Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

DOCTORIS
FRANCISCI
TOLETI,
CORDVBENSIS,
E SOCIETATE IESV,

IN SACROSANCTVM
IOANNIS EVANGELIVM
COMMENTARII.

CVM TRIBVS INDICIBVS, VNO RE-rum, altero eorum Scripturæ locorum, qui vel ex professo, vel obiter explicantur, tertio, hæresum, quæ in hoc volumine confutantur.

AD S. D. N. SIXTVM V. PONT. MAX.
Permissu Auctoris & Impressoris Romani.

COLONIÆ AGRIPPINAE
In Officina Birckmannica, sumptibus
Arnoldi Mylij.
ANNO M. D. LXXXIV.
Cum gratia & Priuilegio S. Cæsareæ Maiestatis.

CASA PROFESA BILBAO JHS

Universidad de Deusto
Biblioteca

BEATISSIMO SANCTISSIMOQVE PATRI SIXTO V. PONT. MAX.

FRANCISCVS TOLETVS

VNdeuigesimus iam agitur annus, BEATISSIME PATER, ex quo in Apostolicũ Palatium translatus à scholis, in quibus theologiam publicè profitebar, grauem hanc & laboriosam de rebus diuinis concionãdi prouinciam vtcunq; sustineo: ac proinde necessario in sacrosancta vtriusq; paginæ volumina quàm accuratissimè perlegenda: necnon veterũ æquè, ac recentiorum libros tum græcorũ, tùm latinorum, summo studio peruoluendos incũbo. Quod ego dum facio, multa me interea scripsisse, & ad veteris pariter ac noui testamenti præcipuas partes adnotasse fateor; nihil tamen minus fore cogitabam, quàm vt ea, quæ mihi priuatim scripseram, in manus hominum aliquando peruenirent; neque enim illa post tam multa doctissimorum hominum scripta, aut aliqua ex parte necessaria, aut omnino digna credebam, quæ in lucem prodirent. Si quid vero edendum esset, statueram ab ijs maximè ordiri, quæ olim de scholastica theologia conscripseram; fecerunt tamen multi summo iudicio & auctoritate viri, non assidua tantùm exhortatione, sed quotidiano fere cõuicio, vt sententiam mutarẽ: putabant enim fore, si, quæ diuturna commentatione, ac studio in sacros libros notata habebam, paulo accuratius descripta in commentariorum ordinem redegissem; vt eius rei ad communem multorum vsum, atque adeo ad publicam rem ecclesiæ, non modica (vt illi quidem dicebant) vtilitas permanaret: Hanc si diutius hominibus inuiderem, nec religiosè, nec piè, & susceptæ vitæ rationi parum congruenter esse facturum. Ego quamquam in hisce meis laboribus non tantum esse momenti existimabam, malui tamen sententiam mutare, quàm dum in suscepto consilio perseuero, parum talibus viris obsequens, & in retinendo animi proposito pertinax potius, ac durus, quàm constans iudicari: Dum igitur ad rem animum adijcio, primùm mihi Ioannis Euangelium occurrit, quod; tum ob rerum altitudinem & difficultatem; tum ob verborum obscuritatem, accurata & diligenti explicatione indigere videbatur: qua in re quantum præstiterim, iudicabunt qui legent. Hoc quidem affirmare possum, me multum

tum ſtudij, plurimum temporis inſumpſiſſe. Cæterùm qualecunque opus euaſit, tibi in primis, ac tuo nomini P.B. multis de cauſis dicãdum fuit. Primùm, vt re ipſa omnibus teſtatum eſſet, nihil me penitus ex meis ſcriptis probatum cuiquam eſſe velle, niſi tuo pri⁹ iudicio, & iſtius ſanctiſsimæ ſedis ſententia probaretur: & quidem ad res huiuſmodi iudicandas, quamuis illa in te auctoritas non eſſet, quam Deus Optimus Maximus ſummam eſſe voluit, tamen ea præcellis rerum diuinarum cognitione, aſsiduo quodam ſtudio, & incredibili ingenij magnitudine comparata, vt opus theologicis myſterijs pleniſsimũ nulli potius, quàm tibi, hoc eſt, ſummo & acutiſsimo theologo, offerendum eſſet. Verùm hæc fortaſſe ratio communis mihi cum cæteris videri poteſt. illa peculiaris eſt, quod non publico tantum noſtræ ſocietatis nomine (quã ſuo inſtituto tibi deuinctam ſingulari benignitate tueris) ſed Beatitudini tuæ etiam priuatim multis acceptis à te beneficijs obſtrictus, gratiã animi quoquo modo ſignificandi commodiorem in præſentia rationem nullam omnino reperiebam. Atque hoc munus non iniucundum Beatitudini tuæ, nec ingratum futurum, vel ex eo etiam facile conijcio, quòd multa in hoc opere agnoſces, quæ in meis concionibus tanta aſsiduitate audiſti; vt toto hoc fere iam triennio ab ijs, nec te maximæ, & grauiſsimæ occupationes tuæ, nec affecta interdum, & infirma valetudo auocare potuerint; vt non ſolum eximiæ cuiuſdam pietatis populo Chriſtiano exemplum præbueris, ſed apertè etiam oſtenderis, in audiendo Dei verbo non te tam concionatoris eloquentiam in dicendo, quàm ipſius verbi præſtantiam, veritatemq; requirere. Quod reliquum eſt, Deum omnipotentem, cuius perſonam ſuſtines in terris, enixè precor, vt eccleſiæ ſuæ ſanctæ Beatitudinem tuam difficillimis hiſce temporibus, quàm diutiſsimè tueatur incolumem.

FRAN.

FRANCISCVS RODERICVS E SOCIETATE IESV LECTORI.

CVM & mandato ſuperiorum & rogatu ipſius Patris Franciſci Toleti, hoc eius opus in Ioannis Euangeliũ perlegerem, quædã obſeruaui, quæ ſi in hoc libri initio apponerentur, aliquid lucis etiã cæteris allatura credidi. Primum autem illud eſt, auctorem ne vel legentibus tædium, vel doctrinæ ipſi confuſionem afferret & obſcuritatem, ſic opus hoc diſtribuiſſe, vt priori loco commentarium, deinde annotationes apponeret. Ac commentarius quidem nudam ac ſimplicem ipſorum verborum interpretationem continet, vt ſi quis relictis alijs ſenſum tantum cuiuſque loci deſideret, eum ad manum habere poſsit. In annotationibus autem, quæ ſemper circa proximè præcedentia verba verſantur, complura afferuntur, alia quæ ad variam multiplicemque eruditionem, vel ſanctorum Patrum intelligentiam, vel etiam errorum confutationem pertinent. Quibus etiam non pauca ſæpe aſperſa ſunt ad mores ſpectantia, idque potiſsimum ad concionatorum vſum, quæ quidem, vt verè dicam, auctor inuitus addidit, quod alienum à ſcripturæ interprete iudicaret concionum materiam immiſcere: ſed tamen fecit compulſus & pene coactus amicorum precibus, in quare ei perſuadenda me quoque ipſum & aliquid elaboraſſe, & aliquid effeciſſe non diffiteor. Porro in annotationibus ipſis quid tractetur, breuis poſtilla ſeu ſumma vniuſcuiuſque initio ad marginem affixa, indicat. Inſuper quæ vel ex ſacra ſcriptura, vel antiquorum Patrum fontibus hauſta ſunt, quæ quidem ſunt multa, eorum loca diligentiſsimè ac veriſsimè afferuntur. Recentiorum autem, melius auctori viſum eſt, & vt in tali libro aptius, nullam omnino mentionem facere, ſed eorum ſententias ſi quæ incidant, tacitis nominibus adducere. Cæterùm nec illud quidem omittendum, illum etſi quamplurima & nouo & magno labore conquiſita, & omnino notata vel etiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

admiratione dignißima afferat, eam tamen vbique ſeruare, tum grauitatem, tum modeſtiam, vt nihil propterea ſibi arroget, aut ſua venditet; hoc vno contentus ſi hic eius labor Dei gloriæ & communi ſeruiat vtilitati. mihi tamen viſum eſt de hoc etiam ipſo lectorem admonere, ne idcirco ſegnius hoc opus percurrens, minorem perciperet vtilitatem, ſed potius eam attentionem ſtudiumq; adhiberet, quod meritò tantæ lucubrationi debetur.

PRIVILEGIVM SVMMI PONTIFICIS.

SIXTVS PP. QVINTVS

AD FVTVRAM REI MEMORIAM.

CVM publicè multum interſit, & Nos eam ob cauſam valdè cupiamus; vt Commentaria illa cum Annotationibus in Diui Ioannis Euangelium, in Epiſtolam Pauli ad Romanos, & Summa caſuum cõſcientiæ; quæ dilectus filius Franciſcus Toletus Presbyter Societatis Ieſu Theologus noſter nuper confecit, quàm diligentiſsimè fieri poſsit typis excudãtur; & ne à quoquam ſeu negligentia, ſeu malitia mendis deformari, aut aliter deprauari poſsint: ac præterea indemnitati eorum, quibus ille hoc imprimendi negocium dederit prouidere volentes: Motu proprio, & ex certa noſtra ſcientia; omnibus Chriſti fidelibus, præſertim librorum Impreſſoribus, ac Bibliopolis quouis nomine nuncupatis, tam in Vrbe, & illius diſtrictu, ac ſtatu, & ditione temporalis Nobis & Sanctæ Rom. Eccleſiæ mediatè vel immediatè ſubiecta, quàm etiam per totam Italiam, & extra eam vbiuis gentium ac locorum conſtitutis, ſub excommunicationis maioris latæ ſententiæ pœna, à qua niſi à Nobis, vel Romano Pontifice, præterquam in mortis articulo, abſolui poſsint; ac etiam Quingentorum Ducatorum auri de camera, pro vna eidem cameræ Apoſtolicæ, pro alia Accuſatori, & pro reliqua tertijs partibus Impreſſoribus ab ipſo Franciſco Commentariorum auctore deputatis, ſeu deputandis, vel eorum hæredibus, aut ab eis cauſam habentibus: nec non amiſsionis huiuſmodi typorum, & librorum in totum eiſdem Auctoris Impreſſoribus applicandis pœnis auctoritate Apoſtolica tenore præſentium interdicimus & inhibemus; ne per Viginti annos à Data præſentium computandos, Commentaria prædicta cum annotationibus, vt præfertur, aut illorum partem, etiam quocunque alio idiomate inuerſa, abſque licentia Impreſſorum à dicto Franciſco pro tempore deputatorum imprimere, aut impreſſa vendere, ſeu venalia tenere audeant, vel præſumant. Mandantes vniuerſis & ſingulis venerabilibus fratribus Patriarchis, Archiepiſcopis, Epiſcopis, & alijs locorum Ordinarijs, eorumque Vicarijs, ſeu officialibus, in ſpiritualibus, generalibus, ac in dicto ſtatu noſtro Eccleſiaſtico Legatis, Vicelegatis, Gubernatoribus, Poteſtatibus, & alijs officialibus, vt quando, & quoties pro parte dictorum Impreſſorum à dicto Franciſco auctore deputatorum requiſiti fuerint, præmiſſa contra inobedientes exequantur, & obſeruari faciãt; inuocato etiam ad hoc, ſi opus fuerit, auxilio brachij ſecularis. Non obſtantibus conſtitutionibus & ordinationibus Apoſtolicis, ac ſtatutis & conſuetudinibus, iuramento, confirmatione Apoſtolica, vel quauis firmitate alia roboratis; priuilegijs quoque, indultis, & literis Apoſtolicis quibuſuis perſonis quomodolibet conceſsis, & confirmatis. Quibus omnibus illorum tenores, ac ſi ad verbum inſererentur præſentibus pro ſufficienter expreſsis habentes, hac vice duntaxat ſpecialiter, & expreſsè derogamus, cæteriſque contrarijs quibuſcunque. Volumus autem, vt præſentium exemplis, etiam in ipſis voluminibus impreſsis, eadem vbique fides habeatur, quæ ipſis præſentibus haberetur, ſi forent exhibitæ, vel oſtenſæ.

Datum Romæ apud Sanctum Petrum Sub Annulo Piſcatoris. Die XI. Nouembris, M. D. LXXXVII.

Pontificatus Noſtri Anno Tertio.

Tho. Thom. Gualterutius.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARGVMENTVM.

IOANNES Iacobi maioris frater, Zebedei filius, à vico Bethsaida Galilęæ regionis, arte piscator, Discipulus à Domino inter primos electus; vnà cum cæteris vndecim Apostolus creatus, Euangelium vltimus omnium scripsit. Hic cùm in tria aliorum Euangelia, quæ à quibusdam fidelibus ad ipsum allata erant, incidisset, vidisseq; hos tres in eo maximè sermone versatos, qui de Saluatoris erat humanitate, dogmata verò de eius diuinitate prætermisisse, ipsa quidē Euangelia admiratus laudauit, veraq; eos, & digna fide dixisse testatus est, ipse verò diuino motus spiritu de diuina Christi natura plura scribere, & quæ ab alijs præterita fuerant, enarrare decreuit. Hoc enim propter illius temporis hęreses, maximè Cherinthi diuinitatem Christi negantis, purumq; hominem, qui à Ioseph & Maria initium accepisset, affirmantis, necessarium iudicauit. Multis annis post captam Hierosolymam, fide iam patescente, capacioribusq; fidelibus effectis ac multiplicatis, Euangelium in Asia conscripsit; id in causa fuit, cur altiora dogmata, & secretiorem doctrinam traderet, eaq; ratione motus tandiu Euangelium hoc edere in lucem differret. Minus quàm cæteri Euangelistæ Græcè locutus est; Hebraicis phrasibus abundat, vnde fit, vt Hebraici sermonis peritia, non minus quàm Græci ad sensum sententiarum assequēdum sit necessaria. Sunt autem duo alia in hoc Euangelio attendenda. Vnum est maximam vim in particulis causalibus, illatiuis, continuatiuis, cæterisq; eiusmodi esse positam, vt interdū vna particula integrum sententiæ sensum contineat, & ostendat. Alterum est in enarrādis Christi sermonibus, & concionibus, quod huic Euangelistæ maximè familiare ac proprium est, non omnes aut integras semper sententias, vti à Domino habitæ sunt, sed quæ præcipua, & ad rem maximè facere videbantur Ioannem descripsisse, & velut in epilogum redegisse, vt in ijs Christus agnosceretur. Hinc videre licet nonnunquam in eis connectendis, ac copulandis difficultatem, vt sibi non cohærere prima facie videantur, quæ re vera multum consona, & cohærentia sunt. Hæc omnia in ipsa pertractatione manifesta fient.

DOCTORIS FRANCISCI TOLETI E SOCIETATE IESV

IN SACROSANCTVM IOANNIS EVANGELIVM COMMENTARII.

CAPVT PRIMVM.

IN *principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil quod factum est. In ipso vita erat, & vita erat lux hominum: & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes. Hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet de lumine, vt omnes crederent per illum. Non erat ille lux: sed vt testimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. In propria venit: & sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem Filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine eius: qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. ET VERBVM CARO FACTVM EST: & habitauit in nobis (& vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre) plenum gratiæ & veritatis. Ioannes testimonium perhibet de ipso, & clamat, dicens: Hic erat quem dixi, Qui post me venturus est, ante me factus est: quia prior me erat. Et de plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia. Quia lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Deum nemo vidit vnquam. Vnigenitus Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit. Et hoc est testimonium Ioannis, quando miserunt Iudæi ab Hierosolymis Sacerdotes & Leuitas ad eum, vt interrogarent eū; Tu quis es? Et confessus est, & non negauit: Et confessus est, Quia non sum ego Christus. Et interrogauerunt eum: Quid ergo? Elias es tu? Et dixit, non sum. Propheta es tu? Et respondit, Non. Dixerunt ergo ei: Quis es? vt responsum demus his qui miserūt nos. Quid dicis de teipso? Ait: Ego vox clamantis in deserto, dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias Propheta. Et qui missi fuerant, erant ex Pharisæis. Et interrogauerunt eum, & dixerunt ei: Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta? Respondit eis Ioannes, dicens: Ego baptizo in aqua: medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis. Ipse est, qui post me venturus est, qui ante me factus est, cuius ego non sum dignus, vt soluam eius corrigiam calceamenti. Hæc in Bethabara facta sunt trans Iordanem, vbi erat Ioannes baptizans. Altera die vidit Ioannes Iesum venientem ad se, & ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

5 *Hic est de quo dixi, Post me venit vir, qui ante me factus est: quia prior me erat, & ego nesciebam eum: sed vt manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans. Et testimonium perhibuit Ioannes, dicens: Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de cœlo, & mansit super eum. Et ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu Sancto. Et ego vidi: & testimonium perhibui, quia hic est Filius Dei. Altera die iterum stabat Ioannes, & ex discipulis eius duo. Et respiciens Iesum ambulantem, dicit: Ecce agnus Dei. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, & secuti sunt Iesum. Conuersus autem Iesus, & videns eos sequentes se, dicit eis: Quid quæritis? Qui dixerunt ei: Rabbi (quod dicitur interpretatum, Magister) vbi habitas? Dicit eis: Venite & videte. Venerunt & viderunt vbi maneret, & apud eum manserunt die illo. Hora autem quasi erat decima. Erat autem Andreas frater Simonis Petri vnus ex duobus, qui audierant à Ioanne & secuti fuerant eum. Inuenit hic primum fratrem suum Simonem, & dicit ei: Inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christus. Et adduxit eum ad Iesum. Intuitus autem eum Iesus, dixit: Tu es Simon filius Ionæ: tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. In crastinum, voluit exire in Galilæam: & inuenit Philippum. Et dicit ei Iesus: Sequere me. Erat autem Philippus à Bethsaida, ciuitate Andreæ & Petri. Inuenit Philippus Nathanael & dicit ei: Quem scripsit Moyses in lege & Prophetæ, inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth. Et dixit ei Nathanael: A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus: Veni, & vide. Vidit Iesus Nathanael venientem ad se, & dicit de eo: Ecce verè Israelita, in quo dolus non est. Dicit ei Nathanael: Vnde me nosti? Respondit Iesus, & dixit ei: Prius quàm te Philippus vocaret, cùm esses sub ficu, vidite. Respondit ei Nathanael, & ait: Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israel. Respondit Iesus, & dixit ei: Quia dixi tibi, Vidite sub ficu, credis: maius his videbis. Et dicit ei: Amen amen dico vobis, videbitis cœlum apertum, & angelos Dei ascendentes & descendentes supra filium hominis.*

OPERA & gesta Christi narraturus Ioannes, conuenienti methodo ab ipsius Christi, velut descriptione quadam, exordium sumpsit: cùm autem Christus in vnica persona, & diuinam, & humanam complecteretur naturam, vtriusque considerationem perfecta doctrina exigebat. A diuina ergo, vt à priori, & potiori incipiens, ad humanam descendit perscribendam naturam. In quatuor autem partes hoc primum Caput diuidere possumus. in prima, quæ ad diuinam Christi naturam: in secunda, quæ ad humanitatem, & incarnationem eius spectant, traduntur: in tertia huius mysterij aliqua adduntur testimonia: in quarta denique nonnullorum discipulorum ad Christum narratur accessus. Incipit ergo, quæ ad Christi diuinitatem spectant, exponere.

In prin

In principio erat verbum.

COMMENTARIVS.

MOSES in principio Deum verbo suo omnia creasse promulgans, verbi huius antiquitatem, qualitatem, & naturam non expressit. Hæ enim veritates quia populi illius capacitatem, ac testamenti veteris dignitatem superabant, Euangelicæ perfectioni erant reseruatæ. Euangelista ergo noster supplens, quod veteri defuit, has palàm enunciat, & præueniens exordium illud vetus, quod à creatione incœpit, quæ ante creationem erant, reuelat. *Genes.1.* Vt si initium hoc Ioannis, illi Geneſis principio conferamus, Euangelium supplementum esse veteris instrumenti, cum Tertul. lib. aduersus Hermogenem, liceat affirmare. Verbis igitur propositis prima veritas, nempe antiquitas verbi reuelatur. *In principio*, inquit, *erat verbum*, Principium appellat, quando, quod factum est, esse incœpit, & ante quod nihil factum est. In hoc principio verbum erat. Si verbum tunc incœpisset, dicendum erat, in principio factum est verbum; at dictum est, in principio erat, quasi ante omne principium creaturæ semper existens: hæc est æternitas verbi. Non enim aliquando incœpit, in principio non erat, quod enim in principio erat, ipso principio antiquius esse necesse est. Non igitur decipiatur Iudæus, existimans illud verbum, quo Deus fecit cœlum & terram, cæteraque omnia, tunc incœpisse, quando facta sunt. erat enim antiquius principio omnium, quæ facta sunt, & esse incœperunt. Est autem cum articulo græcè vox illa verbum, vt eximiũ, & primum illud Verbum, quo facta sunt omnia, significetur.

ANNOTATIO PRIMA.

Hoc loco ex vulgata legendum verbum, nõ sermo aut ratio.

CVM λόγος apud Græcos multiplicem habeat significationem, factum est, vt non omnes eodem modo hanc vocem interpretentur. Quidã enim legunt loco Verbi sermonem, nempe Hilar. lib. 2. de Trin. & Ambr. lib. de Fid. con. Arian. cap. 3. Cypri. lib. 2. con. Iudæ. c. 3. & 6. Tertul. autem in Apol. c. 21. legit sermonem, & rationem. tamen lib. aduersus Praxeam affirmat per simplicitatẽ catholicorum inductũ esse, vt legatur sermo, cùm potius legendũ esset, in principio erat ratio: nam ratio est ante sermonem. Et Origen. Tom. 1. in Io. vtroq; exponit modo, & rationem, & sermonem. Auguſt. etiam Tract. 118. illud Ioan. 13. sermo tuus veritas est, exponit de Filio, de quo dictum est, in principio erat verbũ. idem Auguſt. Tract. 1. & Amb. lib. 1. de Fid. c. 5. & Hilar. lib. 1 de Trin. legunt verbum. Nam apud antiquos Doctores modò vnum, modò alterũ reperitur. Causa autẽ huius rei est, quia, vti diximus, verbum λόγος varia significat: nempe, verbum, sermonem, orationem, rationẽ, virtutem, formam, definitionem, pactum, opus, & alia multa: tamen conuenientissimum omnium est nomen verbi, quod Latina Ecclesia iam cõmunissimè recepit. Augu. lib. 83. quæst. cap. 63. dicit rectius dici, in principio erat verbum, quàm, in principio erat ratio: cuius causam alsignat, quia rationis nomen non designat processionem à Deo, quam vim habet nomen Verbi. Nam verbum, loquentis verbum est, quod Deo magis proprium est, cuius verbum ab ipso procedit. Adde, rationem reperiri in eo, qui adhuc non actu intelligit. at verbum non est, nisi in intelligẽtibus actu, quod

A maximè Deo conuenit: nec ratio est prior verbo interiori in Deo, qui actu, semper, & ab æterno intelligit. Adde etiam, sermonem quandam compositionem significare, verbum autem simplicitatem: hæc autem magis conuenit Dei locutioni, quæ vnica, & simplicissima est, nec pluribus cõstat verbis: nec obstat, sermonem esse perfectionem, quia totus sensus sermone clauditur. Nam vnicum etiam verbum aliquando integram sententiam complectitur: & verborũ multitudo ex imperfectione audientium, & loquentium procedit. Præterea, quia verbum, quod est conceptus mentis, & similitudo quædam rei intellectæ, diuino Verbo maximè cõgruit, quod est Dei imago perfectissima.

B

ANNOTATIO II.

VERBVM ad locutionem pertinet. Tria autem personarum genera locutionem, seu sermonem habere frequentissimè ex Scriptura didicimus. Primus est Deus, qui locutus sæpe legitur: secũdus Angelus, cuius voces passim narrantur: tertius homo, cuius locutionẽ experientia demonstrat. Legitur aliquando in Scriptura irrationale animal voces protulisse humanas, sed non est ea locutio censenda, si vox ad ipsum referatur, sed sonus quidã similis humanæ voci: loqui enim eorum est, qui, quæ loquuntur, apti sunt percipere intellectu: vbi igitur intelligentia deest, locutio propria non est. Est autem locutio duplex, vna exterior, altera interior; quod in homine facile experimur. Exterior est, quæ sensibili voce fit, & ad aures pertingit: Interior est,

C *Loqui solius rationalis naturæ. De interna. & externa locutione.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ intra cor hominis exercetur, qua secum ipsemet homo loquitur: & hæc ad intellectũ præcipuè, & per eum ad imaginationem pertinet, de qua Psalm. 9. dicitur, Dixit in corde suo, nõ mouebor. & Eccl. iast. 1. locutus sum in corde meo dicens. Si has conferamus inuicem, illa posterior, hæc prior est: quę enim interius locuti sumus prius, postea proferimus exterius. Præterea, illa huius est causa: nisi enim interius loqueremur, exterior cessaret locutio: vt autem interior causa est exterioris, sic & exterior nota est, & signum interioris. Vtimur enim exteriori, vt ea, quæ interius occulta sunt, explicemus, & alijs nota faciamus. Rursus interior sine exteriori aliquando fieri potest, imo sæpe fit, exterior autem sine illa, nullo pacto fieri potest. Hæ eædem duæ locutiones de Angelo leguntur: exterius enim sæpe locutum Scriptura testatur, vocés enim eius perceptæ sunt, sicut hominum: quod non fieret, nisi exterius loqueretur, quamuis hanc nõ vt homo, habeat locutionem. Homo enim instrumentis proprij corporis ad eam proferendam vtitur; at Angelus corpore proprio carens, non instrumẽtis proprij corporis, sed sua virtute spirituali eas format voces & sonos, in aere, aut intra auditum, aut imaginationem audientium. Hac locutione vsus est Angelus, quando B. Virgini Luc. 1. mysterium incarnationis annũciauit. Interiorem autem locutionem necesse est Angelum habere. vt enim diximus, exterior esse non potest, nisi præcedat interior, quæ enim prius intra intellectum concepimus, & locuti sumus, postea exterius pronuntiamus. Loquitur igitur Angelus intra se suo intellectu, & inde fit, vt extra se aliquando loquatur. Ascendentes ergo ad altiora, dicimus Deum etiam habere locutionem exteriorem, quam non corpore exercet, qui incorporeus est; sed sua virtute, aut in animis hominũ format, aut in exteriori medio, vt sensibiliter audiatur. Sic illa verba Matth. 3. & 17. à Deo sunt prolata: Hic est filius meus dilectus: & hac exteriori locutione, locutus est Deus Adæ, & multis antiquis Patribus, & Prophetis. Ex qua locutione exteriori, necesse est colligere, & inferre, esse etiã Deo locutionem internam. nec enim extra se loqui posset, nisi intra se loqueretur, & concipere t, quæ nota facere exterius vult. Interior enim locutio esse fine exteriori potest: hæc autem fine interiori esse nulla ratione potest. De qua interiori & diuina locutione, est illud Psal. 2. Ego dixi, filius meus es tu. Nemini enim extra se dixit Deus, filius meus es tu: quia nemo extra Deum filius est verus, & naturalis Dei. Cùm igitur triplex sit locutio, hominũ, Angelorum, & Dei, eaque exterior, & interior, sequitur esse triplex verbum, hominũ scilicet, Angelorũ & Dei: & hoc adhuc duplex, interius, & exterius. Noster Euangelista dicens, in principio erat verbum, non de humano, nec de Angelico loquitur: Si enim homo & Angelus non erant in principio, nec verba eorum esse poterant: sed loquitur de verbo Dei. nec adhuc de externo verbo. hoc enim incœpit esse, quæ enim extra se Deus verba profert, creata sunt, vnde non erant in principio, sed facta sunt. Verbum igitur illud internum Dei, quo intra se loquitur, quod in seipso concipit, & quo intelligit, illud est, de quo dicitur, In principio erat Verbum, hoc est, æternum, antiquitate vincens omnia, quę extra Deum sunt. Vt enim necessarium est Deum ab æterno intelligere; ita necessarium est eius verbum, & mentis conceptum, sine quo intelligentia non est, ante omnia, & ab æterno esse.

ANNOTATIO III.

Verbum Dei multipliciter differt ab humano, & angelico. 1.

EST autem multiplex differentia inter verbum hoc Dei, eiusque internam locutionem, & nostram, atque etiam Angelicam. Verbum enim nostrum, non est coæuum suo principio: antiquior enim est mens nostra, quàm eius intelligentia, & locutio: prius enim fuimus, quàm intelligeremus. Et quamuis Angelus creatus sit intelligens; tamen multa postea intellexit, quæ ante nõ intelligebat. At verbum, & locutio Dei coæua & coæterna est ipsi Deo. si enim aliquando non intelligeret Deus, & postea intelligeret, vtique de non intelligente fieret intelligens, mutabilisque esset, quod eius naturæ repugnat. De hac coæternitate exponunt August. lib. 6. de Trin. ca. 2. & Ambros. lib. 5. de Fide, cap. 5. præsentem sententiam Ioannis, In principio erat verbũ. Vt enim semper Deus intelligens est, sic semper verbum eius est, nec vnum altero est antiquius. Secunda, verbum Angeli, & nostrum substãtia non est, sed accidens quoddam menti inhærens; at in Deo omnino id esse non potest. cùm enim simplicissima sit natura, accidens non admittit in se, vnde verbũ eius subsistens est, & substantia. Hanc differentiã notauit Athan. orat. 1. cont. Arrian. & lib. de definitionibus, vbi triplex distinguit verbum, substantiale, internum, & enunciatiuum: substantiale appellat Dei verbum. Idem notauit Orig. lib. 1. Periar. cap. 2. & Damas. lib. 1. de Fide, cap. 7. Tertia est, verbum nostrum, & Angelicum, cùm accidentia sint, non sunt natura ipsa Angeli, aut nostra, nam natura substantia est, at verbum Dei idem est cum ipsa natura, & essentia Dei, cùm enim sit substantia, & in Deo nihil possit esse alienum à Dei substantia, necesse est esse eandem substantiam cum Deo, quam differentiam aduertit Ansel. lib. Monolog. cap. 28. Quarta est, Angelorum, & hominum multa sunt verba, quod quidem ex duplici defectu procedit. Alter est virtus eorum limitata; non enim omnia simul cognoscere vno actu possumus, ideo necesse est multiplici actu multa cognoscere, quamuis enim contingat vno multa percipere, non tamen tot, vt omnia simul intelligere valeamus. Alter est mutabilitas, mutabilis enim naturæ cũ simus, ab hoc actu, & intelligentia cessamus, & ad alia conuertimur; Dei autem verbum vnicum est semper existens, quià mutabilis non est Deus, omnia complectens, quæ valent cognosci, quia diuinus intellectus virtutis est infi-

est infinitæ, vno ergo actu, & verbo semper existenti, & totam suam essentiam. & quæ potest cuncta facere, cognoscit. quam differentiam probat Athan. orat. 1. citata, ex duabus his à nobis adductis causis, docet etiã Ansel. lib. Monolog. cap. 29. Quinta est, verba nostra, & Angelica infirma sunt, quantuncũque enim multiplicemus verba, non fiunt, quæ volumus, verbis, sed viribus, at verbum diuinũ omnipotens est, cùm sit eiusdem naturæ cum ipso Deo, cuius est verbum. Hoc igitur verbum est, de quo Ioannes enunciat (In principio erat verbum.)

ANNOTATIO IIII.

Quid Ioannes nomine Principij significet.

QVAMVIS in Commentario, quid vox illa (principio) significet, explicuerimus, tamen vt expositio magis confirmetur, considerandum est, qualiter à sacris exponatur doctoribus, quorũ sunt variæ expositiones. Vna est affirmatium hoc principium esse Patrem, primam Trinitatis personam, à qua processio Filij, & Spiritus sancti originem habet, quiq; principium est Filij, vnàque cum Filio principium est Spiritus sancti. sic exponunt Orig. Hom. 2. in diuersos, siue auctor illarum Homiliarum. Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 1. & Aug. li. 6. de Trin. cap. 2. & tunc sensus est. In primo omnium principio, qui est æternus Pater, verbũ erat. Sed huic expositioni illud obstat, quod verbum (erat) quãdam antecessionem respectu principij importat, vt sit sensus ipsomet principio prius erat. quod de Patre dici non potest. Altera est, hoc principium esse ipsummet Filium, qui principium est, quia per ipsum facta sunt omnia. vt sit sensus. In principio erat verbum, id est, ipsum verbũ erat principium. Sic exponit Orig. Tom. 1. in Ioan. & Hom. 1. in Genes. quam expositionem insinuat Hieron. in illud Psal. 109. Tecum principium, sed violenta est locutio hæc, & inusitata. Tertia est, cuius meminit Orig. Tom. 1. in Ioan. in fine, principium hoc esse sapientiam, sitque sensus. In sapientia erat sermo, quia sermo, seu verbum ex sapientia est, tamen cùm verbum Dei sit ipsa sapientia. non rectè dicitur in sapientia est verbum. Quarta est, principium hoc esse, generale principium existentiæ, quando incipit esse, quod factum est, ante quod nihil factum erat, vt sit sensus: In principio quando incœpit esse quidquid factum est, iam verbum erat, vt nullum sit principium existentiæ eorum, quæ sunt extra Deum, quod non præcesserit verbum, ista expositio est Basilij Hom. in hæc verba Ioannis; Chrys. Hom. 2. in hoc loco, & August. lib. 6. Trin. cap. 2. & eam approbat lib. quæst. ex vtroque testamen. cap. 122. & Ambros. lib. 1. de Fid. cap. 5. & hæc est legitima. Idem enim est in principio erat verbum, id est, ante quodcunque principium, in quo aliquid factum est, verbum erat. Vnde sequitur nõ incœpisse verbum, si enim incœpisset esse, iàm nõ erat in principio, quia tale principium non antecesit, illud enim verbum (erat) quandam antecessionem, vti sacri Doctores prædicti notant, ad principiũ, quo cuncta existere incœperunt, importat.

Aduerte tamen sacros Doctores excludere, & reijcere ab hoc loco quandam significationem principij; aliquando enim sumitur pro principio operis, sicut dicimus, principio fiunt fundamenta domus, id est, primum, quod fit, quando domus ædificatur, fundamentum est. quomodo August. lib. quæstion. in vtroque testam. cap. 122. exposuit illud Genes. 1. In principio creauit Deus cœlum & terram, id est, prima, quæ creauit, fuerunt cœlum, & terra, hoc in loco non sic posse sumi notant Origen. Tom. 1. & Chrysost. Hom. 2. in Ioan. & August. loco proximè citato, & ratio est Aug. manifesta, quia tunc non diceretur, in principio erat verbum, sed in principio factum est verbum, sicut nõ dictum est in principio fuit cœlum, & terra, sed in principio creauit Deus cœlum, & terram. Verbum igitur quod sequitur, (erat) conuincit non posse principium accipi pro principio operis, & hoc probat verbum non esse factum, sicut facta sunt cœlum, & terra.

Et verbum erat apud Deum.

COMMENTARIVS.

VERBI existentia in præcedenti enunciatione exposita, verbum nempè in principio, & ab æterno erat, secundam Euangelista adiungit enunciationem, quæ veritatem alteram continet, & quasdam velut substantiæ verbi differentias describit. *Verbum*, inquit, *erat apud Deum*, sensus est, verbum hoc non erat solitarium, sed ad Deum ipsum referebatur, cuius erat verbum, sine dicente enim, verbum esse non potest. Nec etiam erat ab ipso Deo seiunctum, aut separatum, intellectuale nanq; verbum ab intellectu, cuius est verbum, non seiungitur. Non quidem tanquam res adiacens, aut inhærens, sed velut aliquid subsistens, à Deo ipso, cuius verbum erat, distinctum. Erat ergo verbum apud Deum. Hæc omnia Ioannes breuissima sententia complexus est, nimirum verbum hoc æternum, esse Dei ipsius verbum, non Angeli, aut hominis, creaturæ ve alicuius, erat enim ante omnem creaturam. Rursus verbum hoc non esse extra Deum, sicut sunt creaturæ, sed intra ipsum, & in ipso.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ipso. Præterea non esse in Deo, quasi accidens aliquod, quod non per se subsistit, verbum enim hoc erat persona subsistens, sicut & Deus, cuius verbum erat, ab eo tamen distincta. propter hæc omnia dictum est, *Verbum erat apud Deum.*

ANNOTATIO V.

Expendunt Patres ex proximis Euangelistæ verbis, diuini verbi naturam.

NON aduersantur expositioni nostræ ea, quæ Doctores sacri varijs in locis adnotarunt, sed potius illam confirmant, & illustrant, qua de causa illa in medium adducam. Primò, dum verbum apud Deum dicitur, non esse verbum hoc, sicut hæc verba nostra prolata, demonstratur, nam quæ exterius proferuntur, transeunt, at verbum illud permanet indiuisum semper à Deo, ita Hilar. lib. 2. de Trinit. aduertit. Loquentium, inquit, sermo, nec est antequam loquâtur, & cùm locuti erunt, non erit, in eo autem ipso quod loquuntur, dum finiunt, iam non erit id, vnde cœperunt, sed piscator meus aliter pro se, & obiurgauit te prius, cur negligêter audieris, nam etsi sententiam primam rudis auditor amiseris, in principio erat verbum, de sequenti quid quereris, & verbum erat apud Deum, id quod in principio erat, non in altero prædicatur esse, sed cum altero. Hæc Hilar. qui significat, ideo verbum dici apud Deum, quia cum Deo semper est, & permanet. Secundò, dum apud Deũ dicitur, significatur non esse verbum hoc, sicut verbum, quod locutus est Deus ad Prophetas, de quibus sæpe dicitur: Audite verbum Domini, hoc enim extra Dei substantiam est, & creatum quid, finem & principium habés, at verbum illud apud Deũ est, id est, intra Dei substantiam, & ipsamet ipsius natura, & ob id apud Deum erat, ita exposuit Epiph. hæres. 93. sic inquit. Ne in prolatione, sed in substantia solida, passionis experte Deum verbum ex Patre intelligamus, dicitur, erat apud Deum. Tertiò, quod apud Deum erat, quãdam habet distinctionem ab eo, apud quem erat, nemo enim rectè apud se esse dicitur, vnde verbũ distinctum est ab eo, apud quem est, non quidẽ distinctione substantię, sed personæ, seu hypostasis, alia enim persona verbum, alia persona illa, apud quam erat verbum, quod rectè Ioannes docuit, vt hãc personam hominem esse factam, non illam, apud quam erat, demõstraret. Hoc annotat Basilius Hom. in hæc verba Ioan. (Verbum erat apud Deum) admirare, inquit, cuiuslibet vocis virtutem, non enim in Deo verbum erat, sed apud Deum, vt hypostaseos proprietas consistat, non enim dixit in Deo, ne auferendæ hypostaseos occasionẽ daret, hæc Basilius. & aduertenda est ex Basilio causa, cur non Dei, aut in Deo esse, cùm id verè dici potuisset, sed apud Deum dictum sit, nam hac loquendi forma hypostaseos distinctio significabatur. Quartò, cùm, apud Deum, dicitur, quandam verbi à Deo processionem significat, quod Tertul. aduer. Praxeam consideravit, sermo, inquit, in principio apud Patrem, non Pater apud sermonẽ, nam & si Deus sermo, sed apud Deum, quia ex Deo Deus, quia cum Patre apud Patrem. hæc Tertullian. Quintò, dum dicitur apud Deum, quãdam etiam æqualitatem verbi cum Deo ipso demonstrat, quod subtiliter aduertit Greg. Nisse. Homil. de Fide, sic dicens, Apud Deum significat, quod nihil desit Filio in cõparatione Patris, cum toto namq; Deo totum simul consideratur verbum, nam si quid Deo deesset in sua magnitudine, vt non posset apud totum Deum esse, prorsus necesse esset, vt existimaremus absq; verbo esse eam Dei partem, quæ verbo superior est, ac maior. Cũ tota igitur Dei maiestate verbi maiestas simul consideratur, & locum non habet in diuinis doctrinis, vt maius vel minus dicamus. hæc Grego. nec huius Doctoris intelligas verba, quasi Deũ diuisibilem, & partes habere sentiat, sciebat enim optimè Deum impartibilem esse, sed in vna impartibili essentia, & natura infinitas continet perfectiones, quas omnes, & singulas verbo non comprehenderet, nisi idipsum æqualem haberet infinitatẽ, ex his ergo sacris Doctoribus quot, & quã graues sub breuibus verbis sententias Euangelista cõcludat, manifestũ est.

Et Deus erat verbum.

COMMENTARIVS.

HAEC est tertia veritas, naturam, & substantiam verbi manifestans, & sic legenda est quantum ad sensum. Verbum erat Deus, vt enim inciperet Ioannes à voce præcedenti, quæ erat, Verbum erat apud Deum, vsus est conuersa enunciatione (*Et Deus erat verbum*) ab ea enim voce, in qua desinit, incipere voluit. Ordoq; prolationis distinctus est ab ordine constructionis, vt fieri aliquando solet. Non solùm autem Ioannes verbum Deum esse, & naturã increatam habere pronuntiat, sed tacitè alias duas sententias, & veritates insinuat. Vna est, eiusdem esse naturæ, & consubstantiale ei, apud quẽ est, hanc veritatem eo insinuat, quia doctrinam Moysis perficiens, eundem cum ipso Moyse Deum profitetur, verbum enim apud hunc Deum erat, cumq; non sit nisi vnus Deus, vt ipse Moyses postea confessus est, consequitur, si verbum Deus est,

Deus est, vt sit vnius, & eiusdem substantię cum eo, apud quem est. Altera est, sic esse vnius, & eiusdem substantiæ cum eo, vt sit ab ipso procedens. Ea enim de causa cùm dixisset (verbum erat apud Deum) articulum posuit, nempe apud ipsum Deum, vt intelligeremus Patrem, & Deum, à quo verbum procedit. Quando autem dixit, verbum erat Deus, remouit articulum à Deo, non vt inæqualitatem naturæ significaret, quod peruersè Arriani intulerunt, sed vt processionẽ ipsius insinuaret, quia licet verbum sit Deus, & eiusdem substantiæ cum eo, apud quem est, ab eo tamen producitur, Deus de Deo, idem quidem cum Patre, sed procedens à Patre, habens eandem substantiam, sed quam Pater à nemine, verbum à Patre accipit.

ANNOTATIO VI.

Confutat hæresim Eunomij negantis Filij Diuinitatem.

IN maiorẽm harum trium sententiarum declarationem considerãdum est, an verbum hoc, quod erat in principio, & erat apud Deum, sit Dei Filius. Antiqua fuit hæresis Eunomij, & aliorum affirmantium verbum, & Filium duo esse distincta. Dicebat enim Eunomius duo esse verba Dei, vnum internum, & connaturale Deo, alterum externum, quod verbum dici affirmabat, quia recipit verba Dei ab ipso Deo, & annuntiat nobis, hoc existimabat non esse connaturale, seu consubstantiale Deo, sed creatum, & tale verbum esse Filium Dei, non autem illud prius. Exponebat autem verba Ioannis sic, vt illę duę sententię, In principio erat verbum, & verbũ erat apud Deum, de priori verbo procederent, tertia autem (Deus erat verbum) de posteriori, quod verbum est Dei Filius, & interpretabatur Deum dici, non quidem secundum naturam, sed secundum similitudinem quandam. Huius hæresis meminerunt, & eã impugnarunt Cyril. lib. 1. Ioan. cap. 4. & lib. 7. Thesau. cap. 2. & 4. & per totum illum librum, similiter Athan. Serm. 4. cont. Arian. & alijs in locis, & Ambr. lib. de Incarnationis Dominicæ sacramento, cap. 6. Vtebatur Eunomius aliquibus argumentis ad hæresim suam confirmandam, quæ Cyril. adducit, & soluit, quorum vnũ in præsenti proponam ex illo Psal. 2. sumptum. Dominus dixit ad me, Filius meus es tu. si igitur Dominus, nempe Pater loquitur Filio, Filius nõ est verbum, quo loquitur Pater, sed is, cui loquitur Pater, verbum autẽ medium est inter Patrem, & Filium. Iudicabat iste hęreticus de rebus diuinis, vt de humanis, cùm diuina longè distent, & infinitè superent humana, & Patrem loqui ad Filium, vt pulchrè docuit August. Tract. 40. in Ioan. non aliud sit, quàm ipsum gignere scientem, & intelligentem, Pater enim Filium generat, & ipsa generatione communicat totam scientiam suam, & hoc est loqui ad eum. Filium autem accipere generatione substantiam, est generari; accipere autem scientiam eandem Patris, est audire à Patre. Filius ergo procedens à Patre ipsum est verbum, quo loquitur Pater, & ipse est, qui audit, & cui loquitur Pater. Catholica ergo fides tenet vnicum esse verbum, quod erat in principio, & quod erat apud Patrem, & quod erat Deus, & hoc est consubstantiale Patri, & Dei Filius. Refellunt etiam eandem hæresim verba eiusdem Ioann. 1. Epist. cap. 1. quæ erat,

1. Ioan. 1.

Quare Filius Dei dicatur verbum.

ANNOTATIO VII.

CVM Dei Filius simul verbum sit, dubitare aliquis posset, cur à Ioanne potius Verbum, quàm Filius, dictus sit. Pro huius solutione aduerti debet, aliud esse interrogare, quare Filius Dei verbum dicatur, aliud quare Ioannes hoc in loco verbum potius, quàm Filium appellet, non enim easdem rationes, & causas vtrumque habet, nempe, & quòd verbum sit, & quòd ab Euangelista potius verbum, quàm Filius sit dictum. In hac Annotatione, quare Filius dictus sit verbum, in sequenti verò, quare verbi nomine Euangelista vsus sit, discutiemus. Cyrill. lib. 7. Thesau. cap. 4. refert Eunomium dicentem Filium dici verbum impropriè, quia audit, & recipit verba, & reuelationes à Patre, & nuntiat nobis, vnde verbum ab effectu dici existimabat. Hic hæreticus consubstantialitatem Filij ad Patrem, esseque verbum eius internum negabat, quam hæresim in præcedenti Annotatione reiecimus: Qui autem Filium Patri consubstantialem confitentur, aliter huic interrogationi satisfacere videntur. In primis Origen. Tom. 1. in Ioan. affirmat Filium Dei dici Verbum, sicut dicitur lux, & resurrectio nostra, nempe eo quòd causa est lucis, & resurrectionis nostræ. Dupliciter autem hoc nomen Græcum λόγος interpretatur, & pro ratione, & pro sermone, dicitque Filium Dei dici rationem, & dici sermonem ab effectu, rationem quidem, quia ab hominibus, quod à ratione alienum est, expellit, ipsos veritati suscipiendę disponit, eiusdemq; capaces facit; sermonẽ aũt, quia occulta Patris reuelat, & manifestat, sicut inferius dicitur, Vnigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit nobis. Nõ discordat ab hoc Aug. lib. quæst. ex vtroque testam. cap. 122. qui Filium Dei sermonem dici affirmat, quia per eum nobis Pater loquitur, quæcunq; vult. Aliqui moderni dici verbum asserunt, quia promissus est, & pronũtiatus verbis Prophetarum. Rationes hæ veram causam, cur Filius Dei

Universidad de Deusto
Biblioteca

lius Dei Verbum sit, non exprimunt, nam, & A Spiritus Sanctus verbũ filij dici posset, quia, quæ filij sunt, nobis reuelauit. Ioa. 14. De meo accipiet, & annuntiabit vobis, imò Basil. lib. 5. cont. Eunom. Sp. Sanctum Verbum Filij hac de causa appellauit, similiter Sp. Sãctus promissus est, & per Prophetas, & à Christo; at Filius Dei particulari, propria, æterna, absolutaque ratione verbum est, & hãc nunc quærimus rationem, seu causam. Cyril. lib. 7. Thesau. ca. 1. respondet, sicut Filius propriè, & per se Filius est, quia genitus est, non aũt quia filios facit homines, ita & verbum est per se non facta B comparatione ad nos, sed in se, & ab æterno, quia mente, & intellectu paterno producitur, & rem cognitam exprimit. Hæc ratio Cyril. est verissima, vt enim filius dicitur Dei, quia de eius substãtia est genitus, sic Verbum, quia ex eius mẽte, & intellectu procedit. Ob id Ioannes Verbum, inquit, erat in principio, & apud Deum, quia ab æterno Filius, ab æterno Verbum Patris. Qui autẽ Catholici Doctores verbum ab effectu appellarunt, id tantũ voluC erunt affirmare etiam verbum dici tali ratione posse, non quod ista sit prima & præcipua, sed accessoria, & hoc verũ est. Verbum enim est Filius Dei, in quo nobis locutus est Pater, vt dicitur ad Heb. 1. Nouissimè locutus est nobis in Filio. Hac de causa Amb. li. de Fide con. Aria. c. 6. vtramque assignauit causam, Verbũ, inquit, dicitur, quia ex ore altissimi processit, & pater sine eo nihil iussit, aut fecit.

Quatuor de causis Filius Dei dicitur Verbum.

Basil. in Hom. super hæc verba Ioan. cur Filius Dei Verbum sit dictum, quatuor dat cauD sas: prima est, vt Filium Dei mente Patris productum significetur, hæc est præcipua & propria: altera est, vt significetur Filium Dei sine motu processisse: tertia est, quia imago est genitoris totum in se monstrans genitorem, sicut verbum nostrũ totius cogitationis nostræ imaginem refert: quarta est, vt consubstantialitas ad patrem significetur, verbum enim manet intra ipsam mentem producentem. Hæ rationes Basil. cur Filius Dei Verbum sit, perfectè explicant, quæ non ab effectu, sed ab ipsa E re absoluta sumptæ sunt. Verbum enim mente producitur, sine motu procedit, in mente manet, rem cognitam exprimit, tanquam imago quædam, talis est Dei Filius ab æterno, ob id verbum dicitur, & est Patris. Eadem ferè dicit Gregor. Nazian. orat. 4. theolog. cuius verba sunt. Filius mihi dici videtur, quoniam essentia idem est cum Patre, tum etiam, quia ex illo est; vnigenitus autem non, quia solus ex solo, & solum, sed etiam quia peculiari quoF dam modo, & non vt corpora; verbum, porrò, quia ita se habet ad patrem, vt sermo ad mentem, non modò propter generationem passionis omnis expertem, verùm etiam propter coniunctionem ipsius cum Patre, vimq; enunciatricem, fortasse etiam, quia eodẽ modo se habet ad Patrem, quo definitio cum definito, qui videt Filium, videt & Patrem, Ioan. 14. breuis enim, & compendiosa, facilisq; naturæ declaratio Patris, est Filius, hæc Gregor. quamuis igitur Filius verbum dici posit ab

Ioan 14.

effectu, quia Patrem nobis manifestat, quia in eo nobis locutus est Pater, quia promissum est venturum in carne, tamen propria, & vera ratio est, quia ab æterno procedit ex mẽte Patris, vera imago, & notitia ipsius. Nec hoc Augustinum latuit, qui quamuis loco citato ab effectu causam assignauerit non propriam, tamen lib. 7. de Trinit. cap. 1. veram, & propriam cognouit, & docuit rationem, nempe verbum esse, quia intellectu paterno procedit. Iuxta quam Catholicam doctrinam Theologi verbum nomen esse personale docuerunt.

ANNOTATIO VIII.

PRIORI interrogationi, & difficultati, satisfecimus; nempè cur Dei Filius sit verbũ vocatus: nunc posteriori satisfaciendum est, scilicet quare Ioannes, potius Verbi nomine, quàm Filij sit vsus. Et quia communiter Doctores coniungunt causas vtrasque, vt illæ, ob quas dictum sit verbum, sint eædem cum ijs, ob quas ab Euangelista sit tali nomine vocatus, nobis autem aliæ distinctæ, & peculiares videntur, ob id in præsentia eas commemorandas duximus. Prima, & præcipua mihi videtur, quia hæc veritas (*In principio erat verbum*) notior est, & apparet rationi conformior, quàm hæc: in principio erat filius. Hæc enim sola fide noscitur. nulla enim ratio fidei lumine destituta, Deum Filium coæternum sibi habere assequitur: at illa veritas etiãsi fide perfectè noscatur, tamen videtur rationi satis conformis. Si enim naturalis ratio dictat vnum esse Deum æternum, & ante omne principium, eumque substantiam esse mente præditam, & intellectualem, necesse est eum eadem ratione in seipso intelligere, & loqui ab æterno. Vnde verbum, quod æternæ mentis notitiam, & conceptum significat, æternum erit: & sic notior est veritas (in principio erat verbum) quàm, in principio erat filius. Si autem ad res creatas respicias, ab hoc Deo procedentes, notior etiam est hæc eadem veritas. Nam in principio rerum omnium, fuisse verbum, sapientiam, mentis conceptum, rationi planè videtur consentaneum. mundi enim hæc fabrica variè auctorem eius sapientem, & mente præditum, & ratione, ac sapientia considerare, & gubernare cuncta probat. Casu enim, aut ab agente mentis experte fieri non potuisse, naturalis ratio conuincit. Idque multi gentiles Philosophi nouerunt, quod etiam Dauid Psal. 18. docuit dicens: Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam. id est, ordo, & vicissitudo hæc dierum & noctium, ostendit auctorem scientiæ præditum, & verbo rationis vti. Tertull. in Apologet. c. 21. docet aliquos Philosophos ethnicos, λόγον, id est, rationem, & sapientiam, artificem fuisse vniuersorum affirmasse. Platonicis etiam quibusdam hoc Ioannis exordiũ placuisse refert August. lib. 10. Ciuit. cap. 29. quos non alium ex his verbis percepisse sensum existimo, quàm scientia, & ratione primum principium omnium præditum esse. & hoc Deum esse. Notiorẽ ergo istam veritatem esse con-

esse constat, & hac de causa Euangelistam hoc A nomine vsum. Ex quo, vt arbitror, inferre licet, quàm contra rationem, & veritatem fuerit, hæresis quorũdam negantium Verbum in Deo, ob idque dicti sunt Alogiani, quasi sine verbo, quorum meminit Augustin. lib. de Hæres. cap. 30. qui etiam negabant hoc initiũ esse Ioannis: quasi isti non conuincerentur etiam alijs testimonijs eiusdẽ. 1. Epist. 1. Audiuimus de verbo vitæ. Apoc. 19. Nomen eius verbum Dei. Sunt etiam alia multa Scripturæ testimonia pro hac veritate. Hi profectò & fidei, & B

2. Ratio. naturali quodammodo rationi contradicebant. Alteram causam etiam eiusdem rei esse arbitror, quia statim per hoc Verbum omnia facta esse enunciaturus erat Euãgelista: at expressior, & significãtior est ista veritas, Per Verbum facta sunt omnia, quàm per Filium. Quia illa locutione significatur facta esse cũ consilio, & cum sapiẽtia, & sine labore, ac difficultate: quia verbo facta sunt: quæ tamen in

3. hac sententia (per Filiũ facta sunt) non explicantur. Tertiã causam adiungere possumus, C quia, vti diximus, connectebat nouum veteri testamento, in hoc autem verbo cuncta fecisse Deum narratum est. Volens ergo Euãgelista, quid hoc Verbum, & quale sit, & alia de ipso narrare, vsus est nomine Verbi: vt hoc illud esse idem doceret, quod factum est caro, &

4. reparauit vniuersa, cũ eo, quod principio cuncta creauit. Quarta adhuc causa est, vt dignitatem Euãgelij significaret, illi enim Prophetas habuerunt doctores, nos Dei filiũ, & Verbum Patris, illeque locutus est nobis, quo, & in quo loquitur in se Deus. ad Heb. 1. loquens olim Deus Patribus in Prophetis, nouissimè locutus est nobis in Filio. Vt ergo Filium nobis doctorem extitisse significaret, ipsum Fi-

5. lium Verbum appellat. Quinta & vltima huius causa est, vt originem Filij adhuc distinctius exprimeret, qui à Patre, & ex mente Patris, & sine motu, & intra Patrem, seu consubstantialis illi procedit, vt dictum est ex Basil. in Annotatione præcedenti. Hoc enim nomen Verbi, modum & æqualitatem, huius æternæ, spiritualis, & intellectualis generationis exprimit.

ANNOTATIO IX.

Cur non à natura Verbi, sed quasi ab eius qualitate orsus sit Ioannes.

EX ijs, quæ in præcedenti Annotatione dicta sunt, facile solui potest dubitatio quædam maximè ad textus declarationem necessaria: est autem talis. Cur Euangelista ab antiquitate verbi, & quasi à quadam eius qualitate potius, quàm à substãtia incœpit? nõ enim dixit, Verbum erat Deus, &, erat in principio

Ratio 1. Verbum, & erat apud Deum. Est causa huius F duplex. Vna est, quia notiores erant veritates istæ (in principio erat Verbum) quàm illa sola considerata, Verbum erat Deus. Vt enim diximus, ratio naturalis quodammodo eam assequitur sententiam, in principio erat Verbũ, non autem ita facilè illam, & Verbum erat apud Deum, & minus, Verbum erat Deus, si singulæ per se considerentur. Nec solùm notior est, sed per eam sequens etiã probatur, si enim A Verbum in principio erat, & omnia præcessit, sequitur (quod erat apud Deum) apud alium enim esse non potuit, quia nihil extra Deum erat, si autem in principio erat, & apud Deum erat, infertur quòd erat Deus. Nihil enim intra Deum esse potest, quod sit alterius naturæ, sed necesse est Deum ipsum esse. Ioannes ergo à notioribus nos ducens, ad ea progreditur, quæ ignotiora sunt, & ex præcedentium cognitione fiunt manifestiora. Huncigi tur seruauit ordinem in his tribus veritatib* enuntiandis, qui nostro intellectui accommodatior est. Quamuis enim fidẽ his debeamus adhibere veritatibus, & Euangelista fidem à nobis exposcat, iuuat tamen naturalis cognitio aliquando ipsi fidei ministrans, nec in fide tradenda, cognitionis naturalis modus omninò deseritur, sed eius ratio in multis habetur. Altera etiã huius ordinis causa est, vt initium Euangelij illi antiquo veteris instrumẽti respondeat exordio, & hanc doctrinam, illius esse perfectionem omnibus velut è vestibulo innotesceret. *2.*

ANNOTATIO X.

POSTREMO circa has sententias considerandum est, an per hæc verba Ioannis, verbi æternitas, distinctio hypostaseos à Patre, & consubstantialitas probentur. Aduertendum est, Arrianos sentientes se his verbis conuinci, quæsiuisse modos, quibus possent euadere. Nec est præsentis instituti omnes has hæreses referre, aut ipsarum vanitatem latè arguere, aut technas, & euasiones proponere, sed aliD qua breuiter, quæ ad declarationem textus faciunt, attingere. Aliqui Arrianorum, vt æternitatem Verbi negarent, Verbum fuisse ab æterno, potestate loquentis, non actu affirmabant: & sic quantum ad potestatem, fuit æternum verbum. Ita refert Athan. Tamen hi aperte conuincuntur; nam mundus etiam iste, & quæuis creatura, esset æterna, quia potestas facientis æterna est, nec Verbum haberet maiorem antiquitatem, quàm mundus hic, si non alia ratione, quàm potestate æternum esset. E Præterea quia ab æterno esset Deus sine Verbo, & sine intelligentia, vt argumentatur Athan. contra eos. Huc accedit, quia posse loqui, non est loqui, posse esse, nõ est esse: at Verbum ipsum, in principio erat, æternum ergo erat. Alij Arriani, vt consubstantialitatem, & Verbum esse Deum verum negarent, textum hunc corrumpebant, diuidentes sic, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud DeF um, & Deus erat. hîc finiebant: postea cõtinuabant, Verbum hoc erat in principio apud Deum, & hac via euadere se existimabant, dum non legebant. Deus erat verbũ. ita refert Aug. lib. 3. de doct. Christ. c. 2. Sed hoc est vanissimum. nam Ioannes has sententias de Verbo enuntiat, vt sit in principio, & sit apud Deũ, & sit Deus: nec est enuntiatio illa, Deus erat, consona textui. Nõ enim de Deo, sed de Verbo enuntiabat: hoc enim carnẽ sumpsisse, docere intendebat. Alij Arriani videntes esse hanc lectionem fictitiam, admittebant, Deus erat verbum, ta-

Tria quæ ad diuini Verbi naturam spectant, ex superioribus Euangelistæ verbis deducuntur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

bum, tamen cùm hoc in loco Deus, ſine articulo, & in præcedenti, Verbum erat apud Deũ, cum articulo legeretur, inferebant, Verbum non eſſe eundem Deum, nec eiuſdem ſubſtantiæ cum eo, apud quẽ erat: hoc notat Chryſoſt. Hom. 3. in Ioan. ſed errorẽ talem vel hoc argumentum apertè cõuincit. Si enim Deus verus intelligitur tantùm, quãdo eſt cum articulo, tunc nec Pater eſſet verus Deus. Nam loquens Ioannes de Deo vero, & Patre, dicit, fuit homo miſſus à Deo, & rurſus, qui non ex voluntate carnis, ſed ex Deo nati ſunt, & rurſus, Deum nemo vidit vnquã. Quibus in locis, Deus legitur ſine articulo, & tamẽ nemo in eis agi de vero Deo negare poteſt. ita reſpõdet Chryſoſt. & ſimul adducit teſtimonia, in quibus, Filius Deus cum articulo legitur: nõ ergo ex hoc inferunt Arriani bene, non eſſe, verũ Deum. Nec ſine myſterio, cùm Pater Deus cum articulo dictus ſit, Verbum Deus nõ appoſito articulo dicitur, nempe, (Quod notauimus in Commẽtario) vt Filius ſic Deus intelligatur, vt procedens à Patre, ſit ſ; Deus de Deo, lumẽ de lumine. Quam enim naturam, & ſubſtantiam habet Pater à ſe, eandem habet Filius, ſed à Patre. Ita notat Orig. Tom. 2. in Ioan. dicens, omiſſum articulum eſſe, vt inſinuaretur Verbum eſſe Deum per communicationẽ. Quamuis Origenes impropriè loquatur, vocãs participationem, quę communicatio dicenda eſſet, forſan vitium eſt interpretis: niſi velimus Origenem errorem Arrianorum aſſeruiſſe. Quamuis autem, non, vbicunque legitur ſine articulo, Filius intelligatur, tamen hoc in loco, vbi de natura verbi agebatur, & dum Patris mentio facta erat, exiſtimandum eſt non ſine myſterio omiſſum eſſe articulum. Poteſt etiam altera huius eſſe cauſa, nempe omiſſum fuiſſe articulũ, vt ſignificaretur illud (Deus) nem ſubiectum eſſe, ſed prædicatum. ſimile illud eſt Ioan. 4. Spiritus eſt Deus. vbi legitur Spiritus ſine articulo, vt enuntiationis prædicatum, non ſubiectum eſſe agnoſcatur. Prior autem cauſa eſt magis legitima. Ex quo etiam apparet aliorum Arrianorum vanitas, qui ita Filium vocatum Deum affirmarunt, ſicut Moſes dictus eſt Deus Pharaonis; quos cõfutant, & conuincunt Ambr. lib. de Fide cont. Arian. & Hilar. lib. 7. de Trinit. Verbum ergo verus Deus eſt, vt ipſemet Ioannes, 1. epiſt. cap. 5. ſimus, inquit, in vero Filio eius, hic eſt verus Deus, & vita æterna.

His igitur ſuppoſitis, ſentiendum eſt cum ſacris Doctoribus, hiſce verbis Ioannis tres illas veritates confirmari, & omiſsis multis aliorum teſtimonijs, breuiter aliquorum ſententias enarrabo. Prima veritas eſt. In principio erat verbum. Magnam vim faciũt Doctores in illo verbo (erat) coniuncto cum principio. ſi enim in principio incœpiſſet, dictum eſſet; In principio factum eſt, aut ſaltẽ; In principio fuit, at dum dicitur; In principio erat, & non eſſe factum, ante principium eſſe deducitur: & hoc eſt, æternum eſſe. Si enim principium omne præceſsit, ſine principio eſſe, neceſſe eſt, omnes enim creaturæ incœperũt eſſe. Cape ergo illud initium, quo primũ, quod factum eſt, incœpit; ſi hoc præceſsit Verbum, ipſum non eſt factum, ſed æternum. Ex hoc verbo æternitatem, vti dictum eſt, deducunt Athan. Serm. 4. cont. Arian. Baſil. Hom. in hæc verba, Auguſt. in multis locis, Hilar. 2. de Trinit. qui hoc argumento vtuntur, ſicuti vſi ſumus. Verba Hilar. ſunt hæc: In principio erat verbum; tranſeuntur tempora, tranſcendũtur ſæcula, tolluntur ætates. Pone aliquid, quod voles, tua principium opinione, non teneste pore: erat enim vnde tractatur. Hæc, & alia Hilar. & communiter Sancti, quæ libens prætermitto, quia paſsim leguntur. Secunda veritas, *Verbum erat apud Deum*, diſtinctionem conuincit, vt non ſit omnino idem, quod apud alterum eſt, cum ipſo, apud quod eſt. Et cùm nõ ſit verbum alterius ſubſtantiæ ab eo, cuius eſt verbum, colligunt Sancti hypoſtaſeos diſtinctionem: vnde & his verbis vtuntur contra Sabellium, negantem perſonarum Trinitatem, aſſerentemq́ue vnam, & eandem eſſe perſonã, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum: contra quem hæc verba ſunt oppoſita à Doctoribus. Si enim verbum eadem eſt perſona cũ Deo, à quo eſt, quomodo apud eum eſſe dici poteſt? nemo enim dicitur apud ſe eſſe. Ita Baſil. & Tertul. deducebant, vt in Commentarijs dictum eſt. Tertia veritas, *Deus erat verbum*, conſubſtantialitatem conuincit pro ijs qui vnum Deum confitentur, vt principio huius dubitationis, & in Commentario dictum eſt. & hoc loco Sancti ad id confirmandum vtũtur. Multa poſſunt teſtimonia eorum produci, ſed ſuperuacaneum id eſt: verba tantùm Ambroſij proponam circa has tres veritates, qui lib. 1. de Fide, cap. 5. ſic inquit. Omnes hæreſes hoc capitulo breui piſcator noſter excluſit. Quod enim erat in principio, nõ includitur tempore, non principio præuenitur, ergo Arrius cõticeſcat. Quod autem erat apud Deum, non commiſtione confunditur, ſed manentis verbi apud Patrem, ſolida perfectione diſtinguitur, vt Sabellius obmuteſcat. Et Deus erat verbum, non ergo in prolatione ſermonis hoc verbum eſt, ſed in illa cœleſtis deſignatione virtutis, vt confutetur Fotinus. Hæc Ambroſius.

Hoc erat in principio apud Deum.

COMMENTARIVS.

VERBI natura & exiſtentia expoſitis tranſit Euangeliſta ad ſtatum quendam Verbi deſcribendum, ob idq́ue particulam copulantem (&) prætermittit, quæ priores tres enunciationes, & veritates copulat, vt illas ad verbi naturam,

bi naturam, hanc autem ad conditionem, ſeu ſtatum quendam pertinere ſignificet: ſic enim ſolet Euangeliſta ea, quæ narrat, diuidere. Senſus eſt, hoc Verbum in principio antequam quicquam factum eſſet, erat apud Deum: id eſt, tantùm erat apud Deum, nimirum nondum carnem ſuſceperat, nõdum ſe manifeſtauerat, ſed erat ſolum apud ipſum Deum, abſconditũ, inuiſibile, & non manifeſtum, neq; ad quicquam aliud referebatur, quàm ad Deum ipſum, à quo procedebat. Huius ſententiæ ſenſum idem Ioannes 1. epiſt. 1. clarioribus verbis indicauit. Annunciamus, inquit, vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis. quaſi diceret, quòd tantùm apud Patrẽ erat ab æterno, inuiſibile, & occultum, poſtea nobis manifeſtatum eſt, & in carne apparuit. Habet hæc ſententia tacitè particulam excludentem. Solùm, ſiuè, tantùm. Eſt enim huiuſmodi phraſis communis ſcripturæ. Rom. 4. Beatitudo hæc in circunciſione manet, an etiam in præputio? græce non eſt illa particula (tantùm) tamen ſupplenda eſt, quod rectè fecit interpres. Rom. 2. Non enim, qui in manifeſto, Iudæus eſt: neque quæ manifeſto in carne, circunciſio eſt. Oportet in vtroque particulam (tantùm) ſupplere. nõ qui in manifeſto tantùm Iudæus eſt, neque quæ manifeſto in carne tantùm, circunciſio eſt. Sunt multa alia huiuſmodi loca, etiam apud Ioannem, quæ in progreſſu enarrationis huius nota fient. In hunc ſenſum eſt præſens ſentẽtia exponenda, nimirum hoc verbum in principio erat tantùm apud Deum, non autem apud nos, quale fuit carne aſſumpta. Vtitur autem Euangeliſta pronomine demonſtratiuo, ad eandem perſonam Verbi ſignificandam.

ANNOTATIO XI.

Patrum authoritate expoſitio tradita confirmatur.

DVBITARE poſſet aliquis, illud relatiuũ (hoc) referat ne Verbum, an Deum: quãuis enim in latino textu non ſit ambiguitas, tamen in græco eſt maſculini generis. & referri poteſt ad Verbum, & ad Deum, qui erat verbum, vtrunque enim nomen maſculini generis eſt. Orig. Tom. 2. ad vtrumque refert, tamẽ omnes & græci, & latini expoſitores, ad Verbum, vt & verſio latina ab Eccleſia recepta aperte refert, & ſic planè referendum cenſeo, ſicut etiam ſequens relatiuum; Omnia per ipſum facta ſunt: & contextus talem probat ſenſum. Omnes enim hæ enunciationes de Verbo (ſunt,) Quantum autem ad ſenſum attinet, aduertendum eſt, quam in Commentario attuli expoſitionem, antiquos Patres præſentiſſe. Tertull. aduerſus Praxeam: Sermo, inquit, à principio tantùm apud Patrem erat. adiungens illam particulam excludentem (tãtùm) noſtram indicat expoſitionem. Clemens etiã Alexand. in orat. exhor. ad gentes: Verbum, inquit, quod erat apud Patrem, doctor apparuit. hiſce verbis inſinuat idem eſſe apud Patrem, quod erat in principio, & ad Patrem tãtùm referebatur; poſtea verò etiã ad nos, quando in carne apparuit. Greg. lib. 5. Mora. ca. 19. exponens verbum illud Iob. (verbum abſconditum) probat id eſſe verbum diuinum, quod abſcõditum erat: quia apud Patrem erat nempe in principio, carne nondum accepta.

Diuerſæ aliæ Patrũ expoſitiones refelluntur.

Quãuis expoſitio allata ſit meo iudicio legitima, non deſunt tamen expoſitiones aliæ Doctorũ, quas in medium adferre non inutile erit, vt earũ collatione magis appareat vera & legitima. Orig. Hom. 2. in diuerſos locos, & Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 4. exponunt ſic, vt referatur ad verbũ, ſitq; ſenſus; hoc verbum, qui Deus erat, erat illud idem, quod erat in principio, & erat apud Deum. quod dictum eſt, ne quis aliud exiſtimaret verbum, quod erat in principio, & erat apud Deum, ab eo, quod erat Deus. Imo Eunomius ita, vti diximus, exiſtimauit: Id aũt præcauens Euangeliſta, Hoc adiunxit, vt vnũ, & idem eſſe oſtenderet. Altero modo exponit Theophil. alios, dicens, ſic eſſe fabulaſos: Si Deus erat verbũ, ſeparabit ſe aduerſus eum, apud quem erat: vt igitur hoc remoueat, dicit Euangeliſta; Hoc verbum erat in principio apud Deum: quaſi diceret; nulla eſt timenda ſeparatio, cùm ſemper fuerit ſumma coniunctio. Nõ alienus eſt ab iſta expoſitione Ambr. qui lib. 1. de Fide, c. 5. ſic exponit; Quod erat in principio apud Deũ, ſempiternæ diuinitatis in Patre, & Filio inſeparabilis vnitas edocetur. Baſil. Hom. in hęc verba idem dicit, nempe his verbis ſignificari ſemper Filium cum Patre eſſe, & verbũ apud Deum, nam dictum eſt ſemper verbũ eſſe, & eſſe apud Patrẽ, & eſſe Deum: dicitur ergo ſemper etiam eſſe cum Patre, ſicut ſemper eſt. Tertio modo exponit Hil. lib. 2. de Trin. nempe per hãc ſententiam, vnitatem Dei declarari: cùm enim dictum eſſet, Deus erat verbum, vt vnitas, inquit, Dei ſeruaretur, adiunxit; Hoc erat in principio apud Deum. Aliqui repetitionem eſſe quandam exiſtimant, alijs etiam modis exponunt, qui omnes ad eandem, & vnam referunt ſententiam cum præcedentibus tribus enunciationibus coniungentes. Nobis autem expoſitio noſtra maximè cõformis videtur, vt ad alterã pertineat ſententiam, id quod prætermiſsio copulæ indicat. Vltra prędictas expoſitiones, non inutile fore iudicaui referre expoſitionem quandam, quę mihi

Universidad de Deusto
Biblioteca

mihi olim placebat, re tamen diligentius con A
siderata, quam in Commentario explicui, ma
gis probaui. Illud enim (verbum erat apud
Deum) sic exponebam. Verbum nempe apud
Deum erat, quia ad solum Patrem referebatur,
nondum carnem induerat, nec se manifestum
fecerat. quod autē sequitur; Hoc erat in prin-
cipio apud Deum, sic explicabam: In princi-
pio, quando Deus cuncta fecit, aderat hoc idē
verbum apud Deum ipsum, non solùm enim
ante omnia, sed tunc quādo facta sunt omnia, B
apud Patrem aderat, ab eo indiuisum, & vo-
luntatis, & consiliorum, ac operum omnium
eius conscium. Hanc sententiam Salomon,
Sapient. 9. Sap. 9. expressit, dicens: Tecum sapientia tua,
quæ nouit opera tua, & quæ affuit tunc, cùm
orbem terrarum faceres, & sciebat, quid esset
placitum oculis tuis, & quid directum in præ-
ceptis tuis. hæc Salomon. hoc est, quòd Ioan-
nes pronunciat; Hoc erat in principio apud C
Deum. Sed multò magis eluceret hic sensus,
si verba Salomonis conferamus; Prouerb. 8.
Prouerb. 8. duos status verbi, & diuinæ sapientiæ descri-
bentis; Dominus, inquit, possedit me in initio
viarum suarum, antequam quicquam faceret
à principio. Ab æterno ordinata sum, & ex an
tiquis antequam terra fieret: nondum erant
abyssi, & ego iam cōcepta eram, nondum fon
tes aquarum eruperant, necdum montes gra-
ui mole constiterant, ante omnes colles ego
parturiebar: adhuc terram non fecerat, & flu-
mina, & cardines orbis terræ. Omnia hæc ad
priorem statum pertinent, quod ordinata sit,
quod concepta, quod parturiretur, &c. om-
nia, inquam, hæc æternam generationem, qua
Filius est, & æternam locutionem, qua ver-
bum est, significant. Quæ eadem Ioannes ex-
pressit his verbis; In principio erat verbum, B
&c. statim adiunxit Salomon; Quando præpa
rabat cœlos aderam, quando certa lege, & gy
ro vallabat abyssos, quando æthera firmaba
sursum, & librabat fontes aquarum: quando
circundabat mari terminum suum, & legem
ponebat aquis, ne transirent fines suos, quan-
do appendebat fundamenta terræ, cum eo e-
ram cuncta componens. hæc ad statum Verbi
alterum pertinent: In quo aduerte duo ve- C
ba. Vnum est, *Quando præparabat cœlos, aderam.* Al-
terum est, *Cum eo eram cuncta componens.* Quod Sa-
lomon dicit, *aderam*, id nūc Ioannes exprimit:
Hoc in principio erat apud Deum. Quod autem Salo-
mon dicit, *Cuncta cum eo componens*, Ioannes
significat, dicens: *Omnia per ipsum
facta sunt.*

Omnia per ipsum facta sunt.

COMMENTARIVS.

PROGREDITVR Ioan. & explicat statum secundum Verbi, quando non tantùm apud Patrem erat, sed ad creaturas etiam cœpit se conuertere: *Omnia*, inquit, *per ipsum facta sunt*: quasi diceret; Erat quidem hoc Verbum apud Patrem, quando omnia fecit, nec tantùm erat apud illum, sed per ipsum Patrem, quando omnia fecit, nec tantùm erat apud illum, sed per ipsum Patrem, quando omnia fecit. Aduerte quàm breui verbo Ioan. expressit, quæ Moses longo sermone conclusit, vt adnotauit Chrysost. Homil. 4. in Ioan. Nam Moses per sex dies rerum creationem distribuit, *Fiat lux*, *Fiat firmamentum*, *&c.* At Ioan. vno verbo complexus est, dicens: *Omnia per ipsum facta sunt*. Adde, plura significasse, quàm Mosem. Hic enim spiritualium substantiarum expressam non fecit significationem, sed sensibilium, quæ populi oculis subiacebant: at noster Ioan. generali voce cuncta concluſit. Nec sine mysterio Euangelista breui vsus epilogo, vnico comprehendit verbo, quæ multis descripsit Moses. Beneficium enim creationis narrans illi populo, qui nondum redemptionem acceperat, multis amplificauit verbis, vtpotè omnium acceptorum maximum: sed Ioan. ad quiddam maius narrādum properās, nempè redemptionis opus, propter quod Deus homo factus est, cuius collatione illud iam minus censebatur, breuiter, & velut summatim ad maiora progrediens, illius fecit mentionem. Euangelium enim Deum redemptorem, sicut vetus Testamentum creatorem, prædicat. Multò autem maius, & dignius est, Deum hominem esse factum, quàm cuncta à principio creasse, in quo Ioan. tacitè insinuat, vnum esse, & eundem Deum creatorem, & redemptorem, cùm vtrunque Verbo perfecerit, eundemque auctorem veteris, & noui Testamenti: in quo conuincitur error Manichæi, & aliorum, vt bene notauit Ambros. lib. 1. de Fide, cap. 5. Hi enim alium auctorem Testamenti veteris, & creatorem posuerunt; alium autem noui, & redemptionis operatorem: at Ioan. vno, & eodem verbo, eundem docet vtrunque perfecisse, ac ob id creationis meminit, vt per eum recreata, & reparata omnia noscamus, per quē fuerunt & facta.

ANNO-

ANNOTATIO XII.

VERVM diligentius sunt hæc verba considerāda, & examinandum est, quid vox, *omnia*, significet. Non defuerūt, qui plus, quàm par est, eius vocis significationem extenderunt, alij arctius quàm veritas postulabat, con traxerunt. Sed & illi dilatantes, & isti coarctā tes, à veritate Catholica, quę in horum medio consistit, aberrarūt. Primò igitur Macedonius diuinitatē Spiritus sancti tollere adnitēs, hoc loco vtebatur, in eum modū argumētans; Omnia per ipsum facta sunt, igitur Spiritus sanctus factus est; nā vox *omnia* cōcludit vniuersa. huius argumētationis, quæ erat etiam Ariano B rum, Ambr. lib. de Spiritu san. c. 2. Greg. Nazia. orat. 5. theolog. Cyril. li. 1. in Ioan. c. 5. & Chrys. hom. 4. meminerūt, illiq; respondent, non absolutè omnia esse facta, aliàs ipse & Pater factus esset: sed omnia, quæ facta sunt, per ipsum facta sunt. Spiritus sanctus aūt factus nō est. Adde, omnia dici facta, quæ sunt extra facientē, at Spiritus S. est ex parte facientis. Nam opera Trinitatis sunt indiuisa, & quę facit Pater, facit Filius, facit Spiritus sanctus. Ab hac ergo generalitate semper factor excipiendus est: alias cùm dicitur 1. Corint. 8. *Vnus est nobis* C *Pater, ex quo omnia*, liceret inferre, ergo Filius est factus. Quòd si dicas excludi Filiū à voce *Omnia* isto loco, quia habemus locum Ioannis dicentis; *Per Filium omnia facta*: respondebo & ego, haberi locū in diuinis litteris, qui omniū auctorem Spiritum S. esse atteſtatur, Psal. 32. Verbo Domini cæli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis virtus eorum. Ambr. lib. 2. de Spiritu sancto, per totum librum doctè admodùm probat, omnia Patris, & Filij opera, etiam in scriptura tribui Spiritui S. igitur Spiritus cū factore est, & excluditur ab omniū numero, D quę facta sunt. Isti ergo plus iusto significationem vocis *Omnia* extendebant.

Hæreses non nullæ refutā tur.

Alij in altero extremo significationem coarctarunt. Orig. tom. 2. in Ioan. refert Heraclēonta familiarem Valentini per hanc vocē *Omnia* intellexisse sensibilia ista, quæ tantùm per Verbum affirmabat esse facta: sęcula verò, & ea quæ sunt in sæculis, per Verbum facta fuisse negabat. Ab hoc errore dissentiebāt alij, qui horum sensibilium Verbum auctorē esse negabant, & ad inuisibilia *Omnia* referebant. Horū meminit Irenæus lib. 3. con. hæres. c. 11. quod E etiam Manichæi dixerūt, vt auctor est August. lib. de hæres. at Ioannes omnes ipsa verbi significatione conuincit, *Omnia facta sunt per ipsum*: quidquid extra Deum factorē est, factum est, & ab ipso per Verbum factum est; cuius Verbi amplam & debitam significationē Paulus declarauit ad Colos. 1. vbi de Verbo hoc loquens sic inquit; Quoniam in ipso cōdita sunt vniuersa in cœlis, & in terra, visibilia, & inuisibilia, siue Throni, siue Dominationes, siue Principatus, siue Potestates, omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, F & omnia in ipso constāt: Hęc verba, omnia in cludunt extra Deū, & quotquot sunt figmēta Manichęorū, Valentinianorum, & aliorū simi

A lium euertunt. De hoc ipso Verbo loquens Apost. ad Hebr. 2. Per quē, inquit, fecit & secula. Quicquid igitur præter Deum est, siue spirituale, siue corporale, per Verbum factum est: vt optimum interpretem Ioannis, Paulum esse inficiari non possimus, qui præclarè exponit, quæ sint ista *Omnia*, quæ per Verbum facta sunt: atq; ita inter extrema hæreticorum, catholica veritas media consistit.

ANNOTATIO XIII.

CONsideranda est secundo loco particula, *Per*. impegerunt enim in eam Arriani, qui B putantes particulam hanc denotare instrumē tum & ministerium, affirmarunt Filium mino rem esse Patre, vtpote per quem tanquam ministrum, & instrumentum fecit omnia. Meminerunt huius argumentationis Basil. lib. de Spiritu sancto, cap. 5. & Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 5. Chrysost. Hom. 4. & alij antiqui patres, inter quos est Ambro. lib. 4. de fide, cap. 6. Sed quàm vanum sit hoc eorum argumentandi genus, scriptura demonstrat. Nam de Patre loquēs, hac etiam particula vtitur 1. Cor. 1. Fidelis Deus per quem vocati estis in consortium Filij sui; & initio posterioris ad eosdem; Paulus Apostolus Iesu Christi per voluntatē Dei; & ad Galat. 4. Si filius, & hæres per Deū. Quare si argumentatio Arriana valeret, esset etiā Pater minister, & instrumentum, & proinde minor Filio. Quamquam hęc eadem argumentatio, Arrianos insignis arguit ignorātiæ: cùm particula, *Per*, multis causarum generibus accommodetur, vt modò efficienti principali, modò instrumentali tribuatur, vnde vanum est, ex tali particula talem inferre conclusionem. Certe hoc in loco non minister um, non instrumentum, sed causam significat principalem, sicut & ipsum Verbum, Prouerb. 8. dicit; per me Reges regnāt. Id si verum est, vt est verissimum, cùm dici potuerit, Verbum omnia fecit, seu, ab ipso omnia facta sunt, cur *Per ipsum omnia facta sunt*, dictum est? Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 10. exponens verba illa, Mundus per ipsum factus est, inquit; cùm per Filium mundū factum esse affirmat, ad Patris nos memoriam facilè reducit: cùm enim *per quem* dicitur, *ex quo* etiam intelligitur. Vniuersa enim ex Patre per Filium in Spiritu sancto sunt. hæc Cyril. Responsio igitur cum Cyril. ad ista similiaq; verba esse potest; dictum esse, *Per ipsum*, vt non excludatur Pater, ab hac creatione omnium: cùm Pater per Filium omnia condiderit.

Quid particula, Per, de notet.

Auctoris interpretatio.

Libet addere aliquid amplius, quod hac particula *Per* significari mihi videtur. Aduerte igitur vnicam esse actionem, qua pater, & filius creant; cùm vnica sit vtriusque essentia, virtus, & potentia: Hoc tamen est discriminis, quod licet vnica sit essentia, & virtus in vtroque, tamen filius habet à patre essentiam, & virtutem; ita quamuis vnica est actio, qua vterq; creat; tamē filius habet à patre quod creet, sicut habet virtutem, & essentiam, qua creat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Creare ergo patrem per filium, est, patrem vnà cum filio creare, sed communicando filio essentiam, & virtutem, qua vnà cum ipso patre creat: & proinde quadam ratione assimilatur instrumento, nempè in hoc, quod sicut agens communicat virtutem instrumento, vt vnà cum ipso operetur, ita pater filio virtutem communicat. At est maxima differentia; quia agens non communicat suam substantiam, nec suammet virtutem, quam habet, instrumento, & ob id instrumentum est inferius agente: at pater communicat suammet substantiam, & virtutem filio; qua vterque agit: & ideo non est minor filius patre, in quo decepti sunt Arriani. Ioannes ergo cùm insinuasset in prima sententia filium esse Deum, & quidem de Deo, volens hoc etiã significare in ipsa creatione, vsus est hac loquẽdi formula, *Omnia per ipsum facta esse*, vt insinuaret patrem omnia facere cum filio, cõmunicando eãdem virtutem suam filio, vt vna eaq; actione creare dicatur. Ita docuit Basil. lib. de Spiritu sancto, ca. 8. Omnia, inquit, per ipsum facta sunt, non quòd instrumentali, ac seruili quodã ministerio fungatur, sed quod tanquam conditor paternã impleat voluntatẽ, hęc Basil. Non igitur concedendum est à Catholico, filium esse instrumentum patris, propter rationem dictã; & si qui Catholici affirmarũt, inter quos est Clemens Alexan. in orat. exhor. ad gen. ipso fere principio, imitatus forsan Philonẽ, lib. de opificio, impropriè locuti sunt, & dicere voluerunt; patrem creare per filium, quia communicauit essentiam, & virtutem suam filio, qua vnà cum ipso creat, nec crearet, nisi communicata essentia, & virtute tali. Hac ergo ratione existimo Ioannem hoc in loco, tali dicendi modo vsum esse. Eodem modo exponendus est Tertul. lib. aduer. Hermogenẽ, vbi Verbum ministrum, & arbitrum vocauit: quæ quidem locutiones quia imperfectæ sunt, ab eis abstinendũ est. Germanus ergo Euãgelistę is erit sensus, qui propria Verbi (quia de Verbo tractat) cõsiderans, nõ dixit: Omnia fecit; seu, Omnia ab ipso facta sunt, (quamuis enim hoc verè dicatur, tamen totum hoc commune est patri) at dicens; *Per ipsum facta sint omnia*, (nempè à Deo, apud quem erat) quod Verbi propriũ est, significauit. Nam solius Verbi est, patrem per ipsum cũcta creasse, & ipsum esse, per quẽ cuncta à patre facta sunt. Hic tamen superest dubitatio: Nunquid etiam per Spiritum sanctum non sunt omnia facta, cùm & is procedat à Patre? Et hoc quidem verum est: sed cùm Deus imperio creauerit omnia; (Dixit enim, & facta sunt. mãdauit, & creata sunt) imperare aũt cùm sit intellectus, rectissimè sicut verbũ, ita etiã imperium tribuitur filio: vnde filij est, esse verbũ, & imperiũ, p quod omnia sunt facta: quanquam & per Spiritum sanctum, tanquã per virtutẽ, omnia facta esse profitemur.

ANNOTATIO XIV.

HOc enim verò nunc indagandum superest, cur non dictum sit; Omnia per ipsum creata sunt, sed vsus est Euangelista verbo faciendi: cùm re vera ex nihilo, non ex materia aliqua cuncta sint facta? At planum est, verbũ faciendi commune esse, ad ea, quæ ex aliquo, & ad ea, quæ ex nihilo fiunt, & sicut cœlum, & terra, dicuntur creata, ita etiam facta, Genes. 1. Creauit Deus cœlum & terram; vbi legimus verbũ בָּרָא & psal. 124. Qui fecit cœlũ, & terrã: hoc עָשָׂה in loco est verbum quod latinè significat, facere. Verbũ itidẽ Græcum quo vsus est Ioannes, commune est, sicut & Latinum. Quo circa scriptura sacra; tam initio Geneseos, quàm in hoc Ioannis exordio, omnia ex nihilo esse facta, vt egregiè Tertull. lib. aduersus Hermogenem aduertit, in eo esse ostensum, significauit; quod cùm sit narratio perfecta, nulla tamen est de materia facta mentio. Tria enim esse debent in legitima operis narratione; Factor, species facti, & materia ex qua factum est. Cùm igitur Moses perfectè narrauerit mundi initium, nec materiæ meminerit, sed solius factoris, & factorum, euidentissimum argumentum est, non interuenisse materiam vllam, sed ex nihilo facta esse vniuersa. Quod & in præsenti loco factum affirmatur, vbi describitur factor, & per quem, & quod factum est; porrò materiæ nulla est consideratio, ac proinde nec in rerum prima molitione intercessit. Adiungamus dictis, illa vniuersali voce *omnia*, probari ex nihilo esse facta. Si enim materia fuisset, ex qua cætera fecit Deus; aut facta esset, aut non: si non, ergo non omnia facta sunt per ipsum; si facta est, profectò ex nihilo facta sunt. Non enim idcirco negandum est, ex nihilo feciſſe Deum omnia, quamuis prius materiam fecerit, & ex hac postea reliqua, vt aliqui senserunt. Itaque siue materiam prius ex nihilo, siue vnà cum rebus corporeis ipsam fecerit, semper Deus creator est, eumque ex nihilo feciſſe omnia constantissimè verissimeque Catholica sensit Ecclesia.

Merità Euangelista dixerit, omnia per ipsum facta; nõ creata, dixisse.

Et sine ipso factum est nihil, quod factum est.

COMMENTARIVS.

AD eandem sententiam pertinent hæc verba. Vt enim magis exprimatur præcedens rerum omnium comprehẽsio, quod dictum est per affirmationem, confirmatur per negationem, & per numerum singularem, ne quis dictum esse, feciſſe omnia, arbitraretur, quia plurima fecit. Aliquãdo enim solemus generatim loqui ad multitudinem significandam, quamuis non omnes partes multitudinis cõprehendantur: qua etiã phrasi vtitur aliquãdo scriptu-

scriptura. 1. Cor. 9. Omnis, qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet; ad Philip. 2. Omnes, quæ sua sunt quærunt. Sunt multæ huiusmodi locutiones, quæ non vniuersitatem omninò denotant: ideò ne quis ità puraret dictum, omnia facta per Verbum, adiunxit generalem negationem in singulari, vt nec vnum singulare excludi significaret, quod non esset per Verbum factũ. *Sine ipso factum est nihil, quod factum est*. id est, nulla res est facta, quæ non sit per ipsum facta, seu quæ sit sine ipso facta. Est autem hæc frequens Hebræis phrasis. 1. Reg. 3. Indicauit ei Samuel vniuersos sermones, & non abscondit ab eo. Isa. 39. Omnia quæ in domo mea sunt, viderunt, non fuit res, quam non ostenderim eis. Adiecit autem, *quod factum est*, vt hæc verba ad præcedentia, nempè ad ea, quæ facta sunt, referret, essetq; sensus, *sine ipso factum est nihil, quod factum est*, id est, ex his quæ facta sunt, nihil est, quod non sit per ipsum factum: quæ etiam est Hebræa phrasis. 1. Reg. 1. Commodaui eum Domino cunctis diebus, quibus fuerit commodatus Domino. Latet etiam in his verbis alia phrasis Hebræa: Non enim dictum est, sine ipso factum est nihil, οὐδὲν, Sicut Ioan. 18 est dictũ: In occulto locutus sum nihil, & Ioan. 15. Sine me potestis facere nihil (sic enim in Græco textu habetur) sed hoc in loco legitur οὐδὲ ἕν sine ipso factũ est, nec vnum quod factum est: quod quidem magis exprimit vniuersitatẽ, quæ phrasis est Hebræa. Psal. 138. Dies formabuntur, & nemo in eis; in Hebræo, Et non vnus in eis: quasi dicat; nec vnus erit dies, qui non sit scriptus in libro tuo. 1. Mach. 7. Non est relictus ex eis nec vnus: sic in præsenti loco; Sine ipso factum est, nec vnum, quod factum est.

ANNOTATIO XV.

Triplex lectio superiorum verborum.

MVlta in his verbis annotanda occurrunt. A primum est, quod ad textus lectionem attinet. Triplex enim lectio apud Doctores sacros habetur: Vna est, vt sententia in voce *nihil* terminetur sic; *sine ipso factum est nihil*: reliquum autem iungatur sequentibus, sic; quod factum est in ipso vita erat: ita legit maior pars Latinorum: Augustinus in præsenti, Ambrosius libro 3. de fide cap. 3. Tertullianus, libro aduersus Hermogenem, & inter Græcos Origen. tom. 3. Clemens Alex. libro 1. pædag. cap. 6. & Cyril. libro 1. in Ioan. cap. 6. & Athana. in multis locis, in rescripto ad Liberiũ Papã, in orat. in illud; Omnia tradita sunt mihi à Patre meo, & Epistol. de sententia Dionis. Episcopi, contra Arianum, & in epistola ad Serapionem de Spiritu Sancto, & alijs in locis. ita etiam legit Gregorius Nazianzenus, oratione de fide: & inter latinos Cyprianus, libro 2. contra Iudæos. capit. 3. Secunda est, vt sententia finem habeat in illo, quod factum est, sic; *sine ipso factum est nihil, quod factum est*. Sic legit Irenęus libro 3. contra hæres. cap. 11. Chrysostomus, homil. 4. referens hæreticos auctores fuisse, vt hæc sententia diuideretur, & legeretur iuxta primam lectionem. Ita etiam C legit Hieronym. Amos 6. quam lectionem sequitur Greg. Nazian. orat. 1. theolog. nam soluens argumentum hæreticorum affirmantium Spiritum Sanctum esse factum, quia dictum est, omnia per ipsum facta sunt; respondet non esse dictum, omnia facta esse; sed omnia, quæ facta sunt, per ipsum facta esse: ex quo Greg. videtur legisse, sine ipso factum est nihil, quod factum est. Hanc enim lectionem passim sequebantur Catholici, soluentes argumenta Hæreticorum, qui Spiritum Sanctum factum esse probabant; quia dictum est, omnia per ipsum facta sunt. quibus Catholici respondebant, non absolutè omnia, sed quæ facta sunt, per ipsum facta sunt: & sic Chrysost. etiam soluit. Quamuis reuera, etiam si lectionem teneamus priorem, non procedat argumentum, vt superius diximus, & soluimus. Semper enim excipitur ipse, qui fecit: alias & verba Pauli Colo. 1. Omnia per ipsum, & in ipso condita sunt, non rectè se haberent, quia non additum est, quæ condita sunt: non ergo propter hæreticos cõiunctim legendum B est, sed quia cum sequentibus non aptè cohæret. Ambro. lib. 3. de fide. ca. 3 dicit, plerosque doctos, & fideles, hanc secundam sequi lectionem, & in enarra. psal. 36. dicit Alexandrinos, & Aegyptios eam amplecti. Tertia est, vt nec ibi quidem sententia. sed in sequentibus terminetur. vt dicamus. *sine illo factum est nihil, quod factum est in ipso*; sic Ephiphan. in Anchorato, & dicit hæreticos separasse hæc verba à præcedentibus, & legisse; sine ipso factum est nihil, vt blasphemiam inferrent Spiritui Sancto, cum sit legendum sine ipso factum est nihil, quod factum est in ipso. Hanc lectionem C Theop. nomine quorundam orthodoxorum recitat. eámque sequitur Hilar. lib. 2. de Trini. & exponit vti paulò inferius dicemus. In hac lectionis varietate mihi magis placuit media, quam & in commentario sumus secuti; tum quia in singulari dictum est (quod factum est) ob idque referendum ad illud (nihil) quod præcesit. videtur. Si enim Euangelista sequentibus connectere vellet, diceret; quæ facta sunt, in ipso vita erant: sicut etiam dixerat: omnia per ipsum facta esse; tũ etiam, quia si coniungamus illud (quod factũ est) se

Universidad de Deusto
Biblioteca

quentibus, non erit sensus ita proprius, atque A si incipiat sententia ab illis verbis; in ipso vita erat, ita tamen hanc sequor lectionem, vt primam etiam reputem probabilem, cui tamen mediam anteferendam arbitror, quam tot etiam, ac tam graues Doctores amplexati sunt, propter causas prædictas, & eas, quas inferius paulò post dicemus. Tertia autem quæ est Hilar. non videtur admodum probabilis. Esset enim sensus, nihil factum est sine ipso ex ijs, quæ facta sunt per ipsum: qui sensus non conuenit vniuersitati absolutæ, qua dictum B est, omnia per ipsum esse facta.

ANNOTATIO XVI.

Quid vox illa, Nihil, hoc loco significet.

IAM verò vocem illam *nihil*, siue ibi lectio stat, siue vlterius procedat, variè exposuerunt olim, & hæretici; & catholici. Primò, Hæretici per hanc vocem creaturas has sensibiles, & mundum hunc visibilem significari dixerunt, & affirmatiuè faciebat locutionem, nempè, sine verbo factum est nihil, id est; sine Verbo factus est hic mundus. Hunc enim mundum visibilem, non à Verbo, sed à Diabolo, & C à Principe tenebrarum factum affirmabant. Tales fuerunt Manichæi, vt refert Aug. lib. de nat. Boni. c. 25. vbi irridet, dicentes, non posse legi verba negatiuè, sine ipso nihil est factū: quia illud nihil, est post verbum, quasi interfit dicere factum est nihil, & nihil factum est. Meritò autem eos irridet Aug. parum enim refert, siue ante siue postponatur, vt apertè probat ex illo Ioa. 18. In occulto locutus sum nihil, quod idem significat, ac nihil locutus sum. Secundò, Aliqui catholici legunt etiam D affirmatiuè, & per nihil exponūt Diabolum, quasi sine verbo factus esset Diabolus. Hanc expositionem, se in quibusdam commentarijs legisse refert Hieronymus Miche. 2. super illa verba (fugerunt nemine persequente) vbi etiam per neminem, aliqui exposuerunt Diabolum. Quam expositionem extortam esse, & non secundum simplicitatem sacræ scripturæ, meritò censet. Non est autem E intelligenda expositio istorum, quasi velint dicere; Diabolum, quantum ad substantiam, non esse factum per verbum, sed non esse factum Diabolum. Nam ratione peccati dicitur Diabolus. Sic Basil. in hom. Quod nō sit Deus auctor malorum, Deum non fecisse Diabolum, sed ipsum sua se fecisse voluntate docet: non quòd Deus non fecerit substantiam, sed quod non fuerit malitiæ auctor, per quam Diabolus dicitur. ita sunt isti exponendi, quo etiam modo eos exponit Orig. tom. 2. Quia ergo malitia, & peccatum est nihil, ob id dictum est, sine eo factum est nihil, id est, Diabolus. Tertiò adhuc catholici alij affirmatè F exponunt, tamen per *nihil*, non Diabolum, sed peccatum ipsum interpretantur, quod non fit auctore Deo: quam expositionem licet attingat Augustinus super hunc locum, non tamē videtur probare, imo lib. de nat. boni. cap. 25. & hoc ipso loco exponit, vt expositum est communiter: nihil factum est sine ipso. Illa tamen est expositio Orige. tom. 2. qui hoc *nihil*, ad peccatum refert, per quod qui peccat, non ens fit: qua ratione enim peccator est, non ens est, & nihil dicitur. Sed omnes istæ expositiones, vt rectè indicauit Hieron. sunt violentæ, & non secundum simplicitatem scripturæ, imo contra communes loquendi modos. Sunt igitur verba negatiua, vt sit sensus; nihil horum quæ facta sunt, sine ipso Verbo factum est: quod magis apertum erit, si legamus vti diximus; sine ipso nec vnum factum est. Aduertendum est autem, Heracleonta, vt superius attigimus, legisse quidem negatiuè, tamen exposuisse, sine ipso factum est nihil, id est, nihil ex sensibilibus. nam negabat inuisibilia esse facta à Verbo, vt refert Origen. tom. 2. sed iam hæresis hæc conuicta est in superiorum verborum expositione: generatim igitur est intelligendum, nihil est eorum, quæ facta sunt, & extra Deum sunt, quod non sit à Verbo, seu per Verbum, factum.

ANNOTATIO XVII.

Quid particulæ illæ Sine, & Ipso significent.

EXpendendæ restant duæ particulæ, Vna est sine, Græcè χωρὶς Orig. hom. 2. in diuersos exponit extra ipsum, & sensum putat esse; nihil est factum extra ipsum, seu nihil factum est, quod non sit in ipso: vt omnia non solùm per ipsum, sed etiam in ipso facta sint, quod Paulus ad Colos. 1. docuit. Omnia, inquit, per ipsum, & in ipso creata sunt. Quæ verba, Verbum non solùm auctorem omnium significant, sed etiam conseruatorem factorum: qui nisi conseruaret omnia facta, protinus in nihilum redigerentur. & hoc est, quòd per ipsum, & in ipso cuncta sint, nempe creauit omnia, eaque sua præsentia conseruat. Ista lectio adiuncta hac nostra declaratione non est spernenda: tamen quia communis lectio est, vt legamus, *sine*, quod & Græci expositores in eo sensu exponunt, id sequendum est, sicque nos exposuimus. In eadem particula *sine*, Hilar. lib. 2. Trini. significari adnotat, Filium fecisse omnia non solum, sed vnà cum Patre, vbi inquit. Ne dū dixit omnia per ipsum esse facta, intelligeretur etiam Pater factus (nam *omnia* nihil videbatur excludere) ob id addit, sine ipso factum est nihil. In quo verbo significatur quædam concomitantia, & associatio, vt inde intelligatur etiam alia persona socia, nēpè Pater: quasi diceret, sine eo à Patre nihil est factum. nam significatur persona, quæ fecit, & sine qua non fecit. hactenus Hilarius. & qui dem verum est id significari, tamē causa, propter quam, id significatum dicit Hilarius non probatur. Dum enim dicitur *per ipsum facta sunt omnia*, ab his omnibus Pater excluditur, qui per ipsum fecit, & spiritus, qui cum eo fecit, vti superius diximus.

Alterum verbum est *ipso*: Origen. tom. 2. meminit, aliquos non retulisse ad Verbum illud, de quo dictū est, erat in principio, & apud Deum, & per ipsum facta sunt omnia, sed ad verbum, & humanam rationem. Verbum enim & ratio hominis etiam dicitur λόγος. Et exponūt sic; sine verbo factum est nihil, adeo vt nec peccatum etiam factum sit sine ratione. nisi enim esset lex, & ratio in homine, peccatum

peccatum non esset. Sed talis expositio, reijcitur meritò ab Origen. nec vlla ratione defendi potest. Quis enim non consideret, quàm sit absonum in verbis istis tanta vti amphibologia, vt modò de vno, modò de altero Verbo A loquatur Euangelista; cùm eius intentio non sit alia, quàm Verbum hoc, quod caro factum est, exponere, & originem eius, ac naturam, & operationem describere.

In ipso vita erat.

COMMENTARIVS.

PROSEQVITVR Euangelista Verbi opera, & effectus enarrare, & à rerū omnium creatione, quæ per Verbum perfecta est, ad reparationem hominis, quæ in ipso Verbo est facta, describendam se conuertit. *In ipso*, inquit, *vita erat*. sensus talis est, non tantùm per verbum Deus omnia fecit, sed etiam in eodē verbo vitam spiritualem, cœlestem, & æternam operatus est. Homo enim, quem Deus per verbum creauerat, seipsum, omnemque suam posteritatem peccato infecit, æternæ mortis in anima, & corpore factus reus. Hunc ergo in ipso verbo viuificare voluit, vt eodem Verbo, per quod omnia facta erant, homo, qui omnia quodam modo complectebatur, ad vitam reuocaretur. in ipso igitur vita erat. Quam sententiam apertioribus verbis idem Ioannes expressit 1. epist. cap. 5. Vitam, inquit, æternam dedit nobis Pater, & hæc in Filio eius est, id est, huius æternæ vitæ, Filius, qui Verbum nunc dicitur, auctor est. Sapienter autem Euangelista locutionem diuersam fecit. nam per quod Verbum omnia facta dixerat, in ipso verbo vitam esse pronunciauit: vt hac mutatione, & diuersitate loquendi, nempe *per ipsum, & in ipso* susceptæ carnis significaret mysterium. Verbum enim, quod sola sua diuinitate, omniū creator erat, ratione carnis in se acceptæ, & diuinitati coniunctæ, auctor est vitæ. Non enim aliter fecit hominem viuere, nisi per carnem, non quia non posset, sed quia id ita facere ab æterno voluntariè disposuit. Illud (*erat*) duobis significat. Vnum est, æterna Dei dispositio, & voluntas. Præuidens enim Deus hominem à se formandum ab accipiēda perfectione, & vita casurum, reumque æternæ mortis futurum, Verbo suo carne induto eum reparare, & vitæ reddere decreuit. quam quidem æternam diuinæ mētis dispositionem, Paulus pluribus verbis exposuit, dicens 2. Timot. 1. Liberauit nos, & vocauit vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositū, & gratiam, quæ data est nobis in Christo, ante tempora secularia. Et ad Eph. 1. Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem. Alterum est à mundi principio, etiam ante carnem assumptam in Verbo datam esse hominibus vitam. Quamuis enim nemo vnquam sit à peccato liberatus, nec ad vitam hanc reuocatus, nisi propter Christum Deum, & hominem; tamen tanta huius mysterij virtus est, vt etiam ante carnem assumptam illi, qui eius aduentum in carne præcesserūt, in Verbo, propter futurum incarnationis mysterium, per fidem vitæ restituerētur: de quibus dicitur 1. Cor. 10. Bibebant de consequēte eos petra: petra autem erat Christus, vt nō immeritò Apoc. 13. dicatur, Agnus occisus ab origine mundi. In ipso ergo vita erat. Sed quid Vitæ nomine alij intellexerint, operæprecium est exponere.

Erat, quid significet.

ANNOTATIO XVIII.

Quid nomine Vitæ, significetur.

VARII sunt doctores, in expositione huius nominis *vitæ*. Principio Chrysost. Homil. 4. vitam exponit virtutem ipsam Verbi, quæ non per compositionem ipsi inest, sed per simplicitatem est ipsummet Verbum, qua virtute cuncta creat, conseruat, & gubernat. Secundò Cyril. lib. 1. cap. 6. Vitam rerum omnium creatarum durationem, & permanentiam esse dicit, quæ ab ipso verbo est. in sensu enim causali hanc interpretatur sententiam, vt vita sit in ipso, quia vitam donat, cōseruat, B seu dat conseruari, & permanere rebus omnibus. in hac significatione in tota Scriptura non inuenitur hoc nomen (vita) acceptum. Tertiò August. Tract. 1. vitam hanc exponit ipsammet Verbi substantiam, quæ vita est. Omnium enim creaturarum idea est ipsa essentia diuina, omnia enim creata sunt vita in Deo, quia ratione ideæ dicuntur esse in Deo, idea autem est ipsa essentia & vita Dei. Quartò Ambr. lib. 3. de Fide, cap. 3. & Athan. lib. 3. de Homine, hanc vitam spiritualem, quę per gra

Universidad de Deusto
Biblioteca

tiam est,interpretantur. Vltimò recentiores vitam viuentium exponunt. Verbum enim ijs,quæ viuunt,vitam dat. quæ sententia desumpta est ex Clem. Alexo, 1 exhortat. ad gentes,vbi elegãter dicit: Verbũ,quod erat apud Deum,doctor apparuit: Verbum, per quod omnia sunt fabricata, & quod cum eo,qui finxit, vitam simul præbuit, vt opifex; bene viuere docuit,cùm apparuisset, vt magister: vt postea semper viuere suppeditaret, vt Deus. Inter hos doctores aliqui illud *ipso* ad verbum ratione so..us diuinitatis, aliqui ad ipsum carne indutum referunt:ijdem tamen quia varias,& diuersas lectiones sequuntur, diuersè quoque & variè hæc verba exponunt, quorum opiniones,lectiones, & sensus in sequenti Annotatione referam, in præsenti sufficiat eorum sententias in vitæ huius explicatione proposuisse. Mihi cum Ambros. & Athanas. sentiendum videtur. Vigt enim hæc,quæ in Verbo esse dicitur,est, qua homo viuit secundum Deum, quæ sit per gratiam, & consummatur in æternum per gloriam: & ad hanc nobis largiendam verbum caro factum est. hæc est,quam Euangelium annunciat,& quam ipse Ioannes,vt in Commentario retulimus,semetipsum exponens,nos docuit,dicens 1. epistola,ca. 5. Vitam æternam dedit nobis Pater, & hæc in Filio eius est. propter hanc Petrus Act.3. Christum auctorem vitæ,& Ioannes ipse in eadem epist.cap.1. Verbum vitæ, Filium Dei appellauerunt; Quod perspeximus, inquit,de verbo vitæ,& vita manifestata est, & vidimus, & testamur, & annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis. Quid clarius hisce verbis adduci potuit? Constat profectò hoc Ioannis exordium confectum esse magna ex parte ex ijs, quæ ipse in Euangelio suo à Christo esse dicta,& pronunciata narrauit,& quæ in epistolis proprijs exposuit, in quibus omnibus locis,de hac vita sermo totus est. Ioan. 3. Vt omnis,qui credit in eum,non pereat, sed habeat vitam æternam. Ioan. 4. Fiet in eo fons aquæ viuæ,salientis in vitam æternam. Ioan.5. Non vultis venire ad me, vt vitam habeatis. Ioan. 6. Qui credit in me,habet vitam æternam. Ioan.8. Qui sequitur me, non ambulat in tenebris,sed habebit lumen vitæ. Ioan.10. Ego veni,vt vitam habeant. Ioan. 11. Ego sum resurrectio,& vita. Ioan.14. Ego sum via, veritas,& vita. Ioan.17. Vt omne, quod dedisti ei,det eis vitam æternam. Sunt sexcenta huiusmodi testimonia. De hac ipsa vita in epistolis suis Ioannes frequenter agit, & hanc prædixerunt Prophetæ, & maximè est illud oraculum, Psal.35. Apud te est fons vitæ,nempè apud Patrem Filius,in quo vita nunc esse dicitur. illud autem *ipso* significat, Verbum in carne, Christum Deum, & hominem. Quamuis enim credentibus ante carnem assumptam, vitam dabat, dabat tamen quia caro assumenda erat,vti in Commentario explicuimus, magisque in sequentibus fiet manifestum. Euangelista enim sermonem facit de ijs solùm, quæ Verbi propria sunt. Est autem phrasis

Vita,spiritualem illam, quæ per gratiam efficitur, significat.

A scripturæ vsitata,effectum causæ nomine substantiuo,vt vocant,significare. Act. 4. Non est in aliquo alio salus,id est, non est aliquis alius salutis causa. Et Psal.3. Non est ipsi salus in Deo eius,ita & hic,In ipso vita erat.

ANNOTATIO XIX.

MAGNA est varietas,& lectionum,& expositionum horum verborum: Epiphan. & Hilar.lib.2.de Trin. vt iam diximus, priora verba(quod factum est in ipso) referebant ad antecedentia, & hanc sententiam incipiebant sic(vita erat,)& sic exponebat Hilar. nihil factum est sine ipso ex his, quæ facta sunt in ipso,id est,per ipsum: cuius causa est, quia vita erat,verba igitur ista, (vita erat) continent causam. quare sine eo factum est nihil, quod factum est in ipso. Opinatur autem, dictum esse *in ipso*,ne cùm dixisset *sine ipso*, aliquis traremur esse causam, sine qua nihil creatum fuisset. Dicens autem *in ipso*, significat verbum esse causam efficientem. Sed mittamus hanc lectionem cum expositione Hilarij, quia ad præcedens Commentarium pertinet. Consideremus verò lectiones,hæc verba (quod factum est)cum sequentibus connectentes,nempè, *quod factum est,in ipso vita erat*. Et cùm sit triplex duntaxat lectio,multiplex expositio inuenitur,si diligenter obseruemus.

Verbum illud, in ipso, diuersè legitur, & exponitur.

Prima est, vt illud (in ipso) coniungatur cum illo (factum est) sitque lectio talis. *quod factum est in ipso, vita erat*: in qua lectione sunt multi sensus,tam Catholicorum,quàm hæreticorum. In primis Manichæi sic legebant, vt inferrent omnia viuere, etiam ipsos lapides, & quæ Philosophi inanimata vocant. Si enim quod est in ipso factum,viuit, omnia vitam habent, quia omnia in ipso facta sunt: sic isti deducebant. vt refert August. Tract.1. in Ioan. Secundò,ijdem Manichæi,vt Ambro. lib.3.de Fide, cap. 3. meminit, ex hac lectione inferebant esse alia, quæ non sunt à Verbo facta, & horum esse aliud principium. Nam dicebant, si quidquid est in ipso factum, vita est, igitur aliqua alia sunt, quæ non sunt ab ipso facta, vtpote mors,& mala,atque ita erũt duo principia, vnum malorum,bonorum alterum: sic argumentabantur Manichæi. Sed quis non videt illorum illationes esse vanissimas? Tertiò, Arriani hanc etiam sequebantur lectionem, vt ibidem refert Ambros. & in enarrat. Psal. 36. Vt inde verbum esse factum inferrẽt; Si quod in ipso factum est,dicebant isti, vita erat,ergo ipsum verbum factum est. Sed & id vanum esse ostendit Ambros. cùm Ioan. 3. dicatur, vt manifestẽtur opera eius,quia in Deo facta sunt: certè stultum esset inferre opera facta sunt in Deo, ergo Deus factus est, & cùm Psal.103. legitur,omnia in sapientia fecisti, nõ rectè infertur, ergo sapientia est facta. Sunt multa loca in scriptura similia: imò si attentius dispiciamus, ex hac locutione potius infertur,ipsum non esse factum. Quartò, eodem modo Macedoniani legebant,& inde inferebant Spiritum Sanctum esse factum: dicebant enim,si quod factum est in ipso,erat vita,ergo vita est

vita est in ipso facta, & per hanc vitam intelligebant Spiritum Sanctum. ita Theophylact. quæ etiam vana est expositio. Falsò enim asseritur Spiritum Sanctum esse hanc vitam, quæ in nobis per Verbum facta est. Quintò, Origen. Tom. 3. Heracleonta refert ita legisse, & illud *in ipso* exponebat homines spirituales, vt esset sensus; quod factum est in spiritualibus hominibus,vita erat: sed nimium violenta est istius hæretici expositio, cuius supra quoque meminimus. Habes quatuor hæreticos vnam quidem lectionem, at variam expositionem sequentes. Ad Catholicos,& graues quosdam doctores,qui eandem lectionem ample lectuntur,veniamus: hi variosadhibent sensus; piosta.men, & catholicos. Sextò, ergo B. Ambros. locis paulò ante citatis sic exponit,*quod factum est in ipso*,nempè Christo,*vita erat*; in Verbo autem seu Christo,*vita erat*, & in Verbo seu Christo facta est caro, passio, mors, &c. Hæc autem vita nobis sunt. Septimò, Orig. Tom. 3. aliter, vt & Athan. de vnit. Trinit. substantia, lib. 3. qui est de assumptione hominis, exponunt: *Quod factum est in ipso*, id est, quod per ipsum factum est, *vita est*, ac si apertius Euangelista diceret per ipsum, seu in ipso vita facta est. Loquitur autem Athanas. de vita spirituali, sicut Ambros. & Origen. Hæc est prima lectio, in qua septem vidimus expositiones. Hanc tamen lectionem Augustin. lib. 5. super Genes. ad litter. cap. 14. & Tract. 1. in Ioan. reijcit hoc argumento: quia si quod factum est in ipso est vita,cùm omnia facta in ipso sint,omnia viuent; quod tamen falsum esse Catholicus non dubitat. Esse autem omnia non solùm per ipsum,sed in ipso etiam facta, docet Paulus Colos. 1. In ipso,inquit, condita sunt vniuersa in cœlis, & in terra, visibilia, & inuisibilia. Hoc quidem verum est: at cùm Euangelista mutauerit locutionem, & per ipsum omnia facta, in ipso autem vitam esse dixerit,aliquid singulare significare voluit, vt nos in Commentario diximus.

Est igitur altera lectio, quam ipse sequitur Augustinus,vt illud (in ipso) adiungatur sequentibus,& legatur,*quod factum est, erat vita in ipso*. Sequitur eandem lectionem Cyrillus libro 1. in Ioan. cap. 6. & 7. tamen non eodem modo exponit. Primò igitur Augustin. facit hunc sensum,vt omnia facta,qua ratione sunt in Verbo,vita sint. Sunt enim omnia in verbo, vt in exemplari quodam eminentissimo, & perfectissimo, & vt in causa omnium efficienti,& quatenus in eo sunt,vita sunt; quia hoc esse non est aliud,quàm diuina natura,quæ est vita,vt aiunt essentialis,& substantialis: sicuti dicimus effectus omnes esse in suis causis, quod quidem esse non aliud est, quàm esse ipsarum causarum. sic omnia in Deo erant, sed vt erant in eo, vita erant, quæ est ipsemet Deus. Quare Augustin. illud (*in ipso*) refert ad Verbum. ista est expositio August. cuius meminit ante Origen. Tom 3. & sequitur in Homil. 2. in diuersos. Secundo loco Cyril. quamuis eodem legat modo, tamẽ aliter exponit, nempe, in ipso vita erat, id est, verbum dat vitam ijs, quæ facta sunt. Hæc enim locutio; *quod factum est, vita erat in ipso*, ad hanc reducitur; verbum est, quod dat vitam ei; quod factum est: vt non solùm sit Verbum causa, vt sint, sed etiam vt viuant. Vides Cyrill. illud (*in ipso*) referre ad (*quod factum est*) vt sit sensus; Verbum erat vita in ipso quod factum est, seu dat vitam, omni rei, quæ facta est: id verò vitam intelligit, quo res conseruantur, & durant, vt Verbum non solùm omnia faciat, sed etiam omnibus det persistere, & conseruari: quia sine Verbo omnia in nihilum redigerentur. Inde tamen non rectè intuleris, ergo omnia viuũt vita propriè sumpta. Cyrill. enim intelligit per hanc vitam, vt vita loquamur, durationem, & conservationem, quę quidem omnibus rebus existentibus communis est. Tertiò Clemens Alex. libr. 1. Pædag. cap. 6. eandem sequitur lectionem, sed in alio sensu, vt sit sermo de vita spirituali; vt quod factum est, per Verbum habeat vitam gratiæ. Sed ipsum loquentem audiamus; Christum sequi salus est. quod enim factum est in ipso, vita est; Amen amen dico vobis, qui sermones meos audit, & credit ei, qui me misit, habet vitam æternam, & in iudicium non venit, sed transit de morte ad vitam. hæc Clem. vbi illud, (*in ipso*) de Verbo intelligit, & hæc expositio conuenit in sensu cum illa Athanasij, sed differt in lectione, & vtraque est apta lectioni, in qua (*quod factum est*) connectitur sequentibus.

Adhuc est tertia lectio eorum verborum, vt illud (*in ipso*) nec vni, nec alteri iungatur extremo, sed sit per se: vt sit sensus: quod factum est, in ipso, supple, est, vt non tantùm facta sint per ipsum, & cum ipso, sed etiam in ipso: & statim sequatur; Vita erat, id est, hoc etiam verbum vita erat. Hanc lectionem refert Ambros. libr. 3. de Fide, cap. 3. & re vera non est violenta. Frequens enim est Hebræis supprimere verbum substantiuum: ac si dictum esset. quod factum est, in ipso est, nempe in ipso Verbo: & statim sequatur; vita erat, & vita erat lux hominum. Breuiter consideremus totum contextum, & Ioannis consilium, existimo non inueniri posse lectionem, ac expositionem æquè conuenientem, atque ea est, quã in Cõmentario sumus secuti: libuit tamen omnes lectiones, & expositiones in medium proferre, vt facilius vnusquisque intelligeret Doctores, & quid singuli sentiant, perciperet: quia non omnes, qui scribunt, fideliter sententias eorum referunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et vita erat lux hominum.

COMMENTARIVS.

EIVSDEM Verbi alium effectum exponit Euangelista, *Vita*, inquit, *erat lux hominum*; ac si diceret, Verbum in quo vita erat, hominibus se manifestauit,& splendentes radios,vt ab hominibus agnosceretur, & per hãc agnitionem vitam consequerentur, sparsit. Nemo enim à Verbo vitam consecutus est,nisi per fidem eius,in quo vita erat.Ideo verbum lux erat hominum. omne enim,quod manifestatur,lux est. Ephes.5. & de hac luce dicit Dominus, Ioan.8.Ego lux sum mundi,tam eorum,qui meam carnẽ præcesserunt,quàm eorum,qui secuti sunt.Attende singula. Vita hoc in loco posita est cum articulo,vt ipsum verbum significetur:in scriptura enim aliquando Verbum vita,aliquando in Verbo dicitur esse vita: & quamuis in vtraque locutione idẽ sit sensus,nempe Verbum esse auctorem, & causam vitæ nostræ, tamen non est eadem nominum significatio.quando enim Verbum dicitur vita, tũc vita accipitur pro ipso Verbo,qua ratione est vitæ causa.Ioan.14. ego sum veritas,& vita.Colos.3.Cùm apparuerit Christus,vita vestra, quando autem in Verbo dicitur esse vita, tunc Vita accipitur pro ipsamet vita, quæ datur in Verbo,& cuius causa est Verbum.1.Ioan.5.hæc vita in Filio eius est. Ideoque magno consilio vtraque locutione Ioannes in præsenti vsus est; dixit enim, *in ipso Vita erat*,vbi vita pro ea,quam Verbũ efficit,& dat nobis, ponitur:post-ea subiunxit;*& Vita erat lux*,vbi vita pro ipso Verbo, quod est causa vitæ,accipitur: at vt hæc distingueret,priorẽ vitam sine articulo, posteriorẽ cum articulo pronunciauit. Illa vita erat lux,nempè illud Verbũ in quo vita erat, ideoque vita dicitur,hęc,inquit,lux erat.simili etiam ratione articulum apposuit luci.erat illa lux,vt ipsum idem Verbum significaret.Attende præterea, non dictum esse,*in ipso vita erat*,& lux hominum: neque sic; in ipso erat vita, & ipsum erat lux hominum; sed vita erat lux hominum,vt nimirum hac locutione,Euangelista significaret ad vitam assequendam, necessarium esse lumen,quo Verbum hoc luceat in cordibus nostris.non enim viuere facit, nisi quos fide sua illuminat Christus,ideò Ioan.8.dicebat: Qui sequitur me, nõ ambulat in tenebris,sed habebit lumen vitæ. quod planius Ioan. 17. exposuit;Hæc est vita æterna,vt cognoscant te solum verum Deum,& quem misisti Iesum Christum;ac si diceret,vita non sum, nisi ijs, quibus lux sum. vnde rectè Greg. Nazian. orat.4.theol. hæc verba Ioannis sic interpretatus est; quia lux erat,vita erat.Porrò illud(*erat*)verbi æternitatem indicat:quamuis enim in tempore apparuerit in carne, persona tamen quæ apparebat, æterna erat. insinuat etiam Euangelista hoc verbo(*erat*) nõ tunc Christum incœpisse illuminare,& lumen esse,quãdo carnem accepit,& visibilis apparuit: cùm ab ipso mundi exordio aduentum suum multis ad vitam manifestauerit.venturi enim fide iusti fiebant,quotquot ante eius carnem fuerunt.

ANNOTATIO XX.

Quid lucis nomine significetur.

ANTIQVI Patres non consentiunt in exponenda hac luce hominum: sunt enim tres eorum sententiæ. Prima est, verbum dici lucẽ,ratione luminis naturalis,quod hominibus à natura inest,&ipsos efficit rationis capaces.& hoc à verbo est. Erit ergo sensus huius cõtextus,per Verbũ omnia facta sunt,& in verbo omnia facta conseruantur, & verbum hominibus auctor est luminis, quo capaces sunt rationis,& intelligunt.hæc sententia est Origen.Tom.3.&Cyril.lib.1.cap.7.in Ioan. Altera sententia est, verbum dici lucem hominũ, propter supernaturale fidei lumẽ, quod cordibus hominum infundit, non solùm post A aduentum in carnem. sed ante aduentum etiam.Omnes enim illuminati fide à principio mundi,à verbo illuminati sunt. ita Augustin. Tract.1.vbi affirmat hac luce esse vtrunque Ioannem illuminatum, nempe Baptistam, & Euangelistam.Tertia est, lucem hanc esse Verbum factum iam carnem,dicique lucem à lumine quidem supernaturali,sed quod post aduentum sparsit.hæc sententia est Gregor. Nazianz.orat.4.theol. & Ambr.lib.de Fide cont. Arian.cap.3.Chrysost.Homil.4. in Ioan. Mihi tamen in hac parte probabiliora videtur, quę subiungo.Primum est,non agi hoc loco de lumine naturali,sed de supernaturali:tum quia vti expo-

A vti exposuimus supra, vita dicitur lux,quoniam illuminat ad vitam æternam,lumen autem,seu cognitio naturalis, nõ est lumen vitę huius,sed lumen fidei, sine quo nemo viuit; tum quia lumen naturale non est solius Verbi effectus,sed totius Trinitatis,at lumẽ fidei aliquo modo ad Verbum spectat, quia propter aduentum eius in carnem datum est; tum etiam, quia in progressu Euangelij, in quo Christus lux dicitur, & frequens de lumine sermo est,non de naturali lumine,quod incredulis etiam est commune,sed de supernaturali oratio habetur.quæ autem Ioannes in suo exordio proposuit,respõdent ijs,quæ postea in sua historia Euangelica diffusius narrat.demum quia post hæc prosequitur Euangelista, dicens de Ioanne Baptista:Hic venit, vt testimonium perhiberet de lumine: Ioannes autẽ non venit, vt testimonium perhiberet de Verbo,vt est lux naturalis,quod habet ratione solius diuinitatis,sed ratione supernaturalis luminis,quod habet propter carnem. Alterum est,Verbum dici lucẽ ratione luminis supernaturalis,quod etiam ante aduẽtum suum in carnem, Verbum sparsit in omnes fideles à mundi principio. & in hoc Aug. consentio, idque Ioannes ipse satis significauit, dicens; Erat vita,& erat lux.Vox enim *erat* antiquitatem indicat: idipsum rei veritas comprobat. Christus enim Deus,& homo,non solum post aduentum suum,sed etiam ante, sui radios emisit,& sicut pro omnibus prioribus,& posterioribus mortuus est,ita etiam eos illuminauit,vt fructum mortis,perciperent. Lux ergo dicitur Verbum in carne,qui Christus est, ita tamẽ,vt nondũ carne susceptа lux sit,sicut sol, qui antequam Orizontem ascendat, solet radios emittere,& mundũ illuminare. Quanq fatendũ est,multo magis illuxisse hominib⁹, lucidiusq; splenduisse post aduentũ, sicut sol post ascensum suum.Tertium est,verba sequẽtia;*Lux lucet in tenebris*;enũciata esse de Verbo lucente,& manifestato in carne iam susceptа;& sic intelligendi sunt Doctores tertio loco allegati,& Ambros.expressè id significat.Sic enim inter alia dicit,Lux lucet in tenebris, id est,Christus in cœlo,sicque conuenire possunt secunda,& tertia sententia,& Ioannes absolutus in sua narratione iudicabitur, qui Verbũ in carne ante,& post aduentum illuxisse descripsit.Hac doctrina soluitur facilè dubium propositum ab Orig.tõ.3.in Ioan.cur non dictum sit Verbum lux Angelorum,cùm etiã Angeli ratione polleant,lumenque naturale habeant:ad quod ipse dupliciter respondet. Primò quidem eo, quòd lux hominum dicitur, non excludi.quin sit etiam Angelorum, sicut cùm dicitur Deus Abraham,Isaac,Iacob, non negatur eum esse etiam Deum cæterorũ; quæ tamen solutio non satisfacit:oportebat enim assignare causam,cur potius sic Verbum dictũ hominum lux,&non Angelorum,cùm hi sint perfectiores. Altero modo respondet, hoc nomine *hominum* etiam Angelos significari, qui aliquando in scriptura homines appellantur. At neque in hac responsione conquiescit animus;Angeli enim vocantur homines,quando apparent in forma humana, aut aliquod officium hominis peragunt, quod hoc loco non dicitur. Præterea etiam homines appellantur Angeli,cur ergo non dictum est, Lux Angelorũ, vt nomine Angelorũ etiã homines significarentur? Hęc dubitatio in expositione Orig. &Cyril.locũ habet,qui de lumine naturali loquũtur:ac in nostra facile cũ Chrys.solui tur hõ.4.Verbum,n.ratione carnis nõ erat lux Angelorũ,cùm non Angeli sint redempti,sed homines. quorũ causa Verbum carnem sumpsit, & eorum Doctor, Lux, & Vita, & Magister est factum: potius ergo ex hoc colligendum est, nõ de luce naturali, quæ Angelis est communis,sed de supernaturali,quæ hominibus solis datur à Verbo,ratione carnis assumptæ,Euangelistam loqui.

Verbum cur non dictum est lux Angelorum.

Et lux in tenebris lucet.

COMMENTARIVS.

VERBVM in quo vita erat, & quod lux erat hominum ad vitam, etiam nondum carne susceptа, visibile tandem apparuit, & susceptа carne lucet.Hoc Ioannes 1.epist.cap.1. alijs verbis expressit,dicens;Vita æterna manifestata est,& vidimus,& testamur,& annunciamus vobis vitã æternam, quæ erat apud Patrem,& apparuit nobis. Vitam manifestatam esse, & apparuisse, dicit nunc Ioannes,lucem lucere. Erat priùs lux inuisibilis, & spiritualibus oculis per fidem tantùm cernebatur: at iam lucet,& visibilis facta est etiam oculis,& sensibus corporeis; exteriori verbo & operibus suæ potentiæ illustrans homines. & impletur illud Isa. 52. Ego ipse, qui loquebar, ecce adsum : ac si diceret; Ego, qui priùs me patribus manifestaui inuisibiliter loquendo, ecce iam visibilis adsum, & luceo. & Baruc. 3. Hic adinuenit omnem viam disciplinæ,post hæc in terris visus est: hoc idem Paul. 2. Timo.1.Gratia, inquit, quæ data est nobis in Christo Iesu ante tempora secularia, manifestata est autem per reuelationem Domini nostri Iesu Christi: quasi dicere voluisset;Iam Christus carne susceptа lucet in mundo, nos docens,& viuificans.Hæc aũt lux lucet,sed in tenebris:quia veniens Christus in

mundum

Universidad de Deusto
Biblioteca

mundum,ignorantes Deum,& à via salutis aberrantes inuenit,his se visibilem Doctorem veritatis exhibuit;& impletum est, quod Isa. 9. prænunciatum erat;Populus,qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. Tenebras appellat homines Deum, & viam salutis ignorantes: qua appellatione vsus etiam est Paulus, Ephes. 5. Eratis aliquando tenebræ: Tales & inter Iudæos multi tũc erant,de quibus Mat.15. dictum est;Cæci sunt,& duces cæcorum.& Matth.22.Erratis nescientes scripturas,neque virtutem Dei. Vsus est autem Euangelista verbo *lucet*,ad significandam præsentem quidem in carne,sed perpetuam,& indesinentem illuminationem. Christus enim, etiam post suam ascensionem,per suos Apostolos,& eorum successores,totamque Ecclesiam,etiam inter infidelitatis tenebras,semper in vniuerso lucet.

Et tenebræ eam non comprehenderunt.

COMMENTARIVS.

NON omnes ex ijs,qui in tenebris erant, venientem Christum,& lucem agnouerunt,nec eius salutarem susceperunt doctrinam, vitio, & culpa propria ipsorum:& hæ tenebræ sunt, quæ non comprehenderunt lucem illam lucentem.quod ipse Dominus Ioan.3.significauit dicens; Lux venit in mundum,& dilexerunt homines magis tenebras,quàm lucem. Non dicit autem Ioannes,nullas tenebras lucem comprehendisse, cùm non defuerint multi prius in tenebris ambulantes, qui lucem admiserunt, & crediderũt,& ex tenebris facti sunt lux, iuxta illud Ephes.5.Eratis aliquando tenebræ,nunc autem lux in Domino:& Act.26. Mitto te aperire oculos eorũ, vt conuertantur à tenebris ad lucem; plurimi tamen Iudæorum dilexerũt magis tenebras,volentes in suis permanere vitijs: & hæ sunt tenebræ, quæ non comprehenderunt lucem.Verbum *Comprehenderunt* idem significat, atque, non perceperunt,neq; apprehenderunt,sicut illud Rom. 9.Israel legem iustitiæ non apprehendit.Vtrobique idem est verbum Græcum. Quod si inquiras;cùm multi,quibus Verbum in carne apparuit, ipsum non agnouerint, qua ratione illis lucere dictum est? Respondeo,duo hæc esse inter se longè diuersa;Lucem lucere,& ipsam percipi.Sol namque nemine aspiciente lux est, & lucet,quia radios splendoris emittit,quamuis multi locis subterraneis se abdentes,aut oculos aperire nolentes,lucem eius non percipiant;sic lux illa, Verbum in carne,radios cælestes,& salutem afferentis doctrinæ inter incredulos spargit,etiam si illi noluerint mentis oculos aperire, vt crederent.

ANNOTATIO XXI.

Tenebrarũ nomine quid significetur; diuersæ nouæ sententiæ.

NON eodem modo doctores tenebras exponunt, nec in eadem significatione verbum illud, *comprehenderunt* accipiunt. Primò quidem Orig.Tom.4. in Ioan.aliud per tenebras, in quibus lux lucet;aliud per tenebras, quæ lucem non comprehenderũt, intelligit. Prioribus dicit significari,carnem patibilem, & mortalem, & quæ erat in similitudine peccati,in qua Verbum apparuit; posterioribus autem significari Dæmonia,& aduersarias potestates, quæ contra Dominum insurrexerũt, & eum sunt persecutæ:vt sit sensus; Lux in tenebris lucet,id est,Verbum apparuit in carne mortali,& patibili, & in similitudinem peccati inter nos; tamen omnes inferni potestates non potuerunt prævalere contra illud;sed superatæ,& victæ sunt.Hæc est expositio Origen. & eam secutus est Gregor. Nazianzen. orat.in sancta lumina: quamuis eam applicet A fidelibus,& iustis hominibus, quorum cæcõ in hoc seculo exposita est inimici contradictionibus, tamen prævalet lux interior animæ: sed hoc magis dicit per accommodationem quandam. Christo enim hæc verba conuenire sciebat. Secundò, Cyril.lib.1.in Ioan. cap.7. non idem etiam per vtrasque tenebras interpretatur; sed per priores naturam rationalem,in quantum ex se non habet lumen intelligentiæ,& rationis,nisi à Deo donetur,vn B de ex se tenebricosa est: cùm autẽ Verbum ei intellectum,& vim rationis communicat, fit rationalis,& luminosa. In his ergo tenebris lux,nempe Verbum,lucet infundendo,& cõmunicando vim intellectiuam, & rationalem,quod omnibus est hominibus commune: at per tenebras posteriores exponit eos, qui cùm lumen accepissent,non cognouerunt Deum,& huius luminis datorem, sed creaturas colue-

ras coluerunt:quamuis non admiserint lucẽ A rationis datam à Verbo:hæc est expositio Cyrilli.Tertiò Orig.hom.2. in diuersos.siue auctor illarum homiliarum, eodem modo exponit priores tenebras,sicut Cyril.tamẽ posteriores aliter interpretatur,vt sint eędem tenebræ,quæ quamuis lumen rationis acceperũt à Verbo,tamen non potuerunt ipsum comprehendere,quia incomprehensibile est; nec totam luscem acceperunt,quia infinita est. Natura igitur rationalis ex se non habet vim rationis,& intelligẽtiæ,ob id ex se obscura est, B sed eam à Verbo accepit,& Verbum in ea splẽduit:neq; tamen totum lumen, seu lucem Verbi potuit capere,& ideò tenebræ eam non cõprehenderunt:non enim creatura rationalis potest Deum cognoscere,quantum ipse cognoscibilis est.Hanc secundam partem sequitur etiam Hilar.lib.2. de Trinit. dicens; Tenebræ non comprehenderunt,quia inenarrabilem Verbi generationem nemo comprehendit.Quartò Chrysost.hom.3.in Ioannem, per priores tenebras mortem & errorem intelligit.In his lucet Christus, qui morte subijt, & eius prædicatio inter errores innumeros propagata est.Hæ tenebræ non potuerunt efficere,quo minus hæc lux lucere:nam mors deuicta est resurrectione Christi, & errores omnes diuina ipsius doctrina depulsi sunt,& sic lucet in tenebris. Per tenebras autem posteriores, homines peccatores interpretatur;qui dum suis peccatis inhærent, nolunt lucis huius lumen recipere. Quintò, Ab hac B.Chrysost expositione videtur discedere Theophylactus, qui per vtrasque tenebras idem intelligit:mors enim & error non potuerunt comprehendere lucem, quia nec mors, nec error impedire potuerunt, quo minus lux Christi, & fides eius in mundum induceretur.Sextò August.tract.1. in Ioan. & lib.4. Trinit.cap.2. & epist. 120. ad Honoratum, cap. 3. & alijs in locis. vtrasque tenebras,eandem interpretatur rem,homines nẽpè ignorantes, & sedentes in vmbra mortis; his Verbum lumen suę fidei,& cognitionis expandit. At qui nolunt recipere, dicuntur non comprehendere lucem:qui verò recipiunt,illuminantur. De natura ergo sua, omnes carent luce hac supernaturali fidei, sed Verbum est,quod infundit,& lumen spargit:qui recipit,illuminatur; qui non recipit, in suis manet tenebris: & hoc est, quod tenebræ dicuntur non comprehendisse lucem. Augustinus autem loquitur de lumine spirituali, etiam ante aduentum Verbi in carne, hominum cordibus per ipsum infuso. Septimò Augustinum sequitur Ambros. lib. de fide, contra Arian. cap. 3. tamen in hoc differt, quod exponit de Christo post ascensum, qui per mundum suæ fidei radios emittit.Lux. inquit,in tenebris lucet, id est, Christus è cælo illuminat:& tenebræ eam non sunt assecutæ, hi scilicet homines,quorum cor ignorantiæ tenebris est obcæcatum: hæc Ambrosius. quibus in verbis videtur de lumine euangelicæ prædicationis loqui. Expositio Gregor.Nazianzeni in orat. de fide, quam octauo & vltimo loco reseruaui, meo iudicio cæteris est verior, quam & in commentario sum prosecutus. Lux, inquit, lucet in tenebris, Christus nempè in hoc sæculo, & tenebræ eam non apprehenderunt: hi scilicet homines,quorum ignorantiæ tenebris cor excæcatum,Christum Deum; & verum Dei filiũ non agnouit. His verbis significat Greg. lucem Christum esse, quia in carne veniens lucis suæ radijs, & doctrinæ splendore, illuxit mũdo,qui erat in tenebris ignorantiæ,& peccatis;sed tenebræ, id est, qui voluerunt in sua manere ignorantia, & vitijs,non apprehenderunt lumen hoc: sicut sole lucente super terram,qui oculos claudit,non apprehendit lumen. Reliquæ expositiones non videntur ad mentem Euangelistæ,maximè illæ,quæ de lumine naturali,& quę de lumine ante aduẽtum fidei procedunt,cùm re vera Euangelistę sermo sit de doctrina, quam in mundo suo Christus aduentu docuit: & de vita,quam vẽ D niens Spiritus est,quæ duo ab æterno per ipsum facienda esse decretum erat. Sed iam ad aliam capitis partem explicandã, progrediamur;si tamen recentioris cuiusdam expositio nemo iunxero, quæ talis est:vt per tenebras intelligantur omnes creaturæ sensibiles rationis, & intellectus expertes: in his lux lucet,quia per earum cognitionem,in Dei cognitionem ascẽdimus.Inuisibilia enim Dei per *Rom. 1.* ea,quę facta sunt,intellecta conspiciuntur;tamen ipsæ non comprehenduntur:quia lucẽ hãc E & Verbum non valent cognoscere. quæ expositio prorsus est aliena à verbis Ioãnis, qui lucem Christũ vocat ea ratione,qua ipsemet sępe in Euangelio lucem se appellauit,propter doctrinam & fidem,quam mundo attulit:prę terea quia sermo est de cognitione & lumine,per quod vitam,quæ in Verbo est,assequimur:hanc autem non ex creaturis,sed à Spiritu sancto per infusionem accipimus.

Fuit homo missus à Deo, cui nomen erat Ioannes.

COMMENTARIVS.

DIXERAT Euangelista tenebras lucẽ non comprehẽdisse,quia Iudæi cæci non cognouerunt Christũ,nec fidẽ eius prędicationi adhibuerunt. Adjungit nunc Deũ ex parte sua ea media,ob quæ credere illi,& cognoscere potuissent,non prætermisisse:misit enim hominem, cui nomen erat Ioannes, cui munus à Deo hoc iniunctum erat, vt populum præpararet, & disponeret, eo-

ret, eóque disposito, & præparato indicaret Christum, ac de ipso redderet testimonium. Noster igitur Euangelista non solùm Ioannis describit historiã, sed simul Euangelij veritatem, Ioannis auctoritate confirmat. Erat enim magni nominis & opinionis apud Iudæos, ita vt propter eandem causam, omnes Euangelistæ Ioannis Baptistæ perhonorificam fecerint mentionem. Dicit ergo à Deo missum, vt commendet eius testimonium: probatio enim testimonij Ioannis, est probatio doctrinæ, & veritatis Christi: Erat enim celebre nomen, & per quandam antonomasiam nomen Ioannis illum magnum Baptistam significabat. Nomen autem hoc plenum est mysterij, cùm idem significet, quod Dei gratia: illum enim, qui gratiæ auctor est, indicare veniebat. Circa illud, (*à Deo*) notat Chrysost. hom. 5. esse sine articulo, & tamen verum Deum significare, nemo negare potest, cùm Malach. 3. dicat ipse Deus de Ioanne: Ecce ego mitto Angelum meum: quo conuincitur Arrianorum vanitas, qui, vti supra diximus, ea ratione Verbum esse verum Deum negabant, quia dictum est sine articulo, *& Deus erat Verbum*: Sed libet eadem paulò fusius in sequentibus prosequi.

ANNOTATIO XXII.

Expenditur magis Euangelistæ verba.

TRIA sunt in superiori sententia adnotanda. Vnum est, quod Cyrillus, lib. 1. cap. 7. animaduertit, nempè Euangelistam, dum de Verbo loquitur, vsum esse verbo (erat) dũ autem de Ioanne agit, verbo (fuit) vtitur: in illo dicit insinuari Verbum factum non esse, sed æternum in hoc, Ioannem, vt alios homines, esse factum. Et certè discrimen Cyrilli nõ consistit in temporibus, quòd vnum verbum sit imperfectum (erat) alterũ perfectũ (fuit). Nam in Græco non est perfectum, sed aoristos. Verum discrimen est in verbis, quòd vnum est substantiuum ἦν erat: alterum adiectiuum γέγονε factus est, quamuis aliquando pro substantiuo accipiatur. Hanc Cyrilli annotationem Chrysost. hom. 5. non recipit, licèt neminem citet auctorem: negat tamen hoc verbum hic significare factum esse, de eo quod non fuit; sed cum verbo (missus) coniungedum affirmat, in eum modum: *fuit missus*; seu *factus est missus*: vt verbi significatio ad missionem reuocetur: ex quo non sequitur, quod sit is qui mittitur factus, licet reuera factus sit, & nobis hoc probatur. Nam de Verbo Deo dicitur; Est factum caro, tamen nõ inde infertur, in se factum esse: non ergò est mysterium aliquod in verbo (fuit).

Origenis errores notantur.

Alterum est adnotandum circa illud *homo*, errasse Origenem tom. 5. in Ioan. dixit enim Ioannem non fuisse hominem natura, sed vnum ex Angelis cælestibus, qui missus est, vt assumpto corpore testimonium de Christo perhiberet: probatque illo Malach. 3. vbi de Ioanne loquens Deus per Prophetam dicit, Ecce ego mitto Angelum meum. Quæ doctrina non est consona fidei Catholicæ, quam meritò, quamuis tacito auctoris nomine, refutat Cyril. lib. 1. cap. 7. satisque conuincitur ipsa voce *homo*. Et verò si Angelus esset natura, Euangelistæ id minimè dissimulassent. Cùm ergo Angelus dicitur, non naturam sed officiũ significatur, quia nunciabat aduentum Christi: qua ratione etiam Christus Angelus testamenti dictus est, ab eodem Propheta: & homines etiam Angeli in Apocalypsi dicuntur. Vt igitur Euangelista purum hominem significaret, vocem, *homo*, sine articulo posuit, vt in Græco textu apparet, ne homo, vt alter Christus, putaretur, qui fuit simul homo & Deus. Adnotandum est præterea, quod circa verbum *Missus* idem Orige. tom. 5. dubium tale mouet; Si missus, inquit, est, ergo ab aliquo loco missus est; ergo præcessit Ioannes, antequam in hunc mundum veniret. Propter quod argumentum ipse inductus est, vt assereret esse Angelum vnum de cælestibus, vt iam retulimus: Quanquam ipse Origenes solutionem aliam adhibet, iuxta sententiam eorum, qui censent animas corpora præcessisse in cælo, & inde in corpora demitti, hocque responso existimat dubitationi satisfactum esse, etiam si merus homo fuisset Ioannes, vt missus dicatur, quia de cælo aduenit corpori anima, vt perhiberet hoc testimonium. Hic tamen error non est minor priori, cùm aduersetur doctrinæ Catholicæ, quæ tenet & docet, animas hominum nõ esse ante corpora creatas, sed fieri, quando corporibus vniuntur. Neque tamen hac ratione solueretur eius dubitatio. Nam si qui mittitur, debet præcedere in termino, à quo mittitur; cùm homo dicatur missus, debuit homo prius esse in cælo, quàm esset missus: at anima non est homo, nec dicitur missa, necesse ergo esset hominem esse in cælo, vt mitti in de posset, nisi velit affirmare animas esse homines, secundum philosophiam Platonicam, quæ tradit formas rerum esse totam naturam: quod vanum esse Aristoteles ostendit, vt aliquando in Metaphysicis discussimus. Quãobrem solutio dubitationis hęc est: Quando factus est homo, non dicitur missus, nec Euangelista dicit factum esse Ioannem, sed missum: quia supponit factum hominem & natum, & ordinatum à Deo ad hoc munus exequendum: nec quęrendi sunt termini locales, sed vt homo, qui ex se non habebat tale munus, à Deo instituatur ad id muneris, & officij. Igitur mitti à Deo Ioannem, non aliud est quã Ioannem institutum esse, vt tale munus exerceret: sicut dicebantur etiã mitti prophetæ, quãdo is iniungebatur, vt quę à Deo edocti erant, populis annũciarent. Non prius ergo munus hoc iniunctũ est Ioanni, quam fuit homo conceptus, licèt in mente diuina, id quod futurũ erat in tempore, ab æterno fuerit ordinatum. Quando autem sit Ioanni datum hoc diuinum præceptum, vt testimonium perhiberet, Lucas cap. 3. narrat. sed de his satis.

Hic venit in testimonium, vt testimoniũ perhiberet de lumine.

COMMENTARIVS.

EXPLICAT officium, ad quod missus est Ioannes à Deo: nimirum, vt perhiberet testimonium de luce, nempè Christo: ostendendo, & significando populo Iudæorũ, eum esse verum Messiam. In Latinis codicibus non ita aperta & clara est sententia, sicut in Græco sermone: vno enim vocabulo Græci vtuntur, nempè φῶς, quod Latinè modò lucem, modò lumen verterunt: tamen eadem est vtriusque significatio: & hæc verba probant, per lucem Christum significari, quando dictum est, Lux hominum, & lux in tenebris lucet: de hac enim luce Ioannes testimonium perhibuit, nimirum de Christo Messia, vero Deo, & homine: priora igitur verba, missionem Ioannis à Deo, hæc autem, finem eiusdem missionis explicant.

ANNOTATIO XXIII.

Quare Christus testimonio Ioannis vsus sit.

POSSET aliquis non immeritò interrogare, quare Dominus hoc Ioannis testimonium de se exhiberi voluit. Aliquot causas sacri Doctores adferunt. Vna est ex parte ipsius Christi. perspicuum enim est, primum Christi aduentum in paupertate, & abiectione, non in splendore, & maiestate fuisse: quod Zachar. 9. prædictum erat: Ipse, inquit, pauper ascendens super asinam: & ob id in Euangelio Christus grano sinapis comparatur, quod in principio minimũ, creuit postea in arborẽ magnam: & fermento abscondito in farinæ satis tribus, quod totam massam fermentauit; & lapidi paruo cadenti de monte apud Danielem, qui factus est mons, & repleuit totam terram. Hæc demissio & humilitas Christi in primo aduentu, occasio quædam fuit Iudæis non cognoscendi Messiam. quod præuidens Deus, voluit eos per prophetas, & scripturas, multo antè, huius humilitatis præmonere: nec hoc satis esse duxit, sed multas præterea huius aduentus descripsit circunstantias, nempè tempus, locum natiuitatis, tribum, ex qua venturus erat, opera per ipsum patranda, & alia permulta: quæ si Iudæi attentius considerassent, non vtique Christi humilitatem despexissent. Non his contentus Deus optimus, testem quendam, hominem vtique omnibus numeris absolutissimum, & ab ipsomet Deo ante prædictum, qui sua voce ipsum Christum designaret, adhibuit; nullam vt Iudæi conquerendi, nec se excusandi, causam habere possent, quoc humilis, & abiectus, & indignissima ferre paratus, venisset. Hæc est vna causa, cur venerit Ioannes ad testimonium perhibendum de Christo, quam Augustinus. tract. 35. in Ioan. his verbis amplificat; Venit, inquit, Christus contemnendus, & honorandus: venit negandus, & confitendus: talis ergo venit, vt oporteret ei lucernam testimonium perhibere. Nunquid opus erat, vt Ioannes tanquam lucerna perhiberet testimonium diei, si dies ipse ab infirmitate nostra posset videri? hæc Augustinus. Altera huius testimonij fuit occasio ex parte Iudæorum: non enim omnes intelligebant prophetias, nec scripturarum ita percipiebant sensum, vt signa data aduentus discernerent: & qui studijs scripturæ vacabant, multis peccatis detinebantur: ob quæ à legis obseruantia, & scripturæ meditatione, auersi erant. Vnde Ioan. 5. Dominus ad hoc studium eos exhortabatur; Scrutamini scripturas. Præmissus est ergo Ioannes, magnus propheta, qui instar scripturæ viuæ Christum indicaret, scripturas declararet, & Iudæos ad pœnitentiam induceret, vt à peccatis liberi, animis radium veritatis, & lucis perciperent. Erant enim peccata velamina quædam, & impedimenta, quo minus veritatis fierent capaces: & ideò sæpe Dominus peccatorum eos arguebat, non aliud ratus, quo minus veritatem reciperent, impedimentum. Hinc Ioan. 5. Quomodo potestis credere, qui gloriam capitis ab inuicem? Hanc ipsam huius testimonij rationem August. tradit serm. 20. de sanctis. Iudæi, inquit, errauerunt à ventre, id est à lege, quę Christo grauida erat, ideò venit vt testimoniũ perhiberet Ioannes de lumine: & paulo inferius: Vt mundo ignorantiæ nocte possesso, lumen salutis ostenderet, & quasi inter densissimas delictorum tenebras, splendidissimum Solem iustitiæ lucis suæ radio demonstraret: hæc Augustinus. Tertiam causam assignat Chrysost. hom. 5. vt sui, inquit, homines per eũ crederent; quasi diceret; Christus venit, ex parte Dei se ipsum Filium Dei prædicans: voluit Deus vt ex parte Iudæorum, qui crediturí erant, vnus etiam esset, qui redderet testimonium: talis fuit Ioannes planè homo Iudæus, de numero eorum, qui crediturí erant. Habuerunt ergo etiam Iudæi testem ex parte sua, omni fide dignum. Causa denique quarta est Orig. tom. 5. vt testimoniorum esset abundantia, vt alij ob vnum, alij ob aliud crederent. Deus enim noster

Universidad de Deusto
Biblioteca

non necessaria tantùm ad salutem, sed cumulata etiam media exhibuit. Hæ in præsentia quamuis aliæ non desint, causæ sufficiant.

ANNOTATIO XXIIII.

Qua ratione Ioannis testimonium necessariũ fuerit.

POSSET insuper aliquis interrogare; Concesso iam conueniens fuisse hoc testimonium, an quoque fuerit necessarium? Respondeo; Si necessarium testimonium sic intelliga mus, quòd Christi testimonium de se ipso minimè suffecisset, nisi & Ioannis testimonium accessisset, hac ratione dico necessarium non fuisse. Opera enim Christi, fuerunt ex se testimonium sufficientissimum, ad probandum eum esse Filium Dei, & Messiam: & idcirco ipsemet dicit, Ioan. 15. Si non venissem, & opera non fecissem, quæ nemo alius fecit, excusationem haberent de peccato suo, nunc autem excusationem nõ habent: & Ioan. 14. Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est, alioquin propter opera ipsa credite: Ioan. 5. Ego habeo testimonium maius Ioanne: opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me: & iterum; Ego testimonium ab homine non accipio: quasi diceret, nõ est mihi necessarium hominis testimonium, nec propter me Ioannes testis inductus est. Constat igitur Ioannis testimonium necessarium, propter Christum, non ita fuisse requisitum, quasi non ipsius opera sufficissent. sentit idem Cyril. lib. 2. in Ioan. cap. 149. Nullius, inquit, hominis testimonio sibi necessario opus fuit, cùm à splendore signorum, & gloria, Deus natura demonstraretur. Hoc idem Chryso. hom. 5. affirmat; Ne, inquit, putes hac causa venisse Ioannem testificatum, vt fidei ratione aliquid Domino adderet, vt proinde existimem dictum esse, *vt testimonium perhiberet de lumine*: non dictum est de Verbo, sed de lumine, vt insinuaret Christum propterea non indiguisse hoc testimonio, sicut lumen non indiget alio lumine, vt videatur. Quapropter, antequàm Christus sui testimonium præberet, Ioannis præcessit testimonium. Nam quando Ioannes testimonium perhibuit, nondum lucebat Christus per opera miranda, quæ postea fecit. Quòd si necessarium intelligamus ex quadam suppositione, certè necessarium fuit Ioannis testimonium; quia prædictum erat per Prophetas ipsum venturum, & cùm prophetiam recipiamus, necessarium fuit eius testimonium: quanquam, vt diximus, non sic prædictum est futurum, quasi Christi grauissimo testimonio aliquid Ioannes addere potuisset.

ANNOTATIO XXV.

Ioannis testimonio debuerunt Iudæi fidem habere.

VNICVM hoc loco inquirẽdum superest; an testimonium hoc Ioannis ita fuerit idoneum, vt Iudæi ei testificanti credere debuerint, & non habentes fidem peccauerint? Ego certè sic iudico, Ioannis testimonium adeò idoneum, & dignum fide fuisse, vt Iudæi, & fidem illi habentes, non modò leuitatis non arguendi fuerint, sed maximam prudentiæ laudem adipisci potuerint. Si enim à Deo missus est ad testificãdum de Christo, habuit à Deo omnia necessaria, vt fide dignus inueniretur. Non enim ipse Deus mittit aliquẽ ad munus, quin ei necessaria ad idem obeundũ conferat. Sic fecit, quãdo Moysem misit ad Pharaonẽ: sic etiam quando misit Prophetas. Idem ex ipsa scriptura comprobatur. Cùm enim tria sint necessaria, vt fide dignus testis habeatur; Primò quidem scientia: nemo enim, quæ ignorat, testificatur; Ioannes autem Propheta, & plusquàm Propheta, scientia diuina fuit plenus. Secundò fidelitas, vt quæ scit, loquatur, nec velit mentiri, aut decipere: hæc etiam magna in Ioanne fuit, quandoquidem pro veritate, quam liberè Herodi loquebatur, dum ipsum arguebat, mortem subiuit; Iudæorum quoque vitia eadem fidei constantia reprehendit. Denique opinio & auctoritas, vt talis nimirum ab alijs habeatur, qualis est: hæc profectò de Ioanne fuit tanta apud omnes, vt Christus putaretur, vt paulo inferius dicemus. Nec opinio hæc vana ex causa, sed maximis argumentis fuit comparata. Primum fuit scripturæ prædictio, qua multo ante per Spiritum sanctum, præcursor Christi futurus, prædictus est. Malach. 3. Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam: quo testimonio Dominus ipse Matth. 11. Ioannem commendat. Similiter eius prædicatio fuit enunciata. Isa. 40. Vox clamantis in deserto, quo testimonio ipsemet Ioan. Baptista suam probat auctoritatem. Secundò, argumento fuit eius conceptio, & partus supra naturã & miraculis plenus, prout describitur Lucæ 1. Ex patre enim admodum sene, matreq; sterili, atque ætate prouecta natus est; in eius ortu mutus pater loquitur; nomen ei imponitur, quo nemo in eius cognatione vocabatur, Angelo illud prænunciante; fuit præterea omnibus manifestus hic tam mirus partus: Nam timor cœpit omnes in mõtanis degentes, vt præ admiratione dicerent: Quis, putas, puer iste erit? etenim manus Domini erat cum illo. Tertium eiusdem rei argumentum fuit, ipsius vitæ innocentia, omni ex parte inuiolata: tãta, & tam dura pœnitentia, vt diceretur, nec comedẽs nec bibẽs, atq; adeò vix esset humana. Hęc igitur tria magnam omnium Iudæorũ illi opinionẽ & existimationem compararunt, vt eius testimoniũ dignum fide, quod tãta scientia, tanta veritas, tanta opinio commendarunt, iure optimo admitti debuerit. Quare egregiè Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 7. dicit, Quomodo auctoritati eius credendum non erat, qui tanto cumulo virtutis præfulsit, vt lux ipsa à nonnullis crederetur? Possumus secũdò propositæ dubitationi respondere: non solũ enim Ioannis testimoniũ fuit ea fide dignum, vt sine leuitatis nota credere ei Iudęi potuerint, sed etiã fuit tãtũ & tale, vt non credentes, peccauerint grauiter: hoc patebit cùm ad ca. 5. Ioã. explicandum peruenerimus, vbi Dominus hanc Iudæorum in credẽdo tarditatẽ grauissimè reprehẽdit; Vos misistis ad Ioanne, & testimonium perhibuit veritati. Quod si peccabant, qui prophetis à Deo missis fidem non adhibebant, quantò magis, qui plusquàm prophetæ credere noluerunt? Addamus tertiò, porrò fuisse testimonium, quod postea de se Christus per opera sua perhibuit, testimonio Ioannis: quod apertè per Euangelistam nostrum Dominus affirmat. Ioan. 5. Ego testimonium habeo maius Ioanne: opera enim quæ dedit mihi pater, vt perficiam ea, ipsa opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me: quod etiam Cyril. lib. 2. in Ioan. cap. 149. annotauit. Quartò respondeo sapienter Dominus in proferendis testimonijs processit: sapientis enim est ordinatè operari, & cuncta disponere. Ordo autem est in testimonijs exhibendis, vt ab infirmioribus ad firmiora progressio fiat, vt crescente in credendo difficultate, crescat etiam veritatis confirmatio: sic & in medicamentis euenire videmus, quorum leuiora prius admouentur. Præmissum igitur est Ioannis testimonium, vt infimum, quo cùm Iudaici cordis durities non emolliretur, adhibuit Dominus operum testimonium: & inter hæc minora prius sunt exhibita, ac crescente in fide recipienda pertinacia, Dominus maiora operatus est, quando morti proximus cæco à natiuitate visum, & quatriduano Lazaro vitam restituit. Ex his omnibus notum est, fuisse idoneum, & summa fide dignum testimonium Ioannis, & cui admittendo non aliud quàm Iudæorum obstitit peruersitas.

Testi sunt tria necessaria.

Vnde Baptistæ opinio tanta fuerit apud Iudæos.

Vt omnes crederent per illum.

COMMENTARIVS.

DIctum est, venisse Ioannem, vt testimonium perhiberet. Nunc finem testimonij explicat; vt omnes per illum crederẽt, nempè, vt esset medium quoddam, per quod Christum cognoscerent, & illi fidem adhiberent. Dum ergò dicitur hoc testimonium Ioannis esse, vt crederent Iudæi per illum, significatur non Christi causa, sed propter Iudæorum imbecillitatem, & malitiam, eius testimonium fuisse necessarium. Neque verò dictum est, vt crederent in illum: quia Ioannes non erat, in quem credendum erat, sed per quem credendum erat in Christum: Ioannes erat instrumentum & medium quoddam, sicut Ioan. 4. dicitur de Samaritana; Multi crediderunt propter verbum mulieris. *Vt omnes*, inquit, *crederent*. *Omnes* intellige, quibus missus est. Ioannes enim est missus soli populo Iudaico. Si autem non omnes crediderunt, ipsorum fuit culpa; cùm omnibus illis missus sit, & necessariam omnibus credendi rationem exhibuerit.

ANNOTATIO XXVI.

Per illũ, non Christũ, sed Ioãnẽ refert.

ARTICVLVS Græcus (illum) est generis communis, qui & neutri, & masculino accommodari potest, inde est, posse referri & ad lumen & ad Ioannem: vt sit sensus; vt testimonium perhiberet de lumine, vt omnes crederent per illud, nempè lumen, qui Christus est; aut per illum, scilicet Ioannem. Theophylac. refert ad lumen, nempè vt omnes crederent in lumen, & Christum: quæ expositio aliquibus hoc tempore non displicuit: Cyril. tamen, Chrysost. & reliqui tam Latini quàm Græci Doctores, ad Ioannem referunt, qui fuit minister, per quem Iudæi credere debuerunt. Et hunc sensum latina editio recepit, & est verus sensus. Nam obiectum fidei est Christus, in quem credimus, prædicatores autem & ministri sunt, per quos credimus: quod quidam ex recentioribus aduertens, addere ausus est, in hunc modum; Vt omnes crederent per Christum in Deum, sed hoc de suo commentus est cerebro. Nam & Christus est, in quem credimus, Ioan. 14. Creditis in Deum, & in me credite. Hic tamen, vt intelligatur textus, illud in primis in memoriam reuocandum est, quod fides Iudæorum ante Christi aduentum, erat fides futuri: quia in Messiam venturum credebant. Hæc autem fides in aduentu ipsius non erat destruenda, sed solùm status eius mutandus, vt quem venturum credebant, venisse crederent. Et hic est status nostræ fidei; iuxta illud Rom. 1. Reuelatur in eo, id est, Euangelio, iustitia Dei de fide in fidem. Qui igitur ante in venturum credentes; postea venisse Messiam crediderunt, fideles mãserunt, statu fidei mutato; qui autem non crediderunt, fidem amiserunt, quia credere venturum eum, qui iam venerat, non fides, sed error erat. Cùm igitur fides transitum hunc receptura esset, de obiecto futuro, in præsens & præteritum: venit Ioannes medius, vt per eum Iudæi transirẽt de fide in fidem, hoc est, vt quem prius venturum credebant, præcone Baptista iam venisse faterentur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine.

COMMENTARIVS.

Baptistam Iudæi Christum fuisse arbitrati sunt.

MVLTI Ioannem fuisse Messiam, & Christum existimarunt. Dicitur enim Luc.3. Existimante populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Ioanne, ne forte esset Christus. Ad hunc igitur errorem submouendum, & confirmandam priorem sententiam adiunxit Euangelista; *Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine*, supple, sed venerat, seu missus erat, vt testimonium perhiberet de lumine. Græcè vtrunque nomẽ, lux & lumen, vt ante monuimus, vno exprimuntur vocabulo. Non autẽ absolutè dicitur; non erat lux, sed cum articulo; *Non erat ille lux*, illa nempe, de qua dictum est, erat lux hominum, & lux in tenebris lucet: propterea Ioannes ad distinctionem dictus est lucerna ardens, vt inferius dicitur. Nec obstat Mathæi 5. Apostolos dictos esse lucem mundi: erant quippe lux, sed lux à luce Christo, qui eos fecit lucem. Sic Ioannes lux etiam fuit, sed quia hoc in loco comparatus est Christo, ob id negatur esse lux: sicut etiam de Apostolis Christo collatis, verum est dicere; non erant illi lux illa. Admiranda profectò sanctitas Ioannis, vt Christus putaretur, quod Augustin. sermone 23. de sanctis, & Gregor. hom. 7. in Euang. ponderantes dixerunt: Tantæ eum fuisse sanctitatis, vt Christus credi potuisset. Magna etiam commendatio Ioannis ab Euangelista insinuatur; Non, inquit, erat lux ille, quasi diceret, tantæ fuit opinionis, & tantæ virtutis, vt illum non fuisse Christum, declarare pernecessarium videatur: Non enim negamus de aliquo, nisi quæ aliqua ratione, ei inesse apparent.

Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

Lucis diuinæ proprietates.

DIXIT Ioannem non esse lucem, sed qui testimonium perhiberet de ea: huius rationem adhibet, ex proprietatibus lucis sumptam. Sunt autem tres lucis illius proprietates; antiquitas, veritas, & communitas, quæ cùm Ioanni non insint, rectè concluditur illum lucem illam non esse. Verbum *Erat* æternitatem significat. *Veram* dicit, quia non ab alio illuminatur vt luceat, sed ex se lucet: *Quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, non in Iudæos solùm, sed & in omnes gentes lumen suum diffundit. Hæc tria Ioannes non habuit, nec enim erat, quia merus homo initium habuit, & aliquando non erat, nec dici potest vera lux, quia ab alio lumen, vt luceret, accepit; nec omnem illuminat hominem, sed propter Iudæos venit: immo, vt rectè argumentatur Augustinus tract. 1. in Ioan. & epist. 120. ad Honoratum cap. 3. si lux vera illuminat omnem hominem, ergo & Ioannem ipsum, non ergo Ioannes erat lux illa. *Lux*, cum articulo ponitur vt excellentia personæ, quæ lux est, significetur: rursus *Vera* cum articulo est, vt doctrinæ & luminis ab hac luce diffusi eminentia exprimatur. Aliqui verba sic componunt, vt repetant nomen; lux illa erat, lux illa vera: sed id non probo. Nam verbi suppositum est, quod sequitur, lux vera: verbum tamen *Erat*, præmittitur, nullo alio præposito, vt æternitas magis significetur. Dicitur autem lux illa omnem hominem illuminare, sicut & Sol, qui sufficiens lumen expandit, vt omnes illuminet, & omnibus propositus est, vt videant: quod si qui non vident, defectus solis non est; sic Christus in hoc mũdo, omnibus quidem hominibus, quantũ est in se, & efficacia lucis suæ lucet. Si autem non omnes illuminantur, non est defectus lucis huius, & sermo est de luce supernaturali, quæ est per fidem Christi, in quo est salus. Dicitur autem illuminare venientem in mundum, quia sermo est de illuminatione per fidem, quæ datur in hoc sæculo, non in altero. sic Ioan. 3. Ego sum lux mundi: homines autem cùm in mũdo nascuntur, venire in mundum dicimus. Græcè non habetur, *hunc*, sed absolutè dicitur; *Venientem in mundum.*

ANNO-

ANNOTATIO XXVII.

Notanda huius loci elegans verborũ connexio.

ADuertendum est, textum Græcum ambiguam facere locutionem: illud enim *veniemem*, potest referri ad hominem, vt habet Latinus codex, & potest etiam referri ad lucem; vt sit sensus; vera lux veniens in hunc mũdum, illuminat omnem hominem: hanc ambiguitatem notat Cyrillus libr. 1. in Ioan. & quamuis vtroque modo posse legi censeat, tamen probat communem lectionem, quæ latina est. August. etiam lib. 1. de peccat. merit. cap. 25. vtranque refert lectionem; & re vera non est contemnenda: immo, nisi obstaret communis expositio, probanda videretur: nã consona est verbis ipsius Christi Ioan. 3. Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quàm lucem. & Ioannis 12. Ego lux in mundum veni, vt omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat. Quibus in locis idem videtur sensus, ac in isto præsenti, lux vera veniens in mundum, illuminat omnem hominem. Nec argumentum Cyrilli conuincit, quo communem lectionem veriorem esse contendit, quia, inquit, statim sequitur, in mundo erat. Non ergo dicta nunc esset lux venire in mundum, quia vnum horum esset superuacaneum: respondere enim possumus id potius fauere alteri lectioni. Venit enim in mundum illuminare, postquam autem in mundo erat, mundus eum non cognouit. Hæc autem licet ita se habeant, tamen à communi lectione, cùm & sic legi rectè possit, & sensus verus, ac consonus sit, non est recedendum.

ANNOTATIO XXVIII.

Proxima Euangelistæ verba, de verbo carne induto esse intelligẽda.

NON omnes Doctores conformes sunt in exponendo, quæ sit illa lux vera, quæ illuminat omnem hominem. Ambrosius lib. de fide contra Aria. cap. 3. de Patre dictum esse affirmat, illuminat omnem hominem venientem in mundum; de Christo autem lux in tenebris lucet. Athanasius in oratione quo Deus ex Deo est Verbum, hæc verba dicta esse asserit de filio, seu Verbo. Gregorius Nazian. oratione de fide idem cùm Athana. dicit. similiter Cyrillus lib. 1. in Ioan. cap. 8. & Chryso. hom. 6. at idẽ Grego. Nazianz. orat. de Spiritu sancto, quæ est quinta inter Theologicas, tori Trinitati tribuit, & distinctè de Patre, Filio, & Spiritu sancto, hæc verba pronuntiat. August. autem de neo hæc intelligit. non discernendo personas. Et re vera si consideremus actionem hanc illuminandi mentes hominum, siue naturali, siue supernaturali lumine, totius est Trinitatis. Omnis enim exterior actio, indiuidua est Trinitati, & tam Pater, quàm Filius, quàm Spiritus sanctus dant gratiam, infundunt fidem, illuminant hominem lumine, tam naturali, quàm supernaturali. Et hoc est, quod Gregor. illuminationem hanc toti Trinitati tribuit, vt demonstret Spiritum sanctum esse Deum, vnum cum Patre, & Filio; Veruntamen si consideremus Ioannis contextum, in quo de Verbo sermonem instituit (illud namque est lux hominum, illud vita, illud per quod omnia facta, illud de quo proximè est dictum; Non erat Ioãnes illa lux) profectò negari non potest, quin hęc verba sint de eodẽ Verbo prolata, vt idem sit lux illuminãs omnem hominem. Et in hoc verè sentiunt Athanasi. Cyril. & illi, qui hanc lucem Verbum esse exponunt: hi tamen videntur intelligere has voces de Verbo, ratione suæ diuinitatis. Erat enim Verbum, vt Deus, lux illuminans omnem hominem, cùm ab ipso mundi principio illuminauerit homines, vt paulo post dicemus. Sed mihi probabilius videtur sermonem esse de illuminatione, quam fecit veniens in carne: nam contextus hoc postulat; Quando enim dicitur de Ioanne, Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de illa luce, certè inficiari non possumus, per lucem hanc verbum in carne intelligi, de hac enim testimonium perhibuit Ioannes, & hac eadem ratione Christus se lucem mundi vocauit. Cùm igitur ista verba continuentur, & rationem, & causam contineant, cur Ioannes nõ sit illa lux, profectò de eadem luce intelligenda sunt, vt sit sensus; Lux vera, de qua testimonium perhibuit Ioannes, illuminat omnem hominem venientem in mũdum hunc: & rursus, Hæc lux vera erat: id est, non habuit principium sicut Ioannes; vt in his tribus à Ioanne differat; Quod erat, id est, Verbũ hoc non tũc incœpit, quando apparuit, vt luceret in carne assumpta, sed ante erat; rursus vera lux erat, quia ex se lumen habebat; deniq; omnem hominem illuminat. Fateor Christum, vt Deum lucem esse, & illuminasse à mũdi exordio, & hoc esse commune illi cum Patre, & Spiritu sancto; tamen non omne quod verum est, scribentis menti consonat, sed id, quod ad rationem contextus facit: in præsenti autem Euangelista de Verbo loquitur, quæ, ei propria sunt describendo, non quæ communia cum Patre, & Spiritu sancto: de qua re etiam superius egimus.

Christus præ Ioanne triã habuit.

ANNOTATIO XXIX.

De qua illuminatione Euangelistæ verba sint intelligẽda.

NEQVE omnes Doctores cõsentiunt in explicando, quæ sit illuminatio ista. Quidam illuminationem naturalem intelligunt, vt tunc illuminari homo dicatur, cùm vis rationalis, & intellectiua homini datur: quæ illuminatio fit in ipsa animæ creatione, & infusione in corpus, seu quando incipit homo esse, in primo suæ conceptionis instanti. Ita exponit Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 9. & ex recentioribus aliqui. Alij de illuminatione, quæ est per fidem, & supernaturalis, hoc intelligunt dictum esse. Omnis enim illuminatio supernaturalis, à luce ista est. Ita Chryso. hom. 7. & Aug. tract. 2. Et quia hæc illuminatio non est ita communis, sicut prior, (non enim omnis homo supernaturali illuminatione illuminatur) dicit nihilominus Chryso. illuminari omnem hominem, quia omnibus lux ista lucet, quantum ex se est: quod si aliqui non illumi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

luminantur,non ex lucis defectu,sed ex ipsis procedit. Aug. aliter, vniuersalem hanc propositionẽ,*omnem hominem illuminat*,intellexit.Nemo est qui illuminetur, qui nõ sit ab hac luce illuminatus: seu,omnis,qui illuminatur,à luce hac illuminatur: quæ phrasis est aliquãdo in vsu:cũ Aug.aliqui ex recẽtioribꝰ sentiunt. Et certè dubiũ nõ est,si veritatẽ doctrinæ spectemus, esse verũ, quod vtrique Doctores asseuerant. Illuminat enim Verbum, vt Deus, omnem hominem generaliter sine exceptione naturali lumine; illuminat etiam omnem hominem illuminatione supernaturali, siue quantum est ex se, siue, vt dicit Aug. Omnis qui illuminatur, à Deo illuminatur: Hoc tamen loco non crediderim id cogitasse Ioannem, qui agit de illuminatione facta à Verbo incarnato, & de aduentu suo in hunc mundum, vbi per se, & per suos prædicatores toti orbi veritatem suam,& Euangelium salutis annunciauit. Nec obstat communis illa loquendi forma,quia reipsa non omnes illuminantur.Hoc enim,vti iam diximus, non est ex defectu lucis: & in hoc bene Chrysost. dicit; licet responsio Aug. huic illuminationi accommodari etiam possit.

ANNOTATIO XXX.

Quid sit hominẽ venire in hunc mundum.

CVR autem dictum sit, *venientem in hunc mundum*,non minus variè respondent Doctores. Aug.lib. de pec. merit.& remiss. cap.25. duo dicit;vnum est,additum esse ad sermonis vbertatem, vt idem sit, quasi tantùm dictum esset;Illuminat omnem hominem. Alterum est, positum esse ad distinctionẽ luminis huius sensibilis: corporalis enim lux non dicitur illuminare venientes in hunc mundum; sed spiritualis,quæ est animarum,& interior. Nam animæ dicũtur venire in hunc mũdum, id est,creari in corpore isto materiali,& sensibili. Aliter Cyril.lib.1.in Ioan.cap. 9.respõdet:Hominem dici venientem in hunc mundũ, quia de non esse ad esse producitur: quasi duo sint termini,& à non esse tanquam ab vno termino,venit ad esse, tãquam ad alterum terminum.Quoniam igitur dũ generatur homo,tunc illuminatur;quia vim intellectiuam recipit, ob id illuminatur veniens in hunc mundum.Ambros.verò in enarrat.Psal.36. de illuminatione per gratiam hunc locum exponit:Dicitur autem homo illuminatus, veniẽs in hunc mundum, qui sic viuit, ac si mundo superueniret, qui mundum non sequitur, nec affectat, quæ in mundo sunt. Origen. seu auctor homiliarum in diuersos hom.2. mundum interpretatur vitam à vitijs remotam: qui ergo in hunc mundum veniunt,& à mundo vitiorum recedunt,illuminãtur ab ista luce illuminatione gratiæ & supernaturali. Quintò & postremò dicunt alij;hominem venientem in mundum dici, quando concipitur.Tunc enim illuminatur naturali lumine: sed dicitur venire in sua conceptione, quia anima rationalis ab extrinseco est principio, *Auctoris sẽtentia.* & non educitur de potentia materiæ, vt Philosophi dicunt.His enumeratis,sensus legitimus,si lectionem hãc sequamur, is erit;vt per hominem venientem in hunc mundum, intelligantur homines dum sunt in hoc seculo, in quo peregrinantur,nec habent ciuitatem permanentem,nec degunt tanquàm permansuri. Quod si nimis philosophicè vrgeas, vnde veniunt?Dico,à principio,à quo facti sunt, nempè à Deo. Venire enim ab aliquo, est, factum esse, seu procedere ab alio:hæ tamen subtilitates non sunt ad rẽ. Dicitur enim gratia Dei venire ad hominẽ, quia producitur in homine: nec quærendũ est, à quo loco venit.Similiter omne bonũ venit à Deo,quia à Deo procedit: ita cũ producitur homo in mũdo,dicitur venire in mundũ,ab eo, à quo productus est.

Duæ hæreses supersunt cauendæ, quas his verbis auctores earum confirmabant. Prior est, cuius meminit Aug.li. 1.de peccat. meri. cap.25.asserebant quidam, infantes habere vsum rationis, etiam recens natos. Si enim Deꝰ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, & infantes sunt illuminati. Horum error apparet ex sensu iam expositio. Non enim de illuminatione agitur naturali, sed supernaturali.Quo autem pacto omnis dicatur illuminari homo,id quoq; expositũ est: Quamuis autem de illuminatione naturali sermo esset,adhuc nihil hæreticus ex hoc loco concluderet:quia, vti rectè August.respondet,illuminantur infantes,quia vim rationalem & intellectiuam accipiunt, etiamsi vsum tunc non habeant. Posterior est eorum, qui animas ante corpora fuisse affirmant: quæ ob id dicuntur in mundum venire, quia antequã in corpora venirent, erãt alibi. Huius meminit Cyrillus, libro primo in Ioannem, capite nono. Sed paulo superius eundem errorem refutauimus; vbi quàm vana sit eorum collectio,ostendimus,& ex his,quæ iam diximus, satis constat.Nunc ad alia transeamus.

Hæreses duæ.

In mundo erat,& mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.

COMMENTARIVS.

SEntentia hæc ad Verbum refertur, nõ ad lucem,quod indicat illud relatiuum *eum*,quod græcè est masculinum, nec potest accommodari luci, quæ est generis neutrius,sed ad λόγος: latinè dicendum erat;Mundus illud non cognouit,vt responderet Verbo.Hęc autem sententia cum sequenti,perfectum efficit sensum. Porrò contextus orationis & sensus verborum talis est. Hactenus de diuino Verbo,duo enunciata sunt;vnũ est,omnia per ipsũ facta esse;alterũ, ipsum vitam esse & lucem hominũ, in tenebrisq; lucere,neq; ab eis esse

Orationis cõtextus.

esse comprehensum.Illud ratione diuinitatis, hoc ratione carnis assumptæ habet.Euangelista hęc duo nũc confert:de priori dicit;Verbũ illud,per quod omnia facta sunt,erat in mundo,& mundus per illud factus est, & tamen ipsum mundus non cognouit,nec ex pręsentia,cùm in omnibꝰ esset,nec ex operatione,cùm omnia per ipsum facta sint:de posteriori mox subdet; venit in propria per carnẽ,vt vitã conferret,& illuminaret,& idem ferè euenit: nam sui nõ receperunt ipsum,quãuis visibile in carne fuerit,& ad sua propria venerit:hæc tamen posteriora verba,postea declaranda sunt.Non est autem intentio Euangelistæ tantùm conferre hæc duo,sed etiam docere, vnum alterius causam esse:quasi diceret; quia mundus non cognouit ex sua præsentia, & operatione Verbum,propterea venit in carne. Simile est illud Paul. 1. Corint.1.Nam,quia in Dei sapientia mundus non cognouit per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiã prædicationis saluos facere credentes.Magno autem consilio id factum est.Nam in ipso vita erat:hoc est,in ipso homo vitã donandus erat,quã consequi non potuit,nisi illuminaretur,& cognoceret vitæ suæ auctorem:cùm autẽ non cognouerit illud ex eo, quòd per ipsum mundus factus est,nec ex eo, quod in mundo erat,ipsummet Verbũ ad illuminandũ,& docendum,carne assumpta venire decreuit.Verbũ in mundo esse,nõ tantùm dicit pręsentiam quandam:sed omnium conseruationẽ, gubernationem,& cooperationẽ cum omnibus agentibus, vt sint, permaneant,& operentur.Quod Actorum 17.Paul. expressit;Non longè ab vno quoque nostrum est:in ipso enim viuimus,mouemur,& sumus. Similiter in eo, quòd omnia per ipsum facta sint,non tantùm consideratur creatio, sed creaturarum varietas,perfectio,earum ordo, & dispositio, partium omniũ consensus,& harmonia.Ex his duobus mundus non cognouit, Verbũ in sua diuinitate.Mundus in duobus primis locis, nempè *in mundo erat,& mundus per ipsum factus est*,totam hanc sensibilem machinam significat:in tertio autem loco homines Dei ignorationẽ habentes,quibus mundus abũdabat, ante Christi aduentum,quamuis aliqui semper fideles fuerint,à maxima tamen parte mundus nominabatur. Aduertendum autem,mundum nõ cognouisse Verbum quod in mundo erat,& à quo mundus factus est, id partim excusatione,partim reprehensione dignum fuisse:Nam nõ cognouisse Verbum, vt distinctam à Patre personam,nec mysterium Trinitatis,tolerabile fuit. non enim per illa duo,potuit Trinitas cognosci,& ita Athanas. lib. de cõmuni essent.Patris,& Filij,& Spiritus sancti probat ex his verbis,nõ potuisse mysterium Trinitatis per creaturas cognosci.At verò potuit mundus cognoscere aliquo modo Verbum ratione diuinitatis,dum vnius Dei, sapientis, æterni, primi omnium principij,omnia disponentis,& gubernantis, ac conseruantis potuit assequi ex creaturis cognitionem:& quia neq; hoc cognouit, ideò reprehensione fuit dignissimus.Quod & Paulus vitio dat hominibus, Ro. 1. Inuisibilia,inquit,ipsius,per ea,quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, ita vt sint inexcusabiles. Quia ergo mundus nulla ratione cognouit Verbum, propterea in carne venire voluit.

ANNOTATIO XXXI.

An verba Euangelistæ sint de Verbo, vt Deus est, intelligenda?

CYPRIA.l.1.con.Iudæ.c.7. hãc sententiã de Verbo post suũ aduẽtum exponit. erat. n. Christus in hoc seculo,per quẽ mũdus factus est,& tamẽ mundus eũ non cognouit. Mũdus aũt hic Iudæos significat, iuxta vaticiniũ Isa. 1.Cognouit bos possessorem suum, & asinus pręsepe Domini sui:Israel aũt non cognouit, & populus non intellexit.hæc expositio non videtur satis accõmodata.Primò quidẽ,vti diximus in cõmentario.hęc sententia ad Verbũ, non ad lucẽ refertur.Secũdò illud (mũdus per eũ factus est)ratione diuinitatis Verbo cõuenit,Tertiò, quia si de Christo homine sermo est,nõ satis accõmodabitur hæc pars (mũdus per ipsum factus est).nam ad Christum agnoscendum in sua humanitate, nihil facere videtur,quod per ipsum,vt Deum, mundus factus fuerit.Quartò quia iam dictum est, tenebras non comprehendisse lucem illam. Cyril. l.1. in Ioan.cap.9.& 10,verba posita sic continuat & exponit;quia dictum est,veram illam lucẽ illuminare omnem hominem venientem in hunc mundum,huius reddit causam;in mundo erat: quasi diceret; illuminat hominem venientem in mundum, quia lux hæc & verbum in mundo est: quæ igitur in mundo sunt,

do sunt,ab ipso illuminantur. At ne quis arbitraretur,sic esse in mundo, quasi vnum de mundo;siue vt aliquam eius partem,quasi solem,aut stellam,aut aliud simile,addit Chrysost.hom.7.Ne quis arbitrarétur esse in mundo tanquam æquale mundo, ob id adiunxit Euangelista,& mundus per ipsum factus est. lux ergo illa,erat quidem in mundo, non vt pars,nó vt æqualis,sed vt factor múdi.At quia adhuc poterat aliquis dubitare: quomodo si in múdo erat,& lux erat, nó erat omnib. nota lux hæc?addidit Euangelista,& mundus eum non cognouit,quasi diceret,culpa fuit mundi ipsius.ita hoc connectit Cyril.cap. 11. qui cum Chrysost.de Verbo ratione diuinitatis, ante aduentum in carnem,hanc sententiam exponit,quòd non cognitum à mundo interpretantur, quia ignorauerunt Deum homines, quem naturali lumine assequi poterant.Quæ connexio duriuscula mihi videtur, magisq; accommodatam existimo,quam in commentario proposui.Similiter causam, cur dictum sit(& mundus eum nó cognouit) non probo. puto enim esse id appositum, tanquam argumentum, quo mundus poterat cognoscere Verbum,vt inde reprehensibilis sit, quod nõ agnouerit:quod in sequenti annotatione declarabitur.Conuenio autem cum his Doctoribus,de naturali cognitione hic sermonem instituí.Præterea aduertendum est,aliquos distinguerevarias mundi significationes,tamen non est nisi vna;mundus enim hanc creaturarum molem sensibilem significat, sed ratione diuersarum partium eius, varia recipit prædicata:sicut homo idem est, qui audire, loqui,ambulare dicitur,tamen ratione diuersarum partium operatur diuersa: sic mundus idem est, tamen consideratione totius fabricæ,& integritatis suæ,dicitur factus per Verbum,& in eó esse Verbum,vt Deus est; ratione autem hominum ignorantium,& vitijs deditorum,dicitur non cognouisse Verbum,at respectu aliarum partium, in scripturis diuersa etiam habet attributa.omniũ enim hominum ratione dicitur; Non misit Deus Filium suum,vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per eum.hæc tamen non ad ambiguitatem nominis huius,quod vnius est significationis,sed ad diuersitatem partium, vnius mundi pertinent,ratione quarum varia & aliquando contraria recipit prædicata, & hic modus dicendi, magis ad nominis declarationem, quàm ad multiplicandas significationes,& amphibologiam fingendam deseruit.

Ioan.3.

ANNOTATIO XXXII.

Potuit Dei cognitio, sed non Personarũ distinctio, ex creaturis deduci.

EX eodem Ioannis loco Athanasius lib. de communi essentia Patris, Filij & Spiritus S.concludit, neminem solá naturali cognitione, & lumine, mysterium Trinitatis assequi posse.Mundus enim Verbum non cognouit. vbi duo videmus Athanas.tradere: vnum est, neminem solo naturali lumine, mysterium Trinitatis inuestigare posse. Alterum, id ex hoc loco probari.horum prius,verum est.Naturale enim lumen ex creaturis omnem accipit cognitionem, ex quibus mysterium Trinitatis nequit deduci:Sunt enim vniuersæ creaturæ à Deo vnica &indiuidua Trinitatis actione & operatione productæ, ac si vnum esset agens:ideo distinctio personarum, nó potest ex creaturis indagari. quamuis enim sunt aliqua velut vestigia huius mysterij in creaturis,tamen eadem signa,non sunt adeò certa,vt firmum & constans efficiant argumentum.posterius autem,quod Athan.asius docet, nempe ex hoc loco probari neminem posse naturali lumine hoc mysterium assequi,minus probo; imo locus hic contrarium potius persuadere videtur.vitio enim datur,& culpa mundo ascribitur, quòd cùm sit per Verbum factus,ex hoc tam admirabili eius opificio,non ipsum agnouerit: quemadmodum etiá atrox eorum crimen fr.it,in quos tanquam in propria venit,& tamen non receperunt eum.Sanè mundus ignorationis Verbi minimè reprehenderetur,nisi Verbum ipsum eo, quod per ipsum factus est,potuisset cognoscere.Non ergo locus hic probat,quod Atha. probari affirmat,nisi dicas, verba hæc, nullam mundi reprehensionem continere,quod nõ video quo pacto contextui,vel verbis ipsis possit accommodari. Hinc tamen minus rectè intuleris: quod si mundus potuit Verbum cognoscere ex ipsa creaturarum speculatione.poterit & ipsum Trinitatis mysterium naturaliter cognosci,non inquam id rectè consequitur. Cùm enim duplex sit rei cognitio,vna imperfecta, altera perfecta; contingit sæpe nos aliquem hominem,vel rem quampiam cognoscere,cũ non omnia tamen quæ illius sunt cognoscamus,tuncque imperfecta est illius cognitio, quæ tum demum perfecta esset,si omnes partes,vel propria illius assecuti essemus. Igitur ex creaturarum contemplatione, lumen naturale assequi potest diuinam sapientiam, & virtutem qua factæ sunt,& hoc est, Verbum Dei nosse,sed modo imperfecto: cùm agnoscatur id,quod est Verbum ipsum;tamen hanc sapientiam & virtutem,esse distinctam personam ab eo,cuius est,procedereque tanquam Filium consubstantialem à Patre Deo.id verò est,quod lumen naturale posse attingere negamus,& proinde diuinissimũ Trinitatis mysterium,naturaliter cognosci,aut inuestigari non potest.Eandem Verbi imperfectam notitiam,lumine naturali ex creaturarum cognitione deduci,docet Dauid Psal. 18. Dies,inquit,diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam:id est;ordo temporum sibi inuicem succedentium, & rerum pro varietate temporum dispositio eructat, & abundanter significat, & indicat nobis verbum & scientiá,quibus facta sunt omnia.Vbi attende Moysem describentem modum, quo Deus omnia fecit,vsum esse verbo אמר latinè, dixit, hoc Dauid repetit אמר id est, verbũ; significare per hoc volens,Deum sapiẽtia sua omnia fecisse,ex rebus ipsis inuestigari posse;hoc ergo est,quod vitio datur & culpæ mundo,quod cùm per Verbum sit factus, non

Genes.1.

non cognouerit ex ipsa fabricatione sui,diuinam sapientiam,quæ verbum est: vt merito sapientia,quæ filius Dei, & Verbum Patris est, dicatur Clamitare & dare vocem suam in summis,excelsisque verticibus supra viam: quia in cunctis creaturis lucet sapientia Dei,per quam mirabili artificio sunt procreatæ.

Proverb. 8.

In propria venit,& sui eum non receperunt.

COMMENTARIVS.

ALTERAM partem de Verbo ratione carnis assumptæ, sacer Euangelista prosequitur. Vt igitur Verbum qua Deus est in mundo erat,& mundus factus per ipsum est,& tamen mundus ipsum non cognouit; sic etiã ratione carnis assumptæ, venit in propria, & sui eum non receperunt. Vocat propria & suos;Populum illum Iudaicum,qui erat populus Dei,cui erat Verbi aduẽtus promissus,qui ipsum expectabat;qui in ipsum futurũ credebat, qui ipsũ lege, sacrificijs,cerimonijs,annis plurimis figurabat,cui vaticinio tot Prophetarum erat prænunciatus:hi tamen ipsi venientem eum non receperunt. Attende obsecro hanc partem optimè respondere priori. Sicut enim dictũ est; erat in mundo,& mundus per eum factus est;ex quibus duobus potuit, & debuit mundus Verbum cognoscere;ita hic dicitur;venit nempè visibilis in carne,apparens operibus & prædicatione; venit autem in propria:ex quibus duobus,poruerunt & debuerunt eum sui recipere, & nihilominus non receperunt,nec fidem ei habuerunt,sicut nec prius cognouit eum mundus. Attende etiam,ex verbis sequentibus, declarari vim, & efficaciam horum verborum:In propria enim venit,vt filios Dei eos faceret, venit saluare, vitam dare,eos exaltare,& tamen sui eum non receperunt.in Græco verba sunt explicatiora:nam vtrobique idem est vocabulum,ac si latinè dicas; in propria venit,& proprij ipsũ non receperunt,siue magis Latinè loquendo;In sua venit, & sui eum non receperunt. Hoc exprobrauit Dominus Iudæis, Ioan. 5. Ego, inquit,veni in nomine Patris mei,& non accepistis me:& quod idem est, in propria venit,& sui eum non receperunt. Perpẽde primò qualiter his verbis culpa augeatur in eo,quòd proprius populus erat ille,tot ac tantis beneficijs affectus,& cæteris nationibus prælatus:rursus,quòd non solùm nõ agnouisse,sed nec recepisse dicitur:quod verbum insinuat, non solam incredulitatem populi,sed grauem,& multiplicem iniuriam, qua venientem ad se Dominum repellentes afficerunt.Sed quomodo hæc ipsa verba à sanctis Doctoribus intelligantur,videamus.

ANNOTATIO XXXIII.

Referuntur diuersæ Patrum expositiones.

AVgustinus tractatu 2. in Ioan. per *propria* mundum exponit, qui opus est ipsius Verbi,& cuius dominus Verbum est;per suos autem,Iudæos intelligit,qui Dei populus peculiaris erant, propter cultum, legem, prophetias,promissiones,& alia multa.Venit ergo in Propria,id est,in hunc mundum per carnem assumptam,& Iudæi, qui sui erant, non receperunt eum.Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 11. per vtrunque,Iudæorum populum vult accipi. Venit in populum suum,& sui eum non receperunt. Theoph. vtramque expositionem amplectitur. Greg.etiam lib 14.moral. ca. 19. per suos,exponit Iudæos.At idem August. epist.120.ad Honorat.cap.5.affirmat posse etiá vtrunque vniuersè intelligi de omnibus tam Iudæis,quàm gentilibus: vt venerit in hunc mundum, & mundus eum non receperit: cui aliqui recentiorum subscribunt.Tamen verius iudico, vt vtrunque ad Iudæos referatur. Quamuis enim in mundum venerit per carnem assumptam,quia tamen caro illa sumpta est de illo populo,&rursus illi populo carne assumpta præsens prædicaturus venerat, Mat. 15. Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel;ob id conuenienter dictus est,venisse ad propria,id est,ad illum populum:& quamuis etiam gentes incredulæ fuerint,tamen hic sermo est,de illa prima peruicacia,qua Iudæi Christo Domino prædicanti, & seipsum annunciãti,credere recusauerunt; & de illa negatione, qua eum Messiam sibi promissum negarunt, ipsumque occidentes repulerunt, secundum parabolam Matth. 21. in qua coloni, eiectum extra vineam hæredem,trucidarunt.

Quot-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri.

COMMENTARIVS.

ALIOS à suis eum recepisse insinuat: ac si diceret; Quamuis sui eum non receperunt, permulti tamen fuerunt, qui receperunt eum, & erũt qui recipient, in eum credentes; quibus talis receptio perhonorifica & fructuosa est. Data, quippe est eis potestas à Verbo, vt filij Dei fiant, & denuo nascantur ex spiritu, non iam caro, sed spiritus, non iterum filij hominum, sed filij Dei. Per Baptismum enim, quo credentes in Christum regenerãtur, filij Dei fiũt, & talis potestas conceditur omnibus, qui eum recipiunt per fidem; cęteris verò minimè. Ex tribus igitur aduentus Verbi finibus, quos notat Cyril. lib. 9. in Ioan. cap. 47. scilicet peccatum abolere, mortem destruere, filios adoptionis facere, solùm tertij mentione facit Ioannes, in quo facilè reliqui duo concluduntur. Sensus porrò ac continuatio verborum talis est. Venit in propria, & sui eum non receperunt, venit autem, vt filios Dei faceret recipientes se: si quos ergo inuenit qui eum reciperent, his dedit potestatem filios Dei fieri.

Fines aduentus Christi.

Notat Chrysost. hom. 9. dici generaliter, *quotquot* siuè nobiles, siuè ignobiles, siuè Iudæi, siuè barbari, & gentiles, & quicunque sint, qui Christum receperunt & recipient, eos in adoptionem filiorũ mancipari. His verbis, si attentè consideremus, gentium vocatio, & Iudæorum reprobatio insinuatur, vt notat Cyril. lib. 1. cap. 13. quasi diceret; postquam sui non receperunt eum; ad alios, qui eum receperunt, illis relictis, conuersus est; iuxta illud Actor. 13. Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. Verumtamẽ cùm dicimus, à Iudaico populo receptum non fuisse, non singulos de populo intelligas: nam à multis ex suis receptus est: sed maiorem partem, à qua totus populus denominatur. Consonat ijsdem verbis (quotquot receperunt) illud parabolæ Luc. 14. in qua excusantibus se à cœna illis, qui inuitati fuerant, per quos Iudæi significati sunt, dictum est; Exi in plateas, & vicos ciuitatis, & pauperes ac debiles & claudos, introduc huc; & rursus exi in vias & sepes, & compelle intrare. hoc est, quod nũc dicitur, quotquot receperunt. Pœna etiam non recipientium insinuatur, vt Chrysost. hom. 9. notat. Qui enim non eum receperunt, adoptionem filiorum adepti non sunt, sed in seruitute peccati remanserunt.

ANNOTATIO XXXIV.

Cur dictum est; filios Dei fieri, nouem causæ assignantur.

PER DIFFICILE dubium est; cur non dictum sit, dedit eis, qui Christũ receperunt, filios Dei esse; aut fecit eos filios Dei: sed *potestatem dedit eis filios Dei fieri*, quasi non statim ac eũ receperunt per fidem, filij sint Dei, sed potestatem habeant, vt filij Dei fiant. Theophylactus tres causas, cur sic dictum sit, profert; Vna est, quamuis recipientes Christum, filij Dei statim sint, tamen necessaria est custodia & vigilantia, vt conseruentur, ne acceptam adoptionem filij amittant: dicuntur ergo habere potestatem filios Dei fieri, quia etiam si tunc, dum recipiunt Christum, filij sint; tamen eorum in potestate est, hanc filiationem habere, & conseruare. Ista responsio parum aptè verbis accommodatur; dedit, inquit, potestatem fieri filios, non conseruari. Altera est, vt per recipientes intelligamus catechumenos, qui fidem habent, ante baptismum, per quem gratia adoptionis datur: hi ergo per fidem nondũ regenerati sunt, nec filij Dei facti, quousque baptizentur. Baptismus enim est, quo homines renascũtur in spiritu, & fiunt filij Dei: habent tamen credentes potestatem, & facultatem suscipiendi baptismum, & per eum renascendi. Nec obstat huic, quòd aliqui ante Baptismum gratiam filiorum aliquando accipiunt: id enim fit per baptismum in voto susceptum: eius enim tanta est efficacia, vt antequã re suscipiatur, operetur per votum in credentibus. Hanc expositionem sic explicatam secuti sumus in cõmentario. Tertia est, vt per hanc potestatem intelligamus adoptionem filiorũ perfectam, quæ in gloria datur: sunt quidem in hoc seculo filij, adhuc tamen minus perfectè adoptati: & propterea dictum est, recepisse potestatem filios Dei fieri, quia id nondum consecuti sunt. Cui expositioni consonare videtur locus Pauli Rom. 8. Intra nos gemimus, adoptionem filiorum expectantes, & tamen Apostolos in hoc seculo filios fuisse, nemo negauerit. Hæc responsio, vt conuenientior, placet nonnullis ex recentioribus, verè tamen non soluit difficultatem. Nam Euangelista loquitur de prima filiorum adoptione, quam accipiunt cum recipientes: de qua cùm nondum quidquam dictum esset, nõ erat cur de adoptione futura loqueretur, maximè quia dicitur fieri filios Dei: quãdo autem gloriam consequitur iustus, non tunc primùm, sed ante fit Dei filius, tunc verò consequitur hęreditatem filio debitam, quam vocauit Paulus adoptionem filiorum. Nulla ergo Theophylacti solutionũ satisfacere videtur. Chrysost. hom. 9. in Ioan. asserit dictum esse, *dedit eis potestatem fieri filios Dei*, vt significetur motus liberi arbitrij: sic enim homo adultus fit Dei filius, vt libero arbitrio concurrat, ad credendum, vt fiat filius Dei. At & hæc verbis Euãgelistæ minus congruum est. Potestas enim arbitrij, præcedit arbitrium, at hic dicitur, potestas hæc dari, vt fiat filius Dei, cùm dicendum foret, posuit in potestate eorum fieri filios Dei. Quintò Ambros. lib. 4. de fid. cap. 4. respondet, cum August. lib. 2. de consen. euang. cap. 3. & in epist. 120. ad Honorat. cap. 5. hanc particulã esse positam, vt hominum filiatio distinguatur ab illa Verbi, qua Verbũ filius etiam Dei est. nostra quippe filiatio adoptionis est, Verbi verò naturæ: nostra potestatis, illius est proprietatis. Deum enim nos filios habere, potestatis est, quia voluit facere: at habere Verbum filium, est proprietatis & naturæ ipsius Dei. Sensus ergo erit, dedit eis potestatem, vt sint filij Dei, quia natura non sunt filij, sed gratia: Verbum natura filius est, ob id non habet potestatem filiationis. Athan. verò serm. 3. cont. Arrian. cui consentit Cyril. lib. 1. in Ioan. ca. 14. dicit: hanc potestatem esse gratiam, vt sint filij ex gratia, non ex natura. Doctrina hæc vera est, sed ad hanc significandam sufficit verbum (fieri): Verbum enim nõ est factum filius Dei, homo autẽ fit filius: quia Verbum est natura filius, homo autem adoptione, & gratia. Greg. hom. 6. in Ezech. adhuc aliter exponit: vt per potestatem dignitas & excellentia significetur: vt sit sensus; dedit eis hanc dignitatem & excellentiam, vt filij sint Dei. Verba ipsius sunt: Qui eum receperunt, dedit eis potestatem filios Dei fieri: quid hac potestate altius? quid hac altitudine sublimius dici potest? in qua creatus quisque efficitur filius creatoris. hæc placet aliquibus nostro seculo, sed neque hæc plenè satisfacit. Tunc enim non erat dicendũ, potestatem dedit filios Dei fieri, sed filios Dei esse. Aetate nostra nõnulli ita respondent. Antequã reciperẽt Christum, ijs, qui receperunt, datã esse à Verbo potestatem, vt reciperent, & recipientes filij Dei fierent: nisi enim diuina virtus iuuisset, nemo id consequi potuisset. Alij dicunt, Etiam si tũc, cùm fidem accipiunt, filij Dei fiant: tamẽ hoc habet fides ex gratia & dono Dei, vt possit filios Dei facere.

In tanta responsionum varietate, mihi dicendum congruentius fortasse videtur, quod superius etiam adnotaui: scilicet per fidem hominem non fieri, nec renasci filium Dei: sed per Baptismum, qui dat gratiam filiorum, per fidem autem solum datur potestas renascendi per baptismum, qui regenerat, & facit filios Dei, solos credentes in Christum: ij enim soli gratiam adoptionis recipiunt, quam Baptismus solet dare, etiam voto susceptus. Quid autem sit fieri filios Dei, & renasci, & qua ratione hoc sit intelligendũ, in sequenti annotatione copiosius explicabo.

ANNOTATIO XXXV.

PROPONVNT Cyril lib. 1. in Ioan. cap. 14. & Theophy. in præsenti hanc dubitationẽ: Cùm iusti in veteri lege etiam filij Dei adoptionis essent, fides enim, & gratia, quæ tũc erat; quamuis non legis virtute, sed Christi futuri, faciebant homines filios Dei, & tales eos scriptura appellat; quid ergo noui Euangelium attulit, cùm dicitur, eis qui receperunt, dedit potestatem filios Dei fieri? Respondent verum esse, nempe tunc fideles iustos filios dici adoptionis Dei, tamen in figura: illorum enim adoptio, figura erat nostræ adoptionis. Quæ responsio placet recentioribus, ego tamen non inuenio, cur debeat iure placere: cùm hæc non sit doctrina vera; si enim illi figura erant filij, non ergo verè erant filij, nam quod in figura tale est, non est in veritate, & simpliciter tale: At re vera illi erant filij ex fide & gratia futuri tunc Christi, quod Paulus ad Galat. 4. docet, Quanto tempore hæres parvulus est, nihil differt à seruo, cùm sit dominus omnium. Hoc de ijs, qui in lege iusti erãt, dictum esse nemo dubitat. Erant ergo illi parvuli, & licet à seruis in aliquibus non differrent, tamen à Paulo domini omnium appellãtur. Quod certè aliud non est, nisi, cùm sit filius & hæres omnium paruulus, quamuis sub tutoribus sit & actoribus, vt seruus, tamen filius est & hæres. Recentiores soliciti sunt in dubitatione ista enodanda, at vera solutio sit.

Elegans expositio.

Aliud est filium esse, aliud autem habere statum filij; infantes & pueri filij sunt, tamen statum filij nondum habent; status filiorum est liberras, & quòd sui iuris sint, possintque prò arbitrio disponere de suis, quod non habent filij, nisi ætate legitima. hoc idem reperitur in ista adoptione Dei. In lege iusti, filij veri erant, vt nos, tamen paruuli: his enim cõparat eos Paulus; statum filiorum nondum habebant, erant sub lege timoris, vt sub pædagogo & sub actore, vt quantum ad statum serui fuerint; longè autem differunt hæc duo, esse seruum conditione, aut esse seruum statu & forma viuendi: erant illi conditione filij, statu serui propter legem, sicuti infantes: at in Euangelio per Christum remota est lex, recessit pædagogus, peruenit ad ætatem iustus, in Christo libertate donatus est; de qua ad Galatas 4. Liberi sumus, qua libertate Christus nos liberauit. Ob id statũ filiorum habemus. hoc totum

Galat. 4.

Universidad de Deusto
Biblioteca

totum diuinè docet Paulus in eo capitulo.iu stos illos sub lege comparans filio ancillæ Abraham,nos filio liberę,vterque tamen filius est:sed illi ancillæ, propter statum seruitutis, nos liberæ propter statum libertatis & potestatis: vnde dicit;iam non estis filij ancillæ,sed liberæ;vtriq; tamen filij erant Abrahæ.Adoptio igitur est in Euangelio perfecta, quantum ad statum libertatis,ob id Euangelio datur hæc adoptio: veruntamen non est completa in hoc seculo,quia iustus mente liber est,carne tamen seruit,in gloria autem cõ summatanda ab omni peccato, & miseria consequetur libertatem.& ob id dicitur iustus expectare adoptionem filiorum,Roman. 8. non quod non sit filius adoptionis in hoc seculo: sed quia nondum,vt diximus,integram cõsecutus est libertatem. At verò iustus sub lege, filius quidem erat,tamen eum adoptionis statum consecutus nõ erat,qui est in Euangelio. Ipsemet Paulus id explicat:quando enim dixit,iustos etiã nũc gemere,& expectare adoptionẽ filiorũ,ne quis putaret eos nõ esse nunc filios adoptionis,paulo ante hoc verbũ declarauit; liberabitur creatura, inq;t,à seruitute corruptionis,in libertatẽ gloriæ filiorũ Dei. quasi dicat;Filius est nunc iustus in Euangelio,tamen nondum totam libertatem, nempè à corruptione cõsecutus est,donec perueniat ad gloriam:& hoc est expectare adoptionem, filiorum,quomodo autem intelligendum sit, quando dicitur in Euãgelio esse adoptionem, explicuit idem Paulus ad Galatas, cap. 5. In libertatem,inquit, vocati estis fratres: quasi diceret, in lege quidem eratis filij; sed subiecti legi,vt pædagogo,& seruiebatis sub elementis mundi huius;iam verò habetis libertatem,& statum filiorum:sicut pueris iam ad ætatem peruenientibus,& emancipatis dicere solemus;iam liberi estis:hic est igitur sensus,& dubitationis resolutio.Quapropter Euangelium nobis libertatem filiorum, & spẽ libertatis perfectè attulit,statumq́ adoptionis,quæ recipientibus Christum dantur. Vnde Cyrillus superius allegatus sic intelligi debet;vt legis iustos fuisse in figura filios,tamen ratione fidei futuri Christi filios fuisse, quod ad Euangelium pertinebat; & simul erant in statu seruitutis propter legem, à qua nondum erant liberi,donec veniret Christus. Ex hac doctrina solutio alterius dubitationis sequitur: cur nimirum iustis sub lege, etiam purgatis,nõ patuerit ianua cælestis,sicut modò patet,ex modò dictis constat responsio.Illi etenim paruuli erant,& paruulis nõ datur hæreditas,etiam mortuis parentibus, donec veniant ad legitimam ætatem:hæc autem legitima ætas,fuit plenitudo illa temporis, in qua Deus misit filium suum, vt adoptionem filiorum reciperemus.Hæc doctrina est vera, & legitimum scripturarum continet sensum, quam breuissimis verbis insinuauit Chrysostomus,homil.13.in Ioannem,dicens, Iudæos habuisse adoptionem filiorum, sed spiritum seruitutis. Ex his omnibus facile deducitur sensus huius loci, quem interpretati sumus: dicitur siquidem Christus credentibus in eũ, dedisse potestatem filios Dei fieri;quia nõ solùm eos facit filios,sed etiam in statu & libertate filiorum Dei collocat, quod alijs verbis, Ioan.1.epist.3.dixit,Videte, qualem charitatem dedit nobis Pater,vt filij Dei nominemur & simus;nõ dixit soliũ,simus,sed,nominemur etiam.hæc nominatio est propter statum filiorum,propter quem etiam Math.5.Christus docens orare,iubsit nos Deum nomine patris vocare,quasi iam in statu filiorum collocatos. Bene ex hoc loco Cyrillus,lib.de recta fide ad Reginas deducit,Christum esse Deum. Certè solus Deus filios Dei adoptionis facere potest:cùm adoptare illius sit,cui adopratio sit. Sicut igitur adoptare Deo, Dei est;ita adoptionis libertatem,& filiorum potestatem dare,eiusdem omninò erit.

Galat.5.

Cur iustis, qui Christi aduentu præcesserunt,nõ patuerit cælum.

His qui credunt in nomine eius.

COMMENTARIVS.

DIXERAT, ijs,qui receperunt eum dedisse potestatem filios Dei fieri:modò explicat,qui dicantur recipere:ijs,inquit,eam potestatem dedit, qui credunt in nomine eius:græcè legitur credentibus in nomen eius. Credere in nomen eius est,credere ipsum esse verum Christum in lege promissum,& credere ipsum esse Dei filium,qui venit nos redempturus.ita explicuit Ioannes ipse.1.epist.cap.5. Omnis,qui credit,quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est:id est,iste est filius Dei adoptionis: Quare credere Iesum esse Christum,non aliud est,quàm credere illum,qui dictus est Iesus,esse Christum,& Messiam promissum.Et iterum adiungit in eadem epistola; Hæc est, inquit, victoria quæ vincit mundum fides nostra: quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit,quoniam Iesus est filius Dei?ex his pendet tota fides Christi,& Euangelica. Præpositio (in) voluntatis affectum indicat.nõ enim dicitur,credere in Deum, nisi,qui simul fide per intellectum, & charitate per voluntatem,fertur in Deum:ita notat Augustinus,sermone 61.de verbis Domini,vbi ponit differentiam inter credere Deo, Deum, & in Deum: quod discrimen quamquam non sit perpetuum;nihil tamen ex hoc loco habent heretici, in sola fide iustitiam ponentes:nam credentibus datur potestas,vt filij Dei fiant, nõ quod fides sola eos tales faciat;sed Baptismus, per quem rectè suscipientibus infunduntur gratia,& charitas,cæteræq; virtutes, in quibus vnà cum fide tanquam cæterorum fundamento,formalis iustitia consistit: quod idẽ Ioannes in eadem epistola, cap.5.declarat;Hoc est, inquit,mandatum,vt credamus in nomine filij eius Iesu Christi, & diligamus alterutrum, sicut dedit mandatũ nobis,& qui seruat mandata eius,in illo manet, & ipse in eo. hæc Ioannes. Si per solam fidem filius Dei efficeretur homo,non in eo qui diligit, sed in eo qui credit,Deus diceretur manere.

Qui non ex sanguinibus,nec ex voluntate carnis,nec ex voluntate viri,sed ex Deo nati sunt.

COMMENTARIVS.

EXPLICAT,quare isti fiant filij Dei:& dicit;quia nõ carnali, & naturali generatione,seu ex sanguine,& concupiscentia carnis & viri,sed ex Deo nati sunt:id est,habent alium quendam partum dissimilem naturali, per quem nascuntur ex Deo,non ex carne & sanguine. Si autem ex Deo nati sunt, filij Dei sunt.Consimilis est sententia,quã inferius dicit Dominus Ioan. 3. Quod natum est ex carne,caro est:quod natum est ex spiritu,spiritus est.Non negat esse homines natos ex carnis,& viri voluntate,& sanguinibus;sed dicit, eos, qui Christum recipiunt,iterum nasci,non quidem ex sanguinibus,nec volũtate carnis,nec voluntate viri;si enim sic nascerẽtur iterum,adhuc filij hominum essent;sed nascuntur ex Deo,& ob id filij Dei sunt.Quod debet sic intelligi;Quia non ex sanguinibus,nec ex voluntate carnis,nec ex voluntate viri, vt prius:sed ex Deo nati sunt:habet enim illud relatiuum(qui) vim causę.hic est legitimus sensus.Notant bene Cyrillus libro primo in Ioan.ca.14.& Chrysostomus, homil.9.super eundem,meminisse carnalis generationis, vt magnitudo gratię exprimatur,per quam ex tam vilibus nati principijs, in tantam & tam excellentem excoluntur natiuitatem, vt filij Dei, & ex Deo nati sint. Et aduerte Ioannem numerare omnia, quæ in generatione naturali inueniuntur:ex sanguinibus quidem nasci commune est omnibus hominibus.Omnes enim ex sanguinibus formantur, vt ex materia: quæ autẽ sequũtur, sunt duo modi generationum,ex parte principij:quidam enim ex iniquo & inhonesto nascuntur concubitu, & ij dicuntur ex voluntate, seu concupiscentia carnis generari:quidam autem ex iusto & honesto,& hi dicuntur ex voluntate viri nasci.Concupiscentia enim carnis est,quæ inducit ad illicitam generationem,in qua quæritur delectatio:viri autem voluntas quæ consona rationi & honesta respicit,mouet ad generationem honestam & iustam.Vt ergo Ioannes vtranque generationem complecteretur,dixit; non nascũtur ex voluntate carnis,nec ex voluntate viri,vtrisque autem commune est,ex sanguinibus nasci.Nec sine causa Ioannes meminit vtriusque modi, sed vt significet tam hos,quàm illos ex Deo,nasci posse:quantumcunque enim sint illegitimi,& nati cum peccato,& ex peccato,possunt nasci ex Deo, & esse filij Dei. Præterea meminit Euangelista huius duplicis partus, quia & in genealogia Saluatoris vterque reperitur,& in scriptura frequens est vtriusque mentio. Qui ergo recipit Christum,siue parentum probro, siue commendatione natus sit,ex Deo iterum nouo nascitur fœtu,& nouo prorsus modo, vt fiat Dei filius. Denique illa præpositione (ex) quando dicitur;*ex sanguinibus nati sunt*,principium materiale designatur,at quando dicitur;*ex voluntate viri,& carnis*,atque etiam,*ex Deo nati sunt*, Efficiens causa denotatur.

Euangelista cur eorũ meminit, quæ ad naturalẽ generationẽ, concurrunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XXXVI.

MVLTI in exponendis illis tribus verbis, *ex sanguinibus, ex voluntate carnis, & voluntate viri* laborant. Augustinus tractat. 2. in Ioannem, & Theophylactus dicũt, per carnem fœminam; per voluntatem viri, virum significari: qui duo sunt principia ortus naturalis. Alij alia dicunt, sed quia materia hæc non multum ad rem facit, estque philosophica: ideo referre, aut plura prosequi in hac parte inutile iudico, præsertim cùm expositio superior legitima mihi videatur. Quod autem ad verba attinet, miror expositores, quotquot hunc locum interpretati sunt, ex his, quos legi, præter misisse quiddam consideratione fortasse non indignum, quod nimirũ aliter hunc locum graues & antiqui Doctores legerint. Athanas. enim lib. 2. de vnica deitate Trinit. & Tertullianus, lib. de carne Christi, legerunt in singulari: *qui non ex sanguinibus, nec ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri, sed ex Deo natus est*, quamuis Athanasius alibi legat, vt nos communiter legimus. Et hęc lectio sensui est valde consona, & mysterijs plena. Continuatur autem præcedentibus sic, vt ratio quædam sit, quare credentes filij Dei fiant; nempe dedit potestatem filios Dei fieri ijs, qui credunt in nomine eius. qui filius Dei est naturalis, & verus, & non natus ex sanguinibus, cum voluntate carnis, & voluntate viri, qui Christus est: quasi dicat; ob id sunt filij Dei isti facti, quia credũt in eũ, qui est verus & naturalis Dei filius, & non filius tantùm hominis, vt cæteri nati ex sanguinibus & concupiscentia carnis, & viri: quia ergo credunt in filium verum Dei & naturalem, filij etiam fiunt Dei, quamuis longè aliter quàm ille, in quem credunt. Huic lectioni respondent, quæ sequuntur; *Et Verbum caro factum est*, id est, hic, qui non ex sanguinibus, non ex voluntate carnis & viri, sed ex Deo diuina generatione natus est, factus est homo. At quia lectio nostra est cõmunissima, ea est tenenda, & sequenda: satis sit tot orum Doctorum retulisse lectionem, & iuxtà eam sensum consequentem explanasse. Nũc ad præcipuam huius capitis partem, transeat oratio.

Vt legãt hũc locũ Athan. & Tertul.

ET VERBVM CARO FACTVM EST.

COMMENTARIVS.

HACTENVS de Verbi aduentu & incarnatione tacitè locutus est, perhibẽs Verbum lucere in tenebris, & in propria venisse: nunc modum aduentus explicatè docet. *Verbum*, inquit, *caro factum est*, &, vt notant Chrysost. hom. 10. & Theoph. sunt hæc verba causa antecedẽtis sententiæ; Dedit potestatem filios Dei fieri ijs, qui credunt in ipsum: quia Verbum factum est caro. Si enim filius Dei, filius hominis factus non fuisset, vtique homo non factus esset filius Dei. Hanc eandem continuationem insinuat August. lib. 2. de peccat. mer. & remiss. cap. 24. per hoc, inquit, factum est, vt nati de carne caro, postea nascẽdo de spiritu, spiritus essemus, hoc est, Verbum caro factum est. Particula enim (et) pro (quia) sæpè à Ioanne ponitur, iuxta hebræorum consuetudinem, vt inferius adnotabimus. His etiam verbis, vt notat Augustinus, epist. 120. ad Honoratum, cap. 4. & libr. 2. de consen. Euangelist. cap. 3. cuidam obiectioni occurrit Euangelista. Posset enim aliquis dicere; quomodo, qui ex sanguinibus, & voluntate carnis, & voluntate viri, natus est, fieri potest filius Dei? Respondet ipse; nolite admirari: quia Verbum caro factum est, & verus Dei filius factus est homo ex carne & sanguine. Maius est hoc profectò, & illo multò mirabilius. Est autem cum articulo Verbum, vt intelligamus illud idem esse, de quo dictum est; in principio erat, & apud Deum, &c. Hoc idem caro factum est. Caro pro toto homine sumitur, ex anima & carne, vt idem sit, ac Verbum homo factum est. Figura enim est frequens, vt pars pro toto accipiatur. Non autem dictum est, Verbum venit in carnem, vt notat Cyrillus, libro 1. in Ioan. cap. 15. ne sic Verbum esse in Christo intelligeremus, sicut est in Prophetis & iustis. In hos enim per lumen prophetiæ, aut per gratiam venisse dicitur. At in hoc, quòd Verbum factum est caro, vnio realis naturarum duarum Verbi & hominis, in vna persona significatur, secundum quam dicitur; Deus est homo, & homo est Deus. Quod dici non potest in illis coniunctionibus.

ANNO-

ANNOTATIO XXXVII.

Hæreses duæ circa vocem Verbum olim fuerunt.

SVNT hæc tria verba præ cęteris attentè considerãda; duo nimirum extrema (*Verbum caro*) & vnum mediũ, quo coniunguntur (*factum est*). Quantum igitur ad alterum extremorum attinet, nempè, *Verbum*, duæ extiterũt hæreses: vna est, cuius meminit Athanas. in hom. in Euangelio; Missus est Angelus. Dicebãt aliqui; verbũ illud Angeli, quo locutus est beatę Virgini in annunciatione, esse incarnatum, & factum carnem. Hæc hæresis est ab omni ratione aliena. Illud enim verbũ fuit sensibile, in aere formatum, transitorium, sicut nostrum, & quoddam accidens, quia sonus erat; at Verbum factum caro, substantia est permanens & insensibilis. Verba autem Ioannis hunc errorem conuincunt. Nam hoc Verbum, quod caro factũ est, idem est: quod in principio erat apud Deum, & Deus erat, & per quod omnia sunt facta. Ioãnes enim de eodem Verbo texit suam narrationem, & de Verbo quæ dicta sunt præmisit, vt non tunc cùm caro factum est, illud cœpisse demonstraret. Altera hæresis fuit Eunomij, & aliorum quorundam, quam recensет Athanasius in oratione Quod ex Deo Deus est Verbum, & in multis alijs locis; & Ambros. libr. de Domin. incar. sacram. cap. 6. & Cyril. libr. 7. Thesau. c. 2. & 4. hi dicebant verbum duplex esse Dei; vnum internum, in ipsa mente Dei existens, de quo dictum est, in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum: Alterum erat impriè verbum, sic tamen dictum, non quod per illud Deus intelligat, sed quia per ipsum locutus est nobis, sicut locutus est per Prophetas, & hoc verbum dicunt esse filium Dei, de quo dictum est, Verbum erat Deus. Cæterum exponebant, Deus erat non natura, sed imitatione: hoc verbum, dicunt isti esse, quod caro factum est, non illud prius internum & Deo consubstantiale. Hæc isti impiè affirmabant, vt Christum verum esse Deum negarent. Meminimus & superius huius hæresis, & eam confutauimus, cùm ostendimus, Ioannis sententiam non posse nisi de vnico Verbo intelligi. Vnum igitur est Verbum, quod erat in principio, & quod erat apud Deum, & quod erat Deus, & per quod omnia facta sunt: & hoc idem est, quod caro factum dicitur, quod est Dei filius Patri consubstantialis. Hac doctrina Catholici satisfaciunt, si quis percunctetur; Cur B. Euangelista non dixerit; Filius Dei caro factus est, sed potius caro factum est? Ex iam dictis constat responsio. Id enim, quod caro factum est, illud idem esse significat, quod erat in principio apud Deum, & per quod omnia sunt facta. Si namque post illas sententias enunciasset; filius homo factus est, facilius errarent aliqui, distinctionem ponentes inter eum, qui caro factus est, & eum, qui erat Verbum in principio apud Deũ: & ea loquendi ratione, veluti quadam specie, suum confirmassent errorem: At dum eadem vox conseruatur, non modò eadem res significata dilucidè demõstratur, sed & hæresis manifestius reprobatur. Addi his potest: dici Verbum carnem factum, vt significaretur, quòd non solùm redemptor futurus erat per carnem, sed doctor noster, qui carne salutem est operatus, & viam consequendæ salutis Verbo edocuit vniuersos.

ANNOTATIO IIXL.

Diuersè erarũt hæretici in significatione vocis Caro.

ALTERVM extremum est, *caro*, in quo cauendæ sunt duæ aliæ hęreses. impegerũt enim hæretici olim in hac voce, ac in primis Arrius, vt meminit Ambros. libr. de incarn. Domin. sacr. cap. 7. meminerunt etiam multi alij & Græci, & Latini auctores: asserebat hic Verbum carnem solam sumpsisse, non animã, sed verbum esse loco animæ. hæresis ista multis œcumenicis concilijs damnata, & à Doctoribus sacris est argumentis conuicta. Verbum enim vtramque partem naturæ nostræ, animã nempè, & carnem sumpsisse, scriptura apertè docet: Ioann. 12. Anima mea turbata est. Matth. 27. Tristis est anima mea. nec potest hæc turbatio & tristitia conuenire Verbo, quod sua natura est impassibile. Alio argumento vtũtur Doctores sacri contra eandem hæresim; Verbum sumpsit naturam nostram, vt eam sanaret, potius igitur ea pars debuit assumi, quæ plus indigebat sanitate; sed hæc erat anima, quæ est causa prima peccati: sicut ergo & corpora & animas saluare venit, ita vtramque partem naturæ assumpsit. Altera hæresis fuit Apollinaris, contra quem scribit Gregor. Nazianz. epist. 1. ad Clidon. quam refert etiam Rufin. libr. 2. histor. cap. 20. retulerunt etiam, & impugnarunt alij multi. Asserebat iste, Verbum sumpsisse carnem animatam: sciebat hæreticus carnem propriè, si non animata sit, dici non posse: affirmabat tamen animam non rationalem, sed tantùm sensitiuam ab eo assumptam fuisse. Quæ hæresis est multis damnata Concilijs, & ipso scripturæ testimonio conuincitur, Lucæ 23. In manus tuas commendo spiritum meum: habebat ergo & sensum & spiritum. imò vnica est anima, quæ in substantia est sensitiua, rationalis, & intellectiua. & eadem ratio, quæ facta est contra Arrium, Apollinarem iugulat. Indigebat enim anima rationalis non minus reparatione, quàm sensitiua. Porrò non minus prior hæresis, quàm hæc posterior vnico argumento conuincũtur. Si solam animam sensitiuam, aut solam carnem sine anima, Dei filius sumpsisset, nullatenus homo dici posset. Deficiente enim propria forma substantiali, & propria differentia, nulla ratione dici homo posset: nec enim quòd assumptum fuit humana natura est, nec hominem facit, nisi caro & anima sint perfecta: at scriptura apertis & multis testimonijs docet, Christum esse hominem, & filium hominis: ad Rom. 5. In gratia vnius hominis Iesu Christi in plures abundauit. 1. Corinth. 15. Primus homo de terra terrestris, secundus homo de cælo cælestis: & per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Et attende hanc collationem inter Adam & Christum: homo ille,

Luc. 23.

Universidad de Deusto
Biblioteca

homo & iste, vt significaret Apostolus, quantum ad substantiam, nullam partem defuisse Christo, sicut nec Adæ: hic tamen mortis, Christus autem vitæ principium fuit. Multa contra errores hos adduci possent; si vellemus ab instituto digredi: quæ ad intelligentiam loci præsentis, quem exponimus faciũt, satis sit attigisse. Apertum est hæreticos istos verbo illo, caro, deceptos, quia non considerabant frequens esse in scriptura diuina, totum hominem carnem vocari. Genes.8. Omnis caro corruperat viam suam. Isa.40. Videbit omnis caro salutare Dei. Psalm.64. Ad te omnis caro veniet. Rom.3. Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. & vt his in locis, absque dubitatione vlla, totum hominem caro significat, ita etiam in præsenti, vt sensus sit; Verbum factum est homo.

Caro, totum hominẽ frequenter in scriptura significat.

ANNOTATIO IXL.

CVM probatum sit, carnem hoc in loco totum quiddam ex anima, & corpore conflatum, quod humana natura est, significare, non est existimãdum Euangelistam, Verbum carnẽ factum esse, absque mysterio dixisse, cũ potuisset facilius, & nulla errandi oblata occasione dicere: Verbum homo factum est. Sacri igitur Doctores aliquas huius locutionis causas inuestigarunt. Vna est Cyril. libr.1. in Ioann. cap.15. Verbum sumpsit naturam nostram, vt repararet damna, quæ pro peccato est passa. præcipuum autem damnum mors est, quæ minus in anima, quàm in corpore regnat. Anima siquidem immortalis est, corpus est quod resoluitur, & caro quæ corrumpitur: ob id expressa est ista assumptio in carne. Hæc ratio licet congruens videatur, tamen nõ est vndequaque absoluta: nam Christus præcipuè venit, vt liberaret mortalium genus ab ipso peccato, quod magis est in anima: Præterea damnum maius est in anima, quæ plus punitur, quàm caro, quæ pœnam sensus patitur, at anima etiam pœnam damni sustinet. Alteram causam tradit August. in epist.120. ad Honora.cap.4. vt Christi humilitas in hoc potissimum commendaretur, qui carnis nomen, non tanquam indignum, nostræ salutis causa refugit. Possumus & nos assignare alias causas, quæ ad rem fortasse non minus faciant. Vna est; vt extremorum distantia magis exprimeretur: sicut enim cùm dixit Verbum, natura intellectualis significatur, quam vox (filius) non indicabat: sic etiam dum dicit *caro*, quod sensibilius est, & magis remotum à natura intellectuali, ostenditur. Atque ita duorum extremorum distantia maximè describitur, dum verbum intellectuale, spirituale, & inuisibile, ad carnem sensibilem, corporalẽ, & visibilem descẽdit: sitque vnio duorum extremorum tanta dissimilitudine distantiũ. Altera causa est, quia sic magis Verbi cum natura nostra declaratur coniunctio. Si enim tantùm dictũ esset Verbum homo factum est, posset existimari, hoc esse factũ, quia animam sumpsit, quæ in carne est, non tamen qa ipsam carnẽ sibi immediatè vnierit: at dũ dicitur; caro factum est, non relinquitur dubitãdi locus: si enim sibi carnẽ, quæ remotior & dissimilior est; Verbũ vniuit; etiã animam, quæ vicinior est, & similior, cũ sit spiritualis & immortalis, vniuisse non dubitabitur. Tertia ratio constabit, si supponamus prius, hominem ante peccatum, nũquam dictum fuisse carnem. Illud enim Genes. Caro de carne mea, & os ex ossibus meis, non probat Euam ipsam dictã esse carnem, sicut nec dicta est ossa neq; Adam seipsum carnẽ dixit, sed carnem Euę signauit, & ossa, quę sumpta erant de carne sua: post peccatum verò, homo vocatus est caro in contemptũ quendam, vt quantum per peccatum homo de sua amiserit dignitate, & quòd spreta ratione, ac diuino mãdato, carni subiectus esset, doceremur: propterea dicitur Gene.6. Corruperat omnis caro viã suam: &, non permanebit spiritus meus cum hõmine, quia caro est. Vt ergo indicaret Euangelista, quod carnẽ Verbum assumpserit, illam quæ erat de peccatoribus, & quã venerat reparare, sine peccato quidem, sed in similitudine carnis peccati, vt dicitur Rom.8. ob id Verbũ factum esse carnẽ pronunciat, id est, Verbum naturam humanã assumpsit, ex illa eadẽ massã, in qua erat peccatũ. venit in similitudinẽ peccati, patibilis, & mortalis, similis nobis, expers tamen peccati. hoc mysteriũ voluisse Euangelistã hac oratione significare, iudico.

Gen.2.

Quare Euangelista non dixerit, Verbum homo, sed caro factum est.

ANNOTATIO XL.

ADDITVR, *factum est*, quod actionem, & vnionem significat, qua diuina verbi natura, in vnitate personæ Verbi, humanæ est copulata, manente integra, & impermistã vtraq; natura, ita vt sit vnica persona in dupli ci natura, diuina scilicet, & humana, simulq; sit Deus, & homo. In hoc verbũ impegerunt olim hæretici, vt meminit Amb. lib. de incar. Dom. sacr. cap.6. impiè affirmantes, diuinam Verbi naturam conuersam esse in carnem. Hi decepti hoc verbo, *factum est caro*, inferebant, ergo conuersum est in carnem; quæ quidem illatio vana est: nam hominem factũ esse sanum dicimus, & non inferimus conuersum esse in sanitatem, sed recepisse sanitatẽ manente natura hominis, & natura sanitatis. & cũ Gen. 2. dicitur, factus est homo in animam viuentem; nemo inde deducit, ergo conuersus est in animã viuentem. Sic, quia Verbum factum est caro, non sequitur, ergo conuersum est in carnem; sed manẽte natura propria Verbum sub vnitate personæ suæ suscepit carnem, seu naturam humanam. Quod mysterium Greg. lib.6. epist.61. hanc hæresim refutans, his verbis pulchrè explicuit. Verbum, carnem dicimus factum, non immutãdo, quod erat; sed suscipiendo, quòd non erat: nostra auxit, sua non minuit. Eandem hæresim impugnauit Theodor. dialog.1. qui dicitur, immutabilis; immutabilitati enim naturæ diuinæ, repugnat conuersio in carnem; quòd enim in aliud conuertitur, desinit esse in se ipso.

Duæ hæreses impugnantur.

Hoc eodem Ioannis verbo cõuincitur Eutyches, cuius meminit Euagr. lib.1. histor. ca. 9. hic dicebat ante vnionem duas conuenisse naturas, diuinã & humanam: post vnionem verò,

verò, vtramque fuisse permistã, & vnam tertiam ex vtraq; resultasse naturã, quæ hæresis damnata est, in Conc. Calcedon. sub Leone 1. quam etiam ipse Leo ser.8. de nat. confutauit, & hoc verbo Ioannis omnino conuincitur: si enim Verbum factũ est caro, manet igitur natura carnis, & nõ est in tertiam conuersa naturam. Adde, si natura tertia resultaret ex vtraque illa, nec diuina, nec humana esset, & sic Christus, nec Deus esset, nec homo, quòd Christianorum animi audire perhorrescunt.

Singulis Euangelistæ verbis, hæresis aliqua connicitur.

ANNOTATIO XLI.

PLures, vti diximus, hæretici Diuini Euangelistę verbis se tueri frustra conãbantur, quos breuiter refutauimus, sensum legitimũ verborum aperiẽdo: videamus iam quàm ingeniosè eisdẽ verbis, multos hæresum & errorum suorum, Doctores sacri conuicerunt. Prima fuit Cherinti; hic, vt refert Iren. li.1. ca. 25. Christum purum hominem, & tunc incœpisse, quando natus seu conceptus homo est, impiè affirmabat. contra hunc Ioannes scripsit Euangelium, vti alias diximus, eaque hæresis coarguitur prima voce, *Verbum*. Christus non homo tãtùm, sed Verbum erat; Verbum autẽ, quod erat Deus, & quod erat in principio, & apud Deum. Præterea Ioan.8. ipse Dominus dixit, antequã Abrahã fieret, ego sum. Secunda fuit Nestorij, de quo Greg. li.4. epist. 32. perhibet, is duas personas in Christo fatebatur, diuinã & humanam, naturarumq; in vnitate personæ negabat communionem: Sed hanc hæresim euertit alterũ verbũ, nempe, *factũ est*. Si duæ personæ sunt in Christo, fieri non potest, vt homo sit Deus, aut Deus homo: sicut vnus homo non potest esse alter homo, qui est distinctus in persona, nec verè dici potest; Verbum factũ carnem. Tertia fuit Manichęorum, de quibus narrat Aug. lib. de hæres. c. 46. quòd veritatẽ carnis negauerint in Christo, affirmantes illam carnem apparentem fuisse, non verã: sed hanc hæresim confutat Ioannes dicens, *factum est caro*. Si non fuit vera caro, sed apparens & ficta, nõ ergo verbũ factum est caro. Simili argumento coarguit Athan. epist. ad Epitet. & Ambr. lib. de incar. Dom. sacr. cap. 6. eos; qui affirmabant ad Christũ factum esse Dei Verbum, tanquã ad vnum Prophetarum, non tamen quòd ipse sit verbum Dei; Eruditè argumentatur Ambr. tunc nõ posse dici, Verbum factum est caro, sed verbũ factum carni, seu ad carnem: sicut non fuit dictum; factum est verbum Prophęta, sed ad Prophętam: & hæc est quarta hæresis, quæ his verbis conuincitur. Quinta & vltima fuit Valentini, hic, Tertul. li. de carne Christi narrante, dicebat, corpus Christi esse naturæ & substãtiæ cælestis, non de nostra substãtia: sed hanc conuincit vox illa caro. non enim Verbum corpus tantùm, sed etiã caro factum est; esset autem non esset, si naturę cælestis corpus illud esset. Præterea paulo ante declarauit Ioannes, de qua carne loquebatur: quæ, inquit, nõ ex sanguinibus, nec ex voluntate carnis: hęc autem est caro nostræ substantiæ. Plurima alia possent dici contra has hæreses, & de augustissimo incarnationis Sacramento; sed hęc breuiter pro intelligẽtia loci, sufficerit annotasse.

ANNOTATIO XLII.

VNICA & breuis dubitatio, circa eundẽ locum supereſt, si Verbũ caro factum est, à quo factum est: aliquem enim eum fecisse carnem seu hominem necesse est. Respõdeo, solum filium Dei hominem esse factum, quia in sola persona filij Dei, natura humana cum diuina sociata est, & ipse solus homo factus est, seu incarnatus est; tamen actionem ipsam vniendi naturam humanam in persona filij, tres personæ Trinitatis perfecerũt: nimirum Filius, Pater, & Spiritus sanctus. Carne enim induere filium, opus & actio totius est Trinitatis, licet solus Filius ea sit indutus: perinde ac si essent tres homines, vnum ex seipsis vestientes, ipse se vestit, & alij duo eundem vestiunt, ita vt tres sint, qui amiciant, seu induant, vnus tamen vestitus euadat. Doctrina est August. libr. de fide ad Petrum cap.2. solum Verbum, inquit, carnẽ ipsa Trinitas fecit, & Innocen.3. in Concil. Later. in confessione fidei, Filius, inquit, à tota Trinitate communiter est incarnatus. Quod pulchrè prosequitur Hugo à Sancto Victore, lib.2. de sacr. par. 1. c.3. habes igitur, à quo Verbum caro factum est, ad alia Euangelistę verba progrediamur.

A quo verbum caro factum sit.

Et habitauit in nobis.

COMMENTARIVS.

NE quis existimaret carnẽ hanc à Verbo sumptam absconditè, vt à nemine videretur, & cum nemine conuersaretur, adiũxit, *& habitauit in nobis*; conuersando, commorando, conuiuendo, vt vnus ex nobis: sic prædictum erat Baruch.3. In terris visus est, & cum hominibus conuersatus est: & Zach.2. Lætare filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui: sic paulo inferius dicitur; In medio vestrum stetit, quem vos nescitis. vox græca sumpta est à tabernaculo, quasi fecit tabernaculum inter nos; quia commoratus est nobiscum, & conuersatus est, ac vitam nobiscum egit communem. Significatur etiam hoc vocabulo sic veniſſe, & nobiscum hic habitasse, vt non esset oculis mortalium aspectabilis permansurus, sed opere suo consummato reuersurus. Ioan.16. Exiui à patre, & veni in mundũ; iterum relinquo mũdum, & vado ad patrem. tabernaculum enim nõ diuturnam habitationem significat. Quod autem dicitur in nobis, potest etiam legi, inter nos.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XLIII.

Diuerse Patrum expositiones.

MVLTI graues, & antiqui Doctores, hæc A verba aliter exponunt, nempè vt ad ipsam carnem Christi referantur, in qua Verbum habitat, velut in tabernaculo quodam: & quia naturæ eiusdem est cum nostra, dicitur habitare in nobis, quasi diceret Euangelista; habitauit in carne eiusdem naturæ cum nostra. ita exponunt Hilar. libr. 12. de Trinit. Chryso. hom. 10. & Cyril. lib. 1. cap. 16. & Ambro. lib. de incar. Dom. sacr. cap. 6. vtuntur autem Hilar. Cyril. & Ambr. his verbis contra B eos, qui affirmabant Verbum conuersum in carnem, propterea quia dictum est (Verbum caro factum est) si enim (habitauit in nobis) non est profectò conuersum in carnem, sed manet; aliter nõ habitaret in nobis, & Cyril. vlterius dicit; Ioannem ideo hæc verba adiũxisse, vt nemo sic Verbum carnem factum esse intelligeret, quasi Verbi natura mutata esset: quod etiam notat Ambr. affirmans etiam propterea dictũ esse Isa. 7. Christum Emanuelem, quasi nobiscũ Deum, quia Deus in carne, seu humana natura habitauit. huic cõsonat quod C tabernaculum dicta est natura humana, respectu Verbi inhabitantis. Psalm. 45. Sanctificauit tabernaculum suum altissimus. vbi Basil. hom. in eundem Psal. exponit tabernaculum de carne, & natura illa humana, quę coniunctam sibi habet diuinitatem. Non est expositio ista temerè contemnenda, quæ tantorum Doctorum auctoritate fulcitur: habet tamen aliquam difficultatem: quia tabernaculum est breuissimi rẽporis habitatio, at Verbum non sic est naturæ humanæ copulatum, quasi eam dimissurum aliquando esset, sed velut perpetuò in ea permansurum. Quod enim semel assumpsit, nunquam dimittit. Corpus quidem in hoc sæculo tabernaculum animæ vocauit Petrus 2. Petr. 1. quia ab anima dimittitur; tamen non sic natura humana se habet ad Verbum, sicut corpus ad animã. illud verò Psal. 45. potius ad B. Virginem pertinet, *Psalm. 45.* in qua breui commoratus est Christus, quando in eius ventre genitus est, & per nouem menses mansit. & sic intellexerunt locum illum graues Doctores, vt aliàs diximus. Præterea, quamuis non negem dici posse aliquo modo tabernaculum Verbi, humanitatem illam, quia aliquando tabernaculum pro perpetua sumitur habitatione: tamen cùm in eo, quod dixerat Euãgelista, Verbum carnem factum, declarauerit mysterium incarnationis, nempè Verbum carni vnitum, non erat, quod hanc coniunctionem repeteret. Quod enim ad hæreticos pertinet, satis confutantur eisdem verbis expositis, vt in commentario dictum est. Si enim commoratum, cõuersatum, & nobiscum conuixisse Verbum dicitur; vtique non est cõuersum in carnem, sed manet. At in expositione, quam secuti sumus, multa alia exprimuntur, à Ioanne necessariò referenda, quæ in commẽtario explicuimus, quæ tamen in ista expositione locum non habent: propterea illã vt probabiliorem amplexi sumus. Athan. autem in serm. 3. contr. Arria. aliter exponit hæc verba; Dicit enim in eis exprimi causam, cur Verbum factum sit caro: nimirum, vt habitaret in nobis, diuersum aliquid dicit à Doctoribus allegatis, in eo, quòd C hæc verba causam, cur Verbum caro factum sit, exprimere affirmat, quid autem ista verba significent, non aperit. Si tamen coniectari licet, forsan hoc dicere voluit; Verbum naturã humanam sumpsisse, vt per associationẽ eius, dici verè posset, esse nobis coniunctum. nos enim sibi quodam modo vnuit in ea natura, quam sibi proximè copulauit, sed tunc hæc verba causam non continerent, cur sit factus homo. non enim vnio hæc & coniunctio causa fuit, cur homo fieret, sed redemptio nostra. Forsan etiam intellexit, quod nonnulli recen- D tiores sequuntur. Exponentes hæc verba spiritualiter (*habitauit in nobis*) nempè per fidem & gratiam, iuxta illud Ephes. 3. Habitare Christum per fidem in cordibus vestris: sed verba sequentia difficilem reddunt hanc expositionem. de visibili enim habitatione sermo est; cùm statim addatur, (vidimus gloriam eius.) Præterea, quia non apparet causa, propter quã nunc de spirituali habitatione fiat mentio, cùm de incarnatione, qua Verbum caro visibilis & corporalis factum sit, agat Euangelista. quæ igitur dicta sunt in commẽtario, probabiliora sunto. E

Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre.

COMMENTARIVS.

EVangelista narrati mysterij reddit testimonium ex visu. Posset enim peti ab eo, quomodo scis Verbum factum carnem, & habitasse in nobis? Vidimus, inquit, testes sumus oculati. Verbum Græcum visum diligentem, & attentum significat, quasi aspeximus, & consideratè vidimus, non quidem ipsum Verbum in se, quia corporeis oculis videri non potest, sed in sua gloria & splendore ab eo procedente. sicut ergo qui splendorem solis videt in terra, solem esse supra orizonta certus est, sic ex gloria Verbi in carne, quam vidimus, certi fuimus, Verbum carnem factum, & Deum esse hominem. gloria enim illa erat filij Dei, non meri alicuius hominis. ob id postquam dixit, *gloriam*, ne putaremus vulgarem eam fuisse, addidit *gloriam vnigeniti*, id est, filij naturalis Dei, qui vnicus est, cùm adoptionis filij multi sint. Illud (*quasi*) non simili-

similitudinem denotat, quasi alius sit vnigenitus, cui similis sit in gloria; sed veritatem, id est, gloriam, qualem filium Dei habere decet. ad Ephes. 5. vt filij lucis ambulate, id est, vt congruit filijs lucis. quod annotauit Hieron. eodem in loco, & Chrys. hom. 15. in Ioan. His etiam verbis declarat Ioannes, non sic Verbum carnem factum in nobis habitasse, vt occultaret se Dei Verbum, & filium esse; sed splendorem suæ diuinitatis multifariam dedisse, nempè prædicatione, innumeris, & inauditis miraculis, morte, resurrectione sua, transfiguratione, baptismo, vita & innumeris alijs, ac prope infinitis argumentis, quæ omnia erant splendor diuinitatis eius: nec enim merus homo sic potuit splendere, sicut nulla lucerna aut fax splender vt sol: quo fit, vt ex suo splendore sol ab omnibus agnoscatur. de hac gloria Ioan. 2. post miraculum aquæ in vinum cõuersę dicitur; & (manifestauit gloriam suam). Ioan. 11. (Non est infirmitas hæc ad mortem, sed vt glorificetur filius Dei per eam) & sunt multa huiusmodi loca. Attende adhuc circa sensum; Moysem in lege danda in gloria, & splendore tanto apparuisse, vt filij Israel intendere in faciem eius non possent, vt habetur Exod. 34. Christus etiam Euangelium daturus apparet in gloria: at multo maior gloria hæc est, quàm illa. Moyses enim seruus erat, Christus Dominus est. Quod Ioannes insinuans dicit; gloriam, inquit, non Angeli, non Moysis, non prophetæ alicuius, non serui, sed ipsius filij vnigeniti. quod Paulus etiam annotauit, noui testamenti supra vetus perfectionem docens 2. Corint. 3. Si ministratio, inquit, mortis in gloria, multo magis ministratio spiritus. & quemadmodum Moyses velauit faciem, vt possent filij Israel intendere in eum; sic Verbum se velauit humanitate: velatus tamen, multo maiorem quàm Moyses, gloriam sparsit, vt filius verus Dei. Illud (*à patre*) coniungi potest cum nomine vnigeniti, supplendo participium; vnigeniti procedentis scilicet à Patre; aut potest coniungi cum nomine gloria; vidimus gloriam à patre, quam scilicet à patre habuit vt vnigenitus, quãuis melius conjungatur cum vnigenito: & sic exponit etiam Athana. serm 3. con. Arria. Gloriam, inquit, eius, vt gloriam vnigeniti patris sui. hic est sensus horum verborum, quibus consonat illud 1. Ioannis 1. Quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ, & vidimus, & attestamur, & annunciamus vobis.

Collatio Christi cum Moyse legislatore.

ANNOTATIO XLIV.

Quomodo proxima Euangelistæ verba superioribus sint connectẽda.

NON oẽs eodem modo verba expósita præcedentibus connectũt. Chrys. hõ. 11. duas dicit vtilitates ab Euangelista narrari, pronienes ex eo, quod Verbũ caro factum est: vna erat; credentes filios Dei fieri; altera nunc proponitur, nẽpè (vidimus gloriã eius). Aug. tract. 2. eodẽ modo connectit, quãuis non eodẽ modo hãc gloriam exponat. Sed difficilis est hęc cõnexio: Nã illa vtilitas communis est omniũ credentiũ in eum; hæc verò Apostolorum propria, qui Christum in carne viderũt: debuerat aũt esse generalis, vt inter vtilitates A niens; sed magis illa, mea quidem sententia, quæ in commentario posita est.

Nec omnes conueniunt in exponenda hac gloria vnigeniti. Athã. l. de communi essent. Patris, Filij, & Spiritus S. hanc gloriam exponit ipsum filium Dei. Filius enim gloria dicitur, & gloria à gloria. Sed verbis hic accõmodari non potest. nõ enim diceret, vidimus gloriam eius, si ipse esset gloria. Alij exponũt de splendore & maiestate, quę in eius trãsfiguratione apparuit, cuius expositionis meminit B hic Theophy. Aug. autem tract. 2. de gloria videtur exponere, quã speramus, cuius spes nobis data est, quia Verbum caro factum est: verior tamen expositio est, quam secuti sumus in commentario, quæ est Basil. in homil. de fide, Chrysost. & Cyril. & Theophyl. vt gloria sit totum illud, quo Christus in hoc seculo suam comprobauit diuinitatem, & se Dei filium esse mundo ostẽdit, quod non solam transfigurationem, sed omnia miracula, & gesta mirabilia, & prædicationem ipsam Christi cõplectitur, de qua etiam dictum est Ioã. 7. (nunquam sic locutus est homo) & Ioan. 6. verba vitæ æternæ habes.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XLV.

Quare Christus in scriptura Vnigenitus dicatur.

ADuertendũ est in scriptura Christũ dici vnigenitum,& primogenitum.Vnigenitus in hoc loco dicitur,& paulo inferius:Vnigenitus,qui est in sinu patris:&Ioan.3.vt vnigenitum filium suum daret.Primogenitus autem Rom.8.vt sit ipse primogenitus in multis fratribus.ad Colossen.1.qui est imago Dei inuisibilis,primogenitus omnis creaturæ: & iterũ;qui est primogenitus ex mortuis.Catholici Doctores vtũtur hoc nomine vnigeniti cõtra hæreticos Arrianos,vt probent diuinitatem,& consubstantialitatem Verbi cũ Patre. si enim Filius creatura esset,vnigenitus Patris non diceretur,cũ multę sint creaturę:hoc argumẽto sumpto ex vnigeniti nomine vtitur Athana.serm.3.con.Arria.Ambro.lib.1.de fide cap.4.Cyril.lib.10.thesau.cap.4.& Hila.li.12.de Trini. Arriani respondere ad hoc argumentũ catholicorum conati sunt quatuor modis,vt commemorat Cyril.loco citato.Primò quidẽ vnigenitum dici,quia sol'à Patre creatus est,cætera omnia à Patre per ipsũ.hac responsione vtebatur Eunomius, vt refert Basil. lib.2.con.eundem,sed vana esse conuincitur, quia,vti dicũt Basil.& Cyril.vnigenitus in cõmuni loquendi modo,nõ dicitur quia à solo, vel quia sol', sit;sed quia ab vno vnicus natus est.Altera eorũ solutio erat,dici vnigenitũ ab excellẽtia,quia est creatura omniũ suprema. hac etiã vtebatur Eunomius, referente Basil. loco citato;sed refutatur.Nã quantũuis excellentissima esset,nõ excederet esse & statũ creaturæ,vnde nõ vnigenitus,sed vnicreatus diceretur.Tertiò asseuerabãt isti dici vnigenitũ,quia ipse solus nũcius,& Angelus consilium Dei est;sed hæc vana est responsio: tunc enim nõ vnigenitus, sed vnãgelus, vel aliqua simili voce,nõ ad generationẽ pertinente appellandus erat: quia vnigeniti nomen nõ solũ vnitatẽ,sed ortum indicat, quorũ neutrum creaturæ cõuenit:generatio enim propria,& vera non est,nisi qui generatur, eiusdẽ sit substãtiæ cũ genitore.Quartò deniq; aiebant dici vnigenitum,quia solus ipse inter creaturas creator est.Sed neque id satis facit. hoc enim esset vnicreatorem, sed non vnigenitum dici.Firmum ergo manet Catholicorum argumentum, ex nomine vnigeniti diuinitatem, & consubstantialitatem Verbi cum patre probantium:& sic verè,& propriè vnigenitus patris est, quia solus ipse filius est.

Quemadmodum Catholici Arrianos nomine vnigeniti arguebant,ita Arriani conati sunt nomine primogeniti Catholicos oppugnare.non tamen ex eis parem potuerunt reportare victoriam: Dicebant Arriani, si primogenitus est, ergo multi alij sunt, quorum iste primus est; atqui multitudo esse non potest,nisi ratione creaturarum; si ergo est primus omnium creaturarum,creatura ipse est. Huius Arrianæ perfidiæ meminit cyril.lib. 10. Thesau.cap.4. & adhibet tres conuenientissimas responsiones. Primæ est, Christum primogenitum dici , secundum humanam naturam,ob quam fratres habet multos,quorum primus ipse dicitur , quia in ipso multi sunt in filios Dei adoptati.adhibet autem Cyril.quod etiam est Athanasij, tale documentum: Quoties in scriptura dicitur primogenitus Christus, adiungatur ibi vox aliqua, quę indicet id secundum naturam humanam dici,vt patet in locis allegatis.Primogenitus est in multis fratribus, quia primus potestatem adoptionis filiorum dedit;& ratione humanitatis fratres habet.primogenitus ex mortuis,quia primus mortẽ superata resurrexit, & primus carnem nostram in cœlos induxit. At vnigenitus simpliciter dicitur, vt intelligamus id esse dictum tantùm secundum naturam diuinam. hanc doctrinam recipiunt etiam Hila.lib.12.Trini.& Augu.cont.epist.Manichæ.cap.37.vbi aduertunt Christum secundum diuinam naturam vnigenitum , secundum humanam primogenitum dici. Altera Cyrilli solutio est etiam secundum diuinam naturam Filium Dei dici posse primogenitũ, nec inde aliquid habere in suum fauorem Arrianos.Non enim nomen primogeniti habet relationem ad alios,quorum ipse primus sit, sed significat tantum ipsum primò esse natũ: quòd Lucæ 2.apertè significatur. nam Beata Virgo peperisse dicitur filium suum primogenitum,tamen nullum alium habuit filium, etiam secundum Arrianos. & Exod.13. dicitur,Sanctifica mihi omne primogenitũ,quod aperit vuluam.Certè primogenitum erat, etiam ante ortum aliud;quin etiam , si nullum aliud nasceretur.Dici igitur potest filius primogenitus Patris,vt Deus,sicut Matris,vt homo,quia ipse primus natus est,non quod post eum alij nati,aut geniti sint.Tertiò Cyril.dicit,etiam si comparationem aliorum induceret,adhuc Dei filius dici potest primogenit⁹, secundum diuinã naturam:nec inde infertur esse ipsum creaturam,sed est comparatio causæ ad effectũ.Vt enim dicitur Deus primus Pater, à quo omnis paternitas denominatur, & est nõ tamẽ ipsius paternitas creata est,sed prim⁹ dicitur,quia prima causa est reliquorũ:ita filius primogenitus hominum , quia omnis filiatio ab ipso est,in eo enim adoptati sumus: non tamẽ sequitur, ipsum creatura, aut filiũ adoptionis esse,sed causam cæterarum creaturarum:Vnde quando Paulus dixit primogenitum Christum omnis creaturæ,iuxta hanc solutionem dici potest,sic dictum esse, quia per ipsum omnia creata sunt,non tamẽ quòd ipse creatus sit. Si enim creatura esset, non posset dici generaliter primogenitus omnis creaturæ, quia sui ipsius primogenitus non est:ita cùm dicitur, in ipso condita sunt vniuersa;non conditus ipse est,quia ipse in se condi non potuit.Vnde Ambrol.lib. 1.de fide,cap.4.Primogenitus,inquit,omnis creaturæ,non primò creatus, vt & genitus pro natura,& primus pro perpetuitate credatur.Ex his omnibus habemus explicationem huius nominis Vnigeniti, & qualiter ex eo Arrianorum hæresis olim conuicta sit.

Quare Christus Primogenit⁹ dicatur.

Plenum

Plenum gratiæ,& veritatis.

COMMENTARIVS.

TEstimonio de Verbo carne facto,& habitante in nobis, exhibito, duos huius incarnationis effectus narrat. Nam verba hæc referuntur ad Verbum,quod caro factum est,& in nobis habitauit: vt sit sensus; plenũ erat hoc Verbum,caro factum,gratiæ & veritatis: illud autem *plenum* in recto casu legendum est, vt communis editio græca habet:& est hebraismus. Sæpe enim apud hebræos verbũ substantiuum deest, vt idem sit *plenum gratiæ*,ac plenum erat gratiæ.Dicitur aũt plenum gratiæ & veritatis,ab effectu , & redundantia in nos,quia nobis gratiam,& veritatẽ communicauit.Hi duo effectus respondent duobus superius explicatis:Vita, & lux erat;gratia ad vitã, veritas ad lucem refertur.plenum ergo erat gratiæ,quia nos Patri gratificauit,ab Ephes.5. Gratificauit nos in dilecto filio suo:plenum veritatis propter doctrinã, quia viam salutis docuit,& secreta diuinitatis aperuit: quod inferius perhibetur, vnigenitus, qui est in sinu Patris,enarrauit nobis.hæc enim sententia eadem est cum illa,gratia,& veritas per Christum facta est.Plenitudo hęc redundantiæ,Christi fuit propria. Nemo enim hominum, alium gratũ Deo potuit facere,nec veritatem Dei enarrare ex scientia & visu,sicut Christus fecit:& hęc plenitudo redundantiæ processit ex affluentia perfectionis, quam in se habuit Christus,non solùm ratione diuinitatis,quia Deus erat; sed ratione etiã humanitatis,quæ plena fuit omnibus Dei donis,virtutibus,& gratijs,tanquã omnium hominum caput, à quo in reliqua mẽbra omnis gratiæ vbertas est deriuata. Sunt autem effectus hi ad Euangelium pertinentes.Lex enim gratiam nonconferebat virtute sua, nec occultam diuinitatis veritatem; sed in vmbris indicabat:Euangelium autem Christi gratiam , & veritatem non modò continet,sed & copiosissimè præstat. *Ioan.1.*

ANNOTATIO XLVI.

Vox illa plenum quid referat.

DIVERSAE lectiones huius , nominis *plenum*,& secundum diuersas lectiones, variæ etiã sunt expositiones Doctorum. In græco textu,qui cõmunis nũc habetur,legitur in recto casu,& masculini generis , vnde aliqui nostro tempore connectunt cum sequentibus verbis;plenus gratiæ,& veritatis Ioannes,testimonium perhibet de ipso:vt ad Ioannem, non ad Christum referatur:sed lectio hęc probari non potest : nam paulo inferius de Verbo dicitur;de plenitudine eius omnes accepimus.Vbi alludit Euangelista ad verba,hoc in loco posita.non ergo ad Ioãnem, sed ad Christum sunt referenda, vti omnes fere referunt. Eorum autem,qui de Christo hæc legunt,aliqui cum Verbo coniungunt, quod Græcè est masculini generis λόγος, & ad verbũ *habitauit*, vt sit sensus habitauit λόγος in nobis, plenus, gratiæ & veritatis. Illud autem *vidimus gloriam*,&c.per quandam parentesin dictum exponunt. Alij legunt etiam in recto, sed legũt separatim:habitauit in nobis.& vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre: plenum enim erat Verbum hoc gratiæ & veritatis. quasi redderent hæc verba rationem gloriæ perspectæ, & diffusæ, quia plenus erat gratiæ. Sic legunt Cyrillus,lib.1.in Ioan. cap. 17.Quare eorum qui legunt in recto, alij sequentibus,alij antecedentibus cõnectunt:horum etiam qui ad Verbum, quod habitauit in nobis, referunt,quidam legunt tãquam rationem explicent præcedentium. Alij verò sunt,qui in casu accusandi legunt,vt coniungatur verbo *vidimus*,nempe:vidimus eum plenum gratiæ: quam lectionem insinuat Chrysost.hom.11.alij in gignendi casu,vt referatur ad vnigeniti, nempe,vnigeniti à Patre pleni gratiæ & veritatis. sic legere videtur Theophyl.imò & Athanas.orat.ad Maximum Philosophum de diuinitate. dummodo tamen ad Verbum incarnatum referatur,siue hoc,siue illo legas modo,sensus idem ferè est.Expositionum autem varietas argumento est,non omnes textus græcos olim eandem habuisse lectionem,atque nunc extat, sensum & lectionem,quam secuti sumus,magis indicat.Continet enim hæc sententia duas causas aduentus Verbi in carnem, vt in commentario, sequentes lectionem communem,exposuimus. In explicandis autem duobus his,& ipsorum verborum, cum præcedentibus connexione variant recentiores , qui legitimum sensum meo iudicio non assequuntur.

ANNOTATIO XLVII.

Christus quo modo plenus gratiæ dicatur.

MVLTIPLEX gratiæ vbertas in Christo erat : In primis enim gratia habitualis tanta,quanta in anima illa sanctissima recipi potuit ab ipso incarnationis instanti ,illi inerat: secus aũt nobis accidit; nam gratia,quæ nobis confertur , ex inimicis facit nos amicos & gratos;& illa etiam quæ data est Adę in sua creatione,aut Angelis,ex nõ amicis,& nõ

gratis

Universidad de Deusto
Biblioteca

gratis Deo, fecit gratos & amicos. Illi enim A nisi cũ gratia fuisset creati, amici Deo, & grati nequaquam fuissent. Rursus omnis hæc gratia indebita est, cui datur: non enim Angelo, non Adamo, nec peccatori debetur: at verò gratia Christi humanitati collata, non fecit eum gratum Deo, cùm gratissimus & charissimus fuerit, propter vnionem ad Verbũ, quia filius Dei ille homo erat: ex qua coniunctione ad verbum eadem in humanitatem gratia dimanabat. Quod Damas. l. 3. de fide, ca. 22. ex presit, dicens; Ditata est illa humanitas, propter vnionem ad Verbum, omni sapientia & gratia. gratia ergo talis Christo propria erat, & ex interiori principio deriuabatur. Erat in eo præterea gratia capitis, quia caput erat totius Ecclesiæ, & tanquam ex capite diffundebat virtutẽ in membra: Nemo enim alijs gratiam de condigno sicut Christus nobis promeruit. Deniq; in eo fuit gratia vnionis: nam humanitas illa Verbo copulata efficiebat, vt homo ille Dei filius esset: & ex hac duæ superiores procedebant. Aduerte ergo hoc in Ioco gratia plenum dici Verbum, non solùm ratione humanitatis, propter coniunctionem ad Verbum, per quam præcipuè nos Patri gratificauit, & nobis gratiã promeruit: sed etiã, quia tanquam caput, gratiam nobis qua Deo grati efficeremur, communicauit: & cum gratia simul intelligimus dona omnia spiritualia ex ea procedentia.

Christ⁹ multis nominibus dicitur plenus veritatis.

Plenus etiam veritatis multifariam Christus erat. Primò quia in ipso, & per ipsum, D omnes Dei promissiones humano generi factæ impletæ sunt, 2. Cor. 1. Quotquot promissiones Dei sunt in illo. Est enim veritas, qua quod promissum est, completur. Psal. 84. *Psal. 84.* Misericordia, & veritas obuiauerunt sibi. ex misericordia promisit Deus, sed veritate promissa adimpleuit. Psal. 88. Misericordiam meam non auferam ab eo, neque nocebo in veritate mea. Secundò plenus fuit veritatis, quia vmbræ & figuræ veteres in ipso, & per ipsum explicatæ, & declaratæ sunt. Matth. 5. Non veni soluere legem, sed adimplere. Veritas enim aliquando figuræ, & vmbræ opponitur. Ioan. 4. In spiritu & veritate adorare oportet. Tertiò plenus erat veritatis, quia mendacium in ore eius nunquam fuit: cùm veritas sæpius opponatur mendacio. 1. Ioan. 2. Omne mendacium ex veritate non est. 1. Ioan. 1. Ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non B est. Quartò plenus veritatis, id est, cognitionis Dei: veritas enim cognitio Dei, sapientia, & scientia, & fides Dei dicitur. 2. Tim. 2. Qui à veritate exciderunt. Hebr. 10. post acceptam notitiam veritatis. Colos. 2. In quo sunt omnes thesauri scientiæ, & sapientiæ Dei abscon diti. hanc veritatem Christus nobis aperuit, & propter hanc in mundum delapsus est. Ioan. 19. Ad hoc natus sum, & propter hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati. de hac veritate, verba hæc sunt intelligenda. Plenus etiam erat Christus veritatis, C quia Dei cognitionẽ, & fidem perfectam nobis tradidit. Quis enim Deum rectè nosset, atque is qui Deus erat? & qui, vt homo, ab ipso incarnationis exordio Deum videbat? August. lib. 13. trinit. cap. 19. per gratiam scientiam; per veritatem sapientiam exponit: cuius vtriusq; Christus fuit nobis causa. Sapientiam vocat rerum cognitionem, quæ ad diuinitatem, scientiam verò notitiam eorum, quæ ad humanitatem, spectant. Cognoscere enim verbum æternũ Patri consubstantiale, & Dei filium, sapientia, esse verò hominem mortuũ, crucifixum, resurrexisse, scientia est. Vtramque nobis Christus communicauit. Sed conuenientior est data expositio: Gratia enim maior est scientia, & sapientia. Nam maius est gratum esse Deo; quod per Christum nobis datum est. Sed ad alia veniamus.

Ioannes testimonium perhibet de ipso, & clamat, dicens.

COMMENTARIVS.

TEstimonium de Verbo facto carne perhibuit Euangelista, sumpto argumento ex gloria eius, quã viderat, quasi vnigeniti à patre: nunc Ioannis Baptistæ testimonio, hoc idem confirmat, qui etiam diuinitati Christi, & effectibus aduentus ipsius, testimonium reddidit. Fuit autem cõueniens eius virtutibus aduentus ipsius, testimonium reddidit. Fuit autem cõueniens eius virtutibus aduentus ipsius, testimonium perhiberet, dictũ est; tùm quia eum ideò venisse, vt testimonium perhiberet, dictũ est; tùm quia Ioannes Baptista maximæ erat apud Iudæos auctoritatis, non quòd auctoritas illius maior esset, quàm Euangelistæ; sed quia pluris à Iudæis fiebat. propter quam causam etiam 2. Pet. 2. dicitur: Nos firmiorẽ habemus propheticum sermonem. Prophetas vocat Petrus firmiores suomet testimonio, non quod absolutè Prophetæ maioris sint firmitatis, sed quòd ab aliis, quibus persuadendum erat, fide digniores haberentur: sicut etiam Christus eodem testimonio vsus est, quando ipse minoris æstimabatur à populo. Dicit ergo Euãgelista; Ioannes tanti habitus, testimoniũ perhibet, & clamat. In verbo *clamat* tria insinuantur. Vnum est, testimonium Ioannis notum & manifestum omnibus tunc fuisse, sicut clamor ab omnibus percipitur: quasi diceret, *Vox illa, Clamat, tria indicat.* eius testimonium non fuit in occulto, aut in obscuro, sed apertum, vt posset ab omnibus percipi, & hoc notat Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 18. Alterum est, constantia

stantia testificantis: fidenter enim & liberè, omni abiecta formidine, Christum prædicauit. Clamor namque est audentis, & liberè loquentis. hoc notat Chrysost. hom. 12. Tertium denique est allusio quædam ad prophetiam, Isa. 40. Ego vox clamantis in deserto: quasi diceret: Ioannes clamat, quia erat illa vox clamans in deserto. In Græco textu primum verbum est præsentis temporis (perhibet) secundum præteriti (clamauit): in quo nihil est mysterij, sed tempus pro tempore aliquando ponitur: nisi velit aliquis dicere; Ioannem dici perhibere testimoniũ de Christo, quia semper manet eius testimonium, etiam nunc. Quando autem additum est (& clamauit) narratur quod gestum erat, & quomodo testatus sit, nempè clamans.

ANNOTATIO XLIIX.

CYRILLVS lib. 1. cap. 18. hæc verba sic ante A cedentibus connectit; quia dictum erat ab Euangelista *vidimus gloriam eius*, quia tamen vni personæ non rectè accõmodatur pluralis numerus; alterũ tàm nomine, quàm pietate similẽ citat testem, nempe Io. Baptistam. ista cõnexio non satis firmo nititur fundamento. nam Euangelista vtitur verbo plurali, quia suo nomine, & condiscipulorum, qui cum Christo erant, loquitur. quemadmodũ & 1. ep. 1. Quod vidimus, quod audiuimus, & 2. Pet. 1. hanc, inquit, vocem audiuimus de cœlo allatam, cùm essemus cum ipso in monte: & tamẽ in his locis non adiungitur aliquis alius testis. Petrus ergo & Ioannes, vt non vnum solum, sed plures hæc vidisse, & audiuisse significarent, vtuntur verbo multitudinis. Connexio igitur hinc videtur sumenda; cùm iam Verbum carnem factũ narrasset, & diuinitatẽ eius ex gloria, quã viderat, cõfirmasset; addidit testimoniũ Ioannis, tum vt veritatẽ tanto testimonio comprobaret, tũ vt initium historiæ ab hoc testimonio sumeret. Cæteri enim Euangelistæ, quæ ante baptismum gesta sunt, & quæ Ioannes ante baptismum testimoniũ perhibuit, scripserunt; at noster Ioannes à testimonio Ioannis post baptismum exordiatur, & quæ Christus ab eo tempore vsque ad carcerem Ioannis gesit, & ab alijs Euangelistis omittuntur, describit. *Verba hæc Ioannis, superioribus connectuntur.*

Hic erat, quẽ dixi, q post me venturus est, ante me factus est, quia prior me erat.

COMMENTARIVS.

IN testificando de Christo hunc Ioannes ordinem obseruauit, vt prius venturum annunciaret, postea quem venturum prædixerat, præsentem velut digito demonstraret. dispositus enim populus illo testimonio, facilius hoc acceptare poterat. Prioris testimonij meminerunt tres Euangelistæ, Math. 3. Marc. 1. Luc. cap. 3. posterius autem solus Ioannes nũc refert. Sensus est; *hic est* (ostendebat enim præsentem Christum) *quem dixi*, id est, de quo prius testificatus sum; *Qui post me venturus est*, id est, qui post meam prædicationem apparebit, & manifestabitur, *ante me factus est*, siue mihi præferetur, & anteponetur, erit gloria & splendor eius maior; vnde ab omnibus pluris fiet. Hoc idem Ioannes inferius, ca. 3. alijs verbis significauit, dicens; Illum oportet crescere, me autem minui. Connectit autem propter antithesin illa duo aduerbia, *post me*, &, *ante me*: tempore quidẽ post me apparebit; at gloria & honore ante me erit. subdit causam, *quia prior me erat*, seu potior & præstantior, maior, & antiquior: erat enim Deus. non ergo mirum si mihi præferendus est, eiusque gloria maior futura, quàm mea, cùm sit verè me maior & præstantior, vt potè Deus & homo. Hæc verba diuinitatem Christi indicant, illisque insinuat Ioannes gloriam Christi maiorem futuram, quàm suam; cùm ipse seruus, ille autem Deus sit: & conuenit cum testimonio Euangelistæ. Vidimus gloriam eius, quasi vnigeniti à Patre. Quod nunc dicitur *prior me erat* cæteri Euangelistæ dixerunt (fortior me est) non solùm quia in se maior est, sed etiam quia maiora faciet, nempè peccatum delebit, Dæmonem superabit, mortem destruet, mundum saluabit, diuinaque operabitur.

ANNOTATIO XLIX.

ILLVD *venturus est*, Græcè participium est, B quod præsenti, & futuro accommodari potest, ac si dictum esset: post me veniens, ante me factus est: & in eo tempore idem alijs in locis legimus. nam Marci 1. dicitur: Venit, in præsenti. Aliqui etiam Doctores legunt, qui post me venit, inter quos est Ambr. lib. 3. de fide. cap. 5. At Cyril. & Chrysostomus magis ad tempus referunt futurum, sed parum refert: sensus enim non variatur. Quare autem Christus post Ioannem venire, aut venturus dictus sit, non omnes modo eodem exponunt. Ambrosius proximè allegatus, & Epiphan. hære. 69. contra Arriomanitas, quos

Qua ratione Christus dicitur post Ioannẽ venturus.

sequi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

sequitur Theophyl. hoc dictum exponũt propter conceptionem, & ortum Christi, quæ sex mensibus post Ioan. acciderunt: hanc causam nec Chrysost. hom. 12. nec Cyril. lib. 1. cap. 19. admittunt: tũ, vt dicit Chrysost. quia quo tempore loquebatur hæc Baptista, non erat venturus Christus, qui iam pridem natus fuerat: tum etiam, vt dicit Cyril. iam citatus, quia Ioannes non est productus in testem, vt Christo tempore se priorem affirmaret, propterea ipsi Cyrillo videtur contextui hoc accommodari non posse: sed hæ rationes non sunt multum efficaces, & Theophyl. soluit rationem Chrysost. Aliter ergo Chrysost. exponit, vt referatur ad baptismum & prædicationem, quia prædicatio, & manifestatio Christi, fuit post baptismum & prædicationem Ioannis: quasi dicat: qui post me manifestabitur: & hanc secuti sumus expositionem. Cyril. autem loco citato ita hæc interpretatur: *post me venturus est*, id est, qui à principio me inferior honore reputabitur, gloriosior euadet postea: refert ergo illud, post me ad honorem & dignitatem: quia Christus venturus erat à principio minor & inferior Ioanne hominum opinione, tamen gloriosior factus est postea: non est improbanda expositio hæc. illa tamen Chrysostomi, & verior & accommodatior censetur.

Christus quo modo dicitur ante Ioannẽ factus.

Circa illud *ante me factus est*, aliqui hoc ad diuinam generationem referunt, & illud *factus est* exponunt, genitus est. Verbum enim Græcum vtranque habet significationem, quamobrem sensus talis erit; qui post me venturus est secundum carnis ortum, ante me genitus est, quia filius Dei est æternus. huius expositionis meminerunt Chrisost. hom. 12. & Theophyl. & eam hoc argumento refutãt: quia verba sequentia non aptantur huic sensui, ante me genitus est, quia prior me erat; cùm contra potius dicendum esset, prior me erat, quia ante me genitus est. Quare Epipha. loco citato aliter legit, nempè, qui ante me fuit. nam verbum etiam hoc significare potest, & ad deitatem refert in mundo existentem: vt sit sensus; qui post me venit secundum carnis natiuitatem, ante me fuit, in mundo, secundum diuinitatem. Deus enim erat æternus, & ideo fuit ante me in mundo, quamuis secundum carnem post me venit. Arriani, vt refert Ambro. lib. 5. de fid. cap. 5. vbi hunc locum latius examinat, amplectebantur illam lectionem: *ante me factus est*, & inde inferebant Christum etiam secundum diuinitatem creaturam esse. at expositio communior est, quam Chrysost. Cyril. Theophyl. Ambrosi. eo loco, & Augu. tract. 3. sequũtur, vt illud: *ante me*, non tempus, non diuinitatem; sed honorem & dignitatem significet: quia Christus gloriosior & honoratior est eo habitus. & est ratio Augu. & Cyrilli, quia hoc producitur ab Euangelista tanquam suo testimonio conforme. Nam dixerat: Vidimus gloriam eius quasi vnigeniti à Patre: gloria autem hæc in hoc testimonio producto nõ exprimeretur, nisi *ante me factus est* ponatur pro, mihi anteposito, & pluris quàm ego habitus est, quippe qui maiorem sui splendorem sparsit. Neque tamen habent ex hoc Arriani, quod contra veritatem opponãt. Si inquiras, cur in præterito locutus est, cùm nondum fuisset Christus Ioanni antepositus, quando hoc proferebat: nondum enim se manifestauerat; Respondebunt Chrysost. & Cyril. perſæpè solere Prophetas præterito vti pro futuro ad rei certitudinem significandam. Alij respondent, diuina voluntate id iam fuisse determinatum, vt gloriosior futurus esset. Vtrunque verum est: facilius tamen dici potest esse hebraismum; quo præteritum pro futuro, & futurum pro præterito accipitur. Illud denique *prior me erat*, aliqui ad dignitatem & excellentiam referunt, quasi dictum sit, mihi prælatus est, quia excellentior me erat: rectius tamen dicimus his verbis non solam præstantiam, qua vt homo maior erat Christus; sed etiam ipsius diuinitatẽ significari: Christus enim multis nominibus erat prior Ioanne, & sic conuenit testimoniũ hoc, cum testimonio Euangelistæ, vidimus gloriam vt vnigeniti, seu vt Dei filij.

Et de plenitudine eius omnes accepimus.

COMMENTARIVS.

PROSEQVITVR testimonium Baptistæ, cuius verba, non vt superiora, quasi prius dicta, sed tanquam noua pronunciat, & illis, quæ ante baptismum dixerat, adiungit: quasi diceret; dixi prius illum esse me priorem, & præstantiorem; nunc dico etiam omnibus esse priorem. Nã de plenitudine eius nos omnes accepimus. Magna profectò confessio: fatetur Baptista non solùm se, sed omnes præsentes, & eos, qui præcesserunt Patres, de plenitudine Christi, quidquid boni in eis fuit, accepisse: quod Paulus postea confirmauit, dicens, Bibebant de consequenti eos petra: petra autem erat Christus. quo testimonio Christum supra omnes esse palàm cõfitetur. Huius autem explicatio sententiæ hæc est: Omnem gratiam, & donum spirituale fidelibus data, à Christo dimanasse, vt à fonte: quia ipse est, qui omnibus ante, & post se hominibus, suo aduentu omnem benedictionem à Deo obtinuit. Loquitur autem de Christo simul Deo, & homine, non vt de Deo tantùm. solus enim Deus nõ meruit, sed homo factus. Plenitudo autem hæc, est ipsa diuinitas vnita humanitati, de qua dicitur Coloss. 2. In quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Est etiam gratia ex vnione diuinitatis in humanitatẽ deriuata, quæ vt fons quidam in ea residet, vnde in membra, quorum Christus caput est, diffunditur: propterea in Christo est plenitudo redundantiæ in alios, soli Christo propria. Nemo enim alius peccati remissionẽ, conciliationem cum Deo, fidem, & alia mereri sibi, nec alijs potuit, nisi Christus. de qua vbertate dicitur Ephes. 1. Qui benedixit nos omni benedictione spirituali in cęlestibus in Christo. Dum autem dicitur *de plenitudine eius omnes accepimus*: non autẽ (plenitudinem accepimus) neminem totam plenitudinem habuisse significat, sed singuli partem aliquã habuerunt: sicut dicimus, bibimus de fonte, quod longè aliud est, quã bibimus fontem. Cõforme est ergo hoc Baptistæ testimonium, verbis Euangelistæ, quando dixit; plenum gratiæ & veritatis. Sicut ergo præcedentibus cõfirmauit, quod dixerat; vidimus gloriã vt vnigeniti à Patre, ita istis cõfirmat causas enarratas aduentus, plenũ gratię, & veritatis. atq; hęc est ratio, cur Euãgelista ab hoc testimonio exorsus est. nã quæ dicta erant de incarnatione Verbi, hoc testimonio Ioãnis Baptistę egregiè cõfirmantur.

1. Cor. 10.

ANNOTATIO L.

Proxima verba à Ioãne Baptista fuisse prolata.

CYRIL. li. 1. c. 20. & Chrys. hom. 23. hæc, & sequentia vsq; ad alterum Ioannis Baptistæ testimonium, tanquã verba Euangelistę legunt. tamen communis antiquorũ Patrũ sentẽtia est, hæc omnia vsque ad sequens testimonium esse eiusdem Baptistæ. In primis Athan. li. de nat. hum. suscepta, con. Apollinarẽ, tanquam Io. Baptistæ recitat verba exposita; de plenitudine ei⁹ omnes accepimus, & in orat. con. Arriã. Quòd ex Deo Deus est Verbũ, Exclamauit, inquit, Ioannes, lex p Moysem data est, gratia autẽ & veritas per Christũ facta est. Vtitur eodem verbo, quo de Io. Baptista vsus erat Euangelista noster: clamauit, inquit, qui post me venit, &c. vt ad eũdem clamorem etiam referantur, quæ sequũtur. Basil. hom. 2. in Psal. 28. à Io. Baptista refert dicta hæc omnia; de plenitudine eius accepimus omnes, & gratiam pro gratia; &, Deum nemo vidit vnquã, Vnigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit. Epiphan. etiam hęresi 51. *De plenitudine eius omnes accepimus* verba Baptistæ esse docet, & his vetustior Orig. tom. 5. in Ioan. omnia hęc verba vsque ad illud *enarrauit nobis* tanquam Baptistę testimonium interpretatur. idem Theoph. Inter Latinos autem Cypria. li. de Baptismo, paulo post principiũ, nomine Baptistæ legit, de plenitudine omnes accepimus. Aug. item li. 5. de Baptismo cont. Donat. ca. 9. & tract. 13. in Ioan. cùm igitur tantus sit Patrum consensus, non ab eo discedendum, sine vrgenti vlla ratione, existimaui, præsertim quia sic contextus facilior fit, & commodior expositio. Nam Verbi incarnationem, & plenitudinẽ gratiæ & veritatis, quę Euangelista narrauerat, testimonio Baptistę cõfirmat, vt verè eũ à Deo missum esse ad testimonium de luce perhibendũ constet: ficque tanti mysterij incredulos Iudęos, qui multum Ioanni deferebant, cõuincat, & credentes tam insigni testimonio corroboret. Illud (et) Nonnus loco causæ exponit, nẽpè, nã de plenitudine eius, &c. causam enim, cur sibi sit prælatus Christus, cuiq; eo prior, adiungit Ioannes Baptista, dicens; quia de plenitudine eius, &c. accommodatior tamen est sensus in cõmentario expositus: ijs enim, quæ prius Ioannes Baptista dixerat, adiunxit, quæ sequuntur, ideo copulanti particula vtitur.

Et gratiam pro gratia.

COMMENTARIVS.

CAVSAM adfert, cur dictum sit, de plenitudine eius nos omnes accepisse (& gratiã, inquit, omnes accepimus pro gratia) quia in ipsius Christi gratia; nos sumus omnes gratiam consecuti, & per eum grati facti Deo. Idem est sensus cum illis verbis ad Rom. 5. Multo magis gratia Dei, & donum in gratia vnius hominis Iesu Christi, in plures abundauit. Quod ergo Paulus dicit, gratia abũdauit in plures, in gratia vnius hominis Iesu Christi, hoc est, quod dicit Ioannes, gratiam pro gratia accepimus: & hanc causam esse reor, cur dictũ sit, de plenitudine eius omnes accepimus. Fuit enim Christus ita Deo Patri gratus, vt sua gratia nobis meruerit, & consecutus sit gratiam. Ad Ephes. 1. Gratificauit nos in dilecto filio suo, ac si dicat; in gratia filij sui nos gratos effecit. hoc est gratiam pro gratia accepimus. Hic est sensus legitimus, vt magis ex sequenti annotatione constabit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO LI.

Diuersi huius loci expositiones traduntur.

CVperiorem sententiam Doctores diuersè exponunt: quidam gratiam priorem Euangelium, posteriorem legem antiquam interpretantur, in hûc sensum: gratiam pro gratia, seu loco veteris legis accepimus Euangeliû. Nec mirû videri debet, si vetus lex gratia dicitur. nam ex gratia Dei fuit data lex, & figura erat gratiæ Euãgelicę. Hęc est Cyril. l. 1. c. 21. Chrysost. hom. 13. & communis expositio, quæ tamẽ accommodata non videtur: quia quamuis ex dono Dei & lex, & sit figura Euangelij, non tamen vocatur in scriptura gratia, cùm semper gratia opponatur legi, ne scilicet legis virtute, gratia dari existimetur, imo in verbis proximè sequentibus, distinguitur lex cõtra gratiam, *lex*, inquit, *per Moysem data est, gratia autem per Christum facta est*: ergo gratia, quæ paulo ante dicta erat, non comprehendebat legem. Certè Ioannis est consiliũ discernere inter Christũ & Moysem, Euangelium & legem: eo quòd ex Euangelio, & per Christum, sit gratia; non aũt per Moysẽ, nec ex lege. Secundo loco exponit Aug. tract. 3. in Ioan. vt gratia prior, sit gratia gloriæ; & posterior sit fides & dilectio, quib' viuit iustus, & operatur in Christo. & tũc est sensus: accepim' per gratiã fidei, dilectionis, & operũ, gratiã glorię, & vitæ æternæ. Nec mirum, inquit, si vita æterna dicatur gratia, quia merces quidem est, sed fidei & dilectionis, atque operum, quæ ex gratia Dei sunt. Hæc expositio magis accedit ad verũ sensum in hoc, quod vtráque gratiã ad Euangelium refert. notat etiã Aug. illam coniunctionẽ, & (*& gratiam pro gratia*) hunc sensum facere; de plenitudine accepimus, gratiam, & fidem, quæ per dilectionem operatur: & rursus pro hac gratiã, gratiam gloriæ & retributionis: idem sentit Bernar. serm. 5. de Assump. B. Virginis. Sed hæc annotatio nõ est magni momenti: tũ quia particula (et) vt diximus in commentario, causæ loco posita est; tum quia solet etiã aliquando poni ad designanda ea, quæ in generali dicta sunt. cùm enim dixisset generaliter *de plenitudine eius accepimus*, docet modò quæ sit hæc plenitudo, *& gratiam pro gratia*, paulò inferius adunc turus aliud, quod etiam de plenitudine accepturum est, nempè veritatem, vt postea patebit. Ista expositio Augustini non mihi visa est cõueniens, quia vita æterna, quæ pro meritis datur, ratiò gratia dicitur: quod si dicta est gratia aliquando, sumitur simul cũ toto merito, vt gratia Dei dicatur vita æterna, & cũ ea simul sint, fides, dilectio, opera, & merces. gratia enim Dei est, hominem vocare per fidem, dilectionem, & opera, ad vitã æternã: tamen quando distinguitur vita æterna à dilectione, fide, & operibus, vt hic debet fieri, iuxta Aug. expositionẽ, nunquam vocatur gratia, sed merces. Tertiò exponunt alij eo posito modo, vt prior gratia sit fides, & dilectio; posterior verò sit vita æterna. Sitque sensus, *gratiam pro gratia*, id est, accipimus fidem, & dilectionem propter vitam æternam consequendam. Vt *pro* causam finalem significet, vt idem sit ac propter: in Augusti. autem interpretatione idem significat cum præpositione (pro) longè tamen aliud est dicere, vnũ propter aliud, & vnũ pro alio: & huic expositioni, eadem ratio aduersatur, quæ præcedenti. Alij ex recentioribus aliter exponunt. vt gratia pro gratia idem sit, ac gratiã super gratiã, id est, omnẽ gratiã: vt sit sensus; omnis gratia, quæ accepta est, ab illo accepta est, sitque hebraismus quidam חֵן עַל חֵן.

Duę vltimæ expositiones, quę recentiorũ sũt, difficile admitti possunt. Quod vt ostendam, considerare oportet, prępositionem (pro) Græce ἀντὶ in hebræo non legi in tota scriptura sacra respondere עַל, sed תַּחַת latinè dicitur (pro), & sic Septuaginta verterunt illud תַּחַת per ἀντὶ, dentem pro dente, oculũ pro oculo, vbi Leuitici habetur תַּחַת, similiter in alijs locis omnibus, quos mox citabimus. Cũ igitur Ioannes tali græca prępositione sit vsus, nemo debet dubitare voluisse eũ ponere loco hebręę תַּחַת, hæc autẽ in hebræo sicut in græco illi respõdente, duas tantùm habet significationes; vna est quod latinè dicitur, loco alterius, sicut Gen. 4. Posuit mihi Domin' semẽ pro Abel, id est, loco Abel occisi, dedit mihi Dominus aliũ filiũ: vbi in hebræo est תַּחַת & græcè ἀντὶ. similiter Psal. 44. Pro patribus nati sunt tibi filij; idem habetur in hebræo & græco. similiter Isa. 3. Pro suaui odore fætor, pro zona funiculus, pro crispanti crine caluitium, pro fascia pectorali cilicium. in his locis habetur תַּחַת, & Septuaginta verterũt ἀντὶ, & vna est significatio: loco vnius succedet alterũ: & latina præpositio hoc idem significat. Altera est, vt idem significet, quod, propter, non vt causa finalis, sed prout dicimus ratione vnius alterum dari, sicut pro merito præmium, pro culpa pœna; & denique quod dicimus, causa vnius alterum fieri aut dari, sic Rom. 12. Nulli malum pro malo, & 1. Pet. 3. Nõ malum pro malo, nec maledictum pro maledicto: in quibus locis, hæc habetur præpositio græca. Gen. 30. Dormiat tecum hac nocte pro mãdragoris filij tui; multa sunt huiusmodi testimonia vbi tàm præpositio hebræa, quàm græca in hac sumuntur significatione, nullusq; est locus in scriptura tàm vetери, quàm noua, vbi תַּחַת, & ἀντὶ sumantur pro עַל, seu super. constat igitur ex his, recentiorum expositiones alienas esse à cõsueta scripturarũ phrasi & modo loquendi: & in hoc duæ primæ expositiones rectè procedunt. nam præpositionẽ interpretantur iuxta duas istas significationes, prior quidem in priori significatione, nẽpè loco legis Euangelium, altera verò in posteriori, nimirũ ratione dilectionis, dari gloriã, quam etiã vocis acceptionem nos sumus secuti: aliter tamẽ literã exponẽtes, nempè, vt ratione gratiæ Christi, & propter eam nobis gratia sit data. Eadem ratione expositio refellitur tertia; nam præpositiones illę non sumũtur in scriptura in ea significatione; vnde quantum ex Græco sermone licet colligere, Euan-

Præpositio latina, pro, non semper in scriptura sumpta.

Euãgelista vsus est Græca præpositione, sicut Septuaginta etiam vsi sunt. hi autẽ pro hebręa תַּחַת posuerunt, tenendum est ergo Ioãnem idẽ voluisse significare, ac si in hebræo dixisset חֵן תַּחַת חֵן latinè gratiam pro gratia, non autem gratiam super gratiam.

Quia lex per Moysem data est; gratia, & veritas per Iesum Christum facta est.

COMMENTARIVS.

IAM de plenitudine Christi gratiã omnes accepisse probat, & discrimen inter Moysem, & Christũ constituit, quod Christi proprium est, distinguendo. Moyses fuit legislator tãtùm, imò legis promulgator: nam per ipsum lex data est à Deo; gratia autem, & veritas per Christũ facta est, & Christus vtriusque auctor est. Excedit ergo Christus Moysem, quia hic legem dedit, nec tamen auctor ipsius legis, aut factor fuit, sed per ipsum Deus, qui auctor est, dedit eam. at Christus dator gratiæ, ac veritatis, & auctor est. Gratiam vocat, qua remissio peccatorum fit, qua conciliamur Deo, qua introitum habemus in æternum regnum, qua denique legem ipsam, & mandata implere possumus, & sine qua lex occasio peccati est; quia præcipit, neque tamen dat virtutem, qua impleri valeat præceptum. Veritatem autem appellat, qua Deus ipse, & fidei mysteria reuelantur & manifestantur. horum duorum Christus est auctor. nos enim sua gratia, & iustitia Patri gratificauit, & sic auctor est gratiæ: ipse etiam nobis Patrem, & seipsum manifestauit, viamque reuelauit perueniendi ad Deum. Nam ante aduentum Christi nemo Dei veritatem consecutus est, nisi propter Verbum in carne futurum, & per ipsummet Verbũ. Mat. 11. Nemo nouit Patrẽ, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Quocirca cũ sit auctor veritatis, rectè dictũ est supra, plenũ esse gratiæ, & veritatis, & cõsequẽter omnes de eius plenitudine accepisse gratiã; quia auctor est gratiæ, & veritatis, per quam peruenitur ad gratiã. Hic attẽde, legi opponi duo, gratiã, & veritatẽ. nam lex præcipiebat, & prohibebat ea, quæ sine gratia impleri non poterant, nec tamen habebat virtutem, aut efficaciam donandi gratiam: Si enim tunc dabatur gratia, id non virtute legis, sed fide futuri Christi fiebat; in lege ergo nõ erat gratia. rursus in lege erant tantũ promissiones, vmbræ & figuræ futurorum; erat absconditus Deus, quia Verbum, & Trinitas non agnoscebatur, quamuis particulari priuilegio propter futurum Christum aliquibus reuelabatur. Nec etiam fides Dei vera data est, nisi propter Christũ, & per Verbum. nomine ergo legis, & gratia, & veritas excluduntur, quæ ad Christum pertinent. Vides igitur legem à gratia & veritate distingui: quod superius diximus argumento esse, non vocari legem nomine gratiæ, quãdo dictum est, gratia pro gratia. Longũ esset, & à nostro instituto alienũ, si agere vellemus de lege, & gratia: sufficiat dixisse nũc, legis nomine omnia pcepta illa ceremonialia, iudicialia, & etiã moralia intelligi: nemini. n. virtute legis toti' gratia data est, nec remissio peccatorũ; sed virtute Christi, qui fidem & dilectionem cõmunicat, & certè nisi Christus suo merito, & iustitia nos Deo conciliasset, quantumcunque homo omnia impleſſet præcepta iudicialia, ceremonialia & moralia, (si tamen id fieri potuisset) nunquam obtinuisset gratiam, & iustificationem à Deo, quam Christus facit, qui nobis, & omnibus iustis à mundi principio eam promeruit, & cõsequutus est. Appellat autem Baptista Iesum Christum, vt cum, qui Iesu nomine cognitus erat, Christum esse, & Messiam fateatur, & est elegans collatio inter duos mediatores Moysem, & Christum: ille mediator fuit Dei, & hominum, ad dandam legem, quæ nullam in se iustificandi, & saluandi virtutem habuit, sed potius occasio peccati, & mortis facta est; Christus mediator etiam est, sed vitæ æternæ, & gratiæ, & veritatis, per quæ omnia ad vitam peruenitur æternam.

Legem gratiæ & veritati opponi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO LII.

Quomodo de Christo dicatur gratiã, & veritatẽ feciſſe.

CIRCA ſuperiora verba, aliqua ſunt breui ter conſideranda. Clemens Alexan. lib. 1. pædago. cap. 7. Chriſtum etiam legis illius auctorem fuiſſe aſſerit, qui vt Deus auctor fuit etiam veteris teſtamenti, eaque de cauſa legem per Moyſem non factam, ſed datam, dictum eſſe cenſet; quia Verbum auctor, Moyſes aũt eius promulgator fuit. at Chriſtus gratiæ auctor eſt, & veritatis, & addit Clemẽs, Chriſtum dici auctorem gratiæ, & per ipſum factã gratiam, quia ſine ipſo factum eſt nihil. ratio hæc Clemen. non eſt ad rem; nã Chriſtus non ſic gratiam dicitur feciſſe, ſicut fecit vniuerſa, vt Deus eſt, ſine quo nihil factum eſt; nam hac ratione Pater, & Spiritus ſanctus gratiam pariter fecerunt: hic aũt eſt ſermo de Chriſto mediatore, & de opere eius proprio. nam ſic gratiæ auctor eſt: quia per humanitatẽ ſuã nos redemit, nobis conciliationẽ, & remiſſionẽ, & vitam meruit: hoc non Pater, nec Spiritus ſanctus per ſe fecerunt: quia ipſi non induerunt carnem, propterea non meruit Pater, nec Spiritus ſanctus, nec Redemptores dicuntur; quamuis tota Trinitas gratiam ipſam, & remiſſionem, & vitã quam Chriſtus meruit, & obtinuit nobis, faciant & operentur: Filius ergo vt Deus vnà cum Patre, & Spiritu ſancto gratiam facit, tamen Chriſtus Deus, & homo, ſolus eam nobis meruit; & antequam carnem ſumeret, non ſolùm vt Deus gratiam operabatur, ſed virtute meriti futuri in carne, eam dabat. fide enim viua apprehenſus, quamuis tunc nondum carne indutus, auctor erat gratiæ, & omnis veritatis ſupernaturalis, quæ tũc reuelabatur; imo etiam dationis ipſius legis, quæ per Moyſem data eſt. nam nunquam illã Deus faceret, nec daret, niſi propter Chriſtũ. ita eſt intelligenda præſens ſententia, nempè de opere proprio Chriſti, quia ſolus conciliauit homines, & eos gratificauit Patri, redemptionemque perfecit. Attende rurſus, Athanaſ. orat. 2. contra Arrian. veritatem vmbræ oppoſuiſſe, cùm diceret, lex per Moyſem data eſt, gratia, & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt; melior gratia, quàm lex, præſtantior veritas, quàm vmbra illa, hæc autem præſtantia non poterat per alium niſi per filium, qui ſedet ad dexteram Patris, effici. hęc Athan. Et Auguſt. lib. 22. contra Fauſt. cap. 6. veritatem hanc expoſuit, vt opponitur vmbris legis, & promiſſionibus Prophetarũ. ſic enim habet; per Moyſem lex data eſt, gratia autem per Chriſtum facta eſt, gratia ſcilicet, vt data indulgẽtia peccatorum, quod præceptum erat, ex Dei dono cuſtodiretur; veritas autem, vt ablata obſeruationevmbrarum, quod promiſſum erat, ex ſuæ Dei præſentaretur. hæc ibi. & in lib. 17. con. eundem cap. 6. inquit, lex per Moyſem data eſt, gratia, & veritas per Chriſtum facta eſt; ipſa lex cùm impleta eſt, gratia, & veritas facta eſt. gratia pertinet ad charitatis plenitudinem, veritas ad prophetiarum impletionem. hæc Auguſt. ex quibus colligo veritatem eſſe, per quam vmbra legis illuminata eſt, quia quæ obſcurè, & in figura ſub ea continebantur, aperta ſunt in Euangelio per Chriſtum, & rurſus per quam, quæ promiſſa ſunt, implentur: nam Chriſtus compleuit, & in ipſo completur, & complebitur quidquid à Deo nobis promiſſum fuit per legem, & Prophetas, ad noſtram pertinẽs ſalutem. Omnia hæc vera ſunt. Chriſtus enim auctor eſt veritatis his modis, vt ſuperius diximus; tamen hoc in loco præcipuè pro cognitione diuinorum, & myſteriorum fidei, vt expoſuimus in commentario, ſumitur: ſicut etiam ſuperius, quando dictum eſt à Ioanne, plenum gratiæ, & veritatis. nam hoc Baptiſtæ teſtimonium producitur à Ioanne, tanquam ijs, quę ipſe docuerat, conforme.

Deum nemo vidit vnquam; vnigenitus, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit nobis.

COMMENTARIVS.

CONNEXIO hęc eſt. A veritate, ſicut & à gratia, excluſerat Moyſem, tanquã eum, qui auctor gratiæ & veritatis non fuerit; hoc poſterius de veritate confirmat propoſitis verbis: poſſet enim aliquis opponere, Moyſem vidiſſe Deum facie ad faciem; potuit ergo veritatem Dei nobis enarrare: hoc reijcit, dicens; *Deum nemo vidit vnquam*, non ſolùm Moyſes, ſed nec vllus alius: nemo igitur auctor veritatis eſſe poteſt, niſi is, qui rem ipſam vidit: at vnigenitus in ſinu Patris exiſtens vidit & nouit Deum, ipſe ergo narrare potuit nobis Dei veritatem; & ideo præter alia accepimus de eius plenitudine etiam veritatem, & ipſe auctor eſt eius. Ecce quomodo Baptiſtæ teſtimonium verba comprobant Euangelij, illa ſcilicet, quibus plenum gratiæ, & veritatis, vnigenitumque Patris Chriſtum Ioannes confitetur. illa igitur verba, *Deum nemo vidit vnquam*, enunciata ſunt ad probandum, nec Moyſem, nec vllum alium potuiſſe auctorem eſſe veritatis Dei, ſed eũ ſolum, qui vidit, & narrauit; hic autem eſt Chriſtus, qui vidit, quia in ſinu eſt Patris, & fecit eam, quia nobis reuelauit,

uelauit, dum per eum, & propter eum data eſt, quibus à principio communicata eſt: præcipuè tamen enarraſſe dicitur, quando factus homo eam perfectè aperuit. de plenitudine ergo eius accepimus gratiam, & veritatem; gratiam quidem pro gratia ſua, veritatem autem, quia per eum omnis diuina reuelatio facta eſt, & ipſe eam docere venit, quia ſolus vidit, & nemo alius.

ANNOTATIO LIII.

Vt intelligẽdum quod Deum nemo vnquã vidit.

MAGNVM Doctoribus locus hic faceſſit negotium; dubitãt enim qua ratione hęc verba vera ſint, *Deum nemo vidit vnquam*, cùm ex veteri teſtamento conſtet, Patriarchas & Prophetas vidiſſe Deum. Vidit Deum Iacob, Gen. 31. Vidi, inquit, Dominum facie ad faciem. vidit Moyſes Deum, Exod. 33. Loquebatur, inquit, ad Moyſem Dominus facie ad faciem. Et Iſa. 6. Vidi Dominum; multi etiam alij vidiſſe Deum leguntur. Hoc argumento ducebantur Manichæi, vt refert Auguſtin. lib. con. Adiman. cap. 9. ad affirmandum nouum teſtamentum eſſe contrarium veteri, quia in hoc multi vidiſſe Deũ dicti ſunt, in illo verò ſcriptum eſt, Deum nemo vidit vnquam; quibus verbis patres omnes veteris teſtamenti comprehenſos eſſe, nemo dubitat. Multifariam ſacri Doctores reſpondere, & locum hunc explicare ſtuduerunt. Primo loco reſpondet Irenæ. lib. 4. cap. 37. hæc verba de Patre intelligenda, quaſi dictum ſit, Patrem nemo vidit vnquam. Fuit autem in veteri teſtamento non ſolus Filius, ſed etiam Pater viſus, non quidem quantum ad diuinitatis plenitudinem, ſic enim dictum eſt, Non videbit me homo, & viuet, Exod. 33. ſed in figuris, & vmbris exterioribus, aut interioribus, ſicut viſus eſt à Patriarchis, & Prophetis; nemo tamen eum vidit, niſi cui Verbum reuelauit, & hoc eſt quod nunc dicitur, Deum, id eſt, Patrem, nemo vidit vnquam, niſi quibus filius manifeſtauit: ex ſe enim nemo, etiam hoc modo potuit videre Patrem. Hanc reſponſionem ſequitur Auguſt. lib. con. Adiman. cap. 9. Secundò Hilar. lib. 5. Trinit. tenet quidem hunc locum eſſe de Patre intelligendum, vt ſenſus ſit, Patrem nemo vidit vnquam; tamen negat Patrem in veteri teſtamento vlli viſum, etiam ſub illis figuris, vmbris, & locutionibus; ſed quotquot factę ſunt apparitiones Dei in veteri teſtamento, ſub quibuſcunque figuris, non Patris, ſed Verbi fuiſſe affirmat: qui enim apparuit nobis in carne, ille idem eſt, qui à principio mundi Patribus variis modis apparuit: Pater tamen nemini apparuit; & ſic illi veteres Deum vidiſſe dicti ſunt, nempè filium, at Patrem nemo eorum vidit vnquam, ſed Vnigenitus apparens in carne nobis de illo enarrauit. Ioan. 17. Manifeſtaui nomen tuum hominibus. hoc loco ſic expoſito vrituR Hilar. con. Arrianos ſic ratiocinatus; in veteri teſtamẽto Deus eſt viſus, filius autem, non Pater tum viſus eſt. Patrem enim nemo vnquam vidit, ergo filius Deus eſt. Iſta expoſitio fuit Tertu. li. con. Praxeam negantem perſonarum diſtinctionem, contra quem argumentatur Tertul. Deus viſus eſt, vt ex veteri teſtamento conſtat: Deus etiam inuiſus eſt, quia nemo vidit Deum, ergo alius eſt ille, qui inuiſus eſt, & hic eſt Pater, alius qui viſus eſt tunc, & hic eſt filius; & cõnectit hæc verba Euangelij, dicẽs, quia dictum fuit, vidimus gloriam eius, quaſi vnigeniti à Patre, vt inuiſibilitatem Patris defenderet, adiunxit, Deum nemo vidit vnquã, & loquitur de hoc genere viſionis figuralis, & ænigmaticę: nam de viſione eſſentię ipſius, & plenitudinis diuinitatis, nemo vidit neque Patrem, neque filium. hanc expoſitionem refert Ambroſ. lib. 1. in Lucam. cap. de apparitione Angeli ſacerdoti Zachariæ, nec refutat, quamuis alteram adhibeat. verba Ambroſij refert, & ſequitur Auguſt. Epiſt. 112. de videndo Deo, cap. 5. & 6. Tertiò Epiphan. Hæreſ. 70. aliter reſpondet. non enim diſtinguit Patrem à filio in hoc, ſed abſolutè prolatum affirmat, Deum nemo vidit vnquam, nempè neque Patrem, neque Filium, neque Spiritum ſanctum, & exponit hoc dupliciter. Vno modo de cõprehenſiua viſione, nemo enim vidit Deum comprehendendo eũ, & quantus quantus eſt videndo, ſicut qui per foramen (ait ille) videt cœlum, dici poteſt videre, & non videre; videre, quia partem videt, non videre, quia totum non videt; ſic Deus viſus, & non viſus dictus eſt à priorib⁹. Altero modo, quia nemo id quod de Deo vidit, ſua propria virtute vidit, ſed diuina voluntate, quantũ Deus, & quo modo, & quando voluit, nec tantùm Epiphan. loquitur de ea viſione, quæ eſt in figuris, vmbris, apparitione, aut reuelatione prophetica; ſed etiam de illa qua beati videbunt in gloria, qui etiam non eum comprehẽdunt; ſed quantum Deus vult vident de eo. In genere ergo, loquitur de viſione Dei, ſiue ſit in figuris, vt viderunt Prophetæ, ſiue in humanitate aſſumpta, vt viderunt Apoſtoli, ſiue in eſſentia, vt vident beati, & viderunt Angeli. Viſus eſt ergo Deus olim, tamen comprehenſiuè nemo vidit, imò nec illo modo, niſi Dei voluntate, non naturæ propriæ virtute. Idem ſentit Ambroſ. loco citato ſuper Luc. quem, vti diximus, refert, & probat Auguſtin. nempè Deum neminem vidiſſe vnquam, quantum ad diuinitatis plenitudinem, præter filium, qui vt Deus comprehendit diuinitatem. Deus autem viſus eſt olim in ſpecie, non in ſe, & videbitur beatis in ſe, quantum ipſe voluerit, ſed nemo Deum comprehendit. Idem Ambroſius lib. primo de Spiritu ſancto, cap. primo iuxta hanc doctrinam, in his verbis, Deum nemo vidit vnquam, omnem creaturam excluſam eſſe affirmat. Nam nec Angeli Deum vident comprehendendo: non tamẽ excluditur Spiritus ſanctus, qui Deus eſt vnus cum Filio, ſic concordat, & exponit Ambroſ. vt viſus, & non viſus ſit dictus. Quartò Chryſoſt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sost.hom.14.& Cyril.lib.1.in Ioan.cap.22. respõdent, hoc loco dictũ esse neminem Deum aperta visione, & per essentiam vidisse. Hanc enim nemo Prophetarum, & Patriarcharum consecutus erat: hi enim omnes dicti sunt Deum vidisse in similitudine, & specie aliqua. ita etiam respondet Gregor. Nyse. in lib. beatitudinum super illud; Beati mundo corde: & Gregor. lib. 18. Moral. cap. 28. Atque hæc sunt quæ antiqui patres de visione Dei senserunt. Porrò quid nobis dicendum videatur, vbi aliqua prius notauerimus, explicabo.

Quinque modis Deus in scriptura dicitur videri.

Principio igitur memoria repetendum est, in scriptura sacra quinque modos, quibus Deus videri dicitur, inueniri. Primus est, quo non in se, sed in operibus suis videtur. Vt enim in opere artifex aliquo modo noscitur, quatenus in eo ars eius manifestatur; sic in rebus creatis multæ Dei perfectiones cognoscuntur, vt sunt eius sapientia, prudentia, virtus, immortalitas, & æternitas, &c. & de hoc Deum videdi mẽ'o, loquitur Iob. Omnes homines vident eum, & vnusquisque intuetur procul. *Iob.36.* Et de tali visione hunc locum exponit Gregorius lib. 27. Moral. cap. 3. qui autem sic vident, procul videre dicuntur, quia Deum non in se, sed in opere vident, quod distat infinitè à Dei perfectione & natura. de hac etiam visione pronunciat Paulus illud Roman. 1. Inuisibilia ipsius, à creatura mundi per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque virtus eius & diuinitas. de eadem locutus est Gregorius Nysenus libro beatitudinum in capite: Beati mundo corde. hæc visio est intellectus. Altera est, qua Deus in aliqua specie, & figura corporea videtur, siue à sensu exteriore, siue ab imaginatione videatur. Deus enim aliquando visus est aliqua figura, in qua appareret hominibus, siue illa sit hominis, siue ignis, siue alterius corporis: & hac visione sæpe dictus est visus in scriptura veteri à Prophetis, non solùm interioribus, sed etiam exterioribus oculis: *Isa.6.* sic dixit Isaias, cap. 6. Vidi Dominum sedentem: & *Gen.32.* Gen. 32. Iacob dicit, Vidi Dominum facie ad faciem. non quod Deus in seipso, & sua natura sit visus, sed in his speciebus, quæ eum repræsentabant. Tertia visio est, qua videtur per fidem, vel aliquod lumen spirituale reuelatum, & sine specie, & imagine vlla. Sic dixit Paulus, 1. Corinthiorum 13. Videmus nunc per speciem in ænigmate. Quarta est, qua videtur per humanitatem assumptam, qui enim Christum hominem videbant, Deum dicebantur videre, qui erat vnitus illi humanitati. de hac dictum est Ioan. 14. *Ioan.14.* Qui videt me, videt & Patrem meum, quia Pater in me est. Si enim, qui figuras illas, in quibus apparebat Deus, videbant, dicti sunt Deũ vidisse, cùm illę non essent vnitæ diuinitati; multo magis, qui viderunt humanitatem illam, cui Deus ita vnitus erat, vt homo Deus, & Deus diceretur & esset homo, dicendi sunt vidisse Deum: & sic Deus dictus est apparuisse, & verbum visibile factum fuisse. de qua visione dictum est Baruch. 3. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est: quæ viso dignior, & excellentior est, quàm illa, quæ facta fuit Prophetis in illis speciebus, de qua excellentia dicitur Luc. 10. Beati oculi, qui vident, quæ vos videtis: dico enim vobis, quòd multi Prophetæ & Reges voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt. Quinta visio est omnium suprema, qua Deus non in imagine aliqua, non in humanitate assumpta, non in creatura, sed in suamet essentia aperte & clarè videtur, sicut homo hominem videt: & hæc intellectu fit, quia Deus spiritus est. hæc est visio beatorum, de qua dictum est Math. 18. Angeli eorũ semper vident faciem Patris mei. Math. 5. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. 1. Cor. 13. Tunc cognoscam, sicut & cognitus sum. 1. Ioan. 3. Videbimus eum, sicuti est. Vbi cauenda est hæresis quorundam, cuius meminit Grego. lib. 18. Moral. cap. 28. Qui Deum non videri in sua essentia, sed in quodam splendore suæ essentiæ, quæ dicitur gloria, tradebant; tamen scripturę hunc errorem conuincunt. dicit enim Ioannes, videbimus sicuti est, & similes ei erimus. Si ergo nos similes sumus, & ipse seipsum videt in sua essentia, & nos vtique videbimus eum in sua essentia; similes quidem, sed non æquales. nemo enim ipsum valet comprehendere, nec quantum in ipso cognoscibile est, assequi. Hæ sunt quinque visiones ex scriptura collectæ, & hoc est primum quod aduertendum diximus.

Alterum est, quando dictum est à Ioanne, *Deum nemo vidit vnquam*, non de primis tribus visionibus loquebatur. multi enim viderunt Deum in creaturis, multi in imaginibus, & speciebus, multi per fidem, antequam venisset in carne. nec rursus loquebatur de quarto modo: quamuis enim nunquam sic visus Deus in carne, antequam eam assumeret, tamẽ cùm dicat *Vnigenitus qui est in sinu patris*, significat se nõ de hoc modo videndi loqui, quia cùm omnibus in carne visibilis apparuisset, absque hac enarratione videbatur. Viderunt enim Deum in humanitate credẽtes, & increduli, quia prędictũ est Isa. 40. Videbit omnis caro salutare Dei cùm igitur nũ loquatur de illis quatuor visionib⁹, superest, vt de quinta sit sermo, quæ est visio Dei in essentia, & substantia propria: sic enim Deum nemo vidit vnquam, non solùm comprehensiuè, cùm sic nec videre potuit, sed nec aperta, & clara visione. Vnde cessat locorum scripturæ oppositio, quia Deus visus dicitur modis prioribus, hic autem negatur visus aperta visione: & in hoc placet sententia Cyrilli, Chrysost. & Grego. &c. ex quo etiam sequitur, vt quando dicitur, *Deũ nemo vidit vnquã*, nõ solus Pater, sed tota Trinitas intelligatur. nemo enim viderat Deũ, nec Patrem, nec Filium, nec Spiritũ sanctum, tali visione. Matth. 11. Nemo nouit Patrem nisi Filius, neque Filium nisi Pater, & cui Filius voluerit reuelare. nec est sermo in præsẽti de Angelis, sed de hominib⁹: de his enim loquitur Ioannes. nec verum est, quod aliqui affirmant, Moysen vidisse Deũ in essentia sua, quod alio in loco discussimus, & probauimus, & modò ob breuitatem prætermittimus. quia ad propositum nostrum parum id refert. Sed dicet aliquis, quomodo igitur ista sententia sic exposita ad contextum Ioannis facit? Rectè quidem id queritur, & in tertio, quod considerandum superest, ostendetur; illud verò est, quod Ioannes ostendere intendit, Christum auctorem esse veritatis, per quam Deum cognoscimus fide in hoc seculo, & ad hoc probandum affirmat, neminem Deum vidisse: Si ergo nemo vidit, nemo potuit esse auctor doctrinæ, & veritatis Dei: quomodo enim docebit, & manifestabit, quæ non vidit? Dices audiuit ab aliquo, qui vidit, & postea ipse aperuit alijs; iam ergo iste non est auctor veritatis, nec per ipsum facta est veritas, & doctrina, sed tradita; at qui vidit, & narrauit, ipse est auctor. talis ergo est Christus, filius Dei, qui vidit Patrẽ, vidit Deũ aperta notitia, & ideo non ex auditu, sed quæ vidit, testatur, q̃ vidit, docuit. Ioã. 3. Quod vidimus testamur, ergo per ipsum facta est veritas, & cognitio, & fides, & doctrina Dei; Moyses verò, Prophetę, & Apostoli audierũt ab eo, qui viderat, & videt, nempè Verbo; & tradiderunt alijs: propterea non sunt veritatis auctores. præterea qui vidit, perfectius, & apertius narrat, quàm qui audiuit; sic Christus enarrauit nobis sine vmbris, sine figuris, sed perfectius, & distinctiũ quę Dei sunt, quia illa videt. ipse ergo est, per quẽ facta est veritas. & quamuis Moyses Deum vidisset, & postea narrasset, adhuc nõ esset facta veritas per eum; quia videre, & dicere ab alio habuit, nẽ pè Verbo. Verbum enim illi reuelauit: Filius tamen ex natura sua habet videre Deum, quia est in sinu Patris, vna cum eo substantialiter ipsum ergo facta est veritas.

ANNOTATIO LIV.

Quid sit, in sinu Patris esse.

QVID sit in sinu Patris esse, considerãdum superest. est enim locutio metaphorica. Arriani, vt refert Cyril. lib. 1. Ioan. cap. 22. ne à Catholicis de consubstantialitate Filij conuincerentur, per sinum dilectionem exponebant, vt idem sit in dilectione Patris, quod in sinu Patris esse; &, quod magis mirandum est, non desunt nostra ætate catholici, qui inconsiderate ita exponunt: contra quos argumentatur optimè Cyril. ex illo Ioan. 3. Deus dicitur mundum diligere, & tamen mundus non dicitur esse in sinu Patris: addamus; erant ipsi, & sunt, dilecti Deo, & manent in eius dilectione, vt dicitur Ioan. 15. tamen non sunt in sinu. Addo adhuc, Christus vt homo est dilectissimus Patri, tamen non dicitur vt homo, esse in sinu Patris. Cyril. ergo per sinum intelligit substantiam; &, esse in sinu eius, est esse eiusdem cum ipsis substantiæ, & ab eo esse, & procedere; idem Chry. hom. 14. vbi sic inquit; Euãgelista sinus meminit, quo vno verbo multi, substantiæ cognationem, propinquitatem, parem Patri, cognitionem, potestatem ostendit. Non enim diuersam substantiam in sinu haberet Pater, sed nec ipse audiret. si seruꝰ esset, si ex multitudine vnus esset, in sinu domini versari: hoc namque filij est, qui multũ genitori suo fidit, neque ipso vlla parte est inferior. hæc Chrysost. non ergo est in dilectione esse. vt illi existimabant. Mihi ideo in sinu esse videtur, quia talem coniunctionem, & propinquitatem habet, vt Dei occulta ei sint manifesta. Quæ enim occultamus, in sinu reponimus. hæc propinquitas, & vicinitas non est alia, quàm identitas eiusdem naturę, & substantiæ. Quis enim nouit, quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei, qui est intra Deum? sinus ergo Dei est diuinitatis arcanum, in quo est filius: vnde sancti Patres bene contra Arrianos, hinc intulerunt filij cõsubstantialitatem. Sic etiam Amb. lib. de benedict. Patriarch. c. 11. & sermo. 18. explicat sinum hũc, vt sit intimum naturę secretum. Annotat autem Athan. lib. 3. de vnica Trinit. substan. dictum esse Vnigenitum in sinu esse Patris, ne per hoc, quòd caro factus est, diuulsus esse credatur à Patre; cum reuera maneat, & etiam sit apud Patrem, sicut erat in principio, & semper. nec argumentum Arrianorũ vllam habet efficaciam. obijciebant enim illud Lucæ 16. Erat Lazarus in sinu Abrahæ, nõ tamen inde infertur, esse illi consubstantialẽ. Respondet Cyril. potius hũc locum nostram confirmare veritatem; nam in sinu esse Abrahæ, erat inter filios Abrahæ Lazarum esse receptum; si ergo Christus in sinu Dei est, filius Dei est, & non seruus. confirmatur expositio data; nam ex eo, quòd filius in sinu Patris est, Euangelista vult ostendere Deum vidisse, & omnia quę Dei sunt, per seipsum nosse, non ex alterius relatione, aut manifestatione, quod non sequeretur, si esse in sinu non aliud esset, quàm in dilectione Dei esse: intra Deum ergo, & apud Deum est verbum, cùm noscat omnia, quæ Dei sunt.

Et hoc est testimonium Ioannis, quando miserunt Iudæi ab Hierosolymis Sacerdotes, & Leuitas, vt interrogarent eum, tu quis es?

COMMENTARIVS.

ALIVD testimonium Ioannis Baptistæ Euangelista describit, vt incredulos Iudæos confundat, & fideles confirmet. Fuit autem hoc testimoniũ insigne, & clarissimum; propterea multæ eius describuntur circũstantiæ. *Et hoc*, inquit, *est testimonium Ioannis*, id est, etiam vltra precedens est hoc testimonium, quod modò describitur. tempus autem fuit, quando miserunt Iudæi ad eum; non enim propria motus voluntate, sed interrogatus, & inquisitus hoc

Universidad de Deusto
Biblioteca

perhibuit: rursus qui miserunt, erant Iudæi de tribu Iuda, hi erant primi Iudeorum, & quibus hoc negotium maximè incumbebat, cùm de eorum tribu futurus esset secundum carnem Christus. Locus, vnde miserunt, erat Hierusalem, quę erat metropolis totius terræ Iudæorum, vbi residebant sacerdotes maximi, & Reges Iudæ, erat templum, & sacrificium, & iudices septuaginta dicti sanhedrin. Qui missi sunt, erant sacerdotes, & leuitæ, personæ ecclesiasticæ, & religiosæ, & in precio habitæ apud populum. hæc enim legatio ad religionem spectabat, vtpotè tractans de impletione promissionis Dei, & complemento Prophetiarum, & de futuro non solùm Rege, sed etiam summo sacerdote. Mandatum autem acceperant, qui missi fuerant, interrogandi eum, quis esset. *Tu quis es?* sunt ista verba, *tu quis es?* cõnectenda cum verbo, *interrogarent*, quasi habuerint in mãdatis, vt, quis esset, interrogarẽt, & studerent ipsius cõfessione intelligere, quisnã esset. hebraismus est, solent. n. hebræi mittentes aliquẽ, verba quibus vti debet, exprimere. Exod. 3. Sic dices filijs Israel, qui est, misit me ad vos. 4. Reg. 4. Vade in occursum eius, & dic ei, rectè ne agitur circa te, & circa virum tuũ? non dixit, vide an rectè agatur circa illam, & virum eius; sed vtitur verbis, quibus vsurus est nuntius: sic Ioã. 11. habetur. Miserunt sorores ad eum, dicentes; Ecce, quẽ amas, infirmatur. multa sunt exempla huius rei; sic in hoc loco dicitur, vt interrogarent, quis es tu? multum Iudæi confunduntur testimonio, adeò celebri, quod ipsimet publico & communi consilio, à Ioanne quæsierunt; ob id tot eius circunstantiæ describuntur, loci, temporis, mittentium personarum, & missarum, & mandati, ac interrogationis ipsius.

Hebræa phrasis. Exod. 3. 4. Reg. 4.

ANNOTATIO LV.

Diuersũ esse hoc à præcedenti testimonio.

THEOPHY. hoc testimonium non esse aliud à superiori existimat, sed illud idem explicatius enarratum, quod etiam insinuare videtur Cyril. lib. 1. ca. 23. idque placet aliquibus nostro tempore. Sed aliud esse testimonium à priori sentiunt Orige. tom. 6. & Euthimi. hoc loco, & ratio ipsa comprobat sumpta ex verbis ipsis. Nam & circumstantiæ, & ea, quæ Ioannes nunc testificatur, longè sunt diuersa ab his, quæ in præcedenti testimonio relata sunt. Nam hoc testimonium non sponte sua, sed interrogatus, tu quis es? reddidit: & ideo Christum non demonstrat, dicẽs, hic est, sed potius quis ipse sit, præterea ipse Euangelista hoc à præcedente distinguit, dicens, & hoc est testimonium, quasi aliud adiungens ad præcedens testimonium, imo illud pronomen *hoc*, & illa coniunctio, *&*, quæ non solùm copulatiua, sed etiam augmentatiua est, ostendunt superaddi sequentia, ac si dictum sit; etiam hoc, quod modò describitur, testimonium est Ioannis.

Quæ de causa Iudæi miserint legatos ad Ioannem.

Aliud tamen difficilius est, quod non est silentio prætereundum, nempè, quid induxerit Iudæos, & quæ eorum fuerit intentio in hac legatione ad Ioannem mittenda. Chryf. hom. 15. in Ioan. dicit, Iudæos non esse motos opinione, aut suspitione vlla, qua Ioannem Christum esse suspicarẽtur. sciebant enim non esse Christum, sed odio potius, quo Christum persequebantur, & inde erat vt ægrè ferrẽt, quòd Ioannes sibi Christum præponeret. Veniunt ergo, & adulatione quadam eum inducere tẽtant, vt se Christum esse fateatur, vt hac ratione opinio Christi obscuraretur. hæc causa fuit, quæ eos mouit, vt legationem hanc ad illum mitterent. Idem Chryso. hom. 11. Matth. non sibi constans affirmat odio in ipsum Ioannem motos esse, vt mitterent ad eum, si fortè illum in sermone caperent. sciebant enim non esse Christum, cùm de Leuitica esset tribu. vtraque Chrysostomi assertio improbabilis videtur: Cùm enim Ioannes tantæ esset apud eos sanctitatis, non sibi tam stultè persuasissent, eum in tãtum scelus induci posse, vt Christi dignitatem sibi vsurparet, quod nec de viro vel mediocriter bono, & honesto credi posset. Nec Euangelista tantam eorum malitiam dissimulasset, sicut nec dolos, quibus ad Christum accesserunt, Mathæus. & alij Euangelistæ prætermiserunt. Præterea, si hoc intendissent, non erat cur alias de Helia, aut Propheta interrogationes facerent, nec tandem dixissent, quis es tu, vt responsum demus ijs, qui nos miserunt? non igitur, hæc eos causa mouit, vt ad Ioannem mitterent. Communis sententia est, hos ductos esse suspicione, & dubio, quo, an Christus esset tenebantur; maximè quia populum, & omnes ferè hãc opinionem concepisse videbãt. dicitur enim Lucæ 3. Existimante populo, & cogitantibus omnibus, ne fortè esset Christus. hoc eos induxisse videtur, vt ex ore, & propria confessione ipsius, quis ipse esset, intelligere vellẽt. ista est sententia Orige. tom. 7. Cyril. lib. 1. Io. cap. 7. Aug. tract. 4. Ioan. & Greg. hom. 7. in Euangelia.

ANNOTATIO LVI.

Quæ ratio Ioannes Christus existimaretur.

DIFFICILIVS tamẽ est determinare, qua ratione fieri potuerit, vt Ioãnes Christus existimaretur: siue enim hac opinione, siue quacunque alia ratione, & causa moti Iudæi legatos miserint, id certum est, multos, an esset Christus dubitasse, & in hanc cogitationem, & opinionem inductos esse, vt patet ex Lucæ testimonio citato. quod autem difficultatem facit, illud est, quia cunctis Iudæis Christum de tribu Iuda venturum, in Bethlehem nasciturum, & miracula multa facturum, notum erat; hæc enim tria per Prophetas erant

Genes. 49. prædicta Gen. 49. Non auferetur sceptrum de Iuda, donec veniat, qui mittendus est. & Mi-

Michææ 5. chę. 5. Et tu Bethlehem, terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda, ex te exibit

Isai. 35. dux. & Isa. 35. Ecce veniet, tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. at Ioannem de tribu Leuitica esse, & natum in montanis Iudææ, & nullum fecisse miraculum, certum erat apud omnes. qua igitur ratione potuit hæc vel saltem dubitatio, aut suspicio in animos eorum cadere? præsertim cùm iam ipsemet testimoniũ de vero Christo perhibuisset, dicens; Post me veniet vir, &c. hæc forsan induxerunt Chrysostomum in eam sententiam, quæ superius exposita est. tamen nec ipse difficultatem hanc in sua sententia euadit; nam, vti diximus, constat ex Luc. 3. populum existimasse, & omnes cogitasse, ne fortè esset Christus.

Respondeo ergo tria esse, quæ animos eorum in dubium hoc inducere potuerunt. Vnum ex parte ipsius Ioannis, Alterum ex parte Christi, Tertium ex parte eorũ, quæ in contrariam partem posuimus. Ex parte Ioannis aliqua erant magnifica, & insolita, quæ poterant hanc generare suspitionem. Primùm fuit Natiuitas miraculo manifesto illustrata; ex matre sterili, & prouecta, & ex patre grandæuo, qui in conceptione obmutuit, & in natiuitate loquelam recepit; nomen nouum, quo nemo in eius cognatione nuncupatus erat. hæc omnia non obscura, sed omnibus nota fuerunt, adeo, vt in natiuitate omnes admirati proclamarent; quis putas, puer iste erit? nulla natiuitas fuerat tam illustris illi populo ab initio mundi. Secundò vita ipsius ab ipsa eius infantia admirabilis, & supra humanas vires, victus, & vestitus qualem nemo ante ipsum habuerat, ita vt diceretur, neq; manducans, neque bibens; solitudo, quia in deserto degebat à pueritia: vita ergo integerrima, & supra modum omnem austera, & ab humana conuersatione semota, eum mirabilem fecit. Tertiò, eius Baptismus: baptizabat enim, quod nullus Propheta, neque Moyses fecerat, & ex Ezechi. 36. nouerant tempore Christi Baptismum aquæ futurum; Effundam, inquit, super vos aquam mundam, & mundabimini ab vniuersis iniquitatibus vestris: de Baptismo dicit Aug. tract. 4. Non ad ipsum mitterent, nisi excellentia auctoritatis eius moti essent. quia ausus erat baptizare. hæc erant quæ ex parte Ioannis rem maximè faciebant probabilem. Ex parte autem veri Christi erant nonnulla, quæ poterant illos tunc à vera eius cognitione auertere, & hæc magis animos eorũ, vt Ioannẽ Christum esse arbitrarẽtur, impelle

A bant. Primùm, quia putabant eum esse Galilæum, & de Nazareth: ignotus enim erat ortus eius in Bethleem. propterea audiens Nathanael, illum esse Christum, dixit; à Nazareth aliquid boni potest esse? & Ioan. 7. obiecerũt Iudæi hoc idem; scrutare scripturas, quia à Galilæa Propheta non surgit. Secundò reputabatur ignobilis, & sic Math. 13. dicebant, Nonne est hic fabri filius? Tertiò eius conuersatio erat communis cum alijs hominibus: nõdum enim erat miraculis illustris factus. Quartò denique conceptio, & natiuitas eius communis existimabatur. hæc sunt quæ animos eorũ B à vera Christi cognitione retardare poterant, & conuertere ad Ioannem. Iam enim omnes ex eo quod Prophetarum quàmplurima signa videbant expleta, suspicabantur tempora aduentus Messiæ instare; eaque de causa diebus proximis nonnullos se Messiam prædicãtes receperant, donec eorum fictio fuit tandem detecta: neque ad recipiendum ita faciles essent, nisi tempus Messię aduentasse cognoscerent: (quod contra Iudæos nostri temporis ar C gumentum est maximum) tempore ergo aduentus Messiæ, hominem adeo mirabilem, & insolitum apparere, inducere potuit Iudęos, vt dubitarent, an Ioannes esset Messias, præsertim cùm Christus, in multis inferior illo videretur. Ex parte etiam eorum, quæ obstare videbantur, poterat esse aliqua veri similitudo, cùm singula eorum aliquam, saltem apparentem euasionem admittant, primum illud de tribu, euaderent fortè dicentes (tantis præsertim signis ex parte Ioannis concurrentibus) quod Baptista quamuis esset de tribu Leuitica & Aaron, poterat esse etiam de tribu Iu D da, quia hę tribus quandoq; miscebantur. Elisabet enim quæ erat de tribu Aaron, cognata erat Beatissimæ Virginis, quę de tribu Iuda & familia Dauid orta fuit: Vnde poterãt similiter suspicari, Messiam ita futurũ de tribu Iuda, vt esset etiam de tribu Leui; præsertim cũ non desint doctissimi viri, qui hoc tempore in ea fint sentẽtia, vt credant, tempore Machabæorum non fuisse ablatum sceptrum de Iuda, sicut promissum fuerat Gene. 49. quia E quamuis Mach abæi ex patre orirentur à Leui, ex matre tamen ortũ ducebant à Iuda. Nec difficilius eis erat se expedire ab illo loco Michęæ, quo promittitur Messias in Bethleem nasciturus: siquidem existimare poterant id de vrbe ipsa, vel de cirtũ vicinis pagis intelligi: & Ioannes in sorte Iudæ & non longè à Bethleem natus est; imo sic intellexisse videtur Herodes, qui cùm audisset nouum regem natum in Bethleem, hac de causa non tantùm infantes qui in ipsamet ciuitate, sed illos etiam qui in finibus Bethleem nati sunt, iussit interfi F ci. Quod tertio loco de miraculis opponebatur, euadere poterant, sperantes, quod illa esset facturus, quamuis vsq; ad illud tempus, nulla fecisset. Testimonium denique quod de Christo reddidit, vel nondum ad illos peruenerat, vel ipsius modestiæ & humilitati ascribebant, quòd tantam dignitatem recusaret. Quamuis ergo Iudæi odio

fortè

Universidad de Deusto
Biblioteca

fortè Christi, & inuidia ducti miserint hos legatos ad Ioannem; tamen ex modo dictis, vehementer illi suspicabantur, vt credo, Ioannem verum esse Messiam.

Et confessus est, & non negauit.

COMMENTARIVS.

Quorsum affirmatione & negatione vtatur Ioannes.

RETVLIT Euangelista legationem factam Ioanni à Iudæis, & eius causam: refert modò quid Ioānes interrogatus fecerit, ac si diceret illi; missi sunt interrogare, quis esset? hic apertè significauit, & aperuit, quis esset: post hæc in sequentibus interrogata, & responsa singula describit. Est autem hebræa phrasis ad explicandam exactam, & disertam responsionem, vti affirmatione, & negatione. sic Iob.15. Sapientes confitentur, & non abscondunt Patres suos. 4. Regum 7. Si tacuerimus, & noluerimus reuelare. 4. Reg.18. Tacuit populus, & non respondit. Sic nunc dicitur, *confessus est, & non negauit*, id est diserte, & constanter, aperteque respondit, & declarauit, quis esset, & interrogationibus satisfecit. Gregorius ad diuersa hæc retulit, homilia.7. in Euangelia: Confessus est se non esse Christum; & non negauit, se vocem esse clamantis.

Iob.15.
4.Reg.7.

Et confessus est, quia non sum ego Christus.

HIs verbis Euangelista primam responsionem Ioannis refert, & responsionem referens, tacitè interrogationem insinuat: Fuit autem interrogatio; Es tu Christus? ipse autem confessus est, non sum ego Christus. Quamuis enim Euangelista superius dixerit eos missos, vt quis esset interrogarent, non sic intelligendum est, vt hoc tantùm interrogarent, sed vt quærerent, an Christus, an Helias, an Propheta esset; & quare, cùm talis non esset, baptizaret: & tandem, quis esset. tamen Euangelista non narrat omnia, ne bis eadem repetantur: sat ei fuit vltimam retulisse interrogationem, nempè missos esse, vt interrogarent, quis esset: quia hæc generalis & communis interrogatio, reliquas singulares comprehendit: de cæteris verò quo ordine sunt factæ describit; & hic mos est etiam scripturæ: ne enim bis eadem repetantur, quæ nuntius dicenda suscepit, narrantur, quando nuntiata describuntur. Magna profectò opinio de Ioanne concepta erat: siquidem testimonium de seipso in re tanti momenti ab ipsomet quærebatur.

ANNOTATIO LVII.

CHRYSOSTOMVS hom.15. in Ioan. primâ interrogationem generalem fuisse arbitratur, nempe, *quis es tu?* ea tamen intentione, & animo factam, vt de Christo interrogarent. Ioannem autem ad eorum respondisse intentionem dicit. hæc Chrysostomi expositio non satis textui accommodata videtur: quia indignum erat tanti viri modestia, vt, cùm non interrogaretur an Christus esset, ipse responderet, non sum ego Christus. errori autem illorum obuiare posset, si explicaret, quis esset, sicut fecit postea, quando rogatus est, *quis es tu?* & quæ sequuntur, petitiones. Helias es tu? Propheta es tu? quid baptizas, si non es Christus? illos petijsse, an Christus esset, insinuant. Quinimo cùm soli Christo, corda hominum penetrare, & intentioni eorum respõdere conueniat; si Ioannes id fecisset, eorum errorem cõfirmasset: eũ enim, qui etiam occulta cordis cognoscet, & reuelaret, multo amplius Christum esse credidissent. Existimo ergo illos primo loco petijsse, an Christus esset, ob id apertè respõdisse, non sũ ego Christus, ita Hieron. Isa.40. & Cyril. lib.1. in Ioã ca.7. affirmãt.

Et interrogauerunt eum. Quid ergo? Helias es tu? & dixit non sum.

COMMENTARIVS.

SECVNDÒ interrogatur, an sit Helias, & respondet, se non esse Heliam. & notanda sunt verba. audientes enim responsum aliud ab eo, quàm sperabant, & forsan desiderabant, dicunt, *quid ergo*? vox est cuiusdam admirationis. mirati enim sunt illum se Christum esse negasse. est etiam cum illatione. inferunt enim; Si non es Christus, ergo eris Helias, ac si dicerent; tua insignis, & excellens virtus non patitur te communem esse hominem, adeo vt, si Christus non sis, saltem sis illius præcursor illustris; *ergo Helias es tu*? Respondit Ioannes, non sum Helias.

ANNOTATIO LIIX.

Vnde Iudei existimarint Ioannem esse Heliam.

HAEC interrogatio ex duobus erroribus, & vna veritate procedebat. Prior error erat, quod Iudæi non distinguebãt duos Christi aduentus, quorum scriptura meminit, vnũ humilem ad saluandum, de quo Zachariæ 9. dictum est; Ecce rex tuus venit, & ipse pauper: alterum glorioſum ad iudicandum, de quo Esa.66. Ecce Dominus in igne veniet. at sũ dẽ leci piebantur, quia vnum tantũ n aduentum, & hunc glorioſum ad regnandum in maiestate & potestate expectabant, eos ideirco errasse docet Tertul. Apolog. cap 21. constat etiam ex Euangelio. nam Matth. 26. cùm à summo sacerdote interrogaretur. an esset Christus, respondit Dominus, ego sum, verumtamen dico vobis, amodo videbitis filium hominis a dextris virtutis Dei, venientem in nubibus cæli: quasi diceret; ego sum, ne decipiamini me humilem & abiectum videntes, & propterea credentes me non esse Christum. superest enim mihi alius aduentus glorioſus & illustris: & quando sic venero videbitis me venientem in nubibus cæli, modò autem sic oportuit venire in humilitate & paupertate. hic est sensus illius loci, & alterius Luc. 24. Nos sperabamus quod ipse redemptur esset Israel. ex hoc priori errore procedebat posterior. cùm enim vnum aduentum expectarent, vnum tantum præcursorem futurum credebant, & hunc Heliam, iuxta illud Malach. 4 Ecce ego mittam vobis Heliã Thesbitem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis: errabãt ergo etiam in hoc. nam sicut duo futuri erant aduentus, ita duo futuri erant præcursores, & sicut Helias secũdum, ita primum Ioannes Baptista debuit præcedere. de quo dixerat idem Malach. cap.3. Ecce ego mitto Angelum meum, qui præparabit viam ante te faciem meã. Isti igitur duos cõfundẽtes aduentus, confundebant etiã præcursores; & vnũ tantum sperabant, credentes hunc fore Heliã, qui aduentus secundi verè præcursor est futurus. hui⁹ erroris arguit eos Dominus, Matth. 11. Prophetæ vsque ad Ioannem prophetauerũt, & si vultis recipere, ipse est Helias, qui venturus est; qui habet aures audiẽdi, audiat. Sensus horum verborum hic est: non credebant Iudæi Christum esse, quia Helias nondũ venerat, quorum errorem arguit, dicens; Helias, qui venturus est, iam venit: id est, præcursor, qui meum hunc primum aduentũ præuenire debuit, iam venit, & hic est Ioannes. Ille Helias verus ad alterum pertinet aduentum; ob id attendat vnusquisq; ne erret. quando autem Ioannem vocat Heliam, non significat ipsum esse Heliam, sed vetus sermone Iudæorum; dicebant Iudæi, Helias debet primus venire, & non venit. dicit Christus. Iste Helias, id est, iste præcursor, quem A vocatis Heliam, iam venit, & hic est Ioannes Baptista. hic etiam est sensus, Matth.17. quando in transfiguratione apparente Helia dicũt discipuli; Quid ergo dicunt Scribæ Heliam debere primum venire? quasi dicerent; Nouimus nunc te esse Messiam, quomodo Helias venit non ante, sed post te, cùm Scribæ doceãt debere præcedere? quos Dominus edocens, dicit; Helias quidem venturus est, & restituet omnia: dico vobis, quia Helias iam venit, & non cognouerunt eum, ac si diceret; superest alter aduentus, & ante hunc veniet Helias; ille autem Helias, qui nũc debuit præcedere, iam venit, & non cognouerunt eum, hic erat Ioannes Baptista. Ecce duo illa in quibus errabant Iudæi. Veritas autem, ex qua diximus hanc interrogationem oriri, hæc est, quod tempus aduentus Christi proximum existimabant, indieſq; eum expectabant: quia multa prophetiæ impletæ iam erant, in quibus signa aduentus eius data fuerant. Ex his ergo tribus, interrogatio procedit; si non es Christus, qui tandiu expectatur, eris forsan præcursor eius Helias: aduentum enim eius, Helias præcedere debet: hi enim, vti diximus, non distinguentes aduentum secundum a primo, Heliam expectabant ante Christum, & ideo Ioannem interrogant si est Helias: Ad hãc interrogationem non tolùm prouocarunt eos, quæ dicta sunt; sed quia Ioannes multum Heliæ in vitæ austeritate, in reprehendendo populo, & in vestitu similis erat.

Matth. 17.

Luc.24.

Matth. 11.

ANNOTATIO LIX.

Pharisæos nõ habuisse errorem de transmigratione animarum.

DVBIVM occurrit, qua ratione Heliam esse Ioannem Iudæi existimare potuerunt, cùm Heliam iam multo ante vixisse, Ioannem autem à triginta annis ex Patre Zacharia natum esse scirent. Recentiores aliqui ad hanc difficultatem soluendam Pharisæos animarum illiam de corpore in corpus transmigrationem credidisse affirmant. idq; videtur illis ex Euangelio deduci. nam Mar. 6. dicebat Herodes, quem ego decollaui Ioannem, surrexit a mortuis, & virtutes operantur in eo; & Matth. 16. Alij Heliam, alij Ieremiam, aut vnum ex Prophetis esse Christum dicebãt. Per hanc transmigrationem facile intelligitur, quomodo Ioannes potuerit esse Helias, vt ipsi putant. Sed hæc responsio nulla ratione potest consistere: imo quamuis daremus illis hanc transmigrationem, difficultas hæc non euacuatur. nam Heliam sciebant viuere, & nondum esse mortuum; quia ergo ratione anima eius in aliud corpus transmigrare potuit? adde testimonium scripturæ esse contra hanc responsionem, nam Lucæ nono, dum quis esset Christus, discuteretur, quidam dicebant, Ioannes surrexit a mortuis, quidam verò, quia Helias apparuit, alij autem, quia Propheta

Propheta vn⁹ de antiquis surrexit à mortuis. differimen nota. de Ioanne & alijs Prophetis mortuis, dixerunt eos surrexisse: at de Helia non, sed apparuisse, quia verè viuebat, & in proprio erat corpore. nõ igitur per hãc transmigrationem animarum satisfieri potest difficultati propositæ. his adiungimus, falsum esse, & sine fundamento affirmari Pharisæos hunc habuisse errorem. primò probatur ex scriptura ipsa, cui isti, qui sic opinantur, nitũtur. Luc. 9. Matth. 14. in quibus locis aliquem Prophetam vel etiam Ioannem iam decollatum à mortuis surrexisse, Iudæos dixisse legimus. At longè aliud, imo contrarium est surrexisse à mortuis, & animas transmigrasse in corpora. transmigratio enim non est resurrectio, & resurrectio repugnat transmigrationi. corporum enim, quæ ceciderunt, resurrectio est, non animarum, quę immortales sunt: si ergo proprium corpus non recipiunt, nulla ratione resurrexisse dici possunt. Secundò id etiam confirmatur, quia insignis adeo, & pernicios̃us error, si illis viguisset temporibus, à Domino fuisset reprehensus, & ab Euangelista descriptus, sicut Dominus arguit, & Euãgelista notauit, Saducæos erroris, eo quòd nõ crediderint mortuorum resurrectionem: at nullibi hoc legimus factum, cùm toties, & de tot vitijs arguerit eos Dominus. Addo etiam tertiò, quia Actorum 23. Paulus inter Pharisæos & Saducæos constitutus dixit; De resurrectione mortuorum iudicor. quo verbo Pharisæis fauit, & inde magna facta est dissensio inter Pharisæos & Saducæos; at si hæc transmigratio in corpora ab eis esset credita, neutris fauisset, quia transmigratio vtrique repugnat, & animarum mortalitati contra Saducæos, & corporum resurrectioni contra Pharisæos. Addo etiam quartò, antiquos Doctores referentes sectas, & opiniones Pharisæorum, nihil tale eis imputasse, vt patet ex Clemen. Rom. lib. 6. constit. cap. 6. & Epiphan. hær. 16. nec facit pro hac recentiorum sententia Iosephus, qui lib. 2. de bello Iuda. cap. 7. Phariseos existimare bonorum animas in corpora trãsmigrare refert. nam ipsemet postea lib. 18. Antiquit. cap. 2. id declarat, dicens eos affirmare bonorum animas facilè redire in corpora; vnde, quam illic vocauerat transmigrationem: vocat, & declarat postea reditum ad corpora: & hoc consonat Euangelistis, qui dicunt Iudæos arbitratos esse Prophetas resurrexisse.

A Sine fundamento igitur ista transmigratio illis imponitur, & adhuc imposita non aufert difficultatem, vti prius diximus. Accedat Hieron. Matth. 16. tractans, quomodo illi Christum, Heliam, Ieren. ũ, aut vnum ex Prophetis putare potuerunt, dicit errasse eos, sicut errauit Herodes, existimans Ioannem à mortuis surrexisse, non de transmigratione animarum, sed de resurrectione Hieronymus locutus est: nec etiam facit pro ea sententia, hunc transmigrationis̃ errorem inter Iudæos modernos vigere. nam si hoc argumentum probaret aliquid, etiam probaret tunc Pharisæos credidisse transmigrationem omnium bonorum & malorum, non solùm in humana, sed etiam in quarumcunque corpora bestiarum; ita enim nunc Iudæi sentiunt, quod nemo tunc Pharisæos affirmaret sensisse. multos etiam Iudæos nostri temporis habere errores, quos antiqui illi nec somniarunt, manifestissimum est. erit igitur iste vnus illorum.

B

C

Dicendum ergo est, Iudæos dubitasse, num Helias esset Ioannes, quia apparere posse putarunt sub specie & figura hominis illius qui Ioannes putabatur, in suo tamen veró corpore: & quamuis Ioannis esset nota natiuitas ex Zacharia, cùm ipse tot annis vixisset in deserto ab omni conuersatione semotus, dubitari potuit hunc qui apparebat, non esse illum eundem, sed raptum, aut mortuum. & Heliam sub illius nomine se occultasse, & venisse, maximè quia multis annis latuerat in deserto. De his autem, qui mortui erant Prophetæ, potuit eodem modo dubitari, nũ aliquis in proprio corpore surrexisset, & loco Ioannis venisset; sic etiam de Christo arbitrati sunt, num Ieremias, aut vnus ex mortuis resurrexerit: non enim obseruatum est à populo, an ille esset idem, qui natus est de B. Virgine, quia hæc non omnes aduerterant, & arbitrari poterat illum nõ esse, sed loco eius Prophetam apparere. Quando autem Herodes Christum putauit Ioannem esse, nihil, aut parum audierat ante de Christo, nisi postquam occidit Ioannem, vnde opinari, aut dubitare poterat, si ille esset Ioannes: si enim opere humano similes fallaciæ accidere possunt, quanto magis vbi diuina virtus est, quam in Ioanne, & in Christo splendere videbant, poterant allucinari? præsertim cùm ignotum sit quomodo apparebit Helias, quando re vera veniet.

Vnde decepti fuerint Iudæi, quærentes a Ioãne an esset Helias.

D

E

Propheta es tu? & dixit, non.

COMMENTARIVS.

POSTQVAM audierunt nec Christum, nec Heliam esse, tertiam adhibent interrogationem, an sit Propheta, & Ioannes se non esse Prophetam respondet. Deute. 18. Deus populo se Prophetam similem Moysi de medio fratrum eius suscitaturum, & in ore eius positurum verba sua promiserat. hic erat revera Christus ipse, tamen Iudæi errantes arbitrabantur Prophetam insignem tempore Messiæ futurum ab eo distinctum, sicut & nunc existimant. cùm autem intellexerint Ioannem non esse Heliam, interrogant, an sit Propheta

pheta ille insignis promissus à Deo; existimãtes si Christus non erat, fieri non posse, quominus vel esset Helias, vel insignis ille Propheta, vterque enim, vt illi credebant, futurus erat tempore Messiæ. Vnde in Græco cum articulo describitur, Propheta, vt non quicunque intelligatur; sed ille à Deo promissus: cui interrogationi respondet Ioannes, se non esse Prophetam illum.

ANNOTATIO LX.

Quem intellexerint Iudæi nomine Propheta.

CYRILLVS lib. 1. in Ioan. cap. 24. Chrysost. hom. 15. & Orige. tom. 7. exponunt, sicuti in commentario exposuimus, locũ hunc. at recentiores non hoc admittũt, sed per Prophetam intelligũt vnum de antiquis illis Prophetis, qui in precio & veneratione habiti sunt, sicut de Christo existimarũt. Luc. 9. quia Propheta vn⁹ de antiquis resurrexit. & Matth. 16. Alij Heliam, aut Hieremiam, aut vnum ex Prophetis antiquis, esse dicebant. Vtuntur autem argumento hoc contra datam expositionem. Nam si de illo Propheta interrogatio esset facta, postquam intellexerunt a Ioanne se talem non esse, interrogassent iterum, an esset Propheta aliquis ex antiquis. Sed hoc argumentum debile est; nam tanti faciebant Ioannem, vt si Christus non esset, non alium esse putarent, nisi aut Heliam, aut illum promissũ, & insignem Prophetam, quos tempore Christi venturos sperabant, aut quia vnum ex antiquis illum futurũ credebant. eaque est causa, cur postquam audierunt nec esse Heliam, nec Prophetam illum, non amplius determinatam quæstionem, aut interrogationem fecerint; sed in generali, quis esset, quæsierint. qua etiam ratione postquam nouerunt nõ esse Heliam, nec Prophetam illum, non amplius interrogarunt, an falsè esset Propheta: magis enim aliquid & sublimius de Ioanne cogitabant. Et ne sine scripturæ testimonio videamur hanc refutare sententiam, consideranda sunt nonnulla eius loca: ex ijs enim expositio nostra magis constabit. Ioan. 6. Turbæ saturatæ panibus à Domino, clamarunt; Hic est ille Propheta, qui venturus est in mundũ: est enim cum articulo; igitur expectabant certum aliquem Prophetam venturum, nec Messiam hunc esse intelligebant, alioquin dixissent, hic est Messias. Adde. Ioan. 7. alij dicebãt; hic est verè ille Propheta, alij hic est Christus: distinguebant ergo illum Prophetam à Christo. Huic eorum errori alter erat coniunctus:

A nam Prophetam hunc promissum aliqui vnũ ex antiquis futurum esse. & tunc temporis ad hoc munus obeundum resurrecturum putabant. quis autem ille esset futurus, non certò constabat, sed diuersi diuersa sentiebant: propterea Christum alij Hieremiam, alij aliũ ex prioribus Prophetis esse dicebant: ideoque Luc. 7. dicitur: Propheta magnus surrexit in nobis: non autem Hieremiam, aut aliquem ex Prophetis prioribus Christum esse dicerent, nisi illo loco Deuteronomij decepti vnum eorum venturum exspectarent. Ex his, loca scripturæ declarantur, & expositio data confirmatur. Quærunt enim, an sit ille Propheta, quem venturum sperabant tempore Christi, quem vnum ex antiquis futurum multi credebant: & ex hoc duplici eorum errore, interrogatio procedit, nec amplius in particulari interrogant: quia præter Christum & hunc Prophetam, neminem alium insignem virum expectabãt: Ioannem autem vnum eorum esse sibi persuadebant. Scio Augustinum tract. 4. in Ioan. interrogationem hanc de Propheta in genere intellexisse: Ioannes autem negauit, ait Augustinus, quia plus, quàm Propheta erat; Prophetæ enim futurum, at ipse præsentem Christum prædicabat. Sed re vera hæc expositio satisfacere non videtur; quia Ioannem esse Prophetam nemo dubitabat, nec Ioannes ipse negasset: Negare enim quæ erant notissima, sufficeret, vt illi magis suspicarentur, quod nec verè respondisset ad priores eorum interrogationes: quamuis aũt Christus cũ pluisquã Prophetã, Matth. 11. asseruerit, tamen esse Prophetã nõ negauit, cũ dixerit; quid existis videre? Prophetam? etiã dico vobis, pluisquam Prophetã. illa particula, etiam, nõ negãdi, sed potius affirmandi, & augẽdi est, nempè esse Prophetam, & etiã plus quam Prophetã. & Luc. 1. Tu puer Propheta altissimi vocaberis. probabilior ergo expositio Cyril. & Chrysost. est, & magis consonat his, quæ sequuntur in textu.

B

C

D

Ioan. 7.

Dixerunt ergo ei, quis es, vt responsum demus ijs, qui miserunt nos? quid dicis de te ipso?

COMMENTARIVS.

NON aliam particularem interrogationem Legati faciunt, quia, vti diximus, tanti Ioannem faciebant, vt si Christus non esset, alter duorum, qui circa tempora Christi vẽturi putabantur, futurus necessario videbatur. Cùm autem neutrum esse intellexissent, generaliter percontantur, dicentes *quis es?* nam ab his, qui nos miserunt, vt intelligeremus, quis esses, nobis iniunctum est; nos autem, quem te esse opinabamur explicuimus, quorum cùm neminem te esse responderis, dic tu de teipso, non expectata interrogatione alia particulari, quis alius præter propositos sis (*quid dicis de te ipso?*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ait, ego vox clamantis in deserto, dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias Propheta.

QVIS ipse sit, Ioannes manifestat, & scripturæ testimonio suam confirmat confessionem, simulque illos arguit ignorantiæ. quasi diceret; vos quæritis, an sim Helias, an ille Propheta; quia in scriptura illos venturos vobis legisse videmini; sed non consideratis alium præter hos superesse, qui etiã in scriptura prophetatur venturus. Isaias enim cap. 40. alium prænunciauit præcursorem dicens; *vox clamantis in deserto, dirigite viam Domini.* ego igitur sum ille, de quo scriptum est, vox clamantis in deserto, non Helias, non Propheta ille, nõ Christus, sed Christi præcursor sum. Poterat Ioannes allegare locum Malachiæ 3. Ecce ego mitto Angelum meum, qui præparabit viam ante faciem meam: quem Dominus pro ipso Ioanne citauit: maluit tamen vti testimonio Isaiæ; tum quia maior erat Propheta; tum quia conformior erat hæc eius prophetia vitæ, & prædicationi ipsius; quia ipse in deserto clamabat, sicut Isaias prædixerat; tum etiam, vt dum textum hunc adducit, Iudæos ad dirigendam viam Domini, & ad obseruãdam legem, obiter exhortaretur. Testimonium Isaiæ integrum Euangelista non ponit: nec enim solent Euangelistæ referre omnia; Ioannem tamen integrum retulisse arbitror, vt ex Luc. 3. colligitur: aut si tunc non integrum retulit, id factum credo, quia scriptura illa erat Iudæis notissima. In textu autem concludit Isaias; Videbit omnis caro salutare Dei, iuxta nostram interpretationem, seu quod os Domini locutum est, aut vtrumque simul, quod ad Christum refertur. vnde hoc loco Ioannes apertè se esse Christi præcursorem, & prænuntium respondit. Expẽdenda sunt verba Isaiæ, *vox clamãtis.* hebraismus est, quasi dicat, vox clamãs, id est, prædicator publicè & manifestè docens, & exhortans omnes in deserto, in quo habitabat, & quo omnes, vt ipsum audirent, cõueniebant. Clem. Alexan. in exhort. ad gent. legit; vox clamans. Hieron. epist. ad Mineri. & Alex. quia clamabat, ideo affirmat dictum esse, vox clamantis. Clamare enim etiam voci tribui solet, Apoca. 14. Audiui de cœlo vocem dicentem mihi. Exhortatio autem est, *dirigite viam Domini:* hoc est vnum ex muneribus, quæ præcursor obiuit, populum præparare, & disponere, vt venientem reciperet Christum. Est autem locutio metaphorica. vt enim via recta est breuior & facilior ad iter peragendum; sic dirigere viam, est facilem se exhibere ad recipiendum Dominum, quod erat legem, vt debuerant, obseruare, prophetias considerare, vitia omnia, quæ impedimenta sunt viæ, & causa, ne venientem reciperent, ne etiam agnoscerent, omnino abijcere: hoc erat viam Domini dirigere, & præparare, & hoc clamabat Ioannes in deserto.

ANNOTATIO LXI.

Ioannes quare vox dictus sit.

BASILIVS hom. 2. in Psal. 28. Vox Domini super aquas, &c. ferè omnia, quæ in illo Psal. prædicta sunt de Domini voce, Ioanni Bap. accommodat, qui vox dictus est. August. serm. 20. de sanctis, & Gregor. hom. 7. Euang. Ioannem conuenienter vocem esse dictum exponunt. Vt enim vox, quæ sonus est, verbum, & conceptum in mente absconditum manifestat; sic Ioannes verbum æternum Dei in carne absconditum manifestauit. Possumus his adiungere, dici etiam vocem, quia totũ, quod erat in Ioanne, vox erat, inducens Iudæos ad pœnitentiam, ad obseruationem, & fidem: si spectare velis eius natiuitatem, conuersationem, vitam, vestitum, & prædicationem; inuenies Ioannem non solùm loqui, sed omnibus ijs & eorum singulis clamare, & ideo meritò vocem clamantem appellari. Non ergo sine particulari mysterio dictus est vox, nemo enim in scriptura nec prædicator, nec propheta, nec vllus alius vox dictus est: forsan propter ea, quæ dicta sunt. Alia etiam est huius rei causa, nempè quia præsente Domino, ipse prædicabat, quasi dominus esset, qui per eum loqueretur, ipseque vox esset Christi per eum loquentis, & se manifestãtis. Quãuis, vt ego existimo, apud Esaiam non dicitur Ioannes vox, sed clamans. nam sensus hic est; vox clamantis id est, ecce vox Ioannis clamantis: quæ autem sit vox hæc exponit: parare viam Domini, &c. Quando autem Ioannes dicit, *ego vox clamantis*, sensus est, ego sum ille, de quo

de quo Isaias prædixit, vox clamantis, &c. Clamor hic significat apertam, manifestam, et omnibus communem esse eius prædicationẽ. insinuat etiam infidelitatem, & duriciem audientium, quibus vt surdis clamore opus erat. Annotandum etiam hoc desertum explicari ab Hilario, Matth. 3. Iudæam gentem, quæ erat à gratia Dei deserta. Hieron. autem Isa. 40. & Ambros. Luc. 3. significari gentilitatem affirmant, quæ tunc erat deserta, aduentu tamen Domini implenda fidelibus. Isa. 25. Lætabitur deserta, & inuia. Hæ expositiones sensum continent spiritualem. Literalis est, dici *clamantis in deserto*, quia in deserto loco Iudææ prædicabat, & ad eum populus veniebat, iuxta illud Matth. 11. Quid existis videre in desertum? ita exponit Hieron. epist. ad Mineri. & Alexand. Notanda sunt demum verba August. commendantis Ioannis confessionem, tract. 4. in Ioan. Nullum, inquit, tantum meritum habuit Ioannes, quam de hac humilitate, quod cùm posset fallere homines, & reputari Christus, confessus est apertè se non esse Christum.

In deserto clamare quid sit.

Et qui missi fuerant, erant ex Pharisæis, & interrogauerunt eum, & dixerunt ei.

COMMENTARIVS.

HAEC verborum à superioribus separatio (primò enim Sacerdotes, & Leuitæ missi à Iudæis, nunc verò ante quintam interrogationem, qui missi fuerant ex Pharisæis fuisse, dicuntur) aliquid particulare significat; hoc autẽ est: percunctationem, quæ sequitur, à Iudæis mittentibus non fuisse his legatis iniunctam, sed id tantùm, vt quis esset intelligerent; at quia, qui missi sunt, erant ex Pharisæis, legis zelum præ se ferentes, se alijs omnibus in legis obseruantia anteponentes, nec quicquam contra legem fieri permittentes; non vt Legati, sed vt superstitiosi, & ambitiosi Pharisæi interrogant, quæ sequuntur: quædam enim legis transgressio Ioannis baptismus eis videbatur, si nec Christus, nec Helias, nec Propheta ille erat. Quod autem dicitur, *qui missi fuerant, erant ex Pharisæis*, significat omnes missos, Pharisæos fuisse: si enim aliqui eorum essent, non autem omnes, potius dicendum erat; eorum qui missi fuerant, Pharisæi interrogauerunt. Rursus in eo, quod non tantùm dicitur: *interrogauerunt eum*; sed additur, *& dixerunt ei*; significat Euangelista, quæ sequuntur, non tantùm esse interrogationem simplicem, sicut quando, an Christus, an Helias, an Propheta esset, interrogauerunt; sed per modum cuiusdam accusationis & reprehensionis simul esse prolatum, eo, quod baptizaret, cùm non esset Christus, nec Helias, nec Propheta. Habes quid significent hæc verba, *interrogauerunt eum, & dixerunt ei*: non enim dicit tantùm interrogauerunt, sed addit, & dixerunt.

Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Helias, neque Propheta?

SENSVS est, si neque Christus, neque Helias, neque ille Propheta tu es, ergo non debes baptizare. illa enim interrogatio illatiua, *quid ergo baptizas*, sensum facit absolutum negatiuum: quasi dicerent; sine ratione baptizas, & non debes baptizare. quamuis autem talis interrogatio sensum faciat absolutũ, habet tamen admistam interrogationem causæ: cur baptizet; ac si dicerent, quam causam habes baptizandi? Nam tibi baptizare, si non es vnus ex prædictis, non licet. Exactiorem huius sententiæ expositionem in sequenti annotatione perlege.

ANNOTATIO LXII.

Qua ratione Iudæi Ioannẽ reprehenderint, quod eum non esset Christus, nec Helias, baptizaret.

QVAERET aliquis, vnde hæc consecutio deducatur, & cui innitatur fundamento; Si non es Christus, neq; Helias, neque Prophe ta, non debes baptizare. Sunt duo aduertenda; Vnũ est, Baptismum Ioannis nouum quid fuisse, nec in lege contentum; vt enim dicit August. lib. 5. con. Donat. cap. 9. In scripturis veteris testamenti, nulli Prophetæ, nec vlli vn quam hominum fuit concessum alios baptizare baptismo pœnitentiæ, nec vlla ceremoniarum veteris legis erat talis baptismus. Alterum est, prædictum esse per Prophetas, temporibus Christi futurum aquæ baptismum in remissionem peccatorum. Ezech. 36. Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, *Ezech. 36.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

& Isa.4. Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Hierusalem lauerit de medio eius, in spiritu iudicij, & spiritu ardoris: vbi Hieronymus baptismum Christi docet prædici. Sunt etiã alia testimonia Prophetarum. Ex his Iudæi sperabant Baptismũ aquæ tempore Messię, & hæc fuit causa vna, vt notat August. loco citato, cur Ioannes venit baptizans: vt omnium nempè animos intentos faceret, ad cogitandum Domini aduentum. Iudæi ergo nõ ita perfectè scripturas de futuris mysterijs intelligentes, hunc baptismum prædictum, aut per Christum, aut per vnum eorum, quos cum Christo venturos sperabant, ministrandum existimabant: cùm autem ex Ioanne audissent, nec Christum ipsum esse, neque Heliam, neque Prophetam, argumentum insimulandi se habuisse arbitrati sunt, dicentes: cur ergo baptizas, si non es vllus horũm trium? quasi dicerent; hactenus nemini vnquam sic baptizare licuit: Baptismus enim tempore Messię futurus, aut per ipsum, aut per alterum illorum, qui venturi sunt, ministrandus est, te autem nullum eorum affirmasti, cur ergo baptizas? Ex his comprobatur, quod superius diximus, nimirum hoc in loco Prophetam, non significare Prophetam in vniuersum, nec etiam vnum ex præteritis tantùm, sed illum eundem quem isti putabant promissum, Deuterono. 18. tempore Christi venturum: siue existimauerint eum ex prioribus suscitandum, siue alium aliquem denuo futurum. Nam si tantùm locuti essent de Propheta aliquo antiquo, non consisterent hæc verba, quia nulli eorum licuit sic baptizare: quando enim dicunt, si non es Propheta, quid baptizas? significant si Propheta esset, licuisset baptizare. at non hoc de quouis Propheta, etiam ex prioribus sentiebant: sciebant enim nec Isaiæ, nec Hieremiæ, nec vlli id vnquam licuisse: loquebantur ergo de Propheta venturo cum Christo, & Helia, ob id cum Helia Prophetam coniunxerunt. hic est verborum sensus legitimus: ex quo sequitur etiam intelligentia illius sententiæ Matthæ. 21. dixit enim Dominus. Baptismus Ioannis erat è cœlo, an ex hominibus? quasi diceret, licebat illi baptizare, an non? erat inuentum proprium, an Dei mandatum? non sunt ausi respondere Iudæi: negare enim, quod de cœlo sit, non audebant propter turbas: concedere autem noluerunt, ne statim conuincerentur illum esse verum præcursorem Messiæ, qui per aquæ veniebat baptismum, & consequenter eum Christum esse demonstrabat. Isti enim Iudæi quamuis nescirent baptismi differentiam, & errarent non cognoscentes, quis præcursor venturus esset, tamen rectè sentiebant, credentes præcursorem futurum, & aduentum Christi per aquę baptismum dignoscendum.

Matth. 21.

Respondit eis Ioannes, dicens, ego baptizo vos in aqua.

COMMENTARIVS.

IOANNES causam reddit sui baptismi. *Ego*, inquit, *baptizo vos aqua, medius autem vestrum stetit, &c.* id est, baptizo, quia præcursor sum Christi, qui inter vos est, & nescitis eum; ipse autem est, qui venturus est. ac si clarius dixisset; rectè cogitatis baptismum futurum tempore Christi, & ad eum & eius præcursorem tantùm pertinere; sed non est quod me accusetis; quia si baptizo, Christus iam adest, & hunc ego præcurro, & ostendo vobis, & ipse est, qui venturus est. idem est sensus cum verbis sequentis testimonij, (vt manifestetur in Israhel, propterea veni ego in aqua baptizans) dicit autem baptizo vos aqua, vt insinuet differentiam sui baptismi à baptismo Christi: quasi diceret; meus baptismus in aqua sola est, nec efficaciam purificandi animam habet, sed prę uenit, & prænunciat illum Christi baptismum, qui erit in Spiritu sancto, qui purificabit & sanctificabit animas: non tamen adijcit illam sententiam, quã aliàs protulit; ille vos baptizabit in spiritu sancto, vt alij Euangelistæ narrant: quia non ex professo assignare volebat discrimen baptismi sui, à baptismo Christi: sed causam solùm reddere, quare, cùm non esset neque Helias, neque Propheta, baptizaret: ad quam quæstionem sufficienter respondet; Baptizo vos aqua, quia ecce iam Christus adest, cuius sum præcursor, vos autem baptismum existimastis ad solum Christum, aut eius præcursorem pertinere. dum autem dicit, *In aqua*, insinuat Baptismum Christi, qui est in Spiritu sancto sibi non vsurpare; sed solùm in aqua, quia præcursor est, baptizare. ac si diceret; baptizo, quia præcursor sum, & ideo in aqua sola, nec baptismum Christi, qui est in spiritu, mihi vsurpo.

Ioan. 1.

ANNO-

ANNOTATIO LXIII.

NON est sensus superiorum verborũ, quẽ aliqui putant, quod Ioannes scilicet respondeat ad accusatione sẽ; quare baptizas, si nõ es Christus, neq; Helias, neque Propheta? sitque sensus, meus baptismus in aqua est sola, nõ aũt in Spiritu sancto. Nam per hanc respõsionem non satisfaceret accusationi, quia nec hoc modo baptismum vlli licere, nisi Christo, aut præcursori, Iudæi putabant; nec in hoc errabant: sed est sensus, ille quem explicuimus in commentario: Hac enim de causa non adiecit sententiam illam, quam ipse prius protulerat, ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, vt dictum est, sed dixit, medius vestrum stetit, quem vos nescitis, ille est, qui venturus est. iuxta illorum expositionem dicendum erat, ille est, qui baptizat in aqua, & Spiritu sancto: at non dicit, nisi eum esse, qui venturus est, & eum esse Messiam, significans se esse præcursorem, ideoque baptizare. Sciendum præterea Ioannis baptismum non fuisse secundum legem, quia talis baptismus nullatenus in lege continebatur. tamen non sequitur fuisse contra legem, sed supra legem, eo quod à Deo ordinatus est, quod ipsemet paulò inferius testatur, dicens: qui misit me baptizare, ille mihi dixit. propterea nulli vnquã licuit baptizare, nisi ei, qui Dei mandatum habuit, quale habuit Ioannes, qui præcursor erat Christi, & suo baptismo ad Christi disponebat baptismum. Ita etiam de causa Dominus Matth. 21. proposuit Iudæis interrogationem, an baptismus Ioannis esset ex hominib⁹, an de cœlo: non dixit, an ex lege, quia certa res erat, non esse secũdum legẽ, sed ex particulari Dei mandato. ob id isti Legati opponunt cur baptizaret, cùm non esset de numero eorum, quibus isti æstimabant licere baptizare, propter prophetiam baptismi futuri Christi. Ioãnes autem respõdet se esse præcursorem, iuxta prophetiam Isaiæ, quamuis non sit Helias, neque ille Propheta: illo enim textu Isaię eos erroris conuicerat, probans futurum vnum, qui vox clamantis esset in deserto. vnde rectè Iustinus Mar. in explicat. quæstion. genti. respõnsi. 37. Baptismum Ioannis non dixit esse secundum, nec contra. Sed supra legẽ. Basil. hõ. 2. in Psalm. 28. notat baptismum Ioannis prophetatũ esse à Dauide, in illo verbo, Vox Domini sup aquas, tamẽ non est hoc omnino certum. Alij enim graues, & antiqui Doctores aliter eum explicant locum: multa dici possent, de differẽtia baptismi Ioãnis, à baptismo Christi, & de ratione vtriusq;, sed opportuniorem hæc exigunt locum, & ideo ab illis abstineo.

Matth. 21.

Baptismus Ioannis non fecundũ, sed supra legem erat.

Medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis, ipse est, qui post me venturus est, qui ante me factus est.

COMMENTARIVS.

VERBA hæc superioribus, vti diximus, connexa sunt, quasi in his explicetur causa, cur baptizet: sitq; sensus causalis, ac si dicat; quia iam est inter vos Christus, quem ego vt præcursor ostendi, & ostendo, *Medius*, inquit, *vestrum stetit*, Græcè legitur in præsenti stat: & sic legũt Ambrosius enarrat. Psal. 47. & Hieron. cap. 34. Ezechiel. & Cypri. lib. 2. contra Iud. cap. 19. id est, inter vos est, conuersatur vobiscum, vt vnus ex vobis, non est in loco abscondito, non viuit ab hominibus separatus, vobiscum agit. Isaię 12. dicitur; Magnus in medio tui sanctus Israel, & ipse est Christus, ipse est Messias, & vos, cùm vobis cum agat, & inter vos sit, nescitis eum, adhuc non agnoscitis, & tamen ipse est, *Qui post me venturus est, qui ante me factus est*: id est, ipse est, cuius ego sum præcursor; hoc est dicere, post me venturus est, & qui mihi prælatus, & antepositus est, siue, quo ego sum multo inferior, quia ipse est Christus. Verba hæc superius explanauimus. Illud verbum, *Nescitis vos*, habet quandam tacitam reprehensionem. iam enim Ioannes Christum baptizauerat, iamq; de eo testimonium perhibuerat: quasi diceret inter vos est, & vos non vultis eũ recipere, nec eum Christum agnoscere, & tamen ipse est, cuius ego sum præcursor, ipse est, quo ego sum inferior, quippe qui Christus verus est.

Cuius ego non sum dignus, vt soluam eius corrigiam calceamenti.

QVANTÒ magis à legatis Iudæorum elatus fuerat, dũ Christus reputatus est, tantò se magis deprimit Ioannes; ob id dixit, ante me factus est, ille mihi iste antepositus, me est superior: & ne ex collatione ista exigu⁹ reputare

Universidad de Deusto
Biblioteca

tur excessus, adiunxit, adeò me superat & excedit, vt nec eius seruus ego esse dignus sim: maior est inter me & ipsum excessus, quàm inter dominos temporales, & eorundē seruos, quādoquidem ego nec minimus seruus, qui eius soluam calceamenta, esse mereor. Egregia conclusione Ioannes responsum suum concludit, si principio interrogationis conferatur. Legati enim primò quærunt, an sit Christus, ille concludit; nec dignus sum soluere calceamenta eius. Hic est verborum sensus.

ANNOTATIO LXIV.

Omnes Euangelistæ diuersis tamē verbis hanc eandem sententiam referūt.

ADVERTENDVM autem est, alios tres Euangelistas huius sententiæ meminisse, Matth.3. Cuius, inquit, non sum dignus calceamenta portare. Mar.1. Cuius non sum dignus procumbens soluere corrigiam calceamentorum eius. Luc.3. Cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum eius. in quibus Euangelistis aliqua diuersitas, & inter se, & à Ioanne apparet: Ioannes enim vsus est numero singulari calceamenti, alij tres plurali. Præterea Matthæus dixit, calceamenta portare, at alij duo, & Ioānes soluere corrigiam. Præterea Marcus addidit, procumbens soluere, alij omiserunt: & secundum Græcum textum apparet alia etiam diuersitas. nā tres Euāgelistæ dixerunt ἱκανὸς id est, non sum idoneus, & sufficiens. Vnde Cypr. lib.1. contra Iudæos. ca.12. citans Matth. verba, legit non sum idoneus. Ioannes dixit solum ἄξιος, id est, nō sum dignus, & sic Cypria. lib.2. cont. Iud. cap.19. citās Ioannem legit, non sum dignus. Tamen nulla est cōtradictio, quia quod vnus omittit, alter solet narrare, & differentia numeri parum refert: solet enim numerus pro numero poni: tamen rei veritas hæc est; hanc, quam refert Ioannes, non esse eandem historiam cum ea, quā alij narrant. Ioannes enim Baptista hanc sententiam non semel dixit, sed aliquoties repetit, & dum prædicabat, & dum legatis hisce respondit: vnde fieri potuit, vt non semper eisdem vteretur verbis, sed aliquantulū immutatis, vt referunt Euangelistæ: sensus tamen idem est. est enim figuralis modus loquendi, quo se multo inferiorem Christo manifestat. Hanc sententiam variè sacri doctores exponunt. Clemens Alex. lib.5. Stromat. duas adhibet interpretationes. Vna est, qua ad Baptismum refert, vt sit sensus, non sum dignus tantam baptizare potestatem, nempè Christum. Vocat autem soluere corrigiam calceamenti eius, quia qui baptizat, animam exsoluit à peccatis, vt pedem à calceo: sed hęc extorta valde apparet expositio. nihil enim de baptismo agitur, & licet ageretur, baptismus Ioannis non soluebat à peccatis; & quamuis solueret, Christus non habebat peccatum, vt dici posset soluere corrigiam calceamenti eius. Altera eius expositio magis est propria, erat enim, vt ipse dicit, Christus in Prophetis abscondit⁹, & in symbolis, & figuris contentus, vt pes in calceamentis conclusus; at Ioannes ipsum apertè indicat, & remotis vmbris ostēdit: soluere ergo corrigiā calceamenti eius est, Christum aperte, & diserte demonstrare, quo officio Ioannes se vocat indignum. Gregorius Nazianzenus, in oratione in sancta lumina, aliter exponit, vt per calceamentum, eius incarnatio, & carnis assumptio, per corrigiam verò minora mysteria eius incarnationis intelligantur, sitq; sensus: non sum dignus, nec valeo vel minima incarnationis eius explicare mysteria. Ambro. lib. de institu. virginis, cap. 14. paulo aliter interpretatur, vt per corrigiam calceamenti, totum mysterium incarnationis intelligat, sitque sensus; mysterium incarnationis eius angustijs humanæ mentis, & inopis sermonis vilitate, comprehendere non possum. Grego. hom.7. in Euang. duas adhibet expositiones. Vna est, vt per calceamentum humanitatem intelligat Verbi, soluere autem corrigiam calceamenti, sit mysterium incarnationis explicare, & comprehendere, sitque sensus: Quid mirum, si ille mihi prælatus est, quem post me quidem natum considero, sed natiuitatis eius mysteriū non apprehendo? hæc expositio est eadem cum ex positione Ambro. Alteram adhibet Grego. quæ est etiam Ambr. lib.3. de fid. cap.5. vt alludat ad illud Ruth.4. quando aliquis morieba tur sine liberis, qui magis illi consanguinitate proximus erat, loco demortui accipiebat eius vxorem, vt suscitaret semen fratris sui; at quando erat alter minus proximus, eique prior, cui de iure incumbebat, cedere volebat, vt ipsam assumeret in vxorem, soluebat sibi calceamentum, & dabat accipienti in vxorem. Cùm ergo Christus sit sponsus Ecclesiæ, non Ioannes, nec vllus alius: ob id nemo calceamentum Christi soluit, quia id esset, sponsum se Ecclesiæ facere. Ioan.3. qui habet sponsam, sponsus est: Ioannes sponsus non est, propterea ipse dicit, non sum dignus soluere calceamenti corrigiam: ac si dicat: Ego Christi vestigia denudare nō valeo, quia sponsi nomen mihi immeritò non vsurpo. Sed hoc non videtur rectè accommodari; nam qui nolebat vxorem, ipse sibi calceamentum soluebat, & dabat minus proximo accipienti eam: & si Ioannes sponsam sibi assumeret, non erat ipsius Christi calceamentum soluere, sed à Christo solutum accipere. Cyrillus lib.1. in Ioan. cap. vl. aliter exponit, vt sit figuralis loquendi modus, significans se indignum, vt vel seruus eius sit. vnde Chrysost. hō. 11. in Matthæum dicit: Quia dictum erat mihi prælatus est, ne ex comparatione paruus videretur excessus, subdidit: non sum dignus & cæt. id est, adeo sum eo inferior, vt nec ei seruire, vel in infimis sim dignus: quod nos secuti sumus in commentario, & quantum ad præcipuum intentum, omnes expositiones conueniunt. per hæc enim Ioānes respondet, se tantum abesse, vt Christus sit, vt nec eius præcursor esse sit dignus. Humilis quidem, sed vera confessio, vt dicit Cyr. quis enim hominum dignus esse potuit, si dignitatem omnimodam, & absolutam consideres, vnigenitum Dei filium omnium creatorem digito signare, & præcursor eius fieri?

Diuersæ Patrum expositiones.

Ruth.4.

ANNOTATIO LXV.

An Christus Dominus vsus sit calceis?

RECENTIORIBVS quibusdam Christū nudipedem fuisse affirmantibus, locus hic negotium facessere videtur, quia dictum est, *dignus non sum calceamenti eius soluere corrigiam*: nec eorum solutiones satisfacere arbitror: quorum vna est, Ioannem, quando hoc pronūciauit, non nouisse Christum de facie, quia nō dum viderat, propterea arbitratum esse calceamenta portare: quæ responsio idem significat, ac si clarius dicerent; deceptum esse Ioannem: quam profectò rem non auderem ego affirmare. Vbi enim testimonium tantæ veritatis perhibetur, vel vnum minimum falsum magnum esse fidei, & veritatis illius detrimētum. Dici enim ei poterat, quomodo Christū esse scis, qui nec, an calceatus sit cognouisti? Altera responsio est, hunc esse modum prouerbialem loquendi ad significandum, se non esse dignum nec in vilibus officijs Christo inseruire. Neque hæc responsio satisfacit, quamuis aptior sit præcedente: quamuis enim sit, seu esse possit figuralis modus loquendi, tamen re vera in tota verborum proprietate dicebatur, quia non se sentiebat dignum calceamentum soluere Christi: & vbi de veritate tanti testimonij agebatur, nihil dictum esse debuit nec per figurā, aut prouerbium, quod non etiam in re ipsa verum esset. Saltem hoc negari non potest, si modus prouerbialis loquēdi est, communem hominum vsum illius temporis fuisse calceamenta corrigijs accommodata portare, aliter apud eos communis seu prouerbialis loquendi modus non esset: quòd si verum est communes tūc hominibus fuisse calceos, inferri debet etiam Christum gestasse: nam vita, & conuersatio Christi in his, quæ ad victum, & vestitum pertinebant, communis fuit cum alijs, vt scriptura, & sacri Patres passim ostendunt; esse autem valde nouum & singulare sine calceis tunc incedere, ex eo constat, quòd quando Dominus misit Isaiam cap.20. ad terrendum populum, & nouum quid, ac horribile significandum, iussit eum sine calceis incedere, & in hebræo est נעל quod calceatum significat, & est illud idem vocabulū, quod Exod. 3. quando dictum est Moysi, vt solueret calceamentum de pedibus suis, & Deuteron. 25. quando mulier tollit calceamentum de pede fratris viri sui mortui, nolētis eam accipere in vxorem, & Septuaginta verterunt græcè Σανδάλιον. Si ergo magnum portentum erat, sine calceis incedere, profectò Christus calceatus erat, qui in exterioribus vitam communem agebat. Ad de quòd multa itinera Christus confecit prædicationis causa, quæ erant aspera & montuosa, & tempore hyemali & æstiuo, nec est credibile nudis incessisse pedibus, nec id decebat. Præterea, quia Ioannes Baptista vsus est calceis, qui tamen asperrimam profitebatur vitam; si enim calceis vsus non esset, non dissimulassent Euangelistæ id describere, qui vsq; ad zonam pelliceam, eius vestitum descripserunt. Adde discipulos, & Apostolos vsos esse calceis, quòd patet Act.12. vbi nos legimus dictum Petro ab Angelo: calcea te caligas, legitur Græcè σανδάλια, quæ, vti diximus paulo ante, pro calceis vertunt in veteri testamento Septuaginta interpretes, ac si dictum esset, calcea te calceos tuos, & quamuis Hieron. dicat significare græcè caligas, tamen Euthym. & alij Græci auctores calceos significare tradūt, non quoscunque, sed eos, qui non totum opetiunt pedem, sed supernam partem relinquūt apertam: & in antiquissimis, & authenticis picturis, Apostolos & Christum esse depictos cum huiusmodi calceis videmus; quamuis si caligas habuit, satis ex eo colligitur etiam calceos habuisse, quis enim caligis sine calceis vtitur? Augustin. etiā lib.2. de consen. Euang. cap. 30. Apostolos non integros calceos, sed sandalia gestasse affirmat. idem dicit Beda Mar.6. vbi ipse Euangelista refert Apostolos esse sandalijs calceatos; quòd si Matth. 10. iubentur ire sine calceamentis, oportet intelligere iuxta verbum Marci cum sandalijs, sed sine calceis, qui totum cooperiunt pedem. Tertullia. Christianos sui temporis his vsos esse affirmat, non autem calceis, qui totum operiunt pedem, & probabile est tempore Christi horum vsum communē fuisse. Scio Hieronymū in epist. ad Eustoch. de custodia Virgin. Christum calceos habuisse negare, tamē mihi propter rationes dictas contraria opinio videtur probabilior: nec sine mysterio vsus est Christus sandalijs, non autem calceis. Nam hoc calceamento eius humanitatem superius diximus significari, in qua diuinitas partim aperta, partim occulta erat: humanitatis operibus velut calceamentis eam velabat, sed diuinis miraculis manifestabat.

Matth.10.

Marc.6.

Christus sandalijs vsus est.

Hæc in Bethania facta sunt trans Iordanem, vbi erat Ioannes Baptizans.

COMMENTARIVS.

CVM esset insigne, & admodum solemne testimonium hoc Ioannis, locus vbi factum sit describitur. Locus autem est Bethania, locus quidem trans Iordanem, vbi Ioannes ad se venientes populos baptizabat: qua etiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

de causa Euangelista meminit loci, vt testimonium hoc omnibus publicum fuisse ostenderet. Locus enim ille erat publicus, vbi erat Iordanis transitus.

ANNOTATIO LXVI.

An sit legendū Bethabara, an verò cum alijs Bethabara?

ORIGEN. tom. 1. asserit omnia antiqua exemplaria habere Bethaniam, tamen esse mendosum locum, legendumq; Bethabaram. Chrysost. hom. 16. idem notat, dicens Bethaniam non esse trans Iordanem, sed propè Hierusalem quindecim distantem stadijs, at Bethabaram vrbem esse trans Iordanem; hæc erat in tribu Beniamin, cuius sit mentio Iosu. 18. Hiero. lib. de locis hebraicis habet Bethabaram esse sitam trans Iordanem, vbi Ioannes Baptista baptizabat, & Christus ab eo baptizatus est, refertque tempore suo eos, qui baptizari volebant, religionis causa eo in. oco baptismum susc ipere. hæc sententia confirmatur ex antiquis scriptoribus; vt nam tantùm Bethaniam, & eam propè Hierusalem commemorant. Epipha. hær. 51. legit in Bethabara; dicit tamen in alijs exemplaribus legi in Bethania. Moderni sequuntur hanc sententiam, & legendum existimant non Bethaniam, sed Bethabaram, & aliqui eorum notant Iudæos reuertentes de Aegypto hac via & loco trāsisse Iordanem. in quo mysterium est aduertendum. Vbi enim consecratus est baptismus noster, eo loci siccis pedibus hinc inde aquis cōsistentibus transierunt mirabiliter Iudæi, nostrum in hoc figurantes baptismum. Alijs modernis hoc non placet, sed duas affirmant Bethanias, vnam propè Hierusalem, alterā quæ sit trans Iordanem; sed opinio nullo solido consistit fundamento. Certum enim est, non esse nisi vnicā Bethaniam, sicut certum etiam est, Bethabaram esse locum, vbi Ioannes baptizabat, quæ erat trans Iordanem, & propè fluuium, quo loco erat trāsitus ipsius fluuij; Non est tamen parui faciendum, quod etiam antiqui Doctores confitentur, omnia exemplaria habere Bethaniam tam Græca, quam Latina: & ita legit Cyril. nec mihi credibile, aut probabile videtur, mendosum esse locum, qui tantā antiquitate, & tot exemplarium conformitate receptus est: vt igitur ab hac antiquitate & cōmunitate non recedamus, & ex alia etiā parte non fingamus, nec multiplicemus loca. quæ non sunt, dico esse legendū Bethaniam: tamen hęc Bethania nō est illa, quę est propè Hierusalem, sed est eadem, quæ Bethabara. tota obscuritas ex Græco, & Latino sermone procedit, quæ non semper eam literarum distinctionem habet, quæ est apud Hebræos. Bethania, quæ est propè Hierusalē, scribitur cum Vain, at Bethania hæc scribitur cum Aleph, & significat idem, quod domus nauis, id est, locus, vbi nauicula est, qua transitur flumen, quod idem est, ac Bethabara, id est domus transitus: nisi velis Bethaniam significare illum locum, vbi propè fluuium erat nauis, & nauta habitabat prout fieri solet, quæ erat propè Bethabaram vrbē, & vocabatur Bethania cum & id est, domus nauis, Latinè autem & Græcè, ex defectu literarum vtranq; scribūt cum alpha, & inde ambiguitas processit. Simile quid habetur Matth. 1. vbi dicitur, genuit Ieconiam, Ieconias autem genuit; idem videtur vterque Ieconias Latinè & Græcè; tamen notat ibi Hieronymus esse distinctos, & in hebræo distinctis scribi literis, vnum cum ה & ו in vltimo; alterum cum ה & י ita nunc in præsenti accidit, & Euangelista voluit non Bethabaram, sed locum ipsum immediatum, & proprium describere, vbi gesta sunt hæc: erat enim extra vrbem in loco illo Iordani proximo, vbi erat domus nauiculæ transitus, & puto esse hūc legitimum sensum & lectionem. Nec obstat, quod posset aliquis obijcere, apud hebræos ... non significare nisi nauem magnā & ma... ritimam, quia re vera non ita est: nam etiam paruam, & fluuialem significat. Isa. 33. Non transibit per eam nauis remigum, vbi paraphrasis Caldæa exponit, nauim piscatoriam & de tali ibi est sermo.

Idem est hic loco Bethabara & Bethabara?

Matth. 1.

Altera die vidit Ioannes Iesum venientem ad se, & ait.

COMMENTARIVS.

TERTIVM testimonium Ioannis refert Euangelista, cuius tres annotat circunstantias, duas expressè, vnam tacitè: quæ tacitè insinuatur, est, Ioannē sponte, & non interrogatum hoc perhibuisse testimonium, in quo à præcedenti differt, quòd à legatis Iudæorum interrogatus illud perhibuit; circunstantia vna de expressis est tempus, quando hoc testimonium redditum est. *Altera*, inquit, *die* Græcè magis exprimitur significatio ἐπαύριον quasi postridie, die sequenti post diem, quo præcedens perhibuit testimonium. Altera circunstantia est, tunc Dominum venisse ad Ioannem, quem Ioannes vidēs, testimonium perhibet de illo. Græcè in præsenti est, *videt*; Venit autem Dominus ad Ioannem, adhuc in loco, vbi solebat baptizare, manentem. Venit autem, vt occasionem perhibendi testimonium hoc Ioanni offerret, quod quidem post baptismum susceptum & eius à deserto regressum factum est.

ANNO-

ANNOTATIO LXVII.

Per diem alterum, sequētem diem significari hoc loco.

NONNVLLI illud, quod dicitur *altera die* amplè dictum intelligunt, vt significetur die quodam post præcedens testimonium factum; quia illud ante baptismum, quod autem modò narratur, post baptismum factum esse existimant: vnde inter hoc, & illud testimonium multi dies intercesserunt: nam vt habetur Marc. 1. Statim à baptismo ductus est in desertum, vbi per dies quadraginta mansit. hoc quidem dici probabiliter potest: sed multò probabilius est etiam, post baptismum superius testimonium perhibuisse ante regressum à deserto; absens erat Christus, quando Ioannes legatis Iudæorum respondit: erat enim in deserto, quo se post baptismum receperat; inde autem reuersus ad Ioannem venit, tuncque hoc redditum est testimonium; & sic in sua propria significatione vox interpretanda est *altera die* nempè à die, quando superius testimonium est perhibitum. in his enim quorum ratio certa statui non potest, securius verborum proprietas conseruatur, à qua non est recedendum, nisi grauī ratione in contrarium vrgente, quæ in hac re non reperitur.

Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.

COMMENTARIVS.

BAPTIZARAT Ioannes Christum; ne autem, vt cæteris, baptismum Dei esse collatum populus existimaret, testimonio hoc eam omnino tollit suspicionem, cùm mundi peccata eum tollere testetur. Vox *ecce* determinatam & distinctam indicat personam, de qua perhibet testimonium: quasi diceret; sæpè vobis dixi, post me venit, medius vestrum stat &cæt. nunc, qui sit iste, vobis digito demonstro, *ecce*. his verbis insinuat Ioannes Christum sua morte mundum à peccato liberaturum; agnum enim vocans, sacrificium mortis eius prænunciauit, vt rectè Origenes homilia vigesima quarta in Numeros, & Chrysostomus homilia trigesima septima in Matthæum dixerunt: estque cum articulo, ecce agnus ille, cuius vnius sacrificio mundus à peccato purgatur. Agnum etiam illum dicens, insinuat Christum figuratum in lege; agni enim sanguine aspersi sunt postes Iudæorum in Aegypto, ne ab Angelo percutiente paruuli eorum occiderentur. Agnus etiam Paschalis quotannis magna pompa offerebatur. Agnus insuper singulis diebus, manè, & vespere in templo sacrificabatur. Agnum præterea illum appellans, eum esse, quem Prophetæ prædixerunt, insinuat. Isaiæ quinquagesimo tertio: Tanquam agnus coram tondente se obmutuit; & Ieremiæ vndecimo: Ego tanquam agnus mansuetus, qui portatur ad victimam: quasi diceret: ecce agnus ille in lege figuratus, & à Prophetis prænunciatus. Agnum illum tandem vocans, eius innocentiam, & candorem significat, qui nullius peccati maculam habens, mundi maculas abluit. Hebræorum septimo: Talis enim decebat, vt nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus. Græcè semel legitur *ecce*, in principio. *ecce agnus ille tollens peccatum mundi*, mundi peccata tollere dicitur; quia sanguine ipsius nostrorum peccatorum maculæ deletæ & mundatæ sunt; sicut medicamento adhibito tolluntur morbi. Dum autem *mundi peccatum* dicit, non Iudæorum tantùm, sed omnium hominum peccata significantur auferri, iuxta illud, 1. Ioan. 2. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris tantùm, sed pro totius mundi. Quod autem in singulari dicitur, *peccatum*, non minuit significationem, sed potius auget: nam tota species rei significatæ singulari numero exprimitur: sicut quando dicimus, lactuca frigida est, nō hanc, aut illam, sed totam speciem significamus: dicens autem;

Quare Iodines agnum Dei Christū appellet.

Isa. 53.

Ierem. 11.

1. Ioan. 2.

ecce Ag-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ecce Agnus ille tollens peccatum mundi, tacitè insinuat sacrificiorum omnium antiquorum insufficientiam, & inefficaciam, quæ peccata tollere non valebant. hic agnus est, qui verè tollit: quibus verbis Christum sua morte totius mundi redemptorem esse prædicat, sicut figuratum in lege, & per Prophetas prædictum erat.

ANNOTATIO LXIIX.

Diuerse huius loci lectiones nihil minuunt de veritate sensus.

DVBIVM non est, Græca exemplaria varia fuisse; nam Chrysost. hom. 16. legit in plurali peccata; Theoph. autem in singulari. Aug. lib. 12. cont. Faust. cap. 30. & Ambro. lib. 3. de fide, cap. 5. legunt in singulari. Orige. verò hom. 24. in Num. legit in plurali. Cyp. li. de duplici martyr. legit in singulari. at lib. 2. cont. Iud. ca. 15. & lib. de baptis. legit in plurali. hæc varietas nihil mutat de sensu. Christi passio medicina fuit, & propitiatio sufficientissima ad mundi tollenda peccata, quorum autem non tolluntur, ipsorum est defectus, B quia sibi non applicant medicinam; nec enim virtus medicamenti minor est, si non applicata infirmo, morbū non tollit. verbum, *tollit* seu *tollens*, quod in præsenti est, perpetuā virtutem Christi vsque in mundi finem tollentis peccata significat, vt ait Origen. in hoc loco. nam præsentis verbi tempore perpetuas rerum naturas, & indeficientes earum virtutes exprimimus, vt cùm dicimus, ignis calefacit, aqua humectat, reubarbarum purgat choleram, quod adnotauit Chrys. hom. 17. in Ioā. quanquam & aliā esse causam existimo, nēpe vt aduentum Christi ad redemptionem mun- C

Quare Ioannes vsus sit verbo, tollit, in præsenti tempore.

di, in ipsius sanguine adesse insinuaret: quasi diceret, ecce, Agnus est iam presens, qui venit ad mūdi peccata tollenda: si enim diceret, tollet de futuro, non exprimeret hoc ne, an futuro aduentu id esset facturus. Quare autem Agnus dictus sit, explicuimus in commentario. Adde quod Clem. Alex. lib. 1. pædago. ca. 5. annotauit, agnum esse dictum, vt significet Christum in omnibus assimilatum nobis, qui etiam infans & puer factus est; pueros enim agnos vocamus. Verba Clem. hæc sunt; Quoniā scriptura pueros & infantes agnos vocat, Deū, qui est Verbum, qui propter nos homo factus est, qui nobis in omnibus assimilari volebat, vocauit agnum Dei, filium Dei, infantem patris: hæc Clem. In hac expositione illud placet, agnum dici Dei, vt significetur filius Dei esse, agnus enim filium notat; sicut Genes. 49. Catulus leonis dicitur, vt filius significetur Dei, quod multi antiqui aduerterūt; ita hic, nō ouem, non bouē, sed agnum vocat, vt hominē hunc filium Dei, non Patrē, non Spiritum sanctum insinuet. Illud aūt verbum (infantem patris) latinè impropriè dicitur: æqualis enim Patri nō rectè dicitur infans Patris, vt Deus est.

Quare christus dictus sit agnus ex Clemen. Alex.

Genes. 49.

Hic est de quo dixi, post me venit vir, qui ante me factus est, quia prior me erat.

QVÆ de absente Christo prius Pharisæis, & ante etiam dixerat turbis, applicat Christo præsenti: *hic est*, inquit, *de quo dixi, qui venit post me*, &c. Hæc superius sunt expositā, hoc in loco additum est nomen, *post me venit vir*; quia, vt homo, post Ioannem natus est, siue quia, vt homo prædicauit, & apparuit mundo post Ioannem. magnam habet illa vox *vir* energiam. non enim rantùm propter humanam naturam, & sexus significationem, & magnam perfectionem Christi hominis posita est, sed simul etiā propter prophetias multas in quibus Christus vir prædictus est. Iere. 3. Ego vir vester, & assumam vos. Iere. 31. Mulier circundabit virū. Zacha. 6. Ecce vir oriens nomē eius. Isa. 53. Vir dolorum, & scientem infirmitatem, & similia loca: ob id Euangelistæ etiam, & Apostoli ipsum vocarunt virum. Luc. 24. Qui fuit vir Propheta. Act. 2. Iesum Nazarenū, virum approbatum. Fuit autem prædictus vir, quia futurus sponsus Ecclesiæ. 2. Cor. 11. Despondi vos vni viro: sic nunc vir dicitur veniſſe. Cypria. lib. 2. cont. Iudæ. cap. 19. legit, homo, qui post me veniens homo, sed rectior est nostra interpretatio.

Christus in scripturis vir appellatus.

2. Cor. 11.

ANNOTATIO LXIX.

Quare Baptista hoc loco virum appellauerit Christum.

AMBRO. lib. 3. de fid. cap. 5. laborat multū contra Arrian. in reddenda ratione, cur modò vocetur vir, & paulò superius in similibus verbis non dictum sit, nisi qui post me venturus est; respondet id factum, quia illic iam dictum erat, Verbum caro factū est, & ex præcedentibus de incarnato Verbo dici; *post me venit*, constabat: at quia in præsenti non id præcesserat, vt de verbo, ratione carnis dictū esse, *post me venit*, intelligeretur; adiūcta est vox hæc *vir*. sed responsio non satisfacit. nam si hæc verba essent Euangelistæ, rectè id respondere tur, at sunt Baptistæ, & vt talia recitantur ab Euangelista; quando autem dicta sunt, à Baptista, absolutè dicta sunt, & non præcessit verbum illud, Verbū caro factum est. hęc enim, quæ dicit Ambro. ad contextum narrationis pertinent, nisi velit à Baptista semper adiunctam esse vocem illam, sed ab Euangelista semel omissā, semel appositam ob prædictā causam. Sed siue apponatur, siue nō, nihil ex hoc loco habent Arriani contra nos, imo ipsi conuincuntur verbo illo *quia prior me erat*, quo eius diuinitas manifestatur. D

Et ego nesciebam eum, sed vt manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans.

NE quis forsan obiiceret Ioanni, quomodo illum, quem ostenderat, Christum esse sciret, quaue ratione de eo tantum testimonium perhiberet; totius rei seriem, & quo gesta sit modo, enarrat; *ego*, inquit, *nesciebam eum*, nempè à principio, quando eram in deserto, & nondum aliquem baptizaueram. Propterea autem veni baptizare, vt ille manifestaretur populo. meus enim baptismus in aqua ad hunc finem dirigebatur, vt ille populo Israel notus fieret. Non dicit, vt manifestarem eum, sed vt manifestaretur: nam non solum testimonio Ioannis, sed voce etiā Patris, & operibus diuinitatis suæ Christus est manifestatus. Illa coniunctio *Et* cōmunem facit causam cū populo Israel: ac si diceret; etiā ego, sicut & populus Israel, nesciebamus hunc esse Christū, sed ego solus missus sum baptizare, vt manifestaretur populo. Dicit, *veni in aqua baptizans*; ac si diceret; non ego veni, vt peccata meo baptismo tollerē, sed vt ipsum tollentem peccata, meo baptismo notum facerem. prudenter dicit *nesciebam eum*: sicut etiam prudentissimè Deus Ioannem testimoniū perhibitum Christo vitam egisse solitariam, & remotam ab omni humana conuersatione disposuit; ne quis humano affectui testimonium hoc tribueret, maximè quia Christus illi secundum carnem coniunctus erat: propterea dicit, & repetit iterum *nesciebam eum*, id est, ego nec noueram eum, ne me humano affectu ductum esse existimeris. Quando dicit Ioannes *nesciebam eum*: non omnimodam ignorationem significat: sciebat enim Christū esse natum, & inter homines degere: in vtero enim existens agnouerat, quod quidem etiam in his verbis insinuatur: si enim venit baptizare, vt Christus manifestaretur in Israel, sciebat ergo Christum iam adesse: sed significat ignorationem determinatam, sicut scimus esse Regem, antequam videamus, tamen cùm nondum vidimus, dicimur nescire, quia quis sit, determinatè & distinctè non nouimus. sicut quando 1. Reg. 16. missus est Samuel à Deo ad vngēdum in Regem vnum ex filijs Isai, sciebat quidem vnum eorum vngendum, tamen nesciebat quis esset illorum, donec à Deo signum accepit; ita & Ioannes, quando egressus est de deserto, & baptizare incepit, sciebat Christum esse inter homines, sciebat se venire, vt per baptismum suum Christum manifestaret: tamen tūc nesciebat, quis esset in particulari. hinc factum est, vt, antequam Christū in particulari agnosceret, quia ipsum iam venisse, & ipsummet suo baptismo notum futurum nouerat, sępe de ipso testimoniū perhibuerit, dicendo, qui post me venit, seu venturus est, &c. & attēde, quando dicitur *nesciebam eum*, restringendum hoc est, nempè tunc, quando baptizare primùm venit: postea enim nouit, etiam ante signum à Deo datum. Percontabitur aliquis qua ratione suo baptismo dicitur Ioannes manifestasse Christum? Respondeo quadrupliciter id accidisse. Vno modo, quia Christus, dum à Ioanne baptizatur, manifestatur à Patre; hic est filius meus. Altero modo, vt nouitate baptismi Ioannis Iudæi commoti tempus aduentus imminens Christi, & aquam iam illam adesse, qua iuxta Ezech. 36. mundandi erant ab omnibus inquinamentis, & peccatis suis, intelligerent. Tertiò, vt populus per pœnitentiam in baptismo prædicatam disponeretur, vt remoto impedimento peccatorum, Christum facilius annunciatum reciperet. Quartò, Chrysost. hom. 16. vt ratione baptismi maior fieret concursus ad Ioannem, & hac ratione eius testimonium esset manifestius.

1. Reg. 16.

Quatuor modi baptismo Ioannis manifestatus est Christus.

Et testi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et testimonium perhibuit Ioannes, dicens; quia vidi Spiritum descendentem, quasi columbam de cœlo, & mansit super eum.

PROSEQVITVR Ioannes suam narrationem; nesciebam, inquit, eum; veni tamen baptizare, vt is manifestaretur populo; in baptismo autem *vidi Spiritum descendentem, quasi columbam de Cælo, & mansit super eum.* nesciebam ego primò eum, postea missus sum baptizare, vt meo baptismo notus fieret, tandem vidi super eum Spiritum descendentem in specie columbæ. Obscurum faciunt hunc contextum verba Euangelistę interposita, *& testimonium perhibuit*, est tamen hebraismus, mutans personas in vnico contextu. ita legimus Marc. 4. aliud, inquit, cecidit in terram bonam, & dabat fructum, &c. postea adiūxit, & dicebat, qui habet aures audiendi, audiat. sensus tamen idem est: perinde ac si non mutata persona diceret, vt manifestaretur in Israel, ego veni in aqua baptizans, & vidi spiritum descendentem, &c. hunc descensum spiritus in specie columbæ vidit Ioannes, quando Christum baptizauit, vt constat ex Matth. 3.

Et ego nesciebam eum, sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto.

POSSET aliquis obijcere, vidisti quidem spiritum descendentem in specie columbæ super eum, sed vnde habes illud esse signum Christi, qui venturus erat, vt tu testimoniū de eo perhibeas? respondet Ioannes, & complet totam suam enarrationem, *ego nesciebam eum*, id est, quando ego veni baptizare, nesciebam; Deus autem qui misit me, hoc tunc mihi signum dedit, *super quem*, inquit, *videris Spiritum descendentem, & manentem*, scito illum esse, qui baptizabit in Spiritu sancto, non in aqua tantùm, vt tu: id est, illum esse Christum & Messiam, qui manifestandus est populo. non igitur extra rem dixi vobis me vidisse Spiritū descendentem vt columbam, & manentem super eum; quia hoc est signum à Deo mihi datum, vt eū distinctè, & determinatè agnoscerem, & populo manifestarē. Attende verba: *qui misit*, inquit, *me baptizare, ille mihi dixit*; quasi diceret; si meo baptismo datis fidem, & eum recepistis tanquam à Deo, sciatis illum eundem à quo missus sum baptizare, mihi hoc signum dedisse: si creditis baptismo, vt credidistis, credite signo dato ab eodem: si creditis mihi baptizanti, credite mihi testificanti. Quia autem turbis prius dixerat venturum eum, qui baptizaret eos in Spiritu sancto, de Christo loquens, ob id dicit nunc, ille est, qui baptizabit in Spiritu sancto.

Et ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei.

SICVT mihi à Deo prædictum, ita impletum est: vidi enim signum, & ideo testimonium perhibui, hunc esse filium Dei, & verum Christum; non dicit, vidi, & agnoui, sed vidi, & testimonium perhibui, quia signum hoc non ad cognitionem propriam Ioanni, sed vt eum populo manifestaret præcipuè datum est. Filium Dei Christum appellat, quia Patris voce in baptismo, filius Dei vocatus est.

ANNO-

ANNOTATIO LXX.

An columba, quæ supra Christū descendit, vera columba fuerit.

SPIRITVS in sua substantia nec descendit, quia vbique est, neq; visus est à Ioāne, quia oculo corporeo videri non potest, sed descendere dicitur ratione signi, quia columba signum erat Spiritus sancti, & hæc descendebat: & eadem ratione visus dicitur, sicut olim Deus videri à Prophetis dictus est ratione imaginum & figurarum, quæ Deum repræsentabāt: est enim metonymia, per quam signum pro signato in locutione vsurpatur. Columbam autem, quæ signum fuit Spiritus sancti, B veram & realem fuisse, oculis corporeis obiectam, tunc de nouo à Deo factam, vt inseruiret creatori; non tamen à Spiritu sancto assumptam in vnitatem personæ, sicut assumpta fuit à Verbo caro, & propterea non dici Spiritum sanctum columbam, sicuti affirmamus, Verbum esse hominem, docet, Aug. lib. 2. de Trini. cap. 6. & de veritate columbæ apertius in li. de agone Christi, cap. 22. cùm enim signum esset Spiritus sancti, debuit esse res vera, & existens. idem docet Chrysost. hom. 11. super Matth. & hom. 4. in Acta: addens dictum esse, quasi columbam, non quod columba vera nō esset, sed ne spiritus columba esse crederetur, ob id spiritus quasi columba descendisse dictus est. Mihi non veram columbam, & viuum animal, sed figuram columbæ fuisse probabiliter dici posse videtur: sicut & quando in veteri testamento Deus sub humana figura apparebat, non verus homo ille erat, nec etiam aliæ figuræ olim exhibitæ; nec propterea falsum erat, quod significabatur. ad significationem enim satis est vera & realis repræsentatio. erat enim ibi verum corpus, & vera figura columbæ, non est autem necessaria ipsa substantia columbæ. Non nego oppositam sententiam esse valde probabilem. Cur autem spiritus sub specie columbæ apparuerit, rectè docet Gregorius Nazian. orat. in sancta lumina: vt columba, inquit, olim ad Arcam reuersa corporei diluuij sedati nuntium attulit: eo dem modo Spiritus sanctus in columbæ specie apparens repressum esse diluuium spirituale indicat. hæc Greg. idem Ambr. serm. 21. E Cauendum verò est à tribus hæresibus, quæ huic columbæ apparitioni nituntur. Prima est antiqua asserentium Iesum, & Christum duos esse non vnum, sed Iesum purum hominem natum ex Ioseph & Maria, Christum autem esse spiritum Dei multò ante existentem & hunc Christum tempore baptismi descendisse in specie huius columbæ in Iesum, manifestasseque ei Patrem incognitum prius, & per illum alijs, & operatum esse in eo miracula, quæ facta sunt: at tempore passionis auolasse iterum, & solum Iesum passum esse, & resurrexisse. Hæc hęresis fuit Cherinti, vt refert Epiphan. hæres. 28. & Irenæus libr. 1. cap. 25. & eadem ferè fuit Ebion. vt refert idem Epiphan. her. 30. Altera hæresis fuit Arrianorum, vt refert Cyril. lib. 2. in Ioan. cap. 3. hi affirmabant filium Dei incarnatum, & factum hominem, negabant tamen eum Patri consub-

Probabile est, columbā non veram, sed tantùm apparentem fuisse.

Quare Spiritus sanctus sub specie columbæ apparuit.

Hæreses fugiendæ.

stantialem, ideoque dicebant in hoc descensu accepisse nouam à Spiritu sancto perfectionem, etiam secundum naturam diuinam. contra quam hæresim disputat Athana. orat. 2. contra Arrian. ostendens sanctificationem non esse factam in Christo secundum diuinam, sed secundum humanam naturam, quod etiam hic Cyrillus ostendit. Contra primam hæresim possent quàmplurima adduci, tamen locus Ioannis sufficiat, qui manifestè illos errores conuincit. Nam iam verbum caro factum erat, cùm Ioannes de eo protulit testimonium, & antequam columba descenderet, dixerat, Qui post me venit, ante me factus est, quia prior me erat. Tertia hæresis est eorum, qui nostro hoc tempore exemplo columbæ putant se argumentorum efficaciam euasisse, quibus nos veritatem sacræ Eucharistiæ, & præsentiam Christi contra eos irrefragabiliter probamus. dicunt enim; ecce Spiritus sanctus vbique est, nec moueri potest, tamē quia columba est signum eius, dicitur descendere, & videri, sic corpus Christi est in pane, & in signo, & ratione signi dicitur manducari. Quamuis multis ista inepta similitudo refelli posset, tamen quia alienum esset à nostro instituto in hoc multum vagari, suis verbis tantùm & suomet exemplo, illos conuincamus. Si Spiritus sanctus, qui vbique est, non esset præsens in columba illa, nec descendere, nec videri diceretur; ergo si Christi corpus manducari dicitur, & tangi in specie panis, ne cesse est vt præsens sit in pane illo, alioquin cibus nec esse posset, nec dici.

ANNOTATIO LXXI.

DOCTORES sacri cautè legendi sunt, dū versant & exponunt vnctionem illam, de qua Dauid Psal. 44. loquitur, dicēs. Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lętitiæ, quod de Christo Domino dictum est (ab hac enim mirabili vnctione Christus & Messias dictus est) docent hanc vnctionem factam in baptismo, quando Spiritus sanctus super eum descēdit. ita sentiunt Athana. orat. 2. contra Arrian. vbi hanc Psalmi prophetiam impletam in baptismo dicit. & Hila. lib. 11. de trinit. Hiero. Isa. 61. vbi citat sententiam affirmantium prædictionem illius vnctionis complendam in mundi occasu: quod videtur sensisse Origenes libr. 1. contra Celsum, tamen ipse Hieron. tenet impletam esse in baptismo, quando Spiritus sanctus descendit in specie columbæ, & probat; quia Luc. 4. postquam est baptizatus, ingressus dicitur synagogam, & legens illud Isa. 61. Spiritus Domini super me, eo quod vnxit me, dixit: hodie impleta est hæc prophetia, quæ tamen eadem videtur. cum illa prophecia Psal. Cæterùm Damasc. lib. 4. de fide, capite 6. tenet hanc vnctionem factam in ipsa incarnatione, tunćque vnctam esse humanitatem illam diuinitate, tunc impletam omni gratia Spiritus sancti, & denique completam prophe-

Cautè legendi Patres ex plicantes tē pus quo Christi humanitas vncta fuit à Deo.

Dominꝰ Christus in Incarnatione vnctus fuit.

G tiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

tiam Psalmi. Idem tenet Grego. epist. 61. lib. 9. dicens, concipi de Spiritu sancto esse illud vngi, de quo Psal. loquitur. August. etiã libr. quæstion. nou. & vet. test. cap. 49. tenet in incarnatione vnctum esse, vnde rectè dicit Damas. loco citato in incarnatione sua fuisse Messiam & Christum, id est, vnctum. Ista sententia vera est, & tenenda. nam omnis gratia & virtus illi communicata humanitati, ex vnione verbi emanauit, nullumq; accreuit postea illi donum scientiæ, aut gratiæ infusæ: sed à principio incarnationis habuit Spiritũ sanctum secum manentem. Sacri autẽ isti Doctores sic interpretandi sunt, vt vnctionẽ factam in baptismo, id est, declaratam, & ab eo tempore exerceri cœptam, significẽt: Spiritus sanctus enim suo aduentu declarauit vnctionem antiquam, & exercendam per doctrinæ, & miraculorum manifestationem; in qua vnctione errant Iudæi putantes dici non posse Christum, sine vnctione sensibili, quorũ errorem conuincit Hieron. Isa. 61. probans Christos dici in scriptura ob vnctionem spirituale. hac etiam ratione intelligendi sunt Doctores expẽdentes illud verbum *manentem super eum*. Hieron. enim Ezech. 35. exponit, dici manentem spiritum super Christũ, quia nunquam ab eo recedit, sed omnia opera spiritus habet, quãdo vult, & quomodo vult; nõ sic in Prophetis, quia ad tempus recedere solebat spiritus, nec semper intelligentiam prophetiæ habebant. Ambro. lib. de Arca & Noe, cap. 3. dicit spiritũ ideo dici manentẽ in Christo, quia nunquam ab illo, sicut à nobis interdum propter peccata recedit. Grego. lib. 2. moral. cap. 28. & 29. idem cum Hieron. sentit; exponit enim de iustis, seu fidelibus, quibus aliquãdo spiritus datur, & dantur etiã gratiæ quas gratis datas dicimus; vt prophetare, miracula facere; & alia huiusmodi, in quibus nõ manet, quia nõ quoties volunt, talia opera faciunt; sed ad tempus, p vtilitate aliorũ. Objicit sibi Gregallud Ioan. 14. apud vos manebit, & in vobis erit; & respondet spiritum manere quidem in fidelibus, tamen non sicut in Christo, tum quia in Christo manet semper, & ab eo non seiungitur, quia ab illo semper procedit, tũ etiã quia in eo manet quantũ ad omnia dona, & opera gratiarum plenissimè, quæ duo nemini cõueniunt: & hanc commorationem spiritus dicit datam in signũ Ioanni, vt Christum cognosceret. Omnia hæc mihi videntur intelligi debere, quãtum ad significationem, vt hæc columbæ cõmoratio significaret Spiritum sanctum esse in Christo permanentẽ, non autem quòd de nouo tunc descenderet inuisibiliter, quantum ad aliquod donum, sed solùm in signum, sicut quando à Patre dictum est, hic est Filius meus, non tunc filius factus est, vt impiè intelligebat Faustus, referente Aug. lib. 23. cont. eundem, cap. 3. sed quòd iam erat. tunc significatum est: sic in descensu isto dicimus significatum esse, quod iam erat: colũbaq; manens est data Ioanni in signum, non ipsa inuisibilis permanentia. hæc enim signũ non erat, cùm videri non posset.

Quid sit Spiritum sanctũ manere super Christũ.

Dubitare posset aliquis an columba hæc, non tantùm à Ioanne, sed etiam à Iudæis visa sit, quia Matth. 3. dicitur; Aperti sunt cœli, & vidit spiritum; vbi nihil de alijs, sed de solo Ioanne narrat Euangelista. Chrysost. hom. 16. refert aliquos affirmasse, visam esse columbã soli Ioanni, & paucis cum eo bonis & iustis. Sed contrarium tenet ipse, & verè sentiẽdum est, visam esse illis omnibus, qui tunc aderãt, siue bonis, siue malis, sicut & vox Patris, hic est Filius meus, ad omnibus etiam fuit audita. Quamuis Hilar. lib. 9. Trinit. solum Ioannem audisse affirmet: quia non solum fuit hoc factum in signum Ioanni; sed vt etiam Christus alijs manifestaretur. Si enim propter solũ Ioannem esset, nõ erat necessarium, vt superadderetur vox Patris, cùm sola colũba in signũ Ioanni fuerit promissa. Nec præterea, vt in tanto concursu hominum signum illud acciperet, imo quia auditum est, hic est filius meus, ne turba Ioannẽ filium dici arbitraretur, (vt rectè notat Chrysost.) columba mittitur ad Christum, & aliquanto tempore manet super eum, vt inde ipsum esse filium Dei cognosceret, & non tanquam peccatorem accessisse ad baptismũ arbitraretur. Quod si Euangelista de Ioanne solo refert spiritũ descendẽtem vidisse, non ideo cæteros præteriit, qđ non viderint, sed solius Ioãnis meminit, quia soli ipsi illud signum datum est, vt cognosceret, & manifestaret Christum: quamuis enim turba audisset, & vidisset, nõ tamen illum esse Christum, & verum Messiam inde cognouit. Ob id testimonium perhibet Ioannes; nõ solùm, quia vidit, sed etiam, quia sibi in signũ data est columba, per quam illum esse Christum discerneret. Adde quòd non omnes Iudæi tunc aderant, nec viderant columbam; ob id hæc duo testatur Ioannes, & se vidisse, & sibi à Deo signum hoc datum esse. & hac ratione se nouisse determinatè Christum ipsum.

An columba ab omnibus, qui aderant, visa fuerit.

ANNOTATIO LXXII.

PRAECIPVA huius loci difficultas est, quomodo dixerit Baptista, & ego nesciebam eum &c. Significans columbã datam ei fuisse in signũ quo Christũ cognosceret, quasi nõ cognouisset ante columbæ descensum. Cùm tamen ex cap. 3. Matth. constet columbam nõ ante, sed post baptismum peractum descendisse, & Ioannem ante baptismum cognouisse Christum: ideo enim recusauit eũ baptizare, dicens; ego à te debeo baptizari. Cùm ergo ante baptismum cognouerit Christum, non per columbam cognouit, siquidem illa non ante, sed post baptismum descendit. Origen. in præsenti loco respondet verbũ illud *nesciebam* referendum esse ad tempus, antequã Christus in carne apparuisset; tunc enim Ioannes nesciebat eum: postquam autem in carne apparuit, nouit eum in vtero, quando Beatissima Virgo sanctam Elisabeth visitauit. hæc responsio non potest accõmodari contextui. nã Ioannes hanc ignorationem refert ad tempus, quo signum à Deo accepit, & missus est baptizare. Secunda responsio est eiusdem

Quomodo Ioannes Christũ nescisse dicatur.

Orige. qui ad tempus postquam in carne apparuit, refert, asseritque Ioannem nouisse quidem Christum, antequam baptizaret, esse verum Christum, & Messiam; propterea quæ venienti dixisse; ego à te hæbeo baptizari: ignorasse tamen adhuc, an baptizaturus esset in Spiritu sancto. hoc enim intellexit, postquam spiritus in specie columbæ super eum descendit. huic respõsioni illud fauere videtur, quod dicitur; super quem videris spiritum descendentem, ipse est, qui baptizat in Spiritu sancto. hoc igitur est, quod Ioannes ignorabat, & signo cognouit. Sed contra eam est, quia ante Baptismum; imo etiam prius, quàm vidisset Christum, id ipsum sciebat. nam dicebat turbis multo ante baptismum Matth. 3. Qui post me venturus est, fortior me est, ille vos baptizabit in Spiritu sancto: non igitur hoc ignorabat, quando Christus venit ad ipsum: quod etiam confirmatur, quia dixit: ego à te habeo baptizari, & tu venis ad me; quæ verba non solum Christum, sed etiam baptismum eius cognouisse, suoque præeluisse probant. Ego, inquit, à te habeo baptizari, quasi diceret: tuus baptismus meo est præstantior, quia tuus in spiritu, meus in aqua est: vnde non tu à me, sed ego à te debeo baptizari. Tertiò August. lib. 2. de consens. Euang. cap. 15. & libr. 5. de baptism. contra Donatist. cap. 13. respondet; ignorasse Ioannem, & ex descensu spiritus cognouisse Christum sic instituturum baptismum, vt siue per hunc, siue per illum ministretur, semper, qui baptizat, Christus esset: propterea, siue bonus, siue malus sit minister baptizans, baptismus est idem, & æqualis efficaciæ: quia baptismus est Christi. & ipse est qui baptizat. nemini enim dedit auctoritatem instituendi baptismum, sed ipse instituit, & ipsius est baptismus. & hoc nesciebat Ioannes ante descensum Spiritus, nouerat tamẽ prius Christum esse. acuta quidem & ingeniosa August. solutio, tamen adhuc Ioannem hoc idem nouisse probatur, si verba Euãgelij etiam subtiliter examinemus. Vnde enim August. colligit Ioannem non nouisse? profectò non alia ratione, nisi quia dicitur; super quem videris spiritum descendentem, ipse est, qui baptizat in spiritu sancto: in eo quòd dicitur, ipse est, qui baptizat: ergo ipsius est baptismus, non ministrorum. Sed ex eisdem verbis colligitur etiam ante baptismum hoc nouisse, quia ante baptismum dixit, ipse est, qui baptizabit in spiritu sancto: vtrobique verba sunt eadem; ergo quod ipse ex vltimis infert, poterimus nos ex prioribus verbis etiam deducere. adde etiam quia non dictum est, *ego nesciebam* baptismum, sed *eum*, quod ad personam refertur, non ad baptismum, quod etiam facit contra expositionem secundam. Quarto loco Cyrillus lib. 2. in Ioannem cap. 2. difficultatem euadere conatur, dicens Ioannem Christum ignorasse, quia ex suis viribus, non potuit cognoscere, sed diuina virtute & reuelatione eum nouit, quando ergo dixit, *ego nesciebam*, intellexit ex me, & ex mea virtute nesciebam: noueram tamen ex diuina virtute & reuelatione. Sed obstat huic responsioni, tum quia signum datum est ei, vt illum cognosceret; tum præterea quia solutio difficultatem non euacuat: nam si hanc reuelationem habuit ante baptismum, quomodo accepit signum cognoscendi post baptismum? iam enim cognoscenti signo non erat opus; si autem non habuit, quomodo ante baptismum dixit, ego à te habeo baptizari? Præterea: si hac ratione dixit *nesciebam eũ*, etiam post descensum, imo etiam modò posset dicere, nescio, quia, non sua virtute, sed diuina scinit, & scit. Quinto loco Chrysost. hom. 16. asserit, quando dicitur, *nesciebam*, referendum esse ad tempus ante baptismum; in baptismo enim nouit cum, non solum per signum exterius columbæ, baptismo iam peracto, sed etiam antequam baptizaret, per reuelationem, quando dixit, ego à te habeo baptizari. Sed non explicat Chrysostomus quomodo dictus sit Ioannes ignorasse Christum ante baptismum, cùm in vtero cognouerit, & eum stantem in medio populi etiam ante baptismum annunciauerit. Sexto loco Beda super hoc cap. dicit Baptistam cognouisse Christum ante baptismum; tamen quia in baptismo ita perfectè cognouit, vt prior cognitio respectu posterioris, ignoratio dicatur, propterea quamuis ex priori cognitione dixerit, ego à te habeo baptizari, sed tamen nesciuisse dicit, respectu cognitionis perfectæ, quæ secuta est, quando Spiritus sanctus descendit: hæc expositio à verborum proprietate recedit. Septimo loco Neoterici multa dicunt, quidam columbam bis descendisse affirmant, semel ante baptismum, & tunc cognouit Ioannes Christum, & dixit, ego habeo à te baptizari iterum post baptismum, & hùc posteriorem descensum describit Matthæus: Ioannes autem de priori loquitur, quem nemo cæterorum Euangelistarum describit. Audacter tamen hi comminiscuntur quod nullus Euangelistarum scripsit, & magis scripturam ingenio suo, quàm ingenium (vt par esset) scripturæ accommodant, fingentes historiam, quæ cùm tanti momenti sit, mirum esset, ab Euangelistis fuisse prætermissam. Alij ex recentioribus ante baptismum cognouisse Christum affirmant, non vt Messiam, & Christum, sed vt hominem sanctum, & Saluatorem mortalium, & ea ratione dixisse, ego habeo à te baptizari. sed hoc etiam figmentum est, & difficilius creditu. quomodo enim Saluatorem cognouit, & non Christum? nam ignorare Christum esse saluatorem, seu alium à Christo saluatorem existimare, indignum erat tanto Præcursore. Præterea verba ipsa, ego à te habeo baptizari, significant nouisse eum esse Christum, qui baptizaturus erat in spiritu sancto. Alij denique dicunt, verbum *nesciebam*, non indicare ignorantiam, quia ante baptismũ sciebat etiã determinatè Christum, sed se nescire dicit, vt eum populo manifestaret. cæterùm cùm absolutè dixerit Baptista, *ego nesciebam eum*, non video qua ratione dici possit, quod ignorauit, vt populo manifestaret: absolutè enim dicit *nesciebam*. Pro ea igi

Universidad de Deusto
Biblioteca

Propositi dubij resolutio.

tur difficultatis resolutione, quam ego verio rem credo, pauca quædam dicam.

Primum est, ignorationem hanc referri ad tempus, quando degens in deserto missus est baptizare. de hoc enim tempore loquebatur, quando dixit, *ego nesciebam eum*, vt ex verbis sequentibus constat: adiunxit enim, *sed qui misit me baptizare, dixit mihi*. Alterum est quod dicitur ignorasse eum. vti in commentario dictum est, quia non determinatè sciebat, quis esset. nondum enim eum viderat, nec signa exteriora aliqua, vt eum distinctè posset agnoscere, audierat: sciebat quidem præsentem esse, & venisse, at inter multos homines quis determinatè esset ignorabat adhuc quando mandatum baptizandi accepit. Vulgare enim est, vt inter loquendum nos dicamus nescire hominem, quem non vidimus, quamuis ex nomine eius & celebri fama illū cognoscamus. Sciebat ergo Christum; quia missus est, vt eum manifestaret; ignorabat tamen, quia de facie, & determinatè nondum nouerat. Tertium est hanc ignorationem determinatam perdurasse vsque ad baptismi tempus, quando Christus baptizandus accessit; tunc incepit determinatè agnoscere illum esse Christum, prius quidem reuelatione interiori, sicut nouit in vtero existens; post baptismum verò signo descensus columbæ à Deo dato, vt perfectiori illustrare tur agnitione: talis enim cognitio conueniebat illi, qui populo testificaturus erat de Christo, vt hac ratione audientium animos facilius ad fidem perraheret. Quartum & maximè notandum, est signum descensus spiritus in specie columbæ, non fuisse datum tantùm ad cognitionem, vt nimirum agnosceret Messiam, & verum Christum, sed etiam ad testimonium de eo reddendum, & populo manifestandum; ideoque etiam iam cognoscenti superuenit: quod verba ipsius Ioannis indicant, prius enim dixit; ego nesciebam eum: sed vt manifestetur in Israel, propterea ego veni in aqua baptizans: ac si diceret: ego in deserto, quando eum de facie non noueram, iussus sum descendere, & baptizare in aqua, vt manifestarem eum, & testimonium perhiberem: postea subiunxit; ego nesciebam eum, sed qui misit me baptizare, ipse mihi dixit; super quem videris spiritū &c. ipse est, qui baptizat in spiritu sancto, ac si diceret; ipse est, de quo debes testificari, & quem manifestare mitteris; illudq; erit tempus exequēdi munus tibi iniunctum: ex his concludit, ego vidi, & testimonium perhibui. Nota non dixisse, vidi, & agnoui, sed vidi, & testimonium perhibui. significat enim signum præcipuè datum ad testimonium perhibendum; quamuis eodem signo perfectius nouerit Christum, quē se nesciuisse dicit, quando hæc iniuncta sunt ei à Deo in deserto. Exemplum est 1. Reg. 16. quando Samuel missus est Bethlehem, vt vngeret vnum ex filijs Isai, illum videlicet quē Deus illi ostenderet, abijt Propheta, & repulsis cæteris, vltimus Dauid supererat, quē cùm vidisset Samuel, cognouit illum esse quem vngere debebat: sed non vnxit donec diuina voce fuit admonitus. Simile huic est quod accidit hoc in loco Baptistæ.

Tom. 1.

1. Reg. 16.

Altera die iterum stabat Ioannes, & ex discipulis eius duo.

COMMENTARIVS.

QVARTVM adhuc describitur testimonium Ioannis, quod die altera, seu postera à præcedenti exhibitum est; hoc autem non solis discipulis duobus, sed publicè multis adstantibus redditum est. Si enim verba hæc, & sequētia consideramus, non referuntur hi duo discipuli, tanquam ij, quibus solis testificatum est; sed vt ij, qui præsentes erant, & audierunt loquentem Ioannem multis, qui tunc aderant. inexcusabilis profectò est Iudæorum duritia & negligentia, qui cùm pridie audissent magnificum testimonium à Ioanne de Christo exhibitum, & tunc viderent Ioannem ab omnibus negotijs expeditum, & respondere paratum, nihil prorsus ab eo de Christo quæsierunt: propterea Ioānes ipse sponte sua iterum de illo testificatur. Et notat Euthymius, alios multos tunc adfuisse, quando hoc perhibitum est testimonium.

Et respiciens Iesum ambulantem, dicit; Ecce agnus Dei.

CVM staret Ioannes, Christum aliquantum loco distantem, & ambulantem respexit. Verbum hoc energiam habet, si diceret; fixis, & intentis oculis intuebatur eum, sicut solemus inspicere, quæ etiam intus attenta mente consideramus: & sic oportebat, vt intueretur, qui fidem viuam & perfectam, tanti mysterij intus habebat, & qui de eo tantum testimonium perhibiturus erat. Nec sine causa illum adeo fixis oculis aspiciebat, sed ideo, ne circunstantes ea re animaduersa, testimonium quod ille paulo post Christo redditurus erat, minus certum existimarent, quasi imprudētia, vel oculorum errore deceptus fuisset. Postquam autem sic intuitus est, ait; *Ecce agnus Dei*, repetens quod prius dixerat. vt enim dicit Cyrillus libr. 2. in Ioan. cap. 4. munus docentis

centis est, quod adhuc non rectè intellexerunt auditores, diligenter repetere, quod confirmat illo Pauli ad Philip. 3. Eadem vobis dicere, tùm mihi pigrum non est, tum vobis necessarium. in quo & constantia Ioannis in perhibendo testimonio, & in docendo, & instruendo populo prudentia, maximè lucent. Chrysost. homil. 17. & Cyril. lib. 2. cap. 4. legunt integrum testimonium, Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi; at Euangelista solummodo dicit, *Ecce Agnus Dei*, nec existimo hos Doctores ita legere, quasi velint Euangelistam ea scripsisse. Non enim textus vllus habetur, in quo aliud sit scriptum, præter *Ecce Agnus Dei*; sed existimo illos significare Ioannem Baptistā integrum testimonium reddidisse: ab Euangelista tamē prætermissa sunt vltima verba, ne bis repeterer, quæ paulo superius retulerat, & quamuis ita fieri potuerit, vt probabilius tamen credo, illa solummodo verba protulisse Baptistam, quæ ab Euangelista scripta sunt: maximè cùm illa sufficiens esset testimonium; imo nec Euangelistam in re tanti momenti omittere vllū verbum, quia testimonia sunt omnino fideliter referenda. Cum articulo habetur vox in græco (Ecce agnus ille). notandum est Euangelium referre Ioannem

Universidad de Deusto
Biblioteca

& secundum Chrysost. hom 17. amouendæ verecundiæ, & timoris gratia: credibile enim erat eos subuereri, & formidare tantum ignotos, maximè cùm se rudes intelligerent, & tantum de illo magistri sui accepissent testimoniũ: interrogando ergo eos sibi conciliat, & familiares, ac audentiores facit, seque suo eos dignari colloquio ostendit. Respondent illi; *magister vbi habitas?* Magistrum vocant, quia ab eo discere volebant, vt notat Cyril. lib. 2. cap. 8. quia verò rem magni momenti scire cupiebant, locum quietum, & tempus commodum quærebant. Non enim res graues vbique sunt tractandæ, nec quouis tempore. iam enim Christus recedebat à loco, & in via erat, & iam declinabat in vesperũ dies, quærunt, *vbi habitas?* quasi dicerent, cupimus scire nunc abs te, vbi habites, vt mansione cognita, opportunius tecum colloquamur: & à te discere, vt à magistro, valeamus.

ANNOTATIO LXXIII.

Quid significet Rabbi.

CHRYSOST. hom. 17. dicit eos statim voluisse interrogare, non in aliud tempus differre: locum tamen aptum quærebant, nempè hospitium. Magis placet, quod dictum est; sciebant enim horam seram esse, & dubitabãt, ne magistro essent molesti. Iam eorum incipit elucere fides, magistrum vocant, quem nunquam sic vocatum audierant, dignum etiam fide profitentur. Est autem apud Hebræos significationis excellentioris Rabbi, quàm apud Latinos Magister, & apud Græcos διδάσκαλος, quia est à verbo רב quod significat multiplicare, quasi homo multa scientia, & virtute præditus: propterea ab Euangelista retentum est, & interpretatum Græco sermone. nec est verum, quod aliqui dicunt, significare idem, quod magister meus. putant enim illud Iod esse affixum, quod ex imperitia hebræi sermonis procedit: Nam Iod est de nominis integritate. nec est in hoc loco affixum, quod sæpè fit in multis nominibus, & Euangelistæ authoritas id probat. nam interpretatus est Magistrum, non autem magistrum meum. Illud autem verbũ *habitas* sæpius significat, vbi manes, quod ad mansionem hospitij pertinet: & eodem verbo vsus est Euangelista, quando dixit de his duobus, mansisse illo die apud Christum, quod non habitationem, sed quandam diuersionem, & hospitium importat. & hac ratione soluit Chrysost. hom. 17. dubitationem, quæ suboriri poterat ex illo Luc. 9. Filius hominis non habet, vbi reclinet caput suum. Christus enim non habebat domum, aut diuersorium proprium: & hoc dicitur à Luca; non tamen negat, quin maneret, aut diuerteret ad domum, aut hospitium aliquod.

A

B

Dixit eis, venite, & videte.

COMMENTARIVS.

NON iudicauit Dominus intempestiuum aliquid, quod ad salutem spiritualem pertinebat, sed statim allicit eos, & inuitat ad colloquium & doctrinam, *venite*, inquit, *& videte* vbi maneam. Nulla mora in quærenda salute spirituali laudanda est: vtilitatis enim retardatio, vt probè dicit Cyril. lib. 2. cap. 9. detrimentum adfert semper. docemur hic, inquit Chrysost. hom. 17. ad diuinarum rerum doctrinam, nullum tempus esse intempestiuũ, quamuis aliena domus ingredienda sit, & magnus, ac clarus vir ab obcuro petendus, & intempestiuè. Nunquam enim huius doctrinæ occasio contemnenda est.

Venerunt, & viderunt, vbi maneret, & apud eum manserunt die illo. hora autem erat quasi decima.

INVITATI discipuli tanta Magistri benignitate venerunt cum illo, & viderunt, vbi maneret, & illo die manserunt apud eum; vt autem, quantum temporis manserint Euangelista declaret, tempus quando venerunt, describit; *erat hora quasi decima*, quod intellige à solis ortu; nam Iudæi ab ortu ad occasum solis numerabant diem, & duodecim horis, totidemque noctem diuidebant: decima ergo hora ab ortu iam propè ad occasum est solis, manserunt ergo cum Domino tota illa nocte, à decima vsque ad ortum sequentem. quid audierint à tanto Magistro, & Domino, & tã benignè eos accipiẽte, Euãgelista nõ narrat: tamẽ effectus indicat; sic enim edocti fuerũt, vt alios ad Magistrũ cõ discipu-

discipulos trahere, & allicere procurarent. Chrysost. homil. 17. legit causaliter illa verba vltima, sic, *erat enim hora*, & refert ad tempus, quando Dominus dixit; venite, & videre, tanquam causa sit, cur Dominus non expresserit, vbi habitaret, sed tantùm ad videndum inuitaret. Mihi videtur, si causaliter sunt verba legenda, potius causam significare, cur manserint cum illo eo die, nẽpè nocte, quia dies aduesperascebat, nec tempus erat colloquendi, nisi mansissent illa nocte: communiter continuandi coniunctio legitur, & sic in commentario exposuimus.

Erat autem Andreas frater Simonis Petri vnus ex duobus, qui audierant à Ioanne, & secuti fuerant eum.

VNVM discipulorum, qui secuti sunt Dominum, nomine proprio indicat Euangelista, alterius tacito nomine. Causa huius rei est, quia qua ratione Petrus sit vocatus, & ad Dominum venerit, describere intẽdebat, propterea què non à principio nomen eius declarauit; sed postquam à Christo edoctus est, & fratrem allicere studuit. Erat primò Andreas Ioannis discipulus, magnumq; magistrũ, cum multo maiori commutauit, tantumq; fuit noui magistri doctrina illustratus, & delectatus, vt non priori magistro fratrem Simonem, sed Christo Domino lucrifecerit, & quem non ad priorem magistrum allexit, ad posteriorem solicitè inuitauit, & perduxit.

ANNOTATIO LXIV.

Quis fuerit comes Andreæ, quando apud Christũ man sit.

Simon & Simeon diuersa significãt.

EVthymius, alterius nomen filuisse Euangelistam affirmat, quia vel insignis non erat, nec notus, vel quia ipsemet erat, qui hæc scripsit, vt dicunt aliqui. Epiphan. hær. 51. dicit hunc esse aut ipsum Ioanem, aut Iacobum fratrem, filios Zebedæi. Attende rursus duo hæc nomina Simon, & Simeon valde esse diuersa, tàm in significatione, quàm in Ethimologia; Simon enim apud Hebræos שמעון à verbo שמן quòd impinguari significat, quasi pinguedo, aut impinguatus: & hoc nomẽ reperitur 1. Paralip. 4. Simeon autẽ est apud Hebræos שמעון à verbo שמע quod significat audire, sculptare, aut obedire, quasi obediens, seu obedientia. & hoc erat nomen vnius ex filijs Iacob. Gene. 49. & illius Simeonis, Luc. 2. qui Christum infantem in vlnas accepit. Petrus autem non hoc, sed prius nomen sortitus est, rectèque illi conuenit: Fuit enim gratia, donis, & prærogatiuis spiritus, valde à Christo impinguatus.

A

Inuenit hic primùm fratrem suum Simonem, & dicit ei, inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christus.

COMMENTARIVS.

DISCEDENS domo, in qua cum Christo vna manserat nocte, primùm inuenit fratrem suum Simonem. vox illa *primum* comparationem quandam insinuat, & aliqui legunt, prior, seu primus inuenit, & Euthym. & Epiphan. hær. 51. sic legunt, & tunc sensus est. Vnus illorum discipulorum, qui Andreas dicitur, prior altero inuenit Simonem, quasi diuisi essent: & separati duo illi, & Simonem quærerent, inuenit autem eum prior frater eius Andreas, & inuento dicit, *inuenimus Messiam, qui dicitur Christus*. Potest etiam illud primum referri ad Simonem, sitque sensus; discedenti Andreæ à Christo primus occurrit Simon: melior, & magis proprius est prior sensus. *inuenimus*, vt notat Chrysost. hom. 17. verbum est animi desiderantis & expectantis Christi aduentum. cùm enim iam audissent à Ioanne prius, Christum statim venturum, & medium stare inter eos, desiderabãt magno affectu agnoscere quis esset. prolatum est autem hoc verbum ab Andrea cum exultatione quadam, vt notat Euthym. Messias Latinè vnctus, Græcè Christus dicitur, & est cũ articulo, quia multi in scriptura dicti sunt Messiæ propter vnctionem, per quãdã tamen excellentiam, & antonomasiã, qui promissus erat & expectabatur Christus, dictus est ille Messias. Euangelista interpretationẽ adhibet, qui Græcè Christus dicitur: retinuit autem nomen hebraũ, tum ob nominis reuerentiam, quia

Universidad de Deusto
Biblioteca

tiam,quia in scriptura sic appellatus est, tum propter Iudæos,qui sub hoc nomine eum intelligebant,& expectabant: vt veniſſe credatur ille idem qui expectabatur.in eo autem, quòd voce plurali vtitur, non se solũ,sed alios etiam inueniſſe Christum insinuat, vt vel sic sibi à fratre fidem conciliet,aut etiam quia tanquam commune fratri inuentum bonum nunciet. Chryſost. hom. 17. dicit etiam tũc adfuiſſe cum Andrea illum alium discipulum,qui cum eo secutus erat Christum,quamobrem rectè numero plurali locutus est, quia suo,& alterius,qui aderat,nomine loquebatur;sed verior est prior expositio. nam ille alius non aderat, quando Andreas inuenit fratrem.

ANNOTATIO LXXV.

De nominib' Christi Domini.

ADVERTENDVM est, Messiam nomen esse hebræum,idem significãs,quod Græcè Christum,vtrumque autem idem, quod Latinè vnctum.Est autem in veteri scriptura nomen commune appellatiuum: qui enim sacro vnguento vngebantur, Christi & Messiæ nomen sortiebantur. Erant autem tria genera personarum vnctione sacra vnctarum;Summi Sacerdotes,vt constat Exod.29.Reges, vt habetur 1. Reg.10.16.& alijs in locis. Et Prophetæ aliqui insignes. Eliſæus enim vnct' est 3. Reg. 19.Omnes hi Christi, seu Messiæ nomine appellabatur:per quandam verò antonomasiam & excellentiam nomen Christi seu Messiæ accommodabatur Christo nostro promisso in lege. in quo omnes gentes erant benedicendæ,qui venturus à Iudeis credebatur,& expectabatur. Psal.2. Aduersum Dominum, & aduersum Christum eius.Dani. 9.Post sexaginta duas hebdomadas occidetur Christus.multa sunt huiusmodi testimonia, in quibus Christus per excellentiam significat verum Christum & Saluatorem. Hoc autẽ factum est duabus de causis,quarum prior est,quia Christus poster in se vno complectitur omnes vnctionis causas.ipse enim Rex est.Psal.2.Ego autem constitutus sum Rex ab eo: ipse est Iumnus sacerdos. Psal.109. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech:ipse etiam est Propheta.Deuter.18. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum,nec præter ipsum, quispiam alius fuit, qui simul haberet tres istas dignitates. Fuerunt quidem Reges, & Prophetę,fuerunt Sacerdotes,& Prophetę, nemo tamen simul Sacerdos, Rex,& Propheta,præter Christum nostrum inuenitur: ideo nomẽ Christi & Messię ipsi accommodatum, & vt ita dicam, appropriatum est. Posterior causa est, eius singularis vnctio:illi enim in veteri testamento vngebantur vnguẽto materiali, & si qui spirituali vnguento, nimirum gratia,vncti erant, quales Patriarchæ ante legem,de quibus dictum est Psal.104.Nolite tangere Christos meos (hoc enim loco vtuntur Basil. & Hieron. contra Iudæos, vt probent Christos dici ab vnguento etiam spirituali) erat tamen gratia finita & infusa,qualis datur hominibus meris: At Christus noster multò aliter vnctus fuit. illa enim humanitas vncta est ipsa diuinitate, quæ illi vnita erat: quantum ergo superat diuinitas creaturam, tatum superat vnctio Christi cæteras vnctiones, de

Duabus de causis Dominus per excellentiam dicitur Christus.

Psal.104.

A qua vnctione dictum est, Act.10. quomodo vnxit Dominus Spiritu sancto.& Isa.61.Spiritus Domini super me,eo quod vnxerit me.dicitur super me,quia diuinitas illi humanitati verè vnita erat, & per eam sanctificabatur; ideoque Psal.44. dicitur vnctus præ participibus suis. Hanc vnctionem doctè explicat Origen.lib.2.de princip.cap.6.Hinc factum est, vt gratia infusa Christi sit sine mensura, & super omnes gratias, imo à qua cæteræ dimanarũt.& dimanãt:propter has duas causas Christi & Messiæ nomen Christo Saluatori nostro accommodatum est, & velut proprium factum.

Isa.61.

Psal.44.

B

Interrogabit aliquis, cur non est retentum nomen hebræum, vt diceretur Messias,sed in Græcum trãslatum est/appellamus enim Christum. Huius rei causa mihi ea videtur esse, vt per id significetur Christus Saluator Iudæorum & gentium,Euangeliumque esse commune omnibus.Rom.10. Christus ad iustitiam omni credenti. hoc autem significatum est nomine hebræo Iesu, quod Domini Saluatoris proprium est, retento, & nomine hebræo altero in Græcũ mutato:vt sicut nomen hebręũ, & græcum est, nempè Iesus Christus, sic ipse gentibus, & Iudæis saluator agnoscatur. hac eadem de causa August. lib.de Spiritu & litera,cap.32.& ser.13. de verb.apost. dicit à Paulo Rom.8.& Galat.4.dictum esse, Abba Pater, græce,& hebraicè.Hæc de hoc nomine.

Cur non retentum sit hebraum nomen Messias,sed in græcum Christos vnctus.

C

Quandoquidem autẽ huius nominis mentio facta est,non erit absre totius nominis rationem exponere. Aduertendum ergo est, in nouo testamento quatuor modis Christum nominari,nempè Christum, Iesum,Christum Iesum, & Iesum Christum. de primo,nempè Christi nomine hactenus diximus, reliqua explicanda sunt. Iesus nomen est proprium & distinctiuum Christi,sicut inter nos vnus Petrus, alter Franciscus vocatur, & vnusquisq; suum nomen proprium habet,ita Christo impositum est nomen proprium IESVS. Est autem hebræum nomen, idem significans, quod Saluator.Sic enim Matth.1. habemus ab Angelo expositum;Vocabis,inquit,nomen eius Iesum;ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorũ. Circa quod nomen duo posset aliquis quærere. Vnum,cùm totius Trinitatis sit saluare,tam enim Pater,quàm Filius, & Spiritus sanctus simul,& indiuisè salutem efficiunt, & remittunt peccata, dant gratiam & glo-

De nomine Iesus.

D

E

& gloriam. Quid est, cur nomen Saluatoris imponitur tanquam proprium Christo,nempè filio Dei incarnato? Respondeo, id esse factum ad significandum verè quidem Deum salutem efficere,tamen modum eam efficiendi exhibitum esse per Christum Dei filium & hominem. Ipse enim est, qui satisfecit pro criminibus nostris,factus propitiatio pro mũdi peccatis,1. Ioan.2. Ipse est qui meruit veniam,& gratiam nobis,ipse factus est nobis sapientia à Deo, iustitia, & sanctificatio, & redemptio,1.Cor.1.Ipse mediator Dei & hominum, in quo instaurata sunt omnia ,Ephes.1. Propter hæc nomen Iesu proprium sibi obtinuit;quia hæc non communia Trinitati, sed propria opera eius sunt. Alterum est,cum nõ tantùm sit Saluator, sed etiam iudex hominum , vt Act. 10. Ipse est,qui constitutus est à Deo iudex viuorum & mortuorum. Ioan. 5. Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio: cur nomen potius à saluando, quàm à iudicando sumptum est, maximè quia omnes iudicabit,non autem omnes saluabuit effectu,quia multi peribunt? Responderi posset,nomen à saluando impositũ,quia prius venit saluare, postea iudicaturus est omnes. Rectè id respondetur,tamen nondum est perfecta responsio,nec integra causa. Dicendum ergo est, nomen acceptum à saluando, quia quamuis venturus sit iudicare, tamen non assumpsit carnem paribilem, nec factus est homo,nisi vt saluaret.Si enim non voluisset saluare,non erat cur ad iudicium faciendum indueret carnem: hoc enim carne non assumpta potuit fieri perfectissimè;ad saluandum autem & redimendum,eo modo quo saluati sumus,carnem induere oportuit.Et ideo ab hoc munere accepit nomen , quod Ioan.3. dictum est,Non,inquit,misit Deus filium suum,vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum. hęc de nomine IESV.

Non venit à iudicãdo, sed à saluãdo Dominus nomẽ assumpserit.

A

B

C

D

Cur Iesus Christus, & quandoq; inuerso ordine Christus Iesus dicatur.

Dicitur etiam vtrumque simul, nempè Iesus Christus,seu Christus Iesus propter Iudæos, Hæreticos, & Catholicos, varijs tamen ex causis.propter Iudæos quidem sic dictus est, in confusionem eorum, & significemus eundem esse Messiam, seu Christum in lege promissum,& eum, qui Iesus dictus est: dicentes ergo Christum Iesum, seu Iesum Christũ, fatemur Iesum , quem colimus in nouo testamento esse illum Christum, qui promissus erat.1.Ioan.5.Qui credit quoniã Iesus est Christus. ex Deo natus est.& Matth. 1. De qua natus est Iesus, qui vocatur Christus. rectè ergo Ambr. Phil. 2. adnotauit hoc nomine Iesu Christi,aduentum eius in carne esse iam completum significari. Aduersus hæreticos etiam hoc nomen proferimus, quia fuerunt olim, qui alium Iesum , alium Christum esse dicerent, vnumque passum , alterum miracula fecisse affirmarent. cuius hæresis meminerũt Tertul. libr. de carne Christi, & Irenæ. lib.3. cap.11.contra quam dicitur,1.Ioan.4. Omnis, qui soluit Christum, ex Deo natus non est. Soluere Christum est, vnum Christum , alterum Iesum fuisse,dicere;at nos vnum,& eundem cõfitentes dicimus, Iesum Christum , seu Christum Iesum. Hoc etiam nomen propter Catholicos proferimus,quia per ipsum integram & perfectam fidem Christi confitemur. quamuis enim Iesus & Christus vnum & eundem significent Dei filium & hominem , tamen Iesus propter diuinitatem dicitur; non enim ille homo saluaret, nisi Deus esset: Christus autem propter humanitatem: non enim vnctus est, nisi ratione humanitatis, vt docet Hilar. lib. 11. Trinitat. qui ergo Iesum Christum dicit, Christum Deum & hominem confitetur: atque hæc fides est nostra, ad salutem necessaria. Ioan.17. Hæc est vita æterna , vt cognoscant te Deum verum,& quem misisti, Iesum Christum . Deinum dicitur Iesus Christus, & Christus Iesus : Christus Iesus propter ordinem temporis;præcessit enim lex , & promissio Euangelium & veritatem. Philip. 2.Hoc sentite in vobis,quod & in Christo Iesu.Gala.5.In Christo Iesu nec circuncisio aliquid valet.Iesu enim nomen ad Euangelium, Christi verò ad legem pertinet. Iesus Christus autem dicitur propter ordinem dignitatis:nam perfectius est Euangelium lege,& veritas promissione.Matth.

1.Ioan.4.

1.Liber generationis Iesu Christi.

Et adduxit eum ad Iesum.

COMMENTARIVS.

DVBIVM non est,vt rectè dicit Chryſost.hom.17. Andream Simoni omnia, quæ facta sunt,& quæ à Christo audiuit,narrasse, & vsum esse verbis, quibus eum inuitaret ad Christum; at Euangelista effectum describit,aliis silentio præteritis,*adduxit*, inquit,*eum ad Iesum*: forsan quæ Andreas Simoni narrauit,siluit; ne Simonem efficacia potius persuasionis Andreæ, quàm Christi iam secreta, ac occulta virtute trahentis motum , & excitatum esse arbitraremur. Adduxit autem eum ad Iesum à quo perfectè instruendum sperabat. hoc fraterni animi , cognati amoris, & sinceri affectus officium est, vt in spiritualibus quàm diligentissimam curam adhibeamus,vt inuicem opitulemur: Admiranda est hoc loco profectò diuina sapientia,Simonem, qui maior Andrea futurus erat, per minorẽ instrui, & ad se adduci, voluit ne maior à mino-

Universidad de Deusto
Biblioteca

à minori discere erubescat, & vt dignitatem Petro non ob sua merita, sed ex gratia ei datam fuisse ostenderet.

Intuitus autem eum Iesus, dixit, Tu es Simon filius Ionæ, tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.

NON oculis tantùm corporis, sed etiam internis Dominus Petrum intuetur. qua autem de causa Dominus intuitus sit eum, sequentia explicant: occulta enim manifestat. *Tu es Simon, filius Ionæ*: quē nunq̃ viderat, nec audierat, nomine proprio vocare, nomen Patris indicare, virtutis supernaturalis erat: intuitus ergo est eū, rursus quæ futura erāt, prædicit, *vocaberis Cephas*, quod Euangelista interpretatur significare lapidem. Petrus enim Græcè, significat petram, seu lapidem Latinè. quibus verbis dignitatem & prælationem Simonis super omnes Apostolos prænunciat, & primatum futurum eius, in ipso nomine insinuat. Nomen antiquum eius reuelat, & nomen nouum super-imponit. Vbi attende Petrum non mutasse nomen, sed antiquo superadditū esse nouū: dictus est semper Simon Petrus. in nomine antiquo conuenit cum alijs Apostolis, qui suis nominibus nominati sunt, super id verò additum est hoc nouum: vt Petrus Apostolus etiam vt alij esse significetur, & super apostolicam dignitatem vltra alios auctus esse primatu noscatur. nam inter Apostolos primus est dignitate & prælatione, *Tu*, inquit, *es Simon*, nomen hoc non amittes, sed vltra vocaberis Cephas. Meminit etiam Dominus nominis Patris eius, non solùm, vt ex reuelatione nominis proprij, & Patris, quod occultum videbatur, fidem sibi cōciliaret; sed vt se certam cognitionem habere de eo indicaret, ne audiens Petrus tam honorificum nomen, dubitaret intra se, an fortè Christus nouerit quis ipse esset, erat enim homo inferioris conditionis, propterea dicit Dominus, noui te perfectè, tu es Simon, tu es filius Ionæ, & etiam si talis sis, vocaberis Cephas. quod nomen est Syriacum, significans non qualemcunque lapidem, sed magnum lapidem, qualis in fundamento ponitur, & hoc idem significat Græcè πέτρος. est enim nomen appellatiuum etiam Græcè, Latinè autem est tantum proprium. Lapidem enim non vocamus petrum, sed petram. Ex hoc nomine, Cephas, sumimus argumentum, tempore Christi multa vocabula iam esse ex Chaldaico sermone sumpta ab Hebræis: post captiuitatem enim Babylonicam hebræa lingua suam amisit puritatem. Quod autem Ioan. vltimo, dicitur filius Ioannis, hic autem filius Ionæ, & similiter Matth. 16. nulla est contradictio. Ionas enim idem est, quod Ioannes, sed abbreuiatum nomen, vt solet fieri in vulgari sermone sæpè, vbi abiecta litera, aut syllaba aliqua, idem nomen breuius pronunciamus.

Simoni nouū nomen imponitur, priori etiā retento.

Quare Patris Simonis Christus mentionē fecerit.

ANNOTATIO LXXVI.

An Christus nomē Simoni imposuerit, an verò imponēdum prædixerit.

DVBITATIO occurrit, an hoc in loco A Christus imponat nomen Petro ita, vt ex nunc vocetur Petrus, an potius prædicat nominis impositionem, quo postea sit appellandus Petrus. Aug. lib. 2. de cons. Euan. ca. 17. & 53. & lib. 4. cap. 3. tenet, nomen hoc in loco ei esse impositum, vt ex nunc Cephas, seu Petrus sit dictus. At Cyril. lib. 2. cap. 12. & Chrysost. hom. 18. affirmare videntur hęc verba esse promissionem & prædictionem eorum, quæ futura erant. Hilar. cap. 19. in Matth. dicere videtur, tunc impositum, quando dictum ei est; Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Contra vtranque sententiam videtur facere, quod dicitur Marc. 3. Fecit, inquit, vt essent duodecim cum illo, & vt mitteret eos prædicare, & dedit eis potestatem curandi infirmitates, & eijciendi dæmonia, & imposuit Simoni nomen Petrus. ad hoc respondet Aug. loco citato. Hæc narrata à Marco per quandam recapitulationem, qua narrauit, non quod tunc temporis factum fuit, sed quod iam antea factum erat. Potest iterum opponi contra sententiam Aug. quia dictum est de futuro, vocaberis; videtur igitur non tunc esse impositum nomen, sed promissum: at hæc obiectio nullius est momenti. nam Genes. dixit Deus, non vocaberis Abram, sed appellaberis Abraham; & tamen tunc nomen ei est impositum, quia tunc incepit, quod futurū erat, nec aliter potuit loqui, nisi de futuro, quasi diceret; ex nunc te vocabunt Petrum. Mihi placet sententia Augustini, quamuis non careat probabilitate opposita sententia. Hoc tamen aduertendum, quod in commentario annotauimus, Simoni non esse mutatum nomen, sed amplificatum; nec enim dictum est, non vocaberis Simon, sed vocaberis Petrus: At Gen. 17. quando mutata sunt nomina Abrahæ & Sarræ, vtrunque dixit Deus, non vocaberis Abram, sed appellaberis Abraham, & vxor tua non vocabitur Sarai, sed Sara. B

Gen. 17.

ANNOTATIO LXXVII.

Vocatio hæc Simonis & Andreæ alia est ab illa, quapostea ad Apostolatum vocati sunt.

HAEC vocatio Andreæ & Simonis distincta est ab his, quæ narrantur Matth. 4. Marc. 1. Luc. 5. nec in hoc vlla est controuersia inter Doctores; imo non est dicenda propriè vocatio: quamuis enim spiritu suo, & virtute Christus ad se traxerit vtrunque, sicque interior vocatio; tamen exteriùs non sunt vocati à Christo, sed venerunt ipsi. quæ autē narrantur ab alijs Euangelistis, vocationes sunt exteriores, quando ad officium discipulorum & Apostolorum vocati sunt. & hæc propriè vocatio dicitur, cùm de vocatione Apostolorum agitur. Interior enim vocatio communis est omni fideli: nemo enim potest venire ad Christum, nisi sub ipso interius tactus, & tractus; & hæc vocatio quædam est, qua vocatione nunc vocati sunt, non tamen exteriori, qua Christus eos postea ad discipulatum & apostolatum, vt firmiter ei adhærerent, vocauit. Sequebantur ergo nunc Christum vt discipuli quidam, tamen non firmiter adhærētes, vt postea. Controuersia præcipua ea est, an historia narrata à Matth. & Mar. de vocatione horum duorum, sit distincta ab ea, quæ Luc. 5. narratur, sed ad hunc locum eam discutere non spectat, cùm constet historiam præsentem ab alijs esse, etiam nemine contradicente, diuersam. B

In crastinum voluit exire in Galilæam, & inuenit Philippum.

COMMENTARIVS.

ALIAM vocationem describit Euāgelista eodem fermè tempore factam, *Voluit*, inquit, *exire in Galilæā*. Quę hactenus narrauit, in Iudęa facta sunt: at nunc placuit Christo redire in Galilæam. Dicit autem *voluit exire* quia spōte, & proprio motus arbitrio, seu nulla persecutione impulsus voluit reuerti; præterea vt quod statim narratur, non casu aliquo, sed diuino consilio & voluntate factū Euangelista subindicet, nēpe Philippū inuenisse, & vocasse. Dicitur aūt hoc factum in crastinū, seu crastina die, ab illa nempè die, in qua Petro dixit, tu vocaberis Cephas; non autem à die, quando illi duo secuti sunt eum: nam illa nocte cum eo manserunt, die orto Andreas recessit, & inueniens Simonem, adduxit eum ad Dominum. hoc igitur die non recessit in Galilæam, sed die crastina à die, quando venit ad eum Petrus: vtrum autem eodem die venerit ad Christum Petrus, quo ab Andrea inuentus est, an alio, incertum est: tamen probabilius est, eodem die venisse, & postridie Dominum in Galilæam exisse. dicitur autem exire, quia relicta Iudæa ibat in Galilæam. Epiph. hær. 51. dicit illa die, qua secutus Andreas venit ad Dominū, inuenisse Simonem, sed id fieri non potuisse ex eo patet, quia illa nocte mansit cū Christo. Epiph. tamen forsan diem ab occasu in occasum computauit.

Et dicit ei Iesus, sequere me.

VOCATIONE exteriori ad se vocat Philippum, nec tamen defuit interior, tanto maior, & efficacior, quanto minus Philippus instructus erat exteriori magisterio. Nec leuitatis fuit Philippū seq Dñm, sed efficaciæ verbi Dei: non aliud audiuit Matth. vt refert ipse, ca. 9. quando relictis omnibus secutus est eum; quàm, sequere me. Irridebat Iulianus Apostolos, vt refert Hieron. Matth. 9. & leuitatis arguebat, quod tàm citò secuti essent Christum simplici verbo vocantem; nec considerabat impius, fortius, & efficacius, omni syllogismo & ratione esse verbum Dei. Si leues fuerunt Apostoli obediendo voci diuinæ, appellet Iulianus leuē Lazarum, qui quatriduanus surrexit vnica voce Christi. Appellet etiam leues, infirmos, & cœcos; quos verbo simplici Christus sanauit; si ergo non leuitas hæc, sed efficacia est verbi Christi, profectò nec leues erant Apostoli, qui verbo audito, secuti sunt eum: rectius dixisset Iulianus; si nimis rebelles, & duros, & insensatos eos appellasset, qui tāto verbo credere, & obedire noluerūt, & tunc incredulos Iudæos, & se ipsum meritò damnasset. Euthy. asserit Philippū vidisse illos, qui Christum sequebantur, & eo esse ipsum adductum ad fidem. Melius dicit Cyril. li. 2. ca. 13. id ver-

Virtus & potentia vocātis, non leuitas vocatorū, eos trahebat ad Christum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

13.id verbi efficaciæ tribuens,& bonæ dispositioni Philippi,quæ tamen à Deo erat. non enim Philippus à Petro, aut Andrea aliquid ex gestis intellexerat, quia breuitas temporis id impedire videtur.

Erat autem Philippus à Bethsaida ciuitate Andreæ & Petri.

GALILAEVS erat Philippus,& eiusdem patriæ cum Andrea & Petro, quæ dicebatur Bethsaida.huius ciuitatis nequitiam exprobrauit Dominus, & ei valde comminatus est, Matth. 11. mitiusque fore terræ Sodomorum, quàm illi,iudicium prædixit.Væ,inquit,tibi Bethsaida,væ tibi Corozain,&c. & è medio tantæ prauitatis tres Apostolos insignes eduxit, vt vbi abundauit malitia, superabundet gratia, quæ non meritis proprijs vocatorum , sed vocantis benignitati tribuatur. Memorat autem Euangelista hos esse tres de Galilæa,& Bethsaida in opprobrium Iudæorum:nemo enim ex tribu illa venit ad Dominum,ex qua nasciturus expectabatur. Primi,qui ad ipsum venerũt, & vocem eius audierunt, Galilæi fuerunt, & de ciuitate,vbi peccata abundabant:atque hac de causa adiunxit Andream & Petrum etiam de eadem esse ciuitate, vt impleri iam insinuet, quod prædictum erat per Isaiam cap.9. Primo tempore alleuiata est terra Zabulon,& terra Nephtalim via maris trans Iordanem Galilææ gentium, populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam.Terra,quæ prius passa est flagellum,recepit primò misericordiam, & vbi regnauit peccatum, abundauit gratia in primis Apostolis & fidelibus. Erat Bethsaida pagus in tribu Isachar ad litus maris Galilææ inter Capharnaum & Magdalum.Apud Hebræos idem significat,quòd apud Latinos domus venationis.

Tres Apostoli de ciuitate Bethsaida vocati.

Isa.9.

Inuenit Philippus Nathanael,& dicit ei.

NON casu,sed studio diligenti conquisitum, vt dicit Cyril. lib. 2. cap. 14. Philippus inuenit Nathanael sibi familiarem &amicum, vt tanti thesauri inuenti participem faciat: vt enim Andreas fratrem,sic Philippus Christo lucratur amicum.Erat autem Nathanael de Cana Galilææ, vt habetur Ioan. 21.Vir in scrutandis scripturis diligentissimus, vt Chrys.hõ.19.& Cyril.li.2.ca. 14.annotant,& eodẽ aduentus Christi,quo Philippus tenebatur desiderio.Aliqui fratrem ipsius Philippi existimant,sed sine fundamento: si enim frater esset,non id dissimulasset Euangelista, sicut nec dissimulauit Andream fratrem esse Petri;nec id verisimile est. nam Nathanael de Cana Galilææ,Philippus de Bethsaida erat.Ex narratis,hæc omnia,non in Iudæa,sed postquam Christus in Galilæam peruenit,facta esse deducimus:nam dictum est, Christum voluisse exire in Galilæam,& iussisse Philippum sequi,& sine dubio tũc Christum euntem in Galilęam secutus est. cùm autem peruenisset Canam, tunc quæsitum iuit Nathanaelem,qui erat de ciuitate illa, & inuentum ad Christum duxit,vt in sequentibus refertur.

Quem scripsit Moyses in lege, & Prophetæ, inuenimus Iesum,filium Ioseph à Nazareth.

ANNVNCIAT Christum venisse, & sensus est ; inuenimus Messiam prædictum & promissum in lege à Moyse,& à Prophetis,& is est Iesus filius Ioseph à Nazareth;*inuenimus*:vox est annunciantis rem nouam & magni momenti,ac vtilitatis,sicut qui magno & insperato inuento thesauro cum gaudio alijs nunciat,eosque participes facit.Inuenimus thesaurum,quasi non ego solus,sed & tu,& omnes qui sperabamus,inuenimus, quod tanto desiderio expectatum est.Sciebat Philippus Nathanaelem virum doctum,& in scripturis versatum,propterea sic cum eo loquitur, *de quo Moyses scripsit, & Prophetæ*: simul etiam,vt per hæc verba explicet illum eundem Messiam,qui à Iudæis expe-

dæis expectabatur,nec solum Messiam inuentum,sed quis sit, etiam enũciat, & circunstantias accumulat(vt quis sit,intelligat) nominis, parentis, ciuitatis:est,inquit,Iesus,filius Ioseph à Nazareth.vocat filium Ioseph,quoniã non dum erat in fidei mysterijs plenè instructus: vulgo autem filius Ioseph reputabatur,& quia educatus Nazareth,Galilæus,& Nazaræus existimabatur.

Et dicit ei Nathanael,à Nazareth potest aliquid boni esse?

NAthanael peritus scripturarum,sciebat Christum venturum de Bethlem Iudæ; sic enim Mich.5.scriptum erat;& id Scribæ & Principes Sacerdotum Herodi quærenti respõderant. Audiẽs aũt esse à Nazareth Galilęę,obiecit non negando, sed admirando potius,& dubitando,*à Nazareth aliquid boni esse potest?* quasi diceret;à Nazareth nihil insigne, nihil egregium speratur; quomodo ergo Christus verus de Nazareth exire potuit?Inferius Iudæi hoc idem responderunt Nicodemo.Ioan.7.Scrutare scripturas, quia de Galilæa Propheta non surgit.Non est silentio pretereunda docta,& prudens humilitas Nathanaelis,vir doctus,in scripturis versatus,audit ab homine illiterato rem nouam,& summi momenti:scit scriptum per Prophetã, qui errare non poterat,Christum de Bethleem Iudæ venturum;audit Galilæum, & de ciuitate infima,admiratur ac dubitat;non tamen omnino negat, nec exprobrat Philippo ipsum deceptum esse, idque fieri non posse, sed cum admiratione quadam, quamuis dubitando, respondet;*à Nazareth potest esse aliquid boni?* humilitatis verbum est,sed doctæ & prudentis : quia quamuis prima facie hoc contrarium prophetiæ videretur,reuera non erat, sed maximè conforme: nam oriundus,& ortus est in Bethleem,conceptus,& educatus in Nazareth, & vtrumq; prædictũ erat per Prophetas: vt enim per Micheã dictum est futurum de Bethleẽ,ita futurum Nazaræum,vt habetur Matth .2. prædictum est. nouit vir doctus & humilis rem difficilem,tamen non de genere earum,quę fieri non poterant,ob id admiratus & dubitans respondet.Multò aliter se habent hæretici,& maximè nostri temporis,statim ac vnam voculam scripturę suo iudicio intellectam,& expositam habent,contemnunt non vnum, non illiteratũ hominem,sed omnes Doctores,totam antiquitatẽ,totã Ecclesiam. Non tale testimoniũ habent hæretici pro suis erroribus,quale habuit Nathanael cõtra ea,q̃ dicebat Philippus: & tamen pertinacissimè & imprudentissimè suũ iudiciũ Ecclesiæ toti præferunt.Stulti hominis est,qđ aliter, quã putat,fieri potest,contra cõmune hominũ iudiciũ tueri,& defendere velle. meritò à Christo Nathanael laudatus,& famæ celebritatem consecutus est.

Christus Nazaræus dictus.

ANNOTATIO LXXIIX.

Quo sensu intelligenda responsio Nathanaelis.

AVG. tract.17. superiorem sententiã duob⁹ modis dictã esse posse affirmat. Vnus est interrogandi.Alter est affirmãdi.ipse Aug.affirmanter dictã esse magis probat, quasi Nathanael Philippo consentiens,asserat à Nazareth posse exire Christum.At Cyril.l.2.c.15.& Chrys.hom.19.per modum dubitationis,& interrogationis sententiam legunt,& ea videtur legitima expositio. Viro enim perito in scriptura difficultatẽ faciebat sermo Prophetæ Christũ de Bethleem futurũ prædicentis, huic expositioni fauet,quod sequitur à Philippo dictum;Veni,& vide:quasi diceret,veni,& experiẽtia cognosces veritatẽ,& acquiesces.

Dicit ei Philippus,veni,& vide.

COMMENTARIVS.

Philippi humilitas & prudentia.

NON defuit Philippo humilitas & prudẽtia, dum admiranti, & dubitãti Nathanaeli respondet;humilitas quidẽ, dum non se in ea quæ nescit ingerit,sed suam ignorantiam fatetur.nesciebat tunc Philippus scripturas, adhuc difficultates soluere non valebat,ab ijs,quę nescit,abstinet. Prudentia verò,dũ ad Christũ,qui verus doctor erat, venire inuitat,à quo nodi solutionẽ accepturum Nathanaelẽ non dubitabat.imò subtiliter vtitur illius admiratione ac dubitatione,vt eum ad Christũ alliciat, quasi dicat;tu admiraris rẽ grandem & difficilem,*veni & vide*,facilimè te ab hac admiratione,& dubio liberabis,*veni , & vide*, aditum facilem & breuem veritatis tantæ intelligendæ

habes, *veni, & vide*, & experientia, si venis, comperies, quæ tibi nuntiaui, vera esse. Sperabat Philippus benignè recipiendum Nathanaelem à Christo, quia eius iam benignitatem & mansuetudinem erat expertus: propterea sedulò curè promittit Nathanaeli omnia, *veni*, inquit, *& vide*.

Vidit Iesus Nathanael venientem ad se; & dicit de eo: ecce verè Israelita, in quo dolus non est.

ALLECTVS à Philippo Nathanael venit ad Christum: aderant ibi alij quãdo accessit Nathanael; dum autem eum vidit venientem, iis, qui aderãt, de eo pronunciauit, *Ecce verè Israelita, in quo dolus non est*. hęc verba sunt à Christo prolata, quando proximus iam erat Nathanael, ita vt verba eadem audierit. Non adulandi, solumue laudandi eum gratia hæc affirmauit Dominus, sed præcipuè, vt occulta cordis eius manifestando, eum illuminaret, & ad fidem pertraheret. Dei enim solius est, quæ in corde sunt hominum, nosse: vocat eum verum Israelitam, id est, legis illius obseruatorem, sicut nunc qui legem Christi obseruat, vt oportet, dicitur verus & perfectus Christianus. Simplicitatem verò cordis eius commendat, *in quo*, inquit, *dolus non est*; tũ quia vir doctus cùm esset, non est vsus argutijs argumentorum cõtra Philippum, sed admiratur potius, & credit fieri posse, quod Philippus nunciabat, quamuis sacræ scripturę repugnare videbatur; tum, ne circunstantes arbitrarẽtur illum, quem doctorem nouerant, calumniandi, aut contradicendi studio accessisse; tum demum, quia carere dolo virtus est maximè ad intimum pertinens cordis, & idcirco eum laudat, vt se cordis scrutatorem ostendat. alluditque ad illud Psal. Beatus vir cui non imputabit Dominus peccatum, nec est in spiritu eius dolus. in eo quòd verus Israelita prædicatur; non imputabit ei Dominus peccatum; alterum verbum expressum est, nec est in eo dolus. Duos Paulus ad Rom. 9. Israelitas descripsit, quidam sunt secũdum carnem, qui ex Abraham & Iacob secundum carnem descendunt; quidam sunt secundum spiritum, qui fidem Abraham & Iacob sequuntur veram & viuam: non autem omnes, qui sunt Israelitæ secũdum carnem, sunt secundum spiritum; nec contra, qui sunt secundũ spiritum, omnes sunt secundũ carnem. Nathanael secũdum carnẽ, & secundũ spiritũ erat, ob id à Christo verè Israelita prædicatur.

Psal. 32.

Verè Israelita quis dicatur.

Dicit ei Nathanael, vnde me nosti?

MIRATVR Nathanael occulta cordis sibi reuelata ab eo, cui nec de facie notũ se esse arbitrabatur, & cum admiratione interrogat, *vnde me nosti?* Si Nathanael se talem non esse, qualem Christus pronunciauerat, cognouisset, non, vnde me nosti? sed non me nosti, respondisset. Si non desiderio Christum cognoscendi flagrasset, laudem humilibus verbis refutasset; At quia veritatis amator erat, negare non est ausus, quod auctor veritatis affirmauerat: & quoniam humilitati studebat, id expressè non confirmauit, sed Christum cupiens cognoscere, admirationis interrogatione est vsus; in qua non negatur veritas, & dum tacitè approbatur, non læditur humilitas, simul etiã Christi cognoscendi non deseritur via, dum interrogatione responsum postulat, per quod veritatem assequendi aperitur via.

Respondit Iesus, & dixit ei, prius, quàm te Philippus vocaret, cùm esses sub ficu, vidi te.

MIRABILIS est Christi responsio. interrogatus de modo, quo nouerit Nathanaelem, occulta ei duo manifestat, dicitque, *antequam te Philippus vocaret, cùm esses* &c. id est, vidi Philippum te vocãtem, & antequam te vocaret, quando tu eras sub ficu, ego te vidi: non dicit noui te; sed vidi, præsentiam diuinitatis suæ insinuãs, qua cũctis adstat, & præsens omnia videt. Quantũ ex verbis deduci potest, antequã à Philippo vocaretur, Nathanael in loco aliquo occulto

Quorsum dicit Christus sub ficu vidi te.

culto sub ficu, vbi à nemine videri poterat, fuit, & probabile est, aliquid tunc notatu dignum fecisse: forsan orabat Deum, sacrę alicui meditationi incumbebat, vel aliquid simile spirituale operabatur, quod Dominus insinuat, dũ dicit, *cùm esses sub ficu vidi te*. Modus enim loquendi est, quando alicui, quid in occulto loco egerit, significare volumus, locum tantùm notamus, per eum simul quid factum sit insinuantes; ita in præsenti factum puto. Non respondet Dominus interrogationi eius verbis tãtum, sed factis; quasi dicat, vis scire vnde te noui; scito, te à me visum sub ficu, & à me visum Philippum, cùm vocaret te, quãdo sub ficu fuisti. q hæc vidit, non est ei difficile te etiã nosse, qualis sis. Perinde fuit ac si clarioribus verbis dixisset ei, Te noui quia Deus sum, qui video omnia. Cùm autem dicit, *vidi te*, non solam exprimit cognitionem, sed insinuat virtutem, qua mouit, vt veniret; quasi diceret, nisi te vidissem, meaque virtute iuuissem, nunquam ad me, quamuis à Philippo vocatus, venisses. Objicies, nonne maius fuit reuelasse occulta cordis, quod factum est in principio, quàm hæc exteriora? quomodo igitur maius probatur per minus? Respondeo verè ita esse, illud videlicet esse maius in se, tamen Nathanaeli non fuit maius, quia poterat suspicari Christum coniectura humana vsum esse, vel ab alijs audisse. Solemus enim ex operibus, & vita iudicare corda, & sæpè non fallimur. ita potuit suspicari Nathanael, se Christo fuisse notum, tamen quia nesciebat quomodo Christus cognouisset eum, maximè quia se ei esse ignotum arbitrabatur, miratus est. at modò audit, quæ non ex humana cõiectura, nec ex alterius relatione, sed supernaturali cognitione sola nota esse poterant. Propterea hoc illi maius multo visum est, atque ea de causa Christus suam sententiam hoc secundo miraculo confirmat, seque illi magis manifestat. Greg. l. 17. Moral. c. 20. exponit, *cùm esses sub ficu vidi te*; id est, cùm esses sub vmbra legis, elegi te. sed hoc ad sensum spirituale spectat.

Christus, maiori sæpe dicit aliquis argumento, minus hoc addidit.

Respondit ei Nathanael, & ait: Rabbi tu es filius Dei, tu es Rex Israel.

TANTO miraculo Nathanael persuasus in mirã Christi prorupit confessionẽ, *Rabbi, tu es filius Dei, tu es Rex Israel*. quibus verbis non solùm cum verum Messiam, & Christum expectatum affirmat, sed tria de eo pronunciat, quæ ex scripturis earum diligens scrutator didicerat; Doctorem & Magistrũ vocat, quia de eo legerat prophetatum Ioel. 2. Dedit vobis doctorem iustitiæ. Filium Dei prædicat, quia legerat de eo dictum Psal. 2. Filius meus es tu: & additur articulus; *tu es ille filius Dei*, vt non quomodocunque filium Dei, sed insignem filium super omnes, qualis futurus erat Messias, ostendat. Regem Israel appellat, quia de eo legerat Zacha. 9. Ecce Rex tuus venit. Mira profectò confessio, plura, & maiora prædicat, quàm à Philippo audierat. Philippus filium Ioseph, at hic filium Dei: Philippus à Nazareth, at hic Regem Israel confitetur.

Nathanael tria de Christo cõfitetur.

ANNOTATIO LXXIX.

CYRIL. l. 2. ca. 19. hãc confessionem sic exponit, vt Nathanael Christum verũ Deum, & Dei filium naturalem cõfessus fuerit, quia sciebat ex Psal. 7. Deum scrutatorem cordium & renum. Idem sentit Tertul. lib. aduersus Praxeam, affirmans Nathanaelem confessum fuisse Christum filium Dei, sicut confessus est Petrus. huic consentire videtur Irenæ. libr. 3. cap. 11. & id probabile videtur. tamen magis mihi probatur, non tanta adhuc fide Nathanaelem imbutum fuisse, sed filium Dei vocasse Christum eo modo, quo Iudæi cõmuniter futurum Dei filiũ Messiam credebãt. Illi enim, quibus Trinitatis mysterium adhuc non erat reuelatum, filium Dei credebant futurum eminẽri quadam filiatione supra omnem adoptionem Angelorum & hominum; non autem distinctè intelligebant filium esse naturalem, & consubstantialem, quamuis enim in scripturis antiquis esset contentum, tamen ita occultè, vt non omnibus communiter is sensus pateret, propterea filium Dei credebant super omnes alios, non vlterius procedentes. Prophetæ autem, & ijs, quibus ex diuina gratia, Trinitatis, & incarnationis mysterium erat reuelatum, id notum erat. Sic existimo Nathanaelem vocasse filiũ Dei, quod ex sequenti confessione manifestius fit.

An Nathanaël confessus fuerit Christũ filium esse Dei naturalem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Si enim filium Dei nouisset, vt Petrus Matth. 16. quando dixit, Tu es filius Dei viui, non Regem Israel, sed totius orbis Regē & Dominū proclamasset. At Nathanael cōmunem sequēs opinionem Iudæorum existimātium Regem temporalem in Israel futurum, vocat Regem Israel: his enim verbis sola confessio Christi exprimitur, ac si diceret: tu es ille Christ', qui est filius Dei super omnes alios, & rex Israel. Et profectò laudanda, & miranda cōfessio est, quā post tot, ac tanta miracula Iudæi postea non sunt assecuti. ita sentit Chrys. hō. 20. vbi A quæ diximus expresse docet, affirmans eisdem vsum esse verbis cum Petro, sed nō idem sensisse cum eo, quia merum hominem Christū credebat. Primordia enim fidei non fuerūt ita perfecta, sed paulatim augmentū suscepêre, & in Nathanaele, & in Apostolis, cæteris̄q; discipulis. Nec argumentum Cyril. vim habet, non enim Christum ita scrutatorē cordium credebat, vt Deum. potuit.n. existimare Deo reuelante id illi innotuisse. Nolo negare, sententiam priorem propter tantorum Patrum auctoritatem valde esse probabilem.

Respondit Iesus, & dixit ei, quia dixi tibi, vidi te sub ficu, credis? maius his videbis.

COMMENTARIVS.

DOMINVS non arguit eum leuitatis, quia citò credidit, sed potius cōmendat eius fidem & augmentum, fideique perfectionem promittit, ac spe-rare eum iubet: ac si diceret, pauca sunt, & parua signa, q̄ vidisti, & his ita profecisti, vt tanta de me fis confessus; multò maiora videbis: inferendum reliquit, ergo maiora de me tunc confiteberis. Quibus verbis tacite insinuat eius confessionem laudandam quidem, sed imperfectam esse; quia verum Deum ille ignorabat esse Christum: postea tamen maiora se editurum opera prænunciat, quibus suam aperiat, & comprobet diuinitatem, quibus instructus Nathanael maiora erat crediturus de Christo. Quod autem sit his maius, quod visurum Nathanaelem promittit, verbis sequentibus explicat. In his vocationibus discipulorum aduerte, consilio factum esse diuino, vt tàm paucis argumentis, & tanta facilitate hi primi venirent ad Christum, vt scilicet virtus, & diuinitas ipsius magis nota fieret. hac enim nō operāte interius, nec verbum Ioannis, *Ecce agnus Dei*, Andream; nec verbum Andreæ Petrum; nec verbū exterius Christi Philippum; nec sermo Philippi Nathanaelem; nec Christi miraculum, eundem traxissent ad fidem.

Quare in principio vocati, tam facilè Christo crediderint.

Et dicit ei; Amen amen dico vobis, videbitis cœlum apertum, & Angelos Dei ascendentes, & descendentes supra filium hominis.

EXPLICAT Christus, quod dixerat, maius his videbis, & sermonem cōuertit ad Nathanaelem, & simul ad astantes, & dicit, videbitis Angelos mihi ministrātes, ac si diceret; hoc tibi magnum, ô Nathanael, visum est, quia dixi, vidi te sub ficu, & propterea me Regem Israel confessus es, videbis profectò non tu solus, sed & vos, qui adestis, cœlum apertum, & illinc Angelos in meum ministerium descendentes, & rursus ascendentes, vt ex hoc ministerio intelligatis hunc, quem videtis hominem, Dominum esse Angelorum, & regem cœlorum, & consequenter Deum esse verum. non dixit supra me, sed *supra filium hominis*, vt fidem imperfectam illorū insinuaret. quasi diceret; huic, qui homo vobis videtur, Angelos ministrātes videbitis, vt in eo plus aliquid & supra hominē, nempè Dei verum filiū esse confiteamini. Insinuat hisce verbis, se non solū apud Nathanaelē, sed & apud alios maiorē & & perfectiorem fidem sibi conciliaturum, quàm hactenus cōciliauerit: videbitis, inquit, maiora sum opera facturus, quibus mūdo me non solum hominē, sed Deum esse manifestabo. Ecclesiæ enim Euangelicæ ędificium, & perfectionem prædicit. Per Angelos ascendentes, & descendentes, vt latius annotatione sequenti, ministerium significat Angelorum, vt Cyril. lib. 2. cap. 21. & Chrys. hom. 20. exponunt. Cœlum apertum dicit, quia Angeli illinc descensuri, & illuc ascensuri prędicuntur. Vox illa geminata, *Amen amen*: certitudinem & veritatem rei insinuat: denique consideratione dignū est, familiare fuisse Chri-

fuisse Christo Domino, vt de se loquens, filiū hominis seipsum appellet. quibus verò de causis frequēs illi fuerit hæc phrasis, latè tractatur Annot. 19. c. 3.

ANNOTATIO LXXX.

Augustinus, quomodo locū hunc exponat. Gen. 28.

AVG. l. 12. con. Faustum, cā. 28. & lib. 16. de ciui. c. 38. hunc locum latè exponit, & his verbis Christum illud, q̄ factū fuit in Iacob Gen. 28. insinuasse docet. Iacob enim olim super lapidem dormiens, vidit scalam à terrā pertingentem vsque ad cœlos, & in eius summitate Dominum incumbentem, Angelosq; ascendentes, & descendentes per scalam. Euigilans autem vnxit petram, supra quam dormierat, & erexit in titulum, ædificauitq̄e ibi, & vocauit locum domū Dei. Petrā illa vncta ipsius Christi figura fuit, supra quem Ecclesia B fundata est, & quia Nathanael Christū confessus erat, qui illa vncta petra significabatur, historiam illam Dominus insinuat, prædicens Ecclesiæ ædificationem, & Angelos ascendentes, & descēdentes, id est, prędicatores verbū cœleste terrenis hominibus annunciantes. Multa alia circa hoc refert Aug. quæ potius ad explicationem loci illius Gen. quam ad præsentē pertinent: quāuis enim illā historiā Dominus subindicare voluerit, & in se complendam docere; tamen ad literam Angelo- C rum significare ministerium intendit, vt se Dominum Angelorum esse significet. Non tamen in hoc fixit sensus, sed etiam per hęc significat, se esse, per quem cæli ianua aperienda est; qui pacē Dei cū hominib' facturus est, vt sit cōmunicatio iam cęlestiū & terrestriū; se deniq; esse, qui in sua dispensatione Angelorū ministerio vsurus erat, vt reuera factum est. Ecclesiā enim suam Angelis ministrantibus gubernat, ac regit. Quærūt Doctores, quā-

Quid sit Angelos descendentes, & ascendentes videre.

do cęlū apertū, ac Angelos descēdentes, & ascendētes viderint. Chrys. hō. 20. in resurrectiō- D ne, & ascensione id factū, & visum dicit: Angeli, n. tunc visi sunt. Aliqui ex recentioribus id factū esse, tamen omissū ab Euangelistis, sicut & alia multa, affirmant. Cyril. l. 2. c. 21. magis ad rē mihi respondere videtur. nō ad visionē aliquā singularē hoc pertinere, sed ad totam Christi dispensationem. nam in Ecclesia gubernanda Angelorū vtitur ministerio, Angelis etiā fideles suos custodit: Angeli orationes fidelium deferunt: per eos illuminationes fi- E unt, & multa alia à principio vsq; in finē Angelorū opera Christus facit. Angeli etiā in die iudicij descēdent, & ministrabunt. hoc est supra filium hominis, id est, hæc omnia Angeli faciunt, & faciēt in obsequium, & ministeriū Christi, illa enim verba non ad illos solūm, sed ad omnes dirigebantur etiam futuros.

ANNOTATIO LXXXI.

AVG. tract. 7. in Ioan. de Nathanaele inuestigat, cur nō sit in Apostolū electus à Domino. Debet, inq̄t, iste esse primus inter Apo- F stolos, & non solū primus non est, sed nec medius, nec vltimus inter duodecim. quæritur causa, quantū Dns intimat, inuenitur. intelligere.n. debemus ipsum Nathanaelē eruditū, & peritū legis fuisse; propterea noluit eū Dns inter discipulos ponere, quia idiotas elegit, A vnde cōfunderet mundum. Si doctus eligerē tur, fortasse ideo se diceret electum, quia doctrina eius meruerit eligi. Dominus noster volens superborū frangere ceruices, nō quæsiuit per oratorem piscatorem, sed de piscatore lucratus est imperatorem. hæc Augst. Si ratio Aug. in vniuersum probaret, nec Paulus eligendus videretur, qui doctior multo Nathanaele erat. Recentiores meri pietate cō fessionis huius viri, eum esse voluerē Apostolum, & hunc, quem alio nomine Bartholomęum vocamus: quod etiam Ruperto visum est. hoc persuadere nituntur, quia tanta confessio Nathanaelis digna videbatur Apostolatu. hoc tamen argumentum inualidum est, cum constet Apostolatum nec dari propter merita, nec indignis denegari, imo potiùs vt ex gratuito dono Dei esse cognosceremus indignioribus quandoq; collatus fuit: vt in Paulo, qui persecutor fuerat Ecclesię, videmus. Addunt argumentum aliud, quia Ioannes nō nominauit vnquā Bartholomæum in suo Euangelio, videtur ergo hic Nathanael Bartholomęus esse. quod argumētum si valeret, nec Matthęus, nec Simon, nec Iacobus Alphæus essent Apostoli, quia non sunt nominati à Ioāne: si enim omnia, quę gessit Christus, Ioannes narrasset, vtique Bartholomæi mentionem fecisset. Sine fundamento igitur hi se opponunt Augustino, & opinioni communi, quod enim dicunt, post Philippum in numero Apostolorū describi Bartholomæum, ex quō ipsum esse Nathanaelem colligunt, nihil probat. nam & Act. 1. dissociantur, & quamuis non dissociarentur, friuolum est argumentum. Dicunt rursus Bartholomæum nomen esse commune, quasi idem sit, quod filius Ptolomæi, quod si aliquid probaret, nec Barnabas, nec Barsabas essent nomina propria. Denique quia Ioānis vltimo inter eos, quibus apparuit Dominus, numeratur Nathanael, quasi non apparuerit etiam aliis discipulis, qui Apostoli non erant. Non habent robur rationes hæ, ad rem tàm grauem, & contra communem sententiā confirmandam, plus roboris contra illorum sententiam habet, quod in nouo testamento quater ponitur Apostolorum catalogus. Mat. 10. Marc. 3. Luc. 6. Act. 1. & nullibi mentio Nathanaelis facta est, quod si fuisset binomius, explicassent Euangelistæ, sicut & fecerunt in Thoma, & Matthæo, maximè Ioannes, qui vltimus scripsit, & eius historiam narrauit. Quod autem ad Apostolatum vocatus non fuerit, Dei iudicio relinquamus, nulla.n. ratio plena huius rei dari potest. Satis magnum beneficium accepit, quod de numero eorum fuerit, qui Christum confessi sunt, & æternum meruit suæ confessionis accipere præmium; nomenque eius in Ecclesia factum est gloriosum, & illustre.

Nathanael ex sententia Patrum Apostolus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

IOANNIS CAPVT SECVNDVM.

ET die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ: & erat mater Iesu ibi. Vocatus est autem & Iesus, & discipuli eius ad nuptias. Et deficiente vino, dicit mater Iesu ad eũ, Vinum non habẽt. Et dicit ei Iesus, Quid mihi & tibi est mulier? nondũ venit hora mea. Dicit mater eius ministris; quodcunq; dixerit vobis facite. Erãt autem ibi lapideæ hydriæ sex, positæ secundũ purificationẽ Iudæorũ, capientes singulæ metretas binas, vel ternas. Dicit eis Iesus; implete hydrias aqua. Et impleuerũt eas vsq; ad summum. Et dicit eis Iesus. Haurite nũc, & ferte Architriclino. & tulerunt. Vt aũt gustauit Architriclinus aquã vinum factam, & non sciebat vnde esset, ministri aũt sciebant, qui hauserant aquam; vocat sponsum Architriclinus, & dicit ei, Omnis homo primùm bonum vinum ponit, & cùm inebriati fuerint, tunc id quod deterius est: Tu autem seruasti bonum vinũ vsq; adhuc. Hoc fecit initium signorũ Iesus in Cana Galilææ, & manifestauit gloriam suam, & crediderũt in eum discipuli eius. Post hæc descendit Capharnaum ipse & mater eius, & fratres eius, & discipuli eius: & ibi manserunt non multis diebus. Et propè erat pascha Iudæorum: & ascendit Iesus Hierosolymam, & inuenit in templo vendentes boues & oues & columbas, & numularios sedentes. Et cùm fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo, oues quoq; & boues, & numulariorũ effudit æs, & mensas subuertit. Et his, qui columbas vendebãt, dixit. Auferte ista hinc, & nolite facere domũ Patris mei domum negociationis. Recordati sunt verò discipuli eius, quia scriptũ est: Zelus domus tuæ comedit me. Respondentes ergo Iudæi, & dixerunt ei. Quod signũ ostendis nobis, quia hæc facis? Respondit Iesus, & dixit eis. Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Iudæi. Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud? Ille autem dicebat de templo corporis sui. Cùm ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli eius, quia hoc dicebat, & crediderunt scripturæ, & sermoni quem dixit Iesus. Cùm autem esset Hierosolymis in pascha in die festo, multi crediderunt in nomine eius, videntes signa eius quæ faciebat. Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis: eo quod ipse nosset omnes, & quia opus ei non erat, vt quis testimonium perhiberet de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine.

Et die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ.

COMMENTARIVS.

INcarnationis mysterio, & testimonijs Baptistæ de Christo vero Messia primo cap. expositis, Euangelista primum Christi miraculum, quo suam incepit manifestare gloriam, hoc secũdo describit. Dies autem numerat ab ea, quæ in fine superioris capitis est signata: nimirum qua exiens in Galilæã, Philippũ vocauit: atque ita tempus rẽpori cõiungens. *Die tertia*, inquit, *factæ sunt nuptiæ in Cana Galilææ*; vt prima dies sit vocationis Philippi, altera accessus Nathanaelis in Canã, & tertia quando ibidẽ hæ nuptiæ sunt celebratæ. Porrò Cana, vt refert Hier. de locis Hebraicis duplex erat; vna minor in tribu Zabulõ, non lon-

non longè à finibus Asser, decẽ milliaribus distãs à Nazareth ad occidentem, & septentrionem, atq; in hac nuptiæ peractæ sunt: altera Cana maior, proxima Sidoni in tribu Asser, de qua fit mentio Iosuæ 9. & ad huius distinctionẽ, illa dicta est Cana Galilææ, nempè inferioris, quæ quoniam erat vicina Nazareth, nihil mirum matrem Domini, ibidem fuisse.

ANNOTATIO I.

Vnde fuerit ea dies tertia, de qua hic Ioan.

QVAE sit hæc dies tertia, variè Doctores exponunt. Origen. tom. 9. in Ioan. quem sumus in Commentario secuti, diem tertiam à Philippi vocatione, & Christi profectione in Galilæam numerat: hoc enim fuit vltimum tempus ab Euangelista descriptum; In crastinum, inquit, voluit exire in Galilæam; & hæc est prima & legitima expositio. Secunda est Epipha. hæres. 51. hanc esse diem tertiam ab illa, qua duo illi discipuli voce Ioannis permoti Christo se associauerunt. Sed cõtra expositionem hanc illud facere videtur, quod illa nocte manserunt duo discipuli apud Dominum, & die sequenti Andreas Petrum inueniens, adduxit ad Dominum: post vocationem autem Petri dictum est, in crastinum voluit exire in Galilæam; nec est verisimile, eadem die omnia hæc facta esse, nempè peruenisse cum Philippo in Galilæam, & à Philippo vocatum Nathanaelem, & ad Christum adductum, & denique eo ipso die nuptias esse factas. Superius autem recessimus ab ea Epiphanij opinione, qua censuit eadem die venisse duos illos ad Christum, & simul Petrũ vocatum esse. Tertia expositio est recentiorũ diem hanc tertiam numerari ab ea, in qua Nathanael venit ad Christum: hoc enim est tempus vltimo loco ab Euangelista descriptum. Et quamuis hæc expositio probabilitate non careat, hoc tamẽ difficultatis habet, quòd Euangelista tempus vocationis Philippi significasset illis verbis; In crastinum voluit exire in Galilæam, historiam autem Nathanaelis ad diem sequentẽ retulisset, tertiam autem diem nuptijs adscripsisset. Non enim est verisimile, quod aliqui eius interpretationis authores difficultate præuisa asseruerunt, eadẽ die Philippum vocatũ, & Nathanaelem ad Dominum peruenisse. Quarta recentiorum quoque expositio est, hanc diem hebdomadis esse tertiam, quæ à Sabbato sumebat initium, vt sit eadem, quæ apud Latinos dies Lunæ dicitur. At verò & hæc expositio difficultatẽ habet, quia diceret tunc Euangelista die tertia sabbati. nam quoties hebdomadis signatur, addi solet in scriptura, sabbati prima, aut secunda &c. Quinta & postrema etiã recentiorum auctorũ est, tertiam hanc die esse, ex quo in Galilæam peruenerat: sed & hic ea est difficultas, quòd cùm dies cœperimus numerare à fine præcedentis capitis, & hoc illi cõtinuetur, non videtur rationi consonum numerum dierũ sumi ab ingressu in Galilæam, sed à tempore præcedẽti capite significato, quod Christi in Galilæam aduentũ antecesserit. Quod verò breui à loco, vbi Ioannes baptizabat, & à quo veniebat Christus, Canam Galilææ peruenerit, mirum non est, cùm ea loca, non multum distarent. Harũ expositionum probabilissima, quã Origenes sequitur, nobis est visa.

Et erat mater Iesu ibi.

COMMENTARIVS.

Matris Christi cur hic meminerit.

MATREM Domini ibi adfuisse Euangelista narrat, tùm vt præsentiã tantæ personæ non prætereat, tùm quia in miraculo quod accidit ipsa interuenit (nam & filio defectum vini indicauit, & preces suas interposuit) rum quia in responsione Christi ad matrem doctrina non vulgaris continetur. Ex verbis autem propositis, mater Dei non vocata, nec inuitata ibi adfuisse cuiquam videri posse: & re vera vocata fuit, & vocatam esse refert Euangelista: nam verba sequentia sic habent (vocatus est autem, & Iesus, & discipuli) id est, vocatus est etiam Iesus; illa augendi particula (etiam) vocatam matrem insinuat: quod rectè aduertens Chrysost. hom. 20. sic exponit; quemadmodum illam, ita & Iesum vocauerunt. At Euangelista præmittens matrem ibi fuisse, significare voluit matrem venisse ad nuptias primam. Solent enim ad nuptias mulieres notæ & familiares citius accedere, vt debita charitate cognatas, & familiares adiuuent, & quæ necessaria sunt ad futurum conuiuium præparent, ideoque conuiuij & nuptiarum diem præueniunt; quod & B. Virginem pro summa humilitate, & charitate fecisse, non est improbabile; ob idque dictum est, erat ibi mater Iesu, quasi ad præstandum auxilium in ministerio, diem nuptiarum præuenerit. Has enim nuptias consanguineorum, ac familiarium, & notorum B. Virginis fuisse nemo dubitat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vocatus est etiam & Iesus, & discipuli eius ad nuptias.

Christus cur nuptijs interesse voluerit.

CHRISTVS ad nuptias venit, & vocatus venit; Venit autem primò propter quandam ciuilem comitatem, communem siquidem vitam in his exterioribus elegit, vt se omnibus magis affabilem exhiberet. Id eleganter annotat Chryso. hom. 20. qui non dedignatus est, inquit, formam serui accipere, longè minus seruorum nuptijs interesse; qui cum publicanis, & peccatoribus versabatur, multò minus nuptias recusasset. Secundò venit, vt suo interuentu confirmaret, & sanctificaret nuptias, quas Deus in primo homine instituit, quod Aug. tract. 9. in Ioan. persequitur, dicens: Quòd venerit ad nuptias, confirmare voluit, quod ipse eas fecit: futuri enim erant, de quibus dixit Apostolus 1. Timoth. 4. prohibentes nubere, & dicentes, quòd malum essent nuptiæ, & Diabolus eas fecisset, hæc Augustus. Terriò venit præcipuè, vt haberet occasionem edendi miraculi, quo iam mundo suam diuinitatem demonstrare, & fidem hominum conciliare sibi, & confirmare inciperet, ipsorum consulens vtilitati. ita Cyrill. lib. 2. cap. 22. miraculi potius, inquit, quod acturus erat, quàm conuiuij gratia profectus est. Adiungit & rationem, quam secundo loco ex August. attulimus. Non tam ergo propter celebritatem & apparatum nuptiarum, quàm vt lucrifaceret mortalium animas Dominus in terrestribus humanam sequebatur conuersationem; quod imitatus Paulus dicebat, 1. Cor. 9. Omnibus omnia factus sum, vt omnes lucrifacerem. Inuitatus autem venit, vt modestiam, & decorum seruaret; Erat enim Christi conuersatio perurbana, & omni naturali virtute ornata; qua de causa etiam discipulos secum ad nuptias, non nisi inuitatos, adduxit.

ANNOTATIO II.

A HIC posset aliquis percunctari, cur non & Ioseph fuerit vocatus, cùm Christus, eiusque mater sanctissima, & discipuli interfuerint; nec. n. verisimile est, si vocatus esset, Euangelistam id prætermissurum fuisse. Epip. hær. 78. generalem adhibet responsionem: nam à tempore, quo Christum duodecimũ annum agentem in templo cum B. Virgine inuenisse refertur, nulla deinceps mentio fit ipsius, quàm interdum & discipulorum, & fratrum, & B. Virginis tractetur historia: quæ omnia cõdicit esse facta, quia obierat paulò post duodecimum ætatis Christi annum: cùm igitur B iam trigesimum Christus attingés annum ad nuptias inuitatus fuerit, Ioseph vocari nõ potuit, quia complures ante annos è viuis excesserat. E contrario verò graues Doctores eum etiã tempore passionis superstitem fuisse affirmãt; inter quos est Cypria. de passione Domini dicens, Ioseph æquanimiter esse passum Ioannẽ sibi præponi, quando B. Virginem illi commendauit in cruce Christus; quam sentẽtiam sequitur Ambrosius Luc. 23. Mihi certè probabilius est, quod Epipha. sentit, nempè, quòd nec passionis, nec nuptiarum tempore superstes fuerit. Et verò me multum illud mouet, nullam mẽtionem hoc tempore eius factam esse; imò nec postea, cùm tamen frequens non defuerit eius commemorandi occasio. Cætera tamen, quæ Epipha. affirmat de Iosephi ætate, & de tempore, quo nato Seruatore nostro vixit, vt, & de primo eius sponsalitio, non probo. Locus autem hic ea tractaut discutere non permittit.

Ioseph nuptijs Canæ nõ interfuit.

ANNOTATIO III.

DIFFICILIVS est, qui ex discipulis, inter fuerint nuptijs desinire. Chry. hom. 20. legit, fratres, at communiter textus etiam Græci discipulos habent, & sic exponunt Doctores. Epipha. hær. 51. vnum affirmat, vt certum, alterum sub dubio relinquit. Certum putat Petrum, & Andream non interfuisse, quia postquam à Christo recesserant, ad suam redierunt piscationem, dubius autẽ est an Philippus, & Nathanael aut quispiam alius adfuerint; rectè mihi loqui visus esset, si nec pri⁹, vt certum affirmasset: nam fieri potuit, vt quãuis tunc à Christo recesserint, die altera ad eum redierint, maximè quia nõ piscandi causa in Iudæã, vbi vocati sunt, venerant: nam in Galilæa piscatũ exercebant, vnde crediderim eos vocatos esse ad nuptias. Chrys. hom. 47. in Ioan. inter inuitatos Iacobum, & Iudã numerat. Res hæc incerta est, nec affirmari aliquid constãter potest. Verisimilius est Philippum, & Nathanaelem adfuisse, eosq; discipulos Christi vocatos esse: nec tamẽ negauerim Andream, & Petrum, & fortè aliquem alium interfuisse, quamuis id temporis nondũ isti Christo perfectè adhæserint: nuptiæ enim hæ celebratæ sunt antequam Ioannes in carcerẽ missus esset: quod autem Matth. 4. narratur de horum vocatione, post Ioannis vincula accidisse constat. Quod verò Amb. ser. 20. Apostolos ibi interfuisse affirmat, intellige, qui postea Apostoli fuerunt electi, qui autẽ, & quot fuerint, non explicat.

Qui discipuli fuerint.

Et de-

Et deficiente vino.

COMMENTARIVS.

DIXIMVS nuptijs voluisse Christum adesse, vt patrandi miraculum, & fidei conciliandæ occasionem acciperet. nunc ergo sacer Euangelista vt miraculum narret, nuptiarum texit historiam, ac cæteris præmissis ad illud describendum peruenit. *Deficiente*, inquit, *vino*, Græcè aoristus est, cùm deficeret vinum, vtique ante finem conuiuij: vnde Aug. serm. 4. de tempore, nondum penitus totum vinum defeciſſe putat; vt sensus sit: cum vinum iam deficere incepisset, antequam omnino deficeret, ministros fecisse certiores eos, quibus incumbebat necessaria prouidere, & vocem hanc ad B. Virginem per

Vini defectio vnde.

uenisse credendum est. Neque vero immoderatum conuiuantium potum defectionis vini causam esse, sed potius paupertatem inuitantium, certo mihi persuadeo. Vbi enim Christus, cum sua matre aderant, luxum omnem & intemperantiam absuisse dubitare nemo debet. Nec tamen imprudentiæ taxandi sunt inuitãtes, qui necessaria nõ præparauerint, vel quòd plures quàm pascere possent inuitarint; sed pauperes cùm essent, quæ pro sua tenuitate potuerunt, compararunt, & quoniam nullum ex amicis non inuitatum relinquere voluerunt, prius poculis quàm officio defuerunt. His addo, euenire posse in his nuptijs, quod in alijs accidere soler; aut enim plures personæ accedunt, quàm expectabantur, quando conuiuium instruebatur; aut ministri in distribuendo minus prouidi & fideles præsunt; aut casu aliquo perit aliqua vini pars. pauperes autem omni euentui subitò occurrere non possunt. Nec intemperantiæ ergo conuiuæ, nec imprudentiæ sunt inuitantes arguendi. Quanquam & ab hoc negotio non excludenda est diuina prouidentia, imò locum primum tenet, quæ vinum deficere conuiuis permisit, vt per eum defectum Vnigenitus Dei filius, sicut & per infirmitatem Lazari, glorificaretur.

Dicit mater Iesu ad eum.

QVONIAM mater Domini defectum vini ex suggerentium administrorum relatione perceperat, maximè cùm ad sponsæ familiares fœminas id iam deferretur, instanti necessitati per filium prouidere volens, accessit, & dixit ei, quæ sequuntur. Commendanda est hoc loco misericordia B. Virginis perfecta, & opportuna misericordia quidem, qua proximorum indigentiæ subuenire studuit; perfecta autem, quia à nemine rogata, sed sponte ad succurrendum se exhibet efficacem. Cùm enim pauper & ipsa esset, & filius nondum Deus ab alijs crederetur, neminem ab ipsa vt pecunijs, aut filij miraculo auxiliaretur, petisse certum est. ipsa est, quæ rogante nemine subuenire nouit: eaque est perfecta misericordia, quæ etiam petitiones & preces præuenit. Etenim tantò misericordia perfectior, quantò liberalior: tantò autem liberalior est, quantò minus rogari expectat. petitionis enim expectatio apud homines, precij quædam est acceptatio; nec perfectè misericors petitionem expectat, nisi in quantum per eam defectus ignotus ei manifestatur. Deus autem noster, si peti vult, id facit, quia & petitio in nostram cedit vtilitatem, & adhuc, vt petamus, misericordiæ beneficium est: secus inter homines accidit. Fuit igitur perfecta hæc B. Virginis misericordia. Nec minus opportuna; quod plurimum in accipienda, & conferenda misericordia refert. vt enim infirmo medicina debito tempore adhibita prodest, quo præterito inutilis est; sic misericordia exhibita conuenienti tempore, auxilio est. opportunè autem B. Virgo subuenire studet, prius quàm defectus vini conuiuis innotescat: quando adhuc honori inuitantium prospici potuit, tunc mater filium alloquitur, & præsenti indigentiæ subuenire procurat. Existimo autem B. Virginem locum, quem inter mulieres tenebat, deseruisse, & ad filium, vt quæ sequuntur loqueretur, accessisse.

Beatissimæ V. Mariæ misericordia perfecta.

Vinum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vinum non habent.

Fides & prudentia B. Virginis.

MAGNA fides, eximia prudentia in his verbis elucet. Fides quidem, quia, vt rectè aduertit Cyril. li. 2. in Ioan. cap. 22. Omnia credidit filio possibilia, non vt pecunias ad emendum vinum eroget; non vt sponso & conuiuis tedium, quo ob vini defectū affici poterant, verbis consolatorijs eximat, vt ineptè aliqui hæretici commentantur, sed vt sua potentia, qui filius Dei est, sit subsidio, precatur. Quamuis enim nondum Christus miracula ediderat, B. tamen Virgini eum posse quæcunque vellet, non erat ignotum, quem filium Dei verum credebat. Fides ergo magna in his verbis ostenditur. Nec minor prudentia, quam verbis Bernar. ser. 46. super Cantica explicare possumus. *Vinum*, inquit, *non habent*, non precatur Dominum, non imperat filio, defectum vini tantùm nuntiasse contenta. cum beneficis, & ad liberalitatem propensis, ita est agendum; non enim gratia violenter exprimenda, sed proponenda occasio. hæc Bernar. prudenter ergo B. Virgo se gessit. Nec nuncia, vt ignaro, quem enim Dei filium credebat, omnia ei nota esse non dubitabat: sed simul dum nuntiat, tacitè suam interponit intercessionem. Simile quid Ioan. 11. in illis sororibus legitur. Ecce, quem amas, infirmatur.

Et dicit ei Iesus, quid mihi & tibi est mulier?

HABEBAT Christus opera quædam communia, vt alij homines: habebat & propria, vt Redemptor erat, nempè prædicare, miracula edere, discipulos congregare, & alia huiusmodi: in illis parentibus subiectus esse, & humanos admittere affectus voluit. rogatus enim & inuitatus iure consanguinitatis & amicitiæ, & humanæ cōuersationis multa fecit. at in his diuinæ tantùm subdebatur voluntati, nec obsequium vllum aut respectum admisit humanum, nisi quod à Patre præscriptum & mandatum habuit; quod matri, Luc. 2. significauit, dicens; In his quæ Patris mei sunt, oportet me esse. quasi dicat; ne miremini, si vestra facultate minimè requisita mansi Hierosolymis, quia opus Patris mei, & ad redemptionem pertinens exercere debui, in quo humanum non specto obsequium, sed diuinam sermo Patris voluntatem. Tale opus erat præsens, quod B. Virgo petebat, cui similibus respondet verbis, *quid mihi & tibi?* Hebraismus est vsitatus, latinè dicendum erat, quid mihi tecum? vel sine interrogatione; nihil in hoc mihi tecum, id est, opus quod petis non ex humano pendet obsequio, non iure filiationis humanæ, nec amicitiæ aut consanguinitatis vllius exhibendum est ratione; sed ex diuina pendet voluntate. in cæteris, quæ communia mihi cum hominibus sunt, humanum seruo obsequium, quæ verò ad redemprionem pertinent, & ob quæ veni implenda, diuinum seruo præscriptum. Verba hæc instructionis sunt, qua non indiguisse B. Virginem, sed propter circunstantes, & propter nos dicta suspicor, vt Christum in his, quæ Patris sunt, non humanos carnis aut sanguinis seruasse respectus intelligeremus, sed prout à Patre accepit facienda. Potuissent enim circunstantes suspicari obsequio matris, & iure sanguinis permotum filium, opus, quod postea diuinè operatus est, patrasse, atq; in hoc similibusq; prodigijs, humanas preces, & iura hominum obseruasse. Simile quid habemus Matth. 12. volentibus enim eum quibusdam à prædicatione abducere, eaq; de causa dicentibus; Ecce mater tua & fratres tui foris stāt, quærentes te; respondit, quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? ac si dixisset, in his operibus, quæ ad Deum spectant, & quæ manifestationis meæ, & humanæ salutis sunt, propter quam veni; non hominum voluntatē aut humana obsequia, sed Dei respicio decretum & beneplacitum. quæ verba non propter matrem, sed propter illos, qui tunc aderant, protulit. Vnde Ioan. 11. Gratias ago, quia audisti me; scio quia semper me audis, sed propter populū, qui circunstat, dixi, vt credant, quia tu me misisti. & Ioan. 12. cum vox Patris ad eum

ad eum facta esset (& clarificaui, & iterum clarificabo) dixit Christus, non propter me venit hæc vox. Sic in præsenti (quid mihi tecum) non propter eam, sed propter adstantes, & eos, qui audituri erant, dicta sunt: vt iam his verbis se Dei filium incipiat declarare.

ANNOTATIO IV.

Ex hoc loco Pagani & Hæretici errandi sumpserunt occasionem: Catholici verò loquendi vt par erat de B. Virgine.

IN sacra scriptura hæc phrasis, seu loquendi modus, quid mihi & tibi, idem significat, quod latinè, quid mihi tecum? 2. Reg. 16. quid mihi, & vobis, fili? Saruiæ? Ioh. 2. quid mihi & vobis Tyrus & Sidon. Matth. 8. quid nobis & tibi, Iesu fili Dei? Luc. 8. quid mihi & tibi, Iesu fili Dei altissimi? In hunc sensū hanc nostram sententiam graues & multi Doctores exposuerunt, quod nos etiam secuti sumus in commentario. Hinc Pagani quidem blasphemandi contra Christum, Catholici verò nonnulli loquendi de B. Virgine, non vt par erat, Hæretici etiam errandi in fide occasionē sumpserunt. quæ omnia breuiter discutiēda sunt. Primo ergo loco Gentiles seu Pagani hæc verba olim Christianis opposuerunt cōtra Christum, quasi matrem contempserit, & iniuria affecerit, contra Dei præceptum, parentes honorare iubentis, vt refert Iusti. Mart. lib. quæst. Gent. resp. 136. Sed grauiter in hoc errarunt; Primò, quia hæc phrasis non est contemptus alicuius: nam Matth. 8. & Luc. 8. Dæmon dixit Christo, quid mihi & tibi? quem tamen non contemnebat, sed potius deprecabatur. Secundò ex causa adducta, nondum venit hora mea: nam diuinā declarare ordinationem, non est contemnere, sed instruere: diuinū etiam mandatum præponere voluntati hominū, non est spernere homines; sed debitum inter Deum & hominem seruare ordinem. Verbis enim his docet Christus opera huiusmodi diuinitatis non esse humanis subiecta obsequijs, sicut etiam quādo Luc. 2. respondit, In iis, quæ Patris mei sunt, oportet me esse; non parentes contēpsit, quia statim adiunxit Euangelista; & erat subditus illis, sed quod Deo Patri debebatur, exposuit. Non igitur in his verbis, quæ eundē continent sensum, contemptus vllus erit. Adde tertiò, verbis, quæ sequūtur, non solùm matrem non contemptam, sed honoratam fuisse cōuincimus; nondum, inquit, venit hora mea; si contēpsisset, rationem, & causam quare tùc petita non faceret, non attulisset, & rursum spem faciendi conuenienti tempore, non dedisset: quæ tamen in prædictis verbis, vt paulo post explicabimus, insinuantur. Sed & in sequentium expositione hæc blasphema Paganorum impietas magis conuincetur. Vnde Iusti. loco citato, & Cyril. lib. 2. cap. 23. nulla iniuria, aut contemptu hac responsione matrem affectam esse non minus rectè, quàm religiosè docuerunt. Hæc de Paganis. Ad nostros veniamus.

ANNOTATIO V.

Catholicæ sententiæ & earundem rationes confirmantur.

CATHOLICI quidam Doctores verba hęc esse cuiuldā obiurgationis & reprehensionis affirmarūt. Athana. ser. 4. cont. Arrian. per hæc verba, à Christo matrem increpitam dicit. Augu. lib. 2. de Symb. ad Catechu. ca. 6. verba esse admonitionis seu reprehensionis dicit. Chrysost. hom. 20. esse verba indignationis contra matrem asseruit. Irenæ. lib. 3. cap. 18. dicit esse verba repulsæ: matris enim repulit petitionem. similiter & Grego. Nisse. orat. in illud dictum Apostoli; Tunc erit & ipse subiectus, &c. Quāuis autem hi Doctores in his conuenire videantur; tamen non omnes eandem causam reprehensionis, siue repulsa, siue indignationis assignant. Athanasius nullam increpationis causam expressit. Augustinus verò vnam dumtaxat explicuit, quia nempè mater id petebat, existimans se iure maternitatis id posse filio præcipere: eandē assignat Chrysost. sed insuper duas addit, vt secunda ordine sit, quia intempestiuè miraculum petebat; nōdum enim erat aptum tempus, quādo vini defectus nōdū erat notus, vt tali miraculo Christus manifestaretur: tertia est, quia fortasse, inquit, aliquo humano vanæ gloriæ affectu mouebatur, per operā filij propriam apud alios gloriam quærens. Greg. Nisse. primam, quæ & Augustini est, explicat causam. Irenæus autem secundam, Euthymius sequitur tertiam. Quare ex omnibus Doctoribus, affirmantibus verba hæc esse reprehensionis, increpationis, indignationis, aut repulsæ tres tantùm causas colligimus.

Pro veritatis huius declaratione, sunt aliquot responsiones annotandæ. Prima est, vt Catholicos à Paganis discernamus; quamuis verba hæc essent reprehensionis, aut increpationis, nō propterea censendus est Christus, matrem contempsisse, aut inhonorasse. Multùm enim inter reprehensionem, & contemptum interest; vnde licet aliquando minoribus & inferioribus ex debita charitate reprehendere maiores & superiores: vt docet August. Epist. 119. ad Hiero. quod illo Gala. 2. probat. vbi Paulus inferior, & subditus Petro, ipsum etiam publicè reprehendit. In faciem, inquit, restiti, quia reprehensibilis erat; non tamen propterea dictus est eum contempsisse: quod & ratione probat. Correctio enim charitatis est; si igitur superiores diligendi sunt charitate, ergo & corrigendi, quando ratio postulat, reuerenter tamen & humiliter. Propterea August. lib. 4. de orig. animæ, cap. 1. rectè intulit: Si turpe est, inquit, ouibus non corrigere pastores, quanto turpius erit Prælatis, & maioribus nō corrigere inferiores. Admonitio ergo & reprehensio, contra parentū honorem non est, sicut nec dilectio, malitia autē & peruersitate hominum effectū est, vt correctio reputetur iniuria. propterea rectè Gregorius, 10. Mora. ca. 5 inquit, sicut boni correctionis vocem, charitatis ministerium æstimāt, sic peruersi contumeliā derisionis putāt. Probatum igitur

Universidad de Deusto
Biblioteca

igitur est contra Paganos, quamuis Christus A reprehēdisset matrem, vt Doctores Catholici affirmant, non propterea eam contempsisse, nec contra honorem debitum parentibus aliquid egisse.

Secunda respōsio, Verè non sunt reprehensionis, aut increpationis vllius verba hæc. ita expresse affirmat Iustin. expl. quæst. gen. resp. 136. Imò Augu. qui loco citato verba reprehensionis fuisse affirmauit, eadem verba iterum exponens tract. 8. in Ioan. à tali abstinuit sententia. In primis hæc phrasis, sicut contra B Paganos diximus, nec contemptum, nec reprehensionem, aut indignationem semper significat. Dæmon enim non contemnens, nec indignans, nec reprehendēs dixit Christo Luc. 8. & Matt. 8. quid mihi & tibi? sed potius timēs, & obsecrans. At ne fine ratione & fundamento rem tanti momenti, & cōtra graues videamur affirmare Doctores, libet respōsionem nostram ratione vrgenti confirmare. Est autem hæc, quia nulla causa reprehensionis, occurrebat; sine causa autem matrem reprehensam esse nemo asseret. Iam si tres illas causas superius à Doctoribus adductas singulatim discutiamus, nullam earum inueniemus esse legitimam.

Ea in primis causa asserebatur, quia iubere, *Rationis pri mæ confutatio.* & iure materno præcipere miraculum tentauit; at vnde isti Doctores hoc sibi persuaserint, non apparet; sed potius contrarium. nam Euangelista simplici vsus est verbo; *dicit mater Iesu ad eum*: si iussisset, non id vtique dissimulasset Ioannes, cùm ex eo penderet tota Christi respōsio. præterea de tanta B. Virginis humilitate, non est præsumendum, ei præcipere voluisse, quem filium Dei credebat, & cui se ancillam in Angeli annuntiatione obtulerat, & cōfessa erat. Ad hæc ignorantia erat indigna tanta fide, quanta in ea splenduit, si existimasset in miraculis, & diuinitatis operibus Christum sibi esse subiectum. Huc accedit, quia verba sunt rogantis, & deprecantis, Vinum non habent, imò tantæ erga filium reuerentiæ, vt nec preces expresserit, ne filium ad aliquid faciendum obligare videretur. Ita affirmarunt Hilar. lib. 3. Trin. & Ambro. sermo. 16. in Psal. 118. versu 6. & Cyril. lib. 2. in Ioan. cap. 23. nempè verba hæc, Vinum non habent, rogantis esse, ac proinde Christum rogatū à matre. Quis autem rogasse, & preces pro miraculo effudisse, vitio & non potius laudi tribuendum esse iudicet? Similiter existimare preces suas, quia mater erat, multum apud filium valituras, certum & verum erat. Si enim Apostoli rogabant; & obtinebant Matth. 15. Accedentes discipuli rogabant eum. Seniores etiam Luc. 7. pro Centurione rogarunt, & sæpe legimus in Euangelio rogatum Christum fecisse miracula; cur non licuit matri, quod licuit inferioribus, & minoribus? non ergo hæc prima causa reprehensionis solida est.

Secunda vatio refellitur. Quid de secunda dicemus? intempestiuè petijsse illam asserunt. At vt quod sentio fatear hæc causa nulla est. Principio; quomodo eam intempestiuè petiuisse iudicabimus, quæ non statim miraculum fieri, sed solam subuentionem petijt a filio: quando autem, & quomodo, non præscripsit? Secundò, quia etiam si tūc petijsset, vt subueniret, non erat vitiosa petitio: ipsa enim nec sciebat, nec scire tenebatur tempus diuina voluntate statutum: satis ei erat rem iustam, & dignam tali filio petijsse. Paulus sibi carnis stimulum rogat auferri, & rem, quæ non secundum voluntatem diuinā erat, petebat: tamen petitio eius laude fuit digna, & responsum obtinuit à Deo. Licet enim petamus aliquando ea, quæ non sunt secundū diuinam voluntatem, non sequitur petitionem ipsam esse vitiosam, quia Deus petere nos vult, quæ honesta & iusta sunt: diuino autem suo relinquit consilio, an sint concedenda nec ne, propterea Rom. 8. dicebat Paulus. Quid oremus, sicut oportet, nescimus. non tamen oratio ob id vitiosa fit. multo ergo minus in hac petitione est, quod suggerat causam reprehendendi, quandoquidem, & quod petitur, fit à Christo, & conceditur, quod rogatur.

Vltima certè reprehensionis causa allega- *Tertia non* ta, à Catholico iam proferenda non est: ex de- *sunt* creto enim Concil. Trid. nullum actuale peccatum, nec etiam veniale B. Virginem vnquā commisisse, certissimo tenendum est. absit ergo eam vlla ambitione motam, aut vana gloria decepram; & in hoc Chrysost. probandus non est. Quanto rectius August. lib. de nat. & gra. cap. 36. quando de peccato agitur, matrem Dei propter honorem filij excipiendam censuit. Ex qua veritate euidenter sequitur, contra opiniones omnes prædictas, non esse verba reprehensionis, aut increpationis diuinæ matris. vbi enim culpa nulla est, nec reprehēsio, aut increpatio locum habent. Constat ex his omnibus nulla cùm sit reprehēsionis causa, verba prædicta non esse reprehensionis alicuius, aut increpationis in matrem.

Tertia respōsio sit. Verba eadem non sunt alicuius repulsæ, quod verbis sequētibus confirmatur; Nondum venit hora mea, si repulisset matrem, non reddidisset causam, cur statim non faceret, quia nondum hora erat, multoque minus spem faciendi, quod petebat, dedisset. Cùm igitur, cur statim non faciat, exposuerit, & faciendi spem & promissionem dederit, non possunt esse verba repulsæ. Præterea, si petitio iusta est, vti probauimus, & nulla reprehensione, sed laude digna, vtpotè quæ ex tanta fide & misericordia proficiscebatur, non erat, quod repulsam aliquam mater pateretur. Adde, quod graues doctores, ob matris intercessionem Christum citius miraculum fecisse, quàm facturus erat, affirmant. ita Ambro. ser. 16. in Psal. 118. Cyril. lib. 2. cap. 23. & idem Chrysost. hom. 21. & ego ita existimo factum. quod qua ratione sit intelligendum, in verborum sequentium expositione declarabitur. Longè igitur abest repulsa à verbis, quæ rem tantam à filio impetrarunt. Quarta & vltima responsio sit: Verba hæc sunt instructionis & cautelæ, & nō propter matrem, sed propter circunstantes, & eos, qui audituri erant;

ne quis miracula hæc ob humanos respectus A facienda putaret, sicut alia humana fiunt: vt latius in commentario prosecuti sumus: & in hoc mihi valde sententia Bern. probatur ser. 2. in Dom. prim. post Octa. Epiph. asserentis, hæc Christum non propter matrem, sed propter nos protulisse. quod optimo consilio factum est, vt in hoc etiam Christus se esse Dei filium demonstraret. verba igitur hæc potius sunt ad diuinitatis demōstrationem, & ad instructionem fidei, & hoc propter alios: nullamque reprehensionem, increpationem, repulsam pre- B cum matris, sed potiùs honorem, & dilectionem continent.

ANNOTATIO VI.

Patrū expositiones expendūtur. SVPERIOREM sententiam antiqui Patres non eodem modo exponunt, vt ex supradictis constat. Sunt quippe tres expositiones. Vna Aug. tract. 8. in Ioan. alijsq; etiam in locis, qui phrasim illā tenet, quid mihi & tibi? id est, quid mihi tecū: tamē sic explicat, habebat quidem Christus naturā diuinam, simul & humanam, opera tamen miraculosa, quæ edebat, à diuina procedebant, eaque operabatur præcipuè vt Deus, non vt homo: sicut è cōtrario cōmunia opera, vt ambulare, comedere, cęteraq; humana, precipuè faciebat, vt homo. Cùm ergo B. Virgo opus peteret, quod non secūdum humanam naturam, in qua Christus matrem, sed secundum diuinam, in qua Patrem tantùm habebat, faciēdum erat, respondet; *quid mihi & tibi?* id est, petis opus, quod nō vt homo, in quo tecum mihi commune aliquid est, quia filius D tuus sum, sed vt Deus in quo matrem te non agnosco, facturus sum. nihil mihi tecū in hoc. hæc expositio supponit vnum, nempè Beatam Virginem iure materno petijsse miraculum, ob id respondet Christus, in hoc non te matrem agnosco, quia hoc opus mihi incūbit, vt Deo, in qua natura nihil mihi tecum, nō eam à te, sed ab æterno à Patre accepi. Sequitur hāc expositionem Grego. lib. 8. epistō. 42. Et August. quidem sic Christum respondisse matri E existimat, quia matrem iure materno miraculum ab eo fieri requisiuisse putat; ideoque à filio reprehendi affirmat: quod nos in annotatione superiori graui confutauimus argumento.

Altera est expositio Greg. Nisse. orat. in dictū Apostoli. Tunc & ipse erit subiectus &c. quæ licet eandem retineat phrasim, tamen procedit de Christo etiam vt homine, & est talis; vt velit per hæc verba Christus se in his, quæ ad miracula spectant, matri subditum non esse, sicut erat in alijs: quasi dicat, quid mihi tecū? F nō in his subiecta sum tibi, vt in alijs. hęc eadē *Auctoris sententia declaratur.* est expositio Chryso. hom. 20. & quam nos secuti sumus in cōmentario; relinquentes tamē alia, quæ Grego. & Chryso. adiunxerūt nempè verba esse indignationis contra matrem, quasi ambitione aliqua inductam ad petēdum miraculum, vt dicebat Chryso. similiter verba esse reprehensionis, aut repulsæ, eo, quod iure materno id postularet, vt existimauit Greg. Nisse. Quæ quidē cùm superius improbauerimus, retinem' solùm merā expositionē, nēpè hęc dicta esse, vt significaret Christus suę diuinitatis opera, nō ex humano pendere obsequio, nec se in his vllum matris imperium, sed solam patris volūtatem recognoscere. & hic est sensus: *quid mihi, & tibi*, id est, in his nō ab obsequio humano pēdeo, nō ob hominū sunt hæc facienda respectus, sed secundum patris decretum. Non sunt tamen hæc verba propter matrem dicta, sed vt superius attigi propter aliorum instructionem, ne humano obsequio hæc facienda, existimarent; nec B. Virgo iure vllo materno, aut humano id petebat, sed vt filium Dei non humanis, sed spiritualib' precibus rogabat: at ne alijure materno, & humanis precibus id factum crederent, ob id ita respondit: & vt etiam hoc verbo diuinitatem iam suam inciperet confirmare. hæc mihi, sic intellecta, visa est legitima expositio.

Cōmunis sententia propōnitur. Tertia expositio est itidem grauium Doctorum, & quam nos sæpè publicè in concionib' C secuti sumus, & adhuc valde probabilem existimamus, quæ est Iustin. explicat. quæstion. gent. resp. 136. Epiphan. hæref. 51. & 79. & Euthymij. vt talis sit sensus: nec mea, nec tuæ curæ est prouidere de vino, non nostrum id est, sed inuitantium. Et quia hæc expositio est accommoda, & placere aliquibus potest, vt nobis placuit, & placet, & tam grauium Doctorum auctoritate fulcitur, paulo fusius eam libet explicare. In confesso est curam de vino prouidendo, ad spōsum, & eos, qui conuiuas inuitarunt; iure, & debito pertinere; non ad inuitatos, qua ratione nec ad B. Virginem, nec ad Christum, qui vocati erant, id pertinuit: ex quadam tamen misericordia, & charitate hāc suscipere curam vocati potuerunt: & non aliter est à B. Virgine suscepta. Quamuis enim dies non esset, vt pecunia posset supplere defectum, cogitauit tamen, & credidit per filium, quem omnia posse sciebat, subuenire. Notum & illud est tempus, seu opportunitatem supplendi defectum vini, ijs, quibus iure incumbebat esse, antequam inuitatis manifestum esset vinum defecisse: sic enim corū consulebat honori: at opportunitas Christi ea erat, cùm iam defectus esset notus, & occultari non posset. Hac enim via miraculi virtus publicabatur, & Christi diuinitas ostendebatur, & fides præsentium conciliabatur. Is enim finis erat, propter quem edenda erant miracula. B. ergo Virgo magna misericordia commota defectum vini, quasi id sibi ex debito incūberet, supplere volens, filium adit, & vt subueniat rogat; cui Christus respondet, *quid mihi & tibi?* id est, non est meæ, nec tuæ curæ prouidere, non nobis iure incumbit hæc cura; quasi diceret, adhuc tempus non est mihi opportunum, quia nondum est manifestus defectus: eorum est modò prouidere, qui inuitarunt, at quando mea fuerit opportunitas, non deero, proindeque addit; *Nondum venit hora mea*: quibus verbis matrem plurimum honorat. *Quid mihi, & tibi*: ac si diceret; si mihi aut tibi cura in-

Universidad de Deusto
Biblioteca

re incumberet,iam iam prouiderem & defectum supplerem, quando adhuc reliquos latet.Sed quia nec mihi,nec tibi incumbit, expectanda est opportunitas alia,& hæc erit quidem,sed modò non est.B. autem Virgo, cùm nullum filius miraculum adhuc esset operatus,nesciebat qualis foret miraculorum opportunitas,nec quibus de causis filius ea esset editurus.Semper enim in fide proficiebat, propterea rectè,& laudabiliter rogat filium vt subueniat præsenti, & vrgenti necessitati. Hic est horũverborũ sensus iuxta expositionẽ horũ. Doctorum, & non est improbabilis: mihi magis ad literam facere videtur expositio,quam sumus in commentario prosecuti, quia illa phrasis; *quid mihi, & tibi*,hebræa est, nec in tota scriptura reperitur in sensu alio præter eum,quem diximus,quid mihi tecum?sed de his satis, nunc diuersas hæreticorum opiniones excutiamus.

ANNOTATIO VII.

Hæreses vitandæ.

CAVENDAE sunt hæreses,quas verbis præsentibus hæretici tueri conati sunt. Vna est,quam refert August.tract.8. Manichæorũ, qui B. Virginem, matrem esse Christi negabant;Si enim mater esset,inquiunt, nequaquã respondisset Christus. quid mihi, & tibi? hi enim hæretici eandem phrasim obseruarunt, ac si hic dictum esset; nihil mihi tecum. Negauerunt eandem veritatẽ Marcion, Valentinus,& alij hæretici,sed rectè August. hac eadem lectione eos erroris conuincit. nam dicitur expresè mater Iesu,est hæc insignis in hæreticis proteruia,qui cùm haberent eandẽ Euangelij lectionem æqualis,& vnius auctoritatis,verbo expresso noluerunt credere:verbum autem obscurum,& quod varios recipere poterat sensus, suo iudicio in deteriorem partem interpretati, recipiunt. Quod argumento est,eos non veritatem,sed propriam voluntatem,& iudicium quærere,plus potuit apud eos *quid mihi, & tibi*,quod nulla ratione facit ad excludendam maternitatem,quàm verbum expressum:*Erat mater Iesu ibi*,& iterum,dicit mater Iesu. Altera hæresis eorũ est,qui dũ B. Virginẽ in hoc & alijs scripturæ locis mulieris vocabulo legerent nuncupatam, temerè eius virginitatem negarunt. cuius quidem hæresis,& ipsius fundamenti meminit Origen. hom.8. in Leuit. Existimarunt enim mulieris nomen solis corruptis tribuendum, sed quantum decipiantur notant Origen. & Hiero.ad Gala. 4. cùm nomen hoc sexus sit, sicut & fœminæ: addit Origen. hoc ipsum nomen ætati tribui,quæ enim est annis prouectior dicitur mulier,vt in altero sexu dicitur Vir.quod ex Gen.3. perspicuum est.vbi Eua necdum à viro cognita,dicta est mulier, Vidit inquit mulier,q̃ lignũ esset bonum:& dixit serpens ad mulierem:& mulier quam dedisti mihi. Quare autẽ Christus mulieris vocabulo vsus sit, existimo causam fuisse consuetudinem , & loquendi modum eo tempore communem.Absit enim vt ex contemptu aliquo id factum esse in animum inducamus nostrum;quandoquidem & in cruce pẽdens,& præ summo amore eam Ioanni commendans,dixit;Mulier ecce filius tuus. Rectè Epiphan.hæresi 79. affirmat,sic matrem Domini vocatã, quia consulere,& prouidere futuris voluit.Fuerũt enim quidam postea,qui B.Virginẽ,vt Deã venerati sunt,eiq;sacrificauerũt.qui certè hoc verbo conuincuntur *mulier*,quod substantiæ,& naturæ creatæ,sicut & aliæ sunt,eã fuisse ꝓbat.siue ergo Christus id intẽderit,siue nõ,hoc sanè vocabulo tales hæretici cõfutantur.Nesciũt miseri mediũ tenere,q; quidem propriũ est omniũ à via,& veritate aberrantiũ.Illi nimiũ deprimebãt B. Virginẽ,eius virginitatem,eiusq; maternitatem negantes:hi supra modum efferebant.ipsi diuinitatem tribuentes.quemadmodum & alij Christum adeo deprimebant,vt diuinitatem eius negauerint,alij eum sine modo suo iudicio extollere volentes,humanitatẽ non recognouerint;indignũ Deo rati,quod homo factus sit.Veritas Catholica medium tenet.

Mulieris nomen solis corruptis tribuendum, quantum decipiantur notant Origen. & Hieronymus.

Christi mater ab hæreticis diuersis.

Nondum venit hora mea.

COMMENTARIVS.

CVM verbis præcedentibus,se non humanis obsequijs miracula , & opera diuinitatis facturũ , propter nostram,& circumstantium institutionem significasset;matrem tamen spe eius quod petebat consequendi, priuare noluit:imò rationem,& causam quandã tacitè, cur quod petierat, nõ statim faciat,reddit.*Nondum*,inquit,*venit hora mea*.nondũ est opportunitas mea:vbi placitum Patris aduenerit, hoc sum opus facturus.faciã ergo quod petis,sed opportuno tẽpore, & cum venerit hora mea. Sciẽdum Christum secundum suam diuinitatem,vnà cùm Patre ab æterno nõ solùm instituisse,ac decreuisse omnia opera , quæ pro salute nostra in carne susciepienda facturus erat, sed & singula suis temporibus, & locis disposuisse, & ordinasse, eaque cuncta suæ humanitati susceptæ in ipso vnionis instanti reuelasse. de qua dispositione Actorum primo dicitur;Non est vestrum nosse tempora, & momenta,quę Pater posuit in sua potestate.hanc igitur horam suam hoc loco vocat, quia qua Deus erat,multo iam ante hoc opus facere disposuerat. Rursus suam dicit , ad significandum dominium, & potentiam diuinam, per quam Domi-

Dominus est, & conditor temporum , & quando vult, operatur. nemo quidem hominum horam habet suam,nec certam potest horam eligere,in qua opus aliquod suum constituat,& disponat. At Christus Dei filius omnia , & singula tempora in sua potestate habens,certa potuit eligere momenta ;quibus diuina opera pro sua voluntate certis horis , atque momentis exercebat. Hac igitur de causa horam suam dicit, *Nondum venit hora mea* in qua secũdum meam æternam dispositionem,hoc opus facere decreui.Est & illud hoc loco aduertendum,Dei filium,cùm omnium antequam fierent esset præscius,infinita sua sapientia,& prudentia,ea suis operibus exequendis elegisse tempora;quæ ad fines,per talia opera intentos,consequendos,erant aptissima,maximeq; opportuna.Erat autem miraculorum is finis,vt per ea se toti mundo Filiũ esse Dei manifestaret:quia in hac illuminatione, vniuersorum salus posita erat.Ioan.3.Vt omnis, qui credit in eum,nõ pereat.Hac igitur de causa opus hoc præsens fieri debuit manifestò,non in occulto;vt nimirum homines opere tam miro cognito,eius virtutẽ admirati,crederẽt filium Dei esse.Quare vt opus hoc manifestũ esset,& non humano negotio,sed diuinę tribui posset virtuti,expectari debuit vini defectio,qua cognita,opus Christi omnes cõsiterentur.Hæc itaque est hora, quam Christus expectabat:hæc est hora , quæ nondũ venerat,quando B. Virgo accessit.hæc est hora in æterna mente disposita,& ad Christi manifestationẽ opportuna,& quam ipse,vt Deus,sibi vt homini præscripserat. *Nondum* igitur *venit hora mea*. Non mirum si B. Virginem, quæ quidem magnæ fidei tunc erat,sed adhuc in filij mysterijs cognoscendis proficiens,hoc secretum latebat:quod tunc didicit à filio quem super omnes diligebat,& à quo super omnes est honorata,& exaltata. *Nondũ venit hora mea*. Verbum ergo est potestatis diuinæ , quia dominus temporum eligere potuit, quæ voluit : Verbum est prouidentiæ , quia ab æterno disposuit,quæ fecit in carne: Verbum est prudentiæ , & sapientiæ , quia conuenientia suis quæque finibus suorum operum elegit momenta: Verbum est misericordiæ,quia spem subueniendi dedit : Verbum est reuerentiæ , quia honorauit matrem , preces acceptando opportuno tempore exaudiendas : Verbum est institutionis , quia omnia ex diuino consilio & voluntate se facere docuit.

ANNOTATIO VIII.

Patrũ expositiones de hora,quã Christus vocat suã recensentur.

ANTIQVI Patres aliter verba hactenus à nobis exposita interpretantur, & cum præcedentibus connectunt. Triplex enim est eorum expositio. vna est Greg.Nis.Orat.in dictum illud Pauli; Tunc & ipse subiectus erit &c. legit verba hæc per interrogationem, vt sit sensus,adhuc mihi imperare vt mater vis? nondum venit hora, quando mei iuris ero?existimat enim Greg.B.Virginem hoc miraculum Christo imperare voluisse;cui Christus respõdit;se obedire illi minimè teneri. Quid mihi, & tibi, adhuc mihi imperas.nondum tibi videtur hora venisse,quando mei iuris ero?venit, iam hora hæc. Iste sensus violentus est,& ni fallor, eximiam Virginis sacratissimæ perfectionem imminuit. Satis commodè, vti existimo in superioribus B. Virginem nihil hac petitione imperare voluisse ostendimus:quo iam stabilito hæc certè expositio nó procedit.Reliqui Doctores verba hæc affirmatè, non per interrogationem dicta exponunt. Altera ergo expositio est communior, vt hora hæc sit passionis tempus, quæ sæpe in Euangelio hora eius dicitur. Ioan.7. Nemo misit in eum manus, quia nondum venerat hora eius.Ioan.13. Sciens quia venit hora eius.Ioan.17.Pater venit hora;clarifica filium tuum. Erit ergo sensus cum præcedentibus,quid mihi, & tibi? hoc opus quod petis diuinitatis meæ est, in hoc non te agnosco matrem : nondum venit hora passionis meæ , quando patiar in ea natura, quam à te accepi , quando vt homo moriar, tunc te matrem recognoscam. Ita Athana.in Apolog.de fuga sua, & Aug. tractat.8.in Ioan. Grego. lib.8. epist.42. Porrò hæc expositio eo nititur fundamẽto , quod superius refutauimus , nimirum verba hæc esse repræhensionis , quasi mater opus , quod diuinitatis erat iuffisset,quo fundamento sublato expositio non videtur accommoda.præterea etiam eo posito, adhuc non apparet,qua ratione in passione agnouisse matrem dicatur. nam non solum in miraculis,quæ erant diuinitatis opera , sed nec in ipsa passione, quam vt homo subibat matrem recognouit. Nec enim in eo opere se matris voluntati subiecit, in omnibus quia operibus ad redemptionem ordinatis,siue quæ faciebat vt Deus, siue quæ faciebat , aut patiebatur , vt homo , diuinum tantummodo decretum &be-

Universidad de Deusto
Biblioteca

neplacitum sequebatur, vti paulò ante diximus. Quod si dicas, B. Virgo fuit mater rationē humanitatis, in qua passus est, non verò diuinitatis, secundum quam operatus est miracula: fatemur id per quàm libenter, inde tamē non sequitur, eum in istis matrem non recognouisse, cùm propter matris intercessionem hoc miraculum fecerit, quamuis factum sit secundum naturam, in qua matrem non habet. nec video quomodo sequatur, quod in passione matrē recognouerit, quia in natura humana passus est: quādoquidē multa alia ante passionem etiam in eadem natura humana operatus est: nec idcirco tamen in ijs matrem recognouisse dici potuit. Quamobrem magis legitima tertia expositio videtur, quam in commentario secuti sumus, & explanauimus: quā nobiscum probat Irenæus lib. 3. cap. 18. vbi rectè hanc horam exponens, habet hæc verba: Nondum venit hora mea, dixit, expectās eam horam, quę præcognita est à Patre. consentiunt Cyrill. lib. 2. cap. 23. Chrysost. hom. 21. & Ambro. ser. 16. in Psal. 118.

ANNOTATIO IX.

Matris precibus quid Christus cōcesserit.

NON est hoc loco silentio prætereundum, quod graues Doctores affirmarunt, nempè ob preces matris Christum citius hoc esse operatum miraculum, ita Ambro. Chrysost. & Cyrill. in extremo superioris annotationis à nobis citati: quod etiā cōprobo, & quo sit notius explico. Nō ita hoc intelligendū, quasi velint dicere citius factum miraculum, quàm æterna sua dispositione decreuerit faciēdum: nemo enim Catholicus id affirmare ausus esset, sed fecisse citius, quàm, si non rogatus esset à matre fecisset, quamquam & hoc sua æterna prouidentia disposuerat. præuidens enim futuram matris dignissimę intercessionem, decreuit citius, quàm si non esset futura intercessio facere: imò quia tunc facere voluit, vt à matre rogaretur, præordinauit. Vnde cautè admodum & doctè Ambro. affirmans citius hoc propter matrem factum miraculum, adiunxit, etiam opportunum fuisse tempus hoc, quando propter matrem fecit: opportunum profectò non esset, nisi, vti diximus, ab æterna esset mente dispositum.

ANNOTATIO X.

Hæresis Priscillianistarum.

VITANDVS est hic error Priscillianistarum, cuius meminit Grego. hom. 10. Euāgel. qui Christum fatis & cælorum constellationibus subiectum, omniaque ex necessitate fatali operari arbitrabantur, suamq; hæresim his verbis: *nondum venit hora mea*, tuebantur, vt refert August. tract. 8. in Ioā. Quā cœci isti, qui quod potestatis diuinæ est, secundū quam est Dominus cælorum & temporum: & quo prouidentiæ, qua, quę facturus erat, prout voluit, & conuenire iudicauit, ab æterno disposuit, ad creaturas referebant: vtiq; in ipsa luce cæcutientes, & in ipsa via errantes. Est quoque temperādum verbū Chrysost. hom. 21. qui hunc confutans errorem, affirmauit ante statutum tempus hoc fecisse miraculum, ne fato subiectus videretur. non absolutè hoc dicendū est, vti diximus, in præcedenti annotatione: nam quando fecit, etiā statutum fuit tēpus, sed vocat statutum, quo fecisset quidem, licet tardius, si matris preces interpositæ non essēt. Non est hoc Catholicis Doctoribus insolēs, qui dū hæreticos insequuntur, & vrgent, nimio zelo & ardore currendi, transcendunt metas, & tunc quidem eorum non verba tantùm, sed etiam intentio & mens considerandā sunt.

Dicit mater eius ministris, quodcunque dixerit vobis, facite.

COMMENTARIVS.

EXIMIA est Beatæ Virginis misericordia, filium rogasse, vt opem ferret, satis illi non fuit; sed adhuc filium velle diuinum opus ad subueniendum facere agnoscens, ministros, vt quod illis à Christo impositum fuerit, sedulò exequantur, disponit, ne fortè sua inobedientia aliquid, quo subuētione filij priuentur, committant; eos ergo alloquens, dicit. Facite quodcunque vobis filius męus dixerit.

ANNOTATIO XI.

Quorsum beata virgo præmonuerit ministros.

LATET hic, ni fallor, grande mysterium. Nam ex verbis filij potuit mater voluntatem, & propositum subueniendi percipere; quia dictum est, nondum venit hora mea. Ambro. serm. 16. in Psal. 118. ex affectu filij matrem nouisse affirmat: quod intelligendū arbitror, verbis ipsis affectu manifestato. attamen vnde B. Virgo cognouerit Christum ad ministros se conuersurum, & arduum aliquid eis impositurum, non apparet. Si autem hæc non nouisset, vtique non eos prēmonuisset, dicens; *Facite quodcunque dixerit vobis.* Iustin. explicat. quæst. Gent. resp. 136. hanc præsentiens difficultatem, affirmat Christum dixisse matri, dic ministris, vt faciant quodcunque dixero illis; at quia adiungere hæc verba durum videtur, maximè quia si à Christo dicta fuissent, ab Euangelista non essent prætermissa. propterea aliter respondeo; nempè B. Virginem dono intellectus, quod à Spiritu sancto acceperat, & scripturarum lectione nouisse, Deum in miraculis & operibus suæ potentiæ faciendis, aliquid, quod humano repugnabat iudicio, admiscuisse: Vt enim aquas sanas faceret, salem iussit infundi, 4. Reg. 2. Vt ferrum etiam ex aquis extraheret, lignum aquis injici iussit, 4. Reg. 6. Vt aquas dulces redderet, lignū præcepit immitti, Exo. 15. Similiter vulnę Ezechiæ

Deus interdum cultis ab hominum opinione diuersa admiscet.

Ezechiæ ex ficis cataplasmate confecto sanauit, Isa. 38. quæ omnia ad rem facere minus videbantur: imò aliquando quæ contra rem faciebant, iubebat, vt in eo virtus diuina magis innotesceret. quod & in narratis, & multis alijs exemplis factum scriptura commemorat. Collegit ergo B. Virgo diuino lumine edocta aliquid simile nunc faciendum, vt se eundem Deum, qui illa fecerat, demonstraret. Dispositi ergo homines, vt qui Christi virtutem non nouerant, audientes quæ rei parum commoda videbantur fortasse contemnere iussa potuissent. Rursus cùm per ministros vinum esset distribuendū, & munus ipsorum hoc esset, ad eos se conuersurum non dubitauit, vti factum est in vtroque. nam ministris Christus imperauit, & rem, quæ ridicula, & non necessaria videbatur, iniunxit. Cur enim vino cùm indigerent, aqua hydrias vsque ad summum iubet impleri? sed non aliter virtus diuina manifestanda erat. Habemus huius rei exemplum, quanquam imperfectum 4. Reg. 5. venit Naaman leprosus ad Elisæum, vt sanaretur à lepra. Propheta rem, quæ videbatur inutilis homini imposuit; nimirum vt septies lauaretur in Iordane: quod ille contemnens, sanitatem non consequebatur. accedunt serui eius, & vt faciat iussa, exhortantur, dicentes; Pater, & si tibi rem grandem Propheta dixisset, facere debueras: obediuit ille, & diuina mundatus est virtute. B. Virgo longè sapientior & prudentior his seruis, prævenit, nec vt iubeatur, expectat, sed iussa anteuertens hortatur, & dicit, *quodcunq; dixerit vobis, facite*: quodcunque etiam graue, etiam si vobis inutile visum fuerit, facere ne recusetis. Hæc est eximia & prudens misericordia, quæ ne homo in malum incidat, prævenire nouit.

B. virginis prudentia.

Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundum purificationem Iudæorum.

COMMENTARIVS.

Hydria quid.

INCIPIT Euangelista miraculum narrare, & primo loco vasa, in quibus vinum Christus miraculosè fecit, describit. Hydriæ Græcè, Latinè aquales significant; id est, vasa aquæ destinata, quibus vinum infundi non soler. erant autem vasa huiusmodi sex lapidea posita, id est; quæ non circumferebantur, sed certo in loco constituta aquam continebant, ex quibus aqua minoribus vasis hauriebatur, ob idque lapideæ erant tanquam vasa capaciora. Erant autem hæ hydriæ propter Iudæorum purificationem, quibus moris erat in conuiuijs frequenter vti lotionibus: vasa itidem & calices frequenter purificabantur: & in hos vsus magna aquæ copia in capacioribus illis vasis reseruabatur. Hæc purificatio, cuius hoc loco fit mentio, illa est, de qua Mar. dicit Pharisæi, & omnes Iudæi, nisi crebrò lauerint manus, non manducant, tenentes traditionem seniorum: & à foro venientes, nisi baptizentur, non comedūt: & alia multa sunt quę tradita sunt illis seruare, baptismata calicū, & vrceorum, & æramentorum, & lectorum, hæc Mar. Harum ergo purificationum causa erant hydriæ istæ sex positæ: quæ quidem purificationes non erant ex lege, sed ex seniorum traditione. Aliæ purificationes legis erant, ab immunditia ex tactu morticinij, aut leprosi, aut ex seminis pollutione contracta & ab his non purificabantur aqua, sed ad vesperam vsque immundities hæc perdurabat. Perpende quàm sapienter & consultò Dei filius miraculum in sui manifestationem facturus, vasa aquæ destinata elegit, ne quis vinum in vasis, non autem de nouo factum fuisse, aut vini partem aliquā, quæ superinfusæ aquæ saporem vini indiderit, ibi reseruatam existimaret: quippe vasa aquam recipere solita, hanc tollebant suspicionē. Vasa etiam elegit capacia & magna eodem in loco fixa, hinc inde gestari insueta; vt plena vino aliunde portata nemo sibi persuaderet: atque vt copia tanta vini apertè, & sine contradictione miraculi virtutem probaret.

In quos vsus apud Iudæos habitæ.

Mar. 7.

Capientes singulæ metretas binas, vel ternas.

MAGNITVDINEM vasorum describit, vt ex quantitate vini, miraculi vis multo magis eluceścat. Capiebāt singulę hydrię metretas binas vel ternas. Non est locutio hæc ambigua, quasi Euangelista incerto loquēdi modo vtatur sicut nos dicere solemus, vas hoc duas, aut tres vncias capit, nesciēres verè & determinatè quantum capiat. non sic loquitur Euangelista, qui mira-

culo

Universidad de Deusto
Biblioteca

culo interfuit, qui Spiritu sancto illustratus scripsit; maximè quia magnam adfert differentiam, si vna addatur, vel auferatur metreta: sed est sermo certus, non ad easdem hydrias, sed ad diuersas referendus, ita, vt aliquæ hydriæ binas, aliquæ ternas, capere dicantur.

ANNOTATIO XII.

Metretæ quæ titas.

DIFFICILE est in his mensuris certũ quid statuere, propter varietatem eorum, qui hanc materiam tractant: quod tamen certius & verius esse videtur, hoc est: metretam, quæ & alio nomine cadus & battus dicitur, duodecim continere congios: congius autem sex sextarios, sextarius apud Romanos quidem viginti continebat vncias: apud Atticos verò duodeuiginti, tantus etiam erat sextarius Hebraicus. continebat igitur metreta septuaginta duos sextarios, & singuli sextarij duodeuiginti vncias: ex quo facilè est cuique, quantum hydriæ caperent, computare. Alij non ita sentiunt, sed metretam decem capere existimant cõgios. Sed quod prius diximus est probabilius, quanquam siue vno, siue altero modo sentias, tanta fuit vini quantitas, vt miraculum nemo inficiari posset, & hoc ad literalem sensum percipiendum satis est. nam de mensuris disputare præter institutum esset.

Dicit eis Iesus, implete hydrias aqua.

COMMENTARIVS.

Christ⁹ multis de causis aqua vsus est in hoc miraculo.

MINISTRIS, vt hydrias aqua implerent, imperat: iam enim conuiuij maiori parte peracta, consequens erat, vt propter frequentes purificationes vasa ferè essent vacua: hac igitur de causa Christus vsque ad summum ea impleri iubet. Et potuisset quidem Dominus nulla aqua prius infusa vino ea implere; tamen, vt certius miraculum fieret, & ministros ipsos tanti miraculi testes haberet, aquam manibus eorum infusam in vinum cõuertere maluit. Rectè etiam Chrysost. hom. 26. annotat, ne vlli calumniç locus pateret, Christus aqua vsque ad summum vasa, quæ soli aquæ deputata erant, impleri voluit. Aliam dat Irenæ. lib. 3. cap. 11. causam, cuius hæc sunt verba. Quamuis enim posset Dominus ex nullo subiacente præbere epulantibus vinum, & ex eo complere esurientes, hoc tamen non fecit. accipiens autem eos, qui à terra essent panes, & iterum aquam faciens vinum saturauit eos, qui recumbebant; & potauit eos, qui inuitati erant ad nuptias: ostendens quoniam Deus, qui fecit cælum & terram, & iussit eam fructus facere, & constituit aquas, & dedit fontes, hic & benedictionem escæ, & gratiam potui in nouissimis temporibus per filium suum donat humano generi. hæc Iren. Nec diffiteor hanc aquç in vinum cõuersionem accidisse; vt August. tract. 9. refert propter mysterium, scilicet vt legem illam insipidam, inefficacem, in suauissimum, & efficax Euangelium, mutandam significaret. Simul enim miraculum vinum, & veritatẽ diuinitatis eius probare, & id, quod facturus erat, significare potuit.

Et impleuerunt eas vsque ad summum, & dicit eis Iesus, Haurite nunc, & ferte Architriclino.

Ministrorum obedientia.

MINISTRI consilio B. Virginis instructi, voci Christi sine murmuratione, aut contradictione vlla obedientes, quamuis deficiente vino, & abundãte aqua, inutile, quod præcipiebatur, videri poterat; hydrias tamen sex aqua impleuerunt. Et verò Christus expressè non dixit, vt vsque ad summum implerent; tamen ipsi dicto perfectè obedientes ad summum vsque impleuerunt. Vbi ergo cognouit Dominus, impletas esse hydrias, potenti sua virtute totam illam aquam in vinum nullis verbis, nullis actibus exterioribus vsus, nulla intercedente mora, conuertit. quo etiam magis virtus ejus diuina confirmabatur. iterumque iubet ministris depromere ex vasis illis, & præfecto mensæ, cui soliti erant vinum ministrare, vt ille conuiuis distribuat: quod factum est, vt per eos miraculum diuulgaretur, qui & ipsius miraculi testes erant, & quæ facta fuerant, proprijs viderant oculis. nec voluit Dominus statim rem ad sponsum deferri; sed seruato ordine conuiuij, suam potentiam manifestauit: sic enim suauius, & efficacius res hæc euulgata est.

Et tule-

Et tulerunt, vt gustauit Architriclinus aquam vinum factam, & non sciebat vnde esset, ministri autem sciebant qui hauserant aquam, vocat sponsum Architriclinus, & dicit ei.

Hinc colligitur quod sponsus non recũbebat in mensa.

MINISTRI, etiamsi graue quid illis imponebatur (nam cùm necdum aquam vinum factam scirent, haurire, & Architriclino tãquam vinum portare iubentur) obedierunt, quod sine diuina interius eorum corda mouente virtute, non est factum. delatum vinum Architriclinus, vt moris est, degustat: ne aliquid cõuiuis propinet indignum. miratur vini excellentiam, & nescius quod factum erat, sed vinum ex sponsi dispositione repositum, & in finem conuiuij reseruatum arbitratus, sponsum insimulandi eum gratia, quod ordinem rectum conuiuij non seruauerit, vocat. In primis miranda est ministrorum obedientia. sciebant enim ministri iam vinum esse factum, id quod iussi promere ex colore & odore cognoscere potuerunt. Architriclino verò etiam miranti, & vnde hoc vinũ esset nescięti, rem non reuelant; quod nõ alia de causa eos existimo fecisse, nisi quia à Christo tantùm, *haurite, & ferte Architriclino*, audierunt. verbumque Christi prætergredi non sunt ausi, existimantes fortè Christum hoc operatum esse, ne vinum defecisse diuulgaretur. at optimo consilio id Christus fieri voluit; fide enim maiori digni erant ministri, tanti operis testes, si non sponte sua, sed interrogati, rem totam, vti facta est, aperirent. Quantum ex verbis his licet conijcere, sponsus in conuiuio non recumbebat, sed generalem omnium habebat curam; si enim discumberet, non ab Architriclino vocatus, sed Architriclinus ad eum venisse diceretur; si autem recubuisset, non vtique eum vt surgeret, & veniret, vocasset.

Omnis homo primùm bonum vinum ponit, & cùm inebriati fuerint, tunc id quod deterius est; Tu autem seruasti bonum vinum vsque adhuc.

SPONSVM Architriclinus imperitiæ insimulat, quòd peracto ferè conuiuio, quando gustus qualitatem vini minus percipere est aptus, vinum optimũ apponat; cùm tamen omnes alij contrario faciant modo. optimum enim in principio, quando qualitas discerni valet, propinant. Cùm legis verbum *inebrietati fuerint*, huius conuiuij intemperantiam ne suspiceris, sed Euangelista personam Architriclini, quod communiter in alijs conuiuijs fieri solebat, referentis inducit. Multa alia describere omittit Euangelista, quia ex narratis facile intelliguntur. Sponsus insimulatus negat, inquiritur factum, interrogantur ministri, veritas manifestatur, miraculum diuulgatur, effectus consequens verbis sequentibus ostenditur.

Hoc fecit initium signorum Iesus in Cana Galilææ, & manifestauit gloriam suam: & crediderunt in eum discipuli eius.

EVANGELISTA hoc primum miraculum Christi fuisse testatur, quod in Cana Galilææ factum est, quo gloriam suæ diuinitatis manifestauit. Fructus autem miraculi, imò finis præcipuus, propter quem ad nuptias venit, fides fuit: nam miraculo hoc fidem discipulorum, qui aderant sibi conciliauit: *crediderunt* enim *in eum discipuli eius.*

ANNOTATIO XIII.

Non fuit Ioannes sponsus in ijs nuptijs.

INQVIRVNT aliqui, an Ioannes fuerit sponsus hic, qui à Christo fuerit à nuptijs auocatus, & virginitatem perpetuam custodierit; & multi nostri temporis graues quidam viri id affirmant, Bedam in huius rei testimonium, imo Augustinum & Hieronymum in

Universidad de Deusto
Biblioteca

suis præfationibus in Ioannem proferentes. Si rationes & argumenta, quibus tanta veritas confirmetur quæras, non inuenies. Bedę autoritas totum est huius opinionis argumẽtum. nam Augustin. & Hieron. nihil pro hac sententia faciunt. Præfatio enim illa Augustini non est, sed potius Bedæ, cuius verbis confiata, sicut etiam illa, quæ Hieronymo tribuitur, quæ ex eiusdem Bedæ verbis, aut certè ex alicuius alterius, à Hieronymi phrasi longè distantis, composita est: vt solus Beda sit huius opinionis auctor, imo, si attentè rem, & diligenter inquirimus, contrarium August. & Hieron. sentiunt. August. enim tract. vltimo in Ioan. habet hæc verba: Sunt qui senserint, & hi quidem non contemptibiles sacri eloquij tractatores, à Christo Ioannem Apostolum plus amatum, propterea quòd neque vxorem duxerit, & ab ineunte pueritia castissimus vixerit: hoc quidem in scripturis canonicis non euidenter apparet; verumtamen id quoque multum adiuuat congruętiam, quod illa vita per eum significata est, vbi non erunt nuptię. hęc August. vbi duxisse vxorem, & celebrasse nuptias negat, docetque graues Doctores ita sensisse, rationemque huius veritatis congruentem adfert. August. ergo nõ cum Beda sensit. Præterea Hieron. lib. 1. cont. Iouin. probante Iouiniano melius esse Virginitate Matrimonium, eo argumento, quòd Christus Ecclesiæ principatum non Ioanni virgini, sed coniugato Petro commiserit: Respondet Hieron. id factum, quia tunc ætate puerili erat Ioannes: vocatus enim est vigintiquinque annorum. Profectò si nuptias celebrasset Ioannes, efficacius opposuisset Ioannem etiam vxorem duxisse. Præterea, si ætate puerili vocatus est, non celebrarat nuptias secũdum Hieronymum. Cùm igitur hæc Bedæ opinio nullo scripturæ testimonio, nulla traditione, nec antiqui vllius Doctoris fulta sit autoritate, nunquam mihi eam potui persuadere: rem enim alioquin insignem tam diligentes antiqui tractatores non omisissent. Nec incumbit nobis partem hanc negatiuam probare: ab ijs potius qui rem grauem & notabilem affirmant, probanda erat, & quidem rationibus vrgentibus, quæ tamen nullæ sunt. Adde his cùm hoc nouum quid tunc temporis esset, vt matrimonium dissolueretur, nõ dato repudio, & nuptiæ hæ ab ipso Ioanne sint descriptæ; non est verisimile rem tantam, & quæ omnes tunc in admirationem adduxisset, omni ex parte ab Euãgelista prætermissam fuisse. Adde etiam quòd Ioannes vocatus est multo post à Christo, iam Ioanne Baptista in carcerem coniecto, vt habetur Luc. 4. Existimo ergo solidam esse magis & veram sententiam, sponsum hunc Ioannem non fuisse, sed familiarem aliquem, aut secundum carnem cognatum Christi.

ANNOTATIO XIV.

An fuerit hoc primũ inter miracula Christi.

AN hoc miraculum fuerit primum omnium quod Christus edidit, an potius non simpliciter primum, sed eorum, quæ in Cana Galilææ fecit, inquirere aliquis meritò posset. nam Euangelistæ verba aliquo modo in vtrumq; sensum trahi possunt. Chrysost. hom. 22. refert, aliquos affirmantes hoc miraculum non fuisse absolutè primum, ipse verò ante baptismum nullum fecisse certò tenet; an verò post baptismum hoc sit primum, in dubio relinquit. Aliqui recentiorum primum fuisse coram discipulis, non tamen absolutè primum: Alij primum in illo loco factum asserunt, nam Ioan. 4. in eodem loco alterum refertur, tamen absolutè primum non fuisse dicunt. Sed re vera, si loquamur de miraculis, quæ Christus in sui manifestationem operatus est, hoc primum est. omitto aduentum Magorũ, & illa, quæ mirabiliter facta sunt in nativitate eius: loquor de his, quæ suæ prædicationis initio, ad diuinitatis manifestationem operatus est, quæ communiter appellãtur miracula, ita tenet Ambro. ser. 19. & Theophyl. & Euangelista aperte significat. nam dicit, *Hoc initium signorum fecit in Cana*, id est, hoc quod est initium signorum omnium fecit in Cana. Exponere autem, hoc fuit primum, quod fecit in Cana, violentum est: nec erat causa, cur magis primum, quod fecit in Cana, quàm primum, quod in alia ciuitate fecerit, annotatum esset. Præterea quia absolutè dicitur, *& manifestauit gloriam suam*, quasi ante non manifestauerit gloriam & virtutem diuinitatis suæ miraculis: hoc est igitur primum miraculum, & initium miraculorum Christi. Rectè autem à nuptijs se incipit manifestare; vt dicit Cyril. lib. 2. cap. 26. descendit enim de cælo Dei filius, vt veluti sponsus spiritalis naturam hominis amplexus, veræ sapientiæ fœtum, sponsam parere faceret.

ANNOTATIO XV.

An eodem die Christus adoratus à Magis, & Ioanne baptizatus fuerit, & an eodem hoc in nuptijs ediderit.

DIFFICVLTAS hoc loco se offert, an miraculum hoc eodẽ die à Christo sit factum, quo & à Magis adoratus, & à Ioanne fuit baptizatus, quamuis non eodem anno. sunt enim qui vno die, licet non eodem anno hæc tria eximia opera facta esse affirment, vt quo die à Magis adoratus, labẽtibus annis, trigesimum explés baptizatus, vno post anno miraculum in nuptijs ediderit. idque Ecclesiæ auctoritate confirmant, quæ in quadam antiphona tria hæc simul vno die miracula patrata commemorat. Sed hoc ad locum Matth. 3. magis spectat, vbi de anno baptismi Christi propria est tractatio: nec nos longius discutere in præsenti statuimus. hoc solum annotare libuit, Augũstinum serm. 37. de tempore, & Ambro. serm. 21. referre aliquos illo die, quo nos Epiphaniæ festum celebramus, à Magis Christum adoratum afferentes: alios verò baptismum potius illo die celebratum à Christo: alios verò miraculum hoc conuersionis aquę in vinum. sed nec ipsi, nec August. & Ambros. eodem die tria hæc esse peracta, affirmarunt. Verus ergo traditio non erat, tria hæc vno die, sed illo die vnum horum esse factum, quod autem illorum esset, in opinione versari. traditio igitur antiqua omnium consentiens erat, nõ fuisse vnico die tria simul effecta. Propterea Epiphan. hæres. 51. expresè id negat, quamuis multa ibi alia adferat, quæ probari non possunt. hoc tamen nempè non hæc tria simul eodem die facta fuisse, antiquitati est consonum. Ecclesia autẽ trio hæc vna gesta esse die non affirmat, sed cùm incertum sit, quod eorum factum sit, prudẽter vnico die tria simul illa celebrat. Non ergo mihi probatur opinio, quæ præcipuè nostra ætate recepta est, vno die hæc esse opera facta, sed post baptismũ diebus paucis has nuptias esse celebratas existimo, nec antiquitas Patrum, nec Ecclesia aliud vnquam docuit. Per hæc tamen negare nolumus, esse opinionem illam probabilem. Hæc ẽn præsenti sufficiant.

ANNOTATIO XVI.

Discipuli Christi an in eum ante miraculum hoc crediderunt.

AVGVST. lib. 2. de consensu Euangelistarum cap. 17. dubitationem affert propter vltima verba: *crediderunt in eum discipuli eius*, ergo inquit, ante non crediderant; si autem ante nõ crediderant, non erant discipuli: quomodo igitur ante hoc miraculum dictum est, vocati sunt discipuli eius ad nuptias, si quando vocati sunt nõdum crediderant? Respondet per quandam anticipationem dictum id esse: qui enim futuri erant discipuli, vocantur discipuli, etiam antequam sint: sed hoc mihi non probatur: nam vocati sunt, qui discipuli erant; nec, quãdo dictum est, *crediderunt in eum discipuli ei⁹*, insinuare voluit, ante non credidisse, sed dicuntur credidisse, quia confirmati & aucti sunt in fide. maiorem enim fidem viso miraculo conceperunt de Christo, & firmior facta est eorum fides: quem enim hominem tantum modo putabant, diuinitatem iam habere quandam crediderunt. Dicti autem sunt discipuli, quia ipsi aliquo modo adhæserant, ipsum audierant, & ei fidem aliquam habuerant. Testimonio enim Ioannis moti erant, vt ad eum venirent. Non est autem nouum sanctæ scripturæ, credendi verbo vti, in ea significatione, qua diximus, nempè firmius, & amplius credere. Ioan. 4. Nisi signa & prodigia videritis, non creditis: & tamen Regulus aliquo modo credebat, qui à Christo filium sanari petebat. & Ioan. 11. Si credideris, videbis gloriam Dei; & tamen iam ante Martha credebat. De hac perfectione fidei discipulorum Ambro. serm. 20. dicit. Prædicanda fides Apostolorum, qui viso vno miraculo, crediderunt in omnipotentiã Saluatoris. hæc Ambro. Non arbitror tamen tantam fuisse tunc horum fidem, vt filium Dei Christum crederent, sicut Matth. 16. Petrus credidisse, & confessus esse dicitur.

ANNOTATIO XVII.

Hæresis Seueri refellitur.

HOC Christi miraculo antiqua hęresis confutatur. Seuerus enim, vnde Seueriani dicti, cuius meminit Augu. lib. de Hæres. cap. 24. & Epiphan. hęres. 45. vinum bibere prohibebat, affirmans vitem esse sobolem Diaboli, qui in serpentem conuersus, terrę se commisCuit. Eandem hæresim tribuit Epipha. hær. 47. Encratitis, qui discipuli Tatiani fuerunt, sed in multis à magistro desciuerunt: & hac de causa forsan Hiero. Amos 1. Tatiano hanc hæresim adscribit. sed hoc Saluatoris facto conuincitur; Christus enim aquam in vinum conuertit, conuiuis propinari iussit, ipse etiam bibit; Vinum ergo creatura Dei est, & eo vti moderatè licet. non credo hanc hæresim multos habuisse sequaces. Fuit autem vinum hoc, vt communiter creditur, rubrum, tum vt miraculum euidentius esset, tum quia illa regio vinis rubris pretiosis abundat: idemque Ecclesia videtur approbare, dum canit. Aquæ rubescũt hydriæ. Vinum hoc rubrum in scriptura, sæpe sanguis vuæ appellatur. Gen. 49. In sãguine vuæ palliũ suum. Deutero no. 32. Sanguinem vuæ biberet meracissimum, & aliâs sæpe.

Post hæc descendit Capharnaum ipse, & mater eius, & fratres eius, & discipuli eius, & ibi manserunt non multis diebus.

COMMENTARIVS.

Quæ ciuitas fuerit Capharnaum.

CAPHARNAVM Vrbs erat eo tempore celebris, in finibus Zabulon, & Nephtalim, ad ripam maris Galilææ, centum miliaribus ab ipsius maris initio ad occidentem. in littore aduerso ad orientem erat regio Gerasenorum: erat autem frequentissimum Emporium, quò maxima negociantium confluebat multitudo, dicta patria Domini, Matth. 9. quia frequẽter ibi inueniebatur, & quia ad eam, relicta Nazareth, vt dicitur Matth. 4. cum matre, & fratribus se transtulit. voluit enim Dominus propter celebritatem oppidi, & propter mores eius corruptissimos ibi habitare, & suę doctrinæ primitias collocare, vt, vbi vigeret infirmitas, ibidem medicus adesset. Post nuptias in hũc locum descendit. erat autem, quantum ad terræ situm, oppidum hoc, in parte inferiori, quamuis supra montem positum, respectu Canæ. ob id descendisse Capharnaum dicitur, sicut quando ad superiora loca ex inferioribus proficiscebatur, ascendisse dictus est. Matthæi autem 4. & Lucæ 4. descensus quidam in Capharnaum narratur, quando eò habitationis causa descendit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

descendit. sed non huius in præsenti Ioannes meminit, sed alterius prioris, quem alij omiserunt Euangelistæ. hic enim est factus post nuptias ante carcerem Ioannis: at ille post vincula ipsius; & nunc paucis commoratus est diebus, tunc autem multis; nunc miraculum non legitur feciſſe, nec publicè docuisse; tunc autem & docuit, & miracula edidit. Post nuptias ergo cum matre, & discipulis, & cognatis secundum carnem, qui fratres dicuntur, descendit Capharnaum, & ibi manserunt non multis diebus. qua de causa huc venerit, Euangelista non narrat, nec quicquam certi possumus affirmare.

ANNOTATIO XIIX.

CONSIDERATIONE dignũ est, qui sint hi fratres Christi, & quare sic vocati sint. horum alterum ex Euangelio habemus: nam Matth. 6. quatuor numerantur, Iacobus, Ioſe, Iudas, & Simon: & aduerte secundum scribi Græce, *Iωσὴ*, quod latinè dicendum est Ioſe. Sponsus B. Virginis aliter appellabatur, nempe *Ἰακὼβ*, Latinè Ioseph. hic autẽ Iacobus apud Matth. 10. & Mar. 3. dicitur Iacobus Alphei, & sæpè vocatur Iacobus frater Domini; quia vt refert Epiph. in Anchorato, & hær. 78. cum ipso educatus erat; sorores etiam in Euangelio narrantur Mar. 6. Nonne sorores eius apud nos sunt? quot tamen & quæ nomina earum, Euangelium non expreſsit. Nicephorus tamen lib. 2. histor. cap. 3. refert Hippolytum Portuensem Apostolorum succeſſorem Christi cognationem deſcribentem, & deſcriptis quatuor prædictis fratribus, duas affirmantem fuisse sorores, vnam nomine Ester, alteram Thamar. Epipha. in Ancorato duas etiam affirmat, sed alijs appellat nominibus Mariã, & Salomen. hi sunt dicti fratres Domini.

Quare fratres Domini appellẽtur.

Alterum autem, quare fratres domini vocẽtur, non ita definire facilè est. Catholico vnum est certum, alterum est in controuersia; certum est non ita esse fratres, nec sorores, vt ex eadem sint matre: quia perpetuam Virginitatem B. Virginis ab Eccleſia iam olim declaratam, fideles confitentur: pro cuius defensione cõtra Heluidium Hæreticum doctè, & diffusè scripsit Illephonsus Toletanus Archiepiscopus. scripsit etiam Hieron. contra hunc hæreticum affirmantem B. Matrem virginem extitisse vsque ad Saluatoris partum, tamen postea ex Ioseph filios concepisse & peperisse. Debilia erant hæretici huius arma contra Eccleſiam. vsus est enim argumẽto, quia fratres Christi Euangelium appellat, & quia Christus primogenitus dicitur, & quia dictum est Matt. 1. Non cognouit eam Ioseph, donec peperit filium suum, & quia Ioan. 19. Maria mater Christi dicitur cruci astitisse, & alij Euangeliſtę referunt Mariam Iacobi præsentẽ fuisse, igitur eadem est Maria Iacobi, & Maria mater Christi. Hæc exactiſsimè soluit Hieron. & catholico cuique doctori soluere facile est. in scriptura enim non solum fratres dicuntur, qui ex eodem patre, & matre sunt, sed etiam multis alijs modis, quandoquidem cognati, & sanguine coniuncti fratres etiam dicuntur. nam Gen. 13. Lot frater Abraham dictus est, & tamen filius fratris erat: non ex patre, & matre eadem. Geneſ. 29. Laban frater Iacob dicitur, qui tamen erat auunculus. dicuntur etiam fratres gẽte, sicut Iudæi omnes fratres dicuntur. Iosue 1. Transite armati ante fratres vestros. 2. Reg. 19. Fratres vestri filij Iuda. Actor. 22. Viri fratres, & patres audite. dicuntur fratres societate, & amicitia; dicuntur fratres adoptione, imo proximi omnes dicuntur fratres. plena est scriptura hac voce in multis, & varijs sumpta significationibus. Fratres ergo Christi non natura, vt ex eadem matre, & patre nati; sed cognatione, & consanguinitate dicti sunt. Quod autem Christus primogenitus dictus est, id ea ratione fit, quia ante eum nemo alius sit genitus, non quod post eum alij geniti sint: sicut etiam vt Deus primo genitus patris dicitur, at post eum non sunt alij geniti, vti supra exposuimus. Illud autem quod dictum est, donec peperit, significatum est quid non sit factum, sed non sequitur postea faciendum. nam etiam dicitur, Sede à dextris meis, donec ponam inimicos scabellum: tamen non licet inferre, ergo postquam positi fuerint, non sedebit. Illa autem argumentatio ex diuersis Euangeliſtis vana est; quod enim vnus omisit, alius solet narrare. quam ergo Mariam Ioãnes tacuit, alij expreſserunt. Opponebat Heluidius auctoritatem Tertulliani, & Victorini, quasi idem quod ipse sentirent. Hieronymus de Tertulliano non curat, quia ab Eccleſia cum Montano diſcesſit: Victorinum autem negat vnquam quid tale sensisse. Catholicum ergo est, fratres hos non esse natura, sed cognatione, seu consanguinitate.

Vox fratres, in scriptura late patet.

Qua cognatione Christi fuerint qui fratres illius dicti sunt.

Quo verò gradu consanguinitatis fuerint Christo coniuncti, Catholicorum patrum extant tres opiniones valde diuersæ. Vna est affirmantium fuisse fratres, quia erant filij Ioseph ex alia vxore. tenent enim hi Doctores Ioseph antequam B. Virginem sibi desponsaſset, viduum fuisse, priore vxore, ex qua quatuor illos filios, & duas filias susceperat, sepulta. Habet hæc sententia graues auctores: eam enim affirmat Hippolytus Apostolorum succeſſor, referente Nicepho. lib. 2. Histo. cap. 3. Origẽ. Matth. 13. Euseb. lib. 2. hist. Eccle. cap. 2. Hilar. can. 1. in Matth. Ambr. lib. de instit. Virgi. cap. 6. & super epist. ad Gala. cap. 1. Epipha. hæres. 28. 78. & in Ancorato cum alijs etiam multis. Origẽ. allegat Euãgelium nomine Petri scriptum, & librum Iacobi, qui modò non extant, & apocryphi sunt. Sed huic sententiæ obstat auctoritas etiam grauium Doctorum, qui B. Ioseph virginem fuisse docuerunt

cuerunt, inter quos sunt Hieronymus contra Heluidium, & Auguſt. serm. 14. de natali Domini. Bernar. sermo. 2. in missus est. Beda in Ioan. 2. & hæc est communis nunc inter Catholicos opinio: & re verè certa, & legitima sententia, quam alio in loco satis probauimus. & contra prædictam sententiam est argumẽtum efficax. Nam Mar. 15. dicitur, iuxta crucem fuisse mulieres, nempè Mariam Iacobi minoris, & matrem Ioſe & Salome. ecce Maria dicitur Ioſe, & Iacobi mater, qui duo dicti erant Mar. 6. fratres domini. ergo non potuerunt esse filij Ioseph: nam vxor, ex qua hi Doctores volunt natos esse hos filios, mortua erat; alioqui cùm respondit Beatam Virginem, duas habuisset vxores, quod nemo adhuc Catholicus affirmauit. Non igitur hæc prima sentẽtia probanda est: quam tamen graues isti auctores defenderunt, vt contra hæreticos facilius ea ratione agere possent.

Secunda sententia est asserentiũ, Ioseph spõsum B. Virginis habuisse fratrem Cleophã dictũ, cuius vxor dicitur Ioã. 19. Maria Cleophę, seu Clophæ, vt alij legunt. huius fuerunt filij, qui dicti sũt fratres domini. Iudæi enim Christum filiũ secundum carnem Ioseph existimãtes, consobrinos eius illos esse arbitrabantur. Ioseph aũt habuisse fratrem Cleopham cõfirmat Eusebi. lib. 3. histo. Eccle. cap. 3. ex Aegesippo, qui tẽporibus fuit Apostolorũ. & Epiph. hæresi 78. Hieron. con. Helui. hanc refert sententiam, sed eam argumento alio probat, quia nimirũ Maria, quæ dicitur mater fratrũ Domini, non dicitur Maria Cleophæ, sed Maria Alphæi. Sed hoc argumentum Hieronymi non est valde firmum: nam fieri potuit (quod aliqui recentiores dicunt) fuisse dictam Alphæi, quia filia eius erat, Cleophæ autem, quia erat eius vxor. potuit etiam fieri, vt binomius esset.

Hieronymi sententia cum plectenda.

Tertia sententia, quæ Hieronymo placet, & cõmuniter recipitur inter Theologos, est, B. Virginis sororem dictam esse Mariam Cleophæ, vt dicit Hieron. siue à patre, siue à familia, siue gentilitate, siue quacunq; alia de causa hoc nomine impoſito. ex hac, & ex Alphæo nati sunt illi, qui dicti sunt fratres domini; vnde fratres domini sunt nuncupati, quia cõsobrini ex duabus nati sororibus erant. Idem tenet Isidorus lib. de vit. & obitu Sanctorum Patrum. refert & Niceph. lib. 2. cap. 3. ex Hippolyto Annam matrem B. Virginis, fuisse sororem Sobe, quæ fuit mater Eliſabeth, vnde B. Virgo & Eliſabeth erant consobrinæ ex duabus sororibus, & Ioannes Baptiſta consobrinus secundus cum Domino. isti ergo fratres ex Maria vxore Alphæi, filia Cleophæ, sorore B. Virginis, nati sunt. Si autem dicas vxorem Cleophæ fratris Ioseph, & filiam Alphæi cum secunda sententia, id quoque probabile est. hoc tamen est certum, esse filios sororis B. virginis. Secunda ergo, & tertia sentẽtia sunt probabiliores; omnium autem probabiliſsima est, quæ Hieronymo probatur.

Et propè erat Pascha Iudæorum, & ascẽdit Iesus Hierosolymam.

COMMENTARIVS.

HAEC verba causam continent, cur paucis diebus manserit Capharnaum, nempè quia prope erat Pascha Iudæorum. Hebraismus est frequens, vt particula copulatiua, locũ causalis obtineat, ac si dictũ esset; Quia prope erat Pascha, mansit paucis diebus in loco illo. vt enim Exod. 23. & Deut. 16. habetur, ter in anno ex omni loco Iudæi Hierosolymam ascendebant adorare in templo (non enim licebat sacrificare, nisi in templo illo) nempè in solennitatibus Paschę, Pentecoſtes & Tabernaculorum; sed omnium celeberrimum & quando multitudo maxima concurrebat, erat Pascha: addidit Ioannes (Iudæorum) vt Pascha illud à noſtro Christianorũ Paschate distingueret. Dicitur autem Iesus ascendisse Hierosolymam, quia, vt in præcedenti commentario diximus, Hierusalem respectu situs Galilææ, erat in eminentiori loco. vnde proficiscentes Hierosolymis in Galilæam, dicebantur descendere: contrà verò è Galilæa Hierosolymam ascendere. hac de causa Christus ascendisse dicitur. est autem hoc Pascha proximum, & primum post baptiſmum Christi, vt dicit Irenæ. lib. 2. cap. 39.

Et inuenit in templo vendentes oues, & boues, & columbas & numularios sedentes.

Bis à Christo, vendentes è templo expulsi sunt.

DVæ factæ sunt eiectiones à Christo, vna prope passionis suæ tempus, cuius meminerunt Matth. 21. Mar. 11. Luc. 19. altera initio suæ prædicationis; hanc omiserunt Euangeliſtæ reliqui; Ioannes tamẽ eam persequitur. fuit aũt illa acerbior. quæ post tot Christi prędicationes, adhuc nihil illis proficiẽtibus, facta est: hęc aũt prior suauior. in hac verba illa protulit: Soluite tẽplum hoc, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

hoc,& in tribus diebus excitabo illud,quorũ narratio valde neceſſaria fuit, ad intelligentiam eorum,quæ ſecuta ſunt poſtea; nempe Matth.26.quando accuſatus eſt à Iudæis,quaſi dixerit;Poſſum deſtruere templũ Dei, & in trib' diebus excitare illud.& Matth.27. Vah qui deſtruis templum Dei , & in tribus diebus excitas illud.hęc enim Iudęi opponebant,propter id,quod nũc dixit Chriſtus, quando eiecit eos de templo. Ieſus ergo aſcendens Hieroſolymam, templum adit;cùm enim Deus ſit,in domum ſuam ſe recipit,quia domus Dei templum dicitur. Item vt qui circa Dei cultum abuſus manifeſti erant,emendaret.inuenit autem ibi vendẽtes oues & boues,& columbas quæ ſacrificanda erant,& numularios,qui minuta moneta maiorem permutant. ementium enim & vendentium vſui permutatio hæc neceſſaria eſt, à numulo ergo numularius deriuatur, numulus autem minutũ quid eſt, & græcum vocabulum ſimilem habet ſignificationem, κερμαδὰς κέρμα apud Græcos æris minutias ſignificat. pro neceſſitate igitur contrahentium, hi pecunias permutabant, lucri ſui cauſa: neque in hoc vſura eſt, nec iniuſtitia,quando lucrum moderatum eſt.Templum vocat atria ipſius & porticum, vbi populus orabat, & vbi ſacrificia fiebant. Vendebantur autem quæ offerenda erant in templo propter commoditatem maximè eorum,qui foris veniebant:emebant enim, quæ ſacrificanda erant in eodem loco.nam Deutero.14.mandatum legimus , vt qui longius habitarent, decimas, & primogenita quæ offerenda erant,domi venderent, eodem pretio empturi alia in loco, quem elegerit Dominus.quod malè illi intelligentes,in templo ipſo vendebant.

Et cùm feciſſet quaſi flagellum de funiculis , omnes eiecit de templo:oues quoque,& boues;& numulariorum effudit æs,& menſas ſubuertit.

Vnde ſuppedi tati funes vt flagellum cõponeret.

FVNICVLOS,quibus animalia forſan ligata erant,collegit,& in formam flagelli componens,negotiatores omnes ſimul,& animalia boues,& oues eiecit.Græcè ſic habetur(factoque flagello ex funiculis) nec hoc ſatis illi fuit: nam & pecunias numulariorum effudit, & menſas ſubuertit. quod dupliciter fieri potuit,aut quod ſubuertit menſas,& inde pecuniarum effuſio conſecuta eſt; vt ſit ſenſus , menſas ſubuertendo , effudit æs:aut quod prius effudit æs,& poſtea menſas ſubuertit. Flagellum autem non propter animalia illa tantùm abigenda factum eſt,ſed etiam propter homines.ita Cyril. lib.2.cap. 28.& Chryſo.homi.22.& Anacle.epiſt.2.& Iuli.epiſt.ad orientales Epiſco.aſſerunt, & Euangeliſta indicare videtur. nam dicit, cùm flagellum feciſſet,omnes eiecit de templo. omnes eiecit, nempè vendentes oues & boues, & numularios ſedentes,qui ante nominati erant. Quæ ſequuntur autem legenda ſunt per accumulationem; (Oues quoque & boues) id eſt, eiecit etiam oues, & boues.Prudenter autem Chriſtus hominibus eiectis,qui tamen ſemel pulſi facilè redijſſent, ſi in templo oues eorum , & boues manſiſſent, etiam eiecit hæc, ne redeundi relicta videretur occaſio; neq; templo facile egreſſi eſſent, ſi eis permiſſum fuiſſet boues & oues, proprijs manibus extrahere :propterea Chriſtus ipſe eiecit; ob hanc eandem rationem & cauſam effudit pecunias numulariorum, vt ſic eas colligerent, & abirent. ac ne iterum reponerent, etiam menſas ſubuertit. tunc enim malo ſubuenitur perfectè,quando etiam mali occaſio amputatur.

ANNOTATIO XIX.

Sacerdotes inter alios etiam ſunt eiecti.

ANACLETVS epiſt. 2. Sacerdotes etiam à domino propria manu expulſos de templo affirmat. confirmat idem Pius primus epiſt.1. exponuntq; ſacerdotes vendentes fuiſſe eiectos. idemque Iulius primus epiſt. contra orientales epiſcopos, pro Athanaſio, aſſerit.hinc forſan Beda dicit ſacerdotes illos animalia in ſacrificium data viua conſeruaſſe:ac illis mercatoribus, qui in templo erant, vilius vendidiſſe,qui quidẽ iterũ pluris alijs vendebant: quod ſacerdotum peccatũ, ſi ita eſt, grauiſsimũ erat, meritoq;& ipſi cum ceteris ſunt expulſi de templo.hoc autẽ quod de ſacerdotibus dicitur, in Euangelio non eſt expreſsũ.

Et his

Et his qui columbas vendebant dixit,auferte iſta hinc.

COMMENTARIVS.

COLVMBAS non flagello eijcit,caueis enim ligneis concluſæ minus commodè flagello eijci poterant;quod ſi incluſę non erant, ſi tamẽ vſus fuiſſet flagello, exterritæ hinc inde per templum volaſſent, via commodior eas eijciendi de templo erat,ſi vendentes eas auferrent,ob id præcepit dicens; Auferte iſta hinc.quod facilè præ timore executi ſunt.

Et nolite facere domum Patris mei domum negotiationis.

HAEC verba generaliter omnibus eiectis dicta ſunt, quibus cauſam, cur eijciãtur,reddit:quia domũ Dei, negotiationis domũ fecerãt.Domus.n. Dei ad ea exercenda fit,quæ ad Dei cultum & honorem pertinent,ſicut & domus negotiationis humanæ,ad peragenda humana negotia: non ergo quæ vnius domus ſunt,conuenienter in altera fiunt: nec enim in negotiationis domo ſacrificia aut quę cultus Dei ſunt,fiunt.ſimili ergo ratione quæ negotiationis domus ſunt,non debent in domo Dei fieri.Rectè autem dicit *nolite facere*,quaſi dicat;Domus Dei non eſt ad hoc facta;vos auaritia veſtra, & propria voluntate,non vllo Dei inſtituto ducti facitis eam talem. Rurſus *domum Patris mei*, vt rectè notat Cyril.lib.2.cap.29.Patrem ſuum vocat, quia ipſe eſt filius naturalis Dei,nos adoptionis;& patrem vocamus noſtrum: ille verò ſuum ſingulari vocabulo,quia ſingularis eſt ipſius filius.Cæterùm verba hęc aliquid amplius inſinuãt. *Domum*,inquit,*Patris mei*:quaſi dicat;iure facio hoc, quia domus eſt patris mei.Incumbit enim filio, honori patris conſulere, ipſum defendere,& tueri.Rurſus,ſi patris mei eſt,mea eſt;quę patris enim ſunt, filij etiam ſunt.Rurſus,*domum Patris mei*,quaſi dicat, quæ facio , tanquam Dei filius facio,diuina virtute & poteſtate facio,ſecundum quam Dei filius ſum. Hæc omnia,verbis his ad literam ſignificata ſunt,quamuis non ab illis tunc credita,nec intellecta:ſed non propter illos tantũ,ſed propter nos dicta ſunt, vt quibus cauſis id fecerit,noſcamus:nec ſolùm verbis diuinam virtutẽ profeſſus eſt,ſed etiam id ipſum monſtrauit operibus, quib' opus erat illius verbis non credentibus, nec ea intelligentibus : & re vera fuit hæc actio diuinæ virtutis,cui nemo illorum cùm tot eſſent,& cùm tam ſeuerè & ignominiosè expellerentur,auſus eſt reſiſtere,aut contradicere.

ANNOTATIO XX.

Quare vendentes è tẽplo fuerint eiecti.

CONSIDERATIONE dignum eſt, qua de cauſa hi negociatores ſint de templo eiecti:pro cuius rei declaratione aduertendum eſt,quod paulo ſuperius in commentario adnotauimus.Bis à Chriſto eiectos eſſe vendentes de templo,ſemel in principio prædicationis,iterum propè paſſionis tempus.illius Ioánes nunc meminit,huius autem tres Euangeliſtæ meminerunt.Matt.cap.21.Mar.11.Luc. 19. Chryſoſt.hom.22. acerbiorem fuiſſe poſteriorem eiectionem affirmat,in qua Chriſtus protulit verba acriora, Domus mea domus orationis eſt,vos autem feciſtis eam ſpeluncam latronum . in hac verò , quæ prius facta eſt, verbis lenioribus vſus , dixit ; *Nolite facere domum Patris mei domum negotiationis* . Multum autem inter hæc duo,domum negotiationis, & & ſpelũcam latronum intereſſe docet Amb. ſerm.17.in Pſal.118.ver.3.Quare attende negotiationem,qui contractus quidam eſt , cauſa lucri,duobus modis eſſe vitioſam & malam: Vno quidem , quando per iniuſtitiam fit, nempè cum fraude, dolo, vi , precij inæquali-

Negotiari duobus modis contingit eſſe vitioſum.

tate,ſimilibuſve vitijs: tales negociationes ſic ſunt vitioſæ , vt ſimul iniuſtæ , & iniquæ ſint. Altero modo,quando ex ſe quidem iuſta eſt.Quæ ſine fraude,dolo,vi,aliave iniuſtitia exercetur.tamen ratione circunſtantiæ alicuius vitioſa fit.nempè quando exercetur: in loco,aut tempore,in quo fieri non debet.nec enim diebus feſtis,nec locis ſacris negotiatio fieri debet.Simili etiam ratione quando à perſonis exercetur,quibus eſt prohibita negociatio:talis negociatio,quamuis in ſe iuſta ſit,& quæ ſi debitis loco & tempore, & à perſonis non interdictis fieret,non eſſet vitioſa: efficitur tamen mala propter tales circunſtantias: ad hanc etiam rationem reducitur negociatio,quæ in ſe iuſta eſt, tamen ex auaro procedit affectu.His ſuppoſitis dico , qui priorem negociationem in templo exercebant,eos Dominus dixit domum Dei feciſſe ſpeluncam latronum,qui verò poſteriorem , feciſſe domũ negotiationis,quod minus eſt graue.Auguſt. tract.10.in Ioan. exiſtimat hos eiectos negotiationem poſteriorem exercuiſſe, quia re in

se iustam faciebant vendentes,& emẽtes,quæ sine vitio extra templum vendere, & emere licebat. At quia in templo talia exercebant, vitiosè agebant, ideoq; eijciuntur. Cyril. lib.2.cap.23.affirmat hos esse eiectos propter contemptum, & propter auaritiã, quod plus est, quàm quod dicit Augustin. mihi certè videtur probabilius, si dicamus negociatores hos eadem egisse,quę fecerũt eiecti posterius. quibus dictum est: domum orationis feciſtis speluncam latronum: non enim est verisimile in posteriori eiectione omnes negotiationes fuisse iniquas, in priori autem omnes in se iustas;sed in vtraq;eiectione arbitror fuisse, qui & vno & altero modo negociabantur.Dominus tamen vtrosque eiecit ea causa, quia negociabantur,vbi nefas erat negociari:hoc nãque potissimum erat ,cur eiecti sunt de templo,idque expressum est in priori eiectione:in posteriori verò additũ. Dominus reprehensio nẽ acriorem propter eos, qui iniquè etiam negociabantur, grauiusque in templum Dei delinquebant, & ratione loci,& ratione negociationis iniquæ & iniustæ.

A

B

C

ANNOTATIO XXI.

Cur Christus insigni hoc opere contrahentes è templo expulerit.

NON immeritò quæri hoc loco posset, cur non verbo & doctrina Dominus vsus sit in his vitijs corrigendis, sed manum etiam tremendam admouerit,idque in suę manifestationis initio?Respondeo Dominum se mundo suæ prædicatione manifestare venientem, torpentes, & sopitos hominum animos inuenisse: ideo nouo & insolito aliquo opere, eos ad attentionem excitare oportuit: vt nouum quid, & mirandum audituri,nouo etiam,& mirabili facto attenti fierent. hoc enim opere mentes hominum multum a ipsius verbum audiendum,& quis esset,cõsiderandum,incitatę sunt. & sicut veniens in mundum, ortus sui principium tam horribili infantium cæde diuulgauit, vt dormientes Iudæi ad considerandum tempus Christi,quasi è grauissimo somno euigilarent;sic etiam ad suæ prædicationis exordium terribili facto animos facit attentos. obduratis enim in peccatis,remedia talia sunt adhibenda. Aliam huius rei causam adfert Cyril.lib.2.cap.29.hoc enim facto significare voluit Dominus auferendum illum ritum Iudaicum,& gentes vocandas ad religionem,Iudæos verò incredulos puniendos ; quod flagellum significat.hæc tamen ratio magis posteriori eiectioni conuenire videtur. Tertiam assignat Chrysost.hom. 22.cùm enim Iudæi oppugnaturi essent Christo, quod sabbatum non seruaret,legemque contemneret: propterea insigni facto se Dei & templi, & consequenter cultus & religionis zelatorem ostendit;vt qui tanto periculo se exposuerit,pro templi Dei reuerẽtia,verisimile non esset ab eo illius cultum contemni. Adde etiam, quod ad doctrinam pertinet, abusus publicos, & qui tolerari non debent,nõ verbis,sed facto esse eradicandos.Verba enim in abusibus communibus,& temporis lõginquitate inueteratis,maximè qui ex auaritia procedunt,quales hi erant, parũ proficiunt.

Recordati sunt verò discipuli eius, quia scriptum est: Zelus domus tuæ comedit me.

COMMENTARIVS.

DISCIPVLI bene erga Christum affecti in bonam partem eius factum acceperunt:nam recordati sunt illius prophetiæ Dauid Psal.68. Zelus domus tuę comedit me;& zelo honoris Dei & tẽpli ipsius,hoc quod factum est, adscripserunt.Tunc cùm hæc fiebant, recordati dicuntur discipuli,vt notat Cyril.lib.2.cap. 30.non autem post resurrectionem,vt quidam recentiorum interpretantur:non enim dicuntur recordati huius facti,sed illius,quod scriptum est. Si autem post resurrectionem recordati dicerentur, id Euangelista expressisset,sicut post pauca verba expressit. Venit ergo tunc illis in mentem locus Dauid, qui zelo domus Dei illa protulit verba Psal.68.Iudæi enim ex frequẽtibus scripturę lectionibus, quæ in tẽplo fiebant,& synagogis,multa ex scriptura didicerant. an aũt recordati sint tũc discipuli huius,verbi,quasi prædictum id sit de Christo; an verò cuiusdam zeli similis,vt sit sensus;venit illis in mentem ille zelus Dauid,quod de se dixit, Zelus domus tuæ comedit me, vt fieri solet (dum enim videmus facta alicuius, veniunt in mentem facta alterius similia)Euangelista non explicat:tamen potius existimo recordatos esse illius sententiæ,tanquam prædictæ de Christo. nam discipuli iam eum esse Christum in Prophetis & in lege promissum credebãt:& hac de causa Euangelista id annotauit . Est autem illud considerandũ , *Zelus comedit me.*quo non solùm zelus, sed etiam, quantus sit, exprimitur. Omni enim postposito periculo, quod à Sacerdotibus, & illis, quorum res agebatur, & qui tam ignominiosè expellebãtur,creari poterat, Dei honorem tuetur. Magnitudo

Psal.68. Quid sit zelo, & quantus fuerit in Christo.

gnitudo enim zeli in superandis periculis, & timore postponendo maximè exercetur,vt bene notat Chrysost.hom.22. Zelus autem vehemẽs quoddam studium est,quæ diuini sunt honoris,procurandi,& quę ei aduersantur, propulsandi;estque veignis vrens, & consumens:iuxta illud etiam Psal. 217. Tabescere me fecit zelus meus.

Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei, quod signum ostendis nobis,quia hæc facis?

IVDAEI,qui se temporalibus emolumentis priuari videbant, non considerarunt zelum, sicut discipuli, nec etiam aduerterunt propriam culpam, quæ argumento illis esse debuisset, Christum rectè illa fecisse; sed cæci præ auaritia contra ipsum insurgunt,& rogant, *Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis?*sensus hic est;quo signo nobis probas te auctoritatem habere faciendi,quę facis?illud,*quia hæc facis*, significat idem, ac potestatem habes hæc faciendi. In illa posteriore eiectione dictum est :In qua potestate hæc facis?& quis dedit tibi hanc potestatem?in hac priori,quod signum ostendis,quia hæc facis?id est, quo signo probas te posse facere,seu te habere auctoritatem & potestatem faciendi talia? Negare non poterant malefacta sua, & in domo Dei tales negociationes non rectè fieri conuicti erant:ideo responsum in ipsum facientem dirigunt.non enim omnium est etiam malefacta corrigere, sed quorum interest,petuntque non tantùm auctoritatis simplici verbo attestationem, sed eiusdem per signum aliquod probationem.Et verbum, *Responderunt*,idem significat,quod dixerunt, vt aliàs sæpe fit, non autem quod interrogati fuerint. Signum ergo poscunt in probationem auctoritatis, qua facit talia. Si sanam habuissent mentem, signum satis efficax erat in tanta multitudine, & vbi de emolumentis temporalibus agebatur,& omnes flagello tanquam serui male factores expellebantur,neminem ausum esse resistere:nec etiam ex sacerdotibus illis, qui erant in templo,& rem videbant,cuius ipsi auctores erãt, & quorum etiam res agebatur,& forsan ipsi quoque flagello eijciebantur, sed auaritia & turbatio ex indignatione orta,excæcauit eorum mentes. Apud alios Euangelistas de posteriori eiectione tractantes, hanc responsionem Pontifices & seniores Iudæorum fecerunt; quod hic non expressit Ioannes, sed generali vsus est verbo, *Responderunt Iudæi*.Particula illa,*ergo*,illationẽ significat ex priori facto,nempe eiectos cùm se viderent,propterea hæc dixerunt.

ANNOTATIO XXII.

Expositio alia B. Cyrilli.

CYRILLVS lib.2.cap.31.aliter exponit hæc verba,nempe Iudæos respondisse ad verbum Christi,quo dixit,*Domũ patris mei*. quasi diceret,filius Dei sum, & mihi incumbit hoc facere:ad quod Iudæi dicunt: Ostende nobis signum & miraculum aliquod, quod tu sis filius Dei. Credendum enim non est tibi, nisi hoc aliquo signo demonstraueris.Sed difficultatem patitur hæc expositio: non enim dicunt signo ostende quod filius Dei sis:sed quia hæc facis,id est;quod habeas potestatem faciendi, quæ facis. Nec puto illos tunc intellexisse,per illa verba Christum affirmasse , se esse filium Dei. Non caret tamen probabilitate expositio

A

Cyrilli.Per signũ miraculum aliquod intelligitur, sicut illud Matth.12.Signum petit, & signum non dabitur ei. Aliqui argumentum exponunt ,sed non qualecunque argumentum Iudæi petierunt, sed diuinum, quale est opus aliquod supernaturale. nam auctoritatis diuinæ illud factum esse non dubitabant. miraculum ergo tanquam signum & argumentum diuinum petebant. At re vera crediturí non erant,etiam si factum fuisset, sicut nec alijs etiam factis crediderunt: & propterea illud à Christo accipere non meruerunt , vt rectè Chrysostomus hom. 22. Cyrill.lib.2. cap.32. dixerunt.

Respondit Iesus,& dixit eis. Soluite templum hoc,& in tribus diebus excitabo illud.

COMMENTARIVS.

PETENTIBVS signum potestatis suæ Dominus respõdet:*Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.*Idem est horum verborum sensus, cum illis

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ioan.8. Cùm exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum: id est; cùm me crucifixeritis, & occidetis, resurgam post tres dies, & illa mea resurrectio erit vobis signum, quo cognoscetis me esse verum Christum, & Dei filium. Hoc nunc Christus dicit, *Soluite templum hoc*, id est; Occidetis me, & soluetis corpus hoc ab anima, quod ego excitabo iterum post tres dies: & tunc erit id vobis signum, quo agnoscetis potestatem meam, qua id facio. Quod dicit *soluite*, non est precipientis, vt occidant, sed, vt bene dicit Cyril. lib. 2. cap. 32. quod ipsi facturi erant, præscientis, & permittentis: ac si diceret; scio vos occisuros me, occidite; ego tamen suscitabo meipsum post tres dies: & talis resurrectio erit vobis signum potestatis meæ, qua hæc facio, quia filius Dei sum. Iterum Iudæis signum petentibus, resurrectionem hanc in signum dedit, vt patet Matth. 12. vbi signum Ionæ vocauit.

ANNOTATIO XXIII.

Quare Christi resurrectio in signũ Iudæis data est.

CVM multa signa & miracula Christus post hæc verba Iudæis dederit, quibus se filiũ Dei, suamque potestatem confirmabat; cur potius resurrectionem suam à mortuis, se in signum daturum dicit? Respondeo, quia omnia miracula ante mortem suam, sufficientia quidem fuerunt ad id confirmandum, tamen parum efficacia: quia pauci Iudæi cõuersi sunt: & hi quidem minus perfectè, quis Christus esset, nouerunt: at resurrectionis prædicatione, multitudo magna conuersa est: & hi tunc perfectè crediderunt Christum esse Messiam verum, & filium Dei, vt patet ex Act. 2. 3. 4. 5. vnde resurrectio à mortuis populos conuertit Iudæorum, supra omnia miracula, & fidem Christi auxit, & confirmauit: incredulos autem, qui in sua obstinatione manserunt, cõfudit. Propterea dictum est, vt paulo ante dicebamus. Cùm exaltaueritis filium hominis, cognoscetis, quia ego sum: & tunc dicit, *Excitabo tribus diebus illud.* hoc erit signum efficax mũdo declarans, quis sim ego.

Lazari resurrectio quomodo nõ fuerit signum diuinitatis Christi.

Quæret iterum aliquis, nonne Lazarus surrexit post quatuor dies? & tamen resurrectio eius non fuit signum diuinitatis eius. Respõdeo, Lazarum surrexisse, sed à Christo excitatum, at Christus surrexit, à nemine alio excitatus. Non enim precibus, aut virtute alterius resurgens apparuit; quod argumento fuit eũ, seipsum excitasse, quod non potuit facere, nisi Deus esset. & hoc est, quod dicitur, *excitabo illud.* Ego ero, qui meipsum excitabo, sicut ego sum, qui alios excito. hoc miraculum nemo potuit facere homo purus. potuerũt quidem Prophetæ virtute diuina mortuos excitare, & omnia miracula, quę Christus fecit facere: at excitare se non potuerunt, quod Christus fecit; ob id hoc argumẽtum proprium est diuinitatis. Propter efficaciam igitur huius signi, quia de facto declarauit mundo filium se esse Dei, dictum est, *soluite templum* &c. Est adhuc alia huius rei causa, quam docuit Athana. in orat. cont. Arrian. in illud dictum. Quod ex Deo Deus est verbum: comminatoria existimat esse verba, quibus ruinam minatur Iudæorum post resurrectionem suam, vt sit sensus; Soluite templũ hoc, id est; vos Iudebitis soluere hoc templum corporis mei per mortem vt conseruetis hoc materiale templum vestrum: occidetis veritatem, vt conseruetis vmbram; sed inanes erunt vestri conatus; imo in vestrum conuertentur caput: ego excitabo illud tribus diebus, & tunc vestrum soluetur, & destruetur. nam veritate præsente, figura cessabit. Conqueruntur isti quod eijciantur è templo, & quærunt, in qua potestate id faciat: peiora patiẽtur postquam Christus suum templum ab illis solutum excitauerit, quando non solùm eijcientur, sed occidentur, & templum destruetur. hæc in declarationem Athanasij dicta sint. Vtitur autem Dominus verbis allegoricis & metaphoricis templi, quia de templo agebatur, & eius occasione ad templum corporis sui transfert locutionem, vt ob hanc obscuritatem nihil illi Iudæi intelligant. Nam etiamsi intellexissent, non erant crediturí; quamuis autem verum sensum non intelligerent, perceperunt tamen illis verbis diuinam potestatem suam Christum profiteri, quod tunc satis fuit Christo. Est autem allegoria, seu metaphora continuata: nam soluere templum, & excitare, sunt verba cõmunia tẽpli materialis destructioni, & reædificationi; similiter morti hominis & resurrectioni: solui. n. homo dicitur per mortẽ, & excitari per resurrectionẽ. similiter soluitur templũ, quando vastatur: excitatur, cùm reædificatur. Aduertendum denique pro intelligentia verborum, templum Christi corpus esse simul cum anima, nempè humanitatẽ ipsam, in qua inhabitat diuinitas, non vt in nobis per solam gratiam, sed corporaliter, id est; per realem vnionem. dicitur autem solui non quidem, quòd à diuinitate separetur, sed quia partes humanitatis huius nempè anima & corpus inuicem separentur per mortem, & iterum vniantur per resurrectionem: à diuinitate tamen neutra vnquam est soluta.

Dixe-

Dixerunt ergo Iudæi: quadraginta sex annis ædificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud?

COMMENTARIVS.

MYSTERII profunditatem metaphoris, & allegorijs conclusam non intelligentes, signo illudunt, nec potestatem agnoscunt: non solùm quantam in rei veritate Christus significabat, sed nec quantam ipsi, quæ multo minor erat, percipiebant. nam de templo materiali eum loquutũ arbitrati sunt, & negant posse in tribus diebus ab illo reædificari, quod quadraginta sex annis constructum fuit. multo magis negassent posse Christum se mortuum, & crucifixum, post tres dies excitare. hoc enim illo multo maius est incredulis. rectè igitur Christus mysterium suum ita celauit, vt sensum aliquem apertũ reliquerit, quo possent illi cognoscere eum posse facere, quæ faciebat. nam qui poterat templum illud materiale tribus diebus excitare, vt illi intelligebant, iure poterat peccantes contra Dei honorem, templo illo expellere. Discordia est inter auctores de annorum numero, & computatione: nam de fide, nihil ex hoc loco probatur. Euangelista enim tantùm refert, quod Iudæi responderunt, vera tamen illos respondisse, & dixisse non confirmat; sicut quando etiam refert eos dixisse Ioan. 8. Quinquaginta nondum habes, insinuantes Christi ætatem parum distare ab annis quinquaginta, quæ tamen multo erat inferior. relatio ergo sola eorum est, quæ ab alijs dicta sunt, non confirmatio: quapropter quamuis verum sit quadraginta sex annis ædificatum esse, tamen ex hoc loco id credere non cogimur.

ANNOTATIO XXIV.

Circa hunc annorum numerum tria notat Augustinus.

AVGVSTINVS aliqua in hoc loco circa numerum quadragesimum sextum anno tat. Primum lib. 2. de doctri. Christ. cap. 28. refert aliquos ex hoc loco probasse, Christum in hoc seculo quadraginta sex annos peregisse. Sed hanc sententiam meritò reijcit; tum quia vera non est, annum enim trigesimum tertium non excessit, quam rem inferius cap. 8. tractabimus; tum quia locus hic, nihil ad rẽ talem facit. Alterum notat ipse lib. 4. de Trin. cap. 5. & lib. 83. quæstion. quæst. 56. & lib. 2. de doctrina Christ. cap. 16. vbi numero hoc: quo templum illud ædificatum est, significari affirmat totum illud tempus, quo corpus Christi, cuius illud figura erat, in vẽtre matris fuit ad debitam perductum quantitatem, vt nasceretur; Nam quadraginta sex ducta in se, nempè quadragies sexies seni efficiunt ducenta septuaginta sex, qui numerus dierum conficit nouem menses, & sex dies. totidem autem dies fuit corpus Christi in ventre B. Virginis. Hæc annotatio August. veram continet doctrinam; non tamen video, qua ratione huic loco accommodetur: nec arbitror ob eam rationẽ templi ædificationem duasse quadraginta sex annos. Adde non fuisse continuam ædificationem: nam propter impedimenta nationum cessauit multis annis. Tempore enim Salomonis, quando nihil opus fuit ab ædificio vacare, septem annis perfectum est; at in corpore Christi perficiendo non fuit interruptio, sed in instanti primo incarnationis fuit totũ simul formatum quantum ad partes organicas & membra; vt rectè dicit Basil. hom. de humana Christi generatione, postea verò paulatim per nouem menses ad illã peruenit quantitatem in qua nasci solent infantes. Tertium annotat ipse August. tract. 10. in Ioan. & animaduersum ab antiquis refert, nempè hunc numerum esse in nomine Adam iuxta literas Græcas, nam Alpha vnum, Delta quatuor, iterum alpha vnum; Mi quadraginta continent, quæ omnia efficiunt quadraginta sex. Rursus in eo nomine omnes quatuor mundi partes contineri significat. nam si nomina Græca consideres, vnaquæque littera est principium nominum significantium quatuor mundi partes, orientem occidentem &c. sunt hæc ingeniosè dicta, sed meo iudicio, præter scripturæ intentum. Libuit tamen ea annotare, ne mysterium grande videremur prætermisisse.

ANNOTATIO XXV.

Templũ bis fuit ædificatum.

DVPLEX fuit templi ædificatio: Prior facta per Salomonem, qui anno quarto, mẽse secundo regni sui, inchoauit ædificium: compleuit autem anno vndecimo, mense septimo; vnde ædificatio durauit septem annis, & quinque mensibus, vt habetur 3. Reg. 6. quod si Chrysost. homi. 12. annis viginti ædificatum fuisse affirmat, non de solius templi, sed de domus regiæ simul ædificatione id intelligendum est. De hac ædificatione non est sermo in præsenti: nam templum illud fuit funditus euersum, per Nabuchodonosor, vt habetur 4. Reg. vltimo. vnde non est probanda sententia illa cuius Origenes in hoc loco mentionem facit, nempe verba hæc intelligẽda de illo templo, cuius ędificatio, si ătẽpore,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quo per Dauid eius præparatio fieri incœpit; exordiamur, quadraginta sex cõficiuntur anni. Sed violenta expositio hæc est: nam Iudæi loquebantur de templo, quod tunc erat; hoc enim existimabant, si solueretur à Christo tribus diebus reædificandum iri: at hoc non est illud Salomonis, quod omnino erat euersum. Altera ædificatio facta est post captiuitatem Babylonicam per Zorobabel principem Iuda, sub Iosue summo Pontifice, Zacharia, & Aggæo Prophetis. ædificandi quidem facultas data est anno primo Regni Cyri, tamen incœpta est ædificatio, anno eius secundo, vt habetur 1. Esdr. 3. perfecta autem est anno nono Darij Histaspis, vt scribit Ioseph. lib. 11. Antiqui: cap. 4. & Euseb lib. 8. præpara. Euang. & Hiero. Danie. 9. Ab anno autem secundo Cyri vsque ad annum nonum Darij Histaspis, interfuerunt quadraginta sex anni. Contra hoc non est quod Aggæi 2. scriptum est, anno secundo Darij fundamenta posita esse. ad quod respondeat Beda fundamenta partis interioris templi posita esse anno 2. Cyri, vt dicitur lib. 1. Esdr. cap. 3. partis verò exterioris, quæ cõtinebat atrium, porticus, & gazophilatium tempore Darij anno secundo, & hoc dicitur ab Aggæo. positis enim illis fundamentis per multos annos cessauit ædificium: Artaxerxes enim sollicitatus ab inimicis ædificationem prohibuit, vt habetur lib. 1. Esdr. cap. 4. totum tamen ædificium completum est anno 9. Darij Histaspis, vt dixi. Eius quadraginta sex annorum spatio. hoc templũ non fuit euersum, sed durauit annis 580. vsque ad Vespasianum, fuit quidem instauratum & valde amplificatum ab Herode primo Rege alienigena, vt habet Ioseph. lib. 15. Antiquit. cap. vlt. tamen idẽ erat templũ: nec alia censenda est ædificatio hæc, à secunda. Scio alios aliter de his scribere, sed quæ dicta sunt veriora, & certiora existimo. De hac ædificatione Iudæi in præsentia loquuntur, affirmantes; quadraginta sex annis templum illud fuisse ædificatum. Et hæc ad huius loci intelligentiam sufficiant.

Aggæi 2. Quo anno cœperit secunda templi ædificatio.

Ille autem dicebat de templo corporis sui.

COMMENTARIVS.

IVDAEI non intellexerunt verbum Christi: illi enim de templo illo materiali verba sunt interpretati, cùm tamen Christus de templo corporis sui loqueretur. Euangelista autem hoc exposuit, ne nos etiam erraremus, arbitrantes cum Iudæis locutum esse de materiali illo templo: & rursus vt ostenderet falsum testimonium, quod imposuerunt passionis tempore Matth. 26. accusantes eum, quòd dixerit: Possum destruere templum Dei, & post triduũ reædificare illud. Quanta hęc sit calumnia ex his verbis Ioannis apparet. non enim Christus dixit, possum destruere templum Dei; sed ad eos direxit verbum; Soluite templum hoc, nec dixit templum Dei; Sed templum hoc. Præterea de templo corporis sui Christus locutus est, & poterant intelligere, si voluissent: nam dum dixit templum hoc, certum est gestu ipso, & motu manuum, nõ illud materiale, sed seipsum demonstrasse; verba enim magis determinata ostenduntur gestibus, & signis alloquentium, quàm scriptura. Cyril. lib. 2. cap. 34. templi nomine suam significasse dicit diuinitatem; nam templum solius est Dei, vnde nos templa dicimur spiritus sancti. Sed quamuis verum hoc sit, non videtur posse ex ijs verbis deduci; nam non dixit de templo suo, sed de templo corporis sui, quod verbum non exprimit corpus Christi esse templum sui ipsius. Perpende hoc in loco quantum odium Iudæi ex hoc facto contra Christum conceperint: nam & hæc verba, vsque ad tempus passionis, contra ipsum corde retinuerunt.

Cùm ergo resurrexisset à mortuis, recordati sunt discipuli eius, quia hoc dicebat; & crediderunt scripturæ, & sermoni, quem dixit Iesus.

NEC discipuli eius tunc verbum hoc intellexerunt, sed post resurrectionem, quando tertia die eum à mortuis resurrexisse viderunt, recordati sunt horum verborum, & crediderunt sermoni eius; id est, crediderunt eum hoc idem prænuntiasse, (quod postea factum est,) nempe mortem, & resurrectionem suam. *Recordati* ergo *sunt, quia hoc dicbat*, id est, verborum horũ, quæ protulit nũc, *& crediderunt sermoni eius*, id est, crediderunt eũ per ea verba prædixisse mortẽ, & resurrectionẽ suam, & vera esse quę prius dixit. Euthymi. nõ legit illud verbum *scriptura*, nec exponit, at cęteri legunt, & legendum est: & est sensus,

sensus, crediderunt non solùm sermoni Christi de sua resurrectione; sed etiam scripturæ, in qua & mors, & resurrectio Christi prænunciatæ sunt. crediderunt enim eas scripturas in Christo verificari, & compleri. non enim sensus est, credidisse scripturæ simpliciter: credebant siquidem scripturas esse veras, etiam antequam Christo adhæsissent; sed quando ipsa experientia Christum resurgentem viderunt, cognouerunt, & crediderunt, & Christum verbis illis suam mortem, resurrectionemque prænunciasse, & scripturas talia mysteria prædicentes, in Christo finem assecutas esse. quamuis ergo Christus multa dixerit, & fecerit, quæ tunc non intelligebantur, non tamen inutilia erant. nam postea intellecta fidem, & Apostolorum & nostram, in ipsum confirmarunt & auxerunt: & propterea tunc dicta, & facta sunt. Quoniam nec ea quæ à Prophetis prædicebantur, ab omnibus tunc intelligebantur, sed postea intellecta, fidem maximè roborarunt.

Cùm autem esset Hierosolymis in Paschæ, in die festo, multi crediderunt in nomine eius, videntes signa eius, quæ faciebat.

ADalia narranda, quæ eodem tempore facta sunt à Christo, se Euangelista conuertit. Illo ergo tẽpore Paschæ multa signa fecit, quę aũt & qualia sint, non narrat: propter illa tamen multi crediderũt in nomine, seu in nomẽ eius, vt habetur Græcè. Locutio illa (in Pascha, in die festo) hebraica est, quod perinde est, ac si dicas, in die festo Paschæ. vocat aũt diem festum Paschæ, septem dierum tẽpus, quo festiuitas illa celebrabatur: qui modus loquendi etiã aliàs seruatus est. Ioan. 6. Erat proximũ Pascha, dies festus Iudæorũ. Credere in nomine, seu in nomẽ eius, est credere ipsum esse verum Messiã, & Christũ promissũ: non enim qui crediderũt Ioanni, aut Prophetis, dicti sunt credidisse in nomine eorũ, sed Euangelista nomẽ eius, Christũ & Messiam esse supponens, dicit: *Crediderũt in nomine eius*. quasi dicat, ipsum esse Christũ promissum crediderũt. Sicut 1. Ioan. 5. Omnis, qui credit quoniã Iesus est Christus, ex Deo natꝰ est. Elegit semper Christus loca publica, & præcipuas solẽnitates, quando multitudo magna cõfluebat, vt eius prędicatio, & miracula pluribus prodessent, & aduẽtus ipsius multis esset manifestꝰ, nec vlla posset ignorãtia prætẽdi.

Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis.

VERBVM credendi multa in scriptura significat, tàm Latino quàm Græco sermone, sed quantum ad propositum nostrum pertinet, duæ sunt significationes frequentes: prior est, vt significet assentiri intellectu veritati alicui; ita dictum est supra; Vt omnes crederent per illum. & rursus, Quia dixi, vidite sub ficu, credis, & alibi sæpe. Altera est quãdo significat, committere: Rom. 3. Credita sunt eis eloquia Dei. Gala. 2. Creditum est mihi Euangelium. 1. Tim. 1. Quod creditum est mihi. In priori significatione sumptum est in verbis præcedentibus, cùm dicitur: Multi crediderunt in nomine eius: at in posteriori, in his sumitur: *Non credebat semetipsum eis*. id est, nõ committebat semetipsum eis: & idem est sensus, non fidebat eis, vt securè cum eis versaretur, sicut cum discipulis, & familiaribus, & veris fidelibus; & refertur hoc ad easdem personas, vt sit sensus; Quamuis multi in eum crediderint tunc, tamen Dominus non se eis committebat, nec eis fidebat, vt securè cum eis ageret. vtitur autem nostro loquendi modo: nam cùm Dei filius esset, nemo ei nocere, si ipse nollet, posset: tamen loquitur vt homo, consideratis ijs, quæ ex parte illorum erant. nam quod ad illos pertinebat, non erat eis fidendum, nec securè se committere Christus poterat. His verbis significat illorum credentium inconstantiam, quorum multi non solùm retrocessuri à concepta fide, sed & Christum persecuturi erant.

ANNOTATIO XXVI.

Quibus non credebat Christus.

CYRIL. lib. 2. cap. 36. & Chrysost. hom. 23. hæc verba aliter exponũt; nempe non credebat eis, quia mysteria maiora fidei, & occultiora non reuelabat, propter eorum inconstantiam, quam præsciebat. Sed huic expositioni, non recte aptatur verbum, *Non credebat semetipsũ*, de se enim, non de doctrina loquebatur. Quidam nostro seculo hoc verbum exponunt, vt nos, sed ferunt non ad eos, qui crediderunt, sed in genere ad Iudæos, & nõ propter credentes, sed propter alios verba hæc dicta censent, vt sit sensus: Quamuis multos Christus haberet credentes, tamen non propterea Iudæis fidebat, vt securè inter eos ageret. Sed violentus est sensus, nam relatiuum *Eis* respicit, quæ præcesserũt proxima: at nihil de Iudæis dictũ proximè est; *Sed multi credentes in eum signa videntes, at Iesus non credebat semetipsum eis*, necesse est igitur hæc ad credentes referre. Adde locutionis figuram: nam opponitur verbum verbo; illi crediderunt in nomine Christi, at Christus non credidit semetipsum eis. Adde quòd verba sequentia huic sensui accõmodantur, quia nosset omnes, &c. quæ ad occulta pertinent, & secreta; at Iudæos multos non credidisse, & Christo infensos esse satis patebat. Nõ igitur propter hos, sed propter credentes illos, quorum futurum euentum Christus sciebat, hæc verba sunt dicta. Et hanc nostram Euthymius videtur secutus expositionem. nam interpretans hæc verba, sic ait. Nequecredebat, neque tanquam legitimis discipulis confidebat.

Eò quòd ipse nosset omnes, & opus ei non erat, vt quis testimonium perhiberet de homine, ipse enim sciebat quid esset in homine.

COMMENTARIVS.

CVR non eis confideret, quamuis credentibus, causam explicat Euangelista, dicens; quia cognoscebat Christus omnes. Aliqui legunt omnia, & vtramque lectionem sequitur Euthymius. Cognoscebat ergo omnes, sciebat quibus fidendum esset, & à quibus cauendum, & hoc non ex alicuius testimonio, quasi ab alijs notitiam hanc accepisset; sicut solent maiores & prælati ex aliorum relatione multos cognoscere; sed Christus hac non indigebat. Ipse enim sine alterius testimonio, & relatione sciebat qualis vnusquisque esset, & erat scientia hęc certa; quia non exteriora tantùm hominum, quæ sępè fallunt, sed interiora videbat. *Sciebat enim quid esset in homine*, quod non tantùm occulta cordis significat, sed simul quod futurum erat: *quid esset in homine*, non solùm intra eum latentia, sed quæ homo ipse facturus, & quantum in eo fidendum esset videbat. Quia ergo talem, ac tantam omnium habebat notitiã, nec exterioribus, nec præsentibus mouebatur: propterea non credebat se illis. Scientia hæc erat diuinitatis Christi, sicut quòd non se crederet eis, humanitatis erat. Rectè ergo Cyril. lib. 2. cap. 37. annotat verbis his Euangelistam Christi diuinitatem significare voluisse. Adde, hoc maximè conuenienter esse dictum, ne merum hominem aliquis intelligeret, quando non semetipsum illis Christum credidisse legeret.

CAPVT

ERAT autem homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Iudæorũ. Hic venit ad Iesum nocte, & dixit ei: Rabbi, scimus quia à Deo venisti magister: nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cũ eo: Respõdit Iesus, & dixit ei: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei. Dicit ad eum Nicodemus: Quomodo potest homo nasci cũ sit senex? nunquid potest in ventrẽ matris suæ iterum introire, & renasci? Respõdit Iesus; Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Quod natum est ex carne caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est. Non mireris, quia dixi tibi: Oportet vos nasci denuo: Spiritus vbi vult spirat: & vocem eius audis: sed nescis vnde veniat, aut quò vadat: sic est omnis qui natus est ex spiritu. Respondit Nicodemus, & dixit ei. Quomodo possunt hæc fieri? Respondit Iesus, & dixit ei: Tu es magister in Israel, & hæc ignoras? Amen amen dico tibi, quia quod scimus loquimur & quod vidimus testamur: & testimonium nostrum non accipitis. Si terrena dixi vobis, & non creditis: quomodo, si dixero vobis cælestia, credetis? & nemo ascendit in cælũ, nisi qui descẽdit de cælo Filius hominis, qui est in cælo. Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto: ita exaltari oportet Filium hominis: vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Sic enim Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret; vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Non enim misit Deus filium suum in mundum, vt iudicet mundum: sed vt saluetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, iudicatur. Qui autem non credit, iam iudicatus est: quia non credidit in nomine vnigeniti filij Dei. Hoc est autem iudicium: quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quam lucem: erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui malè agit, odit lucem: & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius: qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta. Post hæc venit Iesus & discipuli eius in Iudæam terram: & illic demorabatur cum eis: & baptizabat. Erat autem & Ioannes baptizans in Aenon iuxta Salim: quia aquæ multæ erant illic, & veniebant, & baptizabantur. Nondum enim missus fuerat Ioannes in carcerem. Facta est autem quæstio ex discipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione. Et venerunt ad Ioannem, & dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanẽ, cui tu testimoniũ perhibuisti, ecce hic baptizat: & omnes veniunt ad eũ. Respondit Ioannes, & dixit: Non potest homo accipere quicquam: nisi fuerit ei datũ de cælo. Ipsi vos mihi testimoniũ perhibetis, quòd dixerim: Non sũ ego Christus, sed quia missus sum ante illũ. Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autẽ sponsi qui stat & audit eũ, gaudio gaudet propter vocẽ sponsi. Hoc ergo gaudium meũ impletũ est. Illum oportet crescere, me autem minui. Qui desursum venit, super omnes est. Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur: qui de cælo venit, super omnes est. Et quod vidit & audiuit, hoc testatur: & testimoniũ eius nemo accipit. Qui autẽ accepit eius testimoniũ, signauit, quia deus verax est. Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur: Non enim ad mensurã dat Deus spiritũ. Pater diligit Filiũ, & omnia dedit in manu eius. Qui credit in Filiũ, habet vitam æternam: qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

NARRAN-

Universidad de Deusto
Biblioteca

NARRANTVR in hoc capite duo, nimirum, altissimæ doctrinæ sermo, quem cum Nicodemo Christus habuit, & insigne testimonium Ioannis Baptistæ de Christo exhibitum. Sermo autem multa fidei nostræ, & præcipua continet fundamenta; nempe Baptismi institutionem, & necessitatem; Incarnationis mysterium, & eius causam; Christi passionem, & ipsius effectum; Trinitatis articulum, & alia ad hæc pertinentia: quę in ipsa expositione distinctè manifestabuntur.

Erat autem homo ex Pharisæis Nicodemus nomine, princeps Iudæorum.

COMMENTARIVS.

Quis fuerit Nicodemus.

CONNECTIT præcedentibus sequentia, illa particula (autē) multos enim in Christum credidisse propter signa facta in Hierusalem dictum erat in fine præcedentis capitis: vnum autem eorum esse Nicodemum Euangelista insinuans, dicit, *Erat autem homo*, nempe de illorum credentium numero. Quatuor circunstantias eius describit, professionem, nomen, dignitatem, genus. Pharisæus erat professione, Nicodemus nomine, princeps dignitate, Iudæus denique genere: nec casu aliquo, aut inutiliter hæc omnia notantur, sed sapienter. erant enim Pharisæi genus hominum propter sanctitatis, & veræ doctrinæ, & arctioris obseruantiæ opinionem, inter Iudæos in honore habiti. horum secta maxima contra Christum inuidia laborabat; propterea huius professio indicatur, vt inter tot ac tantos persecutores & inuidos, vnum in Christum credidisse mirabile videatur. Alia de hoc Nicodemo ipse Ioannes narraturus est capite 7. hic restitit Pharisæis, Christi causam defendens. & cap. 19. venit ad vngendum Christi corpus, hic est, qui nunc ad Christi doctrinam percipiendā accedit, propterea nomē eius exprimitur. Dicitur *Princeps*, vel quia publicam aliquam gerebat administrationem, vel propter nobilitatem, vel opulentiam, vel quia caput familiæ, quasi vnus ex primoribus erat. hæc fuit causa cur noctu, & occultè veniret. metuebat enim, vt paulo post dicemus, ac propterea Ioannes eius principatus meminit. De tribu etiam erat Iudæ, propterea Iudæorum princeps dictus. erat autem tribus

Nicodemus vbi conuenerit Christum.

hæc, quia de ipsa Christus venturus erat, studiosissima Christi aduentum inquirendi. His igitur de causis has circumstantias Euangelista descripsit. Hic sermo habitus in Galilæa aliquibus videtur, quia post Pascha in Hierusalē celebratum, vt in fine præcedentis capitis dicitur, Christum in Galilęam reuertisse, & ibi à Nicodemo eum putant fuisse conuentum: nam in fine huius historiæ narratur Christus in Iudæam venisse; sed certius est in Hierusalem habitum hoc esse colloquium, nec id, quod inferius dicitur, ad rem facit, vt ibi dicetur.

Hic venit ad Iesum nocte, & dixit ei.

Cur noctu venerit Nicodemus.

PROPTER metum enim Iudæorum, cùm esset princeps, non est ausus publicè venire ad Christum, sicut etiam dicitur postea Ioan. 12. Multi ex principibus crediderunt in eum, sed propter metum Iudæorum non cōfitebantur. & Ioan. 19. Ioseph erat discipulus Christi, occultus tamen propter metum Iudęorum. etiam hic noctu venit propter metum: Quamuis enim nondum Iudæi decretum de ejiciendis è Synagoga Christum confitentibus edidissent; tamen eos iam ipsi infensos, & odio in eum ferri constabat. Christum etiam confiteri, vile & contemptibile inter eos reputabatur: qua etiam de causa maximè quia Nicodemus doctor erat, eumq; pudebat palā ad Christum venire, noctu accedit: & hāc causā Cyril. lib. 2. cap. 38. cur noctu venerit, assignat, & re

vera ea est legitima. Recentiores non hanc rationem, sed temporis opportunitatem, vt commodius cū Christo loqueretur, existimant. sed verior est Cyrilli expositio. Nā Nicodemi tunc imperfecta erat fides: pudor ergo & timor, ipsum à publico colloquio deterruerunt. Ex vna enim parte tam manifesta signa ipsum, vt ad Christum veniret, impellebant; ex altera timor, & pudor retardabant. commisit se noctis tenebris, vt vtrique scrupulo, & timori, pudori que satisfaceret. Christum igitur sic alloquitur.

Rabbi, scimus quia à Deo venisti magister.

CONFESSIONEM suam erga Christum manifestat, & hanc sibi sufficere arbitratur. *Rabbi* vocandi casus est, ô doctor, & sensus est; O doctor, seu magister, mihi persuasum est te venisse, & à Deo missum esse, vt doceas veritatē: hoc est enim venisse magistrū à Deo, nēpè missum esse à Deo, vt doceat doctrinā rectam, & legitimā, & secundum Deū. *Magister* nominādi casus est, & idē significat apud Latinos, quod apud Hebræos Rabbi. ac si dictum esset, O magister, scio te à Deo missum magistrū, vt doceas. phrasis est hebræa: non enim significat, quod magister venerit à Deo, quasi natus sit magister, sed quod sit missus à Deo, vt magister esset, & doceret; sicut & illud Matt. 2. Vbi est, qui natus est Rex? id est, vbi natus est, qui futurus est Rex Iudęorum? non quod à natiuitate sit Rex, quamuis verè Rex esset à natiuitate, & à Deo magister venerit; tamen nec Magi tunc illud, nec Nicodemus id nunc cognoscebant. Voluit his verbis Nicodemus verum Prophetam à Deo missum cōfiteri, & separare ab eorum numero, de quibus dictum erat Hiere. 23. Ipsi prophetabant, & & ego non loquebar ad eos: & hic sensus est, quem Nicodemus tunc sibi proposuerat. si tamen veritatem rei consideres, altiorem continēt hæc verba doctrinā. Venit enim Christus à Deo magister, quia ab ęterno procedens à patre, totā cum substantia accepit sapiētiam patris. in eo. n. omnes thesauri sciētiæ, & sapientiæ patris sunt, imo ipse est patris sapiētia infinita. Rursus missus à patre in carnem eodē instanti, quo carnem assumpsit, omni scientia, & sapientia animam illam sibi vnitam impleuit, vt magister à Deo venerit, eodem tēporis momento quo factus est homo. Præterea venit à Deo magister, quia doctrina eius non est humana, qualem philosophi, & mundi sapientes habuerunt; sed cælestis, & diuina, qualem nemo huius seculi principum cognouit, quæ homines ipsos perducit ad Deum. Deniq; venit magister à Deo etiam vt homo: quia nō per doctrinam, & disciplinā didicit, sicut omnes Philosophi; sed per redundātiam diuinitatis, quæ humanitati erat vnita. propter hæc verè magister venit à Deo: verùm hi sensus tunc à Nicodemo non percipiebantur, sed is, quem iam exposuimus.

Quomodo Christus venerit à Deo magister.

Nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.

SVæ confessionis causam, & probationem adfert Nicodemus. signa enim, quæ facis, puta quæ in Hierusalem proximè facta erant, nemo posset facere, nisi esset Deus cum eo; id est, nisi in virtute diuina: quasi diceret, signa tua non sunt Magorum, seu arte Dæmonis facta: non sunt naturalis alicuius virtutis, sed diuinæ potentiæ, quæ per te operatur; propterea te à Deo missum, & tuam doctrinam esse ex autoritate, & mandato Dei, profiteor.

ANNOTATIO I.

Fides & dilectio Nicodemi vera, imperfecta tamen fuerunt.

EX verbis ipsius Nicodemi, qualis eius animus fuerit, & qua intentione ad Christum venerit, non est difficile cognoscere. Dispositio animi eius tam ex parte fidei, quàm ex parte affectus erga Christum, imperfecta erat; vnde rectè Cyril. lib. 2. cap. 38. ipsum vtroque laborasse poplite affirmauit, nempe fide & dilectione: rectum enim aliquid sentiebat, sed non perfectè. Affectu etiam bono A Christum prosequebatur, sed nō vt par erat. Hæc omnia sic explico: credebat Christū missum à Deo, & eius signa diuina virtute facta fatebatur: hæc fides vera, & recta erat, merum tamen hominem, non Dei filium existimabat: vt Cyril. lib. 2. cap. 39. & & Chrysost. hō. 23. afferunt, & verba ipsius indicant; *Nisi*, inquit, *fuerit Deus cum eo*, non quòd ipse esset Deus; sed quòd Deus per eum operaretur: hoc

Universidad de Deusto
Biblioteca

hoc iam ad imperfectionem fidei pertinet. A Fidelis perfectè si fuisset, dicendum illi erat, Nemo potest facere hæc signa, quæ tu facis, nisi esset Deus: nõdum tamen Nicodemus hoc assecutus erat: fidē ergo habebat, sed claudicantem. Affectus etiam eius erga Christum bonus erat. Si enim non amasset, non ad eum venisset: non verbis benevolis, & honorificis salutasset, & commendasset; non ipsius amicitiam, & familiaritatem expetiuisset: bonus ergo affectus, sed & is imperfectus erat: nam pluris principatum, & gloriam hominum faB ciebat, quàm Christum publicè prõfiteri: minus ergo Christum diligebat, quod Ioan. 12. dictum est de illis, qui metu quodam impediebantur, quo minus Christum confiterentur. Dilexerunt, inquit, magis gloriam hominum, quàm Dei. propterea Chrysost. hom. 23. huius affectum frigidum fuisse testatur; Non enim ausus est propterea Christum, honoris, & gloriæ mundanæ subire pericula. Nec mirum erat, quia eum nondum perfectè nouerat. Ex hac animi dispositione, qua ad Christum intentione motus venerit, facile intelligimus. Simul enim vtrumque complecti volebat, & Christi amicitiam, & mundi gloriam, & honorem: duobus simul dominis seruire, vnum colere, alterum non contemnere; gratum se Christo, & Pharisęis, cæterisq; suę gentis principibus esse cupiebat. quod tamen fieri non poterat. Ex dispositione imperfecta, intentio similis subsecuta est, imò & eius confessio imperfectionem dispositionis, & propositi indicat. *Scimus*, inquit, *quia venisti à Deo magister*. Scire D non quærit, sed se iam scire dicit, quasi id sufficiat, nec amplius scire de Christo oporteat. magister enim cùm esset, discipulum agere erubescebat: hæc ad Christi amicitiam comparandam satis sibi esse existimans. Hæc fuit Nicodemi dispositio; eam nosse ad intelligentiam verborum antecedentium, & subsequentium multum confert.

ANNOTATIO II.

An miracula à Christo edita, sufficiẽter probauerint eius diuinitatem.

CONSIDERANDA est etiam Nicodemi E sententia. *Nemo potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.* Posset enim aliquis interrogare, an signa, quæ Christus operatus est, ipsum Dei filium esse sufficienter probauerint. Materia hæc grauis & difficilis est, nec responsione vnica explicari tota potest; sed necesse est multa proponere, vt vni quæstioni plena reddatur responsio. In primis igitur dico, miracula, quæ Christus fecit, vera, & existentia fuisse. Pagani, vt refert Origen. lib. 1. con. Celsum, miracula, & signa Christi præstigias, & F ludificationes sensuum fuisse asserebant, quasi non in veritate, & effectu, sed in apparentia illa omnia fuerint facta: qualia multi circulatores faciunt, quæ vere non existunt, sed apparent. At hæc Paganorum calumnia, manifestè vana & falsa esse, conuincitur. Apparens enim esse non potuit id, quod experiebantur ipsi, erga quos talia opera fiebant. cæcus se videre experiebatur, leprosus se mundatum sentiebat, & infirmus sanatum se cognoscebat. hæc si apparéria essent, profectò nec cæcus vidisset, nec infirmus sanatus esset: at ipsimet reddentes effectibus testimonium, vera miracula fuisse comprobabant. Quæ fiunt tantùm circa sensuum obiecta, possunt aliquà do decipere, ex sola apparentia; at quæ in ijs ipsis fiunt, qui sentiunt, necesse est vera esse. Per visum enim apparentem nemo videret. præterea quòd quæ apparentia tantùm sunt, diu non cõsistunt, nec omni loco, & tempore, nec omnibus apparent; at effectus mirabiles Christi diu durabant, omni loco, & tempore, & omnibus talia videbantur. non igitur præstigiæ, & sensuum ludificationes fuerunt. Dico secundò, Christi miracula virtute naturali fieri non potuisse: hoc etiam apertè ostenditur; tum quia nulla virtus naturalis est, quæ visum cæco à natiuitate, vel mortuo vitã restituat; quod & Philosophi antiqui cognoscentes, à priuatione ad habitum regressum fieri posse constanter negarunt: tum quia virtus naturalis C per virtutem effectui proportionatam operatur: at Christus contraria effectibus aliquando adhibuit: nam cæco lutum imposuit, vt visum restitueret, quod naturali ordine & proportione, magis est aptũ ad priuationem, quã ad restitutionem visus. Præterea virtus naturalis in tempore agit, & per medium, & determinata est: Christus verò sine mora operabatur, & in locis distantibus à se, effectus mirabiles producebat solo verbo. Adhæc innumera, & multiplicia edebat miracula; cæcos illuminabat, surdis auditum, infirmis mille modis ægritudinum affectis sanitatem, mortuis vitam, à dæmone obsessis liberationem præstabat. virtus naturalis hæc non potest efficere. Vana ergo, & falsa est calumnia eorum, qui temperamento Christi, & efficaciæ imaginatiuæ, aut constellationi cœlesti hęc tribuebãt. Dico tertiò, virtute Dæmonis miracula Christi fieri non potuisse, hoc est contra Paganos, & Iudæos. Pagani enim, vt refert Aug. lib. 21. ciui. cap. 8. & Orig. lib. 2. con. Celsum, magicis artibus miracula Christi tribuebant, quod etiam Iudæos in Euangelio dixisse legimus: tamen id nulla ratione fieri potuit. Quare aduerte, Dæmones multa posse facere supra humanas vires, quæ miracula videantur, & aliquando fiunt. ea verò omnia dupliciter fiunt, aut in apparentia per sensuum illusionem, aut in rei veritate: sed quæcunque huiusmodi Dæmones faciunt, vt doctè annotauit Augus. lib. 3. Trini. cap. 8. non aliter faciunt, quàm per virtutes naturales creaturarum, quas illi norunt, & velocissimè & occultissimè applicant, sicq; à multis infirmitatibus sanare verè possunt, sic aquã in vinum conuertere, sicut Magi Pharaonis aquas verterunt in sanguinem, & alia mirabilia fecerunt. Quando autem non est virtus aliqua creaturæ, quæ effectum talem efficere valeat, cessat omnis Dæmonis operatio, & ad sensuum illusiones se cõuertit. Aliqua ex his quæ fecit Christus, si solum effectum cõsideremus, potuit & Dæmõ facere: tamẽ multa fecit Christus, quæ nulla Dæmonis virtute fieri potuerunt;

Christi miracula virtute naturali fieri non potuisse.

Dæmones multa possunt facere supra humanas vires.

runt; illa nempe, quæ virtute naturali effici A non poterant, vt mortuos suscitare, cæco à natiuitate visum restituere. Præterea hæc, quæ Dæmon, si secundum se considerentur, facere potest, Christus fecit solo verbo sine applicatione alicuius virtutis naturalis. Rursus in instanti, & sine mora vlla, quod Dæmon non potest. Nullum ergo miraculum Christi potuit facere Dæmon, si modum etiam, & celeritatem, quibus Christus operabatur, spectemus. nulla ergo ratione, quæ Christus faciebat, virtuti Dæmonis adscribi poterant. sed virtutis diuinæ opera esse certum erat. B Et hoc sufficientissimè miracula Christi probarunt; quod rectè & verè Nicodemus cõfessus est, quamuis nondum omnia opera Christus tunc edidisset. Hinc sit, vt calumnia Iudæorum, & Paganorum, magna fuerit blasphemia contra Deum, cuius opera tribuebantur Dæmonibus. vt docet Athan. in explicat. illius: Qui blasphemauerint in Spiritum Sanctum non remittetur, &c. Dico quartò, miracula Christi, si effectus soli considerentur, nõ probabãt eum esse Deum, aut filium Dei. Hoc C dictum argumento efficaci confirmatur. nam omnia illa fieri potuerunt à Deo per Prophetam aliquem, qui solùm esset homo: nam omnipotens Deus sicut per meros homines mortuos suscitauit, & solem stare per Iosue, & per Prophetam à cursu suo retrocedere decẽ lineis fecit, & per martyres, & alios sanctos, imò aliquando per peccatores miranda operatus est; ita potuit etiam per quemuis hominem facere illa omnia miracula quę Christus fecit, & quæ Deus per humanitatem sibi vnitam operatus est: imò Ioan. 14. de suis fideli- D bus dixit, Maiora horum facient. Si igitur nõ aliud spectemus in miraculis Christi, quàm effectus ipsos, non probant eorum factorem esse Deum, sed tantùm virtute diuina facta esse, sicut Nicodemus est confessus. Dico quintò, si consideremus finem, propter quem faciebat miracula, sufficientissimè probabant esse Deum, & filium Dei. Sciendum est autem, miracula diuinæ virtutis in confirmationem fieri alicuius veritatis, quæ humana ratione destituitur. Vt enim dicit Greg. lib. 27. E mora. cap. 8. miracula sunt in defectum probationis, & sunt auxilium rationis humanæ, vt assentiat alicui veritati, supplentq; argumentorum defectum: sunt enim velut sigillum Dei, vt quod affirmatur, à Deo esse credatur. Sunt autem facta miracula non ad eadem semper veritatem confirmandam, sed ad varias & diuersas veritates. Exod. 4. Misit Deus Moysem, vt liberaret populum de AEgypto: ad confirmandam hanc veritatem, se videlicet missum à Deo, vt populum educeret, miracula accepit à Deo: vt fides ei daretur. Exo. 7. misit eum ad Pharaonẽ, vt diceret, dimitte filios Israel: vt autem confirmaret se à Deo venisse, vt hæc diceret, miracula edidit. 3. Reg. 18. Elias, vt Deum Israel verum Deum ostenderet, ignem de cælo super holocaustum descendere fecit. 4. Reg. 1. Si homo, inquit, Dei sum, ignis de cælo descendat, & deuorette, & quin-

Miracula Christi ex side considerata, probant eum esse Deum.

quaginta tuos: & descendit ignis. Hæc, & alia miracula probabant ea esse vera, in quorum confirmationem fiebãt. Si enim illorum dicta falsa essent, & mendacia; vtique diuina virtus, non ea opera effeciset: quia nec Deus mendax est, nec mendacij testimonium perhibet. Sciendum præterea neminem Prophetarum, aut hominum, per quos diuina virtus miracula edidit, ea fecisse in confirmationem veritatis illius, quã Christus miraculis suis cõfirmabat: nempe se esse Messiam, & filium Dei verum. hinc est, quod miracula illorum, vel cuiuscunque alterius etiamsi omnia, quæ fecit Christus, fecisset, non potuissent probare, eos esse filios Dei: quia talia miracula non erant in huius veritatis confirmationem facta; tamen sicut illorũ miracula probabãt vera esse ea, in quorum probationẽ fiebant, ita & miracula Christi, imo multo efficacius, probabant ipsum esse filium Dei, quia in hunc finem fiebant, quem sæpè Christus expressit, vt & ipsi Iudæi intelligerent, quid per miracula probaret. Matth. 9. Vt sciatis, quia filius hominis in terra habet potestatem dimittendi peccata, Tibi dico, surge. Et attende hæc verba supponere ea quæ Iudæi dixerant, Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Respondet, vt sciatis me hanc potestatem, quæ solius Dei est, habere, esseque Deum, Tibi dico, surge. Ioan. 11. suscitaturus Lazarum conuersus ad patrem, dixit: Pater, ago tibi gratias, &c. propter populum qui circunstat dixi, vt credant quia tu me misisti. Denique in doctrina sua semper se à Patre missum, & filium Dei docuit, & operibus patris se id confirmare docebat. Miracula ergo tali ratione, & propter hoc facta, sufficienter probarunt esse eum filium Dei, quia virtute diuina facta esse, negari non poterat. Hac de causa illi pessimi, & astutissimi Iudæi, videntes miraculis illis Christum probare se Dei filium, & cognoscentes, si diuina virtute facta fuisse admitterent, conuinci se vt filium Dei confiterentur; confugerunt ad blasphemiam, vt virtute Dæmonis facta esse affirmarent: & populum auertebant, ne eum à Deo esse crederent, nec voluerunt illũ saltem Prophetam à Deo missum asserere. Quia si semel concessissent miracula diuina virtute facta esse, filium Dei inficiari non poterant. cum in eius rei attestationem facta fuerint. Sed iam ostendimus virtute Dæmonis miracula talia fieri non potuisse. Nouerat dæmõ hanc doctrinam, qui miraculũ vnum, & non admodum magnum sufficiens sibi existimauit, vt eum esse filium Dei cognosceret, si tamen in huius rei probationem esset factum, Matth. 4. Si filius Dei es, dic, vt lapides isti panes fiant. certus futurus, si ederetur tale miraculum, diuina virtute factum iri: Dæmon enim omnino certus erat, sua virtute id fieri non potuisse. Concludo miracula Christi considerato fine, propter quem fiebant, sufficientissimè probasse eum esse Dei filium, & non tantum diuina virtute, vt alios Prophetas, sed propria virtute, & potestate, vt Dei filium, ea facere. Dico 1exto, mira-

Dæmonis miracula non sunt vera.

Matth. 4.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Christi miracula probabant ipsum esse Messiam in lege promissum.

cula Christi etiam in seipsis considerata, probabant ipsum esse Messiam, & Christum promissum, suppositis his, quæ per Prophetas prę dicta erant. Aduertendum est Deum in prophetis, inter alia signa Christum aduenientem agnoscendi, etiam miracula dedisse, quæ facturus erat, quod declarauit Isa.35. Ecce Deus veniet, & saluabit nos: tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt; tunc saliet sicut ceruus claudus: & aperta erit lingua mutorum. alia in alijs prophetijs prædicta sunt diuina ipsius opera. Hæc est causa, cur Ioan. Baptista Matth.11. mittens discipulos vt veritatem, an Christus esset, ex eius ore discerent; responsum à Christo accepit, Cęci vident, claudi ambulant, &c. quasi diceret, in me implentur, quæ Prophetæ implenda per Messiam prædixerunt. Hoc argumento Iustin. Mar. in dialogo cum Triphone vtitur, ad probandum Christum verum esse Messiam, quia nullus Propheta simul fecit omnia, quæ Christus. hic vnum, ille aliud miraculum fecerunt; at simul tot, ac talia, qualia prædicta sunt, nemo. Idem Athana. de Verbi incarnatione, & corporali eius aduentu, annotauit. & Ambro. Luc.7. argumentum Messiæ, hæc dicit miracula, quia de illo solo prænuntiata fuerunt, hoc ipsum Dominus dixit Ioan.15. Si non venissem, & opera non fecissem, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent; at nunc excusationem non habent de peccato suo. Opera ergo Christi, & miracula, etiamsi in confirmationem quod filius Dei, & Christus erat, ea se facere non expressisset, ex Prophetarum tamen dictis, quibus Iudæi fidem, vt par erat habebant, satis superque probabant ipsum esse Christum. His responsionibus materia hæc explicata mihi videtur, cuius explicatio multorum locorum sequentium in hoc Euangelio intelligentiæ vtilis erit. Concludo, Nicodemum dixisse verum, sed imperfectè. Nam miracula Christi multò plus probabant, quàm ipse credebat: sed in illo initio prędicationis Christi, id confiteri laudabile profectò fuit.

Respondit Iesus, & dixit ei; Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.

COMMENTARIVS.

VENIT Nicodemus ad Christum conscientiæ stimulo agitatus, sibi necessarium esse existimans Christum recipere, & eum confiteri, tamen conscientiæ satisfacere sibi videbatur, si nocte, & secretò veniret, ac Christum doctorem à Deo missum confiteretur: nihilque amplius faciędum credebat: hoc vno facto, in eorum numero, qui Christo adhærebant, & adhæsuri erant, se futurum esse arbitrabatur. Christus autem ipsum instruit, multoque plura ei credenda, & facienda aperit, si conscientiæ suæ satisfacere, & de numero eorum, qui Christo adhærere debent, esse cuperet. Quia verò quodam modo de sua scientia præsumebat, nec discere quærebat, cùm doctor esset, dominus sic respondet, vt eum suammet ignorantiam cognoscere faciat. Prius enim obscurè loquitur, vt postquam ignorantia propria ei fuerit cognita, aperiat mysteria veritatis. Respondet ergo, & est responsionis sensus. *Amen amen dico tibi*, id est, rem certam, & constantem tibi dico, & hæc est; nisi homo secundò nascatur, non potest videre regnum Dei: non satis est vita anteacta, necesse iam est, iterum gigni, seu nasci, si quis vult Messię promisso adhærere, & de numero ecclesiæ ipsius esse, & tandem æternam salutem consequi: ne ergo securum te arbitreris hoc tuo aduentu nocturno, & hac tua confessione, denuo oportet te nasci, si regnũ Dei videre cupis. Regnum Dei appellat ecclesiam sequentium Christum. Iudæi enim tempus & statum aduentus Messiæ hoc nomine appellabant. Beatus qui manducabit panem in regno Dei. id est beatus qui fruetur aduentu Messiæ, & de numero illorum, qui eum visuri & secuturi sunt, erit. Matth.12. Si in digito Dei eijcio dæmonia, profectò peruenit in vos regnum Dei. Matth.21. Auferetur à vobis regnũ Dei. Verbũ aũt, *Videre*, cõmune est. videre dicuntur, qui assecuti Christi aduentum de numero fideliũ eius facti sunt. Mansuetudo Saluatoris, & prudẽtia, est cõsiderãda, mãsuetudo, quia non exprobrat Nicodemo, quod iure exprobrare poterat. non enim dixit, si me à Deo magistrum, & doctorem missum confiteris, cur noctu, & occultè, & non interdiu venis, cur nihil à me, quod discas, quæris? at mitissimus Dominus nihil horum opposuit, sed infirmitatem consideransque, se ad ipsum curandum conuertit: Prudentia autem, quia sic eum instruit, vt instructione egere, eum prius cognoscere faciat. non enim magni

Luc.14.

Matth.12.

Christi prudentia & mansuetudo laudat

magni fit sanitas ab infirmo, suam non cognoscente infirmitatem, minusque grata ei est medici operatio: vt igitur hanc nouitatis, seu nouæ natiuitatis necessitatem persuadeat, eum ignorantiæ conuincit, vt sic facilius veritatem acceptet.

ANNOTATIO III.

Quatuor mysteria, superioribus verbis subindicãtur.

IN eiusdem verbis, quatuor mysteria magni momenti Saluator insinuat, quamuis nullum eorum tunc Nicodemus perceperit. Primum est, illum statum Iudęorum esse mutandum in Euangelium: & Synagogam in Ecclesiam, vt Iudęus, qui ante fidelis erat, & fide iustitiam obtinebat, iam non sit in eo statu securus, nec tutus, nec iustitiam consequatur, nisi mutetur in alium statum, nempe in Christum credat, & eius doctrinę obediat. Hoc insinuat Dominus per hanc nouam natiuitatem, per quam nouus fiat homo, & veteribus cæremonijs, sacrificijsque relictis, atque antiqua fide conuersa, assuescat nouæ doctrinæ, se subdat nouæ legi, nouum amplectatur statum fidei, qua credat præsentem, quem prius futurum credebat. Meritò autem hoc dicitur Nicodemo, qui, quæ vetera erant, sibi sufficere putabat, vt Christo adhæreret. Hunc sensum faciunt illa verba Gala.6. In Christo neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed noua creatura. Alterum mysterium in his verbis insinuatum est, in nouo testamento homines collocandos in statu filiorum Dei: hoc enim significat, denuo nasci oportere: natiuitas quippe filiorum est. At vbi noua est natiuitas, noua etiam filiatio est. nasci ergo dum dicit oportere, indicat filios esse constituendos eos, qui regnum Dei videre debent, quod per Euãgelium factum est: hactenus enim Iudęi erant in statu seruorum: Rom.8. non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum. Tertiũ mysterium est, tanuam cæli iam in hoc nouo statu esse aperiendam. hactenus quippe nemo etiam iustus ingressus erat regnum cælorum: at in Euangelij statu iusti decedentes purgati, admittuntur iam in regnum. hoc insinuat dicens, Nisi quis natus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei: si ergo nascatur, videbit. Ecclesia enim euangelica, regnũ Dei ideo dicitur, quia ianuam cœli aperit: idem enim est regnum Dei, & regnum cælorum. Quartum est hæc omnia futura esse per Christum: oportet enim per ipsum nasci, filios fieri, videre regnum: hoc tacitè insinuat Nicodemo existimanti se partem habere cum Christo, illa sua confessione, respondens; Nisi quis renatus, &c. ac si dicat, non sunt tales quales estu, qui partem mecum habere debent; Sed oportet eos nasci denuo, filios fieri Dei, & hi sunt, qui soli regnum Dei videbunt. hæc omnia ad literam sub his latent verbis. statum enim Euangelicum significant per Christum instituendum, veteri, in quo Nicodemus erat, abrogato, & mutato. Particula autem illa, *Nisi*, necessitatem denotat, vt aliter regnum Dei haberi non possit, nisi denuo nascendo. In multisque locis scripturę, hęc particula hanc indicat necessitatem.

Rom.8.

ANNOTATIO IIII.

SINGVLA hæc verba explicatione indigẽt: illud primum, Amen, vox est hebræa, & apud Hebræos dupliciter sumitur: vno modo, vt sit nomen substantiuum, quod vocant, significatque fidelitatem, & veracitatem trahitur enim à verbo אָמַן quod in sexta coniugatione significat credere, inde אֱמוּנָה pro fidelitate, & veracitate, qua homo constans est, & verus in dictis, & factis accipitur. sic sumit Isa. Benedicetur in Deo amen: vbi, Amen, regitur à voce, Deo: quasi dicat, in Deo fidelitatis, & veracitatis, qui fidelis, & verax est. Apoca.3. Hęc dicit amen testis fidelis: id est, hęc dicit Deus, qui est veracitas, & fidelitas. Altero modo sumitur loco aduerbij. & in duplici significatione: altera est, vt sit aduerbiũ cõsentiendi, & confirmãdi dicta alterius, quasi dicatur ita fit, vt dictum est, sic Deuteron. dicitur: Respõdebit omnis populus amen: id est, ita fiat, nobis placet, & consentimus huic, quod dictũ est. & ibidẽ, Et dicet omnis populus amen. & Numero.5. Mulier adulterij causa ad sacerdotes delata, post imprecationẽ recitatã cogebatur respondere; Amen, id est consentio. Aliqui, aduerbiũ in his locis optandi esse, existimant, sed potius est confirmandi & cõsentiendi. Altero modo sumitur, vt sit aduerbiũ affirmandi, & asseuerãdi, quæ homo ipse loquitur, quod Latinè dicimus. certè, seu verè. Hieron. Epist.173. ad Marcellã notat Aquilam vertisse Græcè fideliter, Septuaginta, fiat fiat: parũ est in hoc discriminis. Hoc in loco, & frequenter in verbis Domini, sumitur pro Aduerbio affirmandi, quasi dicat: certum est, & verũ, quod dico. Apud Ioannem autem geminata vox hæc inuenitur, *Amen Amen*, quę geminatio rem assertam vehementer confirmat: quasi dicat. hoc est certissimum, & infallibile. Meritò aũt geminatio fit, quia hæc sunt profunda, & alta Dei mysteria, quæ multa affirmatione indigent, vt qui audiunt, ex magna affirmatione loquentis, rem considerationẽ dignam esse intelligant.

Quid significet vox illa, Amen, Amen.

Isa.65.

Apoc.3.

Deuter.27.

ANNOTATIO. V.

ALTERVM verbum considerandum est illud, denuo. ἄνωθεν duo apud Græcos significat: Vnum, quod Latinè dicimus, desuper, seu supernè, est enim aduerbium: Alterum, quod Latinè dicimus, iterũ, seu denuo. Chrysost. vtramque refert significationem Hom. 23. sequitur tamen posteriorem, quod nos in nostra versione habemus, denuo, seu iterum.

Quid significat particula illa, denuo.

Universidad de Deusto
Biblioteca

rum. Cyril. autem lib. 2. cap. 40. priorem se- A quitur significationem, vt sit sensus; nisi quis renatus fuerit desuper, seu supernè: tamen conuenientior est prior expositio: nam si dictum esset, Nisi quis renatus fuerit desuper, seu supernè, non respondisset Nicodemus, quomodo potest homo nasci, cùm sit senex? nunquid iterato potest introire in ventrem matris? si autē audisset nasci debere desuper, nō dixisset, debet iterato introire in ventrem matris. Argumentō hoc est audisse à Domino, nisi renatus de nouo, seu iterum natus sit: & B probabile est, Dominum esse vsum hebræa voce שנית quasi secundò, nisi quis renatus fuerit secundò, & est significantior vox, quàm Latina, & Græca, qui pluries enim nascitur, iterum nasci dici potest: at natiuitas hæc Christi, quæ est per baptismum, secunda est, nec iteratur: ob id rectius dicitur, nisi quis renatus fuerit secundò, & huic magis consonat Nicodemi responsio. Illud autem, *renatus*, magis ad sensum, quàm ad verbum trāslatum C est: nam Græcè simplex est verbum, nisi quis natus, seu potius genitus fuerit. nec fuit necessarium vti illa compositione, vt diceretur renatus. nam aduerbium, *denuo*, illam habet geminationem, & in aliquibus codicibus inuenitur, nisi quis natus fuerit, & sic Aug. lib. 1. de peccat. mer. & remis. cap. 30. legit.

ANNOTATIO VI.

quid voce illa, Regnum Dei significetur.

REGNVM Dei, non omnes eodem exponūt modo. Primò quidem Chrysost. hom. 23. & Euthymi. ipsummet Christum exponunt, vt sit horum verborum sensus; *Nisi quis renatus* D *fuerit denuo* per baptismi regenerationem, non potest veram, & perfectā habere fidem. *videre* igitur *regnum Dei*, est fidem legitimam, & perfectam habere de Christo, quali Nicodemus nondum denuo natus caruit. Secundo loco Cyri. lib. 2. Ioan. cap. 40. cœlestem beatitudinem exponit, vt sit sensus; nisi quis denuo natus fuerit, non potest esse ciuis cælestis, eodem modo exponit August. lib. 1. de peccat. mer. & remis. cap. 30. vbi citat hæresim quorundam distinguentium in hoc loco regnum E Dei à vita æterna, cuius inferius mentionem nos faciemus. Tertio loco Cyprian. epist. 72. ad Stephanum, quæ habetur in lib. 2. epist. 1. exponit Ecclesiā Christi, vt sit sēsus; nemo potest introire in Ecclesiā Christi, vnusq; de numero fieri Ecclesiæ huius, nisi fuerit denuo natus per baptismū, qui est ianua Ecclesię. Euangelicę hæc expositio tertia visa est nobis legitima. his enim verbis significare volebat Christus se esse Messiā (cui nemo adhęrere poterat, nec de numero fidelium eius esse, nisi denuo natus per baptismum) Ecclesiamque suam synagogæ finem impositurā, quam quidem Ecclesiam nomine regni Dei, Iudæi multo ante expectabant.

ANNOTATIO VII.

Quomodo hæc verba sequentia cohæreant præcedentibus.

VERBIS huius sententiæ expositis, connexio deinceps cum præcedentibus considerāda est. Tripliciter enim Doctores coniungunt hæc verba precedentibus. Primò Cyril. lib. 2. cap. 40. sic dicit esse connexa. Existimabat Nicodemus ad iustitiam, & pietatem sibi sufficere quæ fecerat, & confessus fuerat: venit enim noctu, & Christum à Deo missum confessus est: Dominus ad hoc respōdet, & responsionis sensus est iste, Non ita, vt putas, Nicodeme, pietatem, ac fidem consequeris, nec nudis verbis adipisci iustitiam poteris: non enim quicunque mihi dicit, domine, domine, sed, qui voluntatem patris mei facit, regnum cælorum possidebit: voluntas autem patris est, vt Spiritum Sanctum homo suscipiat, & inaudito, nouoque modo regeneratus, cælorum ciuis efficiatur. hæc Cyril. Altero modo exponit Theophy. & cōnectit: Cùm Nicodemus humilem de Christo habuerit opinionem, eum quodam modo Christus excusat, dicens; Meritò de me ita opinaris, quia nondum es denuo natus. Nemo enim de me rectam, & perfectam habebit fidem, nisi denuo natus. Chryso. Hom. 23. Cyrilli expositioni accedere videtur. Tertio loco aliqui recentiorum exponunt, vt per hæc verba respondeat Dominus Nicodemi interrogationi, quam Euangelista non expressit, sed in Christi responsione insinuauit. interrogauit autem Nicodemus; Quomodo regnum Dei consequi posset, & Dominus respondet per verba iam exposita. Et si quidem Nicodemus ea vsus est interrogatione, certè connexio verborum aperta est: nam responsio interrogationi rectè conuenit, sed quod Euangelista non dicit, velle sine vlla necessitate, aut auctoritate supplere, probandum non est, maximè cum sensus legitimus tali supplemento peruertitur. Si enim Nicodemus interrogationem hanc fecisset, iam se Christi discipulum incepisset profiteri, nec Dominus ita obscure respondisset, nec vt suam ignorantiam cognosceret, traxisset. quæ tamen Dominus fecit, quia ille se doctrina non indigere existimauit. Nō ergo expositio, seu connexio hæc stare potest, quæ non sensum scripturæ, sed scripturam suo accommodat sensui. Theophylact. etiam expositio non videtur legitima: non enim excusandus, sed potius reprehēdendus erat Nicodemus. nam etiamsi denuo natus nondum esset per Baptismum, potuit, & debuit maiora profiteri de Christo. Connexio igitur seu expositio ea magis germana videtur, quam nos in commentario sumus secuti.

Dixit ad eū Nicodemus, quomodo potest homo nasci cùm sit senex? nūquid potest in ventrem matris suæ iterato introire, & renasci?

COMMENTARIVS.

NON intelligens Nicodemus generationem hanc nouam, imperfectus vtiq;, & animalis, de carnali generatione verbū interpretatur, & fieri non posse

posse iudicat. *Quomodo*, inquit, *potest homo nasci, cùm sit senex?* id est, postquā consenuit. Senex dicit quia de se loquebatur, qui senex erat, & vt rem magis repugnantem ostenderet: plus enim distat à generatione senex, quàm puer. maiorem autem repugnantiam & verbis expressioribus exponit; *Potestne homo iterum introire in ventrem matris, & renasci?* quasi dicat, non potest iterum introire in ventrem matris, nec ergo potest iterum renasci. Renasci in Græco idē verbum est, quod superius, gigni, seu nasci. Quamuis Nicodemi responsio rudis admodum fuerit, dum carnaliter verbum exponit, habet tamen admistam quandam scintillam superbiæ. Non enim discere volens interrogat, quæ est ista noua generatio; sed sibi visus intellexisse, ad carnalem generationem seu sum accommodat. Non tamen adeo superbia processit, vt verbis vsus sit negatiuis, dicendo non potest hoc fieri, non potest homo iterum nasci; sed tacitam negationem admirando adhibuit, quod modestiæ cuiusdā fuit. Has, & similes reddunt hæretici, vt recte Chrys. hom. 23. dicit, ad mysteria fidei responsiones: suo enim captu res fidei metientes, fieri non posse existimāt, & dicunt; Quomodo hoc fieri potest? quomodo Christus esse potest in sacramento realiter? quomodo Christus vna persona diuina in duplici natura est? quomodo virgo peperit; & permansit? animales homines non percipiunt, quæ sunt spiritus, & stultitia eis videntur, quæ sunt summa sapientia; quia suo captu, & suo iudicio rem diuinam metientes, sententiam suam proferunt: totius Ecclesiæ magisterium spernentes, ideoque multo magis, quàm Nicodemus, qui nondum plenè instructus fuerat, reprehendendi.

Respondit Iesus, Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.

Responsio Nicodemi notatur.

CLementissimus Dominus Nicodemum non percepisse responsionē videns, eam exponit clarius, & cùm causa cur verba Christi non intellexerat, ea esset, quòd hanc nouam generationem futuram arbitratus sit esse carnalem: propterea talem opinionem remouet, explicans, hanc generationem non futuram carnalem, qualē Nicodemus cōceperat; nempè, vt iterū homo, ex patre, & matre carnalibus gigneretur, & nasceretur, sed spiritualem, nēpe ex aqua, & Spiritu sancto. Iterum ergo dicit, *Amen amen dico tibi, nisi quis natus fuerit, &c.* quasi dicat; Sententiam meam videris minus intellexisse, quia de carnali generatione me loqui putasti: accipe igitur eandem responsionē verbis clarioribus. Nisi quis renatus fuerit non ex matre, & patre iterum, sed ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Hæc sentrentia, præcedētis est expositio: occasione enim denuo nascēdi, Nicodemus Christo fidem non habuerat. His autem verbis significat baptismum Euāgelicum, per quem regeneratur homo in nouum hominem, & in statu filiorum Dei constituitur, vt hæreditatem regni Dei percipere possit. Habent autem quandam ad testimonium Ioannis (quod Nicodemus forsan nō ignorabat) verba hęc relationem: Nam Ioannes dixerat; Ego vos baptizo in aqua, ille vos baptizabit in Spiritu sancto. Christus ergo se esse eum confirmat, de quo Ioannes illud testimonium perhibuit. Hunc etiam baptismum necessarium esse, vt homo in Dei regnum introeat docet, quod Ioannes non expresserat.

ANNOTATIO VIII

Patres diuersè legunt verba superiora.

QVANTVM ad verba attinet Græcè nō est renatus, sed natus, seu genitus, vt in præcedenti sententia. verbum autem, introire, exponit clarius, quod prius dictum est, videre. Considerandum etiam est, in Græco non legi Spiritu sancto, sed tantùm Spiritu. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu*, & ita legunt a- A liqui & Græci, & Latini Doctores: inter quos sunt Gregor. Nisc. orat. de Sancto Baptismate. Euthym. in præsenti. Cyprian. Epist. 72. & 73. & libro 1. cont. Iudæ. capit. 12. & lib. 3. ad Quirinum cap. 25. Ambro. lib. 3. de Spir. Sancto, cap. 11. qui duplicem affert lectionem; Vnam, nisi quis renatus fuerit per a-

Universidad de Deusto
Biblioteca

quam, & Spiritum; Alteram, nisi quis renatus A fuerit de aqua, & spiritu: in neutra autem legit Spiritum sanctum. Alij verò legunt (Spiritu Sancto) tam Græci, quàm Latini: inter quos sunt Cyrillus lib. 2. cap. 42. Chrysost. hom. 24. Aug. lib. 1. de peccat. mer. & remiss. cap. 30. Greg. lib. 7. Epist. 53. hæc Doctorum antiquorum varietas, & maximè Græcorum argumento est Græca exemplaria varia extitisse; in re tamen non est vlla controuersia. Omnes enim intelligunt hoc verbum de Spiritu Sancto, & ex alijs locis scripturæ, nempe ex Ioannis testimonio, & ex forma Baptismi data à Domino hunc esse Spiritum Sanctum, certum est.

ANNOTATIO IX.

Quare baptismus regeneratio dicitur.

HVNC ortum nouum ex aqua, & Spiritu sancto, Baptismũ esse nemo dubitat. quod Paulus ad Tit. 3. confirmat dicens, Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis. At cur baptismus regeneratio dicatur, & maximè, si circuncisioni conferatur, quæ regeneratio non dicitur, non facile est C declarare: Nam si respondeas dici regenerationem, quia homo nouus fit, nempe spiritualis, veteri statu peccatorum repudiato; videbitur tunc circuncisio dici potuisse regeneratio. nam in ea homo remissionem peccati consequebatur, & de peccati seruitute in statum iustitiæ transferebatur. Aduertendum ergo est per Baptismum non solùm hominem innouari, vt statu peccati abiecto nouus fiat in Christo: similiter relicta veteri lege, ad nouitatem Euãgelij mores componat. si enim hoc tantum esset, sacramentum solius renouatio D nis diceretur; sed habet quid dam aliud, quod paulo superius breuiter attigimus, nempe, vt in statum adoptionis filiorum inducat, & homines filios Dei faciat. circumcisio hæc non habebat. Omnes enim in statu seruitutis, quantumcumque iustificatos ponebat. hac de causa baptismus generatio, & natiuitas quædam est; vbi enim filiatio est, natiuitas, & generatio est, & ex hoc habet baptismus effectum illum aperiendi ianuam cælorum, & homines capaces faciẽdi introitus regni Dei; E Nam hæreditas filio non datur, nisi quando est in statu filiorum, tunc enim filius perfectè dicitur: filiorum autem hæreditas est, illis olim ludæis, quia in statu seruorum erant, ianua regni non aperiebatur; baptizatis verò, vt perfectis filijs aperta est: ob id Baptismus generatio quædam est, & sacramentum renouationis & simul regenerationis à Paulo dicitur. Sicut ergo in naturali generatione, generatio vnius corruptio est alterius, sic baptismus generatio cum sit, quia per eum homo F fit, & nascitur filius Dei; corruptio est, nempe mors quædam veteris hominis, respectu peccati, & respectu veteris legis. moritur enim peccato, moritur & legi, quia per baptismum seruitus peccati, & onus legis ablata sunt; & hac ratione per baptismum commorimur, & consepelimur Christo, ita Rom. 6. dicit Paul. Quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus; consepulti enim sumus cũ illo per baptismum in mortẽ: vt quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. vides baptismum esse mortẽ, & esse viuificationẽ: nã vnius corruptio, alterius est generatio; quam etiam sententiam ad Colos. 2. idem Paulus confirmauit. Quia verò in baptismo fides infunditur, sacramentũ illuminationis dicitur, & ratione variorum effectuũ, varia nomina sortitur: tamen ratio propria ipsius, est regeneratiõ quædã, qua homo ex filio hominis fit filius Dei, ex seruitute peccati, & legis in filiorũ libertate constituitur. Triũ autem scriptura generationum hominis mentionem facit. prima est naturalis, qua homo innascitur in suo esse naturali, vt sit homo, & filius tantùm hominis. plena est scriptura testimonijs huius generationis. Misera est natiuitas hæc & gẽneratio, post peccatum parentũ. Nam non nascitur homo filius hominis, quin simul etiam nascatur peccator, & filius peccatoris. Psal. 50. In iniquitatibus cõceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Duo soli homines sine peccato naturam acceperũt, qua homines essent, Adam & Eua; sed hi non sunt generati, nec nati: nam Adam de terra, Eua de costa Adę à Deo facti sunt. Fuerunt quidem homines, sed nõ filij hominis; quotquot autem nati sunt postea, qui ex maris & fœminæ commistione sunt, peccatores fuerunt, & ex illis postquam peccarunt nati sunt, B. Virgine excepta. Sed hæc consideratio alterius est loci. Secunda generatio hæc est quæ fit per baptismum, per quem deleto peccato natura hominis illa, quæ infecta erat peccato, recipit iustitiam, & sanctitatem, ac Dei filiorum adoptionem: habet tamen aliquid miseriæ, quia sic generatus adhuc huius mundi calamitatibus manet subiectus; adhuc mortalis & patibilis est, animarũ est iste ortus potius, quam corporum, & adhuc animarũ non omnino perfecta, quia peccare potest, & peccat renatus. Tertia est perfecta, & integra, ac felix, ab omni morte, & miseria libera, quæ est corporũ resurrectio. Hãc enim dici regenerationem seu natiuitatẽ in scriptura certum est. Nam Matth. 19. dicitur; In regeneratione cùm sederit filius hominis, quem locum multi, & graues Doctores de corporum resurrectione exponunt. Secundã igitur generationẽ dominus Nicodemo demonstrat necessariã ei, quicunque introire in regnum Dei, & tertiam generationem consequi desiderat.

Triplex nascendi modus.

ANNOTATIO X.

Roma. 6.

ABVSI sunt hoc Seruatoris loco Hęretici. Refert enim Bernar. Epist. 77. ad Hugonem extitisse quendam, qui ex hoc loco duas inferebat assertiones. Prior erat, neminẽ posse saluari, qui non sit ex aqua, & spiritu regeneratus, quantumuis cum contritione, & desiderio baptismi, morte præuentus, recedat. Altera, præceptum hoc, & necessitatem id temporis incepisse, cùm hæc verba Dominus protulit, & pronuntiauit Nicodemo. Sed vtraque

Hæresis nulla baptismum ad salutem necessarium.

vtraque assertio est error contra fidem; nam A Baptismus aquæ, cùm in effectu non potest recipi, si in voto, & proposito recipiatur cũ contritione peccatorum, sufficit ad iustitiam, & salutem. quod & concilium Tridenti. determinauit, & declarauit. Nec etiam obligatio baptismi incepit, nisi post resurrectionem Domini, & promulgationem præcepti. de qua re non est cur in hoc loco multa dicamus; esset enim instituti terminos transilire. Satis sit hoc in loco, Dominum, non quod statim, quãdo hæc dicebantur, sed quod suo aduentu futurum erat, significasse. Tunc enim nondum B Baptismus Christi erat institutus. sicut etiam quando Ioan. 6. dictum est, Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinẽ, non habebitis vitam in vobis; nõ tunc obligabat, quia nondum sacramentum sui sanguinis, & corporis instituerat? Alia hæresis præcedente antiquior fugienda est, cuius meminit August. lib. 1. de pecca. me. & remiss. ca. 30. eratque Pelagianorum, qui videntes hoc in loco necessitatẽ baptismi etiã paruulis impositam: nemo enim exceptus est, siue adultus, C siue paruulus, & sine exceptione dicitur; *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto;* Vnde Catholici Doctores hoc loco paruulos baptizandos confirmabant (sicut & nos contra hęreticos nostri temporis confirmamus) videntes, inquam hoc Pelagiani, & timentes, ne cogerentur affirmare paruulos habere peccatum, vt verè habent, si baptismus necessarius est eis ad vitam æternam, dixerunt; aliud esse vitam æternam, aliud regnum Dei, docebantque baptismum non esse ad æternam vitam paruulis necessarium, quia sine Baptismo sal D uantur, & vitam consequuntur æternam, tamen non introeunt in regnum cælorum. Sed hi miserè decipiebantur: idem enim est vtrunque, & qui expellitur à regno Dei, etiam à vita excluditur æterna. quod Matth. 25. apertè confirmat, iustis enim dicitur, percipite regnum, malis autem, ite in ignem æternum: excludi ergo à regno mors est æterna, statimque declarat, adiungens; Ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam. Eua sio ergo conficta & falsa est, ista hæreticorum E distinctio regni à vita æterna. Hac autem sententia aliquot hæreses conuincuntur. primò quorundam, qui dicti sunt Seleuciani, & Hermiani, quorum meminit August. libr. de hæres. cap. 59. vbi asserit, non in aqua eos baptizasse, in quo autem baptizarent August. nõ explicuit. Philaster tamẽ eos in igne baptizasse dicit. Decepti sunt si illo Matth. 3. Baptizabit vos in Spiritu, & igni, qui ignis referendus est ad Spiritum Sãctum, qui in eius specie sæpe super baptizatos descendit; vel ad ignem F probationis, vt Doctores Catholici exponũt, quæ res suo in loco tractabitur. Secundò alio rum qui dicti sunt Flagellãtes, qui in proprio sanguine flagellis extracto, baptizari oportere affirmarunt. vtrique hoc loco confutantur. Ex aqua enim, & Spiritu nasci oportet, nõ ex igne, non ex sanguine flagellis educto. De martyrio autem pro Christo suscepto, alia ratio est longè diuersa, hoc enim suppler, & tenet locum baptismi aquæ, vt Ecclesia vniuersa semper tenuit, & declarauit, de qua re alibi est differendum. Conuincuntur etiam hoc loco Anabaptistæ, nostri temporis hæretici, qui paruulis inutilem censent esse baptismum, eosque in eo statu salutis remedio carere asserunt; propterea illos cùm ad annos discretionis peruenerint, iterũ baptizant; nã sine fide putant baptismum non prodesse. Sed isti hac domini sentẽtia coarguuntur. Nã vel excludunt ab hac Domini sententia paruulos, vel includunt: excludere non possunt, quia generaliter dictum est, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto.* generalis ergo sermo est omnes comprehendens; si igitur comprehenduntur, & baptismus eis est conferendus, vt à tempore Apostolorum obseruauit Ecclesia, & ipsi Anabaptistæ baptizant; profectò renascuntur & in regnũ cælorum admittũtur. baptismus enim regeneratio est: omnis autem regeneratus intrat in regnum cælorum, sicut non renatus excluditur. Est etiam hæresis impia remedium salutis negans hominum statui, in quo innumerabiles moriuntur. si enim in lege veteri, & in statu naturæ, vbi multo minus gratia abundabat, non defuit his salutis remedium; multo minus in Euangelio, vbi gratia vberior, & abundantior est, deesse debuit. Isti autem errant non intelligentes locum scripturæ; Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit, Mar. vlt. dictum esse pro adultis, quibus prædicandum erat. de his enim ibi Euangelista loqui probant verba præcedentia, Prædicate Euangelium omni creaturę; paruulis autem non prædicatur. at verba præsentia generalia sunt. *Nisi quis renatus fuerit, &c.* ex quibus rectè infertur generalis affirmatiua, qui renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto, introibit in regnum Dei.

Contra Pelagianos sentientes Regnum Dei aliud esse à vita æterna.

Contra Anabaptistas.

ANNOTATIO XI.

FALSO etiam nostri temporis hæretici hũc locum interpretantur; dicunt enim non de baptismo intelligi debere, sed de renouatione, quæ fit per Spiritum Sanctum; aquam autem, & spiritum, vnum, & idem significare affirmant. aquam verò ponit, vt exprimatur effectus spiritus, qui est purgatio, & vegetatio interior. Hanc tam violentam, & extortam expositionem ideo excogitarunt, ne alterius cõuincerentur erroris; asserunt enim in baptismo aquam non esse necessariam. Sed contra hanc hæresim Ecclesia vniuersalis ab Apostolorum tẽporibus pugnat, quæ semper in aqua baptizat, pugnant omnium Doctorum consensus, concilia generalia, figurę baptismi, quę in aqua elementari præcesserunt, prophetiæ multæ, quibus hæc promissa, & prædicta est aqua; pugnat ipsum nomen: nam baptizare lauare est; verba etiam scripturæ conuincunt. Ephe. 5. Lauacro aquæ in verbo vitæ lauans, inquit, Ecclesiam, & Act. 8. Philippi factum demonstrat, cùm Eunuchum aqua baptizauit. Verba denique nostra non admittunt tam violentam,

Cõuincit hæreticos negãtes verba hæc Christi, de baptismo aquæ, intelligenda.

Universidad de Deusto
Biblioteca

lentam, & temerariam expositionem, cùm aperte dictum sit, Natus ex aqua, & Spiritu. Et certè mirum est, cùm istimet hæretici baptismum à ratione sacramenti non excludant, quomodo negare possint, aquam necessariã; cùm sacramentum sensibile quoddam signum sit, ex re aliqua, & verbo consistens, nec mirum est, si aqua tantam vim habeat. nam vt instrumentum est Spiritus Sancti, in anima istam virtutem exercet, quod enim naturę propria virtute non potest, efficit omnipotẽs virtus, quæ per illam operatur, vt antiqui Patres docuerunt. nam & virga Moysis mirabilia operata est, non vtique propria, sed diuina mota virtute. Innumera sunt, quæ de baptismo tractanda essent, sed non est instituti nostri, qui sensum Ioannis literalem præcipuè exponere studemus, ea nunc tradere: maximè quia alio in loco abundanter discussimus, & ad alia loca scripturæ magis pertinent.

A

Quod natum est ex carne caro est, & quod natum est ex spiritu, spiritus est.

COMMENTARIVS.

PROSEQVITVR explicare superiorem sententiam, quam Nicodemus non percepit: nam carnalem generationem existimãs, iterum hominem nasciturum putabat, vt bis nascatur homo. At Christus errorem illius cognoscẽs, exposuit hanc secundam generationem non carnalem, sed ex aqua & spiritu fieri debere; vnde consequitur, vt per hanc non iterum nascatur homo, sed spiritus, id est, non iterum humanum esse accipiat, sed spirituale quoddam. Tale enim est natum, quale est principium generationis effectiuum; quod ex homine nascitur, homo est: quod ex spiritu nascitur, spiritus est. hoc est, quod in his verbis Dominus dicit; *Quod ex carne nascitur, caro est, quod ex spiritu, spiritus est*: ac si dicat; Tu existimãs me dicere, secundò hominẽ debere nasci carnali generatione, arbitratus & iterũ debere nasci hominẽ, vt bis fiat homo; at cùm generatio hęc secũda nõ sit carnalis, sed ex spiritu; nõ nascetur homo iterum, sed spiritus, seu non humanum esse, sed spirituale accipier, iuxta principium generationis suæ. Carnem hoc loco appellat hominem ipsum, secundum esse naturale, & humanum, quod naturali generatione accipitur, sicut superius verbum caro factum dicitur. Vtitur autem hoc vocabulo, vt distinguat à generatione carnali, hanc per quam nascitur spiritus, seu secundum esse spirituale; & discernat esse corporeum, ab esse spirituali, quod est per gratiam. Multum ergo à vero sensu loci huius aberrant, qui carnem hoc loco exponunt de carne peccati, cùm nihil de peccato agatur: & quamuis nullum esset peccatum, verum esset, quod natum est ex carne, caro est. Propositum Christi solum est, ostendere terminum carnalis, & corporalis generationis esse similem principio; & quia principium generationis naturalis homo est; homo est qui generatur: at cùm principium generationis secundæ sit spiritus, quod producitur & nascitur spiritus est: ob id non ponitur Sanctus, sed spiritus, quia id est, quod opponitur carni: non quod esse humanum per naturalem generationem productum destruatur, manet enim natura hominis, sed superadditur aliud esse, aliaque vita spiritualis, & gratiæ à Spiritu sancto producta. Vt enim homo viuit vita vegetatiua, sensitiua, & rationali, nec vna vita perit, eo quòd alia vita simul sit, sed potius perficitur; ita natura humana supra vitam rationalem, & super esse humanum per Spiritum sanctum, accipit aliam vitam diuinam, supernaturalem, incorpoream: nec tamen perit vita naturalis, sed perficitur. Hic est germanus sensus, & hæc cum superioribus connexio.

Quid nomine carnis sit intelligendum.

ANNOTATIO XII.

EX hac vera, & legitima declaratione soluitur facile dubitatio, quam hoc tempore aliqui proponunt, nec satis conuenienter respondere videntur. dubitatio autẽ est de Christo, qui natus cùm sit de spiritu, videtur non caro, sed spiritus dicendus. Respõdent in his verbis carnẽ significare carnem peccati, qua ratione Christus caro nõ dicitur; verba ergo hæc non sunt de Christo, sed de peccatoribus. quę responsio quam à verò sensu aberret, ex commentario patet. Responsio vera est, Christum natum dici de Spiritu dupliciter, Prior modus proprius est ipsi, nempe quia spiritus locum viri suppleuit; cùm enim viri virtus in eius conceptione ex virgine non interfuerit, necessarium fuit Deum ipsum, sua virtute & potentia supplere; & quod virtus viri operatura erat, meliori, & perfectiori modo efficere, &

A

Qua ratione Christus qui de spiritu natus est, Spiritus dicendus sit.

re, & ita factũ est: quatenus ergo Spiritus sanctus hanc virtutem viri supplebat, vsus est materia; nam ex sanguinibus Beatissimę Virginis corpus Christi formauit, & organizauit: hac ratione Christus caro natus est; quia quamuis Spiritus fuerit principium, sic tamẽ erat principium, vt locum teneret humanæ virtutis in materia operantis. Posterior modus est, quia ipsam humanitatem Christi diuinitati copulauit, & etiã repleuit gratia omni spirituali, non quidem supplendo locum viri, sed vti Deus ipse agens secundum suam proprietatem: & sic verè Christus natus est spiritus, ratione huius esse, & vitæ gratiæ spiritualis; quia natus est de spiritu, non supplente locum viri, sed secundum suam rationem agente. Fuit ergo generatio Christi carnis, & spiritus, & vtriusque principium spiritus, sed lilius locum tenens viri, huius secundum suam rationẽ agens, & sic christus simul nat⁹ est caro, & spiritus, quod diuinitus Lucas significauit: *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi*; quæ verba duplicem concursum, duplicemque operationem Dei indicant. Aduerte duo, quæ sequuntur, quod nascetur ex te sanctum; nascetur quidem secundum carnem, quia caro erit, sed sanctum simul, quia Spiritus sanctus vtroque modo operabitur in hac ineffabili generatione. Hic est sensus, & legitima solutio, & explicatio propositæ dubitationis. Cyrillus. lib. 2. cap. 43. verba superiora aliter exponit: per carnem enim corpus, per spiritum animam intelligit; vt sic sensus; secundum carnem, de carne nascitur, secundum animam, de spiritu sancto; quia anima est, quæ per Spiritum sanctum reformatur, secundum Deum. tamen violentus est sensus & alienus à proposito Christi. Vult enim terminum assimilari principio, vt sicut, quod ex homine nascitur, homo est, ita quod nascitur ex spiritu, spiritus sit id est, esse & vitam quandam spiritualem habeat: non ergo sumit spiritum, vt is sit, qui dicatur nasci à parte subiecti, sed in quem nascimur à parte prędicati, & termini, quia euadit homo spiritualis ex hac generatione, quod in commentario explicuimus. Et quamuis esse gratiæ spirituale, in anima recipiatur, tamen totus homo spiritualis dicitur, nec intelligas istam similitudinem omnimodam quasi homo nascatur Spiritus sanctus, sed est similitudo qualis qualis, nempe vt sit spiritus, secundum esse inuisibile, & sanctus per ea dona, quæ Spiritus sancti sunt. quod Basilius homilia de baptismo hunc locum declarans annotauit, dicẽs. Quemadmodum quod secundum carnem natum est ex aliquo tale est: quale id, ex quo natum est, ita & nos necessariò ex spiritu nati, spiritus efficimur: spiritum dico non secundum immensam illam, & humano sensui incomprehensibilem Spiritus sancti gloriam, sed secundum eam, quæ in diuisione charismatum Dei per Christum vnicuique ad vtilitatem facta est. hæc Basil.

B

C

Luc. 1.

Homo quomodo ex spiritu spiritus nascatur.

Non mireris, quia dixi tibi, oportet vos nasci denuo.

COMMENTARIVS.

VERBA hęc, quamuis Cyrillus, & Chrysostomus, ad sequentia referant, ramen superioribus rectius connectuntur. Concludit ergo ex superioribus verbis, non esse in superiori sua sententia, quod admiratione tali, qualẽ Nicodemus præ se tulit, dignum sit: quasi dicat; non ego dixi tibi rem, quę fieri non posset: non enim pronunciaui vos carnali generatione denuo, sed spirituali nasci debere; non vt iterum nascatur homo, & ex sene fiat puer; sed vt nascatur, quod non erat, & accipiat, quod non habebat, nempe esse diuinum, & spirituale, secundum quod sit Dei filius. Admiratio Nicodemi ex incredulitate erat; propterea Dominus corrigens dicit, *Non mireris*, si enim ex fide magnitudinem rei admiratus esset, non esset correctus. Nam admiratio bona esset, & nos fideles rectè altitudinem mysterij huius admiramur. Admirati sunt Iudæi Ioan. 6. dicentes, Quomodo potest hic carnem suam dare ad manducandum? sed malè, quia cum infidelitate. Admirati sunt etiam illi homines dicentes. Matth. 8. Qualis est hic, quia mare, & venti obediunt ei? sed rectè, quia cum fide, & ex fide.

Nicodemi incredulitas medetur Christus.

Spiritus vbi vult spirat.

DIXERAT natum ex carne esse carnem, natum verò de Spiritu esse Spiritũ. Similitudo prior carnis ad carnem, explicatione non indigebat, propter ea prætermissa est à Domino; posterior verò Spiritus ad Spiritum, quia nõ ita patebat, cã Dominus exponit, ne fortè Nicodemus Spiritui sancto similem per omnia futurum eũ, qui de Spiritu natus dicitur, arbitraretur, sicut caro carni similis est. Docet ergo Christus natũ de spiritu Spiritum esse, similemq; Spiritui, de quo natus est, non quidẽ p omnia. Fieri enim nõ potest, vt homo

Spiri-

Natum de Spiritu quomodo per similitudinem dicatur Spiritus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Spiritui sancto, qui Deus est, omnino sit similis; sed est similitudo aliqua participata, quæ in tribus posita est. Primum est, *Spiritus vbi vult, spirat*, id est, liber est in suis operationibus, quod vult, facit, nullo retinetur impedimento, nulla premitur seruitute. Hoc alijs verbis Paulus 1. Corint. 12. explicuit. Vnus, inquit, atque idem spiritus diuidens singulis, prout vult. *Sic est omnis, qui natus est de Spiritu*, habet enim libertatem quandam Spiritus, & vbi vult, spirat. 2. Corinth. 3. Vbi Spiritus Domini, ibi libertas. Legem implet, tentationes superat, peccata vitat, Diabolum vincit, quod bonum vult, operatur, in libertatem filiorum Dei per Spiritum sanctum euectus, à charitate Dei nunquam inuitus separatur. Talis efficitur, qui ex aqua & Spiritu sancto renascitur.

De Spiritu vere nati quadruplici donantur libertate.

Aduerte quadruplicem libertatem eum adipisci, qui de Spiritu per Euangelium Christi nascitur. Prima est à seruitute legis illius Mosaycæ: nam qui sub lege illa continebantur, in seruitutis statu erant. Galat. 4. Cùm essemus paruuli, sub elementis mundi huius eramus seruientes. ab hac seruitute Christus nos liberauit per Spiritum adoptionis filiorum. vnde eodem in loco Paulus adiunxit, dicens: Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos, qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus: quoniam autem estis filij Dei, misit Deus spiritum Filij sui in corda vestra clamantem, Abba Pater. hæc Paulus. Spiritus ergo filij facit filios Dei, & liberat à seruitute legis illius. Altera libertas est à lege ipsa morali, quæ hominum cordibus à natura insita est: non quod obseruantia legis huius ablata sit renatis, sicut ablatū est iugum legis illius Mosaycæ, quæ iam est abrogata; sed quod per Spiritum sanctum renatis collata sit gratia, & virtus, qua eam implere valeant: sine Spiritu enim moralis lex perfectè impleri non potest, peccato vires adimente: ideo qui de Spiritu nati non sunt, seruiunt legi, seu potius legis seruitute premuntur; nati verò de Spiritu eam implere omnino valent Spiritus gratia roborati; idcirco non sunt sub legis seruitute, sed liberi ad eam obseruandam. De hac libertate Paulus Rom. 7. loquens dicit, Quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia Dei per Iesum Christum. Tertia est libertas à seruitute peccati, & Diabolo: qui enim est in peccato, diu perseuerare non potest, quin in alia incidat, nec tentanti Diabolo valet omnino resistere: seruire ergo necesse est. hanc libertatē confert renatis Spiritus Dei, de qua Paulus Rom. 6. dicit, Cū serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ. Hæc cùm præcedenti coniuncta est, sicut & seruitus peccati cum seruitute legis. Quarta libertas est à seruitute corruptionis, & mortalitatis, quam Spiritus tribuit renatis, non quidem in hoc sæculo, sed in resurrectione. Rom. 8. Viuificabit mortalia corpora vestra, propter inhabitātem Spiritum eius in vobis. de qua ibidem: Creatura, inquit, liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Spiritus ergo est, qui de Spiritu nascitur, & sicut hic liber est, ita & ille. In hanc libertatem per Euāgelium vocati sumus. Gala. 5. ideoque Euangelium lex perfectæ libertatis dicitur. Iaco. 2. Euangelium autem lex est Spiritus.

Et vocem eius audis.

HOc est alterum, in quo qui natus est de Spiritu, similis est spiritui, de quo natus est. *Vocem*, inquit, *eius audis*. Spiritus in se inuisibilis & insensibilis est; vox tamen eius auditur: loquitur enim Spiritus sanctus per eos, quos inspirat. 2. Pet. 1. Spiritu, inquit, sancto inspirati locuti sunt Dei homines. Matt. 10. Nō estis vos, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri. Act. 6. Non poterant resistere Spiritui, q loquebatur. Qui ergo audierūt Prophetas, Apostolos, & eos, qui diuino afflati sunt Spiritu; audierunt vocem Spiritus, quamuis non omnes perceperint vocem fuisse Spiritus, sicut omnes qui Christum audierunt, audierunt quidem vocem Filij Dei, licet non omnes crediderint Filium Dei fuisse. *Sic est omnis, qui natus est de Spiritu.* inuisibile est quod latet interius, nimirum

Vox Spiritus sancti quomodo auditur.

rum gratia, & dona Spiritus, quibus consors effectus est diuinæ naturæ: hæc enim corporeis oculis non videntur, opera tamen mirabilia, & diuina, quæ inde procedunt, apparent, & hominum sensibus obiecta sunt. Hoc res ipsa confirmat. videmus enim, & legimus homines rudes, ignaros, debiles, vitijs deditissimos, Spiritu renatos, euasisse sapientissimos, fortissimos, omni bonitate, & sanctitate illustres; vt ex operibus ipsis, nouæ & diuinæ mutationis, & natiuitatis internæ efficax appareat argumentū. Vox igitur natorum de Spiritu auditur, sed quod intus est, non videtur. Loquitur autem Dominus in secunda persona, *Vocem*, inquit, *audis*, quia cum Nicodemo loquebatur, qui ex sacra scriptura sciebat, Spiritum Dei per Prophetas locutum esse.

Spiritus in renatis, se manifestat heroicis operibus.

Sed nescis, vnde veniat, aut quò vadat; sic est omnis, qui natus est de Spiritu.

HOC est tertium, in quo geniti de Spiritu, cum ipso Spiritu, de quo natus est similitudo consistit. Nemo scit quò vadat Spiritus, aut vnde veniat, quantumcumq; vocem eius audiat, id est; nemo vias, consilia, iudicia Spiritus sancti assequitur. Rom. 11. Quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius, quis cognouit sensum Domini? aut quis cōsiliarius eius fuit? Sap. 9. Quis hominum poterit scire consilium Dei? aut quis poterit cogitare, qd velit Deus? hoc est, quod dicitur nūc, *nescis vnde veniat, aut quò vadat*. Est enim metaphorica locutio. *Sic est omnis, qui natus est de Spiritu*: nā homines huius seculi, vident opera iustorū natorum de Spiritu; at vias eorum nemo nouit, nisi qui eodē Spiritu Dei agitur: cogitationes enim, desideria, fines, intentiones Spiritualiū latent eos, qui Spiritum Dei non habēt. 1. Cor. 3. Animalis homo non percipit, quæ sunt spiritus. Act. 2. A postoli pleni Spiritu, visi sunt Iudæis incredulis pleni musto, quia licet audirent in eis verba & voces Spiritus exterius, consilia tamen, iudicia, intentiones, & fines eorū non percipiebant, nescientes vnde venirent, aut quo tenderent. Insipientiū oculis, nati de Spiritu, reputati sunt stulti, cùm essent prudentissimi; iudicati sunt scelerati, cùm essent innocentissimi; existimati sunt sine honore, cū essent filij Dei; visi sunt mori, cùm tamen essent in pace. Denique opera renatorum videntur quidem, nondum tamen apparet quid sunt, & quid erunt. Spiritus ergo est omnis qui natus est de Spiritu.

Sicut Spiritus sancti vias & cōsilia, ita & renatorū de Spiritu ignorantur.

ANNOTATIO XIII.

Patres superiorem sentētiam de vēto explicantes.

CYRIL. lib. 2. cap. 44. Chryso. hom. 25. Theophy. & Euthymi. & inter Latinos August. quæstio. nou. & vet. testa. cap. 59. aliter hunc locum interpretantur, vt per Spiritum ventus intelligatur, sicque similitudo quædam: Vt enim ventus suo impetu fertur, & sonus eius sentitur; tamen nō videtur, quò vadat, & vnde veniat, sic qui natus est ex spiritu, non videtur in se, sed in suo effectu. Si igitur ventus cùm sit corporeus, nō videtur nec ratione sui principij, nec ratione sui termini, sed ex sono & effectu cognoscitur; quid mirum, si hæc generatio Spiritus non videatur in se, quæ corporea non est? Placet hæc expositio nostro tēpore quibusdam. At alij Doctores antiqui nō de vento, sed de eodem Spiritu sancto hæc verba interpretantur. quam expositionem sequūtur Hila. lib. 2. Trini. Hierony. in Epist. ad Hedibi. quæst. 9. Ambros. lib. 2. de fid. cap. 3. & li. 3. de Spiritu sancto cap. 11. & August. tract. 12. in Ioan. qui non solùm eam tenet, sed priorem refutare contendit, eandemq; probat Grego. lib. 27. mora. cap 13. In hac parte recentiorum aliquos miratus sum, non tam quod cum Cyril. & Chrysost. de vento exponant, sed quòd sine distinctione Græcos eo modo exponere affirment, quasi verò ea sit omniū Græcorum expositio; cùm multi Græci Doctores nō inferioris nominis, quàm quos ipsi in hac parte sequuntur, de Spiritu sancto hanc sentētiam exponant, & sic expositam Hæreticis opponant. In primis Athana. lib. 1. & 5. de vnica Deit. Trinita. de Spiritu sancto hæc verba interpretatur. Grego. Nazian. orat. 5. Theologi. Basil. li. 5. con. Eunomi. cap. penult. Greg. Nisse. orat. de sancto baptismo. Hi grauissimi & antiquissimi Doctores de Spiritu sancto exponunt, quorum auctoritas plurimi certè facienda est; cui expositioni accesserunt Aug. Ambro. Grego. & alij complures. Non est ergo cur illam expositionem Græcorum omnium affirmemus, imo nec cur Græcis simpliciter tribuatur, cùm tot & tam graues Doctores etiam Græci de Spiritu sancto, sicut & Latini exponant. Fateor Dionysium Areopag. de celesti hierarchia cap. 15. priorem insinuasse interpretationem. Sed antequam veniamus ad rationes quæ hanc probant expositionem, aduertendum est, ventum signum quoddam esse Spiritus sancti propter hæc tria: nimi-

Græci doctores qui de Spiritu sancto interpretantur.

Citātur alij qui de Spiritu sancto explicant.

A

B

Universidad de Deusto
Biblioteca

nimirum motionem eius expeditam. Quo enim cum impetus naturalis impellit, illuc sine impedimento ferturisonus etiam eius auditur, cùm ipse sit inuisibilis; denique ortus, & terminus illius ignorantur. potest ergo homo renatus & vento & spiritui sancto comparari: hinc factum est, vt Doctores vtroq; modo præsentem sententiam interpretati sint, nec tamen propter hoc sensus sit diuersus.

Auctor sequitur eorũ sententiam, qui de Spiritu sancto similitudinem hãc explicant.

Quamuis autem prior expositio non sit improbabilis, accommodatior tamen nobis visa est posterior, nempe si de Spiritu sancto, non autem de vento similitudo procedat, propter rationes sequentes. Primò quidem, quia Dominus prius dixerat natum de Spiritu esse Spiritum, sicut natum de carne esse carnem; oportebat ergo probare & ostendere Spiritum esse eum, qui natus est de Spiritu: quod certè non efficitur propter hoc, quod natus de Spiritu similis est vento. Objicere enim posset Nicodemus; Tu Domine dixisti natum de Spiritu esse Spiritum, oportet te ostendere renatum esse similem Spiritui, de quo natus est, nõ autem vento: nam de vento non nascitur, sed de Spiritu sancto. Secunda ratio, in vnica sententia breuissima, vocabulum vnum in diuersa significatione vsurparetur, *Spiritus, vbi vult, spirat, &c. Sic omnis qui natus est ex Spiritu*; in priori parte pro vento, in posteriori pro Spiritu sancto, qui loquendi modus maximè in re obscurissima, & ad hominem, qui nec apertè intelligebat verba, non videtur satis congruens. Voces enim, vt vocant, æquiuocæ, & multarum significationũ, nulla ratione sunt miscendæ in sermone, maximè vbi res tractatur difficilis, & apud eos, qui discũt, seu quos docere statuimus. Tertia, quia non solùm esset amphibologia verbi, sed improprietas, quæ etiam vitiosa est in docente. Ventus enim nõ dicitur velle, non habet vocem; qua igitur ratione credibile est, Dominum volentem Nicodemo rem obscurã declarare, vti ambiguitate, & improprietate verborum? Quarta ratio, quia hoc erat potiꝰ Nicodemum in errorem inducere, cùm audiret: *Sic est omnis, qui natus est ex Spiritu.* Putasset enim generationem esse corpoream, sicut & ventus corporeus est. Adde, quòd non erat illi opus exemplo vetustinã scriptura frequenter meminit Spiritus Dei, qui per Prophetas loquebatur, & multa erat peri homines operatus. erat autem Nicodemus doctor. Tandem, in Græco est cum articulo in vtroque loco, qui frequentissimè solet indicare Spiritum sanctum, vt adnotat Didymus lib. de Spiritu sancto. Demum cùm vtraque expositio ad eundem spectet sensum, illa potior est, quæ inconuenientibus caret: porrò in illa opus est admittere amphibologiam, improprietatem, perplexitatem, & locutionis quandam incongruentiam; horũ nihil est in expositione posteriori; ipsa ergo est germana, & veraatque ea de causa plures atque illustriores Doctores Græci & Latini ea secuti sunt, & probarunt, & sensum hunc cõtra hæreticos opposuerunt, Spiritus sancti diuinitatem comprobantes.

Respondit Nicodemus, & dixit ei, quomodo possunt hæc fieri?

COMMENTARIVS.

NICODEMVS rudis adhuc verba Christi nõ percipit, & licet verbis Christi edoctus nihil iam de generatione carnali cogitet, tamen qua ratione Spiritus effici & nasci possit non assequitur; idcirco ignarus, & admirans interrogat; *Quomodo hæc fieri possunt*, vt homo fiat Spiritus, fiatque talis, qualis Spiritus dictus est esse? Prius quidem negando respondit. Quomodo fieri potest, vt nascatur homo, cùm sit senex? nunc paulo capacior factus, ignorando interrogat, quasi discere cupiens.

Respondit Iesus, & dixit ei; Tu es magister in Israel, & hæc ignoras?

NON malitiæ, sed vt Chrysost. hom. 25. annotat, ignorantiæ, & stultitiæ hominem accusat: eo maximè quòd cùm insignis doctor esset ab omnibus habitus, nesciret, quæ scire deberet. In Græco legitur sic: *Tu es ille magister ipsius Israelis*, id est; tu es doctor celebris in toto Israel, & apud omnes Iudæos, & hæc ignoras? Meritò doctori vitio datur ignorantia; nescire enim quæ sui muneris sunt, reprehensione dignum est, & non solùm nescire, sed adhuc doctrinam non capere. bene Cyril. lib. 2. cap. 46. aduertit. Si qui apud eos doctor erat, ita rudis inuenitur, quales eius discipulos fuisse credendum est? non enim discipulus est supra magistrum suum, quamuis autem maior discipulorum ignorantia sit, tamen magistrorum maior est culpa.

ANNO-

ANNOTATIO XVI.

Quare ignoratio regenerationis spiritualis in Nicodemo reprehẽdatur.

INTERROGAT Chrysost. hom. 25. in quo hæc generatio spiritualis cum Iudaica doctrina communicet, vt Nicodemo ignorantia vitio detur? Respondet primò, hanc generationem prædictam in prophetis. Psal. 21. Annuntiabitur Domino generatio vẽtura: Psal. 112. Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua: promissa etiam est aqua mundans ab omni pecca to, & inquinamento, Ezech. 36. Secundò, figuræ huiꝰ præcesserunt in multis miraculis, quę per aquam facta sunt, vt in mundatione Naaman à lepra in transitu maris, & Iordanis, & alijs multis. Adde, quod Deut. 30. dicitur: Circumcidet Dominus cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas Deum. Si igitur circumcisio spiritualis est, cur nõ generatio? præterea Ezech. 36. Dabo vobis cor nouum, & spiritum nouũ ponam in medio vestri, & auferã à vobis cor lapideum. Si hæc pronũtiata, sunt per aquã & Spiritum futura, cur non percipitur verbum Domini, quod non est obscurius verbis istis? Præterea in scriptura Spiritus Domini legitur per Prophetas locutus, vox audiebatur, & esse credebatur, tamẽ Spiritus non fuit vitus; Legitur mutatio interior per Spiritũ; nam Saul mutatus dicitur in alterũ virum; legitur vnctio Spiritus interior; legitur homines filios Dei futuros, & alia multa, quæ si doctor scripturæ diligenter considerasset, nõ ita nouũ visum esset ei verbũ Christi; nẽpe nasci homine interius spirituale per Spiritum, & per aq; propterea ignorantiæ eum arguit Dominus: & attende quomodo Nicodemum de sua scientia præsumentem Dominus depresserit.

Amen amen dico tibi, quia, quod scimus, loquimur: & quod vidimus, testamur; & testimonium nostrum non accipitis.

COMMENTARIVS.

Tria in Nicodemo reprehensione digna.

TRIA in Nicodemo reprehensione digna erant; ignorantia, quæ enim doctor ex lege scire debuit, nesciebat; incredulitas, quia quæ Christus asserebat, partim negauit, partim in dubiũ vertit; tarditas, quia tot verbis edoctus, non est intelligentiam assecutus. Præcedentibus verbis cum ignorantiæ Dominus arguit, nunc incredulitatis accusat: & est sensus; Ego, quę scio, loquor, & quæ vidi, testor, id est, certissima sunt, & verissima verba mea: quia non ex auditu, non ex opinione, non ex alterius relatione, sed ex scientia, & visu dico, & loquor; & adhuc non accipitis testimonium meum, nec verbis meis credere; sed potius vt huius ignorantiæ & incredulitatis Nicodemũ arguere; sed potius vt huius ignorantiæ & incredulitatis admonitus, fidẽ Domino habeat, & etiam si non percipiat, credat. Hac de causa testimonium suum tam mirè commendat Christus. vnde rectè Cyril. lib. 2. cap. 47. hæc verba cõnectens ait; Cùm re ipsa rudior, quàm vt posset diuina dogmata capere, longa iam consumpta oratione, Nicodemus videretur, omissa exquisitiori inuestigandi diligentia, simpliciori fide, quod intelligere non poterat, recipiendũ ei esse consulit. Dominus enim hominum fidem desiderans, & intendens, non vult semper omnino explicare mysteria, ne potius rei euidẽtia, quã verbi obediẽtia assensum faciat; propterea adhuc re nõ intellecta, vt credat, suadet. ibidẽ Cyril. attendamus, inquit, qui docendi potestatem accepimus, melius esse, si simpliciter fidem, quàm profundiori ratione diligentius expositã neophytis tradamus. Recordari autem Nicodemus debuerat propriorũ verborum; Scimus quia à Deo veniſti magister, credendum ergo ei erat, si magistrum à Deo confitebatur. Sciendum Christum, vt Deum omnia scire in seipso; vt hominem autẽ, in essentia diuina omnia quæ loquebatur mysteria, videre. Vnde quæ dicebat, optimè & perfectissimè sciebat, & videbat. Loquitur autem plurali numero, vt dicit Cyril. quia Patrem, & Spiritum sanctum in seipso habet; quasi eius testimonium nõ sit vnius, sed plurium, & ex visu, & ex scientia, iuxta illud Ioan. 8. Iudicium meum verũ est, quia ego non sum solus, sed ego, & qui misit me Pater; & in lege vestra scriptum est, quia duorũ hominum testimonium verum est. in Nicodemo etiam cæterorum Iudæorum reprehẽdit incredulitatem, ideo plurali numero vsus, dicit, *non accipitis.*

Christi, fidei obsequium, à Nicodemo exigebat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Si terrena dixi vobis, & non creditis, quomodo, si dixero vobis cœlestia, credetis?

TERTIO loco tarditatem ingenij Nicodemi, & Iudæorũ arguit, vt ex hoc ad fidem habendam his, quæ non capiunt, inducat. *Si non*, inquit, *creditis, quæ dixi, terrena, quomodo credetis cœlestia?* est argumentum à maiori, negãs; Si nõ creditis, quæ faciliora sunt, nec credetis quæ difficiliora. & perpende verba: nam tacitè allicit Dominus ad assentiũdum ijs, quæ dicta sunt, spe multo maiora cognoscendi. similiter timore amittẽdi fidem cœlestium, impellit ad habendam sibi fidem de terrenis; quasi dicat, habeo maiora & diuiniora, quę doceam, eorum tamen cognitione & fide priuabitur, qui dictis hactenus terrenis fidem non habuerit. Rectè Chrysost. hom. 25. per terrena generationem spiritualem, quæ per baptismum fit, exponit: per cælestia æternam Filij Dei generationem à Patre, cuius comparatione generatio omnis nostra terrena est, quia finita & creata est. omnis autem creatura creatori collata, nõ solum terra, sed velut nihil est.

ANNOTATIO XV.

Quæ dicuntur à Christo Domino, terrena.

CYRIL. li. 2. ca. 49. asserit quæ dicta hactenus sunt Nicodemo, de spirituali generatione per baptismum, dici terrena; quia aptata sunt hominũ capacitati, respectu fidei mysteriorum aliorum, quæ eleuatiora & altiora sunt: vt mysterium Trinitatis, Incarnationis, Eucharistiæ, &c. Vnde non sola filij generatio, sed multa alia mysteria significantur per verbum hoc, *cœlestia*, & siquidem veritatẽ rei spectemus, verum hoc est: si autem contextũ præsentem, Chrysostomi expositio aptior videtur, vt generationi baptismi, opponat æternam generationem filij. Qui enim generationem hanc creatam non credit, quomodo æternã, & infinitam generationẽ credet? Insuper Chrys. hom. 26. refert expositionem quorundam, interpretantium, per terrena, id, quod de vento positum est exemplum: quasi dicas: si exemplum terrenum nõ intelligis, quomodo capies cœlestia? Sed non probat Chrysost. nec nos, qui talem expositionem superius refutauimus. Augustinus tract. 12. per terrena exponit id, quod superius dictum est de templo, in capite præcedenti, & per cœlestia generationem hanc spiritualem baptismi: vt sit sensus; Si non creditis, quia templum possum reædificare deiectum, quomodo credetis, quòd per Spiritum possunt homines regenerari? Sed dura expositio videtur, ad ea, quæ tãremota sunt, verbum reuocare. Nostro seculo aliqui ad aliquot parabolas ex terrenis desumptas, quas in solemnitate paschali fortè docuerat, hoc verbum referunt. Sed hoc solidum non est, quia sine auctoritate affirmant, quæ in Euangelio non legũtur. Rectior est ergo expositio Chrys. & Cyril. q̃ secuti sumus.

Et nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis, qui est in cœlo.

COMMENTARIVS.

Ostendit Dominus sibi fidẽ habendã, quia testis est oculatus eorum, quæ refert.

CONnexio, & sensus verborum hic est. Dixerat in superioribus quomodo credetis, si dixero cælestia? id est, nõ credetis, si cœlestia dixero: tacitè hãc incredulitatem exprobrat, dicens; Cælestia mihi non credetis, cùm tamen rẽ vera nemo sit qui ea valeat, sicut ego, enarrare: Quia nemo ascendit in cælũ, vt ibi videret cælestia, nisi ego, qui eram in cælo. & descendi: & propterea nemo, sicut ego, cælestia enarrare valet. Prudentissimè animũ præparat ad credenda cœlestia, quę dicturus est, & confirmat ad fidem eorum, quę dicta sunt. Loquitur autem de se in tertia persona, sub nomine Filij hominis, vt vnitatẽ siue identitatẽ suæ personæ significet. Nam qui est Filius hominis, ille idem est Filius Dei, qui est in cælo. Hic est sensus & cõnexio, sed in annotationibus sequentibus magis explicabitur.

ANNOTATIO XVI.

Diuersè verba hæc explicantur, & cũ

ALITER atq; aliter cõnectunt hæc verba antiqui Doctores. Cyril. lib. 2. cap. 49. sic connectit, & explicat; Mihi non creditis, sed testes multos mecum poscitis: cælestia ergo quomodo credetis, quorum neminem testem possum producere? quia nemo ascendit in cælum. Hæc expositio violenta videtur; nam Nicodemus testos doctrinæ Christi nun-

nolunt præcedentibus.

nunquam requisiuit; non erat ergo cur Dominus se testes non habere, & sine testibus sibi credendum esse diceret. Chrys. hom. 16. aliter copulat, nempe, cùm Nicodemus dixisset, Scimus quia à Deo veni sti magister, sic respondet: ne arbitreris me magistrum, vt multos prophetarũ, qui à terra sunt, ego autem de cælo venio, quo nullus propheta ascendit, ego illic habito. Sensus hic verus est; tamen cõnexio nõ videtur conuenire: illud enim valde remotum est, & multę sententiæ iam intercesserunt. Aug. lib. 1. de pec. meri. & remis. ca. 31. aliter coniungit, & exponit, vt per verbã hæc ostendat modum, quo fiat generatio hæc spiritualis, cumq; dictũ esset, quomodo possunt hæc fieri? respondet; *Nemo ascendit in cælũ*, &c. id est, sic fiet generatio spiritualis, vt fiant cælestes homines ex terrenis, quod adipisci non possunt, nisi membra Christi efficiantur, vt ipse ascendat q descẽdit, quia nemo ascendit, nisi qui descendit. hæc Aug. sed durus sensus videtur, & verbis difficile accommodatur. Rectior, & aptior mihi connexio visa est, quam in commentario secutus sum, vt infidelitatem cælestia non credentium arguens, ad ea credenda disponat, vt sit totus hic sensus; Cœlestia non credetis, si terrena nõ creditis, & tamen omnium sum dignissimus, cui cœlestia enarranti fidem habearis; Quia nemo ex experientia nouit, sicut ego. *Nemo*, enim, *in cælũ ascendit, nisi qui è cælo, etiam, descendit Filius hominis*, insinuans his verbis sibi maiorem deberi fidem, quàm omnibus Prophetis, quibus tamen etiam cælestia loquentibus, Iudæi & Nicodemus credebãtur si dicat; Cœlestia credidistis alijs, quorum nemo ascendit in cælũ, vt ea videret, & enarraret; ego autem in cælo sum, & de cælo descendi, & quæ vidi, doceo. Similis est sensus illorum verborum Ioan. cap. 1. Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus, qui est in sinu patris, ipse enarrauit. His ergo verbis se Filium Dei super omnes Prophetas Christus ostendit.

Verus sensus, ex aptiore verborum connexio.

ANNOTATIO XVII.

Veritas superiorũ verborum examinatur.

DIFFICILIOR est alia, quę ex eisdẽ verbis oritur. dubitatio dicitur enim, *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo.* Christus autem quando hæc verba protulit, nondum ascenderat in cælum. quomodo ergo dicitur; *Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descẽdit de cœlo*, quasi ipse, qui descendit iam ascenderit. Ascendere enim ratione diuinitatis non potuit, ratione humanitatis nondum ascenderat; qua igitur ratione hoc verum est? Laborant recentiores in soluenda, & explanãda hac difficultate. Aliqui respondent Christum ascendisse in cælum ratione humanitatis, quia ab incarnationis instanti vidit diuinam essentiam, sicut beati, & hoc est ascendisse in cœlum. Sed quamuis doctrina sit vera, solutio tamen non tollit difficultatem: nam hoc in loco ponitur, tanquam prius sit ascendisse in cælum, posterius verò descendisse. est enim sensus; ille descẽdit, qui prius ascendit: at prius fuit, Deum descendisse de cælo, & fieri hominem, quàm Christi animam fuisse beatam, & vidisse Deum. non igitur de eo ascensu potest hoc verbum intelligi. Ad de quòd improprie dicitur ascendisse in cælum, quia anima vidit Deum.

Alij hunc ascensum ratione diuinitatis exponunt; ascendere autem asserunt significare idem, quod intueri, & videre cœlestia: Christus autem ratione diuinitatis vidit cælestia omnia. & hoc est ascendisse in cælum; descendit autem, quando homo factus est, at q̃ desiuisse, quæ prius habebat, crederetur, additum est; Filius hominis, qui est in cælo. Quæ expositio non admodum etiam satisfacere videtur; Nam ascendere in cælum non solam cognitionem dicit, sed præsentiam quandam, secũdum quam fuit verè in cælo. Sed quia ego puto huius loci sensum longè alium esse; pro eius intelligentia scien dum est; Christum Deum & hominem, dictũ esse ascendisse, & descendisse, & esse in cælo; non tamen ratione vtriusque naturæ, sed cùm sit vna persona in duplici natura, per communicationẽ idiomatũ, quã vocant, recipit prædicationes vtriusq; naturæ. Idem. n. est Christus, qui est Deus, & qui est homo; idẽ qui natus ex matre in tẽpore, & ab æterno ex Patre genitus, sed nõ ratione vnius naturæ; sicut idem homo videt, & idẽ ambulat, sed non ratione eiusdem instrumenti vtrumque facit. Filius ergo hominis, qui Christus est, descendit de cælo, & ascendit, & est in cælo. tamen non ratione vnius, & eiusdem naturæ. Dicitur quidem esse in cælo, quãdo hæc loquebatur, ratione diuinæ naturæ; dicitur descendisse de cælo, ratione diuinæ, vt principij; ratione humanæ, vt termini: Nam Deum descendisse de cælo non est aliud, quã Deum, qui in cælo est, hominem factum esse. solius enim naturæ diuinæ ratione non descẽdit, quia vbique est; ratione verò humanæ nõ descendit, quia non erat in cælo; ratione igitur vtriusque dicitur descendere, vti dictum est. Sed tota difficultas est in verbo, *ascendit*. Dico ergo hoc dictũ esse propter homines, quorum nemo in cælum ascenderat, vt cælestia ibi videre, & intueri posset; quia hominũ cũ in terra sint, nemo in cælo esse poterat, nisi ascenderet: Christus autem non dicit se ascendisse, sed esse in cælo: & est hic sensus; *Nemo ascendit in cælum*, id est, nullus homo in cælo fuit, eo ascẽdens, nisi Filius hominis. At ne intelligeretur fuisse in cœlo, quasi ipse fuerit in terra vt homo, & in cœlũ ascenderit, additum est: *nisi Filius hominis, qui est in cælo*, & de cælo descendit, ac si clarius diceret; nemo fuit in cœlo, nisi Filius hominis, qui est in cælo, & de cælo descendit. at quia de hominibus loquebatur, fuisse in cælo, exposuit per verbũ ascẽdendi, quia in cælo esse nõ poterãt nisi ascendẽdo; propterea tamen de se loquens addidit, *qui est in cælo*, ne eũ ascendisse vt hominẽ arbitraremur: & in præsenti loquitur, vt se semper in cælo esse significet ratione diuinitatis suæ. Hic est legitimus sensus. nihil enim aliud his conabatur probare verbis, quàm neminem vnquam

Difficultatis resolutio ex sententia Auctoris.

Universidad de Deusto
Biblioteca

mortalium, qui in mundo sunt, fuisse prius in cælo, vt descendens postea de cælestibus visis loqueretur, præter seipsum, qui semper est in cælo, & assumpta carne descendit. His verbis tres hæreses refutantur, & tria catholica dogmata confirmantur. Primum dogma contra Nestorium pluralitatem personarum in Christo affirmantem. Nisi enim esset vnica persona, dici non posset, Filius hominis est in cælo; & hoc annotauit Cyril. li. 2. cap. 49. Alterum contra Cherintum, & alios diuinitatem Christi negantes; Si Deus non esset, cum nec descendisse, nec esse in cælo, verum esset. Tertium est contra Manichæos veram Christi humanitatem negantes: nã si vera humanitas non fuit, quomodo Filius hominis esse potuit?

Superioribus verbis tres hæreses refutantur.

A

B

ANNOTATIO XIIX.

Quomodo Iusti in cælum ascendant, cum inde nõ descenderint.

ALIAM dubitationem mouet August. tractatu 12. in Ioan. quomodo dictum sit, *Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit*, cùm iusti omnes ascendant, & ascensuri sint, qui tamen de cælo non descenderunt. Respondet instos quidem ascendere, sed vt membra Christi: vnum enim corpus mysticum cum Christo faciunt, ita vt verum sit, Christum solùm ascendisse. aliquando enim in sancta scriptura Christus totum corpus mysticum significat. Sed difficilis est solutio hæc: nam Christus in propria sua persona loquitur, non de mystico corpore, quod verba sequentia probant, descendit de cælo, & est in cælo: hæc enim Christo in sua persona conueniunt. Aliqui videntes hæc verba de Christi persona dicta, aliter respondent. Christum videlicet ascendisse propria virtute: iustos verò virtute alterius, nempe Christi. Sed neque hæc solutio ad rem facit, quia non agitur hoc loco de ascensu iustorũ, qui futurus est per resurrectionem, nec illud verbum, ascendit, est temporis præsentis, sed præteriti, vt ex græco textu patet. Christus enim de his, quæ ante suũ aduentum gesta erant, loquebatur; & verum est, neminem eorum, qui ante ipsius aduentum fuerunt, cælos ascendisse, & vidisse cælestia, vt postea descendens illa enarraueri: quod autem postea iusti ascenderint, non est huic sententiæ contrarium, nec de Angelis sermo est; qui sæpè, de cælis ad terram, & de terra ad cælos in ministerium à Deo missi ascenderant; sed de hominibus, de quorum magisterio, & doctrina hic agitur.

C

Sunt autẽ hoc in loco duo, cõtra hæreticos aduertenda. Vnum est, quosdam his verbis hæresim confirmasse quondam; asserebant enim Christum carnem de B. Virgine non accepisse, sed eam habuisse in cælo, non huius naturæ nostræ, sed spiritualem, & ante secularem, & cũ ea descẽdisse, transisseq; p B. Virginẽ, nõ aliqd de ea sumẽdo, sed veluti aqua p canale quendam pertransiens. Hanc hæresim tribuit Greg. Naziã. Apollinari, & hoc loco eũ vsum esse refert in Epist. ad Nectarium. Tertul. lib. de carnat. Christi, tribuit etiã Valentino. Sed hic locus potius hæresim talẽ euertit. Si enim hanc carnem de cælo tulit, & non eã de Virgine accepit: filius hominis, vt hic dicitur, dici non posset. Alterum est cõtra quosdã alios, qui oppositam hæresim ex hoc loco deduxerunt. Dicebant enim, si non ascendit, nisi qui descendit, ergo Christus non ascendit cũ corpore post resurrectionem, quia cum corpore non descendit. Hoc refert Aug. lib. de agone Christi, cap. 25. & optimo respondet argumẽto, dicens, ascendere, seu descendere non conuenire nisi personæ: corpus non ascendit, sed cũ corpore ascenditur. Exemplum ponit, si quis de monte descendit nudus, & ascẽdit vestitus, verum est dicere, idem ascẽdit, qui descendit, quamuis nudus descenderit, & vestitus ascenderit; sic de Christo intelligendum est. Bona est solutio argumenti. Quãta autem horum sit dialecticæ ignorãtia, in scholis philosophicis adolescentes intelligunt: est enim fallacia figuræ dictionis, quam vocant. Adde, non de ascensione Christi, secundum quam post resurrectionem in cælos ascendit, hic agi, vt iam diximus; vt in hoc etiam hæc hæresis vana esse probetur, tanquam vano, & minimè solido innixa fundamento.

D

Et sicut exaltauit Moyses serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

COMMENTARIVS.

Fidẽ sibi habere persuadet, ex eo, quod sine illa, nemo poterit æternã vitam adipisci.

ALTERO argumento Nicodemũ ad credendum inducit; primum. n. erat, quia nemo cælestia ita narrare potuit, sicut ille, qui est in cælo, & de cælo descendit; nunc adhibet secundum sumptũ ex necessitate fidei ad vitã consequendam: Et est sensus: vt Mihi credatur necessarium est: nam ego exaltandus sum, vt, qui in me credit, vitam habeat æternam: eum ergo, qui vitam æternã habere, & ab æterna morte liberari cupit, mihi credere oportet. Illa coniũctio, *Et*, copulat cum superiori sententia; quasi dicat, non creditis mihi cælestia; & tamen ego sum in cælo, & de cælo descendi, & cælestia experiẽtia noui; & rursus ego sum exaltãdus, vt, q credit in me, nõ pereat, sed habeat vitam æternã: ex qualitate ergo loquentis, quia de cælo sum, & ex fidei necessitate ad vitã, mihi credere debes. Dũ autem ad fidem sibi habendã hortatur, etiam

etiam ea, quę credenda sunt, reuelat; tale est hoc nempe ipsum esse exaltandum, vt credentes in eum salui fiant. Vtitur autem figura ex scripturis sumpta, vt facilius Nicodemus doctrinam assequi posset, erat enim legis peritus; ex ipsa autem figura manu duci aliquomodo poterat ad fidem habendam dictis Christi: nam Moysis facto mysterium aliquod magnum significari, dubitare non poterat; quis enim non intelligeret, serpentem æneum in ligno appensum, nihil ex se ad sanandos serpentum venenosos morsus profuisse, Deumque, qui mille aliis modis sanare poterat, illud præcepisse; quia magnum aliquod futurum significaret mysterium? Vt igitur vel ex hoc mirabili facto facilius Christus quod docet, persuadeat, mortem suam, & crucifixionem his verbis indicat. Non solùm autem in hac figura genus mortis significatur, & fructus eius; sed etiam à quibus esset occidendus, & exaltandus, *Exaltari oportet*, inquit, *filium hominis*, à quibus, si petas, non exprimit; tamen figura innuit, seu præsignauit. Moyses enim Iudæorum populum repræsentauit, à quibus exaltatus est Christus, & crucifixus: quod Ioannis 5. Dominus apertè dixit. Cùm exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum. Historia huius facti Num. 21. habetur. Deus enim propter Iudæorum impias murmurationes & blasphemias, immisit in eos ignitos serpentes, quorum morsibus, postquam multa Hebræorum millia perierant, iussit serpentem æneum pro remedio erigi, quem quicunque aspicerent, ab eo liberarentur exitio: hoc mortis & crucis Christi, in salutem nostram, figuram prætulit.

Dominus cũ legis peritus agit, meritò hoc scripturæ loco vsus est.

ANNOTATIO XIX.

Christo cur familiare fuerit seipsum filiũ hominis appellare.

DIGNVM est consideratione, cur Christus seipsum filium hominis appellauerit. Respondeo multis, & grauibus de causis id esse factum, quarum nonnullas in medium profero. Prima est, vt non solùm eius incarnatio, sed etiam incarnationis modus significaretur. Potuisset Dei filius carnem accipere de nouo creatam, aut de iam creata partem capere, sicut Euam de Adæ corpore eduxit: quod si fecisset, homo verè esset, tamen non filius hominis, sicut nec Adam, nec Eua filij hominis dici possunt, sed homines tantùm. Filius enim hominis non est, nisi qui nascitur ex homine, vt ergo indicaret Christus se non tantùm carnem accepisse, sed etiam id fecisse nascendo: ob id filius hominis dici voluit: doctrina hæc est Tertul. lib. de carne Christi, & Irenæi lib. 3. c. 21. qui Christum dictum filium hominis, & non tantùm hominem affirmãt, quia natus est, quia parẽtes habuit, quamuis non sit natus, aut conceptus de viro, sed de sola fœmina, virtute Spiritus sancti supplẽte.

A

Vnde fratres Christi dicantur.

Altera causa est, vt hoc nomine, coniunctio, quam nobiscum habebat, exprimeretur. quia enim filius hominis est, & quidem ab Adam descendens, consecutum est, nos esse etiam secundum carnem fratres eius; nisi enim filius hominis esset, frater noster secundum carnem non esset: fratres enim sunt qui patrem aliquem communem habent, quamuis ab eo multis gradibus distent. hac de causa nos omnes fratres sumus, quia ab vno parente originem trahimus. hæc ratio & doctrina est Pauli dicentis: qui sanctificat, & qui sanctificãtur, ex vno omnes: propter quod non confunditur eos fratres appellare, dicens, Narrabo nomen tuum fratribus meis. sensus horum verborum est, Christum, qui sanctificat, & nos omnes, qui per eum sanctificamur, esse ab vno nempe communi parente Adamo, qua de causa nos omnes appellat Christus fratres, non autem angelos: quia hi non habent communẽ cum Christo, secundum carnem patrẽ. Tertia causa est, vt hoc nomine promissiones factę patribus iam complerę ostendantur: promissum quippe fuit patribus non solùm Dei filium carnem accepturum, sed de semine eorum futurum dictum enim est Dauid, De fructu ventris tui ponam super sedem tuam, & Abrahæ; In semine tuo benedicentur gentes. Quando igitur dicitur filius hominis, quod promissum fuerat, declaratur impletũ.

Hebr. 2.

Hoc nomine manifestatur impletas esse promissiones Patribus factas.

B

Quarta causa est, vt filiationis nouæ, quam facturus venerat, signum aliquod daret: quia enim filius Dei factus est filius hominis, homo effectus est filius Dei. id docuit Paulus dicens, Misit Deus filium suum, factum ex muliere, factum sub lege, vt eos, qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. duo hic posteriora, respondent duobus prioribus sic; factum sub lege, vt eos, qui sub lege erant, redimeret. factum ex muliere, vt adoptionem filiorum reciperemus.

Galat. 4.

Quinta causa est, vt de se humiliter loqueretur: submissè enim de se loquens ait; Filius hominis descendit: subiectionem quandam habet nomen hoc: etiam relatione ad homines, filius enim patri subiectus est: quod Christus non recusauit, Luc. 2. Erat subditus illis. homo ergo factus, subditus hominibus fuit: his de causis se filium hominis sæpius appellauit. Aliqui hebræam phrasim esse putant, quod etiam si ita esset, nõ vacat mysterio, cur ea phrasi tam frequenter sit vsus, cùm posset vti prima persona, dicendo, Ego decẽdi; aut, Ego hoc dixi, maxime cùm ea phrasis vix in tota scriptura reperiatur, vt loquẽs quis de se ipso filiũ hominis se nominet. Hoc tamen adnotan-

C

Nomen hoc subiectionem & humilitatem denotat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

notandum est, frequenter se appellare filium hominis, cùm de se ea dicit, quæ conueniunt ei, vt homo est, ad distinctionem eorũ, quæ ei competunt, vt filius est Dei, hoc verò, & si, vt plurimũ, non tamen semper seruatur: nam aliquando dicitur filius hominis etiam, quando quod loquitur, ei ineſt vt filio Dei: cuius rei paulò superius habuimus exẽplum, filius hominis, qui est in cælo. Vbi seipsum appellat filium hominis, proferens ea quæ ei competũt, vt est filius Dei: esse enim in cælo tunc quãdo in terra loquebatur, ratione solius diuinitatis conueniebat ei. Illud autem non est probandum, quod recentiores quidam aduotant, nimirum quando dicitur filius hominis, intelligendũ esse dici filium virginis: nam homo cùm sit cõmunis generis, sexum vtrumq; complectitur. Hæc tamẽ adnotatio reijciẽda est. nam quamuis Christus dominus ex sola virgine sine viri sit cõiunctione conceptus, id non impedit quominus dicendus sit filius Dauid, filius Abrahæ: vt Matthæi 1. & multis in locis scripturæ appellatus, & de illorũ semine futurus promissus est: imo, vti dixim', vna ex causis, ppter quas filiũ hominis se appellauit Christ'. ea est, vt filiũ Patriarcharũ se esse significaret, iuxta factas illis promissiones.

Auctor non probat commemoratio nem.

ANNOTATIO XX.

Qualis sit horum verborum cum præcedentibus connexio.

CONNEXIONEM aliam horũ verborum, adducit Cyril. lib. 2. ca. 50. Cũ, inquit, causam attulerit, quare ad sublimiora sibi sermo non exeat, ad ea descendit, quæ obumbratè à Moyse facta fuerunt: non enim ignorabat potius eum figuris, quàm spiritali doctrina, ad veritatis posse cognitionẽ deuenire: hæc Cyril. ac si dicat: Quia Nicodemum rei spiritalis incapacẽ vidit, figuris vtitur corporalib'. Connexionem tamen hanc, illa particula, Et, non admittit, vt confideranti notum est. Nostro seculo nonnulli illam particulam loco causæ positam interpretantur, quasi dictũ esset, Quia exaltauit Moyses serpentem, &c. & tũc connectũt, vt, cũ dictum sit, descendisse de cælo, cur descenderit causam explicet, sitque sensus, Filius hominis, qui est in cœlo descendit, quia oportet eũ exaltari, sicut Moyses exaltauit serpentem, &c. non est improbabilis connexio. particulam enim copulatiuam pro causali sæpe in scriptura poni certum est, estque hebraismus frequens: connexio tamen in commentario expositа mihi magis probatur: nam illa verba superiora nõ attulit Christus, vt significaret se descendisse, sed vt fidem faceret Nicodemo, tanquam is, qui de cœlo veniens cœlestium sit certissimus testis. Si autem causam cur venerit connecteret, velut extra propositum, & ex occasione quadam hæc tam nobilis sententia esset in medium allata, quod non est probabile, sed eã proposuit Christus non ex occasione, sed ex præcipuo instituto, vt Nicodemum inuitaret ad fidem, sine qua vitam æternam non posset consequi, quam regnum Dei prius appellauerat.

ANNOTATIO XXI.

NVLLA erat figura in veteri testamento, quę omnes partes mysterij aduetus Christi ita exprimeret vti hæc: propterea Dominus eam proponere voluit. Primò quidem in ipso serpente æneo Christi incarnatio, & aduentus exprimitur. Serpens enim ille apparebat, & similis erat serpenti, sed vere non erat, quia Christus sumpsit carnem, in similitudinem peccatoris, tamen re vera non erat peccator. Ad Philip. 2. In similitudinem hominum factus; non quòd non esset verus homo, vt mẽtitus est Manichæus, sed quòd apparebat homo peccator similis alijs, cùm non esset: quod Rom. 8. apertius dictum est; Misit Deus filium suum in similitudinẽ carnis peccati: eius igitur incarnatio in serpente significatur, vt annotat etiam Cyril. lib. 2. cap. 50. Secundò, significatur eius incarnationis modus. serpens ille igne conflatus est, ob id in Hebræo dicitur non æneus, sed ignitus, est nomen שרפים quasi igneus; sic Christus de Spiritu — — sancto conceptus, qui ignis dicitur. Tertiò eius mors, & passio indicantur: serpens enim ille exaltatus est in ligno, quod factum est, vt facilius, & à pluribus veneno infectis videri posset; sic Christus exaltatus est in cruce: Crucifixio enim eius sæpe exaltationis vocabulo nominata est. Ioan. 12. Ego si exaltat' fuero à terra, Ioan. 3. Cùm exaltaueritis filium hominis. & hanc significationẽ notat August. lib. 1. de pec. mer. & remiss. cap. 32. Quartò exprimitur causa aduentus & mortis: ille enim serpens æneus conflatus, & exaltatus est, vt morsu serpentum ignitorum saucij sanarentur; sic Christus carnem sumpsit, mori voluit propter peccata hominum, vt à peccatis homines liberarentur. Quintò exprimitur fructus: qui aspiciebant serpentem sanabantur, qui nolebant aspicere, peribant; sic qui in Christum hominẽ crucifixum credunt, liberantur à peccatis, & vitam habent æternam, qui verò nõ credunt, pereũt. Mar. vlt. Qui crediderit salu' erit, qui non crediderit condemnabitur. Sextò significatur efficacia; vnus ille serpẽs ad salutẽ multorum à varijs serpentibus lanciatorum positus est, & tam qui prope, quàm qui procul, rã qui ab vna parte, quàm qui ab altera aspiciebant, sanabantur: sic Christus vnus in salutẽ omnium varijs infectorum peccatis, per fidẽ est constitutus. Rom. 10. Christus ad iustitiam omni credenti: & tam patres antiqui à principio mundi, quàm qui nunc, & qui futuris erũt temporibus, in hoc nomine salutem habent. Septimo morbi qualitas exprimitur: à serpente enim erant illi tacti, erant autem serpentes igniti, sic appellati, quia morsu suo vehementissimum calorem corpora consumentem efficiebant; ita serpens Dæmon peccatum induxit, quod ignis est consumens spiritualia bona, & sitim rerum excitans terrenarum. Octauò qualitas ostenditur sanitatis; nam mortem vitam, contrarium contrario effecit, sic per æneũ, serpentẽ dedit sanitatẽ: dicit enim Dauid Kimki, in 11. radicũ, & testimonio sapientũ cõprobat, cactis mortu serpentũ, aspectũ æris candẽtis caulam potius esse mortis. in quo miraculi vis enituit: quod enim causa mortis erat, id profuit ad salutem. Denique ille serpẽs dictus

In serpente æneo, mortis & sanctæ incarnationis, & omnia huiusmodi, declarata incarnatio.

Passio & mors.

Effectus vis sanatiuæ.

Fructus.

Qualitas & causa sanitatis.

dictus est poni in signum, vox enim Hebræa נס nes signum, seu vexillũ significat; sic Christi crux vexillum est Christianorum erectum contra acies inimicorum Dæmonum, & & tale futurum vexillum prædictum est. Isa. 5. Eleuabit signum in nationibus procul. Iere. 4. Leuate signum in Syon. de hoc Luc. 1. Positus est in signum, cui contradicetur. Adde quòd præcepto Domini erectus est serpens, quia Patris voluntate verbum carnem assumpsit, & homo factus Patris præcepto, mortem crucis pro nostra salute subijt; idque in huius mundi deserto, sicut & ille serpens conflatus, & erectus est in deserto.

ANNOTATIO XXII.

NON est sine consideratione prætereundũ, cur Deus hanc Crucis mortem, & exaltationem Christi in remedium peccati, præordinauerit, cùm multis modis alijs, etiam sine morte liberare nos potuerit, sicut & potuit sine serpentis ænei exaltatione Iudæos sanare. Sacri Doctores multa hoc loco vere, & doctè dicunt, quorum aliqua breuiter in præsenti collegi. Primam huius causam Hiero. ad Gal. 3. & Dama. lib. 3. de fide cap. 12. adferunt, Nempè, vt medicina morbo responderet; Fuit lignum causa mortis, sit ergo lignum causa vitę. Hanc causam nos dupliciter accommodare possumus; vno modo ex parte hominis, altero ex parte dæmonis hominem seducentis: ex parte hominis, sic; Inobedientia primi hominis ruinam mundo intulit, fuit autem inobedientia hæc in ligno, quia mandatum Dei trãsgressus est circa lignum; obedientia ergo hominis Christi reparauit nos, & quidem obedientia in ligno, quia præceptum patris adimpleuit in ligno: ad Rom. 5. Per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi, per vnius obeditionem iusti constituẽtur multi. at de qualitate obedientiæ ad Philip. 2. Factus, inquit, obediens ad mortem, mortem autem crucis. repetitio hæc, non solùm auget Christi obedientiam, quæ extenditur vsque ad crucem, sed etiam simul insinuat fuisse obedientiam in ligno, sicut inobedientia præcessit in ligno; vt quia ille in ligno circa rem facilem nõ obediit, abstinẽdo à pomo, obedientia respondeat in ligno circa rem difficilem, vt moriatur in cruce; in quo maximè Dei potentiam admirari oportet, qui per lignũ, quod erat mortis causa, attulit vitam, & multo perfectiorem ea, quàm per lignũ perdidimus. Altero modo hæc eadem causa ex parte Dæmonis accommodatur proposito. Hic enim de homine victoriam in ligno, & per lignum reportauit; conueniebat ergo eum, qui iniuste in ligno vicerat, in ligno, & per lignũ iustè superari, spoliarique priuariquam causam Ecclesia Sancta docet, dum canit; Vt, qui in ligno vincebat, in ligno quoque vinceretur. In quo diuina sapientia commendatur, quia eisdem artibus, quibus hominem capere tentat Dæmon, ipse capitur, & incidit in foueam, quam fecit, vt in adinuentionibus suis pereat, quod August. lib. cur De-

Cur Dominus mortẽ crucis præ alijs elegerit.

Vt medicina morbo respõderet.

Vt qui in ligno vicit, per lignũ superetur.

us homo, capite 6. annotans, maximam asserit sapientiam esse, eisdem armis aduersarium vincere, quibus ipse sibi victoriam præparabat.

Alteram huius rei causam Paulus etiam docuit ad Gala. scribens, Christus, inquit, nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum, quia scriptum est; Maledictus omnis qui pependit in ligno, vt in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Iesu. Obscura sententia, sed maximè ad rem faciẽs, & ob id declaranda. Deuter. 28. maledixerat Moyses omnibus legis illius trangressoribus. Maledictus, inquit, omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea. Christus veniens Iudæos, & Gentes saluaturus, & in vnam Ecclesiam cõgregaturus, debuit ab obligatione legis illius, quæ Iudæis propria erat, liberare; vt nouum sibi populum faceret, & salutem etiam gentibus communicaret: cùm autem legis illius trangressoribus maledictio inficta esset, hoc effecit, vt in se susciperet maledictum, & liberaret nos à maledicto. Nam qui suscipit maledictum, quo non tenebatur, iure liberat à maledicto eum, qui iure tenebatur: nulla autem mors erat, propter quam lex maledictum inferret, nisi mors ligni. Deuter. 21. Maledictus omnis, qui pependit in ligno; propterea ergo Christus crucem susccpit, vt maledictum legis in se sustineus, quod re vera ad illum non pertinebat, quia innocens erat, liberaret, iureque solueret ab obligatione legis illius, vt maledictum non comprehẽderet eos, qui talem legem non obseruarent: Soluta autem lege illa gentibus & Iudæis omnibus legem vitæ communem dedit: hæc est causa, cur crucis mortem elegit, & hic est apertus sensus verborum Pauli, quæ allegauimus. Notat autem Amb. ad Gala. 3. in illis verbis non dici Christum natum maledictum, sed factum; quia maledictio ad eum iurè non perueniebat, quia innocens erat, sed sponte pro nobis susccpit, vt à legis illius maledicto liberaret in se credentes. Aug. toto lib. 14. cont. Faustum, locum illum Deut. citatum à Paulo discutit, & de morte crucis intelligendum probat; non de suspensione, quæ fit etiam in ligno: & re vera ita est, sed ad præsens propositum satis hæc dicta sint.

Vt fatt' pro nobis maledictũ Rom. à male dicto nos liberaret. Gal. 3.

Deut. 28.

Deut. 21.

Tertiam causam Athanasius libr. de incarnat. Verbi, & corporali eius aduentu, exponit, quo in loco hanc discutit quæstionem, nempè cur crucis mortem Christus elegerit, & quatuor adfert huius rei causas, quarum, Vna hæc est, cæteris prætermissis, vt mors Christi esset omnibus nota: cùm enim resurrectio ipsius futura esset vnus ex præcipuis fidei articulis, vnumque potissimum probandæ eius diuinitatis argumentum; mors debuit esse manifestissima, & certissima, vt nemo mortem fictam esse affirmare auderet: talis fuit crucis mors, quæ non solũ nonissima, sed acerbissima erat, vt tanto mirabilior esset resurrectio, quãto acerbior, & horribilior fuerat mors. Posset alię multę causæ adferri, sed

Vt Christi mors magis nota fieret.

Universidad de Deusto
Biblioteca

satis sit has attigisse, quæ primum locum tenere videntur, quibus addenda est hæc; Crucis mortem præter acerbitatem fuisse tunc abiectissimam, & summè contemptibilem, hominibus sceleratissimis infligi solitam.

A Cùm ergo Christus omniũ peccata in se punienda suscepisset, supplicium tale subire elegit, vt grauitas peccatorum nostrorum, pro quibus patiebatur, in eo vindicaretur.

Sic enim Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

COMMENTARIVS.

MIRABILIS est hæc sententia, cuius cum superioribus connexio hæc est. Cùm filium hominis, vt serpentem, in ligno exaltandum dixisset, causam huius exaltationis exponit, tacitè falsas opiniones aliquas, quæ ex verbis præcedentibus concipi poterant, remouens. Cùm enim dictum sit, *Oportet:* ne quis aut necessitati fati id adscriberet, quasi vitari non posset, aut diuinæ impotentiæ, quasi Deus aliter hominem saluare non valeret; aut infirmitati Christi, qui se ab aduersarijs defendere nequiret; aut culpæ ipsius, quia pro propriis culpis pateretur, maximè quia crucis pœna sceleratis infligi solita erat, & se vt filium hominis dixisset exaltandum; propterea hæc omnia tollẽs, & veram causam efficientem, ac primam aperiens, addit, *Sic enim dilexit mundum Deus*, id est, exaltandus est filius hominis, quia tantus est Dei erga homines amor, vt dederit filium suum exaltandum pro ipsorum salute: ac si clarius dicas; ô Nicodeme, dixi filium hominis oportere exaltari: ne arbitreris hanc exaltationem ratione culpæ meæ, & peccati futuram, quia exaltandum dixi, vt serpentem in ligno: nec tribuas necessitati fati alicuius, quasi id vitari non posset, quia dixi, oportet; nec impotentiæ diuinæ adscribas, quasi aliter saluti hominum nequiret Deus consulere; nec infirmitati adscribas, quasi me defendere non valeam, quia dixi me filium hominis; sed scito causam esse, quia sic Deus dilexit mundum, vt me vnigenitum filium, factum filium hominis, dederit exaltandum pro mundi salute. Non igitur culpa, non necessitas, non impotentia, non infirmitas, sed Dei immensus amor causa est tanti mysterij. Hæc est connexio & sensus, vbi expressè iam mysterium aperit Trinitatis, reuelata patris & filij persona; similiter & incarnationis, dum se, quẽ filiũ hominis dixerat, filiũ vnigenitum esse ostendit: causam etiã incarnationis, & mortis docet; immẽsum Patris amorem erga mundum; finem seu fructum, qui duplex est, ne homo pereat. id est, vt à peccato, & æterna morte eripiatur: neque hoc tantùm, sed vt simul à peccato, & æterna morte liber, æternam vitam adipiscatur. Particula *Vt*, secundo loco posita, limitat præcedens verbum in hunc sensum, Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum daret ad hoc, vt omnis, qui credit in eum, non pereat. potuisset quidem Deus dare filium suum, vt mundum iudicaret, & damnaret; non autem, vt qui credit in eum non periret: & tunc non ex dilectione, sed ex iustitia dedisse dicere tur; at dare filium suum ad hoc, vt qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam, ex nimia dilectione erga mundum factum est. quod sequentibus verbis exponit.

Dei amor erga homines, prorsus causa fuit Incarnationis, & mortis Filij.

Quot & quæ ea Sacramẽta Dominus subindicauerit superioribus verbis.

ANNOTATIO XXIII.

Verba præcedentia non Euãgelistæ, sed Christi Domini sũt.

ALIQVI recentiorum hæc verba, & sequẽtia omnia vsque ad finem huius colloquij, non Christi, sed Euangelistæ esse dicunt, nescio quo argumento ductí; nisi quia in tertia persona fit sermo, quasi verò & præcedentia in tertia persona non sint dicta. Omnes antiqui Patres verba Christi esse dicunt, & vt talia exponunt Cyrillus libro 2. cap. 51. Chrysostomus homilia 26. Basilius homilia in Psalmum 7. vbi legit. Qui credit in me, non iudicatur, quod argumento est à Christo esse dicta, eum sentire. Ambrosius lib. 1. de pœnitentia ca. 10. & 11. & magnitudo sententiæ, Christi verba esse probat, & maximè quia ad eundem pertinent contextum. Adde Ioannem Euangelistam non esse solitum similes sententias verbis Christi interserere, maximè quando dubium aliquod suboriri poterat, eiús ne, an Domini

mini essent; cùm totum ipsius Euangelistæ studium fuerit in describẽdis sermonibus Christi. Adde etiam phrasim ipsam, & verborum altitudinem, auctorem suum indicare Christum Dominum. Magnitudinem enim amoris Patris erga mũdum; causam aduentus proprij; iudicium contra non credentes, ipsius Christi erat reuelare. Fateor Athanasium videri huius fuisse sententiæ, vt nõ Christi, sed Euangelistæ sint verba, serm. 3. contra Arianos, vbi sic habet. Ioannes item, Non enim misit Deus filium suum, vt iudicaret mundum, sed vt mundus seruaretur per eum. Saluator quoque idem de seipso loquitur, Ad iudiciũ ego in mundum veni, vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiãt. hæc Athanasius. Perpende qualiter distinguat verba Euangelistæ à verbis Saluatoris, quamuis vtraq; Ioannes describat: idem sentire videtur oratione cõtra Arianos; Quod ex verbo Deus est verbum. tamen in oratione contra gregales Sabellij, oppositum indicat: verbum enim, sic Deus dilexit mundum, vt filium vnigenitum daret, ipsius Christi esse dicit.

Perpẽdit quã sit admiratione dignum, quod Deus mundum dilexerit, & sic dilexerit.

ANNOTATIO XXIV.

DVO sunt in expositis verbis omni admiratione digna: & Deum mundum dilexisse, & sic dilexisse. per mũdum autem homo hoc loco significatur, & per dilectionem non ea, qua cuncta, quæ fecit Deus diligit, sed ea qua homines, singulari quodam modo eos ad bonum supernaturale ordinans, & extollens, & ad se pertrahens, prosecutus est. Quod hac dilectione Deus mundum dilexerit, & sic dilexerit, omni admiratione digna res est. Prius caput explicare ordiamur, fietque manifestum, si partes singulas consideremus. Deum quidem amare, & diligere non est mirabile, immo, si non diligeret, mirabile esset. Vt enim rectè Augustinus libro 15. Trinitatis capite 20. dicit, sicuti necessarium est Deum intelligere, sic etiã necessarium est amare: sicut etiam necessarium est ipsum esse, & viuere; est enim Deus natura intellectualis, cuius proprium est intelligere, & amare; cumque sit actus purus non aliquando amat, & intelligit, aliquãdo verò non, sed semper amat, semper intelligit. nulla enim imperfectio in Deo est, esset autem si posset amare, & aliquando non haberet in se actum amandi; semper ergo & necessariò amat. Præterea obiectum amandi bonum est, cùm igitur Deus sit bonum infinitum, amor profectò tanto respondens bono erit infinitus. non hoc miramur, quod Deus amet, & quod se amet; sed quod homines, & quidem tali amore, amet.

Prima admirandi causa est, quia cùm Deus in se omne bonũ sua beat, & sit, nihilominus mundum amat.

Causa autẽ prima admirationis est, si quis Deus sit consideremus, quod Exodi 33. expositum aliquo modo inuenimus. Ostẽdam tibi, inquit, omne bonum, quod Augustinus lib. 8. Trinitatis capite 3. explicans, dicit. Tolle hoc, tolle illud, respice bonum ipsum, si potes, hoc est Deus: significat per hoc omnem rationem bonitatis in Deo esse, immo ipsum bonum esse Deum: hoc igitur est mirabile, Deum, qui in se habet omnem bonitatem, omnem perfectionem, omnem rationem amabilitatis, estq; in se bonum, & amabile infinitum, amorem extendere extra se ad homines, quasi non haberet in se obiectum, quod totum suum infinitum amorem adæquaret. Fuit autem amor hic antiquus: Amauit enim nos ab æterno; tam vetus est amor erga homines, quàm proprius amor erga se. Ephes. 1. Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem; effectus quidem amoris huius in tempore fuit; tamen amor erga nos sine tempore. quod Aug. lib. 12. ciui. ca. 17. pulchrè docet, consilium scilicet Dei æternum fuisse de his, quæ futura erant, opus tamen nouum: & Cyril. lib. 1. Thesau. cap. 5. Creator, inquit, ab æternitate, tamen opere apparuit in tempore; mirus profectò amor hominum vnà cum Deo æternus.

Secunda ratio, qui liberè & non necessario amat.

Secũda causa maioris est adhuc admirationis, si consideremus Deum sine necessitate vllã mũdum dilexisse. Si enim aliter facere non posset, non ita miraremur, ad necessitatem quandam, & naturam referentes; tamen amauit mundum liberè, & sponte. cùm posset non amare, nec diligere; seipsum quidem necessariò amat, & diligit, nec potest non amare; neque hæc est impotentia, sicut nec impotentia est non posse mori, sed magna potentia; & ex hoc amore necessariò Spiritus sanctus æqualis Patri, & Filio procedit. at mundi amor necessarius illi non fuit; poterat non amare; poterat mundum non facere, & hominem facti potuit supernaturali bono non diligere: tãto ergo magis mirandũ est, quod dilexerit.

Tertia, quia nec vlla sua vtilitate dilexit.

Tertia adhuc maior causa est, si consideremus absq; vtilitate sua vllã dilexisse. Si enim ex mundi, aut hominum dilectione vel exiguam reportaret vtilitatem, etiam si necessarius amor non esset, nõ ita mirabilis foret; quia cogitare possemus eum propter vtilitatem dilexisse propriam. solet enim homo hominem propter propriam diligere vtilitatem: at non sic Deus fecit; amauit, & dilexit hominem ob nullum proprium suum commodum. Deus enim nulla re extra se indiget, omnem intra se sufficientiam, & perfectionem habet: creataque omnia perfectius sunt in Deo, quàm in seipsis, vt docet Diony. cap. 5. de Diui. nomi. sicut argentum perfectius est in auro, quàm in se, & nummus inferior in superiori. quod etiam Aug. ser. 4. de verb. Domi. & Ansel. in prosolo. cap. 17. docent. Nullam ergo in se à creatura, nec ab homine vtilitatem Deus capit. Irenæ. lib. 4. cap. 28. Deum dicit fecisse Abraham sibi amicum, non ob propriam, sed propter ipsius Abrahæ vtilitatem. Cyril. li. 1. The. cap. 6. Superflua, inquit, Deo est productio creaturarum, quantum ad Dei perfectionem pertinet; hoc enim erat Deus, antequam nos creati essemus, quod nunc etiam est; nihil ei attulimus, à nihilo ad esse productis; & si ad nihilũ redigeremur, nihil ei detraheremus. hæc Cyril. Aug. lib. 12. ciui. cap. 17. dicit, Deum ab æterno voluntatem habuisse faciendi creaturas; at in tempore fecisse, vt ostenderet se eis non indiguisse, sed fine-

eis

Universidad de Deusto
Biblioteca

eis ab æterno omnino beatum, & perfectum extitisse. Attende hæc tria prædicta, quod Deus extra se ab æterno amauerit; quod sponte, & quod sine vtilitate, communia esse amori, quo Deus diligit cuncta, sed amorem erga homines hûc, de quo agimus, mirabiliorem hæc eadem faciunt. Non enim satis Deo fuit amore naturali, sed etiam tanto, quantus est supernaturalis homines diligere, cùm is amor neque necessarius, neque vtilis ei esset.

Quarta, quia nulla in homine præcessit ratio, nullum que meritum ob quod diligẽdus esset.

Quæ causa admirationem auget: dilexit enim hominem nulla præcedente in homine ratione, aut merito, propter quod amaretur. Aduertenda est inter diuinum, & nostrum: amorem differentia: nostrum præcedit ratio in eo; qui amatur, propter quam diligitur: Amor enim noster inuenit, quod amet, non autem facit; at diuinus non sic: non enim inuenit in amato rationem amandi, sed ipse amabilem facit hominẽ, & amat. Vt enim in naturali amore, quo cuncta amauit, vt essent, nullum naturale bonum in creatura præcesit, quod amaret, sed Deus amando fecit; sic in amore supernaturali; quo diligit homines, nullum præcesit supernaturale bonum, sed Deus amando fecit. Vnde Aug. in exposit. epist. ad Rom. annotat illud verbũ, *Dilectis à Deo.* Non, inquit, dicitur, diligentibus Deum, sed dilectis à Deo; quia enim dilecti sunt, propterea diligentes sunt. mirabilis est profectò in hoc amor Dei erga homines.

Quinta, quia præcesserunt demerita, quibus homo odio potius dignus factus est.

Quinta mirè auget præcedentem; non enim solùm nõ inuenit Deus in homine, quod amaret bonum, aut meritum propter quod diligeret; sed inuenit malum, & demeritum, propter quod odio, & pœna prosequeretur: quam rationem ad Rom. 5. annotat Paulus, dicens, Commendat Deus charitatem suam in nobis, quoniam cùm inimici essemus, Christus pro nobis mortuus est: ac si dicat: mira est in hoc Dei charitas erga homines, quod cũ odio, & pœna digni essent, eos dilexerit.

Sexta, quia dilexit quos præsciuit ingratos fore.

Sexta autem multo maior est. Si enim odio digni tantũ essent homines, tamẽ dilecti à Deo grati futuri essent, aliqua ex parte admirationis causa cessaret; at nõsic est: sed cùm præcognouisset plurimos ingratos futuros tanto amore, immo maiorem eorum partem ingratam, etiam postquam amoris sui effectum experti essent, peccatum peccato accumulantes, adhuc tamen dilexit mundum, & filium pro ipsismet futuris ingratis, dedit. quod Chrysost. hom. 26. annotans dicit; Commendat Deus charitatem suam, quod pro ingratis filium dederit.

Septima, quia dilectio hæc summa cum sapientia & æquitate eſt etiamsi.

Septima ratio admirationem excedit, quãdo consideramus Dei amorem, cum summa sapientia, & æquitate esse cõiunctum: si enim in Deo appetitus, passiones inordinatæ, aut ignorantia aliqua esset, dici posset amasse ex ignorantia, quia hominum imperfectionem non nouit, aut ex passione. quæ, quod amabile non est, sæpe amore dignum apparere facit, & hac ratione non esset, cur vehementer admiraremur: at non sic euenit; Summa sapiẽtia & scientia, sine vlla ignorantia; summa æquitas, sine deordinatione passionum est: cùm tanta ergo sapientia, & æquitate mundum dilexisse, prædictis omnibus existentibus, mirabilem supra omnem modum facit amorem. At obijciet aliquis, talis amor temerarius videtur. Inconsideratè enim est amare, quod nulla amandum ratio persuadet. Respondeo non ita esse, quamuis enim in ijs, quæ amantur nulla causa inueniatur: tamen in ipso amante summa ratio est diligendi. vt enim aduertit Chrysostomus hom. 7. in epist. ad Timoth. in finita Dei bonitas radix est, & ratio amandi homines, omni dilectione indignos. Est enim tanta diuina bonitas, vt ipsa sola sufficiat ad rationem, & causam amandi, non expectata, nec requisita causa, ex parte eorum, qui amantur. Solemus inter homines aliquos inuenire, qui etiam ignotis, & indignis beneficiũt, de quibus affirmamus esse eos tam bonos, ac clementes, vt etiam ignotis & indignis, ipsa bonitate inducti, benefaciant; multo hoc verius de nostro Deo prædicamus; qui tam bonus est, vt inutilibus, indignis, immeritis benefaciat, eosque diligat: non hoc igitur ab ratione alienum aut stultum, sed sapientissimum potius ac rationi congruentissimum indicandum est. Vnde rectè Paulus ad Tit. 3. hanc Dei dilectionem vocauit, χρηστότητα, quam latinè dicimus, benignitatem. Apparuit, inquit, benignitas, & humanitas Saluatoris. Basil. autem reg. breui. resp. 214. eam definit esse, qua benefacimus ijs, qui opus habent, etiamsi nulla ratio eis suppetat obtinẽdi. his ergo de causis mirabile est Deum dilexisse mundum.

Quãdo dicitur Deus aliquos diligere.

Alterum autem, quod mirabile esse diximus, est Deum sic dilexisse, id est tanta amoris vehementia, & conatu mundum dilexisse. illa enim particula, *sic*, vehementiam, & magnitudinem diuini amoris exprimit, quam magnitudinem ipsemet Ioannes sequentibus declarat verbis, quorum singula perpendenda sunt. Primò *Filium*, dedit, nõ alium hominem, non Angelum, non mundum alterũ, sed quod maius his omnibus est, Filium dedit: quod verbum annotarunt Cyril. lib. 2. cap. 51. & Chrysost. hom 26. ex quo dono infert Paulus ad Rom. 8. Qui proprio, inquit, Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illũ, quomodo cum illo non omnia nobis donauit? magnitudo amoris ex re data cognoscitur. Secundò *suum*, non alienum, sed *suum* dedit: nos nihil damus omni ex parte nostrum, quia quæ habemus, omnia ab illo accepimus, nempe à Deo, & adhuc ipsius sunt. Matth. 7. Si vos, cùm sitis mali, nostis bona data dare filijs vestris, nota illud (bona data.) præterea si filij hominum plus sui, quàm patrum sunt; nam substantia filiorum alia est à substantia parentum: quamuis ergo homo filium suum det, non suum perfectè dat. At Pater æternus Filiũ suum dedit, suum verè, quia ejusdem est substantiæ cum ipso, ex se habet eum, non ab alio accepit: hunc suum Filium dedit ex amore. Tertiò, *Vnigenitum*, si plures haberet, & vnum daret, non ita magnum esset, vt fuit, vnicum filium quem habet, & hunc non adoptionis, sed naturalem, dare. Quartò, *dedit*, non vendidit, precio à mundo accepto, non mutauit, non commutauit, sed donauit. Quintò, cui dedit, seu pro quo, intellige hominem. inauditum hoc est, vt filius pro seruo, innocens pro iniquo, iudex pro reo, creator pro creatura detur. Sextò, si suppleas ad quid dedit, intellige exaltandum; hic enim sensus est, dedit exaltandum, quis vnquam tale quid vidit, aut audiuit. aut imaginari potuit? Si dedisset, vt nobis imperaret, vt à nobis coleretur, magna esset gratia tantum nobis Filium in Regem donare: at exaltandum in cruce, tanquam sceleratum, dare, omnes profectò limites amoris transcendit. Septimò, *Vt omnis qui credit in eum*, non id est; cur non saltem par ratio fuit, vt omnis, qui credit, etiam exaltetur pro eo? quis hoc si factum esset, admiratus non commendaret Dei amorem, quod exaltationem à seruo posceret pro Filij exaltatione? & tamen non hoc fecit; sed Filium exaltari voluit in cruce, à nobis autem rem facilimam petijt, vt omnis qui credit in illum. Ipse quidem moritur in cruce, nos commorimur in Baptismo; ipse pendet, nos fide viua in eum respicimus. Octauò, *Non pereat*, quis non ex tantis præmissis verbis magnum aliquem fructum Christo prouentum expectasset? non sic res habet: sed tota vtilitas nostra est, ne nos pereamus; sed erepti à perditione, vitam consequamur æternam. Nonò, hic, de quo dicitur, ne pereat, homo est, non Angelus, qui prius creatus est quàm homo; perfectior natura, quàm homo; reparabilis, vt homo. Si enim Deus etiam eum eripere voluisset, potuisset vtique, noluit tamen Deus: nusquam enim Angelos apprehendit: sed relicta maiori, & perfectiori creatura ad minorem se conuertit, & ne hæc pereat, tantas facit expensas. Decimò tandem, quia potuit Deus facere ne homo periret, sed vitam haberet æternam sine tot expensis, & absque eo, quod Filium suum exaltandum in cruce mitteret, vt aliàs explicabimus. Profectò mirus est nicè amor, cuius magnitudinem verbis exprimere non valens Euangelista, vnica indicauit dictione, *Sic dilexit Deus mundum.* Hæc dicta sint pro huius sententiæ explicatione.

Pilius Dei pro nobis exaltandus datus est, sed nõ postulat, vt exaltemur in cruce pro vita æterna cõsequenda.

Non enim misit Deus Filium suum in mundum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per eum.

COMMENTARIVS.

PER particulam, *Enim*, hæc sententia causam præcedentis contineri, significatur: dictum quippe erat, Deum ex dilectione erga mundum misisse filium suum, ne mundus periret, sed haberet vitam æternam. huius sententiæ causam adfert, quasi, inquit, non misit Deus filium suum ad ferendam sententiam contra mundum, sed ad saluandum eum. Insinuat Euangelista mundum iustè damnari, iustamque in eum sententiã ferri potuisse: quod si Deus ad iudicandum mundum, misisset filium; iam non ex dilectione erga mundum, sed ex iustitia dedisse dictum fuisset, quam contra eum exercere iustè decreuisset: sicque mundus perijsset propter sua peccata, sine quibus nemo tunc inueniebatur. Verùm non sic factum est, non enim misit filium ad ferẽdam damnationis sententiam, nec ad damnandum, sed ad saluandum: propterea ex dilectione datus dicitur, ne homo pereat, sed vt habeat vitam æternam. venit ergo filius Dei in mundum, non vt iudex, sed vt saluator; non ad iustitiam contra mundum exequẽndam, sed ad misericordiam effundẽdam: ideo mundus non perit, sed habet vitam æternam; ideo etiam ex dilectione Patris erga mundum, non ex iustitia contra eum missus est.

ANNOTATIO XXV.

De duplici Christi Domini aduentu.

ADVERTENDA sunt aliqua ad maiorem prædictorum explicationem. duos videlicet aduentus Christi esse, priorem, quãdo carnem sumpsit, & homo factus est; posteriorẽ, quando in vltima die veniet in gloria. Clementissimè vtrumque Deus sic disposuit, vt prius veniret ad saluandum, & liberandum hominem à peccato, & ad dandam gratiam, vt Deo conciliatus eius posset præcepta seruare; postea aũt veniret ad iudicandũ, & exigendã rationẽ operum secundũ suã iustitiam. Si primò venisset ad redimendũ, neminẽ inueniret, quẽ saluaret: oẽs enim erant in peccato, & digni dãnatione: primo ergo liberat ex misericordia, & dat, vt possint recta facere, postea ex iustitia iudicaturus est; quod etiam annotauit Chrysost. hom. 27. Vnde rectè Grego. hom. 30. in Euã. Quis eius, inquit, iustitiã ferret, si primò, quã nos per mansuetudinẽ colligeret, culpas nostras per zelũ rectitudinis examinare voluisset? Aug. etiã in Psal. 17. in illud, Iudica me Domine. Dã mihi, inquit, per misericordiam bonam voluntatem, & hanc postea per iustitiam iudica. Aduertendũ rursus, quãdo Christus venit, aliquos homines iustos inuentos; Simeon iustus erat. Zacharias iustus erat, alij etiam multi; omnis tamen eorum iustitia data erat virtute aduentus ipsius ad saluandum; Si enim venturus esset ad iudicandum, & non ad redimendum, nemo ab Adam vsque ad vltimum hominem liber esset à peccato, nec iustus inuentus esset in terra. Ad

uentus

Universidad de Deusto
Biblioteca

uentus ergo eius ex misericordia ad saluandum causa est, & fuit, vt iusti inuenirentur in terra. Aduertendum insuper illud, *Vt saluetur per ipsum mundus*, comprehendere illa duo, *Non pereat, sed habeat vitam æternam*: saluat enim mundum, cùm non solùm facit ne pereat homo; sed etiam vt habeat vitam æternam. Aduertendum postremò ex Cyril. lib. 2. cap. 52. totam hanc sententiam habere quandam contrapositionem cum illa superiori, Sicut Moyses exaltauit, &c. Moyses enim fuit merus iudex, non saluator; leges imposuit, non tamen vires ad seruandum dedit: nec peccata in quibus homines inuenit deleuit; vt ergo se Christus, nõ vt Moysem, venisse demõstret, ne forsan Nicodemus ex illis verbis colligeret, venisse ad simplicem aliquam legem dandam, aut ad iudicãdum, quia sæpe in scriptura Deus ad iudicandum venturus legebatur; ob id addit, *Non misit Deus Filium, vt iudicet mundum*, missionis nomine aduentum eius per carnem significans.

Antitheſis huius cum ſuperiore alia ſententia.

ANNOTATIO XXVI.

BASILIVS hom. in Psal. 7. explicans illud, Dominus iudicat populos, annotat tribus modis verbum hoc iudicare, in scriptura vsurpari. Primo quidem modo pro actu iustitiæ, secundum quam iudex iudicat, vel probando vel reprobando, vt iudicare sit, ferre sententiam tam approbationis, quam reprobationis: sic accipitur in illo loco Psal. 7. Dominus iudicat populos. Isa. 11. Non secundum visionem oculorum iudicabit. sic Christus dicitur venturus iudicare viuos, & mortuos. secundum hanc significationem vox communis est: nam non solùm iudicatur innocens, quando eius innocentia declaratur, & liberatur ab iniusta oppressione, & quod suum est recuperat; sed iudicatur nocẽs. cùm damnatur: iudicari enim est bonorum, & malorum. Altero modo sumitur pro quodam actu iustitiæ, vt idem sit iudicare, quod discutere, & examinare: sic Basil. exponit illud Psal. 25. Iudica me, quoniã ego in innocentia mea ingressus sum. hoc iudicium præcedere solet sententiam: prius enim iudex iudicat discutiẽdo, quàm ferendo sententiã. Tertio modo sumitur pro quodã actu iustitiæ, nẽpe vt idẽ sit quod damnare seu condẽnatoriã sententiam ferre in aliquem. sic dicitur Psal. 5. Iudica eos Deus. & Ioan. 5. Qui verò mala, in resurrectionẽ iudicij, id est, damnationis: hæc ex Basilio. Quãtum igitur ad præsentẽ spectat locũ, Cyril. lib. 2. cap. 52. videtur de condemnatione exponere, vt sit sensus, Non misit Deus filium suum, vt condemnet mundum. ita Aug. de agone Christi. ca. 27. etiam exponit. Chryso. hom. 27. generaliter sumit hoc verbũ, sicut sumitur, quando in secundo aduentu venturus dicitur iudicare, vt sit sensus; Non misit filium suum in hoc priori aduentu iudicem, vt mũdum iudicet; significans, quod si venisset iudex, seu ad iudicandũ, nemo saluus esset; sed omnes perirent. Accommodatior tamen est prior expositio. Ex antitheto enim vno, nempe, *sed vt saluetur mundus*, deprehenditur alterum, nempe, *vt iudicet*: debet enim esse contraria vtriusque significatio. si autem accipias verbum iudicandi absolutè, non fit contraria significatio: nam fieri potest, vt veniat ad iudicandum, & simul saluandum; cùm in fine seculi iudicaturus sit bonos, & simul saluaturus. positum ergo est in hoc loco pro eo, quod est ferre sentẽtiam contra mundũ: certum enim erat, oẽs esse peccatores, Dei gratia remota.

Iudicare triplici acceptione ſumptum in ſcriptura.

Qui credit in eum, non iudicatur; qui autem non credit, iam iudicatus est; quia non credit in nomine vnigeniti filij Dei.

COMMENTARIVS.

PROBAT præcedentem sententiam, nempe se ad iudicandum non venisse, sed ad saluandum, ne pereat homo: Nã vel credit in Christum, vel non, at neuter in hoc priori aduentu iudicatur. qui enim credit, non iudicatur, id est, non exercet Deus iustitiam suam contra eum, sed misericordiam, remittens peccata, & donans gratiam credentibus: hoc autem non est iudicare, sed misereri. Ioan. 5. Qui credit ei, qui misit me, habet vitam æternam, & in iudicium non venit, sed transit à morte in vitam: id est, quia in iudicium non venit, nec iudicatur, ideo transit de morte in vitam. Vbi aduerte gratiam primam, qua credentibus peccata remittuntur, & Deo conciliantur, & ad filiorum Dei adoptionem admittuntur, non dari ex iustitia, sed ex misericordia Dei. Nemo enim ex iustitia dignus est gratia, & venia: misericordia est, quæ remittit peccata, & dat primam gratiam, si consideremus ipsum peccatorem. nam quamuis Christus de iustitia remissionem meruerit peccatorum nostrorum, si tamen peccator seu homo ipse consideretur, ex misericordia iustificatur. credens igitur, qui ad Christum conuertitur, non iudicatur. Si quis verò non est credens, & iste non iudicatur à Christo: iam enim ille iudicatus est, seu sententia lata condemnatus, & morti adiudicatus æternæ, etiamsi Christus non venisset. Explico, in Adam omnes peccauimus, nascimur omnes peccatores, Deus à principio tulit mortis sententiam contra omnes peccatores, quãuis nondum sit, contra omnes executioni mandata; misit filium, vt eos, qui crederent in eum, saluos faceret. iam aliqui credunt, aliqui non, qui credunt, à sententia lata liberãtur, & ex misericordia Dei eis peccata condonantur; qui verò non credunt, Christus veniens non fert sententiam contra eos; iã enim lata est à principio. Ac si diceret Christus; Ego veniẽs in mundũ, inueni omnes homines sub æternæ mortis sententia lata à Deo: veni, vt qui in me crederent, salui fierent, qui verò non, sub veteri damnatione manerẽt: qui ergo credunt non iudicantur, immo à sententia damnationis lata liberantur: qui verò non credunt, à me non damnantur, nec contra eos sententiam statuo, quia iam lata est, sed ipsi volunt sub sententia, & mortis iudicio permanere. Hæc eadem inferius apertioribus verbis dicuntur; cùm in huius capitis fine dicitur; Qui incredulus est filio, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum. & cap. 5. Qui credit in me, in iudicium non venit, sed transit de morte ad vitam: perpende verba, *Manet ira Dei, & transit de morte*, quasi diceret; non meo aduentu factus est filius iræ, nec sub morte: iam enim ipse homo in tali erat statu, & ego veni vt eum liberarem; non igitur missus sum, vt iudicem mundum. Hoc ad Coloss. 2. Paulus optimè exposuit; Donans, inquit, vobis omnia delicta, delens, quod aduersus nos erat, chirographum decreti, quod erat contrarium nobis. Omnes sub hoc chirographo eramus: qui crediderunt, condonationem acceperunt; qui non crediderunt, sub eo manserunt. Exemplum sit, serpens ille æneus, qui omnibus morsu serpentũ tactis in se aspicientibus, erat ad salutẽ propositus; qui aspiciebant, sanabantur; qui secus, moriebantur. non ꝙ serpẽs æneus occideret eos, sed quia ipsi iam causam mortis habebãt, & remedio vti noluerũt. Hoc est, ꝙ dicit, *Iam iudicatus est*, id est, iam sentẽtiæ damnationis est ipse subiectus, & adiudicatus: *Quia non credit in nomine vnigeniti filij Dei*, id est, quia non accipit salutis remediũ, per quod ab illa sententia mortis liberaretur. Aug. tract. 12. ponit exemplum de medicõ propter medicum, quasi venerit, vt illi moriantur; sed propter infirmitatem, quam ipsi contraxerunt, & per medicum sanari noluerunt. Hanc expositionem significare videtur Irenæus lib. 5. cap. 27.

Primo gratia datur gratis, & ſine merito recipientis.

Explicat quomodo nõ credens iam ſit iudicatus.

Exemplo manifeſtatur doctrina.

ANNOTATIO XXVII.

LOCVS expositus difficultatem multis ingessit. Aug. lib. de agone Christi cap. 27. & Hilar. in illud Psal. 1. Non resurgunt impij in iudicio, aliquos referũt his verbis deceptos, negasse diem iudicij vniuersalis futurum. dicebant enim; si credentes non iudicantur, nõ credentes aũt iam iudicati sunt, nemo igitur supereſt iudicandus. Variè ad hoc sacri doctores respõderunt. Hilar. loco citato, per credẽtes, pios, per nõ credentes, impios intelligendos affirmat; horum, neutros iudicari dicit: at supereſſe alios medios inter impios & pios, qui credũt cũ pijs, sed malè viuunt cũ impijs, & hos iudicãdos in vltimo iudicio affirmat: probat autem id ex sequentibus verbis, *Hoc est autem iudicium, quia lux venit in mundũ*, &c. quę verba censet dicta, vt qui sint iudicandi, significẽtur. Augustin. loco citato aliter respondet; Fatetur enim esse iudicandos non credentes, verba autem hæc, *Iam iudicatus est*, dicit more prophetico esse dicta. Solent enim ad rei certitudinem significandam, prophetę futura prędicere tanquam præterita; sic factum cernet in præsenti; Vt enim certissima damnatio non credentium significetur, dicit, Iam iudicatus, id est, iam damnatus est. Alij Doctores aliter respondent; distinguunt enim duos actus iudicandi; quorum vnus est discussionis, quo causa discutitur, & examinatur; alter est, quo facta discussione sententia fertur: iudicare igitur dupliciter contingit, aut discutiendo, aut sententiam ferendo: negant ergo iudicio discussionis esse impios iudicãdos in vltimo die. Nam eo ipso, quod non credunt, causa eorum iniqua est, & damnationi obnoxia; ideoque iudicati iam sunt: tamen iudicandos affirmant iudicio sententiæ, quia sententia cõtra eos feretur damnationis. Hæc doctrina est Basil. hom. in Psal. 1. in illud, Non resurgunt impij in iudicio. Non, inquit, veniunt, vt conuincantur, sed vt ferant damnationẽ. Eadem est doctrina Ambro. serm. 20. in Psal. 118. vers. 2. vbi eadem verba Psal. 1. eodem exponit modo; & demum latius persequitur Greg. lib. 26. mora. c. 20. & forsan de hoc iudicio discussionis loquebatur Hil. quãdo pios, & impios iudicandos negauit. Hier. super illa verba Iere. 25. (Iudiciũ Domini cum gentibus) hunc locum

Traditur diuerſe eiuſdẽ loci Patrum expoſitiones.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Confirmatur doctrina Hieronymi.

cum Ioan. adducit, & exponit: dicit enim, Iudicium Domini cum gentibus, id est, infidelibus, quia non omnes æqualia habent demerita (nam non credentium quidam minus, quidam plus peccauerunt) iudicio ergo opus est, & discussione, vt quantum vniuscuiusque sit demeritum pateat; & hac ratione iudicandas dicit gentes, vt diuersis afficiantur supplicijs; at quantum ad damnationem ipsam, an dānandę sint nec ne, iudicio non indigent, quia eo quòd non credūt, iudicatæ sunt; & sic Ioannem exponit. Quæ doctrina Hieronymi est vera, & per eam iunt exponendæ, & limitandæ Doctorum citatæ sententiæ. Iudicio enim discussionis etiam impij sunt iudicandi, vt quanto vnusquisque sit dignus supplicio, appareat omnibus: sicut & merita piorum indigent discussione; tamen impij non indigent discussione in hoc, an dānandi sint, quia eo ipso, quod non credunt, causam damnationis habent. Chrisost. hom. 27. aliter expo

Christus expositionem Hilarij refellit.

nit, eiusque existimo legitimam huius loci ex positionem, nempe, sicut qui homicidium committit, iam iudicatus dicitur, quia lege lata contra homicidas morti est addictus, cuius nondum sententia iudicis lata sit; ita qui non credit, causam ih se damnationis habet, & legi dānationis subiectus est, propter peccatum, quo detinetur, & propterea iudicatus dicitur; sententia tamen adhuc non est lata vsque ad alterius seculi iudicium. Iudicabuntur ergo non credentes in vltimo iudicio, quia mortis sententiam à iudice latam sustinebunt, quamuis à diuina lege iam sint iudicati, & morti addicti; ob idque dicitur, qui non credit iam iudicatus est: nam duplex iudicium est, nempe legis, & iudicis. Nomine autem non credentium hi intelliguntur, qui vel non credunt, vel non, vt credendum est, credunt; quæ re comprehenduntur hic qui fidem habent, sed mortuam sine operibus: hi enim ad Adam veterem adhuc pertinent.

Hoc est autem iudicium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quàm lucem.

COMMENTARIVS.

DECLARAT qua ratione, qui non credit iudicatus & damnatus est, *hoc*, inquit, *est iudicium*, id est, hæc est forma, & ratio, qua iudicatus, & damnatus dicitur, quia venit lux in mundum, & multi elegerunt potius in suis tenebris permanere, quàm lucem recipere. erant ipsi in tenebris, propterea que iudicati, & damnationi adscripti. lux enim non attulit tenebras, sed homines in eis inuenit: venit autem vt fugatis tenebris, vitæ lumen communicaret, quod recipere nolentes in suis potius tenebris manere elegerunt: propterea damnati iam, & iudicio adscripti dicuntur: non quod eos lux damnationi adscripserit, vel adiudicarit; sed quòd ipsimet sese à damnatione eripi, & lumen recipere noluerint. Christus hic lux est. Ioan. 12. Ego lux veni in mundum, vt omnis, qui credit in me, in tenebris nō maneat. Nota quàm verè dictū sit, Christum ad saluandum venisse, non ad damnandum; nam lux venit sponte sua, nemo suo merito obtinuit, nemo sua potestate attulit, aut sua diligentia inuenit, vt Chryso. hom. 27. rectè annotat. Rursus, *Dilexerunt homines tenebras*, liberum illis erat lumen recipere, oblata est lux hominibus; at ipsi dilexerunt tenebras, nempe Dei ignorationem, & errores, in quibus erant. hæc est ratio & causa, propter quam damnatus dicitur, qui non credit.

ANNOTATIO XXIIX.

De quibus intelligēda sint proximæ verba, de fidelibus, an de infidelibus.

HILAR. in illud Psal. 1. Non resurgunt impij in iudicio, hunc locum multo aliter exponit; nempe de credentibus, qui dilexerunt quidem lucem & Christum, sed magis tenebras, & vitia. & hi iudicandi sunt. In hoc ergo contextu iuxta hanc expositionem, vt supra etiam meminimus, tres distinguuntur ordines. Primus piorum credentium in Christum; secundus impiorum non credentium, illi dicti sunt non iudicari, hi verò iam iudicati; tertius supereſt ordo eorum, qui credunt cum pijs, & malè viuunt cum impijs, & hi iudicandi sunt: & hunc esse horum verborum sensum affirmat, sic exponens, *Hoc est iudicium*, id est iudicium fiet in his, qui dilexerunt magis tenebras, quàm lucem; dilexerunt quidem lucem, sed magis tenebras, & hi sunt fideles peccatores. Ambro. in eundem locum Psalmi hanc refert expositionem, & non probat; sed asserit hunc locum ad non credentes referri, de quibus dictum est, iam iudicati sunt. connexa enim sunt hæc verba præcedentibus, vti expositimus in commentario. Cyril. lib. 2. cap. 54. & Chryso. hom. 27. cum Ambro. de non credentibus seu infidelibus hunc locum etiam exponunt. similiter & Cypri. lib. 1. contra Iudęos cap. 7. & lib. 3. ad Quirinum cap. 31. at Gloss. interlin. Hilario accedere videtur: exponit enim per tenebras vitia & peccata. Sed re vera hæc expositio Hilarij nō potest sine magna verborum violētia defendi. Si enim per tenebras exponamus, vitia & peccata, quæ credentes magis dilexerūt, verba

verba sequentia accommodari non possunt: A
nam causa, cur magis tenebras dilexerint, affertur illa; *quia opera eorum mala erant*: esset autem causa eadem cū eo, cuius exprimitur causa: Dilexerunt vitia, quia opera eorū erant vitia, & peccata; oportet ergo per tenebras, ignorantiā Dei & veritatis, intelligamus, quæ infidelitas est, quam sequi maluerūt infideles: quia opera eorum mala erant: ne autem talia opera detegerentur per veritatem, vti paulo inferius exponemus, lumen lucis huius recipere noluerūt. Addo his, nunquam in scriptura vitia & peccata tenebras vocari. Tenebræ enim B
in scriptura, aut Dei ignorationē, quę infidelitas est; aut ipsū infidelē significant. 1. Pet. 1. Qui vos de tenebris vocauit in admirabile lumen suum; id est de errore, infidelitate, & Dei ignoratione. & Ephes. 5. Eratis aliquādo tenebræ, id est homines sine Dei cognitione. nunquam peccata dicūtur tenebræ, sed opera tenebrarū, & etiam si peccata tenebrę dici possint, in hoc tamen loco non possunt talem habere significationem, propter causam expositam. Diligere ergo plus tenebras, quàm lucem, est preponere Dei ignorationem & errorem, veritatis cognitioni, & fidei, quam Christus, lux mundum illuminans, docuit. Hic igitur locus Ioannis de infidelibus intelligitur. C

Qua ratione infideles dilexerint magis tenebras quā lucem.

Sed ex hoc difficilis suboritur dubitatio; Qua scilicet ratione infideles dici possint diligere magis tenebras, & errorem, quàm veritatem. Nam nemo infidelium putat se esse in tenebris, sed veritatem existimat esse, quod credit; nec Christi doctrinā cognoscit esse lucem. Respondeo ita esse. non enim locus hic sic intelligendus est, quasi infidelis cognoscat doctrinam Christi esse verā, & lucē, nolitq; eā recipere; suum aūt errorē cognoscat esse errorē, & velit in eo manere, sicut fit in luce, & tenebris sensibilibus. Multi enim fugiunt lucē, & tenebras eligunt, cognoscentes tenebras & lucem: non sic infidelibus fit; sed dicuntur D
diligere tenebras magis quàm lucem, quia potuerunt facilè suum errorem cognoscere, & in veritatis venire notitiam; noluerūt tamen inquirere, & attendere. Sunt enim multi, qui timentes conscientiæ scrupulū, ne, si aliquid verum credāt, prohibeātur id retinere, quod diligunt, hi veritatem nolunt inquirere, nec oblatam aduertere. Eorum igitur ignoratio culpabilis est, & affectata. Scire autem dicuntur quia scire potuerunt, & debuerūt. qua ratione dicitur Ioan. 7. Et me scitis, & vnde sim scitis. cùm tamen postea cap. 8. dicatur, Neque me scitis. Scire dicti sunt, quia scire potuerūt. Hoc est ergo diligere tenebras, potius quam lucē; quia potuerunt cognoscere se esse in tenebris, & lucem esse Christi doctrinam, & tamen noluerunt: ne si cognoscerēt, opera, quæ diligebant, iniqua, & mala esse intelligerent, & à veritate redarguerentur. Hic est sensus horum verborum, & sic al sequentium, quæ cum his connexa sunt. Ità euenit Iudæis incredulis, & multis gentibus infidelibus, quæ maluerunt suis prauis operibus inhærere, & ne malè se agere à propria conscientia & ab alijs etiam conuincerentur, nec veritatis fidem inquirere, nec oblatam recipere voluerunt: Nam fides non inducit necessariò ad assensum audientes, nisi adsit voluntatis affectus inclinans intellectum. Adhuc tamen aduertendum est, multò aliter gentiles, quàm Iudæos se habuisse: Gentes enim erant prius in tenebris infidelitatis, & nolentes recipere lucem fidei, manserunt in tenebris, in quibus erant: at Iudæi ante Christi aduentum non erant in tenebris, quia fidem habebant: at dum noluerunt recipere Christum, fides conuersa est in tenebras, & in eis manere voluerunt: in quas non à Christo, sed à seipsis coniecti sunt, nolentes adhærere Christo, & sententiæ damnationis rei effecti sunt: quod in sequenti annotatione magis explicatur.

Erant enim eorū mala opera: omnis enim, qui malè agit, odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius.

COMMENTARIVS.

REM difficilem creditu visus est sibi Christus dixisse. nam tenebræ suā natura non diliguntur, maximè lucis collatione: priuatio enim est non esse, hoc autem per se nemo diligit; propterea causam dominus adiungit, & explicat, qua ratione tenebrę non solùm dilectę, sed etiam magis, quàm lux ipsa amatæ sint: causa ergo est, quia opera hominum mala erant; qui autem mala agit, odit lucem, & non venit ad eam: non propter ipsam lucē, sed quia lux opera mala reuelat, & manifestat, vnde argui, & reprehendi possint: odio ergo habetur lux, propter reprehensionem, quæ sequitur ex lucis effectu: sic etiam tenebræ, nō propter se diliguntur, sed quia operiunt mala opera, ne videantur, & redarguantur: qui ergo mala agit, lucem odit & fugit, & tenebras diligit, neutrum propter se; sed propter mala opera quæ facit, dum ea non argui, sed celari, & occultari cupit. Verba hæc sunt similitudo lucis corporeæ ad lumen fidei, & veritatis Christi. Vt enim qui malè agit, lucem sensibilem fugit, & tenebras ne videatur quærit; sic, qui mala opera et-

Diligūtur tenebræ, quia opera mala occultant.

Universidad de Deusto
Biblioteca

iam occulta, quantum ad sensum, faciunt, fugiunt lumen veritatis intesnum, quòd talia opera manifestat, & arguit. Qui malè agit, eum lucem odisse intellige, in quantum male agit. nam aliqui malè agentes lucem quærunt, non, vt malum cernatur, sed quia inde lucrum, aut gloriam quærunt. Hic est sensus. Qua autem ratione hoc sit intelligendum, in annotatione præcedenti explicuimus. affectus enim hominum vitijs inhærens, & ea relinquere recusans, impedit, ne intellectus fidei veritati assentiat, & manuik homo credere, quod eius malefacta excusęt, quàm quod condemnet; cùm re vera quod condemnat, veritas sit, quod excusat, ignoratio: quamuis autem homo ipse non intelligat, tamen potuit & habuit vnde discerneret, si malo affectu impeditus non fuisset.

ANNOTATIO XXIX.

Qua ratione impij, quia eorum opera mala erant, non venerint ad lucem.

CHRYSOST. homil. 27. dubitationem circa rationem positam affert, nempe, non venerunt ad lucem, sed magis dilexerunt tenebras, quia erant opera illorum mala: potius hæc ratio videtur causa, cur venirent: Nam si lux ad damnandum venisset, tunc iusta causa, cur ad lucem non venerint, allata videretur; quia opera mala erant eorum: damnari enim timebant; at cùm lux ad saluandum venerit: potius causa veniendi est, quia opera eorum mala erant. Addamus exemplum, si quis diceret; Serpentem æneum multi noluerunt aspicere, quia morsu serpentum affecti erant, non rectam videretur causam assignare: quia potius causa hæc est, vt aspicerent, quia serpens ille non ad nocendum, sed ad saluandum exaltatus est. Similiter si quis diceret: noluerũt venire ad medicum, quia infirmi erant, potius enim infirmitas causa est veniendi. Respondet Chrysost. non esse hæc verba intelligenda de his, qui tantùm peccata, & mala opera habebant: ibi namque potius ad lucem veniebant, vt sanarentur: sed de his, qui talia opera amabant, nec ab eis se auertere, sed potiùs perseuerare cupiebãt, illorum vtilitate, aut delectatione tracti. hi sunt, qui noluerunt veritatem Euangelij recipere, neab ea redarguerentur, & talia opera repudiare vt improba compellerẽtur: ob id non dicit Dominus, qui malè egit, odit lucem, sed qui malè agit, insinuans affectum peccati potius quàm peccatum; & exemplum est non solùm de præterito, sed etiam de futuro, nempe qui malè vult agere, lucem fugit, & tenebras quærit. Multi erant Gentiles, quibus ebrietas, carnis peccata, & alia iniqua placebant, quæ in sua secta erronea illis licebant: tamen Euangelica veritate damnabantur: noluerunt hi Euangelium recipere, vt rectè dicit Cyrill. lib. 2. cap. 55. ne lux Euangelica malam eis induceret conscientiam eorum, quæ placebant, & licere existimabant: Mala enim conscientia accusatrix est, & quietem perturbat, quam in suis illis operibus, quibus delectabantur, habebant. quòd etiam notat Chrysost. libr. 3. contra vituperatores vitæ monasticæ. Similiter lex, & veritas Christi pœnas comminatur æternas, talium operum auctoribus. Multas enim circumstantias, & multa opera damnat Euangelium, quæ sine fide reputantur bona: Propterea homines erga hæc affecti, inhærere suis opinionibus re ipsa falsis, putatis tamen ab illis veris, maluerunt, quàm veritatem Christi recipere. Quod Christus Ioan. 7. apertè docuit, dicens, Me odit mundus, quia ego testimonium perhibeo de illo, quia opera eius mala sunt: hoc etiam Iudæis, de quibus ista sententia præcipuè dicta est, competit: Volentes enim sua mala opera continuare, noluerunt Christum recipere, quod Ioan. 5. dicitur: Quomodo potestis credere, qui gloriam ab inuicem capitis? ambitio enim, auaritiaque eos retraxit à fide Christi recipienda. Locus igitur iste ex his, & ex illis, quæ paulo superius dicta sunt, patefactus videtur.

Mouet alteram dubitationem loco allegato Chrysost. qua ratione dictum sit, Erant opera, scilicet infidelium, mala; nam inter eos multi inuenti sunt modesti, temperati, iusti, & alijs insignes virtutibus. multa adhoc respondet Chrysostomus. sed, quia ad loci huius intelligentiam non pertinent, relinquimus; non enim loci præsentis est discutere, an omnia opera infidelium sint peccata, an vero sint aliqua opera, quæ honesti rationem tale habeant, vt dici possint bona moraliter. dabitur occasio forsan alibi hoc discutiendi. pro intelligentia autem loci huius ea disputatio necessaria non est: Nam Christus solùm dicit multos non credidisse, quia opera mala eorum erant, non quòd omnia opera erant mala: satis erat aliqua mala esse, quæ placebant, quæ relinquere nolentes, elegerunt in sua manere infidelitate, ne talium operum malam conscientiam ex veritatis cognitione habentes, à propria arguerentur, & perturbarentur ratione. Præterea, quia Christus non tantùm loquitur de ijs, qui prius infideles erant, sed etiam de Iudæis, qui fidem habebant, & propter mala opera increduli facti sunt, seque in tenebras abdiderunt, vti superius diximus.

Qui autem

Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta.

COMMENTARIVS.

ALTERAM partem similitudinis ponit, quæ priori opposita est. Qui mala facit opera, tenebras diligit; at verò qui bona, ad lucem venit, quia per lucem non arguuntur eius opera, sed manifestantur esse secundum Deum, siue secundũ Dei legem facta. hoc autem non est arguendum, sed laude dignum.

Quid veritatis nomine significetur.

Veritatem hoc in loco, legem iustitiæ & rectitudinis vocat. Lex enim recta & iusta, veritas dicitur. Psal. 118. Lex tua veritas, & omnia mandata tua veritas. Facere ergo veritatem, est operari secundum legem iustitiæ, rectitudinis & honestatis.

Opera in Deo facta dicuntur, quæ secundum Deum fiunt.

In Deo facta opera dicit, non quòd Dei virtute opera sint facta: licet enim id verum sit, tamen ad præsentem locum non facit: sed in Deo facta opera sunt, quæ secundum Deum, & diuinæ voluntati, & legi cõformia sunt. hæc enim phrasis est scripturæ, & præpositio (in) illem etiam habet significationem. 1. Corint. 7. Nubat in Domino, id est, secundum Domini voluntatem, & legẽ. Psal. 110. Facta in veritate & æquitate, id est, secundum veritatẽ. Psal. 118. Qui ambulat in lege Domini, id est, secundum legem. Lux enim opus bonum iuxtà diuinum præceptum, & legem esse factum ostendit. Attende rursus non esse sensum, Qui bona facit, eum venire ad lucem, vt opera eius manifestentur esse rectè, & secundum legem Dei facta, sed est sensus; Qui bene vult operari, venit ad lucem, vt per eam cognoscat opera sua rectè, & secundum Deum esse facta: ita experientia docet eos, qui bene agere student, libenter amplecti doctrinam veritatis, per quam intelligant se rectè, & secundum Deum operari. Christi enim doctrina, quæ mala, quæue bona sint opera, & quæ secundum Dei voluntatem, quæ vera contra eandem sint, perfectè tradit: ne ergo intelligas hæc verba de operibus bonis iam factis, sed de faciendis; cùm facere veritatem dicantur, qui studeant, & desiderant æqua instaque facere.

ANNOTATIO XXX.

Quid Aug. intelligat per opera in Deo facta.

AVGVSTINVS tract. 12. illud, *In Deo esse facta*, exponit ita, vt idem significet, ac virtute Dei esse facta. hanc enim præpositio *in*, habet in scriptura significationem. Philip. 4. Omnia possum in eo, qui me cõfortat: sunt multa huiusmodi testimonia, cõtentiunt huic expositioni multi ex recentioribus, ea tamen difficilè accommodari potest. Non enim lux quæritur veritatis, vt cognoscat homo, se Dei virtute opera facere; sed vt sciat, quomodo bene, & secundum Deum operari debeat. hoc enim est, quod Dominus significare intẽdit his verbis, ideo quę diximus in commẽtario magis conueniunt: quibus Euthymius suffragatur. Idem Augustinus dignam considerationedubitationẽ proponit. nam ex præcedentibus verbis deducitur, aliquos ante Christi fidem bona opera, & in Deo facta habuisse: dicuntur enim venisse ad lucem Christi, vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta: difficile autem est in infidelibus, & peccatoribus hæc bona opera inuenire ante lucem Christi, & fidem eius. Multum laborat Aug. in hoc nodo soluendo, explicatius tamẽ eius sententia sic potest exponi. Christi lumine suę doctrinę illuxit peccatoribus, horum aliqui ex illa doctrina noui erunt opera sua mala esse, & iniqua; sed quia diligebant ea, & eis inhærere cupiebant, lucem non receperunt: & hi dicuntur tenebras dilexisse, magis quàm lucẽ. Alij peccatores noscentes mala sua opera, & peccata, noluerunt in eis perseuerare, sed dolentes de eis venerunt ad lucem Christi. Ecce nemo iustus inuentus est, sed omnes peccatores: tamen magnum est inter eos discrimen; illi enim per lucem Christi se malè agere intelligentes, lucem spreuerunt, quia in suis malis operibus perseuerare voluerunt; hi verò, quia per lucem se malè agere cognouerunt, non spreuerunt lucem, sed potius ad eã venerunt: hi dicuntur facere veritatẽ, non quod fecerint, sed quia incipiũt eã facere. lux manifestat opera facta in Deo, nõ illa, quę fecerãt, quia peccata erãt: sed hãc peccatorũ displicentiam, quæ est veritatis initium in virtute lucis factum. Si enim Deus sua virtute non iuuisset, non venissent ad lucem, nec eis peccata cognita displicuissent.

An inter infideles reperiãtur opera in Deo facta.

Augustini sententia quatenus vera sit expendi-tur.

Hæc est sententia, quam Augustinus proponit, quæ videtur aliqua ex parte dura: nam expo. nit facere veritatem eum dici, cui displicet peccatum; quia displicentia initium est bonorum operum, & ad veritatem pertinet. præterea de hac ipsa displicentia exponit verbum, vt manifesteturr, quod in Deo sint facta; cùm re vera Dominus loquatur de operibus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

non de initio operum, quanquam aliqua ex parte expositio quandam habet conformitatem cum nostra. Legitimus ergo sensus horũ verborum hic mihi videtur; vt sicut quando dictum est, *Qui malè agit, odit lucem*, non de præterito intelligitur, sed de eo, qui volũtatem habet malè agendi, siue perseuerandi in actionibus iniquis, vel noua mala committendi, hic enim non venit ad lucem, & in apertum, ne mala manifestã habeant reprehensionem: sic nũc dicitur facere veritatẽ de futuro, nempe qui studet, & vult bene facere, & secundum legem rectitudinis & iustitiæ operari, venit ad lucem, vt cognoscat se rectè, & secundum Deum operari: quasi dictũ esset, qui vult malè facere, fugit lucem, qui verò bene, venit potius ad lucem, vt in ea videat & cognoscat, qua ratione rectè & secundum Deum operetur. Fateor hanc voluntatem, qua quis vult æquo seruire, & amplectitur lucem, esse à Deo, sed non hanc voluntatem significat opera facta in Deo, sed potius quæ post lucem acceptam fiunt: illud enim præteritum non significat, quod facta sint ante lucem, vt Cyril. lib. 2. cap. 56. exponit, sed quod lucem amplectitur vt per eam, quæ operatus fuerit, rectè esse facta cognoscat. & hic est sensus horum verborum verus & legitimus. De historia Nicodemi nihil aliud Euangelista narrat, quamuis verisimile sit eum aliqua respondisse; ex alijs autem locis eum credidisse habemus.

Post hæc venit Iesus, & discipuli eius in Iudæam terram.

COMMENTARIVS.

POST colloquium cum Nicodemo habitum, quod Hierosolymis contigisse credo, Iesus cum suis discipulis in territoriũ aliud Iudææ se trãstulit.

ANNOTATIO XXXI.

An Nicodemus Christũ Hierosolymis inuenerit.

QVAE in præcedenti narrantur historia, in Galilæa fuisse facta, deducunt aliqui ex his verbis: nam dicitur post hæc venisse Christum in Iudæam, ergo hæc quæ proximè dicta sunt, non fuerunt acta in Iudæa, sed in Galilæa. sed aduertendum est, non dici in Iudæam, sed, *in Iudæam terram* venisse, vt significetur fuisse in Iudæa, & vt existimo in Hierusalem, vbi colloquium cum Nicodemo habitum est, & inde venisse in terram, id est, territorium Iudææ: vocabulum enim Græcum in ea aliquando accipitur significatione. moueor multum ad id asserendum, quod cùm à Galilæa in Iudæam venit, nunquã dictum est, in Iudæam terram, sed tantùm in Iudæam, immo fere semper ascẽdisse dicitur; at in hoc tantùm loco dictũ est, *in Iudæam terram*, quasi ex vno in alium locũ Iudææ se trãstulerit. Illud autem improbabile est, quod sine vlla auctoritate aliqui nostri temporis fingunt, post colloquiũ videlicet cum Nicodemo venisse in Galilæam, & iterũ ascendisse in Iudæam, vbi factum est, quod modò narratur: sed hoc non probant; immo ex textu contrarium colligimus; nam dicitur, *Post hæc*, id est, post colloquium cum Nicodemo venit in terram Iudææ.

Et illic morabatur cum eis, & baptizabat.

COMMENTARIVS.

COMMORATVS dicitur in Iudæa terra, quia multis ibi mansit diebus, vbi sui Baptismi fecit initium. Baptizasse autem dicitur, non quod ipse per se baptizasset: nam in capite sequenti, neminem baptizasse dicitur. hic tamen baptizasse narratur per discipulos suos: & non sine causa Euangelista Christum baptizasse dicit, sed vt significaret, iam Christum exercuisse suum baptismum: si autem diceret baptizasse discipulos, Baptismum Ioannis aliquis existimaret eos contulisse; vt ergo significaret Christum instituisse Baptismum suum, ipsiusque præcepto vsum eius cæpisse, quamuis per discipulos Baptismus ministraretur, Christum tamen baptizasse dicit.

ANNOTATIO XXXII.

An Christus ceperit hoc loco baptizare in aqua & Spiritu sancto.

CHRYSO. ho. 28. existimat, hunc baptismũ, quo Christus per discipulos baptizabat, esse eundem cum Ioannis baptismo in aqua tantùm, non in Spiritu, motus illo Ioan. 7. Nondum erat Spiritus datus, quia nondum erat Iesus glorificatus: at contrarium tenent Cyril. lib. 2. cap. 17. & August. tract. 5. & 13. in Ioan. & re vera ita est tenendum. Si enim esset Baptismus Ioannis, non erat, cur fieret contentio inter Iudæos, & Ioannis discipulos de baptismo; nec erat, cur discipuli eum apud Ioannem detulissent, quod baptizaret: nec Ioannes respondisset; Nemo potest accipere quicquam, nisi quod datũ est desuper ei, quasi baptismum Christi suo præferens. Et ita conueniens fuit, vt proprium tunc Christus haberet Baptismum; & sic à Ioannis distingueretur. Locus autem Ioannis non est contra hanc veritatem: nam ibi agitur de visibili Spiritus sancti missione sub iguis specie, qualis in discipulos venit: inuisibili enim missione in Spiritu, & per gratiam multò ante Spiritus Sanctus datus est: nam post resurrectionem & ante ascensionem dictum est; Accipite Spiritum sanctum: Baptismus ergo hic non erat Baptismus Ioannis in aqua in pœnitentiam, sed in aqua, & Spiritu inuisibili per gratiam, & in nomine Christi collatus.

Erat autem & Ioannes baptizans in Aenon iuxta Salim, quia aquæ multæ erant ibi.

COMMENTARIVS.

CEDEBAT Ioannes Christo, minor maiori, eius enim baptismum præsentem intelligens, à Iordane recessit, vbi primùm baptizabat, qui locus erat nobilior & celebrior, & in locum minus celebrem secessit, vbi etiam erat copia aquæ, vt commodè baptismum ministrare posset. Locus autem erat Aenon iuxta Salim, nomina hæc duarum vrbium sunt. Aenon oppidũ est quatuor miliaribus distans à Sichen ciuitate, à multitudine aquarum sic dictũ. nam יְנוֹן Aena nubem apud Hebræos significat; sed quia, vt ex Ezech. 47. cõstat, est alterum Aenõ terminus Damasci, quod Hasen Aenon dicitur; id est, atrium Aenon. additum est ab Euangelista, *iuxta Salim*, vt ab hoc distingueret oppidum, in quo Ioannes baptizabat.

Quotus quæque ciuitas fuerit.

ANNOTATIO XXXIII.

HIERON. in Epist. quadam ad Euagrium, hanc Salim eam esse ciuitatem affirmat, quæ Gen. 33. dicitur Salem, & quam Iacob transijsse dicitur, quæ erat vrbs Sichimorum in terra Chanaan; nec refert, inquit, vtrum Salem, an Salim dicatur, vocalibus enim Hebræi non vtuntur, vnde facilè variari possunt. Aliqui Salem putant esse, quę postea Hierusalem dicta est, sed Hieronymus id non recipit. Ambro. in enarra. Psal. 27. ex nominum horum Aenon, & Salim significationibus, quædam mysteria contemplatur: quæ ad literalem nostram intelligentiam facere non videntur.

Et veniebant, & baptizabantur; nondum enim fuerat Ioannes missus in carcerem.

COMMENTARIVS.

ETIAM baptizante Christo adhuc Ioannes baptizat, & ad eum populi veniunt: nec à baptizando destitit, quousque in carcerẽ missus est. hoc enim illa particula, *Nondum*, significat, vt notat Chrysost. hom. 28. Diuino autem factum est consilio, vt incipiente Christi baptismo, Ioannis baptismus non omnino cessaret, sed expectaret carcerem, ne in Christum populi insurgerent, rati ipsius causa Ioannem non baptizare. Voluit enim Dominus id potius Herodi adscribi, ne ante tempus persecutio oriretur. Simul etiam, quia hoc suo facto Ioannes Baptismum Christi probabat, & suo excellentiorem cõfitebatur. Si enim à celebri loco, in quo baptizabat, non amplius baptizans recederet, existimassent omnes eum loco cessisse, quia baptizare noluit, aliter nõ cessurus; at dum cedit loco, & in alium minus celebrem baptizãdi causa se trãsfert, apertè baptismum Christi approbat, & vt excellentiorem confirmat.

Quare Ioannes baptizauerit etiam postquã baptismũ ceperat.

Facta est autem quæstio ex discipulis Ioanniscum Iudæis de purificatione.

DIscipuli Ioannis nõ tam zelo virtutis, quàm ambitione quadã magistri gloriam & simul suam quęrentes, dum vident plures Iudęos ad Christi, quã ad Ioannis baptismũ cõcurrere, & præferri baptismũ eius baptismo magistri; cũ Iudæis cõtendunt, & quæstio orta est inter Iudæos à Christo baptizatos, & Ioãnis discipulos de purificatione, id est, de baptismo. Discipuli. n. baptismũ Ioãnis nobiliorem baptismo Christi, & illũ, non hunc suscipiendũ esse cõtendebant, Iudæi verò contrariũ defendebant. Rectius aũt hæc verba superioribus cõnectuntur in Græco textu, in quo nõ legimus. *Facta est autẽ*, sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

Facta est igitur, vt quod superius legimus, nempe Ioannē cessisse loco celebrio ri, occasionem fuisse huius contentionis significaret Euangelista. Cùm enim Ioannem à loco recessisse, & ad Christi baptismū plures concurrere viderēt, ecce tibi statim exorta contentio. Solent aliquādo hę inter spirituales homines cōtentiones existere, miscenturque profana diuinis, quæ sunt valde periculosa, coque magis, quo zelo virtutis occultari facilius possunt: quales etiam postea inter baptizatos à Christo non propter baptismum, quia vnus erat, sed propter baptizantes ministros obortas lites, acriter reprehendit Paulus 1. Corinth. 3. permittit autem Deus mala, vt bona eueniant. Ex hac enim contentione duo bona consecuta sunt; alterum quod Iudæi confirmati sunt magis in Christi baptismo: quod enim oppugnantibus alijs, defenditur, constantius tenetur: alterum quia hac occasione egregium, & insigne de Christo tulit Ioannes testimonium, quo & discipuli eius, & omnes alij Christo magis adhęserunt, & veritas manifestata est, quod paulo post exponemus. vn de rectè Cyrillus lib. 2. capite 59. dicit. Hanc contentionem diuina factam dispensatione contenderim. hinc enim excitatus ad longum, & exquisitum de Christo sermonem Baptista, quanta sit inter baptismum & baptismum differentia, planè ostendit.

Duo bona ex hac contentione sunt orta.

ANNOTATIO XXXIV.

Quid nomine purificationis sit intelligendum.

CYRIL. lib. 2. cap. 38. aliter hunc locum exponit. per hanc enim purificationem aspersiones, quæ secundum legem fiebant ad purificandum intelligit: dum enim Ioannis discipuli, inquit, baptismum Ioannis illis purificationibus meliorem esse contendebant; Iudæi autem non valentes se defendere à discipulis Ioannis, qui iā sublimiores quā Pharisęi videbātur, & baptismū legalibus purificationibus pręponebant, Christi baptismū laudib' efferre cæperunt; non quidē quia ita sentirent, & ex animo id facerent, sed ad Ioannis depressionem, vt depressis, confusisque Ioannis discipulis, victores ipsi viderentur, ita exponit hunc locum Cyrillus. At Chrysostomus homil. 28. contentionem hanc de ipso baptismo interpretatur, & Iudęos examinat, Christi baptismum prætulisse affirmans. idem Euthym. & ita mihi quoque visum est in commentario. Quod autem dicitur, contentionem ortam esse de purificatione, id significat cōtentionē scilicet esse, vtra maior, & pfectior esset purificatio, baptismi Christi an Ioannis: de effectu aūt contendūt. per hunc. n. baptismi excellentia cognoscitur, vt melior is sit, qui maiorem purificandi vim habet.

Et venerunt ad Ioannem, & dixerunt ei.

COMMENTARIVS.

NON est dubium, quin discipuli Ioānis Baptistæ ad ipsum venerint, postquà contra Iudæos prævalere non potuerunt. existimabant enim quòd Christus baptizaret, pluresque ad eum concurrerent, ægrè laturum magistrum, facturumque, aut dicturum aliquid, quo suam opinionē fortius tueri possent: Non solùm autem nihil inde consecuti sunt, sed contrarium potius eis euenit; nam magister Iudæos defendit, & contra discipulos sententiam tulit. Re vera autem quamuis sententia desiderio, & opinioni eorū tunc contraria fuerit, eorum tamen saluti fuit valde conueniens: Nam fidei veritatem ignorantibus manifestauit, & quod iustum erat, iniquam habentibus causam ostendit. cuius testimonium tanto certius, & credibilius erat, quanto causa hæc magis ad ipsum spectabat: de eius enim baptismo erat contentio, & in causa propria contra se humiliter quidem, sed verè iudicauit.

Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum.

VERBA discipulorum ad Ioannem, indignationis & irritamenti plena sunt: indignati enim Christi baptisma suo præferri, magistrum quibus modis

modis possunt, ad iracundiam & indignationem incitare conantur: perpendę singula verba. Primò, *Rabbi*, magistrum vocant, vt eum hoc nomine ad ipsos tuendos, & defendendos inducant; Est enim magistri discipulorū doctrinam, & assertiones protegere, tanq̄ propria. Secūdò, *Qui erat tecum trans Iordanem*, deprimere nituntur ipso verbo Christum: nō dicunt Christum, aut salutem, quem tu Christū vocas; quia contra se tunc facere visi essent, nec dicunt; quem baptizasti, vt rectè Chryso. hom. 28. notat, ne in memoriam, Patris vocem de cælo delapsam, reducant; sed, qui tecum erat trans Iordanem, quasi vnus ex alijs, quos baptizasti. Tertiò, *Cui tu testimonium perhibuisti*, quasi dicerēt; quem tu beneficio affecisti, & honore prosecutus es, vt hoc verbo ad iram, vel ad inuidiam impellant. Quartò, *Ecce hic baptizat*, quasi dicerent; vsurpat tuū officium, & addunt aliquid veritati, *Ecce, hic baptizat*, cū re vera non ipse, sed discipuli, ipsius nomine baptizarent: sed, vt irritent animum eius, dicunt, *Ecce, hic baptizat*. Quintò, augēt rem, vt magis commoueāt, *Omnes veniunt ad eum*, quasi dicerent, te derelinquunt, & ad eum conuertuntur: tua res agitur, tuo honori consulimus. hoc autem verum non erat, non enim omnes veniebāt ad Christum: cùm ad Ioannem multos veniisse narratum sit. Isti nolentes cōfitentur Christi baptismum ab omnibus præferri, & fiunt precones veritatis, quamuis non eo animo id faciant, sed vt potius sese veritati opponant.

Singula verba discipulorū expenditur.

ANNOTATIO XXXV.

Redarguitur Donatistarū hæresis cōtra Christi baptismum.

CONVINCVNT hæc verba hæreticos antiquos, & recentiores. Fuit antiqua hæresis Donatistarum affirmantium eundem, & eiusdem esse efficaciæ baptismum Ioannis, & baptismum Christi. Refert, & impugnat hanc hæresim Augustinus lib. 2. contra litteras Petiliani capite 34. & sequentibus, & libr. 5. de Baptis. cap. 9. & sequentibus, & alijs in locis. meminit etiam huius hæresis Cyril. lib. 2. in Ioan. capit. 57. Hi hæretici, etiamsi baptismū Ioannis à baptismo Christi non distinguebant, efficaciam tamen baptismi Christi non minuebant, sed baptismū Ioannis supra modum extollebant, asserentes vtrumque peccata remisisse, & in peccatorum remissionem tam à Ioanne, quàm à Christo propria baptismata collata fuisse. Multo peius nostri temporis hæretici sentiunt, qui non solùm vnum, & eundem in ministerio, & efficacia faciunt Christi, & Ioannis baptismum: sed neutrum remittendi peccata virtutem habuisse contendunt, in Christi baptismum blasphemātes. Alijsitem antiqui magis debacchātes, Christi baptismum inferiorem Ioannis fecerunt baptismo, vt refert idem Cyril. lib. 2. ca. 57. quo in loco verè, & piè habet hæc verba: Videbat Spiritus gratia illuminatus Euangelista, quàm necessarium esset ea narrare, quibus quantum Christi baptismus Ioannis baptismo præstaret, aperiretur: perspexit non multo post aliquos futuros, qui aut nullam inter baptismum, & baptismum differentiam facerent, aut ob imperitiam, & lapsum hominum meliorem esse baptismum Ioannis putarent: causas tam turpis temeritatis euertens, ipsum Baptistam exponit, huius quæstionis fragilem nodum suis discipulis dubitantibus dissoluisse. hæc Cyril. Et re vera totus hic contextus has hæreses refellit, ac tollit. Si enim vnus, & idē esset baptismus, nulla erat contētionis causa, nec occasio, immò discipuli Ioannis argumentum contra Hebræos, quod solui ab illis non posset, habuissent, quo Ioannis baptismum magnificarent, quem Christus probabat, & quo vti volebat. Præterea si æqualis esset vterque efficaciæ, facilè Ioannes discipulis satisfacere potuit, æqualem efficaciam significando. at non sic factum est, immo Christum prætulit, vt sponsum, vt filium Dei, & vt eum, in quem credere oportebat. Quid est, quod in differentia baptismi, differeciam tantum inseet personarum? nisi ve concludat, quantum est inter sponsum, & amicum sponsi, inter filium Dei, & merum hominis filium; inter eum, in quem, & eum, per quem est credendum, tantum inter vnius, & alterius baptismum esse discriminis: Nec opus erat hac noua decisione, si discipuli, quæ magister ante dixerat, memoria retinuissent. nam prius docuerat Matth. 3. Ego baptizo vos in aqua in pœnitentiam, qui post me venturus est, fortior me est, ipse vos baptizabit in Spiritu sancto. Si fortior est, qui post Ioannem baptizat, baptismus eius potentior, & efficacior est: si ille in aqua, hic autem baptizat in Spiritu sancto, maior est huius virtus, quam illius: Aduenies enim Spiritus sanctus vltra aquam plus efficiet, quam ipsa sola aqua. Præterea Ioannes venit præparare populum. Luc. 1. Præibis ante faciem Domini parare vias eius, ergo baptismus Ioannis præparatorius est baptismi Christi: fieri igitur non potest, vt sint vnus, & idem baptismus, aut æqualis efficaciæ. quod enim præparatur à præparante distinctum, & ipso est perfectius. Sunt sexcenta scripturę loca, & antiquorum Patrum testimonia, quibus hæc hæresis conuincitur, sed quę dicta sunt in præsenti sufficiant, in alium enim locum longiorem, & exactiorem huius veritatis discussionem mittimus.

Conuincitur hæretici dicētes baptismū Christi inferiorem fuisse baptismo Ioānis.

Respon-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Respondit Ioannes, & dixit, non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de cœlo.

COMMENTARIVS.

IOannes intelligens se à discipulis Christo præferri, & vt seipsum Christo anteponeret, induci, respondet, id nulla ratione fieri debere, nec posse. Nemo, inquit, potest sibi maiorem præstantiam, & auctoritatem accipere, quàm sit ei de cælo, id est, à Deo concessa. His verbis vanos discipulorum conatus reprimit, affirmans se cælestem mensuram nec velle, nec posse excedere: & attende, non loqui eum de hominum conatibus, & affectibus vanis. possunt enim conari mensuram datam excedere, & multi nomen Christi iam vsurpauerant; multi Prophetarum officium sibi vendicauerant, cùm non essent: tamen in rei veritate, nec tales fuerunt, nec quod attentarunt cõsecuti sunt. Simile quid docuit Paulus ad Romanos 12. Sapere ad sobrietatem, & vnicuique sicut Deus diuisit mensuram fidei. Simile quid etiam Dominus respondit Pilato, Ioan. 19. Potestatem non haberes aduersum me vllam, nisi tibi datum esset desuper.

ANNOTATIO XXXV.

Ioannes de seipso superiora verba protulit.

CRYSOS. hõ. 28. hęc verba de Christo enunciata exponit, vt sit sensus; Nõ posset Christus auctoritatẽ hanc baptizãdi accipere, nec mihi anteferri; nisi id de cœlo esset à Deo concessum. Cyril. lib. 2. cap. 60. de seipso hæc verba Ioannẽ protulisse dicit, & conuenientior est expositio; tũ quia verba sequẽtia, huic sensui magis connectuntur; tum quia si de Christo loqueretur, non vsus esset voce, *Homo*. Non potest homo, maximè, quia in Græco sine articulo legitur, vt significetur, non de Christo sed de quouis homine loqui: nec etiã dixisset, A *Nisi datum esset ei de cœlo*, cùm verè Christus esset Deus, qui ex se habet quidquid habet. Verba igitur de mero sunt homine: immo habet sermo hic quandam submissionem contrariam verbis discipulorum: hi enim Ioannem efferre conantur, at ille contra, *Non potest*, inquit, *homo*, quasi dicat; Ego homo sum, vt vnus reliquorum: quod habeo, de cœlo est; at Christus homo quidem est, sed ille homo, non vt vnus ex alijs, sed Dei filius est.

Ipsi vos mihi testimonium perhibetis, quod dixerim; Non sum ego Christus, sed quia missus sum ante illum.

COMMENTARIVS.

EXPONIT mensuram sibi de cælo datam, & hanc ex verbis ipsorum discipulorum: nam ipsi dixerunt, *Cui tu testimonium perhibuisti*, assumit hoc eorũ verbum dicens; vos ipsi mihi testes estis, & confirmatis me dixisse, *Non sum ego Christus*, sed eius præcursor, & qui missus sum vt præirem: quasi diceret; mensura mihi data est, nempe præcursoris officium, ego autem Christus nõ sum; hanc non possum excedere mensurã, nec Christo me anteponere, aut æquare. Discipuli testimoniũ allegarunt, sed quod & quale esset, quia contra eorũ erat intentionẽ, non expresserũt; at Ioãnes suis verbis eos conuincit. Vos, inquit, dicitis me testimoniũ perhibuisse, testimonium aũt hoc est, inquo mensurã meam aperui, & Christũ ostendi. Tacitè discipulos arguit, quasi diceret; iã ex me audieratis illum esse Christum, & me esse præcursorem; illum Dominum, me seruum; nõ igitur erat cur turbaremini, si baptizantem & ab omnibus mihi prælatum vidistis. Reprehendit etiam tacitè eos, quòd se tentarent, vt aliquid diceret, aut faceret contrarium his, quę testificatus erat, & ipsi nouerant: quasi diceret; Cùm vos ipsi sciretis quid ego iam de Christo testatus sim, non erat cur ad me veniretis, sperantes contrarium aliquid dicturum.

Ioannes discipulos cõuincit propriis eorũ verbis.

Qui ha-

Qui habet sponsam, sponsus est amicus autem sponsi, qui stat, & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi.

IOannem ægrè laturum, quod Christus baptizaret, & plures ad eum cõcurrerent, quasi id sibi Christus vsurpasset, discipuli arbitrati sunt. Ioannes verò id se non ægrè ferre, nec aliquid in eo iniquum committi; sed potius quod iustum est, fieri, & se de hoc summopere gaudere, respondet. Vtitur autem similitudine corporalium rerum, quæ talis est; Sponsus, & amicus sponsi non sunt æqualis conditionis: ad sponsum sponsa pertinet; amici autem munus est, honoris gratia in sponsalitijs sponsum comitari, ipsum cum sponsa colloquentem audire, & in hoc gaudere; non autem sponsam sibi appetere. per hæc significat Christum sponsum esse Ecclesiæ, se autem amicum Christi, nõ sponsum. non ergo ægrè ferre debebat, neque iniustum aliquid existimare, quod plures ad Christum venirent: hoc enim erat sponsam suo sponso copulari; neque ei inuidere oportebat: nam id esset velle sponsam sibi vsurpare; immo gaudendum erat, quod Ecclesia, quæ sponsa est, suo sponso vniretur. ad Ioannem pertinebat Christo sponso adstare ministrando, testimonium perhibendo, eum cum sponsa Ecclesia iam colloquentem, & docentem audire, & in hoc gaudere. Ambros. lib. de benedictione Patriarch. cap. 4. hãc vocem sponsi, nuptialem vocem interpretatur, qua nuptiæ celebrantur.

Ioannes ostẽdit se nõ ægrè ferre, sed potius gaudere quod omnes ad Christum currant.

Hoc ergo gaudium meum impletum est.

VNDE hæc verba inferantur, pauci considerant; cum illatione tamen dicuntur, *Gaudium ergo meum impletum est*: inferuntur autem partim ex similitudine posita, partim ex verbis discipulorum: ex similitudine quidem; cùm sponsus non sit Ioannes, sed amicus sponsi, sequitur ipsius esse tantùm adstare, & vocem audire sponsi, & in eo gaudere: ex discipulorum autem verbis, quia ipsi retulerunt Christũ iam baptizare, omnes ad eum venire, quod idẽ est ac Christum iã sponsam Ecclesiam conuocare, cum ea colloqui, ipsi vniri. Hoc ergo audiens Ioannes, quia iam ipsi astiterat, ipsum ostendendo, eique præcursoris officium ministrando, infert; *Hoc ergo gaudiũ meum impletũ est* quasi dicat; ad me, vt ad amicum pertinet audire vocẽ sponsi, ei adstare, & de voce eius ad sponsam suã gaudere. iam adstiti de ipso testimonium perhibẽdo; vos aũt mihi ipsum baptizare, ad ipsum omnes venire retulistis, hęc iam vox eius est, qua suã sponsã alloquitur: hoc vnicũ supererat, q̃ expectabã, & quod ipsius est; non meũ, qui non sum spõsus, sed eius amicus. *Gaudiũ ergo meum impletum est*, id est, cõpleta sunt ea, de quib⁹ gaudere ad me spectat; tantũ igitur abest vt ægrè feram ea, q̃ refertis, vt hæc sint, de quib⁹ me conuenit gaudere. Vocẽ sponsi audiuerat etiã Ioannes: nã & miracula, & prædicationẽ Christi, ex relatione aliorum, etiam antequam in carcerem coniectus esset, cognouit; vnde meritò impletum gaudium suum dicit. His verbis insinuat Ioannes suum officium iam iam cessare, & imminere rempus locũ dandi Christo, eique cedendi, vt notat Chryf. hõ. 28. quod verbis sequentibus magis exprimitur.

ANNOTATIO XXXVI.

De duabus spõsalijs à filio Dei celebratis.

DVPLICIA celebrata sunt à Dei filio sponsalia: Priora cum natura humana, quã in vnitatem personæ assumpsit, vt persona Verbi sponsus, natura humana spõsa dicatur, quæ ipsi vnita Verbo inseparabiliter est. hanc diuinam vnionem nuptias vocauit Greg. hom. 38. Euang. Intercessit autem quidam velut paranymphus in his spõsalijs, Angelus Gabriel ad B. Virginem, in hoc negocio missus. Has nuptias Euangelista iam nobis celebratas aperuit, dicens, Verbum caro factũ est. Posteriora sponsalia sunt quę Christus Deus, & homo cũ Ecclesia iniuit, eam in tantam euehendo dig- A nitatem, vt spõsa sibi esset: harum nuptiarum Paulus ad Ephes. 5. meminit, non solùm celebratas iam, sed etiam à mundi principio prænuntiatas docens; Propter hoc, inquit, relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna, Sacramentum hoc magnũ; ego autem dico in Christo & Ecclesia.

Nuptiarũ collatio cum vnione Christi & Ecclesiæ.

Est autem magna quædam analogia ad nuptias, & sponsalia corporalia, & terrena. Nã in his vnio corporum, & animorum sit: Ecclesia autem ita vnitur Christo, vt vnum corpus mysticum cum eo faciat, & simus vnusquisque mem-

Universidad de Deusto
Biblioteca

membrum de mẽbro, vt docet Paulus 1. Cor. 12. Est etiam legamen magnum animorum, & spirituale fidei & charitatis vinculum. In his rursus fidelitas sponsi, & sponsæ magna est: Neque enim Christus Ecclesiam, neque Ecclesia Christum vnquam deseret. Est rursus proles numerosissima, quia innumeras gentes Ecclesia peperit Christo. præterea est conuiuium, quod in nuptijs fieri solet: tantumque est in his sponsalijs, vt Christus ipse sit cibus, & sanguis eius sit potus. Multa alia dici possent, sed hæc sufficiant, quia ad sensum literalem non sunt valde necessaria. Duo tantùm referam, quæ docuit Chryso. hom. 23. in. 2. Corint. vnum, in hoc seculo tempus esse desponsationis; nondum enim est omni ex parte vnio perfecta, qualis erit in futuro seculo. quod Dominus illa parabola Decem virginum Matth. 25. significauit, Exierunt omnes obuiam sponso, & sponsæ, sed quæ paratæ erant, intrauerunt ad nuptias; nempe alterius seculi, & clausa est ianua. propterea non tam vir, quàm sponsus Ecclesiæ dicitur Christus. Alterum lõgè aliter in hisce nuptijs euenire, quàm in terrenis fieri soleat. Nam in terrenis ante futurarum nuptiarum stipulationem virginitas est, post verò non manet; at in sponsione cum Christo contrarium fit: nam antequã anima Christo despondeatur, corrupta est; at Christo copulata, virginitatem consequitur spiritus. Fuit autem hæc sponsio Christi cum Ecclesia multo ante prædicta per Prophetas: Ose. 2. Sponsabo te mihi in fide, & iustitia. & Salomonis cantica plena sunt harum nuptiarum promissionis vaticinijs. De hac loquitur Ioannes Baptista, & rectè quidem, quia ipse paranymphus quidam fuit, sponsum indicans sponsæ.

Illum oportet crescere, me autem minui. Qui de sursum venit, super omnes est.

COMMENTARIVS.

SIMILITVDINE sponsi, & amici sponsi, Ioannes nisus est discipulis persuadere, Christum esse se præstantiorem, meritoque omnes ad eum concurrere, eiusque baptismum suo præferri: ad se autem vt ad amicum sponsi pertinere, de his gaudere, tanquam de coniunctione, & colloquio sponsi & sponsæ: idque gaudium iam esse impletum. Alia ratione id ipsum persuadet. *Oportet*, inquit, *me minui, & illum crescere*, quasi diceret; hactenus meum nomen celebrius extitit; hactenus multi me sponsum, & Christum existimarunt; sed iam tempus est, vt veritas discernatur, vt ego cadam à nomine & opinione, quam populus de me falsò concepit, ille autem ascendat ad nomen, quod illi debetur. Rationem huius rei hanc reddit, quia, *Qui de sursum venit, super omnes est*: id est: non mirum, si id ita fiat, quia de sursum venit, id est, Deus est: qui autem Deus, & homo est, super omnes nos, qui de terra sumus, est. Connectuntur verba hæc rectè superioribus, quasi dicat: ex quo meum gaudium impletum est, oportet illum crescere; Quamdiu enim non loquebatur sponsæ, non prædicabat, non baptizabat, occultus erat, & minor videbatur; at posteaquam loqui ad sponsam per opera, & prædicationem incæpit, quod quidem ad meum gaudium, vt ad amicum pertinebat, & quod ego summo desiderio expectabam; crescet nomen eius apud omnes, & qui maior visus sum, minor videbor, vt veritas postulat. His verbis, vt rectè annotat Chrysost. homil. 28. consolatur discipulos, & eorum animos ad futura disponit: nam multo celebriorem adhuc Christum fore prædicit, in dies nomen eius illustrius, suumque obscurius futurum. *Minui, & crescere*, non ad Christum, nec ad Ioannem proprie pertinet, sed ratione opinionis aliorum: vnde rectè dicit, *super omnes est*, non de futuro, sed de præsenti loquitur; quia semper Christus super omnes est, etiam quando minor videbatur: & est argumentum efficax, quasi dicat; super omnes cùm sit, iustum est, nomen eius super omnes celebrari.

ANNOTATIO XXXVII.

Defenditur Christi diuinitas contra Arianos.

CYRILLVS lib 2. cap. 64 rectè hunc locum exponit, & discutit contra Arianos. Aduerte autem Græcam vocem, πάντων, ambiguam esse; nam & generis masculini, & neutri esse potest, super omnes, & super omnia. Cyril. in neutro genere accipit, vt sit sensus, Super omnia, seu super omnes res est; & ita Ariani intelligere etiam videbantur. ne autem illo verbo, *De sursum venit*, diuinitatem Christi fateri cogerentur, respondebant illam particulam, de sursum, non exponendã quasi de Patris substantia processerit, sed quod de cœlo

cœlo venerit. Cui responsioni Cyrillus aduersatur dicens: Si non aliud illa significaret particula, non rectè diceretur super omnia, seu super omnes, esse creaturas; nam & Angelus potuit sic de cœlo descendere, tamen non super omnes est: diceretur: igitur diuinitas vera per talem particulam exprimitur, vt de sursum sit, quia de patris substantia verus Deus procedens, nostram in terra assumpsit naturam. Multis alijs Cyrillus veram hoc verbo diuinitatem Christi significari comprobat. Et certè si Ioannis propositum cõsideremus, particula id significat, quod maximè sequens sententia confirmat, nempe super omnes est: quod autem addit Cyrillus, particulam id significare, de cœlo, id est, de Patris substantia; puto non ex tali particula, nec ex eo quod sequitur rectè deduci, nam etiam si Pater carnem assumpsisset, verum esset dicere, quod de sursum, & super omnes est. satis igitur fuit hoc verbo diuinitatem Christi significari, qui, *De sursum*, dicitur venisse, quia Deus est, cuius sedes cœlum est: nec adhuc concluditur ex sola particula, nisi ratione verbi adiuncti: non enim super omnes diceretur esse, nisi, qui de sursum venire dicitur, Deus esse significaretur. Euthy. præter hanc alteram adhibet expositionem, *Super omnes est*, id est, nullo indiget, & sic neque meo indiget testimonio, & ea est expositio Chryso. homi. 29. tamen, quæ dicta sunt magis probantur.

Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur: qui de cœlo venit, super omnes est; & quod vidit, & audiuit, hoc testatur.

COMMENTARIVS.

Doctrina talis est, qualis magister illius.

CHRISTVM sibi anteposuerat præcedentibus verbis, his autem doctrinam simul, & personã, & sibi, & omnibus antefert. & est sensus, Qui principium habet de terra, seu qui de terra factus est, de terra est, id est, non erigitur, nec in maiorem præstantiam extollitur, quàm conueniat ijs, qui de terra sunt, & doctrina eius etiam de terra est; id est, non est altior, quàm ea, quæ de terrenis principijs deduci potest. Nam vnusquisque ex his, quæ percipit, & sibi sunt cognita, sumit cognitionem; At qui de cælo venit, id est, qui naturę est superioris, & diuinæ; ille super omnes est: sicut cælo nihil est altius, sublimior etiam est doctrina eius, quia quæ vidit, & audiuit, ea testatur, & refert: cùm igitur de cælo veniat, cælestia, quæ vidit, & audiuit, narrabit. Duo illa verba ciunt, sed respondent duobus sequentibus; *Qui est de terra*, respondet ei, *Qui de cælo venit*, quod autem repetitur, *De terra est*, respondet ei, *Super omnes est*, vt sit sensus; Qui originem, & naturam habet terrenam, de terra est; id est, non confertur nisi terrenis, & inter ea habet suam præstantiam; at qui de cœlo venit, id est, naturæ diuinæ, & cælestis; hic super omnes est, & non inter eos, qui de terra sunt, sed inter, & super omnes habet suam præstantiam. Ioan. 8. hoc idẽ Dominus dixit, Vos de deorsum estis, ego de supernis sum. Doctrina autem, & scientia sequitur naturam, terrenus de terrenis; cælestis & diuinæ naturæ magister, de diuinis loquetur: nam quilibet, quæ sibi cognata sunt cognoscit. Fere similis est sententia verbis superioribus Christi, Nemo ascẽdit in cœlum, nisi qui descendit de cælo. His autem duobus, *Quæ vidit, & audiuit*, insinuat Christum filium Dei à Patre procedentem, qui videre dicitur, quia verè suam, quæ Patris est, essentiam videt; audire autem, quia essentiam & scientiã habet à Patre: propterea sæpe Christus dicit in sequentibus, quæ loquitur, se audisse à Patre, vt inferius explicabimus. Cyril. lib. 2. cap. 67. hos duos sensus expressos esse dicit, qui scientia visu & auditu efficitur. hoc tamen in Christo locum nõ habet, ideo accommodatius est, quod diximus. Christus autem venisse de cœlo dicitur, quia naturę diuinæ est, & carnem sumpsit. venire enim est carnem sumere. Nec dicitur, de cœlo est; sicut dicitur homo de terra esse; sed, *De cælo venit*, ne ex cœlorum substantia intelligatur, sicut homo ex terra; sed venit de cœlo, quia naturæ diuinæ est, quæ cœlum inhabitat: de terra autem esse, est, naturam habere terrenam, & corpoream; qualis est homo, qui terrena loquitur: quia quamuis multa, quæ Dei sunt, proprio intellectu assequatur, terram tamen non excedit, quia ex principijs terrenis tota eius cognitio deducitur, nempe ex motu, mutatione, & alijs, quæ terrę communia sunt;

Universidad de Deusto
Biblioteca

nec enim sermo est de fide, & cognitione reuelata: quam homo non habet ex se, nisi edoctus ab eo, qui de cœlo venit. Per hæc ergo verba Ioānes, & Christum, & doctrinam eius sibi, & omnibus anteponit; tacitè discipulos exhortans, vt se ad eum audiendum, qui cœlestia vidit, & testatur, conuertant.

Et testimonium eius nemo accipit.

CVM doctrinam Christi commendauerit tamquam cœlestem, & diuinam, incredulos nunc miratus arguit: quasi dicat; de cœlo venit, cœlestium est oculatus testis; & tamen nemo accipit testimonium eius; nemo credit ei. Verba hæc paucitatem credētium illius temporis significant. nemo, inquit credit: credebant quidem tunc iam aliqui, tamen collatione eorum, qui tanto testi credere debuerant, nemo dicitur credidisse. quòd autem aliqui crediderint, statim manifestat. Vnde rectè Cyril. lib. 2. cap. 68. His, inquit, verbis concutiens quasi caput Baptistæ, & pedes manibus cædens, incredulitatem hominum magnam admiratur. hoc idem dixerat Christus Nicodemo superius: Quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur, & testimonium nostrum non accipitis. Fuit autem prudens Euangelistę consilium in hoc, quòd post ea, quę ipse facta narrauit, aut post ea, quæ Christū dixisse retulit, adiungit Ioannis testimonium, quasi ea confirmans contra incredulos Iudæos.

Miratur Ioānes, quod tot tantis Christi testimonijs fides non habeatur.

Qui autem accepit eius testimonium, signauit quia Deus verax est. Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur.

INCREDVLITATEM Iudæorum arguens, & credentium paucitatem verbis præcedentibus admirans, quanti referat, ei credidisse nunc docet. *Qui*, inquit, *testimonium accepit*, & ei credidit, *signauit, quia Deus est verax*, id est, ipsa fide, quam habuit, velut sigillo quodam suo, Deum esse veracem confirmauit; sicut cùm quis narrat ea, quæ ipse solus vidit, si quis dictis eius fidem habeat, ipsa credulitas est signum, & sigillum quoddam, quo qui credit, confirmat se reputare eum veracem; si enim talem non iudicasset, fidem eius dictis nō habuisset. Fides ergo, & credulitas audientis, velut sigillum est, quo confirmat loquentem esse veracem: sic qui credidit Christo, ipsa fide Deum veracem confitetur. Adiungit causam, quia, *Quem misit Deus, verba Dei loquitur*, qui igitur ei credit, nō meri hominis, sed Dei verbis fidē adhibet. A contrario aūt si argumentum deducas, crimen incredulorum comperies: nempe, qui non credit ei, mendacem facit Deum, quia verbis eius non credit. nam quē misit Deus, verba Dei loquitur. Vtrumque Ioannes Euangelista 1. epist. cap. 5. exposuit, vbi totus hic explicatur locus: Qui credit, inquit, in filium Dei, habet testimonium Dei in se; qui non credit filio, mendacem facit eum, quia non credit in testimonium, quod testificatus est Deus de filio suo.

Fides credentis testatur veracem eū esse qui loquitur.

1. Ioan. 5.

ANNOTATIO IIXL.

Quomodo qui Christo credit fide sua testatur Deū esse verace.

IN declarationem superiorum verborū aduertere oportet, quod nisi Christus sufficientissimis testimonijs se à Deo missum, filiumque Dei esse, & Dei verba loqui ostendisset; quamuis re vera ipse Deus esset, qui ei nō credidisset, non propterea Deum mendacem fecisset: at cùm miraculis, & diuinę patratis operibus, & scripturarum testimonijs, suam diuinitatem probauerit, & se esse filium missum à Deo, doctrinamque suam Dei esse confirmauerit; rectè sequitur, vt qui ei non credit, Deum mendacem faciat, quia verbis eius, quæ eius fuisse potuit & debuit credere, non habuit fidem. Attēde rursus non esse dictum, mendacem Deum existimat, aut opinatur, aut dicit; sed facit: quia non tam assensu, quàm opere increduli Iudęi Deum mendacē fecerūt. Quia si vnusquisq; interrogat' esset; tu credis Deum esse mendacem? respondisset; nullatenus, immo veracem credo; adiunxisset tamen sed ego Christum non esse missum à Deo, nec filium Dei, nec verba eius Dei esse verba credo: talia incredulus diceret, qui licet mente Deum veracem crederet, tamen opere ipso mendacem faceret, dum re ipsa verbis eius non haberet fidem, quæ Dei esse verba & potuit, & debuit intelligere. propterea dictum est mendacem facere Deum. potuisset quidem Ioānes Baptista hoc quod nos deduximus, expresse dicere; nam audierant Iudæi vocem patris de cœlo, miracula Christus ediderat, doctrinam sparserat suam, tamen quia adhuc nō cōpleuerat Christus sui testimonium perhibere, propterea noluit hoc exprimere. At Ioānes Euangelista id aperte enuntiauit, de eo qui testimonio eius perfecto non credit, affirmans; mendacē facit Deum, quia non credit. contentus est Baptista de his, qui crediderāt, affirmare, qui credidit Christi verbis, *Signauit, quia Deus verax est*. fides enim credētis sigillum est, confirmans Dei veracitatem. vt hoc etiam argumento discipulos ad credēdum Christo inducat. Rationem autem propter quam qui credit signauit Deum esse veracem, eam dicit esse, quia qui missus est à Deo, verba Dei loquitur; ergo qui ei credit, verbis Dei credit. Ambro. in expo. Rom. 3. siue auctor illorum commentariorum, alites exponit: inquit enim sic; Deus verax est, quia misit Christum, sicut promisit, & sic vincit, cùm iudicatur, quia dedit, quod daturus negabatur: dum enim non creditur ei, mendax iudicatur. Hæc doctrina vera est, sed ad sensum præsentem nō facit, quia sermo est de his, qui Christi verbis non credunt, qui alia etiam de causa præter eam, quam ponit Ambrosius, Deum mendacem facere dicuntur. Cyril. lib. 12. Thesau. cap. 15. ex his verbis Christum Deum esse infert; Qui, inquit, dictis Christi credit, Deum veracem signat, ergo Christus Deus est. Hæc deductio re vera legitima est, vt etiam ipsemet lib. 2. Ioan. cap. 69. exponit. Nam missio est diuina processio; missus enim à Deo dictus est, Christus, quia de Patre procedens, homo factus est: vnde si à Patre missus est, vnius est cum ipso substantiæ, & sic Pater in eo est, & verba eius, verba Dei sunt. Hęc omnia verè deducuntur, & sensus verus est, quem misit ille, verba Dei loquitur, quia ipse Deus est, & verba eius verba Dei sunt. Tamen quia proteruus hæreticus respondere posset, vt verba Dei loquatur, sat est missum esse à Deo ad docendum, licet Deus non sit. Moyses enim verba Dei loquebatur, & si quis ei fidem non habuisset, mendacem Deum fecisset, tamē Deus non erat: propterea hæc verba, vt proteruos quoque conuincant, sunt cum superioribus connectenda, quia de cœlo est, & quæ vidit, testatur: Hęc diuinitatis sunt argumentū: missus ergo est, sed vt Deus, & Dei filius, & verba Dei loquitur, non vt Moyses, qui quę Deus præcipiebat loquebatur, sed quia ipse est Deus, qui loquitur. Hic est huius loci sensus, in quo mirè Ioannes Christi doctrinam cōmendat, & quanti sit momenti, fidem ei habere, manifestat.

Non enim ad mensuram dat Deus spiritum.

COMMENTARIVS.

Missio filij donum fuit sine mēsura.

DIXERAT, quem misit Deus, hoc verbo intelligens filium Dei: nunc causam dicti sui reddit. *Non enim dat Deus spiritum ad mensuram*, ac si dicat, dixi misisse Deum, nempe filium, qui de cœlo venit, & super omnes est: nō enim dat Deus ad mensuram, nec beneficia limitata impertit hominibus, siquidem filium suum, qui super omnes est, dedit eis. Spiritum, bona spiritualia significare, quorum auctor est Spiritus sanctus, certum est ex Matth. 6. Quanto, inquit, magis Pater vester dabit Spiritum bonum petentibus se. quando ergo bona tribuit spiritualia, & ad vitam ac salutē æternā pertinentia, dicitur Spiritum dare. Ad mensuram autem Deus dat Spiritum, quando gratiam, fidem, & alia dona hominibus infundit, quæ finita sunt; at quando filium suum dedit, non ad mensuram dedit. donum enim hoc infinitum est, de quo dono, sequenti capite dicitur; Si scires donum Dei. Hic est sensus verborum, & connectuntur rectè cum superioribus: Dictum enim est de cœlo venisse, & missum esse à Deo, nempe Dei filium: rectè ergo sequitur, quia non ad mēsuram Deus dat Spiritum, sed sicut ipse infinitus, & omnem excedens mensuram est, ita & donum eius infinitum & absque mensura est. Alijs verbis hanc sententiam docuit Paulus dicens; Deus, qui dives est in misericordia, propter nimiā charitatē suam, qua dilexit nos, cōuiuificauit nos Christo. Diuitē in misericordia vocat, quia dedit filiū, vt nos viueremus: hoc idem est non dare ad mensurā Spiritū. Obserua, quod etiā obseruandū superius annotauimus, hæc Ioānis testimoniū verbis Christi ad Nicodemum esse conforme, & propterea Euangelista, post illam Nicodemi historiā, facit huius mentionem. Est autem iste loquendi modus metaphoricus: dicitur enim, ad mensuram dare, qui velut mensurando finitū aliquid impertit, quod Deus non fecit, qui ex inexhausto suæ diuinitatis thesauro, infinitum nobis donū liberalissimè largitus est.

Ephes. 2.

ANNOTATIO XXXIX.

Diuersæ superiorū verborum expositiones.

CYRILL. lib. 2. cap. 72. Chryso. hom. 29. Euthym. & alij multi, hæc verba de Christo, & quidem ratione diuinitatis exponunt: ac si dictum esset; non dat Deus ipse ad mensuram spiritum filio: dedit enim ei Deus totam Spiritus operationem, dum suammet communicauit substantiam. Aliqui nostro tempore de Christo etiam, sed ratione humanitatis explicant; non enim Christo homini, Deus dedit dona Spiritus cum mensura, vt sanctis

Universidad de Deusto
Biblioteca

sanctis hominibus; sed totam plenitudinem donorum, vt nullum ei desit, & in tota perfectione, quantam potuit natura humana capere. Alij non de Christo exponunt, sed absolutè dicta putant, quasi dictum sit; non est limitata manus Domini. sed maius, ac maius dare potest: & connectunt sic; vt Ioannes reddat rationem, cur Christus sit maior ipso: Non, inquit, mensurata est diuina potentia; potest enim adhuc maiorem me mittere. Sed hæ expositiones violentę videntur, veram quidem doctrinā continent, sed ad locū prę sentem non faciunt, nec est lectio, seu interpretatio Cyril. & Chrys. cōformis textui: nullus enim textus habet, dat ei Spiritū, sed absolutè dat Spiritū propterea duę priores expositiones non sunt minus probabiles: tertia verò non rectè connectitur præcedentibus, nec sequentibus: ideò quam in commentario posui expositionem, legitimam & propriam esse arbitror. Potest etiam alia expositio adferri: Dixerat generaliter, & sine exceptione, *qui accipit testimonium eius*, tacitè indicans verbum Christi commune futurum omnibus Iudæis, & gentibus; ideo huius causam exponens inquit, *Non enim dat Deus spiritum ad mensuram*, omnibus enim verbum salutis in Christo est propositum, & pro omnibus saluandis missus est. hanc expositionem adiunxi, quia sequentibus, & antecedentibus rectè consonat & connectitur.

Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius.

COMMENTARIVS.

CLARIVS explicat, quomodo non ad mensuram Deus det spiritum, *Pater*, inquit, *diligit filium, & omnia dedit in manu eius*, id est, in dilecto filio suo posuit omnium hominum salutem. Perpende quantum donum, & quomodo non ad mensuram dat Deus: nam filium suum dilectissimum dedit nobis in saluatorem, & redemptorem, non vnius aut alterius, sed omnium. Attende dictum esse, *Pater diligit filium*; tum vt præstantiam & magnitudinem doni magis explicet: dedit enim Pater filium suum, eumque sibi dilectissimum; tum vt ex amore datum esse filium significet; iuxta id, quod dominus Nicodemo dixit; Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, quo etiam doni excellentia augetur. mensuram ergo omnem excedunt; tùm quòd Pater, filium dederit; tum quòd filium, quem sine mensura diligit; tum etiam, quòd ex dilectione erga nos; demum quòd ad omnium generalem salutem. Hæc phrasis, *Dedit omnia Pater in manu*, significat omnium redēptionem & salutē, & quæ ad hæc spectant, in filio, nō vt Deo solùm, sed vt Deo & homine Christo (vt talis enim redemptor est) posita esse. sic dicitur Ioan. 13. Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus. & Ioan. 17. Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, vt omne, quod dedisti ei, det eis vitam æternam. & Matth. 11. Omnia tradita sunt mihi à Patre meo.

ANNOTATIO XL.

Duæ Cyrilli interpretationes proponuntur.

CYRIL. lib. 2. capit. 33. dupliciter superiora verba exponit; vno modo, vt sit sermone diuinitatis, nempe, Omnia quæ habet Pater, dedit filio, vt omnia significent essentialia Patris: quasi dicat; omnia, quæ patris substātiæ sunt, dedit filio: altero modo, vt ratione humanitatis Christus dicatur accepisse omnia, id est virtutem, & potestatem super omnem creaturam; vt dominium, quod habet Pater, & ipse filius, qua ratione est Deus, communicauerit sibi, vt homini. Sed neutra expositio mihi videtur conueniens. prior defendi non potest: Non enim dicitur, Omnia, quæ Pater habet, dedit filio. sic enim possent ad substantialia Patris verba referri; sed dicitur, *Dedit in manu eius*, id est, in potestate eius. substantialia autem Patris, non sunt sub potestate filij, igitur, *Omnia*, ad substantialia Patris referri non possunt; sed necesse est, vt referantur ad creaturas, quæ sunt sub diuina potestate: & tunc verum est Patrem dedisse omnem creaturam sub potestate filij, vt Deus est. Nam communicās ei essentiam simul dominium, & potestatem, quam ipse habet, dedit filio. At non hoc ad rem nostram facit: nam sermo est de filio in carne, sub cuius potestatem omnia data sunt. Posterior expositio vera doctrina est; habuit enim Christus, etiam vt homo, à diuinitate suæ humanitati collatū dominium, & potestatem super omnem creaturam in terra, & in cœlo. tamen non hoc est, quod hæc verba prætendunt. Loquitur enim Ioannes de hominibus, & ijs quæ ad eorum salutem pertinent; propter quæ Deus filium suum dedit. Nec obstat illa generalis particula, *Omnia*; nam ex materia subiecta declarāda est. Ioan. 17. etiam dicitur, Vt omne, quod dedisti ei, det eis vitam æternam. illud Omne, non omnem creaturam significat, sed omnem hominem saluandum. Similiter dedit potestatem omnis carnis. Locutio est de opere redemptionis, quod totum Christo à Patre commissum est. Recentiores verba superiora aliter connectere, & exponere videntur, tamen, quę data est expositio, legitima censenda est.

Quicre-

Qui credit in filium, habet vitam æternam.

COMMENTARIVS.

EFFECTVM aduentus Christi, quem illis verbis; *Pater dedit ei omnia in manu*, significauerat, his verbis exponit: & respondent hæc verba illis Christi, *Vt omnis, qui credit in eum, non pereat sed habeat vitam æternam*, vt tota sentētia hæc, *Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius: qui credit in filium, habet vitam æternam*, consonet illi sententiæ Domini, *Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum daret, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Circa literam attende, qui credit in filium, habere dicitur vitam æternam; non quod statim ac credit, vitam æternam habeat; sed est tempus pro tempore, habebit scilicet vitam æternam suo tempore, quando à sęculo recesserit. Aliqui recurrunt ad gratiam, quę est vita æterna inchoata, sed non est id necessarium, nisi dicamus habere vitam æternā, quia per gratiam ius habet ad eam possidendā.

Qui incredulus est filio, non videbit vitam.

NON saluat filius nisi credentes in se: Qui ergo non credit, non videbit vitam. Rectè dicitur, *Non videbit*, ne si dictum esset non videt, spes videndi dari censeretur; at non videbit, priuat etiam spe futuri. Vnde rectè Chryso. hom. 30. hoc annotans, id, inquit, verbum posuit; *Non videbit vitam*, vt denotaret perpetuitatem. Quamuis autem intelligi debeat eadem vita æterna, tamen generalior est sermo, *Non videbit vitam*, quia nec in hoc sæculo vitam spiritualem gratiæ, nec in futuro æternam videbit. Est autem hebraismus, videre, & experiri, & cōsequi, quod in bonum, & in malū aliquando accipitur: in bonum sumitur vitam videre pro eo, quod est frui vita æterna. 1. Pet. 3. Qui vult vitam, & dies videre bonos, id est, frui diebus bonis: in malum, Ioan. 8. Mortem non videbit in æternum, id est, æternam non experietur mortem. Cypri. lib. 2. contra Iudæos cap. 27. legit eodem modo partem vtramque sic; Qui credit in filium, habet vitam æternam, qui dicto audiens non est in filium, non habet vitam. At Græcè sic legimus; *Non videbit vitam*, & ea est legitima, & germana lectio. Forsan id dictum est, vt magis à vita remoueri incredulum Ioannes significaret, qui non solùm non habebit, sed nec videbit vitā: plus est habere, quàm videre; at nec quod minus est, incredulus assequetur.

videre in bonū & in malum sumitur in scriptura.

Sed ira Dei manet super eum.

NON tantùm incredulus vitam non videbit, sed etiam iudicium damnationis subibit. etiam hæc verba, *Incredulus filio non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum*, respondent illis Domini, *Qui non credit, iam iudicatus est*, vt etiam Chryso. hom. 30. annotat. propterea non dicitur, Qui non credit eum iram Dei incurrere, quasi ante sub ea non sit, sed manere sub ira & damnatione, sub qua prius erat, quia iam iudicatus est. Christus enim aduenies homines peccato obnoxios, & iræ filios inuenit: qui crediderunt, à peccato & ira, ad vitam æternam liberati sunt; non credentes verò, manent sub peccato, & ira Dei veteri, à quibus non liberantur. non ergo solùm vitam non videbūt, sed manent in suo peccato, & iræ Dei subiecti, quia damnationis lege tenentur, & in ea permanent. hoc Paulus Ephes. 2. docuit. Eramus, inquit, natura sicut & cæteri filij iræ, Deus autem, qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, cùm essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo. Ecce eramus omnes filij iræ: eramus mortui peccatis: qui igitur in Christo per viuam fidem non viuificantur, non solùm vita priuantur, ne eam consequantur, sed manent sub peccato, & sub ira Dei.

ANNOTATIO XLI.

Patres diuersis modis locum hunc explicant.

AMBRO. lib. 1. de pœnitentia cap. 11. *Ira*, inquit, *Dei manet super eum*, quod manet, vtique iam cœpit, & ex delicto aliquo cœpit, quia ante non credidit; vbi ergo quis credit, ira Dei discedit, vita autem accedit. hæc Ambrosius. Et rectè perpendit vim verbi, *manet*, sed in hoc non placet eius expositio; quia non credidisse Christo, existimat

Universidad de Deusto
Biblioteca

istimat esse peccatum, propter quod qui non credit, dicitur manere sub ira: at non sic est; nã antequã fides prædicetur, homo in peccato est, & iræ obnoxius simm.ô, vt dicit Paulus; Nã scimur filij iræ, & in peccato: antequam igitur accedat peccatum infidelitatis, homo filius est iræ, & peccato infectus, propter quod ira Dei dignus est. Cypri. lib 2. con. Iudæ. ca. 27. legit in futuro, manebit, & ita videtur legere Cyril. lib. 2. cap. 75. at textus noster habet in præsenti, & rectior est lectio, vt significetur iam etiam in hoc sæculo iram Dei esse contra non credentem. Dicitur autem, *Manet super eum*, vt significetur peccatorem nec posse, nec vires habere liberandi se ab ira Dei. Est enim super eum quasi in loco eminétiori, quo non potest peruenire ad eam repellendam, quia inferior est. quod etiam Chrysost. homil. 30. annotat, dicens; Nõ dicitur ira manet in eo, sed super eum, hoc est, nunquam ab eo discedet.

Notanda sunt duo, prius est, totum hoc Ioannis testimonium esse conforme prædicationi Christi factæ ad Nicodemum, propterea quæ Euangelistam narrasse, vt apud incredulos Iudæos, qui Ioanni multum deferebant, Christi doctrina tam alta & profunda cõfirmaretur. Alterum est, discipulos Ioannis à suo magistro mysteria fidei altissima audisse, nempe Christi diuinitatem, & incarnationem, redemptionẽm, fidei in eum necessitatem, fructum aduentus Christi, & fidei in eum: vt his tantis illustrati mysterijs, à nimio amore & sequela sui, illos auerteret, & ad Christum sequendum, & confitendum omnino conuerteret. Hæc in caput tertium dicta sunto.

CAPVT QVARTVM.

Vt ergo cognouit IESVS, *quia audierunt Pharisæi, quòd* IESVS *plures discipulos facit, & baptizat, quàm Ioannes (quanquam* IESVS *non baptizaret, sed discipuli eius) reliquit Iudæam, & abijt iterum in Galilæam: oportebat autem eum transire per Samariam. Venit ergo in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sychar, iuxta prædium quod dedit Iacob Ioseph filio suo. Erat autem ibi fons Iacob.* IESVS *autem fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontẽ. Hora erat aũt quasi sexta. Venit autem mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei* IESVS: *Da mihi bibere. Discipuli enim eius abierant in ciuitatem, vt cibos emerent. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: Quomodo tu, Iudæus cùm sis, bibere à me poscis, quæ sum mulier Samaritana? nõ enim coutuntur Iudæi Samaritanis. Respondit* IESVS, *& dixit ei: Si scires donũ Dei, & quis est qui dicit tibi: Da mihi bibere: tu forsitan petisses ab eo, & dedisset tibi aquam viuam. Dicit ei mulier: Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus est: vnde ergo habes aquam viuam? Nunquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius? Respondit* IESVS, *& dixit ei: Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Dicit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam: vt non sitiam, neque veniam huc haurire. Dicit ei Iesus: Vade, voca virum tuum, & veni huc. Respondit mulier, & dixit ei: Non habeo virum. Dicit ei* IESVS: *Bene dixisti, quia non habeo virum. Quinque enim viros habuisti: & nunc quem habes non est tuus vir. Hoc verè dixisti. Dicit ei mulier Domine, video quia Propheta es tu. Patres nostri in monte hoc adorauerunt: & vos dicitis, quia Hierosolymis est locus, vbi adorare oportet. Dicit ei Iesus: Mulier, crede mihi, quia veniet hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis patrem. Vos adoratis quod nescitis: nos adoramus quod scimus, quia salus ex Iudæis est. Sed venit hora, & nunc est quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu, & veritate:*

nam & Pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus est Deus: & eos, qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. Dicit ei mulier: Scio quia Messias venit, qui dicitur Christus: cùm ergo venerit ille, annuntiabit nobis omnia. Dicit ei IESVS: *Ego sum qui loquor tecum. Et continuò venerunt discipuli eius: & mirabantur, quia cum muliere loquebatur. Nemo tamen dixit: Quid quæris, aut quid loqueris cum ea? Reliquit ergo hydriam suam mulier, & abijt in ciuitatem, & dicit illis hominibus: Venite, & videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcunque feci: nunquid ipse est Christus? Exierunt ergo de ciuitate, & veniebant ad eũ. Interea rogabant eum discipuli, dicentes: Rabbi, manduca. Ille autem dixit eis: Ego cibum habeo manducare, quẽ vos nescitis: Dicebant ergo discipuli ad inuicem. Nunquid aliquis attulit ei manducare? Dicit eis Iesus: Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me, & perficiam opus eius. Nonne vos dicitis, quod adhuc quatuor menses sunt, & messis venit? Ecce dico vobis, leuate oculos vestros, & videte regiones, quia albæ sunt iã ad messem. Et qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam vt & qui seminat, simul gaudeat, & qui metit. In hoc enim est verbum verum: quia alius est qui seminat, & alius est qui metit. Ego misi vos metere, quod vos non laborastis: alij laborauerunt, & vos in labores eorum introistis. Ex ciuitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris testimonium perhibentis: quia dixit mihi omnia quæcunq; feci. Cùm venissent ergo ad illũ Samaritani, rogauerunt eum, vt ibi maneret. Et mansit ibi duos dies. Et multo plures crediderunt propter sermonem eius. Et mulieri dicebant: Quia iam non propter tuam loquelam credimus: ipsi enim audiuimus, & scimus quia hic est verè saluator mundi. Post duos autem dies exijt inde, & abijt in Galilæam. Ipse enim Iesus testimonium perhibuit, quia Propheta in sua patria honorem nõ habet. Cùm ergo venisset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cùm omnia vidissent quæ fecerat Hierosolymis in die festo: & ipsi enim venerant ad diem festum. Venit ergo iterũ in Cana Galilææ, vbi fecit aquam vinum. Et erat quidam Regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaum. Hic cùm audisset, quia Iesus aduenisset à Iudæa in Galilæam, abijt ad eum, & rogabat eum, vt descenderet, & sanaret filium eius: incipiebat enim mori. Dixit ergo Iesus ad eum: Nisi signa & prodigia videritis, non creditis. Dicit ad eum Regulus: Domine, descende priusquam moriatur filius meus. Dicit ei Iesus: Vade, filius tuus viuit. Credidit homo sermoni, quẽ dixit ei Iesus, & ibat. Iam autem eo descẽdente, serui occurrerunt ei, & nuntiauerunt dicentes, quia filius eius viueret. Interrogabat ergo horam ab eis, in qua melius habuerit. Et dixerunt ei: Quia heri hora septima reliquit eum febris. Cognouit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Iesus: Filius tuus viuit. Et credidit ipse & domus eius tota. Hoc iterum secundum signum fecit Iesus, cùm venisset à Iudæa in Galilæam.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vt ergo cognouit Iesus, quod audierunt Pharisæi, quod Iesus plures discipulos facit, & baptizat, quàm Ioannes (quamquam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius) reliquit Iudæam.

COMMENTARIVS.

PErsequitur historiam Euãgelista, & posteaquam discipulos Ioannis apud magistrum cõquestos esse de baptismo Christi, & quod plures baptizaret narrauit, refert nunc baptismi eius famam etiam ad Pharisæos, qui erant Hierosolymis peruenisse: fama autem rei veritatem superabat: nam Christus nõ baptizabat, sed discipuli eius: solent tamẽ res in ore narrantiũ augeri, & multiplicari. Delatũ aũt esse ad Pharisæos, Christum p se baptizare, insinuat Ioannis parenthesis, *Quamquã ipse non baptizaret*, quasi diceret; non est res, vti se habuit, relata. vt ergo nouit Dominus iã huius rei notitiã ad Pharisæos gueniſſe, à Iudæa recessit. Pharisæi dicuntur audiuisse, at Dominus cognouisse, quia illi ex nuncijs, & hominũ relatione; at Christus sine nuncio, qui omnia etiam anteq̃ fierent nouerat, intellexit. Reliquit Iudæã amputans inuidiã Pharisæorum, & tempori opportuno passionem suam reseruans, vt dicit Cyrillus lib. 2. cap. 76. Quamuis enim suæ diuinitatis potentia omnia aduersantia repellere potuisset; tamen se quoque esse hominẽ, suamque veram humanitatem in multis demonstrare voluit, vt nos etiam suo instrueret exemplo, qui aliquãdo aliorum furori, & indignationi locum dare debemus. Hęc autem inuidia Pharisæorum, quod plures baptizaret quàm Ioannes, non erat ex zelo, & amore erga Ioannem, quem etiam odio prosequebantur, & Herodi tradi curauerant, vt patet Matt. 17. sed ex propriæ laudis amore. Se enim minoris haberi æquo animo ferre non poterant: si ergo Ioannem persequebantur, cùm pauciores baptizaret, timendum erat eos multo peiora contra Christum, qui plures baptizabat, & cuius nomen celebrius reddebatur, facturos: propterea reliquit Iudæam; hoc tamen in sequenti commentario magis explicabitur.

ANNOTATIO I.

Christus per Discipulos, non per seipsum baptizauit.

DVBIVM in illo verbo, *quamquam Iesus non baptizaret*, occurrit; nam Ioannes ipsum baptizaturum prædixisse videtur Matth. 3. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto. Tertul. libro de Baptis. ad hoc respondet dicens; Ecce Dominus venit, & nõ tinxit: legimus enim, & tamen is non tingebat, verũ discipuli eius: quasi verò ipsum suis manibus non tincturũ Ioannes prædicasset. non vtique sic intelligendum est, sed simpliciter dictum more communi, sicut est v. g. Imperator posuit edictum, aut Præfectus fustibus cecidit, nunquid ipse proponit, nunquid ipse cædit: semper is dicitur facere, cui præministratur. ita erit accipiẽdũ verbũ Ioannis Baptistę: ipse vos tinget, pro eo, q̃ est per ipsum, vel inipsũ tingemini. hæc Tertul. & rectè respondet: siue. n. per hunc, siue per illum ministretur baptismus, baptismus est Christi, & ipse est, qui baptizat, cæteri sunt ministri. Hac ratione vtitur Paulus 1. Cor. 3. ad probandũ ministrorum differentiã, siue in Sacramentis, siue in doctrina ministrãda, non inducere varietatem aliquã in suscipientibus, quasi qui baptizatus est, aũt credidit per vnũ, melior propterea sit eo, qui baptizatur, aut credit per alterũ. Sunt enim vnius Christi oẽs ministri, fides, & baptismus eius sunt. Hac etiam ratione vsus est sæpe Aug. cõtra eos, qui hæreticos rebaptizandos existimabant. Si enim Christi baptismus est, ipse est qui baptizat, siue bonus, siue malus sit minister, baptismus non vitiatur. Christus enim est qui baptizat. nõ ergo baptizabat, quia suis manibus proprijs non conferebat baptismũ, tamen verè baptizabat, quia qui baptizabant, ministri eius erant.

Cur Christus noluerit per se baptizare.

Sed percontabitur non immeritò aliquis, cur Christus noluit per se baptizare. Cyril. li. 2. in Ioannem cap. 17. respondet id factum, vt vel ex hoc meliorem suum esse baptismum confirmaret, quàm erat baptismus Ioannis. Ioannes enim per seipsum baptizabat, Christus non per se, sed per discipulos, tamen plures ad Christum veniunt. Adde & in hoc Ioannis baptismus parum efficax ostendebatur, qui non nisi per ipsum Ioannem conferri potuit. His alias adiungere possumus rationes, cùm enim in nomine Christi baptismus conferendus esset, vt per eum nomen Christi celebre fieret, magis hoc, q̃ alios, quã per eundẽ Christum faciendum videbatur. Rursus, quia si per se baptizaret, minister forsan crederetur baptismi, vt cæteri; at, vt ipse baptismi cognosceretur auctor, nõ per se, sed per alios in eius nomine conferri voluit. Hæc ratio est Augustini tractatu 5. in Ioannem. Chrysost. hom. 28. aliam dat huius causam; nimirũ quia hic baptismus non erat proprius Christi, sed Ioãnis, non autem erat expediens, vt per se Ioannis baptismum exhiberet: sed superius annotatione 27. hanc opinionem reiecimus; existimat enim Christi baptismũ illum fuisse eundem, qui Ioannis erat. At maiorem difficultatem auctoritas Gregorij Nazian. nobis ingerit; nã in orat. in sancta lumina, Christum post quam à Ioanne baptizatus est, eundẽ Ioannem baptizasse affirmare videtur. Aug. aũt Epist. 108. adhuc ampliũ dicit, nempe Apostolos à Christo ipso prius baptizatos, ad alios baptizãdos esse missos: & loquitur de hoc baptismo, de quo dicitur, quod plures baptizabat. Respondeo vtramque doctrinam Gregorij & Augustini esse probabilem, nec locus hic obstat. Nam intelligi debet, Christum communiter, & vulgo non baptizasse per se, sed per discipulos.

Et abijt iterum in Galilæam.

COMMENTARIVS.

RELICTA Iudæa abijsse, iterũ dicitur in Galilæam particula, *Iterum*, secundum hunc in Galilæam regressum esse ex his, quos Ioannes describit, insinuat. Prior enim est, quando cum Philippo post Andreę, & Petri vocationẽ è Iudæa venit in Canam Galilææ. tempore autem Paschatis in Iudæam reuersus, eiecit vendentes de templo, miracula fecit, eumque Nicodemus Hierosolymis conuenit: post hæc in alium Iudææ locum migrans baptizabat per discipulos, Ioanne baptizante in Aenon, ibique mansit vsq; ad Ioannis vincula, quando in carcerem traditus ab Herode in Galilea fuit; tunc cognoscẽs ad Pharisæos delatum esse, se plures baptizare, quàm Ioannem, in Galilæam iterum abijt; & hic est secundus regressus.

ANNOTATIO II.

Cur Christus, Ioãne in carcerem coniecto, in Galilæam secesserit.

DE hoc secũdo regressu Matt. 4. Mar. 1. Luc. 4. facta est mentio. Hi enim tres Euangelistę dicunt, cùm Ioannes traditus esset, nempe in carcerem coniectus, tunc reuersum esse in Galilæam, quamuis noster Ioannes de Baptistæ vinculis nihil dixerit: sed tantùm narrat, Cùm cognouisset Dominus Pharisæos audisse eum plures discipulos facere, abijsse in Galilæam, tunc autem iam erat traditus Ioannes, & inuidia Pharisęorum manifestata: nam non tantùm odium Herodis, quod à Ioanne reprehenderetur, causa fuit, vt Ioannes traderetur, sed etiam inuidia Pharisæorũ, vt Matth. 17. patet; ac propterea traditus Ioannes dicitur, nempe à Pharisæis Herodi, sine quorum auctoritate non esset ausus tantum virum apprehendere. Ex hoc eorum facto inuidia in Christum acrior detegebatur, cũ plures baptizaret, & celebrior iã fieret, propterea rectè dictum est superius, cùm audierunt Pharisæi, B quod plures baptizaret, tunc Christum recessisse: nam ex inuidia contra Ioannem, maior contra Christum futura certo timebatur, vt re vera factum fuit. Ista est historiæ veritas, ex qua liquet cæteros Euangelistas prætermisisse, quę Ioannes inter priorem, & hunc regressum posteriorem in Galilæam narrauit; & ab hoc posteriori historiam texuisse: re ctè autem Lucas addidit; In virtute Spiritus in Galilęam regressum esse Dominum, quod verbum Ioannes omisit. Reuertebatur enim, vt in Galilęa initium suę publicę ꝓdicationis C faceret, sicut prædictum erat, quod Matthæus cap. 4. significauit dicens; Secessit in Galilęam, & relicta ciuitate Nazareth venit, & habitauit in ciuitate Capharnaũ, in finibus Zabulon, & Nephtalim, vt adimpleretur, q̃ dictum est per Isaiam Prophetã. Quod aũt in hoc regressu etiã per Nazareth trãsierit, & eã reliquerit, paulo inferi' in hoc capite Ioãnes significat.

Oportebat autem eum transire per Samariam.

COMMENTARIVS.

SAmaria regio est inter Iudæam, & Galilæam sita, vt refert Iosephus li. 3. de bello cap. 2. cùm igitur Christus, in Iudæam profectus, in Galilęam transiril. lib. 2. cap. 77. & Chrysost. hom. 30. illud verbum *Oportebat*, considerant: ne enim Iudæi conqueri possent, quod ad gentes docẽdas iret, qui ad Israel missus esset, *Oportebat*, inquit, quasi diceret itineris necessitas id postulabat, vt illac iret. Transiens autem conuenienter virtutem suam exeruit, vt Sol quocunque proficiscitur illuminat.

ANNO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO III.

Quæ fuerit, & vnde dicta Samaria.

SAMARIA nomen est Prouinciæ, atque etiam ciuitatis cuiusdam sic appellatę. de prouincia Samariæ frequens est in scriptura mentio. 3. & 4. li. Reg. quæ totam tribum Ephraim, & mediam Manassem continebat: erat partim campestris, partim montuosa, habens aquas supra modum dulces. Aliqui Samariam dictam à filio Chanaam Samaræo. Gen. 10. putant: id incertum est. Erat etiam nomen ciuitatis, quæ, vt habetur 3. Reg. 16. Amri rex Israel ædificauit super montem emptum à quodam dicto Somer, nomen autem antiqui Domini imposuit ciuitati Somer, inde Samaria dicta. Regia sedes erat Regum Israel, postquã decem tribus à Iuda recesserunt, & totius prouinciæ caput, ac metropolis. Isa. 7. caput Ephraim Samaria. Euersa est ab Hircano fundi tus: sed restituta ab Herode Antipatro, & vocata Sebaste, vt refert Ioseph. lib. 15. Antiq. ca. 11. Hier. in Epitaphio Paulæ ibi condita ossa Elisæi, Abdiæ, & Ioannis Baptistæ affirmat. tẽpore Christi extabat ciuitas, modò autem nullam ibi habitationem supereſſe ferunt: hoc in loco non pro ciuitate, sed pro ipsa prouincia sumitur, quando dicitur Christum per Samariam transiuisse.

A

Venit ergo in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar.

COMMENTARIVS.

ERAT vrbs Samariæ inter alias nominata Sichar. veniens ergo in Galilæã per Samariam, ad hanc diuertit vrbem, quæ in via posita erat, vt particula, *Ergo*, hanc esse in medio itinere positã insinuet, quasi venientibus è Iudæa in Galilæam ista ciuitas media occurreret.

ANNOTATIO IV.

Quæ fuerit ciuitas Sichar, siue Sichen.

SICHAR, vt notat Hieronymus in Epitaphio Paulæ, proprio vocabulo Sichen dicta erat; at Christi tempore corruptum erat, & diceba tur Sichar, vulgari autem vocabulo vsus est Euangelista. Sita erat in confinibus tribus Ephraim, prope montes dictos Hebal, & Garasin: qui alio nomine Iosu. 20. dicitur mons Ephraim, eratque monti huic adeo proxima Sichar, vt in monte sita, in eodem loco Iosue dicta sit: à Sebaste seu Samaria vrbe duodecim, ab Hierusalem triginta milliaribus distabat. Fuit hæc ciuitas ab Abimelech Iudic. 9. euersa, etiã sale super eã dispersо. instaurata tamen à Ieroboam, 3. Regum 12. primo rege Israel, & caput regni Israel ab eo constituta: ibi enim habitauit ipse, & quo tempore Alexander venit in Iudæam, erat Metropolis Samaræorum, vt refert Ioseph. lib. 11. Antiquitat.

In scriptura multa cõmemorantur fa-

Multa memoranda in hac ciuitate Sichen facta scriptura vetus narrat: cùm enim Abrahã Dei iussu ex Mesopotamia in terra Chanaam B veniſſet, primùm venit Sichen, ibique primò altare ædificauit Domino, & terrę illius promissionem accepit: vt habetur Gen. 12. & 13. Iacob etiam reuertens ex Mesopotamia cũ vxoribus, & filijs in Sichen fixit tabernaculum, & ibi emit partẽ agri, à filijs Emor, Genes. 33. Ibi Dina corrupta est à filio regis Sichen, & facta est occisio magna à filijs Iacob, Genes. 34. Sichen constituta asylum, & refugium fugitiuis, Ios. 20. Ibi decem tribus propter stultitiã Roboam recesserunt a Iuda, 3. Reg. 12. Ossa Ioseph in Sichen sepultæ sunt, vt habetur Ios. vlt. Hier. de locis Hebr. eandem dicit Sichen, & Salem. vnde sequitur Melchisedech typum Christi, etiam huius vrbis Regem fuisse. profectò vrbs satis celebris, multo celebrior propter hoc Christi miraculum facta est. temporibus Hieronymi vastata erat, & iuxta eam ædificata ciuitas dicta Mamertha, & postea Neapolis. Hæc est Sichar, in quam Christus venisse narratur.

C

Iuxta prædium, quod dedit Iacob Ioseph filio suo, erat autem ibi fons Iacob.

COMMENTARIVS.

HIstoria nota est Gen. 33. Iacob reuertens è Mesopotamia venit Sichem, & ibi ab Emor Filijs partem agri centum emit agnis: quando autem mortuus est in Aegypto præter duplicem hæreditatis sortem, hanc agri partẽ dedit Ioseph, Gen. 48. & dicebatur prædium Iacob, prope hoc prædium erat sita Sichar. *Erat autem ibi fons Iacob*, nempe prope, aut intra prędium. *Fons Iacob*, quia à Iacob extructus erat. extra Sichem fons hic erat, duplici, vt fertur, arcus iactu distans, in eo prædio Ioseph ossa sunt sepulta.

Iesus

IESVS autem fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem.

FATIGATVS Dominus ex itinere, quod pedes confecerat, sedit supra fontem. illud *Sic*, Chrysost. hom. 30. exponit non in sella, non in loco honoratiori; sed in terra, vt contingit. Alij exponunt, id est, sic fatigatus vt erat. mihi videtur potius causam insinuare, *sedebat, Sic* id est, propterea sedit. videtur enim poni loco dictionis Hebręæ, כֵּן, seu, לָכֵן: dicitur autem supra fontem, id est prope fontem, est dictio hebræa, עַל. Fatigatus ergo erat, & propterea, iuxta fontem sedit: hoc enim est propri. um iter agentium, vt cùm defeſi sunt, sedeant, & refrigerij causa ad fontem quiescant: hoc Dominus noster fecit.

Hora autem erat quasi sexta.

IVDAEI dies in duodecim horas & noctes in totidem diuidebant, vnde hora quasi sexta prope mesidiem fuisse significat. Alíqui dictionem, *autẽ*, pro causali interpretantur, vt causam hæc verba contineant, quòd fatigatus sederit. nam multo tempore iter fecerat, & æstus solis feruebat. melius tamen legitur, si sit continuandi dictio, & historiæ prosecutio: quasi dicat; & hora quasi sexta, vt causam contineat eorum, quæ sequuntur. mulier enim venit aquã haurire, & discipuli cibos emere, quia hora instabat prandij.

Iudæi quomodo horas cõputarent.

Venit autem mulier de Samaria haurire aquam.

PRVDENTER Dominus Samaritanam lucraturus ad fidem, opportunitatẽ captat; quando & necessitas cõtinui potus eam trahit ad fontẽ, & Christi defatigatio colloquendi præbet occasionem, nemoq; adstat, qui possit impedire colloquium. Fœlix Samaritanæ necessitas, quæ eam pertrahit ad salutem, & diues paupertas, quæ per se cogit, vt faciat, q̃ per ministros fieri solet: sed nisi fatigatus Christus sederet expectans, nullam mulieri vtilitatem suus ad fontẽ adferret aduentus. Temporales necessitates, & indigentia, solent salutis consequendæ dare occasionẽ, quãdo diuina misericordia, vt peccatorẽ conuertat, illis vti disponit. Videtur venisse casu, sed qui omnia dispensat, mentẽ illius arcano ducebat impulsu, vt tunc veniret, quãdo fons vitæ Christus ibi esset præsens. Hoc exemplo videmus actiones humanas à Deo dirigi, quę proponimus agenda ita disponente, vt plerumque aliud agentes, incidamus in ea, quorum nulla erat cogitatio. Rebecca veniebat ad fontem, non vt ibi Abrahæ inueniret seruũ, qui vt ipsam hero suo desponderet venerat, sed vt aquã ouibus potandis hauriret; & quamuis casu venisse sit visa, disponente Deo veniebat, & quem nesciebat, in hunc ignara incidit, Gen. 24. Venerat Rachel ad fontem, non vt futurum sponsum Iacob inueniret, sed vt paternas oues adaquaret, verũ Dei suo cõsilio omnia ordinabat, Gen. 29. Et Purpurissa illa, Act. 16. in sacellum, quod iuxta flumen erat, paternæ religionis gratia venerat, de Paulo & Barnaba Apostolis prorsus nescia, & tamen salutem disponente Domino per ipsos inuenit. quæ enim salutis nostræ sunt, sæpe nobis insciis à Domino disponuntur. Rectè ergo Cyril. lib. 2. cap. 80. dicit Dominum fecisse ad modum iacientis retia, vt passeres capiat.

Dei prouidentia disponit actus nostros, & dirigit sapientissimè.

Dicit ei Iesus, da mihi bibere.

SItiebat Dominus; corporales. n. nostras induit passiones, & qui sine carne poterat nos saluos facere, voluit tamẽ propter nos fieri homo; quiq; ne sitiret, impedire, & sitientẽ se, sine alterius ministerio potuit satiare, ꝓpter mulieris salutẽ eius auxilio dignatus est indigere. *Da*, inquit, *mihi bibere*. vox est deprecãtis, & q̃ imperare potuit Angelis, vilem adulterã, & infidelẽ mulierem rogat. adeo enim hominum diligit salutem, vt quod nostra summopere interest, quodque omnibus modis iubere poterat, etiam precibus flagitet.

Discipu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Discipuli enim eius abierant in ciuitatem, vt cibos emerent.

SI discipuli adfuissent, non per se, sed per eos aquam petijsset; at hi in ciuitatem, quæ prope erat, vt cibos ad manducandum emerent, abierant; ea de causa ipsemet aquam à muliere petit. Verba hæc causam exprimunt, cur mulieri dixit, da mihi bibere. *Discipuli enim abierant*, quasi diceret; causa cur loquerétur cum muliere erat, quia discipuli præsentes non aderant. Humana causa est, quę exterius apparebat; tamen diuina, & altior latebat ratio: nam & Dominus ipsos voluit abfuisse discipulos, vt colloquij occasionem acciperet, & per id mulierem traheret ad fidem. Ieiunus autem cùm esset, nec vllos cibos sumpsisset, bibere petijt. non re veravt biberet, qui nec per multum temporis postea bibit, nec oblatos à discipulis cibos accepit; sed vt sermone iã suo, mulieris mentem inciperet iluminare. Attende discipulos abijsse ad emendum, non ad mendicandum.

Dicit ergo ei mulier illa Samaritana.

ILLA particula, *Ergo*, illationem quãdam denotat, & insinuat aliquid præter simplicem responsionem. Nam sæpe dicitur, *Dixit ei mulier, dicit ei Iesus*, & non apponitur talis particula; quod argumento est, eam hoc loco aliquid innuere, & ita est. Duo enim indicat, alterum relationem ad superiora verba, quia mulier nihil Christo dixisset, nisi ille ab ea bibere petijsset; quasi dicat; causa quod mulier ei sit locuta, ea est, quia Christus bibere petijt. alterum relationem ad sequentia: verba enim, quæ sequuntur, quandam insimulationem continent, cuius causa est Christi petitio: vt sit sensus; petijt Christus bibere, & propterea mulier eũ reprehẽdere, & insimulare est ausa: Nec dicitur tantũ: *Dicit illa mulier*; sed, *Illa mulier Samaritana*, quia nisi Samaritana esset, non reprehendisset; ac si clarius dictum esset; mulier illa, quia Samaritana erat, & quia Christus ab ea bibere petijt, verba sequentia, quæ insimulationis sunt, protulit. Hic est legitimus sensus; perpende autem humilitatem, & patientiam Christi, in vnius fœminæ pauperculæ salute quærenda.

Quomodo tu, Iudæus cùm sis, bibere à me poscis, quæ sum mulier Samaritana?

ODERANT, & contẽnebant Iudæi Samaritanos vt idololatras, qui cum vero Deo idola adorarent, commerciumq; eorum abhorrebant: mulier ergo hoc exprobrat ei, contemptumque communem suæ gẽtis in Christum retorquet, dicens: Vos Iudæi, commercium nobiscum refugitis omne, quomodo tu, Iudæus cùm sis, modò petis bibere à me, quæ sum Samaritana: intelligebat mulier non esse commercium, si parum aquæ sitienti porrigeret, sed hac occasione obijcit ei Iudæorum aduersum gentem suam communem aduersionem; & hic est sensus legitimus.

ANNOTATIO V.

Superiora verba sunt ne exprobrãtis an reprehendentis.

VERBA esse corrigentis Chrysost. homil. 30. existimat, quasi mulier eum correxerit, quia arbitrabatur non licuisse Christo, quem Iudæum existimabat, commercium vllum cũ Samaritana habere: ac propterea corripientis sunt verba; Quomodo tu, cùm sis Iudæus, à me, quæ sum Samaritana, bibere petis, faciséque quod tibi non licet? Cyrillus lib. 2. cap. 81. verba putat esse dubitantis, quærentisque causam: Cur, cùm sit Iudæus, cũ Samaritana conuersetur: tamen conformior mihi videtur data expositio; quamuis enim dictio illa, *quomodo*, in scriptura vtrumque sensum, & alios etiam admittat; in præsenti tamen potius vox est exprobrãtis, vti diximus, & adhuc inferius magis explicabitur. Mulier autem hæc Christum Iudæum nouit; tum ex loquela, tum ex habitu, vt dicit chryso. hom. 30. sicut & Petrus ex loquela Galilæus agnitus est, Matth. 26. quamuis enim hebraicè omnes loquerentur, tamen sermonis prolatio, & nationes etiam eodem idiomate vtentes distinguit: Ex habitu, vt dicit etiam Cyril. lib. 2. cap. 80. nam Num. 15. præcepit Deus Iudæis, vt in palliorum angulis fimbrias facerent, & hyacinthinas vittas apponerent, quas cùm viderent, mandatorum Domini recordarentur: addee etiam, vt ab alijs distinguerentur nationibus. Vt enim animam fide, corpus circumcisione; sic etiam exteriori habitu eos signauit, vt suos. hac ergo ratione mulier nouit Christum Iudæum esse.

Non enim coutuntur Iudæi Samaritanis.

COMMENTARIVS.

NON sunt verba Euangelistæ, vt aliqui volunt; sed mulieris causam suæ exprobrationis exponentis: quasi diceret; quomodo tu Iudæus petis à Samaritana? nam vos Iudæi refugitis commercium nostrum, non dignamini nobiscum tractare, & propterea dicit, *Iudæi non coutuntur Samaritanis*, quasi dicat; vos estis qui nos refugitis, nos contemnitis: non autem dixit, non coutuntur Samaritani Iudæis, causam auersionis animi in Iudæos reijciens. Couti autem non est vox Latina vsitata, idem tamen significat, quod communicare, seu habere commercium.

ANNOTATIO VI.

Patres diuersis modis superiora verba intelligũt.

CHRYSOSTOMVS hom. 30. hoc propterea dictum putat, *Non coutuntur Iudæi Samaritanis*, vt peccatum in Christum reijceret: quasi ipsius sit culpa, quod conteretur cum Samaritana. sed expositio data rectior est: cuius argumentum id est, quod discipuli abierant in ciuitatem, vt emerent cibos, nec illi vendere, nec isti emere renuerunt. non enim hoc commercium censebatur, quod neque mulier ignorabat: sed voluit Christo Iudæorum arrogantiam, qua Samaritanos contemnere videbantur, exprobrare, quamuis Iudæi zelo religionis id facerent: Nec exprobratione contenta, etiam aquam petitam negat. Chryso. hom. 30. dubium proponit, qua ratione petierit Christus bibere ab ea, cùm lex non permitteret? Refert solutionem quandam, nempe petijsse, quia negaturam sciebat. hanc reijcit, ideo, inquit, minus petere oportebat, qui enim alios inducit ad præuaricandum, ipse magis peccat. Respondet aũt Chrysostomus, quod iam tunc huiusmodi præuaricari obseruationes nihil referebat. Sed ista solutio non videtur satisfacere: Nam lex adhuc non cessauerat. si ergo lege id erat prohibitum, referebat profectò non præuaricari eam. Cyril. lib. 2. cap. 80. exactius exponit, nempe legem solùm prohibuisse tactum immundi; tamen Iudæos superstitiosos multum extendisse, & dilatasse has prohibitiones, & multa miscuisse superstitiosè. Itale autem erat hoc; nõ ergo erat contra legem, & ita re vera est: Si enim contra legem esset aquam bibere datam à Samaritana, multo magis esset contra legem cibos ab illis emere. Commercia, & fœdera prohibuerat Deus cum infidelibus; tamẽ non erat commercium, si emerent cibum, aut acciperẽt potum, dum iter per eorum fines facere contingebat. Nam multi inter infideles tunc negotiorum causa commorabantur; tamen non erat contra legem, si aliquid emerent, aut acciperent ab eis.

Auctoris sententia.

Verum quantum ad locum præsentem spectat, nec de hac extensione, quam Iudæi superstitiosè fecerant, sermo est; sed quia ex odio singulari contra Samaritanos abstinebant etiã à multis, in quibus, ab alijs infidelibus, non se separabant. Summopere enim Samaritanos, & contemnebant, & detestabantur super alios omnes infideles, propter causas, quas statim adiungemus: Christus autem, & discipuli, qui hoc odio eos non prosequebantur, quando maximè sine aliorum scandalo fieri poterat, hæc non curabant, vtpote non ex lege, sed ex particulari, & proprio profecta odio, & obid Dominus bibere petit; at mulier exprobrans, hunc contemptum, & horrorem Iudæorum in Samaritanos, hæc respondit.

ANNOTATIO VII.

Samaritanorum origo.

SAMARITANORVM origo ex lib. 4. Reg. cap. 17. deducitur. Regio hæc ante captiuitatem per Regem Assyriæ facta, a tribubus decẽ habitabatur. Ieroboam enim primus Rex decem tribuum in Samaria sedem collocauit; translatis autem decem tribubus, ne regio illa inculta periret, misit Rex Assyriæ gentiles, qui eam colerent, &, vt dicit Epipha. hær. 8. in fine, dicebantur Chutei, & sic vocat eos Iosephus. Cùm autem isti gentiles Deos patrios adorarẽt, veri Dei spreto cultu, immisit Deus leones in eam regionem, à quibus lacerabantur incolæ; eamque ob causam Salmanasar Iudæorum sacerdotes misit, qui eos ritum legis Mosaicæ docerent, tanquam id esset contra lacerantes bestias remedium, eaque ratione plaga cessauit, hinc factum est Samaritanos illos cultum Iudæorum admisisse, tamen simul suorum Deorum superstitionem retinuisse, vt partim Gentiles, partim Iudæi fuerint. Seducti sunt postea varijs errorib⁹ à quodam, qui à Iudæis ad ipsos transfugit, vt habet Epipha. hær. 9. & Hierony. Dialog. contra Luciferianos. Hos etiam decepit postea Simon magus Act. 8. isti simul idola, & Deũ Israel colebant. præterea receperunt tantùm quinq; libros Moysis, vt dicit Origenes tom. 4. in Ioannem, circumcisione vtebantur, Messiam expectabant, quæ Moyses docuit: cum his tamen, & ritus gentium exercebant: propterea Samaritani sicuti inter nos hæretici

Universidad de Deusto
Biblioteca

reputabantur à Iudæis, adeo vt Iudæi in aliquem conuicium iactare volentes, Samaritanum appellare soliti essent, vt notat Hiero. Epist. ad Algas. quæst. 5. & ex scriptura patet: nam conuicij causa Christum vocarunt Samaritanum, eratque summum inter eos odium. Eo etiam factum est, vt quãdo Iudæis permissum fuit reædificare templum, noluerint Samaritanos, tanquam Ethnicos admittere in consortium. Quamuis autem ex vtraque parte esset mutuum odium, tamen Iudæi præcipuè aduersabantur Samaritanos, eosque despiciebant, vt transgressores legis, & idololatras.

Ob quas causas Iudæi detestabantur Samaritanos.

Fuerunt autem multæ causæ, cur Iudæi tanto Samaritanos odio prosequerentur: Prima, quia oriundi erant ab Assyrijs, à quibus durissima seruitute oppressi fuerant. Secunda, quia Samaritani possidebant regionem ad Iudæorum hæreditatem pertinentem. Tertia, quia Samaritani Deos alienos colebant, & ceremonijs Mosaycis gentium ritus miscebant. Quarta, quia solis quinque libris Moysis receptis, cæteros reijciebant. Quinta, quia postquam Iudæi reædificare cœperunt templum, Samaritani nõ admissi ab eis ad ædificiũ, omni vi conati sunt illud opus impedire, vt habetur lib. 1. Esdr. cap. 4. Sexta, quia sacrificabant extra templum in mõte Garisim, vbi etiam ædificauerant templum, & sacerdotes instituerant, & sacrificia, vt refert Iosephus lib. 11. Anti. c. 7. & 8. vnde extitit inter eos & de templi præstantia disceptatio; adeo vt delata fuerit ad regem AEgypti, qui adiudicauit sententiam Iudæis, vt refert Iosephus lib. 13. Antiquit. cap. 4. quæ cõtentio etiam tẽpore Christi perseuerabat. Septima, quia erant scandalum quoddam Iudæis: nam quicumq; ob violationem legis Mosayeæ, aut propter alia flagitia non poterant tutò in Iudæa viuere, trãsfugiebant ad Samaritanos: & hac fiducia audacius legem violabant, vt refert Ioseph. libr. 11. Antiquitat. Octaua, quia modò Iudæos, modò Assyrios se esse profitebantur: quando enim erant res Iudæorum prosperæ, Iudæos se esse fatebantur. Vnde, vt refert Ioseph. lib. 11. Antiqui. cap. vltimo, cùm viderent Alexandrum Magnum beneficentia vti erga Iudæos, se esse Iudæos dixerunt: at è contrario, quando Antiochus Epiphanes Iudæos infectabatur, atque eorum legem, & religionem delere conabatur, se Iudæos negarunt, vt idem Ioseph. lib. 12. Antiquit. perhibet. His de causis Iudæi summo odio Samaritanos prosequebantur; & tamen, vt diuina virtus, & misericordia splendeat, Christus adueniens magis istis, quàm Iudæis acceptus fuit. Biduo enim magnam eorum multitudinem conuertit miraculo vnius fœminę Samaritanę, & solo verbo: præterea cùm decem leprosos mundasset, vnus gratus inuentus est, & hic erat Samaritanus. Rursus in illa parabola incidentis in latrones, Samaritanus erat, qui misericordiam fecit cum illo. Primo anno post passionẽ Domini Philippo prædicante, conuersa est Samaria, & recepit verbum Dei, tantiq; sunt æstimati, vt Petrus & Ioannes ad eos confirmandos venerint Act. 8. vt, qui longè erant, prius accesserint ad Christũ, quàm, qui propè; &, qui peiores erant, meliores multo facti sint; vt gratia, & Dei virtus cognoscatur. Hinc patet verborum sensus. *Non contuntur Iudæi Samaritanis* propter causas enim prædictas non erat commercium inter eos, sed ista fœmina plus æquo rigida, etiam aquę modicum sitienti porrigere, commercium reputabat.

Respondit Iesus, & dixit ei, Si scires donum Dei, & quis est, qui dicit tibi, da mihi bibere; tu forsitan petisses ab eo, & dedisset tibi aquam viuam.

COMMENTARIVS.

RESPONSIONIS sensus hic est, *Si scires donum Dei*, nempe filium proprium datum à Deo, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam: & est cum articulo, donum illud insigne, & magnificum. Et rursus, si simul scires, qui sum ego, qui peto à te aquam ad bibendum, nempe me esse Dei filium, qui veni, vt omnis, qui credit in me, non pereat, sed habeat vitam æternam; profectò tu potius à me peteres, & ego non negarem, vt tu negasti mihi; sed darem tibi aquam perfectiorem, nempe aquam viuam. Hæc verba deductionem quandam, & consecutionem habent; nimirum; si hæc duo intelligeres, tu peteres ab eo; & rursus, si peteres ab eo, ille daret tibi aquã viuam: sunt igitur duæ consecutiones, & vtraque est explicanda. Prior continet duo; si scires donum Dei, & simul quis est, qui dicit tibi; ex his duobus sequitur; tu peteres ab eo, sic autem declaratur. Si mulier nouisset donum Dei, suum filium dantis, vt omnis, qui credit in eum, nõ pereat, sed habeat vitam; Christum autem non nouisset, quis esset, non petijsset ab eo quicquam. Nam etiamsi illud nouisset, tamen Christum non cognoscens, sed arbitrans Iudæũ esse, non erat cur aquam viuam ab eo petijsset; è contrario autem, si nouisset Christũ esse filiũ Dei, tamen non nouisset datum à Deo, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitã æternam; nõ esset adhuc ausa petere aquam viuam:

Duo proponũtur Samaritanæ cognitu necessaria, vt aquam viuam peteret.

viuam: sicut nec in die iudicij mali Christum videntes, & quis esset cognoscentes, peterent; at si vtrunque cognouisset, Christum scilicet filium Dei esse, & rursus veniisse, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed vitam habeat æternam, non vt iudicem, sed vt saluatorem: tunc petijsset profectò salutem. Vt si quis infirmus cognosceret aliquem esse medicinæ peritum, simul etiam exercere officium medici; profectò peteret sanari ab eo. Attende præterea, si donum Dei hoc cognosceret datum, non vt Iudæus solùm, sed vt omnis homo etiam infidelis Gentilis, & Samaritanus, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam; sciret etiam omnem hominem periculo, & damnationi æternæ mortis subiectum, & propterea donum hoc esse à Deo datum; rectè sequitur quod peteret sibi salutem à Christo, qui est is, qui datus est, & venit, vt omnis saluetur per ipsum.

Si supradicta nosset Samaritana, peteret & accipe ret Spiritum Dei.

Hinc sequitur declaratio posterioris consecutionis; Si petijsset, ille daret, quia non venit, vt iudicet mundũ, sed vt saluet, non vt mortificet, sed vt viuificet. Aqua viua spiritum sanctum significat; qui per Christum dandus erat credentibus in eum, quod Inferius Ioan. 7. exponitur, Qui credit, inquit, in me, flumina aquæ viuæ de ventre eius fluent. hoc autem dixit de spiritu, quẽ accepturi erant credentes in eum. Breuiter ergo sensus est; Si fide perciperes, me esse Dei filium, qui venit, vt omnes saluem, qui in mortis sunt damnatione, tu peteres à me salutem, & daretur tibi. Illa particula, *forsitan*, Græcè est, ἄν, & est affirmatiua, Latinè vtique, & habetur in vtroque loco, vtique petijsses, & vtique daret: at interpres in vno loco vertit, & per modum dubitantis, *forsitan*, vt liberum arbitrium hominis significaret, quod ita petit, vt possit non petere: & ad exprimendam promptitudinem ex parte Dei dantis, remouit dubitationem. Sed hæc ad textum non pertinent.

Connexio autem huius sententiæ cum præcedentibus est consideranda. Samaritana prætexens Iudæorum in Samaritanos detestationem & auersionem, aquam Christo negauit, cui Christus appositè respondet, Si intelligeres iam non esse istam separationem Iudæorum, & Samaritanorum, & Gentilium; sed vnum communem redemptorem, & saluatorem, in quo nec est distinctio Iudæi, & Samaritani, & Gentilis, sed omnes in vna fide, & religione iam sunt consociati: non prætexeres profectò causam hanc, quod Iudæi non communicant Samaritanis; immo tu ipsa à me, quem Iudæum appellasti, & verè secundum carnem sum, peteres, nec communicare refugeres. Ego autem quia saluator omnium sum, & neminem excludo siue Iudæum, siue Samaritanum, darem tibi aquam viuam, quam peteres, si me cognosceres: nec facerem sicut tu, quæ negasti propter hãc Iudæorum, & Samaritanorum distinctionem. Hæc nondum percipiebat Samaritana perfectè, tamen verborum magnitudine alliciebatur ad fidem, & ad maiora de Christo concipienda, quàm prius conceperat, quem Iudæum, vt vnum ex cæteris, reputauerat. Loquitur autem de se in tertia persona, quia linguæ hebrææ phrasis est, & habet etiam admixtam modestiam, & grauitatem talis locutio. hic sensus literalis legitimus est.

ANNOTATIO IIX.

Variæ interpretationes recluduntur.

QVAMVIS expositionem in commentario explicatam legitimã esse existimem, tamen alias doctorum illustrium expositiones nõ narrare prætermittã, si fortè lectori aliqua earum magis placeat. Aug. tract. 15. Ioan. hoc donum, Spiritum Sanctum interpretatur, vt sit sensus, Si scires Deum tam magnum donũ hominibus præparasse, qualis est Spiritus sanctus, & scires me esse, per quem hoc donum communicandum est, tu ab eo petijsses, & dedisset tibi illud donũ. Hæc expositio est etiã Magni Athan. li. de incarn. Christi. Cyril. li. 2. c. 82. Per donũ hoc, ipsa dona Spiritus sancti intelligit, ac si dicat, Si scires magnitudinẽ donorũ, quæ præparauit Deus hominibus, & me esse datorẽ, tu petijsses, & dedisset tibi talia dona. Mihi magis probatur nostra expositio: nã, si per donum, aut Spiritum sanctũ, aut dona eius exponamus, hic sensus nõ cohæret rectè sequentibus verbis. nã dicitur, daret tibi aquam viuam, quam certè distinctam esse indicat, ab hoc dono Dei, aliàs enim dixisset, dedisset tibi donũ hoc. Non ergo Spiritus sanctus intelligitur per hoc donũ, de quo dicitur, *Si scires donum Dei*: neq; gratia seu dona ipsius: in vtraq; enim expositione aqua viua & donũ hoc, vnũ & idem si-

Universidad de Deusto
Biblioteca

dem significant, cùm tamen aliud donum, aliud aqua hæc significare videantur. Sensus ergo est; *Si scires donum Dei*, nempe filium Dei datum à Patre, vt omnis qui credit &c. & simul scires me esse hoc donum, peteres à me, & ego darem tibi aquam viuam, nempe Spiritum sanctum, per quem vitam haberes. Præterea, quamuis Spiritus sanctus sit donum datũ hominibus, est tamen donum ex dono; nam nisi datus esset filius, nec datus esset Spiritus sanctus. Dominus ergo potius de dono hoc primo, & radice omnium donorum loquitur infideli mulieri; prior enim est articulus hic, & causa alterius. Confirmo ex illo Ioan. 7. Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ: hoc autem dixit de Spiritu, quẽ accepturi erant credentes in eum. Illud, *qui credit in me*, dicitur nunc, *Si scires, donum Dei*, &c. id est, si credares in me, hoc autẽ est credere vnigenitum datum à Patre, & Christum esse illũ vnigenitum; statim sequeretur donatio Spiritus sancti, qui est hæc aqua viua. Aliqui nostræ ætatis auctores per hoc donum exponunt beneficium, quo Dominus afficiebat ipsam Samaritanã, quod ad eam se conuerteret, & eam ad fidem digna retur attrahere. sed hæc expositio non videtur ad rem facere. Christum autem donũ esse nemo dubitat. datus enim gratis est, à Patre pro nostra salute. Ioan. 3. Vt filiũ suum vnigenitum daret. Isa. 7. Nobis natus, nobis datus. natº nobis vt homo, datus vt Deus. quando enim filium dedit in carne, nobis donauit: Spiritus sancti autem donum est nobis datum ratione gratiæ, & aliorum donorum: tamen particulari quadam ratione dicitur donum, quia à Patre & Filio voluntate, & amore procedit; de qua re non est hic locus prius tractandi.

ANNOTATIO IX.

Quid nomine aquæ viuæ sit intelligendum.

NON conuenit inter antiquos Patres in expositione huius aquæ viuæ. Sunt enim in quatuor sententias diuisi. Prima est Cypria. Epist. 63. & Ambro. ser. 31. hanc aquam viuam baptismi aquam interpretantium, quæ aqua virtutem habet animas vitę restituendi. quam expositionẽ Aug. li. 2. cõtra Crescon Gramm. cap. 13. & 14. illud Ioan. 7. Flumina aquæ viuæ de ventre eius fluent, edisserens, tacitis eius auctoribus non recipit. Vtitur autẽ August. argumento hoc; Quia non omnes, qui baptismum recipiunt, viuificantur: baptismus enim ab aliquibus malè accipitur, nec eo viuificantur ut hanc, quam Christus promittit, aquam viuam, nemo accipit, qui nõ viuificetur. quid quid sit de argumento, expositio non videtur accommodata huic loco. nam si Samaritana tunc sciuisset donum Dei, & quis esset, qui secum loquebatur, vtique aquam viuam accepisset, nec tamen baptizata tunc esset. Non nego baptismum esse aquam viuam, qui viuificandi vim habet eos, qui, vt oportet, eum recipiunt, sed de hoc non est sermo præsens. Secunda expositio est Origẽ. tom. 13. in Ioan. & Basil. hom. in Psal. 28. & Theodore. in Psal. 1. qui hanc aquam viuam, sacram doctrinam interpretantur, quæ in Euangelio continetur: quam expositionem eodem argumento posset Augustinus refutare, quia multi sacra doctrina imbuti peccatis mortui sunt. Quo non obstante, verum est in scriptura sacra hãc doctrinam aquam salutis appellari: Eccl. 15. Aqua sapientiæ salutari potauit eum. At neq; hæc expositio accommodata satis huic loco videtur. nam scientiam hanc habenti, promittitur aqua viua. *Si scires*, inquit, *daret tibi aquam viuam*, distinguitur ergo aqua hæc à scientia, & cognitione. Tertia expositio est Cyril. lib. 2. in Ioan. cap. 82. & 85. qui gratiam Spiritus sancti, qua animæ viuificantur, hanc viuam aquam esse affirmat. quæ expositio, non videtur plenè explicare totum contextum, in quo de aqua hac fit sermo, nec magnitudinem promissionis, nec gratiæ virtutem, & efficaciam; non tamen in totum reijcienda expositio est, vt paulo inferius declarabitur. Est ergo quarta expositio, Athana. lib. de incarna. Christi. Basil. hom. in Psal. 45. in illud, Fluminis impetus lætificat. Chryso. hom. 30. Hieron. in illud Isa. 55. Sitientes venite ad aquas. & Aug. tract. 15. in Ioan. qui hanc viuam aquam ipsum Spiritum sanctum interpretantur, quæ etiam expositio est Ambro. lib. 1. de Spiritu sancto c. 19. & 20.

In huius difficultatis resolutionem, verba hæc, & sequentia sunt consideranda. Dicitur enim, *Aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* aquæ ergo sunt duæ. Prior quæ viua dicitur, & quam daturum se Christus promittit, & hæc fit in eo, qui accipit fons. Altera est aqua, quæ ab hac aqua, & fonte emanat, & salit in vitam æternam. Aqua ergo viua, quæ fons fit in accipiente, Spiritus sanctº est; aqua verò, quę à fonte hoc fluit & emanat, significat gratiam, & dona Spiritus sancti, quæ participatio quædam sunt ipsius, ideoque aquæ etiam & viuæ dicuntur. Hæc duo distinguit Paulus Rom. 5. Charitas, inquit, Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. *charitas*, inquit, *diffusa est*, hæc est aqua manãs & fluens, *Per Spiritum sanctum, qui datus est*, hic est fons aquæ viuæ. Similiter etiam Ioan. 7. *Flumina aquæ viuæ fluent*, aqua hæc viua Spiritus sanctus est: subiungitur enim hoc dixit de spiritu, quem accepturi erant. rursus *Flumina*, hæc sunt gratia, hæc dona Spiritus Sancti, & sic Athana. 99. ad Antiochum, q. 113. per fluminis, dona interpretatus est Spiritus sancti. simul ergo complectamur tertiam & quartam expositionem, & sensus perfectus erit. Aqua enim hæc viua, Spiritus sanctus est, qui fit in accipientibus fons aquæ, nempe gratiæ, & donorum, ac virtutum mirabilium. Vnde Ambro. lib. 1. de Spiritu sancto cap. 19. & 20. vtramque visus est cõiungere: nam, modò Spiritum sanctũ, modo gratiam, interpretatur hãc aquam. Nõ solũ ergo hęc expositio accõmodatur huic verbis, sed perfectè significat magnitudinẽ promissionis, & huius aquæ excellentiam. datur enim ipsemet Spiritus sanctus, qui inhabitat, & manet in ipsis credentibus. Rursus etiam

etiam conuenit cum multis scripturis, in quibus Spiritus sanctus aquæ effusæ comparatur. Ioel. 2. Effundam de Spiritu meo. Tit. 3. Per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abundè. Item est proprior similitudo? nam vt aqua lauat sordes corporis, tanquam efficiens causa, & munditiem tanquam formam inducit; sic Spiritus sanctus lauat animas, efficitq; in eis munditiem, quæ eius gratia est. Concludamus ergo aquam hanc viuam, de qua hic in propositis verbis loquitur, esse Spiritum sanctum. Hæc enim vt sequentibus verbis dicitur, fit in accipientibus fons gratiæ & donorum, quæ etiam aquæ dicuntur, quia participatio quædam sunt Spiritus sancti, & per ea homo spiritualis efficitur. Duæ ergo sunt aquæ; Altera Spiritus sanctus ipse, qui & aqua, & fons aquę dicitur: Altera est gratia & effectus Spiritus sancti, quibus anima munda, decora, & Spiritalis efficitur: & vtriusque sit mentio in hoc colloquio. Aqua autem viua promissa in præsenti sententia, ipse est Spiritus sanctus, qui fons & principium est gratiarum omnium. Quare autem aqua, & viua dictus sit, in annotatione sequenti exponitur.

Tres similitudines aquæ cum Spiritu sancto.

ANNOTATIO X.

POSTEA quam aquam viuam Spiritum sanctum esse ostendimus, cur aquæ illique viuæ comparetur declarandum est. Aquæ confertur propter tres similitudines, quarum prima est: Sicut aqua sordes & maculas corporum eluit; sic Spiritus sanctus sordes animarum, quę sunt peccata, & multo magis animas maculant & deformant, quam quæcunque sordes, aut maculæ corpora. De hac lotione dicitur Isa. 4. Si abluerit Dominus sordes filiarum Syon, & sanguinem Hierusalem lauerit de medio eius, in Spiritu iudicij & ardoris. vbi Basil. & Hier. hunc Spiritum, interpretantur Spiritum S. iuxta illud Luc. 3. Baptizabit vos in Spiritu sancto & igne.

Ne quis tamen existimet esse perfectam similitudinem, nosse oportet in hac ablutione quatuor differentias esse inter ablutionem, quæ fit aqua, & eam, quæ fit Spiritu sancto.

Prima similitudinis qua inter eas diffi militudines.

Prima est, aqua ita lauat corpora, vt sordes, ac maculas tantùm auferat, non tamen ipsis corporibus nouam aliquam munditiem imprimat præter eam, quam in seipsis habebant: Sit exemplum; lauatur vas terreum sordidum, aqua sordes aufert; at vas terreum in suamet terrea munditie manet. Non sic Spiritus sanctus lauat animas: postea vero quam peccata, & ipsorum sordes eluit, manet anima in sua munditie naturali à peccatis munda, sed vltra hanc imprimit munditiem quandam multo præstantiorem ea, quæ prius erat: nam infundit gratiam, quæ est participatio quædam diuinitatis, per quam, vt dicitur 2. Pet. 1. Efficitur homo diuinæ consors naturæ. Velut si aqua non solùm sordes à vase terreo remoueret, sed simul inuntaret. hoc significat illa verbis Psal. 50. Lauabis me, & super niuẽ dealbabor. quid est super niuem dealbari? quid enim niue candidius est? vtique significat supra naturalem mundiciẽ animas accipere à Spiritu sancto candorẽ multo maiorem, & perfectiorem, ac puriorem niue. Secunda differentia est, aqua quidem lauat corpus, sed non efficit pulchrum, & decorum. Si enim homo deformis est, quantumcunq; lauetur, mundari quidem potest, sed non decorari, ac pulcher fieri; at Spiritus sanctº ita lauat animas, vt pulchras ac nitidas efficiat. Sunt quidem animæ in sua substantia pulchræ, & cunctis visibilibus pulchriores. at pulchritudo à Spiritu sancto indita, multò maior est, quàm tota pulchritudo earum naturalis, tantaq; est vt à Deo adamẽtur, iuxta illud Psal. 4. Concupiuit Rex speciem tuam, quod Hieronymus de spiritali animarũ pulchritudine. quæ per gratiã Spiritus sancti fit, exponit. De hac gemina venustate, nempè naturali, & quę à Spiritu sancto confertur, intelligitur illud Cant. 1. Ecce pulchra es amica mea, ecce tu pulchra. bis pulchra dicitur, quia anima in sua substantia pulchra, multò maiorem à Spiritu sancto accipit pulchritudinẽ. Tertia differentia est: Aqua lauat, sed corrumpit, debilitat, destritit, & consumit. Videmus enim vestes, dum abluuntur, mundari quidẽ, sed consumi. aquæ enim qualitates corruptiuæ sunt: at Spiritus Sanctus non sic se habet, sed lauat & roborat animas, maioresq; vires accedunt, quo magis lauantur: quod Paulus sentiens Philip. 4. dixit, Omnia possum in eo, qui me confortat. Quarta differentia est, aqua lauat, sed non manet in corpore loto, sed recedit vnà cum sordibus; at Spiritus sanctus lauat animas, & permanet. Ioan. 14. de Spiritu sancto dicitur; Apud vos manebit, & in vobis erit. Est aũt mirabilis modus, quo Spiritus sanctus est in his, quos ipse lauat. Non enim est tantũ per præsentiam quandam, sicuti Deus dicitur esse in omnibus, sed per quandam veluti vnionẽ, & assistentiam, quæ in hoc seculo cognosci perfectè non potest, iuxta quam dicitur habitare in homine, & hominem templum esse Spiritus sancti. 1. Corin. 6. vt quod magis est, opera hominis ei tribuantur. Matth. 10. Non estis vos, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. & Rom. 8. Spiritus postulat pro nobis. & 1. Thessa. 2. Qui operatur in vobis, qui credidistis. Lauat ergo Spiritus sanctus animas, & in hoc similitudinẽ habet cum aqua, quæ lauat corpora, sed in ea similitudine prædictæ quatuor differentiæ observantur.

Secunda similitudo aquæ cum Spiritu sancto, in quâ tamen alijs dissimilis.

Secunda similitudo, propter quam aquæ comparatur, ea est, quia sicut aqua fœcundam facit terram, & arbores, easq; facit fructificare: sic Spiritus sanctus facit fœcundas animas, vt fructificent. de hisce fructibus Spiritus sancti, habetur Gala. 5. Fructus, inquit, spiritus est charitas, gaudium, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo. &c. Est item similitudo: vt enim aqua multiplices fructus efficit, sic & Spiritus sanctus. 1. Corin. 12. Diuisiones gratiarum sunt, vnus autem Spiritus: & rursus, Hæc omnia operatur vnus atque idem Spi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

dem Spiritus, diuidens singulis. Adhæc vt aqua vna varijs plantis, herbis, cæterisque inseruit, diuersos fructus, multiplices flores, coloribus, & odoribus, & figuris iuxta cuiusq; naturam distinctos effici; sic Spiritus sanctus miro modo diuersis, & aliquando contrarijs complexionibus, & cõditionibus hominum naturalibus se accommodat. Sunt enim homines aliqui vehementes, aliqui temperati, alij solitudini dediti, alij conuersationem hominum amantes, alij seueri, alij placidi, milleq; modis differentes, & tamen omnes iusti, & sancti, eodemque ducti, & nutriti sunt Spiritu sancto.

Aduerte tamen, in hac similitudine, esse quoque quatuor differentias. Prima est, aqua siccas arbores reuiuiscere nõ facit, nec sterilẽ terram fœcundat; at Spiritus sanctus animas mortuas peccato, vitæ reddit, impartiturq; vitam quandam cælestem & diuinam, perfectiorem ea, qua naturaliter viuunt, de qua vita dicitur Coloss. 3. Vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. & Galat. 2. Viuo ego iam non ego, viuit autem in me Christus. Est autem superior & excellentior vita hæc naturali vita, qua viuit anima, cùm sit alterius ordinis superioris. Hanc autem vitam Spiritum sanctum efficere docet Dominus Ioan. 6. Spiritus est, qui viuificat: & in symbolo confitemur, Spiritum sanctum Dominum, & viuificantem. Facit etiam idem Spiritus animas fœcundas, ferentes copiosum fructum vitæ æternæ. Ioannes 15. Qui manet in me, hic fert fructum multum. Secunda differentia est. Aqua fœcundat terram, & arbores, & cætera ad fructus producendos, ad quos earum virtus naturalis se extendit. Vitem enim vt faciat vuas, ficũ vt producat ficus, & sic in singulis: at Spiritus sanctus animam fœcundat, vt faciat fructus supra toram suam virtutem naturalem. Nec enim intellectus credere, nec voluntas Deum, vt oportet diligere, nec homo virtutum actus perficere, nec virtus humana opera ea quæ miracula dicuntur efficere possent, nisi Spiritus sanctus fœcundaret. 2. Corinth. 3. Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis. Tertia differentia est. Aqua non mutat fructus arborum, nec enim facit arborem producentem fructus malos & lethiferos, ferre bonos & salutiferos; nec si qua est fructuũ amarorum, fructus dulces profert. At Spiritus sanctus hanc miram efficit mutationem, vt qui prius fructificabant morti, vt dicitur Rom. 7. fructificent Deo; & qui prius opera digna æterna pœna faciebant, postea digna æterna vita faciant; & qui prius ambitiosi, auari, superbi, & moribus efferi viuebant; euadant humiles, liberales, mansueti, cæterisque virtutibus insignes, mutẽturq; in alios viros: quam mutationem prædixit Isa. cap. 15. Vitulus, inquit & vrsus pascentur simul, & catuli leonum requiescẽt, & leo vt bos comedet paleas. quem locum Eusebi. lib. 7. de demonstr. Euang. cap. 9. de gentium moribus efferis, in alios longe contrarios, eosq; optimos per Euangelium conuersis exponit. Quam mirabilem mutationem Orige. libr. 2. contra Celsum, affirmat, vnum esse ex potissimis argumentis nostrã religionem esse veram, & à Spiritu sancto datam probantibus. Quarta differentia est. Aqua fructus edere facit arbores, non solùm ijs naturales, sed etiam limitatius, nimirum singulas singulos. Ficus enim ficus, & vitis vuas, & cæteræ hos, aut illos fructus ferunt. At Spiritus sanctus singulas animas in numeros ferre fructus facit. implet enim vnam hominis animam multis donis, virtutibus, & gratijs, ex quibus opera & actus varij, & differentes inter sese, omnes tamen egregij & diuini procedunt. Spiritus sanctus ergo aquæ similitudinem habet in eo, quod fœcundat. in hac tamen fœcunditate quatuor vti diximus existunt discrimina.

Tertia tandem similitudo, propter quam Spiritus sanctus aquæ confertur, ea est, quod aqua extinguat sitim; similiter & Spiritus sanctus. hoc tamen paulo inferius explicabitur, vbi sedandæ sitis sit expressa mentio à Domino. Hæc autem omnia accommodantur gratiæ à Spiritu sancto emananti: ipsa enim etiam aquæ similitudinem habet, sed secundario, cùm per eam Spiritus sanctus efficiat omnia, quæ dicta sunt.

ANNOTATIO XI.

CVRaurem Spiritus sanctus viua aqua dicitus sit, supereſt exponẽdum. Sunt autem huius tres causæ. Prima, quia vitam habet in se ipso, qua viuit, immo ipsa vita diuina est: viuit enim cum Patre, & Filio, & omnes tres vna & eadem vita sunt, sicut vna essentia & substantia. Altera est ab effectu, quia vitæ auctor est: ipse nanque viuificat animas nostras, quæ peccato mortuæ erant: ipse etiam viuificabit corpora nostra mortalia. Roma. 8. Viuificabit mortalia corpora nostra, propter spiritum eius inhabitantem in nobis. Hæ duæ causæ sunt, propter quas Spiritus sanctus viuus, & vita dicitur: at non propter quas viua aquæ confertur. Nam non omne quod viuit, aquæ viuæ simile est. idcirco adiungitur tertia causa, quæ sumitur ex August. tract. 15. in Ioan. vbi aquam viuam eam appellari dicit, quæ ita fluit, vt suo sit coniuncta principio, à quo ortum habet: aquam autem mortuam vocari quæ diuisa, & interrupta est à suo fonte. iuxta hoc Spiritus sanctus aquæ viuæ rectè comparatur. ita enim in animas fidelium descendit, vt à suo principio nunquam seiungatur, cum maneat, à Patre & filio procedens, in vnitate eiusdem naturæ, & substantiæ nunquam diuisus: sicque nobiscum vnitur, vt nihilominus apud Patrem, & Filium perpetuò perseueret.

Possumus etiam gratiam ipsam Spiritus sancti, sicut æque, ita & viuę cõferre, nõ quod ipsa sit in se viuens, cùm non sit substantia per se subsistens sed quid animæ inhærens, non quod viuificet, quasi auctor, & causa vitæ; sed quia est velut forma ipsa, qua viuitur secundum spiritum. hac ratione Cyrillus li. 2. cap. 82. gratiam spiritus viuã appellat, quasi viuificantem. Et quia suo etiam principio est coniuncta, nosq; coniunctos efficit. pendet enim semper à Spiritu sancto, & per eam Spiritus in nobis inhabitat, & nobiscum vnitur, & nos coniungimur ipsi. 1. Corint. 6. Membra vestra templum Spiritus sancti. Non solùm nos gratia coniungit Spiritui sancto, qui est bonorum spiritualium & gratuitorum principium, vt dicunt, appropriationis, sed toti Trinitati, quæ est principium efficiens. Ioan. 14. Ad eum veniemus, & mansionem apud eũ faciemus: & Christo ipsi Deo & homini, qui principium est meritorium, qui sua morte, & passione Patri nos conciliauit, & gratificauit. 1. Cor. 12. Vos estis corpus Christi.

Gratia ergo viuæ aquæ similis est.

Dicit ei mulier, Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus est, vnde ergo habes aquam viuam?

COMMENTARIVS.

NON intellexit verbũ Christi mulier; nam aquã viuam, q̃ Christus promittebat, esse materialem de terra emanãtem arbitrabatur, ideò obiecit; puteus hic profundus est, nec habes in quo haurias, vnde ergo habes aquam hanc viuam? id est, ex hoc puteo ista aqua esse non potest, quia profundus est, & non habes, quo haurias; alius ergo locus est, vbi hanc aquã te habere oportet, dic vnde hauries, & manifesta hunc locũ. Quamuis mulier verbum Christi non intellexerit, tamen affectus eius iam mutabatur, & intellectus illuminabatur, diuinaq̃ue virtus paulatim, & suauiter operabatur. Quẽ enim Iudeum vocauerat, cuiq; veluti insultauerat, iam Dominũ vocat, nec verbũ contemnit irridendo, præsertim cùm aquã ab ea prius petijsset; aut reijciendo, vt incredibile, sed dubitando, & ignorãdo opponit. Vnde habes aquã hanc, quia non video quomodo de hoc puteo tu possis haurire. Non intulit ergo nõ habes aq̃, sed intulit, *Vnde habes ergo aquam?* & hæc illatio continet duas enunciationes; prior est illatiua, ac sic dixisset: Ergo ex alio loco, vel aliũde necesse est te habere aquam hanc: altera est interrogatio quædam, quasi diceret; Quis locus hic est? totum hoc vna connexuit sententia; vnde habes ergo aquam?

Nunquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius?

DVo obijcit mulier verbis Christi aquam viuã promittentis: vnũ de loco, vnde eã haberet, quia de illo puteo haurire non poterat, q̃ præcedẽtibus verbis fecit; alterum his verbis proponit, & sensus est; Si tu habes aquam hãc viuam, quã promittis, maior es q̃ Iacob: nam hic dedit nobis puteũ hunc: nec meliorem aquam habuisse cũm credibile est, cùm ipsemet de hac biberit, & filij eius, & pecora; si habuisset meliorem, non vtique ipse, & filij bibissent de hac aqua: Si tu ergo habes aquam hanc viuã, maior es quàm Iacob. Hæc verba nõ protulit affirmatiuè, quia difficile ei videbatur, quem Iudæum vnũ ex cæteris opinata est, præponere Iacob ipsi, nec tamẽ inficiando protulit dicẽs; Tu non es maior; sed vsa est interrogatione. Iam enim lumine diuino tacta, maiorem de Christo incipiebat opinionem concipere, quàm prius habebat. Sed dicet aliquis, vnde infert hæc verba: *Nunquid tu maior es?* Respondeo, Christus dum dixit, *Tu petijsses, & ille daret tibi aquam viuam*, significauit aquam sitiam esse, multo perfectiorem, quàm illa erat: nisi enim perfectior esset, non esset dictum, *Tu petijsses*; nam mulier abundantem ex eo puteo aquam habebat, nec erat, cur peteret, nisi aquam illam promissam, multo præstantiorem intelligeret: propterea facta obiectione de loco, quia hæc aqua nec ex illo, nec ex alio puteo hauriri posse videbatur; alterã erga personam promittentem facit obiectionem, quia esset tũc maior, quàm Iacob; vt sit integer sensus; Nescio, vnde habeas, nec qua ratione habere possis intelligo: Nam si haberes, esses profectò tu maior quàm Iacob, quod credibile non videtur; non ergo aq̃ hanc viuã dare pores. hæc mulier absolutè non protulit, sed interrogatione, & dubitatione vsa est; quia etsi difficile, tamen nõ impossibile iudicauit. quod

Samaritana quã se prudẽter gesserit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quorsum Samaritana Iacob patrem etiam suum dicat.

sanè iam lumen diuinum efficiebat in eius mente. Attende rursus mulieris prudentiam, quia rem non impossibilem iudicabat, spe quadam iam impulsa aquam hanc habendi, Iudæam se quodam modo profitetur; hac ratione Christũ, vt ei aquã daret, inducens. Iacob enim patrem quoq; suũ vocat, quasi diceret, ego etiam sum Iudæa, vt tu, & ambo communem habemus patrẽ, & cui exprobrauerat prius, *Tu Iudæus cùm sis*, cum iam reuereretur, & se eodem nomine nobilitat. iam enim spem, lumine affecta diuino concipiebat, sed imperfectè, citò in magnam fidem, spem, & charitatem à Christo extollenda. Cyril. lib. 2. cap. 84. verba connectit, vt prioribus verbis existimauerit Christum magicis artibus aquam ex puteo sine hydria extracturum; hanc tamen opinionem posterioribus his verbis correxerit: tamen sensus hic difficile accommodatur, idcirco expositio allata probabilior est.

Respondit Iesus, & dixit ei, omnis, qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum; qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternũm.

COGNOVIT mulier ex Christi verbis, aquam ab eo promissam excellentiorem esse ea, quam ipsa ex puteo hauriebat; excellentiam tamen, & præstantiam eius nondum perfectè assequebatur; elementarem enim aquam esse existimabat, & nondum certa omnino erat, Christum aquam, quam promittebat, dare posse. Prosequitur ergo Christus in his duobus mentem illius illustrare. Hoc posterius efficit verbo assertionis geminato, nempe, *Aqua, quã ego dabo ei*, & iterũ, *Aqua, quam ego dabo ei*, quasi diceret, ne dubites, ô mulier, me hanc habere, & dare posse aquã, ego dabo, in mea est potestate, mihiq́ue eam dare incumbit. Prius autẽ facit discrimen magnum inter has aquas assignando, quod quidem est triplex. Primum verba proposita continent, quorũ sensus est: Aqua putei huius non extinguit perfectè sitim: nam qui eam bibit, eũ sitire iterum necesse est; aqua verò, quam ego dabo, & quam ego promisi tibi, sitim aufert omnem; nam qui eam biberit, non sitiet in æternum. Perpende Christi artificium, allicit enim mulierem ad credendam, desiderandam, & petendam aquam promissam, per hoc, quod sitim expellit in æternum, vt mulier, quæ quotidiano labore hauriendi aquam putei, propter sitim frequẽtem, premebatur; spe à tanto onere se liberandi, facilem se ad credendum, & quærendum, quod promittebatur, exhiberet. Hoc est vnum discrimen, quo aquæ à Christo promissæ præstantia declaratur, quoq́ue eam non materialem, elementareḿue esse insinuatur. taciteq́ue Christus se maiorem, quàm Iacob significat, mulieriq́ue consentit dicẽti, es tu maior quàm Iacob? Aqua hæc sitim in æternum extinguens, Spiritus sanctus est credentibus in Christum datus, qui omnem sitim & animæ, & corporis aufert, vt in annotatione sequenti explicatur.

Christi sapientia lucet in hoc colloquio.

ANNOTATIO XII.

Quomodo verum sit, quod non sitiet in æternũ, qui bibit ex hac Christi aqua.

EXPLICATIONE indiget, quod dicitur, aquam hãc, nempe Spiritum sanctũ, sitim in æternum extinguere: id enim annotatione decima promisimus in hoc loco tractandum. Aduertendum igitur est, sitim duplicem esse; alteram, quæ corporis est, & aqua materiali sedatur; alterã, quæ est animæ: desideria enim & cõcupiscentiæ, sitis quædam sunt. Si loquamur de siti corporis, est quædam similitudo aquæ naturalis, cum aqua viua spiritus sancti, qui etiam, sicut & aqua elementaris, solet corporis extinguere sitim, immò & famem. Legimus enim, & audiuimus nõnullos viros hoc spiritu plenos, ita esse in cternorum contemplationem raptos, vt nec sitim, nec famẽ, immò nec incommoda grauia corporis sentirent, & per multos dies ieiuni absque cibo & potu perseuerarent, quodq́ue mirabilius est, fastidirent cibum, & potum, sicut fastidire solent, qui saturi, & cibo, ac potu repleti sunt. Nec incredibile hoc videri debet. Si enim circa res temporales, & caducas amor nimius, aut lætitia, aut reliquæ vehementes passiones, id efficiunt, vt homo per multum temporis nec sitiat, nec famescat: quanto magis Spiritus sanctus per gratiam suam, id operabitur? Interest tamen, quod eorum qui affectibus hisce famem & sitim non sentiunt, corporeæ

poreq́ vires debilitantur, potu, & cibo deficientibus; at Spiritus sanctus roborat, & vires sustentat, ne homo succumbat, sed integer, & fortis perseueret. Exemplo id comprobatur Eliæ, qui semel pane & aqua refectus, fortis quadraginta dierũ iter ieiunus confecit, multa exẽpla virorũ insignium huiusmodi habemus. Videre enim licet homines delicatos, infirmos, debiles, vel minima incommoda corporis ferre non valentes, superueniente Spiritu robustos, expeditos, agiles, facilè quæ corpori sunt grauia supportantes, euadere. Hoc tamen nõ semper efficit Spiritus sanctus, sed quando, & quantum, & quibus cum vult. Est ergo similitudo quædam aquæ viuæ cum aqua elementari, etiam quantum ad sitim corporalẽ. Quamuis aũt Spiritus sanct⁹ sitim corporis, & famem ijs, quos replet, auferat, non id ita efficit, vt non amplius sitiant, & famescant. Nã & illi viri, de quibus dictũ est, iterum eisdem passionibus subdũtur, & Elias ipse famẽ & sitim passus est: & Christ⁹ caput nostrum, post ieiunium quadraginta dierũ eluriit; cùm in hoc seculo sitis hæc à sanctis per Spiritũ sanctum non ita remoueatur, quin iterũ sitiant: quod igitur Dominus promittit, de futuro seculo intelligere oportet. Sitim enim in æternũ aufert, quia huius vitæ modico trãsacto, resurgent virtute Spiritus sancti illi, quos ipse prius potauerat, omnino incorrupti, nec in æternũ sitient, nec alijs passionibus, & miserijs subiecti erunt. Hoc non facit aqua elementaris: non enim sitim in æternum aufert, sed resurgent, qui Spiritũ sanctum nõ biberunt, sitientes in æternũ. Aqua ergo hæc viua Spiritus sancti, dicitur auferre sitim in æternum ad modum medicamẽti, quod febricitãti porrigitur, ad febrim & sitim expellendam; quod non tunc facit, quando accipitur, sed in teruallo temporis factosita hæc aqua viua, sitim in æternum auferre dicitur. Loquitur autem Dominus de siti corporis, vt doctè dicit Aug. tract. 15. in Ioan. & sic est huiusmodi sententia intelligenda prætermissis alijs, quæ recentiores imaginantur.

Extinguit hæc aqua etiam sitim animæ.

Quantum autem ad sitim animæ attinet, etiam Spiritus sanctus virtutem habet eam extinguendi, sed non modò, sed, vti diximus de siti corporis, in futuro sæculo; quando nimirum omne desiderium implebitur; quando totus hominis appetitus satiabitur; & fiet illud, q́ prædictũ est Psal. 16. Satiabor cùm apparuerit gloria tua: & quod promissum est à Domino Matt. 5. Quoniã ipsi saturabũtur. In hoc aũt sæculo hæc sitis non omnino extinguitur, immo quædam augetur per Spiritum sanctũ. Iusti enim & sancti, quo Dei gratia, & Spiritu sancto magis implentur, eo vehemẽtius Deum desiderant, ipsiq́; seruire, & inhærere concupiscunt, iuxta illud Eccl. 24. Qui edunt me, adhuc esurient, & qui bibunt me, adhuc sitient: iustorum enim est sitire, & esurire semper iustitiam. Sitis aũt desideriorum & affectuũ prauorũ, quæ superbos, ambitiosos, carnales, auaros, cæterosq́ue operarios iniquitatis vexat; extinguitur per aquam hanc Spiritus sancti, cuius virtus adeo etiam in hoc sæculo potenter operatur, vt iustis & sanctis, quæ prius placebant, & cupiebant, summopere displiceant, fiantq́ue molesta, quæ dulcia videbantur ante huius aquæ potum. Neque tamẽ hæc sitis ita perfectè in hoc sęculo remouetur, quin aliqui motus, & leues affectus praui insurgant, cùm & iusti venialiter peccent. Sitis etiam illa concupiscentiæ carnalis, quæ militat contra Spiritum, nõ penitus aufertur: Paulus enim ad Roman. 7. Sentio, inquit, in membris meis legem repugnantem legi mentis. At per aquam hanc fit, vt vel minuatur; vel vires accrescãt, quibus facilius feratur, nec valeat iam victoriam de Spiritu reportare. Dixi aũt, minuatur; vel facilẽ feratur, quia per gratiam aliquando verè motus hic concupiscentiæ minuitur; aliquando, & si non minuitur, augentur vires, vt facilius feratur: sicut qui dat vini potum ferenti pondus, non minuit pondus, sed facilius portatur, & leuius videtur viribus auctis ex vini potu. Hæc in hoc sęculo fiunt, vbi luctandum, pugnandum, & laborandum est pro iustitia; at in futuro omnis sitis depelletur in æternũ, virtute huius aquæ viuæ hauſtæ: illic satietas sine fastidio, illic quies æterna, illic quod nunc dicitur eueniet; *qui biberit ex hac aqua* nunc, *non sitiet*, tunc, *in æternum*.

Sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.

COMMENTARIVS.

PRæcedentem sententiam auget, sensus talis est; Non solùm qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum; sed etiã hæc aqua fiet in eo, qui biberit, fons aquæ salientis, id est, salire facientis eum in vitam æternam. tanta erit huius aquæ virtus in bibente, vt suo impetu eũ impellat, & extollat in vitam æternam, & ex mortali, & corruptibili, ac terreno; faciat immortalem, incorruptibilem, & cælestem. Hoc efficit Spiritus sanctus, qui fons est in credentibus in Christum, tantæ virtutis, vt eos in cælum perducat, & à corporis etiam morte in vitam æternam resurgere faciat. Rom. 8. Suscitabit corpora vestra mortalia, propter inhabitãtem Spiritum in vobis. Hisce verbis alia duo discrimina vltra primum, quod in superiori sententia expositũ est, inter

aquas

Universidad de Deusto
Biblioteca

aquas hasce narrantur; Aqua enim putei non fit fons in eo, qui bibit, nec vitam æternam confert; aqua verò Christi fit fons aquæ salientis in vitam æternam. Spiritus sanctus enim fons fit in nobis aquæ donorum, gratiæ, & virtutum, quibus dignos nos facit vita æterna, & per ea in vitam perducimur.

Quatuor annotantur in literæ explicatione.

Adnotanda sunt aliqua: primum particula illa *Sed*, Græce, ἀλλὰ, non diuersitatis in hoc loco, sed augmenti est. Solet enim in scriptura in ea accipi significatione. Ioan. 16. Absque Synagogis facient vos, sed venit hora, vt qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo, id est, quin potius, seu, immo venit hora. & Ioan. 17. Sed quia hæc locutus sum vobis. Sunt multa eiusmodi exempla. Alterum est, duo hic esse; fontem, & aquam fontis: fons est principium, & hic est Spiritus sanctus; aqua manãs gratia, & dona ipsius sunt. Tertium est metaphoram esse sumptam ab aqua materiali. hæc enim tantùm ascendit, quanta est altitudo principij, à quo emanat: hoc idem reperire est in aqua ista spirituali: fons enim à quo gratia oritur, Spiritus sanctus est, qui est vita æterna, ascendet ergo, & ascendere faciet habentẽ vsque ad vitam æternã, vt sicut à Deo procedit, ita extollat hominem, vt Deo ipso fruatur, cuius fruitio vita æterna est. Quartum est, aquam, & gratiam Spiritus sancti dici salire in vitam æternam, quia salire nos facit, dignosque efficit, vt vitam æternam consequamur, quod habet ab impetu & virtute principij, cui nos coniungit, nempe Spiritui sancto, toti Trinitati, & Christo.

ANNOTATIO XIII.

Quid nomine fontis hoc loco intelligatur.

SPIRITVS sanctus verè fons est vitæ æternæ, A à quo gratia, & dona, & bona omnia spiritualia emanant, de quo fonte dictum est Psal. 35. Apud te est fons vitæ. Hunc fontem variè Patres interpretati sunt, vt refert Amb. li. 1. de Spiritu sancto ca. 19. Aliqui enim Patrem ipsum interpretabantur, qui est fons, à quo vita, qui filius est, procedit. Alij Filium ipsum esse hunc fontem intellexerunt, à quo emanat vita, qui est Spiritus sanctus: quam expositionem secutus est Athanas. lib. de incarnatione Christi, quamuis Ambrosius tacito B nomine, interpretationis huius meminerit. Alij tertio loco fontem hunc Spiritum sanctum esse dixerunt, à quo emanat in nos vita gratiæ: & hanc interpretationem probat ibi Ambros. cap. 20. eaque ad rem nostram facit: qui enim in credentibus sit fons aquæ, ipse est, qui dicitur esse apud Deum, nempe filium, & Patrem. Obijciet aliquis cùm Spiritus sanctus Deus sit, qua ratione dici potest, fieri. Respondeo non dici absolutè fieri in nobis, sed fieri in nobis fons aquæ, quia nobis sua dona communicat, & per gratiam in nobis est, sicut dicitur Deus factus adiutor noster, non tamen quòd factus sit absolutè. Fons ergo est Spiritus sanctus, non relatione ad Patrẽ & Filium, quia Pater & Filius non habent vitam à Spiritu sancto: quin potius Spiritus sanctus accipit vitam à Patre & Filio: sed fons dicitur relatione ad nos, quia nobis impartitur aquam hanc suæ gratiæ, & donorum. Possumus etiam affirmare gratiam animabus infusam, fontem esse; quia ab ea fluunt virtutes in potentijs, dona, & opera digna Deo. hoc tamen in loco non significatur nomine fontis, nisi Spiritus sanctus: aqua autem huius fontis sunt gratia, & cætera omnia, quæ gratiam infusam consequuntur.

Dicit ad eum Mulier, Domine da mihi hanc aquam, vt non sitiam, neque veniam huc haurire.

COMMENTARIVS.

QVAMVIS mulier nondum aquam hanc promissam perfectè perceperit, multum tamẽ diuino illustrata lumine profecerat. nam dictis Christi fidem habuit, credens fieri posse, Christum aquã dare meliorem illa, quàm ipsa hauriebat, & quam qui biberet, non sitiret in æternum: & quantum ex verbis ipsius superius expositis licet colligere, maiorem Christum quã Iacob credidit. nam qui aquam hanc viuam daturus erat, maiorem quàm Iacob futurum ipsamet erat fassa. Profecit etiam in affectu: nam hanc sibi dari petit, cõfisa verbis Christi, ille daret tibi, si tu petijsses; *Da mihi*, inquit, *hanc aquam*, sed vt imperfecta intellectu, ita etiam erat imperfecta affectu: vtilitate enim tẽporali inducta, hanc aquam cœlestem petit; ne, inquit, toties huc veniam haurire. Non mirum, si imperfectum est desiderium, vbi adhuc imperfecta erat fides.

Dicitur

Dicit ei Iesus, Vade voca virum tuum.

Quorsũ Christus tot verborum ambagibus vsus sit in hac collocutione.

PRVDENTISSIMVS, & sapientissimus medicus Dominus, eam statuens sanare, causam infirmitatis considerat. capere diuina, & spiritualia mulier non poterat, quia graui carnis peccato oppressa, & cæca tenebatur; vt igitur illuminetur, ad causam morbi medicus se conuertit, & vt peccatum suum agnoscat & confiteatur, ipsam mulierem illuminandam inducit. Atque hæc est causa, cur Dominus tanta verborum multitudine, qui simul sanare, & illuminare potuit, est vsus, vt nos ipsos, & qualiter alijs mederi, & qui infirmi sunt, qua ratione sanari, & illuminari debeant, instrueret. *Vade*, inquit, *voca virum tuum*, sciebat non habere virum, sed adulterum, eam tamen proprium fateri peccatum inducit, & humilitate hac confessionis disponit, vt illuminetur: propterea, vt incipiat saltem ipsa confiteri, quærit, & infirmitatem eius adiuuans tanquam pientissimus medicus, quod nõ cogitabat malum, in me moriam reuocat, & loquendi & aperiendi occulta dat occasionem. Hęc verba, & cætera huius colloquij, August. lib. 83. quæstion. quæst. 64. spiritualiter exponit, subtiliter quidem, & doctè.

Respondit mulier, & dixit, non habeo virum.

NEGAT mulier se virum habere, & id verum erat. Multum valet in animis hominũ vtilitatis spes: cùm enim aquam hanc sibi dari vehementer optaret, ne vllam dilationem pateretur, se virum non habere confessa est: ne abire, & iterum venire cogeretur, & vtilitate allecta, verum manifestat.

Dixit ei Iesus, bene dixisti, quia non habeo virum, quinque enim viros habuisti, & nunc, quem habes, non est tuus vir, hoc verè dixisti.

PERSEQVITVR Dominus, quod mulier incepit, & principium confessionis eius confirmans, q̃ defuit, & occultum erat, suppler & manifestat: *Dixisti bene*, id est, verum est, quod dixisti, te non habere virũ, sed aliud tacuisti: nã viros habuisti quinq;, & quẽ nunc habes, tuus non est vir, propterea tu confessa verè es, te non habere virũ. Bis reperit Dominus bene dixisti, nõ habeo virũ. primò quidem confirmans eius dictum; secundò post datam causam, quare bene dixerit: ac si diceret; Verè dicis te non habere virum: nam habuisti quinque; & vnum modò habes; sed hic non est tuus: & hoc rectè dixisti te nõ habere virum, quia habes quidem, sed non est tuus. Illud, *Quia*, non est causalis dictio, sed declaratiua. bene dixisti te non habere virum, seu quod nõ habes virum: & bene dicere pro eo dictum est, quod est verum dicere. Magna prudentia, & suauitas Christi hæc est; non arguit, non inuehitur contra eam, non adulteram vocat; sed modestissimè eius peccatum manifestat: Adulterij enim occulti significatio, imperfectæ fœminæ satis magna erat correctio: nec opus erat acerbitatem adiungere verborum; maximè quia hoc reuelabat, nõ tam vt illius insimularet incontinentiam, quàm vt suam ei manifestam faceret dignitatem, & excellentiam, eamque ad sui fidem alliceret.

ANNOTATIO XIV.

Nonnulli legẽt quinque, alij sex viros habuisti.

ORIG. in Ioan. tom. 13. refert Heracleonem A legisse sex viros habuisti. ipse verò legit, vt nos legimus, quinque viros habuisti. & similiter Athanasius quæst. ad Antioch. quæst. 38. & hæc est communis & recepta lectio. Hiero. epist. ad Rusticum de viuendi forma, videtur legere sex viros; sic enim inquit; Quid Samaritana vilius? non solùm ipsa credidit, sed post sex viros inuenit Dominum: tamen Hieronymus coniunxit adulterum cum quinque viris, propterea dixit post sex viros inuenisse Dominum. idem etiam Hieron. in epist. ad Gerontiã de monogamia sic inquit: Dicemus huic mulieri, quod Dominus Samaritanæ; viginti duos maritos habuisti, & iste, à quo sepeliris, non est tuus. ac hæc verba dicebat Hieronymus, applicans cuidam, quę cum altero & vigesimo viro nuptias celebrauerat, non tamen quod vellet ita esse in Euangelio legendum. Lectio ergo tenenda est, *quinque viros habuisti.*

In sensu etiã superiorum verborũ explicando non conueniunt

In sensu etiam varij sunt doctores: nam Irenæ. lib. 3. cap. 19. dicit, præter primum, cæteros non viros fuisse, sed adulteros; tamen re vera hunc sensum literaris textus pati non potest. nam dicitur, *quinque viros habuisti, & hic, doctores,*

quem ha-

Universidad de Deusto
Biblioteca

quem habes, non est tuus, quasi reliqui quinque fuerint tui; & ita communiter exponunt Doctores, & id probat Athanasius loco citato dicens; Hæc mulier viros iuxta Samaritanorum legem quinque habuit, mortuique iam erant, postea verò scortabatur: nemo siquidem cum ea, vt cum vxore legitima, cohabitare volebat; illa verò cùm concupiscentiam suam refrænare non posset, clam apud se habuit, cum quo consuetudinem habebat, & non erat hic manifestus, aut legitimus maritus, sed eum sibi cum occultè habebat. hæc Athanasius. Siue autem lex Samaritanorum fuerit talis, vt vltra quinque habere non licuerit, siue talis lex non fuerit: hoc certum est, illam quinquies matrimonium contraxisse; virosque legitimos habuisse quinque, sextus autem adulter erat. Probabile quidem est, quod Athanasius dicit: Si enim licuisset cum pluribus cóiungi, forsan adulterum non quæsiuisset: argumentum tamen est magnæ incontinentiæ in muliere, quæ tot erat copulata viris, & tamen non legitimum habebat virum. Consideranda est Christi prudentia; peccata Samaritanæ detecturus, noluit suos adesse discipulos: sic enim sunt corrigenda occulta peccata, vt peccantis fama, & opinio non lædatur, quando vtrumque simul fieri potest; hoc nos Dominus præsenti docuit exemplo.

ANNOTATIO XV.

Contra Tertullianum secundas nuptias.

HOc loco abusus est Tertul. lib. de Monogamia ad probandum secundas nuptias esse damnosas, & solam monogamiam licere, quia Dominus hunc, quem post quinque habebat, hominem, non esse maritum contendit. tamen sententia hæretica est, & in hoc Tertul. à catholica veritate recessit; vnde Hiero. lib. de scripto. Eccles. illum librum contra Ecclesiam scriptum esse censet. locus autem hic non solùm pro eo non facit; sed etiam contrarius illi est: nam Dominus dum asserit hunc non esse virum eius, tamen quinque habuisse, probat non solùm secundas, sed etiam quintas nuptias: aliter non solùm hic sextus, sed nec quatuor alij viri eius fuissent. Est quoque Basil. in epist. ad Amphiloch. can. 4. vbi videtur quartas, & quintas, & vlteriores nuptias damnasse, nec matrimonia censuisse, sic intelligendus; esse quidem matrimonia, tamen argumentum esse incontinentiæ contrahentis, nisi aliqua particularis ad sit causa: nam secundum fidem Catholicam nō est determinatus numerus nuptiarum. Quod si patres pœnitentiam imponebant bigamis, & trigamis, id propter incontinentiam, quam præ se ferebant, factum erat; tamen non separabant eos quasi matrimonia non fuissent. nec locus hic contrarium probat, immò proveritate facit: nā quintas probat Dominus nuptias. quod si sextus non vir dicitur, vel ob id est, quia, vt dicit Athanasius, prohibitum erat lege Samaritanorum sextas celebrare nuptias; vel quod probabilius est, quia non eas celebrauerat cum hoc sexto. contingit enim sæpe viduas aliquem habere in adulterum, nolle tamen haberein virum.

Dicit ei mulier, Domine video, quia Propheta es tu.

COMMENTARIVS.

VEra Christum narrasse, simulque se peccasse fatetur, *Video*, inquit, *quia Propheta es tu*, non dicit simpliciter, *Propheta es tu*, sed, *Video, quia Propheta es tu*, id est, ex ipso effectu, & opere cognosco te esse Prophetam: nam occulta mea verè manifestasti. In eo ergo, quod dicit, *Video te esse Prophetam*, suum adulterium fatetur. Illud, *Quia*, est dictio, nō causam, sed declarationem denotans. Sæpe enim loco quòd interpres vtitur, quia, Mulier ista, ei quem secreta, & occulta scire experiebatur, contradicere, suumque negare peccatū non est ausa. expressis tamen verbis confiteri pudor forsan impediebat; modestè veritatem aperit, dicētis verba confirmans. Vti autem simplicibus verbis parum visum ei est; propterea duo simul effecit, & veritatem est confessa, & veritatis auctorem affecit honore. Non solùm vera dicis respondit, sed Domine, tu es Propheta, qui vera dixisti, & ex Spiritu diuino locutus es. Magnum salutis est argumentum correctionem acceptare, & veritatem submissè recognoscere: sicut è contrario correctionem contemnere, damnationis est indicium, vti Salomon Eccle. 21. Odisse, inquit, correctionem, vestigium est peccatoris; id est, qui odit, nec vult corrigi, peccato suo vult inhærere: vides iā mulierem magis atque magis interius proficere.

Patres nostri in monte hoc adorauerunt, & vos dicitis, quia Hierosolymis est locus, vbi adorare oportet.

CONTENTIO erat communis inter Iudæos, & Samaritanos de loco, in quo Deo vero Israel sacrificandum erat: nō enim omni in loco sacrificare licebat.

cebat. præcepit enim Dominus Deut. 12. dicens: Ad locum, quem elegerit Dominus Deus vester de cunctis tribubus vestris, vt ponat nomen suum ibi, & habitet in eo, venietis, & offeretis in loco illo holocausta, & victimas vestras, decimas, & primitias manuum vestrarum, & vota, atque donaria, primogenita boum, & ouium. hoc erat præceptum Domini. Iudæi ergo locum adorationis, id est, sacrificij, templū Hierosolimytanum affirmabāt esse: & id verum erat, vbi Salomon, & reges sacrificia Deo accepta obtulerunt, & vbi erant summi Sacerdotes; at Samaritani, vt superius retulimus, ex Iosepho libr. 11. Antiquitat. capit. 7. in monte Garisin, loco totius Samariæ eminentissimo prope Sichar templum ædificarunt, in quo Deo Israël sacrificia offerebant, & eum esse locum, quem Dominus elegerat, iuxta illud Deu. 12. cum Iudæis contendebant, eratque controuersia cōtinua, & permolesta inter eos, & valde communis, vter locus esset adorationis. Adorationem hoc in loco oblationem, & sacrificium appellat, vt ex loco allegato Deutero. constat. Mulier ergo hæc Prophetam credens esse Christū, resolutionem huius controuersiæ petit; siue quia desiderio hoc sciendi tenebatur; siue quia scrupulo aliquo agebatur; ne forsan, vbi non oportebat, Deo sacrificium offerret; siue forsan, vt colloquium de sua incontinentia inceptum interrumperet, propositis hisce, quæ ad Prophetam sibi pertinere visa sunt. Sæpe enim accidit, quando aliquid non admodum libenter audimus, aliquam solemus excitare diuersam quæstionem, de qua dum fit sermo, quod erat auditui minus gratum, relinquatur. Erat adhuc mulier imperfecta, & propria errata audire, & multum in ea materia morari, vt imperfectis euenire solet, molestum duxit. Samaritanorum etiam partes agens, cōtrouersiam communem, & celebrem proponit; & in proponendo suam auget, & firmat causam, contrariam verò debilitat: hoc enim humanum est artificium. *Quorsum Samaritana de adoratione miscet sermonem.*

Patres, inquit, *nostri adorauerunt in monte hoc*, quasi dicat; nos habemus magnam causam, vt in templo hoc adoremus, quia patres nostri adorauerunt in hoc monte, vbi est nostrum templum; *Et vos dicitis, quia Hierosolymis est locus, vbi adorare oportet*, quasi diceret; vos sola vestra opinione, patrum auctoritate non fulti, dicitis in templo Hierosolymitano adorandum. Patres vocat Abraham, Isaac, & Iacob, primos Iudæorum patres, quasi hoc argumento suas probans partes, & Iudæorum causam deprimens, quod patres suos non imitentur.

ANNOTATIO XVI.

Mons Garisin ob multa celebris.

CHRYSO. hom. 31. refert sui temporis traditionem fuisse, illum esse mōtem, in quo Abraham filium suum Isaac sacrificare erat paratus. Est etiam iste mōs, in quo, vt patet ex Deut. 37. benedictiones datæ sunt seruātibus legem, vt etiam dicit Cyril. li. 2. c. 80. & in quo Iacob rediēs cū filijs ex Mesopotamia, Dominum adorauit: vt dicitur Genes. 33. erat enim locus, & mons celebris dictus Garisin. Hac ratione suā tutatur mulier causā, nec altius de Christo sentit, quàm quod sit merus homo, propheta tamen. Nam eum cæteris coniungens, *Vos*, inquit, *dicitis*, forsan id fecit, vt hac ratione eum ad respondendum, & difficultatem soluendam induceret, quasi causæ vtriusque communi consulturus. Neque enim mihi probatur, quod dicit Cyril. lib. 2. cap. 90. eam Samaritanorum more gloriari, & Iudæorum arrogantiam deprimere voluisse: sed existimo eam sciendi causa quæsiuisse, & argumētum pro sua parte soluendum, proposuisse; nimirum, quia Patres adorauerūt in eo monte: Iudæi autē non videbantur ei, pro sua causa talem habere probationem. Hoc mihi persuadet id, quod sequitur; nam cùm Christum non respondisse videret, ad tempus Messiæ refert negotium: ille, inquit, edisseret nobis omnia: fieri potest mulierem credidisse Messiam, quem venturum putabat, Samaritanorum opinioni consensurum.

Dicit ei Iesus, mulier crede mihi, quia veniet hora, quando nec in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem.

Fidem sibi haberi postulat, & contentionem super adoratione ortam, breui tollendam prædicit.

COMMENTARIVS.

MVLTA respondet Dominus ad propositam sibi mulieris interrogationem. Primò omniū sibi fidem haberi à muliere petit, *Crede*, inquit, *mihi*, sine hac enim, vt rectè Chrys. ho. 32. notat, diuina mysteria percipi nō possūt. *Crede*, inquit, *mihi*, nec iniustū petit; qui enim occulta manifestauerat, & propheta

Universidad de Deusto
Biblioteca

pheta credebatur, veritatem etiã in his, de quibus interrogabatur, & respondebat eum scire, credendum erat. petit etiã sibi credendum, vt quæ dicit certissima esse, & verissima affirmet: quãdo enim aliquid narrantes, mihi credite, dicimus, rem esse verã confirmamus. Rursus quia mulier causam suã patrum auctoritate defendebat, Christus sola suorum dictorũ auctoritate, sine alterius testimonio credi volebat, propterea fidem postulat: ac si dicat; tu me maiorẽ Iacob propter aquam viuam quam petis iudicasti, crede ergo mihi, si credis Iacob & patribus. Hęc tria vnico illo verbo insinuãtur. respondet ergo ad interrogationẽ primò illam contẽtionem cessaturam, & è medio tollendam; nec enim in illo loco, nec in Hierosolymitano templo adorandus erit Deus. His verbis quę de futuro sunt; *Venit*, inquit, *hora*, (quamuis enim Græcè verbum sit præsens, tamen id sæpe etiã pro futuro ponitur, & sic habet verbo communis:) prædicit vtrumq; cultum, & Samaritanorũ & Iudæorum tollendum, & hac ratione cessabit contentio. At ne putaret cultũ & adorationem omninò cessaturã, inquit, *Adorabitis Patrem*, vt sit sensus; Veniet hora quãdo adorabitis Patrem: erit quidem cultus Dei, sed non qualis in hoc vestro, & in illo Iudæorum templo: quia vterq; cultus cessabit, & nouus quidam multò perfectior succedet: hanc perfectionem huius cultus insinuat illud verbum, *Patrem*. vt enim dicit Cyril. lib. 2. c. 91. dum Patrẽ vocat, ad filium erigit considerationem, & ita est: nam in Christiano cultu nõ absolutè Deus adoratur, sed etiã distinctè Pater, Filius, Spiritus sanctus, & tres adoramus in vna Deitate personas; quod nec Iudæus, nec Samaritanus fecit. Rursus adoramus Christiani Deum, & Patrẽ, quia sumus in statu adoptionis filiorum, & clamamus Abba pater, & edocti à Christo inuocamus; Pater noster qui es in cælis. Hæc ergo perfecta adoratio de medio tollet, & Samaritanorum ritum, & Iudæorum cultum.

ANNOTATIO XVII.

Locutus est Christus de Samaritanorum, & omnium fere ii, falsa adoratione.

ATTENDE per Samaritanorum adorationem etiam intelligi gentiũ omnium idolatriam: hi enim quamuis Deum Israel adorarent, tamen idololatræ erant, & more idolatrarum viuebãt. cessare ergo debuit & idolatria, & Iudęorum cultus in Christi Euangelio, vt prophetatum est Mich. 1. Omnia idola eius ponam in perditionem. Isa. 2. Eleuabitur Dominus solus, & idola penitus conterẽtur. De Iudæorum cultu auferendo dicitur. Psal. 39. Sacrificium, & oblationem noluisti, aures autem perfecisti mihi, tunc dixi, ecce venio. & Isai. 1. Quid mihi multitudiné victimarum vestrarum: Aduertendum adhuc est, non solùm prædictis his verbis Christus significare voluisse vtrumque cultum cessaturum, sed etiam, vti diximus, nouam hanc religionem, & aderationem Euangelicam, & adhuc etiam tertium quoddam, nempe amplitudiné huius religionis, & cultus, vt non in vno loco, & prouincia, sed in toto orbe adoratio. & sacrificium essent Deo exhibẽda: non vt in Iudaismo, & Samaritano illo cultu, qui vno certo concludebatur loco: ac si dictũ esset, non iam restringetur in hunc, aut ad illum locũ adoratio Dei; sed per totum orbem diffundetur, & hac ratione cessabit omnis talis contentio. Hũc locum ita exposuit Basil. lib. 2. de Baptis. cap. 8. Potestatem, inquit, dedit Dominus adorandi in omni loco, vbi dixit, nec Hierosolymis, neque in mõte isto adorabitis patrem:

Vbique Deo sacrificãdum prædicit.

A dilatat, & deducit orationẽ Dei ab arcto Hierusalem ambitu, in omnẽ totius orbis locum. hæc Basilius, explicans locum Pauli; Volo viros in omni loco orare, exponitq; nõ hoc intelligi de omni loco etiam immũdo & indecenti, qui humanis sunt vsibus necessarij; sed de eo, qui ad id deputatus fuerit: Paulumq; id tantùm voluisse significare docet, quod Dominus in his verbis significauit; Dei cultum non esse restringendum ad vnam ciuitatẽ, aut locum determinatũ, & hic sensus est horum verborum; quamuis simul etiam alia duo, quę dicta sunt, eisdem verbis exprimantur. Consonat huic illud Malach. 1. Nõ est, inquit, mihi volũtas in vobis, dicit Dominus Deus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra: ab ortu enim Solis, vsque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus: & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda: & magnum est nomen meum in gentibus. Hæc tria his verbis prædicuntur, Iudæorum sacrificia cessatura, gentium Idolatriam tollendam, & conuertendam in veri Dei cultum, & oblationem mundam: & hæc non vno in loco coarctanda, sed in totum orbem à solis ortu, vsque ad occasum dilatanda.

Vos adoratis, quod nescitis, nos adoramus, quod scimus.

COMMENTARIVS.

Iudæorũ religionem præfert ritui Samaritanorũ.

SEcundò respondet Dominus, prefertq; cultum Iudæorũ, Samaritanorũ ritui: ne enim mulier illa, parem esse vtriusque & Iudæi, & Samaritani causam, cùm vtriusq; remouendus esset cultus, arbitraretur, adiunxit secũdum responsum. Cultus Iudęorũ, quem suum vocat, *Nos*, dicens, quia secundum carnem Iudæus erat, multo est præstantior vestro. & causam huius apponit: Iudæus adorat quod scit, Samaritanus autem, quod nescit; id est Iudæorum cultus ex fide vera est, quia vnicum credit esse Deum, sicuti verè est: Samaritanorum autem cultus ex infidelitate, & errore, ac ignorantia est, quia non habet veram de Deo fidem. Quamuis enim Deum Israel, Deũ esse credat; tamen cum eo multos recipit Deos; qui autem Deũ vnicum nõ credit, rectã fidem non habet, & Deũ ignorare dicitur, quia verè de Deo nõ sentit. præstat ergo Iudęorũ cultus, cultui Samaritanorũ, sicut fides infidelitati, & veritas præstat errori. His verbis duo insinuat Dominus; alterum est, Iudæos in contentione illa proposita, veram & rectam causam tueri: in templo enim Hierosolymitano, verus erat cultus: vnde ille locus probandus est, nõ autem vbi cultus erat falsus. Alterum est, vtrumque quidem cessaturum, tamen non eadẽ de causa: nam cultus ille Samaritanorũ, & Gentiũ idololatria ablata est, quia mala, & falsa, & impia. at Iudæorum cultus, non vt falsus, non vt malus, qui tunc verus, & sanctus erat; sed vt imperfectus, & vt figura & vmbra, adueniente perfecta veritate, vt paulo inferius dicemus.

Quia salus ex Iudæis est.

PROBAT Christus Iudæos verã Dei cognitionem habere; quia salus ex Iudæis est; id est, promissiones salutis per Messiam futuræ Iudæis factæ sunt, & ex ipsis in alios sunt diffundendæ: Christus enim de eis secundum carnem venturus est, qui omnium est saluator, prædicatores veritatis, & legis Euangelicæ, & complementi prophetiarum annunciatores per orbem mittendi, ex ipsis sunt. Isai. 1. De Syon exibit lex, & verbum Dei de Hierusalem. in ipsis igitur vera est Dei cognitio.

ANNOTATIO XVIII.

De qua salute loquatur Dominus.

CYRIL. lib. 2. ca. 92. salutem hanc Christum A exponit. Chrys. hom. 32. Christum & veritatem etiam Euangelicam, & dogmata aliqua si quæ vera gentes habuerunt, interpretatur; sed legitimus sensus is est, vt & Christum salutis auctorem, & Euangelicam doctrinam, & legem, & promissiones, ex ipsis esse dicantur, quia omnia hæc ipsis sunt prædicta, ipsis sunt promissa, & per eum, qui ex eorum venit carne, impleta. Quod autem se Christus adorantibus coniungat: non est cur Arianus se cõtra nos aliquid habere existimet; Si enim vt homo mortuus est, vt homo etiã orauit: ita similiter vti homo suammet adorauit diuinitatem. Latè hoc Cyril. lib. 2. c. 92. prosequitur. Hoc ex loco Ariani filium minorẽ Patre probabant, vt refert idem Cyril. & Amb. lib. 5. de fide cap. 3. sed hic locus apertè ostendit sermonem esse de filio, ratione humanitatis: nam, inquit, *Nos adoramus*, nempe nos Iudæi; at Christus secundum solam carnem Iudæus erat, non secundũ diuinitatem. addit Amb. in sequentibus verbis non esse dictum, adorabimus, sed *Adorabãt*, vt se ab hac adoratione, quatenus Deus est, excludat. quod etiam lib. 5. de fide, cap. 3. notat idem Ambrosius.

Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu, & veritate.

COMMENTARIVS.

TERTIÒ respõdet Dominus, & exponit qualis sit ista adoratio futura, quę erit remotis illis montis, & tẽpli Hierosolymitani cultibus. Est aũt illa particula, *Sed*, diuersitatis; quasi diceret; Non adorabitis in mõte hoc, nec Hierosolymis, sed adoratio erit in Spiritu, & veritate. hic est contextus: Cùm autem

Universidad de Deusto
Biblioteca

prius dixerit, *Veniet hora*, tamen non expresserit, an proxima hæc hora, an distans, & longinqua esset, repetit idem verbum, & adiunxit, *Nunc est*, ac si dicat, dixi, Veniet hora, nunc autem addo, iam est hæc hora. paulatim enim procedit reuelare mysteria: & prudenter non addidit tũc illud, *Et nunc est*, ne Samaritana audiens montis cultum remouendũ, turbaretur nimis, propterea futuro vsus est tempore; at nunc de vera adoratione loquens, addit, *Nunc est*; vtrunque tamen verbum, *Venit*, & illud, & hoc, in Græco præsens est, *Venit*, sed quod sæpe futuri vim habet. Orig. hom. 13. dat causam quãdam, cur addatur, *Et nunc est*, & non prius additum fuit, potius tamen ad sensum spiritualem, quàm ad literalem pertinet. Attende; verbum, *Vert*, inquit, *adoratores adorabũt*, insinuat multos adhuc adoratores remansuros, qui post Christi aduentum non sic adorabunt, tam ex Iudæis, quàm ex Gentibus; tamen non erunt nec hi, neque illi veri adoratores; sed, ij solùm qui in spiritu, & veritate adorabũt. Iudæi ergo, qui olim veri adoratores erant, sacrificijs, & oblationibus, & ceremonijs à Deo institutis, adhuc in eis perseuerantes post Christi aduentum, non veri, sed falsi, & impij sunt adoratores.

Quid sit in spiritu, et veritate adorare.

Supereſt explicare, quæ sit hæc adoratio, q̃ futura nũc dicitur in Spiritu, & veritate. Si autem contextum obseruamus, duo hæc opponuntur duobus illis, nempe adorationi Samaritanorum, & adorationi Iudæorum; nam dicitur, *Nec in monte hoc, nec Hierosolymis adorabitis, sed in spiritu & veritate*; quasi hæc duo, duobus illis opponat. ex sensu igitur illorum explicatio horum dependet. Adoratio in primis Samaritanorum erat in falsitate, & ignorantia; adorabant enim, quod nesciebant, quia de Deo non rectè sentiebant; erit ergo adoratio opposita, quæ est in veritate, quando rectè, & verè de Deo sentientes adoramus. Iudæi autem adorantes quod sciebant, in veritate adorabant, & adoratio erat eorum in rebus corporalibus, quæ erant vmbræ, & figuræ futurorum. Omnia enim illa animalium sacrificia, ceremoniæ, & ritus, instituta erant à Deo, & data illis, tanquam futurorum figuræ, & signa: tale fuit templum illud, & omnis cultus illorum exterior; Erit ergo opposita adoratio, quę non in corporalibus figuris, & vmbris futurorum sit, sed in spiritu, id est, in Spiritus sancti gratia, fide, charitate, & actibus, ac operibus ex his procedentibus: & hæc est adoratio in spiritu, quando non corporeas res, vmbras, & figuras offerimus, nec in his seruimus Deo, sed in actibus virtutis, qui ex Spiritus sancti gratia procedunt. Et hęc est adoratio Euangelica, quod in annotatione sequenti fusius explicabitur. Ista expositio est Ambrosij lib. 3. de Spiritu sancto cap. 12. & Cyril. lib. 2. cap. 93. spiritum enim contra figuras, & veritatem contra falsa dogmata distinguit: & eandem Hilar. tenet lib. 2. Trini. Ambr. tamen magis eam explicat, & probat.

ANNOTATIO XIX.

Contra impugnãtes Ecclesiæ ritus & ceremonias.

FALLVNTVR hoc loco nostra tempestate Hæretici, vt & olim falsi sunt. In primis recentiores, quia adorãdus Deus in spiritu est, ideo omnes ceremonias, & ritus Ecclesiasticos tollunt, & sola conscientiæ mundicia, adorandum Deum existimant: cæterum errant grauiter, non intelligentes quid per Spiritum hoc in loco sit intelligendum. Nam ipsi absolutè Spiritũ interpretantur, vtà corpore distinguitur, & actũ animæ tantùm spiritualem significat: si autè hæc est adoratio in Spiritu, certè quando Paulus ad Ephes. 3. adorabat dicens: Huius rei gratia genua flecto ad Patrem, in Spiritu non adorabat: genuum enim flexio corporis est, non animę: nec etiam adoratio erat in Spiritu illa Petri Act. 9. quando submittens quoq; genua orauit; nec illa cõfessio erit in Spiritu, de qua dicitur Rom. 10. Ore confessio fit ad salutem: nec erat illa manuum impositio, in Spiritu sancto Act. 3. vbi dicitur: Imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctum: nec prędicatio Pauli erat in Spiritu, quia corporea res erat.

Non igitur adoratio in Spiritu excludit actũ corporis: nam 1. Cor. 12. operationes Spiritus varias distinguit Paulus, quæ corporeæ sunt; vt interpretatio sermonum, opera virtutum, genera linguarum, gratia sanitatum, & ad Roman. 12. Siue ministerium in ministrando, qui docet in doctrina, qui exhortatur in exhortatione, qui tribuit in simplicitate, & multa alia ibi numerata. 1. Corin. 14. Psallam Spiritu, psallam mente: quæ omnia in Spiritu sunt, & fiũt, & multa corporalia opera Paulus exhibuit in Euangelio prædicãdo, de quibus dicit ad Rom. 1. Testis est mihi Deus, cui seruio in Spiritu meo in Euangelio. Concludamus ergo non excludi opera externa per adoratio-

adorationem Spiritus, quando ea fiunt, & procedunt ex interiori Spiritu, fide, dilectione, & gratia. Eleemosynæ ergo, peregrinatio, ieiunium, & reliqua, quæ ex fide, dilectione, pœnitentia procedunt, in Spiritu fiunt, & in Spiritu adoramus, & seruimus Deo, quando hæc sic facimus.

Quid de antiqua Iudæorũ adoratione sublatã sit.

Iudæus olim etiam seruiebat in Spiritu, quando ex fide, & gratia, & dilectione similia faciebat opera; nec hæc adoratio ablata, sed perfecta est in Euangelio, vbi perfectior fides, copiosior gratia, maiora dilectionis argumenta sunt. Sic Prophetæ, & multi iusti adorarunt, & seruierunt tunc Deo. Quandam autem adorationem Iudæus particularem habebat, à Deo illi ad tempus datam; nempe sacrificia quædam animalium, & ceremonias quasdam exteriores, non quidem data, & instituta, quasi actus exteriores, ex interiori virtute procedentes; sed vt essent signa, & figuræ futurorum mysteriorum: non enim Deus iussit illi populo, vt faceret holocausta, & victimas, & cæteras ceremonias, quasi ea fidei, dilectionis, & interiorum virtutum actus essent quamuis, qui ea fide, & dilectione exhibuissent, rectè, & in Spiritu facere dicti fuissent; sed vt essent figuræ eorum, quæ per Christum futura erant, & in hoc Iudæorum cultus à Gentium cultu differebat: Non enim gentes, illa holocausta & ritus faciebant, quasi futurorum signa, sed quia grata Dijs suis existimabant. Iudæus non sic habuit à Deo mandatum; nec enim illa à Deo instituta sunt, quia placerent in se, sed vt figura eorum, quæ ei placebant, quibus aduenientibus illa cessarunt. Itaque erat adoratio in figuris corporeis, & materialibus, videlicet in animalibus, in templo illo vnico, in tot ceremonijs. hæc omnia abstulit Euangelium, manetque adoratio in spiritu, non in illis figuris corporeis. Quod si in Euãgelio sunt opera exteriora, sunt & ceremonię aliquę, non sunt quasi figura, nec ea fiunt, vt in figuris Deum colamus, sed quatenus sunt actus quidam exteriores interioris fidei, dilectionis, cæterarumque virtutum. Genua ergo flectimus, quia actus est interioris humilitatis; castigamus corpus cum Paulo ieiunijs, & flagellis, quia actus sunt pœnitentiæ spiritualis. Vt enim pecunia, quæ datur pauperi, exterior res est, tamen ipsius erogatio est in spiritu, quia ex misericordia procedit; sic etiam exteriora sunt multa, erga quæ opera virtutis interioris exercemus, & ad Spiritum propterea referuntur. Ceremonijs etiam vtimur, quia actus sunt reuerentiæ erga Deum, atque etiam ad excitandam mentis deuotionem, & ad rerum spiritualium, quas tractamus, aliquam expressionem ordinantur. hæc enim omnia ad Spiritum pertinent. Sed de ceremonijs plura tractare instituti nostri præsentis non est. Multum ergo errant hæretici, non intelligentes quid sit in Spiritu operari, seruire, adorare; & confundunt Iudaicam illam adorationem cum ea, quę est ex Spiritu non diuiduentes vnum ab altero.

Quantum ad literam attinet Hebraismus est, adorare in Spiritu; nam solet Hebræus apponere præpositionem effectiuo casui, per gladio percutiam, pane viuit; sic adorare in veritate, adorare in spiritu, id est spiritu, & veritate. Hoc autem est, rectè, & verè sentientes de Deo ea facere, quæ ex diuina Spiritus sancti gratia, & dilectione procedunt. Neque ab hac adoratione remouentur sacramenta nostra, & sacrificium, sed vmbræ, & figurę illæ corporeæ; maximè cùm nostra sacramenta causæ sint, & instrumenta Spiritus sancti, ad Spiritum hunc, & gratiam conferendam: sacrificium verò nostrum non vmbram, non figuram, sed ipsam in se veritatem habet.

Quid sit in Spiritu adorare.

Ex hac vera expositione cõuincitur etiam aliorum hæresis, quæ non solùm nostris temporibus, sed etiam olim viguit. Massiliani enim eam habuerunt, vt refert Aug. in sermone cont. Arianos, & Donatistas, & meminit idem Aug. Epist. 50. ad Bonifacium. Vsum enim templorum negabant, quia dictum est; *Nec in monte hoc adorabitis, nec Hierosolymis.* Errabant autem isti locum nõ intelligentes. his enim verbis Dominus significare voluit, ritum illum, & cultum in falsitate, & figuris cessaturum, nec adorationem esse restringendam ad vnum locum determinatum, quale templum, & mons ille erat; sed diffundendum per totum orbem, & quod figuræ illæ finem habituræ essent. & ita est. Nos enim non habemus templa, vt figuram futuri, sicut Iudæi, sed vt locum decentem, & honorificum, in quem conueniat multitudo, & vt oportet, ministeria diuina peragantur: quæ profecto summa cum reuerentia tractãda sunt, & non vbique locorum: neque etiam habemus templa vt Samaritani, existimẽtes Deum loco circumscribi, & determinari, qui vbiq; est. sed, vti diximus, vt locum Deo dicatum, in quo reuerenter diuina tractantur mysteria, quæ in Spiritu fiunt, quamuis exteriora sint. Cùm enim simus homines, loco, & tempore concluſi, indigemus, vt modo nostro Deo seruiamus, locis & temporibus determinatis. Sanè si templa non essent, diuinæ voluntati conformia, non ita acriter Paulus 1. Corin. 11. reprehenderet eos, qui minus decenter in eis operarabantur, dicens. Nunquid domos non habetis ad manducandum, aut Ecclesiam Dei contemnitis? Cessauit ergo templum illud vnicum & determinatum, figura & vmbra futurorum, & propterea restrictio illa ablata est; sed non prohibita sunt templa, vt loca, in quibus diuina mysteria decenter, & reuerenter tractentur, & propterea multa in toto orbe sunt, vbi cultus verus Dei est, & hãc ratione etiã post Christũ ascensum, Petrus, & Ioannes, Act. 3. ascenderunt in templum ad horam orationis nonam. Extitit, & alia hæresis antiqua circa eadem verba, de qua sequenti annotatione differendum est.

ANNOTATIO XX.

Diuersa Pallata est, sit vera, & legitima: tamen, vt re trum expositio tius intelligatur, & discutiatur, Patrum aut iones tradi

QVAMVIS, quæ in comentario expositio est, sit vera, & legitima: tamen, vt re trum expositio tius intelligatur, & discutiatur, Patrum aut iones tradi

Universidad de Deusto
Biblioteca

quorũ alias expositiones referre oportet. nã ex eis etiam quantum Hæretici nostri temporis, quos in præcedenti annotatione impugnauimus, decipiantur, manifestius apparebit.

Primo loco Athanasius epist. ad Serapionem; Quod Spiritus sanctus non sit creatura, prope finem, per spiritum, Spiritum sanctum, per veritatem, filium Dei intelligit: adoratio ergo in spiritu, & veritate erit, adorare Patrem in filio, & Filiũ in Spiritu sancto, quod est totam Trinitatem Patrem Filium & Spiritum sanctum adorare, vt hæc duo Spiritus, & veritas, sint ex parte obiecti adorationis, eius scilicet quod adoratur, sitque tota Trinitas: cuius expositionis meminit etiam Ambro. lib. 3. de Spiritu sancto, cap. 12. & probat, sed difficile est hæc accõmodare huic contextui.

Secundo loco idem Athana. quæst. ad Antio. quæst. 60. aliter exponit, vbi posita interrogatione qui sint adoratores in Spiritu, & veritate? respondet. Hi sunt, qui in desertis montibus, & qui in speluncis, & cauernis terræ habitabant, qui citra congregationem Ecclesię, per bona opera Dei, spiritu illuminati, in spiritu, & veritate adorant Deum, & Patrem, qui in cælis est, qui irreprehensibiliter viuunt, & Deum simul religiosè, & reuerenter adorantes, omni pietate, & honestate virtutum relucent, nec opus habent Ecclesia, aut loco huic rei destinato; sed ipsi semetipsos tẽpla faciunt, quouis loco bonis operibus, & vbique Deum placant, hæc Atha. Hæc expositio aptior est, quàm præcedens: non enim spiritum & veritatem interpretatur, pro his qui adorãtur, Filio & Spiritu sancto; sed pro principio ex parte adorantis, vt ex spiritu & veritate, adoratio procedat, quod conforme est nostræ expositioni. Tamen in eo, hæc expositio non placet, quia non videtur restringenda ad eos solos, qui in montibus degunt. Apostoli enim inter homines viuebant, & tamen in Spiritu, & veritate adorabant, & eos, qui in templis adorant, etiam in Spiritu & veritate adorare certum est.

Tres Basilij expositiones proponũtur.

Tertio loco Basil. li. de Spiritu sancto c. 26. tres dat expositiones. Prima est, vt per spiritũ, ipsum Spiritũ sanctum intelligamus, qui dicitur & habet rationẽ loci, & tẽpli, in quo adoramus, & qui in spiritu adorat, velut in loco sãcto adorat. Altera est, vt teneat rationẽ principij, sitq; in nobis non per subsistentiã suam, sed per gratiam, quæ nostrã insufficientiam cõplet, & facit vt idonei simus ad adorãdum; & in hoc cum Ambro. & Cyril. vt paulo post dicemus, conuenit. Tertia est, vt per spiritũ & veritatẽ, Filium, & Spiritum sanctum intelligamus; in veritate enim, id est, filio, adoratur Pater, qui est in filio, vt in imagine suauiua, & filius adoratur in spiritu, qui est ei cõiunctus, vt lux cum imagine, vt sit visibilis. denique adoratio Trinitatis est adoratio Patris in spiritu & veritate, vti Athanasius dicebat.

Quarto loco Origen. libr. 1. Periarchon ca. 1. & libr. 6. cont. Cellum, magis ad sensum accedens, Veritatem exponit, vt distinguatur à figuris; Spiritum autem vt distinguatur à corporibus. Adorabant enim in sacrificijs corporalibus, & figuris, illi; at nos in spiritu, non in corporalibus illis sacrificijs; in veritate, non in figuris. Vnde secundum Orig. nec Iudæus adorabat in veritate, nec in spiritu; sicut nec Samaritanus, quia in corporibus, & figuris adorabant. Eadem est expositio Chryso. hom. 32. & Euthymij, vt adoratio hæc sit in conscientia, candoreq; cordis, non in corporibus, & figuris; spiritum ergo corpori, veritatem figuræ opponũnt. At cùm in adoratione Iudæum Dominus à Samaritano distinxerit, quia vnus nescit, alter scit quod adorat, non videtur posse expositio accommodari, quia nullam distinctionem facit vtriusque, quæ tamen facienda est. Non enim Iudæus relinquitur nisi propter figuras; Samaritanus autem, propter errorem. Spiritus ergo opponitur corpóreis figuris, veritas autem falsis dogmatibus.

Propterea quinto loco est expositio Cyrill. lib. 2. cap. 93. Is veritatem intelligit eam, quæ contra falsa dogmata fidei est; Spiritum autem, qui contra vmbras, & figuras illas corporales legis; vt idem sit, *Adorare in Spiritu, & veritate*, ac adorare in vera fide & gratia, seu dilectione exclusis erroribus, & figuris corporeis. Hanc tenet Ambro. loco proximè citato. Per Spiritum enim gratiam Spiritus sancti exponit: vt per veritatem, rectam & veram scientiam, seu cognitionem Dei, nec discrepat ab hac Hilar. lib. 2. Trini. per veritatẽ enim hanc scientiam; & per Spiritum, Spiritus sancti gratiam intelligit. Nec refert exponere Spiritum sanctum, aut Spiritus sancti gratiam; licet enim in Spiritu sancto dicamus aliquid facere, vt 1. Cor. 12. Nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto. semper eius gratia, & donum intelligitur, ratione cuius dicitur in nobis esse. Hanc expositionem secuti sumus in commentario, vt veritas contra falsa dogmata, Spiritus contra corporeas figuras illas, & vmbras dicta esse intelligantur: quæ expositio magis consonat contextui, & propositio loquentis Domini, qui & falsitatem Samaritanorum dogmatum, & Iudæorum vmbras, & figuras à suo cultu futuro repellẽdas, statuit significare. Ab hoc cultu igitur, nemo sacrorum doctorum opera exteriora, & cæremonias, ex interiori Spiritu proficiscentes excludit, quod nostri hæretici faciunt: sed omnia opera, etiam exteriora, quæ ex interiori Spiritu fiunt, ad eundem pertinere Spiritum sacri Doctores semper senserunt.

Hoc etiam loco, sicut & multis alijs, abutebantur hæretici Ariani probantes Spiritum sanctum minorem Patre, quia in ipso adoramus Patrem, quibus doctè respondet Ambro. lib. 3. de Spiritu sancto, cap. 12. quamuis enim admitteremus de Spiritu sancto hæc verba intelligenda, vt esset sensus, In Spiritu sancto adoramus, nihil haberent Ariani, quod verè obiectarent. nam locutio hæc cautam infert, vt in Spiritu sancto adoratio fiat, id est, per ipsum: Sicut omnia esse condita in Filio, non facit eum minorem quia causam per quam facta

facta sunt significamus, iuxta legitimam expositionem solutio aperta est, de ipsius enim Spiritus sancti dono intelligẽda sunt verba, quod illis Rom. 1. confirmatur verbis, Cui seruio in spiritu meo; si Spiritum sanctum ipsum, & non ipsius donum intelligeret Paulus, non addidisset, illud, meo; & tamen hæc verba in eodem dicta sunt sensu, in quo illa Pauli. *Adorare*, enim, *in spiritu*, & seruire Deo in spiritu, idem sunt.

Nam & Pater tales quarit, qui ãdorent eum.

COMMENTARIVS.

CVR adoratores veri in spiritu, & veritate adoraturi sint, causam subdit. Quia Pater hos quærit. illud, *Nam*, idem est, ac etenim, seu namque; locũ habens vnius causalis dictionis. Cyril. lib. 2. cap. 93. interpretatur sic; quærit adoratores tales, id est, isti grati sunt ei. Aliqui exponunt, Tales vult adoratores, id est, ex diuina voluntate id procedit, vt adoratio hæc sit futura in spiritu, & veritate; tamen sensus legitimus hic mihi videtur; Pater tales quærit adoratores, id est, isti tales sunt proportionati, & conuenientes adoratores: nam quod sequitur, causa est, cur Pater hos quærere dicatur, nimirum, quia spiritus Deo est, vt statim exponemus, sicuti dicimus, princeps habet seruos, quales postulat officij dignitas; ita nunc dicitur, tales postulat, seu quærit Pater sui adoratores.

Spiritus est Deus: & eos, qui adorant eum in spiritu, & veritate oportet adorare.

CVR Pater tales postulet, seu quærat adoratores rationem adiungit. Quia Deus Spiritus, & incorporeus est, adoratores igitur, non in corporibus, & rebus materialibus, sed in spiritu, & veritate, quæ etiã spiritualia sunt, oportet adorare; vt sit proportio inter adoratum, & adorationem, & qualis qui adoratur, talis sit etiam adoratio Spiritus hoc in loco, vox communis est Trinitati, naturam, non personam certam significans, vt dicit Athana. lib. de communi essentia Patris, Filij, & Spiritus sancti: estque constructio hæc; Deus est Spiritus; id quod denotat articulus appositus Deo, & ablatus à Spiritu. Deo enim, quia incorporeus, & immaterialis est. Spiritus dicitur: per hoc significã tur actiones & operationes hominis exteriores, nisi ex Spiritu, præcedant. fide, dilectione, gratia; Deo non esse gratam adorationem: at si ex eis procedãt; spiritualis adoratio sunt. Non ergo illa antiqua, & corporea sacrificia iam placent, quæ tunc exhibita erant, & placebant, quia figura futurorum erant: hoc iam ablato, & illa cessarunt; placent tamen ieiunia, eleemosynæ, peregrinationes, & similia, quæ ex Spiritus Dei gratia, fide, & dilectione procedunt: sic enim spiritualia sunt in suo principio, & radice seu causa, & quandam cum Deo habent proportionem, qui Spiritus est.

Quia Deus Spiritus est, ita spiritu & veritate est adorandus.

Percuntabitur aliquis, ex eo quod Deus Spiritus est, sequitur quod in Spiritu adorandus est; tamen non sequitur, quod in veritate. Respondeo Dominũ probare præcipuè voluisse hanc adorationem in Spiritu: nam adoratio in veritate nõ indiget probatione. Si enim in adoratione falsitas est, adoratio mala est, & Deo non conueniens, quamuis etiam aliquo modo sequatur: nã qui adorat Spiritu, cùm Spiritus sit Deus, verior est ista adoratio; cùm Deum Spiritum confitetur, qui in Spiritu adorat, & in Spiritu censet adorandum.

Dicit ei mulier, scio quia Messias venit, qui dicitur Christus, cùm ergo venerit ille, annuntiabit nobis omnia.

MVLIER verba Christi non assequens, solutam suã quæstionẽ non putauit; idcirco ad aduentum Messiæ contentionis sententiam refert: *Scio*, inquit, *quia venit Messias*, id est, Messiã venturum scio; ille cũ venerit, omnia nobis declarabit, & omnem remouebit contentionẽ: illud, *Venit*, quis præsens sit, vim tamẽ futuri habet: illud, *Quia*, declarationis est, scio qa veniet, aut scio

Universidad de Deusto
Biblioteca

venturum:nam Samaritani quinque libros Moysis recipientes, Christum venturum credebant:in eis enim libris eius promissio cõtinetur, iuxta illud Ioã. 5.Si crederetis Moysi,crederetis & mihi,de me enim ille scripsit.Illud autẽ, *Qui dicitur Christus*,vox est Euangelistæ,interpretantis verbum Hebræũ. Messias enim apud Hebræos,idem quod apud Græcos Christus significat.sperabat autem Christum legem,& doctrinam expositurum,vt doctorem insignẽ; & in hoc rectè sentiebat.quamuis aliter multo docturus esset,quàm ipsa putabat.Habebat Samaritana Christum docentem,& annuntiantem, & non agnoscebat,aliquam tamen percipit ex Christi præsentia motionem; nam mota est & desiderio aduentus Christi,immo dum dicit,annuntiabit nobis,præsentit etiam quodammodo se eum visuram: & verò nõ est deceptus intellectus, nec suo desiderio affectus frustratus est.

Dicit ei Iesus, Ego sum qui loquor tecum.

QVOD Iudæis instanter petentibus:Si tu es Christus,dic nobis palam,iustè negauit,mulieri infimæ conditionis,& adulteræ,& Samaritanæ misericorditer concessit:Iustè quidem tunc illis negatum est,quia iam ex operibus mirandis,& ex ipsius verbis sæpe repetitis,id potuerant cognoscere;nec voluntate credendi,sed persequendi quærebant:at hæc nec miracula viderat, nec audierat doctrinam,cum à quo instrueretur desiderabat;verũtamen non digna erat tanti reuelatione mysterij;nisi diuina misericordia,quæ,quibus vult miseretur,nec hominum expectat merita, præueniret. *Ego*, inquit, *sum* Christus, *qui loquor tecum*,sed nec ad verbum hoc exterius tam cito illa crederet;nisi in mentem eius omnipotentis virtus intraret, simul enim aures verbo exteriori ferit,& animæ eius mentem,& affectum cælesti lumine,& dono spirituali imbuit,vt quod exterius audiebat,interius perciperet,& crederet.

Et continuo venerunt discipuli eius,& mirabantur, quia cum muliere loquebatur.

INterrumpit historiam Euãgelista,vt id,quod post dicta Christi euenit,narret.Cum muliere hæc verba Christo loquente discipuli redeuntes è ciuitate,vbi cibos emerant,superuenerunt.qui quamuis quid diceret, non audierunt;tamen cũ Samaritanæ loqui percipere,& cognoscere potuerunt: & propterea mirati sunt.quod cum muliere loqueretur. Non mirantur discipuli cum muliere colloqui Christum.quasi aliquid sinistrum cogitarẽt; sed quia insolitum erat Christo loqui cum mulieribus,præter eas, quę coniunctæ sanguine sibi erant,aut notæ.Nec hactenus Christum ignotis cum mulieribus, maximè remotis arbitris loquentem viderant,propterea quę mirati sunt,tãquam nouum quiddam,insolitum,& insperatum.

ANNOTATIO XXI.

Quid potissimum discipuli mirati fuerint.

CYPR. lib. de singularitate clericorum, A isto loco vtitur,vt cõsortium cũ mulieribus à clericis vitandum esse probet;eius verba sunt hęc. Et vt de Apostolis breuiter probẽ, quantum eis fluxa familiaritas potuit displicere, qui compulsi sunt, & de ipso Domino loquente cum fœmina dubitare, nisi eos maiestatis notitia probata compesceret, sicut Euangelista refert dicens; Inter hæc venerunt discipuli eius,& mirabantur,quod cum muliere loqueretur;nemo tamen dixit illi,quid quæris, aut quid loqueris cum ea?hæc Cypri. qui nostræ expositioni accedere videtur. Cyril.lib.2.c.9. & Chrys.hom.32.affirmant,miratos esse discipulos humanitatem Saluatoris incredibilem,quod cum tali muliere loqueretur,quę Samaritana, & vilis erat;non tamen aliquid sinistrum cogitasse. Et hoc posterius verum est: tamen admirationis causa magis ea mihi videtur,quam cum Cypriano attuli. illa enim Cyrilli & Chrysost.locum haberet expositio,si cum articulo legeretur, Cum muliere illa:at non sic dicitur,sed, *Cum muliere*? vt sit sensus;Miratos fuisse,quod cum ignota, & sola loqueretur muliere. Ex circumstantijs enim loci, & temporis etiam admiratio sensanda est. Est quoque exemplum Saluatoris B prudens pro his,quibus ex officio incumbit, vt cum mulieribus colloquantur,ipsarum tãtum salutem consulentes,vt in loco publico,& patenti, vt omnis sinistra suspicio tollatur, sermo cum illis habeatur.

Nemo

Nemo tamen dixit, quid quæris, aut quid loqueris cum ea?

COMMENTARIVS.

PROPRIVM est admirãtium aliquem effectum,scire velle causam,& rationem eius,& propterea vtũtur interrogationibus:at discipuli admirati quidem sunt cum muliere colloquium;sed causam præ domini reuerentia non quærunt scire:propterea nec interrogant,quid quæris ab ea?aut quid loqueris?Non enim omnis,qui loquitur cum aliquo,aliquid ab eo querit: propter ea dicitur, *Quid quæris, aut quid loqueris?* neutrum discipuli scire quærunt,sed in magistri voluntatem omnia referunt. Rectè Cyril.lib.2.cap.98.mirari nos debere admonet humanitatem Christi,qui cum muliere loquebatur: discipulorum quoq; prudentiam,qui nihil hac de re interrogandum esse,non ignorabant. Hoc loco vtitur Basil. in reg.fusius disputatis c. 48.contra curiosos; qui quæ ad eos scire non pertinent, solicitè scire quærunt,à qua curiositate discipuli se continuerunt:nihil enim horum scire ad ipsos attinebat.

Hoc loco vtitur Basilius contra curiosos.

Reliquit ergo hydriam suam mulier, & abijt in ciuitatem, & dicit illis hominibus.

PERSEQVITVR interruptam Samaritanæ historiam.Mulier igitur illa audito verbo Domini,& fidem tanti mysterij concipiens,relicta hydria abijt ad suos in ciuitatem,& annunciat,quod factum est,multum mutata ab illa, quæ erat in principio:quæ enim nec parum aquæ,vt biberet,Christo propinare voluit,iam propter eum & hydriã relinquit,& funem.& cui toties venire ad fontẽ,etiam vt sibi aquam hauriret,graue erat;iã redire ad ciuitatẽ,& iterum ad fontẽ,vbi Christus manserat,reuerti,non laborem,sed requiẽ reputabat.Mirabilis est verbi Domini mente & affectu concepti efficacia, quæ corda saxea emollit,& incredulorum mentes,& peccatorum voluntates, ad se potenter,& citò cõuertit.Illa dictio illationis, *Ergo*,significat quod præcessit, causam esse sequentis sententiæ:ac si diceret,quia audiuit à Christo q̃ ipse est Messias:propterea relicta hydria abijt.Causa autem,propter quam mulier hæc in ciuitatem abierit,ea est, vt ciues suos rãti boni participes faceret, vt & ipsi viderent,& crederent in Christum.dubium enim non est, quin qui mouit cor eius vt crederet, simul & ad alios conuocandos impulerit.quod rectè Cyrillus lib.2.cap.99.annotat dicens,charitate,quæ virtutum optima est, accẽsa bonum,quod ei contigit,cæteris quoque cursu præbere studebat:nec mirum,occultius enim Christus secum loquebatur,dicens,gratis accepistis, gratis date. Non ergo imitandus ille seruus,qui talentum obruit, sed multiplicanda sunt quæ accepimus,quod probè nobilis illa mulier fecit,quę Samaritanis omnibus quæ accepit,proposuit.hæc Cyrillus. Abijt autem citò, ne si moram faceret,Christus recederet:nam videns discipulos venisse de ciuitate, arbitrata est, cibos emisse, ibique saltem commoraturum tantisper,donec cibum caperet,& forsan, hydriam reliquit in vsum ipsius,& discipulorum:& ne iusto diutius tanto bono ciues priuaret, si prius domum hydriam reportaret.Temporalia enim contemnens, præponit diuina & cælestia: quæ autem suis ciuibus prodicauit,sequuntur.

Samaritana charitatem ita accersit suos ciues.

Venite, & videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcunque feci, nunquid ipse est Christus?

PRVDENTER Samaritanos suos ad Christi fidem trahere studet: non statim Christum adesse prędicat,vt rectè Cyril.li.2.ca.100.aduertit,ne à suis, quibus mores eius cogniti erant,in insaniã potius esse cõuersa putaretur; sed primo miraculum narrat;& sic eos ad fidem disponit: Ne aũt fides ei negaretur, si tan-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tur,si tãtum, quod factum erat, narraret,ad experientiã eos inuitat,*Venite*,inquit,*& videte hominem*,confidebat enim si ad Christum venirent, eum doctrinæ,& potentiæ suæ verbo illos conuersurum,vti factum est: cumque crederet ipsa Christum esse,eos ad probandum inuitat,an Christus sit. Non enim sibi tantum auctoritatis ausa est arrogare, vt doceret,& Christum esse affirmaret;quod non ex incredulitate,sed ex humilitate fuit,qua illos fidem tanti mysterij consequi sua narratione indignam se iudicauit. Nec dicit ite,& videte:sed,*Venite*,vt credibiliora faciat,quæ affirmat:se etiam cum eis venturam pollicetur,simul etiam,quia fidem,& feruorem ex Christi verbis conceptum,non facile remittebat;sed ad eum,à quo tanto est affecta beneficio,iterum redire gestiebat,oblitaq; sitis & famis,parem magistro vicem reddebat.

Magna Diuinæ gratiæ virtus, & efficatia.

Mira virtus gratiæ hæc est,vt indoctam,& incapacẽ,& peccatricem fœminam,tã cito in veritatis Christi cõuertat apostolã,& fiat Christi p̃dicatrix,ad eumque trahat multos,cui paulo pri⁹,ad bibendũ aquã negauerat. Existimo, quamuis Euangelista iũ generali describat eius prædicationẽ,tamen mulierẽ omnia sigillatim narrasse suis ciuibus,nempe qualiter ei dictum sit:quinque habuisti viros,& hunc non esse suum;nec suo honori pepercit,vt nomẽ Christi celebraret,sicut Paulus;qui,vt Dei misericordiã magnificaret,anteactæ vitæ suę mala,quæ contra Christũ fecit,aperuit.& simul etiã,vt suis prodesset: vno ergo momento,& fidem concepit,& magnos progressus in ea fecit.Euãgelistam enim omisisse aliqua certum est:nam mulier iuis indicauit locum, vbi erat Christus,& alia multa distinctius;aliter non venissent Samaritani,ni si locum scirent,& spem inueniendi eũ conciperent ex his,quę à muliere audierant.Nec est mentita,dicẽs, *Dixit mihi omnia,quæcunque feci*;sunt enim modi munes loquendi hyperbolici:dixit enim Christus,quæ præcipuè in vita fecerat,licet non omnia sigillatim.

Exierunt ergo de Ciuitate, & veniebant ad eum.

ILLA dictio illationis *Ergo*,vt superius etiam annotauimus, præcedentem sententiam causam esse sequẽtis insinuat:ac si diceret; propter mulieris dictum exierunt Samaritani,vt venirent ad Christum,fidem dictis eius habentes:nam ipsa dixit,*Venite & videte*,propterea exierunt illi,& veniebant, vt viderent.Qui sua virtute mulierem impulit,vt relicta hydria ad ciues suos inuitandos,& ducendos abiret,etiam illos,vt venirent,& fidem mulieri haberent,commouit.Et verò digna est omni laude Samaritanorum facilitas, qui vno vilis mulieris dicto tantam fidem tribuerunt,vt relictis omnibus, extra ciuitatem ad videndum Christum conuolarent,& quem sui non receperũt, alienigenæ & extranei amplecterentur.

Interea rogabant eum discipuli dicentes, Rabbi manduca.

REuertitur ad discipulorum historiam;dum Samaritana abijt,suosq; conuocat populares:discipuli ignari eius, quod factũ,& quod futurum erat; nempe citò fidelium magnam futuram messem, cibis emptis vesci cupiẽtes, rogant magistrum,vt manducet.In eo,quod rogasse dicuntur,(quod amoris fuit vehementis erga Christum)eum manducare nolle cognouerunt;Non enim aliter rogassent eum: Cùm enim Christus citò venturos Samaritanos prænosceret,quamuis ex itinere fatigatus,nullam tamen corporis rationem habuit,vt populi saluti consuleret, distulitque corporalem suam refectionem, vt locum spirituali populorum pastui relinqueret:magnum prælatis exemplum præbens, & discipulis, qui orbis erant futuri magistri, vt dicit Cyrillus libr. 2. cap. 105.

Ille autem

Ille autem dixit eis; ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis.

ROGANTIBVS discipulis, vt cibo corporali se reficeret,cur non id tunc faciat,respõdet.est aũt causa, quia alius instabat cibus,nempe animarũ cõuersio,qui anteferendus est oblato illi cibo,quem vt sumeret, rogabant: illũ aũt cibum discipuli ignorabant:nõ enim Samaritanos iam iã veniẽtes ad dominum,& multos ex eis.propter mulieris verbum credentes videbant;& propterea rogabant.Illud, *Quem vos nescitis*,causam quandam habet implicitam, ac si dictum esset;quia nescitis,quid proximè futurum est;propterea rogatis me,vt manducem,non rogaturi,si quod ego scio ia miã adesse, sciretis.Mihi hæc verba insinuare videntur, Dominũ discipulis significasse,vt ipsi manducarent,ipse tamen cibo abstinuit,& propterea illum rogabant, vt manducaret;at ipse respondet, *Ego cibum habeo manducare*,quasi diceret:Vos sine me mãducate,ego enim cibum alium expecto:Solus enim dominus iciunare, discipulorumque lassitudini, & fami consulens,disciplinæ rigorem in se exercere volebat,quamuis nemo sine ipso escas acceptauit. Quantum animarum conuersionem appetat,& ea delectetur Christus,indicat, dum illam cibum vocat,cibo corporis præferendum;hunc enim differre,non illum voluit. Vera est doctrina Greg.in libros Regum lib.6.cap.3.exponentis dictum illud Samuelis ad Isai patrem Dauid,Mittite,& adducite eum: neque enim discumbemus prius quam ille veniat. Inquit Greg. cùm Spiritualia instãt negotia,exteriora differantur,quia cum magna mentis quiete disponenda sunt.

Quantũ Christus delectetur animarũ conuersione.

Dicebant ergo discipuli ad inuicem, nunquid aliquis attulit ei manducare?

NIhil vltra cibum corporalem altius discipuli cogitantes, verbum Christi non intellexerunt:sed verba de eo,quem cogitabant, & appetebant cibo,& interpretati sunt,& inter se dicunt,*Nunquid attulit ei aliquis manducare?* quasi cibũ non caperet, quia iã allato sibi cibo ab aliquo,refectus esset.Valde depressa hæc erat cogitatio:nam si de cibo corporali dictum esse putarũt, saltem an miñisterio Angelorum cibus allatus ei esset, sicut cum Helia factum est,interrogare debuerunt;at non hoc inter se quærunt,sed an dum in ciuitatem ipsi abierant, aliquis homo cibum ei attulerit. Erant enim discipuli adhuc rudes,& spiritualium nondum satis capaces. Nec verba adhuc Christi rectè perpenderunt:nõ qui dixit,mãducaui,sed.*Cibum habeo manducare*, quæ verba non præteritum,sed futurum potius,&iam iã præsens significant,nec manducasse,sed citò manducaturum exprimunt.Hæc etiam verba indicant solũ Dominum à cibo abstinere voluisse,discipulos verò ad manducandum inuitasse,aliter ratio ista non procederet,*Nunquid attulit aliquis ei manducare*?nã hæc causa soli Christo conueniebat.si enim attulit ei aliquis cibum,solus ipse nõ indigebat cibo;discipuli verò iciuni cùm essent,cibo reficiendi erant.Tenendũ ergo est,Dominum eos ad vescendum induxisse, ipsum tamen abstinere decreuisse.Verba etiam sequentia id ipsum probant,in quibus de proprio cibo loquitur,& causam propter quam edere noluerit,affert: ipse igitur solus abstinere statuerat,quamuis sciret discipulos cibum non aliter accepturos, quàm si etiam ipse manducaret,aut eum cibo iam esse refectum,eis cõstaret.

Dicit eis Iesus, meus cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me, vt perficiam opus eius.

NON intelligẽtibus discipulis cibũ hunc,propter quem illum corporalẽ differebat,apertis verbis manifestat.*Meus*,inquit,*cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me*,& opus eius perficere.hic est cibus, quẽ me habere dixi, & propter quem à cibo hoc vestro nũc abstineo:cibus hic corporalis cõmunis

est, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

est,&meus,&vester,& hominum:at hic alius mihi est peculiaris.Græcè illud, *Vt perficiam*,notam habet copulandi,ac si diceret;meus cibus est facere volũtatem eius,qui misit me,& perficere opus eius;seu, vt faciam voluntatẽ eius, qui misit me,& perficiã opus eius.sicq; legit Aug.lib.83.qq. quæst. 64. nempe cum particula copulandi.idem est sensus,siue hoc,siue illo legas modo:hæc enim duo,facere patris mittentis voluntatem,& opus eius perficere, cibum suum Christus appellat.His verbis nõ negat se vti cibo corporali debere,sed huic esse cibum spiritualem præferendum; nec venisse in mundum propter cibum corporalem,sed propter hunc, qui est voluntatẽ facere eius, qui misit eum,& opus eius perficere.

Quid sit facere voluntatẽ Patris, & quid opus ei perficere.

Duo supersunt nunc exponenda;nẽpe quid sit facere voluntatẽ eius, qui misit eũ,& quod est hoc opus perficiendũ.Sciendum ergo salutẽ hominum, quæ consistit in liberatione à peccato,& morte æterna,& reconciliatione cũ Deo,& vitæ æternæ consecutione,esse volitam,& simul factã à Deo:ipse est,q voluit hominẽ saluũ facere:ipse est,qui id effecit.de volũtate dicitur 1. Tim. 2.Qui vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.de salutis effectu 1.Tim.4.Speramus in Deum viuum,qui est Saluator omnium hominũ.plena est scriptura huiusmodi testimonijs.Salus ergo hominum voluntas Dei est,& opus Dei est;voluntas quidem,quia saluare voluit; opus verò,quia salutem effecit.nisi autem Deus salutem voluisset,& operatus esset, nemo saluus esset.Nulla enim creatura potuit homini salutem conferre:propterea opus Dei hoc est,& dicitur.Hanc voluntatem,& hoc opus,Deus sic est executus:filium enim suum misit in mundum,vt homo fieret,& homini facto mandauit,& cõmisit,vt eam voluntatẽ,& opus hoc impleret, & exequeretur:quod Christus Dominus fecit,tum per manifestationẽ veritatis Dei factam hominibus prædicatione,& operibus miraculorũ, quibus trahebat ad fidem,& veram Dei cognitionem;tum per institutionem, quia docuit, quæ facienda ad salutem erant,instituendo legem gratiæ,& sacramẽtorum;tũ demum per redemptionẽ,quia pro omniũ peccatis satisfecit,& hac satisfactione sua,nos liberauit à peccato & morte,& conciliauit Patri,& vitã nobis meruit æternã,quãtum est ex se.Deus igitur est causa prima,qui nostram voluit salutem,& eam effecit;Christus vt homo,est,per quẽ hanc suam impleuit voluntatẽ,& opus hoc executus est:quod docuit egregiè Paulus ad Ephes.1. Qui prædestinauit nos, inquit,in adoptionem filiorum per Iesum Christũ, in ipsum secundum propositum voluntatis suæ,in laudẽ gloriæ gratiæ suę,in qua glorificauit nos in dilecto filio suo,in quo habemus redemptionem per sanguinem eius.hæc Paulus.Deus ergo est,qui sua voluntate proposuit saluare; Deus est,qui in adoptionem filiorum prędestinauit;Deus est,qui glorificat& gratificat nos;sed hęc in dilecto filio suo executus est,in eius sanguine nos liberauit,nos redemit;suã veritatem,& viam ad se perueniẽdi omnibus aperuit.

His suppositis facilè est nunc hæc duo verba exponere. Christus voluntatẽ Patris facere dicitur,quia ea fecit,ad quæ facienda eũ misit; nẽpe vt homines ad Dei cognitionem traheret doctrina,& miraculis,& vt reliqua omnia ad salutẽ hominis pertinentia exhiberet.propter hęc enim venit,& missus est,& propterea dicit,*Vt faciam voluntatem eius, qui misit me*;ac si dicat; vt faciã ea, quæ, qui misit me,vult me facere,& ad quæ facienda me misit. Dicitur etiam perficere opus Patris,quia salutẽ nostram operatus est;quę appellatur opus Dei, quia Deus est,qui salutem operatus est,& fecit;at Christus vt homo, est, per quem Deus eam fecit. Præterea quia Deus re vera in cœpit solus salutem operari,initium enim salutis fuit filium Dei hominem fieri;hoc autem opus solus Deus fecit.solus Deus est, qui misit filium,& carni copulauit; filius autem homo factus salutem inceptam perfecit,id est,per ipsum Deus salutem perfecit.Hæc in annotationibus sequentibus copiosius declarabuntur,& exponentur.

Christus quo modo opus Patris perfecit.

ANNO

ANNOTATIO XXII.

Voluntas in scripturis trifariam sumpta.

NON eodem modo verba superiora Doctores exponunt, ideoque sciendum est: Voluntatem in scriptura multimodis sumi, tamen præcipuè trifariam. Primo significat ipsam potẽtiam, & facultatem animæ,qua volumus,aut nolumus. Sic dicitur 1. Cor.7. Qui statuit in corde suo firmius non habẽs necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis. Secundo modo, significat facultatis ipsius actum, per quẽ nolle, aut velle dicimur. Rom.10. Voluntas cordis mei, & obsecratio. Matth.18. Non est voluntas apud patrem vestrum,id est,non vult pater vester.Tertio modo significat id ipsum, quod volumus, seu nolumus, quod obiectum voluntatis appellant; quæ enim volumus, etiam voluntatem appellamus.Matth.6.Fiat voluntas tua,id est, fiat id,quod vis.& Matth.11.Quicunque fecerit voluntatem Patris mei, id est,quæ vult Pater meus: & de hac voluntate hic loquimur. Nam voluntatẽ, qua Deus vult,& actum,quo vult,nemo potest facere;sunt enim ipse Deus. Christus igitur voluntatem eius,qui eum misit,facere dicitur,quia id facit, & fecit, quod vult is, qui eum misit.

Christus aliter vt Deus, & aliter vt homo Patris voluntatem fecit.

Sciendum rursus Christum posse considerari, & vt filius Dei est, ratione suæ diuinitatis;& vt homo, ratione suæ humanitatis;& vtroque modo Patris fecisse, & facere dicitur voluntatem.Sed magna est inter vtrunq; modum differẽtia: nam vt Deus est,facit omnia, quæ vult Pater facere, & vult quæcunque Pater vult. Cùm enim vna sit vtriusque essentia, potentia,& voluntas,& intellectus, quæcunque Pater intelligit,vult,facit,hæc eadem etiam & filius, indiuisibiliter, & inseparabiliter intelligit,vult,& facit, quia cùm vnica sit voluntas, vnica potentia, vnica essentia;vnicus vtriusque & indiuisus est actus.de hac voluntate dicitur Ioan.8.Quæ placita sunt ei,facio semper;vt exponit Aug. tract.40. Et Ioan. 5.Quæcunque ille facit,hæc similiter & filius facit. De hac voluntate, qua prout Deus est, Christus vult facere, & facit quæcunque Pater vult, & facit, præsentem locum exponit Orig. to.15. in Ioan. & eandem expositionem refert Cyril.lib.2.cap.105. sed re vera hæc expositio verbis accommodari nõ potest. Nam loquitur Christus de se, vt homo est: cùm dicatur,*Cibus meus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me*, & certum est non dici,missum, nisi quia homo factus est:vt homo ergo dicitur voluntatem mittentis facere. Præterea, quia facere voluntatem Patris,non est cibus filij, vt Deus est,sicut nec cibus est Patris facere,quod vult filius.cibus enim perficit comedentem; at facere,quæ vult,non ponit perfectionẽ in Deo, sed in rebꝰ factis: aliter Deus esset perfectior, quia mũdum creauit. Non ergo hic loquitur Christus de se, vt Deus est, sed de se, vt homo est:sic enim,& voluit humana voluntate, quę voluit Pater, & fecit; sed non eodem modo sicut voluit & fecit,vt Deus. vt homo enim habebat volũtatem creatam sicut & animam: humanitas enim ipsius creatura erat in tempore facta;propterea multa voluit Deus,quæ Christus humana sua voluntate non voluit, nec fecit; nam Deus voluit creare mũdum & creauit;at Christus vt homo nec voluit, nec creauit, quia nondum erat humanitas illa facta, quæ postea conformauit se diuinæ voluntati; tamen prius nec voluerat, nec fecerat. multa etiam voluit & fecit Deus, antequam homo fieret, quæ vt homo, nec voluit tunc, nec fecit. Cùm igitur hic sermo sit de Christo, vt homo est, & hic dicitur facere voluntatem Patris,non debemus intelligere generaliter dictum esse facere voluntatem Patris, quia omnia,quæcunque voluit pater & fecit, eadem Christus homo voluerit, & fecerit. nam hoc habet, vt Deus est, non autem vt homo. Interpretandum igitur hoc est:Christum facere voluntatem mittentis,quia facit,& fecit, quæ Deus voluit per ipsum facere; sicut homo dicitur facere voluntatem Dei, non quod faciat, quæcunque vult Deus, sed quia facit, quæcunque vult Deus ipsum facere.Voluit autem pater Christum prædicare, homines illuminare,& ad Deũ conuertere, vitam in salutem hominum exponere, & alia, quæ per Christum ad salutem nostram facta sunt: hæc Christus dum exequitur, voluntatem dicitur Patris facere: & sic Cyril. & Chrysost. ho.33.& Euthy.exponunt. vt paulò pòst ostendemus. Rectè autem hæc expositio contextui connectitur: nam vnum ex his, quæ pater voluit Christũ facere, & propter quę misit eum, erat, vt euangelizaret, & veritatem sui aduentus prædicaret.Matth.4: Alijs, inquit, ciuitatibus oportet me euangelizare, quia ad hoc missus sum;& dum hoc fecit, volũtatem eius, qui misit eum, fecit. Cùm igitur tempus esset hoc exhibendi; quia Samaritani veniebãt audituri Euãgelium,propterea dicit: *cibus meus est facere voluntatem eius,qui misit me*,id est, prædicare verbum,ad quod missus sum.

De Christo homine intelligendum est, quod facias voluntatẽ patris.

ANNOTATIO XXIII.

Diuersæ Patrum sententiæ de opere per Christum perficiendo.

QVOD autem opus sit hoc perficiendum diuersè Doctores interpretantur. Orig. to.15.in Ioan.hoc opus Patris dicit esse hominem,ad quẽ perficiendum, & saluãdum missus est filius Dei in carnem. Obijcit autem sibi Orige. Si Christus venit ad perficiendum opus Dei, id est, hominem, ergo Deus fecit opus suum imperfectum,quod perfici postea oportuit per Christum. Respondet suæ obiectioni. Deum quidem hominem perfectum fecisse,ipse tamen ad imperfectum sese reduxit suo peccato, & ideo missus est Christus, vt opus hoc peccato imperfectum perficeret. Ista doctrina vera est in hoc,quod asserit Deum hominem fecisse perfectum, non solùm naturalibus,sed etiam donis gratuitis gratiæ, & virtutum;quod Salomon Eccles.7. docuit, Fecit, inquit, Deus hominem rectum. Nec in hoc sequendus est Clemens Alexand. libr.6. Stromat. qui docuit hominem creatum non

Universidad de Deusto
Biblioteca

esse perfectum, sed solùm aptum ad perfectionem habendam. quod si de perfectione vltima, quæ est in beatitudine, loqueretur, verum esset. de hoc tamen non est locus amplius differendi; satis sit doctrinam Origenis in hoc veram esse, sed non rectè accommodari. Si enim in proprietate verbi permaneamus, non dicendum esset, *vt perficiam opus eius*, sed vt reficiam: seu reparem opus eius: Non enim quod primò perfectum erat, & à perfectione decedit, dicitur perfici, sed refici, & reparari, propterea Christus restaurasse, reconciliasse, reparasse dicitur in scriptura. Nõ igitur obiectioni suæ ipsemet perfectè satisfacit. Præterea Dominus hoc opus declarauit, nec tamen per illud hominem interpretatus est, vbi verò habemus Christi declarationem, non est cur ad nostros referamus sensus. Ioan.17. Ego te clarificaui super terram, opus consummaui, quod dedisti mihi vt faciam. profectò si quis hoc loco hominem interpretaretur, violenta esset nimis interpretatio: nec igitur in præsenti sententia homo intelligendus est esse hoc opus. Adde obiectionem, quam contra se Origenes mouit, non habere multum roboris; non enim sequitur, opus hoc nunc perficitur, ergo ante erat imperfectum: nam, non solùm perfici dicitur, quod ex imperfecto fit perfectum, sed quod ex perfecto fit perfectius: & iusti, qui in hoc sæculo perfecti sunt perficiuntur in dies, & tandem gloria superueniente perficiẽtur. Rursus, quamuis sequeretur esse imperfectum opus, quod perfici dicitur, non est cur reformidemus cõcedere opus aliquod à Deo vna actione imperfectum produci, alia tamen actione ab eodem perficiendum: nam prima die mundus imperfectus est creatus, sequentibus autem ab eodem Deo est perfectus, quia sic voluit: Angeli etiam creati sunt à Deo, sed non habentes totam perfectionem, quia arbitrij flexibilis erant, postea tamen ab ipsomet perfecti, diuina sapientia omnia disponente prout vult. Quamuis ergo hominem imperfectum creasset, sine gratia, quod fieri potuit, non erat inconueniens: nam postea eum ipsemet perfecit, semper tamen, quod fit, aliquo modo perfectum est, in eo, quod fit. Hæc dixerim huius occasione obiectionis, ad nostrã verò expositionem id facit, per opus hoc non esse hominẽ intelligendum. Aliqui hoc opus legem antiquam interpretantur, quæ opus Dei est, & hanc Christus impleuit; iuxta illud, Non veni soluere legem, sed adimplere, Matth.5. sed nec hęc expositio verbis hisce accommodari potest: longè enim aliud est perficere legem, ac implere legem: id perficitur, quod erat, & postea manet; at lex illa non manet, sed abolita est, non ergo perfici dici potest. Aliter Chrysost. hom.33. & Cyril. libr.2. cap.105. & Euthymius exponunt; idem enim interpretantur per hæc duo significari, nempe perficere opus, & facere voluntatem patris; hoc autem est hominis salus. Hæc expositio vera quidem est, sed aliquanto confusa, indigetque explicatione aliqua.

Aduertendum igitur, opus hoc Dei esse hominum salutem, quæ consistit in satisfactione pro omnium peccatis, & conciliatione cũ Deo. Hanc quantum est ex se Christus perfecit suis actionibus & operibus, quæ in carne fecit: quæ opera, dupliciter considerãtur. Vno modo in quantũ erant iniũcta à Patre Christo homini. nam voluit Pater Christum prædicare, miracula facere, pati, mori, & alia omnia, quæ ad salutem ordinata erãt, & sic Christus hæc exequens dicebatur facere voluntatem Patris, quia ea faciebat, quę Pater voluit eum facere. Altero modo inquantum hæc erant effectiua salutis hominum; nam his operibus satisfaciebat, reconciliabat hominem Deo, soluebat precium nostrorũ peccatorũ, homines à Dæmonis, & mortis vinculo liberabat; & hac ratione per hęc dicebatur perficere salutem, & opus Dei. Eędem ergo sunt actiones, & actus, quibus faciebat Dei voluntatem, & perficiebat opus Dei. tamen non eadem ratione, sed quatenus erant ex voluntate Patris, dicebatur facere voluntatẽ patris; quatenus erãt efficiẽtes saluté, dicebatur perficere opus Dei. Et quamuis opus hoc sit voluntum à Patre, & efficiendo nostrã salutem, faciebat id, quod volebat Pater, tamen semper actio ipsa habet has duas consideraciones, & ad voluntatem Patris, & ad opus, quod fit per eam, & ratione vnius dicitur per eam voluntas Patris fieri, ratione alterius dicitur perfici opus Patris. Rectè autem vtrumq; coniungitur; si enim tantùm diceretur voluntatẽ Patris facere, non significaretur actus eius efficaces fuisse salutis faciendæ; si diceretur autẽ tantũ, perficere opus eius, nõ constaret esse id secundũ voluntatem Patris. Vtrumq; ergo rectè coniungitur. Esse autem hęc duo distincta manifestum fiet, si consideremus actiones Apostolorum, & sanctorum Doctorum. Apostoli prædicarunt, annuntiarunt mundo veritatem, vitam exposuerunt pro Christo; isti fecerunt voluntatem Dei mittentis, tamen non perfecerunt salutem hominum; nec opus Dei, quia ipsi non fuerũt causa salutis, sed notam fecerunt salutem mundo: at Christus non solùm fecit voluntatem Patris, sed per hæc eadem effecit nostram salutem; propterea ipse dicitur vtrunq; fecisse, cùm & volũtatem Patris fecit, & opus ipsius perfecit, quantum ex se est. Hoc dico, quia si salutem non omnis homo consequitur, id nõ est, quod salutis remedium, & salus in se non sit facta; sed quod non applicatur huic vel illi eorũ vitio. Vt qui liberauit, & dedit preciũ pro omnibus seruis liberãdis vnius ciuitatis, libertatem perfecit: quod si quis velit in seruitute manere, id non facit quin liberatio ex se non sit iam facta. Hic est sensus horum verborum.

ANNOTATIO XXIV.

QVA autem ratione cibum suum hæc Christus appellet, exponendum superest. Duplicem esse cibum, vnum corporis, alterum animæ per quandam similitudinem, & analo-

Quatuor simi litudines inter cibũ corporis & cibũ animæ.

analogiam ad corporis cibũ, multa loca scripturæ testantur, & sancti Doctores passim tradunt, nec est cur in hoc confirmando immoremur. Cùm igitur cibus spiritualis animæ per similitudinem ad cibũ corporis dicatur, hæc similitudo est consideranda. Est autem multiplex: prima sicut cibus corporis delectat appetitum, quando præsens est, & absens excitat desiderium & famem; ita etiam cibus spiritualis mentem & animam delectat sumptus, & quando non habetur desideratur; Vt aũt cibum corporis vocamus res has corporeas, quæ comeduntur, & digeruntur; sic res sacræ, & diuina mysteria cibi sunt spirituales animæ, quæ cõsideratione, & affectu velut comeduntur, & intus assumuntur. Non enim tractamus nunc de cibo animæ respectu naturalium obiectorum, quæ per scientias humanas habentur; cibi quidem & isti sunt; sed quãtum ad locum præsentem spectat, loquimur de rebus ad Spiritum, & salutem spiritualem ordinatis, quæ animam reficiunt, sicut cibus corpus.

Est igitur prima similitudo in delectatione, & desiderio, de quo Psal.18. dicitur. Iustitiæ domini rectæ, lætificantes corda, & iudicia domini vera, dulciora super mel, & fauũ. in qua delectatione, & gustu, magnum est vtriusq; cibi discrimẽ. quod annotat Greg. ho. 36. Euan. Res enim corporales quanto magis comeduntur, tanto maius generant sui fastidium, & satietatem, at res spirituales quo magis eduntur, maius excitant sui desiderium, & appetitum. Altera similitudo est, cibus corporalis sustentat, & conseruat vitam corporis: cibo enim spreto deficit vita corporalis; ita etiã cibus spiritualis vitã spiritualem conseruat. Iustus enim, si negligenter viuit, nec curat mentem & affectum spiritualibus reficere cibis, non perseuerat; sed caditã iustitia, tẽtationibus peccatorum superatus.

Tertia; cibus corporalis vires reficit, confortat, & auget, cibus animæ hoc idẽ facit respectu virtutum animæ. Spiritualiũ enim exercitio anima robustior fit, & fortior, ad perfectius operandum, & ad superanda maiora pericula. hanc similitudinem ponit Basil. Isa.1. in illa verba, Ieiunia vestra odiuit anima mea.

Quarta similitudo, Cibus corporis ad debitam perducit quantitatem, & staturam: nisi enim pueri cibo vterentur, aut nimis modico, non crescerent, nec ad mensurã staturæ debitæ peruenirent; sic frequẽtes cibi spirituales, animam perficiunt, & ex imperfecto, euadit homo perfectus. Sunt enim in Spiritu sua certa augmenta, & staturæ: cùm sit status incipientium, proficientium & perfectorum. vt ergo cibus corporis delectat, conseruat, roborat, perficit; ita etiam cibus animæ hæc eadem operatur; & propter hanc similitudinem & analogiam, cibus vterque vocatur.

Septem dissimilitudines inter verum & que cibum.

At ne occasione similitudinum erremus, cõsiderandæ sunt dissimilitudines, quarum prima est; Cibus corporis vitam supponit: mortuis enim cibi non prosunt, immo nec omnibus viuis: nã vita aliquando in ea dispositione est, vt cibus non solùm non prosit, sed aliquando obsit; at cibus animæ non talis est; nã viuo semper prodest, & mortuo vitam dat. Loquor autem de mortẽ animæ, quæ per peccatum fit, quæ hoc cibo reparatur, & reuiuiscit: nam pœnitentia panis quidam est spiritualis, teste Dauid. Psalm.41. Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die, ac nocte; hæ suscitant iacentem animam à morte peccati in vitam gratiæ. Secunda; Cibus quidem corporis vitã cõseruat, vti diximus, tamen quantumcumq; cõseruet, non præseruat à morte: siue enim multum, siue parum comedamus, tandem moriẽdum nobis est. at cibus spiritualis conseruat vitam spiritualem gratiæ, & à morte in æternum præseruat; cùm iusti cibũ hunc non spernentes, durent in gratia, nec eam vnquam amittant, etiamsi corpore moriantur. Tertia; Cibus corporis auget, perducitq; ad certam mensuram, tamẽ non semper: nam postea quã ad certum terminum corpus perduxit, cessat augmentum, & continuatur nutritio, vt quod auctum est, conseruetur; at non sic cibus spiritualis se habet; sed in hoc sæculo auget, & nutrit, quia iustus semper fit iustior, nec est status determinatus viatori, in quo proficere nõ possit: tanta est amplitudo & largitas iustitiæ nobis per Christum datę, vt sanctus adhuc magis sanctificari, & iustus adhuc magis iustificari, valeat; ita vt status cibi huius, quando nutriet, & non augebit, sit in æterna beatitudine, quando iusti non amplius iustiores fiẽt, sed iustitiæ suæ præmio fruẽtur. Ex quo quarta dissimilitudo sequitur: Cibi enim corporis cessant in hoc sæculo; nam in altero non est manducare, nec bibere; at cibus spiritualis non cessat; immo tunc perfectissimè habetur: de quo cibo dicitur Luc.12. Faciet eos discumbere, & transiens ministrabit illis. Quin ta tandem est; quia cibi hi corporales non faciunt vitam æternam; immo multis occasionem dant eam perdendi, & contrahendi mortem æternam; at cibus spiritualis dat, & ducit in vitã æternam. Magna igitur est vtriusque cibi in tanta similitudine differentia & dissimilitudo, vt ex dictis apparet.

His igitur suppositis, ne frustra dicta esse videatur, oportet explicare, qua ratione hæc duo voluntatem Patris facere, & opus eius perficere cibum, & suũ Christus appellet. non enim omnes similitudines, quæ in nobis locũ habent, veras esse in Christo existimandum est. In primis cibus corporalis, & spiritualis dicebatur conseruare vitam vtramq;, quia cibo nõ sumpto, vita vtraque perit: hæc in Christo similitudo locum non habet. opera enim Christi non conseruabant gratiam humanitatis eius, quasi gratia non esset, si talia non fierent. non sic certe est, quia gratia animę Christi procedebat ex vnione ad Verbum, quæ indissolubilis erat diuino decreto. & beneplacito; vnde opera non conseruabat gratiã; sed potius gratia, & vita spiritualis conseruabat, & causa erat operum. Vt enim aliãs dicemus, Christus, vt homo, propter vnionem ad Verbum, peccare non poterat. Dicebatur dein-

Quomodo Christus duo hæc cibũ, & cibum suum esse dicat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

de cibus vterque vires tam animæ,quã corporis roborare,reficere,& augere.hoc in Christo non apparet,qui robustior non fiebat per actus,quos continuo meritorios,& spirituales,implens voluntatem Patris faciebat, qui ab instãti incarnationis vsque ad vltimũ mortis fuit gigas viam suã currens,nec cibo vires has spirituales refecit,aut auxit.Rursus cibus vterq; dicebatur pficere,& augmentũ præbere;at in Christo aliter euenit,cũ p opera,gratia ipsius animæ nullum susceperit augmentum:semper æquè perfectus,& æquè Deo gratus ab instãti incarnationis.Quod si dictus est creuisse scientia,& sapientia,id fuit quantum ad ostensionem,quia quotidie magis ac magis quid intus esset, manifestabat, quod alibi tractandum est.Opera quidẽ & actus eius merita erant nostræ redemptionis,vt idem multis modis mereretur; tamen perfectioni eius augmentum non attulerunt.

Superest igitur vna similitudo ex prędictis, nempe delectationẽ & desiderium afferre, & hoc ita est.Cibum enim suum vocat Patris voluntatem facere, nos saluare, nos redimere: quia sicut appetitus corporis maximè cibum desiderat,& eo habito delectatur; ita Christ' desiderabat diuinam voluntatem complere, nostram salutem operari,& id faciens maximè delectabatur:de quo gustu dixit; Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscum.& ita Chrysost. hom.33. exponit hanc similitudinẽ. Maximas ergo tenemur illi gratias agere,&ei inseruire,qui,cùm tam acerbũ esset redemptionis opus, nihilominus tanto, tamque vehementi gustu appetebatur à Christo,vt cibum appellaret,omni corporis sui cibo præferendũ.non negat enim Christus cibũ corporis sibi esse sumendum,& esse hanc voluntatem Patris,vt comederet;sed postponendum hunc cibo illi; nec se propter istum, sed propter illum venisse.Habes qua de causa cibum vocet.sed quare suum adiunxit,percontabitur aliquis?Dico,quia perficere op' Dei, quod est saluti hominum facere, solius fuit Christi:qui solus redemptor est.propterea dictũ est Isa.63.Torcular calcaui solus;quæ verba Hieró.ibidem,& Atha.quæst. ad Antioch. quæst.110.exponũt;quia nec homo,nec angelus sufficiens fuit salutem facere: propterea dictus est solus calcasse torcular. Hoc idem his verbis nunc dicitur:Meus cibus est perficere opus eius.Facere autem volũtatem Dei, commune est multis,vt à principio diximus. omnes enim voluntatem Dei facere tenemur; tamen facere voluntatem eius,qui misit eum, solius est Christi,qui solus à Patre missus est; vt faciens eius voluntatem,perficiat humanam salutem: propterea dictum est ; *meus cibus est* , &c.

Nonne vos dicitis,quod adhuc quattuor mẽses sunt,& messis venit? ecce dico vobis,leuate oculos vestros, & videte regiones,quia albæ sunt iam ad messem.

COMMENTARIVS.

CVIDAM tacitæ obiectioni respondet.nã posset dici,non esse tunc tempus perficiendi hoc opus Patris mittentis.Si enim tempus adesset, sanè quidem cibum corporis esse differendum nõ diffiterentur,vt operi huic vacaretur;propterea adiunxit Dominus hæc verba,quasi diceret.Cibus meus præcipuus est vacare operi mittentis me:hoc autẽ est tempus, & adest hora vacandi huic operi: vtiturque metaphora, conuersionem hominũ ad fidẽ messem appellans,quod etiam alias fecit Luc.10.Messis quidem multa, operarij verò pauci.& est sensus;Messis hæc mea,quæ opus est Patris;non est sicut messis frugum;nam hæc quattuor mensibus distat;at mea tamẽ ecce adest; *Leuate oculos vestros,& videte regiones;quia albæ sunt ad messem.*

Nonulla quæ his verbis subindicãtur.

Metaphorica locutione hanc significat Samaritanorũ iam iã venientium propinq; conuersionem.Habet adhuc ista sentẽtia argumentũ quoddã, quo Christus se iure à cibo illo abstinere probat;quasi dicat,Nonne vos dicitis, id est,curam vos geritis de messe materiali,multo tempore prius q; veniat: nam dicitis post quattuor menses veniet.iure ergo potiori curam gerã ego nõ distantis,sed iam iam imminẽtis messis spiritualis.discipuli enim, vt fieri solet, paulo ante dum iam pullulantia semina viderent,dixerant post mẽses quattuor erit messis.propterea Dominus hoc eorum verbum assumens argumẽtatur,se æquiori iure non absentes, sed præsentes messes considerare. Quibus etiã verbis eos exhortatur,& inducit ad opus hoc,vt qui considerant de longinquo cibũ corporis,cõsiderent etiã proximũ cibum animæ;insinuans gentium iã aduentare conuersionem:similiter & populorũ , ad quam ipsi erant mittendi.

mittendi.Metaphora autem vtitur ista,quia sermo erat de cibo, qui ex futura messe pendet.& si,vti diximus,tanta cura de cibo corporis geritur, vt tam distans messis considereturmulto magis messis, ex qua cibus est spiritualis, considerandus est,cùm sit iam præsens.Illa autem locutio, *Adhuc quattuor menses sunt,& messis venit*,est phrasis hebræa pro eo,quod Latinè dicimus;post mẽses quattuor erit messis. Similis phrasis habetur Genes. 40. Tres adhuc dies sunt,& recordabitur Pharao ministerij tui;& iterum; Tres adhuc dies sunt, & auferet Pharao caput tuum. & Ionæ 3. Adhuc quadraginta dies, & Ninive subuertetur.Hic est sensus horum verborum, & cum præcedentibus connexio.

ANNOTATIO XXV.

MVTVI,ex his verbis tempus, in quo hæc Samaritanorum conuersio facta est,colligentes,asserunt ad finem mensis Martij fuisse,quia post quatuor menses messis fit;quæ secundum hanc computationẽ in mense Iulio fieri deberet.Tamen in contrarium duo obstant,vnum est,quia in Palæstina regione multo citius,nempe ad finem Maij metitur. Alterũ est scripturę testimonium:nam vt ex Exodi 34.& Leui.23.deducitur,messis erat inter Pascha,& Pentecostem,quod non fieri mense Iulio,sed Maio compertum est.ex quo sequitur hanc historiam ad finem Ianuarij potius actã esse, decem fere mẽsibus postquam Dominus eiecit in Hierusalem de templo ementes & vendentes tempore Paschatis,quando fuit cũ Nicodemo factum colloquium, post quod Christus in terram Iudæam baptizare profectus est,& ibi vsque ad hoc tempus commoratus,& hæc sequentibus magis consonant. Cyril.lib.2.cap.106.ineunte vere hoc factum esse dicit;tamẽ quando initium hoc veris sit, non expressit:non enim idem est initium veris in omnibus regionibus;sed tardius aut citius pro vario regionum situ : si autem situm Palestinæ considerabimus , inuenientur certa esse,quæ dicta sunt.

Quæ mẽse nascerentur quæ hic referuntur.

Et,qui metit,mercedem accipit,& congregat fructum in vitam æternam.

COMMENTARIVS.

INDVXERAT verbis præcedẽtibus discipulorũ animos, ad hanc hominum messem considerandam,nunc etiam ad metendum inuitat.Futuri enim erant operarij & messores mundi.Allicit ergo eos magno & insolito præmio proposito,quod multum differt à præmio,& mercede messorum temporalium.nã qui temporalia semina metunt,mercedẽ accipiunt,& laboris stipendiũ,fructus tamen sibi non congregant,sed domino; operarij enim fructus nõ percipiunt,sed Dominus. præterea q congregant fructus, sibi quidẽ recondunt in horrea,sed ibi non permanent,quia vsu cõsumuntur,nec durat gaudium,q ex illis processit.gaudent quidem dũ congregant,dum habẽt in horreis,tamen eis consumptis gaudiũ cessat;at non sic est in messe spirituali, sed qui metit habet mercedẽ;quia p labore præmiũ habet à Deo. Rursus præter mercedẽ sibi ipsi congregat,quia fructus cedunt in magnam vtilitatẽ messorum:fructus aũt sunt homines conuersi,& salui, opera & labore prędicantium,& Apostolorũ:cedunt autem in vtilitatẽ vltra mercedẽ essentialem,quia non tantum gaudet vllus homo fruge,etiã copiosissima temporali percepta, quantũ gaudent Apostoli,& Prędicatores in æterna gloria ijs,qui opera sua, & labore conuersi salui sunt.Præterea fructus hic non reponitur in horreo consumẽdus,sed in vita æterna,vt gaudiũ fructus duret etiam in æternũ.iure ergo propter hanc messẽ cibus corporalis differtur.Hæc verba nõ propter se, sed propter discipulos Dominus protulit. ipse enim mercede hac non indigebat,qui ab instanti incarnationis erat beatus,& ex vnione ad verbum omnis ei gloria debebatur.discipulis hoc cõueniebat,quos tãto præmio ad messem orbis iam iã aduentantẽ disponebat,& eorum animos alliciebat.De gaudio metentiũ collecto fructu argumentũ magnum habemus,ex verbo Domini Luc.15.Gaudiũ est in cælo coram Angelis super vno peccatore pẽnitentiam agente;igitur maius gaudium de æterna eius salute erit:nam si gaudent

Quid inter Christi operarios & reliquos messores interfit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Angeli,& illi,quorū opera non factus est fructus,quanto magis gaudebunt, quorum opera,labore, & sudore peccatores conuersi sunt, & salutem sunt adepti. De mercede habemus Dan.12. Qui ad iustitiam erudiunt multos, sicut stellæ in perpetuas æternitates fulgebunt.

Vt, & qui seminat, simul gaudeat, & qui metit.

DIFFERENTIAM aliam constituit inter messem spiritualem,& materialē: in hac enim sæpe accidit, vt vnus seminet,alius autem metat,& qui seminat, non gaudeat fructu,sed solùm,qui metit; moritur enim sæpe seminans, nec fructu gaudet, sed solus is,qui metit; at in hac messe non ita fit; est quidem vnus, qui seminat; alius, qui metit, tamen vterque gaudet eodem fructu. Patriarchæ,& Prophetæ, qui prima fidei principia labore, & sudore iactarunt, sunt velut seminatores; Apostoli, qui populos per Patriarchas, & Prophetas dispositos ad Christum conuerterunt, sunt velut messores, tamen fructu, nempe salute conuersorum, tam hi, quàm illi gaudent. Hæc particula, *vt*, non causam, sed consequentiam significat, quod sæpe in scriptura fit, & postea annotabimus; vt sit sensus; Congregat fructum in vitam æternā, ex quo sequitur, vt,& qui seminat,& qui metit, simul fructu gaudeat. si enim fructus consumeretur, gauderet solus metēs, at cùm maneat in eternā vitam, nō solus messor, sed sator etiā fructu tali in æterna vita gaudebūt. Hæc sententia in sequentib⁹ verbis magis explicabitur: nam q̄ sequūtur, ad eā pertinent.

In hoc enim est, verbū verum quia alius est, qui seminat, alius est, qui metit, ego misi vos metere, quod vos non laborastis, alij laborauerunt, & vos in labores eorum introistis.

Prouerbio vulgari vtitur Christus, & illud exponit.

PROVERBIVM erat apud Iudæos; vnus seminat,& alius metit; quo significabatur sæpe vnum esse, qui laborat, alterum verò, qui laboris gaudet fructu. Cùm autem Dominus de hac messe locutus fuerit, quæ est in hominum conuersione,& differentiam à messe materiali cōstituerit, quod in illa, simul qui seminat,& qui metit gaudet,& his verbis vnum esse metentem, alium seminantem indicauerit; hoc nunc exponit,& prouerbium refert, & declarat, & est sensus. Prouerbium illud, vnus est, qui seminat, alter, qui metit, in hoc verum est, quia reuera vnus est, qui metit, alter qui seminat; nempe quantum ad personarum multitudinem. In eo quod dicit, *In hoc est verum*, significat non in omnibus esse verum: nam in hoc quod vnus laborat, & alius laboris fructu gaudet, non est verum; quia, qui seminat,& qui metit messem hanc spiritualem, simul gaudent. in materiali messe in vtroq; verum est prouerbium, quomodo autem verum sit exponit: nam, *Ego vos misi metere, quod vos non laborastis*, nec seminastis: Patriarchæ enim, & Prophetæ, qui prima fidei initia plantarunt,& populos ex infidelitate conuerterunt, fuerunt vt seminatores; at Apostoli missi ad conuersionem horum, ad Christum recipiendum,& in eum credendum, vt messores, qui metunt aliorum semina; iam enim Iudæi ex Prophetarum, & Patriarcharum doctrina, & prædicatione credebant in Deum, sperabant in Christum, quæ futura erant mysteria in figuris, & vmbris confitebantur. omnia hæc, vt semina, & germina erāt, messis erat in venturo Christo futura, vt in ipsum crederent, & eum reciperent. Missi sunt Apostoli ad hanc velut messem, propterea dicitur; *Alius est, qui metit, alius qui seminat*; & in hoc verum est prouerbium, quia differentes sunt personæ seminantis, & metentis; sed non est in eo verum, quod vnus laborat, alter fructu gauder. quia in hac messe vterque fructu gaudet. Et re vera ita fuit: populus enim dispositus prophetiis, figuris, lege,& alijs, quæ primi illi iactarunt,& posuerunt, faciliorem habuit viam ad fidem Christi recipiendam; ex quo fit, vt sæpe Euangelistæ testimonio prophetarum, & legis in confirmationem eorum, quæ prædicauerunt sint vsi; ita hunc locum Irenæ. lib. 4. cap. 40. latè, & docte exponit,& Gregor. lib. 9. mora. cap. 16.

Notat

Notat Aug. sermo. 42. de sanctis hanc messem Iudæos tantū significasse; in his enim seminatum erat,& conuersio eorum, vt messis fuit; quia iam per Patriarchas, & Prophetas populus ille dispositus erat; at respectu, gentium Apostoli seminatores fuerunt. nulla enim fidei dispositio, immo & errorum, ac infidelitatis tenebræ,& morum corruptela, ac peruersitas erant; in his laborarunt & seminarunt. Et hoc verum est, eaque ratione Irenæ. lib. 4. cap. 41. exponit verbum illud Paul. 1. Cor. 15. vbi se plus quā omnes laborasse dicit, quia missus est ad gentes, in quibus nulla dispositio fidei præcessit; sed prorsus legē Dei,& Deum ignorabant, missus est seminare simul, & metere, & seminare quidem in terra, non solùm vbi semen Dei iactum nō erat, sed quæ pessimis, & contrarijs seminibus,& arbustis plena erat. Attende circa verba præterita hæc, *Misi vos, Introistis*, significare iam inceptam messem per eos, quia iam in Christi nomine baptizauerant; tamen perfecta messis Iudæorū completa est, post Domini ascensionem. Rectè autem Dominus messem vocat, vt vnā,& eandem fidem esse ostendat Patriarcharum, Prophetarū, & Euangelicā; eundemque Deum, & veteris & noui testamenti auctorem; & se esse eundē Christum, qui à Prophetis prænunciatus, promissus,& figuratus erat. Non est autem vllo modo probanda doctrina Orig. tom. 13. hunc locum sic exponentis: Angelos corpora hominum formare,& animos introducere, vt fiant homines,& hos dici labores aliorum, in quos & Apostoli introierunt; sed falsa est hæc doctrina,& à sensu Ioannis aliena.

Apostoli respectu Iudæorū messores, gentium verò etiam seminatores fuerunt.

Ex ciuitate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris testimonium perhibentis, quia dixit mihi omnia, quæcunq; feci.

ADhistoriam Samaritanorum persequendam reuertitur Euangelista, & multos ex eis credidisse narrat: propter testimonium mulieris affirmantis Christum sibi omnia, quæcunque fecisset, aperuisse. Et attende hos credidisse antequam ad Christum accessissent,& credidisse dicuntur, non solùm mulierem vera narrasse; sed etiam credidisse in eum, id est, crediderunt illū esse verum Christum,& Messiam. Laudanda est profectò horum in credendo promptitudo,& facilitas, qui antequam ad Christum accederent, fidē dederunt, etiam plus credentes, quàm mulier illa prædicabat. hæc enim nō affirmauit omnino Christum esse, sed, Venite, & videte, inquit, an Christus sit; at hi sine mora crediderunt ipsum esse. sed magis est mirāda,& cōmendanda Christi virtus,& efficacia, qui antequam videretur,& priusq̄ suę doctrinę verbum diffunderet, eorum corda conuertit: sicut Sol, qui antequam supra orizontem ascendat, efficacia sui splendoris mundum incipit illuminare. More hebræorum repetit eadem verba, quæ mulier dicebat, *Dixit mihi omnia, quæcunque feci*; Latinè potius diceretur; testimonium perhibentis, Christum dixisse ei omnia, quæcunque fecerat.

Cùm venissent ergo ad illum Samaritani, rogauerunt eum, vt ibi maneret, & mansit ibi duos dies, & multo plures crediderunt propter sermonem eius.

ROGATVR Dominus à Samaritanis & ibi duos manet dies,& exaudit preces, quarū, vt fierent, ipse auctor erat: nisi enim diuina virtute eorum corda mouisset,& pedes claudi ad veniendū,& lingua ad rogandū muta extitisset. Multo plures crediderunt propter verbum,& sermonēeius, nempe Christi, quàm crediderant propter mulieris verbum; iam enim Soli fulgentissimo appropinquauerant: & quod tam multiplex sermo, & tam multa, ac insolita miracula apud hebræos non fecerant; simplex verbum in Samaritanis effecit, nullo alio miraculo edito: miracula enim propter infideli-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tatem fiunt; vbi ergo tantam fidem solo sermone inuenit, miracula non erant necessaria; in quo eorum fides magis etiam commendatur. Illa particula, *Ergo*, illationem quandam denotat: nam dictum est; Exierunt è ciuitate ad illum: venerunt igitur, quia exierunt.

Et mulieri dicebant, quia iam non propter tuam loquelam credimus, ipsi enim audiuimus, & scimus, quia hic est verè saluator mundi.

Qui Samaritanorum credentiū dixerint hæc verba.

VERBA sunt hæc non omnium Samaritanorum credentium, sed eorum, qui antequam accederent, propter verbum mulieris crediderant; cùm autem accessissent, & Christū ipsum audissent, confortati & cōfirmati in fide, dicebant mulieri; Iam non credimus propter verbum tuum, quasi diceret; prius credidimus propter tuum sermon, sed nunc maius habemus testimonium credendi, quàm tuum: non indigemus minori, vbi adest maius. His verbis significant se, quamuis nunquam propter Samaritanam credidissent, propter verbum Christi, quod audierunt, credituros. Quid autem credant exprimunt: Credimus hunc esse verum mundi saluatorem. Illustris est profectò confessio omnia complectens, *Hic est verè saluator mundi*: fortis, & constans fides est, quæ non indiget miraculo, sed probatione relicta, verbo simplici Christi fidem integram præbet. *Audiuimus*, inquiunt, quia fides ex auditu, *Scimus*, autem, vt fortem, & certam, & omni dubio liberam fidem se dedisse ostendant: vtuntur verbo scientiæ, tamen fides erat; quia, quod credebant, nondum videbant, hominem enim solum videbant, sed mundi saluatorem credebant. Illud verbum, *Loquelam*, non loquacitatem significat, vt aliquādo verbum Græcum, λαλιὰ sonat, sed ponitur pro λόγος, id est, propter sermonem. Bis repetita particula, *Quia*, non causam, sed declarationem infert. posita autem est vtrobique loco, quod in scientijs, & opinionibus humanis sæpe accidit, vt alicui veritati assentiamus, moti vna, aut altera ratione probabili; at postea rationibus, & argumentis fortioribus accedētibus, ita roboratur assensus, vt iā non ex priori illa ratione dependeat, sic etiam multi initium credendi habuerunt ex miraculo aliquo; at postea lumine diuino à Deo ita sunt illustrati, vt non iam ex miraculi efficacia eorum fides: sed ex luminis virtute perseueret, & hæc perfectior, & purior est fides, quæ minus vtitur ratione, aut argumento credendi; quod istis Samaritanis concessum est.

Post duos autem dies exijt inde, & abijt in Galilæam.

COMPLETIS duobus diebus, quibus propter preces Samaritanorum in ciuitate illa prædicans, & cōuersionem eorum ad fidem adiuuans, manserat, prosequitur iter inceptum: nam ex Iudæa recesserat, vt in Galilæam veniret, ex itineris autem necessitate, quia Samaria media erat, per eā trāsierat: perfecto igitur negotio, cuius causa cōmoratus fuerat, & iter inceptum distulerat, viam in Galilæam prosequitur. Quæ autem Christus Samaritanis prædicauerit, & locutus fuerit, Euangelista silet, fructum mansionis eius, & prædicationis in tanta conuersione significasse contentus; nec est cur, quæ ipse tacuit sciens, nos, quæ nescimus, humanis discursibus, amplificemus, aut inquiramus.

Ipse enim Iesus testimonium perhibuit, quia propheta in sua patria honorem non habet.

QVam hæc verba connexionē habeant, ex alijs est Euangelistis explicandum. huius regressus in Galilæam ex Iudæa meminit Matth. cap. 4. & refert relicta ciuitate Nazareth venisse in Capharnaum. hoc nunc Ioannes subindicauit. *Abijt*, inquit, *in Galilæam*, & quia ciuitatem suā Nazareth relinquit ad eam nō diuertens, propterea dicitur, *Testimonium perhibuit, quia in patria sua Propheta honorem non habet*. quasi diceret, abijt in Galilæam, & in Nazareth patriam non diuertit, sed in vlteriorē locum transiuit: quia in patria sua propheta honorem non habet, id est, propter eorum infidelitatem: sciebat enim eos non credituros ei. Nam prouerbium commune in eis est verificatū, in patria Propheta honorem non habet; quod prouerbium ipsemet Dominus de eisdem pronūtiauit; non quod Dominus honorem ex eis quæreret; sed propter fidem, quę eis erat ad salutem necessaria. Exactior declaratio huius loci ex annotatione sequenti habetur.

ANNOTATIO XXVI.

Patres diuersis modis hæc interpretantur verba.

AVGVS. tract. 116. sic continuat hæc verba, quasi sint dicta Samaritanorum collatione: duobus enim diebus mansit apud Samaritanos, & multi crediderunt, & venit in Galilęam, quam patriā vocat, & mansit ibi biduū: tamen credentes non inuenit, & sic testimonium perhibuit, quod in sua patria Propheta honorem non habet. Violentia videtur expositio: nam verba non Galilæam, sed propriam patriam significant. Chrysost. hom. 34. duplex patriæ solum Christi numerat: alterū, in quo carnem sumpsit, & hoc erat Nazareth: alterū, in quo diutius commoratus est, & hoc Capharnaum erat, dicit ergo Chrysost. nō de Nazareth dictum hoc esse, Nemo Propheta in patria honorē habet, sed de Capharnaū: ad hanc enim Dominus in hoc regressu non diuertit, in Nazareth verò potius receptum esse affirmat honorificè. Cyril. autem. lib. 2. cap. 113. de Nazareth hoc dictum esse asserit: quæ patria Christi, quia ibi nutritus erat, reputabatur: ad hanc enim Dominus nunc non diuertit, sed aliò viam direxit: & re vera hęc expositio probabilior est: nam habemus testimonium Mat. 4. qui post Ioannis vincula regressum hunc eundem à Iudęa in Galilęam narrans, dicit reliquisse Nazareth; præterea Lucæ 4. & Matth. 13. legimus de Nazareth dictū esse, Nemo Propheta in patria sua honorem habet: hoc igitur in loco, eadem Nazareth intelligenda est: tamen est attendendum, quando à Ioanne dicitur, Dominus testimonium perhibuisse, Prophetam in patria sua honorem nō habere, sic intelligendum esse, quod Dominus noluit ire in ciuitatem suam Nazareth: & causam hanc esse à Domino tunc expressam; *quia Propheta honorem non habet in patria sua*. ac si diceret, propter incredulitatem eorum, quam futurā sciebat, noluit eò diuertere: & hoc prouerbio vtens Dominus tunc pertransiuit: postea Dominus iterum hoc prouerbio vsus est: nam post hanc historiam aliquanto intercedente tępore iuit Nazareth, nolensque signa in ea facere, quamuis rogatus, dixit: Nemo in patria Propheta honorem habet, & hæc narrat Luc. 4. & Matt. 13. Est autem cautè attendendum, quod quamuis idem sit regressus à Iudęa in Galilęam, cuius meminerunt Matth. 4. Mar. 1. & Luc. 4. cum hoc, quem refert Ioannes; tamen historia, quā refert Lucas, & coniunxit cum hoc regressu, fuit postea, & per anticipationem narrauit, nępe qualiter fuit in Nazareth, & ea quæ tūc acciderunt, vt rectè annotauit Aug. lib. 2. de consen. Euang. cap. 42. at in hoc regressu non diuertit ad Nazareth, sed eam reliquit, vt dicit Matth. postea verò post aliquod tempus, venit Nazareth, & factū est, quod narrant Lucas, & Marcus, tuncque dixit ipsissimet Nazarǽis, Propheta in patria sua honorem non habet; at nunc non ipsis Nazarǽis id dixit, sed de Nazarǽis id testatus est discipulis suis, quasi reddens causam, quod ad Nazareth non diuertit. Scio aliquos aliter dicere; sed hæc mihi sententia probabilior visa est; sensus autem litteralis illius; *Ipse testimonium perhibuit, quod in patria Propheta honorem non habet*, hic est. Ipse Dominus dicto, & facto suo confirmauit prouerbij illius communis veritatem; Nemo Propheta in patria sua honorem habet.

Cùm ergo venisset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cùm omnia vidissent, quæ fecerat Hierosolymis in die festo, & ipsi enim venerant ad diem festum.

COMMENTARIVS.

HOnorificè à Galilæis excipitur; nā ipsi venerūt ad diem festum Paschę in Hierusalē, & testes oculati fuerunt, & doctrinæ, & signorū, q̄ tunc operatus est, & quomodo è tēplo eiecit vendentes. Propter signa igitur hæc, q̄ viderant tunc, venientem nūc excipiunt cū honore. Multū in hoc Samaritanorū fides commēdatur, cùm enim nullū vidissent signum, nō solùm exceperunt, sed in eum crediderunt; at hi propter signa exceperunt eū; tamen an in eum credi-

Samaritanorum fides cōmendatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

crediderint; non exprimitur: Iudæi verò etiã in multis signis nec crediderũt, nec exceperunt, sed eum persequebãtur. Qui Galilæi sint isti, non describit Ioannes in particulari, sed eos esse dicit, ad quos primò regrediens diuertit.

Venit ergo iterum in Cana Galilææ, vbi fecit aquam vinum.

ILLA particula, *Ergo*, si rectè percipitur, sentẽtię sensum valde illustrat: nam illationẽ tacitam insinuat, & est sensus; Quia patriam propriã reliquit, nec ad eam diuertere voluit, propterea venit in Cana, quæ erat proxima Nazareth, locus enim ad diuertendũ illo die cõmodior nõ erat, tum quia vicinus, tum quia notus ibi ex miraculo, & ex familiaribus, & cõsanguineis ibi commorantibus erat. Adiecit autem miraculum, vt ab altera Cana distingueret, quæ longius aberat à patria. Fieri etiam potest non solùm propter distinctionem positum esse illud, *Vbi fecit aquam vinum*, sed etiam, vt significaret ibi esse iam fidei iacta semina aliqua, ad quæ augenda, etiam nouo miraculo nunc accedere voluit.

Et erat quidam Regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaum.

Regulus iste quis & qualis fuerit.

MIRACVLVM describit, quod in Cana Dominus operatus est. *Erat*, inquit, *quidam Regulus*, Capharnaũ, cui erat filius, & hic infirmabatur. *Regulus* dicitur, non quasi rex paruus, sed vt Hieron. Isa. 65. exponit, quasi regius, seu de aula regis siue palatinus. Chrys. verò hom. 34. siue quod regio esset genere, siue quia aliqua principatus dignitate fungeretur. Interpres noster legisse videtur, βασιλικὸν, propterea vertit Regulum; at Hieronymus & alij legunt, βασιλικὸς, propterea vertunt aulicum palatinũ, aut de genere regio, aut ministrum Herodis, siue Cęsaris. Hieronymus loco citato videtur eum gentilẽ esse affirmare, sicut erat Cẽturio, & Chananæa; immo Chrysost. refert aliquos existimantes esse illum Centurionem, de quo Matth. 8. facta est mentio, quamuis id ipse non probet: alij Iudæum affirmant. Origen. tom. 15. in Ioan. incertum esse asserit, quis iste, & qualis fuerit; certius tamen arbitror fuisse Iudæũ; id ipsum enim indicant Saluatoris verba, *Nisi signa, & prodigia videritis, non creditis*: nam verba sunt Iudæorũ infidelitatem, & duritiem exprobrantis. Hoc tamen certum est ipsum nobilem, & diuitem fuisse; habebat enim seruos, & familiã numerosam, vt ex verbis sequentibus patet. Hinc deduci potest, quàm parui momenti sit apud Deum nobilitas, & diuitiæ, quando deest fides, & Dei gratia. Ecce hic regius, & diues, sed modicæ fidei, quis, & qualis fuerit ignoratur.

Hic cùm audisset, quia Iesus aduenisset à Iudæa in Galilæam, abijt ad eum, & rogabat eum, vt descenderet, & sanaret filium eius; incipiebat enim mori.

CVM audiret Regulus Christum venisse iã in Galilæam, egressus à patria Capharnaum venit ad eum, & rogat, vt descenderet, & secũ veniret, & filium eius sanaret, erat enim morti proximus. Quantum ad litteram attinet, aduertendum est, verbum, *Descenderet*: erat enim locus, vbi Christus erat, nempe Cana in situ eminentiori, quàm Capharnaum; hæc enim magis erat maritima, & propterea inferior, quamuis esset in monte posita. veniens ergo à Cana in Capharnaum, descendere dicebatur. Illud autem, *Incipiebat mori*, græcè ad verbum habetur, futurus erat mori, id est, erat iam desperatus à medicis, morti proximus; & est particula, *Enim*, quæ causam insinuat, quasi diceret; Venit ad Christum, & rogabat, vt descẽderet ipse ad sanandum, quia iam nulla ars medicinę illi prodesse poterat, sed erat lethalis morbus; hac de causa à Christo petebat illum sanari.

Quantum ad sensum spectat, iam Christus & ex miraculo facto in Cana, & ex ijs

ex ijs, quæ tẽpore paschæ fecerat in Hierusalem, celebris erat, & magna pollere virtute credebatur. Fama igitur aduentus eius facile ad loca vicina diffundebatur, quando aliquò perueniebat, vnde Regulus existens Capharnaum, potuit audire facile, venisse eũ in Cana, quę non multũ distabat, maximè quia necessitas diligentiores facit homines, in inquirendis ijs, à quibus auxilium sperant. Rogabat autem, vt descẽderet secum Christus: forsan nobilitas, & diuitiæ eum audacẽ ad id petendũ faciebant, seu quod probabile est, amor vehemens filij, quem in tanto periculo positũ videbat: nam quo vehementius aliquid desideramus, & appetimus, eo confidentiores, & audaciores ad ea, quibus obtinere, & consequi id possumus, efficimur. Fidem aliquam hũc habuisse Regulum affirmat Greg. hom. 20. Euang. nec id negari potest, nisi enim credidisset Christũ sanare posse etiã si filius morti esset proximus, & desperatus, vtique ad eum non venisset, nec rogasset, vt descẽderet. sed valde parua, & debilis erat; quod ex aliquib⁹ deducitur; Primò, vt dicit Gregorius, quia præsentiam eius rogat, quasi absens sanare non posset; Secundò id colligit Chry. hõ. 34. quia veniente Christo in Galilæam accessit; si enim perfectè credidisset, in tanto filij periculo Iudæã petere nõ neglexisset; quod si timuerat, ne Christus è Iudæa non venisset, adhuc hoc ex imperfecta fide erat; Tertiò colligit idem Chrys. quia ob incredibilem filiorũ amorẽ, non modò, quibus cõfidunt, medicis, sed & quoslibet compellare parentes solent, ne quid in aduersa filiorũ valetudine omittant, & hac de causa ad Christũ venit. Alia sunt argumenta imperfectæ huius fidei, quæ ex sequentibus verbis deprehenduntur.

Regulus vnde motus vt Christum adiret.

Dixit ergo Iesus ad eum, nisi signa, & prodigia videritis, non creditis.

VERBA sunt hæc reprehensionis paruę fidei, & incredulitatis huius Regulj: & illa particula, *Ergo*, superiorem sententiam causam reprehensionis continere denotat. quasi diceret Euangelista; quia accedens ad Christũ debilẽ fidem, & cum multa infidelitate coniunctã ostẽdit: propterea audire meruit verba hæc à Christo, quæ sequuntur, reprehensionis. *Dixit ergo Iesus ad eum*, ac si clarius dictum esset; parũ credidit, ergo dignus reprehensionẽ audire fuit. Est autem sensus: Vos non creditis, nisi signa, & prodigia videritis; ideſt, prius vultis videre signa, & prodigia, quàm credere; parũ hoc est, non sufficiunt vobis multa signa facta ad credendum, sed adhuc signorum, & prodigiorũ abũdantiam quęritis ad credendũ. Reprehenditur Regulus, quia audierat multa Christũ fecisse, quę sufficere debuerãt, vt crederet Christũ perfectè sanare posse, & tamen non credebat, quod non illius solùm, sed Iudæorum vitium cõmune erat: propterea numero vtitur plurali, quandam insinuationem ad Samaritanos faciens, qui sine miraculis crediderant.

Sciendum Christi miracula fuisse opera quædam misericordię, quibus hominum infirmitatibus subueniebat: simul etiam argumenta fidei, quibus suam diuinitatem probans eos ad sui fidem cõuertere studebat, quod etiam ad opus misericordiæ pertinet; immò eo maius opus, quo maior est infirmitas animæ, maximè infidelitas, quàm corporis. Quamuis autem miracula Christi vtrumq; in se complectebantur, tamen sic erat dispositũ, vt miracula præcipuè propter fidem fierent; quod si corporibus Christus medebatur, eò tendebat, vt animas sanaret, & ad fidem alliceret: eaq; de causa nunc etiam factũ est, vt rogãti Regulo filij sanitatem, ipse Dominus ad eius infidelitatẽ remouendam, & fidem perfectam inducendam prius se conuerteret. Solicitus erat pater de infirmitate filij, & venit ad medicum, ignarus se maiorem pati infirmitatem; medicus salutis ita rogantẽ patrem pro filio exaudit, vt ad eius infirmitatem, quæ maior erat, neque tamen ab ea liberari rogabat, se misericorditer conuerteret: ad has enim infirmitates sanandas potius venerat, & ob eas miracula erant facienda, & corporum ægritudines tollendæ.

Christi miracula erant fidei argumenta, & opera misericordiæ

ANNO.

ANNOTATIO XXVII.

Vna ratione Regul⁹ reprehendi meritò potuit, quia sine miraculis non credidit.

DIFFICILIS hoc loco occurrit difficultas: qua scilicet ratione Dominus Regulũ hunc reprehendat, quòd sine miraculis non credat in eum: cùm tamen ipsemet doceat, & fateatur, Iudæos nõ habituros peccatum non credentes ei, si non fecisset miracula. Ioannis 10. Si non facio, inquit, opera Patris mei, nolite mihi credere. & Ioan. 15. Si non venissem, & opera non fecissem, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Non igitur dignus reprehensione videtur Regulus, si ad credendum miracula expecter. Præterea, quia ꝑ Prophetas Christũ miracula facturum multa prædictum erat, idque in signum quoddam, vt eũ agnoscerent, Deus dedit. quòd ex multis locis constat. estque insignis locus ille Isa. 35. Deus, inquit, veniet & saluabit nos; tunc aperiẽtur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt; tunc saliet velut ceruus claudus, & aperta erit lingua mutorum; non igitur Iudæi obligati videbantur credere Christum esse, nisi miracula viderent.

Quatuor positionibus ostẽdit peccasse Iudæos, qui Christo non credebant; etiam ante eius miracula.

Huius difficultatis resolutio necessaria est, verùm vt non solùm huius loci, sed aliorum multorum intelligentiã habeamus, nonnulla oportebit opponere: Primum est: Iudæi, qui certam notitiam habuerunt testimonij Ioannis Baptistæ de Christo perhibiti, tenebantur sub graui peccato credere eũ esse Christum, quem Ioannes ostendebat, & non credentes lethale peccatum committebant. hoc superius in cap. 1. annotationibus tractauimus, & facilè probatur illo Ioan. 1. Fuit homo missus à Deo. hic venit, vt testimoniũ perhiberet de lumine. si a Deo missus est in testimoniũ, profectò dignus erat fide, & sufficientem à Deo accepit auctoritatem, vt ei crederetur, aliter vanum esset eius testimoniũ.

Secũdum est: etiam secluso hoc testimonio, prædicatio Christi sola sine miraculis obligabat Iudæos sub graui peccato ad credendum. hoc ex Ioan. 15. verbis probatur. Si non venissem, & locutus eis fuissem, peccatum nõ haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato suo; igitur prædicatio, & sermo Christi obligabat eos ad credendum, & non credentes ꝓ eccabant. Ratio autem huius est, nam Christus verus Deus, & homo, quando prædicabat, & sermonem suæ doctrinę diffundebat, non solùm exterius aures, & sensus mouebat, sed diuino motu interius corda excitabat, ita vt, qui vellent, possent credere; nec eis deerat auxilium necessarium, nisi libero A suo repugnassent arbitrio. Et hæc est vna inter alias causa, quòd Dominus Samaritanos sine miraculis cõuertit, & discipulos, seu credentes in eum aliquos, ante miracula habuit, vt sermonem, atque prædicationem sufficientem fuisse ad credendum ostenderet: & quod defectus non credendi non ex parte sua, sed ex Iudęorum malitia proueniebat constaret; quinon solam doctrinam, sed etiam multa, & magna miracula habuerunt.

Tertium est, quod Iudęi audito Ioannis testimonio, aut sermone Christi etiam ante miracula, quæ de ipso prædicta erant non credẽtes, non excusabantur à peccato, ea de causa, quia nondum Christus illa miracula operatus fuerat: Nam tanto iam testimonio accepto, expectare debebant, quæ supererant etiã facienda, &, vt credere debuerunt Ioanni, & Christo ipsi prædicanti, ipsum esse Messiam, simul credere debebant facturum omnia, quę per Prophetas prædicta erant: quo dicto respondetur ad argumentum superius factum. Erant quidem prædicta miracula in scripturis, sed non erant expectanda vt crederentur, sed tanto testimonio statim habenda erat fides, & expectanda ea, quæ impleta nondum erant, aliter ad credendum expectanda essent mors, & resurrectio, quia & hæc prædicta erant de vero Messia. hoc ex ipso facto comprobatur: nam Luc. 3. Iudæorum populus credidit Ioannem esse Messiam, & tamen miraculum non fecerat; & Act. 5. duos paulo ante in Messiam receperant, & tamen illi nihil operati fuerant: quo facto ipsimet Iudæi testimonium contra se perhibuerunt, non posse à peccato excusari, non credentes, quia nondum miracula, aut nondum omnia, quæ erant prædicta, fecerat.

Quartum sit, quamuis à principio peccarũt non credentes in eum post Ioannis testimonium, & post prædicationem Christi: longe tamen maius, & grauius peccatum fuit, postquã Dominus apertis miraculis doctrinam suam confirmauit non credere: hæc enim erant argumenta diuina, & Dei sigillum Christum verum ostendentia, & hoc est peccatum infidelitatis toties à Christo redargutæ. In præsenti autem Regulus hic non tam reprehenditur, quod ante signa non crediderit; sed etiam quod post multa signa iã facta, adhuc non credat, velut prodigia, & noua alia maiora signa expectans; cùm quæ facta audierat, illi sufficere debuerint.

Dicit ei Regulus, Domine descende priusquam moriatur filius meus.

COMMENTARIVS.

REgulus totus amore erga filium nimio præpeditus, Verbũ fidei non percipit, sed suam fidei debilitatem ostendit: videns enim Christum moram causam nectere, dũ cum, & Iudæos infidelitatis arguit, solicitat, vt citò descendat,

cendat, ne interim filius eius moriatur, quasi, si moreretur iã amplius à Christo sanari non posset: hoc enim verba eius insinuãt; quod etiã annotat Chry. hom. 34. Nimius appetitus rerum terrenarum, verbum fidei multum impedire hoc factum Reguli probat.

Dicit ei Iesus, vade filius tuus viuit.

CLementissimus humanæ salutis medicus, oblatum medicamentum videns nihil profecisse, alterum adhibet, & quem reprehensione non sanauit, beneficio conuertit, exemplumq; ijs, qui salutis animarum gerunt curã, præbet, vt multis, ac varijs modis homines alliciant. & qd' vna, aut altera via non sunt cõsecuti, alijs certè rationibus obtinere contendant. *Vade*, inquit, *viuit filius tuus*, non est opus me descendere, vade tu, &, vt credas me absentem posse sanare, *Filius tuus viuit*, id est, sanus est. hoc significat hęc locutio, *Filius tuus viuit*, id est non morietur, vt tu times, sed vita fruitur, & incolumis est. Perpende sapientiam Christi, si descendisset, & sanasset, adhuc Reguli fides infirma mansisset: credidisset enim sua præsentia illum sanasse, neque tamen potuisse absentem sanare: porrò, si non sanasset, nec descendisset, quam concepe rat fidem, amisisset. Sanat ergo, ne modicam quam habebat fidem amittat; non autem descendit, vt fides eius perficiatur, credatque etiam absentem sanare potuisse; & hac via & morbo filij, & Patris infidelitati medetur.

Quare Christus, qui ad cẽturionem venit, ad Reguli domũ venire noluerit.

Ex hac declaratione facilis est solutio cuiusdam dubitationis, quã Chrys. hom. 34. mouet, nempe quare Centurioni Matt. 8. non petenti respondit; Ego veniam, & curabo eum. Regulo autem huic roganti, vt descenderet, non annuit. Respondet, quia ille perfectus erat in fide, & credebat etiam posse absentem sanare; at hic infirmus erat in fide, & absentem sanare posse non credebat. Vera solutio est, quam & nos exposuimus, quia hac ratione fidem huius perficiebat, illa autem fidei perfectionem in Centurione exercebat, & vt alijs in exemplum nota esset faciebat. Greg. hõ. 28. Euan. causam dat moralem: vt scilicet nobis det exemplum in benefaciendo debere considerare Dei imaginem in homine, cui benefacimus, vt propter Deum benefaciamus. Sunt multi, qui nobilitate, aut diuitijs, aut dignitate hominum mouentur, vt pro eis aliqua operentur; at Dominus hæc negligens noluit ire cum eo; ne, quia Regulus erat, id facere videretur.

Credidit homo sermoni, quem dixit ei Iesus, & ibat.

NON in eum credidisse dicitur, quia necdum fidem conceperat, ipsum esse verè Christum, sed credidit sermoni eius, & fidem hanc opere demõstrauit: nam non amplius rogans vt descenderet, ibat & reuertebatur Capharnaum. Aduertendum est pro loci huius intelligentia, hunc Regulum credidisse quidem sermoni Christi, quod vera narraret; non tamen, quod ipse causa esset sanitatis, & sanum fecisset tali verbo filium, sed quasi annuntiasset salutem filij, & incolumitatem futuram: vt solemus dicere de infirmo; erit saluus, non morietur; ita hoc Christi verbum Regulus intellexit. quẽ enim hominem sanctum existimabat, dignum fide iudicauit; tamen nondum intellexerat, Christum sua virtute tunc sanasse filium, hoc enim postea intellexit, & cùm intelligeret, verè credidit. Ad modum medici Christus dominus se habuit, qui medicamentum porrigit infirmo, quo non statim, sed tempore suo morbus recedat; tale fuit hoc Christi verbum respectu morbi infidelitatis Reguli, non subitò infirmitatem fidei sanauit, sed conuenienti tempore, quando nimirum iam à Christo recesserat; & id prudentissimè factum est, ne, vt humanæ gratiæ ei agerentur, miraculum factum esse aliquis existimaret. propterea voluit Regulo absenti miraculum notum esse.

Quid Regulus de Christo crediderit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iam autem eo descendente, serui occurrerunt ei, & nunciauerunt dicentes, quia filius eius viueret.

VT Regulum à solicitudine de filij periculo liberarent, & tanti gaudij citius participem facerent, & ne amplius Christum secũ descendere procuraret, serui occurrunt ei, antequam ipse Capharnaum peruenisset, & filium bene iam valere nuntiant: cùm enim serui sine mora sanitate filij cognita iter caperent ad eum, antequam Capharnaum accederet, peruenerunt; vt eodem planè tempore & Regulus è Cana, & serui è Capharnaum egressi fuerãt hero obuiam ituri.

Interrogabat ergo horam ab eis, in qua melius habuerit?

RECORDATVS verbi Domini Regulus, nec planè tunc intelligens, qua ratione filius viuere diceretur; an quod futurus esset incolumis, an quod ipse tunc sanitatem effecisset, vt hoc cognoscat, quærit, qua hora sanitatẽ filius recuperauerit. Particula illa, *Ergo*, consecutionem indicat, quasi horã quærat, qua Christus ei dixit; Viuit filius tuus, propter hoc enim verbum sanitatis recuperatæ horam inquisiuit.

Et dixerunt ei, quia heri hora septima reliquit eum febris: cognouit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Iesus, filius tuus viuit.

HORAM septimam respondent fuisse, in qua ab infirmitate liberatus est, ex hoc cognouit hanc eandem horam fuisse, in qua Christus dixerat, *Viuit filius tuus*. Hic etiam particula, *Ergo*, consecutionẽ significat, nempe eandẽ esse horam, in qua Christus dixit, Viuit filius, & in qua filius sanus factus est, ex seruorum responsione cognouit. Hora septima est à Solis ortu: nam diem, vti diximus, Hebræi in duodecim æquales horas, & noctem in totidem diuidebant: hora ergo septima erat prima hora post meridiem. Græcè legimus, cognouit ergo pater, quia in illa hora, in qua dixit ei Iesus, & est hebraismus pro eo, quod dicimus, cognouit pater, quod in illa hora dixit ei Iesus, interpres sensum considerauit.

Et credidit ipse, & domus eius tota.

ILLA particula illationis præcedẽs, *Cognouit ergo*, nõ sola verba exposita, sed etiam hæc continet, vt sit sensus; Ex illa seruorum responsione consecutum est, vt cognosceret eandem esse horam sanitatis receptæ, & verbi Christi prolati, & id cognoscens crederet ipse, nec solus ipse, sed simul tota domus. Credidisse intellige in Christum: nam cognouerũt virtute eius sanitatem esse restitutam filio, & ex miraculo crediderunt illi omnes ipsum verum esse Christum. Vide quanti referat fides, & boni mores maiorum; facilè enim inferiores sequũtur. conuerso patre familias tota simul conuersa est eius familia. Non est silentio prætereundum quantum mundi homines decipiantur in iudicio rerum. quis nos credidisset, quando filium Reguli infirmãtem vsque ad mortem vidisset, malè actum esse cum filio, & cum Patre? quis non eos infelices reputasset, & tamen talis infirmitas magnam attulit domui totius fœlicitatem. Nam occasione eius & fidem pater cum tota domo recepit, & filius simul sanitatem. sæpe Dominus hæc temporalia mala permittit, vt maiora bona accumulet. voluit autem filium familias, sic dimittere in infirmitate, & iam à medicis desperatum relinqui, vt idcirco ad Christum veniret pater, ab eoque & quod medici non præstiterant, & quo plus indigebat, consequeretur. Infirmatur ergo filius vsque ad mortem diuino cõsilio, vt occasio potioris salutis fieret familiæ vniuersæ.

Decipiuntur homines in rebus dijudicandis.

Hoc ite-

Hoc iterum secundum signum fecit Iesus, cùm venisset à Iudæa in Galilæam.

NON hoc secundum Christi miraculũ Euangelista esse affirmat, sed hoc esse secundum, quod fecit, cùm à Iudæa reuerteretur in Galilæam; duos regressus significans, & in vtroque duo miracula facta. Regrediens à baptismo fecit, miraculum conuersionis aquæ in vinum: regrediens modo à festo Paschatis, quando multum in Iudæa immoratus fuerat, hoc miraculũ facit secundum. Sunt enim duæ illæ aduertendæ particulæ, *Iterum*, &, *Secundum*. *Iterum* ad regressum refertur, *secundum* autem, ad signum, vt sit sensus; Hoc secundum signum fecit Iesus in Galilæa, cùm secũdò reuerteretur à Iudæa. ex quo loco sanè colligitur hunc secundũ esse regressum, vt superius affirmauimus contra aliquos: nisi enim esset secundus, non erat cur Euangelista diceret, *Iterum*. volens autem parem numerum, & miraculorũ, & regressuũ facere, propterea dixit, *Hoc iterum secundum*. Multa iam miracula fecerat in Hierusalem, nunc autem, quæ regrediens fecit in Galilæa numerantur; quo loco, quod superius annotatione sexta & vigesima diximus, confirmatur, non esse ingressũ in Nazareth, illamque historiam Luc. 4. de Nazaræis esse narratam per anticipationem; nam ibi dicitur, Quanta audiuimus facta in Capharnaum, fac & hic in Patria tua; at in hoc regressu nondum illa facta erant in Capharnaum. hoc enim est secundum miraculum, non in Cana, sed in Galilæa factum; cùm non dicitur, quod fecit in Cana, sed quod fecit absolutè, reuertens nimirum ex Iudæa in Galilæam. Adiunxit autem hoc verbum Euangelista, vt significaret hanc historiam esse gestam ante omnia miracula, quæ cæteri Euangelistæ facta esse in Galilæa describunt.

CAPVT QVINTVM.

POST hæc erat dies festus Iudæorum: & ascendit IESVS *Hierosolymam. Est autem Hierosolymis Probatica piscina, quæ cognominatur Hebraicè Bethsaida, quinq; porticus habens. In his iacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorũ, aridorum, expectantium aquæ motum. Angelus autem Domini descendebat secundum tempus in piscinam, & mouebatur aqua. Et qui prior descẽdisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat à quacunq; detinebatur infirmitate. Erat autem quidam homo ibi triginta & octo annos habens in infirmitate sua. Hunc cùm vidisset* IESVS *iacentem, & cognouisset quia iam multum tempus haberet, dicit ei: Vis sanus fieri? Respondit ei languidus: Domine, hominem non habeo, vt cùm turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam. Dum venio enim ego, alius ante me descendit. Dicit ei* IESVS: *Surge, tolle grabatum tuum, & ambula. Et statim sanus factus est homo ille: & sustulit grabatum suum, & ambulabat. Erat autem sabbatum in die illo. Dicebant ergo Iudæi illi qui sanatus fuerat: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum. Respõdit eis, Qui me sanum fecit, ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum, & ambula. Interrogauerunt ergo eum; Quis est ille homo qui dixit tibi, Tolle grabatum tuum, & ambula? Is autem qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset.* IESVS *enim declinauit à turba constituta in loco. Postea inuenit eum* IESVS *in templo, & dixit illi: Ecce sanus factus es: iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Abijt ille homo, & nuntiauit Iudæis, quia* IESVS *esset, qui fecit eum sanum. Propterea persequebantur Iudæi Iesum, quia hæc faciebat in sabbato.* IESVS *autem*

Universidad de Deusto
Biblioteca

respondit eis: Pater meus vsq; modo operatur, & ego operor. Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere; quia non solùm soluebat sabbatum, sed & Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Respondit itaq; IESVS, & dixit eis, Amen amen dico vobis, non potest Filius à se facere quicquam, nisi quod viderit Patrem facientem: quæcunq; enim ille fecerit, hæc & Filius similiter facit. Pater enim diligit Filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit: & maiora his demonstrabit ei opera, vt vos miremini. Sicut enim Pater suscitat mortuos, & viuificat: sic & Filius quos vult, viuificat: Neq; enim pater iudicat quenquam: sed omne iudicium dedit Filio, vt omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem. Qui nõ honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum. Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam & in iudicium non venit, sed transiet à morte in vitam. Amen amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei: & qui audierint viuent. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso; sic dedit & Filio habere vitam in semetipso: & potestatem dedit ei etiã iudicium facere, quia Filius hominis est. Nolite mirari hoc: quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt audient vocem Filij Dei; & procedent, qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt, in resurrectionem iudicij. Non possum ego à meipso facere quicquam. Sicut audio iudico, & iudicium meum iustum est: quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. Si ergo testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum. Alius est, qui testimoniũ perhibet de me: & scio quia verum est testimoniũ eius, quod perhibet de me. Vos misistis ad Ioãnem, & testimonium perhibuit veritati. Ego autem non ab homine testimoniũ accipio; sed hæc dico, vt vos salui sitis. Ille erat lucerna ardens, & lucens. Vos autem voluistis ad horam exultare in luce eius. Ego autem habeo testimonium maius Ioanne. Opera enim quæ dedit mihi Pater, vt perficiam ea: ipsa opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me: & qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me. Neque vocem eius vnquam audistis, neque speciem eius vidistis & verbum eius non habetis in vobis manens: quia quem misit ille, huic vos non creditis. Scrutamini scripturas: quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere: Et ille sunt, quæ testimonium perhibent de me: & non vultis venire ad me, vt vitam habeatis. Claritatem ab hominibus non accipio. Sed cognoui vos, quia dilectionẽ Dei non habetis in vobis. Ego veni in nomine Patris mei, & non accipitis me. Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam quæ à solo Deo est, non quæritis?

Nolite putare, quia ego accusaturus sim vos apud Patrem: est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis. Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit. Si autem illius literis non creditis, quomodo verbis meis credetis?

Post

Post hæc erat dies festus Iudæorum, & ascendit Iesus Hierosolymam.

COMMENTARIVS.

MIRACVLVM in hoc capite describitur, cuius occasione Iudæorum calumniã passus Christus, insignem contra eos habuit sermonem. Primo loco Euangelista tempus, & locum miraculi narrat, *Post hæc*, inquit, quæ in superiori capite dicta sunt, *Dies festus Iudæorum*, id est, Pascha omnium festorum celeberrimum erat, & Dominus, qui in Galilæa tunc erat, ascendit Hierusalem ad hoc festum celebrandum: Tribus enim temporibus in anno ex omni loco Iudæi Hierosolymam ascendebant ad adorandum in templo, & vnum horum erat Pascha. Ascendere dicitur, quia, vti sæpe diximus, è Galilæa in Iudæam ratione situs eminentioris ascensus dicebatur. Tempus igitur, quando, quæ sequuntur, gesta sunt, Pascha erat; locus autem Hierosolyma: quando autem audis, *Post hæc*, non intelligas, quasi nihil aliud sit à Christo in Galilæa gestum, præter Reguli miraculum: nam hoc medio tempore multa fecit Christus, quæ alij narrant Euangelistæ in Galilæa fecisse. Miracula enim edidit, discipulos vocauit, sermonem habuit illum in monte: post hæc igitur, accedente tempore Paschatis, venit Hierusalem. Rectè Ioannes hoc caput superiori connectit, vt ex collatione Samaritanorum, qui sine miraculo crediderunt, & domus Reguli, quæ vno est opere conuersa; Iudæorum malitia & obstinatio manifestetur, qui multo maiori miraculo, non solùm non sunt conuersi, sed potius contra Christum, tanquam contra transgressorem legis, inuecti, vt annotauit Cyril. lib. 2. cap. 122. vt inde cognoscas quàm iusto Dei iudicio sunt à Deo repulsi, & puniti.

ANNOTATIO I.

Quod festum fuerit, cuius meminit Ioã. nec hoc loco.

CVM multa sint Iudæorum festa, de quibus omnibus dicemus cap. 7. nec hoc in loco quod illorum fuerit præscribatur: varia est sententia Doctorum de hoc festo. Cyril. l. 2. c. 123. Chry. hõ. 35. festum fuisse Pentecostes existimant, quod proximum fuit Paschati illi, quãdo è tẽplo eiecit Dominus vẽdentes, vt retulit Ioannes in ca. secundo. Ireneus autem l. 2. cap. 39. Pascha hoc opinatur fuisse sequens illud, quando eiecti sunt vendentes; Et certè, si consideramus omnia, quæ gesta sunt à Christo, postquã eiecit vendentes, difficillimũ est inuenire, quomodo hoc festũ sit Pentecostes, quod tali Paschati proximũ erat. Et, vt omittamus, quæ alij Euangelistæ narrant, perpendamus ea solùm, quæ Ioannes describit, & fieri non posse, vt sit festum hoc Pentecostes, facile comperiemus. In primis post eiectos vẽdetes celebratum est colloquium illud cum Nicodemo; post id egressus est Dominus in Iudæam terram, & baptizabat, & ibi dicitur commoratus, non autem diceretur commoratus, nisi multis ibi mãsisset diebus, & constat vsque ad vincula Ioannis eum mansisse; postea Iudæorum furorem declinans, reuertitur in Galilæam, transit per Samariam, & tunc dicitur, quattuor menses sunt, & messis venit. Hoc profectò verum esse non posset, si ista omnia post illud Pascha, & ante Pentecosten acta sunt: nam messis erat ante Pentecosten, & tunc esset tempus messis, non autem

A quattuor distaret mensibus. venit postea in Galilæam, & Reguli filiũ sanauit, omnia hæc post Pascha, quo eiecit vendentes facta sunt; at fieri omnino non poterant ante proximũ festum Pentecostes. Præterea Dominus è Iudæa propter Pharisæorum furorem recessit in Galilæam, probabile est ergo aliquot diebus abesse voluisse, quod si ita esset, vt Cyril. dicit, decem, aut duodecim dierum spatium solum esset, quòd profectò non erat furori illorum locum dare. Tenendum igitur est cum

B Irenæo, fuisse Pascha sequens post illud, quo sunt vendentes eiecti, vt vno anno gesta sint omnia prædicta, & quæ etiam alij Euangelistæ narrant in Galilæa post hunc regressum à Iudæa in Galilæam facta. Quod si Cyrill. & Chrysost. festum pentecostes hoc fuisse asseruissent, non illud proximum post Pascha, quo eiecti sunt vendentes, sed post aliud sequens Pascha, verisimilior esset eorum sentẽtia. Sed tunc non facile cum alijs Euangelistis cõcordia fieret. Probabilior est igitur Irenæi

C sententia, esse hoc festum Paschatis, quod Ioannes non explicuit, quia cùm locutus fuisset de præcedenti Paschate, & multa narrauerit, & dixerit, quo nõ nisi longi temporis, spatio fieri poterant, satis se explicuisse arbitrabatur. si diceret, *Erat dies festus Iudæorum*, maximè quia hoc erat festum omnium celeberrimum, & primum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Est autem Hierosolymis Probatica piscina, quæ cognominatur Hebraicè Bethesda quinque porticus habens.

COMMENTARIVS.

LOCVM determinatum miraculi ostendit. Multæ piscinæ erant in Hierusalē diuersa nomina sortitæ, vt vna ab altera in sermone discerneretur, vna erat hæc, quæ ad aliarum distinctionem hebraicè appellabatur Bethesda, seu, vt alij legunt, Bethsaida; vocat Ioānes hanc piscinam probaticā, id est pecualem, hoc enim dicitur apud Græcos προβατικὴ, quasi pecualis siue ouilis, ἀπρόβατον, q̃ significat ouem; piscina autem, nō quia pisces habuerit dicitur: nam etiam si non haberent, dicebantur piscinę, Græcè κολυμβήθρα, quasi natatorius locus, erant autem circumcirca porticus quinq;, propter pauperū, & infirmorum commoditatem, qui gratia sanitatis consequendæ illuc se recipiebant. Exactiorem declarationem huius loci ex sequēti annotatione require.

ANNOTATIO II.

Quid Probatica significet.

DVo hoc in loco consideranda occurrūt. Primum circa vocabulum probatica, alterum circa Bethesda. Recentiores illud *Probatica* non cum *Piscina* coniungunt, vt lectio nostra habet, sed per se legunt sic; Est Hierosolymis apud probaticam, seu in probatica: Græcè enim in datiuo cum præpositione legitur, & exponunt piscinam hanc fuisse apud probaticum, id est, forum pecuarium, aut domū, seu receptaculum, in quo oues, & pecudes in sacrificium conseruabantur: at antiquiores non sic legunt, sed in recto, vt probatica piscina legatur. sic Cyril. li. 2. c. 122. Chrys. ho. 35. Theophy. exponunt. & Hiero. lib. de locis hebraicis etiam legit in recto, sensus autem in vtraque lectione idē est. Piscina enim hæc *Probatica* dicitur, quia apud probaticū siue forū, siue receptaculum erat, quamuis Hier. loco citato dicat eam dictam probaticā, quia carnes pecudū sacrificandæ ibi lauabantur; Dici etiam potest *Probatica*, non quia carnes lauabantur, nec quia prope forum, aut receptaculum pecudum erat, sed quia erat ad portam, quæ dicebatur pecudum. Vna enim portarū erat Hierosolymis, per quam solam greges introducebātur, & dicebatur porta gregis, seu porta ouis: vnde piscina dicta est probatica, quia ad portam ouis sita erat. Siue ergo hoc, siue illo modo legas, aut interpreteris, parū sensus variatur, & parum etiam ad rem præcipuam, quæ narratur, facit.

Quomodo legēdum sit Bethesda, an Bethsaida.

Alterum est de nomine Hebraico: nam duplex lectio habetur, Bethsaida, & ita Cyril. & Chrys. si verè interpretes traducunt, legunt. at Hieronymus legit Bethesda. Euthymius legit Bethsaida, & simul negat esse legendum Bethesda. recētioribus lectio Hieronymi placet. Varia autem est vtriusque vocabuli apud Hebræos significatio; nam Bethesda significat domum effusionis, componitur enim à בי quod domum significat, & אשר quod significat effusionem, quasi בי אשר domus effusionis. Hebræi enim domum vocant locum omnem, in quo recipitur aliquid. dicta ergo est hæc piscina domus effusionis, seu decursus aquarum, quia aquę pluuiales confluebant in eam: siue, vt aliqui volunt, quia aquæ templi ad vsum sacrificiorum, & aliorū per canales è templo in hunc locum effluebant. Bethsaida autem nō eodem modo exponitur, quia nec eodem modo, seu non eisdem litteris in Hebræo scribitur. Quidā legūt חסרה quod in Chaldæo significat misericordiā. quasi Bethchesda, id est, domus misericordiæ, quia in ea domini misericordia in sanando exercebatur, Euthymius quantum ex eius traductione apparet (nam vertit domū piscationis) legit cum צ Tsade à צוד quod significat venationē, inde Bethsaida, id est, domus venationis, & sic vocabatur patria Petri, & Andreæ. Mihi lectio antiqua Græcorum posse retineri videtur, vt legamus Bethsaidam: tamen non est interpretanda vox, vt Euthymius exponit, nempe Domus venationis, nec piscationis; nam tunc scriberetur in Hebræo cùm צ, & esset nomen patriæ Petri; sed scribi debet cum ס Samech, & idem tunc significat cum Bethesda, id est, domum effusionis; nam venit etiam ab אסר quod effusionem significat; tamen amittitur illud א, vt fieri sæpe solet, & propter Græcam pronuntiationē sumitur illud iod, & pronuntiamus Bethsaida, pro Bethsada. id conuersione enim Hebraicorum nominum propriorum litteræ sæpe amittuntur, & aliæ assumuntur, vt idiomati accommodentur alieno.

In his

In his iacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ motum.

COMMENTARIVS.

VSVM porticuum dictarum narrat; erant enim gratia eorum, qui spe recuperandæ sanitatis ad piscinam confluebant: quorum quatuor describit genera. Erant languidi, nempe ægroti, qui febribus, aut morbo aliquo laborabant, hi languētes dicuntur; erant cæci, claudi, aridi, id est, qui manum, aut membrum aliquod virtute destitutum habebant; hoc enim significat nomen Græcum ξηρος, id est, aridus, cui membrum non deest, sed virtute est destitutum: & sic Matth. 12. dicitur, Habēs manum aridam, id est, virtute destitutam. sic etiā brachium totum, aut crura, aut aliqua pars corporis arida esse potest. hi aridi dicuntur. denique omnis infirmitas corporis, seu membrorū defectus, etiam quibus ars, & natura subuenire non poterant, in hac piscina sanabantur, quòd diuinæ virtutis solius esse potuit.

Quatuor ægrotantium genera refertur.

Angelus autem Domini secundum tempus descendebat in piscinam, & mouebatur aqua.

HIstoriam prosequitur. Angelus descendebat certo quodam tempore & aquam mouebat. Græcè non habetur, *Domini*, sed ad declarationem id appositum videtur, aut forsan erat in textu, & quia apertū erat esse angelum Domini, ablatum est, quasi non esset Euangelistæ. siue legatur, siue non, sensus idem est. similiter Græcè nō habetur, *Autem*, sed particula causalis (enim) vt hæc sententia causam reddat superioris. Multitudo magna infirmorum illic erat, quia angelus descendebat, & aquam mouebat, & sanabatur primò ingrediens. hac de causa multi concurrebant, quisque spe suæ sanitatis allectus. Illud autem, *Secundum tempus*, idem est, ac certo, & determinato tempore descendebat: non enim erat vis illa sanandi perpetua, sed certo tempore angelus descendebat, & aqua mota ab eo tunc sanabatur ingrediens. Hoc tempus incertum fuit; cùm hora certa futuri motus, vt Chrysost. hom. 35. annotat, non fuerit. an autem semel in anno, an sæpius, incertum est; non est improbabile id aliquoties in anno factum fuisse: & forsan festis maximè solemnibus, quando Iudæi vndique ad templum concurrebant. Cyril. libr. 2. cap. 125. semel in anno, idque in festo pentecostes factum affirmat, quod probabilius iudico, tamen nihil certò statuere possumus. nam de hoc miraculo, & de hac piscina, nullus extat scripturæ locus, præter hunc Ioannis, ex quo solo huius rei cognitio requirenda est.

Non constat quo tempore descenderet Angelus.

Et qui primus descendisset in piscinam, sanus fiebat, à quacunque detinebatur infirmitate.

MOTA ab Angelo aqua, qui primus descendebat, sanabatur à quacunque detinebatur infirmitate; siue cæcus, siue claudus, siue multis simul laboraret infirmitatibus, extemplo ac in aquam piscinæ descendebat, sanus erat, nec tunc alius sanabatur: Vnus enim dūtaxat, isque primus, singulis his temporibus sanitatem consequebatur. Hanc historiam Ioannes præmisit, vt Christi miraculum exponeret. Cyril. lib. 2. cap. 125. plures Angelos videtur affirmare descendere solitos, & aquam mouere; tamen intelligēdus est non quod ad vnam motionē multi descenderent: nam Euangelista singulari vtitur numero; sed loquitur Cyril. de multis motionibus factis, propterea Angelos pluraliter appellat, quia nō semper vnum, & eundem ad hoc officium missum esse existimat, quamuis etiam hoc incertum sit. ex Euāgelista vnum, & eundem esse, qui certis temporibus descendebat, probabilius deducimus.

ANNOTATIO III.

Reijciuntur Anabaptistæ non recipientes historiã hanc.

ANABAPTISTAE nostri temporis hæretici historiam hanc languidi apud probaticam piscinam non recipiunt, commentũ quoddam esse dicentes; tum quia huius piscinæ quinque porticus habentis nulla in veteri testamento fit mentio; tum quia Iosephus Hebraicarum antiquitatum diligẽs scriptor nihil de ea scribit, nec rem tanta dignam memoria scriptor suorum amator prætermisisset, demum quia 2. Paralip. 4. victimæ in conchis ad hoc à Salomone constructis lauabantur in templo, nec opus erat in hac lauari piscina. Sed argumenta hæc futilia sunt, & nullius roboris ad negãdam historiam ab Ecclesia perpetuò receptam, & ab antiquissimis Doctoribus suis commentarijs, & scriptis illustratam. Quamuis autem in scriptura veteri nihil de hac piscina apertè dictum sit; non tamen propterea negatum est: non enim omnium, quæ in Hierusalem facta sunt, scriptura vetus meminit, piscina namque ista à principio quãdo facta est, non erat adhuc memorabilis, quia nec tũc miraculum incepit, nec quinque illis porticibus, quæ propter miraculum constructæ sunt, adornata erat. Hoc enim aliquãto post tempore factum esse credibile est, quamuis ignoretur, quando miraculum hoc inceperit, & qua ratione. Vetustior ergo scriptura silentio eam, vt alia multa, propterea pertransiuit. Ridiculum autem est Iosephum præponere Ioanni Euangelistæ; quasi si Iosephus scripsisset, & non Ioannes, verum esset, quia verò Ioannes & non Iosephus scripsit, propterea falsum. Quamuis autem Iosephus suorum amator fuerit, inimicus tamen nominis Christiani erat, & ea, quę in fauorem Christianorum cedebant libens dissimulabat; tale hoc est. Si piscinę illud miraculum narrasset, veritas miraculi Christi videbatur ei cõfirmari; maluit autem Iudæus infidelis, & perfidus aliquid populi honorificum cum detrimento Christiani nominis occultare, quàm dum aliqua ex parte suum magnificat populũ, Christi veritatem probare. Nec hoc est solum, multa enim numeratu digna tacuit eadẽ de causa, nec enim Herodis illius facti meminit, quando tot infantes occidit; nec aduentus Magorum; nec complurium aliorum, quę apud eius gentem diuinè Christus gesit. Vanum igitur, & futile est argumẽtum hæreticorum. Illud autem de lotione victimarum in piscina, affirmauit Hieronymus de locis Hebraicis, & grauissimi nostro sæculo auctores defendunt, affirmantes bis victimas lauari; prius in piscina, quando multum immũdæ erant; iterum perfectius in conchis. Sed siue hoc sit, siue nõ, historia neganda non est; ad Doctorum enim opinionem pertinet, quòd lauarentur victimæ; at veritas piscinæ Euangelij est historia. Si quod sentiã in hac parte licet dicere, probabile mihi est quod aliqui Recentiorum affirmant; nempe victimas non in piscina hac lotas, sed in conchis illis: cùm autem esset ingens aquarum copia ex mari illo æneo, & ex conchis, & innumeris purificationibus intra templum, necesse erat aquam hanc aliquibus subterraneis vijs, & aquæ ductibus effluere, & in hunc vsum erat hæc piscina ad radices montis, in quo templum erat fundatum, sita: in quam omnis hæc aquarum copia per fistulas, & aquæ ductũ occultos, seu subterraneos, influebat. quam sententiam Aristeas vetustissimus auctor tenet in libro de septuaginta interpretibus: & Hierony. eodem fortasse debet intelligi modo, quando affirmauit victimas lauari in piscina, eaq; de causa aquas rubras apparuisse: non quòd eo in loco, sed quòd aquis illius piscinæ lauarentur: nam postquã in templo lauabantur carnes, aquæ omnes in piscinam illam emittebantur.

Eorum rationes soluuntur.

ANNOTATIO IV.

EST præterea considerandum, quæ virtute *Vide primus.* aquę hæ sanabant: nam, qui ingrediebatur *A quacunque detinebatur infirmitate, solum sanabat.* Chrysost. hom. 35. respondet, Angelum descendentem aquę motæ sanandi virtutem tribuisse, non quòd motus ille sanitatem faceret: erat enim velut signum quoddam descensus Angeli, & virtutis in aquis iam existentis ad sanandum, vt dicit Cyril. lib. 2. cap. 125. Hæc respõsio vera est: Angeli enim boni non propria, sed diuina virtute miracula faciunt, & per eos Dominus sæpe ea operatur: & est doctrina Grego. hom. 34. distinguentis Angelorum officia ex scripturis, & affirmantis eos Virtutes appellari, per quos Deus omnipotẽs miracula operari dignatus est. Angeli mali, seu Dæmonia operantur quidem magna, & mirabilia, sed applicãdo virtutes naturales, vt docet August. li. 3. de Trin. cap. 8. & quæ nõ possunt virtutes creaturarum naturalium attingere circa rerum immutationem, non faciunt: at boni Angeli diuina virtute operantur, & transmutãt res supra omnem virtutem creaturarum naturaliũ. Angelus igitur hic, diuina virtute, per aquas illas, tanquam per quoddam diuinæ virtutis instrumentum, sanabat; vti enim 4. Reg. 5. aquę Iordanis virtutem sanãdi à lepra per Elisæum tanquam Dei ministrum acceperunt; ita & aquæ virtutem habebant instrumentalem, per quam Angelus sanabat. Vnde rectè Ambro. lib. 1. de Spir. sancto, cap. 7. dicit, Angelum hunc per aquas has sanantem, figuram extitisse Spiritus sancti per aquas baptismi animæ sanitatem conferentis. & lib. 2. de sacramentis cap. 3. piscinam hanc baptismo confert: de qua re paulo inferius aliquid dicemus.

Ex his, vt mihi videtur, deducitur, non esse recipienda, quę aliqui nostro tempore in hac parte affirmant; nempe virtutem hanc aquæ inditam, à ligno iacẽte in fundo huius piscinæ, ex quo postea crux Domini est fabricata; Angelus autem reuerentia ligni huius inductus, descẽdebat de cęlo, & mouebat aquã. A lijnõ à ligno, sed à victimis, & hostijs sacris, quæ ibi lauabantur, hanc esse virtutem asserunt.

runt. Sed si hoc vtrumq; esset, perpetua esset sanandi virtus, & non certis temporibus. Ade, si hostiæ ipsæ non habebant talem virtutem, nec aquæ in templo, in qua lauabantur, profectò nec aquæ huius piscinæ habuerunt. Denique illud de ligno, est sine vlla auctoritate dictum; immò vanum, ac falsum est dicere, ligno illi, antequam Christus Dominus in eo pependisset, exhibitam esse reuerentiã. Multa contra hæc dici possent, sed superuacaneum censeo, postquam rei veritas ex Sacris Doctoribus iam est exposita.

Quare vnus tantũ ex tot ægrotis salutẽ recipiebat

ANNOTATIO V.

INQVIRENDVM superest, quare vnus tantùm in illa piscina sanabatur? in cuius resolutionẽ sciẽdum, diuina miracula fuisse operationis potentiæ, misericordię, & sapientię. Potẽtiæ quidem, quia virtutem omnem naturalẽ, & creatam superabant; Misericordię, quia humanis defectibus per ea subueniebatur: sanabantur enim infirmi, illuminabantur cæci, & alia huiusmodi per ea fiebant; Sapientiæ aũt, quia sæpe per ea homines instruebantur circa diuina mysteria, & quæ futura erant, in eis figurabantur; quod docet August. tract. 44. de Verb. Domini. igitur, quatenus erant opera potentiæ, intellectum ad fidem inducebant; quatenus verò erant opera misericordiæ, affectum hominum ad credendum alliciebãt; nam fides etiam ex voluntate pendet; quatenus verò erãt opera sapientię, hominẽ in diuinis rebus instruebant. Si miracula fuissent tãtùm opera potentiæ, mirari deberemus, cur vnus solus sanaretur, cùm eadẽ facilitate tota multitudo sanari potuisset. Si tantũ essent opera misericordię, admirationis quoq; esset causa, cur tantæ misericordiæ Deus vnicũ ab infirmitate liberaret: at quia erant simul opera sapientiæ, non est, cur ita miremur, sed mysterium potius nobis per hoc significatum inquiramus. Erat enim hoc piscinæ miraculũ, vt bene docuit Amb. lib. 2. de Sacram. ca. 2. figura aduentus Domini nostri Iesu Christi: qui sanaturus erat humanam generationem, ipse est Angelus tesumẽti descendens, & mouens piscinam aquarum, quia in hunc mundum passurus venit, & per passionẽ suam, & mortem humanum genus infirmum sanaturus, hoc est quod miraculum prefigurabat, & idcirco vnicus sanabatur: nam in vno homine infirmo melius totum humanum genus repræsentatur; quàm in multis, ad experimendam morbi vniuersitatem, & vnitatem. Omnes enim peccati morbo laborabant, omnes sub eadem mortis damnatione tenebantur, hac eadem de causa Luc. 19. in illa parabola de eo qui incidit in latrones, à quibus vulneratus, & spoliatus est, vnus tantùm homo, nõ multi repræsentantur. hac etiam de causa 3. Reg. 17. ad vnicum filium viduæ suscitandum mittitur Elias, & 4. Reg. 5. vnus Naaman sanatur ab Elisæo: hæc enim omnia propter figuram fiebant, ad instructionem futurorum: hæc igitur causa est, cur vnus solus sanaretur in piscina. Amb. loco citato alteram assignat causam huius rei; vt in eo ostendatur, quanto maior futura erat gratia Baptismi supra vetus testamentum: in eo enim vnus, in hoc omnes sanantur. Eandem causam Cyril. lib. 2. ca. 125. assignat, dicens legem illam veterem, vni soli populo datam, propterea vnus ad hoc significandum sanabatur, sed causa prior legitima est, ex qua sequitur solutio alterius difficultatis, nempe, quare Christus Dominus vnum solum sanauit; ea autem est, vt hoc facto significaret se esse illum eundem Deum, qui prius sanauerat, & eũ, qui tali miraculo præfiguratus erat, & qui humanum genus sanare de cœlo veniebat. Maximè autem humanum genus in hoc paralytico figurabatur, & exprimebatur, propterea forsan Dominus hunc sanandum elegit.

Erat autem quidam homo ibi triginta & octo annos habens in infirmitate sua.

COMMENTARIVS.

ISs narratis, quæ ad miraculi intelligentiã necessaria videbantur, ipsum miraculum describit, & à persona, cuius gratia gestum est, incipit. Inter alios multos, qui sanitatis recipiendæ gratia ibi expectabant, vnus erat ægritudine triginta octo annorum laborans. Grecè nõ habetur, Sua, sed habens in infirmitate; ad sensum parũ refert, siue apponatur, siue dematur. Mira profectò huius languidi tolerantia, qui vt Chrys. hom. 35. annotat, totum hoc tempus expectabat, & cùm incredibilis esset multitudo, & se posteriorem relictum esset expertus, tamen à spe futuri præteritis non territus est: in quo ludæorum dura corda deprehenduntur, qui hominem auxilio destitutũ per tot annos aliquem, qui eum, vt in piscinam citius descenderet, iuuaret, non adhibuerunt. Ipsius etiam languidi summa paupertas probatur, qui nec pecuniã, qua hominem in adiutorem per breue tempus conduceret, haberet. Si enim habuisset, credibile nõ est sanitati eam voluisse præferre. Rectè in hoc homine totum humanũ genus post peccatũ figuratur, quod diuturno peccati morbo laborans,

Languidi patientia commendatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

laborans,neminem,qui ad sanandum adiuuaret,suo precio potuit compara re;sed infirmus,inops,& paup tamdiu iacuerit, donec sine precio vllo dato, filius Dei homo fact⁹s venit,qui eum sanauit;de qua paupertate & inopia dictum est,Psal.48.Non dabit Deo placationem suam,& precium redemptionis animæ suæ,& laborabit in æternum. Quem locum exponit in hunc sensum Basil.in homil. in eundem Psalmum.

Hunc cùm vidisset Iesus iacentem,& cognouisset,quia iam multum tempus haberet,dicit ei.

QVEM naturæ virtus,& humanum auxilium destituerat, in hunc diuina bonitas oculos suæ misericordiæ conuertit,& potentia eius infinita non destituit.Venit Christus,postquam Hierosolymam ascendit,in locum hunc: vidit oculis corporeis & interioribus suæ misericordiæ iacentem infirmum; cognouit,quem nihil latet,tempus infirmitatis esse diuturnum,& ad eum se conuertit sanandum.estq; causalis locutio,vt sit sensus;Quia vidit iacentem sine ope vlla,& infirmitate antiqua laborantem,& virtute destitutum,propterea,*Dicit ei*,Accedit,& loquitur,vt sanet:sensus est facilis,*Multum tempus haberet*,nempe in infirmitate,quamuis phrasis non sit latina, sed græca parum refert dummodo sensus habeatur.

Vis sanus fieri?

Quare Christus infirmũ interrogat, an velit sanus fieri.

DOMINVS,non quia dubitaret de languidi voluntate, interrogauit;sed,vt eius arbitrium aliquo modo excitaret,& ad recipiendum tantũ beneficium disponeret,dũ enim sanitatẽ in memoriam reducit, desideriũ excitat in eius voluntate,& in propriæ impotentiæ,& inopiæ cognitionem inducit intellectum;quod etiam consecutum est.nam desiderium,& impotentiam statim ad hanc interrogationem cõfessus est languidus.Hac etiam interrogatione nobis Dominus significat,se arbitrio hominis libero vti in salute conferenda:saluat quidem & iustificat Dominus homines indigentes,& impotentes,sed volentes:& quia gratia ipsius est etiam velle,propterea hoc ipsum excitat nunc hac sua interrogatione:non autẽ petit ab infirmo aliquid supra captum eius:nec enim dixit:Vis vt te sanem?quia nondum de Christo tantam ille habebat opinionem,& notitiam;sed,vis sanari?vt rectè Chry.hõ. 35.annotat.vbi aliam causam huius dominicæ interrogationis adfert;nempe interrogasse propter nos,vt ex responsione infirmi eius tolerantiã cognoscemus,qui tot annis illic perseuerabat. Etiam mihi hæc causa placet,propter nos scilicet dictum id esse,non verò vt tolerantia infirmi sola cognoscatur; sed vt ex ipsius ore impotentia,& infirmitatis grauitas,& antiquitas ostendatur:& ex hoc resultet notitia magnitudinis miraculi,& hac ratione magis fides confirmetur.Propter infirmum ergo,& propter nos hac est vsus Dominus interrogatione. Cyril.lib.2.cap.124.tres causas affert,cur Dominus interrogauerit,quæ cum his,quæ dictæ sunt magna ex parte conueniunt.

Respondit ei languidus;Domine hominem non habeo,vt,cùm turbata fuerit aqua,mittat me in piscinam,dum enim venio ego,alius ante me descendit.

Interrogamus quando que non vt sciamus,sed vt animi affectus manifestemus.

PRudenter profectò languidus respondet:nouit enim Dominũ non interrogasse an sanari vellet,quod de eius voluntate dubitaret:nam erat notissima,nec interrogatione tali opus erat;propterea nõ dicit,volo Domine,sed ex quo interrogatio illa principio ꝓcederet,animaduertit,& in id dirigit responsum:Visa est autẽ illi interrogatio, ex quadã animi cõmiseratione procedere,quia Christus illi condoluit.Solemus enim ex animi quibusdam affectibus interrogationes aliquas formare,q̃ non eò fiũt, vt interrogãtes sciamus, cùm ea,

cùm ea, quæ interrogamus,sint manifesta; sed potius vt animi affectus exprimamus.sic Gen.3. Interrogauit Dominus Adam, Vbi es? & Genes.4. dixit ad Caim, Vbi est Abel frater tuus?vt indignationem contra eos manifestaret.& Deut.32. Vbi sunt Dii eorum, in quibus habebant fiduciam? est interrogatio exprobrationis cuiusdã Ioan.8. Vbi sunt qui te accusabãt?est animi beneuoli, & liberare volentis. Sunt multæ huiusmodi interrogationes, quæ non fiunt, vt id,quod significatur, responsum habeat, quasi dubium sit, sed alia significant. Non solùm interrogationes animum, & affectum loquẽtis exprimunt, sed insuper aliqua alia denotãt,sicut in eisdem patet exemplis positis.Vbi est frater tuus? significat, tu putas te posse à me abscõdi,arbitratus es me mortis, & occasionis fratris nescium?at deceptus es. non solam ergo animi indignationem,sed etiam scientiam facti significant.similiter Adam, vbi es? non petit vt explicet,vbi sit,sed vt causam fateatur, propter quam se abscõderit: idcirco Adam respondit;nudus eram,& abscondi me; quæ responsio non esset ad rem,si interrogatio illa non significaret aliud,quàm quod in verbis exprimitur.Ita nũc languidus,ex hac Christi interrogatione duo intellexit,vnum eos sibi esse dictum,Vis sanus esse?ac si dictum esset,sæpe te huc venientem vidi, cur nondum sanus es? quæ enim sibi nota sunt, facile is putat alijs esse etiam manifesta. huic respondet causam exponens, & dicit,*Hominem non habeo*, quasi diceret,causam mihi videris interrogare, cur tanto tempore nondum sanitatem sim consecutus,scito eam esse,quia hominem nõ habeo, qui mihi sit auxilio, solus enim ad piscinam primus peruenire non valeo. Alterum, quod languidus cõcepit ex huiusmodi interrogatione, fuit quædam Christi commiseratio, qua sibi ille condolere videbatur, & propterea Dominũ verbo honorifico vtens appellat, multisque verbis miseriam suam exponit, vt Christum, quem merum hominem existimabat, alliciat, & inducat ad auxilium ferendum.& hoc rectè Cyril.annotauit lib.2.c.125. dicens, Ex hac interrogatione languidum spem concepisse futurum sibi Christum vtilem, vt in piscinam citius alio descenderet. Est autem aduertendum huic languido vires nõ omninò defuisse:nam dicit,*Dum ego venio,alius ante me descẽdit*,ergo sine homine poterat venire & se mouere; tamen nõ poterat illo motu citius alijs peruenire, ideò nunquã potuit sanitatem cõsequi. Tale est hominis arbitriũ in peccato, cuius languidus hic figurã geri:non est omnino extinctũ, aut ita debilitatum,vt nullũ bonum, & honestũ opus facere sine gratia possit: nam morale aliquod bonum operari potest,etiã post peccatum: quod Orig. tract. 35.in Matt.probat ostendẽs infideles aliquid boni honesti facere posse viribus arbitrij;tamen non tale,vt possit ad salutem,& liberationem à peccato peruenire,nisi adiuuante,& sanante diuina gratia,de qua re alibi diffusius egimus, nec locus hic maiorem patitur tractationem.

Languidus duobus respondit, quæ ex Christi verbis intellexit.

Dicit ei Iesus,surge,tolle grabatum tuum,& ambula.

LAnguido suam impotẽtiam confitenti, & auxilium Christi desideranti, Dominus mirabiliter cõfert sanitatẽ,& tribus verbis vtitur,*Surge*,inquit, hoc verbo sanat,& vires perfectas languido confert:quas vt cognoscat,simul dum sanat, præcipit vt surgat,vt se sanũ esse cognoscat. At quia surgendo sanitatis receptæ perfectionẽ cognoscere nõ poterat, vt tollat grabatum suum imperat,vt sic quãtas vno instanti vires acceperit,experiatur;& gloria sanantis manifesta sit omnibus,per quam hominũ fidẽ, quæ ad salutem erat eis necessaria conciliet.Hac enim de causa iubet,vt ambulet,& tollens grabatũ per ciuitatẽ incedat,vt ipso facto præco, seu prædicator tanti miraculi fiat,& adhuc virium receptarum illustrius sit argumentum, quæ tantæ erãt,vt qui ad piscinã non poterat citius alio infirmo peruenire, & homine indigebat, qui ipsi esset auxilio, iam in momento,ita fortis euaserit,vt ipse alijs auxilio esse posset: & nõ solùm ambulare,sed simul lectum,& grabatũ per se ipsum valeret portare.Cętera in annotatione require.Grabatum nomen est Græcum,significans lectum, in quo iacent infirmi.

AN-

ANNOTATIO VI.

Christi verba, humana & diuina esse constabat.

IN exactiorem sententię superioris explica A tionem aliqua sunt annotanda. Primum est, verba Christi non fuisse humana tantùm, sed diuina simul, cũ enim Christus homo simul, & Deus esset, ipsius verba erant, & hominis pariter, & Dei. vt hominis erant, exprimebant mẽtis ipsius conceptum, id quod nostris verbis, & locutionibus est etiam commune; quæ enim mẽte concipimus, & quæ fieri volumus, verbo exteriori aperimus: at vt erant Dei verba, non solùm hoc, sed etiã virtutem quandam efficiendi, quod significabant, habebant: quando id Christo placebat: verbo enim significabat, quod fieri volebat, & verbo eodem, vt instrumento efficacissimo eadem faciebat, non quod eo indigeret, qui sola voluntate cũcta poterat facere, sed, vt se esse, qui illa faceret, nobis significaret. B

Verba Christi quantum à nostris differant.

Multa ex hoc sequũtur; primum est, Verbũ Christi, à verbo nostro differre plurimum: nostrum est expressiuum eorum, quæ in mente habemus, & quæ fieri, seu facere volumus; C tamen eorundem non est effectiuum; at Christi simul significatiuum, & simul effectiuum, quando ita volebat, erat. Alterum est, cùm nostrum verbum sit tantùm significatiuum, non loquimur, nec sermonem dirigimus, nisi ad ea, quę sunt aliquomodo significationis capacia; nemo enim cum lapidibus, cum aquis, cũ insensibilibus loquitur, dum suis vtitur verbis; at cùm Christi verbum esset etiam effectiuum, rectè loquitur etiam cũ insensibilibus, & significationis non capacibus, quia in eis, D quod verbo exprimit, verbi virtute operatur, & efficit. Hac ratione ventis, & mari imperauit, & obedierunt ei, & imperauit febri, & recessit. Verbo vsus est significatiuo propter nos, vt eum esse, qui ea faciebat, intelligeremus, tamen verbi efficacia, & potentia propter ipsa insensibilia fuit. Tertiũ est, verbum Christi erga homines, quãdo ipse vult, non indiget probationibus, quia non solùm mentem suam explicat, sed simul audiẽtium mentem illuminandi, & affectum mouendi, E inclinandique vim, & efficaciã habet; Viuus enim est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior gladio ancipiti. hac ratione vnico verbo, quando ita id fieri voluit hominum corda ad se cõuertit. Quartum est, homines non rectè posse præcipere alijs ea, quæ nequeunt facere, vanum enim est præceptum eius, qui alicui præcipit id, quod facere non potest; at Christus potuit iure præcipere, quæ homines suis viribus facere non potuerunt: nã verbo vires addebat, vt, quod præcipiebat, etiã F facile & suauiter fieri posset. hac de causa iussit Deus multa homini, quæ post peccatum non potuit sui arbitrij viribus facere, tamen eas dedit vires, & gratiæ robur, vt iugum, & præceptum leue, & suaue fieret.

Hæc applicemus omnia verbis, & sententiæ præsenti. Si tantùm ad verborum significationem respiciamus, quid difficilius, immo quid omnino id fieri non posse certius, & manifestius, quàm paralytico seu languido, qui ad piscinam propinquam accedere vix poterat, præcipere, *Surge, tolle grabatum, & ambula?* potius visus esset illudere infirmo; at si considera- *Paralytici spiritus & corpus.*
mus diuini Verbi efficaciam, nõ solùm difficile, sed potius facile fuit. dum enim surgere iubet, ipsum omnino sanat, vt surgere, & tollere grabatum, & ambulare facile, & suauiter posset. Simile quid annotauit Gregor. hom. 9. in Ezech. vbi Dominus iussit prophetę surgere, qui re vera non poterat: Ira enim loquitur Gregorius. Iacenti Prophetæ Deus iussit, vt surgeret, sed omnino surgere nõ posset, nisi in huncomnipotentis spiritus intrasset, hoc idem nunc dicere nos possumus. Languido Christus iussit, vt surgeret, tolleret grabatum, & ambularet, sed hic nec surgere omnino posset, nisi diuina verbi eum virtus perfectè simul sanasset.

Fides ad salutem necessaria.

Alterum hoc loco annotandum est; Christi fidem ad salutem æternam consequendam necessariam tunc etiam fuisse, qua de causa Christus opera sua multum omnibus nota esse studebat: non quęrens gloriam suam, nec propriam vtilitatem, sed nostram, quia ipsum nosse, & in eum credere nobis erat necessarium: sic enim æternus Pater humani generis salutem disposuit. Hac igitur de causa, & infirmo iubet, vt surgat, vt cognita sanitate in auctorem credat sanitatis; & eadem de causa iubet, vt portans grabatum per mediam incedat ciuitatẽ; erat enim infirmus maximè omnibus notus propter diuturnam suam infirmitatem, & impotentiam, vt omnibus miraculum notum fieret; & forsan propterea Dominus hunc sanandum elegit, cuius infirmitas magis cognita, sanitatis acceptæ illustrius fieret argumentum: idcirco enim, vt paulo inferius dicemus, Sabbato id factum est, vt omniũ oculos, & mentes factum hoc ad se conuerteret, cùm omnes in Sabbato non licere onus portare scirent. Factus est ergo languidus velut Apostolus quidam, per vias publicas gloriam Christi tanti miraculi auctoris non verbo, sed facto diuulgans. Irenę. li. 2. cap. 42. & Aug. tract. 20. dicit, Dominum præcepisse huic infirmo, vt in domum suam abiret, id potius pertinet ad historiam Paralytici, de quo habetur Mat. 9. quæ ab hac præsenti diuersa est, hoc tamen ex discursu probabili humano, non ex lectione Euangelica habetur. Legimus enim tantũ dictum *Ambula*, & postea, *Et ambulabat*. quare ibi etiam Irenæ. hunc hominem paralyticum esse existimat, & fieri potuit, tamen ex Euang. non constat: id etiam affirmat Chrys. hom. 36. & Amb. li. 4. de fid. ca. 3. & Hil. li. 7. de Trin. qui omnes vocant paralyticum.

Et statim

Et statim sanus factus est homo ille, & sustulit grabatum suum, & ambulabat.

COMMENTARIVS.

VERBA Christi superiora duo cõtinebant, & efficaciam ad sanandum, & simul præceptum ad operandum: nam iussit languido tria facere; propterea Euãgelista effectum vtrumque verborum describit, *Statim*, inquit, *sanus factus est*, hoc autem est, qua parte verba effectiua erant, languidus etiam sanus factus obediuit in omnibus, quæ ei sunt præcepta: surrexit, tulit grabatum, & ambulauit. Tam subita mutatio diuinam affuisse virtutem conuincit, propterea Euangelista celeritatem annotat dicens, *Statim sanus factus est*, nec tinnuit languidus Iudæorum calumnias, nec se legem transgredi, dum in Sabbato portat onus, arbitratus est tanti auctoris præcepto securus.

Erat autem Sabbatum in die illo, dicebant ergo Iudæi illi, qui sanatus fuerat, Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum.

TEMPVS quando miraculũ factum est Euangelista describit: nam ex temporis occasione, quia Sabbatum erat, calumniandi ansam Iudæi acceperunt: sciebat Dominus futuram calumniam, tamen eam permittit, nec impedire voluit; nam occasio facta est errorem eorum confutandi, veram doctrinam docendi, & miraculum hoc amplius euulgandi; quibus & virtus, & innocentia Christi apud homines illustrior, & manifestior efficeretur. *Dicebant ergo*, hæc particula illationem ex præcedenti sententia adfert. Sabbatum erat, & propterea Iudæi hominem illum insimulabant dicentes; *Sabbatum est, non licet tibi grabatum*, nec onus vllum tollere, non absolutè dicunt, Non licet tibi grabatum portare, sed causam, cur non liceat, exprimunt: *Sabbatum*, inquiunt, *est*, &, & propterea non licet tibi hoc, cum transgressionis diuini mandati accusantes: Erat enim magna apud eos Sabbati ex diuino mandato obseruantia.

ANNOTATIO VII.

Sabbati vnde dictum.

LACTANTIVS lib. 7. cap. 14. nomen Sab- A bati originem ab Hebræo trahere existimat, nempe à שבע quod septem significat, inde Sabbatũ, quasi dies septimus dicitur. Sed hoc ex ignorãtia Hebræi sermonis dictum videtur: nam שבע quod significat septem, scribitur cum Ain, at Sabbatum cũ Taph. Plutarchus in Simposiacis sentire videtur nomen Sabbati à verbo Græco σαββάτω, quod tripudiare more bacchantium significat, trahere originem; eò quòd eo die ad largius bibẽdum Iudæi se inuitarent. Sed vera etymologia est à verbo שבת quod quiescere significat, deriuari, eo quod septima die Deus quieuit, vacauitq; ab opere creatiõis mũdi, & eo die ab omni seruili opere vacare Iudæis præcepit. Quæ quidem etymologia constat Exod. 20. Memento, inquit, vt diem Sabbati sanctifices, sex diebus operaberis, & facies opera tua, septima autem die Sabbatum Domini Dei tui est; sex enim diebus fecit Deus cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt, & requieuit in die septima, idcirco benedixit diei Sabbati. Hinc constat ficta, & vana esse, quæ dixit Apion, quem refert, & refellit Iosephus libr. 2. contra eundem non longè à principio, dictum esse Sabbatum, eò quòd Iudæi ex Aegypto redeuntes inguinum vlcere laborassent, & die septima quieuissent.

Respondit eis, Qui me sanum fecit, ille mihi dixit, tolle grabatum tuum, & ambula.

COMMENTARIVS.

DOCTA profectò responsio ista est, qua languidus ille, cur in Sabbato portet onus importunis percunctationib⁹ satisfacit, & est sensus; Ego nõ sponte, ac propria voluntate motus hoc facio, sed iussus ab eo, qui me sanũ fecit, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui tantam habuit virtutem, vt me tam inueterato, & incurabili morbo laborantem celerrimè, & perfectè sanaret, visus mihi est dignus, cui in omnibus obedirem. Vt enim diuina virtute sanauit, credidi diuina etiam virtute hoc præcepisse, & sicut sanitatem, ita & mandatum tanquam à Deo accepi. Vera iste languidus dicebat, & sufficientem causam, si Iudæi saperent, exponebat: erat enim opus, & mandatum diuinum, & sicuti opus diuinum experiebatur in sanitate recipienda; ita etiam obedire tenebatur mandato diuino in his, quę ei iniungebantur; rectèque indicauit, se non esse Sabbati transgressorem, qui diuinis obediebat mandatis, & laudandus certè in hoc maximè est languidus, qui nihil timens, quamuis seuera valde contra Sabbati transgressores pœna esset sancita, mandantis præcepto acquieuit. Hic mihi sensus videtur litteralis.

Interpretationes aliquot proponitur.

ANNOTATIO VIII.

CYRIL. lib. 2. cap. 128. exponit in hunc modum; A quo sanitatem accepi, hoc mihi iunctum est, potiusq; ei obedire debui, quàm Sabbatum seruare: nam ille, nisi Deus esset, hanc sanitatem non dedisset. Sed hæc expositio non mihi eo probatur, quia nondum languidus diuinitatis Christi fidem habebat, nec an Christus is esset, nec nomen eius sciebat, adde etiam, quia per opus Sabbatum non soluebatur; vt paulo post dicemus. August. tract. 19. sic exponit: A quo tantum accepi beneficium, debui eius seruare præceptum. Sed nec hoc videtur probandum, quia non propter beneficium etiam maximum, diuinum est negligendum præceptum. Mihi data expositio legitima videtur; vt homo hic se hac ratione defendat, vt cùm virtute diuina sit opus factum, A iure optimo existimauerit eadem virtute sibi tale factum præceptum; non quod Deum esse crediderit, sed quod diuina virtute vtrumque fecerit; & revera quod diuina virtute percipitur, non est contra præceptum: nam diuinum præceptum est, Non occides: at si diuina virtute præciperetur alicui, vt aliũ occideret, non ageret contra præceptum tale. Eadem ratione, quamuis onus portare non liceret Sabbato tamen, si diuina virtute id præciperetur alicui, contra præceptum non ageret; immò, si non portaret, diuini mandati esset transgressor. Habuit autem languidus iustam causam B existimandi, sibi virtute diuina talia mandari, quia per illum mandata sunt, cuius diuinam in sanitate recepta experiebatur virtutem, & potestatem.

Interrogauerunt ergo eum, quis est ille homo, qui dixit tibi, tolle grabatum tuum & ambula?

COMMENTARIVS.

PARTICVLA, *Ergo*, ex precedentibus inferri, quę sequuntur, significat, cùm dixisset, qui me sanum fecit, ille mihi dixit, propterea Iudæi interrogant: *Quis est ille homo, qui hoc dixit.* Iudæorum nequitia non potuit occultari, nec intus contineri, sed foras erumpit. Languidus enim non dixit, Ille homo, qui me sanum fecit, sed, *Qui me sanum fecit*, non ausus est determinare, an homo dicendus esset, qui tanta virtute pollebat, magnum aliquid concipiens quod certum erat, protulit, dicens. *Qui me sanum fecit*, at inuidi, & calumnia pleni Iudæi, quod eis non constabat, affirmarunt, dicẽtes, *Quis est ille homo.* Adhuc magis malitia dilatatur. sciebant sanitatem mirabiliter eum recepisse; non enim negare poterant, omnibus namque cognitus erat propter tanti temporis longitudinem infirmus ille, qui repente sanus apparebat, quod ipsimet confirmant: non enim dicunt; Nemo te sanum fecit, tu hæc fingis, sed tacentes admittunt verè sanum esse factum, & præ inuidia non interrogant; Quis est ille, qui te sanum fecit: sed, *Quis est ille homo, qui tibi dixit, tolle grabatum tuum?* cùm multo magis illud esset inquirendum, quis esset, qui tanta virtute vti potuit: sed non hoc calumniandi ansam, sed illud, *Qui dixit, tolle grabatum*, dabat: propterea vnum, non alterum inquirunt: ex quo intentio eorum peruersa manifesta fit. Calumniam quærebant, non Dei honorem, & gloriam; si enim hoc eos mouisset, vtique quis esset, qui sanauit, interrogassent, vt diuinam virtutem, & potentiam in eo recognoscerent.

Is autem,

Is autem, qui sanus fuerat effectus, nesciebat, quis esset. Iesus enim declinauit à turba constituta in loco.

DVM dicit Euangelista illum hominem nesciuisse, quis eum fecisset sanum, insinuat, quod interrogantibus responderit, se nescire: causam autem, cur nescierit, subiũxit Ioannes; nam Christus, cùm primum miraculum fecit, à loco illo, in quo erat multitudo, se subduxit; nec tempus concessit, vt agnosci posset; tum sic propter gloriam hominum id fecisse videretur; tum, vt dicit Cyrill. vt interim Iudæorum furor efferuescceret. Erat autem in loco illo magna multitudo & infirmorum, & eorum, qui, vt tempus descensus Angeli expectarent, illuc concurrerant.

ANNOTATIO IX.

Non legit zelo, sed odio Christi mouebatur Iudæi, vt interrogarent, quis eum sanum fecisset.

MAGNVM est argumentum, non zelo, sed odio Iudæos motos esse ad inquirẽdum quis esset: si enim zelus eos mouit, cur non contra languidum tanquam Sabbati præuaricatorem inuecti sunt? cur non eum reprehenderunt malè fecisse, dum illius dictis obediuit? maximè, vt dicit Chrysost. hom. 36. quia languidus erat, qui verè videbatur contra legem illam agere, qui onus portabat, non qui iussit; cur non ab incepto auerterunt? hæc si Iudæi fecissent, Euangelista fidelissimus non tacuisset, at illi solam calumniam in Christũ quærebant: Tum enim sanasse hominem non dubitabant, tamen expectarunt, donec plenior rem huiusce notitiã essent assecuti, in quo adhuc est aliud malitiæ eorum potens argumen- A tum. Si enim legis Dei zelo inducti essent, cur non diligentiam adhibuerunt, vt inquirerẽt, quis is esset? cur nõ iniunxerunt languido, vt, quis esset, quæreret, & indagaret? siue enim quia tanti miraculi auctor, siue quia legis violator erat, inquirere eum oportebat. hanc tamen diligentiam non adhibuerunt; malebant enim miraculi auctorem, quem Christum opinabantur, occultari, ne ex tãto opere illustris euaderet apud populũ, quàm transgressionis accusare, cuius eũ non sperabant conuincere B posse. At Dominus non permisit se latere, qui per miraculum fidem populorum augere cupiebat; voluitq; se à calumnia falsa eorum defendere, ne huiusmodi mendacijs deceptus populus, de eo, non vt par erat, sentiret.

Postea inuenit eum Iesus in Templo, & dixit illi.

COMMENTARIVS.

NON casu Dominus inuenit eum, quem nec casu inter multos elegerat ad sanandum; sed ex animi proposito eum conuenit, vt & ipsius spirituali consulat saluti; cuique corporis sanitatem apud piscinam contulerat, animæ salutem in templo præstaret. Rursus vt per eum se auctorem miraculi esse Iudæi aperte cognoscerent, & nominis eius notitia reuelaretur. Laudandus est languidus, qui tanto beneficio accepto, ad Dei templum confugerat; Non enim dubitabat à Deo hoc totum prouenisse, & forsan ab ipso Deo petebat, vt quis esset, qui eum sanum fecerat, manifestaret. Sed qui eum inuenit in templo, diuina sua virtute ad templum, in quo inueniretur, attraxit. voluit autem Christus in templo manifestare se esse, qui sanum illum fecerat; vt ostenderet non dæmonis virtute, sed Dei veri, cuius erat illud templum, se fecisse miraculum; nec se solùm auctorem miraculi manifestat, sed simul salutis consultorem: dixit enim illi, quod in sequenti sententia explicatur.

Ecce sanus factus es.

OPTIMI medici est à contracto morbo infirmum liberare, & simul ne iterum incidat præseruare. Hoc Dominus mirabili doctrina exhibet, sanitate enim præstita documentum præseruandi tradit. Primo loco beneficium acceptum in memoriam reducit. *Ecce*, inquit, *sanus factus es*: illa particula, *Ecce*, multa indicat. primò quidem magnitudinem beneficii, *Ecce*, quasi diceret; à tam diuturno, & desperato morbo, quo laborabas, sanus factus es. Secundo mirum modum, quo sanatus est, quasi diceret; ecce modo inexpectato, & inaudito, ac insolito sanitatem consecutus es. Tertiò continuam memoriam beneficij, quasi dicat, *Ecce sanus factus es*, id est, attende, & memoria perpe- *Christus vno hoc verbo multa iuno subindicat, quibus in posterũ recedam tuendus sanitatem.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

tua conserua,ne vnquam excidat te sanum factum esse. Quartò cautelam, quasi dicat, *Ecce sanus factus es*, aduerte te sanum factum, sed sic, vt iterum possis ægrotare,& sanitatem amittere; propterea esto cautus. nec dicit, Ego te sanum feci, vt notat Chrysost. hom. 37. ne exprobrare beneficium videretur. sed tacitè insinuat, *Ecce factus es sanus*, non tu sanitatem fecisti, nec procurasti, nec merito tuo consecutus es; tu scis, tu vidisti, à quo eam acceperis. Hæc omnia proponit, quia horum consideratio documentum est, quod valde prodest ad sanitatem tuendam, & disponit ad secundum documentum, quod sequitur.

Iam noli peccare.

ALTERVM documentum sanitatis tuendæ tradit, dum causam morbi præcedentis aperit, ac si diceret; infirmitas tua grauis, & vetus fuit ex peccato: hoc enim causa fuit infirmitatis, à qua liberatus es, cognita ergo causa, facilior est præseruatio. Caue, inquit, ne iterum pecces; ne peccatū redeat ad te; adquod multum prodest documentum primum, si in memoria semper retinueris, qua ratione factus sis sanus; & à quanta miseria, quam propter peccatum cōtraxisti, sis liberatus. Duo his verbis insinuātur; in eo enim quod dicitur, *Iam noli peccare*, significatur hunc hominem non solum peccasse, sed peccatum continuasse, in eoq; perseuerasse, propterea & infirmitatem contraxit, & tandiu in ea durauit. illa particula, *Iam*, hoc exprimit, quasi dictum esset; hucusque peccasti, iam, id est, deinceps, postquam sanus factus es, mutata vitam, ne amplius peccare velis. Alterum, quod hic insinuatur est, liberatum esse etiam à peccato animæ languidum, sicut prius fuerat à morbo corporis, *Iam noli peccare*, quasi dicat; liber es à peccato, in quo hactenus fuisti, noli iterum relabi, & in id, in quo fuisti hucusque recidere. Et aduerte nouo te miraculo Christum manifestantem; nam occultissimam causam infirmitatis huius hominis reuelat, quem & à culpa liberat, quod sanè maius fuit, quàm à morbo corporis sanasse.

Christus hoc verbo significat langorē hactenus in peccato duraſſe, & modo abſoluto libertum eius gratia euaſiſſe.

Ne deterius tibi aliquid contingat.

TERTIVM documentum præseruationis est; si iterum peccaueris, si peccatū repetieris: scito nō priorem morbum, sed multo peiorem te contracturum. Si igitur primum documentum sanitatis tuendæ non prodest, nempe recordatio accepti beneficij tanti, hoc cape; illud amoris, hoc timoris est. Et attende verbum, *Tibi contingat*, licet non statim venerit, tamen quando minus expectaueris, quando magis tibi tutus videberis, veniet peius hoc, & deterius, quàm prius. Hoc etiam annotauit ex hoc loco Basil. lib. mora. reg. 11. cap. 1. solet Deus in suis peccatis perseuerantes punire, dum minus timent. quod Matth. 24. dicitur: Sicut, inquit, in diebus Noe, ita erit aduentus filij hominis: sicut erant in diebus ante diluuium comedentes, & bibentes, & nuptui tradentes vsque ad eum diem, in quo intrauit Noe in arcam, & non cognouerunt, donec venit diluuium. Hæc sunt, quæ Dominus huic languido in sui manifestatione dixit; quia verò sunt verba fœcundissima, & doctrinæ plena, in sequenti annotatione sunt fusius explicanda.

ANNOTATIO X.

Peccatū cauſa fuit, ob quam languidus iſte tandiu ægrotauit.

MVLTA sunt in expositis verbis considerāda, quorum primum illud est, causam infirmitatis huius languidi peccatum fuisse, quo perseuerante, etiam infirmitas perseuerauit & protracta est, donec venit ille medicus, qui & causam cognoscere, & simul eam potuit remouere: hoc enim insinuatur illis verbis, Iā noli peccare; quasi diceret. Quia peccasti, & hactenus in peccato perstitisti, morbus hic te contractus, durauit, ablata est causa, ablatus est morbus; ne igitur repetas causam, ne in peiora incidas. In veritatis huius explicationem aduertendum est, corporis infirmitates, quamuis non semper ex peccatis proueniant, sed ex alijs causis; tamen certum est, sæpe etiam ex peccatis procedere, quod hæc verba probāt. Causas alias, propter quas infirmitates veniant, in alium locum differimus tractandas; in præsenti autem solùm considerabimus, quæ ex peccatis sunt. Si igitur scripturas,

scripturas, & sacros Doctores diligenter inspiciamus, inueniemus tripliciter infirmitatem ex peccato, seu ratione peccati prouenire.

Primo modo infirmitas est ex peccato, nimirum, quando naturalis causa infirmitatis est actio aliqua, quæ verè est peccatum, sicut qui ex nimia potatione, ex frequenti ebrietate morbum contrahit; hic morbus ex peccato dicitur esse, quia causa morbi est actio quædam, quæ verè est peccatum: sicut etiam quando ex incontinentia incidit aliquis in morbos, quales solet tale vitiū inducere. De hac ægritudine habemus exemplum 2. Reg. 13. in Ammon, qui præ nimio amore erga sororem vitioso, & inordinato in ægritudinem incidit. & de huiusce infirmitatibus meminit Basil. in regul. fusius disputatis cap. 55. & Chrysost. hom. 37. in hunc locum. Altero modo infirmitas est ex peccato, quando non quidē est ex actione aliqua, quæ naturaliter morbum inducat, sed est propter peccatum, quia nimirum aliquod commisit peccatum homo, propter quod Deus infirmitate corporis illū castigat. Exemplum est Num. 12. Maria soror Moysis propter murmurationem lepra percussa est; murmuratio non facit lepram, sicut ebrietas morbum, sed propter illam à Deo lepra immissa est. sic etiā 1. Cor. 11. Inter vos, inquit, multi infirmi, & dormiunt multi. hæ infirmitates, & multorum funera non ex peccato, sed propter peccatum erant.

Tertio modo fieri potest, vt simul sit infirmitas ex peccato, & propter peccatum, quando Deus infirmitate punit illud peccatum, ex quo infirmitas effecta est: non enim semper malapœnæ sunt ex Dei vindicta, & ira. Quando igitur propter peccatum infirmitas est, siue sit ex peccato, siue non, dicimus propriè in firmiratem esse ex peccato, seu peccatum causam esse infirmitatis.

Quadrifariā contingit, vt Deus propter peccata infirmitates immittat.

Quod autem Deus propter peccatum immittat infirmitates corporis quadrupliciter contingit. Vno modo propter correctionem, & emendationem peccantis, vt infirmitate correctus ad Deum conuertatur, & respiscat. Psalm. 15. Multiplicatę sunt infirmitates eorū, postea acceleraverūt. 1. Cor. 11. Dū iudicamur à Domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur. Altero modo in purgationē; sæpe enim remissa culpa manet reatus pœnæ temporalis, manent & reliquiæ peccati: Deus ergo infligit pœnas, & afflictiones corporis ad purgationem perfectam. talem fuisse Lazari illius pauperis infirmitatem, Luc. 16. probat Chrysosto. hom. 1. ad populum Antiochenum; purgatus enim est in hoc sæculo, vt purus inueniretur in altero. hac ratione Iustinus quæst. genti. resp. 79. Iosiam iustū Regem, quia non obediuit voci Prophetæ, 2. Paralip. 30. vulneratum dicit in bello, & obijsse, vt in hoc sæculo purgaretur. quod dicimus enim de pœnis peccatorum remissorum, dicimus etiam de leuibus, & venialibus peccatis, quæ sæpe à Deo purgantur, hisce infirmitatibus. Tertio modo sunt in cautelam peccati, ne homo incidat in ipsum. sunt enim quandoq; corporis morbi velut medicina à peccatis præseruans, & hoc fine à Deo interdum infliguntur. talis fuit infirmitas Ezechiæ, qui Isa. 38. dicitur infirmatus vsq; ad mortem. vbi causam Hieronymus annotauit, ne post incredibiles triumphos eleuaretur, & peccaret. Talem fuisse Pauli infirmitatem, quando 2. Cor. 12. dicit. Datus est mihi stimulus carnis meę, ne magnitudo reuelationum extollat me; docent Hieronymus in epist. ad Eustochium de cust. Virginitat. & Chrysost. hom. 6. de laudibus Pauli; exponentes stimulum illum fuisse carnis infirmitatem. & Basil. in regul. fusius dispu. cap. 55. dicit hanc ęgrotationem Pauli medicinam fuisse à peccato præseruantem. Quare to modo sunt pœna punitiua peccati: solet enim Deus aliquando incipere in hoc mundo punire peccata corporis infirmitatibus, & cōtinuare in altero sęculo æternis pœnis, vt docet Greg. lib. 15. mor. cap. 29. quamuis incipiat autem Deus hoc in sæculo punire, & vleisci, tamen misericordia est, quia dum incipit in hoc sæculo, peccatorem monet, vt, antequam vlterius procedat, conuertatur; at non conuerso pœna est iam & vindicta. Talē fuisse inauditum, & horrendum illum morbum Herodis infantium occisoris docet Eusseb. lib. 1. Histor. cap. 8. Similis etiā fuit morbus Antiochi 2. Mach. 9. & Ioram 2. Paralip. 21. Et nunc insanabilibus, & grauibus morbis aliquos Deum punire probabile est. His omnib⁹ modis infirmitas est propter peccatum, siue ex peccato, siue nō ex peccato sit; nempe in correctionem, purgationem, cautelam, & vltionem. Huius languidi infirmitatem propter peccatū fuisse certum est. non quidem in cautelam futuri, nec in purgationem, sed in correctionem, vt à peccato emendaretur, & in quandam punitionem temporalem: quia quamdiu culpa durauit, protracta est pœna: tamen ex peccato fuerit cōtracta, nimirum ex aliqua actione vitiosa, ebrietate, aut alio simili vitio, incertum est. Non mirū ergo, si triginta octo anni in infirmitate elapsi erant, nec si à medicis sanitatem non obtinuit. Quis enim de manu corripientis Dei liberare, & eripere potuit, causa correctionis durante? propterea in tantam redactus est paupertatem, vt nō haberet, quod homini erogaret in pretiū auxilij, quo in piscinam mitteretur, nec ab vllo misericordia cōsequeretur qui id ministraret; quia, quādo Deus decreuit castigare, media omnia, quibus posit homo euadere, efficacia non sunt.

Diuturna ſanguidi infirmitas non fuit ſatisfactoria.

Alterum in his verbis considerandum est; hanc totam triginta octo annorum afflictionem, & infirmitatem non fuisse satisfactoriā culpæ ab ipso languido commissę: quia quamdiu homo in peccato manet, etiam si omnes mūdi pœnas patiatur, non satisfaciet pro culpa. necesse ei est ex diuina gratia, & misericordia culpam remitti. Christus solus est, qui pro omnium culpis pœnam passus est satisfactoriam: propterea, vt rectè annotauit Chrysost. hom. 37. non dictum est ei: Ecce iam sanatis fecisti pro peccatis tuis, ecce iam dignus es

Universidad de Deusto
Biblioteca

nus es, qui sanitatem recipias, sed, *Ecce sanus factus es*, non ex te, nec propter te, sed ab alio, & propter alium, non merito, & satisfactione tua, sed alterius gratia.

Iteratum peccatum grauius fit.

Tertium in his verbis considerandum est: dum dicitur, *Noli amplius peccare, ne deterius aliquid tibi contingat*, insinuari, si peccatum repetierit, tale tunc peccatum grauius futurum. Non enim aliter deterius contingeret: grauior enim pœna culpæ grauiori debetur: quod & Basil. in lib. moral. reg. 11. cap. 2. ex hoc loco annotauit, & ita est re vera. Est enim certa doctrina, peccatum sequens cæteris paribus esse grauius, propter maiorem ingrati animi erga Deum significationem: post peccatum enim expectat Deus ad pœnitentiam ex magna misericordia, quando ergo iterum peccat idem repetendo, aut simile committendo peccatum, grauior est culpa, quo qui peccat Dei misericordia ad pœnitentiam expectantis & inuitantis magis abutitur; & multo grauius est, si præcedētis peccati obtinuerat remissionem, & iterum peccet, & adhuc grauius, si admonitus & correctus à Deo resipuit: nā & ipsa correctio Dei est beneficium. Si ergo languidus peccatum repetijsset, grauissimū fuisset, quia à Deo expectatus, correctus, sanatus, remissionem consecutus, & admonitus ne iterū peccaret; nihilominus peccatum commisisset, proterea grauiori multo dignᵉ erat pœna, vtre ctè dictū sit, *Noli peccare, ne deterius cōtingat tibi*, quasi diceret; quia culpa tūc grauior multo erit, & ad maiorem iram, & vindictam, Dei instiam contra te prouocabis. Multa alia in his verbis considerari possent, sed dicta ad explicationem satis esse videntur.

Abijt ille homo, & nuntiauit Iudæis, quia Iesus esset, qui fecit eum sanum.

COMMENTARIVS.

COGNOVIT lāguidus suæ sanitatis auctorem, & eum Iudæis prius, quis esset qui eum sanum fecerat quærentibus, manifestat; non malo animo, nec sinistra voluntate, vt meritò Cyril. lib. 2. cap. 131. & Chrysost. hom. 37. & Aug. tract. 17. dixerunt. non enim credibile est tanto beneficio à Christo affectū animā, & corpore sanatum, tam mira admonitione edoctum, tanto timore terrefactum, tam graue peccatum sine mora, cōtra tam magnificū benefactorem nemine vrgente commisisse. Cyril. dicit hoc motum proposito abijsse, vt medicum ostenderet, si quis fortè illorum sanitate indiguisset. Chrysost. verò, vt tanquam gratus, auctorem beneficij profiteretur. Quod autem non pessimo consilio id fecerit, Euangelista insinuat, dicens, *Nuntiauit Iudæis, quia Iesus esset, qui fecit eum sanum.* non autem dixit; qui iussit me onus portare, vt bene Chrysost. hom. 37. notat: hoc enim quærebant Iudæi accusantes; at hic annuntiat, qui fecit eum sanum, vt auctor sanitatis tātus non lateat. Hoc enim ex Christi Domini inspiratione fecit; vt & miraculo tanto fides conciliaretur, & occasio miræ doctrinæ euulgandæ daretur.

Propterea persequebantur Iudæi Iesum, quia hæc faciebat in Sabbato.

MALIS, & peruersis animis, etiam bona fiunt malorum occasio: quod enim rectissimo consilio fecit languidus, quod re vera eis ad fidē in Christum potuit prodesse, in persequendi occasionem, & causam, Iudæorum peruersitas conuertit. & cùm amare, venerari, credereque deberent, quia sanum hominem fecerat, persecuti sunt, quia in Sabbato sanum fecit: plusque potuit temporis circumstantia ad persequendum, quàm tantum opus ad sequendum Christum eos inducere sua iniquitate & malitia excæcatos, quæ eos ad calumniandum Saluatorem impellebat. Illud autem, *Hæc*, in plurali numero dictum insinuat, non ad hoc factum solùm, sed etiam ad alia referri: nam in Sabbato multa similia fecit Dominus. Verbum est Euangelistæ generale. Iudęi, inquit, persequebantur Dominum, quia ista nempe hoc, & alia miracula in Sabbato faciebat. insinuat enim Euāgelista ante hoc miraculum alia etiam facta fuisse à Christo in Sabbatō; quæ ab alijs Euangelistis narrantur, & talibus ad persecutionem Iudæi inflammati sunt.

ANNOTATIO XI.

LOCI huius intelligentia postulat, vt aliqua breuiter de Sabbati obseruantia consideremus; & an Christus Sabbati præceptum fuerit transgressus, vt Iudæi falso sua calum-

Iudæi & hæretici Christo imputāt, quod miracula in Sabbato faciens, illud soluat.

calumniati, & cur ea opera in Sabbato fecerit, explanemus. Sunt igitur aliqua aduertenda: primum illud est, Iudæos, & postea hæreticos in eo quod miracula Christus Sabbato fecerit, fuisse scandalizatos, eumq; legem violare iudicarunt. de Iudæis ex Euangelio id constat, Luc. 13. Archisynagogus ille indignatus dixit; Sex dies sunt, in quibus oportet operari, in his ergo venite & curamini, non in die Sabbati. Ioan. 9. Non est hic homo à Deo, qui sabbatum non custodit: & hoc ipso loco idē habemus. De hæreticis refert Tertul. libr. 4. contra Marcionem, Marcionistas Patrem Christi, esse alium à Deo veteris testamenti, hoc argumento inter alia probasse, quia Christus sabbatum non seruauit. Alterum aduertendum est, diem septimum, qui Sabbatum, id est, requies dicitur, multis de causis à Iudæis obseruari & sanctificari Deum voluisse, quarum aliquot à sacris Doctoribus annotatas adiungo. Vna est Athanas. orat. in illud: Omnia tradita sunt mihi à Patre meo, vt Iudæi memores essent creationis, quia sex diebus creauit Deus vniuersa, & septimo vacauit, & per hanc frequentem memoriam in veri Dei fide, & cognitione conseruarentur, & perseuerarent; hæc causa deducitur ex Exod. 20. Memento, inquit, vt diem sabbati sanctifices. sex diebᵘ operaberis, & facies opera tua, septimo autem die sabbatum Domini Dei tui est: sex enim diebus fecit Dominus cælū, & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt; idcirco sabenedixit Dominus diei sabbati, & sanctificauit eum.

Sabbatum tempus celebre fuerit apud Iudæos.

Secunda causa est Cyril. lib. 4. in Ioan. cap. 35. & Ambr. Epist. 72. ad Irenæ. vt esset figura æternæ quietis; hæc enim est perfectum Sabbatum, ab omni labore liberum: exponuntque hi Doctores omnia illa, à quibus in Sabbato hoc abstinendum erat, ea significare, figuram que eorum esse, quæ in æterna gloria sunt: sequitur autem requies illa huius seculi labores, sicut Sabbatum reliquos dies, quibus operatus est Deus. Tertia est August. lib. 4. super Genes. ad litteram cap. 10. vt esset figura quietis illius, quæ aliquando futura erat, Christi in sepulchro: nam integro die sabbati Christi corpus fuit in sepulchro, primus & tertius integri non fuerunt, sed per synecdochen quādam computantur. Quarta est Gregor. Nisse. lib. con. Iudæos cap. de Sabbato, quia illi Iudæi erant valde negotiationibus dediti temporalibus, & lucris, in quibus fiunt innumeræ fraudes; voluit igitur Deus diem eligere, in quo ab omnibus his vacarent, & minorem peccandi occasionem haberent, Deoque & ipsius legi liberius attenderent, & hunc elegit, in quo ipse vacasse dicitur. Quinta causa desumitur ex Deut. 5. vt illius tam insignis beneficij, quo populus ab AEgyptiaca liberatus est seruitute, memor semper esset. dicitur enim ibi, Memento quod seruieris in AEgypto, & eduxerit te Dominus Deus tuus in manu forti, & brachio extento; idcirco præcepit tibi. vt obseruares diē sabbati. Hæc, & alia ex scripturis, & doctoribᵘ sacris deducūtur, quæ ad præsens institutū sufficiūt, ex quibus constat præceptū sabbati, ex parte morale, ex parte ceremoniale esse, qua ratione enim, vt Deo vacarēt, vt memores tantorū beneficiorū essent, institutum erat ad mores pertinebat: qua ratione verò dies septima potius, quàm secunda, aut tertia, aut alia instituta est, hoc potius ad figurā & ceremoniam quandā pertinebat.

Quatuor de causis cessatio Sabbati Iudæorum.

Tertium in hoc loco aduertendum est, Sabbatum illud Iudæorum quantum ad ceremoniale, & diei septimæ obseruantiam Christo adueniente per Euangelium cessasse; & trāslatum esse in diem octauum, qui Dominicus dies dicitur, in quo Christus Dominus & redemptor noster resurrexit; quam cessationem multo ante Prophetæ prædixerant: & inter alia testimonia illud est Isai. 1. Neomeniam, & sabbatum, & alias festiuitates non feram. quo in loco Hieronymus Sabbati, & cæteris illius legis cessationem prædictam annotat. de qua re sunt etiam alia multa testimonia. Huius autē cessationis multas causas doctores sacri afferunt. Prima est Athanasij orat. in illud: Omnia tradita sunt mihi à Patre meo; in cuius declarationem sciendum est duo insignia, & maxima opera Deum erga humanum genus exhibuisse, creationis nēpe, & recreationis; Creationis, quia creauit vniuersa, & homini subiecit cuncta sensibilia: Omnia enim subiecit sub pedibus eius. Recreationis, quia hominem per peccatum depressum, & in summam miseriam, & æternam mortis seruitutē redactū reparauit, liberauit, & saluū fecit per redēptionis grātia; & quem suo verbo creauit, eodem verbo carne sumpta recreauit. Ex quo fit, vt duæ sint velut humani generis ætates, vna creationis, quę à mundi incepit principio, & velut terminata est in Christo. altera incepit in Christo domino, duratura vsq; ad seculi consummationē, ad illam ætatem celebratio illius beneficij pertinebat; at Euangelium celebrat recreationem, in quo initium accepit. propterea diem sanctificat Dominicum abiecto sabbato. non quod pereat memoria illius beneficij, sed quod significet iam illā ætatem completam, & nouam multo perfectiorē aduenisse. Hæc est ratio, & causa ab Athanasio allata, & confirmat doctrinam illo Psal. 21. Annuntiabitur Domino generatio ventura, annuntiabūt cæli iustitiam eius populo, quem fecit Dominus. Illi ergo creatorem in sabbato, at nos redemptorem iam in die Dominica profitemur. Addit secundo loco Athanasius subtilem considerationem, nempe in obseruantia eiusdem sabbati significatam esse cessationem ipsius; iubebat enim ab opere cessare, insinuans eam habituram finem, & aliam obseruantiam venturam; & propterea Euangelium non retinuit sabbati obseruantiam, quia Euangelium non cessabit: non enim sicuti legi succesit Euāgelium, ita Euangelio succedet alia lex, aut aliud Euangelium, vt doctè annotauit Cyr. lib. 10. in Ioan. cap. 25. sed status iste mutabitur in æternū statū gloriæ. Hæc igitur est alia causa, & secūda ordine ex eodem Athanasio, cur sublatum

Universidad de Deusto
Biblioteca

cessauerit, & ab Euangelio non sit continuatum; quia scilicet in eo cessatio eiusdem legis, & ipsiusmet sabbati significatur aduentu noui Euangelij, quod à Euangelio locum nō habet. Tertia causa est, quia cùm illud sabbatū esset figura mortis Christi, & quietis in sepulchro, adueniente veritate cessare debuit, sicut & circumcisio, & alia, ob eandē causam non continuatur cum die Dominica eius obseruantia: quia sabbatum seruare, est Christum nondum mortuum profiteri. dominicā autem diem sanctificare, est eius resurrectionem venerari: hæc verò duo repugnant. Hæc causa est Gregor. lib. 11. Epist. 3. vbi cōtrà quosdam inuehitur, qui cùm die dominica, sabbatum seruabant, dicitque eos Antichristum imitari, qui simulans se mori, & resurgere, dominicum diem faciet seruari, &, vt Iudæos attrahat, simul sabbatum retinebit. Quarta causa est, quia illud Sabbatum erat etiam in memoriam ab Aegyptiaca seruitute liberationis, qui fuit illi populo particularis, & totius humanæ redemptionis figura: cùm igitur iam non sit illius populi distinctio, sed vna ecclesia, in qua non est distinctio Iudæi, & Græci; non est cur particulare illius populi beneficium celebretur. hoc enim est profiteri adhuc non esse vnam Ecclesiam, in qua Gētium, & Iudæorum non sit distinctio: item non esse lapidem angularem vtraque faciētem vnum, & maceriem diuisionis dissoluentem. Dies igitur Dominicus celebratur, in quo facta est vniuersalis gentium, & Iudæorum liberatio, cuius illa Aegyptiaca erat figura, & in qua celebratur recreatio, quæ secum habet memoriam creationis coniunctam. his de causis sabbatum cessauit in Euangelio, omissis alijs multis, quæ dici adhuc in hac parte possent.

Quæ opera in Sabbato erāt prohibita.

Quartum hoc loco aduertendum est, per præceptum obseruantiæ Sabbati, vt apparet Exod. 20. 31. & Deutero. 5. nō omnia opera exteriora fuisse prohibita, sed seruilia, qualia sunt artiū mechanicarū, & negotiationes, vt dicit Ironæ. lib. 4. cap. 19. & quæ ad ministerium, & seruitutem pertinent, per seruos, & ancillas fieri solita, quæ omnia seruilia dicuntur: non tamen omnia exteriora hæc opera in Sabbato cessasse manifestè patet. quatuor enim genera operum non cessabant, nec prohibita erant: primò quidem opera diuina virtute facta in sabbato fiebant: quod probat Epiphan. hæres. 66. in catalogo dogmatum Manichæi ex Iosue 6. Præcepit ibi Dominus, vt septem diebus muros Hierico circumambularent, & septimo muri corruerunt. apertum est sabbatum vnum esse dierum, in quo circū muros ambularunt, nec tamen obseruantiam sabbati sunt transgressi. Præterea 4. Reg. 4. Elisæus mortuum sulcitauit ipsum tangendo, ipsi septies incumbendo, nec legem est transgressus in tactu mortui. Et Tertull. lib. 4. cont. Marc. id in Sabbato factum dicit, nec violauit sabbatum, quia opus erat diuina virtute factum. Secundo loco non erant prohibita opera exteriora, quæ in cultum, & religionem Dei fiebat, quod Epiphan. probat Exod. 25. 27. cādelabrum enim septem habebat lucernas, & singulis diebus in templo accendebantur, oportebat ergo in sabbato accendi, nec tamē soluebatūr: & re vera extra templum, nec lucernam licebat accendere in sabbato. Ministri etiā alia opera in templo faciebant, quibus non violabatur sabbatum, quia in cultum Dei erant, quod Mat. 12. dicit Dominus: Non legistis quia sacerdotes sabbatum violant, & sine crimine sunt? occidebant enim animalia ad sacrificium, & alia ministeria exercebant. Tertio loco opera, quæ ad sanitatē corporis necessaria sunt, non erāt prohibita, qualia quę medicinæ sunt, & quæ ad vitam necessaria, vt Tertullia. libr. 4. contra Marci. & Irenæus lib. 4. cap. 19. docent, non solum quæ ad ipsos homines, sed etiam quę ad iumenta eorum pertinebant, quod Dominus Luc. 6. quādo manum aridam sanauit, ostendit dicens: Si licet sabbatis benefacere, an malè? & Luc. 13. Vnusquisque vestrum sabbato non soluit bouem suum? & asinum à præsepio, & ducit ad aquare? per hoc excusauit Dominus discipulos vellentes spicas ad manducandum in sabbatis, quia nō habebant, quo vescerentur, & confirmauit exemplo Dauid, qui panes propositionis in necessitate manducauit, quibus vesci solis licebat sacerdotibus. Cùm enim ista præcepta fuerint diuina quidē, sed positiua, nō erāt seruanda contra præcepta naturalia, qua de causa t. Machab. 2. decreuerunt Iudæi contra inuasores etiam in sabbato bellare in sui defensionem, quā ratione Tertul. lib. 4. cont. Marcio. & Iren. li. 4. cap. 20. annotarūt. Quarto loco, quæ ad animā pertinebant: vt dicit Tertul. loco citato, etiāsi corporalia erant, non prohibebantur in sabbato; qualis erat circumcisio, quæ etiam fiebat in sabbato, vt habetur Ioan. 7. & ad hoc etiam referuntur sacrificia, & victima pro populo; nam animalia ducebātur ad templum, & portabantur necessaria ad oblationes, & victimas. Liquet ergo illam sabbati obseruantiam, non remouisse omnia opera exteriora, & corporalia, etiamsi aliquid ministerium habere viderentur.

His igitur expositis, facilè est duas propositas difficultates soluere. Vna erat, an Dominus sabbatum seruauerit? & dicendum est, seruasse quidem, nec per omnia illa miracula, quę in sabbatis operatus est, vnquam soluisse. In hac assertione catholici cōueniunt, & quidem multis id rationibus confirmatur. Primò, quia non erant seruilia opera, sed diuina virtute facta: si Iosue, & Eliseus sabbatum non sunt transgressi, quia opera illa diuina facta fuerunt virtute, multo minus Christus Dominus sabbatum soluit, cuius opera multo diuiniora erant. Secundò erant opera religionis ad cultū Dei maximè pertinētia: erant enim argumēta diuinitatis, & veritatis fidei, & ad manifestandam Dei à missionem, & hominū fidē conciliandā. Ioan. 11. Infirmitas hæc nō est ad mortē, sed vt glorificetur filius Dei per eā. Ioan. 9. Vt manifestētur opera Dei in illo. Tertiò erāt opera sanitatis & medicinæ, si aūt licebat medico in sabbato manū ab scindere

scindere propter sanitatē; cur non licuit Christo sanam facere? etsi opera mechanica licita erant propter sanitatem eandem, qualia opera Pharmacopolæ, & Chirurgi faciunt, cur non Christo licuit verbo modico, luto & saliua sanitatem mirabiliter operari? Quartò erant opera ad salutem animæ ordinata, efficaciora quàm victimæ, & holocausta illa. Ioan. 17. Hęc est vita æterna, vt cognoscant te verum Deum, & quem misisti. opera autem hæc erant, per quæ hæc cognitio parabatur. Nulla ergo ratione opera hæc erant prohibita, immo multis modis ab illa prohibitione excepta. In hac parte autem non est recipienda doctrina Iustini, quæstion. Gentil. resp. 28. qui hac via respondet, Christum legē non fuisse transgressum, quia iam in Christi baptismo lex illa abrogata erat; nemo autem legis trāsgressor dicitur, quando iam lex vim non habet. sed doctrina hæc contra communem Doctorum sententiam est, qui non tunc, sed post passionem & resurrectionem cessasse legem asserunt; de qua re alibi est dicendum. Vera responsio est, quam iam explicuimus, videlicet, quod etiamsi lex tunc in sua viguisset observantia, opera tamen illa Christi non erant contra legem propter quatuor illas causas allegatas. Ex his facile est locum Ioannis prę sentem exponere. Ianguidus enim hic non violauit Sabbatum, dum onus portauit, vt recte Epiphanius loco citato dicit. erat enim maximè ad cultum Dei pertinens opus: nam per id diuina virtus maximè elucebat. si enim distulisset, & die sequēti post sabbatum onus portasset, non visus esset in momento tantas vires post tam diuturnum morbum recepisse; vt ergo notum esset breuissimo mométo, non solum sanum factum esse, sed tantum roboris accepisse, propterea statim grabatum portare iussus est: si autem Sabbatum non esset, non tam omnium in se oculos conuertisset, nec opus Dei manifestum foret. Erat ergo ad Dei cultum, & virtutis eius manifestationem, vt statim, & Sabbato id fieret. Et in hoc conuincuntur malitię illi accusatores, nam admittentes sanum illum factum fuisse, quia omnibus notissima infirmitas erat, diuina virtute factum negare non poterant; nec igitur inficiari debuerunt illud esse opus ad Dei gloriam, & cultum, & consequenter non erat prohibitum in sabbato. Falsò ergo, & malitiosè dixerunt, *Non licet tibi tollere grabbatum*, cùm sciuissent diuinæ virtutis opus illud esse.

Cur Christus in Sabbato opera illa faciebat, quæ poterant in alijs diebus præstari.

Altera difficultas etiam soluitur, cur Dominus sabbato ea voluerit opera facere, cùm potuisset alijs diebus. Ex eisdem dictis responsio elicitur, nempe, vt in hoc Christus sua opera esse diuina monstraret, per quæ Sabbatum non soluebatur. Rursus, vt dicit Irenæus loco citato, vt errorē eorum confunderet, docēs talia opera nō esse prohibita. præterea, vt animos hominum ad considerationem magis intenderet; sed hæc in expositione sequentium perfectius explanabuntur.

Iesus autem respondit eis, pater meus vsque modo operatur, & ego operor.

COMMENTARIVS.

His verbis Iudæos à languido, quis eum sanum fecisset, admonitos, ad Christum venisse, eumque, quod sabbatum violasset insimulasse, Euangelista insinuat. quibus Dominus respondit rationem afferens, cur sabbatum non violauerit. & est sensus, Sicut Pater meus operatur etiam in sabbato, ita etiam ego operor: ille non soluit, nec violat sabbatum, nec ego. Deum patrē operari dicit, *vsque modo*, id est, etiam in sabbato propter conseruationem, & gubernationem mundi, rerumque productiones: conseruat enim, gubernat mundum, ipsius opera sunt generationes, & rerum productiones etiā in Sabbato; & sic exponunt hanc operationem Cyril. lib. 2. cap. 133. & Greg. Nazianz. orat. 4. theolo. & Chrysost. hom. 37. Nonnulla his verbis indicantur; vnum est, quod annotat Cyrill. loco citato, nempe hoc Christum dixisse in sabbato, quod ex illo verbo probat, *Vsque modo*, seu, vsq; nūc operatur Pater, quod aliter non haberet vim, & efficaciam, nisi illud, *modo*, significaret Sabbatum; ex quo patet eadem die peracta esse hæc omnia, & miraculum, & inuentionem languidi in templo, & simul hanc Iudæorum accusationem. Alterum est, quod notat Chrysost. hom. 37. his verbis significari æqualitatem quandam dignitatis cum Patre, aliter non procederet similitudo argumenti, Si Pater operatur, & ego operor, nisi æqualis esset vterque. Tertium est, verba hæc effi caciam accusationis Iudæorum totam destruere; nam accusatio eorum tota nititur in mādato Exodi, vbi Dominus sabbatum obseruari iussit, quia Deus sex diebus creauit omnia, septimo quieuit; propterea ab operibus quiescendum est in sabbato. Ad hoc Christus tacitè respondens dicit, Deum non simpliciter quieuisse. nam nunc etiam operatur; in mundo enim multa operatur:

operatur;in mundo enim multa operatur: quiescere igitur dictus est, non quod ab omni opere vacauerit,nũc enim in sabbato multa operatur,nec sabbatum suum violat. *Ita*,inquit,*& ego operor*,qui etiam Deus sum, nec propterea sabbatum violare sum dicendus. Cætera lege in annotatione.

ANNOTATIO XII.

Verborũ sensus magis examinatur.

CYRIL.li.2.c.133.hanc sententiam aliter exponit,vt sit sensus causalis;nempe,quia Pater meus operatur,ego etiam operor.seu propterea operor:non ergo est,cur me accusetis, sicut hic patrem accusare potestis. cùm enim Pater per me operetur,si Pater operatur,etiã ego operor.est autẽ vera doctrina,cùm enim sit vnius,& eiusdem substantiæ, & potentiæ Pater & Filius,si Pater operatur,Filius etiam operabitur:nam eadem est operatio vtriusq;, sicut eadem essentia,& potentia:nec enim pater sine filio potest operari. Opera autem hæc Christi miraculosa erant,ratione suæ diuinitatis, in qua vnum est cum Patre;propterea operante patre,operatur filius,& est expositio conueniẽs. Hanc videtur secutus Atha.serm. de Deipara,annorans indiuisam Patris,& filij operationẽ in his verbis significari. & serm. 3.cont.Arrian.annotat illo verbo,Vsque nũc, seu,*Vsque modo*,significari filium æternaliter in patre esse.nam vsque nunc indicat semper cũ eo esse.Cæterùm,quamuis id verum sit,tamen verba hæc solùm hoc probant;filium à principio,quo pater operari incepit,cum eo etiã operari vsque nunc;vti enim Pater à principio operari incepit,& vsq; modo non cessat, sic & filius:si enim dictum esset, Pater vsque nũc est,& ego sum,tunc æternã coexistentiam significasset:at hoc in loco de operatione exteriori sermo est. Siue ergo in causali sensu, siue secundum similitudinem verba exponas, idem est fere sensus,eadem doctrina. accommodatior tamen est expositio commentarij, quæ non ex causa, sed ex similitudine procedit.

Aduertendum autem est in hoc loco, sæpe Christum accusatum trãsgressionis huius vt riè respondisse: nam aliquando se defendit, quia erant opera pietatis,quæ in Sabbato non erant prohibita. Luc.14. Cuius,inquit, vestrũ bos,aut asinus in puteum cadet, & non continuo extrahet illum in die etiam sabbati? & tamen non per hoc efficitur transgressor:multo ergo minus ,qui homines liberat. aliquando,quia erant opera necessitatis cuiusdam. Matth.12. vbi allegauit illud de Dauid,quæ comedit panes propositionis:sic discipuli exnecessitate vellebant spicas in Sabbato. aliquando,quia erant in cultum, & religionem Dei. Matth.12.de sacerdotibus,qui in templo soluunt Sabbatum.Hæ omnes erant humanæ responsiones,quibus se hominẽ defendebat, & Iudæorum errorem confutabat circa intelligentiã illius præcepti. At hoc in loco præcipuam defensionem exponit ratione suæ diuinitatis,cuius opera non violant sabbatũ. cæteri ergo Euangelistę rationes humanitatis describunt;at noster Ioãnes,qđ diuinitatis eius est.Obijciet aliquis his verbis Christũ defendere quidem opus suũ.quo sanauit in sabbato;at illi accusabant,quòd onus portaret lanquidus ex mandato Christi.Respondeo ad vnum opus omnia pertinere: nam quod illud oneris tulerit,erat effectus operis Christi,qui per sanitatem receptã illud in eo operabatur,vnde ad diuinam referebatur virtutem.

Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere, quia non solùm soluebat Sabbatum,sed & patrem suum dicebat Deum,æqualem se faciens Deo.

COMMENTARIVS.

VERBA sunt Euangelistæ narrantis, quid ex hac Christi sententia,& defensione consecutum sit.nempe audientes Iudæos responsionẽ,non solũ à persecutione non cessasse,sed potius nouam ansam,& quidem acrius persequendi Christum accepisse:nam vltra Sabbati præuaricationem opponebãt, quod se æqualem Deo faceret,& patrem haberet Deum, non quocunq; modo,sed ipsi æqualem.Verba hæc significant Iudæos cũ occidere propter sabbati violationem quæsiuisse;at noua hac oblata causa multo magis, vt id perpetrarent,inflammatos esse.Dum enim dicitur, *Propterea magis quærebant interficere*,significare videtur etiã priꝰ quæsiuisse interficere. Illa autẽ particula,*ergo*,infert ex præcedẽti sententia,illationẽ,quam iterum verbis expressioribus significat,dicens;*Quia patrem suum dicebat Deum*,& ne quis arbitraretur patrem suum dixisse Deum,quasi ipse adoptionis filius fuerit,adiunxit;dixisse Deum se habere patrem sibi æqualem.

ANNO-

ANNOTATIO XIII.

Christus apertis verbis fatetur se Dei Filium, & Patri æqualem esse.

NVLLAM sanè Iudæi habent excusationem,quod Christus,non sit apertè locutus. Ecce ipsi quærunt interficere,quia fatentur eum affirmasse, se Patrem habere Deum sibi æqualem:& profectò verum est:nam illa verba,vti iam diximus,*Pater vsque nunc operatur, & ego operor*,non aliud significant.illatio enim hæc,Si Deus operatur, & non propterea soluit Sabbatum, ita ego;nullius esset efficaciæ, nisi æqualitate supposita. Cumque veritas cognita eos à persecutione retrahere debuisset; ardentius propter eorum malitiam, & peruersum animum sunt inflammati.Vtuntur sacri Doctores hoc fortissimo testimonio contra Arianos,qui minorem Patre Filium affirmarunt,& aduertunt, hæc verba non esse nomine Iudæorum relata, sed esse Euangelistæ asserentis, quia Christus patrem suum dicebat Deum sibi æqualem;idcirco Iudęos quæsiuisse eum interficere: ergo verè id dicebat Christus. Ita annotarunt Hilar.lib.7. de Trinit.& Ambro.lib.2.de fide cap.4.Indæi autem hoc dictum verè intellexerũt in illis verbis, *Pater meus operatur vsque modo, & ego operor*. vnde rectè Aug. tract.17. dicit,interfectores Christi intellexisse,Arrianos autem nullatenus. Duplex ergo est testimonium contra Arrianos; & verbum Christi,& verbum Euãgelistæ narrantis, causam, propter quam illi persecuti sunt Christum,suæ cum æterno Patre æqualitatis significationem fuisse.

Respondit itaque Iesus,& dixit eis,amen amen dico vobis,non potest Filius à se facere quicquam,nisi quod viderit Patrem facientem.

COMMENTARIVS.

PARTICVLA,*Itaque*,sequentis cum præcedenti sententia connexionem indicat:videns enim Christus Iudæos indignatos,& cum interficere volentes propter eius factum,& dictum, nimirum quia Sabbatum soluere illis videbatur,& quod Patrem suum dicebat Deum, respondit;& prius facti, scilicet Sabbati solutionis reddit rationem,calumniamque repellit hac propositissimam asseuero,& vobis annuncio;nihil facio,quod nõ faciat Pater meus, & ab eo accipio,& habeo,quidquid ego Filius facio.qui ergo me transgressionis accusat,eiusdem transgressionis Patrem insimulat. Aduerte,Filium à se nihil facere, nisi quod viderit Patrem facientem, non aliud significare, quàm quidquid Filius facit, non solùm facere,sed simul etiam Patrem facere,& à Patre habere illud ipsum, quod facit: vna enim est operatio Patris, & Filij, Filius tamen eam habet à Patre; creat enim Pater, creat Filius simul, vna est vtriusque creatio; Filius tamen habet à Patre, quòd creat.idem est in cæteris actionibus. Ne autem putaret aliquis Filium esse velut instrumentum Patris, addit, *Nisi quod viderit Patrem facientem*: operatur cum Patre, & à Patre, videns tamen & sciens, quod operatur, sicut & Pater; ita enim ad calumniam de Sabbato respondet, vt diuinitatis suæ simul doctrinam non deserat.immo,vt Hila.libr.7.Trinit.docet,hisce verbis confirmat,& auget dicens; non solùm quod facio facit Pater, sed non possum aliud facere, quàm quod Pater facit, ab eoque accipio, quod facio. exactiorem explanationem in annotationibus habes.

ANNOTATIO XIV.

Quid sit à semetipso aliquid facere, aut dicere.

DVAE in his verbis difficultates occurrunt:nempe & sensus eorum, & cum superioribus cõnexio. Quantum ad sensum attinet,sciendum est à semetipso aliquid facere,aut dicere,in scriptura idem significare,ac auctoritate & potestate propria, non ex alterius instinctu, suggestione, aut virtute illud facere,aut dicere. Ita Ioan.11. sumitur,quãdo de Caipha dicitur; Non à semetipso hoc dixit;nam ex Spiritus sancti instinctu, & suggestione locutus erat.similiter & Ioan.18.A semetipso hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me? & Ioan.15. Sicut palmes non potest fructum facere a semetipso,id est,non potest propria virtute fructum producere. Filius ergo Dei non à se facit, quia virtute Patris facit,nõ solùm hoc, sed nihil facit, nisi quod videt Patrem facientem,quia non solus facit,quę facit,sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

cit,sed simul cum Patre. duo enim hæc hisce verbis significantur. Filius Dei igitur non à semetipso,neque solus vt Deus est, operatur. quia omnia, quæ facit, potentia, & virtute, quam à Patre ab æterno accepit, operatur, & vnà cum ipso Patre operatur: quia vna est vtriusque operatio Patris, & Filij indiuidua, sicut vna est virtus, & potentia. Hoc igitur est,quod nunc dicitur, *Filius non potest à se facere quicquam.* Non est autem hæc impotentia, sed summa potentia:sicut non posse mori,nō posse corrumpi,& annihilari, omnipotentia est, quia nihil est,quod possit ei nocere. ita similiter non posse à se facere quicquam, non est impotentia,sed summa potentia, quia id non aliud est, quàm eandem, & vnam habere potentiam cum Patre, vt nihil fieri possit ab vno,quod pariter non sit ab altero;& sic à Patre procedere, & accipere, vt totam eius virtutem, & omnipotentiam habeat, per quam sit ei æqualis, & inseparabilis: quod doctè Ambro. sermo.20.in Psal.118. vers.4. annotauit dicens; Non possum ego à me ipso facere quicquā. nonnulli hæretici solebant hinc facere quæstiones,quasi infirmus esset Filius,qui à se nihil faceret; quasi secūdum diuinitatem quoque subditus, & paterno subiectus imperio .nec aduertunt, quòd hoc quoque magis potestatis diuinæ vnitas comprobatur, quo putant inter Patrē, & Filium esse distantiam potestatis:nihil à se facit Filius, quia per vnitatem operationis, nec Filius sine Patre facit, neque sine Filio Pater. hæc Ambrosius. Quare autem dictum sit;Non potest facere ex semetipso Filius quicquam,statim exponit, *Nisi*,inquit, *quod viderit Patrem facientem,* illa particula *Nisi*,non est exceptiua; tunc enim sensus esset omnino falsus, *Non potest facere à se quicquam, nisi quod viderit patrem facientem*,id est,hoc,quod videbit Patrem facientem, potest à seipso facere. non sic est intelligendum hoc, sed particula hæc sensum facit, ac si legeremus particulam aduersatiuam *Sed*:huius enim loco sæpe ponitur;ac si dictum esset, Non potest facere à se quicquam, sed quod viderit Patrem facientem;id est, facit semper, quod videt Patrem facientem. Hæc verba significant duo illa propter quæ non à semetipso facit; duo enim verba sunt, *Viderit & facientem,* quæ continent duas enuntiationes: facit enim,quod Pater facit: in quo solitudo excluditur, non enim sine Patre facit Filius:& facit, quod videt faciētem; quia ab eo accipit virtutem faciendi. nam quando dicimus, facio,quod video aliquem facere, significat quandam communicationem faciendi ab eo, quem facere videmus. Quia igitur Filius facit illud idem, quod Pater,sed virtutem faciendi accipit à Patre;propterea dicitur facere,quod videt Patrem facere; & hoc est nō à semetipso facere. Et ne aliā Patris actionem, aliam Filij intelligas, dicitur, quod videt Patrem facientem,non autem quod videt fecisse. Et rursus dicitur, *quod*, vt vnum idemque intelligas, opus fieri simul à Patre, & Filio. Aliquid etiam particulare indicat in eo,quod dicitur, *Nisi viderit*:nam ea ratione dictum est, quia ipse est verbum, & scientia cognoscens omnia quæ sunt Patris: & propterea non dixit, non potest facere, nisi quod Pater facit,sed quod viderit Patrem facere. Facit ergo omnia, quæ viderit Patrem facere quia facit omnia,vt verbum omnia patris videns,& per quod omnia Pater facit.hic est sensus horum verborum.

Superiorum verborū sensus ex dictis deducitur.

Connexio autem hæc est. Accusauerant Iudæi Christum, quod Sabbatum non seruaret, defenderat se verbis illis: *Pater meus vsque modo operatur, & ego operor*, æqualitatem cum Patre significans:inde noua accusatio exorta est,quòd se æqualem Deo faceret, propter verba illa, *Pater meus operatur, & ego operor:* his accusationibus respondet.quantum enim ex Euangelistæ verbis deduci potest, Iudæi aliqua verba protulerunt,ad quæ respondisse dicit Christum, quòd si non verbo, saltem corde in Christum inuecti sunt,propter hæc duo. ad calumniam Sabbati primò respondet, quāuis in ipsa responsione etiam insinuet æqualitatem cū Deo Patre;tamen non ita expresè, sicut in sequentibus verbis.nam quāuis nihil se facere posse dixerit, nisi quod viderit Patrem facientem: non idcirco sequi videbatur, se esse æqualem:quia ad æqualitatem necesse erat non tantum hoc,sed etiam omnia,quæ Pater facit, videre,& facere.hoc verbis sequentibus efficit, quamuis re vera hisce verbis æqualitas etiam & processio Filij à Patre in vnitate essentiæ, & potentiæ significentur.

ANNOTATIO XV.

CYRIL.lib.2.cap.13.& Chryso.hom.37. ex traditione humanitatis superiorem sententiam interpretantur:consentiunt recentiorum alij qui, idque confirmant;tum quia si de diuinitate interpretemur, erit nimis subtilis interpretatio,quod etiam Cyrillus dicit:tum quia si Christus de diuinitate locutus esset, Iudæi non intellexissent.hæc expositio non videtur satis accōmodata, nec argumenta vllius ponderis. Quamuis enim Christus vt homo nihil faceret, nisi quod sciret Patrem velle (in hunc enim sensum isti verba præsentia exponunt) istamen sensus non conuenit cum verbis propositis.Dicēdum enim erat (Filius non facit,nisi quod viderit Patrem volētem) at dicitur, *Nisi quod viderit,Patrem facientem,* quo significatur non sola conformitas operationis Christi cum Dei Patris voluntate:sed vnitas etiam operationis; vt quod facit Filius, simul etiam faciat Pater. quod non est nisi ratione diuinitatis: non enim orabat Pater,non ambulabat, non denique ieiunabat, quamuis hæc omnia Christus faceret, videns & sciens Patrem ea velle. Miracula verò & opera diuinæ virtutis, quæ faciebat Filius, hæc verè faciebat Pater, quia vna est vtriusque virtus, sicut vna essentia. de his ergo est,nihil facit Filius, nisi quod viderit Patrem facientem. Adde non esse dictum (nihil facit) sed, *Nihil potest facere*,ad significandam necessitatem vnius & indiuidiæ operationis procedētis ex vna, & indiuidua virtute & essentia.

Quod si subtilis est interpretatio, altitudo materiæ id postulabat:loquebatur enim christus de sua diuinitate:iam enim inceperat de ea loqui,idque Iudæi intellexerant. Si autem hæc non percēperunt, multa alia etiam dixit Christus, quæ nec illi intellexerunt, at non propterea dicta non sunt. Non enim propter Iudæos tantùm, sed etiam propter nos loquebatur Christus. Adde graues & multos doctores antiquos,ipsum etiam Cyrillum, de diuinitate interpretatos esse, vt paulo inferius dicemus.

Qua ratione de Christo Deo verborū sensus cōstet.

Quanquam alij nostri seculi, de diuinitate nobiscum interpretantur;illud autem, *Non potest à se facere quicquam,* sic exponunt, non potest solus facere quicquam: quæ expositio vera non est:nam si id significaret, *Non à se posse facere,* Pater etiam diceretur, non à se posse facere, quia etiam non solus facit, sed cum Filio; at nemo sanè doctus id concederet:Pater enim à se operatur, sicuti à se est, Filius à Patre operatur, sicuti à Patre etiam est: Pater enim Deus est,Filius autem Deus idem,sed de Deo, quia essentiam & virtutem,qua est, & operatur cum Patre, habet à Patre. concludo ergo, Filium dici nō posse quicquam facere à se,nisi quod viderit Patrem facientem,nō propter concordiam voluntatis humanę ad diuinam, vt Cyri. & Chrysost. interpretantur: sed per vnitatem operationis procedentis ab vnitate substantiæ, & virtutis: & propter processionem Filij à Patre.Sic ergo calumniam Sabbatario, vt simul diuinitatem suam confirmet, quam verbis paulo ante prolatis significauerat dicens; *Pater meus vsque modo operatur, & ego operor*:immo idipsum declarat docens, sic operari cum Patre,vt à Patre id accipiat, quam uis æqualitatem cum Patre expressius ostendat sequenti sententia. Hæc est legitima expositio,ex qua sequitur rectè Greg.Nazian. orat.4.Theolog.ex his verbis collegisse, eandem esse Patris,& Filij auctoritatem; verè etiam ex eisdem verbis Basil. in Apologia de sua discessione,quæ est epist.141.intulisse,eandem esse naturam,& substantiam vtriusque. doctè etiā Hilar.lib.7. & 8. de Trinit. & Aug. tract.20.ex eisdem verbis processionem filij à Patre docuisse. & tandem Ambro. lib.4. de fid.cap.3.errorem Arrianorum ex eisdem cōuicisse. Arriani enim dicebant, Si Filius non facit,nisi quod videt Patrem facientem. ergo minor est Patre, quia discit ab eo. Hoc idem refert Greg. Nazian.orat.4. Theol.at ex eisdē verbis confutantur. Non enim dicitur filius similia facere ijs, quæ facit Pater, sed illud idem,quod facit Pater. Non enim vnum mundū fecit Pater, & hunc videns,aliū fecit filius; sed vnum,& eūdem fecit Pater, & fecit filius: non ergo hoc est discere facere, sed vnà cum patre à Patre procedendo facere.

Quorundam recentiorū lectio reijcitur.

Multa alia in hæc verba annotat Ambrosius. Hoc tamē nos annotamus, vt non esse probandam lectionem aliquorum recentiorum docemus legentium:Nō potest facere filius, nisi viderit patrem facientem, quę lectio meo iudicio Arriana est: omnes Græci, & Latini doctores sacri legunt, vt verè est legendum, *Nisi quod viderit patrem facientem.* Illo etiā verbo, *Viderit*, insinuatur filium Verbum esse patris, omnia patris cognoscens,& non casu, sed ex eadem scientia cuius patre operans. Ex his colligimus,verba hæc non humilitatis,vt Cyril. & Chrysost. locis citatis exponunt, sed maiestatis, & diuinitatis, sicut & superiora esse. nam Filium Patri consubstantialem,vnius & eiusdem potentiæ, & virtutis ab eo procedentem exprimunt. Est autem considerandæ egregia doctrina Athanasij,sermone 4.cont. Arrianos,vbi docet,cur Christus his locutionibus in sua exprimēda diuinitate sit vsus.Nō possū facere à me ipso quicquam, & omnia tradita sunt mihi à Patre, & quæcunque sunt ipsius generis sententiæ. Ne quis, inquit, videś filium habere omnia,quæ pater habet, ex indiscreta similitudine eorum, quæ habentur, Sabelliano more deceptus, impiè sentiat, existimetque Filium Patrem esse: ea de causa hoc verbum prolatum est, Datum est mihi, Accepi, Traditum est, & alia huiusmodi, nulla alia de causa, quam vt ostenderet se Patrem nō esse,sed patris Verbum,& æternum Filium,qui quidem ob similitudinem Patris, quęcunque Pater habet,perpetuò habet;verùm quia Filius est,ideo ex Patre perpetuò habet, quęcunque habet.Quod autem hæ voces, Datum est, Traditum,& alia similia,non diminuant Deitatem Filij, sed potius ostendant eum planè Filium;potes vel ex ipsis verbis intelligere. Si enim omnia illi tradita sunt, primum quidem alius diuersusq; est ab his omnibus,quæ accepit:cum enim omnium sit hæres, intelligendum est solum illum esse Patris Filium, suumque proprium ratione substantiæ. Hæc, & alia Athana. his etiam verbis idem probare possumus.Si enim hæc minuerent Deitatē, non dictum esset,quod sequitur; *Quæcunque Pater facit,hæc & filius similiter facit.*

Quæcunque enim ille facit, hæc & filius similiter facit.

COMMENTARIVS.

POSTQVAM accusationē transgressionis Sabbati repressit verbis præcedentibus,posterius aggreditur,& dicti sui reddit causam; Aequalitatem cum patre ex operibus comprobans, dixerat, *Pater meus vsque modo operatur, & ego operor*,hoc confirmat,& declarat:confirmat quidem dicens,omnia quæ facit Pater,similiter facit & filius;si igitur Pater operatur,etiā filius operatur;&,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Declarat Christus, eadem potentia & maiestate qua Pater facit, se etiam facere omnia.

si Pater operatur in Sabbato, & vsque modo, etiam filius. Declarat autem, quia prius non dictum erat expresè, omnia quę facit Pater, facit filius; at modò dicitur generaliter omnia cum patre facere. Præterea prius non expresserat modum, potèsset̃que aliquis dicere, sicut & Arriani dixerunt, Pater vt causa principalis, filius vt minister, operatur: at hoc remouens dicit, *Similiter facit*, idest, eadem potẽtia, eadem virtute, & maiestate operatur Filius, qua Pater. hoc enim aduerbium, *Similiter*, non tantùm copulam, sed etiam æqualitatem significat, vt eadem virtute, & maiestate operẽtur. Nec huic obstat, quod Pater à se, Filius à patre habet potentiam, & essentiam; nam eadem est in vtroque, propterea sicut idem est Deus, ita eadem dignitate, & auctoritate operantur. In quo etiam conuincuntur Arriani. nam non dicitur, quęcunq; operatur pater, similia operatur filius, sed hæc similiter operatur filius, vt notat Aug. tract. 18. eadem enim operatio idem opus est vtriusque. Conuincuntur hac etiam generalitate, *Quæcunque facit Pater, facit similiter & Filius*: Nam si filius à patre esset factus, iam non quæcunque facit Pater, faceret filius, cùm idem seipsum facere non possit. Apertè igitur Arrianorum ignorantia ostenditur, qui his verbis vtebantur contra nostram Catholicam veritatem, dicentes filium facere omnia, quæ Pater facit, sicut ministrum; vt refert Athan. in disputatione cum Arrioi, n concil. Nic. cùm manifestè dictum sit, omnia similiter facit; & vniuersalitas illa, & particula, *Similiter*, conuincunt ministrum, & creaturam non esse, sed verum Deum vnius potentiæ cum Patre. Pro exactiori superiorum & etiam sequentium sententiarum intelligentia aduertendum est, Christum perfectam diuinitatem & æqualitatem cum patre ideo tam apertis & multiplicatis verbis ostendere, ne propter carnem assumptam aliquid de eius maiestate perdidisse alicui videretur: quod ita non est. Sic enim homo factus est, vt eandem essentiam, & æqualem virtutem habeat cum Patre, à quo procedit. Aduerte filium omnia operari, quæ Pater operatur, tamen nõ omnia filius operatur per carnem, de qua materia legenda est annotatio vigesima.

Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei, quæ ipse facit.

DVo hactenus in hac responsione posteriori Dominus dixit; vnum est, filium non facere, nisi ea, quæ videt Patrem facientem. Alterum est, omnia quæ facit pater, filium etiam facere. hoc secundum primo non videbatur connecti: nam ex eo quod filius non potest facere, nisi quod viderit patrem facientem, solùm sequitur, non facere, nisi quæ pater facit; omnia autem facere, quæ facit pater, non deducitur. Diceret enim aliquis, patrem non ei ostendere omnia quæ facit, sed aliqua. propterea Dominus hæc verba subiungit, & causam reddit, cur dictum sit; *Omnia, quæ facit Pater, Filius similiter facit*, & hanc causam insinuat particula, *Enim. Pater*, inquit, *diligit filium, & omnia, quæ facit ei demostrat*, & nihil celat cum ex omnibus, quæ facit, propterea filius omnia facit, quæ Pater. Verbis apertioribus idem declaro. Dixi vobis me nihil facere, nisi quod video patrem facere, & dixi omnia, quæ facit pater, me etiam facere; nemo existimet me non omnia facere, quæ pater facit, quasi non omnia quæ pater facit, videam: non enim sic est: nam Pater diligit filium, & ideo nihil ei occultat, sed omnia demonstrat, quæ ipse facit: & sic filius omnia facit, quæ pater facit. Hic est sensus & connexio cum superioribus. Dicitur autem pater demõstrare filio omnia quę facit, quia cognitionem, quam habet filius, pater dat: communicat enim pater filio scientiam cum essentia: & hoc est demonstrare: sicut filium discere, seu videre facientem patrem est accipere cognitionem à patre. Ita explicant August. tract. 21 & Cyril. lib. 2. cap. 3. Huius demõstrationis vniuersalis Dominus argumentum sumit ex amore, non quod amor causa sit, cur pater demonstraret filio omnia quæ facit: nam naturæ diuinæ est patrem generare filium, & omnia ei nota facere, sicut naturale est etiam ipsi patri cognoscere omnia: nec habet pater omnia

Concludit Christus se omnia facere, quæ Pater facit.

omnia cognoscere, quia diligit se; sed est argumentum ab humano modo sumptum, respectu hominum illorũ, qui se amant. hi enim mutuo sibi omnia communicant, nihil sibi occultant, & cùm re vera Pater summè diligat filium, vtitur hoc argumento vt signo, & probatione prõpter nos: non autem quod causa sit, cur omnia demonstret. Est ergo amor hic non causa rei, sed causa cognitionis nostræ: nam per hunc probat rudibus, & incapacibus, patrem omnia demonstrare filio. quod autem pater diligat filium, non indigebat probatione: nam ex terminis ipsis nota videtur: inter patrem enim, & filium naturalis amor est. Maiorem huius sententiæ explanationem ex sequenti annotatione require, ideo autem vtitur hoc argumento dilectionis paternæ, ne propter carnem assumptam aliquis existimaret minus diligi à patre, ideoque non omnia ei manifestare, quæ ipse Pater facit.

ANNOTATIO XVI.

De connexione horũ verborum cũ superioribus.

CYRILLVS libr. 2. cap. 136. aliter connectit verba superius exposita. Illud enim, *Pater diligit filium*, eo referendum censet, vt Dominus probet se non esse Sabbati transgressorem; sitque hoc nouum aliud argumentum; si enim transgressor esset legis paternæ, non vtiq; diligeretur à Patre, quoniam pater non diligeret filium legem patris cõtemnentem: cùm autem Pater diligat filium, argumẽtum est, se non esse legis paternæ transgressorem. Sed hæc expositio, & connexio contextui vix accommodari potest: nam causam continent hæc verba eorum, quæ proximè dicta erant à Domino, nempe, *Nihil facit filius, nisi quod videt patrem facientem, & omnia, quæ pater facit, filius facit*. his continuò causa annectitur; *Pater enim diligit filium*. Non ergo hæc ad transgressionem pertinent, nisi remotè, quia ex eis etiam consequitur non esse sabbati transgressorem; tamen immediatus, & proximus sensus is non est, sed qui ad immediatè præcedentia refertur. Hanc autem Cyrilli connexionem non esse legitimam etiam verbum sequens probat, *Omnia demonstrat ei*: quorum nullam connexionem Cyril. adfert, sed tantùm verba exponit, & expositio vera est: tamen non applicatur contextui, propterea quæ in commentario diximus, legitima esse censui. Cæteri expositores parum de cõnexione horum verborum dixerunt. Et sanè aduertendum est, quod supra etiam diximus, hęc omnia dici de Christo Deo & homine, sed ratione diuinitatis, ne propter carnem diuinitas illius aliquid minus habere videatur.

Æternitas eiusdem rẽporis differentias simul cõprehendit.

Aliqua occurrunt dubia, & difficultates in hac superiori sententia, quæ facilem habent solutionem, si vnum hoc aduertamus; nempe æternitatem omne tempus comprehendere. Quod enim æternum est, fuit, est, & erit, & excedit omne tempus, ante, & post: vnde fit, vt quæ æterna sunt, omnibus differentijs temporum explicemus, prout ratio locutionis postulat: nam in præsentibus rebus æternum exprimimus tempore præsenti, in futuris autem futuro; in præteritis præterito; cùm tamen actus æternus sit supra omne tempus. sic solemus dicere, Deus cognoscit nostras cogitationes, & de præteritis hominibus loquimur, cognouit eorum cogitationes: & de futuris, A cognoscet eorum cogitationes. Non est hæc differentia in Deo, qui ab æterno, & semper, & simul omnia cognoscit: sed cùm illa æterna cognitio non sit transiens, sed manens, & toto tempore, & vltra existens, pro rerum indigentia, de quibus loquimur, varijs temporum differentijs exprimitur: hoc tamen semper intelligentes, vt quando dicimus cognoscere, non negemus cognouisse, quando dicimus cogniturum, non negemus ab æterno iam nouisse; quando dicimus nouisse, non negemus etiam cognoscere.

B Præterea ad exprimendam permanentiam æternam actus diuini, qui non transit, solemus vti tempore præsenti; dicimus enim, Pater generat filium, non quod modò genceret & ante non; sed quod perpetua sit, & perfecta semper filij generatio; Pater diligit filiũ, non quod ante non dilexerit, sed quia ab æterno perpetuò diligit. Hæc duo sunt valde annotanda pro sequentibus, & pro præsentibus verbis. Dicitur nunc, *Pater demonstrat filio, quæ facit*, non quod ab æterno non demonstrauerit, antequam fierent omnia, sed quia actus ille semper est, nunquam transit, nec transibit. C Rursus dicitur, *Demonstrat ei*, quia loquitur de præsentibus, *Omnia quæ facit*, propterea accommodat verbum præsens, *demonstrat*, & sicut de ipso patre dicimus, cognoscit, quæ facit, ita etiam demonstrat filio; non quod tunc tantùm cognoscat Pater, & non ante; sic etiam demonstrat, non quod non ante demonstrauerit, sed nũc etiam, & ante; at quia de re loquitur præsenti, verba accommodat secũdum tempus.

Ex dictis nõnulla solumtur dubitationes.

Cessat ergo dubitatio Aug. tract. 19. quando inquit, demonstrat, an quando facta sunt, D an antequam fiant? Respondeo enim sicut pater cognoscit, quæ facit, quando fiunt, quando facta sunt, antequam fiant, & semper; sic etiam filio demonstrat semper, & incessanter, quia ab æterno est demonstratio, quando essentiam communicauit. Ad hanc autem perpetuitatem significandam, vtitur tẽpore præsenti; quod magis est perpetuitatis, & æterni tatis expressiuum. Eadem ratione soluitur dubium de primo verbo, *Diligit filium*, plus enim in hoc exprimitur, quàm si dictum esset, dilexit, aut diliget: æterna enim & continua dilectio explicatur potius præsenti verbo. Eadẽ

ratione soluitur dubium circa precedentem sententiam: *Non potest filius facere, nisi quod viderit patrem facientem; Viderit*, futuri est, at iam vidit ab æterno filius, quæ facienda erant à patre: sed accommodat verbum æternitatis rebus, de quibus loquitur; quidquid faciet pater, vide

A bit filius, quidquid fecit, vidit; quidquid facit, videt; tamen actus est vnus, & hic æternus. Hac doctrina soluuntur difficultates, quæ in verbis sequentibus aliquos molestant, vbi res eadem magis explanabitur.

Et maiora his demonstrabit ei opera, vt vos miremini.

COMMENTARIVS.

HAEC in confirmationem, & quādam probationem dicta sunt: ne enim aliquis opponeret sic; Hactenus non sumus experti te facere omnia, quę pater facit, cùm opera Dei multo sint maiora, quàm quæ hactenus tu fecisti, propterea adiungit, *Maiora his demonstrabit*, & non tantùm similia ijs, quæ facta sunt, sed multo maiora, ita vt vos in admrationem rapiant. Quæ autem sint hæc maiora, statim explicat, nempe miracula magna magis potentiæ diuinæ expressiua. Plus enim mortuum suscitare, quàm paralyticum sanare fuit, vt post dicemus. Illa particula, *vt*, non causam, sed consecutionem indicat, quoniam hæc opera facta non sunt eo fine, vt in admirationem illos induceret, sed vt ad fidem traheret: est igitur consecutio, erunt tanta opera, vt vos in admirationem inducant: estque exaggeratio, erunt opera tam insignia, vt incredulos, & persecutores nolentes admirari faciāt: quo etiam verbo incredulitatem eorum perseueraturam prædicit. His etiam verbis calumniam Sabbati repellit: non enim diligeret Pater filium, nec maiora opera demonstraret, si transgressor esset legis eius: at non sic est: nam demonstrabit ei maiora.

Futurum tempus præteritum vt præsens non excludit.

Dubium tamen occurrit, qua ratione dictum sit, *Demonstrabit opera*, futurum enim videtur præsentem ignorantiam indicare. At non ita est, & facile ex annotatione præcedenti respondemus: actum æternum variis exprimi temporum differentijs, prout rebus, de quibus agitur, accōmodatur: & quia de futuris operibus sermo est, vtitur futuro, *Demonstrabit*, non quod ante, & ab æterno non demonstrauerit, sed quod semper, ante, nunc, & in futurum perpetua sit cognitio. Non est hoc nouum in scriptura. nam Ioan. 16. dicitur de Spiritu sancto: Quęcunque audiet, loquetur, & de meo accipiet, & cetum est ab æterno audisse, & accepisse; ita nunc dicitur, *Demonstrabit*. non ergo est, cur exponamus hæc verba de Christo homine, vt exposuit Aug. tract. 21. hanc vocem veritus: nā difficultas nulla est, vt apparet. & rursus de Christo etiam homine non potest intelligi; nam à principio incarnationis omnia ei demonstrauit Pater, quæ futura erant, propterea Augustinus recurrit ad corpus misticum Christi, ratione cuius dicta censet hæc verba, sed violenta est expositio. Nos eundem sermonem continuamus de Christo, qua ratione Filius Dei erat, sicuti dictum est; & nobiscum de diuinitate Cyril. li. 2. cap. 138. exponit.

Sicut enim Pater suscitat mortuos, & viuificat, sic & filius, quos vult, viuificat.

QVAE sint hęc maiora, quę Pater demonstrabit filio, exponit, causam reddens; cur dictū sit, maiora demōstrabit; *Nam sicut Pater mortuos suscitat & viuificat, sic etiam filius quos vult*, supple mortuos, *Viuificat*. & attende quā caute Dominus loquatur; ne propter futurum illud demonstrabit, aliquam imperfectionem vllus suspicaretur. in probatione vtitur verbo presenti significante perpetuitatem. *Sicut Pater suscitat, & viuificat*, id est, potestatem habet viuificandi; *Sic & Filius*. Probat Christus se omnia facere, quæ pater facit, & patrem omnia, quæ facit, demonstrare filio, per opera Dei maiora. Si enim facit, & ostendit filio, quæ maiora sunt, & quæ propria sunt Dei: consequens est demonstrare omnia: vnum autem opus est mortuos suscitare, & viuificare, hoc facit Pater, hoc idem facit Filius: & aduerte similitudinem: *Sicut Pater mor-*

ter mortuos viuificat, non vnum, aut alterum; sed qui viuificantur, omnes ab ipso viuificantur: sic & filius. Et ne intelligeremus suscitasse, seu viuificasse filium mortuos, sicut & prophetæ aliquando suscitarūt, propterea addit, *Quos vult*, quandōquidem solius Dei est, viuificare quos vult, & propterea sicut pater, ita & ipse viuificat. Rectè igitur Chrysost. hom. 37. notat hoc verbū, *Quos vult*, æqualem potestatem filij cum patre significare. propria enim virtute, & volūtate facit, sicut & pater. & vtitur verbo præsenti, quæ locutio indefinita est, omne tempus respiciens, vt idem notat Chryso. quandocūque Pater suscitat, aut viuificat, etiā similiter Filius vnà cū patre suscitat, & viuificat. Non mirū ergo si dictum est, Maiora demōstrabit: nā maiora faciet pater, maiora etiā faciet filius, qui vnà cū patre semper operatur, etiam in carne existens.

ANNOTATIO XVII.

Viuificare quadrifariā sumptum in scriptura.

ATTENDENDA est autem verborum geminatio suscitat, & viuificat. Viuificādi enim verbum in scriptura quatuor habet significata. Primò quidem, viuificare est vitam dare ijs, qui prius eam nō habuerunt. Iob. 33. Spiritus, inquit, Dei fecit me, spiraculum Omnipotentis viuificauit me. Secundò, viuificare est eos, qui prius viuebant, & mortui sunt, ad vitam reuocare. Rom. 4. Qui viuificat mortuos, & vocat ea, quæ non sunt, siue vt iterum moriatur, sicut viuificatus est Lazarus, siue vt iterum non moriantur, sicut viuificabuntur

B omnes in die iudicij, siue resurgant ad gloriam, siue ad pœnam. Est ergo generalis significatio. vt viuificare sit vitam post mortem impartiri. Tertiò, viuificare est de morte naturali ad vitam gloriosam, & beatam suscitare. Ro. 8. Viuificabit mortalia corpora vestra propter inhabitantem Spiritum eius in vobis. Ad hanc vitam non resurgent omnes, sed iusti & sancti, in quib' est Spiritus Dei. Quarto, viuificare est, de morte spirituali peccati ad vitam gratię reuocare. Gala. 3. Si data esset

C lex, quæ posset viuificare, cùm hæc ita sint, & Deus viuificet omnibus modis expositis, in præsenti tamen sententia, accipitur secundo modo. Sic omnes in vltimo die viuificandi sunt. Sic ante illum diem diuina virtute multi à mortuis reuocati sunt.

Quomodo admittit Dominus, viuificat, cū prius dixerit suscitat.

Obijciet aliquis, videri superfluum verbum hoc *Viuificat*, cùm enim dictum esset, suscitat mortuos, non erat cur adderetur, *Viuificat*, qui enim suscitantur, viuificantur. Respondeo in scriptura frequentissimè verbū suscitari hoc

D idem significare, quod reuocari de morte ad vitam, tamen non est hæc significatio perpetua. nam aliquando dicuntur mortui suscitari, etiam si ad vitam in corpore non reuocentur. 1. Reg. 28. dixit Samuel: Quare inquietasti me, vt suscitarer? & iterū, dixit Mulier. Quem suscitabo tibi? & iterum, suscita mihi Samuelem. nō ergo superuacaneum est verbum additum, sed vt expressius significaretur virtus Patris, qui sic mortuos suscitat, vt etiam viuificet. Nec repetitum est verbum suscitandi,

E quando dictū est, sic & Filius quos vult, scilicet mortuos, viuificat. quia viuificare mortuos, idē significat, quod suscitare, & viuificare.

ANNOTATIO XVIII.

INTERROGABIT non immerito aliquis; cur Filius dictus est viuificare, quos vult,

A nō autem Pater, cùm etiam Pater quos vult viuificet? aut cur adiectum est verbum hoc, *Quos vult*, cùm dicēdum videretur, sicut Pater suscitat mortuos, & viuificat, sic & Filius suscitat mortuos, & viuificat? Vltra ea quæ diximus in commentario, duas huius rei causas adiūgimus. pro prioris explicatione sunt aliqua adnotāda. Primò, hæc sententia, *Viuificat quos vult*, insinuat potestatem generalem omnes mortuos suscitandi: nemo enim dici potest suscitare mortuos, quos vult, nisi is, qui potestatem habet suscitandi omnes: vnde fit, vt hoc

B verbum significet potestatem æqualem filij cum Patre, vt in commentario adnotauimus. Secundò, hæc eadem sententia indicat restrictionem quandam respectu actus viuificādi: qui enim dicitur viuificare quos vult, quamuis potestatē habeat omnes suscitandi, eā non in oēs exercere significatur, sed in aliquos, quos pro suo arbitrio elegit viuificādos. Rō. 10. Cui vult miseretur, & quē vult indurat. Tertiò, Christus potestatem habebat omnes mortuos suscitandi eandem cum Patre, & o-

C mnes suscitabit, & viuificabit cum Patre in die vltimo, quādo veniet iudicare. 1. Corin. 15. sicut in Adā omnes moriuntur, sic in Christo omnes viuificabuntur: in hoc tamen seculo nō est vsus ea potestate in omnes, sed in aliquos, quos voluit suscitare in diuinitatis, & potentiæ suæ ostensionem. His tribus suppositis ad id, quod interrogatum est, respondeo, de Patre dictum esse absolute, *Suscitat & viuificat mortuos*, quia potestatem habet omnes suscitandi; at de Christo adiectum est, *quos vult*, quia vltra potestatem generalem, quam habet vt Deus cum Patre, in hoc seculo existens in carne, & per carnem aliquos suscitauit, quos ipse voluit, & suscitandos elegit in diuinitatis propriæ argumentum & manifestationem: hoc enim est vnum ex operibus, de quibus paulo ante dixerat, *Pater maiora ei demonstrabit, vt vos miremini*, mortuorum namque viuificatio magnā Iudæis excitauit admirationem; nō ergo hęc sententia est tantū intelligenda de extremo iudicio, quādo omnes suscitādi sunt, & viuificandi per Christū, vt vult Aug. tract. 21. nō enim dicendum erat, *Quos vult viuificat*, sed absolutè *Viuificat*, sed etiam de ea, quæ facta est per eum in hoc seculo. de qua dictum est Ioan. 11. Infirmitas hæc non est ad mortem, sed vt glorificetur Filius Dei per eam. quamuis rectè etiam deducitur, si quos voluit, suscitauit,

Cur de solo filio dicatur quos vult viuificat.

posse mortuos omnes suscitare, vt dictum est supra. Sensus ergo sententiæ huius Euangelicæ est; Filius viuificat, quia eandem habet cum Patre potestatem; *quos* autem *vult, viuificat*, quia in aliquos à se electos potestate hac vtetur per carnem suam suscitando. Hæc est prior causa, cur Filius sit dictus quos vult viuificare. Posterior est, vt significetur Filius non solùm per voluntatem diuinam, quam habet eandem cum Patre: sed etiam per voluntatem humanam mortuos posse viuificare. Christus enim, qui est Filius Dei in carne existens, potestate diuinitatis, quos volebat vt Deus cum Patre, & quos volebat vt homo suscitabat, & viuificabat: ideo dictus est viuificare quos vult, quia propriâ habebat, voluntatem vltra eam, quam habebat vt Deus communem cum Patre. & secundum eam etiam voluntatem poterat vti diuina potentia ad suscitandum, quos volebat, & in die vltimo vtetur ad viuificandum omnes.

Neque enim Pater iudicat quenquam, sed omne iudicium dedit Filio.

COMMENTARIVS.

HOc est alterum opus, quod Pater demonstrabit Filio in carne existenti vltra mortuorum viuificationem, nempe iudicium generale omnium hominum: Filius enim in carne iudicabit omnes homines. Est enim Christus Dei Filius & homo constitutus iudex à Patre viuorum, & mortuorum; exercebitque hoc iudicium in humanitate, & per humanitatem suam: quia visibiliter vt homo feret sententiam in omnes bonos, & malos, quod iudicium proprium est Christo, qui solus est homo; nō Patri qui naturam humanam non suscepit: ideoque dicitur neminem iudicaturus per se, sed per Filium in carne. illud, *Omne*, refertur ad personas, nempe dedit omne iudicium, id est, omnium iudicium: ita enim esse intelligendum, indicat quod præcessit, *Non iudicat quenquam*, id est, neminem iudicat, quia omnium iudicium dedit Filio. hic est sensus huius sententiæ. Connexionem autem particula causalis, *Enim*, ostendit, causam enim hæc sententiæ præcedentis continet; nimirum quia omne iudicium Pater dedit filio, inde est vt Filius quos vult viuificet, & potestatem habeat mortuos suscitandi. Ratio enim iudicij postulat eos qui iudicandi sunt ad se trahere, & vocare; cùm ergo Filius in carne, & per carnem iudicaturus sit omnes; consequitur eum posse per carnem mortuos, quos vult viuificare, habereque potestatem suscitandi omnes iudicandos. Verùm hæc in annotationibus exactius explanantur.

ANNOTATIO XIX.

Quomodo verum sit, quod Pater dederit Filio omne iudicium.

DVAE occurrunt graues difficultates. Prima est, qua ratione sit intelligendum, Patrem dedisse Filio omne iudicium. Sūt enim sacri Doctores dissentientes; quidam primo loco, de potestate iudicandi, quam Pater ab æterno Filio cum essentia dedit, hæc verba interpretantur: quam interpretationem secuti sunt Hilar. lib. 7. Trini. Ambro. lib. 2. de fide cap. 4. Chryso. hom. 38. Alij secundo loco, de potestate data humanitati Christi, quam vt homo accepit à Patre, quia factus est iudex omnium, intelligendam censent: in hac sententia sunt Cypria. lib. 2. con. Iudæos cap. 28. & lib. 3. ad Quirī. cap. 33. & Augustinus tract. 21. in Ioan. adeoque hæc sententia ab Augustino probatur, vt lib. 1. Trini. cap. 13. non solū eam amplectatur, sed priorem sustineri non posse contendat. Ieque duobus inter alia argumentis efficit. Primò quidem, quia dictum est, *Pater non iudicat quenquam*, non ergo de iudicio ratione diuinitatis intelligere id possumus. nam Pater etiam iudicat omnes cum filio, est enim commune toti Trinitati iudicium. Secundò, quia dictum est dedisse Filio iudicium hoc, non ergo vt Deo, quia sic habebat iam hanc potestatem. hæc sunt ex August. Tertio loco est sententia Cyril. lib. 2. cap. 1. qui cum Augustino ratione humanitatis interpretatur; tamen in hoc differt; quòd Augustinus de potestate interpretatur, quæ humanitati est data distincta à potestate diuina, quam habet communem cum Patre: at Cyrillus non sic, sed de potestate diuina, quam humanitas accepit per vnionē diuinitatis, quam uis Augustinus non ita distinctè hāc potestatem vltra diuinam in Christo fateatur. Secundum Cyrillum ergo humanitas accipiens diuinitatem, accepit etiam potestatem iudicandi, & per eam iudicaturus est Christus homo viuos, & mortuos. Conuenit ergo Cyrillus cum prima sententia; qua de potestate diuina, & ratione diuinitatis hæc verba intelligit; cum secunda autem, quia acceptam hanc potestatem dicit à Christo ratione humanitatis. Hæc sunt, quæ Patres sentserunt.

Pro hu-

Duplex iudicandi potestas in Christo.

Pro huius difficultatis explanatione aduerte, Christum duplicem habere potestatē iudicandi: vnam vt Deus est, & ratione diuinitatis suæ, alteram, vt homo est. Si de priori loquamur, sicut Christus vnam & eandē habuit cum Patre essentiam, ita vnam & eandē potestatem iudicis. Deus enim ratione diuinitatis suæ iudex est omnium supremus, & ipsius est absolutè iudicare omnes. Hoc tamē iudicium, quod commune est Patri & Filio, & Spiritui sancto, quamuis vnum & idem sit, quia ab vna potestate procedit; tamen aliter per Filium, aliter per Patrem, & Spiritū sanctum exercetur. Filius enim quia humanam naturam sibi soli vnitam habet, hoc iudiciū exercet per eam, tanquam per instrumentum coniunctum. Pater verò & Spiritus sanctus idem exercent iudicium per humanitatem, sed tanquā per instrumentū separatum, quia humanitas non est in illis vnita. Vna ergo est potestas Patris, Filij, & Spiritus sancti, vnum etiam iudicium, & actus iudicādi per humanitatem: sed hoc iudicium exercetur à Filio per humanitatē, tanquā per sibi vnitam, & in qua subsistit: à Patre verò, & Spiritu sancto per eandem, sed tanquā per eam, quę ipsis nō est vnita: sicut etiam quando suscitabat mortuos Christus vt Deus, simul cū Patre, & Spiritu sancto, vnica quidem erat potestas, vnica operatio, & per humanitatem exercita: tamen à Filio aliter, quàm à Patre, & Spiritu sancto, propter vnionem humanitatis solam cum Filio. Si igitur de hac loquamur potestate, & iudicio, Pater dedit Filio vt Deo potestatem ab æterno, quādo genuit: dedit vt homini potestatē hanc in tempore, quādo vniuit diuinitatē humanitati, hoc tamen est discriminis, quod solus Pater dedit Filio vt Deo potestatē hanc, quia solus genuit eum: at non solus dedit potestatem humanitati: quia non solus ipse, sed tota Trinitas vniuit diuinitatē humanitati: tribuitur tamen Patri, quia ipse est primū principiū. Si de hac potestate, & iudicio interpretemur sententiam propositam cum prima, & tertia sententia superioribus: tunc dicimus patrē dictum esse non iudicare quenquam, non quod nō habeat potestatem eandem cum Filio, vel quod nō iudicet cum Filio: sed quod potestas per humanitatē, quæ soli filio vnita est, exercēda est: nam Filius in carne, & per carnem sibi vnitā iudicat, Pater verò extra carnem, & per carnem nō sibi copulatam. Hæc de potestate, quam Christus, vt Deus habuit dicta sunt.

De iudiciaria Christi potestate, vt homo est.

Alteram habuit iudicandi potestatem, vt homo, quam Aug. docere videtur, & scholastici Doctores verè docent. sicut enim humanitas Christi præter scientiam diuinam, quam habuit ex deitate sibi vnita, accepit scientiam infusam, qua vt homo sciebat. sic præter potestatem iudicandi communem cum Patre, habuit potestatem propriam humanitati collatam, quam vtique non habuisset, nisi Deus esset: hæc autem est secundaria, & velut subalternata diuinæ potestati, & per hanc iudicabit, & exercebit iudicium: non quod sint distincta iudicia, sed vnum, quod respectu potestatis humanæ Christi, est eius proprium, respectu potestatis diuinæ est cōmune cum Patre, quantum ad substantiam actus ipsius: quantum ad modum verò, quia per carnem coniūctam sibi iudicat, est etiam proprium Christi. Augustinus ergo de hac potestate locum hunc intelligere videtur, & est sententia probabilis, ita tamen vt sententię Patrum citatę non sint improbabiles censendæ. nam, & contextui accommodantur, nec repugnant doctrinæ Augustini: immò simul sunt hæ duæ potestates; nec argumenta Augustini adeò sunt efficacia, vt solui nō possint. Ad primum enim respondeo; Patrem dictum non iudicare quēquam, non quod non iudicet, sed quod nō exerceat iudicium per seipsum, sed per humanitatem non sibi copulatam: Filius autem iudicat per seipsum, nimirum per humanitatem sibi vnitam, sed eadem potestate diuina. Ad secundū dico, sicut Pater dat Filio essentiam, & Filius accipit, nec propterea Filius accipit, quod non habebat, nec minor est Patre: ita etiam dat potestatem, & filius eam accipit vnà cum essentia. Idem dicendū est de operatione: Filius enim vt Deus accipit operationem, & iudicium à Patre, sicut etiam quod dicitur creare habet à Patre. Denique ita oportet intelligere Filium accepisse iudicium à Patre, vt nulla ratione iudex esset, nisi etiam Deus esset, iudicabitque vt Deus, & homo simul, siue id faciat per potestatē solam diuinam, siue simul per potestatem creatam. Hæc est vera doctrina, & accommodata verbis propositis.

ANNOTATIO XX.

Cur non dicatur, Pater nō viuificat, sicut dicitur, non iudicat quenquam.

ALTERA non minus grauis difficultas circa eandem sententiam occurrit, nempe, cur sicut dictum est; *Pater non iudicat quenquā*, non etiam dicitur, Pater non viuificat quenquam? Nam sicut iudicabit omnes per Christum, ita per eundem suscitabit, & viuificabit omnes. Quod si non dictum est, non suscitat quenquam, sed Pater suscitat, sic & Filius; cur etiam non sic dictum est, sicut Pater iudicat, sic Filius, aut sic, Pater omne iudiciū dedit filio, absque eo, quod diceretur, Pater nō iudicat quemquam; quod igitur est discrimē hoc inter viuificationem mortuorum, & iudicium futurum hominum?

Non omnia quæ Christus in carne operatur, facit per vnctionem carnem.

Aduertenda est doctrina, quæ pro responsione, & intelligentia multorum, quæ dicta sunt, & inferius dicētur proderit. Quidquid facit Pater, facit etiam Filius existens in carne; sed nō omne id efficit per carnem seu per humanitatem. Filius quidē in carne est eiusdem substantiæ cum Patre: non enim est in seipso mutatus, vel diminutus per carnis assumptionē. Si ergo eiusdem substantiæ est cū Patre, eiusdē erit virtutis, & potentię, & omnia quæ facit Pater, simul etiam facit filius, non tamē omnia hęc facit Filius per carnem. Creat enim Pater animas modo hominum, & Filius in carne simul cum Patre creat; sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

non per humanitatem tanquã per instrumentum; sed sola diuinitate sua. Concurrit modò Pater cum omnibus causis inferioribus tanquam causa prima eas conseruans, eis cooperans: concurrit Filius in carne existens etiam ad idem opus, tamen non per carnem ea facit; sed per solam diuinitatis potentiam. nõ ergo omnia quæ facit Filius in carne, facit per ipsam carnem: &, vt vno verbo dicam: Filius in carne habet omnipotentiam Patris, nõ tamen omnia opera huius potentiæ per carnem exercet. Accende rursus, mortuorum viuificationem, & iudicium hominum generale, Filiũ facturum in carne, & per carnem. Ea enim vtetur, vt instrumento ad viuificandum, & iudicandum. Est autem inter vtramque operationem discrimen: quamuis enim Filius Dei in vltimo die omnes mortuos viuificabit in carne, & per carnem; tamen non omnes absolutè, quotquot viuificati sunt, per ipsum in carne, aut per carnem viuificati sunt. Antequã enim carnem acciperet, multi sunt suscitati, & viuificati per potentiam diuinitatis, quos viuificauit filius vnà cum Patre, sed non in carne, nec per carnem, quam nondum susceperat, modò etiam ante diem iudicij post eius aduẽtum sunt multi suscitati per Apostolos, & viros sanctos, multos quos filius in carne suscitauit vnà cum Patre per potentiam deitatis, tamen non per carnem: quia non est vsus carne, vt instrumento eos suscitandi; Quos verò ipse in hoc sæculo suscitauit, his in carne, & per carnem suscitauit. Propter hoc ergo non est dictum, Pater non suscitat quemquam, quia Pater suscitat, & suscitauit multos vnà cum Filio; etiam nondum in carne existente: & postquam est in carne, suscitat simul cum ipso, & non per carnem: in die verò vltimo iudicij, omnes suscitabit Filius in carne, & per carnem, vti diximus. Iudicium verò hominum die extremo totum faciet filius in carne, & per carnem: quia hactenus neminem sic Deus iudicauit etiam ante carnem assumptam, nec etiam iudicabit vsque ad illud tempus: Omne enim iudiciũ reseruatum est filio in carne, & per carnem. hac igitur de causa dictum est, *Pater non iudicat quenquam*, quotquot enim sunt, fuerunt, & erunt, subesse debent iudicio visibili Filij in carne, & per carnem: neque ante illum diem, vllus sic est iudicatus: ideo Pater non iudicat quenquam. Denique vt breui sermone totam concludamus responsionem: Filius habet potentiam viuificandi & potentiam iudicandi paternam, & hanc quidem exercebit per carnem sibi vnitam, illam verò non, sed partim ante carnem, partim in carne, partim per carnem ante vltimum diem, ideoque dictum est, *Pater non iudicat quenquam*, non autem dictum est, Pater non suscitat quemquam.

Vt omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem.

COMMENTARIVS.

SENTENTIA hæc refertur ad duas præcedentes, nempe viuificationẽ mortuorum, & iudicium generale hominum, quæ Pater dedit, & demonstrat Filio. causa autem finalis adducitur, & ea est; vt filius Dei latens in natura illa agnoscatur, & agnitus ab omnibus honorificetur, sicut Pater honoratur; nempe honorificetur vt Deus, adoretur vt Deus. quamuis enim in natura sit humana, non desijt esse Deus Patri æqualis, & consubstantialis; tamen non est ab omnibus cognitus, ideò nec honorificatus. propterea habuit seu exercuit aliqua diuinitatis opera per carnem; vt diuinitas ibi latẽs manifestaretur, crederetur, & honorificaretur. Opus autem, quo ab omnibus cognoscendus, & honorificandus est, præter viuificationẽ mortuorum, maximè hoc iudicium futurum est, quando nimirum omnis caro ad eum veniet, & ipsi incuruabitur omne genu: quando mali, & qui infideles extiterunt, etiam nolentes credent, & contremiscent, & diuinitatem eius confitebuntur. Propterea ergo datum est ei omne iudicium in carne. Potest etiam exponi de honore exhibendo etiam ante iudicium, vt sit sensus secundum Chrysost. hom. 38. Dedit omne iudicium filio, vt omnes saltem metu futuri iudicij, per Christum, ipsum honorificent tanquam Deum: quos enim beneficia non alliciunt, timor pœnæ attrahit; potius dicamus totum hoc verbo complecti.

ANNOTATIO XXI.

Contra Sabellianos hæreticos.

ABVTEBANTVR hoc loco Sabelliani, qui Patrem à Filio non distinguẽtes in vnam confundebant vtriusque personam. Dicebant ex hoc loco id colligi, Si honorificandus est Filius sicut Pater, ergo Filius est Pater. Respõdet docte Chrysost. ho. 38. potius distinctio ex his verbis colligitur. Si honorificandus est filius, sicut honorificatur pater, igitur filius nõ est pater: honorare enim filiũ honore patris, quasi ipse sit pater, hoc est, confundere patrẽ, & filium, nõ autem honorificare filium, sicut honorificatur pater.

Contra Arianos.

Peruertebant etiam locum hunc Arriani referente Cyril. lib. 2. cap. 141. illud, *Sicut*, asserebant non esse aduerbium æqualitatis, sed similitudinis: nam Matth. 5. dicitur, Estote misericordes, sicut pater vester misericors est, vbi nõ æqualitas, sed similitudo notatur. Respondet Cyril. rectè docens quando aduerbium hoc inter ea quæ sunt diuersi generis ponitur; tunc similitudinem, non æqualitatem significare: sicuti dicimus, argentum splendet, sicut Sol: at quando inter ea, quæ sunt eiusdem generis, tunc æqualitatem denotare: sicuti dicimus, venerandus est Paulus: sicuti Ioannes, id est, æquali est veneratione honorandus. Pater igitur, & filius cùm eiusdem sint generis, quando dicimus filium venerandum sicut patrem, adorationis æqualitatem significamus. Nec ergo aduerbium hoc identitatem personarum contra Sabellium, nec similitudinem adorationis, sed æqualitatem, & identitatem honoris & adorationis indicat, cùm vnica adoratione totam Trinitatem adoremus.

Qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit illum.

COMMENTARIVS.

NON solùm pater filiũ honorificari vult, sicut ipse honorificatur; sed eius honorem ita necessarium, & debitum constituit; vt qui filium nõ honorificet, nec etiam patrem honorificet. Si autem nõ honorare filiũ Dei in carne, est patrem non honorare, & negare honorem filio, est negare honorem Patri; sequitur, vt qui contumelia afficit filium, afficiat etiam contumelia patrem. Perpende quanti criminis Christus Iudæos reos faciat, qui cum transgressorem legis reputabant. Aduerte in illis verbis, *Qui misit illum*, tacita causa redditur, cur, qui non honorat filium, nõ honorat patrem, nempe, quia ipse misit illum. Missio duo innuit; vnum est processio à Patre; alterum est carnis assumptio: non enim filius patrem mittere dicitur, quia à filio non procedit Pater; sed pater filium; quia ab ipso patre procedit. nec satis est processio hæc æterna, sed præterea est terminus exterior, nempe carnis assumptio. Idem est ergo dicere, *Qui misit illum*, ac si dictum esset; quia sic homo factus est, vt à patre procedat ipsi consubstantialis, propterea in carne adorandus est adoratione æquali, quia æqualis à Patre procedit.

Aliter honorificandus filius missus, quia prophetæ etiam missi à Deo.

Ex hac doctrina soluitur dubitatio; Deus misit prophetas; non tamen honorificandi erant prophetæ, sicut Deus, sed vt legati à Deo; & qui non honorificabat vt legatos, nec Deum honorificabat; at non satis est sic honorificare Christum, sed additur, sicut Patrem; & qui sic non honorificat, nec patrem honorificat, quia missus est, non vt prophetæ missi sunt, sed vt procedẽs filius à patre. propterea enim dictum est, *Non honorificat patrem, qui misit illum*, & non dicitur, Non honorificat Deum, qui misit illum. Attende rursus dictum esse, *Qui misit illum*, quia antequam mitteretur, ignotus erat: non ergo mirum, si nõ honorificatus est vt filius Dei; at quando missus est; iam manifestatus est: propterea honorificandus est in carne tanquam Dei filius, ipsi patri æqualis, & consubstantialis.

Amen amen dico vobis, qui verbum meum audit, & credit ei, qui misit me, habet vitam æternam.

PROSEQVITVR Dominus eandem materiam de viuificatione, & iudicio: cùm enim ipse sit qui viuificandi habet potestatem, & ipse sit iudicaturus omnes; ostendit, quale iudicium subibunt honorificantes eum, & credentes, dicens hos vitam æternam habituros. Sermo hic est de æterna vita, in qua resurgent iusti. Nec obstat, quod verbo præsentis temporis vtitur, *Habet vitam æternam*, sæpe enim tempus pro tempore ponitur; sicut etiã superius dicitur, Suscitat Pater mortuos; & tamẽ de præsenti non suscitat, sed est sensus; ipsius est suscitare mortuos: sic dicitur credens habere vitam æternam, quia ius habet, & ipse est, qui viuificandus est.

Duo in his verbis notanda.

Sunt autem duo in verbis annotanda. Vnum est, nouam sententiam à Domino proferri de necessitate, & efficacia credendi in eum: qui enim credunt, viuifi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

viuificandi sunt in hoc iudicio, propterea noua vtitur asseueratione, *Amen amen dico vobis*. Alterum est, fidē in eum duobus expositam esse verbis; vnum est, *Qui audit verbum meum*, hoc commune erat credulis, & incredulis, & necessarium ad fidem, quia fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi. secundum distinguens credentes ab incredulis. *Et credit ei, qui misit me*, non dicitur, qui credit in me. Non propter rationem Chrys. hom. 38. & Euthym. quia si sic locutus esset, gloriari videretur, quę ratio solida non est: nam Ioan. 7. dicitur, Qui credit in me, flumina aquæ viuę de ventre eius fluent; sed quia hæc locutio explicat magis qualis sit futura fides hæc credentium; nam qui credit ei, qui misit Christum, credit in mittentem, & in missum, & in hoc significatur Trinitatis mysterium: credit etiam Christum esse missum, in quo incarnationis mysteriū indicatur: & his articulis fides Christi maximè definitur, nimirum vt credamus eum esse Dei filium, patri consubstantialem, & hominem propter nos factum. Nec excluditur ab hac fide dilectio, & opera ipsius; sed Christus de fundamento ipso, quod tunc nondū iactum erat, agebat; hoc autem fides est in eum. Si autem dilectio exclusa esset, non diceret idem Ioannes 1. Cano. 3. Translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus.

Et in iudicium non venit, sed transit de morte ad vitam.

CAVSAM, cur credens vitam æternam sit habiturus, reddit: hæc enim particula, *Et*, sępe apud Hebræos vim causalis obtinet, quia, inquit, *Non venit in iudicium*; id est, nō iudicatur secundum ea, quæ commisit; nam per fidem in Christum viuam remittuntur ei commissa; *sed de morte*, corporis, in qua est, *transit ad vitam*, beatam. Non credentes autem veniunt in iudicium, quia pro peccatis damnationi iam sunt deputati, nec per fidem Christi liberati sunt, quia ea caruerunt: hi de morte corporis transeunt in mortē æternæ damnationis: quamuis enim ad vitam corporalē resurgant, potius vita talis mors est. In Græco, *Venit*, est præsentis temporis, *Transit*, præteriti, sed vim habet vtrumque futuri. Cùm enim Hebræus sermo non habeat præsens, sed præteritum, & hoc sæpe pro futuro, & præsenti vsurpetur; facilè tempus pro tempore in Græca locutione secundum phrasim Hebræam sumitur. Chrysost. hom. 38. & Cyril. lib. 2. cap. 142. hanc expositionem sequuntur.

ANNOTATIO XXII.

Nonnulla Patrum expositiones.

AVGVST. tract. 22. aliter hæc exponit verba, vt qui credit dicatur non venire in iudicium, quia in vltimo die nō subibit damnationis iudicium, & in hoc conformis est nostra expositio. At transijsse de morte ad vitam dicitur, quia de peccato ad vitam gratiæ sit translatus, iuxta illud 1. Ioann. 3. Translati sumus de morte ad vitam, tamen rectius cū Chrysost. & Cyril. expositum est, vt de morte corporis, & vita æterna hæc intelligamus; & totum, vti diximus, sub futuro tempore legamus, *Non veniet in iudicium, sed transibit de morte in* A *vitem*. Et quamuis sit verbum præteriti, idem est sensus: nam transijsse de morte ad vitam dicitur, quia deputatus est iam, vt de morte corporis transeat ad æternam vitam, quamuis nondum sit mortuus: & idem est sensus Ioannis in illis verbis allegatis. Translati sumus de morte ad vitam; quia status credentium is est, vt de morte ad vitam æternam sint suscitandi: nam iste totus contextus de morte corporis est, & de resurrectione à tali morte; nec est, quod admittamus amphibologiā in eodem contextu.

Amen amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint, viuent.

COMMENTARIVS.

CONFIRMAT eum, qui audit, & credit verbum eius in vitā transire posse à morte, explicādo se tantæ virtutis esse, vt voce possit mortuos suscitare: & ne rebus futuris, & distantibus videatur præsentia probare, inquit, *Amen amen dico vobis venit hora, & nunc est*, id est, citissimè, & hoc tempore fiet, vt mortui audiant vocē filij Dei, & audientes viuēt. hoc dicit propter mortuos, quos voce

voce sua erat suscitaturus; propterea nō vniuersaliter loquitur omnes mortui, sed mortui audient: & non dicitur, qui credent, sed, *Qui audierint*. Est hebraismus, id est, ad quos peruenerit virtus vocis filij Dei, peruenietque autem, ad quos ipse voluerit, illiique viuent: ita hunc locum exponit Chryso. hom. 38. & Euthy. Qui ergo tantam potestatem habet, non mirum si dicat, & faciat, vt qui credunt, transeant de morte ad vitam. Et attēde dici vocem filij Dei, quia vox, non vt meri hominis, sed vt Dei filij, tantam habebat efficaciam. Dicit autem tempus venisse iam, & adesse; quia prædicatio verbi incepta erat per ipsum, & continuanda per Apostolos.

ANNOTATIO XXIII.

Cyrillus tres proponit sępe vtioris sententiæ expositiones.

CYRIL. lib. 2. cap. 143. tres refert superioris sententiæ expositiones. Vna est, vt de mortuis morte peccati intelligamus, qui prædicatione verbi Christi ad gratiæ vitam reuocati sunt, quæ sententia est August. lib. 20. ciui. cap. 6. & serm. 64. de verb. domini, & tract 22. Altera est, quam nos cum Chrysost. & Euthym. secuti sumus; vt verba hæc de mortuis iam iam per Christum excitandis, ad vitamque reuocandis exponantur. His duas ipse Cyril. dicit, exquisitas non esse, propterea adfert tertiam, quæ talis est; vt priora verba, *Mortui audient vocem filij Dei*, procedant de vltimo iudicio, quando omnes resurgēt boni, & mali: posteriora autem, *Qui audierint, viuent*, de his, quibus verbum prædicandum erat: qui enim crediderint viuent, quia vitam æternam habebunt.

At ista expositio, quam exquisitam Cyrillus arbitratur, meo iudicio graues difficultates patitur. primò quidem, quia dicitur, *Venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei*: si de vltimo iudicio sermo esset, non adderetur, *Nunc est*; non enim solet Dominus talem particulam adiungere, nisi quando de rebus proximis loquitur. Præterea quia paulo inferius agens de iudicio vltimo, non vsus est tali particula; *Hora venit, & nunc est*, vt re vera distingueret hanc sententiam ab illa; hæc enim de proximis rebus, illa de distantibus est. Deinde, quia locutio esset nimis impropria, & violenta, *Mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint, viuent*, si referamus ad distinctas voces, & ad distincta subiecta, vt refert Cyril. nam priorem sententiam ad mortuos, & vocem vltimi iudicij refert; posteriorem verò, ad viuentes in peccatis, & audientes verbum fidei, cùm tamen locutio de eisdem loquatur mortuis, & de eadem voce.

Alia Chrysostomi expositio, quam sequitur Augustinus.

Propterea probabilior est Chrysostomi expositio, qui ad eosdem mortuos, & ad eādem vocem refert; qui audierunt enim mortui vocem Christi, surrexerunt: dicti autem sunt audisse vocem, quia virtus vocis Christi ad eos peruenit operando resurrectionem. Vocem enim, vt diuinitatis instrumento vsus est, quādo & Lazarum, & alios suscitauit mortuos. Hanc secuti sumus, & ea legitima videtur, cū tertia violenta sit, & magis spiritualis, quam literalis: nā si de credentibus esset sermo, non dictum esset, *Audient mortui, & qui audierint viuent*, cùm paulo ante dictum sit, non satis esse audire, sed simul credere: at quia de his, qui vocis efficacia suscitati sunt, loquebatur, propterea dicitur, *Qui audierint*: Propterea, quia dicitur, *Audierint vocem Filij*, Dei vt suam propriam vocem significaret, qua suscitauit mortuos, non autem verbum prædicationis Apostolorum: nam de mortuis agitur corporaliter, & de suscitandis: non ergo ad mortem spiritualem, & vitam hæc referenda sunt: variaretur enim sententia, & à sco po intento esset recessus.

Sicut enim pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio habere vitam in semetipso.

COMMENTARIVS.

Ex his bene refertur filius habere eandem vitam cū Patre.

CAVSAM adfert, quare, qui audierint vocem Filij, viuent, cùm mortui sint. Et sensus est; Quia, *Sicut Pater habet Vitam in semetipso*, & propterea mortuos suscitat, *Ita etiam dedit filio vitam habere in semetipso*, propterea poterit etiam mortuos suscitare. habere vitam in semetipso est, non participatam vitam habere, nec dependentem vitam ab alio, vt Cyril. lib. 2. cap. 144. & Aug. tract. 22. exponunt, sicut sol lumen dicitur habere in se respectu eorum, quæ illuminantur ab eo; & ignis calorem in se collatione eorum, quæ ab eo calefiunt; causa ergo prima vitæ, quæ alijs dat vitam, & ipsa non recipit vitam ab alia vita pendentem, dicitur habere vitam in semetipso; talis est Pater, talis est Filius, qui eandem vitam habet, quam pater.

Rectè Chrysost. hom. 38. ex hoc loco concludit contra Arianos, necesse esse, fateri filium eiusdem esse vitæ cum Patre, nec aliam habere differentiam,

quàm

Universidad de Deusto
Biblioteca

quam quod vnus est pater, alter filius; tamen omnia præter hæc esse eadem in vtroque; si enim alia vita esset filij, tunc dependens esset, & participata à vita patris, iamque non haberet vitam in semetipso, sicut habet pater. His verbis probat non solùm se ad vitam mortuos reuocare posse, vt Lazarum & alios, sed ad æternam vitam, sicut & pater potest: quia habet vitam in semetipso, & his verbis confirmat illam sententiam, qua perhibuit credentes in se transituros de morte in æternam vitam.

Attende autem longè aliud esse habere vitam in semetipso, & habere vitam à semetipso. Filius habet vitam in semetipso, sed non habet à semetipso, sed à Patre, quod his verbis insinuatur. Si enim, *Pater dat filio habere vitam in semetipso*, ergo filius habet à Patre hanc vitam: habet ergo in semetipso, & non à semetipso. Creaturæ nec in semetipsis, nec à semetipsis habent; nõ à se, quia ab alio vitam receperunt; non in semetipsis, quia ab alio pendent. sicut enim lumẽ à sole in corporibus receptum pendet à sole ipso; sic omnis vita, & esse creatum pendet à suprema causa, quæ Deus est; Deus à nemine dependet: vnde vita eius, quæ vna est, & prima, nullo alio eget, propterea in semetipso Deus est, & viuit.

Nõ idem est vitam in semetipso & à semetipso habere.

ANNOTATIO XXIV.

Diuersæ Patrum explicationes proponuntur.

DISCORDES videntur antiqui Doctores in huius expositione sententiæ, & re vera sunt; sed non est tanta discordia, quantam aliqui existimant. Aug. tract. 22. & Chrysost. ho. 38. hæc verba Christo vt Deo conuenire putant. Cyrillus autem lib. 2. ca. 144. vt homini, & ratione humanitatis assumptæ; sed qua ratione hæc dicantur attentè est considerãdum. Non enim negat Cyril. Christi, vt Dei esse vitam in semetipso habere, hoc enim nemo Catholicus inficias ibit, nec in hoc discordat ab Augustino, sed dicit, hæc verba, *Pater dedit Filio habere vitam in semetipso*, conuenire Christo ratione humanitatis, quia humanitas est, quæ recepit diuinitatem filij vitam habentis in semetipso. Christus ergo, vt homo dicitur habere vitam in semetipso, quia habet sibi vnitum filium viuentem in semetipso: & hac ratione pater dedit homini vitam habere in semetipso, quia dedit Filium suum, vt vniretur humanitati. propterea Cyril. dicit Patrem in incarnatione dedisse Christo homini, vt vitam in semetipso haberet. hæc est vera Cyrilli sententia. At Augustinus aliter sentit, nempe ratione diuinitatis suæ filium dici à Patre habere vitam in semetipso, quam Pater dedit, quando ab æterno genuit; non ergo est differentia inter Doctores hos, vitam hanc esse diuinitatis; sed qua ratione Pater dicatur dedisse filio: & vtraque expositio est vera doctrina, & verbis aptari conuenienter potest; tamen secuti sumus Augustini, & Chrys. expositionem. Fatemur quidem Christum Deum, & hominem esse, qui loquitur hæc omnia, sed modò aliqua profert ratione humanitatis, modò aliqua ratione diuinitatis, quia Deus simul, & homo est. qua ratione Deus est, inquit, sic habere vitam in semetipso, sicut habet Pater: & hanc datam ei esse à Patre. Nam, vt Deus est, ab æterno vitam habet à Patre: vt homo ergo, & vt Deus accepit à Patre habere vitam in semetipso: vt homo, per vnionem ad verbum in tempore: vt Deus, per naturalem generationem ab æterno. Vtroque igitur modo exponere possumus, & vtrumque sensum verba admittunt, at locutio magis propria est, si procedat, vt Deus est; quia sic à solo patre vitam habet: vt autem homo est, non à solo patre, sed à tota Trinitate: nam tota Trinitas humanitati communicauit, & vniuit filij personam. Cùm igitur verba hæc de patre procedant, *Dedit*, inquit, *Pater Filio habere vitam*, in eo sensu exponi debent, qui soli conuenit Patri; quandoquidem exponi in eo sensu rectè, & aptè verba possunt.

A B C

Et potestatem dedit ei iudicium facere.

COMMENTARIVS.

SI diligenter superiora verba consideremus, duæ sunt assertiones in confirmationem eius veritatis: (Qui audit verbum meum, & credit ei, habet vitam æternam) vna assertio est, in iudicium non venit; altera transit à morte ad vitam. Vt hanc secundam assertionem exponeret, & confirmaret, adiunxit, quæ hactenus dicta sunt: quibus ostendit, se posse viuificare, & à morte ad vitam reuocare. His verò verbis præsentibus priorem assertionem cõfirmat, quod in iudicium non venit. Vt totus horum verborum sensus breuibus expositus verbis hic sit: Credentes in me non venient in iudicium condemnationis, sed à morte in vitam reuocabuntur æternam. possum autem hæc ego facere:

facere: nam potestatem habeo viuificandi; quia vitam habeo in memetipso, sicut pater, & potestatem habeo iudicandi, quia ego sum ante cuius tribunal omnes sunt iudicandi. Hic est contextus legitimus.

Attende, si iudicandi nuda potestas cõsideretur, à patre ab æterno, vt Deus, eam accepit. Vnam enim cũ Patre, & Spiritu sancto potestatem habet suprema iudicandi, & per eã iudicabit de facto viuos, & mortuos: at non de hac in præsenti sermo est, sed de potestate iudicãdi visibiliter, & corporaliter humanitati communicata. nam Christus vt iudex visibiliter apparebit, & viuos & mortuos iudicabit: propterea non sola nuda, & absoluta potestas Dei hoc loco consideratur: sed vt per humanitatem exercenda est, vt sit sensus; Dedit potestatem iudicandi, nempe, vt per humanitatem suam iudiciũ sensibile exerceret, & in humanitate sua fieret iudex omnium. de hac materia diffusiùs egimus supra in annotatione 19. Hoc loco iudicium generaliter sumitur, quo & mali damnantur, & boni probantur, in vltimo illo die.

De omnipotentia per carnem exercenda sermo est.

Quia filius hominis est.

CONnectuntur verba hæc immediatè præcedentibus. *Dedit ei potestatem iudicium facere, quia filius hominis est.* causam enim continent, cur Deus iudicẽ constituerit, *Quia*, inquit, *filius hominis est*, quasi dicat, homines voluit Deus per hominem iudicare, & sicut per hominem saluauit hominẽ, ita etiam per hominem eundem iudicabit. Sicut enim diuina misericordia multũ commendatur in hoc, quod per hominem homines saluauit, & non solùm salutẽ, sed etiam honorem deperditum recuperauit (maximè enim honorificũ naturę humanæ fuit, vt in ea victor Dæmon vinceretur) sic iustitia Dei valde iustificatur in eo, quod homo iudicat hominem, & non quicunq;, sed ille idẽ, qui vitam exposuit pro homine, vt condemnatio malorum omnino iusta appareat. quis enim iustissimam sententiam negabit eam, quam contrà peccatores is proferet, qui in cruce suum sanguinem pro eorum salute fudit? vt ergo Deus est, vitam habet in semetipso, & supremam potestatem cum patre, quã per humanitatem exercebit, quia filius hominis est, accepta etiam potestate humana, vltra diuinam. Sic enim visibili iudicio omnes iudicabit.

ANNOTATIO XXV.

Diuersæ doctorũ traditiones expositionis.

VERBA præcedentia variè à doctoribus connectuntur; & cõmuniter varia est eorum expositio. Primo loco Chrysost. hom. 38. cum sequentibus coniungit, *Quia filius hominis est, nolite mirari*, vt sit sensus; Nolite mirari cùm me hominem videatis, & audiatis, me vitam in meipso, & potestatem habere iudicandi. Multum mouit Chrysostomum ad hanc sententiam à superiori separandam, hæresis pauli Samosatensis, Christum merum hominem affirmantis: ne ergo occasionem arriperet cõfirmandi hæresim suam, si audisset; Dedit potestatem iudiciũ facere, quia filius hominis est; sic enim ipse Paulus legebat, propterea hæc verba Chrysostomus separauit, & sequẽtibus coniunxit. Sed hoc certè non est magni momẽti; nam nihil aliud haberet ille ex his, præter quã, quod homo Christus esset, & hoc verum est: at esse simul Deum multa alia verba cõuincunt, immo etiam hæc eadem. nam, si homo hic, Deus non esset, potestatem iudicandi non acciperet: nã potestas hæc Dei est, & accepisse dicitur, vt homo, quia per humanitatem exercenda sensibiliter est. Secundo loco Cyril. l. 2. ca. 144. in alio extremo est. cõnectit enim cum superioribus, sed nõ solùm cum immediatè præcedentibus, sed cum anteriori etiam sententia, nempe, *Dedit vitam habere in semetipso, & dedit potestatem iudicium facere, quia filius hominis est*: nam vt homo per vnionem vtrũque accepit, & vitam hanc, & potestatem, vt in annotatione præcedenti declarauimus, & vti diximus, est expositio probabilis. Tertio loco Aug. tractat. 22. cum superioribus copulat, sed cum immediatè præcedentibus, *Dedit potestatem iudicium facere, quia filius hominis est*: & hoc secuti sumus in commentario, & legitimus hic videtur sensus: nam iudicium hoc per humanitatem exercendum erat, & vt homo, iudex viuorum, & mortuorum est. propterea causa est, qua iudicium facere datum ei est, quia hominis filius est; at vitam in semetipso habet, non quia homo est. Propterea rectè Aug. cum immediatè præcedentibus connectit: idem tamen Christus est, qui vitam habet, & potestatem iudicandi habet; illud, vt Deus, hoc particulari modo, ratione exercitij sensibilis, vt homo.

A B C

Hoc loco aduerte hanc potestatem, quam, quia homo est, Christus sibi esse datam dicit, secundum Cyrillum non esse aliam, quàm eam, quæ ei ab æterno est à patre; sed data homini dicitur, quando coniunctio cum humanitate facta est. quomodo autem data sit, se-

Qualiter hæc potestas Christo data dicatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quens verbum explicat. *Dedit*, inquit, *potestatem iudicium facere*, id est, dedit, vt iudicet visibiliter, & sensibiliter mundum, vnde potestas æterna est; sed tẽporaliter in vnione data est ad iudicandum. Recentiores de potestate cõmunicata humanitati Christi, quæ est alia à diuina, & tamen subordinata, intelligunt, & A vera est doctrina; sed locus hic etiam de ipsamet potestate diuina, quam Christus per humanitatem exercebit, intelligitur cõuenienter: potestas enim humanitati inhærens, vélut instrumentum quoddam est diuinæ, & æternę potestatis, legenda sunt, quę scripsimus in annotatione 19. superiori.

Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, & procedent, qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui verò mala egerunt in resurrectionem iudicij.

COMMENTARIVS.

DIxerat iudicij potestatem sibi datam à patre; at quia audientiũ cordibus verbum hoc incredibile visum est, vel forsan, dum hæc audirent, gestu aliquo exteriori, vt incredibile, refutarunt, adiunxit, *Nolite mirari hoc*, id est, ne vobis hoc incredibile videatur, quia non solũ hæc mihi data est potestas, sed veniet profectò tempus, quando iudicium hoc fiet; nam omnes mortui audient vocem filij Dei, & procedent, seu prodibunt ex sepulchris, & resurgent, sed non eodem modo omnes: qui enim bona egerunt, resurgent in vitam æternam, qui verò mala, resurgent in damnationem. Hic est sensus horũ verborum; illud enim procedere in resurrectionem cõmune est omnibus mortuis, sicut & commune est audire vocem filij Dei. Hieron. Epist. ad Pamachi. contra errores Ioannis Hierosolymitani. Audient, inquit, auribus, & procedent pedibus, at resurrectio vitæ bonis, resurrectio dãnationis, & ęternę mortis propria est malis. Hoc loco vita non pro vita sumitur, quæ morti corporali contraria est; hac enim ratione omnes resurgẽt in vitam: nam nemo resurgit, nisi iterum viuat; Sed sumitur pro vita beata, & gloriosa, vita namq; damnatorum mors potius est, vt rectè Aug. lib. 6. ciui. cap. 12. dicit, quod etiã superius annotauimus. Dicit autem, *Audient vocem filij Dei*, quia diuina virtute suscitandi sunt mortui; & hæc vox est illa, de qua 1. Thes. 4. ipse Dominus in iussu, & in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo; & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Ita hanc vocem exponit Cyrillus lib. 2. cap. 145. quamuis enim sit Archangeli, est tamen ex iussu, & præcepto Dei, & diuinæ eius potentiæ instrumentum. Ex his patet, quod supra dictum est, credentes scilicet non venire in iudicium, sed de morte in vitam trãsire. Qui autem dicantur credentes, qui non damnantur, sed vitam habent æternam, exponit nunc Dominus; nimirum non qui solam habent fidem, vt hæretici commentantur; sed qui bona egerunt, qui fidei, charitatis opera coniunxerunt. Et non addidit; Venit hora & nunc est, sicuti prius dixerat, quia hęc resurrectio non erat breui futura.

ANNOTATIO XXVI.

Cur dicit Christus, Nolite mirari, ad quod opus referatur.

CYRIL. lib. 2. cap. 145. verbum, *Nolite mirari hoc*, refert ad miraculum languidi, vt sit sensus. Nolite mirari me languidum hunc sanasse, quia multo adhuc maiora sum facturus. Sed non videtur hoc aptari posse conuenienter: non enim illi mirabantur tale factũ, sed potius accusabant, & arguebant; & præterea quia multæ sententiæ interfuerunt iam in verbis Christi; rectius Aug. tract. 22. ad præcedentia immediatè refert de potestate iudicij sibi data, & forsan aptior erit expositio, si ad vtrunq; referatur, nempe ad potéB statẽ iudicij, & ad potestatem viuificãdi mortuos, & reuocandi in æternã vitam: hæc enim duo continuo contextu dicta sunt, &, quæ sequuntur, ad hæc duo referuntur: nam, *Audient*, inquit, *vocẽ filij Dei, & procedent in resurrectionem*, hęc est potestas suscitãdi, *qui bona egerunt*, ad vitam, *qui verò mala*, ad damnationem, hęc est potestas iudicij. His etiam verbis declarat, qua ratione illud superius verbum sit intelligendum, *Quos vult viuificat*: si enim de vita æterna exponamus, quos vult viuificat; vult eos viuificare, qui bona egerũt; si verò exponamus de viuificatione illa miraculosa: nõ, pro meritis eorum, sed pro sua absoluta suscitabit volũtate.

ANNOTATIO XXVII.

Infantes cõparebuntne in iudicio?

ADVERTENDA est generalis sententia: *Omnes, qui in monumentis sunt*, prodibunt in resurrectionem; infantes enim, & præmaturè eriam in maternis vteris mortui, surgent; vt Iustinus quæst. Gentil. resp. 13. & Aug. lib. 22. Ciui. cap. 13. asserunt, & est communis catholicorum sententia, & probat August. illo 1. Corint. 15. Sicut in Adam omnes moriuntur, B ita in Christo omnes viuificantur, surgent autem, vt Iustinus dicit, ratione præditi, seu rationis vsum habentes; & secundum August. in ea corporis magnitudine, quã, si vixissent, habituri essent: an tamen in iudicio apparebunt, non ita vt prius, certum est. Greg. Nisse. in ora. de infantibus præmaturè abreptis dispũtat, & inclinare in eam sentẽtiam videtur, vt in iudicio non sint comparaturi; tamen Aug. lib. 5. hyppogno. & epist. 107. ad Vitalem, & alijs in locis tenet ad iudicium ventuC ros esse, & propter peccatum, quod ab Adam contraxerunt, damnationis sententiam subituros: & ea est vera sententia. In hoc tamen non est probandus Augu. lib. 5. con. Iul. cap. 8. quod sentit eos torquendos, cuius contrarium tenet Greg. Nazian. in Orat. in sanct. Baptis. & Greg. Nyssen. loco citato, eaque est communissima sententia: hæc enim pœna ijs infligẽda est, qui mala opera egerunt. Quod A si dicas, cur Dominus nihil de ijs in verbis præsentibus locutus est: nam distinxit eos, qui mala egerunt, & qui bona fecerunt; dico id esse factum, q. ia de ijs, qui crediturí erant in eum, aut fidem eius non recepturi, loquebatur, quos iudicio damnationis terrere, & beneficio resurrectionis vitæ allicere intendebat; tamen omnes generali sententia cõclusit, qui in monumentis sunt, suscitandos. Mortuos corporaliter significat illo verbo, *Qui in monumentis sunt*, ne de morte animæ, quæ per peccatum est, intelligeremus. quamuis re vera non omnes mortui sunt in monumentis, sed ab eo, quod frequentius est, generalẽ vsurpat locutionem. Hæc diffusè tractare nõ est instituti nostri, quamuis aliqua alia de resurrectione in cap. 11. adferemus.

Cur Christus futuri iudicij meminit, quando se filium Dei esse manifestat.

Vnum tamen sic nõ est prætermittendum, cur Dominus de hoc iudicio futuro faciat mentionem, quando se Dei filium esse, & verum Christum manifestat? Respondeo id meritò factum esse; nam Iudæi multum errabãt, aduentum vnum Christi, & hunc gloriosum tanquam regis, & iudicis expectantes, ideoque in humilitatem eius præsentem impingebant: propterea Dominus admonet se iterum venturum, & facturum iudicium hoc, nec modò esse tempus iudicandi: tamen horam hanc certissimè venturam. latius hęc explicauimus capite primo, Ioannis Baptistæ testimonium secundum exponentes, propterea nunc satis sit attigisse.

Non possum ego à me ipso facere quicquam, sicut audio, iudico.

COMMENTARIVS.

DIxerat sibi iudicium datum, & re vera iudicaturum oẽs secundum opera illorum, & hoc, quia filius hominis est. His verbis tacitæ obiectioni respondet. posset enim aliquis obijcere, iudicium hoc, & discretio esse nõ potest: quomodo enim homo omnium opera hominum noscere, & discernere poterit, vt proferat certum iudiciũ? Respondet, *Ego à me ipso nõ possum facere quicquam*, id est, non vt homo tantùm facio, quæ facio; sed, vt filius Dei, vnius cum patre naturæ; non humana scientia, aut potentia sola vtor, sed simul diuina. *Sicut audio, iudico*: Christus audiebat vt Deus, quia scientiam habebat à patre, eandem cum patris scientia: audiebat vt homo, quia scientiã humanam habebat à diuinitate communicatam; iudicabat ergo, sicut audiebat, & non à seipso solo, non ergo ignorare aliquid poterat, quo iudicium minus rectum ferretur.

ANNOTATIO XXVIII.

Superior sententia de Christo Deo, & homine vera est.

VERBA hæc, & secundum diuinam, & secundum humanam naturam in Christo vera sunt. ipse enim, vt Dei filius est, nihil à semetipso facit, sed sicut audit, iudicat; quia omnia, quæ facit, omneque iudicium à Patre habet, à quo ab æterno essentiam, & sapientiam accepit. Audire enim, est à Patre scientiam accipere. non aliam, sed eandem omnino, quæ patris est. Et hęc sententia in hoc sensu est eadẽ cum superiori; Non potest Filius facere à semetipso quicquam nisi quòd viderit patrem facientem. in quo sensu exponitur ab D Ambr. Serm. 20. in Psalm. 118. versic. 4. & Aug. tract. 22. Chrysost. hom. 38. & Cyril. lib. 2. cap. 146. Potest etiam intelligi de ipso Christo vt homo est, ipse enim nihil à se facere potest, quia quidquid fecit Christus, non solus homo facit, sed simul Deus; & quæ scit, audit, quia scientia eius humana à diuina procedit, & ipsi est conformis, & in hoc sensu exponit etiam Cyrillus loco citato. Hier. lib. 2. aduersus Pelagianos dicit Ecclesiam hæc verba intelligere dicta à Christo ratione humanitatis assumptæ, & est accommodata expositio;

Universidad de Deusto
Biblioteca

nam verba hæc cõnexa sunt immediatè præcedẽtibus, in quibus quia hominis Filius est, se iudicium habere, & iudicaturum dixerat; in quo iudicio nunc dicit se non à semetipso operaturum, sed, quę audit, iudicaturum. Loquitur ergo de se, vt homo etiam est, sicut & vt homo, etiã iudicaturus est. Resolutio huius difficultatis hæc mihi videtur, vt simul vtramque expositionem coniungamus: Christus enim potestate diuina & humana, & scientia diuina & humana iudicabat, & vtraque erat à patre. Cyril. autem quamuis interpretetur de Christo vt homine etiam, tamen alterum sequitur sensum, & alteram connexionis rationem. Sensus eius, & connexio est, vt se legis obseruatorem ostendat contra Iudæorum superiorem calumniam, *Ego*, inquit, *sicut audio, iudico*, id est, secũdum sensum verum legis iudico, &, *A me ipso non facio quicquem*, nihil ei contrarium facio: nam Christus licere pietatis opera in sabbato facere, nec esse hoc contra legem, sed secũdum legem iudicabat, & hoc verum erat iudicium, vt paulò inferius dicetur, sicut igitur audiebat in lege, iudicabat. Iste sensus, & connexio violenta mihi videtur: nec enim cohæret sententiæ, vt ordo verborum postulat, & verborũ significatio multum distrahitur. Ipsemet Cyrillus etiam exponit verba ratione diuinitatis, & aliter cõnectit: in quo Chryso. consentit, sed cùm iam superius, sensum hunc explicuerimus, & ab his verbis præsentibus alienum ostenderimus, non est, quod in connexione recitanda immoremur. Aliqui illa verba, *Sicut audio iudico*, in hunc sensum interpretantur, quasi dicatur, non ad libitum, & indiscretè, sed pro meritis causæ profero iudicium, ideo iustum est. Sed hæc expositio nõ facit ad sensum, nec ad propositum præsens: nam hæc verba respondent præcedentibus. *A me ipso non facio quicquid sicut audio, iudico*, quasi dictum sit, non facio à me, quia sicut audio, iudico: id est, non ex mea scientia fo la, sed ex diuina accipio omnia, vt iudicem: neque hæc verba reddunt causam, cur iudicium sit iustum: nam hoc sequitur postea, vbi altera causa adfertur iustitiæ: sed respondent tacitæ obiectioni, vt in commentario expositum est, vt ostendat nihil se posse latere, & ex hac parte iudicium non impediri.

A

B

Et iudicium meum iustum est, quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me.

COMMENTARIVS.

ALteri tacitæ respondet obiectioni, cùm dici posit; Si, vt homo iudicaturus est omnes, iudicium rectum non est; nam humana voluntas non potest ita iustitiam, & æquitatẽ in tot hominum causis, quamuis omnia homo cognosceret, amplecti. Exclusa igitur obiectione priori scientiæ, quia falli nõ potest, excludit hanc etiam obiectionem iniquitatis; & dicit iudicium meum etiam iustum erit; nam non quæro voluntatem meam, id est, non facio secundum humanam solam voluntatem, sed secundum diuinam, in qua iniustitia esse nõ potest. Hæc phrasis; *Non quæro voluntatem meam, sed eius, qui misit me*, significat se operari secundum humanam voluntatem, ita tamen, vt diuinæ sit conformis: & quæ faciebat nõ ea ratione facere, quia vt homo volebat, seu vt humanæ suæ voluntati satisfaceret; sed propter diuinam volũtatem, & beneplacitum; nõ quod haberet voluntatem aliquam à diuina discordem, cui nolebat satisfacere, sed q̃ omnia quæ volebat, & faciebat; ideo volebat, & faciebat, quia erant secundum diuinam voluntatem. Loquitur vt homo, & de humana voluntate, & actibus eius; vt homo autem voluntatis, actus, & opera, beneplacito diuino conformabat; & sic volebat, & operabatur vt homo, vti cognoscebat se vt Deum velle. Ad patrem autem refert, vt se non solùm Dei filium, sed vnam cum Patre, & eandem habere, vt Deus est, voluntatem ostendat.

Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum.

PRæclarã diuinitatis suę mysteria Christus Iudæis aperuerat; vt in superiorum expositione verborũ videre licet: nunc propter eorum incredulitatẽ suæ doctrinæ veritatem testimonijs nititur cõfirmare: & quia illos paratã in mente obiectionẽ habere cernebat, nempe: Tu de te ipso loqueris, nullũ sententię testẽ, aut argumentũ adfers, non credimus tibi, nec verum reputamus, quod tu loqueris: prænenit Christus vel hoc ipso etiam se Deum ostendens, qui

qui mentes occultas cernebat, & dicit, *Si ego perhibeo testimonium de me ipso*, nec aliud adfero, quàm humanam dicentis auctoritatem, *Testimonium meum non est verum*. Intelligenda est sic sententia, quasi diceret, si ego solus de me perhibeo testimonium, testimonium meum nõ est verum. Ille de se ipso testimonium solus perhibet, qui dicta sua non aliquo argumento, nec probatione confirmat: qui enim de se loquitur, & argumentis efficacibus, quæ dicit, probat, nõ de semetipso testimonium solus perhibet: argumenta enim, & ratio simul testimonium perhibent. Similiter qui secum aliquem testem producit, non de se ipso solus testatur. Dicitur autem testimonium, quod de semetipso aliquis solus perhibet, non esse verum, non quod in se verum esse nõ possit; sed quod fide dignum non sit, nec acceptandum, vt verum. Et sic Athan. exponit hoc verbum in orat. contra gregales Sabellij. Verum enim, fide dignum exponit. Attẽde Christum loqui vt hominem: testimonium autem perhibere solum de se, non esse aliud, quàm humana tantùm dicta proferre, & non aliquo argumento confirmare, quàm sola humana auctoritate loquentis. Erit ergo sensus huius sententiæ, Si ego de me ipso testimonium perhibeo, nec alio argumẽto, aut testimonio, quæ affirmaui, probo, quàm his verbis exterioribus, quę protuli, aut rationibus solis humanis, solaque auctoritate mea exteriori, quæ apparet; testimonium meum non est legitimum, nec dignum fide, nec verum reputandum, quamuis re vera verum sit; at non sic est, quia non solus ego de me testor, sed diuinis argumentis vtor, operibus nempe, & signis diuinitatis. Hic est sensus: nec est contrariũ illud Ioan. 8. Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum verum est: nam loquebatur, vt Deus, qui non humanis verbis, sed diuinis factis de se testabatur. Hæc in annotatione magis explicantur.

ANNOTATIO XXIX.

Diuersæ Patrum expositiones superiorum sententiæ.

CYRIL. libr. 2. cap. 147. hanc superiorem sententiam nempe, *Testimonium meum nõ est verum*, sic exponit, vt dicta sit per quãdam conuentiam, vt aliquãdo solet fieri, ac si diceret: Sit sanè, vt vos dicitis, si non alia profero testimonia. Verba Cyrilli sunt hæc: Scio vos dicturos: Tu de te ipso testimonium perhibes, & ideo testimonium tuum verum nõ est, nec molestè fero hæc verba, quippe quæ per ignorantiam funditis: neque volo propter testimonium meum vos mihi credere, alius est, qui de me testimonium perhibet, hęc Cyrill. Chrysostomus porrò hom. 39. & Euthy. aliter interpretantur, vt sit sensus: *Non est verũ*, id est, vobis non reputatur verum: videbat enim mentes eorum dicentes, & obijcientes, Testimonium de te ipso perhibes, testimonium tuum non est verum: propterea præuenit eos, & quod mente conceperant, aperuit: non ergo dicit non esse verum; sed, quod illi in sua mente habebãt, ostendit. sed hæ expositiones nõ omnem tollunt difficultatẽ: nam quæ Chrysostomi est, verbis accommodari non potest: Non enim dicit, quia de meipso testimonium perhibeo, propterea testimonium meum non est verum, tunc enim posset exponi, non reputatur à vobis verum: sed dicitur, *Si perhibeo de me ipso testimonium, testimoniũ meũ non est verum*, quod minus conuenienter exponitur, nõ reputatur verum. Adde hæc verba, quamuis occasione forsan internę cogitationis, & obiectionis illorum dicta sint; tamen Christus est, qui suo nomine ea profert, & asseuerat. Cyrilli autem expositio aptior videtur, tamẽ adhuc patitur difficultatem. Tertia

A

expositio est Athanas. in orat. contr. gregales Sabellij, & Ambrosij li. 5. de fide cap. 5. Hi exponunt more humano loqui Christum, & vt homo est, cuius testimonium solum, non est fide dignum, nec idoneum, vt recipiatur. Et hæc est vera expositio, & legitima, sed explicatione indiget.

In Christi operibus & verba humanitas & verba diuinitas elucebant.

Aduerte igitur opera Christi esse & diuina & humana; cùm enim homo esset, & Deus: quædam humana, quædam diuina opera exercebat. sicut autem humana opera erant argumentum, & probatio naturæ humanæ, & eum esse verũ hominem; ita & diuina opera erant argumenta, eum esse verũ Deum. quando igitur in illa humana natura opera diuinitatis faciebat, diuinitas quæ erat in eo, perhibebat testimonium de homine, quod erat verus Deus; quãdo autẽ ille de se loquebatur verbis dũtaxat humanis, dicens se esse Deum & Dei filium, tunc de se perhibebat testimoniũ, quia humanis verbis solis testabatur de se; at quando simul operabatur, vt Deus, iam non solus homo reddebat testimonium, sed Deus in illo, & per illũ operans. hoc est ergo quod dicit; Si ego vt homo, de me ipso tãtùm testimoniũ perhibeo, id est, nõ vtor ad meam diuinitatem probandam alijs argumentis & probationibus, quã verbis & operationibus humanis; testimonium meum nõ est fide dignum, nec verũ reputandũ: at non sic est, quia alius etiam reddit testimonium: vtor enim operibus diuinis, & diuinitas, quæ in me est, mirandis signis de hoc homine, qui apparet, testatur esse Deum. Iam ergo non solus ego vt homo, verbis testimonium perhibeo, sed

B

C

Universidad de Deusto
Biblioteca

etiam Deus in me manés suis operibus id testatur; propterea testimonium meum & verba, quę de me loquor, omni fide digna. & verissima sunt, quia Deus operibus suis, & ego homo verbis meis, testimoniũ perhibemus. In hoc sensu dictum est illud Ioānis 8. Si ego testimoniũ perhibeo de me ipso, testimonium meum verum est. Ista est expositio ad mẽtem Athanasij, & Ambros. & ea est legitima, & conformis illi sententiæ, Ioann. 10. Si non facio opera patris mei, nolite mihi credere, Si autem facio, si non vultis mihi credere, operibus credite; id est, si non alia argumenta habeo diuinitatis meę, quàm vobis prędico, A nisi humana verba; nolite credere, tunc enim testimonium solus de me perhibeo, at si facio opera Dei, iam nõ solus testor ego de me, sed Deus ipse, qui in me est. Si exponamus cum Cyrillo, hęc verba sunt prolata per modum permittentis; *Non est verum*, id est, sit sanè, vt vos dicitis, testimonium meum non esse fide dignum: at rectius per modum asserentis dicta sunt, vt more hominũ loquatur, quorum testimonium, cùm de se loquuntur, fide dignum non est, quando nullo alio nititur argumento, quàm loquentis assertione. Adhuc hoc in sequenti sententia magis B explicabitur.

Alius est, qui testimonium perhibet de me.

COMMENTARIVS.

CVM dixisset: Si solus de me testimonium perhibeo, testimoniũ verum nõ est, adiũgit alium etiam esse, qui testimonium perhibet de ipso, hic alius est pater. In cuius explicationem sciendum, Christum in vnitate suæ personæ duas habere naturas, diuinam & humanam, duoque operationum genera, vnum secundam diuinum, alterum secundum humanam, sed magnum est vtriusque discrimen: Nam sicut natura diuina non sibi erat propria, sed cum patre communis, quæ secũdum eam operabatur; nõ Christi solius, sed patris simul opera erant: quando enim mortuos suscitabat, infirmos sanabat, aliaq; huiusmodi edebat miracula, quia secundum naturam diuinam primariò ea efficiebat, erant & sua, & patris simul opera; tamen quia natura humana sibi propria erat, quia nõ personæ patris, sed suæ tantùm erat vnita: quæ secundũ eam faciebat, sua erant opera propria, vt quãdo incedebat, fatigabatur, sitiebat, orabat, similiaq; opera hominis exercebat: opera hæc hominis, non erãt testimonium diuinitatis suæ, sed illa priora, quæ erant diuinitatis: quæ quoniam & sibi, vt Deus erat, & patri erant communia. hinc factum est, vt ea modò patri, modò sibi ratione suæ personæ attribueret: aliquãdo enim patrem dicebat de eo testimonium facere, & operari quæ faciebat: aliquando verò ipsemet ratione diuinæ suæ personę, propter naturã eandem cum patre, dicebat de se, vt homine, ferre testimoniũ, & operari mira illa opera, vt eandem se habere cum patre naturam, & nõ solùm hominem esse ostenderet. Ex hac doctrina, sententia præsens manifesta est; Cùm enim vt homo dixisset; Si ego tantùm testimonium perhibeo de me, testimoniũ meum non est verum. Addit alium etiam esse, qui simul testimoniũ ferret, nempè patrem ipsum: quia ratione diuinæ naturę edebat miracula, diuinitatis testimonium perhibẽria. cùm autem sibi potuisset etiam adscribere hæc opera, & testimonium; tamen patri tribuit, vt alium testem esse confirmet: nam pater distincta erat persona: & sic sunt duo testes, nempe ipse cum patre. *Alius*, ergo patrem significat, cum quo ipse etiam vt Deus de homine testimonium perhibet: & sic non solus ipse, sed vnà cum patre testimonium perhibuit. Hic est sensus huius sententiæ.

ANNOTATIO XXX.

De quo sit intelligenda hæc Saluatoris sentẽtia.

CHRYSOST. ho. 37. & Euthy. hunc alium esse Ioannem Baptistam interpretantur: sed non videtur legitima interpretatio; non enim Christus sibi præponeret Ioannem Baptistam: cùm enim dixisset, *Si ego*, vt homo, *testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum verum non est*, nõ adiecisset, *Alius est*, qui testificatur, nempe Ioannes Baptista: diuinitatis ergo testimonium esse oportet, quod profert. Præterea nõ sibi coniungeret Baptistam dicendo, *Alius*, nempe à me testimoniũ perhibet, sed Patrem C ipsum, qui alius dicitur: maximè, quia quæ sequuntur non cohærent huic sensui, sed magis contradicunt. Nam testimonium Ioannis adfert potius ad hominem argumentando, quia ipsi eo vsi erant. Rectius Athanas. libr. 2. de vnita Deitate Trinitatis, per alium Patrem interpretatur, adnotatque dictum esse alium Patrem propter distinctionem personalem Filij. eandem interpretationem complectitur Cyrillus libr. 2. cap. 147. His consensi in commentario.

Et

Et scio, quia verum est testimonium eius, quod perhibet de me.

COMMENTARIVS.

SENSVS est; alius est, qui mecum testificatur de me, *Et scio, quia verum est testimonium eius*, id est, ego etiam testificor, & illius probo testimonium, vt nõ ego solꝰ, sed duo sciamus. Idem est sensus cum illis Ioan. 8. Si ego iudico, iudicium meum verum est, quia non sum solus, sed ego, & qui misit me Pater: & non ex opinione, sed ex scientia testor.

Vos misistis ad Ioannem, & testimonium perhibuit veritati.

ANtequam hoc testimonium, quod alius de ipso perhibet, producat; sententiam suã eorundem Iudæorum facto comprobat, ac si dicat, Vosmet mihi testimonium quodam modo accumulastis: Nam, *Misistis ad Ioannem*, vt eius testimonium inquireretis, ille autem, *Perhibuit testimonium veritati*, id est, respondit veritatem, nempe negando se esse Christum, & me eum ipsum esse confitendo. Attende verborum energiam, vt Chrys. hom. 39. aduertit, *Vos*, inquit, *misistis*, id est, vos iudicatis Ioannem dignum fide, & idoneum testẽ. Adde etiam; à vobis ipsis inducti estis ire, non ego misi vos ad eum, sed vos ipsi ire, seu mittere voluistis: ille autem, quem vos elegistis, verum testimonium perhibuit, dicendo non sum ego Christus, medius vestrum stat, quem vos nescitis, ipse est: non igitur est, cur iudicetis me solum testimonium de me proferre, nec cur illud repellatis.

Ego autem testimonium ab homine non accipio, sed hæc dico, vt vos salui sitis.

NE hoc testimonium putarent esse, propter quod dictum erat, *Alius est, qui testimonium perhibet de me*, propterea dicit, *Ego autem non accipio ab homine testimonium*, id est, non hæc narro, quasi velim Ioannis testimonio meã tueri sententiam; non indigeo vllius hominis testimonio: quod si hęc de Ioanne dixi, id propter vos ipsos facio, vt salui sitis, id est, vt vestrismet factis doctrinam meam confirmem, & impellam vos ad veritatem cognoscendam, & recipiẽdam, per quã salutem consequamini: nam quẽ vos voluntate vestra elegistis, vt de Christo perhiberet testimonium, ille ipse testatus est veritatem, nempe me esse Christum. Non hoc expresè dicit Dominus, sed tacitè; nam sciebãt Iudæi, de quo Ioannes testimoniũ perhibuerat; & hoc verbo amplius significauit, quàm si diceret, testimonium perhibuit de me; dicens enim testimonium perhibuit veritati, insinuat non solùm testimonium perhibuisse de ipso, sed adhuc verum fuisse testimonium eius, seque verum esse Christum.

Attende autẽ hæc verba, *Hæc dico*, non solùm referri ad superiora, nempe ne putetis hæc de Ioãne me narrasse, qd̃ velim vti eius testimonio, sed etiam ad inferiora, & sequentia, quibus commendat Ioannem, præmittit tamen se non hæc dicere, quod eius caperet testimoniũ. Superius capite primo explicuimus Ioannis testimonium non fuisse Christo necessarium, sed à Deo missum esse propter Iudæorum incredulitatem, & imbecillitatem: sufficientissima. n. testimonia Christꝰ habuit p̃ter ipsius, propterea dicit superius, *Vos misistis*, quasi diceret, Ego non remisi vos ad Ioannẽ, & nunc dicit, *Ego non accipio testimonium ab homine*, quo verbo insinuat tacitè se esse Deũ, dũ generaliter testimonio hominis indigere se negat: Nec hoc est cõtra ea, q̃ inferꝰ dicũtur de Apostolis, qui testimonium reddiderũt de Christo iam ad cęlos ascẽdente: nam prę sens sermo est de testimonio Christi præsentis, & suam doctrinam confirmãtis: præterea Apostoli testimonium reddiderũt per miracula, quæ non hom-

Tã de sequẽtibus, quã de præcẽdẽtibꝰ intelligit, cũ ait, Hæc dico.

nis, sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

nis,sed Dei erant testimonium: at Ioannes nullum signum tale fecit. Hoc satis probat verba illa *Alius est, qui testimonium perhibet*, non de Ioanne intelligenda, quod adhuc in sequentibus magis confirmatur.

Ille erat lucerna ardens, & lucens.

HAEC, vti diximus in superiorum explicatione, connectuntur cum ijs verbis, *Hæc dico, vt salui sitis*. Laudat enim Ioānem, & arguit Iudæos licet hęc omnia non propter se, vt ipsius tēstimonio se tueri velit, dicit; sed propter ipsos Iudæos, vt ipsorum dictis & factis conuicti, veritatē salutis recipiant. Laudat ergo Ioannem, & idoneum testimoniū fuisse confirmat: ne autem dū dixit, *Vos misistis ad Ioannem*, aliquis arbitraretur Dominum dicere, Ioannem testem dignum fide non absolutè fuisse, sed respectu corū, qui talem putabant: propterea adiunxit non ex opinione Iudæorum tantùm, sed verè fuisse Ioannē testem dignū omni fide. *Ille*, inquit, *erat lucerna ardens & lucens*, ac si diceret; Rectè quidē feciſtis in eo, q Ioannem vobis testē elegistis; Erat enim lucerna ardens, & lucens: id est, omnia habens, quæ ad sibi aliorum fidē cōparandam necessaria sunt. eratque testis omni dignus fide, omniq; exceptione superior.

Expēdit author verba hæc, quæ de Ioanne dicūtur.

Notanda sunt verba: in hoc enim, quod dicitur, *Erat lucerna*, insinuat mandatum, seu missum esse Ioannē: lucerna enim instrumētum quoddā est, quo vtimur, vt luceat alijs; sic Ioannes venit, vt veritatem alijs, tanquam Dei minister indicaret. Lucerna etiam, vt dicit Cyril. l. 3. c. 1. ab alio lumen accipit: accenditur enim lucerna: sic Ioannes à Christo lumē recepit. idem notat Amb. sermo. 14. in Psal. 118. versic. 1. Lucerna præterea, vt dicit Euthy. sole aduenien te cessat; sic Ioannes Christo iam prædicante suo testimonio finem imposuit. Est autem cum articulo, lucerna illa, vt rectè dicit Cyril. vt ad prophetiā reuocaret Iudęos. Psal. 131. Paraui lucernam Christo meo. Ioannes erat lucerna hæc. Aug. etiam tract. 23. hanc sic interpretatur prophetiā: dicitur, *Ardens & lucens*, ardens in se, quia veritatem sciebat, cui erat testimoniū perhibiturus; lucens, quia alijs veritatis huius erat idoneus, & fide dignus prædicator: lucet enim qui veritatem alijs sufficienter demonstrat. potest enim aliquis scire veritatē; sed alijs non satis vt oportet, eam demonstrat; nec argumēta habet sufficientia ad persuadendū: talis lucerna ardens est, sed non lucens: non sic Ioānes, sed Christum nouit, ac manifestauit, & fide dignō Christi fuit index ac testis, lumenque tale ac tantum emisit; vt potuerint Iudæi videre si voluissent. Greg. hom. 11. in Ezech. sic exponit. *Erat lucerna ardens*, per cęleste desiderium, *Lucens*, per verbum: illud ergo ad vitam, hoc ad doctrinam refert Gregorius, & id rectè dicitur: & tam hoc, quàm illud Ioānes habuit. Ardsit in se per sanctimoniam morū, & scientiam; luxit alijs per manifestationem doctrinæ, & mirum exemplum vitæ. Hæc sunt, quæ dignum fide efficiunt testimonium.

Vos autem voluistis exultare ad horam in luce eius.

CONfirmat lucernam hanc illuxisse, & lumen veritatis emisisse. *Voluistis*, inquit, *exultare in luce eius*: nam à principio dignum fide iudicastis, & vt hominem à Deo missum recepistis: lucebat ergo ille; sed *Ad horam*, & breui tempore id feciſtis. quo verbo arguit, & insimulat Iudæos, quod Ioanni nō crediderint. Ille ardebat, & lucebat, & vos lumen recepistis eius; sed citò vestra inconstantia eum repulistis. Misistis ad eum, vt ad fide dignum testem, vt inquireretis de Christo; at postquam respondit, eius testimonium spreuistis.

ANNOTATIO XXXI.

Superiorem sententiā: diuersis modis Patres exponunt.

CYRIL. lib. 3. cap. 1. superiora verba aliter exponit; nam ad baptismum refert, dicens: Mirati Ioannem in principio lucē eius hoc modo accendistis, sed postea nec ipsi ab eo baptizati, & baptizari cęteros prohibētes, A ad hoc vsq; insaniæ delapsi estis, vt Dei nuncium increparetis; misistis enim ad eum, qui dicerent, quid ergo baptizas? hæc Cyrillus. sed expositio prior, quam sequitur Chryso. homil. 39. est conuenientior: nam de testimonio, quod de Christo perhibuit, sermo hic est. Ex his verbis Domini liquet dignos reprehensione fuisse Iudæos, quod Ioānis testimonio non crediderint, eosque peccasse grauiter, dum tantæ luci non adhibuerūt fidem. Cyril hæc verba affirmat insinuare Ioannem in figura legis contentum; vt enim illud verbum, erat ille *Lucerna*, reuocat ad Prophetiam Psal. 131. ita & hoc verbum, *Ardens, & lucens*, reuocat ad figuram Leuitici 14. Lucerna enim in tabernaculo lucens Ioannem significabat. ipse Cyrillus diffusè figuram hanc explicat.

Ego autem habeo testimonium maius Ioanne.

COMMENTARIVS.

CVR se testimonio Ioannis ex parte sua non indigere, nec eum in testem producere dixerit, causam exponit; quia, *Habeo*, inquit, *testimoniū maius Ioanne*, id est, maioris auctoritatis, quàm sit Ioannis testimonium. Et hæc verba connectūtur illis; Vos misistis ad Ioannem; ac si dictum esset, vos vti testimonio Ioannis voluistis, Ego autem non produco testimonium hoc, habeo enim testimonium maius. Quod autem dicitur, *Maius Ioanne*, intelligendū est, maius testimonio Ioannis: nam testimonium testimonio, non personam personæ comparat.

Opera enim, quæ dedit mihi Pater, vt perficiam ea, ipsa opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quia Pater misit me.

EXPONIT, quod sit testimonium maius testimonio Ioannis: & verborum hic est sensus: *Opera quæ ego facio, ipsa perhibent de me testimonium*, intellige maius, quā sit Ioannis testimonium, & ne opera, quę, vt homo faciebat, existimaret aliquis ea esse testimonium dicit, *Quæ mihi Pater dedit, vt ea perficiam*, id est, Ea opera dico de me testimoniū perhibere maius Ioannis testimonio, quę fācio vt Deus, quæ operor per potentiam diuinam à Patre acceptam, cuius aūt rei testimonium hæc opera perhibent? nimirum, me esse à Patre missum. Verba sunt considerandā, *Opera*, inquit, *quæ dedit mihi Pater vt perficiam ea*, hęc sunt opera diuinitatis, quæ virtute, & potētia faciebat, quæ à Patre sibi data est. perficienda dicit, loquens vt homo, cui Pater iniunxit, vt ea opera faceret: & simul potentiā dedit, per quam faceret: nempe per diuinitatē vnitā illi humanitati. Ăt ne quis existimaret se tantū ex cōmissione aliqua hæc opera facere, adiunxit, *Opera, quæ ego facio*, id est, non tantū accepi à Patre opera, sed simul ego opera hæc facio, quia Deus sum: nō quod alia sint opera, quæ dedit pater, alia quæ ipse facit, sunt enim eadē: sed quod à Patre accepit vt homo, propter vnionem, & ipsemet facit, quia vt Deus eandem cum Patre diuinitatē, & naturam habet. Percontaberis, quis est, qui perhibet hoc testimonium? & quis est de quo perhibetur? opera.n. testimonium ipsum sunt. Respōdeo ipsemet Christus, vt Deus est, perhibet de se vt homine testimoniū, p opera quæ facit supra hominē, nempe miracula, quę sunt opera Dei. ac si dicat, si nihil apparet in me nisi humanum, esset qui de me testaretur homo, at cùm opera per hanc humanitatē faciam, quæ Dei sunt, testimoniū reddo me esse Deū, qui in hac lateo humanitate, & quia hæc, quæ facio, vt Deus, communia sunt etiam Patri. Pater vnà cum filio reddunt testimoniū, vt non vnus, sed duo sint testimonium ferentes, sed de vno, nempe de filio homine facto. quod autem testantur id est, esse scilicet filiū Dei à patre missum, qui in illa est humanitate, nec merum esse hominem, qui apparet, sed simul filium Dei.

ANNOTATIO XXXII.

Quare nō dicit opera sua testari, quod æqualis sit Patri, sed quod ab eo missus sit.

CHRY. hō. 39. potuisset, inquit, dicere Christus, testimonium perhibent de me, quod æqualis sim Patri, at noluit: sed minus expressit, quia misit me Pater, quia hoc proB phetatum erat: & quia, si hoc semel esset admissum, consequebatur etiam admittendum eum esse æqualem Patri. Dices, qua ratione opera hæc erant maius testimonium Ioannis

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ioannis testimonio? Si enim Ioannes à Deo missus est, & opera etiam à Deo procedunt, æqualis auctoritatis esse videntur. Dico si cõstitisset, & manifestum esset Ioannem à Deo missum, & testimonium eius à Deo esse, vtique æqualis esset auctoritatis: nam difficultas credendi ex eo procedit, quia obscurum est, an à Deo quæ dicuntur & proponuntur, procedant: Si enim nobis, & omnibus constaret Deum esse, qui per homines docet, quę fidei sunt, omnes crederent, quia Deum mentiri non posse certum est: miracula autem fiunt, vt quæ dicuntur, esse Dei credantur. Illud ergo, quod magis probat virtutem diuinam, maius testimonium, & efficacius est. Ioannes ergo à Deo missus erat: tamen non ita certum erat hominibus eum esse à Deo, vti erât opera mira, quæ fecit Christus; propterea maius fuit testimonium ex his operibus sumptum, quàm testimonium Ioannis, tantam certitudinem, quod à Deo esset, non habentis.

Et, qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me.

COMMENTARIVS.

DIxit alium esse, qui de eo testimonium perhiber, & his expositis, quæ occasione Ioannis dicta sunt, quis sit hic alius, qui testimonium perhibet, explicat. *Pater*, inquit, *qui misit me, testimonium perhibuit de me.* hoc testimonium est illud in Baptismo redditum, quando vox de cælo audita est Patris dicentis, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Et attendenda est particula, *Et*, quę dictio est accumulans; ac si diceret: etiam Pater perhibuit testimonium de me. accumulatur autem hoc Patris testimonium, non Ioannis testimonio, sed testimonio, quod ipsemet Christus, vt Deus, de se reddebat vt homine per opera diuinitatis: vt sit sensus, Operibus meis, quæ Patris diuinitate facio, testimonium perhibeo de me, qui homo foris appareo, quòd sim filius à Patre missus: & Pater etiam meus testimonium perhibuit iam de me, quando sua voce hoc idem declarauit, me esse suum filium.

ANNOTATIO XXXIII.

De quo Patris testimonio Christus loquatur.

VERBA hæc graues Doctores superioribus connectunt, & non de Patris testimonio apud Iordanem exhibito, sed de testimonio Patris per eademmet opera, quæ Christus faciebat exponunt, vt sit hic sensus; *Opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me;* & simul etiam Pater, qui misit me, testimonium perhibet mecum per eadem opera, vt simul sit Pater mecum testis de me, sicut etiam mecum operatur. Hanc connexionem, & expositionem adferunt. Hilar. lib. 9. Trinit. Aug. tract. 23. & videtur etiam idem sentire Cyrillus li. 3. cap. 2. at illud verbum, *perhibuit*, duriusculè accommodatur; dicendum enim erat, Pater testimonium perhibet de me, sicut dictum est; *Opera quæ facio, testimonium perhibent.* Chrysost. ho. 39. & Euthym. de testimonio Patris apud Iordanem, quãdo Christus baptizatus est, interpretantur: hoc enim fuit proprium Patris testimonium, & hanc interpretationem sumus in commentario secuti; tum quia planior est, & verbis accommodatur: tum quia sequentibus optimè connectitur, in quorum expositione hæc interpretatio magis confirmabitur. Aliqui hoc tempore de testimonio per Prophetas & scripturas cæteras veteres exhibito exponunt: scriptura enim illa tota testimonium Christi est, quã si attendissent Iudæi illi, profectò instructi fuissent, vt Christum agnoscerent. Nõ est improbabilis expositio, tamen difficultatẽ patitur hanc. nam hoc testimonium nõ magis est Patris, quàm Filij, & Spiritus S. ipsius, qui locutꝰ est per prophetas. Media igitur expositio legitima visa est.

Neque vocem eius vnquam audistis, neque speciem eius vidistis, & verbum eius non habetis in vobis manens, quia, quem misit ille, huic vos non creditis.

COMMENTARIVS.

NOtandus est huius loci sensus, in cuius gratiam sciendum ex Deut. 18. & Exod. 20. populum Iudæorum quando ei in deserto legem Deus dedit præ timore, & terrore sonitus, & lampadum ignis procul stetisse, nec ausum esse ad Deum accedere, ob idque petijsse mediatorẽ aliquem, quem se audire polliciti sunt; quorũ verba, cùm referret Moyses Domino, respondit se acceptare pactum, & vocem populi, promisitque se locuturum per mediatorem quendam; ea lege vt si eum non audirent, vltionẽ de eis sumeret. Moysis verba sunt

ba sunt hæc: Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi dominus Deus tuus, ipsum audies, vt petisti in Oreb, quando concio congregata est, atque dixisti; vltra non audiam vocẽ Domini Dei mei, & ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar; & ait Dominus mihi, bene omnia sunt locuti: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum, simile tui, & ponã verba mea in ore eius, loquetur quę ad eos omnia, quæ præcepero illi: qui autem verba eius, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existam. Hoc fuit pactum inter Deum, & illum populũ. hic Propheta suscitandus, per quem Deus verbũ locuturus erat populo, Christus erat, quem audire populus recepit sub pœna diuinæ vltionis, ne Deus ipse loqueretur amplius sub specie illa horribili lampadũ, & tonitruum, & buccinæ. Ex hac historia totus pendet huius loci sensus, & cõnexio. Cùm Patrẽ testimoniũ reddidisse de eo dixisset, arguit eos vt immemores, & cõtemptores pacti, quod pepigerunt cum Deo in monte Oreb, & dicit: Vos, *Eius vocem non audistis, nec speciem eius vidistis.* Alludit ad verba, quæ tunc populus dixit, nempe, vocem eius non audiam, & ignem hunc non videbo; sensus ergo est, obtinuistis, quæ per patres vestros olim præ timore petijstis: non enim vocẽ horribilem Patris audistis, neq; speciem terribilem eius vidistis, verbum tamen & pactum eius, ad quod vos obligastis, non seruatis: acceptastis quidem pactum eius, nempe vos audituros, quem ille miserit Prophetam de gente vestra: at verbum & pactum eius non manet in vobis, quia quod pepegistis, implere non vultis: ecce enim ego sum, quem ille misit, & vos non mihi creditis, nec auditis me sicut promisistis. Quibus verbis apertè se esse Messiã Christus significat, & diuinam vltionem propter eorum incredulitatẽ ex Dei pacto, tacitè comminatur. Hic est legitimus sensus, à quo reliquæ expositiones multum recesserunt, cui sensui maximè consentit, quod sequitur, Scrutamini scripturas &c. hæc enim sententia ad veterem illam historiam pertinet.

ANNOTATIO XXXIV.

Patrum diuerse explicationes.

SENTENTIA superior variè exponitur à Doctoribus propter eius obscuritatem. Hilar. lib. 9. de Trin. hanc sententiam ad totam superiorem refert; nempe, Propterea vocem eius nõ audistis, nec speciem vidistis, nec verbum eius manet in vobis, quia mihi non creditis; quasi dictum sit: Si mihi credideretis, vocẽ Patris audiretis, & speciem videretis: qui enim videt me, videt & Patrem; similiter, qui audit me, audit & patrem, & verbum patris in eo manet. Chryso. homil. 39. & Cyril. lib. 3. ca. 3. exponunt, Velle Dominum probare, & confundere Iudæos se de cognitione Dei gloriantes, quod Patrem verè non cognoscant; & sic interpretantur; *Vocem eius nõ audistis, nec speciem vidistis*, quia Deus spiritualis est, nec vocem aut speciem habet propriam, sicut habet homo, per quam cognoscatur: nam vox illa, aut species, quam audierunt, & viderunt Prophetæ, propria non erant Dei, sed signa quædam, & propterea dicitur; *Vocem eius non audistis vnquam.* Mihi, quamuis ita sit verè, Deum non habuisse vocem, aut speciem, potius videtur Dominum noluisse negare, quæ in scripturis recepta erant: nouam enim calumniæ occasionem daret: in scriptura autem vox & facies, seu species Dei leguntur, quamuis propriè non sint, & sic Deus visus, & auditus dicitur sæpe. Athana. serm. 4. contra Arianos verbum refert ad Christum, qui est Verbum patris, & dicit rectè coniũgi cum specie, & forma Dei, quia ipse est imago, & character viuus Patris: tũc ad sensum literalem hæc sic accommodãtur. Vos vocẽ Dei nõ audistis, nec formam vidistis, & cũ superesset vobis modus vnus, vt in me, qui sum Verbum patris, & imago eius substantię, quique videt me, videt Patrem, crederetis; hunc modum contemnitis, & non creditis mihi: propterea Patris cognitionem nõ habetis, & diuina notitia priuati estis. Augu. contra Adimantum capi. 9. exponit, *Vocem non audistis*, quia non credidistis, quando dictum est Ioan. 17. Et clarificaui, & iterum clarificabo. *Neque speciem vidistis*, quia Pater speciem non habet. tamen hoc non potest accommodari, quia quando hæc loquebatur, nondum erat prolata illa vox Patris. Aliqui ad vocem in baptismo referunt, quam isti existentes in Hierusalem non audierant: quod Hil. lib. 9. Trin. insinuat; sed nec hoc facile aptatur verbis: nã dicitur, *Non audistis vnquam*, quod aduerbium, non ad vnam vocem, sed generaliter ad omnes refertur. Hæc sunt, quæ sentiunt Doctores: iudicium lectoribus relinquo; mihi legitima videtur expositio in commentario posita. Speciem Dei vocat eam, in qua apparebat: & vocem, verba, quæ sentiebantur, vt Exo. 20. & Deut. 18. constat.

Scruta-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, & illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me, & non vultis venire ad me, vt vitam habeatis.

COMMENTARIVS.

TESTIMONIO operum, & paterno accumulat etiam scripturas sacras. Vos, inquit, scrutamini, & inquiritis scripturas, quia putatis in obseruantia earum vitam positam æternam; & illæ sunt, quę testimonium perhibent de me, & tamen vos non vultis venire ad me, vt hanc vitam habeatis. Malitiam eorum arguit, significans eos proprio scripturarum studio conuictos esse de veritate Christi, præ malitia tamen nolle eum recipere, nec in ipsum credere, quamuis per Christum vita hæc æterna consequenda esset. Ex hoc loco constat Iudæos scripturas de Christo inquisiuisse, quãuis animo calumniãdi, earumque lectione conuictos de veritate Christi (non enim testimonijs tot ac tantis, quod respondere possent, inuenire poterant) non volebant adhuc obstinati credere in eum, nec ipsum confiteri, etsi scirent in Christo vero, & promisso positam vitam hanc æternam, quam ex scripturarum obseruantia se habituros esse arbitrabantur. hoc significat illud verbum, *Et non vultis venire ad me*, quasi causa sit voluntatis malitia, non autem quòd scripturarũ testimonia non indicauerint veritatem eis. Scripturæ dicuntur testimonium perhibere de Christo, non solùm quia promissus est in scripturis Christus; sed quia ex signis, & circumstantijs multis in scriptura expressus, agnoscere potuerũt Iudæi illum esse Christum promissum. Hoc est, quod dicitur, *Testimonium perhibent de me*, & dum generali vtitur scripturarum vocabulo, & legem, & Prophetas significat; tota enim scriptura plena est testimonijs Christi.

Diuersæ expositiones superiorũ verborum.

ANNOTATIO XXXV.

SENTENTIA hæc duplicem habet sensum A ex ambiguitate verbi græci & latini, *Scrutamini*: nam legi potest per modum imperandi, & exhortãdi, vt Christus eos impellat ad studium scripturarum, quia ipsæ testimonium præbent de Christo, & in hoc sensu interpretantur Chrys. hom. 40. immo Athanas. in quadam epist. quæ est infine voluminis operum. & Basil. li. de bapt. ca. 4. & Euthy. & est communis interpretatio. Cyril. verò lib. 3. cap. 4. quamuis asserat eam esse tritam, & communẽ expositionem, tamen non sequitur, sed expo B nit verbum per modum indicandi, id est, inquiritis, & legitis scripturas, & cùm illæ testimonium perhibeant vobis de me, non vultis credere, quantumuis existimetis vitam æternam positam in earum obseruantia, & per Christum hanc vitam obtinendam.

Hæc expositio verbis ita accommodatur, vt prior vix possit aptari: nam si per modum exhortandi dicta essent hæc verba, dicendum potius erat, Inquirite scripturas, in quibus putatis vitam habere, & venietis ad me, vt vi C tam habeatis; cùm autem dicitur, *Non vultis venire ad me*, indicatur illos scrutari iam scriptu ras, & cùm testimonium perhibeant de Christo, nolle tamen eos ad ipsum venire, à quo vitam æternam haberent, si venirẽt. Illud, *vt*, finem, non solam consequentiam significat, vt sit sensus; *Non vultis venire ad me*, tanquam ad Messiam, vt per me vitã hanc consequamini. Non est solus Cyril. in hac interpretatione, cùm & Irenę. li. 4. c. 23. hoc verbum, *Scrutamini*, non per exhortandi, sed indicãdi modũ interpretetur; Hunc enim locũ citans in capitis illius principio, & loca veteris scripturæ aliquot enarrans, subiunxit hæc verba; Inquirãt hi, qui omnia scrutari dicuntur, id tempus, in quo deficit princeps. his verbis Irenæus significat verba Ioannis, modò indicandi esse prolata, sicuti etiam Cyril. legit. Euthy. censet illam particulam, *Et*, *Et illæ testimonium perhibent*, &c. abundare; nam legenda est sententia quantum ad sensum sine tali particula. immo Irenæus lib. 4. cap. 23. legit hanc sententiam sine tali particula; at non video cur abundet, nec cur omittenda sit; sensus enim lucidior est cum tali particula.

Clarita-

Claritatem ab hominibus non accipio, sed cognoui vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis.

COMMENTARIVS.

NE verba illa, *Non vultis venire ad me, vt vitam habeatis*, ex ambitione, & humanæ alicuius gloriæ appetentia prolata esse existimarent, vt forsitan iã illi corde conceperant; hanc falsam Dominus remouet suspicionem, & causam cur dicta sint, vecam exponit: *Non*, inquit, *claritatem ab hominibus accipio*, id est, humanã gloriã nihili facio, humanas laudes, & honores propter me ipsum non curo, nec eas accepto, vnde quę dixi, *Non vultis ad me venire*, non quia à vobis magni fieri & laudari cupiam dixi; sed quia noui vos non habere vitã, quę est dilectio Dei, & vt hanc acciperetis: propter vestrã ergo vtilitatem locutus sum hæc, non autem propter me; ego enim hominibus nõ indigeo, sed propter salutem ipsorũ eos quæro. Verbum, *Claritatem*, apud Græcos δοξα est, modò interpres vertit glorĩam, modò claritatem: paulò enim inferius vertit gloriam, tamen idem est semper vocabulum Græcum, & eadem significatio.

Variis modis exponitur superior sententia.

ANNOTATIO XXXVI.

PRIOREM partem sententiæ Chrys. hom. A 40. & Cyril. lib. 3. cap. 5. exponunt, & connectunt, sicut in commentario dictum est, & est legitimus sensus, & connexio; posteriorem partem non connectunt quidem eodem modo, nec exponunt. Chrysostomus enim & Euth. hæc verba dicta censent, vt argueret, & reprehenderet eos, qui zelo Dei, & tanquam Deum diligentes, Christum persequi videri volebant: contra quos dicit; Noui vos, quod dilectionẽ Dei non habeatis, nec ex eius amore me persequamini; cũ Deus tot testimonijs me ab se missum esse confirmauerit. Erit ergo sensus hic; Non hæc dixi, vt quæram hominum gloriam, sed vt vos arguam, quod, quæ facitis, non ex dilectione Dei faciatis. Non sic Cyrill. exponit, sed sensus secundum eum iste est; Non hæc dixi propter humanam gloriam, sed vt cognoscatis dilectionem Dei non esse in vobis, qua priuati, quomodo poteritis ad me, qui filius sum Dei venire? facilior sensus, & connexio nobis videtur, quam in commentario explicuimus.

Ego veni in nomine patris mei, & non accepistis me, si alius venerit in nomine suo, illum accipietis.

COMMENTARIVS.

EOs dilectionem Dei non habere, nec propter Dei amorem opera sua facere, his verbis satis declarat Dominus, *Ego veni in nomine patris mei, & non me accepistis*, nec credidistis mihi. Venire in nomine Patris, non est tantùm missum esse à Patre, sed ita missum, vt testimonia efficacissima, & argumenta sufficientissima suæ missionis haberet. *Veni*, inquit, *in nomine Patris, & non accepistis*, non quia non ego fecerim omnia ea, ex quibus me à Patre missum cognosceretis; sed quia noluistis: ergo vos non habetis dilectionem Patris, nec ex Dei amore facitis, quę facitis. Præterea, si alius venerit, vt re vera veniet, in nomine suo, non à Deo missus, sed à sua propria malitia inductus, eum recipietis; si autem amor Dei in vobis esset, non deberetis hunc recipere; si igitur, quem misit Deus, non recipitis, quem non misit recipitis, non est dilectio Dei in vobis.

Attende, cùm Dominus ad defectũ dilectionis Dei illos, quod eum non receperint, reducit; insinuat non ex ignorantia probabili ea facere, sed ex errore grauissimo, & inexcusabili, aut ex scientia: nam Christũ vel nouerunt, aut vndé facile noscere possent, habuerunt: illum aũt, quẽ recepturi erant, nõ essẽ à Deo, similiter habituri erãt vnde assequi possent. Noluit aũt Dominus expressè dicere aliũ venturum, sed tacitè: *Si*, inquit, *alius venerit*, quibꝰ verbis cõminatur pœnam Iudæis, in spiritum erroris tradendos esse, vt tãquam Christum recipiant eum, qui verè Antichristus erit, quia verum non receperunt.

Universidad de Deusto Biblioteca

ANNOTATIO XXXVII.

Quid sit in nomine Patris venisse.

DVo hoc loco consideranda occurrunt. Vnum est circa illud verbum, *In nomine Patris mei.* Athanasius enim de vnita Deitate Trinitatis lib. 2. & 5. exponit hoc verbum sic, vt Christus dictus sit in nomine Patris venisse, quia Deus erat sicut & Pater, nomenque Dei vtrique commune. Erit ergo sensus, Veni in nomine Patris mei, nō solum missus, sed ita missus, vt Deus essem, nomen idē cum Patre commune habens, quod ex operibus communibus cum Patre demonstrauit: nam eadē operatus est, quæ & Pater, & hac ratione intelligitur illud Psal. 117. Benedictus qui venit in nomine Domini. & inde vrget Atha. Ariā. Si venit in nomine Patris, ergo habuit nomē commune cum Patre, non illud propriū, nempe vt pater esset, sic enim confusio personarum fieret: sed id nomen, quia Pater Deus est. si ergo nomen habet idem quod Pater, ergo & essentiam, & naturam. Et re vera hic est sensus legitimus. Venit enim, *In nomine Patris*, quod non tantum missum esse à Deo, vt Prophetæ missi sunt, significat; sed venisse tanquā filium Dei naturam eandem habentem, & nomen cum Patre, sicut & opera eadem; propterea non dicitur, missus sum à Deo, sed, *Veni in nomine Patris*, quod nemo Prophetarum, etiam eorū, qui à Deo missi sunt, de se protulit nec affirmauit. nec Ariani proterui hinc euadebant quando dicebant, quia Patris auctoritate, & à Deo missus erat, id esse dictum; non tamen quod Deus esset idem cum Patre, quia responsio nō soluit argumenti efficaciā; plus enim est in nomine Patris venisse, maximè adiunctis etiam, quæ præcesserunt, Omnia, quæ facit Pater, facit & filius, venit enim cum eadem virtute, & potentia patris. Eodem modo cum Athana. exponit Hilar. li. 9. de Trini. Ambro. autem 1. Thessalo. 2. hæc verbā confirmans dicit: Venire in nomine Patris est seipsum profiteri filium Dei: & inde deducit Antichristum non se filium Dei prædicaturum, sed Deum; quia in nomine suo dicitur venturus; quasi hoc verbum, *In nomine suo veniet*, significet, quod non ab alio missus veniat, sed tanquam Deus ipse à nemine procedens: se ipsum enim esse Deum mentietur; idcirco in nomine suo veniet. Sed non existimo hunc esse huius verbi sensum, sed, *In nomine suo veniet*, quia re vera nullam habebit diuinam virtutem, sed sua malitia finget se à Deo missum, vt Dei filium, sicut falsi Prophetæ in suo nomine veniebant, quia re vera à Deo non mittebantur. Et hoc est quod dicitur nunc, *Si quis veniet in nomine suo*, id est, re vera non à Deo missus, nec Dei habens potestatem, sed sua se fingens propria nequitia talē, recipietis illum.

Alterum verbum est, *Si alius venerit.* receptio res de quibusdam, qui pauco post tempore à Christi ascensione finxerunt se Christum, & deceperunt turbas, hoc dictum exponunt. de vno enim Aegyptio refert Iosephus lib. 2. de bello Iudaico, cap. 12. qui triginta millia Iudæorum decepit: & de Simone Mago habetur Act. 8. qui multos decepit; tamen communis sanctorum interpretatio est de Antichristo, qui verè vltimis diebus se Christum prædicabit, multosque decipiet, & huic multitudo Iudæorum datura est fidē, Deo iusto suo iudicio propter eorum perfidiam permittente. Ita exponunt Irenæus, libr. 5. cap. 25. Hieronymus ad Algasiam, quæstio. 11. Ambro. lib. 1. de de Spiritu sancto cap. 14. Hilarius lib. 9. de Trinitate, & lib. de vnitate Patris, & Filij. Cyrillus libr. 3. capit. 6. & Chrysostomus hom. 40. & iste est legitimus sensus.

Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam, quæ à solo Deo est, non quæritis?

COMMENTARIVS.

CAVSAM infidelitatis eorum aperit, eisque tanquam sapientissimus & clementissimus medicus eam manifestat, cum quadam insimulatione, vt si fortè causa cognita & aperta, resipiscant, & ad medicum confugiant. Simile mihi hoc videtur ac si infirmus graui, & diuturna ægritudine laborās, multis, & efficacibus remedijs sanitatis acceptis, tamen adhuc à mala quadā consuetudine, quæ causa morbi est, nolens recedere in medicum culpam reijciat, & dicat; nullū hactenus remediū efficax adhibuisti, iam enim sanus essem si adhibuisses; contra quē medicus iustè, & miseranter insurgat dicens; quomodo tu potes sanari, q à praua hac cōsuetudine, à qua morbum contraxisti, non recedis? ita nunc Dominus, quia incredulitatis causam Iudæi in corde suo in Christum reuocabant, quasi non crederēt, quia se nondum Christum esse verum probauerat, nec vnde id credere possent, ostenderat; propterea in eos inuehitur, postquam iam testimonia suæ veritatis narrauit, & eos arguit dicens, *Quomodo credere potestis, qui gloriam* propriam quæritis, non Dei? non ego sum in causa, qui efficacissima credendi iam adhibui argumenta, sed vos, qui ab ambitione vestra, quę cęcitatis vestræ causa est, non abstinetis. Hic est sensus, & connexio verborum.

Adhuc

Adhuc tamen sunt verba explicanda. Gloriam ab inuicem accipere, est nomen sanctitatis & doctrinæ, ac virtutis ab hominibus quærere: non rā studio sum, & doctū, & virtute præditū esse, quàm talē ab hominibus reputari; qui autem plus studet verè virtutem, & doctrinā amplecti, quàm ab hominibus talis videri, hic gloriam quæ à Deo est quærit; nam apud Deū gloriam habet, qui talis est; non aūt qui talis tantùm reputatur. pluris ergo isti faciebāt tales ab inuicem haberi, quā tales apud Deum esse; ideo dicti sunt accipere gloriā ab hominibus, & non quærere gloriam, quæ est à Deo. Qui verè virtutem, & legis obseruantiam, & iustitiam habet, iste testimoniū, & nomē suum habet ab ipso Deo, & propterea dicitur gloria hæc à Deo esse; quia Deus est, qui præclaram habet cognitionem de homine, quando verè iustus est, & qui? auctor est veræ virtutis, & iustitiæ, cui non incumbentes, non quærunt gloriam, quæ à Deo est. vno verbo sensus est, Hi plus apparere tales hominibus volebant, quàm verè, & coram Deo esse.

Quid sit gloriā ab inuicē quærere.

Sciendū est Iudaos videri voluisse sapientes, ac prudentes, & legis obseruatores apud alios: nimiū aūt opinionis suæ minui reputabant, si à Christo discerent, & eius discipuli fierent, quem literas nunquam didicisse credebant: missus legis obseruatores ab alijs haberi timebant, si Christum sequerentur, qui legis rigorem seruare non videbatur: elegerunt ergo potius non credere, nec eum confiteri; idcirco ambitio excæcauit eos, & magno fuit impedimento, ne crederent, & ad Christū venirent: passiones enim animi vitiosę, & affectus inordinati sæpe excæcant, & detinent mentem, ne veritatem cognoscat, atq; etiam ne cognitā exterius profiteatur. Hil. l. 9. de Trin. aliter hāc legit sententiam, nempe, *Quomodo potestis credere, qui honorem ab hominibus accipitis, & honorem eius, qui solus Deus est, non quæritis?* & tunc sensus est; eos pluris fecisse gloriam, & honorem proprium apud homines, quàm honorem Dei veri: id est, plus ipsos ab alijs honorari, quàm honorare Deum verum.

Ex ambitiōe cæcitas Iudæorū orta.

ANNOTATIO XXXVIII.

Qua ratione ambitio, quæ ex voluntate prouidet, fidē intellectus impediat.

DVBITARE non immeritò aliquis posset, qua ratione, cùm fides sit intellectus, ambitio autem voluntatis, impedimentū hęc esse possit credendi, & causa Iudæis his fuerit incredulitatis erga Christum. Sciendum; veritates, quibus per intellectum assentimus, in duplici esse differentia; quædam habent sufficientem sui ostensionem, aut probationem, & hæ sunt, quę aut tā clarę, & euidentes sunt, vt per se pateant, quas Philosophi vocāt propositiones per se notas; aut habent probationes, & argumenta quæ necessariò concludūt, & conuincunt, quales sunt veritates scientiarum, quæ etiamsi per se ipsas, & solæ propositę non innotescant intellectui, tamen si ratio, & argumentum accedat, ita fiunt manifestæ, vt intellectus repugnare non valeat: alię sunt veritates, quæ nec per se ita sunt notæ, vt intellectus per se solus valeat assentiri, nec habent probationes ita necessarias, vt intellectus dissentire non possit; tamen habent aliquam probationē inducētem, & inclinantem intellectum ad assentiendum, & hæ sunt veritates, de quibus dicimur habere opinionē: eis enim assentimus, non quod necessariam probationem habeant, sed quod probatio sit rationabilis, & inductiua intellectus, sed nō conuincens. In illis veritatibus prioribus intellectus non indiget auxilio voluntatis; nā siue homo velit, siue nolit, dissentire non valet: in posterioribus autem sæpe indiget auxilio voluntatis, quæ ipsummet inducat ad assensum, & suppleat, quod probationi deest. Hinc fit, vt quando bene affecti sumus erga aliquem, facilius credamus, quæ dicit, etiam si rationibus non ita vrgentibus vtatur: quos autem odio habemus, non facile eorum dicta recipimus: quamuis rationes forsan, & probationes vrgentiores habeant, quando neutræ sunt necessariæ. nam voluntas inducit intellectum, vt illis assentiatur, non autē istis. Hęc omnia sunt ex Philosophia sumpta, nec est cur diffusius hæc tractemus, sed proposito nostro applicanda sunt.

Veritates fidei quomodo à voluntate iuuentur.

Veritates fidei nostrę nō sunt prioris generis: non enim sunt per se manifestæ, nec demōstrationibus, aut probationib⁹ necessarijs fides procedit: quod Basil. hom. in Psal. 115. docuit dicens: Fides non per rationales methodos, nec per Geometricas necessitates animū ad assensum trahit; sed per actionem virtutis. hæc Basil. Sunt ergo posterioris generis, non quod probationib⁹, vllis innitatur fides, sed quod non ita eius veritates pateant intellectui, vt nisi voluntas adiuuet, solus ipse valeat assentiri. habet quidem fides probationes pro his, qui nondum credunt; tamen neq; hæ necessariæ sunt, sicut demonstrationes scientiarū: nec qui credunt, propter eas credūt; sed propter lumē fidei à Deo infusum intellectū inclinante ad assensum, ita vt non sufficiat, nisi voluntas cōcurrat simul, vt velit homo credere:

Universidad de Deusto
Biblioteca

dere: nec etiã probationes non credenti sufficiunt; nisi adhuc intellectus illuminetur, & voluntas etiam accedat, quod non facit, nisi etiam adiuta à Deo. hac ratione fit, vt fides sit meritoria, quia liberè te nõ priuatur, cui dũ credit, hominis voluntas innititur, iuxta illud 2. Cori. 10. Captiuantes intellectum in obsequium fidei. Captiuat voluntas intellectũ, quia inducit, vt credat ea, quorum non habet necessariam probationem. Si igitur ita est, vti re vera est, vitia voluntatis & animi affectus multum possunt contra fidem: nam voluntatem auertunt ab affectu pio captiuante intellectum; idcirco quando vitia, & passiones cõtrariæ sunt ijs, quæ fidei sunt, impediunt ad recipiendam fidem, & impellunt ad receptã deserendam; quod exemplis simul, & auctoritate sanctorum illustrabimus.

Corrupti mores impediũt fidem, & iã receptam expellunt.

Greg. Nisc. Orat. 3. de resurrectione, Qui sibi, inquit, conscij sunt turpissimarum & fœdissimarum actionum, quibus graues pœnas meriti sunt, odio iudicij tollunt resurrectionem, & pro eo quod cupiunt & optant, varias cogitationes sibi fingunt, hæc Greg. Vides hos nolentes credere corporum resurrectionem (viuebant enim pessimè) timentesque iudicij seueritatem in resurrectione, idcirco inducti sunt vt potius non crederent resurrectionem, vtà timore se liberarent, & licenter vitijs indulgerent. Aug. l. 21. Ciui. c. 18. nõnullos dicit æternitatem pœnarũ inferni negasse, vt suis perditis moribus hanc pollicerentur impunitatem. Amb. lib. 1. de pœnit. ca. 15. Nouatianum amissi Episcopatus dolore ab Ecclesia discessisse refert. Chrys. hõ. 7. in Ioã. Paulum Samosatensem amore fœminæ cuiusdam à fide apostatasse dicit; quod permultis nostri temporis hæreticis euenit: vitijs enim carnis tracti à fide Catholica recesserunt, vt sibi licere carnis indulgentiam, quam concupiebant, persuaderent, quam Catholica fides damnabat. Greg. lib. 20. Mora. cap. 12. Auaritiam aliquos retinere dicit, ne ad fidem cõuertantur. quod hodie etiam experimur: malũt enim multi in suis hæresibus hærere, quã, dum ad veritatem Catholicam reuertuntur, Ecclesiarum bona temporalia, quæ iniquè rapuerunt, restituere. Vitia enim detinent intellectum in errore sibi conformi, & à contraria auertunt veritate. Hoc etiam fuit, quod olim idololatras homines fecit, & in idolatria retinuit; quod Athan. in orat. contra Idololatras docuit. & Greg. Nazian. in orat. ad Nemesium, cuius hæc sunt verba, Stulti idolorũ cultores, qui hoc vitijs vestris subsidium excogitastis, vt flagitiosos, mendaces, sicarios, versutos, & flexuosos, periuros, raptores, cinœdos, adulteros, prædicones vobis deos fingeretis, nec eo contenti, vitijs etiam ipsis sacra instituistis, alios nimirum atque alios alijs, alijsque sceleribus flagitijsque nobiles, & præpotentes diuinis honoribus afficientes; ex quo illud efficitur, vt non solùm impunitum maneat quoduis crimen, sed etiam laudabile, atque honestum habeatur velut Deo, qui id coluit, gratum & iucũdum. hæc Greg. quorum magna pars in nostri temporis hæreticis verae esse cernitur, quod maximè dolendum est. Sexcenta sunt huiusmodi testimonia, sed pro dictorum declaratione, & confirmatione hæc sufficiant.

Facile est ex his soluere propositam difficultatẽ. est quidem intellectus credere, sed cũ lumen fidei nõ adeo veritates credendas manifestet, & earum probationes non ita sint necessariæ, vt intellectum conuincant. sicutà scientificis demonstrationibus conuincitur, fit, vt voluntatis actus ipsius, inquam, electio sit ad fidem necessaria, quã nec ipsa voluntas habet sine auxilio gratiæ. Vitia ergo, & passiones exorbitãtis voluntatis, auertũt, & impediunt intellectũ à veritate. Videbatur istis lucio non haberentur, in quo prius habebãtur: non etiam eam doctrinę & sanctitatis opinionem conseruaturos, quam sibi apud vulgus comparauerãt. & quamuis vere decepti hoc essent, tamen ita sibi persuaserant. propterea noluerunt fidem habere Christo, malentes sibi persuadere Christum non esse, ne sibi id persuasi, quæ cupiebant, amitterent. Ambitio ergo eorum, & vana gloria detinuit intellectum, ne tantæ doctrinæ, tantis Christi probationibus assensum præberet. Fecit hoc idẽ auaritia, ne scilicet lucra, quæ ex oblationibus adueniebant ipsis, amitterent, vt in parabola vineæ Mat. 21. ostenditur, tamen hoc in loco ambitionis mentio facta est.

Ex dictis impugnatur regula.

Nolite putare, quia ego accusaturus sum vos apud Patrem, est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis.

COMMENTARIVS.

ABSTVLIT Christus hactenus Iudæis defensionem vnam, qua se tuebantur, ne ipsi crederent; & vt ipsum persequerentur, nempe zelum Dei, & dilectionem eius: ostenditque dilectionẽ Dei non esse in eis, nec ad hanc cossam esse, quam diuinæ dilectioni anteferebant. nũc alteram remouet defensionẽ, conuertitque in ipsos; tuebantur enim se Moyse, quasi eius præcepta, & verba obseruarent, eaq; causa Christo contradicerent. Contra hanc eorũ defensionem dicit Dominus; ne putetis me accusaturum vos apud patrem, quasi mihi soli increduli fueritis: nam Moyses ipse, quo vos tuemini, in quo speratis, ipse vos accusat iam tanquã eos, q etiã ipsi sitis increduli, & infideles: nõ ergo est,

ergo est, quod vos Moyse tueamini. Phrasis est frequens, non quod accusaturus non sit; sed quod non solus, sed cum Moyse. Mar. 9. Quicunque me susceperit, non me suscipit, sed eum, qui misit me; id est, nõ me solum suscipit, sed etiam eum, qui misit me. & Matth. 10. Non vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. & 1. Corint. 15. Abundantius omnibus laboraui, non ego, sed gratia Dei mecum; id est, non soli vos estis, qui loquimini, non ego solus laboraui, sed gratia simul. Et habet verbũ præsens energiam, *Accusat*, quasi iam ipse vos accusat. Accusare Moysem non est aliud, quàm peccatum ludæorum, quod incredulitate contra Moysem commiserunt, eos dignos damnatione coram Dei iudicio facere. Hac etiam ratione Christus accusabit malos, quia peccata contra fidem, & legem Christi, eos dignos damnatione facient; non autem dicuntur accusare, quasi peccata ad iudicem deferant, vt solet in humanis fieri accusationibus.

Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit.

CVR Moyses eos accuset, explicat. quia Moysi non habebant fidem, & simul hoc exponit, & probat, quasi dicat; Moysi non creditis, quod eo argumento probo; quia, si ei credideretis, mihi etiam fidem adhiberetis: nam ille de me scripsit. Si igitur mihi non creditis de, quo ille scripsit, iã scriptis, & verbis eius incredulì estis, & hac ratione vos accusãt Moyses. illud, *Forsitan*, Græcis est frequens particula, expleriua, & vim potius affirmandi habet, vt aliàs diximus; propterea multi antiqui Doctores sine tali particula hanc legunt sententiam, nempe Irenæus lib. 4. cap. 3. & Cyprianus lib. 1. contra Iudæos ca. 18. & August. hom. 45. de Verbis Domini.

ANNOTATIO XXXIX.

Reprehenditur sensus Scripturis & verbis.

MOYSES scripsisse dicitur non obiter, & præter propositum, sed magno consilio, & ex suscepti operis præcipuo instituto. August. lib. 16. con. Faust. cap. 22. dicit omnia propter Christum Moysem scripsisse, propterea; non esse dictum, Et de me ille scripsit, sed *De me* ille *scripsit*: nihil. n. scripsit, quod non ratione Christi scriptũ sit. Multa de Christo Moyses scripsit in Pentateucho, tamen locus vnus, quem sacri Doctores interpretantur à Christo esse nunc intellectum, est ille *Deuter. 18.* Deut. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum, ita Cypria. lib. 1. con. Iudæ. ca. 18. Ambro. ad Colos. 1. & August. lib. 16. cont. Faust. cap. 22. & Cyril. lib. 3. cap. 9. affirmant, quem locum diffusè Cyrillus discutit: tamen ita hoc intellige, vt simul etiam alia omnia non prætermittantur. Irenæ. lib. 4. cap. 3. exponit: *Si crederetis*, inquit, *illi, & mihi crederetis*, quia, inquit, sermones illius mei sunt. sed magis ad sensum est, si exponamus, sicut ipsemet Dominus exposuit, quia de Christo scripsit. Sunt quidem sermones Moysi, sermones Dei, & filij Dei, qui per eum loquebatur; sed sunt etiam sermones de verbo & Christo, quia de eo dicti sunt; & hoc est, quod nunc dicitur; nam verba illa, *De me enim scripsit*, causam explicant, cur, si crederent illi, crederent etiam Christo; non autem satis erat sermones fuisse Dei, & Christi tanquam loquentis per Moysem; nisi etiam sermones tractarent de eodem Christo, vt per eos credere Iudæi in Christum possent.

Si autem illius litteris non creditis, quomodo verbis meis credetis?

COMMENTARIVS.

CONcludit causam incredulitatis erga Christum, quia Moysi non credebant. Si, inquit, Moysi scriptis nõ creditis, nec meis verbis credetis. Argumentũ est à maiori negatiuè, non absolutè: sed secundũ opinionem illorum. illi enim pluris faciebant Moysem, quàm Christum, si ergo Moysi quem tanti faciebant, & tamen scriptis eius tam antiquis, & tanta veneratione habitis, fidem non habebant; nec Christo, nec verbis eius nouis, quem parui faciebant, fidem habere poterant. Moysi, & scriptis permanentibus & antiquis, verba noua, quæ transeunt, & se, qui minoris habebatur opponit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XL.

Iudæorũ defensiones euertit Dominus.

ATTENDE egregium Domini in hoc colloquio artificium, aufert enim duas eorum defensiones, vtrilq; veras causas infidelitatis eorum annectẽdo; nam defendere se poterant zelo, & dilectione Dei; huic opposuit, Dilectionem Dei non habetis in vobis: non est ergo hæc causa cur non credatis mihi; sed potius causa est ambitio vestra cõtra Dei dilectionem. Iterum defendere se poterant legis Mosaicæ obseruantia, cæterùm opponit dicens, Moysem accusaturum eos; non ergo est hæc causa, sed potius contraria, quia Moysi non crederẽt: eorum igitur ambitio, & incredulitas verbis Moysis, eiusque scripturæ, causa erant, cur Christo non crederent. Et vltima respondent principio: Accusabant vt legis Mosaicæ transgressorem, quod Sabbatum nõ custodiret; cõcludit autem Dominus eos esse trãsgressores, & incredulos legi, & Moysi. hic est sensus. Sed dubium est, quomodo hi Iudei Moysi scriptis nõ credidisse dicantur. Respõdeo non esse hoc intelligendum, quasi cognoscerent Christum esse illum eundem, de quo Moyses locutus erat, & nõ reciperent, eo q̃ putarent Moysem nõ vera locutum; sed dicũtur nõn credere Moysi, quia potuerũt facile ex illius scriptis illum verum esse Christum cognoscere, & noluerunt attendere, odio cõtra Christum & malitia impediti; hac ratione igitur dicuntur non credidisse Moysi. Ignorantia enim nimis crassa, immo affectata à peccato in fidelitatis non separatur.

CAPVT SEXTVM.

POST hæc abijt IESVS *trans mare Galilææ, quod est Tyberiadis, & sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa quæ faciebat super his, qui infirmabantur. Subijt ergo in montem Iesus: & ibi sedebat cum discipulis suis. Erat autem proximum Pascha, dies festus Iudæorum. Cùm subleuasset ergo oculos* IESVS, *& vidisset, quia multitudo maxima venit ad eum, dicit ad Philippum, Vnde ememus panes, vt manducent hi? Hoc autem dicebat tentans eum. Ipse enim sciebat, quid esset facturus. Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, vt vnusquisque modicum quid accipiat. Dicit ei vnus ex discipulis eius Andreas frater Simonis Petri, Est puer vnus hic, qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisces: sed hæc quid sunt inter tantos? Dicit ergo* IESVS, *Facite homines discumbere. Erat autem fœnum multum in loco. Discubuerunt ergo viri, numero quasi quinque millia. Accepit ergo* IESVS *panes, & cùm gratias egisset, distribuit discumbentibus: similiter & ex piscibus quantum volebant. Vt autem impleti sunt, dixit discipulis suis: Colligite quæ superauerunt fragmenta, ne pereant. Collegerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis, quæ superfuerunt his, qui manducauerant. Illi ergo homines, cùm vidissent quod* IESVS *fecerat signum, dicebant, Quia hic est verè Propheta, qui venturus est in mundum.* IESVS *ergo cùm cognouisset, quia venturi essent vt raperent eum, & facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus. Vt autem serò factum est, descenderunt discipuli eius ad mare. Et cùm ascendissent nauim, venerunt trans mare in Capharnaum: & tenebræ iam factæ erant: & non venerat ad eos* IESVS: *Mare autem vento magno flante exurgebat. Cùm remigassent ergo, quasi stadia viginti quinque, aut triginta, vident Iesum ambulantem super mare, & proximum naui fieri: & timuerunt. Ille autem dicit eis, Ego sum, nolite timere. Voluerunt ergo accipere eum in nauim: & statim nauis fuit ad terram, in quam ibant. Altera die turba quæ stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi*

vna, &

vna, & quia non introisset cũ discipulis suis IESVS *in nauim, sed soli discipuli eius abijssent: aliæ verò superuenerũt naues à Tyberiade iuxta locum, vbi manducauerant panem, gratias agentes Deo. Cùm ergo vidisset turba, quia* IESVS *non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum, quærentes Iesum. Et cùm inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis* IESVS, *& dixit: Amen amen dico vobis, quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem filius hominis dabit vobis. Hunc enim pater signauit Deus. Dixerunt ergo ad eum: Quid faciemus, vt operemur opera Dei? Respondit* IESVS, *& dixit eis, Hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit. Dixerunt ergo ei, Quod ergo tu facis signum, vt videamus, & credamus tibi? Quid operaris? Patres nostri manducauerunt manna in deserto, sicut scriptum est: Panem de cœlo dedit eis manducare. Dixit ergo eis* IESVS: *Amen amen dico vobis, non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum. Panis enim verus Dei est, qui de cœlo descendit, & dat vitam mundo. Dixerunt ergo ad eum, Domine semper da nobis panem hunc. Dixit autem eis* IESVS: *Ego sum panis vitæ: qui venit ad me, non esuriet, & qui credit in me, non sitiet vnquam. Sed dixi vobis, quia & vidistis me, & non creditis. Omne quod dat mihi pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me, non eijciam foras: quia descendi de cœlo, non vt faciam voluntatem meã, sed voluntatem eius, qui misit me. Hæc est enim voluntas eius, qui misit me Patris; vt omne quod dedit mihi, non perdàm ex eo, sed resuscitem illud in nouissimo die. Hæc est autem voluntas Patris mei, qui misit me: vt omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Murmurabant ergo Iudæi de illo, quia dixisset: Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi: & dicebant, Nonne hic est filius Ioseph, cuius nos nouimus patrem, & matrem? Quomodo ergo dicit hic: Quia de cœlo descendi? Respondit ergo* IESVS, *& dixit eis: Nolite murmurare inuicem: nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Est scriptum in prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me. Non quia Patrem vidit quisquam, nisi is qui est à Deo, hic vidit Patrem. Amen amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam. Ego sum panis vitæ. Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic est panis de cœlo descendens, vt si quis ex ipso manducauerit non moriatur. Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi, Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum: & panis quem ego dabo, caro mea est, pro mundi vita. Litigabant ergo Iudæi ad inuicem dicentes: Quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? Dixit ergo eis* IESVS, *Amen amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè*

 est potus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

est potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem: & qui manducat me, & ipse viuet propter me. Hic est panis, qui de cœlo descendit. Non sicut manducauerunt patres vestri manna, & mortui sunt. Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. Hæc dixit in synagoga docens in Capharnaum. Multi ergo audientes ex discipulis eius dixerunt, Durus est hic sermo, & quis potest eum audire? Sciens autem IESVS *apud semetipsum, quia murmurarent de hoc discipuli eius, dixit eis, Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem, vbi erat prius? Spiritus est qui viuificat: caro non prodest quicquam. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Sed sunt quidam ex vobis qui non credunt. Sciebat enim ab initio* IESVS, *qui essent non credentes, & quis traditurus esset eum. Et dicebat, Propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo. Ex hoc, multi discipulorum eius abierunt retrò: & iam non cum illo ambulabant. Dixit ergo* IESVS *ad duodecim: Nunquid & vos vultis abire? Respondit ergo ei Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes: & nos credimus, & cognouimus, quia tu es Christus filius Dei. Respondit eis Iesus, Nonne ego vos duodecim elegi, & ex vobis vnus diabolus est? Dicebat autem Iudam Simonis Iscariotem: hic enim erat traditurus eum, cùm esset vnus ex duodecim.*

Post hæc abijt Iesus trans mare Galilææ, quod est Tyberiadis.

COMMENTARIVS.

DEscribit Ioannes miraculum Christi, & sermonem miraculi occasione habitum. Miraculum alij Euangelistę narrarunt, sermonem verò omiserunt; eaque ratione à Ioanne narrandus suscipitur, cuius præcipuum institutum est verba ipsius Christi describere. quæ cæteri Euangelistæ siluerunt; q̃ si miraculum ab alijs narratum, quod moris eius nõ est, repetit, id propter sermonem factum est, vt dicit Chrys. hõ. 41. occasiõne enim miraculi sermonem hunc insignem habuit Dominus. Adde etiam hoc miraculum, ipsius sermonis sensum valde illustrare, vt in sequentibus constabit, quamquam etiam in eo narrando, quæ alij omiserunt, enuntiat. Tempora ergo distinguens, inquit, *Post hæc*, quæ in cap. superiori facta sunt, *Abijt Iesus trans mare Galilææ*, quod alio nomine dicitur, mare, *Tyberiadis*.

Quando & quo hæc facta sint.

Quando, *Post hæc* dicitur, nõ oportet intelligere, quæ in hoc capite narrãtur continuò esse facta post languidi sanationẽ: nã hæc, vti iam diximus, in Hierusalem fuit facta tempore Paschatis, aut secundũ Cyrillum tempore pentecostes, at hoc miraculum, vti Ioannes paulo post docet, gestum est prope sequens Pascha: multi ergo interceserunt menses inter miraculum superius, & hoc, quod modò refertur: quo tempore multa miracula fecit Dominus in Galilęa; sermonemq́; habuit illum celebrem in monte; duodecim elegit Apostolos; Ioannes occisus est; fama miraculorum Christi ad Herodẽ peruenit: deniq; ea omnia gesta sunt, quę narrant Euangelistæ vsque ad miraculũ quinque panum, cuius Matt. cap. 14. Marc. cap. 6. Luc. ca. 9. meminerunt, quæ noster Euangelista, vtpote diligenter ab alijs relata prætermisit: verba, & sermones Christi præcipuè memoriæ tradere, conatus. Sic ergo intelligendæ sunt particulæ, *Post hæc*. Abijsse autem dicit Ioãnes, sed qua occasione abierit silet, at

silet, at alij Euangelistæ expresserũt; nam Matth. 14. dicitur occiso Ioanne Baptista audisse Herodem famam Iesu, & dixisse pueris suis: Hic est Ioannes Baptista, ipse surrexit à mortuis. cùm autem hoc audisset Dominus, secessit cum discipulis suis in desertum locum Bethsaidæ, quod Ioannes nunc dicit, *Abijt trans mare Galilææ*. Quamuis autem Matthæus post prædicta verba describat occisionem Ioannis, non narrat eam, quasi tunc, sed iam multò ante factam: sicuti etiam alij Euangelistæ: quando ergo dicit Dominum audisse hæc & secessisse, referendum est, vt tunc secesserit, quando nouit Herodem miraculorum eius habuisse notitiam, & quæsiuisse videre eum. nisi dicamus, quod quamuis mors Ioannis multò ante acciderit, quàm fama miraculorũ Christi ad Herodem peruenisset, tamen vtrũque simul relatum est Christo, nempe & Ioann. occisum, & Herodem famam Christi audisse, vt sentit Euthym. Matth. 4. & Beda Marc. 6. & Luc. 9. abijt ergo sæuitiæ tyranni cedens, hominem se in hoc verum demonstrans. Marcus cap. 6. aliam etiam expressit causam, nempe, vt pusillum cum discipulis quiescerer, venientibus enim discipulis ex prædicatione, & nãrrantibus quæ egerant, dixit, Venite in desertum locum, & quiescite pusillum: erant enim, qui veniebant, & redibant multi, & nec spatium manducandi habebant, hæc Marcus. Mare Galilææ est, quod alio nomine dicitur Tyberiadis, à ciuitate celebri ad littus eius adiacente, q̃ etiam alio nomine dicitur lacus Genezareth. Cętera in annotatione require.

Christus hoc primo miraculo confirmat, vt Matthæus facit.

ANNOTATIO I.

BIs Dominus miraculum multiplicationis panum fecit; Primò quidem, quando Ioannes narrat, & hoc idem descripserunt, Matthæus cap. 14. Marcus ca. 6. Lucas cap. 9. ita docent Augustinus tract. 24. Chrysost. hom. 41. & est consensus communis. Secundò, quando ex septem panibus & paucis pisciculis turbas refecit, & hoc posterius gestũ est, cuius solùm Matthæus cap. 15. & Marc. cap. 8. meminerunt. ad prius ergo reuertamur, quod nunc describitur. Augustinus lib. 2. de consen. Euang. cap. 45. & Chrysost. hom. 59. in Matt. & Hieronymus Matth. 14. hoc miraculum post cædem Ioannis ab Herode factum putant; nam Matth. 14. dicitur. Postquam occisus est Ioannes, accedentes discipuli eius tulerũt corpus eius, & sepelierunt, & venientes nunciauerunt Iesu, quòd cùm audisset Iesus, secesisit in nauicula in desertum locum: tamen hæc sententia habet magnam difficultatem: nam cùm constet ex Ioanne miraculum hoc prope Pascha celebratum, consequeretur, mortem Ioannis factam esse illo ipso tempore, cuius cõtrarium Ecclesia celebrat: nam mense Augusti decollatio Ioannis peragitur, quod si attentè Marcum c. 6. & Lucam cap. 9. legimus. non est difficile inuenire, non eo tempore Dominũ abijsse in locum, vbi hoc fecit miraculum: nam narrat Dominum Apostolos ad prædicãdum misisse, & eodem tempore Herodem famam Iesu audiente eo dixisse, Ioannes Baptista surrexit à mortuis, & cùm hæc narrasset, statim tractat, & describit Ioannis cædem. Apertum est autem nõ narrasse, vt id temporis factam; nam prius dixerat Herodes, Ioannem surrexisse a mortuis, ergo antequam Herodes hoc proculisset, iam erat Ioannes occisus. Narrat ergo historiam cædis velut ex occasione quadam, non quod tunc facta esset; continuas autem historiam dicit, reuersos esse Apostolos,

Miraculum hoc quando factum fuerit.

A & narrasse omnia, quæ egerant, & docuerãt, tunc ait Dominus, Venite seorsum in desertũ locum. Ex his manifestum profectò est, hoc miraculum factum post missionem Apostolorum, & Apostolos missos fuisse etiam post Ioannis occisionem, antequam ad Herodem fama Christi peruenirer. Hoc autem medio tempore, dum Apostoli mittuntur, Herodes audiuit Christi famam: reuersis igitur Apostolis, & renunciato ad Christum, quod Herodes dixerat de illo, abijt cum discipulis in desertũ. Ex Marco igitur, & Luca apertè deducemus historiam occisionis Ioannis narratam, non vt tunc facta: nam prius Herodem de Christo pronũciasse referunt, Surrexit Ioannes à mortuis. Erat ergo iam occisus Ioannes; sed verborum illorum occasione historiam multo ante gestam narrat: quando ergo dicit Matthæus discipulos Ioannis, postquam sepelierunt eum, venisse, & nunciasse Iesu, & cùm id audisset Iesus, secessisse in locum desertum, intelligere oportet, cum Euthymio, vti diximus in commentario, non tunc venisse, cùm primum sepelierunt; sed post aliquod tempus, & simul Christo & occisionẽ, & verba Herodis multò post cædem de Christo prolata renunciasse. Dici etiam potest verbum illud Matthæi (quod cùm audisset) referendum esse ad historiam præcipuè institutam; nempe cùm audisset, quæ Herodes dixerat, audiens famam eius, non autem ad ea, quæ narratũt discipuli de morte Ioannis: ex Marco enim, & Luca, & Ecclesiæ traditione in festi celebritate, habemus non continuo post Ioannis occisionem hoc miraculum fuisse.

B

C

D

ANNOTATIO II.

CVM Ioannes noster Christum trans mare Galilææ abijsse dicat, vbi peractum esse

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quomodo concordes sint Euangelistæ circa hanc Domini profectionem.

esse miraculũ hoc narrat, difficultas ex alijs oritur Euangelistis: Nam Matthæus cap.14. & Marcus cap. 6. in desertum locum abijsse dicunt. Nec hoc tantam facit difficultatem, quantam Lucæ testimonium, qui cap. 9. refert abijsse in locum desertum, qui est Bethsaidæ; at Bethsaida est citra mare, seu lacum, venientibus è Iudæa sita: qua igitur ratione dicitur Christus abijsse trans mare, vbi celebratum est miraculũ istud? immò inter Marcum, & Lucam videtur quædam repugnantia; nam secundum Lucam dicitur abijsse in locum desertum Bethsaidæ, vbi miraculum fecit; at secundum Marcum completo miraculo coegit discipulos, vt ascenderent nauiculam, & præcederent eum trans fretum ad Bethsaidam.

Quid sit & quale mare Galilææ.

Pro huius difficultatis resolutione, sunt nonnulla consideranda. Primũ est mare Galilææ esse lacum quendam iuxta regionẽ Galilææ, per quam transit Iordanis fluuius, qui terræ sanctæ orientalis est terminus, habetq; secundum Iosephum libr.3.de bello Iudaico ca.18. centum stadiorum longitudinem, quadraginta latitudinem; quamuis Aegesippus libr.3.cap.26. longitudinem centum quadraginta stadiorum esse affirmet: octo autem stadia miliare Italicum conficiunt. Dicitur autem Mare iuxta Hebræorum morem, qui congregationes aquarum siue salsæ, siue dulces sint, vocant mare: quod annotauit Hieron. in tradit. Hebra. in Gen. in principio, & ex Gen. 1. habetur, Congregationes, inquit, aquarum appellauit maria. Nomina diuersa habet à locis prope ripam sitis; dicitur enim mare Galilææ, quia iuxta regionem hanc lacus iste est; Tyberiadis verò, à ciuitate celebri in principio eius sita. hęc olim, vt dicit Hier. Ezech. 47. dicta est Chinereth, siue Chineroth, quæ Iosuæ 19. vocatur Chenareth, vnde etiam mare Chinereth dicitur, Num. 34. & Iosu. 11. sed destructam, Herodes in honorem Tyberij Cęsaris reparauit, & nomẽ imposuit Tyberiadis. dicitur etiam stagnum Genezareth, siue Genesar, à terra quadam continente sic appellata, quæ ad littus eius adiacet, cuius regionis latitudo est viginti stadiorum, & longitudo triginta secundum Iosephum loco allegato, in qua regione ipse Iosephus Capharnaũ sitam asserit: nam à fontis nomine ciuitas sic est appellata, ex quo fit vt Chinereth nõ sit idem, quod Genesar, seu Genezareth, cùm hoc sit regionis nomen, illud autem Ciuitatis, vt ex Hieronymo diximus. Nisi etiam dicere velimus Tyberiadem non esse eandem, quæ olim dicebatur Chinereth, esseque nomen regionis idem cum Genesar, seu nomen esse vrbis, & regionis citra lacum ad littus Galilææ.

Bethsaidæ situs.

Alterum annotãdum est, Bethsaidam, quæ erat Apostolorum patria, sitam esse inter Tyberiadem, & Capharnaũ: erat autem Capharnaum in fine lacus ad ripã citra ipsum lacum venientibus à Iudæa & Galilæa; nõ enim necessarium his erat transfretare, vt venirent Capharnaum, sed ad ripam regionis Galilææ sita erat. In lacus autem principio erat Tyberias ex opposita parte, ita tamen, vt propter curuitatem, & sinum quendã lacus, iter breuius, & commodius esset nauigatio, sed non necessaria: nam ascendendo per ripam iter terrestre confici poterat ad Tyberiadem venientibus ex Iudæa, & Galilæa, quamuis Iordanis fluuius per pontem transiri debuerit. Inter Tyberiadem ergo & Capharnaum, in sinu & curuitate hac erat Bethsaida ciuitas Apostolorum, non multum à Capharnaum distans. Aliqui recentiorum alteram Bethsaidam ex aduersa parte lacus dicunt, hancque esse, quam Philippus Tetrarcha in vrbis speciem ampliauit, nomenque Iuliadis à Iulia filia Cæsaris nuncupauit, vt refert Iosephus lib.18. Antiqu. cap.3. & eius meminit Plinius libr. 5. cap. 15. & hac distinctione Euangelistarum loca in concordiam adducunt, vt Lucas de Bethsaida vltra lacum meminerit, in cuius desertum abijt Iesus, & miraculum fecit, & huius deserti mentionem faciant Matthæus, & Lucas; at miraculo facto iterũ transfretasse in Bethsaidam dicatur, nempe eam, quæ Apostolorum patria erat. Sed quia apud antiquos, & graues auctores non inuenitur hęc distinctio Bethsaidæ, non probo hanc responsionem: & quamuis esset vera distinctio, non satisfacit propositis difficultatibus: aliter respondent nonnulli nostro sæculo, sed vera & legitima responsio hæc est, quam peritus locorum facilè acceptabit.

Antequã igitur perueniatur Tyberiadem, *Vera ratio* est Capharnaum. proficiscẽtibus autem erat *collationis* ad ripam Bethsaidæ Apostolorũ patria, & sit- *Bethsaidæ.* perius versus Tyberiadem antequã ad eam, & ad pontem Iordanis perueniretur, erat locus desertus Bethsaidæ. huc Dominus nauigauit: nam quamuis pedes venire potuisset, tamen commodior erat, & breuior via nauigio propter curuitatem, & sinum stagni. & ascendit ad locum desertum relicta Bethsaida, cuius locus ille erat inter Bethsaidam, & Tyberiadem situs, & ibi miraculũ perfectum est; eoque peracto iussit discipulos transfretare versus Bethsaidam ipsam, ipse autem in eo loco mansit. poterat quidem iter confici pedibus, sed propter sinum, vti diximus, erat facilior via per aquam. Et hac ratione concordia multorum habetur: nam Apostoli facile relicto Domino abierunt: existimarunt enim peditem venire voluisse, quia non multum distabat: turba etiã sequi eũ pedibus potuit, qa via patebat & terra, & aqua, & hinc patet intelligentia huius loci. Quando enim Ioannes dixit, *Abijt trans mare*, illa dictio, *Trans*, nõ significat ripam oppositam stagno, sed ripam ex eadẽ parte; tamen sinu interiacente stagni, ad quem per aquam transitus facilis erat: patet etiam intelligentia Luc. 9. non enim dicitur, In desertum qui est Bethsaida, sed qui est Bethsaidæ. ad eam enim ciuitatẽ pertinebat, sicut loca vrbium circumuicina: nec erat ex opposita parte ripæ supra Tyberiadem; hac enim ratione turbæ sequi pedibus non possent, longumque esset iter, adeo vt vix, quæ Euangelistæ dicunt, fieri possent: patet etiam ratio

ratio, quare Ioannes dicat nunc mare Galilææ, quod est Tyberiadis; nempe vt insinuet locum miraculi, qui fuit supra Bethsaidam patriam Apostolorum in deserto loco versus Tyberiadem, in quem nauicula peruenit Christus, propter sinum, & veluti dorsum lacus, quod transfretasse dicitur.

Et sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa, quæ faciebat super his, qui infirmabantur.

COMMENTARIVS.

NArraturus Euangelista miraculum, quo magna hominum multitudo quinq; panibus satiata est: qua ratione hæc multitudo, & vnde conuenerit præmittit, ne si nulla mentio fieret vnde hæc tanta multitudo in deserto compareret, aliquis hæsitaret: simul etiam causam adiungit, quę tantã multitudinem in desertum locum, Christum sequi permouerit. *Videbant*, enim, *signa, quæ faciebat super ijs, qui infirmabantur*, hac de causa ex oppidis circumuicinis multi ad eum confluebant, pars vt sanaretur à suis infirmitatibus, pars vt infirmos, & ægrotos ipsos deferret; pars etiam, vt credi facile potest, vt viderent mira opera Christi. Vtilitate enim corporis magis, quàm animæ ista multitudo concurrebat; quod Euangelista non dissimulauit, causam multitudinis congregatæ exprimens.

ANNOTATIO III.

Quæ sit mira tudo, vtrũ Iudæa, in Galilæa, & Samaria habitans fuerit.

ATTENDE omnia miracula Christi in tollendis humanis miserijs, & morbis depellendis fere gesta esse, quod optimo consilio factum est. cuius tres possumus assignare causas: vna est ratione fidei conciliandæ, vti enim in 38. annotatione præcedentis capitis diximus, fides non solùm ex intellectu, sed ex voluntate etiam pendet; cùm enim necessarias non habeat demonstrationes, opus est voluntatis affectu intellectum inclinantis ad assensum; in fidei ergo prædicatione necesse est, & intellectum illustrare docendo, & voluntatem afficere inducendo: multum autẽ ad hoc prodest vtilitas propria addiscentis, & audiẽtis: facile enim persuademus ijs, quos beneuolos habemus, beneuoli autẽ beneficijs fiunt. hac igitur ratione Dominus noster beneficijs, quorum ea magna sunt quæ ad vitã, & sanitatem conducunt, attrahebat eorum affectum, vt verbũ doctrinæ facilius intellectui imprimeret. Altera huius causa est, vt finem sui aduentus sensibilibus effectibus ostenderet: venerat. n. è cælo animę morbos, & mortem peccati expellere: idcirco sanandis corporum ægritudinibus, & mortuis suscitãdis id significauit; vt medicus animorum, tam in signis & nouus corporum medicus, esse cognosceretur: præterea corpora etiam suo tamẽ tempore, nempe vltima resurrectione perfecturus erat. velut ergo quoddam signum eius, quod futurum erat, hæc miracula præmisit. Tertia causa est, vt principium aduẽtus sui, et iam mundo manifestaret: non enim ex iustitia, sed ex summa misericordia venerat redimere, propterea eam misericordiam his exterioribus operibus explicabat. at Iudæi effectũ misericordiæ considerantes, nec oculos mentis ad potentiam sanãtis, vt diuinitatem eius crederent, attollentes, hac vtilitate sola exteriori permoti, ipsum sequebantur.

Subijt ergo in montem Iesus, & ibi sedebat cum discipulis suis.

COMMENTARIVS.

OMittit Euangelista, quod alij narrant, Matth. 14. & Mar. 6. ascenderũt in nauiculam ipse cum discipulis, & abierunt in locum desertum seorsum, & viderunt eos abeuntes, & cognouerunt multi, & pedestres de omnibus ciuitatibus concurrerunt illuc, & præuenerunt eos. Ex annotatione secũda facile intelligitur, qua ratione potuerit illa multitudo pedestris cõcurrere ad locum, in quẽ Iesus transfretauerat: nam transfretatio erat non totius latitudinis lacus, sed sinus cuiusdã. Illi ergo pedites peruenerunt, immo præuenerũt; nauicula enim non multũ itineris conficiebat, quia forsan nec ventus secũdus erat, nec multũ remigando laborabant, vnde illi potuerunt pũenire, si non oẽs, saltem magna pars. Dominus autem è nauicula egressus, montem cum discipulis ascendit, adhuc multitudine confluente. Notanda est illa particula

Universidad de Deusto
Biblioteca

ticula illatiua, *Ergo*, insinuat Ioannes causam, cur montem ascenderit. Cùm enim multa turba prænuenisset eum, esset que in loco, vbi è naui descendit, & adhuc multi confluerent: vt paululum cum discipulis quiesceret, & reliquã turbam venientẽ expectaret, sanaturus ægrotos, & eos oẽs cibaturus: montem hac de causa solus cum discipulis ascendit. Ex hoc loco etiam probari

Hinc colligitur Dominũ vltra fluuiũ non trãsisse.

potest Dominum non trãsfretasse in oppositã stagni ripam: sic enim non potuissent ill, iqui ipsum sequebantur, quãdo nauim ascẽdit, maximè cùm multi infirmi essent, illo eodem die peruenire ad locum, in quẽ Dominus transfretauit: poterant quidem pedestres eum sequi, & ad Tyberiadem peruenire, vbi per pontem Iordanis transitus patebat; sed non tam breui spatio temporis id fieret, præsertim tanta multitudine existente, & vti diximus, infirmis multis, quibus non ita citò transcurrere facile erat: locus igitur erat citra Tyberiadem.

Erat autem proximum Pascha dies festus Iudæorum.

TEMPVS describit miraculi edendi, nempe prope Pascha Iudæorum, festũ celeberrimum. Vides ex hoc loco Ioannem annũ fere integrum silentio præterijsse: nam historia de languido tempore Paschatis gesta fuit, vti diximus, modò autem sequens pascha proximũ esse dicitur. hoc anno multa gesta sunt à Christo, quæ alij narrarunt Euangelistę: est autem hoc pascha tertij anni prædicationis Christi, hoc enim miraculũ gestũ est insũte iam anno tertio, & est hoc pascha secundum à celebratione nuptiarum; vnde probabi-

Hoc miraculum eodẽ die quo miraculũ nuptiarũ, non tamẽ eodem anno factũ creditur.

le est, quod August. sermo. 1. de Epiphania dixit, Hoc miraculum panum esse celebratum eodem die, quo nuptiæ, sed non eodem anno. Cyril. l. 3. ca. 11. existimat hoc festum esse tabernaculorum dictum scenophegia, quod mense Septembri celebrabatur; sed huic opinioni duo obstant; Vnum est verbũ Euangelistæ expressum; dicit enim Pascha fuisse proximum, quod nulla ratione illi festo valet accommodari. Cyrillus quidem non legit Pascha, propterea verisimile est eam asseruisse sententiam: tamẽ omnes alij Doctores, & Græci, & Latini codices id legunt; qua lectione admissa sententia Cyrilli sustineri non potest. Alterum est, quia cùm ipse historiam languidi tempore pentecostes gestam affirmet, immo etiamsi Paschate fuisset facta, tam breue tempus erat ad festum tabernaculorum, vt non possent ea esse gesta, quæ alij narrant Euangelistæ.

Cùm subleuasset ergo oculos Iesus, & vidisset quia multitudo maxima venit ad eum, dixit ad Philippum.

Series rei gestæ ex Euangelistis collecta.

MVLTA prætermittit Ioannes, quę alij Euangelistæ referunt: Primò Matthæus, & Marcus dicunt exijsse, id est, è montis secreto ad turbas vidensam Marcus assignat, quia erant velut oues non habentes pastorem. Quartò dicit Lucas illum excepisse eos placidè, & humaniter obuiam processisse. Quintò Marc⁹ refert, cœpisse eos docere multa. Sextò addit Lucas de regno Dei. Septimò Matthæus, & Lucas addunt ægrotos, & qui curatione indigebant, sanasse. Octauò secundum Mattheum, & Marcum; Erat hora tarda, & dies inclinabat, accesserunt que discipuli dicentes, dimitte illos, vt euntes in vicos, & villas proximas emant cibos sibi; quos manducent. Nonò secũdum Mattheum, & Marcum, dicit Iesus, date illis vos manducare. Decimò secundum Marcum respondent, Euntes emamus panes ducentis denarijs, & dabimus eis. Vndecimò, quod Ioannes nunc refert; *Cùm subleuasset oculos, & vidisset* maximam multitudinem, ad Philippum conuersus ipsum interrogat; iam enim docuerat, iam miracula ediderat, infirmos sanauerat, nunc animũ ad corporalẽ refectionem illorum applicans, oculos subleuat, vt multitudinẽ cibandam maximam videat, non solis corporeis oculis, sed etiam interioribus ad

bus ad miserendum. Illa particula, *Ergo*, insinuat causam præcedentem ab aliis narratam Euangelistis: tractarat enim iam cum discipulis de cibo præbẽdo, responderant discipuli maximam esse multitudinẽ, vt ducẽtorum denariorum precio cibꝰ illis, pro vel singulis modicus cõparari non posset; iamq;, vt inquirerent, quot panes ibi essent, iusserat; hac de causa subleuat oculos, multitudinem contemplans, vt ei prouideat: & nota verba, *Multitudo maxima venit ad eum*, dignum censuit ijs consulere, qui ad illum venerant; quamuis enim propria traxerit eos vtilitas, tamen animo beneuolo ad eum conuenerant, nec tam illorum merito, quàm benignitate, & misericordia sua propria inducebatur ad subueniendum.

Vnde ememus panes, vt manducent hi?

AD Philippum conuersus interrogat, qua ratione comparari pecuniæ possint ad cibos emendos pro multitudine cibanda. Hic est sensus, *Vnde ememus*, id est, qua via pecunias, seu pretium inueniemus, quo cibos emamus? Percontabitur aliquis, quare ad Philippũ potius, quàm ad alios cõuersus est, vt hoc interroget? Pro cuius intelligentia sciendum, Dominũ, vt paulo ante ex alijs Euangelistis retulimus, cum alijs etiam discipulis hoc idem tractasse; nam dixit, Date vos illis manducare. Rursus iussit, vt quot panes haberẽt, inquirerent, quod totum optimo est factum consilio; erant enim discipuli soliciti de victu, & vestitu, cùm pauperes essent, nec haberẽt vnde sibi id cõparare nt, nisi ex eleemosynis, & plus nimio huic curæ indulgebant, minusq; Christi prouidentię & potentiæ, quàm par erat, confidebant. Proponit igitur Dominus hoc miraculo præter alia eos abstrahere ab hac solicitudine nimia, & inducere, vt se committerent diuinæ eius prouidentiæ, & virtuti, solicitudo enim hęc ex modica eorum fide procedebat. Vt igitur hoc perficiat, iubet eos inquirere, quot panes habeant, & vt ipsi dent manducare; vt hac ratione cognoscentes se nihil habere, non solùm, quod pro tãta multitudine, sed nec etiam quod sibi ipsis satiandis sufficeret, & postea experientes diuinam eius virtutem, ipsius postea fidant prouidentiæ, & nimiam solicitudinem deponant. Hoc ita esse indicant verba Matth. cap. 16. Quid, inquit, cogitatis inter vos modicæ fidei, quia panes non habetis? nondum intelligitis neque recordamini quinque panum, & quinque millium hominum, & quot cophinos sumpsistis? Ex his facile est respondere, cur nunc ad Philippum conuertatur post discipulos, quibus iam de hoc locutus erat. Puto id esse factum, vel quia tunc non ad erat cum illis, vel quia Philippus inter omnes plus hac solicitudine premebatur, vel vtraque simul de causa; plus autem solicitum esse Philippum id indicat, quando enim interrogatur, *Vnde ememus panes*, respõdit, ducentos denarios non sufficere, vt modicum quis accipiat. alij verò responderant ducentis denarijs emi cibos posse: quod argumento est Philippum maiori solicitudine premi circa victum, magisque esse timidum. hæc igitur est causa, ad quam reducere possumus, quod Cyril. & Chrys. respondent. Chrys. enim hom. 41. id factum dicit, quia nouerat Dominus, qua doctrina magis discipuli indigerent: erat autem tunc temporis Philippus imbecillis fidei, ideo vt eum instruat, interrogat. Cyril. lib. 3. cap. 13. idem fere respondet, Philippum sæpe quæsiuisse, & interrogasse, sed non fuisse ita acutum, vt altiora posset penetrare; propterea ei dictum est postea Ioan. 14. Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me. Aliã possumus huius etiam excogitare causam, nempe Philippum fuisse in hisce, quę ad victum comparandum pertinebant, peritiorem & intelligentiorem. cuius rei argumento illud est eum iudicasse non sufficere ducentos denarios ad comparandum cibum turbæ tantę, sicut cæteri discipuli existimarunt.

Cur potiꝰ Philippum, quã cæteros interrogarit.

Quid hoc miraculo statuerit docere.

Satisfacit propositæ dubitationi.

Dominus autem interrogare hunc voluit, vt subsidium humanum vndique deesse omnibus illis constaret, quandoquidem nec qui intelligentior erat inter eos inuenire potuit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hoc autem dicebat tentans eum, ipse enim sciebat, quid esset facturus.

NE ex ignorantia aliqua interrogasse videretur, Euangelista causam interrogationis exposuit, vt, inquit, eum tentaret: nam ipse quid facturus esset, sciebat: decreuerat enim miraculum edere, quale paulo post edidit. Tentat Christus Philippum, vt omne humanum remedium deesse cognoscens, virtutem Christi diligentius aduertat: ipsiusque diuinæ prouidentiæ exemplum attentius consideret: & discat cum alijs omni solicitudine rerum temporalium deposita, Christo confidere.

ANNOTATIO IV.

Vtrare quid sit, & quomodo fiat.

TENTARE aliquem propriè loquendo nõ aliud est, quàm periculum facere, siue scientiæ, siue virtutis, siue alicui' alterius, quod in illo latet. Fit aliquando hæc tentatio, aut propter eum, qui tentat, nempe quia ex tentatione experientiam capit illius, quod in tentato ignorabat; aut propter eum, qui tẽtatur: quod dupliciter fit. Vno modo, vt is in malũ aliquod, & peccatum inducatur, qua ratione Dæmon tentat homines, non vt ipse experiẽtiam accipiat, parum enim hoc curat, sed vt in peccatum impellat: hoc modo Deus neminẽ tentat, vt dicitur Iacobi 1. Altero modo, vt is, qui tentatur, ad bonum aliquod promoueatur: sic Deus tentat, vt vel homo suam imbecillitatem cognoscat, & diuinam virtutem inquirat; vel vt ipsius virtus exerceatur, & adhuc perfectior fiat; aut vt alij etiam illius exemplo, instruantur; sic Deus Iob tentauit & Abraham, vt exerceret, & alijs notam faceret eorum virtutem, tantoque exemplo proficerent, de quo re alio in loco diffusius est tractãdum. tentat nunc Philippum Dominus, non vt ipse discat, aut experientiam accipiat virtutis Philippi: sciebat enim cordium scrutator eum in fide & fiducia esse debilem, nouerat quid esset respõsurus; sed propter ipsum Philippum interrogat, non vt fidem eius notam alijs faciat; sed vt & ipsum humanum remedium deesse aduertere faciat, & sic discat Christo se totum committere, & solicitudinem superuacaneam temporalis victus deponere, tanti facti edoctus experientia.

Respondit ei Philippus, ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, vt vnusquisque modicum quid accipiat.

COMMENTARIVS.

ALII discipuli secundum Marcum responderant; Euntes emamus panes ducentis denarijs, & dabimus eis: at Philippus vti de victu magis solicitus respondit: non sufficere ducẽtos denarios pro panibus, etiamsi vnusquisque modicum quid accipiat. Summam hanc denariorũ viginti nostros scutos aureos paulo plus minusue conficiunt. Philippus Christi virtutis immemor, sola humana subsidia considerauit, non ad diuinam potentiam cõuersus est, sicuti conuersa est beatissima Christi mater vino in nuptijs deficiẽte.

Dicit ei vnus ex discipulis eius Andreas frater Simonis Petri, est puer vnus hic, qui habet quinque panes ordeaceos, & duos pisces, sed hæc quid sunt inter tantos?

ANTEQVAM Philippum interrogasset, dixerat discipulis. Quot panes habetis, ite, & videte; vt narrat Marcus; facta diligentia aliqua inuenerant hunc puerũ in turba illa habentẽ panes quinq;, & duos pisces; siue puer hic esset vnus de turba, qui pro aliorũ commoditate hæc deferebat, siue esset pro discipulorum vsu, quamuis verisimilius sit, vnum fuisse de turba, qui aliorum cibos conseruabat, inuentus est à discipulis puer hic: respõsione autem Philippi facta, vnus ex discipulis Andreas frater Petri responsum Domino rerulit. Omisit Euangelista noster, quod Marcus Dominum dixisse narrauit, & solùm, quot responderunt, describit. misit autem Christus discipulos, vt viderent, quo panes haberent, vt eos cognoscere faceret, omne humanũ deficere subsidium; nihil enim inuenerunt apud se: apud eos verò, qui de turba erant, puerum repererunt habentem quinque panes ordeaceos, & duos

& duos pisces: sed Andreas humana considerans addidit, *Sed hæc quid sunt inter tantos?* quasi dicat omne humanum deficit subsidium; nam & hoc tã modicum est, vt multitudini collatum; quasi nihil esset reputari debeat. *Inter tantos*, dicit, quod aliàs inter tot, siue inter tam multos dicimus, sed & illa phrasis Latina est, & probata.

Dicit ergo Iesus, facite homines discumbere: erat autem fœnum multum in loco, discubuerunt ergo viri numero quasi quinque millia.

OMisit Euangelista, quod narrat Matthæus; audito enim Andreæ responso, dixit, afferte mihi eos huc. cùm igitur allati essent panes illi quinque, & duo pisces, iussit homines discumbere. Illa particula, *Ergo*, hoc insinuat, nempè allati sunt panes, & pisces. Iussit ergo, vt facerent discumbere, *Erat autem in loco fœnum multum*, propterea q; aptus locus erat ad discumbendum. Secũdum autem Marcum præcepit illis, vt accumbere facerent omnes secundum cõtubernia super viride fœnum, & discubuerũt in partes per centenos, & quinquagenos. Numerus secundum Matthæum erat quinque millia virorum ex ceptis mulieribus, & paruulis. illa secũda particula, *Ergo*, illationem facit ex præcedentibus, vt sit sensus; propterea discubuerunt, quia discipuli iussi à Domino illos discumbere fecerunt, & loci commoditas erat propter fœnum multum. Ioannes quasi quinque millia virorum esse dicit. Lucas fere quinque millia, at Matthæus, & Marcus absolutè quinque millia, sed in hoc nulla est repugnantia. Nam in Græco textu etiam hos duos Euangelistas particulã minuentem apposuisse legimus, vt numerum non omnino fuisse completũ significarent, sed parum aliquid deesse, & quamuis talis particula non esset apposita, adhuc nulla est contradictio; nam & in scriptura, & in communi loquendi modo, numerum absolutum ponimus, etiamsi aliquid desit, maximè in magnis supputationibus, qua de causa interpres Latinus talem particulam omisit.

Concordes sint Euangelistæ in numero cõtinentium.

Accepit ergo Iesus panes, & cùm gratias egisset, distribuit discumbentibus, similiter & ex piscibus quantum volebant.

DIscumbentibus iam hominibus accepit Dominus manibus suis panes, præmissaq; ad Patrem actione gratiarum diuidere incepit, & per Apostolos distribuere discumbentibus, & ex piscibus itidem, *Quantum volebant*, id est, vsque ad perfectam refectionem, vt nihil amplius desiderarẽt. non enim modicum singulis datum est, sed plenè, & perfectè singuli cibati sunt. Secundum Matthæum, & Marcum, & Lucam, accepit quinque panes, & duos pisces, & aspiciens in cælum benedixit, & fregit, & dedit discipulis panes; discipuli autem turbis, & manducauerunt omnes, & saturati sunt. ne enim modicum singulis, aut non omnibus datum arbitraretur aliquis, propterea omnes Euangelistæ adijciunt. Manducauerunt omnes quantum volebant, & saturati sunt.

Notat Author quæ à Domino circa panes & pisces facta sunt.

Sex dominꝰ circa hos panes, & pisces fecit; accepit eos primò in manus suas, vt se miraculi, & multiplicationis auctorẽ ostenderet: Secundò aspexit in cælum, vt se de cælo esse, & à Patre cælesti potestatem talem habere significaret: Gratias tertiò egit in quantum homo, pro diuino beneplacito, quo tantum miraculum in hominum salutem, & spiritualem, & corporalem facere decreuit; nostrum enim bonum Christus reputabat sibi proprium, idcirco pro nobis gratias agit: Quartò benedixit secundum Lucam panibus illis, & pisci bus, virtutem multiplicationis imprecando, & impartiendo: Quintò fregit, & tali fractione multiplicauit: Tandẽ sextò dedit discipulis, vt discumben-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tibus diuiderent. Hæc autem non sine magno consilio Euangelistæ annotarunt: voluerunt enim ea, quæ Christus in Eucharistia pane sacratissimo fecit, præsignare, vt inferius dicemus.

ANNOTATIO V.

Non nihil textus dissidēs in lectione.

PRO maiori superiorum declaratione aliqua sunt annotanda. Primum est, Græcos textus habere, *Cùm gratias egisset, distribuit discipulis, discipuli verò accumbentibus*, & ita Cyrillus & Euthymius legunt. Rursus etiam illud, *Volebant*, aliqui textus habent in singulari, vt ad Christum referatur, qui pro sua volūtate distribuit: hæc tamen sensum non mutant. nam etiam si per discipulos distribueret, ipse dici potest distribuisse, & quantum voluit distribuit: voluit autem illos, quantum voluerunt manducare. Basil. autem in lib. Moral. regula 38. cap. 1. legit, Distribuit discumbentibus, & quantum volebant.

Noluit panes de nouo creare, vt magis manifestaretur miraculum.

Alterum est, noluisse Christum panes de nouo creare, sed præexistentes multiplicare, vt hoc miraculum sua virtute factum esse magis innotesceret; Si enim creati fuissent ad eius preces, Deum illos panes misisse dixissent turbæ, sicut oratione Heliæ pluit, & sicut in deserto missæ sunt coturnices: at dum ipse manibus suis panes accipit, & multiplicat, in eo esse virtutem tantam nemo dubitare poterat. qua etiam ratione in nuptijs noluit vinum creare, sed aquam conuertere in vinum. Factum est etiam hoc ad mysterij significationem: vti enim inferius dicemus, omnia hæc propter doctrinam de sacratissimo Eucharistiæ pane facta sunt, in qua non nouus panis creatur, sed panis iam factus assumitur, qui diuina virtute in Christi substantiam, seu corpus conuertitur.

Tertium est, voluisse Dominum panes non proprios, sed eos, qui apud vnū de turba inuenti sunt multiplicare, vt tota virtus ipsi, nō panibus aut artificio alicui latenti humano, aut dæmoniaco tribueretur.

Quartum est, diuina virtute multiplicatos *quantum ad* esse panes hos, & pisces, siue conuersa materia adiacente aeris in substantiam panis, & *materiam panis*
piscis piscis; vt dicit Euthymius; siue omnipotentia *facta.*
Dei ad fractionem panis nouis partibus substantiæ creatis. Hæc autem multiplicatio primò facta est in manibus Christi, vt dicit Aug. tract. 24. Secundò addit Chryso. hom. 54. etiam in manibus Apostolorum. Tertiò addit Hilari. lib. 3. Trini. in manibus discumbentium. Ambro. in Lucam vtrumque coniūxit, in manibus, & Apostolorum, & discumbentium. Veritas est, & in Christi manibus & Apostolorum & discumbentium, virtute tamen vna Christi operante factam esse multiplicationem: tum vt tantæ multitudini opportuna ministratio fieret, tum vt virtutē diuinam singulis, sed diuina potentia multiplicatis cibatos se esse experirentur.

Vt autem impleti sunt, dixit discipulis suis, colligite quæ superauerunt fragmenta, ne pereant. Collegerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum, ex quinque panibus ordeaceis, quæ superfuerunt his, qui manducauerant.

COMMENTARIVS.

Quare colligi voluit tot cophinos ex fragmentis, quæ superfuere.

COlligere iubet Dominus Apostolos, quæ abundarunt fragmenta, vt miraculi virtus, & magnitudo notior sit, & manifestior, quo ex tāta inopia, tam magna, & abundans facta est copia; & vt ipsi magis in fide, & fiducia cōfirmentur, vt notat Chrys. hom. 41. & probat ex Matth. 16. & Marc. 8. vbi Dominus eos arguit, reducens in memoriam hoc miraculum. Propterea, inquit, duodecim cophini sunt iuxta numerum Apostolorum, quos iam duodecim esse constat, ex fine huius capitis; vbi dicitur Dominus ad duodecim dixisse; Nunquid vultis abire? Voluit etiā Dominus, vt dicit Cyril. l. 3. c. 18. misericordiæ virtutem commendare: qui enim largitur, semper abundat; semper deest. collegerūt autem Apostoli post distributionē duodecim cophinos: forsan etiā voluit Dominus se hoc facto Moysē superiorē ostēdere. hic enim nō proprijs manibus manna porrigebat, sed de cælo Angelorū opere factum descendebat, & nihil poterat in alterum diem asseruari; at Christus suis manibus panes multiplicauit, & distribuendos dedit: & vt asseruari posse significaret, fragmenta in cophinos duodecim colligi iussit: & verisimile est hæc fragmenta collecta, non esse omnia ea, quę ex refectione superfuerunt: multa enim ipsos comedentes sibi reseruasse in cibum futurum, siue in testimonium tanti miraculi, vt fieri solet, probabile est. Ex ijs ergo, quæ relicta sunt, collecta fragmenta impleuerunt duodecim cophinos; quod Euangelista insinuauit dicens; quæ superfuerunt ijs, qui māducauerant, id est, quæ reliquerunt manducantes. comederūt enim multa, & multa sibi reseruarunt: tanta tamen eorum erat copia, vt impleti sint nihil ominus duodecim cophini. Lactantius lib. 4. c. 15. testimonium Sibyllæ adfert hoc miraculum prædicentis. Multa in spirituali sensu dici possent cum Cyril. & Augustino, & alijs: sed non est instituti nostri in his multum immorari. Illud autem, *Fragmentorum*, coniungitur verbo, *Impleuerunt*, vt sit sensus; Impleuerunt fragmentis duodecim cophinos.

ANNOTATIO VI.

In Cophinis.

COphinus Græcum est nomen, genus quod dam cistę significans, in vsu erat apud Iudæos, vnde Martialis Iudæum cistiferum vocat, idque ex Iuuenali 3. & 6. Satyra constat; Latinè corbis ex viminibus cōtextus, quo res aridæ facile continebantur: in qua significatione in præsenti accipi probabile est: in tanta enim multitudine multos huiusmodi cophinos extitisse, quibus aliqua sibi necessaria portabāt credendum est. Est etiam cophinus mensuræ genus, quo arida mensurabantur, tres congios capiens, singuli autem congij decem librarum plus parumue minus mēsura sunt; vnde cophinus triginta libras capiebat; apud aliquos etiam, quamuis rarò, liquidorum mensura reperitur; at hoc in loco non mensuræ, sed cistæ, aut canistri genus quoddam est, nec est probabile, quod aliqui dicunt, non fuisse ibi cophinos aliquos, sed verba hunc habere sensum, superfuisse nē sed verba hunc habere sensum, superfuisse nē pe quantū duodecim cophini capere possēt; sed id verba Euangelica non admittunt: nam impleuisse duodecim cophinos Apostoli dicuntur. Re vera ergo erant cophini, non qui dē mensuræ, sed cistæ, aut canistra, vt dictum est, quorum capacitas id temporis nota erat.

Illi ergo homines cùm vidissent, quod Iesus fecerat signū, dicebant, quia hic est verè propheta, qui venturus est in mundum.

COMMENTARIVS.

Beneficentiæ vis.

QVanta sit beneficentiæ virtus, hoc miraculum probat: non tam enim miraculi potentia, quàm qualitas, quia cibus erat, tā benevolos fecit populos, & eorū oculos ita illuminauit, vt Christū illū esse prophetā, qui in mūdū venturus erat, confiterentur, regemq; sibi præficere decernerent. Rectè ergo docuit Greg. 2. parte pastor. c. 7. dicens, Egentis animū p̄dicantis sermo nō penetrat, si hunc apud eius animū misericordiæ manus non cōmendat: propterea Euangelista sapienter illā appposuit particulam illatiuā, *Ergo*, vt doceat, quia cibati fuerunt tam largè, & mirabiliter, idcirco confessi sunt Christum Prophetā esse, non qualemcunque; sed magnū illum, qui in mundū vēturus erat. Hic locus satis apertè probat eos speraſſe aliquem insignem prophetam venturum ante Messiam, quod superius discussimus, quando de testimonio Ioannis cap. 1. tractauimus. Est autem Græcè cum articulo propheta, vt singularis, & insignis ille significaretur, qui à Iudæis expectabatur.

Iesus ergo cùm cognouisset, quia venturi essent, vt raperent eum, & facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus.

TAntam Christo hoc miraculum populorū illorū cōciliauit benevolēntiam, & opinionem, vt non solum regnum ei offerre, sed nolentem, & repugnātem etiam regē facere aggressi essent, nisi Dominus omnium prescius, antequā id tentarent, in montem solus secederet. non dicit Euangelista, cognouisse Christū, quòd turbę decreturæ, & volituræ, sed q venturę erant, quia id animo conceperunt, & facere statuerunt, antequam autem venirent, fugit Dominus. Secundū Euthymiū, postq̄ dimissæ fuerunt turbæ, & tanti virtutē miraculi considerarunt, decreuerunt reuerti, & facere regē. Nouit Christus priusquā turbæ id cogitassent, sed qui pro hominū salute mori veniebat, regnum visibile huius mundi spreuit: si enim regnare, vt reges mundi huius voluisset, non horum populorum operam expectasset, nec Iudæorū tantū; sed totius orbis imperium iure sibi debitum nulla hominum requisita ope cōsecutus esset. Cedens ergo multitudinis futurę concitationi; solus in montem, vnde cibaturus populos descenderat, passu veloci tanquam fugiens recessit:

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad diuinæ contemplationis montem docens eos velociter ascendere debere, qui mũdi honores, & põpas vitare ꝓ Dei amore cupiunt. Omisit Euangelista noster aliqua, q̃ alij narrarũt: nam secundũ Matthæũ, & Marcũ, Cùm cognouisset, quod venturi essent, vt facerent regem, statim coegit, seu compulit discipulos ascendere in nauiculã, & præcedere eum trans fretum. Addit Marc⁹ ad Bethsaidã, dũ ipse dimitteret turbas, dimissis aũt turbis, fugit in mõtem solus. Matt. & Mar. addunt orare, Abijt, inquiunt, solus in montẽ orare. nondũ. n. turbæ eum Regẽ facere decreuerant; ꝓpterea qui futura nouerat, eorũ prẽuenit cogitationes. Duc ergo causæ sunt abeundi in montẽ, vna vt orer, & hanc Matt. & Mar. narrarunt: altera, ne rex fieret à turbis, & hoc dicit Ioannes, qui propterea eũ refert fugisse. Alij verò tantũ abijsse dixerunt: qui enim fugit, etiam abit; dicitur autem dimisisse turbas, quia signo aliquo, vt fieri solet, eis, vt recederent, seu velle se abire, & aliò recipere significauit.

Vt autem sero factum est, descenderunt discipuli eius ad mare, & cùm ascendissent nauim, venerunt trans mare in Capharnaum.

PRius, vt ex Matthæo, & Marco patet, cõpulit discipulos intrare in nauim, postea montẽ solus ascendit. Ioannes verò qđ posterius factũ est, narrauit prius per quandã præoccupationẽ, vt dicit Aug. l. 2. de consen. Euã. c. 47. Attende non esse idẽ, *Vt sero factum est*, & id quod Matt. dicit, *Vespere facto*, & Mar. *Cùm iam hora multa fieret*. hæc enim quę Matthęus, & Marcus asserunt, antequã miraculum fieret, gesta sunt: significantq́; iam diem inclinasse, quando accesserunt discipuli, & cibatę sunt turbę; at cõiuuio peracto factũ est, quod Ioannes refert, dicens, *Vt sero factũ est*, iam enim erat noctis crepusculum. intrantes ergo nauim iter Capharnaum versus direxerunt, transfretantes à parte altera stagni quæ propter sinum, & dorsum lacus oppositum, sinus quadã ratione dici potest, vti explicuimus paulo ante in annotatione secunda. Græca autẽ significatio est magis propria: est enim imperfectum tempus, veniebant Capharnaum. Nec est contrarium quod dicit Marcus, nempe iussisse Dominũ, vt transfretarent Bethsaidam. nam inter locum, vbi celebratum est miraculum, & Capharnaum media erat Bethsaida, & Dominus verè præcepit, vt appellerent Bethsaidam, donec turbas ipse dimitteret, discipuliq́ue illuc iter direxerunt; tamẽ Dominus postea apparuit in aqua, vti dicetur paulo post, antequam Bethsaidam attingerent, tandem Capharnaum sic Domino volente peruenerunt. Et hoc est, quod Euangelista noster narrat.

Et tenebræ iam factæ erant, & non venerat ad eos Iesus, mare autem vento magno flante exurgebat.

IAM tenebras esse noctis, & nõdum Christum apparuisse dicit: interim autem vento magno lacus intumescebat. Matthæus, & Marcus addunt, nauiculam iactatam fluctibus in medio mari, fuisseq́ue ventum contrarium eis: & secundum Marcũ ipse solus erat in terra videns eos laborantes in remigãdo: iam enim Dominus de monte descenderat ad littus. Dominus etiamsi ad tempũs suos deserere videatur, dum tribulationes, & persecutiones non impedit; tamen re vera, nec ad momentum deserit, sed continuo fauet, & iuuat, vt vincãt. Laborabant Apostoli vento contrario remigantes, mare intumescebat, sed Christus ad littus eos videbat remigantes, & ne perirent, aut deficerent, præsto erat: vt tamen eos probaret, & virtutem eius in liberatione experti, in fide & dilectione proficerent, venire differebat.

Cùm remigassent ergo quasi stadia viginti quinque, aut triginta, vident Iesum ambulantem supra mare, & proximum naui fieri, & timuerunt.

POst multum in remigando laborem, vento contrario flante, & media nocte transacta: nam secundum Matthęũ, & Marcum erat quarta vigilia, vident

vident Iesum ambulantem super aquas, & proximum fieri nauiculæ; non tamen eum subitò agnouerunt, immo Phantasma, id est, dæmoniacã quandam ad terrendum visionem, secundum Marcum reputauerunt, idcirco timuerunt, & secundum Matthæum, & Marcum exclamauerunt. Videor mihi videre Dominum hoc cum suis discipulis facientem, quod solent matres suauissimæ cum filijs paruulis facere, quos, vt ad se venire compellant, & arctiori amoris vinculo sibi copulent, terriculamenta aliqua illis procurant, vt paruuli perterrefacti ad matres ipsas extentis brachijs confugiant. Christus igitur omnium matrum erga discipulos amorem exuperans, tarda hora noctis venit, & phãtasma dignatus est apparere discipulis, vt sic terrore compulsi fide, & dilectione ad ipsum exclament, ad ipsum confugiant, & ipsi copulentur.

Error nõ cum territudine profert stadia remigassent.

ANNOTATIO VII.

QVOD Matthæus, & Marcus dixerunt, naA uiculam esse in medio mari, Ioannes dixit remigasse vigintiquinq;, aut triginta stadia, nec mirum est tot stadia remigasse, & adhuc in medio stagno esse. nam vento compellente, vt fieri solet, non recta semper navigatur, & à terra solent nauæ nauim remouere, ne allisa alicui saxo frangatur. Tota autẽ latitudo stagni, vt superius diximus, si recta mensura constituatur, est quadraginta stadiorum. Sed percontabitur aliquis cur Euangelista, qui ex Spiritus sancti instinctu, & reuelatione loquitur, non certam distantiam signauit, sed sub quadam disiunctione loquens, incertum reliquit, an vigintiquinque, an triginta potius stadia discipuli confecissent; certum enim est non esse pauciora viginti quinque, nec plura triginta: an autem hoc vel illud, non determinauit. Non quod Spiritui sancto incertum id esset, qui omnia nouit vt Deus, sed quia aliqua more humano suos loC qui vult, maximè quando parum ad rem pertinet, & intentioni præcipuæ nullum fit detrimentum: hoc tamen non absque diuino consilio factum est; tum ne mysteriũ aliquod arbitraretur positum in numero stadiorum, si determinatus poneretur; tum quia in hac disiunctione veritas magis describebatur. nã in spacio illo, quod est à viginti quinque stadijs, vsque ad triginta, hæc omnia peracta sunt. Vident ambulantem, fit proximus, & alia facta sunt, quæ narrant Euangelistæ: propterea Ioannes vtrumque terminum descripsit, vt omnia concluderet, quæ acta sunt. dici etiam posset triginta stadia remigasse, tamen si via seu iter consideretur, viginti quinque fuisse: nam vento vrgente quinque stadia
B ab itineris rectitudine diuerterant.

An hæc historia eadem sit cum illa, quam narrant Matthæus & Marcus referunt.

Sciendum rursus non esse sine controuersia, an hoc miraculum seu hęc historia eadem sit cum illa, quam narrant Matthæus, & Marcus. Chrysostom. enim hom. 42. eandem esse negat. at Augustinus lib. 2. de cõsensu Euang. capit. 47. & Euthymius, eandem esse affirmat. Et quidẽ sunt multa dissimilia, quæ non omnino improbabilem faciunt Chrysostomi sententiam, tamẽ argumenta efficaciora probant eandem esse historiam, quamuis Ioannes multa omiserit, quæ alij narrarunt. omnia tamen, quæ omissa sunt, accommodantur eidem narrationi, propterea probabilius est eandem esse hanc, & illam. huius rei exquisitiorem discussionem ad illa remittimus Euangelistarum loca.

Ille autem dicit eis, ego sum, nolite timere.

COMMENTARIVS.

SECVNDVM Matthæum, & Marcum primò dixit, Confidite, ego sum, nolite timere, fiduciam petit, vt spem salutis concipiant, optimumq́ue spei salutis concipiendæ subiunxit argumentum, *Ego sum*, à quo nihil mali vobis timendum est, & qui possum ab omni liberare periculo; fiducia ergo in me expellat timorem conceptum, *Nolite timere*, Verba non tantùm significantia, sed etiam effectiua fuerunt: nam & fiduciam induxerunt, & timorem expulerunt adeo, vt Petrus ausus sit etiam se aquis intumescentibus committere, vt alij narrant Euangelistæ. Aduertendum est autem Dominum petere illorum expulso timore fiduciam in ipsum, quia tempestas nondum cessauerat, nec voluit Dominus statim fluctus quiescere, vt in ipsum iam agnitum fidem, & fiduciam conciperent, & exercerent, & vt locum daret tantæ fidei, & fiduciæ Petri, qui iussus à Domino fluctibus se peditem commisit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Voluerunt ergo accipere eum in nauim, & statim nauis fuit ad terram, in quam ibant.

POST verba præcedentia historia Petri celebrata est, quam alij Euangelistæ narrant, postea accessit Dominus ad nauiculam, & discipuli *Voluerunt accipere eum in nauim*, id est, cupidè susceperunt: vt enim incognitum, & phantasma prius existimantes eum auersabantur, ita cognita eius voce cupido animo susceperunt. Solet enim verbum hoc *Voluerunt*, apud Græcos hanc habere significationem, & sic concordat cum alijs Euangelistis: nam ingressus est in nauim secundum Matthæum, & Marcum. Illa particula, *Ergo*, illationem significat, vt sit sensus; Cùm iam cognouissent, voluerũt accipere, quem tamen prius nondum agnitum auersabantur, & statim nauis appulit ad terram, in quam ibant.

ANNOTATIO VIII.

Alia proponuntur expositio.

POSSVMVS etiam aliter exponere, scilicet quando Dominus illa protulit verba, discipuli voluerunt accipere in nauim, nitentes nauiculam accommodare, vt intraret, sicuti fieri solet, tamen non intrauit, & tunc quod dicitur de Petro factũ est, postea verò ingressus ẽst nauiculam, & tunc factum est, quod dicit Ioannes, *Statim*, id est, breuissimè, & temporis momento cessauit ventus, & iter, quod supererat, quamuis longum esset, confectum est. Iuxta hanc expositionẽ interpretari possumus dictum esse, *voluerunt accipere*, quia tunc non acceperunt in nauim. Græcum enim vocabulum vtramque admittit expositionem. posteriorem secutus est Chrysostomus hom. 42. nam arbitratus est non intrasse nauim, aliamque esse hanc historiã, tamen re vera postea intrauit, modò autem distulit, vt fieret, quod cum Petro legimus factum. postea verò intrauit, & sequitur, quod Ioannes dicit, *Statim nauis fuit ad terram*, nam supponit, quod alij narrant Euangelistæ.

Concordia Euangelistarũ ostenditur.

Aduerte terram hanc, in quam ibant, vt superioribus, & inferioribus verbis, dicit Ioannes Capharnaum esse, nec est contrariũ, quod dicit Matthæus, Appulit in terram Genesar, & Marcus in terram Genesareth: nam vti in principio capitis ex Iosepho diximus Genesar, seu Genesareth, regio quædam parua est, in qua sita est Capharnaum. Ioannes ergo singularem locum descripsit, ad quem appulit; cæteri verò communem. nec etiam est contrarium, quod supra dictum est ex Marco, nempe iussisse Dominum, vt præcederent ad Bethsaidam, non enim significat vt illuc appellerent, sed vt iter caperẽt Capharnaum, seu versus Bethsaidam, quæ erat media non multum ab ea nauim remouentes: at tempestas eos recedere fecerat. Alia narrant Euangelistæ, quę omisit Ioannes, & nos prætermittimus, quia non eos interpretari suscepimus in præsenti, sed solum Ioannem.

ANNOTATIO IX.

Miracula Christi quatuor.

VIDES hic quatuor simul Christi miracula. Venit primò Christus ambulans super mare: Iussu Domini incedit Petrus super aquas, quod vt virtute non propria aut alterius, sed sua factum esse Christus probaret, A cùm mergi cæpisset eum manu sustinet. Tertiò ventus sine mora sedatur: Quartò momento temporis multũ itineris, quod supererat, conficitur. In his multa ad sensum spirituale spectantia Doctores piè, & verè considerant: tamen hoc cõsiderandũ mihi visum est, quod ad doctrinam proximè à Christo tradendam facit. Dominus enim ante mirabilem doctrinam de carne sua sub specie panis in Eucharistia porrigẽda omnia hæc de panibus, & de discipulorum timore, suaq; per aquas transmeatione operatus est: non solùm vt diuinam B suam potentiã significaret, sed vt ea, quæ futura erant in hac mirabili Eucharistiæ institutione præsignaret. modica quinque panũ quantitate maximam satiauit multitudinem, vt in Eucharistia carnis suæ efficaciam ostenderet, quæ vna pro mundi totius cibo sufficiens futura erat; at quia post institutionem tanti sacramenti, & post tanti beneficij collationem futurum erat, vt mortem passurus esset, & in ea morte discipuli maximè conturbandi, tamen conturbatio breui duratura, & in gaudium resurrectionis conuertenda erat, hæc etiam Dominus præfigurauit: solus enim manet discipulis in nauiculam cõscendentibus, quia paulo post sacramenti institutionem relictus est à suis: Abierunt, inquit, omnes & reliquerunt. solus intumescente mari videtur, quia solus passus est mortem, in qua phantasma apparet, cùm non sit, quia cum sceleratis reputatus est, qui verè innocens erat: discipuli in nauicula sunt, quia non erat illa hora D eorum passionis, timent tamẽ in Christi passione. Venit Petrus ad Iesum, sed dubitãs, submergi incipit, manu tamen Saluatoris liberatur: quia ipsum sequens negat, & cadit, sed ne pereat virtute Christi sustinetur. citò cognoscitur à discipulis, nec iam phantasma videtur, quia citò surgens eos conuenit, & consolatur. nauicula statim ad portum appellit, & ventus cessat, quia iam Christus resurgens non amplius moritur, non est passibilis, nó iam fluctibus persecutionum in se agitatur. E Multa dici possent in hac explicatione, sed satis esse, quæ dicta sunt, iudicamus, vt causam intelligamus, propter quam Dominus hęc voluit simul miracula conficere, & lętitiam cõtra uij timori, tempestatisq; periculis miscere.

Altera

Altera die turba, quæ stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi, nisi vna, & quia non introisset cum discipulis suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abijssent: aliæ verò superuenerunt naues à Tyberiade iuxta locum, vbi manducauerant panem, gratias agentes Deo.

COMMENTARIVS.

NArrat, quæ turba illa fecit, postquam Dominus nocte illa transfretauit cum discipulis Capharnaum. *Altera*, ergo, *die*, ab illa, qua saturati sunt, id est, post noctem, in qua Christus per mare ambulans ad discipulos peruenit, turba redijt ad locum eundem Christum quærẽs: quando enim discipuli transfretarunt, viderat turba vnam fuisse nauiculam, & discipulos ingressos, Christum autem solum mansisse, & in montem abijsse; propterea ergo turba venit existimans ibi Christum inuentum iri; at non inuenerũt, quia ambulans supra aquas erat sequens discipulos, donec ingressus nauim cũ illis peruenit Capharnaum: à Tyberiade autem nauiculæ superuenerunt illo die iuxta locum, in quo celebratum est miraculum. Hæc omnia narrat Euangelista, vt præmittat causam, cur turba venit quærens Christum Capharnaum: manserat enim ibi propè locum vbi gestum erat miraculum illa nocte. mane autem facto ad eundem locum redijt, quia vidit die superiori discipulos abijsse, & Iesum mansisse, nec tunc alia nauis erat, qua Christus trãsfretare potuisset; quando verò die sequenti venerat turba, naues superuenerunt à Tyberiade; hic est sensus. Illud enim, *Vidit quia nauicula*, non est referendum ad alteram diem, sed ad superiorem, vt sit sensus; Altera die turba venit: viderat autem die superiori, quando discipuli recesserunt, nõ esse nisi vnam nauiculam, & in eam ingressos solos discipulos manẽte Christo; propterea arbitrati sunt altera die eũ inuenire eo in loco posse: ţũc aũt quãdo venit turba, naues à Tyberiade superuenerũt ad locũ, vbi manducauerãt agentes gratias Deo, id est, vbi manducauerũt, & gratias pro tã mirabili beneficio accepto Deo egerunt. Græcus textus habet, gratias agente Domino; id est, postquã gratias egit Dominus, ac si dicat, vbi manducauerant à Christo cibati; qui cùm egisset gratias panes distribuit, & sic Euthymius interpretatur. Appositum est autem hoc verbum, vt distingueret miraculosam mãducationem à communibus. Perpẽde quàm diligenter turbæ vestigia Christi obseruabãt; considerabant enim solos discipulos transfretasse, & solum Christum mansisse, & cùm nulla nauicula superesset nocte illa, inde conijciebant Dominũ eo in loco adhuc esse, nec enim cogitauerũt de eo, quod mirabiliter factum est. Narrat autem Ioannes alias superuenisse naues, ne contrarius videatur sibi, qui nullam aliam nauiculam cùm dixisset, postea turbam in nauiculas ascendisse narret. hæc enim ad diuersa tempora sunt referenda.

ANNOTATIO X.

Præcipuum hoc loco declaratur superiora verba.

IN Græco textu legimus, gratias agente Domino, id est, vbi cibati sunt illo mirabili cibo, quem Christus agens gratias Deo, distribuit: hoc enim apponitur ad distinctionẽ cæterarum manducationum. Nauiculę superuenisse dicuntur à Tyberiade, vt Capharnaum nauigarent, quod eo etiã probatur: nam turba ascendit in nauiculas, & venit Capharnaum; ergo illæ nauiculæ transfretabant Capharnaum: si autem hoc ita est, vt videtur, locus vbi miraculum factum est, non erat in opposita ripa ad Bethsaidam, seu Capharnaum; esset enim supra Tyberiadem; sed in loco citra Tyberiadem, nempe inter eam, & Bethsaidam, nam dicuntur naues superuenisse ad locum, vbi gestum est miraculum, at si gestũ esset in ripa omnino opposita, non superuenissent illuc nauiculæ: nam non erat via illa transfretandi Capharnaum, sed potius diuertendi. nauiculæ ergo euntes Capharnaum, & peruenientes ad locum miraculi, indicant miraculum factum infra Tyberiadem, nempe inter eam, & Bethsaidam, vti iam diximus: propter sinum enim, & stagni dorsum transfretasse dictum est.

Cùm ergo

Cùm ergo vidisset turba, quia Iesus non esset ibi, neq; discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum quærentes Iesum.

COMMENTARIVS.

VIDENS turba non adesse Dominum, nec discipulos, quamuis non inuenissent rationem, & modum, quo discedere potuisset, experientia tamē victi eum non adesse, & cùm simul oblata esset commoditas nauicularum proficiscentium Capharnaum, hac de causa ascenderunt in eas, *Et venerunt Capharnaum, quærentes Iesum*: inducti autem sunt, vt Capharnaum Dominum reuersum esse crederent; tum quia illuc die proxima transfretantes discipulos viderant; tum quia frequentissimè Dominus illuc se recipiebat. facile autem existimarunt fieri potuisse aliquam nauiculam nocte superuenisse, & in ea transfretasse, aut peditem nemine eorum cognoscente iter terrestre confecisse.

Et cùm inuenissent eum trans mare, dixerunt ei, Rabbi quando huc venisti?

MIrantur turbæ eum inuentum trans mare; nesciebant enim, quo tempore venerit, quia nocte illa non videbatur illis venire potuisse, quia nauim non viderant, in noctis principio, & maximè quia maris tempestatem senserant: nec etiam iter terrestre confecisse poterat ipsis ignorantibus: nam multitudine tanta existente, iter necesse erat plenum fuisse hominibus, maxima noctis parte: die autem sequenti id fieri nō poterat, quia ipsi summo mane venerant: petunt ergo mirabundi, *Quando huc venisti?* cùm potius debuissēt petere, quomodo venisti, vt potentiā eius cognoscerēt, at hi adhuc rudes nihil nisi humanum cogitant. Et notat Chrys. hom. 42. inconstantiam, & mutabilitatem turbæ; volebant paulo ante Regem eum facere, miris acclamationibus cōfitebantur eum esse verū Prophetam, qui in mundum venturus erat; iam refrixerant, & non vt regem faciant quærunt, sed vt iterum manducent. habent autem verba, vt dicit Euthy. adulationem quandam, quasi dicerent; *Magister quando venisti huc?* nos te perpetuò obseruauimus, te sequi quærimus, miramur ergo, quando veneris, cùm difficile fuerit nobis ignorantibus huc te venisse. Assentabantur isti, vt iterum mensa eis apponeretur, qualis superior.

Respondit eis Iesus, & dixit, amen amen dico vobis, quæritis me non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis.

MEntem eorum detegit, & arguit, vt cibum potiorē animæ præbeat, & altiorem ac vtiliorem mensam apponat. Queritis me non propter signa, & miracula, quæ meam potentiam ostendunt, sed propter cibum, quia saturati estis, & iterum saturari vultis; si me propter signa quæreretis, tunc vt me cognosceretis, & in me credere tis, essetis me secuti: at non propter signa, vt me cognoscatis, sed propter cibos venitis, vt iterum saturemini. Rectè exponit Aug. tract. 25. non queritis me propter me, sed propter vos. Quia his verbis occulta cordium eorū reuelabat, vsus est asseueratione, vt ostenderet se nō ex coniecturis humanis, sed ex certa scientia eos nosse, *Amen amen dico vobis*, vt in his etiā verbis suam diuinitatē ostendat. Reprehendit etiam eos, quia debuissent potius quærere propter signa, vt crederent in eum, non propter signa, vt manducarent: cùm enim discipulus est rudis & crassus, obiurgatorius est etiam stimulus adhibendus, vt notat Chrysostomus hom. 43. adiungens etiam

etiam eos arguisse, vt se eorum laudes, & vanam gloriam spernere, nihilque aliud, quàm eorum salutem quærere significaret: leniter tamen arguit eos, tanquam adhuc incapaces, nec in reprehensione perstat, sed statim doctrinam adiungit, vt animam pascat.

Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam æternam.

CIBVM alium ostendit meliorem, & præstantiorem, ac vtiliorem cibo, quem ipsi quærebant: hic enim cibus quamuis miraculosus, tamen perit, corrumpitur, dum comeditur, & ad vitam hanc tantùm mortalem, & tandem corrumpendam prodest; at cibus est alius, qui non perit, sed prodest ad vitam æternam, eamque efficit. *Operamini* ergo hunc cibum, id est, studium, & curam impendite huic cibo acquirendo, qui non corrumpitur, vt ille, sed in æternam manet vitam. Non negat Dominus etiam curam impendendam, & laborandum pro cibo corporali; sed non hanc solam, nec præcipuam, nec æqualem esse debere curam; sed eam, quæ pro cibo est spirituali, quod turbæ istæ non faciebant. Est enim phrasis hebræa sæpe vsitata, vt particula negatiua solitudinem excludat. 1. Reg. 10. Non te spreuerunt, sed me; id est, non te solum. Ioan. 12. Qui credit in me, non credit in me, sed in eum, qui misit me; id est, non solum in me credit. Ita nunc, *Operamini non cibum*, id est, non solum cibum corporis, sed præcipuè cibum vitæ æternæ. Occasionē autem capit Dominus de cibo spirituali tractandi à cibo corporali, vt notat Aug. tract. 25. quod etiā cum Samaritana fecit ex aqua illa materiali, aquam viuam & spiritualem docendi sumens occasionem, vt sic audientes facilius, & efficacius discant. Attende autem non esse sensum, *Operamini cibum*, id est, facite cibum hunc, sed laborate, & studete huic cibo acquirēdo. nā statim dicit; *Quem filius hominis dabit vobis*, vt aliud sit opus, q̄ ipsi debent adhibere, aliud cibus ipse: & hoc est considerandum pro recta intelligentia sequentium.

ANNOTATIO XI.

Contrahere suum negotium. Laborare. Cibus perit. Operari.

HAC superiori sententia abusi sunt hæretici. Chrys. hom. 44. refert aliquos occasione huius sententiæ ociositati vacare, negantes esse laborādum pro victu corporis acquirendo, hos Theophylact. nomine suo appellat, nempe Messallianos, & videntur hi esse quos Aug. de hæresib. ca. 57. vocat Psallianos. Sed si horum Doctorum testimonia cōsideramus, non videtur isti eadem affirmasse. Nam Messalliani, vt ex Chrysostomo & Theophylacto apparet, generaliter locuti sunt, nō esse laborandum pro victu corporis acquirendo; at Psalliani, vt refert Aug. negabāt monachos debere vitæ sustentādę causa laborare, nec eis licere, sed vacādum operibus, quæ monachi profitentur: longe autem ab illa hæc assertio differt, quāuis vtraq; sit hæretica. Basil. in reg. breui. reg. 207. introducit monachos dubitantes circa hunc locū Ioannis, in quo Dominus significare non esse operandū, p̄ corporis victu videtur. Et respōdet laborandū esse propriis manibus, vt habeat vnde tribuat patienti necessitatem, vt dicitur ad Ephe. 4. Hiero. epist. ad Rusticum, hūc habere morem refert monachos Aegyptios, vt laborent manibus,

A non tam propter victus necessaria, quàm propter salutem animæ, ne monachus ocians vagetur. Scripsit autem Augustinus libellum de opere monachorum: sed veritas catholica est, licere Christianis, etiam ipsis monachis manibus laborare, etiam victus causa. ad Ephe. 4. Qui furatur, iam non furetur, magis autem laboret manibus, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti; id est, laboret, vt non solū sibi, sed etiam alijs subueniat. 1. Thessal. 4. Operemini manibus vestris, sicut præcepimus

B vobis. Paulus etiam Apostolus, qui erat in statu perfectiori, quàm sint Monachi, labore manuum suarum sibi victum comparauit, vt patet ex Act. 18. & 20. & 1. Corin. 4. Licet ergo etiam Monachis idem opus, nec loc⁹ hic id prohibet, in quo solùm præcipit Dominus, vt curam præcipuam in cibo acquirendo animæ collocemus; non tamen propterea cura, & labor corporis est omnino relinquendus; nā & hoc esset cibum animæ etiam relinquere: verba enim hæc, vti diximus in commenta-

C rio, non negant cibo corporis acquirendo etiam operam dandam, sed non soli, neque prę cipuè.

Quem filius hominis dabit vobis.

COMMENTARIVS.

TAcitæ obiectioni respondet; posset turba obijcere, quærimus à te cibum hunc, qui perit, quia nouimus te potuisse eum nobis dare: at cibum hūc æternę vitę non quærimus, quia nescimus talem cibum te posse nobis præbere. Hanc obiectionem remouens, & simul ad quærendum hunc cibum ab ipso inuitans dicit; *Quem*, æternę vitæ cibum, *Filius hominis dabit vobis*, id est, ego etiam hūc æternæ vitæ cibum dare possum, immo dabo, & paratus sum volentibus vobis dare, sicut potui dare, & dedi vobis priorē cibū: ne enim, qa

dictum

Universidad de Deusto
Biblioteca

dictum est, *Operamini*, errarent arbitrantes se posse cibum hunc conficere, dicit, Ego dabo; aliud enim est opus, seu opera, quæ exiguntur, alius cibus, qui promittitur. Suam in hoc diuinitatem ostendit, nisi enim Deus esset, cibum vitæ æternæ dare non posset. Dicet aliquis, cur sic locutus est, *Filius hominis dabit*, cùm cibum vitæ æternę non præstet, nisi in quantum est filius Dei? Respondeo voluisse significare, se suam carnem, secundum quam erat Filius hominis, daturum in cibum vitæ æternæ, ac si diceret; carnem meam in cibum vitæ æternæ dabo vobis.

Cibum hunc dare potest, quia Deus est.

Hunc enim Pater signauit Deus.

CAVSAM reddit non solùm cur Filius hominis (se enim hoc nomine appellat) cibum hunc dare possit, paratusq; sit dare, sed etiam cur caro ista, secundum quam erat Filius hominis, cibus possit esse vitæ æternę: ea autem est; quia, *Hunc Pater signauit Deus*, id est, huic homini Pater, velut sigillo diuinitatem impressit, & vniuit: propterea adiecit Euāgelista vltimo loco, *Deus*, vt sigillum hunc esse Patris diuinitatem, quæ in filio est, & humanitati vnita est, significaret; quod nō significabatur, si tantùm dictum esset, *Pater signauit*, aut, *Pater Deus signauit*, sed diuisit vtrumque, vt id perfectius exprimeret, ac si diceret, Pater signauit diuinitate sua. Non mirum ergo, si hic homo cibum dare vitæ æternæ & simul cibus vitę æternę esse potest: nam simul est Deus, & vnitam habet diuinitatē humanitati; quod Act. 10. dicitur, Vnxit Deus eum Spiritu sancto: dicitur nunc, Deus Pater signauit eum. hæc vnctio, & sigillatio est diuinitatis vnio, & coniunctio illi humanitati facta, per quam ille homo Christus est cibus efficax vitæ æternæ, quia per hanc homo ille sigillatus dicitur, cùm sit homo, & Deus; & est optima causa, cur dare valeat vitę æternæ cibum, quod Dei proprium est, & cur caro illa sigillata diuinitate, sit etiam cibus vitę æternæ. Hic est sensus legitimus huius integræ sententię, per quam docet Christus se dare posse cibum efficacem vitæ æternæ, ad quem inuitat omnes.

ANNOTATIO XII.

Diuersæ aliæ expositiones, proponuntur.

ALITER alij verba superiora exponunt. Chrysost. hom. 43. duas adfert expositiones. Prior est, vt sit hic sensus. *Hunc enim Pater signauit Deus*, id est, hunc misit in salutem totius mundi: sed hæc expositio non rectè accōmodatur: nam illud, *Hunc*, demonstrat filium hominis, qui Christus est ratione humanitatis. hic autem non est missus, sed filius Dei missus dicitur. Altera expositio est, vt idē sit sensus cum illo verbo superiori Ioannis 5. *Signauit*, quia Deus verus est, id est, declarauit, & testatus est: ita nūc dicitur Pater signasse, quia declarauit, & testimonio suo confirmauit, hunc esse verum Deum: Vtramque expositioné sequitur Euthymius: sed nec ista expositio est exquisita: non enim, cur vitam æternam dare Christus posit, ea est proxima causa, quia Pater eum declarauit, & testatus est Deum esse; sed quia re vera est Deus; propterea perfector explicatio est August. tract. 25. quam secuti sumus in commentario. *Pater signauit hunc*, hominem, quia diuinitatem illi humanitati, velut impressit per vnionem, qua homo ille Deus est; quamuis August. aliter connectat verba; & rectè quidem sigillatio, & signatio dicitur, quia filius, qui imago, & character Patris est, illi est vnitus, & coniunctus humanitati; propterea dicitur humanitas habere sigillum, & characterem Patris.

A Addidit autem, *Signauit Deus*, vt hanc sigillationem, & signationem diuinitatis esse significaret; ac si diceret, *Pater signauit*, sua diuinitate, seu charactere suæ diuinitatis, qui filius est. Hanc etiam expositionem probat Hil. libr. 8. de Trin. doctè annotans, sigillum imprimi in materia diuersa, quæ sigillata dicitur; sic humanitas sigillata est diuinitate Filij. Eandem iungat, vt Filius ratione diuinitatis dicatur signari à Patre, quia patris subst ātiam accipit;
B tamen accommodatior est expositio, vt ratio ne humanitatis dicat se signatum à Patre per diuinitatē, quę illi est humanitati vnita; quāuis vera sit doctrina Cyril. quam & Hila. sequitur loco citato, sed ad Euangelistæ mentem priorem expositionem facere fatetur.

ANNOTATIO XIII.

PErcontabitur aliquis, quis est iste cibus vitę æternę, de quo dicitur, *Operamini cibum, qui*
C *permanet*, & quem ego dabo vobis? Rectè ad hoc Cyrillus lib. 3. cap. 28. & August. tract. 25. respondent esse eundem cibum, de quo loquitur, Dominus paulo inferius, quādo dicit Ego sum panis viuus, & caro mea verè est cibus. ipsi autem Doctores, nempe Cyrillus ca. 36. & Augustinus tractatu 26. talia verba exponunt

ponunt de Christi carne nobis in sacramento Eucharistiæ exhibita. Hic igitur est cibus, cui acquirendo est studium impendendum: Verba etiam adiuncta consonant: hunc enim nempe filium hominis signauit Pater qui Deus est. non erat sur hanc humanitatē sigillatā diceret diuinitate; nisi quia humanitatem, & carnem hanc cibum vitæ æternæ futurum dicebat, quem effectum caro non faceret, nisi diuinitati esset coniuncta, & vnita. Fidem autem hunc cibum non esse, ver-
A ba quæ sequuntur probant; Hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit ille. distinguit opus à cibo, distincta enim sunt illa duo, *operamini cibum*, nempe, opera, & cibus; illud ad Iudæos pertinebat, ne ope operari, & cibus ad Christum datorem. Fides igitur à cibo distinguitur, vt verbis sequētibus exponemus, in quorum atque adeò in totius huius textus expositione, multo magis hæc veritas demōstrabitur, & confirmabitur.

Dixerunt ergo ad eum, quid faciemus, vt operemur opera Dei?

COMMENTARIVS.

PARTICVLA, *Ergo*, insinuat propter verba Christi superiora, Iudæos respondisse, quæ sequuntur: cupidi enim cibi huius vitæ æternæ, & audientes exhortationem Christi, vt incumberent cibo huic acquirendo, petunt; quæ sunt ista opera, quibus cibum hunc consequemur? Et attende eos appellasse, *Opera Dei*, vt significarent se interrogare de operibus hisce, quæ ad cibum hunc habendum necessaria sunt. Cùm enim audissent cibum esse vitæ æternæ, & Deum signasse Christum, vt cibum hunc daret, rectè opera Dei appellant ea, quæ oportebat operari cibo huic consequendo. Meritò autem à Christo discere quærunt, opera huius cibi, quem eiusdem cibi datorem audierant; nec negarunt dare posse eum cibum, qui tam mirabili virtute dedisset cibum corporalem experti erant, nec se consecuturos desperarunt ab eo, quem iam erga se ipsos liberalissimum senserant: solùm opera hæc scire volunt, quia eis dictum erat, *Operamini cibum qui permanet*, hic est legitimus sensus.

ANNOTATIO XIV.

Tribuuntur aliis interpretibus.

CYRIL. lib. 3. c. 30. verba hæc ex arrogantia quadam processisse affirmat; quasi enim omnia scirent, & nihil sibi discendū superesset ita interrogārunt, vt sit sensus; satis nobis præcepta Moysis sunt, non minus scimus, quàm oporteat scire eos, qui Dei opus facere volunt, quid igitur nouum, & inauditum docere nos potes, quod in scriptura non sit? hæc Cyril. sed non videtur accommodari posse hæc expositio contextui; nam cùm tanto beneficio à Christo affecti adhuc sperarent nouum cibum, eumque vitæ æternæ, credibi-
C le non est arrogantia vsos, maximè, quia erant homines de turba, & non quales erant illi Pharisæi, & legis doctores, quorum erat de lege præsumere. Præterea quia Christus non eos arguit, sed potius docendo respondit: deinde quia verba talem sensum non faciunt. Si enim ex arrogantia locutio esset, alijs verbis vsi essent, non his, quibus significarent se hoc opus scire cupere. Rectius Chrysostomus hom. 44. & Euthy. exponunt hos interrogasse quidem tanquam discipulos, & ostendisse se desiderare scire; tamen non animo faciendi ea opera, sed vt sic ad cibi prioris suppeditationem eum iterum attraherēt: sintque verba quasi ex gula profecta.

Tribuuntur aliis interpretibus.

Rectè Doctores hi sentiunt circa sensum verborum, sed non video, qua ratione intentionem illorum Iudæorum damnare possint, quasi ex gula interrogent, & fictione vtātur; cùm nullum verbum Euāgelistæ id significet, immo contrarium contextus insinuet: iam enim de gula à Domino reprehensi erāt, quando eo animo venerant, vt iterum saturarentur; nec est, cur perseuerare eos dicamus adhuc in ea auiditate, cùm cibus præstantior de nouo sit promissus. potius ergo huius cibi desiderio interrogasse credendum est, quorum interrogationi Dominus non ita nudè respondisset, si animos eorum, non solum gula, sed fictione & dolo plenos vidisset. fateor quidem eos cibum hunc materialem, & corporalem etiam existimasse, & quo-
C dam appetitu sensibili, & carnali motos interrogasse; animo tamen faciendi, & operandi ea, quibus cibum hunc consequi possent, quod ex sequentibus apparet. Verior ergo est expositio August. tract. 25. affirmantis hos, qua ratione implere possent, quod præcipiebatur, interrogasse. cui expositioni nostra magis accedit, quam esse legitimam totus contextus & verba probant.

Quæ appellētur opera Dei.

D Verumtamen quare appellent, *Opera Dei*, Euthymij expositio non placet, quam et iam recentiores sequūtur; *opera Dei*, scilicet dici, quę sunt Deo accepta, vt sit sensus; quid faciemus, vt operemur opera Deo accepta, & secūdum voluntatem eius; nec etiam probanda est expositio illorum, qui exponunt, *Opera Dei*, quæ Deo auctore fiunt, etenim quamuis verum sit opera Dei esse Deo accepta, & ipso auctore fieri, tamen non est iste sensus. cuius argumēto id est, quia non consonat hæc interroga-

tio sic exposita verbis Christi; non enim dixit Christus operamini opera Deo accepta, & grata, sic enim non erat cur illi interrogarent, quia sciebant ex lege: sed operamini opera quibus cibum vitæ æternæ consequamini. hæc isti quærunt dicentes, quid faciemus, vt operemur hæc opera? Appellant ergo, *Dei*, quia cibum vitæ æternæ per ea se acquisituros sperabant. & quia audierant, *Hunc Pater signauit Deus:* intellexerant enim ex hoc ad Deũ hoc opus pertinere, & sic omnia consonant, nempe & verba Christi præcedentia, & sequentia, simul etiã interrogatio eorũ. Quantum ad verba attinet, Græcè potius verbum est præsentis, quid facimus? sed æquiualet futuro, quid faciemus? nam tunc nondum sciebant opera vt facerent. Verum est solere aliquando has interrogationes fieri tempore præsenti ad significandum promptitudinem faciẽdi, quid facimus? id est, doce hæc opera, ecce facere sumus parati. Matth. 13. Vis imus, & colligimus ea? Luc. 9. Vis, dicimus ignis descendat, & consumat eos? id est, statim ac volueris, prompti sumus exequi, ita nunc, quid facimus? sed hoc sensum non mutat.

Respondit Iesus, & dixit eis, hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit ille.

COMMENTARIVS.

DOCET eos Dominus, hoc opus Dei esse, vt credant in eum, quem misit Deus; & vtitur verbo eodem, quo vsi erant, appellans opus Dei, vt ad interrogationem se respondere ostendat. de se loquitur in tertia persona, nec opera legis postulat, sed fidem, quæ est primũ fundamentum Euangelii, qua à lege illa distinguitur. Verbis his non solùm docet quod opus Dei sit, sed simul etiam explicat rationem efficacem, vt fiat opus, credere enim in eum, qui à Deo missus est, iustum est & necessarium. Ista autem locutio credere in eum, qui missus est à Deo, significat credere Christũ esse verum Messiam, & filium Dei missum in salutem mũdi: turbæ enim etiam in ea significatione intelligebant verba Christi petentis, vt crederent in eum, tanquam Messiam & filium Dei; est autem hoc opus necessarium, vt cibum carnis suæ accipiant, quicunque accepturi sunt. Et si contextum totum perpendas, vti paulo ante dicebam, inuenies opus à cibo distingui; nam turba audiuit duo, nempe cibum vitæ æternæ, & opus ab eis exhibendum, vt cibo fruerentur; opus hoc scire petunt, vt cibum accipiant, quod Dominus docet dicens, esse fidem in eum. superest ergo cibus distinctus à fide in eum credentibus ministrandus, hic verò non est alius, nisi caro Deifera ipsius in sacramento ministranda, nec fidem cibum esse, nec Christum fide creditum. nam fides in Christum opus reputatur, post quod cibus vitæ succedit. Et hæc est legitima expositio, cæteræ sunt violentæ. Cyrillus lib. 3. cap. 31. superiora verba ex arrogantia dicta exponens, accommodat hanc Christi responsionem interrogationi eo animo prolatæ: sed vti superius diximus, hanc intentionem, & arrogantiam nulla verba Euangelij probant: sine probatione autem nõ est cur in malum conuerramus, quod in bonum sensum trahi potest, maximè quando sensus verbis, & contextui respondet, & consonat.

ANNOTATIO XV.

Fides aliquã do inter opera numeratur.

PAVLVS semper opera à fide distinguit, vt fides non inter opera computetur: legis enim obseruantiã opera vocat. huic nõ obstat fidem modo quodã op⁹ dici largè, quia fides factũ quid est: vnde Aug. l. 5. de præd. & gr. cap. 7. hãc difficultatem proponens de Paulo distinguente opera à fide, & Christo, fidẽ inter opera computante, respondet fidem, & opera sic distingui, vt regnum Iuda, & Israel; nam Israel etiam Iuda dicitur, quia omnes Israelitæ sunt; ac si dicat, opus commune est, & fidei, & alijs, quæ communiter opera vocantur; sed distinguitur fides ab operibus, quia fides est prima origo, & principium cæterorum. Sed de hac materia fidei, & operum non est locus iste differendi, sufficiat pro huius sententiæ expositione Dominum appellasse fidem opus Dei, vt accommodaret se turbæ petenti, quæ essent opera Dei, vt cibum hunc habere possent. *Hoc*, inquit, *est opus Dei*, id est, quod petitis opus Dei, hoc est. Verum etiam est, si sermone generali vtamur, esse opus Dei cùm & gratia, & gloria opera sint Dei, quia ab ipso efficiuntur, & donantur; at quando opera à fide distinguimus, legis obseruantiam, & mandatorum impletionem nuncupamus opera. petit autem Dominus fidem, non quod opera excludat, sed quod opera nihil ad cibum obtinendum faciant, nisi fides hæc, quæ fundamentum est, adsit.

Dixerunt

Dixerunt ergo ei quod ergo tu facis signum, vt videamus, & credamus tibi?

COMMENTARIVS.

PER illam particulam, *Ergo*, significare vult Euangelista, propterea verba sequentia dicta fuisse, quia verba Christi audierunt, *Vt credatis in eum, quem misit ille.* Responsionis igitur Iudæorum sensus est; Si tibi credere debemus, ergo fac signum, quod videamus, & videntes credamus tibi: illa enim illatiua particula talem insinuat sensum. At, vt negent aliquod signum hactenus fuisse datum tanta fide dignum, propterea vtuntur interrogatione, *Quod tu signum facis?* quasi dicerent, hactenus nullum fecisti. Duo igitur his verbis significantur; ratione interrogationis negant signũ hactenus factum; ratione illius illationis inducunt, vt faciat signum, si credi sibi velit. Attende non negare hos Christum dedisse signum, iam enim experti erant; sed negant sufficere ad tantam fidem concipiendam, vt credant eum esse Messiam, & Dei filium. Et hic est legitimus sensus, &, quæ sequuntur, huic consonant.

ANNOTATIO XVI.

Confirmatur supra signata sententia.

CHrysost. hom. 44. & Euthym. perseuerant in sua expositione, vt hi ex gula moueantur, vt iterum cibum extorqueant. Cyril. etiam arrogantiam horum prosequens, in alium diuertit sensum. sed ni fallor sensus expositus est legitimus, & reliqui accommodari vix possunt: non enim negant signum datum à Christo; non etiam quærunt cibos corporales his verbis. sed ad verba Christi respondent petentis, vt credant eum esse filium Dei missum à Patre, & verum Messiam: signum autem ad tantam fidem conciliandam datum negant, & dari sibi, vt credant, petunt. Et Euangelista, si attentè consideretur, hunc sensum insinuauit, quando dixit: *Dixerunt ergo*, per particulam hanc motos esse significans ad hæc dicenda, nõ alio, quàm eo, quòd Christus fidem tantam postulabat. Attende autem verbum; *Vt videamus*, audierant multa signa Christi, sed ipsi non ex auditu, sed ex visu signum quærunt, & tale, ac tantum, vt credant, & tantam fidem concipiant.

Quid operaris? patres nostri manducauerunt manna in deserto, sicut scriptum est, panem de cœlo dedit eis manducare.

COMMENTARIVS.

PROsequuntur eundem sensum; nempe signum tantæ fidei dignum nõ esse à Christo datũ, & interrogatio hæc, *Quid operaris?* est quasi parui facientium signum Christi collatum tantæ fidei. *Quid*, inquiunt, *tu operaris?* quasi dicant, opus tuum, quod fecisti, non est tanti momenti, vt tantam fidem postules: nam maius opus tuo quod nobiscum fecisti, acceperunt nostri patres in deserto (intelligũt isti Moysem, vt ex responsione Christi patet) & tamen Moyses non tantam sibi fidem popposcit, nec patres nostri crediderunt in eum, vt tu postulas à nobis. Allegant verba Psal. 77. Panem cœli dedit eis mãducare; & hoc exemplo vtuntur, non vt prædicti Doctores dicunt propter gulã, nec propter legis arrogantiam, sed vt opus proferant simile ei, quod Christus fecerat; quasi dicant; tu quia dedisti nobis mãducare in deserto, petis, vt credamus in te, hoc profectò non est signum dignum tanta fide: nam maius fecit Moyses in deserto, qui tot annis cibo de cœlo non isto terreno pauit patres nostros, & tamen nostri patres tanto signo accepto non propterea crediderunt in Moysem. Iste est sensus.

ANNOTATIO XVII.

Manna cur dictum.

CIRCA vocem Manna, quod apud Hebræos est מן aduertendum est, aliquos recentiorum Hebræi sermonis peritos exponere, vt idem sit, quod donum, à verbo מנה quod significat distribuere, donare, præparare, quasi sit cibus Dei mu-

nere datus; Sed hæc nominis ratio, & Etymologia, est contra scripturam. Exod. 16. Filij Israel videntes cibum illum adinuicem dixerunt, מן הוא ignorabant enim quid esset, si significaret donum, esset sensus, donum hoc, tunc autem ratio subiecta non haberet locum: ignorabant enim, quid esset, nec etiá verba præcedentia, quæ dixerunt adinuicē, rectè accómodarentur. Colligitur ergo ex ipsa scriptura esse vocem admirantis, & interrogantis quid hoc? & ita verterunt Septuaginta, & Hieronymus. Nec obiectio recentior alicuius est roboris, dicunt enim מן non significare apud Hebræos, quid, sed מה mah, dico id esse falsum: cùm apud Hebræos vtrumque significet Quid, & Psal. 60. legimus, Misericordiam eius, & veritatem quis requirec? legimus Man, & ita verterunt Septuag. quamuis aliter alij vertant, tamen Septuaginta auctoritas sufficere debet; qui hebræi sermonis peritiam natiuam habebát: non enim ita vertissent, nisi apud hebræos id significaret. Accedat etiam auctoritas Iosephi, qui lib. 3. de antiquit. ca. 1. expressè dicit, Man in nostra vernacula lingua, est vox percontatiua. Non video, qua ratione non sit vel solus hic auctor in reddēda sui sermonis interpretatione omnibus his nostris linguarú peritis præponendus, vt omittam Septuagintá, & Hieronymum. quorum sententia potius est præferēda. Non est ergo, cur ad solutiones aliorum recurramus: Aliqui enim respõdent esse vocem Chaldæam: Man enim apud Chaldæos significat quid, vt patet Dan. 3. Quis Deus poterit vos liberare; at hoc non satisfacit: tunc enim lingua Hebræorum erat purissima. Alij esse illud, nun, adiectum euphonię causa asserunt, sed hoc sine vllo fundamento dicitur. Verius cũ Septuag. Iosepho, & Hier. dicimus etiá apud hebræos significare, quid: & scriptura ipsa, vti diximus, ipsam vocis interpretationem. Rectè autem ab admiratione, & ignoratione cibo illi nomen imponitur; erat enim figura cibi nostri sacratissimi, qui est mysterium omni admiratione dignum, & omne superans humanum ingenium, & rectè respondet Euangelica lectio, audito enim hoc mirabili cibo cœperunt Iudæi mirari, & adinuicem dicere, quomodó potest hic dare carnem suam ad mãducandum? & si fidem adhibuissent, meritò admirari, verius dicere potuissent, quid hoc? quemadmodum patres eorum de cibo illo dixerunt.

Dixit ergo eis Iesus, amen amen dico vobis, non Moyses dedit vobis panem de cœlo.

COMMENTARIVS.

PRæposuerant Iudæi cibũ Moysi, & Moysem ipsum Christo, & eius cibo: Dominus veritatem docens, & aperiens deprimit primò totũ illud, quod ipsi magnificantes protulerant, & secundò seipsum multo superiorem, & cibum suum excellentiorem ostendit. Primò igitur, quia illi cibum Moysi præposuerant extollentes, quod de cœlo esset, propterea hoc Dominus negat, dicens, non dedisse Moysem panem de cælo, *Moyses*, inquit, *non dedit vobis panem de cœlo*, nam ille cibus de cœlo dictus est, quia de regione aëris, seu de nubibus descendebat, sicut dicuntur volucres cœli; non tamen, quod de cœlo ipso, vbi Deus habitare dicitur, descenderit: non igitur Moyses dedit vobis panem de cœlo, vt putatis. Responsio hæc Domini indicat Iudæos significasse, seu intendisse in suis verbis, Moysem dedisse eis panem de cœlo, propterea respondit Dominus, *Non Moyses dedit vobis panem de cœlo*: propter verba enim illorũ hæc dicta esse, indicat illa particula *Ergo*, *Dicit ergo eis Iesus*.

Panis Moysi non fuit de cælo.

Sed pater meus dat vobis panem de cœlo verum.

DEpresso facto Moysis suũ opus extollit, *Pater*, inqt, *meus*, non sic, sed *dat panem verum vobis de cœlo*, dat panẽ verũ, & de cœlo ipso, vbi Deo habitat: maius igitur est opus, quod ego faciã, quàm quod Moyses fecit. Non dixit ego do vobis, *Sed Pater meus*, vt se in hoc filium Dei ostenderet, eandem habentem cum patre potentiam. nam dum dicit, *Pater meus dat*, non excludit se à dãdo: prius enim dixerat, quem filius hominis dabit vobis; quod Iudæi eriã perceperũt; nã post hæc dixerunt, da nobis hunc panẽ, intelligebant ergo his verbis non negare illũ dare hũc cibum posse. Rursus dicit, *dat vobis*, vt significet paratum esse dare illis, & iam iam daturum, sicut eriã superius dicitur, venit hora, & nunc est, quando nec in monte hoc, nec Hierosolymis adorabitis patrem. Et venit hora, & nunc est, quando mortui audiẽt filij Dei vocem, ita & nunc maximè, quia iam aderat Christus ipse, qui in panẽ dandus erat fidelibus.

Pater cũ filio dat verũ cibũ de cælo.

libus. Dicit autem, *Panem de cælo verum*, id est, verè cœlestem; refertur enim ad illam vocem, *De cœlo*, vt dicatur ergo verus panis de cœlo, quia non de aëre, non de elementari regione, sed de ipso cœlo, vt sit verè cœlestis; non vt manna de nubibus. est autem Christus ipse, qui panis iste est, de cœlo, vt dicitur Ioan. 3. Filius hominis, qui est in cœlo. Perpende autem quanto artificio Dominus hos attrahit: ciborum enim, & vtilitatis propriæ cupidos esse sciebat, propterea spe cibi, & panis tanti allicit, & ea ratione sermonem ad ipsos conuertit dicens, Moyses non dedit vobis, Pater meus dat vobis. erant enim imbecilles adhuc, & tales promissionibus potius, quàm rationibus attrahuntur, quod & cum Samaritana factum legimus. cætera in annotatione require.

ANNOTATIO XVIII.

SVperiora verba Cyril. lib. 3. cap. 33. in hunc sensum exponit, nempe Dominum reprehendere Iudæorum temeritatem, quia Dei opus homini tribuebant: nam cùm Deus auctor fuerit cibi illius, quem Patres in deserto manducarunt, ipsi faciebant auctorem Moysen: propterea dicit eos arguens; *Non Moyses dedit vobis panem*: sed expositio hæc non videtur accommodari posse. Sic enim dicendum fuisset, non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed Pater, aut Deus dedit vobis illum panem; at non sic dicitur, sed ad alium refert panem. *Sed Pater*, inquit, *dat vobis panem de cœlo*: non ergo id est, quod Dominus negare intendebat. Nec erat, cur id negaret, aut reprehenderet: sciebant enim Iudæi non virtute sua Moysem illud manna fecisse, nec esse auctorem miraculi, sed Deum ipsum, sicut & aliorum miraculorum, quæ in AEgypto fecerat: existimabãt enim Deum per Moysem edidisse miracula sicut per alios Prophetas. Maiora quidem miracula arbitrabantur Deum ędere per maiores Prophetas, & hac de causa præponebant Moysem, non tamen vt primũ auctorem miraculi. Præterea, si id Christus intẽdisset, dixisset potius: Moyses non dedit vobis manna; at ego do vobis panem de cælo, vt se Moysi præponeret in hoc, quod Moyses non dedit, ipse verò dat. Recti' Euthymius interpretatur negationem hanc factam in eo, quod Moyses non dedit panem de cœlo, sed de aëris regione, & terrenum, seu materialem cibum; at Christus, & Pater dant de cœlo vero. & ita Augu. tract. 25. etiam exponit, quod nos secuti sumus in commentario.

Quare autem adiunctum sit illud, *Verum*, Cyrillus lib. 3. cap. 34. & August. loco allegato duas adferunt causas; vna est dici panem verum, id est, non figuram, vt distinguat à Mãna, quod huius panis erat figura. quam etiam dat Chryso. hom. 44. Altera causa Cyrilli, & Aug. est, dici *Panem verum*, quia dat vitam. Causa vtraque accommodata est, sed ad sensum mihi magis facere videtur, quam in commentario adduximus, vt dicatur panis de cœlo verus, id est, verè cœlestis, non vt manna, quod non erat verè de cœlo, sed de loco elementari, & naturæ corruptibilis. Christus autem in sacramento mirabili nobis datus, verè cœlestis est panis. Quando autem audis de cœlo, non locum tantum existimes signari, sed simul etiam naturam diuinam, & supermundanam. verbis sequentibus, quis hic panis sit, exactius explanabitur.

Cur additũ est verum.

Panis enim verus est, qui de cœlo descendit, & dat vitam mundo.

COMMENTARIVS.

PRobat ex effectu panem esse de cœlo verè, seu cœlestem, & diuinum, quia hic panis de cœlo descendit, & vitam dat mundo. Græcè legitur Panis Dei est, id est, verè cælestis, non elementaris, quia de cœlo descendit, & quia *Vitã dat mundo*, non Iudæis tantùm, vt manna illud, sed mundo; & dat vitam, non vt manna, quod nemini dedit vitam, sed erat cibus iam viuentium, at panis hic vitam dat. Et considera vim verbi, *De cælo descendit*, manna non descendit, sed mittebatur; erat enim inanimatum quoddam; at hic panis descendit ipse de cœlo, qui non solùm sit de cœlo datus, sed ipse descenderit, in quo diuinitas insinuatur. Sunt igitur duo argumenta, quibus probat esse panẽ Dei, seu verum, cælestem, & diuinum, quia descendit de ipso cœlo: & quia vitam dat mundo: quæ non essent, nisi panis hic cœlestis esset. Hanc vitã, æternam intellige; de ea enim sermo est; vt ex præcedentibus, & sequentibus constat.

Panis ergo tria habet super manna, & quod verè cælestis, & quod descenderit de cœlo, & quod dat vitam, eamque æternam.

Ab effectu panis de cælo esse probatur.

Panis, quem Christus promisit, in tribus excellit manna.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dixerunt ergo ad eum, Domine semper da nobis panem hunc.

ALLECTI spe tanti panis quandam concipiunt fidem, & sibi hunc dari petunt panem, non vt semel, sed vt semper eum habeant. illa particula *Ergo*, insinuat eos motos esse, vt hunc peterent panem; tum ex excellentia ipsius; tum ex promptitudine, quam Christus significauit, dicens, Dat vobis Pater: nam, vti superius diximus, quando dictum est, *Pater dat vobis*, intellexerunt patrem dare per ipsum Christum medium: propterea ipsum rogant, vt panem hunc donet. & est cum articulo, *Da nobis illum panem hunc*, id est, illum de cœlo verum. Appellant autem eum Dominum, vt sic ad dandum inducant. Huic simile Samaritana fecit, quæ audita excellentia illius aquæ viuæ dixit, Domine da mihi hanc aquam. Fides aliqua in his Iudæis lucet: credide runt enim panem hunc dare Christum posse; tamen imperfecta erat: nondũ enim spiritualia capiebant, sed de cibo corporali cogitabant, existimantes aliquem cibum futurum, quo vitam corporum sustentarent, multo perfectiorem, & excellentiorem, quàm fuit illud Manna; & in hoc recta est Cyri. lib. 3. cap. 35. expositio. propterea dicunt, *Semper da*, non enim arbitrabantur vnicum, & eundem panem omnem famem ablaturum, sed frequẽter sicut manna multiplicandum.

Iudæi Samaritanæ simi les.

Dixit autem eis Iesus, ego sum panis vitæ, qui venit ad me, non esuriet, & qui credit in me, non sitiet in æternum.

PRETENTIBVS panem hunc ostendit, & modum habendi docet, simulque volẽtibus offert, hæc enim tria his verbis efficit. *Ego*, inquit, *sum panis vitæ*: panem agnoscite. *Qui venit ad me, & qui credit in me, non esuriet, non sitiet*: modum habetis consequendi, & habẽdi panem, nempe si ad me veniatis, si in me credenegatur, si crediderit; paratus enim sum meipsum dare in escam & potum omni ad me venienti, & credenti. Panis vitæ dicitur, non solùm quia viuificat, & dat vitam, & hanc æternam; sed etiam, quia vitam habet in se: est enim panis viuus, & viuificans. Attende panis huius perfectionem, potus namque, & esca simul est, vt nullo alio ad refectionem indigeat, qui hunc panem habet. illud autem, *In æternum*, ad vtrumque est referendum verbum, non esuriet in æternum, nec sitiet in æternum: maiorem autem hæc verba exprimũt perfectionem, quàm si tantùm diceretur panis vitæ æternæ: nam declarant ita esse panem vitæ æternæ, vt tollat omnem famem & sitim; nõ vt cibus corporis, qui vitam mortalem sustentat quidem aliquo tempore, sed non tollit famem & sitim; nam qui semel comedit, & bibit, iterum esuriem, & sitim patitur; At panis hic vitam æternam confert, & omnem simul famem, & sitim in æternum tollit.

Tria his verbis docet Christus.

Panis Eucharistici quanta sit perfectio.

Est autem aduertendum hoc verbum, *Non esuriet, nec sitiet in æternum*, dictũ esse à Domino, vt responderet verbo illorum, *semper da nobis*. existimabant illi tollit famem pro toto vitæ tempore, propterea iterum iterumque recipitur; at Dominus auertit eos ab hac opinione, docens hunc panem nõ esse talem; qui enim manducat semel, nec esuriet, nec sitiet in æternum. Similis est illa sententia dicta Samaritanæ, Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum. Duo autem petit Dominus, vt hunc panem accipere valeãt; nempe vt veniant ad eum, & vt credant in eum. per aduẽtum, confessionem exteriorem intelligit, ad quam opera referuntur: per fidem autem, interiorẽ mentis assensum, & affectum, iuxta illud Rom. 10. Corde creditur ad iustiam, ore autem confessio fit ad salutem: prius ponit quod facilius est, posterius quod difficilius; vtrumque tamen necessarium. Neque intelligas ex hac diuisione, qui venit tantùm, non esuriet; &, qui solùm credit, non sitiet, quasi qui

si qvenit, & nõ credit, non sit habiturus famẽ: vtrunq; enim est necessarium, nec ista diuidi possũt; sed distinctio sit hęc verborũ, vt effectus distincti panis huius, & vt etiam non vnũ esse ꝙ Dominus requirit, significentur. Eadẽ verba Dominus repetit, *Ego sum panis viuus*, & tunc exactius discutientur, modò autem id annotãdum superest, non in hac vita verbum hoc impleri, *Non esuriet*, neque, *sitiet*, sed in æterna vita; quam panis hic Christi dat, & efficit: sicuti superius cap. 4. exposuimus, dum de Samaritana loqueremur.

Sed dixi vobis, quia & vidistis me, & non creditis.

DVO responderant Iudæi dicenti Domino, Hoc est opus Dei, vt credatis in eum &c. Vnum, Quod tu facis signum, vt videamus, & credamus tibi? Alterum, Patres nostri manducauerunt manna in deserto, quo verbo, Christi miraculum deprimebant. Dominus ad hæc duo respondet. Ad primum quidem: *Vidistis*, inquit, *me, & non creditis*; quasi diceret, multa signa mea habuistis, quibus me videre, & agnoscere Christum esse potuistis, & tamen non creditis; nõ ergo verum est quod dicitis, Quod signum facis, vt videamus, & credamus tibi: quasi verò si videretis signa, crederetis; iã vidistis, & tamen non creditis. Signa hæc, quibus hi Iudæi agnoscere potuerunt, sunt, non tantùm miraculum panum; sed etiam quia tunc multos infirmos verbo curauit, quod Moyses non fecit. Ad secundum respondit, Panem à se promissum, præferendo Mannæ dato per Moysem, simul etiam se esse panem hunc declarando. Videns autem eos etiam post tam mirabilem doctrinam in sua infidelitate persistere, eandem repetit sententiam, non vt eos iterum confundat, sed vt secretiorem doctrinam tradat, & fidei causam in altius reuocet principium. Non enim signa tantùm, aut prædicatio sola exterior inducere hominem ad credendum valent: nisi adsit virtus Patris. Est enim fides donum, & opus Dei summis precibus ab eo petendum. Sensus ergo est, Dixi vobis prius vos etiam signa habuisse, quibus me vidistis, & agnoscere potuistis, & tamen non creditis. Scitote, omne quod dat mihi Pater ad me venit, & nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum. Signa ergo non sufficiunt, vt vos putatis: est enim credere donum datum à Patre, & illi credent, quos mihi Pater dedit, & traxerit: necesse est ergo à Patre petere, vt credatis. Hic est sensus. Est enim connexa hæc sententia cum sequenti, & occasione sequentis doctrinæ repetita est. Vna tantùm difficultas occurrit in hac expositione: nam Euangelista non retulit Christum prius respondisse Iudæis hæc verba, *Vidistis me, & non creditis*, quomodo ergo nunc, inquit, Christus, *Dixi vobis*, quasi prius idem dixerit. Respondeo Ioannem breuitatis studiosum non retulisse prius hæc verba, quia repetenda erant à Christo, satisq; erat illi repetitionem narrare. Exemplum habemus, Ioan. 11. Martha dicit Mariæ, Magister adest, & vocat te, & tamẽ Euangelista non narrauerat Christum dixisse Marthæ, vt vocaret Mariam; cùm autem refert Martham vocasse Mariam, ex Christi præcepto, simul significauit Christum prius præcepisse. Est etiam in eodem capite exemplum alterum expressius, dicit enim Dominus Marthæ, Nonne dixi tibi, quia si credideris, videbis gloriam Dei? & tamen Euangelista non narrauerat prius, quod Dominus se iam dixisse asserit. Ita nunc factum est.

Duabus Iudæorũ respõsionib⁹ Christus satisfecit.

ANNOTATIO XIX.

SVperiorem sentẽtiam variè connectunt, & exponunt Doctores. Cyril. lib. 3. ca. 38. percontatur, vbi Dominus hanc protulerit sententiam, *Dixi*, inquit, *vobis, quia vidistis, & non creditis*. respondet per Isaiam eam dixisse, cap. 6. Audite audientes, & nolite intelligere, videte visionem, & nolite cognoscere. Sed violenta hæc videtur connexio: loquebatur enim Dominus illis ipsis, qui præsentes erant. Euthymius dicit, Dominum ea verba protulisse A prius, sed non esse scripta. huic in commentario nos consensimus, idque cõfirmauimus exemplo: & vltra hoc sensum verborum explanauimus, & exposuimus. Aliqui nostro tempore exponunt illud, *Dixi vobis*, ad præcedentem sententiam referentes; dixi vobis me esse panem vitæ, sed tunc ratio subiuncta non accommodatur, quia vidistis me, & non creditis; si enim vidẽtes non crediderunt, multo minus crederent, etiãsi diceret. Alij respondent

esse dictũ in illis verbis, quæritis me, nõ quia vidistis signa; & hoc quidem verè dicitur, tamen qua ratione verba hæc connectantur, nõ exponunt: quæ in commentario diximus, ea esse legitima & quantum ad sensum, & quantum ad connexionem existimamus.

Omne, quod dat mihi Pater, ad me veniet.

COMMENTARIVS.

CONNEXA hæc est superiori sententiæ, fidei causam in altius reuocãs principium supra signa, & supra verba exteriora, nempe virtutem, & operã Patris, vti diximus in expositione proximæ sentẽtiæ, Quos ergo tanti cibi promissione non adduxit, terrore, & minis attrahere studet, ostendẽdo eos omnes venturos ad se, & crediturõs, quos Pater ei dedit, qui ergo nõ venerint, nec crediderint, non sunt ei à Patre dati: nec enim quisquam à Patre dabitur, qui non venturus sit. Illud, *Omne*, in neutro genere, exactius vniuersitatem significat, quàm in masculino. ponitur etiam vt significet omnem sexus, status, conditionis, & nationis differentiam. *Omne*, siue masculus, siue fœmina, siue diues, siue pauper, Iudæus, Gentilis &c. insinuat etiam his verbis Dominus fidem, qua ad Christum venitur, esse donum Dei, nec solis humanis viribus acquiri posse, quod paulo inferius dicitur. Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum; vt nemo existimet sine Dei auxilio id posse efficere. Insinuat etiam his verbis multos credituros in Christum, ne Iudæi putarent neminem crediturum, ac si dicat, quamuis vos non credetis, scitote innumeros ad me venturos. Quibus etiam verbis, vt rectè Cyril. lib. 3. cap. 39. annotat, Gentium conuersionem significat, immo, & Iudæorum in fide iacturam prædicit, & comminatur.

ANNOTATIO XX.

Dubium ex superioribus verbis solvitur.

CHrysost. hom. 44. & Euthymius mouent hoc loco dubitationem. Si omnis, inquiunt, quem dat Pater, venit ad Christum, & nemo alius; quibus ergo non dat Pater, vt veniant, in culpa non erunt, cùm non veniant, quia datum non est eis à Patre: nemo enim alius venire potest, nisi quem traxerit Pater. Chrysost. respondet duo; Alterum est, non tolli his verbis arbitrium hominis: liberum enim est venire, & non venire; propterea qui non veniunt, in culpa sunt. Alterum verò est, per hæc verba id solum velle Dominum docere, neminem humana virtute, & conatu credere posse, & venire ad Christum, nisi cælesti virtute iuuetur; necessarius tamen est humanus conatus, & actus arbitrij simul cum cœlesti virtute. Ista Chrysost. doctrina vera est, si non aliud lateat, quàm quod his verbis exprimitur: Arbitrium enim humanum non tollitur, quamuis sine gratiæ auxilio ad credendum in Christũ non sufficiat. Cęterùm non satisfacit responsio difficultati: eadem enim quæ prius restat difficultas. Si nemo venit, ni si cui Pater dat; qui ergo non venit, in culpa non erit, quia non habet, nec accipit id, sine quo venire nõ potest. Euthymius expressius respondet, & re vera, ea est responsio & doctrina, quam Chrysostomus intendebat: dicit igitur, Deum dare vt credant ijs, qui aliqua præparatione se faciunt dignos, vt eis hoc à Patre detur, ijs verò non dat, qui se indignos exhibent; non igitur à culpa liberantur, qui non veniunt; quia si eis non datum est, id propter eorum culpam non est datum, cùm possent se dignos facere vt eis daretur: quod ergo detur vel non detur à Patre, è libero humano pendet arbitrio. quod quãuis sine auxilio gratiæ nõ possit venire, potest per se ipsum dignũ se facere, vt ei detur, vt veniat. Eadem est doctrina Cyril. lib. 3. cap. 39. eos enim, qui se faciles præbent ad credendum, dignos vocat fide, & vt eis detur, vt credant. & lib. 4. c. 6. filium Dei dignis hominibus reuelatum iri dicit. Est autem hæc doctrina nõ istorum tantũ, sed aliorum doctorũ maximè Græcorum, qui libero arbitrio humano multũ tribuebãt, nõdum Pelagiana tunc hæresi grassante, maximè Chrysostomi temporibus. Augustin. autem multis in locis multo aliter sentit, & docet: nempe non solum à Deo dari hominibus, vt credere possint, sed etiam vt velint credere, & credant, & ipse est, qui dignos facit, & præparat, & facultatem dat credendi: nec humanum arbitrium sine diuino auxilio potest se præparare, & dignũ facere, vt à Deo accipiat fidem. Videndus est Aug. li. 1. de prædest. Sanct. cap. 5. & 6. vt omittamus sexcẽta loca, vbi hoc discutit, & affirmat.

Liberũ hominis arbitrium non solum à Deo iuuari, sed & moueri ad credendum.

Hac posita doctrina dubitatio proposita fit difficilior; nam si Deus etiam præparat arbitriũ hominis, vt velit, & credat; qui ergo nõ volunt nec credunt, nõ videntur esse in culpa. Pro solutione huius difficultatis, & simul pro sententiæ huius Euangelicæ, quam exponimus, declaratione, aliquot sunt responsiones adhibendæ, eo supposito, me non intendere materiam hanc à proprijs fundamentis discutere, & omnia quæ tractari possent in medium proponere, sed ea solùm, quæ satis esse visa sunt ad verba Domini explananda, & difficultatem oppositam tollendam.

Prima igitur responsio est, istæ duæ enũciationes

tiationes valde differunt, Omne quod dat mihi Pater ad me venit, & omne, quod venit ad me, id mihi dat Pater. hæc posterior significat omnem venientem ad Christum datum esse à Patre; at illa prior significat eos, qui dati sunt à Patre, venturos ad Christum: hęc autem duo longè esse diuersa patet. qui enim dicit, omnis, qui venit, datus est à Patre, non propterea significat omnem datum à Patre venire, at qui dicit; quodcumque dat mihi Pater ad me venit, significat neminem esse ex his, qui à Patre dati sunt, qui non veniat. Ex quo patet non esse probandum, quod docet Chrysost. nempe his verbis Dominum tantũ significare voluisse, neminẽ venire posse ad Christum, nisi gratiæ auxilio adiutum. hoc quidem verum est, tamen non solum id Dominus significare voluit, aliàs dicendum sic fuisset, Omne, quod venit ad me, datum est mihi à Patre; at non sic, sed aliter dictum est, *Omne, quod dat mihi Pater, veniet ad me*, quia non solum qui venit datus est à Patre, sed si à Patre datus est, certissimè veniet, quia à Patre habet vt venire possit, & simul vt de facto veniat.

Secunda responsio est; hæc enuntiatio, Omne quod dat mihi Pater ad me veniet. non tollit, quin alij etiam veniant, qui non sunt à Patre dati, sed solum significat omnes datos à Patre venturos ad Christum: si enim alij etiam venirent, nõ dari à Patre, dummodo veniant omnes, qui à Patre dati sunt, vera est enuntiatio, Omne, quod dat mihi Pater, ad me venit; at quia re vera nemo alius est, qui veniat, nisi is, qui à Patre datus est, propterea Dominus paulo inferius, addidit: Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum, vt non solum omnes, quos Pater dat, veniant; sed etiam nemo veniat, qui non sit à Patre datus. hæ enim duæ veritates mutuo se iuuant; & sententiam complent. Si enim tãtum dictum esset, Nemo venire potest, nisi datus à Patre, non significaretur venturos omnes, qui à Patre dati sunt: si autem hoc etiam solum dictum esset, Omne, quod dat Pater veniet, non significaretur neminem venire alium, qui à Patre non sit, dũ vtrumque asseritur, perfectè ostendit Dominus neminẽ venire, nisi qui à Patre datus est, & omnem, qui à Patre datus est, efficaciter, & infallibiliter vẽturum. Et proposita à principio dubitatio ex vtraque hac simul enuntiatione procedit. Si enim qui venit, datus est à Patre, & qui non datus est à Patre, non venit, qua ratione qui nõ venit in culpa esse potest?

Discrimẽ eorum, qui ad Christum veniunt.

Tertia responsio est, non est eadem ratio eorum, quibus datum est, vt veniant; & eorum, quibus non est datum. nam quibus datũ est, vt veniant, ex gratia habent, & dono Dei, nõ ex aliqua dignitate arbitrij aut præparatione humano conatu solo effectâ: aliàs enim non esset donũ, & gratia, si dignitas in humano præcessisset arbitrio, quæ nõ esset, ex eodẽ Dei dono. At quibus non datur, vtique non sine culpa eorum non datur: & propterea quod non detur, ipsis imputatur, quia sine culpa non sunt: & in hoc doctores citati Græci non probantur, quia parem vtrorumque fecerunt rationem, arbitrij conatui dantes, & quod se dignum fide faciat; & quod se fidem recipiendi efficiat indignum, quod re vera non est. fecit quidem se indignum. vt à Deo reciperet fidem, sed non contrà, se effecit dignum, vt acciperet. sicut si duodecim homicidij rei corã Principe iudicandi trahantur, sex eorum vitam condonaret, alijs eandem minimè. quibus dat, ex gratia dat, quibus negat eorũ culpa existẽte negat. hæc est doctrina ad mẽtem Augustini, & quã existimo in hac parte veram.

Quarta responsio; non igitur dubitatio proposita difficultatem habet. Admitto enim neminem venire, nisi à Patre sit datus, non inde tamẽ sequitur in culpa nõ esse, si non veniat: nã non sine culpa, & demerito eius factũ est, vt ei non detur à Patre, nec propterea sequitur, vt quibus datum est, merito eorũ datũ sit, sed sola dãtis æterni Patris gratia, & dono.

Nec idcirco arbitriũ tollitur humanũ: qui. n. venit, libero arbitrio venit, non quidẽ solo, sed auxilio à Patre dato iuuante, qui aũt nõvenit, solo suo arbitrio venire renuit. Sequitur etiam contra nostræ tẽpestatis hæreticos verba Ioannis interpretãtes in eũ sensum, vt per hæc verba Dominus causam, cur non veniat, in æternam prædestinationẽ reuocet, sed decipiuntur; prædestinatio causa nõ est, cur nõ veniant, nẽpe quia prædestinati non sunt, sed culpa eorũ, & vitium, sine quo in ęterna prędestinatione reiecti non sunt. Quare autem Dominus hac forma loquẽdi vsus sit, & de sensu litterali, in cõmentario expositum est, nec est cur repetamus. Cętera omnia, q̃ de hac materia dici possẽt, præter institutum nostrum sunt, nec ad expositionẽ præsentẽ necessaria.

Prædestinatio nõ est in causa, cur multi ad Christum nõ veniant.

Et eum, qui venit ad me, non eiciam foras.

COMMENTARIVS.

CONformem patri voluntatem suã profitetur. Pater mihi dat eos, qui ad me veniunt, nemoque horum deerit: ego etiam singulos venientes non eijcio foras; id est, accipio in meam gratiam, salutẽ eis confero, redemptionis fructum communico. Loquitur in singulari, vt nec vnum ex ijs, qui veniunt se excludere significet. Augustin. tra. 25. & Cyril. l. 3. ca. 40. exponunt hoc, *Foras*, de damnatione, quæ opposita est æternæ saluti, de quo dicitur Matth. 13. Malos foras miserunt, & Matth. 25. Intra in gaudium domini tui, quod rectè

Universidad de Deusto
Biblioteca

rectè dicitur, cùm & verba sequentia id declarent, & sæpe in lectione Euangelica exclusio à cœlesti regno, & æterna vita dicatur foras emissio, & tenebræ exteriores. Ad hoc cætera pertinent, quæ in hoc seculo saluandis communicantur: generaliter enim omnia ea bona, quæ fidelibus dantur, significat, dū dicit, *Non eijciam foras*; quia mihi vnietur per gratiam; admittetur in meam tutelam; participabit meum cibum; erit de domo mea non solùm in æterna gloria, sed etiam in Ecclesia hac militanti. Aliqui textus habent verbum præsentis, *Non eijcio*, tamen Cyril. Chrys. Aug. exponunt de futuro; & ita re vera est legendum; non solum enim de præsentibus, sed generaliter de futuris est sermo, sicut dictum est supra; Omne, quod dat mihi pater, ad me veniet, & hunc non eijciam foras.

Quia descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.

RATIONEM, & causam assignat, cur non sit venientes ad se missos à Patre eiecturus; *Quia*, inquit, *descendi de cælo, vt voluntatem Patris faciam*: cū igitur voluntas patris sit, vt venientes ad me recipiam, & foras non eijciam, hoc faciam. Quando dicit, *Non vt faciam voluntatem meam descendi*, loquitur, vt homo; nec hoc dicit, quasi contrariam voluntatē habeat vt homo à voluntate Patris, est enim conformis, & vult etiam quæcunque Pater vult: sed tali vtitur verbo, quia prior est voluntas Patris, & causa cur ipse velit; nam quoniam Pater vult, propterea vult Christus vt homo, tamen vult idem quod Pater; sicut, qui vult omnia quæ sunt prius ab alio volita, dicere potest non facio voluntatem meam, sed alterius, non quod nolit ea, sed quod propterea vult, quia alter vult. In quo Christus ad diuinam voluntatem, & beneplacitum refert hominum salutem tanquam ad primam, & supremam causam, à qua omne bonum procedit, & cui ipse, vt homo, suam etiam subijcit voluntatem.

Diuina voluntas hominū salutis causa.

Hæc est enim voluntas eius, qui misit me Patris, vt omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in nouissimo die.

DIxerat se descendisse, vt voluntatem patris faceret, modò quæ ea sit, exponit. Hæc autem est, vt neminem ex his, quos mihi dedit, perdā; sed in die nouissimo resuscitem eos: ac si diceret; hæc est voluntas patris mei, vt neminem eorum, qui veniunt ad me, quosque dedit mihi, perdam, seu foras eijciam. Non de quacunque resurrectione sermo est, sed de ea, quæ est ad gloriam, vt paulo post explicat. Est autem hebrea phrasis frequens: *Omne, quod dedit mihi Pater, non perdam ex eo*, id est, nihil seu neminem ex datis à Patre perdā. Hac sententia exponit, quod superius non expresserat, quando dixit, Omne, quod dat mihi Pater, ad me veniet, & qui venit, non eijciam foras; Quanti enim sit momenti ad eum venire, & ab ipso non eijci, istis & sequentibus explicat. circa literam aduerte aliquos legere, Hæc est autem: sic Aug. tract. 25. & Chrys. hom. 44. & ita habent exemplaria Græca; at Cyril. lib. 4. cap. 1. legit, Hæc est enim; & vtraque lectio conueniens est; Si enim legamus; hæc est autem; explicatio est voluntatis paternæ; si legamus; hæc est enim; causa est, cur non sit foras eijciendus, qui venit ad Christum: & continuatur cum superiori sententia, quæ etiam eandem continet causam; sed quia non completa est, in his completur, & perficitur, dum explicatur, cur non sit eijciendus.

Hæc est

Hæc est autem voluntas Patris mei, qui misit me, vt omnis, qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.

HAnc patris voluntatem declarat explicando, qui sint ij, qui à Patre dati sunt, quid etiam sit non perdere ex eo: prius enim solum dixerat, voluntatem patris esse, vt neminē eorū, qui dati sunt, perdat, sed omnes resuscitet; explicat nunc, qui sint hi dati, & qua ratione non sint perditi; Volūtas igitur patris est, vt omnis, qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam: dati ergo à Patre sunt credentes in filium: dare autem vitam æternam, est nō perdere. causam adiungit cur habeat vitam æternam, quia ego suscitabo eū, etiam si mortuus fuerit. particula Et vim habet causæ. Nota qua ratione modò Christus vt homo, modò vt Deus loquitur: vt homo descendit, non vt faciat voluntatem suam; vt Deus, ipse est, qui resuscitat in nouissimo die omnes à Patre datos. illud, *Omnes qui videt*, de corporali visione dicitur propter eos, qui tunc Christum præsentem sensibiliter videbant, & eius doctrinam audiebant; quibus, si credant, vita æterna promittitur: vt sit sensus, Omnis, quamuis videt me hominem, tamen credit in me, confitendo meam diuinitatem, habebit vitam æternam, & ego eum suscitabo in nouissimo die, vt vita possit æterna frui. Suscitabit etiam Christus incredulos, non ad vitā beatam, sed ad damnationem, de qua nunc resurrectione non loquitur: huius autem meminit, quia dixerat, se esse panem vitæ æternæ, ne forsan arbitrarētur non esse morituros credentes in eum, & panem hunc manducantes, aut dum se morituros arbitrantur, sententiæ veritatem non reciperent; propterea exposuit, morituros quidem corpore credentes, & panem hunc accipientes, sed huius panis virtute ad vitam æternam reuocandos. Attende etiā non sola patris voluntate homines saluandos, quasi, quos dederit Pater, hi salutē cōsecuturi sint, quia dati sunt; sed necesse est simul venire, & credere in Christum; quod non est sine arbitrio humano, quamuis id per se venire non possit, nisi adsit etiam gratia, & auxilium Dei Patris, propter Christum eius filiū datū. & hac ratione, qui non credunt, à culpa non liberantur: qui enim non credit, non vult credere, quamuis qui credit, non valeat per se solū credere.

Murmurabant ergo Iudæi de illo, quia dixisset, ego sum panis viuus, qui de cælo descendi.

DIctis Christi mira, & vtilia docentis non solum fidem Iudæi audientes non habuerunt, sed etiam murmurarunt contra eum, eo quòd dixisset, *Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi*. Aduerte Christum non hæc duo coniūxisse, nempe, *Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi*, sed prius dixisse, *Est panis viuus, qui de cælo descendit, & ego sum panis viuus*, postea verò addidit; *Descendi de cælo* cæterùm Iudæi sensum considerantes, & vtrunq; copulantes murmurarunt contra verba Christi, ac si dixisset, *Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi.*

Et dicebant, nonne hic est filius Ioseph, cuius nouimus patrem, & matrem? quomodo ergo dicit hic, quia de cælo descendi?

HAec est eorū murmuratio, & detractio cōtra Christi dignitatē: offendebantur eius humanitate, Deū nō credebant interius, quē exterius hominē videbant, & natum sicut alios arbitrabantur; sed culpa non carēt. Si enim filius est Ioseph, cuius patrem, & matrem nouerant, quomodo tantam multitudinē saturare potuit quinque panibus? quomodo tot eorum infirmos tā facilitate sanare? hæc non ex patre, & matre, quos putabant se nouisse, habebat,

bebat.aliud igitur latere necesse erat,altiorem originem,& naturam sortiebatur:& non aliam,quàm eam,cuius est sanare ægrotos,vitæ restituere mortuos,& mundum sustentare.propterea enim hæc fecit Christus, vt se aliam habere naturam ostenderet præter eam,quæ exterius apparebat.

Respondit ergo Iesus,& dixit illis, nolite murmurare in inuicem:nemo potest venire ad me,nisi pater,qui misit me,traxerit eum.

VEritatem dictorum suorum confirmat Christus,eorumq; murmurationes,quamuis tacitas arguit,vt & in hoc nihil se latere posse ostendat. Et est sensus, Nolite murmurare,quasi rem aliquam falsam,& incredibilē ego pronuntiauerim, si enim non capitis verba hæc,non ideo vera non sunt, sed quod non habetis in vobis lumen illud diuinum,quod necessarium est, ad veniendum ad me,& ad credēdum verbis meis.Nemo enim venit ad me, nisi à Patre tractus,& à Patre illustratus;at vos cùm non sitis tales, non capitis verba mea,quæ verissima sunt. Est simile sicut si rustici ad audiendum cōcionantem de rebus,& mysterijs altissimis,ad quæ capienda necesse erat prius multa in scholis didicisse,accessissent:illi autē hac præparatione carentes non intelligerent,ac propterea inter se de veritate illorū dubitarēt; sanè concionator ille dicere posset, Ne murmuretis;nemo.n.meam doctrinā intelligit, nisi,qui satis diu est in scholis versatus;nō est doctrinæ meæ falsitas,& incredibilitas, sed vestra ignorātia causa,q̄ non capiatis,nec assensum præbeatis:ita nunc dicit Dominus, *Nolite murmurare*,nemo enim mihi credit, nemo mea verba capit,nisi qui à Patre tractus est,qui ab eo illustratus est; vos autē culpa vestra lumen hoc non habetis. His verbis insinuat eos debere potius lumen à Deo petere,quā murmurare.potuisset Dominus dicere;nolite murmurare,vos enim non venitis ad me,nec verba mea capitis,quia mali,& duri,& proterui estis;noluit tamen sic loqui,sed paternæ tractionis meminisse; tum vt suam doctrinam cœlestem,& diuinam commendaret;tum ne fidem in eum hominis arbitrio soli tribuere videretur, quasi homo per se sufficeret;tum etiam, vt eos sic terreret, quasi destitutos paterno,& diuino lumine: denique,vt doctrinam suam non falsam,nec contra Deum,sed veram & secundum diuinam voluntatem significaret.

Et ego resuscitabo eum in nouissimo die.

SECVNDO argumento veritatem dictorum confirmat, & eorū murmurationem arguit: & est sensus,nolite murmurare,& meam doctrinam iudicare falsam;tum quia vos non habetis lumen diuinum à Patre communicatum,sine quo ad me venire,& meam doctrinā capere non potestis; tum etiā quia ego sum,qui credentes in me suscitabo in die nouissimo;qui autem talem ac tantam potestatem habet,profectò non est de terra, & filius hominis tantùm,sed simul etiam de cœlo descendit. Rursus si suscitaturus sum credentes in me,vitę panis sum:non enim suscitat mortuos,nisi qui vitam dare potest æternam.Quibus verbis & terret,& allicit,& se Patri æqualem ostendit;ne enim,cùm dictum esset,nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum,existimarent illum esse patre minorem,propterea, *Ego*,inquit, *suscitabo eum*,quod non est minoris potestatis,quàm trahere,immo eiusdem.

ANNOTATIO XXI.

Manichæorū de libero arbitrio hæresis confutatur.

MANICHAEI,vt refert Chrysł.hō.45.& ipsū insinuat Aug.tract.26. hoc loco abutebantur,vt liberum hominis negarent arbitrium, quasi id trahi dicatur, quod vi, & violentia venire cogitur.Sed stulta est argumētatio hęc;tū quia & verbū non semper violentiam aliquam significat;tum quia & apud auctores prophanos trahi sæpe idem significat, quod inclinatione vehementi in aliquam rem duci. trahi enim multi appetitu gloriæ,alij appetitu scientiæ dicūtur;& vt Augusł.poetam allegat,Trahit sua quenque voluptas; non tamen vi trahuntur, aut necessitate aliqua : tum etiam scriptura, infinitis pene locis huic vi & necessitati aduersatur, dum sæpe inuitat peccatores, vt veniant

niant ad fidem, & ad diuinæ legis obseruantiam; si autem vi, aut necessitate traherentur, non esset,quod venire inuitarentur,& admonerentur. Vritur autem scriptura hoc verbo, vt efficaciam diuinę vocationis explicet,quę homines suis viribus maximè immersos,& diuturno tempore in ijs enutritos, nihil nisi carnale sapientes, & appetentes, temporis morę & diu dilexerunt, relictis,Christū sequantur. Hæc efficax, & solius diuinæ dexteræ mutatio, tractio dicitur; non quòd vi, & necessitate ad Deum trahantur, sic enim minus efficax esset mors; sed quòd ab his, quæ ipsa & vehementissimè diligebantur,& propter quæ omnia prius contēnebantur, volēs, & libens homo ad omninò contraria repentè conuertatur;quod experientia compertum est frequētissimè.dum homines inimici crucis Christi,persecutores,carnales,iam diu vitijs dediti, vno verbo in spirituales viros omnia præterita damnantes, & abominantes,diuinæ lucis radio conuersi sunt. quo argumēto vritur Orig. lib.2. cont. Celsum in fine, ad probandam Christi diuinitatem ex Gentium conuersione,cuius verba sunt:At ego nescio, an homo ausus vniuersum orbem ad sui cultum,suamque doctrinam attrahere, potuisset sine Deo tantum successum habere,superareque omnia suæ doctrinæ obstacula,etiam Reges, Imperatoresque,Senatum ipsum Romanum, & omnes omnium populorum principes. quomodo enim homo natus, & nullius præstantioris naturæ particeps,tantam ad se cōuertere multitudinem, & quòd magis mirum est,non sapientum tantùm modò,verùm etiam affectibus magis,quā rationi obsequētiū, ita vt mox vice versa fiant è brutis prudētes:Sed quoniam potentia Dei Christus erat, & Patris sui sapientia,ideo talia fecit,& facit nunc quoque.hæc Orig. Ex qua doctrina elicere possumus causam aliam, cur verbo trahendi Euāgelista sit vsus, nempe vt in ea tractione etiam vis, & violentia magna illata, & inferenda significaretur:sed non hominis arbitrio,vt Manichæi impiè arbitrabātur,sed viribus,erroribus,cōsuetudinibus, & moribus prauissimis:dęmonibus,nominis Christi inimicis,& persecutoribus: vis est his illata,& diuina potentia superatis erepti sunt homines,vt ad Christum sponte, & libenter venirent:de qua violētia dictum est Matth.11. Regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. propterea etiam Ioann. 12. dictum est:Si exaltatus fuero,omnia trahàm ad me ipsum.

Cur Deus trahere hominem dicatur in scripturis dicatur.

Sed percontaberis, quare tractio hæc tribuitur Patri, cùm Filius, & Spiritus Sanctus etiam trahant,vnicaque sit tractio,& communis personis tribus? de filio enim dictum est Ioā.12.Omnia trahā ad me ipsum. Aug. lib.1. de prædest. Sanct. cap.8. hoc proponit, & respondet tribui Patri propter originem, quia ab ipso filius, & à Patre & Filio Spiritus Sanctus procedit. tamen hæc respōsio totam difficultatem non tollit:nam, vt diximus,etiam filio tribuitur:non igitur causa est origo, sed particularis est ratio. propter quam hoc in loco Patri datur tractio: hæc autē mihi videtur ea esse,quam in cōmentario explicuimus. Cyril.lib.3. ca.39. ea ratione factum affirmat, vt diuinę opus naturæ esse ostendatur credere, & venire ad Christum; quod sic declaro; magis enim exprimitur opus esse diuinæ naturæ, quando Patri tribuitur: nam cùm ipse Christus homo sit & Deus, non ita facilè declaratur,quid sit,quod facit vt Deus,quid verò vt homo, quàm cū Patri tribuitur: quando tale non est id de quo est sermo, vt manifestū sit Dei esse proprium. vt igitur diuinū opus significaret esse,venire ad se, & per hoc doctrinæ suæ veritatem confirmaret: propterea hoc in loco id tribuit Patri: contra murmurantes enim, & incredulos id exprimere necessarium videbatur. Aliæ difficultates, quæ ex hac sententia exoriuntur, in præcedenti annotatione sunt declaratæ.

Est scriptum in prophetis, erunt omnes docibiles Dei.

COMMENTARIVS.

COnfirmat Dominus sentētiam superiorem, nempe neminem venire ad se,nisi tractum à patre. cōfirmatio est ex testimonio prophetico, quia ita est à Prophetis prædictum,futurum tempus in quo Deus docturus esset,& illuminaturus homines;vt Deus doctor,& magister,homines autem discipuli eius futuri essent, quod quidem in fide reuelata per Christum impletum est. *Erunt*,inquit,*omnes docibiles*,id est docti,& eruditi à Deo.testimoniū est Isa.54. Ponam vniuersos filios tuos,doctos à Domino.in Hebræo, למודי יהוה est participium passiuum,seu potius nomen verbale passiuæ vocis in regimine.id est,discipulos Domini,siue doctos Dei,& ibi Hieronymus hunc locum Ioannis adducit, tanquam illius prophetiæ complementum. Adfert etiam prophetiam Hieremiæ 31. Dabo legem meam in mentibus eorum, & super cor eorum scribam eam, & nequaquam docebunt singuli proximos suos, & fratres suos, cognosce Dominum; sed omnes scient me à minimo vsque ad maximum. Multa sunt huiusmodi testimonia prophetarum,

quibus Deum docturum homines prædictum est. Qua ratione hæc sententia sit intelligenda verbis sequentibus exponitur: allegat autem Dominus testimonium prophetæ, cuius apud illos maior erat auctoritas.

ANNOTATIO XXII.

Docibilis & actiuè & passiuè in scriptura inuenitur.

ADVERTE latinum verbum (docibiles) in hoc loco positum esse in passiua significatione, quasi ab eo doctos & eruditos; at in alio loco in actiua significatione sumitur, nempe 2. Timo. 2. Seruum Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem: docibilem vocat docentem alios, quod 1. Timot. 3. verterat, Oportet Episcopum hospitalem doctorem; est enim vocabulū Græcum in vtroq; loco idem διδακτικόν. At in hoc loco Ioannis aliud est Græcum vocabulum διδακτοὶ, quod & passiuā habet significationem, iuxta Hebraicum verbum Isaiæ, לִמּוּדִים Aduertendum rursus, testimonium hoc à Domino allegatum ad verbū esse in Isaia, vti dictū est. Sensum verum, nempe docendos homines à Deo multi Prophetæ tradiderūt. propterea Dominus vsus est plurali numero, *Scriptum est in Prophetis*: quamuis etiā propter vnicum testimonium dici potuit, *In Prophetis*, quia est in vno prophetarum, more loquēdi Hebræo; vel quia omnes prophetæ in vnum librum, qui dicebatur Prophetarum, collecti erant. Quæret aliquis quare dictum sit, omnes docendos, & illuminandos esse, cùm non omnes illuminatos videamus? Respondendum est, sicut & respondimus in illa primi capitis sententia; Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; omnibus enim doctrinam, & lumen paratus est Dominus communicare, nisi vitia eorum impedimento sint.

Cor Editum est. In Prophetis. plures Prophetæ.

Omnis, qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me.

COMMENTARIVS.

TEstimonium allatum suo accommodat proposito, cùm enim dictum esset, neminem venire ad Christum, nisi à patre tractum, & allegasset prophetiam dicentem fore; vt homines à Deo docerentur, deducit dicens: Omnis talis, qui doctus fuerit à Patre, venit ad me; ac si dicat, hæc verba prophetiæ de his dicta sunt, qui ad me venturi sunt, & in me crediturī, nemo igitur venit ad me nisi doctus à Patre. Attēde audire, & discere significationem exprimere vnius verbi, nempe doceri à patre. Doceri enim est audire, & discere; audit is, qui per reuelationem mysteria fidei apprehendit: discit autem, qui his, quæ audit, assensum præbet. Nō semper omnis, qui audit discit; at omnis, qui discit audit; qui verò audiuit, & didicit, edoctus est à Patre, & hic venit credendo: nō enim aliud est audire, & discere, quàm credere: credere autem in Christum est venire ad eum; quamuis etiam venire comprehēdat confessionem fidei, & obedientiam mandatorum Christi; at in hoc loco magis propter fidem positum est, de qua præcipuus est hic sermo, cætera tamen non excluduntur. sunt autem hæc à Deo audire, & discere; ipse enim est, cuius gratia reuelantur diuina mysteria: ipse etiā est, cuius gratia, & auxilio liberum hominis arbitrium iuuatur, vt credat, & quod credit, confiteatur & faciat; quibus verbis, & arbitrium hominis, & simul gratiæ adiutoriū comprehenditur, quod doctè Augustinus lib. 1. de gratia Christi, contra Pelagianos, & Cælestinos cap. 14. explicat, dicens: Omnis qui didicit venit, quisquis non venit, profectò non didicit: quis autem non videat, & venire quenquam, & non venire arbitrio voluntatis; sed hoc arbitrium potest esse solum, si nō venit; non potest autem nisi adiutum esse, si venit; & sic adiutum, vt non solùm quod faciendum sit, sciat, sed quòd scierit, etiam faciat. ac per hoc, quando Deus docet, non per legis litteram, sed per spiritus gratiam ita docet, vt quod quisque didicerit, non tantùm cognoscendo videat, sed etiam volendo appetat, agendoque perficiat. Hæc Augustinus.

Doceri quid sit.

ANNOTATIO XXIII.

Nulla institutio, nisi Deus interius docuerit, sufficit.

ADVERTE, per hæc, & præcedentia verba non tolli prædicationem externam hominum in Ecclesia: nam Rom. 10. Fides ex auditu, & auditus ex prædicatione Apostolorum, & eorum qui missi sunt: nec tollitur magisterium Ecclesiæ, quę est columna, & firmamentum veritatis 1. Timo. 3. sed docet Dominus his verbis omne exterius magisterium non sufficere ad credendum, nisi interius Deus illuminet, & moueat cor ad credendum, iuxta illud 1. Cor. 3. Neque qui plantat, neq; qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat Deus. Ephes. 1. Deus, qui est pater Domini nostri Iesu Christi, gloriæ det vobis spiritum sapientiæ. & reuelationis, in agnitionem eius, illuminatos oculos cordis vestri. Docet etiam his verbis, quamuis exterior sit prædicatio, & magisterium, tamen verbum, & doctrinam non esse hominum, sed Dei ipsius, qui per ministros suos loquitur. 1. Thessalo. 2. Gratias agimus Deo sine intermissione, quoniā cùm accepisseteis à nobis verbum auditus Dei, accepistis illud, non vt verbum hominum, sed sicuti est verè verbum Dei, qui operatur in vobis, qui credidistis. Perpende duo, verbum esse Dei, quod per prædicatores, annuntiatur, & in ipsis audientibus Deum operari fidem, hac vtraque de causa fideles didicisse, & audisse à Deo dicimur. His igitur verbis explicuit, & confirmauit Christus superioré sententiā; Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.

Non quia patrem viderit quisquam, nisi is, qui est à Deo, hic vidit patrem.

COMMENTARIVS.

NEquis arbitraretur ita patrem audiri, sicut discipuli magistros homines audiunt, qui ipsos videntes eorundem verba percipiunt; adijcit dicens, non ita intelligendum esse, qui à Patre audiuit, & didicit, venire; quasi aliquis viderit patrem, vt ab ipso audierit; aut visurus sit, vt audiat. nemo enim talis est, nisi Filius solus, qui est à Patre, hic est, qui videt, & videt patrē. Quibus verbis significat omnes ex auditu docendos, non ex visu: si enim visus esset, fides non esset. nam quod credimus, non videmus. significat etiam se solum esse eum, qui nouit ex visu patrem, & cuius auditui oportet nos obtemperare. His etiam verbis aliud insinuat, nec etiam Prophetas vidisse, quamuis docti fuerint à Patre: nam mentionem eorum fecerat, testimonium eorum allegando; at nec hi viderunt, idcirco ipse est omnibus Prophetis superior. Similis est illa sententia Ioan. 1. Deum nemo vidit vnquam; vbi multa de hac re diximus pagina 119. & sequentibus. Illud, qui est à Patre; significat, qui natus est à Patre. Spiritus sanctus non excluditur, vt illic scripsimus; sed non exprimitur, quia audientes capaces adhuc non erant tantæ doctrinæ, qui nec ipsum Filium nouerant.

Visus excludit fidem.

Amen amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam.

DVOBVS argumentis eorum murmurationes confutauit; priore quidem obiecit eis defectum luminis, & doctrinæ paternæ, ipsorum culpa, sine quibus nemo venit ad Christum; altero se esse, qui susciabit in nouissimo die credentes, edocuit; quod non fieret nisi vitæ panis esset. primum horum explicuit, & confirmauit prophetiæ testimonio, & eius declaratione, nunc secundum confirmat; Ego resuscitabo eum in nouissimo die; & dicit, *Amen amen dico vobis, qui credit in me habet vitam æternam.* Assertione vtitur geminata loco argumenti; cuius enim tot ac tāta viderant signa, debuit profectò eius verbum tanta assertione prolatum, magnum eis esse veritatis argumentum. Repetit autem Dominus sępe hanc sententiam, se scilicet esse panem vitæ, & credentes in eum habere vitam æternam, vt vel ipsa frequens repetitio eos moueat ad fidem, vt & factis, & dictis, & ipsa dictorum repetitione tantam confirmet veritatem, nullumque veritatem annuntiandi relinquatur argumentum. *Qui credit ergo in me vitam æternam habet*, non quod tunc quando credit habeat in re, sed in nouissimo die. Quādo verò credit habere dicitur, quia ius ad rem habet: fides enim viua fidelis est velut pignus, & ius quoddā ad vitam æternā.

Fides viua est velut pignus vitæ æternæ.

Ego sum panis vitæ.

CAVSAM annectit, cur credentes in eum habebunt vitam æternam, quia, *Ego*, inquit, *sum panis vitæ*, qui credentibus in me, panem vitæ, qui sum ego, ministro, eosque me ipso cibo. *Panis vitæ*, dicitur non solùm, quia viuit in se, quod nullus alius cibus habet; sed quia causa est vitæ, & panis est viuificans. Dicitur enim Christus modò panis viuus, modò panis vitæ: viuus, quia in se vitam habet; vitæ, quia alios viuere facit.

Panis vitæ cur dicatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt: hic est panis de cœlo descendens, vt, si quis ex ipso manducauerit, non moriatur.

EXPLICAT cuius, & qualis vitæ panis sit, cum præferēs mannæ dato patribus, quòd non præstitit vitam immortalem: nam mortui sunt, quotquot illud in deserto manducauerunt; at qui panē Christi manducauerit, non morietur. Et attende quòd, *Patres vestri*, dicit, non nostri: quamuis enim secundum carnem descendebat ab eis, tamen quia tunc secundum suam loquebatur diuinitatē, ab eis se separat, dicens, *Patres vestri*, quasi dicat; alium ego patrem habeo, qui ipse Deus est, vestrorū patrum, & omnium Dominus. Et est cum articulo, *Ego sum panis ille*. Obijciet aliquis cùm etiam, qui hunc panem Christi manducant, moriantur, sicut & illi, qui manna manducarūt: non videtur, quæ sit differentia huius panis & mannæ. Respondeo; qui manducat hunc Christi panem mori quidē corpore, tamen virtute eius in vitam postea suscitari æternam, & immortalem, & huius vitæ gratia datur: nō enim panis hic ad vitam hanc corruptibilem sustentandam confertur, sed ad immortalem & æternam ac beatam, & eam efficit post hanc corruptibilem; at manna illud, datum erat dūtaxat ad vitam hanc corruptibilem tuendam, neque tamen eam ita tueri potuit, vt à morte præseruarentur: mortui enim sunt illi, nec virtutem habet eos suscitandi, & ad vitam reuocandi. Est ergo differētia, quod manna à morte non liberat, quia mortui sunt illi, nec virtute mannæ suscitabuntur: at qui manducant panem Christi, liberantur à morte, quia etiamsi moriantur manducantes, virtute eius panis suscitabuntur ad æternam, & beatam vitam. Rectè ergo Cyril. lib. 4. cap. 10. dicit illud māna nullam perpetuæ vitę dedisse virtutem, at panis hic Christi æternæ vitæ relinquit in māducante virtutem: vt quamuis moriatur, virtute tamen Christi manducati, & in eo per gratiam, & spiritum manentem suscitandus sit in æternam vitam. Et hic est sensus.

Vescentibus Sanctissima Eucharistia vita promittitur æterna.

ANNOTATIO XXIV.

AVGVST. tract. 26. multo aliter superiora A verba exponit: videns enim etiam eos, qui Eucharistiam, & panem Christi manducant, moti, vt etiam illi, qui manna manducarunt in deserto, affirmat verba hæc sic intelligenda, & connectenda, vt Dominus murmurantes velit terrere, & reprehendere exemplo patrum. Patres autem vestros dicit, nō omnes, qui manducauerūt manna, sed murmuratores contra Deū, qui ita māducauerunt manna, vt fide non apprehēderint, quod per manna significabatur, hi mortui sunt: id est, B perierunt à Deo morte puniti, & castigati; at qui māducauerunt cum fide eius, quòd significabatur, nec murmurarunt in Dominum, non perierūt. Non ergo Dominus hoc in loco comparare vult manna pani suo vitæ, sed reprehendere eorum murmurationes, & terrere eos exemplo patrum, quos illorum appellat, quia similes ipsis erant in infidelitate, & murmuratione. At expositio hæc violenta videtur: quantum enim ex verbis, & contextu licet colligere, comparatio fit panis huius Christi ad manna, vt ex hoc ostendat, qua ratione panis vitæ dicatur.

Aliqui nostro sæculo collationem hāc admittentes, & ex alia parte æqualem esse mortem omnibus manducātibus corporalem videntes, sic explicant. Manna vitā ad quam instítutum est à Domino, nō effecit perpetuam; nam cùm pro sustentādo corpore datum fuerit, à morte non liberauit: at panis Christi est ad vitam animæ, qui est in gratia, & spiritus institutus, & hanc à morte præseruat; durat enim vita gratiæ etiam in altero sæculo. Hæc expositio non recentiorum tantùm, sed Euthymij etiam est; & quidem vera est doctrina, tamen expositio violenta, nam de vita æterna loquitur Christus, & hanc probare intendit, de qua dicitur: *Ego resuscitabo eā in nouissimo die*, hoc autem, & animæ, & corporis est, & eam panis hic tribuit, & efficit eo modo, quem in commētario exposuimus. Et illa est expositio legitima. Rectè autem Chryst. ho. 45. verba Domini ponderat; *Patres*, inquit, *Vestri manducauerūt manna in deserto*. ille enim panis paruo tempore durauit, dum in deserto vixerunt, in terra autem promissionis non acceperunt manna. Bona est consideratio, sed his adiungendum est, si manna efficaciam habuisset vitę æternæ, vtique in terra promissionis datum etiā esset; non enim petoris conditionis fuerunt his, quibus potior sors terræ obtigerat, cùm præcipuè ibi cultus diuinus perfectior extiterit. Manna igitur illud non huius erat efficaciæ, sed pro sola corporis necessitate subleuanda, quæ maior fuit in deserto.

Ego

Christus est remedio est fame vitæ.

Resurrectio exponitur.

Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi, si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum.

COMMENTARIVS.

CONFIRMAT se esse hunc panem, & probat, quod dictum est, panem hunc datum esse, vt qui manducat non moriatur. Causa autem hæc est: quia *Ego sum panis viuus, qui de cœlo descendi*, profectò causa hæc est optima, & efficacissima. *Ego*, inquit, *sum panis viuus*, id est, vitā habens in me. non ergo mirum, si viuere facio manducantes me: qui enim panis est viuus, panis etiam vitæ est; id est, dans vitam. Secundò, *Sum viuus panis*, non quocunque cōmuni modo, sed *Qui descendi de cælo*, id est, viuo vita cælesti & diuina, quæ æterna est. Si ergo panis sum, manducantem pasco; si viuus sum, vitam præsto; si viuo vitam immortalem, & æternam, ac cœlestem, viuere alios facio simili vita: & ideo, si quis manducat hunc panem, viuet in æternum. Rectè ergo dictum est prius, vt si quis ex ipso manducet, non moriatur; intellige in æternum. Hic est sensus.

Et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.

PANEM hunc magis explicat; hactenus enim se esse panem docuit, modò verò carnem suam, hunc panem, quem se daturum promittit, esse aperit: & in hoc passionem suam pro mundi salute futuram prædicit. Et est sensus, *Panis, quem ego dabo, est caro mea*, quam ego daturus sum pro vita, & mundi salute. Illud enim, *Pro mundi vita*, coniungitur cum carne: id est, caro, quæ pro mundi vita in mortem danda est, hæc ipsa panis est, *Quem ego dabo*. Hunc sensum confirmant Græci codices, qui sic habent; *Panis, quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vita*. Ita etiam legit Cyril. lib. 4. c. 12. quamuis Chrysost. ho. 45. & August. tract. 26. legant, vt nos habemus. Idem tamen sensus est. Non sine magno mysterio passionis suæ meminit, hunc promittens panem: non enim caro eius in cibum & panem datur, nisi post suam mortem, & passionem, & vt memoria quædā passionis eius: quamuis paulò ante passionem sacramentum hoc sit institutum. Et perpēde, *Ego dabo pro mundi vita*, carnem, quia spōtè mortuus est, oblatus, quia voluit. Rursus, si caro hæc panis est, iam nō de fide sola verba possumus intelligere: nam fides in totum Christum est, totus Christus manducatur fide: quæ est ista manducatio carnis, & corporis, nisi ea, qua realiter caro eius in sacramento sumitur, quod carnem solam ex vi sacramenti continet?

ANNOTATIO XXV.

Christum duobus modis manducari.

DVOBVS modis Christum cibum esse, ac A potum docent Sancti, quod scripturæ, & veritati est conforme: dupliciter enim Christum participamus; vno modo secūdum virtutem, cuius nobis effectus cōmunicatur, hac ratione, qui crēdunt in eum fide perfecta & viua, ipsum manducant, & eis est cibus: quia virtus eius in eis operatur infundendo gratiam, remittendo peccata, & dona impartiendo Spiritus, siue quātum ad principium, siue quantum ad augmentum; vt in his, qui de nouo ad ipsum à peccato conuertuntur, & in B his, qui iam cōuersi ab eodem perfectionem Spiritus, augmentumq; suscipiunt. His omnibus per metaphoram, & similitudinem, cibus & potus Christus dicitur; quia animam reficit, cōfortat, & recreat, sicut cibus, & potus materialis corpora: mortuis autem spiritualiter per peccatum dat vitam, quod corporales cibi non faciunt. Altero modo cibus est Christus, non secūdum virtutem tantùm, sed etiā realiter; quia ipsemet miro, & ineffabili modo sub panis, & vini speciebus nobis secūdum suam datur, & communicatur substantiam. quam manducationem sacrāmentalem facri Doctores vocant, in qua Christus panis dicitur, quia nō solùm animam secundum suam virtutem reficit, sed etiam secundum suam substātiam nobis communicatur sub veri panis speciebus contentam. Spiritualis māducationis meminit Paulus 1. Cor. 8. Eandem spiritualē escam manducauerunt, & eundem potum spiritualem biberunt. de reali & sacramentali dicitur 1. Cor. 11. Accipite, & manducate, Hoc est corpus meum. Quas duas manducationes non ita intelligere debemus, quasi inuicem separatæ profint. Illa enim spiritualis necessaria semper est, & prodest, quamuis non adsit sacramentalis; at hæc vtilis non est, nisi adsit simul spiritualis,

Manducatio sacramentalis.

Vtraque manducatio simul esse potest.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ est per fidem in Christum. Non ergo Christus in cibum secundum suam substantiam se nobis communicat, quasi sine fide, & dilectione velit nos talem suscipere cibum, sed vult nos fide, & affectu, & puritate dispo ni, vt simul & mente, & corpore cibum hunc manducemus, propterea Paulus 1. Cor. 11. præcipit, vt probet se ipsum homo, & sic de hoc pane edat: qui enim nō probatus suscipit, non ad vtilitatem, sed nocumentum sibi suscipit.

De quo Christi corporis esu aget hic Euangelista.

Hac igitur veritate suppositā, percontari possit aliquis verba Ioannis, quæ frequentissima sunt de hoc pane, tam quæ exposuimus, quàm quæ exponemus, vtro sint exponenda sensu an spirituali illo, an etiam sacramentali; maximè cum non desint, qui exponant, & exponenda cōtendant spiritualiter tantùm. quibus non assentior: immo maximè miror Catholicos quosdam virros in eam incidisse opinionem contra communem veterum Patrum sententiam, & contra argumenta veritatis fortissima, & contra tam manifestam verborum Euangelicæ huius lectionis seriem; quod vt sit perspicuum, sunt aliqua prius præmittenda.

Contra sacramentarios hæreticos probat aliquis corporis Christi esu.

Vnum est, hæreticos Christi præsentiam realem in sacramento negantes, non habere ex hoc loco aliquid, quod eorum errori faueat: quamuis Catholici aliqui hæc verba spiritualiter de fide exponant: immo etiamsi Ioannes verè de sacramēto hoc nullum in isto capite habuisset verbum: non ideo sequitur, per scripturam non confirmari Christum in Sacramento esse: cùm habeamus trium Euangelistarum, & Pauli expressa testimonia, in quibus suum corpus Dominum, & sanguinē realiter communicasse sub speciebus panis, & vini apertum est: dum accepto pane dixit, Accipite, & māducate, HOC EST CORPVS MEVM: Accepto vino, Bibite. HIC EST SANGVIS MEVS, quæ verba vniuersalis Ecclesia, & omnes sacri Doctores iam inde ab Apostolorum tempore de hac reali manducatione intellexerunt. Quod ergo hæc verba Ioannis aliqui spiritualiter intelligenda cēseant, nullum debet turbare Catholicum; quia illi ipsi, qui sic exponunt, constantissimè Christi veritatem in Eucharistia confitentur, & verba Christi in cœna de reali præsentia, & Christi veritate intelligenda affirmant: facile esset innumeram testimoniorum afferre multitudinem, si id institutum præsens postularet.

Alterum est, sacros Doctores cognoscentes manducationem hanc sacramentalē coniungēdam esse cum spirituali, vt vtiliter fiat, tunc̄que Christū realiter in sacramento sumptum proficere, ad salutem, quando fides est perfecta sumentis, verba hæc de spirituali manducatione exposuerunt, non quod negarent realem manducationem in sacramento, sed quod eam spirituali coniungendam docerent: aut etiam quia nouerunt Christū posse etiam spiritualiter manducari, & prodesse, etiamsi realiter non manducetur in sacramento. Huius argumento est illosmet Doctores, qui spiritualiter vno in loco exposuerunt, alijs in locis expressè eadem verba sacramentaliter intelligenda censuisse; non quod sibi essent contrarij, sed quod vtrumque simul intelligentes pro occasione eorum, quæ tractabant, diuino se muniebant testimonio, quod modò, dum eorum testimonia producentur, notum fiet. Errant ergo graviter, qui istorum testimonia ita proferunt, quasi ipsi sacramentalem manducationem à sensu verborum Ioannis excluserint; cum potius eam adiungendā cum spirituali manducatione docuerint, & sic vnā includerint, vt alteram non excluserint. Hac ratione intelligenda sunt verba eorum aliquando affirmantium, panem hunc esse cibum mentis: nolunt enim negare realē Christi manducationem, sed docere eam institutam esse, vt mentem reficiat, quamuis corpore sumatur: & hoc est valdè attendendum pro veritatis recta intelligentia.

Tertium est, Dominum in hoc suo mico ter mone intendisse ita manducationem sacramentalem, & realem docere, vt eos ad spiritualem induceret, sine qua realis hæc nō prodest, sed obest: erant enim incredduli, quibus cum loquebatur; idcirco dum ad cibum hūc inuitat, simul ad fidem exhortatur, vt credant in eum; sic habituri ipsum vitæ cibum, non sola fide, sed re ipsa. Prima igitur verba superius exposita adiunctam habent spiritualem manducationem per fidem, vt credant; at hæc posteriora realem manducationem expressius, & manifestius continent, quando dicitur, *panis, quem ego dabo, caro mea est*: prius etiam hanc eandem significauit manducationem, sed minus distinctè, dum fidem in se ipsum ab eis postulabat; at hæc iam vltima distinctè, & adeo apertè vt ipsi intellexerint realem carnis eius manducationem, sed mysterium ignorantes, & nimis crassè sentientes, ad modum carnis communis manducandam arbitrantes, dixerunt: Quomodo potest hic carnem suam dare ad manducandum?

His igitur suppositis, ad sacrorum Doctorum testimonia, & rationes, seu argumenta, quibus veritas hæc confirmatur, accedamus, non quod omnia testimonia in medium proferre velim, sed nonnulla ex primis, & præcipuis Ecclesiæ patribus, ex quibus, quid illis temporibus in Ecclesia sentiebatur, iudicari potest.

Est igitur, vtà Latinis incipiamus, primū testimonium Tertul. lib. de orat. exponens enim illud verbum, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, inquit, Spiritualiter potius intelligamus, Christus enim panis noster est, quia vita Christus, & vita panis: Ego, inquit, sum panis vitæ; & paulo supra, Panis est sermo Dei viui, qui descendit de cœlis: tum quia & corpus eius in pane cēsetur, Hoc est corpus meum: itaque petendo panem quotidianum, perpetuitatē postulamus in Christo, & indiuiduitatem a corpore eius. Hæc Tertul. perpende carnem Christi, & carnem Verbi, quod appellat sermonem Dei viui, esse il lum panem, de quo dicitur, Hoc est corpus meum.

pus meum, & verba Ioannis cum verbis Matthæi de Eucharistia coniungit, & hunc panem in oratione peti docet.

Hilarius.

Accedat secundum testimonium Hilar. li. 8. de Trini. cuius etiam inferius fiet mentio, exponit enim verba illa: Qui carnem meam edit, & sanguinem meum bibit, in me manet, & ego in eo, de hac manducatione reali in Eucharistia, & quandam explicat vnionem, secundum quam corporaliter in nobis est Christus, appellatque naturalem, de qua infrius dicemus. Verba Hilarij causa prolixitatis vitādæ prætermittimus, quę sunt expressa.

Cyprianus.

Tertium testimonium est Cypri. qui in expositione orationis dominicę explicās illud, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, sic dicit, Panis vitæ Christus est, & panis hic omnium non est, sed noster est, & quomodo dicimus, Pater noster, quia intelligentium, & credentium pater est, sic & panem nostrām vocamus, quia Christus noster, qui corpus eius contingimus, panis est: hunc autem panem dari nobis quotidie postulamus, ne qui in Christo sumus, & Eucharistiam quotidie ad cibum salutis accipimus, intercedente aliquo graviore delicto, dum abstinentes & non communicantes à cælesti pane prohibemur, à Christi corpore separemur, ipso prædicante, & monente; Ego sum panis vitæ, qui de cœlo descendi: si quis ederit de meo pane, viuet in æternum. panis autem quem ego dedero, caro mea est, pro seculi vita. quando ergo dicit in æternum viuere, si quis ederit de eius pane (vt manifestum est eos viuere, qui corpus eius attingunt, & Eucharistiam iure communicationis accipiunt) ita contra timendum est, & orandum, ne dum quis abstē tus separetur à Christi corpore, procul remaneat à salute, comminante ipso, & dicente; Nisi ederitis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis, hæc Cyprianus. Cuius est tam apertum testimonium, vt nihil sit opus ad explicationem eius adiungere. Hanc eandem intelligentiam latius prosequitur, & confirmat idem sermone de cœna Domini de hac sacramentali māducatione exponēs hęc Ioānis verba: vbi etiam de panis conuersione in carnem Christi tractat. Alijs etiam in locis idem docet, vt Cyprianus in hac sit etiā expositione perseuerās.

Augustinus.

Quartum est Augustini, quo se muniūt aduersarij, tract. 25. in Ioannem. Hoc est, inquit, manducare cibum, non qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, vt quid paras dentem, & ventrem? crede, & manducasti. Sed vt scias quantum isti in testimonio Augustini errent, putantes ipsum excludere à verborum istorum sensu, realem manducationem, audi eundem paulo inferius tract. 26. explicantem verba illa, *Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt*, vbi exhortans, ne nos hūc panem vitæ sine fide, & innocentia manducemus, inquit: Videte fratres, panē cœlestem spiritualiter māducate, innocentiam ad altare apportate, peccata. & si sint quotidiana, vel nō sunt mortifera, antequam ad altare accedatis, attendite quod dicatis, dimitte nobis debita nostra. hæc Augustinus. Vide apertè Augustinum, manducationem spiritualem eam appellare, qua cum fide, & puritate Christus in sacramento sumitur. Quando ergo dicit, quid paras dentem & ventrem? id solum significare voluit, hanc manducationē, qua Christus in sacramento sumitur, non esse sicut est ciborum communium esus: sed cum fide, & mentis innocentia sumi debere, aliter non prodesse panem hunc.

Paulo etiam inferius explicans illud, *vt, si quis ex eo manducauerit, non moriatur*, inquit, Quod pertinet ad virtutem sacramenti, non quod pertinet ad visibile sacramentum: qui manducat intus, non qui manducat foris: qui manducat in corde, non qui premit dente. Hæc Augu. Comparat manducantem tantum sacramentum sine fide & affectu ei, qui cū tali dispositione accipit, & hunc percipere effectum sacramenti, non illum docet: tamen vterque sacramentum accipit, & realiter Christi suscipit. Et hūc esse sensum ipse Augustinus verbis, quibus nemo contradicere valet, confirmat paulo inferius exponens, *qui manducat meā carnem, & bibit meum sanguinem in me manet*, inquit sic; Qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, proculdubio nec manducat spiritualiter carnem eius, nec bibit eius sanguinem, licet carnaliter, & visibiliter premat dentibus sacramentum corporis, & sanguinis Christi; sed magis tantæ rei sacramentum ad iudicium sibi māducat, & bibit; quia immundus præsumpsit ad Christi accedere sacramenta, quæ aliquis non dignè sumit, nisi qui mundus est. hæc Aug. quis ergo vel protervus neget Augustinum hæc Ioannis verba de sacramento exposuisse, vbi Christi caro realiter sumitur, & sanguis eius bibitur; idque solùm docere voluisse, quando dixit, fide esse manducandum hunc panem, non esse parandos dentes, & ventrem, nempe fidem esse necessariam, & mentis puritatē, quibus cibus hic sumi debet, vt prosit; & dignè manducetur, sine quibus non prodest, sed obest, quod etiam Dominus ipse docuit, Iudæos ad fidem exhortans, qua cibus hic sumi debet, non tamen excluditur cibi esus realis: & verò iniuriam facit Augustino, qui aliter eum allegat, cùm ipse expressè hanc veritatem sentiat, & doceat. Sunt etiam multa testimonia Augustini alijs in locis eandem cōfirmantia veritatē, quorum vnum atque alterum proponam breuitati studens. serm. 46. de verb. Domini: exponens verba, *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem*, &c. sic inquit: Qui iam manducant carnem Domini, & bibunt sanguinem eius, cogitent quid māducent, & quid bibant, ne sicut Apostolus dixit, iudiciū sibi manducent, & bibant; qui autem nondum manducant, & nondum bibunt, ad tales epulas inuitati festinent. Aperta est hæc mēs Augustini Catechumenos exhortantis, vt ad baptismum properent, vt possint carnem hanc manducare, & sanguinem bibere; baptizatos verò, quibus licet manducare & bibere, vt studeant digne

Universidad de Deusto
Biblioteca

manducare, & bibere: quod fit, si spiritualiter simul cum fide, & puritate manducent. Huic accedat testimonium aliud irrefragabile ipsius, lib. 21. Ciui. c. 25. vbi verba, *Ego sum panis viuus, & hic est panis qui de cœlo descendit; & qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem*, de hoc sacramento, sine controuersia vlla exponit: vt certum sit Augustinum in hac sententia fuisse perpetuũ. & lib. 3. de consen. Euang. cap. 1. dicit Ioannem inter cæteros Euangelistas præ cæteris misisse scribere de hoc sacramento, in Ecclesia illa cænæ, quia in hoc capite latè scripserat. Sed non est prætereundum, recentiorum aliquos, non rectè intellexisse verba quædam ipsius in tract. 26. Ioan. inquit enim: hunc cibum, & potum intelligi vult Societatem corporis, & membrorum suorum, quod est sancta Ecclesia, in prædestinatis, & vocatis, & iustificatis, & glorificatis sanctis, & fidelibus eius: hæc verba sic intellexerunt aliqui, vt velit August. dicere potum, & cibum esse corpus Ecclesiæ; & hac ratione abusi sunt loco isto hæretici nostri temporis aliqui; sed subsistere non potest talis intelligentia, cùm sit contra ipsa verba Augustini, quę sequuntur. His autem verbis id significat Augustinus, quod verissimum est in hoc cibo significari corpus Ecclesiæ, quia vt ipse paulo inferius dicit, in rebus fit, in quibus multa in vnum conueniunt, vt ex multis granis panis, & multis vuis vinum: tamen non est corpus hoc cibus, sed ipsa caro Christi, quæ in talibus speciebus rerum continetur: vt sensus sit iste, Caro Christi cibus nobis fit sub speciebus significantibus corpus Ecclesiæ, vt cibum hũc Ecclesiæ esse cognoscamus. Hunc sensum verba sequentia ipsius declarant: sic enim habet: Quorũ, inquit, primum iam factum est, id est, prædestinatio, secundum, & tertium factum est, & fiet, id est, vocatio, & iustificatio, quartum verò nunc in spe est, id est, glorificatio: huius rei sacramentũ, id est vnitatis corporis, & sanguinis Christi, alicubi quotidie, alicubi certis intervallis dierum in dominica mensa præparatur, & de mensa dominica sumitur, quibusdam ad vitam, quibusdam ad exitium. hæc Aug. & post pauca: Dominus noster Iesus Christus corpus, & sanguinem suum in rebus cõmendauit, quæ ad vnum aliquod rediguntur ex multis. hæc Aug. est ergo corpus, & sanguis Christi in illis speciebus, sed hę species continent mysterium, quia Ecclesiam representant. Et hæc est aperta Augustini sententia.

Quintum testimonium est Ambro. lib. 6. *Ambrosius.* de sacramentis cap. 1. vbi verba, *Nisi quis manducauerit carnemẽ meã, & biberit sanguin, &c.* & illa, *Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi*, de hoc sacramento, & de hac manducatione exponit, cuius testimonium paulo inferius adferemus, quando explicabimus verbum illud, Ego sum panis, qui de cœlo descendi: nũc autem audi eius verba, Nisi quis manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meum, nõ manebit in me, nec habebit vitam æternam. forte dicas, quomodo vera? qui similitudinem video, non video sanguinis veritatem?

A primò omnium dixi tibi de sermone christi, qui operatur vt possit mutare & conuertere generalia instituta naturæ. deinde vbi non tulerunt sermonem Christi discipuli eius, sed audientes quod carnem suam daret ad manducandum & sanguinem suum daret bibendum, recedebant, solus tamẽ Petrus dixit, Verba vitæ æternæ habes, & ego àte, quo recedam? Ne igitur plures hoc dicerent, veluti quidam esset horror cruoris, sed maneret gratia redemptoris, ideo in similitudinem B quidem accipis sacramentum, sed veræ naturæ gratiam, virtutemque consequeris. hæc Ambrõ. Vide multa digna consideratione, primò verba hæc de sacramento intelligi, secundò conuersionem panis & vini virtute Christi factam, tertiò carnis naturã sumi, sed nehorror & cruoris, sub alienis speciebus accipi; quartò virtutẽ eius carnis etiam in alienis speciebus sumptæ. est igitur & Ambrosij aperta sententia.

Sextum testimonium est Hiero. in epist. ad *Hieronym.* C Hedibiam, quæst. 2. sic habet: Nos audiamus panem quem fregit Dominus, deditque discipulis suis esse corpus Domini saluatoris ipso dicente ad eos, Accipite, & comedite. Hoc est corpus meum; & calicem illũ esse de quo locutus est, bibite ex hoc omnes, Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur. Iste est calix, de quo in Propheta legitur, Calicem salutaris accipiam. & alibi, Calix meus inebrians quàm præclarus est. D Si ergo panis, qui de cœlo descendit, est corpus Christi, & vinum, quod discipulis dedit, est sanguis illius. Iudaicas fabulas repellamus. & post pauca, nec Moyses dedit vobis panem verum, sed dominus Iesus, ipse conuiua, & cõuiuium; ipse comedẽs, & qui comeditur, illius bibimus sanguinem, & sine ipso potare non possumus, & quotidie in sacrificijs eius de genimine vitis verè rubentia musta calcamus. hæc & alia Hierony. Vides eum verba hæc Ioannis interserentem verbis E Euangelistarum, qui de cœna Domini locuti sunt, quos certum est de sacramentali manducatione tractare, nec aliter Ioannem exponit Hieronymus, quàm Matthæum, & alios Euangelistas referentes verba Domini, Hoc est corpus meum, accipite, & manducate, bibite hic est sanguis meus.

Vt autem ad Græcorum sententiam cõuertamur, multa etiam eorum testimonia adferri possent, tamen ex præcipuis aliquot proponam. Primum est Athan. lib. de incarnatione Christi, qui sic inquit; Docuit nos vt posceremus in precibus nostris; panẽ nostrum F *ἐπιούσιον*, da nobis hodie, hoc est futurum, cuius primitias habemus, quia in communionem corporis Dominici admissi sumus, quemadmodum ipse dixit, Panis quẽ ego dabo, pro mundi vita est. hęc Athanasius. Perpende panem Eucharistiæ esse primitias Cœlestis panis, & de illo verba Ioannis interpretatur. Sed est aliud etiam expressum eius testimonium in expositione illius dicti Matth. 12. quicunque dixerit verbum in filium hominis

minis &c. sic habet. De esu corporis dispu- A tãs, ac propterea multos scandalizatos cõspiciens ita locutus est, hoccine vos scandalizat? quid si igitur filium hominis spectaueritis ascendentem, vbi prius erat? spiritus est, qui viuificat, caro non prodest quicquam. verba, quæ ego locutus sum vobis, spiritus sunt, & vita. hic enim de vtroque carne & spiritu locutus est, & spiritum à carne discrimi nauit: vt non solùm in eo, quod oculis apparebat, sed naturam quoque inuisibilem credentes discerneremus ea, quæ loqueretur, non B carnalia esse, sed spiritualia; quor enim hominibus corpus eius sufficisset ad cibum, vt vniuersi mundi alimonia fieret? sed propterea ascensionis suæ in cœlum mentionem fecit, vt eos à corporali intellectu abstraheret: ac deinde carnem suam, de qua locutus erat, cibum è supernis cœlestem, & spiritualem alimoniam, & ab ipso donandam intelligeret: quæ enim locutus sum vobis, inquit, spiritus, & vita sunt: quod perinde est, ac si diceret, corpus meum, quod ostenditur, & datur pro mundo, in cibum dabitur; vt spiritualiter vnicuique tribuatur, & fiat singulis tutamen, præseruatioque ad resurrectionem vitæ æternę. hęc Athanas. Aduerte totum contextum hunc Ioannis de hoc pane exponẽtem, & hanc manducationem spiritualem vocantem; quãnis verè caro Christi sumatur, quia non ad modum aliorum ciborum sumitur, sed virtute spiritus, & diuinitatis, quę illi est vnita carni.

Basilius. Secundum testimonium est Basil. in libr. mora. regu. 21. cap. 1. & 2. his verbis, *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinẽ, non habebitis vitam in vobis*, probat necessariam esse Eucharistiæ sumptionem: & his etiam verbis adiunctis alijs, quæ post hæc sequuntur, cõnectit verba Pauli, vt homo se ipsum probet, & sic de hoc cibo edat. Copulat etiã verba Saluatoris, Hoc est corpus meum: Hoc facite in meam commemorationem, & cætera verba cœnæ; quibus apertè significat eandem materiam continere, & de eodem cibo tracta E re, qui est Christus, sub panis, & vini speciebus contentus. Hinc colligitur, qua ratione sit ipse intelligendus, qui in Apologia pro sua discessione, quæ est epist. 141. sensum aliũ adhibuit dicens, Carnem, ac sanguinem, totam suam mysticam in carne cõuersationem vocauit; doctrinamque illam, quæ ex vita ipsius actuali, & naturali, & theologica constat, manifestauit, per quam nutritur anima, & ad rerum cœlestium contemplationem interea exercetur, & imbuitur. & hoc est fortasse, quod in dicto Christi innuitur, hæc Ba- F sil. & sumptum est hoc ex Orig. hom. 7. in Leuit. sed sensus est spiritualis, nec per hunc excluditur literalis. simul enim vterque stat, nec sibi contrarius est Basilius, sed valde consonus. Et sic sunt intelligendi, si qui similes sensus à patribus afferũtur: non enim negant verum & literalem huc sensum, sicut etiam in aliorum locorum scripturæ sæpe Doctores Sacri faciunt, qui literalem sensum non

semper persequuntur, sed spiritualibus vtuntur expositionibus; vel ita aliquos adhibent sensus, vt alios non remoueant. quod etiam *Origenes.* pro Origene dicimus; sic enim citato loco exposuit, vt sensum huius de Eucharistia non iret inficias. quod argumento eo etiam probatur, quia ipsemet homil. 7. in Nume. talem sensũ adhibuit, dicẽs. Antea in ænigmate fuit baptismus in nube, & in mari; nunc autem in specie regeneratio est in aqua, & Spiritu sancto: tunc in ænigmate erat manna cibus, nunc autem in specie caro Verbi Dei est verus cibus: sicut & ipse dixit, quia caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. hoc Orig. nihil potuit dici expressius, vt videant isti, qua ratione Doctores sint intelligendi: qui enim in vno loco vnum sensum spiritualem secutus erat, in altero literalẽ sequitur; estque tertium hoc Origenis testimonium, hanc expositionẽ communem confirmantis.

Huic accedit quarum, & simile testimoni *Clemens Alexandrinus.* um Clementis Alexan. lib. 1. Pædagogi. cap. C 6. qui cùm aliquos verborum Ioannis sensus adferat, huius etiam meminit dicẽs: Verbum est omnia infanti; & pater, & mater, & pædagogus, & altor, Comedite, inquit, meam carnem, & bibite meum sanguinem; hæc apposita; & conuenientia alimenta nobis suoneditat Dominus, & carnem præber, & effundit sanguinem, & ad incremẽtum nihil deest infantulis. O admirabile mysterium, vererem & carnalem nos iubet exuere corruptionem, quemadmodum & vetus nutrimentum, alterius noui Christi dieta effectos participes; illum si fieri posset recipientes, in nobis ipsis reponere, & saluatorem intra pectus comprehendere, vt carnis nostræ affectiones integras, perfectasque reddamus. hæc Cleme. expresse verba Ioannis de hoc cibo sacramentali interpretans; post quæ verba ad alios sensus spirituales, se conuertens subiunxit. At non vis sic intelligere, sed fortasse communius, hoc quoque modo audi. Carnem nobis allegoricè sanctus significat Spiritus, & cætera, quæ sequuntur.

Quintum est testimonium Damas. libr. 4. *Damascenus* de fide cap. 14. hęc verba eadem de Christo in *& alij.* sacramento exponit: cui adiungimus Chrys. homil. 45. & Cyril. lib. 4. cap. 14. & lib. 10. ca. 13. vbi probat non posse intelligi de sola mãducatione per fidem, & Euthy. qui cùm verba priora de mãducatione, quæ per fidem fit, exposuerint, cùm iam ad verba hęc ventũ est, *Panis quem ego dabo caro mea est*, de Christo ipso in sacramento in cibum dato exponunt: nec aliter sententias has, quæ sequuntur, quã de mystica benedictione, & miraculoso hoc cibo interpretantur. Hanc eandem expositionem sequitur Leo serm. 6. de ieiunio septimi mensis: & Innocent. 3. lib. 4. de Sacram. altaris, quibus multa alia etiam testimonia adfigi possent, sed ex his facile est vnicuique intelligere Patrum sacrorum hanc fuisse communem interpretationem. Quã de causa Sacrum Tridentinum Concilium sess. 13. multis his sententijs vsum est in eodem sensu, ipso facto talem ex-

lem expositionem comprobans,& multo ante Conci.Ephesinum in epist.Synodali ad Nestorium,verba illa, Nisi manducaueritis carnem filij hominis &c. de sacramentali manducatione intellexit. Quæ omnia sufficientissimũ sunt argumentũ hunc sensum confirmãs.

Quomodo in ternos fiedum est.quando scriptura pro prie vel figuratè loquitur.

Sed accedant rationes. & argumenta efficacia ex ipsomet Ioannis contextu sumpta. Ante omnia annotanda est regula Aug. lib. 3. de doctri. Christiana,c.16.ad discernendas locutiones scripturæ proprias à metaphoricis: Quando enim nihil flagitiosum præcipitur, sed potius vetatur,& quod ad vtilitatem pertinet,iubetur, locutio propria est, non metaphorica;sed Dominus,dum suam carnem mãducãdam dicit,nihil flagitiosum;sed quod vtilissimum est,præcipit:propria igitur est, locutio. Aug.autem ibi figuratam hanc appellat in eo,quod non sensibiliter caro manducanda est more ferino:hoc enim flagitium esset,tamen realiter accipienda est; Et re vera regula sensum literalem cognoscendi optima, & necessaria est; vt quando nihil contra fidem,nec contra mores bonos sequitur, verba in propria significatione sumantur; at in præsenti re ita est;non solùm enim nihil contra mores, nihil contra fidem est, si realem manducationem exponamus, immo ex Euangelio, & ex Paulo habemus hunc esum carnis Christi realem. verba ergo tam expressa,non minus quàm illa ex Euangelio,& Paulo. non ad metaphoram sunt trahenda,sicut nec illa.

Rationibus ostenditur vera confirmat.

Accedamus iam ad Ioannem. Primò quidem nouum cibum, & manducationem his verbis magnificat, & promittit: at manducatio per fidem noua non erat; nam & Iudæi multo ante per fidem Christum manducarũt, dicente Paulo,1. Cor.8. Eandem escam mãducarunt,& eundem potum spiritualem biberunt.noua ergo est esca, quam nemo Patrum in deserto mortuus,nec eorum,qui ante tempus illud fuerunt,manducauit. Secundò,credentibus in se promittit se daturum hunc cibum; prius igitur est credere in Christum,& postea cibum hunc accipere: quo argumento vsi sumus superius,dum explicaremus verba illa, Quem filius hominis dabit vobis. & est attendenda argumenti huius efficacia: nã dictum est,qui credit in me,habet vitam æternam; & vltra hoc,cibus hic,seu panis illi promittitur. Tertiò, quia hunc panem præfert Mannæ: hoc enim manducantibus non præstat vitam æternam, illic autem panis est vitæ. ergo conuenire debent manna, & panis iste in manducatione:nam vtrumque ore corporis manducabatur:differentia enim non constituitur,nisi inter ea,quæ cõueniunt,& similia sunt.Quartò, si de fide sola sermo est, seu de manducatione, quæ per fidem fit, vt quid tot ac tam multiplicatis sententijs vtitur, in quibus de pane,& potu, & carne sua, & sanguine manducando & bibendo sermo est; cùm satis,superque fuissent verba, quibus vt crederent in se exhortabatur, & credentibus vitam promittebat æternam? Quintò,quia si de manducatione per fidem sermo esset,nulla esset causa, cur caro sæpe cibꝰ dicta sit:nam fides non in carnem, sed in totum Christum est,& diuinitas,& tota humanitas fidei est obiectum,& fide percipitur, & manducatur:singulari igitur modo caro cibus dicitur,nimirum quia in cibum verum, & realem datur. Sextò,quia tunc esset sermo totus metaphoricus,si de fidei manducatione sermo iste esset; at Dominus cum tanto scandalo auditorum, & discipulorum non esset vsus cõtinuata metaphora,nisi quia re vera de cibo reali, & vero loquebatur. Septimò, cùm Iudei cibum realem carnem Christi futuram intelligerent, nec modum, quo id fieri posset, comprehenderent, propterea que scandalizarentur, Dominus non remouit scandalum,aperiendo se de fide in se loqui;sed potius confirmauit potentiã carnis suæ dicens:Si videritis filiũ hominis ascendentẽ,vbi erat prius,quasi se posse modo ineffabili, & supra naturã illud efficere:nõ erat necessaria hæc respõsio,si de fide sermo esset. Octauò, quando sunt verba expressa,& quæ remouẽt omnem metaphoram, locutio propriè est exponenda;at Caro, inquit,mea verè est cibus,sanguis meus verè est potus:qua ergo ratione aliquis dicere potest carnem esse cibum metaphoricum, cùm dicatur verus cibus? Adde,non esse vllam rationem,nec argumentum alicuius roboris, quo se tueri valeant,qui hanc intelligẽtiam excludunt: nec auctoritatem vllam alicuius momenti. Gratis ergo, & temerè tam receptus antiquus,& probatus sensꝰ relinquitur. Alia argumenta idem probantia sunt.Sed in expositione verborum sequentium ea melius explicabuntur.Hæc est causa,cur Dominus diuini huius cibi doctrinam traditurus, miraculo insigni turbam disposuit, vt qui quinque panibus innumeram potuit saturare multitudinem,non minori,quàm quæ ante erat,quantitate panis remanente; crederetur posse miro modo carne sua omnes credentes cibare, ea non consumpta.Hac etiam de causa meminit mannæ, quod figura fuit huius sacratissimi cibi,vt quantum figuratum figurę præstaret, exponeret.Cætera in his,quæ sequuntur, dicemus.

Litigabant ergo Iudæi adinuicem dicentes,quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?

COMMENTARIVS.

INTELLEXERANT Iudæi verbum Christi de reali carnis suæ manducatione loquentis,sed carnalem eam arbitrati, sicut & communium ciborum,inter se altercantur, & contendunt, quomodo fieri possit, vt caro Christi sit cibus ho

bus hominum futura.Contentio, & altercatio mutuam verborum pugnam affirmantium & contradicentium significat;quamuis ergo carnali modo intelligerent, inter eos tamen altercatio erat , alijs id fieri posse negantibus, alijs forsan miraculo præcedenti permotis affirmantibus; vtrisque tamen rei mysterium ignorantibus,& non credentibus. Vox istorum, *Quomodo*, incredulitatis est,sicut & illa superior Nicodemi,Quomodo possunt hæc fieri? sed maiori hi digni sunt reprehensione, qui paulo ante miraculum tam insigne viderant;Si enim antequam factum esset, eis dixisset Christus;his quinque panibus vos estis saturandi omnes, & plus supererit, quàm præcessit; profectò illi eadem incredulitate respondissent, quomodo potest hic quinque panibus tantam cibare multitudinem? id tamen viderunt & experti sunt;sed miseri audientes verbum hoc Christi, obliti sunt tanti operis,& miraculi; nec in memoriam reduxerunt, quomodo quinque panibus omnes fuerunt saturati; nec attenderunt,quis esset hic.Si enim,quis ille esset, vt debuerunt,nouissent, non dubitassent hunc posse carnem suam dare ad manducandum,sed dum *Hic* dicunt,meri hominis communem habuisse opinionem ostendunt. Stultum est proprio ingenio diuinam mensurare potentiam;Si enim inter homines ipsos videmus, vt rectè Cyril.lib.4.cap.13. dicit,hominem aliquando vnum opera ea facere, quæ alijs prius incredibilia videbantur, quia scientia, aut arte aliqua pollet,quæ alijs est ignota, quanto maiora operabitur Deus, cuius scientia,& potentia infinita est? stulti igitur fuerunt Iudæi,qui suo iudicio eius potentiam metiebantur;quam incredibilia eis,operatam esse,iam nouerant.Illa particula *Ergo*, causam altercationis fuisse verba Christi dicentis carnem suam in cibum dandam,indicat:nec ante altercati erant, quando dixerat se esse panem vitæ,eis dandum:quia nondum sensum perceperãt, nempe realem cibum Christi corpus futurum : sunt enim verba hæc multo expressiora.

Ind.eorum stultitia.

Dixit ergo eis Iesus,amen amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis,& biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.

ILLA particula *Ergo*,totam sententiam explicat sequentem.causam enim indicat,cur hæc verba Dominus respondit.Dicebant illi; *Quomodo potest carnem suam nobis dare hic ad manducandum*? nec id fieri posse credebant; propterea ergo Dominus sententiam eandem confirmat,terrorem incutiendo, quasi diceret; vobis dixi carnem meam me daturum in panem,& non creditis; ego dico vobis iterum,& augeo sententiam; *Nisi manducaueritis meam carnem,& biberitis meum sanguinem*,vos non habituros in vobis vitam: perpendite quantum vobis ista vestra incredulitas noceat:vos enim æterna priuabit vita,nisi fidem præbueritis meis dictis, & cibum hunc manducaueritis. Consonat hoc verbum *Non habebitis vitã in vobis*,illi, *Pro seculi vita*,non igitur Dominus realẽ cibum corpus suum futurum esse negat,sed necessarium ad vitam æternam cõsequendam docet:quamuis modum mirabilem manducandi illis incapacibus,& rudibus non explicet.Simili locutione vsus est Dominus cum Nicodemo,Ioannis.3.cùm enim dixisset, Oportet nasci denuo,& Nicodemus incredulus respondisset;quomodo potest homo nasci cùm sit senex? Dominus sententiam suam auxit:Amen amen dico tibi, nisi quis natus fuerit denuo,non potest videre regnum Dei. Quærit Dominus, & postulat à nobis fidem mysteriorum, non scientiam,& intelligentiam; propterea non explicat nunc modum, vt intelligant, sed rem comminatione æternæ mortis confirmat; vt timore trahat ad fidem. Hæc verba in sequentibus annotationibus accuratè explanabuntur.

ANNO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XXVI.

Contra hæreticos, qui ex his Domini verbis vtrãque speciem inferunt.

HIc locus difficilis est: hæretici enim eo se muniunt, vt Eucharistiam sub vtraq; specie iure diuino sumendam defendant: nonnulli autem Catholici nostro tempore, vt argumenti hæreticorum efficaciam euadant, totum Ioannis hunc contextum de manducatione spirituali, quæ per fidem fit, exponunt; quasi propter hæreticorum sophismata & fallaces sententias, sensus legitimus scripturæ sit relinquendus. Tota patrum antiquitas de sacramentali manducatione verba intelligenda cognouit, & censuit; illorum tamen animos hæreticorum tale argumentum non mouit, vt Eucharistiam sub vtraque specie necessariò sumendam, saltem in dubium propter hæc verba reuocarent: quod profectò argumentum hæreticorum vanum esse demonstrat. Si enim efficax esset; quomodo tot antiqui Patres, hæc verba de Eucharistia exponentes, tali dubitationi nõ obuiarunt, qui in scrutandis omnibus fuerunt diligentissimi? Primo igitur loco sensum verum huius sententiæ aperiamus, ex quo nihil hæreticos, ex his verbis pro se adferre posse apparebit; postea de re ipsa nonnulla dicemus.

Sensus verborum Christi.

Quantum igitur ad sensum pertinet, primo loco valde est aduertendum, non dictum esse à Domino manducandam esse eius carnem, & bibendum sanguinem, vt sub duplici specie sacramentali panis, & vini, se sumi debere significaret: sed vt tria nobis magni momenti per hæc verba indicarentur; Primum est mysterium mortis, & passionis suę, ex qua cibus hic habet efficaciam, & cuius est memoriale: ac si dictum esset, Nisi manducaueritis me, qui sanguinem meum sum pro vobis effusurus, & carnem meam morti traditurus, non habebitis vitam in vobis. non ergo distinctio hæc verborum, actus distinctos denotat, sed vnum, quo Christus post passionem, & mortem suam sumendus est. hic vnus actus, cibus & potus dicitur, quia in eo is sumitur, qui morte carnis & sanguinis sui effusione vitam nobis est consecutus: sicut in manducatione spirituali, qui fide viua Christi mortem, & passionem credit, vno actu mentis perfecto, simul dicitur manducare, & bibere. pari ratione, qui sub vna specie Christum sumit, actu exteriori sacramentaliter manducat & bibit, quia eum accipit, qui sanguine, & morte sua nobis vitam, & salutem effecit. Hoc primũ docuit Amb. lib. 4. de fid. cap. 5. dicens, ideo his verbis carnis, & sanguinis meminisse, vt suæ sacramentum passionis ostenderet.

Alterum, quod his verbis significatur, est, ita Christum, siue sub vna, siue sub altera sumatur specie, esse accipiendum in sacramento, vt mente, & fide interiori mortem eius, & passionem recolamus; Is ergo manducat, & bibit, qui quamuis sub vna specie Christum sumat, mente tamen interius passionem eius, & mortem simul fide & affectu cõplectitur: est enim hoc mysterium memoria passionis eius, quæ quamuis in duplici representetur specie in sacrificio Missæ, tamen in participatione satis est, si vna pars accipiatur: qui enim olim de sacrificio participabant, non totum, sed partem aliquam capiebant: ita nunc fit in his, qui communicãt, & maiori ratione, quia in parte quauis totus Christus continetur. Hoc secundũ est August. li. 3. de doctr. Christ. cap. 16. cuius hæc sunt verba, Nisi manducaueritis, inquit, carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. facinus vel flagitium videtur iubere: Figura est ergo præcipiens passioni Domini esse communicandum, & suauiter, atque vtiliter recondendum in memoria, quod pro nobis caro eius crucifixa, & vulnerata sit. hæc Aug. quæ verba aliqui non intelligentes, existimarunt Augustinum censere huiusmodi sententiam, de spirituali manducatione, quæ per fidem fit, esse intelligendam: at nõ ita est, immo dicit esse communicandum passioni eius, id est, Sacramento passionis eius vtendum, quod est Eucharistia: sed vt vtiliter fiat mente, & affectu, passio carnis, & sanguinis effusio sunt intus recolendæ: dicit autem figuram in verbis esse, quia caro, & sanguis non in propria specie, sed in aliena sumuntur, & in memoriam passionis eius, quando enim dicitur, facinus videtur, intelligitur de sumptione carnis, & sanguinis in propria specie. potius Augustinus egregiè nobis exponit, cur manducare, & bibere dictum sit; vt nos nempe, qui panem hunc comedimus, in mortem eius, & passionem intus feramur per viuam fidem, cuius representationes exterius gerimus: tunc enim ad vitam hunc cibum verè sumimus.

Tertium, quod his verbis significatur, est perfecta refectio cibi huius, quæ in cibo, & potu consistit; Vt enim Christus se esse cibum perfectum ostenderet, nomine manducandi, & bibendi vsus est, & manducationem carni, potum sanguini accommodauit: non enim aliter hæc distingui poterant; non ergo significare voluit se sub vtraque specie sumendum necessariò, sed se esse cibum perfectum, & completum, ad vitam necessarium. hac de causa Matth. 5. dictum est; Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, id est, qui toto, & perfecto desiderio, & affectu bene operantur, & mandatorum operibus incumbunt. Hic est vnus sensus verus, & legitimus horum verborum.

Et ex his verbis, manducandum esse sub vtraque specie, colligunt.

Secundo loco aduertendum particulam Et, sensum disiunctionis habere, Nisi manducaueritis carnem, vel biberitis sanguinem, non habebitis vitam, & tũc ad distinctas species sacramentales referuntur verba: nec infertur necessitas communicandi sub vtraque specie. Hunc sensum multa confirmant; Primum intentio Saluatoris: solum enim id prætendit, se verè nobis realiter in refectionem communicandum, & hoc Iudæi capere non poterant; quod autem sub specie potus, aut sub specie cibi, id non est præcipuum propositum.

situm. Alterum est Ecclesiæ totius à temporibus Apostolorum consuetudo, vt enim paulo post dicemus, sub vna specie communio in Ecclesia semper fuit, ab Ecclesiæ primordijs probata. Igitur ipsa, cùm sit optimus interpres scripturæ, probat verba hæc esse distinctiuè intelligenda. Tertium est ipsemet Christus, qui verbis sequentibus, & antecedentibus dixit, Qui manducat hunc panem viuet in æternum: non ergo necessarius est potus sub speciebus vini, sed in panis esu vita est etiam posita. Quartum est ipse Paulus 1. Cor. 11. qui cùm dixisset prius sic, Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis, postea vsus est disiunctione, Quicunque manducaueric panem hunc, vel biberit calicem Domini indignè; in Græco disiunctiua dictio est. Quintum frequens phrasis scripturæ, in qua particula hæc talem habet apud Hebræos significationem: Ioannes autem hebraismis abundat, vt sermonibus Christi, quãtum fieri potest, se accommodet. Ex multis testimonijs aliquot exempli gratia producam. Exo. 21. & 15. Qui percusserit patrẽ, & matrẽ, morte moriatur; sic enim in Hebræo legitur; at sensum respiciẽs interpres, vertit disiũctiuè: similiter ibidem, Qui maledixerit patri, & matri, morte moriatur. Iob. 31. Si declinauit gressus meus de via, & si secutus est oculus meus cor meum, & si in manibus meis adhæsit macula; si deceptum est cor meum super muliere, & si ad ostium amici mei insidiatus sum. Multa huiusmodi sequuntur, quę certum est sensum facere disiunctum, vt si vel vnum horum faciat, pœnam patiatur. Simile est Ezech. 18. In montibus comederit, & vxorem proximi sui polluerit, & egenum, & pauperem oppresserit, & rapinam rapuerit, & pignus non reddiderit &c. morte morietur. Clarũ est, vel propter vnum horum morte puniendum æterna peccatorẽ. Simile illud Psal. 129. De quo non implebit manum suam, qui metet, & sinum, qui manipulos colliget. Sunt sexcenta huiusmodi testimonia. Ita nunc factum est, vnde hanc responsionem connectere possumus cũ præcedenti, vt vna sit responsio, vnaque expositio, verba esse sub disiunctione intelligenda: at Dominum recto, & optimo consilio vsum fuisse hac disiunctione, nempe vt tria illa superius prædicta nobis indicaret. Hac ratione huius loci integer, & perfectus habetur sensus, nec est necessarium ad recentiorum responsiones confugere, quamuis etiam sint laudandæ: dicunt enim cibum esse, & potum in vna specie, quia ibi totus est Christus, sicut frustum panis vino intinctum potus, & cibus est: sicut lac, & ius simul cibus sunt, & potus. Vt ergo integer Christus significetur, dicitur manducandus, & bibendus. Sed hæc responsio aduersariorum patet calũnijs negantium sanguinem bibi, quando cum corpore sumitur sub panis specie: quod & inter Catholicos Innocentius lib. 4. de Sacra. altaris, cap. 1. docuit dicens, Sanguinem non bibi, quãdo sub specie panis sumitur Christus, nec corp' sub specie vini mãducari. Alij respondent hoc esse præceptum toti Ecclesiæ, nõ autem singulis, & hac ratione Sacerdotibus necessaria est sub vtraq; specie sumptio. Alij alias adferunt responsiones, sed ex istimo, id quod diximus, verum exponere sensum, veramque esse responsionem.

ANNOTATIO XXVII.

De communione sub vtraq; specie, quæ Catholicis tenenda.

FACILIVS nunc est, quæ de communione sub vtraq; specie sunt tractanda, discutere & determinare. Nostri enim temporis hæretici iure diuino communionem sub vtraque specie præceptam pertinaciter affirmant, eoque ritu, vt tali vtuntur: vt autem, quæ in hac parte Catholico sentienda sint, perfectè quidem, tamen vltra institutum nostrum, qui Ioannis Euãgelium exponendum suscepimus, non admodum diuagantes, proponamus: aliquot assertiones ordinatè explicabo.

Vetus consuetudo communicãdi sub vtraq; specie.

Prima est, antiqua consuetudo à temporibus Apostolorum fuit in Ecclesia sub vtraq; specie communicandi; in hac assertione nulla est controuersia. Constat hæc vetus consuetudo ex Paulo 1. Cor. 10. & 11. Multi, inquit, vnum corpus sumus, qui de vno pane, & vno calice participamus: &, Probet se ipsum homo, & sic de hoc pane edat, & calice bibat. Constat etiam ex Dionys. de cælest. Hierar. cap. 3. par. 3. de Sacerdote enim populo communionem ministrante dicit, Panem indiuiduum in frusta concidens, & singularem ealem omnibus impertiens, vnitatem signanter multiplicat. Cypri. sermo. de lapsis huius etiam consuetudinis testis est. Ambro. etiam vt refert li. 9. Histor. trip. ca. 30. Theodosio ad cõmunionem accedenti respondit, Quomodo huiusmodi manibus recipies sanctum Domini corpus? qua temeritate sacrati sanguinis poculum oretuo suscipies? in re tam manifesta, & indubitata non est, cur plura congeramus testimonia, hãc assertionem probat Concilium Constantien. sess. 13.

Vetus item mos est cõmunicandi sub vna specie.

Secunda assertio: non minus antiqua Ecclesiæ consuetudo est, etiam sub vna sola specie communicandi. In Ecclesia enim modò sub vna, modò sub vtraque etiam à temporibus Apostolorũ ritus inoleuit. hæc assertio scripturarum testimonio etiam comprobatur. Lucæ 24. post resurrectionem duobus discipulis in castellum Emaus profectis Dominus apparens, panem accepisse, & benedixisse, fregisse, & porrexisse illis dicitur, qui in fractione panis, eorum oculis illuminatis, eum cognouerunt. Aug. lib. 3. de cõsen. Euang. ca. 15. & Auctor imperfecti in Matth. hom. 17. & Theophyl. eo loci de communione Eucharistiæ exponunt, & quamuis alij aliter interpretentur, negari hoc non potest, hos graues, & antiquos Doctores communionem sub vna specie non esse contra Domini præceptum sensisse, aliàs sub vna cõmunicasse specie hos discipulos interpretati nõ fuissent. Adde esse sententiã hanc Aug. omniũ verissimam: na & ex effectu, quia illuminati oculi sunt illorum in hoc pane, & ex ipsis Christi actionibus, similibus his,

Universidad de Deusto
Biblioteca

bus his, quas in cœna exercuit, hic panis Eucharistiæ esse probatur. Præterea Act. 2. Erãt, inquit, perseuerãtes in doctrina Apostolorũ, & communicatione fractionis panis, & orationibus. Nemo ratione vtens negare hoc loco potest panem hunc esse Eucharistię: si enim cibus esset cõmunis, vtiq; cum doctrina, & orationibus medio loco non iungeretur, & tamen calicis non fit mentio. Præterea 1. Corin. 11. Quicunque manducauerit panem hunc, vel biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis, & sanguinis Domini. Disiunctionis sermo hic est, quia panis solus, aut calix sumi poterat; si enim simul semper acceptus, aut accipiendus esset: non erat cur disiunctione vteretur: vix enim, aut nunquam accidere potest casus, quando panis dignè, & calix indignè, aut è contrario accipiatur. Præterea 1. Cor. 10. Multi vnũ corp[us] sumus, qui de vno pane participamus. Illud autẽ, quod in nonnullis Latinis codicibus additum est, & de vno calice, non est in Græcis codicibus; & Ambro. non id legit, nec exponit. Ex his igitur locis scripturę, constat consuetudo hæc sub vna cõmunicandi specie, cõstat etiam ex antiquis concilijs cano. 14. Concil. Nicæ. vbi habetur, Diaconum non debere ministrare corpus Domini præsentibus Episcopis, aut Sacerdotib[us], in absentia verò proferat, & edat. Vides de corpore fieri solo mentionem, non de calice; non enim calix asseruabatur. Præterea in Cõci. Rhemẽ. de quo habetur de consecr. d. 2. ca. Peruenit, reprehẽditur abusus laicorum corpus Domini infirmis deferentium. Conci. etiam Tolet. cap. 11. instituit infirmis præsticitate Corpus Domini accipere non valentib[us], solùm sanguinem ministrandũ. Præterea Carthagin. 4. quod refertur 26. q. 6. ca. De his: phreneticis in mortis articulo Eucharistia infũdi eorum ori præcipitur, quod verbum sanguinem dandum significat solum. Sunt multa huiusmodi antiquitatis testimonia; sed sanctorũ Patrum accedit auctoritas, quæ huius rei est manifestum testimoniũ, & argumẽtum irrefragabile. Ignatius in Epist. ad Ephesi. solius panis meminit dicẽs; Frangite panem, qui est medicamentum mortalitatis, antidotum non moriendi, sed viuẽdi per Iesum Christũ. Cypria. in sermo. de lapsis exactus est in hoc docẽdo; nam meminit cõmunionem triplici ter sumi solitam, & sub vtraque, & sub sola panis, & sub sola vini specie; quod & exemplis, & historijs admirabilibus illustrat. Ambro. etiam in orat. funebri Satyri fratris sui, refert semel mare ingressum in capsula sibi, quam ad collum ferebat, sacram Eucharistiã reportasse, vt communicare posset: hoc non fi cret, nisi sub panis sola specie communicãdi ritus probatus esset. Aug. Epist. 180. ad Honora. de Eucharistia agẽs, solius meminit panis. Leo etiam Epist. ad Maioricum, & Ioannem Episcopos, prohibuit sub vna specie communicare, vt paulo post dicemus, propter errorem quorundam. Ergo erat talis consuetudo. Greg. li. 3. Dialog. ca. 3. refert Agapitũ redeuntẽ in Græciã muto corpus Domini ministrasse, statimque locutum. Sũt multa huiusmodi testimonia, sed breuitati nostræ hęc sufficiãt.

Tertia assertio; Olim propter insurgentes hæreses prohibita fuit sub vna specie communio, & iunctũ Catholicis, vt sub vtraq; communicarent. hæc satis comprobatur ex Leonẽ Epist. proximè citata, in qua statuit, vt sub vtraque communio daretur propter Manichęos, qui veritatem corporis Christi negantes, eqs. non communicabant in vini specie, ne verum sanguinem confiterentur: præcepit ergo Leo, ad veritatis fidei confirmationem, sub vtraq; communicare fideles, ne facto simili errori illorum probari videretur. multis post annis hæc in Ecclesia durauit consuetudo; tamen hęc Leonis prohibitio, veterem communicandi sub vna specie consuetudinem fuisse probat.

Quartã assertio. De iure diuino non est sub vtraque specie communio. Sequitur ista ex præcedentibus, si enim à temporibus Apostolorum communio modò sub vna, modò sub vtraque specie data est in Ecclesia, de iure ergo diuino sub vtraq; communio esse non potest: non enim Apostoli id permisissent, nec tot sacri Doctores probassent. Rectè ergo Sacrum Concil. Triden. sess. 13. eos vt hæreticos damnauit, qui iure diuino communionẽ sub vtraque præceptam, & necessariam affirmant: diuino quidem iure cõmunio præcepta est, an sub vna verò, an sub vtraque, quibus personis, & temporibus, & ritibus sit ministranda, reliquit Christus spõsæ suæ Ecclesię, pro rerum varijs statibus, & euentibus determinandum: sicut & ieiunium, & confessionem præcepit, non tamen hæc determinauit, & meritò: adhuc enim suæ Ecclesię curam gerit Christus, eamque gubernat: ideo non erat cur omnia antequam ad Patrem ascẽderet, determinaret. Hæc assertio, quamuis Catholico probatio necessaria non sit, confirmatur. Primò quidem testimonio, quo vtitur Concil. Triden. ex hoc Ioannis contextu: sæpè dicitur; *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum, &c. hic est panis vitæ*: Si ergo manducantes panem viuunt, sub solo pane communio fieri potest: ea enim de causa Dominus de solo pane locutus est, vt sub vna specie cõmunicari posse doceret. Secundò, species panis & vini nõ est, quæ dat vitam, sed quod sub ea continetur, sed totus Christus sub vna specie continetur, non ergo erit minor efficacia sub vna, quàm sub vtraque. Tertiò ex figuris Eucharistiæ compluribus, quæ vnam speciem indicant, vt paret in manna, quo vsus est Dominus in exemplum in panibus propitiationis; in pane Gedeonis; in alijs multis. Quarto loco accedat efficax argumentum; quia aduersarij non habẽt vllam probationem, qua iure diuino hoc esse præceptum ostendant; statuere autem aliquid iuris esse diuini sine efficaci probatione, & maximè contra vniuersalẽ Ecclesiã, vanũ, & valdè temerariũ est. Hoc ostẽdo sic; hoc enim diuinum ius, aut ex verbis Christi deducẽtur, aut ex facto Christi, quia cõmunicauit discipulos sub vtraq; specie, aut ex institutione, quia

quia sub duplici specie instituit Sacramentum; aut ex aliqua vrgenti ratione ex scriptura deducta, non enim supereſt alia via probandi; nam Ecclesiæ ritus antiquus eorum contrarius est errori; at si singulas has consideremus partes, nihil, quod eis faueat, sed potius quod contradicat, & aduersetur, inuenie mus. In primis quantũ ad verbũ Domini, non extat verbum aliquod, quod hanc ad rem faciat, nisi hoc Ioan. 6. Nisi mãducaueritis carnẽ filij hominis, & biberitis eius sanguinem; illudque Matt. 26. Bibite ex eo omnes. at illud Ioannis in commentario satis explicuimus longè alium facere sensum, quàm eum, quem isti existimãt, nec opus est vt ea, quæ dicta ibi sunt, repetamus. illud autem Matth. 26. ad discipulos solos dirigi, docet Marcus 14. dicẽs, Et biberunt ex eo omnes; non igitur generale fuit præceptum verbum illud, Omnes, etiã futuros obligans, sed Apostolos, quos voluit sub vtraq; specie cõmunicare, eos sanctissimo Sacerdotio dignatus, quos sub vtraque cõmunicare specie debere, nemo negat catholicus. aliud Domini verbum non reperitur, quo talis communionis necessitas ostendatur. Secundò factum ipsum Christi nõ est argumentum huius præcepti, quod docet August. Epist. 118. de hoc eodem Christi facto loquens; nam si tale factum esset præceptum, sequeretur esse iure diuino necessarium, vt in azymo fieret consecratio; nam & ipse in azymo consecrauit; sequeretur etiam prius lauari pedes communicantium oportere; nam & ipse prius lauit: sequeretur etiam nocte, & post cænam esse communicandum, quia ita Christus fecit, & tamen vniuersalis Ecclesia non hæc seruat; nam & ieiunis dat communionem, vt Aug. etiam probat eodem loco; nec lauantur pedes communicantium, nec damnat Græcos in fermentato consecrantes, multoque tempore in fermentato tota Ecclesia consecrauit: Non igitur ex Christi facto efficax sumi potest argumentum, vt ad omnia, quæ Christus fecit, obligemur. Adde, post resurrectionem Christum vnam speciem dedisse discipulis, vt superius ex Luc. 24. collegimus. Tertiò Christi institutio non obstat: est enim doctrina catholica hoc mysterium esse Sacrificium quoddam, quod in oblatione consistit: & esse simul Sacramẽtum, quod participatur, & communicatur: vt igitur Sacrificium est, consecratur in duabus speciebus, vt in hac diuisione passio Christi represẽtetur: & hoc faciendum Dominus Apostolis præcepit, & ijs omnibus, qui Sacerdotij munus erant obituri: & hæc est diuina institutio; vt autem Sacramentum est, non in communione sub vtraque specie consistit, sed in parte aliqua oblationis, sicut in veteribus sacrificijs, non totum quod Deo offerebatur, participandum offerentibus dabatur; non igitur ex hac institutione communio sub vtraque specie probatur. Scio horum aliqua hæreticos negare, nec sacrificium hoc recipere; sed nobis satis sit veritatem Catholicam proponere, & defendere; si enim omnia hæc discutere nitemur, ab instituto proposito nimium recederem[us]. Quartò ratio nulla tuetur aduersarios, quæ ex scriptura sumatur; illa enim 1. Cor. 10. Multi vnũ corpus sumus, qui de vno pane edimus, & de vno calice participamus; potiùs pro nostra est veritate; nec enim legitur in Græcis codicib[us] de vno calice, & quãuis legeretur, nõ inferretur communio sub vtraque, immo contrarium potius: si enim, qui vnã particulã sacrificij participabat, de toto sacrificio participasse dicebatur, ita qui vel vni[us] speciei partem capit, de toto sacrificio, quod in pa[ne] & calice consistit, participat. Cætera omnia de sacrificio, & de Eucharistia diffusè tractauimus in his, quæ de Eucharistia scripsimus; & typis Deo propitio mandabimus.

Quibus rationibus inducta Ecclesia cõmunionem sub vna specie sanxerit.

Quinta assertio: optimo iure Ecclesia sub panis specie cõmunionẽ fidelibus præcepit, calicemq; prohibuit, potuisse verò id Ecclesiã statuere, ex his, quæ dicta sunt, certũ est. Si enim nõ est iure diuino necessaria, Ecclesia potuit, qua ratione communicandum sit, determinare; at recto & sancto consilio multis de causis id fecit, quarum nonnullas in mediũ libet adferre. Vna est propter sanctissimi huius Sacramenti reuerentẽ, & decentem cultũ, cùm enim infinita pene multitudo populorũ, ad hoc accedat percipiendum Sacramentum, inter quos variæ, & multiplicis cõditionis, ætatis, & sexus sunt homines, sanguis sine effusionis manifesto & frequẽti periculo, ministrari non potuit id quod etiam ipsa experientia nunc apud eos docet, qui specie vtraq; vtuntur in communione. Secunda causa fuit fidelium omniũ in hoc Sacramento percipiẽdo vniformitas; multi enim sunt & fœminæ, & viri, & adolescentes à vino abhorrentes, quibus sine euomẽdi periculo non potest ministrari; his necessariũ erat, aut abstinere, aut sub vna specie communicare; cur abstinendũ esset, causa non fuberat: non enim tanto remedio priuandi erant, cuius esse participes poterant; ne ergo varietas in hac communione esset, statuit modum communem omnibus. Tertia propter errores vitãdos; vti enim Leo Manichæorum causa statuit sub vtraque communionem, ita postea subortæ sunt hæreses affirmantium nõ posse sub vna specie ministrari; ne igitur Catholica veritas obscuraretur, statutum est vt sub vna specie fieret communio. Quarta propter asseruationem Eucharistiæ, & delationem ad infirmos: species enim vini non ita facile cõseruari, & deferri possũt. denique vt perfectius omnes intelligant rustici & idiotę, perfectè, & integrè Christũ esse etiam sub vna specie. Hæc in præsenti sufficiant: cætera enim alijs in locis exactius tractanda relinquimus.

ANNOTATIO XXVIII.

An infantes communicare teneãtur.

ALTERA circa hæc eadem verba non prætereunda silentio difficultas occurrit, breuiter tamen pro instituto explicanda, an hæc sententia comprehendat infantes. Ad quam respondendum est, primò olim etiam paruulis

Universidad de Deusto
Biblioteca

paruulis Eucharistiam esse ministratã, quod satis ex Cypriano serm. de lapsis constat, vbi hanc illius temporis consuetudinem narrat, & exempla memoranda describit; cuius testimonium citat Aug. Epist. 23. ad Bonifa. nec in hoc est vlla controuersia. Respondetur secundò istam sententiam etiam paruulos comprehendere; verba enim generalia sunt, & necessitatem omnibus, & singulis imponunt, & ita tenet, & docet Aug. li. 1. de peccat. mer. cap. 20. & sequentibus. Respondetur tertiò paruulis non esse necessariam actualem huius sacramenti cõmunionem, sed vt hæc sententia in ipsis verificetur, satis est, si modo aliquo hoc mysterium & sacramentum participent; id docet Aug. loco proximè citato, cuius doctrina hęc est: Paruulos per baptismum susceptum etiam huius sacramenti Eucharistiæ fieri participes, quod hac ratione fit: nam per baptismum fiunt de corpore mystico Ecclesiæ, ad vnitatemque Christi fidelium pertinent; hoc autem sacramentum huius vnitatis corporis signum est, & ideo hoc sacramentum modo aliquo participant; nempe quantum ad rem significatam, & dici possunt carnem Christi mãducare, & bibere sanguinem eius: vera enim caro, & verus sanguis Christi in hoc sacramento vnionis realiter continetur: qui ergo ad rem significatã pertinet, per illud idem sacramentum, quo vnus efficitur, nempe baptismum, efficaciam sacramenti Eucharistiæ etiam participat, & sic eos Domini sententia complectitur. Hæc est vera Augustini sententia, quam eandem habet Innocen. 1. in Epistо. ad Concil. Mileuit. quæ est inter A Augustini epistolas 92. quamuis non tot verbis sit expressa. Hinc error Bohemorum manifestus est, paruulis vtramque speciem actualis communionis ministrantium, tanquam eis ad salutem necessariam; cùm re vera non ita sit, quia per baptismum huius sacramenti participes sunt facti, nec actualem communionem necessariò Christus ab eis postulauit; qui actu voluntatis proprio nondum mouentur: satis fuit illis baptismus, per quem ipsi incorporantur, quia baptismi sacramentum, B quod ianua est sacramentorum, virtute Eucharistiam continet, & ipso recepto, virtute Eucharistia recipitur. Respondetur quartò, adultis maior incũbit necessitas, quibus aut manducatio realis, aut certè in voto necessaria est: dico in voto, quando susceptionis actualis facultas nõ suppetit; nec mirum, si vnum sacramentum non eodem modo omnibus est necessarium: nam & baptismus hoc idem habet: cùm enim vnus, & idem sit, eadem{q}; sententia Domini Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei: tamen paruulis necessaria C est realis baptismi susceptio, adultis verò si facultas deest, sufficit baptismi suscipiendi votum. Respondetur quintò potuit Ecclesia actualem paruulis negare susceptionem, vtpote eis iure diuino ad salutem non necessariam; & propter reuerentiam & decentiam tanti sacramenti, recto consilio negauit. Et hæc de præsenti difficultate sint satis: ad sensum enim Euangelicæ sententiæ hæc videntur sufficere.

Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.

COMMENTARIVS.

POST sententiam negantem, qua Iudæos terrore perculit, nempe, Nisi manducaueritis, & biberitis, carnem, & sanguinem, non habebitis vitam in vobis; sententiam affirmantem adijcit, vt beneficij tanti spe alliciat ad fidem: duri enim, & proterui prius sunt timore tractandi. *Qui manducauerit*, inquit, *meam carnem, & biberit meum sanguinem, habet vitam æternam*: non igitur solùm prodest caro, & sanguis Christi susciptentibus, ne pereant; sed simul vt vitam consequantur æternam: causam adiungit, quia, *Ego resuscitabo eum in nouissimo die*. Illa particula *Et*, vim causalem habet, vt sæpe apud Hebræos fit; vitam ergo æternam Christum susciptentes habent, quia quamuis moriantur ad tempus, ipse eos in nouissimo ad æternam vitam suscitabit. Vim, & efficaciam diuinitatis suæ in hoc verbo manifestat: Dei enim est mortuos suscitare, & maximè ad æternam vitam.

Caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus.

TOTA ista sententia cum sequenti causam reddit, cur, qui manducat & bibit carnem & sanguinem eius, habet vitam æternam, ab eodem Christo resuscitandus. Est autem ista sententia cum sequenti connexa, nec vna sine altera integram facit probationem; qua autem ratione connectatur, in sequenti explicabitur commentario. Probat ergo primo loco verbum illud superioris sententiæ; *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem*, reddens causam cur dicta

cur dicta sit mãducanda caro, & bibendus sanguis eius; quia, inquit, *Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus*, ac si dicat; dixi mãducandam carnẽ meam, quia caro mea verè est cibus; dixi bibendum meum sanguinem, quia sanguis meus verè est potus. hoc non aliud significat, quàm carnem, & sanguinem adaptanda diuina potentia esse, vt sint cibus, & potus; quod factum est, quando in nocte cœnæ Sacramentum mirabile instituit, in quo carnem propriam sub speciebus panis, & sanguinem sub speciebus vini constituit, vt realiter manducari, & bibi possit, & ore sumpta cibus animarum fiant: dicit autem, *Verè est cibus, verè est potus*, vt rectè dicit Euthymius, quia non parabolicè, nec ænigmaticè, sed verè, & realiter caro, & sanguis Christi manducatur, & bibitur. Rursus eadem de causa non dicit, ego sum cibus, sed distinctè; *Caro mea cibus est, sanguis meus potus est*; vt in hoc futuram suam passionem, & mortem insinuet, in qua sanguis erat à carne separandus, vt notauimus supra ex Ambro. lib. 4. de fid. cap. 5. cuius passionis cibus hic, & potus futurum erat memoriale viuum, & admirandum. si de spirituali manducatione tantùm sermo esset, non erat cur ista verba ita distinctè, & affirmatà proferrentur. Illud enim geminatum veritatis aduerbium, tropum & metaphoram excludit omnem. Eodem modo exponit Ambrosius lib. 6. de Sacra. c. 1. cuius verba recitabo, quis veritatem Christi in Sacramento, & conuersionem panis egregiè confitetur; Quomodo, inquit, vera? qui similitudinẽ video, non video sanguinis veritatem? Primò omnium dixi tibi de sermone Christi, qui operatur, vt possit mutare & conuertere generalia instituta naturæ: deinde vbi non tolerant sermonem eius discipuli, sed audientes, quod carnem suam daret manducandam, & sanguinem suum daret bibendum, recedebant; ne igitur plures hoc dicerent, veluti quidam esset horror cruoris, sed maneret gratia redemptoris, ideo in similitudinem accipis sacramentum, sed verè naturæ gratiam, virtutemque consequeris, hæc Ambro. Cyrillus lib. 4. c. 16. veritatem. hanc contra figuram exponit, vt non sit sicut Manna.

Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo.

POSTQVAM probauit suam carnem manducandam, & sanguinem bibendum, quia verè potus, & verè cibus sunt: persequitur probationem eiusdẽ illius sententiæ, & intendit alteram partem probare, nimirum; qui mãducat & bibit, habet vitam æternam, quia ego resuscitabo eum; & ad probationem proponit, seu potius tacita quadam illatione deducit hanc sententiam, *Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo*; id est, vnitur mecum, & ego cum illo. Sequitur hæc sententia ex præcedenti; si enim caro mea cibus est, & sanguis potus, qui eam sumit, & accipit intra se, vnionem quandam habet mecum: ex ratione enim cibi, & potus hanc mutuam deducit permanentiam. Sed latet eximius in his verbis sensus, qui explicabitur, si discrimen latum huius cibi à communi obseruemus. Qui enim cibum, & potum communem accipit, dicitur quidem cibum, & potum intra se habere, tamen non manet ipse in cibo, & potu; immo nec cibus, & potus in eo manent: nam corrumpuntur, & conuertuntur in substantiam eius qui manducat, & bibit; at Christi cibus non talis est, primò quidem manet in manducante, quia non transit caro Christi in substantiam manducantis, sed permanet. Secundò non accipit vitam à manducante, sicut accipiunt cibi communes, sed ipse potius dat vitam animæ manducantis, qua ratione Ambro. lib. 6. de sacra. ca. 1. panem viuum dici affirmat. propterea manet in manducante, quia ipsi ita vnitur, vt non corrumpatur: & manducans manet in eo, quia vitam accipit ab ipso cibo, & ab ipso Christo, cuius caro cibus, & sanguis potus est: vnio igitur quædã est, quia cibus & potus est, tamen magnum est, & latum discrimen; *Cibi communis, & Christi corporis discrimina.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

cibus enim est manens, & continens ipsum manducantem. Præterea attendēda sunt verba: Nō dicitur manet in carne mea, & caro mea manet in ipso, sed ego in ipso, & ipse in me; denotans ipsum suppositum diuinum, & personam: ac si dicat; qui carnem meam manducat, quādam vnionem habet cum ea, & ratione carnis meæ in me manet, & ego, qui Deus sum, in eo maneo: qui enim carnem, & sanguinem bibit, habet in se Deum ipsum carni, & sanguini vnitum: quibus verbis significare intendit efficaciā huius cibi, vt in sequenti sententia explicabitur. Quid ergo non efficiet cibus, & potus hic, si vt par est accipiatur, cui est vnitus Dei filius, & cui est cōiuncta diuinitas & omnipotētia Dei? ex his deducit postea, qui māducat, vt debet, habere vitam æternam.

ANNOTATIO XXIX.

HILAR. lib. 8. de Trini. hanc vnionem naturalem appellat, quia realiter caro, & sanguis Christi nobiscum vnitur & coniungitur. Cyril. etiam libr. 10. in Ioan. cap. 13. naturalem Christi participationem dicit, per quam efficimur membra Christi; iuxta illud 1. Cor. 6. Membra vestra, membra sunt Christi; docet q; fide, & dilectione coniungi Christo, sed non carni eius, nisi per hanc manducationem, secundum quam nos in eo, & ipse manet in nobis verè, & realiter, & propter hanc vnionem Christum vitem, nos palmites dici affirmat. Cuius aliquot verba recitabo, multis alijs ad rem hanc pertinentibus omissis. An, inquit, fortasis putat ignotam nobis mysticæ benedictionis virtutem, quæ cùm in nobis fiat, nonne corporaliter quoque facit communicatione carnis Christi, Christum in nobis habitare; cur enim membra fidelium membra Christi sunt, nescitis, inquit, quia membra vestra membra sunt Christi, membra igitur Christi, membra meretricis faciā? absit: Saluator etiam dicit, Qui māducat meā carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo. Vnde considerandum est nō habitudine solùm, quæ per charitatem intelligitur, Christum in nobis esse verum & participatione naturali; nam quemadmodum, si quis igne liquefactam ceram alij ceræ similiter liquefactæ ita miscuerit, vt vnum quid ex vtriusque factum videatur; sic communicatione corporis, & sanguinis Christi, ipse in nobis est, & nos in ipso: nō poterat enim aliter corruptibilis hæc natura corporis ad incorruptibilitatem, & vitam traduci, nisi naturalis vitæ corpus ei coniungeretur. nōcredis mihi hoc dicenti, Christo (te obtecro) fidem prebe: *Amen amen dico vobis nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis: qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitā æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.* Auditis apertè clamantem non habituros vitam, nisi sanguinem eius biberimus, & carnem manducauerimus. In vobis autem ipsis dicit, id est, in corpore vestro: vita autem iure, ipsa vitæ caro intelligi potest; hæc enim nos in nouissimo die suscitat. Hæc, & alia Cyril. perpende qualem vnionem hic doctor confiteatur, & qua ratione hæc verba Ioannis, & hanc permanētiam nostram cum Christo exponat. Quāquam Doctores hi non sic sunt intelligēdi, vt velint ex Christo sumpto, & sumente vnum ens fieri naturale; indigna enim est illis doctrina hæc, sed hoc dicere voluerunt: Præter vnionem, quæ ratione charitatis, & fidei fit; adesse etiam intra nos ipsos verè, & realiter Christū ipsum: qui causa est eiusdem fidei, charitatis, & gratiæ.

Christus est in nobis etiā participatione naturali.

Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem, & qui manducat me, & ipse viuet propter me.

COMMENTARIVS.

CONcludit probationem totam, & est sensus; sicut ego vt homo, quia missus sum à viuente Patre, id est, habeo diuinitatem Patris viuentis humanitati meæ vnitā, & viuo propter ipsum: humanitas enim mea accipit vitam ab ipsa diuinitate, & à Patre ipso; ita qui me manducat, accipiet vitam à me, quatenus Deus viuebat propter Patrem, quia essentiam, & cum ea vitam habebat à Patre; vt homo etiam viuebat propter Patrem: nam vitā vt homo accipiebat; quia enim ille homo Deus erat, & Dei filius, propter vnionem diuinitatis vitam viuebat gratiæ, gloriæ, & naturalem; hanc enim omnē diuinitas humanitati communicauit. Solet autem tribuere Christus quæ diuinitatis suæ sunt, ipsi Patri, & propterea dixit, se, vt hominem, viuere propter Patrem, & de hac loquitur in præsenti, illud autem *Misit*, incarnationis mysterium significat, Sicut ego homo factus à Patre viuente: idē est ac si dicat; sicut ego,

ego, qui sum filius Dei, eandem vitam habens cum Patre, factus tamen homo, meæ humanitati propter vnionem, vt Deus do vitam; ita ei, qui me manducat, quia mihi vnitur, & coniungitur per carnem meam, dabo vitam. Sermo est, non de vita gratiæ, & glorię sola; sed etiam de æterna, quæ est per resurrectionem, & quidem est omnium causa, tamen præcipuè de æterna est sermo, quæ in resurrectione glorioſa corporum datur. Non est autem vnitas similis omnino: non enim vnitur manducans hypostaticè Christo, sicut humanitas propria verbo; at non ex qualitate vnionis, sed ex vnione sola colligit effectū eundem; nec dicit, *Viuet* propter carnem, sed, *Propter me*, nempe Dei filium, cui per carnem vnitur, & accipit in se Christum, vt in eo manere dicatur. Similis est discursus Pauli ad Rom. 8. Si Spiritus, inquit, eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, viuificabit mortalia corpora vestra propter inhabitantem spiritum eius in vobis. Diuinitatē vocat Spiritum: Si diuinitas, inquit, quæ erat in Christo suscitauit eū, vt hominem, quia vnita erat, & inhabitat ita eo; ita etiā suscitabit vos, si inhabitat in vobis, nempe per gratiam. non enim eadē est inhabitatio, sed idem inhabitās, & ideo idē erit effectus vitæ, & resurrectionis æternæ. Tota ergo, & integra probatio ex duabus præcedētibus sententijs cōficitur: ad probandam illam, *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum*, probatio hæc est, *Caro mea cibus est, sanguis meus potus est*, igitur manducari, & bibi potest: & rursus, *Qui manducat, & bibit, manebit in me, & ego in eo, quia caro mea est, & sanguis meus est*, & qui ea recipit, mihi vnitur: sicut igitur mea humanitas viuit propter vnionem ad diuinitatem Patris, quæ etiam mea est, quia ipsa diuinitas est vita ipsa; ita & qui per carnem meam vnitur mihi, vt oportet recipiendo cibum, & effectum, nempe gratiam, hoc enim est dignè manducare, viuificabitur, & suscitabitur à me in æternam vitam. Hic est sensus totius huius sententiæ, qui magis in sequenti annotatione explicatur.

ANNOTATIO XXX.

Ad cauernam Ariana solutio.

ARIANI hoc vtebantur loco in sui erroris defensionem, vt auctor est Ambr. lib. 4. de fide c. 5. & Basilius lib. 4. con. Eunomium, & in Apologia de sua discessione, quæ est Basil. 141. argumentabantur enim: Si viuit propter Patrem, ergo minor est Patre, à quo vitam accipit. Dupliciter Sacri Doctores ad hāc vanam argumentationem respondent; vno modo verba hæc esse ratione humanitatis intelligenda: Christus enim, vt homo, viuit propter Patrem: quia à diuinitate, quæ sua, & Patris est, vitam habet: ita Basil. respondet, & Ambro. & Aug. etiam tract. 26. qui hæc verba de vita humanitatis censent intelligenda. At Cyril. li. 4. cap. 18. & Hilar. lib. 8. Trini. & Chrysost. homil. 46. qui verba de Christo etiam vt filio Dei exponunt, aliter respondent; nempe filium dictum esse viuere propter Patrem, nō quod vitam accipiat, quam ante non habebat; non quod aliam vitam habeat ab illa, quæ est Patris; sed quia eandem habet per æternam natiuitatem à Patre. & sicut essentiam, ita & vitam à Patre accipit eandem, vt vna vita viuāt, sicut vna essentia sunt. Illud autem *Propter*, nō finem significat, sed principium; vt idem sit, viuit propter Patrem, id est, viuit per Patrem: ita enim legit Hila. seu viuit à Patre. Probant hanc responsionem Ambro. & Aug. quantum ad doctrinam: vera enim est doctrina filium Dei vitam habere à Patre, & viuere per Patrē, seu à Patre; tamē quantum ad Ioannis sensum potius de Christo, vt homo est, verba intelligenda cēsent, & ita mihi videtur, quod & Basilius constanter affirmat: quod magis verum esse apparebit, si expositiones alias in medium proposuerimus, non enim eodem modo exponunt Doctores.

Verba Domini variè à patribus exponuntur.

Ambrosi. loco iam allegato horum verborum connexionem duplicem enarrat, vt sint duę comparationes, vna in prioribus verbis, Sicut misit me viuēs Pater, ita & ego viuo propter Patrem: altera in posterioribus, Qui māducat me, ita viuet etiam propter me. Altera connexio, vt sit vnica comparatio sic: Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem; ita, Et qui manducat me, viuet propter me: Hanc posteriorem probat, tamen vtramque ita intelligit, vt ratione humanitatis procedat. si enim sint duæ comparationes, tunc prioris sensus iste est. Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem, id est, sicut à Patre descendi, & missus sum homo factus; ita etiam propter Patrem, vt homo viuo. Posterioris autē talis erit sensus, qui māducat filiū hominis, viuet etiam propter filiū hominis. Si aūt sit vnica comparatio, tūc sensus est; sicut Pater viuificat Christum hominem, ita & Christus habēs eandem diuinitatē patris, viuificabit manducantes se. Has expositiones adfert Ambrosius, posteriorē Aug. tract. 26.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sequi videtur: sic enim exponit, Sicut quod ego viuo propter Patrem facit exinanitio mea, ita etiam, quod viuat propter me facit participatio, qua manducat me: interpretatur enim etiam de Christi vita, vt homo est. Tertiam adfert Amb. expositionem, similiter & Aug. vt priora verba de Christo ratione diuinitatis intelligantur, quâ, vti diximus, secuti sunt Hila. Cyril. & Chrysost. hanc Cyrillus magis explicat, & talis est. quamuis me Pater misit, & homo factus sum, viuo tamen propter patrem; id est, genitoris naturâ ad vnguẽ conseruo: sic qui carnis meæ manducatione me recipiet, viuet profectò totus ad me reformatus, qui viuificare possum, quoniam ex viuo Patre sum. hæc Cyril. Sed non video, qua ratione hic sensus verbis accommodari facile possit, quod lectori iudicádum relinquo. facilior sensus, & veritati literæ accommodatior est, vt vna sit comparatio, & in hoc probo cyrillum, Chrysostomum, & alios Doctores, tamen sic exponenda est; Sicut ego, vt homo, quia missus sum à Patre viuente, id est filius sum Dei eiusdem vitæ & diuinitatis cum ipso, vitam vt homo accipio à diuinitate, seu A à Patre, seu à me, vt Deo (idem enim hæc significant) propter vnionem; ita, qui me manducat propter vnionem, quia in me manet & ego in eo, suscitabitur, & viuet propter me: manet enim, qui Christum manducat in eo, ratione gratiæ ex manducatione acceptæ, per quam dicitur Deus inhabitare, & manere in homine; & quamuis moriatur homo, sicut etiam Christus mortuus est, Deus, qui in eo inhabitat, suscitabit eum ad æternam vitam; non quod, vti diximus, sit vnionis æqualitas: robur enim argumenti consistit in identitate inhabitantis Dei, qui est idem, & eiusdem potentiæ. Respondent autem sibi inuicem sententiæ: illi enim verbo, *Misit me viuens pater*, respondet illud, *Qui manducat me*. Nam sicut Christus ex missione à patre habet vnionem cum diuinitate patris viuentis: sic ex manducatione habet manducans vnionem, & permanentiam quandam cum Deo. Illi autem, *Viuo propter patrem*, respondet, *Viuet propter me*, vt enim Christus vt homo à diuinitate, cui vnitur, accipit vitam, sic homo manducans ab eadem filij diuinitate cõmunicata in carne, habet vitam æternam.

Hic est panis, qui de cœlo descendit, non sicut manducauerunt patres vestri manna, & mortui sunt, qui manducat hunc panem, viuet in æternum.

COMMENTARIVS.

CONCLVDIT Dominus, repetitque sententiam primam, cuius occasione multa dicta sunt; *Hic est panis, qui de cœlo descendit*, qui viuere facit in æternum, & non sicut manna quod non potuit prębere vitam ęternam: nam mortui sunt omnes, quotquot illud manducarunt, nec virtute illius vnquam ad vitam resurgent æternam, vti Augustꝰ. rectè explicuit libr. de vtili. pœniten. cap. 1. dicens: Manducauerunt manna, & mortui sunt, id est, manna quod mãducauerunt, non eos à morte potuit liberare. Modò seipsum, modò carnem suam vocat panem: non enim caro à sua persona vnquam separata est; propterea vbi caro est, ibi & ipse Christus filius Dei est, qui ratione suę carnis nobis est panis vitæ factus; quatenus sub speciebus panis nobis seipsum in carne sua cibum præbet. Vnius autem speciei meminit, quia in altera specie totus est, & si manducetur vitam dat. Explicuimus superius qua ratione hæc sint verba intelligenda. Sed dubitationem mouet Ambrosius, & rectè soluit lib. 6. de sacram. cap. 1. Ego, inquit, sum panis, qui de cœlo descendi, sed caro non descendit de cælo, sed in terris assumpta est de Virgine; quomodo ergo panis descendit de cœlo? quia idem Dominus noster Iesus Christus consors est diuinitatis & corporis. Hæc Ambrosius. quamuis ergo caro, & humanitas de cœlo non descenderit, is tamẽ qui vnitus est carni de cœlo est, propterea dicitur descendisse panis de cœlo.

Seipsũ Christus, & carnem suã, panem vocat.

ANNOTATIO XXXI.

De transubstantiatione contra hæreticos nostræ ætatis.

HAERETICI nostri temporis, qui veritatem Christi in sacramento confitẽtur, panis substantiam nihilominus manere post cõsecrationem affirmant: eo inter alia deceptí argumento, quod panis etiam post consecrationem dicitur. Argumentum autem hoc nullius esse efficaciæ apertè conuincitur, & C veritas Catholica manet firma; quæ panis substantiam post consecrationem non manere, sed totam in Christi corpus conuerti, & transubstantiatam docet; nec hoc in præsenti tractare intẽdim*, sed argumentũ aduersariorũ, quod ex panis nomine sumitur, multipliciter etiam scripturæ testimonijs soluimus. Primò

Primò solet scriptura rem conuersam in aliam, nomine priori appellare, non quod res eadem maneat, sed vt rem, in quam est conuersa, ex illius conuersione factam esse significet. Exod. 7. Virga Aaron dicitur deuorasse virgas Magorum: iam virgæ non erant, sed serpentes, sed idem retinent nomen, vt serpentes ex conuersione virgarum facti esse significentur. similiter Ioãnis 2. Cùm gustasset Architriclinus aquam vinum factam; iam tunc aqua non erat, sed vinum, tamen aqua dicitur, vt quale vinũ esset significaretur. ita post B consecrationem panis dicitur, non quod ibi sit panis substantia, sed Christus, in quem panis est mutata substantia.

Secundò scriptura solet appellare rem nomine eius, quod apparet exterius, quamuis verè talis substantia non sit. Gen. 18. Tres viri apA paruisse dicuntur, cùm tamen Angeli essent: & Thob. 12. Dictus est vir Raphael; & Act. 1. Astiterunt duo viri; quia viri speciem habebant, sed re vera angeli erãt. Cùm igitur Christus sub speciebus panis appareat, panis dicitur; quamuis panis ibi substantia non sit.

Tertiò, quod nutrit, panis dicitur, quamuis substantia panis non sit, Psal. 77. Panem cæli dedit eis; & tamen manna panis substantia non erat. Eccles. 15. Cibauit illum pane vitæ, & intellectus. Cùm ergo Christus fidibus optimus animæ in sacramento, panis dicitur. Adde ex August. Epist. 23. ad Bonifacium, species ipsæ panis, dicuntur etiam panis, vt continens pro contento accipiatur, vt solet fieri sæpe in locutionibus communibus. Argumentum igitur horum, nullius est roboris.

Hæc dixit in Synagoga docens in Capharnaum.

COMMENTARIVS.

LOCVM in quo mirabilem habuit Christus concionem describit, nõ occultum aliquem, sed publicum, iuxta illud Ioan. 18. Palam locutus sum mundo; Ego semper docui in Synagoga, & templo, quo omnes Iudæi conueniunt, in occulto locutus sum nihil. Erant multæ Synagogæ in oppidis Iudęorum, quo Iudæi conueniebant ad orandum, & ad lectiones scripturæ audiendas. Matth. 4. Docens in Synagogis eorum. Matth. 6. Qui amant in Synagogis eorum, & in plateis stantes orare. Templum vnum erat, & id in Hierusalem, in quo solo sacrificare licebat, & simul ea facere, quæ in Synagogis efficiebantur. In Synagoga igitur Ciuitatis præcipuæ, & celebris Galilęæ dictæ Capharnaum, hic Christi sermo est habitus: qui enim pro salute omnium veniebat, loca publica, & celebria ad docendum eligebat.

Multi ergo audientes ex discipulis eius dixerunt, Durus est hic sermo, & quis potest eum audire?

VERITAS ad salutem necessaria non est dissimulanda propter incredulorum scandalum exemplo Domini; durum vocant sermonem, quem ad credendum difficilem existimabant, similitudine & metaphora sumpta à cibo, qui præ duritia mandi non potest; & quod propriæ erat culpæ: nam eorum incredulitate, & vitio dentes ad mandendum etiam mollia ineptos habebant, in cibum ipsum reijciunt, vt rectè annotat Cyril. lib. 4. cap. 21. vitium etiam suum aliorum iudicio defendunt. *Quis*, inquiunt, *audire eum potest*? ac si dicant; non nobis solis durus est, & ad credendum difficilis, sed omnibus; nemo enim audire eum potest. Tertul. lib. de carnis resurrect. *Durum*, exponit intolerabilem. Chryso. hom. 46. difficilem intellectu, vtrumque videtur coniungendum: etenim ad intelligendum difficilis, & ad exequendum arduus, vt ipsi apprehendebant, videbatur.

Duo auditores Christi offendebant.

Pro exactiori intelligentia aduertẽdum est, duo esse, quæ horum aures offendebant: alterum est carnem Christi manducati dare posse æternam vitam, essęque supra manna datum Patribus, & in cibum mundi sufficientem futuram. Alterum est, carnem Christi manducandam, & sanguinem bibendum sensibiliter, sicut & caro animalium manducatur; ita enim verbum intelligebant, & hoc horrorem incutiebat: sicut etiam si quis nobis carnes humanas mandendas, & edendas proponeret, horrorem & nauseam, vel solo sermone faceret: & propter hoc dictum est ab his, *Quis potest eum audire*? hæc fieri non posse videbantur, & de his dictum est, *Durus est hic sermo*, id est, credibilis non est, nec ad intelligẽdum idoneus, nec, audiendũ suauis. Hic est sensus verborũ ad in quo istorum error comprehenditur, & superbia: nam quæ non intelligebant,

Universidad de Deusto
Biblioteca

bant, proprio iudicio metiebantur; nec à tanto magistro discere cupientes, qua ratione intelligenda, & facienda hęc essent, interrogarunt. à tantæ enim virtutis, ac potestatis auctore, quātum Christum erant experti, nihil falsum, nihil abhorrens proficisci posse scire debebant; ideò à crimine non excusabantur.

Sciens autem Iesus apud semetipsum, quia murmurarent de hoc discipuli eius, dixit eis, hoc vos scandalizat?

NOuum diuinitatis suæ profert argumentum; nemine referente tacitas discipulorū cogitationes, & murmurationes mutuas reuelat, & arguit, vt vel in hoc eius potentiam cognoscant, & fieri posse, quæ dicebātur, ac mysterium in eius verbis credant: hoc appellat Ioannes scire, *Apud semetipsum*, id est, propria scientia cognoscere, nemine referente. Dixit autem eis, *Hoc vos scandalizat?* ac si dicat; maiora audietis, & videbitis, parum hoc est, vt tam citò scandalizemini. Simile est illud Ioan. 1. Quia dixi, vidi te sub ficu credis, maius his videbis. Dominus non retractat, quæ dixit; sed maiora adhuc promittit, vt magnitudine ipsa ad credendū alliciat: qui enim vera loquitur, quamuis audientes repugnantes videat; confirmare, & augere ea solet. scandalizati autem isti dicuntur, quia in hoc Christi sermone offenderunt, & à Christi sequela, & disciplina retrocesserunt, seu retrocedere iam animo inceperunt; scandalum enim offendiculum est, in quod impingit aliquis, & cadit: nō verbum eos scandalizabat; sed ipsi suo vitio in ipso scandalizabātur, & offendebant; erat enim scandalum non actiuum, sed passiuum, quod vocant.

Si ergo videritis filium hominis ascendentem, vbi erat prius.

REspondet Dominus ad illud primum, in quo isti scandalizabātur, nempe, quomodo fieri potest, vt caro Christi vitam æternā dare posset; quomodo cibus toti mundo sufficeret: hæc enim fieri non posse videbantur; dicit igitur Dominus scandalum illorum reprehendens, quasi maiora adhuc suspersint. *Si ergo videritis filium hominis ascendentem, vbi erat prius*: Hæc sunt per reticentiam, & aposiopesim quandam dicta, quæ est quando ex affectu aliquo reticetur in verbis aliquid, quod est in mēte; quod in præsenti facit Dominus: nam supplere oportet, vt dicit Cyrillus. libr. 4. cap. 22. *Si videritis filium hominis ascendentem, vbi erat prius*, quid dicetis? ac si dicat: Vos scandalizamini, quia dixi me daturum carnem meam in cibum vitæ æternæ, visusque sum vobis id facere non posse, nec carnem meam id efficere valere; quid igitur dicturi estis, cùm videritis hunc filium hominis ascendentem, vbi erat prius? id est, cùm meam diuinitatem cognoueritis, & hanc carnem diuinitati vnitam esse intellexeritis, vtique tunc non me aliquid, quod fieri nequeat, dixisse cognoscetis; maius enim est carnem meam vnitam esse diuinitati, quàm cibum esse vitæ æternæ: immò, cùm vnita sit diuinitati, non mirum est si cibus esse possit toti mundo, & cibus quidem vitæ æternæ. Ex suo ad cœlos ascensu, vbi prius erat, suam ostendit diuinitatem, carnemque illam vnitam diuinitati, vt credant eam effectricem esse æternæ & cœlestis vitæ, quippe quæ vnita est diuinitati, & ad cœlos ascensura erat: qui enim potuit carnem efficere suam deiferam, & cœlestem, vt quę terrena erat, ad cœlos ascenderet; potuit etiam efficere, vt cibus esset cælestis, & vitæ æternæ. Apertè se Deum profitetur carni vnitum, & in cœlis existentē, vt se omnia facere posse ostendat. Illa autem particula *Ergo*, emphasim quādam habet, & scandalum eorū vehementer arguit. Sensus enim est; Vos in hoc, quod dixi, scandalizatis, ergo quando me ascendentē vbi eram prius, & me Deum esse, & carnem meam vnitam diuinitati intelligetis, scandalizabimini ne? profectò non, sed potius

potius confundemini, & admirabimini. Athanas. enim illud dictum Matth. Quicunque dixerit verbum &c. hoc verbum explicans dicit; proptereà ascensionis suæ Dominum meminisse, vt eos à corporali intellectu abstraheret: ac deinde carnem suam, de qua locutus erat, cibum è superiis cælestem, & spiritualem alimoniam, & ab ipso donandam intelligerent. Cyril. lib. 4. cap. 22. addit; Dicit se ascensurum illò, vbi prius erat, vt audientes intelligant de cœlo quoque ipsum descendisse, & sic non vt homini, sed vt Deo vitificam carnem suam esse facilius credant.

ANNOTATIO XXXII.

CHRYSO. hom. 46. hæc verba cōnectit cum illis, descendi de cælo; de quo isti murmurauerant, vt sit sensus; quid ergo dicetis, si videritis filium hominis ascendentem, vbi erat prius, & vnde descenderat? murmurabitis tunc? profectò non erit locus murmurandi. Sed dura expositio videtur. Illa enim multū à præsenti sententia distant, quæ ad proxima refertur, nempe ad scandalum; quia dixerat, *Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus*, tunc enim illi dixerunt; *Durus est hic sermo*; ad quod Dominus respondit, *Hoc vos scandalizat?* & persequens adiunxit, *Si ergo videritis filium hominis &c.* verba igitur hæc referuntur ad scādalum, de carne, & sanguine in cibum & potū vitæ dandis; & ita refert Cyril. lib. 4. cap. 22. cuius expositio hæc est, vt Dominus scandalum horum discipulorum tollere velit ea ratione, quia caro illa ex vnione ad diuinitatē extolléda erat in eam proprietatem, vt in cœlos ascenderet, cùm esset naturæ terrestris: nō ergo mirum, si effici etiam posset cibus vitæ ab eadem diuinitate; sicq; sensus. Si ergo videritis filiū hominis ascendere, vbi prius erat, quid dicetis? scandalizabimini tūc? profectò nō, sed potius diuinitatis potentiā cognoscetis. Hanc expositionē secuti sumus in commētario. Dicitur autem idem Christus ascendere ratione humanitatis, vbi erat prius ratione diuinitatis; idē enim est suppositū seu persona, & propterea idē est, qui erat in cœlo, & qui ascendit, sed ratione diuersarū naturarū.

Altera auctoris expositio.

Alia expositio mihi occurrit huius sententiæ, quam in commentario non sum persecutus, quod à communi expositione recedere noluerim, cùm sit valde probabilis, quanquā & hæc alicui fortasse non improbabitur, vt his verbis Dominus istorum arguat scandalum, ostendens eos viam sibi ipsis præcludere, & se ineptos facere mysterijs diuinis percipiendis, & audiendis: Et est sensus; Hoc vos scandalizat, quia dixi meam carnem carnem manducandam, & sanguinem bibendum: Si ergo videretis, vt re vera videbitis, & scietis, me ascendentem in cœlum, tunc magis scandalizabimini, in hoc ipso, quod dixi: Si enim, cùm me præsentem videtis, & mortalem, non creditis cibum & potum carnem, & sanguinem meum esse posse; quando non videbitis præsentem, sed in cœlum ascēdere vitam immortalem victurum intellexeritis, profectò hoc minus credetis, dicentes; quomodo caro, quæ est in cœlis, & immortalis, cibus nobis erit, & sanguis eius potus? & tamen necessarium est vobis ista credere. Dominus ergo inducit eos, vt incipiant credere, quæ nūc dicuntur. Si enim, quæ ventura sunt, expectant, nec præsentibus habent fidem, magis sibi credendi viam obstruunt. propterea Dominus eos instruit, ostēdens id fieri posse, quia spiritus, & diuinitas carni illi vnita est, quę viuificat per carnem, non ipsa sola caro, vt in sequenti sententia dicemus. Hęc expositio magis accōmodatur verbis: nam illa particula *Ergo*, quæ illatiua est, insinuat maius futurum scandalum, ni si præsens tollat, & nisi nunc credant. & re vera impletum videmus verbum Domini: Nostris enim temporibus sunt, qui scandalum hoc sibi faciant, dicentes; quomodo, qui est in cœlo, potest esse sub panis speciebus in terra? quomodo immortalis potest manducari? & mētis suę cœcitate, & superbia negāt veritatē diuinam, non intelligentes, quod tanto tempore prius Dominus his incredulis Iudæis obiecit, & prædixit. Hæc est expositio, quæ non improbabilis mihi visa est.

Spiritus est, qui viuificat, caro non prodest quicquam.

COMMENTARIVS.

RESPONDET Dominus ad illud secundum, in quo isti scandalizabantur, carnem sensibiliter ad modum ferarū manducandam esse intelligentes, & cōnectitur hæc præcedenti sententiæ: dixit enim se ascensurū in carne, vbi erat prius, significans se Deum esse, carnemque suam vnitam habere diuinitatem. persequitur; Spiritus est, qui hanc vitam tribuit, non caro sola: caro ex se non prodest ad hanc vitam æternam dandam, at spiritus, & diuinitas, cui caro hæc vnita est, ipsa est, cuius ratione caro est effectrix vitæ. Spiritum appellat diuinitatem carni vnitam, seu carnem vnitam diuinitati: carnem autem solam per se vocat carnem, qualem isti intelligebant; hæc autem non prodest

Alterā scandali partem Christus remouet.

Universidad de Deusto
Biblioteca

prodest ad æternam vitam, sed vnita diuinitati prodest ad vitam; nam, *Spiritus est, qui viuificat*, per eam. Quibus verbis remouet illud secundum, in quo scandalum isti patiebantur; nam carnem Christi puram, vt cæterorum hominum arbitrantes, non solùm vitam non posse dare credebant, sed sensibiliter & carnaliter manducandam putabant. Quod Dominus etiam his verbis reiecit; si enim caro ipsa nõ propter se, sed propter vnitã diuinitatẽ futura est cibus vitam efficiens, non ergo carnalis modus, & sensibilis est cogitandus; sed qui carni diuinitati copulatę conueniat, qualis est is, quem Dominus postea instituit: ita enim vera nobis caro datur, vt tamen non carnaliter, & sensibiliter, sicut cibi communes, manducetur.

ANNOTATIO XXXIII.

Verba Christi proxima rectissimè cõmunioni Sacramentali, & nõ solùm spirituali cõueniunt.

EX his verbis argumentum sumunt, qui ad spiritualem manducationem, quæ per fidem est, verba Ioannis trahunt: exponunt enim spiritum viuificare, quia verba sunt hæc spiritualiter intelligenda. Et de manducatione secundum spiritum interpretantur. Sed quãtum hi à recto sensu, & sanctorum Doctorum doctrina aberrent, apertè ostendi potest. In primis demus illis secundum sensum spiritualem hæc esse intelligenda, inde tamen non sequitur de manducatione, quæ per fidem est, verba hæc procedere: nam manducatio, qua Christus in sacramento accipitur, nõ carnalis, sed spiritualis censenda est: interrogo enim ego hos, qui Catholici sunt, & multos etiam hæreticos, qui veritatem Christi in sacramento non negant, quando Christus Mat. 28. dedit Apostolis corpus suum manducandum dicens, Accipite, & comedite, Hoc est corpus meum, eratne illa manducatio carnalis, an spiritualis? vtique carnalem respondere nemo audebit: erat ergo spiritualis; & tamen non sola fide Christus manducabatur, sed verè, & realiter, tamen in sacramento, & insensibiliter: non ergo sequitur, Spiritus est, qui viuificat, verba mea spiritus sunt; ergo manducatio hæc est spiritualis, quasi sola fide fiat. Rectius Chrysost. hom. 46. exponit quidé spiritualiter verba esse intelligenda; tamen non propterea de manducatione, quæ per fidem est, sed de ipsa reali, quæ in sacramento fit, verba hęc interpretatur, & in hoc rectè sentit. Eius tamen expositio non videtur legitima: sic enim exponit, vt per carnem intelligẽda sit auditio carnalis, per spiritum, auditio spiritualis, fitque sensus, *Caro non prodest quicquã*; id est, auditio carnalis, quæ secũdum carnem fit, & proprio iudicio metitur omnia, non prodest; sed quæ secundum spiritum fit, qua non vt sonant materialiter verba, nec secundum proprium iudicium carnale sentiũtur, sed secundum spiritum, quo diuina mysteria noscuntur. hæc est auditio spiritualis, quando quis secundum Deum audit, & sapit, & hæc viuificat; non auditio carnalis cùm quis carnaliter sapit. Senius ergo erit idem cum illo 2. Corint. 3. Spiritus viuificat, litera occidit. at magis propria est, & accommodatior expositio, quam sequitur Cyril. lib. 4. cap. 23. & 24. nempe caro, si sola esset, non prodesset ad vitam: at quia Spiritus, & diuinitatis est caro, ipsiúe coniuncta, prodest, & efficax est ad vitam; diuinitas enim, per ipsam dat vitam. Hanc eandem sequitur Augu. tract. 27. etiam explicat exemplo illius 1. Corinth. 8. Scientia inflat, charitas ædificat; cuius sensus est, quod sola scientia, nisi charitati sit vnita, inflat; at si adsit charitas, non inflat scientia, sed potius per eam multa bona operatur charitas. sic caro, si sola adsit, nihil prodest; at vt est diuinitatis organum, prodest ad vitã; per eam enim spiritus diuinus operatur: isti autem increduli solam carnem carnaliter comedendam considerabant. hæc Aug. nec propter hoc verbum manducationem hanc realem & veram carnis sacramẽto excludit, sed potius eam verbis applicat. idẽ docet lib. 10. Ciui. c. 24. eandem ante hos Doctores explicuit Athanasius li. de incarnatione Christi, cuius verba hæc sunt: In communionem corporis Domini admissi sumus, quemadmodum ipse dixit, Panis quem ego dabo, pro mundi vita est: Spiritus enim vinificans est caro Domini, quoniam ex Spiritu viuificante est concepta: quod enim ex Spiritu nascitur, spiritus est. hæc Athanas. Eadem verba habet Damas. lib. 4. de fide cap. 14. & idem Athanas. in illud dictum Matth. Quicunque dixerit verbum, &c. eodem est interpretatus modo. Ante hos etiam Tertul. lib. de resurrect. carnis, eandem adhibuit expositionem, quamuis subobscurè, vt nisi aduertat lector, in contrarium videatur sensum exponere. Abutebantur hoc loco hæretici, quos arguebat, affirmantes non esse suscitandam carnem in resurrectione; dicebant autem, caro non prodest quicquam: respondet Tertul. nihil hæc verba ad rem illorum facere, exponit autem sic dicens: Sermonem constituens viuificatorem, quia spiritus, & vita sermo, eũdem etiam carnem suã dixit, & quia sermo caro erat factus; proinde in causam vitæ appetendus, & deuorandus auditu, & ruminandus intellectu, & fide digerendus. hæc Tertul. Perpende verba, quia Verbum caro factum erat, vita non carni, sed Verbo tribuenda erat, vt causę: cum q; verbum in carne causa sit vitæ, non caro; non carnalis sensus, & manducatio intelligenda est, vt illi intellexerunt; sed quæ sit fide, & intellectu; id est, non corporis cibus, sed animæ est, & ita re vera est: nam licet realiter caro Christi accipiatur, cibus est animæ, & fide, ac mentis affectu suscipi debet; non carnali appetitu, vt caro cõmunis accipitur. & hic est verus Tertulliani sensus, & certè elegans expositio Tertul. est. quare cibus hic nõ carnali modo, sed spirituali & mente sit accipiendus: quia etiamsi caro realiter accipiatur, nõ ipsa est, quę per se viuificat, sed propter vnitum Verbum, quod spiritus est, & spiritualiter est manducandum. Ex his igitur Doctoribus, verus Christi verborum sensus elicitur.

Hierony. Christum non excludit.

Verba, quæ ego locutus sum vobis, spiritus sunt & vita.

COMMENTARIVS.

PERSEQVITVR causam scandali accepti remouere, docẽs non carnali modo esse intelligenda verba superius prolata de carnis suę manducatione, quasi caro sit manducanda sensibiliter, vt carnes communes, & quasi ipsa cõesa caro ipsa, vitam præstet æternam. Sensus verborum hic est, *Verba, quæ locutus sum*, non de re carnali, sed spirituali & viuifica sunt. Carnẽ suam, vt rectè Cyril. lib. 4. cap. 24. annotat, spiritum vocat propter vnitam diuinitatem: verba autem dicit Spiritum, & vitam ratione materię, de qua tractant, vt non de carnali aliqua re, vt illi intelligebãt; sed de carne spirituali, & viuifica, & modo spirituali accipienda dicta intelligantur. Attende spiritualem hanc intelligentiam, & manducationem non excludere, vti sæpe diximus, realem manducationem in Sacramẽto; sed carnalem illum modum, quo cibi communes accipiuntur, & quem isti existimabant; quod Sacri Doctores omnino sententia aduerterunt. & Aug. doctè in illud ps. 98. Adorate scabellum pedum eius; obseruauit dicens, Durum illis visum est, quod ait, Nisi manducaueritis carnem meam, non habebitis vitam æternam; acceperũt illud stultè, carnaliter illud cogitauerunt, & putauerũt, quod præcisurus esset Dominus particulas quasdam de corpore suo, & daturus illis, & dixerũt, Durus est hic sermo; ipsi erant duri, non sermo; etenim si duri non essent, sed mites essent, dicerent sibi, non sine causa dicit hoc, nisi quia est ibi aliquod latens sacramẽtum; manerent cum eo lenes, non duri, & discerent ab illo, quod illis discedentibus, qui remanserunt, didicerunt. nam cùm remansissent cum illo discipuli duodecim illis recedentibus, suggesserunt illi tanquam dolentes illorum mortem, quod scandalizati sunt in verbo eius, & recesserunt; ille autem instruxit eos, & ait illis; Spiritus est, qui viuificat, caro autem nihil prodest; Verba, quæ locutus sum vobis, spiritus sunt, & vita; spiritualiter intelligite, quod locutus sum, non hoc corpus, quod videtis, manducaturi estis, & bibituri illum sanguinem, quem fusuri sunt, qui me crucifigent: sacramentum aliquod vobis commendaui, spiritualiter intellectum viuificabit vos, & si necesse est illud visibiliter celebrari, oportet tamẽ inuisibiliter intelligi hæc Augustinus. Perpende Augustinum spiritualem intellectum ponere in eo, quod etiãsi caro ministretur, & visibiliter Sacramentum sub speciebus visibilibus celebretur; tamen intellectu percipiendũ est, quod latet nec caro in partes diuisa manducanda est, sed tota inuisibiliter: Dominus autem his verbis illã stultam manducationem illorum remouit, non autem realem mãducationem in sacramento; in hoc tamen non placet sententia Augustini, quod dicit hæc verba, & superiora: *Spiritus est qui viuificat*, dicta fuisse solis duodecim, post cæterorum discipulorum recessum, quandoquidem ex verbis potiùs contrarium deducitur: illud enim verbum, *Hoc vos scandalizat*, continuari videtur cum his, quæ sequuntur; quod certum est illis scandalizatis fuisse dictum: post quę Euangelista narrat illos recessisse. ad duodecim autem post eorum recessum id solùm dictum legimus, Nunquid vultis & vos abire? quod autem Augustinus dicit, dolentes duodecim Christo suggessisse, quod illi abierint, Euangelista non narrat: sic igitur res facta videtur, nempe sermone completo turba recessit, aliquanto verò tempore discipuli manserunt cum Apostolis, quibus dictum est à Domino, quod narrat Ioannes, eo autem audito, etiam illi abierunt, manentibus duodecim. & contextus hoc indicare videtur, & communiter expositores verba exposita illis etiam incredulis dicta esse censent. quod etiam in sequentibus magis confirmabitur.

Esus spiritualis non excludit realem, sed corporalem excludit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt.

PARTICVLA illa aduersatiua *Sed*, sensum declarat, & connexionem: ac si dicat, murmurationis, & recessionis istorum ego non sum causa, nec mea verba, quę sunt Spiritus, & vita, sed eorum incredulitas, quia credere nolunt. Verbum, *Non credunt*, non præsentem fidem solam negant, sed permanẽtem infidelitatem indicat, vt verba sequentia probant, quasi diceret, non sunt de numero eorum, qui crediturí sunt, nec de ouibus meis vitio suo. causam enim murmurationis, & defectionis discipulorum in eorum reijcit infidelitatem, & à se repellit; quippe qui nihil dixerit, propter quod hi murmurare aut deficere debuerint. Si enim aliquid difficile dictum erat à magistro, humiliter eos quærere, & discere oportebat. dum dicit, *Sunt quidam ex vobis*, constat adhuc esse præsentes eos, qui recesserunt postea, vt supra dicebam.

Sciebat enim ab initio Iesus, qui essent credentes, & quis traditurus esset eum.

HAEC per quandam parenthesim ab Euangelista sunt dicta, reddente rationem, cur dixerit Christus; Sunt quidam ex vobis, qui non credunt: sciebat enim ab initio qui crediturí erant in eum, & quis esset traditurus eum. quia igitur sciebat, qui essent crediturí, qui verò non, propterea dixit, quosdam esse non credentes. Ab initio incarnationis suæ vt homo, & ab æterno vt Deus hæc sciebat. Et attende hæc verba Euangelistæ non solùm causam reddere, cur dixerit quosdam esse, qui non credunt; sed etiam causam reddere sequentium, in quibus prædicit etiam vnum ex duodecim Diabolum esse. propterea Euangelista hoc verbum interposuit: ac si diceret, non mirum si omnia hæc Christus dicit, quia ab initio sciuit ea. Hoc argumento probatur, illud *Non credunt*, non tantùm significare incredulitatem præsentem, sed etiam futuram, nempe non credunt, id est, non sunt de numero qui crediturí sunt in me. Illud *Non credunt*, refertur ad discipulos desciscentes; illud *Traditurus eum*, refertur ad vnum ex duodecim, de quo inferius loquitur Christus. nam hæc parenthesis ad superiora, & inferiora etiam refertur.

Et dicebat; propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre meo.

CONTINVAT Euangelista verba Christi, quæ coniuncta sunt superioribus: at Euangelista per parenthesim narrationem interruperat, post quã ad continuanda verba Christi reuertitur, & ideo non dicit, dixit Iesus, sed *Dicebat*, quasi persequens eandem sententiam. verba ergo Christi sunt hæc, *Sed sunt quidam ex vobis, qui non credũt, propterea dixi vobis; quia nemo potest venire ad me, nisi datum fuerit ei à Patre meo.* repetit verba sua Dominus, quę paulo ante dixerat, etiam prius quàm isti obmurmurarent, & desciscerent: & dicit se propterea dixisse prius, *Nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum à Patre*, quia nempe sciebat multos futuros, qui à Patre dati non sunt; & hos non esse vẽturos, non quod causa sit Pater eorum incredulitatis, quia eos non dedit, sed ipsorum malitia, & culpa, vt docte annotat Cypria. epist. 55. seu lib. 1. epist. 3. qua culpa existente, Pater eos non dat, & ea præuisa nec dedit. Sapienter autem Christus repetit verbum, vt eo confirmet credentes, cùm audiunt, quòd credant esse secundum Dei patris voluntatem, & beneplacitum, qui verò non credunt, Dei voluntati contrarios esse, nec partem habere cum Deo, tanquam eos qui à Deo electi non sint. Allegat autem dictum præcedens, ne tanquam ignarum futurorum, hoc illum admisisse aliquis arbitraretur. Hanc sententiam superius explicuimus.

Ex hoc

Ex hoc multi discipulorum abierunt retro, & iam non cum illo ambulabant.

HAEC audientes discipuli illi, qui murmurarunt, à Christo desciuerunt, nec eum secuti sunt, vt ante solebant. Non omnes discipulos fuisse indicat Euangelista, sed multos. Aduerte, quamuis Christus ab initio hæc sciret, eos tamen ad disciplinam suam admisit, ne quis vel patrem, vel ipsum in causa fuisse, cur isti non crederent, existimaret.

ANNOTATIO XXXIV.

Negant discipuli omnes esse de numero retro.

DISCIPVLOS hos, qui recesserunt, non esse de numero duodecim, res est aperta: nam post eorum recessum, Dominus ad duodecim est conuersus dicens, Nunquid & vos vultis abire? qui autem fuerint, certò determinari non potest. Augustinus in Psalm. 98. Eos de numero septuaginta discipulorum fuisse est arbitratus. Scãdalizati, inquit, sunt discipuli eius septuaginta ferè, & dixerunt, Durus est hic sermo. Epiphan. libro 1. Tom. 1. cap. vltimo, idem dicit; affirmans Lucam inter eos fuisse, & postea à Paulo conuersum. Idem lib. 2. Tom. 2, cap. 51, affirmat etiam inter eos fuisse Marcum, postea à Petro conuersum. Euthymius de numero illorum septuaginta hos etiã esse censet. Non est improbabilis hęc grauium Doctorum sententia; nam duodecim solos remansisse ex ipso Ioannis contextu cõstat: ad hos enim tantùm Dominus est conuersus, quos non sine causa Euangelista duodecim expressit; tum vt eorum nemo scandalizatus significaretur; tum vt aliquos recessisse indicaret. Nec mirum si hi defecerunt, nam A & fratres Christi increduli extiterunt, & inuidia sunt eum prosecuti, qui tamen postea conuersi insignes fuerunt viri: sic fieri potuit, vt & ij tunc increduli, postea conuersi veri euaserint discipuli Christi. Alijs non improbabile videtur, vt putent hos de numero fuisse eorum, qui frequentius Christum sequebantur, non tamen de numero septuaginta, qui nunquam recesserunt; & mihi ista opinio visa est probabilior, quia verbis Euangelistę accommodatior est, vt in commentario expo B suimus. Verba enim illa, *Sciebat ab initio Iesus, qui essent credentes, & quis esset eum traditurus*, indicant eos non fuisse de numero credentium; at per credentes certum est non intelligi, qui de præsenti credebant, nam & Iudas tunc fortè credebat; sed eos, qui perseueraturi erant in fide. Rursus verba adiuncta in cõfirmationem, *Nemo potest venire ad me; nisi datum ei fit à Patre meo*, idipsum indicant, non enim à Patre datos illos esse significare voluit Dominus.

Dixit ergo Iesus ad duodecim, nunquid & vos vultis abire?

COMMENTARIVS.

NE Apostoli dum alios desciscentes vident, in superbiam aliquam laberentur, quod ipsi in fide permanerent, aut humanam gratiam aliquam à Christo captarent, quasi eius vtilitati deseruirent, eos Christus in humilitate continet, & in doctrina instruit: *Nunquid*, inquit, *& vos vultis abire*, sicut & illi abierunt? quasi diceret, Ego vestra opera non indigeo, nec propter me discipulos quæro, sed propter eosmet: non meam rem, sed vestram agitis, dum mihi adhæretis, & fidem habetis. Et, vt notat Chryso. ho. 46. non dicit abite, ne eos contemnere videatur, sed interrogat, vt eos in libertate relinquat, ne pudore aliquo permanere cogantur. Hac interrogatione, vt notat Cyril. lib. 4. cap. 27. ad rectæ fidei confessionem duodecim suos prouocat: immo, vt magis adhæreant, & firmiores sint inducit, dum quantum sit ab eo recedere detrimentum cogitare & cognoscere ipsos facit. In Græco articulus est, *Dixit ad duodecim illos*, nempe electos Apostolos, & à reliquo discipulorum cœtu separatos: propterea enim duodecim dicit Euangelista, ne vllum eorum de numero fuisse deserentium Christum aliquis suspicatus esset. Particula *Ergo*, illationem indicat, quia illi abierunt, propterea dixit Dominus ad duodecim. Cypri. lib. 1. epist. 3. quæ est in nouo volumine Epist. 55. his verbis Domini libertatem arbitrij rectè probat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Respondit ergo ei Simon Petrus, Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes.

Confessio Petri erga Christum amor & cõfessio.

RESPONDET Petrus, & responsio eius ad duo refertur: alterum est verbum Christi eis dictum, *Vultis abire:* ad quod respondet non solùm se abire nolle, sed nec habere, ad quem se conuertat alium. Magnus profectò amor Petri, & eximia confessio: amor quidem, dum neminem se dicit habere, quẽ Christo præponat, & propter quem deserat ipsum: confessio, dum neminem etiam alium esse, per quem vita æterna sit consequenda, fateatur: ac si dicat, Nullus est alius, à quo sit speranda vita æterna, nec qui rationem eam assequendi docere valeat, præter te. Alterum est causa, propter quam abeundum erat: illi enim abierant, quia visus est eis sermo Christi durus, & qui audiri, & sustineri non posset, ad hoc referens responsum suum dicit, *Verba habes vitæ æternæ*, ac si dicat: illi abierunt, quia verba tua eis sunt intolerabilia, & dura visa; at nobis non sic visa sunt, sed verba vitæ æternæ: nec igitur habemus, quem tibi præponamus, & ad quem confugiamus: nec verba tua dura nobis videntur, sed vitæ æternæ; non ergo est cur à te recedamus, & abeamus. Particula *Ergo*, verba hæc à Petro propter Christi verbum proximè narratum dicta esse significat. Nomine cæterorum duodecim Petrus respondet, vt docent Cyril. lib. 4. cap. 28. & Chrysost. hom. 46. & ipsa verba id indicant, *Ibimus*, inquit, & postea adiunxit, *Credimus, & agnouimus:* Cùm enim in se talem sentiret affectum, facilè reliquos condiscipulos eundem habere sibi persuasit. Verba vitæ æternæ habere Christum dicit, repetens verbum ipsius Christi, Verba quæ ego locutus sum, spiritus, & vita sunt; Est autem sensus, verba doces, quæ obseruata vitam æternam præstant, & quibus fidem habere ad æternam vitam consequendam necessarium est.

Et nos credimus, & cognouimus, quia tu es Christus filius Dei.

PERSEQVITVR suam confessionem Petrus, non solùm tu verba vitæ habes, sed, *Nos credimus, & cognouimus, quia tu es Christus filius Dei*, vt qualis es tu, talia sint verba tua; *Credimus*, propter fidem, quam habemus verbis tuis, *Cognouimus*, propter opera mira, quæ operatus es, quibus te Dei esse filiũ demonstras: hoc enim ista duo verba significant; primum enim ad assensum ex auctoritate loquentis, secundum ad cognitionem propter miracula refertur, vt modis omnibus se certos esse eum esse filium Dei ostendat. Hæc verba refert Petrus ad illud Christi, Sunt ex vobis, qui non credunt; propterea respondet, nos non hi sumus, credimus enim, & cognouimus te filium esse Dei, non vt illi dicebant, Nonne hic est filius Ioseph? Illud *Quia*, non causam, sed declarationem indicat; nouimus, quod tu es, seu te esse filium Dei; in Græco cum gemino articulo verba leguntur: *Tu es ille Christus, ille filius Dei*, vt verum Christum, & filiũ Dei ab alijs, qui aliqua ratione Christi & filij Dei appellati sunt, differre significet, vt notat Cyril. lib. 4. cap. 29. interpretans Petrum confessum esse Christum verum Dei filium.

ANNOTATIO XXXV.

Credimus, & cognoscimus differũt.

CYRILLVS ibidem inter hæc verba, credere, & cognoscere, differentiam cõstituit; vt credere, simplicem fidem, cognoscere effidem ex ratione aliqua sumptam dicat, quod nos in commentario diximus ad miracula referendum; qui enim ex miraculo credit, cognoscere dicitur. Adde etiam cognoscere, certitudinem quandam assensus, & intelligentiam insinuare, quod etiam Augustinus tract. 26. annotat dicens positũ esse prius credere, quàm cognoscere, quia res fidei prius creduntur, quàm cognoscantur, & intelligantur: allegat autẽ Cyrillus illud Isa. 28. Nisi credideritis non intelligetis. Ex his sequitur, vt cognoscere certiorem, & maiorem intelligentiam, quàm credere adferat. Est autem præterea sciendum in Græcis codicibus legi in præterito, Credidimus, & ita legit August. tract. 26. at in Latinis in præsenti legitur, & ita Cyprianus legit epist. 55. & 69. & ita videtur legẽdum; nam fidem præsentem Petrus professus est. Credibile enim est, etiam eos qui recesserunt prius credidisse. Sciendum rursus ex Chrysost. hom. 46. & Cyrillo lib. 4. cap. 29. Petrum

Quæ Christus Petrum habuerit pro confessione, non laudauerit.

Petrum Christum confessum esse filium Dei naturalem, non adoptionis: Chrysostomus autem addit non fuisse laudatum à Christo, vt factum est Matth. 16. causam non adferri factum tamen id esse existimo, quia his verbis potius Dominus discipulos in humilitate continere intendebat: ne alijs recedentibus, ipsi tanquam perseuerantes superbirent; laus igitur instituto præsenti vtilis non erat.

Respondit eis Iesus; nonne ergo vos duodecim elegi, & ex vobis vnus diabolus est?

COMMENTARIVS.

QVIA Petrus ad illud Christi, *Sunt ex vobis qui non credunt*; nomine omnium duodecim responderat, *Nos credimus*, propterea Dominus hæc addit verba, ostendens verba sua etiam in ipsis duodecim vera esse, & propter ipsos etiam esse dicta; quasi diceret, dixi ex vobis esse, qui nõ credunt; tu autem Petre ab hac incredulitate omnes hoc duodenario contentos numero excipis, quasi meum verbum non habeat in vobis locum; sed deciperis, nam: *Nonne vos ego duodecim elegi, & tamen vnus ex vobis diabolus est*? quasi dicat etiam ex vobis est, qui retrocedat, & desciscat: nam à me duodecim electi estis, & tamen vnus deficiet, & recedet de vobis. Hæc verba multum continent Apostolos in disciplina, & humilitate, diligentioresque faciunt periculo proposito cadendi, vt dicit Cyrillus lib. 4. cap. 30. cùm vnum inter eos de numero non credentium, & eorũ qui à Patre non sunt, ostendit. dum enim determinatè, quis sit non exposuit, se posse deficere singuli existimare potuerũt. Adde ex Chrysost. hom. 46. propter ipsum Iudam hoc etiam esse dictum, cuius malitiam prædicit quidem, tamen non quis is sit indicat: hoc ne impudentius contenderet, illud, ne maiori licentia peccaret. Diabolum vocat, quia minister erat ipsius, per quem Christum diabolus impugnabat, & pugnaturus erat. His verbis suam quoque diuinitatem ostendit, qui occulta, & ventura nouit. Libertas arbitrij etiam ex hoc loco constat; electus enim à Christo sua libertate & vitio corruit.

ANNOTATIO XXXVI.

Diabolus triplici exercet calumniam.

DIABOLVS nomen Græcum est idem significans, quod Latinè calumniator, seu delator. per quãdam autem Antonomasiam, Angelus malus de cælo lapsus, qui cõtra Deum, & nos inimicitias gerit, Diabolus dictus est: hic triplicem calumniam, seu delationem operatus est, & adhuc operatur; prima est, qua Deum apud homines calumniatus est; altera, qua homines apud Deum; tertia, qua etiam homines apud homines. Primo loco, in principio mundi Deum apud homines calumniatus est, à qua omnium prima calumnia Iustin. in Orat. parænet. ad Gentes, dicit Diabolum esse appellatum: idem etiã affirmat Tertul. lib. 2. contra Marcionem, vbi tres illius calumnias contra Deum apud homines primos numerat; Deo enim, vt homines illos contra eum prouocaret, prohibitionis imposuit mẽdacium. Cur, inquit, præcepit vobis Deus, ne de omni ligno paradisi comederetis? quasi Deus omne lignum prohibuerit, quod tamẽ falsum erat: imposuit rursus inuidiam, quasi Deus ex inuidia quadam prohibuerit esum; Scit enim Deus, quod in quacunque die comederitis, eritis sicut Dij scientes bonum, & malum: imposuit postremò mendacium, quasi Deus mentitus fuerit dicens, In quacunque hora comederitis morte moriemini: Nequaquam, inquit, moriemini, sic calumniatus est, & detraxit Deo apud hominem in principio; propterea meritò Diabolus dictus est. non his contentus, calumniatus est etiam postea Deum, vt dicit Chrysost. hom. 2. in 2. ad Corinth. apud gentes, dum eis curam, & prouidẽtiam rerum inferiorũ non habere Deum aliquem mentitus, multa vitia illis persuasit: calumniatus est etiam apud Iob; ignis, inquit, de cœlo descendit, & occidit oues, &c. voluit enim causam malorum in Deum iactare, vt sic Iob contra eum irritaret. Rectè ergo calumniator dicitur, qui Deum calumniari tentauit & tentat.

Deum meritò apud homines calumniator dictus est.

Secundo calumniatur homines apud Deũ, vt eum contra eos prouocet, cuius calumniæ meminit Chrysost. hom. 3. de patientia Iob, ex emplo probans ipsius Iob, cui imposuit apud Deum, quod propter bona tẽporalia, & mercedem illi inseruierit. Nunquid, inquit, gratis colit Deum Iob? idem docet Chrysost. hom. 2. in 2. ad Corinth. vbi hanc duplicem refert calumniam, contra Deum, & contra hominem.

Calumniatur homines apud Deum.

Calumniatur denique homines apud hominem.

Tertio loco homines apud homines calũniatur, vt eos inuicẽ sæuire faciat. Innumera habemus exẽpla, sic Christianos à principio apud gentes calumniatus est, imponens illis infinita

Universidad de Deusto
Biblioteca

infinita scelera, & crimina, vt Gentes in eos insurgere impelleret, de quibus calumnijs A tractat Tertullianus in Apologet. His igitur de causis per excellentiam quandam dictus est Diabolus.

Euthymius refert aliquos dicentes hoc in loco non accipi tanquam propriũ nomen, vt significet illum, quem Antonomasticè Diabolum appellamus, sed vt appellatiuum commune nomen significans insidiatorem; vt sit sensus, Vn' ex vobis mihi, & factis, ac verbis meis insidiatur; at ipse in eam inclinat sententiam, vt sit nomen proprium, Iudæ tamen accommodatum; ministri enim, & mali homines, quia instrumenta sunt, & operarij Diaboli, eodem nomine nominantur; & ita etiam sentit Cyril. lib. 4. cap. 30. & Grego. lib. 13. mora. cap. 17. vt dictus Iudas sit Diabolus, quia operarius, & minister Diaboli, per quem Diabolus ipse in Christum insurrexit, & occidere procurauit, & ita dictum est; cui consonat illud Ioan. 13. Cùm iam misisset Diabolus in cor, vt traderet eum Iudas, & post buccellam introiuit in eum Sathanas; nec in scriptura aliter sumi solet ab Euangelistis, & Apostolis. Vnde nec audiendi sunt recentiorum aliqui, qui vertendum censuerunt, vnus ex vobis calumniator seu insidiator est; rectius & verius legimus, Diabolus est. Non solùm autem Diabolus dicitur in hoc loco, quia minister futurus ipsius erat, sed quia eum etiam in hoc imitatus est; vt enim dicit Basil. homi. Quod Deus non sit auctor malorum, & Aug. lib. 11. super Gen. ad liter. cap. 26. Deus creauit Angelum bonum & rectum; at ipse vitio suo Diabolum se fecit, & calumniatorem; ita etiã Iudas electus à Domino bonus factus est, & iustus, tamen ad Diaboli partes suo arbitrio, & malitia se conuertit. Non enim dicendum est

Iudæ cur sit appellat' Diabolus.

Iudam, quando electus est, mãlum fuisse, vt *Tolet. in* ali qui sentiunt, existimantes Aug. tract. *Cirillum* affirmare, qui re vera nihil tale dicit, sed electum esse, cùm cognitus esset malus futurus; at ipsum tunc bonum fuisse docet Cyril. lib. 4. cap. 30. & Hiero. lib. 3. con. Pelagianos hunc locum Ioannis tractans. Idem affirmat & Tertul. lib. de anima cap. 4. adiungens eum bonum perseuerasse vsque ad loculorum officium, immo verba hæc Domini id ipsum indicant, *Elegi*, inquit, *ego vos duodecim*; quasi dicat; Ego vos feci duodecim meos discipulos, B & me sequentes, & credentes; at vnus ex vobis non ex me, sed ex se retrocedet, & Diabolus est. Aduerte etiam, vt ex sequentibus patet, hoc Dominum dicere propter id, quod futurum erat, nempe, quia eum traditurum nouerat; quod Iudam tunc, quando hoc Christus protulit, nec cogitasse, credendum est; quamuis enim tunc malus erat, & fur, tamen de tradendo Christo adhuc nihil ei in mentem venerat, & propter hoc præcipuè dicitur, *Diabolus est*: quamuis enim præsentis sit tem- C poris, futuri habet significationem; nam sequitur, Sciebat enim, quis traditurus esset eũ. Hæc electio, de qua Dominus loquitur, est illa, qua ex numero magno discipulorum, duodecim in Apostolos electi sunt; cuius meminit sanctus Lucas ca. 6. Vocauit, inquit, discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominauit. Statimque nomina eorum recenset, inter eos autem Iudas est, vnde eum Apostolum fuisse, certa res est; postea peccato suo morte punitus ab Apostolatu cecidit, & eius locum Matthias occupauit, vt numerus duodenarius sacratus Apostolorum integer perseueraret. D

Dicebat autem de Iuda Simonis Ischariote, hic enim erat traditurus eum, cùm esset vnus ex duodecim.

COMMENTARIVS.

EVANGELISTA exprimit eum, quem Dominus suis his verbis insinuabat iam factum enim euenerat, quando hæc narrabat Ioannes. Et nota causam, *Hic enim traditurus erat*, quasi diceret, quia eum traditurus tunc erat, propterea dixit; *Vnus ex vobis Diabolus est*, Non ergo propter malitiam tunc Iudæ præsentem: sed propter futurum traditionis scelus, dictus à Christo diabolus est. Hic erat vnus ex duodecim Apostolis, propterea vera fuit Christi prædictio. Ioãnes hæc narrat, vt diuinitatem Christi etiam in hoc cõmendet, qui futura sciebat. addidit autem *Ischariote*, vt eum ab alio Apostolo, qui etiam Iudas vocabatur, discerneret. Sentiebat Iudas tunc suam læsam conscientiam, quia furabatur, quæ in Eleemosynas ministrabantur; verbo tamen Christi, quod propter se dictum facilè potuit ex suo facto cognoscere, non est commotus, neque emendatus: adeo malitia, & maximè auaritia cor hominis obdurat, & insensibile facit, & excœcat.

CAPVT

CAPVT SEPTIMVM.

POST hæc autem ambulabat IESVS *in Galilæam. Non enim volebat in Iudæam ambulare, quia quærebant eũ Iudæi interficere. Erat autem in proximo dies festus Iudæorum, Scenopegia. Dixerunt autem ad eum fratres eius, Transi hinc, & vade in Iudæam, vt & discipuli tui videant opera tua, quæ facis. Nemo quippe in occulto quid facit, & quærit ipse in palam esse: si hæc facis, manifesta teipsum mundo. Neque enim fratres eius credebant in eum. Dixit ergo eis* IESVS, *Tempus meum nondum aduenit: tempus autem vestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse vos: me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quòd opera eius mala sunt. Vos ascendite ad diem festum hunc. Ego autem non ascendam ad diem festum istum, quia meum tempus nondum impletum est. Hæc cùm dixisset, ipse mansit in Galilæa. Vt autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad diem festum, non manifestè, sed quasi in occulto. Iudæi ergo quærebant eum in die festo, & dicebant, Vbi est ille? Et murmur multum erat in turba de eo. Quidam enim dicebant, Quia bonus est: alij autem dicebant, Non, sed seducit turbas. Nemo tamen palam loquebatur de illo propter metum Iudæorum. Iam autem die festo mediante, ascendit* IESVS *in templum, & docebat. Et mirabantur Iudæi, dicentes, Quomodo hic litteras scit cùm non didicerit? Respondit eis* IESVS, *& dixit, Mea doctrina, non est mea, sed eius qui misit me. Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscet de doctrina, vtrum ex Deo sit, an ego à meipso loquar. Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit: qui autem quærit gloriam eius, qui misit eum, hic verax est, & iniustitia in illo non est. Nonne Moyses dedit vobis legem: & nemo ex vobis facit legem? Quid me quæritis interficere? Respondit turba, & dixit, Dæmonium habes: quis te quærit interficere? Respondit* IESVS, *& dixit eis, Vnum opus feci, & omnes miramini. Propterea Moyses dedit vobis circumcisionem: non quia ex Moyse est, sed ex patribus: & in Sabbato circumciditis hominem. Si circumcisionem accipit homo in sabbato, vt non soluatur lex Moysi: mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci in sabbato? Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate. Dicebant ergo quidam ex Hierosolymis, Nonne hic est quem quærunt interficere? Et ecce, palam loquitur, & nihil ei dicunt. Nunquid verè cognouerunt principes, quia hic est Christus? Sed hunc scimus vnde sit: Christus autem cùm venerit, nemo scit vnde sit. Clamabat ergo* IESVS *in templo docens, & dicens, Et me scitis, & vnde sim scitis: & à meipso non veni, sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis. Ego scio eum: & si dixero, quia nescio eum, ero similis vobis mendax: sed scio eum, quia ab ipso sum, & ipse me misit. Quærebant ergo eum apprehendere: & nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora eius. De turba autem multi crediderunt in eum: & dicebant, Christus cùm venerit, nunquid plura signa faciet, quàm quæ hic facit? Audierunt Pharisæi turbam murmurantẽ de illo hæc, & miserunt principes & Pharisæi ministros, vt apprehẽderent eũ. Dixit ergo eis* IESVS, *Adhuc modicum tempus vobiscum sum: & vado ad eum, qui misit*

Universidad de Deusto
Biblioteca

me. Quæretis me, & non inuenietis: & vbi ego sum, vos non potestis venire. Dixerunt ergo Iudæi ad semetipsos: Quò hic iturus est, quia non inueniemus eum? Nunquid in dispersionem gentium iturus est, & docturus gentes? quis est hic sermo quem dixit, Quæretis me, & non inuenietis: & vbi sum ego, vos non potestis venire? In nouissimo autem die magno festiuitatis stabat Iesus, & clamabat dicens, Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem dixit de Spiritu, quē accepturi erant credentes in eum. Nondum enim erat Spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Ex illa ergo turba cùm audissent hos sermones eius, dicebant, Hic est verè propheta: Alij dicebant, Hic est Christus. Quidam autem dicebāt, Nunquid à Galilæa venit Christus? Nonne scriptura dicit, quia ex semine Dauid, & de Bethlehem castello, vbi erat Dauid, venit Christus? Dissensio itaque facta est in turba propter eum. Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum: sed nemo misit super eum manus. Venerunt ergo ministri ad pontifices & Pharisæos. Et dixerunt eis illi; Quare non adduxistis illum? Responderunt ministri: Nunquam sic locutus est homo, sicut hic homo. Responderunt ergo eis Pharisæi, Nunquid & vos seducti estis? nunquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis? Sed turba hæc, quæ non nouit legem, maledicti sunt. Dixit Nicodemus ad eos (ille qui venit ad eū nocte, qui vnus erat ex ipsis) Nunquid lex nostra iudicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, & cognouerit quid faciat? Responderunt, & dixerunt ei, Nunquid & tu Galilæus es? Scrutare scripturas, & vide, quia à Galilæa propheta non surgit. Et reuersi sunt vnus quisque in domum suam.

Post hæc autem ambulabat Iesus in Galilæam, non enim volebat in Iudæam ambulare, quia quærebant eum Iudæi interficere.

COMMENTARIVS.

MVLTA Christi verba, & sententias, quibus suam demonstrat diuinitatem caput hoc continet; superiori autem in hunc modum connectitur. *Post hæc*, inquit, quæ Dominus operatus est miracula; & post altissimum sermonem de eius carne, & sanguine in cibum, & potum vitæ æternæ dandis, in Capharnaum publicè habitum, Christus Dominus *Ambulabat in Galilæam*, id est, per loca, & oppida Galilææ; nec in Iudæam abire, seu redire volebat propter Iudæorum odium, quia eum occidere quærebant. Recto consilio causam, cur in Iudæam non iret, Euangelista expressit: nec enim aliquis obtrectator obijceret, quod lucem fugiens Iudæam declinarit propter Pharisæos, & scribas in lege peritos, in Galilæa morari inter imperitos cligens, causam adiecit Ioannes, quia inter Iudæos tutus non erat: quærebant enim eum interficere. Dominus autem tempus à Patre præfinitum passionis & mortis expectans, illorum furori locum dabat; eorum ergo perfidia & rabies in causa erat, cur Dominus inter Galilæos moram faceret. Poterat Dominus, si sua vti voluisset potestate, eorum reprimere furorem, vt aliquando fecit; tamen quia formā serui accepit, voluit etiam se hominē demōstrare, ac diuinā cohibere potentiā; vt nobis daret exemplū, quibus persecutiones interdū licet subterfugere; vt enim Augustinus tract. 28. dicit, Qui potestatem habuit omnes superandi persecutiones, voluit declinare propter suos fideles, quibus talis non inest potestas, vt doceat aliquando esse declinandas; quia in media pericula temerè non est irrumpendū. Aduerte tamen ita Domi-

Cur in Iudæa Christus moratus non est.

Dominum declinasse pericula, vt hoc intermedio tempore à suo cursu non deflecteret: nam & miracula operatus est multa, & suæ veritatis doctrinam aperuit; vitæ enim incolumitas, vt Deo inseruiamus, quærenda est, & sic pericula sunt cauenda, vt Dei gloriam fugiendo non prodamus, & propter vitam viuendi causam perdamus. Quærebant autem Iudæi interficere eum propter illud opus paralytici apud piscinam sanati: de quo cap. 5. dictum est.

ANNOTATIO I.

Quia Dominus Galilæam petierit, quia Euangelista id reticuerit.

SVNT aliqua annotanda. Primum est hoc, tē pore, quo Dominus in Galilæa propter Iudæorum fœuitiam dicitur commoratus, multa fecisse, quæ cæteri narrant Euangelistæ, nēpe Matthæus cap. 15. 16. 17. 18. vsque ad principium decimi noni. & Marcus ca. 7. 8. 9. post illa omnia hoc medio tempore facta, & à Ioanne prætermissa, gestum est, quod Euangelista noster in hoc capite narrat. Non igitur vacauit Dominus, nec à sui officij cursu, vel latum vnguem deflexit, quamuis in Iudæam non venerit.

Ambulare, stare, sedere.

Alterum annotandum est circa litteram: triplex enim lectio inuenitur: Prima, vt in ablatiuo legam', in Galilęa, & in Iudæa, & huic respondent Græca exemplaria, quæ nunc habentur: quasi dictum sit; Conuersabatur in Galilæa, non enim volebat commorari in Iudæa. Altera lectio est, vt vtrumque in accusatiuo legamus, & hanc lectionem habent Latini codices. Augustinus tract. 28. ita legit, imo Cyrillus lib. 4. cap. 31. Chryso. hom. 47. ita legisse videntur, si fidelis est interpres, & re vera hæc mihi vera lectio videtur: verbum enim ambulare est motum significans: vt sit sensus, Ambulabat in Galilęam, id est, per Galilęam: non enim vno in loco consistebat, sed à loco in locum proficiscebatur, quod rectè dicimus in Galilæam ambulare, nec in Iudæam ambulare volebat: id est, per loca illius prouinciæ. In hunc sensum superius cap. 3. legimus venisse in terram Iudæam, id est, iter fecit per Iudæam, de vno in alterum locum permeando: & vera, & antiqua Græca exemplaria ita legisse probabile est. Tertia lectio, vt primum sit in ablatiuo, secundum in accusatiuo: Ambulabat in Galilæa, nec volebat in Iudæam ambulare, hæc etiam lectio minus probatur; media videtur magis legitima, quamuis siue vno, siue altero modo legamus, sensus idem sit.

Tertium annotandum est, verum non esse, quod aliqui sine vlla auctoritate fingūt, Christum iuisse in Iudæā, & redijsse in Galilæam, propterea quæ nunc dictum esse, *Ambulabat in Galilæam*; putant enim tempore huius paschatis ascendisse in Hierusalem, & nunc venisse in Galilæam; sed ex Euangelio nihil tale habemus, & an eo Paschate, quod fuit tertij anni prædicationis eius, Dominus ascenderit, incertum omnino est. Non ergo interpretari licet ambulasse in Galilæam; quasi post concionem illam capitis sexti venerit in Iudæā, & nunc reuersus dicatur; sed probabilius est, post concionem illam immediate ambulasse in Galilæam; id est, per regionis illius loca, nec voluisse venire in Iudæam. Immo mihi vnum videtur valde probabile, Euāgelistam causam assignare voluisse, cur in Iudæam nō venerit, cùm Pascha esset, quando omnes ascendere tenebantur; quasi diceret, non venit in Iudæam in Paschatis festo, quia Iudæi eum occidere quærebant; non enim in Iudæam venisse hoc paschate, etiam indicat verbum illud, *Post hæc*, nempe post ea, quæ gesta prius in sexto capite narrantur.

Quartum est annotandum, aliquos loco illius, *Nolebat ambulare in Iudæam*, legere. Nō poterat ambulare in Iudæam; & ita Euthymius exponit, & Chrysost. hom. 49. dictus autem est non posse ambulare in Iudæam, quia tutus ibi non erat, non quod potestatem non haberet, si ea vti voluisset, sed quod, si vt homo tantùm, & non vt Deus ageret, ibi tuto commorari non posset propter inimicorum insidias, quas vt homo solùm, humano more prōcedens, non posset declinare. Communis lectio est, *Nolebat ambulare*.

Erat autem in proximo dies festus Iudæorum scenopegia.

COMMENTARIVS.

TEMPVS describit, vt causam cur Hierusalem venerit, & ad ascendendum in Iudæam à fratribus sit inuitatus, significet; hoc enim tempore ex omni parte Iudæi Hierosolymam confluebant ad adorandum in templo. Scenopegia festum erat Tabernaculorum, vt in annotatione exactius declaratur.

ANNOTA-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO II.

De festis Iudæorum.

NON inutile, neque à nostro instituto alienum existimo, Si dierum festorum, qui apud Hebræos in honore habebantur, breuem aliquam, & dilucidam fecero mentionem: multa enim loca apud Ioannem, cæterosque Euangelistas hac facili, & compendiosa enarratione, facilius intelligentur.

IN primis festa omnia communi vocabulo Sabbata in scriptura appellantur, Leui. 19. *Sabbata mea custodite.* solemnitas eorum à vespera diei præcedentis in vesperam sequētis perdurabat, vt constat Leui. 23. celebritas autem, & cultus festorum sita erant in oratione, sacrificiorum oblatione, cessatione ab operibus seruilibus, & animarum afflictione, non quod omnia hæc in singulorum celebritate, sed quod aliqua saltem exigerentur, & fieri deberent.

Diuisio festorum.

Festiuitatum ergo apud Hebræos celebratarum, quædam erāt ex diuino præcepto, quædā ex humano instituto indictæ. illarum quædam erant hebdomadariæ, vt Sabbata; quædam menstruę, vt Neomeniæ; quædam annuę, & hæ fuerunt sex. prima dicebatur Pascha, seu Phase. secunda Pentecoste. tertia festum Tubarum. quarta festum expiationis. quinta Scenopegia, seu festum tabernaculorum. Sexta, collectæ, seu Cœtus. Hæ verò nempe à Iudæis institutæ erant annuæ, & hæ præcipuè, nimirum festum Iudith, festum Mardochæi, festum encæniorum, festum pridie Mardochęi, festum à Simone Machabæo institutum, & festum ignis. de horum singulis ordinatè, quantū ex scriptura consequi licet, dicemus.

De sabbato.

Quatuor erant propria Sabbati celebritati.

PRimum festum, quod septeno quoque die celebrabatur, erat Sabbatum, de cuius etymologia; institutionis causis; obseruātiæ qualitate; & cessatione diximus superiori cap. 5. Quibus nunc adiungimus, quatuor huic festo singularia, quorum primum est; non solùm ab omni opere seruili vacandum tūc esse, iuxta Domini præceptum Exo. 20. quod aliis festis commune erat, sed etiam (quod Sabbato proprium fuit) abstinendum à cibis coquendis, & codiendis, vt præceptum est Exo. 16. adeo, vt nec ignem accendere liceret, vt constat Exod. 35. hæc enim pridie Sabbati fiebant, idcirco hic dies dicebatur parasceues, quasi præparatorius, ad cuius vesperam incipiebat Sabbati festum, quando iam omnia parata esse oportebat.

Non licebat Sabbato iter facere.

Secundum est, non licuisse iter facere Sabbato. Exod. 16. nullus, inquit, egredietur de tabernaculo suo die septimo, sed Sabbatizabit populus die septimo. Ad hoc alludens Dominus Matth. 24. dicebat Iudæis, Orate, ne fuga vestra fiat hieme, aut Sabbato. Quod teste Origene lib. 2. de princip. cap. 4. Iudæi nonnulli superstitiosè, & ridicule obseruabant, cùm tamen non ita stricte esset prohibitum, quin A liceret breue quoddam spacium extra vrbes peragere: quod ex act. 1. deducimus, vbi montem Oliueti à Hierusalem distare habemus iter Sabbati, id est quātum die Sabbati confi-cere licebat, hoc autem spacium vnius erat milliarij Italici. Hinc est, vt constat ex Iosu. 3. Archam Domini antecessisse totum populum per duo millia cubitorum, quæ vnius milliarij spacium conficiunt, quod factum Origenes dicit, refertque Oecumen. Act. 1. vt quando Sabbato quiescendum esset, possent Iudæi B ex suis tabernaculis orandi causa in tabernaculum Archæ venire.

Tertium est, iuge Sacrificium, quod singulis diebus offerebatur, Sabbato duplum fiebat, vt habemus Num. 28. Præceperat enim Deus Exod. 29. & Num. 28. singulis diebus duos agnos in holocaustum offerri, vnum mane, alterum vespere: quòd idcirco iuge Sacrificium appellatum est. Vespertini autem concremationis tota nocte perdurabat, vti legimus Leui. 6. Philo lib. de victimis, causam huius institutionis existimat esse ad significanda Perpetua beneficia, quæ toto tempore die, ac nocte à Deo accipimus, quod verum quidem puto: tamen aliud adiungendum est, nempe hoc iuge Sacrificium figuram fuisse nostri Euangelici Sacrificij, quod quotidie in missa offert Ecclesia. Hoc Christus semel in cruce visibiliter & cruenter quasi sacrificium matutinum obtulit, quando seipsum agnum immaculatum Patri acceptissimum holocaustum exhibuit: nobis autem sub speciebus panis & vini modo incruento iugiter vsque ad seculi consummationē offerendum, quasi Sacrificium vespertinum reliquit: huius enim seculi tempus nocti comparamus cum Petro 2. epist. c. 1. Donec dies illucescat, & oriatur Lucifer in cordibus nostris. quamuis autem idem sit agnus, caro nempe & sanguis Christi, modus tamen oblationis noster diuersus est ab eo, quo obtulit Christus. Hanc significationem, & figurā ex Danie. 12. deducimus, qui de vltimo sæculi tempore loquens iuge Sacrificium cessaturum prædixit, quo verbo nostrum Missæ Sacrificium, vt Sacri Doctores sentiunt, præsignauit. Sacrificium igitur iuge, figura nostri, Sabbato, vti diximus, geminabatur.

Quartū est, panes propositionis, quos perpetuò Deus in templo super mensam asseruari iubebat, Exo. 25. Sabbato mutabantur, recentesque collocabantur, vt legimus Leui. 24. hæc plena sunt diuinis misteriis, quia omnia in figura

in figura contingebant illis, ab eorum autem explicatione supersedemus, ne longè ab instituto diuagemur: illud tamen vnum non prętermittam, nimirum Sabbatum inter cætera maximè præsignasse statum beatitudinis æternæ, in qua completa erit vocis huius significatio: Sabbatum enim quietem significat, quæ in patria illa vera, & perfecta est. ita docet Augustinus lib. 22. ciuit. cap. 30.

Sabbatum significabat beatorum statum.

Quatuor ergo illa, quę propria Sabbato diximus, ea, quæ in beatitudine sunt, maximè re B præsentant. Primò quidem Sabbato cibi non præparabantur, sed præparatis vescebantur, quod suo facto Deus confirmauit: nam Manna non pluebat Sabbato, sed die præcedenti quantum pro sabbato etiam opus erat colligebatur, Exo. 16. Sic in cælesti gloria fiet: nam fruemur bonorum operū fructu, quæ in hoc seculo velut in die paraseues fiunt: nō enim operum, sed prēmij locus ille est, quod Dominus Ioan. 4. significauit dicens, *Congregat fructum in vitam æternam.* Secundò non licebat tunc extra vrbes iter facere, nisi modicum, quod pro C nihilo reputatur. quo significatur beatissima & sempiterna illa mansio: non enim nunc habemus ciuitatem permanentem, sed futuram inquirimus; ad quam postquam peruenerimus, non iam vnquam ab ea discedemus. Tertiò iuge Sacrificiū geminabatur in Sabbato, iustus quidem in hoc seculo redemptionem habet solius animæ, corpus verò corruptioni adhuc subiectum est. Rom. 7. Mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati. illic verò vtriusque est perfecta redemptio. Rom. 8. Gemimus expectantes redemptionem corporis D nostri. quod Isaias cap. 40. significauit dicens, *Recepit de manu Domini duplicia.* Quartò Sabbato renouabantur panes propositionis, & recentes in mensa apponebantur: quia in gloria fiet copiosa, & plena renouatio reiecta omni vetustate, quam per peccatum contraximus: tunc implebitur illud Psal. 102. Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua. & illud Apoca. 21. Ecce noua facio omnia. verè ergo Sabbatum figura beatitudinis, quam speramus.

Sabbati obseruantiæ causæ.

E

Fuit autem Sabbatum maximæ obseruantiæ apud Iudæos; tum quia eo facto recolebāt beneficiū creationis, quod erat inter ea, quæ à Deo populo illi collata sunt, quæque ipsi per reliqua festa celebrabant, primum & maximum; tum quia eodem festo Dei veram, sempiternamque diuinitatem, omnia idola damnantes, profitebantur. Quoniam signum exterius pręcipuum, quo verus deus discerni tur, & quo eius sempiterna virtus declaratur, est omnium rerum creatio; qui igitur Deum creatorem veneratur, & recolit, eundem F verum, & solum Deum confitetur. Hæc causa est, cur toties vetus testamentum Deum creatorem reperit. Psal. 95. Dij gentium dæmonia, Dominus autem cælos fecit. Psal. 113. Benedicti vos à Domino, qui fecit cælum, & terram. Psal. 123. Adiutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum, & terram: sunt quam plurima huiusmodi testimonia. Rectè ergo A dixit Philo lib. de victimis, in principio, Sabbati obseruantiam fuisse in ęternitatis Dei honorem. Qui enim Deum creatorem confitetur omnium, eundem ætternum affirmat. hæc de Sabbato.

De Neomenia.

NEOMENIA Græcum nomen est: idem significans, quod latinè nouilunium: Iudæi enim menses, & annos secundum Lunæ motum computabāt: prima ergo dies Lunæ menstruæ, erat prima mensis, & Nouilunium, seu Neomenia appellabatur: tuncque festum celebrabatur, quod à noua luna Neomenia etiam dicebatur. ab Hebræis autem vocabatur חדש, quod significat nouum, quasi sit initiū, & nouus mēsis. Nos Calēdas appellamus græco vocabulo, quod vocationem significat, quia prima die Kalensis Pontifex apud gentes vocato populo, quot dies nonæ à calendis distarent pronūciabat. Huius festi institutio, & Sacrificia in eo offerenda recēsentur Num. 28. vtebantur Iudæi eo die tubis, vt legimus Num. 10. Meminit huius festiuitatis Iosephus lib. 3. Antiqui. cap. 10. Nec in eo Hebræi tenebantur cessare ab operibus seruilibus.

Causa celebritatis Neomeniæ.

Celebrabant autem Iudæi festum hoc in memoriam perpetuæ diuinæ gubernationis, quasi gratias Deo agentes pro continuis beneficijs ab eius manu prouida, & omnium gubernatrice procedentibus: simul etiam deprecantes, & efflagitantes, ne in futuro ea destituerentur; idcirco hoc festum celebrabatur in Nouilunio, quod vtrunque continet tempus, cùm sit præteriti finis, & futuri initium. Quod etiam in figura illis contingebat: vt enim dicit August. lib. 19. con. Faust. c. 10. nouilunij festum indicabat nouitatem spiritus, & Euangelij per Christum legi impositio fine, & idololatria expulsa, efficiendam, de qua dictum est Gala. 6. In Christo neque circuncisio aliquid valet, neque præputium; sed noua creatura. & Tit. 3. Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti.

Quare nisi in plenilunio, sed in nouilunio festa agebantur.

Veruntamē nō absq; mysterio festum hoc non in plenilunio, quando lunæ virtus magis viget, sed in eius defectione celebrādum Deus præcepit. cuius rei ratio ex quadam doctrina Gregor. Nazian. orat. 2. de Paschate, maximè elucidatur: erat quippe populus ille in idololatriam nimium procliuis, vtpote ab idololatria abstractus, & idololatris circundatus; idcirco dedit illi Deus sacrificia, & cęremonias, quæ sic Deo vero populum coniungebant, vt quandam etiam similitudinem, & vicinitatem cum ijs, quæ idololatræ agebant, haberent: hac enim ratione suaui & dulci manu ab illis gentium ritibus ablactabatur; suo post tempore ab ijs etiam omnibus ablactandus. concessit igitur multa similia ritibus gentium, sed in veri Dei cultum perfecta, & cōmutata. vnde doctè & acutè dicit Gregorius legem illā velut macerię quandā inter Deū, & idola fuisse. Ex ijs causam proposita difficultatis facile est intelligere: erāt Hebręi

propensi

Universidad de Deusto
Biblioteca

propensi ad sacrificandum lunæ cum gentibus, quam cœli reginam appellabant, vt constat Ierem. 14. Prophetamq; audire detrectabant ea Sacrificia prohibentem: concessit igitur Deus, vt lunæ tempore sacrificarent sicut & gentes; sed non vt gentes ipsi lunæ Sacrificium offerrent, sed vero Deo lunæ, & cœli auctori: vtque hoc significaret, non in plenilunio, quando gentes sacrificare consueuerant, sed in lunæ defectione, ne lunæ virtuti quasi diuinitatem habentis, sed ipsi vero Deo, bene ficia, quæ acceperant, & quæ sperabant, adscriberent. hæc de Neomenia.

De Phase, & Azimis.

QVAMVIS Pascha cum azimorum festo tanquam vnum coniungamus, duę tamen erant celebritates, vt constat Leui. 23. *Mense*, inquit, *primo quarta decima die mensis ad vesperam Phase Domini est, & die decima quinta solemnitas est azimorum*: à priori autem nępe phase, seu Paschate, posterior festiuitas Paschæ etiam dicebatur. De phase agitur copiosè Exo. 12. volens enim Deus de AEgypto Hebræos educere, & de manu Pharaonis eripere, iussit decima quarta mensis Martij, qui apud illos ab eo tempore Domini præcepto primus anni mensis esse cœpit, vt in qualibet domo agnus immolaretur, cuius sanguine postes, & superliminaria ostiorum vngerentur, vt Angelus illa nocte ad interficienda Aegyptiorum primogenita venturus, pertransiret, & illæsas relinqueret domos agni sanguine tinctas: idcirco hoc festum dicebatur phase, id est transitus, quia Angelus percutiens transibat per domos Hebræorum, primogenitis eorum parcès: in tanti beneficij memoriam præcepit Dominus Iudęis, quotannis festum celebrare, & decima quarta die mensis Martij ad vesperam agnum per singulas familias immolare, eosque non crudo, nec aqua cocto, sed igne assо vesci quibusdam adhibitis ceremonijs, quę loco allegato prescribuntur. Fuit autem præceptum Deuter. 16. in Hierusalem tantùm, non autem alibi Phase immolare. Dicitur etiam Pascha, quod nomen idem significat, quod Phase, sed hoc Hebrąum, illud verò Caldæum est, vt testatur Philo lib. 3. de vita Moysis; de hoc tamen fusius dicemus cap. 13. vbi de Paschate tractandi occasio maior datur.

De Azimis. AZIMORVM festum simul cum festo Agni incipiebat, nempe ad vesperam decimæ quartæ mensis Martij, & per septem dies perdurabat, quorum primus, qui erat decimus quintus, & vltimus erant feriati: in quibus nullum seruile opus facere licebat, omnibus tamẽ septem à decima quarta lunę, vescendum erat azymis, nec fermentatum panem edere licebat, vt constat Exo. 12. & Leui. 23. & Deuter. 16. ideoque festum hoc afflictionis dicebatur, quia nimirum panis azimus afflictionis est, vtpote nec gutturi, nec sanitati corporum conueniens: cuius ratio, & explicatio habetur Deutero. *16. Septem*, inquit, *diebus comedes absque fermento panem afflictionis; quoniam in pauore egressus es de AEgypto, vt memineris dies egressionis tuæ.* de hoc tractant Iosephus lib. Antiqui. cap. 10. & Philo lib. de sacrificijs Abel, & Cain. Institutum est autem azimorum festum Exo. 12. Leui. 23. & Deutero. 16. in memoriam illius facti, quòd in exitu de Aegypto præparauerant massam, vt panes conquerent pro via; superueniente autem primo genitorum occisione, adeo eos vrgebant Aegyptij ad egrediendum, vt fermentandi tempus non concederent: secum autem massam portantes infermentatam, igne coquentes comedebant.

De Pentecoste.

PENTECOSTES festum quinquagesimo die à festo Paschæ celebrabatur, idque nomen Grącum significat: nam πεντηκοστὴ idem est, quod latinè quinquagesima. est autem in fœminino genere, quia suppletur ἡμέρα, id est dies, quasi quinquagesima dies. A quo autem die Paschæ inciperentur dies hi quinquaginta numerari, habemus Leui. 23. & Deutero. 16. Sic enim legimus, *Numerabitis ab altero die Sabbati, in quo obtulistis manipulum primitiarum septem hebdomadas plenas vsq; ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, id est quinquaginta dies, & sic offeretis sacrificium nouum Domino.* A secundo ergo die azymorum, quod etiam affirmat Iosephus libr. 3. Antiquit. c. 10. quando manipulus segetum offerebatur, & cuius festiuitas incipiebat à vespere primi diei, numerabantur dies hi quinquaginta, quorum quinquagesimus erat festum Pętecostes: quod etiam festum hebdomadarum appellatũ est. Num. 18. Deuter. 16. & 2. Machab. 12. Offerebant autem singulæ familiæ eo die duos panes noui tritici, quod tunc meti incipiebat, primitias Deo, vt legitur Leui. 23. & Deuter. 16. ideoq; festum etiam primitiarum dicebatur: ter quidem in anno primitię offerebantur Deo, Primò spicarũ, & segetum die secũda azimorum. Secundò panum ex nouis granis, in die Pẽtecostes. Tertiò frugum mense Septembri: præcipuæ erant, quæ in hoc festo Pentecostes offerebantur, ideo appellabatur festum primitiarum. Fiebant etiam tunc Sacrificia, quæ præscribuntur Leui. 23. de quibus latius tractat Iosephus lib. 3. Antiquit. ca. 10.

Causa huius festi tum recepti.

Quę autem huius festi causa fuerit, non facile patet. Quidam ex recentioribus institutum existimant in memoriam legis, quam Hębræi accepisse dicunt die quinquagesima ab exitu de AEgypto, Deo eam tradente Moysi in monte Syna. In qua sententia duo sunt consideranda. Vnum est legem datam esse quinquagesima die ab exitu de AEgypto. Alterũ est festum Pentecostes institutum in huius rei memoriã. Prius quidem habet graues patres antiquos fautores. nam Cyprian. serm. de Spiritu sancto, Hiero. ad Fabiol. manst. 12. August. quæst. ex nouo testam. cap. 95. & epist. 119. cap. 16. Leo serm. 1. de Pentecost. & Chrysost. serm. 2. de eodem festo id affirmarunt. August. aũt in quæstio. citatis id ex scriptura deducit. nã die tertia mensis tertij, nempe Maij, datam dicit legem Exod. 19. Populus autem egressus est decima quinta die mensis primi, scilicet Martij, Exod. 12. ab hac autem die vsque ad illam, quinquaginta dies intercedunt inclusiuè. Quæ quidem computatio patitur difficultatem: nam Augustinus rationem habuit mensium solarium, Iudæi verò & scriptura non hos, sed lunares computat, quos constat minores esse solaribus; vnde ab exitu de AEgypto, qui fuit decima quinta lunę mensis Martij, vsque ad tertiam diem lunę Maij, non sunt quinquaginta dies, sed quadraginta septem. præterea Augustinus à decima quinta die, quando sunt egressi de AEgypto, computat dies Pentecostes, cùm computandi sint à decima sexta, quæ erat secunda Azimorum, vti diximus, & ex scriptura ostendimus. Quamobrem quidam alij diem illum tertium Exod. 19. quando lex data est, interpretantur, non quidem tertium diem mensis, sed tertium ab eo, quando locutus est Moyses populo, sicque erat sextus dies lunæ mensis Maij: tunc autẽ à die egressus exclusiuè, dies quinquaginta numerantur. Quod si ita computes, tunc erit festum Pentecostes, seu hebdomadarum eodem die, quo data est lex: nam à secũda Azimorum inclusiuè, seu à decima quinta die exclusiuè, quod idem est, vsque ad sextam diem inclusiuè Maij, sunt quinquaginta dies mensium lunarium, quando data est lex, & quando celebrabatur Pentecostes festum: hoc ergo modo locum habet doctrina Patrũ, quinquagesima die ab exitu de AEgypto datam esse legem, & tunc celebratum esse festum Pentecostes, & verum est illud prius dictum.

Posterius verò, nempe in memoriam beneficij legis acceptæ hoc festum esse institutum, ex scriptura nullo pacto deducitur: nam Leui. 23. & Deutero. 16. huius festi perfecta continetur institutio, & traditio: nec tamen vlla fit legis mentio, quod profectò non parum probabilitatis efficit hanc non fuisse causam: non enim res tanti momenti prętermissa fuisset à scripsura, si eam causam Deus festi huius esse voluisset: hæc enim verba sola legimus Deuter. *16. Celebrabis festum hebdomadarum Domino Deo tuo, oblationem spontaneam manus tuæ, quam offeres iuxta benedictionẽ Domini Dei tui.* quibus verbis nõ alia causa festi exprimitur, quàm quædam gratiarum actio pro frugum, seu segetum vbertate à Deo accepta: quod Iosephus li. 3. Antiq. cap. 10. sensit dicens: *Aequũ fuit Deum, huius vbertatis auctorem, per gratitudinem honorari, hordei primitias offerunt in hunc modum.* post quæ verba minutissimè, quę in hoc festo agebantur, describit. Philo etiam lib. de decalogo, non longè à fine, non dissimilia verba habet. inter sacros autem doctores Chrysost. hom. 4. in Act. in eadem sententia esse videtur, sic enim dicit: Quæ est hæc Pentecoste? cùm falx mittenda esset in messem, cùm fructus essent colligendi. vides typum? vide iam veritatem; cùm falx sermonis iam esset adhibenda, cùm colligendę fruges; tunc spiritus ille venit, acutã falx aduolauit. hæc Chrysost. quæ omnia probabile efficiunt, causam institutionis non illam fuisse, nempe propter legem quinquagesima die datam: Doctores autem antiqui id solùm affirmasse videtur, nempe legem datam die quinquagesima à Paschate, idque figuram fuisse aduentus Spiritus sancti, ac Euangelij promulgationis, non tamen dixerunt festum. Illud Iudæorum fuisse institutum in memoriam legis acceptæ: longè enim differunt, dicere datam esse legem in die Pentecostes, idque in figuram aduentus Spiritus sancti, & Euangelij promulgationis, & dicere institutum esse festum in memoriam legis: illud affirmarunt Sacri doctores communiter, non autem hoc.

De festo tubarum.

FESTVM tubarum prima die septimi mensis, qui dicitur September, agebatur, eratque solemne, ab omnique seruili opere abstinendum erat, sic habetur Leui. 23. & Num. 29. vbi appellabatur festum vociferationis, & clangoris, quia clãgebatur tubis. Quo autem genere tubarum tunc vterentur Iudæi, non est expressum in illis locis, est tamen locus Psalmi 80. *Buccinate in Neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestræ.* qui intelligendus videtur de hoc festo: non enim erat Neomenia dies solemnis, nisi hæc, quæ erat prima dies mensis Septembris, quæ quia coniuncta erat cum festo tubarum solemni, dicta est insigniter solemnis: vti enim supra diximus, cæterę Neomeniæ erant quidem festi dies, tamen non solemnes, nec ab opere seruili cessare oportebat. Neomenia igitur solemnis erat illa, in qua festum hoc celebrabatur. quod si hunc locum Psalmi sic exponamus, tunc quo tubarum genere vterentur Hebræi, deducimus, nępe buccina, seu tuba cornea, hoc namque significat vox hebręa, שׁוֹפָר sophar, cęterę enim tubę, quibus in a[illegible] lijs festis vtebantur, dictæ erant חֲצֹצְרוֹת chatsotseroth, quibus clange[illegible]bãt in communibus Neomenijs, vt habetur Num. 10. quod etiam ex Iudęorum traditione constat, qui in hoc festo tubis corneis buccinare solent.

Causa institutionis festi tubarum.

Quæ autem causa, & ratio fuerit institutionis huius festi difficile est determinare, cùm nihil certi ex scriptura habeamus. Recentiores quidam existimant institutũ esse in signũ liberationis illius, qua septimo quoque anno serui donabantur, remissioque fiebat ijs, qui ære alieno oppressi erant, vt legitur Exo. 21. & Deuter. 15. quinquagesimo etiam quoque anno perfecta erat liberatio: nam res venditæ, vt domus, vineæ, prædia ad primos dominos reuertebantur, dicebaturque annus Iubilæi: quando clangebant buccinæ, clangorque incipiebat prima die septębris, vt habetur Leui. 25. hæc opinio non videtur mihi admodum probabilis, quoniam Leui. 23. quando hoc

Universidad de Deusto
Biblioteca

do hoc festum institutum est, dicitur memoriale, quasi in memoriam, & recordationem eorum, quę gesta erant, institueretur; quod liberationi huic accommodari non facilè potest. Adde festum hoc, si ea esset causa, non debuisse celebrari, nisi septeno quoque anno, non autem singulis, cùm liberatio hæc non fieret singulis annis. Communis hebræorum sententia est, hoc festum institutum esse in memoriam liberationis Isaac, quando aries cornibus suis inter vepres hærés pro Isaac patre Iuſ[illegible]orum communi immolatus est, & idcirco corneæ tubę clangore in hoc festo Iudęos vsos fuisse. nó est hæc sentẽtia improbabilis, est tamen alia quædam, cui consentire videntur Basil. & Theodor. in illum locum Psal. 80. *Buccinate in neomenia tuba.* quæ talis est, institutum esse hoc festum in memoriam diuinæ contestationis factæ in monte Syna, quando legem dedit Deus populo per Moysem, tunc enim Deo loquente populus audire sibi videbatur sonitum buccinæ, seu tubæ corneæ, vt habetur Exod. 19. hanc sententiam confirmat, quod dictum est supra de Pentecoste, nimirum eam non esse institutam in memoriam legis datæ. hæc omnia probabilia sunt, nec certi aliquid statui potest.

De festo expiationis.

HOc festum erat celeberrimum, & maximæ venerationis apud Iudæos. quod Domini præcepto decima die mensis Septẽbris agebatur, vt constat Leui. 16. & 23. quãdo non solùm ab omni seruili opere vacandum erat, sed oportebat vnumquenque animam suam, ieiunijs, alijsq; pœnitentiæ operibus affligere. Huic festo singulare erat, quòd tunc summus Sacerdos ingrediebatur Sancta sanctorum, nec præter hunc diem licebat illi ingredi, vt habetur Leui. 16. & Hæbr. 9. quando ipse orabat, & pro se, & pro populo, offerebatque tam pro suis, quàm pro populi peccatis. Multę ceremoniæ, & mirandæ significationis hoc die fiebant, quas legere facile quisque potest Leui. 16. in hoc enim passio, & mors Christi, per quam expiati, & mundati à peccatis sumus, maximè representabatur. huius festi institutionis causam ipsa scriptura docet Leui. 16. *Erit*, inquit, *vobis legitimum sempiternum, vt oretis pro filijs Israhel & pro cunctis peccatis eorum semel in anno.* Aliqui recentiores existimant institutum esse in memoriam expiationis, & veniæ, quam Populus misericorditer obtinuit, de peccato, quod adorãdo vitulum in deserto commisit. Hæc causa non nititur firmo fundamento: immo videtur scripturæ sensui parum consona, sic enim non esset expiatio, sed gratiarum actio: quòd si expiatio aliqua esset, potius pro præteritis, & alienis populi peccatis fieret, cùm tamen verè pro peccatis proprijs sacerdotis, & populi tunc existentis celebraretur: vera ergo causa est, quam ex scriptura proposui.

Causa institutionis solẽnitatis expiationis.

De scenopegia.

SCENOPEGIA vnum erat ex celeberrimis Iudæorum festis, quod decima quinta mensis Septembris celebrabatur, septemque diebus perdurabat, quorũ primus erat celeberrimus, & sanctissimus, & in eo ab omni seruili opere vacandum erat, cuius festi, cæremoniarum, ac Sacrificiorum, quæ singulis ex illis septem diebus fiebant, mentio habetur Leui. 23. & Num. 29. & apud Iosephum lib. 3. Antiquit. cap. 10. His septem diebus extra domos, & loca tecta, Iudæi in tabernaculis ex ramis arborum in vijs, seu plateis in hunc finem extructis habitabant, in memoriam illius temporis, quando educti de AEgypto per desertum in tentorijs & tabernaculis degebant. Hac de causa hoc festum in Hebræo dicti֯ est, חג הסכות id est festũ tabernaculorũ Græ[illegible]cè aũt σκηνοπηγία, à tabernaculis figẽdis: nam סכות idẽ significat, quod scena, vmbraculũ, siue tabernaculũ, & πηγνυμι figo, quasi extructio tabernaculi, & est in Græco in singulari numero generis fœminini. Nec est legendum scenophagia cum aspiratione, vt aliqui legunt, tradentes deriuationẽ à verbo φαγω id est comedo, quia in tabernaculis comedebant. huic tamen etymologiæ vox hebraica obstat. Euthymius hoc festum *Euthym. in Psal. 117.* institutum esse affirmat in memoriam *dicti pegia.* quo primum Moyses diuinum fixit tentorium, quod à Beseleel ædificatum est Exo. 40. Scriptura verò sacra aliter docet, cùm Leuit. 23. dicatur, *Vt discant posteri vestri, quod in tabernaculis fecerim habitare filios Israhel, cùm educerem eos de AEgypto.*

Hoc est festũ, cuius Euangelista noster meminit, quando dicit proximum fuisse festum scenopegiæ, cùm hæc, quæ narrat de Christo gesta sunt: ab illo ergo tempore, quando acciderunt in capite proximo narrata, ad hoc, cùm factum est, quod nũc describere incipit, quinque fere menses interesserunt, nempe a Pasche ad festum scenopegiæ: quę enim hoc medio tempore Dominus fecit, quæ multa, & magna fuêre, Ioannes prætermisit, vtpote à cæteris Euangelistis narrata: cùm maximè intentus sit ijs describendis, quæ ad Christi diuinitatem probandam magis faciunt, quæque cæteri non narrarunt.

De collectis.

POST septem dierum festum, quod tabernaculorum dicebatur, erat octauus celeberrimus, in quo ab omni etiam opere seruili vacandum erat: egressi namque die septimo de tabernaculis, & in domos proprias reuersi die hoc octauo conueniebant per familias suas, & quandam pecuniæ partem pro viuscuiuique arbitrio pro sumptibus, & expensis tẽpli offerebant; idcirco hoc festũ dicebatur collectę, seu cœtus, de quo legitur Leui. 23. & Num. 29. hoc festum, cùm esset proximum tabernaculorum festio ad idem referebatur, vt nimirum festum scenopegiæ octo diebus celebraretur, septem primis in tabernaculis

culis habitabatur, octauo verò fiebant collectæ: & hoc consonum est verbis Ioannis, quæ sequũtur, In nouissimo, inquit, die rum, quod inferius explicabitur.

Quibus festis Hebræi ascendebant in templum.

INTER has festiuitates diuino præcepto institutas tres erant, in quibus omnes masculini sexus ex qualiber parte terræ promissionis in templum, quod erat Hierosolymis ad adorandum & sacrificandum ascendere tenebantur, nempe tempore Paschatis, Pentecostes, & scenopegiæ, vt legitur Exod. 23. & 34. cùm enim extra templum Sacrificium offerre non liceret, ne populus dispersus multo tempore Sacrificio priuatus ad idola, in quæ pronus erat, conuerteretur, præcepit illi Deus ter in anno in templum conuenire, vbi erat Sacrificium, & legis explicatio, & Summum sacerdotium. Sic nanque sub vera religione, & Dei cultu legisque obseruantia facilius continebatur. Quamuis autem multi excusarentur propter inurbanitatem, paupertatem, viæ longitudinem, aliasve rationabiles causas, prout ratio naturalis dictat, ab hoc triplici aduentu; tamen semel saltem in anno omnes qui poterant, ascendebãt vndique, idque in Paschate, quod erat omnium festorum celeberrimum, & sanctissimum, vti colligitur ex Act. 2. tunc enim Phase celebrabatur in memoriã liberationis de Aegyptiaca seruitute: elegit autem Deus cætera duo festa, in quibus etiam voluit omnes ascendere in templum; tum quia erant celeberrima; tum quia primitiæ, & collectæ offerebantur, quæ in vsus, & sumptus templi erant necessaria.

De Encæniis.

HOc festum, & quæ proximè explicabimus, non ex diuino præcepto, sed ex humano instituto agebatur. erat autem festum encæniorum in memoriã restaurationis altaris, quod cùm esset agentibus prophanatum, reædificatum est à Iuda Machabæo quando hoc festum incepit, & institutum fuit, vtà posteris solemniter celebraretur. Sicut habetur 1. Machab. 4. encænia enim innouationem, & dedicationem significant; agebatur autem prope finem mensis Nouembris. Quia verò, quæ ad hanc festiuitatem pertinent cap. 10. Ioannis copiosè dicẽdum est, nunc supersedeo. Hoc loco ea tantùm quæ ad solẽnitatem eius spectabant explicabo. Quibus igitur cæremonijs, & qua solemnitate hoc festum sanctificabatur, scriptura subindicat: nam lib. 2. Machab. cap. 10. sic de hoc festo scriptum est, *Qua die templum ab alienigenis pollutum fuerat, contigit eadem die purificationem fieri vicesima quinta mensis, qui fuit Casleu. Et cum lætitia diebus octo egerunt in modum tabernaculorum recordantes, quod ante modicum temporis diem solemnem tabernaculorum in montibus, & speluncis more bestiarum egerant: propter quod hystos, & ramos virides, & palmas præferebant, & hymnos, qui prosperauerant* A *mundare locum suum. Et decreuerunt communi præcepto, & decreto vniuersa gens Iudæorum omnibus annis agere dies istos.* Ex his verbis deducimus festum hoc celebratũ esse in modum, & similitudinem quandam festi scenopegiæ, quæ similitudo in eo sita erat, tum quia octo diebus perdurabat; tum etiam quia sicut scenopegia erat in memoriã tabernaculorum, in quibus patres per desertum habitarunt, ità hoc festum agebatur cum quadam recordatione temporis, quando exules à patria in montibus habitabant, & in eis festa sua celebrabant; qua de causa, quamuis non habitarẽt in tabernaculis, sicut in scenopegia facere solebant, tamen thyrsos, & ramos virides illis diebus præferebant, Deo gratias agentes, quòd dignatus fuerit templum restituere, ipsumque mundare, in quo possent festa sua celebrare, & sacrificia offerre. Ex hoc loco facile est alterum intelligere, qui legitur lib. 2. Machab. cap. 1. vbi Hebræi habitantes Hierusalem Hebræis Aegypti incolis in hæc verba scribunt: *Facturi igitur quinta & vicesima die mensis Casleu purificationem templi; necessarium duximus significare vobis, vt & vos quoque agatis diem scenopegiæ.* sensus est hic, vt & vos agatis purificationem, quasi seu in modum scenopegiæ. est enim phrasis Hebræa; solent namque Hebræi frequenter supprimere particulam similitudinis caph. inter multa autẽ exempla illud est Isa. 66. *Qui immolat bouem, quasi qui interficiat virũ; Qui mactat pecus, quasi qui excerebret canem; Qui offert oblationẽ, quasi qui sanguinem suillum offerat; Qui recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo.* In his quatuor sententijs, quæ similitudinem significant, in Hebræo deest particula similitudinis expressa, sed est supplenda in latino, & græco sermone: ita etiam in hoc loco factum est. Hinc est quod in quibusdam codicibus Græcis legitur ὡς, quæ est particula similitudinis, quasi dictum esset, facite purificationem, sicut scenopegiam. Aliter enim sensus non videtur satis accommodatus: nam Hebræi Hierosolymitani non inducebant Aegyptios ad celebrãdam scenopegiam, quã iam hi celebrauerant, & cuius celebrationis tẽpus iam transierat; sed ad agendam purificationem, in modum scenopegiæ, vti supra declarauimus. Hæc de solennitate Encæniorum dicta sint. Iosephus lib. 12. Antiquit. cap. 11. affirmat suo tempore hoc festum appellatum luminũ festum, quia vt ipse credit, ex insperato tanta eis illuxit festiuitas.

De festo Iudith.

DECRETVM est ab Hebræis diem illum, quando Iudith Holofernem occidit, & populũ ab obsidione liberauit, inter festos, & sacros adnumerari: sic enim legimus Iudith. 16. *Dies victoriæ huius festiuitatis ab Hebræis in numero sanctorum dierum accipitur, & colitur à Iudæis ex illo tempore, vsque in præsentem diem.* Quibus cæremonijs vterentur, incertum est,

Universidad de Deusto
Biblioteca

licet tamen coniectari eisdem aut multum similibus cęremonijs celebratum esse festum à posteris, quibus primi Patres à principio celebrarunt: de quibus, legêdus est locus proximè allegatus.

De festo Mardochæi.

INSIGNE beneficium acceperunt Iudæi tempore Assueri regis, cùm enim calũnijs Aman cuncti Hebræi, qui sub illius dominio degebãt, morti essent adiudicati, Mardochæi patruus reginæ Hester, eiusdemq; Hester opere, & consilio, ac intercessione factum est, vt à tam graui periculo populus Hebræorũ diuinitus liberaretur, malo in aduersarios cõuerso, & persecutoribus occisis, vt scriptum est in libr. Hester. Quapropter institutum est solemne festum magna cum lętitia, & gratiarum actione à posteris celebrandum decima quarta die mensis Adar, qui est Februarius, appellabaturque festum Mardochæi, vt constat ex lib. 2. Machab. cap. vltimo.

De festo pridie Mardochæi diei.

PRIDIE festi Mardochæi, nempe decima tertia die mẽsis Adar, seu Februarij aliud festum agebatur in memoriam & gratiarum actionem pro quadam victoria diuinitus cõcessa. lib. 1. Machab. cap. 7. & lib. 2. cap. vltim. vbi refertur victoria illa insignis, quam Iudas Machabæus contra Nicanorem regis Syriæ ducem, qui infinito penè militum numero ciuitatem inuaserat, ope diuina obtinuit. Duce enim, copiosaque militum multitudine interfectis, mirabiliter patriam liberauit. Quapropter publico consilio, & mãdato festum quotannis celebrãdum institutum fuit, quòd Syriaca vọce idem significante, quòd Latinè, pridie Mardochæi diei, appellatum est, vt legitur lib. 2. Machab. cap. vlt. non tantùm quia pridie illius festi, nempe decima tertia Adar, seu mẽsis Februarij celebrabatur; sed etiam, vt existimo, quia non minus fuit hoc beneficium, quàm illud, quod tempore Mardochæi acceptum est, quando ab imminẽte, & generali interfectione totus populus diuina ope fuerat ereptus. Meminit huius festiuitatis Iosephus lib. 12. Antiquit. cap. 17.

De festo à Simone instituto, & festo ignis.

LIBRO 1. Mach. cap. 13. Simon Machabæus, postquam ab arce Syon hostes, qui eam possederant, potenti manu expulit, eamque purificauit; festum instituit vicesima tertia die Aprilis, qui mensis erat secundus, quotannis celebrandum. Vltra hęc refert etiam scriptura festum sacri ignis, quem post Babylonicam captiuitatem in aquam crassam mirabiliter conuersum inuenerunt, vt habetur li. 2. Mach. c. 1. quę omnia facile est cuique in locis scripturæ allegatis perlegere, in præsenti ea numerasse sufficiat: ad nostrum enim institutum hæc, & alia pluribus verbis prosequi non facit.

Dixerunt autem ad eum fratres eius.

COMMENTARIVS.

CONsanguinei secundum carnem Christi, *Fratres*, dicti sunt. Hi ascensuri Hierusalem celebrandæ solemnitatis causa, Christum etiam ad veniendum inuitant.

ANNOTATIO III.

Qui hoc loco fratres Domini vocantur, non fuerunt de numero duodecim.

QVI sint hi fratres in capit. 2. annotatione octaua & decima ostendimus: porrò vnũ hic aduertendum superest, horum neminem fuisse de duodecim numero, idque & locus præsens Ioannis, & alia etiam scripturę testimonia probant: de his enim fratribus verbis sequentibus dicitur, *Non credebãt in eum fratres eius*, at de duodecim paulo superius dictum est, *Nos credimus, & cognouimus, quia tu es filius Dei*; igitur hi fratres non erant de numero duodecim, quia non credentes de credentium numero esse non possunt: confirmatur hoc idem ex Matth. 12. Ecce, inquit, mater tua, & fratres tui foris stant quærentes te, & extendens manus in discipulos ait, Ecce mater mea & fratres mei. erant ergo fratres hi extra numerum Apostolorum, qui semper Dominum sequebãtur, non autem illi: præterea Actorum 1. ibi Apostoli nominantur, & inter eos Iacobus Alphæi, Simon, & Iudas, adijcitur: hi erant omnes perseuerantes vnanimiter in oratione cum mulieribus, & Maria matre Iesu, & fratribus eius: erant ergo hi fratres alij ab Apostolis, nec de numero erat vllus eorum, ita tenet Hieronym. ad Galat. 1. de Iacobo fratre Domini, qui vnus erat ex fratribus, quem à numero duodecim excludit, affirmans, alios etiam præter duodecim esse dictos Apostolos: & hanc eandem sentẽtiam tueri videtur Augustinus tractat. 28. & Chrysost. hom. 47. & iuxta doctrinam Hieronymi intelligẽdus est Cyrillus libr. 4. cap. 32. vbi aliquos ex his fratribus fuisse postea Apostolos affirmat; non quidem de numero duodecim, sed de numero illorum, qui etiã dicti sunt Apostoli: nam satis indicat Cyrillus non fuisse hos fratres de numero duodecim, dum dicit fuisse postea Apostolos, quasi tunc non fuerint; at duodecim tunc Apostoli erant. Est igitur Cyrillus in eadem sententia cum Hieronymo & Augustino & Chrysostomo, fratres hos non fuisse de numero duodecim.

Transi

Transi hinc, & vade in Iudæam, vt & discipuli tui videant opera tua, quæ facis.

COMMENTARIVS.

ERAT hoc festum tabernaculorum vnum ex tribus, quando tota Iudæorum multitudo in Hierusalem in templo adoratura conueniebat. Exhortantur igitur fratres Dominum, vt ascendat in Hierusalem, & ibi etiam opera insignia, & miraculosa edat; causam autem exponunt, nempe, *Vt discipuli tui videant, quæ facis opera.* Et attende particulam *Et*, & verbum *Quæ facis*: non enim exhortantur, vt faciat opera miraculorum, quandoquidem ea iam in Galilæa operabatur; sed monent, vt, sicut in Galilæa faciebat, faceret etiam in Hierusalem, vbi erant quoque discipuli eius, id est, studiosi & eius doctrinæ sectatores; vt exponit Chryso. hom. 47. vt etiam isti videant operá talia: est ergo sensus; Tu mira operaris in Galilæa, ascende in Iudæam, & similia opera etiam illic fac, vt discipuli, quos ibi habes, videant opera hæc mira, sicut vident Galilæi, & discipuli, quos in hac regione habes. Hæc fratres dicebant eo animo, vt certiores fierent, an is verè esset Christus: in Hierusalem enim erant Pharisæi legis doctores, & periti scripturarum, ac principes Iudæorum, qui rectum & legitimum iudicium huius rei facere posse videbantur.

ANNOTATIO IV.

QVO animo, quaque intentione fratres hi ad hunc ascensum in Iudæam inuitauerint Christum, variè doctores exponunt. Primo loco Euthymius, dicit hos fratres finxisse quidem bona suadere, tanquam cognatos, & familiares, finem tamẽ eorum prauum esse ab inuidia procedentem: conabantur siquidem eum in Iudæam pellicere, vt ab illis occideretur, qui eum interficere quærebant; causam verò prętexebãt, quod oporteret discipulos quoque eius, qui ibi erant, siue turbas, quę illum in Iudæa sequebantur, intueri signa quæ ipse ederet. hæc Euthymius. sed tam deprauatam in his fratribus voluntatem affirmare argumenta nulla conuincunt, propterea id parum verisimile duco.

Secundò loco Chryso. hom. 47. hæc, & sequentia dicta esse per quandam insimulationem affirmat, quasi eum timiditatis, & ambitionis insimularent, qui gloriam hominum ex vna parte ambiret, ex altera timiditate quadam retineri videretur, nec loca celeberrima frequentaret: ideoque dicunt, *Transi in Iudæam*, vbi templum, vbi sacerdotes, vbi legis doctores sunt; si cupis gloriam captare homi num, ne timidus in hac priuata regione commoreris. At dices quid hos mouit, vt Christum sic insimularent? Chrysost. respondet, ambitionem indicat, quia suspitionem, inquit, habebant, an verè opera hæc Christus faceret. Eximio significare velle Chrysostomum dubios esse fratres, an opera illa Christi, essent opera diuina virtute facta; propterea{q} eum exhortari, vt in Iudæam veniat, vbi rectè ea discerni posse credebant. Ex incredulitate igitur mouebãtur isti fratres, non ex inuidia, iuxta Chrysostomum: probabilior est hęc expositio, quam præcedens; tamen non satisfacere videtur: nam verba non indicant dubitationem, aut suspitionem de operibus Christi.

Tertio loco Aug. tract. 28. affirmat hos ambitione quadam motos inducere & exhortari Christum ad hanc mundi gloriam quærendam, quasi ipsius gloria in eos etiam táquam fratres, & proximos secundum carnem redundaret; & videtur Cyril. lib. 4. c. 32. idem sentire; fratres enim hos, Christum ad vanam mundi gloriam, & ambitionem exhortatos esse, dicit: in locis autem celeberrimis maior gloria ex similibus operibus poterat ab hominibus comparari; & id temporis maximè quando tanta multitudo illuc vndique conuenerat. In hac igitur sententia Augustini & Cyrilli, fratres de Christi operibus non dubitabant, nec suspitionem habebãt, an verè ea faceret. Probabilis est expositio. sed aliquid difficultatis superest; nam in ea non rectè accommodatur causa ab Euangelista adiuncta, *Non enim credebant in eum fratres eius.*

Auctoris sententia.

Propterea mihi legitima expositio ea videtur, quam in commentario expressi, quam magis libet explicare. Fratres hi videbant opera Christi mira, nec ea negare poterãt, ipsũ tamen esse Messiam, & Christum verum non credebant; exhortati sunt ergo eum, vt in Iudæam ascenderet, vbi sciebant esse peritissimos legis, qui rectum de his iudicium proferre scirent, vt ibi an sit verus Christus discerneretur, in Galilæa enim erant rustici, & ignari homines, quibus legis iudicium non incumbebat, hac de causa Christo persuadere conati sunt, vt ascenderet illuc; prætexunt autẽ causam, vt & discipuli, quos ibi habebat, videant opera ipsius, & addunt alia, quæ sequuntur: non ergo ambitio, nec inuidia eos mouit, sed incredulitas, non quod de operibus dubitarent, sed quod an Christus esset, incerti essent; desiderabantque certiores de hac re fieri. Et huic expositioni consonant rectè, quę sequuntur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nemo quippe in occulto quid facit, & quærit in palam esse.

COMMENTARIVS.

PERSEQVITVR exponere causam à fratribus allatam cur in Iudæam ascendere debeat, illicq; sua opera facere; qui enim quærit celebris esse, in loco celebri operatur, quasi dicerent; tu queris te omnibus manifestũ facere, & ab omnibus prædicari ex operibus miris; ne igitur in obscura Galilææ regione lateas, sed abi in Iudæam, illicque opera hæc fac, quibus tibi eximiam laudem comparare possis: ille enim est celeberrimus locus: illuc tota Iudæorum vndique multitudo confluit, hoc maximè solemni tempore; nemo enim in occulto opera facit, per quæ manifestandus & celebrandus est; immo vult omnibus fieri manifestus, & celebris.

ANNOTATIO V.

Palam esse quid hoc loco significet.

DVo sunt hic aduertenda. Alterum est illud Palam, nomen esse in Græco vim aduerbij habẽs παῤῥησίᾳ significãs, quod apud latinos libertas loquendi, sumiturque passiuè hoc in loco, vt is sit in parrisia, de quo publicè, & palam loqui, ipsumque celebrare licet, quod inferi' repetitur; nemo tamẽ de eo palã loquebatur, id est, liberè, & publicè. & iterũ; Ecce palam loquitur, id est, liberè, & impunè loquitur. Rectè igitur connectitur hęc sententia cum superioris: Ito, inquiunt, in Iudæam, & ibi fac opera, quæ hic facis, vt videant discipuli, quos illic habes, opera hæc, & liberè, ac impunè te celebrent, omniumque voces tibi concilies. Si enim vis ab omnibus celebrari, fac opera tua omnibus manifesta. Ista est communis expositio, rectèque vertit interpres in palam esse: nam quod palam fit & dicitur, liberè fit & dicitur: non igitur est ad rem expositio, quam recentiorum aliqui proferunt, vt sit sensus: Si vis liberari à persecutionibus Iudęorum, vade in Iudæam, & opera hæc exerce: nã παῤῥησία apud Græcos non quãcunque libertatem, sed in dicendo, loquendo reprehendendove significat.

Quo animo verba superiora Christo à fratribus dicta sunt.

Alterum est, Chrysostomum hom. 47. his verbis à fratribus insimulatum esse ambitionis & timiditatis Christum, affirmare: quasi quæreret celebris fieri, & ex altera parte in occulto moraretur; hoc timiditatis, illud ambitionis est. Cyril. lib. 4. ca. 32. illos ad vanam gloriã exhortatos esse Christum asserit, quasi verò ipse hęc signa faceret, vt humanam laudem caperet, & probabilis est expositio. sed mihi magis placet, quod in commentario dixi, & adhuc explicatius repeto, non quidem eos in vanam gloriam Christum inducere voluisse, nec Christum propter vanam gloriam illa signa facere arbitratos esse; sed quod verum est in hac parte sensisse, & protulisse. Christus enim ab hominibus noscì & credi volebat, quia id ad eorum salutem necessarium erat, vt tanquam verus Christus reciperetur, idque fratres sciebant; non enim ignorabant Christum suis signis se esse Messiam ostendere, & vt talem recipi voluisse, neque hoc ambitioni tribuebant, sed quod ipse existimaret eam cognitionem esse necessariam hominibus: dicunt ergo fratres, Si tu quæris ab hominibus recipi, & coli tanquam Christus & Messias, fac tua opera loco & tempore celebri, vt omnibus nota sint: ita enim futurũ est vt Messias habearis: nõ enim semper qui opera facit, & ab alijs notus esse cupit, ambitiosus est, maximè cũ in bonũ finẽ optaret ab alijs cognosci. Non ergo ambitionis Christũ insimulabãt, sed quod ille intẽdebat, verè ea ratione commodius fieri posse iudicabant, si in Iudæam abiret. In hoc tamen isti fratres arguẽdi sunt, quod Christũ sui officij admonere voluerint, eumq; taxare, quasi non prudẽter faceret, qui cùm ab omnibus cognosci cuperet, non se in locum celebrem conferret: quod factum est, quia tunc in eũ, vt paulo post dicit Euangelista, non credebant. Hæc mihi probabilior visa est expositio.

Si hæc facis, manifesta te ipsum mundo.

COMMENTARIVS.

PERSEVERANT inducentes Christum, vt in Iudæam abeat; tum vt discipuli eius etiam hæc videant opera; tum quoniam qui se omnibus manifestare cupit, loci celebritatem quærit; tum denique his verbis, *Si facis hæc*, id est, cùm tanta opera facias, non est æquum, vt pauci ea cognoscant, mundo te ipsum debes notificare, non Galilæis duntaxat; vt per opera talia mundus, id est omnes Iudæi te cognoscant.

ANNOTA-

ANNOTATIO VI.

CHRYSOST. hom. 47. & Euthymius hæc verba dubiè exponunt, *Si hæc facis*, si verè habes virtutem talia faciendi, mundo te manifesta: suspicabantur enim miracula illa phantasticè fieri, quæ expositio difficultatem habet: nam tot infirmorum sanitates restitutæ, & alia huiusmodi, quæ sensibus proprijs, & longo tempore permanere omnes experiebantur, phantasticè esse facta credi non permittebant: potius suspicari potuissent, an diuina virtute, vel dæmonis artificio ea facta fuissent; quamuis nec hoc eos suspicatos esse ratio vlla probet. Rectius ergo Cyr. lib. 4. c. 32. & August. tract. 28. affirmatè dicta hæc esse verba exponunt, *Si hæc facis*, id est, cùm tanta facias opera, manifesta te omnibus; tot enim, & tanta facta, vt omnibus nota fiant, postulãt. Hanc secuti sumus in commẽtario expositionem: solet enim hæc particula *si*, in hac vsurpari significatione. Ioan. 14. Si diligitis me, mandata mea seruate. Non dubitabat Christus de dilectione Apostolorum erga se, sed sensus est affirmatiuus cum quadam illatione, ac si diceret; cùm me diligatis mandata mea vos oportet seruare, hoc enim postulat dilectio erga me. Ioan. 18. Si ergo me quæritis, sinite hos abire: id est, cùm me solũ quæratis, hos abire permittite.

Neque enim fratres credebant in eum.

COMMENTARIVS.

CAVSAM, cur hæc omnia fratres dixerint, eam esse dicit, quia non credebant in eum; Signa vera esse nõ dubitabãt, tamen cum esse Dei filium, & verum Messiam in lege promissum nondum credebãt: in Iudæam ergo eum remittebant, quò tota Iudæorum multitudo conuentura erat, vbi periti & doctores legis erant, vt ibi, quis esset, decerneretur; quod eis in Galilæa fieri non debere, nec posse videbatur; quia igitur non credebant eum esse Christum, propterea hæc fratres eius dicebãt. An omnes fratres eius, nempe quatuor illi, quorum capite secundo mentionem fecimus, an eorum aliqui hæc dixerint, certum non est; eos tamen omnes hæc dixisse probabile est.

ANNOTATIO VII.

Cur fratres Christi dixerint eum non credere.

QVARE Euangelista eos non credidisse narrauerit, non omnes eodem modo exponunt. Cyril. lib. 4. cap. 32. dicit, ne tam friuola, & deiecta verba credentes dicere viderentur, eo ab Euangelista dictum esse, *Neque enim credebant in eum*: id est, ideo tam friuola, & deiecta dixerunt, eum ad vanam gloriã prouocantes, quia non credebant in eum: si enim credidissent, eum vtique nouissent, nec sic ei locuti fuissent. Chryso. hõ. 47. aliter respondet: nẽpe dictũ esse non illos credidisse propter duo: prius est quia nimia, & aspera, & intempestiua quadã confidentia locuti sunt; alterum, quia an quæ faceret, Dominus verè faceret, in dubium reuocabant: quæ duo si credidissent, vtique non fecissent. Mihi visa; est potius aliò referenda hæc incredulitas nempe non credebant esse Christum, propterea vt in Iudæam iret, vbi id discernendum eis videbatur, inuitabant, cùm & ipsi id scire cupiuerint: Quamobrem increduli quidem erant, quia vnde scire possent, iam habebant; tamen non adeo increduli, vt id fieri posse omnino negarẽt; sed dubij eum ad locum certiorem remittebant. Hac igitur de causa dictum est, *Non credebant in eum fratres*: respexit enim Euangelista causam impellentem eos, vt hæc dicerent, nempe incredulitatem; ex qua procedebat tanta loquendi audacia, & indiscreta confidentia.

Dixit ergo eis Iesus, tempus meum nondum aduenit, tempus autem vestrum semper est paratum.

COMMENTARIVS.

TEMPORA hęc ad ascensum in Hierusalem referuntur. estq; sensus; Nondum est tempus commodum, vt ego proficiscar in Hierusalem, vobis omne tempus commodum est, & aptum, vt quando libuerit illucire possitis. Hoc dicit Dominus, quia Iudæi vitæ ipsius tendebant insidias, eumq; interficere quærebant, propterea more humano loquens, inquit, *Nondum aduenit tempus meum*, id est, mihi aptum, & commodum non est: vobis, quibus nihil imminet illic periculi, quodcunque tempus est opportunum, & liberè illuc ascendere potestis. Hæc respondet Dominus, quia fratres in Hierusalem ascendere eum inuitabant, & exhortabantur; verùm Dominus se excu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

sauit, propterea Euangelista apposuit particulam *Ergo*, vt causam responsionis indicaret eam esse, quia tunc fratres proficisci Hierosolymam eum hortabantur. Perpende humilitatem Saluatoris; potuisset expresè eos arguere dicens, vos impudenter me officij mei admonetis, quasi quæ mihi facienda expediant, ignorem. potuisset etiam eis responsum negare, quasi incredulis, & audacibus; non tamē hæc facit, sed causam cur tunc quando inuitabatur, nō ascenderit, reddit, quia *Nondum aduenit tempus meū*. Iisdem tamē verbis fratres tacitè arguit, quasi diceret; scio quid mihi faciendum sit, nec vestro indigeo consilio: non ascendo nunc, quia nondum est meum tempus. Tempus vocat suum, quando cum minori periculo humano more loquendo ascendere poterat, id autem fuit quando iam furor Iudæorum deferbuerat; qui primis festi diebus eum atrocè expectabant, vt in sequentibus patebit.

Saluatoris humilitas.

ANNOTATIO VIII.

Diuersæ patrum expositiones.

VARIE verba superiora exponunt Doctores. Primo loco Cyril. lib. 4. cap. 33. hæc tempora ad manifestationem refert, vt sit sensus; *Nondum aduenit tempus meum*, quando me sum gentibus, & mundo toti manifestaturus; omnia facio secundum Patris ordinem. Gētibus sum manifestandus, postquam à Iudæis repellar; hoc tempus nondum aduenit; at vestrum, quando ad meliora proficere potestis, semper est paratum; quia nunc etiam vos potestis proficere, & ad melius reuocari. hæc Dominus dicit, quia illi eum ad manifestādum se mundo exhortabantur. Ad hanc exhortationem refert Cyrillus responsionem istam. Secundo loco August. tract. 28. de tempore glorificationis Christi exponit, Nondum, inquit, est tempus glorificationis meæ, prius enim oportet me humiliari, & mori, & per hanc humilitatē ad gloriam meam ascendere; tempus autem gloriæ vestræ in hoc mundo est, ideo semper est paratum. Refert August. hanc responsionem ad id, in quod fratres inducebant, nempe vt gloriam quæreret. Tertio loco Euthymius ad tempus passionis refert in hūc modum. A Tempus, quo conuenit, vt ego in Iudæam vadam occidendus, ad quod vos laboratis, nondum est. quid me vrgeris ante tempus? tēpus autem, quo vos in Iudæam abeatis, semper est in promptu; mihi impedimento est tempus, quòd nondum adest. vobis autem nihil est impedimento, cùm iam vnà cum Iudæis sentiatis, hæc Euthymius. quam expositionem adhibet Chryso. hom. 47. sed sub dubio; hanc tamen superius exclusimus, dum ostendimus fratres hac peruersa animi intentione nō hęc B esse locutos. Quarto loco idem Chrysosto. exponit, Qui estis vos, qui mihi cōsulitis, & me docetis? tempus meum nondum aduenit. quibus verbis insinuat expositionem, quam nos in commentario sumus amplexi, vt ad id hęc verba referantur, quod discipuli eum ascendere tunc Hierusalem occasione festi exhortabantur; quorum intētione relicta, Christus ad verba respondet, nondum esse sibi aptum tēpus, sicut erat tēpus illorum; indicans pericula grauissima, quę illic eū manebāt, nō autē eos: humanō enim more loquitur: qui quatenus Dēus erat, nullū periculū formidabat.

Non potest mundus odisse vos, me autem odit: quia ego testimonium perhibeo de illo, quod opera eius mala sunt.

COMMENTARIVS.

CAVSAM cur tempus suum nondum aduenerit, & illorum sit paratum, exponit; quia vos mundus non odit, *Me autem odit*, propterea vos sine periculo versari vbique & semper potestis, ego autem minimè. Causam autem odij explicat; quia opera eius mala reprehendo; mundus ergo reprehensionem nolens admittere, reprehensorem occidere quærit. Tacitè causam, cur non odio eos habeat mūdus, insinuat; quia ipsi nō reprehendūt, nec testimonium perhibent de mundo, quod mala sunt operaeius. Mundum vocat malos homines, quibus mundus plenus erat, sed præcipuè Iudæos, quos fratres etiam nomine mūdi significarunt, *Manifesta te mundo*. Dicit ergo se Iudæis exosum, quia eorum mala opera corrigebat, quam correctionem, cùm fratres non adhibuerint, à tali odio liberi erant, libereque cum eis conuersari semper poterant. Dicit autem, *Non potest vos mundus odisse*, non quod omnino impossibile sit, sed, vt Grego. Nazian. orat. 4. Theolo. exponit, quia inconsentaneum est, vt similes sibi similes odio prosequantur in eo, in quo similes sunt. Solet aliquando similis sibi similibus, vt dicitur, figulus figulo inuidere, sed non in eo, in quo similitudo consistit, est inuidentia, nec id est odij ratio. His verbis Dominus suā innocentiā indicat, qui propter iustā causam persecutionē iniustè patiatur; similiter Iudæorū malitiā ostendit, qui innocētem odio habeant

habeant; & simul fratrum incredulitatem taxat, quod in eadem sint incredulitate, in qua & illi; eaque de causa odio non sint habiti, ac proinde securè vbique degere valeant.

ANNOTATIO IX.

CYRILLVS lib. 4. cap. 34. hæc verba sicut & A nos exponit; quanquam nō vt causam præcedentis sententiæ, sed vt nouam aliam responsionem interpretatur; at accommodatior est expositio, vt hæc verba sint causa, cur tempus suum nondum aduenisse, illorum autem esse paratum Dominus dixerit; & sic Chrysostemus hō. 47. & Euthym. exponūt, & connectūt: tamen in hoc non mihi probantur, quod in eum interpretantur modum, *Mundus non potest odisse vos*, quia idem sentitis, & ad idem tenditis cum ipso, nempe, vt ego occidar. Iam enim B sępius diximus nullam rationem esse, ex qua talis fratrum intentio constet. rectius dicimus eos non odio habitos à mundo, nempe Iudæis, quia non credebant, vt & ipsi, in Christum, nec vita seu opera mala eorum ab his reprehensa erant; sed omnes humana sapiebāt, humana quærebant. Nec est ista sententia Saluatoris contraria ijs, quæ experimur, & quæ scriptura testatur; inter malos enim sępe sunt odia, iurgia, & persecutiones mutuæ, nec etiam omnibus malis licebat ire tunc liberè, & securè in Iudæam; sed sententia Domini est secundum materiam præsentem restringenda, vos non habetis impedimentum eundi, sicut ego habeo: non enim vos quærunt Iudæi interficere, sicut me: quia vos mala opera eorum non arguistis, sicut ego facio & feci: & vos in eadem estis incredulitate erga me, in qua illi. Similis enim in eo, in quo similis est, vti diximus in commentario, alteri non aduersatur, nisi ex causa aliqua dissimili. Et nota causam vnam, cur Iudæi quærebant interficere, non quia sabbato curabat, quamuis id prætexerent, sed quia eius correctionem sustinere nolebant, iuxta illud Sapient. 2. Contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata legis &c.

Causa, propter quam Iudæi occidere quærebant.

Vos ascendite ad diem festum hunc, ego enim non ascendam ad diē festum istum, quia meum tempus nondum impletum est.

COMMENTARIVS.

NE ex verbis dictis fratres hi, ab ascensu in Hierusalem ad festum peragendum retraherentur, neve Christum omnino non ascensurum concipe-rent, vtrumque remouet, *Ascendite vos*, inquit, *ad diem festum hunc*, celebrandum; ne permittatis mei causa vel vlla alia ascendere, cùm vestrum tempus semper sit paratum, at ego nondum ascēdam; id est, nunc vobiscum non ascendo, quia tempus adhuc meum, quando me ire oportet, nondum est impletum; quo tamen impleto, ascēdam. Non negat Dominus se omnino non ascensurum, sed tunc cum eis non iturum, at expectaturum temporis sui opportunitatem, qua superueniēte etiam erat venturus. Exhortatur fratres, vt legis cæremonias, & festa obseruent; nondum enim legis tunc obseruantia cessauerat; ne autem scandalizarentur, quod ipse nollet ire, non absolutè negauit, sed nondum sibi esse opportunum dixit; insinuans se etiam ad diem festum vēturum. Per diem festum, totum celebritatis tempus significat, quod octo diebus durabat. inferius enim dicitur, die festo mediante ascendisse in templum, & tamen quarto die ascendit, vt ibi dicemus.

ANNOTATIO X.

Vtrum dicto vero sit Christus, non ascendisse ad festum vetus testamenti sanctum.

DIFFICVLTAS est, qua ratione dictum A sit, *Ego non ascendam*, seu, *Non ascendo*: sic enim aliqui legunt, cùm tamen legamus Christum ascendisse. Porphyrius, vt refert Hieronymus lib. 2. cont. Pelagianos, propter hæc verba Christum inconstantiæ, & mutationis arguebat, quod cùm dixerit se non iturum, postea mutato proposito iuerit.

Primo igitur loco aliqui ea de causa verba hæc de textu tollunt, sed temerè, & falsò; essent enim etiam tollenda, quæ sequuntur: *Tempus meum nondum est impletum*, & tamen omnes Antiqui expositores tam illa, quàm ista legunt & exponunt, & codices omnes latini & Græci ea habent.

Secundo loco alij tollunt pronomen *istum*, vt legamus. Ego non ascendam ad diem festum, quasi Dominus non dixerit se ad illum diem festum non ascēsurum, sed ad aliquem nō ascensurū. Quod præterquā temere etiā, & falso asseritur, vanum, & ridiculum est: nam Dominus de eodē festo loquebatur, ad quod fratres exhortabatur. Præterea, quia si dematur pronomen, & legamus, *Non ascendam ad diem festum*, significat se nec ad illum, nec ad vllum alium ascensurum: nam negatio fit generalior ablata pronominis restrictione. Vanum igitur planè est hæc verba abradere, cùm verus textus habeat, *Non ascendam ad diem festum istum*.

Aliter igitur tertio loco respondet Cyril. lib. 4. c. 35. legit enim verba negatiuè, sicut Latinè

Universidad de Deusto
Biblioteca

Latinè ſonant, *Non aſcendam*, & interpretatur: Non aſcendam ad celebrandum diem hunc feſtum, volẽs iam ſignificare ſolemnitatum, & legis abrogationem: quamuis enim permitteret fratribus vt celebrarent, ipſe tamen ſe nolle iam ea ſeruare indicabat; quod ſi poſtea aſcendit, non id celebrandi cauſa factum eſt, ſed vt doceret. Vera igitur eſt Saluatoris enuntiatio; *Non aſcendam ad diem feſtum iſtum*, nec contraria facto, qui poſtea aſcendit. propterea forſan dictum eſt, non aſcendam ad diem hunc feſtum, vos aſcendite: & non dictum eſt abſolutè non aſcẽdam, quæ Cyrilli expoſitio patitur difficultatem; nam verbis ſequentibus, *Quia tempus meum nondum eſt impletum*, hæc cãu ſa non aptatur huic, quod celebrare nolit diẽ feſtum. Deinde fratres maximum ſcandalum paſsi fuiſſent, ſi eum legis celebritatem tantam contemnere intellexiſſent; vna enim ex cauſis, propter quas Dominus legem illam ſeruare voluit, ea fuit, ne in ipſo Iudæi grauiter ſcandalizarentur, quod legem Dei contemnere viſus eſſet: præterea quia dicitur inferius aſcendiſſe ad diem feſtum.

Quarto loco Auguſt. tract. 21. aliam reſponſionem ſequi videtur; nempe, *Non aſcendam ad diem feſtum hunc*, gloriam meam quærens, ad quam fratres exhortabantur, *Quia nondum eſt tempus meum impletum*, quando meam gloriam ſum adepturus; ſed huic expoſitioni obſtat verbum præcedens, *Vos aſcendite ad diem feſtum, ego non aſcendam*: negat ſe aſcenſurum ad diem feſtum, ad quem fratres aſcendere exhortatur, & tamen non eos inducit ad vanam gloriam. Adde quod ſuperius hanc expoſitionem reiecimus. Aliam idem Auguſtinus adhibet expoſitionem explicans illa verba, *Vbi eſt ille?* nempe non aſcendam ad primum vel ſecundum diem feſtum, ad quem vos mẽ initatis: quarta verò die aſcendit; ſed quia hoc non exiſtimo ita fuiſſe factum, vt in ferius dicemus, iſtam expoſitionem non probo.

Quinto loco aliqui noſtro tempore ſic exponunt, *Non aſcẽdo ad diem feſtum*, id eſt, nondum deliberaui, nec ſtatui quid facere in hac parte debeam, an aſcenſurus ſim, nec ne. Sed iſta expoſitio ſuis digna eſt auctoribus, qui ſicut in alijs multis à fide Catholica receſſerunt, ita & in hoc errant: Nouerat enim Chriſtus etiam à primo incarnationis ſuæ exordio omnia, quæ ſuis temporibus facturus erat, propterea ſæpe dicebat, nondum venit hora, nondum tempus: quia tempus, in quo prius diſpoſuerat & ſciuerat facienda, nondum aduenerat.

Sexto igitur loco eſt expoſitio legitima & vera Chryſoſtomi hom. 47. & Euthym. illud, *Non*, abſolutam negationem non eſſe, ſed limitatam, & reſtrictam, affirmationis aliquid habentem, quod Latinè dicimus, *Nondum*, eſt enim in Græcis οὔπω, quæ vox eſt eadem in illis ſequentibus, *Nondum tempus meum eſt impletum*, & tamen interpres vertit, *Nondum*. Infertus etiam, Nemo iniecit in illum manus, quia nondum venerat hora eius: & iterum, Nondum erat ſpiritus datus, quia Ieſus nondum erat glorificatus: & ſuperius capit. 2. Nondum venit hora mea. & cap. 20. Nondum aſcendi ad Patrem meum: in his omnibus & alijs eadem eſt dictio Græca: ſenſus igitur eſt, Vos aſcendite, ego nondum aſcendo, ſeu non aſcendam nunc vobiſcum; aſcẽdam tamen poſtea: & huic ſenſui accommodatur verbum ſequens, *Quia tempus meum nondum eſt impletum*, nempe modò impletum non eſt, implebitur tamẽ poſtea, & tunc aſcendam. Tempus ſuum appellat, vt in ſuperiori ſententia, quando, minori periculo humano lo[illegible]ens more, poterat comparere.

Hæc cùm dixiſſet, ipſe manſit in Galilæa; vt autem aſcenderunt fratres eius, tunc & ipſe aſcendit ad diem feſtum, non manifeſtè, ſed quaſi in occulto.

COMMENTARIVS.

QVanto tempore manſerit in Galilæa, poſtquam aſcenderũt fratres eius, incertum eſt: ſicut etiam quando fratres aſcenderint, poſtquam hæc locutus eſt Dominus. id vnum conſtat manſiſſe Dominum in Galilæa, donec fratres iter caperent Hieruſalem; poſtquam verò ipſi profecti fuerunt, Chriſtum aſcendiſſe, an vno, an pluribus diebus poſt illorum profectionem, ignoratur; aſcendit tamen, non in manifeſto vti ſolebat, magno comitatu, & omnibus nõtus; at nunc aſcendit non omnino occultus: venit enim cum diſcipulis, *Sed quaſi in occulto*, quia non omnibus ſe manifeſtabat, in publicum, vt ſolebat, prodiens. Hæc non ad viam tantùm, ſed etiam ad locum, quo ibat, ferunt: in Hieruſalem enim non manifeſtus, ſed occultus paucis notus illis primis diebus manſit. Attende Dominum veniſſe Hieruſalem, ita vt primo die feſtiuitatis adfuerit; ſed occultus & non manifeſtus: tamen quarta die, vt inferius dicetur, in templum publicè docturus aſcendit: Nec obſtat, quod cùm fratres profecti eſſent; veniſſe dictus ſit. nam ſolebant Iudæi citius venire in Hieruſalem vno, aut pluribus diebus ante feſtum, vt fieri ſolet etiam

etiam apud nos, quando ad celebrandam inſignem ſolemnitatem multi in locum aliquem concurrunt; & hac ratione fieri potuit, vt quamuis fratres prius profecti ſint, Chriſtus tamen peruenire Hieruſalẽ potuerit adeo tempeſtiuè, vt etiam primo ſolemnitatis die interfuerit. Hoc ſignificauit Euangeliſta dicens, aſcendiſſe Chriſtum ad diem feſtum *in occulto*, vt diſtinguat ab illo alio aſcenſu ad docendum in templum publico, qui factus eſt cùm ibi eſſet. Quod paulo inferius exactius diſcutietur. Recto conſilio latuit Chriſtus; tum, vt Iudæorum furori aliquantulũ cederet, qui tunc maximus erat, quando expectabatur venturus & docturus, nempe primis diebus; tum vt ſui excitaret deſiderium: denique vt ſuam potentiam oſtenderet, qui Iudæis ipſum illis diebus inquirentibus, & contra eum murmurantibus apparuit, & tamẽ nihil ei nocere potuerunt. Si enim à principio apparuiſſet, Iudæorum furor non fuiſſet alijs notus, ideoque poſtea miratæ turbæ dicebant, Ecce palam loquitur, & nemo in eum manus mittit.

Gaude Domine Mariæ Matere; quoniam ſurrexit.

Iudæi ergo quærebant eum in die feſto, & dicebant, vbi eſt ille?

PARTICVLA, *Ergo*, cauſam, & illationem indicat, nempe, quia in occulto aſcendit, nec ſe omnibus manifeſtum primis diebus exhibuit, propterea quærentes, *Dicebant*; *Vbi eſt ille?* vox eſt requirentium, & inuenire cupientium; ea de cauſa Euangeliſta duplici verbo eſt vſus, *Quærebant, & dicebant*, vt ſignificaret Iudæos inquiſiuiſſe eum, vt inuenirent, vbi eſſet; qui enim inquirunt, vt inueniant, ſolent interrogare multos, vbi eſt hoc? Vocem hanc eorum eſſe, qui eum inſequebantur, & interficere quærebant, affirmant Chryſoſt. hom. 48. & Cyril. lib. 4. ca. 57. ille ex ſummo odio affirmat ſic locutos eſſe, *Vbi eſt ille?* quaſi nominare nõ ſuſtinentes; hic verò aſſerit id ex arrogantia magna eſſe factum, quaſi eum contemnentes. & hanc ſententiam verbum illud Euangeliſtæ probat. *Iudæi*, inquit, vocat enim Iudæos, non omnes, qui erãt ex Iſrael, ſed qui de Iuda, & qui erãt in Hieruſalẽ, de quibus paulo poſt dicitur, propter metum Iudæorum: hi enim erant primi, & qui Chriſtum maximè perſequebantur. Vox ergo iſta erat principum Iudæorum, & Phariſæorum, qui Iudæi dicti ſunt, vtà Galilæis diſtinguerentur: Dici tamen probabiliter poteſt, cùm vox hæcà multis ſit prolata, *Vbi eſt ille?* à quibuſdam bono animo, ab alijs malo eſſe profectam; nam ſequitur quoſdam de turba eum bonum, quoſdam malum eſſe dixiſſe, quidam ergo ex contemptu, quidam ex veneratione dicebant, *Vbi eſt ille?* nam vox *Ille*, vtrumque ſenſum facere ſolet; omnes requirebant, non tamen eodem affectu, eademque interrogatio non ex vno proceſſit animo: accommodatior tamen eſt expoſitio prior.

Et murmur multum erat in turba de eo: quidam enim dicebant, quia bonus eſt: alij autem dicebant non, ſed ſeducit turbas: nemo tamen palam loquebatur de illo propter metum Iudæorum.

DVM Iudæi inquirerent, & nemo inueniret Chriſtum: turba mutuo contendebat in partes contrarias diuiſa: quidam enim partes Chriſti, quidam contrarias agebant; hi vt bonum defendebant, illi vt ſeductorem accuſabant; nemo tamen audebat loqui publicè, & liberè, *Propter metum Iudæorum*, id eſt, principum, & primorum, qui erant Hieroſolymis, & maximè inſequebantur Chriſtũ: dum aũt dicitur nemo liberè loquebatur, tam hi, qui contra Chriſtũ, quàm qui pro Chriſto erant, cõprehẽduntur: quantũ enim ex verbis colligere licet, prohibuerant Iudæi omnẽ de Chriſto ſermonẽ, & contentionem, vt eius memoria omnino ab omniũ mẽtibus deleretur; propterea nemo audebat publicè, & liberè loqui. Illud *Palam*, eſt in Græco eadẽ illa dictio, quę ſuperius expoſita eſt in illis verbis: Quęrit in palam eſſe. Chryſoſto. homil. 48. illud ver-

Universidad de Deusto
Biblioteca

illud verbum, *Seducit turbas*, vocem esse dicit principum Iudæorum; at rectius ad turbas refertur: inter quas erat contentio & murmur, dum quidam pro Christo, quidam contra Christum sentiebant, & occultè inter se loquebantur.

Iam autem die festo mediante ascẽdit Iesus in templum, & docebat.

CVM solemnitas octo dierum spatio celebraretur, die quarta, quæ mediũ tempus est, Christus ascendit in templum, vt Euthymius refert. Et attendendum est non dici ascendisse Hierusalem, sed in templum: ille enim ascensus fuit prior, hic posterior: ille occultus, hic publicus; ille ad diẽ festum, hic ad docendum. Omnia hæc Euangelista descripsit: priorem enim ascensum factum esse narrauit, postquam fratres è Galilæa profecti sunt, isque occultus fuit: posterior autem est ascensus in templum, & de hoc nunc Euangelista loquitur. Nec placet, quod Augusti. tract. 28. dicit; exponere enim videtur hunc ascensum de Galilæa in Hierusalem, quasi die quarta venerit ad festum; sed iam hic ascensus narratus est ab Euangelista superius: & hic fuit prima die festi, nempe venit Hierusalem, tamen occultus mansit, ne docuit publicè vsque ad quartam diem; quod his verbis dicitur.

Et mirabantur Iudæi dicentes, quomodo hic litteras scit, cùm non didicerit?

QVID docuerit Christus, Euangelista prætermisit: doctrinam tamen insignem fuisse insinuat, dum Iudæos, qui ipsum insequebantur, vt occiderent quærebant, in admirationem conuersos esse narrat, dicentes, *Quomodo litteras scit, cùm non didicerit?* cæci Iudæi, non quid dicat & doceat considerant, vt veritatem assequantur, sed quomodo docere possit. Et verò consideratio ista, si vti fieri debuit facta fuisset, eos ad credendum inducere sufficiens erat; magnum enim veritatis, nempe Christum à Deo esse argumentum erat, sine disciplina vlla, tantam & tã mirabilẽ proferre doctrinã; laudabilis tunc esset admiratio; at dum in sua persistunt infidelitate, & inutile faciunt quod in maximam debuit vtilitatem conuerti, arguendi, & insimulandi sunt maximè. *Litteras*, scientiam sacræ scripturæ appellant, & eam, quæ diuinorum est mysteriorum; hæc enim Græcè Grãmatica vocatur, latinè litteræ. 2. Tim. 3. Quia ab infantia sacras litteras nosti. Act. 4. Comperto quod homines essent sine litteris. Quidam hanc admirationem eorum esse existimãt, qui Christi sermonem susceperunt, & in pretio habuerunt; at verius est illorum fuisse, qui increduli erant, & hæc proferebant, non vt laudarent; sed vt potius Dæmoni tribuerent: aut saltem, an à Deo esset, in dubium reuocarent: nam paulo inferius isti dixerunt, dæmonium habes: & rursus his dixit Dominus: Cognoscetis an mea doctrina à Deo sit, quasi indubitassent: & ita Chryso. hõ. 48. & Cyril. lib. 4. cap. 41. sentire videntur. Hi Iudæi doctrinam negare non poterant, at laudare fugiẽtes, quomodo eam habuerit, mirantur, & in dubiũ reuocant an ex Deo sit, quã omne humanum ingeniũ excedere agnoscebãt.

Respondit eis Iesus, & dixit, mea doctrina non est mea, sed eius, qui misit me.

EOrum quamuis occultas voces sentiẽs Dominus, vt vel in hoc suã diuinitatẽ ostẽderet, ipsorũ admirationi respõdit, & vnde has litteras & doctrinã acceperit, exposuit. *Doctrina*, inquit, *mea*, quã habeo, & quã audistis, *mea non est*: id est, à me non est, sed ab eo *qui me misit*: significat hanc doctrinã esse Dei patris: ab ipso enim eã accepit. nõ ergo est, cur admiremini dicẽtes, *Quomodo scit cũ non didicerit?* quia à Deo Patre hæc mea doctrina est: non à dæmone, vt suspicamini. Doctrinam affirmat suam, quia eam habebat: non suam, quia non eam à se habebat, sed à Patre. Cętera in annotatione require.

ANNOTA-

ANNOTATIO XI.

Verba Christi necare verba superiora conuenit.

SVPERIORA verba vera sunt, de Christo vt filius Dei est, & etiam vt homo est; vt etenim Deus est, habebat eandem omninò scientiam, & doctrinã, quam Pater; habet; vt enim vna est essentia, ita & vna est vtriusque scientia, & doctrina; hoc tamen discriminis est, quod Pater à nemine, filius eã à Patre habet: & propterea verum est, quod dicit, *Mea doctrina non est mea, sed eius, qui misit me*; dicit suam & nõ suam: sed non modo eodem interpretanda sunt hæc; sua enim erat, quia verè eam scientiam, & doctrinam habebat, & habet: non sua autem, quia sic eam habet, vt à Patre accipiat. Vt homo autem est, sciẽtiam habet, & doctrinam, nõ eandem cum Patre: sicut enim naturæ est diuersa, ita & doctrina & scientia tali naturæ inhærens diuersa est: diuersam dico scientiam & doctrinam, in se ipsa. est enim accidens & habitus infusus. ex parte verò eorum, quæ sciebat & docebat, eadem est cum scientia Patris, propter identitatem eorum, quæ scit & docet Christus: quæ enim scit & docet Christus vt homo, sunt eadem cum his, quæ scit, & docẽda vult Pater. Hæc igitur doctrina, quæ Christi hominis est, suam dicit, quia ipsi ineſt, nõ suam autem, quia à diuinitate, quæ vnita est procedit & emanat. Propterea verè dicitur *Mea doctrina*, quam vt homo habeo, *non est mea*, sed Patris, quia ab eo accepta est, & ab eo mihi data, & communicata. Tribuit Christus Patri, quæ diuinitatis suæ sunt, cùm posset dicere; doctrina, quam vt homo habeo, à me ipso, qui Deus & filius Dei sum est; at Patri tribuis, & rectè, vt notat Chrysosto. homil. 48. ne ingenitus, neue Deo contrarius, neue se extollere videretur; vt modestiam seruans neminem se iactare debere doceret, & vt auditorum imbecillitati consuleret. Cùm igitur hæc sententia duos admittat sensus veros, & quæ ad rem facere possũt, sacri Doctores modò vnum, modò alterum, aut hi vnum, hi alterum sequuntur. Ambros. libr. 2. de fide cap. 4. & lib. 5. cap. 3. de Christo vt homine hanc sentẽtiam exponit. similiter Augustl. libr. 1. de Trinit. cap. 12. idem Augustl. lib. 2. cap. 2. de diuina scientia, quam habet vt Deus interpretatur: affirmat tamen vtroque modo intelligi posse. & tract. 27. in Ioan. etiã de diuina scientia exponit: sicut & Cyril. lib. 4. cap. 42. & Chrysost. hom. 48. Vtrouis modo exponas sententia eadem est, & in vtroque sensu suam scientiam diuinam, seu Deum, seu Dei filium esse his verbis Christus significat: simulque facto comprobat, quæ occultè dicebantur reuelando. ad contextum autem præsentè magis facit, si de scientia, quam habuit vt homo, interpretemur, quæ quidem erat à Deo.

Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscet de doctrina vtrum ex Deo sit, an ego à me ipso loquar.

COMMENTARIVS.

CAusam, cur illi non cognoscerent talem doctrinam, cuius esset, tacitè & miro artificio detegit, *Si quis*, inquit, *volũtatem eius*, qui me misit, id est, Dei Patris, *facere voluerit*, is facilè cognoscet à quo mea sit doctrina: nempe an à Deo, an à me ipso: id est, à me excogitata, aut inuenta, aut quæsita, Deoque cõtraria. A se ipso vocat, quod opponitur à Deo esse, vt rectè exponit Chrys. hom. 48. ac si dicat: cognoscet an mea doctrina sit Dei, an verò ipsi cõtraria. Rectè ergo sequitur illos nolle facere Dei voluntatem, quandoquidem non cognoscebant, à quo esset doctrina Christi. Tacitè ergo arguit Dominus, & causam, cur non credant, nec intelligant eius doctrinam indicat; quod Chrysostomus hom. 48. & Cyril. lib. 4. c. 43. aduertunt: ac si diceret, deponite iram, inuidiam, odium, quæ contra me, & contra Dei voluntatem concepistis, & tunc intelligetis meam doctrinam, à quo sit: hæc vos impediunt à recta & vera intelligentia: qui enim Dei voluntatem quærit facere, & quæ ei aduersantur omnino fugere, cognoscit meam doctrinam esse Dei, & non humanum inuentum contrarium ipsi, vt vos putatis. Attende, eum qui vult Dei facere voluntatem, dici cognoscere Christi doctrinam, quia dispositus est, nec impedimentũ habet cognoscendi; tamen lumen diuinum necessarium est, quo id assequatur: sicut qui diceret, qui oculos sanos habet & apertos, videt, quæ ei obiecta sunt, non tamen propterea negatur lumen exterius, sine quo non fit visio.

ANNOTATIO XII.

AVGVSTINVS tract. 29. verba hæc aliter exponit, vt is voluntatem Patris dicatur facere, qui in Christum credit, iuxta illud Ioan. 6. Hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit ille. erit ergo sensus; qui credit in me, cognoscet de doctrina mea, an à Deo sit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

iuxta illud Isa.7. Nisi crediderit is, non intelligetis. Fidei enim mysteria hoc habent, vt prius credantur, quàm cognoscantur. Similis sensus est illorum verborum, vt superius annotauimus ca.3. Qui diligit veritatem, venit ad lucem, & qui mala agit, odit lucem. Hæc expositio est valdè probabilis: tamen accommodatior est illa Cyrilli & Chrysosto. quam in commentario sumus secuti.

Qui à semetipso loquitur, gloriam propriam quærit.

COMMENTARIVS.

NON est contentus Dominus causam, cur doctrinam eius Iudæi non cognoscãt aperire, & simul modum cognoscendi tradere, quæ in superiori sententia fecit, sed probat doctrinam suam Dei esse, vt ex probatione etiam ipsi id intelligãt. Est autem probatio hæc, *Qui à semetipso loquitur*, id est, qui doctrinam propriam & à Deo alienam & separatam loquitur, is honorem proprium quærit, vt ab auditoribus in pretio habeatur, ab illisque gloriam, & laudem consequatur; at ex aduerso, qui nõ quærit proprium honorem, nec gloriam, sed Dei, profectò à se ipso non loquitur, sed à Deo. Hoc argumento probat verba superiora intelligenda esse de scientia humana Christi, quæ à Deo erat: nam his verbis solùm intendit se esse à Deo missum, & quæ secundum eius sunt voluntatem docere, ab eoque doctrinam accepisse, & id hoc argumẽtum confirmat. Christus autem vt homo non ex sua prædicatione, & doctrina, quærebat humanam gloriam & honorem, sed Dei Patris; ad cuius voluntatem obseruandam homines exhortabatur, & cuius honori in omnibus consulebat; non igitur doctrina eius aliena erat à Deo.

Qui autem quærit gloriam eius, qui misit eum, hic verax est, & iniustitia in eo non est.

ALteram partem argumenti proponit; est enim argumentum ab oppositio consequentis ad oppositum antecedẽtis, vt Dialectici dicunt; ac si dictum esset; homo est, ergo animal est, at non est animal, ergo nec homo: Ita nunc, A semetipso loquitur, ergo proprium commodum & honorem quærit; at non quærit proprium honorem, igitur nõ à semetipso loquitur, sed ab eo, cuius honorem quærit. Hoc nunc dicit, cùm enim superius vnam proposuisset partem, quià semetipso loquitur, quærit propriam gloriam, infert à contrario, *Qui autem quærit gloriam eius, qui misit eum*, non autem propriam, *Hic, profectò, est verax & non est iniustitia in eo*. Non intulit Dominus hic à Deo est, sed verax est, & iustus, seu non est iniustitia in eo, vt doctrinam & opera sua defendat. hæc enim duo calumniabantur Iudæi; doctrinam quidem, quia seducebat turbas; opera, quia Sabbatum non custodiebat. Contra vtramq; calumniam intulit, qui gloriam Dei, à quo missus est, non autẽ propriam quærit, hic verax est, quia doctrina eius vera est; mendacijs enim nõ glorificatur Deus. iniustitia etiã in eo non est, quia opera eius iusta sunt; non enim à transgressoribus honorificatur Deus. Perpende quàm prudenter, & apposite hæc Dominus intulit: nam inter illos multi contra doctrinam dixerant, seducit turbas: alij quærebant eum interficere prætextu violationis Sabbati, propter Paralytici illius miraculum Ioan.5. vt paulo inferius explicabitur. propterea Dominus hæc duo inferre voluit, verax est, & in eo iniustitia nõ est, simul etiam vt occasionẽ haberet, ex hoc verbo Iudæorum peruersum & iniquũ animũ reprehendendi, quo propter opus mirabile ac planè Diuina virtute Sabbato perfectum, vitæ ipsius insidiabantur. Hic est horum verborũ legitimus sensus. Tacitè, vt Cyril.lib.4.c.44. dicit, Pharisæos illos arguit, qui propriam quærentes gloriam, mendaces & iniusti erant: mendaces, quia hominum traditiones diuinæ legi contrarias docebant; iniusti, quia diuina mandata transgrediebantur. Matthæi 15. Cur transgredimini mandata Dei propter traditiones vestras? erant etiam mendaces & iniusti contra Christum: mendaces,

Iudæi Christi doctrinã & opera calumniabantur.

daces, in dissuadendo populo, ne in Christum crederet; iniusti, in morte innocentissimo Christo machinanda. Hæc autẽ omnia acciderunt, quia non Dei, sed propriam gloriam quærebant, proprijs commodis consulentes.

Nonne Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem? quid me quæritis interficere?

VERBA hæc sic superioribus connectuntur. Cùm se veracem, & iustum in doctrina, & operibus dixisset, arguit nũc Iudæos iniustitiæ & transgressionis, in eo, quod eum quærant interficere, & est sensus; nonne legem habetis, quam vobis dedit Moyses, cur nemo ex vobis seruat eam? si enim seruaretis, non quæreretis me interficere: nam insontem & innocentem interficere lex prohibet. Si verbum illud vltimum præponatur, clarior efficitur sensus sic, Iniustitia in me non est, quid me quæritis interficere? nonne Moyses legem dedit, cur eam seruare non vultis? sicut si quis iniustè inter nos ab alijs iniurias patiatur, persecutoribus dicat; Nonne Deus prohibet iniuria proximũ afficere? nonne legi Dei subiecti estis, cur non seruatis, cur non facitis, quæ Deus præcepit? ita nunc dicitur. illa enim verba, *Et nemo ex vobis facit legem?* interrogatiuè habentur, & faciunt sensum, cur non seruatis legem Moysis, cur ei contrauenitis, dum me innocentem, veracem, & iustum occidere quæritis? Et rectè Dominus eos arguit, quod contra legem Moysis agãt, dum ipsum occidere quærunt; tum vt ostendat se non esse contrarium Moysi, vt ipsi opponebant; tum vt eos potius Moysi contrarios declaret, & crimen in ipsosmet retorqueat, quod illi imponere studebant. Ad incredulos & persecutores hæc verba Dominus dirigit, propterea dixit, *Nemo facit legem*.

ANNOTATIO XIII.

Vt alias expositiones Cyrilli, & Chrysost. sequamur.

SVPERIOREM sententiam obscuram esse nemo ibit inficias, quę quidẽ variè exponitur, & connectitur, à diuersis. Primò Chrysost. hom.48. dicit in duobus Christum à Iudæis esse reprehensum, & in doctrina, quod se Patri æqualem faceret; & in operib⁹, quod Sabbatum violaret. Verbis prioribus ad doctrinæ calumniam respondit, docens suam doctrinam à Deo esse, idq; probauit; ad alterũ nunc se conuertit, & eos maioris arguit trãsgressionis, estque sensus; Vos me legis transgressionis accusatis; at maioris estis transgressionis rei; dedit enim vobis Moyses legem, & non seruatis eam, quam non leuiter, sed grauiter transgredimini: quæritis enim me interficere, quasi diceret; Ego si solui legem, hominem liberaui, infirmo sanitatem restitui, vos autem soluitis innocenti mortem parando. Ista est Chrysostomi expositio, & similis est Cyril.lib.4 cap.46.

Secundo loco Augustinus tractat.30. aliter exponit; vt sit sensus, vobis Moyses dedit legẽ, & non seruatis; si enim seruaretis, in ipsa me agnosceretis, & non occidere quæreretis. quamuis sensus iste alius sit à superiori, tamẽ connexio eadem videtur, vt Dominus ad calumniam his verbis respõdeat, qua tanquam legis transgressorem occidere quærebant. Quamq; sic etiã connecti potest, vt Dominus ad eos, qui interficere eum studebant, se conuertens arguat; ostendens eos id tentare, quia legem Moysis non seruabãt. Tertio loco aliqui recẽtiorum hæc verba connectunt, & exponunt sic; vt probet Dominus, quæ paulò superius dixerat, qui facit voluntatẽ Patris, cognoscet de mea doctrina an à Deo sit, quibus verbis insinuauit illos nõ facere voluntatem Patris. Id nũc ostendit, dicens: Nonne vobis Moyses dedit legem, & tamen eam nemo seruat, quod vel eo patet, quia me interficere, quæritis; non ergo mirum, si non cognoscatis doctrinã meam, à quo sit, quia legem & Dei volũtatem non facitis. Quartò alij aliter exponunt, & sic coniungunt, Moyses dedit vobis legem, & ei non paretis, non tamen propterea succensetis Moysi, qui talia vobis mãdauit; nam ille, quæ iussit Deus, fecit; cur ergo me quæritis interficere, quia quæ vobis displicent, & minus grata sunt dico? nam & ego nõ à me ipso hæc, sed à Deo accepi, & patris mandata annuncio. Quintò item alij nostro tempore aliter interpretantur, vt Dominus his verbis eos arguat, quòd non zelo legis ipsum interficere quærerent; vt sit sensus; Moyses vobis legẽ dedit, & non seruatis, sed contemnitis eam; quid ergo me zelo legis occidere quæritis? non enim zelus illius, sed aliud vos mouet; si enim zelus esset, legem seruare studeretis. Sextò denique alij sic explicant; non mirum, si meam doctrinam non recipiatis, quãdoquidem legem Moysis, quem vos mihi præfertis, contemnitis & transgredimini, quòd eo maximè patet, quia me quæritis interficere. Hæ sunt expositiones doctorum. Longum esset & inutile, si contra singulas agere tentaremus; quamuis cõtra aliquas

Universidad de Deusto
Biblioteca

id efficaciter fieri posset. Mihi ea legitima videtur, quam in commentario adhibui: cùm enim se veracem, & iustum esse ostendisset, eos arguit & in ipsos inuehitur, qui mortem illi machinabantur, nullam legis Moysis & Dei rationem habentes, cuius zelum ipsi falsò prætexebant.

Respondit turba, & dixit, Dæmonium habes, quis te quærit interficere?

COMMENTARIVS.

NON ad turbam Dominus dirigebat verba superius dicta, sed ad Pharisæos, & Iudæorum primos, qui id facinus conceperant, & exequi procurabant: turba verò sceleris tanti ignara, arbitrans sibi hoc peccatum imponi, in Christũ inuehitur acerbè, & iniuria afficiens à se facinus tale repellit. *Dæmonium habes*, &, *Quis te quærit interficere*? ac si dicant; Dæmon te instigat, vt hæc dicas: nam nemo nostrum te quærit interficere. Dæmonio hoc tribuunt, quia ipsius est mendacia & falsa testimonia & calumnias imponere, & propterea in eum, quod Dæmonis spiritu ducatur, conuitium iactant.

ANNOTATIO XIV.

CYRIL. lib. 4. cap. 47. dicit vocem hanc esse eorum, qui interficere quærebant, scientes enim crimina sibi illata, ad negationẽ refugerunt, vnde negatio hæc, malignitatis fuit, impietatemq; impietati addunt, quasi mendacem eum appellantes: hæc Cyrillus. Idem Chrysost. hom. 48. quod si obijcias, quia hi de turba erant, respondet omnes eum interficere quæsiuisse, quia dictum est, nemo ex vobis facit legem? sed profectò difficile est creditu omnes etiam de turba Christum interficere voluisse, immo contrarium Euangelica lectio habet: nam inter eos erant, qui dicebant, *Bonus est*. Existimo igitur eos, qui ita responderunt, non fuisse de numero eorum, qui occidere quærebant: erat enim turba humilis, cuius nõ erat legis transgressiones vindicare. Illi Pharisæi, & Principes erant huius criminis rei, propterea q; turba ita acerbè & asperè respondit, quia se talis sceleris immunem sentiebat: nec Dominus eam huius accusare intendebat, sed Pharisæos, legis doctores, & Iudæorum principes. Dices, cur non igitur ad eos distinctum, & singularem habuit sermonem? respondeo ex quadam egregia doctrina Grego. lib. 13. Mora. cap. 3. cuius hæc sunt verba. Nisi prædicator sustineat, quando proferre congruè correptionem possit, auger in eo malum, quod insequitur: sæpe enim contingit, vt talis sit, qui nulla increpationis verba sustineat. quid igitur in huius culpa prædicatori agendum est, nisi vt in sermone admonitionis, quem pro cõmuni salute omnium auditorum facit, tales culpas ad medium deducat, quales eum perpetrasse considerat, qui & præsto est, & de se solo adhuc argui non potest, ne deterior fiat; & cùm generaliter contra culpam inuectio intenditur, correptionis verbum libenter ad mentem ducitur, quia potens prauus ignorat, quod sibi hoc specialiter dicatur. hæc Greg. ex quibus, quare Dominus generali reprehensione in suos sit inuectus persecutores, facilè patet.

Respondit Iesus, & dixit eis, vnum opus feci, & omnes miramini.

COMMENTARIVS.

INconstantis & ingratæ turbæ conuitium spernens Dominus, ijs, qui verè occidere eum quærebant, respondet, causam eos nullam interficiendi habere demonstrans. Est autem aduertendum à tempore illo, quando Dominus paralyticum sanauit, grabatumq; tollere Sabbato iussit, Iudæos Christum interficere decreuisse, vt in eo capite declaratum est; nec cessauit hæc istorum iniqua, & impia intentio; sed magis ac magis in eis augebatur, eratq; perpetua memoria huius facti; quamuis quando hæc loquebatur Dominus, iam sesqui annus ab illo facto interceserit: nam gestum fuit Paschatis tempore, & vt alij dicunt, Pentecostes; tamen post illud Pascha, aliud est celebratum, cuius Ioannes non meminit, & post hoc agebatur festum Tabernaculorum, quando hæc loquitur Dominus, qui annus erat tertius suæ prædicationis; sequenti enim proximo Paschate occisus est. Dominus igitur hoc factum nunc repetit, quia in eorum memoria præsentissimum erat, & propter id mortem ei parabant. Repetit autem, vt eos contra legem agere,

agere, nullamq; causam ipsum interficiendi habere coram toto populo demonstraret, suamq; innocentiam significet. verbis igitur propositis causam, quam occidendi prætexebant, proponit; estq; sensus; dixi vos iniquè, & contra legem me occidere quærere, hanc vobis iniustitiam ostendo, *Vnum opus*, inquit, *feci*, nempe paralyticum sanaui Sabbato, & propter hoc, *omnes miramini*, id est, perturbati estis, & tumultuamini, quasi Sabbatum & legem sim transgressus. In sequentibus ostendit hanc causam non esse iustam. Et attende, *Vnum*, inquit, *opus feci*, quasi diceret; non habetis quicquam aliud contra me, nisi hoc vnum; rursus vno opere turbati estis omnes; id est plurimi. Admiratio hæc non est in bonam partem, sed in malam, quia tumultuantur, & perturbabantur contra Christum, vt exponit rectè Chrysostomus homil. 48.

Propterea Moyses dedit vobis circuncisionem, non quia ex Moyse est, sed ex Patribus, & in Sabbato circuncidit is hominem.

COMMENTARIVS.

EVIDENTI argumento probat se non esse transgressorem legis Mosaicæ de Sabbato custodiendo, eò quod hominem Sabbato curauerit. Supponit autem vnum, in quo tota argumenti vis consistit, nempe Moysem dedisse Iudæis circuncisionem; propterea quia à Patribus erat præcepta, non quasi ipse primus esset institutor, vnde principaliter ad legem Moysis non pertinebat: ante ipsam enim circuncisio fuit, & tanquam iam institutam ipsis restituit, erat enim intermissa in deserto; præceptum verò Sabbati proprium erat Moysis, ipse enim primus tale præceptum imposuit, quod ante non seruabatur. Est ergo sensus, Vos vtimini circumcisione non tanquam à Moyse instituta, sed à Patribus; non enim erat proprium opus legis, sed Patrum, & propterea ille vobis dedit eam; & tamen in Sabbato, quod Moyses præcepit, circumciditis, nec legem Moysis vos transgredi putatis, quia quod fecerunt Patres, facitis. Concludit verbis sequentibus: si igitur circumciditis hominem in sabbato, nec ex hoc sequitur transgressio legis Mosaicæ, quia à Patribus fuit illa circumcisio, cur mihi succensetis, quasi ego legem Mosaicam sim transgressus, quod hominem totum saluum fecerim, cùm sit hoc opus multo maius quàm circumcisio? Et attende, quomodo ad ipsos referat factum. Vos circumciditis in sabbato, non solum quia ipsi circuncidebant, sed quia ipsi declarauerant esse in Sabbato circuncidendum; nec enim Moyses id expresè docuit. immo dum sabbatum præcepit, nec expressit circumcisionem in eo debere fieri, videri alicui posset, quando circumcisio exercenda occurrebat Sabbato, potius esse transferendam; at non sic faciebant, & rectè: præferebant enim circumcisionem sabbato, & declarabant non esse tale opus contrarium sabbati obseruantiæ, quia erat opus Patrum.

ANNOTATIO XV.

RECENTIORVM complures verba, *Non quia ex Moyse est, sed ex patribus*, per quandam parenthesim, & velut verbi correctionem dicta censent; ne aliquis opponeret, Moysem nõ fuisse primum circumcisionis auctorem; non tamen, quod illa verba ad argumentum aliquid faciant: nam sententiæ sensum hunc esse putant. Moyses dedit vobis circumcisionem, & circumciditis in Sabbato, nec propterea legem transgredimini. Patitur autem hæc interpretatio permultas difficultates, ratione illius dictionis, *Propterea*, quia tali expositioni aptari non posse videtur, vt paulo inferius explicabitur. idcirco meo quidem iudicio isti sensum non assequuntur. Rectius & verius Cyril. lib. 4. cap. 49. & Chrys. hom. 48. & Euthym. hæc verba ad argumentum pertinere arbitrantur, quamuis non eodem modo exponant: vis enim argumenti in hoc consistit, per circumcisionem, quæ non est propria Moysis, sed Patrum, factam in Sabbato, non est legis Mosaicæ transgressio, ergo neq; erit per opus Christi miraculosum, quod maius est, quàm circũcisio. distinguit enim Dominus circũcisionem à lege Moysi, & Sabbatũ ad Moysem, & circũcisionem ad Pa-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tres refert; vt si per opus illud Patrum non fit trãsgressio legis Moysi, nec per hoc opus miru sanationis, vt in cõmentario expoſuimus, fiat; & tunc rectè accommodatur particula, *Propterea*, vt ex ſequẽti annotatione conſtabit. Si autem illorum expoſitiones ſequamur, nec particulam hanc, nec vim argumenti conſtare, facilè intelliget, qui attentè verba conſideraverit.

ANNOTATIO XVI.

Vox propterea variè explicatur.

MIRVM eſt quantam expoſitoribus illa particula, *Propterea*, ingerat difficultatẽ; tam his, qui verba illa, *Non quia ex Moyſe, ſed ex patribus*, per correctionẽ quãdam dicta cenſent, quàm illis, qui ad vim argumenti facere exiſtimãt, præcipuè tamen prioribus. variè igitur exponitur. Euthymius &c. ſuperuacaneam cenſet, & vulgari modo poſitam, & nihil ad ſenſum facere. hæc reſponſio non eſt probanda: non enim in ſacra ſcriptura leuiter illa particula ponitur, maximè cùm hęc ſit de numero earum, quæ multũ in oratione valent, ſenſuſque ac ſententias variare ſolent. Theophylactus ſuperioribus connectit; vt ſit ſenſus; Omnes miramini, propterea ſeu propter hoc opus quod feci: nam Græcè legi poteſt relatiuè, idé enim eſt ac latinè, propter quod, quod & vnius dictionis, & duarum vim habet, & tũc ſenſus eſt: Vnum opus feci, & omnes miramini propter hoc. Mihi Chryſoſt. hom. 48. idé videtur ſentire, at quia codices omnes & Latini, & Græci cum ſequẽtibus connectunt, & cõmuniſsimè exponunt Doctores, nõ placet ab hac communi lectione diſcedere. Tertio igitur loco recentiorum aliqui illud, *Propterea*, ſic connectunt cum ſequentibus, vt non ſit cauſæ ſignificatiuum, ſed velut attentionẽ excitans ſequentium, ac ſi dictum eſſet: *Vnum opus feci, & omnes miramini, propterea Moyſes dedit*, id eſt, propterea attendite, & aduertite, quæ dicam. ſed hi nec cum ſequẽtibus, nec cum præcedentibus connectunt, & neceſſe eſt verbum aliquod ſupplere, quod iam non eſt verba exponere, ſed multiplicare, nec talis dictio in ſcriptura vnquã ſic poſita reperitur. Quarto alij totam ſequentem hanc ſententiam cum ſuperiori coniungunt; vt ſit ſenſus; Vnũ opus feci, & vos miramini, propterea Moyſes dedit vobis circũ.nciſionem, vt circumciſio facta in ſabbato faciat, ne vos miremini, nec me legis tranſgreſſorem exiſtimetis. Violenta eſt, & non vera hæc expoſitio: nam non fuit hæc cauſa, cur Moyſes dedit circumciſionem: Quod ſi dicant, *Propterea*, nõ cauſam ſed euentum indicare, quaſi ex eo quod Moyſes dedit circumciſionem, & fit in Sabbato, id conſequatur, vt probetur Chriſtus non eſſe legis tranſgreſſor, certè violentum eſt: Nam particula, quæ euẽtum indicat, connectitur cum ipſa re, quæ euenit, non cum eo, à quo euentus fit. Quinto loco alij particulam ornatus cauſa poſitam affirmant, vti Latinè verùm enim verò, & fauet his quod notat Rabbi David, nempe particulam עלכן cui reſpondet propterea, ſeu Græcè διὰ τοῦτο, aliquando idem ſignificare quòd profectò, verè, ſanè, maximè, quando in principio ſententiæ ponitur; at in toto nouo Teſtamento talis particula in ea ſignificatione non reperitur. Sexto alij vice particulæ tamen, ſeu attamen hanc poſitam dicunt. Omnes hi noſtræ ætatis auctores eo mouentur maximè, quia illa verba media, *Non quia ex Moyſe, ſed ex Patribus*, per quandam parentheſim, & velut per correctionem dicta putant, non autem, quod ad vim argumenti faciant. ſed ſuperius oſtendimus maximè id ad argumentum facere. Quare ſeptimo loco Cyril. libr. 4. ca. 49. omnium optimè hanc particulam exponit, cum ſequentibus connectens, & cauſæ reddendę appoſitam interpretans, vt ſit ſenſus; Idcirco, ſeu ea de cauſa dedit vobis Moyſes circumciſionem, non quia erat ex ſe, ſed quia erat ex Patribus; & tamen vos in Sabbato circumciditis, quamuis illa ſit Patrum, Sabbatũ autem ſit Moyſis. Hunc nos in cõmentario ſenſum amplexi ſumus, & veriſimũ legitimumque reputamus.

Si circunciſionem accipit homo in Sabbato, vt non ſoluatur lex Moyſi, mihi indignamini, quia totum hominem ſanum feci in Sabbato?

COMMENTARIVS.

AD præcedentem ſententiam hæc pertinent: concludit enim ex ſuperiori ſententia argumentum; *Si homo accipit circunciſionem* patrum, *in Sabbato*, & non hinc ſequitur, *vt ſoluatur lex Moyſi*, præcipientis obſeruantiam Sabbati, non debetis mihi ſuccenſere, nec me tranſgreſſorẽ Sabbati iudicare, *Si totum hominem ſanum feci in Sabbato*. maius enim opus eſt hæc curatio, quàm Patrum circumciſio; & ſi circuncidentes Sabbato non exiſtimatis vos tranſgredi legem Moyſi, profectò nec me debetis iudicare eam eſſe tranſgreſſum. Circunciſionem diſtinguit à lege Moyſi, tanquam ea ſit Patrum; ad legẽ enim Moyſi id pertinet, quod ipſe primus inſtituit, qualis erat Sabbati obſeruãtia. Quod ſi quis Iudæis obiecerit, circũciſionem fuiſſe inſtitutã à Deo, & propterea obſeruari debere ab eis etiã in Sabbato, obiectio friuola eſſet; nam etiam Sabbati obſeruãtia à Deo erat; ſi ergo Deus nõ ſibi fuit aduerſarius, dum per patres circun-

circunciſionem octauo die, & per Moyſem Sabbati obſeruantiam præcepit, quia in ea obſeruantia non erant prohibita diuina opera, ſed humana & ſeruilia; ita etiã de opere Chriſti iudicandum erat, quod non minus, immo magis erat Dei opus, quàm circunciſio. Illud autem, quod dicitur, *totum hominem ſaluum feci*, opponit circunciſioni, quæ non totum hominem ſanabat; immo ſi ipſa ſola circunciſio conſideretur, corpus lædebat, quamuis animam ſanauerit virtute fidei venturi tunc Chriſti; ſi autem conſideretur medicamentum, quod vulneri ſanando tunc adhibebatur, quod etiam opus quoddam erat; nec totum corpus ſanabat, ſed particulam quandam: at Chriſtus Paralyticum totum ſanum fecit; & quantum ad totum corpus, quod morbo graui vexabatur, vt nec incedere ad piſcinam liberè valeret, & quantum ad animam ſimul, quia eum liberauit à peccato: propterea enim dixit illi; Ecce iam ſanus factus es, noli amplius peccare. Cætera in annotatione require.

ANNOTATIO XVII.

Expoſitio Euthymij.

CHRYSOSTOMVS hom. 48. illa verba, *Vt non ſoluatur lex Moyſi*, exponit in ſenſu cauſa Iij, nempe circunciditis hominem, ne lex Moyſi ſoluatur, ſcilicet præceptum circunciſionis, & communiter hanc Recentiores expoſitionem ſequuntur, ſed rectè Cyrillus lib. 4. cap. 50. eam reijcit: non enim ipſi circuncidebant, vt lex Moyſi non ſolueretur, immo contrarium potius fieri videbatur: nam circumciſio non erat lex Moyſis, ſed Patrum, ſabbatum autem erat Moyſis, ſanè, ſi illi non circuncidiſſent Sabbato, dicendum erat, non circuncidunt, vt non ſoluatur lex Moyſi; dum autem dicitur, *Circumciditis vt nõ ſoluatur lex Moyſi*, indicat eſſe ſenſum, vt non ſoluatur ſabbatum, quod erat ſingulare inſtitutum Moyſis, non autem Patrum. propterea ipſe Cyrillus, cenſet verba hæc ſequentibus coniungenda, vt ſit ſenſus, circunciditis hominem in Sabbato, cur igitur mihi indignamini, quia totum hominem ſanum feci, *Vt non ſoluatur lex Moyſi*, id eſt, ſuccenſetis mihi, vt legem Moyſi defendatis de ſabbato, quaſi zelo illius vos mihi indignemini? Mihi iſta connexio non placet, quia aliquantulum violenta videtur, ſed ſuperioribus verba coniungẽda exiſtimo cum Chryſoſt. & alijs, ſed non in eo ſenſu, quem hi doctores ſequuntur, nempe vt illa particula *Vt*, cauſam reddat, ſed vt ſit nota conſecutionis poſita loco *Ita vt*, quaſi dictum eſſet, circunciſionem accipit homo in ſabbato, ita vt non ſoluatur propter eam lex Moyſi, ſcilicet de ſabbati obſeruantia. in hac etiam ſignificatione accipitur ſuperius Ioan. 5. Maiora; inquit, demonſtrabit opera, vt vos miremini, ideſt, ita vt vos miremini: ibi eadem eſt particula Græca ἵνα. eſt etiam locus 2. Cor. 1. Quę cogito ſecundum carnem cogito, vt ſit apud me EST & NON? id eſt non ſecundum carnẽ cogito, ita vt apud me ſit eſt, & non. ſunt alia etiam exempla. Senſus ergo eſt, circuncidi-

Vox propterea variè explicatur.

tis hominem, & non inde ſequitur, vt ſoluatis legem Moyſi de Sabbato, nec vos legis exiſtimatis tranſgreſſores eo quod circunciſionem Patrum in Sabbato accipitis.

Illud etiam adnotandum eſt Chryſoſtomum & Euthymium illud, *Totum hominem ſanum feci*, ſic exponere, vt totus ſanus factus dictus ſit, quia & anima, & corpore ſanatus eſt: nam & à peccato liber, & à morbo corporis ereptus ſimul fuit. exiſtimo dictum eſſe totum hominem ſanatum eſſe, ne ſanitas in parte corporis verſari putaretur, ſicut circumciſio, non tamen eſt Chryſoſtomi improbabilis expoſitio: nam poterant opponere Iudæi circumciſionem fieri Sabbato, quia erat pro ſalute animæ, quamuis cum corporis læſione eſſet. Chriſtus ergo ſe non animam ſolam, ſed corpus etiam ſanaſſe reſpondet: circumciſio enim vnam partem ſanabat, alteram lædebat, & vulnerabat; at Chriſti opus integrum hominem ſaluum fecit. cur igitur illa circumciſio Sabbatum non ſoluit, opus autem Chriſti ſoluit? Cyril. lib. 4. cap. 50. exponit id dictum eſſe reſpectu medicinæ, quam adhibebant, vt à vulnere circũciſionis ſanarent, vt ſit ſenſus; Vos Sabbato medicinam adhibetis, vt vnam corporis particulam ſanetis, ego autem totum ſanati hominem; & id quidem verum eſt; tamen dominus non ſumit argumentum ex medicina, quæ adhibebatur vulneri ſanando, ſed ex circunciſione ipſa, quæ erat opus quoddam ex ſuo genere ſeruile, & tamen exercebatur Sabbato; & in hoc eſt præcipua vis argumenti. poteſt etiam nomine circunciſionis totum comprehendi, quod in ea adhibenda efficiebatur: nempe abſciſsio, & medicamentum, præcipuum tamen opus circunciſio erat: hoc enim eſt de quo dicitur; *Moyſes dedit vobis circunciſionem*, non quia ex Moyſe, ſed ex Patribus.

Nolite iudicare ſecundum faciem, ſed rectum iudicium iudicate.

COMMENTARIVS.

EXcludit Dominus vanã argumenti reſponſionem, quam Iudęi adhibere poterant dicentes, Circunciſio eſt Patrum, & à Moyſe etiam confirmata;

Universidad de Deusto
Biblioteca

propterea Sabbato circuncidimus, nec transgressionem legis existimamus Patrum auctoritate suffulti. id Dominus per præoccupationem diluit, *Nolite iudicare secũdum faciem*, id est, in acceptione personarum, *Sed iustum iudicium iudicate*. id est, considerate opera ipsa, quæ sabbato fiunt. Circunciditur homo ex vna parte, ex altera verò homo triginta octo annos habens in graui infirmitate breui temporis momento ita sanatur, vt grabatum valeat per vias portare; quis neget diuinius, mirabilius, potentius esse hoc opus? si ergo licuit vobis illud in sabbato exercere, cur hoc mihi non licuerit? vos ad personas recurritis, scilicet, circunciſio Patrum est, opus hoc tuum est, quem nos multo Patr. ous inferiorem existimamus: hoc iam est iudicium in personarum acceptione accipere: nam opera sunt, per quæ fit transgressio, si aliqua est, non personæ ipsæ. Aduerte illud, *Secundum faciem*, in Græco est secundum aspectum, seu visionem. Idem est sensus, Facies enim est, quæ videtur, propterea iudicare secundum faciem & visionem, idem est. Exactiorem huius sententiæ declarationem in annotatione require.

Secundũ faciẽ iudicare quid significet.

ANNOTATIO XVIII.

CYRIL. lib. 4. c. 51. Chrys. hom. 48. & Euthy. Secundum faciem iudicare exponunt, vt idem sit, quod iudicium proferre in acceptione personarum, nempe quando id consideratur in causa, quod ad causæ iustitiam non pertinet. Et hæc est legitima expositio, non ea, quam recentiorum aliqui adhibent, vt id sit iudicare secundum visionem, seu faciem, id est, superficialiter, & non re omnino & intimè considerata, & perspecta, sed ad rem præsentem hæc non facit, quod ex antitheto facile colligitur. Aliàs dicendũ fuisset, Nolite iudicare secundum faciem, sed maturè & exactè omnia perpendite; at non sic dicitur; *Sed iustum iudicium iudicate*. quod verbum præcedens declarat intelligendum de personarũ acceptione; huic enim opponitur iustum iudiciũ. propterea, vt rectè Cyril. docet, proprijs verbis legis Dominus vtitur, vt legis auctoritate inducat ad tale iustum iudicium. sunt autem verba legis Deutero. 1. Quod iustum est iudicate: ita paruum audietis vt magnum: nec accipietis cuiusque personam. Præterea, quia si is esset sensus, euadere poterant Iudæi dicentes, illam circũcisionem esse Patrum, & Moysis; at hoc opus sanationis non esse patrum; propterea Dominus ad iudicium remota persona rum acceptione ex lege ipsa diuina exhortatur. In quo autem ista acceptio personarum consistat, & quomodo sit applicanda verbis; ad huc declaratione indiget. Chryso. Cyril. Euthymi. & Auguſt. tract. 30. sic explicant, vt sic comparatio inter Moysem, & Christum, sit; sensus: Si vos à transgressione Sabbati liberatis, qui Sabbato circumcidit; me autem condemnatis, qui Sabbato sanauí, quia Moysem plurimi, me autem nihili facitis, iudicium vestrum in acceptione personarum est. At hæc explicatio mihi non videtur verbis accommodari posse; non enim Moyses est, qui dictus est circumcidere, sed ipsi circuncidebant Iudæi, quibus cum loquebatur: & ipsi erant, qui se legis Mosaicæ propter circumcisionem transgressores non esse censebant.

Verus Christi verborum sensus.

Verus igitur sensus hic est, Lex Moysis præcipit, vt Sabbatum seruetur: Patres octauo die circumcidendum infantem præcipiunt, quod & Moyses confirmauit, fieri autem potest, vt dies octauus sit Sabbatum, tunc si circuncisio non fiat, Patrum institutio non seruatur; si verò fiat, lex Moysis violari videtur. in hac ambiguitate vos Iudæi declaratis, & rectè factum est, esse die octauo circumcidendum, nec per hoc solui legem Moysis, nec enim opus Patrum credi debet prohibitum fuisse à Moyse, cur ergo creditis opus hoc, quod multo maius est, esse prohibitũ? si enim dicatis, illud erat Patrum, hoc tuum est, quem vulgarem hominem existimamus & repudamus; iam profectò accipitis personam: nam cùm agitur de opere ipso, vos ad personas recurritis, & excellentiam personarum opponitis, relicta ea, quæ est operum; Est enim hoc meum multo perfectius, & potentius. hic est sensus. Posset vna obiectio fieri; quod circumcisio fuit ex diuino mandato; nam præcepit Deus, vt octauo die circumcisio fieret; at hoc opus tuum non est ex diuino præcepto: Vt obiectionem hanc refellamus, sciendum est Deum non præcepisse Sabbato circumcisionem fieri debere, præcepit quidem octauo die puerum circumcidendũ, Sabbatum aũt accidere sæpe octauo die poterat: cũ ergo ex alia parte præceperit Sabbati obseruantiã, & vtriusque præcepti Deus auctor fuerit, perfectò erat ambiguum, vtrum esset implendum; at Iudæi diuinam mentem declarantes censuerunt relicto Sabbato debere fieri circũcisionem, nec esse contra Sabbati obseruantiam. p rætulerunt enim Patrum institutionem tanquam antiquiorem, & maioribus datam, ab eisque obseruatam. Cùm ergo nunc in Christo opus nouum, & omnem humanam viderent superantem virtutem, quod non nisi diuinum esse poterat: debuerant etiam iudicare multo minus hoc esse in Sabbato prohibitum: nam vt circumcisio à Deo instituta fuit, ita hoc opus à diuina virtute processerat: quale illi Patres nunquam fecerant: illud ergo præferre propter Patres fuit maxima personarum acceptio. Et hic est legitimus, ni fallor, sensus totius argumenti.

Dicebant

Dicebant ergo quidam ex Hierosolymis, nonne hic est, quem quærunt interficere? ecce palam loquitur, & nihil ei dicunt.

COMMENTARIVS.

QVidam de turba ex vna parte scientes Iudæorum maiores quærere Christum, vt cum ad supplicium traderent: ex altera verò parte videntes illum non solum palam, & liberè loquentem, sed etiam eosdem principes, quòd eum occidere quærerent iniustitiæ accusantem, mirati sunt, qua ratione factum sit, vt cùm paulo ante ad mortem inquireretur, nunc liberè loquatur, & reprehensione in eos vratur, seque defendat; & nemo non solum in eum manum mittat, sed ne verbo contradicat. Vt enim notat Euthymius, aderant multi ex his, qui eum interficere quærebant. Particula *Ergo*, causam huius admirationis indicat, ac si dicat; quia viderunt, & audierunt Christum liberè loquentem, & arguentem, propterea mirati hæc dixerunt. Euangelista hos non de Galilæis, nec de ijs, qui ex locis extra Hierusalem venerant, sed de Iudæis ipsis, qui Hierusalem habitabant fuisse narrat; ea de causa, vt quomodo scire potuerint Christum ad mortem quæri, insinuet. Cùm enim continuè in vrbe habitarent, facilè intelligere potuerunt, quod principes, iam multo tempore patrare parabant: similiter etiam, vt in hoc duritiem & incredulitatem Iudæorum, qui de Iuda erant, ostenderet. hi enim omnium maximè increduli, & infensi contra Christum fuerunt, qui ad fidem promptiores, & ad Christum recipiendum pariores esse debuerunt: de eorum enim tribu secundum carnem Christus futurus erat.

ANNOTATIO XIX.

GRAECI codices habent, quidam de Hierosolymitis, seu Hierosolymitanis, & ita Chrys. hom. 49. & Euthymi. legunt. Latini codices habent de Hierosolymis. parum hoc refert; idem enim est omnino sensus. Chrysost. hos reputat fuisse de numero eorum, qui in Christi necem principibus consenserant: propterea quæ Euangelistam mentionem fecisse Hierosolymitarum, vt eos miserabiliores fuisse cæteris significaret. Sed non video, qua ratione id probetur: cùm enim essent de turba, quamuis de numero eorum, qui increduli erant, non videtur quomodo neci Christi consenserint, nondũ enim principes de nece Christi cum turba aliquid tractauerant, nisi velit Chrysostomus dicere, eos neci consensisse, quia Principum de Christo occidendo propositum approbabant, sicut solent homines de vulgo probare, aut reprobare suis priuatis iudicijs facta Principum; & hoc est probabile; tamen ipsi non erant, qui quærebant Christum interficere. Hinc patet verba illa, *Dæmonium habes, quis te quærit interficere?* non fuisse omnium de turba, sed multorum simplicium, qui tale facinus ignorabant, nisi fortè dicamus eos sciuisse, & dissimulare voluisse: hæc enim omnia probabiliter dici possunt.

Nunquid verè cognouerunt principes, quia hic est Christus?

COMMENTARIVS.

COMMVNE est omnibus insoliti, & insperati euentus, causam inquirere: hoc turbæ accidit nunc videre, nempe Christum paulo ante diligenter ad necẽ quęsitum, & contra quẽ adeo Principes cõspirauerant, vt nemo è turba liberè de eo loqui ausus esset; modò libere loqui, & in ipsosmet principes inuehi, neminemq; illorũ vel verbo se opponere ausum esse: mutationis ergo insolitæ, & insperatæ causam inquirunt. Erat aũt vera huius causa diuinitatis Christi virtus; ac potẽtia, qua aduersarios ita reprimebat, quãdo ei placitũ erat, vt obmutescere eos faceret: sed isti hãc non cognoscẽtes, nec inuenientes, causam sibi aliam excogitant. *Nunquid*, inquiunt, *cognouerũt iam Principes*, hũc esse Christum, depoſueruntque odium conceptum, quo eum prius non cognoscentes prosequebãtur? Perpende duo in his verbis, vnũ est, quanta fuerit

rabies

Universidad de Deusto
Biblioteca

rabies Principum contra Christum,& quãta ipsius Christi virtus,qua eos repressit, vt isti Iudæi huius effectus talem excogitauerint causam; ac si dicerent,maxima diligẽtia,& rabie iste ad necem quærebatur;& nunc tam libere loquitur,& reprehendit,aduersarijs obmutescẽtibus,cuius causa alia profectò esse non videtur,nisi quia nouerunt iam hunc esse verum Messiam, & Christum. Et addunt illud aduerbium *Verè*,vt insinuent eos tractasse, & in controuersiam vertisse an esset Christus;at iam veritatem resolutam nouisse,& assecutos esse. Alterum est, istos de turba, qui hoc proferebant, decepstos fuisse: putabant enim Principes odio habere Christum, & ipsum ad necem quærere zelo veri Christi,quia nempe se Christum faciebat, cùm non esset;si autem zelus talis fuisset, vtiq; rectam causam sibi proposuissent; si enim iam nouerant verum esse Christum,sequebatur profectò vt odium deponerent,& ad necem non quærerent,sed potius ipsi se submitterent. At non hunc zelum Principes habebant, fingebant quidem, vt turbas deciperent;sed aliter se rẽ habebat;maximè enim persequebantur eum,quia nouerant esse Christum, quod Dominus Matth.21.illa insigni parabola docuit. Hic est hæres,venite occidamus eum,qua de re cap.11.inferius exactius tractabimus.Hæc ad sensum horum verborum explanandum satis sint.

Sed hunc scimus vnde sit, Christus autem,cùm venerit,nemo scit,vnde sit.

INCREDVLITAS,& malitia istorum non sinit eos in hac causa inuenta quiescere,& permanere.Effectus mirus,quem experiebantur,hanc causam indicare videbatur;at incredulitas & odium contra Christum repellit,& contra inuentam causam obiectionem inuenit.*Christus, cùm venerit, nemo scit vnde sit;scimus autem, vnde iste sit*,ergo iste Christus esse non potest.Iam rem eo perductam esse fatentur,vt si nescirent,vnde iste esset, Christum esse reciperent, & consentirent.Ignorantiam miseri homines ad Christum recipiendum quærunt.Nescire oportet,inquiunt,vnde sit, vt verus sit Christus.Magnam confessionem veritatis vis elicuit ab istis;nihil enim contra vitam & mores;nihil contra doctrinam opponunt,quia omnia Christo conueniebant:nihil in Ilo inuenerant,quod Christum dedeceret,hoc solum inuenerunt,quia sciũt vnde sit;si nescirent,omnia rectè se haberent.Attende hac obiectione eos inuentam causam repulisse;nempe quod principes Christum agnouerint,ac si dicerent; cùm hic non sit Christus, quia scimus vnde sit,non est verisimile, causam hanc,quam excogitauimus, veram esse;nempe nouisse verè principes hunc esse Christum.Isti scire se, vnde sit Christus,dicunt, quia ex quibus parentibus sit ortus,& progeniẽ eius scire se putabãt, sicuti in c.6.dictum est, Nonne hic est filius Ioseph,cuius nos nouimus patrem, & matrem?Particula enim *Vnde*, non locum, sed originem significat. Existimabant autem neminem,quando Christus veniret,cogniturum eius parentes, sed repente ignotis progenitoribus mundo appariturum. Vnde hoc sibi falsò persuaserint,incertum est;forsan ex locis scripturæ malè intellectis;quale est illud Isa.53.Generationem eius,quis enarrabit? & Micheæ 5. Egressiones eius à diebus æternitatis. sciebant quidem venturum de progenie Dauid,& de loco Bethlehem:tamen in particulari ex quibus parentibus,ignoratum iri credebant.Nec est contra,hoc quod Ioan.9.dicunt;Hũc nescimus,vnde sit:horum verborum enim alius est sensus,nempe nescimus,an à Deo missus sit, nec est contradictio. quamuis Chrysost. hom.49. eos sibi contradicere existimauerit,tanquam furore ebrios,& insanos. Adde verba illa esse Pharisæorum, hæc autem vulgi imperiti,& scripturarum ignari.

Clamabat ergo Iesus in templo docens,& dicens.

NOn sine magna causa Christus clamat:cùm enim videret illos omnia, quæ Christus facturus erat,de ipso confiteri, hoc vno autem impediri, quia scirent vnde esset: propterea clamat,quasi victoriã ex eis reportans: & quare

quare clamet, illatiua particula ostendit *Ergo*, nempe propter dicta eorum, qui nihil aliud opponunt, præter scientiam,quia sciunt, vnde sit, & noscunt parentes, & progeniem eius. Clamore autem hoc docet,se etiam hoc habere,quod requirunt,nempe se nescire eum, vnde sit;vt nulla re deficiente Christum negare eum esse non valerent; propterea dicitur, *docens,& dicens*. Audiamus quid dicat.

Et me scitis,& vnde sim scitis, & à me ipso non veni, sed est verus, qui misit me,quem vos nescitis: ego scio eum,& si dixero quia nescio eum,ero similis vobis mendax,sed scio eum,quia ab ipso sum,& ipse me misit.

VERAM suam originem docens, ostendit Christus eos nescire, quis sit, & vnde sit ipse:& repetit eorum verbum,vt contradicat, & falsum esse demonstret:& est sensus; *Et me,& vnde sim,scitis*,id est, affirmatis vos scire me, & vnde sim,quia parentes meos scire vos putatis,& tamen ego *A me ipso non veni,sed misit me,qui verus est*;id est,Deus implens quæ promiserat;& hũc vos nescitis;ac si clarioribus verbis dicat, Ego non sum merus homo,qualem me esse arbitramini, sed filius Dei missus à Patre propter promissiones implendas,quas fecit Patribus vestris, & hunc, *vos nescitis*, id est,nescitis esse patrem meum.non est ergo verum,quod putatis,nempe vos me,& à quo sim, scire, qui filium Ioseph me esse existimatis;at ego,*scio eum*,quia ego sum ab ipso,id est,genitus ab eo, & verus filius eius, & missus in carnem homo factus.quia, *Si dixero*, me nescire eum, *ero mendax*, sicut & vos estis mendaces, dum dicitis scire me,& vnde sim.Perpende,qualiter Dominus ostendit eos nescire,vnde sit,nec etiam cognoscere quis ipse sit;quia originem habet cœlestem, & à Patre est,quem nemo vidit præter ipsum filium, & qui affirmant se Patrem eius scire,mentiuntur,sicut ipse mentiretur, si negaret se scire eum. Mira doctrina,qua Christus suam diuinitatem, & originem aperit, in se promissiones patribus promissas docet, proprijs ipsorum verbis eosdem conuincit.hic est verus, & legitimus sensus.Græcè non habentur illa verba; *Ego scio eum, & si dixero, quia nescio eum, ero similis vobis mendax*, nec antiqui Latini codices habent,nec Chrysost.nec August.exponunt:forsan relicta,quia in octauo capite repetuntur;sensui tamen præsenti accommodata sunt.

ANNOTATIO XX.

Variæ superiora verba Doctores exponunt.Primo loco Chrysosto.hom.49.verba hæc, *Et me scitis,& vnde sim scitis*, Christi esse dicit affirmãtis,illos verè scire eum esse Christum,& à Deo missum:quod si postea dicitur, *Nescitis*,id est, quia operibus, & verbis negabant: & hac ratione tollitur contradictio, quando alijs in locis dicitur, neque me scitis.Tamen expositio hæc difficilè veritati accommodatur, sunt enim verba turbæ dicentis,Nescimus vnde sit:quæ turba tunc non cognoscebat verum esse Christum.Secundo loco Iustin.Mar.in explicationibus quæst.Gen. quæst.140. notat ignorationem voluntariam interdum scientiam dici, & allegat hunc locum exponens dictum esse, *Me scitis, & vnde sim scitis*, id est, scire potestis ex torsignis, & doctrinis à me dictis,& factis: quod si alio in loco nescire hi dicuntur, id est,quia verè ignorabant;licet eorum vitio ignoratio tribueretur; doctrina hæc vera est, non tamen facilè accommodatur. Tertio loco August. tract. 31.hæc verba Christi esse dicit affirmantis eos scire, & ipsum, & vnde sit ipse.sed ex parte, nempe quantum ad humanam naturam:at ignorare ex altera parte, quantum ad diuinam, quam eis explicat. Recentiores alias adferunt expositiones,sed nõ videtur aptari contextui ita facile posse. Isti enim Iudæi nec quantum ad humanam naturam Christum nouerant: nam filium Ioseph esse putabant, quod falsum erat,& principium erroris ipsorum: non ergo Dominus eos scire affirmat, quasi quantum ad naturam humanam eum cognoscerent,in qua veram originem non sciebant;& propterea docet se non habere alium Patrem,præter Deum,à quo est, & à quo missus est.Verba ergo illa,*Me scitis,& vnde sim scitis*. sunt per quandã ironiã dicta,quasi eos multũ aberrare significaret,dum dicũt, Hunc vnde sit scimus, per hoc progeniem eius indicare volentes; statim autem veram suam progeniem aperit, isti enim progeniem à Patribus describebant,& propterea filium Ioseph appellabant;

A

B

Universidad de Deusto
Biblioteca

pellabant; Dominus ergo se à Deo esse, & Patrem habere Deum docet. Illud autem *Nesciis, & ego scio eum*, significat illos nescire Deum esse Patrem Christi, qui enim nescit vnum esse Patrem alterius, dicitur nescire illum, licet personam cognoscat, & consequéter nescire originem, si illum nescit esse Patrem. Illis verbis, *Ab ipso sum, & ipse me misit*, vtramque naturam suam, & originem aperit æternam. Ab ipso sum, vt Deus & Dei filius; & ipse me misit, quia homo factus sum ab eo missus.

Quærebant ergo eum apprehendere, & nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora eius.

COMMENTARIVS.

NOVERVNT Christum affirmasse filium se esse Dei, & verum Messiam, ex de causa, quibus exosus erat, apprehendere eum quærebant, sicut Ioan. 5. dictum est, Propterea magis quærebant eum interficere, quia Patrem suum dicebat Deum, æqualem se ei faciens. non igitur accusare poterunt Christum, quod eis locutus non fuerit, & quis ipse fuerit, disertis verbis non docuerit: Hoc nota illa particula *Ergo*, quasi dicat Euangelista, quia dixit se esse à Deo Patre, & scire Deum, quem ipsi nesciebant, propterea quærebant eum apprehendere; & vnde debuerunt conuerti à malitia, & cæcitate ad fidem, & amorem; inde argumentum obdurationis, & multiplicandi sceleris sumunt; at diuina virtute repressi sunt conatus eorum; non quòd mori timeret, aut nollet; sed quod in tempus à Deo constitutum mortē differret: *Nondum enim, venerat hora* mortis, & passionis eius. Illa particula, *Et nemo misit*, loco aduersatiuæ posita est; vt sit sensus; quamuis quærerent eum apprehendere, tamen nemo misit in eum manus.

De turba autem multi crediderunt in eum, & dicebant.

TAM mira doctrina Christi non sine auditorum fructu omnino fuit; nam multi de turba crediderūt in eum, nempe esse verum Christum, & messiam à Deo missum; tantoque affectu crediderunt, vt fidem in mente conceptam, occultare non valerent, sed in confessionem oris prorumperent, & dicerent, quæ sequuntur. Vno ergo verbo Christi, & hi conuertuntur, & illi obdurantur; sed quod conuertantur, virtus est verbi; quod obdurentur, vitium est audientium: sicut & eodem lumine, & sani vident, & lippi cęcutiūt; sed, quod illi videant, virtus est luminis: quod isti cæcutiant, vitium est oculorum: sed, quod illi videant, virtus est luminis; quod isti cęcutiant, vitiū est oculorū; sed non est æqualis ratio culpę: nam lippus sine culpa est, quia vitium est naturę; at obdurati in maximo sunt scelere & damnatione, quia vitiū est voluntatis.

Christus, cùm venerit, nunquid plura signa faciet, quàm quæ hic facit?

A Signis, & miraculis multis, quæ Christus ediderat, argumentum sumunt, ad credendum hunc esse Christum: & sensus est: Christus, quem speramus venturum, non faciet plura signa, quàm hic facit. Ipse igitur verus est Christus: nam Christus non habebit maius argumentum probandi se esse Christum, quàm hic habet: hic est sensus. Attende Euangelistam non referre hæc verba quasi prolata ab ipsis postquam crediderunt: non enim dicerent, *Christus cùm venerit*, iam enim venisse credebant, sed relata tunc tanquam argumentum, quo moti sunt ad credendum: ac si dictum esset, multi crediderunt, quia dicebant, *Christus cùm venerit*, non faciet plura signa, ergo hic est Christus. quòd si postquam crediderunt, hæc pronuntiarunt, tunc interpretabimur in hunc sensum; nempe esse modum quendam loquendi ex quadam suppositione, & conditione scilicet: si quando Christus venturus esset, non faceret veniens plura signa: vel Christus, quem nos venturum professi sumus; non faciet plura signa quàm hic. hunc sensum Chrysost. hom. 49. & Euthymius sequuntur.

Audierunt

Audierunt Pharisæi turbam murmurantem de illo hæc, & miserunt principes, & Pharisæi ministros, vt apprehenderent Iesum.

HAEC voces quamuis submissas, & velut inter se solos loquentium, audierūt Pharisęi, qui timore, ne turba crederet in eum, attentissimè omnia obseruabant; quæ autem audierunt, ad principes scilicet Sacerdotum (sic enim Græcè habetur) retulerunt, & eorum auctoritate, quæ prima erat, accedente, tam hi, quàm illi ministros mittunt, vt Iesum capiant: non enim ausi ipsi sunt venire, ne turba in eos insurgeret; nec eum apprehēdere differre volebant, ne si dimitteretur, tota turba in eum crederet; liberumq; postea illis non esset facere, quod cogitauerant, & quæsierant. Qui ergo tenebantur turbam dirigere, & illustrare, vt veritatem cognoscerent; remouent, & deterrent à veritate sequenda; vt verum sit, quod Dominus illis obiecit, Matth. 23. Væ vobis Scribæ, & Pharisæi, qui clauditis regnum cælorum ante homines: vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare.

Dixit ergo eis Iesus adhuc modicum tempus vobiscum sum, & vado ad eum, qui misit me.

MINISTRIS eum apprehendere venientibus dicit Dominus, *Adhuc modicum tempus vobiscum sum, & vado*, ad Patrē. Hebraismus est, ac si dicat; post modicum tempus, quo vobiscum permanebo, vadam ad eum, qui me misit; nondū est tempus me comprehendēdi, citò veniet tempus hoc. Similis phrasis est Ionæ 3. Adhuc tres dies, & Niniue subuertetur. Et est præsens loco futuri temporis vadam ad eum qui me misit. Consideranda sunt verba, *Vado*, inquit; id est mihi liberum est mori, pono animam meam, quando, & quia volo. Rursus mors mea non est, qualem vos putatis; *Vado ad eum qui me misit*, hominem merum me esse vt cæteros creditis, non sic est; vadam ad eum, qui me misit: quia Dei filius sum, & sic moriar, vt citò resurgam, & humanitatē meam ad dexteram Patris mei collocem: vobiscum autem sum hoc modico tempore inter vos agens vt doceam, vestram salutem operer, ad eamque acceptandam vos exhorter. *Modicum tempus*, vocat, quia proximo Paschate erat passurus. Illa particula *Ergo*, indicat, quia eum comprehendere veniebant, Dominum hæc protulisse. quibus verbis non solum illos docuit, sed furorem eorum repressit adeo, vt relicto eo compuncti ad eos, à quibus missi erant, redierint.

Quæretis me, & non inuenietis.

PROPHETICA & simul cōminatoria hęc verba sunt, quibus prædicit, & comminatur, q̄ Iudęis incredulis, eiusq; doctrinam contemnentibus post ipsius ad Patris reditum euenturum erat. *Quæretis*, inquit, *Me*, id est verū Christum vobis promissum inquiretis, *Non* tamen *inuenietis*, id est, ad ipsius agnitionem non peruenietis: me enim reiecto, qui verus sum Christus, omnis, qui alium quærit, non inuenit. Fiet ergo, vt loco veri Christi in pseudoChristos incidatis: studijq́ue & laboris vestri in quęrendo nō solum nullus sit fructus, sed etiam damnum, nimirum error. me enim repudiato, poteritis quærere Christū, sed nō inuenire. Hoc Iudæis post Christi ascensionē accidit, surrexerunt. n. pseudochristi, de quib⁹ Matt. 24. dicitur, Si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christ⁹, aut ecce illic, nolite credere: Surgēt enim pseudochristi. quo in loco Hieronymus adnotat captiuitatis Hierosolymitanæ tēpore tres nomen Christi sibi vsurpasse, eosq́ue verisimile est incredulorum Iudæorū diuisas inuicem partes ad se traxisse. Modò etiam Iudæi inquirunt, & adhuc inquirent Christum; non tamen quādiu sic quæsierint, inueniēt. Spreta enim veri

Vana Iudæorum in Christo inquirendo labor.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Christi prædicatione, Christus verus inueniri non potest. Hæc verba dicta quidem sunt ministris Iudæorum, sed in eis omnes increduli Iudei comprehenduntur; qui quotidie quærunt Christum in lege, & Prophetis: quorum iam vera est illis ablata intelligentia, necad veri agnitionem Christi perueniunt, impleturq; quod dictum est, *Quæretis me, & non inuenietis.* Christus dicit Iudæos quæsituros eum, quia dum quærũt Christum, re ipsa quærunt illum, qui verus est Christus; quamuis eum negent esse Christum.

ANNOTATIO XXI.

Variæ expositiones doctorum.

VARIE hunc locum, & antiqui, & recentiores Doctores exponunt. Primo loco Chrysost. hom. 49. sic interpretatur; Desiderabitis me habere præsentem, & non habebitis: quod impletum maximè esse dicit, quando in Hierosolymitana captiuitate desiderarũt in suis afflictionibus eum habere liberatorem, & auxiliatorem, nec habuerunt. Huic consentit Euthymius. Hæc expositio doctrinam veram continet, scripturis & Patribus conformem, nimirum peccatores, qui non resipiscunt, frequenter non exaudiri à Deo in suis calamitatibus clamãtes. Id docet Hiero. in illud Hieremi. 11. Clamabunt ad me, & non exaudiam. id ipsum affirmat Basil. in respon. breui. resp. 261. probatq; illo Isa. 1. Cùm extenderitis manus vestras, auertam faciem meam: cùm multiplicaueritis orationes, non exaudiam. Grego. etiam lib. 19. mora. cap. 15. Confirmatque illo Prouer. 1. Ego quoque in interitu vestro ridebo. Neque solum hoc est, quin potius etiamsi resipiscant per pœnitentiam, non semper Deus exaudit, quantum ad pœnas temporales: ita factum legimus cum Dauide, 2. Reg. 12. remissis enim adulterio, & homicidio, non obtinuit etiam pœnitens sibi condonari puerum natum. 2. etiã Reg. 24. quando numerauit populum etiam dolens de peccato punitus est. Potuit ergo fieri hos Iudæos, quia increduli fuerunt, morte plexos esse à Deo, nec exauditos etiam si clamarent, & quærerent Christum; sicque factũ est, vt quærerent, & non inuenirent, etiam si pœnituerit eos peccati, & incredulitatis suę. Doctrina ergo cui nititur Chrysost. vera est, eius tamen expositio non mihi videtur satis accommodata: nam vel loquitur de fidelibus, aut de incredulis Iudæis; si de fidelibus, obstat quod refert Eusebius lib. 2. histor. cap. 5. nempe diuina prouidentia credentes Iudæos ante bellum à Iudæa fuisse extractos, ne cum incredulis perirent: Si autem loquitur de incredulis, non est probabile eos Christũ desideraſſe, quem intestino odio prosequebãtur, nec tanquam Christum, sed potius vt seductorem, & hominem iustè damnatum habebant. Hæc igitur expositio non videtur legitima.

Qui peccatores in calamitatibus non exaudiãtur.

Secundo loco Augustinus, tract. 31. impletum hoc esse dicit Act. 2. quando Petro prædicante multi compuncti sunt, eosque tanti facinoris, nempe Christi morti interfuisse, pœnituit, dixeruntque viri fratres, quid faciemus? Ecce hi quæsierunt Christum, at non inuenerunt, quia veniam desperarunt. Si ex loco citato Act. 2. aliquos eorum, qui cõpuncti corde sunt, quosque patrati sceleris pœnituit, desperasse, posset Augustinus probare, probabilior eius expositio videretur; tamen ex eo loco non id deducitur, nec verisimile est compunctos & pœnitentes desperasse, maximè cùm in eam compunctionem vix fine fide venire potuerint; Petrusque ipse remedium facile & efficax statim proponeret, Pœnitentiam, inquit, agite & baptizetur vnusquisque vestrum in remissionem peccatorum, & accipietis donum Spiritus Sancti. nõ igitur hæc expositio accõmodata videtur. Verissima quidem est doctrina Augustini, Christi mortem efficacem esse ad delenda peccata crucifigentium eum, immo multos etiam conuersos, & veniam obtinuisse non dubito; tamen aliquos eorum, qui compũcti sunt corde Petro prædicante desperasse, non censeo probabile.

Tertio loco aliqui nostræ ætatis auctores sequentes Rupertum sic exponunt, Quæretis me in sepulchro detinere, & resurgente comprehendere, tamen non inuenietis; quia neutrum poteritis efficere. Hæc expositio minorem habet probabilitatem: Iudæi enim nunquam quæsierunt Christum post ipsius resurrectionem comprehendere; tum quia nõ crediderunt resurrexisse, & si qui crediderunt, non id tentarunt, sciẽtes id esse vanissimum; tum maximè quia loquitur Christus, de eo, quod post suam ad Patrem ascensionem futurum erat, nec amplius post mortem eum in loco aliquo quæsierunt, sicut fecerant, quando viuus inter eos conuersabatur.

Quarto loco alij aliter exponũt, vt hic Domini sermo ad pios dirigatur, qui post eius ascensionem credentes in eum, quæsierunt, & desiderarunt eum videre, & prædicanté audire in terris, sicut ante fecerat, quando ipsi non credebant eis: nõ tamen inuenerunt, quia id non sunt assecuti. Hæc expositio est omnium improbabilissima; dato enim, quod aliqui tale habuerint desiderium, de quib⁹ forsan illud dicitur Luc. 17. Venient dies, quando desideretis videre vnum diem filij hominis, & non videbitis. hoc tamen in loco longè diuersus est sensus; loquitur enim nunc Christus cum incredulis, & ministris persecutorum eius, quos deterrere oportebat: sicut etiam paulo post idem fecit cum ipsis Iudæis, quando Ioan. 8. dixit, Quæretis me, & in peccato vestro moriemini. propterea subiũxit, Vbi ego sum, vos non potestis venire. quod si Apostolis dixit, quæretis me, non apposuit alterum, nempè non inuenietis, aut

tis, aut in peccato vestro moriemini, sicut dixerat, quando Iudæis locutus fuerat; ideo aliter sunt verba dicta Apostolis interpretãda, vti fecimus tomo secundo fol. 70. Videtur igitur expositio adducta in commentario omnium accommodatissima.

Aduerte ergo hanc Iudæorum inquisitionem esse valde reprehensibilem, quia cum infidelitate, & ex infidelitate est, ideo nõ merentur inuenire: Christum enim in lege & Prophetis prædictum, & promissum fatẽtur, negant tamen venisse, propterea venturũ expectantes quærunt, frustra autem venturus expectatur, qui iam venit. Ante eius quidem aduentum verè expectabatur, & quærebatur; Malach. 3. Veniet ad templum suum dominator, quem vos quæritis, & Angelus testamenti, quem vos vultis: at modò non sic, idcirco quærunt, & non inueniunt. Contra euenit gentibus: hæ enim nullã Christi notitiam habentes non quæsierunt, diuina tamen gratia & misericordia Euangelium est illis reuelatum, & in dies reuelatur, & impletur, quod dicitur Rom. 10. & Isaiæ. 65. Inuentus sum à non quærentibus me, palam apparui ijs, qui me non interrogabant. Si autem aliqui Iudei deposita animi obstinatione contra Christum, studerent veritati, eamque audire non detrectarent, vtiq; bene quærerent, & inuenirent: quod multi facient vltimis diebus, quando implebitur, quod dictum est Oseæ 3. Reuertentur filij Israel, & quærent Dominum Deum suum, & Dauid Regem suum in nouissimo dierum.

Et vbi ego sum, vos non potestis venire.

COMMENTARIVS.

ADIVNGIT tertiam comminationem: sensus est, cùm post meum ad Patris reditum, vos adhuc sitis in vestra incredulitate mansuri, nec me vnquam inuenturi, quia ad mei agnitionem, & fidem non estis peruenturi; profectò hoc etiam eueniet vobis, vt à regno meo excludamini, nec mea sitis diuinitate fruituri: *Vbi* ergo *Ego sum*, id est ad cœlũ, vbi vt Deus semper sum, & vbi meorum est regnum, vbi mecum sunt regnaturi, *Vos non potestis venire*: illuc enim nemo sine fide in me intrare potest. Christus vt Deus erat in cœlo, & illuc tendebat tunc vt homo; propterea paulo ante dixerat; Vado ad eum, qui misit me. & Ioan. 8. Quò ego vado, vos non potestis venire. vt igitur se Deum & hominem ostenderet, vtroque loquendi modo vsus est.

ANNOTATIO XXII.

Ego sum, Antecessit. Iudæi.

EVTHYMIVS præsens verbum *Sum*, loco futuri positũ arbitratur, ac si dictum esset, vbi ero, vos non potestis venire. at Aug. tract. 31. rectius sentiens interpretatur tanquã præsens, vt se Deum significaret, qui iam, & semper erat, quò vt homo ibat, hocque secuti sumus in commentario: Si enim loco futuri positum esset, non dictum esset, vbi ero, sed quò vado, sicuti Ioan. 8. & 13. dixerat. Augst. tract. 31. Ioan. illud non potestis venire, ad præsens tempus refert, quando increduli erant; ac si diceret, nõ potestis modò venire, cùm sitis increduli, postea venturi estis, quando credetis. Accommodatius tamen Chryso. hom. 49. etiam futurum interpretatur: erant enim isti increduli futuri, de quibus prædictum erat. Quæretis, & non inuenietis, & quamuis hic sermo dirigeretur etiam ad eos, qui postea crediderũt, adhuc futurum complectitur, Non potestis venire, nec poteritis, quandiu increduli fueritis. Ioan. 6. Nemo potest venire ad me. Ioan. 15. Sine me nihil potestis facere, non pro præsenti, sed pro omni tempore posita sunt, hæc verba. Recentiores suam sequentes expositionem verborum præcedentium sic interpretantur, non potestis venire viribus proprijs, mea tamen gratia poteritis. Violenta mihi videtur expositio, nec accommodatur adductæ interpretationi præcedentium verborum, quam legitimam esse ostendimus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dixerunt ergo Iudæi ad semetipsos, quò hic iturus est, quia non inueniemus eum? nunquid in dispersionem Gentium iturus est, & docturus Gentes? quis est hic sermo, quem dixit, quæretis me, & non inuenietis, & vbi sum ego, vos non potestis venire?

COMMENTARIVS.

VErba Christi prophetica erant, nec ministri sensum, sed nudum corticẽ perceperunt, ideo intelligentiam indagantes, sensum excogitant inter se, dubitantes an id significare Christum voluerit, nempe se ad gentes docendas iturum, quæ cùm sint per totum orbem dispersæ & diuisæ, si Christus ad eas diuerteret, à Iudæis etiam quæsitus, inuentus non esset. At quia in hac intelligentia eorum animus non quiescebat, repetunt verba dubitãtes iterum, *Quis est sermo*, id est, quid hic sermo significat? *Quæretis me, & non inuenietis*, &c. Gentes, quia dispersæ vndique erant per orbem, appellant *Gentium dispersionem*: est enim hebraismus, ac si dicerent; in gentes dispersas. quo vocabulo etiam significant, Christum abiturum in gentes dispersas; nec habiturum inter eas locum firmum, & stabilem, sed modò ad has, modò ad illas diuersurum; sic enim quamuis quærerent nunquam inuenire possent. hi sensum verborum Christi non perceperunt, tamen comminatoria esse intellexerunt.

In nouissimo autem die magno festiuitatis stabat Iesus, & clamabat, dicens.

DIes erat octauus, in quo festum collectarum agebatur, eratque dies celeberrimus, sicut primus: nec erat dies septimus, vt Theophylactus existimauit, sed octauus, vt habetur Leui. 23. propterea autem, quia celebrior erat inter medijs diebus, dicitur magnus, sicut dies octauus festi apud nos, celebrior est diebus, qui intra octauam celebrantur. Clamat ergo Dominus in templo, vt cordibus auditorum, qui iamiã discessuri in propria loca erant, verba tenacius infigat. clamat etiam, vt se liberè, & intrepidè loqui, & docere significet; quod veritatis est magnum argumentum. clamat rursus, vt surditatem, & duritiem Iudæorum in credendo reprehẽdat. clamat demum, quia hoc erat vltimum festum ex his, quæ in hoc seculo celebrauit, quando Iumè venturo passus est. Eos igitur clamore hoc valde admonet suæ salutis, ne opportunitate tanta neglecta pereant. Vnde Ambr. serm. 19. in Psal. 118. vers. 1. ideo nunc clamasse dicit, quia homines ad magna, nempe regnum cælorum, vocabat.

Quare Dominus clamare voluerit.

Si quis sitit, veniat ad me, & bibat.

HOminibus commune est bonum, quo perficiantur, & in quo quiescant, desiderare: nemo enim in hoc seculo ita est omnibus numeris pfectus, qui nõ adhuc impleri, & perfici possit, & cui multa nõ desint, hinc omnes desiderant, & appetunt, quod omni ex parte satiet: quamuis multi errent in electione eius, quod tale est, vt satiare valeat. Inuitat Christus igitur omnes sitientes, id est, eos omnes, qui summum bonum, & suam perfectionem desiderant, & quærunt, vt veniant ad eum per fidem; promittens hanc eis perfectionem, & hoc bonũ, quo omnis extinguitur sitis, *Si quis*, inquit, *sitit, veniat ad me, & bibat*, & accipiat aquas, quas ego dabo: hæ enim sunt, quæ omnẽ perfectionem adferunt, & omnẽ sitim extinguunt. Alijs verbis hoc idẽ Dominus Matt. 11. significauit; laboris enim & oneris nomine hoc humanũ desiderium explicuit; quia sudorum, & laborum multorũ est causa. Venite, inquit, ad me omnes, qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos. Isaias multo

multo ante ad hoc idem exhortatus est, cap. 55. Omnes sitientes venite ad aquas, Hæ enim sunt, quas Dominus hoc loco promittit. Chrysost. hom. 50. & Euthymius, & alij antiqui Patres de siti doctrinæ hæc exponunt verba, sed rectius, & accõmodatius interpretabimur de doctrina, & de cognouis bono gratiæ, & generaliter de bono spirituali & beatitudine, quę satiat omni ex parte, quæ quidem in hoc sæculo communicatur, sed in futuro completur.

Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.

QVare sitientes ad se venire inuitet exponit; nam, *Qui credit*, inquit, *in me*, magnam copiam, & abundantiam aquarum habebit, adeo vt, *Flumina aquæ viuæ de eius ventre fluant*, ac si dicat; non erit sicut, qui corporaliter sitiens ad aquas accedit materiales; hic enim aquę partem accipit, & ebibit de fonte, at qui in me credit, fiet in eo fons, à quo flumina aquæ viuæ fluent præ abundantia, & copia fontis. Quo verbo significat credentes accepturos tale bonũ ac tantum, vt non ipsis tantũ sufficiat, sed in alios etiam deriuetur: ventrem, cor & interiora hominis significare docet Chrysost. hom. 50. & ita est; datur enim interius Spiritus sanctus, qui fons est viuus, à quo innumera, & perfectissima dona, & virtutes, velut flumina multa procedunt; quæ in corpus, & in omnes inferiores potentias, & actus, & operationes extendũtur, & vsq; ad proximos, & alios multis modis deriuantur & dilatãtur. iusti enim alijs multipliciter prosunt, Gregor. libr. 15. moral. cap. 15. *Flumina*, inquit, *fluent aquæ viuæ de ventre eius*, riuuli ergo sunt fluminis dona Spiritus sancti; riuulus est fluminis Charitas; riuulus est fluminis Fides; riuulus est fluminis Spes. hæc Gregor. testimonium autem scripturæ allegat propter Iudæos, qui scripturam profitebantur, & vt se esse eum, qui in scripturis erat promissus, significaret.

ANNOTATIO XXIII.

Quem in scripturis Christus promiserit.

LAborant Doctores anxiè hoc testimonium in scriptura quærentes: sunt autem variæ eorum sententiæ. Primo loco Chryso. hom. 50. non inueniens tale in scriptura testimonium, dicit verbum hoc, *Sicut dicit scriptura*, nõ esse sequentibus coniungẽdum, quasi in scriptura esset prædictum, *Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ*, sed esse annectendum superioribus sic, qui credit in me, sicut dicit scriptura; docet enim ei esse credendum, non signis & miraculis solis, sed scripturarũ testimonio; quia ipse est, quem scripturæ testantur: hoc idem Euthymius dicit, scriptura autem multipliciter testata est de Christo, & in ipsum credendum esse præmonuit. idem docuit Theophylact. sed expositio ista violenta est, & incongrua: idcirco aliorum sententia est, verba esse sequentibus copulanda: vt sit sensus: scripturam dixisse, flumina aquæ viuæ emanatura, de ventre credentium in Christum: & si sic exponamus, tunc est difficultas, vbi sit tale scripturæ testimonium. Secundo igitur loco Hieronymus in prologo Pẽtateuchi sequentibus copulans arguit Septuaginta interpretum versionem, quod in ea non habeatur tale testimonium, quod tamen in Hebræo, & in sua versione legitur. hoc autem dicit esse in Prouerbijs, locum tamen particularem non exprimit. Recentiores locum hunc Prouerb. 5. esse dicunt, vbi sic habetur: Deriuentur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas diuide. sed, cùm hæc verba sint in versione Septuaginta, & non in sola Hieronymi, non videtur hic locus, quem Hierony. prætendit. Tertio loco Cyprian. lib. 1. epi. 1. & in nouo volumine 63. testimonium Isa. 43. Dedi in deserto aquas, & flumina in inuio, vt darem potum populo meo, electo meo, affirmat impletũ esse, cùm dixit: *Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ*. Quarto loco aliqui recentiorum non fixum, & determinatum locũ à Domino allegari affirmant: multa autem sunt veteris scripturæ testimonia hanc abundantiam, & copiam aquarum spiritualium prædicẽtia, præsertim Isa. 41. 42. 43. 44. Ezec. 36. & Ioe. 2. Quinto loco Orig. hom. 12. in Numer. hunc locum Ioannis accommodat illi sententiæ Prouer. 5. Bibe aquam de cisterna tua, & fluenta putei tui. Insinuat ergo hunc locum esse à Domino significatũ, quado dicit; sicut scriptura dicit.

Origenis sententia approbatur.

Mihi certè sententia Origenis omnium videtur probabilissima, & verissima, nempe locum hunc Prouerb. 5. à Domino significari hisce verbis. In cuius declarationem attẽde, secundum Hebraicam lectionem sic haberi. Bibe aquam de cisterna tua, & fluenta de medio putei tui. In Hebræo fluenta legimus מבּוּעַיִם à verbo בָּוַע, quod est fluere, vnde nomen fluenta. fluenta autem putei appellat Euangelista flumina aquæ viuæ: idem enim fluenta, & flumina aquæ viuæ significant, quæ fluunt ex fonte: hæc enim aqua viua est, quæ ex fonte fluit, & deriuatur. Dominus autem in hunc

Universidad de Deusto
Biblioteca

in hunc modum allegat locum scripturæ, ac si dictũ esset;qui credit in me,illa flueta de medio putei proprij emanantia, quæ scriptura dicit bibenda,fluent de ventre eius,seu venter eius erit puteus.Ille,de cuius medio fluenta illa fluent bibenda.Allegat enim scripturam simul interpretando,&accommodando credentibus in eum.Non ergo debet intelligi locus hic,quasi velit scripturã dicere, qui credit,fluent flumina de ventre eius; sed sic, qui in me credit,de vẽtre eius fluent illa flue

A ta,quæ scriptura dicit bibẽda de medio putei proprij.Rectè autem Hieronymus dicit in Septuaginta non haberi locum hunc; nam ip si verterunt:Bibe aquam de tuis vasis, & de puteis tui fontis.ex quibus verbis non habetur sensus Domini.Nec obstat ibi de matrimonio sermonem esse : nam sub eo cortice sensus literalis præcipuus continetur, quem Christus adfert,& accommodauit credentibus in se. Hic mihi videtur legitimus sensus.

6) *Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum.*

COMMENTARIVS.

VErba sunt Euangelistæ exponentis Christi sententiam, quam interpretatur de Spiritu Sancto, qui cõmunicandus erat ijs, qui in ipsum erant credituri & credebant.Hic est fons aquæ viuę,cordibus credentium infundendus,& maximè Apostolorum,à quo flumina copiosa aquæ viuæ redundarent,qui & ipsosmet credentes irrigarent, & exterius effluentia mundũ vniuersum vitæ doctrina replerent,& ariditatem sterilem humore fœcundissimo fouerent.hic est Spiritus sanctus,qui flumen dicitur:à quo tota hæc Dei ciuitas,quæ est Ecclesia,donis,virtutibus, & gratijs repletur, de quo Dauid Psal.45. Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei:vt exponit Basill. homil. in eun lem Psalm. & attende sensum Euangelistæ:credentibus enim erat datus Spiritus sanctus:nemo enim in gratia Dei est,nisi in eo Spiritus sanctus sit,tamen loquitur de illa abundantia,& effluentia, quæ post Christi ascensionem communicanda erat:vt verbis sequentibus exponit.

Nondum enim erat Spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus.

ADHVC Euangelista verba Saluatoris exponit,& cur,cùm de Spiritu loqueretur,vsus sit futuro,*Fluent flumina* declarat.quia,inquit,nõdum erat hic Spiritus datus, donec Iesus glorificaretur resurrectione, & ascẽsione suã, tunc erat credentibus hic spiritus dandus,propterea futuro vsus est Dominus, Fluent aquæ viuæ,& propterea dictum est, quem accepturi erant credentes.quia tunc nondum acceperant, quando hæc à Christo dicebantur. Cætera in annotatione require.

ANNOTATIO XXIV.

ANNOTANDA sunt aliqua in superiori sententia. primũ est quantum ad verba; in Græcis enim codicibus nunc habetur: *Nondum erat Spiritus Sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus*, & ita legit Euthymius.At communis lectio habet,vt nos legimus. & sic Chrysostomus, hom.50.legit,& August.lib.2.con. Cresconi.cap.14. immo & tract.32.in Ioan. quamuis aliqui eum falsò in priorem citent lectionem,decepti quibusdam verbis, nempe,Non enim non erat Spiritus Dei,qui erat apud Deum, sed nondum erat in eis qui crediderant

C in Iesum:nam hæc verba dicit exponendo Euangelistam : qui non dicit non esse Spiritum, sed non esse datum;longeque differunt dicere,non esse,& non esse datum , & hic est verus sensus Augustini.& paulo superius dicit;nondum erat datus Spiritus : quem Spiritum nisi Sanctum? Vides legisse *Nondum erat Spiritus datus* , & non *Spiritus Sanctus*. Idem di-

B cit Hier.Epist.ad Hedib. quæst.9.qui eandem sequitur lectionem:Mẽdosa est igitur lectio illa,& legendum est ; Nondum erat Spiritus datus:quod si illo legeretur modo,adhuc sensus idem esset, vt non esse diceretur , quia datus credentibus non esset.

Secundò annotandum est,quantum ad sen sum illius verbi,*Glorificatus*, Chrys. loco citato, hanc glorificationem exponit mortem ipsius Christi vt sit sensus;quia nondum Christus mortem subierat,nec reconciliatio humani generis facta erat, propterea nondum erat datus Spiritus, qui donum est: nam donum amicis datur,& reconciliatis . Et ita dicit Euthymius.Hiero.etiam epist. ad Hedib. q.9.hanc glorificationem mortem interpretatur;& cur glorificatio dicta sit, rationem explicat. tunc enim mirabilia suæ potentiæ exercuit;sol obscuratus est;terra tremuit; sepulchra aperta sunt: tunc triumphauit de inimi-

inimicis.glorificatio igitur,inquit , est patibulum triumphãtis.Aug.verò tract.32. resurrectionem eius , & præcipuè ascensionem intelligendam censet, post eam enim Spiritus sanctus datus est.Non negat mortem esse glorificationem quandam,similiter & resurrectionem ; tamen hoc in loco ascensionem in cælos glorificationem appellat ; quod ex ipso effectu satis probatur. post ascensionem enim misit die pentecostes hũc Spiritum,qui cordibus fidelium diffusus,fluuios miræ suæ virtutis effudit.

Annotandũ est tertiò ex Hier. loco citato, ante huiusmodi glorificationem datum esse Spiritum sanctum;nam remissio peccatorum facta fuit multis, & Spiritus sanctus fuisse dicitur in Simeone,& in Prophetis, immo post resurrectionem dedit Spiritum sanctum discipulis,vt peccata remitterent; tamen plenitudo Spiritus sancti data est post ascensionẽ, quando visibiliter descendit,& dona sua cõmunicauit quantum ad effusionem , & abundantiam;tunc nanque donum linguarum, o-

A perationes virtutum,gratiæ sanitatum, tunc scientia,fortitudo,&gratię omnes datę sunt. Et hæc est donatio,quam faciendam dicit credentibus,q si nunc non habent singuli omnia hæc,sunt tamen in Ecclesia ipsa,cuius fideles sunt membra:& quamuis non omnia singulis dentur,omnibus tamen iustis datur Spiritus sanctus , vt ex ipso flumina fluant, licet non sint in singulis æqualia.

Adnotandum est quartò,hoc non ad necessitatem,quasi aliter fieri non posset, referendum esse; sed,vt dicit Aug.tract.32. ad diuinũ

B beneplacitum,quo ita voluit & decreuit, vt non daretur Spiritus, nisi postquã esset Christus glorificatus.Hic idem est sensus illorum verborum Ioan.16.Expedit vobis vt ego vadã, si enim nõ abiero,Spiritus sanctus non veniet ad vos, si autem abiero , mittam eum ad vos:ac si dicat,quando glorificatus fuero ascensione mea , mittam vobis Spiritum sanctum, fontem aquæ viuæ, qui in vobis existens,emittet aquæ huius copiosa fluenta.

Ex illa ergo turba, cùm audissent hos sermones eius, dicebãt, Hic est verè Propheta. Alij dicebant , Hic est Christus : quidam autem dicebant, nunquid à Galilæa venit Christus? nonne scriptura dicit, quia ex semine Dauid, & de Bethlehem castello, vbi erat Dauid, venit Christus? dissensio itaque facta est in turba propter eum.

COMMENTARIVS.

QVID ex Christi doctrina consecutum sit, narrat Euangelista.variæ turbæ opiniones extiterunt;quidam eum esse Prophetam dicebant,nõ quale cunque,sed illũ,quem venturum sperabant,de quo diximus cap.1.ibi(Es tu Propheta)& in Græco habetur articulus, *Hic est verè Propheta ille*, & sic legit Euthymius.alij maiora sentiebant,*Hic est Christus*,huic confessioni,quæ vera erat,alij opponebãt scripturam;quia Christus de semine Dauid,& de Bethlehem venturus erat;at Christũ Galilęum putabant, ignorãtes eum natũ fuisse in Bethlehem:de semine autem non dubitabant;quia sciebant esse de familia Dauid,sed de loco;propterea enim scripturã citãt,vtrunque cõplectentem, vt de Dauid,& de Bethlehem dicatur:vt probent nõ satis fuisse,quod ille esset de Dauid,quia deesse credebant locum natiuitatis.Bethlehem dicunt castellum Dauid, vt distinguãt ab altera Bethlehem,quæ erat in Galilæa. Facta igitur est rixa,& dissensio inter eos,qui de turba erant,singulis suas defendẽtib⁹ partes. Diuina eluescebat veritas in crassissimis & densissimis tenebris, & caligine eam adumbrante,donec ab caluce vincerentur,& euanescerent.

Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum, sed nemo misit super eum manus.

ET hi de turba erant,sed omnium pessimi,de numero illorum, quos superius retulimus dicentes contra Christum,Seducit turbas.hi apprehendere voluerunt,tanto in Christũ odio flagrabant,vt sine auctoritate vlla à maioribus accepta,sibi id vsurpare tentarent;sed virtute Christi tempus statutum expectantis, eorum impius & insanus repressus est conatus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Venerunt ergo ministri ad Pontifices, & Pharisæos, & dixerunt eis illi, Quare non adduxistis illum?

MINISTRI missi fuerant ante diem hunc nouissimum festiuitatis, eisque locutus est Dominus, quæ iam explicuimus. *Adhuc modicum tempus vobiscum sum*, &c. tamen nihil illo die tentarũt facere, miris Domini verbis allecti; expectarunt autem sequẽtem diem hunc, quando adhuc mirabilẽ Domini doctrinã perceperunt: responsum aũt iam differre non valẽtes, ad eos, à quibus sunt missi, re omnino infecta, & intẽtata reuertuntur. Videntes aũt Pontifices & Pharisæi eos venientes, nec quod in mandatis habuerant executos esse, dicunt eis; qua de causa *Non adduxistis illum*? Pontifices appellat eos, qui summo Sacerdotio functi erant; non enim iam ad vitam secundum legem, sed in singulos annos dabatur pro Præsidũ voluntate: hi superius dicti sunt principes nempe Sacerdotum; nunc autem Pontifices appellantur. Particula *Ergo*, causam indicat, cur venerint. Venerunt ergo ad eos, qui miserũt, quia ministri erant: venerunt autem non vt deferrent, & accusarent illum, sed vt responsum suis heris redderent.

Responderunt ministri, nunquam sic locutus est homo, sicut hic homo.

CAVSAM, cur non adduxerint ministri exponunt: nec impotentiam allegant dicentes, quia non potuimus: nec turbæ timorem, quia non fumus ausi; sed innocentiam ipsius, & doctrinę virtutem. *Nunquam sic*, inquiunt, *locutus est homo, sicut hic* locutus est. Illud, *Sic*, & doctrinam commẽdat, & modum ac virtutẽ: ac si dicerent; mirabilia loquitur, & tãta virtute, & energia animos allicit audientiũ; qualia, & quãta virtute nemo hominum locutus est. Verbi Christi perpende virtutẽ, quæ nõ tantũ ministrorum furorẽ repressit, sed animos eorum ita etiã effecit constantes, vt omni postposito timore ad Pontifices, & Pharisæos reuertentes nullã excusationem prętexerent; sed liberè veritatem annuntiarent, quos adhuc nulla miracula traxerãt. Magnum profectò cæcitatis, & inuidiæ illorum, qui eos miserant, fuit hoc argumentum.

Responderunt ergo eis Pharisæi, nunquid & vos seducti estis?

NOuerunt Pharisæi ex responsione ministros, si non omnino ad Christũ conuersos, tamen valde propensos; & propterea in eos inuehũtur. Hoc indicat illa particula *Ergo*, nempe; quia propensi in Christum, ex responsione visi sunt, propterea à Pharisæis reprehensi sunt. Dixerunt ergo Pharisæi, qui zelum religionis maiorem prætexebant, quàm cæteri, *Nunquid & vos seducti estis*? id est, nunquid etiam vos sicut multi de turba, hunc creditis esse Christum; & erratis, atque ab illo seducti, & decepti estis? Verbis hisce Christum seductorem esse conuitiantur.

Nunquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex pharisæis; sed turba hæc, quæ non nouit legem.

A propensione illa & credulitate in Christum ministros remouere Pharisæi hoc argumento tentant; quia nemo ex primoribus Iudæorum, nec ex Pharisæis, qui legis obseruantiam profitentur, credidit in Christum, sed turba legis ignara. quasi dicerent; si Christus esset, Pharisæi docti & periti legis, & Iudæorum nobiles, qui iudicio & intellectu pollent, eum recepissent: nam ex lege ipsa Christus agnoscendus est. Et recte argumentabantur, si isti legem obseruassent, & non odio, inuidia, auaritia, ac ambitione obcœcati essent: à quibus vitijs turba magis libera, lumẽ veritatis facilius susce-

pit. Aliqui etiam ex his crediderãt, sed quia occulti erãt, propterea dicitur, neminem ex principibus, & Pharisæis credidisse; ignorabant enim eos Pharisæi. Sententiam iustæ suæ damnationis nolentes Pharisæi pronuntiant: qui cũ scientiam legis profiterentur, & duces essent ignorantium, non viderunt, nec videre voluerunt; paruulis, & ignaris ipsis videntibus, & credentibus. Et impletum est verbum Domini Matth. 11. Abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.

Maledicti sunt.

TVrbam credentem maledictum incurrisse declarant, quod Deus contra legem nõ obseruantes inflixit; hoc etiam argumento ministros à credendo deterrent, ne & ipsi maledicti sint; cùm re vera ipsi potius omni essent maledictione repleti; qui nec legem obseruarunt; nec eos, qui obseruare studebant, permiserunt; & contra legis auctorem insurrexerunt. Sic cœco illi Ioan. 9. in sua confessione perseueranti maledixerunt. Est autem maledicere, mala alicui imprecari; maledictum autem declarare, est manifestare aliquem esse subiectum pœnis, & malis quæ Deus contra transgressores legis comminatus est. Hoc in loco non maledicunt, sed maledictã turbam à Deo esse declarãt; sunt. n. verba indicantis, nõ deprecantis, quod formidabili est.

Dixit Nicodemus ad eos (ille, qui venit ad eum nocte, qui vnus erat ex ipsis) nunquid lex nostra iudicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, & cognouerit quid faciat?

INter tot Christi persecutores aderat defensor vnus, occultus tamen. Dicit autem Euangelista hunc fuisse Nicodemum, qui venerat nocte ad Iesum; tum vt personam manifestet; tum etiam vt occultum fuisse discipulum insinuet. Vnum ex illis Pharisæis esse narrat, quia non omnes Pharisæi increduli erant in Christum, vt isti prius falsò dixerant. Verbum autem defensionis generale est. Lex nostra non damnat aliquem prius, quàm audiat ipsum pro se loquentẽ, & diligenter cognoscat ore & confessione propria quid fecerit; vos Christum non audistis, nec ab eo cognouistis, quid doceat, quid faciat; non igitur damnandus est non auditus. Tacitè eos legem transgredi indicat: Dices, quomodo isti iudicabant Christũ? dico, quia mortis reũ, tanq̃ seducto rem pronuntiabant, & eos qui eum confitebantur, maledictos esse à lege declarabant. Iterum percontaberis, vbi in lege habetur neminem damnandũ inauditum? Respondeo expresse id in lege nõ contineri, tamen legem vocat, legis obseruantiam, & praxim: erat enim Iudæorum praxis, vt sententiã non pronuntiarent in aliquem, nisi diligentia facta, an verè reus esset, & contra legem deliquerit, in quo ipsius confessio requirebatur, nisi contumax esset; non quòd necessaria fuisset: nam conuictus testibus iudicabatur; & hanc praxim ex naturæ lege sumpserunt, & obseruabant, sicut & hodie vbique obseruatur in iudicijs. propterea dicit legem non iudicare quenquam inauditum, id est, nemo legis nostræ sententiam patitur, nisi prius audiatur: nec iudex reos non auditos damnat.

Responderunt, & dixerunt ei; nunquid & tu Galilæus es?

NOn veritatis zelo, sed humano affectui Nicodemi sententiam imputarunt, & quod sano, & æquo animo dictum erat, in malam interpretati sunt partem; & dicunt, *Nunquid tu Galilæus es*? Christum Galilæum appellabant: volentes autem taxare Nicodemum, quod humano affectu, non ratione ductus Christo faueret, dicunt; Es tu forsan Galilæus, quia Galilæis tanquam tuis, faues? Non hæc dicunt, quod Nicodemum Galilæum esse arbitrati essent, sed ex quodam animi furore conuitium iactant, quod Galilæo auxilium præstaret tanquam Galilæus, passione animi

animi non veritate ductus. Non autem appellant Galilæum, quasi Christi discipulum, sicut Iulianus Christianos Galilæos appellabat; sed Galilæum dicunt, quia Galilæi partes ageret. Græcè, non, *Galilæus*, sed ex *Galilæa*, legitur, & hoc magis hanc nostram confirmat expositionem.

Scrutare scripturas, & vide quia à Galilæa propheta non surgit.

DEFENDVNT se Pharisæi, & cur non sit necessarium eum audire, respondent. Et sensus idem est, ac si dicerent, Res est manifesta, & indubia, nō est opus ipsum audire, certum enim est non esse Prophetā. *Scrutare* enim *Scripturas*, & inuenies à Galilæa Prophetam non surgere: id est, nec Prophetam extitisse vllum, nec secundum scripturas vllum extare debere de Galilæa. Certum ergo est, cùm hic Galilęus sit, prophetam non esse; omnes igitur, qui eum recipiunt vt prophetam, maledicti sunt: & ipse qui se Prophetam facit, damnabilis est, nec vlla est opus discussione. Si isti prophetam esse posse de Galilæa negabant, multo magis negabant Christum. Cætera ex annotatione require. Nicodemus hos legis transgressionis tacitè arguit, ipsi verò ignorantiæ legis, & scripturarum eum insimulant.

ANNOTATIO XXV.

IN Græcis codicibus non habetur *Scripturas*, sed tantùm *Scrutare*, nec Chryso. nec Euthy. vel Theophy. legunt. legit tamen August. & Nonnus, & codices latini, & sensus idem est. Aduerte in aliquibus codicibus Græcis haberi, *Non surrexit* in præterito; & ita legit Euthymius; at nostri codices in præsenti: & si sensum respiciamus, idem est: nam illi significare voluerunt nullum Prophetam ex Galilæa surrexisse, nec etiam suscitandum; aliter verba eorum nullius roboris essent: si enim non surrexit, surgere in posterum poterat; voluerunt ergo negare futurum prophetam vnquā de Galilæa, & ita præteritum illud interpretandum est, quem sensum latinè verbum præsentis temporis exprimit. quod aliquādo omne tempus cōplectitur, sicut quādo dicimus, auaritia excœcat mentem, non solū præsens, sed quodcunque significamus tempus. In hoc autem falsum protulerunt; nusquam enim in scriptura reperitur nō futurum prophetam de Galilęa, quamuis nullus fuisse legatur: nec argumentum valet, hoc scriptura non dicit futurum, ergo non erit: nō enim omnia quæ futura sunt, scriptura prædixit. Verbum autem surgendi, de insignibus viris solet in scriptura vsurpari. Matth. 11. Non surrexit maior Ioanne. Luc. 7. Propheta magnus surrexit in nobis. Deut. 13. Si surrexerit in medio tui propheta. Perpende autem quanto miseri Iudæi odio Christum prosequebantur, vt cùm tot ac tanta miracula ediderit, quanta nemo edidit Prophetarum, nec nomen simplicis prophetæ ei tribuebant; quod Euangelista significans prophetam sine articulo posuit. Recentiorum aliqui annotant hos Iudæos falsa protulisse, quia prophetæ aliqui Galilæi exiterunt, vt Thobias, Elisæus, & Delbora: tamen hæc obiectio efficax non est; nam Thobias in Hebræorum cańone non est; Delboram autē fuisse Galilæam, scriptura non exprimit, immo ex Iudi. 4. contrarium deducitur; Elisæū autem fuisse ex Abelmeola ostendit scriptura 3. Reg. 19. at hæc Ciuitas non ad Galilæam, sed ad Samariam pertinebat. erat enim in mōte Aulone sita in finibus mediæ tribus Manasses, vt cōstat ex terrę sanctę descriptione. Vnde in hac parte nihil cōtra scripturam isti Iudæi locuti sunt; in hoc tamē sunt grauiter decepti; nam Christus natus est in Iudæa, quamuis nutritus esset in Galilæa. de quo mysterio cap. 1. prope finem egimus.

Et reuersi sunt vnusquisque in domum suam.

COMMENTARIVS.

MVLTVM potest verbum iustitiæ, & veritatis, etiam ab vno inter multos malos prolatum. Ecce breuis Nicodemi sermo totum dissoluit consilium impiorum; & quamuis non effecit vt mutarent, tamen obtinuit, vt differrent sententiam; re enim infecta, vnusquisque in domum recessit propriam. Hæc verba cum sequentibus in capitulo octauo vsque ad illa, Ego sum lux mundi, Chrysost. non interpretatur, sed omittenda censet. similiter & Euth. vnde statim post verbum illud, *A Galilæa Propheta non surgit*, sequitur, *Iterum locutus est Iesus; Ego sum lux mundi*, &c. id tamen quàm rectè faciant in sequenti capite, annotatione altera tractabitur.

CAPVT

CAPVT OCTAVVM.

IESVS autem perrexit in montem Oliueti: & diluculo iterum venit in templum, & omnis populus venit ad eum, & sedens docebat eos. Adducunt autem Scribæ, & Pharisæi mulierem in adulterio deprehensam: & statuerunt eam in medio, & dixerunt ei, Magister, hæc mulier modò deprehensa est in adulterio. In lege autē Moyses mādauit nobis huiusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis. Hoc aūt dicebant, tentātes eum, vt possent accusare eum. Iesus aūt inclinans se deorsum, digito scribebat in terra. cū ergo perseuerārēt interrogantes eum, erexit se & dixit eis, qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidē mittat. Et iterum se inclinans scribebat in terra. Audiētes autem hæc, vnus post vnum exibant, incipientes a senioribus, & remansit solus Iesus, & mulier in medio stans. Erigēs autem se IESVS dixit ei, Mulier vbi sunt qui te accusabant? nemo te condemnauit. Quæ dixit, Nemo Domine: Dixit autem Iesus, Nec ego te condemnabo: Vade, & iam amplius noli peccare. Iterū ergo locutus est eis Iesus, dicens, Ego sum lux mundi: qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. Dixerunt ergo Pharisæi, Tu de teipso testimoniū perhibes: testimonium tuū non est verum. Respondit Iesus, & dixit eis, Et si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meū; quia scio vnde veni, & quò vado: Vos aūt nescitis vnde venio, aut quò vado. Vos secundum carnē iudicatis: ego non iudico quenq; & si iudico ego, iudicium meum verum est; quia solus non sum, sed ego, & qui misit me Pater. Et in lege vestra scriptū est, quia duorum hominum testimonium verum est. Ego sum, qui testimonium perhibeo de meipso, & testimonium perhibet de me, qui misit me Pater. Dicebant ergo ei, Vbi est Pater tuus? Respondit IESVS: Neq; me scitis, neque Patrem meum: si me sciretis, forsitan & Patrem meum sciretis. Hæc verba locutus est IESVS in gazophylacio, docens in templo: & nemo apprehendit eum, quia necdum venerat hora eius. Dixit ergo iterum eis IESVS, Ego vado & quæretis me, & in peccato vestro moriemini. Quo ego vado vos non potestis venire. Dicebant ergo Iudæi: Nūquid interficiet semetipsum, quia dicit, Quò ego vado, vos non potestis venire? Et dicebat eis, Vos de deorsum estis, ego de supernis sum. Vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo. Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis vestris. Si enim nō crediderit is, quia ego sum, moriemini in peccato vestro. Dicebant ergo ei, Tu quis es? Dixit eis IESVS, Principium, qui & loquor vobis: Multa habeo de vobis loqui, & iudicare: sed qui me misit verax est, & ego quæ audiui ab eo, hæc loquor in mūdo. Et non cognouerunt, quia patrem eius dicebat Deum. Dixit ergo eis IESVS, Cùm exaltaueritis Filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum, & à meipso facio nihil: sed sicut docuit me Pater, hæc loquor. Et qui me misit mecum est, & non reliquit me solum quia ego quæ placita sunt ei facio semper. Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum. Dicebat ergo IESVS ad eos, qui crediderunt ei Iudæos, Si vos manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis: & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos.

Respon-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Responderunt ei, Semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquam, quomodo tu dicis, Liberi eritis? Respondit eis Iesus, Amen amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Seruus autem non manet in domo in æternum: filius manet in æternũ. Si ergo vos filius liberauerit, verè liberi eritis. Scio quia filij Abrahæ estis, sed quæritis me interficere, quia sermo meus non capit in vobis. Ego quod vidi apud Patrem loquor; & vos quæ vidistis apud patrẽ vestrum facitis. Responderunt & dixerunt ei, Pater noster Abraham est. Dicit ei Iesus, Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. Nunc autem quæritis me interficere hominem, qui veritatem vobis locutus sum, quam audiui à Deo: hoc Abraham non fecit. Vos facitis opera patris vestri. Dixerunt itaq; ei, Nos ex fornicatione non sumus nati: vnum patrem habemus Deum. Dixit ergo eis Iesus, Si Deus pater vester esset, diligeretis vtiq; me: ego enim ex Deo processi, & veni: neque enim à me ipso veni, sed ille me misit. Quare loquelam meam non cognoscitis? Quia non potestis audire sermonem meum. Vos ex patre diabolo estis: & desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit, quia non est veritas in eo. Cùm loquitur mendaciũ ex propris loquitur, quia mendax est, & pater eius. Ego autem quia veritatẽ dico, non creditis mihi. Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico, quare vos non creditis mihi? Qui ex Deo est, verba Dei audit. Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei, Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes? Respondit Iesus, Ego dæmonium non habeo: sed honorifico Patrem meum, & vos inhonorastis me. Ego autem non quæro gloriam meam: est qui quærat & iudicet. Amen amen dico vobis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum. Dixerunt ergo Iudæi: nunc cognouimus quia dæmonium habes. Abraham mortuus est, & Prophetæ: & tu dicis, Si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit mortem in æternum. Nunquid tu maior es Patre nostro Abraham, qui mortuus est, & Prophetæ mortui sunt, Quem teipsum facis? Respondit Iesus, Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Est Pater meus, qui glorificat me: quem vos dicitis, Quia Deus vester est, & non cognouistis eum, ego autem noui eum. Et si dixero, quia non scio eum, ero similis vobis mendax. Sed scio eum, & sermonem eius seruo. Abraham pater vester exultauit vt videret diem meum: & vidit, & gauisus est. Dixerunt ergo Iudæi ad eum, Quinquaginta annos nondum habes & Abraham vidisti? Dixit eis Iesus, Amen amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum. Tulerunt ergo lapides, vt iacerent in eum. Iesus autem abscondit se, & exiuit de templo.

Iesus autem

Iesus autem perrexit in montem Oliueti: & diluculo iterum venit in templum, & omnis populus venit ad eum, & sedens docebat eos.

COMMENTARIVS.

ABeunte vnoquoque in suam domum, vti dictum est in fine capitis præcedentis (erat enim iam diei terminus) Dominus propria carẽs domo, & à nemine inuitatus, in montem Oliueti egressus est, ibi autem pernoctans, diluculo venit iterum in templum, hominum salutem esuriens: cumque populus doctrina eius mirè allectus, ad eũ veniret, *Sedens eos docebat*. Modò Christus stans, modò sedens docet; nam superius magno festiuitatis die, stabat Iesus & clamabat; modò autem sedens docet. quando enim aliquid vehementer, & in solita voce proferendum erat, stabat; vt modò solet inter nos fieri.

ANNOTATIO I.

MONS Oliueti à multitudine oliuarum sic appellatus est, Græcè mons Oliuarum dicitur; prope Hierusalem erat, distans Sabbati iter; id est, quantum Iudæis in Sabbato licebat ambulare, seu viam facere, quod erat spatium duorum milliarium Italicorum, seu sexdecim stadiorum. situs erat ad orientalem ciuitatis partem, ad cuius terminos inter ipsum, & ciuitatem erat torrens Cedron, ad latus autem Bethania domus Marthæ, & Mariæ collocata erat. Hunc in montem Dominus sæpe veniebat, tum vt oraret; tum propter domum Marthæ & Mariæ, quæ eum hospitio excipiebant. Euthymius hùc populum venientem illos esse dicit, qui eum aut Prophetam, aut Christum esse credebant. hos Dominus recipit, & docet. Fieri etiam potuit, multos ex aduersarijs etiam concurrisse. Populi diligentia, siue ad bonum, siue ad malum, est consideranda: venit enim diluculo Christum venientem obseruans.

ANNOTATIO II.

EVthym. à verbis illis vltimis capitis præcedentis inclusiuè, *Abiit vnusquisque in domum suam*, vsque ad illa exclusiuè, *Iterum ergo locutus est eis Iesus; Ego sum lux mundi*: dicit in exactionibus exemplaribus, aut non inueniri, aut obelo confossa esse, eoque illegitima videri; & hui' esse argumentũ, quod nullus ea sit interpretatus. Huic assentiri videtur Chrysost. hõ. 51. & Theophyla. qui in suis cõmentarijs hæc omnia omiserunt. Hoc argumento permoti Anabaptistæ inter alia multa, quæ temerè à Sanctis scripturis, hanc etiam reiecerunt de adultera historiam. Videtur Eusebij testimonium huic fauere; qui lib. 3. Histor. cap. 39. loquens de Papia Ioannis ipsius auditore, hæc subiunxit verba. Papias historiam quandam subiungit de muliere adultera, quæ accusata est à Iudæis apud Dominum: habetur autem in Euangelio, quod dicitur secundum Hebræos, scripta hæc parabola. Quæ verba ostẽdunt non solùm Papiæ temporibus, sed multo post non fuisse in Ioannis Euangelio hãc historiam; sed in Euangelio quodam apocrypho, secundum Hebræos. Non desunt etiam nunc Catholici, qui eandem secuti sententiã, apocryphum censent historiam; alij autẽ cautius loquentes, affirmant additam fuisse Ioãnis Euangelio, sed postea receptam ab Ecclesia factam canonicam; hæc tamen cõtentio nostro iam tempore inter Catholicos cessauit. Concilium enim Tridentinum libros omnes Canonicos, & inter eos Ioannem cum cæteris Euangelistis enumerans, habet hæc verba: Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia Catholica legi consueuerunt, & in veteri vulgata Latina editione habentur, pro sacris, & canonicis non susceperit, anathema sit. Liber igitur Ioannis integer, prout in consueta editione Latina habetur, sacer est & canonicus. Igitur hęc historia canonica est cẽsenda: nec hoc solùm sequitur, sed esse partem historiæ Euãgelicæ Ioannis. nam Ecclesia Euangeliũ hoc Ioannis cum hac historia tanquam Euangelij parte proponit, & recipit. Nec hoc etiam sine antiquitatis testimonio affirmamus: nam antiqui Patres ita legerunt, & probarunt. Amb. epist. 76. ad Studium, totam hanc historiam interpretatur, affirmans esse ex Euangelio secundum Ioannem, immo eam etiam celebrẽ historiam vocat. Celebris, inquit, quæstio, & semper decantata solutio. Idem in epist. 58. ad eundem. Hieronymus etiam lib. 2. con. Pelagia. habet hæc verba, In Euangelio secundum Ioannem, in multis & Græcis & Latinis codicibus, inuenitur de adultera muliere, quæ accusata est apud Dominum, &c. vbi Hieronymus totam historiam narrat, & vtitur eo testimonio cõtra Pelagianos, affirmantes aliquos esse posse sine peccato. quod si Hieronymus asserit, in multis esse codicibus, insinuans in aliquibus non esse, non id facit, quod in dubium vertat esse Ioannis historiam; sed ne aliquis de ea dubitet, dum eam in aliquibus non reperit legi: propterea dicit, in multis tã Græcis, quàm Latinis reperiris vt certum sit veram esse, & legitimam. Et vtitur hoc testi-

Historia de adultera pertinet ad Ioannis Euangelium.

Universidad de Deusto
Biblioteca

monio, tanquam legitimo. Auguſt. etiam tract.33. eam exponit, ſicut & cæteras partes Euangelij, nec in dubium vllum reuocat. Similiter Sedulius antiquior ipſo lib.4. de opere Paſchali hanc verſibus tanquam Euangelicam hiſtoriam decantat. Chryſoſt. etiam, qui viſus eſt non expoſuiſſe, poſtea ho.60. in Ioannem habet hæc verba. Quod autem non diſcendi gratia interrogent, multis in locis perſpicuum eſt; vt cùm rogarunt, an liceret cenſum dare Cæſari; an lapidanda eſſet adultera; & cùm de ea, quæ ſeptem viros habuiſſe deprehenſa erat, percontati ſunt. Vides Chryſoſtomum inter exempla ex Euangelio ſumpta, hoc numeraſſe, vt probabile ſit Chryſoſtomi hanc commentarij partem ablatam eſſe ab aliquo, qui apocryphum eam credebat hiſtoriam. Idem ſentit Gregor. lib.1. Moral. cap. 6. Illud autem quod de Euſebio narratur, in primis in Euſebio talia verba vt citata ſunt, non leguntur Græcè, ſed in hunc ſenſum; In lucem protulit & aliam hiſtoriam de muliere accuſata apud Dominum de multis peccatis, quam continet Euangelium ſecundum Hebræos. hæc ſunt verba Euſebij de Papia loquentis. Alia igitur erat illa Hiſtoria Papiæ ab hac Ioannis; nam vnius peccati hæc adultera accuſata eſt. Adde non eſſe efficax argumentum, hæc hiſtoria eſt in Euangelio ſecundum Hebræos, ergo eſt apocrypha: nam multa in Euangelijs apocryphis narrantur, quæ communia etiam ſunt canonicis Euangelijs ab Eccleſia receptis, & hæc hiſtoria vnum horum eſſe potuit. non igitur de huius veritate hiſtoriæ, & quod ſit Canonica, & à Ioane narrata, dubitare licet Catholico.

Adducunt autem Scribæ, & Phariſæi mulierem in adulterio deprehenſam, & ſtatuerunt eam in medio, & dicunt ei.

COMMENTARIVS.

SCribæ legis peritiam, Phariſæi legis & religionis obſeruantiam, profitebantur. Vtrique ſimul veniunt, vt illi ſcientiam, hi Chriſti religionem tentent: vna enim hæc cauſa vtrunque complectebatur. Turbæ veniunt, vt diſcant; Scribæ & Phariſæi, vt decipiant; illæ docentur, & illuminantur; hi confuſi, & pudore affecti recedunt.

Magiſter, hæc mulier modò deprehenſa eſt in adulterio, in lege autem Moyſes mandauit nobis huiuſmodi lapidare, tu ergo quid dicis?

MAgiſtri nomine eum ad reſpondendum inuitant, quaſi Magiſtri muneris ſit reſpondere difficultatibus, quæ circa legem & ſcripturam occurrunt. Quid Moyſes de adulteris ſtatuerit, proponunt; quid autem ipſe ſentiat faciendum inquirunt. At non immeritò aliquis percontabitur, cùm ipſimet fateantur Moyſem huiuſmodi adulteram lapidare præcepiſſe, quare petūt, *Tu quid dicis*: ſi enim id facerent, vt Chriſtus aliquid cōtra legem Moyſis diceret vnde arguere eum poſſent, potius tacere, quid Moyſes dixerit, debuerāt; ſic enim facilius aliquid contra legem ipſius dici poſſe ſperarent. Reſpōdeo, hos eo eſſe motos, quia iam Chriſtum legem Moyſis declarantem viderant: nam opera ſua, quibus infirmis mirè medebatur, Sabbato fieri poſſe non minus, quàm circūciſionem, nec per legē hæc illam ſolui dicebat; ſperabant etiam in hoc caſu aliquid circa hanc legem dicturum; maximè, quia de ſaluāda fœmina aut occidenda agebatur. vnde ipſi etiam calumniandi anſam arriperent; & hoc indicant illa verba *Tu ergo*: Eſt enim tacita quædam illatio; ac ſi dicerent; tu legem Moyſis declaras & limitas; tu Chriſtus eſſe diceris: cū ergo hæc facias, in hoc caſu quid ſentias, doce & manifeſta. Græcè *Modò deprehendimus*, id eſt, in ipſo facto deprehenſa eſt.

ANNOTATIO III.

Quali pœna olim apud Iudæos adulteri plecterentur.

LEGEM hanc de adulteris interficiendis, Leuit.20. & Deuter. 22. legimus, tamē mortis genus nempe lapidationem Iudęi ex quadam conſequentia, ſimul etiam traditione obſeruabant: expreſſum enim non eſt hoc mortis genus, ſed Deutero.22. vbi Dominus adulterum, & adulteram interfici iubet, adiunxit. Si puellam virginem deſponderit vir, & inuenerit eam aliquis in ciuitate, & concubuerit cum ea, educes vtrumque ad portam ciuitatis illius, & lapidibus obruentur. propterea Iudæi hoc etiam mortis genus ad adulteram etiam referebant. Ita etiā Iudæos obſeruaſſe, & ex traditione legē interpretatos eſſe, patet ex Dan. ca. 13. vbi Suſanna tanquam adultera, lapidanda educebatur.

Hoc autem dicebant tentantes eum, vt poſſent accuſare eum.

COMMENTARIVS.

FInxerant diſcendi gratia ſe interrogare, & ſententiam eius petere, at non ſic erat, tentandi enim gratia veniebant, ſperantes aliquid dicturū, quod rigorem legis temperaret, vnde accuſare tanquam tranſgreſſorem poſſent. Quid autem his perſuaſerit, vt aliquid tale reſponſurum Dominum ſperarent, in præcedenti commentario diximus; nempe quia iam in his, quæ ad ſanitates hominum procurandas, & exercendas pertinebant, eum legem Sabbati declaraſſe viderant; eumque nouam adferre doctrinam nouerant; ſperabant aliquid etiam noui in hoc caſu, vbi de vita adulteræ agebatur, dicturum & docturum.

ANNOTATIO IV.

Hinc veniens Iudæi adulteram ad Chriſtum adduxerint.

AVG. tract.33. & Euthym. hos dicunt ad tentandum eo eſſe motos, quia Chriſtū multum miſericordem & clementem ſciebant; inde huic adulteræ parciturum cogitabant: quæ cauſa non videtur probabilis, ſola enim miſericordia, & compaſſio, non eos induxiſſet ad tentandum, quia ſciebant eſſe etiam iuſtum, & nihil reſponſurum contra iuſtitiam. ſicut & modò, quamuis homo ſit miſericors, ſi verè miſericors eſt, non committet, quod iniuſtum eſt; miſericordia enim cum iuſtitia ſimul eſſe debet, nec à miſericorde & clemente, iniuſtitia expectanda eſt. Adde hos à Chriſto non poſtulaſſe iudicium, vt parceret aut damnaret; ſed quid ſentiret circa hanc legis obſeruantiam. potius expectabant aliquid, quod legis rigorem, aut obſeruantiam temperaret, dicturum: & hoc, quia iam nouerāt legem etiam in alijs caſibus temperaſſe, & ijs maximè, quæ ad ſanitatem & ſalutem pertinent humanam; & ſimul quia nouam doctrinam adferebat, & ſe Chriſtum prædicabat. Gregorius lib.1. Moral. ca.6. dicit eos tentaſſe, vt aut immanſuetudinis, ſi damnaret; aut iniuſtitiæ, ſi dimitteret, arguerent. ſed nō video, qua ratione hoc accōmodari poſſit; iſti enim tentabant, vt accuſarent contra legem, & vt legis tranſgreſſorem, morti traderent; at immanſuetudo hæc non erat tale crimen, immo nec erat immāſuetudo cenſenda, ſi legem ſeruandam reſpondiſſet. Non ergo hoc iſti intendere videbantur. Ambroſius Epi.58. & 76. dicit tentaſſe, vt ſi abſolueret, legem ſoluiſſe videretur, ſi damnaret, propoſitum ſui mutaret aduentus. ſed eadem ratione iſta reſponſio non videtur locum habere, potius ergo dicendum eſt, vti expoſuimus.

Ieſus autem inclinans ſe deorſum, digito ſcribebat in terram.

COMMENTARIVS.

DOminus non verbis, ſed facto ipſo, eos non zelo legis, nec ad interrogādū, nec ad iudiciū legis, in adulteram exequendū motos eſſe, reſpōdet. dum enim, *Inclinans ſe digito ſcribebat in terra*, illos legis eſſe tranſgreſſores, & cor eorum à Deo receſſiſſe ſignificat, alludens ad illud Hier.17. Recedentes à te in terra ſcribentur. hoc ergo factum idem eſt, ac ſi verbis dixiſſet, Vos accuſatis mulierem deprehenſam in adulterio, qui profectò maiora ſcelera cō miſiſtis: vos zelum legis & Dei prætexitis, qui grauius cōtra legem & Deum, quàm hæc mulier, peccatis. Cùm autem factum non intelligerent, verbis poſtea expreſſit, vt ſtatim ſequitur. Cetera ex annotatione require.

ANNOTATIO V.

Cur Dominus ſcribere voluerit.

CVR Dominus ſcripſerit, & quid ſcripſerit, variè explicant Doctores. Quantum igitur ad primum, nempe cauſam cur ſcripſerit, Aug. lib.4. de conſen. Euang. cap.10. tres adfert cauſas. Prima eſt, vt ſignificaret illos in terra ſcribendos, non in cœlo, ſicut diſcipulis dixerat Luc.11. Nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis. Secunda, vt oſtenderet, ſe in terra miracula facere; quia cùm Deus eſſet, ſe humiliauit, vt homo fieret: miracula enim quædam ſigna ſunt, quæ in terra fiunt. Tertia, vt indicaret iam adeſſe tempus, vt in terra, quæ fructum daret, non in lapide ſterili, ſicut ante, lex eius conſcriberetur. Hanc cauſam dat tract.33. adiungens etiam ſignificare voluiſſe, ſe eundem illum eſſe, qui legem digito

Universidad de Deusto
Biblioteca

scripserat in tabulis,non autem sic nouam scribendam, sed in terra fructifera. Hæ sunt causſæ ex Augustino.

Ambrosius Epist.63.ad Studium, duas adfert causas:prior est,Scribebat,inquit,in terra digito;quo scripserat legem.peccatores in terra scribûtur,iusti in cœlo.His verbis Ambrosius indicat causam,cur scripserit, vt eos nempe peccatores & transgressores significaret.Similem indicat causam in Epi.58. Altera causa est,Scripsit, inquit, vt gemino testamento Iudæos scias esse damnatos.Euthymi.dicit scripsisse, vt se nolle attendere indicaret,tanquam qui eorum cognosceret machinationem;diciteq; eos,qui indigna & importuna rogantibus respondere nolunt,soli tos esse scribere in terra.Hæc Euthymius;sed hanc consuetudinem nullibi me legere memini.Aliqui nostri seculi scriptores Dominum scripsisse dicunt, vt ad se iudicium hoc non pertinere monstraret,sed non video,cur hoc scriptura tali fieri debuisset. Alij quia verecundabatur ex adulteræ præsentia, sed hæc non est probanda; nam solus postea cum ea locutus est, & eam absoluit;nec cum peccatoribus conuersari, vt eos lucraretur, dedignatus est Christus,qui etiam passus est pedes suos à muliere peccatrice vngi.

Mihi ea causa videtur, quam explicui in cõmentario,nempe,vt eos esse legis transgressores indicaret, alludens ad locum Hieremiæ; & simul eos, non Deum ante oculos habere, sed terrena, & propriam sequi voluntatem, ac si diceret; quæ terrena sunt cogitatis, nec Deum ante oculos in vestris iudicijs, & operibus habetis; quamuis id fingatis, & prætexatis.hæc est causa scribendi.

Sed quid scripserit, Doctores variè exponunt.Hiero.lib.2.con.Pelagia.habet hæc verba. Accusabant scribæ, & Pharisæi, iuxta legem adulteram lapidare cupientes;at *Iesus inclinans se digito scribebat in terra*,eorũ videlicet,qui accusabant, & omnium peccata mortalium, secundum quod scriptum est in propheta;Recedentes à te,in terra scribentur.hęcHieronymus.quibus etiam verbis nostra expositio,de causa cur scripserit,Insinuatur.Ambro.epist. 56.quid,inquit,scribebat, nisi illud propheticum Hiere.22. Terra,terra scribe hos viros abdicatos.quod de Iechonia lectum est.In Epist.autem.79.etiam alia scripsisse narrat,nempe festucam, quæ in oculo fratris tui est, vides,trabem verò, quæ in oculo tuo est,non vides. Nihil tamen certi, quid scripserit, statui potest. Litteras scripsisse etiam significantes, probabile est;& quæ ad eorũ arguenda peccata pertinebant:aut sententiam aliquam, quæ contra peccatores esset.Huic fauet.quod in aliquibus textibus Græcis habetur,hoc digito scribebat in terra, μὴ προσποιούμενος, id est, non fingens; quia verè scribebat & significabat aliqua. Quidquid de hoc sit,id certè negari non potest,nempe illos non propter ea, quæ scripta erant, aufugisse;sed propter verbum dictum eis:nam Euangelista subiunxit, *Audientes hæc, vnus post alium abijt.* quod probat,non propter scripturam, quæ non auditur,sed propter verbum recessisse.

Quid scribit in terra Dominus.

Cùm ergo perseuerarent interrogantes eum, erexit se, & dixit eis, qui sine peccato est vestrum,primus in illam lapidem mittat.

COMMENTARIVS.

FACTVM Christi non intelligentes, & studio tentandi soliciti,interrogare perseuerabant;at Dominus factum suum verbis exprimit,& ita prudẽter respondet, vt & legem non offendat, & potentiam, quam supra legẽ habebat,mulierem absoluendo exerceat.Si enim diceret absoluendam,contra legem illis visus esset agere:si diceret damnandam, nihil supra hominem se habere significaret: vtrumque igitur sapienter coniunxit. *Qui*, inquit,*est vestrum sine peccato, Lapidem primus in eam mittat.*Non vetat expresse mittere lapidem,& ideo non habent aduersarij,quod accusent;sed eum,qui sine peccato est,incipere iubet,& nemo audet lapidare.Absoluitur mulier, & lex non læditur Moysis.

ANNOTATIO VI.

GREGORIVS lib.1. Moral. cap. 6. & August.tract. 33.ad mansuetudinem referunt hoc & clementiam,quam voluit seruare.mihi magis ad sensum accedere videtur, vt ad potentiam referamus: voluit enim se supra legem esse ostendere: nam liberare adulterã à legis pœna, misericordiæ quidem est, sed plus habet potestatis.illud,*Sine peccato*,Græcè vnũ est nomen ἀναμάρτητος,latinè Sine peccato,sicut censet Hier.li.2.contra Pelagia.seu à peccato immunis.quod dupliciter intelligi potest,aut qui sine peccato nũc est, aut qui ita purus est,vt nequeat peccare. & hæc est ppria significatio apud Græcos, quasi latinè impeccabilis, & qui peccatis non est obnoxius. Et sic Hier.videtur exponere, & Euthy. tamen hoc loco existimo priori modo sumi. volebat enim Dominus eos confundere,qui cùm scelleribus & iniquitatibus pleni essent, & zelum legis contra fœminam vnius peccati causa prætexe-

Sine peccato.

prætexebant:indecens enim est,vt legis trãsgressor iudicet alium transgressorem, maximè leuiorem.esse autem obnoxium peccato, dummodo merus homo sit, non habet hanc indecentiam, & incongruitatem . iusti enim omnes obnoxij sunt peccato. Inuenitur etiã apud Græcos hoc nomen in ea significatione, vt significet purum, & qui de præsenti peccatum non habet:si enim in ea significatione sumeretur,vt significaret impeccabilem, nemo hominum iustè alium iudicaret,quod Dominus his verbis significare noluit.

Et iterum se inclinans,scribebat in terram.

COMMENTARIVS.

DAT verecundiæ,& confusioni locum, vt accusatores abeundi spatiũ haberent,dum vnusquisque propriam respicit conscientiam. hac enim de causa iterum se inclinat, vt annotat Hieronymus libr. 2. contra Pelagianos, & Aug.tract.33.Probabile est etiam id factum esse secundò, vt causam, quam supra in commentario attulimus,verbis iam expositam, & à Iudæis ob id perceptam confirmaret.

Audientes autem hæc, vnus post vnum exibant, incipientes à senioribus,& remansit solus Iesus,& mulier in medio stans.

HISCE auditis verbis recesserunt singuli, incipientes à senioribus vsq; ad vltimos,nec vnus remansit præter Dominum, & mulierem in medio stantem,vbi prius posita erat.In nonnullis Græcis codicibus habetur, *Redarguti à conscientia propria.*Hanc fugam non verbum tantùm exterius,sed virtus diuina Christi ipsorum excitans conscientias,& timorem,ac pudorem incutiens,operata est.Ambrosius epist.58.cur seniores primi exierint causam exponit.Vel quod ipsi,inquit, plura haberent crimina,qui diu vixerãt;vel quia priores vim intellexerunt sentẽtiæ, quasi prudentiores,& cœperunt sua peccata deflere, qui alieni criminis venerant accusatores.

Erigens autem se Iesus dixit ei:mulier vbi sunt,qui te accusabant?nemo te condemnauit?

RECedentibus accusatoribus,erigit se Dominus, & petit; non quia ignoret,sed vt modum,quo eam liberam pronuntiet,ostendat. Liberatur enim non quia non peccauerat,sed quia accusator deerat,vt rectè annotauit Ambrosius epist.76. vt nullam inde Iudæi accusandi Christum haberent occasionem;immo in eos potius accusatio posset retorqueri, qui priores liberam dimiserant.Dicit ergo,*Vbi sunt qui te accusabant*?id est,ecce nemo te accusat,nemo te condemnat.

Quæ dixit, nemo Domine:dixit autem Iesus, nec ego te condemnabo,vade,& iam amplius noli peccare.

RESpondẽte muliere,neminem adesse accusatorem,neminẽ qui damnet: dicit Dominus prudenter, *Nec ego te condemnabo.*nõ dicit ego te absoluo, ne illi contra legem fecisse arguere possent: sed rem eandẽ alijs exprimit verbis,*Nec ego te condemnabo*,non vt illi,qui propria remordente conscientia,iudiciũ ferre non sustinuerunt;sed diuina mea misericordia, & simul potentia, quam supra legẽ exerceo,nec legis Mosaicæ præceptis istis adstringor. At ne hæc indulgentia tibi sit licentia peccandi,vade quidem libera à pœna, sed de hæc inceps à peccato abstine,& pœnam mortis in vitæ tuæ emendationẽ, mea potestate commuto.Dũ dicit*Noli*,voluntatis illius arbitrium indicat.Aduerte, quamuis Christus his vsus sit verbis,*Nec ego te condemnabo*, tamen verè absoluit,& id indicauit dicens,*Vade*,quod diuina potestate fecit;non enim liberũ erat Iudæis dispensare in pœnis,à lege Moysis statutis: Dominus autẽ dispensat;at ne occasionem arriperẽt Iudæi accusandi,ex verbis;propterea sic locutus est,

tus est, vt simul absolueret, & nullam accusandi daret occasionem; ostenderetque suam potentiam, & nihil inde contra legem dicere videretur. Leo serm. 11. de passione Domini; Volens, inquit, per omnia demonstrare, non venisse vt iudicet, sed vt saluet mundum, dixit, *Nec ego te condemnabo.*

Iterum ergo locutus est eis Iesus dicens, ego sum lux mundi.

IVDAEORVM tentatione peracta Dominus doctrinam suã persequitur: particula autem *Ergo*, causam & illationem indicat, nimirũ; cùm post miram illam doctrinam, si quis sitit veniat ad me, quam die præcedenti docuerat, & turbas ita commouerat, vt alij Prophetam, alij Christum esse proclamauerint. Pharisæi autem, & scribæ, & principes Sacerdotum id negauerint, dicentes esse Galilæum, nec à Galilæa Prophetã surgere; propterea in hac varietate, & dissensione, quis sit, apertè docet dicens, *Ego sum lux mundi*, non Iudęę, non Galileæ, nõ Palestinæ, sed mundi totius. quibus verbis significat omnes, quotquot ipsum non confitentur, esse in errore, & ignorantia: doctrinam autem suam veram esse lucem Dei. In capite primo hanc exposuimus sententiam ibi, *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem*, erat Christus & est, vt Deus, lux; tamen hoc in loco de se, vt in carne est, loquitur; in quam, doctrina sua mundum illuminaturus, venit: lux tamen mundi non esset in carne, nisi Deus esset in seipso.

Qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.

DOCTOREM se ostendit dicens, *Ego sum lux mundi*, nunc & ad doctrinã exhortatur, *Qui sequitur*, inquit, *me, non ambulat in tenebris*: & fructum proponit, quo allicit, *Habebit lumen vitæ*. sensus igitur est hic; qui me non sequũtur, in tenebris ambulant, nescientes æternæ vitæ viam, quia alia non est lux præter me; solus is, qui me sequitur, ambulat in luce, & lumẽ habet vitæ, quo cognoscat viam, quæ ad æternam conducit vitam. Ignorantia Christi tenebræ sunt mortis, quia in æternam mortis damnationem conducunt; ipsius cognitio, & fides, & sequela ad vitam perducit æternam. Dum enim dicit, *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris*, insinuat omnes non sequentes in tenebris ambulare. quantacunq; enim homo bona moralia operetur, si deest lumen fidei, in tenebris ambulat; qui autem sequitur Christum bene operando in fide, in lumine ambulat, & in via est æternæ vitæ. Cyprianus lib. de zelo, & liuore, hæc exponens verba, inquit; qui me secutus fuerit, nõ ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ. sequitur autem Christum, qui præceptis eius insistit; qui per magisterij eius viam graditur; qui vestigia eius, atq; itinera sectatur, qui id, quod Christus, & fecit, & docuit, imitatur. hæc Cyprianus.

Quinã Christum sequãtur.

Dixerunt ergo ei Pharisæi, tu de teipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum.

MVLTA signa fecerat Dominus apud Iudæos: scripturæ. n. testimonijs eos conuicerat; in seipsis illi diuinã experiebantur virtutẽ, dum omnes suos contra illũ conatus irritos, vanosq; effectos cernebant: ministros proprios testimonium reddentes intrepidè, nunquam sic locutum esse hominem, audierant; se in adulteræ iudicio omninò confusos, & conuictos nouerant; & tamen impudenter obijciunt, *Tu de teipso testimonium perhibes*, ideo *Testimonium tuum non est verum*, id est, idoneum ad veritatem confirmandam, quasi paralyticus ille natura insanabilis, non fuerit testimonium efficax diuinitatis Christi probandæ. Tanta erat horum nequitia, vt in media luce cæcutirent. Illa particula *Ergo*, indicat propter verba illa superiora hos ista dixisse; quia nempe se mundi lucem esse prædicabat, propterea Pharisæi hæc obijciunt. Hi erant, qui religionis obseruantiam profitebantur; ideo ipsi religionem zelantes, hæc dicunt.

Respondit

Respondit Iesus, & dixit eis, & si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum, quia scio, vnde veni, & quò vado: vos autem nescitis, vnde venio, & quò vado.

HVic obiectioni respondet Dominus duo. Alterum est, obiectioni factæ contraria opponit, *Et si ego*, inquit, *testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum*, id est, quamuis verum sit me testimonium perhibere de me ipso, tamen verum est testimonium meum. Alterum est probatio huius assertionis: probat enim testimonium suum verum esse, & probatio hæc est, *Quia ego scio vnde veni, & quò vado*, id est, ego testimonium perhibeo ex scientia, non ex ignorantia, non ex opinione, nec ex auditu; certa & experta loquor. Attende hæc verba, *Scio vnde veni, & quò vado*, idẽ significare, ac si diceret; principium, & rationem mei aduentus scio, & quia hæc scio, propterea dico me lucem esse mundi. Scio enim me esse Dei filium, qui carnem sumpsi, vt hominibus viam salutis facerem, eosq; docerem: si enim talis non essem, non lux mundi essem, at sum talis; & quia scio me talem, propterea testificor, & verum est meum testimonium, quia ex scięntia loquor; at vos nescitis hęc, nec quis sum, nec mei aduentus institutum & rationem, propterea meum nõ accipitis testimonium. Verba hęc similia sunt illis, Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, tamen nescis vnde venit, aut quò vadit. id est, spiritum ignoras, & operum suorum institutum & rationem nescis. Modus enim locutionis est, quo significat se scire quis ipse sit, & sui aduentus rationem; illos autẽ vtrumque ignorare. Attende testimonium dici verũ dupliciter, vno modo quãtum ad veritatẽ rei, quia ita est vt dicitur; altero modo, quãtum ad qualitatem, vt sit idoneũ & dignum fide; & hac ratione non omne quod verũ est, idoneum est. Christus igitur dicit, testimonium suum esse verum, quantũ ad vtrumque ex parte sua, quia ex scientia est, & quia filius Dei est omni dignus fide; tamen defectus est ex parte eorum, quia nesciunt vnde veniat, aut quò vadat; & ea de causa non admittunt eius testimonium; quia de se testificanti non credunt, nisi adsint testimonia: propterea ergo Dominus persequitur probare, & adferre testimonia.

Testimoniũ sit verũ duobus modis.

Vos secundum carnem iudicatis, ego non iudico quenquam, & si ego iudico, iudicium meum verum est.

PERsequitur probare suum testimonium esse verum, & idoneum; & differentiam inter se, & eos ponit. *Vos*, inquit, *secundum carnem iudicatis*, id est, secundum sensus, & ea, quæ apparent exterius; ex his enim exterioribus homo sumit argumentum, & iudicium, quo discernit vnum ab altero; & quis sit vnusquisque dignoscit. 1. Reg. 16. Non iuxta intuitum hominis ego iudico; homo enim videt ea quæ apparent; Dominus autem intuetur cor. Isa. 11. Non secundum visionem oculorum iudicabit: neque secundum auditum aurium arguet. hæc hominis sunt, & hoc est secundum carnem iudicare. Vos igitur secundum carnem iudicatis, supplendum est, ideo vestrum testimonium nõ semper est verum, nec idoneum; ob id etiam non accipitis testimonium vnius; at ego non iudico, nec ista iudicia exercere veni, sed homines saluare, & à peccato liberare. quod si iudico, nempe, dum me ipsum profero testimonium, me esse Christum, & lucem mundi, meum testimonium est verum, & idoneum; non vt vestrum, quia non carnaliter iudico, sed secundum naturam diuinam, in qua solus non sum, sed ego, & Pater. Hæc ad verba sequentia pertinent, hic tamen est sensus.

ANNOTATIO VII.

EVTHYM. & Chrysost. hó. 51. *Non iudico quenquam*, exponunt, & connectunt multo aliter, nempe sic: Ego non damno vllũ, quia non veni iudicare mundum, & connexio hæc est: vos carnaliter, & crasso modo iudicatis, secũdum ea quæ sensibus apparent. At quia poterant dicere Iudæi, cur ergo non arguis nos, & damnas, quod sic iudicemus? huic tacitæ obiectioni respondet, quia non iudicare, nec dãnare nunc veni. Sed dura est expositio, & connexio: non. n. tacitæ obiectioni respondendũ est, nisi sit probabilis, & verisimilis; at improbabile erat Iudæos id obijcere voluisse, cur nos non damnas? cùm nihil tale cogitarint. Adde quod non vitio dat, quod secundũ carnem iudicent, sed differentiam ponit inter hominum iudicium & suum. Illi enim secundũ sensuum cognitionem iudicant, cognitionis originem à sensibus sumentes, at ipse non sic, sed secundum diuinam naturam, & cognitionẽ. nec iudicium hoc sumitur pro damnatione, sed generaliter pro iudicio etiã discretionis: quo vnum, ab alio discernimus, & vnum bonum, alium non talem iudicamus, siue bene, siue malè, siue rationabiliter, siue temerè id fiat. Humana ergo iudicia secundũ carnem fiunt, quia ex sensibus sumuntur, tanquam ex origine: & loquimur de iudicijs practicis, quæ circa res humanas, & personas fiunt: Christus autem dicitur neminem iudicare, quia non venit, vt in homines hæc iudicia faceret, & vnũ ab alio discerneret, & quis esset declararet: omnes enim erãt peccatores, venit autem, vt omnes saluaret; ipsi se discernunt, dum hi salutem accipiunt, hi repellunt.

Sensus igitur & cõnexio accommodatior est, vti in commẽtario diximus, Vos iudicatis secundum carnem, at ego non iudico homines, nec personas; quia non veni, ad hoc, quod si meipsum iudico, testimonium præbẽ do me esse lucem, id non secundũ carnem iudico, sed secundum diuinam naturam; & meum est testimonium verum, & omni dignum fide. Tertullianus libr. de Trinitate illud, *Vos secundũ carnem iudicatis*, coniungit superioribus, & interpretatur sic; Vos non aliam in me naturam, & natiuitatem cognoscitis, quàm quæ secundum carnem est, ideo nescitis vnde venio, aut quò vado: & iuxta hanc expositionem possumus quæ sequuntur interpretari; ego non veni iudicare vos, neq; iudico, tamen si iudicarem, meum iudicium esset verum, & idoneum; non vt vestrum. non est improbabilis interpretatio hæc, accommodatior tamen videtur, quàm adhibui in commentario.

Quia solus non sum, sed ego, & qui misit me, Pater.

COMMENTARIVS.

RAtionem, & causam, cur eius iudicium sit verum, exponit. Quia, quãdo iudico, non est vnius iudicium, sed duorum, nempe patris, & meum; & etiam secundum vestram legem duorum testimonium verũ est. Hoc dicit Dominus propter Iudæos, vt ex lege conuincat etiam suum testimoniũ verum, & idoneum esse. Deinde, vt ostendat se esse Deum, eiusdem substantiæ cum Patre, ac si diceret; meum testimonium verum est, quia secundum naturam iudico, in qua ego, & Pater vnum sumus. Rursus, vt ostendat se patris habere testimonium. Denique, vt occasionem accipiat de sua diuinitate testandi, dum meminit patris. Tamen vis rationis, & probationis in se hæc est. Iudicium meum verum est; quia secũdum naturam iudico diuinam; in hac autem non solus sum, sed simul pater; & in hoc etiam verum & idoneum est testimonium, cùm sit duorum.

Et in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est; ego sum, qui testimonium perhibeo de meipso, & testimonium perhibet de me, qui misit me, Pater.

COnfirmat propter illos sententiam testimonio scripturæ Deut. 17. & 19. In ore duorum, vel trium, stet omne verbum. Ecce duo sumus, ego & Pater; & tam ego, quàm Pater, de meipso testimonium perhibemus. Obijcier aliquis; illud Deut. intelligitur de duobus testibus, non computato eo de quo redditur testimonium; Si enim ego testor rem aliquam de me, mihi necesse est duos alios adferre testes. Respondeo ita esse, propterea intelligenda sunt ista sic. Christus enim erat & homo, & Deus; ratione diuinitatis, per opera ipsius diuinitatis propria reddebat testimonium de se homine, probando sub illa humanitate Deum latere. si enim opera sola humana fecisset, tunc non computaretur in testimonium, & hac ratione dictum est cap. 5. Si testimoniũ perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum: id est, si vt homo solus, & humanis operibus de me testor, testimonium meum idoneum non est; at quia operibus alijs diuinis testabatur de se, ideo in testẽ computatur; non quod duæ sint personæ; vna enim est in duplici natura; sed quod de se homine ipsemet, vt Deus, testificetur: & hoc est, quod nunc dicit. Vnde Tertul. li. de Trinit. hoc verbum, *Testimonium meum verum est*, Christo tribuit ratione diuinitatis; quia igitur, vt Deus loquebatur dicit, *In lege vestra scriptum est*, quòd vt magis innotescat, sit exemplum si quis aliquid affirmet de se, nec: alio probet, quàm auctoritate dicentis, de se testimonium perhibet; at quando ratione, & argumento vtitur, iam ipsa ratio in testimonium computatur, & suimet dicti testimonium per rationem probat. multo ergo magis per naturam diuinam reddebat Christus testimonium de se homine, quòd in eo latueret Deus. Hic locus contra Sabellium personarum distinctionem conuincit. Cætera ex cap. 5. require, vbi de hoc testimonio, & quomodo Pater testificatus fuerit, egimus, vbi Amb. li. 5. de fide ca. 5. allegauimus hæc verba exponentem de Christo, ratione diuinitatis de se testimonium perhibentis.

Dicebant ergo ei; vbi est Pater tuus?

FICTA & malitiosa interrogatio hæc est. Sciebant enim eum Deum appellare Patrem; iam enim Ioan. 5. audierãt, & propterea interficere studebant, quia Patrem suũ dicebat Deum, æqualem se ipsi faciens. Vt igitur iterũ id ipsum exprimat, se fingunt carnaliter, & sensualiter hæc omnia intelligere, quasi patrem aliquem carnalem allegaret, qui simul cum eo testimoniũ perhiberet; ideo vbi sit petunt, quasi ipsum audire vellent; sicut quando cęco non credentes, natum esse sine visu, patrem eius adduci ad se fecerunt. Petũt ergo, *Vbi est pater tuus*? illa particula *Ergo*, indicat sequelã; quasi diceret; quia non se solum; sed simul patrem suum secum testimonium de se perhibere asseruit, propterea petunt, vbi sit pater eius: testimonium ipsius audire velle fingentes; vt hac occasione ad expressam confessionem inducant.

Respondit Iesus: neque me scitis, neque patrem meum: si me sciretis, forsitan & patrem meum sciretis.

PRudenter respondet Dominus: suam enim diuinitatem, & verum patrẽ indicat, veritatemque rei sic aperit, vt omnes intelligant; & tamen ex verbis calumniandi occasionem nemo possit accipere: *Neque*, inquit, *me scitis, neque Patrem meum*. sensus est, oportebat vos prius scire me, vt me agnito patrẽ meum, quem mei testem vobis obtuli, nosse possetis; at vos nescitis me, nec ergo scitis patrem meum. vnde non est, cur interrogetis vbi est pater? non enim eum agnoscetis, nisi prius me noscatis. Attẽde, cùm dicit, *Neque me scitis*, aliam se naturam habere ab ea, quam illi foris videbant & sciebant, fatetur: quam ipsi nesciebant, non videntes, nec credentes eum esse Deum. dum autẽ dicit, *Neque patrem meum*, significat se secundum hanc naturam, quam nesciebant, & non credebant, habere patrem: cùm ergo nescirent eum esse Deum, nesciebant etiam patrem eius. Non contentus est negatiua locutione, sed vsus est affirmatiua, *Si me sciretis, & patrem meum vtique sciretis*, id est, si me quis sim sciretis credendo, vtique me esse Dei filium, & me Deum habere Patrem crederetis: neque opus esset vobis interrogare, *Vbi est pater tuus?* me enim agnito Pater simul agnoscitur. Aduerte illud *Forsitan*, non esse dubitantis, sed dictio est affirmatiua, aut orationis expletiua, vt supra adnotauimus.

Hæc ver-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hæc verba locutus est Iesus in Gazophylacio, docens in templo, & nemo apprehendit eum, quia necdum venerat hora eius.

Gazophylacium quid sit.

GAzophylacium idē significat quòd Latinè thesauri custodia; arca erat, in qua dona populi in vsus tēpli oblata reseruabantur; & porticus, seu atrium, in quo arca erat, eo nomine etiam appellabatur; vt autem ex Luc. 21. constat, erat in atrio maiori, quo fœminis ingredi licebat: nam & vidua illa minuta misit in Gazophylacium. Hoc in loco pro arca illa, quæ erat iuxta Altare, vt constat 4. Reg. 12. sumitur, vt sit sensus: Hæc locutꝰ est Dominus, dū docēret in templo in Gazophylacio, id est, iuxta Gazophylacium, & arcam donariorum, quæ erat in atrio maiori. Potest etiam accipi pro ipso atrio. Hoc autem dictum est, vt & frequentiā hominum Euangelista significet, & Christi in prædicando libertatem: similiter etiam, & facilitatem Iudæorum ad comprehendendum eum. Facile enim in eo loco apprehendere poterāt, sed nemo misit in eum manus, diuina impediētę virtute, *Quia necdum venerat hora eius*. his verbis significat Euangelista Iudæos intellexisse Christum Patrē suum Deum esse dicentem, seque lucem mundi, tanquam Dei Filium affirmantem; & cùm occasionem apprehendendi, quam desiderabant, & ex verbis Christi, & ex loci commoditate haberent; nemo tamen illorum apprehendere est ausus; non quia nollent, cùm id vehementer cupierint, sed quia Christus noluit, horam suam expectans.

Dixit ergo iterum eis Iesus.

CVm videret Dominus Iudæos intellexisse, quæ docebat, & tamen adhuc nolle credere, immo illos feruentiori contra eum inuidia ardere; repetit in eos verba comminatoria, quæ capite septimo contra eorundem ministros pronuntiauerat. Notandę sunt duæ particulæ. Vna est, Ergo, hæc significat causam, propter quam Christus sententiam sequentem protulit, ac si diceret Euangelista; cùm Iudæi doctrinam intellectam negligerent, maiorig; eum comprehendendi cupiditate flagrarent, idcirco Christus, quæ sequuntur, adiunxit; nimirum, Ego vado, quæretis me, &c. Altera particula est *Iterum*, hæc refertur ad eandem sententiam semel capite septimo pronunciatam, quam Dominus nunc repetit.

Ego vado.

HOC est vnum ex ijs quæ capite septimo dicta sunt. Sēsus est, Vanus est conatus vester, quo me comprehendere quæritis: nihil enim in me efficere potestis, nisi quod volo, & quando volo. Ecce ego vado ad Patrē per mortem, & resurrectionem meam. Sum quidem proximus morti, & recessui ad Patrem, sed quia ego volo, efficietis iamiam, quod desideratis, sed me volente, & permittente. Christus mortem suam hoc verbo frequenter significat; tum vt suam mortem voluntariam, & non vt cæterorum hominum esse indicet, vt cùm passus sit, non Iudæorum potestati, sed diuinæ dispensationi ascribatur: ipsi enim iam pridem occidissent, si potuissent; potuerunt autem, quando id eis Christus permisit; tum vt suam resurrectionem breui futuram ostendat, quia per mortem & resurrectionem ascendit ad Patrem, cumque vtrumque citò futurum esset, idcirco dicit, *Ego vado*.

Quæretis me.

HOC etiam verbum dixerat ministris Iudæorum, quo significat post futuram in cælos ascensionem Iudæos in sua permansuros incredulitate. Futurum enim erat, vt negato, & repulso vero Christo, quem præsentem habuerunt; quærerent, & expectarent adhuc venturum, indeque semper in errore versarentur: nam quærere & expectare venturum, qui iam venerat, nihil aliud est, quàm errare, & in falsos Christos loco veri Christi incidere.

ANNO-

ANNOTATIO VIII.

AVGVST. tractat. 38. verbum superius in hunc interpretatur sensum, nēpe Iudæos post Christi ascensionem quæsuisse eum non in eius persona, sed mysticè in mēbris ipsius. quæsierunt enim discipulos, persequentes eos. Sic Paulus ante suam conuersionem inquirebat fideles Christi, vt vinctos perduceret in Hierusalē: hoc ipsum increduli Iudæi fecerunt. Chrys. & Euthymius eodem modo exponendum hoc verbum censent, sicut expositum fuit ab eis capite septimo; nimirum Iudæos incredulos quęsiuisse Christum, quādo tempore captiuitatis in magnis illis tribulationibus, & afflictionibꝰ recordati sunt Christi, & eum auxiliatorem, & defensorem habere desiderarunt. Prior expositio Augustini non videtur satis accómodata: quam præcedentia, & sequētia verba, Ego vado, & quò ego vado vos non potestis venire, nōde mystico corpore, sed de ipso vero Christo procedunt; consequens est, vt eadem ratione hoc verbum illis connexum procedat. Posterior expositio non omnino etiam conueniens est propter ea, quę diximus capite septimo, quibus hoc ipsum adiungimus, quod Hieron. adnotat in illud Psalm. 108. In generatione vna deleatur nomē eius, nimirum omnes, qui Christum crucifixerunt id temporis, quando Romani venerunt, fuisse iam mortuos. Christus autem, quamuis incredulos Iudæos omnes comprehenderet hoc suo sermone, præcipuē tamen in eos inuehebatur, quibuscum tunc loquebatur. Cætera in capite septimo inuenies.

Et in peccato vestro moriemini.

COMMENTARIVS.

ME repudiato, & negato, qui verus sum Christus: non solùm errabundi me quæretis, sed quod peius est, *In peccato vestro moriemini*: nemo enim peccatorum suorum remissionem habere potest, nisi in me credat; qui igitur in me non credunt, morientur in suo peccato, non eo solo, quod committunt, quia in me non credunt; sed etiam in ijs omnibus, quæ vltra hanc incredulitatem perpetrarunt, cùm nullius peccati venia sine fide in me obtineri possit.

ANNOTATIO IX.

ADVERTENDVM est præpositionem illam, *In*, duobus modis in scriptura accipi. primo causaliter. Isa. 43. Seruire me fecistis in peccatis vestris, id est, propter peccata vestra. Threnor. 4. Christus Dominus captus est in peccatis nostris, id est, propter peccata nostra. Altero modo, vti dicunt, concomitanter. Ioann. 9. In peccatis natus es totus, id est, natus es cum peccatis, seu in statu peccati, & habens peccata. Psal. 50. In peccatis concepit me mater mea. iuxta hæc mori in peccato duobus modis contingit: Altero quidem, vt idem sit in peccato mori, quàsi propter peccatum mori, seu morte plecti. Altero modo, in peccato mori, id est, in statu peccati, seu peccato non deleto morte præueniri. Hæc duo aliquando separantur: contingit enim hominem mori propter peccatum, sed nō in peccato; & è cōtrario mori in peccato, & nō propter peccatum. Ille propter peccatum, nō tamen in peccato moritur, qui ob culpam aliquam præcedentem à Deo, aut ab hominibus occiditur, cuius quidē culpę eum pœniteat, & à Deo remissionē habet. tales apud homines multi occiduntur propter scelera commissa, qui quidē per confessionem, & cōtritionem veniā à Deo obtinuerunt; hi propter peccatū, sed non in peccato moriuntur. Hoc etiā apud Deum fit: non enim semper remittit Deus totam pœnam, etiam si culpæ veniā det in hoc sæculo. Exemplū habemus in Iosia illo Rege iusto 2. Paralip. 35. quem occidi Deus permisit in bello, quia voci Prophetæ non obedierat, vt refert Iustin. respon. qq. gen. respō. 79. huiusmodi fuerūt multi ex illis, quorum meminit Paul. 1. Cor. 11. Ideo inter vos imbecilles, & infirmi, & dormiunt multi. Alij in peccato, & non propter peccatū moriuntur: qui enim naturali morte diem claudunt, peccatorum pœnitentia non facta, in peccato moriuntur, nō autem propter peccatum. longè peius est mori in peccato, quàm propter peccatum, quamuis enim vterque moriatur; ille tamen de morte transit in æternam mortem; hic autem de morte in æternam vitam, etsi tormentis, & morte turpissima mori contingat. Sunt alij tertio loco, qui & in peccato, & propter peccatum moriuntur, tales fuerunt illi populi Sodomorum à Deo puniti, & illi, qui in deserto occisi sunt ab Angelo: tales hodie etiam multi esse possunt, siue à Deo, siue ab hominibus occidantur, qui mortem subeunt propter peccata, quorum eos nulla tangit pœnitentia. In ijs errauit Orig. hom. 1. in Ezechiel. dicens eos, qui in hoc sæculo à Deo sunt puniti & occisi; etiam sine vlla facta pœnitentia, nō puniri in altero sęculo, quia Deus nō castigat bis in idipsum. hunc errorem nomine auctoris tacito refellit Gregor. libr. 15. moral. cap. 29. vbi doctè dicit hos non castigari bis, sed vnam esse pœnam, quæ incipit in hoc sęculo per mortem temporalem, & continuatur in altero per æternam.

His igitur suppositis, ad nostræ sententiæ ex-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tiæ expositionem deueniamus, aduertendum est aliquos particulam *in*, exponere causaliter, in hunc sensum; *In peccato vestro moriemini*, id est, propter vestrum peccatum morte estis puniendi: sic interpretatur Euthymius. Augustinus verò tract. 38. exponit concomitanter, nempe cum vestro peccato moriemini, nulla obtenta remissione, aut venia. Vtrumq; autem verum est, cùm multi Iudæorum occisi sint à Romanis tempore captiuitatis: de quibus prædictum erat Isa. 65. Numerabo vos in gladio, omnes cæde corruetis, quia vocaui, & non respondistis, locutus sum, & non audistis. & Luc. 19. Ad terram prosternent te, & filios tuos, qui sunt in te, eò quòd non cognoueris tempus visitationis tuæ. quod tamè hoc in loco præcipuè intēdit Dominus, est in peccato, id est nulla obtenta peccati remissione illos morituros, nisi crediderint: hoc. n. lōgè peius est, quá mori propter peccatū: maximè cùm Dominus generaliter cōtra incredulos Iudæos loquatur, quorum non omnes occisi sunt propter peccatum: omnes tamen in peccato mortui sunt, ex quo factum est, vt omnes illi damnarentur. Huic sententiæ sic expositæ respondet, quod sequitur; *Quò ego vado, vos nō potestis venire*: venire autem ad locum, quò Christus vadit, non prohibet mori propter peccatum tātùm; sed mori in peccato & cum peccato. idcirco hāc Augustini expositionem tanquam accommodatiorem, & veriorem in cōmentario secuti sumus.

A mortui sunt sine fide. Alterum est in capite septimo Dominum vsum esse alio verbo. dixit enim, Quæretis me, & non inuenietis, nūc autem dicit, *Quæretis me, & in peccato vestro moriemini*. quantum ad rem ipsam idem vtrunque est, qui enim nō inuenit Christum per fidem, necesse est in peccato mori; quantum autem ad verba, terribilius est hoc, *In peccato vestro moriemini*: explicat enim, quàm graue sit malum, quantumque nocumentum adferat in Christum non credere, nec ipsum inuenire; nam
B qui non inuenit per fidem, in peccato moritur. Tertium est commune esse Iudæis, & gentibus fidem Christi non habentibus mori in peccato: nemo enim est sine peccato, antequā credat; Cumque sine fide nō sit remissio peccati; reliquum est, qui sine fide est, in peccato mori. Act. 4. Non est aliud nomen sub cœlo datum hominibus, in quo salui fiant, præter nomen & fidem Christi. Est tamen discrimen inter Iudæos & gentiles. illi enim vltra pec-
C cata cætera hoc addunt, quod in Christū non credunt, nec crediderunt, quē audierunt prædicantem, & viderunt miracula operantem, quem etiam nūc vident toto orbe acceptum, eiusque Euāgelium diuulgatum; de quo peccato illud est Ioannis 15. Si non venissem, & opera non fecissem, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Gentes autem, quibus Christus non prædicauit, nec hodie eius Euāgelium est publicatum, habent quidem peccata contra legem naturæ, quorum remissionem nō obtinebunt sine fide: hoc tamē quod
D non credunt in Christum, non est illis peccatum, quia credere non possunt in eum, quem non audierunt. Rom. 10. Quomodo autem audient sine prædicāte? quia fides ex auditu est. Si tamen gentibus aliquibus Euangelium prædicatur, vt oportet, & non credūt, hę profectò reæ erunt peccati huius infidelitatis, quod non credunt: de quibus Paulus 2. Corinth. 2. dicit, Bonus odor Christi sumus Deo in ijs, qui salui fiunt, & in ijs, qui pereunt; alijs quidem odor mortis in mortem, alijs odor
E vitæ in vitam. Hi ergo, quibuscum locutus est Christus, nec crediderunt in peccato infidelitatis, & in cæteris peccatis, quæcumque vltra infidelitatem, siue ante, siue post habuerunt, mortui sunt.

ANNOTATIO X.

CIRCA eandem sententiam aduertenda sunt aliqua; Primum est positum esse singulare pro plurali, nempe, *Peccato*, pro *peccatis*, id quod verba paulo inferius sequentia, in quibus Christus hanc sententiam interpretatur, ostendunt. vtitur enim plurali dicens; dixi vobis, *quia moriemini in peccatis vestris*, ratio etiam id ipsum confirmat: nam increduli Iudæi non habuerunt remissionem non tantùm infidelitatis, quam contraxerunt non credentes Christo; sed nec etiam aliorum peccatorum, quæ contra legem, & mores commiserunt. vbi enim fides Christi non est, nullius peccati culpa remittitur; in peccato ergo infidelitatis, & in cæteris omnibus criminibus

Quò ego vado, vos non potestis venire.

COMMENTARIVS.

PERGIT repetere verba dicta in capite septimo; & cùm dixisset eos in peccato suo morituros, simul etiam mortem propriam indicauit; dissimilitudinem ponit inter se, & illos. Ego quidem vado, quia moriturus sum, & à vobis occidendus; sed vos moriemini etiam; at nō putetis vos posse venire, *Quò ego vado*: longè dissimilis est terminus meus, ad quem vado, ab eo qui vos iturus sum. ac si diceret, ea via, quam nunc sequimini me persequendo, & infidelitatem continuando, non potestis venire, quò ego vado. Cur mortem suam hoc verbo explicet, superius expositum est in præcedenti commentario.

Dice-

Dicebant ergo Iudæi, nunquid interficiet semetipsum, quia dicit, quò ego vado, vos non potestis venire?

MInistri Iudæorum in capite superiori hęc verba Christi audientes, & nō intelligentes, sic interpretati sunt. Nunquid, inquiunt, abiturus est in dispersionem gentium, quia dicit, quò ego vado, vos non potestis venire? At principes, qui eos miserunt, longè alium sensum conceperunt, dicunt enim, *Nūquid interficiet seipsum*? Sic enim euadet manus nostras, nec poterimus eum inuenire, nec à loco quò vadit extrahere, vt mortem, quam intendimus ei inferamus. Hac siniſtra interpretatione Iudæi, non solùm quod animo conceperant, & in votis habebant, nempe Christi mortem, indicarūt; sed etiam-nū dium, quo eum comprehendere quærebant, significarunt: tanto enim desiderio eum occidendi flagrabant, vt non aliter eorum manus Christum euadere posse crederent, quàm per mortem sibi illatam à seipso: etiā si enim in dispersionem gentium abiret, adhuc ibi se eum comprehensuros esse sperabāt.

ANNOTATIO XI.

OBIICIT Augst. tract. 38. istis, quia poterāt etiam ipsi se ipsos interficere. Christus autem non dixit; vos non venietis, sed venire non potestis. Respondet eorum interpretationem stultam fuisse; Et re vera ita fuit, tamen non secundum eum sensum, quem intendit Augustinus. sciebant enim se posse seipsos interficere, at non intendebant tA lem sensum, sed significare id volebant, si se ipsum interficeret, eos amplius non posse eum quærere & inuenire, vt occiderent, & mortem quam quærebant inferrent. Cogitare autem de Christo, non posse aliter manus eorum euadere, nisi se interficeret, idque Christum significare voluisse, stultissimum fuit.

Et dicebat eis, vos de deorsum estis, ego de supernis sum.

COMMENTARIVS.

VERBA hæc non esse responsionem Domini ad Iudæorum impiam suspicionem indicat Euangelista illo verbo, *Et dicebat*: solet enim Ioānes; quā do verba sequentia responsionem, aut illationem præcedentium indicant, dicere; dixit ergo eis; at quando sermonis continuatio sunt, particula tali nō vtitur, propterea igitur dicit nunc, *Et dicebat eis*, quia verba sequentia nō referuntur ad Iudæorū verba proxima; nō enim digna erant responsione; sed continuantur cum verbis Domini, ac si non essent interposita illa Iudæorū. Vnus igitur continuus est sermo Christi ex præcedentibus, & his sequentibus; quamuis Iudæi inter se loquentes interruperint. Hoc quidem verum est propter Iudæorum siniſtram intelligentiam hæc verba esse à Domino adiuncta, non vt respondeat ipsorum dictis ineptis, sed vt quod pronunciauerat cōtra eos, explanet. Dominus igitur apertioribus verbis exponit illud, *Quò ego vado, vos non potestis venire*, à quo occasionem siniſtræ, & impiæ interpretationis Iudæi acceperant. *Vos*, inquit, *de deorsum estis, ego de supernis sum*, id est, vos estis terreni, & de numero eorum, quæ in terra loco inferiori sunt; at ego sum de supernis, personæ & naturæ diuinæ, cuius sedes, & habitatio cœlum, & supremus locus est; qui in terra, & terreni sunt, cœlum ascendere non possunt; ego autem cùm cœlestis sim, & diuinæ naturæ, tanquam in proprium locum ascendere valeo, & ascendam. ita Tertul. li. de Trin. hæc verba exponit, & legit sic, *Vos de inferioribus estis, ego de sursum sum*, & diuinitatē Christi his verbis probat. Propterea ergo dictum est; Quo ego vado, vos non potestis venire. Christus de supernis dicitur propter personam, & propter diuinam naturam vnitā suæ humanitati. est enim vnica persona vtramque habens naturā, ideo dicitur de supernis. Rectè enim Tertul. ibidē annotat dicens; Idcirco nūc Christus in vnam partē solius diuinitatis incubuit, quoniam cæcitas Iudaica solam in Christo partem carnis aspexit; & ideo in præsente loco, corporis fragilitate, quæ de mundo est, silentio præterita, de sua sola diuinitate locutus est, quæ de mūdo non est; vt in quantum illi inclinauerant, vt hominem illū

Universidad de Deusto
Biblioteca

tantummodo crederent, in tantum illos Christus ad diuinitatem suam considerandam traheret. Hæc Tertul. hac igitur ratione Christus de sursum est: homo autem terrenus, & de deorsum: quia in terra suam habet originē: persona enim in terra generatur, & vnus est de terrestribus: quorū virtus, & potentia naturalis non valet eos in cœlum erigere, quod si iusti facti ascendunt, id est, propter Spiritum sanctum in eis existentem, qui eos trahit in cœlum, quem cùm isti non haberent, sed in sua naturali virtute relicti essent, cœlum nulla ratione ascendere poterant.

ANNOTATIO XII.

EVTHYM. exponit dici hos Iudæos de deorsum, quia terrena sapiebant, & secundum carnem sentiebant, non secundum Spiritum. Fateor ita esse; tamē non hoc Dominus solum, sed aliud etiam intendit, nempe esse naturæ inferioris, & corporeæ, quorum locus proprius est terra, nec eis vlla est naturalis facultas ascendendi in cœlum: insinuans nihil eos cæleste habere in se, sed in terrena sua natura relictos, ideo non posse ascendere in locum cœlestium. Simile ferè illud est, Ioan. 3. Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur. His verbis naturam ipsam significat, quod si iusti ascendunt, id est, propterea quod in eis virtus est cœlestis, & Spiritus inhabitat in eis, ratione cuius cœlestes homines dicuntur: sicut & Christus, qui quamuis naturam humanam haberet, propter vnionem tamen ad verbum, dicebatur de supernis; quia persona, in qua erat, de supernis erat. Circa litteram aduerte legendum esse *De deorsum estis*, & antiqui codices ita legunt, & lectio hæc Græco verbo conformis est.

Vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo.

COMMENTARIVS.

NON ad eundem sensum hæc verba pertinent, ad quē præcedentia, sed ad aliū, & ex vtroq; simul constat explanatio illius, *Quò ego vado, vos non potestis venire*: igitur in priori sententia naturam voluit exprimere, quæ terrena est, nec valet cœlum ascendere: in hac autē exprimit qualitatem, & de mundo dicuntur: quia, quæ mūdi huius sunt, sapiunt, quęrunt, & ambiunt, spretis his, quæ ad Deū pertinent. in hac. n. significatione sumitur apud Ioan. 15. Si de mūdo fuissetis, mundus quod suū est diligeret: quia verò de mūdo non estis, propterea odit vos mundus; atque ita hęc verba & præcedentia cum illis Ioā. 3. conueniunt. De terra est, & de terra loquitur: illud enim, *Vos de deorsum estis*, idem est, quod de terra esse. hoc verò, *De mundo estis*, idem est, quod de terra loqui, quia & natura, & affectu mundi huius erant; propterea quò Christus ibat, ipsi venire nullo modo poterant. Et hic videtur legitimus sensus.

Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis vestris, si enim non credideritis, quia ego sum, moriemini in peccato vestro.

EX proximis verbis deducit, & declarat, quod superius dixerat, nempè, *In peccato vestro moriemini*. Sensusque est, cùm de mundo sitis, *Moriemini in peccatis vestris*: qui enim de mundo sunt, peccatores sunt, nisi in me credideritis, & mutaueritis vos ipsos: qui enim non credit, *Quia ego sum*, id est, me esse Dei Filium, verumque Christum in lege & Prophetis promissum, in peccatis suis morietur. Dominus absolutè dixerat, *Moriemini in peccatis vestris*, nunc adiunxit, *Si non credideritis quia ego sum*; tum vt explicet causam, cur in peccato morientur, nimirum quia in ipsum non credunt; tum vt liberum eorum arbitrium significet, nempe ipsos sibi esse causam, quod in peccato moriantur, quia non credunt; possèque efficere, vt in peccato non moriantur, si credant.

ANNOTATIO XIII.

AVGVST. tract. 38. verba superiora, *In peccato vestro moriemini*, ad reprobos & obstinatos refert; hæc autem, *Nisi credideritis, moriemini in peccatis*, ad eos, qui conuertendi erant. B Huic obstat, quod Dominus subiunxit: *dixi vobis*, quasi illud idem, quod dixerat repetens, & declarans: voluit enim significare ita illos in suis peccatis morituros, quod

A ros, quod ipse non esset causa, sed illimet propter voluntariam suam incredulitatem: simulque docet eos, qui crediderint in peccato non morituros esse. Aduerte igitur, quæ ab hominis pendent arbitrio, & prius quàm fiant, prædicta sunt, nō ideo fiunt quia prædicta fuerūt, quin potius, quia futura erant, idcirco prædicta sunt, quia enim Petrus voluntate sua ter negaturus erat Christum, idcirco prædixit Christus trinam eius negationem; quod si negaturus non fuisset, nunquā id prædictum esset. Præscientia enim non determinat, quod futurum est, sed ostendit quod fiet: quod autem futurum est, certissimum est, non quòd præscientia imponat necessitatem, sed quòd in scientia sua Deus non fallitur. Hæc Dominus verbis superioribus, & præsentibus significat: quia enim falli nō potest, quodque futurum erat, nouit, ideo dixit, moriemini in peccato vestro; at quia ipse non erat causa infidelitatis eorum, sed ipsi suo arbitrio veritatem repellebant, propterea subiunxit, *Nisi credideritis, in peccato vestro moriemini*, ac si diceret, dixi vos morituros in peccato, quia scio vos non credituros: quod autem non fitis crediturі, vos estis in causa, nec per me, sed per vos ipsos fiat, & fiabit, quominus credatis. Quod autem modò in plurali peccata dicat, postea in singulari nihil refert; numerus enim pro numero sumitur; & in Græco textu vtrobiq; est in plurali, *Dixi vobis, quia moriemini in peccatis vestris: si enim non credideritis, quia ego sum, moriemini in peccatis vestris.* Et ita Chrysostomus, & Euthymius legūt. & inter Latinos August. tract. 38. & Cypria. lib. 1. con. Iudæ. cap. 5. & ita est legendum. quo argumento superius probauimus illud prius dictum, *In peccato vestro moriemini*, positum esse pro plurali numero: nullam enim peccatorum remissionem non credentes consequentur, sed in suis morientur peccatis; quòd si credant, omnium, etiam infidelitatis præcedentis, remissio promittitur. Quod autem dicitur, *Ego sum*, aliqui supplendum putant, nempè Christus promissus; alij dictum putant, tanquam diuinitatis expressiuum; vt sit sensus; *Quia ego sum*, id est, me esse Deum, & Filium Dei, cui propriè competit dicere *Ego sum*. Vtrumq; accommodatur sententiæ; tamen multo magis posterior sensus. Verbum enim diuinitatis est, vt ex sequentibus apparet.

Hominis libertum arbitrium à præscientia Dei non cogitur.

Dicebant ergo ei, tu quis es?

COMMENTARIVS.

ACsi nihil vnquam audissent; cùm toties dixisset se esse à Patre missum, se Dei Filium, se eum, qui in Prophetis, & lege prædictus est; se lucem mundi: impudenter occasione illius verbi, *Nisi credideritis quia ego sum*; cùm nō expresserit, quis esset; interrogant, *Tu quis es?* ac si dicerēt, Dicis oportere credere te esse: expone, quis sis in particulari. Non enim diuinitatem in verbo illo expressam agnouerunt, quæ vere significabatur. Petenti enim Moysi à Deo, quis esset, Exod. 3. dictum erat, Ego sum qui sum. Est enim proprium Dei sine vlla circumscriptione, aut limitatione dicere, *Ego sum*, quippe qui omnem eorum, quæ sunt, & esse possunt perfectionem in se eminenter habeat, nulliq; temporum mutationi subiaceat.

Dixit eis Iesus, Principium qui & loquor vobis.

DOminus interrogationi respondet verbi prædicti significationem magis exprimens. *Principium*, inquit, sum. nomen *Principium* positum est per modum aduerbij, hoc enim Græca vox indicat, quasi diceret; à principio ego sum, qui nullo concludor tempore; qui omnia præcedo; apud quem non est fuisse, & fore, sed semper esse. *Qui & loquor vobis*, id est, qui etiā hoc ipsum vobis annuncio, & prædico, quando dixi *Ego sum*. non ergo Iudæis interrogantibus respōsionem negat; nec alia, ab ijs quæ dixerat, profert, sed id ipsum repetit clariori sermone: qui enim à principio est, semper est, soluśque dicere absolutè potest *Ego sum*; nec hoc etiā Iudæi intellexerunt. Aduerte ibi *A principio*, supplendum esse verbum *Sum*, nō solùm quia interrogatus erat, *Quis es*, verbumque interrogationis solet in respōsione suppleri; sed etiam quia hebraismus est: frequenter enim verbum substantiuum in Hebræo sermone non exprimitur, quod in fine annotationis expositum, magisque confirmatum inuenies.

ANNOTATIO XIV.

MVLTVM laborant expositores nostri temporis, in huius sententiæ interpretatione: præcipua autem causa est, quia Græca D verba non respondent Latinæ versioni. nam in Græco illud, *Principium*, habetur in accusandi casum τὴν ἀρχὴν. præterea illud ὅτι, Græcè habetur

Universidad de Deusto
Biblioteca

habetur ὅτι, quod est relatiuum neutrius generis: si diuidatur sic, ὁ τι, aut est coniunctio causalis, siue declaratiua, idem significans quod Latinè *quia*, seu *quod*, si non sit diuisa, nempe, ὅτι. Vnde alij legunt *quod*, alij *quia*, nec referri potest Græcè ad principium, quod est fœminini generis. Sequentes igitur Græcum codicem, hanc sententiam variè exponunt.

Primo loco Chrysostomus hom. 52. Theophyl. & Euthymius, illud, *Principium*, seu, τὴν ἀρχὴν, tanquam ἀduerbium, idem significans, quod latinè, sanè, aut, omninò, sumunt; & orationem efectiuam esse censent, vt sit sensus; Sanè indigni estis audire, quod vobis loquor; seu superuacaneum est, quod vobis loquor, cùm sitis indigni sermone meo. Hæc est prima expositio, quam profectò neminem auditurum credo, cui nimis dura, & violenta non videatur.

Secundo loco Nonnus Græcus auctor exponit loco aduerbij, primò, seu prius, seu ab initio. Coniúgit autem cum sequentibus sic; sum quod ab initio, seu prius vobis dixi, & sæpius inculcaui. Illud ergo *Principium*, loco aduerbij, inprimis, seu ab initio positum est. Sic enim septuaginta loco aduerbij *Prius*, vsurparunt. Gen. 13. Quod legimus nos in loco altaris, quod fecerat ille prius, pro prius dicũt, τὸν ἀρχὸν, similiter Gen. 43. vbi legimus, propter pecuniam, quam retulimus prius. Huic expositioni recẽtiorum aliqui consentiunt, nempe sum id, quod à principio vobis loquor; nã semper à prædicationis initio, quis sim manifestaui. Huic expositioni Nonni & aliorum obstat, quia nunquam in tota scriptura reperire est locum, in quo similem traiectionem legamus, nempè à principio quod loquor, loco eius, quod loquor à principio: est enim inusitatissima locutio. Adde etiam huiusmodi responsionem iuxta eum sensum videri extra rem factam, videbaturque Dominus subterfugere docere, quis esset.

Tertio loco alij nostra ætate loco aduerbij positum affirmant, tamen sine vlla traiectione interpretantur: censent enim significare oratiõis exordium, loco eius, quod dicimus, primò, seu ante omnia. coniungũt autem sententiã hanc cum sequẽti supplentes verbum, in hunc sensũ. ante omnia, quia & loquor vobis; supple, & non creditis; propterea multa habeo de vobis dicere, & iudicare. Non ergo respondet Dominus ad interrogationem, vt qui indigni sint respõsione, sed eos seuerè puniẽdos dicit, qui tot habuerit apud ipsos sermones, & tamen non credant. At neque hæc locutio vsitata est in scriptura, nisi quando multa dicenda sequuntur. Adde non connecti responsionem interrogationi: nam iuxta hanc interpretationem nihil respõdet Christus ad id, quod interrogabatur, quis esset. Adde etiam hoc supplementũ potius esse sententiam facere, quàm interpretari.

Quarto loco alij aliter exponũt; vt Dominus non respondeat, sed confirmet, quod dictum est; *Si non credideritis, quia ego sum, moriemini in peccatis vestris*. Et est sensus, omnino sic est, vt loquor vobis, quia moriemini in peccatis vestris. Hæc expositio eandem habet difficultatem cum præcedenti. Vlterius etiam sensus hic non potest accommodari verbis, vt consideranti facile est intueri. Hæ igitur sunt expositiones, ex quibus apparet cõmunem sentẽtiam esse, illud *Principium*, loco aduerbij exponendum, quamuis aliqui loco (sanè, aut omnino) alij loco (primò, seu, imprimis) ponant. Smiliter illud *quia*, aliqui exponũt relatiuè (quod); alij loco causalis dictiõis (quia); alij loco dictionis declaratiuę (quorum); alij rursus sententiam à sequẽtibus diuidunt; alij coniungunt; & eorum, qui diuidunt alij supplenda verba censent; alij nullum supplent & iudicio meo nulla eorum expositionũ legitima videtur, nec verbis Euangelij accommodatur, vt paulò post dicemus; sunt enim duræ, aut sensum nõ aptum facientes. Omitto libens alias recẽtiorum expositiones, quia eiusdem farinæ sunt.

Quinto igitur loco est expositio Ambros. quam multis in locis perpetuò sequitur, & contra Hæreticos ea vtitur, præcipuè autem lib. 3. de fide cap. 4. vbi legit, *Principium, qui & loquor vobis*; & libr. 5. cap. 5. vbi legit; *Ego sum principium, quod & loquor vobis*. & libr. 1. Exam. cap. 2. & 4. vbi legit, *Initium, quod & loquor vobis*. eodem modo legit, *Initium, quod & loquor vobis*, libr. de Thobia cap. 19. Hic Doctor insignis exponit Christum respondisse se esse principiũ, & initium rerum omnium, quia Deus erat; quod principium loquebatur etiã cum illis per humanitatem assumptam. In eadem expositione est etiam perpetuus Augustinus in multis locis lib. 10. Ciuit. cap. 24. & libr. 11. cap. 32. dicens Christum respondisse, se esse Principium, & lib. 5. de Trin. c 13. vbi legit *Principium, qui & loquor vobis*, & dicit Christum interrogatum, quis esset, respondisse, se esse Principium, qui & loquebatur. & libr. 1. contr. aduersarium legis, & Prophetarum cap. 3. & multis alijs in locis; & tandem tractat. 38. hæc verba exponens; quo in loco tacitæ obiectioni respondet: nam in Græco nouit, *Principium* esse in accusandi casu, propterea que non rectè coniungi sic; quis es tu? ego sum Principium. ideo aliter cõnectit, nempè, vt cùm dictum sit, Nisi credideritis, quòd ego sum, moriemini, respondeat interrogationi tacitę huic; quem te esse credemus? & respõsio est, Principium, id est, credite me esse Principium. Sed hęc grammaticalis constructio dura est; nam non dictum est, si non credideritis me esse, sed, quia ego sum; nec illi petierunt, quem credemus te esse? Sed, quis es tu? Non igitur recta est constructio, credite me esse Principium, sed oportebat dicere, Ego sum Principium. Quidquid autem sit de hac constructione, expositio eadem est cum Ambrosij expositione; quam sequuntur Beda, Rupertus, & Bernard. lib. 5. de consideratione, & multi nostro sæculo. Cui expositioni fauet. Primò quidem auctoritas latinæ versionis antiquissimæ, quam à tot sæculis Ecclesia secuta est, quòd ex Ambros. & Augustino satis patet. Secundò auctoritas Hieronymi, qui

qui, vt ex procemio ipsius in Euangelia liquet, versionem Latinam Euangeliorum diligentissimè correxit, & emendauit ad veritatem codicum Græcorum puriorum; & tamẽ hunc locum tam insignẽ reliquit intactum. Tertiò ipse contextus verborum quod, si verba consideremus, manifestum fiet. Post hanc enim totam sententiam dicit Euangelista, his verbis Christum dixisse, se Patrẽ habere Deum, Iudæos verò non id ex verbis his intelexisse: necesse igitur est, vt in hac sentẽtia, & sequenti eum sensum afferamus, in quo Christus se Patrem habere Deũ affirmet. hunc non video in vlla aliarũ expositione, præter hãc. Si enim dicas in illis verbis, qui misit me, verax est, id dici, non satisfacit responsio: nam non sequitur, quia missus est, Patrem habet Deum, licet re vera id ita sit: Ioannes autem loquitur de verborũ significatione, quia verba ipsa id exprimunt. Sæpissimè autem dicebat se missum, tamen non propterea ex verbis Iudæi vnquam deduxerunt significare se Patrem habere Deum. Quod si iterum dicas id significari, dum dicit se esse id, quod ab initio dixit: ab initio autem affirmauerat, se Patrem habere Deum; nec hoc satisfacit: nam Ioannes in his verbis, se Patrem habere Deum dixisse, docet; at dum dicit, Sum id, quod dixi, cùm dixerit se Christum, se lucem mundi, se panem viuũ, se filium hominis, non est cur hoc determinatè intelligatur. Necesse igitur est verbis istis id determinatè contineri, quod in hac expositione rectè habetur: dũ enim dicit, se esse Principium, suam diuinitatẽ manifestat, quia Deus est: dum dicit, missum se esse, ostendit se esse Deum, de Deo, deum procedentẽ de Deo, qui est Dei filius de Patre. Quod si dicas Spiritus sanctus etiam est Principium, & procedit, dico Spiritum sanctum esse quidem principium creaturarum vnà cum tota Trinitate; at non est principium notionale, quia nõ de Spiritu sancto procedit alia persona, sicut à Filio procedit Spiritus sanctus. Principiũ ergo æternum, & intra Deum, solus est Pater, & Filius: Principium autem de Deo procedens, solus est Filius: Adde etiam, si subtiliter, verè tamen, & non extra rem, consideremus in illo verbo, *qui & loquor vobis*, significare esse *Principium*, tanquam filium: nam dicitur, *qui etiam loquor vobis*, quid est, *Etiam loquor*, nisi, qui, cùm sim Verbum, quo ab æterno locutus est Pater, homo factus, etiam loquor vobis? Filij enim est verbum, quo loquitur Pater, ipsum etiam verbum loquitur nobis. Hoc igitur argumentũ, ex verborum contextu sumptum, probat expositionem hanc, & repellit eos, qui ita exponunt, vt Dominus ad interrogata non respõdeat. Quintò id confirmat violenta & extorta connexio & interpretatio, quæ reperitur in prædictis expositionib⁹; aut enim supplẽt verba ex proprio capite; aut peruertunt locutionem; aut eam reddunt incongruam.

Aliqui recentiores parum considerate obijciũt huic expositioni, nempe Christum nõ esse principium, quia procedit à Patre, & habet principium. Sed vanitatem, & falsitatem huius obiectionis ipsemet Ioan. cõuicit, qui Apoc. 3. de Christo loquens dicit. Hæc dicit amen, testis fidelis, & verus, qui est principiũ creaturę Dei; vbi hoc idẽ verbũ habetur, ἀρχὴ.

Alterum eidem expositioni magis aduersatur, nempe Græca exemplaria, in quibus, *Principium* in accusandi casu legimus, & illud *qui* non referri ad principium. Aliqui, vt hãc oppositionem euadant, & latinam tueantur lectionem, textum græcum corruptũ esse censent, id quod mihi nulla ratione proba[illegible] vt enim omittam Chrysost. Euthym. Theophyl. Nonnum, cæterosque antiquos Græcos ita legentes, Augustini auctoritas id conuincit: nã fatetur Græcè legi in accusandi casu, nec est verisimile Ambrosium aut Hieronymũ alia exemplaria habuisse. Nec momenti alicuius est, quod Amb. & Hieron. verterunt, *Principium qui & loquor*: nam Augustinus etiã si legisset in Græco accusandi casum, vertit *Principium qui & loquor*, sensum potius contemplans, quàm verba, id quod Ambros. Hieron. & antiqui interpretes fecerunt; non igitur quia Ambrosius & cæteri legerunt, *Principium qui & loquor vobis*, argumentũ est alia exemplaria habuisse, quàm quæ nunc sunt, sed sensum interpretatos esse. quod etiam constat, quia modò *qui*, modò *quod*, legerunt: eadem igitur exemplaria græca habuerunt cum Chrys. & cæteris. Propter hæc omnia in eam veni expositionem, quam in commentario proposui, sic enim & lectionẽ græcę, & versioni latinę, remotis omnibus detorsionibus, & locutionum improprietatibus satisfacere mihi visus sum. Græca enim lectio seruata sermonis proprietate idem significat, ac si latinè diceremus, *à principio quod & loquor vobis*, illud autem *à principio*, non consigitur sequentibus, sed per se sensum facit, nempe à principio sum ego: est enim phrasis hebræa, Psalm. 92. A sęculo tu es. in hebræo deest verbum *Es*, & dicitur, ab æterno tu, id est, semper tu es: ita nunc dictũ est, à principio ego, id est semper sum ego, nec mutor, sed idem perseuero. hoc autem est explicatio illius verbi prędicti *Ego sum*: ideo enim absolutè est, quia semper est, nec mutationem futuri, & præteriti habet. statim adiungit, *Quod & loquor vobis*, id est, quod quidem etiã vobis loquor, & annuncio: dixi enim iam *Ego sum*. Hic sensus idem fere est cum eo, quem versio latina facit, & quem Ambro. & August. secuti sunt, quamuis verba non sint eadem; nõ enim tam verba, quàm sensum cõsiderarunt. Est autẽ hebraismus nomẽ pro aduerbio ponere. Psal. 78. Loquar, ἀpositiones ab initio in hebræo pro illo (ab initio) habetur, קדם sine præpositione. & Psal. 118. Initio ראשׁ seu ab initio, cognoui de testimonijs tuis, habetur idẽ nomen קדם sine præpositione loco aduerbij posi[illegible]tum. Apud græcos & latinos etiam aliquando nomen pro aduerbio ponitur, & ita factum est in hoc loco.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Multa habeo de vobis loqui, & iudicare.

COMMENTARIVS.

PErsequitur suam enarrare diuinitatem: cùm autem dixisset, *Loquor vobis*, nempe, quę ad salutem pertinent docendo; ne quis nihil aliud loquendū, aut faciendum superesse existimaret, adiunxit; *Habeo multa de vobis loqui, & iudicare*, id est, quamuis me modò loquentem docendo, & instruēdo audiatis, & vestra peccata dissimulantem videatis; scitote me habere multa de vobis loqui: id est, multa vestra peccata aliquando loquar, manifestabo & iudicabo. non enim tantū doctor & saluator sum; sum etiā iudex, & ad me pertinet iudicare vos. terret eos Christus, ne impunitam existiment suā incredulitatem futuram. *De vobis loqui*, id est, contra vos loqui, ac cur modò non iudicet, nec contra eos insurgat, causam adnectit in sequenti sententia.

Sed, qui me misit verax est; & ego, quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo.

CAusam, cur modò non loquatur de eis hæc multa, & cur eos non iudicet, exponit: Est est sensus, *Qui misit me verax est*, ac si dicat, Deus verax est, quæ promittit, facit: promisit autem me prius, vt mundum saluem, non vt iudicem, missurum; cùm ergo verax sit, oportet me non iudicare, nec damnare, nec accusare modò, sed saluare; vt ꝙ promisit Pater impleatur, sitque verax in sermonibus suis. Hæc est causa, cur modò non loquor nec iudico multa, quę de vobis habeo. At dicere poterat aliquis; quomodo verax est, qui te misit, si non iudicas? respondet, quia ego non alia loquor, nisi quæ audiui ab eo, & quę mihi ipse dixit: si igitur loquerer ego de vobis hæc multa, & iudicarem, hæc profectò à Patre audissem, & ipse dixisset: si autem ipse dixisset, iam verax non esset, quia non faceret quod promisit. cùm igitur verax sit, non est, cur modò vos accusem, & iudicem: si enim hæc facerem, Pater in suis dictis, & promissionibus verax non esset. hic est sensus. Attende illa verba, *Quæ audiui ab eo, hæc loquor*, conuenire Christo ratione diuinitatis: nam cùm dicit, *Quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo*, insinuat se audisse antequam veniret in mundum: si enim ratione humanitatis loqueretur, diceret, quæ audio ab eo loquor in mundo, aut quæ audiui loquor. at hæc locutio, *Quæ audiui loquor in mundo*, indicat eum audisse, prius quàm veniret in mundum. fateor in rigore verborum posse etiam accommodari Christo ratione humanitatis: audiuit enim vt homo à Patre quæ loquebatur, iuxta illud Ioan. 12. mihi mandatum dedit, quid dicā, & quid loquar; tamen hoc in loco, in quo Christus de sua diuinitate tractabat, vt ex præcedentibus, & sequentibus constat, ad diuinitatem referenda potius sunt. erit igitur sensus, *Quæ audiui* à patre vt Deus, hæc homo factus, *loquor in mundo*.

Et non cognouerunt, quia patrem suum dicebat Deum.

VErba sunt Euangelistæ narrantis Christum verbis superioribus significasse se patrem habere Deum, Iudæos verò non intellexisse: hoc autem Ioannes annotat, vt significet Christum respondisse verè ad interrogata, non tamen ita expresè & clarè, ne Iudæorum furorem vehementius inflammaret: ex quo, vti superius diximus, falsam esse illorum expositionem constat, qui negabant in præcedenti sententia Dominum ad interrogationem, quis esset, respondisse. In codice Græco non habetur *Deum*, nec *eius*, sed *non cognoscebant, quia Patrem eis dicebat*. Existimo legendum etiam *Deum*; illud *eius*, corruptio est litterę: nam legendum est, *Quia patrem eis dicebat Deum*.

Dixit

Dixit ergo eis Iesus, cùm exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum.

QVia ex his prolatis iam verbis non cognouerunt quis esset; cùm tamen idipsum esset eis significatum, prænuntiat Christus se ab eis crucifigendum, & tunc eos cognituros quis esset. Quando, inquit, in cruce me vt hominem exaltaueritis, *Tunc cognoscetis, quia ego sum*, id est, me esse filium Dei. humanitate enim mea per vos morti tradita, tunc velut reserabitur diuinitas mea. Et ita factum est, à morte enim Iudæi inceperunt cognoscere filiū Dei fuisse, quem crucifixerant, ex signis mirabilibus, quæ in morte operatus est. Hinc multi reuertebantur percutientes pectora sua Luc. 23. Et Cēturio, & qui cum ipso erant, timuerunt valde dicentes, Verè filius Dei erat. Similiter ex resurrectione, & aduentu Spiritus Sancti, & Apostolorum prædicatione, infinita Iudæorum multitudo cognouit Christum, & filium Dei eum fuisse: quod Acto. 2. patet, quando prædicante Petro compuncti corde, dicebant, Quid faciemus viri fratres? Fuit autem tanta virtus signorum, vt & increduli etiam, vt dicit Euthymius, agnoscerent, quamuis propter duritiam suam cō fiteri noluerint: nam Matth. 28. quando Custodes venerunt in ciuitatem, & renuntiauerunt principibus Sacerdotum vniuersa, quæ acciderant; congregati cum senioribus consilio accepto, pecunias militibus dederunt, dicētes, Dicite, discipuli nocte venerunt, & furati sunt nobis dormientibus. Profectò qui tanta mortuus operatus est, homo merus esse non poterat. Mortem crucis exaltationem vocat, quia in altum erigebatur, qui crucifixus erat.

Et à meipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater hæc loquor.

PErgit explicare quæ post ipsius exaltationem reuelanda erant. cognoscetis, inquit, à me nihil esse factum; sed quę docuit me Pater, hęc locutū fuisse. præcedens sententia ad personam refertur, nempe cognoscetis quia ego sum; id est, me Christum esse vobis promissum. hęc autem ad doctrinam & explicationem cognitionem personæ pertinet, nimirum, cognoscetis nihil me locutum esse, quod non sit à Patre, & sic manifestabor esse filius Dei, & doctrinam meam constabit esse à Deo. Quomodo filius audiat à Patre, & Pater doceat, superius ca. 5. exposuimus. Vt homo, audit; quia scientia humanitati infusa est à Deo: vt Deus autem; quia vnà cum essentia accepit ab æterno scientiā. Verba hæc igitur ad doctrinam magis referuntur; sicut Ioan. 7. dicitur; Cognoscet de doctrina mea, vtrum ex Deo sit. Priora autem verba ad personam, vt sit sensus, Tunc cognoscetis, & me, & doctrinam meam.

Et qui me misit, mecum est, & non reliquit me solum.

NE filiū à Patre diuisum, & ita missum, vt à mittente sit separatus, aliquis existimaret; propterea adiunxit, se ita missum à Patre, vt semper sit cum Patre; ita operari, vt filium, vt simul pater cum eo operetur. ac si claris verbis dictum esset. Sum filius Dei, vnius & eiusdem substantiæ, & potentiæ cū ipso; cuius vna est indiuisa essentia, potentia, & operatio; ne igitur, quia me hominem videtis, patre minorem factum putetis, aut diuinitatis detrimentum passum cogitetis, Pater mecum est, mecum operatur. Rursus ne imaginemini diuinitatem diminutam in humanitate; sum enim ita homo, vt sim integrè & perfectè Deus vnus cum patre. Hic est sensus; explicat enim his verbis quod dixerat se missum à Patre, & se audisse à Patre, ne inde aliquis diuinitatis minorem conciperet opinionem: & sic Chrysostomus hom. 52. & Euthymius exponere videntur.

Quia ego, quæ placita sunt ei, facio semper.

EX effectu probat se solum non esse relictum, quia, *Quæ placita patri sunt*, facit semper. Idem est sensus ac illorum Ioan. 5. Quæcunq; Pater facit, hæc

Universidad de Deusto
Biblioteca

similiter facit & filius: nihil ergo facio, quod non sit patri placitum, & quod simul non operetur, propterea solus non sum. Loquitur igitur ratione diuinitatis suæ, vt expẽnit Aug. tract. 40. Alij ratione humanitatis exponũt; quia nihil facit, vt homo, quod non sit operatio diuinitatis; quæ communis est Patri, & Filio. Euthymius vtrumque probat sensum; tamen mihi magis videtur sensus legitimus Augustini, nempe loqui Christum ratione diuinitatis, qui, cùm sit filius Dei, semper dicitur facere quod vult & facit Pater; non solum quando in humanitate est, sed antequam eam sumeret. Semper enim placit, & fecit, quod patri placitum est, & simul facit. Dicit autem *Facio, quod placita ẽ, est* Patri, & non dixit, quod facit Pater; vt ostendat, non solam operationis vnitatem, sed etiam voluntatis, vt talibus verbis Iudæos doceret, se nihil committere accusatione dignum; sed omnia esse secundum Deum; non vt illi calumniabantur.

Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum.

VIRTVS diuina Christi hoc argumento cõprobatur. Altissima loquitur, nouis signis non comprobat, nec argumentis confirmat; & tamen corda Iudæorum, quos voluit conuertit, & ad fidem pertrahit. Hæc igitur eo loquente, non propter signa, non propter argumenta; sed simpliciter docente, & tam ardua, & profunda tradente, *Multi crediderunt*, nõ vnus, aut alter. Hoc profectò nõ esset, nisi diuina eius virtus credentiũ corda excitasset, & traxisset.

Dicebat ergo Iesus ad eos, qui crediderunt ei, Iudæos, si vos manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis.

IVDAEOS in se credentes Dominus confirmat promissionibus; in tanta enim contradictione & persecutione nominis sui, noui fideles confirmatione indigebant. Si, inquit, permanseritis in ea fide, quã sermone meo nunc cõcepistis, *Eritis verè discipuli mei*. Hoc dicit propter eos, qui crediderant, sed citò recesserant, de quibus Ioan. 6. Multi ex discipulis eius abierunt. Hi imperfectè dicti sunt discipuli; vt enim qui vnam, aut alteram docentis lectionẽ audit, nec postea gymnasium frequentat, discipuli nomen non habet, sic is, qui ad modicum tempus habet fidem Christo, & eam postea negat, & recedit. Ille igitur est verus discipulus, qui permanet in doctrina, non hic, qui citò recedit: ob id dictum est, Si permanseritis, verè discipuli mei eritis.

Et cognoscetis veritatem.

POSSET percontari aliquis, quam vtilitatẽ consequẽtur hi discipuli? Ad hoc Dominus secundam adfert promissionẽ, *Cognoscetis veritatem*: Veritatẽ non quamcunque, sed cœlestẽ & diuinam, in qua hominum est salus; hæc ipse est Christus. Ioan. 14. Ego sum via, veritas, & vita. qui non solùm veritas dicitur, quia ipse est Doctor cælestis doctrinæ, sed quia ipse est, quem vmbræ, & figuræ illæ legis significabant: ipse est in quo, & per quem omnes Dei promissiones Patribus olim factæ implentur. Si ergo vos permanseritis in fide sermonis mei, tanquam veri discipuli docebimini, & cognoscetis me, qui sum cælestis doctrinæ doctor: cognoscetis in me, & per me omnia, quæ figuræ, & vmbræ legis vestræ significant, & eum in quo sunt omnes Dei promissiones. Cætera ex annotatione require.

ANNOTATIO XI.

Fides & cognitio credere, & cognoscere defecerunt.

AMBROS. serm. 10. vers. 3. in Psal. 118. rectè in his verbis annotat fidem à cognitione, seu credere & cognoscere distingui; nam credẽti promittitur cognitio. Si enim, inquit, manseritis in meo sermone credentes, cognoscetis veritatem. Idem etiam annotat Cyprian. lib. de bono patientiæ; sed aliter explicat hanc cognitionem, quã Ambrosius: hic enim perfectam intelligentiam diuinorũ mysteriorum Christi interpretatur. qualis est hominum perfectorum, quorum non lac, sed solidus est cibus, nec enim omnis credens, nec statim ac credit, hanc habet cognitionem: ille autem cognitionem patriæ exponit, vt credenti, & perseueranti promittatur cognitio, vt quod videt in ænigmate & speculo, videat facie ad faciem: tunc enim perfectè, & ex integro cognoscitur veritas, qui Christ⁹ est; quando & eius diuinitas, & humanitas apertè conspiciuntur. Mihi vtraque simul exposita coniungenda videtur; vt credentibus illis vtraque promittatur cognitio: nam illi Iudæi tunc simplicem habebant fidem, nẽpe esse eum Christũ, & missum à Deo; at post mortẽ, & resurrectionẽ multo explicatiorẽ, & ampliorem per Spiritũ sanctũ, & Apostolorum prædicationẽ assecuti sunt. Veritas igitur opponitur erroribus & ignorantijs contra Deũ opponitur etiam figuris, & vmbris legis: credunt ergo qui confusam quandã & generalẽ habent fidem; at qui perfectius diuina penetrant mysteria cognoscunt, & multo perfectius illi, qui sunt in patria; & tam illã, quàm istam Christus suis donat credentibus.

Et veritas liberabit vos.

COMMENTARIVS.

TErtia promissio credentibus promissa est liberatio. Non, inquit, inutilis vobis erit ista veritas cognita, & quæ cognoscẽda promittitur; nam à seruitute vos in libertatem vindicabit. Nõ hæc liberatio à periculis est, sed à seruitute; quamuis enim qui à periculo eripitur, similiter & qui à statu seruitutis extrahitur, liberari dicatur: tamen in hoc loco libertas posterior significatur; hoc enim Græcum verbum indicat, ἐλευθερώσει, quo notat Chrysost. hom. 53. voluisse etiam Dominum Iudæorum frangere superbiam, dum eos seruos esse insinuat. Hæc verò libertas est, qua credentes à statu seruorum, in statum adoptionis filiorum liberantur; de qua ad Galat. 4. tractat Paulus; quæ libertas tres complectitur libertates; nempe à legis veteris, peccati, & corruptionis seruitute. propterea Euangelium lex perfectæ libertatis dicitur Iacob. 1. nam in veteri erat libertas à peccato, nõ quidem virtute legis, sed fide venturi tunc Christi. non tamen erat libertas filiorum, nec libertas corruptionis; at verè in Christum credens, à seruitute triplici liberatur, nempè à seruitute Peccati, legis illius, & corruptionis, quorum explicationem in annotatione require. Recte autem dicitur, *Veritas liberabit vos*: Christus enim est, qui liberat: ideo dictus veritas; quia vmbras remouet legis, eius figuras terminat, & promissiones implet, ideoque ab eius seruitute liberat.

ANNOTATIO XII.

AVGVST. serm. 48. de verb. Domi. rectè annotauit verbum latinum liberandi esse ambiguũ; nam liberatur homo à periculis, & à seruitute. Apud Græcos autem nõ hæc ambiguitas est; vno enim verbo liberatio prior, altero posterior exprimitur: hoc autem in loco à seruitute liberatio significatur, per quam homo, qui credit, seruus esse definit, & in statum liberorum extollitur. hoc idem tradit tract. 41. in Ioan. & vera est doctrina. At quæ sit ista seruitus, non eodem modo exponitur. in scriptura enim multiplicis seruitutis fit mentiõ, & quantũ ad præsens spectat, triplex est. Prima est seruitus illa legis, vt enim ad Gal. 4. Paulus docet, qui sub lege erant, in statu seruorum viuebant. Duo, inquit, sunt testamenta; Vnum in monte Sinai, in seruitutẽ generans. Altera est seruitus peccati; qui enim in peccato est, seruus est dæmonis, seruus est peccati; vt non possit quidquid boni vult facere, sed necesse est eum lege peccati teneri, nisi per gratiam liberetur. de hac dicitur ad Rom. 6: Gratias autem Christo, quod serui fuistis peccati. Tertia est corruptionis, qua in hoc sæculo miserijs, & laboribus, & pœnis ratione corporis sunt etiam iusti subiecti; de dicitur Rom. 8. Creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Ab hac triplici seruitute Christus, qui veritas est, suos liberat credentes. de prima liberatione dicitur Galat. 4. Non sumus ancillæ filij, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberauit; de statu enim seruorum, in adoptionem filiorum liberantur iusti per Euangelium. de secunda ad Rom. 6. Liberati à peccato, serui facti estis iustitiæ. de tertia Rom. 8. Liberabitur à seruitute corruptionis. Duæ in hoc sæculo, tertia in altero tantum fit.

His igitur suppositis August. locis citatis, Chrys. ho. 53. & Euthymius, de libertate à peccato, hunc locum exponunt. Athanas. autem in sermo. 3. cont. Arium, & Cypri. in lib. de bono patiẽtiæ, de libertate corruptionis, quę fit in gloria, interpretatur. at re vera libertas, de qua hic agitur, est filiorum adoptionis, in qua omnes tres comprehenduntur. libertas enim illa à peccato erat in lege veteri, & dabatur credentibus tunc in Christum; at libertas nunc promittitur generaliter danda credentibus; Igitur non sola est à peccato libertas, sed perfecta, vti diximus in commenta-

Universidad de Deusto
Biblioteca

mentario, suis temporibus danda. de qua A 2. Corinth. 3. Vbi spiritus Domini, ibi libertas; nempe perfecta; nam in filijs adoptionis datur libertas peccati, & legis illius, & in hoc seculo spes libertatis corruptionis: si enim filij, & hæredes per Christum: propterea dicitur: *Si manseritis in sermone meo.*

Respondérunt ei, semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vnquam, quomodo tu dicis, liberi eritis?

COMMENTARIVS.

INtellexerunt Iudæi seruos se à Christo appellari, & de libertate à seruitute loqui: propterea respondent se esse liberos, quia filij Abrahæ sunt, neque vlli vnquam seruierunt. Illud autem, *Quomodo tu dicis, liberi eritis?* est cum quadam indignatione prolatum; quasi egrè tulerint libertatem promissam tanquam seruis: Non est autem hæc responsio credentium, sed incredulorum, & persecutorum Christi, vt ex responsione sequenti constat: quamuis Aug. tract. 41. vocem illorum credentium fuisse affirmet. id, quod etiam prius seu sit Orig. tom. 22. in Ioan. Abraham allegat primum progenitorem, qui liber fuit, non seruus, & magnus vir ac prophera, plurimique suis habitus temporibus. hæc autem verba, *Nemini seruiuimus vnquam*, nō ad eorum patres, sed ad proprias referunt personas: nam & Christus cum illismet loquebatur, non cum patribus: sciebat enim, & erat omnibus notum & in confesso, patres in AEgypto seruiuisse: similiter & in Babylone; at ipsi nemini tunc seruiebant; quamuis enim sub Romanis essent, tamen non erant illorum serui, nec in hoc mentiti sunt, vt Chrysost. hom. 53. & Euthymius affirmant. Et quamuis non sint mentiti, tamen nō intellexerunt Christū: existimabant enim de humana, & ciuili seruitute eum loqui: quam seruitutem Christus suo aduentu non abstulit, vt docuit Paulus 1. Cor. 7. Vocatus, inquit, es seruus? non sit tibi curæ: pertinet enim hæc ad seruitutem corruptionis, cuius libertas dabitur quidem, sed non in hoc sæculo.

Respondit eis Iesus, amen amen dico vobis, quia omnis, qui facit peccatum, seruus est peccati.

POterat Dominus opponere, & seruitutem legis, & seruitutem corruptionis; tamen omnium pessimam obiecit, nempe seruitutem peccati; illas autem dissimulauit, quia credentes in eum nondum ab eis liberati erant: hæc autem obiectio multum eos deprimebat, eorumque superbiam, & malitiam confundebat; qui se semen Abrahæ, & liberos iactabant, & contra Christum mala cogitabant. Vt igitur eos seruitutis conuincat, generalem statuit assertionem, *Omnis, qui facit peccatum, seruus est peccati.* ac si dicat; nihil vos iuuat esse semen Abrahę; omnes enim, quicunque, & qualiscunque, siue nobilis, siue diues, siue princeps, siue subditus, qui peccatum facit, seruus est, non hominis, sed peccati, quod peius est; & quanto homo superior est peccato, tanto seruitus humana hæc, quam vos non admittitis, est minor seruitute peccati: nam humilius est, & vilius seruum esse peccati. Attende hæc, & sequentia verba esse syllogismum Domini, efficaciter probantem esse eos seruos, & talis est, *Omnis, qui facit peccatū, seruus est peccati*; vos facitis peccatum, ergo serui estis peccati. primam partem probat, *Seruus non manet in domo*: illam autem mediā partem, nempe, vos facitis peccatū, confirmat; quia *Quæritis me interficere* sine causa, vt in sequentibus declarabitur. Attende per peccatum, arbitrium hominis seruum manere peccati, & Dæmonis; quia non habet potestatem, nec vires, vt resistat peccato, & Dæmoni; nisi enim diuinū gratiæ adsit auxilium, in eo est statu, vt nequeat à peccato cōmisso sua se purgare virtute; nec valeat omne in posterum cauere peccatum; nec omnē dæmonis vincere tentationem, sed succumbere necesse est nouis peccatis. Hoc Paulus

Paulus Rom. 6. appellat dominari peccatū in homine, & regnare in corpore; Non, inquit, regnet peccatum in vestro mortali corpore. Et iterum, Peccatum vobis non damnabitur. de qua libertate Augustinus meminit lib. 24. Ciui. cap. 11. & multis alijs in locis. Aduerte Christum his verbis significasse legem illam neminem liberasse à peccato: qui enim libertatem à peccato tunc consequebātur, eam virtute fidei venturi Christi obtinebant: eo igitur iā aduenientē non credentes in eum, non hoc priuilegio fidei gaudent, sed sunt sub sola lege, qua cessante, & abolita, necesse est eos esse omnes sub peccato.

Seruus autem non manet in domo in æternum, filius manet in æternum.

HIs verbis Dominus confirmare videtur assertionem præcedentē. Qui facit peccatum, seruum esse: & confirmatio hæc est, serui est non manere in domo domini in æternum; at filij semper manent; cùm igitur peccator non manet in domo Dei in æternum, quia quamuis ad tempus sit de populo Dei, & de eius ecclesia, tamen mittendus est in tenebras exteriores damnationis, & inferni; filius autem semper manet in domo, quia semper ad populum Dei, & ecclesiam pertinet, & post seculum hoc in cœlestem recipiendus est domum. Ergo, qui peccatum facit, seruus est. Totius huius discursus primam partem exprimit Dominus, in qua totum reliquum concluditur, & ex qua dam analogia, & proportione ad seruos ciuiles sumitur argumentū, & maximè apud Iudæos, apud quos post septem annos, & anno etiam Iubilæi, omnes serui liberabantur; & à domibus dominorum mittebantur, vt habetur Exod. 21. Deut. 15. apud nationes autem alias serui venduntur, & de domo in domum transeunt; & quamuis non vendantur, saltem vendi, & domo à dominis priuari possunt, at filij proprias retinent semper domos; nam hæreditas eorum est, non autem seruorum. ita & iustorum hæreditas Dei est. Atten de in Ecclesia Dei peccatores, quamuis exterius dominentur, sunt tamen tā quā serui; at iusti, vt filij apud Deum. quod Gregorius docet eleganter exponens illud Eccles. 10. Vidi seruos in equis, & principes quasi seruos ambulantes super terram, lib. 31. Mora. cap. 10. hunc Ioannis locum adducens.

Si ergo filius vos liberauerit, verè liberi eritis.

COncludit, quod superius dixerat, nēpe liberandos esse, qui credunt in eū. Cùm igitur, inquit, serui sitis, tunc profectò liberamini, & in libertatem vindicamini, quando filius vos liberauerit; filius enim Dominus est, & Domini est liberos facere seruos. ac si dicat, ne vos miremini, si dixi vos liberandos, quia serui estis; nec si dixi, veritas liberabit vos, quia veritas hęc, filius & Dominus est, cuius est libertatem dare. Se sub tertia persona filium appellat Dei, qui potens est à seruitute etiam peccati liberare. Attende autem quāuis his verbis, & precedentibus de seruitute peccati agat etiam de seruitute legis loquitur: exprimit autem seruitutē peccati propter illos, vt eos deprimat, & conuincat, tacitè verò etiā insinuat à seruitute legis liberandos, in libertatem adoptionis filiorū, quā dat verus, & naturalis filius Dei. & hoc est, quod dicit, *Verè liberi eritis, si vos filius liberauerit.* id est, Eritis filij adoptionis Dei, facti per me, qui sum filius verus, & naturalis. filius enim facit filios, quamuis nō in eadem æqualitate, & forma. quod Paulus ad Galat. 4. docuit dicens, Misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorū reciperemus. Nota misit filium suū, vt filios faceret adoptionis, & à lege liberaret, & quasi seruos redimeret. hoc est quod nunc dicit; quamuis propter illos de seruitute sola & libertate peccati expresse sit locutus. Verè autem annotat Chry. ho. 53. dici filium, vt distinguat à seruo; qualis fuit Moyses legislator, qui liberos facere non potuit, cùm seruus esset; at Christus filius, filios & liberos facit. Dicit, *Verè liberi*, seu per-

Universidad de Deusto
Biblioteca

seu perfectè;quia ista libertas humana, & ciuilis debilis est, & imperfecta, quæ potest admittere secum seruitutem peccati. Rectè igitur his verbis Athana.serm.3.cont.Arianos probat Christum esse filium Dei naturalem,non creaturam,cùm ipsius sit à seruitute liberare.

Scio,quia filij Abrahæ estis, sed quæritis me interficere, quia sermo meus non capit in vobis.

SVPERERAT illa assertio media probanda, nempe vos facitis peccatum: hanc nunc confirmat;estque sensus,parum vos iuuat esse semen Abrahæ; scio quidem vos esse illius semen,tamen *Quæritis me interficere* sine culpa:nam nulla alia de causa id facere vultis,nisi quia meum sermonem non potestis recipere:hoc autem graue est peccatum,hæc magna est iniquitas; non ergo vos dixi seruos,quia filij sitis seruorum;scio enim quia estis filij Abrahæ; sed propter iniquitatem,quam perficere paratis, & quæritis: hoc autem Abraham non fecit,nec in hoc filij aut semen eius estis;neque hæc libertas impedit,quominus serui sitis propter peccatum. Attende illud,*sermo meus non capit in vobis*,id est,nō habet locum in vobis.Est metaphora vasis iam pleni, quod liquorem amplius capere nequeat:aut ita stricti, & angusti, vt copiam superinfusam non recipiat.ita in his ob eorum plenitudinem,quia occupati & pleni erant malitia & peccatis,propter intellectus angustias ratione incredulitatis eorum,sermo Christi purus,sanctus,ac diuinus, locum non habebat. Chrys.hom.53. annotat non esse dictum,Non capitis sermonem meum,sed, *Meus sermo non capit in vobis*,vt indicaret sermonis,& doctrinæ ipsius magnitudinem.Vana autem est,& impia interpretatio Heracleonis Manichæi,vt refert Orig.tom.21.in Ioannem,dicentis,non capere sermonem in eis,quia natura erant inhabiles,& incapaces;decipitur hæreticus valdè: nam vitium erat malitiæ,non naturæ,aliter non essent reprehensione digni.

Ego,quod vidi apud Patrem,loquor;& vos,quæ vidistis apud patrem vestrum,facitis.

CAusam,cur eum Iudei interficere quærerēt, doctrinam suā esse dixerat, quia non capit in eis.Ne igitur aliquis in doctrinam,non in Iudæos culpam referret,idcirco his verbis eam defendit,& illos arguit, causamque esse docet,cur in eis non capiat sermo. *Ego*,inquit, *quæ apud Patrem vidi loquor*, id est doctrina,& sermo meus est cœlestis,& diuinus;nam ea loquor, quæ apud Deum vidi.His verbis suam ostendit diuinitatem,qui filius Dei est, apud Patrem semper existens,& in essentia ynà cum Patre omnia videns, quęcunq; vt homo loquitur.non ergo est vitium in doctrina mea;at vos, *Quæ apud vestrum Patrem vidistis*,hæc *facitis*,propterea,*non capit in vobis sermo*, hic,*meus*. Dominus patrem istorum diabolum intelligit,eos autem, quæ faciunt, vidisse apud diabolum dicit,quia,quæ faciebant, diaboli instinctu interiori faciebant,iuxta illud Ioan.13.Cùm iam diabolus misisset in cor,vt traderet eū Iudas. Vbi attendendum est,non eadem ratione Christum dici videre apud patrem quæ loquitur,& hos videre apud diabolum,quæ faciebant. Christus enim in diuina essentia, & vt Deus,& vt homo videbat omnia, quæ docebat, & ex diuina etiam Patris voluntate ea loquebatur : at isti non in dæmonis essentia videbant,nec enim erant filij dæmonis, sicut Christus erat filius Dei,sed dicti sunt vidisse apud diabolum:tum propter exemplum, quia sciebant diabolum innocentes iniquè persequi,tum quia,quæ faciebāt, eius instinctu & instigatione faciebant.nec hoc tantum,sed simul etiam cognoscebant se malè facere,& iniquè persequi Christum,& consequenter illud esse diaboli opus scire potuerunt:multa enim fieri possunt Diaboli instinctu,quæ tamē non vt talia cognoscuntur;at isti vtrunq; habebant;idcirco dicti sunt facere,quæ apud illū videbant. Et perpende Christi innocentiam,& istorum

istorum malitiam.Christus quæ apud patrem Deum videbat loquebatur; at illi,quæ apud dæmonem videbant faciebant; nam & opere ipso quærebant interficere.Perpende rursus horum culpam;vnde enim gratias summas agere debuerant,quia quæ apud Deum videbat notificabat,inde eum interficere procurabant.

Responderunt,& dixerunt ei, Pater noster Abraham est.

EXistimantes Christum aliquos patres eis voluisse obijcere, quos iniquos fuisse,& peccasse,negare non poterant, se suo primo patre defendūt, qui innocens,& castus fuit,& omnium illorum communis pater. *Abraham* quiunt,*pater noster est*,nō exprobres,nec obijcias nobis alios patres,hic est primus & communis pater omnium nostrum,iste sicut liber, ita & iustus, Deoque gratissimus fuit.Attende verba Euangelistæ,non satis ei fuit dicere *Responderunt*,sed adiunxit, *Et dixerunt ei*:sunt enim in hoc Euangelista multum particulæ, & singula verba consideranda. Respondisse eos dicit, quia propter verba Christi ad eos dicta,ipsi hæc protulerunt:at dixisse etiam adiecit, vt eos his verbis suam iniustitiam,& nequitiam occultare,iustitiam verò, & innocentiam præ se ferre voluisse,indicaret. quod Christus cognoscens,eorum responsionem refutat,& apertè malitiam,& nequitiam eorum detegit.

Dicit eis Iesus,si filij Abrahæ estis; opera Abrahæ facite; nunc autem quæritis me interficere, hominem, qui veritatem vobis locutus sum,quam audiui à Deo; hoc Abraham non fecit.

ILLorum met verbis eos redarguit.Si, inquit,*filij estis Abrahæ*, ipsum imitemini; filiorum enim est patres imitare: at non sic facitis; nam vos *Quæritis me interficere*, hominem innocentem, & benefactorem vestrum, quia, quæ audiui à Deo,vobis aperui; tale opus non fecit Abraham : non igitur est,quod vos Abrahæ innocentia, & iustitia tueamini, quia contraria sunt opera vestra operibus illius. Attende sermonem esse causalem, *Interficere hominem, qui veritatem locutus sum*;id est, quia veritatem locutus sum,nec qualemcunque veritatem,sed, *Quam audiui à Deo*.Attende rursus ex consequētia verborum apertè deduci patrem suum Deum appellare: nam præcedentibus verbis dixit se loqui,quæ vidit apud Patrē,nunc autē, quę audiuit à Deo, ergo pater eius Deus est.Videre,& audire dicitur;tū quia vt homo scientiam communicatā habebat à diuinitate;tum quia vt Deus ab æterno omnia accipit à Patre. Non negat eos esse filios Abrahæ natura,sed imitatione, qua carentes,necesse est alium habere patrem ex imitatione, vt statim ostendit.

Vos facitis opera patris vestri.

ALium patrem habere,cuius opera imitantur,dicit;nam Abraham non fecit,quę isti faciebant.Quis hic sit pater,nondum explicat,& prudēter; si enim statim aperuisset,non ita eos capaces habuisset rationis; at dum prius eos ab Abraham auellit,quia ipsum non imitantur, & inde colligit alium eorum esse patrem,quem imitantur;fortius,& euidentius diabolum eorum esse patrem concludit.

Dixerunt itaq; ei,nos ex fornicatione non sumus nati, vnum patrem habemus Deum.

NOuerunt Iudæi ex his Christi verbis,non de patre secundū carnalem generationem,sed de spirituali patre eum loqui; & sicut dum patrem secundum carnem intellexerunt,se Abrahæ excellentia defenderunt & iactarunt;ita & nunc spiritualem patrem intelligentes, Deum se patrem habere

Universidad de Deusto
Biblioteca

gloriantur,& dicunt, *Nos non sumus ex fornicatione*;id est,idololatræ,&Deos falsos sequentes;sed verum Deum adoramus,& hunc patrem imitationis,& spiritus habemus.non igitur habes,quod nobis obijcias, neque secundum carnem,neque secundum spiritum.Frequentissimè scriptura idolatriam fornicationem appellat; & quando Synagoga Iudæorum idola colebat, fornicari dicebatur, tuncque idolatrantes filij fornicationis erant: nam mater eorum Synagoga fornicabatur. Iere.3. Tu autem fornicata es cum amatoribus multis.Oseæ 2.Quoniam fornicata est mater tua.Ezechi.16.Reuelata est ignominia tua,in fornicationibus tuis.Sunt huiusmodi sexcenta loca.de hac autem fornicatione Iudæos locutos esse, indicant verba sequentia, queab hac se fornicatione defendentes dicunt. Hæc enim posterior est antithetum prioris sententiæ, vnum nempe patrem habemus Deum; id est, vnum Deum patrem habemus, non multos Deos colimus. Attende istos fateri se patrem habere Deum, non qualem Christum se habere affirmasse dicebant; nam Christum asserentem patrem naturalem,& æqualem habere Deum accusabant; at ipsi patrem cultu, veneratione, & imitatione Deum appellant.

ANNOTATIO XIII.

ORIGEN.tom.22. in Ioan. hæc verba; *Nos ex fornicatione non sumus*;de carnali fornicatione exponit; simulque dicit, esse per iniuriam quandam contra Christum dicta. quasi dicerent, Nos potius habemus patrem Deum, quàm tu, qui te iactas patrem habere solum Deum,& ex virgine natum,cùm sis ex stupro genitus; at nos patrem habemus verè Deum, qui non negamus patres habere carnales, à quibus nõ ex fornicatione geniti sumus. Euthym.quamuis nomen non citet, huius memi nit expositionis,& interpretatur de fornicatione carnali; quod autem sint per iniuriam illata,refert solùm;at nec probat,nec reprobat.Sed re vera est violenta expositio,& verbis non facile accommodatur:nam verba illa, *Deum habemus patrem*, nullam habent connexionem, si de fornicatione carnali exponamus, sicuti in commentario dictum est. Reliquum autem de iniuria illata,verba non indicant,nec consentiunt testimonia Euangelica, ex quibus constat Iudæos semper filium Ioseph Christum appellasse.

Dixit ergo eis Iesus: Si Deus pater vester esset, diligeretis vtique me;ego enim ex Deo processi,& veni.

COMMENTARIVS.

CVM se patrem habere Deum iactarent,quasi ipsum imitarentur, & diligerent,eos etiam excludit ab hac gloriatione Christus.Et est sensus, *Si Deus pater vester esset*,vt dicitis,*me diligeretis*:nam ego filius eius sum. Qui autè diligit patrem,diligit etiam filium,at cùm filium odio habeatis, &persequamini;profectò vos nec patrem habetis Deum, neque eum diligitis. Negat Christus eos habere Deum patrem, non quod non crederent in Deum, sed quod non diligerent,nec imitari studerent;hoc enim est habere Deum patrem.Dicit autem se à Deo processisse,& venisse, vt doctè,& verè Aug. tract. 42. exponit, quia vt Deus à patre est per æternã generationem, hoc enim est procedere, & homo factus est in tempore per carnis assumptionem, & hoc est venire. His enim verbis, se verum Dei filium naturalem profitetur, simul & hominem.

ANNOTATIO XIV.

Origenes cõfutatur.

ORIG. tom. 22.Ex Deo processi, & veni, totum ad incarnationem refert, vt exinanitio Christi,sit egressio & aduentus eius:Nõ hac expositione cõtentus,impugnat eos, qui filij generationem æternam hoc verbo significari dicunt; sunt autem argumenta eius homine tam docto indigna.Si enim,inquit,filius Dei à patre processisse,& egressus esse diceretur,vt Deus est,tunc Pater priuaret se substantia illa, quam dedit filio, & rursus corporeus, & diuisibilis esset.Quibus vnico verbo respondemus, processisse filium à patre, non quod alia substantia,sed quod alia sit ab eo persona;nec est diuisio in substantia, sed distinctio in personis;egressum autem hunc æternum,& processionem,esse filij generationem, & dici,scriptura docet.Michæ.5.Egressus eius à diebus æternitatis. & Ecclesiast. 24. Ex ore altissimi prodiui primogenita ante omnem creaturam. Ecce prodijt ante omnem

omnem creaturam filius. Doctius ergo Augustt.tract.24.non solùm id docet, sed sic exponit hunc locum;aliter enim satis erat dicere:Ex Deo veni;vt autem vtrumque exprimerecur,vtroque est vsus vocabulo; *Ex Deo processi, & veni*, vti exposuimus in commentario.Et hac ratione vtitur Hilarius libr. 6. de Trinitate ad probandum primum verbum, *Processi*, de æterna generatione esse exponendum.

Neque enim à meipso veni, sed ipse me misit.

COMMENTARIVS.

HEbraismus est,quod affirmando protulit,idem ad maiorem veritatis expressionem,negando confirmat: *Neque enim à me ipso veni, sed ille me misit*, non à seipso venit,sed missus à Patre,quia ita homo factus est,vt à Deo procederet.Quibus etiam verbis expressius docet,legationem suam esse, secundum patris voluntatem,vt qui ei contradicunt,Deo Patri contradicere,non autem eum vt patrem imitari concludat.

Quare loquelam meam non cognoscitis, quia non potestis audire sermonem meum?

INuehitur in eos,quod non cognoscant,se esse Dei filium à patre missum, cùm habuerint multa argumenta cognoscendi.Et est sensus,Vos,qui, *Non potestis*,seu nõ vultis,*Meum sermonem audire*,sed ipsi maximè aduersamini, cur non agnoscitis meam locutionem esse filij Dei à Patre missi? Sunt autem aliqua ad intelligentiam huius sententiæ animaduertenda.Primum est,interrogationem hanc habere magnam energiam:quasi diceret nullum vobis est argumentum, quo hanc meã locutionẽ esse filij Dei negare possitis. sunt autẽ multa,& sufficientissima,vt negare non valeatis,& tamen adhuc nõ potestis meum audire sermonem. Alterum est hoc verbum, *Non potestis*, non significare impotentiam absolutè,sed voluntatem obduratam,& auersantem;quãdo enim aliquid facere abhorremus,& vehementer renuimus,dicimus non possum hoc facere:ita hi auersabantur maximè, & summo odio persequebantur doctrinam Christi,ideo dicit,*Non potestis audire sermonem meum*. Tertiũ est,sermo ad totam Christi doctrinam refertur, quam isti non poterant audire,at loquela & locutio,ad hãc singularem sententiam,qua se à Deo processisse,& venisse dixit;vt sit sensus,cur non agnoscitis hãc meam vocem, *A me ipso non veni,sed ille me misit*,vos qui tanto odio meã doctrinã impugnatis:si.n. agnosceretis vocem esse filij ipsius Dei,vtique non odio haberetis,sed audire posseris sermonem meum. Quartum est, totam hanc esse vnam integramque sententiam, *Quare loquelam meam non agnoscitis,quia non potestis audire sermonem meum*? & interrogatio est vltimo loco ponenda,vt sit sensus,vos qui non potestis audire sermonem meum,quare non agnoscitis meam locutionem, cuius sit,cùm habueritis,vnde facillimè id agnoscere tis.Illa enim particula *Quia* Græcè ὅτι, non causam indicat,sed loco *Cùm*, posita est. similis enim est phrasis Ioan.2.Quod signum ostendis nobis,quia ista facis? id est, cùm hæc tanta facias, signo aliquo comproba tuam potestatem,seu cur non signo te posse ea facere ostendis?

ANNOTATIO XV.

EVTHYM. aliter exponit hæc verba: nam priorem partem legit sub interrogatione, *Quare loquelam meam non agnoscitis?* posteriorem verò tanquam causam,cur illi non agnoscant loquelam eius;nempe, vos non agnoscitis loquelam meam, *Quia non potestis audire sermonem meum*. hanc expositionem ante ipsum secutus videtur Orig.tom. 22. in Ioan. & simul ponit differentiam inter audire, & agnoscere;vt audire sit ea,quæ dicuntur,intelligere,agnoscere autem intellectis assentiri:eritque sensus;cur locutioni meæ non assentimini?causa est quod non intelligitis,nec percipitis sermones meos.In primis mihi magis placet lectio & expositio quam adhibuimus in commentario, vt vnica sit sententia tota sub interrogatione:sensus enim sic accommodatior est, istam autem Origenis explicationem non puto in præsenti locum habere, nec enim verum est Iudæos sermonem Christi non intellexisse: nam perceperunt Christum docere se esse Dei filium, patri

Universidad de Deusto
Biblioteca

æqualem, vt patet Ioan. 5. tamen credere noluerunt: audire ergo nō posse dicuntur, quia non solū noluerunt credere quæ dicebat, sed summopere doctrinam auersabantur totam. reprehenduntur autem, quod non agnoscant locutionem, id est, cuius sit locutio, & doctrina: sicut, si aliquis alterum rogaret aliquid faciendum, roganſque esset persona insignis, qui cùm preces non exaudiri suas sentiret, diceret: cur non agnoscis vocem meam, qui preces meas spernis, nec exaudis? quasi diceret, exaudires, & faceres rogata, si vocem meam agnoscerès, nempe personam rogātem scires. Talem puto esse horū verborum sensum.

A

Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere.

COMMENTARIVS.

EXclusit ab illis patrem Abraham, & patrem Deum; nunc quem imitētur patrem, explicat, & eo fortius confirmat, quo nec Abraham, nec Deū eos imitari, comprobauit; simul etiam causam, cur non audiant sermonem eius exponit. *Vos*, inquit, *ex patre diabolo estis*, non Abraham, non Deum, sed diabolum patrem vestrum habetis; quod inde patet, quia studia, & mores eius imitari quæritis. hoc est desideria eius facere. & est Hebraismus; sæpe enim, vt iam notauimus, particula copulatiua ponitur loco causalis; ac si diceret: ex diabolo patre estis, quia studia & mores eius imitamini. Estque argumentum ab effectu: dæmonis enim instinctu moueri & agitari illos inde patet, quia opera illorum similia sunt eius operibus. Aug. li. con. Adiman. ca. 4. hunc locum exponens, tripliciter in scriptura filios dici docet, natura, doctrina, imitatione. lib. autem 1. retract. ca. 22. se corrigens, addit alios duos, scilicet filios gehennæ, & adoptionis. hoc in loco Ioannes de filijs imitatione loquitur, & de filijs ex quadam instigatione, & motione. Aug. autem dicit filios diaboli dictos, vel quia ab eo iniquitatem didicerunt, vel quia ipsum sunt imitati. Adde etiam, quia ipso impellente operabantur.

Filij in scriptura variè vocantur.

Ille homicida erat ab initio.

MOres, & studia diaboli describit, vt inde eos talia facientes, eum habere, & imitari patrem manifestet. *Ille*, inquit, *homicida fuit à principio*, nempe à seculi exordio homicidia cōcupiuit, homicidia procurauit. Nemo æquale homicidium committere vnquam potest, ac ille perpetrauit, qui omnes homines morti subiecit: inuidia enim diaboli mors introiuit in orbem terrarum: nec hoc contentus Cain in necem Abel iusti excitauit, & infinita postea homicidia ipsius instigatione perpetrata sunt, & quotidie perpetrantur; vt non aliud sitire, quàm humanum sanguinem videatur. Hic mos, hoc est studium diaboli, quod isti imitantur, necem Christo iusto meditantes: non loquor de nece animarum, quæ fit per peccatum; quamuis enim etiam diabolus sit homicida animarum, tamen ad sensum præsentem non hoc facit, sed sermo est de homicidio corporum, quod isti Christo inferre parabant, & in eo diaboli erant imitatores.

Et in veritate non stetit.

HOC est alterum diaboli studium, in veritate non stetisse. Veritatem appellat, quæ alio nomine veracitas dicitur, qua quod verū est loquimur, & opponitur mendacio: in hac Deus creauit diabolum, sicut cum alijs virtutibus omnibus, sed non permansit in ea; nam ad mendacium se conuertit, & primos homines mendacio decepit, dicens, Nequaquam moriemini, cùm tamen aliter sentiret, & aliter res ipsa se haberet. multas alias accepit à Deo diabolus virtutes, in quibus non permansit, proprio arbitrio ad malum se conuertens: at dominus huius meminit, quia Iudæi in eo diabolum, sicut in homicidio imitabantur: quod probandum, & ostendendum Dominus suscepit, vt patrem habere eos diabolum conuincat.

ANNO-

ANNOTATIO XVI.

Veritatis nomine quid intelligatur.

SVPERIOREM sententiam nō eodem modo Doctores exponunt propter illud, *Veritate*, Chrysost. hom. 54. veritatem exponit vitę rectitudinem, quę omnem virtutem complectitur: sic enim aliquando in scriptura vsurpatur: dictusque est dæmon nō stetisse in veritate, quia in ea iustitia & sanctitate, in qua creatus est, nō permansit. hanc expositionē sequitur Leo serm. 10. de quadrag. Secūdo loco Euthym. conuenire videtur in interpretatione veritatis, tamen aliter sentētiam exponit: nempe, *Non stetit in veritate*, quia non quiescit in via virtutis, sed omnem bonam odit conuersationem, quod non ad diabolum refertur respectu sui, sed relatione etiam ad homines, quorum vitam studiosam infectatur. Tertio loco August. lib. contra Adiman. cap. 14. veritatem, legem exponit: nec enim Diabolus in lege sibi data stetit, nec etiam Iudæi. Quarto loco alij veritatem, fidelitatem interpretantur, dictusque est dæmon non stetisse in veritate, quia non fuit fidelis Deo, nec eam prę-stitit, quam illi debuit obedientiam. Hanc expositionem insinuat Cyprian. lib. de orat. dominica in principio, explicans Pater noster. Quinto loco, Origenes tom. 24. in Ioan. hanc veritatem exponit eam, quæ opponitur falsitati: & diabolum dicit in veritate nō stetisse, quia deceptus est in falsis dogmatibus. vocat Orig. dogmata, iudicia practica intellectus, quæ sequitur, & acceptat voluntas ad operandum: propter quæ, qui malè operatur, dicitur ignorans, & errans: qui verò bene, prudens censetur & verus. Nulla harum expositionum cōtextui ita facilè & propriè accommodatur, sicut ea, quam in commentario adduximus: vt veritas hæc mendacio opponatur, dictusque sit in veritate non stetisse, quia cū à Deo verax in dictis, & factis sit creatus (virtutem enim talem infusam habuit) parum in ea perseuerauit: nam cùm primùm à gratia cecidit, ad mendacia & dolos se conuertit: quæ etiam modò & per se, & per homines nefarios exercet: Sequentia enim verba hanc probant interpretationem. Similiter & contextus ratio: nam Dominus non omnem diaboli malitiam: sed eam partem, quam isti imitabantur in ijs, quæ contra ipsum Christum perpetrabant, describere intendit. Nec hāc expositionem sine graui proferimus auctore; eam enim secutus est Irenæ. libr. 5. cap. 22. & cap. 23. vtroque enim loco ita est hanc sententiam interpretatus, vt non stetisse in veritate dictus sit, quia mendax est, & mendacium loquitur. Rectè autem August. lib. 11. Ciui. cap. 13. 14. 15. aduertit illud verbum, *Non stetit*. id enim indicat diabolum in veritate fuisse factum, tamē non perseuerasse: si enim nunquam in veritate fuisset, non esset dictus non stetisse, seu non permansisse: idcirco hoc loco vtitur contra Manichæos, affirmantes diabolum natura esse malum, & semper fuisse malum, deceptos illo loco 1. Ioan. 3. Ab initio diabolus peccat: quæ tamen verba non significant, vt ibi August. docet, creatum esse in peccato, sed ab initio, quo peccatum incepit, ipsum peccare: seu quia fere ab exordio mundi peccat: parum enim in rectitudine duravit: eum autem in rectitudine ante fuisse creatum, verba præsentia probant.

A

B

C

Quia non est veritas in eo.

COMMENTARIVS.

DIabolum in veritate nō permansisse, ex ipso effectu probat, *Quia veritas in eo non est*, id est, mentitur, & mendacia infinita profert. quod illis ludæis satis ex ipsa notum erat scriptura; in qua inter alia nomina hoc sortitur, vt sit spiritus mendax. Rectè August. lib. 11. Ciui. cap. 14. annotat, nempe hoc argumentum, & probationem esse ab effectu. Quod si aliquis velit etiam causam verba hæc continere, tunc sensus erit; causa quòd non steterit in veritate ea est, quia, quam veritatem accepit, in ea iam non est. sicut si diceres, in sanitate homo non permansit, quia sanitas in eo non est, quam tamen habuit ante; at prior sensus est accommodatior, & verior.

Cùm loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax est, & pater eius.

HAEc verba sensum eum confirmant, in quo verba illa, *In veritate non stetit*, interpretati sumus: nam hæc præcedentem sententiam explicant, & augēt. Et est sensus; quia dictum est, non esse in eo veritatem, seu ipsum mentiri, & mendacia disseminare; exponit, quàm proprium sit, & quàm coniunctum mendaciū diabolo, postquam in veritate non steterit; quando enim mentitur ex proprijs mentitur. quid autem sit ex proprijs mentiri, ex causa subiuncta à Domino declaratur. sunt autem duo; vnum, quia mendax est, id est, cùm loquitur mendacia, loquitur, qualis ipse est, vt talis sit sermo, qualis est, qui

Mentiri est diaboli officium.

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui loquitur. ipse est mẽdax; mentiri ergo illi est consentaneum. sicut enim scriptoris est scribere, & doctoris docere, ita mendacis mentiri. Quibus verbis significat Dominus officium eius esse mentiri, & hãc consuetudinem habere; vt enim non est scriptor, nec doctor, qui vnum, aut alterum actum facit, sed qui ex habitu, & frequenti consuetudine id facit, & tunc ex propriis facit; sic dæmon se habet ad mẽdacia. propterea recta ratio subiungitur, *Quia mendax est*: non enim dicitur mendax, nisi qui habitum talem habet ac consuetudinem. Altera causa est, cur dictus sit ex propriis loqui, cùm mentitur, quæ in sequenti explicatur verbo: *Et pater eius*. non sufficit primum, & mendax sit; nam multi inter homines ex consuetudine mẽtiuntur, & mendaces sunt; tamen non dicuntur ex propriis loqui; sed adhuc alterũ habet dæmon, quia & mendax est, & simul pater mendacij; id est, primus inuẽtor, & auctor mendacij; propterea ipsius proprium dicitur mendacium. Ita August. tract. 42. & Chrysost. hom. 53. exponunt. homo enim, cùm mentitur, alieno vtitur inuento; at dæmon proprio; ideo ipse cũ mentitur, ex propriis loquitur, quia mendax est, propter consuetudinem & officium: pater propter inuẽtionem, & primam causam mendacij. Cur autem Dominus in hac dæmonis exaggeranda malitia mentiendi sit immoratus, in sequenti intelliges cõmentario.

ANNOTATIO XVII.

ALIQVI olim Hæretici suos tuebantur vanos errores verbo hoc Ioannis, *Diabolus mendax est, & pater eius*, relatiuum enim *Eius*, ad diabolum referebant, vt esset sensus; diabolus, & pater ipsius diaboli mendax est; diabolumque patrem habere affirmarunt. Epipha. hæresi 38. hanc hæresim Caianis tribuit, qui diabolum patrem Iudæorum, & hunc alium habere patrem: & iterum hunc alium asserebant, & his verbis vtebantur Ioannis. August. tractat. 42. hanc eandem hæresim tribuit Manichæis; hi enim diabolum habere patrem, nempe malum ipsum, docebant, & his eisdem vtebantur verbis. Hieronym. Isai. 14. eandem hæresim tribuit alijs quibusdam dicentibus, draconem, qui mari dominatur, & dicitur Leuiatam, esse patrem diaboli, adfertque hæc Ioannis verba. Sed omnes hi decipiuntur; nam relatiuum *Eius*, refertur ad mendacium, de quo dicitur: *Cùm loquitur mẽdacium, ex propriis loquitur, quia mẽ dax est, & pater eius*, nempe mendacij. In quo non rectè sentit Nonnus, qui ad diabolum retulit. In scriptura autem primus inuentor dicitur Pater. Genes. 4. Genuit Adam Iabel, qui fuit pater habitantium in tentorijs, & nomen fratris eius Iubal, ipse fuit pater canentium cythara, & organo. Sic dæmon pater mendacij dicitur: non autem quod patrem habeat, aut genealogiam, quia solo Deo creatus est, & quidem bonus, ipse verò suo arbitrio in malum declinauit.

Ego autem si veritatem dico, non creditis mihi.

COMMENTARIVS.

SENSVS est; Diabolum mendacij patrẽ imitamini, mendacijs illius credentes, & mendacia eius sequentes: ideo vos mihi non creditis, quia ego veritatem dico, quam vos non vultis, quia patrem mendacij sequimini: diabolus enim Christum non esse Dei filium, nec Messiam, nec à Deo missum, nec vera eius esse miracula, eis suggerebat, quæ erant manifesta mendacia; ipsi eius suggestiones sequebantur. Christo autem contraria, quæ vera erant, docenti, fidem non habebant; eadem dicentes, quæ dæmon suggerebat, & cum ipso mentientes. His verbis eos mendaces esse confirmat, & diabolum imitari etiam in hoc, sicut in homicidio, de quo iam dictum est, quæritis me interficere. In vtroque ergo mores dæmonis, & studia eius sequebantur. Ecce, cur Dominus ita immoratus est mendacio dæmonis amplificando, nempe, vt veritatem suam commendaret, & se diabolo aduersarium esse ostẽderet. est enim veritas mendacio contraria. Illa particula *Si*, Græcè est *quia*; & ita interpretanda est.

ANNOTATIO XVIII.

Varia lectio. IN Græcis codicibus, & Latinis antiquissimis non legitur *Si*, sed quia. & ita legunt & exponunt Origen. tom. 25. Chrysost. hom. 53. & Euthym. & August. tract. 43. vt sit causa, cur non credant ei, quia veritatem loquitur. Obij... aliquis, qua ratione fieri potest, vt aliquis non credat alicui, quia veritatem loquitur: nam si cognoscit veritatem dicere, liberum non est ei interius negare, & oppositò consentire; si autem non cognoscit, iam non videtur non credere, quia veritatem ille loquitur. Respondeo in multis istis sciebãt Christum vera dicere: nam in suismet conscijs labat, & propter peccata, quorum illos insimulabat, & propter hanc veritatem cognitam odio eum ita prosequebantur, vt esse Dei filiũ non crederent: odium enim & inuidia excœcãt intellectum, vnde verè dicitur, Quia veritatẽ dico, non creditis, nempe, quia vos reprehẽdo, & arguo, & dignos reprehensione vos esse cognoscitis; propterea doctrinæ meæ fidẽ

Falsi christiani in multis verum dicere cognoscebant.

A nõ adhiberis. Rursus illud ipsum, quod non credebãt, ideo non credebant; quia verũ erat, sed ipsi affectata ignorãtia nesciebant; qui. n. suis vitijs, & affectibus inhærere cupiũt, quorũ malitia nõ ita aperta est, timentes, ne si veritas inquiratur, talia opera damnatione digna sint inuenienda, nolũt quærere veritatem, sed crassa ignorantia contenti, sua desideria exequuntur. hi fugiunt doctores, & prædicatores propter veritatem; tales erant isti. erat enim Christus contrarius operibus illorum: non ergo crediderunt illi, ne si crederent, veritate compellerentur damnare, quæ faciebant. Superius c. 3. plura de hac re diximus.

Quis ex vobis arguet me de peccato?

COMMENTARIVS.

IAm eos culpam reiecerat, quod non crederent, hoc prosequitur Dominus explicare, & confirmare. Aduerte autem tribus de causis fidem nõ haberi alicui dicenti; aut propter vitã eius parum honestam, qua indignus efficitur, vt ei credatur; aut propter doctrinã, quia falsa est, vel improbabilis; aut propter nequitiam, & culpam ipsorum auditorum, non credentium. Dominus igitur remouet duas causas primas, & inde infert tertiam. de prima dicit, *Quis ex vobis arguet me de peccato*; dixi vos non credere: at ne reijciatis causã huiusincredulitatis in me, vos ipsos cõpello; mei iudiciũ vobis ipsis relinquo; cõuincite me de peccato. scio vos me legis transgressorẽ appellare, huius transgressionis alterius ve cuiusuis criminis, aut peccati me conuincite; nõ verbis & calũnijs agite, sed facto, & veritate; profectò nemo id vnquam facere poterit, igitur nõ est in me causa vlla, cur mihi non credatis. Verbum arguere, non significat reprehẽdere in hoc loco, sed argumento & ratione conuincere, & probare. sic Ioan. 16. dicitur: Arguet mundum de peccato. ad Tit. 1. Potens sit eos, qui contradicunt arguere. Sic etiam apud prophanos auctores sumitur, vt videre est in Aristotelis libris de Elenchis. verbum enim Græcum id significat. Magna hæc est Christi innocentia, quæ iudicium, & examen non vnius, aut alterius, sed omnium operum suorum, in manu persecutorum constituit; at potuerunt aduersarij per iniurias, & contumelias peccatum per calumniam imponere; sed eorum nemo probare, nec eum peccati conuincere voluit, adeo vera, & manifesta erat Christi puritas, & innocentia.

Tribus de causis docenti nõ creditur.

ANNOTATIO XIX.

Christus pro posse suo peccare non potuit.

ADuertendum, Christum non solùm non peccasse, sed nec peccare potuisse; erat enim impeccabilis, duplici ex capite; Priore, quia Deus erat, peccare enim naturæ non est, sed personæ; cùm igitur illa persona esset diuina, & ille homo Deus verus esset, peccare nulla ratione poterat: hanc causam impeccabilitatis Christi tradiderunt Athanas. lib. de incarnatione Christi, & corporali eius aduẽtu, prope finem. similiter Cyrillus libr. 10. in Ioan. cap. 40. Damascenus lib. 3. de fide ca. 21. & Anselm. lib. 2. cur Deus homo, cap. 10. & 16. Altero ex capite etiam peccare non poterat, nempe quia anima beata erat, & Deum videbat: beati autem etiam si meri sint homines peccare non possunt, vt docet Augustinus B lib. 22. Ciui. cap. 30. Christum autem Deum vidisse ab instanti incarnationis, & animam eius diuinam essentiam apertè intuitam esse, docent idem August. lib. 4. de consen. Euang. cap. 10. & Alcuinus lib. 2. de Trin. ca. 11. Christus igitur etiam vt homo, tum propter vnionẽ ad verbum; tum propter animæ visionem diuinam, non poterat peccare: vna enim harũ causarum satis erat: ipse autem vtramq; est cõplexus. Sed attendendum est his verbis, non tantum significari in Christo nõ esse peccatũ, C sed etiam nec esse aliquid, vnde meritò argui posset peccati: nam multi carent aliquo peccato in rei veritate, tamen habent aliquid, vn de apparenter argui, & insimulari ab hominibus possint, quod cognoscens Paulus, admone-

Universidad de Deusto
Biblioteca

admonebat Episcopum debere esse irreprehensibilẽ,non habentẽ vnde argui,vel probabiliter possit.talis erat vita Christi, omni ex A parte peccati expers,& ita innocẽs,& exemplaris,vt non esset,q̃ vel probabiliter ei posset à tot aduersarijs,& persecutorib⁹ opponi.

Si veritatem dico vobis,quare vos non creditis mihi?

COMMENTARIVS.

RIecta prima causa,quam Iudæi,cur ei non crederent, prætexere possent;reijcit secundam ,nempe ex parte doctrinę.*Veritatem*,inquit,*dico vobis*,ac si diceret;non etiã potestis causam vestrę incredulitatis in meam reijcere doctrinam;veritatem enim dico vobis.Si igitur nec in me peccatũ est, nec vos inuenire potestis, nec in mea doctrina falsitas,sed in me innocentia , & in doctrina veritas est,*Cur non creditis mihi*?id est;quę causa est,vt non credatis. Infert veram causam in sequentibus. Attende illud,*Quare non creditis mihi*,ita intelligendum,vt ad vtrunque referatur,nempe nemo ex vobis potest arguere me de peccato,& veritatem dico,cur ergo mihi,cuius vita inculpabilis,& doctrina vera est non creditis?Insinuat his verbis nec ipsum, nec doctrinam eius causam esse posse,cur non credant.Attẽde rursus illud,*Veritatem dico vobis*,non solùm significare simplicem veritatis enuntiationem:nam non omne verum est probabile,& credibile,sed veritatis enuntiationem cum ipsius veritatis demonstratione:vt sit sensus;dico veritatem,multis signis,& argumentis efficacissimis ostendens eam,vt quicunque voluerit, eam agnoscat,& intelligat esse veritatem Dei:hoc est enim veritatem dicere,& docere.hoc sequenti verbo significat.

Qui ex Deo est,verba Dei audit,propterea vos non auditis,quia ex Deo non estis.

INfert causam incredulitatis illorum eam esse,quia cùm ex Deo ipsi non sint,verba eius,quæ verba Dei sunt,non audiunt; & præmittit probationẽ conclusioni.sensus enim est;propterea vos non auditis,quia ex Deo nõ estis; nam,*Qui ex Deo est,verba Dei audit*,non igitur Christus,non doctrina eius, sed ipsorum malitia causa est,quod non credant,quia ex Deo non sunt.illos appellat ex Deo esse,qui Dei instinctu aguntur,& ipsius voluntatem facere student,iuxta illud Rõ.8.Qui Spiritu Dei aguntur,hi filij Dei sunt.quod ipse Ioãnes explicuit 1.Can.3.Qui ex Deo natus est,nõ peccat,quia semen Dei manet in illo.& iterũ;Qui peccat ex diabolo est;id est diabolum imitatur,eius instinctu & exemplo mouetur,& ducitur.Ex Deo nõ esse,idẽ est,ac ex diabolo esse: nam hæc verba sunt consona illis:Vos ex patre diabolo estis.Audire dicit nõ solum propter auditum exteriorem,sed propter fidem doctrinæ,& mandatorum eius obedientiam:hoc enim est perfectè audire verba Dei:causa ergo incredulitatis eorum est malitia,& nequitia ipsorum.Sap.2. Excœcauit eos malitia eorum:secundum quam filij diaboli,& eum habere patrem dicuntur.Contra verò,qui ipsum audiunt,ex Deo sunt,quia ipsius inspiratione,& gratia mouentur,& eo auctore verbum recipiunt.His verbis Dominus Iudæorum verbum confutat dicentium : Nos patrem vnum habemus Deum:probat autem eos potius patrem habere diabolum. Cætera ex annotatione require.

Audire verba Dei quid sit.

ANNOTATIO XX.

Diuersa patrum expositio.

AVGVST.tract.42. & Greg.hom.18. in Euangelia hæc verba de prædestinatis,& reprobis interpretantur, vt illi ex Deo , hi non ex Deo sint dicti;tamen hæc expositio accommodari vix potest sententiæ huius veritati;nam Dominus causam propriam, cur illi verbis suis fidem præsentem non adhibue- B rint,docere prætendit:huius autem causa nõ erat, quia reprobi erant,sicut nec contra, causa credendi erat,quod prædestinati essent; nã multi inter illos erant,aut esse poterant non credentes, & à Christo his verbis reprehensi, qui tamen postea crediderunt,& salutem sunt consecuti ; contra verò aliqui tunc credebant,

debant,quos probabile est recessisse posteà A Ioan.6. credentes discipulos defeciss̃e notauimus.Non igitur propria causa in reprobationem,aut prædestinationem referenda est, sed in præsentem Dei gratiam,& spiritum;nã & reprobi multi aliquo tempore filij Dei, & ex Deo sunt,sicut prædestinati,aliquo tempore filij sunt Diaboli,& ipsum patrem habent, & sic Orig.to.25. hũc locum exponit; quẽ nos in commentario secuti sumus. qui enim Dei spiritu aguntur,hi credũt:qui verò malo spiritu mouẽtur,& ipsum sequũtur,hi non credunt;quod si mutentur, & nouum acceptent Dei spiritum,credent. In quo decepti sunt illi,quos citat Orig. dicentes esse diuersarum naturarum homines,vt hi ex Deo,illi non ex Deo sint,sed errãt. Vnius omnes sunt naturę, & omnes Dei sunt,& ex Deo quãtum ad creationem;ad varias autem voluntatis electiones hæc pertinet distinctio.

Responderunt ergo Iudæi, & dixerũt ei,nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes?

COMMENTARIVS.

REprehensione Christi cõmoti Iudæi, quia eos patrem diabolum, non Deum habere dixerat;similiter Christi innocentiam ægerrimè ferentes, quia protulerat, *Quis vestrum arguet me de peccato*,respondent.propterea Euangelista apposuit particulam *Ergo*,vt duo præcedentia causam,cur sic responderint,esse significaret, & responsio contumeliosa quædam est calumnia.Et est sensus; Hisce tuis verbis confirmamus, quæ aliàs tibi obiecimus , *Quia dæmonium habes, & Samaritanus es*: de his te sæpe arguimus,& hæc iterum tibi,propter hæc quæ dixisti, obijcimus. Sunt aliqua attendenda in horum verborum declarationem . Primum est, quod notat Origen. tom.26.& Chrysostomus hom. 54. hos Iudæos frequenter inter se loquentes Christum Samaritanum, & dæmonium habentẽ appellasse:quamuis Euangelista huius nullam ante fecerit mentionem,præter illud,quando cap.7.Turba dixit dæmonium habes. Alterum illam particulam *Nonne*, quãdam tacitam habere illationẽ,quasi dicerent; Ex his tuis verbis deducimus,eo confirmamus id,quod ante nos de te sæpè diximus,te esse Samaritanũ,& dæmoniũ habere.Tertium est,& hoc ad veram verborum intelligentiam pertinet; hæc non esse solùm per modum iniuriæ,& contumeliæ cuiusdam illata,vti solemus in aliquos cõtumelias iactare,quas nõ quod ita sentiamus,nec quod affirmemus proferimus, sed vt iniuria quadã alterum afficiamus; at illi Iudæi afficere quidem iniuria Christum voluerunt;tamen re vera hæc duo opposuerunt per modũ affirmationis,se ita sentire significantes,& eum insimulantes. Hoc ipsa verba indicant, *Nonne bene dicimus nos*. hoc idem verbum Christi probat; si enim simplex contumelia esset,vtique non respondisset,attamen respõdit,& repulit à se obiecta,quia eum horũ duorum arguere tentarunt:& in hac parte vera est sententia Orig.duo hæc crimina Iudæos obiecisse Christo, affirmantis. Quartum est eos dixisse Christum dæmonium habere;tum propter sublimitatem doctrinæ,quia supra humanũ captum loqui videbatur, vt Orig. exponit,ad hoc pertinet,quod Greg.Nazian.orat.1.contra Iulia.dicit illos appellasse Christum dæmoniacũ,seu dæmonium habentem, quasi arreptitium & dæmone agitatũ;tum, vt idẽmet Orig.dicit:propter opera mirabilia, quæ faciebat, quæ virtuti dæmonis illi tribuebant;tum etiam, vt dicit Euthymius, quia diuinum sibi honorẽ vsurpare videbatur, dum se Deum dicebat, quod dæmones faciunt:denique quia hisce verbis,quæ in præsenti locutus est, occulta eorum facta, & quæ inter se tractabant, reuelasse videbatur : propterea dicunt hisce verbis,se in sua priori opinione confirmatos,quod dæmonium habeat.Et hæc ratio est,propter quam nunc dæmonium habere confirmant. Rursus Samaritanũ appellant, non ratione; sciebant enim esse de Nazareth; sed moribus,& hoc, vt dicit Orig. quia videbatur illis dogmata,& legẽ adulterare,dum docebat nõ esse contra Sabbati obseruantiã illa facere quę faciebat;dum multas seniorũ traditiones contẽnebat;dum aliqua, quæ illis cõtra legem

Universidad de Deusto
Biblioteca

legem illam videbantur, loquebatur: propterea Samaritanum vocant. Et est integer sensus. Tu dicis, *Quis arguet me de peccato*: tu dicis nos diabolum habere patrem, non Deum; quod te quærimus interficere; at nos in nostra opinione magis per hæc confirmamur, *Quia Samaritanus es*, qui nos veri Dei cultum habentes, dicis filios diaboli; & dæmonium habes, qui tibi occulta aperit; quomodo ergo dicis, *Quis arguet me de peccato*? Hic est verus, & legitimus sensus. At isti miseri Iudæi, cùm tam grauia opponant crimina, nullo argumento probant, sed eo solo, *Nos bene dicimus*, in quo manifestissimè confitentur se probare non posse, & vel nolentes verbum Christi verum esse fatentur: *Quis arguet me de peccato*? id est, nemo vestrum conuincet me alicuius peccati.

Respondit Iesus, ego dæmonium non habeo, sed honorifico patrem meum.

CVM vanè, & sine fundamento vllo, furore potius correpti, quàm ratione ducti, Christo Iudæi crimina hæc duo opposuerint, simplicibus verbis ea refellit Dominus, *Ego*, inquit, *Dæmonium non habeo*, falsum mihi, & mendacium imponitis. Rursus non tantùm non habeo dæmonium, *Sed* etiam, *Honorifico Patrem meum*, nihil docendo, nihil faciendo, quod non sit in eius honorem, gloriam, & secundum eius voluntatem; non ergo sum Samaritanus. Samaritanus enim nō honorificat Deum, qui idola colit, qui falsa dogmata profitetur, at ego nihil tale facio, sed Deū verum, qui Pater meus est, honoro; Samaritanus igitur non sum. Percontabitur aliquis, cur non respondit, non sum Samaritanus, sicut dixit, non habeo dæmonium? Respondeo id sapientissimè factum esse, illi enim re ipsa dæmonium habere opponebant; propterea respondit, *Dæmonium non habeo*; at esse Samaritanum, re ipsa non obijciebant, sed moribus, & studijs esse Samaritanum, propterea non respondit, Samaritanus non sum; sic enim non repellebat calumniam: nam illi interpretati fuissent, non esse Samaritanum natione; esse tamen studijs, & moribus. propterea Christus rē ipsam considerans respondit, *Honorifico Patrem meum*, quod Samaritanus moribus non facit. Non autem dicit, *Dæmonium non habeo*, & honorifico patrē, sed dixit, *Sed honorifico Patrem*, quia hoc eodem verbo etiam declarat, se dæmonium non habere; qui enim dæmonium habet, Patrem non honorificat. Hoc igitur verbo, & confirmat se dæmonium non habere, & simul se Samaritanum esse refellit. Rursus etiam non dixit, honorifico Deum non solum, vt se esse Dei filium ostendat, sed vt quantum à ritu, & cultu Samaritanorum absit, significet. Illi enim Deos alios colebant, cum vero Deos at Christus habens verum Deum patrem, quomodo alios, qui falsi erant, cōtra proprium patrem potuit colere? aut qua ratione illorum cultum aduersarium patri suo recipere? Hic est sensus: cætera ex annotatione require.

Cur non respondit Dominus, se nō esse Samaritanū.

ANNOTATIO XXI.

NEGARE non possum, multos, & graues Doctores in ea fuisse sententia, vt Dominus, cū duo illi essent obiecta, & quod Samaritanus esset, & dæmonium haberet, ad vnum tantùm respondisse, alterum tacendo concessisse. Ita habent Aug. tract. 43. & Gregor. hō. 28 Euang. Hieron. y. epist. ad Asellam in fine secundi tomi. & ante eos Origenes tom. 26. qui tres rationes adfert, cur Dominus id negare noluerit. Prima est, vt se illum verum Samaritanum ostenderet, qui in parabola Luc. 10. significatus est. qui alligauit vulnera iacentis in via. Secūda, vt etiam se esse ostenderet, qui omnibus omnia factus est, vt omnes lucrifaceret, ijs qui sine lege erant, tanquam sine lege esset. Tertia, quia Samaritanus custodem in lingua hebræa sonat, & se esse verum custodem significare voluit. Hanc tertiam rationem citati Doctores cum Origene affignant; omnia hæc spiritualiter dicūtur; nō autem sensum ipsum literalem exponunt. Si enim Christus Iudæis concessisset esse Samaritanum, cùm istæ omnes rationes, & explicationes sint analogicæ, visus esset eorum significationi consentire, quod nullatenus conueniens erat. Præterea, quia hæc nō sunt Christo per solam iniuriam, & contumeliam dicta, vt Chrys. hom. 54. & Greg. & Hiero. sentire videntur; tunc enim non erat responso vlla adhibenda alia, nisi, *Vos inhonoratis me*, quod postea subiungitur; sed sunt Christo opposita tanquam crimina, de quibus cum Iudæi insimulabant. Idcirco conuenientissimum fuit vtrunque à se repellere: nec in hoc Orig. sibi est consonus, qui cùm illud concessisset, nempe hæc duo esse tanquam crimina obiecta, in explicatione responsionis locutus est secundum expositionem contrariam; nisi fortè nō ex propria, sed aliorum mente, vt videtur, hoc posterius dixerit. Hi autem doctores mihi in eam sententiam venisse visi sunt, quia non ex presse negatum est Samaritanum esse, sicut negatum est dæmoniū habere: quod tamē qua ratione sit factum, & quàm consona, & legitima sit expositio nostra, ex ipso commentario superiori apparet.

Et vos inhonorastis me, ego autem non quæro gloriam meam.

COMMENTARIVS.

QVIA duo illa crimina tanquā vera apponebantur, cum quadam tamen contumelia & iniuria: postquam Dominus ea repulit à se, negādo & veritatem probando, adiunxit: Vos me iniuria & contumelia afficitis; ac si diceret; Immeritò, & iniquè me inhonoratis, & iniuriam, ac contumeliam mihi infertis, cùm ego patrem honorificem; at ego non curo, quia non veni vt gloriam meam quærerem, & ab hominibus honorarer; veni enim ministrare, & animam meam ponere, contumelias, & iniurias pati: non autem repellere, & vindicare. Hoc dicit Dominus, ne illi imbecillitati, & infirmitati tribuerent, quòd tantæ iniuriæ vindictam nō faceret, idque adscribat mysterio sui aduentus, qui non venit vt iudicaret, sed vt saluaret.

ANNOTATIO XXII.

ALIQVI codices Græci, & Latini in præsenti legūt, *Inhonoratis*. sensus idem est. Chrysost. hom. 54. verba, *Non quæro gloriam meam*, refert ad id, quod dictū est, illos non habere Deum patrem tamē accōmodatior est sensus, si verba hæc ad id, quod proximè dictū est, referantur, *Inhonorastis me*, quædam enim erat accusatio contra illos, quod iniuria eum affecissent; idcirco ne aliquā vindictam, aut gloriæ, & honoris restaurationē, quasi humanā gloriam, & honores ambiret, affectasse videretur, aut ne eū talia pati, quia se vindicare non posset, existimarēt; propterea dictū est tale verbum, *Non quæro gloriam meam*: loquitur enim vt homo.

Est, qui quærat, & iudicet.

COMMENTARIVS.

HIS verbis, & vanos eorum conatus, & non impunitos futuros Christus ostēdit; ac si dictum esset, Ego gloriam meā non quæro, ne autem putetis vestris contumelijs, & falsis accusationibus vos gloriam meam impedire posse, aut vos etiam impunitos fore existimetis, quia ego vindicare me non curo: scitote esse, qui quærat gloriam, & simul, qui iudicet. Deus nempe pater me glorificabit, meum nomen innumeris gentibus, & populis venerandum, & colendum olim manifestans; & idem iudicabit damnando, & vindicando omnes eos, qui me spreuerint, & contumelia affecerint. Alludit ad locum Deut. 18. Ponam verba mea in ore eius, & quicunque nō audierit, quæ loquetur in nomine meo, ego vltor existam. Non est autem hoc verbum contrarium illi Ioan. 5. Pater nō iudicat quenquam; nam hoc verbum est de iudicio inuisibili, quo semper iudicat Deus malos, & bonos; at illud Ioan. 5. est de iudicio sensibili, quo Christus homo in die vltimo sedebit, veniens è cœlo iudicaturus viuos, & mortuos. Meritò autem patri dat hoc iudicium, *Est qui iudicet*. Non enim expectauit Deus vltimum illum diem, vt improbos Iudæos iudicaret; nam etiam hoc in seculo paulò post Christi ascensionem seuerè eos per Romanos puniuit, & in altero æterna morte damnauit. Gentes autem, & eos, qui ex Iudæis crediderunt, & in hoc & in altero seculo quamplurimis cumulauit honoribus, & beneficijs. Remisso igitur ad patrem hoc iudicio, ipse iniuriæ immemor ad doctrinam se conuertit.

Amen.

Amen, amen dico vobis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum.

TImore, & spe eos & terret, & allicit ad fidem sibi habēdam. *Si quis*, inquit, *meum seruauerit sermonem, mortem in æternum non videbit*, id est; æternam mortem non experietur. Damnationem enim, mortem æternam appellat; quamuis enim omnes resurgent, qui ad pœnam suscitantur, mortem subire dicuntur. Hæc verba spe alliciunt; At si à contrario sensu argumentū ex verbis sumas, qui igitur non seruauerit, mortem æternam experietur: timore & ore percellit, vt credant. Hæc sententia cum præcedentibus rectè connectitur; cùm enim esse veram suam doctrinā dixerit, & ex veritate Iudæos arguerit incredulitatis. *Si veritatem*, inquit, *dico vobis, quare non creditis mihi?* & interruptus fuerit sermo Domini Iudæorū oppositione; ea iam explosa, sermonem suum continuat, vtilitatē suæ doctrinæ proponens, quę à morte liberat æterna. Adde hanc sententiam etiā illorum conatibus, qui interficere Christum quærebant, obuiare; quàm enim vanè interficere quærebāt eum, cuius sermo, & doctrina tantæ est virtutis, vt à morte præseruet æterna? Quomodo hoc intelligatur cap. 6. exposuimus, vbi de pane illo cœlesti similis est enunciata sententia.

Dixerunt ergo Iudæi; nunc cognouimus, quia dæmonium habes.

PRopter tale verbum Christi, confirmari se in sua opinione respondent, nempe eum dæmonium habere. Non his verbis negant se ante id cognouisse; sæpe enim id affirmauerant; sed indicant illud idem esse sufficiens argumentum id affirmandi, etiā si nullum aliud præcessisset. Solemus enim dicere, nunc noui te amicum, nunc intelligo te virum doctum, id est, vel ex hoc solo nosco te amicum, te virum doctum. sic, *Nunc cognouimus quia dæmonium habes*, id est, vel hoc solo satis ostēdis te dæmonium habere, etiam si nihil aliud dixisses, vel fecisses. Similis est locutio Genes. 22. Nunc cognoui, quia times Deum; id est, vel hoc solo ostendis te Deum timere, vt si ego aliàs non nouissem, hoc solo cognoscerem. hic est enim huius loci sensus. Percontabitur aliquis, cur hæc Christi verba isti dæmonio tribuebāt? Respondeo id factum; quia omnibus Prophetis, & Patribus anteponere se videbatur, quos cùm illi homines Dei fuisse crederent, Christum autem inferiorem multo reputarent, alienum à Deo talem putabant sermonem; similiter alienum ab omni homine, cùm homo non possit mortem impedire, propterea dæmonio tribuebant, qui in Dei iniuriam plura iactat, quàm potest. quod enim dictum supra naturam audiebant, Deo nolentes tribuere, dæmonio dabant.

ANNOTATIO XXIII.

DVo occurrunt annotanda; alterum est Euthymium illud verbum, *Nunc cognouimus* interpretari, nunc magis cognouimus: sic enim solemus dicere, quando in concepta opinione magis confirmamur. simile videtur illud Ioann. 16. Nunc cognouimus, quod scis omnia. & est accommodata expositio, quę tamen in commentario posita est, magis mihi probatur, quia exprimit Iudæorum loquelæ immodestiam: vel enim ex hoc solo cognoscere se potuisse quòd dæmonium haberet, iactarunt. Alterum est, qua ratione hæc verba Christi, *Si quis sermonem meum seruauerit, &c.* dæmonio isti tribuebant; ad quod respondet Origen. tom. 27. id dici, quia omne peccatum dæmonio tribuebant; at hoc non satisfacit, quāuis enim, qui peccat dæmonis instigatione peccet, non tamen propterea dicitur dæmonium habere: singulare ergo aliquid hoc verbum significat. Euthymius aliter respondet, nempe id esse dictum, quia se maiorem Deo quodammodo faciebat; nam sermo Dei non liberauit Prophetas à morte, at nec hoc probabiliter dicitur; nam tunc intulissent contra eum, *es tu maior Deo?* at nō dixerunt, nisi, *es tu maior Abraham?* nec valet respōsio Euthymij, non id dictum, ne Deo cōparare eum aliquo modo viderentur; nam Christus dicebat, verba sua esse Dei, ideo nullo modo se Deo præferebat: neque enim negare poterant Iudæi Deum, si vellet, posse à morte præseruare, at quod in commentario diximus, accommodatius nobis visum est.

Abra-

Abraham mortuus est, & Prophetæ, & tu dicis, si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit mortem in æternum?

COMMENTARIVS.

IMpugnant dictum Christi, & probant esse à dæmonio, non à Deo, quia Abraham, & Prophetæ omnes mortui sunt, qui tamen omnes erant à Deo. quomodo igitur erit is à Deo, qui dicit, sermonem suum à morte liberaturū in æternum; quandoquidem omnes illi, qui à Deo erant, mortui sunt? vti diximus, non intellexerunt verbum Christi, quod de æterna damnatione; quam, sermonem Christi seruantes, nec viderunt, nec gustarunt.

Nunquid tu maior es patre nostro Abraham, qui mortuus est, & prophetæ mortui sunt?

SEcundo argumento idem dictum impugnant, si tuus sermo à morte in æternum liberat seruantes eum, esses maior Abraham, & Prophetis, qui omnes mortui sunt; at tu non es maior illis; igitur non est verum hoc quod dicis, sed ex dæmonio loqueris, & eius verbum hoc est. Non hæc asserendo, sed interrogando pronūtiant; est enim maior in interrogatione energia, vt Christo iactantiā, & superbiā imponant; quasi non esset improbabile eum se prophetis, & Abrahā prælaturum; ita enim solemus loqui hominibus, qui omnia audent; Vis, te regem facere? quasi dictum esset; non sine causa de tua superbia præsumimus, te ipsum regem te facere velle. similiter in ea interrogatione ex parte sua indicant se certissimos esse, eum multo inferiorem esse, quàm Abraham, & Prophetas. ac si dicerent; es tu maior, quàm Abraham? quod longè à nostra opinione de te abest, & quod nobis certissimum est, te non esse. Hic est verborum sensus: Abraham patrē vocant, hac se cognatione iactātes.

Quem te ipsum facis?

LOcutio communis est, qua, vt dicit Chrysost. hom. 54. superbiæ, & iactantiæ Christum insimulant, qui multo maiora de se loqueretur & iactaret, quàm ipse esset. si autem fidem eam isti assecuti essent, qualem habere & potuerunt & debuerunt, magna admiratione & veneratione, animique deuotione dicerent, *Quem te ipsum facis?* cùm esses, & sis Deus immensus, nullius indigens, quomodo te ipsum hominem, & quidem nostræ miseriæ participem fecisti? at non sic increduli verbum hoc protulerunt, sed iactantiæ, & superbiæ eum accusant. Et hoc est tertium argumentum eorum, quo dictum Christi impugnant, quasi ex superbia, & iactantia dæmoniaca dictum.

Respondit Iesus, si ego glorifico me ipsum, gloria mea nihil est.

ADobiecta Iudæorum Christus respondet, incipiens ab vltimo, quo eum superbiæ, & iactantiæ insimulabant, verbumque eius ex vana gloria dictum esse affirmabant. Et responsio est, nullam iactantiam, nec vanam gloriam, dictis suis inesse; & est sensus, Si ego, vt homo me glorificarem, profectò parum aut nihil gloriæ consequi possem; quæ enim homo facere potest sua virtute, pauca sunt; At quæ ego facio, nō sunt hominis meri, sed Dei, qualia sunt innumera signa quæ feci: non ergo me glorifico, nec iacto, qui non vt homo, sed vt Deus facio, & operor. In maiorem declarationem aduerte. Isti opponebant iactantiam Christo, tanquam mero homini, qui se suis verbis solet iactare; at Christus iactantiam à se repellit dicens: Si ego, vt homo, id est, ex operibus hominis solius, gloriam quærerem, profectò parui esset momenti: at non ex humanis operibus mea gloria est, sed ex diuinis, quæ feci & facio, non ergo iactantiæ potestis tribuere verba, sicut nec opera, quæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

non hominis,sed Dei,cui iactantia non ineſt,ſunt. Perfectus huius ſententiæ ſenſus ex ſequēti ſententia pendet.Chryſo.hom.54.exponere aliter videtur, ſicut expoſuit illud ; Si teſtimonium perhibeo de meipſo,teſtimonium meum non eſt verum.1.Sed legitima interpretatio eſt,quam propoſuimus; & eadem ratione ſupra expoſuimus illud ; Teſtimonium meum non eſt verum.

Eſt pater meus, qui glorificat me.

QVæ ipſe facit,vt Deus,patri ſolet tribuere, vt ſe filium eſſe Dei declaret. Hic ſenſus eſt,Non ego vt homo,& humanis operibus me glorifico, & dico me eſſe Dei filium, & Chriſtum verum,ſed pater me glorificat,id eſt, diuinitatis operibus,quæ nemo faceret, niſi Deus.non ergo ambitionis, aut iactantiæ humanæ me inſimulare poteſtis.Glorificare ſe,appellat declarare, manifeſtare ſe eſſe Dei filium,& Chriſtum verum,qualis re vera erat. id ſi operibus humanis ſolis faceret,gloria eius nihil eſſet, quia id conſequi homo humana poteſtate non poſſet: At nō ſic Chriſtus ſe glorificabat, ſed vt Deus, qui vnà cum patre operibus diuinitatis,ſeipſum, quis eſſet, ita manifeſtabat, vt non niſi maximè increduli negare poſſent.Dicit ergo: Si hæc facio, & dico,non eſt,quod humanæ ambitioni tribuatis,cùm ſint opera, quæ Deus in me facit.

Quem vos dicitis, quia Deus veſter, & nō cognouiſtis eum.

REſpondet ad alia duo argumenta,quæ ex eo ſumpta erant , quia maiorem ſe faciebat,quàm Abraham, & Prophetas,& dicebant; Quem te ipſum facis? Reſpondet autem primò,quis ſit,explicando quem appellarit Patrem ſuum;& eſt ſenſus; Dixi patrem meum glorificare me; ſcitote autem hunc meum patrem eſſe eum,quem vos dicitis eſſe Deum veſtrum, & re vera non cognoſcitis eum.His verbis, ſe eſſe Dei filium naturalem ſignificat: quem enim patrem ſuum appellat,illorum eſſe Deum dicit, diſtinguens inter ſe & illos,quia ipſe erat filius,illi autem ſerui:& quia ſe iactabant patrem habere Deum eos deprimit.*Vos*, inquit,*dicitis*, Deum eſſe veſtrum,& re vera non cognoſcitis eum,id eſt, re vera veſter non eſt. Cognitionem hoc loco appellat non eam, quæ ſolum actum dicit intellectus, ſed quæ ſimul actum habet voluntatis, qua homo affectu , & imitatione in Deum fertur, quam mali,& iniqui homines non habent,vti 1.Regum 2.dicitur: filij Heli, filij Belial neſcientes Deum. Et qui dicit ſe noſſe Deum & mandata eius non ſeruat,mendax eſt.Eſt enim hoc verbum, *Non cognouiſtis* Deum, antithetum illius; dicitis Deum veſtrum eſſe:at vos non cognouiſtis: id eſt,non eſt veſter Deus.Ipſi autem Deum ſuum dicebant, nō propter ſolam cognitionem, ſed propter affectum,cultum,& imitationem,quia in eum credebant,eius mandata ſeruabāt;ſic enim noſtrum & veſtrum ſcriptura Deum appellat,vi pauIo ſuperius;ſi Deus veſter eſſet,diligeretis me.& Matth.5.Vt ſitis filij patris veſtri.Oſe.1.Ego non ero veſter,& vos non populus meus.

Ego autem noui eum, & ſi dixero quia non ſcio eum, ero ſimilis vobis mendax, ſed ſcio eum, & ſermonem eius ſeruo.

SEd ab illis diſtinguit. Vos,inquit,non nouiſtis eum,at *Ego noui,& ſi dixero* me non noſſe, *Ero mendax*, ſicut vos eſtis mēdaces,dum dicitis vos eum noſſe. Statim exponit,quare ſe noſſe dicat,quia *ſcio eum*,rectam,& veram habens ipſius cognitionē,& mandata eius ſeruo & facio,quæ mihi locutus eſt.Hinc ſequitur eos non noſſe,quia mandata eius non faciebant. Nam duo hæc ſimul neceſſaria ſunt, vt aliquis noſſe Deum dicatur. Eos igitur mendaces vocat,quia ſe Deum noſſe,& habere Deum pro patre affirmabant;cùm tamen mandata

Vt Deū quis noſſe dicatur, duo requirūtur.

mandata eius non ſeruarent . Mendacij huius Ioannes etiam 1.Cano.2. meminit,Qui, inquit,dicit ſe noſſe Deum,& mandata eius non ſeruat,hic mendax eſt.Chriſtus, vt homo,ſermonem Patris ſeruabat;quo verbo non ſolùm ſe vt Deum , ſed etiam, vt hominem , patri conformem habere voluntatem ſignificat,& omnem ambitionem , & iactantiam à ſe repellit; modò enim vt Deus, modò vt homo loquitur;vt ſe vnum eſſe, qui ſimul Deus ſit & homo, oſtendat;ne vnam naturam alteram minuere,aut veritatem eius tollere demonſtret.Mendaces eos appellat, non motu vindictæ, ſed zelo diuinæ gloriæ,qui diuinitatem eius dæmonio tribuebāt, Deique gloriam in iactantiam & ambitionem conuertebant, & ſuperbè Deum patrem iactabant. Simul etiam,vt hoc verbo maieſtatem ſuam aliqua ex parte oſtēdat. Erant autem iſti mendaces, quia ſuum patrē Deum appellabant; hoc enim erat noſſe Deum, cùm re vera mandata eius non ſeruarent, ſine quorum obſeruātia nemo abſolutè dici debet noſſe Deum. Erant etiam in multis alijs mendaces, nempe, dum Chriſtum dęmonium habere,& Samaritanum eſſe dicebant,aliaque crimina imponebant, quorum multa etiam contra ſuas proprias proferebant conſcientias.

ANNOTATIO XXIV.

HIs verbis abutebatur Eunomius, vt refert Cyril.lib.1.Ioan.cap.4.probans filiū Dei nō eſſe verbum; quia ſi filius ſeruat verbum, & ſermonē, igitur ipſe nō eſt verbum;nec hęreticus aduertit ſuam fallaciā: Nam filius loquitur, vt homo, & hic ſermo , quem ſeruat, eſt mandatum Patris:ipſe autem eſt ſermo,& verbum æternum mentis paternæ. De hac tamen re ſuperius c.1. diffuſius egimus. Mendacium autem hoc in loco in propria ſignificatione vſurpat,in qua ſignificat falſum,quādo aliter dicim⁹, quā res ſe habeat, ac aliter, quā in corde ſentimus. qua ratione iſti mendaces erant;quia non ſolùm Deum nō cognoſcebāt, nec Patrē eum habebant, ſed ſimul etiam idipſum ſciebant: nam ſe mandata eius non ſeruare,non ignorabant.Mentiebantur ergo dicentes,ſe patrem habere Deum , & eum noſſe, aliter loquentes , quàm res ſe haberet, & aliter etiam, quàm in corde ſentirent.

Abraham pater veſter exultauit, vt videret diem meum, & vidit, & gauiſus eſt.

COMMENTARIVS.

REſpondet ad obiectionem de Abraham, quo ſe Patre iactabant dicētes, es tu maior patre noſtro Abraham ? & priuſquam diuinitatē ſuam verbis expreſſis doceat, ſe non aduerſarium Abrahæ, ſed valdè concordē oſtendit;& adeo ab Abrahamo ipſo magnifactum,& dilectum,vt ſummo deſiderio Abraham cōcupierit videre,& noſſe diem eius.*Pater*, inquit,*veſter Abraham*, quem mihi obijcitis, ſummo affectu deſiderauit, & geſtiuit videre *Diem meum, vidit & gauiſus eſt*.Eos alienos ab Abraham patre ſuo conuincit,qui nō eo ſunt die gauiſi, ſed eum maximè perſequebantur. Dies hic incarnationis eſt,quādo Verbum Dei filius,homo factus eſt. Nouerat ex diuina reuelatione Abraham,Dei filium carnem ſumpturum de ſua progenie,at ſummopere deſiderabat ſcire tēpus & diem,quando hoc futurum erat, id Deus ei aperuit,& tunc gauiſus dicitur. Exultatio autem hæc eſt ſummum gaudium & deſiderium,quod præ magnitudine intra animum contineri non poteſt,ſed quibuſdā corporis motibus, & geſticulationibus exprimitur. Meritò autem Abraham geſtiuit,& animo ac corpore deſiderium concepit,quia de corpore,& carne eius filius Dei ſumpturus erat carnem, quē ille tunc fide conſtantiſſima complectebatur,& vehementiſſima dilectione proſequebatur.

ANNOTATIO XXV.

DIEM hunc non omnes eodem modo exponunt.Chryſo.hom.54. diem paſsionis Chriſti interpretatur.Hieron.Dan.8.& Gregor.hom.18. Euang. intelligunt illum diem, quando myſterium Trinitatis reuelatum ei eſt Geneſ.18.vbi tres vidit, & vnum adorauit. Auguſt.autem tractat.43. diem incarnationis exponit,qui ei eſt per reuelationem manifeſtatus, nempe tempus determinatum aduentus eius, hanc etiam interpretationem adhibet Ire-

Universidad de Deusto
Biblioteca

bet Irenæus libro 4. capite 15. adiungens capite 16. his verbis significari & Abraham, & omnes Prophetas, qui reuelationem aduentus eius habuerunt, ab ipsomet verbo venturo in carnem accepisse. Hanc in commẽtario A secuti sumus interpretationem, & accommodatior videtur; aduentus enim eius in carnem, principium est omnis gratiæ diuinæ hominibus collatæ, & dies exultationis totius vniuersi.

Dixerunt ergo Iudæi ad eum; quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?

COMMENTARIVS.

IRridentes verbum Christi opponunt; *Nondum habes quinquaginta annos, & vidisti Abraham*, qui tot retrò seculis fuit. Huius annorum numeri meminerunt, non quòd Christus quinquaginta esset annorum, qui trigesimum tertium non excedebat, sed vt significarent, quantum intercederet temporis inter eum, & Abraham, quando, etiamsi haberet ætatem multo maiorem ea, quam agebat, Abrahamũ vidisse non poterat. Numerũ ergo hunc exponũt, vt ætati Christi adiungẽtes annos, adhuc eius verbum falsum fuisse conuincant. Nec fideliter verbum Christi referunt; non enim dixit, se Abraham vidisse, sed Abrahamum vidisse diem eius; at ipsi hoc fieri non posse existimantes, nisi & ipse Abrahamum vidisset, quia hoc ad calumniandum accommodatius erat, id assumunt, sed decepti fuerunt; nam multa videri possunt, antequam fiant, & sint. Abraham enim vidit reuelatione Dei filium in carne assumenda, at nondum tunc erat Dei filius homo. Christus verò admittens eorum obiectionem respondet, præcipuo eorum errori mederi volens, quo merum hominem illum existimabant.

ANNOTATIO XXVI.

Christus non erat prope quinquagenarius, vt sensit Irenæus.

IRENAEVS lib. 2. cap. 39. & 40. ex hoc loco colligit Christum post quadragesimum ætatis suæ annum prædicare cœpisse, & prope annum quinquagesimum esse passum; non enim dicitur, nõdum habes quinquaginta annos, nisi ei, qui quinquagesimo anno proximus est. Seniores Asiæ hancà Ioanne ipso audiuisse doctrinam refert, intelligens Papiam ipsius Ioannis discipulum. sed argumentum Irenæi non est efficax; potius enim locus hic cõtrarium probat; nam numerus hic positus est tanquam excedens, & superans ætatem Christi, ac si dicerent, quantumcunque tibi annos accumules, Abraham non vidisti. ita enim solemus loqui. eius autem sententia ab omnibus reijcitur, tanquam quæ Euangelistarum historiæ nulla ratione accommodari valeat; nec multum est curandum de auctoritate Papiæ, de quo refert Euseb. li. 3. Histor. cap. 39. Papiam ex verbis Ioannis non satis intellectis aliqua tradidisse, quæ alijs errandi fuerunt occasio, & inter eos numerat Irenæum. Chrysost. hom. 54. legit; nondum habes quadraginta annos, & Euthymius reliqua exemplaria ita habere refert, & probat; tamen communis & vera lectio habet, *quin-*

B *quaginta*. Quantum autem ad Christi ætatem attinet, aliqui in extremo quodã sunt, affirmantes in trigesimo anno, qui fuit decimus quintus imperij Tiberij, esse passum. Ita habent Tertul. lib. cont. Iudæos, & Africanus, lib. 5. temporum, quorum meminit Hieron. Dan. 9. idem etiam secutus est Lactan. Firmianus lib. de vera sapientia cap. 10. At nec ista sententia accommodatur historiæ Euangelistarum; ego enim anno Ioannes prædicare incepit. Communis sententia & vera est, Christum passum anno trigesimo tertio suæ ætatis, nempe com-
C pleto trigesimo secundo, & iam trigesimo tertio inchoato principio decimi octaui imperij Tiberij: nam inter secũdum & quadragesimum annum imperij Augusti, quãdo natus est, & decimum octauum Tiberij nõdum expletum, quando mortuus est, triginta tres non impleti numerantur secundũ veriorem, & probabiliorẽ supputationem. Ita docuit Ignat. epist. ad Trallianos, & Epiph. hæres. 78. & alij, quos ipse Irenæ. lib. 2. c. 39. refert, quos quàm plurimi etiam nostro seculo sequuntur: quamuis nõ sit improbabile, anno trigesimo
D tertio impleto, & inchoato quarto, passum esse: sed de hac re alibi latius tractabitur.

Dixit eis Iesus; amen amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum.

COMMENTARIVS.

SVAM diuinitatem palam docet, *Antequam*, inquit, *Abraham fieret, ego sum.* Verbum hoc, vt notat Chryso. ho. 54. diuinitatem exprimit, *Ego sum*. Aug. tract. 43. notat de Abraham dictũ esse, *Fieret*, quasi Abraham sit factus, sed in verbo

verbo Græco hoc non habet locum: nam ambiguum est, potuitque verti, *Antequam Abraham esset, ego sum*; quamuis verum sit, si Abraham aliquando non fuit, inferri, ergo factus est. Ex eodẽ verbo, quia Exod. 3. Deus dixit ego sum, qui sum, nouerunt Iudæi illum non tantũ se Abrahamo anteponere tẽpore, sed Deum se esse proferre. Verbum hoc *Sum*, maximè Deo proprium est; tum propter amplitudinem significationis: Deus enim omnem entis rationem, & perfectionem in se habet, creaturæ autem determinatam quandam, ideo sunt homo, leo, corpus viuens, aut quid aliud, at absolutè, & vniuersaliter nõ dicuntur *Sunt*; quia maxima pars ipsius esse non est in eis; Deus est, qui absolutè est; tum propter simplicitatem; omnis enim creatura compositionem habet; at Deus simplicissima est natura, verbum autem hoc est simplex; cætera verba composita, & resolubilia. si enim dicas ille amat, si resoluas, compositionem inuenies, nempe, ille est amans: tum demum propter æternitatem, quæ inuariabilis est; quod fuit enim, non est; quod erit, nondum est; at quod est, non habet mutationem, & dum præsens est, inuariabile est. Sic Deus non mutatur; semperque est. His de causis Deo proprium est dicere, *Ego sum*. de hac re in Theologicis multa scripsimus.

Sum. Deo maximè conuenit.

Tulerunt ergo lapides, vt iacerent in eum; Iesus autem abscondit se, & exiuit de templo.

VIsvs est illis Christus blasphemiam protulisse, idcirco vt blasphemum lapidare eum tentabant; at Dominus sua se abscondit diuina virtute, & exiuit de templo, vbi hæc facta sunt, tempus à se suæ passionis statutum expectans. rectè August. tract. 43. annotat, similes ad similes se conuertisse: ad lapides se conuertunt, quorum corda erant duriora & insensibiliora lapidibus. de pœna in blasphemum habes Leui. 24. quam pœnam ipsi Iudæi potius incurrerant, qui in Christum Deum blasphemauerant. At rei ac nocentes, pœnam, qua digni erant, parant, & tentant inferre innocenti, immo ipsi Deo. Abscondere se dictus est, quia se illis reddidit inuisibilem diuina virtute, vt interpretatur Euthymius.

ANNOTATIO XXVII.

ILLVD verbum *Exiuit de templo*, nec Augustinus, nec Chrysost. nec Euthym. legunt, ex quo liquet eos in exemplaribus Latinis, & Græcis, id non reperisse. At Nonnus non solum hæc verba, sed alia etiam legit, nimirum, *Exiuit de templo, & transiens per medium eorum sic præ-*
A *terijt*: hæc vltima nostri codices nec Græci, nec Latini habent, sed solum *Exiuit de templo*, & sic nos interpretati sumus. Ad rei veritatem parum refert, siue legas, siue non: certum enim est exijsse de templo, & euasisse è manibus illorum.

CAPVT NONVM.

ET præteriens IESVS *vidit hominem cæcum à natiuitate: & interrogauerunt eum discipuli eius, Rabbi, quis peccauit, hic aut parẽtes eius, vt cæcus nasceretur? Respondit* IESVS; *Neque hic peccauit, neque parentes eius: sed vt manifestẽtur opera Dei in illo. Me oportet operari opera eius, qui misit me, donec dies est. venit nox, quando nemo potest operari quandiu sum in mundo, lux sum mundi. Hæc cùm dixisset, expuit in terram, & fecit lutum ex sputo: & liniuit lutum super oculos eius, & dixit ei: Vade laua in natatoria Siloe (quod interpretatur missus). Abijt ergo & lauit, & venit videns. Itaq; vicini, & qui viderant eum prius, quia mendicus erat, dicebant; Nonne hic est qui sedebat & mẽdicabat? Alij dicebant, Quia hic est. Alij autem, Nequaquam, sed similis est ei. Ille verò*

Universidad de Deusto
Biblioteca

verò dicebat, Quia ego sum. Dicebant ergo ei, Quomodo aperti sunt tibi oculi? Respondit, Ille homo, qui dicitur IESVS, lutum fecit, & vnxit oculos meos, & dixit mihi, Vade ad natatoriam Siloe, & laua. Et abij, & laui, & vidi. Et dixerunt ei, Vbi est ille? Ait; Nescio. Adducunt eum ad Pharisæos, qui cæcus fuerat. Erat autem sabbatum, quomodo lutum fecit IESVS, & aperuit oculos eius. Iterum ergo interrogabant eum Pharisæi, quomodo vidisset: Ille autem dixit eis; Lutum mihi posuit super oculos, & laui, & video. Dicebant ergo ex Pharisæis quidam; Non est hic homo à Deo, qui sabbatum non custodit: Alij autem dicebāt, Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? Et schisma erat inter eos. Dicunt ergo cæco iterum, Tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit, Quia propheta est. Non crediderunt ergo Iudæi, de illo quia cæcus fuisset, & vidisset; donec vocauerunt parentes eius, qui viderat: & interrogauerunt eos dicentes, Hic est filius vester, quem vos dicitis quia cæcus natus est? Quomodo ergo nunc videt? Responderunt eis parentes eius, & dixerunt, Scimus quia hic est filius noster, & quia cæcus natus est: quomodo aūt nunc videat, nescimus: aut quis eius aperuit oculos, nos nescimus. Ipsum interroga, ætatē habet, ipse de se loquatur. Hæc dixerunt parentes eius, quoniam timebant Iudæos. Iam enim conspirauerant Iudæi, vt si quis eum confiteretur esse Christum, extra synagogam fieret. Propterea parentes eius dixerunt; Quia ætatem habet, ipsum interroga. Vocauerunt ergo rursum hominem, qui fuerat cæcus: & dixerunt ei, Da gloriam Deo, nos scimus quia hic homo peccator est. Dixit ergo eis ille, Si peccator est, nescio: vnum scio, quia cæcus cùm essem, modò video. Dixerunt ergo illi, Quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos? Respondit eis, Dixi vobis iam, & audistis; quid iterum vultis audire? nunquid & vos vultis discipuli eius fieri? Maledixerunt ergo ei, & dixerūt; Tu discipulus illius sis, nos autem Moysi discipuli sumus: Nos scimus quia Moysi locutus est Deus; hunc autem nescimus vnde sit. Respondit ille homo & dixit eis, In hoc enim mirabile est, quia vos nescitis vnde sit, & aperuit meos oculos. Scimus autem quia peccatores Deus non audit: sed si quis Dei cultor est, & voluntatem eius facit, hunc exaudit. A seculo nō est auditū, quia quis aperuit oculos cæci nati. Nisi esset hic à Deo, non poterat facere quicquam. Responderunt, & dixerunt ei: In peccatis natus es tōtus, & tu doces nos? Et eiecerunt eum foras. Audiuit IESVS, quia eiecerunt eum foras: & cùm inuenisset eum dixit ei; Tu credis in filium Dei? Respondit ille & dixit, Quis est Domine, vt credam in eum? Et dixit ei IESVS, Et vidisti eum, & qui loquitur tecum, ipse est: At ille ait, Credo Domine: Et procidens adorauit eum. Et dixit ei IESVS: In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant. Et audierunt quidam ex Pharisæis qui cum ipso erant: & dixerunt ei, Nunquid & nos cæci sumus? Dixit eis IESVS,

Si cæci essetis, non haberetis peccatum. Nunc verò dicitis,
Quia videmus: Peccatum ergo vestrum manet.

Et

Et præteriens Iesus vidit hominem cæcum à natiuitate.

COMMENTARIVS.

EGRESSVS è templo, miraculum à seculo non auditum edit, vt sermonem paulo ante sūæ diuinitatis habitum confirmaret; & ora persequentium confundens, opere ipso se non vana, & mendacia dixisse, comprobaret. hoc autem factum, statim ac è templo egressus est, fecisse, ipse Euangelista illa particula *Et* indicauit: continuat enim præcedentibus sequentia; ac si dicat, Egressus de templo, *Et præteriens* per viam, *Vidit hominem cæcum à natiuitate*. id etiam affirmant Chrysost. hom. 55. Theophylact. & Euthymi. Illud autem, quod Euangelista dicit, vidisse cæcum Chrysost. hom. 55. rectè interpretatur, Nempe, diligentius in eum oculos conuertisse; ita vt singulare quid in eo cogitare visus esset: hocque occasionem dedit discipulis, vt quod sequitur, interrogarent. Circumstantia autem *A natiuitate*, posita est ad miraculi magnitudinem explicandam.

Et interrogauerunt eum discipuli eius; Rabbi, quis peccauit, hic, aut parentes eius, vt cæcus nasceretur?

HANC cæcitatem pœnam peccati alicuius esse rati discipuli, neque scientes, an propter peccatum proprium, an propter alienum, nimirum parentum, esset inflicta, Dominum vt omnium gnarum, interrogant, vtrius peccati cæcitas ista pœna fuerit, an proprij, an parentum. Vitium est commune homini in aliorum calamitatibus Dei iudicium agnoscere, & peccatorum pœnas censere, quod & amici Iob fecerunt. Exactiorem intelligentiam ex annotatione require.

ANNOTATIO I.

Interrogandi ratio explicatur.

CHRYSO. hom. 55. Theophylactus, & Euthymius hæc verba non esse interrogantium, sed dubitantium discipulorum tradūt: vt sit hic sensus; cùm audissent discipuli paralyticum illum propter peccatum morbum contraxisse: ei enim dictum est, Noli amplius peccare, videntes aūt cæcum hunc à natiuitate, & ob id peccato cæcitatē tribui nō posse, dubitantes dicunt paralyticum illum morbum propter peccatum contraxisse docuisti, at quid de cæco hoc dicis? non enim peccato hæc cæcitas tribui potest: nam ipse antequam nasceretur peccare non potuit, propter peccatum autem parentum filij non puniuntur; quid igitur respondes de huius cæcitate, quæ à natiuitate est, & peccato tribui non potest? sed hæc expositio violenta nimis videtur, & contraria verbis Euangelistæ, qui dicit discipulos interrogasse Christum: præterea exprimitur ipsa interrogatio, rursus adhibetur responsio. certè si dubitatio esset, his verbis non essent vsi discipuli, quæ apertam interrogationem indicant. Adde ex verbis dictis ad Paralyticum, non sequebatur omnem infirmitatem esse propter peccatum. Si enim Christus id dixisset, tunc hoc à discipulis obijci ei poterat: at non id Christus, sed illum hominem duntaxat, propter peccatum infirmatum fuisse affirmauerat.

Recta igitur & verbis consona expositio est, vt sit interrogatio facta à discipulis. Ita exponunt August. tractat. 44. & Hieron. epist. ad Castrutium, & Cyrillus lib. 1. Ioannis cap. 9. & Ambrosius epist. 75. ad Bellicium. Procedit autem interrogatio, partim ex scientia, partim ex ignorantia; ex scientia quidem propter duo, prius est, Deum propter peccata sæpè infirmitates corporales immittere, quod cap. 5. ostendimus alterum est, non solum propter propria, sed etiam propter parentum peccata Deum castigare temporalibus calamitatibus filios. 2. Regum 12. propter adulterium Dauid infans occisus est à Deo: Gen. 19. propter Sodomitarum vitia & scelera, etiam filij infantes arserunt: & Num. 16. propter peccatum Dathan & Abiron, terra etiam filios deuorauit: cùm enim filij sint pars quædam parentum, in ipsis hi puniuntur, quod docent Augustinus lib. 6. quæstionum Vet. testamenti capite 8. & Gregorius lib. 15. moral. cap. 31. de qua re alibi diffusius tractabitur, satis nobis nunc sint scripturæ exempla. In his duobus discipuli rectè sentiebant, & ex scientia interrogatio procedebat: at ex alia parte ignorantia erat: existimabant enim non infligi has pœnas, nisi propter peccata, ac propterea quærunt vtro peccato iste puniatur, proprio, an alieno: nam puniri eum pro peccato arbitrati sunt, vt Hieronymus, & Ambr. rectè exponunt, additque Ambrosius dicens, Stolida interrogatio, quæ calamitates corporum, meritis adscribit peccatorum: forsan isti discipuli existimarunt perpetuas calamitates, qualem istam videbant esse, pœnas peccatorum: nam iustos, in probationem ad tempus pati, ex scriptura apertum erat, historiam enim Iob non ignorabant.

Chrysostomi argumenta soluuntur.

Non sunt tamen silentio prætereunda argumēta, & obiectiones Chrysostomi, & cæterorum, qui hæc verba interrogationem con-

tinere negant: nam ex responsione verus sensus verborum Euangelistæ efficitur manifestus. Duplex autem est argumentum Chrysostomi, Alterum quia si verba essent interrogationis, stulta esset interrogatio: an hic peccauit, vt cœcus nasceretur? quia ante natiuitatem peccare non potuit. Alterum argumentum est, quia altera pars, an parentes peccauerint, esset etiã absurda: nam propter alterius peccatum nemo punitur, vt patet Ezechiel. cap. 18. Filius non portabit iniquitatem patris. propterea Chrysostomus censet non esse hæc verba interrogationis, sed dubitationis in hunc sensum, cùm hæc cœcitas nec peccato huius, nec parentum adscribi possit, quid dicemus in hoc casu? at neutrum argumentum procedit, nec efficax est.

Ad primum variæ responsiones adferri possunt. In primis Cyrillus lib. 1. Ioan. cap. 9. refert quorundam hæresim, quæ animas corpora præcessisse, & ante ea peccata commisisse, propter quę in similia corpora malè affecta detrusa sunt affirmarunt, & in hoc errore discipulos fuisse asserit, & propterea interrogasse, an hic peccauit, quia cœcus natus est? nempe ante corpus. Sed non est verisimile, vt rectè dicit Theophylactus, discipulos Domini, qui veram tunc in Christum fidem habebant, tali esse deceptos errore, nec Dominus eos vera doctrina priuasset. Fuit quidem hæc hæresis multorum, vt refert Hieronymus epist. ad Demetriad. de virginitate seruanda, ibi dicit eos vsos esse hoc loco Ioannis ad suum errorem confirmandum; tamen discipulos Christi tunc ea fuisse infectos, nulla ratio probat.

Aliqui recentiorum secundo loco respondent, Iudæos animarum transmigrationem credidisse, & hac ratione potuerunt discipuli interrogare, an hic peccauerit, nempe an huius anima in alio corpore aliquod commisit peccatum, propter quod in tale corpus visu priuatum detrusa sit. sed nec hoc de discipulis domini, iam à Christo multo tempore instructis, (erat enim iam proximum mortis Christi tempus) credendum est. Adde, quæ diximus superius cap. 1. Iudæos tunc huius trãsmigrationis errorem habuisse, esse falsum, nec vlla ratione probari. Tertio loco posset aliquis affirmare discipulos in eo fuisse errore, in quo aliquos extitisse refert Aug. lib. 1. de peccat. meri. cap. 16. nempe infantes peccata actualia habere, sicut & adultos, eorumq; animas vsu rationis esse præditas, vt peccare possint. At neque hæc responsio probabilis est: non enim præsumere de discipulis Domini sine vrgente ratione similes vanitates, & errores debemus. Omissis igitur his responsionibus, vera, & legitima responsio hæc est. Sciebant discipuli infantes in peccato esse conceptos, nec esse vllum etiam in minima constitutum ętate, qui non sit peccator, & peccato affectus: nam Psal. 50. legerant, & audierant sæpe. In iniquitatibus conceptus sum, & in peccato concepit me mater mea. & Iob. 9. Non est mũdus, nec infans vnius diei. & scripturæ sæpe clamant, omnes esse peccatores, & neminem iustificari posse apud Deum. à quibus sententijs neminem excipiebant, sicut erat vera, nemo excipiendus est, quantum est ex humanæ generationis, & potestatis ratione: & quamuis ipsi forsan nesciebant, quid esset hoc peccatum infantium, sciebant tamen eum peccasse, & in peccato conceptum, & natum: propterea petunt, an propter eius peccatum sit cœcus natus: nã in vtero existens peccator erat, & verè in Adam peccauit, & peccatum conceptus contraxit. Et non fuit stulta interrogatio, quamuis non intelligerent forsan perfectè peccatum hoc paruulorum: nam in rei veritate sæpe Deus propter hoc peccatum infantes pœnis corporalibus affligit, vt eos declaret esse peccatores; quod rectè docuit August. lib. 22. Ciuit. cap. 22. Et hac ratione soluitur argumentum Chrysost. primum. Alterum autem argumentum facile soluitur ex his, quæ paulo ante diximus ex scripturis, in quibus etiam infantes, propter parentum peccata punitos esse constat, quia in eis parentes puniuntur. Nec illud Ezechielis testimonium contrarium est huic veritati: quando enim filij affliguntur propter patres, habent etiam ipsi, vnde iustè puniri possint, vt non sine peccato proprio puniantur; peccatum autem infantum, quamuis originale, iustè quacunque pœna puniri potest: & hoc est quod dicit Ezechiel, neminem puniri, nisi qui proprium habeat peccatum; quamuis non semper propter illud, sed propter parentum peccatum puniatur. Sed exactiorem, ac longiorem hæc doctrina postulat tractationem, quã alio in loco Deo iuuante trademus. Ex his sensus legitimus propositorum verborum patet.

Respondit Iesus, neque hic peccauit, neque parentes eius.

COMMENTARIVS.

RESponsio Domini duo continet, alterum est, tacita quædam instructio discipulorum suorum; alterum est declaratio, vel causa, propter quam iste natus est cœcus; prius verbis propositis exprimitur. Errabant discipuli existimantes, huius cœcitatis causam non esse aliam quàm peccatum; sed cùm nescirent vtrum esset, an proprium cœci nati, an verò parentum, interrogarunt Dominum; at Christus respondit esse falsum eorum fundamentum: neutrum enim peccatum causa fuit, vt hic cœcus nasceretur, instruens eos, non semper huiusmodi calamitates pœnas esse peccatorum. dicit igitur, *Neque*

Neque hic peccauit, neque parentes eius. Restringenda sunt verba responsionis per interrogationem, nempe, *Neque hic peccauit, neque parentes, vt cœcus nasceretur*, non quod peccata non haberent, sed quod non propter eorum peccata natus sit iste cœcus: peccauit igitur hic, peccauerunt etiam parentes, sed non propterea natus est cœcus.

ANNOTATIO II.

CYRILLVS lib. 1. Ioan. cap. 9. absolutè exponit hæc verba, neque hic peccauit, neque parentes eius, nempe ante corpora. prosequitur enim expositionem suam, quam in præcedenti annotatione retulimus, tamen retinus Augustin. tract. 44. & Chrysostomus hom. 55. & Euthym. limitant secundum interrogationem esse factam responsionem, nempe, *Non peccauit hic, neque parentes, vt cœcus nasceretur.* Ratio etiam probat hanc expositionem: nam non ne cesse erat parentes ante corpora peccasse: nam propter peccata in corporibus commissa potuit fieri, vt natus esset cœcus, non ergo de peccatis ante corpus commissis loquitur. Sensus igitur est, quem in commentario attulimus. Neque etiam in his verbis continetur, quod dicunt Chryso. & Euthy. nempe non puniri homines propter patres: sed [illegible], & determinatus est sermo hic, nempe hanc cœcitatem non esse propter peccatum cœci nati, nec parentum eius: inde tamen non sequitur, ergo non est pœna vlla illata propter peccata parentum: hoc enim nec rectè, nec verè sequitur, sed hanc discutere materiam, vti diximus, alterius est instituti.

Sed vt manifestentur opera Dei in illo.

COMMENTARIVS.

HOc est posterius, nempe causam cur hic cœcus sit natus, reddit: ea autem est, vt opera diuinitatis meæ in ea cœcitate expellenda declarentur, & mundo manifestentur. ac si diceret clarius; vt me Deum esse, in eo sanando ostendam; quia tale opus faciam, quod à solo Deo esse potest. Similis est illa sententia Ioan. 11. Infirmitas hæc non est ad mortem; sed vt glorificetur filius Dei per eam. Multa fuerunt opera, & miracula Christi, quæ Iudæi impij dæmonis virtuti adscribebant, at hoc opus tantum fuit, vt coacti sint dicere, nisi hic homo esset à Deo, non posset hæc signa facere: nouerunt ergo esse opus solius virtutis & potentiæ Dei, quamuis in sua incredulitate pertinaces non cognouerint Christum esse ipsum Deum. Igitur hęc cœcitas huic cœco à natiuitate est inflicta, non in pœnam peccati eius, aut parentum, sed vt in eo illuminando declarem meam diuinitatem, & cognoscar Deus, vt verè sum. Cætera in annotatione require.

ANNOTATIO III.

Vt quidem significatiue sæpe.

PARTICVLAM *vt*, aliquando causam, aliquando consecutionem dicere, res est in scriptura manifesta. Ioan. 9. In iudicium veni in hunc mundũ, vt & qui non vident, videãt: & qui vident, cœci fiant. non causam, sed consecutionem hæc verba habent: nempe ex meo aduentu factum, seu cõsecutum est, vt aliqui excœcati sint, at non veni ea de causa, vt cœci fierent, sed vt viderent, Ioan. 17. Veni, vt vitam habeant, & abundantius habeant, causam significat. Sunt sexcẽta huiusmodi testimonia. Theophylac. ergo hoc in loco particulã consecutionis, non causæ esse censet, vt sit sensus; ex huius cœcitate consecutum est, vt in eo opera Dei fierent manifesta. Sed hæc expositio accommodari non potest: nam Apostoli causam, cur cœcus natus esset, quærebant, & hanc Dominus, non peccatũ, sed suę diuinitatis manifestationem esse, respõdet. Meminit Chryso. hom. 55. & Euthymi. vtriusque huius interpretationis, & in eam inclinant partem, vt sit particula causæ: & ea est vera interpretatio. Finalis enim causa, propter quam Deus hanc permisit & voluit à natiuitate cœcitatem, ea fuit, vt in ea sananda diuina virtus eius ostenderetur: opus enim tam mirum nõ potuit esse nisi Dei. Rectè autem annotat Chryso. non Patrem, sed se ipsum appellare Deum, quasi diceret, vt meam diuinitatem, meq; esse non merum hominem, sed simul Deum, mundo per tale opus manifestem.

ANNOTATIO IIII.

Cæco nulla tanta pœna alicui infligatur, & non propter peccatum. Hanc dubitationem Chryso. hom. 55. & Euthymius mouent, quid autem respondeãt, vltimo loco dicemus: multa autem possumus.

CVM igitur non peccatum, sed deitatis manifestatio causa sit huius cœcitatis, dubitabit aliquis, qua iustitia id fieri possit, vt *iniuriam illa tam esse cera ut est, quod ita sit genitus.* respondere possumus, quibus nulla hunc cœcũ iniuria affectũ, si propter Christi manifestationẽ id passus est, ostendamus. Dico igitur primò, quamuis non sit propter eius proprium, aut parentum peccatum hæc cœcitas; non

non tamen fuit sine eius peccato, propter quod iustè Deus multo maiora mala potuisset infligere, & quidem iustè: Est enim doctrina Catholica aduertenda, vel propter originale peccatum, quod in Adam peccantes contraximus, iustè pœnas quascunque temporales exigere ab omnibus posse Deum: nunc etiam infantes multos morte, alijsque calamitatibus affici, vt docet Aug. lib. 22. Ciui. cap. 22. quod igitur non puniat omnes, nec pluribus afficiat calamitatibus, misericordiæ est beneficium, non iustitiæ debitum. Cùm igitur huic cœcitatem immisit propter diuinam gloriam, nō est factum sine iustitia, cùm maiora potuisset infligere propter peccatum eius, & parentum; vt autem aliquid iustè fiat, satis est, si sine iniustitia, quamuis non propter iustitiam, fiat; sicut qui multos habet debitores, à quibus misericorditer debita non exigit, si contingat aliquando pro his, quæ ad suum pertinent honorem, partem debiti ab vno exigere, iniustè non facit, quia maiora ille debebat: hæc est vna responsio.

Dico secundò, quamuis nullum esset peccatum, nullà tamen iniustitia in hoc facto esset. pro cuius explicatione attendendum est, quando Deus alicui cœcitatem, aut infirmitatem aliquam immittit, non sic debere nos hoc intelligere, quasi auferat ei aliquid, quod suum erat, ipsique debebatur. sed quod nolit ea donare, sicut donauit alia; omnia enim, quæ habemus bona, dona Dei sunt gratis, & liberaliter data; quādo ergo alicui non dat visum, aut sanitatem, aut longam vitam, non aufert debita, sed non donat, quæ donare potuit. hæc non est iniustitia, sed donationis suæ terminus. sicut si Princeps gratis alicui donaret redditus, honores & officia, nollet tamen donare domos, & villas, sicut alijs donauit; non est iniustitia, sed nolle liberalius cum eo agere: ita nobiscū facit Deus, cuius dona sunt, quæcunque habemus; quamuis ergo peccatum non esset, iniuria non esset; sicut nec iniuria afficit animalia bruta, quibus similia mala insunt, & tamen non peccarunt.

Dico tertiò, quamuis non esset peccatum, & debitum esset, non idcirco iniustitia esset, immo maxima iustitia. si enim pro bono publico homines vitæ, & bonorum iacturam patiuntur, & Principes pro conseruatione communi subditos suos periculis certis vitæ exponunt, multosque labores, & calamitates subire faciunt, & id iustè; multo potiori iure in hoc casu iusta est cœcitas, quam passus est iste, non solùm pro communi bono, id est, pro fide in Christum concilianda, in qua salus hominum est, sed etiam pro Dei honore & gloria, vt Deus ipse glorificetur ab hominibus. Non solùm ergo iniustitia non est, sed si fieri posset, vt isti ante cœcitatem dicerentur; ecce cœcitas hæc futura est pro gloria Dei, & pro manifestatione veræ fidei, teneba tur ille ex iustitia acceptare; nam plus est vita, quàm visus, & maius malum mors, quàm cœcitas; & tamen martyres pro fide, & Dei gloria obligabantur mortem subire.

Quartò tandem respondeo, etiamsi nihil horum, quæ dicta sunt, interuenirent, adhuc iniustitia non esset, nec iniuria vlla: quia per hanc cœcitatem consecutus est multo maius bonum, nempe visum mētis per fidem, & vitam animæ; si enim medicus vulnerat corpus propter sanitatem corporis, quid mirum si Deus id faciat propter animæ sanitatem? Collyrium enim ad tempus visum auferт, vt perfectiorem efficiat: Deus autem visum etiam ad tempus huic abstulit, non solùm, vt visum restitueret eūdem, sed cum magno fœnore: nam fidem mentis oculis huius hominis infudit, & gratiam, quæ vita est animæ. Hanc vltimam responsionem Chrysost. & Euthym. citati superius afferūt. Vide quot ex capitibus omnis iniuria, & iniustitia ab hoc facto excluditur. Recta ergo & iusta causa cœcitatis est Dei manifestatio, in qua & Dei honor, & hominum salus consistit; non quod aliter nō potuerit manifestari, sed quia id ita voluit. Summa igitur misericordia vsus est Dominus cum hoc cœco, qui per breuem cœcitatem tantum à Christo consecutus est beneficium; & qui prius iudicabatur infelix, profectò maximè fœlicem, & beatum in Domino esse cognouimus.

Me oportet operari opera eius, qui misit me, donec dies est, venit nox, quando nemo potest operari; quandiu sum in mundo, lux sum mundi.

COMMENTARIVS.

TAcitā causam subiūgit, cur hæc opera Dei sint manifestāda; quia, inquit, oportet, dum inter homines sum visibilis, & cum eis cōuersor, opera Patris mei operari. hæc autem sunt miracula & signa, per quæ diuinitas mea est declaranda; ac si clarius dicat; habeo opera Patris mei multa, quæ faciam; hęc autem, donec inter homines ago vitam, facienda sunt; venit enim, & instat nox mortis meæ, quando non erit opportunitas hæc faciendi; donec ergo inter eos viuo, tempus est opportunum, propterea hoc nunc opus Patris aggrediar. Addit rationem quare, *Donec dies est*, id est præsens, & visibilis est, hæc opera debeat facere; quia *Quamdiu in mundo sum, lux sum mundi*, id est, dum inter homines

homines viuo, lux sum eorum, docens ea, quæ ad salutem æternam eorum pertinent. Si igitur lux veni in mundum, vt illuminarem & docerem, dum sum in mundo opportunum est tempus faciendi opera hæc, per quæ homines instruuntur, & cognoscunt veritatem salutis. Metaphorica est locutio sumpta à tempore opportuno operādi; in die enim homines operari solent, nocte cessant, & vacant ab opere; sic tempus præsentiæ suæ in hoc seculo, diē appellat, quia opportunum erat tempus docendi, & opera, ac signa visibiliter faciendi; at post mortem ascensurus est in cælos, nec visibiliter amplius cū hominibus cōuersaturus: propterea nec per se iam docebit homines, nec miracula hæc edet sicut ante; non quod per Apostolos suos nō hæc operetur semper, & per prædicatores, sed quod per se visibiliter non amplius hæc facturus; hoc enim iniunctum est ei à Patre, vt per se ipsum hæc faceret, sicuti fecit: ad hæc autem facienda opportunum tempus erat, dum dies, & præsens inter nos erat. Duo verba sunt attendenda, *Oportet*, & *non potest*, illud non necessitatem dicit, sed præceptum, quod vt homo à Patre accepit, hæc operandi, & statutum ac firmam voluntatem Patris, vt hæc fierent. hoc autem non dicit impotentiā, sed negat opportunitatem. *Non potest operari*, id est, non est opportunum iam tempus operandi; vtitur enim verbo quo solemus vti quādo inter nos dicimus, nocte nemo potest operari. Opera autem hæc miraculosa, modò patri, modò sibi tribuit, quia vna est vtriusque potentia: at quia hoc in loco loquebatur, vt homo, dum dicit, *Me oportet*, & *donec dies est*, propterea ad patrem refert opera hæc, vt opera esse diuinitatis significet.

ANNOTATIO. V.

Tres or. ex. Do nomine quid fiat. Quid fugis. verbo.

SVPERIOREM sententiam non eodem modo omnes interpretantur; communis expositio est vt diem appellet totum tempus huius seculi, in quo homines credere possunt, nocte autem seculi alterius tempus, quando non erit occasio conuertendi se ad Deum, & credendi. Istaque duo *Dies*, & *Nox*, non ex parte Christi, sed ex parte hominum, sunt accipienda, eritque sensus: Me oportet operari opera Patris, donec dies est, & tempus credendi in me; venit nox mortis, & alterius seculi, quando iam non poterunt amplius homines in me credere; quamdiu ergo sum in mundo, nempe vsq; ad seculi consummationem, sum lux mundi, & oportet me operari, vt homines in me credant. Hæc expositio est Chryso. hom. 55. & Euthym. & August. tract. 44. at mihi dura videtur, & non ad rem intentam face re; verba enim illa, *Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi*, præsentiam eius sensibilem, qua cum hominibus conuersabatur eos docens & instruens, significant; quamuis enim semper sit in mundo, & lux illuminans; tamen id virtute & potestate facit, non autem sensibiliter Præsens, vt doctor per seipsum instruens. de qua præsentia dicit; quamdiu sum in mundo, quia non erat sic futurus semper. Præterea illud, *Nemo potest operari*, connectitur illi, *Me oportet operari*, & de operibus miraculorum intelligitur; sicque continuatur; cùm operari debeam, tempus mihi opportunum eligo; in nocte enim non est operandi opportunitas. Aliqui recentiorum restringunt hæc vocabula, non ad tempus huius seculi, & alterius, sed ad tempus horum Iudæorum, vt diem appellet, dum nondum sunt excœcati: noctem autem quando excœcati sunt; vt sit sensus, oportet me hæc opera, & signa facere *Donec dies est*, id est, antequam isti Iudæi sint excœcati; *Venit nox*, excœcationis eorum, & tunc non hæc facienda sunt. Sed non video probabilitatem huius expositionis, nec veritatem; nam tunc excœcati erant, & tamen Christus operabatur, & etiam post resurrectionem excœcati manserunt, & adhuc per Apostolos miracula hæc operabatur Christus.

Rectius igitur, & accommodatius exponemus, vt Christus loquatur de his, quę per se ipsum operaturus erat, & quæ à Patre inter homines facturus accepit: præsentiæ autem huius tempus per metaphoram diem appellat, absentiam autem noctem; & sicut Sol illuminat, quando præsens est, quādo absens non iam per seipsum vt ante, sed per lunam, quæ lumen habet à Sole, & data est in potestatem noctis; sic Christus donec inter nos fuit, per se docuit & verbo & opere; at absens per lunam, quæ est Ecclesia ab ipso illuminata, in qua Apostoli, Martyres, & reliqui fideles sūt, & fuerunt. Et hæc expositio rectè accommodatur; nam instabat iam nox hæc absentiæ, & mortis eius. cumque à Patre haberet in mandatis vt lux esset mūdi per doctrinam, & opera; cœcum hunc præsentem illuminare voluit, dum adhuc inter nos agebat, & opportunitas erat, vt per hoc opus officium lucis exerceret. Hæc enim sententia tota est à Domino prolata in confirmationem illius sententię, opera Dei in hoc cœco ēsse manifestanda; quasi iam instaret tempus noctis, & passionis, adhuc tamen pars diei superesset, in qua tanquam lux, operibus hisce illustraret mentes hominum.

Hæc

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hæc cùm dixisset, expuit in terram, & fecit lutum ex sputo, & liniuit lutum super oculos eius.

COMMENTARIVS.

INSTRVCTIS discipulis, menteque illuminatis, tanquam vera lux, & mentes & corpora illustrans; ad miraculum & opus Dei operandum se conuertit: & luto ex sputo suo, & puluere terræ confecto, liuit oculos cœci nati. Tres sunt hæ operationes; vna expuere; altera lutum conficere, tanquam materiam, ex qua oculi formandi erant; tertia oculis hominis illius lutum apponere. Oculos appellat illam imperfectam oculorum partem, quæ erat in concauitate, in qua oculi esse solent: non enim sensorium perfectum, & integrum erat. Exactiorem declarationem in annotatione inuenies.

ANNOTATIO VI.

Cur hunc cæcum Dominus solo verbo non illuminauerit.

POTVISSET Dominus verbo cœco visum restituere, sicut & cum illo fecit Luc. 18. qui interrogatus à Domino, Quid tibi vis faciam? & respondens, Domine vt videam, vnico verbo illustratus est, Respice, & statim vidit. at non sic hunc illuminare voluit, fuerũt enim, vt dicit August. tract. 44. miracula Christi & facta, & verba: facta quidem, quia per ea aliqua fiebãt; verba aũt, quia per eadem facta mysteria multa significabantur. Tale hoc fuit opus, factũ quidẽ, quia cœco visum dedit; verbum, quia per tale factum multa nobis tradere, & ostendere disposuit Christus. Quorum primum illud est, eos, qui opera eius dæmoni tribuebant, conuincere, talia opera solius esse diuinæ virtutis, quod dupliciter hoc facto probauit. primò quidem effectu ipso: cœcum enim à natiuitate, qualis iste erat, nulla virtus naturalis potuit sanare, ideirco nec dæmon, qui non aliter opera sua mirabilia facit, quam applicando virtutes naturales creaturarum, vt docet Aug. lib. 3. Trin. cap. 8. Cum igitur nulla virtus naturalis sit, quæ potentiam visiuam restituat, ergo nec dæmon id potuit facere. Ita docuit Athana. in illud Mat. 12. Qui peccauerit in Spiritum sanctum &c. docens hunc potentia priuatum visiua, nulla ratione à Dæmone potuisse illuminari. Altero modo id etiam probauit in modo sanandi, dum contraria adhibet medicamenta; quamuis enim daremus dæmonem alicui cœco visum restituere, id tamen faceret applicando virtutem aliquam accõmodatam visioni, at non per contrarias virtutes: hoc autem facit Christus, qui luto ad excœcandum potius ap to visum restituit; per hoc significare volens, nempe se diuina virtute operari. Et hanc causam huius rei adfert Chrysosto. hom. 4. in 1. Epist. Corinth. Secundò id factum est, vt hoc facto se esse eundem, qui à principio totum hominẽ fecerat, ostenderet. fecit Deus à principio hominem de limo terræ, nunc partẽ quandam etiam limo quodam terræ reparat; vt dum eadem materia vtitur ad partem reparandam, credatur ille esse, qui de eadem materia totum fecit: sicut si magnus quidam artifex statuam insignem faceret, & vt ille ipse auctor statuæ crederetur, relinqueret vnam partem imperfectam; quam omnibus perficiendam proponeret; vt dum nemo inuenitur, qui id valeret efficere, ipse superueniens & perficiens, ipsa perfectione, se fuisse totius auctorem probaret. sic fecit Christus in huius hominis creatione: reliquit oculos imperfectos, quos nulla ars, nulla vis naturalis potuit perficere, etiam si ad multos annos imperfecta expectauerit; superuenit tandem idem artifex, & perficit, eadem materia vtens, qua à principio erat vsus; hacque perfectione se totius hominis auctorem manifestat. Hanc rationem huius mysterij adducunt Ambrosius epist. 75. ad Bellitium, & Chrysostomus hom. 56. in Ioan. & ante eos Irenæus libro 5. cap. 15.

Sed non est hoc vnum silentio prætereundum: nam posset aliquis obijcere his sacris Doctoribus: Deus ex solo puluere terræ fecit hominem; quid est, quod nunc addit puluerem saliuam, & lutum facit? sciendum illud Gen. 2. Fecit Dominus hominem de limo terræ, Hieronymum sic vertisse limum terræ. Gregorio autem lib. 9. Mora. cap. 28. & August. lib. 2. de Genes. contra Manichæ. cap. 7. explicant hunc limum, de quo homo formatus est, fuisse lutum, nempe terram aquæ commixtam. At huic repugnat vocabulum Hebræum עָפָר quod puluerẽ significat, quod repetitur Gen. 3. puluis es; & in puluere reuerteris, & inde verbum עָבַר id est, puluerem spargo. & sic Septuaginta verterunt, accipiens puluerem, κονιαν, & sic interpretantur Basil. hom. 11. in Gene. & Chrysostomus ibidem hom. 12. & aduertunt caulam esse, vt per hoc induceretur homo in humilitatem: est enim ex puluere terræ factus, qui est pars inutilior terræ, & fragilior. In quo non est audiendus Philo, qui lib. de opificio mundi tradidit, ex præcipuis terræ partibus, hominem esse factum, vt dignitas eius commendaretur, sed fallitur; non enim in vili materia eius dignitas commenda tur, sed in anima ad imaginem Dei facta. Gregorius autem, & Augustinus citati, etiamsi videantur contrarium dicere, at re vera non dicunt, immo de puluere factum esse docent; & luto comparant

parant in hoc, quod sicut lutũ ex aqua, & terra fit, ita homo ex anima & corpore; & ea ratione dicitur ex limo factus, tamen si materiam ex qua fit homo quæramus ab eis, respondebunt ex sola terra; anima enim non fit ex materia, sed totus homo dicitur vt lutũ, quia ex materia, seu corpore & anima conficitur, sicut lutum ex aqua & terra. Apud Hebræos autem lutum dicitur טִיט. Si igitur vera hec est doctrina, tunc cõsideratione indiget, cur nunc Christus non sola terra, sed simul saliua cõmixta vsus est. Respõdeo cum Aug. tract. 44. mysteriũ diuinæ incarnationis hoc facto significatũ esse, vt per hoc instruat hominem quidem sola terra factum, at non sola terra reparatum, sed saliua commista. Saliua è capite descendens, filium Dei significat à Patre procedentem hic naturæ humanæ vnitus, medicina factus est, vt homo cœcus mortis tenebris lumen vitæ reciperet. Et hoc est tertium, cur Dominus vsus sit luto, vt qua ratione totus homo sit sanatus, & humanum genus vitę lumen recepit, ostenderet. Quarto loco Ambro. lib. 3. de Sacram. cap. 2. addit in hoc facto etiam significari, si volumus mentis oculos nostræ sanari, debere lutum super eos ponere, nempe considerare nostram miseriam, fragilitatem, imperfectiones, & tatã cognitione enim sui incipit Christiana perfectio. Sed hæc iam ad spirituales sensus spectant.

Et dixit ei, vade, & laua in natatoria Siloe (quod interpretatur missus).

COMMENTARIVS.

POstquam liniuit oculos cœci luto, ad natatoriam Siloe mittit lauãdum: non enim priusquam lauaretur, visum restituit. Euãgelista autẽ nomen, *Siloe*, interpretatur, apud Hebræos enim, missum significat. Dices, quomodo nouit cœcus hic Christum esse, qui liniebat oculos eius, qui ei hæc præcipiebat? respondeo vel ex turba, vel ex discipulis intellexisse Christum adesse, & ad eum accessisse, locutumq; esse, quamuis Euangelista nõ narrauerit; multa enim omittunt Euangelistæ, quæ præcipua sunt describere contenti. Latent in his verbis multa, quæ in annotatione tractantur.

ANNOTATIO. VII.

SVNT aliqua in superioris sententiæ declarationem annotanda. Primò, Hieronymũ Isa. 8. de Siloe sic dicere, Siloe fons est ad radices montis Syon, qui nõ iugibus aquis, sed incertis horis, diebusque ebullit, & per terrarum concaua, & antra saxi durissimi cum magno sonitu venit. hæc Hieron. qui Siloem eũdem esse fontem, qui dictus est Gichon גִּיחוֹן videtur sentire: tamen, quantum existimo, potius Siloe, nomen est piscinæ & receptaculi, in quod aquæ fontis Gichon recipiebantur, vt Gichon sit nomen fontis, vnde aqua procedebat in natatoriam, seu piscinam, Siloe autem non fontis, sed ipsius piscinæ, & natatoriæ sit nomen. Fons autem Gichon est, ad quem Salomon in regẽ vnctus est, 3. Reg. 1. & quem Ezechias obturari fecit, ne inimici, & hostes potum inde haberent, 2. Paral. 32. dicitus sic à verbo גּוּחַ significante erũpere, aut irrũpere, quasi aquæ impetu quodam in de erumperẽt. est etiam nomen vnius fluuij, qui è paradiso egredi debatur. Gen. 3. ex hoc igitur fonte aqua leniter fluens in Siloem descendebat, quæ erat natatoria, seu piscina, ex qua postea aqua in hortos deriuabatur, inde dicta est piscina hæc שִׁילוֹחַ à verbo שָׁלַח mitto, id est missus, vel qa aqua mittebatur, & descendebat è fonte Gichon in eam, vel quia aquæ in hortos deriuabantur; figuram gerens Christi, qui à Patre procedens, silentio & sine strepitu, id est, invisibili processione & immutabiliter, homo factus est, & ex eo omnis gratiarum riuus in fideles deriuatur. Et propterea Euãgelista Hebraico nomine retento, adhibuit interpretationẽ, vt Christum per Siloe significari indicaret; & eius virtute, non autem aquæ illius cœcum illuminatum doceret: vt notat Chrysost. hõ. 56. Irenæ. lib. 4. ca. 19 afferit in diebus Sabbatorum multos curari solitos in Siloa. Silon, inquit, multos in diebus Sabbatorũ curauit, & propter hoc assidebãt ei multi in die Sabbatorum, hæc Irenæ. Forsan existimauit esse Siloam piscinam illam probaticam, at re vera non est: hæc enim in ciuitate, illa extra erat. Nec probat Irenæus in Siloa esse ante miracula facta: nec verisimile est, si ita fuisset, Christum missurum cœcum ad eam, sic enim non ipsi, sed piscinæ virtus miraculi tribuere tur, vnde nec diuinitas eius agnosci posset. Non igitur hæc est probanda sententia.

Secundò annotandum est, cur Dominus miserit hunc cæcum, oculis luto delinitis ad natatoriam hanc, vt visum reciperet; distabat enim per milliare ab vrbe. Ad hoc respondet Chrysostomus homil. 56. id factum, vt miraculum Christi diuulgaretur: homo enim cœcus media ciuitate, luto oculis impositio incedens, omnium pertrãseuntium oculos ad se conuertebat; quos veniens & reuertens cum visu testes oculatos tanti facti habebat: non enim aquæ virtuti id tribui poterat;

Universidad de Deusto
Biblioteca

Baptismus per aquam Siloe significatus.

Hoc verum quidem est, sed adhuc maius aliquid significatum existimo: Amb. igitur epist. 76. lib. 3. de sacramentis cap. 2. dicit aquas Siloe baptismum significare, ad quem sanandus mittitur, luto super oculos impositio. lutum autem exponit Ambr. epist. 76. doctrinā Euangelicam, quam, qui recipit per fidem, necesse est, si illuminari vult, aquas recipiat baptismi. In lib. 3. de Sacram. exponit peccatum, cognito enim peccato per Christi doctrinam, ad baptismi aquas accedit, vt remissionem cōsequatur. Vt ergo mysterium aquarum baptismi significaret, mittitur hic, secundum Ambrosium, ad Siloem. Augustin. etiam tract. 44. Catechumenū per inunctum, & per Siloe baptismum exponit, hæc rectè, & verè mihi dici videntur.

Auctoris expositio.

At causam propriam huius facti eam esse existimo, nempe Dominum voluisse significare, quid suo hoc aduentu, Iudæis eum non recipientibus, futurum erat: nimirum multo amplius excæcandos, quàm prius: si enim cœcus hic ad natatoriam non venisset, non solùm visum non recepisset, sed oculi in peiori statu quàm ante erant, luto deliniti manssissent. Talis fuit aduētus Domini his, qui eum non receperunt, nec venerunt ad Siloe, id est, Christū missum à Deo. obdurati enim magis & cæcitate obscurati euaserunt, quod paulo post Dominus explicuit. Veni in iudicium, vt, qui vident, cœci fiant: id est, qui sibi videre videbantur, nec me receperunt, cœci facti sunt. quam cæcitatem Isa. 6. prædictam legimus, Excœca cor populi huius, quo loco ad hoc probandum vsus est Paulus, Rom. 11. lutum ergo & terra impositā oculis mentis eorum fuit aduētus Christi, eorum vitio & culpa, quia ad Siloe noluerunt ire, id est, ipsum recipere, at recipientibus eum illustrati sunt oculi luto doctrinæ, & aduentus sui: idcirco enim Euāgelista Siloe interpretatur, vt Christi figuram gerere indicet. Non solùm autem excœcationē incredulorum significauit Dominus, sed ruinam, & vastationem etiam temporalem per Romanos futuram insinuauit, tacitè interpretans verbum illud Isai. 8. Proeo, inquit, quod populus iste abiecit aquas Siloe, quæ vadunt cum silentio, & assumpsit magis Rasin, & filium Romeliæ, propter hoc ecce Dominus adducet super eos aquas fluminis fortes, & multas Regem, Assyriorum, &c. Cortex litteræ est, quia populus decem tribuum abiecit Regem Iuda, noluitque esse sub eo, qui per aquas Siloe significatur, quia Salomon in Siloe, seu Gichon, vnctus est, & maluit Reges alienos, propterea traditus est in captiuitatem Assyrijs. At sensus præcipuus est, quia abiecit populus Christum missum à Patre, traditus est in vastationem, & ruinam, & captiuitatem Romanis. Ita Basil. & Cyrill. ibi hunc Isaiæ locum exponunt. & Euseb. lib. 7. de demonst. Euang. cap. 2. Hoc est quod Dominus vōluit nūc insinuare, in luto, & Siloe, ipsos excœcandos magis atque etiam punien dos, quia eum aduenientem, & velut saliuam terræ coniunctam, hominem factum non receperunt.

Tertiò annotandum est, quanta fuerit huius hominis in hoc facto obedientia, & fides: obedientia quidem, dum passus est oculos luto deliniri; dum per mediā ciuitatem luto delinitus incedit: dum longum spatium viæ peragit adhuc cœcus: nihil respōdit, nec obmurmurauit, nec cur sic facis, nec cur aliter non me sanas, dixit; sed promptè, quæ Christus fecit, & iussit, accepit, & executus est: magna profectò obedientia. Faciliora iussit Helisæus Naamā, vt sanaretur à lepra, & obedire noluit, donec à seruis suis maximè rogaretur, 4. Reg. 5. Fides verò, quia cùm nondum Christum Dei filium esse, nec Messiam crederet, lutum sibi impositum, & aquas communes ad visum recipiendum profuturas sibi existimauit, cùm potius hæc visui nocerent, & inutilia saltem ex sua natura sint. At virtus Christi ipsius cor excitabat, & ad hæc exequenda promptum exhibebat.

Abijt ergo & lauit, & venit videns.

COMMENTARIVS.

PRæcepto Domini obtemperans; abijt ad narratoriam Siloe, & lauit oculos, visuq; statim recepto, reuersus est in ciuitatem. Breuitate verborum, & promptissimam hominis obedientiam, & efficacissimam Christi virtutem in sanando, Euangelista significauit; vt enim ille sine excusatione obediuit, ita & Christus obedientem sine morā illuminauit, & Euangelista breuissima oratione narrauit.

Itaq; vicini, & qui viderant eum prius, quia mendicus erat, dicebant; nonne hic est, qui sedebat, & mendicabat? alij dicebant; quia hic est; alij, nequaquam; sed, similis est ei.

CVM iam ætatis esset perfectæ homo hic, quando visum recepit: simul & mendicus, complures eum annos mendicasse, multisq; notū esse certum est; tantæ tamen rei nouitas præ admiratione multos dubitare fecit, an ipsemet esset

met esset, quibusdam non eundem, sed similem, vt euenire solet, alijs eundem esse affirmantibus. Illud *Quia mendicus erat*, ponitur vt causa sequentium, nempe quia dicebant; *Nonne hic est, qui sedebat, & mendicabat?* Vicinos, & familiares, eundem esse affirmasse, eos autem, quibus minus ante notus erat negasse, probabile est.

Ille verò dicebat; quia ego sum.

HEbraismus est; repetitur vox ipsiusmet cœci, ac si dictum esset, ille verò dicebat, se eundem esse, qui prius cœcus sedebat, & mendicabat. Simile est illud Ioan. 18. Dixi vobis, quia ego sum. Non patitur homo illustrari non tum latere beneficium, tamque insigne Dei opus occultari, & hoc etiam prę ter visum receptū, nouū est Dei beneficiū, vt tantæ fiat veritatis prædicator.

Dicebant ergo ei, quomodo aperti sunt tibi oculi?

CVM se esse eum, qui cœcus prius erat, cōfiteretur, consecutum est, vt quærerent, quomodo illi essent oculi aperti. Effectuum mirabilium, & insolitorum causas, & productionū modos velle scire, naturale est; maximè huius rei causarum naturalium omnem ordinem excedentis. nec dicunt, quomodo visum recepisti? Sed *Quomodo oculi sunt tibi aperti?* quia nō huic potentia sensitiua seu visiua sola, sed etiam sensorium, & instrumentum videndi restitutum est. Sunt enim cœci, quibus organum videndi integrum est, potentia tamen visiua propter aliquam organi intemperiem, aut impedita est, aut destructa; at isti cœco etiam organū ipsum deerat; hoc enim luto restauratum est. Vnde Cypri. lib. de bono patientiæ, dicit Christum luto formasse oculos, quod miraculi magnitudinē maximè commendat. Idcirco dicunt, *Quomodo tibi aperti sunt oculi?* solent .n. palpebræ esse conclusæ, quando sensoria desunt.

Respondit: ille homo, qui dicitur Iesus, lutum fecit, & vnxit oculos meos, & dixit mihi, vade ad natatoriam Siloe, & laua, & abij, & laui, & video.

BReuissimis, & compendiosis verbis totam narrat historiam, plusque quā interrogaretur respondit. nam modum illi quærebāt, at ipse, & modum, & auctorem tanti operis manifestat, quod & animi grati, & nouam illorum interrogationem impedire volentis, fuit; nisi enim reuelasset auctorem, secundam sine dubio audisset illorum interrogationem. Cùm verò auctoris perfectam nondum haberet notitiam, hominem appellat Christum, nihil altius de eo sentiens quod meram hominis excederet naturam; quamuis diuinam in miraculo virtutem agnosceret. quia autem Christus tunc celeberrimi nominis erat, idcirco dicit, *Ille homo, qui dicitur Iesus*, quod certè, vti diximus, ex aliorum vocibus audiuit; sicut & ille cœcus, qui à turba prætereunte nouit, quod Iesus esset, qui transiret. Lutum fecisse refert, quia sensit; at ex saliua factum tacet, quia nesciebat, nec sensu id perceperat, vt Chrysostom. hom. 56. perhibuit.

Et dixerunt ei; vbi est ille? ait nescio.

QVia Iudæorū insaniam, & furorem paulo ante declinauerat Dominus, inuisibilis eis factus, idcirco requirunt *Vbi est ille?* non animo recto, vt audirent, & crederent; sed vt deferrent, & accusarent, quod sequens factum indicat. nam cœcum ad Pharisæos ducunt; at homo Christi verbo obediens, statim ac iussus est ire in Siloe natatoriam, à Christo discessit, nec vbi esset, scire poterat. ideo interrogatus, vbi esset, nescire se respondet.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Adducunt ad Phariſæos eum, qui cæcus fuerat, erat autem ſabbatum, quando lutum fecit Ieſus, & aperuit oculos eius.

ADducunt cæcum ad Phariſæos, vt diligentius interrogaretur, quia eis videbatur, aut ſaltem dubij erant, an Sabbatum violaſſet Dominus. propterea adiunxit Euangeliſta, *Sabbatum, fuiſſe quando lutum fecit, & aperuit oculos* cæci; vt ea de cauſa à Iudæis adductum eſſe cæcum ad Phariſæos indicet. Et ita Chryſoſt. homil. 56. & Euthym. horum prauum animum exponunt.

Iterum ergo interrogabant eum Phariſæi, quomodo vidiſſet, ille autem dixit eis: lutum mihi poſuit ſuper oculos, & laui, & video.

CAuſam interrogationis particula *Ergo*, indicat; nempe, quia Sabbatũ erat, quando lutum fecit, quod in præcedenti ſententia dictum eſt. In quo peruerſitas eorum manifeſtatur. Non enim eos magnitudo tãti miraculi induxit ad interrogandum, ſed malitia prætextu Sabbati ad accuſandum, & calumniandum. Non refert omnia, quæ cæcus reſpondit Euangeliſta, ſed breuitatis cauſa aliqua recenſet, quia iam prius totam, & integram reſponſionẽ deſcripſerat: probabile eſt reſpondiſſe, lutum fecit, & poſuit ſuper oculos meos, & dixit mihi, &c. niſi velimus dicere cæcum, cùm præſentiret, ſe accuſandi gratia ad Phariſæos adductum, vel eos animo calumniandi interrogare, non reſpondiſſe, lutum fecit, ſed *Lutum poſuit mihi*, quia illud ex cõiectura ſciebat, hoc autem ſenſu percipiebat. Certum, relicto incerto, prudenter reſpondet, ne ei, à quo beneficio tanto affectus erat, ex indiſcreta reſponſione alio quo modo noceat, eumque lædat.

Dicebant ergo ex Phariſæis quidam, non eſt hic homo à Deo, qui ſabbatum non cuſtodit.

NON omnium Phariſæorum hæc erat ſententia. Attende autem inſipientiam, & malitiam iſtorum: duæ enim erant in hoc caſu illationes, & conſecutiones; vna eſt, viſum cæco à natiuitate reſtituit, ergo hic à Deo eſt; altera, in ſabbato parum luti confecit ad ſanandũ, ergo non eſt à Deo. Quis eſt tam iudicij expers, qui non videat priorem conſecutionem eſſe fortiorẽ multo & potentiorem, quàm poſteriorem? nam ex tanto facto multo verius concludebatur, eſſe à Deo, quàm quia parum luti confecit, non eſſe à Deo, quod etiamſi non ad tantum opus faciendum confeciſſet, non propterea ſequebatur eſſe contra ſabbati obſeruantiam, cùm ſit minimè conſiderationis ex ſaliua parum luti conficere: & eſto fuiſſet in maiori quantitate, licebat medicis propter ſanitatem incertam, & dubiam tuendam, medicamenta etiam ſabbato conficere, at malitia excœcabat eos, vt relicta via certiori, & veriori veritatis, ad vanas rationes, & pueriles ſe conuerterent. Illa particula *Ergo*, illationem indicat ſequentium, nempe ex eo, quia audierunt lutum poſuiſſe ſuper oculos hominis illius ſabbato; ideo intulerunt, *Non eſt hic homo à Deo.*

Alij autem dicebant: quomodo poteſt homo peccator hæc ſigna facere? & ſchiſma erat inter eos.

MAgis hi ſapiebant, qui in partẽ contrariã opponebant ſic. Si ſabbatum trãſgrederetur, & peccaret in hoc opere; nõ faceret tantũ ſignum, quã-tũ hoc eſt. non. n. audebant, nec poterant hi negare auctorẽ huius operis eſſe à Deo miſſũ, & virtute diuina id efficere, licet id imperfectè ſenſerint; ea hæc dubitantes, & admirantes proferebant, quod ſine vlla hæſitatione, & conſtanter affirmare debuerant. His ergo, non à Deo eſſe propter Sabbati prætextam violationem; alijs propter miraculum à Deo eſſe cõtendentibus; diſſenſio, & ſchiſma factum eſt inter eos. *Schiſma* appellat diſſenſiones, & opiniones inter ſe differentes, quo vocabulo vſus eſt 1. Corin. 11. Paulus. Audio, inquit, inter vos ſciſſuras eſſe. Hic locus exactius exponetur in annotatione nona, vbi explicabitur illud; *Peccatores Deus non exaudit.*

Dicunt ergo cæco iterum: tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos? ille autem dixit: quia Propheta eſt.

CVM inter ſe diſſentirent; illi, qui pro Chriſto ſentiebant, ambiguitatis iudicem cæcum ipſum conſtituunt, ſperantes eum, qui Chriſti virtutem erat expertus, illis patrocinaturum. Eſſe autem vocem hanc eorum, qui Chriſtum à Deo eſſe affirmabant, Chryſoſt. hom. 57. probat; quia non dicunt; quid dicis de eo, qui Sabbatum ſoluit? ſed de eo, qui oculos tibi aperuit: præterea qui contra Chriſtum ſentiebant, non ad eum, qui beneficio erat affectus, ſe conuerterunt, quem bene de benefactore ſenſurum, & locuturum arbitrati ſunt. Idem ſentit Euthy. Particula *Ergo*, tacitam cauſam, & illationem indicat, nempe quia diſſentiebant, idcirco ad cæcum ipſum ſe conuertunt, vtri parti faueret, ſcire cupientes. Cæcus autem Prophetã eſſe dicit, quo verbo à Deo eſſe, & diuina virtute miraculum editum confitetur; quamuis autem nondum perfectam tunc fecerit confeſſionem, fuit tamen vera, & recta, licet ſine articulo *Propheta* ponatur.

Veritatis vis & natura.

Non crediderunt ergo Iudæi de illo, quia cæcus fuiſſet, & vidiſſet, donec vocauerunt parentes eius, qui viderat.

COntra Chriſtum ſentientes, vt dicit Euthym. non crediderunt cæcum natum fuiſſe hominem illum. Et notanda eſt particula *Ergo*: nam ex ſuperioribus deducit ſequentia; vt ſit ſenſus; illi qui à Deo eſſe Chriſtum negabant, audientes cæcum illi fauere parti à Deo eſſe dicentium, cùm non haberent aliud refugium, negarunt factum; nam eo admiſſo, nõ ſupererat, quo ſe tuerentur, ſed à Deo eſſe factum conſentire cogebantur; At quò magis veritatem oppugnabant, eò veritas magis confirmabatur: vt enim dicit Chryſ. hom. 57. huiuſmodi eſt veritatis natura, vt vnde magis oppugnatur, inde magis confirmetur; & quò magis obtegitur, eò clarior euadat. Parẽtes hominis aduocant, vt ab eis veritatem inquirant; Quo facto ſe ipſos condemnant; ſi enim veritas conſtabat, vana erat parentum aduocatio; ſi autem incerta erat, cur ſententiam protulerunt dicentes; non eſt hic homo à Deo, qui Sabbatũ non cuſtodit. Præterea, quod valde annotandum eſt; ſi iudicarunt Sabbati eſſe tranſgreſſorem, quia lutum fecit; cur non crediderunt illum hominẽ cæcum fuiſſe, cùm potius id credere deberent, vt cauſam accuſandi haberent, quod lutũ fecerit: At ſenſerunt re vera plus poſſe miraculum ad confirmandum eſſe à Deo, quã lutum illud ad probandum, à Deo non eſſe: ideo miraculum occultare voluerunt. varia eſt profectò, cæca, & inconſtans malitia.

Et interrogauerunt eos dicentes: hic eſt filius veſter, quem vos dicitis, quia cæcus natus eſt? quomodo ergo nunc videt?

HEbraiſmus eſt, ac ſi clariorib⁹ verbis dicamus; *Hic eſt filius veſter?* & ſi eſt veſter filius, eſtne *Cæcus natus?* & ſi cæcus natus eſt, *Quomodo igitur nunc videt?* tres enim ſunt hæ interrogationes, vt ex reſponſione parentum manifeſtum eſt. Forſan ſperabant Iudæi parentes timore perculſos aliquid contra veritatem dicturos, quo miraculum obſcuraretur. Tu autem attende, quomodo Iudæi etiam nolentes diuinæ veritati inſeruiunt; nam & teſtes veritatis conuocant, teſtimonium enim parentes pro veritate perhibent.

Responderunt eis parentes eius, & dixerunt: scimus, quia hic est filius noster, & quia cæcus natus est: quomodo autem nunc videat, nescimus, aut quis eius aperuit oculos, nos nescimus: ipsum interrogate: ætatem habet: ipse de se loquatur.

AD tres interrogationes factas parentes respondent. Fatentur in primis esse filium suum, & natum cæcum; at quomodo videat, ignorare: & ad hæc adijciunt, nescire se quis eius oculos aperuerit. Timore autē Iudæorum inquisitionem in ipsum filium conuertunt, ætatem legitimam, vt in iudicio inquiri possit, habere affirmantes, quo verbo eius confessionem legitimam fore testificantur: quod etiam Iudæorum animos magnopere confundit.

Hæc dixerunt parentes eius, quoniam timebāt Iudæos: iam enim conspirauerant Iudæi, vt, si quis eum confiteretur esse Christum extra Synagogam fieret; propterea parentes eius dixerunt; quia ætatem habet, ipsum interrogate.

VErba hæc sunt Euangelistæ explicantis parentes timore Iudæorum dixisse se nescire, quomodo, aut quis aperuerit oculos eius, inquisitionēque in filium conuertisse: vnde autem timor hic esset, etiam enarrat; quia iā *Conspirauerant*, id est, communi consensu decretum statuerant, vt quicunque confiteretur Christum esse, excommunicatus extra Synagogam eijceretur. Ne autem ex timore omnia, quæ parentes dixerunt, processisse crederemus, repetit Euangelista ea tantùm, quæ ex timore responderunt, nempe; *Ipsum interrogate, ætatem habet*: respondeat, quis, & quomodo aperuit oculos eius. Insinuat Euangelista, parentes sciuisse, & intellexisse, at præ timore respondere noluisse. Dices si respondissent Iesum aperuisse oculos, & luto id fecisse, non propterea sequebatur eos Christum confiteri; non igitur erat cur timerent. Respondeo, si nihil aliud dixissent, certè non extra Synagogam eiecti essent, tamen timuerunt, ne si tantum opus Christo tribuerent, aliquam saltem suspicionem Christum confitendi in illorum animos inducerent; quādo enim aliquid valde timemus, etiam, quæ proxima sunt, vel aliquam habere propinquitatem cum illo videntur, refugimus.

Vocauerunt ergo rursum hominem, qui fuerat cæcus, & dixerunt ei: da gloriam Deo, nos scimus, quia hic homo peccator est.

TEstimonio parentum cōuicti sunt, vt crederēt cæcum natū esse, nec amplius dubitarunt de facto; vocant ergo iterum hominem, non iam vt inquirant, sed vt auertāt à Christi veritate, & eius fide: & dicunt, *Da gloriam Deo*, id est, fatere veritatem, quam nos testificamur; nempe esse hūc hominem sceIestum, & peccatorem. *Da gloriam Deo*, formula est, qua vtebantur olim Iudęi, quando ab aliquo veritatis confessio exigebatur, vt apparet Ios. 7. Da, inquit, gloriam Deo, & confitere, & indica mihi; significantes Deum maximè in veritate manifestāda glorificari. Ita nunc hi dicunt. Veritas aūt, quam ab eo exigunt, ea est, vt dicat, & pronuntiet, quod ipsi sentiunt. *Nos*, inquiunt, *scimus, quia homo hic est* impius, & *peccator*: confitere hoc tu, & da gloriam Deo, & nostro testimonio crede: nos enim scimus talem esse. dæmoniaca profecto hæc est super-

est, superbia, quasi fide dignius sit ipsorum falsum & impium testimonium, quàm testimonium Dei tanto miraculo Christum approbantis. Deus enim testatur opere suo Christum esse à Deo, at ipsi testimonio diuino se opponūt. *Nos*, inquiunt, *scimus, quia hic homo peccator est*, & hoc confiteri cæcum volunt, dicētes, *Da gloriam Deo*, quod, vt Aug. tract. 44. dicit, erat maximè contra Dei gloriam. absente autem Christo, vt notat Chrysost. hom. 57. dicunt hæc, *Nos scimus, quia hic homo peccator est*, at cū audierunt à Christo, Quis ex vobis arguet me de peccato? nihil probare potuerunt. Propriū hoc est detractorum vitiū, vt cōtra absentes loquātur, ne fortè ab innocētibus, si adsint, redargui possint. *Detrahentiū consuetudo.*

ANNOTATIO VIII.

Da gloriam Deo, quid significet.

CHrysost. hom. 57. verbum hoc, *Da gloriam Deo*, in hunc modum exponit. Recognosce hoc opus mirabile à Deo acceptum, non ab hoc homine; nam nos scimus esse eum peccatorem. Quam expositionem etiam sequitur Greg. lib. 2. in lib. 1. Reg. cap. 2. & Euthymius; nec est insolita hæc forma loquendi in scriptura etiam in eo sensu; nam 1. Regum 6. illi Sacerdotes, & Diuini Philistinorum dixerunt; Dabitis Deo Israel gloriam id est; recognoscetis Deum Israel huius vestræ afflictionis, & pœnæ auctorem, & placet multis hæc expositio: At non videtur mihi satis accommoda contextui verborū. primò, quia respō sio cœci non consonat huic sensui; supervacanea enim videtur pars illa, *Cùm cæcus essem, modò video*, nec erat ad rem. secundò, quia non ausi fuissent Iudæi hi opus Deo tribuere, ne eo dato, Christum à Deo esse, conuincerentur. nam opus factum esse à Christo negare non poterant. Nihil igitur de miraculo dicunt, sed sicuti prius dixerunt, *Non est à Deo, qui Sabbatum non custodit*, ita nunc: *Da gloriam Deo*. & confitere verum, nempe hunc esse peccatorem, cuius rei nos tibi testimonium perhibemus. Non nego probabilem esse expositionē Chrysostomi, sed quam secuti sumus in commentario, visa est accommodatior.

Dixit ergo eis ille: si peccator est, nescio: vnum scio, quia cæcus cùm essem, modò video.

COMMENTARIVS.

QVod illi malitiosè tacuerant, cæcus exprimit, illi peccatorem esse affirmarunt, & vt talem confiteretur, à cæco petierunt; ipse respondet; de eo quod dicitis esse peccatorē, nescio; hoc tamen scio fecisse opus mirabile, quia me cæcum natum illuminauit: hoc expertus sum, hoc testificor, illud *Nescio*. Non dubitādo se nescire, dicit; nam vt paulo post apparet, esse à Deo sciebat, sed illud iudicium, ad se pertinere negat: idem enim est, quod dicit, *Nescio*, ac si dicat, nec affirmo, nec nego; hoc enim ad me non pertinet, quod autē meū est testificari, hoc manifesto, nempe *Cùm essem cæcus*, me videre. Refutat eorū petitionem, vt fateatur eum esse peccatorem, dicens, ad se hoc non pertinere id affirmare, vel negare; nec de hoc se esse interrogandū, sed de facto, quod ipse palam fatetur. Attende verba hæc, *Cæcus cùm essem, modò video*, sic interpretanda, vt ex sequentibus verbis constat; nimirum, *Cæcus cùm essem*, mihi visum restituit, aut fecit me videre; quasi dicerer, nescio an sit peccator, scio tamen cum hoc mihi beneficium contulisse. Si sensus præcedentis sententię, *Da gloriam Deo*, esset; Recognosce hoc miraculū esse à Deo, & hoc opus, non ab hoc homine, non esset hæc responsio accommodata.

Dixerunt ergo illi: quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos?

NOta particulam *Ergo*, cùm ille peccatorem confiteri nollet, quin potius miraculum repeteret, tacitè auctorem commendans: idcirco miraculum calumniari conati sunt, cùm alia via eum in suā sentētiam inducere nequirent. *Dixerunt ergo*, iam non interrogant de re, quam calumniari non poterant, quia visum cæco à natiuitate dare, diuinum erat: sed de modo; vt respondente, lutum fecisse, & posuisse super oculos, quod Sabbatum non custodierit, insimulent. Incredibilis est horum malitia; tantum opus Dei, tam leuiter calumnia offuscare volebant; tentarunt primò negare factum, quia diuinum agnoscebant; id non valentes, testium multitudine conuicti, factū calumniantur ex modo, quia lutum fecit; cùm modus hic faciendi multo illustrius, & mirabilius efficeret, & redderet miraculum.

Respon-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Respondit eis, dixi vobis iam, & audistis, quid iterum vultis audire?

PErtæsus homo vanas Pharisæorum interrogationes, respondit; *Dixi iam vobis, & audistis, quid*, seu qua de causa, *iterũ audire vultis?* si quod dixi semel non audissetis, meritò iterum quæreretis; at, cùm audieritis meam responsionem, non est cur amplius audire quæratis. In Græco textu habetur; *Dixi vobis iam, nec audistis*, & ita legunt & exponunt Chrysost. hom. 57. & Euthymius interpretantes sic, *Dixi vobis, nec audistis*, id est, nec credidistis. At re vera legitima lectio est nostra, *Et audistis*: hæc enim ratio & causa est, cur secundò non deberent interrogare, quia iam semel audierant. Adde in eadem significatione sumendum est verbum, *Quid iterum audire vultis?* tũ quia esset in verbo ambiguitas nimis proxima, vt in vno loco credere, in altero audire significaret; tum quia illud aduerbium *Iterum*, seu secundò, indicat in eadem significatione sumi verbũ audiendi, si enim prius non audierant, non diceretur, quid secundò audire vultis? legendum est ergo, *Dixi vobis iam, & audistis*, ac percepistis dictum meum, *Quid est, quod* secundò *audire vultis?*

Nunquid & vos vultis discipuli eius fieri?

PRudenter iudicio meo se gerit cœcus hic; nouit enim eos summo odio prosequi Christum, factaque eius calumniari: dissimulat ergo se id intelligere, & eorum frequentes interrogationes calumniandi causa factas, bene interpretari ostendens, dicit; *Nunquid*, forsan tam auidè hæc iterum audire queritis, quia etiam, *Vos discipuli eius fieri vultis?* Miro artificio eos pupugit, quasi diceret, cùm tantus sit homo hic, qui oculos cœci nati aperire potuit, volúque sitis homines religionem maximè profitentes, profectò non aliud mihi vestra ista hæc tam exquisita diligentia de vobis pollicetur, nisi vos omnia hæc inuestigare, quia *Discipuli eius fieri vultis*, & propterea omnia prius diligenter inquiretis, ne aliquid temerè facere videamini. Tacita est, & acris reprehensio eorum, qui persequebantur, quem vt magistrum debuerant sequi. Chrysostomus hom. 57. & Euthym. illam particulam *Et, nunquid & vos*, indicare asserunt, cœcum hunc se discipulũ Christi confiteri, ac si diceret, nunquid etiã vos, sicut ego volo, vultis eius fieri discipuli? id credo verum esse, sed simul etiam addendum videtur, non se solum, sed alios multos significare voluisse, qui Christum sequebantur, & profitebantur.

Maledixerunt ergo ei, & dixerunt; tu discipulus illius sis, nos Moysi discipuli sumus.

NON potuerunt superbi homines ferre, an discipuli Christi fieri vellẽt, interrogari. cœcum conuitiati sunt, & contumelijs affecerunt. conuitiũ autem fuit; *Tu sis illius discipulus, nos* autem *Moysi sumus discipuli*: verbum *Maledixerunt* apud Græcos potius sonat conuitium, quàm imprecationem mali, vt de illud: *Tu discipulus sis*, per conuitium est dictum, idque indicat cœcum in præcedenti sententia significasse se velle esse discipulum Christi, idcirco conuitiantes ei, idipsum, vt conuitium & contumeliam improperant. Sanè cœcitas eorum conuincitur; quod enim erat maximi honoris, tanquam conuitium inferunt. Vnde rectè Greg. lib. 23. Moral. cap. 1. annotans sæpe bonum dici malè, hoc vtitur exemplo: bonum isti protulerunt, nempe discipulum esse Christi, sed malè, quia non studio benefaciendi, aut honorandi, sed conuitiandi dixerunt, quod fuit malitiæ, & ignorantiæ simul. Basilius reg. breuior. resp. 24. Cõuitium, inquit, seu maledictum est omne verbum, quod eo animo profertur, vt ex eo contumelia, seu ignominia alter afficiatur, licet verbũ ipsum per se nõ videatur contumeliosum, atque hoc manifestũ est ex Euangelio, *Maledixerunt ei, & dixerunt, tu discipulus illius sis.* hæc Basil. si tamen rem consideramus, tale sit semper super nos maledictũ, vt Augustinus tractatu quadragesimo dicit. *Nos*

Nos scimus, quia Moysi locutus est Deus, hunc autem nescimus, vnde sit.

CVR se Moysi discipulos iactent, & Christum auersentur, causam adijciunt: quia sciũt Moysi locutum Deum esse, & à Deo illum esse missum; at vnde sit Christus, id est, an à Deo sit missus nesciunt: profectò maiora, & efficaciora signa habuerant, vt intelligerent, & scirent Christum esse à Deo, quàm vt scirent Moysi locutum esse Deum; & tamen impij, & increduli illud scire, hoc se nescire, dicunt; nec fuit tam cauta impietas, quin sibi ipsi noceret: nam si nescitis vnde sit, id est, an à Deo sit, nec ne, quare tam asseueranter profertis, à Deo non est, homo peccator est?

Respondit ille homo, & dixit eis; in hoc enim mirabile est, quia vos nescitis vnde sit, & aperuit meos oculos.

MOdestè eorum ignorantiam affectatam, aut dissimulatam arguit, quia dixerunt, *Nescimus vnde sit.* Et est sensus; valde miror quomodo vos ignoretis vnde sit homo, cùm ex tanto miraculo facile cognosci possit, vnde sit. Illud *Mirabile*, modestè quidem, sed efficaciter dictũ est, & continet sentẽtiam integrã; ac si diceret; vix credi potest vos ignorare, vnde hic homo sit: est enim ignorantia nimis indigna vobis, qui tantam scientiam profitemini; aperire enim oculos cœci nati, opus est clarè indicãs, à quo sit homo, qui eos aperuit. Illud in hoc, Græcè ἐν τούτῳ particula est, loco certè, aut sanè. Illud *Et*, & *aperuit*, positum est pro causali, quia aperuit oculos, ideo mirabile est vos nescire.

Scimus autem quia peccatores Deus non audit; sed, si quis Dei cultor est, & voluntatem eius facit, hunc exaudit.

CVR mirabile sit, eos ex tanto opere id ignorare, exponit: Nã trita, inquit, est sententia, quam ego qui sum vulgaris homo, & idiota, & omnes mei similes scimus; nempe Deum non exaudire peccatores, sed eos, qui colunt eum, & voluntatem eius faciunt. Si igitur iste exauditus est à Deo, cùm tantum opus non nisi à Deo proficisci potuerit, profectò peccator non est, sed cultor Dei, & voluntatem eius facit. Nota duas partes hominis iusti, & qui est à Deo; Vna est, qꝑ sit cultor Dei quantum ad fidem, & religionem; altera est, vt impleat diuina mandata. Fides, & charitas operans faciunt hominem iustum, & à Deo. In Græco vtroque loco vbi legimus, *Audit*, & *exaudit*, idem est verbum. *Iusti vtet quæ sint pates.*

A seculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cœci nati, nisi esset hic à Deo, non poterat facere quicquam.

PRobat exauditum esse à Deo ex opere, quod à seculo nemo fecit, quod indicat opus esse Dei, & non qualecũque, sed quale nemo Prophetarũ, qui à Deo sunt missi, fecit: oculos enim cœci nati nemo vnquam aperuit. Concludit ex hoc esse à Deo. Si enim à Deo nõ esset, non posset quidquam facere ex miris signis, quæ facit, nedum oculos cœci nati aperire. Facile in hoc cœco agnosces Spiritum Domini; nec enim tanta in idiota potuit esse sapiẽtia, qua Doctores conuinceret, & illis dicentibus, non scimus, contradiceret, nos, inquit, scimus; nec tam intrepidus animus liberè inter persecutores Christum confiteretur, & defenderet, cùm ab omnibus etiam parentibus esset derelictus; nisi in eum ille intrasset Spiritus, de quo dicitur Matth. 10. Non estis vos qui loquimini, sed Spiritus patris vestri. hoc spiritu afflatus, & confortatus, iam non dicit, nescio an peccator sit, sed palam à Deo eum esse confitetur.

ANNO.

ANNOTATIO IX.

GRAVIS est difficultas circa intellectum illius sententiæ, *Peccatores Deus non exaudit*; si enim generaliter exponatur, vt nec in miraculis faciendis, nec in alijs quibuscunque impetrandis peccatores rogantes audiátur à Deo, apparebat facile eius falsitas: nam peccatores à Deo exaudiuntur in multis. quod Basilius lib. de constitutio. Monast. cap. 2. docet, & probat illa parabola Lucæ 11. Amen dico vobis, etsi non dabit illi surgens, eo quod amicus est, propter importunitatem surget, & dabit illi quotquot habet necessarios. hoc idem docet Aug. li. 2. contra epist. Parmen. ca. 8. & probat illo Lu. 18. de publicano peccatore petente remissionem, & obtinente. Nec solùm spiritualia, sed etiam temporalia petentes exaudiúntur sæpe peccatores; oratio enim est aliquando impetratoria, etiamsi meritoria non sit, & multis scripturæ testimonijs id notũ est. Nam Ione 1. illi idololatrę petierunt liberari à Deo, à tępestate illa, & obtinuerũt. Quod si sententiam hanc non generaliter interpretemur, sed restringamus ad miracula, & opera huiusmodi, de quibus cœcus hic loquí videbatur; nempe Deum ad peccatorum petitionem non facere miracula, nec opera huiusmodi, quale fuit cœcum natum illuminare, etiam sententia hęc falsitatis redarguetur: nam certum est per malos quoque & peccatores Deum miracula facere. Matt. 7. Multi, inquit, dicent in illa die; Domine nonne in nomine tuo prophetauimus, dæmonia eiecimus, virtutes multas fecimus? quib⁹ dicetur, nescio vos. Quo loco vtitur Iustinus explic. quæ. Ge. resp. 5. ad hoc idem confirmandum. Eandem doctrinam tradunt Aug. lib. 83. quæst. quæst. 79. & Gregor. lib. 9 epist. 58. immo etiá hæreticos miracula facere docet idem Greg. libr. 20. moral. cap. 9. ex quibus omnibus deducitur difficile esse huiusmodi sentẽtiam cœci tueri.

Deus etiam per peccatores miracula operatur.

Theophylactus hanc interpretandam censet non generaliter, sed particulariter de operibus miraculorum, quæ Deus nó facit orationibus, & petitionibus peccatorũ. Sed hanc responsionem posterior obiectio impugnat: peccatores enim etiam miracula edere certũ est. Aug. autem lib. 2. contra epist. Parme. cap. 8. & tract. 44. in Ioan. & ante eum Origen. hó. 5. in Isai. dicunt hanc sententiam esse falsam, & ab homine nondum per fidem illuminato pronunciatam, & opponunt contra eam priorem obiectionem factam superius: nam hanc sententiam generaliter dictam accipiũt. Alij eam non generaliter exponũt, sed cum Theophylacto de miraculorum operibus, & verá esse affirmant hac ratione & sensu; Deum nó facere miracula per peccatores in confirmationem innocentiæ ipsorum. tunc enim esset mendacij, & falsitatis reddere testimonium, quod Deus non facit. Christus autem non vtcunque miracula edebat, sed cõfirmans per ea se esse à Deo, seque voluntatem eius facere, & hoc modo certum est, nisi talis esset, A non potuisse quicquá simile facere. Si autem hanc sententiam sic exponamus, vera est, & accommodari contextui rectè potest: cœcum enim de his oculis loqui verba ipsius sequentia probant, *Nisi hic esset à Deo, non posset facere quicquam*, nempe quicquam simile quale fecerat. Rursus cœcum in eo sensu protulisse sententiam hanc, nempe non posse Christum facere quicquam in suæ confirmationem innocentiæ, id probat quod omnibus notum erat, Christum miraculis illis confirmare, se esse verum Christũ & filium Dei à patre missum; B si autem peccator esset, & non verus Christus, nec talis qualem se profitebatur, non posset talia facere. Superius cap. 3. diffusius egimus de his Christi miraculis, quæ ad huius responsionis explicationem multum faciunt: hæc tertia responsio probabilis est, & olim eam sum secutus.

Nunc autem non improbabiliter alio modo respondendum mihi videtur; in cuius explicationem præsupponenda est doctrina vera, quam docet Aug. lib. 83. quæst. quæ. 79. malos quidẽ, & peccatores miracula virtute diuina facere, sed non aliquo proprio opere, C sed signo iustitiæ, vt signo crucis, nomine Iesu, aut aliquo simili, quo fides vera declaratur: vt per id probetur veritas illius, cuius signũ est illud, in quo miraculum fit: cùm enim in nomine Iesu miraculũ fit, fides illi⁹, cuius nomine fit, cõprobatur. hoc probat Aug. ibi. Marc. 9. Magister vidimus quendam in nomine tuo eijcientem dæmonia, qui nõ sequitur nos, & prohibuimus eum: Iesus autẽ ait; Nolite prohibere eum. Ille igitur illo nomine D miracula edens, Christi fidem confirmabat ex illo enim signo declarabat, propter quem opus illud, & per quẽ fieret, nẽpe Christum. Hac ratione infideles, & hæretici miracula edere possunt, & ediderũt, sed signo aliquo sanctæ Ecclesiæ & Christi, vt nó ipsi, sed is, cuius signũ est, miraculo illo glorificetur: at peccator nullus sua simplici oratione, & petitione obtinuit à Deo miraculũ; nec tale vnquã audiuimus, vidimus, aut legimus, sed solos iustos & E Dei amicos impetrasse talia scimus. Hoc igitur est, quod nunc cœcus noster dicit, *Deus nó exaudit peccatores*, vt eorũ voluntate, & petitione signa faciat, sed iustos & sibi amicos & gratos. Hoc affirmabat cœcus, quia in tota scriptura veteri nusquam legitur Deus ad orationem, & petitionem peccatoris edidisse miracula, idcirco dixit, *A seculo non est auditum*, & verum dixit. Cùm autem certissimum esset Christũ solo suo verbo, nõ aliquo signo adhibito, nec nomine inuocato, sed factis quibusdam proprijs; vt actu, saliua sua, voce, imperio, oratione miracula fecisse; rectè deduxit eũ non esse F peccatorẽ: supponebat autẽ miracula esse vera miracula, & diuina virtute facta: cœcũ. n. natum illuminare solius Dei erat, similiter & mortuos suscitare, quorum iam Christus aliquos suscitauerat nisi igitur à Deo esset missus, & secundum voluntatem eius faceret, & iustus

iustus esset, talia opera non fecisset. Ex hac doctrina superius posita non solùm sequitur huius sententiæ interpretátio, sed sophisma Donatistarum detegitur, qui vtebantur his verbis: *Deus peccatores non exaudit*, vt probarent sacramentum baptismi collatum ab hæreticis non valere, & esse, reiterandum, referente Aug. li. 5. cont. Donatistas cap. 20. sed respondet August. Baptismum secundum formam A Ecclesiæ consueram, non esse opus hæreticorũ, sed Christi; nec id esse exaudire peccatores, quia nihil ipsi conferunt ex suo: si enim ipsi suo merito, aut oratione effectum Baptismi operaturi essent, vtique nihil facerent: at non id ita fit, sed Baptismo Christi simile est, sicut quando mali nomine Iesu, aut signo crucis, quæ sua non sunt, miracula edunt.

Responderunt, & dixerunt ei: in peccatis natus es totus, & tu doces nos?

COMMENTARIVS.

TAM manifestam, & conuincentem redargutionem ferre non valentes, nec habentes quid responderent; ad cõuitia furore perciti se conuertũt, superbiam suam aperientes. *Tu*, inquiunt, *natus es totus in peccatis, & nos doces?* Natum totum in peccatis dicunt, quia non solum quantum ad animam natum in peccato existimabant, iuxta illud Psal. 50. In peccato peperit me mater mea; id enim commune erat multis; sed quia percussum cœcitate corporis natiua propter peccatum putabant: peccatum ergo culpa quidem animã, pœna verò corpus infecerat; propterea totum in peccato natum appellarũt, quasi ipsi etiam non essent toti in peccatis nati, qui in anima peccati maculã habebant, & corpus multis miserijs subiectum propter peccatum sortiti erant; sicut & omnes nascuntur homines. Est autem vanum, & superbum argumentum, quia cœcus natus erat, etiamsi propter peccatum esset; idcirco non posse veritatem nouisse, quam ipsi ignorabant; quia verò non simplex responsio, sed simul conuitium fuit, propterea dicitur, *Responderunt, & dixerũt.*

Et eiecerunt eum foras.

NON sunt contenti solis conuitijs, sed cognoscentes cœcum illum Christum confiteri, in suam iam peruersam, & erroneam sententiam eum pertrahere posse desperantes, è Synagoga eijciunt, eum excõmunicant, & à consortio Iudæorum, qui tunc fideles habebantur, separant. Felix cœcus, qui primus pro nomine Iesu contumeliam passus, & absq; Synagogis factus est; quod Ioan. 15. Apostolis futurũ Dominus prædixit. Cœcus autẽ, qui nec verbis ipsorum à veritate auerti potuit; nec etiã huius timore pœnæ motus est, maluit, eijci è Synagoga, quàm ab eius confessione, qui tanto eum beneficio prosecutus erat, recedere.

Audiuit Iesus, quia eiecerunt eum foras, & cùm inuenisset eum, dixit ei.

NON destituit Dominus, qui propter confessionem eius conuitia, & contumelias passus erat, & adhuc pœnã eiectionis sustinebat, sed eum excipit. *Audiuit* ergo Dominus, quia non sola diuina scientia id nouit, qua nemine referente omnia scit, sed etiam, quia manifestum fuit omnibus huiusmodi factum, adeo vt fama ad aures exteriores Christi peruenerit; eumque non reperit, sed consilio, & misericordia quæsitum inuenit; & quod ei casu ad perfectam deerat fidem, magnificentissime donauit.

Tu credis in filium Dei? respondit ille, & dixit; quis est Domine, vt credam in eum?

NON tam ad intellectum, quàm ad voluntatem refertur interrogatio; vt sit sensus; Vis tu in filium Dei credere? semper enim Deus hominum arbitrio in eorum salute, & fide concilianda vtitur. Ille paratum se exhibet, si modò sciat, doceri petit. *Quis est*, inquit, *Domine*, filius Dei? eũ si mihi demonstraueris

Universidad de Deusto
Biblioteca

straueris credere in eum paratus sum. Dum Christus interrogat hominem exterius, virtute sua, vt agnoscere possit, & velit Dei filiũ, seque paratum ad credendum exhibeat, operatur interius. Est autem cum articulo; *Tu credis in ipsum filium Dei*, vt de filio vero & naturali se loqui manifestaret. Aliquando in scriptura verbum actionis ad voluntatem refertur. Ioan.10. Propter quod opus me lapidatis? id est, vultis lapidare. & Ioann.13. Tu mihi lauas pedes? id est, vis lauare, ita nunc, *Tu credis*. id est vis, & paratus es credere.

Et dixit ei Iesus, & vidisti eum, & qui loquitur tecum, ipse est.

QVOD petit cœcus, concedit Christus, ostenditque, quis sit filius Dei, & diuino vtitur artificio. *Vidisti*, inquit, *eum*, non dicit, Ego aperui tibi oculos, nec ego sum, sed modestè & efficaciter opus factum ei proponit. *Vidisti*, inquit, eum; quasi diceret; qui cœcus natus es, iam vidisti eum, à quo illuminatus es; ex tuo ipso visu recepto facilè cognosces, quis sit filius Dei: nempe ipsemet, à quo visum recepisti, *& qui tecum loquitur*, se ipsum in tertia persona indicat, non tam propter modestiam, quàm vt in illa carne, quæ videbatur, diuinitatem filij Dei latere doceret; quasi non id tantùm esset, quod exterius videbatur, sed id quod per se latebat, & per illud quod exterius apparebat, videbatur, & loquebatur.

At ille ait, credo Domine, & procidens, adorauit eum.

EFficacia verbi Christi illuminatus interius credit, & exteriori verbo fidē profitetur. *Credo*, inquit, *Domine*, nempe te esse Dei filium verum: nec verbo contentus, ipso facto, & cultu, vt Dei filium reueretur, & colit: *Procidens* enim, *adorauit eum*. Illuminatus perfectè corpore, & multo perfectius mente, non vt prophetam, sed vt Christum, & Dei filium verũ recipit, & veneratur.

Et dixit ei Iesus, in iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident, videant, & qui vident, cæci fiant.

GRAECA non habent *Ei*, sed, *Dixit Iesus*, vt sermo non ad solum cœcum, sed ad præsentes, qui multi aderãt, dirigatur: siue ergo ei, siue multis hoc dictum sit; certum est de multis etiam, qui tunc aderant hæc esse dicta. Adorante igitur homine illo, eius dominus fidem contemplãs, profert hanc sententiam, cuius est sensus; Meo in mundum aduentu vnum hoc consecutum est, iudicium nempe, & discretio multorum in partes contrarias, vt illi, qui non videbant, & simplices, ac ignorantes erant, visum mẽtis receperint credentes; qui verò videbant, quia scientiam scripturarum, & legis profitebantur, cæci facti sint per incredulitatem. Hoc propter cœcum illum dixit, cui datum est, cùm idiota & simplex homo esset, in Dei filium credere, & eum agnoscere; cuius etiam multi similes fuerunt. at illi legis Doctores, & Pharisæi sapientes, & scripturas tota die scrutantes, visum mẽtis, quem habebant, perdiderunt, & incredulitate excœcati sunt. Particula Vt, non causam, sed consecutionem indicat; cùm non propterea venerit, vt aliquis excœcaretur, sed culpa eorum ex aduentu hoc est consecutum. Similis est sententia illa Luc.2. Hic positus est in ruinam, & resurrectionem multorum in Israel. Dictum est hoc in confusionem, & terrorem Pharisæorum & legis doctorum, qui legis scientiam profitentes, aduenientem Christum non agnouerũt, pleni doctrina cùm essent; at rustici & ignorantes agnouerunt, & receperunt.

ANNOTATIO X.

EVTHYMIVS duas huius sententię refert expositiones; vna est, vt *Iudicium* hoc in loco sumatur pro supplicio & condemnatione: sitque sensus; Ex meo aduentu consecutum est supplicium, & damnatio aliquorum, nempe quod illi qui vident, & sibi sapere videntur, cæci facti sunt culpa sua, & vitio; at illi, qui non videbãt, visum acceperunt per fidem. Ista interpretatio est Chryso. hom.58. tamen non facilè accommodatur verbis: tunc enim iudicium non complecteretur, nisi eos, qui eum viderẽt, cæci facti sunt, qui soli damnationem hanc cœcitatis recepe runt: cùm autem verbum hoc sit generale, cõplectens vtranque partem, vt iudicium sit vtrisque commune, & his, qui excœcati sunt, & ijs etiam, qui viderunt; idcirco adhibet alteram interpretationem, quæ accommodatior est: vt hoc iudicium sit discretionis vnius ab altero. In aduentu autem Christi est hæc discretio hominũ maximè facta, vt hi excœcarentur; hi verò lumẽ reciperent. Hanc expositionem secuti sumus in commentario, & ea est August. tract. 44. Sed dices, A quo est hoc iudicium, & discretio facta? Respodeo, à Deo; iustitiam suam cum illis, misericordiam autem cum his exercente. Iustè enim superbos Pharisæos excœcari permisit, & misericorditer paruulos illuminauit: iuxta illud Matt. 11. Confiteor tibi pater Domine cæli, & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudẽtibus, & reuelasti ea paruulis. quam sententiam huic præsenti accommodat Augustinus in quæst. noui & veteris testamenti cap. 73.

Et audierunt quidam ex Pharisæis, qui cum ipso erant, & dixerunt, nunquid & nos cæci sumus?

COMMENTARIVS.

NON dixit tantùm Euangelista audisse quosdam ex pharisæis, sed adiũxit, *Qui cum ipso erant*, vt hac adiunctione ex ore proprio Christi, eos audisse tunc, cum proferebatur sententia, significaret. nisi enim hoc adiunctũ esset, aliquis existimare posset, eos audisse, quia ab alijs relata talia verba perceperunt, sicut audisse dictus est Dominus, eos è Synagoga cœcum eiecisse. Ali qui igitur ex Pharisęis, qui tunc aderant, talem sententiã audientes, dixerunt Christo, *Nunquid & nos cæci sumus*? deridentes hæc opponunt, & est sensus. Ecce nos videmus nunc; iuxta tuam autem hanc sententiam oportebat nos esse cœcos, quia ante etiam vidimus, nec cęci fuimus, sicut iste, vt nũc videremus. Sententiam Christi de visu, & cœcitate spirituali, ipsi de corporali interpretati sunt per irrisionem, & contemptum. Illud, *Et sumus & nos*, copulant cum illo cæco, ac si dicerent; fuimus nos etiam cœci sicut iste, cùm nũc videamus? tu enim dicis cæcos visuros; & videntes, cœcos tuo aduentu futuros.

ANNOTATIO XI.

DVplex expositio huius sententiæ esse potest. Vna est, vt Pharisæi intellexerunt verbum Domini, quod erat de spirituali cæcitate, & visu, & talem sensum percipientes, in eodem responderint. *Nunquid & nos sumus cæci* mente, qui ante videbamus? Altera est ex positio, vt non intelligentes, aut se non intelligere fingentes verbum Christi de visione corporali, & cœcitate interpretentur, & respondeant per quandam irrisionem; Ecce nos videmus, qui prius videbamus, & cœci nunquam fuimus. Chrys. hom. 58. & Euthy. in hoc inclinare videntur: nam eos de corporali cæcitate, & visione intellexisse exponit. Vtraque est probabilis expositio, accommodatior tamen posterior.

Dixit eis Iesus: si cæci essetis, non haberetis peccatum; nunc verò dicitis, quia videmus, peccatum ergo vestrum manet.

COMMENTARIVS.

DOminus eleganti artificio verba irrisionis illorum in sermonẽ conuertit serium: & est sensus; *Si fuissetis cæci*, ea cæcitate, qua ego intelligo nunc, id est, ignorantes, & idiotæ, ac simplices, *Non haberetis peccatum*, nempe infidelitatis; at vos dicitis videre, id est, esse de numero videntium, idcirco cæci estis, id est, infideles, peccatumque infidelitatis vestrum manet. Illi dicebãt, se videre corporaliter, tamen Dominus applicat verbum visioni mentis, quia re vera existimabant se doctores, & sapiẽtes, & propterea excęcati sunt, quia portuerunt cognoscere veritatem, & noluerunt. Illud aũt, *Si cæci essetis*, intelligendum est de numero eorum, de quibus dictum est; Veni, vt qui non vident, videant, tales enim visum receperunt; non autem de numero corũ, qui

Universidad de Deusto
Biblioteca

cùm vidissent, cæci facti sunt; hi enim peccatum habent, dicit autem, *peccatum vestrum manet*, non tantùm propter peccata cætera vltra infidelitatẽ, quorum remissionem non obtinuerũt; Infidelis enim in sua infidelitate nullius peccati obtinet remissionem, ideo eius peccata manent; sed etiam propter ipsum peccatum infidelitatis, & excæcationis culpa eorum contractum, in quo adhuc perseuerabant. Illud *Quia*, non causam, sed declarationem significat; vt sit sensus. dicitis vos videre, ergo peccatum vestrum infidelitatis manet, quod si fuissetis cœci, non illud haberetis, aut propter fidem quam recepissetis sicut cœcus hic, aut propter ignorantiam probabilem, excusationem haberetis.

CAPVT DECIMVM.

AMEN amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est, & latro. Qui autem intrat per ostium, pastor est ouium. Huic ostiarius aperit: & oues vocem eius audiunt, & proprias oues vocat nominatim, & educit eas. Et cùm proprias oues emiserit, ante eas vadit: & oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius. Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo, quia non nouerunt vocem alienorum. *Hoc prouerbium dixit eis* IESVS: *Illi autem non cognouerunt quid loqueretur eis. Dixit ergo eis iterum* IESVS: *Amen amen dico vobis, quia ego sum ostium ouium. Omnes quotquot venerunt, fures sunt, & latrones: sed non audierunt eos oues. Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur: & ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet. Fur non venit, nisi vt furetur, & macłet, & perdat. Ego veni vt vitã habeant, & abũdantius habeãt. Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. Mercenarius aũt, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, videt lupũ venientẽ, & dimittit oues, & fugit. & lupus rapit, & dispergit oues. Mercenarius autẽ fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eũ de ouibus. Ego sum pastor bonus, & cognosco meas, & cognoscunt me meæ. Sicut nouit me Pater, & ego agnosco patrem: & animam meã pono pro ouibus meis. Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili: & illas oportet me adducere, & vocem meam audient. Et fiet vnũ ouile, & vnus pastor. Propterea me diligit Pater, quia ego pono animam meã, vt iterũ sumam eam. Nemo tollit eam à me: sed ego pono eam à meipso. Et potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi à Patre meo. Dissensio iterum facta est inter Iudæos propter sermones hos. Dicebant autem multi ex ipsis, Dæmonium habet, & insanit: quid eũ auditis? Alij dicebant, Hæc verba non sunt dæmonium habentis, nunquid dæmonium potest cœcorum oculos aperire? Facta sunt autem Encænia in Hierosolymis: & hyems erat. Et ambulabat* IESVS *in templo, in porticu Salomonis. Circundederunt ergo eum Iudæi: & dicebant ei, Quousq; animam nostram tollis? si tu es Christus dic nobis palã. Respondit eis Iesus: Loquor vobis, & non creditis. Opera quæ ego facio in nomine patris mei, hæc testimoniũ perhibent de me: sed vos nõ creditis, quia non estis ex ouibus meis. Oues meæ vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me: & ego*

& ego vitam æternam do eis, & non peribunt in æternum: & non rapiet eas quisquam de manu mea. Pater meus quod dedit mihi maius omnibus est, & nemo potest rapere de manu Patris mei. Ego & Pater vnum sumus. Sustulerunt lapides Iudæi vt lapidarent eum. Respondit eis Iesus, Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo: propter quod eorum opus me lapidatis? Respõderunt ei Iudæi, De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia: & quia tu homo cùm sis, facis teipsum Deum. Respondit eis IESVS, *Nonne scriptum est in lege vestra, quia, Ego dixi dij estis? Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, & nõ potest solui scriptura: quẽ Pater sanctificauit, & misit in mundum, vos dicitis, Quia blasphemas: quia dixi filius Dei sum? Si non facio opera patris mei nolite credere mihi. Si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite, vt cognoscatis, & credatis, quia pater in me est, & ego in Patre. Quærebant ergo eum apprehendere: & exiuit de manibus eorum. Et abiit iterum trans Iordanem in eum locum, vbi erat Ioannes baptizans primùm, & mansit illic. Et multi venerunt ad eum, & dicebant, Quia Ioannes quidem signum fecit nullum. Omnia autem quæcunque dixit Ioannes de hoc, vera erant. Et multi crediderunt in eum.*

Amen amen dico vobis.

COMMENTARIVS.

VERBA ista esse superioribus connexa, & ad vnam, eandemq; verborũ continuationem pertinere, nemo est qui dubiter; qua ratione autẽ coniungenda sint, & quid Dominus per ea significare voluerit, non æquè facilè intelligitur, cùm tamen sentẽtiæ totius sensus inde maximè pendeat. Est igitur attendendum Pharisæos illo facto impio, quo cœcum à Christo illuminatum propter eius confessionem eiecerunt, duo mundo significasse: Vnum est, eos Christum non verum Messiam, sed Pseudoprophetã, ac se ductorem reputare, & talem ab omnibus esse habendum iudicare, quales tunc proximis diebus aliquos experti erant seditiosos, & seductores, de quibus Act. 5. & apud Iosephum lib. 20. de Antiqui. ca. 4. & 5. facta est mentio: Alterum est; quod ex priori consequebatur, omnes eos qui ipsum confitebãtur, & in eum credebant, esse seductos, & errantes, quales apud nos sunt hæretici, aut apostatæ à fide; idcirco eos à Synagoga veluti à fidelium numero separatos eijciebant. Dominus ergo causam hanc, tanquam rem magni momenti suscipiens, has impostoras tamquam veritati diuinæ contrarias, repellere decreuit; & qui vel parua data occasione solet multa in audientiũ vtilitatem docere; tanta nunc proposita loquendi opportunitate, silentio rẽ prætermittere noluit, cùm vita hominum æterna sit, vt cognoscant verũ Deum, & quẽ misit Iesum Christum. Primò igitur eorum cœcitatem redarguit, quod non videant, nec agnoscant veritatem, quam idiotæ, & humiles erant assecuti. contra eorum autem impositiones, duas contrarias statuit veritates certissimas. Vna est, se non solum seductorem, & Pseudoprophetã non esse, sed potius eos omnes esse seductores, & pseudoprophetas, qui per ipsum non intrant, tanquam verum ostium ouilis; illos verò esse veros, & legitimos pastores, & prophetas, qui per ipsum intrant: Altera est, eos qui in eum credunt, ipsumque recipiunt, non solum nõ esse extra numerum fidelium, immo neminem esse de ouili Dei, nec inter oues, & fideles computandum, qui in eum non credit, nec per ipsum intrat. Parabola igitur de fure & pastore, & ostio priorem veritatem harum docet, quod valdè est attendendum, eo enim

Quomodo Parabola hæc superioribus sit connectẽda.

Parabolæ scopus exponitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

enim tendit, vt ostendat se esse velut ostium ouilis, per quod non intrantes, fures sunt, & latrones, qui verò intrant, pastores sunt. Nec hæc parabola assumpta est, vt Dominus se esse pastorem significet; hoc enim postea ipse adiunxit, ne ostium solum esse crederetur, quasi non esset etiam pastor; nūc autem ostium se esse declarat, per quod intraturi sunt; qui pastores in ouili sunt Dei, & qui non intrant, latrones sunt; & hoc ea ratione factum est, quia illi Iudæi tanquam Pseudoprophetam habebant eum & proclamabant: in quo etiam insinuat, nisi ipsi in eum crediderint, & non credentes, potestatem in oues Christi exercere voluerint; futuros etiam latrones, & fures, non pastores. Cùm autem quę dicenda erant magni sint momenti, vtitur asseueratione in arduis docendis familiari, dicens; *Amen amen dico vobis.*

ANNOTATIO I.

Cōmunis sententia reijcitur.

CHRYSO. hom. 58. Euthym. & Theophylactus, quos multi sequuntur, sic connectunt, & exponunt parabolam, vt Christus se esse verum pastorē per eam significet, idque ea occasione, quasi obiectioni tacitę Phariseorum respondeat. Cùm enim eos dixisset cæcos, & qui non viderent: poterant respondere; nos tibi non credimus, quia seductores, non verus Christus, & pastor; idcirco Dominus se esse verum pastorem hac parabola docet. Sed hæc communis expositio non probanda videtur. Primò quia non propter ea, quæ obijcere poterant Pharisæi verbis illis, *Vt qui videant cæci fiant*, hæc Dominus docet; sed propter principale negotium, quo eijcientes à Synagoga, credentes in eum, facto ipso Christum seductorem declarabant, omnesque credentes in eum, seductos, & veluti hæreticos iudicabant: hic enim cœcus fuit primus, in quem non verbis solùm, sed etiam opere ipso propter Christum inuecti sunt. Idcirco Dominus protulit ea verba, nempe eos esse cœcos, & rursus adiunxit doctrinam cōtra impostoras eorum, nō verbo tantùm prolatas, sed ratione etiam confirmaras. Secundò quia in hac parabola id solum Dominus voluit ostendere, se non esse seductorē; sed eos potius, qui ouibus præesse volunt, & ipsum non recipiunt, nec in eum credunt, esse seductores, fures, & latrones; quod si adiūxit se esse pastorem, id non ad scopum parabolæ pertinet. Tertiò, quod si is esset scopus, concludenda erat parabola sic; Ego sum pastor: at non est talis cōclusio, sed, Ego sum ostiū. Hæc omnia in prosecutione expositionis multo magis declarabuntur, & confirmabuntur.

Quo differāt fur & latro.

Qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est, & latro: qui autem intrat per ostium, pastor est ouium.

COMMENTARIVS.

PArabolam proponit. Qui in ouile, inquit, ouium per ostium intrat, pastor est; qui verò aliunde ascendit, fur est, & latro. ostium igitur ouilis discernit pastores à furibus, & latronibus; fures, quia latere, & securè rapere quærūt, ostium fugiunt, ne in eos pastores insurgant, & deprehendantur: latrones autem, & ingressum facilem per ostium non sperantes, ab ostio diuertunt: vtrique ergo viam sibi facientes, septa aut maceriem transiliunt; ideo ascendere aliunde dicuntur, at pastor ingressum facilem habens, nec latere quærēs, cùm nihil timeat, non ascendit aliunde, sed intrat per ostium. Fures, vt docet Hier. Oseæ 7. insidiantur, & occulta fraude decipiunt; latrones audacter aliena diripiunt. Adde fures rebus; latrones etiam vitæ insidiari: Hæreticos furibus Ecclesiæ, Tyrannos latronibus comparare possumus. Fur arte, latro potētia nocent. Et attēde verba, *Qui intrat per ostium, pastor est ouium*, intellige de ijs, qui intrant propter oues ipsas; de his enim est sermo; nam oues etiam præter pastorem intrant per ostium.

Huic ostiarius aperit, & oues vocem eius audiunt, & proprias oues vocat nominatim, & educit eas.

COnditiones pastoris prosequitur, vt à fure, & latrone adhuc magis secernatur: simul etiā quia aliquibus harum vsurus est postea, vt se esse verum pastorem, & Christum manifestet. Nam primus, & princeps pastorum Christus, aliqua habet cōmunia cum pastoribus suis, quos vt ministros, & vicarios in ouili constituit. Primò igitur accedenti ad ostium pastori aperit ostiarius, non autem furibus, aut latronibus. Secundò ingredientis pastoris vocem oues discernunt, & pastorē agnoscunt, ex consuetudine, & frequentia vocis: hoc enim significat *Vocem eius audiunt*, id est; eum ex voce discernunt. Tertiò proprijs nominibus oues vocat. Quartò educit eas ad pascua. Hæc sic intellige; ingreditur pastor ouile, vt ad pascua educat oues, nominatim eas vocat, & ipsæ pastoris voces agnoscentes obediunt, & veniunt ipsum sequentes. Est igitur prima conditio pastoris, ingressus per ostium; secunda, ostiarius aperit; tertia, ab ouibus ex voce agnoscitur; quarta nominatim vocat eas; quinta, ex ouili ad pascua educit.

Pastoris prærogatiuæ.

ANNOTATIO II.

Ostium, & ostiarius quid quisque sibi velit.

QVID per ostium, & ostiarium hoc in loco intelligendum sit, tractant Doctores. Chrysost. hom. 58. Ostium diuinas scripturas legis; & Prophetarum interpretatur; cùm per has ingressus sit Christus: præmissæ sunt enim scripturę, in quibus, quę futura erant in Christo, & per Christum prædicerentur; vt aduenies Christus per ea agnosceretur, quę prædictæ sunt; hoc igitur est ostiū. Ostiarium autem dicit esse Moysem, cui leges diuinæ concreditæ sunt. Idem Euthymius cum alijs sentit. At Aug. tract. 45. Christum ipsum ostium, Spiritum Sanctum autem dicit esse ostiarium tract. 46. quam expositionē amplectuntur aliqui: hi enim omnes parabolam de pastore vero, qui Christus est, exponunt. Ista tamen expositio maximè Chrysostomi non videtur accommodari posse: Cùm enim Christus se esse ostium interpretetur, non video qua ratione aliud præter Christum alicui exponere liceat; quod si aliud ostium ab hoc discernas, erit profectò in verbis Christi confusio, dum vnum ostium in primis, alterum in proximis verbis intelligit, cùm non explicuerit, quod sic illud primum. Ipse ergo est ostium, quatenus per ipsius fidem ingressus patet in ouile Ecclesiæ pastoribus, & ouibus, & per ipsum discernuntur latrones, & fures à veris pastoribus Ecclesiæ, & semper discreti sunt etiam ante aduentum eius: nam qui creditur nunc venisse, priusquam venturus credebatur. Hoc igitur est, quod statuit docere, se esse ostium hoc, adeoque à veritate abesse calumniā Pharisæorum eum seductorem dicentium, vt ij potius seductores, qui non ipsum recipiunt; ij verò veri pastores, & Prophetæ, qui eum confitentur, & confessi sunt. Adde scripturas non esse ostiū Christi, sed ipsum Christum esse earum ostium, quod constat ex Prouerb. Beatus vir, qui audit me, & vigilat ad fores meas quotidie, & obseruat ad postes ostij mei. ostium hoc Christus est, per quem ad Deum ingredimur. fores, & postes ostij huius, scripturę sunt, ad quarum studium & obseruationem Spiritus sanctus exhortans dicit; Beatus ille, qui intentus est postibus & foribus ostij mei; id est, vigilat & cōsiderat scripturas, vt dum videt impleri, quæ prædicta sunt in eis, sciat & discernat tempus aduentus Christi: sicut qui intentus est foribus, & postibus ostij clausi, quando motum, aut stre pitum percipit, iam aperiri ianuam agnoscit. Christus ergo ostium ipsum est, clausum scripturis legis, & Prophetarum, velut foribus, & postibus. Præterea Moyses non aperit ostium scripturarum credētibus in Christū, sed potius Spiritus sanctus ipse. Nec solis scripturis Moysis continebatur Christus, sed etiā prophetarum: non igitur ipse est ostiarius. Ostium igitur Christus est, non sui, quia de se non loquitur in parabola, vt velit significare, se esse pastorem: solum enim docere conatur se non esse seductorem, sed eum, per quem in ouile Ecclesiæ ingrediendum est; & qui per eum intrat, verum esse pastorem: qui verò aliunde, furem, & latronem. Veri igitur pastores, & prælati per Christum intrant, his Spiritus sanctus aperit ianuam, quia fides ipsa, per quam ingreditur, donum est Spiritus sancti; potestatem veram eis impertit, vt quæ faciunt rata sint: oues etiam vocem agnoscunt, quia verus pastor doctrinam antiquam, & iam in Ecclesia receptam docet, & per legitimam potestatem & veram doctrinam pascit, & ad pastum educit oues: &, si, vt debet, officium exercet, nominatim vocat; quæ postea omnia exactius declarabuntur.

Prouer. 8.

Spiritus sanctus ostiarius est.

Et cùm proprias oues emiserit, ante eas vadit, & oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius, alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo, quia non nouerunt vocem alienorum.

COMMENTARIVS.

SExta cōditio boni pastoris est, ante eductas, & emissas oues vadit, eas ducēs, & viam dirigens ad pastū, & oues sequuntur eū anta euntē, quia vocē agnoscunt. Nā pastor sonos & voces emittit, oues vocans, quas agnoscentes,

Alia Pastoris proprietas.

ipsum præeũtem, & ducentem sequuntur. Alienum autem non solùm non sequuntur, sed potius fugiunt, quia vocem eius non agnoscunt; non enim assuetæ sunt vocibus alienorum. Possumus hæc verba in duas conditiones distinguere, veri pastoris, vt sit sexta oues præire, septima autem oues sequi. Possumus etiam vnam, & eandem conditionem, ex vtraque perfectam facere, & erit sexta.

ANNOTATIO III.

Pastoris est sequi, & retiz antecedere greges.

ATTENDE pastores, & sequi, & antecedere A solere oues, seu greges. quãdo enim educuntur ex ouilibus, aut in aliquem locũ transferuntur, præcedit dux viæ pastor, dirigens ad pastum, vel locum in quem ducuntur, & hic est pastor notus ouibus, vt vocem eius audientes ipsum sequantur: Alij etiam sequuntur oues, ne aliqua ouis defessa maneat, aut aliqua de causa recedat à grege: indigent enim oues & greges, non ductore solùm, sed & custode. Hinc est, quòd in scriptura aliquando vnum, aliquando alterum legimus. Psal. B 77. De post fœtantes accepit eum, & 2. Re. 7. Ego te tuli de pascuis, sequentem greges. Est enim vilius officiũ sequi, & solet esse seruorũ, atque famulorum. Psal. verò 79. dicitur. Qui regis Israel intende, qui deducis velut ouem Ioseph: Verbũ deducis נהג Septuaginta vertunt ὁδηγῶν, à verbo ὁδηγέω, quod significat duco, seu dux sum, inde ὁδηγός, id est dux, qui præcedit, & viam demonstrat. & Iere. 17. Ego autem non sum turbatus te pastorem sequens. Ecce pastor præcedit. de hoc igitur pastore dicitur, Ante eas vadit. Hinc sequitur obiectionem Chrys. hom. 58. non esse validã: inquit enim solere pastores sequi, non præcedere. nec responsio eius videtur satis accommodata, dum ait pastores quidem sequi, non præcedere, sed vt Christus se omnium ad veritatẽ inueniendam ducem ostendat, contrarium pastoribus morem seruat, quæ responsio non videtur legitima: nam ex similitudinibus pastoris materialis, se verum pastorem esse ostendit: oportet ergo materialem pastorem oues præcedere; nisi enim præiret, potius se non esse verum pastorem probaret. Recentiores nescio quæ in hac parte sine auctoritate docent, veritas ex scriptura, & experientia ipsa satis patet. Sunt enim qui præeunt, & sunt qui sequuntur. illi vt dirigant, hi vt custodiant: dirigere est proprium eorũ, qui noti sunt ouibus; non enim sequuntur, nisi eius vocem, aut habitum ex frequenti eius auditione cognoscunt.

Hoc prouerbium dixit ei Iesus; illi autem non cognouerunt, quid loqueretur eis.

COMMENTARIVS.

NON intellexerunt Pharisæi, quid Dominus in parabola superiori significare voluerit; quamuis enim verborum corticem perciperent; tamen sensum prætẽsum nõ sunt assecuti. Habet enim parabola seu similitudo, præter communem verborum intelligentiam, latentem quandam significationem, quæ ex collatione, seu similitudine intelligentiæ prioris accipitur. Hãc non perceperunt increduli illi homines, & rectè hoc est à Domino factum, vt se essẽ cœcos, & non percipere, quæ dicebantur, vel ipsa experientia discerent, & quod verbo non credebant, opere ipso probarent.

ANNOTATIO IV.

Prouerbium quid significet.

PRouerbium hoc loco Græcè dicitur, παροιμία. Est autem dictum commune, quod per hominum ora passim circumfertur, quod alio nomine Adagium vocamus. Hoc autem loco, non in hac sumitur significatione, sed vt idem sit quod parabola. Græcè παραβολή, quasi comparatio & similitudo, frequenter enim vnũ pro altero vsurpatur, & prouerbium parabola, & parabola prouerbiũ dicitur in scriptura, apud Hebræos autem est משל Prouerbium igitur, parabolam significat in hoc loco, cuius cũ alter sit sensus, præter eum, qui ex cõmuni vocum significatione cõcipitur, explicatione indiget, aut diligenti studio, vt intelligatur, opus est. Verbũ aũt hebræum cõmune est, & prouerbio, seu adagio, & parabolæ: nã Ezech. 18. p adagio sumitur. Quid est q; parabolã vertitis in prouerbiũ? In hebræo est verbum cũ nomine, vt solent sæpe Hebræi facere, ac si barbarè diceremus, quid est, quod prouerbium prouerbiatis? nõ enim latinum verbum habemus, sed nomen: id est, frequẽter hoc prouerbium profertis. ar Psal. 18. Inclinabo in parabolam aurem meam. In hebræo idem est nomen, & proparabola accipitur: explicare autem differentiam inter parabolam, prouerbium & exemplum, & diffinire singula, non est nostri hoc loco instituti. C D

Dixit

Dixit ergo iterum eis Iesus, amen amen dico vobis, quia ego sum ostium ouium.

COMMENTARIVS.

CVM non intelligerent allegoriã sententiæ præcedentis; dignatus est Dominus explicare, & hoc illa particula *Ergo*, indicat, ac si diceret; cùm non assecuti essent Pharisæi sensum, propterea Dominus hæc iterum, & secundo loco adiũxit, vt quæ non erant intellecta, exponeret. Asseueranter igitur se ostium ouiũ esse dicit; vt enim per ostium aditus, & ingressus patet in ouile; sic per Christum, & fidem in ipsum ingrediendum est in Ecclesiam Dei, & in regnum cæleste: qui enim de Christo non rectè sentit, ab ouili hoc excluditur, nec ei patet ingressus. quibus verbis significat illos Pharisæos esse extra Dei, & Christi Ecclesiam; quamuis sibi maximè præcipuũ locum in Synagoga tenere viderentur. Cœcũ aũt illum, ab eis reiectum, nõ esse verè exclusum ab ouili Dei: hic enim per ostium verũ intrauit, illi autem ostiũ hoc, per quod oportebat ingredi, respuerunt. Hinc patet causa, cur Dominus se ostium esse eo tendebat, vt Pharisæos ostenderet de ouili Dei non futuros, nisi in Christum crederent; decipique valde, putantes de synagoga meritò eiectum cœcum, quia in eum crediderat; cùm ipsi potius extra synagogã veram essent: propterea dixit, *Ego sum ostium*. Si enim pastorem se diceret, non videretur excludere eos ab ouili, sicut manifestè excludit, quando ostium se esse dicit; qui enim non intrant per ostium, fures sunt. Et attende non simpliciter ostiũ se esse dixisse, sed *Ostium ouium*; vt veritatem etiam secundam superius narratam doceret, nempe non ostium tantùm pastorum, sed etiam ouium esse; vt nec inter oues quidem Dei sit, qui per ipsum non intrauerit. Et rursus omnes intrantes esse oues, siue pastores sint, siue tantùm oues. Hæc verba satis probant ostiũ illud, de quo superius mentio facta est, non esse scripturas, sed ipsum Christum: Nec eam sententiam esse pronuntiatã propter Christũ, sed propter alios ministros, & pastores, qui veri non sunt, nisi per eum ingrediantur: vt ex eo Pharisæos argueret, qui se veros pastores, & prælatos existimabant; cùm tamen Christum, qui ostium est, reiecerint, cœcumque illum exclusserint; qui verè per ostium intrauerat. Esse autem hæc verba explicationem præcedentis parabolæ præter contextum ipsum, indicat illa particula *Ergo*, quæ eò posita est, vt significet Dominum hanc posteriorem addidisse sententiam, quia Iudæi non intellexerant priorem. Si autem non esset hæc explicatio prioris, non rectè, nec accommodatè ista connecterentur. Ostium igitur Christus est, per quod oues, & pastores oportet in Ecclesiam Dei ingredi.

Quomodo Christus ostium.

Quare Christus ostium dicitur ouiũ.

Omnes, quot quot venerunt, fures sunt, & latrones.

PRosequitur parabolæ explicationem contra pastores falsos, quos Latrones conuincit esse, quia se ostium ouilis, & ouium faciebant, & eas à vero Christo auertebant, sibi pastoris officium vsurpantes. Restringẽda est autem sententia hæc generalis per præcedentem, vt sit sensus; Omnes, qui venerunt, se pastores ouium dicentes, aut Christum se esse iactantes, quia per ostium verum non intrarunt; fures fuisse, & latrones. cùm non aliud sit ostium præter Christum, & qui per eum non intrant, oues non sunt, multo minus pastores. Hoc dicit propter nonnullos, qui ante eius aduentum, se tanquam Christum, & Messiam populo annuntiarunt, vel quod proprium Christi erat, sibi vsurparunt; quales fuerunt Theodas, & Iudas, de quibus habetur Acto. 5. & si qui sunt alij. hi. n. deceperunt multos Iudæorum, eis persuadentes, se esse pro missum

Christus de eis loquitur, qui se veros pastores mẽtiebantur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

missum Christum, aut quod Christi erat profitētes. hi sunt fures, & latrones; at Christus est verum ostium, & qui per ipsum non intrat, de ouili non est. In Græco habetur, quotquot venerunt ante me, & ita Chryso. Euthymius, & cæteri Græci legunt.

ANNOTATIO V.

Contra Manichæos, hoc Ioannis loco abutentes.

MANICHAEI Prophetas contemnētes & damnantes, hoc loco abutebantur, Quia quotquot ante Christum venerunt, fures & latrones fuerunt, vt auctor est Aug. lib. 5. contra aduersarium legis, & prophetarum, cap. 4. sed verbum sequens, vt rectè Chryso. hom. 58. dicit, hanc hæresim conuincit; Nam sequitur, oues non audierunt eos, quod in laudem ouium dictum esse nemo negabit: at oues audierunt Prophetas, & si non audissent, essent maximè reprehendendæ: nō igitur sententia hæc propter eos dicta est. Qua verò ratione Prophetæ ab hac sententia excludantur, non eodem modo omnes exponunt. Aug. loco citato dicit excludi illo verbo, *Venerunt*: veri enim prophetæ non venerunt, sed missi sunt: Pseudoprophetę autem à se ipsis venerūt, iuxta illud Ierem. 23. Non mittebam Prophetas, & ipsi currebant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant. Hæc ergo sententia secundum mentem Aug. omnes generaliter falsos prophetas concludit. idem dicit Hieron. Oseæ 7. & ante eos eandem explicationem adfert Clem. Alex. li. 1. Stromat. vt venire dicantur, quia non missi, sed à se ipsis venerunt: nec tantùm Pseudoprophetas comprehendit in ista sententia, sed & illos Philosophos, qui dogmata erronea, & falsa tradiderunt; se hominū magistros & doctores facientes. Sed hęc expositio non firmo innititur fundamēto: nam venire etiam dicuntur, qui missi sunt. Ioan. 1. dicitur de Ioanne, Hic venit, vt testimonium perhiberet de lumine, qui tamen paulo ante dicitur à Deo missus. Præterea non esse sic limitandam sententiam, probant sequētia verba, cùm dicitur, *Quotquot venerunt, fures sunt: ego veni, vt vitam habeant.* si, propterea quia venientes dicuntur fures, non erat dicendum *Ego veni*, sed ego sum missus, quam obiectionem sensit Aug. tract. 45. & aliter limitauit. Aliqui nostro seculo limitant hanc sententiam sic, *Quotquot venerunt*, se Christum seu Messiam esse annuntiantes, fures fuerunt: sed nimis esset tale restricta hæc sententia, nec constat aliquos tales præcessisse, qui se Christum iactassent, & mériti essent. Iudam enim, & Theodam Christum se professos esse nō legimus. Accommodatior erit expositio, si non de omnibus Pseudoprophetis, nec de his solis, qui se esse Messiam mentiri sunt interpretemur: sed de illis etiam, qui, quod Christo erat proprium, modo aliquo vsurpabant; quales illi duo fuerūt, de quibus Act. 5. legimus. hi enim omnes non per ostium intrabant, quod verè est Christus.

Quot dicat fures & latrones.

Sed non audierunt eos oues.

COMMENTARIVS.

ILlos fures, & latrones fuisse, signo quodā probat veri, & falsi pastoris, quia oues eos non audierunt: prædicarūt quidem, & annuntiarunt se esse Christum, & Messiam, aut se eas habere virtutes, quæ Christi futuri erāt; sed oues vocem eorum, tanquam alienorū, non audierūt, nec eos secuti sunt: quāuis enim aliqui eos receperunt, vt habetur Act. 5. tamen omnes cum ipsis perierunt; electi autem, & fideles veri non audierunt eos, nec voci ipsorum auscultarunt: si autem veri fuissent pastores, oues vocem eorum audissent.

ANNOTATIO VI.

AVG. tract. 45. magnam difficultatem mouet, qua ratione dictum sit, Oues non audisse ac Pseudoprophetas, fures, & latrones illos, cùm certū sit multos ex electis aliquo tēpore deceptos extitisse, sicut multi sunt reprobi, qui aliquo tempore veritatem sequūtur: modò autem multi sunt electi, qui inter infideles, aut inter peccatores adhuc viuunt pessimè, multi etiam hæresibus sunt obcœcati, qui tamen conuertendi sunt ad veritatem. sicut è contrario non desunt, qui nunc bene viuunt, malè postea victuri, & malo fine vitā finituri: ergo oues vocem latronum audire potuerunt, & sequi. Recitat August. quorundam responsionem: nempe tunc non esse oues, quando fures audiunt, & sequūtur. Huic opponit Aug. illud Ezech. 34. Errantem ouem non reuocastis, ouis igitur erat, etiam quando errabat. Idcirco alteram ipse adhibet responsionem: oues non audisse eos, quia non in ea voce audiendā perseuerarunt: quamuis enim aliqui electi ad tempus falsos doctores, & Pseudoprophetas audiant; resipiscunt & recedunt ab eis, ad suumque verum reuertuntur pastorem. hæc Aug. Possumus etiam aliter respondere, vt non de electis tantùm, & prædestinatis hæc exponamus: nam oues fideles omnes sunt, siue reprobi, siue electi, & ad ouile tam hi, quàm illi pertinent: oues igitur non eos audisse dicuntur, quia illi, qui populum à lege, & Prophetis auertebant, paucos sui erroris defensores, & discipulos habuerunt, breuiq; omnes perierunt: at verum Christum non pauci, sed innumeri populi ex Iudæis, & Gentibus erant audituri, nec nomen eius vnquam cessaturum.

Ego sum ostium, per me, si quis introierit, saluabitur.

COMMENTARIVS.

ITerum repetit se esse ostium; prius enim esse ostiū dixerat ratione pastorū, vt parabolā explicare, & alios omnes, qui Pseudochristi extiterūt, reijceret. nunc iterum repetit se ostium esse; vt probet esse ostium respectu ouium, sicut & pastorum, omniumque qui in ouile intrant. *Qui per me*, inquit, *introierit*, vitam habebit, & *saluabitur*, & sumitur similitudo ab ostio ouilis: Sicut enim oues in ouile per ostium intrantes, ibi conseruantur, & tutæ, ac securę manent à lupis vitæ earum insidiantibus; sic qui in Ecclesiam per Christum intrant, vitam habent, & ab hostium potestate liberantur, extra quam Ecclesiā salus, spiritualisque vita non est. Argumentum veri ostij est, quando per ipsum in ouile verum salutis intratur, illi fures ostia fuerunt, non ouilis, sed macelli; perierunt enim omnes illi, qui illos sunt secuti, vt patet Act. 5. ad hoc enim alludit Dominus dicēs, *Per me si quis introierit, saluabitur*. quasi ostium sit non macelli, sed ouilis, vbi non mactantur, sed saluantur oues.

Et ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet.

NON solum, qui per Christū ingreditur in ouile Ecclesiæ, salutem & vitā consequitur, sed in omnibus suis actionibus, & operibus, siue occultis, siue manifestis dirigitur, & prosperatur; iuxta illud: Omnia, quæcunq; faciet, prosperabuntur. & est metaphora ab ouibus, quæ siue ingrediātur, siue egrediantur, quocunque se conuertunt, inueniunt pascua; tanta est fœcunditas, & vberras ouilis Christi, quę est sancta Ecclesia. Phrasis est Hebręa egressum, & ingressum appellare omnia negotia, & opera hominis. sic 2. Reg. 3. Ioab dixit ad Dauid; Ignoras Abner filium Ner, quoniam ad hoc venit ad te, vt deciperet te, & sciret exitum tuum, & introitum tuum? id est, omnia opera tua, siue quæ in secreto, siue quæ in manifesto agis. & 3. Reg. 3. Ego sum puer paruulus, ignorans ingressum, & exitum meum; id est, nescіens, quæ me oportet facere, siue in his quæ ad me, siue in his, quæ ad regni administrationem pertinent. & Psal. 120. Dominus custodiat introitum tuum, & exitum tuum; id est, in omnibus operibus tuis, siue quæ ad te, siue quę ad alios spectant, siue publica, siue secreta protegat, & conseruet te. sic etiam nunc dicitur, vbique inuenier pascua diuinæ doctrinæ, & gratię, iuxta illud Psal. 22. Dominus regit me, nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocauit. & Ezech. 34. In pascuis vberrimis pascam eas, & in montibus excelsis Israel erunt pascua eorum. quæ verba Hieronymus de militante, & triumphante Ecclesia exponit.

Ingressus & exitus nomine quid scriptura significet.

ANNOTATIO VII.

Ingredi & egredi multis modis pro actione exponitur.

Psal. 120.

AVGVST. tract. 45. duplicem superioris sententiæ adfert interpretationem; Vna est, vt per exitum opera exteriora, per ingressum opera interiora intelligantur; in vtrisque enim à Deo oues Christi pascuntur. Et conformis est hæc expositio illi, quam Chaldaica paraphrasis adhibet illis verbis Psalmi, Dominus custodiat introitum tuū, & exitum tuum. introitum, inquit, id est, legis studium; exitū, id est, negotiationem. similem ferè expositionem adfert Basil. lib. de Spir. sancto, ca. 8. Altera est, vt per introitum intelligamus ingressum per viuam fidem in Ecclesiam militantē, vbi pascua salutis sunt; per egressum, mortem tēporalem, per quam si trāsitus in Ecclesiam triumphātem, & regnū cæleste, vbi sunt perfecta pascua, & perennia. Et conforme est illud Hieronymi super Ezech. 34. quod in cōmentario adduximus. Sunt istæ interpretationes quantum ad doctrinam veræ, & quantum ad sensum probabiles, nec in re diuersæ sunt ab ea, quam in commentario posuimus, præter id, quod phrasis illa est hebræa, significās veluti generalitatem quandam operationum, & actionum. Euthym. exponit, *Egredietur, & ingredietur*, id est, ad omnem mundi locum, vt significetur Ecclesiæ dilatatio. Aliqui recentiorum exponunt, *Egredietur, & ingredietur*, id est, liberè,

liberè,& securè conuersabitur,iuxta illud 1. Reg.18.De Dauid,qui ingrediebatur,& egrediebatur in cõspectu populi;id est,familiariter,& liberè conuersabatur.& Act.1.In omni tempore,quo intranit,& exiuit inter nos Iesus;id est,nobiscum est familiariter conuersatus,quamuis hæc omnia vera sint, mihi tamen magis,placuit,quod in cõmentario dixi.

Fur non venit,nisi vt furetur,& mactet,& perdat: ego veni, vt vitam habeant,& abundantius habeant.

COMMENTARIVS.

Quid sit vitam habere, & abundantius habere.

SE esse verum ostium ouium,non autem illos,qui ante eum venerunt,probat,quia illi in ruinam,& destructionem ouium venerunt:perierũt enim, qui eos secuti sunt:alludit verò ad illud Act.5.At ipse venit, *Vt vitam habeant, & abundantius habeant*,nempe vitam habeant gratiæ in hoc seculo, & abundantius in futuro æternam consequantur. Viuit enim iustus in hoc seculo vita gratiæ,perfectiorem postea etiam per Christum cõsecuturus vitam,beatam nempe,in gloria.sic Aug.tract.45.& Chrys.hom.58.exponunt. adhuc in hoc seculo vita gratiæ datur,& abundantius datur,quia iustus in gratia augetur, & magis,ac magis crescit.1.The.4.Sic & ambuletis vt abũderis magis. Rursus *vt vitam habeant*,id est,liberentur à malis, *Et abundantius habeant*,id est, fruantur bonis: Venit enim,vt,qui credit in eum,nõ pereat,sed habeat vitam æternam.Sic exponit Olimpiodo.in Eccl.ca.2.Rursus *Vt vitam habeant*,quam per fidem in me venturum habebant, *Et abundantius habeant*:nam maior,& copiosior est Euangelij,quàm quæ in lege dabatur gratia.Omnia hæc vera sunt,& per Christum data,& ad huius sententiæ veritatem pertinent.

Ego sum pastor bonus.

NE ostium solũ Christum esse aliquis existimaret,quasi alius esset pastor, qui per eum intraturus esset,adiunxit se esse etiam pastorem, & quidem bonum,non quemcunque,sed illum verum,& principem pastorum.Et nota artificium Spiritus sancti;si enim pastorem solum diceret,non excludebat alios à ratione pastoris,qui per ipsum non intrant;si ostium solum prædicaret, alium esse pastorem & Christum suspicari aliquis posset,ideo vtrumque cõiũxit:illud tamẽ ex parabolæ instituto,hoc verò ex data occasione,& hic est legitimus sensus huius totius contextus.Pastorem autẽ bonũ se dicit, vt non solùm à latronibus,& furibus se separet,& distinguat;sed ab alijs,qui curam veri pastoris non habent,& mercenarij dicuntur,& ab ijs etiã qui boni sunt, per ipsum tamen intrant in ouile ouium.Est autẽ articulus Græcus appositus duplex,nempe, Ego sum ille pastor, ille bonus;vt hoc significet Dominus se
Ezech. 34. esse illum verum pastorem promissum in prophetis. Suscitabo super ea pastorem vnum,qui pascat ea,seruum meum Dauid; ipse pascet ea,& ipse erit eis in pastorem:quæ verba de Dauidis persona intelligi nequeunt,qui tunc mortuus erat,sed de Christo,qui ex eius semine erat vẽturus, vt sacri Doctores,& Hebræi ipsi intellexerunt.ad hoc alludens dicit;Ego sum pastor ille bonus,insignis & pastorum omnium princeps,promissus olim vẽturus:de quo 1.Pet.5.Cùm apparuerit princeps pastorum.& 1.Pet.2.Eratis sicut oues errantes,sed conuersi estis nũc ad pastorem,& Episcopum animarum vestrarum. lege quæ in annotatione consequuntur.

ANNOTATIO VIII.

Quatuor Pastorũ species in scriptura reperiuntur.

QVI alijs præsunt,& eorum curã gerunt, in scriptura dicuntur pastores per quandam metaphoram, & similitudinem pastorum , qui ouium custodiæ incumbunt. Horum autem pastorum quatuor genera in eadem scriptura reperimus.Primũ est eorum, qui cùm nullam habeant legitimam potestatem,& auctoritatem supra alios,eam sibi ipsi vsurpant,intruduntq; se in officia gubernandi,regendi & docendi,quæ ad ipsos non spectant,& ad quæ vocati verè non sunt. de his dictum est Zachar.11.Ecce ego suscitabo pastorem,qui derelicta non visitabit; nec dispersum quæret,horũ sub alio nomine meminit Ieremias cap. 14. Falso, inquit, vaticinati sunt Prophetæ; non misi eos;non præcepi eis; non locutus sum ad illos.& Matth.7. Attẽdite vobis à falsis Prophetis. cõtra hos dictum est Hebr.5. Nemo assumit sibi honorem , nisi qui vocatur à Deo, tanquam Aaron.

Secundum genus pastorum est,qui legitimam habẽt potestatem, & auctoritatem,eam tamen non administrant,vt oportet,quos Basilius orat. pro Sancto Mamante vnico verbo describit,nempe qui nõ ouibus, sed sibi prodesse cupiunt. & August. tractat.46.Ioan. qui ob honorem , inquit, aut lucrum temporale alijs præsunt. de huiusmodi Ezec. dictum est; *Ezech. 34.* Væ pastoribus Israel,qui pascebant semetipsos,nonne greges à pastoribus pascuntur? lac comedebatis;& lanis operiebamini,& quod crassum erat,occidebatis,gregem autem meum non pascebatis; quod infirmum fuit, non consolidastis;& quod ægrotum non sanastis: quod confractum est, non alligastis; & quod abiectum erat non reduxistis; & quod perierat, non quæsistis; & cum auctoritate imperabatis eis,& cum potentia. Hi pastores veri sunt,quia legitimam habent potestatem,non vt primi,qui non veri, sed falsi sunt pastores; quanquam autem veri sint, mercenarij tamẽ dicuntur: tales erant illi principes Sacerdotum , Scribæ, & Pharisæi, de quibus dictum est Matt. 23. Super cathedram Moysi sederunt scribæ, & Pharisæi : quæcunque dixerint vobis, seruate, & facite, secundum verò opera eorum nolite facere, quasi diceret, quia veri sunt pastores, & potestatem habent, obedite eis; quia verò mercenarij sunt, eorum opera nolite imitari:malos enim principes & Prælatos,habentes potestatem legitimam honorare, eisque obedire, sed non illos imitari debemus.

Tertium genus pastorum est eorum, qui & legitimam habent potestatem,& eam, vt par est, & vt expedit, administrant, non sibi, sed gregi prodesse cupientes: hi pastores boni sunt, de quibus scriptum est Ieremi 3. Dabo vobis pastores iuxta cor meum. Horum omnium pastorum mentionem facit Dominus in hoc sermone,primos appellat fures, & latrones,non ingredientes per ostium : secundos vocat mercenarios,qui vidẽt lupum venientem, & dimittunt oues,& fugiunt : tertios dicit bonos esse pastores,qui animã ponunt pro ouibus suis.

Vltra hæc tria pastorum genera reperitur in scriptura aliud quartum, sub quo vnicus est pastor,nempe Messias,seu Christus in lege,& prophetis promissus venturus, de quo dictum est Ezech. 34. Suscitabo super eos pastorem vnum. & Zac.13. Framea suscitare super pastorem meum . & ibidem; Percute pastorem , & dispergẽtur oues. alia testimonia in commentario produximus.

His igitur notatis, attendendum est, pro

vera intelligẽtia huius contextus, Christum bonum pastorem appellare , & talem esse confirmare;non tantùm vt à furibus, & latronibus, & mercenarijs ipsum discernat; sed etiam vt à bonis pastoribus distinguat, ostendatque se esse bonum pastorem , non quemcunque, sed illum vnicum promissum in lege, & prædictum per prophetas, nempe verum Christum & Messiam, quem inter alia cognomina, hoc ipsum etiã habituram, prædictum erat . Hoc est ergo, quod nunc dicit, *Ego sum pastor bonus* , ille nempe vnicus pastor per Prophetas prænunciatus. Hunc esse Iudæi legitimum huius contextus multa probant, primum est causa , ob quam Christus totum hũc habuit sermonem:ea enim fuit, quia Iudæi iecerant è Synagoga cœcum illum , eo quod Christum confitebatur, quasi iudicantes,& declarantes Christum esse pseudoprophetam, & falsum Christũ: propter hoc Dominus cœcum defendens probat potius eos esse extra verã Synagogam , & ecclesiam:hoc autem confirmat,dum se ostium ouium,& se esse verum pastorẽ dicit: quæ ad rem non facerent,nisi de pastore illo promisso,& vnico loqueretur. Vtitur enim his nominibus,ouilis,ostij,& pastoris,occasione iectionis è Synagoga, à qua, velut ab ouili,excluserũt cœcum . Alterum est verbum illud , *Quotquot ante me venerunt , fures sunt , & latrones* , quod haud dubiè intelligendum est de ijs, qui falsò nomen Christi, aut aliquid , quod Christi futurum erat,sibi vsurparunt : cùm igitur ab his se secernens dicit, *Ego sum pastor bonus* , non quemcunque bonum pastorem , sed illum vnicum significat , cuius officium falsò sibi tribuerunt fures,& latrones. Tertium est,quod inferius sequitur, *Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere*,quis non intelligit hoc esse peculiare pastori illi, nempe Christo? Quartum est, quod Dominus ad probãdum se esse bonum pastorem,adducit: *Cognosco oues meas,& cognoscunt me meæ , sicut ego cognosco patrem, & cæt.*hoc nemo hominum dicere verè potuit, nec poterit , præter illum vnicum pastorem Christum : igitur sententia hæc, *Ego sum pastor bonus*, in eum est interpretanda sensum , vt significet Christum esse bonum pastorem illũ vnicum, quem venturum prophetæ prædixerant:talis enim à Iudæis legis, & scripturarum peritis, futurus credebatur, & expectabatur; eaque de causa , vt in commentario adnotauimus, cum duplici articulo Græcè legitur , *Ego sum ille pastor, ille bonus*. hinc est quod Dominus bis hãc sententiam repetit, Ego sum pastor bonus. prius quidem vt se à furibus , latronibus, & mercenarijs secernat: posterius verò,vt se etiam à bonis quibuscumque pastoribus longè differre doceat,vtpote qui sit vnicus,& princeps omnium pastorum : hoc enim nomine appellatus est à Petro 1.epist. cap.5.

Christi scopus est ostendere se bonũ pastorem , et messiam esse.

Bonus

Universidad de Deusto
Biblioteca

Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis.

COMMENTARIVS.

PRobaturus se esse bonum pastorem primò se à mercenario secernit, &, vt id efficiat, vnam differentiam inter vtrunque constituit, nempe bonum pastorem, vitam omnibus periculis exponere in ouium defensionem, tutelam, & salutem: hoc autem mercenarius non facit, vt in sequenti sententia exponitur. *Animam*, hoc loco vitam corporalem intelligit, quod sæpè in scriptura fit. Matth. 2. Defuncti sunt enim, qui quærebant animam pueri. Ioann. 13. Animam meam pro te ponam.

ANNOTATIO IX.

Quomodo cõmendatur pastor animam pro ouibus ponens, cùm hoc non liceat.

POSSET aliquis obijcere circa hanc sententiam, nempe metaphorã pastoris, mercenarij, & ouium non accommodari conuenienter præsenti instituto. Pastor enim non ponit animam suam pro ouibus: nam pluris facit homo vitam temporalem quàm oues omnes, quas possidet. Iob 2. Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua: & quod magis vrget, si animam ponat pro ouibus, pro quarũ conseruatione mori nõ recusat, non rectè facit, nec laudãdus est: vita n. téporalis maius bonũ, & præstãtius est, quàm pecuniæ, & res temporales, non ergo virtutis ordo seruatur, si pro eo quod minus est, maius exponitur. Vnde sicut pro honore, ita & pro rebus temporalibus vitiosum est vitam commutare temporalem: qui igitur pro hisce ouibus dat animam suam, bonus non est pastor. Aliqui hoc vrsi argumento de solis pastoribus spiritualibus, nempe qui per similitudinem pastores dicuntur, hanc sententiam intelligẽdam censent, quorum opinioni, & expositioni contextus obstat: nam Dominus metaphoram prosequitur in tota sententia: *Mercenarius*, inquit, *videt lupum venientem, & fugit, & dimittit oues, & lupus rapit, & dispergit: bonus* autem *pastor, & cuius sunt oues, animam dat*, & vitæ periculo se exponit pro ouium defensione. Non ergo negari potest, hæc omnia sumpta ex metaphora, & id mihi probabilius videtur.

Difficultatis solutio.

Quod autem in contrarium allatum est, facilè soluitur: duo enim respondeo. Vnum est, non dici pastorem bonum, eo quod bene & rectè secundum virtutem agat; sed quia, quod officij sui est, accuratè perficiat. exemplum habemus Lucæ 16. in Villico illo iniquitatis, qui prudenter egisse dicitur, cùm iniquè & iniustè sit operatus donando, quæ Domini erant: ita & bonus pastor dicitur, quia ouibus maximè consulit: sæpè enim in scriptura rebus malègestis, bonæ significantur, vt docet Gregor. libr. 3. Moral. cap. 16. bonus ergo Prælatus pastori confertur, qui animam ponit pro ouibus, etiamsi hic nõ in hoc laudandus sit, quasi rectè egerit: sicuti nec rectè egit Villicus, quẽ nihilominus iusti quodam modo imitari iubentur. Alterum est, quod magis ad rem facit: non semper esse vitiosum vitam dare, & periculo vitæ temporalis se exponere pro ouibus, & rebus temporalibus defendendis. Quando enim temporalia ad honestum finem ordinantur, & dirigũtur, licet eas desiderare, acquirere, conseruare, & pro eorum defensione vitæ periculo se offerre: neque id est maius malum minori, sed potius pro maiori exponere minori. temporalia ad honestum finem ordinata, rationem boni honesti habent: hac de causa licet ea defendere cum periculo vitæ etiã probabili, eaque recuperare cum eodem periculo, debitis circumstantijs adhibitis: de hac tamen re non est locus hìc plura dicendi, dicta autem ista sunt, vt ostẽdamus bonum esse posse pastorem, etiam secundum virtutem, qui pro ouibus vitam exponit temporalem, & id satis est ad metaphoram conseruãdam, quæ maximè ad contextum facit. Non est autem quærẽda similitudo in omnibus: id enim vitiosum, & præter loquentis institutum esset: cogeremur enim dicere, quæ falsa sunt: cùm pastor ouium materialium, non diligat eas amore beneuolentiæ, sed vtili, & propter seipsum. Prælati verò non debẽt diligere subditos eo amore solo, sed præcipuè propter vtilitatem, & bonum eorundem subditorum. non est ergo metaphora sic extendenda, vt ad dissimilia trahatur, sed ea tantùm complectitur, quæ sermone exprimuntur. Hoc vltimo adnotandum est, animam dare pro aliquo non semper esse mori pro eo, sed aliquando etiam significat vitæ periculo se exponere, quod satis constat Actorum 15. vbi, de Paulo, & Barnaba, qui tunc viuebant, dicitur: Qui animas suas tradiderunt pro nomine Domini nostri.

Mercena-

Mercenarius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit, & lupus rapit, & dispergit oues.

COMMENTARIVS.

NON sic se habet mercenarius; sed vitam propriam ab omnibus liberam periculis conseruat, etiam cum detrimento ouium: nam dum lupum venientem videt, non expectat, sed fugit, & dimittit oues in periculo; lupus enim venit nemine resistente, & oues rapit & dispergit; aliquas earum rapit, & mactat; cæteras autem, quas rapere nõ potest, dispergit, quia timore, & terrore omnibus perculsis, vnaquæque in suum locum fugit, fuga salutem quærens. Non sic facit verus & proprius pastor; sed lupo occurrit, ac vitæ subiens periculũ resistit, & oues defendit. Quod egregius ille pastor Dauid, de cuius semine pastor hic bonus secundum carnem natus est, faciebat: qui 1. Reg. 17. dixit ad Saul, Pascebat seruus tuus patris sui gregem, & veniebat leo, vel vrsus, & tollebat arietem de medio gregis, & persequebar eos, & percutiebam, eruebamque de ore eorum, & illi consurgebant aduersum me; & apprehendebam mentum eorum, & suffocabam, interficiebamque eos. hoc profectò non mercenarij, sed veri pastoris erat. Mercenarium describit Dominus; *Qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ*, hæc duo ad idem pertinent; posterius enim est explicatio prioris, idcirco sine aliqua copulatione posita sunt. *Qui non est pastor*, nempe, *cuius oues propriæ non sunt.*

Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ouibus.

CVR mercenarius fugiat causam adiungit, quia ipse mercedẽ solam quærit, proinde quando pereunt oues, ipsi non pereunt, sed Domino, cuius sunt; siue ergo viuant, siue pereant, nec lucrum, nec damnum ei refertur, quia solam mercedem ex custodia ouium habet; propterea fugit, & vitæ propriæ consulit. Hoc significat ista phrasis, *Non pertinet ad eum de ouibus*, id est, nõ pereunt in damnum ipsius, nec viuunt in lucrum. Marci 4. Non ad te pertinet, quia perimus? id est, non tua res agitur. Aliqui vertunt, & oues non sunt illi curæ; seu, non est cura illi de ouibus; & sic Græcè habetur, & sic interpres vertit. Lucæ 10. Non est tibi curæ, quòd soror mea reliquit me solam ministrare. quamuis autem sic legamus, ad eundem sensum refertur; Nam mercenarij etiam curam gerunt de ouibus, sed dicuntur non esse illis curæ, quia non ipsis, sed dominis pereunt.

ANNOTATIO X.

Mercenarij nomine Pharisæi significantur.

ADVERTENDA sunt aliqua in exactiorem superioris sentẽtiæ declarationem. Vnum est, per hos mercenarios Dominum significasse illos Pharisæos, & primos Iudæorum, curam plebis gerentes; qui auaritiæ, & ambitioni dediti erant decimantes mentam & ciminum, & primos accubitus quærentes; hi nõ ouium vtilitati, sed propriæ studebant. Ita exponit Aug. tract. 46. & Basi. in orat. de S. Mamã. Esse etiam similes in Ecclesia Euangelica improbabile non est, de quibus ad Philip. 3. dicitur: Quæ sua sunt quærunt, non quæ Iesu Christi. Tria ergo genera hominum distinguit; quosdam, quos fures & latrones, quosdã, quos mercenarios appellat; illi Pseudoprophetæ, qui cùm auctoritatem non habeant, eam sibi vsurpant; hi prælati veri, sed debito modo suum officiũ non administrantes, sunt: à quibus se primo loco secernit, dũ se esse asserit pastorem bonum illum, qui animam ponit pro ouibus, quia eius propriæ sunt: postea à bonis etiã pastoribus se esse diuersum docet, quos tertio loco significat. Secundò est aduertendum; hinc dubitationem subire; Si enim mercenarius est, cuius oues propriæ non sunt, omnes nostri Prælati, & pastores mercenarij sunt, quia oues ipsorum non sunt; non enim sunt fideles oues huius, aut illius prælati, sed Christi, cuius est Ecclesia. Vnde Ioan. 20. dictum est Petro: Pasce oues meas; non tuas. & Matth. 16. Aedificabo Ecclesiam meam, non tuam. & 1. Corinth. 3. Sic nos exi-

Prælati Mercenarij non sunt, quamuis oues non eorũ, sed Christi sint.

existimet

existimet homo, vt ministros, & dispensatores: quid ergo? dicemusne Apostolos, & successores omnes eorum mercenarios? Respondeo; qui propriæ vtilitati temporali studet, & officium suscipit non propter oues præcipuè, sed propter honorem, aut lucrum, aut bonum aliquod proprium, mercenarius est, qui facile imminente periculo, & cessante lucro dimittit oues, quia non habet iã, quod in eis pascendis sibi proposuerat: cæterum qui vtilitatem ouium in officio præcipuè quæ[illegible]. & cõmoda propria temporalia postponit, non mercenarius, sed proprius est pastor: quia & si verè oues eius non sint, ita eas tamen tractat, ac si suæ essent; & propterea vicarij, ac ministri Christi dicuntur, vices eius gerentes: quia sicut Christus tanquam verè suas gubernat, ita vicarij eodem affectu in eas feruntur, quo is, cuius sunt vicarij. Charitas enim qua diligitur Deus facit, vt quę Dei, & Christi sunt, velut propria reputentur: inde fit, vt hi vitam, & sanguinem pro ouibus fundant. Exemplum est in illo Dauid, quod in commẽtario attulimus, pascebat gregem, non suum, sed patris; at quia patris erat, adeo suum reputabat, vt in vrsum, & Leonem rapientes etiam ouem vnam insurgeret, & de ipsorum ore eriperet; talis Petrus, talis Paulus, tales Apostoli, & multi postea eorum successores; tales etiam diuina gratia habet nunc Ecclesia nostra multos.

Tertiò aduertendum est, Gaudentium hæreticum, vt refert Aug. lib. 2. contra epist. eiusdem ca. 8. hoc loco fuisse abusum, ad probandum non esse vlla ratione concessum in persecutione fugere: quia *Mercenarius fugit, & dimittit oues*, nec intelligebat iste hæreticus aliquando fugiente pastore, non dimitti oues nec lupum rapere, aut dispergere. Fugit Paulus per murum dimissus, tamen non propterea lupus fideles disperfit, aut rapuit; Aliquando enim quæritur solus pastor, non oues, & tunc si pastor fugiat, in periculo non manent oues; aliquando etiam, si non solus quæratur, fugit corpore, sed non animo, nec cura, nec prouidẽtia, vti Augustꝰ. dicit: addens aliquos corpore non fugientes, fugere & dimittere affectu, quamuis corpore adsint, verè fugiũt, & mercenarij sunt: de hac tamẽ materia nõ est nostri instituti plura disserere. Sũt enim casus quãdo, & Prælatis licet fugere corpore, nec tamen verè fugiũt, nec mercenarij sunt: nobis exẽplum Pauli, & doctrina Christi nũc sufficiat, Matth. 10. Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. de qua re extant multę doctrinę sanctorum, & præcipuè Apologia Athanasij de fuga sua.

Quartò est aduertendum, per lupum non solos hæreticos, tyrannos, & nominis Christi persecutores intelligi, sed quoscunque, qui fideles à iustitia auertere conantur, qui timorem aliquem sua potentia Prælatis incutere solent: sed non satis est pastoribus, si non fugiant lupos, quando terrentes inuadunt, sed adhuc cauere debent, ne cum lupis amicitias ineant, in ouium detrimentum; quod rectè notauit Anacletus Papa in epist. 1. Turpe profectò est pastoribus, lupos habere amicos suarum ouium damnum. hi enim & si corpore non fugiant, & dimittant oues, corde tamen, & animo, quod peius est, longè fugiũt, & in grauiori periculo relinquunt oues, quando lupus, & tutus, & securus inuadit.

Ego sum pastor bonus.

COMMENTARIVS.

REpetit se bonum pastorem, vt postquam à mercenarijs, & furibus distinctum se esse probauit, ab alijs omnibus etiam bonis pastoribus secernatur: seque esse illum vnicum, & verum pastorem promissum ostendat; ea enim de causa hoc verbum reperitur.

Et cognosco oues meas.

QVatuor argumentis à signo sumptis, se esse verum & bonum illum Pastorem probat; quorum primum est, *Et cognosco oues meas*. in his sententijs Particula *Et*, loco *quia*, posita est; est enim Hebræa phrasis, vt superius annotauimus. Nota vna ex ijs, quæ supra numeratæ sunt, quibus pastor à latrone, & fure secernitur, hæc est. est igitur pastoris veri, suas oues cognoscere, nemo autem cognitionem habere potest, quam Christus vnicus ille pastor habet suorum electorum. Pastores enim oues suas non cognoscunt distinctè, nisi aliquo signo exteriori notentur, quo vti solent, vt eas agnoscant, & inter alias, quæ suæ non sunt, distinguant; at mirabilis noster pastor Christus hoc habet proprium, tanquam verus, & proprius pastor, qui nouit oues suas, etiam nullo signo distinctas. Multi enim sunt, & fuerunt inter infideles, & peccatores, qui oues sunt Christi, nullum in se, quo ab alijs dæmonis ouibus secernantur, signum habentes, & tamen nouit eas Christus, & ad se trahit. 2. Tim. 2. Cognouit Dominus, qui sunt eius. Cognoscere enim oues, quando errant inter oues diaboli, cùm nullum in se signum distinctio

Christus oues suas quo modo cognoscat.

distinctionis habent; immo quod magis est, etiam antequam fiant, & generentur: hoc proprium est huius vnici pastoris. De hac cognitione distincta, & perfecta loquitur Dominus, vt ex verbis sequentibus constat, quia non tantũ exteriora ouium, sed etiam intima cordis perspicit, & quid vnicuique expediat, intelligit. Est autem aduertendum, quamuis generaliter oues Christi sunt credentes in eum; tamen particulariter hic loquitur de electis, & prædestinatis, qui oues in æternum sunt futuræ; illas nouit, sed particulari modo has, quia & intellectu, & affectu in ipsas fertur, quæ nunquam sunt auellendæ ab eo, licet ad tempus errent; & hoc significat verbum sequens. Hæc est prima conditio, & nota pastoris boni.

Et cognoscunt me mea.

ALterum argumentum est à secundo signo, oues etiam meæ me cognoscunt. Electi, & prædestinati Dei infallibiliter cognoscunt etiam pastorem Christum, quia licet ad tempus errent, tamen tandem suum verum agnoscent pastorem, & cognoscent, sicut etiã cognitæ sunt. hoc Paulus 2. Tim. 2. declarat dicens; Ex quibus est Himenæus, & Philetus, qui à veritate excidérunt dicentes, resurrectionem esse iam factam, & subuerterunt quorundam fidem; sed firmum fundamentum Dei stat habens signaculum hoc; cognouit Dominus, qui sunt eius. ac si diceret; multi exciderunt à fide, sed quos elegit Deus, & prædestinauit, tandem excidere non possunt, nec vllus contra eos præualebit, quia eos nouit Dominus, & nemo de eius manu eripiet. Rom. 11. Non repulit Dominus plebem suam, quam præsciuit. Act. 13. Crediderunt, quotquot præordinati erant ad vitam æternam. Oues ergo Christi cognoscunt ipsum, hæc nota vnici illius pastoris est: nemo enim hominum etiam eorum, qui boni pastores sunt, hoc habet: fieri enim potest, vt oues non cognoscant eum: non enim necessarium est hunc vel illum cognoscere, ad salutem, & vitam æternam; cognoscere aũt Christum necessarium est, & vt oues eum agnoscant. necesse quidem est agnoscere prælatos, & pastores in Ecclesia, tamen qui hunc non agnouit, quia forsan tunc errabat, agnoscet alium successorem; at Christum necesse est agnoscere: est autem hæc nota effectus prioris, propterea enim oues cognoscunt me, quia ego cognosco eas.

Vnius Christi proprium est ab ouibus suis cognosci

Sicut nouit me Pater, & ego agnosco Patrem.

QVales sint cognitiones præcedentes explicat Christus, & est talis sensus; *Cognosco oues meas*, sicut cognouit me Pater, *Et cognoscunt meæ*, sicut ego noui patrem, loquiturque vt homo. Est autem similitudo proportionis, non æqualitatis: non enim dictio *Sicut*, semper æqualitatem indicat, vt aperte probat illud Domini apud Matth. 5. Estote perfecti, sicut pater vester perfectus est. Consideremus igitur, quomodo Pater nouit Christum: sic enim proportionis similitudine Christus nouit suos. Pater igitur sic nouit filium, si loquamur, vt Deus est, quia intelligendo, & cognoscendo totam suam ei donauit, & communicauit substantiam, & vitam, vt homo autẽ est, sic Christus homo à Patre cognitus est, vt non fuerit sterilis, & inutilis cognitio, sed simul affectiua & factiua: quia eam humanitatem summis donis, & perfecti onibus, vitaque spirituali affecit: sic & Christus nouit suos, non sterili cognitione, & speculatiua, quia etiam inimicos nouit; sed affectu, & efficiẽtia, quia pluribus beneficijs, & virtutibus insignibus ac donis, suos replenit, & replet electos, eosq; viuificat. *Sicut* igitur *nouit me Pater*, sic ego oues meas. Consideremus rursus, quomodo filius nouit patrem: Vt enim Deus est, recognoscit, quod accepit à Patre, & redamat ipsum, non tamen vitam, aut aliquid ei cõmunicat, quia Pater à filio non accipit quicquam in se: vt homo autem Christus nouit Patrem eius voluntatem in omnibus implendo, ipsius honori in omnibus consulendo, nomen eius celebrando, sic etiã oues, & electi cognoscunt Christũ amando, reuerẽdo, obediendo, colẽdo, & celebrando; at nihil

Reciproca Christi, & omnium suarum cognitio expenditur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ei vitæ,aut perfectionis addũt, nihil in se accipit ab eis Christus. Luc.17. Postquam feceritis hæc, dicite, serui inutiles sumus. His igitur propositis verbis declarat Christus, non qualemcunque se esse pastorem, sed Messiã, & verum Christum Dei filium, nemo enim alius sic cognoscit, aut cognoscetur a bonis. Quis enim oues viuificat, vti Christus? quis seipsum dat ouibus? quis eas, vt ita dicam, deificat, & consortes diuinæ naturæ facit, sicut ipse? Rursus est alia similitudo, *Sicut nouit me Pater, & ego noui Patrem*, vt nec à Patris cognitione, & affectu diuellatur filius, nec Pater etiã ab ipsius filij cognitione, & affectu: ita erit firma, & certa hæc cognitio inter me, & oues, quæ in æternũ manebit.

Interpretatio Chrysostomi & Euthymij reijcitur.

ANNOTATIO XI.

CHRYSOSTOMVS hom.59. & Euthymius multo aliter hanc sententiã exponunt, & connectunt; non enim referunt hanc similitudinem ad cognitiones præcedentes, sed vt sit noua sententia; qua Christus, vt Deus æqualem se habere cognitionem cũ Patre asserit, sitéque sensus. Sicut nouit me Pater, ita ego æqualiter cognosco Patrem, hoc autem dicitur, ne cùm præcesserit; *Ego cognosco oues meas, & & cognoscunt me meæ*, aliquis existimet, æqualem habere oues cognitionem cum ipso: propterea adiunxit se æqualem habere cognitionem cum Patre, ad quam oues non possunt peruenire. Sed accommodatior multo est allata expositio in commentario; non enim verisimile erat hæc dubitatio: nec ex verbis illis aliquis eam æqualitatem concipere potuit. Potius dicendum est, cùm præcedentia illa verba adhuc non exprimeret eam cognitionem, qua à mercenarijs, aut ab alijs pastoribus bonis discerneretur: propterea adiũctam esse hanc sententiam, vt se verum Christum, & principem pastorum declararet ex propria quadã cognitione, & hæc videtur legitima expositio, & consonat, quod paulo post sequitur *Ego cognosco eas, & sequuntur me, & vitã æternã do eis*, quasi hæc duo posteriora sint effectus huius cognitionis. Simile etiã illud est Ioan.6. Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter patrem, & qui manducat me, viuet propter me.

Et animam meam pono pro ouibus meis.

COMMENTARIVS.

HOc est tertium argumentum à signo discernente mercenarios à bonis, & proprijs pastoribus, & multo magis fures, & latrones, qui non solùm vitam propriam non exponunt pro ouibus; sed potius ipsarum vitæ insidiantur. Christus autem verus, & proprius pastor vitam suam pro ouibus exposuit: hoc enim loco anima, vitam temporalem significat. Tamen aduertendum est etiam hoc signo ab omnibus pastoribus etiam bonis, Christum secerni: quia nõ quouis modo Christus animam posuit pro ouibus, sed eo, quo nemo alius posuit, nec ponere potuit, vt hoc argumentum esse verũ Christum; & principem pastorum probet; quod in quatuor maximè apparet. Primò quidem Apostoli, & Martyres vitam exposuerunt pro ouibus Christi; sed eorum mors ouibus in redemptionem & remissionem peccatorum non profuit: sola enim mors Christi peccatum delere potuit, gratiam restituere, & cœlum aperire. ipse ergo est, qui maximè pro ouium vtilitate animam posuit, ratione effectus, quia maximè profuit. Secundò, & hoc est valde perpendum, homo vitam pro alio exponere potest, & exposuerunt multi; sed potius dicendi sunt, mortem pro alijs citò subijsse, & vitam diminuisse; hi, qui exposuerunt, erant morituri, etiamsi pro alijs eam non exposuissent, at Christus nõ sic; ex vnione enim ad verbũ, caro illa immortalis futura erat, & ei impassibilitas, & immortalitas debebatur; at pro nobis, & ouium salute, se passibilem, & mortalẽ fecit; dispensatiuè impediendo, ne eius gloria ad carnẽ se extenderet; se ergo mortalem, & patibilem pro ouibus fecit; idcirco ipse solus est, qui pro eis vitam verè exposuit; id Paulus insinuat dicens 2. Corint. 8. Propter vos egens factus est, cùm esset diues. Tertio homines potius pro se moriuntur, quàm pro alijs, quia plus sibi prosunt, quàm illis. Mors enim Martyrum plus eis profuit, quia gratiæ, & gloriæ pondus illis contulit; nobis autem ad exemplum, & satisfactionem pro temporalibus pœnis profuit, magis tamen est gratiæ & gloriæ bonum, quod sibi per mortem conciliarunt. Vnde Aristoteles gentilis docuit; qui pro amico moritur, plus amare se, quàm amicum, quia sibi bonum honestum comparat; amico autem vitam

Quomodo vni Christo sing. Luce fuerit, animam pro ouibus ponere.

Collatio mortis Christi, & Martyrum.

tam temporalem, pro cuius defensione vitam exponit; at Christus non sic; mors Christi nobis plus profuit, quia ad remissionem peccatorum, ad gratiæ consecutionem, ad æternam vitam necessaria fuit; horum nihil sibi per mortem comparauit, ex vnione enim omnia sibi debita erant, nec pro se mori ei erat opus; quod Isaiæ.7. dicitur: Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis. Quarto denique, quia nullius vita in totum alteri profuit: multũ tempus vitæ intercedit inutile alijs, etiã in his, qui mortẽ subierũt pro altero: non enim tota vita Apostolorũ nobis profuit, sed illa pars vitæ, quam pro nostra vtilitate expenderũt; at Christus ab instãti suę incarnationis nobis profuit: nam & tunc nostram redemptionem sua dilectione meruit. Ipse igitur est, qui propriè, & perfectè animam suam posuit pro ouibus suis, de quo solo prædictum est Isa.53. Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum.

Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere.

QVartum argumentum est à quarto signo boni pastoris, & proprij: hoc est, errantes oues quærere & reducere. quod per Ezechi. 34. Dominus ostendit, malos pastores arguens, Quod abiectum, inquit, erat, non reduxistis, & quod perierat, non quæsijstis. Habebat Dominus multas oues errantes inter gentes, quæ non erant de ouili Synagogæ; has per suos Apostolos quæsiuit, reduxitque ad ouile suum. His verbis vocationem gentium significat, vti Sacri Doctores explicant. Basil. hom.28. in Psal.28. in principio. Grego. hom.14. in Euang. similiter & August. tract.47. & Chryso. hom. 59. Adduxisse Christus dicitur, quia per Apostolos ab eo missos, eas oues reduxit, & conuocauit. *Oportet*, inquit, *Me adducere*. illud *Oportet*, Patris præceptum, & mandatum significat: habuit enim Christus homo Patris mandatum conuocandi, & reducendi Gentium nationes ad ouile Dei, pro quibus etiam mortuus est.

Solus Christus mediator Dei & hominum. Ioan.14.

ANNOTATIO XII.

NEMO dubitat hoc ouile fuisse Synagogam Iudæorum, in qua erant tunc cultus, & religio Dei; sed difficultas est, quia dum dicit; *Oues habeo quæ non sunt ex hoc ouili*, insinuat aliud esse ouile, ad quod illæ pertinebãt oues. Quod igitur hoc erat? Aduertẽdum est, ante aduentum Domini nostri, Ecclesiam sanctam in duos populos fuisse diuisam; in Synagogam, quæ erat Ecclesia Iudæorum; & in Ecclesiam gentium, quæ erat conuocatio iustorum, & fidelium, qui de Iudæorum semine non erant: quamuis enim inter gentes maxima ex parte Ecclesia perierat, quia idololatria, & veri Dei ignorantia vbique regnabat; tamen non in totum perijt; non enim deerant aliqui, quamuis rari, & pauci, in quibus veri Dei fides, & mandatorum naturalium obseruantia vigeret: Iob enim, qui fuit ab Abrahamo quintus, fidelis, & rectus erat, & huiusmodi alij, tunc & postea inuenti sunt. Hi ad Ecclesiam gentium pertinebant, quamuis, vti dixi, maximam partem ouium erraſſe, extra veram illam Ecclesiam notũ sit. Istæ duæ Ecclesiæ, & populi, in tribus conueniebant, in multis autem differebant. Conueniebant primò in fidei necessitate: nemo enim siue ex vno, siue ex altero populo, remissionem peccati, & gratiam consequi potuit, sine vera fide Dei supernaturali. ad Heb.11. Sine fide impossibile est placere Deo. verum quidem est, non fuisse in omnibus æqualem fidei explicationem necessariam; quidem enim fidem distinctiorem, quidam obscuriorem habebant: de qua re non est opportuna nunc tractatio. Hoc satis sit, fidem omnib' ad salutem fuisse necessariã, quod ab exordio mũdi semper fuit, vt Aug epist.90. rectè docet. Cõuenie bant secundò, quia tenebantur obseruare mãdata naturalia, quæ in Decalogo continẽtur. Necessarium enim fuit semper omnibus præcepta naturalia implere ad iustitiam, & reus erat peccati, qui transgrediebatur. Conuenie bant tertiò in cultu, & religione: semper enim Ecclesia gentium habuit cultum exterio rem aliquem, quo Deum coluit, vt constat ex Iob, qui Deo sacrificabat; & ex patribus illis qui præcesserunt, ante quàm Iudæorum populus separaretur: quãuis cultus Iudæorum fuerit in multis ab illo diuersus: in his tribus verò populus, & vtrumque ouile conueniebat; at in multis erat discrimen. Primò quidem in fide: nam gentes solum obligabãtur credere in vnum Deum Saluatorem, & diligentium se remuneratorem, vt patet ad Hebr.11. at populus Iudæorum obligabatur credere distinctè venturum Christũ, & Messiam de semine suo, hunc credebant, & sperabant. Fuit autem ex priuilegio etiam aliquibus ex gentibus reuelatum hoc mysterium de venturo Christo, vt ex historijs constat.

Discrimen inter gentium Ecclesiam, & Synagogam Hebræorum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Secundò erat discrimen in præceptis cæremonialibus, & iudicialibus, quæ Deus illi Iudæorum populo imposuit, & seruare tenebatur; inter quæ vnum fuit de circuncisione; hæc autem fideles ex gentibus non tenebãtur implere: quamuis enim gentes ad Iudaismũ transire tunc poterant, & circuncidi, si vellent; tamen non obligabantur: fide enim, & obseruantia mandatorum naturalium, Dei virtute, & gratia, sine qua fieri non poterat, exhibita, saluabantur etiam sine circuncisione, & cæremonijs illis. Tertiò in antiquitate; Ecclesia enim gentium à principio mundi in cepit, & vna processit vsque ad Abraham, in quo Iudaismus per circuncisionem incepit, remanente Ecclesia diuisa. Quartò in religionis amplitudine, & perfectione; in Ecclesia enim gentium abundauit error, & Dei ignoratio, vt vix fidelis inuentus fuerit, postquam diuisus est ab ea populus Iudæorum: at in Synagoga abundauit fides, religio, Dei cultus, vt verò dictum sit Psal. 76. Notus in Iudæa Deus, in Israel magnũ nomen eius, multis etiam fuit beneficijs diuinis populus hic cumulatus super gentes, Psal. 147. Nõ fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis: propterea tunc Ecclesia gentium sterilis mulieris similitudinem obtinebat, Synagoga verò fœcundæ, quæ vices post Christi aduentum in contrarium sunt commutatę, vt prædictum est Isa. 54. Lætare sterilis, quę non paris, canta laudem, & hymnum, quæ non parturiebas, quia multi filij desertæ magis, quàm eius, quæ habebat virum. ea de causa gentium Ecclesia dicta est tunc deserta, & in ea habitare dracones, & struthiones, & locus inaquosus, & multa alia, propter raritatem summam fidelium, & inopiam diuini cultus: hoc est ouile alterum à Synagoga, ad quod tunc pertinebant oues hę adducendæ; quamuis maxima pars earum erraret, etiam à suo ouili, prio, donecà Christo reuocarẽtur, & adducerẽtur in ouile, non illud antiquum, sed nouum, vt statim dicet Dominus.

A

B

Et vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor.

COMMENTARIVS.

PRædicantium, & Apostolorum voces, quos ad Gentium oues conuocandas misit hoc loco significat. audient, inquit, oues hæ tam errantes, quàm si quæ intra ouile illud fuerint, vocem Christi, per Apostolos clamantis, non solùm auditu aurium, sed cordium, quia fide, & dilectione, & obediẽtia, conuertentur ad pastorem suum verum, & fiet vnum ouile ex vtroque; nam ex Synagoga Iudæorum, & gentium Ecclesia, vna vniuersalis & catholica fiet Ecclesia, extra quam non est salus; vbi iam non est distinctio Iudæi, & Græci, sed vnum est ouile, vnus populus, vna fides, vnica religio, eadem sacramenta, vnum sacrificium; & sicut vnum erit ouile, erit etiam vnus pastor, vnum caput religionis, & vnicus supremus gubernator. Hoc non solùm ad Christum Dominum refertur, sed ad suos vicarios, quos in ouili visibili militantis huius Ecclesiæ habet. Vnus enim est pastor Petrus post Christi ascensionem, vnicus etiam pastor successor Petri Romani Episcopi, qui vices Christi in terris gerens, vnius ouilis pastoris munere fungitur, sub quo inferiores militant multi; non toti ouili, vt ille, sed singuli singulis ouilis partibus præsidentes. Et perpende artificium: Ecclesia vna à principio per millia aliquot annorum vsque ad Abraham processit, diuisus est postea in eo populus, vt duo essent ouilia: per Christum autem sublata diuisione, ad vnitatem reducta est Ecclesia, in qua in æternum manebit. hęc conuocatio, & vnio prædicta est per Ezechi. Assumam, inquit, filios Israel de medio nationum, ad quas abierunt: & congregabo eos vndique, & adducam eos ad humum suam, & faciam eos in gentem vnam in terra in montibus Israel, & rex vnus erit omnibus imperans, & non erunt vltra duæ gentes, nec diuidentur amplius in duo regna, &c. quę verba Theodoretus ibi verbis Domini, quę nunc explicamus, applicat. & quamuis Hieronymus exponat de populis Iudæ, & Israel, qui in Roboam diuisi sunt, & post captiuitatẽ coniuncti, tamen accõmodatior est, & verior explicatio Theodoreti; tum quia decem tribus nunquam fuerunt restitutæ, vnde dici non possunt congregatæ in vnum; & quam uis ita factum esset, id figura fuit huius mysterij in Christo, & per Christum perficiendi.

Vnius pastoris nomine, nõ solus Christus, sed etiã eius Vicarij intelligũtur.

Ezech. 37.

Propterea

Propterea me diligit Pater, quia ego pono animam meam, vt iterum sumam eam.

OBiectioni tacitæ respondet, vt rem magis explicet, & declaret; Dixerat enim duo; nempe se ponere animam suam pro ouibus suis: & rursus habere alias oues, oportereque eas adducere, & vocem eius audituras, futurumq; vnum ouile, & vnum pastorem. Obijceret aliquis, quomodo si animam tuã pones, poteris postea adducere oues has, vt vocem tuam audiant, ac eris vnus pastor vnius ouilis? Respondet, quia ita Pater voluit me ponere animam, vt rursus eam assumerem; ita mori me decreuit, vt citò resurgerem, & hæc ratione dicta mea constant, nec inter se pugnant; Ponam enim animam, & verum erit, me pro ouibus animam ponere: iterum sumam illam, & resurgam, & sic adducam, & congregabo oues meas, & audient vocem meam, & erit vnum ouile, & vnus pastor. Quod autem dicit, *Propterea diligit me Pater, quia pono animam meam, vt iterum sumam eam*, eundem sensum facit, ac si diceret; in hoc Patri placeo, ac eius volũtatem facio, seu propter hoc Pater sibi in me complacet, quod pono animam, & rursus assumo; quod morior, & resurgo: non quod hæc sola causa sit, propter quam Pater diligit filium, & in eo sibi complaceat, cùm multæ aliæ, & antiquiores sint; sed quod hoc Patri placet in Christo: diligere enim appellat complacere in ipso. Hic est sensus, & connexio huius sententiæ.

Propterea me diligit Pater.

ANNOTATIO XIII.

ELABORANT expositores in hac interpretanda, & cõnectenda sententia. Inprimis Chrysost. hom. 59. verba hæc ex humilitate esse dicta à Christo homine cẽset, vt sit sensus; Pater dilexit me propter oues, vt nẽpe meam vitam exponerẽ pro eis; non quod alijs rationibus non sit à Patre Christus dilectus: hoc autem dicit Dominus, ac si alijs verbis diceret; Vos me seductoré, & legis transgressorem iudicatis, at ego etiãsi nihil inueniam in vobis, propter quod vos diligam, hoc tamen titulo diligo, quia Pater dilexit vos, ita, vt me animam pro vobis vellet ponere. Secundo loco Euthymi. sic exponit: Dilexit me Pater propterea, quia animam meã pono, id est, hęc causa est propter quam etiam me Pater diligit, licet cõplures alię non desint. Tertiò, aliqui nostris temporibus aliter exponunt, propterea me dilexit Pater, quia animam pono, id est, ex voluntate, & dilectione Patris est, quod animam meam pono pro ouibus. Sed hæ expositiones videntur violentæ. nam non dictum est, propterea dilexit me Pater, quia pono animam pro ouibus: sed quia pono animam, vt iterum sumam eam. Quod enim aliqui interpretandum censent, particulam *Vt*, tanquam notam consecutionis, & separatam sententiam facere, vt sit sensus, Dilexit me Pater, quia pono animam, & rursus adiungatur, vt sumam eam, id est, consequitur, vt sumam eam; est manifesta euersio verborum & sententiæ: nihil enim de ouibus meminit hic. Et rursus totum hoc, scilicet, *Pono animam, vt sumã*, est, propter quod dicitur, *Pater dilexit me*. Alij recentiorum quarto loco hanc veritatem sententes, sic interpretantur, ac si dictum esset: Ego pono animam meam, & propterea dilexit me Pater, quantum ad effectum hunc, vt resurgam, quasi gloria resurrectionis sit ex merito passionis. Hoc tamen est etiam ordinem verborum ad libitum disponere, & scripturas ad proprios interpretantium sensus trahere. Adde hanc phrasim, diligit me pater, vt sumam iterum animam, in eo sensu, quem hi interpretantur, non reperiri in scriptura, adeo vt quamuis ordo non inuerteretur, expositio nõ esset probanda. nullam præterea connexionem accommodatam expositiones hæ adferre videntur. propterea mihi expositio, & connexio in commentario posita, legitima videtur; nempe idcirco Pater sibi in me complacet, seu hoc in me Patri placet, quod ita animam meam pono, vt rursus eam sumam: & magno consilio non absolutè dixit. Pono animam meam; sed ad Patris dilectionem, & quod illi ita complactum fuerit retulit, vt mortem suam non ex odio Patris, aut culpa propria, sed secundum eius voluntatem esse significaret. Quamuis autem Pater in Christo homine propter vnionẽ sibi summè complacuerit, Matth. 17. Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui: non obstat tamen quo minus sint multæ aliæ causæ complacendi, vt hoc complacere ordinem ad multas habeat causas, quẽadmodum & meritum Christi se habuit; meruit quidem Christus redemptionem hominum, vel sola vnione, quia homo ille Deus erat, vel vno actu bono, vel vna gutta sanguinis; tamen multis titulis vnum, & idem meruit, singulis per se efficacissimis, ita etiam quod complacuerit Patri in Christo homine, se habuit. Complacuit enim Patri in Christo, etiã in hoc quod mortem subijt, & ita animam posuit, vt rursus eam assumeret. Et ex his intelligentia sententiæ superioris facilis est.

Antitheris ex plicatio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à me ipso: potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam.

COMMENTARIVS.

EXplicat sententiam præcedentem, & quia duo in ea continebantur, horum vnum modò exponit, alterum verbis sequentibus. Primum erat, *Pono animam meam, vt iterum sumam:* docet se non mori, vt ceteros homines, qui necessitatē naturæ moriuntur, nec in potestate eorum est animam in corpore detinere; sed expellitur etiam ipsis nolentibus. Rursus animam expulsam à corpore, non possunt reuocare, nec in corpus reducere; at Christus non sic. *Explicat Christi mortem & resurrectionem.* nemo animam illius à corpore separare valebat, nisi ipse separaret, & post separationem ipse potestatem habuit iterum coniungendi eam corpori. Nā diuina persona vnitam sibi habebat animam, & corpus; quando autem voluit, inuicem separauit, & quando placuit, inuicem ea coniunxit; à se tamen nunquam remouit, ad modum hominis habentis ensem in vagina, qui quando vult exerit ensem; tamen quia vna manu vaginam, altera ensem tenet, potest quando voluerit iterum mittere in vaginam. ita quodammodo Christus fecit; habuit semper Dei filius humanitatem sibi vnitam, tamen per mortem animam à corpore veluti ensem à vagina separauit; vtraque tamen partē vnita suæ diuinæ personæ manente, per resurrectionem iterum animam corpori copulauit: quod non faceret, nisi Deus esset, qui semper manebat, & perseuerabat idem, animā, & corpꝰ inter se separata, sibi habēs vnita; sicut manet homo idē, ensem districtum, & vaginā habens. Merus autē homo se suscitare non posset, quia per mortem iam desinit esse hominis persona, quæ ante erat, propterea ab alio suscitandus est; at Christus seipsum suscitauit.

Christi mors aliter quàm martyrum mors dicitur voluntaria. Fuit igitur Christi mors hoc modo voluntaria, non solùm quia voluntatē acceptauit mori, hac enim ratione mors martyrum etiam voluntaria erat, mori enim pro Christo elegerunt, tamen mortis vulnere inflicto non erat liberum Martyri animam in corpore detinere, quod tamē poterat Christus. propterea dicit, Nemo tollit à me, ego à me ipso pono. nec à crimine mortis Christi propter hoc interfectores liberantur: nam causam efficacem mortis, quantum in se est, ipsi dederunt, vt ipsi ille homo Deus esset, mori esset ei necessarium. Hanc volūtariam mortem significauit Isai. cap. 53. Oblatus, inquit, est, quia ipse voluit. Hęc est explicatio illius verbi, *Pono animam vt iterum sumam*, quæ non tam explicatio est, quàm etiam probatio quædam simul, vt ostendat etiamsi moriatur, & animam ponat, posse tamen rursus eam sumere. Hoc loco vtitur Ambro. lib. de bono mortis cap. 10. ad probandam animę immortalitatem, vbi multa de hoc docet.

Hoc mandatum accepi à patre meo.

ALterum verbum superioris sententiæ exponit, nempe, cur dictum sit, Propterea dilexit me Pater; causa est, Quia hoc mandauit mihi Pater, vt ponerem quidem animam, sed tamen iterum eam sumerem, & idcirco hoc illi in me placet, quia secundum eius voluntatem, & mandatum est: Christus enim, vt homo, tanquam inferior, & obediens Patri, eius præcepta seruauit.

ANNOTATIO XIV.

An Christus præceptum moriendi habuerit à Patre. MVLTIS in locis Euangelij Ioannis hæc occurrit difficultas; An Christus præceptum, & mandatum Patris habuerit de ijs, quæ ad hominum salutem facturus erat, & maximè de morte subeunda. Eam hoc in loco indicauimus discutiendam, qui primus est, ad quem cætera occurrētia loca postea referemus. Chryso. hom. 59. negat omnino Christū A vllum habuisse præceptum, aut mandatum Patris: sed omnia liberè, & sponte sola charitate fecisse, in qua sententia semper perstitit. nam hom. 68. & 75. in hoc Euangelium, idem repetit; quibus in locis non est contentus eam affirmare, sed adhuc argumentis confirmare nititur, quæ paulo inferius recitabimus. explicat autem implere mandatum aut

aut præceptum non esse aliud, quàm voluntatem Patris respectu voluntatis humanæ Christi: Christum aūt implere mandatum Patris idem esse, ac concordiam voluntatis suæ humanæ cum voluntate Patris, vt idem velit cū Patre; sed propter audientiuꝫ infirmitatem, humilibus dicit vsum esse verbis. Non solus est Chryso. in hac sententia, sed, quod valdè miror, etiam Basil. lib. de Spiritu Sancto ca. 8. vbi negat Christum habuisse præceptum, & verba Ioannis exponit esse intelligēda sic. Voluntatis actum, quem Pater ab ęterno communicat cum essentia Filio, dictum esse mandatum aut præceptum, nam, quæ vult Pater, filio communicauit. Conuenit igitur cum Chryso. in hoc, quod negat Christū habuisse præceptum; tamen in explicatione differt. Chrysostomus enim concordiam voluntatis Christi humanæ cum voluntate Patris, vocat implere mādatum Patris; at Basilius etiam ad diuinitatem refert, vt traditio volūtatis paternæ, ab æterno filio exhibita, sit hoc mandatū. Cum Chryso. sentit Euthy. Aliter Cyril. sentit lib. 10. in Ioan. ca. 20. vbi affirmat Christum vt homo erat, habuisse præceptum Patris, & implesse eiꝰ mandatū. similiter & Aug. tract. 82. in Ioā. idem dicit Ambro. li. 5. de fide ca. 6. Clemens autem Ale. lib. 4. Stromat. in altero extremo est; negat enim mortem Christi ex Patris volūtate fuisse, sed ex permissione, quod multum distat à præcepto, & mandato. Hæc tria antiqui Patres in hac difficultate scripta reliquerunt; at quia secunda sententia Cyrilli, & Augustini certa est, & vera, eam explicare, & confirmare conabor.

Sit igitur prima respōsio, Christꝰ vt homo, habuit Patris, seu diuinitatis præceptum, & mandatum ea omnia faciendi, quæ ad salutem hominum operabatur, nempe prędicandi, miracula faciendi, sicuti prædicauit, & fecit, nihilq; horum faciebat, aut dicebat, nisi ex præscripto, & mandato Patris. Hanc primam responsionem multis, & efficacibus rationibus comprobo. Primum quidem argumentum sumitur ex scripturarum testimonio: Deutero. 18. vbi de Christo venturo secundum omnes catholicos Doctores Deus sic loquitur; Ponam verba mea in ore eius, & loquetur, quæ præcepero ei. Ioan. 12. Qui misit me Pater, ipse mandatum mihi dedit, quid dicam, & quid loquar. Ioan. 14. Sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. Ioan. 15. Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea, sicut & ego præcepta Patris mei seruaui, & maneo in eius dilectione. Perpende parem facere rationem præcepti Patris respectu sui, ac præcepto rum suorum respectu discipulorum: quia vtraque erant præcepta. Sunt huiusmodi alia etiam testimonia, cū igitur verba sint scripturæ expressa, nec aliquod absurdum sequatur, si seruemus propriam eorum significationem, non video, qua ratione ad improprias significationes recurrendum sit. Nec valet responsio Chrysostomi dicentis, verba esse humilitatis propter infirmitatem audientium. Nam propter humilitatem non est veritas relinquēda, quæ maximè ex verborum significatione sumitur. Si enim sunt verba humilitatis, ergo admittit Chrysostomus verba significare verum, & proprium præceptum, infirmitati autem audientium potius contrarium id erat. nam cùm audissent, eum esse filium Dei, & verum Deum potius scandalizati essent in verbo præcepti & mandati. Non igitur ea de causa ita locutus est Dominus, sed quia veritas erat. Accedat his, locus Pauli rem hanc cōuincens ad Philipp. 2. Factus obediens vsque ad mortem. Christus obediens fuit, & ex obedientia est mortuus, ergo habuit mandatum: non enim esse potest obedientia, neq; vllus potest vlla ratione obedire, nisi adsit mandatum, & præceptum, & qui tollit mandatum, seu præceptum Christo, tollit eius obedientiam, quod in solutione argumentorum manifestius fiet. Secundum argumentum sumitur ex multis, propter quę conuenientissimum fuit hoc præceptū dari Christo, quorum aliqua sumūtur ex parte Dei, aliqua ex parte Christi, aliqua ex parte Iudæorum, aliqua ex parte nostra. ex parte quidem Dei valde conueniens fuit tum, quia sic voluntas saluandi hominem magis significatur nobis, vt non satis illi fuerit Filio, quem sciebat etiam, vt hominem esse suæ volūtati summè conformem, significare quod faciendum erat; sed adhuc præcipere disposuerit, tum vt in hoc significaretur, quantum homo subditus sit, & Deo subijci teneatur, cùm humanitas verbo vnita, ita sit Deo subiecta, vt præceptum acceperit, & mandatum. Ex parte autem Christi fuit etiam conuenientissimum; tum, quia sicut Adam ex inobedientia Dei præceptum transgrediendo, totam destruxit naturam humanam; ita Christus obedientia suæ Patris præceptum seruādo, totam reparauit: & in eo maximè obedientia Christi erga Patrem ostenditur, quod præceptum arduum mortis seruauit: & Adam inobedientia vituperatur, qui leue præceptum, & facile non custodiuit. quam collationem Paulus ad Rom. 5. tradidit, nempe obedientię vnius, ad inobedientiam alterius: tum etiam; quia Christus ea ratione maximè humilitatem exercebat, si formam serui accipiens mādatum, & præceptum quoque acceptaret vt homo. Ex parte autem Iudæorum fuit etiam conueniens: hac enim ratione os eorum obturabatur, qui Christum prævaricatorem diuinæ legis appellabant: At Christus in eo, in quo maximè transgressionis accusabatur, Dei mādatum & præceptum seruabat, eaque ratione se etiam Dominus aliquando defendebat, quod voluntatem Patris faceret. Ex parte etiam nostra id fuit conueniens: vt in eo cognoscamus quanti sit faciendum Dei præceptum, & quanto honore amplectendum. Spreuit præceptum Dei homo primus, honorificauit homo secundus exemplum nobis dans, vt nos etiam honoremus debitam exhibentes obseruantiam, suoque exemplo docuit, qualiter nos præcepta, quæ daturus erat, obseruare deberemus, sicut etiam ipse Patris seruauit mandata. Ex his omnibus veritas primę resp onsionis comprobatur.

Probatur ratione sumpta ex parte Dei, Christi, & hominū.

Altera

Universidad de Deusto
Biblioteca

Aliter Christo quàm reliquis hominibus præceptum impositum fuit.

Altera responsio est, Christo nõ est impositum præceptum à Patre, sicut nobis. Explico; hominibus præcepta dantur, malis quidem propter coercitionem, iustis, & bonis propter directionem & institutionem: Christus nec coercitione, nec directiõe indigebat, etiam vt homo: cuius intellectus plenus erat omni scientia, & cuius voluntas erat conformissima diuinæ volũtati, nec declinare à rectitudine, nec ab eo, quod Deus volebat, poterat. Præterea hominibus dantur præcepta proficuum exercitium, & perfectionẽ virtutis, & meriti personæ facientis. Maius enim est meritum cæteris paribus in actione quæ ex obedientia, & mandato fit, at Christus non ea ratione mãdatum habuit, cuius perfectio, & sanctitas non habebat argumentum; quia ab instãti incarnationis fuit summè Deo gratus, nec quicquam sibi de nouo meruit, aut gratiæ acquisiuit. Non igitur præceptum habuit his de causis, sed propter alia, quę in secundo argumento propriam responsionem attulimus; quibus & hoc addimus. Opera Christi, si conferantur ad personam operantem, esse æqualis meriti, & quidem infiniti, quia, qui ea operabatur, Deus erat, & homo, infinitè gratus Patri propter vnionem; at si inter se comparentur, vnum esse maioris meriti, quam alterum comperiemus: plus enim fuit fundere sanguinem suum, quam ieiunare. hac igitur ratione opera Christi perfectiora erant, quæ obedientiæ, & maioris humilitatis erant: & idcirco ex præcepto operabatur, non propter se, qui sibi nihil meruit, quantum ad animæ perfectionem, sed nobis, pro quibus meruit redemptionem: non vno modo tantùm, aut vno merito, sed multis modis, & multis meritis; vt vbi abundauit delictum, supra modũ abũdaret gratia Saluatoris & eius meritum, & iustitia.

Qua ratione maiora Christi opera, maioris essent perfectionis, & meriti.

Christus habuit præceptum moriendi.

Tertia responsio est, Christus, vt homo etiam præceptum habuit vitam exponendi pro nostra salute: ad hoc enim præcipuè missus est, vt sanguine suo hominẽ liberaret; & hoc verba Ioannis apertè probant. Hoc, inquit, mãdatum accepi à Patre meo, nempe ponendi animam pro ouibus, & iterum sumendi. & illud Luc. 24. Oportuit Christum pati, & sic intrare in gloriam suam. & quę in hoc Euangelio inferius exponemus, hoc idem confirmant; nec audiendus est in hac parte Clemens citatus in principio, aut certè declaranda est. Nam mors Christi dupliciter comparatur, aut ad interfectores eius eam inferentes; & hac ratione non est in præcepto, immò contra præceptum, quia Deus præcipit: Non occides: & sic permissa est à Deo; aut conferetur ad Christum acceptantẽ, & sic fuit in præcepto, nec hæc doctrina est noua, nec vlla ratione negari potest. Nam Martyres ex præcepto tenebãtur mortem subire pro fide; at interfectores contra præceptũ Dei agebant occidendo. cùm Deus præcipiat: Non occides; at si occidere aliqui tentent contra iustitiam, vt ab ea nos auertant, tunc Deus præcipit, vt potius mortem subeamus quàm à iusto, & quod est à Deo præceptum, recedamus.

Quarta responsio est; hoc præceptum, & diuinum mandatum tunc perfectè innotuit Christo homini, quãdo humanitas illa vnita fuit verbo; sicuti enim omnium scientiam infudit, ita tunc hanc ordinationem manifestauit, tum per sciẽtiam infusam, tum etiam per visionem in verbo; immo sic Christus homo acceptauit Patris mandatum, & conformãsimam in omnibus, quæ facienda disponebantur, exhibuit voluntatẽ: & quod maximi meriti pro nobis fuit, & summi erga Patrem, & erga nos amoris.

Superest, vt nonnulla argumenta contra hanc doctrinam facta soluamus; ex quorum solutione res hæc lucidior fiet. Primum argumentum est Chryso. ho. 59. argumẽtatur enim ex verbis præsentibus. A me ipso pono animam meam; ergo non ex mãdato Patris. Hoc argumentum non videtur efficax, morienti enim mandatum est acceptandi mortem illatam à persecutoribus, quod Christus vt homo fecit: ponere autem à se animam, est habere potestatem separãdi eam à corpore, vt igitur homo acceptauit, & obediuit Patris mandato, quod exequebatur per potestatem diuinam, nec hæc pugnant inter se: sicut rogatus, vt homo, voluit ad preces aliquorum per diuinam potentiam miracula facere, sic iussus à Patre vt homo, voluit data mortis causa à persecutoribus animam à corpore separare, nec impedire inimicorum gladium. Alterum argumentum facit idem Chryso. eodem loco. Christus est pastor bonus; ergo ex seoperatur, nec indiget hortatore. Hoc argumentum firmum non est: non enim præceptum habuit Christus, quia hortatore indiguerit, quia nec instructione, nec directione, nec incitamẽto opus ei erat; sed accepit mandatum propter ea, quæ diximus in secũda responsione. Tertium argumentum est eiusdem hom. 68. qui mandatum, inquit, accipit, non est sui dominus: at Christus viuificabat, quos volebat; ergo non ex mandato operabatur. Hoc argumentum habet aliquid veritati minus consonum. Si enim intelligat Chrysostomus Christum viuificasse quos volebat, etiãsi non esset secundum volũtatem Patris, hoc est falsum: sæpe enim Christus dicit, Nõ veni, vt faciam volũtatem meam, sed eius qui misit me: si hæc verba vera sunt, vti sunt, inferat modò Chrysostomus, ergo non erat sui Dominus. simile est illud Matth. 20. Sedere ad dexteram, vel sinistram non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo. Dicendum igitur, Christum vt hominem habuisse voluntatem conformem diuinæ voluntatis præcepto, nec propter ea desiuit esse sui Dominus, id est, liberi arbitrij; quia sponte, & nõ coactè se Deo conformabat: vti etiam beati, qui domini sunt voluntatis dicũtur, nec tamen diuinæ voluntati, ac præcepto contrauenire possunt. Quartum argumentum est eiusdem hom. 75. quia Christus legislator erat: ergo non tenebatur lege. Hoc etiam nõ est firmum: nam Christus aliqua præcepta condidit, quæ nobis dedit: at ipse,

at ipse, vt homo, alia à Patre, quo vt homo minor erat, habuit præcepta: sicut & modò princeps non tenetur legibus suis, at tenetur legibus superioris se: oportet ergo inter præcepta distinguere, habuit ipse præcepta Patris, prædicandi, operandi, moriendi particularia: ipse autem alia nobis dedit, quod Ioã. 15. docuit, Si præcepta mea seruaueritis, sicut ego seruaui præcepta Patris mei. Quintum argumentum adiungere possumus, quia Christus, peccare non potuit; ergo præceptum non habuit. Sed hoc debile est: præcepta enim pro his fiunt etiam, qui non possunt peccare: Nam Deus præcipit multa Angelis suis sanctis, quę ex mandato faciunt, nec peccare possunt: neque verò est de ratione præcepti peccatum, vel non peccatum, sed quod ex superioris potestate procedat, & ex inferioris obedientia acceptetur. Cõcludo hanc disputationem hoc argumento; vel potuit habere præceptum Christus, vel non; si quis neget habere potuisse, facilè falsitatis conuincetur: cùm enim Christus, vt homo, sit minor Patre, subditus Patri, obediens Patri, negari nulla ratione potest, Patrem potuisse præcipere: Si igitur id fieri potuit, non video quibus verbis expressiori bus scriptura id esse factum significare potuerit, quam ijs, quæ sæpissimè habentur, & in principio adduximus. Rationes autem istę allatæ in contrarium probant non fieri non potuisse, idcirco etiam ex hac parte efficaces non sunt. Hæc diffusè aliquantum discussa sunt, vt multis locis exponendis, hac vna annotatione satisfaceremus.

Præceptum vocatur exemtio ius, qui peccare non possunt.

Dissensio iterum facta est inter Iudæos propter sermones hos; dicebant autem multi ex ipsis; dæmonium habet, & insanit; quid eum auditis?

COMMENTARIVS.

ITerum dissensio facta est inter Iudæos, qualis illa, cuius capite nono facta est mentio, & schisma, inquit, erat inter eos. Hæc dissensio ex verbis, miraque doctrina Christi, illa verò ex mirabili facto, quo cœcum natum illuminauit, orta est. quidam autem in tantum incredulitatis, & blasphemiæ prolapsi sunt, vt, quod ad lumen erat institutum, eorum vitio magis eos excœcaret; & quod ad diuinam virtutem re cognoscendam efficax erat, in eam obscurandam conuerterint. Dæmonio enim Verbum diuinum tribuunt, asserentes eum dæmonium habere, quod eum insanire faceret, & dicere quæ dicebat. Hic est enim sensus; *Dæmonium habet, & insanit*, id est, dæmonium habet, quo arreptus insanit, & sermones non ex propria mente, sed ex Diaboli agitatione effundit; qua blasphemia cæteros ab audiendo arcebant, *Quid*, inquiunt, *auditis eum*, qui verba dæmonis, ipsum insanire facientis, loquitur? quæ stultus non capit, per insaniam dicta putat. Erat autem multorum hæc impia vox, vt notat Euangelista.

Alij dicebant; hæc verba non sunt dæmonium habentis: nunquid dæmonium potest cœcorum oculos aperire?

ALtera Iudæorum pars Christi causam defendebat argumento optimo ducta. Cuius opera dæmonio non possunt adscribi, profectò nec verba; at hic cœcum natum illuminauit, quod dæmonium non potest facere; ergo verba eius non sunt verba dæmonium habentis, nec loquitur virtute dæmonis, qui virtute dæmonis non operatur. Christus Dominus iniurias illorum contemnens & vtilitatem, fidemúe horum desperans, discessit, eos in sua contentione relinquens.

Facta sunt autem Encœnia in Hierosolymis, & hyems erat.

NOn continuò hæc, quæ modò narrantur, facta sunt, sed aliquot intercesserunt dies. Quæ enim in capite nono, & huius decimi superiori parte gesta describuntur, acta sunt paulo post festum Tabernaculorum, seu Scænopegiæ, vt ex capite septimo, & octauo constat; at hoc in fine mensis Nouembris, quando festum Encæniorum, id est renouationis celebrabatur: hoc enim Græcum vocabulum est, idem significans, quod apud latinos re-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nos renouatio, seu innouatio. Die enim vigesima quinta Nouembris, qui apud Iudæos erat mensis nonus, peragebatur illud festum, quando tempore Machabæorum altare à Gentibus prophanatum destructum est, & nouum ædificatum: constitutumque est, vt singulis annis festum hoc venturis temporibus celebraretur, quæ quidem ex 1. Machabæorum cap. quarto nota sunt: & ex Iosepho lib. 12. Antiquit. cap. 11. ea ratione Euangelista addidit, *Et hyems erat*: iam enim initium hyemis instabat: nam post quatuor, vel quinque dies erat initium Decembris, vbi hyems incipit. Sunt autem hi menses apud Iudæos lunares, cætera ex annotatione require.

ANNOTATIO XV.

Encæniorum festũ triplex.

TRIPLEX fuit apud Iudæos Encæniorum festum: Primum, quando à Salomone fuit primò templum ædificatum. Secundũ, quando destructum à Babylonijs post captiuitatem fuit reædificatum. Tertium, quando altare solum, quod prophanatum erat à Gentibus, sublatum fuit, & nouum erectum tempore Machabæorum. Primum celebrabatur septimo mense, qui est September, vt constat ex 3. Reg. 8. Secundum tertia die mensis Februarij, qui erat apud Hebræos duodecimus, & vocabatur Adar, vt apertè constat ex 1. Esd. 6. & inde deprehenditur mendosus locus apud Iosephum lib. 11. Antiqui. cap. 4. vbi dicit fuisse vigesima tertia mensis vndecimi, qui dicitur Adar: duplex autem est mendum, vitio prœli adscribendũ; vnum, quia mensem vndecimũ dicit ab Hebræis appellatũ Adar; cũ certa & indubitata res sit ex scriptura Hester 3. & 8. Adar esse vltimũ, & duodecimum, qui apud nos est Februarius; alterum, quia dicit die vigesima tertia fuisse festũ celebratũ; cùm tamen scriptura 1. Esdr. 6. tradat die tertia id fuisse gestum. Tertium autem fuit vigesima quinta Nouembris, qui est mensis nonus, vt constat ex 1. Machab. 4. cùm igitur hæc tria sint Encæniorum festa, dubium est, quod istorũ fuerit præsens festum. Nonnus Græcus auctor primum esse affirmat; Chrysostomus autem homil. 60. Theophyl. & Euthymius secundum fuisse sentiunt: Alcuinus autem in homilia huius lectionis, & Beda, tertium: quos in commentario sumus secuti. In primis illud primum non fuisse, certa res est; nam id celebratum est septimo mense paulo post festum Tabernaculorum; at hoc præsens tempore hyberno, vt Euangelista docet: non igitur illud esse potest, quod erat in primo mense autumni. de secundo, & tertio est difficultas; nam vtrumque ad hyemem pertinere videtur: secundum enim erat ad finem fere hyemis tertia Februarij, tertium autem ad initium, scilicet sub finem Nouembris, & loquor iuxta computationem mensium Iudæorum: nam vigesima quinta mensis lunaris, non est vigesima quinta mensis solaris; tamen Decembris lunaris non plus distabat à vigesima quinta Nouembris lunaris, quàm distat Decembris solaris, à vigesima quinta Nouembris etiam solaris: Diuidebant enim etiam ipsi in quatuor tempora annum Lunarem, & tres menses singulis temporibus dabant. Ex his patet non esse efficax argumentum, quo Recentiorum aliqui probant, non posse hoc festum, de quo hic agitur, esse secundum; quia hoc affirmant fuisse tempore veris; tamen non ita se res habet; Nam ex scriptura liquet, fuisse tertia Februarij, qui mensis ad hyemem pertinet; quamuis sit prope ver. Nec est etiam firmum, quod alij asserunt, nẽpe ea de causa non posse esse tertium, quia id celebratum est in Nouembri, qui ad autumnum pertinet: cùm iam fuerit finis mensis, & terminus vnius potest ad principium alterius referri; & ita solemus communiter loqui, immo potius hyemem dicimus adesse, quando incipit, quàm quando desinit. Adde, festum per octo dies celebratum esse, potuitque ad hyemem pertinere, quæ incipit mense Decembri.

Quod illorũ fuerit, cuius Ioãnes hoc loco meminit.

Mihi probabilior est visa Alcuini, & Bedæ sententia, vt hoc festum sit tertium: & id mihi duo maximè persuadent: Vnum est, quia quæ gesta narrantur ab hoc tempore vsque ad Passionẽ Domini non possunt accõmodari tempori quod intercedit, à secundo festo vsq; ad Pascha: nam à tertia die Februarij vsq; ad Pascha, quod erat decima quarta Martij, pauci dies intercedunt, cùm tamen ab hoc festo vsque ad Pascha, quando passus est Dominus, vt ex historia Ioannis, & aliorum Euangelistarum patet, multa facta sunt, quæ tanta dierum paucitate facta fuisse, non est probabile: post hoc enim festum Dominus recessit in Galilæã ad locum, vbi Ioannes baptizabat, & ibi dicitur mansisse: nec mansisse dicetur, nisi aliquot commoratus esset ibi diebus, vbi multa gesta sunt, quæ cæteri narrant Euangelistæ; postea venit Bethaniam, & Lazarum quatriduanum suscitauit: postea abijt in locum dictum Efren, & ibi morabatur cum discipulis; morari non diceretur, nisi per multos ibi dies esset: rursus ante sex dies Paschæ iterũ venit Bethaniã; hęc omnia profectò plures indicãt dies, quàm sint, qui intercedũt inter secũdum innouationis festũ, & Paschã. Alterum mihi persuadet, quia non inuenitur in scriptura singulis annis agi festa Encæniorum, præter tertium, quod perpetuò celebrandum institutum est. vt patet 1. Machab. 4. quod si celebrata sunt, est valde verisimile tempore Christi non celebrari vllum præter tertium. quod si illa aliquando peracta sunt per singulos annos, quod ex scriptura non habetur

habetur, illud festum primum vsque ad captiuitatem celebratum esse videtur: at post captiuitatem loco illius successit festum reædificationis. Cùm enim iam primum templum fuisset destructum, non videtur, cur festum celebraretur aliud præter restaurationis, cui successisse tertiũ probabile est, quod tempore Christi obseruari ex Iosepho lib. 11. Antiquit. cap. 4. etiam constat. Hæc sunt, quæ mihi visa sunt probabiliora.

Quorsum hyemis mẽtio inierit.

Est autem circa illud verbum *Hyems erat*, notanda regula Gregorij libr. 2. Moral. cap. 2. aliquando in scriptura circumstãtias temporum, & locorum, & alias etiam describi, in significationem, & ostensionem aliquam, & ea ratione hæc descripta est. *Hyems*, inquit, *erat*: vt frigidas Iudæorum mentes igne charitatis destitutas significaret; quamuis ad literam positum esse videatur, tanquam causa sequentis verbi, *Deambulabat*, quia cùm hyems esset, frigus erat: solent autem homines, cùm frigent, deambulare.

Et ambulabat Iesus in templo, in porticu Salomonis.

COMMENTARIVS.

Quæ Porticus fuerit ista.

QVamuis à Babylonijs illud templum fuerit funditus euersum, tamen reædificatum, & restauratum est postea, & in memoriam veterem idem Salomonis nomen porticus hæc retinuit. Hanc porticum eam esse aliqui existimant, cuius fit mẽtio 3. Reg. 6. viginti cubitorum longitudinem, & decem latitudinem habentis; sed cùm hæc porticus, quæ alio nomine dicitur vestibulum, interior fuerit in atrio Sacerdotum, non videtur verisimile Salomonem in eam intrasse, & ibi orasse, aut populi voces audisse, vti isti Doctores dicunt. Verisimilius est fuisse eam porticum, cuius meminit Ioseph. li. 6. de bello Iudaico sexto capite. collis enim partem orientalem vbi ædificatũ erat templum, muro Salomon circumcinxit, & planitiem aggere muniuit, & in planitie porticum extruxit. hęc erat prope atrium virorum, quod proximũ fuit atrio Sacerdotum. In hac igitur porticu ambulabat Christus intra templum.

Circundederunt ergo eum Iudæi, & dicebant ei.

IN ambulantem circundant, vt stare faciant, & commodius alloquantur eum. hoc enim illa particula *Ergo*, indicat, quasi diceret; quia ambulabat, circundederunt eum, vt nulla ex parte Christus diuerteret, sed sistens auditum sermonibus eorum præberet: nos quid dicant audiamus.

Quousque animam nostram tollis?

FIngunt desiderium vehemens agnoscendi eum, cùm tamen dolosè accedant, *Quousque*, inquiunt, *animam nostram tollis*? id est; quamdiu nos suspensos, & incertos trahis? nimium te nobis manifestare differs, idcirco anxios & suspensos tenes, & discrucias. In his verbis duo mendacia proferunt. Vnum est eos esse anxios, & suspensos præ desiderio cognoscendi, an sit Christus; in quo mentiebantur. Si enim anxij & suspensi fuissent, non dixissent toties, dæmonium habet; à Deo non est; à Galilæa non surgit; hæc non sunt animi dubij, & suspensi, & anxij; sed increduli & obstinati. Alterum est Christum esse causam huius dubitationis, & anxietatis eorum, quia nondum, quis sit aperuit. *Quousque*, inquiunt, *tollis*? tu tollis: tu es in causa; & hoc etiam mẽdacium erat; nam Christus iam sufficientissimè aperuerat, quis ipse esset, vt statim eis respondet. Non mirum est, si animus dolosus, & fraudulentus in mendacia prorumpat.

Si tu es Christus, dic nobis palam.

NON vnum, sed tria mendacia fraudulenta hæc verba continent: vnum est, *Dic*, inquiunt, *nobis palam*, quasi dicerent: hactenus non es palam, & liberè, aperteque locutus, te esse Christum; hoc verò mendacium superiora capita manifestãt, quibus satis apertè indicauit. Alterum est, *Dic palam*, quasi dicerent: si dixeris palam, credemus tibi, nec amplius suspenso animo erimus: hoc etiam esse mendacium, vel quod paulo post secutum est, probat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Tertiũ est,si hactenus non credidimus,id fuit in causa,quod tu non es locutus palam:iam enim credidissemus tibi si locutus fuisses.Hæc tria mendacia verbis istis significari,facile est vnicuique intelligere: Præter mendacia aũt fraus est,vt Chrysostomus hom.60. & Augustt.tract.48.annotarunt.hanc autem fraudem rectè explicuit Alcuinus: Existimabaũt enim Iudæi Christum futurum Regem temporalem,in solio Dauid sessurum visibiliter in hoc seculo,vt superius diximus: quærebant igitur, vt se Christum confiteretur,vt calumniandi statim causam arriperent,quod se Regem faceret, & ad Cæsarem deferrent:qui enim se Regem facit,cõtradicit Cæsari, at Dominus fraudes eorum intelligens,& declinans,ita se apertè Christum fatebatur eis, vt ex verbo non haberent, quod deferrent; idcirco frequentius se esse Dei filium, & à Patre missum, & in scripturis promissum dicebat:quæ aperta erat confessio quod esset Christus, idque Iudæi intelligebant; at nomen dissimulabat,quia illi non vt intelligerent, sed vt accusarent, quærebant. hac ergo fraude modò dicunt, *Si tues Christus, dic nobis palam*. Attende autem non ea de causa sola, quia fraudulenter interrogabant, Christum noluisse id expresè respondere,sed ne tanquam legis transgressorem eum punitum esse Iudæi postea iactarent: idcirco operibus, quæ accusari non poterant, potius quàm verbis respondebat,& loquebatur.Hãc causam reddit Chrysostomus hom.7.in Ioan.cur Dominus non loquebatur de se magna, & sublimia frequenter.

Verba hæc Iudæorum, mendacij & fraudis plena.

Quare interrogatus Christus operibus respondebat.

Respondit eis Iesus,loquor vobis,& non creditis.

MIrabili artificio,vno verbo se esse Christum confitetur,& fraudem illorum declinat,& simul mẽdacia ipsorum reuincit.*Loquor*,inquit,*vobis*, ac si diceret;ego nihil aliud facio, quàm loqui & manifestare quod petitis. In Græco est de præterito,dixi iam vobis.ecce fatetur se esse Christum,& tamen verbo non exprimit: dixi,& tamen non creditis.Et perpende quomodo conuincit eos mendacij,dixi, & vos non creditis; non igitur verum est quod insinuatis,me non esse locutum palam:nec est verum, si locutus fuissem,vos credidissetis;nam dixi, & tamen non credidistis,nec modò creditis, nec est verum à me vos teneri suspensos, & anxios; nam iam ante hunc sermonem locutus sum apertè, & palam: Vnico igitur verbo,& veritatem aperit, & omnia eorum repellit mendacia, simulque eorum laqueum declinat.

Iudæi conuincuntur mendacij.

Opera,quæ ego facio in nomine Patris mei,hæc testimonium perhibent de me.

ADhuc eos magis conuincit;ipsi enim petebant, vt diceret, & verbo solo manifestaret,vt crederent, hactenusque esse locutum negabant; adiungit ergo Dominus; non solùm verbo manifestaui, quis essem, sed operibus: nam *Opera,quæ ego facio in nomine Patris mei*,id est, virtute diuinitatis, ostendendo me esse Dei filium, illa perhibent testimonium me esse verum Christum filium Dei;quomodo igitur dicitis,me non esse locutum palam? quomodo petitis verbum,vt credatis?quandoquidem & sermonibus, & miris operibus manifestaui me vobis,& tamen adhuc non creditis. Christus dicit se in nomine Patris opera fecisse, quia faciebat opera virtute diuinitatis, in confirmationem huius veritatis se esse Dei filium à Patre missum:hoc enim significat in nomine Patris opera facere.

Sed vos non creditis,quia non estis ex ouibus meis,oues meæ vocem meam audiunt.

CVm causam suæ incredulitatis imprudenter Iudæi in Christũ reijcerent, postquã eos mendacij conuicit,causam verã eorum incredulitatis aperit.Et

rit.Et est sensus;non est,cur vos in me causam incredulitatis reijciatis, quasi non fuerim locutus:nam verbo & opere abundè me manifestaui: non sum ego causa, sed vos ipsi,& nequitia vestra, quia non estis de numero ouium mearum;nam *Oues meæ vocem meam audiunt*,mihi fidem habent, & voci obediunt;si tales vos essetis, vtique credideretis:at non creditis, *Quia ex ouibus meis non estis*;hæc est causa istius incredulitatis vestræ, non ego,nec taciturnitas mea, quam falsò mihi imponitis.Attende duo, vnum est, in scriptura aliquando audire vocem,significare auditum exteriorem, & interiorem apprehensionem,qua,quid dicatur,percipitur;& hoc bonis, & malis commune est. Psal. 94.Si vocem eius audieritis,nolite obdurare corda vestra; alterum vltra prædicta,etiam assensum,& obedientiam voci præstare.Isa. 64.Omnes cædem corruetis,quia locutus sum, & non audistis:hoc posteriori modo in hoc loco accipitur. Alterum annotandum est, dum dicit,*Vocem meam audiunt*, significare ipsum prius loqui,prius conuertere se ad oues;Si enim non se conuertisset pastor ad oues,nunquam oues secutæ essent pastorem, nec eum adesse, nouissent;gratia est,quæ præuenit homines.

Audire vocẽ,quid signi ficet.

ANNOTATIO XVI.

Christus omnium ouium fouorum quos intelligat.

AVG.tract.48.has oues,de quarum numero istos incredulos Christus esse negat, interpretatur electos,& eos, qui æternam salutem consecuturi sunt, quos prædestinatos appellamus,de quibus dicitur Act. 13. Crediderunt,quotquot prædestinati erãt ad vitam æternam.& 2.Tim.2.Omnia sustineo propter electos.erit igitur superiorũ verborum sensus:non creditis, quia non estis de numero eorum,qui æternam sunt salutem consecuturi,qui electi, & oues meæ sunt. Aduersum hanc expositionem aliquæ difficultates occurrunt.Vna est,quia tunc ratio, quam Christus adfert, adæquata non videtur; Vos,inquit,non creditis, quia non estis de meis electis;nam etiãsi electi non essent,credere poterunt;multi.n.crediderunt,& credũt in Christũ,qui tamen electi nõ sunt, nec saluabũtur, sed cadent, & peribunt;non igitur ea causa propria est,cur non credant, quia electi non sunt:credebat enim tunc Iudas, & electus nõ erat.Altera est,quia non videtur causa vera: nam poterant esse oues & electi,& simul non credere tunc, quando Dominus hæc verba proferebat:multi enim erant in Christũ creditari,& electi inter eos,qui tamen in Christum prædicantem non crediderunt,quod ipsemet Augustinus tract. 92.in Ioan. docet. quomodo igitur dici potest,*Vos non creditis,quia non estis de ouibus meis,& oues meæ vocem meam audiunt*, cùm oues, & multi electi tunc non crederent? Tertia est, quia si causa, cur non credebant,erat; quia electi & prædestinati non erant,iam non fuisse in eorum potestate credere videbatur, excusareque se potuissent dicentes;non credimus,quia Deus non nos elegit,nec de numero tuarum ouium fecit.Theophylactus has oues aliter interpretatur, forsan difficultates has præsentiés;& dicit oues esse iustos,& viros bonos; vt sit sensus: Non creditis,quia non estis probi,nec virtutem & iustitiam sequimini, sed mali & improbi estis.Sed habet difficultates & ista expositio; Prior est,quia non omnes, qui in Christum credunt, viri probi sunt.sunt enim quorum fides mortua est,hi credunt,fidemque habẽt; sed non secundum eam viuunt: credebat Petrus in Christum, quando negauit eum,sed tunc iustitiam non complectebatur. Altera est,quia de his ouibus paulo inferius Christus dicit,Vitam æternam do eis,& nemo potest eripere eas de manu mea:hæc non de omnibus,qui iustitiam sequuntur, dicta sunt; sed de his,qui in ea perseuerant vsque ad finem,qui electi dicũtur:verum quidem est omnes iustos oues esse,vt docet Hiero. lib.2. contra Iouini.& Aug.lib.6.con.Iulian.cap.3. & li.2.de doctri.christiana cap.6. at non omnes iusti permanent in iustitia, idcirco non omnibus vitam æternam dat pastor verus Christus.

Phylact. Alia sententia explicatur.

Mihi Augustini sententia verbis Domini accommodatior videtur.Sunt autem pro obiectis difficultatibus aliqua aduertenda: Vnum est,non esse hanc Domini sententiã generalem ad omnes tunc nõ credentes, sed ad illos Pharisæos obstinatos, obcæcatos, & similes,quorum Dominus damnationem prænidebat: & sic soluitur secunda difficultas. Alterum annotandum est illud verbum *Vos non creditis*,non solam.& simplicem incredulitatem significare: sed maximè culpabilem, quia abundantissima habuerant,& efficacissima media,vt conuerti potuissent, vt sit sensus;Tot profectò habuistis remedia,tot,ac tãta argumenta,quibus credere potuissetis, vt iam credidissetis, si de numero electorum, mearumque ouium fuissetis: nunquam enim oues futuræ in tantam obstinationẽ prolapsæ sunt. & quamuis reprobatio causa non sit adæquata,quia etiam reprobi multi credunt, est tamen causa, & hoc satis est:nam multis, quia reprobi sunt,etiam ad tempus credere non datur,quales hi erant, quibus cum loquitur Dominus,& hac ratione soluitur prima difficultas. Tertium est annotandum: Deum neminem excludere à numero ouium, & electorum Christi, nisi culpa ipsius homi-

Auctoris sẽtentia explicatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

nis: quando igitur dicit, *Vos non estis de ouibus meis*, culpa, & malitia eorum significatur, propter quam Deus reprobauit eos: & hac ratione soluitur tertia obiectio: & sententia Augustini omni ex parte vera, & legitima permanet.

Et ego cognosco eas, & sequuntur me.

COMMENTARIVS.

DIxerat eos non esse de ouibus suis, & probauit ab vno effectu, *Oues, meæ audiunt vocem meam:* addit alterum argumẽtum, ne quis enim obijceret forsan, hi oues tuæ sunt, sed tibi ignotæ; addit, nõ sic est, *Ego cognosco eas*, nemo est inter meas oues, quem non cognoscam. Est autem cognitio hæc non solùm mentis, sed affectus: quod tertium argumentum probat, *Et sequũtur me*, obedientes verbis, & mandatis meis, vnde constat, eos oues non esse: effectus est enim hic præcedentis cognitionis; idcirco oues Christum sequũtur, quia ab ipso cognoscuntur, ipsius cognitio, ouium est tractio: verbum enim *Cognosco*, non solam cognitionem intellectus, sed etiam affectum, & dilectionem significat hoc in loco. Amos 3. Tantummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ.

Et ego vitam æternam do eis, & non peribunt in æternum.

LIbenter quacunque data occasione Christus multa loquitur in audientium, & nostram vtilitatem; vt homines ad sui sequelam attrahat, & eos qui audire & sequi renuunt, deterreat. Quid oues eius cum sequentes assequantur, & quo in periculo non credentes versentur, aperit. ne quis ergo de numero ouium Christi esse parum referre existimarer, adiunxit, ouibus his meis, qui me sequuntur, *Vitam æternam ego do.* Magna est hæc potentia, & Dei propria, vitam dare æternam, & magnum est præmium ouibus Christi: quod si hoc non allicit, terreat quod sequitur. Si oues non sunt, in æternum peribunt, nemo dicat, ouis nõ sum, solũ mihi æterna vita negabitur, tamen nullũ malũ inde mihi impẽdet; decipitur profectò, in ęternũ peribit, morte æterna mulctabitur. Ea est causa, cur cũ Dominꝰ dixisset, *Vitam æternam do eis*, addidit, *Et non peribunt in æternum*, vt significaret, oues liberari ab æterna morte, & vitã æternam habere; contra verò, qui oues non sunt, non solùm vitam æternam non assequi; sed in mortem æternam detrudi. Verbum præsentis temporis certitudinem rei significat; non quod statim det, sed quod tempore promisso certissimè dabit: & rursus ita iam esse cõstitutum, & determinatum. Solemus enim dicere; Iste vir mercenarijs, & his, qui ei inseruiunt, dat singulis mensibus decem aureos, non quod tunc det, sed quia constituit dare, & præstituto tempore certissimè, & sine mora det.

Et non rapiet eas quisquam de manu mea.

ALiud subiungit, quod cum ouibus facit. Nemo, inquit, rapiet oues meas de manu mea: procurabant Iudæi auertere homines, ne in Christum crederent; conati sunt Tyranni credentes à fide Christi tormentis auertere; tentat dæmon innumeris artibus idem efficere; sed de Christi manu, & potestate nemo oues tollet, nec impediet, quominus ad vitam æternam perueniant, & ad ipsum conuertantur.

ANNOTATIO XVII.

Superiorum verborũ sensus expenditur.

CHRYSO. hom. 60. & Euthymi. hunc locum ita exponunt, vt nemo oues Christi rapere posse dicatur, quia nemo impedire valebit, quin oues, quæ Christi sunt futuræ, ad ipsum conuertantur, & cũ sequantur; q. occasione ea dictum est, quia illi Pharisæi, ne in Christum crederent, populos deterrere conabantur. Alcuinus, & ante eum Basil. lib. 1. contra Eunomium aliter interpretatur, vt sit sermo de ijs, qui semel ad Christum sunt cõuersi, & verè oues eius sunt permansuræ: hos nemo rapiet de manu eius, quia nulli tentationi in extremo vitæ succumbent, sed victores euadent. Forsan Alcuinus ita est interpretatus, quia existimauit non posse dici rapi oues de manu Christi, nisi quæ iam semel sunt in eius potestate. Alij de gloriæ statu hæc intelligunt, vt continuẽtur superioribus, *Vitam æternam*

æternam do eis, non peribunt in æternum, quia non potest vllus de manu mea rapere, nec à statu vitæ æternæ remouere. Mihi omnia hæc simul in hac significari sententia videntur, vt dictũ sit, Nemo rapiet de manu mea, quia nec impedire poterit, quo minꝰ pastoris vocẽ oues hæ audiant, ipsumque sequantur, nec à sequela auertere in perpetuũ, nec vita æterna priuare valebit. Nec verbum illud, *Rapiet de manu mea*, obstat, quia oues etiam antequam ad Christum conuertantur, ad manum eius pertinẽt, & de potestate eius sunt; quamuis tunc à vero pastore ad tẽpus errent. *Nemo*, ergo, *rapiet*, quia non sibi eas semper adscribet, nec adiudicabit, quia ad suum pastorem tandem venient, & sub eo perpetuò vitam agent.

Pater meus, quod dedit mihi, maius omnibus est.

COMMENTARIVS.

PRobat duplici argumento, neminẽ posse rapere de manu oues eius. Prius est; Pater dedit mihi vnum, quod est maius omnibus; nemo ergo pręualere poterit contra me, nec de manu mea rapere, cùm ego habeã in me; quod est fortius, & maius, non solùm ijs, qui rapere conabuntur, sed omnibus. Loquitur, vt homo, & sic Patrem dedisse ei id, quod maius est omnibus, dicit; quia diuinitatem illius humanitati coniunxit, & fecit, vt homo ille Deus esset. Huius loci, & sequentis maiorem explicationem annotatio continet.

Et nemo potest rapere de manu Patris: ego, & Pater vnum sumus.

ALterum argumentum est, *Nemo potest de manu Patris rapere*, cùm Deus sit; igitur nec de mea manu rapere poterit, quia *Ego, & Pater vnum sumus*, vnius essentię, & potestatis: si igitur nemo de manu Patris rapere potest, nec de mea poterit. Expressis verbis, se Dei filium Patri consubstantialem significauit. Hanc secundam adiunxit rationem, vt prior manifestior esset; nam posset aliquis existimare, accepisse à Patre maius omnibus, nempe contradictoribus, & persecutoribus; tamen nõ absolutè maius omni re creata: aut quod si maius omnibus quæ modò sunt, tamen non quæ fieri possunt; præterea nõ exprimebatur hoc maius omnibus, ita esse datũ, vt à Patre nõ esset diuisum; propterea rationẽ hanc verbis sequentibus addidit, se à Patre accepisse maiꝰ omnibus; id nẽpe, quod supra totũ, quod creari potest, est; & ita accepisse, vt indiuisum maneat in Patre, & filio, quia vnica est diuinitas & essẽtia vtriusq; secundum quam Pater, & filius vnum sunt: nemo ergo de manu Christi rapiet oues; quia vt homo est habet a Patre diuinitatem, cui est vnita humanitas; vt Deus, est vnum cum Patre.

ANNOTATIO XVIII.

Latinus Græcum.

SEntẽtia hæc in Græcis codicibus non sic habetur, sed genere mutato, *Pater, qui dedit mihi, maior omnibus est*: & ita Chrysost. Theophy. & Euthymius exponunt, & legunt: & tunc sensus videtur facilis: est enim argumentum tale. Pater, qui dedit mihi oues has, maior est omnibus. Igitur nemo de Patris manu rapere potest. sed ego, & Pater vnum sumus, vnius nempe potẽtiæ, & essentiæ; igitur nec de mea manu potest vllus rapere. Latini tamẽ Patres aliter legunt, sicuti nos in commentario legimus, & exposuimus. Ita Hilari. lib. 7. de Trini. Tertul. lib. aduersus Praxeam, & Ambro. lib. 3. de Spiritu sancto cap. 18. & Hieron. Ezech. 18. & Aug. tract. 42. ita etiam legit Concil. Lateran. 2. vnde desumpta decretalis illa Firmiter. de summa Trinitate & Fide Catholica: & hi omnes Patres locum hunc constanter Arrianis opposuerunt. cùm autem idẽ sensus sit, siue vno, siue altero modo legamus, legendum existimo sicut Ecclesia latina iam à tot sæculis prælegit.

ANNOTATIO XIX.

Christum Patri consubstãtialẽ esse, ex hoc loco ostenditur.

ATtende illa verba; *Ego & Pater vnum sumus*, esse intelligenda de vnitate virtutis, & potentiæ: de hac enim sermo est; vt sit sensus, nemo de manu, & potestate Patris potest eripere; ergo nec de mea, quia vnius, & eiusdẽ sumus manus, virtutis ac potentiæ. Ita exponit Basil. lib. 1. cont. Eunomi. & sic exponendum ex contextu probat. Eodem modo interpretatur Ambrosius lib. 3. de Spiritu Sancto, cap. 18. & lib. 1. de fide cap. 1. & Chrysostomus homil. 60. vbi annotat inferri optimè; Si vnius sunt potentiæ, & virtutis, esse etiam vnius & eiusdem substantiæ ac essentiæ: eaque ratione Patres opposuerunt hæreticis Arrianis hoc testimonium, vt probarent Patris, & Filij consubstantialitatem, quo sæ-

Universidad de Deusto
Biblioteca

pe vſus eſt Athanaſ.ſerm. 4. contra Arianos, & in alijs multis locis. Notat etiam Amb. li. 3. de Spiritu Sancto cap. 18. non ſolam ſubſtantiæ vnitatem, ſed diſtinctionem etiã perſonarum ſignificari cõtra Sabellianos: *Sumus*, enim, perſonarum pluralitatem indicat: ſicut & *Vnum*, ſubſtantiæ, & virtutis vnitatem. Idẽ Hiero. Iſa. 6. Vnum, inquit, ad naturam; ſumus, ad diuerſitatem perſonarum refertur. Conabantur autem hæretici Arriani vim huius teſtimonij infringere, vana & falſa reſpõſione eludentes, Patrem, & filium vnum dici per concordiam voluntatis, ſicuti dictum eſt Ioannis 17. Vt ſint vnum, ſicut & nos vnum ſumus, quam reſpõſionem refert, & refellit doctè, & efficaciter Auguſt. lib. 2. cont. Maxim. cap. 12. & lib. 3. cap. 22. oſtendens non eſſe dictum, vt ſint vnum nobiſcum, ſed vnum inter ſe, ſicut & nos vnũ ſumus, quia aliter nos vnum nobiſcum ſumus, aliter Pater, & filius: nec eſt comparatio æqualitatis, ſed ſimilitudinis, ſicut Matthæi 5. Eſtote perfecti, ſicut Pater veſter perfectus eſt, probatq; ea, quę diuerſi ſunt generis, vnũ inter ſe non dici. Sed his omiſſis, contextus iſte hanc falſam repellit interpretationem, vt rectè annotat Baſil. lib. 1. con. Eunomium; nam de manu Patris nemi nem rapere oues poſſe probauerat, quia maior eſt omnibus; inde infert, ergo nec de mea rapiet, & illationem confirmans dicit; quia,

A *Ego, & Pater vnum ſumus*; nempe in eo, quod præceſſit, ſcilicet virtute, manu, potentia, & conſequenter in eſſentia: quod etiam Iudæi intellexerunt, quando viſus eſt eis Chriſtus blaſphemaſſe. & ne huic Iudæorum intelligẽtiæ ſoli inhæreamus, conſulamus, quæ Chriſtus reſpondit illis opponentibus: Homo cùm ſis, facis te ipſum Deum; eorum enim intelligentiam non correxit, ſed potius confirmauit, & comprobauit, dicens; vt credatis, quia Pater in me eſt, & ego in Patre. quæ verba Athanaſ.

B loco citato dicta eſſe affirmat propter verbũ illud: *Ego & Pater vnum ſumus*: præterea adiecit, quem Pater ſanctificauit, & miſit in mundum, vos dicitis, quia blaſphemat. igitur verè illis verbis ſignificauerat Chriſtum ſe eſſe filium eiuſdem naturæ, & potentiæ cum Patre, adeo vt apprehendere iterum eum Iudæi tentauerint. Antecedentia igitur & ſequentia, manifeſtè probãt, illam interpretationem eſſe impiam & mendacem, quam nec Ariani ſuſtinere, aut defendere potuerunt. quo magis miramur aliquorum noſtro ſeculo inconſiderationem, immo temeritatem, ſuſcitare rentẽtium falſam hanc interpretationem, à tot ſacris Doctoribus explosam, & ipſa contextus ratione conuictam; qui non ratione ducti, ſed vt magis aliquid ſingulare inter Catholicos dicere videantur, hæc temere prodiũt.

Sustulerunt ergo lapides Iudæi, vt lapidarent eum.

COMMENTARIVS.

SE Dei filium Patri æqualem, verumq; Deum eſſe, Chriſtus viſus eſt Iudæis affirmaſſe, nec in hoc ſunt decepti: at cùm hominem merũ putarent, tanquam blaſphemum iudicantes, lapidare eum voluerunt, particula *Ergo*, cauſam lapidandi indicat eam eſſe, nempe propter præcedens verbum, *Ego & Pater vnum ſumus*, quo diuinitatem veram, eandẽq; cũ Patre habere ſignificat.

Respondit eis Iesus; multa bona opera ostendi vobis ex patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis?

EOrum animos furore turbatos ſedat, & pacat, ſimulq; veritatem dictã cõfirmat: & eſt ſenſus, Multis bonis operibus vos cumulaui, ſanatis multis veſtris ac varijs infirmis, & mortuis ſuſcitatis, quæ omnia opera ex meo Patre ſunt, id eſt, virtute Patris ſunt facta, & ſimul me eſſe filium eius oſtendũt, *Propter quod opus eorum me lapidare vultis?* ac ſi clarius diceret, operibus multis bonis in vos collaris, me eſſe filium Dei affirmo, non minus factis, quàm verbis loquor: quod enim ſermone aſſero, operibus etiam teſtificor, vt neceſſe ſit vobis lapidare volentibus, propter opus bonu m me lapidare: *Propter quod ergo opus bonum*, & beneficium horum *me lapidatis*? oſtendere bona idem ſignificat, ac ãfficere beneficijs, ſeu benefacere; nam oſtendere ſiue bonum, ſiue malum. Pſal. 4. Quis oſtendet nobis bona. Pſal. 70. Quantas oſtendiſti mihi tribulationes, & Pſal. 59. Oſtendiſti populo tuo dura. Perpende mirum Saluatoris artificiũ: iratus enim homo non conſiderat, quæ bona accepit, ſed quod malum ei illatũ eſt: idcirco cõtra conferentẽ quantumuis benefactorẽ inuehitur: iræ ergo medicamentũ eſt, irato ante oculos bona accepta proponere; propterea Dominus, vt eorum temperet furorem, ante ipſorum oculos repræſentat, quæ bona

Bona, aut mala oſtendere, apud hebræos ſignificat benefacere, aut male facere.

bona eis contulerat; vt iterum aliquanto pacatioribus factis, quod in furorẽ eos, & iram impulerat, confirmet, & verum eſſe manifeſtet; ac non iraſcendum eis, ſed potius credendum eſſe demonſtret.

Responderunt ei Iudæi, de bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, & quia tu, homo cùm sis, facis te ipsum Deum.

REſpondentes Iudæi fatentur ſe bona opera à Chriſto accepiſſe, negant tamen ſe pro vllo bonorum illorum opere eum lapidare, ſed propter blaſphemiam hanc, nempe, quia, cùm ſit homo, affirmat ſe Deum eſſe, vero Deo æqualem, & veri Dei conſubſtantialem filium. Miſeri iſti Iudæi, hominem eſſe impedimento quominus Deus eſſet, reputabant, quaſi vtrumque ſimul eſſe non poſſet, nempe Deus & homo. Rectè Athana. in Epiſt. contra omnes hæreſes, hũc locum edifferens, ſic inquit. Obmurmurarãt Iudęi, porteret eos inuertere ſermonem in hunc modum; tu cùm eſſes Deus, homo factus es; nam & opera Deum eſſe declarabant. hæc Athanaſius. Particula *Et, & quia tu, homo cùm ſis*, declaratiua eſt, loco, *id eſt*, quia homo cùm ſis, facis te Deum.

Respondit eis Iesus: nonne scriptum est in lege vestra; ego dixi, Dij estis?

BLaſphemię notam ſibi inuſtã Dominus repellit, & infirmitati illorum ſe accõmodans argumento vtitur à lege eorũ ſumpto. Eſt autem argumenti locus à Minori, quod Dialectici appellãt: Si quod minus ineſſe videbatur, ineſt; inerit etiã id, quod magis videtur: tale autem eſt; ſi ſcriptura homines communes appellat Deos, quia ſermo Dei ad eos factus eſt, nec vlla eſt blaſphemia tales dicere Deos; multo profectò minus erit blaſphemia, & multo verius ſine vlla blaſphemia is dicitur Deus, quem non ſermo Dei ſanctificauit, ſed quem Deus miſit in mundum. Huius argumenti partem verba propoſita continent, nempe teſtimonium legis, in quo homines appellãtur Dij, & eſt Pſal. 82. Attende autem Chriſtum loqui vt Deum, & Dominum legis, ipſiuſque datorem: propterea enim dicit; *In lege veſtra ſcriptum eſt*, id eſt, in lege vobis tanquam ſeruis impoſita: non mihi, qui filius ſum, & Dominus. In ſequenti ſententia hæc perfectè explanabuntur.

ANNOTATIO XX.

Legis nomine intelligendi ſunt libri Moyſis, quem etiam ſcripturæ nomine ſignificat.

LEGEM appellat totam ſcripturam veterẽ; aliquando enim lex reſtrictè ſumitur, vt ſolos quinque libros Moyſis ſignificet, in qua ſignificatione dictum eſt Luc. 24. Oportet impleri omnia, quæ ſcripta ſunt in lege, & Pſalmis, & Prophetis: aliquãdo latius vſurpatur, vt lex comprehendat etiam Prophetas, & Pſalmos, & totum vetus inſtrumentum. Ioã. 15. Vt ſermo eorum impleatur, qui in lege eorum ſcriptus eſt: Quia odio habuerũt me gratis. hoc loco Pſalmi ſub lege cõprehendũtur. & 1. Corint. 14. In lege ſcriptum eſt, Quoniam in alijs linguis, & labijs loquar: hoc autem eſt apud Iſa. 28. Ita etiã fieri ſolet, vt aliquando ſub Prophetis etiam Pſalmi comprehendantur; nam & hi Prophetiæ ſunt. Matth. 11. Lex & Prophetæ vſque ad Ioannem. & cap. 22. In his duobus pender lex & Prophetæ: aliquando Pſalmi à Prophetis, & lege ſeparantur. Luc. 24. In lege, Prophetis, & Pſalmis. In præſenti loco, lex generaliter ſumitur; vt omnem veterem ſcripturam ſignificet: ideo teſtimoniũ, quod eſt ex Pſalmo, in lege ſcriptum eſſe dicitur.

Dij qui dicũtur in ſcriptura.

Sed ſupereſt explicatio teſtimonij allegati, qui ſint hi, qui Dij eſſe dicti ſunt. Recentiorum aliqui exiſtimant Iudices Deos eſſe dictos, ſed expoſitioni huic non fauet, quod poſtea infertur: *Si dixit Deos, ad quos ſermo Dei factus eſt*: non ergo iudices ſunt hi, qui dicũtur Dij, ſed ij, quibus Deus legẽ ſuã dedit, & doctrinã ſuã manifeſtauit, quales erãt filij Iſrael, quos præ

B omnibus nationibus Deus erudiuit, & eis legem, & diſciplinam dedit. Sermo enim habetur ad aliquẽ dicitur, quãdo Deus ei loquitur, & verbũ ſuũ aperit. Nec videtur verũ, quod aliqui dicunt, ſermonem dictum eſſe haberi ad Iudices, quia in officio, & munere ſunt cõſtituti à Deo: talis enim loquendi phraſis in ſcriptura non reperitur; ſed ſermo Dei habetur, quando alicui Deus loquitur; ſiue per ſe, ſiue per alios. Forſan, qui hæc

Universidad de Deusto
Biblioteca

dixerunt,considerarunt verba prima Psalmi: Deus stetit in Synagoga Deorum, Deus autem Deos dijudicat. Vbi per Deos iudices significantur: tamè postea Dauid ad omnes filios Israel verbum extendit dicens: Ego dixi Dij estis, & filij excelsi omnes, pronuntians statum Euangelicum, in quo adoptionis filiatio perfecta promissa est. & sic Augustinus hunc locũ de filijs Israel verè, & doctè interpretatur in cõmentario super eundẽ Psalmũ.

Si illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui scriptura: quem Pater sanctificauit, & misit in mũdum, vos dicitis, quia blasphemas, quia dixi filius Dei sum?

COMMENTARIVS.

COlligit modò, & componit argumentationem, si scriptura, inquit, appellat Deos homines eos, *ad quos sermo Dei factus est*, id est, ea de causa, quia lex & doctrina Dei data est eis, *Nec scriptura solui potest*, id est, mendax, aut irrita esse non potest, vt Hil. lib. 4. de Trinitate exponit: si igitur hoc verum est, & falsum aut irritum esse non potest, quomodo vos dicitis, me blasphemare dicentem, *Filius Dei sum*, qui innumeris partibus illas excedo: nam me Pater sanctificauit, & misit in mundum: profectò non hęc est blasphemia; sicuti nec illa, quam scriptura profert. Hebraismus est, *Vos dicitis, quia blasphemas*, &c. id est, vos dicitis me blasphemare, *Quia dixi filius Dei sum*. hæc est argumentatio; cuius sensus est iste; Qui verè filius, & Deus est, profectò non blasphemat dicens; filius Dei sum: si non est blasphemia appellare Deos aut Dei filios, eos qui sermonem Dei receperunt. Pater dicitur filium sanctificasse, quia sanctitatem, qua ipse sanctus est, filio communicauit. dicitur autem misisse in mundum, quia quem ab æterno sanctificauit, carne induit, vt sit filius Dei, & simul homo.

ANNOTATIO XXI.

Patrem sanctificare Christum quid significet.

SAnctificãdi verbũ non eodẽ modo à sacris Doctoribus exponitur: aliqui .n. ratione diuinitatis, aliqui ratione humanitatis Christũ sanctificatũ esse asserunt. priorẽ expositionẽ sequitur Aug. tract. 48. cuius explicatio hæc est: Christus vt Deus est, sanctificatus dicitur, non participatione, sed origine, quia eandem sanctitatem habet, quam Pater, sed ab eo acceptam; & Pater eum sanctificat, ipsi ab æterno essentiam, & diuinitatem communicando: & tunc sensus est; Quem nõ sermo Dei, sed Pater ipse sanctificauit, suam ei ab æterno diuinitatem, ac sanctitatem communicando, misitque in mundũ. carne assumpta factum hominem, hic profectò non blasphemat se filium Dei esse affirmans. Idem est igitur dicere, sanctificauit Pater, atque à patre procedit, & eandem ab eo accepit sanctitatem, non ab vlla creatura sanctificatus, sed à Patre, & ipsius Patris diuinitate. Missus autem in mundum dicitur, id est, homo factus est. Sensus ergo verbis clarioribus est; qui sanctus sum per essentiam à Patre procedens, & habens sanctitatem, cum ipso communem, & homo simul factus sum, & in hunc mundum veni per carnem, non blasphemo, quando, etiamsi homo sim, dico, filius Dei sum. Ita Augustinus exponit, quem secuti sumus. huic tamen expositioni vnum obstat, nempe verbi improprietas; nam sanctificari eorum esse videtur, qui non ex propria natura sanctitatem habent, sed aliunde accipiunt: idcirco aliter exponit Athana. lib. de incarnat. Christi in principio, & Hilari. lib. 7. Trini. & Chrysosto-

Explicant alij Christum sanctificatũ ratione humanitatis.

B mus hom. 60. hanc sanctificationem Christo vt homo est, tribuentes. Christus autem, vt homo, sanctificatus dicitur à Patre per diuinitatẽ vnitã humanitati in persona filij: sanctificatus est enim Christus homo, non vt cæteri homines, sed ipsa diuinitate, vt sit homo, & Deus. quæ expositio satis est accommodata, hoc tamen difficultatis habet: quia verba indicant sanctificationem antequam mitteretur in mundum: dicitur enim, *Quem Pater sanctificauit, & misit in mundum*, quasi prior esset sanC ctificatio, quam missio in mundum, quod non potest intelligi nisi de sanctificatione ratione diuinitatis; sicut etiam missus dicitur, non quidem vt homo, sed vt Deus, cuius missionis terminus fuit, esse hominem factum, propter hæc, expositioni Augustini libentius consentio. Nec est admodũ durum, Patrem dici sanctificare filium, vt Deum, & filium sanctificari; quia per generationem accipit sanctitatem à Patre: nam dicitur discere à PaD tre, & Pater dicitur demonstrare filio: quæ verba remota imperfectione, accommodantur diuinis personis, propter originem; idẽ in hoc verbo dici potest. Attendendum autem est, quando dicitur, Sanctificauit, & misit mundum, insinuari missum esse in mundum ad sanctificandum: ex quo licet eius diuinitatem colligere: non enim alios sanctificat, nisi qui per se sanctus est: quæ enim ex participatione sunt, ab eo pendẽt, quod per se tale est: nisi igitur Deus esset Christ⁹, qui per se sanctus est, alios sanctificare non posset, quod insinuat August. tra. 48. in Ioannem.

Si non

Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi.

COMMENTARIVS.

QVia autem dicere poterant illi; vnde scimus, seu quo probas te esse à Patre sanctificatum, & missum, adiungit dicens; se non verbis tantùm, sed etiam ipsis operibus id ostendere; Et est sensus, *Si non facio opera Patris mei*, id est, quæ ostendunt me esse Dei filium, & Patrẽ habere Deum, qualem verbis profiteor, *Nolite credere mihi*, id est, aliquam excusationem haberetis, mihi nõ credendi: Est enim phrasis hæc loquendi communis, ad ostendendam abundantiam probationũ, vt nequeat aduersarius vlla ex parte se tueri, aut euꝑire.

Si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite, vt cognoscatis, & credatis, quia Pater in me est, & ego in Patre.

ALteram ratiocinationis partem exponit: Si autem facio opera Patris, & vos mihi verbis asserenti non vultis habere fidem, saltẽ credite operibus: si sermo meus non vobis persuadet, persuadeant opera, vt cognoscatis ex eis, quis sim, & tunc credatis, me esse vnum cum Patre, vnius naturæ & essentiæ, ratione cuius, Pater in me, & ego in Patre sum. Verba hæc, eundẽ sensum habent cum illis, Ego, & Pater vnum sumus; vt rectè Athana. serm. 4. cõtra Arrianos docuit: & in illorum probationẽ, & explicationem, dicta sunt à Domino: propter vnitatem enim naturæ, & substantiæ vtriusque, Pater in Filio, & filius in patre dicitur. Particula *Etsi*, vna est: etiamsi mihi non credatis, credite operibus, id est, etiamsi propter mea dicta mihi non credatis, propter opera tamen Patris, quæ facio vt Deus, credite.

Quærebant ergo eum apprehendere, & exiuit de manibus eorum.

QVia repetijt se esse verum Dei filium, Iudęi rursum eum apprehendere, & lapidare quærebant. Hanc enim illationem, & causam particula *Ergò* indicat; At Dominus sua virtute diuina euasit de manibus eorum: nemoque eum potuit detinere. Quando signum, & miraculum magnum faciebat, ad tempus propter populi laudem, & plausum fugiebat: quãdo verò magnum aliquid de se loquebatur, secedebat propter Iudæorum furorem & rabiẽ, vt ex sua absentia cessaret, aut temperaretur, vt Euthymius dicit. In Græco codice est particula rursus seu iterum, nempe, quærebant ergo iterum apprehendere: iam enim antequam hoc proferret, idipsum quæsierant, eum lapidare volentes.

Et abijt iterum trans Iordanem in eum locum, vbi erat Ioannes baptizans primùm, & mansit illic.

IOannes baptizare incepit in Bethabara, seu Bethania, vt in ca. 1. narratum est, postea recessit in AEnon iuxta Salim, vt constat ex cap. 3. modò Dominus furori Iudæorum cedens in Bethabaram abijt; vbi prius Ioannes baptizabat. Aliqui illud *Primùm*, seu prius exponunt, priusquam in carcerem conjectus esset, tamen verus sensus est, vbi primùm baptizare incepit, prope desertum; in quem locum Dominus nunc recessit, vt aliquos ad se conuerteret Ioannis memoria dispositos; eaque ratione Euangelista dum locum describit, Ioannis baptismi meminit, quam recedendi causam sequentia verba confirmant. est autem Dominus aliquot diebus ibi commoratus, donec ascendit ad Lazarum resuscitandum.

Et mul-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et multi venerunt ad eum, & dicebant, quia Ioannes quidem signum fecit nullum.

DVM illic mansit, veniebant multi ad eum, qui & ipsius & miraculorum eius notitiam habebãt, dicebant autem, Ioannes nullum miraculum fecit. Hoc maximè illos impellebat, vt ad Christum venirent, & conuerterentur: Ioannes enim cùm tantus esset, non fecit miraculum, hic autem multa, & magna edidit; certè igitur hic maior est Ioanne. Ecce quo inducebantur, vt crederent, & rectè memoria Ioannis ad fidem profuit: nam ex collatione vtriusque veritas discernebatur.

Omnia autem, quæcunque dixit Ioannes de hoc, vera erant.

ECce alterum argumentum credendi, nempe quia quæ Ioannes prædixit de Christo, verificata erant, igitur hic est Christus: nam si vera fuerunt ea, quæ prædixit, etiam hoc verum esse oportebat. Profectò isti recto, & sincero iudicio agebantur, ex comparatione enim Ioannis, & ex complemento multorum prædictorum, optimè deducebant esse Christum verum: prædixit autem Ioannes, Christum fortiorem futurum propter magna miracula edenda, & ita euenisse experiebantur. Ex complemento horum deducebant verum esse, quod dixerat, ipsum esse Christum. Testimonium ergo Ioannis etiam post obitum eius profuit, & sic viuus ac mortuus Christum prædicauit, ipsique fideles conciliauit: id tamen totum non sufficeret, nisi Christus sua diuina virtute horum corda mouisset, quia neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat Deus.

ANNOTATIO XXII.

CHRYSOSTOMVS homil. 60. exponit hanc sententiam sic. Omnia, quæ de illo dixit, vera erant, vt sit approbatio Ioannis testimonij, nempe Ioannes nullum signum fecit, tamen non propterea eius testimonium indignum est fide, quia cætera quæ prædixit, vera fuerunt. Tamen accommodatior est expositio, vt sint duæ rationes & argumenta, quibus isti ad credendum in Christum inducti sunt, & sic exponit Euthymius, eamque expositionem in commentario secuti sumus.

Et multi crediderunt in eum.

COMMENTARIVS.

HIS argumentis persuasi, & diuinæ virtutis auxilio illustrati, & tacti, multi crediderunt in eum; Iudæis interim in sua cœcitate, & malitia obduratis, vt, qui non vident, videant, & qui vident, cœci fiant. In Græco legitur, & multi ibi crediderunt in eum, quam particulam versio latina non habet.

CAPVT

CAPVT VNDECIMVM.

ERAT autem quidam languens Lazarus à Bethania, de castello Mariæ, & Marthæ sororum eius. Maria autem erat, quæ vnxit Dominum vnguento, & extersit pedes eius capillis suis: cuius frater Lazarus infirmabatur. Miserunt ergo sorores eius ad eum dicentes, Domine, ecce quem amas, infirmatur. Audiens autem Iesus, dixit eis, Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, vt glorificetur filius Dei per eam. Diligebat autem IESVS Marthã, & sororem eius Mariã, & Lazarũ. Vt ergo audiuit, quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus. Deinde post hæc dicit discipulis suis, Eamus in Iudæam iterũ. Dicunt ei discipuli; Rabbi, nunc quærebant te Iudæi lapidare, & iterũ vadis illuc? Respondit IESVS: Nonne duodecim sunt horæ diei? Si quis ambulauerit in die, non offendit: quia lucem huius mundi videt. Si autem ambulauerit in nocte, offendit: quia lux non est in eo. Hæc ait. Et post hæc dicit eis: Lazarus amicus noster dormit, sed vado, vt à somno excitem eum. Dixerũt ergo discipuli eius, Domine, si dormit, saluus erit. Dixerat autẽ IESVS de morte eius: illi autem putauerunt, quia de dormitione somni diceret. Tunc ergo Iesus dixit eis manifestè, Lazarus mortuus est, & gaudeo propter vos, vt credatis, quoniam non eram ibi. Sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad condiscipulos, Eamus & nos, vt moriamur cum eo. Venit itaque Iesus: & inuenit eum quatuor dies iam in monumento habentem. Erat autem Bethania iuxta Hierosolymam, quasi stadijs quindecim. Multi autem ex Iudæis venerant ad Martham & Mariam, vt consolarentur eas de fratre suo. Martha ergo vt audiuit quia IESVS venit, occurrit illi: Maria autẽ domi sedebat. Dixit ergo Martha ad Iesum, Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus: sed & nunc scio, quia quæcunque poposceris à Deo, dabit tibi Deus. Dicit illi IESVS, Resurget frater tuus. Dicit ei Martha, Scio, quia resurget in resurrectione in nouissimo die. Dixit ei Iesus, Ego sum resurrectio, & vita. Qui credit in me etiamsi mortuus fuerit viuet: & omnis qui viuit, & credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc? Ait illi, Vtique Domine ego credidi, quia tu es Christus filius Dei viui, qui in hunc mundum venisti. Et cùm hæc dixisset, abijt, & vocauit Mariam sororem suam silentio, dicens, Magister adest, & vocat te. Illa vt audiuit, surgit citò, & venit ad eum; nondum enim venerat IESVS in castellum: sed erat adhuc in illo loco, vbi occurrerat ei Martha. Iudæi ergo qui erant cum ea in domo, & consolabantur eam, cùm vidissent Mariam quia cito surrexit, & exijt, secuti sunt eam, dicentes, Quia vadit ad monumentum, vt ploret ibi. Maria ergo cùm venisset vbi erat IESVS, videns eum cecidit ad pedes eius & dicit ei, Domine si fuisses hic, non esset mortuus frater meus. Iesus ergo vt vidit eã plorantẽ, & Iudæos qui venerant cum ea plorãtes, infremuit spiritu, & turbauit seipsum: & dixit, Vbi posuistis eũ? Dicunt ei, Domine veni, & vide. Et lachrymatus est Iesus. Dixerunt ergo Iudæi. Ecce quomodo amabat eum? Quidam autẽ ex ipsis dixerunt, Non poterat hic, qui aperuit oculos cœci nati, facere, vt hic non mo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

non moreretur? IESVS ergo rursum fremens in semetipso venit ad monumentum. Erat autem spelunca, & lapis superpositus erat ei. Ait IESVS, Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius, qui mortuus fuerat, Domine, iam fœtet: quatriduanus est enim. Dicit ei Iesus, Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem. IESVS autem eleuatis sursum oculis dixit, Pater gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis: sed propter populum, qui circunstat, dixi: vt credant quia tu me misisti. Hæc cùm dixisset, voce magna clamauit, Lazare veni foras. Et statim prodyit qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus institis, & facies illius sudario erat ligata. Dixit eis Iesus, Soluite eum, & sinite abire. Multi ergo ex Iudæis, qui venerant ad Mariam, & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderũt in eum. Quidam autem ex ipsis abierunt ad Pharisæos, & dixerunt eis quæ fecit Iesus. Collegerunt ergo Pontifices & Pharisæi concilium, & dicebant; Quid facimus? quia hic homo multa signa facit. Si dimittimus eum sic: omnes credent in eum: & venient Romani, & tollent nostrum locum, & gentem. Vnus autem ex ipsis Caiphas nomine, cùm esset pontifex anni illius, dixit eis; Vos nescitis quicquam, nec cogitatis, quia expedit nobis, vt vnus homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat. Hoc autem à semetipso non dixit, sed cùm esset pontifex anni illius, prophetauit, quod Iesus moriturus erat pro gente: & non tantùm pro gente, sed vt filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum. Ab illo ergo die cogitauerunt, vt interficerent eum. Iesus ergo iam non in palam ambulabat apud Iudæos, sed abiit in regionem iuxta desertum in ciuitatem, quæ dicitur Ephrem, & ibi morabatur cum discipulis suis. Proximum autem erat pascha Iudæorum: & ascenderunt multi Hierosolymam de regione, ante Pascha, vt sanctificarent seipsos. Quærebant ergo Iesum, & colloquebãtur adinuicem, in templo stantes. Quid putatis, quia non venit ad diem festum? Dederant autem Pontifices, & Pharisæi mandatum, vt si quis cognouerit, vbi sit, indicet, vt apprehendant eum.

Erat autem quidam languens Lazarus à Bethania de castello Mariæ, & Marthæ sororum eius.

COMMENTARIVS.

HISTORIA Millius insignis miraculi quando Lazarum resuscitauit, quando & impij Iudæi Christum interficere animum obfirmarũt, texit Euangelista: incipitque personas & loca describere; quo igitur tempore erat Dominus trans Iordanem, vt in fine superioris capitis narratum est, Erat quidam languore laborans Lazarus nomine de Bethania, quę erat castellum & vicus Mariæ, & Marthæ sororum eiusdem Lazari. Bethania, vti supra diximus, erat prope Hierusalem ad radices montis Oliueti, per milliaria ferè duo Italica ab vrbe distans, in quo sorores hæ cum fratre habitabant; an autem castellum de earum dominio fuerit, an verò dictum sit earum, quia in eo natæ sunt, incertum est. Illud *De castello* est per appositionem dictum, Erat de Bethania, castello nempe Mariæ, & Marthæ.

Maria

Maria autem erat, quæ vnxit Dominum vnguento, & extersit pedes eius capillis suis, cuius frater Lazarus infirmabatur.

NOn sine causa Euãgelista, quæ hęc sit Maria, hoc nomine describit, quod pedes vnxit Iesu, & capillis suis tersit. Nec hoc ea sola de causa factum est, vt discernatur ab alijs, quæ eodem vocabantur nomine: multæ enim dictæ sunt Mariæ in Euangelio; si enim nihil aliud quàm inter eas discernere vellet, satis erat dicere sororem esse Lazari, & Marthæ. Nec propter id, tantũ factum est, vt eam esse declararet, quæ postea in conuiuio post Lazarum resuscitatum in Bethania vnxit, & tersit eius pedes: nam ex ipsamet historia ab ipso Euangelista narranda id constabat: non enim solet Euangelista ante narrare, quàm gestum sit. cùm enim capit. 7. de Nicodemo loqueretur, dixit eum esse, qui nocte venerat ad Iesum: nam id iam cap. 3. descripserat; at in capite tertio non dixit eum fuisse, qui defenderat Christum in concilio quodam contra Iudæos, quia tunc narratum id nondum erat; quando autem hæc facta sunt, quæ narrat Ioannes, nondum Maria vnxerat pedes in illo cõuiuio, in quo Lazarus vnus erat de discumbentibus. Solent quidem Euangelistæ vti anticipatione, sed non quando ipsimet narraturi sunt, quæ per anticipationem dicuntur. Vera igitur causa, propter quam Euangelista hæc dicit, ea est, vt ostendat eam esse Mariam, quæ, quando ista facta sunt, iam vnxerat pedes Domini, in domo Simonis, cuius historiæ meminit Lucas cap. 7. ac si diceret Ioannes; hæc Maria soror Lazari illa eadem est, quæ antequam hoc gestum esset, quod modò narro, vnxerat pedes Domini, & capillis terserat in domo Simonis, & cui Dominus peccata remiserat. quibus verbis inducit Ioannes lectorem ad Lucæ Euangelium, vbi historia latius est descripta; & id factum est, vt eadem Maria hæc esse significaretur, cuius frater infirmabatur, & quæ vnxerat iam Dominum.

Cur Ioannes toti sororis Lazari circũstantias referat.

ANNOTATIO I.

MAgna apud veteres Patres, & recentiores nonnullos est controuersia, an eadẽ sit mulier, quę Luc. 7. dicitur peccatrix, vnxitque & terserit pedes Domini: & illa, quæ similiter vnxit, cuius meminerunt Matthæus 26. & Marcus 14. cum hac, quam Ioannes isto capite, & sequenti duodecimo describit: quidam enim tres: quidam duas: quidam vnam, & eandem esse contendunt. Origc. tract. 35. in Matthæum tres esse probare nititur: idem affirmant Chryso. hom. 61. in Ioan. & Nicepho. lib. 1. Histo. cap. 27. cum alijs multis. Alij duas tantùm contendunt, vnam, cuius Ioannes meminit; alteram, de qua alij Euangelistæ mentionem fecerunt, quæ Magdalene appellatur. quibus fauet locus Clemen. Rom. lib. 3. Constitut. Erant, inquit, nobiscum mater Domini, & sorores eius, præterea Maria Magdalena, & Maria Iacobi, & Martha, & Maria sorores Lazari. Huius sententiæ est Hieronym. Matth. 26. & idem Chryso. hom. 81. in Matth. A cum alijs multis. Alij eandem esse sentiunt, cuius distinctas historias diuersi Euangelistæ, & in diuersis locis descripsére: hanc tuetur Aug. l. 2. de consen. Euang. c. 78. & 79. Innocen. lib. 2. de sacram. altaris ca. 56. Greg. hom. 33. in Euangeli. cum alijs etiam multis. Exactiorem huius rei discussionem in locum Lucæ remittimus: sufficiat nobis nunc Ecclesiæ auctoritas, quæ vnam, & eandem mulierem fuisse declarat, vt cõstat ex Romano officio, quod in Ecclesia latina recitãtur, in quo B eandem esse Mariam Magdalenem, & Lazari sororem, & mulierem peccatricem legimus. Non est ergo quod iam hoc in dubium reuocemus, quamuis argumenta secundæ opinionis probabilem vaide illam videantur facere: nec est res hæc, quæ ad fidei, aut morum perfectionem multum faciat: eaque de causa Euangelistæ historiam narrasse contenti, parum curarunt expressam huius rei facere mẽtionem.

Ecclesiastici officium vnam tantũ recipit Mariam Magdalenam.

Miserunt ergo sorores eius ad eum, dicentes.

COMMENTARIVS.

CAusam, cur miserint nuntium sorores ad Christum, particula *Ergo*, indicat; nempe cùm frater infirmaretur; idcirco sorores, quibus frater curę erat, miserũt ad eũ, qui sanare poterat: Distabat locus, vbi tũc erat Dominus,

nempe Bethabara à Bethania Lazari, iter duorum fere dierum, quantum Christum conficere solitum esse probabile est.

Domine, ecce, quem amas infirmatur.

HOC est nuntium à sororibus missum ad Christum: *Domine*, honoris causa dicitur honore namque præuenimus, quos rogamus, *Ecce infirmatur*: Vox est significantis, & notum facientis, quod ignorasse eum arbitrabantur, *Quem amas*, causa est impetrandi; cùm enim subuenire possis, & ames, subuenturum te speramus. cætera ex annotatione require.

ANNOTATIO II.

Nonnulla referuntur rationes, quæ possent Christum ad misericordiam inclinare.

BREVE quidē, sed sapiens, & prudens nuntiū hoc est; quod ex multis licet conspicere; Primò quidem, quia cùm multas causas haberent, quibus animum Christi ad sanitatem præstandam inducere possent, potissimam elegerunt. Vna earum, quas adferre poterant, erant ipsarum preces, nempe infirmatur Lazarus: rogamus, vt eum sanes; preces autem amicorum multum valent ad impetrandum ab amicis, tam pro se, quàm pro alijs, etiam apud Christum. Luc. 4. Socrus Simonis tenebatur magnis febribus, & rogauerunt pro ea, & imperauit febri, & dimisit illam. Altera causa est ipsamet consanguinitas etiam sine precibus; Deus enim, & homines solent multa facere pro his, quos coniunctos sciunt amicis, quos diligunt. 3. Reg. 11. propter Dauid pepercit Deus Salomoni, ne regnum eo viuente diuideretur. & Gen. 18. propter decē iustos, Sodomitis omnibus parcere paratus erat. Sufficiens igitur causa nunc erat Lazaro obtinendi sanitatem, eum esse fratrem earum, quas Dominus diligebat, vnde potuissent dicere, Domine frater noster infirmatur. Tertia causa erat ipsius infirmi erga Christum amor; petere enim solemus pro ijs, qui indigent, & impetrandi causa est, si ij quibus petimus, beneuolo sint animo, & grato erga eum, à quo impetrandum est; vt enim inquit Ambr. lib. 2. de offic. cap. 7. amor vnius inducit alterum ad redamandum. & Aug. lib. de catechizan. rudibus, cap. 4. Rudis, inquit, est animus, qui dilectionem, quam nolit impendere, nolit rependere. Poterant ergo dicere, A Domine, ecce qui te amat, infirmatur: ita Luc. 7. factum est, Dignus est, vt hoc ei præstes: diligit enim gentem nostram. Quarta causa est ipsius subueniētis amor, hæc est omnium potissima: quando enim, qui subuenturus est, amat eū, qui indiget, etiamsi nulla cæterarū adsit causa, sufficit; quando verò deest, cæteræ vix animos eorum, à quibus beneficia sperātur, mouent. Efficacior est enim amor subuenientis, vt benefaciat, quàm amor indigētis, vt benefiat eiad hoc enim & preces, & cætera tendunt, vt voluntatem subuenientis inclinent erga eum, cui subueniendum est. Prudēter ergo, & sapienter hanc causam exprimūt, *Ecce quem amas infirmatur*. Secundò, in hoc nuntio sapientia, & prudentia cernitur: huic enim causæ potissimæ, preces suas non admiscent; ipsa enim erat per se efficacissima, solam ergo indigentiam, & infirmitatem exponūt; vnde rectè Aug. tract. 49. dixit; Amanti sat est nuntiasse. Tertiò quia non orant vt veniat; vt enim Greg. lib. 6. Mora. c. 17. dicit, amor etiam mentes pigras ad opus excitat, nec calcaribus indiget. eadem de causa, nec rogant vt sanet; amantis electioni omnia prudenter cōmittunt; Non tamen tantum fidei erat in hoc nuntio, quantum inerat prudentiæ humanæ; nam tamquam ad merum hominem mittunt nuntium, eum certiorem facientes, quasi necessitatis. *Ecce*, inquit, *infirmatur*, vox est significantis, & scire facientis, quasi dicerent; scito infirmari, quem amas. credebant autem posse sanare, si vellet. hæc fidei imperfectio in sequentibus apparebit.

Audiens autem Iesus dixit eis: infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, vt glorificetur filius Dei per eam.

COMMENTARIVS.

NON vnum, sed duos, vel plures missos esse verbum illud insinuat, *Audiens dixit eis*. est autem responsum Christi breue, sed plenum diuina sapientia: nam instructionē, & consolationem continet; instruit quidem: tū significando infirmitatem sibi esse iam notam, nec eam vt ipsæ sorores, & nutrij putabant ignorabat, ꝙ satis Dominus indicat, dum causas infirmitatis aperit; tum etiā docendo se esse filium Dei, non merum hominem, vt arbitrabātur; quod ostendit in verbo illo, *Vt glorificetur filius Dei per eā*. Cōsolatur etiam primò sanitatē promittendo, *Non est ad mortē hæc infirmitas*, id est, nō morietur ex hac infirmitate, sicut solent homines mori ex infirmitatibus, nō amplius in hoc sęculo victuri; at Lazarꝰ nō sic infirmitatē habuit, quia etiāsi mortuus est, tamen citò ad vitam eandem est reuocatus. vnde Augustinus tract. 49. rectè dicit, *Infirmitas non est ad mortem*, quando nec ipsa mors fuit ad mortem: habet enim mors duo, vnum est, animam à corpore separare, & cōpositum dissoluere, alterum est, vitæ huius sęculi finem imponere. infirmitas Lazari ad mortem fuit, quia anima eius à corpore separata est: ad mortem autem non fuit, quia terminus vitæ huius non fuit; nam iterum est etiam corpori coniuncta, & reuixit in hoc sęculo, sicut ante viuebat. Consolatur secundò, & simul instruit aperiendo causam, & finem infirmitatis; *Est pro gloria Dei*, id est, idcirco hæc infirmitas permissa est, vt ea Deus glorificetur, & dum Lazarus ad vitam reuocatur, Dei virtus, ac diuinitas in sanante, & suscitāte cognoscatur, vt in eū homines credāt. Quod aūt additur, *Vt glorificetur filius Dei per eam*, explicatio est præcedentis verbi, *Pro gloria Dei*, & ita factum est. Nullum enim extitit miraculum Christi quale hoc, in quo ita se esse Dei filium ostenderet, & tot credentes sibi conciliaret; vt verè per hanc infirmitatem filius Dei glorificatus dicatur. Magnum hoc est consolationis argumentum ipsis sororibus, scilicet fratris sui Lazari infirmitatem in maximam gloriam Dei essiaram: & in hunc finem esse à Deo permissam.

Explicatur quomodo Lazari infirmitas ad mortē non fuerit, quamuis ipse mortuus fit.

ANNOTATIO III.

Diuersæ lectiones referuntur, & explicantur.

IN lectione huius sententiæ, & expositione, aliqua ex parte varij sunt Doctores. Ambr. lib. 4. de fide cap. 6. sic legit, *Pro gloria Dei, vt glorificetur filius eius per eum*, & refert vtrumque relatiuum ad Patrem, vt glorificetur filius eius, scilicet Dei, per eum, scilicet, per Patrem: & in hoc sensu locum hunc obijciebant Arriani Catholicis, vt probarent minorem esse filium Patre, cùm per Patrem glorificari dictus esset. quorum obiectio vana est: eodem enim argumento probarent Patrem minorem esse filio: nam Ioan. 17. dictum est, Pater clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te. Hilar. lib. 9. Trinit. eodem modo legit, *Pro gloria Dei, vt filius Dei glorificetur per eum*, sed relatiuum refert ad Lazarum, vt filius Dei glorificetur per Lazarum, id est, occasio fiat illi diuinitatem suam, & se esse Dei filium manifestandi. August. autem tract. 49. solum legit, *Pro gloria Dei, vt glorificetur filius Dei*, non autem legit, *per eum*, neque *per eam*. Chrysostomus hom. 61. legit *Per eam*, referendo ad infirmitatem, & ita nunc legimus, & est accommodatior lectio, sibi enim inuicem respondent hæc verba: *Infirmitas hæc non est ad mortem, sed vt per eam glorificetur Dei filius*.

Diuersa Patrum explicationes.

Sciendum est rursus, Doctores non eodem modo exponere hæc duo, *Pro gloria Dei, vt glorificetur filius Dei per eam*, aliqui exponunt, vt vna pars sit alterius declaratio, illudque *Dei*, referatur ad filium, cùm enim dictū sit, pro gloria Dei, explicat, vt filius Dei glorificetur per eam: sic August. tract. 49. exponere videtur, & tunc apertè Christus se esse Deum confitetur. huic fauet expositioni, quia non est in ista sententia aliqua particula distinguens: non enim dictum est, pro gloria Dei, & vt glorificetur filius Dei per eam. Alij secundo loco etiam vnam partem alterius expositionem interpretantur, sed priorē partē ad Patrē, posteriorem ad filiū referunt, nēpe pro gloria Dei Patris: hęc autem est, vt glorificetur Filius per eam; gloria enim filij, Patris gloria est, ita Hilari. lib. 9 Trinit. Ambro. lib. 4. de fide cap. 6. & Chryso. hom. 61. exponunt. & huic fauet illud Ioan. 14. vt glorificetur Pater in filio: glorificatio enim filij est glorificatio Patris, qui misit eum. Alij tertiò hanc partem exponunt de filij passione, vt glorificetur filius Dei per eam, quia hoc miraculum in causa fuit, vt Iudæi mortem Christo omnino inferre decernerent: diuidunt enim hæc, quasi dictū esset cum particula, *Et* pro gloria Dei, & vt glorificetur filius Dei, & tunc sensus est; Hæc infirmitas est pro gloria Dei, id est, vt suam in ea diuinitatem Deus ostendat: & vt filius Dei per eam morte, & cruce glorificetur.

Auctoris explicatio.

Mihi accommodatior videtur expositio, vt de glorificatione eā sit sermo, quæ per miracula facta est, qua Christus suam manifestauit diuinitatem mūdo, quod maximè in hoc miraculo factum est, de quo dicitur; Totus mundus abit post eum: si dimittimus sic, omnes credent in eum. & rursus posterior pars sit prioris explicatio, ne intelligeretur infirmitas ita dici pro Dei gloria, sicut omnia quę fiunt, in Dei gloriam tendunt. Hoc enim pro Dei gloria erat vt, modo quodam singulari, scilicet vt Christus ostenderet se esse Dei filium per eam: non nego cæteras expositiones etiam esse probabiles.

Sciendum est præterea Chrysost. hom. 61. & Euthym. particulam *Vt*, exponere consecutiuè, vt sit sensus, Infirmitas non est ad mortem, sed consequetur ex ea gloria Dei: non enim causam, sed quod euenturum erat significat; at verius est contrarium, causam enim finalem indicat; est enim in hunc finem infirmitas hæc illata, & mors subsecuta; non vt moreretur sicut cæteri, quorum vltimus vitæ finis aduenit, sed vt glorificaretur, & notus fieret Dei filius per eam: de causa enim huius infirmitatis Dominus agebat. Quamuis enim respectu causarum naturalium hæc glorificatio sit consecuta, tamen si ad diuinam prouidētiam conferatur, in glo-

rificationē Dei erat infirmitas ordinata, quod docte tradit Greg. Nisse. lib. de creatione hominis cap. 26. dicens expectasse Christum alios duos dies, vt mortuus quatriduanus esset, & in eo tantum miraculum operaretur: Diuina enim prouidentia effectus inferiores in superiores fines, & causas ordinat, vt idem Gre. lib. 8. de Philosophia ca. 8. docet: Deus enim vsus est naturalibus causis, mortem & infirmitatem inducentibus, tanquam ministrātibus diuinæ suæ dispositioni, in eum finem, vt glorificaretur Dei filius.

Diligebat autem Iesus Martham, & sororem eius Mariam, & Lazarum.

COMMENTARIVS.

Quorsum Euāgelista memineritamoris Christi erga hos fratres.

EVangelista hanc dilectionem Christi erga sorores, & Lazarum exponit: primò ne quod non statim ad sanandum ierit, sed duobus expectarit diebus vllus adscriberet voluntati; quasi noluerit; sed mysterio, vt maius miraculum, & illustrius fieret: tum, vt verum esse, quod sorores dixerunt, confirmaret: Ecce quem amas: amabat enim Lazarum, & sorores eius: tum etiam, vt amorem hunc, & dilectionem, qua eas Christus prosequebatur, notam relinqueret fidelibus: demum quia ex notitia dilectionis huius aliqua, quę nat randa sunt, efficiuntur manifestiora: qualis autem hæc fuerit dilectio, in annotatione inuenies.

ANNOTATIO IV.

Dilectio Christi erga homines quadruplex.

QVatuor dilectionis genera considerare licet in Christo: Vna dilectio est, qua vt Deus ab æterno dilexit homines, eadem dilectione cum Patre; hæc enim causa fuit, vt homo fieret pro nostra salute. Altera est humana, qua vt homo diligebat, sed naturalis: dilectio autem & amor naturalis est, qui alicui vinculo naturali innititur; vt quando amamus alios, vel quia sanguine coniunctos, vel quia familiares, vel quia benefactores, vel si mili vinculo naturali nobis colligatos habemus: hic amor non defuit Christo vt homini, in quo vera natura erat humana. Tertia dilectio est etiam humana, sed moralis, quę innititur virtuti, & bonis moribus, ac honestis, qua virtuti deditos, & probos diligimus propter honestatem, quam etiam Christus, vt homo eadem de causa habuit. Quarta est Spiritualis, qua diligimus propter Deum, ita vt ratio amandi sit Deus ipse, qui finis est superna turalis noster, & hæc est dilectio charitatis.

Non omnes hæ dilectiones ab initio fuerunt in Christo.

Hæ tres Christo inerant, vt homini. prima, vt Deo: hæc prima erat æterna. sicut & Deus est æternus: reliquæ tres temporales, quia homo in tempore factus est, sed adhuc antiquior vna altera: illa enim, quæ charitatis est, fuit ab instāti incarnationis, quādo adeo nos dilexit charitate, vt mortē pro nostra salute libentissimè acceptaret: cæteræ verò dilectiones nouæ omnes fuerunt ab instanti incarnationis, sed temporaneę saltem quantum ad actus, sicut & apud nos. Naturali enim quadam dilectione acquisita prosecutus est aliquos, qui sibi familiares fuerunt, vel à quibus aliquod rēporale recepit beneficiū: erat enim mortalium omniū gratissimus. Lazarū ergo, & sorores eius his omnibus modis diligebat, nēpe vt Deus, & vt homo. vt Deum dilexisse res aperta est, non solū dilectione illa, qua sic dilexit peccatores, vt pro eis homo fieret, sed qua diligit iustos, & Patri gratos: tales. n. erant hi. diligebat etiā vt homo naturali amore, quia familiares erāt, & hospitio solitę eū recipere. Morali aūt dilectione, propter honestatē, quia studiosi erant valde: charitate etiā amabat propter Deū ipsum, sicut & alios homines, quos charitate diligebat. Euangelista autē particularem amorē, & dilectionem significare voluit, nempe naturalem, & honestam seu moralem, qua vt familiares, & amicos, & studiosos, tanquam homo diligebat. Christus enim omnia nostra sumpsit præter peccatū, & ea, q̄ ad peccatum tendunt, qualis est ignorantia, & carnis contra Spiritū pugna, & aliqua huiusmodi; at dilectiones hæ nihil habent cum peccato commune, nec coniunctum.

Vt ergo audiuit, quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus.

COMMENTARIVS.

MAnsit duobus diebus, postquam nuntiū accepit: vti diximus ex Grego. Nisse. lib. de creatione hominis cap. 26. vt mortuum quatriduanū susciteret: cùm enim infirmitas hæc esset pro Dei gloria, eò est perducta à diuina prouidentia, vt miraculum gestum illustrius fieret, & per illud sanantis virtus maximè nota euaderet. Hi duo dies computandi videntur eo numero, in quo perlatum est nuntium, quando etiam Lazarus est mortuus, post quos proficiscens die quarto peruenit Bethaniam, & suscitauit quatriduanum.

ANNOTATIO V.

Illi duo dies quomodo computandi.

CHRYS. hom. 61. & Euthym. existimant ab illo die, quo nuntius venit, alios duos expectasse, & quarto venisse, mortuum autem Lazarum fuisse eodē die, quo nuntius venit, id autem ideo dicunt, quia Christum existimant quindecim stadijs tunc à Bethania distasse, quæ vno die conficiuntur: nam octo stadia vnum milliare conficiunt Italicum, sed hoc non videtur dici posse: erat enim quando nuntium accepit trans Iordanem, vt Aug. tract. 35. affirmat, & ex historia constat, verbum etiam Christi id indicat, *Eamus*, inquit, *in Iudæam*, erat ergo tunc extra fines Iudææ. Et ratio id ipsum confirmat: Iudæorum enim persecutiones deuitans, locum distantem eligere debuit, vno ergo die non potuit tantum itineris conficī. Existimo probabilius quod nuntio accepto expectauerit duos dies, illū nempe quo nuntium accepit, quādo Lazarus mortuus est; & sequentem; tertio autem dixit discipulis Lazarum mortuum esse, eodemque tertio profectus est in Iudæam, ac peruenit quarto die mortis & sepulturæ Lazari, quo die eum etiam suscitauit. Aliqui Lazarū non eodem die mortuum & sepultum dicunt, idque probant, quia quatuor dies habentem in monumento Christus inuenit; nec verisimile existimant, eodem die, quo mortuus est, fuisse sepultum, quod mihi non probatur: nam Martha fœtorem corporis obijciens, quatriduanum esse dixit, ad fœtorem autem à morte ipsa dies numerantur: nec est inconueniens eodem die mortuum, & sepultum esse: id enim sæpe fit, maximè quando in principio diei moritur infirmus. Hæc probabiliora videntur, quamuis parum referat hoc, dummodo sciamus Dominum quarto die Lazarum suscitasse, & duos expectasse, vbi nuntium accepit: à quo autē termino computandi sint, ex locorum distantia pendet, existimo probabiliora esse, quæ diximus in commentario.

Deinde post hæc dicit discipulis suis; eamus in Iudæam iterum.

COMMENTARIVS.

TRansactis diebus duobus, discipulos vt iterum veniant secum in Iudæā, inuitat; erat enim Bethaniain Iudæa. Sciebat Dominus timiditatem eorum, ideo id prædicit, & vt eorum ignauiam tacitè arguat; & ne re insperata turbarentur postea, quando in Iudæam peruenissent.

Dicunt ei discipuli, Rabbi nunc quærebant te Iudæi lapidare, & iterum vadis illuc?

CONsulebant quidem Christo, sed magis sibi, quod sæpe inter nos accidit, vt sub specie charitatis erga proximū res nostras agamus. Particula *Nūc*, significat paulo ante: nam in festo Encæniorum proximè elapso, Iudæi lapidare Christum voluerunt, vt ex capite decimo constat.

Respondit Iesus; nonne duodecim sunt horæ diei? si quis ambulauerit in die, non offendit, quia lucem huius mundi videt: si autem ambulauerit in nocte offendit, quia lux non est in eo.

DOminus metaphora quadam timiditati eorum medetur, ostendens nō dum esse suæ mortis, & passionis tempus; & idcirco adhuc non esse timoris causam. Metaphora autem hæc est: dies duodecim horas habet: & qui ambulat in vna harum, etiamsi vltima sit, quia adhuc lux est, & nondum tenebræ superuenerunt, securè ambulare potest sine offensionis periculo: nam in quæ impingi solet, manifesta sunt, & declinare facile vnusquisque potest. At quando nox aduenit, minus securè homo ambulat: cùm enim deficiente lumine offendicula non videantur, facilè impingit. Duodecim horis diei tēpus vitę suę Dominus significat, quādo nemo ei nocere, nec eum com-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quid per horas diei, & noctis, Christus significet.

cum cõprehendere potuit: quia quæ disposuerat secundũ diuinum beneplacitum, omnia erat cõplexurus: noctem verò tempus passionis appellat, de quo dixit, Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum. Erat quidem iam vicina nox, quia imminebat passionis tẽpus; tamen adhuc hora erat diei, quãdo nemo ei nocere poterat, nec in eũ manus inijcere. Hoc est ergo, quod dicit, quasi clarius respondisset sic; dixistis nunc, me interficere Iudæos quæsiuisse, scitote sicut non vnam, aut alteram horam, sed duodecim habet dies, nec idcirco quia decem, aut vndecim transierunt, propterea dies est completa, vt non liceat securè ambulare, ita etiam superest mihi tempus, quamuis paruũ, in quo licet securè, & sine periculo ire in Iudæam, & vos etiam liberè mecũ potestis venire; nam vestrũ periculum, & securitas ex meo periculo, & securitate pendent. hic est sensus. Similis est sententia apud Luc. admonentibus enim quibusdam, vt fugeret ab Herode, quærente eum interficere, respõdit, Dicite vulpi illi; ecce eijcio dæmonia, & sanitates perficio hodie, & cras, & tertia die consummor; veruntamen oportet me hodie, & cras, & sequenti die ambulare. ac si dicat, nemo potest me ante tempus à me decretum, & statutũ interficere, aut impedire; quamuis faciam quæ facturus sum, & hoc tempus nondum aduenit, adhuc cras, & hodie dæmonia eijcio, id est, adhuc tempus est operandi opera Patris, nondum mortis meę tempus aduenit. Per has duodecim horas, hoc idem nũc significauit. Duodecim autem horas diem habere, dicit more hebræorum, qui dies semper in æquales duodecim partes, & in totidem noctes diuidebant.

Luc. 13.

ANNOTATIO VI.

Diei & noctis metaphora quatuor diuersis modis exponitur.

A SUperiorem sententiam variè Doctores exponunt. Primò Chryso. hom. 61. duas affert expositiones. Prior est, vt per diem virtutem, & innocentiam, per noctem malitiam significet, sitque sensus, qui in virtutis via ambulat, in periculum non incidit, nec offendit; sed is, qui in malitia, & scelere est. Hæc tamen expositio nõ videtur accommodata; mali enim bonos persequuntur, & qui in rectitudine ambulant, in magna incidunt temporalia pericula, & aliquando maiora, quàm mali, & iniqui: & rursus, quia si id verum esset, nec Chri B stus vnquam in hoc periculum incidisset, cuius innocentia maxima erat, & tamen à persecutoribus est comprehensus, & interfectus: Apostoli enim de his periculis tẽporalibus loquebantur. Altera expositio est, vt per diẽ Christũ ipsum intelligamus, qui lux & dies est, & sicut, qui ambulat in die, non impingit; sic nec qui cum Christo ambulat, in vllum offendere poterat periculũ: virtus enim & potentia illius custodiebat eum. Hanc videtur secutus Amb. l. de mysterio passionis Christi C c. 5. sed nec hęc expositio accõmodatur verbis istis. Has etiã duas expositiones refert Euthy. Tertia expositio Aug. tract. 49. vt per diẽ Christum, per duodecim horas duodecim Apostolos intelligamus, qui Christum sequebantur, sicut horæ diem, & tunc est sensus, vt Dominus his verbis eorum deprimat præsumptionem, qui ei consilium dare volebant eorum, quæ facturus erat; ac si dicat, nonne horæ diem sequuntur, non autem dies horas? ita vos me sequi debetis, & non dare mihi cõsilium. Addit Aug. Iudam non in hoc numero esse, sed eum, quem loco ipsius collocandum sciebat Dominus; tamen videtur violenta hæc expositio, sensum quidem connectit, tamen verba accommodatè non interpretatur. Aliqui recentiorum quarto loco expo- *Expositio Aug. violenta.* nunt, vt sint verba prouerbialiter dicta, ad significandam mutationem facilem hominis; temporis enim variatione mutantur; ac si dictum esset; duodecim horæ sunt diei, & non semper homo perfistit in eadem voluntate, sed quod manè cogitat, vespere mutat; quod si nihil aliud esset præter hoc: *Nonne duodecim sunt horæ diei?* fateor quod facile hæc expositio textui accommodari potest; tamen verba sequentia durè huic sensui applicantur; idcirco commentarij expositio mihi omnium aptissima, & quantum ad verborum sensum, & quantum ad sententiæ connexionem, visa est.

Hæc ait: & post hæc dicit eis; Lazarus amicus noster dormit, sed vado, vt à somno excitem eum.

COMMENTARIVS.

APerit causam, cur in Iudæam eat: nã se illuc ire velle, nullumq; periculũ imminere verbis præcedentibus significauit: causam autẽ verbis metaphoricis prius exponit. *Lazarus*, inquit, *amicus noster dormit, vado* autem *vt à somno excitem eum.* somnũ vocat mortem illam breuẽ; tum quia suscitãdus citò erat;

tò erat, tum etiam vt facilitatem indicet, qua mortuos suscitat; tam enim illi facile erat mortuos à morte, quàm alijs dormientes à somno excitare. Amicum communem appellat, *Amicus*, inquit, *noster*, meus nempe, & vester, vt animos eorum, amici communis causa, faciles ad viã reddat: sunt enim pro amicorum salute sperãnda pericula. Est etiam perfecta misericordia, quando non tantùm venientibus ad nos subuenimus, sed etiam ijs, qui venire nequeunt, benefacturi accedimus.

Dixerunt ergo discipuli eius, Domine, si dormit saluus erit.

ADhuc timentes sibi, Domino in Iudæam reditũ dissuadebant, & dicũt, *Si dormit*, non indiget amplius medicina; *Saluus erit*; somnus enim salutis recuperandæ signum, & causa est. Ex hoc loco constat discipulos audisse nũtium de Lazari infirmitate, quamuis hactenus Euangelista non expresserit: his autem verbis eos infirmitatis conscios fuisse insinuat. Particula illa *Ergo*, illationem indicat ex verbo præcedenti, nempe quia dormire eũ audierunt, dixerũt hoc, quod sequitur, *Si dormit, saluus erit*: est autem hominũ non admodũm expertorum regula hæc; si dormit, sanus erit infirmus. Fallax nimium est: somnus enim aliquando mortis est indicium; nisi velit aliquis dicere; illos intellexisse à nuntio morbi, & infirmitatis qualitatem, quod Euangelista prætermisit, morbi autem qualitate intellecta & cognita, protulisse hæc verba; sunt enim infirmitates, in quibus somnus recuperandæ salutis maximum est indicium; sed non existimo tunc discipulos adeo fuisse medicinę peritos, vt id discernere possent, sed secuti sunt dictum commune.

Discipuli ad huc rudes, nõ dum magistri verba callebant.

Dixerat autem Iesus de morte eius, illi autem putauerunt, quia de dormitione somni diceret.

DEclarat Euangelista verbum Christi, quod tunc discipuli non percepe-runt; Dominus enim mortem somnum appellauerat, at illi hũc somnũ dormitionem esse conceperant. Percunctabitur aliquis; quomodo id concipere potuerunt, cùm Christus diceret; vado vt à somno excitem; improbabile enim valde erat tantum itineris, & cum periculo velle Dominum conficere, vt à somno quodam communi, eum excitaret? Respondeo has discipulorum sententias esse considerandas, tanquam hominum imperfectorum, & qui nondum Christi fidem, & notitiam, vt par erat, assecuti erant; quod timiditas ipsorum, & difficultas redeundi cum Christo in Iudæam satis indicãt, ex hac imperfectione factum est, vt existimarent Christum protulisse hanc sententiam in eum sensum, Lazarus dormit, quasi somnus esset illi noxius, à quo tanquam à re noxia, & contra sanitatem eum liberari opus esset; ideoq; se opponunt dicentes; non esse somnum noxium, sed vtilem, & sanitatis indicium: Non enim mirum est, eos, qui Christum admonere periculi voluerunt, quasi nescius, aut impotens esset, dicentes, Nunc te quærebant lapidare, & iterum vadis illuc etiam in hoc admonere voluisse, somnũ non noxium, sed vtilem esse Lazaro; Dominus enim ea de causa hac vsus est verborũ metaphora, cùm sciuisset discipulos non intellecturos, vt nobis eorum imperfectio, & ruditas constaret; tanto enim eius virtus in ipsis perficiendis illustrior facta est mundo. Chryso. hom. 61. & Euthym. huic percontationi respondent; discipulos putasse Christum in ænigmate locutum esse; sed responsio hæc non videtur satisfacere, nec accommodari verbis.

Tunc ergo Iesus dixit eis; Lazarus mortuus est.

CVM non intellexissent discipuli verbũ, apertè, & sine vlla verborũ metaphora rem Dominus narrat; *Mortuus*, inquit, *est Lazarus*; particula *Ergo*, illationem ex præcedentibus indicat, nempe quia non intellexerunt sensum verborum præcedentium; idcirco verbis claris idem exprimit, vt intelligãt.

Et gaudeo propter vos, vt credatis, quoniam non eram ibi.

COniungendum est vltimum verbum primo; gaudeo me ibi non adfuisse, & hoc propter vos, vt credatis; si enim adfuissem, aut sanassem eum, occasio tanti miraculi sublata fuisset, fidesque vestra minus promouereretur; aut si non sanassem, vestra periclitata esset fides; nam me non potuisse sanare arbitrati fuissetis; gaudeo igitur me non adfuisse, & hoc vestri causa, quia non solum nihil fides vestra detrimēti passa est, sed maximè augebitur, quādo mirabile videbitis opus, quale nūquam factum est, nempe quatriduanū, & fœtentem mortuum verbo ad vitam reuocatum. Gaudere licet in malis, quæ hominibus à Deo immittuntur, nō propter eorum malum: sed propter eorundem, aut aliorum spiritualem salutem, aut profectum, quando per ea ad Deum conuertuntur, vel in melius proficiunt.

Gaudere licet quandoque in malis proximi.

Sed eamus ad eum.

QVamuis tamen mortuus sit, *Eamus ad eum.* Homines solent infirmos amicos visitare, mortuos destituere; nihil enim visitatione sua eis præstare valent; at Christus etiam mortuos visitat, sicut & viuos; tam facile enim est ei mortuis vitam, quàm infirmis sanitatem conferre. His verbis insinuat Christus velle se reuocare eum ad vitam, velut à somno aliquis excitatur ad vigiliam: id enim significat verbum hoc, *Eamus ad eum.*

Christ⁹ inuisit mortuos, sicut nos ægrotos.

Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad condiscipulos: eamus & nos, & moriamur cum illo.

CVM verbis suis à reditu in Iudæam Christum abducere discipuli non possent, sed eum animo redeundi obfirmato viderent, vnus ex eis reliquos ad sequēdum exhortatur dicens, *Eamus & nos, & moriamur cum illo*: sentiebat enim illos omnes adhuc trepidantes, & animo non omnino ad sequendum firmo. Particula *Ergo*, illationem indicat, quæ fit partim ex verbo Christi, *Eamus ad eum*, partim quia ægrè ferentes, & tardos condiscipulos videns hæc protulit, *Eamus & nos*. Verba sunt dilectionis erga Christum, & fortitudinis dilectionis quidem, quia sine Christo vitam contemnebat propriam; fortitudinis, quia à periculo, quod animo conceperat, non retardabatur, quominus sequeretur magistrum; Sed tamen fides imperfecta erat: nondū enim virtutem, & potentiam Christi, à qua cunctis periculis, quos volebat, liberare poterat, agnoscebat; nec verbo Christi omnimodè habuerat fidem: *Qui ambulat in luce non offendit*: quod in Græco codice notius est; nam legitur; *Eamus, vt moriamur cum illo*, quasi sibi persuasisset moriendum esse in reditu ad Iudæam. Thomas Didymus dictus est à Græcis, quod apud Latinos Gemellus, seu qui simul cum fratre nascitur: idem autem apud Hebræos significat Thomas, vt in cap. 20. declarabitur.

Verba Thomæ à dilectione & fortitudine orta.

Venit itaque Iesus, & inuenit eum quatuor dies iam in monumento habentem.

QVo die mortuus est Lazarus, eodem in monumento positus videtur: erat autem dies à morte, & monumento quartus, quo Dominus Bethaniam peruenit, & quo etiam eum à mortuis suscitauit.

Erat autem Bethania iuxta Hierosolymam quasi stadijs quindecim: multi autem ex Iudæis venerant ad Martham, & Mariam, vt consolarentur eas de fratre suo.

MIlliarib⁹ duob⁹ Italicis vno stadio minus, distabat Bethania, vbi hæc gesta sunt, à Hierusalē. huius paruę distantię idcirco Euāgelista meminit, vt facile Iudæos ad consolandas sorores è Hierusalem venire potuisse, ostenderet. Charitatis opus est mœstos consolari. & quoniam nobiles erant sorores hæ, ideo multi Iudæorum ad eas conuenerant.

Martha ergo, vt audiuit, quia Iesus venit, occurrit illi: Maria autem domi sedebat.

CVra domus, & rei familiaris Marthæ incumbebat, idcirco prior aduentus Domini nuntium audire potuit: nam Maria sedebat, consolationes aduentātium excipiens. prius autem Martha audiuit, quā vidit: celeberrimi .n. hominis aduentū fama tacere non potuit; sed gressus eius præueniens, ad aures Marthæ peruolauit; nā quæ læta sunt, prænuntiare vnusquisq; festinat.

Dixit ergo Martha ad Iesum: domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus.

PArticula *Ergo*, tacitam indicat illationem, nēpe quia ipsa prior venit, Maria autem domi mansit, idcirco ipsa Dominum prior alloquitur. Attendum autem est verba hæc Marthæ ex triplici capite orta fuisse. Vnū est fides, credidit enim si adfuisset Dominus, fratris mortem impedire potuisse, & ab infirmitate liberare; sed erat imperfecta hæc fides, nondum enim sciebat, absentem etiam sanare potuisse, quæ si credidisset, vtiq; dixisset sic: Domine, si voluisses, frater meus non fuisset mortuus. Alterū caput est, spes, & fiducia quædā: fidebat enim, & certa erat de clementia Christi, quod si adfuisset, sanitatis beneficium fratri non denegasset: neque tamen hæc spes, & fiducia erat perfecta virtus; aliquando enim est maioris clementiæ diuinæ, sanitatē corporalem negare, quàm concedere, idcirco hæc temporalia non sunt absolutè petenda, nec desideranda; nisi quando ad maiorem Dei gloriam, & ad salutem spiritualem conducunt. Martha autem solam clementiā considerauit Domini, tamen, quod desiderabat, non admodum perpendit, & decepta est; cùm multo vtilius, & conducibilius fuerit mori Lazarum, cùm per talem mortem filius Dei glorificandus esset: si autem presens fuisset Christus, quod maioris gloriæ diuinæ est, fecisset. Tertium caput est dolor, & animi tristitia de morte fratris; conquerebatur enim de absentia Christi, quasi ea fuisset causa illius; erat autem etiam imperfectio in hoc; si enim sciuisset Dominum etiam absentem nihil ignorasse, & omnia potuisse; noluisse tamen sanare, quia non expediebat, non adeo doluisset. Laudanda tamen est modestia Marthæ, vt dicit Chrysostomus hom. 61. non enim eiulatibus, & clamoribus est vsa, vt aliquæ in his casibus facere solent; sed temperatè, & modestè dolorem animi, qui iustus erat, de morte fratris expressit: nec enim sciebat, quid diuina prouidentia in illà morte statuerat, quod si sciuisset, omni ex parte diuinæ voluntati suam conformasset.

Marthæ vetba ex fide, spe, & animi tristitia orta sunt.

Commendāda Marthæ modestia.

Sed & nunc scio, quia quæcunque poposceris à Deo, dabit tibi Deus.

ADiungit Martha priori sententiæ sequentem; si adfuisses, mortuus non fuisset frater meus; sed non propterea diffido te posse iuuare, immò certa sum Deum tibi daturum, quæcunq; ab eo poposceris, adeo vt nunc etiam possis fratrem à morte reuocare, si à Deo poposceris. Maior est fides hæc, quā præcedens; plus enim erat confiteri Christum posse suscitare mortuum, quā sanare infirmum; & facere ne moreretur; tamen adhuc est imperfecta fides, quia Christum non confitetur Deum, sed purum hominem: nec propria id virtute facere posse, sed petitione, & oratione, qua, si à Deo peteret, impetraret, vt notat Chryso. hom. 61. si enim perfectam fidem habuisset, dicere oportebat; scio, quæcūque tu volueris, facies. Modestā petitionem verba hæc continent; non enim expressè rogat, vt à Deo poscat, sed potentiā eius confitetur; a-

Proficiebat in fide Martha.

tur;amanti autem satis est posse,& nosse:iam autem sciebat esse mortuum,ideo solam potentiam confitetur; ab amante verò sciente, & potente superuacaneum iudicauit aliquid petere:sensus igitur est,Domine,potes,si vis,me iuuare; quia, quæ vis à Deo, habes,si petas.

Dixit illi Iesus,resurget frater tuus.

Verba sunt cõsolantis,et docentis.

SImul & consolatur,& docet vnico verbo. promissio resurrectionis consolario est; at dum absolutè dicit, *Resurget frater tuus*, non autem dicit, poscam à Deo,se habere potestatem significat:suamque diuinitatẽ exprimit, vt non necesse habeat poscere,& orare Deum, cùm ipse sit Deus. Hoc autem instructionis est,& doctrinæ.

Dicit ei Martha; scio,quia resurget in nouissimo die.

EXistimauit Martha verbum Christi esse communem quandã consolationem, qua homines solent in similibus casibus mœstos consolari, resurrectionem futuram in memoriam reuocantes, maximè quia tunc erat Saducæorum secta, negantium resurrectionem, vt patet Matth. 22. crediditque Martha, Christum velle eam consolari certitudine resurrectionis fraternæ, quasi Christus diceret;Scito certam,& veram esse mortuorum resurrectionem; ideoque hilari animo esto,& tristitiam depone,quia resurget frater. Argumentum enim consolationis in similibus casibus, resurrectionem esse, docet Paulus 1. Thessalo. 4. Nolumus,inquit, vos ignorare fratres de dormiẽtibus, vt non contristemini, sicut & gentes, quæ spem non habent. in hunc sensum verbum Christi Martha est interpretata adhuc rudis,& imperfectæ fideiz; idcirco respondit;scio resurrecturum in die vltimo, neque adhæreo sectæ illorum, qui futurã negant resurrectionem, quare nec indigeo hac instructione.

Dixit ei Iesus,ego sum resurrectio,& vita.

Ostẽdit Christus se Deũ esse, qui vitam omnibus viuentibus donet.

APertis verbis Dominus eam instruit,& imperfectã fidem eius corrigit, docetq; se non indigere poscere quidquam à Deo,sed se esse Deum, qui mortuos suscitare,& vitæ pristinæ restituere possit. His igitur verbis, quis sit ipse,aperit:sequentibus autem ad veram,& perfectã hanc fidem exhortatur: *Ego*, inquit, *sum resurrectio, & vita*, id est;ego ipse sum;qui suscitare, & viuificare possum,& suscito,ac viuifico eos, quos volo;& qui suscitabo, & ad vitam reuocabo omnes, qui suscitandi,& viuificandi sunt;non opus est mihi poscere à Deo,qui sum ipsemet Deus. Hebraismus est, sensum causalem efficies, *Resurrectio,& vita*, id est,causa resurrectionis,& vitæ,& effector earum in vniuersum;qui omnem resurrectionem,& vitam efficio. Hoc articuli Græci significant, *Ego sum ipsa resurrectio,& ipsa vita.*

ANNOTATIO VII.

PRimo loco considerandũ est, vitam in hac sententia non accipi pro vita, quæ contra mortem distinguitur,& communis est bonis, ac malis: & ad quam credentes, & non credẽtes sunt suscitandi, de qua dictum est 1. Cor. 15. Sicut in Adã omnes moriuntur,sic in Christo omnes viuificabuntur;tunc enim superuacaneum esset addere; *Ego sum vita*: nam si resurrectionis fons, & causa est, vtique est causa vitæ: nemo enim resurgit à mortuis, nisi reuocatus ad vitam, nec sine vita constat resurrectio: de hac enim resurrectione loquebatur, de qua dixerat: Resurget frater tuus. vita ergo in hoc loco, accipitur pro vita beata, & fælici, ad quam resurgent credentes in Christũ, de qua dicitur Ioan. 5. Qui bona fecerũt, procedent in resurrectionẽ vitæ,& ita accipi verba sequentia probant: Omnis, qui credit A in me, viuet, etiamsi mortuus fuerit. Si generaliter vita acciperetur, non esset promissio credentiũ;nam credẽtes & non credentes oẽs viuent. Est igitur resurrectio communis credentibus,& non credẽtibus, bonis, & malis. Vita autem propria credentibus, fide viua, & perfecta. Omnes quidem resurgemus, sed nõ oẽs immutabimur, vti Paulus 1. Corin. 15. dicit. sensus igitur verborum est: Ego sum causa generalis resurrectionis, qui mortuos omnes ad vitam reuocabo, & adhuc sum causa B vitæ,& felicitatis his, qui immutandi sunt: vti enim docet Aug. lib. 6. de Ciui. cap. 12. dãnatorũ vita, quæ in cruciatibus est, morti potius comparatur, idcirco mors æterna in scriptura appellatur: beatorũ verò fœlix, & beata resurrectio, vita æterna dicitur.

Secundò annotandum est, Christum Dominum omnibus esse causam resurrectionis, sine bonis, sine malis; sua enim morte mortem omnium superauit, & ex gratia Christi factum est, & fiet, vt omnes resurgant, tam boni, quàm mali; ita docet Tertul. lib. de resurrect. carnis, & probat illo verbo 1. Cor. 15. Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. idem etiã docet Cyrillus lib. 4. in Ioan. cap. 51. & confirmari potest illo Rom. 5. Sicut per vnius delictum in omnes homines in condemnationem; sic per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ; & illo etiam 1. Corin. 15. Per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum: quòd igitur mali resurgant, gratia, & meritum, & virtus est Christi; ideo nũc dicitur, *Ego sum resurrectio*. Percontaberis, quid vtilitatis adfert resurrectio mali, vt ex Christi dicatur gratia, & merito procedere? Respondeo in magnum cedere derrimentum & grauiorem pœnam illis, sed hoc culpa eorum fit: nam ea vita perpetua data est, vt perfectè in anima, & corpore fælices essent, quod si malè vixerunt, ipsi, quod optimum erat, in suam verterunt perniciem. Simile quid inquirit Iustin. lib. explicat. Gen. quæst. 3. de fide. Quam, inquit, vtilitatem malis affert habuisse fidem? Respondet, multum detrimenti, quia maiori afficientur pœna. 2. Pet. 2. Melius erat illis non cognouisse viam iustitiæ, quàm post cognitionem retrorsum conuerti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato. & tamen fides donum Dei est, ex gratia Christi procedens. Medicina vtilis est ad sanitatem, at si quis sumpto medicamento, quæ necessaria sunt, non curat, nocet vehementer.

Quid vtilitatis adferat resurrectio malis resurrectis.

Tertiò annotandum est, Christum esse causam resurrectionis nostræ secundum quadruplex causæ genus. Primò quidem est causa prima, & suprema effectrix resurrectionis; & hoc habet, vt Deus est. ipse enim prima causa est suscitandi, & reuocandi mortuos ad vitam. 1. Reg. 2. Dominus mortificat & viuificat, deducit ad inferos & reducit. Secundò est causa meritoria, qui suo merito, & iustitia omnium hominum liberationem à morte obtinuit, & hoc habet, vt homo: vt enim Adam suo demerito, & inobedientia omnes nos morti addixit, ita secundus Adam Christus homo sua iustitia à morte reuocauit ad vitam. 1. Corin. 15. Per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. & Rom. 5. idem docet Paulus obedientiam Christi, & iustitiam opponendo inobedientiæ Adæ. Tertiò est causa instrumentalis, & hoc habet, vt homo; erat enim illa humanitas instrumentum, & organum quoddam diuinitatis, per quod miracula edebat, quod Athana. ser. 4. con. Arrianos docet; Per carnem, inquit, cœcum illuminauit, & Lazarum resuscitauit, eadem ratione per carnem in die nouissimo suscitabit omnes. Quartò est causa etiam, vt homo exemplaris; ad exemplar enim ipsius caro iustorum surget gloriosa, & impatibilis. de hoc exemplari dictum est Philip. 3. Reformabit corpus humiliatis nostræ, cõfiguratum corpori claritatis suæ; quod etiam Ambro. 1. Corin. 15. docet dicens, Prior resurrexit, vt esset forma credentibus sibi; vere igitur dictum est: *Ego sum resurrectio, & vita*, vt Deus, & vt homo, modo iam exposito.

Christus eam se est, vt eius mali, & inepti resurgant in corpore.

Quartò annotandum est, verbo hoc resurrectionis duas hæreses à sacris Doctoribus conuinci. Vna est eorum, qui resurrectionem futuram quidem, in anima tamen sola, affirmabant, negantes corporum resurrectionem. huius hæresis meminit Photius lib. de sy- B nodis cap. 5. Irenæus autem lib. 1. cap. 23. tribuit eam Basilidi hæretico. Tertullia. lib. 5. con. Marcion. tribuit etiam Marcioni. Hi hæretici, vt refert Epiphani. hæres. 64. decepti sunt illo verbo Matth. 22. In resurrectione erunt sicut Angeli Dei; at hæc hæresis, vt Photius, & Epiphanius doctè considerarunt, vel solo hoc verbo resurrectionis conuincitur: Non enim dicitur surgere, nisi quod cecidit, nec ad vitam redire, nisi quod mortuum est; at homo compositus ex corpore & anima, C mortuus est & cecidit; igitur is est, qui surget: anima enim immortalis est, nec moritur, vnde Hiero. in epist. con. Mineri. & Alexan. Resurgere, inquit, dicitur, qui prius moriendo cecidit. Tertullia. etiam Lazari exemplo eandem hæresim refutat; non enim est dictus Lazarus surgere, nisi quia assumpto corpore ad vitam reuocatus est. Multa sunt testimonia scripturæ pro hac veritate Catholica. Iob. 19. In nouissimo die de terra surrecturus sum,& D rursus circundabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum saluatorem meum. Luc. 21. Capillus de capite vestro non peribit. Philip. 3. Reformabit corpus humiliatis nostræ, sed hæc omittamus, cũ non sit nostri instituti hæc diffusius tractare: satis est verbũ Domini annotasse. Locus autem ille Matthæi ab hæreticis allegatus, longè alium habet sensum: vt enim dicit Epiph. secundum subiectam materiam comparatio illa procedit: In resurrectione, inquit, neque nubent, neq; nubentur; sed erunt sicut Angeli, nimirum in eo, quod nullis vacabunt, nec incumbent nuptijs.

Duæ hæreses contra resurrectionem refutantur.

Altera hæresis eodem conuincitur verbo, & exemplo: Eutyches enim, vt refert Gregorius li. 4. Mora. cap. 29. affirmabat futuram integram resurrectionem, sed corpus assumendum spirituale, non carneum, & osseum, quẽ errore Hieron. epist. ad Pammachium, & Oceanum, inter Origenis errores numerat; Sed hoc eodem verbo refutatur: non enim resurgeret homo, nisi eadem substantia quæ cecidit surgeret, & qui mortuus est, vitæ redderetur. Adde loca allegata contra priorem hæresim: nam Iob pelle sua iterum se circundatum iri confitetur, & oculis suis Christum se conspecturum sperat. Luc. 24. Corpus suum Dominus palpandum obtulit, dicens, Palpate, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere. E

Hæc pro loci præsentis declaratione sufficiant.

Qui cre-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet; & omnis, qui viuit, & credit in me, non morietur in æternum.

COMMENTARIVS.

FIdem hanc perfectam adhuc explicat, & dicit: Omnis *Qui credit in me etiam si mortuus fuerit, viuet* iterum, si autē adhuc inter viuos est, non morietur in æternum: quia quamuis temporaliter mortem subibit, ad vitam reuocabitur æternam. Non hic, vti diximus, de ea vita loquitur, ad quam omnes etiam mali surgent, sed vita, quæ verè vita est: illa nimirum beata, & fœlix. Illud autem *Qui viuit*, idem significat ac qui nondum est mortuus; vt sit generalis sententia; omnes credentes in me, siue mortui sint, siue adhuc viuant in seculo, non morientur in æternum, sed ad tempus, restituendi tamē postea in æternam, & gloriosam vitam. Quibus verbis ad fidem allicit tanta facta promissione. Per fidem autem, non nudam fidem intellectus, sed perfectam, quę est cum obedientia mandatorum eius & charitate, intelligere oportet, vt aliàs ostendimus; Nec satis est credere ipsum Christum esse Messiam, nisi simul credamus ipsum esse Dei filium, & verum Deum omnis resurrectionis, & vitæ causam primam, vt probat Hilarius lib. 6. Trinitatis, vbi locum etiam hunc adducit.

Credis hoc? ait illi; vtiq; domine, ego credidi, quia tu es Christus filius Dei viui, qui in hunc mundum venisti.

AD fidem hanc exhortatur Dominus Martham, *Credis*, inquit, *hoc?* non quod ignoret, sed vt ad fidem hāc perfectam prouocet: Martha autem, mysterium tantum non assequens, ad fidem, quam de ipso conceperat, recurrit dicens; *Ego* Domine *credidi, quia tu es Christus* ille *filius Dei*, qui venturus erat in hunc mundum, & qui expectabatur promissus nobis. Existimauit Martha, se credidisse omnia quæ Christus dicebat, dum credidit ipsum esse verū Messiam promissum: & verè credebat, sed implicitè: fidem igitur adhibet dictis Christi, sed implicitam, & generalem. Sicut si rusticus aliquas fidei propositiones, quas non assequitur, interrogatus, respondeat, credo sanctam Ecclesiam; ita nunc Martha, ego credidi Domine, te esse verum Christū, & omnia, quæ dicis vera esse; at non distinctè ea percipiebat, nec Christum filium Dei appellat, intelligens esse filium Dei Patri consubstantialem, qui carne assumpta homo factus est, sicut nos credimus, & confitemur; sed filium Dei supra omnes prophetas & iustos, non discernens, nec assequens qualis esset filius Dei: Iudæi enim Messiam filium Dei futurum etiam expectabant; at non omnes huius mysterij distinctam habebant notitiam. In Græco codice sic legimus; Tu es Christus ille filius Dei, qui venturus erat: parum distat hoc in sensu à nostra lectione; idem enim est dicere, Tu es Christus filius Dei, qui iā venisti, cùm ante esses promissus, & expectatus.

ANNOTATIO VIII.

Martha non intellexit perfectè verba Christi.

AVgust. tract. 49. existimat Martham intellexisse verba, & respondisse se ea omnia, quæ de resurrectione sunt dicta credidisse, quando credidit Christum esse verum Dei filium: propterea enim quia filius erat Dei, est resurrectio & vita, credentesque in eum non moriuntur in æternum. Hilari. lib. 6. Trini. hæc verba, *Tu es filius Dei*, sic exponit, nempe ipsam credidisse verum esse Dei filium, sicut & nos credimus. Chrysostomus autem hom. 61. & Euthym. non assecutam esse verba Christi, sed magnificum quid concepisse, & vnum interrogatam, aliud respondisse asserunt. Si autem legamus verbum in præterito, vt etiā Græcus codex habet, Ego credidi, profectò verum non erat, eam credidisse, fuisse verum Dei filium, qualē nos credimus, & qualis verè est: vt enim ex verbis superius expositis cōstat, merū reputabat hominem: si verò legerem⁹ (Ego credo) vt aliqui legunt, affirmantes Græcum verbum talem posse admittere interpretationē, facilius id dici posset, nēpe tunc quando hæc loquebatur, credidisse esse verū Dei filium, esseq; sensus; Vtique Domine credo, te esse resurrectionem & vitā, quia credo esse Dei filium; tamen sequentia non indicāt talem fidem Martham tunc concepisse. Existimo igitur expositionem probabiliorem eam esse, quæ in commentario posita est; interrogata enim de tali fide, implicitè omnia ea confitetur, nondum assecuta sensum distinctum, & explicitum, sed affirmasse omnia sibi visa est, dum retulit fidem, qua credidit eum esse verum Messiam; idcirco non respondit Martha aliud ab eo, quod interrogabatur à Christo, vt putat Chrysostomus, etiam si de resurrectione & vita nihil dixerit, de qua Christus interrogabat: respondit tamen aliter, quia, quod distinctè interrogabatur, ipsa implicitè confitetur. Hac etiam ratione filium Dei confessa est, nesciens tamen, nec distinguens, qualis esset filius Dei; erat enim adhuc imperfecta fides. Dominus autem verba hæc dō ctrinæ prolutit quæ etiamsi tunc non perciperentur, postea tamen intelligenda erant, & prædicanda.

Et, cùm hæc dixisset, abijt, & vocauit Mariam sororem suam silentio, dicens; Magister adest, & vocat te.

COMMENTARIVS.

VErba Marthæ significant Christum ei, vt Mariam sororem vocaret, iussisse: id enim retulit, *Dicens, Magister adest, & vocat te*, & ea est causa, cur abierit relicto Christo eo in loco, in quo ei occurrerat. Breuitati enim Euangelista studens, miro artificio vtitur, vt & breuis, & simul in scribendo plenus sit; multa narrat; multa insinuat; & conuenienter omnia disponit. Erat autem Maria non sola, sed multis comitata Iudæis eam consolantibus, ea de causa Martha silentio, eam aduocat, vt solam sciat se à magistro vocari; hoc enim nomine solebant Christum appellare.

Illa vt audiuit, surgit citò, & venit ad eum: nondum enim venerat Iesus in castellum, sed erat adhuc in illo loco, vbi occurrerat ei Martha.

AMoris magnitudo, quo Dominum Maria prosequebatur, nullas admisit moras. *Surgit, & citò venit ad eum*: venit autem, quia nondum Christus intrauerat castellum, sed manebat in loco, vbi cum Martha collocutus erat, expectans Mariam. Non est autem ingressus, quia ad locum monumenti Lazarum resuscitaturus venire decreuerat: erat autem ille locus inde vicinior, quàm si in castellum intrasset: rursus enim iterum egrediendum illi erat: & quia ea de causa multi Iudæi conuenerunt, vt ex sequentibus patet, quo miraculum manifestius, & illustrius factum est.

Iudæi ergo, qui erant cum ea in domo, & consolabantur eam, cùm vidissent Mariam, quia citò surrexit, & exijt, secuti sunt eam, dicentes; quia vadit ad monumentum, vt ploret ibi.

NEsciebant Iudæi Christum adesse, & vocasse Mariam, ideo repentinos eius passus & ira celeres, vt nec verbum vllum præsentibus dixerit, non alteri causæ tribuerunt, quàm quod dolore tacta nimio, ad monumentum, vt ibi ploraret profecta esset, idcirco secuti sunt eam. Mansio igitur Christi extra castellum multos conuocauit Iudæos, corā quibus gestum est miraculū.

Maria ergo cùm venisset, vbi erat Iesus, videns eum, cecidit ad pedes eius, & dicit ei; Domine, si fuisses hic, non fuisset mortuus frater meus.

AGnoscebat pedes Maria, quos vnxerat, & lacrymis rigans suorum obtinuerat remissionem peccatorum. Ad pedes hosce dolore oppressa prosternitur, & verba, quæ soror protulerat, enuntiat; quibus enim communis erat causa mœstitiæ, & non dissimilis fides, communia etiam fuerunt verba.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iesus ergo vt vidit eam plorantem, & Iudæos, qui venerant cum ea plorantes, infremuit spiritu, & turbauit se ipsum.

VIdens Dominus Mariam, & Iudæos plorantes, omnibus omnia factus, & dolentibus condolens, ac patientibus clementissimè compatiens, *infremuit spiritu*, id est, fremitum edidit intra se, non in aliquem circūstantium conuersus. Rursus etiam se ipsum turbat; excitauit enim in parte sensitiua affectus, & propassiones corporeas, quibus motus, & turbatus interius vsque ad exteriorem vultus commotionem prorupit: illud indignantis, hoc condolentis, & compatientis fuit: indignabatur enim contra infidelitatem Iudæi cam, propter quam Lazarus mortuus, & sororibus his sanctis afflictionis causa data est: nam mors hæc acciderat, vt filius Dei manifestaretur, quæ manifestatio necessaria non erat, si Iudæi tot iam signis & miraculis, conuersi fuissent; Nec Lazarus mortuus esset, si illi iam credidissent. Compatiebatur autem præsentium dolori, & lacrymis. Plura in annotatione require. Notanda tamen est particula *Ergo*, indicans, idcirco Dominum esse indignatum, & cōmotum, quia vidit Mariam, & circūstantes etiam cōmotos, & lacrymātes.

ANNOTATIO IX.

Quæ sint turbatio, & fremitus Christi.

QVis hic Christi fremitus, quæ turbatio fuerit, variè exponunt Doctores. Primo loco Chryso. hom. 62. & Euthymi. exponunt fremitum esse cohibitionem quandam, qua affectum commiserationis repressit, ne vlterius prorumperet, & in lacrymas se effundés vocem lacrymantium emitteret: solemus autem, quando huiusmodi motus, & affectus reprimimus, toruum, & austerum vultum facere; *Infremuit*, ergo, *spiritu*: id est, affectum commiserationis repressit, & cohibuit vultu, & intuitu austero, & toruo: spiritum enim affectum hunc interpretantur. Sed hæc expositio mihi probabilis non videtur propter duo. Vnum est, quia illorum est cohibere, & reprimere huiusmodi affectus, qui eos inuolūtariè patiuntur, ipsisque nolentibus insurgunt, & propterea conantur quoquo modo eorum impetum reprimere; at Christus non sic hos patiebatur affectus animi, sed voluntariè eos, quando, quomodo, & quantum volebat, assumebat, vt paulo post dicemus: non ergo erat, cur eos cohiberet, & vultu toruo reprimeret. Alterum est, quia quando infremuit, nōdum commiserationis affectum assumpserat; non enim dixit Euangelista: turbauit se ipsum, & infremuit; sed prius infremuit, & postea turbauit se.

Secundo loco Theophylactus eandem cohibitionem interpretatur; hoc tamen à Chrysostomo differens, quod per spiritum, nō affectum ipsum humanum, sed diuinitatem interpretatur, per quam cohibuit huiusmodi in humanitate affectum. Meminit Euthymius huius expositionis, sed eisdem argumentis refelli potest, quibus & prior. Adde etiam, si diuinitate repressisset affectum hunc, non diceretur infremuisse; nam humanitatis fremere est, non diuinitatis.

Tertio loco Eusebius Emisenus in quadam sua homilia de hac lectione sic exponere videtur, vt idem sit infremuisse, quod ingemuisse, vt nos doceret super peccantes gemere debere; de quibus gemitibus dicitur Rom. 8. Postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus; at hæc expositio verbi proprietatem seruare non videtur, verbum enim Græcum, ἐνεβριμήσατο, non gemitum, sed potius comminationem quandam significat, quod latinè vertitur fremere: gemitus autem, & fremitus, quamuis in aliquo conueniant, nempe quia sonitus, & voces inarticulatæ sunt, & tracto, ac emisso spiritu, & anhelitu fiunt; in hoc tamen gemitus doloris signum, & tristitiæ est, & suauius emittitur; at fremitus est indignationis indicium, & cum quadam austeritate vultus profertur, seu potius erumpit. & sic Mar. 14. dicitur, fremebant in eam, nempe indignatione commoti, quod liquorem tantæ alabastri effuderit.

Mihi igitur legitima expositio ea visa est, vt spiritus hoc in loco sumatur, sicut Ioan. 13. Turbatus est spiritu, id est, intra se ipsum infremuit, non in circumstantes, sicut illi dicuntur in Magdalenam infremuisse, quia in eam signo indignationis expresso se conuerterunt, non sic Christus fecit, ideoque infremuisse spiritu dicitur, vt significetur in seipso emisisse fremitum, non in aliquem circumstantium: interius ergo, & intra se infremuit, quāuis exterius sonitum ediderit frementis.

Fuit autem hæc indignatio contra eū, qui causam huius mortis inuexit, propter quam hos lacrymātes aspiciebat. solemus enim quandoquidem aliquem miseria & afflictione vexatum, causa iniustitiæ alicuius videmus, primò quidem indignari in eum, qui afflictionis iniustæ fuit causa: postea passo, & afflicto condolemus. Ita nūc Christus infremuit contra Iudaicam perfidiam Pharisæorum, & Scribarum illorum, propter quam Lazarum mori dispositum est, ex cuius morte tot lacrymæ, & afflictiones processerunt. Aliqui in dæmonem hanc indignationem referunt, sed ea causa à præsentt institutо longè petita est, proprior est, & verbis paulopoſt sequentibus magis consona, quam dedimus. Cyril. lib. 9. in Ioan. c. 13. comminationem quandam in mortem exponit. hoc autem non ita facilè accommodatur, sicut id quod iam diximus.

Christi turbatio, & tristitia.

Post indignationem hanc Christus compassionis & tristitiæ, propria voluntate sumpsit affectum; *Turbauit*, inquit, *se ipsum*: turbatio hæc motus est corporeus interior, quo viscera commouentur ad compatiendum, quique lacrymas excitat. hunc motum non inuoluntariè, sicut nos, passus est Christus, qui quando voluit eum accepit: huiusmodi compassionis motu lacrymas præcedente Gen. 43. Ioseph videns Beniamin dixit, Misereatur tui Deus fili mi, festinauitque domum, quia commota erant viscera eius super fratre suo, & erumpebant lachrymæ, & introiens cubiculum fleuit. ita nunc Christus turbatur, sed voluntariè, quia viscera calore compassionis commouet, sic autem commotus, vnum profert verbum, *Vbi posuistis eum?* quo prolato, statim lachrymatus est. Assumpsisse autem Christum huiusmodi humanos, & sensitiuos affectus, certa res est; Nec locus dubitandi de hac re Catholico datur. Matth. 26. Cœpit contristari, & mœstus esse, & dixit: Tristis est anima mea. Mar. 14. Cœpit tędere, & pauere. Ioan. 12. Nunc anima mea turbata est, docent etiam sancti Doctores, inter quos est Ambro. li. 2. de fide cap. 3. & Aug. lib. 14. Ciui. cap. 9. cum alijs multis; Veritatē enim suscepte carnis in his multū demonstrabat: Eos etiam instrumenta quædam virtutis esse, & sanctè aliquandō exerceri posse docebat. affectus enim in Christo aliter, ac in nobis fuēre. In his autem affectibus vnum nobiscum habebat commune, sed in pluribus differebat: illud commune erat, quādo hos affectus siue timoris, siue tristitiæ, siue alium quemcunq; Dominus assumebat, semper præcedebat obiectum aliquod, quod sibi per considerationem proponens, affectus tales in se efficiebat: Nos enim non timemus, nec tristamur, nec alio commouemur affectu, nisi prius aliquam rem, & obiectum concipiamus, quod talem affectum excitat: idem etiā faciebat Dominus; at multo aliter quàm nos; Primò quidem nostri affectus liberi non sunt; quando enim nolumus, sæpe insurgunt; & quando volumus, sæpe deficiunt, propositoque obiecto impedire non possumus: at in Christo nō sic; liberos enim habebat affectus, quando volebat, & quantum volebat, etiam obiectis propositis: erant enim voluntarij, sicut loqui, sicut ambulare motus sunt voluntarij. ita docet August. lib. 14. Ciui. ca. 9. & Gregor. lib. 3. Mora. cap. 11. propterea Matth. 26. dicitur, Cœpit contristari, quia sua voluntate assumpsit tristitiam. Eadem de causa ibi Hieronymus nō passiones, sed propassiones appellat, & nunc etiā dicitur seipsū turbasse. Secundò hi affectus in Christo non prœueniebāt rationē, nec subuertebant, sed sequebantur, & ei semper subdebantur. tunc timebāt, aut contristabatur, quando ratione iudicabat esse timendum, aut dolendū, aut simili motu afficiendum: & tamdiu afficiebatur, & eo modo, quo ratio dictabat; at nostri affect' prœueniunt sæpe rationem, & aliquando adeo insurgūt, vt subuertant eam, & ad ijs consentiendum quæ non licent, attrahant. Tertiò in nobis affectus humanis sæpe ex iniustis, & turpibus, aut vanis, & falsis, seu apparentibus obiectis procedūt: Timemus enim non timenda, & afficimur ijs, à quibus remouendus esset affectus; at nihil horum in Christo fuit, in quo nihil erat, quod nō esset sanctum, purum, & diuinæ voluntati conforme. Hæc satis sint pro huius loci explicatione; præter institutum enim nostrum esset amplius in his morari.

Et dixit, Vbi posuistis eum?

COMMENTARIVS.

NOn ignorabat, vbi esset, qui absens mortuum esse nouit, & qui à mortuis reuocare venerat; sed id; tum propter significationem; tum propter mysterium interrogat: propter significationem quidem, vt annotat Chryso. hō. 62. vt miraculum ab omni calumnia liberaret, ne aliqui calumniarentur ex communi aliquo consilio factum, vt mortuus singeretur, & sic crederetur suscitatus, propter quam causam multa adhuc facta sunt, vt omnibus mors Lazari esset prius manifesta: propter mysterium autem, vt se nō causam mortis hominum dedisse ostenderet. Ita hunc locum exponit Seuerianus, vt refert Gregor. li. 8. epist. 42. quasi Dominus per mysterium exprobraret mulieribus Euæ culpam memorans, & dicens. Ego virum in paradiso posui, quem vos posuistis in sepulchro. sed illud ad literalem sensum, hoc ad spiritualem facere videtur: sicut & id, quod dicit Ambrosius lib. 2. de pœnitentia cap. 7. vbi hæc, & sequentia verba doctè, & piè, vt solet, spiritualiter exponit. quod autem ad litteram facit præter id, quod prius diximus, illud est; in gestis suis, modò se Deum, modò se hominem Christum significare voluisse, vt vtramque verè habere naturam comprobetur; ideo rectè Athanasius in oratione ad Maxi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad Maximum Philosophum de diuinitate Christi; percontatur, inquit, humanitus, vbi Lazarus situs sit; sed tamen excitat eum prorsus diuinitus.

Dicunt ei, Domine veni, & vide.

INtellexerunt sorores Dominum interrogasse, vbi positus esset, animo ad monumentum eundi: idcirco respondent, *Veni, & vide*, non ad verba, sed ad intentionem interrogantis responsionem accommodantes, vt fieri solet. Hoc etiam paruæ fidei est, si enim credidissent perfectè, non *Veni & vide*, sed, Tu omnia nosti, respondissent. Vt annotat Epiphanius in Ancorato.

Et lachrymatus est Iesus.

ACcepto responso iter ad monumentum direxit, & lacrymas effudit; turbauerat enim se interius commiserationis, & compassionis affectu, & ad lacrymas vsque commotionem, & turbationem erumpere siuit; vt cum plorantibus plorans, misericordiæ suæ daret argumentum.

ANNOTATIO X.

Causa lacrymarum Christi.

CAVSA huius tristitiæ, & lacrymarum inquirenda est; variè enim Doctores in hac parte loquuntur. Primò Basil. orat. de gratiarum actione negat Christũ propter mortem Lazari fleuisse; quia, inquit, sciebat de proximo suscitandum: sed fleuisse asserit, vt nobis daret exemplum modestiæ, temperantiæ in similibus casibus. Et in homi. de mœrore & tristitia, reprehendit excessum hominum in his fletibus, & iterum repetit Christum propter nostrum exemplum fleuisse: quam etiam fletus causam dat Aug. tract. 49. Secundò Hilari. lib. 10. Trinit. consentit non fleuisse propter mortem Lazari, sed adducit aliam causam, cur non propter eam fleuerit, nempe, quia illa erat pro gloria Dei manifestanda; nec etiam fleuit, inquit, eadem de causa, qua absens fuit; nam dictum est; Gaudeo, quia ibi non eram; ad ostensionem autem suæ humanitatis fleuisse affirmat; at ipsemet Hilari. in Psal. 68. adfert causam aliam, cur fleuerit, nempe propter Iudæorum infidelitatem, qui tanto miraculo adhuc crediturі nõ erant, idemque sentire videtur Epiphani. in Anchorato; dicit enim lacrymatum esse Dominum, propter hominum obstinatam duritiẽ, nimirum Iudæorum illorum perfidiam. Tertio loco Ambr. lib. 2. de pœniten. cap. 7. fleuisse dicit propter lacrymas Mariæ scilicet ex affectu, & pietate quadam. conformis est in hoc Chrysost. hom. 62.

Pro hac difficultate soluenda, aliqua respondeo. Vnum est, quamuis verum sit ad humanitatis suæ ostensionem, & ad nobis præbendum exemplum fleuisse Christum, tamen necesse est causam, & obiectum aliquod inter fuisse, de quo cõtristatus est, & propter quod flebat. Sicut enim comedit, & alias operationes fecit ad ostensionem humanitatis, tamen necessarium erat illas actiones habuisse obiecta, circa quæ versabantur: non enim comedebat sine cibo, nec ambulabat sine loco, in quẽ tendebat; ita etiam nec tristabatur sine obiecto aliquo, & re proposita, circa quam est tristitia. Secundum est, non esse improbabile fleuisse mortem Lazari, vt suas lacrymas confortaret sororibus & Iudeis plorantibus, nec rationes allatæ in contrarium efficaces sunt. Quod enim mox suscitandus esset, & quod mors illa esset pro gloria Dei, non impediebant, quo minus esset aliquod in se malum pœnæ, quod absolutè, & sine circumstantijs consideratum effectiuum erat tristitiæ, hac enim ratione Dominus ipse pro nobis de sua morte, & passione mœstus factꝰ est, & timuit quamuis pro Dei gloria, & nostra salute moriturus, & mox resurrecturus erat. Sibi enim proponebat mortem, & passionem absolutè, & sine circumstantijs, vt ex hac consideratione tristari, mœrere, & timere posset: quod in sequenti capite exactius declarabimus, ita nunc mortẽ amici, & sibi chari absolutè considerauit, & contristatus, & lacrymatus est. Nec video cur hoc negari debeat, immo verum esse videtur; non enim Dominus decipere voluit sorores, & Iudæos, qui omnes eum propter Lazarum flere arbitrati sunt, sicut & ipsi flebant, & est Augustinus in hac sententia lib. 1. Hypogno. contra Pelagianos dicentes, Deum mortem fecisse, atq; etiamsi homo non peccasset eum tamen mortalem futurum & moriturum. Argumentatur aũt August. contra hoc, quia Dominus mortuum Lazarum fleuit, non autem quod ipse fecit, dolere debuit. Quidquid sit de hoc argumento, tamen sententia eius est, fleuisse Lazarum mortuũ. Idem sentire visus est Irenæ. li. 3. ca. 32. dicens: Christum lacrymatum esse super Lazarum. Tertiũ est, non solam Lazari mortem fleuisse, sed præsentem sororum afflictionem, & lacrymas, ex quadam compassione, & affectu, & in hoc placet sententia Ambro. & Chrysost. quam causam indicat Euangelista dicens: *vt vidit, Martham, & Mariam, Iudæos plorantes, turbauit se ipsum*: ac si diceret, propter lachrymas, & afflictionem sororum, propter quas Iudæi etiam plorabant, ipse etiam pro sua benignitate, & pietate contristari voluit, & lachrymatus est. Quartum est, probabile esse multa alia sibi Dominum ante oculos proposuisse, nempe infidelitatem Iudæorum, damnationem & reprobationem eorundem, humanas miserias, & huiusmodi alia, quæ omnia simul causam dederunt lacrymarum: tamen distinguenda est causa turbationis, & lacrymarum, à causa fremitus & indignationis: illarum enim causa exposita est, nẽpe mors Lazari, sororũ afflictio, & calamitas præsens: at huius fuit infidelitas, & dura perfidia Iudaica, vnde hæc mala sunt orta, vt superiꝰ diximus.

Dixerunt ergo Iudæi: ecce quomodo amabat eum.

COMMENTARIVS.

CVm lacrymantem Iesum Iudæi viderent, existimantes eum mortem Lazari flere, vt verè flebat, dixerunt, rectè argumentantes ab effectu ad causam, *Ecce quomodo amabat eum*, id est, multum certè amabat Lazarum; quando tantus Propheta, & tantorum operum effector, quasi homo quidam communis propter eum lacrymatur. Dilectio interior per exteriora opera, & signa cognoscitur, & commendatur. *Ecce quomodo amabat*, Vox est admirantium magnitudinem dilectionis Christi erga Lazarum; & admiratio procedebat ex maxima opinione, quam de Christo conceperant: eis enim videbatur tam to homine indignum fiere, nisi grauissima ex causa, idcirco amoris magnitudini tribuerunt.

Quidam autem ex ipsis dixerunt; non poterat hic, qui aperuit oculos cœci nati, facere, vt hic non moreretur?

ILli amoris magnitudinem, hi autem impotentiam admirantur; existimãt enim impedire mortem Lazari non potuisse, & causam admirationis exprimunt, nempe quia, *Aperuit oculos cœci nati*, quod non videtur minoris potentiæ, quàm infirmum à morte præseruare, idcirco admirantes dicunt, Mirum est, quomodo, cum aperuerit oculos cœci nati, non potuerit facere, ne hic moreretur: hunc enim sensum verba faciunt. Non dicunt autem non potest suscitare mortuum, quia hoc multo maius erat, quàm oculos cœci aperire; sed quod minus est assumunt, nempe facere ne moreretur: hoc enim minus videbatur illis, quàm cœcum illuminasse. Hi Iudæi inducti sunt, vt crederent Christum non potuisse impedire mortem Lazari, quia eum lacrymãtem viderant, quasi de Lazari morte doleret. Sic enim argumentabantur, Lacrymatur; ergo dolet de morte: nõ igitur potuit, ne moreretur, impedire. At erraruntisti valde: nam potuit facere, ne moreretur, sed non fecit, vt mortuum suscitaret: non effecit, quod minus erat, vt faceret maius, & in hoc filius Dei glorificaretur. Rectius, & verius argumentati sunt priores, qui dilectionem erga Lazarum nouerunt; quàm posteriores hi, qui ex eo, quod non fecit, falsò facere non potuisse collegerunt. Nec vitio caret, & reprehensione talis argumentatio; nam ex facto cœci nati deducere facile erat, infirmum præseruare potuisse, si voluisset. Sicque oportebat eos discurrere. Oculos cœci nati aperuit; ergo potuit hic facere ne moreretur, quod si non fecit, & amabat eum, vt ex lacrymis constat, igitur aliquod in hoc latet mysterium, & forsan suscitare dispposuit. In Græco codice legitur, vt & hic non moreretur; id est, vt etiam hic non moreretur, sicut fecit, vt cœcus illuminaretur, & ita legendum videtur.

Iesus ergo rursus fremens in semetipso, venit ad monumentum.

PArticula *Ergo*, causam fremitus huius & superioris, simul etiam sententiam declarat: nam illationem habet ex præcedentibus, & sensus est. Quia isti increduli in sua perfidia manebant, impotentię tribuentes, quod Lazarus mortuus fuerit; iterum infremuit & indignatur, quasi fremitum ingeminãs, cùm & Iudæi infidelitatem ingeminarent. Hoc facto, venit ad monumẽtum; in quod Iudaica perfidia Lazarum detruserat. Hic est sensus, & connexio. Dicitur autem fremere in semetipso, quod prius dixerat, infremuit spiritu. hoc

Universidad de Deusto
Biblioteca

enim indicat Euangelista dicens; *Rursus fremens in semetipso*, quod nostram superiorem expositionem maximè confirmat: dicitur autem, *In spiritu, & In semetipso* infremuisse, quia in neminem circumstantium exprimebat indignationem hanc: non enim fremuit aduersum illos, sicut Mar. 14. dicuntur discipuli fremuisse contra mulierem illam; sed fremitum emisit in seipso, contra infidelitatem & perfidiam ipsam Iudaicam; sicut & nos solemus aliquando fremitum aliqua ex causa coram alijs edere, sed non in eos, & hoc est in semetipso fremere.

Erat autem spelunca, & lapis superpositus erat ei.

DEscribit Euangelista monumentum, *Erat*, inquit, *spelunca* quædam, in qua iacebat mortuus, & lapis erat spelunce ori superpositus, quo spelunca claudebatur: huiusmodi sepulchris vtebantur Iudæi, vt etiam nunc aliquæ nationes vtuntur.

Ait Iesus, tollite lapidem.

POtuit virtute propria lapidem remouere, qui potuit mortuum de sepulchro facere exire: at vt miraculum fieret manifestius, ipsis iubet, vt tollant: vt cum tollentes, proprijs sensibus, & mortuum videāt, & eius fœtorem sentiant, oculisque ac sensibus tanti miraculi virtutem agnoscant. Hanc causam huius rei adfert Ambro. lib. 1. Examer. cap. 7. & lib. 2. de pœnitentia c. 7. cui alteram spiritualem adiungit Orig. & tom. 28. spiritualem aliam adducit: litteralis tamen ea est, quam diximus.

Dicit ei Martha soror eius, qui mortuus fuerat; Domine iam fœtet, quatriduanus est enim.

MArtha nescia futuri miraculi, & adhuc imperfectæ fidei, Christi præcepto humiliter resistit, ac modestè tollendū esse lapidē negat, ne fœtor ei pens adstantium sensus offendat: Fœtere autem facilè sibi persuadebat, quia quatriduanus erat mortuus. Hæc verba indicant non solùm quatuor dies in monumento habuisse Lazarum, vti supra dictum est, sed à morte ipsius solos quatuor interfuisse dies; ex quo fit, vt quo die mortuus est, eodem sit in monumento positus. Permisit Christus hæc verba à Martha proferri, vt adstantibus mors Lazari quatriduana innotesceret, vt tanto illustrius fieret miraculum. Non autem sine mysterio Euangelista addit tot verba, nempe, *Soror eius, qui fuerat mortuus*, cùm aliàs sæpe solo nomine Marthæ vsus sit; his enim verbis significare voluit miraculi magnitudinem: nam erat Lazarus ita iam corruptus, vt nec sorori propriæ gratus eius fuerit aspectus.

Dicit ei Iesus, nonne dixi tibi, quoniam, si credideris, videbis gloriam Dei?

REprehendit Dominus Marthæ incredulitatem, & fidei inconstantiam; non enim credebat fratrem suscitandum ante diem nouissimum. Verba autem reprehensionis sunt, *Nonne dixi tibi:* quasi diceret; reprehensione tanto magis es digna, quanto plus es à me iā edocta. dixi enim tibi, *Si credideris, videbis gloriam Dei*, id est, videbis miraculum insigne diuinitatis meę, in quo mea diuinitas comprobabitur, & innotescet; hoc est videre gloriam Dei, nempe opera diuinitatis magnifica videre, quibus ostendebat Christus, se esse filium Dei; qua ratione etiam dictum est supra in capite primo, Vidimus gloriam eius, quasi vnigeniti à Patre. Interrogabit aliquis, quando hoc ei dixit Dominus: Respondeo, quando ei occurrit, & cætera quæ scripta sunt audiuit, tamē hoc Euangelista non narrauit, breuitati studens, quia iterū repetendum erat; satisq; duxit nūc narrare; sicut superius fecit, quādo Martha dixit, Magister adest, & vocat te, nec ante narrauerat, iussisse, vt vocaret. Ita respondet Euthymius legitima responsio; quamuis alteram etiam adferat, nempe verba illa narrata, Qui credit in me, &c. hunc habuisse sensum: responsio prior tamen est vera, & propria.

Tulerunt ergo lapidem.

ADhuc perseuerāte Domino in suo præcepto, ministri tulerunt lapidem, hoc indicat particula *Ergo*, ac si diceret; quia Dominus in proposito suo permanebat, & Marthæ obiectionem repulerat, idcirco ministri Christo obedientes lapidem tulerunt. Vnum est, quod annotauit Origen. tom. 28. nempe Martham sua incredulitate retardasse miraculum Christi: distulerunt enim ministri lapidem tollere propter verba Marthæ. quod Origenis dictum non est intelligendum, quod extra tempus à Deo constitutum, & dispositum factum fuerit miraculum: nam in hoc etiam fuit præuisum, quod Martha obiecit, & retardauit, sed intelligendum sic est, Dominum tardius disposuisse facere miraculum propter Marthæ verba, quàm statuisset, si ea non intercessura essent, quamuis modica mora hæc fuerit.

Iesus autem, eleuatis sursum oculis, dixit.

OCVLOS extollit in cœlum, vt hoc facto exteriori, se virtute cœlesti, & diuina facere, quæ facturus erat, significaret: seque esse eius filium, qui in cœlis habitare dicitur, qui est gloriosus Deus, quem etiam allocuturus, oculos conuertit: solemus enim oculos in eos figere, quibus cùm loquimur: locuturus ergo cum Patre, ad cœlum oculos erigit.

ANNOTATIO XI.

Oculorum eleuatio ad cœlum, & in signum, & in professionem fit. In signum quidem eleuationis mentis in Deum: quando enim interius mentem ad Deum attollimus, siue contemplationis, siue petitionis, siue gratiarum actionis, siue alterius cuiusuis actionis gratia, oculos etiam corporis in cœlum, interiorem cōtemplationem significantes, figimus. In professionem autem: nam sicut mentis conuersione ad Deum profitemur animam ab ipso Deo pendere, & ipsius subesse dominio, & prouidentiæ, ita etiam oculorum in cœlum motionem corpus nostrum eiusdem Dei subesse dominio, & prouidētiæ confitemur: sicut enim tam anima quàm corpus, ipsius est, ita vtroque ad eum conuertimur; vt enim mens in anima, sic oculi in corpore se habent: hinc est eleuationem oculorum hanc in cœlum esse actum religionis, & latriæ, quo colimus, & veneramur Deum, ipsumque confitemur, à quo omnia humana bona procedunt: ea igitur de causa in scriptura prohibetur oculos ad idola leuare. Ezech. 18. In montibus non comederit, & oculos suos ad idola non leuauerit: è contrario autem ad Deum attollere, laudi ducitur. Psal. 122. Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cœlis. In scriptura bis extulisse oculos Christum in cœlum legimus: semel etiam ex Ecclesię traditione habemus, quamuis probabile, & indubitatum sit, sæpius id accidisse. Primò quidē nunc Lazarum suscitaturus, oculos sursum dicitur extulisse: Secundò (& hoc ex Ecclesiæ traditione habetur) quando in nocte cœnæ sub panis, & vini speciebus suum corpus, & sanguinem obtulit. Ecclesia enim in canone refert, Eleuatis oculis in cœlū ad te Deum Patrem, benedixit, & fregit. Tertiò quādo peracta cœna, & habito sermone illo mirabili Ioan. 17. orauit ad Patrem, & subleuatis oculis in cœlum dixit, Pater clarifica filium tuum. Neque vero insigni caret mysterio oculos in cœlum sustulisse victimum morti, & passioni. Voluit enim significare iam adesse tempus redeundi ad eum, qui misit illum, vt qui descenderat de cælo, ascenderet in cælum: istaque est causa, cur etiam in hoc miraculo oculos extulerit, quod in alijs fecisse miraculis non legitur, nimirum significans, id quod facturus erat, occasionem & causam futurum Iudæis; vt eum morti traderent, & rediret in cœlū. Attende oculorum eleuationem cæremoniam quandam esse exteriorem, qua vsus est Dominus, & qua vtitur Ecclesia ipsius exemplo propter causas dictas: non igitur exteriores cæremoniæ sunt reprobandæ, vt hæretici nostri temporis temerè, & nullo consilio reprobant.

Christus factum sit, sæpius id accidisse. *Pe oculos in cœlum leuauit.* *Cæremoniæ ecclesiæ probandæ.*

Pater gratias ago tibi, quoniam audisti me.

COMMENTARIVS.

ERat Christus vna persona, nempe Dei filius, habens duas naturas diuinā & æternam, secundum quam erat Deus; humanam, & in tempore factam, secundum quam erat homo. Vt igitur hanc vtranque naturam habere se ostendat, in vnica & eadē sententia verbū quoddā profert vt Deus; & quoddam, vt

Universidad de Deusto
Biblioteca

dam vt homo; vt sicut vna persona Deus erat, & homo, ita vnica sententia verbum Dei, & verbum habeat hominis. Patrem appellat, vt Deus; Auditur, & gratias agit vt homo. Auditus autem dicitur à Patre, vt homo, quia voluit, vt homo Lazarum suscitare; & hoc idem voluit Pater voluntate diuina, vt fieret; gratias agit vt homo, pro hoc beneficio; nam Deum voluntati humanæ annuere, vt quod homo vult, Deus velit, & faciat, beneficium est homini collatum, gratiarum actione dignum. Agit ergo Christus, vt homo, gratias Patri, quia vt homo exauditus est, dum quod voluit humana voluntate facere, hoc ipsum voluit Deus Pater. exactiorem interpretationem in annotatione perlege.

ANNOTATIO XII.

Quomodo Christus audiit à Patre.

PRIMO loco interrogare aliquis posset, si Christus audiũ se dicit à Patre, ergo aliquid petiuit à Patre: non enim exauditus dicitur, nisi qui petit: quando igitur Christus petijt, vt nunc dicat se auditum? Aliqui ita factum esse existimarunt, nempe prius preces fudisse ad Patrem pro Lazaro suscitando, pro quarum exauditione nunc gratias agit: sed hæc responsio non habet solidum fundamentum: Ioannes enim verborum, & actionum Christi diligentissimus scriptor tanti momenti rem non prætermisisset, si verè facta fuisset: præterea quia Martham dicentem, quæcunque petieris à Deo dabit tibi Deus, correxit, ostendens se non indigere precibus, & petitione: non igitur conueniens videbatur, precibus hisce vti, ne Martha in suo errore confirmaretur. Adde argumentum non procedere, nec efficaciam habere: Auditus est, ergo petijt. in scriptura enim Deus audire non solùm dicitur, quando quod petitur facit: sed etiam quando id facit, quod homo vult aut desiderat, etiamsi non petat: de priori audiendi modo plena est scriptura: satis autem constat 1. Ioan. 5. Quodcunque petierimus secundum voluntatem, scimus, quia audit nos: de posteriori Psal. 9. habetur, Desiderium pauperum exaudiuit Dominus., præparationem cordis eorum audiuit auris tua. & Iob. 31. Desiderium meum audiat omnipotens. non igitur, quia nunc Christus à Patre auditus dicitur, preces fudit aliquas pro Lazaro suscitando, sed dicitur exauditus, quia Pater voluit facere sua omnipotentia, quod Christus, vt homo, & voluntate humana volebat, nempe Lazarum suscitare; ita Origen. tom. 28. exponit, Chrys. autem homil. 63. qui Christum fudisse preces affirmat, hanc actionem gratiarum appellat preces, hoc tamen difficile accõmodatur, iã enim exaudiẽ erat, quãdo gratias agit.

Quomodo Christus gratias egerit Patri.

Interrogabit iterum aliquis; Nemo dicitur gratias egere, nisi pro accepto beneficio: si igitur gratias agit Christus, ergo beneficium accepit aliquod à Patre. Respondeo ita esse, in primis Christus beneficia accepit, vt homo, in se, & in sua humanitate: fuit enim primũ, & insigne beneficiũ illi humanitati collatũ vnio, & assumptio ad diuinã personã, ex qua vnione infinita dona in eã efluxerũt præter beneficiũ creationis, (nã anima, & caro illa à Deo facta sunt) pro quibus beneficijs gratias egit, in instanti primo suæ creationis. Quæcunque etiam opera faciebat, & miracula edebat, beneficia erant Dei, qui per eam humanitatem efficere tanta opera dignabatur: quãuis autem iam à principio egerit pro omnibus tunc acceptis, & accipiendis, postea tamen successu temporis agebat, quando ita expedire iudicabat. Rursus in suis membris accepit multa dona, & beneficia à Deo, de quib⁹ Psal. 67. dicitur: Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem: accepit dona in hominibus. & pro his etiam egit gratias Deo, non solùm in illo suæ incarnationis exordio, sed etiam postea, vt habetur Matth. 11. Cõfiteor, inquit, tibi Pater, Domine cœli, & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Non ergo mirum, si nunc gratias agat, quia beneficium in suis membris, & in sua etiam humanitate accepit; Beneficium enim magnum humanitati fuit, vt Deus vellet facere, quod humana voluntas disponebat: beneficium etiam grande fuit Lazaro, sororibus, multis etiam Iudæorum, qui per hoc miraculum crediderunt. Rectè ergo gratias agit, vt homo, Patri Deo.

Inquires iterum, cur Patri agit gratias, & non sibi, cùm sit Deus vnus cum Patre? Respondeo, sibi etiam vt Deo gratias agebat vt homo: non enim diuidebat se à Patre in hac gratiarum actione; sed ipse, vt homo solus agebat gratias Patri, & sibi vt Deo, & Spiritui sancto: exprimitur autem Pater, (vti aliàs etiam diximus) vt se esse filium Dei significaret, distinctionemque personarum Patris, & filij indicaret: nam se esse Deum vnà cum Patre, verbis proximè subiunctis exprimit, ne aliquis gratias agere, vt homines cæteros sulpicaretur, quamuis satis se à meris hominibus distinguebat, dum Deum patrem appellabat. Est enim obseruãdum in veteri testamento sæpissimè legi, Patres ad Deum preces fudisse, & ad Deum frequentissimè fuisse conuersos, neminem tamen vnquam cum Deo colloquẽtem, eum nomine patris inuocasse, qua appellationis nouitate super omnes Prophetas, & Patriarchas significabat Christus se esse Dei filium; immo nec nobis in Euangelio concesit Christus, vt absolutè Patrem vocaremus, sed Patrem nostrum, quo verbo adoptio exprimitur: distincti enim ab eo sumus, qui non adoptione, sed natura est filius: idcirco Ioan. 20. dicebat: Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum.

Ego

Ego autem sciebam, quia semper me audis.

COMMENTARIVS.

GRatiarum actione completa, duos errores, quos audientes poterant concipere, remouet: dum enim audirent gratias agentem Patri, quia auditus est; suspicari possent, & dicere, nesciebat igitur se auditum iri à Patre, idcirco gratias agit, post quam auditus est. Rursus, dum gratias agit, quia nunc auditus est, possent etiam opinari, non igitur semper auditur, ideoque quando auditur, tunc agit gratias. Hos errores duos præcauet Christus propter adstantes adhuc cum Patre loquens, priorem in verbo *Sciebam*, posteriorem in verbo, *Semper*, & est sensus, ò Pater has ego gratias ago tibi nunc, quia audisti me, non quod nescirem prius me à te auditum iri, nec quod aliquando à te non exaudiar: sciebam enim iam ante, me audiri à te semper, & quæcunque volo. & quandocunque volo, etiam vt homo, eadem te velle, & facere semper; nec his de causis has ago tibi vt homo gratias, sed alia de causa, quam mox adiungit: Interrogabit aliquis, quo modo Christus dicit se semper audiri à Patre, cùm in horto petierit calicem transferri à se, & non sit exauditus. huius responsionem inuenies cap. 12. annotat. 9. adiunctis ijs, quæ in eo commentario scribuntur.

Sed propter populum, qui circumstat dixi, vt credant, quia tu me misisti.

CAusa propter quam, o Pater, has tibi ago nunc publicè gratias, ea est, vt populus, qui adest, & coram quo opus tam insigne, tua virtute molior, credat me esse filium tuum à te in hunc mundum missum: credent autem dum vident me virtute tua, & voluntate tua talia facere, quæ facio; videntem tua me virtute ea facere, dum te confiteor, & tuę potentię hoc tribuo factum, nec dæmonis aliquo, aut humano ministerio; sed nomine tuo, & in nominis tui manifestationem, & confirmationem operor: ea est causa, cur oculos ad te attollo, cur has publicè tibi ago gratias.

Quorum in hoc casu.

ANNOTATIO XIII.

AMBRO. li. 4. de fid. ca. 3. & Chryso. hom. 63. & Euthymius, verba illa *Sciebam quia semper me audis*, ad diuinitatem referunt, ratione cuius filius semper à Patre auditur, quia vna est vtriusque voluntas, qua quæ vult filius, simul vult & Pater, estque iuxta hanc intelligentiam verborum sensus: *Sciebam, quod semper me audis*, id est, hæc dico, nempe gratias ago tibi, non quod indigeam precibus vllis; scio enim me esse vnum Deum tecum, vnamque habere voluntatem, vt quæ volo semper velis etiam & tu. Hæc expositio est accommodata; accommodatior tamen videtur, si dicamus eum loqui, vt homo est: nam hæc verba declarant præcedentia, in quibus aguntur gratię, qui auditus est vt homo: ad eandem ergo pertinent auditionem: Explicat enim non sibi nouum esse, nec inopinatum, audiri etiã vt hominem, quia sciebat iam à principio incarnationis facturum Patrem, quæcunque ipse humana sua voluntate voliturus erat, distinctèque omnia tunc nouit, & gratias tunc egit. Non igitur pro re noua, aut inopinata, nec nouæ gratiæ aguntur, quasi non actæ fuerint, sed factum hoc est propter populum circumstantem, vt credant à Deo esse, dum in Patris testificationem, & manifestationem tantum, & tam mirabile opus facit. Cùm enim dicit: vt credant, quia tu me misisti, significat se hoc, quod facturus erat, miraculum facere, non solùm virtute diuina, sed ad confirmandum, & attestandum se esse filium Dei, missum à Patre, quod superius cap. 3. latè explicuimus.

Hæc cùm dixisset, voce magna clamauit, Lazare veni foras.

COMMENTARIVS.

CLamat, vt omnibus innotescat se esse, qui mortuũ suscitat: clamat etiam, quia Lazari resurrectio figura quædam erat futuræ resurrectionis nouissimæ, quando omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei. Clamor aũt hic futuram vocem illam significabat Archangeli, quando omnes surgem⁹, quod annotat Ambro. li. de fide resurrectionis. Sed prior causa

litteralis

Universidad de Deusto
Biblioteca

litteralis est. *Lazare*, inquit, *veni foras*, imperantis vox est *veni*, nec dicit in nomine Patris, vt notat Chryso. sed tanquam potestatem in se habens, *Veni*, nomineque proprio cum vocat, vt suo imperio illum suscitari indicaret. Tantæ enim virtutis erat, vt vocaret ea, quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt; cui mare & venti, mortui & viuentes obediunt.

Et statim prodijt, qui fuerat mortuus.

NVlla mora facta, non solùm quatriduanus mortuus ad vitam reuocatur, sed quasi viuus extitisset, vocemque iubentis, vt egrederetur è monumento audisset, prodijt. Inaudita profectò vocis hæc virtus est, vt animam trahere loco in quo morabatur; & corpus recipiendæ animæ disponere; simulque vtrunque venire, & coniungere; & vt reuocatus ad vitam mandato obediret, efficere, vnico momento potuit. Virtus hæc altissimi Dei est, cuius instrumentum vox illa erat. quæ cùm debilis sonus ex natura sua sit; ratione mouentis, & loquentis, quod tota naturæ potentia non potuit, assecuta est.

Ligatus manus, & pedes institis; & facies illius sudario erat cooperta.

Plura miracula in Lazari resurrectione.

HOc nouum est, & distinctum miraculum, vt doctè annotauit Basil. Orat. de mœrore, & tristitia; Opertis enim oculis, & ligatis manibus, & pedibus, nemine auxiliante, de spelunca egreditur. Rectè proinde idem Basilius inquit; O res admirationis plena, fascijs constricti erant pedes, nec tamen impedimento fuerunt mortuo; maius erat robur impedimento. hæc omnia facta sunt in maiorem miraculi attestationem; nam profectò, etiamsi viuus fuisset, de monumento prodire sic impeditus solus, & tam celeriter non posset, nisi virtus adfuisset diuina.

Dixit eis Iesus, soluite eum, & sinite abire.

PRæcipit ipsismet Iudæis, vt soluant, & oculis suis videant, manibusque contrectent ligamina, quibus tenebatur, quibusque constrictus incedere nemo poterat, ipsumque viuentem, conspiciant; abireque iubet, vt ab omnibus videatur viuus, & sanus. Commodior enim singulis dabatur occasio videndi, si non in vno loco staret; & verò vitæ receptæ ipse incessus maius, & illustrius erat argumentū: omnia enim hæc facta sunt, vt omnis occasio calūniæ, & falsa suspicio tolleretur: quod Ambro. lib. 1. Exam. cap. 7. rectè docuit dicens; Suscitatus eus Dominus Lazarum iussit, vt Iudæi remouerent lapidem de sepulchro, vt mortuum videntes, postea resuscitatum crederent: Deinde vocauit Lazarum, & resurrexit, & ligatis manibus, ac pedibus exijt foras. nonne poterat remouere lapidem, qui poterat mortuum resuscitare? & qui poterat defuncto vitam reddere, non potuit nexus soluere vinculorum? cui vinctis pedibus gressum dedit; huic non potuit ruptis vinculis incessum reddere? sed vtique aduertimus, quod voluit primò demonstrare mortuum, vt oculis suis crederent, deinde resuscitare, tertiò iubere, vt ipsi vincula funeris soluerent, vt intus ista fides infunderetur infidelibus, & per gradus quosdam credulitas nasceretur. hęc Ambro.

ANNOTATIO XIV.

QVATVOR sunt, quæ miraculum resurrectionis Lazari inter cætera celeberrimū efficiunt. Quorum primum illud est, quod omnium miraculorum, quæ in suæ diuinitatis manifestationem Christus gesit, maximū est, auctore Augustino sermo. 52. de verb. Domini. Quod etiam Dominus verbis illis significauit: *Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, vt glorificetur filius dei per eam*, quasi diceret, hoc opere mea diuinitas est maximè confirmanda, & ex infirmitate hac procedet argumentum illius efficacissimum: Si miracula quidem diuinæ potentię comparamus, vnum altero non est maius, quia ab eadem omnipotentia effecta sunt, imo vt dicit Augusti. tract. 17. in Ioan. miracula non sunt dicenda. Deum enim, cuius est infinita potentia, quique ex nihilo fecit omnia, mortuos suscitare, aut alia huiusmodi opera facere, mirum non est. Respectu verò virtutis creatæ, & potentiæ rerum factarum opera sunt, & dicuntur miracula. Nam quo magis opus quoddam virtutem creaturæ superat, eo non solùm miraculum, sed etiam maius miraculum censetur: inter ea quæ naturalem & creatam potestatem, ac virtutem maximè excedunt, resurrectio mortuorum est; idcirco hæc inter miracula primum locum tenet. Nam tres mortuos à Christo suscitatos legimus, inter quos Lazari resurrectio mirabilior fuit, quippe quæ virtutem creaturæ magis transcendebat. Adde prophetas mortuos aliquos suscitasse, quatriduano verò, & fœtido solus Christus vitam restituit, tanto ergo mirabilius hoc opus, quanto rarius fuit, ideo inter cætera miracula hoc maximum est.

Quare Christus in sua prædicatione finem referuauit.

Meritò autem Dominus tātum opus in suæ prædicationis finem referuauit; tum propter Iudæorum incredulitatem: nam sicut Medicus potentiora medicamenta in principio morbi non adhibet, sed quò magis is ingrauescit, eò efficacioribus vtitur remedijs, ita Christus crescente, & inualescēte Iudæorum infidelitate, & peruicacia, maiora edidit miracula, veritatemque firmioribus argumentis persuadere conatus est; tum etiam propter discipulos, & propter eos, qui in ipsum credebant, vt sic eorum fidem magis cōfirmaret, & roboraret. Nam imminebat passio eius, & mors, quæ illis scandalo graui futura erant; vt ergo significaret se non necessitate, aut infirmitate, aut culpa, sed sponte, & diuino mysterio mori, idcirco morti proximus maximum perficit opus, & veritatis grauissimum profert argumentum.

Secūdum, quod huic miraculo est singulare, illud est, quòd plures ad Christum conuertit, quàm cętera omnia: Iudæis enim magnam admirationem mouit, & auctorem verum esse Christum quàm plurimis persuasit.

Hoc Euangelista verbis illis significauit, *Multi ex Iudæis, qui venerant ad Mariam, & Martham, & viderant, quæ fecerat, crediderunt in eum.* Turba etiam ex omni loco Hierosolymis id temporis celebrandi Paschatis ergò congregata obuiam venit Christo cum ramis acclamans, *Benedictus, qui venit in nomine Domini rex Israel*, vt bis enim hisce Messiā esse palā confitebatur, quod factum est propter id miraculum, referente Euangelista paulo inferius, *Propterea venit ei obuiam turba, quia audierat eum hoc fecisse signum.* Denique omnium animos adeo commouit vt, aduersarij furore perciti, & veritate, conuicti dicerent, *Totus mundus abit post eum.*

Tertium, quod hoc miraculum celebre facit, illud est, nemini eorum, quibus Christus vitam, aut sanitatem restituit, perfidos Iudęos quicquam mali inferre ausos fuisse prēter Lazaro, quem, quia multi propter illum credebant in Christum, occidere cogitarunt, & nisi diuina virtute eos impediisset, vtiq; interfecissent. quod argumento est miraculum hoc maximè omnium animos commouisse, lumenque veritatis eorum oculos perstrinxisse. Nec hoc tantum contra Lazarum cogitarunt; sed quod horribilius est, ipsi Christo insecutores iam ante contra Christum accensi, eo miraculo adeo exarserūt, & inflammati sunt, vt communi consilio, & firmo animo illum interficere decreuerint, testante Euangelista, *Ab illo die cogitauerunt, vt interficerent eum.* timuerunt enim, si eum dimitterent, omnes in eum credituros esse. Quodque illorum animos illustrare, & ad veritatem agnoscendā, attrahere debuit, ipsorum vitio, & prauitate magis excęcauit, & peruertit. tāta est inuidiæ, & odij vis: quæ quorum corda possidet, eos magis, ac magis ad scelera, & flagitia excogitanda, & perpetranda impellit.

Quartum, quod hoc miraculum spectabile facit, illud etiam est, totam ferè diuinę dispensationis rationem in eo repræsentari: Lazarus enim figuram, & formam gesit peccatorum omnium, vti affirmant Irenæ. lib. 5. ca. 13. Aug. tract. 49. & Gregor. lib. 22. Mora. cap. 9. Eius etiam resurrectionem eam, quæ omnium futura est in die vltimo significasse docent Tertul. lib. de resurrect. carnis & Ambro. libr. 2. de pœnit. cap. 7. Propter hunc venit Christus ex Galilæa, vbi tuto conuersabatur, in Iudæam, in qua occisus est. quia propter peccatores carnem induit passibilem, & de cœlo, vbi immortalem agebat vitam, ad nos carne sumpta descendit, & occidi pro nobis voluit. Lazarum etiam suscitaturus fletu, fremitu, lacrymis, oratione vtitur, & postremò potestate, & imperio excitat, & de sepulchro extrahit: peccatores enim passione, & morte sua à peccato liberauit, & in Patris gratiam restituit. Secundo verò aduentu potestate, & dominio à corporum morte in æternam vitam eripiet: quos enim passione & morte redemit, potestate, & maiestate mortuos suscitabit. hæc singula in concionibus diffuse persecuti sumus, quæ ad præsens institutum non faciunt, idcirco supersedemus. Illud annotandum est, Epiphanium in catalogo dogmatum Manichæi referre ex traditione haberi Lazarum triginta fuisse annorum, quando suscitatus est, aliosque superuixisse triginta.

Multi ergo ex Iudæis, qui venerant ad Mariam, & Martham, & viderant, quæ fecit Iesus, crediderunt in eum.

COMMENTARIVS.

IAm impleri incipit, quod prędixerat Dominus, Infirmitas hæc est, vt glorificetur filius Dei per eā: ecce propter hoc tam mirabile op⁹ multi Iudæorū, qui illuc

qui illuc visitandi sorores causa conuenerant,in Christum crediderunt.Particula illa *Ergo*,causam,cur crediderunt,indicat,nempe præcedens miraculum.Narrat autem Euangelista hos credentes de eorum fuisse numero, qui venerant ad consolandum,& visitandum sorores Lazari, vt per hoc exprimat mortem Lazari occasionem dedisse, vt isti crederent, sicque eam verè pro gloria Dei cueniſſe.

Quidam autem ex ipsis abierunt ad Pharisæos,& dixerunt eis,quæ fecit Iesus.

NOn defuerunt perfidi & obstinati, qui quo conuerti debuerunt, peiores facti sunt:aliqui enim ex Iudæis peruerso, & iniquo animo abierũt ad Pharisæos, & narrarunt quæ fecit Dominus. Plures extitisse credentes quàm deferẽtes, & calumniatores Euangelista indicat,dum eos multos,hos verò quosdam fuisse dicit. Calumniatores istos,& delatores de numero eorum fuisse,qui dicebant:*Nonne hic, qui aperuit oculos cæci nati potuit facere, vt & hic non moreretur?* affirmat Euthymius.

Aduerte incertum planè esse, quid hos Iudæos impulerit ad annunciandum Pharisæis,quod fecit Iesus,signum:An nempe odium,quo vnà cum illis Dominum prosequebantur;an potius timor, ne de numero eorum,qui in Christum crediderunt,Iesumque confitebantur,esse viderentur: vt enim supra dictũ est, Iudæi iam conspirauerant, vt si quis eum Christũ confiteretur,extra Synagogam fieret.Probabile est hosce timore id fecisse: nam erant de turba,in qua paucissimi Christum oderant.Ex hoc causam conijcere possumus,cur potius ad Pharisæos,quàm ad pontifices abierint,cùm hi illis maiores,& principaliores fuerint:Nam Pharisæi erant obseruantiores, & legis zelum vehementiorem præ se ferebant: ad illos ergo isti adierunt, à quibus magis sibi timuerunt.Fieri etiam potuit hos nec timore, nec odio motos, sed quadam vana gloria, & ambitione, vt se legis zelum habere ostenderent, & à Pharisæis pluris fierent, maximè quia nouerant se eis rem gratissimam facere:affectus enim huiusmodi plurimum possunt, & animum à veritate agnoscenda auertunt,& in errores & iniquitates impellunt, vt pluries diximus.Siue vnum,siue alterum sit,hoc certum est Iudæos istos de numero eorum fuisse,qui tanto viso miraculo non crediderunt: eodem enim facto quorundam cor emollescit ad fidem,quorundam obduratur ad incredulitatem,& nequitiam,sed non eadem causa; illi namque diuinæ lucis radio oculos mentis diuina adiuti virtute aperuerunt; isti verò proprij arbitrij malitia clauserunt.

Collegerunt ergo Pontifices,& Pharisæi concilium.

CVm audirent Pontifices,& Pharisæi signum mirabile,& inexpectatum, quod Dominus fecerat,& multitudinem propter id in eum credentium:mortem ei inferre differendum amplius non esse censuerunt; idcirco conuocant concilium,& in vnum conueniunt;vt quod omnibus sit suffragijs & sententijs,firmius,& efficacius sit.Particula *Ergo*, causam, cur conueniunt,indicat,nempe propter ea,quæ de Christo narrata eis fuerunt.

ANNOTATIO XV.

Quale concilium contra Christum.

CONVOCANT concilium inter se Pontifices,& Pharisæi, vt quid agendum sit deliberent:multi enim simul rem exactius discutiunt quam singuli, & quid in negotijs agendum sit,prouident.Sunt hic quinq;,nempe concilium, personæ conuocantes, & conuocatę,causa conuocationis, & finis. Concilium est multorum conuentus, qui in grauibus negotijs, & difficilibus casibus cogitur, A & rectè, ac iustè id fit, quando cætera iusta sunt.Personæ conuocantes sunt Pontifices,& Pharisęi.Pontifices quidẽ vtpote,apud quos erat auctoritas,& doctrina rerũ Ecclesiastica rũ, idcirco ipsorum erat conuocare,Pharisæi verò tanquam instigatores: conuocati sunt autem legis doctores, & primi Iudæorum, hique vnà cum Pontificibus,& Pharisæis conuenerunt. Hoc etiam rectè fit, vt negotia Ecclesiastica

Negotia ecclesiastica per personas ecclesiasticas cur tractanda.

clesiastica per eos tractentur,& discutiantur, A apud quos est auctoritas, & scientia: neque enim seculares immiscere se debent in rebus religionis definiendis & decernendis: erat enim negotium hoc de Messia, & Christo vero agnoscendo, Ecclesiasticum & ad religionem maximè pertinens.

Causæ Concilij.

Causam autem huius congregandæ,& conuocandæ multitudinis illa particula *Ergo*, indicat: *Collegerunt ergo*, nempe cùm audissent Christum tãtum fecisse miraculum, multosque in B eum credere, idcirco conuocati sunt Pontifices, & Pharisæi cum cæteris; vt mutuo in re tam graui deliberarent, quid agendum esset: & hoc quidem rectè fit: sunt enim euentus graues in re publica considerandi,& tractandi, & consilium commune capiendum; ne si negligantur, damnum, & detrimẽtum communitas patiatur.

Finis Concilij.

At si finis huius congregationis consideretur, omnia hæc tria, quæ in se bona erant, & prudenter fiebant, pessima inuenientur, tanto amplius, quanto ea erant in se bona,& laudabilia: finis enim huius conuocationis C est contra Christum Dominum, vt constat ex ipsa consultatione, quæ subsecuta est. Hic finis pessimus inficit tria præcedentia: tanto enim peius concilium congregatur contra innocentem,& contra Christum, quanto magis congregandum erat pro ipso: similiter tanto dãnabilius Doctores,& Pontifices conueniunt contra Christum; quanto magis ipsorum erat eum agnoscere, & recipere, & populo demonstrare. Rursus causa eos penitus damnat: *Collegerunt ergo*, quis vnquam audiuit tale? quia mortuum quatriduanum suscitauit, propterea conuenerunt contra ipsum; cùm causa hæc eos mouere debuisset, vt conuenirent ad eum recipiendum, & venerandum.Si quod homicidium perpetrasset,iusta fuisset causa conueniẽdi contra eum;at mortuum ad vitam reuocantem nemo damnare tentasset, præter eos, qui diabolica nequitia pleni erant, quibus rectè dictum est; Vos ex patre diabolo estis. Breuibus igitur verbis has partes Euangelista indicat;*Collegerunt*, ecce concilium; *Pontifices, & Pharisæi*, ecce personæ conuocantes & conuocatæ,*Ergo*, ecce causam, illatio enim ex præcedentibus fit:finem verò sequentia demonstrãt.In aliquibus textibus, maximè qui in missalibus leguntur, habetur, *Aduersus Iesum*, sed hæc particula non est Euangelistæ, sed ad intelligentiã ex sequentibus apposita; verũ enim est, aduersus Iesum cõueniſſe.

Et dicebant; quid facimus?

COMMENTARIVS.

AVdiamus, quid conuenientes discutiant, & consulant. *Quid*,inquiunt, *facimus?* vox hæc est se mutuo accusantium, & insimulantium negligentiæ, & tarditatis in decernẽdo eo, quod contra Christum faciendum est, seque mutuo incitantium, & stimulantium, vt cito, & sine mora Christum tollant de medio. Et est sensus; nimia tarditate, & periculosa negligentia detinemur in hoc negocio decernendo. Quanto consultius, & vtilius miseri, & cœci isti consultores suam damnassent in credẽdo duritiem, & perfidiam dicentes; quid facimus, nimio profectò & lethifero somno premimur, tandiu Christum recipere differẽtes;graui nos exponimus periculo, eius vocem non audientes.

Quia hic homo multa signa facit.

CAusam tarditatis, & negligentiæ suæ in Christo de medio tollendo exponunt;*Quia multa signa facit*, quasi dicerent;ipse non cessat signa efficere, & maiores semper progressus in suis operibus, quibus ad se homines trahit, facere; nos autem nihil efficimus, sed eum libere quæcunque vult agere dimittimus, in nostra inertia perseuerantes. In sequenti annotatione hanc sententiam accuratius expositam inuenies.

Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum,& venient Romani, & tollent nostrum locum,& gentem.

TArditatis suæ periculum, & necessitatem præsens capiendi consilium, remediumque adhibendi, proferunt, quæ talis est.Iste homo non cessat signa facere, continuo maiora,ac maiora in sui testimonium miracula,& opera edendo; si autem nos dimittamus eum sic, negligamusque negocium istud, omnes in eum credent, quod si omnes in eum crediderint, maius malum cueniet nobis,nimirum,venient Romani,locumque nostrum, id est ci-

Universidad de Deusto
Biblioteca

uitatem occupabunt, & tollent etiam gentem, nos omnes in captiuitatem redigentes, quasi Regem alium sequamur præter Cæsarem; non igitur negligendum est hoc negotium, sed opportunum, & instans consilium capiendum.

ANNOTATIO VII.

Vitiosa consultatio contra Christū.

COECA, & impia consultatio hæc est; cœca quidem, quia errarunt in discursu, & illatione: deduxerunt enim omnino contraria ijs, quæ ex principijs, & argumentis eorum consequebantur, illos autem errare cõtigit quadrupliciter. Primo quidẽ sic isti deducunt: *Iste homo multa signa facit*, igitur oportet in eum insurgamus, nec differamus amplius eum de medio tollere. hic discursus continetur in illis verbis, *quid facimus, quia hic homo multa signa facit*, at cœcus prorsus est, & deprauatus discursus; nam ex hoc principio, *Hic homo multa signa facit*, quod ipsi fatebantur non erat inferendum, ergo inuehamur in eum, & obsistamus ei, sed potius recipiamus eum, & credamus ipsi, vt annotant rectè Augu. tract. 49. & Chryso. hom. 63. sic enim admoniti iam fuerant Isaiæ 35. vbi ea miracula describit, quæ facturus erat Messias venturus, vt per ea ipsum agnoscerent, & reciperent. Christus etiam capite præcedenti eos ad hoc induxerat *Si mihi*, inquit, *non creditis, operibus credite*. Alter discursus cœcus fuit, *Si dimittimus*, inquiunt, *eli sic, omnes credent in eum*, profectò decepti sunt; immo quia non dimiserunt sic, sed occiderunt, omnes credidert in eum. Hoc multo ante prædixerat Isaias cap. 53. Si posuerit, inquit, pro peccato animam suam, videbit semẽ longæuum. hoc idem ipse Christus eis significauit, cap. 12. Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum. Tertius discursus est; si crediderint omnes in eum: *Venient Romani, & tollent Gentem, & locum*, ratio recta non hoc inferendum esse dictabat; sed venient Romani, & credent etiam in eum: nam qui cœcos illuminabat, & mortuos suscitabat, & Iudæos ad se conuerterat, Romanos etiam potuisset ad se trahere: non enim Romani habuerunt Deorũ falsorum vllum, quos ipsi tanquam veros colebant, talem, quem vel per mendacium talia fecisse miracula, faterẽtur; maximè quia multis testimonijs scripturarum prædictum erat gentes venturas, & credituras in Christum. Isa. 2. Fluent ad eũ omnes gentes, & ibunt populi multi. & cap. 60. Ambulabunt gentes in lumine tuo, & Reges in splendore ortus tui. suntque multa huiusmodi testimonia. Quod si Romani non crederẽt, & vi eos opprimere vellent, profectò eius, qui mortuos suscitabat, auxilio fidere debuerant, se contra Romanos præualituros. Nã innumeras Gentes contra eos insurgentes, vnius Prophetæ interuentu à Deo dispersas, & superatas esse experti erant. Vna Iudith Holophernem occidit, & exercitũ eius dissipauit. Eliæus Iatrones excœcauit. Helias quinquagenarios duces igne de cœlo immisso consumpsit. hæc omnia ex scripturis non ignorabant Iudæi: nemo autem tanta opera fecerat, nec talia; quanta & qualia Christus fecit. Quartus discursus est tam citè infinuatus; Si non dimittimus sic, Romani non venient, nec tollent locum, & gentem. Decepti sunt etiam in hoc, & errarunt: immo quia non dimiserunt, sed occiderunt, propterea venerunt Romani, & tulerunt locum, & gentem: hoc enim prædixerat Daniel cap. 9. Occidetur, inquit, Christus, & ciuitatem cum sanctuario dissipabit populus cum duce venturo. quod etiam Dominus eis significauit dicens, Luc. 19 Non relinquent in te lapidem super lapidem, eo quod non cognoueris tempus visitationis tuæ. Et multo ante etiam Isaias cap. 65. Numerabo vos in gladio, & omnes cæde corruetis, pro eo quod vocaui, & non respondistis: locutus sum, & non audistis: & faciebatis malum in oculis meis. idcirco rectè dicit Aug. lib. 4. Ciui. cap. 34. Si Iudęi Christum non occidissent, in suo regno permansissent. Vide quàm cœca consultatio, & quàm stulta. Iusto autem Dei iudicio factum est, vt excœcarentur, qui contra Deum consilium inierunt, & non solùm excœcarentur, sed quibus vijs fugere mala tentarent, eisdem in ea prorsus inciderent, & in laqueo suo comprehenderentur, vt rectè annotat Basil. sermo. de humilitate, & est egregia doctrina Grego. lib. 6. Moral. cap. 12.

Non solùm autẽ cœca, & stulta, sed impia fuit consultatio hæc: finem enim medio posuerunt, & temporalia spiritualibus prætulerũt, quod est summa peruersio, vt dicit Augustinus li. 4. doctri. Christia. ca. 27. dicunt enim, *Omnes credent, & venient Romani, & tollent locum*. Perpende hoc, aut enim existimabant veram esse hanc fidem, esseque verum Christum, aut non; si vera fides, verusque Christus erat, elegerunt magis conseruare temporale regnum, quàm credere, & quàm veram fidem in Christum habere: nam verborũ hic est sensus, ne tollant Romani locum nostrum, faciamus, ne credant in eum: Si autem non existimabant esse veram fidem, potius dicendum erat: si dimittimus sic, credent omnes in eum, & religio vera destruetur, & fides peribunt, maius enim erat damnum spirituale, quàm tẽporale. At hi non curarunt spiritualia, sed tẽporalia, ac si diceret inter nos Princeps aliquis, impediamus hæresim, ne perdat iurisdictio mea, & potestas, quasi hoc esset, quod ante omnia se conseruare proponeret: profectò non sic dicendum est: sed ne diuinus cultus tollatur, & ne pereant animæ. Ethnicorum est, res fidei, & religionis accommodare temporalibus: Christianorũ verò, & fidelium, temporalia accommodare rebus religionis, & spiritualibus, quarum detrimento omne temporale postponendum damnum est. Siue ergo veram fidẽ, verumq; Christũ, siue falsam existimarint, conuincuntur isti prætulisse temporalia spiritualibus: in quo etiam valde

valde decẽpti sunt. Nam vera religio, & fides non destruit, sed conseruat regna temporalia, idcirco iustam eis Deus pœnam inflixit. vt enim Aug. tract. 49. dicit, quia temporale regnum spirituali prætulerunt, vtrumque amiserunt. Nec isti cœci considerarunt in scriptura nunquam Deum eos punijsse, quandiu verum cũltum, & mandata eius seruarũt, sed quando ea neglexerunt, vt annotat Chryso. hom. 64. & ex historia Achior Iudith 5. facile id poterant Iudæi scire. debuerunt ergo examinare, an verè credendum erat; si enim cõsiderassent, & credidissent, certi profectò esse debuissent ex scripturis se à Deo non puniendos, sed conseruandos, & multiplicandos fore. Vides igitur quàm cœca, impia, & peruersa hæc fuerit consultatio. Hæc omnia sub breuissimis verbis istis contineri visa sunt, idcirco in declarationem litteralis sensus sunt annotata.

Vnus autem ex ipsis, Caiphas nomine, cùm esset Pontifex anni illius, dixit eis.

COMMENTARIVS.

DIscutientibus alijs causam hanc, & quid decernendum esset, non inuenientibus, vnus ex ijs, qui erat illius anni summus Pontifex, Caiphas nomine, sententiam fert, & quid sentiendum, & agendum sit, decernit. Dicitur autem *Pontifex anni illius*, quia quamuis summum sacerdotium ad vitam secundum legem Exod. 28. duraret, & filij succederent parentibus, tamen auaritia, & ambitio id mutauerat: dabatur enim in singulos annos, modò huic, modò illi, pro Principum, & Præsidum arbitrio, vt refert Ioseph. lib. 18. Antiquit. cap. 3. idcirco Caiphas Pontifex anni illius dicitur. Iste auditis cæteris, protulit, quæ sequuntur.

Vos nescitis quicquam, nec cogitatis, quia expedit nobis, vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat.

EOs arguit ignorantię, quod nesciant, quid vtile, & expediens sit inuenire, & decernere. *Nescitis*, inquit, *quicquam*, & causam, seu ignorantiã explicat; quia non cogitatis, nec aduertitis, nec perpenditis nobis expedire vnũ potius mori, quàm totum populũ & gentem perire: ac si diceret; pro communi salute, ne omnes pereant, vnum etiam innocentem, & sine vlla aliqua culpa occidere expedit. Attende hoc in loco difficultatem istorum totam in eo maximè versatam esse, quia viam tollendi de medio, & interficiendi Christum non inueniebant, cùm in eo culpa non esset reperta; si enim peccatum inuenissent, propter quod iure occidi posset, cõcilio, & consultatione tanta non erat opus: nec esset cur nescire isti dicti essent. at cùm innocẽs esset Christus, & ex alia parte eum interficere vellent, qua ratione, quoue colore id fieri posset, non inueniebatur. Solus Caiphas consilium inuenisse visus est, nempe pro communitatis, & populi salute, ne gens, & Iudæorum natio periret, expedire etiam sine vlla culpa hominem vnum innocentem interficere: Hic est sensus, quem Caiphas intendebat.

ANNOTATIO XVII.

ATtende Caiphæ sententiam in eo, quem ipse conceperat sensu, iniquam fuisse & falsam. Falsam quidem, quia innocentem nec licet, nec expedit occidere pro tẽporali Reipublicæ salute: rursus quia expediens, & vtilis illis ista occisio non fuit iuxta eorum sensum; nam temporalem populi conseruationem intendebat cui occisio Christi fuit potius contraria, cùm propter eam vastati sint, & euersi. Iniquam, quia contra iustitiam est innocentem occidere, peccauitque grauissimè Caiphas cum omnibus consentientibus, talemque sententiam probãtibus, de qua prędictum est Psal. 40. Verbũ iniquum constituunt aduersum me. in hũc sensum verba Cayphæ interpretatur etiam Chryso. hom. 64. Attende iniustitiã hos Iudæos commisisse, non solùm quia innocentem morti tradere decreuerunt: sed etiam quia pro re illis tunc incerta, mortem certò infligere statuerunt: quamuis. n. certa res esset, non tamẽ licebat, nec expediebat, multo minus in causa incerta, qualis ea tunc erat. *Venient Romani, & tollent Gentem, & locum*. In hoc Caiphæ decreto apparet, & constat innocẽtia Christi: confessi sunt enim multa signa facere, nec causam vllam mortis se in eo inuenire; excogitarunt autem sibi expedire vnum mori pro omnium salute, nec interesse vbi seriò res agebatur, seductorem, aut dæmonium habentem, aut blasphemum, aut legis transs

gis transgressorẽ esse proponunt; sciebant enim ipsi omnia hæc facta esse ab ipsis, nec posse Christum horum conuinci. In Græco, & in latinis exemplaribus legitur; *Expedit nobis*, aliqui Latini textus habent, *Expedit vobis*, sensus idem est. Aliqui adnotant dici, *Vnus moriatur homo*, nimirum sic interpretantes, vnus qui Deus est moriatur homo, scilicet in quantum homo, hæc tamen annotatio solida non est, quia Græcè legitur, vnus homo moriatur.

Hoc autem à semetipso non dixit, sed cùm esset Pontifex anni illius, prophetauit.

COMMENTARIVS.

VErba sunt hęc Euãgelistæ adnotantis verba Caiphæ, non ab illomet profecta esse, sed à Spiritu sancto, qui per os eius prophetauit, quod futurum erat, nempe mortem Christi vtilem futuram, & expedientem salutẽ hominum, vt verbis sequentibus explicatur. Cur autem Dominus per eum prophetasse sit dignatus, causam adfert; quia *Erat Pontifex anni illius*: quamuis enim homo iniquus, & scelestus, tamen dignitas sancta erat, quod rectè aduertunt August. tract. 49. & Chrysost. ho. 64. nempe non tolli dignitatis sanctitatem per vitam malam ea fungentis. Sacerdos malè viuere potest; tamen sacerdotium in eo sanctum est, & quæ potestatis eius sunt, vitia non inficiũt, nec tollunt.

ANNOTATIO XVIII.

Quæ rationes Caiphas prophetasse dictus sit.

OBIICIET aliquis, quomodo Caiphas dictus est prophetasse, & à spiritu Dei hæc pronuntiasse, si impia & falsa protulit? Respondeo prophetasse quidẽ Caipham, tamen sensum Spiritus sancti non percepisse, nec intendisse; sed alium sensum longè diuersum in eis verbis concepisse. In cuius declarationem attende; sicut vna dictio plures habere significationes, ita & vna oratio plures sensus, à diuersisque auditæ variè accipi, & intelligi possunt. Exempla habemus in scriptura Ioannis 2. Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud: Christus de morte & resurrectione sui corporis loquebatur: Iudęi autem de templi materialis euersione & reædificatione dictum intelligebant. Simile est Ioan. 13. Quod facis, fac citius. Christus traditionem à Iuda excogitatam significabat; Discipuli verò de cibis emẽdis pro Paschæ præparatione sermonem interpretabantur. Hæc enim eo facta sunt, quia tales sententię diuersos patiebãtur sensus: sunt multa huiusmodi exempla. Hoc idem in hisce verbis propositis euenit, quæ duos admittũt sensus. Vnus est expediens fuisse vnum morti tradere pro liberando toto populo, & ne tota gens in captiuitatem Romanorum traderetur. Alter est, mortem vnius, nempe Christi necessariam, & conuenientem fuisse pro hominum salute, vt à peccato & morte liberarentur. Priorem sensum prætendebat Caiphas, quando hæc verba protulit; Posteriorem intendebat Spiritus sanctus, & ad eum mouit Caipham, vt ea verba proferret. Inter vtrumque sensum triplex est discrimen. Primum Caiphas intendebat dicere expedire, vt Christum interficerent pro populi liberatione: at Spiritus sanctus nõ sic, sed mortẽ Christi esse expedientem. Hæc autem longè sunt diuersa; nam iusto persecutio illata, & martyri mors inflicta expediunt, & optima sunt, as perſequi & occidere, pessimum est ipsis persecutoribus. Matth. 26. Filius hominis vadit, sicut scriptum est de illo; væ autem homini illi, per quem filius hominis tradetur: Bonum erat illi, si natus nõ fuisset. Sic Spiritus sanctus mortem pati Christi, & mortem ab ipso acceptatam expedientem, & necessariam dixit, & hoc ita erat; Caiphæ verò, & Iudæis, eum interficere, pessimum fuit. Secundum discrimen est, Caiphas intendebat temporalem liberationem, nempe ne Romani venirent, & tollerent gentem & locũ, & ad hoc euitandũ iudicauit expedire occidere vnũ, nempe Christũ; At Spiritus sanctus loquebatur de liberatione à peccato, & morte æterna, & salute spirituali animæ & corporis. Tertium discrimen, Caiphas per gentem populum Iudaicum intelligebat: nam id vocabulum aliquando ita accipitur, Luc. 7. Diligit gentem nostram, & Ioan. 18. Gens tua, & Pontifices tui tradiderũt te mihi; At Spiritus sanctus vniuersaliter etiam gentiles significabat: aliquando enim sic accipitur, Luc. 2. Lumen ad reuelationem gentium. Pro salute ergo gentis totius, Iudæi & gentilis mors Christi necessaria fuit, quod Euangelista significans, *Non solùm*, inquit, *pro gente, sed vt filios Dei, qui erant dispersi, &c.* Græcè habetur cum articulo (non solùm pro ea gente, nẽpe Iudaica) significat per hoc Euangelista etiã pro omni gente Christum mortuum. Longè ergo diuersi sunt hi duo sensus. hinc duo sequuntur. Vnum est Caipham dictum esse prophetasse, tamen non fuisse prophetam, vt notat Orig. to. 30. non solùm propter rationẽ Origenis, nempe, quia vnus actus non facit habitũ, sicut non dicitur artifex propter vnũ opus; sed etiam, quia non intelligebat Caiphas sensum Spiritus sancti: ad prophetiam enim necessaria est intelligẽtia. Vnde Ambro. serm. 15. in Psalm. 118. dixit,

Caipham

Caipham vnum intendisse in his verbis, & aliud significasse, vti iã diximus. Alterum est Caiphã peccasse in hac sententia, quia proponebat sensum iniquum, & malũ; at Spiritum sanctũ non participasse eius peccato, quia ipse sensum sanctissimũ intendit eisdẽ verbis, quibus Caiphas abusus est in malum sensum proferendo. Propterea Chrysost. ho. 64. dicit, cor Caiphæ non fuisse motum à Spiritu sancto, sed linguam, quia ille pessima intentione loquebatur. Dicitur autem prophetasse propter sensus Spiritus sancti.

Quod Iesus moriturus erat pro gente, & non tantùm pro gente, sed vt filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum.

COMMENTARIVS.

EXponit Ioannes, quid in verbis suis Caiphas prophetauerit, & quem sensum in verbis illis Spiritus sanctus prætenderit. Hic autem est; Christũ in salutem Iudæorum moriturum esse, hoc est mori pro gente, nempe pro natione illa Iudaica: rursus non solùm pro Iudæis, sed etiã pro gentibus, vt nẽpe multos filios Dei, electos, nempe, & prædestinatos in Dei filios, qui tunc erant in varijs erroribus, & inter gentium nationes dispersi, congregaret in vnum ouile, & vnam Ecclesiam, in qua viuerent, & salutem consequerentur. Hæc duo Caiphæ verba exprimunt; sed ipse, quid diceret non percipiebat: nã dum dixit, *Mori pro populo*, Spiritus sanctus per populum Iudaicam nationem intelligebat; dum verò dixit, *Ne tota gens pereat*, Spiritus sanctus per Gentẽ, gentiles significabat, qui erant dispersi ab ouili Domini errantes: inter quos erãt innumerabiles electi morte Christi conuocandi, & saluandi; at Caiphas per Gentem non gentiles, sed ipsos Iudæos significabat: per populum enim intelligebat multitudinem ipsam Iudæorum; per Gentem, nationem; nempe, ne si totus populus Iudæorum periret, natio ipsa Iudaica eradicaretur, & abole retur. hic est sensus. Vbi attende mortem Christi fuisse necessariam, & vtilẽ mundi saluti; occidere verò eum fuit graue peccatum: sicut mors martyrum gloriosa est, iniquum tamen eos interficere. Illud Spiritus sanctus prędixit, hoc Caiphas expediens iudicauit: idcirco Spiritus sanctus verum prædixit, iste falsum, & iniquum decreuit.

Ab illo ergo die cogitauerunt, vt interficerent eum.

PLacuit omnibus decretum, & sentẽtia Caiphæ; idcirco ab eo die firmiter proposuerunt, & constituerunt eum interficere. Particula *Ergo*, causam indicat, nempe propter Caiphæ consilium, quod ab omnibus illis est receptum conuenerunt, & citra vllam iam controuersiam firmarunt Christum Dominum interficere. Adhuc in decreto isto cœci isti sunt; omittũt enim vnum, quod maximè erat cõsultatione dignum, nempe qua ratione comprehendere possent, quem sæpè lapidare, & comprehendere volentes, nõ potuerant: quomodo occiderent eum, qui cœcos illuminabat, & mortuos suscitabat; si enim hæc poterat, quæ faciliora erant; poterat certè excœcare vidẽtes, & viuos occidere. Helias non ea fecerat, quæ Christus, & tamen quinquagenarios venientes ad eum apprehendendum, igne de cœlo misso cum omnibus suis combussit: debuerunt profectò existimare Christum nõ minora posse; & propterea inquirere, an quod decreuerant, executioni possent mandare; at malitia, & odio excœcati, & stimulati, omnia præcipitant, nihil sibi obstare, quod peruersum eorum animum impedire posset, cogitabant.

Iesus ergo iam non in palam ambulabat apud Iudæos, sed abijt in regionem iuxta desertum, in ciuitatem, quæ dicitur Ephrem, & ibi morabatur cum discipulis suis.

COgnito Iudæorum impio, & nefario proposito, quia nondum erat suæ passionis tempus; recessit in regionem, iuxta desertum Iudææ in ciuitatem paruulam, vbi Iudæorum frequentia non erat; & ibi cum suis discipulis moras trahebat, tempus suæ dispositionis expectans.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XIX.

CIuitas hæc dicta est Ephrem. textus Græci habet Ephraim. Aliqui existimant eam esse, quæ dicta est Ephron, de qua legitur 2. Paral. 13. sed non videtur ita esse; nam Ephron erat vltra Iordanem, idcirco non erat ciuitas Iudæ, vt constat 1. Mach. 5. at hæc erat iuxta desertū Iudææ; nec enim Dominus nunc Iudæā A deseruit, nec trās Iordanem profectus est, sed in desertum, ideo non videtur Ephrem, seu Ephraim esse eadem, quæ Ephron: præterea Ephron in Hebræo habet primam litteram ain ע, at Ephraim, א, Aleph, immo etiam in vltimis litteris est differentia: alia igitur hæc ciuitas esse videtur.

Proximum autem erat Pascha Iudæorum, & ascenderunt multi de regione Hierosolymam ante Pascha, vt sanctificarent seipsos.

VLtimū hoc est Pascha anni quarti à baptismo, quando Dominus est passus, quod proximum cùm esset, multi de regione illa Hierosolymorum ante tempus ascenderant, vt votis se sanctificarent. erant he sanctificationes Nazaræorum: quidam enim pro sua deuotione vouebant Deo diebus, quos eligebant, quædam pœnitentiæ, & sanctitatis opera facere, & hi dicebantur Nazaræi, quorum vota, & opera, ac leges describuntur Num. 6. multi ex his ascenderant ante Pascha, vt vacarent his sanctificationibus, & Pascha purius, & deuotius sanctificati peragerent; hi sunt, qui nunc dicuntur ascendisse, vt se sanctificarent, & vouerent Deo, iuxta leges præscriptas Nazaræorum.

Quærebant ergo Iesum, & colloquebantur adinuicem in templo stantes; quid putatis, quia non venit ad diem festum?

EXistimabant Iudæi etiam Christum venturum ante Pascha, & quærebāt eum: particula *Ergo*, causam indicat, cur eum quærerent: cùm enim venisset multi, Iesum etiam venturum sperabant, idcirco quærebant, maximè quia non erat solitus expectare ipsius Paschatis diem; cùm autem nō inueniretur, colloquebantur inter se stantes in templo, quo multitudo conueniebat; inuicem autem interrogabant, *Quid putatis, quia non venit ad diem festum?* sensus est; putatisne non venturum ad diem festum hunc? modus est cōmunis loquendi, quando inter se colloquuntur homines de futuro aliquo euentu. Aliqui exponunt in hunc sensum; quid causæ putatis esse, quod non venerit ad diem festum istum? sic Euthymius interpretatur: sed cùm nondum dies festus aduentasset, nō erat, cur quærerent, cur non venerit. Sensus prior est legitimus, & huic consonant, quæ sequuntur, verba. Hi de numero eorum videbātur esse, qui venerant, vt se sanctificarent, eumque quærebant videre; tū propter solitam doctrinā; tum maximè propter miraculum illud insigne Lazari. argumento est, quòd quando audierunt venisse Iesum Hierosolymam, occurrit multitudo maxima videre eum propter miraculum hoc. Chrys. ho. 64. malo animo hos quæsisse affirmat, sed quod diximus, est probabilius.

Dederant autem Pontifices, & Pharisæi mandatum, vt si quis cognouerit, vbi sit, indicet, vt apprehendant eum.

QVod contra nefarios, & sceleſtos, & latrones viarum fit, impij homines contra innocentem, & mortuis vitæ restituentē, facere non erubescunt. Hæc verba Euangelista adiunxit; tum vt rem ipsam narraret: tum etiam, vt causam, cur de aduentu ipsius illi dubitauerint dicentes, putatisne venturum, significaret: dubitabant enim an venturus esset, quia mandatum hoc iam erat promulgatum, & hoc probat expositionem superiorem esse legitimam; nam cùm sciuissent hoc mandatum emanasse, non dixissent, quæ causa est, cur non venerit.

CAPVT

CAPVT DVODECIMVM.

IESVS ergo ante sex dies Paschæ venit Bethaniam, vbi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitauit Iesus. Fecerunt autem ei cœnam ibi: & Martha ministrabat, Lazarus verò vnus erat ex discumbentibus cū eo. Maria ergo accepit libram vnguenti nardi pistici pretiosi, & vnxit pedes Iesu, & extersit pedes eius capillis suis: & domus impleta est ex odore vnguenti. Dixit ergo vnus ex discipulis eius Iudas Iscariotes, qui erat eum traditurus, Quare hoc vnguentū non venit trecentis denarijs, & datum est egenis? Dixit aūt hoc, nō quia de egenis pertinebat ad eum: sed quia fur erat, & loculos habens, ea quæ mittebantur, portabat. Dixit ergo IESVS, Sine illam, vt in diem sepulturæ meæ seruet illud: Pauperes enim semper habebitis vobiscum, me aūt non semper habebitis. Cognouit ergo turba multa ex Iudæis, quia illic est: & venerūt non propter Iesum tantùm, sed vt Lazarum viderent, quem suscitauit à mortuis. Cogitauerunt aūt Principes sacerdotum vt & Lazarum interficerent: quia multi propter illum abibant ex Iudæis, & credebant in Iesum. In crastinū autem turba multa, quæ venerat ad diem festum cùm audissent, quia venit IESVS Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, & processerunt obuiam ei, & clamabant: Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israel. Et inuenit IESVS asellum, & sedit super eum, sicut scriptum est: Noli timere filia Sion: ecce rex tuus venit sedens super pullum asinæ. Hæc non cognouerunt discipuli eius primùm: sed quando glorificatus est IESVS, tunc recordati sunt, quia hæc erant scripta de eo, & hæc fecerunt ei. Testimonium ergo perhibebat turba, quæ erat cum eo, quando Lazarum vocauit de monumento, & suscitauit eum à mortuis. Propterea & obuiam venit ei turba, quia audierunt eum fecisse hoc signū. Pharisæi ergo dixerunt ad semetipsos: Videtis quia nihil proficimus? Ecce mundus totus post eum abijt. Erant autem quidam gentiles ex his qui ascenderant, vt adorarent in die festo. Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat à Bethsaida Galilææ, & rogabant eum dicentes, Domine volumus Iesum videre. Venit Philippus, & dicit Andreæ. Andreas rursum & Philippus dixerunt Iesu. IESVS autem respondit eis dicens, Venit hora, vt clarificetur Filius hominis. Amen amen dico vobis nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: Si aūt mortuum fuerit, multum fructum affert. Qui amat animā suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Si quis mihi ministrat, me sequatur: & vbi sum ego, illic & minister meus erit. Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum Pater meus. Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater, saluifica me ex hac hora. Sed propterea veni in horam hanc. Pater, clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de cœlo dicens, Et clarificaui, & iterum clarificabo. Turba ergo quæ stabat & audierat, dicebat tonitruum esse factum. Alij dicebant, Angelus ei locutus est. Respondit IESVS,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& dixit, Non propter me hæc vox venit, sed propter vos. Nunc iudicium est mundi: nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Hoc autẽ dicebat, significans qua morte esset moriturus. Respondit ei turba, Nos audiuimus ex lege, quia Christus manet in æternum: & quomodo tu dicis, Oportet exaltari filiũ hominis? quis est iste Filius hominis? Dixit ergo eis IESVS, Adhuc modicũ lumen in vobis est. Ambulate dum lucem habetis, vt non vos tenebræ comprehendant, & qui ambulat in tenebris, nescit quò vadat. Dum lucem habetis, credite in lucem: vt filij lucis sitis. Hæc locutus est IESVS: & abijt, & abscondit se ab eis. Cùm autẽ tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum: vt sermo Isaiæ Prophetæ impleretur, quem dixit, Domine, quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui reuelatum est? Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, Excœcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, vt non videant oculis, & non intelligant corde, & conuertantur, & sanem eos. Hæc dixit Isaias quando vidit gloriam eius, & locutus est de eo. Verumtamen & ex principibus multi crediderunt in eum: sed propter Pharisæos non confitebantur, vt è synagoga non eijcerentur: dilexerunt enim gloriam hominum, magis quàm gloriam Dei. IESVS autem clamauit, & dixit, Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me: Et qui videt me, videt eum qui misit me. Ego lux in mundum veni: vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Et si quis audierit verba mea, & non custodierit, ego non iudico eum: non enim veni, vt iudicem mundum: sed vt saluificem mundũ. Qui spernit me, & non accipit verba mea: habet qui iudicet eum. Sermo quem locutus sum, ille iudicabit eũ in nouissimo die. Quia ego ex meipso non sum locutus, sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatũ dedit, quid dicã, & quid loquar. Et scio quia mãdatũ eius vita æterna est. Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor.

Iesus ergo ante sex dies Paschæ venit Bethaniam, vbi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitauit Iesus.

COMMENTARIVS.

ACcedit iam Dominus ad subeundam mortem, Agnus ad victimam, pro totius mundi peccatis immolandus. Venit aũt Bethaniam, vt inde solẽni pompa in Hierusalem locum supplicij ingrediatur. Meminit autem Euangelista miraculi narrati; tum vt causam, cur Bethaniam primò venerit, reddat; tum etiam vt causam, cur tam honorificè susceptus, cenaque sit ei facta, indicet. Notanda est particula *Ergo*, causam enim cur nõ Hierusalem, sed Bethaniam primò venerit significat: vt sit sensus: cùm Pontifices mãdatum dederint contra eum, vt apprehenderetur, à Hierusalem diuertit, ac Bethaniã venit, vbi Lazarum suscitauerat, & multos beneuolos habebat, ac securè poterat agere: hac enim de causa, vti diximus, mentio facta est miraculi facti. Tempus autem, quando venit Bethaniam, fuit *Ante sex dies Paschæ*, id est sexto die ante Pascha. dies hi sex sic intelligẽdi sunt, vt excludantur dies Paschæ primus, & dies quando venit, vt sex dies interceſſerint inter diem aduentus eiusdem, & primum Paschæ diẽ, dies enim aduentus eius in itinere consumptus erat, nec computatur in numero dierum aduentus eius in Bethaniã: iuxta hanc computationem peruenit Bethaniam die veneris, & vsque ad diẽ veneris sequentem, qui fuit primus Paschæ, sex interceſſerunt dies, aliqui die sabbati, peruenisse existimant, sed verba sequentia non facile id admittunt.

Fecerunt

Fecerunt autem ei cœnam ibi.

COena ei facta est, à quibus autẽ sit facta, Euangelista non explicuit. Chrys. hom. 64. & Euthym. censent à sororibus ipsius Lazari, & probabile est, nec obstat in domo Simonis leprosi factam fuisse, vt paulo post dicemus: nã id fieri potuit propter loci commoditatem: erat enim cœna solemnis, & ampla, ad quam multi conuenturi erant, idcirco verisimile est locum amplum quæsitum esse, qui fuit domus Simonis: qui erat forsan vicinus, & familiaris, seu consanguineus sororibus. Dici etiam non improbabiliter potest, ciues illos Bethaniæ commorantes communi consensu, cœnam hanc ei parasse in domo Simonis, propter loci amplitudinem, & commoditatem, quod indica re videtur Euangelista dicens, cum venisse Bethaniam, & cœnam ei factam esse: dum enim personam non exprimit, tacitè insinuare videtur, loci homines eam fecisse. Hæc verba probant Dominum venisse Bethaniam die veneris, & non sabbati; si enim sabbato venisset, cœna ei præparari non potuisset, quia sabbato cibos præparare non licebat. Venit ergo die Veneris, cognitoq; eius aduentu præpararunt cœnam, ad quam die sabbati inuitatus fuit, & exceptus, & hac ratione potuerunt existentes in Hierusalem aduentum Christi in Bethaniam scire, venireque ad videndum eum, & Lazarum.

Et Martha ministrabat, Lazarus verò vnus erat ex discumbentibus cum eo.

SOrores deuotæ, & gratæ, non potuerunt virorũ abesse conuiuio. Vna. n. ministrabat Domino, altera pedes eius vnxit, & caput: frater autem discũbebat, veræ resurrectionis testis existens: siue igitur sorores, siue alij cœnam hanc parauerint, cùm in recognitionem, & celebritatem miraculi ea sit facta, etiam in aliena domo sororum obsequium non defuit.

Maria ergo accepit libram vnguenti nardi pistici, pretiosi.

CVM sororem ministrare, & fratrem discumbere mensæ Christi Maria videret, indignum, si ipsa otiosa maneret, iudicauit; obsequium etiã suũ solicita prestat. hoc enim particula *Ergo*, indicat, ex præcedentibus illationẽ quandam faciens, ac si diceret Euangelista, cùm Martha ministraret, & Lazarus discumberet; idcirco altera soror Maria suo etiam obsequio interesse decreuit. Accepit igitur libram vnguenti ex nardo pura, & precioſa confecti, & in alabastri vase, vt refert Matt. 26. contenti, vt Dominum vngeret.

ANNOTATIO I.

Nardus Indica differt. DE nardo scribit Dioscorides, lib. 1. cap. 6. & Plinius lib. 12. cap. 12. frutex est graui, & crassa, sed breui, ac nigra, fragilique radice, quamuis pingui, redolente vt Cyperi, aspero sapore, folio paruo & denso: cacumina in aristas se spargunt, ideo gemina dote nardi spicas, & folia celebrant. Nardo delibuta oleo fit vnguentum pretiosissimum, maximè quod ex spicis conficitur, quo antiqui capita vngebant, vt poetis celebre est. Tibullus inquit, Illius puro distillent tempora nardo. & iterum, Iamdudũ Tyrio madefactus tempora nardo. quem locum aliqui corruptum existimant, & loco *Tyrio*, legendum existimant, *Syrio*: abundat enim Syria nardo, cuius pars Iudæa est. Prædicti auctores differentias varias nardorum referũt, inter quas est pseudonardus, qua vnguenta impura conficiuntur, & A nõ sincera, ea de causa Propertius puram nardum appellauit, vt verum, & pretiosum vnguentum significaret, quod Euangelista verbo Græco expressit, *Nardi*, inquit, *Pistici*: pistícum enim Græcè fidele significat, vt nardum veram, puram, & sinceram fuisse ostenderet, ex hac enim vnguentum precioſum conficiebatur. Aug. tract. 50. pistícã interpretatur à loco, vnde afferabatur, tamẽ vera interpretatio est, quã Euthy. sequitur, vt sit pistica pura, & fidelis, non falsa, & pseudonardus, quam pisticam Propertius appellauit puram, & Plinius sinceram. Apud Marcũ 14. legimus, nardum spicatam; tamen in Græco codice legimus pisticam, quod si spicatam legamus, id significat fuisse vnguentum valde pretiosum: hoc enim erat, quod ex nardi spicis conficiebatur.

B

Et vn-

Et vnxit pedes Iesu, & extersit pedes eius capillis suis, & domus impleta est ex odore vnguenti.

COMMENTARIVS.

VNguenti pretium, & perfectionem indicat effectus, quia effusum domum totam odore repleuit; quod idcirco narrat Euangelista, vt significet inde occasionem Iudæ indignationis suæ accepisse; nam ex odore perfectionem vnguenti, pretiumque cognouit, & trecentis denarijs venundari potuisse iudicauit. Matth. cap. 26. & Marcus 14. super caput effudisse narrant, sed non est vlla in hoc contradictio; nã & super pedes, & super caput effudit; quod enim vnus prætermittit Euangelista, alium narrare nouum nõ est. Rectè autem Aug. lib. 2. de consen. Euang. cap. 79. perpendit; prius vnxisse pedes vnguento, quod autem superfuit super caput effudisse vase ipso fracto, vt nihil supereesset, & hac ratione conuenit cum Marco, referente fracto alabastro effudisse super caput eius; si autem prius in caput effudisset, vngere pedes non potuisset, iam vase confracto: prius ergo sunt vncti pedes, postea totum vnguentum fracto alabastro est effusum in caput. Est autem attendendum, quamuis Ioannes narret, vnxisse pedes Mariam, & tersisse, intelligendum tamen est, prius tersisse; & postea vnxisse: non enim vngebat, vt tergeret. Luc. 7. Lacrymis lauit, & capillis tersit, & postea vnxit; at lacrymæ hic defuerunt, quia non nunc ad Dominum à peccato conuertebatur, vt prius: tergebat autem à puluere pedes, vt vngeret postea vnguento.

ANNOTATIO II.

Concordia Euãgelistarum in vnctione Christi.

CONTROVERSIA est inter antiquos Doctores, an hæc vnctio sit, cuius mentionem Matth. 26. & Mar. 14. fecerunt. Origen. tract. 35. in Matt. qui plures asserebat mulieres, quæ Dominum vnxerunt, ita affirmat. & Chrysosto. hom. 64. id etiam insinuat. At Augustin. lib. de consen. Euang. cap. 79. vnam, & eandem mulierem esse tradit, & defendit, vt re vera fuit; nec enim est verisimile intra duos, vel tres dies, duas distinctas ad vngẽdum Dominum mulieres concurrisse, tot circumstantijs similibus interuenientibus: & quod rem nostram magis confirmat, id est, quod argumenta, quibus duas fuisse Doctores confirmant, robur habere non videntur.

Dicunt enim primò, quod Matthæus, & Marcus narrant, factum esse biduo ante pascha post ingressum Domini in Hierusalem, at quod Ioannes describit ante ingressũ cùm esset in Bethania; & si hoc ita esset, certè duas vnctiones fuisse nemo negare posset; tamẽ non propterea sequebatur, duas fuisse mulieres: vna enim, & eadem bis potuit Dominum distinctis vngere temporibus & locis. At re vera argumentum falso nititur principio: nec enim Euangelistæ illi affirmant biduo ante Pascha vnctum fuisse, quod ex verbis ipsorum constat; quia dicunt Dominum discipulis dixisse, Scitis post biduum pascha fiet, & tunc congregatos esse principes, vt Iesum dolo tenerent, statim addunt, cùm esset in Bethania, mulierem hanc accessisse: quæ verba non cõnectuntur immediatè præcedentibus, sed Euangelistæ causam, & occasionẽ, quam Iudas eũ tradendi accepit, describere volentes, hęc verba adiunxerũt, reuersiq; sunt ad describendum, quod ante præcesserat in Bethania eadem causa, quia vnguentum hoc occasio fuit Iudæ tradendi Dominum, indignanti vnguenti pretiosi effusionem. Si igitur rectè, & attentè legamus illos Euangelistas, nostram non infirmant sententiã, non est autem noua Euangelistis hæc narrationis forma. nã Matth. 14. & Mar. 6. postquam narrarunt Herodem dixisse, Ego Ioannem decollaui, & surrexit à mortuis, historiam decollationis describserunt, quam certum est tunc iam peractam fuisse: Ex occasione enim verbi Herodis, quod factum iam erat, illa narrarunt, ordinemque temporis non seruantes, ad prætérita reuersi sunt describenda: ita nunc factum est; nam propter Iudæ traditionem, quæ facta est post biduum illud, huius vnctionis mentionem fecerunt, quæ præterita iam erat.

Obijciunt secundò Doctores isti: nam Matthæus, & Marcus referunt vnxisse caput, & Ioannes vnxisse pedes. Sed debilis est hæc probatio, ad quam respondet Aug. lib. 2. de consen. Euange. cap. 79. Vtrumque esse factũ, & prius vnctos esse pedes, postea caput: in cuius vnctione vas fractum est, vti in commentario exposuimus.

Opponunt tertiò; nam Ioannes refert Iudam indignatum fuisse, reliqui verò Euangelistæ discipulos indignatos. Sed neque hoc argumentum efficax est, ad quod respondent Aug. & Chryso. locis citatis Iudam, & discipulos indignatos fuisse, licet nõ eadem de causa; Iudam quidem ex auaritia, quamuis zelum pauperum fingeret; at discipulos ex misericordia in pauperes: prior ergo Iudas indignatus est, & hoc refert Ioannes; posteà discipuli zelo ipsius decepti, indignati sunt. Aliter respondet August. scripturam sæpe numero plurali pro singulari vti: habemꝰ apertum exemplum Matth. 27. Idipsum, inquit, latrones, qui crucifixi sunt cum eo, improperabant ei: at Luc. 23. vnius mentio facta est; quã ipsi auctores responsionem ad hoc dabunt, nos respondebimus etiam eis ad eorum obiectionem. Hieron. Matth. 26. vtranque hanc responsionem adhibet, & probat; at accommodatior, & verior prior est.

Opponunt quartò: nam Euangelistæ illi duo non expresserunt nomen mulieris: sed hoc facilem habet responsionem: non enim omnia referunt singuli Euangelistæ; expressit autem Ioannes, quod alij non explicuerant: meritò autem illi nominis non fecerunt mentionem, quia non ex primo instituto eam conscribebant historiam, sed vt Iudæ proditionis rationem, & causam indicarent; at Ioannes eam narrandam suscepit, idcirco nomen exposuit, nec præter ordinem, aut temporis rationem, sed suo loco & tempore gestam describit. Vna igitur est mulier, & vnica vnctio, non duæ (vt alij qui sibi persuaserunt nostri temporis auctores) cuius hi tres Euangelistæ fecerunt mentionem.

Dixit ergo vnus ex discipulis eius Iudas Iscariothes, qui erat eum traditurus.

COMMENTARIVS.

PArticula *Ergo*, causam huius indignationis indicat, nempe, cùm domus tota vnguenti odore esset repleta, nouit auarus discipulus vnguenti præstantiam, & valorem, doluitque, & indignatus est non esse conseruatum, vt postea in manus eius perueniens (nam ea, quæ Christo offerebantur, ipse seruabat) posset vendere, & pretij partem sibi vsurpare. Dicit autem Euangelista Iudam, *Qui traditurus erat eum*, vt distinguat ab Apostolo Iuda Thadæo, & simul etiam vt insinuet ex hoc tempore concepisse Christum tradere, eo excitatum, quod occasionem tantam rapiendi, & lucrandi amiserit.

Quare hoc vnguentum non venijt trecentis denarijs, & datum est egenis?

FAcile vitia virtutum specie operiunt mali, & ouina veste se contegunt lupi. Auarus & raptor misericordiæ viscera in pauperes fingit: erubescebat enim se prodere, & iram ac cordis rabiem ex lucri occasione amissa, zelo exteriori charitatis vestiuit: impius, ac ingratus discipulus vnguentum trecentis denarijs æstimauit, magistrum autem triginta tradidit. vnde Ambrosius lib. 3. de Spiritu sancto cap. 18. Rectè, inquit, O Iuda proditor vnguentum passionis eius trecentis denarijs æstimas, & passionem eius triginta denarijs vendis, diues in æstimatione, vilis in scelere.

Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, & loculos habens, ea, quæ mittebantur portabat.

NON est passus Dominus latere, quod iniquè Iudas occultauit, sed animi malitiam, quam dissimulauit, Euangelista aperuit, *Non*, inquit, hæc dicebat, *Quod de egenis pertinebat ad eum*, id est, quod aliqua cura premeretur aut affectu aliquo erga pauperes tangeretur: sed quia consuetus erat furari ex his, quæ in eleemosynam Domino offerebantur, cũ ipse haberet loculos; & munere accipiendi oblata, simulque cõseruandi, & ministrandi fungeretur, sperabat ergo bonam partem denariorum sibi rapere, sed spe ista vnguento effuso frustratus, indignatus obmurmurabat. Attende Dominum eleemosynas accepisse, & pecunias habuisse, vt necessaria emeret: quandoquidẽ enim cum discipulis incedebat multis, ne grauis, & onerosus esset hospitibus, hinc inde collata in expensas quotidianas asseruabat, hancque curam Iudæ demandarat, quã ille infidelissimè gerebat: sibi enim, quæ erogabantur; & dabãtur Christo, subripiebat. Illud, *Quæ mittebãtur portabat*, Græcꝰ codex distinctius habet,

Universidad de Deusto
Biblioteca

habet,nẽpe iniecta,seu intromissa;id est,quæ reseruanda,& reponẽda erant, ipse conseruabat;non autem significat,quæ mittebantur Christo,ipse portabat,vt latinum verbum significare videtur,Græcè autẽ dicitur τὰ βαλλόμενα.

ANNOTATIO III.

Quare Dominus Iudæ cõseruãdi pecunias munus iniunxit.

PErcontabitur aliquis quare Dominus,cùm Iudam futurum furem præsciret, seruare marsupium permiserit? Hiero. lib. 3. cont. Pelagian. respondet, Dominum præsentia iudicare,non futura;elegit enim Saul, quãuis malum futurũ nosset;ita Iudam elegit,eiq; marsupium tradidit,qui bonus tunc erat. Aliter respondet Euthymius, nempe propter eius imbecillitatem id factum,vt inde suã fouens auaritiam in præceptoris non incideret pro ditionem:permittuntur enim minora mala, vt maiora euitentur. Idem respondet Chryl. hom. 64. dicens, voluisse Dominum omnem illi proditionis tollere materiã; sufficientes enim loculi erant, vt eius satisfacerent cupiditati. Aliam ante hos Doctores etiã causam reddidit Orig. hom. 4. in Cantica: nempe Dominum nouisse illum esse cupidum, &, vbi cupiditate cessaret, possessionem aliquam dedisse;at ille medicina non est sanatus.

Dixit ergo Iesus; Sine illam.

COMMENTARIVS.

POtuisset Dominus, & Iudæ malitiam detegere, & discipulorũ indiscretum zelũ reprehendere;tamen eos ratione voluit potius instruere, quã reprehensione eorũ animos exulcerare;maximè quia iam scandalum crucis graue imminebat;suauiter ergo defendit Mariam ab indignatione, & murmuratione Iudæ. *Sine*, inquit, *illam*, id est, nec indigneris contra eam; permitte facere,quod facit;quando enim hæc verba Christus dicebat,adhuc Maria vngebat;Iudas enim ante finem vnctionis murmurare inceperat, vt à proposito deterreret;idcirco Dominus dicit, *Sine illam*. Aliqui textus habent, *Sinite*, & ita Chryf. legit, & legendum videtur; nam simul discipulis, & Iudæ respondebat,& statim sequitur verbũ plurale, *Habebitis*, tamen Græcus codex, qui modò habetur,habet in singulari;quia Ioannes solius meminit Iudæ,idẽ est sensus;tamẽ prior lectio magis placet. Vno enim verbo vsus est Christus, & id plurale fuit,quia multos alloquebatur.

In diem sepulturæ meæ seruauit illud.

ADfert Dominus argumẽtum defensionis;quia,inquit, hoc vnguentum, *In diem sepulturæ meæ seruauit*, id est, vnctio hæc facta est in officium sepulturæ meæ: Vnxit enim me,sicut mortuum corpus ad sepeliendum vngi solet:si autem ego mortuus essem,vtiq; non indignaremini, quod corpus meum hoc vngeret vnguento:nec igitur modò indignemini,quia idem est officium:ac si dicat;hæc vnctio loco illius est,quam corpori meo in sepulturam exhibitura erat. Significat Dominus his verbis proximam mortem suam, cuius hæc vnctio signum erat. Cæteri Euangelistæ hunc sensum Ioannis magis explicant. Matthæus inquit, Mittens hæc, vnguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit. & Marc. præuenit vngere corpus meum in sepulturam: quæ omnia verba non sic sunt intelligenda, vt Maria nouerit Christũ iam iam morti proximum, eoque consilio vnxerit præueniens, quod postea non erat factura: nondum enim Maria hæc sciebat;tamen Spiritu Sancto ducebatur, vt faceret id, quod sepulturæ erat officium, & mortis inditium. Loquitur autem Christus more communi vsus verbo præteritorum am erat citò moriturus, & vnctio illa mortis præsagium erat, & signum: ita enim solemus loqui quando euentus rerum tribuimus ijs, quibus euenerunt, tanquam si fuissent effectuum illorum causæ. 3. Reg. 17. Ingressus es ad me, vt rememorarentur iniquitates meæ, & interficeres filium meum; & tamen Elias non ea de causa ingressus erat. Gen. 20. Induxisti super me, & super regnũ meum peccatum grande, nec tamen Abraham id intendebat. & Caiphas prophetasse dictus est, cùm non intelligeret, quod futurum erat, ita nunc Maria in sepulturam hoc vnguentum seruasse dicitur, quia reuera ita erat, quamuis ipsa non

ipsa non ea intentione seruasset, nec effudisset. His verbis Dominus satisfacit obiectioni discipulorum, & Iudæ. Dicebant enim perditionem esse hanc effusionem; at Dominus non perditionem, sed officium esse docet; & quamuis ipsa non intelligeret, satis erat ex intentione Spiritus sancti talem esse effusionem, & ipsam Mariam in Christi deuotionem, vt refrigeraretur, fecisse. Aduerte multos latinos textus antiquos habere, *Sine illam, vt in diem sepulturæ seruet illud*; at Græcus habet, *Sine illam, in diem sepulturæ seruauit illud*, idem tamen est sensus: nam verba illa hunc sensum faciunt, sine vt seruet illud; id est, sine seruare, seu seruasse illud in diem sepulturæ.

Pauperes enim semper habetis vobiscum, me autem non semper habebitis.

REspondet alteri obiectioni Iudæ, & discipulorum de pauperibus. Pauperes, inquit, semper erunt apud vos, quibus poteritis benefacere, opportunitas pauperibus benefaciendi continua est, & durabit; at mihi benefaciendi non semper erit opportunitas; iam enim morti sum proximus; dũ igitur hoc breue supereſt mihi tempus, sinite illam mihi benefacere, non deerit tẽpus, & occasio cæteris benefaciendi. Loquitur Christus de præsentia sua visibili, qua inter nos vixit mortalis, & passibilis, & hominum obsequijs egens. Aliqui secundum verbum legunt de futuro, *Habebitis*, & Græcus codex, & latini multi ita legunt, nempe de præsenti primum, de futuro secundum. idem tamen sensus est: sunt enim præsentia indefinita, quæ præsens & futurum cõplectuntur: quamuis legitima lectio ea videatur, quæ primum verbum præsentis, posterius futuri habet.

Cognouit ergo turba multa ex Iudæis, quia illic est, & venerunt non propter Iesum tantùm, sed vt Lazarum viderent, quem suscitauit à mortuis.

TVrba, quæ erat Hierusalem, nouit Dominum adesse Bethaniæ, venitque multitudo magna non tantùm vt Christum post tantum miraculum editum, sed vt etiã Lazarum suscitatum videret. Insita quædã enim est mortalium cordibus curiositas huiusmodi noua, & mirabilia inquirendi. Qui erant de Hierusalem, tempus commodum habuerant Lazarum videndi; iam enim dies aliquot intercesserant ab eius resurrectione; at turba hæc multa, longè illo tempore aberat, propter Pascha autem conuenerat tunc primùm Hierusalem, idcirco audiens rei nouitatem tantam, & Christum, Lazarumque adesse, certatim veniebat Bethaniam. Particula *Ergo*, relationem habet ad superiora verba, ante historiam vnctionis huius, ad quam Euangelista describendam diuertens, non potuit narrare, quod ex aduentu Christi in Bethania factum est: modò autem describit dicens, Cùm venissent Bethaniam proximo tempore paschatis, quando multa turba Hierusalem conuenire solet, cumque turba nouisset eum ibi adesse simul & Lazarum, (erat enim locus vicinus Hierusalem) venit miraculi magnitudine tracta, vt videret mortuum suscitatum, & tanti miraculi auctorem.

Cogitauerunt autem Principes sacerdotum, vt & Lazarum interficerent, quia multi propter illum abibant ex Iudæis, & credebant in Iesum.

EX his, qui veniebant, multi propter tantum miraculum ad Christũ conuertebantur, at Principes sacerdotum in peius prolapsi, *Cogitarunt*, non solũ Christum, sed *Et Lazarum interficere*, quia multi videntes eum, magnitudine miraculi, & præsentia moti, in auctorẽ eius credebãt. Dæmoniaca hæc est iniquitas, innocentem Lazarum occidere velle, itẽque ea de causa, quia pro

pter illum multi credebant in Christum. Perpende quales hi erant Pastores, non errantes oues ad verum pastorem reuocare, sed errare eas facere, & occidere studebant. Magna autē est in ista cogitatione dementia, quasi non posset etiam occisum, qui potuit quatriduanum, suscitare. Illa particula *Et*, augmenti est, vt sit sensus; non solum Christum, sed simul etiam Lazarum interficere cogitarunt. Verbum autem *Cogitauerunt*, Græcè est, ἐβουλεύσαντο, id est, consultarunt, & consilio communi decreuerunt, sicut superius dictum est *Ab illo die cogitauerunt, vt interficerent eum.*

In crastinum autem turba multa, quæ venerat ad diem festum, cùm audisset, quia venit Iesus Hierosolymam, acceperunt ramos Palmarum, & processerunt obuiam ei.

IN crastinum, id est, die sequenti à cœna venit Dominus Hierosolymam, quod turbam de Christo cogitantem, & loquentem, latere non potuit, Deo ista disponente: cùm enim vidissent, qui venerant Bethaniam, Christū iter versus Hierusalem capientem probabile est præcurrisse, & certiores eos, qui Hierusalem manebant fecisse, breuique temporis spatio totam vrbe famam peruagatam esse: occurrit igitur ei turba multa extra ciuitatem cum ramis palmarum in signum lætitiæ, & triumphi; acclamationibusque per honorificis verum Regem Regum recepit.

ANNOTATIO IIII.

Quare cū ramis palmarū turba obuiam venit Christo.

AVg. tract. 50. Euthy. & Theophyl. ramos palmarum in signum victoriæ turbam portasse existimant: Erat enim consuetudo palmam victoribus dari; at quæ victoria hæc esset, non eodem explicant modo. Euthymius enim interpretatur victoriam, quam de morte consecutus erat suscitato Lazaro. Augst. verò, quā cōsecuturus erat de Diabolo, & morte, & peccato in cruce; at huic obstat turbam non intellexisse id temporis hanc victoriam, quam Christus obtinuerat, aut obtē turus erat; idcirco hac intentione ramos hos afferre non poterat. Mihi nō improbabile videtur Iudæorum more etiam palmarum ramos afferri ad lętitiā magnam significādam, licet non præcessisset hostium victoria: sic Simō in arcem templi ingressus est in hymnis, & canticis, & ramis palmarum, vt habetur. Mach. 13. & festum tabernaculorum celebratū fuit cum ramis palmæ 2. Mach. 10. & Iosep. l. 3. Antiqui. cap. 10. refert Iudæos solitos celebrare hoc tabernaculorum festū cum ramis mirti, salicis, & palmæ; hoc enim Hebræis lętitię magnæ, & communis signum erat; nec solius palmæ, sed aliarum etiam arborū ramos portabant, vt ex alijs etiam constat Euangelistis. Quod si quis contēdat, victoriam significari, vt & in citatis superius locis victoriæ quædā memoria contineatur, quia hæc omnia Iudæi celebrabāt, memores victoriæ; qua Dominus omnibus inimicis, & hostib⁹ superatis, eduxit eos in templum, & in terram promissionis, non renuo: & tum dicere possumus, turbam hanc ramos palmarum etiam in victoriam attulisse, quam sperabant certissimam se consecuturos esse, per verum Messiam, quem A regem temporalem futurum credebant; vera tamen victoria erat, quam Christus in cruce facturus erat. Annotandum rursus est huius Domini ingressum fuisse ante figuratum Exodi 12. Præcepit enim Dominus agnum, decima quarta lunæ immolandum, in domū propriam vniuscuiusque adferri prius, nempe decima die eiusdem mēsis, quo die vniusquisque cum lætitia agnum immolandum in domū excipiebat: Christus igitur verus agnus, pro totius mundi peccatis decima quarta huius mensis die immolandus, hodie, quę est decima dies, cum lætitia & pompa magna Hierusalem, vbi erat occidendus, ingreditur. Attende rursus, Ioannem multa omisisse, quæ alij narrarunt Euangelistæ. Nam Christus videns Ciuitatem fleuit super illam, & mala vētura vaticinatus est; quæ etiam nos prętermittimus, quia cæteros Euangelistas modò interpretandi munus non suscepimus. Illud tamen non est prætermittendū, hoc festum esse manifestationis ipsius Christi, quo se versū Messiam, & Christum mundo manifestauit eo, iā tempore, quo per mortem discessurus erat, ad modum Solis, cuius Eclipsis tunc maximè perspicitur, & agnoscitur, quando dimotis, & repulsis nubibus, paulo ante nitidus lucet: sic Christus mortis suæ Eclipsim passurus, verus sol iustitiæ, mundo prius nitidus claresscere voluit, ostendens hoc facto nō necessitate, sed voluntate mortē, & passionē subire; nā si enim tam frequētis turbæ Deus mētes illuminasset, & corda sua mirabili virtute, qua mortuū Lazarū suscitauit, mouisset; eum non agnouissent, nec ipsi obuiam cum tanta lætitia, & honore, vt par erat, processissent.

Et cla-

Et clamabant hosanna.

COMMENTARIVS.

QVi ramos palmarum afferebant, simul etiam clamabant hosanna. Verbum est Hebraicū, nec est vna dictio, sed duplex, nempe verbum הושׁיעה quod significat saluum fac, seu salua, & אנא quæ est interiectio quędam deprecātis, quod Latinè dicimus, salua obsecro, qua voce saluatorem eū confitebantur, & salutem se ab ipso sperare proferebant. quod in annotatione libet prosequi copiosius.

ANNOTATIO V.

Quid Syrus vertat hic pro Hosanna.

SVNT hoc loco nonnulla annotanda. Primum est, non esse hanc vocem Hosanna, interiectionem nihil significantem, sed animi quandam deprecationem indicantem, vt existimauit Aug. tract. 51. nam est verbum tertiæ coniugationis, apud Hebræos idem significans quod salua, seu saluum faciesque adiūcta interiectio אנא seu נא quæ est deprecātis, vt sit sensus; Salua obsecro. Aug. auctori dictioni Hosanna tribuit, quod erat vnius partis proprium.

Alterum est, non esse verum, quod recentiorum aliqui plus nimio subtilia inquirentes dicunt, particulam נא esse vnum ex Dei nominibus; at veritas est, quam Hieronymus in Epist. ad Damasum, vbi copiosè de hac re tractat, docet, nimirum esse interiectionē deprecantis, quę dicitur אנא, & נא quod latinè significamus verbo obsecro, fac obsecro.

Tertium est, aliquos legendum esse censere Hosiana הושׁיענא est enim in tertia coniugatione, vbi verba habent literam iod, & ita Hieron. in Epistō. citata censet corruptè legi Hosanna; nam verbum hoc sumpsit Turba ex Psal. 17. O Domine saluum me fac, benedictus qui venit in nomine Dominij; In hoc autem loco cum iod legitur; ad hoc tamen dici potest, turbam locum quidē Psalmi huius recitasse: tamen non exactè singulas literas retulisse: nam etiam addiderunt filio Dauid, quod in illo Psalmo non est, & ita etiam potuit fieri, vt verbum hoc sine Iod recitauerint: nam in Hebræo sermone vtroque modo pronuntiatur, & legitur: nam Psal. 85. Saluum fac seruum tuū: sine iod dicitur הושׁע & Hieremias 31. Saluum fac populum tuum: habetur etiam sine iod. Nulla igitur est corruptio sermonis etiam sine iod, vt communiter nunc recitat Ecclesia, & in Euangelijs legimus.

Quartum est, multas huius dictionis datas fuisse interpretationes à veteribus, quas recitat Hieron. loco citato. & Chrysost. hom. 37. in Matth. aliqui enim gloriam, aliqui redemptionem, alij aliter interpretati sunt: ea tamen vera est, & legitima, quam ipse Hieron. adducit, nempe, saluum fac obsecro; est enim verbum הושׁיע in tertia coniugatione significans salutē facere, à quo verbo, nomen Iesu tractum est, & hæc significatio ex Matth. habetur, Vocabis, inquit, nomen eius Iesus; ipse enim saluum faciet populum suum: vbi sine dubio Angelus vsus est hoc eodem verbo.

Quintum est, hoc verbo non precari turbam salutem Christo à Deo, quasi sit sensus: saluum fac Christum, vt nostro tempore aliqui sentiunt, eo decepti, quia dictum legūt, Hosanna filio Dauid Matth. 21. existimantque esse casum verbi, saluum fac filium Dauid, & re vera interpretatio non est legitima; salutē enim ab eo petebant, saluum fac, vt rectè Hiero. Matth. 21. & in Epist. ad Damas. docet interpretans saluum fac, nempe populum, aut mūdum: sine limitatione enim ab eo salutem exorabant. Hanc veritatem id probat, quod in Psal. 117. vnde hæc sumpta est acclamatio, non habetur filio Dauid, sed absolutè, salus petitur: O Domine saluum fac, salua obsecro, nempe nos omnes; non autem ausi fuissent Iudæi hanc salutem ad Christum ipsum conuertere. prætera idem confirmat, quod si salutem ipsi precarentur, non erat aliquid, in quo à cæteris hominibus eum distinguerent; nec quod Iudæorum illi primi scandalizati dicerent, Audis quanta isti dicunt? adhuc confirmatur: nam hanc acclamationem esse ex Spiritu Sancto ipsemet Dominus comprobauit, allegans versum Dauid: Ex ore infantiū perfecisti laudem. Erat igitur vox, verum Christum, & Saluatorem confitentium, alludentiumque ad nomen eius: Iesus enim dictus est, non à salute sibi consequenda, sed à salute danda mundo. Saluator enim, non saluatus dicitur. Ita etiam nunc saluum fac, id est, saluos nos fac. Nec obstat ille casus, filio Dauid, immo veritatem hanc nostram probat: nam sensus hic est, ac si dicerent, Hosanna filio Dauid, id est, iure ac merito filio Dauid, acclamamus, saluum fac, salua nos; liberauit enim Dauid sæpe populū, ita & nos filius eius promissus liberabit. Est enim cum articulo, illi filio Dauid. Hebræus autem sermo concisus est, & breuis valde. Et hæc est vera interpretatio, omissis alijs, quas nonnulli adferunt.

Sextum est, non esse probandum, quod Recentiores affirmant, scilicet hanc vocem relictam ab Euangelistis, Hosanna, quia erat propria acclamatio Iudæorum, sicut Romanorū io triumphe, sed falsum est: nō enim hoc verbo vsi sunt Hebræi, nisi quando salutem à Deo ipso petebant, nec in victorijs tali acclamatione

matione vsos legimus: relicta autem est, sicut & alia multa, quia eius significatio, vt inquit Hieronymus, in alio idiomate perfectè ex- A primi non valet; tum etiam propter tantæ celebritatis memoriam.

Benedictus, qui venit in nomine Domini, Rex Israel.

COMMENTARIVS.

LAudis vox est; sicut quando etiam dicimus, Benedictus Dominus Deus Israel: Deus enim benedicit homini bona ei faciendo; at homo benedicit Deo, eius laudes, & perfectiones decantando; homo autem homini, tum bene faciendo, tum bene ei precando, tum demum laudando. Verba hęc laudis sunt. *Benedictus, qui venit in nomine Domini*, dicitur autem venire in nomine Domini, sicut supra Ioan. 5. dictū est; Ego veni in nomine Patris mei; quia non solum à Deo missus erat, sed cum diuina potestate, & virtute veniebat, per quam sanitates operabatur, & mortuos suscitabat. Regem autem Israel appellant, quia talem futurum Messiam sperabant.

Et inuenit Iesus asellum, & sedit super eum.

CAEteri Euangelistæ distinctius hoc narrant, idcirco Ioannes prætermisit; misit enim discipulos, vt soluerent asinam, & pullum, & adducerent ad eum, adducentesque discipuli vestimēta sua posuerunt super eos, vt mollius, & decentius sederet Dominus; seditque super asellum, id est, pullum, inuenisse autem dicit, quia misit discipulos in castellum, qui inuenisse asinam, & pullum dicuntur.

ANNOTATIO VI.

Concordia Euangelistarum circa asinum, & pullū asinæ.

TRES Euangelistæ super pullum asini sedisse referunt; Matthæus autem super asinam, & pullum. Hiero. Matth. 21. existimat sedisse super vnum tantùm, nempe pullum, nec ei videtur verisimile super duos sedisse, modò super vnum, postea super alterum propter breuitatem viæ: distabat enim quindecim stadijs Bethania. Euthymius eodem loco idé tenet, immo vnum animal interpretatur fuisse, qui asinus, & pullus asini dictus est; asinus quidem natura, pullus verò ætate. At Chrysostom. hom. 65. in Ioan. super vtrumque sedisse, modò super vnum, modò super alterum sentit; idemque Theophy. in Matt. Auctor verò imperfecti, hom. 37. in Matt. super asinā sedisse tantùm dicit. Placet recentioribus quibusdā prima sententia, at reuera probabilior, & verior multo est media, nempe super vtrumq; sedisse; primò super asinam, quæ Iudæorum populum significabat, postea super pullum, in quo ingressus est Hierusalem: eaque de causa meminerunt huius tres Euāgelistæ: per quem Gentes indomitæ, & iugo legis non assuetę significabantur. Hanc sententiam verba prophetiæ allegata ex Zacharia probant: Ecce, inquit, Rex tuus sedens super asinam, & super pullum asinæ: ecce super vtrunque sedisse affirmat. probant etiam verba Euangelij Matthæi 21. Iolui vtrunque iussit, & dicere; Dominus his opus habet. Rursus adduxerunt asinam, & pullum, & imposuerunt super eos vestimenta sua, & eum desuper sedere fecerunt: vtrunque texerunt vestimentis, super vtrunque sedere fecerunt. Illud enim desuper, ambiguum est in Græco, an super vestimenta, B an super animalia, sed parum hoc refert: Cùm enim vtrique vestimenta imposuerint, quando dicitur, sedere fecerunt desuper, intelligendum est super vtrumque, quem instruxerant. Præterea significatio mysterij hoc idem confirmat: nam asina Iudaicum, pullus Gentilium populum significabat, vterque autem ad Dei, & Christi populum pertinebat. Præterea cùm verba propheræ, & Matthæi indicent super vtrumque sedisse: hoc enim nec Hieronymus negare potest, nempe C verba Matthæi, & Prophetæ multo magis, ostendere super vtrunque sedisse, quàm super vnum tantùm, oportebat causam vrgentissimam esse, propter quam interpretari deberemus, & explicare in eo sensu, vt super vnum tantùm sederit; at hæc ratio, & causa non est. Dicere enim breue esse spatium viæ, nihil habet efficaciæ: nam propter mysterium hoc factum est à Domino, non propter viæ commoditatem: maiora enim spatia pedes conficere solitus erat. nihil igitur est, quod remoueat à D plano, & proprio sensu verborum scripturæ. Dicent recentiores tres Euangelistas mentionem fecêre, aselli, seu pulli. hæc responsio nihil concludit; tritum enim est, quod vnus omisit alium narrare, & sæpe Ioannes refert, quæ alij tres Euangelistæ omiserunt. Dicunt ijdem in Hebræo apud Prophetam loco asinæ legi עיר quod non asinam, sed asinum mascu- lini generis significat; at hoc ad rem non facit; nam Matthæus & Propheta super duo animalia sedisse referunt: siue ergo asina, siue asinus fuerit ad veritatem scripturæ sustinendam id non facit.

facit. Adde secundum doctissimos, & peritissimos linguæ huius, vtrunque sexum hoc nomine significari, & est locus expressus 2. Reg. 19. vbi in genere fœminino legitur. Adde verborum consecutionem, & connexionem indicare etiam rem ipsam; adduxisse enim asinam & pullum, discipuli referuntur; pullus non patrem, sed matrem sequitur, & agnoscit; quādo ergo simul fuisse dicuntur, non asinus, sed asina significatur. Græcum autem vocabulū ὄνος ambigui generis est. Quod autem Euthymius dicit, vnum esse animal asinum & pullum, est contra scripturam expressam; nam Matthæus A plurali numero ea exprimit, tanquam distincta: & communis Doctorum sententia ita interpretatur. Multo durius, & periculosius id est, quàm si assereret super vtrumque se disse, sicut veritas postulabat. Attendendum est autem olim apud Iudæos in maiori fuisse pretio vsum huius iumenti, quā hodie est: solebant enim nobiles insidere asinis. Iud. 10. Iair habebat triginta filios, sedētes super triginta pullos asinarum. & Iud. 12. Abdon habebat quadraginta filios, & triginta nepotes, sedentes super septuaginta pullos asinarum.

Sicut scriptum est; noli timere filia Sion; ecce Rex tuus venit super pullum asinæ.

COMMENTARIVS.

PRophetia est Zacharię 9. nec recitat Euāgelista omnia verba, vt moris est, sed ea, quæ ad rē, de qua agitur, faciunt. Propheta autem dicit, Exulta satis filia Sion; pro quo Euangelista sensum respiciens, *Noli*, inquit, *timere*, quod verbum mansuetudinem Christi, & clementiam, qua non ad iudicandum, sed ad saluandum venerat significat, & quo Iudæus, & totus mundus ad deponendum timorem, & capiendam lætitiam & exultationem inuitatur. Erat autem Christus Rex, sed non qualem Iudæi illi arbitrati sunt.

Hæc non cognouerunt discipuli eius primùm, sed quando glorificatus est Iesus, tunc recordati sunt; quia hæc erant scripta de eo, & hæc fecerunt ei.

NE quis arbitratus esset hanc prophetiā discipulos tunc intellexisse, quando pullum, & asinam soluerunt, & adducentes vestimentis suis adornarunt, Christumq; super ea sedere fecerunt, idcirco Euangelista hæc verba addit: Non, inquit, tunc intellexerunt totum illud, quod fiebat, fuisse prædictum; at *Quando glorificatus est Iesus*, id est, post ascensionem Christi in cœlos, misso Spiritu sancto illustrati sunt, nouerunt hoc totum fuisse prędictum, & hanc prophetiam in eo veram fuisse. Illud verbum *Hæc scripta erant de eo, & hæc fecerunt ei*, idem significant, ac si diceret; Recordati sunt hæc scripta fuisse de illo, & hæc eadem fuisse facta, sicut scripta erant. Hebraismus mihi videtur, ac si Latinè dicas, hæc, quæ fecerunt ei, seu, quæ facta sunt ei, scripta erāt de illo; Aliqui *Hæc fecerunt ei*, ad ministerium discipulorum referunt, nempe hæc fecerunt ei ministrantes; nam adduxerunt ei asinum, & pullum, & vestimentis apparārunt. Euthymius refert ad Iudæos, qui eum receperunt cum hymnis, & ramis; potius tamen ad vtrosque referendū est; vt sit sensus, *Hæc fecerunt ei*: id est, omnia hæc, quæ facta sunt à Iudæis, & discipulis, de eo prius erant scripta; quod Aug. trac. 51. insinuare videtur.

Testimonium ergo perhibebat turba, quæ erat cum eo, quando Lazarum vocauit de monumento, & suscitauit eum à mortuis.

CAusam Ioannes explicat, propter quam mota est tanta multitudo, vt Iesum ita honorificè exciperent. nempe quia turba, quæ adfuit Bethaniæ, & audiuerat vocem illam magnam Christi Lazarum vocātis, videratq; mortuum suscitatum, reddebat palam testimonium omnibus, Christum tale ac tantum opus fecisse. Particula *Ergo*, tacitam habet illationem hanc, nempe, quia turba multa fuit Bethaniæ, & vidit miraculum, & audiuit vocem Christi, idcirco perhibebat testimonum, affirmās Christum Lazarum mortuum suscitasse: & turba conuocauit turbam, eamque excitauit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Propterea & obuiam venit ei turba, quia audierunt, eum feciſſe hoc ſignum.

AVdiens tota multitudo, & turba Iudeorum, quod pars turbę teſtabatur, venit ei obuiam, dignum tali honore & laude ſenſens, verumque Chriſtum confitens eum, qui mortuum quatriduanum ſuſcitare potuit. Fuit quidem exterior cauſa mouens miraculum hoc, ſed niſi virtus Chriſti eorum corda mouiſſet, & mentes illuſtraſſet, adhuc in ſua cœcitate mãſiſſent. Sic factum eſt in Euangelij prædicatione: opera enim exteriora, quamuis vrgentiſſima, & maxima non ſufficiunt, niſi Spiritus Sancti virtus interius cor excitet, illuſtret, & adiuuet.

Phariſæi ergo dixerunt ad ſemetipſos; videtis, quia nihil proficimus; ecce mundus totus poſt eum abijt.

SVam confuſi Phariſæi imbecillitatem contra Chriſtum agnoſcunt, orecq; proprio confitentur, dum mundum, id eſt, totam populi multitudinem, Chriſtum ſequi, & recipere proprijs vident oculis, & audiunt auribus, nec vlla valent ratione impedire. Verba ſunt iſta indignantium, ac ægrè ferẽtium, quod ex Luc. 19. conſtat, Quidam, inquit, Phariſæorum de turbis dixerunt ad illum; Magiſter, increpa diſcipulos tuos; & ita Aug. tract. 51. hæc Ioannis verba interpretatur; at Chryſo. hom. 65. vocem eorum, qui beneuoli erant Chriſto, eſſe affirmat, qui ipſo euentu rerum conatus iniquos perſequentium reprimere ſtudebant. Euthym. vtramque expoſitionem probat. Legitima videtur prior, vt ex verbis Lucæ colligitur. Particula *Ergo*, cauſam indicat, nẽpe, quia viderunt turbam obuiam venientem Chriſto, & audierunt magnificas eius acclamationes, propterea hæc inter ſe Phariſæi confuſi, & dolentes, indignanteſque proferebant.

Erant autem quidam Gentiles ex his, qui aſcenderant, vt adorarent in die feſto.

GEntiles multos venire ſolitos Hieruſalẽ deuotionis gratia, vt adorarent in templo Deum Iudæorum, certa res eſt: habemus enim Actor. 8. exemplum de Eunucho Candacis Reginæ Aethiopię. & 2. Mach. 3. Heliodorus adorauit, & obtulit oblationem. Reges etiam Gentium dona mittebant, vt conſtat de Ciro, & Dario lib. 1. Eſdræ. De horum numero erant iſti, qui aderant quando Dominus tanta eſt exceptus pompa. Chryſ. hom. 65. hos Gentiles eſſe affirmat, qui fieri proſelyti volebant. Interlinearis gloſſa, proſelytos iam, & circunciſos fuiſſe affirmat, ſed nulla ratio vnum, aut alterum affirmare nos compellit. Ex Euangelio ſolùm habemus Gentiles fuiſſe, quos in templum ſolitos tunc aſcendere, etiam ſi circunciſi non eſſent, nec circuncidi vellent, certum eſt: ad oblationes autem & ſacrificia Gentiles admittebãtur, non tamen ad eſum agni, niſi circunciſi iam eſſent, & Iudaiſmum profiterentur, vt conſtat Exodi 12.

Hi ergo acceſſerunt ad Philippum, qui erat à Bethſaida Galilææ, & rogabant eum, dicentes; Domine volumus Ieſum videre.

PArticula *Ergo*, qui eſſent hi Gentiles aliqua ex parte explicat; nam ex præcedentibus deducit, quæ ſequuntur; ac ſi dictum eſſet, erant Gentiles, & propterea, *Acceſſerunt ad Philippum, qui erat à Bethſaida Galilææ* gentium, propequam gentes habitabant, & quam multi Gentiles incolebant, de quorum numero hi erant: nam Euangeliſta ea ratione meminit Philippum eſſe de Bethſaida Galilææ, vſuſque eſt particula illatiua, vt ſignificaret hos eſſe de illorum

illorum numero, & idcirco acceſſiſſe ad Philippũ, qui cùm eſſet de Galilęa, & vicinus, aliquam cum eo habebant familiaritatem, aut cognitionem. hic ſenſus legitimus videtur. Exponunt igitur Philippo, ſe deſiderio videndi Dominum teneri, aditumque quærere id aſſequendi. Perpende quanta reuerentia Gentiles proſecuti fuerint Chriſtum: non enim per ſe ipſos accedere auſi ſunt. Hos non interfuiſſe quando cum pompa ingreſſus eſt Dominus, apparet; quia nondum Ieſum viderant, ſed veniſſe poſtea videntur, idcirco quærebant eum videre.

Venit Philippus, & dicit Andreæ, Andreas rurſus, & Philippus dixerunt Ieſu.

PHilippus Andreæ refert tanquam maiori, vt dicit Chryſ. hom. 65. at nec ipſe ſolus eſt auſus, ſed ambo ſimul referunt Domino. Chryſ. vtrumque per ſe diſcipulum illud retardaſſe affirmat, quia audierant à Chriſto; in viam gentium ne abieritis. Perpende diſcipulorum ordinem; cedebat enim vnus alteri, & rurſus omnium reuerẽtiam erga magiſtrum, vt nihil facere præter eius voluntatem voluerint.

Ieſus autem reſpondit eis, dicens; venit hora, vt clarificetur filius hominis.

MAgnum myſterium hic aduentus Gentilium ſignificabat, quod Apoſtoli tunc non intellexerunt, nouit tamen, quem nihil latuit, Chriſtus; erant enim gentes ad eum venturæ, & conuocandæ, poſt mortem tamen, & reſurrectionẽ ſuam; dum enim in terris erat, nõ miſſus fuit, niſi ad oues, quæ perierunt domus Iſrael; at morte ſua gentes omnes cõgregaturus erat ad ſe, nomenque ſuum toti orbi manifeſtaturus. Hi igitur gentiles venientes, & deſiderantes eum videre, velut oratores taciti erant totius gentilitatis, ſignificãtes, tempus imminere iam mortis, & paſſionis, vt per eã gentes videant tandem Saluatorem; idcirco ad Apoſtolos iſti accedunt, quia per eos verbum Chriſti prædicandũ eis erat. Dominus ergo, quando adeſſe gentiles quærentes eum videre audiuit, futuram gentium conuerſionem, & mortis ſuæ imminentis indicium, & velut prognoſticum agnouit, ideo de ſua morte, & gẽtium vocatione copioſè locutus eſt dicens, *Venit hora*, quaſi dicat; gentiũ hic aduentus, adeſſe iam horam, & tempus quando filius hominis clarificandus eſt, & notificandus, non Iudæis ſolùm, ſed gentibus omnibus, ſignificat: hoc autem tempus, & hora eſt mortis, & paſſionis, poſt quam prædicandum eſt nomen meum mundo, & clarificandus ſum gentibus, & populis: hic eſt ſenſus legitimus; promiſſio enim gẽtium implenda erat poſt ipſius Chriſti mortem. Eiectis enim, & repulſis incredulis Iudæis, caput gentium, & Iudæorum fidelium effectus eſt, locumque perfidorum Phariſæorum, & Sacerdotũ principum, cæterorumque incredulorum occuparunt, & impleuerunt infiniti gentium populi. Dicit autem, *Clarificetur filius hominis*, id eſt, qui apparet filius hominis, noſcatur eſſe ſimul verus Dei filius, & mundi ſalus, vt omnes eum venerentur, & adorent.

Amen amen dico vobis, niſi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipſum ſolum manet, ſi autem mortuum fuerit, multum fructum affert.

SImilitudine explicat hanc clarificationem, & exponit ſimul qualiter futura ſit, nempe per mortem. Vt enim granũ frumenti ſeminatum niſi corrumpatur, & mortificetur, non multiplicatur; ſed vnum, & ſolitarium manet; ac ſi mortuum fuerit multiplicatur, granaque multa facit; ſic Chriſtus granum cadens in terram, id eſt, filius Dei homo factus, ſi non mortuus fuiſſet, *Granũ frumẽti Chriſtus.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

fuisset,in sua perfectione solus mansisset:at per mortem suam multiplicem fructum attulit fidelibus,iuxta illud Isa. 53. Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum.Granum igitur cadens in terram, Christus ipse est,mortificandum,vt inquit August.tract.51.in infidelitate ludæorum, multiplicandum in fide omnium populorum.& attende vnum,quod rectè annotauit Orig. ho. 8.in Hierem.ludæos existimasse morte Christi se effectu ros,vt nomen eius obscuraretur:at contrarium illis euenit: ipsa enim morte in multis clarificatus est, Venite, inquit,mittamus lignũ panem eius, & eradamus eũ de terra viuentium,& nomen eius non memoretur amplius.At contra, Christus inquit, si mortuum fuerit granum frumenti, multum fructum affert.Iudæi ergo nolentes inseruierunt Christo, vt in gentibus,& populis innumeris clarificaretur.Quando ergo quærũt occidere Iudęi,gẽtiles veniũt videre Christum. Magnũ mysteriũ in hoc,vti diximus,cõtinebatur.Attende Christum Deum,& hominem granum esse cadens in terram, & nisi mortuus fuisset,humanum genus redemptum non esset; non quia non potuisset saluare,sed quia id ita diuina voluntate dispositum erat,vt morte sua mundum redimeret,& sic intelligendum est, *Ipsum solum manet*, id est, in sua tantùm perfectione Christus mansisset,neminemq; à morte liberasset:mors enim eius non ex absoluta necessitate erat,quia vnico opere meruit salutem hominum;sed ex ordinatione diuina,sic enim Deus disposuit. Hac ratione est accommodanda similitudo grani: nam & granum poterat multiplicari sine corruptione sui;at Deus hunc ordinem naturalem instituit,immo & potuit Deus sine grano multiplicare gramina,sicut etiam potuit homines saluare sine filij incarnatione.Sunt igitur hæc ex diuino beneplacito disposita. Attende rursus aliud esse cadere in terram,aliud mori:cadere in terram,significat ipsius incarnationem,cui adhuc mori opus fuit,vt nos saluaret:Nihil enim nobis nasci profuisset,nisi mortuus esset.

Qui amat animam suam,perdet eam,& qui odit animam suam in hoc mundo,in vitam æternam custodit eam.

COnnexionem huius sententiæ cum præcedenti non est facile intellige-re.Mihi ea esse videtur,vt velit Dominus sententiam præcedentem,quã de se,& morte sua pronuntiauit,extendere ad omnes eos,qui in ipsum crediturí, eumque secuturi erant;nempe vt necesse sit eos etiam mortificari ad afferendum fructum,adeo,vt nisi mortificentur,non solùm fructu priuentur, sed perituri etiam sint.Non autem præter rem hanc facit extensionem; nam cùm dixisset,se,si mortuus fuerit,multum fructum allaturum;continuò hũc fructum exprimẽs,insinuans multos,& innumerabiles futuros, qui commodo rituri sint ipsi,& propter ipsum sanguinem suum fusuri, quales sunt Martyres glorioſi, quorum omnium magnus est fructus:nec enim inutiliter moriuntur,sed maximo cum fœnore, vt ex hoc cognoscant discipuli, mortẽ Christi,non detrimentum,sed lucrum esse incomparabile.hæc est connexio.Sensus autem hic est, *Qui animam suam amat*, id est, qui vitam hanc temporalem conseruare vult, potius quàm in me credere,& qui vult apperitui suo indulgere,& desideria huius vitæ perficere,potius quàm mea mandata exequi,mihíque obedire,perdet eam,quia mortem æternam contrahet; qui verò odit eam in hoc mundo,exponẽdo eam pro me,mortemq; eligendo potius, quã negare me,quique suis desiderijs,& appetitibus contradicit, vt meis obediat mandatis;hic profectò custodit eam in vitam æternam;non enim est odium hoc, sed potius custodia;nam sic conseruat eam,vt in æternum viuat.

ANNOTATIO VII.

Quid sit amare, & odio habere animã suam.

AVGVSTINVS tract. 51. prioris partis huius sententiæ, nempe, *Qui amat animam suam,perdet eam*,duos adhibet sensus. Vnus A est, vt de vero amore intelligatur, nempe, qui verè animam suam diligit,& verum bonum ei vult, perdat eam, exponendo morti propter

Propter Christũ,& negando ei desideria propria cõtra legem Dei. Alter sensus est, de falso,& malo amore;nempe, *qui amat animam suam*, vitam conseruare temporalem potius eligendo,quàm me confiteri,& illi satisfacere potius,quàm mihi obedire, iste *perdet eam*, per æternam mortem. Posteriorẽ hunc probat sensum,& meritò,quia pars posterior huius sententiæ priorem sensum non admittit: nam sunt duæ oppositæ partes,qui odit animam suam,& qui amat animam suam;vt igitur, *qui odit in hoc mundo, seruat in vitã æternam*, ita qui amat in hoc mundo, eam in mortem inducit æternam:amare igitur sumitur in malam partem sicut odisse in bonam.Attende rursus dupliciter contingere amare,& odisse animã. Vno modo quãtum ad realem effectum, sicut fecerunt,qui vitam temporalem pro Christo exposuerunt, velut Martyres;hi in odio habuerunt animam in hoc mundo: qui verò elegerunt potius viuere,quàm Christum confiteri in persecutionibus,vitam amarunt;& in hoc A sensu videtur Aug.trac. 51.hæc verba exponere.Altero modo,nõ in effectu ipso,quia occasio moriendi pro Christo non est, sed in similitudine quadam. Ille enim odit animã, qui suis resistit appetitibus,nec facit ea,quæ vellet,vt mãdatis Christi satisfaciat,quales cõfessores multi,& serui Dei sunt, & fuerunt: ille autem amat animã,qui indulgere potius vult suæ voluntati,quã legi Christi. in hoc sensu exponit Chrys. ho.66.Euthym.vtrunque complectitur, & ea est legitima interpretatio: Christus enim generaliter loquitur de his omnibus,qui ipsum secuturi,& qui mortis eius erant futuri fructus.Attẽde rursus ex his verbis occasionem accepisse, aliquos errandi grauiter.Existimarunt enim licere sibi manibus proprijs mortem inferre, vt dicit Aug. tract.51.quam hæresim tenuerunt quidam dicti Circumcelliones,quos non sola Catholica fides, sed etiam ratio naturalis redarguit, & conuincit.Verba etiam,quæ sequuntur,veritatem apertè ostendunt.

Si quis mihi ministrat,me sequatur, & vbi sum ego,illic & minister meus erit.

COMMENTARIVS.

AD doctrinam superius expositam exhortatur,nimirum vt animam odio habeant in hoc mundo,& opportunè quidem;erat enim iam proximus passioni,& morti,in qua discipuli scandalum passuri erant,quibus medicamentum præseruans exhibuit, docens mortem istam fructum maximũ allaturam;Atque etiam eum,qui salutem æternam concupiscit, mortẽ modo aliquo subire debere,significans.Post hanc igitur doctrinam verbis superioribus exhibitam,exhortatur eos nunc ad hanc mortem subeundam:quasi diceret;ne scandalizemini in morte mea,quia fructus est,& vita mũdi, immo vos exhortor,& inuito, simul etiam omnes eos,qui mei ministri, & serui esse volunt,vt me sequantur;ego præcedo primus,post me veniant:nõ enim erit viæ error,nec terminus mors,vbi dux ego,qui vita sum, præeo:nam perueniet,qui me sequitur illuc, *Vbi ego sum*,id est,ad cœlestem gloriam; Non dicit, vbi ego ero,significans se Deum esse,qui est in cælo, similiter animã eius beatam esse,& Deo frui. Veniet ergo minister me sequens, ad fruendum diuinitate mea,qua ego fruor.Si sequendus est Christus,igitur non licet se occidere;Christus enim mortem illatam passus est,sponte ipse verò sibi mortem non intulit.Vti igitur diximus,Circumcelliones hæc verba condemnant.

Si quis mihi ministrauerit,honorificabit eum Pater meus.

OMira clementia,& humilitas Saluatoris nostri; ne enim dedignaretur aliquis vocem audire ministerij, *Si quis mihi ministrauerit*, postquã dixit(qui me sequitur, illuc perueniet, vbi ego sum)verbũ ministrandi repetit,& quod in eo offendere aures poterat,remouet;ac si diceret;dixi vobis, Si quis mihi ministrat;non humile,& abiectum vobis hoc verbũ videatur; quia qui mihi ministrat,à Patre meo,qui Deꝰ est,honorificabitur:Si nõ vile,sed gloriosum est à Deo Patre honorificari,nec vile profectò,sed gloriosum valde,& honorificum est mihi ministrare.Honorat Deus ministros Christi,dum eos facit honorabiles,& in eam prouehit dignitatem,& altitudinem, vt honorificentur ab hominibus,& Angelis. Perpende in quantum honorem , & gloriam Apostoli sunt prouecti,vt piscatores,& humiles cũ essent,ipsorũ nunc imaginibus, & reliquijs Reges,& Principes genua flectant,dici non potest quanto honore in cœlis,ab Angelis afficiantur,quàm honorificè à Deo ipso tractentur,quos filiorum sibi charissimorũ,& nomine, & hæreditate cumulauit;vt verum illud sit Psal.138. Nimis honorificati sunt amici tui Deus.

Nunc

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nunc anima mea turbata est?

HOrum,& sequentium verborũ connexio,& sensus maximè sunt considerandaꝫin cuius gratiam sciendum,horum Gentilium aduentum duo significasse,& repræsentasse Christo:vnum, gentium vocationem, & conuersionem ad fidem eius;alterum mortem ipsius imminentem, post quam erãt vocandæ,& venturæ gentes.occasione igitur aduentus, & repræsentationis huiusmodi,Dominus duo etiam effecit;vnũ est de fructu isto futuro per mortem suam tractare,&hoc verbis præcedentibus fecit;alterũ est ad mortis suę, & passionis iam iã imminentis considerationem se conuertere, & hoc nunc Ioannes describit;præ desiderio autem subeundi mortem, per quam tot, ac tanti ferendi erant fructus,modo quodam eam prꝫuenit excitans in se timorem,& horrorem ipsius,vt vel sic iã pati incipiat.turbat ergo se timore mortis & passionis,& turbatus verba hæc,& quæ sequuntur,pronuntiat,*Nunc turbata est anima mea*;ac si diceret,Isti gentiles mihi suo aduentu mortem meam proximam prænuntiant,& significant,idcirco nunc turbata est anima mea. occasione ergo gentilium eum videre cupientium,mortis,& passionis imminentis considerationem assumit,seque timore,& horrore turbat;& hoc præ nimio amore,& desiderio nostræ salutis,&gentium vocationis velut pati,& mori gestiens.Hæc est cõnexio,& sensus verborum. Damascenus li.3.de fide c.23.illud aduerbium,*Nunc*,significare affirmat voluntarias , & spontaneas Christi propassiones,ac si diceret,*Nunc*, quando volo,*Anima mea turbata est.*

Quomodo anima Christi turbata est.

Et quid dicam? Pater saluifica me ex hac hora,sed propterea veni in horam hanc:pater clarifica nomen tuum.

VErba sunt ista Christi hominis timore,& turbatione,quam ipse voluntariè,& sponte assumpsit,commoti;indigẽt autem declaratione. Sciendũ igitur,Christum præter diuinam etiam humanam habuisse voluntatem, vt multa loca scripturæ,& ratio ipsa demonstrant;humana autẽ voluntas, quã vt homo habebat,in naturalem,& in deliberatam diuiditur ; non quod hæ duæ sint voluntates,cùm vna sit potentia,seu facultas , sicut vnus est intellectus:sed ratione diuersorum obiectorum,modò naturalem,modò deliberatam appellamus.Naturalis quidem voluntas dicitur,quę fertur in rem aliquam secundum se ipsam consideratam:deliberata verò,quæ fertur in rem non solam,sed cũ circumstantijs suis per intellectum propositam: quod exẽplo declaro.Mors ipsa,& passio cõsiderari dupliciter potest. Vno modo vt mors,& passio est,& sic habet rationẽ mali.Est enim quoddã pęnę malũ. nec secundum se appetibile est: voluntas igitur,quæ in hanc rem sic consideratam fertur naturalis dicitur: & quia in hac consideratione mors quoddã est malum,voluntas auersatur mortem,& renuit eam.potest iterum considerari apposita circumstantia,nempe esse hanc mortem secundum diuinam voluntatem,eamque mundi esse redemptionem,& hac ratione habet rationẽ boni,& voluntas eam acceptat;illa dicitur voluntas naturalis , hæc deliberata,sæpeque contingit,vt quæ nolumus voluntate naturali,velimus voluntate deliberata:Christus igitur,vt in affectu suo non tantũ sensitiuo,sed etiã rationali pateretur,& timorem,pauorem,tristitiã propter nos in se excitaret, vtebatur hac voluntate naturali:id est,sibi proponebat res eas, quæ timoris, & tristitiæ causæ , & obiecta erant , & hac ratione contristabatur,pauebat,& timebat;vt autem Patri se conformaret,deliberata vtebatur:Sicq; volebat,& prosequebatur,quę naturali voluntate auersabatur:hanc autem luctam,&agoniã in se ipso exercebat propter nos.Verba igitur præsentia sunt ipsius hominis positi in hac agonia,turbat se timore & dicit,*Quid dicam*? verbũ est hominis positi inter duas voluntates in contrarias partes rendentes:naturali enim volũtate mortẽ auersabatur:at deliberata acceptabat,*Quid dicã*?id est,hęret anima mea hinc inde agitata,*Pater saluifica me ab hac hora*, vox est ex naturali vo-

In Christo voluntas naturalis,& deliberata quomodo se habuerint.

rali voluntate procedẽs,qua mortẽ,& passionem horribilem in se consideratam auersabatur,& timebat;idcirco petit à Patre liberari à morte. Saluum, inquit, me fac,ne in hanc horam veniam,at voluntas deliberata in aliam trahit partem:proponit enim ratio,mortem hanc assumptam esse pro humana salute,& missum esse à Patre,vt morte sua saluat mundum,*Propterea*,inquit, *veni in horam hanc*,id est,mors hæc redemptio est hominum,ad hoc veni, & missus sum à Patre.Sequitur voluntas deliberata,*Pater clarifica nomen tuum*,id est;mortem accepto, mori volo,pati placet, *Clarifica nomen tuum*,in morte & passione mea,quam libens subeo;ostende me esse filiũ tuum , sicut ante mortem innumeris,& mirandis tuæ potentiæ operibus clarificasti. Hanc clarificationem petit non propter se,sed propter nos;quorum salus est ipsius clarificatio,vt innotescat nobis nomen eius; hic est sensus legitimus.

ANNOTATIO VIII.

Reficitur quorundam explicatio.

THEOPHYLACTVS aliter exponere superiora verba videtur , quæ expositio aliquibus placet hoc tempore , nempe vt Christus in timore positus proferat hæc verba,sitque sensus: quid dicam? dicamne Pater saluifica me ex hac hora ? minimè ; nam propterea veni in horam hanc. Sed huic expositioni multa obstant: Primò,nam ipsi legunt per interrogationem verba,*Saluifica me ex hac hora?* quæ tamen omnes textus Græci,& Latini sine interrogatione habent. Secundò,quia falsum efficiunt sensum; nempe, minimè dicam saluifica me ex hac hora, immo dixit, Transeat à me calix iste,& ea voluntate,cui timorem incutiebat, non acceptabat mortem, nec mori volebat:constat autem in præsenti de ea voluntate habere sermonẽ; nã turbatus, & timens hęc priora verba pronunciat. Tertiò,quia verba in hoc sensu non cõnectuntur aptè;non enim dicendum erat , *Sed propterea veni*, sed(quia propterea veni in horam hanc.) Quartò, quia hæc expositio non exprimit, quod verè erat in Christo, quando huiusmodi sibi propassiones excitabat , nempe actus voluntatis naturalis,& actus voluntatis deliberatæ,sequentes duas intellectus considerationes,nempe obiecti nudi, & obiecti circũstantijs coniuncti,vti in commentario explicuimus;idcirco eam esse puto legitimam expositionem, quam Chrysost. homilia 66.& Euthymius secuti sunt, quamuis non ita eam illustrauerint, vti nos fecimus. Eadem etiam est expositio Aug. tract. 52. quamuis connexio,quam Chrysost,& Aug.adferunt, non sit eadem cum ea,quam in commentario proposuimus, hæc tamen diuersitas non tollit sensus identitatem.Connexionem autem nostrã legitimam esse putamus.

Explicatur locus Pauli, quo modo sit exauditus Christus.

Explicatur locus Ioãnis.

ANNOTATIO IX.

Explicatur Christi deprecatio.

VIDES hic duplicem deprecationem, vnam de vitanda morte verbis illis expressam,*Saluifica me ex hac hora*, alteram de expetenda verbis sequentibus significatam, *Clarifica nomen tuum*, vtraque repetita est in horto. Luc.22.Transfer calicem hũc à me,verumtamen non mea,sed tua voluntas fiat. Vtraq; etiam est voluntatis humanæ, sed prior ratione affectus naturalis, posterior ratione

A B C D E

nihil

nihil ignorabat, alterius est loci discutere. Errarunt enim hæretici antiqui ansam, & occasionem ex hoc accipientes impugnandi veritatem, contra quos Ambro. lib. 2. de fide, cap. 3. Basi. lib. 4. contra Eunom. Aug. epist. 121. cap. 14. doctè respondent. Hoc vnum adiungam ijs, quæ dixi, nempe Psal. 21. prædictum esse, Christum non exaudiendum ratione humani & naturalis affectus, Clamabo, inquit, & non exaudies, & non ad insipientiam mihi. quasi diceret: clamo & peto, quæ exaudiri nolo, quia clamo naturali affectu, deliberata autem voluntate volo Patris voluntatem fieri, ideo non est ad insipientiam mihi. Sic septuaginta hoc verterunt, licet in Hebræo aliter nunc legatur: hunc locum Psalmi Iustinus in dialogo cum Trypho de hac Christi oratione interpretatur.

Impugnantur hæretici antiqui.

Quare Christus petijt calicem a se transferri.

Non est autem silentio prætereúdum, quare Dominus affectu & voluntate hac naturali mortem vitare petierit: communis quidem doctrina, & vera est, quia mortem ipsam tanquam malum quoddã, & acerbissimam pœnam, vt verè erat, considerabat. hæc enim mali consideratio timorem, & tristitiam naturali affectui incutiebat, sicque voluntas effugiebat, & auersabatur. Vltra hanc communem doctrinam, est alia interpretatio, quam adfert Origen. libr. 2. contra Celsum: exponens enim illud Luc. 22. Transfer à me calicem, quod simile est huic, *Saluifica me ex hora hac*, sic inquit: Non me fugit alia quoque interpretatio huiusmodi, quod videns Saluator, qualia populus, & Hierusalem patientur in vindictam à Iudæis perpetrati cõtra se facinoris, non ob aliud, quàm propter beneuolentiam, qua populum illum prosequebatur, A voluit vitare futuram passionẽ dicens, Trãsfer à me calicem: quasi diceret; quandoquidem propter à me epotum supplicij calicem tota gens à te deferetur, precor Pater, si fieri potest, vt transeat à me calix hic, ne populus meus propter tuũ dux in me facinus, à te deferatur. hæc Origenes. non est hoc improbabile. Dominus enim potuit vltra mortis acerbitatem, hoc quoque considerare, quo se affligeret, quòd naturalis affectus auersaretur. idque confirmare possumus eo, quod paulo ante hanc populi vindictam etiam obortis B lacrymis deplorauerat, quando Luc. 19. videns ciuitatem fleuit super eam: & quando crucem baiulans Luc. 23. filias Hierusalem huius tantæ futuræ calamitatis admonuit quippe qui nimium de ea dolebat. in huius confirmationem facit, quod Grego. Nazian. apolog. 1. & Hierony. Ionæ 1. de Iona adnotarunt. Hic enim à prædicatione Niniuitarũ gentiliũ fugiebat, quia reuelante domino populi reprobationẽ, gentiumq; conuersionem significari sciebat. dolebat aũt, vt dicit Hieronymus, non quidem gentium saluti inuidens, sed populum suum perire nolens, sic C fugiebatque tantum malum in ipso significari. hæc de Iona prædicti doctores tradunt, quod proposito præsenti nõ est dissimile. Ionas enim figuram mortis Christi gerebat, qui etiam in se præsignauit dolorem hunc & affectus naturalis auersionem, qua Christus mortem, ne populus ita periret, auersabatur, & refugiebat, qua de causa dixit, & petijt, Transfer a me calicem, & *Saluifica me ex hora hac*, vltra causam à principio expositam, nempe passionis suæ acerbitatem. D

Venit ergo vox de cœlo, dicens.

COMMENTARIVS.

NE audientes verba hominis turbati, & timentis, quamuis suã volũtatem diuino beneplacito conformantis errorem conciperent, merumq; hominem cæteris similem existimarent, Vox opportunè de cœlo venit Patris dicentis, & confirmantis, quod petebat, nempe clarificationem. Et attende diligenter si solum consideres, quod petebat Christus, & quod responsum ei est, diuinitas Christi probari non videtur: nam homo merus petere potuit à Deo clarificationem, & vocem audire exaudientis; at dum Christus in sua petitione Patrẽ appellat, & à Patre exaudiri petit, responsio non solum indicat exauditum esse, sed esse Patrem, qui respondebat, & ipsum esse filium, qui Deum patrem vocabat: nemo enim respondet alteri, nomine alieno vocatus; at Deus tanquam pater vocatus, respõdet: Pater igitur erat, & est: Semper ergo Christus humilibus admiscet diuina, ne verbis hominis occulteretur Deus. est autem particula *Ergo*, notanda: indicat enim consecutionem quãdam, nempe, quia filius petijt à Patre clarificari, idcirco vox de cœlo venit significans clarificationem. In textu Græco non legitur illud, *Dicens*.

Et clarificaui, & iterum clarificabo.

SIcut ante mortem, & passionem clarificaui, nempe dum operibus potentiæ, & virtutis diuinę (inquit Pater) ostendi te esse filium, ita etiam in morte clarificabo. quod factum est; tum in ipsa morte, in qua signa miranda facta sunt in sole, & terræ tremore, lapidum concussione, veli scissione, & alijs, quibus multi commoti reuertebãtur, & filium Dei cõfitebantur; tum etiam post

post mortem: nam suscitauit eum Pater post triduum gloriosum, & immortalem; innumeraque postea sunt facta filium esse Dei testificantia; idcirco dicit Pater, *Et clarificaui, & clarificabo iterum.*

Quomodo clarificatus sit Christus a Patre.

ANNOTATIO X.

CLarificatio est manifestatio quædam honorifica. Pater autem in Christo nomen suum clarificasse dicitur, quia se esse Patrem, illumque filium suum esse, operibus diuinitatis suæ declarauit. superius autem diximus Christum, quæ diuinitatis suæ sunt, sæpe tribuere Patri, aperuimusque causas, propter quas id sit factum. Clarificatio autẽ, quam his verbis exprimit Pater, & quam in præcedentibus petit filius, ea esse videtur, quæ in morte effecta est, quando signis multis, & miris eum, qui in cruce moriebatur, filium Dei esse ostendit, & sic interpretatur Euthy. at Chryso. hom. 66. exponit de his signis, & virtutibus, quæ factæ sunt post resurrectionem, A per quas mundo manifestatum est nomen Patris, & Filij. Verius tamen exponemus, si de vtraque claritate intelligamus: petit enim, vt in morte clarificetur, & post mortem per resurrectionẽ, & alia multa, quibus gentibus, & populis nomen Dei innotuit in Christo, & per Christum; & responsum accepit: clarificabo iterum, sicut & prius clarificaui. Expositionem hanc id persuadet, quia ista verba gentilium occasione dicta sunt, quibus nomẽ Patris etiam clarificari petit, quod post mortem factum est. Cùm igitur & de morte, & de gentibus sit hic sermo, vtriusque clarificationis mentio videtur facta.

Turba ergo, quæ stabat, & audierat, dicebat; tonitruum esse factum; alij autem dicebant; Angelus ei locutus est.

COMMENTARIVS.

TVrba non omnis vocem distinctè percepit, quidam enim sonitum magnum tantùm audierunt, idcirco tonitruum esse existimarunt; alij distinctius percipientes voces humanas agnouerunt, & significationem non intelligentes Angelum ei locutum esse putarunt: in scriptura namque legerant Angelos Prophetis locutos esse. Particula *Ergo*, consecutionem indicat; quia vox de cœlo venit, idcirco quidam de turba tonitruum esse, alij verò Angelum locutum arbitrati sunt. Ex hoc contextu deducimus, quando Christo relatum est à duobus discipulis adesse gentiles, vt viderent eum, non eum fuisse in loco manifesto, vt videri ab omnibus posset, tamen egressum esse foras, vocemque de cœlo, tunc emissam; argumento id est, quod sequitur: turbis enim dixit, non propter me hæc vox venit.

Respondit Iesus, & dixit: non propter me hæc vox venit, sed propter vos.

BReuissimis verbis vtrumque turbæ errorem remouet: dum enim vocem affirmat, tonitruum fuisse negat: dum non propter se venisse docet, sed propter eos, Angelum esse, qui ei locutus sit, inficiatur: non enim, inquit, Angelo ego indigeo, qui mihi aliqua nuntiet, qui omnia noui; non venit propter me, sicut veniebat propter Prophetas, ad annunciandum eis, quæ Deus volebat; at, *Hæc vox non propter me venit, sed propter vos*, vt me esse Dei filium, & de cœlo descendisse credatis. Ita Chrysostomus hom. 66. exponit, & rectè, nec Christus pluribus errorem remouet illorum, qui Angelum esse arbitrati sunt, satis esse iudicans, si modò credant se esse de cœlo, & quæ facit, ex voluntate Dei facere, testimoniumque de cœlo accipere: turba enim rudis, capax non erat tunc altioris doctrinę; verba tamen, quæ subiungit illum esse supra hominem indicant, multa autem facta sunt, quæ etiamsi, quando efficiebantur parum vtilitatis afferre videbantur; tamen postea ad fidem declarãdam, & confirmandam maximum apportarunt emolumentum.

Nunc iudicium est mundi.

EXponit Dominus hanc clarificationem suam futuram per mortẽ, & passionem, quæ in tribus claris, & illustribus operibus consistit, quorum vnum his verbis exprimitur, *Nunc*, inquit, *iudicium est mundi*, id est; adest iã tem- *Primum opus, quo clarificatus est Christus.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

pus, quando morte, & passione mea ferenda est sententia pro mundo contra dæmonem, & iusto iudicio eripiendus homo, qui traditus prius fuerat dæmonis potestati, ab ipsius dominio, & subiectione, & imperio, qua liberatione ego à Patre clarificandus sum, dum mundus me suum agnoscet liberatorem, & saluatorem. Exactiorem leges in annotationibus duabus sequentibus, declarationem.

ANNOTATIO XI.

Quomodo mundus iudicatus sit.

VT autem, quod sit hoc iudicium, exactè manifestemus, sunt aliqua annotanda. Primò ex Augustino lib. 3. de lib. arbitr. cap. 10. Si docet, quia homo à dæmone vinci se permisit, iustè à Deo ipsius dæmonis potestati traditum, & eius subditū esse imperio, ac dominio. Est aūt potestas hæc dæmonis per peccatum: in homines tanta, vt nemo hominum proprijs viribus se à peccato, in quod dæmon eos detrusit, valeat liberare; nec eius tentationibus in peccatum nouum impellentibus in vniuersum eripere; nec mortem, in quam per peccatum coniecit, superare. hac ratione propter peccatum regnabat dæmon in hominibus iusto Dei iudicio. Non autem hæc verba Augustini dicentis, iustè traditum esse hominem dæmoni, sic sunt intelligēda, vt iustitiā, aut ius habuisse dæmonem in hominem ex se ipso existimemus: non enim habuit ex se, sed quia Deus iustè hominem ei tradidit, & potestatem in hominem permisit. quēadmodum cùm iudex propter crimen hominis tradit eum tortori, tortor ex se ius non habet in reum, sed iudex iustè illum tradit, & ex iudicis potestate tortor habet potestatem reum puniendi. Qua ratione etiam intelligendus est Gregorius li. 18. Mora. ca. 3. dicens; potestatem dæmonis in hominem iustam esse, voluntatem tamen iniustam, nimirum, quia mala intentione punit hominem, quem Deus iustè ei tradit puniendum.

Explicatur doctrina Augustini & Gregorij.

Secundò annotandum est ex eodem Augustino eodem loco, & lib. 13. Trinitatis cap. 12. & 13. & Leone serm. 5. de passione Domini, ac Grego. lib. 17. Moral. cap. 18. potuisse Deum liberare hominem ab hac dæmonis potestate, & imperio sua virtute, & potentia, intellige sine vlla iniustitia in dæmonem commissa; sicut & Princeps post traditum reum tortori puniendum, nulla tortori facta iniuria, aut iniustitia liberare potest, & absoluere reum; tamen noluisse hac virtute & potētia vti; sed voluit potius agere rem via, & ratione iustitiæ; perinde ac si dæmon propriam iustitiam in hominem habuisset, & iustè hominem suo subdidisset imperio, vt autem hoc fieret, homo factus est; & Christus homo factus, via & ratione iustitiæ mundum liberare de manibus, & potestate dæmonis contendit.

Tertiò est annotandum ex eisdem Doctoribus citatis hanc iustitiam, & causam in hoc esse positam: propter peccatum enim Deus dæmonis potestati hominem tradidit, donec autem in peccatores sæuit dæmon, diuinę huius iustitiæ limites non transgrediatur; at venit filius Dei homo factus, liber ab omni peccato, plenus innocentia, dæmoni non subditus; dæmon verò iuæ concessæ potestatis terminum iniquè transilijt. Sæuijt enim in Christū tentando, occidere procurando, quasi vnus esset de ijs, qui maximè sibi subditi erant, propterea dæmon damnatione factus est dignus. Causa igitur corā supremo agitur Deo: Christus homo ex parte vna, innocens, immunis ab omni peccato, dæmonis potestati non subditus: ex altera parte dæmon nullam in eum potestatem habens, tamen iniustè opprimēs, tentans occidens, & vt reum, iniquumque ac sceleratum puniens: propterea sententia fertur à Deo contra dæmonem, ea autem est, vt qui manum immisit iniquè in eum, qui ipsius dominij non erat, dominio prinetur eorum, quos prius sub se habebat, sicq; iusto iudicio homo eripitur à dæmonis potestate per Christum, ferente sententiā Deo contra dæmonē.

Ex his liquidus est sensus verborum: *Nunc*, inquit, *iudicium est mundi*: hominem enim mundum vocat: iudicium mundi vocat sententiam iustam, quæ ferenda erat à Deo, quo mundus liberaretur, & eriperetur à dæmonis potestate, non propter iustitiam, & innocentiam mundi, quia reus erat; sed propter Christi iustitiam & innocentiam, qui sibi mundum de dæmonis dominio ereptum applicuit, & iure suo restituit: & tâquam ad rem iam suam pertinentem illuminare, conuertere, & attrahere disposuit. Mors igitur Christi est, per quam iudicium hoc est factum, & omne ereptum est dæmoni in hominem dominum: qui enim ipsi adhærent, non necessitate, sed voluntate subijciuntur; cùm in Christo liberationem habeant. & hic est legitimus sensus.

ANNOTATIO XII.

AVG. tra. 52. hoc iudicium liberationem redemptorum à dæmonis potestate interpretatur: quos enim Christus sua morte redemit à dæmonis captiuitate, qua per peccatum captiui tenebantur, eripuit. Chryso. ad hom. 66. & Euthymius iudicium hoc, punitionem dæmonis, & vltionem mundi esse affirmāt; quia enim dæmon mortem Christo, cui non debebatur, intulit, punitus est, punitioque eius fuit vltio mundi: vltus enim est Christus mundum contra dæmonem, qui eum in peccatum detrusit, & per peccatum in mortem. Hæc omnia vera sunt, tamen non ex primunt sententiæ proprietatem: nam liberatio fieri poterat ex potestate Dei, & non secundum ordinem iustitiæ, sed solius misericordiæ; at hæc liberatio, de qua hic loquitur Christus, est ex iustitia facta: præterea, punitio effectus est iustitiæ: prius enim est iudicare secundum iustitiam: nam ideo punitus est dæmon, quia iudicatus est secundum iustitiam. Idcirco vera, & legitima expositio mihi visa est, vt iudicium mundi dicatur sententia, quam tulit Deus secundum suam iustitiam contra dæmonem; liberando mundum, seu priuando dæmonem dominio, quod exercebat in mundo, propter iniustitiam, quam contra Christum commisit, vt in commentario expositum est.

Nunc princeps huius mundi eijcietur foras.

COMMENTARIVS.

QVid ex supradicto iudicio prouenire debebat, explicat, & hoc est, alterū opus, quo Christus est clarificādus à Patre. Sensus est, Ex hoc mundi iudicio, *Nunc*, id est, mea iā imminente morte, futuro, fiet, vt *Princeps mundi huius*, diabolus, qui sub suo dominio, & principatu mundum detinebat, eo priuetur, & mundus eripiatur, & in pristinam libertatem, quam ante peccatum habuit, restituatur, vt valeat iam Deo, non autem Principi mundi inseruire. Hoc est Principem eijci foras. Quis sit hic principatus Diaboli; & quo modo sit eo priuatus, in annotatione proxima explicuimus. Nomine mundi omnem hominem intellige; quātum enim est ex parte peccati Adæ, omnes sub diaboli potestate, & principatu fuerunt; nemoq; potuit, nec à peccato se liberare: nec diabolo tentanti resistere; nec mortem, in quam diaboli inuidia inciderat, superare, Christus morte sua hoc iugum cōfregit; hunc principatum destruxit; à tam misera seruitute mundum eripuit. cætera in annotatione sequenti inuenies.

Secundum opus, quo clarificatus est Christus.

ANNOTATIO XIII.

Diabolus Princeps.

PER Principem huius mundi diabolum significari omnes Doctores affirmant, hoc quippe nomine sæpe appellatus est. Ioan. 14. Venit Princeps huius mundi. Ioan. 16. Princeps huius mundi iam iudicatus est. & in præsenti loco, Princeps huius mundi eijcietur foras. Quare autem dictus sit Princeps, & huius mundi, & quomodo sit foras eiectus, in his tribus exponendis non omnes sunt concordes. Quantum ad primum Cyril. libr. 10. in Ioan. cap. 40. duobus modis hunc explicat principatum. Vnus est, eum dici Principem, quia homines errantes, & decepti illum tanquam Principem coluerunt, & venerati sunt, iuxta illud Psal. 95. Dij gentium dæmonia. Cùm enim diabolus per superbiam principatum appeteret, nec in cœlo habere posset, eum in terra quæsiuit, vt dicit Gregor. Nazian. in orat. de calamitatibus animæ suæ, quem enim principatū & excellentiam verè non habebat, fictam saltem, & in opinione hominū præ superbia assequi studuit, & ideo totum orbem idolatria & falsis cultibus, ac superstitionibus repleuit, & hic est eius principatus. Alter modus, quo Princeps dictus est, prouenit ratione peccati, & hunc amplectitur Augusti. lib. de Agone Christiano cap. 3. & Basil. hom. Quod Deus non sit auctor malorum. & hic est verus modus exponendi hunc principatum, atque his sententijs Euangelicis accommodatus. Pro cuius explicatione, licet iam superius multa dicta sint, id adnotādum superest; in principatu duo considerari. Vnū est finis, quem Princeps intendit; alterum potestas perducendi ad finem eos, quorum Princeps est. Finis diaboli est, homines à Deo auertere per peccatum: Potestas autem est, qua eos tentat, inducit, & pertrahit ad peccandum. Ante redemptionis quidem gratia, propter primi Parentis peccatum, homines erant sub dæmonis potestate, ita vt eos in peccata pertraheret, suoque fini consentire faceret, cui nemo eorum resistere, nec se à peccato eripere valuit: hoc enim virtutis est Christi, per quam principatus diaboli destructus est: quantum autem est ex parte peccati primi hominis, nemo est nec fuit, qui hanc diaboli potestatē vincere potuerit. hic est igitur princip*us diaboli, & propter hoc dict* est Princeps.

Vnus in principatu diaboli est finis, alter potestas, & modus.

Quare diabolus huius mundi princeps dictus est.

Quantum ad secundum, nempe cur huius mundi Princeps dictus sit, respondit Basil. homil. Quod Deus non sit auctor malorum: per mundum totam hanc machinam sensibilem significari, cuius diabolum dictum Principem affirmat, quia in hoc solo sæculo, & mūdo potestatē habet tentandi & pertrahēdi homines ad peccatum. Augusti. tra. 95. in Ioan. per mundū homines malos significari asserit, in quos habet prædictam potestatem, quosq; Paulus Ephes. 6. tenebras appellat, Aduersus mundi, inquit, rectores tenebrarum harum. Mihi legitima ratio, & significatio hæc videtur, nempe mundum homines omnes significare in peccato natos, & in peccatis viuentes, quantum enim ex parte primi hominis, vt diximus (remota, seu non considerata gratia redemptoris) omnes sunt peccatores, nasci in peccato, & viuere in peccato necesse erat; nemoque diaboli laqueos, & imperium effugere poterat, nec se de manib* illius liberare: eius enim potestati propter illud peccatum, iusto suo iudicio Deus omnes homines illi tradidit: & hoc est, quod scriptura sæpe dicit, & pronunciat sine limitatione omnes esse peccatores. Rom. 3. Causati sumus Iudæos, & Græcos omnes esse sub peccato, sicut scriptū est, non est iustus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum, omnes declinauerunt,

Universidad de Deusto
Biblioteca

nauerunt, similiter inutiles facti sunt, nō est, qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. & iterum Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. Galat.3. Conclusit scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Roman.11. Conclusit Deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur. Principatus ergo diaboli est in omnes homines, quantum est ex parte hominum. Hunc principatum Christus destruxit, ab hoc nos eripuit, & ad se trāstulit. In præsenti igitur loco consideratur, quod est ex parte hominum, & ex parte peccati, & sic dicitur mūdi huius princeps Diabolus. Cauenda est autem hæresis antiqua asserentium, diabolum dici principē huius mundi, quia verè est Dominus & factor harum rerū sensibilium, quæ hæresis fuit Carpocratis, vt refert Irenæus li. 3. cap. 24. idemque affirmarunt Manichæi, vt scribit August. libro de hæresi cap. 46. vanissima est, & blasphema horum doctrina, quam satis apertè confutat illud Ioan. 1. Omnia per ipsum facta sunt, & illud Psalm. 94. Ipsius est mare, & ipse fecit illud, & aridam fundauerunt manus eius.

Hæresis antiqua refutatur.

2ēo modo diabolus sit suo principatu priuatus.

Quantum ad tertium, nempe quomodo soras sit hic princeps eiectus, August. tract 52. & Gregor. libr. 17. Mora. capit. 20. sic exponunt, nempe diabolum eijciendum de cordibus fidelium, ne animas per peccatum possideat, sed tantùm exterius tētet. Hæc expositio nec satis aperta, nec perfecta videtur; ideò in huius rei declarationē aduerte; eijci diabolum seu Principem huius mundi foras non aliud esse, quàm principatu suo, quem in homines propter peccatum exercebat priuari, & spoliari. Duo autem in principatu considerari possunt, nempe, potestas, & possessio. Sunt enim hæc valde distincta. Contingit enim aliquem possidere Regnum non suum, tuneque hic possessionem, non autem potestatem habet: ille autem, qui Dominus est, potestatem habet, non possessionem. priuari ergo principatu euenit, quando vtrumque, aut vnum illorum aufertur. Per Christi ergo aduentum diabolus fuit toto suo principatu priuatus quātum ad potestatem, quam in homines ratione peccati obtinebat, non solùm respectu fidelium & iustorum, qui Christo adhærent, sed respectu omnium etiam peccatorum, & infidelium. Nam per Christum facta est libertas, & potestas cuilibet peccatori & infideli à peccati statu emergendi, & diaboli tentationi resistendi, ipsumque vincendi, non vt ante, nempe seclusa gratia redemptionis, quando necessariò sub peccato tenebatur, & in peccatum trahebatur. Vnde per Christum, iugum & seruitus, & dæmonis potestas fracta, & ablata sunt: & quantum est ex parte Christi, omnes liberati sunt, & erepti à dæmonis principatu. Sicut si quis supremus Princeps absolueret subditos, & vasallos alterius inferioris Principis à iuramēto & obligatione subiectionis; diceretur verè potestatem Principis inferioris destruere, & priuare eum principatu, forasque eijcere, quantum ad dominium & potestatem; quamuis multi illorum manere vellent sub eo, quia iam non ex necessitate, nec ex subiectionis obligatione, sed spontaneè illi manerent; sic Christus diaboli principatum destruxit, & foras eum misit, quantum ad potestatis rationem; non ergo iam homines sub iugo peccati sunt, nisi qui volunt, cùm à Christo virtus & gratia liberationis volentibus sit oblata. Atquantum ad possessionem non est penitus foras emissus & eiectus, quia multi adhuc manent, & manebūt sub peccato, & infidelitate, quia volunt. Noluit enim Deus inuitos liberare. Hinc est, quòd Regnum diaboli non est destructum quantum ad possessionem omnino. Est tamē magna ex parte, etiam quantum ad possessionem, suo principatu diabolus priuatus, & eiectus per Christi aduentū: nam ferè orbem totum possidebat, idolatria & cultu diaboli per totum orbem grassante. At per Christi aduētum, regna plurima & prouinciæ, eiecta idolatria & impio cultu, Christi religionem complexæ sunt; in quibus & quantum ad potestatem, & quantum ad possessionem eiectus est foras diabolus, & quotidie eijcitur, & eijcietur. quod si in his diabolus aliquam exercet potestatem tentādi & inducendi ad peccatum: iustos enim eiam tentat, hic profectò non est principatus, sed seruitus Diaboli. ipse enim inseruit iustis, & exercet eos, dum tentat; dumque occasionem subministrat maioris meriti, & coronæ, de qua re legendus est Ambr. libr. 1. de pœnitentia capit. 13. quod si aliquos ruere facit, nec id est potestatis, & principatus; sed voluntatis hominis illi cedentis: per redemptionis enim gratiā ita instructus erat, vt non succūberet.

Vnum his posset aliquis obijcere; quod erit ad maiorē huius rei declarationem: Non ne ante aduentum Christi hæc Dæmonis potestas destructa fuit, cùm fuerint multi iusti & sancti homines, cur dictum est igitur, *Nunc Princeps eijcietur*, quasi non ante eiectus fuit? Respondeo, quotquot iusti fuerunt ante aduentum, propter Christi redemptionem futurā tales facti sunt, & Dæmonis potestas etiam à mundi principio fuit destructa, propter Christū venturum; dicitur tamen eiectus diabolus nunc in aduentu & morte Christi, vt significetur ipsum Christū esse causam veram, propter quam illius potestas destrui incepit, rursus quia quantum ad possessionem multo latius & efficacius erat eijciēdus diabolus per prædicationem Euangelij propagandam per totum mundum, & per vberiorem gratiam omnibus offerendam, & impartiendam post Christi aduentum.

Et ego,

Et ego, si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.

COMMENTARIVS.

Tertium opus, quo clarificatus est Christus.

HOc est tertium opus, quo clarificandus est Christus. & est sensus, diabolo per iudicium eiecto, & à suo principatu expulso, ego traham ad me omnes, & mundum ipsum in meam potestatem, & principatū conuertam, vt iā non ille, sed ego sim huius mundi princeps. Matth. 12. Quomodo potest quis intrare in domum fortis, & vasa eius diripere; nisi prius alligauerit fortem, & tunc domū eius diripiet; hoc autē fiet, si exaltatus fuero, id est, quando in cruce moriar: morte enim mea hic principatus accedet mihi. Isa. 9. Factus est principatus eius super humerū eius. Christi ergo morte & iudicium mundi, & eiectio diaboli, & tractio mūdi ad ipsum Christū simul facta sunt. Ordo inter hæc est, non temporis, sed causæ & effectus: Ex morte enim processit iudiciū, ex iudicio dæmonis expulsio, ex hac verò mundi ad Christum attractio.

Quomodo Christus exaltatus traxerit omnia ad se?

ANNOTATIO XIV.

PARTICVLA *Si*, græcè ἐὰν non conditionem, sed tempus significare loco, *Cùm*, seu, *quando*, notat Aug. tract. 52. immo Cypria. in expositione Symboli, ibi (resurrexit à mortuis) & Ambro. serm. 12. in Psal. 118. legunt, *Cùm exaltatus fuero*. Eadem particula *si*, etiam aliud significat, nempe causam: mors enim quæ dā fuit causa, per quam, & propter quā ad se traxit omnia. Quantū autem ad rem pertinet, nō est parua difficultatis verū & legitimū sensum attingere huius sententiæ, *Omnia trahā ad me ipsum*: dubiū enim est, quæ sit ista tractio, & quomodo sit generalis omnium. Senserunt antiqui Patres hanc difficultatem, & variè soluerunt. Primo loco Iustinus in explicat. quæst. genti. respon. 29. Si omnes, inquit, ad se tracturum Dominus Christus, postea quàm exaltatus esset, promisit, cur non omnes ad fidem eius confugerūt? Respondet sic: ex fine suo omnis sermo iudicatur, finis autem huius verbi, omnes ad se esse tracturum, tunc aderit, cùm omnem principatum, potestatem, & virtutem sustulerit. 1. Cor. 15. hęc Iustinus, qui hanc sententiam in fine sæculi implendam censet, quando iudicaturus veniet omnes. Secūdo loco Augustinus tract. 52. in Ioan. tres responsiones adhibet huius difficultatis. Prima est, legamus, *Omnia*, ita vt generalis hæc particula non ad personas, sed ad integritatem partium referatur, nimirum non quod omnes traxerit homines, sed omnes partes hominis, nempe carnem, animam, & spiritum, seu mētem, omnia hæc tractaturum se promittit. Altera responsio est, si legamus *Omnes*, & ad personas referatur, tunc de prædestinatis censet intelligendum, quos omnes ad se trahet Christus, cui expositioni consentit Gregorius lib. 6. Epist. 15. & hom. 22. in Euang. Tertia est, si legamus *Omnes*, sed vox communis nō ad singulas personas, sed ad personarum genera referatur, nimirū quia ex omni natione, sexu, statu, conditione personarum multi tracti sunt, quomodo illud dicimus, omne animal fuisse in arca Noe, quia ex qualibet specie aliqua fuerunt. Sic Augustinus huic difficultati satisfacere visus est. Tertio loco Ambros. Epist. ad Rom. cap. 1. aliter exponit, dicens: *Omnia traham ad me*, id est, omnium cognoscar Dominus, allegat illud Ioan. 8. in simili sensu; Cùm exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum. Quarto loco idem Ambro. serm. 12. in Psal. 118. aliter exponit. Aduerte, inquit, quem admodum trahat ad se, Pater volo, vt vbi ego sum, & isti sint mecum. Ioan. 17. & ad latronem Luc. 19. Hodie mecū eris in Paradiso. aduerte quomodo omnia trahat, exaltatus est in cruce, & totus credidit mundus. hæc Ambro. vt autem ex sequentibus eius verbis constat, mundum totum appellat Iudæos, & gentiles, quibus est Euangelium annunciatum, quamuis non singuli horū crediderint. Quinto loco Leo serm. 13. de passione hanc vniuersitatē multo aliter interpretatur. Refert enim ad figuras, & prophetias sic dicēs; dicēte Domino, *Cùm exaltatus fuero, omnia traham ad me*, nihil legalium institutionum, nihil propheticarum recedit figurarum, quod non totum in sacramenta Christi transierit: nobiscum est signaculum Circuncisionis, sanctificatio chrismatum, consecratio Sacerdotum, nobiscum puritas sacrificij, Baptismi veritas, honor templi, vt meritò cessarint nuntij, postquam nunciata venerūt, hęc Leo. & in Serm. 8. de passione amplius dilatat hanc sentētiam, nempè ad omnia etiam elementa, quæ in Domini passione signa dederunt. Terra enim tremuit, sol obscuratus est, velum templi scissum est. Extendit etiam ad totum mundum, qui fidem Christi recepit. Existimo hunc insignem Doctorem maximum fundamentum suæ expositionis fecisse, quia dictum est *Omnia*, & non *Omnes*. Sexto loco Cyprianus in expositione symboli in illo articulo; Resurrexit à mortuis, quāuis de generali voce huius sententiæ nihil dicat; tamen tractationem extēdit ad mortuos, sic dicens: Redijt victor à mortuis, inferni secum spolia trahens, eduxit eos, qui tenebantur à morte, sicut & ipse prædixerat, vbi ait; *Cùm exaltatus fuero à terra omnia ad me traham*; hæc Cypria. Chrysost. & Euthy. tractationem de fide interpretantur. similiter Athana. in ser. de passione Domini, & Basil. hom. in Psal. 45. in illud, Exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra, de generali vocabulo nihil dicunt. Hæc sunt, quæ antiqui Patres in explicandis his duobus, nempè tractione, & vniuersitate dixerunt, quos ex allegatis constat varios inter se fuisse.

Adiungam quæ mihi visa sunt probabilio
ra iuxta ea, quæ in cõmentario exposita sunt.
Illud primò adnotandum est græcè non le-
gi *Omnia*, sed *Omnes*, vtad personas referatur, &
quamuis legeretur *omnia*, personas nihilomi-
nus & homines significaret: hanc enim phra-
sim scripturæ esse cõstat. Ioan. 6. Omne, quod
dat mihi Pater, ad me veniet. Ioan. 17. Omne,
quod dedisti ei, det eis vitam æternam. Rom.
11. Conclusit Deus omnia in infidelitate. Ga-
la. 3. Conclusit scriptura omnia sub peccato.
quibus in locis certum est ad homines refer-
ri, ac ni dictum esset; omnes homines conclu-
sit sub peccato, aut in infidelitate. ita hoc lo-
co, *Trahã omnia*, id est, omnes homines ad me. Hoc
supposito existimo hanc tractationem con-
nexam esse cũ eiectione seu expulsione Prin-
cipis huius mundi, eo enim eiecto, & priua-
to suo principatu, mundus totus, nempè om-
nes homines, quibus diabolus dominabatur,
transierunt in principatum, & Regnum Chri
sti; tam credentes & boni, qui Christum se-
cuti sunt, & diabolum deseruerunt, quàm ma
li, & infideles, qui diabolo volentes adhæ-
serunt. Omnium enim est Dominus & prin
ceps Christus, quamuis qui diabolum sequun
tur, sint velut subditi rebelles & inobedien-
tes, non tamen propterea desinunt esse ser-
ui Christi, & ad ipsius iurisdictionem per-
tinere; quia omnium est redemptor, & om-
nium peccata in se punienda suscepit: omni-
bus libertatem, quantum est ex se obtinuit,
& omnes tandem à morte reuocabuntur. 1.
Corin. 15. Sicut in Adam omnes moriuntur,
ita & in Christo omnes viuificabuntur; pro-
pterea omnium erit iudex, & omnis caro ad
eum veniet. Nam omnis carnis Princeps est
& Dominus: omnia ergo traxit morte sua,
quia omnes homines de suo fecit principa-
tu, & seruos sibi constituit, soluto pro eis pre-
tio, & diabolo iudicato, damnato, & spolia-
to. De hac generali omnium comprehensio-
ne est illud Ioan. 17. Sicut dedisti ei potesta-
tẽ omnis carnis; potestatẽ habet omnis carnis,
id est, omnium hominũ tanquã redẽptor, prin
ceps, Dominus, & iudex eorũ. Non enim ma-
los punire, & bonos remunerari posset, nisi
principatus eius generalis esset, & omnes ad se
traxisset, & suos fecisset; trãsferés ad se, quos
diabolus sub suo principatu habebat. Sic esti-
sta tractio, & generalitas exponenda. Multos
quidẽ, immo innumeros ex his traxit etiã ad
se conuertendo & illuminãdo, & perficiẽdo,
qui partes eius sequũtur, & amici ipsius sunt.
Alios non sic traxit, tamen traxit etiam eos,
quia seruos sibi fecit, potestatem veniendi ad
se eis obtinuit, & denique ad suum tribunal
omnes à morte ad vitam reuocatos iudican-
dos trahet. De qua generali tractione illud
est Ioan. 5. Omnes, qui in monumentis sunt,
audient vocem filij Dei, & procedent, qui bo
na fecerunt, in resurrectionem vitæ, qui ve-
rò mala egerunt, in resurrectionem iudicij.
Omnes tamen audient vocem eius, quia om-
nes vocandi, omnes trahendi, & iudicandi
sicut omnes redempti, omnes serui illius fa-
cti sunt. Hæc de huius sententiæ explicatio-
ne. Superest vnum dubium, quod Iustinus &
Chrysostomus locis citatis proponunt. Cùm
enim hanc sententiam exponerent de tractio
ne ad fidem, opposuerunt, quod dictum est
Ioan. 6. Nemo potest venire ad me, nisi Pater
meus traxerit eum, dicentes; si Pater trahit;
quomodo nunc dicit se tracturum? Respon-
dent esse vnam & eandem tractionem veritu-
que, cùm vna sit essentia, & virtus: quos enim
trahit Pater, trahit etiã Filius, vndæ nõ sunt co
traria hæc loca. Vera est solutio & doctrina.

Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus.

COMMENTARIVS.

EXplicat Euangelista verbum illud Christi, *Si exaltatus fuero*, dicitq; eo ver-
bo significare Dominum voluisse mortem crucis, quam subiturus erat;
quod fecit Euangelista, vt ostenderet Christum præsciuisse omnia, nihilque
ei præter opinionem, & scientiam euenisse; sciebat enim se mortem & mor-
tem crucis passurum, ne quis Paganus diceret: si sciuisset talem mortem sibi
inferendam, non se exposuisset, nec tradidisset illorum manibus; at non sic
factum est. sciebat enim se in cruce exaltandum.

ANNOTATIO XV.

Refutatur Celsus Iudæus.

CELSVS, vt auctor est Origen. lib. 2. con. e-
undem: Christum imprudentiæ, aut impo
tentiæ arguebat, quòd præscius talia non vita
uerit. Si enim præsciuit, inquit, aut vitare po-
tuit, aut non, si potuit & non vitauit, impru-
dens fuit; quod si nec impotens, nec impru-
dens fuit, consequitur non præsciuisse, quæ
passurus erat. At iste impius Iudæus erra-
uit. Præscire enim mala pœnæ, & non vitare,
etiam cùm facultas adest, non semper est im-
prudentiæ, sed aliquando sapientiæ, & pru-
dentiæ; mala enim pœnæ, quæ propter hone-
stum conseruandum, & promouendum susti
nentur, non vitare, laudabile, honestũ, & pru
dentiæ opus est. Cùm igitur mors Christi in
Dei gloriã, mundi salutem, ipsius Christi no-
minis exaltationem, cederet: etiam præscium
non vitasse, cùm posset, summæ sapientiæ fuit.
Fortis etiam vir propter honestum, subit pe-
ricula grauia, etiam præscius futurorũ, etiam
si vitare possit, sed cũ dedecore & vitio timi-
ditatis: mauult enim fortiter agere et à mor
tem subeundo, quàm vitam conseruare inho-
nestè, & indecorè, & hoc laudabile est. Origi-
nes exemplis Philosophorum cõtra Celsum
agit. tamen quæ dicta sunt, satis ad respon-sio-
nem ineptæ, & impiæ huius obiectionis suf-
ficiunt.

Respon-

Respondit ei turba; nos audiuimus ex lege, quia Christus manet in æternum, & quomodo tu dicis; oportet exaltari filium hominis? & quis est iste filius hominis?

COMMENTARIVS.

INtellexit turba de morte sua loqui Christum, idcirco obijcit eum con-
traria, & pugnãtia loqui. Et est sensus; Tu dicis, & prædicas Christum re es-
se, & ex alia parte exaltandum, & mortem subiturum affirmas: hæc simul sta-
re non possunt; nam ex lege habemus Christum in æternum mansurum; lex
autem vera est: quòd si respondes, quando dicis oportere exaltari filium ho-
minis, te non esse hunc filium hominis, quis igitur iste sit, aperi nobis; modò
enim dicis te exaltãdum; modò exaltandum filium hominis. Legem isti ap-
pellant diuinam scripturam complectẽtem legem, & Prophetas, vt diximus
cap. 10. Multis autem in locis hæc Christi æternitas prædicta est. Psalm. 72. Sit
nomen eius benedictum in secula, ante solem permanet nomen eius. Psal.
109. Tu es sacerdos in æternum. Dan. 6. Potestas eius, potestas æterna, & reg-
num eius, regnum omnium sæculorum. Sunt multa huiusmodi testimonia,
sed isti cœci non considerarunt, etiam in lege eius exaltationem prædictam.
Psal. 21. Foderunt manus meas, & pedes meos. Isa. 53. Si posuerit pro peccato a-
nimam suam. Danie. 9. Occidetur Christus. nec intellexerunt hanc mortem
non repugnare eius æternitati, nec regni perpetuitati; nã citò resurrexit, mor
te in sempiternum victa; nec nouerunt hunc filium hominis esse simul filiũ
Dei, exaltarique secundum hominis, non autem secundum Dei naturam,
nec morte ipsam personam eius perire, quæ semper erat. Vna igitur verita-
te intellecta, cæteris ignoratis, mentes eorum confusæ erant.

ANNOTATIO XVI.

AVG. tract. 52. turbam mortem crucis per
verbum exaltationis à Christo fuisse si-
gnificatam, intellexisse, malitia eis ministran
te intellectum affirmat: mortem enim crucis
ei machinabantur, idcirco facilè intellexe-
runt. Aliqui recentiorum consentiũt turbam
mortem crucis intellexisse, causam tamen eã
esse putant, quia verbo tali mors crucis appel
lari solebat; quæ ratio mihi non probatur;
Tunc enim Christi verba apertè crucis mor-
tem indicassent: at Euangelista non apertè si-
gnificatam, sed insinuatam docet: hoc enim in
tendit Ioannes docere, cùm dicit, *Hoc dixit, signi
ficans, qua morte moriturus esset*: si enim expressè id
dixisset, non erat cur Ioannes hoc adiunge-
ret, & interpretaretur. Euthymius asserit, &
Chryso. hom. 67. sensisse videtur, turbam mor
tem concepisse ex hoc verbo, non tamen mor
tis genus; cùm enim diceret exaltationem à
terra, è viuis excessum existimarunt, idcirco
respondent, quomodo si Christus est, exalta-
bitur, quia Christus non moritur, sed manet
in æternum. Nec hoc mihi probatur; nam quo
verbo mors, eodem genus mortis intelligen-
dum erat; nam si ex verbo exaltandi, mortem
turba concepit, simul genus mortis intelli-
gere oportebat. Probabilius igitur est, quod
Aug. dicit, hoc tamen adiecto, turbam intel-
lexisse mortis genus non ex malitia propria,
sed quia sciebant ex vna parte Pharisæos, &
principes illius vitæ insidiari, ex altera ver-
bum hoc exaltãdi audiebant, ex vtroq; simul
nouerunt Christum de crucis morte loqui.

At grauius dubium est, qua ratione turba
retulerit, quæ Christus non dixit; non enim le
gimus Christum dixisse, oportere exaltari fi-
lium hominis. Respondent aliqui, Christum
solitum esse vti hoc vocabulo, Filius homi
nis; propterea isti nunc repetunt. Sed hæc res-
ponsio videtur improbabilis; nisi enim nunc
Christus protulisset verbum, *Oportet exaltari fi-
lium hominis*, non id tam asseueranter oppo-su-
issent, dicentes, *Quomodo dicis, oportet exaltari filium
hominis? & quis est iste filius hominis?* Idcirco res-
pondeo Ioannem seruasse morem scriptu-
ræ frequentem: quando enim bis aliquod
verbum pronuntiatur, nempe à dicente, &
referente, non solet nisi semel describere; a-
liquando in persona dicentis, aliquando in
persona referentis, per vnum insinuans alte-
rum. Exemplum habemus ex ipso Ioanne ca.
11. Dixit Martha, Magister adest, & vocat te,
tamen non legimus vocasse, sed dum descri-
bit verbum Marthæ, insinuat Christum di-
xisse prius, Voca sororem tuam; ita nunc
verbis hisce indicat Christum dixisse, *Et ego
si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me, &c. Opor-
tet exaltari filium hominis*, quod verbum, quia repe-
tendum erat, Ioannes prætermisit, donec tur-
bam verbum Christi repetentem referret.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dixit ergo eis Iesus; adhuc modicum lumen in vobis est, ambulate dum lucem habetis, vt non vos tenebræ comprehendant.

COMMENTARIVS.

NOluit Dominus eorum soluere obiectionem, sed ad simplicem, & sine contradictionibus fidem sibi, verbisq; suis præstandam exhortatur; terrorem eis incutiens, citò ipsis defuturum magisterium, & doctrinam veritatis; periculoq; expositos esse incidendi in tenebras spirituales ignorantiæ, & erroris. Et est sensus; Adhuc modicum tempus supereſt, in quo lumen est in vobis, nempe, qui vos veritatem doceat, & viam vitæ vobis tradat. Ambulate igitur, dum hanc lucem vobiscum habetis, ne si hoc modico tempore, quo vobiscum lux est, veritatem recipere neglexeritis, incidatis in tenebras, à quibus vos non liberabitis vnquam: comprehendent enim vos. hic est sensus. Se Christus lumen appellat, quia veritatem, & viam salutis docet; modico tempore in illis futurum lumen dicit, quia per mortem iam proximam amplius cum visuri non erant, nec vocem eius audituri. Et quamuis magisterium nõ defuit, quandoquidem Apostoli prædicarunt, & multos docuerunt, & conuerterunt; tamen id non impedit, quominus ipsi se exposuerint periculo incidendi in tenebras, & errores; & multi etiam ex his, quia lumen hoc neglexerunt, in cœcitatem, & errorem mentis abire permissi sunt; seductiq; à suis Pontificibus in sua cœcitate perierunt. Quãuis enim Deus peccatoribus multis parcat, tamen rectè eis dici solet; ne legẽ Dei contemnatis, ne æterna mortis vos comprehendat. certa autem res est, multos eorum, qui Christo prædicanti, & miracula facienti credere noluerunt, post mortem ipsius iusto Dei iudicio in reprobum datos esse sensum, & obstinatiores factos in sua cœcitate & malitia, à tenebris comprehensos perijsse. Et hoc est, quod Dominus eis nunc prædicit, & vt præcaueant, monet.

ANNOTATIO XVII.

Christus lumen.

AVG. tract. 52. superiorem sententiam aliter exponit, vt modicum sit adiectiuum luminis, sitque sensus, *Adhuc modicum lumen est in vobis*: nam Christum in æternum mansurum scitis, Ambulate dum lumen habetis. At hæc expositio Græcis verbis accommodari non potest; ibi enim legimus, Adhuc modicũ tempus; & sic Chryso. Theophy. & Euthymi. legunt, & exponunt. & quamuis non legeremus tempus, sed, solum modicum; ad tempus referendum esset, nec coniungi lumini debe-
A ret: nam est cum articulo græco, qui adiectiuum illud ei cohærere obstat. Lumen igitur ad Christum referendum est, qui lux est veniens in mundum, & illuminans omnem hominem. Annotat autem Chryso. homi. 67. lumen dici hoc in loco, vt mortem suam translationem quandam esse significet; vt enim Sol non perit, quando ab Orizonte recedit, ita & Christus post mortem manet: nam persona ęterna est. Hæc doctrina vera est; quantum tamen ad sensum attinet, lucem se Christus appellat propter doctrinã, & prædicationem, qua homines ad æternam vitam instruebat. quod autem sit hoc modicum tempus, Chryso. hom. 67. explicat esse totum tempus vitæ huius; etiam post Christi mortẽ. Multi enim, inquit, conuersi sunt post Christi mortem: sensus ergo talis est, *Adhuc modicũ tẽpus lumen in vobis est*, id est, dum hanc vitam agitis, hoc tẽpore ambulate; at rectius Euthymius de tempore mo-
B dico exponit, quod supererat vsque ad passionem eius: vt sit sensus; Adhuc modico tempore ego vobis salutis viam demonstro, & vos instruo, ambulate dum me habetis, præceptorem, & doctorẽ, ne me discedente visibiliter à vobis, ab alijs seducamini, & tenebræ vos comprehendant. Nec argumentum Chrysost. efficax est. Fateor enim esse multos conuersos post Christi recessum ad Patrem; multos tamen excœcatos & in sua infidelitate obstinatos perijsse, negare nõ possumus: qui verò Dei gratia, & misericordia resipuerunt, quantum ex eorum parte fuit, periculo incidendi in similes tenebras se exposuerunt: Dominus igitur periculi eos admonet, quod re vera magnum erat, dum præsenti Christo credere noluerunt. Connexionem autem huius sententiæ cũ superiori sic explicat Chryso. vt Christus velit significare mortem suam non obsta-
C re, quo minus maneat in æternum, sed dura mihi videtur; non enim opus erat tunc tanta exhortatione, quanta vsus est Christus in his verbis; propterea connexio, quæ in commentario posita est, legitima videtur; monet enim eos, vt depositis obiectionibus, & contradictionibus, credant verbis eius, caueantque valde, ne si hoc negligant facere, cito in tenebras labantur spiritus, à quibus nunquam liberentur.

Et qui

Et qui ambulat in tenebris, nescit, quo vadat.

COMMENTARIVS.

NOn parum damni, & detrimenti est à tenebris comprehẽdi. vt enim qui in tenebris exterioribus ambulat corporaliter, nescit, quò vadat: non enim videt viam, in qua ambulat, & dum existimat se tendere domum, incidit in præcipitium; qui enim viã nõ potest discernere, nec terminum cognoscit; sic qui ambulat in mentis errore & ignorantia, nescit, quò vadat: existimat enim se viam, & iter facere salutis, & tamen iter est mortis. Timendum est igitur in tenebras labi mentis, imminet enim mortis æternæ pericu-
lum. Attende, qui in errore, & infidelitate est, ipse quidem ignorat, quò vadat: nam putat se peruenturum in salutis portum, & tamẽ mortem inueniet; at fidelis, qui in luce ambulat, rectè scit quò ille vadat: nos enim scimus, qui infideles omnes finis expectet: pereũt enim omnes, qui verã fidem nõ habẽt.

Dum lucem habetis, credite in lucem, vt filij lucis sitis.

ECce alterum argumentum, quo, vt sibi credant, suadet Dominus: primum erat, ne in tenebras incidant, nesciantque, quò vadant, quod ad timorem pertinet; hoc secundum amoris & spei est ex fructu lucis. *Dum*, inquit, *lucem*, id est, me inter vos *habetis, in lucem credite*, eritisque filij lucis, id est, filij videntes, quò, & qua ambuletis. Filium lucis appellat videntem, qui oculos habet lucidos, vt videat, & tenebras expellat; non enim satis est habere oculos, nisi lumen adsit; filius ergo lucis est, qui videt: habet enim oculos sanos, & in luce versatur. Insinuat etiam hoc verbo Dominus, credentes in se filios Dei fieri, iuxta illud Ioan. 1. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. si igitur Christus Deus, & lux est, qui in eum credunt, filij Dei, & lucis sunt: eamque lucem participabunt, quam Christus habet.

Hæc locutus est Iesus, & abijt, & abscondit se ab eis.

QVò abierit Matthæus 21. explicuit: Relictis, inquit, illis abijt foras extra ciuitatem in Bethaniam, ibique mansit, manè autem reuertens in ciuitatem esurijt. His enim paucissimis diebus Dominus extra ciuitatem nocte recedebat, ne ante tempus à Iudæis caperetur, manè aũt reuerrebatur. Iudæi enim metu turbæ propter miraculum Lazari, non audebant in die eum comprehendere; similiter, quia conati erant aliâs eum capere in die, & non potuerunt; idcirco noctem, & tenebras, vtpote tenebrarum filij quærebant. Qui enim malè agit, odit lucem.

Cùm autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum.

FInem impositurus Euangelista miraculis narrandis Christi, quę coram populo Iudæorum in suæ doctrinæ confirmationem fecit, optimo vtitur epilogo, illorum exaggerans incredulitatem, ne quis eam imperfectioni miraculorum adscriberet. Cùm tot, inquit, ac tanta miracula Christus fecerit, quę omnia digna fide erant, adhuc tamen Iudei in eum non credebant, in sua infidelitate pertinaces. Verbum *Non credebant*, non simplicem fidei negationem significat, quod non crederent; sed continuam, & perseuerantem infidelitatem, quæ perfidia est vox Græca Γραῦτα numerum, & magnitudinem indicat, nempe tot, & tam magna. Et re vera vtrumque miracula Christi habebãt, & numero copiosissima, & magnitudine maxima, & omni digna admiratione, & fide erant; tantoque erat damnabilior, & inexcusabilior incredulorum perfidia. Aliquos credidisse certum est, multo tamen plures increduli erant, vt more communi loquendi dicat, Iudæos tunc non credidisse.

Vt sermo Isaiæ impleretur, quem dixit.

TEstimonio Prophetę horum perfidiam comprobat: & sensus est, Non crediderunt in eũ, cùm tot actanta fecisset signa, ex quo fit vt verissima fuerit sen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

rit sententia, quam de eis pronuntiauit multo ante Isaias. Particula *Vt*, non indicat causam finalem, quasi eos non credidisse dicat, ea causa, vt impleretur prophetia, sed denotat euẽtum, nempe inde factum est, vt verissima sint, quæ Isaias prædixit: nec hoc adducit Euangelista tantùm, vt veritatem prophetię doceat, sed etiam, vt Iudæorum perfidiam damnet & accuset; quæ tanta erat, vt Isaias tot seculis superior eam prædixerit, & abominatus fuerit, sitque sensus, Isti Iudæi, tot, ac tantis signis non crediderunt; iure ergo Isaias tantam perfidiam detestatus est, omniaque, quæ ipse prænuntiauit, vera fuerunt. Alia etiam de causa hoc testimonium citatur, ne scilicet Iudæi suam perfidiam occultarent, aut defenderent se, negantes perfidos esse, testimonio prophetæ vtitur, qui eos perfidos, ac infideles prædixit, & arguit. plura in annotatione sequuntur.

ANNOTATIO XVIII.

Diuina præscientia aut prædictio nõ fuit causa infidelitatis Iudaicæ.

ATHANASIVS serm. de passione & cruce Domini, hunc locum Ioannis doctè discutit & declarat. Refert primo loco quorundam hæresim, quam ex verbis hisce concepe- A runt, asserentes Iudęos idcirco non credidisse, quia prædictum erat per Prophetam, eos non esse credituros: dicebant vlterius Iudæos causam nõ fuisse incredulitatis suæ, sed eum, qui prædixit: nec etiã peccasse, culpamue contraxisse in ijs, quæ fecerunt, sed potius laude dignos, eò quod non vt delinquentes, sed vt obsequẽtes scripturis ista fecerũt; Verba enim hæc Ioannis in hunc sensum interpretabantur, vt idcirco non credidisse dicantur, quia Isaias talia prædixit, quæ, si non fuissent prædicta, vtique credidissent. Athanasius tanquam impiam, & falsam hanc damnat doctrinam, & meritò: Nam Iudæos peccasse grauiter non credentes, ipsemet docuit Christus sæpe: Ioannis 15. Nunc, inquit, excusationem non habent de peccato suo. Ioan. 16. Arguet mundum de peccato, quia non crediderunt in me. Esse etiam eorum malitiam, & propriam voluntatem causam, docuit Chri- C stus Ioan. 5. Quomodo potestis credere, qui gloriam ab inuicem capitis? Scrutamini scripturas, in quibus vitam æternam habere putatis, & non vultis venire ad me. Et multis alijs in locis similia habentur. Rectè autem dicit Athanasius nõ fuisse eos incredulos, quia Propheta prædixit, sed quia Prophetæ quæ futura erant nouerunt, & ipsi tales sua malitia futuri erant, propterea eorum incredulitatẽ prædixerũt. si enim ipsi aliter se habituri fuissent, & crediturí essent, vtiq; nouissent Pro- D phetæ, nec eorum infidelitatem prædixissẽt. Præscientia enim hęc non facit res tales, sed quia res tales futuræ erant, ipsi, qui nouerunt futura, prædixerunt. quando igitur Ioannes dicit non credidisse, vt sermo Isaiæ impleretur, non causam, cur nõ crediderint, indicat, sed eorum infidelitatem, vt omnibus nota sit, nec occultari, aut negari possit, testimonio prophetico comprobat. ita Athanasius respondet. Et est vera, & docta responsio. Partí- E cula enim *Vt*, in scriptura sæpe, non causam, sed euentũ & consecutionem significat. Psal. 50. Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis. Certa, & indubitata res est, nõ peccasse Dauid, & malũ se B cisse, hac de causa, vt iustificaretur Deus in sermonibus suis; sed ex illius peccato consequebatur, Deum iustificari in suis promissionibus. & 3. Reg. 17. Ingressus es ad me, vt interfi ceres filiũ meum. certa res est non fuisse Eliã ingressum in domum mulieris illius, vt filiũ interficeret. & Ioan. 9. dixit Christus in iudicium veni, vt qui vident cœci fiant. doctrinã hanc & responsionem, etiam Chrysost. hom. 67. & Euthymius, & inter latinos Augustin. tra. 53. sequuntur. Aliqui tamen nostro tempore nouam responsionem excogitant, vt particula ista etiam causam finalem, non quidẽ principalem, sed accessoriam significet, vt sit sensus; Deum permisisse hos Iudæos in infidelitatem labi, vt vera esset Isaiæ prophetia, & hanc probant sententiam similibus locis scripturæ, in quibus talis particula causam accessoriam indicat, Math. 1. Hoc totum factum est, vt adimpleretur, quod dictum est per prophetam dicentem: Ecce virgo in vtero habebit. & Ioan. 16. Vt consummaretur scriptura, dixit, Sitio. Huiusmodi sũt multa loca, in quibus facta hæc dicuntur, quia in scriptura prędicta erant: non quod hæc sola causa sit, sed accessoria: non enim incarnatus est, vt scriptura impleretur, sed propter redemptionẽ nostram, simul etiam, vt promissa impleret. Ita dicendum in hoc loco existimant. At hi non attendunt Ioannem non dixisse, hos permisisse Deum non credere, vt impleretur sermo: infidelitatis autẽ huius prophetia nec principalis, nec accessoria causa fuit: longè enim differunt ea quæ rectè fiunt, ab ijs, quę male: illorum enim causa Deus est, horum autem arbitrium humanum: Ideo quando Christus aliqua faciebat, dici potest fecisse, vt scriptura impleretur, quasi ea sit causa accessoria: at de peccatis, & malè factis, qualis erat horum infidelitas, nequaquam id dici potest. Quod si dicas Deũ iustè permisisse, fateor, Ioannes tamen non dixit Deũ permisisse, sed eos non credidisse, & de infidelitate, non de permissione adiunctum est, vt sermo Isaiæ impleretur. Vera igitur responsio, & doctrina est, quam olim sacri Doctores secuti sunt. Quæ in annotatione sequenti exactius discutientur.

Domine

Domine, quis credidit auditui nostro?

COMMENTARIVS.

HAec sunt Isaiæ verba, quæ recitat Euangelista, & habentur apud Prophetam cap. 53. quorum exactior declaratio ad illius libri commentarium spectat; tamen quia à Ioanne referuntur, sine declaratione non sunt omnino prætermittenda. His verbis Isaias paucitatem eorum Iudæorum, qui erant Christo crediturí, non solùm ante mortem, sed etiam post Apostolorum prędicationem prædicit, & in hoc sensu allegantur à Paulo ad Rom. 10. quamuis à Ioanne in præsenti referantur propter eos, qui Christo ipsi prædicanti non crediderunt. Perpauci enim fuerunt credentes, considerata pene infinita non credentium multitudine. Verbum illud *Domine*, in Hebræo nunc non legitur, tamen Septuaginta habent, & credẽdum est, eos legisse, & in vero Hebræo textu ita legi debere: nam & Paulus, & Euangelista cum Septuaginta legunt, non ergo probandi sunt, qui secundum Hebraicam veritatem non esse legendum sentiunt. Verba autem hæc Prophetæ non ipsius nomine, aut Apostolorum; vt aliqui existimant, sed nomine Christi cum Patre loquentis dicta sunt. Christus enim Patri loquens, *Quis*, inquit, *credidit auditui nostro?* id est, verbis nostris, quæ ipsorum auditibus suggeremus. Erant enim verba Christi verba Dei, & Pater in ipso, & cũ ipso loquebatur; sermones ergo suos cum Patre facit communes, & raritatem, ac paucitatem credentium sermonibus, & verbis Dei miratur: ac si dicat; rari sunt crediturí verbis, quamuis sint verba Dei. Sermonem autem auditum appellauit, quia auditu percipitur, vt significaret se locuturum carne assumpta ad aures exteriores Iudæorum, & sensibiliter: non igitur sermonem suum vocat auditum suum, quia ipse audiat, sed quia ipse alios audire faciat, ita 1. Thessa. 2. dicit Paulus: Cùm accepissetis à nobis verbum auditus Dei, id est, quę Deus audire vos facit. Vtitur autem verbo præteriti, *Quis credidit*, loco futuri; tum, quia commune est Prophetis, ad certitudinem exprimendam futurorum, vti præterito; tum, vt dicit Augustinus lib. 3. con. Maximi. cap. 14. qui Prophetæ vident futura in Dei præscientia, in qua iam præsentia, & facta sunt; quibus etiam verbis Christus Deum se vnum cum Patre significat; dum communem vtriusque dicit esse sermonem; quis auditui, & verbis nostris credet?

Et brachium Domini, cui reuelatum est?

SVnt hæc etiam verba apud Prophetam raritatem credentium indicantia. Christus autem se brachium domini appellat, loquiturque de se in tertia persona, prænuntians raros futuros, qui brachium Domini, nempe se in carne agnoscent. Et perpende, quàm appositè se brachium Domini dicat: per brachium enim potentia significatur, Christus autem non solùm est potentia & virtus Patris, per quem omnia facta sunt; sed etiam venit ad nos in virtute, & potentia operibus multis, & magnis diuinitatis: idcirco brachium Domini se appellat. Et est sensus; Rari admodum sunt, qui meam diuinitatem agnoscẽt, & confitebuntur ex Iudæis, quamuis ego opera diuinæ potentiæ multa, & magna sim effecturus apud eos; & hoc verbum respondet illi; *Cùm tanta signa fecisset, non credebant. Cui*, enim, *brachium Domini reuelatum est*? Est igitur Christus brachium dictus, quia à Patre procedit. quia virtus est ipsius, quia in carne apud nos virtutis, & potentiæ opera exercuit.

Brachiũ Patris Filius dicitur.

ANNOTATIO XIX.

BRACHIVM hoc esse Dei filium docet Hieronymus in expositione Isaię, & Eusebius lib. 3. de demonstratione Euangelica cap. 2. & Augustinus tract. 53. & ante eos Athanasius in lib. de communi essentia Patris & Filij & Spiritus sancti: quo nomine in alijs locis scripturæ etiam appellatus est. Isa. 51. In brachio meo gentes sperabunt. & cap. 52. Parauit Dominus brachium sanctum suum in oculis A omnium gentium; non quod corporeus sit Deus, sed metaphoris spiritualia explicantur; Vt enim filium Dei, carne sumpta diuinæ potentiæ opera facturũ significaret Prophetа, brachium appellauit; operamur enim brachijs. Attende tamen Sabellium, vt refert Augustinus tracta. 53. ex hoc nomine collegis-

Universidad de Deusto
Biblioteca

collegisse vnicum esse suppositum, & personam Patris & Filij, sicut vnum sunt suppositum brachium & corpus. Nec considerauit hæreticus in metaphoricis locutionibus id solum accipiendum, in quo, & propter quod metaphora, & similitudo consistit: similitudo autē non in vnitate suppositi est, nec scriptura ea ratione filium brachium appellat, sed propter hoc, quia sicut homo brachio operatur, ita Deus verbo, & filio cuncta fecit; omnia enim per ipsum facta sunt: quam metaphoræ ratiōnem indicat Hieremias cap. 32. Tu, inquit, fecisti cœlū, & terrā in fortitudine tua magna, & in brachio tuo excelso. Alteram etiam dat causam Athanasius loco citato, nempe vt consubstantialitas filij cum Patre significetur: vt enim brachium procedit à corpore, sed vnica est substantia cum eo, ita filius à Patre procedit, vnica tamen vtriusque est substantia. Est tamen adhuc verbum perpendendum, *Cui*, inquit, *reuelatum est brachium Domini?* ergo velabitur brachium hoc, & ita est: nam diuinitas filij carne velata erat; quo verbo Propheta, seu Christus per Prophetam suam prædicit incarnationem, vt enim Leo epistola 22. ad clerum Constantinopolitanum dicit; humanitas velamen fuit diuinitatis. Dicitur autem *Cui reuelatum est*, quia Deus est, qui reuelat, & illuminat, homo enim suis viribus non potest fidei mysteria assequi; tamen quia ipsius hominis est, Deo illuminanti oculos claudere, propterea raritatem, & paucitatem credentium scriptura miratur, culpa tacitè in audituros relecta. In eisdem verbis annotat Tertullianus li. con. Praxeam: bis dici Domini, & Domine; non enim dicitur, & brachium tuum, sed, *Brachium Domini*, vt distinctio personarum Patris, & Filij significetur. His igitur verbis prophetæ raritas credentium laudatur, & incredulorum multitudo etiam post miracula multa prædicta est. Et hæc sufficiant pro huius loci explicatione.

Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias.

COMMENTARIVS.

INcredulitatem Iudæorum testimonio Prophetæ probauit Euangelista; nunc causam incredulitatis altero eiusdem Prophetæ testimonio confirmat, quod testimonium paulo inferius declarabimus. Attende autē horum verborum sensum esse talem; *Propterea* isti, *non poterant credere, quia Isaias dixit; Excæcauit oculos eorum*, id est, quia excœcati sunt, sicut Isaias prædixit. non enim est causa incredulitatis prædictio Isaiæ, sed id quod Isaias prædixit, nempe excœcatio, & obduratio populi: quia enim excœcati, & obdurati erāt, propterea non crediderunt. Particula igitur illa *Quia*, causam indicat, sed non ipsam prædictionem Prophetæ, quia ipse dixit, sed id quod prædixit. Et in hunc sensum interpretanda sunt verba, *Non poterant credere*, quia Isaias dixit, Excœcauit oculos eorum, & indurauit cor. id est, quia excœcati, & obdurati erant, sicuti Isaias prædixit. Certum autem est, dum excœcati, & obdurati erant, eos credere non potuisse. Qui ad prædictionem particulam, *Quia* retulerunt, non causaliter, sed consecutiuè interpretati sunt. Sed non est hæc legitima expositio; causam enim incredulitatis Ioannes docet: nam prius incredulitatem, posterius causam ostendit, & vtrumque testimonio Prophetæ comprobat. Hæc tamen, in sequenti commentario magis explanabuntur. qua autem ratione, non potuisse credere dicti sunt, in sequenti annotatione expositum inuenies.

ANNOTATIO XX.

In sacra scriptura posse, & non posse, sex modis dicta legimus.

VT multa scripturæ loca, inter quæ vnus est iste noster, facilè intelligantur, annotanda est doctrina Gregor. Nazianz. orat. 4. de Theologia, vbi sex modos tradit, quibus aliquid posse, & non posse fieri, dici contingit, tam in communibus locutionibus, quàm in scriptura sacra. Primus est secundum defectū certi temporis, ac personæ habita ratione, vt quod puer luctari non possit, aut catulus cernere, aut aduersus aliquem decertare: luctabitur enim aliquando, & cernet; decertabit etiam aduersus alterum, etiamsi aduersum hunc nequeat. ad hunc modum mihi videtur illud reduci 1. Ioā. 3. Non potest peccare, quoniā ex Deo natus est; & illud Matth. 7. Non potest arbor mala fructus bonos facere: nempe dum talis est; sed potest, qui natus ex Deo est, gratiam, per quam natus est, amittere, & arbor mala malitiam deponere. at dum tales sunt, non possunt facere habita ratione ad illud tempus & circumstantiam. Secundus modus de eo, quod sæpenumero contingit, vt illud Matth. 5. Non potest ciuitas abscondi supra montem posita. fieri enim potest, vt quædam ciuitas abscondatur, maiore aliquo mōte luminibus obiecto. Tertius modus est, secundum æquum: quod enim minimè est æquum, nec rationi consentaneum, dici solet fieri non posse, vt est illud Matthæi 9. Non possunt filij thalami ieiunare, quandiu præsens est sponsus. Quartus modus est secūdum volūtatis auersionē: quod enim abhorremus, facere

facere non posse dicimus; vt est illud Ioannis 6. Non potest mundus odisse vos. & Matth. 12. Quomodo potestis loqui bona, cùm sitis mali? sub hoc quarto modo cōprehēditur. quod difficile & arduum est, hoc enim dicimus aliquando impossibile: nam quod abhorret voluntas difficile, & arduum est facere. Quintus modus est secūdum naturam: quod enim secundum naturæ potentiam fieri nō potest, id impossibile dicimus. Vt est illud Ioan. 3. Quomodo potest homo nasci, cùm sit senex? & Matt. 19. Non potest camelus transire per foramen acus: hæc enim fieri non possunt secundum naturam. Sextus modus est, quando nulla ratione fieri potest; sic dicimus non posse Deum esse malum, non posse fieri, vt sex & quatuor non conficiant decem. tale est illud Ioan. 5. Non potest facere filius, nisi quod viderit Patrem facientem: cùm enim vna sit vtriusque essentia, & potentia, nihil facit Pater, quod non & filius faciat. Hos sex modos doctè, & verè, ex scriptura, & communi loquēdi modo colligit, & cōprobat Gregorius, ad quem autem horum referendum sit, quod nunc dicitur cōsiderare oportet. Quod vt facilius assequamur, inquiramus, qua ratione excœcatus & obduratus, nō posse credere dicatur. Nam talis modus aprabitur loco præsenti: vt enim ex commentario constat, sensus verborum Ioannis hic est; Non poterant credere propter excœcationem, & obdurationem ab Isaia prædictam. idē igitur sensus est, ac si dicas; excœcati, & obdurati erant, idcirco credere non poterant. Quomodo autem excœcatus, & obduratus credere non possit, non eadem ratione exponunt Doctores. Aug. tractat. 53. eos non potuisse credere sentit, quia re vera absolutè non poterant, non quod Deus non posset illos illuminare, & cōuertere; sed quod non haberent illiā Deo auxilium, quo se possent cōuertere: qui modus ad quin tum reduci potest Iudæi ergo voluntate sua in eam se coniecerunt cœcitatem, & obdurationem, quia voluerunt: at postquam tales extiterunt, iam non eis liberum fuit, ne potuerunt resipiscere, & credere, iusto Dei iudicio, propter illorum malitiam & prauitatem excœcati. Hæc est mēs Augustini. Aliter Chrys. ho. 67. & Euthy. sentiunt; nempe & excœcatos, & obduratos absolutè potuisse credere, si voluissent; & dictos non posse, propter auersam voluntatem eorum, quia abhorrebant nimiū à credendo, quod autem maximè nolunt, dicimus non posse facere, sicut & illud Ioan. 6. Non potest mundus odisse vos. modus hic est quartus secundum annumerationem Gregorij. Augustini sententia non mihi multum probatur, quia nititur huic fundamēto, obduratos, & excœcatos omni auxilio diuino destitui, quo conuerti possint. quod non video ratione sufficienti probari posse: nemo enim in hoc seculo ita destituitur auxilio Dei, vt conuerti nequeat, quamuis propter peccata aliqui multis auxilijs priuentur, & ijs sine quibus difficillimum erit conuerti, at nō impossibile. de qua re non est hic locus plura tractandi. Modus Chrysost. mihi magis probatur, nempe non potuisse credere, quia præexcœcatione, & obduratione valde abhorrebant credere in Christum, auersissimēque erant eorum voluntates ab eo. id tamen non fecit, vt absolutè non potuissent credere: potuerunt enim credere; sed vti diximus, difficillimē; tum multis destituti auxilijs; tum nimia obduratione, & volūtatis auersione. Hęc doctrina probabilior, & communior est, & est similis sensus illius Ioann. 5. Quomodo potestis credere, qui gloriam ab inuicem capitis? Sententia tamen Augustini non est improbabilis. De hac autem excœcatione, & obduratione in commentario, & annotatione sequentibus tractabitur.

Excœcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum.

COMMENTARIVS.

HAEc sunt Isaiæ verba, quæ habentur cap. 6. vbi quantū ad verba spectat, attende Ioannem non tam verba, quàm sensum ipsum, vt sæpe Euangelistę faciunt, allegasse: in hebræo enim sic habetur, Excœca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude. Septuaginta autem aliter verterunt, nempe; Incrassatum est cor populi huius, & auribus grauiter audierūt, & oculos suos clauserunt. quam versionem Matthæus cap. 13. & Paulus. Act. 28. secuti sunt, & ea verba retulerunt; quæ res probat sensum Spiritus sancti non esse solum eum, quem verba Ioannis præ se ferunt, sed simul quem verba Matthæi. Rursus vnum & eundem sensum esse, siue legas, vt in Hebræo legimus, siue, vt Ioannes allegat, siue vt Matthæus, & Paulus referunt. Verba enim diuersa sunt, sensus tamen idem est; idcirco nulla est repugnantia, nec contradictio. sensus enim præcipuè est attendendus. Existimo ego hanc verborum varietatem Spiritus sancti consilio factam esse, vt ex vna lectione sensum alterius sine errore comprehenderemus, vt paulo inferius cōstabit. Esse autem Deum, qui nunc dicitur excœcasse, & obdurasse, docet Paulus, qui ad Rom. 11. hunc eundem locum sub alijs verbis allegauit, sensum etiam respiciens.

Universidad de Deusto
Biblioteca

piciens. Dedit, inquit, illis Deus spiritum compunctionis, oculos, vt non videant, & aures, vt non audiant. Ecce vides Deum esse, de quo Isaias dixit; Excœca cor populi huius, & aures aggraua; & Ioannes etiam, Excœcauit oculos eorũ, & indurauit cor. quod. n. futurũ erat, prænuntiauit Propheta, quamuis sub forma illa loquendi; Excœca, & obdura: non enim imprecabatur Iudeis excœcationem, sed quã futuram nouerat, sub illa forma prophetis consueta prædicebat. Ioannes autem modum mutauit loquendi, Excœcauit, & obdurauit, vt exponeret Isaiam non imprecatum fuisse, sed prænunciasse. Ne autem verba Ioannis alijs occasioni errãdi essent, existimantibus Deum causam esse excœcationis, & obdurationis, quasi ipse iniecisset eis tenebras, & cor eorum molle indurasset; idcirco Matth. & Paul. aliter hæc verba retulerunt, vt ex eis intelligeremus, qua ratione Deus excœcasse, & obdurasse dictus fuerit. Auribus, inquit, grauiter audierũt, & oculos ipsi clauserũt. ecce ipsi sunt causa suæ excœcationis, & obdurationis, quia oculos clauserũt, nolentes lumen veritatis recipere; ipsi aures aggrauarunt, & cor obdurarunt, odio proficientes loquentẽ dominũ. Quando igitur dicitur Christus, seu Deus excœcare, & obdurare, intellige id dictum ex accidẽti quodam, quia ipse locutus est, ipse verbum veritatis docuit, lumen fidei suæ sparsit, non vtique vt illi excœcarentur, vel obdurarentur; at ipsi sua malitia nolentes recipere, excœcati dicuntur verbo & lumine Christi, qui nihil minus, quàm excœcationem eorum proponebat. Hoc expressit Salomon cap. 2. Excœcauit, inquit, eos malitia eorum. Excœcatio ad intellectum, obduratio ad affectum pertinet. Iudæi enim nec veritatem intellectu perceperunt, nec affectu voluerunt percipere.

ANNOTATIO XXI.

Quid sit excæcatio, & obduratio.

DVO in præsenti loco declaratione indigent. Vnum est, quæ sit ista excœcatio, & obduratio Iudæorum. Alterum, qua ratione Deus excœcasse, & obdurasse eos dictus sit. Sunt autem hæc difficilia quidẽ cognitu, sed necessaria ad loci præsentis, & multorũ, quæ in scriptura occurrũt, intelligẽtiam; quam si nostri temporis Hæretici assecuti essent, non tã grauiter in hac parte errassent, nec de Deo impiè sensissent, docentes Deum causam esse peccati. quantum igitur ad primum spectat, attende neminem propriè excœcari dici, nisi qui prius videbat: excœcare enim est cœcum facere, & excœcari cœcum fieri; cœcus autẽ non fit, nisi vdens. Iudæus igitur, si excœcatus est, prius videbat, & ita est; nam ante Domini aduentum veram fidem habebat, scripturarũ sensum assequebatur, Christum venturum, aliaque multa diuinitus reuelata credebat, vt verè videns fuerit, & inter videntes & fideles computatus; Gentes enim in tenebris; Iudæi in lumine ambulabant. Adueniente autem Christo, quem venturum Iudæus credebat & sperabat, lumẽ hoc amisit, & ex vidente cœcus factus est. Dum enim in venientem non credidit, fides in eo non mansit: nam præsente Christo, credere inventurũ fides nõ est, sed error. debuerat aũt Iudæus transitum quẽdam facere, & quem venturum credebat, venientem recipere, in eumque credere, & hac ratione fidem conseruasset; at veniente non recepto, omnino fidem amisit, & excœcatus est. Erat autẽ fides illorum ante aduentum talis, vt si sapijssent Iudæi, potuissent venientem agnoscere: nam multa signa à Deo acceperant, vt eum possent discernere. Lumen ergo habebat Iudæus, sed amisit, excœcatus igitur est. Adde etiam excœcatum dici non solùm, quia lumen amisit, sed quia à lumine admis remotus est. sic enim solemus aliquẽ excœcatum dicere, vt sit nomen etiam augmenti, & cuiusdam habitus in luminis priuatione: non enim solum non viderunt, sed in hac priuatione luminis nimium inhæserũt, & nimis à veritate recesserunt, plurimis erroribus contra veritatem conceptis. Ecce qualiter excœcati dicantur Iudæi illi. Dicuntur etiam nostri temporis Iudæi excœcati: quamuis nunquam ipsi viderint, quia tamen partentes, à quibus descendunt, viderunt. solet autem totũ corpus, & multitudo pro vno reputari. sic Matthæi 23. dicitur. Hierusalẽ, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt; quamuis non id facerent illi ijdem, quibus Christus tunc loquebatur. hæc de excœcatione.

Obduratio autem ad voluntatem, & affectum pertinet: dicitur aũt voluntas obdurata, ratione habita ad aliud; quando non solũ non inclinatur, vt illud velit, sed aliquo contrario affectu multũ impeditur, & detinetur, ne illud velit. Sit exemplum; est aliquis, qui pacem eũ inimico inire non vult, non hoc solo obduratus dicitur: sed quando multa adsunt, quæ eum detinent, ne id faciat, auertuntque voluntatem eius à pace, & in contrariam partem impellunt, hic obduratus dicitur, metaphora sumpta à corpore duro, quod non facile tactibus cedit. sic affectus obduratus resistit precibus, & rationibus inducentibus,

bus, vt aliquid velit, & acceptet. Cor Iudæorum ante Christi aduentum non erat obduratum, ne Christũ reciperet: At quando prædicãté, miracula facientem, vocantemq; ad se oés audierũt, & viderunt; tũc increduli obdurari cęperũt. obdurarũt aũt affectũ corũ, ne in Christum inclinaretur, ambitio, auaritia, superbia, odium capitale contra Christum: hæc omnia, quorum passim diuina scriptura mentionem facit, in contrariam partem voluntates eorum auerterunt; & ita obdurarunt, vt miraculis stupendis, & vocibus apertis Christi non cederent. Ecce qua ratione obdurati dicuntur. Hæc excœcatio igitur, & obduratio est, quam prædixit Isaias, & quam Euangelista dicit causam esse, quòd non crediderint, nec credere potuerint.

Obijciet aliquis vnum, nẽpe incredulitatẽ potius videri causam excœcationis, & obdurationis, quàm contra, excœcationem, & obdurationem causam, quod nõ crediderint. Recte obijcitur, sed vt res hæc declaretur, aduerte Ioannẽ non adferre excœcationem, & obdurationẽ tanquã causam, quod nõ crediderint, sed quod credere non potuerint. Verũ est enim, dum Christo fidem nõ adhibuerũt, excœcatos, & obduratos fuisse: hæc tamen excœcatio, & obduratio effecit postea, vt quãuis plura, & magna miracula Christus ediderit, quamquam apertè eis locutus fuerit, adhuc non crediderint: à principio igitur non crediderunt, & lumen amiserunt, & indurari cœperunt; quæ excœcatio, & obduratio tanta fuit postea, vt nec in suscitantem mortuum quatriduanum crederent. Et hoc est, quod Ioannes nunc dicit. loquitur enim de incredulitate eorũ post tot signa; *Cùm*, inquit, *tanta signa fecisset, non credebant.* Perpende, *Non credebant*, id est, adhuc in sua infidelitate perseuerabant, & perfidi erant, & huius perfidiæ, & obstinatæ infidelitatis, causa erat eorum excœcatio, & obduratio. Nõ enim, vti diximus, excœcati erant, quia lumen fidei amiserant; sed quia nimis diffũcti erant à veritate multis erroribus, & falsis opinionibus contra Christum conceptis, quem dœmoniacum & seductorem, & legis transgressorem reputabant. De obduratione autẽ hoc est peculiare, fuisse prius ambitiosos, & auaros; tamen hæc nõ obdurarunt eorum cor, sed postquam Christum audire primò noluerunt, cœperunt obdurari corda eorum, & effectum est, ne postea vlla ratione acceptarent, immo vt eum morti traderent. Hæc de illa priori difficultate proposita; posteriorem autem, ne prolixitas indistincta, confusionem generet, ad sequentem annotationem remittimus.

Negare Deum excæcare, et obdurare dicitur.

ANNOTATIO XXII.

POSTERIVS illud propositum examinãdum nunc est, nempe qua ratione Deus excœcasse, & obdurasse dictus sit. Aduertendum maximè est, effectum tribui alicui, & in scripturis, & in communi vsu loquendi tripliciter. Vno modo, quando impedire cùm potuisset talem effectum, noluit, maximè autem cùm impedire ad eum pertineret. hoc modo illud Act. 20. dictum est; Mundus sum à sanguine omnium; non enim subterfugi, quominus annuntiarem omne consiliũ Dei vobis; significans si non annuntiasset, mundum se à sanguine non fuisse futurum. & illud Ezechiel. 33. Si speculator venerit, & non insonuerit buccina, sanguinem de manu speculatoris requiram. iuxta hanc significationem dixit Ambrosius: Si pauperem fame pereuntem non pauisti, occidisti.

Altero modo tribuitur alicui, quando id fecit, vnde occasio nata est, ex qua esset Ius illeeuenit: quamuis ille non intenderit talem effectum, nec quod fecit, ad talem effectum esset ordinatum; hoc modo dictum est illud 3. Reg. 17. Ingressus es ad me, vt interficeres filium meum. sciebat mulier illa Eliam nõ interfeciſſe, nec venisse, vt filius interficeretur; tamen aduentum Eliæ occasionem fuisse, quod filius eius mortuus est, existimabat: credidit enim se tantum Prophetam in domum suam, non vt debebat, honorificè recepisse, & ea de causa culpam cõtraxisse, propter quã in filio puniretur, idcirco effectum tribuit Eliæ; vt interficeres, inquit, filium meum. Iuxta hoc locutionis genus dicimus, quando aliquis visitat infirmum, & admonet status, & periculi, vt corrigatur, si infirmus iracatur, & præ ira morbus ingraueſcat, & moriatur, mortem visitanti tribuimus, & eum occidisse infirmum affirmamus, quia occasionem, quamuis remotam, nec ad talem effectum ordinatam dedit. Tertio modo tribuitur effectus illi, qui veram causam, vnde effectus sequitur, exhibuit: sicut qui gladio occidit, aut id adhibet, vnde mors sequitur: ad quem modum, qui iuuat, & consulit, aut mandat, reducitur.

His suppositis, vt proposito applicemus, sciendũ, tripliciter posse vnũ excœcari ab altero. Primo modo, qa impedire potuit, ne visum amitteret, & in cœcitatem incideret: noluit autem, sed permisit. Altero modo, quia fecit aliquid, quod occasio fuit illi errãdi, & visum amittendi. Tertio, quia ipsum visum abstulit, immittendo errorem, & deceptionem. Sint horum exempla (loquimur enim de spirituali excœcatione intellectus) Est aliquis, qui vidit vnum alteri falsam doctrinam tradentem, quam auditor susçipiens excœcatur, & errat, nec tamen ille impedit cùm posset; talis eum excœcasse dicitur. Rursus est aliquis prædicator, qui veram doctrinam prædicat, vt doceat veritatem; tamen aliquis auditor ignarus, non rectè percipiens, falsum concipit sensum; similiter odio, vel aliqua alia iniqua affectione dispositus, non recipit, nec vera existimat, quæ prædicat; talis excœcatur, & prædicans dicitur excœcasse. Rursus est alius, qui falsa prædicat dogmata, & talia audientibus persuadet, iste excœcat verè, & causa est propria excœcationis. Qui etiam inducit audientes, vt talia recipiant, etiam excœcat. Hæc eadem de induratione dicimus; indurat enim, qui cùm posſit emollire animum alterius, negligit: indurat etiam,

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui aliquid facit, vnde alius occasionem obdurationis accipit: solemus enim dicere, quãdo aliquis rogat alterum, & preces fundit, vt aliquid faciat, si iste nolit, & in suo perseueret proposito, induratũ esse à rogante; non quod rogans verè duritiem effecerit, sed qđ ille occasionem pertinacius suo inhærendi proposito acceperit: indurat etiam, qui inducit, & veram causam adhibet, vt aliquis in suo iniquo proposito perseueret. Cùm igitur hi tres sint modi, & Deus excœcare & indurare dicatur, quo horum modorum excœcare, & indurare dictus sit, inquirendum est. In primis nemo Catholicus, nec pius dubitat, Deum non excœcare, nec indurare modo tertio, quasi ipse sit causa, qui errorem immittat, & decipiat hominem, & humanos affectus induret, & obstinatos ac pertinaces faciat: longè hæc à Deo, & Christo domino absunt; Si enim Deum peccare posse impium est affirmare, quia bonus est, & bonitas infinita; impium etiã est affirmare causam esse veram, & propriam peccati: hoc enim infinitæ bonitati repugnat: quod Matth. 7. docuit nos Christus dicens; Arbor bona non potest malos fructus facere, qua igitur ratione fons ipse bonitatis malos fructus faciet, si quod participatione bonum est, non potest facere? Iacob. 1. monet nos Apostolus; Nemo cùm tentatur, dicat quoniam à Deo tentatur, Deus. n. intentator malorũ est, & neminẽ tentat. Sẽsus est: Sicut ipse tentari nequit à malo, quia malum in se non valet recipere; ita etiam neminem tentat ad malum. Plena est scriptura huiusmodi testimonijs. est de eadem materia docta, & elegans homilia Basilij, cuius titulus est, Quod Deus non sit auctor malorum.

Primo autem modo Deus excœcat, & indurat, quia non prohibet, cùm possit, ne homo incidat in errores, & indurationes, sed dimittit eos incidere: & hac ratione August. tractat. 53. intelligendus est, & est communis doctrina Catholicorum: declaratione tamen indiget, quã adhibebimus, si tamen prius obiectioni cuidam respondebimus. Dicet enim aliquis, qui potest impedire malum, & non impedit, causa mali est, & peccat: igitur Deo imputabitur peccatum, quia cùm possit non prohibet? Respondeo duo: Vnum est, Deum non dici non prohibere, aut non impedire, quia nihil faciat, quominus malum non fiat: non enim sic est; nam hominibus semper id præstat, quo ipsi possint, si velint, in malum non labi. is autem, qui præstat quod alteri satis est, vt malum caueat, si velit, à culpa est immunis, etiamsi ille alter in malum labatur. quamuis igitur Deus sua omnipotentia posset omne malum, & peccatum impedire, tamen cùm hominibus ea exhibeat, quibus possint, si velint, malum cauere; culpa, aut propria causa mali, Deo tribui non potest, sed ipsi homini. Alterum est, non semper etiã apud homines, qui potest impedire malum, aut effectum aliquẽ, si non impediat, causa dicitur illius propria, nec ei culpa imputatur, nisi adsit etiã aliud, vt illi incumbat ex officio, aut particulari aliqua ratiõe id impedire: multa enim fiunt in ciuitatibus homicidia, quæ si ciues omnem adhiberent diligentiam, non euenirent, nec perpetrarentur, sed ea cura non incumbit, nisi publicis personis, idcirco non ipsis culpa imputatur. Cùm igitur Deus non teneatur impedire homines omnino ne peccent, & errent, & obdurentur, cùm sit summa hæc gratia, qua ipsi efficiuntur indigni, immo iustè posset denegare id auxilium, quo possunt non peccare, si velint: non est cur vlla ratione Deo malum hoc imputetur. Obijcies iterum, quare ergo excœcare, & obdurare dicitur? Respondeo, vt nos timeamus, scientes propter peccata nostra sæpe Deum negare nobis suum auxiliũ, quo impedirentur mala: & finere in cœcitatem mentis, & voluntatis obdurationem labi; quamuis non neget propter suam misericordiam auxilium, vt liberum sit nobis, si velimus, in ea mala non præcipitari. Deus igitur excœcare, & obdurare, similiter decipere, immittere spiritũ erroris, in scripturis hac ratione, & modo dictus est.

Præter hunc autem modum etiam secundò dicitur excœcare, & obdurare, quia nimirum ea facit, quæ occasio sunt, peccatoribus, & malis cæcitatis & obdurationis, quamuis non ea intentione à Deo fiant, quem modum docte, & eleganter tradit Hieron. epist. ad Hedibiam, quæst. 10. hoc vtens exemplo. Sol lumen suum expandit, quo calefacit, ex diuersa tamen corporum dispositione fit, vt vnum rarefiat, alterum obduretur; mollescit enim cera, indurescit lutum. sic vno diuino opere bono, mali ob suam malitiam peiores fiunt, boni verò meliores: nam vitam bonis, & malis Deus impertit, temporalia bona iustis, & illis communia facit, vt bene operentur: at mali vita longiori, & temporalium copia peiores fiunt, boni verò meliores. Hac ratione Christus sua doctrina, & miraculis excœcasse, & obdurasse Iudæos dicitur: nam illi auari, inuidi, & superbi odium maius contra eum conceperunt, & inde magis occasionem errandi rapuerunt, vt dicerent esse seductorem, & dæmoniacum; Et quod omnibus, vt verum cognoscerent, & salutem complecterentur, à Christo factum est, ipsi in suam perniciem conuerterunt. Non igitur Christus causa fuit, sed ipsi sibi causa fuerũt erroris, & obdurationis, iusto Dei iudicio id permittente. bonis enim malum ad bonum prodest; at mali etiam bona in malum conuertunt, & in licentiam, & occasionem peccatorum. Ex his facile est cognoscere, quæ sit causa vera, & propria excœcationis, & obdurationis tertio modo, ipsimet nimirum improbi, qui oculos aperire recusant, & affectum conuertere, cùm nunquam denegetur auxilium diuinum, quo possint respicere. Sic igitur Deus excœcat, & indurat, vt nõ ipse causa sit tertio modo, sed homo & ipsius malitia: idcirco rectè Matthæus, & Paulus, vt in commentario diximus, interpretati sunt, verba hæc. Clauserũt, inquit, oculos, & grauiter audierũt. Sunt multa, quæ de hac materia dici possent, sed ad intelligẽtiã sententiæ huius hæc sufficere videntur.

Vt non videant oculis, & non intelligant corde, & conuertantur, & sanem eos.

COMMENTARIVS.

VErba sunt eiusdẽ Prophetæ superioribus coniuncta, & particula *Vt*, non ponitur causaliter, sed consecutiuè. vt sit sensus; Excœcati, & obdurati sunt Iudæi, ex qua excœcatione, & obdurationе prouenit, vt oculis mentis non viderint, nec corde intellexerint; id est, non agnouerunt, nec credidерunt: mens enim per cœcitatem nõ agnouit, & voluntas per obdurationem intellectum ne crederet, auertit. Intelligere enim corde, quod credere est, ad effectum simul, & cognitionem refertur; videre autem oculis, ad agnitionẽ pertinet: ac si diceret; non agnouerunt Christum, nec in ipsum crediderunt: non agnoscentes autem, nec credentes, non sunt cõuersi à vijs suis prauis ad verum medicum, nec à peccatis liberati, & sanati sunt. Vide quanta mala sint ob excœcationem, & obdurationem consecuta. Illę negationes etiã duo verba posteriora complectũtur. ac si diceret; non intellexerunt, & non intelligentes, non sunt conuersi, non conuersi autem, non sunt sanati.

ANNOTATIO XXIII.

Expositio Augustini non probatur.

AVG. tract. 53. verba duo, *Conuertantur, & sanem eos*, affirmatiuè legit, in hunc sensum. Excœcati, & obdurati sunt, vt non videntes, nec intelligentes tanquam à Deo puniti, & castigati, hac ratione conuertantur, & sanentur. Sed non est expositio sensui Prophetæ cõformis; omnia enim verba negatio complectitur modo exposito, quam etiam expositionem Augustinus probat. Retulit autem Ioannes hæc verba, vt incredulos in Christum terrore percutiat, & ad ipsum conuertat, docens sanari non posse, nisi deposita excœcatione, & obdurationе, in Christum ex corde credant.

Hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam eius, & locutus est de eo.

COMMENTARIVS.

VErba sunt hæc Euangelistæ. Relatiua autem illa *Eius*, & *Eo*, ad Christum referuntur, in quem Iudæi non credebant, cùm tanta signa fecisset; vt sit sensus; hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam Christi, & locutus est de Christo. Hoc factum fuit in illa magnifica, & illustri visione cap. 6. quando vidit Dominum sedentem in solio maiestatis suæ, & alia, quæ ibi referuntur. Gloriam appellat illam splendoris, & maiestatis speciem, diuinitatis quoddã exterius signum, qua etiam ratione Moyses dictus est gloriam Dei vidisse. quibus verbis diuinitas Christi confirmatur. Interrogabit aliquis; quid Isaias tũc locutus est de Christo? Respondet Euthym. hoc esse, quod modò refert Ioannes, nempe excœcationem, & obdurationem Iudęorum futuram Christi aduentus tempore. Iterum interrogabis, quare Euangelista hæc adiunxit verba, nonne satis erat testimoniũ Isaiæ adduxisse? Respondeo hoc factũ, vt diuinitatem Christi testimonio eodẽ comprobaret, & eo infidelitatem Iudęorum magis cõinceret, & damnaret; simul etiã fideliũ corda, ad legenda, quę de eius morte, & passione iam iã narrare incipit, disponeret; Scãdalum enim mortis eius tollitur, quando oculus mentis in eius diuinitate figitur.

ANNOTATIO XXIV.

Deus Trinitas in persona visionibus visis apparuerit.

DIfficilis est controuersia inter antiquos Patres, an in visionibus illis veteris testamenti, quæ sub speciebus sensibilibus fiebãt, Pater apparuerit. Hilarius enim lib. 5. de Trini. tenet generaliter Filium semper apparuisse patribus, nunquam autem Patrem. consentit huic sententiæ Tertul. l. aduersus Praxeam. similiter Amb. Luc. 1. cap. de Angeli apparitione. & ante eos Clemens lib. 5. Constitut. cap. 16. Contrariam partem tuetur Irenæ. li. 4. cap. 37. docens etiam Patrem apparuisse, & visum esse. idem etiam sentiunt Athanas. lib. de communi essentia Patris Filij & Spiritus sancti. & Basil. lib. 5. contr. Eunomi. hi duo doctores etiam de hoc loco Isaiæ tractantes, Patrem visum dicunt sedentem in

Universidad de Deusto
Biblioteca

solioat quia Ioannes tribuit hoc filio, & Paulus Act. vlt. Spiritui Sancto, respondet Athanas. lib. de incarna. Christi, id dictũ esse, quia vna est vtriusque essentia, quod vna persona facit, facit altera, & qui videt Patrem, videt Filium. Cyril. autem lib. 3. in Ioan. cap. 19. & lib. 12. Thesau. cap. 2. & Ambr. lib. 3. de Spiritu sancto cap. 13. tenent Filium apparuisse in hac visione Isaiæ, & Ambr. respondet Patrem, & Spiritum sanctum dici visum ratione vnius essentiæ. Quod enim dicit Athanasi. de filio, qui visus dicitur, quia vnius est essentiæ cum Patre, hoc Ambrosius respondet de Patre, qui visus dicitur ratione vnius essentiæ cum Filio; tamen speciem illam filij fuisse existimat, non Patris, vt Athanasius sentit.

Auctoris sententia.

Negandum non est probabiles esse Patrum tantorum sententias; mihi tamen probabilius videtur Patrem esse etiam visum in veteri testamento, nec esse generaliter verum, filium semper apparuisse, non Patrem. Et, vt omittam alia multa, illud vnum mihi multum persuadet: Deutero. 18. relatum à Moyse; quando enim Deus dedit legem, & sub ignis, & tonitrui specie apparuit, populo timente accedere, Deumq; se audire detrectante, ac petente audire per tertiam personam loquentem; dixit Deus Moysi. Bene sunt locuti, Prophetam suscitabo eis de medio fratrũ suorum, ponam verba mea in ore eius, & qui non audierit, ego vltor existam. Hæc verba de Christo sunt, tunc incarnando, per quem nobis locutus est Deus verbũ salutis; qui igitur loquebatur Pater est, qui hæc promisit, & qui suscitauit eum mittendo: ipse etiam est, qui iudicat incredulos, testante ipso Domino Ioan. 8. Ego non quæro gloriam meam, est, qui quærat, & iudicet. quibus verbis significauit Patrem, à quo missus erat. superius etiam Ioan. 5. iterum loquens de Patre dixit, Vocem eius non audistis, & speciem eius non vidistis, quæ de Patre esse intelligenda, cuius vocem audire timuerunt, in eorum expositione ostendimus. Negari igitur vix potest, Patrem visum fuisse patribus sub specie aliqua tenebili.

Si autem de hac visione Isaiæ loquamur, existimo speciem illã, quæ in solio sedebat, non vnam solam personam, sed tres repræsentasse, vt non imago patris, aut Filij tãtùm, sed totius Trinitatis fuerit: sicut & Abraham tres vidit, & vnum adoranit. milique hoc persuadeo. Primò quia Seraphin, qui adstabant, tribus acclamationibus vtebantur, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus, quod profectò indicat speciem illam totius Trinitatis fuisse, at quia vnus Deus est; idcirco in singulari loquitur; Vidi Dominum sedentem. Secundò, quia nisi fuisset imago totius Trinitatis, nõ effet ad Spiritum sanctum relata à Paulo, vti diximus: non enim respondet Athanasij & Amb. satisfacit; nẽpe ratione vnius essentiæ Trinitatis, imaginẽ modò vni, modò alteri tribui personæ; nam quis vnica sit essentia Trinitatis, nihil prohibet, imaginem vnius personæ, non alterius esse signum, columba enim illa in baptismo Christi Spiritum sanctum solum repræsentabat, nec dicimus patrem descendisse in specie columbæ, vel Filium, sed solùm Spiritum sanctum. ita in hac visione Isaiæ, nisi imago etiam Spiritum sanctum, & Filium repræsentasset, nunquam filio à Ioanne, Spiritui sancto à Paulo adscripta esset; at quia totius Trinitatis imago erat, hinc est, quod Ioãnes ad Filium, Paulus ad Spiritum sanctum referunt. ibi enim visus est Filius, visus est Spiritus sanctus sed illa specie: ita autem visum dicit Ioannes Filium, vt non excludat Spiritum sanctum. similiter & Paulus filium non excludit, nec etiam Pater est excludendus, non tantùm propter vnitatem essentiæ, vt Athan. & Ambro. sentiunt, sed etiam propter speciẽ ipsam, quæ tres personas repræsentabat modo diuino, & ineffabili. Hæc satis sunt pro huius loci explicatione.

Verumtamen & ex principibus multi crediderunt in eum, sed propter Pharisæos non confitebantur, vt è Synagoga non eijcerentur.

COMMENTARIVS.

POst Iudæorum incredulitatem, qui, cùm tanta Christus fecisset signa, non credebant, narratam, & testimonio Prophetæ conuictam; Aliorum fidẽ reprehendit, & est sensus; Non solum Iudæi, cùm tanta signa fecisset, nõ credebant, sed multi etiam ex maioribus, & primoribus eorum credebant quidem, tamen non confitebantur metu Pharisæorũ, ne è Synagoga eijcerentur; illi in fide, hi in confessione defecerunt, quę necessaria est ad salutem. Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore confessio fit ad salutem. Notanda est rabies Pharisæorum contra Christum, quam etiam primi Iudæorum formidabant; erant enim in rebus ad religionem pertinentibus maximæ auctoritatis apud Iudæos, quibus sacerdotũ Principes multum in his deferebant. Aduerte hos credidisse in Christum, quia ipsum verũ Messiam existimabãt, vt verè erat; tamen reprehendi ab Euangelista, quia cũ fide Dei charitatẽ non habebant, diligẽtes plus gloriã hominum, vt inferius dicetur, quod hæreticos nostri temporis conuincit, negantes fidem esse posse sine charitate; at hos Ioannes credidisse affirmat, dilexisse autẽ negat. Particula *Verumtamen*, aduersatiua est, & facit sensum hunc; quamuis maior pars Iudæorũ non crediderit in eum, tamen aliqui crediderunt ex primis, sed hi adhuc imperfectè nimis, quia non confitebantur. Illa etiam particula *Et*, indicat etiam alios præter Principes credidisse, sed hi, & illi metu Pharisæorum non confitebantur, & propterea dicebant Pharisæi superius Ioan. 7. Nemo ex principibus credidit in eum; credebant quidem, sed occulta erat eorum fides, deficiente exteriori confessione præ metu, & ideo Pharisæi ignorantes talem fidem, illos credidisse negarunt.

Dilexerunt enim gloriam hominum, magis quàm gloriam Dei.

CAusam, cur non confiterentur, exprimit Euangelista; nempe quia prætulerunt magni fieri ab hominibus, potius quã à Deo, hoc est diligere magis gloriam hominũ, quàm gloriam Dei. Idem est sensus cum verbis illis superioribus, cap. 5. Accipitis gloriam ab inuicem, & gloriã, quæ à solo Deo est, non quæritis. Gloriam hominum appellat claram notitiam, & honorificam opinionem, quam de aliquo homines habent; gloriam autem Dei existimationem etiam bonam, & magnam, quam habet Deus de homine, iuxta illud ad Rom. 4. Habet gloriam, sed non apud Deum. Illi autem principes pluris fecerunt apud homines magnifieri, quàm apud Deum; cùm enim se è Synagoga eijci, & contemni à suis timerent, si Christum confiterentur, noluerũt confiteri. Ita hunc locum exponit Aug. lib. 5. ciui. ca. 19. vbi ostendit Apostolos contrarium fecisse, qui pro nomine Iesu contumelias, iniurias, flagella, & mortem pati, & nihili ab hominibus fieri elegerunt.

Iesus autem clamauit, & dixit; qui credit in me, non credit in me, sed in eum, qui misit me.

REctè Euangelista hæc verba coniunxit superioribus, ostendens occasione incredulorum, & trepidantium ea Dominum protulisse; nihil enim eum latebat. Magnificat autem fidem, quę in ipsum habenda erat, vt ex hoc incredulos terreat, grauitate infidelitatis eorum considerata; & trepidos roboret, ad confessionem proposita excellentia fidei, idcirco clamat liberè, & palam loquens vel ipso clamore illorum metum, & occultam trepidationẽ arguens, & dicit: *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me*, id est, qui mihi credit, ne existimet se homini soli fidem dare, sed simul Deo: non est humana fides, sed diuina illorum, qui in me credũt; credere enim mihi, credere etiam Deo est. Perpende ergo eius, qui non credit, à sensu contrario, infidelitatem non esse contra hominem solum, sed etiam contra Deũ. timeat etiam non tantùm incredulus, sed simul, qui occultat, & dissimulat fidem: non enim fidem humanam, sed diuinam celat, & occultat, reusque vterque efficitur contra Deum, tam qui non credit, quàm qui credit, & non audet cõfiteri. Huiusmodi verba non sunt negationis absolutę, sed vti sæpe iam diximus, exaggerationis cuiusdam in hunc sensum. Qui credit in me, non tantũ credit in me, sed etiam in eum, qui misit me. Simile illud est Mar. 9. Qui me suscipit, non suscipit me, sed eum qui misit me, vt non hominis solius, sed etiam Dei hominem considerent, qui suscipiunt, & credunt. Quibus verbis, se non hominem tantùm, sed simul Dei filium, à Patre missum testatur; idcirco qui in eum credit, credit in Patrem, qui misit eum. Ita exponit Amb. lib. 5. de fide cap. 5. repellens vanam quorundam obiectionem dicentium, in Christum non esse credendum, quia dixit ipse; *Qui credit in me, non credit in me*; nec attendebant hoc dictum esse, vt non in solam humanitatem, quę exterius apparebat, sed simul in diuinitatem eius oculos mentis conuerterent.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et qui videt me, videt eum, qui misit me.

NE quis existimaret superiorem sententiam; *Qui credit in me, credit in eum qui misit me*, in eo sensu pronuntiatã esse, sicut dici solet; qui credit Prophetæ misso à Deo, credit in Deũ, non tamẽ quod ipse Propheta sit Deus; addit; *Qui videt me, videt eum, qui misit me*, id est, non sum ego sicut Prophetæ à Deo missi; est enim in me ipsamet diuinitas Patris huic vnita humanitati, quia ego sum Filius eius, eandem cum eo habens deitatem, & substantiam. Prophetæ quidem à Deo fuerãt missi, sed in eis non erat diuinitas, sicut est in me. Qui ergo videt me, etiam Patrem videre dicitur, quia in me est eius substantia. Sensus est de visione corporali, non quod Deus oculo corporeo videatur immediatè, & per se, sed mediante humanitate, cui diuina substantia Patris, & Filij est vnita, vt in annotatione explicatur.

ANNOTATIO XXV.

Quomodo in Christo videri pater dicitur sit.

VERBA hæc Christi, *Qui videt me, videt Patrẽ*: possunt vera cẽseri de visione corporali: qui enim videbat oculis corporeis Christum, Deum videbat; non quidem per se, & immediatè, quia Deus inuisibilis est, oculo corporeo, sed mediatè: Sicut dicimus nos videre substantias, medijs tamen accidentibus, & videre personas hominum, cùm non nisi figurę eorum nostris se oculis obijciant: ita videbatur Deus, sed per humanitatem vnitam diuinitati: & sicut Deus dicebatur pati, & crucifigi, quia humanitas crucifigebatur propter vnionem: ita etiam eadem de causa, & ratione videbatur Deus, sicut etiam videbat, & loquebatur, & audiebat Deus: omnes enim hæ enuntiationes veræ sunt, cumque eadem esset diuinitas Patris, qui videbat Christũ, videbat Patrem ratione vnius diuinitatis, & hoc commune fuit credentibus, & non credẽtibus; quamuis qui credebant, nouerant se, dũ videbant Christũ, simul videre Patrẽ & Deũ; at qui non credebant, id non agnoscebant.

Huic expositioni repugnare videtur illud verbum Græcũ, θεωρῶν, quod significat potius mentis visionem, & contemplationem; & sic interpretantur Chryſ. hom. 68. & Euthymius, & Ambros. lib. 5. de fide c. 5. & Aug. tract. 54. quamuis de visione, & contemplatione, quæ per fidem est, exponant, nempe, qui credit in Filium, credit in Patrem simul. Idem etiam sentit Orig. lib. 7. con. Celsum, & hom. 3. in Canti. vbi absurdum putat affirmare, qui videbant Christum oculo corporeo, posse dici videre Patrem; tamen non video, qua ratione id negari possit, modo enim aliquo, qui videbat Christum, Deum videbat, vti diximus, qui enim videbatur, Deus erat, ergo qui videbat eum, Deum videbat. Nec ista expositio de fide accommodari potest: Christus enim in illa visibili humanitate diuinitatem vnitam, & latentem significare volebat, seque non merũ hominem, sed simul esse Deum; quod multo magis perfectè, & verè significatur, loquẽdo de visione corporali, vti diximus, qua, qui videt filium, videt & Patrem, quia vnius sunt substantiæ. Iam enim præcedentibus verbis dixerat de fide, *Qui credit in me, non credit in me, sed in eum, qui misit me*: nunc se consubstantialem significat Patri ex visione vtriusque inseparabili. Si igitur de fide exponamus, esset repetitio, non probatio præcedentis sententiæ. Nec obstat verbum Græcum; positum enim est loco verbi ὁρῶ, quo vsus est Ioã. 14. Qui videt me Philippe, videt & Patrem meum: & coniuncto vtitur nunc hoc verbo θεωρῶν, vt significet, qui eum videt, vti debere mentis speculatione, & contemplatione, vt latentem agnoscat diuinitatem. Possent etiam hæc verba exponi de visione mentis, & intellectus clara, qualis est beatorum: qui enim videt clarè Christum, videt simul in eo Patrem, vt sit sensus; Si me apertè agnosceretis, & intueremini, videretis etiam Patrem; at quia de præsenti loquitur, & cum hominibus, Qui videt me, videt & Patrem, idcirco accommodatior est expositio prior.

Ego lux in mundũ veni, vt omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat.

COMMENTARIVS.

CVm dixisset se Patrem habere Deum, eiusdem substantiæ, & vnius naturæ, ab eoque esse missum; reddit causam quare sit missus, & cur, cùm sit Dei filius, in mundum venerit. Et attende quàm sapienter, & artificiosè finẽ suis prædicationibus ad populum imponat; vltima primis coniungens, & totam rationem aduentus exponens. Ego, inquit, qui; lux eram, in hunc veni mundum, vt illuminarem omnes, & in me crederent. Erant omnes quidem in tenebris mortis: Ego verè lux eram æterna sine principio, veni carne assumpta eripere ex his tenebris omnes, qui in me voluerint credere, nec alia via à tenebris vllus liberabitur, nisi per fidem in me: necesse enim est, præter credentes, omnes alios manere in tenebris. hic est sensus. Perpende verba, *Ego lux veni in mundum*, indicat lucem esse ante aduentum suum, non vt Prophetæ, non vt Ioannes: non enim erant hi lux priusquam venirent in mundum, idcirco lux participata omnes fuerũt; at Christus lux vera erat sine principio, qui dignatus est venire: vt illuminaret eos, qui sedebant in tenebris, & in vmbra mortis. Perpende iterũ verbum, *Vt omnis, qui credit in me, in tenebris nõ maneat*, igitur antequam crederet, etiamsi sapientiam omnem mundi habuisset, in tenebris erat. Rursus, qui non credit, in tenebris manet, non tãtùm est, sed manet, quia sine fide, tenebræ hæ in æternum manebunt: nec enim alia est via, nec ratio eas fugandi, & lumen diuinum recipiendi, nisi fides in Christum, per quam ipsum Dei filium, & mundi Saluatorem credimus, & mandatis, ac verbis ipsius obedimus.

Et si quis audierit verba mea, & non custodierit, ego non iudico eum, non enim veni, vt iudicem mundum, sed, vt saluificem mundum.

PROsequitur explicare sui aduentus rationem, & institutum, & terret non credentes in se, vt vel timore conuertantur. Et est sensus; Veni, vt credentes in me, in tenebris nõ maneant, qui verò nõ credunt verbis meis, ego quidẽ nunc non iudico eos, nec sententiã profero, vt condemnem eos, quia hic aduentus meus non est ad iudicandũ, nec ad ferẽdum sententiã contra mũdum, sed ad saluandũ. Quibus verbis insinuat eos esse damnatione dignos; Nãdum causam assignat, cur non credentes non iudicentur, nempe quia nõ venit nunc ad iudicandũ, significat, si venisset, vtique eos iudicasset, & damnasset. Non ergo miremini, ò Iudæi, nec dicatis in cordibus vestris, impunè non credimus tibi; quid enim mali habemus si non credimus? hoc non est, quod culpa, & quidem grauis desit; sed quod non venio nunc ad iudicandum. Nõ dicit, non iudicabo, sed non iudico de præsenti; dum tamen præsens tempus exprimit, tacitè se iudicaturũ posteà insinuat. In Græcis codicibus non habetur, *Custodierit*, sed crediderit, *Qui audierit verba mea, & non crediderit*, Sensus tamen vnus, & idem est.

Qui spernit me, & non accipit verba mea, habet, qui iudicet eum.

ATne sine iudicio manere non credentes existiment, adiungit; quamuis ego non iudicem nunc, tamen qui me spernunt, nempe mea verba non recipientes, nec mihi fidem dantes, habent qui iudicet, etiam nunc in hoc meo aduentu: non ergo arbitrentur increduli se iudicium euasuros, quamuis ego nunc eos iudicare non venerim. Patrem hunc iudicem intelligit, de quo Ioan. 8. dixerat; Ego non quæro gloriam meam, est qui quærat, & iudicet. In memoriam reducit his verbis illud Patris verbum, & iudicium contra nõ credentes Christo, Deuter. 18. Quicunque non audierit, ego vltor existam. Attende verbum, *Qui me spernit, & non accipit verba mea*: Hebraismus enim est, posterius est prioris declaratio; ille spernit, qui non accipit verba, & qui Christo fidem non dederunt, iniuria, & contemptu eum affecerunt, sed iudiciũ Dei omnipotentis non euaserunt: puniti enim sunt paulo post tẽporali, & spirituali pœna in hoc sæculo, & in futuro æterna: quando in captiuitatẽ & vastationem traditi sunt Romanis propter hoc peccatũ, vt alijs in locis diximus.

Verum Christi iudicium.

ANNOTATIO XXVI.

DVo sunt hoc in loco annotanda. Vnum, communem fere expositorum sententiam esse, vt is, de quo nunc dicitur, *Habet qui iudicet eum*, sit sermo, de quo statim dicitur; *Sermo, quẽ locutus sum, iudicabit illum*; vt verba sequentia explicent hanc præsentem sententiam. Ita exponunt Chrysostomus homil. 68. & Augustinus tractat. 54. & Euthymius; tamen mihi non est visa expositio hæc legitima propter duo. Prius est, quia in his verbis, *Habet, qui iudicet*, verbum iudicandi sumitur in eadem significatione, in qua sumptum est in illis verbis; *Ego non iudico eum*: Est enim sensus; Ego nunc non iudico, tamen habet, qui iudicet: ac si dicat; Ego iudex nunc non ium, habet tamen iudicem; at sermo non est iudex, nec iudicare dicitur, sicut iudex, & sicut Deus, & Christus iudicant. sermo autem iudicare dicitur, quia est argumentum iudicandi, & ratio, quæ eos dignos damnatione facit, sicut &

Universidad de Deusto
Biblioteca

sicut & Regina Austri dicta est iudicatura. Verba igitur quæ sequuntur, non pertinēt ad hęc, quasi explicent ea. Alterum est, quia verbum hoc est de præsenti, Ego non iudico, sed habet iudicantem, nempe nunc in hoc seculo, & tēpore huius aduentus; at *Sermo*, qui sequitur iudicaturus dicitur in nouissimo die, non igitur ad hæc verba illa referuntur, propterea expositio commentarij mihi probabilior apparet. Alterum annotandum est, quod miror neminem annotasse, Ambrosium lib. 1. de pœniten. cap. 11. illa verba, *Si quis audierit verba mea, & non custodierit*, legere affirmatiuè, *Si quis audierit verba mea, & custodierit ea, ego non iudico.* ita Nouatiani legebant, & Ambrosius talem probat lectionem, vt sit sensus: Si quis me audit, & credit, ego non iudico eum, sed potius saluo: quia non veni iudicare, sed saluare; & tūc est eadem sententia cum illa: Qui credit, non iudicatur. Et fateor me valde suspicari hanc lectionem esse legitimā, quā sequens sententia cōfirmat: sequitur enim altera pars oppositi: *qui me spernit, & nō accipit, habet qui iudicet eum*; igitur tota pars de credentibus erat, nempe qui audierit, & custodierit, non iudico eum: & tunc est integra illa sententia similis illi, *qui non credit, iam iudicatus est*: si autem prior pars esset de non credentibus, dicendum erat, Qui audierit verba mea, & non custodierit, seu non crediderit ea, ego non iudico, quia non veni iudicare, habet tamē, qui iudicet eum, nec erat opus addere, qui me spernit, & non accipit verba mea, horū additio videtur antithesis superiorum, & proinde legenda sunt affirmatiuè; at quia communis lectio Græca, & Latina aliter habet, nos secuti sumus eam in commentario, tamen hoc annotasse non erit inutile.

Diuersa lectio Ambrosij.

Sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die.

COMMENTARIVS.

TAcitè insinuat Dominus se venturum in nouissimo die, & iudicaturum eos, vt annotat Aug. tract. 4. & est sensus præter iudicium præsens, quod non credentes subibunt, habent aliud in nouissimo die. *Sermo*, inquit, *quem locutus sum, in nouissimo die iudicabit eos*, id est, eos dignos damnatione, & condemnatione apertissimè demonstrabit: iuxta illud Ioannis 15. Si non venissem, & locutus eis fuissem; peccatum non haberent, nūc autem excusationē non habent. Hebraismus est, & supplenda particula coniungens, nempe, *Et sermo, quem locutus sum*: solent enim Hebræi illam aliquando prætermittere. Hanc sententiam exponit Athan. orat. contra Arianos, quod ex Deo Deus est verbum.

Quomodo sermo Christi iudicabit.

Attende verbum iudicandi non in eadem significatione sumi, in qua prius: non enim sermo sententiam fert, nec iudex est, sed ratio, & causa iustissima, & clarissima damnationis eorum. Hoc autem verbo insinuat Dominus aduentum suum secundum ad iudicandum in nouissimo die. *Si* enim sermo iudicabit eos in nouissimo die, id est, dignos manifestabit, & erit ratio, & causa iustę damnationis: erit igitur qui tunc iudicet, & sententiam ferat, vt iudex. hic nō erit alius, nisi cuius sermo eos iudicabit, vt ipse sit iudex, & sermo ipsius causa sit iustam ferendi contra eos sententiam damnationis, ac si diceret; Qui non credit, nec verba mea accipit, ego non iudico nunc eum; tamen in nouissimo die iudicabo, & eisdem verbis, quibus nō credidit, iudicabo, & damnabo eum; non tamen propter hoc nouissimum iudicium euadet præsens; nam etiamsi ego non iudicem visibiliter vt homo, tamen Pater meus iudicabit, & damnabit in hoc etiam seculo incredulos Iudæos similiter in futuro. Hic est huius contextus sensus, qua autem ratione sermo iudicaturus sit eos, explicant verba sequentia.

Quia ego ex me ipso non sum locutus, sed, qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, & quid loquar.

CAusam dat vtriusque sententiæ, nempe, *Qui non accipit verba mea, habet qui iudicet eum, & sermo meus iudicabit eum.* Et est sensus, sermo meus non est hominis meri, sed Dei; nam quæ ego loquor, Patris sunt; & quæ mihi Pater mandauit, hæc locutus sum; qui igitur est incredulus sermoni meo, verbis Dei cōtradicit; Dei sermonem negat; idcirco Pater, & ipse sermo ab eis negatus, & spretus ipsos reos, & damnatione dignos efficient: & iudicabunt tāquam cōtemptores sermonis Dei, & verborum Patris incredulos. Attende hæc verba Christum proferre, tāquam hominē, & propterea dicit, se nihil locutū esse, nisi

se, nisi quod Pater ei mandauit. A seipso loquitur, qui propria auctoritate loquitur, & non alterius; at Christus quæ loquebatur auctoritate Patris, & diuina loquebatur. Non dicit autem, qui misit me Deus, & mandatum dedit mihi Deus, sed Pater, vt se filium Dei significet, non solum hominem, quales Prophetæ erant, qui à se ipsis non loquebātur, sed quæ Deus, non quæ Pater mandabat eis. commemorat etiam hisce verbis, vt rectè Cyril. lib. 9. cap. 1. annotauit, quæ Deuter. 18. narrantur, vbi dixit Deus; Loquetur quæcunque mādauero ei, & ponam verba mea in ore eius, hoc nunc dicit Christus; Ecce ego à me non loquor, sed quæ mihi Pater mandauit, sicut promissum est: sermo igitur hic iudicabit incredulos, & inobedientes; superius cap. 10. latè discussimus, qua ratione Christus vt homo acceperit præceptum Patris.

Quo argumento vtrosus sit Paulus.

Aduerte hoc argumento sumpto ex qualitate sermonis vsum esse Paulū contra Iudæos, vt quàm seuera Dei pœna sint puniendi exponeret, epist. ad Hebr. cap. 10. dicens; Irritam quis faciens legem Moysi sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit. Attende etiam sermonem, qui dicitur eos damnaturus in nouissimo die, non esse intelligendum solum, sed confirmatum miris operibus, restantibus esse sermonem nō meri hominis, sed filij Dei. Dices, quare dictum est, *Quid dicam, & quid loquar?* respondeo, plus esse dicere, quàm loqui; vt igitur Christus pondus sui sermonis exprimeret, dixit Patris esse totum, quod dicebat vsque ad minimam sententiam, seu verbum, quod hic loqui appellat. Euthym. existimat, vtrunq; idē significare.

ANNOTATIO XXVII.

Propria Christi verba Patris.

CHrysost. hom. 68. particulam *quia*, nō causaliter exponit, sed loco particulæ *Quod*, vt sit declarans, non autem reddens causam, eritque sensus: sermo, quem locutus sum, iudicabit eum, sermo nempe his verbis contentus (à me ipso non sum locutus, sed qui misit me, dedit mihi mandatum) sed difficile accōmodatur verbis hæc expositio: Christus enim de ijs etiam omnibus loquebatur, quæ prius docuerat, & de tota sua prædicatione, ideo verbo præterito vsus est, *Non*, inquit, *à me ipso sum locutus*, & sic Athanasius loco citato in superiori commētario exponit. particula ergo *Quia* causalis est, nempe sermo faciet illos dignos damnatione, quia erat filij Dei, & non hominis meri, & etiā erat ex præcepto Patris.

ANNOTATIO XXIIX.

ATtendendum est illud, *A me ipso non sum locutus*, Ambrosium lib. 5. de fide cap. 5. exponere ratione diuinitatis dictū, quia filius est à Patre, non à se. consentit Augustinus tract. 54. ideo, inquit, à me non sum locutus, quia à me ipso nō sum; & vera doctrina est, at quia sequitur, sed qui misit me, dedit mihi mandatū, A quid loquar, & hoc hominis est; idcirco verbum hoc, *A me ipso non sum locutus*, exponēdum est, vt loquatur, qua ratione homo est, dicitque; ego *Non sum à me ipso locutus*, quasi humana sola voluntate prædicauerim, quæ hactenus dixi; sed à Patre est mihi totus meus sermo demandatus, & præceptus. At ne quis eum non esse locutum à seipso, tāquam Prophetam aliquē existimaret; idcirco dicit, *Pater dedit mihi*, quod nemo Prophetarum, aut cæterorum hominū dicere potuit, nimirum ego loquor quæ pater mihi præcepit, quantumcunque ex Deo B esset. His ergo verbis se filium Dei significat, sed non propterea quia dicit, *A me ipso non sum locutus*, sed propter verbum adiunctum, *Pater dedit mihi*. Insinuat etiam se Deum esse, quia vnum ex his, quæ locutus erat, fuit se esse Dei filium. Chrysost. hom. 68. *A me ipso non sum locutus*, exponit in hunc sensum; id est, non cōtraria prædicani Deo, sed consentientia; & mandatum de diuinitate exponit, interpretando consensum voluntatis. at quia cap. 10. hæc diffusè tractaui, & ostendi Christum vt hominem habuisse Patris præceptum, idcirco nunc prætermitto.

Et scio, quia mandatum eius vita æterna est.

COMMENTARIVS.

COncludit causam damnationis, & iudicij. Sermo meus iudicabit eum, quia mandatū est, & præceptum Patris, & ego *Scio, quia mandatum eius vita æterna est*. id est, in his seruandis quæ mandat, & quæ ego de mandato eius denūcio, posita est vita æterna, vt q̄ crediderit, & seruauerit ea, vitā habeat æternā, qui verò nō, priuetur æterna vita, & mortem incurrat sempiternā. Mandatū vita æterna dicitur; id est, quę Christo mādauit prędicari, causa sunt vitę æternæ;

Universidad de Deusto
Biblioteca

æternæ;quia credentibus & custodientibus illa,vita datur æterna:& non dicit;Mandatum eius vita æterna,sed,*ego scio mandatum eius vitam æternam esse*, vt sententiæ grauitatem augeat,eosque terreat testimonio hoc suo, *Ego scio*: simul etiam vt se à Patre distinctam personam significet;ipsi tamen æqualem, vt qui humilia dixerat,dum mãdati meminit,sublimia loquatur,Ego scio. simul etiam illos impugnat, qui deceptorem eum appellabant.

Quæ ergo ego loquor,sicut dixit mihi Pater,sic loquor.

EX prædicta sententia infert,hæc etiam quæ modò loquitur esse verba Patris;Si enim generaliter à se ipso non est loquutus,sed quid dicat, & quid loquatur,de Patris habet mandato:hęc etiam, quæ nunc vltimò dicit, nempe se lucem esse, & sermonem suum illos in nouissimo die iudicaturum,& cætera quæ affirmauit,sunt etiam de eodem Patris mandato.hic est huius vltimæ sententiæ sensus.

FINIS PRIMI TOMI COMMENTARIORVM IN EVANGELIVM IOANNIS.

COM-

COMMENTARIORVM DOCTORIS FRANCISCI TOLETI, DE SOCIETATE IESV, IN SACROSANCTVM IOANNIS EVANGELIVM

TOMVS SECVNDVS.

NE res planè diuersas vno volumine confunderemus, visum est opus totũ in duos partiri tomos. agitur in priore (qui duodecim capita comprehendit) de ijs quę in vita & prædicatione Domini contigêre: agitur in secũdo de ijs quæ ad Sacrosanctam eiusdem Domini Passionem,& Resurrectionem spectant: ideoque à decimotertio capite initium sumit posterior tomus; Cùm inde Sacer Euangelista ordiatur miranda illa,quę Christus Dominus sub finem vitæ operari dignatus est.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

ANTE diem festum Paschæ, sciens IESVS *quia venit hora eius vt transeat ex hoc mundo ad Patrem: cùm dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Et cœna facta, cùm Diabolus iam misisset in cor vt tradèret eum Iudas Simonis Iscariotes, sciens quia omnia dedit ei Pater in manus, & quia à Deo exiuit, & ad Deum vadit, surgit à cœna, & ponit vestimenta sua: & cùm accepisset linteum, præcinxit se. deinde misit aquam in peluim, & cœpit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo, quo erat præcinctus. Venit ergo ad Simonem Petrum. Et dicit ei Petrus; Domine, tu mihi lauas pedes? Respondit* IESVS, *& dixit ei: Quod ego facio, tu nescis modò:scies autem postea. Dicit ei Petrus: Non lauabis mihi pedes in æternum. Respondit ei* IESVS: *Si non lauero te, non habebis partem mecum. Dicit ei Simon Petrus; Domine, non tantùm pedes meos, sed & manus, & caput. Dicit ei* IESVS; *Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus. Et vos mundi estis: sed non omnes. Sciebat enim quisnam esset, qui traderet eum. propterea dixit: Non estis mundi omnes. Postquam ergo lauit pedes eorum, accepit vestimenta sua: & cùm recubuisset iterũ, dixit eis; Scitis quid fecerim vobis? Vos vocatis me magister & domine: & bene dicitis: sum etenim. Si ergo ego laui pedes vestros, Dominus & magister, & vos debetis alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodũ ego feci vobis, ita & vos faciatis. Amen amen dico vobis, non est seruus maior domino suo, neq; Apostolus maior*

Universidad de Deusto
Biblioteca

est eo, qui misit illum. Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea. Non de omnibus vobis dico: ego scio quos elegerim. Sed vt adimpleatur scriptura: Qui manducat mecum panem, leuauit contra me calcaneum suũ. Amodo dico vobis, priusquam fiat, vt cùm factum fuerit, credatis quia ego sum. Amen amen dico vobis, qui accipit si quem misero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum qui me misit. Cùm hæc dixisset IESVS, *turbatus est spiritu: & protestatus est, & dixit: Amen amen dico vobis, quia vnus ex vobis tradet me. Aspiciebant ergo ad inuicem discipuli, hæsitantes de quo diceret. Erat ergo recumbens vnus ex discipulis eius in sinu* IESV, *quem diligebat* IESVS. *Innuit ergo huic Simon Petrus, & dixit ei: Quis est de quo dicit? Itaque cùm recubuisset ille supra pectus* IESV, *dixit ei: Domine, quis est? Respondit* IESVS: *Ille est, cui ego intinctum panem porrexero. Et cùm intinxisset panem, dedit Iudæ Simonis Iscariotæ. Et post buccellam, tum introiuit in eum Satanas. Et dicit ei* IESVS: *Quod facis, fac citius. Hoc autem nemo sciuit discumbentium, ad quid dixerit ei: Quidam enim putabant, quia loculos habebat Iudas, quod dixisset ei* IESVS: *Eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festum: aut egenis vt aliquid daret. Cùm ergò accepisset ille buccellam, exiuit continuò. Erat autem nox. Cùm ergo exisset, dixit* IESVS: *Nunc clarificatus est filius hominis: & Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso: & continuò clarificabit eum. Filioli, adhuc modicum vobiscum sum. Quæretis me: & sicut dixi Iudæis: Quò ego vado, vos non potestis venire: & vobis dico modò. Mandatum nouum do vobis, Vt diligatis inuicem: sicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicem. In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Dicit ei Simon Petrus: Domine, quò vadis? Respondit* IESVS: *Quò ego vado, non potes me modò sequi, sequeris autem postea. Dicit ei Petrus: Quare non possum te sequi modò? animam meam pro te ponam. Respondit ei* IESVS: *Animam tuam pro me pones? Amen amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me neges.*

Ante diem festum Paschæ.

COMMENTARIVS.

INcipit Euangelista noster passionem & mortem Domini describere: quæ autem priusquã paterետur, egerit, & docuerit, enarrat. præmittit ergo tempus, quando hæc facta sunt, *Ante*, inquit, *diem festum Paschæ*, sensus est, pridie quàm paterետur Dominus: festo enim Paschæ passus est: ante hunc ergo diem, hæc, quæ modò narrantur, facta sunt: cùm autem passus sit decima quinta lunæ, die sexta hebdomadæ; consequitur, quinta feria, decima quarta lunæ primi mensis anni, qui apud Iudæos Martius erat, hæc quæ describuntur à Ioanne, gesta esse. Cætera in annotationibus require.

ANNOTATIO I.

Diuersæ lectiones superiorsexius.

QVANTVM ad lectionem spectat, Græci nunc codices habent; *Ante autem festum Paschæ*; tamen vera lectio est Latina nostra, & antiquos Græcos codices ita legisse non est dubitandum: nam & Cyril. lib. 9. cap. 2. & Chrysost. hom. 69. Euthym. & inter Latinos Augustæt. 55. legunt, *Ante diem Paschæ*. Cyril. Euthym. & Augustl. legunt ante diem festum, Chrysost. non legit festum, sed *ante diem autem Paschæ*. Illud A *festum*, non legit, sed credendũm est, librum Chrysostomi mendosum vitio Typographi: omnes tamen legũt, diem. Cyril. adhuc legit, *Ante diem festum autem*. Quamuis autem non legeremus, *diem*, sed tantùm, ante festum Paschæ, intelligendum esset, & supplẽdum illud nomen diem. Aliqui nostra tempestate mysterium excogitant in hoc, quod ante festum dictum sit, quia erat paulo ante festum, sed non pridie:

pridie: nam festum incipiebat ad vesperam decimæ quartæ lunæ, & hæc fuerunt eo die facta, sed ante vesperum diei. Verùm non habet fundamẽtum firmum hæc doctrina: nam antiqui Patres interpretantur omnes ante diẽ festum: nec est cur ad has considerationes, & distinctiones recurramus, cùm veritas semper certa, & stabilis maneat, etiamsi dictum sit pridie, seu ante diem, vt paulo post aperiemus.

Nomen Paschæ vnde dicatur, & quid significet.

ANNOTATIO II.

NOMEN Paschæ est Hebræum, vt notat Hieronymus Matthæi 26. à verbo פָּסַח quod significat transire; inde est nomen פֶּסַח significans transitum. ex quo fit, nõ esse probandam etymologiam eorum, quorum ibidem meminit Hieron. affirmantium esse nomen Græcum, à verbo πάσχω, quod significat patior. huic enim etymologiæ aduersatur scriptura: nam habemus Exod. 12. dictum Pascha à verbo Hebræo transeundi, vt paulo post dicemus. Attendendum tamen hoc nomen potius esse Chaldæum, sicut Græcè, & Latinè profertur: nam פַּסְחָא dicitur Hebraicè, id est, Phase, at apud Chaldæos פִּסְחָא pischa, inde pascha. Quare autem dictum sit Pascha, id est, transitus, habemus Exodi 12. & docet Hierony. Matth. 26. ab Angelo exterminatore, qui in Aegypto occidit omnes primogenitos Aegyptiorum, per singulas domos discurrens: domos enim Iudæorum, quorum vncti erant postes sanguine agni pertransibat, nec quicquam damni inferebat. hic transitus dicitur Pascha, & celebritas huius mysterij, quæ in singulis recolebatur annis, dicebatur Pascha. Nec est in hac parte probandum, quod Augustinus tract. 55. dicit, hunc transitum esse maris rubri, quod ficco pede filij Israel pertransierunt: nam re vera Pascha non hunc tranſitum, sed illum priorem Angeli significat. idcirco agnus in celebritate ista immolabatur, repræsentãs liberationem illam primogenitorum ex Israel, per sanguinem Agni.

Ratio, qua Pascha significat omnes in scriptura.

ANNOTATIO III.

SI attentè sacras scripturas consideremus, Pascha quatuor habet significationes. Primò significat agnum ipsum, qui occidebatur, & immolabatur: & hæc significatio est in veteri scriptura, & apud Euangelistas. 1. Esd. 6. Omnes mundi ad immolandum Pascha vniuersis filijs transmigrationis. 3. Esd. 1. Immolate Pascha, & sacrificia parate fratribus vestris. Matth. 26. Vbi vis paremus tibi comedere Pascha? Luc. 22. In qua necesse erat occidi Pascha. Secundò, Pascha significat celebritatem diei, in quo immolabatur agnus, qui erat decima quarta lunæ. in hac significatione dicitur Nume. 28. Decima quarta die mensis Phase Domini est, & decima quinta solemnitas, & Luc. 22. Appropinquabat dies festus Azymorum, qui dicitur Pascha. Aduertendum A autem est aliud esse Pascha, seu diem Paschæ, aliud festum, seu diem festum Paschæ: Nam decima quarta dicebatur Pascha, tamen non dies festus Paschæ; sed dies decima quinta, vt patet ex verbis allegatis Num. 28. Decima quarta Phase est: decima quinta solemnitas, & dicitur etiam nunc à Ioanne, ante diem festum Paschæ. Tertiò significat Pascha totam solemnitatem, quæ incipiebat à decima quarta lunę ad vesperam, & continuabatur per septem dies azymorum, quamuis primus dies, B qui erat decimus quintus, esset omnium celeberrimus, quemadmodum & vltimus: vt habetur Num. 28. in hac significatione dicitur. 3. Esdr. 1. fecit Iosias Pascha Hierosolymis: & iterum: Non est celebratum tale Phase in Israel: Ioan. 2. Prope erat Pascha Iudæorũ; Act. 12. Volens post Pascha producere eum populo. Quartò, quod est valde attendendum pro resolutione eorum, quæ dicenda sunt; Pascha C significat etiam animalia, quæ offerebantur illis septem diebus Azymorum: nam præter agnum illum primum, & præter diem, quo immolabatur, etiam tempus totum septem dierum dicebatur Pascha; & similiter animalia quæ tunc immolabantur. In hac significatione habemus locum Deutero. Immolabis Phase Domino Deo tuo de ouibus, & de bobus in loco, quem elegerit Dominus. Ecce Phase dicebatur victima ouium, & boũ, quæ illis diebus tunc fiebat: illis enim diebus magna animalium copia immolabatur, quæ non nisi à mundis comedebantur, vt patet Num. D 28. Contra hanc tamen significationem obijciet forsan aliquis, quia in Hebræo non legitur, immolabis Phase de ouibus, & bobus, sed immolabis Phase ouem, & bouem, quasi sint tria, Pascha, oues, boues. Respondeo, sensum eundem facere, ac si dictum esset, immolabis Pascha de ouibus, & bobus. Vt enim peritissimi linguæ huius annotãt, sæpe in Hebræo sermone, supplenda est particula וְ argumento est Chaldaica paraphrasis, quæ habet E expresse, immolabis Pascha de ouibus, & bobus: & defectum præpositionis, insinuat defectus coniunctionis copulatiuæ: non enim dicitur, Immolabis Phase, & ouem, sed, Immolabis Phase ouem, & bouem, vt Phase ad ea, quæ sequuntur, referatur. præter hoc testimoniũ sunt etiam alia duo manifestiora 2. Para. vbi habetur. Princeps domus Dei dederũt Sacerdotibus ad faciendũ Pascha pecora commixtim duo millia sexcenta, & bo- 2. Paralip. 35. ues trecẽtos: & in Hebræo est in plurali, Dederũt in Pascha ta. ecce boues dicebãtur Pascha- F ta. Iterum ibidem dicitur, Dederũt leuitis ad celebrandum Pascha quinque millia pecorũ, & boues quingentos. in Hebræo dicitur, in Paschata. Omnia ergo animalia, quæ illis offerebantur diebus, dicebantur etiam Pascha, & non solùm agnus, quamuis ille esset præcipuum Pascha, propter quod cætera sic dicebantur. Aliqui graues Doctores azymos panes, Pascha appellari affirmant: sed, quia non est locus in tota scriptura, in quo talis signi-

Differunt dies Paschæ, & dies festi Paschæ.

Pascha significat quandoque animalia, quæ offerebãtur.

Deutero. 16.

Pascha nusquam pro Azymis panibus reperitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ficatio reperiatur, omittimus; quia nunc, quę ex scriptura habentur, referimus. Ad duas igitur significationes reduci possunt hæ quatuor: nam Pascha aut significat, id quod offerebatur, siue agnus, siue animalia cætera; aut celebritatem ipsam, siue primi diei, quando agnus immolabatur, siue omnium dierum, qui erant præter diem immolationis septem azymorum.

ANNOTATIO IV.

Quomodo cõueniant verba Ioannis cum cæterorum Euangelistarum textu.

VIdetur propius ad rem accedamus, soluenda est quædam difficilis dubitatio, & quæ multis occasio fuit errandi: Nam Ioannes tribus Euangelistis videtur contrarius: Cæteri enim primo die azymorum comedisse Pascha Christum affirmarunt: at Ioannes, *ante diem festum Paschæ*, cœnasse asserit: & dubio procul de agno paschali loquitur: dies autem primus azymorum incipiebat decima quarta ad vesperam, durabatque tota decima quinta: si igitur ante diem festum, ergo ante primum diem azymorum; at Euangelistæ ipso die primo azymorum docent comedisse pascha. Verba Matth. 26. sunt hæc: Prima die azymorum accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: vbi vis paremus tibi comedere Pascha? Verba Marc. 14. sunt hæc: Primo die azymorum, quando pascha immolabant, dicunt ei discipuli, quò vis eamus, & paremus tibi, vt manduces Pascha? Verba Luc. 22. sunt ista: Venit dies azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha, & misit Petrum, & Ioannem. Concordant omnes prima die azymorum agnum comedisse: qua igitur ratione dicit Ioannes, *Ante diem festum Paschæ*? hic enim dies erat primus azymorum. Græci postquã in suum schisma lapsi sunt, etiam hunc suis erroribus addiderunt, tres Euangelistas errasse, & à Ioanne correctos esse, & emendatos. Non vident totam scripturæ veritatem labi, sivel minimũ in ea admittatur mendacium, aut falsitas, vt rectè dicit Augustinus epistol. 19. ad Hieronymum. Vana est ergo, & indocta, ac blasphema in spiritum sanctum, qui locutus est per Apostolos, & Euangelistas, responsio ista. Certissimum est enim vera esse omnia, & consona, eundemque in omnibus, quamuis varijs verbis, contineri sensum.

Diuersis horis agni esus, & eiusdem immolatio fiebant.

Pro responsione igitur sunt duo potissimũ considerãda, & pro intelligentia multorum memoriæ mandanda. Primum est distincta esse tempora immolationis agni, & esus ipsius, non solùm quia quo tempore immolabatur, comedi non poterat, quia præparari necesse erat; sed quia comedendi, & immolandi tempus erat determinatum: nam decima quarta lunæ ante solis occasum immolabatur, & comedebatur post occasũ. Hoc Exo. 12. satis apertè colligitur, si verba hebrea consideremus. nam dicitur, Immolabit multitudo filiorum Israel ad vesperam; & postea dicitur: Edent carnes nocte illa; & paulo inferius; Quarta decima die ad vesperam comedetis azyma; quamuis in vtroq; loco Latinè, & Græcè sit eadem vox ad vesperam: tamen apud Hebræos est varia: nam agnus immolandus dicitur בֵּין הָעַרְבַּיִם id est, inter duas vesperas; Est enim nomen duale; at in eodem loco agnus dicitur comedendus nocte, & rursus ad vesperam, sed in singulari, בָּעֶרֶב est autem magnum discrimen nam agnus immolabatur verè in decima quarta lunæ, qui finẽ habet ad solis occasum: aboccasu enim solis iam incipiebat solemnitas decimę quintę, & panes azymi; agnus igitur immolabatur ante solis occasũ, & cõedebatur post occasum; cum azymis enim comedendus erat, quæ non comedebantur nisi ingrediente decima quinta: propterea dicitur nocte, seu ad vesperam comedendus; at immolandus, inter duas vesperas. Habebant enim duplicem vesperẽ Hebræi, vt notant peritissimi illorũ: vnus erat post occasum solis prope noctẽ; alter erat post meridiẽ inclinante iam sole; quod etiam Latina Ecclesia seruat. nam tempus horarum post nonam vocat vesperæ, & ab eo nuncupat horas vespertinas, tempus etiam completorij appellat vesperem; Largire, inquit, clarum vesperę; & Hispani etiam post meridiem iam sole inclinante appellant, *tarde*. Erat igitur tempus inter duplicem vesperam ante occasum, & post occasum diem, fere quando nos celebramus vesperas, quo tempore agnus immolabatur, postea parabatur, & post occasum cum azymis comedebatur.

Alterum annotandum est, quamuis apud Iudæos solemnitates celebrarentur à vespere, id est, occasu solis, ad vesperam, id est occasum sequentis diei, & idcirco à vespere, seu solis occasu decimæ quartæ inciperet prima dies Azymorum, quæ erat decima quinta lunæ; tamen illa vespera aliquando computabatur in annumeratione dierum cum sequenti, aliquando cum præcedente die. Cùm enim esset inter duos dies, finis vnius, & initium alterius, modò ad vnum, modò ad alterum referebatur. idcirco factum est, vt vesper decimæ quartæ, aliquando decimæ quartæ, aliquando decimæ quintæ adnumeraretur. Habemus in scriptura ipsa veteri expressum exemplum Exodi 12. Primo, inquit, mense quartæ decimæ ad vesperam azyma comedetis. Rursus: Immolabitis decima quarta die, & nocte illa comedetis; ecce apertè, nox illa quartæ decimæ annumeratur, & dicitur quarta decima die azima comedenda: Item rum dicitur, Septem diebus azyma comedetis, in die primo non erit fermentum in domibus vestris: Ecce vespera, & nox illa, sequenti diei annumeratur: nam vespera decimæ quartæ, non erat fermentum, sed azyma. Ex hac verissima doctrina, quam aliis etiam veteris instrumenti testimonijs confirmare possemus, sequitur concordia, & explicatio Euangelistarum in locis propositis: tam enim Ioannes, quàm cæteri Euangelistæ, nocten, & vesperam illam, in qua agnus comedebatur, annumerarunt decimæ quartæ diei lunæ, &

lunæ, & decimam quintam appellarunt sequentem diem. Idcirco decimam quartam dixerunt diem Azymorum, non quia in decima quarta azyma comederentur, sed per Synecdochen, quia illa nocte erant azyma edenda; ideo dixerunt diem azymorum: nam nocte illam, & vesperam computabant pro decima quarta, quando Dominus misit discipulos, vt præpararent Pascha illo vespere comedendum: Ioannes etiam dixit: *Ante diem festum Paschæ*, nempe vespere decimæ quartæ, quem etiam computans cum decima quarta, dixit; *ante diem festum*, id est, decimum quintum: hic enim solemnissimus erat dies, & dicebatur solemnitas Paschæ, vt patet Num. 28. non solùm igitur Ioannes non est contrarius cæteris Euangelistis, sed nec diuersus, imo eadem dicit, & eundem diem significauit, nempe decimam quartam lunę, tamen vesperam computauit cum decima quarta, sicut & cæteri Euangelistæ. Quod autem aliqui recentiorum dicunt, dictum esse ante diem festum, quia paulo ante vesperam, quando incipiebat decimus quintus dies, hoc factum est, nullo modo accommodari potest: nam Ioannes tractat, & describit tempus, quando lauit pedes, & quando cœnauit, & hoc factũ esse narrat ante diem decimum quintum; at lotio, & cœna erant post vesperam, & solis occasum. Vera solutio est, quam explicuimus. Est etiam altera responsio, non minus vera, & legitima pro D. Ioanne explicando, cuius inferius capite vltimo mentionem faciemus: nempe Hebræos vsum scripturę sequentes, nunquam solitos esse appellare dies, nisi; qui à nocte distinguãtur; nec scriptura vnquam diem appellat, nisi eam temporis partem, quæ à nocte secernitur, noctes autẽ annectit diebus sequentibus. Ioannes igitur quando *Ante diem festum* dixit, diem non intellexit ab occasu solis, sed ab ortu; quamuis igitur solemnitas festi ab occasu inciperet, tamen dies ab ortu initium suum habebat. *Ante diem* ergo *festum Paschæ*, fuit nox illa præcedens inter decimam quartam, & decimam quintam diem: cæteri Euangelistæ diem primum azymorum appellarunt, de cimam quartam, quia in ea conficiebantur azyma comedenda nocte sequenti; à præparandis igitur azymis decima quarta dies dicta est, prima azymorum, & hac ratione verum habent verba Mar. & Luc. Prima die azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha. Pascha autem non occidebatur, nisi decima quarta ante solis occasum. ipsam ergo decimam quartam diem azymorum appellarunt, nempe ab azymis præparandis; & quia forsan multi tunc comedebant azyma, ante tempus præceptum: non enim id prohibitum erat. hoc ita esse testimonio Iosephi confirmo, qui lib. 2. de Antiqui. cap. 5. refert Iudæos vocasse dies azymorum octo, hoc autem esse non poterat, nisi etiam decima quarta appellaretur dies azymorum, non quod tunc ex præcepto comederentur azyma; nam decimus quintus erat primus, cuius solemnitas erat ab occasu præcedentis diei, sed quia decima quarta conficiebantur, & comedebantur à multis.

ANNOTATIO V.

Quota lunæ Dominus Iesus fecerit Phase, & passus fuerit.

HIs velut præambulis quibusdam suppositis, grauissima difficultas occurrit, quota luna Christus Dominus immolauerit agnum, & passus fuerit. Si enim hoc non discutimus, locus iste Ioannis nondum manet perfectè explicatus. quamuis autem antiqui, ac recentiores plurima scripserint, & nos etiam dum materiam de Eucharistia publicè legeremus, multa proposuerimus, non tamen silentio nunc rem istam præterire vtile iudicauimus, ad concordiam enim huius loci Ioannis cum cæteris Euangelistis, & ad intelligentiam multorum, quæ dicenda sunt, hæc discussio necessaria est. prætermissis igitur multis, ea quæ ad præsens institutum necessaria sunt, proponemus. Aduertendum igitur est, præcepisse Deum Iudæis Exo. 12. vt anni initium ab eo mense caperent, quo educti sunt de AEgypto, qui mensis fuit Martius: præcepit etiam, vt decima quarta die mensis huius, secundum dies lunares (Iudæi enim diebus hisce suos menses computabãt) ad vesperam agnum immolarent in memoriam beneficij tanti, quod à Domino acceperunt, liberationis à seruitute AEgyptiaca; decima quinta autem die vsque ad vigesimam primam, qui sunt septem dies, azymis vescerentur; dicebanturque dies azymorum, per singulosque dies certa quædam sacrificia immolarẽt; erant maximè solemnes. incipiebat autem Azymorum festiuitas à vespere præcedentis diei, nempe decimæ quartę, quando agnus comedebatur cũ azymis. Hæc omnia trita sunt, nec est qui ignoret. certum etiam est, & sine controuersia, Christũ quinta die septimanæ, qui dicitur dies Iouis ad vesperam agnum comedisse Paschalem, sequenti autem die, quæ erat feria sexta passum, & mortuum.

Septem diẽque dies azymorum festiuitas malia.

An Christus Paschæ celebritatem anticipauerit, referuntur quatuor sententiæ.

Difficultas tamen & controuersia est, an illa feria quinta, quãdo agnum comedit, fuerit tunc decima quarta lunæ, & quando passus est, fuerit decima quinta. In qua controuersia sunt quatuor sententiæ diuersæ. Prima est Euthymij Mat. 26. asserentis illum diem, quando Dominus celebrauit Paschia, fuisse decimam tertiam lunæ, & passum decima quarta, quando secundum legẽ celebrabatur Pascha, & Iudæi omnes agnum immolabant. Christus enim anticipauit vno die Paschę celebritatem, & passus est, quando verè agnus Paschæ à Iudæis immolabatur, secundum legem. quæ sententia videtur Cyrilli lib. 12. in Ioan. cap. 2. & eam hodie Græci defendunt contra latinam Ecclesiam à multo iam tempore, vt constat ex Nicephoro lib. 1. cap. 28. Se cunda sententia est nostro seculo quorundam, qui Christum quidem comedisse Pascha decima quarta, & passum decima quinta die lunæ affirmant; Iudæos tamen celebrasse tũc Pascha, quando Christus celebrauit, negant; sed transtuliisse asserunt ad decimæ quintæ

Secunda opinio, quod Iudæi transtulerint festum Paschæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vesperâ, quando mortuus est Christus: & qui dem re vera Christus decima quinta die passus est; tamen Iudæi illam diem computabant pro decima quarta. In cuius sententiæ explicationem attendenda est Iudæorum obseruatio, quam nunc etiam habent; quando enim dies prima lunæ primi mensis incipit feria secunda, quarta, aut sexta, tunc non incipiunt numerare ab illa die, sed à sequenti; & illo anno prima dies mensis aliter computatur secundum numerum verum cursus lunaris, aliter secundum obseruantiam Iudæorum: causa autem cur sic dies commutentur hæc est: ne duo festa simul consequantur, in quibus nihil operari licet. esset enim valde onerosum, duobus diebus continuis ab omni opere seruili, & itinere vacare. Si autem nouilunium Martij, seu prima dies esset feria secunda, tunc festum Expiationis, quod est decima Septembris, celebrandum esset die Veneris, essentque duo festa successiuè, dies nempe Veneris, & Sabbati: si autem prima Martij esset feria quarta, idem festum Expiationis esset die Dominica, & tũc Sabbatum, & Dominica essent obseruanda: si autem prima dies esset feria sexta, tunc Scenopægia, quod erat festum Tabernaculorum decima quinta Septembris, celebraretur in Dominica, essentque simul Sabbatum, & Dominica: eadem ratione, si feria sexta esset prima Martij, tunc prima dies Azymorum esset dies Veneris, quæ erat decima quinta, tunc autem essent duo coniuncta festa, dies Veneris, & Sabbati. Dicunt igitur isti, quãdo Christus passus est, tunc nouilunium fuisse feria sexta, idcirco Iudæi transtulerant in sequentem; vnde factum est, vt dies Iouis fuerit verè decima quarta, & dies Veneris, quando pass' est, decima quinta; tamẽ propter trãslationem non reputabatur, quando Christus passus est, nisi decima quarta, & quando comedit agnum decima tertia. Christus autem voluit comedere agnum secundum vesum tempus à lege præscriptum, non secundum Iudæorum traditionem, quam Iudæi nunc obseruant. Hæc sententia multum à prima differt: huius enim assertores affirmãt, Christum verè decima quarta celebrasse Pascha secundum legem, & decima quinta mortuum; Iudæos verò propter translationem prædictam, festa commutasse; at qui primam defendunt sententiam, asserunt decima tertia verè die à nouilunio comedisse agnum, & passum decima quarta. Tertia sententia est, Christum agnum comedisse decima quarta, & passum decima quinta, & tunc etiam Iudæos agnum comedere solitos, quando christus comedit; tamen illo tempore, quia occupati erant morti, & neci Christi procurandæ, distulisse esum, & celebritatem agni in decimam quintam; non tamen quod sic facere soliti essent. Huius sententiæ meminit Theophylactus Ioan. 18. in illud verbum: Non introierunt prætorium, ne contaminarentur, vt possent comedere Pascha: & aliqui eam Chrysostomo hom. 82. in Ioan. tribuunt, sed eius verba non apertè id indicant. Quarta sententia est communis, nempe verè decima quarta die Christum agnum comedisse, & tunc etiam Iudæos celebrasse Pascha. quam sententiam tenet Hiero. Math. 26. & Aug. Epist. 86. ad Casulanum. Ansel. epist. de fermentato. & multi graues antiqui, & recentiores doctores, eam sequũtur. istaque est vera, & legitima, adeoque firma, vt mirum sit aliquos in contrarias diuertisse sententias. Tres igitur sententiæ priores in vno conueniunt, nempe Christum non edisse agnum, nec peregisse Pascha, quando Iudæi celebrarunt, sed eos prœueniisse. est tamen diuersitas: nam Græci prœueniisse affirmant, quia comedit decima tertia; recentiores verò, quia Iudæi illo anno propter traditionem Pascha in decimã quintam transtulerant, Christum tamen dicunt non vsum translatione, sed comedisse decima quarta. Tertiæ verò sententiæ auctores, quia Iudæi etiam obseruabant ritum eundem, sed propter necem Christi in decimam quintam distulerant. Fundamenta harum sententiarum eadem fere sunt, quæ paulo post referemus & refellemus.

Iudæorum obseruatio circa primã diem mensis Martij.

Tertia opinio: quod Iudei distulerint esum agni.

Pro veritate igitur stabiliẽda, sunt aliquot *diuersi ordines confirmandæ.* confirmandæ responsiones. Prima est, Christus dominus nõ prœuenit celebrationis tempus, secundum legem statutum, ita, vt agnum decima tertia lunæ comederit. hæc responsio certissima est, omnesque Catholici reijciunt sententiam Græcorum. confirmatur autem a pertis testimonijs Euangelistarum, quę superiori quarta annotatione produximus Matth. 26. Mar. 14. Luc. 22. omnes affirmant die azymorum, quando occidi necesse erat Pascha, & quando immolabant Pascha, dominum misisse discipulos, vt præpararẽt sibi Pascha; igitur Christus non prœuenit tempus. Affirmare autem Euangelistas illos deceptos esse, error est Christiano indignus. Sunt argumenta multa ad hanc responsionem confirmandam: at vbi expressa est scripturæ auctoritas, non est cur tempus in ijs, quæ non sunt necessaria, conteramus. Secunda responsio, quando Christus celebrauit Pascha, etiam reliqui omnes celebrarunt, nempe decima quarta lunæ ad vesperam. Ista est contra secundæ opinionis translationem: miror autem Catholicos hos doctores Iudæorum nostri temporis fabulis fidem adhibuisse, scripturæ testimonijs non consideratis, aut violentis expositionibus adhibitis. dicitur enim Mat. 26. Primo die azymorum, quando necesse erat occidi Pascha, quid est quando necesse erat occidi Pascha, nisi quando obseruandum erat ab omnibus? & ne respondeat aliquis, necesse erat, at Iudæi non id faciebant: fateri ergo necesse est, omnes illos peccasse, & translationem esse contra legem, quod profectò illi ritibus hisce deditissimi nunquam commisissent. Sed his omissis, audiamus Mar. 14. explicantem: Die azymorum, quando immolabant Pascha; verebum hoc immolantium & seruantium legem est. tunc ergo, quando cæteri immolabant, celebrauit etiam Christus. Audiamus ita-

tum Lucam; Appropinquauit dies azymorum, qui dicitur Pascha; si translatio talis erat, dies ille non dicebatur Pascha. Talis igitur sententia pugnat profectò cum scripturæ testimonijs. Confirmo adhuc: discipuli accedunt, & dicunt; Vbi vis paremus tibi comedere Pascha? Dominus autem mittit illos ad quendam cui dicerent; Apud te facio Pascha: non vtique discipuli accessissent ad eum, nec mitteret ad aliquem cum tali nuntio, nisi quia tunc omnes celebrabãt Pascha. Necesse profectò est, vt hoc soluãt argumentum, qui tenent hanc translationem. fingunt multa facta fuisse, quæ Euangelistæ non narrant, sed præterquam quòd hæc ab ipsis confingantur, & sine auctoritate dicãtur, his verbis Euangelistarum nunquam accommodabuntur. Opponẽt nobis Iudæorum hoc tempore obseruationem; fateor: sed interrogati, vnde probant eandem fuisse Christi temporibus consuetudinem, respondebunt; id modò affirmare Iudæos, se antiquissima traditione hanc consuetudinẽ accipere. Vana est responsio profectò, Iudæos perfidos, mendaces, & qui nihil fere legis obseruãt, accersere in testimonium tantæ veritatis, vbi expressa testimonia scripturæ clamant in contrarium.

Iudæorum testimonia sine fide non admittenda.

At vt Iudæos ipsos mẽdacij conuincamus, audiamus Iosephum digniorem fide omnibus ipsis: qui libr. 13. Antiq. cap. 16. habet hæc verba. Antiochus erecto trophæo ad Lycum fluuium, vbi Indatẽ Parthorum ducem profligauerat, hæsit ibi per biduũ ad preces Hyrcani Iudæi, quod in id tempus fortè quædam Iudæorum festiuitas incurrerat, per quam nõ licebat eis iter facere. Et verum est, quod ille scripsit: nam pentecoste instabat post Sabbatum, quo tẽpore nostris iter facere nefas habetur. Hæc Iosephus. Vide apertè duo festa simul Sabbatum, & Pentecosten obseruari, & necesse est, si Sabbatum, & Pentecoste simul occurrerunt, etiã Pascha, & Sabbatum fuisse coniuncta. Falsa igitur recentiorum Iudæorum est traditio, & huius sententiæ fundamentum. At, vt etiam testimonio ipsorummet Iudæorum perfidorum nostram veritatem comprobemus, constat apertè ante nonnullos annos talem trãslationem inter ipsos non fuisse, sed simul celebratum Pascha feria sexta, & postea Sabbatum, & manipulũ messuisse vespere feriæ sextæ etiam Sabbato incipiẽte. Rabbi Isaac Arama auctor libri Achidach Isaac; id est, ligationis Isaac, vir maximę apud Hebræos auctoritatis, super illud Leui. 23. Cùm veneritis in terram, quam ego do vobis, & messueritis, & cætera, habet hæc verba; Impossibile est colligere, & demetere manipulũ, nisi nocte decima sexta lunæ, sicut scriptum est in libro Menahoth: id est, oblationũ farinaceorum in hanc sententiam. quomodo igitur fit; legati senatus egrediũtur post vesperam diei festi, & colligunt manipulum demetiendum prope radices, vt facilius demeti possit, ciuitates proximæ congregantur, vt maior præcepti merces sit; postquam tenebræ factæ sunt, metens dicit adstãtibus: occubuit

Iudæi non distulerunt Paschæ festum.

A ne sol: idque tribus vicibus, quibus respondẽtibus occubuisse, iterum per tres vices interrogat, an illa falx, & area sit in hunc vsum destinata? respondentque rem ita se habere; quod si fuerit Sabbatum, interrogat eos, est ne Sabbatum? Est; inquiunt. Metamne? addit ille, Mete respondẽt; & omnia hæc tribus interrogationibus absoluũtur. hæc iste. Est autẽ liber Menahoth pars talmud multis annis post Christum composita, vbi vides Iudæos ante aliquot annos talem non habuisse translationem, sed celebrasse Sabbatũ immediatè post primã diem Azymorum, in cuius vespere metebatur manipulus. Adde adhuc contra fundamentum istorum. ipsi enim tribus diebus transferunt, feria secunda, quarta, & sexta, sed necesse erat etiam trãsferre primam feriam, quæ dominica est: nam si nouiluniũ esset prima feria, seu dominica, necesse erat duo festa simul Sabbatum, & primũ Azymorum agi. parum enim refert, vt vnus altero prior sit. tam enim difficilis esset obseruãtia diei primi Azymorum, & Sabbati, quàm Sabbati, & primi dierũ Azymorum, siue præcedat, siue sequatur, vt ipsimet de festo expiationis dicunt. Adde rursus ipsos supponere ab omni opere Iudæos vacasse in die prima azymorum, quod falsum est: nam Exo. 12. expressè dicitur, licere cibos parare in die azymorum prima. Vana ergo est translatio Iudæorum nostri temporis, nec oblationes nec sacrificia habentiũ, à paucis retro annis, confícta: nec sententia, quæ illi innititur, est probanda, maximè cùm Euangelium, vt ostendimus, tam expressum sit in contraria sentẽtia.

Tertia responsio; Iudæi non distulerunt celebrationem Paschæ illo anno propter necem Christi; hæc est contra tertiam sententiam, quæ tolerabilior est duabus prioribus; sed tamen falsa est, & sine fundamento: non enim ausi fuissent Pharisæi illi, qui legem exactissimè profitebantur, adstantibus tunc ex omni parte Iudæis, contra præceptum expressum Dei quicquã agere: non enim Christo opponere etiam fingendo, & mentiendo potuerunt tantam trangressionem, quanta illa esset, Deo expresse præcipiente, vt nocte, & die illa immolaretur, & comederetur, pascha. Quarta responsio est; Dominus agnum comedit decima quarta ad vesperam, quando omnes Iudæi comederũt; & passus est decima quinta die feria sexta. Hæc ex aliarum sententiarum expugnatione liquida, & certa manet, quam Ecclesia Latina seruat, & Euangelistæ docent. omnes aliæ sententiæ non alio fundamento sustentantur, nisi quibusdam locis scripturæ, quæ solui non posse visa sunt, nisi secundum eorum proprias sententias; at veram & legitimam eorum solutionem nos adferemus, vt omni ex parte veritas inconcussa maneat.

Explicatur scripturæ loca, quæ tum vera sententia pugnare videntur.

Primus locus est hic Ioannis, *Ante primum diem festum Paschæ*, cum igitur festus dies inciperet à vespera præcedentis, consequitur pridie quã Iudæi celebrarent, Christum celebrasse. hoc & Græci vtuntur argumento, & qui festum

Universidad de Deusto
Biblioteca

transferunt; illi anticipasse Christum, isti, Iudæos postposuisse,affirmant.Sed quàm fallax sit hęc coniectura,& argumentatio in annotatione quarta præcedenti demonstrauimus, ibique ostẽdimus Ioannem vesperâ decimæ quartæ adnumerasse ipsi decimæ quartæ diei, vt ex scriptura veteri probauimus, idcircò ante diem festum dixisse,nempe ante decimam quintam, quando etiam Iudæi observabant. similiter, & diem festum Ioannes dicit.quamuis enim festiuitas ab occasu præcedentis inciperet, tamen dies ab ortu numerabatur: diem enim à nocte secernũt Hebræi, vt diximus in eadem annotatione quarta.

Ioann. 13.

Ioann. 18. Alter locus est eiusdem Ioannis. *Ipsi non introierunt in prætorium, ne contaminarentur, sed vt possent comedere Pascha*; nondum igitur Iudæi Pascha man-

Comedere Pascha quid sit. ducauerunt. Hoc argumentum fortissimum apparet, tamen procedit, quia existimant hi Doctores,Pascha hoc loco significare agnum Paschalem, vt solet in alijs locis significare: at non ita est, sed significat sacrificia, & hostias,quæ diebus Azymis offerre Deus iussit, quæ Pascha appellari constat Deuter.16. & 2. Paralip. cap.25. vt ostendimus in annotatione tertia. Aliqui ad azyma referunt, tamen quia in scriptura non legimus azyma appellari Pascha, neque necessariam mundiciem ad vescendum solis azymis, verior est doctrina, & responsio data, nempe significare hostias, & victimas, quæ illis diebus offerebantur, quibus vesci non licebat nisi mundis, vt constat Exod.12. & Numero.28. & mihi hanc responsionem visus est Chrysost. hom.82. significasse,dicens,Pascha hoc loco, totam celebritatem significare, quod intelligendum est de huiusmodi sacrificijs.Tertius locus est

Ioannis 19. Parasceue Paschæ, quid. eiusdem Ioannis: *Erat autem parasceue Paschæ. Si* igitur erat parasceue Paschæ, quando Christus crucifixus est,igitur nondum erat celebratum Pascha; nam Parasceue præparationem significat.Hoc argumentum debile valde est: non enim dicitur parasceue Paschæ, quia erat parasceue ad ipsũ Pascha: sed quia erat Sabbati parasceue, & simul erat vnus ex diebus Paschæ. Nullius enim festi in tota scriptura dicitur parasceue, nisi Sabbati, quia in sole Sabbato non licebat præparare, quæ ad esum necessaria erant; propterea que feria sexta præparabantur, & idcircò Parasceue dicta est. In die autem Azymorum primo, non erat talis prohibitio, imò expressa concessio. Exod.12. non erat igitur parasceue ipsius Paschæ, quasi præparatorius ad Pascha,sed quia erat vnus ex diebus illis Paschæ, & simul præparatorius Sabbati, quod satis apertè indicat Marcus cap.15. Et cùm iam, inquit, serò esset factum, quia erat parasceue,quod est ante Sabbatum, venit Ioseph, &c. non erat igitur parasceue Paschæ,sed Sabbati. Quartus locus est,eiudem

Ioann.19. Ioannis, *Erat enim magnus dies ille Sabbati*: igitur in Sabbato illo erat Pascha, & prima dies Azymorum; propterea enim dici videtur magnus dies Sabbati. Non video profectò huius argumẽti efficaciam: nam dies septem erant

A Azymorum, & quia vnus concurrebat cum Sabbato, ideò illud Sabbatum dicebatur magnum,quia præter celebritatem Sabbati consuetam, adiungebatur celebritas azymorum: quod autem tunc esset primus dies Azymorum, non indè infertur. Quintus locus est Luc. Mulieres reuertentes mortuo Domino, parauerũt aromata, & vnguenta, igitur tunc nõ erat prima dies azymorum: in festo enim hæc non licebat facere. Nec hic locus con-

B uincit: nam Lucas dicit reuertentes parasse aromata, at non dicit, tunc quando reuersæ sunt parasse:sed vsus est quadam anticipatione,vt solent Euangelistæ. nam subiunxit quieuisse Sabbato, cùm prius quieuerint, quàm parauerint. & ne gratis hæc dicere alicui videamur,audiat Marcum cap.16. dicentem: Et cùm transisset Sabbatum, Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Salome emerunt aromata, vt venientes vngerent Iesum. Non ergo præparauerant in parasceue, seu feria sexta, si Sabbato transacto emerunt partem aroma-

C tum; omnia enim prius emerunt, & posiea pararunt. Sextus locus est Ioannis dicentis Ioseph, & Nicodemum aromata attulisse, & corpus vnxisse, & deposuisse de cruce,& sepulturæ tradidisse. hæc non facerent,cùm iusti essent,si dies prima azymorum esset. Inefficax est argumentum hoc, quando ex ipso Ioanne solutio manifesta est. Vt non,inquit, remanerent corpora Sabbato; Erat enim magnus dies ille Sabbati; insinuat ergo zelo religionis id esse factum, & hoc non propter

D festum azymorum, sed propter Sabbatum. His accedat in Deuteronomio esse diuinum præceptum expressum, ne corpora permanerent in patibulo, sed eadem die sepelirentur; non ergo contra religionem, sed pro religione videbantur hi viri iusti agere, etiamsi in prima die azymorum deposuerint. Adde in festis diebus licuisse sepelire propter necessitatem; habemus exemplum Thobiæ 2. qui cùm esset dies festus, & annuntiatum esset ei cadauer iacere in foro, surrexit, & sepeliuit

E etiam in festo. quæ enim opera pietatis differri non poterant,non prohibebantur;quia & asinus si in foueam cadebat, continuò extrahebatur, etiam Sabbato ne periret. Cùm igitur non debuisset corpus manere in cruce, iustè sepulturæ traditum est,etiam in festo, sicut etiam Iudæi latrones crucifixos sepulturæ tradiderunt: non enim, vt canes super terram proijciebantur. Vltimus locus est ex diuersis Euangelistis narrantibus facta Iudæorum; nam comprehenderunt, accusarunt,& alia omnia fecerunt, quæ, si dies

F festus fuisset, non fecissent. Hoc argumentum conscientiam Iudæorum videtur defendere, tamen qui innocentem, & sanctum occidere non timuerunt, non est mirum si & hæc, quæ illis pia visa sunt, neglexerunt. Adde,festum Enceniorum erat etiam solemnissimum, & nouissimus dies tabernaculorum, & tamen cum lapidare, & comprehendere voluerunt Iudæi, vt constat Ioann. 7. & 10. Adde etiam aliquem præ-

Deuter.21.

textum

textum hos habuisse, seu finxisse: nam crimina aliqua grauia, maximè quæ erant contra Dei honorem,statim puniebantur. Exod. 21.Maleficos non patieris viuere. Numer.15. cùm essent filij Israel in solitudine, & inuenissent hominem colligentẽm ligna in Sabbato,obtulerunt eum Moysi, & Aaron,quem Dominus lapidare iussit;ita prætexentes Dei honorem,& legis defensionem, non timuerunt hæc in festo facere, maximè cùm per Romanos occidendus esset. Adde adhuc non defuisse inter eos,qui id obijcerent,non propter conscientiam,sed propter timorem populi: Matthæi 26. dicebant aliqui: Non in die festo, ne fortè tumultus fieret in populo. Erat ergo dies festus, in quo occiderunt,& hęc fecerunt; quamuis autem timuerint populum, rabies tamen,& odium omnia impedimenta superauit. Tandem obijciunt, quia

A cùm agnus fuisset figura, tunc debuit mori, & pati Christus, quando agnus offerebatur. Hoc etiam non conuincit: nam quamuis non fuerit occisus decima quarta, fuit tamẽ comprehensus, ligatus, sanguinem sudauit, & pati incepit, ac quodam modo mori. Merito etiam tempus figuræ protraxit, significans figuram finem habituram: veritatem autem supra figuram ipsam permansuram, & duraturam: nouamque legem venturam, nempe Euangelium,cuius festum, & agnus immolabatur. non in die Iudaico, sed nouo. Vt er-

B go impleret illud,incepit tunc, sed non consummauit propter hanc noui mysterij significationem. Ex his omnibus certa, & firma manet vetus, & communis sententia explosis contrarijs, & locus Ioannis propositus explanatus videtur.

Quamuis Agnus figura Christi esset,non omnia illa pati incepit, ac quodam modo mori: Merito mori quãdo etiam tempus figuræ protraxit, significans comedebatur agnus.

Sciens Iesus, quia venit hora eius, vt transeat ex hoc mundo ad Patrem.

COMMENTARIVS.

PRæmittit Euangelista Iesum scisse horam passionis, & mortis suæ iam imminentis, tum, ne eorum aliquid, quæ narranda erant de morte, & passione, ei ignoranti,& nõ considerãti accidisse aliquis existimaret, quod esse non potuit, cùm omnia diuina eius prouidentia fuerint disposita;tum, vt amorem Christi erga suos maximè commendaret, qui cùm ad Patrem properaret, tamque acerba, & crudelis mors ei immineret, non solùm eos amare non destitit, sed maiora dilectionis erga illos exhibuit argumenta; tum demum,vt,quæ de lotione pedum, & de Eucharistiæ institutione, & de insignis doctrinæ sermone gesta sunt, diuina quadam ordinatione, & mysterio, non casu, aut inopinatò in hanc horam esse ab eo reseruata, manifestaret. Verba perpendamus. Sciebat venisse horam, & non quando venit hora,tunc primò sciuit; sed ab instanti suæ incarnationis sciebat horam hanc. *Hora* est, quæ nunc aduentasse dicitur, non scientia, quæ antiqua erat. *Hora eius*, dicitur, quia disposita est ab eo, non fatali aliqua necessitate imposita; erat, *eius*, secundum potestatem, non secundum necessitatem. Erat autem hora, *vt transeat*, mortem transitum appellat, quia ab vno termino ad alterum recedebat, manens semper eadem persona, quæ filius Dei erat. Alludit autem ad verbi Hebræi similitudinem:sunt enim eiusdem verbi etymologia Pascha,& transiret:ac si latinè diceret, Ante diem festum transitus, sciens Iesus, quia venit hora eius, vt transeat: ipse enim Pascha nostrum immolatus est, vt nos simul transire faciat. Optimus autem terminus transitus huius est, *ex hoc mundo ad Patrem*; *ex hoc mundo* vbi miseria est, *ad Patrem*, vbi summa est beatitudo. Dicitur autem transire ex hoc mundo, non quod inuisibiliter mundo per prouidentiam adesse desistat, non quod etiam nobiscum in Sacramento non maneat: Matth. 28. dicitur; Ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi;sed quod ab hac mortalitate, & corruptione, & ab hominum oculis, & sensibus remotus, in cœlis immortalis & patibilis nescius secundum humanitatem regnaturus proficiscatur.

Singula verba textus expenditur.

Cùm dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.

SEnsus est, cùm horam quam sibi ad patiendum, mortemque pro hominibus subeundam elegerat, aduentasse sciret, quo amore suos, qui erant in mun-

Universidad de Deusto
Biblioteca

in mundo, prosecutus erat ante, etiam passioni, & morti proximus, prosequi non destitit: quod magnis argumentis, & signis declarauit. *suos*, appellat discipulos, quos in mundo esse dicit, quia ipso ad cœlos recedente, multo tempore in hoc erant seculo permansuri, quasi ea de causa hæc, quæ narranda sunt, fecerit, nempe pedes lauit, suæ carnis & sanguinis Sacramentum reliquit, ac doctrina cælesti instituit. Nomine suorum discipulorum omnes etiam electos futuros significauit. Dicitur autem in finem dilexisse, quia amorem inceptũ semper continuauit: non, enim diciturin fine, sed, *in finem*, id est, vsque in finem, vt amoris perpetuitas ostendatur. Attende quàm miro artificio Ioannes amorem Christi erga suos electos cõmendat. amicorum huius seculi amor valde est imperfectus. Serò enim amare incipiunt, citò desinũt, parum amant. Serò incipiunt, quia magna pars vitæ iam est transacta, quando amici amicitiam ineunt: citò desinunt, quia raræ sunt amicitiæ, quæ vsque ad mortem perueniant; quod si aliquæ tales sunt, morte complentur: parum etiam amant: nam pauci sunt, qui vitam pro amico exponere sint parati, & qui amici vtilitati vehementer studeant: at Christus Dominus, etiam vt homo, perfectè suos dilexit discipulos, & electos. citò incepit, qui ab instanti suæ incarnationis intensissimè suos dilexit, nunquam desijt, nec desinet: nam nec morte amor ille finem habuit. multum, & supra modum amauit; qui morte, & passione sæuissima, & horribili, quando patres etiam filiorum obliuiscuntur, imminente; quamque pro ipsis subibat; adhuc tenerrimè amans, seipsum in cibum, & sacrificium perpetuum dedit. Rectè igitur dicitur, *Cùm dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.*

Perpetuitas amoris Christi in finem.

ergo finis.

ANNOTATIO VI.

Christ⁹ quos appellet suos.

CHRYSOSTOM. homil. 69. & Euthymi. A *Suos qui erant in mundo*, ad distinctionem eorum, qui mortui iam erant, positum dicit: præcesserant enim Patriarchæ, Prophetæ, & iusti multi. Cyrillus libro 9. capit. 2. ad differentiam Angelorum dictum censet: Est enim Christus omnium Dominus, & Angelorum, & hominum: at erga homines amor hic est, qui nunc narratur. Mihi magis placet ea ratione hoc esse dictum, vt significet causam, cur huius amoris signa, & argumenta à Christo data sunt, nempe quia discipuli, & electi innumerabiles adhuc in hoc seculo remanebant, ipso visibiliter recedente. Vt sit sensus; Cùm dilexisset suos, qui in mundo adhuc erant permansuri, & in hoc seculo victuri, idcircò dilexit eos in finem, ostendens, & declarans amorem suum effectibus miris. Illud enim, *erant*, perseuerantiam significat, id est, adhuc erant, adhuc permanebant electi, & sui in hoc mundo. Attendendum rursus illud, *In finem dilexit eos*, Euth. & Chrysostomum locis citatis exponere, vehementer dilexit eos; ac si dicat: nihil omisit, quòd vehementer amantem diceret: cùm eos enim relicturus esset, vehementiorẽ dilectionem ostendit. Cyrillus autem aliter

In finem diligere quid sit.

B

C

exponit, *In finem dilexit*, quia mortem subire propter eos non prætermisit. In finem ergo diligere est etiam mortem, quam præuidit, pro eis non recusare. Totum hoc verum est, sed ad literam hic videtur sensus; Quos ante amauit, etiam vsque ad mortem ipsam amare non destitit. Verum est his verbis indicari, vehementiora argumenta amoris dedisse, discessurus enim visibiliter, vt tenacius eos in amore conseruaret, ardentioris amoris effectibus obstrinxit; idcircò enim amor hic in finem exprimitur, vt magnitudo eius commendetur. Verum etiam est, ita eos dilectos esse, vt mortem subire non detrectauerit, & idcircò amor hic annotatur à Ioanne; tamen sensus est. *In finem dilexit*, id est, vsque ad mortem continuauit, & post mortem etiam perseuerat. Aliud igitur est, quod verba significant, aliud quod insinuant, & propter quod dicta sunt. Significant verba, vsque in finem, seu mortem dilexisse: dicta sunt autem, quia argumenta dilectionis maiora erga suos discessurus demonstrauit. Nomine autem suorum, discipulos primo loco significat, cum in eis electos omnes futuros, quibus etiam hæc beneficia collata sunt, comprehendit.

Et cœna facta.

COMMENTARIVS.

TEmpus determinatè describit, quãdo hæc facta sunt. Cùm, inquit, cœna esset facta; id est, cùm iam cœna fieret, omnesq; discumberent; hæc enim lotio

lotio pedum inter cœnãdum facta est. Duplex erat cœna, vna legalis, in qua agnus paschalis comedebatur, & hæc præcessit, de qua dicit Paulus 1. Cor. 11. Postquam cœnauit dicens; hic calix nouum testamẽtum est: altera sequebatur cœna communis, cui Christus illa priori peracta accubuit; & dum cœnaret cum eis, interrupta cœna solus surrexit, vt pedes discipulorum lauaret, quibus lotis, iterum discubuit. De hac igitur cœna communi dicitur, *& cœna facta*, id est, iam incepta: de his enim, quæ in motu, & successione consistunt, sic loqui solemus. Ita August. tractat. 55. exponere videtur. Non, inquit, quasi consummatam, & iam transactam cœnam intelligere debemus; adhuc enim cœnabatur; sed quia iam erat præparata, & ad vsum conuiuãtium perducta.

Sententia nonnulla à recentioribus, de tempore quo surrexit à cœna, & lauandi pedes discipulorum.

ANNOTATIO VII.

ALIQVI ante cœnam inceptam etiam legalem, Dominum lauisse pedes discipulorum affirmant; sed hi verbo paulo inferius ipsius Ioannis conuincuntur: dicitur enim; postquam lauit pedes discipulorum, accepisse vestimentum, & iterum recubuisse. non diceretur, iterum recubuisse, nisi præcessisset accubitus. Non igitur ante cœnam lauit pedes. Alij post completa omnia, etiam Eucharistiæ institutionem, lotionẽ factam affirmãt, in qua sententia est Cyprian. hom. de ablutione pedum. sed sententiæ huic obstat, quod ad lauandum à cœna surrexisse dicitur, & post lotionem iterum recubuisse. Non erat autem, quod recumberet, si iam vtraque cœna completa erat. panem etiam intinctum Iudæ porrexit, vt narrat Ioannes, nondum igitur cœna erat absoluta. Alij post cœnam legalem, sed ante cœnam communem, factam esse asserũt. sed nec hoc est probandum, & eodem verbo sequenti refutatur. Surrexit, inquit, à cœna, & iterum recubuit. Sedebat ergo, & recumbebat prius, igitur incepta erat cœna communis: nam in legali cœna non recumbebãt, sed stantes cœnabant. licet enim in scriptura non legamus expressè stare eos debere, qui agnũ comedebant, tamen facilè deducitur. Exod. 12. festinanter enim, & cum baculis in manibus comedere præcipiebantur, ad modum citò iter capientium: non est autem recumbentium baculos gestare, nec in recubitu talis festinatio repræsentabatur.

A

B

C

Rectius igitur Augu. tract. 55. inter cœnandum factam esse lotionem hanc censet, & ante Eucharistiæ institutionem, & hæc est communis Doctorum sententia. Vt igitur ordo historiæ huius certus, & dilucidus, & cum aliis Euangelistis concors statuatur, maximè quia Ioannes institutionis Eucharistiæ non meminit, quam alij tres narrant Euangelistæ, tenenda est sententia August. lib. 3. de consen. Euang. cap. 1. qui verè, & doctè hæc ita connectit. Peracta iam Paschalis agni cœna, & communi incepta: illis cœnantibus, surrexit Christus, lauitq; discipulorum pedes, quibus lotis, iterum recumbens locutus est omnia hæc, quæ Ioãnes narrat, & Spiritu turbatus de suo loquitur traditore: & interrogat vnusquisq; nunquid ego sum? & audit Iudas; Tu dixisti. His peractis Eucharistiam instituit, qua institutа, & mysterio peracto, iterum de traditore loquitur, vt refer Lucas, cap. 22. Veruntamen, inquit, ecce manus me tradẽtis mecum est in mensa, &c. tunc inrerrogat Petrus Ioannem; quis est, de quo dicit? quod refert Euangelista noster, & Ioannes interrogans Iesum audit, Cui ego panem intinctum porrexero. Et post hanc buccellam introiuit in Iudam Sathanas, & recessit, quo recedente, & cœna omnino absoluta, Christus habet ad suos discipulos mirabilem concionem, à Ioanne paulo post descriptam. Hic est gestæ historiæ ordo. Scio aliquos in aliquibus discordes esse, hæc enim humani ingenij natura est, vt in ijs, quæ quidentia non conuincit, semper diuersitas opinionum reperiatur. tamen hęc est solida, vera, & communis doctrina.

Communi cœna iam inceptа, Christus lauit suorũ pedes.

Cùm Diabolus iam misisset in cor, vt traderet eum Iudas, Simonis Iscariotis.

COMMENTARIVS.

COgitauerat iam ante instigante, & stimulante Dæmone, Iudas Christum inimicis, & persecutoribus tradere, priusquam à cœna surrexit, & lauit pedes: non tamen absque diuino mysterio Euangelista hoc verbũ interserit, & præmittit ante tanti operis narrationem; sed vt Christi dilectionis magnitudinem, & humilitatis profunditatem commẽder, qui & eius, qui iam cum tradere decreuerat, pedes lauare non recusarit, & ei seipsum in cibum ministrare dignatus sit. Quam rationẽ annotauit etiam Chryf. ho. 60. Non solùm autem Ioannes, sed etiam Lucas cap. 22. expressernat, Iudam Diabolo instigante hæc fecisse: id etiam repetit Ioannes paulo inferius, quod non est factũ,

Commendantur Christi charitas & humilitas.

vt cul-

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt culpa Iudæ in Dęmonem transferatur: nemo enim propter Dæmonis tentationem à culpa excusatur, sed vt iudicium contra Diabolum insurgentem in Christum significetur: princeps enim huius mundi iudicatus est, quia vnà cum Iuda, & Iudæis Christo innocenti mortem intulit. non tamen culpa vacarunt Iudas, & illi. Dæmon enim suadet, non vim infert, prauas excitat cogitationes, sed voluntatem non cogit; liberum enim relinquit hominem. Misit autem in cor Iudæ, quando effusione vnguenti indignatus abijt ad Iudæos, & de tradendo Domino precio statuto cum eis conuenit.

ANNOTATIO VIII.

Caianorum hereses duæ reijciuntur.

HÆC sententia conuincuntur duæ hereses Caianorum, quarum meminit Epiphan. in hæresi 38. quidam affirmabant Iudam tradidisse Christum, quia Christus malus erat, & legis doctrinam peruertebat; sed hi non solùm errabant, sed blasphemi in Christum erant. Alij Iudam tradidisse Christum asserebant, ex reuelatione, & cognitione, quia sciebat, mortem eius salutem esse hominum, vnde laudandum censebát Iudam. Epiphanius multis testimonijs scripturarum has hæreses redarguit; at hoc vno satis conuincûtur falsitatis: nam si eo spiritu fecisset, & laudandus esset, non diceretur instinctu Diaboli fecisse, nec diceretur ipse Iudas Diabolus Ioan. 6. Et filius perditionis Ioan. 17. Adde quamuis illi reuelatum fuisset, quod verè nõ fuit, mortem Christi salutem esse hominum; non licuisset illi eum tradere, nisi mandatum speciale Dei habuisset.

ANNOTATIO IX.

Quomodo mittere & intrare dicatur diabolus.

AVGVST. libr. 3. de consen. Euange. cap. 1. dubitationem proponit: nam hoc in loco dicit Ioannes; *Cùm iam Diabolus misisset in cor*, & tamen paulo inferius dicit; *Post buccellam intrauit in eum Sathanas*: nec sufficit respondere, aliud esse, misisse in cor, aliud intrasse: nam non dicitur intrasse, nisi ratione malarũ cogitationum, quas stimulante Dæmone concepit, vt dicit Origen. libr. 3. Periarch. cap. 3. Adde Luc. 22. tunc dicitur intrasse, quãdo ad Iudæos abijt, & de tradendo locutus est. Rectè Augustin. respondet, intrasse quidem Dæmonem, quando cogitationes iniquas hasce Iudas cõcepit, tamẽ multo plenius à Dæmone possessum postea fuisse, quãdo ipso opere abijt, vt traderet. Exemplum adducit; acceperant quidem Spiritum sanctum Apostoli per gratiam, at post resurrectionem dictum est eis; Accipite Spiritum Sanctum. Plenitudo ergo iniquitatis, & confirmatio malitiæ verbis sequentibus exprimitur, quando dicitur; *Intrauit in eum post buccellam Sathanas*. Aduertendum hoc in loco est, non omne malum quod fit, ex Dæmonis fieri suggestione; nec omnis, qui peccat, semper Dæmone tentante peccat. multa enim propria tentatus concupiscentia, & allectus exterioribus bonis homo peccata committit, etiam nulla opera Dæmonis aut tentatione interposita, vt docet Basil. in regu. breu. respon. 79. Chrys. hom. 54. in Acta. Aug. lib. de Eccles. dogmat. cap. 82. & ante eos Origen. lib. 3. Periarch. cap. 2. Rectè ergo nunc Ioannes annotauit hoc malũ, quod Iudas perpetrauit, Dæmone stimulante fecisse; quod ea de causa dictum est, vt diximus in commentario, vt ex hoc scelere Dæmon reus homicidij contra Christum significetur, propter quod suo est dominio iure priuatus, & punitus.

Sciens, quia omnia dedit ei Pater in manus, & quia à Deo exiuit, & ad Deum vadit, surgit à cœna.

COMMENTARIVS.

PRofunda sunt hæc Euangelistæ verba. descriptis igitur circũstantijs temporis, quando quæ narraturus est gesta sunt, nempe prope horam passionis, & post cœnam legalem, & inter cœnandum, iamque traditore cogitante, & deliberante eum tradere; nunc incipit causas explicare Ioannes, quæ Christum ad ea facienda, quæ post cœnam facta legimus, induxerunt. Quæ autem post cœnam fecit Christus tria sunt; pedum ablutio; sacramenti, & sacrificij corporis & sanguinis sui institutio; & mirandæ doctrinæ sermo. quorum duorum, nempe primi & tertij, Ioannes meminit; secundum tanquam à cæteris Euangelistis copiosè narratum, prætermisit: intentus his describendis duobus, quæ cæteri omiserunt. Primum igitur, quod induxit Christum, ad hæc tria præstanda, est, scire omnia data sibi à Patre in manus, id est, hominum salutem, & redemptionem ei esse à Patre commissam. Eximia est hæc cõsideratio: nam ratio, & causa præcipua, propter quam Christus homo nostram salutem vehementissimè appetijt, & diligentissimè, & efficacissimè operatus

Euangelista tres causas proponit, quæ Christũ induxerunt ad hæc mirabilia facienda.

operatus est, illa fuit, quia à Patre suo, quem infinitè diligit, & reueretur, sibi iuncta, & imposita fuit. Hæc ergo consideratio induxit, vt miranda opera faceret hominibus, antequam discederet. Alterum quod induxit est, scire, & considerare se, à Patre exijsse; id est, se esse Dei filiũ naturalem, eiusdem cum ipso substantiæ, & potentiæ. hæc consideratio induxit, vt faceret, quæ tanto amori erga Patrem debebantur: considerabat enim ex vna parte, quantum rebus à Patre suo demandatis incumbendum erat; ex altera sciebat se tantæ esse potentiæ, vt posset digna Patre æterno exhibere, idcirco voluit opus suæ omnipotentiæ pro hominibus à Patre dilectis, & sibi commendatis facere, quale opus fuit, seipsum in cibum eis dare, & sacrificium infiniti, & inexhausti valoris relinquere: amor enim tantus erga Patrẽ non minus postulabat opus à filio, qui omnia poterat, nec se ob impotentiã excusandi causam habebat. Tertium est considerare, se ad Patrem vadere, id est, instare iam tempus hominum saluti consulendi: iam enim ad Patrem vadit, & visibiliter ab hominum conspectibus se remouet, per vicarium hominẽ iam iam Ecclesiam suam gubernaturus, assistentiamque hanc visibilem depositurus. Tempus igitur adest opportunum, quãtum sibi cordi salus hominum sit, manifestandi. discessurus ergo exemplo, doctrina, & opere hominibus consulit. lauat suorum pedes, summæ humilitatis dans exemplũ: mira docet, doctrinamque cælestem instituit, qua intellectum suorum illustrat, & affectum allicit: opus facit, supra omne miraculum, quo victũ perpetuum ministrat. Digna profectò hęc sunt eo, qui summè amabat, & reuerebatur Patrem, & qui omnipotens erat, à Patreque exierat, atque etiam opportuna, quia ad Patrem se recipiebat. Hæc igitur sciens, Surgit à cœna, & lauare incipit pedes, vt & exemplum præbeat, & rursus ad cælestis cibi instituendi disponat sumptionem, & tantæ doctrinæ tradendæ capaces faciat. hæc enim tria præambula, ad tria hæc opera referuntur. *Surgit à cœna*, in Græco est significatio expressior: *Surgit è cœna*, id est, inter cœnandum.

ANNOTATIO X.

Vt ad Iudæ peruersum animum, & ad Christi tanta, & tam varia beneficia hæc omnia referrentur.

CHRYSOST. hom. 69. totam hanc superiorem sententiam ad Iudam refert in hunc sensum. Iudas eum tradidit, cùm sciret Patrem omnia tradidisse Christo in manus, & à Deo exijsse, & ad Deum vadere, quæ omnia summopere Iudæ peccatum aggrauãt, quem hæc omnia à proditione non cohibuerunt. Hæc expositio singularis est, cui cæteri expositores antiqui non consentiũt: omnes enim, & meritò, ad Christum referunt. Aug. tract. 55. Cyril. lib. 9. cap. 3. Euthy. imò aliqui Græci codices legunt. *Sciens Iesus, quia omnia tradit ei Pater in manus.* & ita legit Gregor. libr. 3. Moral. cap. 11. quamuis autem non legamus, sed absolutè, *Sciens, quia omnia dedit ei Pater*, ad Christum sunt verba referenda, nec Iudæ vlla possunt ratione accommodari: nec enim ille tam perfectã fidem habebat, vt sciret omnia tradita Christo à Patre in manus, & à Deo exijsse, & ad Deum tendere; & quamuis habuisset tantam fidem, quam re vera non habebat, non ea cõsideraret, nec sciuit tunc Christum ire ad Patrem: moriturum enim ignorabat, & quem prodere constituerat, eum occidendum non cogitauit. Adde, non esse cur tam sublimia verba de proditore Euangelista pronunciaret. tenendum igitur certissimè est, de Christo Domino esse dicta, id quod series ipsa verborum, & contextus indicat. Surgit, inquit, è cœna, nimirũ sciens omnia ei Patrem in manus

Superiora Euangelistæ verba non tam propter Christi humilitatẽ dicta sunt, quã vt causa assignetur mirabilium, quæ fecit omnipotentia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

rius etiam annotauimus; tamen non ad sensum Ioannis, qui de omnium salute hominum, eorumque redemptione Christo à Patre commissa loquitur, cui propter Patris dilectionem summam, & reuerentiam, quibus eum Christus, vt homo prosequebatur, diligentissimè, & efficacissimè incubuit.

Et ponit vestimenta sua, & cùm accepisset linteum, præcinxit se, deinde misit aquam in peluum, & cœpit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo, quo erat præcinctus.

COMMENTARIVS.

SIngulas circumstantias minutissimè Ioannes describit. Sunt enim omnia plena mysterijs. Dominus lauandi ministerium ita exercere decreuit, vt non solùm lauare, quod ministerij erat, sed etiam ministrantis habitum induere, linteo præcinctus, & deposito suo vestimẽto voluerit; socium autem, vel comitem nõ accersit, sed solus ipse aquam mittit in peluim, & linteo pedes extergit; quæ præter miræ charitatis erga proximum, & humilitatis profundæ exemplum, quid in hominum redemptione ipsa fecerit, & adhuc facturus erat, significabat. Ipse enim exinaniuit se, formã serui accipiens, cùm in forma Dei esset; &, qui in cœlis regnabat, sedens in throno cũ Patre, ad nos, descendit suam occultans maiestatem, & in nostra apparens humilitate. Ipse est, qui solus torcular nostræ salutis, & redemptionis calcauit. Ipse est, qui solus nostrorum obtinuit remissionem peccatorum, sordesque scelerum abluit, & extersit linteo suæ humanitatis, quia gratiam, qua lauantur, & gloriã, qua exterguntur, nobis obtinuit. Ipse est, qui solus lauare potuit alios, qui mundus totus, nulla alterius indigebat ablutione, quia iustus est, & iustos faciens, mundus, & mundos reddens.

Circumstantiæ hæ quid mystice significent.

Venit ergo ad Simonem Petrum.

PArticula, *ergo*, tacitam quãdam, vt solet, illationem indicat, quasi diceret; quia cœpit lauare pedes discipulorum, consequens erat, vt ad Simonem Petrum deueniret lauandum, qui inter discipulos erat, quorum pedes lauabat. Particula hæc probat, & indicat, non fuisse Petrum primum, cuius lauare pedes incepit; quoniam hæc deductio, & consecutio, non videretur accõmodatè posita, *Venit ergo ad Simonem Petrum*: potuit enim ad alium quempiam venire; tamen si exponamus cœpisse lauare pedes discipulorum, consequens est, vt post alios, à quibus inceperat, veniret etiã ad Petrum, quod si ab eo initium cœptũ est, dicendum erat; Venit autem ad Simonem: hę enim particulę apud Ioannẽ, vt sæpe annotauimus, magnam habẽt significationem, & multa occulta indicãt, nec temerè, & inconsultò, sed ex scientia, & diuino consilio posita sunt: in scriptura enim sacra minutissimæ etiã particulæ magnum continent mysterium, vt annotat Basil. libr. de Spiritu Sanct. cap. 1. maximè autem hoc Ioannes obseruat.

ANNOTATIO XI.

Christus quẽ discipulorũ lauerit primò.

AVGVST. tract. 56. asserit à Petro ablutionis initium esse cœptum, primumq; omnium esse lotum, idem Bernardus serm. 2. de cœna Domini; nescio qua ductí ratione, præter eam, quia erat Apostolorũ princeps. Contrariam sententiam tenent Origen. tom. 32. & Chrysost. hom. 69. Euthymius etiam, qui non solùm negant primum fuisse, sed Iudam fuisse primum affirmant. cuius causam dat Origen. vt medicina, vbi magis morbus vrgebat, citius adhiberetur; additque Petrum vltimum omnium fuisse. In primis quod ad Petrum attinet, cum primum lotum non fuisse, probabilius videtur, idque mihi persuadet. Primò quod dicitur: *cœpit lauare pedes discipulorum*, & adiungitur, *venit ergo ad Petrum*, iam ergo cœperat lauare; & Augu. ipse fatetur, hunc sensum faciliorem esse, & accommodatiorem verbis. quid igitur est quod nos ab hac explicationis facilitate retrahat? ratio enim non conuincit, quia erat Apostolorum primus, non enim hunc ordinem Christus seruabat in humilitatis exemplo: imò hæc ratio contrarium probat, vt qui maior erat, fieri omnium minimus disceret, sicut & paulo post verbis Dominus docuit. Persuadet hoc idem secundò

Probabilius est Christum non à Petro cepisse.

secũdò illa particula, *ergo*, cuius significationis vim in commentario exposuimus: indicat enim Petrum nõ fuisse primum, alioquin deductio, & illatio apta non esset. Tertiò sedendi ordo, quia probabilissimum est, Christum in lauandis pedibus discipulorum ordinem discumbentium conseruasse, & non sine ordine modò hunc, modò illum lauisse: in ordine autem discumbentium Petrus primus non erat post Christũ, quòd certissimo argumento probatur: Ioannes enim ad latus vnum erat Christi, ad alterum verò Petrus esse non poterat; aliàs recumbente Christo, non potuisset Ioannẽ secretò interrogare, seu innuere, vt peteret à Christo, quis esset traditor. necesse est ergo Petrum recubuisse inferius Ioanne, non ergo in ordine discũbentium primus erat, & idcirco non credo primò esse lotum. An autem fuerit vltimus, & an Iudas primus, incertũ mihi est, nec rationem reperio probabilem, aut efficacem negandi, aut affirmandi. hoc tamen certum est, nec probabiliter negari potest, Iudam fuisse inter hos, qui loti sunt, eiusque ablutos esse pedes; quod quidem negauit Cyprian. hom. de ablut. pedum, sed affirmarunt August. tract. 56. Cyril. lib. 9. cap. 7. Chrys. hom. 69. & Orig. to. 32. & Euangelista ipse satis apertè demonstrat, dum dicente Christo, *Vos mũdi estis, sed non omnes*, interpretatur, propter Iudam hoc esse dictum, aderat ergo Iudas: nam ad omnes adstantes verbum hoc Christi referebatur, vt doctè annotauit August. libr. 2. contra literas Petiliani cap. 22. Accedat etiam his Ioannis contextus, & historiæ series: post hanc enim lotionem iterum recubuit Dominus, & buccellam intincti panis Iudæ porrexit, proditoremque declarauit; an tamen corpus Domini, & sanguinem acceperit, paulo inferius discutiemus.

Non constat quis in lotione pedum inter hos, qui loti sunt, eiusque ablutos esse fuerit pripedes; quod quidem negauit Cypria. hom. de mus.

Aderat Iudas inter eos, qui loti sunt.

Et dicit ei Petrus, Domine, tu mihi lauas pedes?

COMMENTARIVS.

NEscius tanti mysterij Petrus, sed lotionem esse communem ad laborem itineris temperandum existimans, vt Cyril. lib. 9. cap. 4. annotat; & ex altera parte Christi dignitatem fide viua considerans, ab hoc officio Christum remouere conatur, taciteque argumentũ hoc facit; Tu Dominus es, ego famulus, & seruus; non igitur decet, te mihi lauare pedes: hoc enim est seruorũ officium erga Dominos suos, nõ autem Dominorum erga seruos. Reuerentia, & fides erga Christum, quamuis non secundum scientiam, quia mysterij rationem ignorabat, Petrum ad hæc pronunciãda inducunt: quam reuerentiam, & fidem acceptauit Dominus verbis sequentibus, sed ignorantiam repellit. Perpende autem modestiam Petri, non dicit; Tu nobis lauas pedes? ne alios, qui se lauari permiserant, arguere videretur; sed ad se ipsum, vt indignum verba conuertit, *Tu mihi lauas pedes?* nondum lauare eum inceperat, sed dicit *lauas?* quia lauare volebat, vt annotauimus cap. 10. Pondus magnum & inexplicabile, singula verba continent, si quis eorum perfectam velit considerare significationem, *Tu*, & *Mihi*: nam quis dicere poterit quantum inter hoc, *tu*, & illud, *mihi*, intersit discriminis? & rursus, *lauas pedes*, quibus nihil humilius est in homine. hæc magis intelliguntur mente, quàm explicantur sermone.

Petri commendatur modestia.

ANNOTATIO XII.

ORIGENES to. 32. vltra modum Petrum arguit, maximè in tribus. Primũ est, quia aliorum, qui se lauari permiserant, factum accusauit: in ea enim est sentẽtia, vt alij prius sint abluti. Sed hæc reprehensio iusta non videtur. vti enim diximus in commentario, nõ dixit, tu nobis lauas, sed tu mihi, ne alios carpere videretur. Alterum est, quia voluit pudore iniecto Christum ab opere remouere, quasi rem non consentaneam rationi faceret. sed nec in hoc reprehensio locum habet: non enim ad hæc proferenda, & facienda Petrus mouebatur eo iudicio, quasi iudicaret Christum rem pudendam facere; sed potius tantæ illius maiestatis, & suæ humilitatis consideratione, quæ pauorem quendam incusserunt. nec tam voluit Christũ ab opere remouere, quàm se ipsum propter suam indignitatem subtrahere, cuius exemplum est Luc. 5. idem enim Petrus in captu piscium copioso dixit; Exi à me, quia peccator ego sum; & statim Euangelista causam annectit; Stupor enim circumdederat eum. Similes excusationes legimus in sanctis, non ex inobedientia, sed ex quadam humilitate, & reuerentia profectas. Sic Moyses se excusabat Deo mittente, sic et iam Hieremias. Ex quo sequitur, non esse etiam probandum tertium, quod dicit Origenes; nempe inobedientem fuisse. non enim hæc inobedientia; sed reuerentiæ, & humilitatis pauor est, in tanta maiestatis Christi, & vilitatis suæ collatione, & ad hunc pauorem tantæ maiestatis hoc dictum Petri referunt, Cyril. lib. 9. cap. 4. Aug. tract. 56. Chrys. autem hom. 69. ad dilectionis vehementiam. Ambr. verò lib. 3. de sacramen. cap. 1. & Cypr. hom. de ab-

Petri excusatio vnde profecta.

Universidad de Deusto
Biblioteca

de ablutione pedum, & Basil. etiam reg. bre. resp. 301. ad humilitatem. Et vera est, & legitima causa. Sunt autem fides, & dilectio, ac reuerentia erga Christum, & humilitas ista laudanda; quamuis ignorantia sit admixta, & inconsideratio quædam, tanti quam mysterij pauor induxerat. Aug. tract. 56. qui primum A Petrum ablutum censet, affirmat; etiam si ab alio incepisset, nihilominus quicunq; primò lotus esset, hæc eadem pronuntiasset, & expauisset sicut Petrus. at nescio qua ratione id probare posset Augustinus. non enim omnium erat eadem fides, cùm nec in alijs eos similes Petro legamus.

Respondit Iesus, & dixit ei, quod ego facio, tu nescis modò, scies autem postea.

COMMENTARIVS.

FIdes, & reuerentia Petri, non secundum scientiam, sed ex tanti mysterij ignoratione orta, cum vt se à pedum ablutione excusaret, inducebant. vt igitur Dominus hanc ei lotionem persuadeat, ignorationem remouet, dicens; Nescis, ô Petre, huius rei mysterium, & causam; idcirco mei reuerentia motus lauari recusas; scito te nunc mysteriũ ignorare, paulo autem post aliquid in hoc facto latere disces, quod si nunc scires, non te excusares. Attende illud, *scies postea*, eo dictum esse, quia paulo post ablutione perfecta, mysterium aperuit; Scitis, inquit, quid fecerim vobis? ita Cyril. lib. 9. cap. 4. exponit, quamuis Chryso. hom. 69. ad tempus post resurrectionem, & Spiritus sancti aduentum referat. Præmisit autem Christus facta verbis: efficacius enim verba audientium permouent animos, quando facta præcedunt: incepit enim Iesus facere, & docere. Voluit autem Dominus discipulorum animos inducere, vt sibi crederent, obedientiamque prius præstarent, quàm ratione obediendi intelligerent. Ea enim est perfecta inferiorum erga superiores obedientia, quæ cœca vocatur. de qua Gregorius libr. 2. expositionis in libr. 1. Reg. cap. 3. inquit; Vera obedientia, nec præpositorum intentionem discutit, nec præcepta discernit; nescit iudicare, quisquis perfectè didicerit obedire, præceptum in hoc pensari debet, quod maioris est. hæc & alia Gregorius.

Vox postea, ad quod tempus referenda sit.

Obedientiæ cæcæ commendatio.

Dicit ei Petrus, non lauabis mihi pedes in æternum.

PEtrus verbum Christi nondum penetrãs, in sua excusatione persistit, *Non*, inquit, *lauabis mihi pedes in æternum*, id est, nunquam patiar, nec ferã te mihi lauare pedes, vt rectè exponit Augustinus. tract. 56. Vehementis affectus hæc vox est, *non lauabis mihi pedes in æternum*, excusanda à culpa, quæ à fide perfecta, reuerentia, dilectione, timore, & humilitate procedebat.

Respondit ei Iesus: si non lauero te, non habebis partem mecum.

QVem à proposito ratio non remouit, detrimentum, quod non lotus patsurus erat, ad prõptam obedientiam conuertit. *si*, inquit, *non lauero te, non habebis partem mecum.* non leui detrimẽto Petrus deterretur, sed quod à Christo separabat, & dilectioni eius, quam ille maximi faciebat, contrarium erat. Ac si diceret; tu propter me, & ex dilectiõe mei pedum ablutionem recusas, scito te minus me dilecturum, & longius à me futurum, si non te lauero. Attende non habiturum Petrum partem cum Christo dictũ esse, quia nisi lotus esset, carnis & sanguinis Christi sumptione priuatus fuisset, per quam Christus in eo, & ipse in Christo mansurus erat. ad hoc enim præcipuè lauabat suorum pedes, vt dispositis, & mundis seipsum in cibum daret, & realiter cum eis vniretur. Et hoc est, quod Petro comminatur; si non te lauero, non eris particeps mei: nam conuiuium meiipsius modò præparo, ijs solis, quos lauero, daturus. Petrus verbum hoc distinctè non intellexit, tunc quando prolatum est, sed id tantùm concepit, nihil se cum Christo habiturum commune, ab eoque esse separãdum, nisi lotus fuisset, quod quidem magna erat pœna, postea tamen rei mysterium cognouit.

ANNO-

ANNOTATIO XIII.

Ambrosius & Bernard. docentes necessariam esse pedum ablutionem, reijciuntur.

MAgna est inter Doctores de huius loci intelligentia controuersia, quorum etiam sententias distinguere, & percipere est difficile. Quæ omnia, vt dilucida fiant, scien-dum ad tria capita eorum opiniones, & expositiones reduci. Quidam enim sentiũt, hác sententiam Christi intelligendam esse de ablutione reali pedum, nec tantùm dicta esse Petro, sed alijs omnibus, nempe nisi loti fuerint pedes eorum, partem cum Christo non esse habituros. in qua sententia sunt Ambro. lib. 3. de sacram. cap. 1. & lib. de ijs, qui sacris mysterijs initiantur cap. 6. & Bernar. serm. de cœna Domini: sed non in omnibus hi duo cõsentiunt, adeo vt in hoc capite primo, duæ possint distingui opiniones. Ambros. enim sentit, omnibus baptizatis esse hanc ministrãdam pedum ablutionem, antequam ad Eucharistiam accedant, & ita ipsemet in sua diœcesi faciebat, quamuis Romana Ecclesiam, id non seruasse fateatur: prodesseque talem lotionem affirmabat, vt baptizati fortiores contra dæmonem fierent, minusq; in pugna contra illum ratione carnalis fomitis, qui in baptizatis remissa culpa manet, succumberẽt: ad sanitatem ergo spiritualem non ad munditiem lauabantur. Bernardus autem vlterius procedit; affirmans ablutionem hanc pedum esse vnum de sacramẽtis, & prodesse ad remissionem venialium, quibus non remissis, non potest homo ingredi regnum cælorum: nihil enim coinquinatum illuc intrabit. Hæ duæ sentẽtiæ, multum innituntur illi verbo, *non habebis partem mecum*, propterea necessariam hanc ablutionem, vt pars habeatur cum Christo, opinãtur. Sed id verbum potius mihi eorum euertere sententias videtur: nam si necessaria est pedum ablutio, vt partẽ habeamus cum Christo, igitur baptizatus nõ potest intrare in regnum cælorum nisi pedibus ablutis, quòd nemo admittet Catholicus. Deinde Ambr. dicit prodesse, vt minus homo succumbat tentanti dæmoni; poterit igitur sine ea vincere, quamuis nõ ita facilè, habebit igitur partem cum Christo. præterea Bernardus asserit valere ad remissionem venialium, & peccatorum, quæ quamuis non sunt ad mortem, iſtis tamen nondum remissis, nemo ingreditur cælum. Fateor hoc, sed venialium remissionem multis alijs modis consequimur; & quamuis in hoc seculo non remittantur, si recedant morientes in gratia, in purgatorio per satisfactionem tandem soluuntur. Nõ igitur necessaria est hæc pedum ablutio, vt partem habeamus cum Christo. Si igitur hoc verbum Christi generaliter omnibus baptizatis dictum esset, non video qua ratione secundum Ambr. vel secundum Bernard. verum sit illud, *non habebis partem mecum.*

Secũdo loco alij Doctores exponunt, verbum hoc generaliter quidem dictum omnibus baptizatis; sed non realiter de pedum materiali ablutiõe, sed spiritualiter de interiori mundicie, & sanctificatione, cuius hæc exterior signũ erat, interpretantur. vt sit sensus; *Nisi lauero te*, id est, nisi mundiciem interiorem assequaris; cuius hæc signum est exterius, *non habebis partem mecum.* hæc autẽ omnibus est baptizatis necessaria; non enim ita immunes sunt à peccato baptizati, vt nequeant deinceps peccare: quorum peccatorum nisi remissionem consequantur per Christum, quãuis venialia sint; non poterunt ingredi regnum cælorum. Non ergo hæc ablutio materialiter, sed spiritualiter est intelligenda. In hac sententia sunt. Cypr. ho. de ablutione pedum, & Aug. tract. 56. sed nõ eodem modo procedunt. Augustinus enim de sanctificatione à venialibus exponit, quorum mũdicies necessaria est, vt ingressus pateat ad regnum: at Cyprianus generaliter de omnibus etiã mortalibus post baptismum cõmissis interpretatur; dicens hanc ablutionem esse figuram, & signum pœnitentiæ, per quam mundatur baptizatus à peccatis post baptismum commissis. baptismus enim repeti non potest. At in hac sententia probabilior est opinio Aug. nam dicitur; *qui mundus est, non indiget, nisi vt lauet pedes*, non ergo mortaliũ, sed venialiũ remissio, & sanctificatio significatur. Huic sentẽtiæ siue cum Cypr. siue cum Augustinus. senserit, Cyrillus fauet libr. 9. cap. 5. cuius verba sunt ista; Illud quoque puto his verbis significari; nisi quis peccati sordes per gratiam meam lauerit, atq; absterserit, regni cælorum non erit particeps, non enim intrabunt impuri in beatas illas mansiones. hæc Cyr. quamuis aliam adhibeat expositionem, quam proximè exponemus. Hæc expositio siue Augustinus. siue Cypr. non mihi posse accommodari videtur: nam Dominus de ipsa reali pedum ablutione loquebatur, ad quam Petrũ tali comminatione inducebat, *Si non lauero te, non habebis partem mecum.* Violentum est profectò ad mundiciem hãc spiritualem solam confugere, ratione cuius dictum sit, non habebis partem mecum, cùm etiam de reali ablutione sit sermo, & comminatio. Tertio loco est sentẽtia aliorum, qui non generaliter hæc verba exponunt, sed soli Petri dicta: & in hac sunt tres expositiones. Prima est Chrysost. ho. 69. quæ etiam est Cyril. lib. 9. ca. 5. nempe ratione rei significatæ dictum esse, *Non habebis partẽ mecum*; vt sit sensus, nisi susceperis humilitatis documentum, quod ego hac lotione pedum tibi trado: non habebis partem mecum; ne autem diceret Petrus; ego suscipiam documentum humilitatis etiam sine ablutione, Dominus non id explicuit, sed vsus est hac locutione; si non lauero te, non habebis mecum partem. Hoc vltimum est Chrys. sed & ista expositio difficile accommodatur: Nam ad hanc ablutionem realem Christus Petrum inducebat, & hęc erat necessaria, vt partem haberet cum Christo.

Cyprianus & Augustinus de lotione spirituali explicantes locum Tournitis, etiam reijciuntur.

Reijciuntur & alij qui de documento humilitatis sentiunt Dominum loqui.

Altera ergo in hac sententia est expositio omnium probabilissima, quæ est Basilij orat. de peccato, vt soli Petro verba hæc sint dicta, & cõminatio ista sit propter inobedientiam;

Vera sententia est Basil. explicantis inobedientiã in Petro reprehendi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt sit sensus; *si non lauero te*, nec mihi obedieris volenti te lauare, *non habebis mecum partem*, tanquam inobediens: non quod ablutio necessaria esset, sed obedientia, quam tunc exigebat à Petro. Inter alia multa habet hęc verba Basilius. Hãc ob rem eiusmodi iactæ sunt minæ, vt nisi promptitudine, ac velocitate obedientiæ voluntatem suam correxisset, nõ illi illæ beatitudines à Deo in eum profectæ, non dona, non promissiones, non etiam illa ipsa Dei, & Patris talis, ac tantæ erga vnigenitum filium propensæ voluntatis declaratio suffecissent, ad præsentem inobedientiã expiandam. Hæc Basil. Secundum hanc expositionem ipsemet Basil. duas regulas morales tradit egregias libr. Mora. reg. 12. cap. 2. ex hoc loco Ioannis. Vna est, qui iussis Domini aduersatur, licet id pio, & amico animo faciat, is tamẽ ob eam causã abalienatur à Domino. Altera est, quod quidquid à Domino dicatur, id summa cum animi expletione debemus suscipere. Idem Basil. in regu. breui. resp. 60. eundem sensum sequens alteram adhibet regulã. Rescindendum, inquit, est quicquid præter præceptum Domini ante statutum est. hoc apertè demonstrat in Apostolo Petro, qui ante statuerat, *non lauabis mihi pedes in æternum*, vbi verò affirmatiuè audiuit Dominum dixisse, *nisi lauero te, non habebis partem mecum*, confestim sententiam mutauit, & dixit: *Domine non tantũ pedes, sed et manus, & caput*. Idem Basil. regu. breui. resp. 233. quartam regulam, & documentum ex hoc loco colligit, nempe ex omnibus rectè factis, si vnum alicui abfuerit, salutem nemo adipiscetur: verba eius sunt hæc; Petrus cùm ei talium, ac tantorum rectè factorũ testimonium à Domino

Egregia Basilij documenta.

A fuisset datum, atque eo modo appellatus, & beatus laudatus, vbi vna tantùm in re, ab obedientia visus est discedere, atque hoc ipsum non ex negligentia, superbiaue, sed ex reuerẽtia, honoreque erga Dominum suum, propter hoc ipsum tantùm ei dicitur, *nisi lauero te, non habebis partem mecum*, hæc omnia docet Basil. cuius expositio mihi supra omnes alias placet, & accommodata videtur. At quia non dictũ est, nisi meis obtemperaueris dictis, aut nisi mihi obedieris, sed, *nisi lauero te*, videtur hæc

B comminatio, nõ tam ad inobedientiam, quàm ad ablutionem ipsam referenda. Ea igitur de causa in commentario produxi, quod mihi ad sensum legitimum facere visum est, vt nõ de regni ingressu, nec de gratiæ priuatione dictum sit, *Non habebis partem mecum*, sed de priuatione sumptiõis corporis, & sanguinis Christi; ad quã ablutio, & mundicies ordinabatur quam cõminationem Petrus tunc non omnino intellexit, sed quandam à Christo separationem percepit, quæ satis ei fuit, vtpote maximè diligenti, vt permitteret se lauari, petro igitur soli hæc dicta sunt verba, & de ab-

C lutione illa materiali sermo erat, & sensus comminationis est de priuatione esus corporis, & sanguinis Domini, quæ proximè futuris discipulis Dominus cõmunicauit: non ergo est, cur ablutionem hanc pedum, tanquam sacramẽtum aliquod, nec tanquam remedium obseruemus contra fomitẽ, quia hæc in Petro completa sunt ad literam. Nobis autem mundicies seruanda est, ad hanc sumptionem, non ablutione pedum, sed confessione, & contritione comparanda.

Dicit ei Simon Petrus, Domine, non tantùm pedes meos, sed & manus, & caput.

COMMENTARIVS.

VEhemens Petrus fuit in recusanda, sed vehementior in permittenda lotione: illud quidem ex quadam humilitate & timore, hoc verò ex dilectione, & amore erga Christum procedebat. totum ergo se lauandum offert, potius quàm à Christo vel minimum diuelli patiatur. Vtilis fuit recusatio, quæ tam feruentis dilectionis, & deuotionis ignem accendit. prudens magister erat, qui tam citò in tantum augmentum virtutis promouit discipulum. Petrus hæc offert lauanda, quæ frequentius lauari solent, nempe manus, & caput.

Dicit ei Iesus, qui lotus est, non indiget, nisi vt lauet pedes, sed est mundus totus.

REcusat Dominus liberalẽ Petri voluntatem, & indicat hanc pedum ablutionem propter spiritualem munditiem, & sanctificationem fieri. Dicit igitur, non esse opus manus, & caput lauari, sed solos pedes. Vt enim, qui ablutus est semel, mundus est, nec est opus ad mundiciem iterum lauari, sed sat est, si pedes lauet, qui propter vicinitatẽ ad terram, quam calcãt, facilimè, & citissimè sordes contrahunt; ita Petrum lotione interiori grauiũ peccatorum non indigere, sed ea tantùm, quæ erat ab aliquibus leuibus culpis, à quibus illa pedum lotio mundabat. Similitudinem igitur verba hæc continent

ab eo, qui lotus iam est, qui sola pedum ablutione indiget, propter facilitãtem, qua contrahunt sordes, vt totus sit mundus: ita & Domini discipuli loti erant, & mundi interius Christi gratia; indigebant tamen aliqua lotione scilicet ea, quæ pedum est, propter culpas lenes, sine quibus, qui hanc terram incolunt, & calcant non viuunt, & idcirco eorum pedes lauantur. Attende verba. *qui lotus est, non indiget, nisi vt lauet pedes, sed est mundus totus*, hunc facere sensum. Sicut qui lotus est, totus est mundus, quia totum habet corpus mũdum, eo solo indiget, vt pedes lauet, qui facilè puluere inficiuntur, ita & vos quantum ad munditiem spiritualem mundi estis. Illa autem particula, *sed*, vim habet causalis, ac si diceret; Non indiget lauari, quia totus est mundus. hæc igitur lotio pedum ad interiorem munditiem ordinabatur, eiusque signũ erat.

Purgationẽ venialium lotioni pedũ comparat.

ANNOTATIO XIV.

AVG. epist. 108. ad Seleucianum ex his verbis deducit Petrum prius baptizatum fuisse Christi baptismo, quia lotus dicitur, & in

A eos iam esse baptizatos, sed non propterea loti nunc dicuntur: imo existimo ante baptismum mundos etiam fuisse: quando enim vocati sunt à Christo, mundati sunt gratiæ eius virtute, etiam ante aquę baptismum. Aduerte rursus aliquos verba illa, *sed est mundus totus*, sic exponere; epostquã lauerit pedes, totus mũdus est: at nõ sic est hoc intelligendũ: sed cũ Aug. tra. 56. & Greg. li. 9. Epist. 39. qui lot⁹ est, nõ indiget lauari, sed est mũdus totus, sola op⁹ est pedum ablutione. Totum enim mundũ dicit,

B propter totius corporis munditiem: nam pes non impedit, quin simpliciter mundus dicatur; sic iustus purus homo dicitur absolutè, etiamsi à venialibus opus illi sit purgari.

Eo tempore Apostoli sint baptizati.

Apostoli etiam ante baptismum mundati fuere.

Et vos mundi estis, sed non omnes.

COMMENTARIVS.

APplicat similitudinem ad discipulos, *& vos*, inquit, *mundi estis*, idcirco nõ indigetis nisi pedum ablutione. Mundos appellat propter gratiam, & animę sanctificationem, quam tunc habebant: nec lotione alia opus erat illis, præter eam, quæ à leuibus culpis, quæ facilè contrahuntur, purgarentur. Hoc probat, non ad exemplum humilitatis tantùm hanc lotionem factam esse, sed simul etiam ad significationem, & purgationem quandam, quæ non aliò tendebat, nisi vt dignè conuiuio futuro corporis, & sanguinis Christi vescerentur. Ab hac munditia excludit proditorem dicens, *mundi estis, sed non omnes*, non eum distinctè indicauit, ne alij in ipsum commoti furore insurgerent; dissimulare tamen, & tacere omnino noluit, vt Iudas sуæ cõscientiæ stimulum, magistrique clementiam, qui eius sciens proditionem pedes lauerit, laterequè permiserit, sentiens, resipisceret, nosque omnia Christo nota fuisse intelligeremus; eiusque clementiam, & prudentiam cum inimicis imitari pro mundo nostro studeremus.

ANNOTATIO XV.

CHRYS. hom. 69. legit in hunc modum: Vos mundi estis propter verba, quæ locutus sum vobis: & interpretatur mundos dici, non à quouis peccato, sed ab erroribus Iudæorum. propter Christi doctrinam, tamen adhuc egere sanctificatione. Insinuat autem his dictis Chrysost. non fuisse à graui culpa mundos. At nec eius lectio, nec interpretatio probatur. textus enim Græcus non habet, nisi, *vos mundi estis*. in cap. 15. adiectum est, *propter sermonem meum*, quæ verba non habentur hoc loco, & ita legit Cyril. & reliqui. præterea Apostoli non tantùm mundi erant ab erroribus Iudæorum, sed etiam à grauibus, & mortalibus culpis, nec lotio hæc pedum erat ordinata, nisi in leuium peccatorum mundationem, quæ facilè contrahuntur, sicut pedes facilè sordes, & puluerem recipiũt. Et ita Cyril. lib. 9. cap. 7. sentit: nimirum iam discipulos fuisse tunc gratia præcedente sanctificatos. Et est communis sententia Doctorum, ipsaque verba hoc indicant. excipitur enim ab hac generali munditie Iudas solus, & tamen non propter errorem Iudæorum excipitur, quasi ipse erroribus Iudæorum teneretur, nisi propter grauem auaritiæ culpam,

Hæc postrema lectio & interpretatio reprobatur.

Apostoli omnes præter Iudam mundi erãt à culpis mortalibus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& proditionis. Erant igitur cæteri à graui & mortali culpa, & non tantùm ab errore mundi. Præterea qui culpa mortali sordidus est, non dicitur totus mundus, nec absolutè purus: at discipuli dicti sunt toti mundi, etiam ante pedum ablutionem. hic enim est sensus; A qui lotus est, mundus est totus. id est, corpus habet mundum, sola pedum indiget lotione. Loti aũt dicuntur discipuli, non solum propter exterioré baptismũ Christi, sed etiã propter ipsam interioré gratiã, & sãctificationem, qua à grauibus purgati erant criminib⁹.

Sciebat enim, quisnam esset, qui traderet eum, propterea dixit, non estis mundi omnes,

COMMENTARIVS.

EXponit Euangelista verbum Christi, cur adiectum sit, *non omnes*, quod propter Iudam proditorem appositum docet, vt Christum omnia præscisse significet. Rectè Aug. lib. 2. contra literas Petiliani cap. 22. ex his verbis Iudam tunc præsentem fuisse colligit. adiungens quando egressus fuit, cæteri que manserunt, dictum esse, sine limitatione, Vos mundi estis, vt habetur ca. 15. quod superius annotauimus aduersus sententiam Cypriani, negantis Iudam lotum fuisse, & lotioni interfuisse.

Postquam ergo lauit pedes eorum, accepit vestimenta sua, & cùm recubuisset iterum, dixit eis.

PArticula, *ergo*, causam indicat, cur vestimenta sua, quæ deposuerat accepe rit, quia nempe lauerat iam eorum pedes, cuius rei causa vestimẽta depo suerat, & linteo se præcinxerat; idcirco vestimenta propria iterum accepit, i terumque recubuit: è cœna enim lotionis huius causa surrexerat. Vnico ver bo cæterorum discipulorum lotionem Euangelista descripsit, quia nihil par ticulare erat, præter ea quę de Petro narrata sunt. postquam autem Dominus recubuit, lotis illorum pedibus, nihil cibi communis sumpsisse eum legimus; discipuli verò cœnam nondum completam continuarunt; ante cuius finem sacramentum Christus institituit, & quæ sequuntur pronuntiauit. Propterea Matth. 26. Cœnantibus, inquit, eis accepit Iesus panem &c. indicans Christum quidem, quando sacramentum instituit, cœnam suam nondum discipulos expleuisse; quando igitur è cœna surrexisse dictus est, ipse iam compleuerat, nondum tamen cæteri.

Scitis, quid fecerim vobis?

EX facto suo, humilitatis, & mutui inter eos obsequij argumentum deduc it efficacissimum. *Scitis*, inquit, *quid fecerim vobis?* non est opus verbo, & sermone explicare, quæ oculis vestris vidistis, & ipsa experientia comperistis. Habent autem hæc verba energiam; ego vobis quid fecerim; quam verborum significationem, & energiam, in qua pondus argumenti, & documenti consistit, ipse statim exponit, nempe ego Dominus, & magister vobis discipulis & seruis laui pedes, humile & vile ministerium exercens; quanto igitur potiori iure, vobis non debet videri vile, alterum alterius lauare pedes.

Vos vocatis me magister & domine, & bene dicitis: sum etenim.

EXplicat duo illa verba, Ego, & vobis, *Vos*, inquit, *vocatis me Magister, & Domine*: fatemini vos me Dominum, & magistrum esse, & eadem confessione vos seruos, & discipulos agnoscitis, nec opus est me hoc persuadere vobis, quando vos ipsi dicitis, & re vera rectè dicitis, quia sum Dominus, & magister, & talis, qualem me confitemini. Ecce igitur, quis ego, & qui vos sitis. Non vtitur Dominus verbis hisce, vt suam iactet magnitudinem, sed vt eos tanto exemplo ad humilitatem exhortetur: licet enim aliquando de se magnificè loqui etiam inter nos, quando ad proximi vtilitatem id confert, quod & Paulum 2. Corin. 11. fecisse legimus.

ANNOTA-

ANNOTATIO XVI.

De Christi Domini Magisterio.

QVIA Dominus Iesus seipsum Magistrum & Dominum confitetur, pauca de eius Magisterio & Dominio dicamus.

Constat ex diuinis scripturis Christũ vtrisque Redemptorem & Doctorẽ, quare in illis Saluator & magister dictus & prophetatus est. Zach. 9.

Venit Christus hominem vt redimeret, & vt fructum redemptionis ipse hõo caperet: venit vt doceret, & viam salutis ipsi manifestaret. De priori dictum est Luc. 19. Venit filius hominis saluum facere, quod perierat: de posteriori Ioan. 18. In hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati: propter illud Saluator, propter hoc doctor & magister dictus est, & per prophetas prænunciatus. Zachar. 9. Ecce rex tuus venit iustus, & saluator. Ioel. 2. Lætamini in domino Deo vestro, quia dedit vobis doctorem iustitiæ. Vtrumque enim ad redemptionem necessarium erat, & saluare, & docere homines viam salutis, alioquin illam ignorantes non possemus redemptione frui.

Christum docendo & homines & Angelos excedit.

Magisterium autem Christi fuit supra omne humanum magisterium, quod ex multis manifestum est. Primò quidem homines sunt magistri, sed prius fuerunt discipuli, & didicerunt, quæ ante ignorabant; at Christus ita fuit magister, vt nunquam fuerit discipulus: si enim loquamur de eo, vt Deus est, sicut ab æterno à patre habuit substantiam, ita cum ea habuit & scientiam eiusdem patris, vnde ab æterno Deus, ab æterno sapiens, simul Deus, & simul sapiẽs est. Si loquamur de eo ratione humanitatis, non prius fuit discipulus discens, & postea magister docens. quia eodem instanti, quo illa est humanitas creata, fuit simul verbo Dei vnita, & omni scientia, & sapientia repleta, ita vt nunquam quidpiam ignorauerit aut didicerit. in quo non solùm homines, sed etiam Angelos excelluit: qui quamuis creati simul cum substantia scientiam acceperint infusam, tamen multa ignorarũt, quæ postea didicerunt. Secũdò homines plura ignorant, quàm sciunt; & eorũ, quæ sciunt, non omnium certam scientiam habent, quia multa opinãtur, & in multis errant; at in Christo nulla fuit ignorantia: in eo enim erant omnes diuinæ scientiæ thesauri, nullus error, sed plena, & omni ex parte perfectissima scientia. Tertiò, quia magistri non tantũ est scire, sed & doceret, scientiamq; communicare. multum etiam in hoc discriminis est: homo enim docet exterius mouendo, non autem intellectum immediatè illustrans, vnde nisi auditor ingenio polleat, fructum doctrinæ non accipiet; at Christus docet interius etiam illuminando, ideoque rudes & incapaces, facit capacissimos, & perspicacissimos, linguasque infantium efficit disertas. Quartò homo docet temporis interuallo, & assiduo labore discipulus discit; at Christus momẽto docet, quem, & quæ vult. Quintò homo non valet persuadere, quæ docet, nisi vi argumentorũ, & demonstrationũ; at Christ⁹ persuadet altissima mysteria, facitq; credere, quæ ratio non attingit, virtute propria. Sextò homo nõ excitat, nec mouet discipulorum affectus ad ea, A quæ suadet, & docet facienda. At Christus rebelles etiam compellit voluntates, non coactione, sed efficacia virtutis: sermo enim eius est penetrabilior omni gladio ancipiti. Hebr. 4. Postremò doctrina Christi est vitæ æternæ. Ioã. 6. Verba vitæ æternæ habes. hominum doctrinę, præter eam quæ Christi est, aut parum vtiles, aut inutiles, & aliquando noxiæ sunt: vbi enim fides non est, eius generis sunt doctrinæ. Verè ergo Christus magister à suis Apostolis prædicabatur, quia ipse solus Magister est, & cæteri omnes discipuli eius sunt. B

Christi doctrina non sõlùm intellectum illuminat, sed etiã affectum mouet.

ANNOTATIO XVII.

De Dominio Christi, vt Deus est.

EGIMVS præcedenti annotatione de Magisterio, dicamus modò de dominio Christi: quia verè Dominus ipse est, & eius dominium ita perfectum, vt nullũ aliud cum ipso comparari queat. Si ergo de dominio ratione diuinitatis loquamur, eius magnitudo & perfectio ex multis constabit, in quibus omne hominum dominium excedit. Primò quidem hominis dominium seruituti admistum est: nam indiget ijs quorum dominus est; at Deus C intra se habens omnes diuitias, nulla re indiget, quæ sub eius est dominio, ideoque Aug. in illud Psal. 69. Deus adiuua me; negat homines propriè & absolutè dominos esse, sicut Deus est, allegans illud Psal. 15. dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorũ non indiges. Hoc idem repetit lib. 8. super Gene. ad liter. cap. 11. imo. lib. 12. Ciui. cap. 17. affirmat Deum ea de causa noluisse mũdum ab æterno producere, vt significaret se nulla indigere creatura: & Cyrill. lib. 1. Thesau. c. 6. asserit creaturarum productionem fuisse Deo superuacaneam quantũ ad hoc, quia nullam ex eis accipit perfectionem, nec vlla indiget: est ergo dominiũ Dei vndiq; perfectũ, sine vlla prorsus seruitutis admixtiõe, quale nõ est hominis dominiũ. Secundò hominum dominiũ est valde angustũ, nemo est omnium hominum dominus, & si esset, non adhuc dominium haberet angelorum: insuper nec plenum habet dominium eorum, quibus dominatur: non enim animarum est dominus, nec pro libito vti illis in omnib⁹ quę vult, potest. at Deus omnium est Dominus, & proinde eis suo arbitratu vti valet. Psalm. 118. Omnia seruiunt tibi. Hester. 13. In ditione tua cũcta sunt posita. Tertiò dominium Dei coniunctum est cum omnipotẽtia, hominis verò imperium cum impotentia & fragilitate: non enim imperare potest suis arboribus vt crescant, vt fructus ferant: non lapidibus vt vno ex loco in alium transferantur: non animalibus vt se multiplicent, aut hoc vel illud faciant: non febri, vt recedat: non ventis vt quiescant, multiplex denique in omnibus humani dominij infirmitas est; at Deus omnibus imperat, & cũcta obediũt ei in omnibus, quæ vult. Math. 8. Qualis est hic, quia venti & mare obediunt ei. Matth. 21. Si dicetis monti huic, tolle, & iacta te in mare, fiet. D

Dominiũ hominis certis continetur limitibus.

Dominiũ hominis infirmum est.

Ex hac

Universidad de Deusto
Biblioteca

Deus an ab æterno Dominus dicatur.

Ex hac differentia consequitur resolutio cuiusdã antiquæ difficultatis, nempe an Deus dicendus sit Dominus ab æterno. Augustinus libro 12. ciuit. capit. 15. noluit definire. At Tertul. libro aduersus Hermogenem in principio, affirmat in tempore fuisse dominum, quando creaturæ inceperunt: nam Dominus, inquit, nomen est potestatis, non substantiæ; in tempore ergo incæpit esse Dominus: quod confirmat, quia Gene. 1. per totum caput, dicitur, dixit Deus, quando omnia creabat, at cap. 2. post creationem dicitur Dominus: multi in scholis hanc doctrinam amplectuntur, & est valde probabilis: mihi tamen videtur non absq; probabilitate dici posse, Deum ab æterno Dominum fuisse, etiam nondum creaturis existentibus, quia creatura, etiam priusquam esset, Dei imperio subdita erat: homo quidem non imperat ijs, quæ sub se sunt, nisi postquam sunt, quia infirmus est, nec plenum habet dominium; at Deus dominus est etiam antequam sint, quia imperat vt sint, & ex nihilo in aliud conuertantur, quod ex Psal. 32. probari potest, Ipse, inquit, dixit, & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt. non possent per mandatum fieri, quæ nõ erant, nisi dominium præcederet, ratione cuius præceptum vim habet. Romanorum quarto: Vocat ea, quæ non sunt: tanquam ea quæ sunt: antequam iginio consideranda.

Probabile est Deum ab æterno Dominũ fuisse.

Duo in dominio consideranda.

tur sint, præcedit dominium. Duo ergo in dominio considerare licet, & potestatem, & A relationem ad ea, circa quæ est potestas: quantum ad potestatem Deus ab æter no est Dominus: quantum ad relationem verò actualem, quæ in Deo realis non est, sed potius creaturæ, referuntur ad ipsum, Dominus in tempore dicitur. quia ergo propter potestatem Dominus dicitur, ideo ab æterno est Dominus, sicut & creator, quia ab æterno habuit potentiam creandi. Quartò ho minis dominium est communicatum, seu participatum, & est subalternatum. Communicatum, quia à Deo est. Rom. 13. Omnis potestas à Deo est. subalterna tum verò, quia dominio alterius subditur, Colo. 4. Domini, quod iustum est, præstare seruis: sciétes quòd & vos Dominum habetis in cælo. Deus aũt dominiũ non ab alio, sed à seipso habet, & nulli alteri subditur, sed est primũ, & supremũ. Christ⁹ igitur, qui Deus erat, rectè affirmat se verè Dominum esse. Erat verè Dominus etiam vt homo, duobus maximè titulis, vnus erat ratione vnionis humanitatis ad Verbum: illi enim humanitati propter vnionem ad Verbum data est omnis potestas, & omne dominium omnium creaturarum. Alter erat ratione redemptionis, propter quam vltra dominium omnium generale, habuit dominium singulare vniuersorum, quos suo sanguine redemit, & de tyrannica Diaboli potestate eripuit. de qua re inferius plura dicemus. Verè ergo Christus & magister & Dominus erat.

B

C

Si ergo ego laui pedes vestros Dominus, & magister, & vos debetis aliter alterius lauare pedes.

COMMENTARIVS.

COlligit argumentum. Si igitur ego, cùm sim magister, & Dominus, pedes vestros laui, & hoc feci vobis, qui serui, & discipuli estis; profectò & vos inuicem debetis alter alterius pedes lauare, cùm non sit distinctio tanta inter vos ipsos, quanta est inter me, & vos: nam omnes conserui, & condiscipuli estis. Argumentum est à minori; si quod minus videbatur fieri debere, factum est, id profectò fiet, quod magis fieri debere videtur.

Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis.

COnfirmat argumentum declarans, se lauisse pedes eorum, vt exemplum eis daret humilitatis mutuæ. & attende clementiam, & suauitatem: multo enim maiora poterat exigere ab eis: si enim Dominus lauat pedes, profectò ad viliora obligabitur seruus, non ad paria: vt quanto superat maior minorem, tantoinferius, & humilius sit minoris officium & ministerium; at non hoc voluit, sed satis, inquit, est, si quod ego feci, id etiam vos inuicem faciatis.

ANNOTATIO XIIX.

Non præcipitur lotio pedum, sed cõmendatur humilitas.

NOn sunt hæc ita intelligenda, vt Dominus velit ad literam, & iuxta verborum significationem ea absolutè obseruanda, sed in animi præparatione, vt si opus fuerit, illa proximis impendamus; nec dedignemur opus etiam seruile pro salute animarum subire. Rursus vt superiores sic alijs imperent D exterius, vt humilitatem interius reseruantes, sibi eos, quibus iubent, præponant. Sensum horum verborum, huiusque exempli, eleganter Basilius expressit duobus in locis. lib. Mor. reg. 70. cap. 10. vbi ex hoc loco id deducit, qui alios docendi munus suscepit, seipsum exẽplar reliquis ad res omnes honestas præbere

præbere, præstareque prius ea, quæ alios docet debere. Rursus cap. 24. alterum colligit; qui alijs, inquit, in Ecclesia docendis præest, data sibi potestate nequaquam ad subiectorum contumeliam abuti debere, neque se supra illos efferre, sed potius gradum illum tanquam materiam quandam exercendæ erga eos humilitatis tenere. Hæc sunt, quæ Basilius ex hoc loco Ioannis annotat. In multis autem Ecclesijs illa consuetudo viget, vt feria quinta, quam dicunt in cœna Domini, superiores pauperum, vel subditorum pedes lauẽt: quod non eo fit, quasi his verbis id Dominus præceperit, sed vt tantæ humilitatis Christi exemplum renouent, deuoteque colant, & ad humilitatem omnes exhortentur. Attẽdendum rursus est, non solum Dominum lauisse, pedes propter humilitatis exemplum; sed propter mundities discipulorum, quibus cibũ carnis suæ mox erat ministraturus. quod satis A eo verbo probatur, *qui lotus est, non indiget, nisi vt lauet pedes, & vos mundi estis, sed non omnes.* quibus verbis declarauit se de spiritali munditie, quam tali lotione effecit in discipulis suis, loqui, eamq; munditiem à nobis procurari debere significauit, quo dignè ad coniuiuiũ hoc sacratissimum accedamus; quod Sacri Doctores annotatione duodecima citati docuerũt. Non autem absq; causa & prudentissima consideratione ad humilitatem eos prouocat, præter purificationem factam, & munditiem: B præuidebat enim, quod paulo post futurum erat: dum contentio facta est inter eos, quis eorũ videretur esse maior, vt narrat Luc. 22. præuenit ergo hoc exemplo, & exhortatione; quæ etiam si non omnino contentionem eorum impediuit, tamen ortam facile sedauit, & in peiora ne laberentur effecit: ea de causa in commendanda humilitate multa insumit verba.

Christus exemplo humilitatis suæ, præuenit fururam inter discipulos cõtentionem de primatu.

Amen amen dico vobis, non est seruus maior domino suo, neque apostolus maior illo, qui misit illum.

COMMENTARIVS.

PRosequitur idem argumentum, vt efficacius humilitatem persuadeat, & cordibus discipulorum tenacius infigat. eis enim superbiæ tentationem imminentem, ita vt de primatu inter seipsos disputarent, præuidebat. quod autem affirmando deduxerat, iterum negando idem colligit. Si dominus lauit; lauet ergo seruus; argumentum est affirmationis. Iterum; seruus non est maior domino, nec Apostolus, & legatus illo, à quo mittitur; no igitur dedignetur seruus, & legttus facere, quod Dominus, & qui misit, fecit: argumentum est negationis, ad eundem sensum vtrumque tendens. Est autem argumentum ab etymologia; Apostolus enim Græcè idem est ac missus, missus autem, seu legatus, maior eo, qui mittit non est, nec censetur.

Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea.

QVia res aperta, & omnibus manifesta erat, idcirco dicit, *Si hæc scitis*, ac si diceat; non hæc dico vt vos doceam, seruum non esse maiorem domino, nec apostolum, eo qui misit eum: scio vos hæc scire; si autem vt scitis ita facitis, beati eritis: & ea ratione dico, vt faciatis, & beati sitis. Iusti beati dicuntur spe, & iure, quia ipsorum est regnum cælorum, & beatitudo. Beati in spe, non autem in re: est enim communis locutio, vt constat Matth. 5. sententia hæc non tantùm conditionalis est, sed etiam absoluta: facturos enim hæc prædicit, & idcirco beatos futuros, ea de causa in sequenti sententia excipit Iudam, à qua tamen si solùm conditionalis esset, non erat excipiendus.

Non de omnibus vobis dico, ego scio, quos elegerim.

NE ignorasse suum proditorem videretur, &, vt eundem pudore, & confusione, à proposito retraheret, quodque suum erat faceret, licet nihil esset illi profuturũ; excipit ab hac generalitate nomine tacito Iudam, dicens; non vos beatos omnes fore dico, quos hæc facturos scio; scio enim, quos ego elegi, nempe quales sint, qualesque futuri. scio etiam non omnes hæc facturos, nec bearos futuros, nec ignorans elegi, sed sciens omnia, & quia scio, propterea hoc dico.

ANNO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XIX.

Communis sententia, de æterna electione explicat hunc locum.

OBSCVRVM esse hunc locum ceēset Cyril. lib.9.ca.10.& meritò. Aug.tract.59.ad electionem regni cęlorum hoc verbum referēs, existimat Iudam electum non esse, vt sit sensus;*Scio, quos elegerim*, & scio nō omnes electos: conciliatque hunc locum cum illo Ioan.6. Nonne ego vos elegi duodecim? dicens ad apostolatum duodecim electos, tamen ad regnum, & beatitudinem non omnes.& cōmunis hæc expositio videtur, tamen re vera si quis attentè consideret, & sequentibus conferat, longè alium sensum esse, inueniet. Loquitur enim Christus de ea electione, quam fecerat, quando Luc.6.dicitur: Vocauit ad se discipulos, & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominauit, nec à numero horum electorum Iudam nunc excipit, imo complectitur, & est sensus; *Scio, quos elegerim*, id est, Ego scio, qualis sit nunc, & qualis futurus vnusquisque eorum, quos elegi, & meos discipulos, & familiares feci: & quia scio hoc, idcirco dico, non de omnibus me ista pronuntiare, quia non omnes tales sunt, nec erunt. similis est loquutio Luc.7. Si hic esset Prophetа, sciret, quæ, & qualis mulier est, quę tangit eum, quia peccatrix est. ita nunc dicitur, *Scio, quos elegi*, nempe qualis vnusquisque sit, & an bonus, an malus, an beatus futurus, an non, nec ex ignorantia, sed ex certa scientia elegi. Non igitur de electione æterna, quam vt Deus fecit, est, sed quam fecit in tempore, vt homo vocans, & ex multis eligens duodecim. nec erat, cur modò de electione æterna ageret, & diceret: Scio, quos ab æterno elegerim, & scio me nō elegisse omnes. dura erat locutio hæc, & minus efficax vt Iudam ipsum à sua cogitatione remoueret. diceret enim, non me elegisti, & ideo non sum quales alij electi. noluit tamen Dominus occasionem hanc tunc vllā dare talis sermonis, sed culpam in eum reijcere, & se non ignorasse futura, ostendere, vt tanto magis clementia eius fieret manifesta, qui etiamsi præsciret futurum malum, ab electione non repulit. Hic igitur est sensus *Non de omnibus vobis dico scio enim quos elegerim*: id est, quis, & qualis vnusquisque eorum, quos elegi, sit, & qualis dum elegeremini fueritis, nō ui. Huic expositioni sequens sententia consonat, & facilius accommodatur.

Auctor sentit Christum loqui de electione ad Apostolatum.

Sed, vt ad impleatur scriptura, qui manducat mecum panem, leuauit contra me calcaneum suum.

COMMENTARIVS.

TAcitè obiectioni respondet, nempè si sciebas omnes, quos elegisti, quales futuri essent, quare proditorem elegisti? respondet; Scio, quos elegerim; sed vt impleatur Prophetia, seu scriptura, adde, elegi etiam proditorem futurum; sic enim prædictum est Psal.40. *Qui manducat mecum panem*; id est, vnus ex meis discipulis, & familiaribus, *leuauit calcaneum contra me*, id est, me supplantauit, dolo, & fraude me cadere fecit: hoc enim est supplantare, plantam, seu pedem inter alterius crura emittere in lucta, aut cursu, & eū cadere facere: metaphoricè significans eos, qui dolis, & fraudibus alterum in ruinam impellunt; quod Iudas fecit, qui osculo pacis prodidit Christum, & sub specie discipuli magistrum occultè persecutoribus vendidit, à quibus morti traditus est.

ANNOTATIO XX.

Diuersa ratione bona, & mala in scriptura prædicantur.

CONSIDERANDVM est hoc loco, longè aliud esse, quando scriptura hominum facta, & peccata, quæ sunt facturi, prædicit, & quando opera illa quæ Christus, vt homo effecturus erat præscribit. Ea enim mala quæ homines facturi sunt, idcirco prædicta sunt, quia futura erant: non enim idcirco mala faciunt homines, quia prædicta erant, sed prædicta sunt, quia ipsi facturi erant, vt latius capite 12. explicuimus: at quæ Christus fecit, non sic sunt prædicta: vt enim Christus homo ea de causa cuncta faciebat, vt patris æterni impleret voluntatem, ita etiam faciebat, vt impleret, quæ prædicta sunt: nam multa, quæ æternus Pater voluit, ipsum facturū scripturis, & prophetijs prædixit, & præsignificauit. Idem ergo est dicere, elegit Iudā, quāuis sciret proditorem, quia nouit patrē æternū id voluisse, ac dicere, elegit proditorē, quia ita scriptum erat hoc: nam voluntas Patris manifestata est in scripturis. Sensus igitur horū verborum liquet; nempe, Christus homo elegit sciens futurum malum, vt impleatur scriptura; id est, vt impleret voluntatem Patris, quā prædixit, & significauit per Prophetas. Particula igitur, vt, in hoc loco non tenetur consecutiuè, vt arbitratur Cyril. lib.9 ca.10. sed causaliter, longeque alia ratio est illius loci: Non credebant in eum, vt impleretur sermo, mala enim, & peccata non prædicta sunt, vt fiāt, sed quia futura erant; verūm, quę Christus faciebat, cuncta erant à Patre prædicta, vt fierent, eaque faciebat Christus, vt voluntatem Patris faceret. Multa sunt huiusmodi loca, quæ de Christo dicuntur. Ioan. 19. Vt consummaretur scriptura, dixit, Sitio. Matthæi primo: Hoc totum factum est, vt impleretur, quod dictum est. Sunt alia etiam testimonia. Valdè igitur consideranda est, & attendenda distinctio eorum, quæ prædicta sunt:

sunt: nam per diuinam præscientiā, mala præuisa sunt, quia futura; bona verò sunt, quia præuisa à Deo. Christus igitur, vt homo elegit Iudam, & ad apostolatum vocauit, quia ita Patrem disposuisse, & voluisse sciebat.

Deus quare Iudā ad Apostolatū elegit, cum sciret futurum, vt proderet.

Quod si interroges. Cur Deus voluit proditorem, & iniquum futurum ad Apostolatū eligi? quæstio est, cui soluendæ multum inhærere non debemus, vt docte, & piè respondet Cyril. li.9.cap.10. & Hiero. lib.3.contra Pelagianos. posses enim eadem ratione petere, cur fecit Angelos, quos sciebat futuros dæmones; cur fecit Adam, quem sciebat peccaturum; cur creauit homines, quos damnandos præscīuit: hoc sit nobis satis, nullū à Deo creatum hominem, aut Angelum, vt peccet, aut malum faciat, non esse etiam electum Iudam, vt proderet: ipsorum est vitium, liberique arbitrij culpa, quod peccent: quod malū faciant; at Deus noster malo illorum ad bonum vtitur. Iudæ enim proditione, cuius ipse Iudas suo vitio fuit causa, vsus est Deus, vt instrumento quodam ad filij mortem, qua mundum redimeret, sicut etiam odio, & iniquitate Iudæorum vsus est, vt ipsis Christum occidentibus, morte sua nostram mortem superaret. Deus enim malis etiam ipsis in bonum vtitur, ideoque ea permittit, vt bona ex ipsis eliciat. Quantum autem ad locum ex Psalmo allegatum attinet, vt à Ioanne citatur, habetur in Hebræo, nec multum differt à Septuaginta interpretatione, Magnificauit super me supplantationem. hoc tamen annotandum est, non esse sensum, quem Aug.tract.59. adfert, nempe supplantare esse conculcare, & opprimere. non enim verbum Hebræum, עָקַב id significat, sed quod verè verbum, latinum, supplantare, pede interiecto alterius pedes impedire, vt cadat; quod maximè in lucta fit. Vnde metaphora est translata ad eum, qui fraude, & dolo, alteri causa est ruinæ, & in hac significatione est frequens verbum in scriptura veteri: sicque Chrysost. & Euthym. expositores.

A modo dico vobis, priusquam fiat, vt, cùm factum fuerit, credatis, quia ego sum.

COMMENTARIVS.

CVr hęc prędixerit, exponit, vt ipsa expositione eos cautiores, & ad fidem prōptiores faciat. Dico, inquit, nunc hęc vobis, vt cùm impleta videritis, credatis me esse verum Christū promissum, Deiq; filium, qualē me esse prædicaui vobis. Non solum, vt rectè Cyril. lib.9. cap.11. annotat, hoc intelligitur de proditione Iudæ, sed etiam de ipsius Iudæ perditione, vt quando Apostoli viderent Christum traditum, & Iudam mortem laqueo sibi intulisse, recordarentur verborum Christi, qui vnum futurum proditorem, & hunc non esse mundum reuelauit, nec saluatum iri, prædixit, hacque ratione in fide cō firmarentur. Tali enim confirmatione, propter scandalum crucis futurum, quo eorum fides debilitanda erat, multum indigebant. His etiam verbis exhortatur Dominus tacitè, vt recordentur, & teneant memoria, quando cum morientem viderint, hæc omnia prædicta esse: hæc enim consideratio proderat multum, vt Christi mortem voluntariam cognoscerent, nec necessitate aliqua, sed voluntate, & ex mysterio pati. Hæc autem verba, (Hæc dico vobis, vt credatis tunc, quando factum fuerit) idem significant, ac si diceret, quando impleri, quæ prædixi, videritis, in fide state fortes, & firmi, credentes me esse Dei filium, & Christum. Credebant quidem tunc, quando hæc dicebat, sed propter periculum imminens passionis futurę dicit, *Vt credatis*, id est, vt tunc tentatione insurgente, in fide perseueretis. Illud aduerbium, *A modo*, Græcè ἀπ' ἄρτι; aliquando posthac, seu deinceps, aliquando confestim, seu citò significat: ita sumitur in præsenti; confestim, & citò, dico priusquam fiat.

Christus futura prædicebat, vt suorum fidem confirmaret.

Amen amen dico vobis, qui accipit, si quem misero, me accipit, qui autem me accipit, accipit eum, qui me misit.

QVia dixerat, non esse seruum maiorem Domino, nec Apostolum eo, qui misit eum, argumentoque à Minori, quod appellant, ostenderat eos debere inuicem lauare pedes, ne propter hanc humilitatem eos paruipen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Non parui pendendi qui humilibus operibus incumbunt.

dendos aliquis existimaret: aut ne ipsemet contristarentur ex hoc ministerio, arbitrantes futurum, vt minoris fierent ab alijs, idcirco Dominus huic cogitationi medetur. Non sic, inquit, erit; quamuis enim dico vos seruos, & legatos, ac nuntios esse, & lauare pedes inuicē iubeo; scitote tamen me eo vos in loco ab omnibus haberi velle, vt qui recipit aliquē, quem ego misero, me ipsum recipiat, & qui me recipit, sciatis ab eo recipi eū, qui misit me: Ergo de primo ad vltimū, qui meos legatos recipit, recipit Deū: & honor, qui eis impēditur, Deo impenditur: & qua iniuria eos quis afficit, Deū eadē afficit. Sermo generalis est, vt eos, & omnes alios, qui mittēdi erant, complecteretur: quibus omnibus præceptum commune est, vt alter alterius lauet pedes. Hoc in loco obseruandum est documentum insigne, nempe, Dei ministros humilitatem debere seruare, si opus est etiam subditorum lauando pedes; tamen non debet vlli id esse argumento, aut occasioni contemptus eorum, sed tanquam Christum, & Deum debet eos venerari; nempe, vt superiores, & prælatos omni humilitate, obedientia, & reuerentia prosequi. nec ex his verbis colligas parem reuerentiam deberi ministro, quæ debetur Domino, & Christo; sed quod reuerentia exhibita ministro, aut contemptus in eum refertur, cuius est minister: ministrosque non vt meros homines, sed simul vt Dei, & Christi ministros recipiendos esse. Hic est verus sensus, & connexio verborum cum præcedentibus.

Documētum pro Superioribus & subditis.

ANNOTATIO XXI.

Tres expositiones superiorum verborum reijciuntur.

LAborant interpretes in connexione horū verborum cum superioribus. Non enim cohærere sententia videtur. Cyril. lib. 9. cap. 12. exponit sic, vt nouo quodam argumento velit Iudam à suo malo retrahere proposito; nempe terrore, & minis, quas incutit non expressis verbis, sed à contrario sumptis, scilicet à contumelia, quam Patri irrogabat non recipiendo filium. Si enim qui recipit Christum, recipit eum, à quo missus est; igitur, qui non recipit, iniuria, & contumelia afficit mittentem Patrem. Violenta videtur interpretatio, nec accommodari potest: nam non de se loquitur, sed de his, quos mittit ipse, de quibus non erat, cur loqueretur, si tales minas Iudæ incutere volebat. Chrysost. hom. 71. aliter connectit, vt duplici argumento consoletur discipulos ad ea ferenda incōmoda, quæ missi in orbem terrarum passuri erant. Vnum argumentum fuit ipsius memoria; id est, tene te memoria, quæ ego passus sum; hoc insinuatur illis verbis, Si scitis, beati eritis: id est, scitis, quæ ego feci: alterum est humanitas, qua recipiendi erant in orbe: nam accepti sunt tā quam à Deo missi; inueneruntque infinitorū hominum domos sibi patere, in quibus benevolè ac liberaliter recepti sunt. Sed difficile est hunc sensum accommodare: nihil enim de his, quæ passuri erant, hoc in loco agitur, sed de exemplo humilitatis ex lotione pedū. Aliqui recentiorum aliter cōnectunt, vt cùm Apostolis intulerit pedes inuicem lauare, moneat nunc omnes fideles, vt ipsos reuereantur, & officia humilitatis ipsis impendant. Sed neque hæc expositio bene aptatur: ad discipulos enim totus hic sermo dirigitur. Est igitur verus sensus, & cōnexio, vt dimisso sermone de proditore, occasione illius verbi, Beati eritis, sententiam prosequatur de lotione mutua pedum. Et cùm dictum esset, eos vt seruos, & nuncios debere inuicem lauare pedes, quando & Dominus, & qui misit, eorum lauit pedes; ipsos consolatur, nec ex hac humilitate, siue ex hoc, quod serui, & missi dicti sunt, se minoris esse habendos, aut contemnendos ab aliquo existimaret: propterea cæteris omnibus eos magno in precio habere, æstimare, & reuereri & colere præcepit. Amen amen dico vobis, qui recipit, si quem misero, & me, & eum qui me misit, recipit. Humilitas ergo vera honor est maximus.

Verus sensus propositus.

Cùm hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu, & protestatus est, & dixit, amen amen dico vobis, quia vnus ex vobis tradet me.

COMMENTARIVS.

VIdens semel ac iterum Iudam suæ impiæ cogitationis tacitè admonitum, nempe dum audiuit; *Non estis mundi omnes*, & rursus, *Non de omnibus dico*, nihil profecisse, sed potius in sua pertinacia confirmatum hærere; contristatus est, præ nimia sua charitate, & salutis hominum desiderio, dum eius perditionem considerauit. Hoc est turbari spiritu, id est, interius contristari, & eius animā dolore, & tristitia affici, vt exponit Athan. li. de incarn. Christi. & tertiò iterū cum admonet multo manifestius dicēs, *Vnus ex vobis me tradet.* Primò

Spiritu turbari quid sit.

Primò quidem occultè, & tacitè id fecerat, quando dixit: *Mundi estis non omnes*: Secundò apertius; *Qui manducat mecum panem, leuauit contra me calcaneum.* At tertiò palam, non tamē nominata persona, *Vnus*, inquit, *ex vobis, me tradet*, hoc est protestari, palam testari, & affirmare rem omni obscuritate, & ambiguitate verborum deposita: Meritò autem Dominus tristitia, & dolore cordis verbum hoc profert. Magistro enim dulcissimo, & patri amantissimo flebile erat, & lacrimabile vnum ex discipulis, & filijs tam miserabiliter labi, & in præcipitium mortis æternæ propria malitia, & culpa ruere, nec vlla persuasione velle reuocari. De huiusmodi Christi propassionibus, & humanis affectibus dictum satis est cap. 11.

Protestari quid sit.

ANNOTATIO XXII.

An superioribus verbis annexa sint sequentia, & cur dicta sint.

EXistimant aliqui, ante horum prolationē verborum post ea, quæ proximè narrata sunt, Dominum sacramētum sui corporis, & sanguinis instituisse, & discipulis distribuisse, sicut cæteri Euangelistæ narrarunt. his autem peractis hæc verba protulisse. At Aug. li. 3. de consens. Euan. cap. 1. quem supra annotatione 7. secuti sumus, censet hæc verba ante sacramenti institutionē esse prolata, cōtinuaque præcedentibus, quæ etiam ante institutionem sacramenti dicta sunt, idq; probabilius est. quod insinuare & Ioannes videtur, dum inquit, *Cùm hæc dixisset, turbatus est*, significans A superioribus verbis sequentia esse coniuncta. Cyril. lib. 9. cap. 13. hanc turbationem indignationem, & iram interpretatur aduersus Iudæ impietatem, qui tot beneficijs ab impio proposito diuelli noluit, & probabile est: nam minas adiunxit, Væ, inquit, homini illi sicut Medicus morbum tenacem vincere non valens, quadam indignatione in ipsum fertur. Aug. tract. 60. turbatum dicit suæ passionis tristitia, sicut supra dictū est: Nunc anima mea turbata est: & hoc etiā, probabile est, tamen probabilior mihi visa est expositio, & causa in commentario posita.

Cyril. & Aug. aliter turbationem Christi explicant.

Aspiciebant ergo ad inuicem discipuli, hæsitantes de quo diceret.

COMMENTARIVS.

PRopter hoc verbum discipuli mutuo se aspiciebant, hęsitantes de quo diceret. Mutuus hic aspectus erat ex desiderio cognoscendi quis esset: oculos enim in seipsos inuicem conuerterunt, vt si ex signo aliquo vultus id cognoscere possent. Marcus cap. 14. plura scribit; Cœperunt, inquit, discipuli cō tristari, & dicere singulatim: Nunquid ego? & Matth. ca. 26. addit Iudam etiā dixisse: Nunquid ego sum Rabbi? quod existimo Iudā interrogasse, quia cęteros interrogantes videbat. Ne enim detegeretur, si solus sileret, tutius duxit etiam cum alijs interrogare: dubitabant igitur singuli, quamuis nemo eorū, præter Iudam, à sua propria conscientia accusaretur, nec talis proditionis sibi conscius esset; tamen propter verbum Christi etiam innocentes hęsitarūt: & id insinuat particula, *ergo*, nempe, quia Christus id dixit, hæsitarunt, quis esset, etiam dubitantes de seipsis. Ex quo loco pulchrum elicit documentum Basilius in reg. breui. reg. 301. qualiter plus aliquando alijs quàm sibi credendum est. verba eius sunt hæc; Multi sunt morbi, quos non sentiunt, qui in illis sunt, tamen ij maiorem adhibent fidem medicorum peritiæ, quàm suo ipsorum stupori. similiter etiam in morbis animi, peccatis videlicet, licet quis seipsum non reprehendat, quod peccatum suum non sentiat, nihilominus adhibere ijs fidem debet, qui res eius prouidere melius possunt, quā ipse, & animaduertimus factum fuisse ab Apostolis. quo tempore cùm de sua erga Dominum sincera animi affectione nihil dubitantes, dici sibi audiuissent; Vnus ex vobis me tradet, maiorem domini verbis, quàm conscientię suę auctoritatem tribuerunt, altercabāturque ac dicebant, Nunquid ego sum Domine? sed apertius hoc ipsum videmus in Petro; qui cùm ex vehementi humilitate ministerium Domini Dei, ac magistri sui nollet admittere, ramen vbi illud audiuit, nisi lauero te, non habebis partem mecum, hisce Domini verbis summa adhibita fide dicit; Non tantùm pedes, sed & manus, & caput. Hæc Basilius, à quo eandem sententiam mutuatus est Chrys. hom. 71.

Ogerosti. Apostoli mutuo se aspicerēt.

Salubre Basilij documentum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Erat ergo recumbens vnus ex discipulis eius in sinu Iesu, quem diligebat Iesus.

Verba hæc quomodo præcedentibus connectãtur.

POst verba superiora, quibus turbatus spiritu proditorem manifestasse dictus est, Dominus Eucharistiã corporis, & sanguinis instituit, & ministrauit: qua re peracta secundum Aug. li. 3. de consen. Euang. ca. 1. iterum de proditore locutus pronuntiauit: quod scribit Luc. cap. 22. Ecce manus tradentis me mecum est in mensa; admirans hominis obdurationem, qui cœlesti cibo, & potu accepto, adhuc in suo persisteret nefario proposito; adiunxitque cõminationem; Filius hominis vadit, secundum quod definitum est, verumtamen væ homini illi, per quem tradetur: & ipsi cœperunt quærere inter se, quis esset ex eis, qui hoc facturus esset. Hæc ex Luca. prius ergo singuli interrogant Christum, postea rem inter seipsos discutiunt. Huic inquisitioni connectuntur, quæ modò narrat Ioannes. *Erat*, inquit, *recumbens in sinu Iesu vnus discipulus*, nempe is, *quem diligebat Iesus*; Hac autem periphrasi seipsum Ioannes describit: discipulus enim hic dilectus, Ioannes erat, qui hęc scripsit. Dicitur autem recumbere, in sinu Iesu, quia ad latus eius in mẽsa recumbebant; recumbebant enim, qui erant in mensa, super dexteram, qui aũt ad sinistrã sequebatur, dicebatur in sinu præcedentis recumbere. Dicitur autem Dominus Ioannem diligere, quamuis alios etiã diligeret discipulos, quia maioribus dilectionis signis erga eum vtebatur, quoniam omnium ætate minimus, & maximæ puritatis, & honestatis erat, particulari etiam quodam humano amore prosequebatur eum, sicut & Lazarum, & sorores dilexisse dictus est. vt supra ca. 11. explicuimus. Dicet aliquis, quid particula, *ergo*, insinuat, & quã indicat illationem. *Erat ergo recumbens*? Respondeo, sæpe Ioãnem illationem præmittere sequentium, vt sit sensus; quia Ioannes recumbebat in sinu, & erat proximus Iesu, idcirco Petrus innuit, vt interrogaret eum; quam particulam iterum repetit, in verbis sequentibus.

Quomodo in mensa recubuerint.

ANNOTATIO XXIII.

An Ioannes præ alijs dicatur dilectus dilectione charitatis.

INquirunt aliqui, an dilectio ista, qua Ioannes dilectus est præ cæteris, fuerit charitatis; si enim hæc esset, consequeretur eum cæteris sanctiorem fuisse, cumulatioremque habuisse gratiam. Hieron. in epist. ad Heliodorum, de vita heremitica, & in epist. ad Principiam in epitaphio Marcellæ, id videtur sentire, quamuis non expresse asserat. Euthy. & Chrys. hom. 71. consentire videntur: propter raras enim eius virtutes plus esse dilectũ affirmant, & Cyril. li. 9. cap. 15. propter puritatem dilectum plus alijs docet: sed hi omnes Doctores non sunt sic intelligendi, vt velint affirmare Ioannem sanctiorem alijs, maioreque Dei gratia cumulatum fuisse: qui enim talis est, a Deo, & Christo plus alijs diligitur. nec credendum est Ioãnem hoc verbo vsum fuisse in ea significatione, sed dilectus magis dicitur, quia familiarius Christus cũ eo agebat: sæpeque fit, vt familiarius aliquem tractemus, & suauioribus amoris signis erga eum A vtamur, quem non idcirco magis diligimus, hoc autẽ Christus fecit, quia virgo erat, quia honestissimus, quia adolescens, & ætate minor, alijsque de causis nobis ignotis. & hac ratione aliqui hanc exponunt dilectionem; & vera est doctrina; at mihi videtur quod dilectio, quam erga Ioannem habere dictus est Dominus, sit cuiusdam amicitiæ humanæ: non enim omnes, quos charitate diligimus, eos tanquam amicos amicitia humana, & honesta cõplectimur, habuit hãc Christus erga Ioannẽ, quem præter dilectionem charitatis amore humano, & honestæ amicitiæ etiam prosecutus est supra omnes alios: ex qua non licet inferre, Ioannem meliorem esse, & sanctiorem alijs. fieri enim potest, vt charitate diligamus plus alios, & tamen amicitiæ huius amore nõ prosequamur eos. habuisse autem Christum hanc etiam humanam dilectionem ostendimus cap. vndecimo, & Sacros Doctores intelligo hoc modo locutos fuisse. B

Innuit ergo huic Simon Petrus, & dixit ei, quis est, de quo dicit?

COMMENTARIVS.

PEtrum innuisse, & dixisse Ioanni dicitur; innuisse quidem gestu, & vultu, vt à magistro peteret; dixisse autem, quia verbo vsus est, dicens; *quis est, de quo dicit*? Sic exponunt Cyril. li. 9. cap. 15. & Chrysost. hom. 46. in Ioan. vbi huius verbi mentionem facit. noluit enim Petrus expresè Ioanni dicere; interroga magistrum, sed nutu, & signo indicauit, quod inter nos fieri aliquando solet. Petrus ergo verbo interrogauit Ioannem, quis esset; & innuit, gestu vt magistrum interrogaret. Aug. tract. 61. nullum verbum protulisse Petrum asserit, sed totum nutu, & signo indicasse; tamen accommodatior est, & verior prior expositio, quia dicitur, innuisse & dixisse.

Ipsum Petrus interrogauerit quis esset proditor.

ANNOTATIO XXIV.

CYR. lib. 9. ca. 15. dicit Petrum nomine omnium interrogasse, tanquam eis præsidentem; sed quia non video, quo argumento hoc probari possit, verisimilius credo pro se interrogasse: certum est Petrum non ex curiositate aliqua id scire voluisse; qua tamen de causa id quæsierit, & quare per Ioannem, non est ita manifestum. Chrysost. hom. 46. in Ioan. hanc proponens dubitationem respondet; nunc quæsiuisse, quia de se ipso dubitabat, & timebat; nam audierat iam Matt. 16. Vade post me Sathana; quòd si quando Ioan. 6. audiuit: Vnus ex vobis Diabolus est, non timuit de se, mirum non est, nondum enim verbum à Mat. relatũ audierat. Quamuis probabile sit, quod ex timore id interrogauerit. Mihi magis probatur, Petrum animi affectione qua Christum prosequebatur, fretũ, nihil de se tũc dubitasse, nec timuisse: quod mihi persuadeo, quia paulo post ab ipso Christo audiens expresè, Ter me negabis, respondit; Non te negabo. Si ergo ita constans erat in sua opinione, etiam A Christo ita loquẽte, multo magis, quando generaliter loquentem audiuit. non ergo quicquam de se tale cogitauit, non quidem ex superbia, sed ex amore erga Christũ: puto igitur illũ scire voluisse ex zelo, vt impediret, si posset modo aliquo: quo zelo legimus eum in militem insurrexisse, & auriculam abscidisse. Per Ioannem autem interrogat, tum, vt Chrys. hom. 71. dicit, quia sciebat eum à Christo particulari quadam deuinctũ dilectione; amicorum autem est secreta sibi manifestare; tum, quod mihi magis probatur, quia Christo erat Ioannes proximus, & secretò rem scire desiderabat, quam causam simul cum priori adfert Euthymius Matth. 26. & verbis sequentibus ipse indicat Ioannes, & hæc etiam causa videtur, cur non per se ipsum interrogat, sed per tertium; secretò enim loqui tũc cum Christo non poterat: quamuis Chrysost. hom. 71. dicat timore factum esse, quia reprehensus paulo ante erat, quod pedes Christũ lauare prohibuerit. B

Itaque, cùm recubuisset ille supra pectus Iesu, dixit ei, Domine quis est? respondit Iesus; ille est, cui ego intinctum panem porrexero.

COMMENTARIVS.

INsinuat causam Euãgelista, cur ipse potius interrogauerit Christum, *Cùm*, inquit, *ille recubuisset supra pectus Iesu*, essetque proximus sinui, & lateri eius, Dominum de proditore interrogat, accipitque signum secretum agnoscendi, panis buccellam condimento intinctam: nõdum enim expleta erat communis cœna.

Et cùm intinxisset panem, dedit Iudæ Simonis Iscariotæ.

POrrexit igitur Christus buccellam Iudæ, & Ioanni suum reuelauit proditorem. fuit enim panis hic communis, iamque præcesserat communicatio corporis, & sanguinis Domini, cui Iudas etiam interfuit, vt paulo inferius dicemus. Fuit autem buccella omnibus manifesta, esse tamen signum, & notam proditoris, soli Ioanni notum erat.

Buccellæ vsus in Christi conuiuio.

ANNOTATIO XXV.

QVARE per panis buccellam suum proditorem Dominus reuelauerit, meritò aliquis percontabitur. Ad quod respondent primò Cyril. lib. 9. cap. 16. & August. in Psal. 40. id eò factum, vt quod prophetatum esse dixerat, impleret. Qui manducat mecum panem, leuauit contra me calcaneum suum. Chryso. hom. 61. secundam adfert responsionem; vt hac via, & modo etiam suum reprehenderet proditorem, qui mensæ cõmunicationem nõ reuereretur, tradereque vellet eum, cuius C mensæ assidebat. Hæc duo probabiliter dicũtur: mihi tamen id eò factum esse videtur, vt significaret Dominus, quomodo eum traditurus erat: tradidit autem Iudas osculo pacis magistrum suum, idcirco Dominus signo pacis, & amicitiæ ipsius, futuram proditionem reuelat: vt & personam proditoris, & qualitatem proditionis simul manifestaret. Quod autem intinctum dedit Aug. tract. 62. respondet factum, vt fictionem animi illius significaret. Mihi ea causa videtur, quia nuda panis

Auctoris sententia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

buccella inter conuiuantes nemo alterum in uitare solet, nisi fuerit intincta: hæc causa literalis est, nec est necessarium omnium factorum quærere spirituales significationes. Aduertendum autem est, hoc signum Ioannem accepisse, sed nec Petro, nec vlli tunc reuelasse Christo prohibente, quamuis scriptura nihil amplius exprimat; in quo omnes expositores consentiunt.

Et post buccellam introiuit in eum Sathanas.

COMMENTARIVS.

Quid sit Sathanã in Iudã introire.

INIudam dæmon ingressus dicitur, non, vt tanquam dæmoniacum eũ cotporaliter agitaret; nec, vt de nouo malas, & nefandas cõtra magistrum cogitationes persuaderet; iam enim tentationibus hisce consenserat; sed commotus, & indignatus, quia se signari proditorem præsensit, locum omnẽ cordis Dæmoni instiganti aperuit, animoque suo obfirmauit Christum tradere, & quod conceperat, opere complere. Intrat ergo Sathanas in eum, velut quandam in eo stabilem possessionem accipiens: nam à Christo nunc se Iudas discipulatui renuntians, separauit, ab eoq; omnino recedere decreuit. Sicque intelligendus est Amb. lib. 2. de Cain, & Abel cap. 4. dicens, vbi se Sathanas immisit in cor Iudæ, Christus recessit ab eo, momentoque eo, quo illum recepit, hunc amisit: denique sic scriptum est, *Post buccellam introiuit in eum Sathanas*, intellige hoc de completa, & integra separatione. Et eadem ratione intelligendus Chryso. hom. 71. dicens, Donec in aliorum numero fuit, nõ est ausus in illum ingredi, sed extra oppugnabat: post quã verò palam factus est, licenter iam irrupit; neque enim inemendabilis erat amplius in aliorum numero tolerandus, ideoque eijcitur. Quibus verbis significat Chrysost. hanc Dæmonis possessionem in animum Iudæ, qua iam in totum à Christo recedit, & eius consortio renuntiat. Non autẽ huius ingressus buccella causa fuit: quæ bona, & signũ dilectionis ad emendationem erat: ille verò bonum sua malitia & peruersitate, in malum conuertit: bonũ enim malè vtentibus nocet. Nã & cibus vitæ, malè accipientibus mors est. Hac ratione buccella nocuit, quia malè accepit beneficium, vt docet Aug. trac. 62. propter ingratitudinẽ, qui tot beneficijs ingratus à suo malo proposito non destitit. idemq; dicit

Beneficia ingratis nocẽt.

Cyril. lib. 9. cap. 16. beneficium enim ingrato nocet, non ex se, sed ex ingratitudine accipientis: animus enim iniquus beneficio efficitur peior. præterea, quia Iudas se iam manifestum alijs arbitratus est, videns Petrum ad Ioannẽ conuersum, & Ioannem secretò cum Christo colloquentem, post hęc autem sibi soli buccellam datam, cùm sibi maximè conscius esset, existimauit iam suam iniquitatem alijs reuelatam esse; idcirco in malo omnino obfirmatus est, vt fieri solet. Licentiosius enim peccat homo, quando peccatum, quod occultè perpetrabat, iam ad aliorum notitiam, peruenisse cognoscit. *Intrauit*, igitur, *Sathanas in eum.*

Et dicit ei Iesus, quod facis, fac citius.

Christus Dominꝰ his verbis tria indicare voluit.

VIdens Dominus inemendabilem Iudę malitiam, & firmum proditionis propositum, ne ille existimaret, se timorę aliquo eum beneficijs affecisse, nępe lotione pedum, cõmunione corporis sui, & buccella intincta, quasi his omnibus sibi timens eũ retrahere vellet, & non potius illi consulere, idcirco dicit, *Quod facis, fac citius*, id est, ne me existimes timore aliquo te tot beneficijs retrahere à mala tua cogitatione studuisse, *quod facis*, id est, quod facere iã decreuisti, exequere citò, & celeriter: non contradico, nec obsisto, nec timeo. Rursus, ne existimaret Iudas se à Christo nõ posse impediri, & suas fraudes inanes reddere si vellet, ꝓpterea dicit, *fac citius*, quasi dicat; *quod facis*, vtiq; facere, nisi me pmittente non posses, ne me tibi resistere non posse arbitreris, *fac citius*, nõ prohibeo; si enim prohibere vellẽ, non valeres efficere. Rursus ne ignorasse, quis recumbentium esset eum proditurus, Iudas putaret; idcirco

circo hęc verba profert: quasi dicat; scio te esse, & tuam sciens proditionem, tibi consului; nec ergo ignorantia, nec vllo timore, à malo proposito tuo te auertere curaui, sed tuo bono; nec potentia mihi deest te impediendi si vellem, fac igitur, quæ facis. hæc enim tria his verbis indicantur. Est autem modus quidam loquendi, *quod facis, fac citius*, ad significandum nihil illius facta curare, nec timere. Comparatiuum, *citius*, est loco, *citò*, comparatiuum enim pro absoluto positum est. Attẽde autem his etiam verbis Dominum, Iudam inemendabilem à suo expulisse consortio; non igitur sunt verba præcipientis, quasi eum inducat ad malum, sed permittentis propter causas tres prædictas, & simul etiam incorrigibilem à cætu bonorum excludentis. Iꝙ Græco est particula, *Ergo*, dixit ergo ei, & sensum habet notandum; quasi diceret; quia iam Sathanas intrauit in eum, & inemẽdabilis effectus est; idcirco eum excludit à se, & permittit facere, quæ vult.

Citius pro citò ponitur.

ANNOTATIO XXVI.

Christus Iudam per Intrauit in eum Sathanas. Verba sunt prædicentis, exprobrantis, & denique excludẽtis Iudã ab aliorum consortio.

CYRI. lib. 9. cap. 17. hæc verba non Iudæ, sed Diabolo dicta censet, quia dictum est, Intrauit in eum Sathanas. sunt quę verba potius minantis quàm hortantis: nam quemadmodum, inquit, si vir fortis, aduersus quem fremens quispiam feratur, ipse verò viribus suis fretus casurum illum non dubitet, magnaq; voce militans dicat, quod facis, fac citius, vt meæ dexteræ vires experiaris, non tam properantis mori verba esse diceremus, quàm præscientis potius, quia cadet aduersarius. Sic Dominus noster velocius currere Diabolum ad ea, quæ præparauit, iubet, vt citius victus, atque vinctus à tyrannide sua orbem dimittat. Hæc expositio non mihi videtur conformis verbis Ioannis: nam subiunxit; *Hoc autem nemo sciuit discumbentium ad quid dixerit ei.* non dicit Ioannes: *Ad quid dixerit*, sed, *ad quid dixerit ei* quo verbo docet, verbum hoc dictum esse Iudæ: & rursus in principio dicitur; *dixit ergo ei Iesus*, nempe Iudæ: non ergo ad Sathanam hęc sunt verba referẽda, sed ad Iudam, quem iam

A Sathanæ ministrum firmum, & stabilem factum agnouit Dominus, & sic expositores interpretantur. Amb. lib. 2. de Cain & Abel cap. 4. dicit sententiam hanc esse præcipientis, non vt malum faceret, sed vt à consortio suo recederet. quod facis, inquit, fac celerius. Quid illud? vt, quia introierat in illum Sathanas, ipse abiret à Christo, eijcitur itaque, & excluditur, eò quod iam cum Domino Iesu esse non posset, qui cæperat esse cum Diabolo. hæc Ambro. Tertio loco Chrysost. hom. 71. dicit, non esse hoc verbum imperantis, neque consulentis, sed exprobrantis, & reuocantis ad emendationem. Quarto loco Aug. tra. 62. dicit esse verbum non imperantis facinus, sed predicentis malum Iudæ, nobis verò bonum. Recentiorum aliqui existimant esse verba præcipientis, vt Christus iubeat, quod facit, citius facere, nempe tempore statuto à Patre æterno, sed violenta est expositio. Verba sunt permissionis, & expulsionis, vti expositum est in commentario.

B

Hoc autem nemo sciuit discumbentium, ad quid dixerit ei. quidam enim putabant (quia loculos habebat Iudas) quod dixisset ei Iesus, eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festum, aut egenis vt aliquid daret.

COMMENTARIVS.

Nec Ioannes nouit tunc, quorsũ Christus dixisset Iudæ, fac citius.

VErba sunt Euangelistæ narrantis, quod Christus Iudæ dixerit, à nemine tunc discipulorum fuisse intellectum, nec ab ipso Ioanne; quamuis enim Ioannes Iudam esse proditorem, & eum qui traditurus esset Dominum, à Christo intellexisset; tamen illa nocte traditum iri, & ad hoc exequendum à mensa tunc Iudam surgere, & superioribus verbis id Dominum voluisse significare, Ioannes non cognouit. longè enim aliud est nosse, quis eum esset traditurus, & aliud scire, quando id effecturus esset, eumque dominum expulisse ab aliorum consortio, tamquam iam tradere volentem. Illud Ioanni reuelatum est, hæc verò tunc nemini erant manifesta; Iudas verò nouit, & intellexit, non reuelatione, sed suamet conscientia edoctus. Sermonem autem Christi in varios sensus interpretati sunt discipuli: cùm enim duo ministeria Iudas exerceret: nam & temporalium administrationem, & pauperum etiam curam gerebat; aliqui ad rem vnius, aliqui ad rem alterius officij retulerunt: tamen omnes verbum Christi considerarunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cùm ergo accepisset ille buccellam, continuò exiuit.

RECTÈ dicit, *Cum ergo accepisset*, Particula, *ergo*, illationem indicat: nam cùm buccella Sathanas intrauit in eum, idcirco exiuit, vtpote iam Sathana eum possidente, & instigante ad malum, & ad Christum tradendum impellente. Refertur etiam ad verbum Christi expellentis, quasi diceret; buccella ergo accepta, quam porrexerat Christus, continuò exiuit Christo expellēte, & Dæmone intrante; vtrumque enim particula hæc significat. dicitur autē suscepisse buccellam, non solùm, quia de manu Domini accepit, sed quia simul comedit. interim enim verbum Christi prolatum est, Fac citius, & continuò exiuit, cœnæq; est finis impositus, hymno dicto, vt alij narrant Euangelistæ.

ANNOTATIO XXVII.

Cur Iudas continuò exierit.

CYrill. lib. 9. cap. 19. rectè annotat, cur continuò Iudas exisse dicatur. Magnas, inquit, Diabolus ad imperandum eis, quos omnino iam cepit, possidet vires: timet ne morā do locus pœnitentiæ detur, & quasi à temulētia, mentem suam rectius cogitans homo eripiat, ea de causa festinat, & impellit. nam & Iudam, cùm post panem separauerit, tum moram, tum benedictionis virtutem timens, ne scintillam in animo eius accenderet, ac inde illuminaret, & ad meliora retraheret, magna præcipitem agit celeritate. hæc Cyril. Nota Diabolum timuisse, ne virtute Eucharistię sumptæ Iudam pæniteret, si mora daretur ei: quod sanè consideratione dignum est, vt quā tum valeat virtus Christi etiam in malo, & abutente agnoscas. Simile quid docet Orig. lib. 2. contra Celsum de Iuda: ex Christi ante acta conuersatione, factum esse dicit, vt criminis vehementissimè eum pœniteret postea, quamuis vitio suo modum non adhibuerit. Verba Orig. sunt hæc. Habuit Iudas vnā cum auaritia, perdendiq́ue Domini mala voluntate admixtam in anima innatā ex Iesu verbis quandam (vt ita loquar) bonitatis speciem, quod ita scriptum est; Iudas proditor, videns eum damnatum, pœnitentia ductus, restituit triginta argenteos Pontificibus, dicens: Peccaui tradens sanguinem iustum; illi verò dixerunt; quid ad nos? tu videris, & proiectis argenteis in templū, laqueo se suspendit. Quod si auarus ille Iudas, furari solitus, pœnitentia tactus, restituit triginta argenteos Pontificibus, & senioribus, satis apparet Iesu discipli nam efficacem in eo fuisse ad mouendā pœnitentiam, quæ non omnino contempta, & proculcata proditori fuit, sed & ipsa verba (Peccaui tradens iustum) confitentis erant. & vide quam flagrans, & vehemens pœnitentiæ dolor eum corripuerit, vt nec viuere sustineret amplius, sed in templum proiecta pecunia digressus sese præfocaret, ipse sui condēnator, & carnifex: ostendens quantum potuerit Iesu doctrina etiam in peccatore fure, & proditore, non valente in totum contemnere, quæ à Iesu didicerat. hæc Origen.

Quā sit efficax virtus Christi, etiā in iniquis.

Erat autem nox.

COMMENTARIVS.

TEmpus notatur, vt dicit Chrysost. hom. 71. ad Iudæ temeritatem significandam, qui nec temporis importunitate ab exequendo malo est abductus: & rursus vt temporis hac circumstantia tenebræ, in quibus Iudas versabatur, indicarentur, vt dicit Ambr. libr. 2. de Cain, & Abel: tandem etiam, vt tempus, quo Christus traditus est, ostenderetur.

ANNOTATIO XXIIX.

An Iudæus participauerit Eucharistiā in cœna.

CONtrouersia est inter Doctores, an' Iudæ C ministrauerit Dominus corporis, & sanguinis sui sacramentum: de qua re non est nostrum institutum tractare, cùm Ioannes mysterij huius mentionem non fecerit, breuiter tamen rem attingam. Hila. can. 30. in Matt. negat Iudæ sacramentum esse datum; tamen communis sententia Doctorum tenet contrarium, ita enim docent Dionys. lib. de Eccles. Hierarch. cap. 3. in principio, Cypri. hom. de pedum ablutione, Hieronymus li. 2. aduersus Iouini. & epist. ad Hedibiam quæst. 2. Aug. li. 2. con. literas Petili. cap. 22. Cyril. li. 9. cap. 19. Chrysost. ho. 83. in Matth. & Leo ho. 3. de passione, cum alijs multis: & maximè id confirmat illud verbum Marci. 14. Biberunt ex eo omnes; & re vera contextus historiæ Euangelicæ rectè consideratus id indicat. nobis tamen in præsenti sufficiat communis sacrorum Doctorum sententia: noluit enim Dominus eum qui occultus tunc peccator erat, reuelare; nec prætermittere aliquid ex parte sua eorum, quæ ad illius salutem, & conuersionem facere poterant.

Cùm ergo

Cùm ergo exisset, dixit Iesus, nunc clarificatus est filius hominis, & Deus clarificatus est in eo.

COMMENTARIVS.

EXeunte Iuda, de morte sua discipulos Dominus consolatur, & instruit docens, non tam mortem, quàm glorificationem esse dicendam, & particula, *ergo*, causam indicat; quia nempe Iudas abiuit, vt eum traderet, & iā iam ad mortem comprehendendus erat, idcirco dicit; *Nunc clarificatus est filius hominis*. est autem attendendus verus horum, & sequentium verborum sensus, qui talis est; *Nunc clarificatus est filius hominis*; id est, nunc ego qui filius hominis videor & sum, clarificandus sum, & manifestandus, quis sim, nempe filius Dei. Loquitur autem in præterito quia id proximè erat futurum. Rursus addit (filius Dei clarificatus est in eo) ecce quomodo clarificabitur, seu glorificabitur filius hominis, dum manifestabitur esse filius Dei, & Deus clarificabitur in eo; id est, filius hominis manifestabitur esse simul filius Dei: quasi aperti oribus verbis diceret; nunc est tēpus, quando homo hic, nempe ego, cognoscar esse filius Dei, & filius Dei, qui in me latebat, reueletur, & innotescat mundo. Ad eandem personam hæc pertinent: erat enim Christus Dei filius, & homo, in eoque homo ignorabatur Deus esse, & Deus ignorabatur homo esse: vtrumq; manifestabitur, inquit, iam, nempe filium hominis esse filium Dei, & Dei filium, simul esse filium hominis. hoc est manifestari Deū in eo; id est, diuinitas in ea humanitate latens agnoscetur. clarificare appellat notam facere rem notitia illustri, & honorifica: tali enim notitia Deus in carne; & caro in Deo nota facta est: in morte autem Christi hoc factum est: nam, & hominem illum Deum esse, & Deum hominem illum fuisse, est cognitū ex ipsis mortis effectibus, qua mundum, Diabolum, mortem, & peccatū, superauit: & ex signis miris, qualia nunquam visa, aut facta sunt, quæ in morte sunt effecta, vt capite decimo diximus.

Clarificatus est filius hominis, quia ostensum est eum esse filium Dei.

Clarificari, est honorifica demōstratione notum fieri.

Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso, & continuò clarificabit eum.

PROsequitur sententiam, assumendo quod affirmauit. *Si*, inquit, Deus clarificatus seu clarificabitur in eo, id est, si clarificabitur Deus in ipso esse, quia Deus est homo, igitur Deus declarabit eum in semetipso, id est, non indigebit declaratione externa, sicut Sancti, & Prophetæ, quos Deus manifestauit: sed Deus, in eomet existens, quia homo ille Deus est, ipsemet declarabit, & manifestabit eum in morte sua; quia & si vt homo morietur, tamen diuinitas eius mira opera edet, quibus eum declaret esse Dei filium. Deum clarificare eum in semetipso, idem significat, ac diuinitatem in eo existentem declarare, ipsum hominem Dei filium esse. adhuc adiungit, *& continuò clarificabit eum*, quia eum resurgere faciet: ipse enim, qui mortuus est vt homo, virtute propriæ diuinitatis in eo existentis, se suscitabit, & seipsū clarificabit resurrectione, & alijs miris operibus, quæ subsecuta sunt. Verbis igitur hisce Christus significat adesse iā tēpus, quo diuinitas eius manifestāda est mūdo, operibus miris in morte gestis, & gloriosa eius resurrectione, & alijs, q̄ gesta sunt postea: hæc aūt omnia, diuinitas, q̄ in ipsomet est, effecit: vt idē sit, qui moritur, idem qui se suscitat, idem qui clarificat, idē qui clarificatur. Hic est legitimus sensus totius huius orationis. Prior clarificatio ad mortē, posterior ad resurrectionē, & opera gloriosa refertur, quæ omnia sunt propriæ diuinitatis virtute facta: vt enim notat Orig. ho. 6. in Exod. exponēs illud; Gloriosè magnificatus est: duplex fuit glorificatio Christi, altera gloriosa, altera non gloriosa, sed humilis; vtraque tamen glorificatio est: in morte quidem glorificatus est in humilitate; at in resurrectione gloriosè glorificatus est. Verbum Græcum clarificandi, idē est, quod aliàs vertitur per glorificandi verbum, & idem est sensus.

Diuinitas in Christo existens seipsā miris operibus in morte editis, manifestauit.

ANNO.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XXIX.

Cyrillus & Chrys. superiora verba referunt ad Patrem.

CYril.lib.9.cap.20.& Chryso. hom.71. de passionis,& resurrectionis glorificatione,superiorem sententiam exponunt,sicut & nos,quantum ad clarificationem; tamen per Deum exponunt Patrem, qui per Christum est clarificatus;& qui ipsum Christũ in morte,& resurrectione clarificauit.Illud autem, *in eo*, &, *in semetipso*, exponunt per eum,& per semetipsum. Pater enim per filiũ glorificatus, & clarificatus est,& Pater clarificauit filium per seipsum,non per Angelum, nec per aliũ, sed per se, nempe quia operatus est ea, quibus clarificatus est filius: ad Patrem ergo refertur illud,*in semetipso*,illud,*in eo*,ad filium. Augu. trac.63.ad Patrem etiam refert; quamuis hanc clarificationem,de qua dicitur, nunc clarificatus est filius hominis,referat ad eam, quæ futura est in vltima resurrectione omnium, quando separatis malis, regnabit in bonis:dicitur autem nunc clarificatus in figura, quia recedente Iuda solis cum bonis mansit. clarificationem alteram, de qua dicitur,*continuò clarificabit eum*, refert ad resurrectionem. Duo ergo illa,*clarificatus est filius hominis*, & *Deus clarificatus est in eo*,ad vltimam refert mortuorum resurrectionem: sed dura est expositio, quod ipsemet Aug. præsentiens, exponi etiam posse affirmat de resurrectione,quæ proxima erat:& idcirco Christum nunc clarificatum se dicere affirmat.Cyrilli autem,& Chrysost. expositio non explicat verborum proprietatem, nec efficaciam orationis. *Deus glorificabitur in eo, & glorificabit in semetipso.* aliud enim est,glorificabitur in eo,aliud,per eum,quod ipsi exponunt, nec ex ea expositione Christũ esse Deum apertè deducimus, vt verè in hisce verbis Christus dixit,& docuit. Propterea legitima expositio est,vt ad diuinitatem ipsiusmet Christi referamus.Ipse filius Dei glorificatus est in homine,quãdo in eo homine,in quo latebat,innotuit,& tũc homo agnitus est esse Dei filius: hæc etiã diuinitas in homine latẽs,& verè existens clarificauit eum,& in morte,& in resurrectione:cùm enim Deus esset,ratione suæ diuinitatis se suscitauit,& moriens, miracula, & opera mira simul edidit, & ideo seipsum illustrauit.& hunc sensum ante nos docuit Hilari.lib.5.Trini.& ex parte aliqua repetijt lib.12.& is est legitimus.

Aug. exponit de clarificatione, quæ ex mortuorũ resurrectione Christo proueniet.

Author sit cum Hilario.

Filioli,adhuc modicum vobiscum sum.

COMMENTARIVS.

Filioli dicuntur,quia teneré diligebantur.

AFfectum paternum erga eos aperit. *Filioli*,inquit,filij diliguntur, at filioli tenerè amantur.Erant tunc filioli discipuli;necdum enim ad ætatem maturam spiritus peruenerant.paterno ergo affectu prosequens eos,ad amoris vehementiam,& sui desiderium excitat,admonẽs iam iam tempus mortis suæ instare,per quã ab hac sensibili conuersatione erat separãdus. parum, inquit, temporis ero vobiscum,conuersans,& conuiuens, sicut hactenus feci.Quis charitatis illius magnitudinem,& ardorem,vnde hæc verba procedebant,cogitare,nedum explicare poterit? quę corda,etiam saxea,sermo hic non emolliret? quando discedere iam volens verbis suauissimis velut amplectitur,& osculatur filios, quos parturierat,& suamet carne nutrierat. Aug. trac.64.modicum tempus,interpretatur vsque ad ascensionem: nam etiam eo tempore conuersatus est Dominus cum discipulis.& verũ est;tamen Christus de morte sua loquens,hoc,quod supererat vsque ad eam, significare voluit;post resurrectionẽ.n.non sic vt ante cõuersatus est.Cyr.l.9.c.21.notat etiã filiolos dici,quia omnis homo quantũcunq; perfectus,Christi collatione infans,& paruulus est.verũ id est;tamen hoc in loco,qa nondũ plenitudinẽ spiritus acceperãt, & ad exprimendũ tenerũ affectũ dilectionis,id dictũ iudico.

Modicũ tempus dicit quod vsq; ad mortem restabat.

Quæretis me,& sicut dixi Iudæis,quò ego vado, vos non potestis venire, & vobis dico modò.

POstquã paternum affectũ erga eos aperuit,eorum, quæ passuri erant,tacitè illos admonet. *Quæretis*,inquit,*me*,id est,desiderabitis me habere vobiscũ in tribulationibus,& pśecutionibus,quas post meũ discessum patieminini *non*,enim *potestis venire,quò ego vado*;ꝙ etiam Iudæis dixi:id est, nondũ est tempus discessus vestri;oportet vos in hoc seculo manere, in quo multa feretis aduersa,& incommoda. Non posse venire dicit discipulos,quia nondũ diuina dispositio obitus eorum erat impleta: oportebat per mũdum discurrere, verbũ Christi gentibus prædicare,& annuntiare,testes Christi resurrectionis esse;nondum ergo veniendum illis erat ad Christum,& ad requiem cælestẽ, ad quam se Christus recipiebat. Est autem sensus iste: *sicut dixi Iudæis, quò ego vado,*

vado, vos non potestis venire,ita,*etiam vobis dico*,nempe,quò ego vado, vos nõ potestis venire. Annotat tamen Cyril.lib.9.cap. 22.Iudæis additum esse, *& non inuenietis*, at non discipulis:notat etiam Chrysost. hom.71.non esse dictum Iudæis, *Filioli*, sicut dictum est discipulis;vt ex hoc intelligant,non ex eodem affectu,nec eadem ratione verbum idem vtrisque esse dictum. Attende autem illud,*vobis dico modò*,insinuat enim hoc verbo, *modò*, non id semper futurum, ac si diceret;modò dico,non potestis,quia aliquando venire poteritis, & venietis:quod paulo post clarius expressit,dicens Petro:Non potes venire modò.Quæret aliquis,quare meminit Iudæorum? *sicut*, inquit,*dixi Iudæis*. Respõdet Chrysost.hom.71.vt significet se multò ante præuidisse mortem suam,& ea,quæ modò passurus est:nõ enim ea scit,quia proxima sunt, sed multo prius nouerat.Altera etiam huius est causa,vt ostendat eos passuros eriam,quæ & Iudæi,nempe persecutiones,afflictiones,& pressuras maximas, & necem, quamuis non eadem de causa,nec eodem fructu: illi enim propter peccata, & in pœnam, ac punitionem,principiumque æternæ damnationis; at discipuli passi sunt ex Dei,& Christi dilectione,eorumque passio principium fuit æternæ gloriæ.Attende autem non ad timorem, sed ad fortitudinem his verbis Dominum hortari discipulos, vt rectè Cyril. lib.9.cap. 22. annotat:magna enim ad patientiam fundamenta iacit præparatio, iuxta illud Psal.118.Paratus sum,& non sum turbatus.

Aliter Apostolis quàm Iudæis dixit quò ego vado non potestis venire.

Duabus de causis Iudæorum meminit hoc loco.

Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem.

PAterno affectu demonstrato futurorum periculorum admonitione præmissa, viuendi normam breui compendio docet.Hoc,inquit, *nouum mãdatum do vobis, vt diligatis inuicem*;quod vt mentibus,cordibusque tenacius inhæreret,vsque in vltimum hunc diem reseruauit. *Nouum mandatum* dicit, quia multa mandauerat discipulis suis prius, hoc tamen mandatum non imposuerat,quod nunc discedens expressit,ac si diceret.Nouum hoc, præter omnia alia adiungo mandatum,quod à principio non exposui,sed distuli:nouũ etiam, quia tale præceptum nunquam est datum; est enim de dilectione,qua Christiani hoc nomine, & titulo, quod sub vno capite Christo, & vno corpore sunt, se mutuo diligunt. Attende mandatum hoc Christi ex nimia dilectione, & ex insigni prouidentia erga suos procedere; si enim referas mandatum ad singulos, hæc duo inuenies: nam quid aliud est dicere, diligite inuicem, quàm iniungere omnibus, vt diligant singulos. Ne hæreat cogitatio in eo,quod huic, vel illi dicitur, dilige alios, sed considera omnibus iniungi, vt diligant hunc,& illum,& tunc dilectio nimia,& vehemens Christi splendet erga suos;quorũ singulos ab omnibus diligi præcipit. Rursus prouidẽtia singularis cognoscitur:Si enim seruatur eius præceptum, nemini deerit aliquid:qui enim ab omnibus diligitur,omniũ auxilium habet, nulla re indiget:aliorum enim res dilectio facit cõmunes. quapropter rectè Chryso.hom.71. dixit;Si vos inuicem dilexeritis,fortiores eritis. Adde,non tantum fortiores, sed abundantiores,securiores,beatioresque eritis. De nouitate huius mãdati annotationem sequentem leges.

Hoc Christi mandatũ ex eius charitate & prouidentia oritur.

Sicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicem.

SEntentia hæc verba superiora explicat, vt doctè annotarunt Cyril. l.9.ca. 23.& Chryso.hom.71.& particula illa, vt,id indicat,ac si diceret; do vobis mandatum, vt inuicem diligatis, nimirum, vt sicut ego vos dilexi, ita vos alios diligatis, sitque mutuus amor inter vos omnes, sicut inter me, & vos. Particula similitudinis, *sicut*, non indicat aliam similitudinem præter ipsam dilectionem. vt sit sensus;vos diligite alios,sicut etiam ego dilexi vos, vt similes mihi sitis in aliorum dilectione. veluti si quis dicat,scribe, sicut ego etiã scribo;non dicit,vt scribat similes characteres,sed vt scribat,similisq; fiat ipsi in eo,quod vterq; scribit. ita nunc diligite alios,& vos inuicem,sicut & ego vos dilexi. Cõtinentque verba in se argumentũ efficax inducens ad dilectio-

Dilectionem mutuam cõmendat, non modum persuadet.

Universidad de Deusto
Biblioteca

lectionem: nempe, si dilexi ego, diligite vos: dignum enim est, vt quos dilexi, vos etiam diligatis. & rursus; si ego dilexi vos, vt quoniam inter vos estis coniunctiores, inuicem diligatis. Aliqui hæc verba exponunt, vt similitudo sit in modo, & qualitate, diligite alios eo etiam modo, quo & dilexi vos, quod in annotatione perfectius exponemus. Aug. tract. 63. sic exponit, sicut dilexi vos ad hoc, vt vos inuicem diligatis. sed hoc nō potest accommodari: imperfecta enim maneret oratio. sed sensus est; mandatum do, vt sicut vos ego dilexi, ita etiam vos inuicem diligatis.

ANNOTATIO XXX.

Dilectio mutua, quare noua mandatum à Christo dicatur. Prima sententia Cyrilli.

CONTROVERSIA est inter Doctores, qua A ratione dilectio mutua sit nouum mandatum, cùm in lege olim fuerit præcepta dilectio proximi: Diliges proximum sicut teipsum. Sunt variæ Doctorum responsiones. Prima est Cyril. lib. 9. cap. 23. Respondet enim nouitatem, nō in dilectione esse positam, sed in qualitate dilectionis, quæ exprimitur in verbo illo; Sicut dilexi vos. nempe vt quemadmodum Christus nos dilexit, nostram salutem, suæ vitæ temporali præponendo (nam cùm in forma Dei esset, exinaniuit se, & humiliauit vsque ad mortem, eoque ipso diuitias, honores, & vitam postposuit pro nostra salute) ita & nos omnia hæc bona temporalia, ipsam etiam vitam, si opus est, debemus pro spirituali proximorum salute, posthabere. Hoc dicit Cyril. esse diligere proximum supra se. prius enim dictum est: Diliges proximum sicut te: at nunc præcipitur, diliges supra te, & idcirco nouum dicitur. Sequitur Euthymi. hanc responsionem, & doctrina vera est, proximos tali esse dilectione prosequē C dos: tamen non video, qua ratione hoc nouum dicatur, cùm etiam ante Euāgelium pro salute spirituali proximi, quando opus erat, temporalis vita exponenda esset: mercenarijque erant, non pastores, qui lupum venientem videntes fugiebant, dimissis ouibus: quod non aliud est, quàm quod pro vita temporali seruanda, spiritualem subditorum salutem contemnebant. Secunda responsio est

Secunda sententia Chrysostomi.

Chryſ. hom. 71. qui consentit nouitatem in modo consistere, qui exprimitur illis verbis: *Sicut dilexi vos*: tamen modum dilectionis aliter D explicat, nempe sicut ego dilexi vos nullis vestris meritis præcedentibus, sed prior incipiens; ita & vos oportet alijs benefacere, eosque diligere, non solum amicos, sed etiam à quibus nullo estis affecti beneficio, eos præuenientes. Doctrina vera est, sed non video nouitatē quam quærimus: nam dilectiō proximi antiqua erat propter Deum. diligendus enim Deus propter se, & proximus propter Deum. Si igitur propter Deum diligēdus est, siue merita præcedant, siue non, diligendus E est, eo ipso, quo proximus est. Tertia expositio est Aug. tract. 65. qui non ad modum hanc refert nouitatem, sed ad effectum: vt mandatum nouum dicatur, quia per dilectionem exuit homo veterem hominem, & induit nouum, qui est in Christo, vt nouum præceptum dictum sit, quasi innouans, & renouans hominem. Sed cùm hoc præceptum detur iam exutis à vetere homine, nempe discipulis in gratia existentibus, & detur nunc baptizatis in Christo, & renouatis; nouitas hæc non sufficit. Quarta responsio est, quæ colligitur ex Cyrillo libro & capite superius allegato, nempe quia per Christum omnia noua facta sunt, veteri ablata lege, & nouitate Euangelij stabilita, propter quod nouum hoc mandatum dicitur, quia nouis hominibus, & nouo in statu collocatis datur. Quæ responsio aliquibus nostro tempore probatur; sed neque nouitas hęc difficultatem soluit, cùm reliqua B etiam præcepta dici possent noua eadem de causa. Quinta responsio est recentiorum quorundam, qui nouum præceptum hoc dicunt, quia ex nouo spiritu procedit: veteris enim legis spiritus erat timoris, & seruorum; at euangelicus filiorum, & dilectionis. Sed hæc responsio difficultatem nō tollit: nam omnia mandata decalogi eadem de causa noua dicerentur. Sexta responsio est etiam recentiorum, qui nouum interpretantur, quia antiquatum erat primum. & vetus præceptum, modò autem renouatur per Christum, nouumque dicitur, quasi renouatum. Sed nec hoc placet, vigebat enim in cordibus Iudæorum legis præceptum; Diliges dominum Deum tuum, & proximum, sicut teipsum, & quotidie legebatur, & à multis obseruabatur: quod patet Matth. 22. Vbi accesit legis doctor tentans Christum, & petens, quod est maximum mandatum, & secundum simile huic. non ergo dici potuit antiquatum mandatum de proximi dilectione. Adde etiam, si antiquatum esset, iam à Christo renouatum, & amplificatum, seu declaratum maximè fuit. Matth. 5. Audistis, quia dictum est antiquis, diliges amicum tuum: Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros. & multa de proximi dilectione iam docuerat, vt non esset, cur modò hoc de nouo iniungeret. Hæ sunt Doctorum responsiones, eligat lector, quæ placuerit.

Tertia est Augustini.

Mihi iuxta eam rationem, quam in commentario adduxi, visum est, vt duplici de causa nouum hoc mandatum dicatur; primò quidem, vti diximus, quia tunc primò iniungebat eis hoc præceptum; altera, quod maximè annotandum censeo, non esse hoc mandatum de dilectione proximi, quod ad omnes homines diligendos extenditur: nemo enim à tali dilectione in hoc seculo excluditur, de qua iam Dominus sæpius locutus fuerat; sed est de dilectione, quam Christiani inter seipsos, eo quod Christiani sunt, habere tenentur: debemus enim nos Christianos inuicem diligere, non tantùm tanquam proximos, propter Deum;

Deum: sed vt Christianos sub vno capite, & vnius corporis membra, propter Christum: & de hac dilectione loquitur Dominus dicens, Inuicem diligite: Quid est, *inuicem*, nisi discipulus diligat discipulum, sicut Christus dilexit eos singulari quadam ratione, tanquam suos, & de suo corpore? Hæc est dilectio mutua Christiana, quæ à principio tanta erat inter Christianos, vt Actorum 4. dicitum sit: Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna. Hæc dilectio non est illa proximi, quæ ad infideles extenditur, sed B qua mutuo se Christiani prosequebantur, quia Christiani erant, in Christo, & propter Christum. hæc est quam Tertul. li. de patientia dicit, esse summum fidei sacramētum, id est, signum, & symbolum Christianorum.

A & Dominus paulo post dicit: In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis. nulla enim natio, nec vllius secte professores, ita se tenaciter, & vehementer dilexerunt, nec diligere debuerunt, sicut inter sese Christiani nominis professores: & ad hanc dilectionem supra omnes gentes, & populos Dominus suos inducit. Ex hac nominis Christiani dilectione procedit, vt Christianus feruenti desiderio anhelet, & quantū fieri potest procuret, ad hoc corpus, & Ecclesiā omnes alios, qui extra sunt, attrahere, & eos nouo diligere titulo, nempe per Christum. Hoc autem nouum est præceptum, tum quia à solo Christo impositum, tum quia nō illud ante Christus iniunxerat, nisi nunc: & hæc responsio mihi omnium probabilissima videtur.

In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem.

COMMENTARIVS.

Dilectio mutua inter Christianos, noua & singularis.

CONfirmat hæc oratio nostram expositionem, vt de mutua inter Christianos charitate seu dilectione sit sermo: hæc enim symbolum, & signū est, quo Christus suos discerni vult à cæteris gentibus & populis, & verè olim tale fuit. ex historijs enim habemus miram, & inexplicabilem, qua se mutuo Christiani prosequebantur, dilectionem: vt ex vno patre, & matre nati viderentur; quos nec lingua, nec natio, nec patriæ consuetudo, nec natiui loci diuersitas, diuidebat: & quam gentes admirabātur, vt refert Tertulli. Apolog. cap. 39. dicentes, & murmurantes; videte, quomodo se inuicem diligunt. Hęc est, quam nobis iniunxit Christus; hæc est, quam si seruaremus omnes, sicuti non natio beatior vlla, quàm Christiana, ita nec fortior, nec potentior esset: sed vbi maior vnio iniuncta est, & esse debuit; ibi Dæmon maiora, & plura schismata seminat, odiaque nutrit, & fouet. Rectè autem notat Chryſ. hom. 71. non hoc priuilegium miraculis, quæ à malis etiam fieri possunt, sed dilectioni concessum esse, quæ solis bonis, & iustis inest.

Dicit ei Simon Petrus, Domine quò vadis?

Petrus affectu sequendi Christū, quò vadat, quærit.

NOn discendi, sed magis sequendi Christum desiderio, & cupiditate, Petrus interrogat, quò vadat: paratum se exhibens ipsum sequi, vt annotat Chryſ. hom. 72. adhuc enim vehementi erga Christum dilectioni, & affectui suo fidens, verbis illis, *non potestis venire*, plenam fidem non adhibet: sed existimans dictum esse, quia Christus eos recusaturos venire secum propter pericula arbitrabatur; idcirco petit, *Quò vadis*? quasi diceret; quod est hoc iter, quò peragis, tam plenum periculis, & difficultatibus, vt nō possim ego tecum venire? Adhuc Petrus passionis, & mortis mysterium ignorabat, nec perfectè assequebatur. Zelus bonus, & affectus laudandus, studium etiam, quo, quę ignorabat, interrogare non puduit, commendandum est: vt dicit Cyril. lib. 9. c. 25. interrogare enim, & studere, vt discas, quæ nescias, laude dignum est: tamē hoc in Petro probandum non est, quod suis viribus plus æquo fidebat, & quod non poterat, præsumebat.

Dicit ei Iesus, quò ego vado, non potes me modò sequi.

NEgat sequelam, sed spem cōcedit. *Non*, inquit, *potes sequi*, nō absolutè, sed, *modò*; tum, quia nondum completa erant, quæ de Petro diuina ordinatione disposita erant: multa enim per ipsum facienda decreuerat Deus, quæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

post ascensionem Christi effecta sunt; tum, vt dicit Cyril. lib. 9. cap. 26. nondũ acceperat robur, & vires illas spiritus, quibus mortem intrepidè subiret: oportebat Christum præcedere, & mortem superare, vt Aug. elegantèr tract. 66. dicit, & tunc alios ipsum sequi.

Sequeris autem postea.

De morte Crucis loquitur Dominus.

NON priuat Christus feruentem dilectionem Petri spe expressa sequẽdi, sed quam tacitè insinuauerat, apertè declarat, *postea sequerũ*. Placet interpretatio Cyrilli lib. 9. cap. 26. mortem crucis hoc verbo significari, quod Petro mortis genus fuit concessum, vt verè secuturus dicatur Christum.

Dicit ei Petrus, quare non possum te sequi modò? animam meam pro te ponam.

NON satis sibi iudicauit Petrus sequi postea, ideo respondet, *Quare non possum te modo sequi?* id est, etiam modò possum, quia, *animam meam ponam pro te*, id est, paratus sum pro te mori, nec me vllus mortis timor retardabit. Putabat Petrus, vt ex hoc verbo deducitur, repulsam præsentem se pati propter aliquem timorem, idcirco satis se posse sequi modò existimabat, si mori pro eo paratus esset: non enim intelligebat mysterium mortis Christi, nec quare dictum ei esset; Non potes me modò sequi, nescius eorũ, quæ Deus per Apostolos facere in mũdo disposuerat. Existimabat aũt Petrus aliquò Christũ abire, quò sine magno vitę periculore ire nemo posset illorũ, sicut quãdo Thomas dixit, Eamus & nos, vt moriamur cum illo: vt superius cap. 11. dictũ est.

Respondit ei Iesus; animam tuam pro me pones? amen amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me neges.

NImiam sui confidentiam Petro Christus improperat. Tantum abest, inquit, vt animam tuam pro me ponas, vt citissimè, antequam gallus canter, te nosse me sis negaturus, tu animam offers, & quod multo minus, & inferius est, nempe fateri me nosse, non præstabis: nõ enim semel, aut bis, sed ter, intra breuissimum tempus, nempe antequam gallus canter, me negabis. Illa interrogatio repetitionis, *Animam tuam pro me pones?* negantis est cum quadã depressione, quasi diceret; longè abes, vt animam pro me ponas. Permisit autem Deus Petrum ad tempus cadere, vt non suis viribus, sed diuinæ virtuti, & gratiæ, qua non iuuante necesse est vinci, & cadere, confidere disceret.

ANNOTATIO XXXI.

Iesus ter prædixit Petro, quod esset eũ negaturus.

QVantũ ex cõtextu, & serie Euangelistarũ accuratè considerãti apparet, non semel Dominus Petro hæc verba dixit; imò Aug. l. 3. de cons. Euang. ter existimat diuersis occasionibus id prædixisse: semel nũc, quãdo Ioãnes narrat, quando interrogauit: Quò vadis? priusquã è domo egressus esset; postea iterũ sermone cõpleto, antequam in mõtem ascenderet, quod Lucas narrat: tertiò, quando completo sermone, egressus est in montem oliueti, quod cæteri duo Euangelistæ narrant. nam Matthæus, & Marcus expresè dicunt: postquam in montem egressus est, Petro dixisse, Ter me negabis: & Marcus addit; Priusquam gallus bis cantet, siue igitur bis, siue ter, id certum est, non tantùm semel prædictum id esse. Primo loco factum est, quod narrat hoc loco Ioannes, nempe ante egressum, & ante sermonem, aliaque occasione; quod argumento est, non semel à Domino hoc A esse dictum Petro; & qui ad eandem sententiam cum alijs Euangelistis hoc pertinere docent, putantes semel prædictum esse, historiæ ordinem perturbant, nec conuenienter accommodant. Aliud ergo est, quod Ioannes nunc refert, cuius cæteri nullam habuerunt mentionem. Nec mirum est, quod dixerit, *Antequam gallus cantet, ter me negabis*: cùm bis cantum negauerit ante primum galli cantum, vt postea Christus dixit referente Marco; vel id verbum omissum est à Ioanne, vt solent Euangelistæ, sicut & Matthæus, & Lucas omiserunt, quod probabile mihi est: vel hoc ita dixit Dominus nunc, *Antequam gallus cantet, ter me negabis*, cantum galli intelligens totum cantum, qui multiplicatis vicibus conficitur; at egressus in montem Petro adhuc sibi fidenti expressius dixit, antequam bis cantet, ter me negabis.

CAPVT

CAPVT DECIMVMQVARTVM IOANNIS.

NON turbetur cor vestrum. Creditis in Deum, & in me credite. In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Si quò minus, dixissem vobis: Quia vado parare vobis locũ. Et si abiero, & præparauero vobis locum: iterũ venio, & accipiam vos ad me ipsum, vt vbi sum ego, & vos sitis. Et quò ego vado scitis, & viam scitis. Dicit ei Thomas, Domine, nescimus quò vadis: & quomodo possumus viam scire? Dicit eis IESVS: Ego sum via, & veritas, & vita. Nemo venit ad Patrem, nisi per me. Si cognouissetis me, & Patrẽ meum vtiq; cognouissetis: & amodo cognoscetis eum, & vidistis eũ. Dicit ei Philippus, Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis. Dicit ei IESVS, Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me? Philippe, qui videt me, videt & Patrẽ. Quomodo tu dicis: Ostende nobis Patrem? Non credis, quia ego in Patre, & Pater in me est? verba quæ ego loquor vobis, à me ipso non loquor: Pater autem in me manens, ipse facit opera. Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est? Alioquin propter opera ipsa credite. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio & ipse faciet: & maiora horum faciet, quia ego ad Patrẽ vado: & quodcunque petieritis in nomine meo, hoc faciam: vt glorificetur Pater in Filio. Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam. Si diligitis me, mandata mea seruate. Et ego rogabo Patrem, & alium paracletũ dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum: vos autem cognoscitis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit. Nõ relinquam vos orphanos: veniam ad vos: Adhuc modicum, & mundus me iã non videt. Vos autem videtis me, quia ego viuo, & vos viuetis. In illo die vos cognoscetis, quia ego sum in Patre meo, & vos in me, & ego in vobis. Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur à Patre meo & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Dicit ei Iudas, non ille Iscariotes: Domine, quid factum est, quia manifestaturus es nobis teipsum, & non mundo? Respondit IESVS, & dixit, Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. qui non diligit me, sermones meos nõ seruat. Et sermonẽ quem audistis, non est meus: sed eius qui misit me Patris. Hæc locutus sum vobis apud vos manens. Paracletus aũt spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo: ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcunq; dixero vobis. Pacem relinquo vobis: pacem meam do vobis: non quo mũdus dat, ego do vobis. Non turbetur cor vestrum, neq; formidet. Audistis quia ego dixi vobis: vado, & venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis vtiq; quia vado ad Patrem: quia Pater maior me est. Et nunc dixi vobis, prius quàm fiat: vt cũ factum fuerit, credatis. Iam non multa loquar vobiscũ. Venit enim Princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Sed vt cognoscat mundus quia diligo Patrem: & sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. Surgite, eamus hinc.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Non turbetur cor vestrum.

COMMENTARIVS.

Plura turbabant discipulorum corda.

MVlta discipulorũ mentes,& corda timore,& mœrore turbabant. Christum nempe discedentem audire,rursus se non posse, quò ille ibat, venire,sicut nec Iudęi poterant;præterea vnum eorum Christi proditorem futurum;ad hæc Petrum,qui primus erat eorũ,ante galli cantum ter negaturũ Dominũ;ex his omnibus tristia,& formidabilia concipientes,cõtristati sunt,& tirguerunt:tristitia de Domini,& Magistri discessu erat;timor verò de his, quæ sibi iam iã superuentura metuebant. Turbatum ergo est cor eorũ. Magister autem,& Dominus eos consolari,& instruere,miris modis,& argumentis non destitit:idque diuino sermone ad eos habito, qui omnibus fidelibus in huius mundi pressuris,& periculis degentibus, maximam, & consolationem animi,& mentis illustrationem adfert. Incipit ergo ab hac animi eorũ turbatione, *Non*,inquit,*turbetur cor vestrum*,deponite discipuli timorem, & tristitiam,quam de meis verbis concepistis: non est, cur turbari aliqua ratione debeatis. Rectè annotat Cyril.lib.9.cap.29.nec nimis turbationem reprehendisse,ne turbati, & adhuc turbandi desperarent; nec eam probasse, ne ea absorberentur,sed modestissimè eos admonuisse;*nõ*,inquit,*turbetur cor vestrũ*: non autem dicit,nolite turbari;cùm non sit in manu hominis turbationem omnem expellere,nec vitiosa semper est;quia & Christus turbatus est;sed dicitur,*non turbetur cor vestrum*,id est,ratio à recto,& vero, his passionibus succumbens,ne dimoueatur:sed si turbatur,& commouetur inferior pars,& sensus, cor tamen & mens, recto & vero inhæreat, & immobilis perduret. Cætera in annotatione require.

Turbatio cõmune quid est passionũ appetitus.

ANNOTATIO I.

Discipulorũ turbatio qualis fuerit.

ALiqua annotanda in hac sententia sunt. Primum est,Chrys.hom.72. & Cyril.lib. 9.cap.29.hanc turbationem timorẽ interpretari, eumq; conceptum esse,quia Petro eorum primo dictum audierant:*Ter me negabis*: principem enim Apostolorum tam feruidum ante galli cantum ter negaturum audientes, magnam calamitatis expectationem conceperũt, talique consideratione timore perculsi sunt. Sed,si quę sequuntur,consideramus, non hoc tantum cor discipulorũ turbauit, sed & Christi discessus,& quia dictum audierunt,*non potestis venire,quo ego vadã*;& alia,quæ in commentario expressimus;idcirco non solo timore, sed etiam tristitia affecti sunt: talia enim dicta profectò vnumquemque & timore,& tristitia turbassent. Alterum annotandum est, turbationem esse communem omnibus ,& singulis passionibus partis appetitiuæ,timori,iræ,tristitiæ,gaudio,& cæteris. Dicuntur autem turbationes,quia coniunctæ sunt cum quadam corporis alteratione: sanguis enim, bilis, & spiritus alterantur, & commouentur, quando affectus hi exercentur ; nempe quando timemus,tristamur,lætamur , irascimur:cuius turbationis etiam invultu exterioti sæpe fit signum , & indicium . Ex ijs motionibus solent aliquando magnæ prouenire in corpore perturbationes, & morbi, vt docet Basil. orat. de mœrore & tristitia.ea de causa turbationes dicuntur ; & qui timent, A & contristantur, conturbantur . In cuius rei maiorem declarationem,est tertiò annotandum , in his affectionibus tria concurrere. Primum est motus prædictus corporeus:alte- *Tria in affectionibus concurrunt.*
rum est actio,seu actus ipsius potentiæ appetitiuæ,quo dicimur timere,aut tristari; pro- *Quæ propriè passiones.*
cedens ex apprehensione obiecti timorem, aut tristitiam,aut similem aliam affectionem apti incutere;tertium est actio, seu actus rationis consentientis , aut dissentientis ei , ad B quod affectio ipsa impellit , siue fugiendum, siue prosequendum. Duo priora sæpe nobis nolentibus fiunt : nec enim in manu hominis est semper motus illos corporeos reprimere : nec actus ipsos partis appetitiuæ, quamuis hi etiam aliquando in nostra sint potestate ; at ratio semper voluntaria & in nostra potestate est , vt consentiat , vel dissentiat. Affectiones sunt partis inferioris, licet non trahant rationem ad se necessariò, cùm ea semper in hominis sit potestate , tamẽ multum efficaciæ habent ad inclinandam C eam ad se, eaque de causa, quando inordinatæ sunt,timeri debent , ne rationem subuertant. minus enim ratio,quæ agenda sunt, videt,quando inferior pars turbata est; sicut oculus minus videt,quando instrumentum humore aliquo non naturali affectum est, facili usque dæmon decipit hominem his affectionibus turbatum, sicut aqua turbata piscator solet capere pisces. Hæc turbatio discipulorum

Discipulorũ turbatio ex timore & mœrore consurgit.

rum gemina erat:ex vna parte contristabãtur de Christi discessu, & solitudine sua;ex altera timebant mala imminentia, ex verbis Domini concepta,turbatioque rationem eorum oppugnabat,& percellebat, vtà recto , & vero dimoueretur:ideirco Dominus subuenire A decreuit roborando, & instruendo , & consolando rationem, ne succumberet; & ideo dicit,*ne turbetur cor vestrum* ; in hocque suam diuinitatem ostendit, vt Chrys. hom.72. aduertit, qui potuit internam cordis turbationem inspicere.

Creditis in Deum,& in me credite.

COMMENTARIVS.

TRistitia,& timor, omnisque turbatio discipulorum maximè ex eo procedebat,quia ea solum considerabant in Christo,quæ erant humana,discessus nempe eius,ipsorum in hoc seculo mansio,& alia,quæ ex his consequi videbantur;idcirco accommodatum,& optimum Christus adhibet medicamentum,nempe vt remota consideratione rerum humanarum, mẽtem figant in diuinis:sicut qui transit fluuium, dum aquam labentem intuetur,caput eius & spiritus necesse est turbari;at si conuertat oculos in montem stabilem,cessat turbatio.ita nunc monet Dominus, vt non ea, quæ humanitatis sunt respiciant;sed quę diuinitatis sunt,intueantur:tunc enim cessabit timor omnis, cùm credent eum,qui moritur,& qui vadit,Deum esse,ab omni periculo liberare potentem,qui si noluisset mori,aut pati, cum nemo cogere potuisset,quo protegente nihil eis nocerepoterit.Dicit ergo, sicut vos creditis in Deum,& fatemini ab omni eum posse periculo,& malo liberare, credite in me etiam,quia Deus sum.Hebraismus est,sicut & illud Ioan.5.Pater meus vsque modò operatur,& ego operor:id est,quemadmodũ operatur Pater vsque modo,ita etiã ego operor.sic nunc dicitur,quemadmodũ credis in Deũ, ita in me credite.Est ergo sensus: me æqualem, & eundem cum Patre Deum credite,& in hoc mentis aciem figite:& non erit,cur vestrum cor turbetur in omnibus,quæ euenient;me enim volẽte, & disponente fient.Si me ita potentem confitemini,& consideratis,& ante oculos haberis,nihil est , quod aliquem timeatis,nec de meo discessu tristemini, nec vllum vestrum malũ formidetis;sum enim ego Deus,qui omnia possum. Vide quantum ratio contra omnes turbationes fide firmetur:nullus enim mœror,nec tristitia,nec timor rationem auertet à vero,quandiu in hoc fixa manebit; nempe Christum illum,qui moritur,patitur, vadit,ipsum esse Deum,cui nihil mali accidere potest,& qui ab omni malo suos liberare valet.Discipuli verò quæ solius hominis erant considerantes,in his turbabantur,sicut qui scalam alteram ascendit,& deorsum respicit horret.iubet ergo Christus ne deorsum respiciant, sed sursum oculos attollant,sic fiet,vt ratio non turbetur,nec concutiatur. *Diuinitatis suæ fide, Dominus suorũ turbationi medetur.*

ANNOTATIO II.

Verba hortantis, le quibus idem sen.

IN Græco verbum,*creditis*,&,*credite*, vnum est B & idẽ,& ambiguũ,vt vel per modum temporis indicantis vertatur, *creditis*, aut etiam per modum imperantis,*credite*:hinc fit,vt aliqui in vtroque loco legant imperantis modo,*credite in Deum , & in me credite*. Ita legit Hilar. lib.9.de Trin.sic interpretantur etiam Cyril. lib.9.cap.30.& Chrysost.hom.72.vt sit sensus; *Credite in Deum,& in me credite* , id est, quam habetis fidem de Deo,habete de me,quia ego sum Deus. Alij legunt,*creditis in Deum,& in me credite*.Ita nostra habet lectio vulgaris,& Aug.tract.67. idem autem est sensus,siue hoc, siue illo legas modo.Rectè autem aduertit Cyrill. non esse dictum , credite me esse Deum , sed , *credite in Deum,& in me credite*,vt fidem Euangelicam à Iudaica distinctam insinuet . Iudæus enim ignarus Trinitatis mysterij , vnum Deum confitebatur , personas non distinguens ; at Christianus distinctiorem fidem profitens, ita vnum credit, & confitetur Deum , vt tres in vna Deitate veneretur personas. & eadem est doctrina Basil. lib.2. cont. Eunomi. hanc distinctionem inter nostram,& Iudaicam fidem docens. Ad hanc fortissimam fidẽ suos hortatur,quæ in perturbationibus hisce firmum est, & immobile fundamentum , ne labantur,& cadant. *Euangelicã à Iudaica distinguit*

Universidad de Deusto
Biblioteca

In domo Patris mei mansiones multæ sunt.

COMMENTARIVS.

PRosequitur, & instruit, ac consolatur eos ex illa parte, qua dictum erat; *Non potestis venire*; & rursus Petro: *Sequeris postea*. Et est sensus; ne etiã contristemini, nec timeatis, quia audistis me vadere, nec vos posse venire, soliq́ue Petro promissum aduentum: non hæc dicta existimetis, quasi non sit locus pro omnibus vobis; non enim ita est: nam in domo Patris, quò ego vado, sunt multæ mansiones: non pro me, aut Petro tantùm, sed pro vobis etiam, & pro innumeris alijs. Non est hæc causa, cur vos nõ possitis venire, sed quia necesse est me prius ire, vt vobis præparem locum. Hoc in sequentibus explicat verbis.

ANNOTATIO III.

Cauenda hæresis Iouiniani de æqualitate beatorũ

DVas oportet cauere hæreses in huius loci intelligentia: vna fuit Iouiniani; qui, vt refert Hieronymus lib. 2. contra eundem, has mansiones de Ecclesia militãte interpretabatur, in qua diuersi sunt gradus, & ordines credentium. hoc autem iste fingebat, ne cogeretur fateri, diuersos esse beatorum gradus, nec omnes æqualem habere beatitudinem: ita enim hic hæreticus sentiebat, nempe æqualem esse omnium beatorum gloriam. aduersus quem Hieronymus verè, & catholicè disputans, docet, non has esse mansiones militantis, sed triumphantis Ecclesiæ, & consequenter, diuersos esse ordines beatorum, & hoc manifestè probari potest. Primò quidẽ, quia id est, quod Apostoli timebant, ne fortè quo Christus ibat, locus non esset pro ipsis; at Christus ad Patrem ibat, & ad cælestem habitationem, *Vado*, inquit, *parare vobis locum*. Secundò ex verbis subiunctis; *Veniam ad vos, & assumam ad meipsum*: de gloriæ igitur mansionibus sermo hic est, quod etiam Ambro. annotat lib. de bono mortis, cap. 12. & est communis Doctorum interpretatio. pro cuius rei intelligentia adhuc aduertendum est, per has mãsiones, non solam multitudinem significari, nempè multas esse; sed etiam diuersitatem, & inæqualitatem: quod Iouinianus ille hæreticus sentiens, ad Ecclesiam militantem referebat. Et in hoc sensu Catholici doctores hunc locum intellexerunt; vt non tantùm multæ mansiones dicantur, quia plures, sed quia variæ, & inæquales, sicut & iustorum vita, inæqualis est, iuxta sententiam Pauli 1. Corin. 15. Sicut stella differt à stella in claritate, sic erit resurrectio mortuorum. Erit ergo inæqualis beatitudo sanctorum. Has autem mansiones in sensum eundem expresserunt Doctores & patres antiqui, inæqualem multitudinem intelligentes, ita Irenæ. lib. 3. cap. 21. & Hilar. in Psal. 64. in illud, Beatus, quem elegisti; interpretati sunt. similiter Cyril. lib. 9. cap. 31. & Hiero. loco allegato. & Aug. lib. de Sancta virginit. cap. 26. Basil. lib. de

Mansionum nomine, & multitudinẽ & inæqualitatem significari.

A Spiritu Sancto cap. 16. & Gregor. lib. 9. Mora. cap. 39. cum alijs multis, & hunc sensum etiam contextus indicat: non solùm enim pro se, & Petro, qui primus erat Apostolorum, sed etiam pro alijs mansiones erant. & tamen certum est, sicut non erant inter se æquales, nec cum Christo, ita nec æquales promittebantur mansiones. Multis locis scripturæ hæc hæresis conuincitur, at nobis satis sit verum huius sententiæ sensum aperuisse; vel hoc enim testimonium, & locus allegatus Pauli
B veritatem satis comprobant.

Altera hæresis fuit Pelagianorum; cuius *Pelagius* meminit Aug. lib. 3. de anima, & eius origine cap. 11. & lib. 5. Hypogno. & tract. 67. in Ioan. affirmabant hi, pueros ante vsum rationis sine baptismo recedentes, saluos fieri, habituros*que* mansiones non in regno, sed in domo Patris. dictum enim est, *In domo Patris mansiones multas esse*, quasi domus Patris, & regnum idem non sint; sed hic idem locus eos redarguit: nam hæ mansiones Apostolis promittebantur: Christus etiam venturum se dicit, &
C assumpturum eos, vt sint vbi ipse est: at Apostolos in regno esse Patris vnà cum Christo, nemo negare potest, qui scripturæ auctoritatem recipit, Matth. 26. Cùm illud bibam vobiscum nouum in regno Patris mei. Luc. 22. Vt edatis, & bibatis in regno Patris mei. domus ergo, & regnum idem sunt. imo si licet sic argumentari ex nominum diuersitate, dignius videtur in domo manere, quàm in regno: qui enim in domo sunt, propinquiores sunt principi, perfectior ergo status, & gloriæ gradus maior significatur, dum in domo
D mansuri dicuntur. Quod, si paruuli in domo manent; consequitur beatiores eos esse, qui sine baptismo recesserunt, quam qui baptizati sunt; si illi in domo, hi in regno mansuri sunt. Sed sunt ista figmenta hæreticorum, qui à veritate aberrantes, & intenebris ambulantes, etiam in prægrandes lapides impingunt.

Si quo

Si quo minus, dixissem vobis, quia vado parare vobis locum.

COMMENTARIVS.

COniunguntur priora verba superioribus. *Multæ*, inquit, *mansiones sunt in domo Patris mei: si quo minus, dixissem vobis*; id est, si non essent, certè vos eius rei admonerem, nec vos deceptos esse paterer. Ista ergo verba sic sunt legenda, vt in verbo, *dixissem vobis*, terminetur sententia in hunc sensum; *si quo minus*, id est, si non essent, id certè, *dixissem*. quare autem dixisset, causam adiungit, *quia vado parare vobis locum*. causa vestri discedo, & vado, vt apud Patrem locum vobis præparem. Si igitur non essent mansiones, profectò vos certiores facerem, quandoquidem ea de causa vado. In Græco textu non habetur particula, *quia*, sed absolutè dicitur, *vado parare vobis locum*, & hic sensus idem fere est; si non essent mansiones, vobis dixissem, at sunt, & vado, vt præparem vobis locum. Obijcies, si mansiones hæ sunt apud Patrem, quid opus erat præparatione? Respondeo, fuisse quidem mansiones, tamen ianua cælestis erat clausa: nemo enim quantumcunque iustus, & sanctus ingredi potuit regnũ cælorum, nisi prius Christus aperiret morte sua ianuam: omnes enim patres antiqui in limbo detinebantur visione diuina priuati, donec Christus precium redemptionis morte sua solueret, nec ingressi sunt regnum cœlorum, donec Christus resurgens, & ascendens, viam faceret, hoc est præparare locum, in quo mansiones sunt: aperire ianuam cæli, soluere precium mansionum ipsarum, iter, & viam sternere cælestem. Hæc omnia Christus fecit morte, & resurrectione sua, ideo parauit locum, vt ad mãsiones, ab æterno à Deo iustis destinatas, perueniri possit.

Quid sit parare vobis locũ.

ANNOTATIO IV.

Locum quo relato impugnatur.

CYRIL. lib. 9. cap. 31. & Chryso. homil. 72. Euthym. & Aug. tract. 68. & ante eos Origenes homil. 27. in Numer. aliter sententiam hanc interpretantur: coniungunt enim posteriorem partem priori in hunc sensum, *Si quo minus*, id est, si non essent mansiones hæ, *dixissem vobis, quia vado parare*, id est, me ire, ad parandum vobis locum: hoc est, quod dixissem. tanto enim desiderio, & affectu vos mecum esse cupio, vt quamuis mansiones non essent, profectò irem, vt pararem vobis easiat non hoc dico, quia verè iam sunt mansiones. Si autem legamus, *quia*, secundum hanc expositionem est nota declarans, non reddens causam, ac si dicat; dixissem quòd vado parare vobis locum. Hæc expositio patitur aliquot difficultates; prima est quantum ad veritatem sensus, qui talis est; si non essent mansiones, dixissem vobis me vadere, vt vobis eas parem, existimo hoc esse falsum; nisi enim mansiones ab æterno dispositæ essent, à Deo, nec Christus homo factus fuisset, nec nobis locum parasset. ideo enim filius Dei factus est homo, & Christus venit in mundum moriturus, & surrecturus, vt homines, quos ab æterno Deus in ipso elegerat, salutem, & mansiones dispositas consequerentur, & ad eas peruenirent, non ergo verum esset dicere, si non essent mansiones, dixissem vobis me ire, vt parem vobis locum. Secunda est; quod hæc expositio sequentibus verbis contradicit, & repugnat: nam

Locutio expositiua.

A sensus maximè secundum Cyrillum, & August. est, si non essent mansiones, dixissem me ire, vt vobis parem locum; at non hoc dico, quia sunt; quomodo igitur statim adiungit, & si abiero, & præparauero? ibat ergo præparare. Volentes præfati Doctores euadere hanc difficultatem, aliter exponunt priorem præparationẽ, dixissem vobis, vado parare, aliter posteriorẽ; quod est profectò violentũ. nam verba sequentia sunt quędam continuatio præcedentium; Vado parare; & si abiero,
B & parauero, veniã ad vos. Quis asseret aliud esse vadere, & aliud abire; nemo profectò; ita etiam eadem est præparatio. Euthymius aliter euadit: nam quæ sequuntur, coniungit præcedentibus in hunc sensum; dixissem vobis me abire, vt parem vobis locum, & dixissem etiam, si abiero, & parauero, &c. sed nemo non videt, sensum nulla ratione accõmodari verbis posse, vt proximè dicemus. Tertia est, quia hi Doctores non distinguunt locum à mansionibus, quando dicitur, si non essent mansiones, dicerem me ire, vt parem vobis locum; & re vera idem non sunt. si enim sensus esset, quẽ hi Doctores sequuntur, dicendũ esset, dixissem vobis, quia vado parare vobis mansiones; at non id dictum est: mansiones enim gradus sunt gloriæ, & beatitudinis destinatæ iustis; parare autem locum non est parare, aut ordinare mansiones, sed aperire ianuam regni cælestis, in quo sancti, & iusti gloria fruuntur: aditu enim cælorum

Universidad de Deusto
Biblioteca

non facto, nemo ad gradum gloriæ potuit peruenire. Vera ergo,& legitima expositio, videtur,quam adhibuimus in commentario, vt sententia terminetur in verbo, *dixissem*,si non essent mansiones, dixissem vobis, & admonuissem; at verè sunt, & vado parare locum, viam sternere, ianuam aperire, vt ad has mansiones aditus pateat.

Et si abiero,& præparauero vobis locum, iterum venio,& accipiam vos ad meipsum, vt vbi sum ego,& vos sitis.

COMMENTARIVS.

COntinuat sententiam,eos certos faciens venturos secum, quamuis non modò. *Vado*, inquit, *parare locum*, & postquam abiero,& parauero, iterum veniam ad vos in secundo aduentu,& assumam vos, vt mecum sitis apud Patrem: non igitur est,nec cur tristemini,de meo discessu, qui tam vtilis,& necessarius est vobis,per quem aditus patebit in domum, & regnum Dei: nec cur timeatis,quia dictum est, vos non posse venire, quia venietis mecum: modò non potestis,quia non est locus paratus,via non est strata, aperta non est ianua: tamen quando hæc facta fuerint,poteritis:imo ego veniam, & assumam vos, vt mecum sitis in æternum.

ANNOTATIO V.

Euthym. sententia expenditur.

EVTHYMIVS, vt in annotatione superiori diximus,hanc sententiam connectit, cum superiori, nempe, *Dixissem vobis, vado parare vobis locum, & si abiero, & parauero, veniam ad vos*, &c. vt totum hoc ad verbum, *dixissem*, referatur,sed ex sententia ipsa apertè constat; eam à Christo absolutè esse dictam & affirmatam: vt cæteri expositores dicunt,& ipsemet Euthymius id sentiens,alteram adfert expositionem, vt satisfaciat difficultati illi, quã in annotatione præcedenti fecimus. Aug. tract. 68. dubitationem proponit, quomodo si dictum est, mansiones esse,& si non essent, dixisset se ire eas parare,nunc dicit se paraturum? Respondet,mansiones esse quantum ad æternam prædestinationem, at parari à Christo, quantum ad effectum, & operationem, vt ad eas iusti perueniant. Cyril. lib. 9. cap. 31. respondet paratas esse mansiones,sed viam non fuisse stratam;erat enim imperuium cælum ante Christi mortem,& resurrectionem, quod nos diximus in superiori commentario: & quamuis verba diuersa sint,sensus idem est Augustini, & Cyrilli, cum eo, quem nos superius exposuimus: & hac ratione loca alia scripturæ cùm hoc conueniunt. Matth. 20. Non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo. Matth. 25. Possidete paratum vobis regnum. Isa. 64. Quæ præparauit diligentibus se. Christus ergo parare nũc dicitur, quia ianuam aperit,& viam sternit, vt expositum est,& in hoc Doctores idem sentiunt. Hoc diuersitatis est,qd illi Doctores, *parare vobis locũ*, referunt ad verbum, *dixissem*.& exponunt; dixissem vobis, me ire, vt facerem, & parare mansiones: quando autem iterum dicitur, *parauero*, aliter exponunt, nempe impedimenta viæ abstulero, & fecero, vt peruenire ad eas possitis. At mihi eadem significatio vtriusque verbi videtur; Christus enim parauit locum, aperiendo cœlum, & solueudo præceptum manſionum,& viam sternendo: quæ omnia iam sunt exposita. Vnum aduertendum est, illud, *Iterum venio*, de aduentu secundo intelligi, quando Christus visibiliter venturus est in hunc mundum,& suos electos, in corpore,& anima secum assumpturus. Hoc enim est, quod promittit Apostolis suis, & in ipsis electis omnibus; qui aduentus, licet temporis collatus, serus videatur, tamen æternitati si comparetur, citò venturus dicitur in scriptura,& ita in veritate est. 1. Ioan. 2. Filioli nouissima hora est. 2. Petri 3. Mille anni apud Dominum sicut vnus dies. Apocal. 1. Quæ oportet fieri citò. Hanc breuitatem Dominus verbo illo præsentis indicat, *Iterum venio*, non dicit, veniã, sed, venio, quasi dicat iam iam proximè aduentus meus adest. Solet etiam præsens aliquando loco futuri poni.

Et quò ego vado,scitis,& viam scitis.

COMMENTARIVS.

SCrutator cordium Christus nouit discipulorum desiderium: scire enim cupiebant, quò vaderet, ideoque adiungit hæc verba, vt occasionem,& animum excitaret interrogandi: sicque rem ipse explicatius aperiret, vt rectè dicit Chrysost. hom. 72. Scitis quò vado, nec solum hoc, sed etiam viam, qua ad locum, quò vado, perueniendum sit. noua etiam ratione eos consolatur, quia discedente eo, quem diligimus, maximum adfert solatium scire, quò vadat,& viam, qua ad eum peruenire possimus.

ANNO-

ANNOTATIO VI.

Superiorum verborũ difficultas.

OBijcies, verba hæc pugnare cum his, quæ sequuntur. Nescimus, quò vadis, & quomodo viam scire poterimus? nemo enim dicet Christum deceptum, putasse illos scire, quę nesciebãt, aut ipsos mẽtitos, negasse scire quæ sciebant. Dico vtrunque sententiam veram esse, nullamque in eis esse repugnãtiam; quod enim vno modo scitur, altero modo ignoratur: Hoc etiam Philosophi tradiderunt, & consuetudo communis loquendi docet; id que multis modis accidit. In primis nouerãt Christum ipsum, qui re vera erat Via, per quã ad cælum patet aditus, tamen nesciebant ipsum esse viam; sic etiam nouerant Patrem, & sciebant esse regnum cælorum: tamen ignorabant hunc esse locum, & terminum, ad quem Christus iret. propterea verum est, scitis viã; &, ignoratis viam: & vtrique verum dicunt, scitis, quò vadam, & nescimus, quò vadas. Hic modus in scriptura reperetur. Ioan. 9. Tu, inquit, credis in filium Dei? quis est, vt credam in eum? & vidisti, inquit, & ipse est, qui loquitur tecum; si dicitur, vidisti, quomodo ipse tanquam ignorans petit, quis esset? viderat quippe, quia nouit eum, qui erat filius Dei: ita men talem esse nesciebat. Hic modus discipulis non omnino accommodatur: iam enim audierant, & nouerant, per Christum salutem esse consequendam, & nouerant Christum ad Patrem iturum. Altero igitur modo scimus aliquid in habitu, tamen ignoramus actu, quia non recordamur, nec mentem applicamus; sic Apostoli sciebãt viam, & quò Christus iret, habitu tamẽ, non actu, quia non cõsiderabant: nec quod nouerant, applicabãt. & sic Euthymius exponit. Tertio modo scire dicimur, quando scire potuimus, tamen re vera nondum ad scientiam peruenimus; sic dictũ est supra Ioan. 7. Et me scitis, & vnde sim, scitis; vt aliqui exponunt, de quo supra egimus. Et hac ratione nunc interpretari possumus. Scitis, quò vado, & viam, quia de scire potuisse tis, vos docui, & declarani: at ipsi de facto ignorabant: iam enim de morte sua, & de reditu ad patrẽ locutus erat: iam se Deum esse declarauerat, & eum, per quem vita æterna consequenda erat, per quæ facile potuissent verba hæc intelligere, & scire, quò nunc vaderet, & viam, qua eum sequi debebant. Aduerte rursus: viam posse ad Christum, & ad discipulos, & nos referri. Via per quam Christus ibat ad Patrem mors, & passio eius est. Luc. 24. Oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam. Via, per quam nos sequimur, fides in eum vera,& viua est, per quã credentes salui fiunt. vtranque discipuli modo aliquo sciebãt, modo aliquo ignorabant; præcipuè tamen Christus de ea, per quam ad eum locum, quò ipse abibat,& Apostoli, alijque peruenire possent, loquebatur: nam in hunc finem hæc prolata est sententia, vt non desperarent se posse venire, quò ipse abiret, quando & locus, & via nota sibi essent.

Tribus modis contingit aliquid sciri & simul ignorari.

Via diuersè ad Christũ, ad Apostolos,& ad nos referitur.

Dicit ei Thomas, Domine nescimus quò vadis, & quomodo possumus viam scire?

COMMENTARIVS.

EX affectu,& cupiditate sciẽdi quò abiret, obijcit Thomas, Nescimus, quò vadis, viam ergo non possumus scire; ignorato enim termino, viam ad illum ignorari necesse est. Thomas etiam de ea via loquitur, per quam ipsi Magistrum sequi possent. Vt autem ignorantiam hanc faterentur,& occasio instructionis daretur, pronũtiauit sententiã superiorem Christus. Thomas ergo, vt induceret Christum, ad explicandum, quò abiret, omnium ignorantiam proponit. *nescimus*, inquit; non ego solus, sed omnes nos. Quam cæterorum ignorantiam facilè sibi persuasit Thomas, quia primum eorum Petrum interrogantem audiuerat; quò vadis? nec responsum acceperat. si igitur Petrus ignorabat, cæteros ignorare non dubitauit Thomas; ignorato autẽ termino, quò vaderet, indubitata res erat viam nesciri. hac ergo ratione omnium nomine generalem denunciat ignorationem. Est autem cum reuerẽtia, & humilitate digna discipulo erga tantum magistrum prolata sententia: nõ vt argueret inscientiæ magistrum, qui nesciret eos ignorasse; sed vt suam tantum ignorantiam,& discendi desiderium proponeret: ex vna enim parte non intelligebat, qua ratione scire dicti sint: ex altera sententiam Domini veram esse sciebat. interrogat igitur quo modo hæc cohæreant.

Vnde Thomas credidit reliquos ignorasse, quod ipse nesciebat.

Dicit

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dicit ei Iesus; ego sum via, & veritas, & vita.

NON solùm ad verba Thomæ respondet Dominus, sed ad animos discipulorum: non enim confirmati erant in promissione Christi, *Si abiero, & præparauero, veniam ad vos, & assumam ad me, vt vbi ego sum, & vos sitis*, idcirco decla-
rat viam, & promissionem confirmat. *Ego*, inquit, *sum via*, per cuius fidem oportet venire: *ego sum veritas*, quæ ergo promisi, faciam: *ego sum vita*, quia etiam si mortui fueritis, & occisi, reuocabo vos ad vitã, vt assumamini ad me, quando veniam. Græcè hæc habent singulos articulos. Dicitur autẽ Christus *Via*: vt enim via est, per quam à termino vno ad alterum fit transitus; ita per Christum à peccato in iustitiam, & ab hoc seculo in æternam beatitudinem venitur: nempe fide in ipsum, & obedientia mandatorum ipsius. Ephes. 2. Per ipsum habemus accessum ambo in vno spiritu ad Patrem. Vnde rectè Aug. lib. 11. ciui. ca. 2. homini, inquit, est iter ad Deum, per Deum & hominem, qui Christus est. *Ego sum veritas*, qui non solùm non mentior, nec fallo, sed, quæ promitto, impleo; idcirco non est, cur dubitetis me venturum ad vos, & assumpturum ad me. mihi ergo, & in me credite, quia via sum, & quę promisi, certò sperate, nec diffidatis, quia veritas sum; at ne aliquando turbemini, cùm vos occidi, & necari propter me videritis, dicentes, quomodo ergo ibimus ad te? *Ego sum vita*, qui vos resurgere à morte faciam, vt assumam vos ad me: mors. n. non poterit impedire, quò minus ad me veniatis, quia ego sum vitæ causa. Hic est sensus legitimus, & accommodatus, quem Chryso. ho. 72. breuibus visus est verbis attigisse: *Ego*, inquit, *sum via*, quia per me venietis; *veritas*, quia sine dubio hæc erunt, & in me non est medacium; *vita*, quia nec mors prohibere poterit, quin ad me veniatis. hæc Chrysost. His ergo verbis instruit, dum docet viam; confirmat, dum promissa stabilit; allicit, dum vitam promittit.

Christus quo modo via, veritas, & vita sit.

ANNOTATIO VII.

Quatuor Patrum interpretationes.

VErba hæc cùm sint admodum fœcunda, si in se ipsis considerentur plures recipiunt sensus. Vnde factum est, vt Doctores variè ea exposuerint; & veræ sint omnes eorum expositiones, si doctrinam consideremus: tamen ad contextum præsentem, quæ in commentario dicta sunt, maximè facere videtur. Primo loco Cyril. lib. 9. cap. 33. hæc tria sic exponit. Tria, inquit, sunt, per quæ ad æternas peruenientũ est mansiones; Vnum est, varia operatio virtutum; alterũ fides recta; tertium spes vitæ, propter primũ dicitur: ego sum via: ipse enim legẽ operũ virtutũ nobis dedit; propter secundum, ego sum veritas; quia rectæ fidei auctor; propter tertium, ego sum vita. ipse enim nobis vitam restituit. Idẽ videtur sentire Leo serm. 1. de resurrect. Ego, inquit, sum via, sanctæ cõuersationis; veritas, doctrinæ diuinæ; & vita, beatitudinis sempiternæ. Ista vera sunt, tamen non omni ex parte accõmodantur: non enim via dici potest per solã operationẽ virtutũ: nisi enim fides adsit, omnis operatio virtutum non est via ad vitam. in via igitur nõ sola operatio virtutũ, sed recta fides in ipsum constitui debet, quod Basil. lib. de Spiritu Sancto, cap. 8. doctè fecit. Quoties, inquit, Dominus appellatur via, ad sublimiorem intelligentiam potius, quàm ad vulgarem animo ferimur, audientes enim viam, seriem, & ordinem intelligimus, per opera iustitiæ, perque illuminationem scientiæ ducentem ad legitimum profectum, semper ad anteriora festinantes, & ad ea, A quæ restant, nosmetipsos extendentes, donec perueniamus ad beatum finem, qui est Dei cognitio, quã Dominus per se se in ipsum credẽtibus largietur. hæc Basil. Vides vtrunq; coniunxisse in ratione viæ operationem iustitiæ, & illuminationẽ scientiæ, quæ fides est: & ità hæc verba explicat: Ego sum via: qđ etiã nos in cõmentario diximus. Secundo loco Hil. l. 7. Trini. hæc tria aliter exponit; cuius verba sunt hæc: Non nos in erratica, atque in inuia deducit ille, qui via est; nec illudit per falsa, B qui veritas est, nec in mortis relinquit errore qui vita est. ac si clarioribus verbis dicat: Ego sum Via non fallax, sed certa, q̃ nõ ad mortẽ, sed ad vitã ducit. Ve. n. Prouer. 16. dicitur, est via, cuius nouissima ducunt ad mortẽ. Secundum hanc expositionẽ duo posteriora ad via referuntur: quæ qualitatem viæ declarant: est enim certa, & viuifica. Tertio loco Amb. lib. de bono mortis cap. 12. aliter explicat. In via, inquit, possibilitas: in veritate, fides; in vita, præmiũ significãtur: quasi diceret: dũ dicit se C viã, ostendit per ipsum posse nos venire: dum dicit veritatẽ, docet per fidẽ veniendũ; dum dicit vitã, ostẽdit, quò sit veniendum. Quarto loco Bern. serm. 7. in cœna Domini c. 1. de gradibus humilitatis multa dicit in horum explicatione verborum, quæ veram doctrinam continent; sicut etiã prædictę expositiones, ad rẽ tamen non faciunt: idcirco omnium accõmodatissima expositionum ea videtur, quæ in commentario est allata.

Nemo

Nemo venit ad Patrem, nisi per me.

COMMENTARIVS.

ITa se viam esse ostendit, vt simul terminum, quò vadat, exponat. *Nemo*, inquit, *ad Patrem venit, nisi per me*. nempe per fidẽ in me perfectã & viuam. Terminus igitur, Pater est, quò ipse vadit & quò discipuli venturi erant. Sensus ergo est; ego sum via, & non est alia via perueniendi ad Patrem, & cælestem gloriam, nisi per me. Act. 4. Non est aliud nomen datum hominibus sub cælo, in quo oporteat nos saluos fieri. Dum dicit, *Per me*, indicat se esse mediatorem Dei, & hominum, per quem habemus recõciliationem, & accessum ad Deum; cuius gratia, & merito, & virtute iustificamur, & saluamur. Est ergo via, vt homo, ad Patrem vt terminum, & ad seipsum, vt vnus est cum Patre Deus.

Si cognouissetis me, & Patrem meum vtique cognouissetis.

OStensis via, & termino, Dominus proponit radicem vnde procedit eos nescire, quò vaderet, seu terminum ignorare. nempe quia eum perfectè non nouerant; *Si cognouissetis me, vtique meum Patrem cognouissetis*, qui enim mei perfectam, & integram fidem habet, Patris etiam fidem habet: vna enim vtriusque est diuinitas, & substantia, quæ sicut diuidi non potest, ita & cognitio, & fides indiuisa est. hæc est ergo causa, cur nesciatis, quò vadam, quia me perfectè non nostis.

Cur non dixerit, Si cognouissetis me, & Patrem meum cognouissetis.

ANNOTATIO VIII.

CYril. lib. 9. cap. 34. de cognitione, quæ est per fidem, hanc explicat sententiã, vt qui credit in filium, credat etiam in Patrem. Aliter tamẽ connectit, nempe hanc esse adiectã sententiam; vt ostenderet non satis esse, si vnum Deum confiteamur, vt Iudæi faciunt, nisi personas etiam distinguamus. At connexionem hanc proposito accommodare difficile est. Chrysost. hom. 72. rectius connectit, vt cùm dictum sit: Ego sum via, & nemo potest venire ad Patrem, nisi per me, his verbis Patri se æquiparet: solet. n. Christus post verba humanitatis, & dispensationis suæ, verba connectere diuinitatis. exponit autem Chrysost. de cognitione per fidem. Sed dubium est, quo modo dicantur discipuli non nouisse eum: nam credebant eum esse Dei filium. Respõdet Cyril. lib. 9. cap. 35. non hoc dictum esse propter discipulos, sed generaliter propter omnes. Aug. tract. 70. propter aliquos dictum cẽset: aliqui enim nouerant, aliqui non, & hoc verum esse credo. Petrus enim, quam fidem confessus erat, Matth. 16. non amiserat. Chryso. verò non distinguit, sed propter discipulos etiam dictum censet: nõ enim perfectam fidem habebant, qui quantùmuis filium Dei crederent, nondum tamen eum consubstantialem Patri, ab ipsoque procedentem prorsus intelligebant: sicuti postea procedentem prorsus intelligebant: sicuti postea nouerunt, quando Spiritus sancti lumen receperunt: qui autem perfectè in filium credit, necesse est patrem in eo confiteatur, quia vtriusque vna est diuinitas; & quamuis non distinguat Chrysost. idem tamen cum Aug. sensisse credendus est. Eius autem connexione accommodatior ea videtur, quam in commentario attulimus. Hilar. lib. 7. Trini. legit de præsenti. Si scitis me, & patrem meum scitis; tamen lectio nostra est conformis Græco exemplari, & quam Doctores Græci sequuntur; quamuis Nonnus ita videatur interpretatus. Si cognouistis me, cognouistis patrem meum: nam & Græcum verbum talem admittit sensum; tamen accommodatior est lectio nostra, quam & Augustinus tract. 70. sequitur.

Et amodo cognoscetis eum, & vidistis eum.

COMMENTARIVS.

PRomittit cognitionem hanc, & fidem perfectam citò dandam, *Amodo*, enim, id est, deinceps, seu ex nunc cognoscetis Patrem, & me; nempe quando post ascensionem missus est Spiritus sanctus infundens fidem perfectissimam, & integerrimã, qua nouerunt Patrẽ, ad quem Christus, vt homo abibat, & ad quem ipsi perducendi erant, *Amodo*, inquit, *cognoscetis eũ*. at ne se omnino diuersum esse aliquid à Patre significare videretur, quia dixit, se esse viam ad Patrem; cùm sit verè vnius cum Patre substantiæ; & ne eos omni

cogni-

Universidad de Deusto
Biblioteca

cognitione Patris hactenus priuatos visus esset significare, adiunxit, *& vidistis eum*, nempe in me ipso existentem. Viderant enim eum in Christo per humanitatem, quia cùm sit vna diuinitas filij, & Patris, qui per humanitatem videbat Deum, videbat etiam Patrem similiter per opera miraculorum: nam etiam Pater illa opera mira per humanitatem efficiebat vnà cum filio. Qui ergo videbat Christum, videbat Patrem, tamen non agnoscebat, nisi is, qui perfectam fidem habebat; sicut is, qui videt eum, qui Rex est, nescit tamen Regem esse, videt Regem, sed Regem non agnoscit: sicuti etiam superius cap. 9. cæco dicenti; Quis est filius Dei, vt credam? & vidisti, inquit, eum; videbat prius, sed non agnouerat; vidistis ergo iam, sed amodo cognoscetis per fidem in me perfectam.

Quomodo videndo Christum Apostoli viderint Patrem.

ANNOTATIO IX.

Lectiones diuerſæ.

IN Græco textu habetur, *Amodo cognouistis*, sine vouistis eum: & ita legit, & exponit Cyrill. libr. 9. cap. 35. Nouistis ergo per fidem in me habitam, & vidistis per signa, & miracula, quæ in me operatus est. Ita etiam legit Tertul. lib. aduersus Praxeam; & nouistis, & vidistis: at Chrysost. homil. 72. in futuro, sicut nos legit, & ita censet exponendum, vt vnum in futuro, alterum sit in præterito. Similiter & Hilar. lib. 7. Trin. & hanc lectionem cum editione communi sequimur. quâuis vterque sensus accommodari possit. Hâc visionem Patris, Chrysost. homil. 72. ratione carnis vnitæ diuinitati, quæ Patri, & Filio A cõmunis est, exponit: nõ quod in se videatur, & in sua nuda natura, sed in humanitate vnita naturæ diuinæ in persona Filij. Hilar. loco citato idẽ sentire videtur. Cyril. ratione operum, & miraculorum, quæ Patris etiam erat, visus dicitur, li. 9. ca. 53. Vera autem expositio est, si vtrunque coniungamus. Hoc tamen est attendendum, quantum ad cõnexionem, hoc maximè dictum esse, ne filius alienus crederetur à Patre, quasi aliquid extra eum, sicuti via extra terminum; & terminus extra viam est: at non sic filius, qui licet vt homo sit via, vt Deus idem est terminus cum Patre, ad quem perueniẽdum est.

Deus visus dicitur ratione humanitatis, & miraculorũ Christi.

Dicit ei Philippus; Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis.

COMMENTARIVS.

AVdiens Philippus Patrem amodo cognoscendum, tantæ cognitionis ardens desiderio dicit, *Domine ostende nobis Patrem, & sufficit nobis.* sufficit, inquit, ad deponendum omnem timorem, & tristitiam: ac si diceret; tu nos de tuo discessu, & alijs, quæ dixisti, tristes, & timidos, consolari, & confirmare conaris, promissione aduentus tui, & assumptionis nostræ ad te, & præparationis mansionum; at ostende nobis Patrem, & sufficit nobis, vt timore, & tristitia depositis, non opus sit te pluribus vti rationibus.

ANNOTATIO X.

Sufficit nobis, quatuor modis declaratur à Patribus.

VAriè Doctores exponunt illud verbum, *sufficit nobis*. Cyril. lib. 9. cap. 36. duas affert expositiones. Vnam, quam simpliciorem, expressioremque appellat, nempe ad beatitudinem sufficit nobis: quasi diceret. Ostende nobis Patrem, & omnes nos gaudij plenos confitebimur, nihilq; ad beatitudinem nobis deesse arbitrabimur. Alteram, quã occultiorẽ, & curiosiorem, dicit, nempe, sufficit nobis ad confundendum Iudæos, & ipsorum obturanda ora, qui te legis transgressorem, & dæmonium habere contendunt; at tu ostende nobis Patrem, & hoc nobis sufficit, vt contra eos præualeamus. Chrysos. hom. 73. aliam, quæ tertia est, interpretationem profert; nempe, sufficit nobis, nec aliud intendimus: non enim, vt Iudæi, cibum corporalem quærimus, nec studio calumniandi inquirimus, sufficit B nobis, id est, solum agnoscere Patrem volumus. Hilar. lib. 7. Trini. adhuc quartam adhibet; dicit enim, Christum tria in præcedentibus verbis pronuntiasse, nempe cognoscetis me amodo, & Patrem vidistis, & per quod est à vobis visus per hoc est cognoscẽdus. Philippus autem non ausus contradicere, verbo Christi, respondet; *Ostende Patrem, & sufficit nobis. Sufficit*, inquit, vt dicto tuo fidem adhibeamus. In hac Hilarij expositione non inuenio, vnde ipse deducat, Christum dixisse, per id esse cognoscendum Patrem, per quod est visus ab C Apostolis: nec in his quatuor expositionibus facile est accommodatum contextui reperire sensum, idcirco mihi expositio in commẽtario posita visa est legitima: consona enim est his, quæ præcesserant.

Dicit

Dicit ei Iesus, tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me?

COMMENTARIVS.

ARguit ignorantiam Philippi, ex qua talis procedebat petitio. Patrem enim à Christo separatum, quales humani patres sunt, existimabat, quorum filij videri, & cognosci possunt, non visis, nec cognitis parentibus; idcirco Patrem sibi ostendi petit, quasi iam nouerit filium, Paterque solus cognoscendus supereſſet. Multum autem in hoc decipiebatur; filius enim Dei non est à Patre separatus, cùm vna, & indiuidua sit vtriusque natura, & substantia, vt, qui videt, & cognoscit filium, videat, & cognoscat simul Patrem. Ex hac ignorantia petit; *Ostende nobis Patrem*, at Dominus ad radicem, & causam petitionis conuersus, dicit, *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me?* quasi diceret; putas Philippe te me nouisse, & Patrem tibi cognoscendum supereſſe; non sic est; non enim me nouisti, quem profectò debuisses nosse, tanto tẽpore à me edoctus: Si enim me nouisses, nouisses & Patrem. Græcè in singulari legimus: *Non cognouisti me.* & ita Chrysost. hom. 37. & Cyril. lib. 9. cap. 37. interpretantur. & Hilari. lib. 7. Trini. videtur etiam hanc sequi lectionem, coniunguntque nomen illud verbo sic; non cognouisti me Philippe? parũ hoc refert, siue ad vnum, siue ad multos referatur sermo; in vno enim multi simules comprehendebantur. Aliter Euthymius hæc verba exponit, vt paulo inferius referemus annotatione 12.

Philippe, qui videt me, videt & Patrem meum.

POstquam ignorationem redarguit, veritatem docet, dicens, *Qui videt me, videt & Patrem.* cùm enim vna sit vtriusque diuinitas, qui videt me, eum necesse est videre Patrem. Tu existimas te videre me, & non patrem, quasi alia sit natura Patris à mea, & ideo petis videre Patrem, eumque ostendi tibi: scito autem, qui me videt, Patrem etiam videre simul. Græcè est in præterito, & idem est sensus. Duplex est visio, mentis, & corporis; visione corporis Deus non potest videri per se, tamen videtur per aliud. Quando etiam olim Deus in corporeis figuris apparebat, videri dicebatur etiã oculo corporeo, non quidem in se, sed in figura repræsentante. ita etiam in humanitate assumpta Deus videbatur: erat enim Deus vnitus homini, qui videbatur, & ea ratione, qui videbant Christum, videbant Deum, non per se, sed per humanitatem illam. Cùm igitur natura, & diuinitas illi vnita humanitati, sit eadem Patris, & Filij, non poterat videri filius, quin simul videretur Pater; quod esse non posset, nisi vna esset vtriusque natura, & simul etiam homo ille Deus esset. Idcirco ex his verbis multi articuli fidei comprobantur; nempe hominẽ illum Deum esse; Si enim non esset, nisi merus homo, qui eum videbat, non diceretur Deum videre. rursus Patrem, & Filium eiusdem, & vnius esse substantiæ. Si enim non ita esset, non subitò, qui videt Christum, videret Patrem; & id annotat Hilari. lib. 7. Trini. rursus alium esse Patrem, alium Filiũ in personis, quod annotat etiam Basil. hom. 27. contra Sabellianos. Et de hac visione sententia ista procedit; quamuis Hilar. non admittat. Si autem loquimur de visione mentis, tunc aut fides est, aut visio intuitiua: si de intuitiua loquamur, verissimum est, qui videt Patrem, videre filium, & qui videt filium, videre Patrem; si autem de fide, quæ etiam in scriptura visio dicitur: 1. Corin. 13. Videmus nunc per speculum, etiam vera est sententia; Qui videt filiũ, videt Patrem: Qui enim diuinitatem filij confitetur, eum patris diuinitatem fateri necesse est; cùm vna, & eadem sit. In omnibus his vera est sententia Saluatoris: magis tamen mihi videtur ad contextum facere, vt de visione ista sensibili intelligatur: nam visionem distinguit à cognitione, quasi viderint, & non

Videre Deũ spiritualiter & corporaliter cõtingit.

Articuli fidei ex his verbis deducti.

Universidad de Deusto
Biblioteca

De qua visione intelligēda sit. Christi sententia.

nouerint: fides aũt, & intuitiua visio, ad cognitionem potius spectant. Erit igitur hic sensus. Existimabat Philippus Patrem esse alterius substantię à Christo, idcirco cum videre cupiebat: respondet Christus, non me nouisti: si enim nouisses me, sciuisses me esse filium Dei eiusdem substantiæ cum Patre, & si hoc nouisses, intellexisses eum qui videt me, videre etiã Patrem: & sicut mea diuinitas per hanc carnem assumptam videtur, ita etiam videtur diuinitas Patris, quæ eadem est, & non quæsiuisses videre Patrem, quasi à me separatũ: nam sicut me vides, ita & Patrem iam vides. De hac re superius plura diximus, & hunc existimo sensum esse legitimum.

ANNOTATIO XI.

Contra Praxeam cõfundentem personas Patris.

PRaxeas hæreticus, vt refert Tertull. libro aduersus eundem, negans Trinitatis mysterium, & eandem esse Patris, & Filij personam affirmans, hoc abutebatur loco: si enim, inquit, qui videt filium, videt Patrem, ergo eadem est vtriusque persona. Contrà quã hæresim eisdem verbis insurgunt Hilar. li. 7. Trinit. & Basil. hom. 27. contra Sabellianos, & lib. de Spiritu sancto ca. 28. Chryso. & Cyril. in commentario, affirmantes hisce verbis personas non confundi, sed potius aperte distinguí: Nisi enim duæ essent personæ, non esset dictum, si cognouissetis me, cognouissetis & Patrem, &, qui videt me, videt & Patrem. Sententia igitur intelligenda est propter vnitatem naturæ, & essentiæ Patris & Filij: vt qui vnius diuinitatem videt, & eo modo, quo videt: videat etiam Patris diuinitatem. & sic Basil. Chryso. & Cyril. ad vnitatem naturæ, & diuinitatis hoc referunt. similiter & Athan. in orat. contra Arrianos: Quod ex Deo Deus est Verbum. Vnde non probatur illorum sententia, inter quos videtur Hilar. li. 7. de Trini. qui ad similitudinem referunt, vt qui vnum videt simile, alterum consimile in eo videat: non enim ad similitudinem solam, sed adnaturæ identitatem hoc refertur, vt allegati Doctores asserunt, & verba ipsa cõfirmant, quæ propter solam similitudinẽ vera esse nequeunt, nisi valde improprie, & violenter. Aduertendum tamen est, per humanitatem assumptam, Patrem & Filiũ videri ratione Deitatis, quæ vna est vtriusque: filius tamen videbatur ratione etiam personæ, non Pater: nam persona filij vnita erat naturæ humanæ, nõ autem persona Patris: at Christus nõ dicit, qui videt me, non videt Patrem: si enim sic loqueretur, occasio daretur errandi, vt existimaretur alterius esse naturæ à Patre: sed considerans vnam diuinitatem vtriusque, quæ erat in natura humana, & per quam mira faciebat opera, dixit *qui videt me, videt & Patrem*. hoc etiam verbo respondebat Philippi petitioni, & ignorantiæ eius medebatur. qui videre cupiebat Patrem, quasi iam vidisset Filium, & Pater alterius esset naturæ. propterea dicit, si vidisti me, aut putas te iam vidisse filium, scito eadem ratione te vidisse Patrem, quia eadem est vtriusq; diuinitas. Hunc existimo esse sensum horum verborum, & huius contextus.

Pater in me manens, ipse facit opera.

Quomodo tu dicis, ostende nobis Patrem? non credis, quia ego in Patre, & Pater in me est?

COMMENTARIVS.

OStensa veritate, dictum Philippi carpit, quasi ex imperfecta fide procedens. Si igitur, inquit, qui videt me, videt & Patrem, cur ergo petis, vt ostendã tibi Patrem, quasi à me separatum, cùm ego in Patre, & Pater in me sit, vnaque sit vtriusque diuinitas? Suaui reprehensione vtitur, dũ interrogat, *non credis*? quasi diceret, caue, ne ita dicas: attẽde, quid petis: nam id dicere & petere, est non credere me esse vnum Deum cũ Patre. Obijciet aliquis; Philippum quæsiuisse videre apertè, & distinctè Patrem. Respondeo, si hoc quærebat, petere debuerat Filium etiam sibi ostendi: nam nec filium viderat; at ipse existimabat Filium ostensum esse sibi, & visum; Patrem autem quem videre cupiebat minimè; propterea reprehenditur: nam sicut viderat Filium, viderat etiam Patrem, quantum ad naturam, & diuinitatem, quæ vna est: viderat autem per humanitatem, vt expositum est.

ANNOTATIO XII.

Euthymij expositio refellitur.

EVthymius præter communem expositionem, totius huius responsionis alteram adfert interpretationem: legit enim illa verba: *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouisti me*, non interrogatiuè, sed negatiuè, existimabat enim Philippus se nosse filium, quod Dominus negat, dicens: tanto tempore, quo mecum es conuersatus, non me nouisti. Qui enim videt me, & meam cognoscit naturam, simul videt Patrem: at tu sicut non me vidisti, ita nec

ita nec Patrem: quomodo ergo dicis, ostende Patrem, quasi me nouerisi nonne credis me esse in Patre, & Patrem in me? non igitur meam vidisti substantiam, sicut nec Patris. Subtilis magis expositio est hæc, quàm vera, multasque patitur difficultates: imo violentiam quandam infert verbis: at quia ipse Euthym. non multum probat, nec nos etiam probemus, nec in ea impugnanda immoremur.

Verba, quæ ego loquor vobis, à me ipso non loquor.

COMMENTARIVS.

AB effectu probat se esse in Patre, & Patrem in se, nempe ex verbis, & doctrina sua: quæ satis indicabat eum non esse hominem merum, sed Deũ, vnius cum Patre substantiæ, & hoc est, quod dicit, *Verba, quæ loquor, à me ipso non loquor*, id est, ostendunt, non me esse hominem merum, sed Dei filium à Patre procedentem, & diuinitatem eius habentem. Verba autem Christi id significabant, non solùm quia Christus suis verbis id exprimebat, & affirmabat, sed quia doctrinæ qualitas, & verbi efficacia hominis meri non erant, vel inimicis fatentibus; Nunquam sic locutus est homo. Non solùm ergo verba significabant illum à Deo loqui, quasi Prophetam, & Sanctum: sed etiam quasi Dei filium, in quo diuinitas existebat. Attende, verba illa, quæ per humanitatem proferebantur, fuisse Patris, & Filij, quantũ ad verborũ substantiã: nam effecta erant à diuinitate, q̃ vna est Patris, & Filij, nihilque efficiebat filius, q̃ non faceret pater: tamen quantũ ad significationẽ filio tribuebantur, quia persona filij erat vnita humanitati illi, non autem persona Patris, & hac ratione Christus dicebat, se esse filium Dei, non autem dicebat, se esse Patrem, quamuis verbum hoc factum esset à filio, & patre: quia à filio procedebat per humanitatem, tanquam instrumentum suæ personæ coniunctum, & à Patre per eã dem humanitatem, sed tanquam per instrumẽtum separatum respectu personæ. de qua re plura diximus superius cap. 5.

Verba filij etiã erãt Patris, sed diuersè.

Pater autem in me manens, ipse facit opera.

FOrtius argumẽtum ex operibus colligit, quàm ex verbis: si enim sola verba essent, dicerent increduli, nescimus an verba ista sint Patris; at de operibus, nisi per impiam blasphemiam, & deploratam malitiam, id dicere non poterant. Suscitare enim mortuos, illuminare cæcos, & alia huiusmodi, aperte opera Patris erant. Ex operibus igitur confirmat Patrem in se manere: id est, eandem cum Patre habere diuinitatem, qua eadem facit cum illo. Sensus igitur totus hic est, Pater in me est, & ego in Patre sum; quia vna est vtriusque diuinitas: q̃ ex eo colligere potestis, quia verba, quæ ego loquor, diuina sunt, nec hominis meri, sed Deo ꝓpria. est ergo in me diuinitas patris; at si nõ hoc vobis satis est, opera considerate, quæ solius esse Dei negare nemo potest, & ex hoc colligetis, me esse in patre, & patrem in me: id est, me eandem cum Patre habere diuinitatem: inde enim procedit, si ego loquor, ipsum etiam mecum loqui: & si operor, ipsum etiam operari. Attende particulam, *Autẽ*, Græcè δὲ, potius verti sed; vt dicamus, *Sed pater in me manens*. Vnum percontabitur aliquis, quod etiam proposuit Chryso. hom. 73. cur non dixit, Verba, quæ loquor, à me ipso non loquor, Pater autem in me manens ipse loquitur; sed dixit; Pater in me manens, ipse facit opera. Respondeo esse Hebraismum, & breuitatis causa sic dictum loco huius sententiæ. Verba, quæ ego loquor, à me ipso non loquor, & opera, quæ operor, à me ipso non operor; sed Pater in me manens ipse loquitur, & ipse mecum operatur: vt communia sint vtrique verba, & opera, sicut etiam natura.

Quare non dixit, Pater loquitur verba sicut dixit, facit opera quæ ego facio.

Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est? alioquin propter opera ipsa credite.

COncludit, quod probare intendebat, & est sensus; Si non creditis me in Patre, & Patrem in me esse, id est, si propter verba sola mea, & mihi simpliciter

Universidad de Deusto
Biblioteca

pliciter affirmanti fidem non habetis; saltem propter opera ipsa, quæ Patris sunt, credite: hoc enim argumentum fortius est; nisi enim Pater in me maneret, opera talia non facerem. Hinc confirmata manet illa sententia, qui videt me, videt Patrem: huius enim occasione reliqua dicta sunt.

ANNOTATIO XIII.

Diuerse lectiones.

IN Græco exemplari legimus; *Credite mihi, quia ego in Patre, & Pater in me est.* Et ita Euthymius legit. Cyril. autem lib. 9. cap. 39. legit; credite; non autem legit; mihi; sed facile intelligitur. Hilar. lib. 7. Trini. legit sicut Euthym. Credite mihi; & rursus legit; Pater in me manens, ipse facit opera sua. Aug. autem tract. 71. legit sicut nostra communis habet editio. Hæc varietas nullam in sensu adfert diuersitatem, id circo non est, cur lectio nostra relinquatur.

Amen amen dico vobis, qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet.

COMMENTARIVS.

COnnexio sententiæ huius cum præcedenti talis est. Exhortatus erat discipulos, vt crederent eum esse in Patre, & Patrem in se, ex operibusque ipsis facile illos posse cognoscere Patrem esse in se: ad hanc eandem fidē præter opera, nouum inducit argumentum, ac si diceret; Si opera, quæ ego facio, non vobis suadent, me esse in Patre, & Patrem in me: suadeant saltem opera, quæ facturi sunt credentes in me, & me esse in Patre, & Patrem in me: nam hi facient opera, quæ ego facio, nempe opera patris, & diuinitatis. Vis, & efficacia huius argumenti in hoc est posita: qui me esse in Patre, & Patrem in me, hoc est, me esse filium Dei, Patri consubstantialem credent, facient opera mira, quæ ego facio, propter fidem hanc. igitur verum est me esse in Patre, & Patrem in me: nisi enim hoc verum esset, qui id credit, non efficeret opera talia per hanc fidem. Et re vera magnum, & validum argumentum ad veritatem Christi confirmandam fuerunt, & sunt opera, quæ virtute talis fidei fiunt, & effecta sunt. Auget argumentum: non enim, inquit, hæc facient, quæ ego facio tantùm, sed adhuc maiora his, quæ ego feci. Non significant hæc verba, omnia miracula per credentes facta fuisse maiora his omnibus, quæ fecit Christus; sed multa fecisse maiora multis, quæ per Christum effecta sunt. maius enim fuit Petri vmbra sanatos esse infirmos, quàm tactu fimbriæ Christi: vt dicit Augustinus tract. 72. nec est generalis hæc promissio, quasi omnes credentes id facturi sint: hæc enim verba ad confirmandam sententiam illam pronuntiata sunt, nempe, Christum esse in Patre, & Patrem in eo, ad quod sufficit, si virtute huius veritatis, & fidei fiant, & facta sint opera diuina: non tamen necessarium est semper fieri, & à quocunque, quod ipse Dominus paulo inferius exponit.

Vis rationis declaratur & expenditur.

ANNOTATIO XIV.

Quid per maiora illa opera intelligat Pater.

INquirūt Doctores, qua ratione dictum sit, maiora esse facturos credentes in eū. Orig. hō. 7. in Num. sic explicat, Verè, inquit, maius mihi videtur, quod homo in carne positus fragilis, & caducus fide tantùm Christi & verbo eius armatus, superet Gigantes, & Dæmonum legiones, quamuis ipse sit, qui vincit in nobis, plus tamen est, quod per nos, quàm quod per se vincit. hæc Orig. Opera igitur hæc maiora interpretatur spiritualia opera, quæ iusti faciunt, reportantes victoriam contra mundum, Dæmones, & carnem propriam, maiusque esse virtutis, & potentiæ argumentum, per fragiles homines hanc victoriam Christum operari, quàm per seipsum. Idem Origenes homil. 6. in Isai. aliter exponit, vt hæc opera maiora sint, conuersio tanta, quanta facta est per credentes, & per discipulos. His, inquit, quæ ego feci corporaliter, vos maiora facietis; ego feci resurgere ex mortuis corporaliter, vos resurgere facietis ex mortuis spiritualiter; ego cæcis sensibile hoc lumen infudi, vos spiritualem lucem non videntibus dabitis. hæc Orig. huic cōsentit Aug. tract. 72. in hunc sensum hoc exponēs verbū. Maiora, inquit, fecerunt discipuli, quia multo plures conuerterunt, quàm Domino ipso prædicante conuersi sunt: quod non solùm in gētibus factum est, sed in ipsismet Iudæis. Chrysost. hom. 12. in Acta Apost. loquens de Petro, ad cuius vmbrā ponebant infirmos, & sanabantur, inquit: hoc in Christo non est factum,

ctū, proinde videre licet, re ipsa impletū esse, q^d dixerat; qui in me credit, opera, quę ego facio, & ille faciet, & maiora horū faciet. hæc Chrys. & hoc idem probat Aug. trac. 72. vt nō solū verum habeat sententia Domini in miraculis exterioribus, sed etiam in conuersione populorum, quæ re vera vnū ex maximis miraculis est. & hæc fuit multo maior, quā quæ per ipsummet Dominum facta est. eius enim diuinitas valde confirmatur, qui per alios tā ta operatus est, & cuius fides adeo efficax est, vt mundum totum ad se conuertat.

Quia ego ad Patrem vado, & quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, vt glorificetur Pater in Filio.

COMMENTARIVS.

CAusam adfert, cur credentes in eum faciant opera, quæ ipse fecit, & maiora. Illud autem primum verbū, *Quia vado*, causa est, cur credentes faciant, quasi diceret; iam ego in hoc seculo visibiliter nō ero, nec amplius cum hominibus, vt hactenus conuersabor, idcirco hoc munus meę manifestatio nis credentibus in me relinquo, & ipsi facient, & prosequentur facere opera mea. Ita Chrys. ho. 73. exponit. Secundum verbum, *ad Patrem*, causam reddit, cur maiora facient, *quia*, inquit, *ego*, iā, *ad Patrem vado*. tēpus humilitatis meæ, & abiectionis completum est, gloriā meam recipiam, non est cur iam vultū abscondam in paupertate, & humilitate, sicut feci, quia passurus, & pro hominibus moriturus veni: ideo opera feci mira, quibus in me homines credere potuissent, si voluissent: at nō ea omnia feci, quæ si fecissem, ad me omnes traxissem: non enim locum darem morti meę, & redemptioni; at nunc ad Patrem glorioſus vado; nomen meum manifestandum est gentibus, & populis: idcirco maiora, & quæ ego non feci, facient discipuli, & fideles mei. Ita exponit Cyril. lib. 9. ca. 41. Tertium verbum, *& quodcunq; petieritis in nomine meo, hoc faciam*, vtramque complet rationem. Vado quidem, & ad Patrem vado, non vt ocioſus sim, non vt ab opere vacem, sed facturus quodcunque petieritis in nomine meo; id est, ad nominis mei inuocationem faciam omnia, per quæ Pater glorificandus est in filio; id est, quibus manifestabitur diuinitas mea, secundum quam Pater est in me: glorificatur enim Pater in filio, dum filius consubstantialis ostenditur ipsi Patri per illa opera, quę facit filius, qui Christus est. Hęc igitur est causa, cur facietis opera, & maiora; quia ego vado, & ad Patrem, & sic vado, vt faciam quidquid petieritis in nomine meo: quidquid, inquam, per quod mea diuinitas, quam habeo cum Patre communem, manifestanda est. Hæc verba omnia sunt coniuncta, nec diuidenda: aliqui enim diuidunt, *quia vado ad Patrem*, ibiq́ue punctum adnotant: alij terminum faciunt ibi; *hoc faciam*: at verus sensus est, vt continuata sit sententia; *hoc faciam, vt glorificetur Pater in Filio*. quasi dicat; iam non est, cur meam occultem gloriam, vt prius, imo faciam per vos omnia, quæ ad mei manifestationem necessaria fuerint, idq́ue ad vestram petitionem, quam facietis in nominis mei inuocatione, & in virtute fidei declarandæ. Attende, *hoc faciam*, se enim Deū ostendit, qui hæc operatur, nec esse discipulos, qui propria virtute efficiunt, sed Christum in ipsis. maiora ergo facient, at non erunt maiores; eadem facient, sed non erunt æquales, quia Christus est, qui per eos facit. Attende rursus, *vt glorificetur Pater in Filio*, non semper miracula fiunt, nisi quando ad fidei manifestationem, & gloriam Dei opus est. In Græco non est, *Patrem*, sed quidquid petieritis in nomine meo, hoc faciam: & ita legit Euthym. at nostra lectio vera est, & ita Chrys. ho. 72. & Cyril. lib. 9. cap. 41. legunt; sed siue legas, siue non, sensus idem est.

Causam reddit ob quam maiora facturi sint Apostoli quā ipse fecit.

Verba hæc quomodo legenda sint.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam.

POstquam ad fidem exhortatus est discipulos, optimo ordine alia adhibet documenta. post primum ergo, quod ad fidei instructionē & cōfirmationem pertinet, adhibet secundum de inuocatione, & petitione, quæ fidem sequitur. Dixerat, credite in me, & me esse in Patre, ac Patrē in me, hoc est, diuinitatē meam; at quia ego discessurus sum, vosq; manebitis in hoc seculo, ne putetis destitutos vos esse in his omnibus, quibus opus vobis fuerit; Petite, inquit, à me, & quidquid petieritis in nomine meo, faciam non minus quā præsens. Ibst fidem rectè ponitur inuocatio; nisi enim fides præcedat, inuocatio esse nō potest. Rō. 10. Quomodo inuocabunt, in quē nō crediderunt? Rursus ante cætera omnia meritò inuocatio, & petitio statuitur: ad ea enim omnia assequenda auxiliū diuinum necessariū est, idcirco ab eo petere oportet. Percontaberis, cùm iam dictum sit, quodcunque petieritis Patrem in nomine meo hoc faciam; quare hoc iterum reperitur? Respondeo ad distinctam sententiā hoc pertinere: priora enim illa verba posita sunt, vt ostenderet credentes facturos opera mira, quæ fecit Christus, & maiora: & ratio adiuncta est; quia ad Patrem vadit, facturus ea, quæ petierint credentes, vt pater in filio glorificetur, id est, ad fidei veræ ostensionem. idcirco ad documentum fidei, nempe vt credant in eum, illa pertinent; at verba ista aliam habent sententiam, & documentum generale omnibus credentibus, & non de miraculis, sed de his, quæ vnicuique ad propriam salutem spiritualem necessaria sunt, procedunt: loco enim præsentiæ suæ relinquit, & dat petitionem in nomine suo. Et hic est verus sensus, & connexio. Dicitur autem *petieritis in nomine meo*, petere Christum, est orationem, & petitionem dirigere ad Christum; petere autem ipsum in nomine eius est, ea quæ rogamus ipsiusmet merito, & virtute ac fide petere; vt ipse sit, quē petimus, & ipsemet sit, cuius merito impetrare speremus, quod petimus, quod sine fide in ipsum esse non potest. de hac tamen re paulo inferius plura dicenda sunt.

Quorsū Christus repetit se facturum quod petierint in nomine suo.

ANNOTATIO XV.

Diuersæ lectiones nō variāt sensum.

CHrysost. hom. 73. totam hanc relinquit sententiam, siue quia arbitratus est non pertinere ad textū, siue quia satis expositum esse sibi visus est, propter verba præcedentia similia. prætermisit etiam eandem Nonnus: tamē re vera ad textus veritatem pertinet, & exemplaria Græca, & Latina habēt, & Cyril. lib. 9. cap. 42. ita legit, & exponit; nec est eadem sententia, vt aliqui existimant, ad maiorē cōfirmationem repetita, sed nouum sensum habens, vt diximus in commentario. In Græco exemplari non habetur illud, *me*, sed dicitur; *Si quid petieritis in nomine meo*; & ita Cyril. & Euthy. legunt: at non mutatur sensus, si legamus, *me*, vt nostra habet editio communis, quam secuti sumus in commentario. Aliqui recentiorum omnino legendum censent, vt cùm superius dictum sit; quidquid petieritis Patrē, dicat nunc, petieritis me, ostendatq; se æqualem cū Patre; at id non est ea de causa necessarium: cùm verbum, *faciam*, diuinitatē eius probet, quippe qui exaudiat, & faciat ea omnia, q̄ petuntur, & Cyril. lib. 9. cap. 42. eo verbo diuinitatem significari asserit. In Græcis autem, vti diximus, exemplaribus, in priori sententia non habetur, *Patrem*, sed re vera legendum est, vti Chryso. & Cyrill. etiam legunt: potius nō esset legendū in his verbis illud, *me*. vt ad Patrem etiam referatur petitio, vt vnus Deus cum Patre intelligatur: Pater quidem in eo, quòd ipsum petimus; ipse verò, dum, quæ petuntur, facit; & hac ratione Pater, & Filius vnus significantur Deus.

Si diligitis me, mandata mea seruate.

COMMENTARIVS.

TErtium adhibet documentū, quo in suo discessu discipulos instruit. Post fidem, post petitionem, *Mandata*, inquit, *mea seruate, si me diligitis*: ac si diceret; aliter in mea dilectione non manebitis. si ergo me diligere cupitis, seruate omnia, quæ vobis mandaui, sine quorum obseruatione nemo me diligit. Rectè aduertit Cyrill. lib. 9. cap. 43. mandata sua dicere, vt se in hoc Deum significet. cùm enim prius Patris mandata pronuntiasset, Ioannis 12.

quorsum ex petitione iungat mandatorum obseruationem.

nis 12. nunc sua affirmat. Aduertit iterum cum petitione coniungi mandatorum obseruantiam: ille enim petit, & impetrat, qui eius, à quo petit, mandatum & voluntatem facere studet: multi enim non exaudiuntur, quia malè petunt, vt dicitur Iacobi 1. malè autem petit, qui mandata nolens custodire petit. Euthymi. exponit. Si diligitis me, mandata mea seruate, quia signum dilectionis est impletio mandatorum. At hæc verba non tantùm signum exprimunt, sed necessariam conditionem: qui enim non seruat mandata Christi, non habet dilectionem, quod postea apertius dicitur, qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est, qui me diligit.

Et ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis.

VIdetur sententia hæc superiori connexa: mandata mea seruate, & ego rogabo Patrem, vt det vobis alium Paracletum præter me: seruantibus enim mandata promittit hunc paracletum: qui non nisi diligentibus datur. Ita Aug. tract. 74. intelligit esse connexas, docens mandata non posse seruari, nisi in Spiritu sancto. At hæc promissio fit de plenitudine Spiritus Sancti, quam plenetudinem præcedit mandatorum obseruatio. sunt etiam verba & argumentum consolandi eos, & confirmandi, vt Christo discedente perseuerent in fide &, dilectione, & obseruantia mandatorum eius. Paracletus hic Spiritus Sanctus est, quem dedit Pater post ascensionem Christi in cælum, loquitur autem Christus vt homo, *Rogabo patrem*, vt der, cùm re vera ipse vnà cum patre dederit: at vt ostenderet suis meritis, quæ habuit, vt homo, & sua intercessione, qua etiam intercedit vt homo, factum esse, vt Spiritus Sanctus mitteretur, idcirco dicit, *Ego rogabo patrem*. Rursus vt induceret eos, ad magno, & læto animo ferendum hunc discessum; quasi diceret, non sit vobis molestus discessus meus: ego enim apud Patrem existens rogaturus sum, vt det paracletum alium vobis, eumque meis precibus dabit. Alium dicit paracletum, vt Cyril. lib. 9. cap. 44. & Chryso. hom. 74. vt personalis distinctio inter filium, & Spiritum Sanctum significetur: est enim filius paracletus, est Spiritus Sanctus Paracletus, sed alius, quia distincta persona; vt in hoc, quod vterque paracletus est, consubstantialitas; in eo, quod alius, distinctio personalis insinuentur. si paracletus promittitur, nō est, quod tristitia sit de discessu: paracletus enim consolationem promittit: quoniam idem significat, ac consolator. Rursus si paracletus dabitur, recedat timor; est enim paracletus etiam exhortator, & incitator, quod ad fortitudinem maximè spectat. Cætera in annotatione require.

Hac promissione consolatur eos in discessu suo.

ANNOTATIO XVI.

sit propositæ dubitationi.

ACHRYSOST. hom. 74. percontatur, cur dictum sit; *Ego rogabo Patrem*, & non potius, ego mittam alium Paracletum? Respondet id esse factum, vt rem ipsam credibiliorem faceret, quasi arduum esset credere dicenti, ego mittam eum. Ego tamen, non video hanc credendi difficultatem, cùm paulò inferius manifestè dicat, quem ego mittā à Patre. Grego. Naz. orac. 5. theolog. respondet id esse dictum, ne Dei aduersarius Spiritus hic esse videretur, neue alterius alicuius potestatis nomine verba facturus putaretur. Sed nec hoc plenè satisfacit: quia vtrumque inconueniens remoueretur, si diceret. Ego mittam eum. missus enim à Christo nec Deo aduersarius, nec alterius alicuius nomine verba facturus existimari poterat. Propterea, quæ in commentaria dicta sunt, probabiliora videntur. In quorum declarationem aduertendum maximè est, inter missionem filij, per quam carnem sumpsit, & homo factus est, & missionem Spiritus sancti, per quam in credentes per dona, & virtutes descendit, esse differentiam notandam in eo; quod illam nullum hominum meritū præcesserit: nemo enim meruit, nec mereri potuit filiū Dei hominē fieri, quoniā omnes homines erant peccatores, filij iræ & mortis: quicunque autem gratiā aliquā obtinuit, eam propter hanc filij incarnationem aut futurā, aut factam obtinuit; meritum ergo nullum sic præcesserit, vtà Deo obtinuerit filium eius hominem fieri, sed hoc ex solo gratuito amore processit. Ioan 3. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret. At Spiritus sancti missionē meritum præcesserit. Christus enim gratis & ex amore homo factus, meruit & obtinuit sua iustitia & merito, vt Spiritus Sanctus mitteretur, non solùm in discipulos per dona, & virtutes, sed in quoscunq; alios, etiam ante & post aduentum eius in carnem. Incarnationem quidem non præcesserit aliquis homo & Deus, qui eam

Universidad de Deusto
Biblioteca

mereretur:at missionem Spiritus sancti præcessit filius Dei & homo, cuius iustitia & merito factum est, vt Spiritus mitteretur in omnes à mundi principio, in quos quouis modo missus est, & posthac mittetur. Volens ergo nunc Christus hoc significare dicit; *Ego rogabo Patrem*, ac si diceret: quamuis ego vt Deus vnà cum Patre dabo, & mittam Paracletum alium, tamen, vt homo rogabo, quia meæ preces, & mea iustitia, tanta est apud Patrem, vt merear exaudiri, & obtineam aduentum & missionẽ Spiritus sancti pro vobis omnibus.

ANNOTATIO XVII.

Paracletus, vt consolatorem, & exhortatorem significat, nomen est Spiritus sancti.

IN eisdem verbis alterum etiam adnotandum occurrit, circa nomen Paracleti. est enim nomen Græcum à verbo, παρακαλῶ, quod tria significat. Primò quidem idem quod latinè consolari. Sic habetur 2. Cor. 1. Qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Secundò idem quod hortari, seu exhortari. ad Tit. 2. Iuuenes exhortare, vt sobrij sint. Hæ duę significationes communes sunt toti Trinitati. Deus enim consolatur nos, vt ex loco proximè citato 2. Cor. 1. constat: hortatur etiam nos, & excitat, ac incitat ad bene agendum. 2. Thessal. 2. Deus & Pater noster, qui dilexit nos, & dedit consolationem æternam & spem bonam in gratia, exhortetur, & cõfirmet corda vestra in omni opere, & sermone bono. 2. Cor. 5. Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Cùm igitur hæ duæ significationes sint toti Trinitati communes, fit vt nomen Paracleti sit etiam commune toti Trinitati, vt docet Basil. li. de Spiritu sancto, cap. 19. & Hiero. Epist. ad Hedibi. quæst. 9. quãuis de sola priori significatione, nempe consolandi meminerit: eadem tamen ratio est de posteriori. Quod autem cõmune est, attribuitur tertiæ personæ, vt nomen Paracleti nomen sit Spiritus sancti, vt docet Athana. li. de communi essentia Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Sic etiam nomen Spiritus tribuitur Spiritui sancto, quod quidem etiã est toti Trinitati commune. Hoc igitur in loco Paracletus nomen est tertiæ personæ, quæ dicta sic est à consolando, & ab exhortando seu excitando, quia in aduersis & tristibus, qualia multa & ardua passuri erant Apostoli, & fideles Christi, consolatur, & lætificat corda, excitatq; & incitat ac exhortatur ad tolerantiã, cæterarumq; opera virtutũ. Præter has autẽ duas est alia huius verbi significatio: significat enim idem quod latinè dicimus patrocinari, & causam alterius defendere ac tueri, inde nomen est Paracleti, id est, aduocati. sic Christo conuenit, de quo dictum est 1. Ioan. 2. Aduocatum habemus apud Patrem Christum Iesum: vbi Græcè Paracleti nomen legimus, in qua quidem significatione proprium est nomen Christi Dei & hominis, non toti Trinitati commune: non enim propriè Deus aduocatus dicitur, cùm causam nostrã non defendat apud aliquem alium, vt solent aduocati facere, sed ipse est supremus iudex & Dominus: Christus verò vt homo, est verè aduocatus apud Patrem, causam nostram defendens, illiq́ue patrocinans. Est ergo Christus vt Deus Paracletus, id est, consolans, & exhortans simul cum Patre & Spiritu sancto, & vt homo etiam hæc duo habet. Sed vltra ea singulare illi est, vt homini, qd' sit Paracletus, id est, aduocatus noster, sicut & quod sit mediator. Hoc igitur in loco nomen Paracleti est attributum Spiritui sancto in duab' prioribus significationibus.

Paracletus est etiam nomen filij quatenus aduocatũ siue defensorem significat.

Est quoque hoc in loco adnotandum, quod aduertit Athana. in orat. con. Arriã. quæ inci- *Christus non solum Paracletus, sed Spiritus quoque dicitur.*
pit; Ex Deo Deus est verbum. Dicit enim in *Paracletus nomen est Spiritus sancti.*
veteri testamento Spiritum sanctum nunquã *Spiritus sanctus nomen est Dominicum.*
esse appellatum Paracletũ, sed Spiritum Domini, alijsque nominibus, nunquã tamen nomẽ Paracleti, habuisse, nisi in nouo testamẽto: causam huius Athan. non expressit: existimo aũt duas posse assignari, quarum prior est, quia vetus illa lex per Moysem à Deo data fine sanguine, siue persecutione, fine contradictione introducta & recepta est à Iudæis. neque enim Moyses occisus est propter legis promulgationem, nec Iudæi propter acceptationem; at Christi fides & Euangelium multo aliter inductum est. quandoquidem propter ipsum primus omnium Christus est occisus: præterea ipsum etiam Apostoli, Discipuli, & verbi Prædicatores, & fideles, persecutiones, tribulationes, & mortes crudelissimas passi sunt: nec sine copiosissimo sanguine seminatum est verbum Euangelicum. Spiritus ergo in Euangelio promissus, & Apostolis datus, dictus est consolator, & Paracletus, vt significarentur tribulationes, & persecutiones hã, propter quas aduenit Spiritus hic ad confirmanda, & lætificanda corda discipulorum & credentium. Vbi enim consolatio est, tristitia & aduersa significantur. Posterior causa huius est. In statu legis (si lex ipsa in se consideretur, eo remoto, quod ex fide venturi dabatur, quod non ad legem, sed ad Euangelicam gratiam anticipatam pertinebat) non erat remissio peccatorũ, quia lex neminem potuit iustum efficere; non erat ianua cæli aperta, etiam ijs, qui ex fide præcedẽte iustificabantur; neque erat status filiorum, sed seruorum; non erat gratia etiam fidei extensa per orbẽ, sed paucis hominibus communicata; nec adhuc donorũ, virtutũ, & gratiarũ Dei abũdia facta: q̃ omnia Christus suo attulit aduentu: propterea Spiritus sanctus meritò paracleti nomẽ in Euangelio obtinuit, quia iam facta est remissio peccatorum; iam in statum filiorũ erudentes sunt prouecti; iam cæli ianua aperta; iam per orbem lumen fidei effulsit; iam copia abundantissima donorum Dei facta. Huius futuræ consolationis meminit Isa. 40. Cõsolamini consolamini populę meus, dicit Dominus, loquimini ad cor Hierusalem, & aduocate eam, completa est malitia eius, dimissa est iniquitas illius, suscepit de manu Domini duplicia. Hæc de nomine Paracleti.

Ex hoc nomine Paracleti, quod Spiritui sancto attribuitur, patet Spiritum sanctum esse personam.

Vt ma-

Vt maneat vobiscum in æternum.

COMMENTARIVS.

MAgna profectò est promissio, habere Spiritum sanctum secum in æternum, vt nec post mortem, nec in vita vnquã separetur: quod & implerunt in Apostolis, qui à gratia illa, quam aduenientę Spiritu sancto acceperunt, numquam exciderunt, nec in æternum excident. hoc dicitur propter corporalem absentiam Christi: ac si diceret; non discedet ille à vobis vnquam, sicut ego discedo, nec vnquam de eius separatione dolebitis.

Spiritum veritatis.

QVi Paracletus dictus est, Spiritus veritatis appellatur, vt per id Christus discipulis significet, ab illo non solùm consolationem eos accepturos: sed etiam perfectam veritatem docendos. Dicitur enim Spiritus veritatis ab effectu, quia Doctor est & Magister veritatis; eamq́ue hominum cordibus infundit. Est autem, quantum ad præsens attinet, triplex veritas. Prima res ipsa per vmbras & per figuras significata, sic Ecclesia canit: Vmbram fugat veritas. Altera promissionum complementum, sic Psal. 88. Neque nocebo in veritate mea. Tertia diuinorum cognitio ad salutem necessaria, sic Ioan. 19. Veni vt testimonium perhibeã veritati, q̃ expressit Dominus Ioan. 17. dicẽs: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te Deũ verum, & quẽ misisti Iesum Christum. Has tres veritates Euangelium continet, ideo frequenter nomine veritatis appellatur. Ephe. 1. Cùm suscepissetis verbum veritatis. Gala. 5. Quis vos impedíuit obedire veritati? sunt huiusmodi sexcenta loca. Euãgelium enim, quæ sub vmbris & figuris latebant, explicat: quæ promissa erãt, exhibet: atque absolutam cognitionem diuinorum ad salutem necessariam præstat: meritò ergo Spiritus sanctus Magister, & Doctor Euãgelij, Spiritus veritatis appellatur, qui ad hanc veritatem promittitur exhibendam. Hinc est, quod Paulus 1. Tim. 2. se Doctorem in fide & veritate nominat. non enim fidei cuiuscunque, sed Euãgelicę Doctor erat, quę vmbras illustrat, & promissiones implet. & 2. Thess. 2. de vocatis ad Euangelium dicit: quod elegerit vos Deus primitias in salutem in fide & veritate.

Veritas triplex.

ANNOTATIO XIIX.

Spiritus veritatis dictus ex ratione addita.

VAriè Doctores exponunt, cur veritatis Spiritus sit dictus: qui si diligenter legantur, non eadem sentiunt, etiam ij, qui eadem scribere videntur. Nam multi affirmant Spiritum veritatis dictum, quia est Spiritus filij: at non omnes eandem causam tradunt. Primo loco Cyril. lib. 9. cap. 44. & li. 10. cap. 33. Spiritum veritatis dici asserit, quia est Spiritus filij, nempe procedens per filiũ, & in ipso manens: nam filius Veritas dicitur: Ego sum Via, Veritas, & Vita. Secũdo loco Iustin. in expositione fidei, Spiritum veritatis exponit dictum, quia est Spiritus filij, tamen dici spiritum filij interpretatur, propter connexionem in essentia, quia est vna vtriusque substantia, & essentia. Tertio loco Basil. li. 2. cõ. Euno. in fine exponit Spiritum veritatis, id est, Filij, idem sentiens cum Cyrillo, propter processionem, tamen li. de Spiritu sancto ca. 18. aliter declarat; nempe, quia Christum manifestauit, iuxta illud: Ille me clarificabit. Quarto loco Chrysost. homil. 74. Spiritum veritatis dictum exponit, ad distinguendum nouum testamentum à veteri, & Euãgelium à lege. nam in veteri figuræ erant, in Euangelio veritas ipsa: idcirco promittitur Spiritus veritatis. Ante Chrysost. hoc idem dixit Orig. li. 2. con. Celsum. à doctrina igitur tradenda, dicitur Spiritus veritatis. Quinto loco idẽ Chrysost. ho. 76. in Ioan. Spiritum veritatis dictum exponit, quia dignus est fide; nimirum quia vera docet. Sexto loco Euthym. exponit dictum Spiritum veritatis, id est, verum & præcipuum, vt distinguatur ab alijs, qui idem nomen commune habent; cùm & Angelus, & anima, & ventus, & pleraq; alia Spiritus dicantur. Mihi ea, quæ in commentario dixi, accommodatiora videntur, cui expositioni multum accedit ea, quæ quarto loco recensita est.

Quem

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum.

COMMENTARIVS.

NE commune hoc bonum, ideoque minoris æstimarent, addit, non omnibus communis erit Spiritus hic; mundus enim nō potest accipere eū. Mundum vocat malos, & vitijs deditos, ac incredulos. hi dum tales sunt, Spiritum hunc nō accipiunt. cuius & rationē adiungit: *quia non videt eum*, & quia non scit, seu nō cognoscit eum: si videret, aut sciret, modo aliquo acciperet; at non videt, nec scit, idcirco nullo modo capere potest. Non videt mundus Spiritum, quia non assumpsit carnem, in qua videretur sicut filius, qui carne sumpta visibilis factus est; non ergo mundus videt; quod etiam bonis est cōmune, quia nec ipsi sic vident. propterea additur secundum, nec scit seu cognoscit, nempe mente, & affectu, quibus quod non videtur, accipitur & capitur: hoc enim bonis, & iustis proprium est. Cùm ergo mundus, nec videat, nec sciat Spiritum, eum capere non potest. Alia Christi ratio est: visus enim est à mundo in carne, ideo mundus modo aliquo accepit eum; at non sciuit, quia nec credidit, nec affectu recepit: accepit corpore, sed non mente. Spiritum sanctum autem, nec corpore, nec mente. Rectè autem Dominus dixit, mundum non posse videre eum, ne carne sumpta putaretur Spiritus sanctus venturus.

Aliud est nō videre, aliud non scire Spiritum Dei.

ANNOTATIO XIX.

Quid sit non videre, & nō scire Paracletum.

CHryſost. homil. 74. verbum, *non videt eum*, ad corporalem refert visionem; nec sciuit, seu agnouit, ad spiritualem, & mentis cognitionem: sicut nos in cōmentario exposuimus. Cyrillus autem lib. 9. cap. 44. & Basilius lib. de Spiritu sancto, cap. 22. ad internam visionem totum refert, vt sit sensus, *non videt, nec scit*, quia non habet purum & mundum cor: mundi enim corde accipiunt Spiritum sanctum. Conueniunt omnes mundum appellari homines mundanos, vitijs deditos, & incredulos. Euthym. vtramque refert, & probat expositionem: at mihi magis placet prior. nam distinguit visionem, à cognitione, & de discipulis loquens verbis sequentibus, non repetit visionem, sed solam cognitionem, indicans nec eos etiam sic visuros Spiritum sanctū: idcirco aptior est expositio, vt non videre commune etiam faciamus omnibus: nemo enim videt Spiritum, sicut visus est Christus; at noscunt boni: Nec cognitio hæc simplicem notitiam dicit: nam mali credentes per fidem cognoscunt, sed dicit notitiam cum affectu, qualis est viua fides; per talem enim capitur seu accipitur Spiritus. A

Vos autem cognoscetis eum; quia apud vos manebit, & in vobis erit.

COMMENTARIVS.

MVndo negatur visio, & cognitio; discipulis verò non visio, sed cognitio promittitur, qualis exposita est. *Vos*, inquit, *cognoscetis eum*, non quidem videbitis, sicut me, quia non veniet factus visibilis, tamen agnoscetis eum mente, & affectu; quia apud vos manebit; quia vobiscum interius cōuersabitur perseueranter, docendo, instruendo, consolando, curam vestri gerēdo: Nec solum apud vos manebit, sed erit in vobis, quia dona preciosa sua vobis infundet. Duo hæc sunt, manere apud aliquem, & esse in eo. Christus, quantum ad præsentiam corporalem, manebat apud discipulos, tamen non erat in eis: Spiritus sanctus inuisibiliter vtrumque habet, & manet apud iustos quadam spirituali conuersatione, & protectione; est etiam in ipsis per gratiam, & dona sua, quorum ratione iusti vnionem quandam habent cū Spiritu sancto. In Græco habetur in præsenti. *Vos cognoscitis, quia apud vos manet, & in vobis erit.* Euthymius ita legit, exponitque locutionem esse in præ-

Diuersa sunt Paracletum manere apud Apostolos, & in ipsis esse.

senti, quia citissimè venturus est Spiritus sanctus; idcirco præsens pro futuro ponitur, sicut etiam dictum est, *Mundus non videt*, id est, non videbit, nec noscet. potest etiam dici, iā aliquo modo nosse, & manere ratione fidei, & gratię, in qua erāt tūc discipuli; at postea multo perfectius nouerunt, & in eis māsit.

Non relinquam vos orphanos.

NE audientes discipuli alium Paracletū à Patre eis esse dandū, arbitrarentur se sine Christo mansuros, sicut pupillos sine patre, Spiritumq; sanctū tanq; tutorem eis futurum; remouet hanc suspicionē, seu opinionem, dicens; *Nō vos relinquam orphanos*: ac si dicat, Paracletus alius dabitur vobis, nō inquā tutor loco patris defuncti pupillis datus: nam & ego curam vestri agam, paternum officium non desero. Hoc verbo, suam resurrectionem celerem pro mittit, & tacitè insinuat; ideo dicit, *Non relinquam vos orphanos*: non autem dicit, orphani non eritis: nam re vera futuri erant orphani Christo mortuo: quo enim tempore mortuus fuit, homo non erat, quamuis anima, & corpus diuinitati essent semper vnita: idcirco ipsi illo mortis tempore, vt pupilli, & orphani fuerunt: tamen citò, & celeriter surrexit; propterea dicit, *Non relinquam vos orphanos*. id est, non permittam vos diu in statu orphanorum manere: me enim patrem vestrum post paululum temporis viuentem recipietis, & me vnà cū Paracleto alio habebitis. Hic est sensus. Notant Chryso. ho. 74. & Aug. tract. 74. his verbis Christum paternum significare affectum erga suos, quos Paulo ante filiolos appellauerat.

Breui resurrectionem promittit.

Veniam ad vos.

NON est hęc sententia proximæ membrum, quasi rationē, & causam continet; nempe, Non relinquam vos orphanos, quia veniam ad vos, si enim causa esset, Ioannes diligentissimus, & obseruantissimus in his interserendis particulis, non prætermisisset dictionem causam indicantem: nempe, Veniam enim, aut, quia veniam: præterea non esset adæquata causa: aduentus enim parētis, aut recessus nō facit orphanos, aut pupillos filios, sed mors, aut vita: etiamsi enim parens non veniat, si tamen viuat orphanus non censetur filius. Hæc dixerim, quia multi hanc sententiam proximæ tanquam eius causam connectunt: at noua est sententia, & separata, quæ proximā auget; Non solum, inquit, non vos relinquam orphanos citò resurgens, celeriterque ad vitam mihi tollēdam rediens: sed etiam veniam ad vos, visitabo vos, vobiscum ero realiter, & visibiliter: quod impletum est, quando resurgens suis apparuit, cum ipsisque est collocutus, & eos consolatus erudiuit.

Sententia habet clia est ăpte cedenti.

ANNOTATIO XX.

Quo aduē tus Spiritus sanctus distinguatur à Patre, & Filio.

HVnc aduentum variè Doctores explicāt. Cyril. lib. 9. cap. 45. asserit esse spiritualem, & eum quādo vnà cū Spiritu sancto descendit in Apostolos, loquiturque nūc Dominus ratione suæ diuinitatis. Et, vt Paracletum hunc ostendat esse secum eiusdē substantiæ, idcirco dicit, se quoque tunc venturum, quando ille venerit: sed non mihi videtur facile, expositionē hanc textui accommodare: nam præter aduentum Paracleti, quem aliū dicit esse à se, aduentum suum promittit, vt sicut est alius Paracletus, sit etiam alius aduētus. Præterea, quando dicit, *Non relinquam vos orphanos*, de suo corporali, & visibili recessu loquebatur: aduentus igitur hic ad eandem visibilem præsentiam referendus est; hanc enim discipuli desiderabant, & de absentia eadem contristabantur. præterea in die pentecostes, quamuis omnia, quæ facta sunt, opera fuerūt totius Trinitatis, tamen aduētus Spiritui sancto tribuitur, non Patri, nec filio. Aliter ergo Chryso. hom. 74. aduentum hunc interpretatur, nempe inuisibilem, & spiritualem, quo Christus ascendens in cælum, suos continuo visitat, & dona spiritualia communicat: sic enim ad discipulos venit, non solum in die pēcostes, sed toto vitæ illorum tempore. Hæc expositio eadem fere difficultates patitur. Tertio loco Euthym. de aduentu visibili post resurrectionem ad discipulos exponit, idemque Aug. tract. 75. sentire visus est, & contextui huic ea expositio valde accommodatur: & eam idcirco secutus sum in commentario. Quod enim aliqui nostro seculo docent, vtrunque aduentum miscentes, magis videntur conuenire velle cum Doctoribus, quàm quæ ad contextum faciunt, exponere. A B

Adhuc

Universidad de Deusto
Biblioteca

Adhuc modicum, & mundus me iam non videt, vos autem videbitis.

COMMENTARIVS.

NE post resurrectionem venturus videretur; sicut primò venerat, nempe in hoc seculo victurus, & conuersaturus, omnibus bonis, & malis, credentibus, & incredulis manifestus, subiungit, *Adhuc modicum, & mundus me iam non videt*, id est, post modicum temporis fiet, vt mundus me amplius non videat: per mortem enim meam, iam iam futuram, ab oculis hominũ me subtrahain, & amplius non me videbunt, quia resurgens, non conuersabor in hoc seculo, vt ante; at vos videbitis: nam me ipsum vobis manifestabo, non autem illis. Aduentus igitur hic meus promissus non erit, sicut prior. Obijciet aliquis: mali etiam videbunt in die iudicij Christum, qua igitur ratione dictum est, post modicum, mundus me iam amplius non videbit? Respondeo, loquitur de hominibus in hoc seculo adhuc degentibus, qui amplius non viderunt Christum, vt ante solebant; at in die iudicij erit status mundi mutatus post omnium resurrectionem; sermo autem iste est, de his, qui degunt in seculo.

ANNOTATIO XXI.

Modicũ, quid appelliet.

CYRIL. lib. 9. cap. 46. hanc sententiam separat à superiori, & de visione quidem sensibili exponit, sed quę post diem vltimum, & generalem resurrectionem fiet: modicumque hoc interpretatur, totum tempus huius seculi, quod æternitatis collatione verè modicũ est. Erit igitur sensus, post modicum huius seculi tempus, mundus, & mali homines amplius me non videbunt, at vos videbitis in æternum mecum mansuri. Magna quidem hæc consolationis causa est: tamen nunc præsenti discipulorum mœstitię de eius discessu adhibebat medicamenta proxima; nec ad illum vltimum diem visionem reijciebat, quam etiam multo ante exhibiturus erat. Quamuis autem modicum sit tempus totum æternitati collatum, tamẽ illorum dolori, & tristitiæ cõ A paratum, maxima erat dilatio, nec modica dicenda. Chrys. hom. 74. modicum hoc refert ad illud tempus, quod à morte ad eius resurrectionem intercessit: post quod modicum visuri erant discipuli Christum, & in hoc seculo per mentis illuminationem, & in altero seculo per claram visionem; visio igitur ista, & eam, quę in hoc seculo, & eã, quę in futuro fit, complectitur: post Christi resurrectionem illa, post hoc seculum hæc facta est. Accommodatior hæc videtur expositio, quàm prior: tamen cùm hæc sententia proximæ coniungatur, vt in commentario expositum est, facilior est expositio, si de visione sensibili facta discipulis post resurrectionem interpretemur. quam interpretationẽ sequuntur Aug. tract. 75. & Euthymi. B

Quia ego viuo, & vos viuetis.

COMMENTARIVS.

Nec mea nec vlla mors impedit, quominus me videatis.

PRoximæ sententię membrum hoc est, causamque continet promissionis factæ; vos videbitis me post modicum: videri enim non posset, si ipse in morte mansisset, aut si ipso resurgente discipuli mortui essent, vtrunque hoc remouet: videbitis, inquit, me, *quia ego viuo, & vos viuetis*, mors non impediet visionem hanc; non mea, quia viuo ego, id est, citò surgam, & ad vitam me reuocabo: viuetis vos etiam, quia non moriemini, nec interficiemini nunc, sicut ego: nec ludæorum furor impediet, quominus per vniuersum mundũ Euangelium annuntietis. *Viuo ego, & vos viuetis*, consultò non dicit viuam, sed viuo, vt celerem resurrectionem suam significaret, vt annotat Aug. tract. 75. quamuis Euthymius legat de futuro, *Viuam*, & re vera in scriptura aliquando præsens pro futuro vsurpatur: & paulo ante dictum est, Mundus me non videt, id est, non videbit.

ANNOTATIO XXII.

De qua vita Christus loquatur.

CYrill. lib. 9. cap. 46. hanc sententiam separat à superiori, & de vita futura post generalem resurrectionem interpretatur, C vt sit sensus; quia ego viuo, vos viuetis: mea enim vita erit vobis causa, vt ad mei exemplar reformati viuatis. Consentit huic expo-

positioni Aug. tract. 75. Chrysost. autem homi. 74. ad vitam vtramque refert, & ad futuram, quæ erit post generalẽ resurrectionem: & ad eam, quæ in hoc seculo est per gratiam: separatq; etiam sententiam sic, quia ego viuo, erit causa, vt vos viuatis. Non nego has expositiones, & præcedentes huius contextus esse probabiles; tamen multo accommodatiores mihi visæ sunt in commentario allatæ: hæc A ergo sententia refertur ad præcedentem, tanquam eius causa, nempe videbitis me, quia mors neutra impediet; non mea, quia ego viuo citò surrecturus post mortem; non vestra, quia vos adhuc viuetis conseruati, & protecti: sic fiet vt me videatis, quando ad vos veniam. & hanc expositionem sequitur Euthymius.

In illo die vos cognoscetis, quia ego sum in Patre meo, & vos in me, & ego in vobis.

COMMENTARIVS.

DIes hic, non vnus, aut alter est, sed tempus à Domini resurrectione in futurum etiam post aduentum Spiritus sancti. tunc, inquit, temporis, postquam venero ad vos, cognoscetis perfectè, quæ modò non bene calletis: cognoscetis autem tria hæc, nempe me esse in Patre meo; id est, me esse Dei filium verum Deum, & vnius, ac eiusdem cum Patre substantiæ; rursus cognoscetis in me vos esse, id est, percipietis diuinę meæ incarnationis mysteriũ, per quod factum est, vt natura humana dicatur vnita meæ diuinitati, & assumpta ad filij Dei personam: ratione cuius vos omnes dici quadam ratione poteritis esse in me: percipietis etiam fructum huius incarnationis meæ mirabilẽ, nempe Spiritus sancti gratiam, per quã transformemini in statum filiorum Dei, ex statu filiorum peccati, & dæmonis erepti, cuius ratione ego sum in vobis. Hæc tria mysteria nępe Trinitatis, incarnationis, redemptionis; quæ sũma est totius doctrinæ diuinę, cognoscetis fide perfectissima, & plenissima illuminatione, vt totũ mũdum illuminare, & docere, & regere possitis. Aliter igitur est Filius in Patre, aliter nos in ipso, aliter ipse in nobis: ille in Patre per vnitatem eiusdem est substantiæ: nos in illo, ratione naturæ sumptæ, quam nobiscum communicat; ille in nobis, ratione spiritus, & gratię, qui est effectus redemptionis.

Tria illis promittit, quæ cogniturí sunt.

Aliter Christus est in Patre, quã nos in ipso, & ipse in nobis.

ANNOTATIO XXIII.

Aliter Christus est in nobis quam nos in ipso.

CYRIL. lib. 9. ca. 47. difficilem hunc locum iudicat, gratiamque diuinam ad exponendum postulat, multaque verba in expositione consumit, quæ omnia ad breuitatem redigimus in commentario, secutique sumus eius interpretationem, nempe qua ratione filius in patre, & nos in Christo, & Christus in nobis esse dicatur: eius enim expositio docta, & vera est. in hoc vno tantũ ab eo differimus; quia ille ad tẽpus, & statum glorię refert, vbi hæc est perfecta cognitio: sicut & Aug. tract. 75. tamen nos ad hoc seculum referendum existimamus cum Chrysost. hom. 74. & Euthymio: de his enim, quæ post suam resurrectionem futura erant, Dominus loquitur in hoc contextu. est autem cognitio hæc fides, & illuminatio perfectissima discipulorum, & Ecclesiæ Euangelicæ in ipsis significatæ. in hoc consentio cum Chrysostomo; at non in eius explicatione; In Patre, inquit, secundum substantiam; in ipsis secundum concordiam & auxilium est, nimirum sumus in B Christo, vt custoditi in custodiente, ipse in nobis, vt custodiens in custoditis. Verũ hoc est, tamen maiora mysteria sunt, quæ his promittuntur verbis, quæ explicat Cyril. & in commentario exposita sunt. Vnum annotant Chrysost. & Cyril. & hoc verum, & Catholicum est, filium esse in Patre per vnitatem substantiæ, non autem per solum dilectionis habitum, sicut dilectum in diligente. vt fingebant Arriani, diuinitatem veram filij negantes. Aliter igitur in Patre est filius, aliter nos in ipso, aliter ipse in nobis: quamuis si substantialitatem Cyrilli, quæ vera & solida est, sequamur; nos in Christo sumus per quandam vnitatem substantiæ: nam ratione naturæ humanæ illi copulatę nos omnes dicimur in eo, nempe in illius persona esse: tota enim natura humana per illam indiuiduam assumptam in illo esse dicitur; hoc tamen multo aliter est, quàm ipse sit in Patre suo. C

Universidad de Deusto
Biblioteca

Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est, qui diligit me.

COMMENTARIVS.

Alijs etiam Christum diligentibus, eius visio promittitur.

NE Apostoli existimarẽt, se solos visuros Christum, quia dictum est, vos videbitis me, idcirco hanc visionem fore alijs etiam communem docet, dicens: Si quis est alius, vt verè est, *qui habet mandata mea*, id est; tenet memoria, quæ à me audiuit, *& seruat ea*, credendo, & obediendo, *ille est, qui me diligit*, & huic etiam ego meipsum manifestabo, vt videat me, sicut & vos: quod factum est cum multis alijs discipulis, præter vndecim, & cum mulieribus, quibus seipsum præbuit manifestum: hæc est tota sententia, quæ partim propositis, partim sequentibus verbis continetur. His autem, vt rectè annotat Chrysost. hom. 74. Christus insinuat, non quia illi tristes de eius discessu erant, se ab eis diligi; sed quia mandata eius seruabant, nec in tristitia illa, quæ magna ex parte timiditatis erat, sed in mandatorum obseruantia dilectionem erga Christum spectandam esse, & propter hanc maximè eum esse visuros.

Et Pater meus diligit eum.

STatum Euangelicum dilectionis describit. Hunc, qui me diligit, Pater diliget. Quid est, *Pater diliget eum*? id est, iam non dilectione seruorum, sed filiorum diliget: prius enim diligebat quasi seruos, at post meam resurrectionem, & statum Euangelij aduenientem, diliget vt filios. hoc est dicere, *Pater diliget eum*, iuxta illud 1. Ioan. 3. Videte, qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & simus. non quod absolutè præcedat dilectionem mandatorum obseruantia: nemo enim seruare ea posset, nisi à Deo dilectus, sed significare tantùm intendit eos, qui mandata seruãt, & fidem Christi habent, iam non vt seruos, sed vt filios diligi, & relicto statu seruorum transire in statum filiorum. Loquebatur enim de his, qui in statu prius Iudæorum, & legis erant.

Et ego diligam eum.

NOn solùm Pater diliget, sed ego etiam, non vt Deus tantũ; sic enim vna, & eadem dilectione cum Patre diligit; sed vt homo etiã. sua enim charitate, quam vt homo habet, suos dilexit, & diligit credentes, & sua mandata seruantes; non solùm continuando amorem, sed nouis semper cumulando beneficijs, quibus multifariam, & continuò suos afficit Christus.

Et manifestabo ei meipsum.

CONcludit sententiam: qui habet mandata mea, & seruat, ille me diligit, & ei me manifestabo. quasi dicat; dixi vobis, vos videbitis me; scitote, nõ vos tantùm visuri estis me, cùm & alij non desint; qui mea mandata audierunt, & ea seruant, hos Pater diliget, & ego simul, quibus me post meam resurrectionẽ, sicut vobis, manifestabo: illi etiam me, sicut vos videbunt. quod factũ est, quando Christus post suam resurrectionẽ multis præter discipulos apparuit. & hunc existimo esse sensum, & cum superioribus sententijs continuationem.

ANNOTATIO XXIII.

De qua manifestatione, & quo tempore facienda Christus loquatur.

AVG. tract. 75. verba hæc generaliter intelligit dicta propter omnes, qui Christi seruant mãdata, quibus se in æterna beatitudine manifestabit: de hac enim manifestatione, quæ fiet in gloria, verbum hoc interpretatur, & est expositio probabilis, quia doctrina vera est. tamen mihi in hoc toto contextu, de tempore post resurrectionem, & de hoc seculo loqui videtur, & consentit Cyrill. lib. 10. cap. 1. qui tamen manifestationem aliter explicat, nempe eam esse, quæ fit per doctrinam fidei, non qualemcunque, sed perfectam, & plenam, qualis viris perfectis inest: vt distinguat duas cognitiones fidei, aliam rudem, quæ simplicibus fit; aliã perfectam, quæ fit viris, qui in sanctitate prouecti sunt: quibus Christus se multo magis manifestat: quod intelligere oportet non de cognitione speculatiua, quæ etiam in peccatore potest esse maior, quàm in viro perfecto; Sed practica, & quæ

quasi experimentali, qua Christum hi nouerunt, qui viam spiritus experti sunt, certa enim res est de simplici fide nõ esse intelligenda hæc verba: nam supponit iam se diligi, & mandata sua seruari ab ijs, quibus se manifestabit. Est ergo is iam de numero credentiũ, de quo dicit: *Manifestabo ei meipsum*. propterea Aug. ad manifestationem gloriæ. Cyril. ad manifestationem perfectiorem, & pleniorem refert. & huic expositioni Cyrilli, consonat præcedens sententia, *In illa die cognoscetis me esse in Patre*. hanc ergo cognitionem significat nũc A dum dicit, *manifestabo ei meipsum*. & est etiã probabilis expositio: at quia nõ dicitur, Manifestabo ei me esse in Patre, & eos in me, vt ante dixerat, sed, *manifestabo ei meipsum*, videtur referendum verbum ad eam manifestationem, de qua dictum est, videbitis me; quam promittit, & declarat communem etiam futuram alijs præter vndecim, qui seruabant mandata eius, & qui à Patre nouo Spiritu dilectionis etiam vt Apostoli diligendi erant. quæ expositio mihi probabilior visa est.

Dicit ei Iudas, non ille Iscariotes, Domine, quid factum est, quia manifestaturus es nobis teipsum, & non mundo?

COMMENTARIVS.

VNus ex discipulis nomine Iudas, non ille, qui Christum tradidit dictus Iscariotes (hic enim Iudas Thadæus frater Iacobi est) audiens verbum hoc (mundus me non videt, vos videbitis) & de se suisq; cõdiscipulis intelligens illa etiam vltima (manifestabo me ipsi) interrogat Christum dicens, *Quid factum est*, id est, quid causæ est, quòd te nobis, & non mundo manifesta bis; aut quòd nos te videbimus, non aũt mundus. Non intelligebat mortis, & resurrectionis mysterium, nec nouerant Christum surgẽtem amplius in hoc mundo non conuersaturum; sed manifestandum singulari priuilegio, & ipsis, & quibusdam alijs, idcirco ignorans, & nondum callens sensum verborum perfectum, interrogat causam huius distinctionis.

ANNOTATIO XXIV.

CHRYSO. hom. 74. & Euthy. asserunt, discipulum hunc existimasse, hanc manifestationem futuram in somnijs, sicut mortui apparere solent viuis, ideo turbatus, & grauiter id ferens dicit; quæ causa est, cur diligentibus, & mandata seruantibus te manifestabis in somnijs, vt mortui solent, & non mundo? id est, consueto more, vt solent homines alijs se manifestare. certè expositio hæc dura videtur. Cyril. lib. 10. cap. 2. aliter exponit, & longè diuersum sensum adfert ex charitate enim interrogasse affirmat: cùm enim audisset hanc cognitionem spiritualem perfectam, promissam esse sanctis, non autem cæteris, quærit, cùm venerit pro salute omnium, cur non sit etiam se multis alijs manifestaturus: nõ enim distinguebat hãc perfectam cognitionem, à rudi cognitione simplicis fi- B dei, quæ communis est multis, & quæ ad salutem sufficit. at nescio, an Iudas tunc tam perfectam habuerit de redemptione futura per Christum cognitionem, quantã Cyrillus asserit habuisse. Mihi facilior, & accommoda tior expositio videtur, si cum dicamus exigerãtia interrogasse. Erat enim nescius Christum post resurrectionem suam in hoc mundo amplius non conuersaturum; sed videndum tantùm ab aliquibus, qui illum diligebant: idque ex priuilegio singulari. Existimabat autem mundum totum omnino Christi cognitione priuandum, nullumque fructum consecuturum ab eo, sicut nec à cæteris mortuis: non enim aliud cogitabat, quàm illam singularem visionem sibijpsis promissam, idcirco respondet Dominus, quæ sequuntur. C

Auctoris sententia.

Respondit Iesus, & dixit ei; Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.

COMMENTARIVS.

OPinionem B. Iudæ falsam remouet, docens non sic futurum, vt mundus omni ex parte priuetur Christi cognitione, & mortis eius fructu. quamuis enim discipulis, se manifestaturus esset visibiliter, & alijs paucis quibusdam, non autem mundo; tamen alter aduentus, supererat inuisibilis, & spiritualis per gratiam, & dona Spiritus sancti; quo venturus erat vnà cum Patre in eos omnes qui eum dilexerint, & eius seruauerint sermonem: vt eriam ipsi cognoscant, & participent fructum suæ redemptionis, & in consortium

Promissio fit omnib. Christum diligentibus communis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sortiũ filiorũ Dei admittantur. Hic est sensus huius sententiæ; nempe, si quis Christũ prædicatum receperit, & sermonẽ ac doctrinã eius amplexus mẽte, & affectu fuerit, eũ Pater diliget, id est, adoptabit in numerum filiorũ. Dedit enim eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credũt in nomine eius; & tam Pater quàm Filius & Spiritus sanctus venient etiam ad eum per gratiam inhærentem, ratione cuius Deus dicitur esse in homine, & inhabitare in eo. quando igitur hæc gratia datur, Deus ad hominem venire dicitur: Venire enim Deum ad aliquem, est in eo operari, & aliquem effectum facere, nõ quod in se moueatur, qui omnia replet, & immobilis, ac immutabilis est. dicitur etiã manere, & inhabitare propter continuam operationem in iusto, & habente gratiam Dei: ipse enim Deus est, qui eam conseruat, promouet, & tuetur, & vnà cum arbitrio ipsum iuuans cooperatur.

Deum venire ad hominem quid sit.

ANNOTATIO XXV.

Duæ explicationes superiorum verborum traduntur.

CHRYSO. homil. 74. in superioris sententiæ expositione perseuerans, præsentẽ sic connectit, & interpretatur. nempe, cùm beatus Iudas intellexisset apparitурum Christũ in somnijs sicut apparent mortui, & non more consueto (ita enim interpretatus est, mundo apparere; id est, modo consueto manifestari) Dominus docet, non sic se manifestatũ iri, sed spiritualiter, sicut & Pater solet manifestari. Est igitur sensus; ei, qui diligit, & sermonẽ meum seruat, nõ vt mortuus in somnijs apparebo, sed vnà cum Patre veniam ad eum, & manebo apud eum. Ita etiam Euthymius exponit, sed sicut prior dura videbatur expositio, & violenta, ita etiam hæc posterior, & eius connexio. Cyrill. libr. 10. cap. 3. aliter connectit, & exponit; dicit enim, quia sanctus Iudas non intellexit verba superiora; *Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est, qui me diligit, & Pater diliget eum, & manifestabo meipsum ei*; quibus verbis non negat, imo affirmat mundo, id est, multis hominibus, & Gentibus fidei cognitionem esse etiam communicandam: propterea repetit idem, vt hæc sententia non sit alia, sed repetitio eiusdẽ, quia prior non fuerat intellecta. At difficile est sustinere, hanc esse repetitionem eiusdem sententiæ, cùm longè aliud illa contineat; *Manifestabo ei me ipsum*, quàm hæc, *Ad eum venientes, & mansionem apud eum faciemus*. illud enim ad cognitionem solam refertur; hoc autem plura cõplectitur vltra cognitionem. Adde, manifestatio apertam, & claram notitiam significat; aduentus autem hic fieri potest, & fit sine clara notitia. Est igitur sententia hæc separata, & ad diuersas relata personas: illa enim ad eos dirigebatur, quibus præter Apostolos Dominus visibiliter apparuit post suam resurrectionem, quos adoptauit Pater ad Euãgelium suũ; at hęc ad omnes eos refertur, qui post ascẽsionem in ipsum crediderunt, quibus non apparuit, sicut cum prioribus est factum: tamẽ inuisibiliter venit ad eos cum tota Trinitate per dona gratiæ infusa eis, in ipsisque habitat; in quo errabat sanctus Iudas existimans, non ad alios venturum Christum, nisi ad eos, quibus visio promittebatur illa, à qua fere totus mundus exclusus in hoc seculo est. Hic mihi legitimus sensus, & connexio videtur.

A

B

Qui non diligit me, sermones meos non seruat, & sermonem, quem audistis, non est meus, sed eius, qui misit me, Patris.

COMMENTARIVS.

Nec obedientia, nec dilectio Patri exhibetur, si nõ filio exhibeatur.

SEntentiam superiorem confirmat à contrario; dixerat enim, *Qui diligit me, sermonem meum seruabit*, contra verò, *qui non diligit me, sermones meos non seruat*. ne quis autem existimaret, sine obseruantia sermonum eius, dilectionem esse posse, saltem patris, adiunxit, *Et sermonem, quem audistis, non est meus, sed eius, qui misit me, Patris*. ac si diceret, qui sermones meos nõ seruat, non solũ nõ diligit me, sed nec etiã diligit Patrẽ, quia sermones mei, nõ mei, id est, nõ mei tantũ, sed Patris etiam sunt: sicut ergo non me diligit, ita neque patrem: fiet ergo, vt nec pater diligat eum, nec ego, nec ad eum venturi simus. Solet Dominus hoc genere locutionum vti aliquando. Ioan. 3. Qui credit in me, non iudicatur, qui nõ credit, iam iudicatus est. Qui ergo diligit me, seruat sermonẽ: qui non diligit, non seruat sermonem cumque sermo sit etiam Patris, nec diligit Patrem, nec diligetur à Patre, nec Pater, & filius ad eum venient. Hæc verba

verba adiunxit Dominus, vt in vitium, & culpam hominum reijceret, si ad eum non venerint, & fructum eius redemptionis non participauerint: ipse enim pro totius mundi salute venit. Verba autem hæc: *Sermo iste, quem audistis, non est meus, sed Patris*, eundem habent sensum cum illo Ioan. 7. Mea doctrina, non est mea, sed eius, qui misit me; id est, non est mea solùm, nec à me, sed Patris etiam, & ab ipso, à quo accepi naturam, & substantiam.

Hæc locutus sum vobis apud vos manens. Paraclet us autem Spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcunque dixero vobis.

NE discipuli verba hæc omnia Christi non percipientes, nec sensum perfectè assequentes turbarentur; Dominus eorum omnium intelligentiã perfectam promittit, per Spiritum Sanctum paracletum à Patre dandum in nomine eius, qui omnia ea docturus erat, & quæ obliuioni tradiderant, suggesturus, ac in memoriã reducturus. Dicit ergo, *Hæc locutus sum vobis apud vos manens*. id est, hæc dixi, dum hoc breui tempore apud vos maneo: propero enim ad patrem; at quia scio vos non omnia assecutos esse, non ea de causa turbemini: quia Spiritus Sanctus venturus, docebit vos omnia mysteria aduentus mei, & omnium intelligentiam ministrabit, & quæcunq; dixi vobis, suggeret, & in memoriam reducet. hoc enim significat verbum, *Suggeret*, vt Cyril. lib. 10. cap. 6. & Euthy. & Augustt. tract. 77. exponunt. Declarat autem nũc, quis sit paracletus alius, quod ante non fecerat, nempe esse Spiritum Sanctũ. Attende dici patrem mittere in nomine Christi Spiritum Sanctum, quia ad exequenda, quæ per Christum facta sunt, mittit. Christus enim redemptionem perfecit hominum, at Spiritus Sanctus venit vt sanctificaret, & doceret, & denique ad complementum perduceret. Mittere enim aliquem in nomine alterius, est mittere ad agendum & tractandum negotium illius. Ioan. 5. Ego veni in nomine Patris mei; id est, ad tractãdum opus & rem patris. Si quis venerit in nomine suo; id est, ad negotia propria, nõ Dei tractanda: ita nunc mittitur Spiritus sanctus in nomine Christi. Attende rursus: Paracletũ Spiritũ sanctũ nominari; quia eos consolabitur, & confortabit. Sanctũ verò dici, quia perfectionẽ sanctitatis operabitur, & vltra hæc docebit, & illustrabit omnia. hæc etiam in fidelibus efficit idem Spiritus sanctus. Obserua etiam, aliquãdo Patrem, aliquando Filium dici mittere Spiritum sanctum, quia ab vtroque procedit, de qua re inferius copiosior fiet sermo. Illud, *dixero*, Græcè est dixi. Aduerte postremò, multa dixisse Christum, quæ à discipulis intellecta non fuerant, quando dicta sunt: at Spiritu sancto illustrante postea intellexerunt, quod magno consilio factum est; vt hoc facto significaret, exteriorem cuiuscunque prædicationem verbi diuini, nõ sufficere ad intellectum, & mentem auditorum conuertendam, & trahendam ad assensum, & intelligentiam; nisi interius Spiritu sancto cooperante: quem poterat Christus tunc dare, sed noluit; vt id intelligerent discipuli, verboque, & prædicationi suæ futuræ non tribuerent hominum conuersionem, & fidem; sed Spiritui inuisibiliter docenti.

Mittere aliquẽ in nomine alterius quid sit.

ANNOTATIO XXVI.

Nota, à sæpe dictum verbum exponi.

ALiqua sunt annotanda breuiter. Primum est, illud verbum, *docebit vos omnia*, referendum esse ad ea, quæ ad mysteria aduentus Christi, & doctrinam eius pertinent, & quæ ad Ecclesiæ institutionem, & erectionem necessaria erant: quorum nihil ignorarunt Apostoli post aduentum Spiritus sancti. quo verbo Tertulli. lib. de præscriptionibus aduersus hæreses impugnat blasphemiam illorum, qui non omnia hæc sciuisse Apostolos affirmarunt, Christum reprehendentes, qui minus instructos discipulos miserit. Sed huius blasphemiæ falsitatem verbum hoc redarguit, *docebit vos omnia*: idcirco ad alteram blasphemiam se conuertebant ijdem hæretici, dicentes; si omnia Apostoli sciuerunt, ergo non omnia tradiderunt alijs, sed sibi reseruarunt; in quo etiam Christum insimulabant,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod parum simplices in bono miserit discipulos. quam blasphemiam Acto. 20. refutat Paulus dicēs: Mundus sum à sanguine omniū; non enim subterfugi, quominus annuntiarē omne consilium Dei vobis. Secundò est annotandum, Cyril. libr. 10. cap. 6. illud, *in nomine meo*, exponere ratione processionis Spiritus sancti per filium: quasi diceret: Pater mittet per me, quia Pater per filium producit Spiritum sanctum. Sed accommodatior expositio allata est in commentario. Venit enim Spiritus sanctus ea prosequi, quæ Christus perfecit, quod paulo inferius dicitur, de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Posset etiam aliter explicari, nempe Spiritum sanctum dictum esse mittendum in nomine Christi, id est, propter meritum, & institiam ipsius, vt diximus superius in illis verbis, *ego rogabo patrem*. Sicut enim petere patrem in nomine Christi, est, petere propter eius meritum; ita etiam Patrem A mittere Spiritum in nomine eius, est mittere propter eius meritum. Tertiò, annotat doctè Augustl. lib. 4. Trini. cap. 20. non esse dictum, quē mittet Pater à me, sicut inferius dicitur, quem ego mittam à Patre. Eo enim auferendi casu insinuatur processio filij à Patre, quem mittam, inquit, à Patre, quia filius habet essentiam à Patre, qua simul cum ipso producit Spiritum sanctum: at Pater non habet essentiam à filio, ideo dici non potuit, quem mittet Pater à me, sed in nomine meo. Quartò Chryso. B hom. 74. videtur legere verba huius sententiæ sic, apud vos manebit Spiritus sanctus; vt illud, *apud vos manens*, coniungatur paraclero, at Cyril. & reliqui separant à sequenti sententia, & coniungunt præcedenti, vt Christo cōueniat, & id series verborum probat: nam dicitur, *Paracletus autem*, quæ particula diuidit sententiam. Legendum ergo est, *Hæc locutus sum apud vos manens.*

Pacem relinquo vobis.

COMMENTARIVS.

Pax Apostolis relicta quid contineat.

POst prædicta omnia Dominus verbis salutandi, quibus recedentes, quos diligunt, solent salutare, discipulos alloquitur. *Pacem*, inquit, *relinquo vobis*. pax hæc est, de qua Paulus ad Philipp. 4. dicit, Pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras in Christo Iesu. Continet autem pax hæc, primò amicitiam cum Deo; secundò tranquillitatem animi, & serenitatem in tentationibus, & persecutionibus; tertiò mutuam inter ipsosmet concordiam. hæc homines facit fortes in omni periculo, & in omni molestia adhibet consolationē. hanc Dominus relinquit suis, non diuitias, aut temporales possessiones: super omnes enim diuitias huius seculi, pax eminet. Magnum igitur, & singulare suis relinquit Dominus solatium, & quo multum indigebant in hoc seculo victuri. Verbum, *relinquo*, hæreditatē indicat, vt Cypri. l. de vnitate Ecclesiæ exponit, vbi legit, pacē dimitto. In li. aūt 3. ad Quirinum cap. 3. legit, *remitto*, quod argumento est, eum nō habuisse aliquam Latinā certā versionē, sed Græcis vsum esse exemplaribus: quæ varijs verbis prout occurrebat, Latinis idē tamē significātibus vertebat.

Pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat, ego do vobis.

Christus dat pacem nō solo verbo, vt mundus, sed effectu.

NE pacem relinquere eā, quam solent homines dare tēporalem, & mūdana censeretur: addit, *pacem meā*, nempe quā ego veni in mundū stabilire, eam do vobis: ne aūt eam precari tantùm, aut iniungere videretur, sicut nos facimus, dixit, *Do*, nempe ea auctoritate, & potestate, qua auctor sum pacis huius. propterea etiam subiunxit, *non quomodo mundus dat, do vobis*, mundus enim nudis verbis, & aliquando fictis, & quam ipse non habet, nec quæ sua est, dat: at ego nō sic, sed cælestem, & meam, non nudis, aut fictis verbis, sed ex corde, & ipso effectu, propriaque auctoritate vobis do.

Non turbetur cor vestrum, neque formidet.

VErbum relinquendi, & salutatio ipsa recedentis animos discipulorū non tristitia, & timore affecerat: idcirco Dominus verba hęc adiecit, vt annotat Chrysost. hom. 74. Non turbetur tristitia cor vestrum, nec timore corripiamini, salutationem meam iamiam recedentis audientes.

Reuocat in memoriam quæ dixerat, vt suos consoletur.

Audistis, quia ego dixi vobis, vado, & venio ad vos.

PRosequitur cōsolari turbatos de præsenti recessu, & cùm verbis satis consolatus sit repellere tristitiam, & timorem: adhibet rationes & argumenta.

Audistis,

Audistis, quia vado, & venio ad vos. hebraismus est, id est, recordamini, repetite memoria, quæ paulo ante dixi, me vadere, & venire ad vos, id est, me quidem vadere, sed citissimè, & celerrimè venturum ad vos post resurrectionem. nō est ergo, cur turbemini videntes me discedere, si iam audistis, & certi esse debetis, me ocyus reuersurum ad vos. hoc enim dixerat illis verbis, *Non relinquā vos orphanos, veniam ad vos*, & rursus: *Adhuc modicum mundus me non videt, vos autē videbitis*. Hæc sententia probat illum aduentum, illamq; visionem esse intelligendam, quæ facta est post resurrectionem: nam Christus discipulos de corporali absentia contristatos, sua futura præsentia consolatur.

Si diligeretis me, gauderetis vtique, quia vado ad Patrem.

ALterum adhibet argumentum consolationis. Si, inquit, diligeretis me, gaudere potius, quā dolere deberetis, de meo ad Patrem recessu: qui. n. diligit, de bono dilecti delectatur, & gaudet: recessus autem iste mihi vtilis admodum est. Attende non negare Dominum discipulos eum diligere; diligebant enim; sed est quidam locutionis modus communis idem significans, ac si dictum esset, si quod dilectio vestra erga me postulabat exhiberetis, gaudendum erat, non dolendum de meo recessu: cùm mihi sit valde vtilis, & cō modus. Insinuant hæc verba eos potius de proprio malo contristatos esse, & timuisse, quod propriæ dilectionis erga seipsos est.

Nō negat Dominus se Apostolis dilectū, sed quid dilectio exhibere debeat, proponit.

Quia Pater maior me est.

CAusam, cur dilectio erga eum gaudium de recessu ad Patrem postulet, exponit: quia vado ad Patrem, quia maior me est; id est, vado exaltandus, & glorificandus deposita iam exinanitione, humilitate, ac paupertate mea, cōpleta dispensatione, quam suscepi. Patrem maiorem appellat ratione gloriæ, & maiestatis, in qua semper erat: non enim se exinaniuerat Pater forma serui sumpta in similitudinem hominum peccatorum factus; Christus autem Dei filius ratione humanæ naturę inglorius, & egenus factus est, quasi leprosus, & percussus à Deo, & nouissimus virorum, vt dicitur Isa. 23. Ire igitur ad Patrem, quia maior est, significat gloriam, & maiestatem dignam filio Dei accipere in ea natura, in qua se depresserat: vt impleatur illud Philip. 2. Propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus noster Iesus Christus in gloria est Dei Patris. Vtilis igitur valde recessus hic erat Christo, de quo gaudendum erat, non dolendum iis, quibus eum diligebant. Nihil igitur ex his verbis habent Arriani ad probandum filium ratione diuinitatis minorem esse Patre.

Ad Patrem ire, quid hoc loco significet.

ANNOTATIO XXVII.

Quomodo in virgula sit Christus Patre maior me.

VOcant in dubium Doctores, qua ratione hoc in loco dictus sit Pater maior Filio, cùm ipse sæqualem Patri esse docuerit Ioan. 5. & Paul. Philip. 2. Non rapinam, inquit, arbitratus est esse se æqualem Deo. Non sibi hæc verba contradicunt, cùm omnia à Spiritu sancto sint necesse est vtraque esse vera, vt probè argumentatur Grego. Nazian. cont. Arrianos orat. 4. Theologica. Inquirendus est igitur modus, quo hæc simul vera esse possint. Primo igitur loco aliqui hæc verba ratione diuinitatis dicta esse censent, vt nomen maioris, non substantiæ inæqualitatem, quæ vna est, sed originem dicat, quia ab ipso Filius est, non autem à filio Pater. Hanc expositionem illustres Doctores sequuntur, inter quos A sunt Athan. ora. 2. contr. Arria. vbi probat vnum esse Christum. Basil. lib. 4. cont. Eunom. docens, non esse maiorem Patrem magnitudine, tēpore, virtute, sed ratione honoris, id est, ratione originis, quia generat, vt ipse lib. primo cōtra eundē explicuit. similiter Greg. Naziā. loco citato, vbi non solùm ratione diuinitatis propter originem verba hæc intelligenda cēset, sed contēdit, non debere intelligi ratione humanitatis: non. n. esset Deo Patri honorificū cōparari creaturę, dicit; maiorē homine. Hilar. etiā inter latinos li. 9. Trin. dicit Patrem maiorem filio ratione diuinitatis & ratione humanitatis: ratione diuinitatis propter natiuitatem: & libr. 11. dicit Patrem maiorem filio ratione diuinitatis, B

Universidad de Deusto
Biblioteca

auctoritate,id est,propter originē, quia producit.Idem sentit Origen.homil.2.in diuersos,seu quisquis est auctor illarum homiliarum. Secundo loco Aug.tract.78. exponit, maiorem esse Patrem filio ratione humanitatis:in illa enim natura maiorem habebat, in qua ibat ad Patrem; at non secundum diuinam,sed secundum humanam recedebat ad patrem. ratione igitur huius dictum est,Pater maior me est. Eandem expositionem habet Leo,serm.3.de Penteco.& ante eum,ac ante Aug.tenuit Athanas.in disput.cont.Arriā. in Concil.Niceno:& in disputa.contra eundem coram Probo.Tertio loco Chrysostom. hom.74.quamuis affirmet maiorem esse Patrem Filio,etiam vt Deus est,ratione principij,quia principium est filij:tamen hoc in loco exponit,maiorem dici Patrem, ratione opinionis,quia maior habebatur,& reputabatur à discipulis. quam expositionem tenuit etiam Aug.lib.1. Trini.cap. 9.Chrysostomus autem ita exponit,& connectit hæc verba:Si A mihi timetis,quod me defendere non possim,neque confiditis me post mortem iterum vos visurum;tamen dum auditis, me ad Patrem vadere,lætandum vobis est,quia ad maiorem vado, qui potest omnia molesta dissoluere.hæc Chrys. quæ tamen expositio dura videtur in sensu, & verbis non facilè accommodatur: nam cùm de vera dilectione loqueretur,quando dixit,Si diligeretis me,gauderetis vtique,necesse est causam veram esse, & non tantùm in opinione:erat igitur re vera Pater maior.Quarto loco Cyril.lib.10. ca. B 9.exponit, Christum quidem loqui ratione humanitatis suæ,sed Patrem appellare maiorem ratione maiestatis, & gloriæ collatæ exinanitioni suæ,& humilitati:Filius enim sumpta carne humiliauit se; vadit autem nunc exaltandus, & glorificandus in hac natura susceptā, vt decet Dei filium. quam expositionem secuti sumus in commentario, & ea videtur contextui maximè omnium accommodata.

Et nunc dixi vobis,priusquam fiat, vt cùm factum fuerit, credatis.

COMMENTARIVS.

QVoddam etiam argumentum consolationis hoc est,præter duo superiora,dum causam,cur recessus sui eos præmonuerit,reddit. Estq; sensus: Non vos de recessu meo certiores facio,antequam fiat,vt tristitia aliqua,aut timore vos afficiam; vel vt mihi condoleatis,vel vt vobis consulatis,vt solēt hi facere qui timent:sed propter fidem vestram,vt cùm fuerint facta,quæ ante à me prædicta sunt,credatis,& fidem diuinitatis meæ firmius concipiatis, cognoscentes voluntariè à me omnia facta esse, & ex consilio diuino, nō casu,non necessitate:gaudendum ergo est vobis in meis verbis,quæ propter vestram in me fidem pronuntiata sunt.Perpende causam,cur à Domino prædicebantur futura,quam etiam repetit cap. 15.cui conforme illud est Ioan.2. Recordati sunt discipuli, quia hæc dicebat,& crediderunt.

Iam non multa loquar vobiscum,venit enim princeps mundi huius.

Princeps mūdi venit in ministros, quos in Christū impulit, vt eum comprehenderēt.

PRædicit etiam aduentum satellitum, & Iudęorum, vt minus turbentur, & in fide stabiles sint.præuisa enim iacula minus feriunt.*Iam*, inquit,*non loquar multa vobiscum*;id est, non superest tempus plura vobis dicendi;iam enim,*mundi princeps*,id est,Diabolus,Iudæos incitans,& impellens,vt me comprehendant,& occidant,*Venit*.hoc dicit propter cohortem, quæ, vt ipsum comprehenderet,iam appropinquabat. Ministri enim erant dæmonis,idcirco ipse venire dicitur.Luc.22.Hæc est hora vestra,& potestas tenebrarum. *Venit*,præsentis est temporis,instantem iam,& proximum aduentum significans.In aliquibus Græcis exemplaribus non habetur illud, *huius*. quare autem Diabolus dictus sit mundi princeps, dictum est supra cap.12.

Et in me non habet quicquam.

In nec etiam suam Christus prodit.

VEnit quidem princeps mundi,& ministri malitiæ cum eo contra me;at nihil habet suum in me;nulla mei culpā patiar;nihil mali in me est,propter quod me iure cōprehendant,quia innocens sum,& morti non sum obnoxius propter aliquod meum peccatum. Non habere Diabolum, & ministros eius quicquam in Christo,est in eo nullam fuisse culpam, nec causam, cur

iure infligerent ipsi mala,quæ tamen illi intulerunt comprehendentes, malè tractantes,& occidentes.Ita exponit Aug.li.2.de peccato.mer. & remi. cap.31.vbi sic inquit,Qui sine vllo peccato vel originali, vel proprio moriebatur,dixit;venit princeps mundi huius,id est, Diabolus,qui potestatem habet mortis,& in me nihil inueniet,id est,peccati, propter quod homines mori fecit.Eadem est Cyril.lib.10.cap.11.& Chrysost.hom.74.& Hilar.in Psal.58. & lib.9.Trin.& legitima est expositio.

ANNOTATIO XXIIX.

Aliter se legentes nihil de veritate expositi sentiunt.

AMBROSIVS libr. de fuga seculi,cap. 4.dupliciter legit hæc verba. Vno modo sic:*In me inuenit nihil*,& ita legit Hilar.libr. 9. Trinit. quamuis loco verbi, *Inuenit*, dicat, *Habet*, in me habet nihil.Altero modo, *In me non inuenit nihil* priorem lectionem exponit,ac si dictum esset,nihil inuenit suum, seu quod ipsius est,& ipse agnoscit,nempe peccatum.posteriorem autem in eundem sensum explicat: Non inuenit nihil, id est, peccatum, quod nihil est.Mihi sensus idē videtur A in vtraque lectione, nec est necessarium, vt, *nihil*, accipiatur affirmatim pro peccato;sed non inuenit nihil, idem est, ac nihil inuenit: apud Græcos enim duæ negationes plus negant. Nostra lectio est accommodatior;*In me non habet quicquam*; vt iure valeat in me irruere. Hoc etiam ad discipulorum consolationem magnopere facit,magistri nempe innocentia in morte.

Sed,vt cognoscat mundus, quia diligo Patrem, & sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. Surgite, eamus hinc.

COMMENTARIVS.

SEd non propria culpa aut causa comprehendi, & mori dixerat. Nihil, inquit,in me mundi princeps habet.Causam verā mortis nunc exponit. At, inquit,vt mundus cognoscat,me diligere Patrem,& quæ mandauit,promptè me exequi,*Surgite eamus hinc*,in eum locum, in quem venturi sunt hostes, vt me comprehendant,& occidant.quasi diceret;mortem subeo,quia volo, & quia mandatum hoc accepi à Patre,propter cuius dilectionē paratus sum etiam grauissima perpeti:argumentum huius sit, quod me sponte offeram, & eò vadam, quò comprehendendus sum,seu quò inimicos me quærentes scio venturos. His dictis Dominus surgit,&ad locum,quo Iudas cum cohorte venturus erat,properare incipit. *Moritur Christus, quia mortis præceptum habuit à Patre.*

ANNOTATIO XXIX.

Docet diuersę legi sequę fuisse eum sententiam.

CONueniunt expositores verbis his causam mortis exponi à Domino,nempe dilectionem Patris,à quo moriendi mandatum accepit;tamē varij sunt in huius sententię cōnexione statuenda.Aliqui enim diuidunt, & separant verba illa: *Surgite eamus hinc*, sententiamque perficiunt in illis verbis,*sic facio*. vt sit sensus; *vt cognoscat mundus, quia diligo Patrem, & sicut mandatum dedit mihi, sic facio*. supplendum est, idcirco comprehendor,& interficior, non culpa aliqua propria. In qua expositione multi sunt Doctores:ita enim exponūt Chrysostomus, homil. 74. & Cyril. libr. 10. cap. 11. Euthymius etiam, & præter hos Greg. Nazian. in orat.de amore pauperum,& Ambrosius libro de bono mortis cap. 5. qui omnes illa verba separata legunt: *Surgite eamus hinc*. Alij verò sententiam hanc non separant,sed connectunt,vt sit vna cum præcedentibus verbis; vt cognoscat mundus me patrem diligere,& quæ mandauit facere, *Surgite eamus hinc*.ecce me promptum exhibeo, & ipse inimicis offero.Ita exponit Aug.l.2. de B pec.mer.& remis.cap. 31. & tract. 79. & ante eum Hilar.lib.9.de Trin.cuius expositio mihi legitima visa est propter duo; Prius est, quia nisi hæc verba connectamus superioribus, manet sententia imperfecta, & necesse est aliquid supplere, vt re vera supplent, qui eam sequuntur expositionem: Atcū his verbis adiunctis sententia sit perfecta,& sensus optimus,non video cur nobis supplere liceat.Supplementa enim verborum fiunt,quando ex his,quæ in contextu habentur, oratio non perficitur. Alterum est, quia horum verborum separatorum sensus allati, non videtur accommodati contextui.Greg. Nazia. sic exponit;Vt,inquit,non tantum hortetur Dominus discipulos,sed omnes nos, vt à terrenis abstrahamur,& ad cęlestia conuertamur. quem sensum Ambro. libr.de bono mortis, cap.5. sequitur,& tanquam proprium profert. & Cyril. libr.10. cap. 12. at hic sensus spiritualis potius est,quàm literalis:nam verè surrexit,& locum mutauit.Chrysostomus autem homil.75. & Euthymius sic interpretantur. C *Diuersè etiā eandem exponunt.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

tantur. Dominus videns eos timidos, & trepidos, è loco illo secessit, & in alium, vbi se tutiores esse existimarent, abduxit, vt verba, quæ sequuntur, quietius audirent. Sed profectò, si verba Domini animos eorum ad tranquillitatem non conuerterunt, locus quicunque multo minus proficere poterat, nec Dominus illos in falsam securitatem adduceret quibus iamiam se comprehendendum significauerat. Alij, vt Cyril. refert, tritamque dicit expositionem esse, exponunt Dominū his verbis eos esse exhortatum, vt ad locum properarent, vbi capiendus erat, vt diuina Patris voluntas impleretur. Et hæc est vera expositio; quamuis non existimo eos in eum locum se deduci tūc intellexisse. Iuxta istam intelligentiam accommodatus verba hęc superioribus connectuntur, nempe vt mundus cognoscat, me ex dilectione Patris mortem subire: Surgite, eamus ad locū, vbi sum comprehendēdus. Dices, quò abijt Dominus surgēs cum discipulis? Aliqui dicunt in eadem mansisse domo, nec locum mutasse, sed verbis hisce promptam voluntatem suam ostendisse: at hoc non est probabile. Verè enim surrexit, & abijt, & ea est propria significatio verborum. Alij respondent, in aliam domus partē tutiorem recessisse: nam iterum multa locutus est, post quæ dicitur. cap. 18. Egressus est trans torrentem Cedron: veritas tamē est Dominum egressum domo, vbi cœnauerat, versus locum vbi captus est; quia verò distabat ab eo loco, in quo erat, verisimile est, cùm esset iam nox, quando solitudo magna in vijs esse solet, partim ambulantem, partim stantem in loco aliquo viæ commodiori, (erat enim campestris via, & extra ciuitatem) hæc, quæ sequuntur, dixisse: quibus perfectis torrentem transiuit, & in hortum, quo frequentius se recipere solebat, peruenit. Hęc & quātum ad sensum, & quantum ad historiæ veritatem probabiliora videntur.

CAPVT DECIMVM QVINTVM IOANNIS.

EGO sum vitis vera: & Pater meus agricola est. Omnē palmitem in me non ferentem fructum tollet eum: & omnem qui fert fructum, purgabit eum, vt fructū plus afferat. Iam vos mundi estis, propter sermonem quem locutus sum vobis. Manete in me, & ego in vobis. Sicut palmes non potest ferre fructū à semetipso, nisi manserit in vite: sic nec vos, nisi in me manseritis. Ego sum vitis: vos palmites. qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere. Si quis in me non manserit; mittetur foras sicut palmes, & arescet, & colligent eum, & in ignem mittent, & ardet. Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint; quodcunque volueritis, petetis, & fiet vobis. In hoc clarificatus est Pater meus; vt fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei discipuli. Sicut dilexit me Pater & ego dilexi vos. Manete in dilectione mea. Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea: sicut & ego Patris mei præcepta seruaui, & maneo in eius dilectione. Hæc locutus sum vobis; vt gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur. Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos: Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suā ponat quis pro amicis suis. Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Iam non dicam vos seruos: quia seruus nescit quid faciat Dominus eius. Vos autem dixi amicos: quia omnia quæcunque audiui à Patre meo, nota feci vobis. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos: & posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat: vt quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis. Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem. Si mundus vos odit: scitote quia me priorem vobis odio habuit. Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret. Quia verò de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis.

Non est

Non est seruus maior Domino suo. Si me persecuti sunt: & vos persequentur. Si sermonem meum seruauerunt; & vestrum seruabunt. Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum: quia nesciunt eum, qui misit me: Si non venissem: & locutus fuissem eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Qui me odit, & Patrem meum odit. Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nunc autem & viderunt, & oderunt, & me, & Patrem meum. Sed vt adimpleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est: Quia odio habuerūt me gratis. Cùm autem venerit paracletus, quem ego mittam vobis à Patre, spiritum veritatis, qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me: & vos testimoniū perhibebitis, quia ab initio mecum estis.

ANNOTATIO I.

Quid sit scopus Parabolæ Agricolæ, & quomodo intelligenda.

ANTEQVAM ad Parabolæ sequentis explicationem accedamus, duo declaranda sunt, quorum notitia ad eius intelligentiam, & expositionem assequendam necessaria est. Alterum est, quis sit huius parabolæ scopus, seu finis: alterum est, qua ratione hæc, quæ sequuntur, superioribus connectantur. Quantum igitur ad primum spectat, hac parabola Christus Dominus discipulos suos inducit, vt sibi adhærere fide, & dilectione studeant, in eaq; vnione perseuerent; idque eo argumento, & ratione, quia nisi ipsi sic inhæreant, & maneant in eo, non poterunt fructum digoum Deo facere, quem non vulgarem, aut qualemcumque, sed vberrimum adferre tenentur, cùm à Deo sint dispositi, & formati, vt copiosius, & abundantius fructificent, reiecto, & præciso vno illorum, nempe Iuda. Ad hoc inducitur parabola, de agricola, & vite, & palmitibus, quorum aliquos agricola resecat à vite, quia inutiles, & infructuosi erant; aliquos verò purgat, vt vberiorem fructum ferant: ferebant quidem prius, & ideo non sunt resecti, sed purgantur, vt copiosius fructificent. Iudas de illorum numero fuit, ideo resectus est; at vndecim purgati sunt, vtpote fructiferi: tenentur ergo fructū abundantiorem producere: non solum autem non abundantiorem, sed nec vllum producent, nisi in Christi fide, & dilectione manserint: sicut palmes nullum facit fructum, nisi in vite manens. Curandum igitur, & omni studio incumbendum illis purgatis est, vt in Christo permaneant. Hic est scopus totius parabolæ; Vbi attentè considerandum est, parabolā multas complecti sententias, sed non omnes esse scopum, & finem parabolæ, sed ordinari ad scopum: quod exemplo manifestatur: nam sententia vna huius parabolæ est, infructuosos fideles, qui non incumbunt dilectionis operibus, & mandatorum obseruantiæ, præcidi à vite. Sententia etiam altera est, purgari iustos, vt amplius, & abundantius fructificent. Tertia est, neminem fructum facere, nisi in vite manserit, & Christo per fidem inhæserit: tamen non omnes hæ scopus sunt, in quem parabola tendit, nec ad quem significādum dirigitur; sed ea tantùm, nempe necessarium esse Christo inhærere fide, & dilectione, vt fructus afferatur. Doctores ergo Sacri aliquando vruntur hac parabola propter sententias in ea contentas, vt fecerunt Basil. homil. 5. hexamer. Ambro. Epist. 84. Greg. lib. 7. Epist. 32. tamen non propterea senserunt, nec affirmarunt eas esse scopum: parabola enim hæc, primò & principaliter propter discipulos est introducta; secundario in ipsis, omnibus fidelibus generalis doctrina traditur. Et sic intelligendus est Cyril. lib. 10. cap. 14. qui generaliter de omnib⁹ fidelibus parabolam exponit, non tamen id est, quod præcipuè, & primò Dominus intendebat. Hic est scopus parabolę huius, qui in explicatione ipsa multo magis declarabitur. Quantum ad secundum scilicet connexionem attinet, respondeo hanc sententiam rectè copulari superioribus: iam enim significato Christi discessu, & ipso iter iam capiente ad mortem, rectè monentur, ne propter discessum hunc ipsi ab ea fide, & dilectione, qua eum prosecuti erāt, separentur, sed firmius, & tenacius ipsi copulentur. Sic enim amici iam discedentes solent suis charis iniungere, ne absentia obliuionem inducat, sed potius viua memoria conseruetur.

Quomodo sequentia præcedentibus connectātur.

Ego sum vitis vera.

COMMENTARIVS.

Quid nomine vere vitis sit intelligendum.

PEr similitudinem, non per substantiam Christus, *Vitis*, sicut & leo, & agnus dicitur. Confert se Dominus viti, & veræ viti, veram vitem dicimus propter duo, vnum est, vt à falsis vitibus, & quæ apparent, sed re vera non sunt, distinguamus: vt enim aurum verum, argētum verū appellamus, quod naturam veram auri, & argenti habet, & non tantū similitudinē quandam, sicut

Universidad de Deusto
Biblioteca

sicut aliqua, quæ similia sunt auro & argento, quæ dicimus falsa; ita etiam vitem veram vocamus, quæ naturam habet vitis. Sunt enim falsæ vites & apparentes, quæ naturam vitis non habent: Christus igitur se viti veræ comparat, non illis falsis, & apparentibus; non quod sit ipse per naturam vitis, sed quod sit similis viti veræ. Alterum est, vt à vite infructifera, & quæ fructus legitimos non reddit, se discernat: verum enim etiam dicimus, quod fidele & verax est: verus amicus est, qui quando oportet, vt amicum decet, se exhibet in opere: arbores dicimus infideles, quæ fructus non reddunt speratos; sic fallax & mendax vitis est, quæ etiamsi per naturã vitis sit, fructum optatũ non reddit agricolæ: vera autem, quæ fructum expectatum profert. Verbum Hebræum, אמן vtrumque significat, & verum & fidele. similiter & Latinũ, & Græcũ; τρυε & tali viti se confert Dominus, quæ vera est, quia veram habet naturam vitis, & quæ fidelis est, quæ fructus suo tempore debitos facit.

Quare Christus vere se viti se comparet. Eccl. 24.

Rectè autem tali viti confertur; cùm ipse verus Christus, non falsus sit, qualem se aliqui finxerũt. ipse verum fructum, & promissum nostræ salutis produxit. de qua vite prædictum est ab ipsa diuina sapientia, qui Christus est; Ego quasi vitis fructificaui suauitatem odoris, & flores mei, fructus honoris, & honestatis. ex quibus verbis, cur viti conferatur, deducimus causam, nempe, Primò propter fructuum copiam: est enim fœcundissima inter omnes plantas, quod & Dauid Psal. 127. significauit dicens; Vxor tua sicut vitis abũdans. Secundò, propter suauitatẽ fructus; est enim dulcissimus, & suauissimus. Tertiò, propter vinũ, quod ex eius fructu conficitur, quod lætificat cor, multoque parit effectus similes Christi aduentus fructibus. Quartò etiam, quia inter omnes plantas maximè ramos diffundit, & expandit, vt considerata truncí quantitate, mirum in modum palmites extendat, in quo Ecclesiæ extensio significatur; de qua Psal. 80. in figura illius populi dictum est, Extendit palmites suos vsque ad mare, & vsque ad flumen propagines eius. Qua ratione grano sinapis comparatur, quod à principio paruum, in mãgnam postea excrescit arborem. Quintò, vt vinum illud sacratissimum insinuaret: futurum enim erat, vt sanguinem suum sub vini specie nobis daret, sicut iam discipulis dederat. Est autem Græcus articulus geminus, illa vitis, illa vera, vt eximiæ & excellenti cuidam viti se conferri significet: hi enim articuli aliquãdo excellentiam indicant, quod Hebræi faciunt per litteram ה he, quasi diceret, sum similis viti, quantum ad naturam, perfectæ, & quantum ad fructus, copiosissimæ. Cætera in annotatione inuenies.

ANNOTATIO II.

Dominus Christus ratione humanitatis viti confertur.

ALiqua in verbis superioribus annotanda sunt. Vnum est, Christum Dei filium viti conferri ratione humanæ naturæ assumptæ; vnde rectè Hilari. libr. 9. de Trini. his verbis mysterium assumptæ carnis insinuari docet, affirmans, idcirco carnem sumpsisse, & tanquam vitem factum esse Dei filium, vt nos tanquam palmites ei inhærere possemus: nisi enim viti similis factus esset, nemo hominum ipsi vniri, & coniungi posset: dum autem nostram induit naturam, nos sibi tanquam palmites per fidem copulauit. In hoc autem errabat Arius, vt docet Athanas. in disputatione contra eum in Concilio Niceno, qui Christum ratione diuinitatis viti collatum asserebat, vt ex hoc Patri inæqualem & inferiorem deduceret, vt paulo post dicemus; at deceptus est: vitis enim propter carnem assumptam dictus est, in qua natura cũ hominibus communicat, & ipsi palmites eius sunt. eandẽ enim naturam vitis, & palmites habent. Quãdo autem audis Christum ratione naturæ assumptæ dici vitem, ne excludas personam ipsius: nam Dei filius est, qui in natura nostra viti est similis; sed similis viti non esset, nisi qui in ea natura est, Dei filius esset: sicut mortuus est vt homo; at mors eius non esset salutis nostræ remedium, nisi ille homo, qui mortuus est, filius Dei esset. Totus ergo Christus filius Dei & homo, viti similis est: sed causa, & ratio, propter quam viti similis est, natura humana est: tamen natura humana virtutem nõ haberet producendi palmites, & tales fructus, nisi in ea esset diuinitas. Sic intelligẽdus est Cyril. lib. 10. cap. 13. asserens ratione diuinitatis vitem esse Christum. Hanc doctrinam doctis, & breuibus verbis exponit Aug. tract. 81. Quamuis, inquit, Christus vitis non esset, nisi homo esset, tamen istam gratiam palmitibus non præberet, nisi Deus esset.

Secundò annotandum est, multas esse similitudines inter vitem & Christum, quarum aliquas exponit Athanas. loco citato, & attulimus: tamẽ propria causa, cur viti nunc se comparet, & inter alias arbores vitis etiam similitudinem elegerit, ea est; vt mortem & passionem suam significet: in prophetis enim passio eius in vite prædicta est. Gen. 49 Ligans ad vitem pullum suum, lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ pallium suum. Isa. 63. Torcular calcaui solus. quando igitur nunc vitis similitudinem adfert, mortem & passionem imminentem indicat. rursus: vt purgationem Apostolorum significaret; non enim est arbor, cuius putationi ita incumbat agricola, sicut est vitis.

Christus dũ viti se comparat, mortem suã indicat.

Quare vitis per similitudinem dicatur vitis.

Tertiò annotandum est, veram vitem aliter ab alijs exponi. Euthy. duas adducit causas, seu interpretationes, cur vera dicatur. Vna est, vt idem sit vera, quod eximia, incorruptibilis, & spiritualis vitis. sed hæc interpretatio à similitudine recedit; sic enim nõ dicetur vitis per similitudinem, sed per essentiã formalis enim locutio hæc est: ego sum vitis incorruptibilis, & spiritualis: alteram causam adducit, vt vera dicatur ab effectu; vitis vera; quæ producit veritatem. sed neque hæc interpretatio admodum probanda est: nam veritas ad vitem materialem referri debet, vt Christus similis sit materiali viti, quæ vera vitis est. Aug. tract. 80. verã dicit vitem, quæ à falsa distinguitur, iuxta illud Ier. 2. Ego te plãtaui vineam electam; quomodo conuersa est in prauum vitis aliena? Hoc rectè dicitur; tamen non est cõpleta ratio similitudinis, quã in commentario exposuimus. Aliqui recẽtiorum, veram vitẽ dici asserunt, vt referatur veritas ad similitudinem, sitque sensus: Ego verè similis sum viti, & eius proprietates in mẽ habẽt similitudinẽ. Sed huic interpretationi obstat articulus Græcus adiunctus illi voci; vera: Ego sum illa vitis, illa vera; propterea probabiliora sunt exposita in commentario.

Et Pater meus agricola est.

COMMENTARIVS.

ALtera pars parabolæ hæc est, Patrem agricolam esse. Sæpe annotauimus, quæ diuinitatis suæ sunt, Christum sæpe Patri tribuere, vt talia opera diuinitatis esse explicatius significet: & propter alias causas superius expositas. Est etiam Pater per similitudinem, & metaphoricè dictus agricola, cuius similitudo in sequentibus exponitur verbis.

ANNOTATIO III.

Arrianorum error.

EX hisce duabus parabolæ sententijs, Arius contra veritatem catholicam argumentabatur, probare contendens filium alterius esse substãtiæ inferioris à Patre; dicebat enim, Vitis, & agricola non sunt eiusdem substantiæ; ergo nec filius, & Pater: ille enim viti, hic agricolæ confertur. Huius argumentationis meminerunt Athanas. in disputa. con. eun. in Concilio Nicæno, Basil. lib. 4. con. Eunomium: Ambro. lib. 4. de fide cap. 7. & Cyril. lib. 12. cap. 13. & omnes hi argumentum in ipsum ex eadem parabola retorquẽt: nam sequitur; ego sum vitis, & vos palmites: si licet sic argumentari, cùm palmites sint eiusdem substãtiæ cum vite, erunt ergo Apostoli eiusdẽ substantiæ cum christo, vt Deus est, quod quidem Arius negabat. Vana igitur est ipsius collectio: nam parabola non probat aliud præter id, ad quod significandum inducta est: non autem posita est vt significet, qualis sit Filij, aut Patris substantia; sed, vti diximus, vt ostendat discipulos purgandos esse, sicut agricola solet palmites vitis purgare. quod autem vitis sit alterius substantiæ ab agricola, ad sensum propositum non facit. Adde, cùm in parabolis similitudo requiratur, sæpe maiora minoribus comparantur; non quod minora sint, sed quod per illa minora melius exprimantur: Christus enim agno comparatur, & reges arietibus, qui agno maiores sunt; non tamen inde sequitur reges esse superiores Christo; id enim tantum ex parabola petendum est, ad quod significandum est proposita. Hæc dixerim, quia etiamsi Christus, vt Deus est, viti conferretur, non inde sequeretur minorem esse Patre. at Athanasius, Basil. & Ambro. Christum, vt homo est, viti collatum affirmant, quod verum est, vt in annotatione præcedenti exposuimus.

Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum, & omnem, qui fert fructum, purgabit eum, vt plus fructus adferat.

COMMENTARIVS.

SIgnificationem parabolæ exponit, & breuibus verbis multa concludit: nam sensus integer hic est; Ego sum vitis, & Pater meus agricola est; vos autem, & omnes, qui in me credunt, palmites sunt: sicut igitur agricola solet in

let in vite aliquos resecare palmites, eos nempe, qui cùm viti inhæserint, nul
los adferant fructus; alios verò, qui fructum faciunt, purgat, aliqua rescinden
do superuacanea, vt vberiores fructus ferant; sic Pater meus facit: aliquos e-
nim ex his, qui mihi exterius adhærēt, & nomen meum profitentur, tollet, &
resecabit à me, quia inutiles, & infrugiferi sunt; alios verò purgabit, vt fructus
maiores producant. Priora hæc verba generaliter quidem dicta sunt, tamen
peculiari ratione propter Iudam, qui cùm palmes esset Christi, inutilis & in
frugifer erat, Christi disciplina abutens; idcirco resecatus est à Deo iusto: nam
Apostolatu priuatus, abijt ad locum suum æternæ damnationis, à Christo so
lutus, & separatus. Quoverbo discipulos in timore continet, vt fructificare
in ipso procurent; & simul consolatur, docens proditionem Iudæ ex ipsius
vitio prouenisse, Dei iudicio iusto reprobati. Posteriora etiam verba sunt
generaliter dicta; nam iustos Deus purgat, vt plus fructus adferant; tamen par
ticulari ratione propter vndecim discipulos sunt posita. Est enim, vti dixi, pa
rabola propter discipulos præcipuè inducta, quamuis etiã generaliter ad fide
les extendatur: quorum aliquos Dominus resecat, vt inutiles & infrugiferos,
qui cùm fidem habeant, operibus carent, nec digna fide opera faciunt: rese-
cat autem aliquos in hoc seculo, dum permittit in hæreses labi, & ab Ecclesia
& Christo separari; omnes tamen tandem resecabit in altero seculo: quos e-
nim sine operibus in iudicio post mortem repererit; à se, & à Christo in æter-
num excludet. Si autem infrugiferi palmites resecantur, perpẽde quanto ma
gis nociui, & pernicioſi. Alios verò purgat, nẽpe eos, qui fidei fructus faciunt:
purgat autem aliqua inutilia resecando, & imperfectiones, quæ impedimen-
to sunt iustis, ne plus proficiant, remouẽdo, vt in annotatione explicatur: hęc
semper fiunt à Deo in palmitibus Christi, tamen primò facta sunt in Apo-
stolis, quorum vnus ablatus, & resectus, alij vndecim purgati sunt. Et atten-
de illud verbum, *In me non ferentem fructum tollet.* insinuat enim iustitiam Dei,
qua tollitur, cùm in me, id est, in tanta, & tam fœcunda vite positus, fructum
non faciat, quod quidem Iudam dignissimum omni pœna reddidit. Cætera
in annotationibus tribus sequentibus inquiras.

Dominus in modum Agricolæ nonnullos resecat, alios verò palmites purgat.

ANNOTATIO IV.

Verba text⁹ expendũtur.

PRINCIPIO aliqua sunt quantum ad ver
ba considerandа: primum est, hãc locutio-
nem esse hebraismum quendam; solent enim
frequenter Hebræi vltra regimen verbi adiũ
gere affixa, & relatiua, quod Græcus, & Lati-
nus sermo non patitur. nam Latinus diceret:
Omnem palmitem non ferentem fructum, tollet, nec
adderet, *eum*, similiter; *omnem, qui fert fructum, purga-
bit*, non adiungeret, *eum*. at Hebræis id est fa-
miliare, quod & Hispanus, & Italus sermo ad
mittit. Alterum est, Græca nostra exemplaria
habere verba præsentis temporis, *tollit eum*, & *
purgat eum*, & Euthymi. & Theophy. ita legunt:
at Chrysost. hom. 75. de futuro exponit: quod
argumento est eum legisse exemplaria, in qui
bus verbum erat futuri. Quantum autem ad
sensum pertinet, parum refert: nam sunt ver-
ba ista indefinitè posita, quę ad omne tempus
referuntur. Solemus enim dicere; pastor cu-
stodit oues suas, & custodiet oues, non
quod tempus præsens, aut futurum deter-
minemus; sed indefinita est locutio, quæ o-
mni tempori accommodatur. Tertium est,
multa alia esse agricolæ officia, quæ verè
Deo per similitudinem conuenire possunt:
ex quibus illud vnum est, agricolam vitem
plantare, quod verè pater etiam fecit, quan-
do mittens filium suũ in mundum hominẽ se

Alia agricolæ munera, quæ Deo per similitudinẽ conueniunt.

A cit; tamẽ, quandoquidẽ parabola non ad hoc
docendũ inducta est, prætermittitur à Domi-
no: ea enim in parabolis inquirenda & pon-
dera sunt, quæ faciunt ad id exprimen-
dũ, propter quod parabola allata est: cætera
quãuis similia inueniãtur, relinquenda sunt,
quod & Dominus fecit, quia solũ intendebat
inducere discipulos: vt fructus vberiores ia
ipso facerẽt, vti in principio diximus, ad quẽ
scopum parum hæc vel aliæ similitudines fa-
ciebant. Quartum est, quando Patrem agrico-
B læ comparat, & tollẽtem ac purgantem intro
ducit; non excludit se vt Deus est: communia
enim sunt opera Trinitatis, tamen, vti sæpe di-
ximus, quæ diuinitatis sunt, patri frequenter
tribuit Dominus; vt se esse personam à Patre
distinctam; qui carnem assumpsit, esseque fi-
lium Dei ostendat. Hæc quantum ad verba di-
cta sint.

ANNOTATIO V.

C DISCVTIENDVM supereſt, quæ sint pur-
gatio, & ablatio agricolæ ratione pal-
mitum. Et quidem de ablatione minor est difficultas: tollit enim Deus aliquos fideles, quia cùm multo tempore expectatos fru-
ctus non faciant, sed malè viuant, fide

Christi & donis ipsius abutentes, permittit
eos labi in hæreses, per quas ab Ecclesia præ-
scindantur, & tollantur à vite; aut damnat æ-
terna morte, per quam perpetuò à Christo re
secantur: Resectio autem est, per quam auferi-
tur donum id, quo Christo vt viti inhærebãt:
& sic resecti, igni traduntur, aut extra Eccle-
siam eijciuntur. Cyril. lib. 10. cap. 13. resectio-
nem exponit, per quam æterno igni tradun-
tur: potest etiam aliquando hæc resectio fie-
ri, antequam igni tradantur, nempe in hoc se-
culo, vti diximus, quando fidei ligamen rum
pitur: tamen integra, & perfecta resectio fit,
quando iudicio æternæ damnationis separan
tur. De illa, quę in hoc seculo accidit, pronun
ciauit Paulus 1. Timo. 1. illud: Milites in illis
bonam militiam, habens fidem, & bonam cõ-
scientiam, quam quidam repellentes, circa fi-
dem naufragauerunt. naufragium appellat,
quod Dominus ablationẽ dicit. posteriorem
parabola illius ficus Luc. 13. significauit, quæ
expectata diu, cùm fructus non feciſſet, iussa
est abscindi. Iudas traditor à discipulorum
numero prius ablatus, postea æternæ damna-
tionis iudicio resectus est.

Iudas fit pal. mitem purga tum, qui per suam culpam fructũ non fert.

At difficultas de purgatione maior est, nẽ-
pe, qua ratione Apostoli sint purgati, & iusti
etiam in hoc seculo purgentur. In cuius rei
explicationem aduerte, in purgatione duo in-
esse; vnum est id, à quo purgatur: vt enim pal-
mes, quando purgatur, à vite non præscindi-
tur, tamen aliquę particulę superuacaneæ ip-
sius resecantur: sic in iusto sunt aliqua, quæ re
mouẽtur velut superuacanea, & quę impedie
bant, ne maiores fructus faceret; & hæc sunt,
à quibus purgatur. alterum est, falx seu instru
mentum aliud, quo inutilia resecantur à pal-
mite. Hoc supposito, si de purgatione in gene
rali, quam Dominus cum suis iustis & fideli-
b⁹ exercet, loquamur, dico multa esse huiusmodi superuacanea. aliqua enim ad intelle-
ctum, aliqua ad affectum, aliqua ad res perti-
nent exteriores. Resecat enim Deus à iustis,
quantum ad intellectum, multas ignorantias
particulares, vanas cogitationes, inutiles mẽ-
tis distractiones: quantum ad affectum, vanas
cupiditates, nimias & supra mensuram soli-
citudines, desideria praua, & quæ ad perni-
ciem conducere hominem possent; quantum
ad exteriora, resecat aliquando possessiones,
amicos, filios, ea quæ chara sunt, quę derinent
iustum, ne in via Domini progressus faciat
eximios: denique ea omnia, quæ impedimen-
to sunt iusto, ne fructus abundantes faciat, è
quibus interdũ Dominus pro suo beneplaci-
to plura aut pauciora resecat. Falx autem, &
instrumentum non est vnum, sed Dominus a-
liquando docendo & illustrando mentem, id
facit; aliquando terrore incusso, aliquando
tribulationibus & tentationibus & persecu-
tionibus permissis; aliquando desiderio in-
fuso rerum cælestium, breuiter mille modis,
& vijs Domin⁹ suos purgat palmites, vt plus
fructus adferant. Nunquam enim in hoc se-
culo materia resecandi deest. Si autem de di-
scipulis hæc intelligamus, Iudas ablatus est:

A vndecim autem discipuli purgati sunt, non
quidem omni ex parte; cùm in hoc seculo
purgatio non perficiatur, sed purgati sunt ab
ignorantia quadam. Nam Petrus nesciebat,
quò Christus vaderet; Thomas ignorabat viã;
Iudas alter Patrem videre quærebat. has ignó
rantias resecuit Dominus. purgati sunt etiam
à vana quadam confidentia: nam Petro eó-
rum primo dictum est: Ter me negabis. pur-
gati sunt à carnali quodam affectu, quia ni-
mium intenti & addicti erant præsentiæ sen-
sibili Christi, semper ea frui cupientes: Iam
B autem audiunt Dominum abire ad Patrem,
eosque remansuros. purgantur à pusillanimi
tate, qua recedente Christo, iam ferè de sua sa
lute desperabant. multæ aliæ erant imperfe-
ctiones, quas Dominus à suis discipulis rese-
cuit hac nocte cœnæ, vt verum sit. vnum ab-
scissum à vite, alios tanquam palmites purga
tos à multis superuacaneis, quæ fructum spi-
ritus impediebant. Falx ista statim à Domino
exponitur, *propter sermonem*, inquit, *meum*, illustrati
C enim, admoniti, & reprehensi, afflicti dolo-
re, & mœstitia sunt. increpatione ergo, instrũ
ctione, illustratione, castigatione, quæ dolo-
re, & mœstitia de recessu fit, purgati sunt. V-
na ergo falx fuit, nempe sermo Christi; sed
purgatio multis modis perfecta est. Hinc fit,
vt quando Doctores purgationem hanc Apo
stolorum exposuerunt afflictiones & tribu-
lationes, vt exponit Cyril. lib. 10. cap. 14. &
Euthy. & alij, intelligẽdi sint ab eis fuisse pur
gatos, sed non solis: quod doctè insinuauit
Chrysost. ho. 75. vnico verbo; exponens enim
D illud *purgabit eum*, dicit; incitabit ad virtutis
viam; incitare autem multis fit modis, vti di-
ximus. sequitur etiam non hic sermonem
esse de purgatione, quæ fit à peccato mortali,
& ab his per quæ homo à Deo separatur: nam
Dominus loquitur de iustis, qui fructum affe
runt; purgantur autem, vt plus afferant. quod
rectè intellexit Greg. lib. 7. Epist. 32. quamvis
de purgatione, quæ fit flagello exposuerit. Vn
de non videtur probanda expositio Cyrilli
lib. 10. cap. 14. quam secundo loco adfert, Iu-
E dæos incredulos esse hos resectos, & ablatos,
qui verò crediderunt ex Iudæis & Gentibus
esse purgatos: Iudæos quidè à lege, Gentes ve
rò ab idolatria. Verum hoc est, sed nõ facit ad
propositum Domini in hac parabola, quæ
præcipuè propter duodecim discipulos in-
ducta est: vti sæpe diximus, & adhuc in se-
quentibus notius, & manifestius fiet.

Discipuli Christi quo modo purgati fuerunt.

De falce, qua suos palmites Dominus purgat.

ANNOTATIO VI.

F EX præcedenti Domini sententia manife
stè conuincitur antiqua hæresis, quam no-
stro tempore aliqui suscitarunt; nẽpe fidem
solam ad salutem sufficere, nec eam esse pos-
se sine operibus. Fuit hæc olim hæresis anti-
qua Eunomij, vt refert Aug. lib. de hæresibus
cap. 59. quamvis aliquanto diuersa. affirma-
uit enim fidem sufficere ad salutem, quam-
vis mala opera adessent: at nostri temporis
hæretici sufficere fidem ad salutem afferunt,

Fides sine operibus non sufficit ad salutem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

negant tamen sine bonis operibus esse posse. At vtrunque errorem Domini verbum conuincit. Ecce palmes inhæret viti, & infructuosus est, ac resecatur: si palmes est & inhæret, ergo fidem habet: non enim adhærere, seu vniri viti posset, nisi fidem haberet: nec resecaretur, nisi vnitus esset viti, & tamen cùm palmes sit sine fructu reperitur, & tollitur; igitur & fides sine opere esse potest, sed ad salutem insufficiens est. Quod etiam iam à multis annorum centurijs annotauit Cyril. lib. 10. cap. 14. hunc eundem locum exponens, & eandem rem animaduertens. Optimè igitur Basil. hom. 5. hexamer. hanc etiam parabolam exponens, per fidem dicit fieri palmites, insereque Ecclesiæ, ad copiosos autem faciendos fructus inuitari, ne ob inutilitatem damnati igni tradantur. Conuincitur etiam error Begardorum, & Beghinarum damnatus à Clemente Clement. ad nostrum, de Hæret. negabant enim iustum, cùm ad statum veneric perfectionis, amplius teneri opera facere: at Dominus contrarium docet: qui enim fructum afferunt, purgantur vt plures faciant: palmes enim, dum in vite est, fructificare debet, dum tempus est: est autem tempus, dum fide in hoc seculo viti inhæret: fides est, donec ad visionem patriæ perueniatur. Multis testimonijs alijs hæreses eædem conuincuntur; tamen id præter institutum nostrum est, sufficiat locum præsentem annotasse.

Contra Begardos.

Iam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis.

COMMENTARIVS.

POsita diuisione palmitum, in resectos propter inutilitatem & sterilitatē, & in purgatos, vt vberiorem fructum adferant: Discipulos vndecim, iam Iuda separato ab eorū numero, dicit esse eos qui purgati sunt: ac si dicat; Vos fructum afferebatis in me, ideo non estis ablati, sed purgati à Patre, vt vberius fructificetis. estis autem purgati, propter sermonem meum, quem vobis sum locutus. In Græco codice hæc sententia manifestior est; habetur enim idem verbum, ac si latinè diceremus; Omnem palmitem in me ferentem fructum purgabit, vt plus fructus afferat, vos purgati estis. Sic enim clarior est sensus cùm de eadem purgatione, quæ facta à Patre, qui agricola est, hæc verba procedant. Dicit autem purgatos esse per ipsius sermonem, per quem non totam Christi doctrinam, quam mundo prædicauit, intelligere oportet; sed præ-

Multis modis discipulos suos Dominus purgauit.

dentem sermonem: idcirco limitauit, *quem locutus sum vobis*. sermo iste corda discipulorum iam in Christo fructum ferentia, & per gratiam & dilectionem ac fidem vnita, purgauit, vt plus afferrent fructus: purgauit autem à multis imperfectionibus, tum illustrando & docendo, tum increpando, & admonendo, tum instruendo, tum demum affligendo: nam dolore, & timore eos affecit, quibus eorum fides aucta est, & dilectio feruentior, & spes robustior est effecta, quàm autem efficax sit sermo Christi ad purgandum, & resecādum imperfectionem, docet Paulus ad Hebr. 4. Viuus, inquit, est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisionē animæ, & spiritus, compagum quoque ac medullarum.

ANNOTATIO VII.

De quo sermone dicat Christus, quod suos Apostolos mundos effecerit.

DE purgatione discipulorum annotatione quinta egimus, ostendentes non esse per solam tribulationem, & afflictionem factam, sed alijs etiam vijs, & modis ex vnico sermone procedentibus. At nunc, quis hic sermo sit, considerandum est Cyril. lib. 10. cap. 15. totam doctrinam Euangelicam interpretatur, quam à principio vocationis habuerunt, per quam à mundi fœditate separati sunt, ab animoque eorum, vanæ Iudæorum obseruationes eiectæ: qui ergo purgari voluerint, discipulos sequantur; sic enim excussa ex animo prima immunditia, per fidem ac charitatem, tanquam palmites Christo inhærebunt. Ita Cyrillus exponit. Sed expositio non mihi videtur accommodari posse verbis. Dominus enim de ea locutus est purgatione, quæ fit palmitibus iam existētibus, & fructū ferentibus; fit autem, vt plus afferant fructus. Tota autem Christi à principio doctrina, per quam discipuli vocati sunt ad fidem, & dilectionem: eos fecit palmites, vt in vite inhærerent, & fructificarent: at purgatio præsens facta est, postquā iam viti adhærebant, & fructus producebant. Sermo igitur hic, non tota doctrina Euangelica Christi à principio tradita, sed particularis sermo post cœnam habitus intelligendus est, per quem ab imperfectionibus multis, vti dictum est, purgati sunt. id quod satis verba ipsa indicant, & probant: nam dicit, *quem locutus sum vobis*, significans particularem sermonem ad illos habitum, non autem

autem totam doctrinam Christi, quæ tradita fuit omnibus. Ioā. 18. Ego palam locutus sum mundo; locutus sum in Synagogis, & templo, quo omnes Iudæi cōueniunt. sicut igitur particularis est hæc purgatio, ita & sermo. Per quam expositionem facilè soluitur difficultas, quā proponit Aug. tract. 80. inquit enim; Cùm per baptismum mundati sint, quare sermoni tribuit munditiem? Respondet, in sermone etiam intelligendum esse baptismum, qui sine verbo, & sermone non perficitur. Sed non est necessaria hæc responsio, cùm difficultas locum non habeat: non enim de quacunque purgatione, & munditie hic loquitur; fateor quidem mūdatos per baptismum, per fidem, per eucharistiam etiam, at supererant imperfectiones superius dictæ, à quibus hic sermo eos purificauit, vt perfectiores, & mente, & affectu robustioresque fierent: sicut & iusti modò baptizati sunt, credunt, diligūt, eucharistia nutriuntur; tamen à Deo sæpe purgantur, & illuminatione, & tribulatione, & alijs modis, quibus suos Dominus ad virtutis viam magno conatu percurrendam solet incitare, eisque calcaria addere. Et hic est verus sensus huius parabolæ. Aliud præter hoc occurrit hoc in loco annotandum, nēpe, Cyril. lib. 10. cap. 15. & Chryso. hom. 75. verba hæc sic exponere. Mundi estis propter sermonem meum; id est, ego vos mundaui, & purgaui, & quod prius Patri dederat vt agricolæ, sibi etiam tribuit; vt se vnum cum patre Deum significet. Hæc doctrina vera est, filium vnà cum Patre purgare, & tollere, vt Deus est; tamen non videtur necessarium sic exponere; sed accommodatior est sensus, si in eadem similitudine perseueret, vt sit sensus; Iam vos purgati estis, nempe à Patre meo, qui agricola est, quosdam palmites tollens, quosdam purgans: purgati autem estis per meū sermonem; id est, vsus, est Pater sermone meo, vt falce, ad vos purgandum. Vt homo enim nunc loquitur Christus, sicut vt homo vitis erat. Multum autem commendatur purgatio ab auctore, & instrumento: facta enim est à Patre, sermone vnigeniti filij.

Alia Cyrilli & Chrysost. explicatio traditur.

Quare Christus ait sermonem suum mūdasse quem per baptismum habuerūt apostoli.

Manete in me, & ego in vobis.

COMMENTARIVS.

HAec est conclusio Parabolæ, *Manete in me, & ego in vobis*: ac si diceret; cùm igitur sitis purgati, vt plus fructus afferatis, perseuerate, & in id vnum incumbite, vt vos in me fide, & dilectione permaneatis, & spiritum meum in vobis manebo: aliter enim non poteritis fructificare, nec fructum hunc adferre, propter quem à Patre estis purgati. Hoc in sequentibus exprimit. Obijcies, qua ratione præcipit discipulis, vt ipse maneat in eis, ego, inquit, in vobis: Respondeo, hoc eis præcipi, quia opera, & studiū eorum necessarium erat, vt maneret Christus in ipsis. Vt sit sensus; adhibete omne vestrum studium, vt ego in vobis maneam. simile est illud Pauli ad Titum 2. Nemo te contemnat. videbatur enim hoc alijs præcipiendum, non autem Tito, sed per hoc significat, non debere eum se alijs contemptibilem facere, nec ea efficere, propter quæ contemneretur; ita nunc præcipit Dominus, *Manete in me, & ego in vobis*. id est, ea omnia agite, vt hæc vnio permaneat, & perseueret, vestri mecum, & mei vobiscum. Euthymi. exponit, manete in me, & ego manebo vobiscum. sed hæc expositio non est accommoda sensui parabolæ. Dominus enim eos exhortatur ad vnionem perfectam secum, quæ ex vtraque parte perficitur.

Apostolis quomodo præcipitur, vt Christus maneat in eis.

ANNOTATIO VIII.

Manere vno modo contingit Christum in homine, alio modo in Christo manere.

MANERE in Christo non vno modo contingit, sicut palmites non vno modo in vite manent: quidam enim infrugiferi, quidam frugiferi sunt. Manent in Christo fideles peccatores per fidem, sed vt palmites infrugiferi; manet iusti per fidem, & dilectionem, vt palmites fœcundi: qui manet in Christo modo priori, in eo Christus non manet; qui autem manet modo posteriori, in eo etiam manet Christus. Vt igitur exprimeret, ad quam mansionem suos exhortaretur, dixit; *Manete in me, & ego in vobis, & paulo inferius, qui manet in me, & ego in eo.* Alijs autem in locis scriptura de mansione absolutè loquens, eam intelligit, quæ perfecta est, per quam homo in Christo, & Christus in homine manet. 1. Ioan. 2. Qui dicit, se in ipso manere, debet sicut ipse ambulauit, & ipse ambulare. & 1. Ioan. 3. Omnis, qui in eo manet, non peccat. Vtroque autem modo verbum manendi, quandam perseuerantiam indicat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite: sic nec vos, nisi in me manseritis. Ego sum vitis, & vos palmites.

COMMENTARIVS.

Argumentis ex eadem parabola deductis, studet vt secum vniti perseuerent.

CONclusionem parabolæ, nempe vt discipuli maneant colligati & vniti secum, multis argumentis probat: primò à fructus ptiuatione, quia fructus producere non poterunt, nisi in ipso manserint: sicut enim non potest palmes abscissus, & à vite separatus fructum facere, sic nec vos poteritis. purgati igitur cùm sitis à Deo, vt vberiores fructus afferatis, necessarium est vos in me manere, & me in vobis: quia non solùm nō vberiores, sed nec vllos facietis fructus, nisi in me manseritis: sicut palmes à vite, & trunco separatus nullum fructum facere potest. Hic est legitimus sensus. Illud, *à semetipso*, idem significat, ac ex sese, & à vite separatus: palmes enim non potest ex se, & extra vitem fructum facere, sed manēs in ea. ex similitudine autem parabolæ positæ, confirmat eos non posse fructus edere, sicut nec palmes sine vite. quia, inquit, *Ego sum vitis & vos palmites*. more enim Hebræorum sæpe tacetur particula caulalis; sensus tamen est, ac si diceret, Quia ego sum vitis, & vos palmites, ideo vos non poteritis, nisi in me manseritis, fructum facere. hæc enim verba ad eandem sententiam pertinent, in qua dictum est, non posse eos fructus facere, nisi manserint in Christo, sicut palmes non potest fructus ferre, nisi manens in vite: quia, inquit, ego vitis sum, vos verò palmites.

Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.

SEcundo argumento eandem conclusionem comprobat à fructuum copia; primum erat negatiuum, non faciet fructus, qui in me non manet: secundum est affirmatiuum; qui verò manet, multum fructum affert; & perfecerat in eadē similitudine parabolę, ac si diceret; non potestis facere fructum, nisi in me māseritis, quia ego sum vitis, & vos palmites; at si in me manseritis, & ego in vobis, tunc non solū fructū, sed multum etiā, & copiosum afferetis, ad quem adferendum estis purgati. Necessariū igitur est vos in me manere, & me in vobis. Efficacia igitur argumentorum ex parabola sumpta hęc est. Vos à Deo estis purgati sermone meo, vt adferatis fructus vberiores, quos certè, imo nec vllum quidem potestis adferre, nisi in me māseritis, & ego in vobis: at si in me manseritis, & ego in vobis, adferetis & fructum, eumque vberem; sicut palmes in vite non manens nullos fructus facere potest; at si manserit, copiosos affert. sic vos; quia vos palmites, ego autem vitis sum. Attende autem consultò dictum esse in priori argumento negatiuo; nisi in me manseritis, non potestis facere fructum, at in affirmatiuo vtrunque ponitur; qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: nam si non manet in Christo, sequitur nec Christum manere in eo; at non si manet in Christo, sequitur vt Christus maneat in eo: nam palmes inutilis manet in vite, & fidelis peccator in Christo; tamen non Christus in eo, quia Spiritum gratiæ suæ non infundit: est autem vtrumque necessarium ad fructum ferendum; at si vel alterutrum desit, fructus nullus est expectandus.

Non sufficit in Christo manere, nisi & ipse in nobis maneat.

Quia sine me nihil potestis facere.

Quomodo sententia hæc superioribus sit connectenda.

VErba hæc connectuntur proximæ sententiæ, & argumento affirmatiuo: qua autem ratione connectantur, non est facile inuenire; pendet autem ex verbo præcedenti, quod explicandū modò est. Illud enim, *Hic*, habet quādam vim excludendi, vt sit sensus; qui manet in me, & ego in eo, hic, & non alius multū fructum affert. phrasis est in scriptura frequens. psal. 100. Ambulās in via immaculata. hic mihi ministrabat; id est, non alius. Iacob. 1. Qui perspexerit in lege perfectæ libertatis, & permanserit in ea, non auditor obliuiosus factus

factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit; id est, non alius. Et supra cap. 14. Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est, qui me diligit; id est, non alius. ita etiam præsentibus verbis dicitur; *Hic fert fructum multum*, & non alius, *quia*, inquit, *sine me nihil potestis facere*, nec vos, nec vllus alius. Exclusionis igitur illius tacitè hæc verba causam reddunt, & sic connectūtur eidē sententiæ, & argumēto affirmatiuo. sicut illa (Ego sum vitis, & vos palmites) connectebantur superioribus verbis, & argumēto negatiuo, & hęc est legitima connexio: Quod autem ad discipulos sermonē cōuertit, nihil refert: nam per eos intelligi vult quoscunque. nemo enim sine Christo quisquam potest fructus iustitiæ adferre. Hæc tamen verba non generaliter sunt intelligenda; non enim Christus significare voluit, sine se non potuisse discipulos comedere, & bibere, aut ambulare: quamuis enim verum sit, si de potentia diuinitatis eius loquamur, sine qua nihil esse, aut operari possumus: hæc tamen verba accōmodata sunt materiæ, de qua loquebatur, nēpe de fructu iustitiæ, & bonorū operum, quæ in Christo fiunt; nemoq; alius potest ea facere præter eum, qui in eo manet: sine quo nihil tale fieri potest. Exactior declaratio sententiæ huius, & superiorum in annotatione proponitur.

ANNOTATIO IX.

Vera Pelagianorum esse dogmata, quod nihil homini pertinenti ad vitam Christo Domino efferre.

SVNT duo maximè in his verbis aduerten A da. Vnum est, manifestè hac sententia antiquam hæresim Pelagianam conuinci. Asserebat enim Pelagius, Christi gratiam necessariam esse, vt facilè, non tamen necessariam vt simpliciter operemur bonum; sed arbitrium hominis sua naturali virtute posse quodcunque bonum efficere; vt facilius tamē efficiat, necessariam esse gratiam. quam hæresim tota hæc parabola conuincit, & redarguit: non enim palmes manet in vite, vt facilius fructum proferat, sed vt simpliciter fructū edat; vtique nullum facturus à vite separatus. Rursus non dicit, Sine me nihil facilè potestis facere, aut nihil magnum, sed simpliciter nihil, nec magnum, nec paruum, nec facile, nec difficile; sed nullo modo potestis facere: idcirco meritò aliquot Ecclesiæ Concilia contra tale dogma vsa sunt his verbis. Similiter & Augustinus lib. 1. de gratia Christi contra Celestium & Pelagium cap. 29. & tract. 81. in Ioann. & multis alijs in locis. Alterum est aduertendum, aliquos Catholicos his abuti verbis ad probandum omnia opera infidelium etiam ex suo genere bona, esse vitia, & peccata, quia inquiunt, in Christo non manent, & dictum est, *Sine me nihil potestis facere*: sed locus hic eorum opinioni non fauet: nam de fructu sermo est, quem fideles in Christo faciunt. longè autem aliud est opus frugiferū, & opus simpliciter bonum; frugiferū enim opus est, quod ad vitam æternā refertur, & per ipsum præmium consequimur. nullum autem est tale opus, præter id, quod à palmite in vite manente, & à fideli per fidem, & dilectionem ipsi Christo adhærente procedit. Et hoc est, quod dicit Paulus 1. Corinth. 13. Si distribuero omnes facultates meas in cibos pauperū, & tradidero corpus meum ita vt ardeam, & charitatem non habuero, nihil mihi prodest. B Non dicit, mihi nocet, sed nihil prodest, sine fructu mihi est, quia in Christo perfectè non maneo, sine quo nihil facere tale possum; at non continuò malum, & peccatum est, quia potest esse bonū aliquod morale. Sunt enim opera mala, bona, & fructuosa: nō si fructuosa non sunt, mala sunt; possunt enim esse moraliter bona: sicut si Deus in gratia hominem non creasset, nō continuò sequebatur, igitur peccator, & iniquus est; quia medium quoddam datur, vt nec sit iniquus, nec Deo amicus & iustus, sed bonus quadam naturali bonitate, ita etiam in humanis actibus fit. Multa in confirmationem huius veritatis dici possent, sed id à proposito esset digredi.

Opera omnia infidelium non esse mala, nec peccata.

Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes.

COMMENTARIVS.

TErtio argumento confirmat eandem parabolæ conclusionem, nempe, vt in ipso manere studeant, & quos attraxit fructuum vberiorum productione; vt maneant in eo, modò terrore impellit. estque argumentum sumptum à malo, & pœna graui, cui in eo manentes, expositi sunt. *Si quis*, inquit, *in me non manserit, mittetur foras*, sicut palmes à vite iam separatus mittitur foras: palmes enim resectus foras mittitur, id est, extra vineā, vbi iam ab agrico la deseritur, nec amplius adhibet ea remedia, quæ solebat, vt fructū ferat. Per hoc significat, qui fidem aut dilectionē Christi deserunt, eos foras mittēdos,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Aeternam pœnam comminatur, si in ipso non manserint.

id est, ab Ecclesia & Christi populo separandos, & Dei cura & prouidentia hac particulari, quam, vt salutē consequantur, gerere Christus solet, omnino destituendos. Hæc est prima pœna, quæ infligitur Christianis malis, aut fidem deserentibus, non quidem in hoc seculo, sed in futuro: tolluntur enim, & delentur de libro, & de populo Dei, cùm sint iam extra Ecclesiam, spe omni reuertendi sublata. De hac eiectione sermo est in præsenti sententia, quam separationem Dominus significauit in parabola sagenæ missæ in mare ex omni genere piscium congregantis, quam, cùm impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerūt bonos in vasa sua, malos autem foras miserunt. Matth. 13.

Et arescet.

Omni tandē bono priabitur, qui in Christo non manet.

PErgit pœnas easdem enarrare ex eadem similitudine palmitis sumptas. Prima erat eijcitur foras palmes; altera est, arescit: si quem enim humorē habuit à vite, eo etiam, cùm separatus fuerit, priuatur: nam à peccatore damnato & separato, si quod habuit donum Dei, tollitur, & aufertur: aliquando in peccatore manet habitus fidei, & spei, quæ dona sunt Dei à vite accepta. In hæreticis etiam manent aliquando habitus aliqui morales, manent aliquæ diuinæ inspirationes & stimuli, vt conuertantur; at cùm primùm morte interueniente separantur; tolluntur & eradicantur omnia ista, & arescunt, nec amplius honorem vitis recipiunt: dona etiam & talenta, quæ ad conuersionem etiam peccatoribus data sunt, perduntur; quod Dominus Luc. 19. significauit per parabolam illam de mna. Auferte, inquit, ab illo mnam: & cæteris; & quod habet auferetur ab eo.

Et colligent eum.

Et libertate carebit, qua ad bonum redire posset.

TErtia hæc pœna est, *colligent eum*, quo verbo significatur ablatio libertatis & potestatis, vt amplius non valeat viti vniri, sed cum impiorum cœtu colligatus maneat in perpetuum: quod Dominus significauit aliàs, dicens, Ligatis manibus, & pedibus. Matth. 22. quæ colligatio primò significat libertatis arbitrij ad bonum operandum ablationem: significat secundò consortium pessimorum: sicut enim palmites multi aridi colligūtur, sic mali & iniqui post hanc separationem sibi inuicem colligantur, quod ad grauem illorum pertinet pœnam. Hoc idem Matth. 13. explicuit per manipulos: significat etiam tertiò sic esse colligendos, & puniendos, vt nunquam euadere manus punientium possint: sicut nec palmes euadere potest manus eorum, qui colligunt manipulos in ignem proijciendos.

Et in ignem mittent.

Et igne torquebitur, quia palmes aut in vite, aut in igne.

QVarta hæc pœna est; Palmes collectus in ignem mittitur, sicà Christo separati, igne æterno torquebuntur. pœna sensus significatur, de qua Matthæi 25. Ite maledicti in ignem æternum. Et attende dictum esse: *In ignem mittent*, quia toti comburuntur, & non pars aliqua tantùm; quod scriptura alio solet verbo significare. Psalm. 57. In ira absorbet eos. Psalm. 68. Nec absorbeat me profundum. Et perpende sententiæ efficaciam. *In ignem mittent*, id est, ad alios vsus esse non possunt, nisi vt in ignem mittantur, quod August. tractat. 81. annotat ex verbis Ezech. 15. ligna, inquit, vitis præcisa, nullis agricolarum vsibus prosunt, nullis fabrilibus operibus deputantur. Vnum de duobus palmiti congruit, aut vitis, aut ignis; si in vite non est, in igne erit.

Et ardet.

Vis & efficacia atque duratio æterni ignis significatur.

QVinta hæc est pœna; vnico enim verbo duo exprimuntur. Vnum est vehementia ignis huius; vt enim palmes, postquā aruit, igni immissus citissimè ardet, vt non tam verè dixeris ardebit, quàm ardet; ita mali immissi ardent. Tanta etenim est vehementia illius ignis, vt sine mora ardeat: nam solet ignis lentus calefacere ligna prius, quàm inflammare, vt ardeant; at quando vehementissimus est, statim ardent; sicut & sicca ardere statim etiam solent: hæc vehementia significatur verbo præsenti. Alterum est duratio, ardet sine fine, non ad tempus, sed in perpetuum. Isa. 66. Ignis eorum non extinguetur. Vide quantum Dominus hoc argumentum sumptum à periculo, & malo, cui non manentes in eo se exponunt, auxerit, eleganti ex palmitibus similitudine accepta.

Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcunque volueritis petetis, & fiet vobis.

Verba Christi in aliqua manere, est Christum diligere.

QVarto eos allicit argumēto ex promissione sumpto, *Si*, inquit, *manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quæ volueritis, petetis*, & impetrabitis, *fietq; vobis*; id est, in his, quæ pro voluntate, & desiderio petieritis, exaudiemini. Intellige petieritis Patrem, aut me: nam paulò superius expresserat, quis nam sit rogandus. Duo sunt in hac sententia aduertenda; Prius quidē est, non esse vnum & idem, discipulos manere in Christo, & verba ipsius in discipulis manere. manere quidē discipulos in Christo, est fidem Christi habere, hæc enim mansio dicitur: verba autem Christi in discipulis manere, significāt dilectionem, vti superius c. 14. dicitur: Qui habet mādata mea, & seruat ea, ille est, qui me diligit, quia manere verbum Dei in aliquo dicitur, quādo is verbum Dei recordatur, & implet. Vtrumque igitur exprimitur, fides, & dilectio; vt rectè Cyril. lib. 10. cap. 18. exponit. Verbum autem manendi, vt superius annotauimus, perseuerantiam quandam indicat, iuxta illud 1. Ioann. 3. Fortes estis, & verbum Dei manet in vobis; id est, perseueranter eius mandata custoditis. Alterum est, non generaliter quodcunque voluerint, & petierint, fient, sed quod recta voluntate, & qualem in Christo manentes habere decet, petierint. in quo duo sunt, nempe, vt nihil iniustum, superuacaneum, inutile petatur: & rursus, vt ad salutem spiritualem verè sit ordinatum: palmes enim in vite existens, si petere posset, hoc solum, quod ad fructum, & conseruationem in vite confert, peteret: talia sunt, quæ iusti impetrant.

ANNOTATIO X.

Quid est in Christo manere, & verba eius manere habere.

CHRYSOST. hom. 75. illa duo, *Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint*, nō vt duo distincta exponit, sed tanquam idem significantia; vt velit Dominus explicare, quid sit in ipso manere, nempe verba, & mandata eius seruare: qui enim mādata implet, ille est, qui in eo manet. Cyril. autem libr. 10. cap. 18. tanquam distincta interpretatur, vt primum ad fidem, secūdum ad dilectionem referatur; & hæc videtur legitima expositio: cùm enim qui credunt, & fidem sine dilectione habent, in Christo maneant, sicut palmes etiam sine fructu in vite manet, priusquam tollatur & resecetur; nō est, cur exponamus mansionem hanc per fidem, & dilectionem, maximè cùm sit distinctum verbum, in quo dilectio exprimatur. Et verò obseruandum est, quando absolutè scriptura agit de mansione in Christo, intelligi perfectam, quæ fide, & dilectione fit; at quando apponit verbum particulare, A quo dilectio significatur, tunc mansio illa interpretanda est, quæ fide sit, cui vt perfecta fiat, superadditur dilectio; quod optima ratione Dominus his verbis facit, vt ostendat, manere aliquos in eo: hoc tamē nō sufficere, nisi simul verba eius in eis manserint, vt simul credant, & mādata eius custodiant. Rursus cùm duos distinxisset palmites in vite; fructuosos, & inutiles, vtrosque tamen in vite inhærentes; opus fuit id quod commune eis est, & id, in quo distinctionem & differen B tiam habent, exprimere: idcirco mansionem perfectam duplici verbo distinguit, qui manet in eo, quod commune est, &, in quo verbum eius manet, quod particulare est bonis & iustis, qui palmites sunt fructiferi. Adde in hoc multum exprimi, quanti referat mandata Christi seruare; vt qui non seruat, quātumcunque sit in Christo, & viti inhæreat, nihil ei prosit ad salutem.

In hoc clarificatus est Pater meus, vt fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei discipuli.

COMMENTARIVS.

QVinto argumento eos ad eandem rem, vt in ipso maneant, exhortatur, sumpto ex Dei glorificatione. sensus autē est, Ne puretis parum interesse

vos

Universidad de Deusto
Biblioteca

Argumento à Dei glorificatione sūpro, eis persuadet, vt in ipso maneāt.

vos in me manere: nam ad Patris mei gloriā multum refert, vt vos fructum vberiorem afferatis, populos & gentes ad eius cultum conuertendo, vtque, *Efficiamini mei discipuli*, id est, meam doctrinam per orbē totum diuulgetis, & disciplinam quam accepistis, profiteamini: hoc ergo vos debet valdè excitare, vt omni studio mihi adhærere studeatis. Attende de eo fructu hanc sententiam intelligi, de quo Ioan. 4. dicitur. Qui metit, mercedem accipit, & cōgregat fructum in vitam æternā: & paulo inferius; Posui vos, vt plurimum fructum afferatis, & fructus vester maneat. Verba sunt obseruanda. Illud, *in hoc*, declaratur illis verbis, *vt fructum plurimum afferatis*, vt sit sensus. Hac re maximè Pater clarificatus est, nempe, vt afferatis fructum plurimum, & discipuli mei efficiamini. Rursus, *clarificatus*, dicitur *Pater*, id est, clarificabitur, vt exponit Euthy. sæpe enim in scriptura, præterita pro futuris posita sunt: Sensus ergo est; Clarificabitur Pater, si attuleritis plurimum fructum, & simul efficiamini mei discipuli. erant iam discipuli, at tunc perfectè facti sunt discipuli, quādo aduenientē Spiritu sancto doctrinā Christi perfectè edocti sunt, omnemq; acceperunt veritatem, vt eam mundo manifestarent: hæc autem maximè in gloriam Dei cesserunt, vt per orbem nomē eius coleretur, & adoraretur, expulsa dæmonum tyrannide, & idolatria, à qua Dei veritas iniustè detinebatur, vt dicitur Rom. 1. Denique prius est effici discipulos, quàm plurimum hunc adferre fructum; tamen solet scriptura aliquādo ordinem rerum postponere, & ita nunc fit, vt significet se hoc persuadere velle; nempe, vt sibi inhæreant, & in disciplina perseuerent; quasi diceret, clarificatus est Pater, vt plurimum fructū afferatis, quod fiet, si mei discipuli sitis, & in mea disciplina perseueretis, & perficiamini.

ANNOTATIO XI.

Diuersa superiorū verborum explicationes.

CYRIL. lib. 10. cap. 19. superiorem sententiam multo aliter exponit; nempe hanc clarificationem esse, quam habuit Pater in filij sui incarnatione, ex qua factum est, vt homines discipuli eius fierent, & copiosiorem redderent fructum, quàm ij, qui in lege erāt; de qua copia dictum est Matth. 6. Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarum, & Pharisæorum. Erit ergo sensus; propterea clarificatus est Pater in me, non vt sibi gloriā propriam acquirat, sed vt vos afferatis plurimum fructum, est autem fructus iste bonorū operum. Hæc ex Cyrillo. Chrysost. homil. 75. aliter exponit, nempe in hoc lætatur Pater cùm plurimum fructum affertis, & estis mei discipuli. Euthymius autem ita interpretatur. In hoc, inquit, glorificabitur Pater, si fructum multum attuleritis: quis autem hic fructus sit non exprimit. Mihi sensus legitimus is videtur, vt hæc glorificatio sit fides, cultus, & honor impensus à tot populis, & gentibus ad verum Deum conuersis: credere enim, colere, & venerari Deum, est ipsum glorificare & clarificare. Fructus autem multus non tantùm est discipulorum obseruātia, & studiosa sanctaque vita, sed simul conuersio tot hominum ad Dei veri cultum, & fidem; atque hæc disciplina, nempe, *vt sitis mei discipuli*, est illa non tantùm, quam acceperunt à Christo præsente visibiliter, sed quam Spiritu sancto superueniente imbiberunt: tunc enim perfectè discipuli fuerunt, quando totam doctrinam Magistri sui perceperunt; tunc autem consummati, quando eam mundo denunciauerunt, se discipulos illius profitentes: sic est ista sententia intelligenda, & est argumentum potentissimum inducens eos, vt in Christo maneant; quòd vnum omnibus his argumentis Christus persuadere nititur.

Auctoris interpretatio.

Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos; manete in dilectione mea.

COMMENTARIVS.

SExtò ad hanc vnionem, & māsionem in ipso exhortatur, & est sumptum argumētum ex dilectione, qua eos dilexit. Eo, inquit, dilectionis modo, quo Pater me dilexit, ego vos dilexi; procurate ergo ea omnia facere, per quę in hac gratia, & dilectione, qua vos prosecutus sum, conseruari possitis: plurimi enim facienda est dilectio illa, quæ similis est ei, qua Pater dilexit Christum. Particula, *Sicut*, non æqualitatem, sed similitudinem significat, vt sæpe annotatum est. Est autem ista similitudo valdè attendenda. Loquitur Christus ratione suæ humanitatis: humanitas autem ipsius nullis eius præcedentibus meritis dilecta est à Deo, vt personæ filij copularetur; magnus hic profectò amor, & dilectio Patris fuit erga illam humanitatē sanctissimam; eam nempe verbo diuino vnire, quam dilectionem gratis Deus impendit nullis præcedentibus ipsius humanitatis meritis, vt doctè, & verè affirmat August. libr. 2. de peccat. mer. & remi. cap. 17. & libr. de correct. & gratia cap. 11. Simili amore gratuito, & nullis eorum præcedentibus meritis, vniuit sibi homo factus Christus discipulos: & est ad rem apposita similitudo. sicut humanitas gratis coniuncta est Verbo, & facta est vitis; sic eidem viti copulati sunt gratis discipuli, & facti sunt palmites; nemo enim discipulorum suo merito consecutus est, vt Christi discipulus, & Apostolus fieret. Ex hac similitudine infertur, æquum esse & iustū, vt ipsi procurent, & omni studio incumbant conseruare tantam dilectionem, quam nullo præexistente merito acceperunt. Et hoc est, quod dicit, *Manete in dilectione mea.* sunt enim illata hæc verba ex præcedentibus. manete ergo in hac dilectione; id est, omnem nauate operam, vt conuersemini in hac dilectione, qua ego vos sum prosecutus. hic est legitimus sensus.

Mira similitudo inter amorem, quo Pater diligit Christum, & eum, quo Christus diligit nos.

Auctorum interpretatio confirmatur.

ANNOTATIO XII.

LABORANT expositores inquirentes, in quo similitudo ista dilectionis consistat. Cyril. lib. 10. cap. 20. explicat in operibus miraculosis, iuxta illud Ioan. 14. Opera, quæ ego facio, & ipse faciet. vt ergo dilexit Pater filiū, communicando virtutem, & potestatem faciendi opera diuinitatis: sic Christus discipulos, quia eis dedit potestatem ejiciēdi dæmonia, & morbos pellendi, & cætera mirabilia efficiendi. Euthym. aliter exponit: quomodo, inquit, Pater dilexit me facientem voluntatem eius, sic ego vos dilexi facientes voluntatem meam. Sed neutra expositio est accommodata, nihil enim hic de miraculis, quorum edendorum nondum perfectam acceperant potestatem, nec dilectio supponit mandatorum obseruantiam, imò facit eam, Christusq; exhortatur ad mandata seruanda, vt sic in dilectione conseruentur. Expositio ergo, quæ data est in cōmentario, videtur valdè accommodata. Augu. tract. 81. dubium proponit, de qua dilectione sit intelligendū, quod dicitur: *Manete in dilectione mea*, an de ea, qua diligebant Apostoli Christum, vt sit sensus; perseuerate diligere me: an de dilectiōe hac, qua Christus eos prosequebatur. Respondet de hac posteriori esse verba interpretanda; & vera est responsio, quam verba sequētia probant: & eandem Cyril. lib. 10. ca. 20. sequitur, in hunc sensum exponens, omni studio, cura, & opera, sic à me diligi curare debetis, vt ego à Patre diligor. Idem sentit Chrys. ho. 75. & nos in commētario sic exposuimus, quamuis hanc similitudinem aliter explicuerimus.

De qua dilectione Christus loquatur, cùm dicat, manete in dilectiōe.

Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea.

COMMENTARIVS.

NON satis fuit Christo ad dilectionem suam erga discipulos conseruandam eos exhortari, dilectionis qualitate, & dignitate proposita, sed modum etiam exponit, quo se in ea valeāt dilectione conseruare. *Si præcepta mea*, inquit, *seruaueritis*, in mea hac dilectione permanebitis, nec vos vnquam diligere prætermittam. Christus de perseuerantia, & stabilitate dilectionis suæ erga eos loquitur, quam mandatorum obseruantia efficit. habet etiam aliud hæc obseruantia, nempe dilectionem Christi erga eos augere: diligit enim Christus mandatorum suorum obseruatores, & quo magis ac magis ea obseruare perseuerant, eo amplius etiam dilectio Christi erga eos augetur, ac incrementa suscipit: non enim æqualis est dilectio Christi erga suos omnes, nec erga vnum & eundem toto tempore, sed augmenta recipit; non quòd Christus, aut Deus mutetur in se, sed fit mutatio ratione affectuum, qui ex dilectione proueniunt.

Præceptorū custodia conseruat & auget Christi amorem.

Sicut & ego præcepta Patris mei seruaui, & maneo in eius dilectione.

VIam, & modum hunc manendi in eius dilectione manifestum, facilem, & suauē efficere conatur Dominus: & est sensus; dixi vos modò manere, & per-

Universidad de Deusto
Biblioteca

& perseuerare in dilectione mea posse, nempe, si mea mandata seruaueritis; nō sit autem vobis hic modus difficilis, & arduus, nec rursus eum incertum existimetis: nam hunc ego habui erga Patris mei dilectionem: ille enim me dilexit, & ego in hac dilectione maneo, seruatis mādatis eius: æquum ergo est, cùm vos eadem dilectione diligam, vt etiam eundem erga me seruetis modum. hunc autem modū certum vobis persuadete, sicut certus est hic meus, quem ego habui. Attende in hoc non esse inquirendam omnem similitudinem, sed eam, quæ ad rem facit. dilexit Christum vt hominem Pater multis de causis, & titulis, inter quos obedientia Christi fuit erga Patris mandata, & in hoc similitudo est; at discipuli non tot titulis diligebātur: nisi enim mādata seruāssent, non erat in eis ratio, propter quam diligerentur, imò dilectione Christi priuati fuissent. Attende etiam sermonem esse de permanentia in dilectione, vti superius annotauimus; dilectio enim Dei erga nos, causa est cur mandata faciamus; hæc autem obseruantia dilectionem Dei conseruat, & auget. Habes ex his verbis, Christum hominem habuisse mandatum, & præceptum, quod diffusè tractauimus cap. 10. vbi etiam exposuimus, quæ essent hæc præcepta Patris Christo homini facta. Illud, *In eius dilectione*, eodem modo intelligendum est, nempe, qua me Pater diligit.

Pater Christum amabat, non solū quia præcepta seruabat, sed ob plures alias causas.

Hæc locutus sum vobis, vt gaudium meum in vobis sit.

Gaudere in aliquo, est quod is præstet causam & materiā gaudij.

ADhuc nouo vtitur argumēto, vt discipulos in mansione hac confirmet, & est septimum, sumptum ex gaudio Christi, sensus autem est. Hæc locutus sum vobis, vt in me maneatis, & mandata mea seruetis, dilectionem meam hanc erga vos conseruetis, vt gaudium meum sit in vobis, Græcè, maneat in vobis; id est, id in vobis perseueret, quod me gaudio afficit. adhuc gauisus sum in vobis, quòd mei estis discipuli, quod in me manetis, locutus autem hæc, vt perseueretis tales, & gaudiū meum cōceptum de vobis etiam perseueret. Magnum argumentum persuadendi discipulo, est gaudium magistri: idem est sensus huius, *Vt gaudium meum sit in vobis*, & istius, vt gaudeam in vobis. Gaudere autem in aliquo dicimur, quādo in eo reperitur, quod gaudij causam, & materiam nobis præbet: sic dicebat Paulus Philip. 2. Implete gaudiū meum; id est, curate vt tales sitis, vt ego de vobis gaudeam. & 1. Thessalon. 2. Vos estis gloria mea, & gaudium meum, id est, estis mihi materia, & causa gloriæ, & gaudij. Ita nunc dicit Christus, *Hæc locutus sum vobis*, vt verbis meis tales vos permanere efficerem, vt mihi in vobis, & de vobis nunquam desit gaudendi occasio, quod fiet, si in me manseritis; id est, si in fide, & dilectione, disciplinaque mea accepta, perseueraueritis. Gauisum esse Christum in suis discipulis, quòd discipuli eius sint, quodque doctrinam eius susceperunt, docet Luc. cap. 10. In illa hora exultauit in Spiritu sancto, & dixit; Confiteor tibi Pater Domine cæli, & terræ, quòd abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Hoc modo Christus gaudium, & exultationem perseuerare vult, vt nimirum discipuli tales continuò perseuerent: hoc est gaudere in eis, & gaudium eius manere, & perseuerare in ipsis; ideo multis rationibus eos, vt tales perseuerent, exhortatur. In annotatione sequenti hic locus accuratius discutietur.

Et gaudium vestrum impleatur.

Si in me manere curabitis, & me gaudio afficietis, & eodem vos afficiam.

OCtauo argumēto idem confirmat, connectuntur autem hæc verba præcedentibus, ac si dicat; Nō solum gaudio me afficietis si feceritis; quæ locutus sum, sed etiam vestrū gaudium implebitur, quia id assequemini, quod vos maximo & perfecto afficiet gaudio; & quòd vos nunc multum desideratis: vos enim cupitis mecum semper manere, nunquam à me separari: cæterum scitote hac ratione vos id consequuturos, si hæc feceritis, quæ loquutus sum, ideoque ea omnia dixi, & docui, vt & ego in vobis gaudeā, & vos, quod sum-

summopere desideratis, & in quo perfectè gaudebitis, cōsequamini. Hic mihi huius, & præcedentis sententiæ sensus legitimus videtur. Ex quibus omnibus constat, quàm efficacibus, & quàm multis argumentis ad hanc mansionem in se, quam per parabolam induxit, suos sit exhortatus discipulos.

ANNOTATIO XIII.

Patres diuersis modis superiorem sententiam interpretantur.

SEntentiam superiorem variè Doctores interpretantur: Varietas autem ex eo procedit, quod verba plures admittūt sensus. ita vt quis proprius, & legitimus sit, non facilè diiudicetur. Primò Chrysost. hom. 76. & Euthimi. sic exponunt, vt sit sensus; Ne discedatis à me, neve à cursu desistatis: vt gaudium meum maneat in vobis; id est, vt gaudiū, quod habebatis in me, & de me antequam hæc, tristia locutus essem, in vobis sit, & perseueret. hoc enim est, quod dicit, gaudium meum sit in vobis, & gaudium vestrum impleatur: vt vobis gaudere, sicut ante, & perseuerare in eodem gaudio semper liceat. Interpretantur autem hi Doctores illud *meum* passiuè, id est, gaudium, quod de me habebatis. & hoc idem appellat *vestrum*, quia ipsorum erat, tanquam eorum, qui gaudebant; Christi autem tanquam eius, in quo, & de quo, gaudebant. Secundo loco Cyril. lib. 10. cap. 21. breuissimis verbis, prima hac expositione recitata, alteram, quam accuratiorē, appellat, adhibet, vt *gaudium meum*, sit hoc, quod Christus habebat; vt sit sensus; vt gaudeatis de ijs, de quibus ego gaudeo; ego autem gaudeo de hominum salute; tale ergo sit vestrum gaudium, sic enim fortes ad certamina eritis, & spe saluandorum hominum, libenter pericula subibitis: non parum gaudentes, quòd voluntas Patris, qui vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, pro virili parte vestra impleatur. *Et gaudium vestrum impleatur*, id est, gaudium vestrum sit solidum, & sincerum: erit autem tale, si de his gaudeatis, de quibus ego gaudeo. Tertio loco August. tra. 85. exponit aliter, vt gaudiū hoc sit, quod habuit vt Deus ab æterno ex prædestinata & præuisa salute nostra, quod gaudium in eo fuit semper: tamen in nobis nondum erat, quia nondum eramus. Dicitur autem esse in nobis, dum gratia cum salute nobis datur, ex quarum præuisione Christus gauisus est ab æterno. Erit igitur sensus. Hæc locutus sum vobis, vt id, in quo ego ab æterno gauisus sum, sit in vobis; nempe gratia & salus. gaudium vestrum autem, quod habetis de meo cōsortio impleatur, paulatim proficiendo vsque ad æternam beatitudinem. Quartò recentiorum aliqui aliter exponunt, vt gaudium suum vocet, quod ipse in cordibus hominum solet efficere, sicut & pax Christi dicitur, quam ipse suis communicat. Est autem gaudium de rebus spiritualibus, & de dilectione Dei, & de spe salutis æternæ; quod gaudium omnem tristitiam de rebus temporalibus superat. Erit ergo sensus; Hæc locutus sum vobis, vt in vobis sit gaudium spirituale & cæleste, quod ego efficio in ijs, qui mei sūt; hoc gaudium quod vestrum est, quia vos gaudebitis, est impletum, id est, sincerum & solidum. Alij alias adhibēt interpretationes, sed hæ præcipuæ videntur, ex quibus colligere licet, illud, *meum*, variè exponi. in prima enim expositione passiuè accipitur, vt sit gaudium meū dictum, quia de Christo, & in Christo gaudium erat; in secunda, & tertia expositione accipitur actiuè, gaudium meum, quod ego habeo, seu quo ego gaudeo: quamuis iuxta expositionem secundam hoc gaudium sit Christi hominis; secundum tertiam verò sit christi Dei, & æternū: vtraq; tamen expositio salutem hominum respicit, de qua Christus gaudet. In expositione quarta accipitur effectiuè, gaudiū meum, quod ego efficio, & communico.

Auctoris explicatio comprobatur.

Consequenter, diuersis explicāt modis verba illa, & gaudium vestrū impleatur.

Similiter etiam pars illa secunda, nempe, *Gaudium impleatur*, varie exponitur. In prima expositione impleri gaudiū, est perseuerare in eis gaudium, quod prius conceperant de Christo; in secunda impleri gaudium est, gaudium esse sincerum, & solidum, non deducis, & vanis rebus, & hoc etiam in quarta expositione: at in tertia, impleri, est paulatim proficere, & promoueri vsque ad perfectum complementum in gloria. Hæc sunt, quæ Doctores sentiunt; mihi ea expositio, quæ posita est in commentario probabilior & accommodatior visa est, in qua gaudium meum exponitur, quo Christus gaudebat: nam distinguit duplex gaudium, suum, & discipulorum; & de suo inquit, vt gaudium meum in vobis maneat; de illorum verò gaudio dicit, vestrū impleatur. Non igitur potest passiuè illud, *meum*, conuenienter exponi. Rursus gaudium hoc erat, quo vt homo gaudebat, & in ijs, quæ ad materiam subiectam pertinent: loquebatur enim de illorum mansione in se, nec à sua disciplina recederēt: similiter etiam sermonem faciebat de discipulorum desiderio & affectu, quo ab eo nunquam diuidi desiderabant: quibus data expositio facilius accommodari posse videtur.

Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos.

COMMENTARIVS.

POstquam Dominus ad māsionem in se, & dilectionem erga se exhortatus est suos discipulos, multisq; id argumentis suadere conatus est, aliud documentum tradit, quod consequens erat; nempe, vt inuicem se diligerent; cū ius etiam dilectionis modum docet. Connectuntur autem hæc verba superioribus

Universidad de Deusto
Biblioteca

rioribus sic;Iniunxerat eis, vt mandata eius seruarent:nam ea ratione in dilectione,quàm erga eos habebat, mansuri erant;nunc exponit, quæ hæc sint mandata & præcepta. *Hoc est*, inquit, *mandatum & præceptum meum.* In Græco geminus est articulus,vt sit sensus;inter omnia mandata mea,quæ vobis seruanda iniunxi,hoc est illud præcipuũ & insigne,vt diligatis inuicem,sicut ego:id est, eo modo, quo vos dilexi.quis autem modus hic sit, verbis sequentibus exprimit;nempe ita vehementer vos inuicem diligatis,vt vitam pro alterius salute exponere vnusquisque vestrum sit paratus. Est autem generale hoc mandatum singulis Christianis,non autem solis Apostolis.Si igitur in dilectione Christi manere,est mandata eius seruare,& hoc est inuicem sic se diligere; qui non sic diligit fratrem, profectò nec mandata Christi seruat, nec in eius manet dilectione.

Cur solius dilectionis, & non diuinæ, sed mutuæ humanæ meminit.

ANNOTATIO XIV.

INterrogare aliquis posset: cur de dilectione mutua meminit,non autem de Dei dilectione,& cur de dilectione, non autem de aliis mandatis? Aug.tract.83.in hac dilectione mutua proximorum, & mandatum de dilectione Dei,& cætera,quæ erga proximũ sunt, conprehendi respondet:quę sanè vera est doctrina: qui enim proximum diligit propter Deum,& Deum absque dubio diligit. Qui etiam proximum diligit,non furatur,quæ eius sunt; non occidit; non ea denique facit, quæ proximorum dilectioni repugnent; radix enim omnium mandatorum charitas est,vt docet Grego.hom.17.Euang.Eadem est responsio Chrysost.hom.76.At mihi ea accommodata responsio videtur,nempe Dominum intendisse discipulos secum vnire, & inter se ipsos;secum quidem,vt salutem propriam consequerentur; inter se ipsos autem, vt singuli aliorum studerent incumbere saluti: futuri enim erant doctores, & medici salutis spiritualis hominum. Idcirco postquàm de mansione in se locutus est,in qua dilectio Dei cõprehendebatur,nunc de mutua agit dilectione,per quam efficiebantur soliciti, & studiosi salutis aliorum. Alia præcepta,quæ ad iustitiam pertinent,non expressit, quia ad ea non indigebant discipuli persuasione, sicut nec vt Deum diligerent. Difficultas solùm erat in hac mutua dilectione, propterea eam maximè commendauit.

Auctoris sententia proponitur.

Insuper rogabit aliquis,quare hoc præceptum dicit suum. *Hoc est*, inquit, *mandatum meum.* Aug.tract.83. respondet idem esse hoc mandatum, seu præceptum,quod hic appellat suum, & quod cap.14. dixerat nouum; ibi,tanquam non fuerit ante mandatum:hic, tanquam non fuerit aliud ab illo; sed ibi dictum est nouũ, ne in vetustate perseueremus; hic dictum est meum,ne cõtemnendum putemus.Nos in eo loco, quare nouum diceretur exposuimus; meum autem hic dici ea ratione putamus, qua superius dixerat;Si præcepta mea seruaueritis,manebitis in dilectione mea; sicut & ego seruaui præcepta Patris, & maneo in eius dilectione. Hunc ergo sermonem prosequens adiunxit; *Hoc est autem præceptum meum*: ea igitur de causa dicit, *præceptum meum*, qua superius etiam dixerat, præcepta mea; Præcepta autem sua appellat, quæ ipse hominib⁹ à se redẽptis imposuit;præcepta autẽ patris, quæ Pater ipsi, vt homini iniũxit.Dices;nõne Deus præceperat multa ex his,quę Christus præcepit?præceperat sine dubio:nã diligere Deũ toto corde,& proximum sicut se ipsum,iam ante præceperat Deus;tamen Christus iterum iussit, & mandato Dei accessit mandatum etiam Christi.Suum ergo mãdatum iure dicit, quia ipse præcepit,licet nõ excludat etiam eadem ante præcepisse Patrem;tamen vt à mandatis, quę Pater ei soli iniunxit,distingueret,sua appellauit; ac si diceret; mandata mea, nempe, quę ego vobis mando,non quę Pater mandauit mihi.

Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis.

COMMENTARIVS.

MOdum,quo ipse dilexit nos, declarat, vt nos inuicẽ sic diligamus. Nulla,inquit,maior est dilectio,quàm ea, qua aliquis pro eo,quem diligit, animam, suã ponit & mortem subit.Hoc nos modo dilexit Christus,hoc etiam modo præcipit suis,vt se inuicem diligant,vt pro alterius salute tuenda, & conseruanda,quando opus est, nullum periculum,nulla persecutio, nullum malum temporale eos retrahat;sic suos Apostolos præparatos esse vult, vt mundo salutem annuntient, & hominum saluti incumbant; sicque huic negotio intendant, vt nec mors,quæ omnia mala temporalia superat, nec mortis genus vllum acerbissimum,eos ab hoc officio retardet. Hunc locum ipse Ioannes explicuit 1.Canon.3. In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam

quoniam ille animam suam posuit pro nobis: & nos debemus pro fratribus animas ponere.Græca exemplaria non habent particulam,*quàm*, nec multa Latina,sed legunt,Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat;vt sit sensus;non est maior dilectio erga dilectũ ea, qua pro eo anima, seu vita exponitur;& ea est lectio accommodatior. Aliqui non legunt pronomen,*hac*, & tum rectè legitur particula,*quàm*,quod si ponitur pronomen, vt in Græcis habetur,tunc superuacanea est particula,*quàm*,nec sensum conuenientem habet.

Vtrũ maior dilectio dicẽda sit,quæ pro amicis, an quæ pro inimicis ponit vitam exponere.

ANNOTATIO XV.

INquirunt nostra tempestate nonnulli, qua ratione dictum sit; neminem habere maiorem charitatem ea,qua ponitur anima pro amico,cùm maior illa videatur, qua pro inimicis ponitur. Bernar. etiam in serm. feriæ quartę hebdomadis sanctę, Maiorem,inquit, charitatem nemo habet,quàm vt animam suã ponat quis pro amicis suis:maiorem tu habuisti Domine ponens eam pro inimicis. Relictis autem recentiorum responsionibus,vera, & legitima responsio,& doctrina hæc est.Sciendum triplicem esse quantitatem dilectionis alicuius,vna est,quę dicitur æstimationis, seu appreciationis;quo enim aliquis plura & maiora postponit pro aliquo, eum dicimus plus, vel minus diligere, & dilectio maior, vel minor est.qui ergo ita diligit alterum, vt res temporales postponat dilecto, potiusq; eas quàm amicum dimittere sit paratus, multum diligere dicitur. at si aliquis non solùm res temporales, sed honorem etiam propriũ illi postponat,plus diligit: si autem alius vitam etiam postponat,maximè diligit; Quo enim amicę pluribus præfertur, aut pauciori bus, & minoribus, eo plus aut minus diligitur, & dilectio maior, & minor dicitur: & hæc est quãtitas æstimationis,seu appreciationis. Altera est quantitas intensionis, quæ consistit in vehementia, & feruore dilectionis; quo enim feruentius,& vehementius aliquẽ amamus, etiam plus, aut minus amare dicimur.distinguitur autem ista quantitas à præcedenti:aliquando enim vehementius amamus,quæ minoris æstimamus & facimus. Parentes enim vehementius amant filios paruulos, tamen pluris faciunt primogenitum etiã prouectiorem.quod eo probatur;quia si vnum dimittere compelleretur, mallent seruare primogenitum:Iuuenes etiam aliquando vehementius diligunt suos socios & sodales,quàm parentes; tamen pluris faciunt parentes,maioráque propter parentes dimitterent,quàm pro sodalibus, si opus esset. Tertia quãtitas est extensionis: quo enim plures aut pauciores diligimus, eo dilectio maior vel minor etiam dicitur,quamuis esset eadem vehementia & eadẽ æstimatio. Sic maior est dilectio diligẽtis ciues,& externos,quàm eius, qui solos diligit populares.

Dilectio maior quadruplex.

Ex hac certa,& vera doctrina facile est aliquas veritates deducere. Prima est; dilectio ordinata non potest esse maior, quantum ad æstimationem, ea, qua vita exponitur pro amico,vel pro eo,quem diligimus:Cùm enim quantitas hæc consideretur ex his, quæ pro dilecto exponimus; & quæ eius bono postponimus,nullumque sit æquale bonum temporale vitæ propriæ;sit vt qui postponat eam, diligat sum mè, nec habeat vltra, quod postponat.dixi dilectionem ordinatam: nam qui vitam spirituale pro alio exponeret;hic maius aliquid,quàm vitam propriam temporalem,pro amico poneret; sed ea dilectio inordinata esset,nec amicitia vera censeretur:inter ea enim,quæ ordinata dilectione postponuntur pro alijs, summum locum tenet vita propria temporalis:idcirco hæc dilectio est summa,qua nulla maior est quantum ad æstimationem.Secunda veritas sit; non est maior quantum ad hanc æstimationem dilectio,qua vita pro inimico,ea quæ pro amico ponitur. hæc veritas attendenda est:nam per eam difficultas soluitur. Demus vnũ pro amico vitã exponere,alterum pro inimico; quantum ad æstimationem non est maior vna dilectio, quàm altera:nõ enim plus dimittit, aut posthabet pro dilecto vnus quàm alter: sicut qui dat mille aureos inimico,non plus dat,quam qui totidem dat amico.est quidem dilectio illa,qua pro inimico anima ponitur, extensione maior: est etiam rarior, quia rari sunt, qui ita inimicos diligãt;est admirabilior; est aliquo modo perfectior, tamẽ non est maior quantitate æstimationis, & ex hoc intelligimus facile S.Bernardum dicentem, maiorem esse charitatem,qua anima pro inimicis ponitur: est enim maior extensione, intelligimus etiam Paulum Rom.5. Commendat, inquit, charitatem suam Deus in nobis, quoniã cùm adhuc peccatores essemus secundum tempus, pro nobis Christus mortuus est.&rursus. Vix pro iusto, quis moritur:nam pro bono forsitan quis audeat mori: hæc non probant maiorem esse dilectionẽ Christi quantum ad æstimationẽ, qua pro inimicis mortuus est, quã, si pro amicis moreretur: non enim aliam vitam exponeret, quàm exposuit,sed fuit dilectio rarior,difficilior,perfectior & extẽsior, vti diximus.Tertia veritas; fieri potest aliquã dilectionem esse maiorem quantum ad intẽsionem,& extensionẽ,ea qua quis animã ponit pro alio:nam si vnus pro solo amico animam poneret,non autem pro inimico : alter verò pro amico,& inimico non animam,sed bona temporalia exponeret,huius dilectio esset extẽsior,quàm ea,quę est maioris æstimationis: idem posset accidere in intẽsione.Quarta veritas est;Dominus in his verbis,de dilectione loquitur,quantum ad æstimationem: hæc enim est vera quantitas, & præcipua dilectionis; quo enim plura pro dilecto postponimus,eo dicimur magis amare, & diligere:&

Dominus Christus loquitur de dilectione quantum ad æstimationem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

hanc commendat discipulis, vt ita ament omnes, vt vitam propriam exponere sint parati pro his, quos diligunt. De intensione dilectionis nihil Dominus disponit: satis enim perfectè amat, qui ita amat, vt animam ponat pro eo, quem amat. nec de extensione, quia iam locutus erat, vt in annotatione sequēti dicetur; sed solùm de hac æstimatione, & quantum ad hanc, siue pro amico, siue pro inimico, quem diligimus, vitam exponimus, non est maior vna dilectio, quàm altera, & hæc est solutio difficultatis propositæ: nihilominus pro exactiori intelligentia eiusdem sententiæ adiungenda est sequens annotatio.

ANNOTATIO XVI.

Cur Christus amicorū tantùm, & non dilectionis, quæ pro inimicis vitam exponet, meminerit.

INquirunt præterea recentiores, quare dictum sit, animam suam ponit pro amicis, & non etiam pro inimicis; at re vera inquisitione dignius erat, quomodo Christus animam pro amicis posuerit, cū Rom. 5. dicat Paulus, pro impijs mortuum esse, & pro peccatoribus. Rursus, quia si mortuus non fuisset, amicus Dei nemo esset inuentus: pro suis igitur inimicis animam posuit, & morte sua amicos fecit. Hæ igitur duæ difficultates sunt dissoluendę. Ad priorem respōdeo, rectè factā mentionem de amicis, nō de inimicis: ratio enim contextus id postulabat: nam præceperat discipulis, vt inuicem se diligerent, id est, vt omnes mutuo essent amici, neminemque inimicum haberent. his autem verbis quantum diligendi mutuo essent expressit. cùm igitur nemo debeat inimicus esse alteri, sed omnes mutui amici, in explicanda amoris huius magnitudine, nō erat cur de inimicis fieret mentio. Obijcies; quid si aliquis præceptum Domini transgressus, inimicus sit, & odio nos habeat? Respondeo etiam hunc ex parte nostra amicum habendum esse: eum enim diligere debemus, & ex parte nostra amicitiam cōseruare Christianam: atque si opus fuerit, pro eius salute animam ponere, interque amicos reputandus, quantum ex nobis est, quamuis ipse ex parte sua inimicus sit: quod Paulus docuit, dum de pace loqueretur Rom. 12. Si fieri, inquit, potest, quod in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. nemo igitur ex parte sua, si vult, vllum habet inimicum, sed omnes amici ei sunt, qui omnes propter Christum, & in Christo diligit. siue ergo pro amicis, siue pro inimicis vitam exponat, pro amicis ex parte sua vitam ponere dicendus est: idcirco causa maioris claritatis, in commentario diximus pro ijs, quos diligit, vitam, seu animam ponit: nam integra amicitia non dicitur, quando ex vtraque parte non est mutua: quandam enim amicus relationem habet ad alterum; quamuis autem ex vna parte deficiat, si tamen alter adhuc diligit, nec mutatā est, amicitia omnino perijsse nō censetur.

Ad posteriorem difficultatem respondeo: omnes quotquot iusti tempore aduentus Christi fuerunt, imo à principio mundi, iustitiam hanc virtute aduentus & mortis Christi consecuti sunt: nisi enim venturus fuisset, nemo iustus, nemo Dei amicus, eique charus inuentus esset; at decreto, & statuto eius aduentu, multi iustificati sunt virtute fidei ipsius, etiam antequam veniret & moreretur: quando ergo venit, & mortuus est, inuenti sunt multi amici, & chari, pro quibus mors illa offerebatur, & erat pro alijs in peccato adhuc detentis: nemo tamen illorum amicitiam illam consecutus erat, nisi mortis eiusdem futuræ virtute: & hac ratione dictum est, pro iustis & iniustis, amicis & inimicis mortuum; nempe amicis & iustis, qui iustitiam virtute mortis eius, antequam eam subijsset consecuti erant: omnes tamen inimici erant ex se, quotquot mortis huius beneficio iustificati sunt, quia in peccato nati, & concepti. Adde ex parte Dei amicos omnes fuisse, qui eos omnes etiam in peccato sic dilexit, vt filium suum vnigenitum daret; & ex parte Christi ipsius, qui pro omnibus mortem subijt, etiam ijs, qui remedium salutis noluerunt accipere, nec accepturi erant.

Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis.

COMMENTARIVS.

OCcasione illius verbi, *Animam ponit pro amicis*, allicit eos ad obseruandam hanc dilectionem mutuam, nouo & honorifico titulo iniunctam. *Si*, inquit, *feceritis, quæ vobis præcipio*, si hanc mutuam dilectionem habueritis, à qua omnia pendent mandata, talisque ac tanta fuerit, vt pro vobis inuicem animas ponere parati sitis; eritis amici mei, hancque dignitatem tam excellentem, assequemini; quia enim difficile erat tantam habere erga alios dilectionem, idcirco magna dignitate eos attrahit. Græcè vtrumque verbum est præsens: *Vos amici mei estis, si facitis, quæ præcipio*. tamen vim habet futuri, vt exponit Euthi. quod & in sequenti commentario explicatur.

Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit, quid faciat dominus eius.

PRomissionem factam exponit, *Non*, inquit, *vos dicam seruos*, sicut prius dixi; sed amicos dixero; quod probat ex signo: seruus enim nescit Domini sui secreta, amicus autem est cui secreta reuelantur, & manifestantur, quod ego vobis feci. Est argumentum ab effectu & à signo ad probandam amicitiam. Attende autem his verbis Dominum significasse mutationem status seruitutis legis, in statum filiorū, & amicorum Euangelij: illi enim serui, nos amici; illorum dominus Deus, noster Pater est; illis vt seruis ratione status, vt in ca. 1. declarauimus, nō reuelauit Deus altissima Trinitatis mysteria, incarnationis, aduentus Spiritus sancti, & alia multa, nisi sub vmbris, & figuris, & confusa quadā ratione: at nobis explicuit, & declarauit vti amicis, quanquā non de omnibus loquimur, cùm aliquibus ex particulari priuilegio Deus ea reuelarit, vt Prophetis, & Patriarchis, id tamen priuilegium fuit præter rationem status illorū, qui tunc seruiebāt: at nobis reuelat nō ex priuilegio, sed ratione status Euangelij, qui est filiorū, & amicorum; idcirco à minimo vsque ad maximum, hæc altissima, & profundissima, ac secretissima mysteria credenda distinctè proponuntur; ita vt quod insignes illi Prophetæ, & Patriarchæ, tanquam arcanum diuinum conseruabant, nunc pueri, & puellæ per vias laudantes Dominum decantēt. Hoc est, quod nunc Dominus docet. Græcè habetur, *Iam non dico vos seruos*, idem est sensus, ac iam non vos dicam: nam sæpe vnum pro altero tempore ponitur. hinc sequitur, vt non ad præterita verba referatur hæc sententia, *Iam non dicam seruos*, quasi diceret, non dicam, sicut paulo ante dixi, sed ad statum legis præteritum, quando à Christo, qui Deus est, dicti sunt serui; at nunc in Euangelio amici vocantur, statu illo priore mutato.

Subindicatur mutatio à statu seruorum ad statū filiorum, quē per Christum habemus.

ANNOTATIO XVII.

AVG. tract. 85. dubitationem proponit, qua scilicet ratione dictum sit *Non dicam vos seruos*, cùm verè futuri essent serui: nam mandata, & præcepta implere seruorum est; & rursus in die iudicij dicturus est: Euge serue bone & fidelis. Respondet, sicut duplex est timor, seruilis, & filialis; illum perfecta charitas foras mittit, hunc complectitur; ita etiam duplex seruitus. quædam nascitur ex timore illo seruili, quædam verò ex timore filiali. Illa igitur seruilis seruitus est, de qua dicitur; *Non dicam vos seruos*, filialis tamen non excluditur. Cæterum ista responsio non videtur accommodata: nā quod Apostolis nunc dicitur, etiam ipsis iustis credituris in Christum dicitur, quibus per charitatem datum est amicos esse. multi autem sunt habētes charitatem, in quibus est timor seruilis: non enim eijcitur hic, nisi per charitatem perfectam: at quæcunque, dummodo charitas vera sit, amicos facit. Aliqui nostro tempore aliter respōdent, non esse dictum, *non dicam*, sed, *modo non dicam*, sed vana est responsio: dum enim dicitur, iam non dico, sensum facit etiam de futuro, & ita Latini omnes codices, & antiqui Patres legunt, & id contextus conuincit, quia de futuro dictum est prius, Si feceritis, quæ præcipio, eritis amici: non enim ad præsens tantùm hæc referri possunt. Alij respondent hoc ita esse intelligendum, nempe dicendos amicos esse, non ita tamen, vt non aliquando etiam serui dicantur, sicut Genes. 32. dicitur, Nequaquam Iacob vocabitur nomen tuum, sed Israel. & tamen postea vocatur Iacob: sed neque hæc responsio ad propositum sensum facit.

Vera solutio, est, Christum loqui de seruitute legis, quandoquidem tunc sub lege in statu seruorum erant, à qua omnino liberauit Euangelium, non quod serui non simus natura, & verè Dominus non sit Christus; seruos enim nos esse, & ipsum Dominum recognoscimus; sed ita serui, vt conditione filij, & amici simus, quando igitur dicitur; *Non dicam vos seruos*, intellige, conditione, & statu, vt olim in lege veteri: quod si serui sumus nūc, & erimus, id prouenit, quia natura, & debito tales sumus: non enim hoc tollit gratia, sed dat conditionem amicorum. Et sic intelligenda est ista sententia vt referatur ad statum illum legis. Christus enim vt Deus eos in seruitute legis constituit, & idem homo factus per Euangelium, in libertatem vocauit filiorum, & amicorum. Ita doctè olim exposuit hanc sententiam Irenæ. lib. 4. cap. 27. vetus hoc loco con. Marcion. & probans eundem esse Deum veteris, & Noui testamenti; qui primò seruos attraxit, & postea à seruitute liberauit; qui prius seruos per veterem legem fecit, & nūc facit amicos. Non ergo illud, *iam non dicam*, referendum est ad illud, paulo ante dictum; *Non est seruus maior Domino, & vos vocatis me Domine*, quasi diceret *iam non dicam*, sicut tunc dixi, quando illa dixi, sed ad statū legis *non dicam*, sicut dixi *seruos vos*, & cæteros omnes, qui sub lege fuerunt. Si enim ad illa verba prius dicta referre tur, non posset hoc verū esse, cùm paulo inferius repetat, Nō est seruus maior domino. Ad statū igitur legis referenda sunt. modò autē seruitus est, tamen non qualis illa: nam serui sumus natura, sed liberi, & amici cōditione. Hic est sensus legitimus, & doctrina vera, & obseruanda. Hinc soluitur dubium eiusdem Augustini seruo bono & probato, secreta Dominus manifestat. Respondeo, id non vt seruo, sed vt amico facit: nam ad amici conditionem ea in parte seruus excollitur.

Christus à seruitute legis ad præclarum amicorum, & filiorum statū suos traduxit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vos autem dixi amicos, quia omnia, quæcunque audiui à Patre meo, nota feci vobis.

COMMENTARIVS.

AD superiorem sententiam hæc pertinent verba; Non dicam seruos, quia seruus nescit secreta Domini; nec enim Dominus seruis sua aperit arcana; sed amicis: idcirco amicos vos modò dixi, dum animam pro amicis ponendam præcipiens, vos amicos esse, & fore significaui, si feceritis, quæ præcipio; quia, quæ audiui à Patre, nota feci vobis; idq; ex signo hoc amicitiam cognoscetis, quia secreta Patris mei reuelaui vobis. Illud enim, *Quia*, nõ causam, sed signum dicit; & est argumentum à signo & effectu. Illud autem verbum, *Dixi*, eo refertur, quia proximè dixerat; *Amici mei estis, si feceritis, quæ præcipio vobis*, & rursus, *Animam ponit pro amicis suis.*

ANNOTATIO XIIX.

Quomodo Christus omnia suis manifestat asserat, cùm multa non aperuerit.

CHRYSOST. hõ. 76. & Aug. tract. 86. & ser. 22. de verb. Apost. inquirunt, qua ratione dixerit Dominus: *Quæcunque audiui à Patre, nota feci vobis*, cùm cap. 16. inferius dicat; *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo.* Communis est vtrique Doctori percontatio, tamen diuersa est vtriusque responsio. Chrysost. exponit; dixi vobis omnia, quæ vos audire conueniebat, & similem adhibet responsionem Euthymius. Dixit, inquit, omnia, quorum [tunc capaces erant. Augu. verò asserit præteritum hoc positum esse ad exprimendam rei certitudinem, tamen verè futurum significare: sæpe enim quæ futura sunt, vt certa esse significentur, verbo præterito exprimuntur: & ita factum nunc est. Nota autem fecit Dominus omnia, quæ audiuit à Patre in patria, quando visionem sui beatificam Apostolis communicauit, de qua plenitudine dicitur 1. Corin. 13. Cùm venerit, quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est, tunc cognoscam, sicut & cognitus sum. Similem responsionem adfert idem Augu. lib. 1. Gen. con. Manichæos cap. 7. Cæterùm hæc responsio vix accommodari contextui potest: nam probat amicos esse iam, quia nota fecit eis secreta: in hoc autẽ seculo amicos efficit suos Christus antequam ad patriam perducat. Igitur necesse est, hanc rerum à Patre auditarum denunciationem in hoc seculo, & tunc, quando hæc dicebat, factam fuisse Apostolis. Adde adhuc in patria non fieri hãc vniuersalem manifestationem: nemo enim beatorũ scit secreta omnia Dei, quæ filius scit: imo nec scit quidem, quæcunque scit Christus, etiam vt homo: nec enim hetatis dies vltimus Iudicij manifestus est, nec multa alia. Non ergo tollitur tota difficultas per hanc Augustini responsionem; Proinde mihi prior expositio declarata magis placet. Aduerte igitur, has & multas generales scripturæ propositiones non esse sic, vt prolatæ propositiones sunt, generaliter intelligendas, aliàs falsæ deprehenderentur multæ, dicitur enim; Quodcunque petieritis in nomine meo, det vobis, & Matth. 18. De omni re, quamcunque petierint, fiet illis à Patre meo. & Ioan. 16. Docebit vos omnem veritatem & sunt huiusmodi permulta, quæ restringenda sunt secundum circumstantias rerum, de quibus est sermo, aut personarum, aut temporum, aut finis, & scopi, in quem proferuntur ita nunc, quæ audiuit à Patre, id est, quæ secretissima erant, & soli Patri nota, à quo ipse audiuit, hæc nota fecit discipulis omnia, quæ pro conditione eorum, & munere tunc audire oportebat: ac si diceret; nihil ex secretis Patris mei, quod vobis scire, & intelligere ad huc conueniens & necessarium fuit, Prætermisi; sed distinctè, nõ in vmbris & figuris manifestaui: non fuit autem vtile nec conueniens, omnia nota facere tunc, quæ postea nouerunt: talia enim per Spiritũ sanctũ declarãda statuerat, quod diuino consilio factũ est.

Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.

COMMENTARIVS.

Argumento ab officij dignitate sumpto, eis persuadet mutuam dilectionem.

NOuo argumento ad mutuam exhortatur dilectionem: postquã enim ad eam tantæ amicitiæ dignitate proposita inducere conatus est, nunc argumento sumpto ab officij eorũ magnitudine, ad eandem attrahere pergit ad quod officium, non ipsi suis meritis, sed Christus sua benignitate & gratia, eos extulit: vt totum argumentum sit hoc; Vos ad munus dignissimũ electi estis, vt per mundum vniuersum euntes fructum non qualemcunq; sed permanentem afferatis; & hoc non vos vestro opere assecuti estis: non enim vos me elegistis priores ad me venientes, sed ego voluntate, & gratia mea elegi vos; & rursus dedi ea opera, quibꝰ id efficiatis, quia quodcunq; petieritis Patrem

Patrem in nomine meo, dabit vobis. Cùm igitur munus hoc, & officium sit altissimum, & dignissimum, diligite inuicem: hoc enim necessarium est, vt fructum hunc afferatis, & munus tantum impleatis. Hic est sensus, & connexio. dicit ergo, *Non vos me elegistis* in Magistrum, quasi priores ad me veneritis; ego enim prior vos elegi, & ad me attraxi.

ANNOTATIO DECIMANONA.

De connexione huius cũ precedenti sententia.

CONNEXIONEM huius sententiæ cum precedenti aliter inducit Cyril. libr. 10. cap. 24. nempe, vt Dominus modum adhuc explicet diligendi inuicem, sicut ipse dilexerat: dixerat enim charitatem, & dilectionem esse debere, vt animam ponat quis pro ijs, quos diligit, sicut & ipse fecit, & qui talem habet dilectionem, amicus ipsius est. Ad eandem dilectionem nouo modo, suo nimirum exemplo, eos exhortatur: ac si diceret; iterũ dico, vt diligatis, sicut ego dilexi vos: Ego enim sic vos dilexi, vt præueherim vos, quoniam non vos venistis ad me, nec elegistis priores me magistrum, sed ego vos præueni, & discipulos elegi prior: imò adhuc plura contuli; vt in sequẽtibus explicatur. Iterum ergo dico, vt inuicem vos sic diligatis præuenientes, non expectantes vt homines ad vos veniant, sed vos præuenite eos; hoc enim prædicatorum, & ministrorum Christi opus est, & hæc eos dilectio decet, & eis necessaria est. Sic totam hanc sententiam, quæ ex his, & sequentibus verbis constat exponit Cyril. & conueniens est explicatio, & cõnexio; quamuis accommodatior videatur, quæ in commentario posita est, licet in doctrina cum hac explicatione Cyrilli conueniamus.

ANNOTATIO XX.

Quomodo & Christus suos, & ipsi Christum elegerunt.

APOSSET aliquis opponere illud Deut. 26. Dominum elegisti hodie, vt sit Deus tuus, & Iosue vltimo; Testes vos estis, quia ipsi vos hodie elegeritis Dominum, vt seruiatis illi, qua igitur ratione nunc dicitur, *Nõ vos me elegistis?* Aduerte, electionem esse liberam, & spontaneam mentis volitionem: & hac ratione nos elegimus Deo seruire, & populus ille Deum elegit, & Apostoli elegerunt Christum, quia sponte, & liberè voluerunt ei adhærere, & spõte voluit populus idolis relictis Dẽo vero inseruire; alia tamen est diuina electio nostram præueniens: non enim homo eligeret adhærere Deo, nec discipuli sequi Christum, nisi Deus, vt id eligerẽt præueniret: & prior vocasset, ipse enim prior dilexit nos, & de hac dicitur, *Non vos me elegistis*, id est, non estis vos, qui priores ad me venistis, sed ego vos præueni, vt ad me veniretis. Fuit autem duplex electio Apostolorum, prior ad Christi disciplinam, & fidem, altera ad Apostolatũ, & dignitatẽ, & in vtraque præuẽti sunt à Christo, & ipsi etiam sponte venerũt. Ratione prioris dictum est, *Non vos me elegistis*, vt in me crederetis, vt mei discipuli essetis: *sed ego vos elegi*: de posteriori dicitur, *Et posui vos, vt eatis*: quod continetur in verbis sequentibus, & hic legitimus mihi videtur sensus, quamuis aliqui ad posteriorem electionem vtrunque verbum referant.

Et posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat.

COMMENTARIVS.

Magnitudinem officij Apostolis commissi, commendat.

AVget beneficium, magnitudinem officij explicans. Elegi vos, inquit, & cõstitui, id est, in hoc altum, & magnificum officium deputaui, nempe Apostolatum. 1. Tim. 1. Fidelem me existimauit ponens in ministerio. 2. Tim. 1. Per Euangelium, in quo positus sum. *Vt eatis*, nempe per mundum vniuersum, *& fructum afferatis*, prædicato Euãgelio, & innumeris gentibus ad ipsum conuersis. Marc. vlt. Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. qui fructus maneat, quia nunquam doctrina vestra eradicabitur in orbe, nec peribit, sed manebit semper: portæ enim inferi non præualebunt aduersus eam; imò salus ipsa, quam per Euangelium efficietis, in æternum manebit: nam per vos conuersi, in æterna beatitudine permanebũt. Marc. vltimo; Qui crediderit saluus erit. Cyril. libr. 10. cap. 25. ad Euangelium refert hunc fructum, quod à lege multum differt. Iex non mansit: nam illa abrogata, successit Euangelium; at Euangelium nunquam abrogabitur aduentu alterius doctrinæ; semper erit vsque ad extremum mundi: id verum est: tamen etiam effectum Euangelij intelligere oportet, qui fuit animarum conuersio, quarum salus æterna est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vt quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis.

Apostoli hoc roborantur adiumento, vt probe munus suum obeant.

ADhuc auget. Non solùm, inquit, elegi vos, & posui, seu constitui, vt eatis, fructumq; afferatis, eumq; talem vt maneat; sed etiam posui vos, vt, *Quodcunque petieritis in nomine meo*, id est, tales vos effeci, & ad hunc promoui gradum, vt quodcunque Patrem meum petieritis, *det vobis*, ac si diceret; non vestris viribus fructū hunc estis allaturi, sed Patris. Ego verò tales vos faciam, vt quę petieritis in nomine meo Patrem, impetretis, hacque ratione fructum afferre poteritis. Hæc verba superius sunt exposita, & adhuc inferius exponentur exactius.

Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem.

Hoc est, quod superioribus argumentis nitebatur persuadere.

COnclusio hæc est; cùm igitur electi sitis à me, & ad hoc positi, & in hunc promoti, & elati gradum, & ex mea parte vobis media ministrauerim, *Mando, vt inuicem diligatis*; sic enim, quod ex vobis erit, facietis in hoc munere obeundo: hæc enim est via, per quam fructum multum afferetis, & populos conuertetis, ad quod tanta gratia, & liberalitate mea electi estis, nempe, *Si inuicem diligatis*. Hic sensus, & connexio mihi legitima videtur. Euthymius exponere videtur; Hæc annuncio vobis, tamen rectius dicitur, hæc mando vobis. Verbumque Græcum id significat. Hæc igitur sententia velut conclusio est præcedentium, sicut iam expositum est.

Si mundus vos odit, scitote, quia me priorem vobis odio habuit.

Ad tolerantiam passionum, suo exemplo Dominus eos hortatur.

POstquam adhortatus est Dominus suos, vt in eo maneant, & rursus vt se inuicem diligant, ad tolerantiam, & patientiam tertio loco exhortatur. Vt enim fructum in mundo, ad quem electi sunt, afferrent, necessaria erat illa tolerantia, & patientia, sine qua mutua dilectio conseruari non potest: diligere enim diligentes, & benefactores facile est; diligere etiam eos, à quibus nec diligimur, nec odio habemur, non est difficile: at eos diligere, à quibus persecutionem patimur, & odio habemur, difficile, & arduum est. Cùm autem Apostoli per mundum ituri essent, & hac armati dilectione, verbum prædicaturi, necessaria erat patientia, & tolerantia: nam infinitos contradictores, & persecutores, & osores sui inuenturi erant. Quos igitur Dominus dilectione mutua instruxit, nunc ad patientiam, & tolerantiam inducit multis & efficacibus rationibus: quarum prima est ab exemplo suo, qui prior aduersa sustinuit, & passus est; *Si mundus*, inquit, *vos odit, scitote*, & in memoriam reuocate, *me priorem odio ab eo habitum*. Est autē magna energia in vocibus. *Me*, inquit, qui innocens sum, qui Dei filius, qui tot beneficijs eum cumulaui, qui de cælo propter eum descendi; & rursus, *me priorem vobis*, non ergo vos priores ad pericula mitto, aut odijs, & persecutionibus expono; prior ego odio sum habitus; tanto ergo exemplo vobis proposito, non est cur retrocedatis à vestro munere, non est, quòd vestram dilectionem mutuam hoc remoueat. Iam inceperat odium in Apostolos, idcirco dicit, *odit vos*, tamen non odium præsens, sed & futurum indicat, maximè Iudæorum, sub quo etiam Gentium odium, & persecutio indicatur. Verba tamen ad Iudæos referuntur, quos hoc in loco per mundum significat, vt docet Augustinus tract. 89.

Perpenduntur singula verba.

Si de mundo fuissetis, mundus, quod suum erat, diligeret; quia verò de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus.

Præstat cum innocentia pati, quā cū iniustitia honorari à mundo.

SEcundo argumento eos ad hoc odium tolerandum, & sustinendum patienter confirmat; & argumentum sumitur ex causa & origine: ac si dicat, quia boni estis, & iusti, idcirco vos odit mūdus; si essetis mali, & iniqui, similes ijs,

les ijs, qui sunt de mundo, nō vos vtique odio haberet, sed diligeret; sed præstat odium mundi sustinere cum iustitia & innocentia, quàm eius potiri dilectione, quæ vana, & incerta est, cum iniustitia, & malitia. hic est sensus verborū, *Si de mundo*, inquit, *essetis*, similes iniquis, & incredulis hominibus vos mundus diligeret; at quia non estis similes eis, sed electi à me, & separati ab ipsis, idcirco vos odit mundus. Si igitur causam, & originem odij consideratis, magna vos consolatione afficiemini, vt mundi odium constanti animo toleretis. Hac ratione vsus est in suis afflictionibus Paulus 2. Corin. 12. qui eas non patienter solùm ferebat, sed in eis etiam lætabatur. Placeo, inquit, mihi in infirmitatibus meis, in contumelijs, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustijs pro Christo, id est, causam considerans, quia pro Christi iustitia ea patior: & paulo ante etiam gloriatur. Libenter, inquit, gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi: hac etiam ratione vsus est Ioannes 1. Cano. 4. Nolite mirari, inquit, fratres, si odit vos mundus, nos scimus, quia translati sumus de morte ad vitā. Multo melius, ac optabilius est, vitam habere perpetuam in nobis, etiam in his temporalibus afflictionibus, quàm in æternam mortem pro temporali quadam consolatione incidere. Aduerte malos & iniquos, vt tales sunt, odio habere iustos & bonos, vt sibi contrarios; similes enim sibi diligunt; nisi quando sibi contrarij sunt. nam & mali se inuicem odio habent, seque mutuò persequuntur; malum enim malo contrarium aliquando est; tamen malos similes diligunt mali; bonos autem nemo malus diligit, & sic semper mundus odio habet iustos, maximè eos qui cum arguunt & reprehendunt. Et verò cuiuslibet boni vita, malum arguit & reprehendit. ☞ *Supra hinc, quando in quarto libro habetur versus. 2. Cor. VII. 4.*

Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis; non est seruus maior domino suo, si me persecuti sunt, & vos persequentur: si sermonem meum seruauerunt, & vestrum seruabunt.

Serui, magni beneficij & honoris loco habere debent, si æqualem cum domino conditionem subeant.

TErtio argumento ad idem confirmandum vtitur; & tale est; *Non est seruus maior Domino*, nec melior conditio serui, quàm Domini: si igitur mundus me, qui Dominus sum, persecutus est, & meum contempsit sermonem, æquo etiam animo vos, qui serui estis natura debetis ferre, si vos persecutus fuerit, vestrosque contempserit sermones, vt certè persequetur, & contemnet. Illud, *Si meum sermonem seruauerunt*, à cōtrario sensu intelligitur; at meum non seruarunt, nec vestrum igitur seruabunt, vti Cyril. libr. 10. cap. 28. exponit, & ratio contextus id postulat. nam omnia hæc ad mundum, & incredulos referuntur, de quibus nomine mundi loquebatur. Horum aliqui Christum persecuti sunt, aliqui verbum, & sermonem sine persecutione contemserunt, credere nolentes; non tamen propterea destitit Christus prædicare, vel ea facere, quæ ex parte sua ad eorū salutem necessaria erant: quare Apostolos hortatur, vt idem faciant. Argumentū est à minori; Si quod minus videbātur, ineptum; & id quod magis. simile Matt. 10. fecit Dominus; Si patrem familias Beelzebub vocarunt, quanto magis domesticos eius? Reducit autem in memoriam sermonem cap. 13. tum vt confirmet, tum vt admoneat, verba ipsius retinenda esse memoria, neque vnq; obliuioni tradenda. Attende autē in primo argumento ad odium tolerandum, nunc ad persecutionem, & prædicationis contemptum sustinēdum exhortatur; latetq; energia quædam in argumento: Debet enim seruus magni beneficij loco habere, si æqualem habeat cum domino conditionem, cùm potior deberet esse domini conditio.

Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum.

CAusam odij, persecutionis, & contemptus exponens argumento quarto eos confirmat, & consolatur. hæc omnia, inquit, nempè odia, persecutiones,

Universidad de Deusto
Biblioteca

tiones,& contemptus sermonum;facient vobis propter nomẽ meum, quia nimirũ me annunciabitis,me profitebimini;ac si clarius dicamus;quia Christiani eritis,& Christũ prædicabitis. Attende autem particulam, *Sed*, quæ augmentum sententiæ indicat. dixerat enim, Si me persecuti sunt, & vos persequentur;addit, non solùm sicut me, sed etiam propter me persequentur: non solùm vestrũ contemnent sermonem, sicut & meum;sed id facient causa mei, & propter nomen meum. hæc enim particula sæpe à Ioanne in ea significatione vsurpatur, vt patet ca.16. Sed venit hora, vt omnis, qui interficit vos. &, nemo ex vobis interrogat me, quò vadis;sed quia hæc locutus sum, tristitia impleuit cor vestrum. Magnum,& efficax est argumentum consolationis pro Christi nomine pati,quod Apostoli senserunt, quando Actor.5.1. bant gaudentes à conspectu concilij, quia pro nomine Christi pati digni habiti sunt;quòd illis non solùm iucundum, sed valde vtile & honorificũ fuit: quod Petrus,1.epist.c.4. etiam docuit, consolans Christianos, Nemo, inquit, vestrum patiatur, vt homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor;si autem vt Christianus, non erubescat, glorificet autem Deum in illo nomine. Deum glorificat,qui, eo quod Christianus est, persecutionem patitur,& sustinet. Attende adhuc quod dum Christus suos consolatur, ea quæ futura sunt manifestat, seque omnium præscium ostẽdit, quod ad magnam etiam discipulorum consolationem pertinet.

Honorificũ & iucũdum est Christi causa pati.

Quia nesciunt eum, qui misit me.

TAcitæ obiectioni respondet; posset enim aliquis dicere: qua ratione fiet, vt propter nomen tuum odio nos habiturus sit mundus,& persequutiones simus passuri, cùm sis Christus promissus in mundi salutem,& verus Dei filius? Respondet declarando, quod dictum est, *Propter nomen meum, quia, non nouerunt, & nesciunt eum, qui misit me*:id est, me esse Dei filium ignorant. Rectè annotat Cyril.lib.10.cap.25.non dictum esse, non nouerunt Patrem, sed non nouerũt eum, *qui misit me*, vt insinuaret diuinæ suæ incarnationis mysterium: nouerunt enim Iudæi Deum, sed Patrem misisse filium in carnẽ ignorabant. Et sic Irenæ.lib.4.cap.27. exponit illud verbum superius, Nescit seruus, quid faciat Dominus eius;nesciuit enim, inquit, populus seruiens legi aduentum Domini, vos ergo persequentur, & vestrum contemnent sermonem, idque propter nomen meum facient, quia reuera nesciunt, quis ego sim: nesciunt, quis sit Christus, quem vos annunciabitis, & quid sit esse Christianum; non quod in me culpa sit, nõ quod nomen meum odio, & persecutione dignum existat, sed ignoratio & incredulitas ipsorum, causa erit persecutionis contra vos. Et hoc etiam cedit in magnam discipulorum consolationem: nam si nesciunt, quis misit eum, si ignorant Christum, necesse est ignorare etiam dignitatem Christianorum: pati autem ab his, qui nos non agnoscunt, nec nostram nobilitatem sciunt, minus est, vt Chrysostomus hom.78.annotat.

Cur non dixerit nõ nouerunt Patrem, sed eũ qui misit me.

Si non venissem, & locutus fuissem eis, peccatũ non haberent: nũc autem excusationem non habent de peccato suo.

NE quis existimaret ignorationem, ex qua odium & prædicta persecutio procedebant, eos qui talia faciebant à culpa immunes reddere, subiungit,& declarat:Non propterea, quia nescierunt eum, qui misit, illos esse à peccato liberos, imò grauiter peccasse Iudæos in his omnibus, quæ contra Christum & contra Apostolos fecerunt. Et argumentum sumit à prædicatione sua, & ab operibus diuinis quæ fecit;his enim potuerunt Iudæi cognoscere, ipsum esse Dei filium à Patre missum;ideoque eorum ignoratio maxima fuit culpa,& quidquid ex tali ignoratione processit. *Si non*, inquit, *venissem, & locutus fuissem, non haberent peccatum*; at aduentus, & prædicatio mea omnem illis tollit

tollit excusationem, & prætextum, vt à culpa,& peccato se nequeant defendere. Attẽde duo, *Si non*, inquit, *venisse & locutus fuissem*. non satis fuit venisse, vt ignoratio eorum in culpa esset: si enim venisset, nec locutus fuisset, excusationem habuissent ignorationis suæ;at cùm venerit, & prædicauerit, seque sua doctrina manifestũ fecerit, non habẽt quo se excusent, nec quod prætexant. Christus enim multis rationibus,& modis se esse Dei filium, & Christum in lege promissum aperuit, vt ex præcedentibus satis constat. Attende etiam, *Peccatum*, hoc, quod eos non habituros dicit, si locutus non fuisset, nõ quod uis significare peccatum. nam antequam venisset Christus, peccata habebãt Iudæi multa,& etiamsi non venisset, habuissent;sed significat, *peccatum*, hoc, de quo agitur in præsenti. dictum enim est;hæc facient omnia, quia nesciunt eum, qui misit me. non igitur habuissent peccatum in his, quæ fecerũt, nempe odio & persecutione & ignorantia: excusati enim essent à culpa, si Christũ habuissent odio, quo licet iniquos prosequi: & persecuti fuissent, & ignorassent, si tantùm se Christum fecisset, & pro Christo gessisset, nulla facta eis declaratione per prædicationem, & doctrinam suam; qui enim tunc non recepissent, sed reiecissent, non peccassent, sicut peccarunt non recipientes, sed persequentes eum prædicantem & docentem efficacissimè, se esse Christum. Aug.tract.89.ad peccatum infidelitatis refert, tamen accõmodatius ad peccatum odij, & persecutionis, & ignorantiæ crassæ, seu infidelitatis, simul referendum est, vt Euthymius exponit: in his enim omnibus peccauerũt, quia locutus est;si autem non esset locutus,à culpa in his excusarentur.

De quo peccato Dominus asserat nullam Iudæos excusationem habere.

Qui me odit, & Patrem meum odit.

GRauitatem peccati huius ostendit: cùm enim dixisset, eos non esse à culpa immunes, sed grauiter peccasse, quia locutus est, & seipsum manifestauit;explicat,quàm sit graue hoc peccatum. *Qui*, inquit, *me odit, etiam odit Patrem meum*;adde etiam, qui me persequitur, etiam meum Patrem persequitur; qui meum contemnit sermonem, etiam Patris cõtemnit sermonem;& iniuriam facit Patri, qui mihi facit: ac si dicat; Odium, & persecutio, & contemptus non sunt in merum hominem, sed in Dei filium;& culpa, ac peccatum eo grauiora sunt, quo maior est filius Dei, homine mero. hinc etiam sequitur eos, qui Apostolos propter nomen Christi persecuti sunt, & odio habuerunt, ipsi Deo iniuriã intulisse: non enim à scelere excusati sunt, nec ab atrocitate criminis. Hoc argumentum fuit magnæ consolationis discipulorum, in tribulationibus,& persecutionibus, dum se Dei causam agere, & non modò se affici iniuria, sed etiam Deum intelligebant. argumentum est efficax patientiæ. Si enim Deus dissimulat, & tolerat, cur non & ipsi durissima quæque perferant?

Christus, persequentium Apostolos, peccatum exãgerat.

Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.

AB operibus nunc argumentum accipit, eos inexcusabiles esse probans. *Si*, inquit, *non fecissem opera*; non qualiacunque, sed, *quæ nemo fecit alius*, ante me, à suo peccato hoc excusarentur. Dicit autem se fecisse *in eis*, id est, in eorum præsentia, & coram oculis ipsorum, quæ inficiari nullo modo possent, quod ipse Dominus statim explicuit, adiungens. Nunc autem viderũt, quasi sit vidisse, in eis nimirum fecisse. Augu.tract.91.exponit, *Ineis*, id est, erga eos; quia in eorum beneficium miracula facta sunt, & ipsimet sunt, qui sanati, & suscitati sunt. quod etiam verum est; tamen efficacia probationis magis posita est in eo, quod coram ipsis,& in eorum conspectu facta sunt opera hęc, *quæ nemo alius fecit*; quia nec tot, nec tanta vllus alius operatus est. qui igitur ei non crediderunt, infideliores fuerunt, grauiusque peccarunt, quam qui Prophetis, & Moysi ipsi, fidem non habuerunt: nemo enim eorum tot, ac tanta operatus est.

ANNO-

ANNOTATIO XXI.

Quæ sint opera à Christo facta, quæ nemo alius fecit.

AVGVST. tracta. 91. dubitationem proponit, quandoquidem & alij fecerunt, quę Christus fecit, suscitarunt enim Prophetæ mortuos, fecerunt etiã alij, quæ Christus non fecit; multa enim fecit Moyses, quæ Christus non fecit, similiter & alij Prophetę; quid igitur est, quod Christus præomnibus alijs fecit? Respondet hanc sententiam de multitudine miraculorum esse exponendam: nemo enim tam multa, & frequentia fecit, de qua multitudine dictum est Mar. 1. Afferebant ad eum omnes malè habentes, & dæmonia habentes, & erat ciuitas ad ianuã cõgregata, & curauit multos, qui vexabãtur varijs languoribus, & dæmonia multa eijciebat. & Marc. 6. Quocunque loco introibat in vicos, vel in villas, & ciuitates, in plateis ponebant infirmos, & deprecabantur eum, vt vel fimbriam vestimẽti eius tangerent, & quotquot tangebant eum, salui fiebant. Hæc profectò nemo alius fecit. Hoc quamuis verum sit, tamẽ non solùm propter multitudinem, sed etiam propter magnitudinem dictum id esse existimo; vt Cyril. lib. 10. c. 32. exponit: non enim Moyses, aut vllus Prophetarum mortuum quatriduanum, vti Lazarum suscitauit: aut cœco à natiuitate lucem hanc intueri concesit. hæc sane maiora fuerunt, quàm quæ fecit Moyses, & alij Prophetæ. Adde etiam copiam, & varietatem; tam varia enim, & multiplicia nemo fecit: quod argumẽto erat, ipsum propria potestate ea facere. Nemo igitur alius fecit talia. Multa alia in miraculis Christi conuenerunt, quibus probabat sufficienter, se ipsum esse Christum, sed de his copiosius dictum est, supra capit. 3.

Non solùm verba hæc de operum multitudine, sed etiam de magnitudine sunt intelligenda.

ANNOTATIO XXII.

Quomodo Iudæi, missi Christus talia egisset opera, à peccato excusarentur, cùm eosdem paulo ante inde inexcusabiles dixerit, quod eis locutus est.

MAIOR & grauior difficultas in his verbis latet; dictum enim est in superiori sententia; *Si locutus non fuissem, peccatum non haberent, at nunc excusationem non habent de peccato suo*, id est, quia locutus sum, non excusantur à peccato. Huic videtur repugnare præsens sententia. *Si opera non fecissem, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent*: nam diceret aliquis; haberent peccatum, si locutus fuisset; quamuis non fecissent opera, quæ nemo alius fecit; nam dictum est; Nunc autem quia locutus sum, peccati excusationem non habent: Quod si respondeas, vtrumque fuisse necessarium, vt à peccato nõ excusarentur, nempe locutum fuisse, & opera fecisse, responsio non tollit difficultatem: nam diuisæ sunt istæ sententiæ; oportebat enim, si id verum esset dicere, Si locutus non fuissem, & opera nõ fecissem, quę nemo alius fecit, excusationem haberent à peccato suo; at nunc non habent: at non sic dictum est, imò distinctæ sunt sententiæ, & inter vtramq; alia est sententia interposita, nempè, *Qui odit me, odit & Patrem meum*. quia igitur ratione istæ sententiæ conueniant, inquirendum est. maiori autem inquisitione opus esset, nisi iam hæc difficultas maxima ex parte soluta esset ex his, quæ superius c. 4. annotat. 27. tractata sunt, ad quæ lectorem remittimus; satis sit, quæ ad præsentis loci declarationem sufficiunt, annotasse. Aduertẽdum igitur est, Dominum, & suæ doctrinæ prædicatione, & diuinis suæ potentiæ operibus, testimonium se esse Christum, & filium Dei, Iudæis sufficiens perhibuisse, ita, vt inexcusabiles essent, fidem non habentes, multoque minus excusabiles ipsum odio habentes, & persequentes; tamen non fuit æquale hoc peccatum collatione ad vtrumque testimonium; fuit enim multo maius testimonium operum, ex parte illorum, quàm testimonium prædicationis, quod significatum est illis verbis Ioann. 10. Si mihi non vultis credere, operibus credite: hinc factum est, vt qui prædicationi fidem non habuerunt, peccarint quidem, quia peccatum fuit ignorantiæ cuiusdam crassæ, & improbabilis: potuerunt enim ex prędicatione, & verbis eius ipsum cognoscere, accedente ipsius sermonis efficacia, quæ corda etiam mouebat ex parte sua: & hoc Ioann. 14. insinuauit Dominus dicens: Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est? alioquin propter opera ipsa credite. quasi diceret; debueratis credere ipsi meo sermoni; at si hic non vobis satis est, opera considerate, & propter ea credite: hæc enim apud vos maius testimonium sunt. & ad Iudæos ca. 9. dicebat: Loquor vobis, & non creditis: quasi diceret; verbum meum vobis sufficiens debuit esse argumentum. Aduertendum adhuc est, nõ esse eandem rationem omnium Iudæorum, Turbæ enim, & ignorantes homines non solùm simplici prædicatione, sed operibus trahendi erant, aliquamque excusationem habere potuerunt, nondum miraculis editis, qua caruerunt, postquam accesit tantorum operum testimoniũ: At maiores Iudęorum, principes, & doctores etiam verbis, & prædicationi credere debuerunt, non expectatis miraculis, qui tanto grauius postea deliquerunt, quanto etiam mirtis editis operibus, pertinaciores fuerunt in sua incredulitate: nec tantùm noluerunt credere, sed etiam persecuti sunt, quem summè venerari debuerunt.

Dubitatio regitur.

Hoc suppositio, respõdeo: Dominum hisce verbis voluisse tollere omnẽ excusationem toti Iudæorũ cœtui. Priora enim verba sunt contra maiores, principes, doctores, & Pharisæos, qui postquam locutus est Dominus, seque annunciauit, excusationem non habuerunt, quippe qui credere debuerant. Posteriora autem sunt cõtra turbas etiam, & ignorantes, & simplices, quibus non credentibus, opera Christi tollunt omnem peccati, & incredulitatis excusationem: quãquam eorum, qui maiores erant, supra modum augeat incredulitatem. si enim minores à culpa nõ excusantur propter opera Christi in eis facta, multo minus maiores. Hic est legitimus sensus harum duarum sententiarum.

Nunc

Nunc autem & viderunt, & oderunt, & me, & Patrem meum.

COMMENTARIVS.

AD superiorem sententiam hæc verba pertinent; dictum enim est; si nõ fecissem opera in eis, peccatum non haberent; pergit; at, *Nunc viderunt*, id est, in eis opera feci; in conspectu illorũ, mirabilia edidi; viderunt ea oculis suis, nec negare potuerunt: & tamen, *oderunt & me, & Patrem meum*, supplendũ est, peccatum ergo habent, nec excusari possunt. Et attẽde illud, *Et viderunt*: est enim particula augmenti, id est, non solũ locutus sum, & audierunt meos sermones; sed etiã opera viderunt, quibus illos confirmaui, & tamẽ oderunt me: non solùm non crediderunt, sed simul etiam oderunt me. Fuit autem commune odium hoc turbis incredulis, & maioribus Iudæorũ, sed his præcipuè, qui summo odio Christum habentes, morti eum tradiderunt.

Sed vt impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis.

DOminus testimonio vtitur Prophetæ, vt eorum odium iniquum, & iniustum, ac sine causa vlla fuisse confirmet; hoc enim prædictum erat. Et attende locutionem, *Sed vt impleatur*. est enim præcedens sententia supplenda sic; sed oderunt me, cùm locutus fuissem, & opera fecissem, quæ nemo alius fecit: ex quo impletum est, quod in Psalmo dixit Dauid: Non supergaudeant mihi, qui aduersantur mihi iniquè, qui oderunt me gratis, & annuunt oculis. Odisse gratis, est sine causa, & ratione vlla, sed ex malitia, & temeritate, odio aliquem habere. legem appellat librum Psalmorum, vt superius annotauimus. Odium igitur horũ inexcusabile, & ratione ipsa, & testimonio Prophetæ confirmatum est. particula *Vt*, consecutionem significat, non causam, quod alijs in locis expositum est.

Psal. 34.

Gratis odisse, est sine ratione causa. Ne quempiã odio habere.

Cùm autem venerit Paracletus.

COnnexio huius sententiæ cum præcedenti hæc est; cùm dixisset Iudæos odio habuisse eum, & patrem eius sine vlla causa legitima, eiusque denique iniqui odij testimonium multo ante perhibuisse Prophetam: adiungit se discedente venturum Spiritum Paracletum, & testimonium redditurũ de eo, eiusque innocentia, ac iustitia, tunc etiam ipsos Apostolos, testesque futuros: non enim sub odio iniquo latere veritas permittẽda est, sed manifestanda: quod etiam in illo eodem versiculo Psalmi, cuius verba allegata sunt, prędictum est, Non, inquit supergaudeant mihi, qui aduersantur mihi iniquè, qui oderunt me gratis, & annuunt oculis; id est, non permittẽtur diu gaudere, qui me sunt persecuti iniquè. In Hebræo est, In mendacio. Non gaudebunt in suo mendacio post meam mortem; hoc est non supergaudere. & qui oderunt ergo me gratis, & annuunt oculis, inuicem signa irrisionis faciẽtes, & subsannantes, non supergaudebunt mihi. Veniet enim Paracletus Spiritus, & me manifestabit: vos etiam operibus spiritus eiusdem, mihi testimonium reddetis; sicque veritas, ac iustitia propalabitur mundo. Persequentur Iudæi veritatem, sed non oppriment; impugnabunt, sed non expugnabunt. Hic est sensus, & cõnexio cum præcedentibus, *Cum venerit*, inquit, *Paracletus*, ille superius promissus cap. 14. *Alium Paracletum dabit vobis*. Venire autem dicitur ratione effectus, & operationis. Vbi enim de nouo aliquid facit, eò Deus venire dicitur, non quod substantia eius mutetur. Attẽde quatuor appellationibus exprimi Spiritum sanctum, qui de Christo perhibiturus testimonium promittitur, dicitur enim, *Paracletus, & quem ego mittam vobis à Patre, & Spiritus veritatis, & à Patre procedit*. Sunt aũt singulę accõmodatæ testimonio reddẽdo de Christo: qui enim de Christo perhibiturus testimoniũ est, rectè paracletus

Veniet Spiritus Sanctus manifestaturus eorũ iniquitatẽ, qui gratis oderunt me. Psal. 34.

Quatuor vocibus manifestatur hoc loco Spiritus sanctus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

cletus vocatur;id est,consolator,& exhortator:futurum namque erat, vt ij, qui ob tale testimonium in Christum crediturí erant, maximas paterentur persecutiones.2.Timot.3.Omnes,qui piè volunt viuere in Christo, persecutionem patientur:huiusmodi autem persecutiones solent multum animos hominũ auertere,& remouere ab eo,propter quod inferuntur.ideo Spiritus Paracletus venit ita testimonium de Christo perhibiturus,vt animos credentium,fidemque testimonio dantium consoletur,& excitet,hortetur,ac confirmet.de reliquis appellationibus suo loco dicemus.

Quem ego mittam vobis.

VT certum hunc faceret aduentum, Paracletumque ijs,quæ docuit Christus,conformem & consentientem futurum significaret,*Quẽ ego*,inquit, *mittam*, quasi diceret;certò scio venturum,quia ego sum,qui eum sum missurus:non contraria nec aliena à me efficiet,cùm à me ipso sit mittendus. hæc quoque secunda appellatio Spiritus sancti accommodata est testimonio perhibendo:si enim missus est à filio,ab ipso procedit,si autem ab ipso procedit, cum perfectissimè nouit;iuxta illud Ioan.16.Ille me clarificabit,quia de meo accipiet.& 1.Cor.2.Nemo nouit,quæ sunt Dei,nisi spiritus Dei.est autem hoc necessarium in eo,qui perhibiturus est testimonium de aliquo,vt ipsum optimè noscat.superius cap.14.dictum est,*quem Pater mittet*: hic dicitur,*quem ego mittam*,non quod duæ sint missiones;Vna enim est missio simul à Patre,& filio,sicut vna est productio,qua Spiritum sanctum producunt; sed vt se ipsum eiusdẽ cum Patre substantiæ significet; quod de Patre prius affirmauit idipsum etiam sibi tribuit: simul etiam vt se missionẽ hanc nõ vt hominem, sed vt Deum habere ostendat.Christus enim vt Deus mittit Spiritum sanctũ. Dicit autem,*Quem ego mittam vobis*,quia Spiritus sanctus in discipulis miros effectus facturus erat,ratione quorum effectuum,dicitur eis missus. Fuit autem hæc missio illa,quę in die pẽtecostes facta est,quæ partim inuisibilis,partim visibilis fuit:inuisibilis ratione donorum,& gratiarum spiritualiũ,quæ eis infudit;visibilis ratione signorum exteriorum,in quibus apparuit;in linguis enim igneis visus est. Ratione vtrorumque effectuum dicitur missus: in annotatione cætera lege.

Meritò à Christo mittendus dicitur Paracletus, qui eius testimoniam perhibiturus est.

ANNOTATIO XXIII.

Hinc Patres deducunt Spiritũ sanctum à filio procedere.

AVG.lib.4.Trin.cap.20 ex verbis istis Spiritum sanctum à Filio procedere,& Filium producere simul cum Patre Spiritum sanctum deducit:similiter & Hilar.lib.8.Trinit. non enim inter diuinas personas missio est,nisi ratione processionis, vt ea mittatur ab altera,quę ab ea procedit:ideo filius Patré nunquam misisse legitur;sed Pater filiũ.Missio namque duo habet;alterum est,vt persona quæ mittitur,ab altera procedat:alterum est, vt effectum aliquem tali personæ propriũ exterius faciat;hac ratione cùm filius Dei procedat à Patre, & exterius carnem sumpserit sibi,seu suæ vnitam personæ, dicitur à Patre missus:Spiritui autem sancto sanctificatio attribuitur.quando ergo animas purgat, & sanctificat,aut aliquem effectum ad id ordinatũ facit;dicitur mitti ab ea persona, à qua procedit,nempe Patre & Filio.est enim sumpta metaphora à missione sensibili:nemo enim mitti dicitur,nisi ex parte principij sit actio quædam, qua dirigitur,& ordinatur ad aliquid, quo mitti dicitur:& ex parte termini sit effectus,ad quem exequẽdum talis,qui mittitur, venit:in Deo autem actio ista ex parte principij non est alia,quàm ipsa productio, qua talem personam producit:hinc fit vt nunquam persona dicta sit missa,nisi ab ea,à qua procedit; vnde si Filius mittit Spiritum sanctum, consequitur Spiritum sanctum procedere à Filio.

Nec est contrarium huic doctrinæ illud Isa.48.Dominus misit me,& Spiritus eius; & Isa. 61. Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me:ad Euangelizandum pauperibus misit me.ex quorum locorum priori Amb. lib. 1. de Spiritu sancto cap. 1.deducit;sicut Filius mittit Spiritum sanctum, ita etiam Spiritus sanctus mittit Filium, vt æqualitas in essentia trium personarum significetur. Hæc omnia non sunt cõtraria doctrinæ ex Aug.& Hilario adductæ:nam loquimur de missione diuinæ personæ vt Deus est. sic enim missus est Spiritus sanctus,vt sanctificaret:sic filius Dei, vt homo fieret:at Christus non solùm Deus, sed etiã homo erat, & ratione humanitatis accepit dona Spiritus sancti, & infusam gratiã, & sanctificationem. Hac ratione dicitur missus à Spiritu sancto: quod Isaias satis indicauit,dices;Spiritus Domini super me,eo quod vnxerit

vnxerit me.vnctus autem est vt homo gratia infusa,& donorum communicatione: quando verò homo factus est,assumpsitque naturã humanam,tãtum à solo patre missus dicitur; vt Deus enim missus est ad naturam humanã sumendam: ideo hæc missio à Patre solo est; homo autem factus, Spiritus sancti dona in natura assumpta recepit, & sic à Spiritu sancto missus dicitur.vnde Hier.Isa.61.doctè hãc missionẽ ratione naturæ humanæ dictã interpretatus est: cùm autem Spiritus sanctus carnem non assumpserit,missio eius ratione diuinitatis intelligenda est,ideo mitti non potest,nisi ab eo,à quo accepit diuinitatem.

Ingrediam refutatorum obiectiones refellere.

Hinc deprehenditur quorundam Hæreticorũ expositio,& doctrina falsa,cui inconsideratè aliqui Catholici nostra tempestate adhæserunt: dicentes in hac sententia Ioannis, neque in verbis,*Ego mittam*,neque in sequentibus,*Qui à Patre procedit*,quicquam agi de substantia Spiritus sancti, nec de processione eius; sed de ipso effectu & gratia exteriori. Quæ sententia sustineri non potest;nam ipse Spiritus sanctus dicitur procedere, & mitti, sicut ipse est,qui Paracletus dicitur; effectus eius non appellatur paracletus,sed persona, nec effectus mittitur,sed persona. Verum est non mitti personã nisi ratione effectus,quia ipsa immutabilis est;tamen ipsa est,quæ mittitur: longè enim diuersa sunt, qui mittitur, & id, ratione cuius mitti dicitur.Spiritus sancti persona mittitur,sed mitti non dicitur,nisi quia ex vna parte ab eo,à quo mittitur, procedit: ex altera effectum in aliquo producit, quem ante non efficiebat.Manet ergo firma, & certa Patrum doctrina.

à Patre.

COMMENTARIVS.

CVM se missurum Spiritum sanctum dixerit,superius autem Pater missurus dictus sit, ne aliqua in verbis repugnantia aut in paracleto,quasi non vnus esset,diuersitas cõciperetur,adijcit,*à Patre*,Mittam ego Spiritum sanctum,sed à patre eum mittere habeo:sicut à Patre habeo essentiã ipsam. Hoc igitur verbum explicat,ita filium mittere Spiritum sanctum,vt à Patre accipiat essentiam,qua vnà cum Patre producat Spiritum sanctum. Pater igitur à se mittit,quia à nemine procedit:Filius mittit vnà cum Patre,& eadem missione,sed à Patre,quia à Patre procedit,& à Patre habet, vt mittat: vnus tamen & idem est Paracletus.

ANNOTATIO XXIV.

HIlar.lib.8.Trini.hanc vocem, *à Patre*, eo modo exponit,quo in commentario expósita est: vt significet processionem Filij à Patre,à quo habet esse & substantiam & omnia, quæ secundum substantiam suam etiam extra operatur.sicut igitur est Deus de Deo & à Deo,non quod alius Deus sit, sed quod vnus,procedẽs tamẽ à Patre:ita producit Spiritũ sanctũ, sed à Patre,quia id accipit à Patre, nempe essentiam,quæ vnà cum ipso producit. ea de causa Aug.lib.15.de Trin.cap.17. & 26. affirmat,Spiritum sanctum procedere à Patre, & filio, sed à patre principaliter.principaliter dixit,significare volens originem. nam ita procedit à Patre,vt Pater à nemine habeat producere Spiritum sanctum:at Filius id habet à Patre;propterea dicitur Filius producere à Patre,seu mittere à Patre, principaliter, id est, originaliter,vt ita dicam. Cyrillus li. 10. cap. 33.& lib.11.cap.1. procedere Spiritum sanctum à Patre per Filium asseruit, significare etiam volens ita procedere à Filio, vt filius id habeat communicatum à Patre; tamen eadem est processio ab vtroque.Hoc idem in operationibus exterioribus fit, & similis est phrasis loquendi.Filius enim creat à Patre; id est, creat vnà cum Patre,tamen potentiam habet,qua creat à Patre,& ipsammet creationẽ. quod Ioan. 5.dictum est; Nihil potest facere Filius,nisi quod viderit Patrem facientem.habetur in Gen.hæc phrasis:Pluit,inquit, Dominus à Domino sulphur & ignem super Sodomam.Dominus filius pluit vnà cũ Patre,quia vna est actio:sed filius eam habet à Patre; ideo dicitur Dominus pluere à domino. Sic Hilar. libr. de Synodis hunc locum explicat, & multi alij Patres. Vnde vana est quorundam Hebraizãtium interpretatio, qui asserunt Hebraismum esse,nullius mysterij significatiuum. errant (ipsorum venia sit dictum):Hebraismus quidem est, tamen propter processionem personarum ita Dominum locutum esse,argumento est,quod in alijs rebus exprimendis phrasim istam non reperimus,& præter grauissimorum Patrum auctoritatem ita exponentium, extat Concilium Sirmiense contra Arium congregatum sub Iulio 1.cuius fit mentio lib.5. tripar. histor. cap. 3. in quo canon hic statutus est. Si quis illud,quod scriptum est, pluit Dominus à domino, non de Patre, & Filio perceperit, sed & ipsum à semetipso pluere dixerit,anathema sit.pluit Dominus filius à Domino patre.hæc Concilium.

Genes.19.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Spiritum veritatis.

COMMENTARIVS.

PAracletum hunc quis sit ostendit, & Spiritum appellat veritatis. Superius ca. 14. quare Spiritus veritatis dictus sit, exposuimus: est enim hebraismus, quasi dictū esset, Spiritus verus, q perfectè nouit, & docet veritatē, quæ quidem tertia appellatio accommodata est testimonio perhibendo de Christo. Nam doctrina Christi veritas est, tum quia vmbras & figuras legis illustrat; tum quia promissiones implet; demum, quia, viam Dei perfectè tradit. qui igitur, de doctrina Christi testimonium redditurus promittitur, rectè Spiritus veritatis appellatur: nouit ergo Christum ipsum, quia ab eo missus est, nouit doctrinam eius, quia Spiritus veritatis est, ideo ipsius testimonium est grauissimum. Est autem ambigua locutio apud Græcos quantum ad casum pertinet; cùm enim sit neutrius generis, & in recto, & in accusandi casu legi potest, vt referatur vel ad illud, *Cùm venerit Paracletus*, qui nempe Spiritus est veritatis, aut ad, *quem mittam*, nempe, *Spiritum veritatis*; siue hoc, siue illo modo legas, sensus idem perseuerat.

Meritò Spiritus veritatis appellatur, qui Christi doctrinæ testimonii perhibiturus est

Auctoritas Spiritus sancti declaratur, vt quale eius testimonium sit intelligatur.

Qui à Patre procedit.

QVarta hæc est appellatio, qua Spiritus hic à Patre procedere dictus est; id est, consubstantialis est Patri, vt rectè deducit Amb. lib. 1. de Spiritu sancto cap. 16. ac si diceret; Spiritus hic paracletus, quem mittam à Patre, qui veritatis Spiritus est, non est creatura aliqua: sed Patri & mihi consubstantialis. Est etiam accōmodata hæc appellatio testimonio reddendo: nam in eo, qui testimonium perhibere debet, non sola scientia, sed etiam auctoritas necessaria est, vt sit dignus fide: hoc autem habet Spiritus hic: consubstantialis enim est Patri, eiusdem potentiæ & substantiæ, & virtutis cum ipso, qua potentia & virtute talia efficiet opera, vt testimonium suum dignum omni fide faciat. Chrysost. homi. 76. ad scientiam refert, quasi diceret; si procedit à Patre, omnia nouit, vt sit perfectus doctor veritatis, sed hoc magis ad illud, Spiritus veritatis, pertinet.

ANNOTATIO XXV.

Græcè absq; ratione hinc sumpserūt occasionem dicendi, quod Spiritus sanctus à solo Patre procedit.

EX hac sententia Græci sui erroris occasionem acceperunt, eaque multum se tuentur, ac nos impugnant, existimantes Spiritum sanctum à solo Patre procedere, non à filio simul, & Patre, quia dictum est, à Patre procedit: nec aduertunt, non esse dictū à solo Patre, sed à Patre procedere, quod nos fatemur; sed vltra affirmamus, simul à filio procedere, & hoc ipsum in his eisdem verbis significatum est: nam dicitur, *Quem ego mittam vobis*, non mitteret Filius Spiritum sanctum, nisi ab ipso, qui mittit, procederet, sicut filius mittere Patrem non potest, quia ab eo Pater non procedit; at Pater filium mittit, quia ab ipso procedit. Et hæc est causa, cur non dictum est in his verbis: qui à me & Patre procedit, iā enim ipsum esse, & procedere à filio significauerat, quando dixit: *Quem ego mittam vobis*. vt autem à Patre etiam eum procedere ostenderet, adiecit, *qui à Patre procedit*, non ergo hæc verba à solo procedere Patre significant, sed potius ita à filio procedere (hoc enim iam significatum erat) vt à Patre etiam procedat: nam non defuerunt hæretici, qui Spiritum Sanctum solius filij esse Spiritum, non Patris affirmarent; ita enim Eunomius asserit, vt refert Basil. li. 2. con. eundem in fine: contra quem ille, & à Filio, & à Patre procedere docet, & hoc verbo satis conuincitur Eunomius, qui à Patre procedit: locus igitur præsens non Græcorū errori fauet, sed potius eum redarguit, & cōuincit, cùm à Filio & Patre, Spiritum sanctū procedere ex his verbis constet: quod Cyrill. li. 10. cap. 33. quamuis Græcus intelligens fatetur Spiritum esse Filij, & Patris, & à Patre procedere, sed per filium, quod non aliud significat, quàm, quod nos dicimus, Filius producit Spiritum sanctum à Patre: id est, habet à Patre producere Spiritum, hoc est Patrem per Filium producere Spiritū sanctum, sicut Deus per Verbum omnia creauit: Omnia enim per ipsum facta sunt, porrò non est aliud per Verbum fieri omnia à Deo, quàm Verbum vnà cum Patre omnia facere, à quo essentiam, & potentiam accipit: de hac tamen re plura ca. sequenti dicemus, vbi occasionem illa verba dabunt; *De meo accipiet, & annuntiabit vobis.*

ANNOTATIO XXVI.

SI verba hæc superiora diligēter cōsideres, *Cùm venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre*

Ex sequentibus superiorum verborū declaratur natura Spiritus sancti.

Patre Spiritum veritatis, qui à Patre procedit; inuenies, quis sit Spiritus sanctus, & ad quid & quomodo mittendus. In primis habes in his verbis, distinctionem eius personæ à persona Patris, & Filij: nam à Filio mitti, à Patre procedere, ille verò venire dicitur; sicut distincta sunt, mittere, & procedere ab alio, & venire: ita sunt distinctæ personæ mittens, à quo procedit, & qui venit. Habes secundo loco, substantiam eius: est enim Patri consubstātialis, quia à Patre procedit: cùm autē filius sit Patri consubstantialis, quia à Patre gignitur, sit, vt totæ tres personæ vnius sint, & eiusdem substātiæ. Habes tertio loco, ita esse distinctam personam, & consubstantialem duabus, vt procedat ab vtraque: nā à filio mitti, & à Patre procedere dicitur, quod non est aliud, quàm ab vtraque procedere & mitti. Habes quartò, procedere quidem à Patre, tamen non dici filium, sed spiritum, eiusque processionem non esse generationem. In hoc impegit Macedonius hæreticus: non enim capiebat, qua ratione productus esset Spiritus sanctus consubstantialis Patri, & non diceretur filius, & productio eius generatio; idcirco suo ingenio infinitam Dei maiestatem metitus, negauit Spiritum sanctum procedere consubstantialem, Deumq; esse cum Patre, & Filio: in cuius superbiam, & intellectus temeritatem, Sancti acriter inuehuntur, cùm debuisset fateri se non assequi posse, nec capere diuinam maiestatem, humilemq; mentem, & affectum præbere, sicut & olim Sancti Patres fecerunt. Athana. epist. ad Serapion. Basil. lib. 3. con. Eunomium. Grego. Nazian. orat. 5. Theolog. eius argumentum proponunt. Quomodo si productus est & cōsubstantialis, non est genitus, & filius? omnes respondent, fidem esse habendam Scripturæ & Ecclesiæ. cùm enim in naturalibus multa sint mirabilia, quorum ratio ignoratur, stultum est velle nihil esse in Deo, quod non sit ratione compertum: ita Sancti respondent. Aug. lib. 2. Tim. cap. 3. dubium hoc proponit, & lib. 5. cap. 20. & lib. 15. cap. 27. aliquas congruentes rationes adfert. similiter & Ansel. monolog. cap. 53. tamen vera & certa ratio ignoratur, vt etiam docet Damasc. lib. 1. de fide, cap. 10. his etiam nos acquiescamus, fidē dicentes Spiritum sanctum à Patre & filio non factum, nec creatum, nec genitum, sed procedentem. In nostris Theologicis prælectionibus de his multa diximus & scripsimus, hæc in præsenti sufficiant. Habes quintò ex his etiam verbis, venturum Paracletum, & veritatis Spiritum, id est, ad implendum animas cœlesti consolatione, & dona gratiæ infundenda, ac veritatem Christi manifestandam. Ille ergo omnia efficiet in illis, ad quos mittitur, & venit, quæ ad cōsolationem, & adhortationem necessaria sunt: & simul ad veritatis manifestationem, vt paulo inferius explicabim⁹. Hinc soluitur dubitatio, quā aliquis mouere posset, qua de causa tot verbis vsus sit Dominus in hoc Spiritu describendo. Respondeo id factum, tum vt mysterium Trinitatis, quod ad fidem Christianorum pertinet, exponeretur: erat enim opus tertiæ huius personæ dignitatem ostendere; tum vt quàm dignum fide sit testimonium eius, de quo adiungitur. Ille testimonium perhibebit de me, aperiret, & declararet. demum, vt discipulos confirmaret ad testimonium de ipso Christo exhibendum, vt paulo post dicemus.

Cur Dominus tot verbis vsus sit loquens de Spiritu sancto.

Ille testimonium perhibebit de me.

COMMENTARIVS.

HIc igitur Paracletus, de quo tot, ac tanta dicta sunt, cùm venerit, perhibebit de me testimonium, operibus miris, & signis exterioribus, quæ operabitur in meæ diuinitatis & doctrinæ confirmationem, & intus in cordibus hominum lumen diuinum, & affectum infundendo, quo cognoscant & sequantur me, omni errore & mundi vanitate postposita. cùm enim Deus sit, omnia quæcunque vult, efficere potest, & efficiet. Fuit valde rationi consonum, vt Spiritus sanctus de Christo testimonium perhiberet, ipse enim fuit quodam modo causa, vt filius Dei carnem sumeret, amor enim Patris causa fuit, Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret; amor autem Spiritus sanctus est. rursus Spiritus sanctus per prophetas locutus prænunciauit mundo aduentum eius. denique aduenientem in carne suscepta vnxit. Act. 10. Vnxit eum Spiritu sancto: debuit ergo de ipso post aduentum testimonium reddere.

Quàm fuerit rationi conforme, vt Spiritus sanctus perhiberet testimonium de Christo.

ANNOTATIO XXVII.

AVG. tracta. 93. hoc testimonium Spiritus sancti non distinguit ab ipso testimonio Apostolorum docet, sed Spiritum sanctum per ipsos testimonium reddidisse mundo de Christo, dum in eis effecit omnia ea, per quę testimonium perhibebant, iuxta illud Matth. 10. Non estis vos, qui loquimini, sed Spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. & Act. 1. Accipietis virtutem Spiritus sancti superuenientis in vos, & eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria vsq; ad vltimū terrę. Negari non potest Spiritum sanctum per ipsos Apostolos reddidisse testimonium veritatis Christi; tamē non tantū hoc te-

Universidad de Deusto
Biblioteca

stimonium verba hęc indicant, sed aliud etiam, quod per se Spiritus sanctus de Christo reddidit, & reddit: nam super baptizatos, visibiliter sub ignis specie descẽdens, baptismo Christi, & ipsi Christo testimonium perhibebat, vt sint duo testimonia distincta; quod Act. 5. Apostoli ipsi docuerunt his verbis: Nos, inquiunt, sumus testes horum verborum, & Spiritus sanctus, quem dedit Deus omnibus obedientibus sibi. Ecce duos testes numerant, & se, & Spiritum sanctum, de quo etiam testimonio ad Rom. 8. dicitur: Ipse spiritus testimonium reddit conscientiæ nostræ, quod filij Dei sumus. nunc etiam interius fidelium cordibus testimonium perhibet, firmans mẽtem, & affectum in Christo, & quamuis non sit iam visibile illud testimonium ignis exterioris, est tamen testimonium Spiritus sancti; tam insignis, & copiosa, & miranda hominum conuersio. non solùm ergo testimoniũ per Apostolos, & prædicatores perhibuit, sed per se miris alijs operibus. Et verba hæc id probant, cùm dicitur, *Ille testimonium perhibebit; & vos testimonium perhibebitis*, distinguens testimonia Spiritus sancti & eorũ, quamuis per ipsos etiam Spiritus sanctus perhibuerit testimonium. Quam expositionem afferre videtur Cyril. lib. 10. cap. 33. Quale autem, & quàm dignum omni fide testimonium hoc fuerit, ver *Trinitas ipsa manifestata.* ba antecedentia significant: est enim missus à Christo, Spiritus veritatis, & à Patre procedens, cuius sapientia, bonitas, & potentia diuina est. in testimonio enim hæc necessaria sunt: Sapientia, vt sciat veritatem; Bonitas, vt eã aperiat, nec decipiat, aut fallat; & Auctoritas, qua talis ab alijs iudicetur, qualis est, vt sit omni superior exceptione. Quid autem potuit reperiri vnquam æquale ei, qui scientiam, bonitatem, & potentiam habet cum Deo eandem?

Et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.

COMMENTARIVS.

NOn Spiritus sanctus tantùm, sed etiã vos testimoniũ perhibebitis de me, quia ab initio meæ prædicationis & manifestationis factæ mundo, mecum estis, & mecum conuersati estis; & ex visu, tanquam oculati testes, omnia, quæ facta sunt per me, testari poteritis; vt omnia adsint testimonia diuina, & humana: quamuis enim sufficere deberet diuinum Spiritus sancti testimonium per opera diuinæ potentiæ; volo vt etiam vos humanum perhibeatis testimonium ex visu, & experientia. Hoc fecerunt postea Apostoli 1. Ioan. 1. Quod audiuimus, inquit, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ, & vita manifestata est, & vidimus, & testamur, & annuntiamus vobis. Rursus 2. Pet. 1. Hanc vocem nos audiuimus, cùm essemus cũ illo in monte. Act. 2. Hũc suscitauit Deus à mortuis, & huius nos testes sumus. Ioan. 1. Et vidimus gloriam eius. Hac motus ratione Act. 1. dixit Petrus; Oportet ergo ex his viris, qui nobiscũ sunt congregati in omni tempore, quo intrauit, & exiuit inter nos Dominus Iesus, incipiens à baptismo Ioannis vsque in diem, quo assumptus est à nobis, testẽ resurrectionis eius nobiscum fieri, vnum ex istis. his verbis declarat Petrus, verbũ hoc Christi, *Ab initio*, nempe à Ioannis baptismo, quando se mundo manifestare incepit. Hinc constat, quod superius dicebamus, esse aliud testimonium Spiritus sancti, ab eo, quod est discipulorum, cuius hic fit mentio. Græcè verbum est præsens, *perhibetũ*, tamen pro futuro positum est; & rectè versum est, *perhibebitis*: de hoc enim, quod tunc futurum erat, hæc verba procedunt.

ANNOTATIO XXIIX.

quatuor impedimenta, quæ Apostolorũ testimonium Christo perhibendũ, retardare poterant, Spiritus sancti testimonio tolluntur.

MAgno, & planè diuino consilio factũ est, vt testimonio à discipulis reddendo præmitteretur, & promitteretur testimoniũ Spiritus sancti: hac enim ratione Christus omne sustulit impedimentũ, quod animos discipulorum ab hoc officio auertere poterat. hoc autem multiplex erat. Primũ humilitas Christi; nam de mortuo, & occiso à Iudæis testimonium reddere, humile quid, & contemptibile videri poterat. Secundum erat difficultas persuadendi: nam persuadere hominẽ crucifixum esse Deum, arduum videbatur, & erat. Tertiò periculum: nam cùm Christus se propter suã Prædicationem à Iudæis occidendum iã illis reuelasset, quid non erat à discipulis timendum eidẽ testimonium perhibentibus etiã apud eosdem, qui occiderunt? maximè quia Dominus pronũtiat ipsis, mortẽ subeundã pro hoc testimonio. Quartũ erat, quod parũ essent idonei, se enim illiteratos, & humilis conditionis agnoscebant, qua igitur ratione per vniuersum mundũ tãtum mysteriũ prędicare auderẽt? Hęc maximè eorũ animos deterrere poterant; at omnia Dominus prudentissimè repellit his verbis præmissis. Testimoniũ, inquit, perhibebit Spiritus Paracletus, veritatis, qui à Patre procedit, & quem ego vobis mittam. Primò quidem, ne videatur vobis vile, & contemptum officium, & testimonium, quod ille, qui à Patre procedit, &

dit, & ipsi est consubstantialis. est perhibiturus. rursus, ne timeatis, non posse vos arduam veritatem persuadere: ille enim Spiritus veritatis, qui omnia scit, qui quæcunque vult docet & persuadet, vobiscum & per vos reddet testimonium: & quod vos verè non potestis persuadere, ille persuadebit, & faciet cognoscere. Spiritus enim est veritatis; vt enim Spiritus omnia penetrat; sic corda hominum penetrabit, quia spiritus est; & quia veritatis Spiritus est, quocunque penetrauerit, veritatem ipsam stabiliet, & figet. Nec vos præterea terreat periculum, quod vobis certum imminet. Nam nõ solùm efficiet vos spernere, & contemnere periculа omnia temporalia, sed desiderare, & gaudere in eis; quia Paracletus est, & consolator, & incitator, seu exhortator. Nec denique cõturbet vos vestra inscitia; nã Spiritũ mittam vobis, qui erit in vobis ipsis, qui tales vos efficiet, vt testimonium probatissimum mundo exhibeatis. dabit vobis scientiam, & sapientiam, cui mũdus nõ poterit cõtradicere; dabit potẽtiam operum, & miraculorum, quia Deus est, & à Patre procedit; faciet vos homines cœlestes atque diuinos, quia Spiritus est: diligetvos, nec derelinquet vnquã, quia ego qui vos amo, qui sum pater, & magister vester, ego sum, qui mittam eum vobis. Appositissimè igitur hæc verba promissa sunt, tũ vt instrueretur discipuli, nulla ratione eos posse testimonium tale perhibere, nec eorum testimonium perhibitum quicquam profecturum esse, nisi ope Spiritus sancti nixum; tum vt omne impedimentum, quod eos à proposito retardare poterat, tolleret. Hæc autem omnia euentus confirmauit, quæ vel in Paulo ex ipsius verbis impleta esse agnoscimus. Ro. 1. Non, inquit, erubesco Euangelium; virtus enim Dei est: & 1. Corin. 2. Sermo meus, & prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapiẽtiæ verbis, sed in ostensione Spiritus, & virtutis. rursus 2. Corint. 12. Placeo mihi in infirmitatibus meis, & in contumelijs, & necessitatibus, in persecutionib⁹, in angustijs ꝓ Christo. denique ad Philip. 4. omnia possum in eo, qui me confortat. Ecce omnia quatuor impedimenta sublata his locis cõfitetur. hæc eadem in cæteris Apostolis, Spiritus hic operatus est, nec in his solis, quamuis ipsi primitias Spiritus habuerint, sed in multis etiam, & infinitis alijs Christi fidelibus, & verbi ipsius annuntiatoribus.

ANNOTATIO XXIX.

PERcontari aliquis posset, quare tot testimonia habuit Christus? ante enim eius ad uentum Prophetæ omnes de ipso testati sunt. Act. 10. Huic testimonium perhibent omnes prophetæ. præter hos, cùm primum natus est, stella perhibet testimonium: similiter & Magi aduenientes, imo & Angeli ipsi annuntiantes pastoribus testificati sunt: cùm etiã prædicationi proximus esset, Ioannes Baptista perhibet testimonium, ad hoc perhibendũ missus à Deo. tota adhuc Sanctissima Trinitas de eo perhibet testimonium in baptismo, & in transfiguratione. Pater ipse Matt. 3. & 17. voce de cœlo delapsa testatur: Hic est filius meus dilectus. Spiritus sanctus in specie columbæ super eum descendens, Matt. 3. Ipsemet etiam suis verbis, & operibus, Ioan. 8. Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum verum est. præter hæc ipso ad Patrem recedente Spiritus sanctus perhibet testimonium: rãdem & ipsi discipuli. quorsum ergo ante aduentum, in aduentu, & post aduẽtum tot habere voluit testimonia, cùm potuerit etiam sine his testimonijs veritatem persuadere? Respondeo id pluribus de causis factũ esse. Prima est, vt difficultas mysterij notior *Prima causa, vt inde cõ* euaderet. negari enim non potest arduum es- *fa, vt inde cõ* se, & supra omnem rationem Angelicam & *staret quam* humanam, Deum hominem esse factum: nec *esset difficile* solum hoc, sed vsque ad crucis mortẽ descen- *tantum assedisse*, & se humiliasse, morteq; hac redemisse *qui mysterimundum*, quem poterat sola voluntate libe- *um.* rare. hanc difficultatem Isaias nouit, ca. 53. dicens. Domine, quis credet auditui nostro, & brachium domini cui reuelatũ est? ac si diceret, Domine arduũ est credere, quæ annuntiamus, brachiũ tuum nempe filium omnipotentem esse absconditum in velo carnis. statim addit causam difficultatis, Non erat ei species, neque decor, id est, quia vidimus eũ mortuum, & contemptum, quis credet hunc esse filium Dei? vt igitur res ardua in se & difficilis, nec viribus humanis assequenda, & intelligenda, ostenderetur idcirco tot, ac tanta sunt cumulata testimonia, vt qui credit, & agnoscit, id sibi, suæq; virtuti non tribuat.

Secunda causa, ipsius veritatis necessitas. *Secunda, vt* Salus enim mundi in solo Christo posita erat, *assidua mysterij* nec est aliud nomen sub cœlo, nec salutis re- *insinuatione, ei*ª medium, nisi in ipso, & per ipsum; idcirco *necessitas et* tanquam de re necessaria, & summi momenti tot concurrunt testimonia: quando enim *vtilitas magis cõmendarentur.* videmus aliquem in maximo periculo positum, vnamquæ viam euadendi, solemus complures, & iteratis vicibus eum admonere, sic fecit Dominus Deus cum homine, quem in summo positum salutis periculo videbat, nec alia via euadere posse, nisi per Christum.

Tertia causa est, vt dignitas ipsius aduentis Christi commendaretur. Si enim multi nũ- *Tertia, pro* tij alicuius Regis, aut Principis aduentũ præ- *cõmendãda* currere, & sequi solent, multo conuenientius à multis Christi filij Dei annũtiatur, & demonstratur aduentus in mundum.

Quarta, & vltima causa est, hominum mã- *Quarta, vt* litia, & cæcitas, quæ tanta est, vt post tot testi- *hominũ cæci*moniorum auctoritatem, multi in sua nihilo *tas conuin*minus incredulitate máserint, & qui credide- *catur, qui* rũt, tot indiguerint testimonijs, propter quæ, *nec tot testi*sicut in credentibus diuina clementia, & bo- *monijs credi* nitas commendatur, & illustratur: ita contra *derunt.* incredulos iustitia, & seueritas diuina probatur: qua enim pœna digni non sunt, qui tot testimonis fidem non adhibuerũt? his igitur de causis sunt tot, ac tanta testimonia adhibita.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT DECIMVM-SEXTVM.

HAEC locutus sum vobis, vt non scandalizemini. Absq; synagogis facient vos: sed venit hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo: & hæc facient vobis, quia non nouerunt Patrẽ, neque me. Sed hæc locutus sum vobis, vt cùm venerit hora, eorum reminiscamini, quia ego dixi vobis. Hæc autẽ vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram. Et nunc vado ad eum, qui misit me: & nemo ex vobis interrogat me, quò vadis? Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia impleuit cor vestrum. Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis vt ego vadam. Si enim non abiero, paracletus nõ veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. Et cùm venerit, ille arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio. de peccato quidem; quia non crediderunt in me: de iustitia verò; quia ad Patrem vado, & iam non videbitis me: de iudicio autem; quia princeps huius mundi iam iudicatus est. Adhuc multa habeo vobis dicere: sed non potestis portare modò. Cùm autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Non enim loquetur à semetipso: sed quæcunque audiet loquetur, & quæ ventura sunt, annuntiabit vobis. Ille me clarificabit: quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis. Omnia quæcunque habet Pater, mea sunt. Propterea dixi: Quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis. Modicum, & iam non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me: quia vado ad patrem. Dixerunt ergo ex discipulis eius adinuicem: Quid est hoc, quod dicit nobis: Modicum, & non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me: & Quia vado ad patrem? Dicebant ergo: Quid est hoc quod dicit Modicum? nescimus quid loquitur. Cognouit autem IESVS, quia volebant eum interrogare, & dixit eis: De hoc quæritis inter vos, quia dixi: Modicum, & non videbitis me, & iterum modicum, & videbitis me. Amen amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit: vos autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Mulier cùm parit, tristitiam habet, quia venit hora eius. Cùm autem pepererit puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Et vos igitur, nunc quidem tristitiam habetis: iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis. Et in illo die me non rogabitis quicquam. Amen amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Vsque modò non petistis quicquam in nomine meo. Petite, & accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum. Hæc in prouerbijs locutus sum vobis. Venit hora cùm iam non in prouerbijs loquar vobis, sed palam de Patre annuntiabo vobis. In illo die in nomine meo petetis: & non dico vobis, quia ego rogabo Patrem de vobis. Ipse enim Pater amat vos, quia vos me amastis, & credidistis, quia ego à Deo exiui. Exiui à Patre, & veni in mundum, iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem. Dicunt ei discipuli eius: Ecce; nunc palam

loqueris, & prouerbium nullum dicis. Nunc scimus quia scis omnia, & non opus est tibi vt quis te interroget. In hoc credimus quia à Deo existi. Respõdit eis Iesus: Modò creditis? Ecce venit hora, & iam venit, vt dispergamini vnusquisq; in propria, & me solum relinquatis: & non sum solus, quia Pater mecum est. Hæc locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum.

Hæc locutus sum vobis, vt non scandalizemini.

COMMENTARIVS.

CAusam cur hæc, quæ ad odia & persecutiones eorum pertinent, manifestauerit; & aduentum Spiritus ad testificandum prędixerit: exponit eam esse, ne scandalizentur, & cadant; id est, ne à suo munere, & officio testificandi, & prædicandi Christum retrocedant. Aduerte; Scandalum offendiculũ esse viæ, in quod incidentes impingunt, & cadunt: qui autem admoniti sunt, cautè ambulant, nec facilè impingunt. per metaphoram rebus ipsis accommodatur: nam offendiculum, & scandalum magnum erat persecutio Iudæorũ & Gentium, Apostolis prædicantibus Christum. Eos igitur prænonet Dominus, quod futurum est reuelando; & adiutorium Spiritus Sancti promittendo, vt sic instructi non offendant. Hoc autem ipsum, quod dicit, nempe se ita locutum, vt non scandalizentur, etiam prænonitio quædam est, vt cautiores sint, non quidẽ in fugiendis offendiculis, & periculis, sed in paruifaciẽdis, & contemnendis, & superandis. Particula, *Hæc*, ad præcedentia referri, verbum sequens præteriti temporis cõprobat. *Locutus sum vobis*, refertur autem ad duo prædicta, nempe aduentum Spiritus sancti, & odia, ac persecutiones, & eorum causam: hæc enim locutus illis erat.

Scandalum quid sit.

ANNOTATIO I.

CYrill. lib. 10. cap. 34. duas adfert expositiones. Prior est, vt illud, *Hæc*, referatur ad persecutiones & odia, quæ se illis dominus prædixisse ideo dicit, vt minus terreãt: Quod enim nõ expectatum præter opinionem subitò euenit, magnos etiam plerunque animos turbat; quod autem præuisum est, quãuis grauius inferatur, leuius tamen propter præmeditationẽ videtur. Altera expositio est, vt relatiuum, *hæc*, referatur ad id quod de Spiritu sancto dictum est; sitque sensus. Hæc dixi, nempe Spiritum Sanctum venturum, & testimoniũ redditurum, ne scandalizemini, cùm videritis incredulos futuros, vestrisque sermonibus Iudæos fidẽ negaturos; Si enim ego tot tantaque mirabilia feci; si Paracletus quoque similia faciet, nec tamen Iudæi ad meliora reducentur; nolite conturbari, si oratione vestra conuertere illos non poteritis. Tertia expositio est Euthymij, qui illud, *hæc*, ad ea, quæ de Spiritu sancto sunt dicta, refert; tamen lõge aliter exponit, nempe: Hæc dixi, ne scandalizemini, cùm videritis malos persequentes, & iniuria vos afficientes. sed potius vt cũ cognoueritis Spiritum sanctum vobis auxiliari, bono sitis animo, & viriliter agatis. Quarta est Aug. tract. 93. qui similiter ad Spiritum sanctum refert, sed aliter exponit, quàm Euthym. Meritò, inquit, promisso Spiritu sancto, quo in eis operante fierent testes eius, subiunxit. *Hæc locutum sum vobis*, cùm enim Charitas Dei diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, fit pax multa diligentibus legem nei, vt non sit illis scandalum. Hæc Aug. Chrysost. homil. 76. ad Spiritum sanctum etiam refert; tamen simul secundam Cyrilli & Euthym. expositionem, complecti videtur. nobis ea visa est accõmodata, quam in commentario explicuimus, vt illud, *Hæc*, ad Spiritus sancti aduentum, & simul ad persecutiones referatur, quorum prædictio scandalum futurum remouet, tũ quia præmonetur periculum, tum quia promittitur auxilium.

Auctoris interpretatio.

Absque Synagogis facient vos.

COMMENTARIVS.

PRæmissa iam admonitione, & tãto auxilio promisso, explicatius futuras persecutiones enarrat. quasi dicat; Vos admonui eorum, quę sunt futura, vobisque auxilium magnum promisi, ne scãdalizemini in persecutionibus, quæ vo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

quæ vobis euenient. Scitote enim, Iudæos è suis Synagogis vos tanquam excommunicatos eiecturos; hoc est, *Absque Synagogis vos facient*. priuabunt vos Synagogis, expellentque vos à suis commercijs, & conuersationibus. Apud Græcos vnica est dictio, *Absque Synagogis*, sensus tamē idem est. Hoc ignominiæ maximæ apud Iudæos erat, quod alijs verbis significauit Dominus Luc. 6. Beati, inquit, eritis, cùm vos oderint homines, & cùm separauerint vos, & exprobrauerint, & eiecerint nomen vestrum, tanquam malum propter filiū hominis. verba hæc Ioannis ad Iudæorum præcipuè referuntur persecutionem. Non est autem hoc loco sine consideratione prætereūdum; Quis enim non expectasset post promissum Spiritum sanctum tantæ potentiæ, & sapientiæ, & bonitatis, & post verbum, *Non scandalizemini*, dicturum Christum, in Synagogas vos recipient; omnes ad vos procliues current, beneuolentia, & obsequio afficient: at non hæc dicta sunt, sed *Absque Synagogis facient*, & interficient tanquam impios, & sceleratos; at multo aliter diuina sapientia de rebus iudicat, quàm mundana: maius beneficium, & maius opus fuit, discipulos fortes facere in morte subeunda, & lætos aggredi pericula, omniaque huius mundi bona contemnere, quàm impedire, ne occiderentur: illud Apostolos fecit beatos, non hoc; illud Reges terræ facere potuerunt, non autem istud. plus igitur Spiritus sancti virtus splendet in morte contemnenda, quàm impedienda; in sustinendis læto animo afflictionibus, quā in auertendis; maius beneficium illud est, quàm hoc; diuinius opus fuit, per mortem, & afflictiones mundum conuertere, quàm per vitam temporalem; inducereque vt crederent, & sequerentur eorum doctrinam, qui sic malè habiti sunt à mundo, quàm si bene accepti essent.

Dei sapiētia & virtus splēdet magis in fortitudine, qua Apostoli mortem subibāt, quam si illam Deus impediret.

ANNOTATIO II.

QVoniam Synagogæ mentio frequens est apud Ioannem, non abs re erit, si aliqua & de vocis significatione, & de rei ipsius vsu, & de origine ac antiquitate dicamus.

Synagogæ multiplex significatio.

Synagoga Græcum est vocabulum, significans idem, quod Latinè congregatio: vsurpatur autem in scriptura tripliciter, primò, pro tota illa Iudæorum republica, vt enim nūc Christianorum conuentus dicitur Ecclesia, ita olim Iudæorū multitudo sub vna veri Dei religione, dicebatur Synagoga: in qua significatione acceptum est illud Num. 4. Recensuerunt Moyses, & Aaron, & principes Synagogæ filios Caath. & illud Num. 16. Ducenti quinquaginta viri proceres Synagogæ. Aug. in illud Psal. 81. Deus stetit in Synagoga Deorum, adnotat Apostolos illum Iudæorum cōuentum Synagogam, & ecclesiam appellasse: sic enim in veteri testamento appellatus est; nostram verò Ecclesiam nunquam appellarunt Synagogam, siue propter distinctionem, siue quia Synagoga communis est: nam congregantur animalia, & congregantur aquæ. verbū enim Græcum Συνάγω & Συναγωγή commune est, at ecclesia non est nisi hominum, & vtentium ratione: ecclesia namque nō congregationem, sed conuocationem significat. Iudæis ergo vtpote seruorum statum habentibus, & sub elementis huius mundi seruientibus, Synagogæ nomen cōueniebat, qui timore ficut animalia trahebantur: at Christianis Spiritum dilectionis habentibus, quibus diuina sunt reserata mysteria, nomen ecclesiæ, & conuocationis congruit.

Secundò accipitur in scriptura nomē Synagogæ pro quocunq; siue bonorum, siue malorum cœtu: sic frequenter vsurpatur. Psal. 81. Synagoga potentum quęsierunt animam meam. Eccl. 3. Synagogæ superborum non erit sanitas. & 21. Stupa collecta Synagoga peccantium. sunt multa alia testimonia. Tertiò accipitur pro loco illo, in quem multitudo Iudæorum conueniebat ad aliqua exercitia Spiritualia, in qua significatione acceptum est illud Luc. 7. Synagogam ædificauit nobis. erāt autem huiusmodi Synagogæ in Hierusalem multæ, & in tota terra promissionis, & extra, vt inferius dicemus.

In quibus Synagogis Christus docuerit.

In tres præcipuos vsus erant hæ Synagogæ institutæ, quantum ex scripturis deducere licet. primus ad prædicationem verbi Dei, & legis Mosaycæ explicationem: singulis n. sabbatis conueniebat tota multitudo Iudęorum in diuersas Synagogas distributa, vt legis doctrinam audiret, Act. 15. A tēporibus, inquit, antiquis habet in singulis ciuitatibus Moyses, qui eum prædicent in Synagogis, vbi per omne sabbatum legitur. Luc. 4. Erat prædicans in Synagogis Galileæ. Luc. 13. Erat docēs in Synagogis eorum sabbatis. Alter vsus erat orare & laudare Deum, quo autem modo, & quibus verbis orarent, ignoramus: hoc verò certum est in Synagogas conuenisse ad orandum: nam dicitur Iudith 6. Conuocatus est omnis populus, & per totam noctem intra ecclesiam orauerunt petentes auxilium à Deo Israel. Synagoga appellatur in hoc loco ecclesia. & Mat. 6. Qui amāt in Synagogis orare. Seruabatur aūt ordo talis, conuenientes quidem viri & fœminę, locis tamē distinctis, primùm orabant pro communibus necessitatibus, & maximè aduentum Messiæ postulātes; post orationem verò, primi illorum legis periti partem aliquam de libris Moysi, & alicuius Prophetæ populo explanabant: his absolutis, si quis inter adstantes erat peritus maximè ex aduenis, aut alterius Synagogæ, inuitabatur ad dicendum: qui locum huic muneri destinatum ascendens, concionem habebat. Constat hoc ex Act. c. 13. vbi de Paulo, & Barnaba legimus, quod die Sabbatorū ingressi Synagogam sederunt: post lectionem autem legis & Prophetarum, miserunt principes Synagogę ad eos dicentes, Viri fratres, si quis est in vobis sermo exhortationis ad plebem dicite: surgens autem Paulus etc. Sic in Euangelio Christum sæpe in Synagogis docuisse legimus, fiebant etiam in Synagoga inter doctores concertationes, & disputationes ad sensum scripturarum elucidandum conueni entes, vt constat Luc. 2. quando inuentus est puer Iesus in medio doctorum interrogans, & respondens. His attestantur Ioseph. lib. 2. cōtra Appionem & Philo lib. 3. de vita Moysis. Moris, inquit, fuit sabbatis operam dare Philosophiæ principe antecedente, & docente, quæ opus facto ac dicto essent, reliquis audientibus. ex quo etiam nunc philosophantur sabbato patrio more: nam Oratoria in ciuitatibus, Scholæ sunt omnium virtutum, quibus diuina, humanaque intelliguntur, & coriguntur. Quod repetit de Essæis loquens in illo libro, quem inscripsit, Omnes probos esse liberos, sic ait, Vnus biblia sumens legit; Alter verò ex peritissimis minimè nota exponit. lib. etiam de legatione ad Caium, hoc idem confirmat.

Hinc est, vt meritò probri loco duceretur, quenquam extra Synagogā facere. eum enim à consortio fidelium separabant, indignūq; iudicabant, vt cum eo in oratione, & verbi doctrina communicarēt, & tanquam incorrigibilē vitabant, sicut & nos cum excōmunicato facimus. tali pœna Apostolos puniendos à Iudæis prædicit Dominus: quam timentes alii qui ex principibus, etiam si crederent in Christum, palam non confitebantur, vt supra cap. 12. dictum est: grauis enim erat infamiæ nota. Tertius vsus harum Synagogarum, quantum mihi videtur, fuit, corrigere publicè aliqua delicta in legem: velut enim quædam publicæ pœnitentiæ, & castigationes fiebant, hoc enim multa loca scripturæ significare videntur. Matth. 10. In Synagogis suis flagellabunt vos. vbi Glos. interline. adnotat, ideo hoc dictum, vt significet prætextu religionis Iudæos persecuturos esse discipulos Christi: nam Synagoga, inquit, locus correctionis est. idē habetur Matth. 23. Ex eis flagellabitis in Synagogis vestris. & Mar. 13. In Synagogis vapulabitis. Act. 22. Ego eram concludēs in carcerem, & cædens eos per Synagogas. Act. 26. Per omnes Synagogas frequenter puniens eos.

Synagogæ origo & antiquitas.

Origo & antiquitas Synagogarum incerta est, aliqui recentiores tempore babylonicæ captiuitatis incæpisse existimant. Iudæi enim tūc temporis tēpli sancti memores loca instituerūt, in quibus cōuenientes orarent, & verbum Dei audirent. Hæc tamen opinio nullo firmo nititur fundamento. vnde existimo multo esse antiquiores: nam Iudic. 20. quando nondum Salomon, qui templum illud ædificauit, natus erat, habemus Synagogam extitisse: dicuntur enim quadragiuta millia virorum conuenisse in Masphat, in ecclesiam populi Dei. quod non aliud significat quàm in templum, & domum Deo dicatam: hanc autem non esse domum, & templum, vbi erat arca, & vbi sacrificium fiebat, certum est: erat enim tunc in Sylo, vt constat 1. Reg. 1. igitur erat Synagoga, & locus aliquis, quo ad orandum populus cōueniebat, idcirco aliqui Rabini hoc moti argumēto putarunt in Masphat incœptas esse Synagogas, non quòd illo tempore illa incœperit: nam erat priꝰ, quàm populus illuc conueniret. verisimile ergo est à tempore Iudicum, cùm terra habitari cœpta est, ædificata loca sacra, in quæ populus ad orandum, & verbum Dei audiendum, & negotia religionis tractanda conueniret, cùm non posset sacrificare nisi in vno loco determinato, vbi erat arca Dei: quarum diuisio, & multitudo facta est propter diuersitatem & multiplicitatem familiarum & tribuum, quæ sæpe seorsum congregabantur. Hās domos puto significari à Dauid Psal. 25. In ecclesijs, inquit, benedicam te domine. & psalm. 67. In ecclesijs benedicite Deo. & à Salomone eccles. 24. In ecclesijs Altissimi aperuit os suū. sunt alia multa huiusmodi loca: & hanc antiquitatem significare videntur illa verba Act. 15 à temporibus, inquit, antiquis habet Moyses, qui eum prædicēt in Synagogis. Aedificato autem templo in Hierusalem, in quo solo licebat sacrificare, vt constat Deuter. 12. Synagogæ conseruatæ sunt, per loca extra Hierusalem, & in ipsamet Hierusalem: nam cùm matrimonium tunc temporis commune esset etiam sacerdotibus, & vxorum pluralitas non esset prohibita, mirum in modum auctus est numerus Iudæorum, & familiarū, vt vix in templo omnes recipi possent Sabbatis singulis ad verbum Dei audiendum: maximè propter diuersitatem & multitudinem aduenarum, qui eò concurrebant. hinc factum est, vt numerus Synagogarum adeo excreuerit, vt tempore excidij Hierosolymitani, numerarentur Hierosolymis quadringentæ, & octuaginta Synagogæ, tam pro ciuibus, quàm pro aduenis Iudæis, qui religionis causa sanctam ciuitatem adibant. vnius earum fit mentio Act. 6. Surrexerunt, inquit, quidam de Synagoga, quæ appellatur Libertinorū, & Cyrenensium, & Alexandrinorum, & eorum, qui erant à Cilicia &c. præter hanc plurimæ numerantur apud Euangelistas, & in Actis Apost. quæ erāt extra Hierusalem in reliquis ciuitatibus, & prouincijs. Matt. 4. habetur de Synagogis Galileæ. Actio. 9. de Synagogis Damasci. 13. de Synagogis Salaminæ, & Antiochiæ, Pisidiæ. 14. de Synagoga Iconij 17. de Synagogis Thessalonicæ, Beroeæ, Corinthi, & Ephæsi. imo, vt testatur Philo in legat. ad Caium, Imperator Tyberius scies Iudęos Romæ trans

Universidad de Deusto
Biblioteca

mæ trans Tyberim habitantes habere oratoria, in quibus singulis Sabbatis patriam legem edocebantur, non prohibuit. Huiusmodi Synagogæ non à priuatis Iudæis tantùm, sed etiam à gentilibus pij officij causa, construebantur in eorumdem Iudæorum vsum, vt constat Luc.7. De Centurione gentili, qui Synagogam ædificauerat Iudæis. vt autem in templo Pontifices, & sacerdotes principatum gerebant, sic in Synagogis scribæ & Pharisæi, qui per illas distributi erant, & dicebantur ij, qui Synagogis præerant, Archisynagogi, A aut principes Synagogarum: Scribarũ enim erat munus, vt paulo inferius dicemus, lectiones habere ad populum, & scripturas interpretari, quod etiam habebant commune cum Pharisæis Matt. 23. Super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi. ideo ibidem arguuntur, quòd clauserint regnum cælorum populo, nimirum quia sinistre scripturam, & legem interpretabantur, auaritiæ & ambitioni dediti: honores, & diuitias magis quàm populi bonum expetentes, vt Dominus sæpe illis exprobrauit.

Sed venit hora, vt omnis, qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo.

COMMENTARIVS.

AVget sententiam prædicens etiam gentium persecutionem, ac si dicat; parum dico, non solùm è Synagogis eijciemini, imo venit hora, vt interficiamini, & sic interficiamini, vt qui vos interfecerit, arbitraturus sit se sacrificium Deo offerre, remque ei gratissimam exhibere. Interficiemini tanquam Deo aduersarij, & legis, ac religionis peruersores. Duo igitur mala imminent, & mors, quia interficiendi estis; & causa mortis, tanquam impij, & scelesti, religionisque diuinæ destructores. ita vt, qui vos occiderit, arbitretur se iustam, piam, & gratam Deo rem fecisse. *Venit hora*, positũ est pro eo, quod dicimus veniet tempus. sicut Ioan.5. Venit hora, quando omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei. Particula, *Sed*, augmenti est, pro eo posita, quod dicimus (imo, seu quin potius) quod supra annotauimus, & paulo inferius in eadem posita est significatione.

ANNOTATIO III.

Superiorum verborũ sensus magis ex pendit.

PARTICVLA, *Sed*, in varios sensus induxit Doctores. Augustinus enim tract.93. Particulã diuersitatis, seu aduersatiuam interpretans, hanc sententiam in hunc exposuit sensum; vt Dominus consoletur discipulos, quasi dictum esset: eijcient vos è Synagogis, sed vos gaudete, quia tantã conuersuri estis multitudinem, vt non patiantur Iudæi persecutores vestri vos viuere, ne omnes ad me conuertatis. sed dura videtur expositio. Beda eandem significationem particulæ sequens, aliter exponit, nempe; sed vos gaudete, quia, qui vos occident, non tam odio vestri, quàm religionis, ac legis diuinæ æmulatione id facient. Ista etiam expositio dura est, & adhuc non continet causam legitimam gaudendi: nam minus malum, odium personale proprium reputandum erat, quàm odiũ religionis Christi, & quod impietas reputaretur, quæ erat summa pietas. Accommodatior est expositio Cyrilli lib.10. cap.35. exponentis particulam, *sed*, vt fit dictio augens, ac si dictum esset: Non solum eijciemini è Synagogis, sed etiã fiet, vt interficiamini sic, vt vestri interfectores sacrificium Deo gratũ, mortem vestram existiment. Et hanc expositionẽ secuti sumus in commentario: non enim verba hæc ad consolationem dicta sunt, sed ne terreantur discipuli, si ex inopinato aduersa eueniant, consolatio verò verbis sequentibus continetur.

B

ANNOTATIO IV.

AVG. tract. 93. hanc eandem sententiam de Iudæorũ persecutione exponit; hi enim futuri erant, qui Apostolorum interfectionẽ ita iustam existimarent, vt Deo rem gratam se facere crederent, quando Christianos, & discipulos occidebant, quod constat Act.23. de Paulo. Quidam, inquit, ex Iudæis deuouerunt se dicentes, neque manducaturos, neque bibituros, donec occiderent Paulum. Ipse mer Paulus ante conuersionẽ de seipso dicit, Gala.1. Supra modum persequebar ecclesiam Dei, & expugnabam illam, & proficiebam in Iudaismo supra multos coætaneos meos in genere meo: abundantior æmulator existens paternarum mearũ traditionum. Idem Aug. lib.2. con. literas Petilia. c.92. non solùm de Iudæorum persecutione contra discipulos Domini exponit, sed probat non posse de gentibus intelligi, quia hæ non interfecerunt arbitrantes se obsequiũ præstare Deo, quia nõ verum Deũ, sed idola colebant. Idẽ docet li.2. cont. epist. Gaudentij ca.15. adiungens posse intelligi de Hæreticis, qui quando possunt, Catholicos occidunt. quæ expositio, nempe de Iudæorũ persecutione, est etiam Cyril. li.10. c.35. tamen non videtur accõmodata: nã Dominus ad discipulos dirigit præcipuè sermonem, quamuis etiam alij, qui idem rediderunt testimonium, intelligantur, & loquitur generaliter; *Omnis, qui interficit vos:* at præ-

C

D

ter vnum reliqui à gentibus sunt occisi, & interfecti. non ergo de Iudæis determinate, sed etiam de gentibus interpretanda est sententia. & quamuis Dominus non expresserit gentes, tam ẽ generalitate vtens eas præcipuè indicauit. Prior ergo sententia de eiectione ad Iudæos pertinet, hæc autem maximè ad Gentes. Nec argumẽtum Augustini efficax est contra hanc expositionem: nam etiamsi falsos Deos colerent, veros tamẽ esse, & his rem gratam se facere putabant, interficientes discipulos Domini: sicut etiam non erat obsequium verum, quamuis Iudæos intelligamus, sed impietas. non enim dicit Dominus, obsequium præstabunt Deo, sed arbitrabuntur se obsequium præstare Deo; & sicut falluntur in obsequio, ita etiam falluntur in Dei cognitione. Iudæi autem decepti sunt in obsequio, non A in Dei cognitione, quia verum Deum colebant; gentes verò etiam in Dei cognitione, tamen non minus hi quã illi arbitrati sunt, rem Deo se gratam facere: nam zelo religionis etiam gentes interfecerunt Christianos; idcirco plurimi persecutores interficiendos eos censebant nõ alio crimine, quàm quod Christiani erant, quasi falsam, & impiam amplectentes religionẽ aduersam ei, quam ipsi veram existimabant: quòd constat ex multis historijs, & etiam ex illo Actor.19. quando illi B Ephesij contra Paulum agentes dicebant: Magnę Dianæ templum in nihilum reputabitur, & destrui incipiet maiestas eius, quam tota Asia, & orbis colit. his autem dictis repleti sunt ira, & exclamauerunt dicentes:

Magna Diana Ephesiorum.

Et hæc facient vobis, quia non nouerunt Patrem, neque me.

COMMENTARIVS.

NE discipuli audientes suam interfectionem, Dei obsequium ab interfectoribus reputandum, existimarent verum esse obsequium, Deoque acceptum, & inde nimium turbarentur; declarat non esse obsequium tale. *Hæc*, inquit, *facient vobis, quia non nouerunt Patrem, neque me*, id est, non nouerunt Deũ esse Patrem meũ, neque me esse Dei filium. Zelus igitur eorum ex ignorantia erit: si enim nouissent Christũ, non interfecissent discipulos eius eo nomine, quia Christum confiterentur, & annuntiarent; si autem non nouerunt Christum, nec nouerunt Apostolos; ignorantes igitur, qui nam essent, occiderunt eos. Magnum est hoc argumentum consolationis, tum quia eos sine culpa ipsorum aliqua interficiendos pronuntiat; præstat autem sine culpa interfici, quàm cum culpa viuere; tum quia significat eos propter Patrem, & propter Filium passuros; vt rectè deducit August. tract.93. si autem pro patria, & parẽtibus, & amicis mori gloriosum est; quanto gloriosius erat pro Deo mortem oppetere; tum etiam, quia non agniti erant discipuli, qui essent: ab ignorantibus autem pati multo minus malum est. quòd annotat Chrysost. hom.78. exemplo apposito de Principe, qui relicto à tergo omni comitatu, solus ad hospitium peruenit, & incognitus tanquam vnus de vulgo tractatur, iniuriaque afficitur. hic profectò princeps istorum ignorantiã contemnet, eosq; irridebit, expectans citò comitibus, & familiaribus aduentantibus illos, qui iniuriam intulerunt, confundendos. Aduerte autem, ignorantiam hanc Iudæorum, & gentium, ex qua discipulos, & martyres occiderunt; non excusasse eos à grauissima culpa & peccato; quia ipsi discipuli sufficientissimum perhibuerunt testimonium illis, quo audito potuerunt Christum, & Patrem agnoscere.

Ex causa persecutionis & mortis, eos consolatur.

ANNOTATIO V.

VNAM causam Dominus interfectionis Apostolorum adfert, tamen non ea sola fuit, quamuis & ipsa fuerit, nempe ignoratio veritatis. Proinde admirationis ratio nõ tollitur, quare in discipulos Domini etiam incognitos tam sæuiter mundus exarserit. Si enim consideremus eorum officium, erant legati summi Dei, & Regis regum. 2. Cor.5. Pro Christo legatione fungimur tanquam Deo exhortante per nos. Si spectamus finem, missi sunt ad annuntiandum pacẽ hominibus cum Deo, liberationẽ à peccato, vitæ æternæ promissionem. Lucæ.10. Appropinquauit in vos C regnum Dei. Si modum contemplemur, non armis, non vi, non potentia; sed humilitate, mansuetudine, patientia, proximorum charitate venerunt. Luc 10. Primum dicite, Pax vobis. Luc.9. Vis ignis de cælo descendat? nescitis cuius Spiritus estis. Si vtilitatẽ eorum conuersationis spectemus, erãt maximè fructuosi, & vtiles vniuerso hominũ generi: Sanabãt enim infirmos, illuminabant cæcos, suscitabãt mortuos. Medici in precio apud homines sunt propter sanitates corporũ; at nemo eorum, imò omnes simul, vni discipulorũ nõ sunt cõparandi. Luc.10. In quamcunque ciui-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tatem intraueritis, curate infirmos, qui in illa sunt. Si autem expensarum rationem habeamus, omnia gratis faciebant. Matthæi 10. Gratis accepistis, gratis date. imò sibi ipsis manibus victum, & amictum comparabant. 1. Cor. 4. Laboramus operãtes manibus nostris; & eleemosynas sponte datas, & eas modicas acceptabant. Si vitam eorũ examinemus, nulla flagitia, nulla scelera inuenta sunt, etiam à persequẽtibus, sed interficiebãtur, quia Christiani erant, vt Iustin. in Apologia 2. ad Antonin. Iust. & Clem. libr. 4. Stromat. dicunt. Quid igitur est, quod tales homines mundus ita abhorruit, vt morte turpissima & crudeli, eos damnauerit: nam ignoratio sola sufficiens causa non est: quamuis enim ignoraueritá Deo esse missos, cætera mirabilia ignorare non potuit.

Dæmones excitabant, & impellebant Principes terræ contra Christi Apostolos.

Aduertendum igitur est persecutionẽ contra Apostolos, & Christianos, non ab hominibus solis esse ortam, sed etiam à dæmone: hic excitabat principes, & potestates terrenas in eos, instinctuque eius, & impulsu eò crudelius in eos sæuiebant, quò dæmonis odium in Christũ maius est, & in homines. Doctrina hæc est Sanctorum. Athan. in Apolog. de fuga sua, persecutionem appellat inuentum Diaboli. & Basil. epist. 71. ad Alexan. persecutiones in martyres tribuit dæmoni. præter hos Orig. hom. 6. in Exod. doctè id tradit. exponens illud (Equum, & ascensorem proiecit in mare) Equos hinnientes, Tyrannos, & persecutores Christianorum; ascẽsorem verò, Diabolum interpretatur. eamque dicit esse causam, cur ita feroces, & sæui in eos fuerint, vt pote à dæmone agitati. hic nõ ignorantia, sed malitia persequebatur: homines verò, & tyranni illi ignorãtes erant, de quibus dicitur:

Exod. 15.

Hæc facient vobis, quia non nouerunt Patrem neque me.

Nesciebant tyranni, quamuis culpa sua, sciebat tamen ascensor eorum. Hanc doctrinam Dominus etiam docuit Matth. 16. Portæ inferi non præualebunt aduersus eam: Diabolum contra Ecclesiam pugnaturum prædicens. Nõ ergo mirum, si in innocentes homines, & tales inuecti sunt: hos enim acrius insequitur dæmon: quod docuit Iustin. Apolog. ad Sen. Rom. dicens. Dæmones hoc egerunt semper, vt omnes etiam, qui quoquomodo ex ratione degere, & vitia declinare studerent, in odia incurrerẽt. nihil autem mirum esse, si operam darent, vt ij inuisi essent, qui ex rationis seminis parte degunt, sed eos, qui totius rationis & verbi, id est, Christi cognitionem, & contemplationem in vita sequuntur ducem, multo magis eos inuisos reddere inueniũtur. hæc Iustinus. Nõ igitur persecutio Apostolorum, vt à solis hominibus, sed simul etiam, vt à Dæmonibus facta cõsideranda est, atque ita non multum mirabimur, si tam ferociter in eos sæuitum est: & hæc est prima causa huius interfectionis.

Altera est ex parte ipsorum hominum persequentium, qui quamuis à dæmone incitati, suo tamen arbitrio moti concurrerunt: hæc autem fuit ambitio cæca: Existimarunt enim Reges, & principes mundi per religionem Christianam, imperiũ suum, & principatum tolli, aut minui: quod etiam si ita fuisset, salus animæ, & cæleste regnum præponenda erant: at decepti sunt: potius enim conseruabatur, & augebatur. hoc ergo existimantes, omnibus vijs impedire religionẽ Christi conati sunt: hæc igitur fuit causa persecutionis tanto sæui oris, quanto appetitus regnãdi vehementior est. Hac de causa Paulus expresè docebat, obediendum esse principibus temporalibus, vt scandalo eorum mederetur, & errorem hunc tolleret de mentibus eorum. Rom. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribꝰ subdita sit, & 1. Tim. 4. Iubet orare Deum pro eis, & 1. Petri 2. Subiecti estote omni humanæ creaturæ, siue Regi quasi præcellenti. Tertul. Apolog. cap. 30. ea de causa dicit Christianos orare pro Regibus, & Imperatoribus. Iustin. Apolog. ad Antonin. Imperatorem, expresè hunc errori se opponit, ostendens religionis Christianæ esse præceptũ obediendi Regibus temporalibus, tributaque soluendi, idque Christum ipsum præcepisse: probatque regna magis stabiliri Christianis præceptis. Hier. epist. ad Algas. quæst. 11. exponens illud Thessal. 2. Nisi venerit discessio primùm, quia loquebatur de abolitione futura Imperij Romani, dicit obscurè locutum Paulum, ne illi principes scandalizarentur, & auerterentur à religionis Christianæ affectu. Auguſt. conc. 31. in illud Psalm. 118. Principes persecuti sunt me gratis, multis contendit rationibus ostendere, vanum esse hunc Gentium errorem, & religione Christianã firmius stabiliri regnum temporale. hoc etiã Iudæi contra Christum, vt eum morti traderent, finxerunt, mentientes Christum prohibere dari tributa Cæsari, & se Regem contra Cæsarẽ facere. Talia persuasit Gentibus Dæmon, vt eas in Christum commoueret. Sed quia porerant principes ex operibus, & doctrina, & vita Christianorum suum errorem deprehendere, ideo nullam excusationem habent.

Tertia causa, quæ etiam est ex parte hominum, fuit timor quidã cœcus, & vanus, quem idem dæmon persuasit illis: credebant enim adũentũ euenerunt, illatas esse à Dijs eorum, propter religionem Christianam. Ita refert Tertul. Apolo. cap. 40. & Aug. lib. 4. ciui. ca. 2. Timentes ergo mala huiusmodi, & tempora bona conseruare volentes, insurgebant in Christianos, tanquam in malũ quoddã commune. Hanc persecutionis causam adfert Origen. tract. 28. in Matth. dicens; Gentes famis, pestium, terræmotuum, & aliorũ communiũ malorum causas in Christianos retulisse, eaque causa Ecclesias Christi passas esse persecutiones. contra quem errorem Aug. libros de ciuitate Dei doctissimè, & efficacissimè scripsit. Quarta causa etiam ex parte hominũ fuit: morum peruersitas, & vita licẽtiosissima eorum, apud quos omne scelus ferè licitũ erat correctionem autem Christianam, & commi nationem non patientes, tanquam phrenetici in me-

in medicos insurrexerunt. Correctio enim, maximè grauium delictorum, superbas mentes, & suis vitijs inhærere volentes, in maximos prouocat furores, vt nihil mali, quod non exequantur, prætermittãt, vt hoc iugum excutiant, & stimulum abijciant. scriptura doctrinã istam tradit, sanctique comprobãt, & experientia cõfirmat: nam & in Christum ea de causa mundus insurrexit. Ioan. 7. Mundus me odit, quia ego testimoniũ perhibeo, quod opera eius mala sunt. Sap. 2. Circumueniamus iustum, quoniam cõtrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata legis. Multa sunt huiusmodi testimonia. Hanc causam persecutionis in Christianos adfert Orig. ho. 3. in Exod. Prius, inquit, quàm veniret sermo, qui argueret vitia, in pace durabant; sed vbi sermo Dei facere cœpit discrimen, tũc perturbatio magna cõsurgit, & sine fœdere nascitur bellum. Idem hom. 1. in Psal. 37. hanc eandem causam asserit fuisse interfectionis Prophetarũ. Chryso. hom. in illud dictum Pauli; Nõ solùm sed & gloriamur, &c. (quæ habetur in tertio tomo) sic inquit; Sermo gladij more penetrans, & vitiosas partes à sanis resecans, magnam vbique seditionem excitabat: plurimas cõtra fideles inimicitias, & persecutiones cõmouebat, quo factum est, vt pars ad carceres, pars ad tribunalia, nonnulli ad supplicia ducerentur. hæc Chrysost. Eandem causam Clem. Alexan. lib. 4. Stromatum significare videtur dicens: Gentibus per Christianismum humanæ naturæ iniuriã fieri visum esse, & ea de causa Christianos persecutos esse. hęc iniuria non alia videtur fuisse, quàm correctio, & admonitio, qua multorũ scelerum arguebantur; quæ ipsi sibi licere putabant, & beneficium lucis & veritatis, iniuriam putabant, quia scelera placebant.

Quinta ratio fuit religionis.

Quinta etiã ex parte hominum fuit. Zelus fallus religionis: videbant enim totam religionẽ suam labefactari, sacrificia tolli, Deos cõtemni, quibus tot seculis deseruierant; nouam religionem, nouam legem, nouum sacrificium introduci: pluriſque faciebãt consuetudinẽ veterem, etiam nullis rationibus fultam, quàm nouam insignibus miraculis & operibus confirmatam. hinc strages contra discipulos Christi secutæ sunt; putabant enim causam religionis se tueri, & defendere, & pro Deo pugnare, cùm tamen pro dæmonibus, & erroribus militarẽt. Hanc causam insinuauit, imò significauit Dominus, dicens: *Omnis, qui interficit vos, arbitrabitur se obsequium præstare Deo.* Et eandem adfert Chrysost. in hom. allegata in Pauli dictum, Non solùm; sed & gloriamur, &c. His igitur de causis in Apostolos, non obstantibus illis omnibus superius narratis, mundus insurrexit, eosq; occidit, ac Christianos persecutus est: quarũ vel vna efficax erat, quanto magis cùm tot, ac tantæ essent, præter alia multa, quæ libens omitto breuitati studens. At excusari à peccato mundus non hoc potuit: nam religio Christiana tot ac tantis est, & fuit signis, & argumentis diuinis comprobata, vt incredulos inexcusabiles faciat, & multo minus ipsi persecutores excusari possunt.

Sed hæc locutus sum vobis, vt, cùm venerit hora, eorum reminiscamini, quia ego dixi vobis.

COMMENTARIVS.

CAusam, cur hæc suis discipulis prædicat, longè aliam esse ab ea, propter quam occidendi sunt, ostendit. hoc, illa particula, *Sed*, indicat; ac si diceret; Illi occident vos, quia non nouerunt Patrem, neque me; at ego prædico, quæ futura sunt alia de causa, nempe, vt reminiscamini, quãdo illa hora venerit, me omnia ea vobis prædixisse. Illi, vt vobis malum inferant vos interficient; at ego propter bonũ vestrum, velut antidoto vos præmuniens id præ nuntio, nimirum vt quando venerit hora illa, reminiscamini me ea dixisse vobis. Græcè, *Hora*, est cum articulo, vt referatur ad horam, de qua paulo ante dixit. Venit hora. Ille autem genitiuus, *eorum*, non ad horam refertur, sed ad verbum, *reminiscamini*, quamuis Auguſt. tract. 93. ad horam referat. Cætera in annotatione require.

ANNOTATIO VI.

CYRIL. lib. 10. cap. 37. propter illam particulam, *Sed*, sententiam quandam supplet, in hunc modum, Non hæc ea de causa dixi, vt vigor vestræ mentis eneruetur, & antequam pericula veniant formidetis, sed vt recordati hæc vobis à me prædicta fuisse, magis admineminis; & in ipso tempore periculorum certior ab euẽtu rerum, stabiliorque in me fides efficiatur. At nõ videtur supplendũ aliquid, cùm satis conuenienter superioribus connectatur, vt sit sensus; Illi interficient vos, quia ignorabunt me, & Patrem, sed ego ab eis vos interficiendos prænuntio, vt ipsa interfectionis hora in memoriam repetatis, me ea omnia vobis prædixisse.

Quando inuenit vt discipulos Christus hanc eum præmeditationem suscipere dum patiebantur.

Percontabitur aliquis, quam inde vtilitatẽ reportabunt, si tunc recordẽtur Christum ea prædixisse? Cyril. loco proximè citato duas causas, & vtilitates refert, dicens. Reminisci iubet prædicta sibi omnia fuisse, vt etiã hinc firmiter esse Deum credant (futura enim nouit) ac facilè posse per eũ à periculis liberari non dubitent. At verba hæc efficaciora sunt, & plura complectuntur. Primò quidem,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Reminiscemini, tunc, *quia ego dixi*, igitur tunc recordabimini mei, qui pro vobis maiora passus sum; hoc exemplo fortiores eritis, & libentius ad mortem properabitis. Secundò, *quia ego dixi*, & sicut certum, & veracem me in his persecutionibus agnoscetis, ita etiam veracem in promissionibus credetis, & sperabitis: vt enim prædixi vos morte afficiendos, ita etiam prædixi vos fessuros in regno meo super sedes iudicantes, quæ res in illa hora magnam afferet consolationem. Tertiò, *quia ego dixi*, & gnoscetis ergo me sciente, & permittente, vos pati, quòd etiam ingenti vos lætitia afficiet: multum enim laborãtes delectat, quando labores eorum, ijs, pro quibus laborant, notos esse sciunt. Quartò; *Quia ego dixi vobis*, quia si potui prædicere, potui impedire, cumque nõ impedierim, cognoscetis bonum esse, imò optimum vti. Hæc ergo memoria in illa hora multum vos iuuabit, & ita interfectionis dolorem, & timorem minuet, vt potius in gaudium, & lætitiam, conuertat. Aliqui recentiorum lectionem nostram reprehẽdunt, censentes dicendum esse, *recordemini*, nam reminisci eorum est, quæ excidêrũt memoria: fallũtur tamen: nam & apud probatos auctores, reminisci pro recordari accipitur.

ANNOTATIO VII.

INTERROGABIT aliquis, cùm Christus sicut prædicere potuit, ita etiam impedire, si voluisset, ne euenirent potuerit, cur eos interfici permisit? Interrogatio hæc vetus est, & ab ipsis interfectoribus per quẽdam contemptum, & subsannationem obiecta Christianis: dicebãt enim, si vestri curam gerit Deus, & prouidus est, cur nõ vobis fert auxilium? Ita refert Clem. Alex. lib. 4. Stromat. In similem impietatem, & stultitiam impegit Celsus Iudæus, vt narrat Orig. libr. 2. contra eundem. Christum enim Deum negabat, quia malis hisce, morti, & persecutionibus fuit subiectus; existimabat enim si potuisset, ea impediturum fuisse. Hi quidem vnum verè sentiebant, nempe Deum omnium calamitatum, & persecutionum scientiam habuisse, nec solam scientiam, sed potentiam impediendi, si voluisset. Sicut enim nulla persecutio, siue Dæmonis, siue hominis, fit Deo nescíẽte, ita, nec fieri potest Deo non permittente, vt docet Aug. li. 20. Ciui. cap. 1. At miseri, & cœci non intelligebant, hæc non esse verè mala, sed media, quibus summa bona comparantur; dumque suos Deus interfici, & affligi sic permittit, maximè in eos dilectionem exercet. Quod fideles intelligentes summũ decus, & ingens Dei beneficium reputarũt pro Christo mori. De qua morte prædictum est Psalm. 115. Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius: de Martyrib⁹ enim prophetia est, vt ibidem Hieronymus exponit. Hoc etiam, vti expositũ est, suis insinuat discipulis Dominus, dicens: *Reminiscemini, quia ego dixi vobis*. Ego, inquit, qui maiora sum passus, & hæc recordantes, cognoscetis nõ malum, sed optimum esse vobis, nempe calicẽ bibere quem ego bibi. Adde quę dicta sunt in explicatione eius sententiæ, *absque Synagogis facient vos*, plus enim diuina virtus splenduit in non impediendis his malis, quod Paulus docuit dicens, Hãbemus thesaurum istum in vasis fictilibus, vt sublimitas sit virtutis Dei, non ex nobis 2. Cori. 4. & Dominus etiam ipsi Paulo respondit 2. Corinth. 12. Sufficit tibi gratia mea, nam virtus mea in infirmitate perficitur. Illud enim, *virtus* Dei est, & Græcè legitur, *mea*, splendet enim diuina virtus magis, dum per afflictiones, & persecutiones, & angustias tanta operatur. Rursus maiora in eis bona efficit, quam sunt ea, quibus per ralcs persecutiones priuatur. hæc enim temporalia, illa verò spiritualia sunt & æterna. De hoc argumẽto multa dici possent, tamen ad verborum intelligentiam satis hæc sunt.

Cur Christus noluit suorũ persecutiones & mortem impedire.

Temporalia mala, non sunt dicenda vera mala.

Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram.

COMMENTARIVS.

TAcitæ obiectioni respondet; potuissent enim discipuli dicere; cur prius nobis hæc non es locutus, quando ad te venimus, si eorum nos reminisci iubes? Respondet, hæc non ab initio dixi; non quod ignorarem, sed quia ego vobiscum eram: nondum opus erat ea dicere, cùm vobiscum degerem; at quia iam discedo, nec opportunitas erit vobiscum loquendi, qualis modo est, idcirco nũc loquor. præterea sciebam dum vobiscum eram nihil horum vobis futurum, sed persecutionem omnem in me solùm esse conuertẽdam; vobis autem omnia hæc post meum discessum euenient, non erat igitur, cur hæc vobis antea dicerem.

ANNOTATIO VIII.

Quomodo ab initio hæc nõ dixisse affirmat, cùm Matth. 10. prædixisse videatur.

DVPLEX occurrit difficultas in hac sententia; prior est circa sensum, altera circa connexionem cum præcedentibus. Quantum igitur ad priorem spectat, pugnare hæc sententia videtur cum verbis aliorum Euangelistarum, ex quibus constat prius hæc à Domino dicta esse: nam quãdo misit discipulos ad prædicãdum, dixit hæc verba relata Matt. 10. Ecce ego mitto vos in medio luporum, estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ: cauete autem ab hominibus, tradẽt enim vos in concilijs, & in Synagogis suis flagellabunt vos, & adpræsides, & Reges ducemini propter me; & post hoc iterũ Marc. 13. similia verba repetit, & Lucæ 21. Trademini, inquit, à parentibus, & cognatis, & fratribus, & amicis, & morte afficient ex vobis, & eritis odio omnibus hominibus propter nomẽ meum. Cùm igitur hæc dixerit Dominus, priusquam verba præsentia proferret, quomodo dicit, ab initio se non dixisse? Variè Doctores respondent: Chryso. hom. 77. duas adfert responsiones. Altera est illud, *Hæc*, referendum esse ad illa verba: *Omnis, qui interficit vos, arbitrabitur se obsequium præstare Deo*: hoc enim nunquam antea dixerat, quod præcedentibus formidabilius est: mortem ergo prius dixerat, & annunciauerat, nunc verò genus mortis. hãc sequitur Euthym. sed huic obstat causa, quæ sequitur, *quia vobiscum eram*, nõ enim rectè apratur causa proposito. nam Chryso. dicit, quia vobiscum eram, non dixi, quia in tuto eratis, & vobis licebat interrogare cùm volebatis: totumque in me bellum vertebatur, ideo super nacaneum erat hæc ab initio dicere, ita interpretatur causam. Sed hæc omnia habẽt etiam in eis locum, quę modò dicit: nam eisdem de causis nec debuerat mortem eis prædicere, propter quas nec prædixit genus, & rationẽ mortis. Altera eius responsio est; Matthæum, & cæteros Euangelistas narrare, quæ pertinẽt ad gentium persecutionem: ea enim ab initio prædixit, quæ à gentibus passuri erant; at nũc narrat ea, quæ à Iudæis patiẽtur, quæ quidem antea non dixit. quam responsionem sequitur Theophyl. & placet quibusdam nostro sæculo; sed nõ video qua ratione sustineri possit: nam ex verbis Euãgelistarum constat, etiam quæ à Iudæis passi sunt, prædici. nam dicitur, In synagogis vapulabitis. hoc autem à Iudęis factum esse constat, Actor. 5. nec gentium erãt Synagogæ, sed Iudæorum. & rursus dicitur, Trademini à cognatis, parentibus, fratribus; hæc Iudæorum potius sunt, & tandem dicitur; Eritis odio omnibus hominibus. profectò sub hac generalitate, & gentes, & Iudæi comprehensi sunt. Tertia igitur responsio est Augustt. tract. 94. qui illud, *Hæc*, refert non ad interfectionem, sed ad aduẽtum Spiritus sancti. vt sit sensus. Hæc, quæ ad aduentum Spiritus sancti spectant, non dixi vobis ab initio, quia vobiscũ eram, nec indigebatis alterius aduentu; at nunc dico, quia vado ad Patrem. Huic expositioni obstat cõnexio verborum; nam ad idem referri videntur verba illa, *Hæc locutus sum vobis*, & illa, *Hæc ab initio non dixi*, illa autem ad proximè dicta referuntur, nempe ea, quæ passuri erant, & quorum hora aduenière recordari iubentur dictorum Christi; igitur hæc etiam ad idem referenda sunt. Quarta responsio est, quam glossa ordinaria sequitur, nempe illud, *Hæc*, referri ad omnia verba Christi, quibus multimodè cõsolatus est discipulos, vt sit sensus; *Hæc ab initio non dixi*, id est, nõ vsus sum adhuc his verbis cõsolatorijs, quia vobiscum eram, & ego vobis eram consolationi. Huic tamen expositioni duo obstant: vnum, quia supponit omnia hæc, quæ ad discipulorum pertinent persecutionem ab initio esse dicta, cùm re vera non sint: alterum est, quia illud, *hæc*, pari ratione positum est, sicut & prius, quando dicitur, *hæc locutus sum vobis*, vt paulo ante contra tertiam opponebamus expositionem.

Nonnulle horum expositiones reijiciuntur.

Aliqui recentiorum quintam adhibent responsionem; interpretantur enim ab initio vocationis, quando vocauit eos ad se, & tunc verum est, hæc ab initio nõ dixisse: nam quæ cæteri narrant Euangelistæ, non fuerunt ab initio dicta, hoc autem initium vocationis interpretantur; Cyril. libr. 10. cap. 38. Chryso. homil. 77. & Euthym. sed huic repugnat verbum sequens, *quia vobiscum eram*, eadem enim de causa, nec debuerat dicere tunc, quando cæteri narrãt Euangelistæ, quandoquidem cum eis erat. Adde verum sensum esse, *Ab initio non dixi*, id est, hucusque à principio vocationis, & cõuersationis vestræ, vsque modò non dixi. Alij sextam adferunt responsionem, nimirum, quę cęteri Euangelistæ narrant, fuisse per anticipationem narrata: non enim tunc à Christo dicta sunt, sed modò, quãdo Ioannes narrat. At hæc responsio omnium est improbabilissima: nam præterquam quod communi Doctorum sententiæ contraria est, verbis etiam, sensibusque Euangelistarum accommodari non potest: quamuis enim soleant Euangelistæ vti anticipatione: tamen quando verbis vtuntur tempus, aut locum, aut ordinem determinantibus, non est anticipatio, sed suo tempore & loco. ac ordine res narrata est. Matthæus autem cùm narrasset omnia illa, adiecit cap. 11. Et factum est, cùm consummasset Iesus præcipiens duodecim discipulis transijt inde. Sensus apertus est eum compleuisse hæc loqui, quæ dixit discipulis suis, & inde transisse. eo ergo tẽpore dicta illa sunt, & postea inde transiuit. præterea Marc. 13. repetuntur eadem verba. quamuis sit alia historia: Dominus enim pluries aliquãdo eandem profert sententiam, vt docet Augustt. lib. 2. de consen. Euangel. cap. 20. sed nec in hoc loco est anticipatio: nam istis verbis causa redditur præcedentis sentẽtiæ. necesse est ergo dicta esse, quando & antecedẽtia prolata sunt. Nulla ergo est anticipatio, nec censendum est inconueniens Dominum prædixisse Matthęi 10. quando misit discipulos ad prædicandum inter Iudæos, etiam si nihil eorum tunc futurũ erat. non enim Dominus significauit tunc ea euentura, sed occasione missionis, & præcepti, vt essent prudentes eos instruxit, eaque prænunciauit, quę aliquando erant futura.

Aliæ recentiorum expositiones reijiciuntur.

Solutio igitur mihi huius difficultatis ea esse videtur, nempe, quæ hic Dominus dicit, nunquam ante prædicta esse. Tria enim nunc dicta sunt, primum est. *Absque Synagogis facient vos*, hoc nullibi dictum legimus; aliud enim est, In Synagogis vapulabitis; aliud, facient vos alienos à suis Synagogis, quod longè maius supplicium est: alterum est, eos esse interficiendos. hoc nullibi prius dictum est: nam verbum illud Luc. 21. Et morte afficiẽt ex vobis; nec

Auctoris sententia est, tria hoc loco dixisse, quæ ante non dixerat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

bis; nec generale verbum est omnes comprehendés, nec expressum est: nam discipuli poterant intelligere verbum esse dictum propter aliquos ex alijs, non propter duodecim, quibus expresè dicitur: *Hæc facient vobis*. Tertium est; *Qui interficit vos, arbitrabitur se obsequium præstare Deo*. Hoc certum est, non prius esse dictũ. Hæc igitur, quę suis Apostolis determinatè, & expresè dicit & manifestat, nunquam ante dixerat, nec rem ipsam, nec eo modo, quo nunc dicit, nec ipsi Apostoli prius talia de se intellexerant; & hic mihi videtur sensus, qui optimè consonat sequentibus: nam non erat tẽpus, præsertim cùm vobiscum, inquit, essem, tam aspera, & horribilia prænuntiandi: at nunc necessitas postulat, quia ego discedo, & vobis expedit, & necessarium est, hæc omnia præscire, & antequã fiant, à me ipso nosse.

ANNOTATIO IX.

Verba hæc quomodo præcedentibus connectenda.

POSTERIOR difficultas supereſt, nempe qua ratione connectãtur hęc verba. Chrysost. hom. 77. sic connectit. Discipuli, inquit, audientes. *Omnis, qui interficit vos, arbitrabitur se obsequium præstare Deo*, ita animo defecerũt, vt ne loqui quidẽ possent; quod exprobrans eis Iesus, inquit, *Hæc ab initio non dixi*, quasi diceret: ne abundãtiori tristitia absorberemini, hęc nõ dixi. Sed hæc connexio nõ admodum placet; nam Dominus ipse causam exprimit, cur non ab initio dixerit, *quia vobiscum eram*. Cyril. lib. 10. cap. 38. aliter connectit; nempe, vt tacitæ cogitationi responderet; quoniam præter spem, inquit, modò magnos sibi futuros audierũt dolores, ne turbati cogitarent secum, & dicerent: fefellit ergo nos spes nostra, qui nos ad iucunda fuisse vocatos credidimus; nunc autem calamitates ac ærumnæ imminere prædicũtur: necessariò causam adfert, quare ipsis ista ab initio non exposuerit. Non satis accommodata videtur connexio: nam tali cogitationi non satisfacit responsio, nec causa data, *quia vobiscum eram*, adhuc enim perseuerare poterat cogitatio; fefellit nos nostra opinio. Mihi magis apta videtur connexio hæc, quæ posita est in commentario, nempe docere eos tempus post suum discessum, non futurũ simile tempori præsentiæ suæ: ac si diceret, Ego non dixi hæc ab initio, quia non erat necessarium. Ego enim vobiscum eram, & vos prænonere semper potui, neque me præsente aliquid horum futurum erat; at nũc discedo, & post discessum ista fiẽt, nec opportunitas alia erit vos prænonendi. Tacitæ igitur obiectioni respõdet; quasi interrogetur; cur rem tam seriam, & grauem non antea nobis aperuisti? respondet, quia non erat necessarium: non enim futura erãt, dum ego vobiscum fui, tempusque semper hucusque opportunum erat prænonendi: at quia iam vado, opportunitas ista amplius non erit, idcirco nunc dico. Ex qua explicatione sensus etiam sequẽtis verbi patet, nempe, Quia ego vobiscum eram, id est, qui vos prænonere poteram, vosque mea præsentia tuebar; at post discessum longè aliter vobis eueniet.

Et nunc vado ad eum, qui misit me, & nemo ex vobis interrogat me; Quò vadis?

COMMENTARIVS.

AMicè, & benevolè obiurgat discipulos, quod cùm vadat ad Patrem, nemo sit, qui interroget, quorsum, quidue facturus, abeat? *Nunc*, inquit, *vado ad eum, qui misit me*, & quod amicorum & diligẽtium est, nemo ex vobis facit, nempe interrogare qua de causa abeam, & vadam ad Patrẽ. quam obiurgationem Dominus propterea adhibet, vt causa exposita sui discessus, eos mirum in modum consoletur, & instruat. Connectuntur autem hæc verba superioribus sic; dictum enim erat; *Ab initio non dixi, quia vobiscum eram*. his verbis significans adesse iam tempus sui discessus: ac si diceret; Vobiscum eram hactenus, sed iam nõ ero vobiscum sensibili præsentia. Addit, (nunc autem discedo, & vos non interrogatis me quò vadis?) Græca habent; *Nunc autem vado*. Illud autem, *quò vadis*? non significat terminum ad quem; sed causam, nempe qua de causa, seu quid facturus, ad Patrem vadis?

ANNOTATIO X.

Proximæ verba quomodo cum superioribus connectẽda.

PRIOREM partem huius sententiæ aliqui cum superiori connectunt, vt sit sensus; *Hæc ab initio non dixi, quia vobiscum eram, nunc autem vado ad eum, qui misit me*. Sed talis connexio accommodata non videtur; sensus enim talis esset: *Nunc* autem, *vado ad eum, qui misit me*, & propterea nũc dixi vobis ista, cui sensui obstat verbum sequens; *Et nemo ex vobis interrogat me, quò vadis?* Hæc enim sententia manifestè probat præcedentem partem eidem esse annectendam, nempe; *Vado ad eum, qui me misit, & nemo interrogat me, quò vadis?* Adde verba illa, *quia vobiscum eram*, sufficientem reddere causam, cur ab initio non dixerit, quæ modò dicebat: nam dum dicitur; *Vobiscum eram*, insinuat, se iam amplius cum illis non futurum, vt prius erat. Rectè ergo Græca exposi-

tores omnes, & antiqui Latini, istam sententiã cõnexuerunt sicut nos exposuimus.

Quomodo dicit, nemo ex vobis interrogat me, quò vadis? cùm Petrus ab il. lucep. 14. quæsierit, Domine quò vadis?

Grauior est difficultas, quomodo dictũ sit, *Nemo ex vobis interrogat me, quo vadis?* cùm paulo ante Petrus interrogauerit ca. 14. *Domine quo vadis?* & cùm ipsemet sæpe dixerit, se ire ad Patrem; si enim ipse exposuerat, opus non erat interrogare. Euthym. duas adfert responsiones. Vna est, cùm Dominus non respondisset petri interrogationi, debuerant discipuli iterum instare, & interrogare, nec vni interrogationi acquiescere: & hoc est, quod Dominus nunc conqueritur, sed dura videtur expositio, cùm verba sint absolutè prolata. *Nemo interrogat me, quò vadis?* quasi nemo id interrogauerit. Altera responsio est, vt sit sensus: *quò vadis?* quid agis, seu quid facturus vadis? Hæc enim amici solent petere ab amicis, dum abire decreuisse vident. Itaque est expositio Cyril. lib. 10. cap. 38. sic enim exponit; nemo interrogat qua de causa ita faciat. Huic expositioni consonant, quę sequuntur: Dominus enim exponit, non quò vadat, id est, terminum; iam enim dixerat se ad Patrẽ vadere, sed causam, cur abeat. Et hæc est legitima interpretatio. Augu. autem tract. 94. multo aliter exponit, vt sic sensus: Ibo iterum, quando nemo ex vobis me interrogabit, quò vadis: nam ascendam in cælum vobis videntibus, & sic nemo inquirer, quò vadam. At violenta videtur hæc expositio, nec facile accommodatur sequentibus verbis, nec etiam contextui. Vera & legitima ea videtur expositio, quæ data est à Cyri. Euthym. & posita est in cõmentario.

Sed, quia hæc locutus sum vobis tristitia impleuit cor vestrum.

COMMENTARIVS.

OBiurgationis eiusdem hæc sunt verba, & ad præcedentem sententiam pertinent, & est sensus: Non solùm non me interrogatis, quò vadam, immo potius, quia hæc, nempe discessum meum audistis, de quo locutus sum, mœrore, & tristitia estis repleti. Particula, *Sed*, vti superius annotauimus, vim habet augendi, pro immo, seu quin potius, aut supplenda est sic præcedens sententia, Non solùm nemo me interrogat, sed etiam mœrore summo affecti estis, quia dixi me discessurum. Illud, *Hæc*, Cyril. lib. 10. cap. 38. ad discessum refert, de quo dictum est: *Vado ad eum, qui misit me*, quod prius etiam dixerat; hoc enim magno mœrore corda discipulorum afficiebat, idque est tristitiam implere cor alicuius, & ad idem refert Aug. tract. 94. & is est sensus legitimus, quasi dictum esset. Ita tristitiæ vos tradidistis, audientes meum discessum, vt obliti sitis interrogare, quod interrogatione dignum erat, quorsum, & qua de causa abirem.

Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis, vt ego vadam.

CONtristabantur discipuli de Christi discessu, absentiam eius magno sibi incommodo, & nocumento futuram arbitrantes, maximè cùm intelligerent, quæ eo absente passuri erant; propterea Dominus eos consolatur affirmans, & asseuerans, absentiam eius futuram illis maximo commodo, & vtilitati. non vt ipsi putabant, incommodo vlli, & hoc est, quod dicit, *Expedit vobis, vt ego vadam*, non expediens tantùm, sed vobismet ipsis expediens, & vtilis est meus discessus. Quod vt magis persuadeat, asseueratione vtitur. *Ego veritatem dico vobis*. Est autem particula illa, *sed*, connectenda cum verbo, *expedit*, ac si diceretur; sed verissimè, & certissimè expedit vobis, vt ego vadam: & talis particula sic est superioribus coniungenda, vt sit sensus: tristitia cor vestrum impleuit discessus meus, quasi vobis magnũ nocumentum allaturus; at nõ sic est, quin potius vobis expedit maximè, vt ego vadam. Habent enim hę particulæ apud Ioannem magnam vim in significando, & aliquãdo integram continent sententiã, vt in superioribus exponendis experti sumus.

ANNOTATIO XI.

CHryso. hom. 77. aliter connectit, & interpretatur hanc sententiam, vt sit sensus; Non ad gratiam loquor, sed licet maiorem in modum contristemini, quod expedit audiendum est, vos quidem vt adessem velletis, vsus aliud postulat; diligentis autem est, cùm vtilitatem cognoscit, non permittere vt ea dilecti priuentur. Hæc Chrysost. Cyrillus libr. 10. cap. 39. similem sensum adfert. Magno, inquit, vos dolore moueri sẽtio, quia ego abire cõstitui: nec id iniuria, præsertim cùm magnas vobis futuras tentationes

Universidad de Deusto
Biblioteca

audieritis: verùm quoniam iucundis, vtilitas præponenda est, veritatem vobis aperiam: *Expedit vobis, vt ego vadam.* Vterque, tam Chrys. quàm Cyril. particulam, *sed*, annectunt verbo, *dico*, supplentes: quamuis contristemini, ego tamen veritatem dicam; *Expedit vobis, vt ego vadam.* Probabilis est expositio, quam etiã sequitur Euthymius, tamen mihi accommodatior visa est in commentario allata: nam Dominus A his verbis tristitiæ illorum mederi studet, vt cognita vtilitate maxima, illam deponãt, aut certè temperent. Non ergo est sensus; quamuis tristemini, ego dicam verum, præterea, quia discipuli tristabantur, timentes absentiam Christi nocumentum ipsis non paruum allaturam, Dominus docet non sic esse, sed potius magnum emolumentum, & vtilitatem inde ipsos relaturos.

Si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos.

COMMENTARIVS.

EXponit suum recessum eis maximè expedire, & est sensus; promisi, & prædixi vobis venturum Paracletum ad vos, at scitote nisi abiero, non venturum; quod si abiero, ego mittam eum ad vos. Mea ergo absentia aduentum Spiritus sancti vobis concedet; mea autem præsentia, *Si non abiero*, vos eius aduentu priuabit. Annotanda sunt verba Christi magno posita artificio; non enim dicit, *Si non abiero*, non mittam Spiritum sanctum seu Paracletum, sed *non veniet*: cùm enim præsens esset cum eis, non videbatur verbum conuenire mittendi, sed dandi, aut veniendi: præsentibus enim non mittimus. ideo dicit, *non veniet ad vos*: quamuis in rei veritate etiam si præsens esset, verè diceretur mittere, quia Spiritus sanctus ab ipso procedit, & idem Spiritus sanctus effectũ in eis faceret nouũ; at loquitur iuxta vulgarè modũ, cui illi capaces erãt. Rursus non dicit, *Si abiero*, veniet, sed, *mittam*, retinens modũ similẽ loquẽdi, & simul vt eos certos faceret venturũ; quasi diceret, ne dubitetis venturũ; ego enim sum qui mittam eum. Doctè, & verè Chryso. ho. 77. annotat contra Macedonium negantem Spiritus sancti diuinitatem, locum hunc, quo eius diuinitas insinuatur: non enim expediens esset recessus Christi, qui filius Dei est, nec compensaretur aduentu creaturæ: necesse igitur est Spiritum sanctum hic promissum Deum esse. Vtitur autem Dominus nomine Paracleti valde appositè, quia tristibus, & mœstis de suo discessu loquebatur, indicans omni eos lætitia, & consolatione replendos adueniente Spiritu sancto, etiam in sua absentia, eosque omnem tristitiam deposituros.

Litera verborum Christi proprietas.

ANNOTATIO XII.

Operatur Christum discedere priusquã Spiritum sanctũ mitteret.

NOn ex impotentia factum est, vt annotat Aug. tract. 94. Spiritum S. christo præsente non veniße, eiusq; se ad Patrem recessum expectasse: sed ex diuino cõsilio, & instituto: nam Christus, vt Deus est, Spiritum sanctum mittit, vt autem Deus est, omnia replet, & in terra, & in cælo semper est: siue ergo absens sit, siue præsens humanitas eius in terra, semper potuit Spiritum Sanctum mittere; at disposuit sic Deꝰ, vt nõ nisi post ascensionẽ Christi mitteretur. Fuit autem pluribus de causis id conuenientissimè, & prudentissimè factum. Primò quidem, ex parte Spiritus sancti, vt eius diuinitas maximè innotesceret: Cùm enim manifestanda esset hominibus ex miris signis, & operibus internis, & externis, quæ effecturus erat: si tunc Christus adesset, soli ipsi talia opera homines tribuissent, non autem aduenienti Spiritui sancto; at cùm absente eo effecta sunt, Spiritus sancti potentia, & diuinitas apertius, & manifestius est commendata.

B Secundò ex parte Christi ipsius: si enim præsens tunc esset, missio, & aduentus ipsi non tribueretur, sed existimassent multi solum Deum Patrem propter Christum misisse; at dum recedit, & post recessum Spiritus venit, faciliùs ab eo missum esse credi potuit. Tertiò ex parte officij: adueniente enim Spiritu sancto, discipuli erant in magistros, ac mundi Doctores promouendi, & per orbis regiones, & prouincias dispergendi: debuit ergo expectari Christi recessus: non enim iam sensibiliter, & corporaliter Christo adesse oportebat, sed quæ didicerant, euntes in mundum C vniuersum manifestaturi erant. Quartò ex parte eorundem discipulorum; & est doctrina Augu. tract. 94. & Gregor. lib. 8. Mora. cap. 13. Aduentu enim Spiritus sancti erant perfectissimi homines euasuri, maximaq; spiritualis perfectione implendi: debuerũt igitur ab hac sensibili conuersatione Christi, separati erant enim maximè addicti huic familiaritati, quę quamuis sanctissima esset & vtilissima; tamen

tamen iam in Spiritu perfectos, oportebat quod sensibile erat, ad Spiritum conuertere, & Christo non tam sensibus, quàm toto Spiritus, & mentis conatu adhærere.

Et cùm venerit ille, arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio.

COMMENTARIVS.

VTilitatem aduẽtus Spiritus Sancti exponit, *Cum venerit*, inquit, *ille, arguet mundum*, id est, Iudæos & gentes fidem Christi non habentes, & opinantes se non esse in peccato, nec indigere iustitia Christi; sed suam, quæ per legem Moysi, aut per opera, quæ secundum legem naturalem fiunt, sibi sufficere: existimantes etiam sub potestate Diaboli se non detineri, sed liberos esse; hos, inquit, omnes Spiritus sanctus aduenies conuincet, redarguet, & à sua opinione & errore ita deturbabit, vt quod rationabiliter opponant, aut respondeant, non sint habituri. Conuincet autem eos omnes esse in peccato, nec esse aliam iustitiam, qua verè iusti esse possint, præter eam, quæ à Christo est per fidem in ipsum, & quam sua morte nobis obtinuit. Conuincet etiam omnes eos hactenus fuisse sub potestate & principatu Diaboli, donec per Christum liberati sunt, Diabolo iudicato & damnato, dominioque suo priuato. Hæc omnia fecit Spiritus sanctus per Apostolos, tum miris diuinæ virturis operibus, tum verbi efficacia corda hominũ penetrantis, quæ omnia in sequentibus magis explicabuntur: magna ergo huius aduentus est vtilitas.

ANNOTATIO XIII.

Arguere in varia significatione sumitur.

DVo sunt adnotanda; vnum est de verbo, *Arguo*: alterum de nomine, *mundus*. Quantum ad primum attinet, verbum hoc *Arguo*, Latinè & ἐλέγχω Græcè, & יכח Hebraicè duas habet in scriptura significationes; prior est, qua significat idẽ quod reprehendo, increpo, corrigo, siue verbis, siue factis. in nouo testamento, 1. Timo. 5. Peccantes coram omnibus argue. Tit. 2. Cum omni imperio argue, Apoca. 3. Quos amo, arguo, & castigo. Similiter in veteri testamento Prouerb. 9. Noli arguere derisorem, ne oderit te, argue sapientem, & diliget te. psal. 37. Domine ne in furore tuo arguas me. Sunt multa loca alia, in quibus hoc verbum talem habet significationẽ. Altera significatio est, per quam significat idẽ, quod conuinco, seu efficacibus probationibus ostendo. Ioan. 8. Quis ex vobis arguet me de peccato? id est, cõuincet me peccasse. Illi Christum legis transgressionis accusabant; tamen non poterant id ostendere, nec conuincere, cùm falsa essent; nec argumentis possent probare. *Verum. 4.* Similiter 2. Ti. 4. Argue, obsecra, increpa, id est, peccantes conuince, & ostẽde eos peccasse: postea obsecra, vt emendentur, & si opus adhuc fuerit, increpa. In veteri testamento est illud Iob. 6. Cùm nullus sit, qui possit arguere me. & Iob. 32. Nemo est, qui possit arguere Iob, nec respondere sermonibus eius. Hæc est duplex significatio verbi huius. Augu. tract. 95. in Ioan. & Ser. 60. & 61. de verb. Domi. hũc locum in priori significatione exponit, quasi dictum esset; reprehendet mundum de peccato, de iustitia, & de iudicio. cuius expositio facilè primo accommodari posset: nam de peccato reprehendi aliquis potest; at secundo & tertio, nẽpe iustitiæ & iudicio difficile accommodatur, vt in sequentibus magis

A apparebit: propterea Græci interpretes posteriorem sequũtur significationem, inter quos sunt Cyril. lib. 10. cap. 40. Chryso. hom. 77. Euthymius cum alijs, imo idem Augu. li. Quæst. noui testam. q. 89. Hanc significationem posteriorem amplexus est, locum præsentem exponens, & hæc est accommodatior, quam nos secuti sumus. Quamuis autem Doctores Græci prædicti conueniant in significatione verbi huius, tamen in sensu, & interpretatione longè differunt inter se, expositioque nostra B in commentario posita diuersa est ab illis omnibus, quam tamen existimamus esse legitimam, quod in ijs quæ dicenda sunt, palã fiet.

Arguere est conuincere eum, qui contrariam tuetur opinionẽ.

Sunt autem adhuc circa significationem huius verbi, ἐλέγχω, duo maximè adnotanda, quæ ad perfectam significationis eius intelligentiam sunt necessaria. Vnum est, Aristotelem lib. 1. Elench. cap. 1. propriam nobis ostẽdisse significationẽ huius nominis, ἔλεγχος, ex qua verbi ipsius significatio facile percipitur; Est, inquit, elenchus syllogismus cum C contradictione conclusionis, id est, quando vnus aliquid opinatur, & alter contrarius ei, quod ille opinatur, syllogizat, tunc talis syllogismus Elenchus dicitur. Verbum ergo, ἐλέγχω, quod latinè est arguo. est cõuincere alterum contraria opinantem. quod paulus optimè ostendit, Ti. 1. dicens, Vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt, arguere. Ex qua vera & propria significatione deducimus, arguere mundum de peccato, esse mundum opinantem se à peccato D immunem conuincere, & ostendere esse in peccato. Arguere autem de iustitia Christi esse, mundum opinantem esse sua propria iustitia iustum, nec alia indigere, conuincere non aliter iustum, verè esse posse, quàm iustitia,

Universidad de Deusto
Biblioteca

iustitia, quæ à Christo est. Cõuincere demum de iudicio Diaboli, esse, mundum existimantem sub potestate diaboli non teneri, conuincere eum fuisse sub diaboli potestate, nec aliter liberatum, quàm iudicio facto per christum contra diabolum, quæ omnia inferius exactius exponentur.

Differunt arguere & persuadere.

Alterum, quod adnotandum diximus, est, arguere & conuincere non esse idem, quod persuadere. conuincere enim est alterum opinantem contraria ita adstringere, vt non habeat, quod rationabiliter respondeat, nec quo suam tueatur opinionem, vel quo se defendat. at persuadere est trahere in assensum contrarium illi, quod ante opinabatur. sæpe autem fit, vt qui conuictus est, adhuc nolit credere, nec assentire illi, de quo arguitur, & conuincitur: & tunc quidem cõuictus, sed non persuasus est. sicut è contrario fieri potest, vt aliquis sit persuasus, sed non conuictus. quando nimirum argumentis probabilibus inductus assentit, quibus resistere posset, tamen quiescit eorum efficacia cõtentus. aliquando etiam simul est conuictus, & persuasus. hæc dixerim; vt sciamus Spiritum sanctum mundum conuicisse, non tamen toti mũdo persuasisse. Loquor autem de ijs, quibus fides est annunciata. multi enim conuicti nihilominus non crediderunt, cuius rei exemplum habemus Act.6. Non poterant, inquit, resistere sapientiæ & Spiritui, qui loquebatur. Ecce Iudæi conuicti fuere sermonibus Spiritus sancti loquentis per Stephanum; tamen non persuasi. & Luc.21. Dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterunt resistere omnes aduersarij vestri, nec contradicere. Ecce promittitur conuictio & redargutio, tamen non persuasio. nam Apostoli etiam incredulos & pertinaces arguerunt & conuicerunt, quamuis non omnes ad fidem pertraxerint. Est enim fides voluntaria, nec fit in nobis, nisi volentibus. conuictio autem fit etiam nolentibus. Hæc dicta sunt de verbo *Arguo*.

Spiritus sanctus mũdum conuicit, sed non toti mundo veritatẽ persuasit.

Nomine, *mundus*, Chrysost. hom.77. & Euthy. Iudæos exponunt hoc in loco significatos, quos de incredulitate arguendos dicit per Spiritum Sanctum venturum. Cyril. verò lib.10. cap.40. & Aug. tract.95. Ioan. non solos Iudæos, sed etiam gentes significari dicunt, & hæc expositio accommodatior est, & legitima. pro qua nõnulla faciunt. Primò quidem, Diabolus, cuius iudicium est declarandum, dicitur Princeps mundi, non Iudæorum tantùm, sed etiam gentium, quotquot fine fide sunt. cùm ergo, *Mundus*, in eo loco generaliter accipiatur, accipiendus etiam est in hoc loco in eadem significatione. Secundò, quia Spiritus sanctus aduenies in Iudæorum, & gentium vtilitatem est missus. si ergo eius, qui arguit, aduentus communis est, erit etiam redargutio communis. Tertiò, quia peccatum, & iustitia, de quibus arguendus est mundus, communia sunt Iudæis, & gentibus, erit ergo etiam redargutio cõmunis. quãuis ergo hæc redargutio Iudeis primò fieri debuerit, & facta fit, gentibus tamen postea per Apostolos facta est: mundus ergo hoc in loco omnes Iudeos & gẽtes significat, Christi fidei expertes.

Mundi nomine Iudæos & gentes significari.

De peccato quidem, quia non crediderunt in me.

COMMENTARIVS.

Cõuincet omnes, qui in Christum nõ credunt, in peccato esse.

EXponit Dominus ipse primam redargutionem, cur nempe mundus redarguendus, & conuincendus sit de peccato; & est sensus; arguet & conuincet mundum esse in peccato, cò quod in me non crediderunt, seu non crediderunt, vt in græco habetur: id est, conuincet & demonstrabit omnes in me non credentes esse in peccato, quod & factum est. Nam omnes, qui fide Christi carent, necesse est in peccato esse: cùm enim omnis homo in peccato nascatur, & vsum rationis habens peccatum peccato adiungat, nisi prius à peccato liberetur, nec possit à peccato liberari, nisi per fidem Christi; consequitur omnem hominem etiam adultum, fidem Christi non habentem, esse in peccato. hac redargutione conuincetur mũdus, nempe in peccato esse, quia fidem non habet, & sine fide Christi à peccato liberari non potest. Hoc Dominus ipse significauit Ioan.3. dicens, Non misit Deus Filium suum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum: qui credit, non iudicatur, qui autem non credit, iam iudicatus est, quia non credit in nomine vnigeniti filij Dei. id est; qui non credit, iam in se habet damnationis causam, nempe peccatum, à quo non liberatur, quia non credit in Filium Dei, qua sola medicina sanari poterat. Hoc idem Apostoli prædicarunt. Paulus enim ad Roma. cap.1. gentes omnes sub peccato esse ostendit, cap. verò 2. etiam Iudæos, cap. verò 3. generaliter pronuntiat; causati sumus Iudæos & Græcos, omnes esse sub peccato. & iterum; Gratia Dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes, qui credunt in eum: omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. & Act.4. Non est aliud nomẽ datum sub cœlo hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. quotquot ergo in Christum non credunt, aut non crediderunt, vel non

vel non credent, omnes sub peccato sunt, & fuerunt, & erunt. Ioan.8. Nisi crediderit is, quia ego sum, in peccato vestro moriemini. Hoc fuit initium prædicationis Apostolicæ in mundo, arguere eum peccati, eò quòd fidem non habuerit, remissionemque & liberationem promittere per fidem Christi, sine qua peccatum manet, nec tolli aut deleri aliter potest.

ANNOTATIO XIV.

Varium interpretationes.

CHrysost. hom.77. & Aug. tract.95. in Ioan. peccatum hoc, de quo mundus arguendus dicitur, peccatũ infidelitatis exponunt: vt sit sensus; eos, qui non credunt, arguendos esse de peccato, hoc est peccare in eo, quod non credant in Christum. quamuis discrimen sit inter August. & Chrysostomum: ille enim Iudæos, & gentes exponit, quibus est Christus annunciatus; hic verò Iudæos, qui in Christum credere noluerũt. Rursus August. exponit mundum huius peccati reprehẽdendum, Chrys. verò conuincẽdum, vti iam diximus: vterque tamen conuenit, hoc peccatum esse infidelitatis. Accommodatius tamen Cyril. lib.10. cap.40. generaliter intelligit quòduis peccatum. Omnem enim hominem, qui non credit, necesse est in peccato esse, cùm natus in peccato, & adultus adiungens peccato peccatum, remissionem non possit adipisci sine fide Christi. hæc enim siue explicita, siue implicita necessaria fuit semper, ad remissionem peccati.

Huic expositioni adhæsimus in commentario, addimusque non solùm de ijs, quibus annunciata est fides, & credere noluerunt, esse sententiam hanc intelligendam; sed etiam de ijs, qui nondum audierunt, omnes in peccato fuerunt, & sunt, non habentes fidem: quamuis qui audierunt & non crediderunt, nouum aliud addiderint peccatum, nempe infidelitatis, quia credere noluerunt; qui autem non audierunt, nec quibus fides annunciata est, non habuerunt peccatum infidelitatis in eo, quod non crediderunt, cùm non potuerint sine prædicante credere: tamen à lijs peccatis maculati sunt, sine quibus nasci, & viuere non potuerunt: ideo quotquot fidem Christi non habent, arguuntur de peccato; quanquam magis illi qui credere potuerunt, fide eis annunciata; & tamen noluerunt. Sensus ergo prædictæ sententiæ non est hic, nempe arguẽdum mundum de peccato hoc, quia non credidit; sed absolutè conuincendũ esse de peccato, eo quod fidem non habuerit, sine qua necesse est in peccato esse. sicut infirmus graui morbo laborans, nec medicinam, qua sola sanari potest, habens, conuincitur morti addictus, eò quòd medicinam necessariam non habeat, aut habuerit, qua à lethali morbo liberetur.

Eiidem qui Christi Euangelium non audierunt, in peccato sunt, dum nõ credunt in eum.

De iustitia verò.

COMMENTARIVS.

Ostenditur non esse iustum aliquem, nec esse posse nisi per Christũ.

EXponit secundam redargutionem. Conuincet, inquit, mundum de iustitia. Rectè autem connectitur cum præcedenti redargutione: postquam mundus conuictus fuerit peccati, eo quod fidem Christi non habeat, conuincetur de vera iustitia Christi, id est, neminem iustum esse posse vera iustitia, quæ apud Deum iustum facit, nisi per fidem Christi. hic enim est, qui morte sua nobis iustitiam comparauit, nosque Patri reconciliauit, deletoque peccato in gratiam restituit, quam iustitiam per fidem viuam communicat credentibus in se: hæc est iustitia, de qua Rom.1. dicitur, Non erubesco Euangelium: virtus enim Dei est ad salutem omni credenti, Iudæo primum, & Græco. iustitia enim Dei reuelatur in eo de fide in fidem. & Rom.3. Iustitia Dei per fidem Iesu Christi in omnes, & super omnes, qui credunt in eum. Mundus aliam sibi iustitiam deceptus vindicabat: Iudæi enim ex lege iustitiam quærebant, de qua dicitur Rom.10. Ignorantes iustitiam Dei, & suam quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti; Gentes autem ex operibus iustitiam captare sibi videbantur: de qua Rom.4. Si Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Neutra est vera iustitia, quia à peccato non liberat, hominem Deo non reconciliat. hæc enim à Christo per fidem est: & de hac mundus conuincendus dicitur contra iustitias prætensas ab eo, quod ante fuit per Dauid prædictum Psal.96. Reuelauit in conspectu gentium iustitiam suam.

Iustitia falsa Iudæorum, & gentium.

ANNOTATIO XV.

Diuersa Patrum explicationes.

CHrysost. hom.77. & Euthymius iustitiam hanc exponunt Christi innocentiam, vt Paulo ante diximus: eam enim Iudæi occultare procurarunt, falsò accusantes, & morti tradentes tanquam legis transgressorem, & Cæsaris Regnum ambientem, populorumque

Universidad de Deusto
Biblioteca

que seductorem, vt ex Euangelica historia constat. Spiritus sanctus autem aduenies illam manifestauit, eumque sanctum & innocentem ostendit, & hoc dicunt esse arguere mundum de iustitia. Augu. tract. 95. iustitiam hanc intelligit, qua fideles iusti sunt, sic tamen connectit, & componit sensum; Reprehendet Spiritus sanctus mundum non credentem per iustitiam credentium, credentium, inquit, comparatio infidelium est vituperatio: ipsa ergo iustitia tanquam argumento quodam reprehendet Spiritus sanctus mundum incredulum. quæ expositio violenta videtur. Cyril. lib. 10. cap. 40. iustitiam fidei interpretatur, in hunc sensum; conuincet mundum seu incredulos, & ostendet illis, quotquot in Christum credunt iustos esse, quorũ iustitia est credere, in quem non videnr, iuxta illud Ioan. 10. Beati qui non viderunt, & crediderunt. Sic enim verba sequentia interpretatur, *quia vado ad Patrem, & iam non videbitis me*: vt paulo post dicemus. Conuenit cum Augustino in expositione iustitiæ, aliter tamen interpretatur, vti dictum est. Mihi certè legitima expositio ea videtur, quam in commentario proposui, vt sermo sit de vera iustitia, quam Christus sua morte effecit, & nobis fide viua communicauit, & in hoc consentio Cyrillo & Augustino, tamen mundus arguendus de hac iustitia dicitur, quia ipsius mundi prætensa iustitia imperfecta, nec verè iustum facere posse hominem declarabitur: solaque iustitia hæc, quæ per fidem à Christo est, vera & perfecta ostendetur.

A B

Quia ad Patrem vado, & iam non videbitis me.

COMMENTARIVS.

Mundum cõuincet de iustitia, quia Ego mũdum sufficientissimè mea a morte Patri reconciliauit.

CAusam adiungit; propter quam mundus arguendus sit de hac iustitia Christi. In cuius declarationem attende, Christum sæpe mortem suam significasse sub his verbis: *vado ad Patrem*, vt significaret, se morte sua Deum nobis reconciliasse, Patremque nostrum effecisse, ac filiorum adoptionem, & ius hæreditatis æternæ nobis comparasse. Hoc comprobatur illa sententia, quam Ioan. 20. Magdalenæ apparens post resurrectionem, iussit nomine suo Apostolis annunciare: Vade, inquit, ad fratres meos, & dic eis, ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum; ac si diceret; annũcia eis fructum passionis & mortis meæ hunc esse, vt sint Deo reconciliati, eumq; Patrem habeant, sintque filij ipsius effecti. ex hoc facile est præsentem locum exponere. Est enim, inquit Christus, conuincendus mundus de iustitia mea, *quia*, ego, *vado ad Patrem*, id est, quia ego morte mea mundum sum Patri iamiam reconciliaturus, & ad ius filiorum euecturus. Adiungit; *& iam non videbitis me*, vt significet non opus esse vt iterum veniat in mundum passurus, & moriturus: vnica enim morte consummauit iustitiam pro omnibus præteritis, præsentibus, & futuris. Vado, inquit, ad Patrem meum, & vestrum, nec iam videbitis me iterum in hoc seculo, sicut adhuc vidistis, quasi iterum opus sit mori, & pati. totam enim iustitiã nunc consummaui, ideo mundus arguendus est, & cõuincendus de iustitia statim post hunc meum discessum. Hoc Paulus nobis aliis verbis significauit, ad Hebr. 9. Per proprium, inquit, sanguinem semel introiuit in sancta, & iterum; Ad destructionem peccati semel per hostiam suam apparuit. & iterum; Semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata. Hebr. 7. Qui non habet necessitatem quotidie hostias offerre: hoc enim fecit semel se offerendo. Rom. 6. Christus resurgens à mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Vado ergo ad Patrem non amplius reuersurus vt prius, quia vnica oblatione Patrem placaui, eique totum mundum reconciliaui: Spiritus sanctus ergo aduenies, mundum de iustitia iam per me perfecta, & consummata, arguet & conuincet.

ANNOTATIO XVI.

Aliæ Patrũ expositiones.

CHrysost. hom. 77. & Euthym. qui hanc iustitiam innocentiam Christi interpretantur, quam Iudæi occultare, & maculare voluerunt, sic verba hæc sequentia interpretantur; *Arguet*, & conuincet mundum de mea iustitia, ostendendo me esse innocentem, & iustum, *quia ad Patrem vado, & non videbitis me iam*, in ignominia & abiectione: si autem iustus non essem, non talis ad Patrem abirem. Augu. & Cyrill. locis citatis, de iustitia, quæ à Christo credentibus datur, locum hunc exponentes sic connectunt: Arguetur mundus de iustitia, quia ad Patrem vado, & non me amplius videbitis. hæc enim est iustitia credentium, credere in eum, quem non vident. Iudicio legentium relinquo has expositiones: mihi accommodatior visa est, quam in commentario sum persecutus, quæ multum cohæret, & ret, & præcedenti redargutioni respondet: vt enim mundus arguendus est de peccato, eò quod fidem Christi non habeat, sic arguendus est de iustitia vera, quæ à Christo est, quia ipse vnica oblatione & morte, eam perfecit & consummauit.

C A

De iudicio autem.

COMMENTARIVS.

Paracletus mundo ostendes Christum Iudicem esse viuorum & mortuorum.

EXponit tertiam redargutionem. Mundum de iudicio conuincere & redarguere non aliud est, quàm mũdo ostendere & declarare Christum esse iudicem omnium viuorum & mortuorum: omnesque ab ipso in carne iudicandos. Oportet enim omnes ante tribunal Christi manifestari, vt referat vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonum, siue malum. vt sicut in redargutione de iustitia ostenditur redemptor, ita in redargutione de iudicio, demonstretur iudex: quod per Apostolos fecit Spiritus sanctus. Act. 10. Ipse, inquit, est, qui constitutus est à Deo iudex viuorum, & mortuorum. & in Symbolo; Qui venturus est iudicare viuos & mortuos. Hæc duo per Prophetas fuerunt pronuntiata. Psal. 71. Deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuã filio Regis. Hierem. 17. Suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet iudicium, & iustitiam in terra. iustitiam, qua nos Patri reconciliauit; iudicium, quo à se redemptos iudicaturus est. Isa. 9. Super solium Dauid, & super Regnum eius sedebit, vt confirmet, & corroboret illud in iudicio & iustitia. hoc est iudicium, de quo Ioan. 5. dictum est; Dedit ei potestatem iudicium facere, quia filius hominis est.

Ieremi. 17.

Quia Princeps huius mundi iam iudicatus est.

Quia Diabolus damnatus est, & suo iure priuatus, ideo omnes eius subditi ad principatum liberatoris Christi pertinent.

RAtio & causa adnectitur, *Quia*, inquit, Diabolus, qui erat, *huius mundi Princeps*, & propter peccatum homines omnes sub suo principatu & potestate detinebat, *iam est iudicatus*, & damnatus, suoque principatu iure priuatus: homines ergo, qui sub eius erant dominio & principatu, ab eo liberati, & erepti, in liberatoris Christi potestatem & principatum translati sunt, ipsiusque iudicio subduntur. Christus igitur est Princeps, Dominus, & Iudex omnium, qui prius erant sub diabolo Principe. Luc. 11. Cùm fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet, si autem fortior illo superueniens vicerit eum, vniuersa arma eius, in quibus confidebat, auferet, & spolia eius distribuet. Coloss. 1. Eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ. De hoc iudicio Diaboli diximus iam cap. 12.

ANNOTATIO XVII.

Explicatur magis auctoris sententia in commentario allata.

DOctores hoc iudicium, quo Princeps Diabolus iudicatus est, interpretantur damnationem illam, qua eiectus propter peccatum à Paradiso, in infernum est demersus. iudicium autem, de quo mundus est arguẽdus, intelligunt esse hoc idem, quod factum est contra Diabolum. At, quamuis in his duobus conueniant, in expositione varij sunt. Primò enim Augustinus tract. 95. sic exponit; reprehendet mundum, per iudicium & damnationem Diaboli: quia si Angelis peccãtibus Deus non pepercit, nec parcet mundo peccanti. Secundò Chrysost. hom. 77. & Euthym. sic explicant; nempè Iudæos esse conuincendos de Dęmonis damnatione & iudicio, vt nequeant iam opera Christi imputare Dæmoni, vt prius fecerant. Tertiò Cyril. lib. 10. cap. 40. sic intelligit, nempe redarguet mundum tanquam seductum, & in damnato Dæmone spem suam habentem, & collocantem.

B C

Mihi accommodatior expositio visa est, quam in commentario attuli. est enim iudicium hoc, de quo arguẽdus & conuincendus est mundus, quod Christus feret tanquam iudex omnium viuorum, & mortuorum. conuincetur autem mundus, Christum omnium iudicem esse, quia iam Princeps Diabolus iudicatus est, & suo dominio & principatu priuatus, vt homo non amplius sit sub principatu eius, sed Christi, qui Diabolũ vicit, & spoliauit. Aliud ergo est iudicium, de quo arguendus est mũdus, aliud quo iudicatus est Dæmon: per hoc enim illud demonstratur. Sicut & peccatum, de quo cõuincitur mundus, non est illud, quia non credit, sed omne peccatum, in quo manet, quia fidem non habet, per quam est remissio peccatorum: & sicut alia est iustitia, de qua conuincitur, quàm Christi euntis ad Patrem, licet per hanc illa ostendatur: sic est aliud hoc iudicium ab eo, quo Dia-

Universidad de Deusto
Biblioteca

bolus est damnatus. hoc autem est causa, & argumentum conuincendi mundum de illo iudicio. Præterea hoc iudicium Diaboli non est illud, quo à principio damnatus est propter suum peccatú, sed quo priuatus est principatu, & potestate, quam habebat in homines, de quo diximus Ioan. 12. Nunc iudicium est mundi, nunc Princeps huius mundi eijcietur foras. quia enim sæuijt in Christum tentando, persequendo, occidi procurando, in quem non habebat potestatem, cùm expers A esset peccati: iustè propterea priuat' est homi nibus, in quos habebat potestatem à Deo concessam. propter illorú peccatú, propter quod omnes homines in suum dominium transtulit, & suo iudicio supposuit. Vide, quæ diximus ca. 12. in verbis allegatis. Attende autem Christum loqui in præterito, *iam iudicatus est*, quia proxima erat mors & passio, propter quam iudicandus & priuandus erat Diabolus suo principatu. quod autem proximum, & certum omnino est, pro facto computatur.

Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò.

COMMENTARIVS.

HActenus vnam vtilitatem aduentus Spiritus sancti exposuit, nempe munditiæ redargutionem; alteram adiungit, nempe completam, & integram doctrinam. *Adhuc*, inquit, *habeo multa, quæ vobis dicam; sed, non potestis*, propter imbecillitatem vestram, *modò portare*, nec capere; at cùm venerit ille, docebit vos omnem veritatem mysteriorum diuinorum, quam scire vos oportet, & quã ego habeo dicendam vobis. Expedit igitur multum vobis aduentus hic Spiritus sancti, qui cùm non sit futurus nisi me discedẽte, consequitur meum discessum vobis multum vtilem esse, & expedientem. Sententia hæc multa insinuat. Primum quidem est, discipulos à Christo hactenus multa fuisse edoctos: nam dum dicitur, *Adhuc*, quandam continuationem indicat, quasi iam docere inceperit: & ita est; nam multa audierant iam diuina mysteria. Secundum est, multa superesse dicenda, doctrinamque nondum completam, & absolutam esse: *Multa*, inquit, *habeo*, quæ dicam, quæ nondum dicta sunt. Nec sensus est, vt aliqui putant, multa possem vobis dicere; sed multa habeo, quæ dicam, vt rectè exponit Euthym. & verbum Græcum est, *habeo*. Tertium est causa, propter quam dicta non sunt, nempe ipsorum intellectus tenuitas & imbecillitas: nondum enim erant robusti, vt tot ac tanta portare possent. sicut discipuli nouitij, qui nondum omnia, quæ magister habet docenda, eodem tempore capere possunt, sed paulatim sunt eis suggerenda, & cum ordine. Non enim sensus est, non potestis portare, id est, æquo animo ferre, & audire, vt Aug. tract. 96. sentire videtur; sed, non potestis capere, seu incapaces estis, vt Græci exponunt. Iuxta illud 1. Cor. 3. Tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam, nondum enim poteratis. Quartum est, hãc infirmitatem, & imbecillitatem non fore diuturnam: nam adueniente Spiritu Sancto hæc omnia docendi erant, & efficiendi capacissimi omnium mysteriorum; propterea dicitur, *Non potestis portare modò*, quasi diceret; adieci limitationem dicendo, *modò*, quia modò capere non potestis: postea tamen virtute Spiritus sancti robusti, & fortes efficiemini, vt omnia portare possitis. Obijciet aliquis, verba superioris capitis his repugnare; *Omnia, quæcunq; audiui à Patre meo, nota feci vobis*; quomodo igitur nunc dicit, *adhuc multa habeo vobis dicere*? Huic obiectioni in illorum verborum expositione satisfactum est: omnia enim tunc dicit patefacta, quæ pro illorum conditione, & statu eos audire oportebat: non tamen absolutè omnia, quæ pro Ecclesiæ regimine, & munere Apostolico exercendo, necessaria erant: hæc enim alterius temporis erant, non illius. Augustinus vt illic diximus, præteritum pro futuro positum respondet; tunc enim, & postea manifestauit. Quintum est, ea, quæ adueniente Spiritu sancto postea didicerunt, etiam à Christo dicta esse: nam dum dicit, *habeo multa dicere, sed non potestis portare modò*, indicat postea eos posse portare, & tunc se dicturum, & docturum. quæ enim à Spiritu sancto acceperunt, etiam à Christo inuisibiliter per Spiritum sanctum docentem didicisse eos fatendum est.

Expeditne nonnulla, quæ in his verbis subindicantur.

ANNO-

ANNOTATIO XIIX.

Quæ fuerint illaquæ Christus habebat dicenda, & non dixit.

AVG. tract. 69. temerarium iudicat velle dicere, quæ sint ista, quæ Dominus habuit dicenda, & non expresit suis discipulis, nec id affirmare contentus est, sed adhuc multis rationibus eam temeritatem redarguit. at quia graues Doctores nonnulla saltem eorú exposuerunt, quos tamen temeritatis arguere, mihi temerarium videtur, idcirco Augustini sententiam non probo: distinguenda igitur sunt tẽpora. Si enim de illo tempore, quãdo hæc protulit Dominus, loquamur, nemo dubitat quin temerarium fuisset ea velle tũc explicare, quorum Apostoli capaces non erant, nec Dominus propter eorum ruditatem enarranda censuit: at si de tẽpore post aduentum Spiritus sancti sermo fiat, quando illa iam omnia, quę dicenda erant, non Apostolis solis, sed Ecclesiæ etiam sunt manifesta, non video cur temerarium sit, aliqua ex his esse, quæ Dominus tunc habuit dicenda, exprimere; maximè quia promissum est aduenière Spiritu sancto se ea dicturum. Ab effectu igitur & his, quæ dicta sunt, quæ id temporis occulta erant, iam licet interpretari: sicut & multa erant in veteris legis figuris, & vmbris, vel ipsis doctoribus tunc inaccessa, & incognita, quæ aduenière veritate, vel mediocriter eruditis sunt manifesta.

Ex Patribus probatur nõ nulla, quæ, Christus non dixit, Spiritus sanctus reuelauit.

Ea igitur de causa illustres Doctores, quæ ista essent, inquisierunt, & nobis aliqua tradiderunt: quorum vnus fuit Orego. Nazian. Orat. 5. Theolog. vbi docet, in veteri testamento Patris diuinitatem esse multis testimonijs distinctè, & expresè traditam: Christus autem aduentu suo seipsum, qui filius erat, manifestauit, vt iam duæ personæ in vna diuinitate agnoscerentur: adueniente ergo Spiritu sancto tertia persona distincta in eadem diuinitate est ostensa, vt iam distinctè, & apertè tres personas in vna deitate confiteamur, quod nec Apostoli suo tempore distinctè intelligebant: satis enim duxit Christus, si eius diuinitatem, & personas Patris, ac Filij crederent; quamuis verbis suis etiam Spiritum sanctum indicauerit, non tamen ita apertè, & diserte id factum est, vt tunc discipuli mysterium Trinitatis agnoscerent. Hanc Spiritus sancti diuinitatem, & personã, Gregorius vnum affirmat esse ex his, de quibus dictũ est, *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modò*. Iustinus Mar. ante ipsum Grego. aliud etiam nobis exposuit in explicat. quæstion. Gen. resp. 112. Existimabant, inquit, Apostoli regnum temporale Israel per Christum esse suscitandum, & restituendum: Dominus autem explicare noluit, regnum eius non futurum illud temporale, sed spirituale, & cœleste, non Israel solius, sed omnium etiam Gẽtium: hæc discipulorum ignoratio etiã post resurrectione satis constat Act. 1. quando Apostoli post resurrectionẽ dixerunt, Domine, si in tẽpore hoc restitues regnũ Israel. nec Dominus tunc aperire voluit, sed dixit; Non est vestrũ nosse tempora, vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate, sed accipietis virtutẽ superueniẽtis Spiritus sancti in vos: quibus verbis hanc rem edocendos per Spiritum sanctum promisit. Hoc esse vnum ex his, de quibus Dominus dicit, *Multa habeo vobis dicere*, Iustinus docet. Tertium etiam expresit Orig. qui inter Iustinum & Grego. fuit medius. libr. 2. contra Celsum, & hoc idem Didymus lib. 2. de Spiritu sancto asserit; nempe veterem illam legem non esse secundum literã, & corticem seruãdam, sed secundũ Spiritum, & significationem, quod Petrum ipsum adhuc ignorasse constat Act. 10. quando non est ausus occidere illa animalia, quæ per visionem reuelata ei fuerant, nec manducare, quia per legem immunda erant: tunc edoctus fuit perfectè mysterium vocationis Gentium, & cessationis legis illius secundum corticem, & literam: viuebant enim iudaicè discipuli Christo præsente, vt dicit Cyril. libr. 10. cap. 41. Hoc vnum dicit Origen. esse de eorum numero, de quibus dicitur, *Multa habeo vobis dicere*. Hæc ad dogmata pertinent. Probabile etiam est, multa, quæ ad regimen Ecclesiæ, & statum eius pertinebant de eorum esse numero: denique quæcunque postea Apostoli Spiritu sancto reuelante didicerunt, tum quantum ad dogmata, tum quãtum ad statum, & regimen Ecclesię ordinandum & disponendum, credibile & probabile est esse ista, de quibus nunc locutus est Dominus: nam, vti diximus, dictũ se promisit: Impleta autem omnia, & dicta esse, iam certum est; nullã igitur temeritas in hoc videtur. Nec argumenta Augustini efficaciter, quod intendit, probant. Adfert enim quatuor rationes, & argumẽta, quorum primũ est; Si discipuli, inquit, non fuerunt capaces, quomodo nos erimus? hęc ratio nõ conuincit, si de tempore præsenti, & post aduentum Spiritus sancti loquamur. erant enim tũc discipuli imbecilles, & in fide imperfecti: vt enim ex historia Euangelica constat, diuinitatem Christi non perfectè cognoscebant, nec mysterium incarnationis adhuc distinctè nouerant. postea aduenientę Spiritu sancto multi fuerunt fideles, & nunc sunt, multò instructiores, & capaciores, quàm illi tunc erant. Luc. 2. de Beatissima Virgine dictum est, non intellexisse verbũ in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse; at nunc intelligimus, & inquirimus sine temeritate vlla. Nec valet argumentum; Beatissima Virgo tunc non intellexit, ergo nec nos, quia status sunt distincti, & diuersi: in illo enim statu nec nos intellexissemus: sicut etiam tunc discipuli timidi erant, & fugerunt Christo relicto; at postea multi fuerunt fortiores, quàm illi tunc erant. Non ergo comparatio fieri debet, nisi seruata paritate, & æqualitate stat', quod Apostoli postea adueniente Spiritu sancto nõ potuerũt capere, nec efficere, nec nos profectò poterim'; at statu mutato, argumentum non procedit. Secundum eius argumentum est; Etiamsi portare possemus, tamen res ipsas nescimus, quę

Soluũtur rã tiones, quib' Augustinus probat temerarium esse occulta illa rimari.

Universidad de Deusto
Biblioteca

portandæ sunt. At nec hoc efficax est: scimus enim res esse, quæ postea reuelandæ erant, & quas Spiritus sanctus aperuit; eas autem iam didicimus. Tertium argumentum est; etiamsi possemus capere, & portare, & sciremus res, tamen quis scit eas res esse de tali numero, de quo illa multa sunt? Nec hoc argumentum validum est: nam statu mutato, impleta sunt iam promissa, & tradita, ac dicta, quæ tunc tradenda, & dicenda promittebantur: non igitur temerarium est post factum, quod occultum prius erat, inquirere. nam occultas causas ex affectibus iam manifestis inquirimus, & scimus, quas ante scire, & inquirere nemo potuit. Cognoscimus igitur res has reuelatas illas esse, de quibus dictū est, *Multa habeo vobis dicere*, quia his verbis dicendæ promittuntur, & ex impleta promissione colligimus, quæ dicta sunt, de illorum esse numero. Quartum argumentum est, nihil eorum, quæ tradita sunt postea, de numero eorum esse videntur: nam hęc catechumeni portare possunt: potuisset ergo & tunc discipuli. Sed nec hoc conuincit argumentum. longè enim aliud est tradere, quę recepta sunt in Ecclesia, qualia nunc audiunt catechumeni, aliud noua, & nunquam recepta docere. hoc multo difficilius est, & de his dicitur discipulis, *Non poteſtis portare modò*. Adde Catechumenis adesse iam Spiritum sanctum illustrantem perpetuò suam Ecclesiam, nec ab his etiam eorum omnium distincta fides exigitur, quæ Dominus habuit dicenda: quamuis enim vnum, aut alterum capere possint, tamen non omnia, de quibus dictum est, *Non poteſtis portare modò*. Non igitur argumenta Augustini efficacia sunt, Excusandus est autē Augustinus, quia populo rudi loquebatur, cuius non est alta mysteria inquirere; nec recordatus est, tam graues Doctores ista inquisiuisse, quos temeritatis arguere, modestia, & mira Augustini humilitas non pateretur.

ANNOTATIO XIX.

Cur Dominus non præstiterit Apostolis sufficientem captum, vt portare possent omnia mysteria, etiam ante aduentū Spiritus sancti.

NOn immeritò aliquis circa eandem sententiam dubitare sic posset. Discipulis promittuntur alia multa dicenda adueniente Spiritu sancto, quia tunc capaces non erāt: cùm autem eiusdem esset potentiæ Christus, & paracletus, poterat Christus eos fortes ad ea portandum, & habiles ad ea percipiēdum facere: si enim Christus non potuit, nec Spiritus sanctus id efficere posset; cur ergo Christus non fecit? Respondeo, potuisse sine vlla dubitatione Christum eos ita perfectos facere, etiam Spiritu sancto visibiliter non aduenīente, & prius quam ad Patrem ascenderet, sicut facti sunt postea per Spiritum sanctum; tamen magno consilio non id fecisse, nisi per aduenientem Spiritum paracletum. Primò quidem, quia cùm tres personæ eiusdem essentiæ, & potentiæ manifestandæ essent in Euangelio, fuit conueniens, vt reseruarentur aliqua opera, per quæ Spiritus sanctus suam diuinitatem ostenderet: quandoquidem Pater in veteri testamēto suam diuinitatem demonstrauerat; Filius in carne se Deum miris operibus ostenderat; reseruata sunt hæc Spiritui sancto, vt filio recedente aduenīens, & per Apostolos ab ipso mira perfectione imbutos, opera suæ diuinitatis exercens, se etiam Deum cum Patre, & filio, mundo declararet. Hanc causam attigit Chrysost. hom. 77.

Secundò id factum est propter instructionem: futuri enim erant discipuli magistri, & doctores mūdi: oportebat igitur vt in seipsis experirentur modum docendi, & illuminandi alios, non sunt autem omnia mysteria statim nouis fidelibus tradenda, sed paulatim, & ordinatè, idcirco eodem modo & ipsi illuminantur. quam causam annotat Grego. Nazian. orat. 5. Theologica hæc eadem verba explicans, Vides, inquit, illuminationes paulatim affulgentes, Theologiæque ordinem, quem nobis tenere præstiterit. vt nec repēte, atque confestim omnia in lucem efferamus, neque in finem vsq; occultemus: illud enim inconsultum, hoc impium; illud alienos offendere, ac vulnerare queat, hoc nostros à nobis alienare. hæc Grego. Eadem est doctrina Origenis hom. 5. in Iudic. Non, inquit, in initijs statim discipulis de profundis, & secretioribus tradendum est sacramentis, sed morum correctio, disciplinæ emendatio, religiosæ conuersationis, & simplicis fidei prima eis elementa traduntur. hæc Origen. Tertiò, vt in hoc discipuli suam imperitiam agnoscerent, & non proprię virtuti, sed diuinę perfectionem quam habuerunt, tribuerent: & nos in eis hoc idem disceremus. multum enim humana imbecillitas manifestatur, quā do tāto magistro præsente, adhuc multa sunt, quæ capere, & portare non possunt. Multa dici in hac parte possent, sed ad intelligentiam huius sententiæ hæc dicta sufficiant.

Si Apostoli portare potuerunt rem latissimam diuinitatis Christi, cur non possunt & cæteri?

Vni tantùm obiectioni respondendum est: nam si diuinitatem Christi portare potuerunt, poterant & alia. Respondeo, si singula per se sumas, poterant; at si omnia simul, minimè, donec vires per Spiritum sanctum menti, & affectui eorum adderentur: potest enim homo mille libras ferri portare; si diuidas, modò hanc, modò illam; tamen simul non potest. & potest intellectus multas difficultates assequi, & percipere diuisas, at simul non potest. discipuli autem multa iam acceperant diuina mysteria, cum quibus alia noua accipere non poterant, nisi auctis viribus per Spiritum sanctum; propterea dicitur, *non poteſtis portare modò*. Intellige, *modo*, id est, non accepta maiori perfectione, & simul cum his, quæ iam didicistis.

Cùm

Cùm autem venerit ille Spiritus veritatis docebit vos omnem veritatem.

COMMENTARIVS.

SVperiori sententiæ coniuncta sunt hæc verba, quibus vtilitas Spiritus sancti aduentus declaratur. *Multa*, inquit, *sunt, quæ non poteſtis portare modò, cùm autem venerit ille*, nempe Paracletus, qui est, *Spiritus veritatis, docebit vos*, omnia hæc, quæ dicenda super sunt. hic est verus sensus. *Docebit omnem veritatem*, nempe ea omnia manifestabit, quæ modò habeo dicēda, & quæ, quia portare non potestis modò, non dico: hacque ratione eritis instructi, & perfecti in omni doctrina mea, quam ego Ecclesiæ meæ manifestare intendo. hæc est, quam omnem veritatem dicit, nempe quæ ad credenda, & facienda, Ecclesiamque regendam pertinent. Aduerte circa literam illud, *cùm venerit ille*, non coniungi cum *Spiritu*: nam Græcè Spiritus est alterius generis, quàm, *ille*, sed refertur ad Paracletum, *cùm venerit ille*, nempe Paracletus, additur, *Spiritus veritatis*, tanquam causa sequentis, nempe cùm sit, *Spiritus veritatis*, docebit vos veritatem, completamque doctrinam. præterea verbum *docebit*, Græcè potius significat, *deducet*, deducet vos in omnem veritatem. & Augu. tract. 96. vtroque modo legit, nempe docebit, & deducet. & Ecclesia in quadam oratione de festo Pentecostes canit; Mentes nostras, quæsumus Domine, Paracletus, qui à te procedit, illuminet, & inducat in omnem, sicut tuus promisit filius, veritatem. Idem quidem est sensus, tamen aliquid maius in verbo deducet insinuari videtur, quod in annotatione sequenti explicabitur.

Quia Paracletus est Spiritus veritatis, omnia vos docebit.

ANNOTATIO XX.

Multi temerariè impugnant hæresis accusant.

CIrca superiorem sententiam aliqua sunt adnotanda: primum est, errasse Tertullianum in lib. de Monogamia, qui hanc sententiam sic interpretatur, vt ita promissus sit Spiritus sanctus Ecclesiæ, vt etiam contraria his, quæ Apostoli docuerunt, alijs temporibus reuelet. hac ratione tuebatur non licere secundas celebrare nuptias, quamuis Apostoli eas probarint: dicebat enim Spiritum sanctū promissum vt doceat omnem veritatem, sic docuisse per Montanum & Priscillam, quos verè Ecclesia vt hæreticos damnauit; & in hoc lapsus est Tertullianus. Verum quidem est, hanc promissionem non Apostolis solis, sed etiam Ecclesiæ esse factam: adest enim Spiritus sanctus semper docens necessaria, tamen in dogmatibus stabiliendis, non cōtraria, sed inter se cōuenientia semper docet: aperit quidē, quæ ante non erant nota, aut non distincta habebāntur, sed non pugnantia: quæ autem ad ritus, & leges pertinent positiuas, pro temporum, & personarum mutatione, statuit Ecclesia interdum cōtraria seruanda: non enim omnia omni tempore, & loco conueniunt: at in his, quæ ad credendum pertinent, eadem semper, nec contraria docet; quamuis multa, vt dixi, de nouo explicet, & decernat, quæ prius non erant stabilita: in eis tamen nulla est cōtradictio. Hac etiam sententia Gnostici hæretici, & alij impij abutebātur, vt refert Aug. hære. 97. vt multas fabulas, ac figmenta, dogmatibus veris religionis nostræ miscerent, dicentes impleri hoc: *Multa habeo vobis dicere*, &, *Spiritus docebit eum omnem veritatem*: tamen errarunt grauiter. Spiritus enim non contraria, sed consona docet, & non per quoscunque homines, sed per Ecclesiam suam, & eos, quibus ipsius regimen demandauit. quorum primi Apostoli fuerunt, maximè autem Petrus eius Vicarius, cuius successores sunt Pontifices Romani.

Apostoli multis modis à Spiritu sancto edocti fuerunt veritatem.

Secundò annotandum est, Spiritum sanctū multipliciter discipulos in omnē deduxisse veritatem. Principio, multa quę à Christo audierant, & obliti erant, in memoriam perfectè reducendo; quo spiritu Euangelistę dicta, & facta Christi perfectissimè scripserunt, vt nec verbū excideret. Deinde Christi verba, & facta, quorum multa plus non intellexerant, explicando, & declarando. Tum multa alia, quæ Christus non expressit, nec docuit, docendo & illustrando; siue quæ ad dogmata, siue quæ ad mores, siue quę ad regimen Ecclesiæ pertinebant. Demū veteres scripturas, & prophetias, quæ de Christo erant, aperiendo, & verum, ac legitimum sensum exponendo. His modis veritatem Spiritus sanctus omnem docturus, nūc promittitur Apostolis. Ecclesiam autem suam modò etiam docet verum sensum scripturarum in his, quæ ad fidem, & mores, & rectam Ecclesiæ gubernationem pertinent, & necessaria sunt, aperiendo: vt nec in fide, nec moribus, nec gubernatione necessaria deficere, aut errare possit.

Verbum deducere, quid indicet.

Tertiò annotandum est, Verbum, *deducet*, quod codices Græci habent ὁδηγήσει, multa insinuare. In primis non sunt audiendi hæretici, qui hoc verbo tuebantur suum errorem, Spiritum sanctum creaturam esse dicentes: nam deducere, inquiunt, est verbum ministerij, vt refert Basilius libro de Spiritu sancto

Universidad de Deusto
Biblioteca

cap.19.at errant; non enim est verbum dedecens Deum, sed maximè conueniens ipsi. quod confirmat illud Psal.70. vbi de Deo dicitur: Deduxisti populum tuum, sicut oues. Primò igitur hoc verbo insinuatur modus, quo Spiritus docet veritatem: oportet enim hominē cooperari, & quod suum est, facere: non enim semper Spiritus sanctus reuelat mysteria, nisi ex parte nostra opus nostrum accedat.sic Act.15.legimus Apostolos magnam feciſſe inquisitionem ex scripturis, inter se, an lex esset cum Euangelio seruanda: facta autem inquisitione Spiritus sanctus verum manifestauit. hoc est deducere: nam aliud est portare, aliud ducere: ducimus eum, qui sua etiam opera venit: hac de causa Concilia congregantur in Ecclesia, studium, & diligentia humana in inquirenda veritate adhibetur: Spiritus sanctus autem est, qui illuminat, & aperit veritatem. Secundò insinuatur motus quidam, & successio: nam non semel, & statim omnia aperit, sed successu temporis; nec Apostoli in die pentecostes omnia nouerunt: postea enim multa inquisiuerunt, quæ paulatim pro indigentia & temporum, & personarum necessitate Spiritus sanctus Ecclesiæ reuelat. Sanè modò sunt multa Ecclesiæ reuelata, quæ prius non erant distincta & aperta, hæresibus, & erroribus hominum id postulantibus; deducit ergo nos in veritatem. Tertiò insinuatur assistentia, & præsentia Spiritus sancti deducentis; dux est nanque, & gubernator, continuoque adest Ecclesiæ suæ, nec errare finit. Quartò insinuatur Ecclesiam nunc esse in via, & quasi militare. dux enim viæ, & militiæ esse solet; ambulat nunc, & militat Ecclesia, quam Spiritus sanctus ducit, viam veram demonstrans, contra aduersarias potestates decertans. Quintò insinuatur arbitrij libertas; ducimur enim spontanei, & liberi, non vi, sed efficacia Spiritus sancti. rectè igitur dicitur, *deducet vos in omnem veritatem.*

Non enim loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet, loquetur.

COMMENTARIVS.

SEntentia hæc causam continet præcedentis, id quod particula, *enim*, significat. cuius autem rei causa sit, attentè considerandum est. Dixerat se habere multa dicenda, quorum tunc capaces non erant: Spiritum autem sanctum hæc omnia docturum, & completam, ac integram veritatem, & doctrinam eis traditurum. Diceret aliquis, vnde sciemus, illum hæc eadem locuturum, completurumque doctrinam tuam, & hæc, quæ habes dicenda, docturum? adijcit causam: quia, *non loquetur à semetipso, sed quæcunque audiet*, nempe à me, hæc *loquetur*. quasi diceret; quia scientiam, & omnia quæ tradet, à me habet, nec sine me loquitur, sicut nec sine me est. Aduerte sicut filius non dicitur facere aliud, quàm quod facere Patrem videt, quia potentiam habet cum Patre vnam cum essentia, & simul cum ipso operatur; ita & Spiritus sanctus audire dicitur quæ loquitur, & non à seipso loqui, quia essentiam, & scientiam habet à Filio, & Patre, & vnà cum ipsis est, & loquitur. Posterior pars, nempe, *Quæcunque audiet loquetur*, priorem declarat: est enim antithetum illius, *non loquetur à semetipso*: nam non loqui à semetipso, est audire ab altero, quæ loquitur, & docet: audire autem ab altero, non est aliud, quàm scientiam, & essentiā ab alio accipere, & vnà cum eo loqui, scire, & esse. Attende, rationē hanc vim non habere nisi intelligamus spiritum audire à filio: nam probat Dominus Spiritum sanctum ea locuturum, quæ ipse dicenda habet, & completurum doctrinam ipsius, quia non à semetipso loquitur, sed, quæ audit, loquitur: ergo necesse est exponere Spiritum audire à filio, cuius doctrinam completam traditurus est. & inde sequitur apertè Spiritum sanctum à Filio etiam procedere; non enim dici potest audire à Filio, nisi scientiam, & essentiam ab ipso accipiat.

Spiritus sanctus à Filio audire dicitur, quia ab illo procedit.

ANNOTATIO XXI.

CHrysost.hom.77. hanc sententiam sic connectit: ne quis Spiritum maiorem filio existimaret, audiens eum docturum multa, quæ Filius non tradidit, adiuncta est sententia; *Non loquetur à semetipso*, sed accipiet à me, quæ loquetur. Sed connexioni huic repugnat particula causalis, *enim*, quæ indicat causam præcedentium. Idcirco legitima est connexio commentarij, quam sequimur cum cyril. lib. 10. cap. 41. & Ambro. libr. 2. de Spiritu sancto cap. 12. Quantum autem ad expositionem attinet, Ambrosius eodem loco sic interpretatur; Non loquetur à semetipso; id est, non sine Patris, & mea communione loquetur. & libr. 5. de Fide cap. 6. verbum, *audiet*, eodem modo exponit, vt sit sensus; non loquitur, nisi quæ audit, id est, simul ipse, & Filius, ac Pater loquuntur. quæ doctrina est

Proxima sententia quomodo superioribus connectenda.

Patrum interpretatio nes explicantur.

Didimi

Didimi lib.2.de Spir.sanct.vbi docet propter vnitatem, & communionē substantiæ dictum esse, Filium non facere, nisi quod viderit facientem; Spiritum sanctum non loqui, nisi quod audiet; & filium quod audit, indicare, similiter à semetipso non loqui. In his omnibus inseparabilem operationem propter vnitatē essentiæ significari dicit. At ista interpretatio non est perfecta: non enim hæ locutiones solam communionē substantiæ indicant, sed processionem: nec enim, quia solus non loquitur, dicitur à semetipso non loqui: nam si Pater esset, qui hæc loqueretur, solus nō loqueretur, sed simul Filius, qui eiusdē est substantiæ: tamen non diceretur Pater non loqui à semetipso, nec diceretur audire, quæ loquitur: igitur non loqui à semetipso, & quod loquitur audire; non tantùm significant, solùm non loqui, sed procedere etiam ab eo, qui cum ipso loquitur: nam præter vnitatem essentiæ, etiam processio significatur. Cyril. loco proximè citato, & Chrys. exponunt sic, *Non loquetur à semetipso*, id est, non contrarium loquetur ijs, quæ docui, nec aliena, sed eadem, quæ ego habeo dicenda. At nec ista expositio accōmodata videtur; nam hoc est, cuius causam sententia ista reddit: nempe docturum Spiritum sanctum non aliena, nec contraria, sed eadem, & doctrinā Christi completurum. Sensus igitur huius sententiæ ex Antitheto colligitur, *Sed quæcunque audiet loquetur*, hoc igitur est, non à semetipso loqui, audire ab alio, & accipere, quæ loquitur: Audire autē ab alio, est accipere scientiam ab eo: hanc enim cum essentia accipit Spiritus sanctus à Patre, & Filio: & tunc optima ratio est, cur Spiritus sanctus docebit ea, quæ Christi sunt, & doctrinā eius manifestabit, quia non loquitur Spiritus sanctus, nisi quæ à Filio audit: ab ipso enim procedit, ab ipso essentiam & scientiam omnem accipit, quia consubstantialis ipsi, & ab ipso procedens est. Iste est legitimus sensus, quem sequitur Aug. tract.99. rectè annotans, Christum audire dici, non solùm, vt Deum, quia à Patre accipit scientiam, sed vt hominē, quia vt homo à diuinitate habet scientiam: at Spiritus sanctus cùm non habeat naturam assumptam, audire dicendus est, vt Deus, quia vt Deus à Patre, & Filio, à quibus procedit, accipit scientiam.

Verus sensus huius loci.

Et, quæ ventura sunt, annuntiabit vobis.

COMMENTARIVS.

PErsequitur hanc aduentus vtilitatem exponere. *Non solum*, inquit, *docebit omnem veritatem, sed quæ ventura sunt annuntiabit.* id est, Spiritum prophetiæ, quo futura cognoscatis, infunder, vt nihil temere, nec præcipitanter agatis: ad prudentiam enim, & actionum humanarum directionem, nosse futura maximè conducit: hoc etiam, & ipse Spiritus vobis adferet. Appositè autem Dominus hoc argumento animos eorum allicit: vt enim Chrysost. hom.77. inquit, humanus animus rerum futurarum præcognitionis maximè est auidus, & discipuli multa hoc desiderio excitati interrogarunt, vt ex historia ipsa Euangelica constat; non tamen vt humanæ auiditati satisfaceret, sed quia id Ecclesiæ vtilissimum tunc erat, Dominus Spiritum prophetiæ Apostolis, & multis alijs concessit. Attende alia etiam de causa adiunctam esse hanc sententiam, nempe quia dixerat: *Omnis, qui interficit vos, arbitrabitur se obsequiū præstare Deo*, significans eos morte afficiendos, ne de hoc soliciti nimium essent, desiderantes tempora determinata scire, & loca, & modum, dicit ne soliciti sitis de his, quæ ventura prædixi: nam Spiritus sanctus aduenies hæc omnia annuntiabit vobis, vt non temerè, nec imprudenter in ea incidatis, sed ex diuino consilio.

Duas ob causas futurorū cognitionem promittit.

Ille me clarificabit.

TErtia vtilitas aduentus Spiritus sancti hæc est: præter redargutionē mundi, præter doctrinam, qua vos imbuet, & perficiet, erit etiam hoc; quod, *Ille me clarificabit*, id est, manifestabit me, & aduentum meum mundo: hactenus enim veluti incognitus mundo fui; fabri filium me existimauit; at ille me quis sim aperiet, meā diuinitatem, & me esse Dei filium, qui carne assumpta pro mundi redemptione mortem subij omnibus annuntiabit, & manifestabit: vnde futurum est, vt mundus me postea honoret, colat, veneretur vt par est. Ita Cyril. libr.11.cap.1.exponit. hoc autem expedit etiam vobis: tanto enim vos illustriores, & gloriosiores efficiemini: quandoquidem gloria magistri est gloria discipulorum, gloria Domini, gloria est seruorum, honor Patris & honor est filiorum. Attende potuisse filium se clarificare ante aduentum Spiritus, sed noluit; quia moriturus pro nostra venerat salute: hoc opus

Claritas ex gloria Christi in gloriā & visibilitatē Apostolorū redundauit.

Quomodo Spiritus sanctus clarificet filium Dei.

Universidad de Deusto
Biblioteca

aduenienti Spiritui reliquit. Glorificat autem Spiritus sanctus filium, non vt seruus dominum, sed tanquam ei consubstantialis, sicut & Pater Filium, & Filius Patrem glorificat, seu clarificat, vt notat Basil. libro de Spiritu sancto ca.18. docens clarificare alterum, & maiori, & minori commune esse: nam & nos Deum, & Deus nos, & Deus Deum glorificat, quamuis non sit eadem clarificationis ratio. Augustin. tract. 100. clarificasse dicit Spiritū sanctum filium, & per Apostolorum prædicationem, & infundendo etiam lumen, & charitatem cordibus fidelium, vt Christum agnoscant, & venerentur.

Quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.

Singula horũ verborũ expendantur.

CAusam reddit præcedentis sententiæ, & est sensus; Ille me manifestabit, & clarificabit, quia, quæ diuinitatis meæ sunt, accipiet, & vobis, ac per vos mundo declarabit, & nota faciet. Sunt verba attente consideranda. In primis hoc, quod appellat, *Meum*, diuinitas est, idcirco Græcè articulus est: *De illo mee accipiet*. Rursus non dicit; *illud meum accipiet*, sed, *de illo meo*, quia hoc verbũ *accipiet*, coniungitur cum sequenti, nempe accipiet, vt declaret, & annuntiet vobis; at Spiritus sanctus non omnia, quæ diuinitatis sunt, annuntiauit: nec enim fieri potest, hominem diuinitatis omnem perfectionem asse qui fide, quando nec beatis id est datum; idcirco dicitur; *De meo illo accipiet, & annuntiabit*. Deinde non est dictum, *De illo meo annuntiabit vobis*, sed, *accipiet, & annuntiabit*; quia ita Spiritus sanctus filij diuinitatem annuntiat, vt eam in se à Filio ipso accipiat: procedit enim à Filio simul, & Patre: & quamuis ab æterno accipiat, & habeat diuinitatem, dicitur tamen de futuro, *accipiet*, vt se accommodet tempori, quando annuntiaturus est. nam æternitas omne complectitur tempus, præsens, præteritum, & futurum, vt supra annotauimus; & ita vnum tempus exprimitur, vt alterum nõ excludatur, accipiet, & accepit, & accipit, *Accipiet*, autem in futuro dictũ est, quia, *annuntiabit*, de futuro. Præterea non intelligas accipere Spiritum sanctum, *de meo*, quasi non accipiat totam, & perfectã diuinitatem; accipit enim eandem, quam habet filius; sed ratione effectus annuntiandi positum est, *De meo*, vti diximus, quia non omnia annuntiauit. Sensus perfectus hic est, quia illud meum à me semper accipiens, de illo meo annuntiabit vobis. optimus ergo erit, & certus annuntiator, & clarificator Christi diuinitatis, qui eandem habet cum eo, & ab eo diuinitatem: nihil enim ignorare potest, quæ Dei sunt, qui ipse Deus est.

ANNOTATIO XXII.

Patres exponunt verbũ illud de meo accipiet.

VIDENTVR Doctores variè exponere illud, *De meo accipiet*, tamẽ re ipsa idem dicunt. Didimus lib. 2. de S. san. ad essentiam, & substantiam, seu diuinitatẽ refert, quam Spiritus sanctus à Filio accipit, & in qua vnũ est cum eo: quam interpretationem nos secuti sumus, & est Gregorij Nazianz. orat. de fide. Cyril. autem lib.11. cap.1. & lib.13. thesaur. cap.4. ad voluntatem, & scientiam refert. vt sit sensus; non alia annuntiabit, quàm ea, quæ ego volo, & do cui: quia eadem est voluntas, & doctrina, ac scientia mea, & ipsius. Ex hoc rectè sequitur, si eadem est volũtas, erit & substantia: nam volũtas in Deo substantia eius est. Chrysost. hom. 77. duas adfert expositiones; vna est eadem cum Cyril. vt ad cognitionem referatur, nempe accipiet de mea cognitione, quia vna est vtriusque cognitio, huic & Euthym. consentit. altera est, quam breuibus attingit verbis, vt, *meum*, sit gratia, quam per carnem, Filius operatus est, nempe redemptionem, & salutem hominum: hanc Spiritus sanctus annuntiauit mundo: & ideo accipere, & clarificare dicitur Christum. Huic expositioni vA num obstat, quia nõ erat, cur diceret, *de meo accipiet*, sed, *de meo*, aut meũ, *annuntiabit*, illud, *accipiet*; indicat id Spiritum sanctum habere à Filio, nempe diuinam naturam, quam mundo annuntiauit, & hæc est communior expositio.

Aduerte rursus circa eadem verba. Cyril. lib.13. thesau. ca.4. refert hæreticos his verbis abusos *de meo accipiet*. idemque refert Augustin. tract. 100. quia enim dictum est, *Accipiet de meo*, asserebãt Spiritum sanctũ participatione esse sanctum, non natura; nam quod accipit ab altero, participatione, non natura tale est. Filius est à Patre; Spiritus sanctus autẽ à filio, quasi quibusdam gradibus accipit. At isti errant nõ attendentes quod accipitur, & quod datur, vnum & idẽ esse, quod est in dante, vt nec priuetur dans, nec aliud accipiat, cui datur. sic Filius accipit eandem diuinitatem à Patre; Spiritus sanctus autem à Patre, & Filio. Illud aũt tempus futurum, qua ratione sit positum, in commentario expositum est: nõ enim accepturus dicitur, quasi nondum acceperit, sed quod æternum est, diuersis temporibus accommodãtur, iuxta eorũ rationem, de quibus sermo fit.

Omnia,

Omnia, quæcunque habet Pater, mea sunt, propterea dixi, quia de meo accipiet, & annuntiabit vobis.

COMMENTARIVS.

TAcitæ obiectioni respondet, nimirum cùm essentia quam Spiritus sanctus accipit, sit Patris: nam à Patre procedere dictus est, cur Filius suam dicit, *De meo*, inquit, *accipiet*? Respondet, eadem est essentia Patris, & mea: omnia, quæ patris sunt, mea etiam sunt: nec excludo Patrem, quãdo meum hoc dico, sed vnam vtriusque substantiam, & essentiam ostendo. Illud autem, *Omnia, quæcunque Pater habet, mea sunt*, peruersè intelligebat Sabellius, & similes hæretici: inferebant enim, ergo Filius est Pater; at Sophisma hoc est, vt rectè docet Didymus lib.2. de Spiritu sancto: nam qui dicit; *Omnia, quæ Pater habet, mea sunt*, distinctionem supponit inter se, & Patrem; aliter non diceret, *quæ Pater habet, mea sunt*, sed ego sum Pater. Cætera ergo omnia, præter esse Patrẽ, & Filium, in quibus distinctio est, eadẽ sunt Patris, & Filij: nam Luc.16. dixit Pater filio illi prodigo, Omnia mea tua sunt, tamen non inde inferenda est identitas personarum. Nec possessionem aliquam intelligas in his Domini verbis, quando dicit, *Omnia, quæ habet Pater*; sed naturam, & essentiam ipsam. quòd enim est Pater, & est in Patre, totum est Filius, & est in Filio, seruata distinctione Patris, & Filij.

ANNOTATIO XXIII.

Græcorum errores de processione Spiritus sancti à Filio.

INTER Græcorum errores, quos contra Romanam Ecclesiã à multis iam annis defendunt pertinaciter, hic est vnus, & præcipuus: nempe Spiritum sanctum à solo Patre procedere, non à Filio. Conuenerunt quidem Græci & Latini in Concilio Lugdunensi, & Symbolum acceptarunt articulo hoc expositio, *ex Patre, Filioque procedit*; tamen in errorem pristinũ citò relapsi sunt. Iterum multo post in Conc. Florẽtino congregati sunt omnes, & eandem acceptarunt fidem, tamen non in ea perstiterunt, sed ad vomitum reuertentes Spiritum sanctum à solo Patre procedere profitentur, mediaque luce cœcutiunt. Si autem totam eorum causam cõsideres, non alia inuenies fundamenta, quàm duo.

Græcorum fundamenta.

Primum & præcipuũ apud eos est, quia in Conc. Nicæno illo magno, vbi Symbolum fidei solemne est stabilitum, nihil addendum, aut mutandum præceptum est, ibi habetur articulus hic; Credo in Spiritum sanctum, qui à Patre procedit; nõ ergo debet apponi, *& Filio*. Alterum est, quia scriptura sacra nullibi habet Spiritum sanctum à Filio procedere, sicut à Patre. nam dicitur, Spiritus veritatis, qui à Patre procedit. Hæc sunt præcipua fundamẽta; at quàm infirma ista, & debilia sint, satis apertè probatur ex ipsorum Græcorum antiquis, & celeberrimis Patribus. Quantum igitur ad prius fundamentum eorum attinet, aduertendum est maximè, quòd Basilius de Nicæno hoc Concilio scribit in quadam epistola, quæ continet exemplar fidei, quã Basilius Magnus prædicauit, cui Eustratius Episcopus subscripsit, & est numero inter alias, quæ eius volumine circumferuntur octaua & septuagesima; ibi de Conc. Nicæno, & Symbolo recitato & relato hæc subiungit verba; Sententia de Spiritu sancto in transcursu sine omni diA ligentia posita est, propterea quod nondum mota esset quæstio, sed adhuc credentiũ mentibus securus, ac nullis obiectus insidijs inesset de Spiritu sancto intellectus. hæc & alia Basilius. Perpende Concilium Nicænum causa tractandi de Filij consubstantialitate præcipuè congregatum fuisse, ideoq; de Spiritu sancto non feciſſe diligentẽ tractationem, sed ea dixisse, quæ erant tunc sine controuersia recepta. Cùm autem verba in Euangelio legissent, *à Patre procedit*, ea posita fuerunt in Symbolo nulla alia inquisitione facta: certũ enim erat ea esse vera. Quod ergo obijciunt Græci, Symbolum hoc Nicænum, vt probent Spiritum sanctum non procedere à Filio, quia dictum est, *à Patre procedit*, cùm in eo Concilio non fit tractatum de Spiritu sancto, quia non erat tunc vlla mota controuersia, nõ est, cur Græci nihil in hac parte adiungendum contendant. Hæc fuit causa cur antiqui Patres aliqui non fecerũt in suis scriptis expressam de hac re mentionem. At postquam controuersia excitata est, & ob orti errores, eadem Ecclesia, quæ eiusdem est potestatis, in duobus Concilijs generalissimis diligentissima facta inquisitione decreuit, proponendum esse articulum; Qui ex Patre, Filioque procedit; non contraria apponens, sed supplens, & adiungens cõsona. Nec enim Concilium Nicænum dixit, ex filio non procedere, aut ex solo procedere Patre, sed tantùm dictum est, ex Patre procedit, quod verum est.

Ratio sumpta ex auctoritate Græcorum Patrum.

Accedat huic rationi etiam secunda; si contra Concilium Nicænum agit, qui aliud dicit, quàm quod ibi definitur, *ex Patre procedit*; egerunt ergo antiqui Patres, quibus refragari nefas est, loquor autem de Græcis, qui affirmarunt procedere à Patre per Filium: hoc enim illud Concilium non habet, at id asseD

ruerunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

ruerunt Athan. epist. ad Serapionem de Spiritu sanct. Cyril. lib. 11. cap. 1. & lib. 10. cap. 33. Accedat tertia ratio, non solũ per Filium, sed à Filio ipso simul & Patre procedere, asserue runt & docuerunt Didymus lib. 2. de Spiritũ sancto, cuius inter alia multa hæc sunt verba: Non loquetur à semetipso, hoc est, non sine me, & sine meo, & Patris arbitrio: quia inseparabilis est à mea, & Patris substantia, quia non ex se est, sed ex Patre, & me est: hoc enim ipsum, quod subsistit, & loquitur, à Patre, & me illi est. & iterum: Neque enim quid aliud est Filius, exceptis ijs, quæ ei dantur à Patre, neque alia substantia est Spiritus sancti præter id, quod ei datur à Filio: tãtum Didymus. Præterea Cyril. in epist. Synodali Concil. Ephesini, à Patre, & Filio profluere Spiritum sanctum docet: neque est, quod negẽt Græci, epistolam esse Cyrilli, quæ à tota Synodo est probata, & ipsius Cyrilli doctrinæ conformis: nam lib. 13. thesau. c. 2. habet hæc expressa verba; Ex Filio naturaliter, & essentialiter Spiritum sanctũ sicut ex Patre prouenire credimus: & paulo ante: Spiritus sanctus ex ipso Filio, & in ipso naturaliter existit. quibus verbis simul docet, quando affirmauit procedere per Filium, nõ propterea se negasse procedere à Filio. Vti enim diximus superius, quia Filius habet à Patre producere Spiritum sanctum, ideo dictum est ab antiquis Græcis procedere per Filium, quod nos etiam concedimus. His igitur rationibus fundamentum prius infirmum esse, satis constare potest.

Ex scriptura probatur Spiritum sanctum procedere etiam à Filio.

Posterius autem fundamentum nõ est minus infirmum, & debile, imo debilius multo, quando ex ipsamet scriptura eorũ error conuincitur. Scriptura, inquiũt, dicit; qui à Patre procedit; vnde igitur nos habemus eum etiã à Filio procedere? Respondeo, ex eisdem verbis; nam iam à Filio dictum erat, *quem Ego mittam*, vt ibi explicuimus: & ipse Cyrillus verba illa, *Spiritus veritatis*, exponit Spiritum Filij, quia per ipsum procedit. Non igitur erat opus, cur repeteret, qui ex Patre & me procedit. iã enim de se procedere asseruerat, & tantùm supererat de Patre explicandum. Quod si dicant, nõ haberi hæc verba in Euangelio, ex Filio procedit, sicut habentur de Patre. Vana hęc obiectio est: nam nec ipsi habent, per Filium procedere, & tamen admittunt, propter patrum doctrinam. Sed vera respõsio est, etiamsi verba hæc non habeantur, sensus tamẽ habetur. Simile obijciebat Athanasio Arius, quia non erat vocabulũ Homousion in scriptura. vt patet ex disputatione corã Probo philosopho, & tamẽ iudicatum est, parum de nomine curãdum, si modò res, & sensus in scriptura sit. Idem nos nunc dicimus; scripturæ enim à Filio etiam procedere Spiritum sanctum, vel intelligere nolentibus ostendunt: verbaque, quæ hactenus exposuimus, id confirmant; *de meo accipiet*, quid enim est aliud Spiritum sanctũ accipere à Filio, quod eius est, nisi ab eo procedere? nunquam profectò poterunt Græci aptè, & cõuenienter verbum hoc exprimere accipiendi, nisi processionem fateantur. Sed accedat ipsius Christi confirmatio; *Omnia quæ Pater habet, mea sunt. propterea dixi, de meo accipiet.* Si omnia Patris, præter esse Patrem, habet Filius, & pater spirat, & producit Spiritũ sanctum, ergo & Filius. si enim id Pater habet, & non Filius, iam sequetur aliquid habere Patrẽ, quod nõ habeat Filius. Insolubile est argumentum hoc. Præterea multis scripturis Spiritus Filij, & Spiritus Patris dicit est; quid est hoc, quod sit Spiritus Filij, & non solius Patris, nec suipsius? Aliud respõderi, nec intelligi potest præter originem, quia ab ipso est. quo argumento Basilius ille magnus lib. 2. contra Eunom. probat ab vtroque esse Spiritũ sanctum contra eundem affirmantem esse à solo filio. Multis rationibus, & argumentis hæc veritas confirmari posset, sed longè à nostro instituto diuagaremur; pro huius sententiæ declaratione & confirmatione dicta sufficiant: in nostris enim theologicis disputationibus abundanter aliquando de hac re egimus.

Modicum & iam non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me: quia vado ad Patrem.

COMMENTARIVS.

Vt suos consoletur, breui redituꝝ se esse promittit.

RAtione ab vtilitate aduentus Spiritus sancti sumpta, Dominus suos cõsolatus est discipulos de discessu: nũc noua ratione idem efficit, qua imminẽtem passionem, & mortem suam, simul etiam celerem resurrectionem ostendit, vt breuitate doloris, & gaudij longitudine, consolationem recipiant. Sensus est autem, post modicum temporis non videbitis me, quia nempe citò passurus sum, & moriturus; sed post alterum modicũ me videbitis, quia citò etiam post mortem resurgam à mortuis, & me vobis videndum exhibebo. Causam sui dicti adiũgit, *Quia vado ad Patrem*, consideranda est causa; vadit enim ad Patrẽ Christus per mortem, & resurrectionem; vtrumque enim comprehendit hæc via ad Patrem: nam resurgens ad cælos ascendit; at non resurrexit nisi ex morte: dum ergo dicit, *vado ad Patrem*, indicat vtrunque, mortem scilicet, & resurrectionem. Dum autem præsenti verbo vtitur, *Vado*, celerem mortem, simulque resurrectionẽ significat; quasi diceret, iamiam vado. Totus ergo sensus, ac si clarioribus verbis expositus esset, hic est; post paululum nõ me videbitis, & post paululum iterum me videbitis, quia iamiam moriar, & resurgam, vt me videre possitis; sic enim ad Patrem vado. Hic est legitimus sensus.

Nouum explicationis genus adiungitur.

ANNOTATIO XXIV.

CYRIL. libr. 11. cap. 3. Chrysost. hom. 78. *Modicum*, prius exponunt de tempore breui instantis mortis, vt sit sensus, parum superest temporis, post quod moriar, & oculis vestris me subtraham: alterum, *modicum*, exponunt de illo tempore breui, quo mansit subtractus ab oculis discipulorum mortuus: post quod breue tempus resurrexit. Et id nos secuti sumus in commentario. Augustin. verò tract. 101. quamuis hanc prius expositionem proposuerit, tamen postea mutat, & aliter modica hæc interpretatur; nempe vt primum sit vsque ad ascensionem, sitque sensus; post *modicum* tempus, quod est vsque ad ascensionem meam, non me videbitis; ac si clarius diceret: breui ascẽdam ad Patrem, & non me videbitis: secundum autem, *modicum*, ad tempus refert ab ascensione vsque ad diem iudicij, quod modicum est collatione æternitatis, & modicum in scriptura dicitur, vt superius annotauimus: vt sit sensus; post alterum modicum ab ascẽsione vsque ad finem sæculi, me videbitis. illud autem, *quia vado ad Patrẽ*, coniungit priori modico.

Vox interpretatio prouulgatur.

Accommodatior est tamẽ expositio prior: Dominus enim consolatur discipulos, ex his quæ proxima sunt. præterea dura esset locutio in verbis coniunctis, & similibus tantam esse differentiam, vt primum modicũ sit breuissimum, alterum longissimum: cùm Dominus ex æqualitate modicorum argumentum sumat discipulos confortandi. Adde particulare quid in his verbis promitti discipulis, *videbitis me*. illud autem omnibus etiam malis cõmune est: igitur ad tempus mortis breue, & celerem eius resurrectionẽ hoc posterius modicum refertur. Alio præterea modo exponũt A aliqui, vt primum modicum sit ipsius mortis, secundũ verò à resurrectione vsque ad ascensionem, vt sit sensus; modico tempore non videbitis me, nempe dũ mortuus fuero, & modico tempore me videbitis, quando resurrexero, quia vsque ad ascensionem nõ videbitis, quia ad patrem vado. Sed hic sensus verbis non accommodatur: non enim dicitur, *Modicum me non videbitis, &, modicum nec videbitis*, sed, *modicum & non videbitis me, & iterum modicum & videbitis*. id est, post modicum tempus me nõ videbitis, & iterum post modicum videbitis: differunt enim hæ duæ locutiones maximè, hæc *modicum non videbitis*, & illa, *modicum & non videbitis*, interposita coniunctione, prior significat modicum duraturum quod dicitur. Ioan. 13. Modicum vobiscum sum; posterior indicat post modicum, futurum esse quod dicitur, Ioan. 14. modicum & me mundus non videt, id est, post modicum fiet, vt me non videat: est enim Hebræa phrasis, Ose. 1. Adhuc modicũ, & suscitabo sanguinem Iezrahel; id est, post modicum. Aggæ. 2. Adhuc modicum & suscitabo cœlum, & terram. ita nunc dicitur, *modicum & non videbitis*, id est, post modicum fiet, vt me nõ videatis, & hic est sensus legitimus. Modicum ergo prius tempus est, quod vsque ad mortẽ intererat; post paululum enim mortuus est; posterius est à morte vsque ad resurrectionem, & hunc sensum secuti sunt Chrysost. Cyrillus, Euthymi. Theophyl. & nos in commentario. illud, *iam*, non legitur Græcè, quando autem hæc eadem verba repetita ab Apostolis narrantur, nec Græcè, nec Latinè legitur; *iam*.

Dixerunt ergo ex discipulis eius ad inuicem: quid est hoc, quod dicit nobis, modicum & non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me, & quia vado ad Patrem?

COMMENTARIVS.

NON intellexerunt discipuli verba Domini; nec enim mortem, & passionem eius imminere, nec celerem eius resurrectionem sciebant; quando enim prædixit Matth. 20. mortem, & resurrectionem suam, adhuc discipuli non intellexerant, quia non sibi persuadebant Christum, quem innocentissimum nouerant, quasi malefactorem occidendum esse. Cùm igitur hæc nõ intellexerint, etiam non perceperunt verba præsentia, quibus huius mortis, passionis, & resurrectionis horam iam proximam, & imminentem esse significauerat: maximè cùm cœna pacificè & securè peracta, noctisque tempus procedens, omnis periculi suspicionem amouerit. Attende autem verba; duo enim difficultatẽ, & obscuritatem ingerebant. Vnum est, hoc modicum repetitũ, *Modicum & non videbitis, & iterum modicum, & videbitis me*, quid modica hæc, post quæ visuri, & non visuri essent eũ, significarent, non assequebantur. Alterũ est illud, *quia vado ad Patrẽ*, nesciebant enim, qua ratione coaptaretur hæc

Quid discipulis esset intellectu difficilius.

Universidad de Deusto
Biblioteca

hæc causa sententiæ dictæ, nempe quod visuri, & non visuri essent, quia ad Patrem vaderet: denique nec sententiam, nec causam sententiæ perceperūt: id circo vtrunque inter se mutuò inquirunt, si fortè possent sermonem Domini inuicem consultantes intelligere. Dicunt ergo, *Quid hoc est, quod dicit: modicum & non videbitis me, & modicū & videbitis? similiter, quid est hoc, quod dicit; quia vado ad Patrem?* non quærunt, quid sit, quod ad Patrem vadat: iam enim audierant sæpe, sed inquirunt, qua ratione, & quo modo coaptetur hoc; non videbitis, & videbitis post modicum, quia vado ad Patrem. Particula, *ergo*, indicat discipulos hæc locutos esse, occasione præcedētis sententiæ Domini, quia sēsum eius non erant assecuti.

Quid est hoc, quod dicit, modicum? nescimus, quid loquitur.

VIdentur superuacanea hęc verba, sed non sunt: cùm enim & de sentētia, & de causa dubitassent verbis prioribus, ad sententiam se conuertunt, quasi ex ipsius intelligentia pendeat sensus, & intellectus causæ: ac si dicerēt; tota difficultas est, hoc *modicum* assequi: si enim nos percipiamus semel, quid sit hoc, *modicum*, tota sententia, & causa sententiæ, *quia vado ad Patrem*, facilis erit intellectu: at quia huius intelligentiā nō assequimur, nescimus, quid velit totum hoc significare: hic est legitimus sensus horum verborum. Sciebat Dominus eos non assecuturos huiusmodi verba, tamen ita ea voluit proferre, vt dubitantes & inquirentes, attentius responsionem considerarent, & firmius obseruarent: quod enim laboriose inquirimus, inuentum diligentius conseruamus; & quod interrogamus, seu de quo dubitamus, expositum libentius & attētius audimus, & retinemus. Hac de causa Dominus prius rem significat obscuris verbis, & quę percipere illi non possent: rursus, vt eis antequam interrogatus esset, responderet, & voluntatem eorum internam respiciens, verba præueniret, sicque suam potētiam, & diuinitatem eis confirmaret, quo fides eorum roboraretur: Eo enim tempore maximè discipuli fidei firmitate indigebant.

Quare obscuris verbis Dominus loquutus fuerit.

Cognouit autem Iesus, quia volebant eum interrogare, & dixit eis; de hoc quæritis inter vos, quia dixi, modicum & non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me.

COgnoscens Dominus voluntates eorum, qui non intelligentes sententiam, & scire desiderantes ab ipsomet intelligentiam, & sensum accipere interrogando decreuerant, eos, vti diximus, in fide confirmare volēs præuenit, repetitque, quòd inter se mutuò dubitantes inquirebant; *De hoc*, inquit, *quæritis inter vos, quia dixi modicum, &c.* nō repetit totum Christus, sed id in quo ipsi maiorem difficultatem patiebātur, nempe in intelligenda sententia, *modicum videbitis, & iterum modicum & non videbitis*; ex huius enim explicatione facilè reliquum intelligebatur, repetit autem vt exponat.

Amen amen dico vobis, quia plorabitis, & flebitis vos.

OBscuram sententiā superiorem declarat Dominus, & primum, *modicum*, exponit, *Plorabitis*, inquit, *& flebitis vos.* Verba hæc proximā, & imminentem habent significationem, ac si diceret; causa lacrymarum, & lamentationis vobis iamiam imminet maior, quàm hactenus habuistis; & hoc est *modicū, & non videbitis me*: citò enim mortem subiturus sum, eritque mea vobis mors lamentationis, & lacrymarum causa. Quod dicit, *Amen amen dico vobis*, futuræ rei certitudinē indicat. Flendi verbum Græcum, potius lamentationē significat, & hæc duo magnitudinem indicant doloris, qui tantus futurus prædicitur, vt ad signa exteriora prorūperet. Illud *Quia* declarationis est, loco *quod*.

His verbis explicat præcedētia illa; modicum et nō videbitis me.

Mundus autem gaudebit, vos verò contristabimini.

CVr dixerit, *flebitis, & plorabitis vos*, clarius exponit, & in hoc mortē suam magis indicat. ac si diceret: dixi *vos flebitis*; Mundus enim, id est, Iudęi mei

persecutores gaudebunt, *vos verò contristabimini*, quod enim vobis causa tristitiæ, id lætitię & exultationis nostris erit persecutoribus, nempe mors mea: ideoque maior erit tristitia, fletus, & lamentatio vestra, quoniam noua adhuc causa præter mortē meam vobis accrescet tristitiæ: gaudium enim persecutorum meorum mirificè vos cumulabit dolore. Per mundum Iudæos de morte Christi exultantes exponit Cyril. lib. 11. cap. 5. & August. tract. 101. & hæc est legitima explicatio: nam gaudium hoc opponitur tristitię discipulorum. Theophylact. per mundum interpretatur iustos omnes, quibus mors Christi futura erat causa salutis, & gaudij: hæc tamen expositio non est accōmodata: nam discipulis etiam hoc gaudium commune fuit; non ergo erat, cur gaudio mundi opponeret tristitiam discipulorum.

Quid per mundum intelligat.

Sed tristitia vestra vertetur in gaudium.

EXponit secundum *modicum*, nempe, *modicum & videbitis me*, dicens; tristabimini quidem, sed non in ea tristitia permanebitis; vertetur enim tristitia in gaudium: non solùm cessabit & finem habebit tristitia, sed gaudium ei succedet. Resurgam enim, & videbitis me non sine ingenti animorum vestrorum consolatione à mortuis resurgere. Tacitè mundi gaudium in oppositam tristitiam conuertendum insinuat, non tamen expressit, quia discipuli contristati quidem sunt de gaudio, quod Iudæi in morte Christi concēperunt, tamen non sunt gauisi de tristitia, & dolore eorum, quo affecti sunt de resurrectione: non enim de malo proximi gauisi sunt, sed de resurrectione Christi. Hic est sensus huius explicationis Domini, suam sententiam exponentis.

Hæc sententia explicatio est illius, modicum & videbitis me.

ANNOTATIO XXV.

PRo perfectiori huius sententiæ expositione, sunt aliquot dubitationes illustrandę. Prima est, cur Dominus non expresse eis dixit, Amen dico vobis, ego moriar, & occidar; sed vsus est hoc sermone, *vos plorabitis, & flebitis, & contristabimini*, per effectum indicans causam. nec dixit, resurgam: sed, *tristitia vestra vertetur in gaudium*. Respondeo, tacitè insinuare mortem, nō autem expresse significare voluisse tribus de causis; Prior est, ne eos nimium ante tempus affligeret, maximè quia citò moriturus erat, & tunc rem ipsam apertè erant intellecturi. Altera est, quia intēdebat eorum dolori medicinam adhibere, propterea his verbis vsus est, vt prænoniti huius tristitiæ, & fletus, minus præsentem sentirent, sperantes futurum, quod dictum est, breui in gaudium vertendum. Tertia est, vt affectum suum erga eos exprimeret, quo agnito ipsorum fides magis roboraretur: multum enim ad fidem affectus valet: præsertim cùm erga eos afficiamur facilè, à quibus nos vehementer amari nouimus. hic autem Christi affectus in his verbis expressus, patefactus fuit discipulis in Christi morte: tunc enim nouerunt Christum plus fuisse solicitum in medēdo ipsorum tristitiæ, illos consolando, quàm de propria morte sua vitanda; quandoquidem eorum tristitiæ eos ante admonuit expresse, & leuamen adferre studuit.

Altera dubitatio est, cur tribus vsus est verbis, *plorabitis, flebitis, contristabimini*, & postea de sola tristitia dictum est; *tristitia vertetur in gaudium*. Respondeo, tristitiam esse causam aliorum

A duorum: Est enim animi dolor interior, à quo procedūt lacrymæ exteriores, & hoc est plorare, & procedunt gemitus, & voces lamentationis, & hoc est flere: nam Græcum vocabulum non tam flere, quàm lamentari significat. remota autem causa, effectus etiam tolluntur. si ergo tristitia vertenda erat in gaudium, cessatura erant lamenta, & lachrymæ. Tertia dubitatio est; cur admiscuit illud, *Mundus gaudebit*. Respondeo id factum, vt magis suam mortē significaret, quæ vt causa fuit discipulis doloris, ita mundus & increduli Iudæi de ea sunt mirificè gauisi, & lætati. Rursus, vt eos præmoneret, nè dum tantam multitudinem gaudentem in ipsius morte viderent, nimium turbarentur, & hæsitarent. Adhuc, vt significaret discipulis, nō solam mortem Christi causam futuram tristitiæ; sed id etiam, quod mundū visuri erant in eius morte lætari: vt sit sensus; *plorabitis, & flebitis*, propter mortem meam, *mundus verò gaudebit*, potro, *vos*, de hoc mūdi gaudio, *contristabimini*. Non significauit autem expresse Dominus hoc mundi gaudiū vertendum in tristitiam, sed insinuauit tacitè, & à contrario: si enim tristitia discipulorum in gaudium vertenda erat, Iudæorum profectò gaudium à contrario esse mutādum in tristitiam consequebatur. Dominus autem id non expressit, vti diximus in commentario, quia discipuli non erant aliquod percepturi gaudium, de mundi tristitia, sed de eius gaudio acerrimum dolorem sensuri.

Quare admundus gaudebit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Mulier cùm parit, triſtitiam habet, quia venit hora eius: cùm autem peperérit puerum, iam non meminit preſſuræ propter gaudium, quia natus eſt homo in mundum.

COMMENTARIVS.

NON ſatis apertè verbis præcedentibus Dominus hæc tria expreſſerat, nempe triſtitiam, & fletum iam eſſe imminentem, & quaſi præſentem, quia de futuro locutus eſt, quod incertum eſſe poteſt, an ſit longinquum, an proximum. rurſus hanc triſtitiam citò vertēdam in gaudium: denique hanc triſtitiam, & gaudium futurum de morte, & reſurrectione eius: ſic enim non viſuri, & poſtea eum viſuri erant: hæc nunc Dominus exponit. vtitur autem apposito exemplo, conferēs parturienti diſcipulos mulieri: hæc enim dolet, & triſtatur, tamen breui durat triſtitia: ſubitò enim genito puero gaudet, & adeo gaudet, vt præteritæ preſſuræ non meminerit præ gaudio pueri nati: eſt ergo tempus partus, & tempus poſt partum; tempus partus breue eſt, & præcedit, tempus poſt partum longum eſt, & priori ſuccedit: triſtitiam ergo brecuem, gaudium verò diuturnū eſſe oportet. Hæc diſcipulis Dominus ſequentibus verbis accommodat, & per ea, quæ obſcurius dicta ſunt, illuſtrat.

Chriſtus appoſitiſſimo exemplo, ea dicta magis declarat.

Et vos igitur nunc quidem triſtitiam habetis, iterum autem videbo vos, & gaudebit cor veſtrum, & gaudium veſtrum nemo tollet à vobis.

ACcommodat exemplum ſuæ ſententiæ. *Nunc*, inquit, *vos triſtitiam habetis*. ſenſus eſt; iam imminet vobis triſtitiæ & lamentationis tempus, quādo ſimiles eritis mulieri parienti, quia non me videbitis propter mortem meam. vtitur autem verbo præſenti, nunc habetis, vt imminentem horam doloris illorum, & mortis ſuæ indicet, quaſi iam adeſſet: quæ enim citiſſimè futura ſunt, adeſſe dicuntur. & hoc eſt prius modicum, *modicum & non videbitis me*, dolentes, & flentes propter meam mortem, ſimilesque parturienti; ſed citò, *iterum vos videbo*, quia ſicut partus tēpus breue eſt, ita breue erit hoc tempus, quo non me videbitis: cùm autem me videritis, tunc, *gaudebit cor veſtrum*, ſicut gaudet mulier partus tempore tranſacto; gaudebitis autem de mea reſurrectione, ſicut de nato puero gaudet mulier: & ſicut gaudium mulieris non eſt qualis triſtitia; hæc enim breuis, at illud diuturnum eſt: ſic veſtra triſtitia breuis erit; gaudium autem permanens, ita vt nemo id à vobis poſſit tollere: in quo excedit gaudium mulieris: quia quamuis puer natus diutius viuat, quàm tempus partus & doloris durauerit, moritur tandem; at ego reſurgā iam amplius non moriturus, nec amplius dolebitis de mea morte, ſed ſemper gaudebitis de vita. Ita Cyr. lib. 11. c. 6. Aug. tract. 101. exponūt hæc verba, *gaudium veſtrum nemo tollet à vobis*. mortē igitur ſuā Dominus partui, reſurrectionem natiuitati comparat; ſimulque docet, hoc tempus partus inſtare. Iſte eſt horum verborū ſenſus, & hac ratione explicita ſunt verba, poſt modicum non videbitis, & iterum poſt modicum me videbitis, quia vado ad Patrem; quibus mors, & reſurrectio glorioſa ſubitò futura ſignificatur. cætera annotatio habet.

Prædictum exemplum diſcipulis aptat.

ANNOTATIO XXVI.

Parturientis tria ſunt tēpora.

IN maiorem exempli huius explicationem ſunt duo annotanda. Vnum eſt, tria etempora eſſe diſtinguenda; primum eſt proximum partui, quando iam imminet hora pariendi, & eſt tempus expectationis partus, quod modicum eſt, quia citò partus ſequitur: alterum A tempus eſt ipſius partus, quando parit, tunc triſtatur, & lamentatur mulier: tertiū eſt iam poſt partum, quando natus eſt homo in mundum, tunc gaudet, & lætatur. Secūdum tempus modicum eſt, ſicut & primum: parum enim durat propter doloris vehemētiam, qui diu

diu ferri nō poteſt: prouidus enim Deus dolorem in hoc ſæculo, aut breuem, aut tolerabilem fecit. Tertium tempus poſt partū quo gaudet, diuturnum eſt: tempus ergo, quando loquebatur hæc diſcipulis, confert tempori proximo partui, & expectationi ipſius, & de hoc dictum eſt; *Vos nunc triſtitiam habetis*; id eſt, imminet iam vobis triſtitiæ tempus, nempe ſecūdum, quando flebitis, & plorabitis, ſimile partus tempori: poſt hoc erit citò tempus reſurrectionis meæ, quando gaudebitis, quod eſt ſimile tempori poſt partum. primum tempus expectationis partus, eſt modicum prius, de quo dicitur; *modicum & me non videbitis*: ſecundum tempus nempe partus, eſt modicū poſterius, de quo dicitur; *modicum & me iterum videbitis*: tempus autem viſionis eſt tempus tertium poſt partum, quando natus eſt homo in mundum.

Triſtitiæ dolor ſimilis dolori parturientis.

Alterum eſt, triſtitiam, & dolorem diſcipulorum, quē de morte Chriſti conceperunt, rectè aſsimilari, & conferri dolori partus propter multa, quæ ſacri Doctores aduertūt. Primò propter doloris vehementiam: eſt enim dolor partus vehementiſsimus, talis autem fuit dolor diſcipulorum in morte Domini, de quo dicit, *plorabitis, et flebitis, & contriſtabimini*. Hanc doloris vehementiam exponit Ambro. in Pſalm. 47. Ibi dolores vt parturientis, vbi locum hunc Ioannis adducit. Similiter Auguſt. tractat. 101. vbi notat circo dictum eſſe de puero, quia maſculi partus maiorem incutit dolorem, quàm fœminæ. Secundò propter breuitatem: breuis enim fuit dolor diſcipulorum de morte Domini, ſicut dolor partus breuis eſt. Ita hanc ſimilitudinem exponit Chryſo. hom. 78. Tertiò propter ordinem; vt enim mulier per dolorem partus conſequitur gaudium magnum de natiuitate pueri, ita & diſcipuli per dolorem mortis Domini peruenerunt in reſurrectionis lætitiam. Ita explicat Cyril. libr. 11. cap. 6. Quartò propter periculum: dolor enim partus periculoſus eſt, & morti proximus; talis fuit illa triſtitia, & dolor diſcipulorū de morte Domini. Mat. 26. Omnes vos ſcandalum patiemini. & iterum; Expetiuit Sathanas cribrare vos ſicut triticum. Quintò propter cauſæ identitatem: puer enim idem eſt cauſa doloris dum patitur, idem cauſa gaudii dum natus eſt: ſic idem Chriſtus ſua morte dolorē diſcipulis incuſſit; ſuā verò reſurrectione, magnæ illis fuit cauſa lætitiæ: reſurrectio enim generationi cuidam ſimilis eſt; vnde illud Pſalm. 2. Ego hodie genui te, de reſurrectione exponitur Actor. 13. Sextò propter gaudij excellentiam, & magnitudinem: non ſolum enim diuturnum eſt, nec de eo ſolo gaudet mulier, quia periculum euaſit; ſed etiā quod præcipuum eſt, quia iam filium habet, & natus eſt homo in mundum, qui matri ſit auxilio & honori, & poſteritatis ſit cauſa; ſic diſcipulorum gaudium, non ſolum fuit longius, nec de ſola liberatione a triſtitia, ſed de ipſomet Chriſto reſurgente, qui ſuis omne bonum attulit. hęc enim præcipua cauſa fuit gaudij, quod tantum fuit, & totam priorem triſtitiam abſorpſerit, vt non ſolùm non contriſtarentur, ſed nec meminerint triſtitiæ prioris: quod eſt ſeptimum in quo ſimilitudo cōſiſtit. & ad magnitudinem gaudij explicandam dictum eſt: eaque de cauſa à filij ſeu maſculi natiuitate exemplum ſumptum eſt: nam ſolet natiuitas filiorum adferre gaudiū multo maius, quàm filiatum. Dictum autem eſt, *Natus eſt homo*, non autem puer, vt myſterium reſurrectionis ſignificetur, vt notat Chryſo. hom. 78. Chriſtus enim non vt in natiuitate infans, ſed vir perfectus reſurrexit.

ANNOTATIO XXVII.

Parturientis exemplum in ſcriptura frequens.

ADHVC aduertēdum eſt; parturientis exemplum frequens eſſe in ſcriptura, & multis rebus accommodari ſolet: præter ſimilitudinem enim præſentem, quadrupliciter vſurpatur. Primò quidem ij, quos ira, & iuſtitia Dei caſtigat, & punit, parturientibus comparantur. Pſam. 47. Ibi dolores vt parturientis: quæ ſimilitudo non tantùm vehementiam doloris exprimit, ſed & illud, quod ſicut partus dolor non eſt vllis humanis artibus medicabilis; ita & pœna ſeu afflictio, quæ ex ira Dei punire & caſtigare volentis prouenit, nulla humana potentia, vel conſolatione leuatur. Iſa. 30. Inſanabilis fractura tua. Iſa. 15. Plaga mea deſperabilis renuit curari, facta eſt mihi in mendacium aquarum infidelium, id eſt, videbatur ſanari poſſe, & tamen lethalis eſt. Secundò hæc ſimilitudo accōmodatur etiam prædicatoribus verbi Dei, & prælatis, quorum intereſt aliorum ſaluti conſulere, & ad Chriſtū conuertere: qui enim alios Chriſto lucrātur, dicuntur eos parere, & qui Deo acceſſerunt, filij appellantur; cùm animarum conuerſio non ſine magnis doloribus, & periculis, & ſudoribus fiat; propterea exemplo hoc meritò exprimuntur prædicatores, & prælati, ad Galat. 4. Filioli, quos iterum parturio. Gregor. lib. 30. Moral. cap. 10. hanc doctrinam eodem Pauli teſtimonio confirmat. Cyril. in illud Iſa. 26. *Sicut qui cōcipit, cùm appropinquauit ad partum, dolens clamat in doloribus ſuis, ſic facti ſumus à facie tua Domine, concepimus, & quaſi parturiuimus ſpiritum ſalutis*, applicat Apoſtolis, qui Spiritum ſalutis, id eſt, doctrinam Euangelicam, quam conceperant prius à Domino, in nobis ediderunt parturientes magnis doloribus, & laboribus. Ibidem Hieronym. ea accommodat viris etiam Apoſtolicis.

Exemplum aptatur iuſtis & ſanctis, ſed in & ſine ſtu.

Tertiò, hæc eadē ſimilitudo, aptatur viris iuſtis, & ſanctis, qui dum mente concipiunt, quæ agenda ſunt, opere exequuntur dolore, & ſudore: tollenda enim crux eſt, & ſequendus Chriſtus, & qui pie viuere vult in Chriſto, perſecutionem patitur. Verba Iſaiæ ſupra allegata in hunc ſenſum exponunt, & his viris accommodant Ambr. libr. 2. de interpret. c. 4. & lib. 1. de Cain & Abel, c. 10. & eleganter etiam Origen. hom. 10. in Exod. Quartò, hæc eadem ſimilitudo accommodatur mala opera facientibus, & vias mundi ſequentibus:

Universidad de Deusto
Biblioteca

nã & hi magna pericula subeunt, multas molestias, & difficultates, laboresque patiũtur, quæ longũ esset nunc commemorare, de quibus Iob.15. & Isa.59. Conceperũt dolorem, & pepererunt iniquitatem. & Psal.7. Ecce partur ijt iniustitiam, cõcepit dolorem, & peperit iniquitatem. de his dictum est Sapient. 2. Lassati sumus in via iniquitatis, ambulauimus vias difficiles, & reliqua. His modis, hoc exẽplum in scriptura vsurpatum reperitur.

Et in illo die me non rogabitis quicquam.

COMMENTARIVS.

NON solùm post modicum me videbitis, & gaudium vestrum nemo tollet à vobis; sed etiam id temporis hæc omnia, quæ vobis obscura sunt, & de quibus interrogatis, nempe quæ ad discessum pertinent meum; erunt vobis clara, & manifesta adeo, vt non sit iam opus interrogare, nec dicere, quò vadis? vel nescimus, quid loquitur: vel quid est, quod dicit modicum? Attende hæc dici à Domino, quia discipuli mysterium illud nondũ assecuti erant; nec sciebant quantum, & quale esset hoc modicum; nec mortem etiam, nec resurrectionem, nec viam hanc ad Patrem perfectè intelligebant: denique mysteria, de quibus loquebatur, non penetrabãt: quia autem paulo ante dictum erat, *Volebant eum interrogare*, propterea post responsionẽ suam adiungit, tunc gaudium nemo tollet, & tunc hæc omnia intelligetis, & comprehendetis, vt non sit opus quicquam eorum interrogare me, vt hactenus facitis. Hęc promissio impleta est quando à mortuis surrexit, & eis apparuit, conuersatusque cum eis est: tunc nouerunt clarè omnia hæc, quæ modò locutus est. Illa ergo generalis sententia, *Non rogabitis quicquam*, restringenda est ad ea, de quibus sermo præsens est, & dies ille, tempus resurrectionis significat, de quo dictum est, Et gaudebit cor vestrum. Cætera in annotatione inuenies.

ANNOTATIO XXIIX.

Superiorum verborũ interpretationes Patrum variæ.

VARIè Doctores hanc sententiam exponunt; duo autem sunt, quę difficultatem, & inter Doctores diuersitatem faciunt. Vnũ est verbum, *rogabitis*: nam tam Græcum, quàm Latinum verbum duas habet significationes; significat enim precari seu petere, & rursus interrogare: proinde incertum est vtram significationem in hoc loco obtineat. Illud etiam *in die illo*, ad varia tempora referri potest: aut ad tempus post resurrectionem, aut ad tempus post aduentum Spiritus sancti, aut ad gloriæ statum. Hæc duo, variarum expositionum causa fuerunt. Primo loco Cyril. libro 11. cap.7. verbum, *rogabitis*, in ea interpretatur significatione, vt significet interrogare, & diem ad tempus post Spiritus sancti aduentum refert, vt sit sensus, In illo tempore, postquam Spiritus sanctus aduenerit, non erit opus vobis quicquam me interrogare, quia edocendi estis omnẽ veritatem, eritisque meo lumine ita illustrati, vt non sit futurum opus me à vobis interrogari. Secundò Chryso. ho. 78. verbum in altera interpretatur significatione, vt idem sit, quod precari, quamquam diem ad idem refert tempus, ad quod Cyril. vt sit sensus: Eo tempore non indigebitis me rogare, & in vestris necessitatibus precari; sufficiet enim vobis nominis mei inuocatio apud Patrem, vt me etiam absente omnia ab illo impetretis. Secundum hanc expositionem, quæ sequuntur, connexa sunt huic sententiæ; nempe, *Amen amen dico vobis, quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis*, vt hæc verba sint causa superioris sententiæ: ac si diceret: *Non rogabitis me*, quia, *quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis*. Tertiò Augustinus tractat. 102. vtramq; significationem complectitur; diem autem ad statum gloriæ refert, quando nec opus erit interrogare, nec precari. Quarto loco Euthymi. relata expositione Chrysostomi alteram etiam adfert, quæ etiamsi videatur eadem cum Cyrilli, tamen re vera non est: refert quidem diem ad tempus post aduentum Spiritus sancti, tamen interrogationes non generaliter exponit, sed restringit sic, Non interrogabitis, quò vadis? ostende nobis Patrem, & similia: Cyrillus autem generaliter loqui visus est. Hæ sunt Doctorum expositiones, & re vera singulæ difficultatem patiuntur.

In primis contra illam Cyrilli expositionem hoc videtur facere, quod Dominus præmiserat, *Iterum videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & in illo die non me rogabitis*; videtur enim hæc ad idem tempus pertinere, quando resurrexit, etiam ante aduentũ Spiritus sancti: nam de hoc Spiritus S. aduentu multo ante mentio facta erat. Secundæ expositioni Chrysostomi repugnare illud videtur, præter id quod diximus de die illo, quia dicitur, Nõ rogabitis me quicquam, & tamen Ecclesia, & omnes fideles, quamuis Patrem precentur in nomine Christi, tamen etiam ad Christum ipsum dirigunt frequenter petitiones: dicimus enim, Christe audi nos, & adiuua nos, & multa oramus ab eodem petentes; non ergo dici verè potuit, Non rogabitis me, sed Patrem in nomine meo. Nam si d.cas intelli-

gendum esse sic, non indigebitis rogare me, satis est nomen meum; id nõ soluit obiectionem; nam eodem modo dici potuit, non rogabitis Patrem, quia satis est rogare me absentem. Tertiæ expositioni illud repugnat, quia contextus de tempore huius seculi procedit, de quo statim subiungitur; Amen, si quid petieritis, & in illo die petetis.

Aduersus expositiones.

Cæterùm licet hæc ita se habeant, has expositiones probabiles esse non nego: quamuis mihi accommodatior visa sit, quam in commentario proposui, vbi verbum, *rogabitis*, exposui, interrogabitis, ea ratione motus præter Cyrilli auctoritatem; quod paulo ante idem verbum præcesserit in eadem significatione, cùm dictum est, Volebãt eum interrogare: rursus in sequenti sententia; quando dictum est, Si quid petieritis Patrem in nomine meo; verbũ aliud positum est. Ex hoc contextu hoc argumentum deduco; Si ista nostra sententia accipienda esset in sensu precandi, & coniungeretur sequenti, profectò idem verbum esset repetitum sic. Non me rogabitis quicquam, amen dico vobis, si quod rogaueritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Verbi enim repetitio eandem sententiam compleret: at verbum aliud positum est; non ergo sentẽtia nostra cũ sequentibus conueniret, præcedentia autem habent idem verbũ, *Volebant eum interrogare*, & Dominus huic voluntati respondet: igitur hæc sententia connectitur cum præcedenti, & in eadem significatiõe verbum accipitur. Præterea illum diem, non ad tempus valdè à contextu distãs retuli, quale est illud gloriæ; nec ad tempus post aduẽtum Spiritus sancti: nam multo ante præcesserat hæc promissio, multæq; sentẽtiæ sunt interpositæ, sed ad tempus proximè narratum, de quo dixerat, gaudebit cor vestrũ, referri debet: non enim sine vrgenti ratione, & necessitate tempora sunt mutanda ab instituto proposito: de tempore igitur post resurrectionem loquitur. Non etiam generaliter exposui, *non rogabitis quicquam*, istæ enim generales sententiæ semper intelligendæ sunt iuxta materiam, de qua est sermo: in hoc autem contextu de discessu suo loquebatur, & de interrogationibus, quę ad eum pertinebant, vt hactenus dictum est. quarum interrogationum non amplius vlla similis facta est, quando hunc discessum, & quę obscurè dicta sunt, post resurrectionem nouerunt. Nec his cõtrarium est illud, quod post resurrectionem Petrus Dominum de Ioãne interrogauit, hic autem quid? & Apostol. Actor. 1. Si in tempore hoc restitues regnũ Israel? hæc enim non ad ea, de quibus nunc loquitur, pertinebant: propter quas interrogationes Euthym. forsan ad tempus post Spiritus sancti aduentum retulit diem illum; sed id necessarium non est, si exponamus, vti pluribus verbis iam, & in Commentario exposuimus.

Amen amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.

COMMENTARIVS.

NOuo argumento discipulos consolatur, & documentum vtilissimum eis tradit; quod in ipsius absentia seruare debeant: & sensus est, ac si diceret, Nõ me semper præsentem habebitis, quamuis dixi iterum videbo vos; sum enim ad Patrem iturus; propterea tamen aliquid vobis defuturum ne timeatis; certissimam enim rem affirmo, ac vos securissimos facio, quidquid Patrem petieritis mei ratione, & propter me, vos ab eo impetraturos. Attende in nomine Christi Patrem orare, non aliud esse, quàm petere à Patre pro ratione, & causa impetrandi ipsum Christum proponentes: vt enim Deus propter Christum nobis bona tribuit, quia ratione iustitiæ, & meriti ipsius nobis benefacit; ita & nos propter ipsum petimus, quãdo non merita nostra, nec aliquid nostrum tanquam causam, & rationem obtinendi, sed ipsum Christum, ipsiusque iustitiam, & meritum proponimus: hæc causa impetrãdi efficacissima est apud Patrem. In annotationibus exactius hoc declarabitur. Si ista sententia superiori connecteretur, vt sentit Chrysost. certè causalis aliqua particula poneretur, vt solet Ioannes facere, & idem rogandi repeteretur verbum: quorum dum neutrum sit, nouam hanc sententiam & separatam esse, Euangelista indicat, vti expositum est.

Quid sit Patrem in Christi nomine precari.

ANNOTATIO XXIX.

Superiora verba diuersis modis exponit Patres.

QVID sit in nomine Christi petere, inquisitione dignum est. Greg. hom. 27. Euang. hoc exponens, in nomine Christi petere, idẽ esse asserit, atque ea, quæ ad salutem spiritualem pertinẽt, petere, quandoquidem nomen Christi saluator est: qui igitur, quæ cõtra propriam salutem sunt, petit, nõ in eius nomine petit; qui autem, quæ salutis sunt, petit, in nomine Christi, qui Iesus vocatur, petit sic Gregor. exponit hoc verbũ, *in nomine meo*. At quamuis verum sit, quæ petuntur non ea esse debere, quæ saluti contraria sunt, id tamen non satis est, vt aliquis in nomine Christi petere dicatur: nam & Apostoli aliqua petierant, quæ nõ

Universidad de Deusto
Biblioteca

erant saluti contraria, & tamen dicit Dominus: *vsque modò non petistis quicquam in nomine meo*: petierant multi Christi aduentum præuenientes, ea quæ saluti necessaria erant, non tamen in nomine Christi petijsse dicuntur. August. tract. 102. præter hoc vnum alterum adiungit; vt in fide recta Christi petatur; qui igitur, quæ salutis spiritualis propriæ sunt, rectam Christi fidem habens, petit, in eius nomine petere dicitur. Arius igitur, Nestorius, Eutyches, quæ petebãt, non in Christi nomine petebant, quia de Christo non rectè sentiebant. Tamen etiam hoc non satis esse videtur; cùm & Apostoli rectam fidem habuerint de Christo, & tamen eis dictum est: *vsque modò non petistis quicquam in nomine meo*. Cyril. lib. 11. ca. 7. & Chrys. hom. 78. aliud addit, quod rem explicat, nempe vti mediatione Christi apud Patrem. In cuius sententiæ expositione, quia legitima est, sciendum est; duo in petitione concurrere, præter eum qui petit, & illum quem petit, nempe quod petitur, & ratio impetrandi quod petitur. Verbi gratia, accedit pauper ad diuitem eleemosynam petens propter Deum; pecunia est, quæ ab homine petitur: Deus est, qui vt ratio, & causa impetrãdi proponitur. Orabant etiam olim iusti Iudæi Deum dicentes, propter Abraham amicum tuum: hi auxilium petebant à Deo, rationem autem, & titulum impetrãdi adferebant Abraham: quasi dicerent: nos sumus filij Abrahæ amici tui, ad nos iuuãdum moueat te amicitia Abrahæ patris nostri. Multa sunt huiusmodi exẽpla: quamuis non semper ratio hæc impetrandi sit aliquid extra eum, quem petimus: Persæpe enim solemus & Deum, & homines rogare, & rationes impetrandi ab ipsismet sumere: cùm dicimus, rogo te Domine propter bonitatem, propter misericordiam tuam: hæc te moueat ad exaudiendum.

Quæ in petitione concurrant.

Sciẽdum rursus est, Christum, & esse eum, quem petimus, quando orationes nostras ad ipsum dirigimus, dicentes: Domine Iesu respice in nos, & adiuua nos, & parce peccatis nostris: & esse etiam eum, propter quem petimus, quando nempe orationem ad Patrem dirigimus, & rationẽm impetrãdi Christum facimus, dicentes, Domine adiuua nos propter filium tuum Christum Iesum. Vtroque modo oramus, & orat Ecclesia: sed hoc modo posteriori dicitur in nomine Christi petere. Loquimur aũt de Christo vt homo est, & mediator, ac redemptor noster est. Sic enim in nomine eius petimus; vt autem est Deus, is est, quem petimus vna cum Patre, & Spiritu sancto: hoc est quod Ecclesia frequentissimè facit. Memor enim huius Domini mãdati expositis his, quæ à Deo petit, & orat, adiungit, Per Dominum nostrum Iesum Christum: hoc est in nomine eius petere. Est aũt efficacissimus titulus hic impetrandi à Patre, propter duo maximè. Alterum est, summa dilectio, qua Pater Christum prosequitur: solet enim etiam apud nos multum valere amicorum dilectio, & quod propter ipsos etiã absentes, & mortuos rogamur, promptè faci-

Christus orat, & propter quem oratur.

Modus orãdi Deum per Christum est efficax.

A mus: quod si dilectio Abrahæ, Iacob, Isaac, Dauid, etiam mortuorum potens erat ratio impetrandi, multo magis efficax erit apud Deum eximia dilectio, qua suum vnicum diligit filium. Alterum est, iustitia ipsius Christi, & meritum: morte enim, & passione sua nostram obtinuit redemptionem, pro omniumque culpis abundantissimè satisfecit, & omnium, quæ à Patre impetranda, & petenda erant, soluit pretium. Qui igitur Deum orat, & non virtute propria nititur, nec iustitiam propriam impetrãdi causam & titulum Deo proponit, sed virtutem, iustitiam, meritum, satisfactionem Christi vnigeniti filij sui, iste in nomine Christi, & quidẽ efficaciter petit. Et hoc est, quod Dominus suis mandat, nouũ iam statum à veteri distinctum insinuans: illi enim antiqui propter Abraham, Isaac, & Iacob, orabant Deum, & impetrare sperabant quæ petebant, eratque Deo illorũ grata oratio: at sublimior status noster est, quãdo propter vnigenitum filium Dei mediatorem nostrum in cælis regnãtem petimus & oramus. Aliqui concionatores in nomine Christi petere eos exponunt, qui tanquam missi ab ipso Christo, Deum petunt, sicut nuntius aliquis dicitur in nomine sui principis, aut mittẽtis dicere, quæ loquitur: quæ expositio nõ videtur probãda: sic enim Christus esset, qui oraret dicereturque, sicut princeps est, qui per nuntium loquitur.

B

C

ANNOTATIO XXX.

D DVBITATIO quædã in hac Domini sententia occurrit: *Si quid petieritis Patrem in nomine meo dabit vobis*. An sit promissio hæc intelligenda, quando aliquis pro se tantùm petit, an etiam quando petit pro alijs, exaudiaturque in his, quæ pro se, & pro alijs petit Patrem in nomine Christi. Aug. tract. 102. affirmat intelligendam Domini sententiã in his, quæ vnusquisque pro se petit, quod illo verbo confirmat, quia dictum est, *dabit vobis*. Basilius autẽ contrarium sentire videtur, reg. breui. re. 261. vbi de hac promissione tractans, docet aliquos non exaudiri petentes pro alijs, propter malitiam eorum, pro quibus petunt; vti Ierem. 15. non exauditus est propter malitiã populi, & Samuel 1. Reg. 16. propter malitiam Saul, supponit igitur Basilius hanc promissionem esse generalẽ tam pro se, quàm pro alijs, redditque causam, cur aliquando orans pro alijs non exaudiatur.

An pro alijs etiam orantes exaudiamur.

Mihi hæc sententia probabilior videtur, & scripturæ cõformior: quod ex ipsomet Ioanne confirmo. 1. epist. c. 5. hanc enim promissionem explicans: Hæc est, inquit, fiducia, quam habemus ad Deũ, quia quodcunq; petierimus secundum eius volũtatem, audit nos. & Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortẽ, petat, & dabitur ei vita peccanti nõ ad mortẽ. hæc Ioann. Ex promissione igitur ista, Ioannes securos non facit exauditum iri, si petamus pro fratribus, quod argumento manifesto est, generalẽ esse, & tam pro se, quàm pro alio petenti factam. Addecn scriptura

D

E

F

iniungi, vt non solùm pro nobis, sed etiã pro alijs oremus; igitur exauditio etiam pro se & pro alijs promissa est. Nec argumentum Aug. efficax est: nam quando aliquis pro altero orat, & exauditur, quamuis quod petit, cõferatur ei, pro quo orat, tamen ipse, qui orat, est qui exaudiri dicitur, & qui impetrat, & cuius petitio fructuosa est: idcirco dicitur, *fiet vobis*, id est, quod vos petitis, consequemini, siue id sit pro vobis, siue pro alijs. idcirco Ioan. 14. absolutè dictum est, quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciã.

A

ANNOTATIO XXXI.

GRauior tamen inde oritur difficultas; quod experimur frequẽter multos petere in nomine Christi, & non exaudiri; nõ solùm pro alijs, sed nec pro se. In cui⁹ rei declarationem annotãda est primo loco doctrina Aug. tract. 73. in Ioan. ex qua nonnullæ in hac parte dubitationes soluuntur. ea autem est: Aliquando Deum exaudire petitiones nostras, dum negat & renuit facere, quod petimus: quod tunc fit, quando petimus ea, quæ putamus vtilia nobis futura, & re vera non sunt, sed potius noxia; tunc concedere petita, potius est punire, & nostræ intentioni, & desiderio repugnare: nam desideramus quod vtile non est. Dum igitur negat, nostræ consulit vtilitati, & re vera exaudit, non quidem voces, sed animum, & intentionẽ, quod præcipuum est. Exemplum habemus 3. Regum 2. Accessit Bersabea ad Salomonem petens Abisag Sunamitidem vxorem dari Adoniæ, arbitrans ea ratione regnum Salomonis magis confirmari; at sapiens Salomon id potius in perniciem regni sui cognoscens, negauit dicens: Da ei regnum: ac si diceret, Mater hoc tu petis, vt in me regnum confirmetur, at si fiat quod petis, potius est petere regnũ pro illo, hoc autem tu maximè auersaris. Matrem igitur exaudiuit Salomon etiam negando petitum. Ita nobiscũ Deus facit, & tunc exaudisse nos censendus est. Cæterùm quia ignoramus, & quid oremus nescimus, non intelligimus sæpe has Dei exauditiones. Ex hac doctrina soluere facilè possum⁹ illud 2. Cor. 12. Paulus ter Dominum rogans audiuit, sufficit tibi gratia mea: nã virtus in infirmitate perficitur. quibus verbis significat Paulus, se exauditum esse, etiamsi non impetrauerit, quod petebat; & sensus responsionis hic est: O Paule, tu petis stimulum carnis tibi auferri propter gloriam meam, vt magis nomen meum manifestes, scito hoc potius fieri isto stimulo, & infirmitate tua durante: nam virtus, & potentia mea plus declaratur, quanto per infirmiora instrumenta maiora efficit. Contra verò illud Nũ. 11. petijt populus carnes, quas Deus concessit, sed non id fuit eis vtile, imo perniciosum: quia adhuc erant carnes in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos. non ergo exauditi, sed puniti dicendi sunt.

An interdum petita quando exaudiat dicitur.

B

C

Petitio est mutua.

Annotanda secundo loco est doctrina ipsius Apostoli Iacobi cap. 4. Petitis, & non accipitis, eo quod malè petatis. Non dicit, eo quod mala petatis, sed quod amplius est, &

D

Quæ requirãtur in petente, vt à Deo exaudiatur.

A generalius, quod malè petatis; nam bona etiam aliquando malè petuntur. Deus igitur promisit dare bene petentibus bona: quo loco Oecumenius rectè annotat, sæpe non exaudiri petentes, nec tamen propterea Deum deficere à sua promissione, sed nos potius in culpa esse, eo quod non, vt par est, petamus. Exemplum ponit in homine, qui intra breue tempus grammaticam ad se ventitantes docere pacisci tur; si qui porrò negligenter studio incumbant, nec grammatici euadat, & conquerantur quod non didicerint promisso tempore grammaticen, querela est iniusta, ipsi enim in causa sunt quod non didicerint: nam opera eorum necessaria erat. Ita fit in promissione, & petitione, non accipimus, quia non rectè petimus. At dices, Dominus petentibus promisit. Respõdeo id non absolutè promissum, sed certis conditionibus, quas alijs in locis ipse Dominus, & Apostoli expresserunt. Mos est autem scripturæ, vt etiamsi multa ad vnum effectum necessaria sint, nõ semper omnia vno in loco accumulet, sed in distinctis, & diuersis locis, varijs occasionibus doceat, vt studium adhibeamus in verbo Dei, & sparsa sedulò colligamus. Hac ratione salus promittitur timenti Deum, in alio loco credenti, in alio speranti, in alio diligenti, non quod singula sciuncta sufficiant, sed simul congreganda sunt. Et hoc fefellit Hæreticos nostros fide sola iustificari arbitrantes, quia fidei iustificatio tribnitur: nec attendunt misericordiam, spei, pœnitentiæ, & alijs virtutibus idẽ promitti, vt aperte ex scriptura constat: nos tamen propterea singulas has per se iustificare dicimus. Petitioni igitur, vt bona sit, & exaudiri mereatur, aliqua sunt coniungenda, sine quibus non exauditur. Est igitur tertio loco annotandum ad bonam petitionem, & vt exaudiatur à Deo, opus esse primò, vt diuina impleamus præcepta, & voluntatem eius faciamus. quod Ioã. 15. explicuit Dominus, Si feceritis, quę præcipio vobis, & verba mea in vobis manserint, quodcunque volueritis, petetis, & fiet vobis. Aequum enim est, vt si vult homo Deũm facere quod petit, efficiat & ipse, quod Deus iubet & petit. id circo Isa. 1. dixit, Non exaudiam, quia manus vestræ plenæ sunt sanguine. Et Tertul. in Apolog. cap. 30. dicit nos in oratione manus extendere, quia per manuum extensionem innocentiam significamus.

B

Hæc autem doctrina sic est intelligenda, non quod peccator non exaudiatur, quando petit, nec etiam quòd non bene petat; non enim ita est; nam in peccato existentes bene petunt, & exaudiuntur; tamen si à peccando voluntatem auertant, & voluntatẽ Dei, ac præcepta implere in animũ inducãt: qui enim in peccato est, nec ab eo se auertere vult, iste est, cui diuina promissio nõ fit, etiãsi petat, quia voluntatem Dei non facit, nec eius seruare intendit præcepta. Secundo opus est, vt perseueranter oremus, & petamus: non enim quia semel petentes non exaudimur, propterea Deus in sua deficit promissione: iterum atq;

Peccatores quomodo exaudiantur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

iterum accedere oportet, & frequenter orare. Hoc ipse Dominus Luc.18.docuit, & exemplo manifestauit, viduæ illius, quæ per multum tempus à iudice illo petebat, vt eâ ab aduersario vindicaret, quæ tandem perseuerans obtinuit. & Luc.11. de illo, qui petijt tres panes ab amico sibi commodari, dicitur: Amen dico vobis etsi non dabit illi surgens, quia amicus est, propter improbitatem illius surget, & dabit illi, quotquot habet necessarios. His duobus locis vtitur Basilius regu.breui.reg.261. ad hanc nostram doctrinã confirmandã; & in li. de constit.monasti.ca. 2. vtitur hoc posteriori loco ad probandum peccatorem etiam exaudiri, si perseueraverit: ponderatque illud verbum (si non quia amicus est, propter importunitatem dabit.) quod intelligendum est de eo, qui auertit animum à peccando, vt modò dictum est. Tertiò adhuc opus est, vt accedamus cum quadam fiducia, non solùm credentes Deũ posse facere, quæ petimus: sed sperantes si ex nostra parte nõ defuerit quod necessarium est, facturum Deum, quæ petimus, non nobis sed ipsi fidentes. Hoc docuit Iacobus cap. 1. Postulet, inquit, in fide nihil hæsitans. His accedat reuerentia, & humilitas; si enim accedimus ad homines reuerenter, & submissè petituri, quantò magis ad Deum. Exemplum habemus Luc.18. de publicano, & Pharisæo petentibus. Hæc doctrina est Basil. de consti.mona. cap. 2. causam enim assignans, cur petens aliquando nõ exaudiatur, inquit, Non rectè petisti, quia aut dubitabundus; aut aliud agens petisti. Quartò opus est, vt non quæcunque petamus; in primis enim nõ sunt mala petenda, & quæ contra diuinam sunt voluntatem. Errant ergo, & peccant, qui vindictam inimicorum à Deo petunt, vt nempe auxilium præstet cõtra inimicos singulares, in eorum vindictam: qui etiam ea petunt, quæ facere malum, & peccatum est illis, de qua oratione Ambro. serm. 22. in psal. 118. exponit illud eiusdem Psal. Fiat oratio eius in peccatum; est enim talis petitio peccatum graue. Rursus non sunt petenda temporalia, honores, diuitiæ, & alia huiusmodi propter seipsa. Talem etiam orationem Ambrosius censet esse in peccatum. dixi propter ipsa: nam quando in honestum finem, & vt media ad opera, & fines, quæ secundum Dei voluntatem sunt, petuntur, non malè petuntur; & hac ratione corporis sanitatem petimus, & à temporalibus periculis liberationẽ. Illa autẽ sunt verè petenda, quę ad salutem spiritualem pertinent. Rectè igitur Basil. lib. de constitu. monast. ca. 2. & Aug. tract. 102. annotant Dominum dixisse, *Si quid petieritis*, res temporales in se, non ordinatæ in honestum, & spirituale finem, non dicuntur, *quid*, quia modicæ, & exigui valoris sunt: magna, & eximia sunt ab infinito, & omnipotenti Deo petenda. petit ergo bene qui quæ ad salutem pertinent, & ad eam referuntur, petit; & hæc perseuerãter fide, & spe, & deuotè, & à peccato animũ auertẽs petit: hic exauditur à Domino, quando vtile est illi exaudiri: nam differuntur aliquando petitiones in maius bonum petentium. Quando autem pro alijs petimus, ex parte quoque eorum, pro quibus petimus, aliqua necessaria sunt, quorum defectu non exauditur petitio, vt à principio dicebamus. Hæc satis dicta sint pro huius sententiæ expositione. nunc ad alia transeamus.

Quæ sint à Deo in nomine Christi petenda.

Vsque modò non petistis quicquam in nomine meo.

COMMENTARIVS.

VT nouam rem esse, quam dixerat, significaret, & simul insinuaret, eos non omnia impetrasse perita hactenus, quia non in nomine eius petierant, propterea dicit, *Adhuc non petistis quicquam in nomine meo*, Noua res hęc est, quam vobis trado; quod si hactenus non consecuti estis omnia, quæ petijstis à Patre, ne miremini, quia in nomine meo non petiistis.

ANNOTATIO XXXII.

Deus propter Christũ etiam veteribus sua dona largitus est.

CYrillus li.11.cap.7. & lib.9.ca.44. hunc orandi modum olim legis tempore incognitum fuisse affirmat. In cuius rei declarationem aduerte: à mũdi principio nihil à Deo ad salutem pertinens impetratum esse, quod non fuerit virtute ipsius Christi, & propter iustitiam eius olim futuram concessum. Virtus enim passionis eius, etiã antequam pateretur, operabatur in omnes priores apud Deum: hoc tamẽ nõ erat petere in nomine Christi, sed dare, & concedere in nomine, & virtute eius. permultis enim Deus olim beneficia concessit propter Christum, qui non habebant notitiã Christi, & quamuis multi fidẽ habuerint, non tamen omnes distinctam assecuti erant: immò fides ipsa donũ Dei est, propter Christũ data omnibus, quibus data est, antequam crederẽt. Duabus ergo de causis Iudæis non fuit hic modus petendi concessus, prior est, quia fidem Trinitatis distinctam nõ habebant; hæc enim fides est Christianorum propria, vt dicit Basil. li.2. con. Eunomi. & Cyril.li.9. in Ioan. cap.30. non ergo poterant petere in nomine Filij Patrem, qui nondum notitiam habebant Patris & Filij, altera est, quia erant in statu seruorum, & nondum adoptionem filiorum perfectam receperant. Gala.4. Quamdiu hæres paruulus est, nihil differt à seruo. Rom.8. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore. non ergo petere poterant à Patre, sicut nos docuit Dominus Matt. 6. Pater noster, qui es in cœlis.

Cur Iudæi non petebant in nomine Christi.

Aduerte rursus fieri potuisse, vt etiam antequam Christus aduenerit, aliqui in nomine eius petierint Patrem, nempe qui fidem distinctam Trinitatis, & venturi Christi, & incarnationis, & mortis ipsius habentes, Deũ orabant propter illum qui venturus, & pro salute hominum moriturus erat: talem enim fidem habuisse Prophetas & Patriarchas certum est, & docent Cyril. libr.1. contra Iulianum, & August. de fide ad Petrum cap.1. imò probabile est, aliquos sic petijsse, & forsan iste est sensus illius Psal.131. Propter Dauid seruum tuum, non auertas faciem Christi tui. id est, propter Messiam, & Christum, cuius ego typus sum, auxiliare Salomoni, & custodi vnctum tuum, & filium meum. & illud Psal. 50. Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. hæc misericordia Messias est, & Christus futurus, de quo Psal.88. dicitur; Misericordiam autem meam non auferam ab eo: id est, non priuabo semen tuum venturo Christo de carne tua: Similem petitionẽ etiam alios Prophetas, & Patriarchas

fecisse probabile est. vt enim virtute Christi impetrabant, etiam antequam carnem sumpsit, potuerunt etiam in virtute, & nomine eius petere. nec obstat, quia filium filiorum nondum erant assecuti: nam vere filij erant, quãuis paruuli & in statu seruitutis propter legem: hoc tamen verum est, non fuisse modum hunc petendi communem, vt nunc est in Ecclesia, posteaquam redemptio est completa. Nos etiam petimus in nomine eius, non vt illi: nam petimus tanquam filij patrem, & in nomine eius, qui iam regnat in cælis: & interpellat actu pro nobis, idcirco addimus semper: Qui tecum viuit, & regnat. qua ratione nemo tunc potuit orare, quia nondum caro factum erat Verbum: & in hoc vera est Cyrilli doctrina; & de hac ratione, ac modo petendi dictum est à Domino: *Vsque modo non petistis quicquam in nomine meo.*

Petite, & accipietis.

COMMENTARIVS.

EXhortatur, vt rem nouam aggrediantur, promittens vtilissimam futuram. *Petite*, inquit, nẽpe Patrem in nomine meo, *& accipietis*, hisce verbis efficacia huius petitionis multum exprimitur. nam præter illa duo superius dicta, nempe dilectionem Patris erga Filium; & ipsius Christi iustitiã & meritum; sunt etiam alia duo, scilicet præceptum eius, iussi enim ab eo petimus patrem. Quantum autem hoc valeat, ecclesia significat, quæ orationi præmittit dicens; præceptis salutaribus moniti, & diuina institutione formati, audemus dicere, &c. Est etiam promissio facta nobis à Christo impetrandi à patre. hæc omnia multum mouent Deum ad exaudiendum.

Vt gaudium vestrum sit plenum.

Quando Apostoli habuerint gaudiũ hoc plenum.

HAEc verba perfectionem petitionis huiusmodi exponunt, vt nõ noua solùm, & efficax, sed etiam perfecta sit petitio. Sensus enim est: *petite in nomine meo*, & sic abundanter, *accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum*, & integrũ, in nullo deficiens. hoc gaudium est, de quo dixerat, *gaudium vestrum nemo tollet à vobis*: attende igitur gaudium de Christi resurrectione fuisse gaudium magnum, sed non completum, nec perfectum Apostolis, quia de resurrectione, quæ solius Christi erat, gaudebant. quando autem & ipsis bona maxima ex hac resurrectione prouenerũt, tunc gaudium est completum, quia non de bono tantùm Christi, sed de suo etiam gaudebant. quando enim aliquis amicus, aut charus noster bonum consequitur, gaudere solemus de eius bono: porrò quando inde etiam nobis fructus prouenit, gaudium est integrum. Sic dicit Dominus, hactenus gaudium promisi vobis de mea resurrectione; at si petieritis in nomine meo, adeo vberem fructum copiosumque percipietis, vt hoc gaudium impleatur, & integrum sit de me, & de vobis. Hunc existimo sensum esse legitimum.

ANNOTATIO XXXIII.

De hoc gaudio vide Matth. 25. Ioan. 15. 1. Ioan. 1. 2. Cor. 7. Phil. 4. 1. Thess. 1. 1. Pet. 1.

AVgust. tract.102. illud, *vt gaudium vestrum sit plenum*, coniungit priori verbo, nempe, *Petite, vt gaudium vestrum sit plenum*, & gaudium hoc ad beatitudinem refert. Cyrillus verò libr. 11. cap. 7. verbo posteriori copulat, cum verbo *accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum*, id est, ita accipietis, vt consequamini gaudium plenum: gaudium autem hoc refert ad præsens seculum; est enim gaudium de remissione peccatorum, & gratia, cæterisque bonis spiritualibus. Probabilior est expositio hæc, vt connectatur cum verbo posteriori, sitque consecutionis particula, sicut & illud epist. 2. Ioan. Spero me futurum apud vos, & os ad os loqui, vt gaudium vestrum sit plenum. nec solùm refertur ad beatitudinem; sed etiam ad hoc seculum. illudque *vt*, non causam, sed consecutionem significat. Cur autem *plenum gaudium* dicatur, expositionem Cyrilli minus probo: nempe, quia de rebus est spi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

est spiritualibus, & perfectis; sed quia, vti diximus, refertur ad illud, *gaudium vestrum nemo tollet à vobis*, quod gaudium erat de Christo resuscitato. Factum est autem plenum & completum, quando ipsi etiam fructum resurrectionis eius consecuti sunt: gauisi enim sunt de Christi resurrectione, suaque propria, qua cum Christo resurrexerunt, aduenientemque Spiritum sanctum receperunt.

Hæc in prouerbijs locutus sum vobis: venit hora, cùm iam non in prouerbijs loquar vobis, sed palam de Patre meo annuntiabo vobis.

COMMENTARIVS.

ADhuc consolatur eos de suo discessu, promittens apertam locutionem, & sermonem, estque sensus; scio hæc locutum me esse vobis subobscurè, & non distinctè, sed velut sub vmbris, & ænigmatibus: venit tamē, & prope est iam tempus, quando palam sine vmbris, & ænigmatibus loquar de Patre meo, nempe mysteria omnia missionis, & aduentus mei. Hoc fecit Dominus post resurrectionē suam per illos quadraginta dies discipulos erudiens, perfectius autem in aduentu Spiritus sancti. Attende hæc verba adiunxisse sententiæ, Modicum & non videbitis me, nec quæ in declarationem addu-

Post resurrectionem palā & sine prouerbijs loquutus est.

cta erant: idcirco Dominus promittit omnium horum, & aliorum mysteriorum perfectam, & distinctam intelligentiam. Prouerbium appellat obscurum & adumbratum sermonem, vt notat Cyril. libr. 11. cap. 8.

ANNOTATIO XXXIV.

Explicatur particula palam.

INquirunt Doctores, quę sit hora, & tempus, quando palam annunciaturum se de Patre promittit Dominus. Grego. libr. 30. Mora. ca. 5. statum beatitudinis, & gloriæ esse dicit, & probat illo aduerbio, *palem*, quod apertam, & distinctam visionem indicat. Augu. tract. 102. ad tempus aduentus Spiritus sancti refert, quando mysteria nouerunt sine vmbris & parabolis, & probat illo verbo sequenti, *in illo die petetis*, quod ad statum gloriæ non pertinet, vbi non sunt tales petitiones. Cyril. libr. 11. cap. 8. vtranque refert expositionem, & posteriorem magis probat. Chrysost. hom. 78. ad tempus refert post resurrectionē, quādo ipsemet Dominus discipulos docuit, vt dicitur Luc. vlt. Aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas. & Act. 1. Per dies quadraginta apparens eis, & loquens de regno Dei. Et hæc est vera expositio, adiuncta etiam expositione August. & Cyrilli: totum enim tempus à resurrectione tale fuit, Nec argumentum Gregorij efficax est; nam aduerbium illud *palem*, opponitur illis verbis, *in prouerbijs locutus sum*: non igitur claram notitiam Dei, & visionem indicat, sed apertum sermonem, vt sensus, & sententiæ percipiantur, non in ænigmate & prouerbijs, quando nescit audiens, quid significare velit, qui loquitur.

In illo die in nomine meo petetis, & non dico vobis, quia ego rogabo Patrem: ipse enim Pater amat vos.

COMMENTARIVS.

INducit discipulos, vt ad Patrem conuertantur, & ipsi fidant: ne enim dicerent, quamuis in nomine tuo petentes, à Patre consequamur petita, licet etiam mysteria omnia Patris palam nobis loquaris; tamē adhuc de tuo discessu dolemus, cùm tu intercedere, & rogare Patrem pro nobis potueris. Dominus ergo à discipulorum corde hunc præsentiæ sensibilis affectum omni ex parte remouere studens, adijcit ita eos à Patre amari, vt si petierint in nomine eius, non indigeant precibus ipsius, nec vt ipse pro eis roget Patrem. Sensus ergo est: Post meum discessum petetis in nomine meo Patrem, & non dico vobis me rogaturum; id est, non dico vos indigere precibus meis. ipse enim adeo vos amat, vt etiamsi ego non rogem, si tis obtenturi, quidquid petieritis. Non dicit se non rogaturum, sed eos non indigere vt ipse roget Patrem, si in ipsius nomine petant; amor enim paternus sufficientissimus est ad concedēda omnia petita. His verbis omnino eos ad diuinitatis affectum, & considerationem transfert. Illud autem verbum, *Non dico vobis, quia ego rogabo Patrem*,

Apostolorū fiduciam corroborat amore, quo eos Pater diligit.

alludit ad illud alius Ioā. 14. Ego rogabo Patrem, & aliū Paracletum dabit vobis; propterea nunc dicit; non dico vobis quod tunc dixi, ego rogabo Patrem: nam non indigebitis meis precibus, vt impetretis, quæ in meo nomine petieritis præ amoris paterni erga vos magnitudine. maiorem intelligentiam in annotatione require.

ANNOTATIO XXXV.

Christus vt homo orat pro nobis in cœlo.

CHristum in cœlis orare pro nobis Patrē, vt homo est, docent sacri Doctores. Greg. Nazian. orat. 4. Theolog. Ambro. Rom. 8. in illud verbum (qui etiam interpellat pro nobis) & Aug. tract. 102. quamuis id aliqui negent, sed improbabiliter; vt enim in hoc seculo orabat Patrem pro nobis vt homo, ita & nunc in cœlis, donec redemptionis effectus omni ex parte cōpleatur: & is est sensus illius Rom. 8. Qui interpellat pro nobis; quamuis Gregorius lib. 22. Mora. cap. 13. aliter exponat; & illius Ioan. 14. Ego rogabo Patrem; & 1. Ioan. 2. Aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum, de hac oratione in præsenti est sermo. Attende etiam non negare se rogaturum Patrem; non enim dicit non rogabo, sed non dico me oraturum, vt excludat necessitatem orationis huius: quasi diceret; Non dico vobis necesse esse me rogare, non quod non rogaturus sim, sed quòd opus nō sit mea oratione. & re vera nec oratio in terris necessaria erat: nam meritum sufficientissimum redemptionis nostræ fuit passio eius; sed vt charitatem erga nos abūdantissimam, & reuerentiam, & honorem erga Patrem, & nobis exemplum omni ex parte exhiberet, orare voluit, & vult.

Quæ sunt meritum Christi.

Attende rursus hæc longè esse diuersa, orationem Christi, & meritum, ac virtutem satisfactionis eius. Virtus enim, & meritum necessaria sunt, & fuerunt, sine quibus nemo à Patre exauditus, nemo à Patre dilectus esset; non quidem necessitate absoluta, sed ex diuino decreto, vt supra explicuimus: at oratio necessaria non est, nec fuit. Hanc diuersitatem docuit Dominus dicens; *non dico me rogaturum*, sed, *si petieritis in nomine meo*; quasi diceret; oratio mea necessaria non est: at nomen meum necessarium est: sine eo enim non faciet Pater, quod petieritis, nec vos amabit, cùm hæc omnia propter me sint. His igitur ad declarationem necessarijs prępositis, aduerte variè hanc sententiam exponi à Doctoribus. Primò Cyril. lib. 11. cap. 9. sic exponere videtur, vt non excludatur petitio, sitque sensus; non solùm quia ego rogabo Patrem, sed etiam quia Pater ipse amat vos. Altero modo exponit Hilari. lib. 6. de Trinit. vt excludatur petitio Christi, sed quantū ad necessitatem: vt sit sensus. Non erit vobis necessaria oratio mea; non quod verè nō sit, sed quod necessaria non sit, nec ea opus sit illis. Et iste videtur sensus legitimus. Chrys. hom. 78. concisè exponit in hæc verba, & non rogabo Patrem. Sed hic sensus non potest accommodari: longè enim aliud est, non rogabo, &, Non dico me rogaturum, hoc enim potius significat se rogaturum: tamen id non fore illis necessarium. Euthymius etiam a-

A liter exponit, nempe, eo tempore non dicam vobis, nempè quando petieritis, ego rogabo Patrem. Neque hæc etiam expositio verbis aptatur: quare omnium probabilissima est Hilarij, quam in commentario sumus secuti.

ANNOTATIO XXXVI.

Cur Deus vult ab hominibus rogari.

VErùm difficultas occurrit; cur Deus ab hominibus rogari velit: difficultatis autem ratio est, quia videtur in verbis repugnantia quædam: si enim Pater ita nos amat, vt Christus docet, & re vera amat, quare expectat rogari? nam tribus maximè de causis peti tur aliquid ab homine. Primò quia nescit is à quo petitur id, quo petēs indiget, ipsa autem petentur. petitione fit certior; Deus autem omnia scit, nec indiget à nobis de vlla re fieri certior. Secundò solet fieri petitio, quia qui rogatur, non semper amat, aut non ita feruenter amat, vt ipse affectus inducat ad benefaciendum, idcirco ipsa petitione excitatur: at hoc in Deo non esse hæc eadem lectio indicat. *Ipse*, inquit, *Pater amat vos*. Tertiò etiam si sciat, & amet; tamen ad ipsum non pertinet, nec ipsi incumbit prouidere: cùm autem Deus voluerit Pater nostrer dici & esse, ei dare filijs incumbit. cùm igitur sciat, amet, & ipsius sit, quia Pater est, & posit, quia omnipotens est, quare rogari, & peti vult?

Cur ab homine aliquis petatur.

Dubitationis resolutio.

Hanc dubitationem proposuit Basil. de cōstit. monast. cap. 1. ad quam aliquot modis respondeo. Primò quidem multa, & magna Deū etiam non rogatum, nec petitum concedere, tam temporalia, quàm spiritualia bona. Doctrina hæc est Basil. loco proximè citato, & Clementis Alex. lib. 7. Strom. & experientia ipsa confirmatur: quis enim nostrum petijt à Deo animam, corpus, & multa alia naturalia? quis petijt, vt Christianus fieret? nemo, & tamē obtinuit: & sunt infinita huiusmodi: quæ enim non rogatus Deus dat, multo plura sunt, quàm quæ rogatus concedit. Deinde aliquando Deus rogatus cōcedit plus quàm homo petit, & rogat. Doctrina est Hieron. Isa. 38. quam probat exemplo Ezechiæ, qui infirmus petijt à Deo vitam, at Dominus quindecim annos vitæ adiecit, & victoriam contra inimicos promisit, quod ille non rogauerat. Tertiò, multa Deus vult rogari à nobis, non ex ignorantia, sed ex amore magno, quo nos prosequitur: non enim est petitio facta Deo similis ei, quæ fit hominibus; quia quæ Deo fit, magnum est Dei ipsius beneficium.

Orationem comitantur plures virtutes.

Est enim oratio, & petitio Deo facta, actus supremæ virtutis inter morales, nempe religionis, quæ dum fit, multarum & infinitarum virtutum actibus est comitata; fides in primis exerce-

Universidad de Deusto
Biblioteca

exeretur: nam qui petit, credit id fieri posse ab eo, à quo petit. similiter spes, nemo enim petit, nisi sperans id factum iri, quod petit. item dilectio, diligitur enim qui bene facturus creditur, & in quo speratur. præterea humilitas, qui enim petit, se indigere ope alterius fatetur. tandem patientia in expectãdo: magnum ergo est bonum oratio quæ Deo fit, & hoc non ex nobis, sed ex Deo; vt doctè notat Ambro. epist. 84. ad Demetriadem. est enim Deus qui nos facit petere. vnde fit, vt nemo petat à Deo sine fructu: cùm aliter hominibus accidat, qui sine fructu, immo aliquando cum detrimento proprio petunt; at petitio Deo facta fructus est magnus, & qui petitâ Deo, dum petit, accipit: ipsum namque petere est accipere. Hinc fit, vt plura & maiora habeamus à Deo bona petentes, quàm non petentes, quod tripliciter manifestum fit: nam aliquando aliqua non expediunt, ideoque à Deo non conferuntur, dum autem petũtur, habemus fructum petitionis ipsius: verbi gratia Paulus 2. Cor. 12. petijt stimulum carnis sibi auferri, ablatus non est, quia non expediebat, paulus tamen bonum & beneficium obtinuit, nempe petitionis meritũ, quo priuatus esset, si nõ petijsset à Deo. Rursus aliquãdo petimus, quæ expediunt, sed tẽporalia sunt, & paruaiat dum petuntur, magnum accipimus, nempe quod petimus, & adhuc petitionis bonum quod maius est. Deniq; aliquando magna petimus, & accipimus, & tunc duplicatum est beneficium, nempe quod petimus, & petitio ipsa. plura ergo & maiora bona habemus à Deo petentes, & aliquando est maius bonum ipsa petitio, quàm quod petimus, ex amore igitur est diuino, vt peti velit.

Quartò est; sunt aliquot causæ præter hanc prædictã singulares, propter quas Deus vult rogari. Vna est Hieron. in illud Ier. 29. Orabitis me, & ego exaudiam vos, vbi cur Deus orari velit, hãc adfert causam; scilicet vt cum merito donet: nam Deus dignos nos facit suo dono, ipsa bona & debita petitione. est autem egregium, & optabile cum dignitate obtinere quod homo petit, & quærit. Altera est chrysost. hom. 30. in Genes. vbi hoc idem tractans, Deum id voluisse asserit, vt occasionem daret nobis affectum inflãmandi erga ipsum, nosq; tenacius cum ipso vniendi; ponitque patrum exemplum, qui expectant peti à filijs, vt amor petitione ipsa magis accendatur. Tertia est Basilij de consti. mona. cap. 2. nempe vt sic homo cognoscat donum Dei, & propriam indigentiam, plurisque faciat rem datam, nec eam facilè amittat: quod enim petitione obtinemus, diligentius conseruamus: paucis verbis hæc Basilij responsio multa cõplectitur. Quarta est Chrysost. hom. 23. in Matth. vt Deus per orationem nos sibi faciat familiares, vt enim Greg. Nisse. in exhortatione ad orat. dicit, Oratio colloquium est quoddam, & conuersatio cum Deo, ex qua cõuersatione intellectus illustratur. Psal. 33. Accedite ad eũ, & illuminamini: affectus inflãmatur Luc. 24. Cor nostrum ardẽs erat, dum loqueretur nobis. gaudium spirituale anima cõcipit, Canti. 1. Intro duxit me Rex in cellã suam, exultabimus, & lætabimur in te. potẽtiæ roborantur ad opera virtutũ, Canti. 1. Curremus in odoré vnguentorum tuorum. homo componit vitam suam, vt dignè ad Deum accedat. Quare cùm tantum sit bonum nostra petitio, meritò Clem. Alex lib. 7. Strom. dicebat, plus paratum debere esse hominem petere, etiamsi non impetret, quàm impetrare non petendo, adeo eximium bonum est petitio, si rectè fiat.

Maiora à Deo obtinemus petẽtes, quàm sine petitione expectantes.

Hę igitur sunt causę, cur nos petere velit Deus.

Quia vos me amastis, & credidistis, quia à Deo exiui.

COMMENTARIVS.

AMat, inquit, vos Pater, sed propter me, quia vos me amastis, & credidistis me à Deo exiuisse, id est, Filium esse Dei, qui carne assumpta in mundum veni. Aduerte, exiuisse à Patre, idẽ significat, ac esse Filium Dei à Patre procedentem, vt Cyril. exponit li. 11. ca. 9. id enim crediderant iam discipuli. Amauit autem Pater discipulos, quando eos ad Christum venire fecit: nemo enim potest venire ad Christum, nisi à Patre tractus, neque verò huius amoris est causa ex parte hominum; nam quia eos amauit Deus, propterea ipsi amarunt Christum, & crediderunt eum à Deo exiuisse. *Pater amat*, etiam amore consequenti, multa alia beneficia conferens eis, quo suo amore trahit ad Christum; opera enim sua diligit, & de hac dilectione & amore consequente dicitur, *amat vos Pater*, & prõptus est ad cõferendum vobis multa bona, & elargiendum petita, *quia vos me amastis, & credidistis*, quod etiam ex ipsius amore antecedenti habetis, quod libet in annotatione fusius persequi.

ANNOTATIO XXXVII.

An Deus prior discipulos dilexerit, vel contra.

AVG. tract. 102. dubitationem proponit hæc enim verba cum illis, 1. Ioan. 4. pugnare videntur, *Ipse prior dilexit nos*. qua igitur ratione dici potuit, *Amat vos, quia vos me amastis*, Si enim hoc ita est, jã ipsi priores in amando fuerũt. Adde fidem, & dilectionem, quibus

quibus in Christum crediderunt, & dilexerunt eum, effectum fuisse diuinæ erga eos dilectionis. Huic dubitationi satisfactum est in commentario; tamen exactius eam discutere inutile non est. Aliqui recentiorum respondent, particulam, *quia*, non causam, sed effectũ indicare, vt sit argumẽtum quoddam à signo, & effectu in hunc sensum: Pater amat vos, hoc autem signo id cognoscere potestis; quia vos me amastis, & credidistis me à Deo exisse; quod non potuissetis facere, nisi Pater vos amasset. Certum est particulam hanc aliquando non causam, sed consecutionem indicare, vt supra adnotatum est; cõmuni enim modo loquendi dicimus ignem esse, quia fumus est, cùm fumus effectus sit ignis; tamen hoc in loco talem nõ habet significationem, sed causæ: non enim dictũ est, Pater vos amauit, sed, *Pater vos amat, quia vos me amastis & credidistis*, hoc autẽ præteritum coniunctũ præsenti, indicat amorem & fidem discipulorũ in Christum præcessisse, amorem Dei erga eos, & ita Cyril. lib. 11. ca. 9. & Aug. tract. 102. exponunt, nempe in sensu causali. Solutio autem difficultatis ea est, non de quouis amore, seu potius non de amore respectu cuiuscunque effectus, hanc procedere sententiam: absolutè enim Deus prior amat, quàm homo credat, cùm ideo credat, & diligat, quia dilectus à Deo prius est; at amor diuinus adhuc procedit, & noua beneficia confert, & huius causa esse potest bonum iam homini collatum: diligit enim iustos Deus, & illis bona confert, & sibi in eis complacet, quia iusti sunt: propter bona enim ex amore suo collata, Deus diligit eos, quibus ea contulit, etiam noua conferendo. Hæc est solutio facilis & vera. Aug. tamen aliter respondet, & vera est doctrina, quamuis subobscura, ideo explicanda est. Aduerte duos esse actus dilectionis, & amoris: vnus est bonum velle alteri, & facere: hoc enim verè amare est, bonum alicui velle, & facere: alter est complacere sibi in bono facto: amamus enim amicum non solũ ei bonum optando, sed etiam in bono ipso, quod ineſt complacendo: ita Deus amat bene faciendo: nam velle Dei, facere est; & in bono facto, & collato complacendo. De amore complacẽdi sermo est in præsenti: ipse enim quia dilexit benefaciendo, crediderunt & dilexerunt discipuli: at quia crediderunt & dilexerunt, sibi complacet in eis: ipse ergo Deus dat bonum, in quo complacet sibi, & hoc ei gratum est. Vera igitur est vtraq; propositio, nẽpe prior dilexit nos Deus, benefaciendo & donando, vt crederemus in Christum, & diligeremus eũ, diligit postea in eo ipso, quod dedit, complacendo. Ista est respõsio Aug. legitima, quanquam & prior vera est: nam propter ea, quæ diligens nobis contulit, amat etiam nos, non solùm complacendo in datis, sed noua alia optando, & exhibendo nobis. Sequitur ex hac sententia contra hæreticos nostri temporis, iustitiam in nobis esse inhærentem, & propriam, quam nis à Deo per Christum procedentem. Amat, inquit, vos Pater, quia dilexistis, & credidistis: diligere, & credere in nobis sunt, & actus sunt nostrarum potentiarum, quamuis diuina gratia effecti. in nobis ergo est, quod Deus amat, quod ei est gratum, quamuis id ipse in nobis faciat, & propter Christum donet: aliud enim est, quod datur, alius est qui dat, & aliud Christi meritum, propter quod dat Pater æternus.

Actus dilectionis duo sunt.

Exiui à Patre, & veni in mundum, iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem.

COMMENTARIVS.

OPtima conclusione & compendiosa, sermoni huic imponit finem: cùm enim dixisset, eos credidisse ipsum à Patre exisse, nouum argumentum efficacissimum pro suo discessu facit. Verè, inquit, *à Patre exiui*, per generationem æternam, *& veni in mundum*, homo factus, & humilius meipsum vsque ad mortem; æquum igitur est, vt perfectis, quæ humilitatem meam concernebant, mundum relinquam, & ad Patrem reuertar, ascendens in cælos. Attende, quando dicitur; *Relinquo iterum mundum*, illud, *iterum*, non referendum esse ad terminum, quasi semel reliquerit mundum, & nunc iterum sit relinquendus; sed ad viam vt sit sensus; hanc viam semel feci, descendens de cælis ad terras, æquum est, vt eandem iterum conficiam reuertens ad cælos: sic enim dicere solemus; modò veni Romam Neapoli; ecce iterũ Roma Neapolim reuertor. Attende rursus, non esse similem ascensum descensui, nec reditum aduentui: nam venit sine carne, eam tamen assumens: at nõ reuertitur carne relicta, sed eam glorificatam ad cælos transtulit.

Iterum, quo modo intelligendum.

ANNOTATIO XXXIIX.

CYRIL. lib. 11. cap. 9. tres interpretationes adfert illius verbi, *Exiui à Patre*, prima est, vt æterna generatio significetur: *Exiui à Patre*, id est, de Patris substantia processi tanquam filius, eandem cum Patre habẽs substantiam. Altera est, vt incarnatio significetur, *Exiui à Patre*, id est, homo factus sum. Tertia est, vt Dei Patris beneuolentia significetur, *Exiui à Patre*, id est, Patris voluntati conformia facio, & ei gratus sum, nam Iudæi transgressorem legis

Universidad de Deusto
Biblioteca

reputabant Aug. tract. 102. primam expositionem sequitur, & sequens verbum de incarnatione interpretatur: vt sit sensus: *Exiui à Patre*, ab æterno natus, & *veni in mundum*, carne sumpta de Virgine. Eandem expositionem Hila. lib. 6. Trin. Athana. epist. ad Epictetum, in expositione fidei, & Greg. Nazian. homil. de fide, Basil. lib. 5. con. Eunomi. cap. 2. Euthym. & Theophylac. sequuntur. hi omnes exitum à Patre de æterna generatione interpretantur; idem tamen August. lib. 1. Trinit. cap. 10. & lib. 2. cap. 5. secundam probare videtur interpretationem.

Quæ sit verior sententia.

Sed re vera prima est legitima. Si enim eius incarnatio significata esset, non erat, cur adderet, & *veni in mundum*, prior igitur natiuitas significata est verbis illis: *Exiui à Patre*, de qua illud Eccles. 24. est: Ego ex ore altissimi prodiui primogenita ante omnem creaturam, quæ verba Ambros. libr. 4. de fide cap. 4. de æterna generatione exponit. Est autem scripturæ phrasis natiuitatem tali verbo, etiã inter nos exprimere. Isa. 39. De filijs tuis, qui exibunt à te, quos genueris. Hebr. 7. Ipsi exierunt de lũbis Abrahæ. Aduertendum tamen est, aliquando exire à Deo vtramque simul generationem exprimere, vt à Deo exisse dicatur, quia ab æterno genitus de Patre, homo ex matre in tẽpore natus est; & sic existimo ibi Ioan. 13. accipi. Sciens, quia à Deo exiuit, & ad Deũ vadit. aliquando solùm æternam natiuitatem significat, quod hoc in loco fit, quando posterior natiuitas alio exprimitur verbo, nempe, *In mundum veni*, & hac ratione Aug. concordari in suis dictis potest: semper tamẽ exire à Patre æternam generationẽ significat, aliquando solam, aliquando adiunctam temporali: idcirco omnes Doctores hæc verba de natiuitate à Patre exponunt. Et ea est vera doctrina, & sensus horum verborum legitimus.

Dicunt ei discipuli eius; ecce nunc palam loqueris, & prouerbium nullum dicis; nunc scimus, quia scis omnia, & non opus est tibi, vt quis te interroget; in hoc credimus, quia à Deo existi.

COMMENTARIVS.

AVdientes discipuli Dominum adeò clarè loquentem, vt sensus verborum ab omnibus perciperetur, eorum etiam dubitationi non interrogatum satisfeciisse, cum gaudio, & admiratione respondent, dicẽtes; *Ecce nũc palam loqueris*, id est, hic est sermo, quem desideramus, apertus, & sine prouerbijs, vt quid velis significare intelligamus, non vt ille, quem hactenus habuisti: in hoc cognoscimus te scire omnia, quia antequam interrogatus esses à nobis, nouisti nos non intellexisse sermonem, ac propterea voluisse te interrogare; anteuertens eum explicuisti sermonem, ideoque nos vel maximè; *In hoc*, certè, *credimus te à Deo exisse*, & Filium esse Dei, id est, vel hoc argumento tiamsi nunq̃ credidissemus, nũc crederemus te exisse à Deo: nosse enim omnia, & mentiũ dubitationes, ac volũtatis occultas scire, Dei est. hic est sensus. Attẽde, *exisse à Deo*, hoc loco ad diuinitatẽ referendũ esse, cuius erat scire omnia, quod supra dicebamus. Attẽde rursus (nos *in hoc credimus te à Deo exisse*) nõ significare tunc eos, id credere illo argumento; nã dixerat Dominus, *Amastis me, & credidistis, quia à Deo exiui*, sed sensus est, vel hoc solum satis est nobis, vt credamus te exisse à Deo, non q̃ ante non crediderint; sed quod hoc sufficeret ad credendum, etiamsi ante non credidissent: quanquam etiam exponi potest, *In hoc credimus*, id est, in hoc fidem nostram confirmamus, & comprobamus te à Deo exisse, & sic Cyril. lib. 11. cap. 11. exponit.

Omnia scire, & secreta cordium aperire, Dei proprium est.

Respondit eis Iesus; modò creditis?

CHristus dictum eorũ cõfirmat, sed vt in hoc etiã suam diuinitatem ostẽdat, & se omnia præscire demonstret, eorum stabilem fidem & firmam nondum esse, prædicens quæ futura sunt manifestat. *Modò*, inquit, *creditis*, me à Deo exisse. creditis quidem, sed modò; futurum enim est, immo iam tẽpus adest, vt in hac fide stabiles nõ sitis futuri; quod verbis sequentibus exponit.

ANNOTATIO XXXIX.

Verus sensus huius sententiæ expenditur.

EVthymius hoc verbum per interrogationem dictum interpretatur, & per modum exprobrantis, vt sit sensus, & connexio hæc; ipsi tanquã gratiam Christo præstantes dixerãt; Ex hoc profectò credimus te à Deo exisse, C ipse verò exprobrãs imperfectam fidem ait; Modò perfectè creditis? atqui tempus, quod iam instat docebit quàm constantes in fide sitis. Probabilis est expositio, sed non videtur satis accommodata. Nam non est verisi-

verisimile Dominum exprobrare inconstantiam discipulis, quos tot, ac tantis rationibus, & argumentis consolari studuit. probabilior est expositio Cyrilli libro 11. cap. 12. voluisse Dominum his verbis doce- A re, nondum eos esse in fide confirmatos, donec induerentur virtute ex alto, proindeque hac prædictione eorum consulit vtilitati, dum se ostendit nihil futurorum tanquam Deum ignorare.

Ecce venit hora, & iam venit, vt dispergamini vnusquisque in propria, & me solum relinquatis.

COMMENTARIVS.

ADprædecentem sententiam hæc pertinent. Modò, inquit, creditis; at ecce iam tempus adest, quando me solo derelicto, & amore Magistri posthabito, metu & formidine perculsi fugiatis, vt vnusquisq; vestrum propriè saluti consulat; quod paulo post impletum est: vt cap. 18. dicitur, Relicto eo omnes fugerunt, & tanquam oues dispersi sunt. Illud primum, *Venit*, præsentis, secundum præteriti est temporis, vt ex Græco sermone constat. Et est sensus; Ecce instat tempus, immo accessit, & adest iam. Illud etiam, *In propria dispergamini*, idem significat, ac separabimini in diuersa loca fugientes: vnus hac, alius illac, quò timor impulerit, vt fieri solet, quando sine vllo cõsilio fuga multorum fit. quod Isa. 53. dicitur, Omnes sicut oues errauimus, vnusquisque in viam suam. Non autem est sensus eos fugisse in domos suas, sed in diuersa loca, prout occasio dabatur, quod à principio, quando captus est Dominus, fecerunt: quamuis postea ante resurrectionem conuenerint.

Apostolorum fugã prædicit.

Et tamen non sum solus, quia Pater mecum est.

SVam exprimit diuinitatem, quia dixerat, *Me solum relinquatis*, ne arbitrarẽtur ipsum eorum auxilio indigere, aut ipsum capiendum esse, quasi solũ, & derelictum ab eis, adiunxit: *Et tamen solus non sum, quia mecum est Pater*, cuius ego sum Filius consubstantialis, nullius ope indigens, captus & comprehensus, quia volui; non quia solus sine vobis resistere non potui. Simile quid eo tempore respondit Petro, volenti eum defendere, An putas, inquit, quia non possum rogare Patrem, & exhibebit mihi modò plus quàm duodecim legiones Angelorum? Hoc totum Dominus dicebat, vt mortem hanc voluntariam, & ex diuino consilio in hominum salutem susceptam discipuli intelligerent, idemque fideles audituri crederent.

Hæc locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis.

COncludit totum sermonem Dominus. Hæc, inquit, omnia, vobis locutus sum, vt per ea vobis persuadeam habere in me pacem, id est, non scandalizari, non turbari in me propter ea omnia quæ ventura sunt; sed fortes, & constantes in me manere, sicut hactenus fecistis. Ita Cyrillus lib. 11. cap. 13. refert illud, *Hæc*, ad omnia in hoc sermone prædicta, & vera est expositio. In Christo pacem habere, est ipsi inhærere, ab eoque etiam tentationibus impellentibus non separari; sed fide, & dilectione coniungi, & in eo permanere.

Pacem in Christo habere quid sit.

In mundo pressuram habebitis, sed confidite; Ego vici mundum.

HVic paci mundus contradicet, vosque persequetur, & affliget, & ab hac mea pace auertere conabitur, sed estote fortes, & sperate victoriam de mundo vos reportaturos, & contra eum prælaturos: nam, *Ego vici mũdum*. Ego, qui præcedo, vt dux vester: *Ego*, qui vobiscum contra eum pugnaturus sum, vici eum: parum laboris vobis superest victum vincere, & lapsum superare. vicerat, tunc mundum Christus, tamen in morte, & passione sua, victoria est pro nobis completa: quando ergo Apostoli pugnarunt contra mũdum, iam à Domino victus perfectè erat. Mundum appellat totum id, quod

Quãdo Christus vicit mũdum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Mundū quid appellet.

legi Dei opponitur, quod hominem à Deo auertere tentat. Omnia ergo, quę in mundo sunt, honores, diuitię, voluptates, timores, persecutiones, mali homines, dæmones, & quidquid est aliud, quo homo à Deo auertitur, mundus est: hæc omnia Christus superauit, & vicit, quem à voluntate Patris, nec mors, nec tota inferni potestas, auertere potuit: vicit etiam, quia potentiam dæmonis, & mundi, quam in hominem habebat destruxit; qui tamen insuperabilis habebatur: nemo illi proprijs viribus resistere potuit: at morte sua Christus imperium, & tyrannidem hanc destruxit, dum hominem eripuit, & gratiam ei consecutus est tantam, vt resistere, & superare omnia talia possit. qui igitur in Christo per gratiam manet, non est quod diffidat, superior factus est omni potestate, & potentia mundi, quia in Christo tantas iā habet vires, vt si velit, prævalere possit: nec voluptas, nec bona vlla, quæ alliciunt; nec omnia mala, quæ terrent; nec dæmon, qui per hæc pugnat, prævalere poterunt in Christo manenti, si viribus datis vti velit. Et hoc est, quod 1. Ioan. 5. dicitur; Omne, quod natum est ex Deo, vincit mundū. Christus quidem contra totam mundi potentiam suis viribus pugnauit, & vicit: nos in Christo manentes, & suis viribus fulti, quidni certam nobis de hoste victoriā polliceamur? Intœlicissimus profectò censetur, quisquis tanti imperatoris neglectis præsidijs, patitur se à mundo prosterni, atque penitus superari.

CAPVT DECIMVM-SEPTIMVM.

HAEC locutus est IESVS: *& subleuatis oculis in cælum, dixit, Pater venit hora, clarifica Filium tuum, vt Filius tuus clarificet te: sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, vt omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam. Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti* IESVM *Christum. Ego te clarificaui super terram: opus consummaui, quod dedisti mihi, vt faciam: & nunc clarifica me tu Pater apud temetipsum, claritate quam habui, priusquam mundus esset apud te. Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi de mundo. Tui erant, & mihi eos dedisti, & sermonem tuum seruauerunt. Nunc cognouerunt, quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt: quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis: & ipsi acceperunt, & cognouerunt verè, quia à te exiui: & crediderunt, quia tu me misisti. Ego pro eis rogo. Non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti mihi: quia tui sunt. Et mea omnia, tua sunt: & tua, mea sunt: & clarificatus sum in eis. Et iam non sum in mundo, & hi in mundo sunt, & ego ad te venio. Pater sancte, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi: vt sint vnum, sicut & nos. Cùm essem cum eis, ego seruabam eos in nomine tuo. Quos dedisti mihi, custodiui: & nemo ex eis periit, nisi filius perditionis, vt scriptura impleatur. Nunc autem ad te venio, & hæc loquor in mundo: vt habeant gaudium meum impletum in semetipsis. Ego dedi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo. Non rogo, vt tollas eos de mundo: sed vt serues eos à malo. De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo. Sanctifica eos in veritate. Sermo tuus, veritas est. Sicut tu me misisti in mundum: & ego misi*

ego misi eos in mundum. Et pro eis ego sanctifico meipsum: vt sint & ipsi sanctificati in veritate. Non pro eis autem rogo tantùm, sed pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me; vt omnes vnum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint: vt credat mundus, quia tu me misisti. Et ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis: vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Ego in eis, & tu in me, vt sint consummati in vnum, & cognoscat mundus, quia tu me misisti, & dilexisti eos, sicut & me dilexisti. Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi sum ego, & illi sint mecum. vt videant claritatem meam, quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante constitutionem mundi. Pater iuste mundus te non cognouit, ego autem te cognoui: & hi cognouerunt, quia tu me misisti. Et notum feci eis nomen tuum: & notum faciam: vt dilectio, qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.

Hæc locutus est Iesus; & subleuatis oculis in cœlum dixit.

COMMENTARIVS.

POstquam Dominus sermone suo discipulos instruxit, confirmauit, & cōsolatus est, ad orationem se conuertit: & vt homo Patrem orat, tum pro sua clarificatione, tum pro discipulorum custodia, tum demum pro omniū fidelium futurorum conuersione. oraturus autem oculos attollit in cælum, vt se inde veniſſe, & illuc iam properare significet. Non indigebat oratione Christus, sed quantum nos ea indigeamus, & à quo auxilium petere, & salutem sperare debeamus, ostendit: verbique Doctoribus magnū proponit exemplum, vt non soli sermoni, & doctrinæ studeant, sed adiunctis etiam precibus Dei opem implorent, vt eius gratia, & benedictio fructuosum eorum reddat laborem: nam vt Paulus testatur 1. Corint. 3. Neque qui plantat, neq; qui rigat, est aliquid, sed qui incrementum dat Deus. Nullum autem sine fructu Christus intermittit tempus: à doctrina enim continuò ad orandum se conuertit, viuendi disciplinæ regulam se constituens, vt Cyril. lib. 11. cap. 14. docet, Si quis piè, ac sanctè viuere velit, aut ad fratres vtiliter loquatur: aut in orandi opere sermonis vsum adhibeat, ne inanis verbositas locū habeat.

Christus cum orauerit.

ANNOTATIO I.

Orare in abscōdito quid sit.

HVic Saluatoris nostri facto opponere aliquis posset, illud, quod ipsemet Matt. 6. docuit. Tu autem, cùm oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora Patrem tuū in abscondito; Dominus autem manifestò coram omnibus suis discipulis orat. At nulla est in hoc repugnantia, nec factum contrariū est verbo: nam orat Christus, non tantùm vt oret, sed vt instruat, & consoletur suos. illud in abscondito fit, hoc autem coram alijs necesse est vt fiat, qui oratione & instruendi & consolandi sunt. ita August. respondet tract. 104. Adde illud non ad literam esse intelligendum; cùm & publicanus in templo orauerit, & ab alijs visus sit, & tamē à Domino laudatus est: Sermo igitur est figuraliter intelligendus, vt oremus in abscondito, nullā hominum gloriam, aut laudem prætendentes: sed Dei honorē respicientes! Qui sic orat, etiam si in templo publico id faciat, in abscōdito orat. hoc enim de bonis operibus etiam dictum est à Domino, quæ tamen necesse est in publico aliquando fieri, tamē humana gloria non est expetenda, sed diuina: & id est in abscondito operari, vt doctè, & verè exponit Greg. lib. 8. Mora. cap. 30.

Pater.

COMMENTARIVS.

HOC est orationis verbum, & attende mirum artificium. Erat Christus simul Deus, & homo; vna persona diuina in duabus subsistēs naturis, diuina & humana; orat ergo, vt homo; hominis enim est, non Dei orare; at loquitur, vt Deus: opere se esse hominem, verbo se esse Deum ostēdit: secundū

Verbis & opere se Deū & hominem esse ostendit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

enim diuinam naturam Filius Dei est,& patrem habet Deum,& cum appellat Patrem;at secundum humanam naturam petit,& orat. Efficacissimũ autem proponit argumentum impetrandi,quæ petiturus est, dum Patrem dicit.quid enim, qui Filius est,nõ impetrabit à Patre? talis Filius à tali Patre? sole mus in precibus ijs vti appellationibus erga eum,quẽ precamur,quibus maximè inducitur ad concedenda,quæ petuntur;propterea Ecclesia quãdo petit,quæ ad potentiam pertinent,omnipotentem Deũ nominat; quando quę misericordiam concernunt,misericordem; quando quæ prouidentiæ sunt, Deum,& Dominum,cæterisque accommodatis vtitur titulis: at hos omnes superat, *Pater*. Rectè igitur & doctè admodum Cyril.lib.1.Thesau.cap.6. docuit,maius est Deo esse Patrem,quàm esse dominum;nam dominus respectu creaturæ dicitur;at Pater respectu Filij: maius autem Deo est Filium genuisse,quàm omnes creaturas fecisse,respectu quarum dominus est,& nuncupatur. Altissima ergo,& sublimis oratio est,quæ à tanto,& tam eximio incipit verbo; vt non addubites maxima esse quæ petuntur, quibus nimirum impetrandis tantus adhibetur titulus.

Venit hora.

NON intempestiuè petit, *venit*, inquit, *hora*, censetur opportunum tempus auxilij, quando tribulatio proxima est. Hæc est, *hora illa*, (sic enim Græcè legitur cum articulo) de qua sæpe dictum est;nondum venit hora eius. hora hæc iam adest mortis,& passionis, & exinanitionis eius vsque ad mortẽ crucis:meritò in hac hora ratione humanitatis suæ Christus à Patre petit clarificationem sui;quia maximè in morte diuinitas occultabatur;quia multi scãdalum etiam ex credentibus passuri erant:quia denique iam mundum relinquebat,nec amplius vt ante visibiliter cum hominibus conuersaturus erat. *Hora*, ergo, *venit*, non fatis cælestibus deputata,sed diuino consilio,& voluntate electa.

Clarifica Filium tuum.

Manifesta Domine Filium tuum, qui in morte abscõdetur.

HOC est vnum,quod petit, *Clarifica*,notum fac mundo Filium tuũ in carne positum. Completurus iam aduentus sui dispensationem, Patrem tãquam homo orat,vt mundo eã manifestet: neque enim aliter eius dispensatio mundo prodesse poterat. Est autem sensus;ego in hac hora occultandus sum(quis enim Filium tuum agnoscet,passione,& dolore,& morte turpissima laborantem?)ego iam mundum relinquo, amplius cum hominibus vt solebam non conuersaturus: visibiliter verbum tuum non amplius prædicaturus,nec miris operibus cõfirmaturus,sicut hactenus feci; tu ergo Pater manifestum fac mysterium dispensationis meæ mundo,ostende me esse Filium tuum,qui pro mundi salute carnem sumpsi,passionemque & mortem subiui,vt nomen meum clarificetur & notificetur mundo. hæc enim clarificatio ad consequendam salutem à me perficiendam,illi est necessaria. Ratione igitur humanitatis suæ orat Christus Patrem,& seipsum,vt Deus est idem cũ Patre;vt illustret,& declaret mundo veritatem,& rationem aduentus sui, in quo & eius diuinitas,& incarnatio,& redemptio & cætera mysteria cõprehenduntur ad salutem pertinentia. petit autem, quia iam est morti proximus,& amplius in hunc mundum non est reuersurus,ad instruendos homines verbis,& operibus,vt hactenus fecerat. Hic est legitimus sensus. fecit autem quod erat rogatus Pater,& miris signis in ipsa morte factis,& semper post mortem,& resurrectionem,& ascensionem modis & vijs permultis vsque modò,& faciet ad ipsam seculi consummationem.

ANNOTATIO II.

NON est facile Doctorum sensus in hac superiori sententia exponenda assequi, quos tamen percipere,& cõsiderare vtile est. Sciendũ igitur gloriam seu claritatem,Græcis δόξαν, dupliciter vsurpari. Altero modo A significat id, quod est præclarum,& laude,ac honore dignũ in aliquo;sic beatitudine, quæ in beatis est,gloriã dicimus eorum; sic quando aliquis assecutus est dignitatem aliquam, aut insigne bonum, dicimus factum gloriosum,

Omnia Græcis δόξα sonant.

sum,& præclarum. Altero modo significat opinionem honorificam,quæ de aliquo apud alios habetur.quando enim aliquis consecutus est apud alios opinionẽ bonam, & excellẽtem virtutis suæ, dicitur gloriã,seu claritatem habere. Hinc est,vt verbum clarificandi, seu glorificandi,aliquando significet notitiam alicuius præclaram habere, & spargere; aliquando verò,afficere aliquem magnis, & præclaris beneficijs,quibus factus est clarus, & gloriosus. Deus hominem,& homo Deum clarificat,seu glorificat;at multo aliter; nam Deus glorificat hominem ipsi conferendo beneficia,& bona,quibus efficitur gloriosus; at homo nihil potest Deo ipsi afferre boni; sed glorificat Deum, dum præclaram habet notitiam Dei,& eum manifestum facit ijs,qui ignorant. Christus autem, vt homo vtroque modo est à patre glorificatus, quandoquidẽ & beneficia humanitatis suæ præclara accepit per resurrectionem, & ascensionem & sessionem ad dexteram: de qua glorificatione dicitur Ioan.7.Nondum erat Iesus glorificatus:& rursus notitia & nomen eius sparsum est per orbem;de hac dicitur Ioan.11. Vt filius Dei glorificetur per eam: Vt Deus autem vno tantùm modo glorificatus est,nempe quo ad notitiam, & manifestationem nominis sui. Cùm igitur hæc ita se habeant, difficultas est,vtram nunc petat à Patre claritatem:nam si priorem petit,solius humanitatis claritas petitur:si verò posteriorem;erit glorificatio communis humanitati,& diuinitati. Duplex est doctorum expositio:quidam de priori claritate interpretantur, vt Christus petat se clarificari, sibiq; dari claritatẽ in humanitate sua. In qua expositione duplex est sententia. Prior Origen.hom.6.Exod.qui exponens illud,Gloriosè magnificatus,seu glorificatus est,duas Christi glorificationes distinguit:alteram gloriosam,alteram non gloriosam;gloriosa est eius resurrectio,& ascensio in cælos;non gloriosa est passio, & mors eius. Fuit quidem mors gloria Christi; quia per eam omnium mortem destruxit, Diabolum vicit,mundi peccatum abolcuit, vitam reparauit,hominem Deo reconciliauit: magnificum profectò opus,& omnipotentia dignum,quod in humilitate,& in dolore factũ est;idcirco gloria,sed non gloriosa dicta est. Orige. non hæc expoluit,tamen nos mentem eius secuti declaramꝰ. maximè quia Ambrosi. lib.4.Exam.ca,2.eam secutus, licet nomine tacito in eum sensum intellexit,cuius hæc sunt verba, *Pater clarifica filium tuum*, vt ille occasu suo det vitã æternam his, quæ perpetuæ mortis vrgebantur occasu.

Quam claritatem Christus à Patre petierit.

Auctoritas Origenis in hoc negotio: impugnatur.

Eandem Origenis sententiam Aug. tract. 104.suppresso auctoris nomine recitat,& impugnat ea ratione:nam mors, & passio non ad exaltationem, sed ad humilitatem pertinet; ideo non est dicendus clarificatus Christus morte sua. probat autem illo Pauli ad Philippen.3. Humiliauit se vsque ad mortem; posteà dicitur propter quod exaltauit illum Deus, quæ exaltatio ad resurrectionem perti- A net. Hæc impugnatio Aug. efficax non est: quamuis enim mors,& passio in se ipsis claritas &gloria non sint,tamen ratione eorum, quæ per ea gesta sunt, maxima gloria sunt: gloriosum enim fuit Christo, morte humanum redimere genus, & victoriam inimicorum,talem ac tantam reportare: mori profectò infirmitatis est;cæterùm morte ea facere, quæ facta sunt, infinitæ potentiæ, & meriti fuisse negauerit nemo. Et præter auctoritatem Origenis,& Ambro. accesit etiam Hilarij, qui lib.3. Trini. fatetur etiam cruce ipsa Christum clarificatum. Doctrina igitur Origenis vera est at his verbis accommodata nõ videtur,vt inferius ostendemus. Altera sententia est ipsius Aug. eodem loco,qui reiecta illa expositione,docet hãc claritatem esse resurrectionem ipsius,& ascensionẽ ad dexteram,petit ergo clarificari à Patre,vt à mortuis resurgat,& in cælos ascendat post humilitatem suam. Conuenit cum Orig. peti claritatem humanitatis suæ, tamen dissentit aliâ C interpretans claritatem hanc.

Ista expositio siue ea Origenis, siue ea, quę Augustini est, non videtur contextui aptari facile posse, quia paulo inferius, ex his ipsis verbis concludit: *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum,& quem misisti Iesum Christum.* Ac si diceret: claritas mea,ô Pater, & tua necessaria est ad æternam vitam hominibus consequendam. quibus verbis claritatem vtramque per cognitionem hominum explicat. vt clarificari non aliud sit, quàm manifestari D nomen eius mundo. Hoc argumentum attentè contextum considerãti efficacissimum est, quod in ipsa expositione fiet manifestum: circo posteriorem expositionem communis fere sententia Doctorum amplexa est: vt claritas,quam petit, sit manifestatio, & declaratio nominis sui apud homines. Ita Ambrosi. lib. 4.de fide cap.tener. & Basil.lib. 4.con. Euno. prope finem. Cyrill.libr.11.cap.14. Hilar.lib. 3. Trini. Cypria.de duplici martyrio, & Euthym.hi omnes in hoc conueniunt, clarificationem hanc petitam à Patre, esse manifestationem Christi. Etiamsi autem in hoc confor E mes sint, tamen est inter eos varia sententia, quia manifestatio hæc multis modis facta est; ideo incertum est,an hanc, an illam petat. Primo igitur loco Hilarius exponit eam peti claritatem,quam Pater perfecit signis illis diuinis,quæ in morte Christi effecta sunt;quibus eum,qui moriebatur, filium suum esse testatus est. videntes enim signa multi dixerunt; Verè filius Dei erat iste. Secundo Cypria. aliud adiungit,nempe nõ illis signis solis se notum fieri petere,sed etiam celeri resurrectione sua; hac enim etiam Pater confirmauit suum filiũ esse Christũ. Tertio loco Cyr. adhuc adijcit;nõ hanc solã peti clarificationem, sed totam,quę facta est post mortem vsq; modò; Deus enim filium suũ illustrat semper & declarat mundo: vt in eius morte,& in resurrectione,& in ascẽsione,& aduẽtu Spiritus sancti,& in missione Apostolorũ. denique Christus claritatẽ suam in mũdo generaliter nec

Diuersæ Patrum de Christi claritate sententiæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

loco nec tempore determinatus petit: & id nos secuti sumus. Quartò Euthymius, quamuis illam primam, quæ Hilarij est, referat; tamen ipse aliam præmisit, nempe claritatem, quæ sit ex ipsis afflictionibus, & passione Christi; vt sit sensus, *clarifica* mundo, me exaffectu, & amore erga seruos passionem, & mortem subijsse: hoc enim faciet accurrere ad me populos, & gentes, dum nouerint tam eximio amore me eos prosequi. Hæc sunt, quæ doctores senserunt, eorum sensibus fidelissimè expositis, liberum est lectori sequi, quam sententiam accommodatiorem iudicauerit: singulæ enim sanam doctrinam continent, & Arianorum obiectio per quamlibet earum refellitur. Obijciebant enim isti, vt auctor est Basi. & Ambro. locis citatis: Si Filius clarificatur à Patre, ergo minor est Patre. Non aduertebant, vel aduertere cæci noluerunt verba sequentia, *vt Filius, clarificet te.* si eorum argumento vt liceret, cùm filius clarificet Patrem, erit profectò pater minor filio. Respondeo legitima, & Catholica est, si de priori clarificatione sit sermo, ratione humanitatis clarificatus est, in qua resurrexit, ascendit in cælum, & gloriam recepit; si de posteriori, non

Arianorum obiectio refellitur.

A procedit argumentum: nam etiam inferior clarificat superiorem: homo nempe Deum, & æqualis æqualem, homo hominem, & superior inferiorem, & Deus hominem clarificare dicitur.

Verùm enim verò dubitatio vna hoc in loco superest; cùm hæc claritas sit illustratio Christi, an sit humanitatis, an diuinitatis clarificatio. Cyrillus enim diuinitatis clarificationem exponit, cæteri humanitatis. Verum est vtrumque: nam declaratur, & manifestatur homo ille, dum agnoscitur Deus esse: & manifestatur Deus, dum agnoscitur homo esse. Vnde rectè Basilius lib. 4. con. Eunom. dixit esse manifestationem dispensationis, id est diuinæ incarnationis. Petit ergo Christus clarificari à Patre, id est, vt notum faciat hominibus mysterium aduētus sui, nempe eum esse filium Dei hominem factum, qui pro nostra salute venit in mundum carne sumpta, & in redemptionem nostram mortem est perpessus: hoc totum mysterium salutis clarifica ri petit. Et hæc est vera doctrina, & legitima expositio, quam in commentario secuti sumus, & quæ in ipsius contextus expositione multo adhuc magis confirmabitur.

B

C

Vt & filius tuus clarificet te.

COMMENTARIVS.

Quomodo Filius clarificauerit Patrē.

HAnc sui manifestationem, in quem velit finem exponit; *Vt Filius tuus glorificet te*, id est, vt dispensationis mysterio illustrato, nomen Patris munationis & redēptionis per ipsum factæ mysterio reuelato, & clarificato, multū diuinitas cognoscitur, & perfectio eius cōmendatur: nā & mysterium Trinitatis ostenditur, & summa bonitas, sapientia, potentia, iustitiaq; Dei munitas fit notior: ignotus enim erat Deus mundo, maximè gentibus ante aduentum, at Christo clarificato Deus mundo notus factus est, non solùm gentibus, quibus prorsus erat ignotus, sed etiam Iudæis, quibus etiamsi ante notus erat, nō tamen ea perfectione qua postea. Propriam ergo clarificationem quærit, & petit vt homo, sed non propter se tantū, sed vt ex ipsa glorificetur diuinitas, quam Patri tribuit vt primo originis principio, à qua filius diuinitatem accipit. Hoc idem aliquando suos docuit, quod ipse nunc seruat. Luceat, inquit Matth. 5. lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra, & glorificēt Patrem vestrum, qui in cælis est. Ecce dicitur, vt videant opera vestra, & clarificemini, sed hæc claritas in eum finem quærenda est, vt Deus clarificetur & glorificetur; sic gloria mediatoris Christi ab ipso petitur, propter gloriam Patris.

ANNOTATIO III.

An hæc Dei claritas alia sit à claritate filij, de qua superius dictum est.

NEMO dubitat hanc claritatem esse manifestationem, seu illustrationem nominis, & virtutis Dei: non enim aliter Deus ab hominibus glorificatur, aut clarificatur. at difficultas est, an sit eadem clarificatio cum ea, quæ facta est de Filio. Cyril. enim lib. 11. ca. 14 vnam & eandem esse dicit: dum enim clarificatur Filius, simul clarificatur Pater. Aug. verò tract. 104. & Orige. hom. 6. Exod. quos in superiori annotatione diximus, clarificationem filij exponere resurrectionem, aut mortem eius, tenent aliam esse hanc glorificationem, qua glorificatus est Pater: Christus enim accipiens in se mortis aut passionis gloriam, & claritatem, mūdo innotescere fecit Patrē, ergo est alia claritas, distincta & diuersa: illa enim in receptione rationē humanitatis, hæc in manifestatione consistit diuinitatis paternæ. Non solùm Aug. & Orige. qui illam claritatem interpretantur, sed & Hilarius, qui claritatem filij exponit notificationē, distinguit has claritates, & ita dicendum videtur. claritas enim, quam petit Filius, est notificatio suæ dispensationis; at ex hac clarificatione consequitur claritas etiam Patris, & diuinitatis: sicut ergo nosse mediatorem, non est idem quod nosse Deum; duo enim hæc sunt, & aliqui nouerunt Deum, & non mediatorē; ita etiam sunt distinctæ claritates, quod inferius declarat, *Vt cognoscant te solum Deū, & quē misisti Iesum Christū*, illud, *cognoscant te solum Deum verū*, pertinet ad claritatem Patris. illud, *& noscant, quem misisti*, pertinet ad claritatem filij: duoq; sunt articuli fidei, vnus de Deo, alter de dispēsatione: quāuis sit vna fides vna & claritas ratione habitus, tamen actus sunt distincti, & hoc est,

A quod nunc dicitur. Fit autem hoc modo clarificatio; Pater declarat Christum, nempe Deum in carne, seu Deum hominem, miraculis, signis & modis multis visibilibus, & inuisibilibus; Christus verus filius declaratus, Patrem & diuinitatem declarat doctrina sua, quam nobis de diuinitate relinquit, & per suos discipulos docet, & docuit: qui enim semel Christum recipit, per eius doctrinam quæ diuinitatis sunt, intelligit, & Patrem clarificat. In ipsa etiam dispensationis manifestatione perfecta, diuinitatis etiam multa declarantur, & vtroq; modo clarificato Filio, clarificatur & Pater, & illustrato mediatore, notus fit, qui misit eum.

B

Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis.

COMMENTARIVS.

Petit claritatem, quæ decet talē potestatē, qualem ipse accepit à Patre.

QVantā, & qualem claritatē petat, exponit: & est sensus; da Pater tantā claritatem, quantā dedisti potestatē in homines: tu autem non vnius, aut alterius populi, sed omniū hominū ei dedisti potestatē, & ad oēs redimendum misisti, & omnes curæ eius cōmisisti; notifica ergo me quantum officij, & muneris amplitudo postulat, vt ab omnibus tuus filius, & redemptor agnoscar, sicut pro omnibus missus sum, & omnium salutem operatus sum, vt filius tuus clarificet te; id est, vt omnis caro etiam te clarificet, & honoret. Particula, *Sicut*, non solius est similitudinis, sed simul æqualitatis cuiusdam, quasi inter nos princeps aliquem in dignitatem amplam promoueret, sic autē promotus diceret principi, da mihi diuitias & expensas, sicut dedisti dignitatem, id est, pro modo, & mensura dignitatis da diuitias, quibus eam conseruem. Attende autem, in verbis latere argumentum petendi, *dedisti*, inquit, *potestatem*, ac si diceret; Pater, cùm dederis potestatem talem, ac tantam, æquum est dare consequentia, nempe manifestationem, & clarificationem. Loquitur Christus vt homo, & omnem carnem, omnes homines appellat.

Vt omne, quod dedisti ei, det eis vitam æternam.

FInem, propter quem claritatem tantam petat, quanta potestas ei data est, exponit: sensus autem est; ô Pater, peto claritatem hanc potestati æqualem, vt vitam æternam consequantur omnes hi, quos mihi dedisti; quam nō poterunt assequi, nisi ego clarificer in eis, ab ipsisque agnoscar; vt igitur hi omnes, quos mihi saluandos, & in quos potestatem dedisti, fructum mediationis, & dispensationis meæ consequātur, clarifica me sicut peto: hæc enim claritas, quæ fides est in me, est omnibus ad salutem necessaria. Hic est sensus legitimus huius vtriusque sententiæ. Est autem duplex hebraismus in his verbis, vnus est mutatio numeri; cū enim dixisset, *Omne, quod dedisti mihi*, statim dicit, *vt det eis*: nam illud singulare quantum ad sensum plurale erat, quod frequens est in sermone Hebræo. Alter est repetitio illa relatiui; satis erat dicere; omni, quod dedisti mihi, det vitam, aut, quod dedisti mihi, det ei vitam; at more Hebræo vtrunque coniunxit. Deum se his verbis, & non solum hominem ostendit; dare enim vitam æternam Dei est. hoc tamen in annotatione declaratur perfectius.

ANNOTATIO IV.

Particula Quia non causam, sed finem significat.

ALIQVA in his duabus sententijs annotanda sunt. Vnum est particulam, *sicut*, non significare causam, vt existimat Euthym. quasi dictum esset, clarifica filium tuum, quia

C dedisti ei potestatem omnis carnis; non enim Dominus solam causam impetrandi hoc verbo exprimere volebat, sed etiam magnitudinem claritatis significare, vt clarificaretur

pro

Universidad de Deusto
Biblioteca

pro ratione muneris à Patre iniũcti: cùm fuerit constitutus omnium hominum redemptor; apud omnes igitur petit clarificari. Rectius Cyril. lib. 11. cap. 15. similitudinem significare exponit; vnum tamen addendũ est, non solam similitudinem, sed simul quandam æqualitatem proportionis indicari, vt clarificatio sit cõformis potestati, eique proportionata, & simul quandam causam tacitè insinuat, & in hoc verum dicit Euthymius. Alterum est, dubitationem ex his verbis suboriri posse, quia non videtur exaudita oratio: nã Christus non est clarificatus apud omnes, quorum redemptor fuit; Cùm sint omnes redempti, tamen non omnes crediderint, nec credant in eum: nec in omnibus est clarificatus, nec omnibus dedit vitam æternam. Ad hoc dupli cem adfert responsionem Chrys hom. 79. prior est, nempe ex parte Christi, & Dei, fidem omnibus esse propositam, vitio autem hominum factum esse, vt multi eorum nõ credant; nemini ergo negatur clarificatio hæc, quantũ est ex parte Dei, sicut etiã omniũ venit redemptor: tamen non oẽs salutem consequuntur, quod sanè nõ Christi redemptioni, sed eorũ malitiæ tribuitur. Christ⁹ igitur petit clarificationẽ quantum est ex parte sua & Dei. omnibus proponi, & hoc factum est à Deo, qui omnes vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Hæc est prior, & vera solutio. Altera solutio ipsius est, omnes credidisse secundum partem, quod sic explico: sicut omne animal in arca Noe fuisse dicimus, non quod singula, sed quod ex singulis speciebus, aut generibus aliqua fuerint: sic omnes credidisse dicuntur, quia ex Iudæis, & Gentibus, & ex omni natione multis est Christi nomen clarificatum. Accommodatior, & verior est prior solutio: nam potestas omnis carnis, quæ data est Christo, non sic est restricta, sed omnium & singulorum potestatem habuit: omnibus igitur, & singulis clarificari petit, vt nemini denegetur fides, vel salus quantum est ex parte Dei, quod obtinuit Dominus, & ita annuntiari præcepit. Mar. vlt. Prædicate Euangelium omni creaturæ: nemo excluditur ab hac audienda prædicatione, sed omnes inuitantur: similiter, qui crediderit, & baptizatus fuerit, salu⁹ erit. Adde etiam omnem carnem effectum redemptionis aliquem participasse: nam in Christo omnes viuificabuntur, vt alibi diximus.

Christus quo modo sit apud omnes clarificatus.

Tertiò nota, hanc potestatem, quam datam sibi dicit à Patre, non esse eam, quam ab æterno habuit à patre per natiuitatem: accipiens enim essentiam, accepit potentiam, per quam omnia cum Patre fecit, & omnium est Dominus: quamuis Hilar. lib. 9. Trini. in eum sensum interpretetur hanc sententiam, & videtur Chryso. hom. 79. consentire, nec displicet Cyrillo libr. 11. cap. 15. talis tamen expositio non videtur ad contextum facere. Hanc igitur existimo potestatem, & auctoritatem intelligendam, quam accepit vt homo: à patre enim constitutus est redemptor, & in eius manu omnium humanum salus est posita. Et ita Aug. tract. 105. & Cyril. loco citato exponũt: vt enim claritas, quæ petitur, pertinet ad dispensationẽ, ita & potestas hęc: idcirco potestatẽ appellat omnis carnis, id est, hominũ. illa verò æterna, quam vt Deus habet à patre, est creaturarum omnium: præterea hæc est, vt omnem carnem peccato corruptam renouet, & recreet, illa verò est, per quam omnem carnem, & omnia ex nihilo fecit. Quartum est coniunctas esse sapienter has sententias: quia enim hoc, quod dixit sibi datam esse à Patre potestatem omnis carnis, eius humanitatem indicabat, ne merus homo propterea crederetur, addidit verba diuinitatem significantia: *Vt det eis vitam æternam*. hoc enim vt Deus facit vnà cum Patre.

Quã potestatem dicat sibi Christus datã à Patre.

Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti, Iesum Christum.

COMMENTARIVS.

COnnexa est hæc sententia superioribus, & sensus est iste, clarifica filiũ, vt filius clarificet te, vt per hanc clarificationem, & manifestationem, qui redempti sunt, vitam æternam assequantur. nam hæc est vita æterna, id est, non aliter ad hanc vitam æternam peruenire poterunt; nisi cognoscant te verum Deum, & Iesum quem misisti; id est, nisi tu clarificeris in eis, similiter & filius tuus homo factus clarificetur. *Hæc est autem vita æterna*, non formalem sensum, sed causalem facit, nempe hæc est causa vitæ æternæ, & hæc sola via consequenda est; nempe fide diuinitatis, & mysterij dispensationis, vt credatur Deus, & credatur Christus: articuli enim fidei ad hæc duo reducuntur, ad veritatem diuinitatis, & ad mysterium incarnationis Christi, per quam redemptio perfecta est: sine qua fide, nemo vitam habet æternam. Illud autem, *Te solum verum Deum*, nõ excludit Filium, & Spiritum sanctum, sed Deos falsos, quos gentes colebant: per Euãgelium autem reuelatum est, non esse alium Deum præter Patrem domini nostri, Filium & Spiritum sanctum: non ergo excluduntur, quia idem & vnus Deus cum Patre sunt.

ANNO-

ANNOTATIO V.

Fides in Deum, & Christum vocatur vita æterna, tãquã causa.

EVTHYM. hanc locutionem in sensu formali exponit, vt hæc sit vita æterna, fides nempe operibus perfecta: est enim vita æterna inchoata. At sensus hic non videtur accõmodatus contextui: nam claritatem petit conferri omnibus, vt vitam æternam det eis, id est, petit, vt credant, & ad fidem perueniant, vt credentibus Christus det æternam vitam. Aliud ergo est hæc æterna vita, quam Christus dicit se daturum, aliud claritas & fides, quæ à Patre petitur; quando igitur concluditur, *Hæc est vita æterna vt cognoscant te*, non ad idem referri possunt, sed cognitio ad fidem, vita ad beatitudinem referenda est; vt sit sensus causalis; causa vitæ æternæ, & via ad eam perueniendi hæc est, vt credant in Deum, & Redemptorem. Ita exposuit Cyril. lib. 11. cap. 16. explicans enim hanc sententiam habet hæc verba: Radicem, atque originem æternæ vitæ, fidem, & veræ pietatis virtutem esse affirmat. hæc Cyr. Frequentes autem sunt huiusmodi locutiones in scriptura causalem sensum facientes: sunt enim hebraissimi quidam, vt aliàs annotauimus, & habetur etiam Ioan. 15. Ego sum resurrectio, & vita.

Arianorum error patrã doctrina cõfutatur.

Annotandum est etiam Arianos his verbis suam hæresim confirmare tentasse; dicebant enim solus Pater est verus Deus, non ergo filius est Deus. Quibus respondent sacri Doctores, dupliciter hunc locum exponentes contra eosdem. Primo, vt sit sensus, *Vt cognoscant se solũ verum Deum, & quem misisti Iesum Christum*, nempe esse verum Deum, vt copula *et*, Patrẽ & Christum sub vna deitate coniungat; ac si dictum esset, Vt cognoscant te, & quem misisti Iesum, esse solum verum Deum. Ita exponunt Aug. tract. 105. & lib. 6. Trini. cap. 9. & Amb. lib. 5. de fide cap. 2. & Hilar. libr. 9. Trinit. qui non solùm exponit sic, sed ita esse exponendum probat, est autem probatio Hilarij, quia aliter videretur sensus imperfectus: nam si de Patre credendum est, esse solum verum Deum, de Iesu Christo nihil diceretur credendum; nisi etiam intelligamus esse verum Deum simul cum Patre, qua adhibita expositione loc⁹ hic Arianos conuincit. Huic consentit Grego. Nazian. orat. 4. Theolog. cuius hæc sunt verba. Hæc verba, *Vt cognoscant te solum verum Deum*, ad eorum, qui quãquam falsò, Dei tamen appellantur, sublationem dici existimo. neq; enim adiectum fuisset, *Et quem misisti Iesum Christum*, si ad eum opposita distinctione submouendum, illa *solum verum Deum*, pertinerent, ac non de communi vtriusque diuinitate sermo esset. hæc Gregorius. Rursus Athan. in disputa. contra Arium in concil. Nicæno eandem habet expositionem dicens sic; Illud igitur, *Et quem misisti Iesum Christum*, coniunctum est, cum præcedenti membro, quasi diceret: *Te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum*, vt cognoscant filium tuum verum Deum, quemadmodum & te Patrem. Idem confirmat lib. de incar. Christi prope finem, sic Athana. respondit Ario, eum locum opponenti, nec contra responsionem habuit, quod obijceret Arius. Hanc expositionem secutus Cypria. lib. 2. contra Iudæos hoc loco Christi diuinitatem probat. Est igitur expositio hæc, tot ac tantis auctoribus confirmata, probanda & non reijcienda: vt aliqui nostro tempore leuiter, & inconsiderate faciunt, nescientes grauem & magnam Doctorũ sic exponentium auctoritatem.

Solus Deus dicitur ad differentiã falsorũ Deorum.

Altero modo alij exponunt Doctores, vt, *Solum verum Deum*, de Patre dicatur, qui solus Deus dicitur ad distinctionem falsorum Deorum; hi enim tantùm excluduntur per particulam illam *Solum*, non autem Filius, sicut nec Spiritus sanctus, qui vnus est Deus, non alius Deus à Patre. oportet ergo credere Deũ verũ, quod ad fidem pertinet diuinitatis; credere etiam Iesum Christum, quod ad fidem dispensationis spectat. Ita exponunt Cyril. lib. 11. cap. 16. Chrys. hom. 79. Euthy. & Basil. lib. 4. contra Eunomium probans illud, *Solum*, ad distinctionem solam falsorum Deorum poni, adducitque illud Deut. 32. Dominus solus dux eius fuit, & non erat cum eo Deus alienus. Simile etiam illud est Isa. 37. quia tu es Dominus Deus solus. & Dan. 3. Sciant quia tu es Dominus Deus solus. Ita in præsenti falsos Deos excludens, dictum est, credant te solum verum Deum. Filium autem non excludi, ipse Ioannes docuit 1. epist. 5. Vt simus, inquit, in filio eius; hic est verus Deꝰ, & vita æterna. Spiritus sancti non meminit, quia adhuc perfecta eius notitia tradita non erat; tamen excl⁹us non est, quia idem Deus est cũ Patre, & Filio, & eius cognitio ad fidem diuinitatis pertinet. Hanc secuti sumus expositionem, non quod negemus priorem esse etiam probabilem. Nec argumentum Hilarij conuincit; nam cognoscere Iesum Christum, est credere Deum esse simul & hominem, & filium Dei, qui pro nostra salute homo factꝰ est, cum alijs mysterijs ad redemptionem pertinentibus; vt idem sit cognoscere Iesum Christum, ac credere in Iesum Christum; sicut cognoscere Deum verum Patrem, est credere in ipsum. Annotandum præterea est, aliquos recentiorum hanc cognitionem, de ea, quæ est in patria interpretari volẽtes, hoc testimonio probare beatitudinem in visione Dei consistere; tamen Cyrill. Aug. Chryso. & Doctores omnes allegati, Hila. & Ambro. & reliqui de fide exponunt, & ita exponendum est. nam hæc cognitio est claritas, quæ petitur, vt habentibus eam detur vita æterna, vt paulo superius in principio annotationis diximus. nõ ergo ipsa est vita æterna. præterea etiam dicitur, *cognoscant te, & quem misisti Iesum Christum*, si autem cognitio hæc est beatitudo, igitur in visione humanitatis constitit vita æterna essentialiter; nã Iesus Christus Deus est & homo. Nihil ergo locus hic ad eam opinionem confirmãdam facit, de qua disputandi locus iste non est, & latè in nostris theologicis eam discussimus.

Ego te

Ego te clarificaui super terram, opus consummaui quod dedisti mihi, vt faciam.

COMMENTARIVS.

Quomodo Christ⁹ clarificauerit Patrem.

HOc est aliud, quod à Patre petit, nempe gloriam, & claritatem carnis suæ; completo iam dispensationis opere, propter quod se exinaniuerat, & vsque ad mortem obediens factus fuerat. est ergo sensus; Iam ego ò Pater te clarificaui super terram: nam carnem assumpsi, vt testimonium perhiberem veritati docendo, & prædicando, & annuntiando hominibus salutē. dicit, *Super terram*: nam Pater in cœlis clarificatus erat ab Angelis eum videntibus. Rursus iam, *Consummaui opus quod dedisti, vt faciam*, Opus autem hoc fuit mortem, Diabolum, peccatumque morte sua debellare, & vincere; reconciliare homines Patri, deniq; opus redemptionis, ad quod peragendum missus est, perficere. Loquitur in præterito non solùm propter certitudinem rei futuræ, sed quia iam proxima erat, & quod minimum distat, quasi non distare videtur, idcirco dicit, *Consummaui*. opus hoc est illud, de quo Ioan. 4. dictum est: Cibus meus est, vt perficiam opus eius, nempe redemptionem humani generis per mortem. Dicit autem, *quod dedisti mihi*, quia Filius rationе humanæ naturæ factus est à Patre redemptor hominum. Ioan. 13. Omnia dedit ei Pater in manus. Clarificasse etiam dicitur Patrem, quia nomen eius manifestauit, ostendendo se Filium eius ab eo missum, operariq; opera eius; Patrem etiam misisse eum ex dilectione, vt omnis qui credit in eum non pereat. Multa alia Christus annuntiauerat, & docuerat, quibus Patrē illustrauerat, & ita Hilar. lib. 3. Trin. exponit. Denique duo officia eius hæc verba cōtinent, propter quæ venit: nimirum; veritatem Dei docere, & mundum redimere; illud fuit clarificare Patrem prædicatione, quod iam fecerat; hoc verò est mori pro homine, quod, quia proximum erat, consummasse se dicit. His ergo peractis, vt homo petit glorificationem suæ carnis, quæ ex dispensatione donec hæc fierent, in humilitate erat; quod in sequentibus magis explicatur.

Duplex Christi officium.

ANNOTATIO VI.

Patrum sententiæ de claritate, qua Filius Patrem clarificauit.

AVgust. tract. 105. hanc clarificationem exponit eam, quæ facta est per Euangelium, quo Pater manifestatus est: quia verò quādo hęc Christus loquebatur nondum facta erat; idcirco Aug. præteritum hoc pro futuro positum esse affirmat, vt solent prophetæ facere: ad certitudinem rei futurę significandā: sensus tamen est: Ego te clarificabo; ea ratione ad hoc asserendum inducitur Augu. quia paulo ante dictum est, *Clarifica filium tuum, vt filius tuus te clarificet*, igitur hæc Patris clarificatio nondum erat facta, quia Filius nondum erat clarificatus. Accommodatior tamen est expositio Hilarij li. 3. Trin. nempe cùm hęc Christus loquebatur, iam fuisse clarificatum Patrem: nam miraculis & doctrina, se à Patre missum esse, atque adeo filium Dei multis diuinitatis mysterijs declarauit. Nec argumentum fuit in Iudæa, & à paucis recepta; futura autem erat post Christi mortem, & resurrectionem maxima & amplissima per totum orbem, de qua non loquitur nunc Christus, sed de ea, quæ facta erat. Constat autem, quando A hæc loquebatur Christus, Patrem ab eo esse glorificatum ex Ioannis vndecimo: Infirmitas hæc nō est ad mortem, sed pro gloria Dei. Et Ioannis 8. Honorifico Patrem meum, & vos inhonoratis me: & sunt multa huiusmodi testimonia. Illud autē, *opus consummaui*, Aug. pro futuro positū exponit: at accommodatius est, positum esse vt sonat, quia iam instabat mors eius, & quæ citò futura sunt, facta censentur. Aug. autem non solam mortem, sed omnia, quæ postea facta sunt ad salutem B hominum, exponit; idcirco pro futuro positum censet. Existimo tamen loqui Christum de his, quæ ipse in mundo hoc visibiliter existens facturus venit, & quæ gessit ante suā exaltationem. Chrysost. hom. 79. cum August. sentire videtur; tamen in præterito affirmat esse locutum, quia & si nondum omnia facta erant; causa & radix omnium bonorum sequentium, nempe mors passioque eius proxima erat: at prior expositio videtur legitima, & sequentibus conformior.

Et nunc

Et nunc clarifica me tu Pater, apud temetipsum, claritate, quam habui, priusquam mundus fieret, apud te.

COMMENTARIVS.

PRosequitur sententiam, & est sensus: Cùm igitur ego te in terra clarificauerim, & opus perfecerim, quod mihi faciendum iniunxisti; reliquū est vt tu Pater me clarifices apud temetipsum in cœlis, ea claritate, quam habui apud te ab æterno; id est, humanitatem hanc meam clarifica, exalta, glorifica, claritate digna filio Dei, qualis ego sum: & da vt claritas, & gloria, quam ego vt Deus ab æterno tecum habeo, communicetur, & extendatur vsque ad carnem meam, quæ propter dispensationem hactenus est suspensa. peracta ergo dispensatione diffundatur, & extendatur in carnem meam. Aduerte hanc clarificationem, quā petit Christus, esse illam, de qua dicitur apud Luc. Oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam: quod his verbis dicitur, *Oportuit pati*, dicit nunc, *Opus consummaui*, quod autem dicitur, *Intrare in gloriam*, hoc est, *Clarifica me*, quod dicitur, *Suam*, hoc est, *Claritate, quam habui*. Nos quidem non intramus in gloriam nostram, quādo glorificamur, quia ab extrinseco nobis aduenit gloria; at Christus gloriam habet in se, quia Deus est, & idem qui Deus est, homo est: glorificatur ergo vt homo ab ipsa gloria, quam habet vt Deus, sicut dicitur; descēdit de cœlo filius hominis, qui est in cœlo: scilicet, qui erat in cœlo ratione diuinitatis: ascendit ratione humanitatis: tamen idem est suppositum ascendens, & quod in cœlo erat. Ita nunc ratione humanitatis clarificari petit, non claritate quæ deforis accedat, sed claritate propria, quam ab æterno habet vt Deus: quia idem est Deus, & homo glorioſus ab æterno in natura diuina, inglorius in carne propter nostrā salutem. Doctè ergo annotauit Athanas. hunc exponens locum lib. de salutari aduentu Christi, affirmans hæc verba esse dicta, vt significaret Christus se non esse sequestratum à diuina gloria, quia Deus erat; sed quia versabatur in corpore inglorioso. Illa particula, *& nunc*, vim habet consecutionis, & illationis, ac si diceret, nunc ergo: & illud *Nunc*, vt notat Euthymius nō tantùm tempus præsens, sed etiam sequens dicit; ac si dictum esset, deinceps, seu ex nunc, seu in posterum clarifica me. Illud etiam, *apud temetipsum*, opponitur illi, *in terra*, ego te clarificaui in terra, tu clarifica me apud teipsum in cœlis ad dexteram. Illud, *quam habui apud te*, significat apud te habui, tāquam filius tibi æqualis, iuxta illud (Verbum erat apud Deū). Cętera in annotatione require.

Claritatē pē tii, quæ Dei filium decet.

ANNOTATIO VII.

Quid claritas a Patre posita sibi filio sumat.

COmmunis sententia Doctorum hæc verba exponit de claritate, quam habuit apud Patrem vt Deus, quam petit communicari carni suæ: quæ claritas, vt locus daretur redemptioni nostræ, per passionē detinebatur, ne in carnem se diffunderet: vt enim sol lucet in se, & potens est terram illustrare, at nubecula interposita radios retinet ne diffundā tur, sole in se semper lucente: ita diuinitas vnita humanitati vtiq; radios gloriæ suæ in totam diffudisset humanitatem, eamq; gloriosam effecisset; nisi, vt mysteriū redemptionis A nostræ perficeretur, dispositum fuisset, ne gloria ad carnē extēderetur, sed maneret mortalis, donec opus cōsummaretur per mortem: opere aūt perfecto, & carne iterū per resurrectionē animæ vnita, gloria diuinitatis in totā redundauit humanitatē, totaque humanitas corpore etiam, & carne gloriosa facta est: nō quod illa gloria eadē, quæ est diuinitatis data sit humanitati: nā illa est ipsa diuina essentia, sed ex ea processit gloria participata carni, & humanitati; sicut sol non dat terræ suam lucē: hæc. n. in ipso manet, sed per eam lumē producit in terra. Aliqui hæretici, vt refert Aug. tract. 105; hanc clarificationē sic factam affirmarunt, scilicet, quia humanitas conuersa est in diuinitatem; sed inanis est, & ab omni intellectu alienus talis error; participauit enim humanitas gloriam diuinitatis, sicut terra lucem solis, & sicut beati gloriā Dei; hoc tamen discriminis est, quod gloria humanitatis Christi erat ab interno, nēpe ab eodē suppositō: erat. n. idē Deus & homo, quod in beatis non fit. Hinc processit, vt gloria humanitatis ipsius fuerit super omnem gloriam beatorum, cum illa fuerit coniunctissima diuinitati, quæ est fons, & origo gloriæ. Hæc est doctrina cōmunis, & ita hunc locū sancti interpretantur, nēpe Athan. loco citato. Hil. lib. 5. Trin. Cyril. li. 11. ca. 17. Chrys. ho. 79. quam cōmunem explicationem refert Ambro. lib. 4. de fide

Hæreticirē fictum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

de fide cap.6.quamuis citet sententiam expo nentium priorē hanc claritatem, cognitionē seu manifestationem, qua hominibus nomen eius innotuit;claritatem verò, quam habuisse apud Patrem dicitur,omnes gloriam diuinitatis interpretari affirmat. Hæc dixerim propter Augu.qui tract.105.aliter exponit,vt sit gloria humanitatis, quam ab æterno Deus prædestinauit dare illi humanitati;vt sit sensus,clarifica hanc carnem meam ea gloria & claritate,quam ab æterno antequam mundus fieret prædestinasti ei dare.Istam expositionē Tertul.l.de Trin. refert fuisse Arianorū, qui vt diuinitatē Christi negarent,ita hanc æternā gloriā exponebant,& eā aliter impugnat tanquā verbis Domini contrariā:nō enim dicitur,*claritate*,quam prædestinasti,sed *quam habui apud te*. Nemo dici potuit habuisse apud Deum,nisi fuisset apud Deū. Et re vera ita mihi

Communem sententiā ap probat,& cū hanc assertionem;

A videtur cū cōmuni sentētia sentiendū;nemo .n. cōcederet de vllo beatorū.qui nunc sunt, *firmat.* esset locutio,& pijs auribus vix audita,nec in scriptura talis loquendi modus reperitur; electi quidē sunt ante mundi constitutionē,vt essent sancti,& glorioſi,tamen ante mundi cōstitutionem non habuerunt apud Deum sanctitatem, aut gloriā,antequam fuissent. solus igitur habuisse is dicitur gloriam, qui verè tunc erat,& eam habuit.Non ergo de humanitatis gloria,quæ nō fuit ab æterno,sed de gloria diuinitatis,quam filius apud Patrem semper habuit,sententia hæc interpretanda est. Vnde doctè,& verè per hanc sententiā Christi diuinitatem,& suppositi identitatem, seu vnitatem,qui erat simul Deus & homo probant,& confirmant Doctores.

B

Manifestaui nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo.

COMMENTARIVS.

POstquam Christus petijt vtranque claritatem sibi,nempe nominis sui manifestationem mundo faciendam,& suæ carnis,ac humanitatis glorificationem per resurrectionem,& ascensionem ad dexteram patris complendā; ad orandū pro suis discipulis se conuertit. Exponit aūt primò, pro quibus orat,*Manifestaui*,inquit,*nomen tuum hominibus*,ostendendo me esse filiū tuum à te missum;aperiendo causam,propter quam sim missus,amorem scilicet tuum erga mundū;prænuntiando etiam spiritum quē missurus es post discessum meū,& alia,quę diuinitatis tuæ opera sunt,docēdo.Hæc omnia nota feci ijs,*quos*,inquit,*dedisti mihi de mundo*.loquitur Christus vt homo,cui Pater dedit discipulos de mundo:elegit.n.eos de medio aliorū hominum;liberauit à peccatis; fecit discipulos,& apostolos.omnia hęc opera sunt Dei;nemo.n.potuit venire ad Christū, nisi tractus à Patre:dicit ergo Christus;ò Pater tu dedisti mihi,& elegisti eos,vt essēt mei comites,discipuli,& apostoli.His etiā verbis Christus multa alia significat.Primò discipulos non solo suo arbitrio venisse adeū,sed à Patre electos,& tractos.Secundò, se non voluntate humana sola eos,aliaué de causa elegisse nisi quia diuinæ voluntati id ita placitū nouit;ideo enim Christus,vt homo,ad se illos vocauit,quia vt Deus eos vocandos decreuerat.Tertiò dominiū & potestatem,quā vt homo habebat in oēs, & in suos discipulos,à diuinitate esse,& emanare. Quartò, se humanā suam voluntatē habere cum Patre,diuinaq; voluntate conformē. Hæc omnia his verbis indicat,& simul ad impetrandū,quę petit,conuenientem affert ratiōnē,scilicet quia sibi à Patre dati erant. Aduerte manifestare nomē Patris,esse declarare Deum Patrem esse,& Filium habere,vt exponunt Aug. tract. 106. Chryſ.hom.80.& Cyril.li.11.cap.18. Iudæi enim Deum esse rerū opificem norant,at Patrem esse ignorabant.Gentibus vtrumque erat ignotum: nam nec Deum omnium creatorem,nec filium habere consubstantialem,esseque Patrem assecuti sunt.Dicit autem Cyril. (quod superius etiam annotauimus) li.11.thesau.ca.2.Patris nomen esse verius,quā nomen Dei;hoc enim est dignitatis & operationis cuiusdam,(ab eo enim,quod omnibus prouidet, Deus dicitur,)illud subſtantialis proprietatis.Nomen ergo Dei Christus manifestauit,quia Patrem notificauit, simul etiam declarauit eius opera: totum enim ad nominis manifestationem pertinet. Sunt autem hæc verba pronuntiata,vt dicit Chryſ.hom.80.de discipulis,quod etiam affirmant Aug. tract. 106.& Euthym.& ex sequentibus constat.

Quid verba Christi significent.

Tui erant

Tui erant,& mihi eos dedisti.

PErsequitur eos describere,pro quibus orat;dixerat autem ; tu dedisti mihi;id explicat; *Erant*, inquit,*tui,& dedisti eos mihi*,nō aliena,sed tua propria dedisti.Discipuli dicuntur fuisse Dei,& Patris,non solùm per creationem,totus enim mundus,tam boni quàm mali hac ratione ipsius sunt;sed ipsius dicuntur per æternam electionem,quia illos sibi delegerat:quos autem elegerat ab æterno Deus, hos dedit Christo ratione humanæ naturæ, & vt homō est.Cùm enim in tempore homo factus sit,potuit vt homo accipere à Deo, quæ antequam homo esset,nō habebat vt homo.non tamen quia Pater dedit,ideo se dominio priuauit,sicut dans filio vt Deo,essentiam suam ab æterno,non se priuat ea;ita dans electos,& prædestinatos Christo homini vt redemptori,& magistro,ac domino,non ideo se priuat dominio,prouidentia; & cura,quam habet de eisdem vt Deus.

Iusti singulari modo, Dei esse dicuntur.

Et sermonem tuum seruauerunt.

NOn inutiles,& infructuosi fuerunt; nā,*seruarunt sermonem tuum*, & quæ ego nomine tuo eis facienda præcepi,custodierunt. *Mihi*, eos in discipulos,& ministros dedisti;& verè ministrarunt,& executi sunt,quæ ego tanquā tuus Filius iniunxi,& imposui.Hæc obseruantia ex historia Euangelij cōstat.

Nunc cognouerunt,quia omnia,quæ dedisti mihi,abs te sunt.

NOn solùm seruarunt,quæ eis tuo nomine præcepit: sed etiam crediderunt ea,quæ dedisti mihi,à te esse, nempe opera mea,& doctrinā diuinā esse,& à te nouerunt procedere.Attende Christum miracula, opera Patris appellare:quę enim diuinitatis sunt, vt sępe diximus,Patri refert accepta: rursus doctrinam etiam Patri tribuit Ioan.7.Doctrina mea nō est mea,sed eius, qui misit me.Ioan.12.Ipse mihi mandatū dedit,quid loquar,& quid dicā.Ioan.14.Pater in me manens,ipse facit opera.Ioan.10.Si non facio opera Patris mei,nolite credere.His omnibus significabat se nō vt hominem merum docere & operari,sed ea omnia esse à diuinitate,quæ intus latebat, secundum quam erat vnum cum Patre.Hoc est,quod dicit de suis Apostolis,nouerunt, id est,crediderunt,quæ mihi dedisti vt homini facienda & dicenda, verè esse à te:id est,à diuinitate tua,quæ in me est, meque esse Dei filium.Dicit autē, *Nunc*,nempe postquam à me iam edocti,& instructi sunt:quia principio hęc non nouerant discipuli,sed post Christi doctrinam.Insinuat adhuc non esse stabiles,iuxta illud paulo ante dictum:Nunc creditis.

Christus & doctrinā, & opera sua, Patris esse dicit.

Quia verba,quæ dedisti mihi,dedi eis, & ipsi acceperunt & cognouerunt verè,quia à te exiui, & crediderunt,quia tu me misisti.

CAusam vnde nouerint,quæ dedisti mihi omnia à te esse,ea est, quia doctrinam quam mihi,vt homini dedisti,ipsis communicaui,eam acceperunt & acceptarunt,non vt Iudæi contradicentes,& calumniantes. Acceperunt autem eam sic;nouerunt me à te exijsse,& à te esse missum,hæc duo crediderunt,nempe me esse filium tuum,hoc est,à te exijsse, & venisse in mundum,missum à te in carne propter salutem hominum.Hæc duo consonant illis,Hæc est vita æterna,vt credant te verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.Isti nouerunt me à te exijsse, hoc est, credere,& nosse verum Deū: & crediderunt à te missum,hoc est nosse Iesum Christum:hęc annuntiaui,& hæc audientes acceperunt per fidem.Ita hæc duo Cyrill.libr.11. cap. 18.exponit,quamuis illud, *Tu me misisti*:sic interpretatur, *Tu me misisti*: vt mandatum tuum annuntiarem:at generalius nos interpretamur, scilicet, *Tu me misisti*, propter salutem hominum,in quo & annuntiatio doctrinæ,& salutis operatio con-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tio continentur. Quod autem dicitur, *cognouerunt, & crediderunt*, eandem fidei notitiam significat: sed cognitio dicitur quatenus miraculis & signis confirmata erat, vt supra annotauimus. Hæc omnia narrat Dominus, vt se non immeritò eos Patri commendare, & pro ipsis rogare significet, vt Cyril. lib. 11. cap. 18. annotauit.

Ego pro eis rogo.

COnditionibus discipulorum descriptis, nunc preces suas exponit, & Patri offert, pro his, inquit, rogo, & preces fundo ad te Pater: quid autē precetur, & roget, inferius exponit. Sciebat Pater, pro quibus oraret, & quales essent ij, pro quibus rogaret: at Dominus expressit hæc verbis suis, vt cognoscant discipuli eximiam erga se magistri dilectionem, & quanta beneficia ab ipso acceperint: qui digni facti sunt Christi precibus apud Patrem cōmendari, & denique, vt pastoribus & prælatis insigne relinqueret exemplum rogandi, & orandi Deum pro ouibus suis.

Non pro mundo rogo, sed pro ijs, quos dedisti mihi, quia tui sunt.

Non pro omnibus omnia petēda sunt.

IVstitiam, & æquitatē suarum precū exponit: non enim pro omnibus sunt omnia petenda: nec pro impœnitentibus venia, nec pro incredulis salus petenda: nec pro impœnitentibus venia, nec pro incredulis salus petenda: nec pro impœnitentibus venia, nec pro incredulis salus

Universidad de Deusto
Biblioteca

pro ijs,qui in mundo sunt,vbi insidiæ,pericula, persecutiones,afflictiones, inimici visibiles,& inuisibiles sunt permulti: vbi iustus,quæ bona spiritualia habet,amittere,peccare,& à Deo separari potest.

Pater sancte serua eos in nomine tuo,quos dedisti mihi,vt sint vnum sicut & nos.

EXponit,quid pro his roget,& petat.Oratio autem,& humanitatis humilitatem, & Deitatis continet gloriam.rogat vt homo,loquitur vt Deus; vtrumque miscet,vt se vtrumque esse significet. Patrem sanctum appellat, quia quę sanctitatis sunt rogat:vt enim superius diximus,epithetis plerũque vtimur in oratione,rebus quæ petuntur accommodatis.*Serua*,inquit,*eos in nomine tuo*,id est,tua virtute,& potentia conserua hos in gratia, charitate, dilectione,& vita;ne à Iudæis nunc occidantur,ne in tentationibus, & afflictionibus omnino succumbant;sed constantes & fortes permaneant. Serua eos, non vt diuites sint,non vt voluptuosè viuant,non vt temporaliter regnent: sed,*Vt sint vnum,sicut & nos vnum sumus*,concordes,vnanimes, pacifici inter se, in vno Spiritu,vna fide,vna charitate.De hac concordia dicitur Act.4. Erat credentium cor vnum,& anima vna.Similitudo hæc est,non æqualitas:nam Filius,& Pater vnũ sunt,quia vna est substantia numero, eademque voluntas:at fideles non hãc possunt habere vnitatem,sed similem, vt idem velint, & idem nolint,concordes sint,vno spiritu moti,& gubernati.

ANNOTATIO IX.

In quo similitudo inter Apostolos & Deum consistat.

ATHanasius serm. 4. contra Arian. diffusè hanc vltimam discutit sententiam,& inter alia multa, quæ pro veritatis defensione docet;ostendit particulam,*Sicut*, non æqualitatem,sed similitudinem significare, quod superius copiosius tractauimus: allegat autem illud Mat.5.Estote perfecti, sicut pater vester perfectus est;nec in hoc est multum difficultatis. At in quo ista vnitas consistat, id exponendum est.Cyril.lib.11.cap.20.similitudinẽ esse in substantia, & voluntate affirmat; vt sit sensus: sicut nos vnum sumus substantia & voluntate, ita & ipsi sint substantia & voluntate vnum;at non tanta vnitate.nam Trinitas eiusdem numero est substantiæ,& voluntatis;at fideles non,sed vnius sunt substantiæ specie,& vnum concordia voluntatum. At facilior est expositio,vt hęc vnitas sit fidei & charitatis,ratione obiecti,vt idem sentiant, mutuò se diligant, & ament in Deo:similitudine sumpta ab vnitate Patris & Filij, quamuis non sit æqualitas.Ita dicit Athanasius, & addit aliam similitudinẽ,nempe,vt quemadmodum vnitas Patris, & Filij indiuisibilis est,nec vnquam separari inuicem possunt;ita etiam apud suos maneat concordia, & vnio pacis,ac charitatis perpetua:vt sicut inseparabiles sunt natura Pater & Filius,ita sint proportione quadam fideles moribus,& charita te,ac fide semper coniuncti,& indiuisi.Aliud etiam in hac similitudine insinuari videtur, vt quemadmodum vnitas Trinitatis non confundit ordinem,sed vnus est Pater, alius Filius,alius Spiritus:Filius à Patre,Spiritus sanctus ab vtroque, Pater à neutro procedit; ita hęc vnio charitatis non confundit ordinẽ Ecclesiæ: non enim omnes Pastores, omnes Prælati, sed vnus est pastor,alius ouis, vnus Propheta,alius auditor,sunt enim gradus:omnes autem in fide,& mutua charitate concordes,sicut membrorum distinctio,& ordo est, cum mutuo consensu in vno corpore. Inter Apostolos etiam ipsos ordo fuit cum vnitate;quandoquidem Petrus caput est omnium constitutus. charitas ergo vnitatem adfert,tamen ordinem non confundit.

B

Inter Apostolos ordo fuit cum vnitate seruata.

Cùm essem cum eis, ego seruabam eos in nomine tuo.

COMMENTARIVS.

CAusam,impetrandique rationem adiungit,& est sensus; quando ego eram corporali præsentia cum eis,*eos seruabam in nomine tuo*, id est, virtute diuinitatis: nunc autem discedo, non igitur priuentur propter meum discessum,hac custodia & protectione nominis tui: sicut nec in mea præsentia priuati sunt. Loquitur vt homo,& seruasse dicit discipulos,nõ humana,sed diuina Patris virtute,quæ sua etiam erat, tanquã Dei.& vis argumenti hæc est: Si in mea præsentia hac tua virtute seruati sunt,æquum est, vt in absentia etiam seruentur,cùm maior subueniendi,& auxiliandi sit causa.Hic est germanus sensus, non autem,quem aliqui adferunt,*Seruabam in nomine tuo*,id est, tanquam

tanquam mihi à te concreditos:esset enim magna amphibologia in verbo, quod proximè dictum erat;*Serua eos in nomine tuo*:cætera etiã, quæ sequuntur, violenter aptantur,si eum sequamur sensum,accommodatus & verus sensus est prior. Ex quo cessat id,quod concipere aliquis posset; nempe ego seruabam eos, modò tu serua,quasi vnus alteri succedat in custodia. Hic sensus valde carnalis est, vt dicit Aug.tract.107.allata expositio hæc omnia rollit,& verum continet sensum:connexa autem sunt verba hæc sequentibus, *Nunc autem ad te venio*:nam integer sensus his expositis,& sequentibus perficitur.

Quos dedisti mihi,ego custodiui,& nemo ex eis periit, nisi Filius perditionis.

QVia dixerat seruabam eos,quando eram cum eis,addit efficacem,& sufficientem fuisse custodiam,& suam conseruationem, ac si diceret; cùm eram cum eis corporaliter presens,seruabam illos tua virtute & potentia,& efficax erat,& sufficiens custodia;*Nemo*,enim,*ex ijs, quos mihi dedisti,perijt*, sed à me sunt omnes conseruati,præter vnum,qui Filius fuit perditionis,Iudam nẽpe.phrasis est hebræa à vitijs,& virtutibus, quib⁹ dediti sunt homines,eos nominare, vt notat Basil. ho. in Psal.7.Filius sapientiæ dicitur,qui sapientiã sequitur:Filius perditionis,qui peccatis indulget: vt rectè annotat Cyril.l.11. cap.21.Filium dictum perditionis,quia voluntate,& arbitrio suo perijt malũ sequens:perditio autem hoc loco peccatum significat extremum in æternã damnationem conducens,quale fuit Iudæ,qui perijsse dicitur, quia impœnitens vsque ad mortem erat,citoque in damnationem æternam abiturus.

Vitij,& virtutes,cuiquis dediti est, filius appellari solet.

Vt scriptura impleatur.

SEntentia hæc magno consilio adiuncta est, tanquam præcedentem illustrans:posset enim aliquis dicere,Si custodia tua erat efficax,& potens,cur perijt vnus?cur non omnes duodecim seruasti,cùm omnes à Patre datos fatearis?nam qui dicit:*Quos dedisti mihi,custodiui,& non perijt,nisi vnus*, hunc etiam datum à Patre significat;exceptio enim ab eodem fit genere,quo cæteri comprehenduntur.Vt huic obiectioni responderet, & custodiam suam sufficientissimam esse indicaret,adiecit hoc verbum:*Vnus perijt Filius perditionis, vt scriptura impleretur*,Psal.108.hæc scriptura & prophetia Dei erat, quasi diceret,vt quod prædixit Pater,impleretur.Erit ergo sensus hic;ego custodiui, quos dedisti mihi,ò Pater,& nemo perijt,nisi quem tu prædixisti periturum, quem ego non seruaui,non quia non potui;poteram enim etiam eum seruare, sed quia sciebam te nolle,me eum seruare;volens ergo, quæ tu prædixisti custodire,non seruaui.Dicet aliquis:igitur Iudas in culpa nõ fuit perditionis suæ. Respondeo hanc consecutionem nullius roboris esse:nam certum est;quod si Deus vellet, nemo peccaret,nemoque damnaretur:at verè nũc multi peccant;Deus autem dat illis auxilium,quo peccare non possent: ideoque peccant,quia eis liberum fuit peccare,quamuis Deus nolit omnino impedire, ne peccent,cùm possit id facere;ita etiam potuit Christus Iudam seruare, si voluisset,at non seruauit:nec tamen propterea Iudas culpa vacauit,quia habuit ab ipso Christo talem custodiam,& auxilium, vt si voluisset,non peccasset;at noluit facere Christus totum quod poterat,quia Patrem id nolle cognouit,Prophetia autem non imposuit necessitatem Iudæ,sed quod futurum erat prædixit:ille ergo perijt culpa sua,& hoc prædictum est, qua prædictione significauit Deus velle se permittere eum damnari,& nolle omnino impedire,quod posset:idcirco nec impediuit Christus vt homo,quod nouit Patrẽ impedire nolle.Et hæc est doctrina vera,& catholica, & germanissimus huius sententiæ sensus:& tunc verba efficax argumentum impetrandi continent:vt Pater seruet eos,quos omnino à Christo seruandos esse voluit.Nõ ergo particula,*Vt*,consecutionem,sed causam indicat,iuxta sensum positũ.

Iudas cur à Christo seruatus nõ sit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nunc autem ad te vento.

AD præcedentem sententiam hæc pertinent verba. *Cùm essem*, inquit, *cum eis, seruabam eos in nomine tuo*, cùm autem nunc ad te veniam, & eos relinquam corporali præsentia, peto ne modò destituantur tui nominis, & virtutis auxilio, quo ego eos præsens protegebam, & defendebam. Repetit autem Dominus hæc verba, vt discipuli curam, & dilectionem, quam erga eos habebat, expressius & distinctius cognoscerent.

Et hæc loquor in mundo, vt habeant gaudium meum impletum in semetipsis.

COMMENTARIVS.

Tales esse te, quales oportet vt me gaudio afficiatis.

NOuam causam petendi, & rogandi præter discessum suum adfert: connectuntur autem superioribus hæc tali ratione; Iam, inquit, ad te venio, dum autem hoc breue mihi tempus supereſt, visibiliter in mundo existens, *loquor hæc*, nempe omnia, quæ dicta sunt: *Loquor*, autem, & rogo, *vt*, hi, *habeant in seipsis impletum gaudium meum*, id est, tales sint, quales ego esse desidero, & quales me gaudio afficient: nempe si sint vnum, sicut & nos, & si habeant & consequantur, quod rogo. Locum hunc Paulus nobis simili quadam sententia declarat ad Philip. 2. Implete, inquit, gaudium meum, vt idem sapiatis, eandem charitatem habentes vnanimes, idipsum sentientes. Philippenses hæc facientes implebant gaudium Pauli in seipsis, quia ea faciebant, quæ Paulus per ipsos fieri desiderabat, & de quibus gaudebat: quod autem Paulus petit à Philippensibus, hoc Christus rogat à Patre, vt ipse concedat discipulis; id enim opus Dei est, nec sine Deo discipuli assequi potuerant. Sẽsus igitur est. Hæc loquor, ô Pater, vt concedas discipulis meis idem sapere, eandem charitatem habere, vnanimes esse, idem sentire, & vnum esse: sic enim implebunt gaudium meum in se ipsis, seu habebunt gaudium meũ impletum in semetipsis: idem enim est vtriusque locutionis sensus. Et hæc est germana huius sententiæ interpretatio; & tunc argumentum est efficax impetrandi à Patre, quo petuntur ea, quibus filius gaudebit.

ANNOTATIO X.

Explicatio in commentario tradita confirmatur.

SVperius ca. 14. diffusè similia verba discussimus, variasque expositorum adduximus interpretationes. id autem in præsentiarum adnotandum est, etiam verba hæc variè exponi; fierè autem omnes huic vni innituntur fundamento, scilicet, habere *gaudium* Christi, *in semetipsis impletum*, idem significare, ac ipsos gaudere, cuius oppositum nos in commentario diximus, & ex Paulo probauimus: implere enim gaudiũ alterius, non est gaudere, sed in se habere, quo alter gaudet, & esse obiectum illius gaudij. nam idem est implere gaudium alterius, & habere gaudium alterius in se impletũ. Non ergo his verbis significat Dominus discipulos gauisuros, nec petit, vt ipsi gaudeant, sed vt tales efficiantur à Patre, quales Christus homo desiderat & vult, & qualibus ipse gaudet. Qui autem existimarunt his verbis

A significari discipulorum gaudium, variè exponunt. Qua ratione à Christo dictum sit, *gaudium meum*, Aug. tract. 107. sic explicat, *Vt habeant gaudium meum impletum in se*, id est, gaudeant de mutua inter se dilectione, sicut ego, & Pater gaudemus in eo, quod vnum sumus. Cyril. lib. 11. cap. 22. aliter interpretatur, nempe, *gaudium impletum*, habere, idem esse, ac gaudium perfectum & sincerum esse; id autẽ est, si intelligant Christum Deum esse, nec minus absentem, quàm præsentem conseruare posse. Sensus ergo est,

B hæc locutus sum, vt gaudeant perfecto, & sincero gaudio de meæ virtutis diuinæ protectione, quæ eadem est in præsentia, & in absentia corporali. Neutra expositio ita nobis visa est accõmodata, sicut quæ in commentario habetur, quamuis probabiles esse interpretationes non negauerim.

Ego dedi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo.

COMMENTARIVS.

VNum petijt & rogauit hactenus; nempe vt seruentur à Patre, vnumque sint in fide, dilectione, & mutua concordia; iam alterum rogat, id autem

tem est, vt contra persecutiones mundi à Patre protegantur, & defendantur. Et primò rationem hoc impetrandi à Patre exponit, quæ talis est; quia persecutiones sunt propter Patrem & Christum ipsum passuri, & quia iniustè mũdus eas illis illaturus est: iusta est, & digna oratio, & petitio, qua ab eo auxilium petitur, propter quem afflictio & malum sustinetur, & qua innocentiæ protectio contra iniquitatem postulatur. Dicit igitur; ego sermonem, & doctrinam tuam eis tradidi, & mihi crediderunt, seruaruntque sermonẽ à me sibi datũ: propterea q;, *Mundus*, id est mali, & increduli, qui sermoni, & doctrinæ meæ contradicunt, odio eos habent, sicut etiam me: non enim similes illis sumus: par ergo est causa odij contra me & illos: ego tanquã magister, ipsi tãquam discipuli, propter eundem sermonem tuum odio habemur à mũdo, quia de mundo non sumus, id est, non eadem sentimus, nec volumus cum ipso. Attende quod aliud sit de mundo esse, & in mundo esse. In mũdo erant Apostoli, & Christus ipse, vt ex antecedentibus constat; tamen de mundo non erant: in mundo esse, est visibiliter in mundo conuersari, & viuere; at de mundo esse, est malitiam mundi, & incredulitatem amplecti. qui ergo viuit in hoc seculo doctrinam Christi sequens, & mandata eius implens, in mundo quidem est, non tamen de mundo: sicut etiam viuere in carne, & viuere secundum carnem, longè diuersa sunt apud Paulum. Viuunt in carne, qui morralẽ hanc vitam degunt, at non secundum carnem, qui Spiritus legẽ obseruant, & carnem ac eius concupiscentias refrænant, & domant. Aduerte aũt ex Aug. tract. 108. discipulos tunc non fuisse de mundo; at prius fuerãt: nam dictum est paulo ante, *Quos dedisti mihi de mundo*. erant ergo prius de mundo, sed renati, & facti non de mundo: porro Christus de mundo nunquã fuit: natus quidem, sed non renatus, quia semper sanctus. Vtitur autem hac similitudine Christus, tum vt discipulos consoletur, quia ei iam similes erant, tũ quia ratio est impetrandi à Patre similitudo discipulorum secum, quamuis æqualitas non fuerit.

De mundo esse, & in mundo esse differunt.

Non rogo, vt tollas eos de mundo, sed vt serues eos à malo.

LIcet preces fundere, & pro alijs etiam à Deo petere mortem tẽporalem, & à vinculis carnis liberationem, vt morte preuenti à peccãdi periculis, qui bus tenentur liberi, in iustitia suscepta securi decedant. Has preces potuissent discipuli à Christo pro ipsis esse fusas arbitrari, cùm de propria sua morte Christus fecerit sermonem, & parem persecutionis, & odij in eos causam fecerit; propterea hæc Dominus adiunxit verba, dicens; *Non rogo vt eos de mundo tollas*, per mortem temporalem ab hoc odio, & persecutione liberando, *Sed*, rogo, *vt*, cùm adhuc in mundo sint permansuri, *eos à malo serues*: Non rogo, vt eos tollas de mundo nunc, sicut ego à mundo discedo. Hæc autem verba propter audientes discipulos dicta sunt: Deus enim non indigebat istis declarationibus. Attende discipulos debuisse mitti in mundum, & prædicare, multaque pati, & ad magnam perfectionem Spiritus pro moueri, sublimemque coronam prius promereri, ideo non erant tunc tollẽdi de mundo. Attende etiam non solum odium præsens Iudæorũ, quo Christi discipulos prosequebantur à Domino indicari, sed etiam futurum, & persecutiones omnes, quas etiam à Gentibus in hoc mundo passuri erant, petitque ab omnibus eos seruari, protegi & liberari. Seruari autem à malo, non est impedire tentationes, & persecutiones, sed auxilium illis præbere, ne succumbant, néue vincantur, sed omnia superent. Est autem articulus Græcus:

Quid sit seruari à malo.

Serues ab ipso malo, quod peccatum est, seu Dæmon peccari auctor. Dæmon enim erat præcipuus auctor persecutionis in discipulos Domini, cuius scopus est, peccato homines inficere.

De mun-

Universidad de Deusto
Biblioteca

De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo; sanctifica eos in veritate: sermo tuus veritas est.

TErtium petit à Patre pro discipulis suis, repetitq; verbum superius dictũ. *De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo*, non tamen eadem de causa; nam prius positum est tanquam causa odij mundani cõtra discipulos; at nũc repetitur tanquam ratio nouum quid impetrandi, quod rogat. Est autẽ hoc, sanctificatio in veritate, vt in veritate sanctificentur; & est sensus. O Pater, cùm isti discipuli de mundo non sint, sicut & ego non sum de mundo, sintque mei imitatores, & me vt exemplar sequantur, *Sanctifica eos in veritate*, vt sint etiam sancti, sicut & ego sum sanctus. Sanctificare eos in veritate, est per Spiritum sanctum veritatem Euangelicam perfectã infundere, vt fiant doctores, & magistri doctrinę Euangelicę; & hoc per Spiritum sanctum, qui nõ nuda verba, & conceptus doceat, sed gratiam infundat, vt fiant digni magistri, & doctores tantæ doctrinæ, vt sanctè veritatem accipiant, & doceant: cũ enim futuri essent orbis magistri, petit Christus à Spiritu sancto dignos fieri doctores, omni instructos veritate, & virtute, vt vita respõdeat doctrinę. Hoc est, quod nũc petit, & rogat Christus: & hic est germanus sensus. In Greco habetur; *In veritate tua*: sensus idem est: Quæ autem hæc sit veritas, exponit, *Sermo tuus veritas hæc est*, in qua sanctificandos, & conseruandos rogo. Sermo hic doctrina Christi est, quæ dicitur Patris, quia diuina erat, & ex diuinitatis beneplacito tradita.

Sanctificare in veritate, quid sit.

ANNOTATIO XI.

Interpretationes nõnulæ superiorũ verborũ proponuntur.

CYrill. libr. 11. cap. 24. & Augu. tractat. 108. Sanctificationem hanc purgationem perfectam à mundi concupiscentijs, & voluptatibus, cæterisque vitijs exponunt: quamuis enim iam sanctificati essent, vt constat Ioan. 15. tamen confirmatio & perfectio petitur: nam qui sanctus est adhuc sanctificatur, Apoc. 22. Veritatẽ aũt ipsum filium interpretãtur, qui veritas est; vt sit sensus: O Pater, *sanctifica eos*, sed, *in veritate* tua, id est, per me. quia communis est omnis operatio Patris & Filij. Chrys. ho. 81. duas adfert expositiones. Prima est eadẽ cum præcedenti quantum ad sanctificandi verbũ, vt sanctificentur Spiritus sancti & doctrinæ infusione; at veritatẽ doctrinam Euangelicã exponit, quæ veritas dicitur; tum quia mendacio omni caret; tum quia vmbras & figuras non habet, sicut lex vetus habebat. Altera expositio est, vt verbũ sanctificandi idem significet, quod separare, sitq; sensus; Separa eos verbo, & prædicatione, quia futuri erant prędicatores, sicuti dictũ est, Act. 13. Segregate mihi Saulũ, & Barnabã in opus ad quod assũpsi eos. Non est multũ dissimilis hæc expositio à nostra; at nos verbum sanctificandi non in ea significatione exponimus, sed vt idẽ significet, atque consecra eos veritati tuæ: id est, instrue, & perfice in veritate, vt fiant digni, & perfecti magistri veritatis Euangelicæ mũdo tradendæ. quod quantum ad sensum in idem recidit. Huic expositioni consonant, quæ sequuntur: nam si exponamus cũ Augu. & Cyrillo, nõ distingueretur hæc petitio à prima, quæ erat, vt vnum sint fide, & dilectione.

Sicut tu me misisti in mundum; ita & ego misi eos in mundum.

COMMENTARIVS.

CAusam, cur sanctificatio hæc petatur adiungit, & supplenda est particula causalis more Hebræorum; quia, *Sicut tu me misisti in mundum, ita ego misi eos*, id est, deputaui, & constitui mittendos in mundum prædicare, & annuntiare veritatẽ, quã ego annuntiaturus veni à te missus. Sanctificatione igitur hac maximè indigent, vt per Spiritum sanctum instructi & perfecti, munus hoc iniunctum exequi dignè, & fructuosè valeant. Attende efficaciã argumenti; *Ego misi eos*, ipsi nõ se ingesserũt, nec propria auctoritate hoc munus vsurparũt; *Ego misi eos*, diuina auctoritate ea, qua in mundũ à te sum missus: sanctifica ergo eos, ò Pater, tanquam à me, & à te missos. Aug. tract. 108. & Euth. præteritũ loco futuri positum asserunt, *Misi*, id est mittã, quod sæpe in scriptura fit; vel, vti diximus, *Misi*, quia deputati erant, & nomen Apostolorum habebant, vt per orbem prædicaturi salutis veritatem proficiscerentur.

B

Et pro

Et pro eis ego sanctifico meipsum, vt sint & ipsi sanctificati in veritate.

AVget argumentum, & rationem impetrandę sanctificationis huius. Nõ, inquit, solùm misi eos, sed, *Pro eis ego me sanctifico*, id est, me in hostiam, & sacrificium offero per mortem; vt virtute, & efficacia sacrificij huius, & oblationis meæ, efficiantur sancti in veritate, id est, obtineant, & consequantur hanc sanctificationem; quæ per Spiritum sanctũ facta est in die pentecostes: *Ego*, igitur, *me sanctifico*, vt etiam ipsi sint sanctificati; ego quidem per mortẽ, ipsi per Spiritus sancti gratiam, per quam consecrabuntur, & præficientur veritati prædicandæ. Verbum, *Sanctifico meipsum*, mortis Christi sacrificiũ significare, à qua omnis sanctificatio hominum virtutem habet, communiter Doctores interpretantur: in scriptura enim verbum in ea significatione aliquando accipitur, vt constat Exod. 13. Sanctifica mihi omne primogenitum: & in multis locis habet eandem significationem. Cyril. lib. 11. cap. 25. Veritatẽ pro Spiritu sancto exponit; nam Spiritus veritas dicitur; at magis videtur in eadem significatione sumendam esse, in qua prius dicitur; *Sanctifica eos in veritate*. ibi autem Cyril. pro Christo exposuit; at nos cum Chrysost. pro doctrina Euangelica, vt in superiori sententia dictum est. Iustin. in lib. quæst. gent. resp. 23. annotat hanc orationem Christi, quæ pro discipulis facta est, non comprehendisse Iudam, nec pro eo fusas hasce preces, & id satis est apertum: nam Iudas iam recesserat, nec præsens erat, immo Christus eum à discipulorum numero excluserat, dicens perijsse tanquam filium perditionis, vt impleretur scriptura. Dicitur autem sanctificare Christus seipsum in ea natura, in qua passus est, & mortuus.

Verbum, sanctifico, quid significet in scriptura.

Iudas nõ fuit in hac oratione cõprehensus.

Non pro eis autem rogo tantùm, sed & pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me.

ORationem, & preces generaliter extendit ad omnes futuros fideles, qui per verbum Apostolorum, & eorum prædicationem crediturí erant, nec de ijs solis hoc intelligitur, qui ipsos viderunt, & audierũt Apostolos, sed de omnibus fidelibus, vsque ad mundi consummationem futuris. Nam doctrina ab Apostolis prædicata, cadẽ perseuerat, & perseuerabit, vt quotquot crediderunt, & credent, per verbum & prædicationem eorum credidisse, & credituri dicantur. Rogat igitur generaliter Christus pro omnibus suis fidelibus, quos distinctè, & perfectè ac si præsentes essent, videbat in essentia diuina, non solùm vt Deus, sed vt homo, sicuti vt homo rogat, & orat. Interrogat Aug. tract. 108. quid dicendum de ijs, qui per eos non crediderant: nam multi erant credentes tunc, qui non ab Apostolis, sed à Christo verbum audierant, vt Nathanael, Centurio, & alij, quos ab hac oratione certum est non esse exclusos. Respondet hos imperfectè credidisse tunc; at postea per verbũ Apostolorum crediderunt, aut etiam dicuntur credidisse per verbum Apostolorum, quia receperunt idem verbum, quod Apostoli prædicarunt. Responsio facilior est, si dicamus omnes credentes in Christum his verbis significari, à maiori aũt parte sumptam esse denominationẽ: oẽs enim fere ipsos crediderunt; nam credentiũ numerus ante eorũ prædicationem paruus fuit, maximè quia & illi etiã multa ab Apostolis didicerunt sibi prius ignota.

Qua ratione cõprehendat eos, qui crediderunt, sed non per Apostolos.

Vt omnes vnum sint.

QVæ petat, & roget pro omnibus credentibus suis exponit. primum est, quod etiã pro discipulis rogauerat, nempe, *Vt vnum sint*, idẽ sentientes, idem sapientes, inuicem diligentes, vnanimes, & concordes: hoc iam superius explicuimus, & vti diximus Act. 4. impletum legimus. Credentium erat cor vnum, & anima vna, non tantùm discipulorum seu Apostolorum, sed omnium etiam tunc credentium, quorũ magna erat multitudo. Aduerte, quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod supra dicebamus, hanc vnionem charitatis pro credentibus à Patre peti, non autem pro incredulis; his enim fides potius est petenda, vt credant; ideo hæc oratio pro mundo non est.

Sicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint.

Fidelium vnitas duplex.

HOC est alterum, quod petit à superiori distinctum, nempe, *Vt vnum sint in nobis, sicut tu in me, & ego in te*; intellige vnum sumus. Attēde pro vera, & legitima huius sententiæ intelligentia, duplicem esse fidelium vnitatem: Prior est inter ipsos. vniti enim sunt, & vnū corpus faciunt vnitate fidei vnius, eiusdem religionis, & mutuæ inter se charitatis; Altera est cum Deo, & Christo: per gratiam enim, fidem, & charitatē Deo vnimur, & coniungimur, & in ipso manemus, & ipse in nobis; de qua vnione dicitur 1. Ioan. 4. Quisquis confessus fuerit, quoniam Iesus est filius Dei, Deus in eo manet, & ipse in eo. & iterum; Deus charitas est, & qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo. Fide igitur, & charitate non solùm inter se vniuntur fideles, sed etiam cū Deo, & Christo domino. De hac duplici vnione sententia præsens est intelligenda. Illud quidem, *Vt omnes vnum sint*, de priori vnitate, qua inter se vnum sunt fideles concordia & pace, quæ ex fidei vnitate, & charitate nascitur. Verba autem ista, *Vt sint vnum in nobis, sicut ego in te, & tu in me*, de posteriori vnitate, qua vnum efficimur cum Deo, & in ipso manemus, & ipse in nobis. Nō est autem æqualis similitudo accipienda, vt Ariani falsò intelligebant, sed similitudo sola: nam filius in Patre, & Pater in Filio est per naturæ identitatē, quia vna est natura vtriusque; at nostra est per gratiam: nec enim inter nos, nec cum Deo vnam habemus & eandem naturam, tamen dicimur esse in ipso, & ipse in nobis, & vnum esse inter nos, & cum ipso, & in hoc similitudo est, quia vnitas est, tamen vnitatis ipsius diuersa est ratio: Filius enim & Pater per naturam, nos verò illis vnimur per gratiam. In annotatione cætera inuenies.

ANNOTATIO XII.

Arianorum argumenta refelluntur.

SIcut ex verbis illis superioribus; *Vnum sint, sicut & nos vnum sumus*, Ariani argumentum A
suæ hæreticæ doctrinę acceperunt, ita ex his proximis etiam fecerunt; vt enim Athanas. serm. 4. contra Arianos refert, dicebant sic: Si nos vnum sumus, sicut Pater & Filius vnum sunt; igitur non erunt Pater & Filius consubstantiales; aut certè nos erimus consubstantiales inter nos. Rursus, si nos sumus in Deo, & Deus in nobis; sicut Pater est in Filio, & Filius in Patre; igitur non est dicendus Filius in Patre, & Pater in Filio esse propter identitatem naturæ, sicut nec nos dicimur esse in eo, & ipse in nobis propter naturam eandem. Ad hanc blasphemiam Athanasius loco citato diffusè, & doctè respondet; similiter & Cyrill. libr. 11. cap. 26. diximus etiam nos supra his verbis similitudinem quandam significari, & imitationem, non identitatem, sicut quando dictum est Matth. 5. Estote perfecti, sicut Pater vester perfectus est: non enim creatura Creatori æquari potest, sed per gratiam ad quandam similitudinem extollitur: illa est summa vnio per naturam, nostra est participata per gratiam. Doctè autem annotat Athanasius hanc differentiam in his verbis eisdem significari: non enim dictum est, sint in te vnum, sicut ego in te vnum sum, sed, *Sint vnum in nobis, sicut ego in te, & tu in me*, vt diuersa vnitas Patris, & Filij ab vnitate fidelium significaretur. hæc dicta sint contra Arianos.

Sensus verborum Cyrilli asseritur.

At grauior est difficultas circa huius sententiæ intelligentiam. Athanas. enim & Cyrill. non aliam vnitatem intelligere videntur in his verbis, *Vt vnum sint in nobis, sicut tu in me, & ego in te*, præter illam, quæ dicta est illis superioribus verbis, *Vt vnum sint*. Verba enim hæc eandem quidem continent vnitatem, sed explicitè, & expressè significant, qualis sit vnitas illa, de qua dictum est, *Vt vnum sint*, quā exponens adiungit; *Vt sint vnum, sicut ego in te, & tu in me*; at quia illa particula, *Sint in nobis*, videbatur huic expositioni adferre aliquod obstaculum, ideo Athanasius dupliciter exponit. Vno modo vt sit sensus, *Vt sint vnum in nobis*, id est, exemplo nostro vnum sint, sicut nos vnum sumus: nam aliquando id solet significa
reidicitur enim 1. Corint. 4. Hæc transfigura 1. Cor. 4.
ui in me, & Apollo propter vos, vt in nobis discatis nō inflari; *in nobis*, id est, exemplo nostro. Altero modo, vt sit sensus; *In nobis*, B
id est, virtute nostra: vnum enim esse non poterant, nisi virtute & opera Patris, & Filij, quam etiam significationem in scriptura habet. Psal. 59. In Deo faciemus virtutem, & Psal. 43. In te inimicos ventilabimus cornu, id est, virtute Dei.

At profectò accommodatior videtur expositio, si distinguamus vnitatem hanc, cùm & fideles vnum sint inter se, & vnum sint in Deo; & de priori dictum est, *Vt vnum sint*, de posteriori, *Vt sint vnum in nobis, sicut tu in me, & ego in te vnum sumus*: cùm enim sint hæ duę vniones, & verba expressa sint distincta, aptius interpretamur ea, si ad vtramque referamus. Nec est necesse particulam illam, *in nobis*, illis modis interpretari; sed retinenda est similis significatio ei, in qua dicitur, Pater in Filio, & Filius in patre manere: ita etiam nos dicimur manere in Deo, non secūdum naturam, sed secundum gratiam. Vnū igitur sumus in Deo, quia manemus in eo, & ipse in nobis. Illud etiam *Vnum in nobis, aut diffi fi.*
considerandū est, non dictum esse vnum sint cum Deo, seu nobiscum, sed, *vnum in nobis*; non enim Deus, & homo in aliquo vno conuenīūt, quod vtrique sit commune, sed ipse est vnitas, qua vnum efficimur in ipso, sicut vnitates vnum sunt in numero, quia in ipso copulantur, non tamen vnum sunt cum ipso, quia non est alia vnitas, qua vnitates, & numerus vniantur. Hæc autem sententia, qua affirmamus maiorem vnitatem in his exprimi verbis, *Vt vnum sint in nobis, sicut ego in te, & tu in me*, C
quam fuerit expressa in illis, *vt vnum sint*, est Hilarij libr. 8. de Trinit. vbi exponens hanc totam sententiam, *Vt sint vnum sicut ego in te, & tu in me, vt & ipsi vnum sint*, dicit profectum fieri vnitatis per hæc verba posteriora: quasi diceret aliam adiungi vnitatem verbis præcedentibus, vt magis vnum fiant, nempe & inter se, & in Deo ipso. necdum tamen sententia hęc satis est exposita: nam superest explicare, quæ sit vnitas hæc, quam explicationem, vt distinctio claritatem adferat, in sequentem remittimus annotationem.

ANNOTATIO XIII.

Vnitatem hanc duplicē cyrillus distinguit, animorum et corporum.

VNitatem hanc exponit Cyril. libr. 11. cap. 26. doctè, & subtiliter: distinguit autem vnitatem alteram quantum ad animas, alteram quantum ad corpora: animas quidem vniri asserit vnitate Spiritus sancti: nam omnes credētes in Christum, Spiritum sanctum vnum, & eundem participant, & in ipso vniuntur, & per ipsum in Deo dicuntur esse: non quidem diuinitatem ipsam per se recipientes, sed per gratiam, fidem, & charitatem participantes; tamen qui participatur, & qui in eis est vnus, & idem est: vnde quodammodo quantum ad animas, in vnica re individua vnum sunt, nempe Spiritu sancto, & multum similes sunt in vnitate Patri & Filio, qui in vna substantia sunt vnum: quamuis nō sit paritas, quia illa natura eadem est in Patre, & Filio naturaliter, at Spiritus est idem in fidelibus per participationem gratiæ. Hanc eandem vnionem docuit Athanasius hunc explicans locum in sermone 4. contra Arianos in superiori annotatione allegato, & de hac vnione habemus scripturæ testimonia, 1. Ioan. 4. In hoc scimus, quia Deus manet in nobis ex Spiritu, quem dedit nobis. Ratione igitur spiritus, Deus in nobis manet, & nos in Deo.

A 1. Corin. 6. Qui adhæret Deo, vnus spiritus efficitur cum eo; id est, habet eūdem Spiritum, qui est ipse Deus, & quem Pater, & Filius habent, quamuis nō ad æqualitatem. Idem Paulus 1. Corinth. 12. Hanc vnitatem Spiritus in singulis distincta operantis, & in singulis, prout vult, diuersa dona distribuētis, & vnū corpus ex multis colligentis describit. hæc est vnitas quantum ad animas, secundum quā omnes credentes vnum sunt, & inter se, & cum Deo ipso: quamuis enim distinctum sit
B esse vnum inter se, & esse vnum cum Deo, tamē vnum, & idem est, quod facit omnes credentes vnum inter se & vnum in Deo, nempe Spiritus sanctus à nobis participatus, & in nobis existens per gratiam, fidem, & charitatem, per hunc omnes sunt inter se, & vnum in Deo ipso.

Altera est vnitas corporum, quandoquidem etiam credētium corpora vnum effecta sunt in Deo; & hæc vnitas, in qua vniuntur, & efficiuntur vnum, est caro ipsa Christi realiter in sacramento ipsis credentibus data, vt non participatione vnum sint, vt factum est in priori vnitate, in qua dabatur Spiritus sanctus ratione donorū: sed realiter, & substantialiter Christus ipse in cibum detur. Ratione autem huius vnitatis maior est similitudo cum vnitate Patris, & Filij: per hanc enim carnem, & sanguinem Christus realiter in nobis, & nos in ipso, vt dictum est in capite sexto, manemus, & vnum quodammodo corporaliter efficimur, de qua vnitate dictum D
est 1. Corin 10. Quoniam vnus panis, & vnum corpus multi sumus omnes, qui de vno pane, & vno calice participamus. Hanc eandem vnitatem nō solum Cyril. sed & Hilarius lib. 8. Trinit. his verbis significari affirmat, & sanè vera doctrina est, & expositio legitima. In hoc tamen vno dissentio ab ipsis duobus Doctoribus, præsertim à Cyrillo, qui vnitatem talem animarum & corporum significari asserit, verbis hisce, *Vt omnes vnum sint sicut & nos*, quę repetuntur in sequenti sententia, nec distinguit has vnitates iuxta verba distincta; at mihi videtur sic distinguen. dum esse, vt verba E
illa, *Vt omnes vnum sint sicut & nos*, sint interpretanda de vnione animarū, quæ fit ratione Spiritus participati à credentibus fide, dilectione, & gratia, ac donis, ratione cuius vnum sunt inter seipsos. Verba autem quæ sequuntur, *Vt sint vnum in nobis, sicut tu in me, & ego in te*, exponēda de vnitate, quæ fit ratione eiusdem Spiritus, sed cum Deo, vt vnum sint in Deo, & Deus in eis, & ipsi in Deo sint, hactenusque nihil dictū sit de vnitate corporum, vsque ad F
verba sequentia, *Claritatem quam dedisti mihi dedi eis*. ibi enim hanc vnionem realem ratione carnis suæ docet. In præcedenti ergo sententia sola vnitas petitur, quæ fit ratione vnius Spiritus sancti, qui vnit credētes inter se, & hoc ideo, vt vnū sint inter se, & in Deo ipso: quod magis ad mentem Hilarij accedit, & sequentium expositione confirmatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vt credat mundus, quia tu me misisti.

COMMENTARIVS.

FRuctum ex hac vnione in vnitate Spiritus exponit. Mundus, inquit, ex hoc agnoscet, me esse à te missum. Attende mundum hoc in loco, non malos, & incredulos, sed credentes de mundo vocatos significare: sicut dicitur; Non veni, vt iudicem, sed vt saluem mundum; &, erat mundum reconcilians sibi. mundus ergo audiens tam miram, & inauditam vnitatem, vt inter se, & in ipso Deo credentes vnum efficiantur, inducetur facilius, & efficacius ad credendum me esse filium tuum, per quem talis vnio facta est. nemo enim tali vnitate fideles vnire posset, nisi filius Dei, & Deus esset, vti re ipsa factum est; nisi enim filius Dei corpus induisset, nunquam homines ad hoc peruenissent, vt vnum essent in Deo, & Deus in eis, & ipsi in Deo manerent. ita Athana. serm. 4. allegato exponit. particula *Vt*, loco, *Ita vt*, posita est, aut certè consecutionem indicat.

ANNOTATIO XIV.

Nonnullæ Patrum expositiones expenduntur.

AVgustinus tractatu centesimo decimo, hanc sententiam sic exponit, vt repetendum sit verbum, *rogo*: *Rogo*, inquit, *vt vnum sint*, & rogo, *vt sicut tu in me, & ego in te, vt etiam ipsi vnum sint in nobis*, & rogo etiam, *vt credat, quia tu me misisti*: mundum autem de credentibus exponit, sed dura videtur expositio & nō accommodatas quia hæc sententia ad id referri videtur, quod dictum est, *Vt sint vnum in nobis*, vt ex hoc nempe mundus credat, quia tu me misisti. Chrysost. ho. 81. & Euthym. interpretantur, sic hoc esse dictum, sicut illud (In hoc cognoscent omnes, quod mei eritis discipuli, si dilectionem habueritis ad inuicem.) ita etiā nnuc dicitur; ex concordia doctrinæ mundus cognoscet, id est, auditores intelligent Dei esse doctrinam. At non videtur hoc accommodari posse; quandoquidem hæc sententia non ex sola vnitate inter se, sed ex vnitate cum Deo, secundum quam Deus in eis, & ipsi in Deo manent, mundus dicitur crediturus, Christumque esse à Deo missum tanquam filium eius. idcirco verior est expositio Athanasij; mundus enim, cui prædicabitur veritas hæc, vel ex hac confitebitur Christum esse Dei filium, cognoscens non posse talem vnitatem fieri, nisi à Deo, vnde in eo, qui credit confirmabitur Christum esse Dei filium, & qui non credit, allicietur ad fidem, & non tantùm ex dogmatum conformitate: hæc enim duo simul esse necesse est.

Et ego claritatem, quam tu dedisti mihi, dedi eis, vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus.

COMMENTARIVS.

COnnexio, & sensus huius sententiæ talis est. Postquam rogauit Patrem, vt credentes vnum faceret, & inter se, & in Patre, & Filio, quæ vnio per Spiritum sanctum efficienda erat, addit se dedisse eis iam claritatem, quam à Patre accepit, qua, vnum etiam sint, sicut & Pater & Filius vnum sunt; ac si diceret, Ego iam eos effeci vnum per meam claritatem, quam à te accepi, da tu ô Pater Spiritum sanctum, vt vnum etiam fiant. Claritas hæc est diuinitas ipsius filij, quam vt homo dicit se accepisse à Patre per vnionem hypostaticam. hanc diuinitatem vnitam carni suæ dedit nobis Christus in sacramēto, quod tunc quando hæc loquebatur iam instituera t, discipulisque communicauerat, pro suisque fidelibus reliquerat; quo maximè vniuntur inter se & in Deo, quantum ad realem quādam, & corporalem vnionem. Animarum autem vnitas, quæ Spiritus sancti vniuntur gratia, maximè in Spiritus sancti aduentu effecta est, & hanc nunc rogat & petit: illam enim, quæ sacramento sui corporis fit, iam dederat, & hoc est, quod hisce verbis dicit, quod etiam verbis sequentibus explicat ipsemet Dominus.

Eucharistia maximè vnit cum Deo fideles.

Ego in eis, & tu in me, vt sint consummati in vnum.

Per Eucharistiam diuinitatem cum Christi corpore sumunt.

MOdum, quo vnio hæc claritatis, & diuinitatis fiat exponit. *Ego*, inquit, *in eis*, sum per carnem meam in cibum verum, & realem eis datam, *Tu*, autem, *in me*, es, quia diuinitas tua est carni meę vnita: si igitur diuinitas est in carne

carne, & caro est in credentibus, fit vt in credentibus etiam diuinitas sit per mediam carnem Christi. habent ergo credentes in se, & carnē Christi, & per eam diuinitatem in se; fiuntque vnum, & quandam habent vnitatem per Christū ratione carnis suæ, & sic consummantur in vnum; id est, fiunt vnum perfectè, dum non solùm vniuntur inter se & cum Deo quātum ad animas, quod fit per Spiritum sanctum, sed etiam quantum ad corpora ipsa.

ANNOTATIO XV.

Claritatis nomine quid intelligatur.

DIFFICILIS est hæc sententia intellectu, & laborant Patres in eius sensu inquirēdo. Cyrillus libr. 11. cap. 26. & Hilar. libr. 8. de Trinit. exponunt hanc claritatem ipsam diuinitatem Verbi carni vnitam, quam vt homo accepit Christus à Patre, quando Verbum caro factum est, hanc dedit nobis Deus, & Christus, quando suam carnēcibum nostrum effecit, & nobiscum per sacramentum mirabile realiter vnitus est: & hanc sententiam de hac vnitate interpretantur hi Doctores, quibus nos consentimus. ea enim expositio omniam est maximè accommodata, quamuis, vt superius diximus, hanc eandem vnitatem, isti Doctores verbis superioribus accommodēt. At in hac parte nobis ea visa est expositio facilior, & aptior, si priores sententias interpretemur de vnitate animarum, quæ fit per Spiritus sancti gratiam, dilectionem & dona cætera. Aug. autem tract. 110. aliter hāc claritatem interpretatur, nempe gloriam corporis, & verba præteriti significationem habent de futuro, vt sit sensus; immortalitatem & gloriam quā dabis carni & humanitati meæ, ego dabo eis. Huic expositioni id videtur obstare, quod sequitur, *vt sint vnum sicut & nos vnū sumus*, non enim hæc gloria ad vnitatē seu vnionem refertur. Deinde quia hæc potius petenda erat à Patre, sicut etiā Christus suammet petijt superius: dicendū enim erat; rogo vt claritatem, quam dedisti mihi, des eis, sicut dictum est; Clarifica me pater claritate quam habui.

A Præterea, quia Christus in his verbis & sententijs, rogat pro suis ea, quæ in hoc sæculo futura sunt, & quibus maximè indigent, vt perficiantur. Adde etiā verbum sequens non accommodari huic expositioni, vt paulo inferius dicemus. Chrysost. hom. 81. & Euthym. aliter exponunt, nempe claritatem hanc esse, tum potestatē miraculorum, quam Christus discipulis dedit; tum vnitatem concordiæ, de qua dictum est, *Vt sint vnum*: hæc enim duo, erant efficax confirmandæ fidei veritatis argumentum, nempe miracula, & tam mira in eis concordia. Ista expositio quantum ad illud de concordia non videtur accommodata: nam cùm roget patrem, vt eos vnum faciat, nō videbatur consonum dicere, Ego dedi eis vnitatem concordiæ: quātum autem ad potestatem miraculorū probabilior est: tamen verba sequentia, *Vt sint vnum, &, Ego in eis, & tu in me*, non accōmodantur. prætērea etiam quia hæc verba generalia, & communia sunt credentibus; at miracula non omnibus dantur. Ambro. lib. 5. de fide cap. 4. quandam aliam visus est indicare expositionem, nempe claritatem hanc esse filiationem, quam accepit Christus homo à Patre, postea dedit suis, quando credentes filios Dei effecit, quamuis nō sic paritas. Christus enim naturalis, nos adoptionis filij sumus: & est probabilis expositio, tamen omnium accommodatissima est, quam Cyrillus, & Hilarius sequuntur: ideo in commentario ipsis subscripsimus.

Et cognoscat mundus, quia tu me misisti, & dilexisti eos, sicut & me dilexisti.

COMMENTARIVS.

EX hac claritate quam dedi eis, duo cognoscent fideles; alterum est, me esse filium tuum à te missum: non enim aliter vniri poterant nobiscum, nisi diuinitatem haberē in ea carne, quam dedi eis; alterū est, te dilexisse eos, sicut & me dilexisti, id est, quod beneficium contulisti mihi homini, nempe diuinitatem tuam, dedisti etiā eis, & eos tibi, sicut & me vnire voluisti; quod argumentum est dilexisse te eos simili dilectione, qua me, quamuis non pari. Nam diuinitas meæ est humanitati vnita immediatè; at cæteris per meam carnem communicatur. Mundum appellat credentes ipsos, qui in hoc quod dictum est, maximè dilectionem Patris agnoscunt, & filij diuinitatem confitentur. Attende agnoscere, seu cognoscere, non apertam cognitionem significat, sed fidem, ipso tamen effectu roboratam; & loquitur Christus de dilectione, qua eius humanitas ita est à Patre dilecta, vt Verbum & diuinitatem ei vnierit, & copulauerit.

ANNOTATIO XVI.

AVGVST. tract. 110. suam superioris sententiæ expositionem persequēs, hæc verba ad statum gloriæ refert. quando nimirum cognoscētur hæc, quæ dicta sunt, quia modò

Universidad de Deusto
Biblioteca

creduntur; at argumentum hoc parum habet efficaciæ. Verbum enim hoc cognoscendi etiam fidei notitiam significat, maximè quando ex aliquo signo, & effectu exteriori procedit. Ioannis 6. Nos credimus, & cognouimus, quia tu es Christus filius Dei. Ioann. 7. Cognoscet de doctrina mea, an ex Deo sit. Qui alias sequuntur expositiones verba hæc etiam accommodant aliter. Ambrosij autem expositioni, multum hæc verba consonant: A ex filiorum enim adoptione data fidelibus, multum Christus filius Dei esse confirmatur, per quem in filiorum adoptionis dignitatem vocati sumus, & Patris erga nos dilectio ostenditur, qui nos filios effecit; quamuis nostra longè sit diuersa à Christi filiatione. At nos sequêtes expositionem Hilarij, & Cyrilli verba hæc interpretati sumus, & est accommodata interpretatio cum Cyrillo libr. 11. cap. 27.

Pater, quos dedisti mihi, volo, vt vbi sum ego, & illi sint mecum, vt videant claritatem meam, quam dedisti mihi.

COMMENTARIVS.

PRecatur Patrem postremò præmium, & beatitudinem, ijs omnibus, qui à Patre dati sunt, de quibus prius dixerat, vt vnum sint, quemadmodū nos vnum sumus: vt hac spe discipuli confortētur in afflictionibus, & laboribus sæculi, & omnes etiā, qui crediturí sunt in eum. *Pater*, inquit, *volo*, id est, maximè desidero, & cupio, vt omnes ij, *Quos mihi dedisti, sint vbi ego sum*, nempe in cælesti regno, vt etiam videant diuinitatē, & gloriam meam, quam mihi dedisti, & huic carni vniuisti. Attēde verbum, *Volo*, est non imperantis, sed precantis, & desiderium proponentis: ita exponit Cyprianus lib. de mortalitate dicens Christum deprecatum esse Patrē hisce verbis. & similiter Chrys. ho. 81. id indicat, & in scriptura eam habet significationē, vt sit petentis nō imperantis: Matt. 12. Volumus à te signum videre. & Mar. 6. Volo vt protinus des mihi caput Ioann. & c. 10. Volumus vt quodcūque petierimus facias. quamuis aliquando sit absolutam voluntatē explicantis. Matt. 8. Volo, mundare. Matth. 20. Volo huic nouissimo dare sicut & tibi: est autem volūtas hæc oratio quædam, vehemens deprecatio. Rursus dicit, *Vbi sum ego*: nam ratione diuinitatis regnabat in cælis, eratque ibi iuxta illud Ioan. 3. Qui descendit de cælo, filius hominis, qui est in cælo. hoc annotat Augustinus tract. 111. Item, *Vt videāt claritatem*, non dicitur, vt habeant, quia nostra beatitudo visio est diuinitatis; Christus quidem diuinitatem habet; beati autem vident; quod Ambrosius lib. 5. de fide cap. 3. simul cum alijs verbis, doctè interpretatus est dicens. Si iudicasset quod diuinam sedem Pater omnibus daret, dixisset; Volo vt vbi ego sedeo, illic sedeant mecum; at inquit, *Volo vt sint mecum*, non sedeant mecum. Et, *Vbi ego*, nō quomodo ego. Deinde sequitur, *Vt videant claritatem meam*, nec dixit vt habeant, sed vt videāt: seruus enim videt, Dominus possidet: sicut & Dauid Psalm. 26. dicit; Vt videant voluntatem Domini. hæc Ambro. quibus verbis significat hanc sentētiam non pro solis Apostolis, vt existimat Chrysost. hom. 81. sed etiam pro omnibus saluandis dictam esse. idcirco non dicitur, vt sedeant, ne omnes iudicaturos existimaremus. Verbum etiam, *Volo*, exponit tanquam iudicantis, & absolutè decernentis esse, vt loquatur tanquam Deus, quod probabiliter dicitur. Tandem dicit, *Quos dedisti mihi*, iuxta illud à principio dictum; Vt omne, quod dedisti ei, det vitam æternā, vbi notat Cyril. lib. 11. c. 28. nullos alios saluari, nec beatificari præter datos à Patre, qui prædestinati dicuntur: hi videbunt claritatem, & diuinitatem Christi.

Volo nō imperium, sed precationem denotat.

Beatitudo nostri in visione consistit.

Quia dilexisti me, ante mundi constitutionem.

VT homo loquitur, cuius humanitas sic est à Deo dilecta supra omnem creaturam, vt ei sit diuinitas vnita, & ad hanc excellentiam, & dignitatem erecta, vt homo ille Deus esset. Hæc autem dilectio non noua fuit, sed ante mundi constitutionem: fuit enim ab æterno electa, & dilecta illa humanitas, vt Verbo vniretur, quamuis in tempore vnita sit; idcirco ante mundi constitutionē dilectus dicitur, vt homo. Sententia hæc non habet locum ratione diuinitatis: quāuis enim Christus ab æterno à Patre diuinitatē habeat, verumque sit, Patrem dedisse diuinitatem ei, tamen non quia dilexit eum: naturalis enim illa natiuitas est, non ex voluntate procedens; intelligenda igitur est, vt loquatur tanquam homo.

ANNOTATIO XVII.

Vox, constitutio quid significat.

HIeronymus ad Ephes. 1. vbi simile verbū habetur, (Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem) vim nominis huius explicat constitutio) est enim Græcè, καταβολή, quam non idem sonare Græcis, quod Latinis constitutionem dicit, sed id, inquit, dicitur καταβολή, cùm quid deorsum iacitur, & in inferiorem locum mittitur de sublimi, vel cùm aliqua res sumit exordium; vnde & hi, qui ædium futurarum prima iaciunt fundamenta καταβάλλονται, id est, deorsum initia fundamētorum iecisse dicuntur. Volens itaque Paulus ostendere, Deum vniuersa machinatum ex nihilo, non conditionem, non creaturam, atque facturam, sed, καταβολήν, id est, initium fundamenti ad eum retulit, vt non iuxta Manichæum, & cæteras hæreses, quæ factorem, & materiam ponunt, aliquid vnde creaturæ factæ sunt antecesserit creaturas, sed omnia ex nihilo substiterint. hæc Hieronymus.

Pater iuste.

COMMENTARIVS.

POstquam orauit petens præmium, & beatitudinem suis à Patre, iustitiam petitionis exponit: æquum enim erat vt ij essent vbi Christus erat, & viderent claritatem eius, qui non credente mundo crediderunt, & Christo adhæserunt. hac de causa Patrem appellat iustum, quia retributio iustitiæ est. 2. Timo. 4. Quam reddet mihi iustus iudex, non solùm autem mihi, sed & his, qui diligunt aduentum eius.

Cur iustum appellat Patrem.

ANNOTATIO XIIX.

CYRIL. lib. 11. cap. 29. rectè annotat, iustum appellatum patrem, quia iustitiæ effectus in his verbis significatur: sicut quādo sanctificatio rogabatur, Pater sancte vocatus est: quæ autem sit hæc iustitia, sic exponit; nempe dictum esse iustum, quia iustè dæmonem, qui mundum captiuum detinebat, ne ad immortalitatem, ad quā creatus erat, peruenire posset, damnauit, & dominio priuauit, vt supra dictum est. sensus igitur est, *O Pater iuste mundus non cognouit*, hanc tuam iustitiam, quam pro mundo erga Diabolum exercuisti, quam si nouisset, omnes ad te accurrissent. Chrysost. ho. 81. aliter explicat hāc iustitiam, nempe iustum dici, quia mundus non habet, vnde arguat Deū, quod ipsum non nouerit: sua enim culpa noluit credere, & cognoscere. Aliter Aug. tract. 111. sentit, iustum dici, quia iustè mundum, & infideles cognitione sui priuauit: nam quod aliquibus non reueletur Dei veritas, iustitiā ipsius est propter eorum peccata; quòd verò alijs manifestetur, misericordia est. Nos aliter exposuimus, nempe vt iustitia hæc sit in præmij retributione, quæ credētibus in eum, superiori sentētia petebatur: hanc enim reddere iustitiæ est, iuxta illud 2. Tim. 4. Reddet mihi iustus iudex, nō solùm autem mihi, sed & his, qui diligunt aduentum eius.

Mundus te non cognouit, ego autem te cognoui, & hi cognouerunt, quia tu me misisti, & notum feci eis nomen tuum.

COMMENTARIVS.

MVltum notanda est particula, *Et*, quæ in Græco textu est, *Et mundus te non cognouit*, id est, mundo te nō cognoscente, hi nouerunt; seu, cū mundus te non nouerit, ergo te noui, & hi nouerūt. suos enim discipulos à mundo distinguit, vt sit sensus; Cùm mundus non cognouit, hi nouerunt: inter tot incredulos credere, laude dignum est, & præmio. vt autem hanc cognitionem nō eos à seipsis habuisse significaret, sed quia edocti ab eo sunt: propterea dicit, *Ego autem noui te, & hi cognouerunt, quia tu me misisti, & notum feci*, id est, quia ego notum feci eis *Nomen tuum*, nempe te esse Patrē meum, propterea te nouerunt: ex mea enim reuelatione habēt, vt te, & me cognoscant: nemo enim nouit Patrem, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Filius per se nouit, cæteri ex reuelatione hanc cognitionem sunt consequuti.

Et notum faciam.

ADhuc maiorem diuinitatis, & nominis tui cognitionem, & ampliorem fidem præstabo; quod factum est post resurrectionem, quando eis scripturas diuinas aperuit, & perfectius effectum est, quando misit eis Spiritum sanctum. De hac notitia, quæ facta est per Spiritus sancti aduentū, exponunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

hæc verba Chryſ.hom.81. & Euthym. & eſt accommodata expoſitio, adiuncta etiam notitia, quæ facta eſt poſt reſurrectionem ab ipſomet Chriſto, de qua præcipuè hic loquitur. Aug. verò tract.111. ad manifeſtationem gloriæ hæc verba refert, & probabilis eſt expoſitio, ſed accommodatior eſt prior.

Vt dilectio, qua dilexiſti me, in eis ſit, & ego in ipſis.

CAuſam huius manifeſtationis factæ, & faciendæ exponit; vt ſimili dilectione, qua me dilexiſti, eos diligas, vt ſicut ſimiles ſumus ego & ipſi in tui cognitione, ſimus etiam in dilectione; vt ſicut me tanquam Filium diligis, etiam filiali dilectione eos tanquam filios diligas. Subiungit autem Dominus cauſam dilectionis huius dicēs, *Et ego in eis*, id eſt, quia ego in eis ſum, & inhabito per fidem viuam: ſæpe enim hæ particulæ copulatiuæ apud Ioannem vim habent cauſæ, quæ eſt Hebræa phraſis. Senſus ergo eſt: notū feci, & faciam adhuc nomen tuum in eis, quia ſic ero in ipſis: hoc autem facio, vt diligantur à te tanquam filij, quia ego, qui Filius tuus ſum, in ipſis ſum & habito. Non autem abſque myſterio dicitur; *Dilectio ſit in ipſis*, cùm potuiſſet dicere, diligas eos; at vt ſignificet quando Deus diligit, ipſam dilectionem, quæ Spiritus ſanctus eſt, eſſe in dilectis per gratiam, ideo dicit, *Dilectio ſit in ipſis*, de hoc latius in annotatione. Sunt autem verba ſimilitudinis nō paritatis, aut æqualitatis: vt enim non ſumus pares in cognitione Patris cum Chriſto; ſic nec in dilectione Patris, nec in filiatione, de qua ſimilitudine ſiue æqualitate dictū eſt 1.Ioan.3. Scimus quoniā cū apparuerit, ſimiles ei erimus. Porrò fine optimo cōcluditur oratio, vt nimirum dilectio Patris, & Chriſtus ſit in ſuis.

ANNOTATIO XIX.

Quid ſit Dei dilectionem in nobis eſſe.

CHRYSOST. hom.81. verbum illud, *Dilectio ſit in eis, qua dilexiſti me*, ſic exponit, vt cognoſcāt dilectionem, qua me dilexiſti, & dum id cognoſcunt, ego ſim in eis: quam expoſitionem ſequitur Euthy. tamen Cyril.lib.11. c.30. aliter exponit, *Nempe dilectio ſit in eis, qua dilexiſti me*, id eſt, diligantur à te perfectè, ſicut ego dilectus ſum: quod nos ſecuti ſumus in commentario. Illud autem vltimum verbum, *Et ego in ipſis*, Aug.tract.111. in ſenſu cauſali exponit, vt nos expoſuimus. Cyril. & Chryſoſt. in ſenſu copulandi; & accommodata eſt vtraque expoſitio: probabilior tamen viſa eſt Auguſtini, quamuis ipſe ſenſum alium ſequatur, nempe de beatitudine & gloria ſempiterna.

Sed meritò interrogare quis poſſet; Cur nō dicitur, vt dilectione, qua dilexiſti me, diligas eos. Sed, *vt dilectio, qua dilexiſti me, ſit in eis*, quid eſt dilectionem Patris eſſe in eis? Reſpondeo hac locutionis forma ſignificari diſcrimen, quod eſt inter amorem generalem, quo diligit Deus cuncta quę fecit; & ſingularem illū, quo credentes in Chriſtum proſequitur. illo enim ſic Deus diligit omnia, vt amore ipſum non communicet eis, ex amore quippe benefacit omnibus, amorem tamen ipſum ſuum non dat eis. hoc verò ſingulari amore ſic diligit credentes, vt non ſolùm magna eis beneficia conferat, filioſque adoptionis ſuos faciat; ſed etiā ipſammet ſuam dilectionem, & amorem eis donet, vt in ipſis verè ſit. Patris enim dilectio Spiritus ſanctus eſt, quem credētibus dat, vt per eum efficiantur filij, & recipiant bona, quæ ex eodemmet amore, & dilectione procedunt. mirus profectò, & altiſsimus eſt hic amandi modus, de quo Roman.5. dictum eſt: Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. hac igitur de cauſa dictum nunc eſt, *Vt dilectio, qua me dilexiſti, ſit in eis*. petebat enim Chriſtus credentes in ſe diligi à Patre, non quidem illa dilectione generali, qua bonos, & malos diligit, & ſuum Solem oriri ſuper eos facit: ſed ea, qua efficiendi erant filij Dei adoptionis, & hæredes æternæ vitæ; & vnum, ſicut & Pater, & filius vnum ſunt, quæ nōn erant futura, niſi eadem dilectione patris, quæ Spiritus ſanctus eſt, collata & donata eis; propterea dicit, *Vt dilectio, qua me dilexiſti, ſit in eis*. Hoc nos docuit Ioannes ipſe 1. epiſt. Videte, inquit, qualem charitatem dedit nobis pater, vt filij Dei nominemur, & ſimus. nō enim dicit, videte, quali charitate nos dilexit pater, ſed qualem charitatem dedit nobis. Sic namque nos filios effecit ex charitate, vt eandem charitatem, qui Spiritus ſanctus eſt, daret, vt per eum filij eſſemus. Rom.8. Accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater. Galat.4. Miſit Deus ſpiritum filij in corda veſtra, in quo clamatis Abba Pater. Meritò autem dicit Ioannes, *Videte*, quia profectò omni digno eſt conſideratione, & perpetua gratiarum actione tantus, & tam ſingularis amor hanc dilectionem petit nunc Chriſtus: & verò tantū precatorem, quantus Chriſtus erat, tales preces decebant.

CAPVT DECIMVM OCTAVVM.

HAEC cùm dixiſſet IESVS, egreſſus eſt cū diſcipulis ſuis trans torrentem Cedron, vbi erat hortus, in quem introiuit ipſe, & diſcipuli eius. Sciebat autem & Iudas, qui tradebat eum, locum: quia frequenter IESVS conuenerat illuc cum diſcipulis ſuis. Iudas ergo cùm accepiſſet cohortem, & à Pontificibus & Phariſæis miniſtros, venit illuc cum laternis, & facibus, & armis. IESVS itaque ſciens omnia, quæ ventura erant ſuper ſe, proceſſit, & dixit eis: Quem quæritis? Reſponderunt ei: IESVM Nazarenum. Dicit ei IESVS: Ego ſum. Stabat autem & Iudas, qui tradebat eum, cum ipſis. Vt ergo dixit eis: ego ſum: abierunt retrorſum, & ceciderunt in terram. Iterum ergo interrogauit eos: Quem quæritis? Illi autem dixerunt: IESVM Nazarenum. Reſpondit IESVS: Dixi vobis quia ego ſum. Si ergo me quæritis, ſinite hos abire. Vt impleretur ſermo quem dixit: Quia quos dediſti mihi, non perdidi ex eis quenquam. Simon ergo Petrus habens gladium, eduxit eum: & percuſſit pontificis ſeruum, & abſcidit auriculam eius dexteram. Erat autem nomen ſeruo Malchus. Dixit ergo IESVS Petro: Mitte gladium tuum in vaginam: Calicem, quem dedit mihi Pater, non bibam illum? Cohors autem, & tribunus, & miniſtri Iudæorum comprehenderunt IESVM, & ligauerunt eum, & adduxerunt eum ad Annam primùm. Erat enim ſocer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius. Erat autem Caiphas, qui conſilium dederat Iudæis: Quia expedit vnum hominem mori pro populo. Sequebatur autem IESVM Simon Petrus, & alius diſcipulus. Diſcipulus autem ille erat notus pontifici, & introiuit cum IESV in atrium pontificis. Petrus autem ſtabat ad oſtium foris. Exiuit ergo diſcipulus alius, qui erat notus pontifici, & dixit oſtiariæ: & introduxit Petrum. Dicit ergo Petro ancilla oſtiaria: Nūquid & tu ex diſcipulis es hominis iſtius? Dicit ille: Non ſum. Stabant autem ſerui & miniſtri ad prunas, quia frigus erat: & calefaciebant ſe. Erat autem cum eis & Petrus ſtans, & calefaciens ſe. Pontifex ergo interrogauit IESVM de diſcipulis ſuis, & de doctrina eius. Reſpondit ei Ieſus: Ego palam locutus ſum mundo, ego ſemper docui in ſynagoga, & in templo, quò omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus ſum nihil. Quid me interrogas? interroga eos, qui audierunt quid locutus ſim ipſis. Ecce hi ſciunt, quæ dixerim ego. Hæc autem cùm dixiſſet, vnus aſſiſtens miniſtrorum dedit alapam Ieſu, dicens: Sic reſpondes pontifici? Reſpondit ei Ieſus: Si malè locutus ſum, teſtimonium perhibe de malo: ſi autem bene, quid me cædis? Et miſit eum Annas ligatum ad Caipham pontificem. Erat autem Simon Petrus ſtans & calefaciens ſe. Dixerunt ergo ei: Nunquid & tu ex diſcipulis eius es? Negauit ille, & dixit: Non ſum. Dixit ei vnus ex ſeruis pontificis, cognatus eius, cuius abſcidit Petrus auriculam: Nonne ego te vidi in horto cum illo? Iterum ergo negauit Petrus: & ſtatim gallus cantauit. Adducunt ergo Ieſum à Caipha in prætorium. Erat autem manè: & ipſi non introierunt in prætorium, vt non contaminarentur,

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed vt manducarent pascha. Exiuit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit: Quam accusationem affertis aduersus hominem hunc? Responderunt & dixerunt ei: Si nõ esset hic malefactor non tibi tradidissemus eum. Dixit ergo eis Pilatus: Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi: Nobis non licet interficere quenquam. Vt sermo IESV *impleretur, quem dixit, significans qua morte esset moriturus. Introiuit ergo iterum in prætorium Pilatus: & vocauit* IESVM, *& dixit ei: Tu es rex Iudæorum? Respondit* IESVS: *A temetipso hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me? Respondit Pilatus: Nunquid ego Iudæus sum? Gens tua, & Pontifices, tradiderunt te mihi: quid feci sti? Respondit* IESVS: *Regnum meum non est de hoc mundo: Si ex hoc mũdo esset regnum meum, ministri mei vtique decertarent, vt non traderer Iudæis: Nunc autem regnum meum non est hinc. Dixit itaque ei Pilatus: Ergo rex es tu? Respondit* IESVS: *Tu dicis, quia rex sum ego. Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati: omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Dicit ei Pilatus: Quid est veritas? Et cùm hoc dixisset, iterum exiuit ad Iudæos, & dicit eis: Ego nullam inuenio in eo causam. Est autem consuetudo vobis: vt vnum dimittam vobis in pascha: vultis ergo dimittam vobis regem Iudæorum? Clamauerunt ergo rursum omnes, dicentes: Non hunc, sed Barabban. Erat autem Barabbas latro.*

ANNOTATIO I.

QVoniam in historia Dominicæ Passionis, tã apud Ioannẽ, quàm cæteros Euangelistas, frequens est mentio Pontificis & Pontificum, Sacerdotis & Sacerdotum, Scribarum & Pharisæorum: in quibus intelligendis non paucæ occurrunt difficultates, necesse erit præmittere quis horum vnusquisque, & quæ eius functio fuerit, ne id ipsum toties repetere cogamur, quoties harum personarum mentio occurret.

De summo Sacerdote.

INter Sacerdotes, qui omnes de genere Aaron esse debebant, ille principatũ tenebat, quem pontificem appellarunt, qui in sacris litteris, Sacerdos, Sacerdos magnus & summus, Sacerdotum princeps, & denique Pontifex appellari consueuit. reliqui verò simpliciter Sacerdotes, vel Sacerdotes secundi ordinis dicti sunt; quamuis, vt dicemus postea, nónulli eorum quandoque summi Sacerdotes, & principes Sacerdotum, appellẽtur. 4. Reg. 23. Iosias præcepit Helciæ Sacerdoti magno, & Sacerdotibus secundi ordinis. Et cap. 25. ab stulit princeps militiæ Saraiam Sacerdotem primum, & Sophoniam Sacerdotem secundum. Quibus locis Pontificem nomine Sacerdotis magni & primi, reliquos verò, Sacerdotes secundi ordinis nũcupari videmus. Quia ergo Aaron primus omnium à Deo fuit Pontifex institutus, & filij eius in Sacerdotes fuére consecrati, quidquid ad Sacerdotale munus spectans, de Aarone scriptum est, ad Pontificem, quidquid verò de filijs eius, ad reliquos Sacerdotes pertinet.

A Quinque pertinebant ad munus summi Pontificis. Primum est, vt ingressus tabernaculum quotidie lucernas, quæ erant in eo concinnaret. Exod. 30. & Leuit. 24. Secundum, vt ad altare thymiamatis quotidie incensum adoleret, Exod. 30. & 1. Para. 6. Tertium, singulis hebdomadis panes propositionis denuo conficere, & recentes in mensa apponere, veteres verò, quos à mensa amouebat, ipse & filij eius in loco sacro edere debebant, vt præcipitur Leuit. 24. Iicuit B nihilominus Abimelec Sacerdoti, vt quos ipse ab altari abstulerat, Dauidi & sociis edendos traderet, 1. Reg. 21. quia æquum fuit eis vndecunque in illa necessitate succurrere, vt Dominus postea declarauit, Matth. 12. cap. Quartum, in diebus festis, vnà cum reliquis Sacerdotibus sacrificia populi offerebat: de quibus nonnihil diximus supra cap. 7. annotatione secunda, & huic attestatur Iosephus libr. 6. de bello Iudaico dicens, Pontifex cum sacerdotibus ascendebat ad templum septimo quoque die, & kalendis, & in annuis festiuitatibus populi, & sacrificabat. Quintum, semel in anno die festo expia-

De functione hui seruati Pontificis.

expiationis solus Sanctum Sanctorum ingrediebatur, ipsumque & altare thymiamatis sanguine vituli aspergens, à peccatis populi, expiabat: pro seipso, domo sua, vniuersoque populo preces fundebat. Exodi 30. & Leuit. 16. Latius de hoc egimus in citata annotatione de festis.

An Pontifex semel in anno tantùm ingrediebatur Sancta sanctorum.

Vnus est Beatus Augusti. qui inter Patres affirmat, lib. 2. quæstio. in Exod. quæst. 133. Pontificem consueuisse quotidie ingredi Sanctum Sanctorum, quia quotidie incensum debebat adolere in altari thymiamatis. Vnde quod dicitur semel tantùm in anno ingredi solitum fuisse: explicat Augustinus. quod semel in anno ingrediebatur expiaturus per sanguinis aspersionem tabernaculum fœderis, & altare thymiamatis; nihilominus quotidie sine sanguine debebat intrare, vt incensum adoleret, sicut ei præceperat Dominus. Cæterum cùm Paulus ad Hebr. 9. dicat in priori tabernaculo semper introibant Sacerdotes sacrificiorum officia consummantes, in secundo autem semel in anno solus Pontifex nó sine sanguine; videtur certius quod semel tantùm in anno potuerit ingredi. Sic sentiunt super hũc locum Chrysosto. hom. 17. in epist. ad Hebr. Theodoret. ibidem & super capit. 1. Threno. Hierony. sup. cap. 16. Ezech. & Ambrosius li. 1. in Lucam cap. de ingressu Zachariæ in templum. nec parum hoc confirmat sentẽtia Philonis & Iosephi, qui inter hebræos fuêre peritissimi. ille namque lib. de legatione ad Caium, sic scripsit: Sanctuarium semel quotannis ingreditur Pontifex, ieiunij tempore tantùm, odores incensurus, & ex more vota facturus; de cætero si quis sacerdos, immo si ipse Pontifex duobus anni diebus, aut eadem die ter, quaterue introierit, capite luet absque venia. quod etiam lib. 2. de Monarchia repetit. Iosephus verò libr. 6. de bello Iudaico ait: Superhumerali, & rationali Pontifex vtebatur, solùm cum Sancta sanctorum ingrediebatur; quod semel in anno solus faciebat, quo die cunctis ieiunare mos erat. Ratio verò, cui Augustinus innixus est vt contrarium sentiret, ex eo vim habuit, quia credidit ipse altare thymiamatis, in quo adolendum erat incẽsum, esse intra velum, quod diuidebat Sancta sanctorum à reliquo tabernaculi, itaque iuxta eius sententiam hoc altare erat intra illud spatium, quod dicebatur Sancta sanctorum. tamen si consulamus scripturam reperiemus, tam mensam propositionis, quàm altare thymiamatis fuisse extra velum, tamen iuxta illud, de mensa patet ex capit. 24. Leuit. de altari verò dicitur Exod. 30. ponesque altare contra velum, quod ante arcam pendet testi, monij. id est, pones ante velum: intra velum ergo solummodo erat propitiatorium, id est, Arca fœderis, & supra eius operculum Cherubini erant extensis alis: extra velum verò erat altare, in quo quotidie iuxta præceptum legis incensum adolebat sacerdos, absque eo quod ingrederetur in Sanctum Sanctorum.

Quamuis pro instituto nostro dicta sufficeret, vt posset dignosci quo Sacerdos Summus ab alijs de genere Leuitarum differret: libet tamen pauca de Summorum Sacerdotum successione addere: quibus eorum dignitatem & statum melius possit vnusquisque cognoscere. Dignitas hæc à Deo data est Aaroni, vt in eius posteritate perpetuò permaneret, sicut constat Exod. 28. & 29. & 1. Paralip. 26. ita tamen vt in demortui locum eius primogenitus succederet: sicut factum est, per primos quinq; sacerdotes ab Aarone vsque ad Bozi. Aaroni enim defuncto successit eius primogenitus Eleazarus, & Eleazaro eius primogenitus Phinees, & Phinees primogenitus eius Abisue, & Abisue successit Bozi, vt constat ex lib. 1. Paralip. cap. 6. post mortem Bozi translatum fuit sacerdotium à familia Eleazari, ad familiam Ithamari fratris eius natu minoris; & quamuis ex scriptura translationis ratio non constet, dubitari non potest, quin fuerit graue aliquod peccatum: quia Dei promissio alioquin stabilis & indeficiens, hac vna de causa mutari consueuit: sicut videmus in Heli; qui fuit primus Sacerdos summus de familia Ithamari, & non solum à Deo in Sacerdotem electus est, vt dicitur 1. Reg. 2. sed etiam à populo factus est Iudex, illumq; per quadraginta annos iudicauit, vt habemus eodem primo Reg. cap. 4. tamen propter grauissima, & impunita filiorum peccata 1. Reg. 2. illi comminatur Dominus, quod sacerdotium ab eius domo esset ablaturus, & de facto abstulit tempore Abiathar sacerdotis, vt mox dicemus. redijt ergo Pontificatus ad familiã Eleazari, quando Sadoc factus est à Saule sacerdos, & per aliquot annos officio functus est simul cum Abiathar filio Achimelech, quẽ eisdem diebus Dauid creauit Sacerdoté summum: & in hac familia & posteritate Eleazari durauit Pontificatus vsque ad reditum populi ex captiuitate Babylonica, quo tempore Pontifices cœperunt, non solùm templi, & sacrorum curam gerere; sed etiam Regum officio fungi, & Reipublicæ duces ac principes appellari: beneque cum illis actum est vsque ad Antiochum Eupatorem regem Syriæ, qui deposito Onia summo sacerdote, cæpit eligere Sacerdotes magnos de genere quidẽ Aaron, non tamen de familia, ad quam iuxta Dei institutionem spectabat populi Principatus, sed plebeios, & viles homines subrogabat, qui nec viribus, nec auctoritate posset ie eorũ conatibus opponere. Subsecuta est paulo post Assamonæorũ familia, quæ teste Iosepho li. 12. Antiquit. cœpit à Iuda Machabæo filio Matathiæ, & ad tantã euecta est dignitatẽ, & potestatem, quantam in libris Machabæorum videre licet, donec Herodes, qui fuit tempore Pompeij, & postea à Romanis in regẽ Iudææ electus, vt tutius ei esset pro libito gubernare, sequutus exemplum Antiochi, ex Plebeiorum fece summos sacerdotes creasset, & passim pro arbitrio deposuisset, alios denuò substituẽs. Et ex assidua hac & frequẽti magnorũ sacerdotum mutatione ortũ est, vt qui tandiu Pontificatum gerere debebant secundum legis præceptum, quandiu vita duraret,

De origine, successione, & numero summorum Sacerdotum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

duraret, paucis annis, & nonnulli etiam paucis diebus eo fungerentur officio, quousque tandem propter auaritiam Romanorum, & Iudæorum qui reges fiebant, & propter frequentes dissensiones, & annui fierent Pontificatus, & pecunijs venderentur: vt latius tractat Iosephus libro 22. Antiquitatum.

Numerus magnorum Sacerdotum.

Numerum summorum sacerdotum diuersè computant scriptores. Iosephus lib. 22. Antiq. capit. 8. numerat tres super octuaginta, & vno plus minusue. hanc credo certiorem esse computationem, quia conformior est ijs, quæ ex libr. 1. Paralip. deduci possunt: fuêre igitur ab Aaron vsq; ad captiuitatem Babylonicam viginti & duo Sacerdotes; à Iosadec, qui fuit post captiuitatem primus, vsque ad tempora Antiochi Eupatoris regis Syriæ, fuere quindecim; ab Antiocho vsque ad Herodem illum, de quo modò loquebamur, numerantur septemdecem, aut decem & octo; ab Herode vsque ad Finassum, qui fuit vltimus omnium summorum Sacerdotum, & suo fungebatur officio quando Titus, & Vespasianus ciuitatem funditus euerterunt, transiêre anni centum & septem; in quibus numerati sunt duo de triginta magni Sacerdotes, qui omnes cõplent numerum octuaginta trium. hoc vnum in hac sacerdotum computatione oportet aduertere, quod Iosephus capite 8. citato, nonnihil differt à diuina scriptura, tam in numero quàm in nominibus horum sacerdotum, quod duplici ex capite oritur; vel quia Iosephus inter Sacerdotes magnos illos cõputat, qui quãuis magni non essent, quandoq; tamẽ pro magnis supplebant, & eorum fungebantur officio, vt fuit Phinees filius Heli, qui non fuit Sacerdos magnus cùm è vita prior patre decesserit, tamen pro patre quandoque ministrabat, quia Heli, iam senio confectus, & oculorum lumine orbatus, non bene poterat ministrare. Vel quia scriptura eorũ tantùm meminit, qui continuata primogenitorum successione Pontificatum gesserunt. Iosephus verò etiam eos numerat, qui quamuis primogeniti non essent, tamen Pontificis officio functi sunt: contigit enim aliquando vt primogenito absque liberis decadente, frater eius, & successiuè plures ipsius fratres in Pontificatu succederent; quos omnes numerauit Iosephus, scriptura nonnullos eorum prætermittente.

An fuerint vnquam simul duo Sacerdotes magni.

Superest nunc examinanda difficultas, nũ aliquando euenerit, vt duo simul summi Sacerdotes illo fungerentur officio, an verò semper vnus tãtum pro tempore fuerit? Duo sunt scripturæ loca, quę in hac re negotium facessunt. Primus locus est lib. 2. Regum cap. 15. vbi Sadoc, & Abiathar sacerdotes dicuntur, & 1. Para. 24. no in officij functione contentio inter eos oriretur, Dauid vices eorum distribuisse dicitur. Alter locus est Luc. 3. dicentis; Sub principibus sacerdotũ Anna & Caipha, factum est verbum Domini ad Ioannem. quibus verbis apertè indicari videtur vtrumque simul & eodem tẽpore Pontificatum gessisse.

Primus locus probat absque dubio, tempore illo duos simul sacerdotes pontificatu functos fuisse, quia & duo erant Reges in Israel; Saul, qui possidebat regnum, & Dauid, qui à Deo in Regem electus, & à Samuele fuit unctus. Sed vt rei veritas constet, oportebit eam repetere, quæ in libris Reg. scribuntur. Habemus ex lib. 1. Regum cap. 22. quod Saul iratus contra Achimelech sacerdotem magnum, eo quod fugienti Dauidi cibos, & gladiũ dedisset, occidi fecit, non solùm Achimelech, sed simul cum ipso alios octuaginta quinque sacerdotes: vnus tantùm Abiathar filius Achimelech, fuga mortem euadens cõfugit ad Dauidem, qui in locum patris à Saule interfecti, eum suffecit in Pontificatum. aliunde Saul cũ omnes sacerdotes interfeciſſet, elegit Sadoc, vt sacerdotio fungeretur loco Achimelech sacerdotis magni etiam interfecti: & quamuis duo reges hac ducti ratione elegerint sacerdotes, tamen nõ sine secretiore, & altiori mysterio, Deo sic permittente, quia disposuerat, vt hoc eodẽ euentu impleretur verbum, quod contra domum Heli fuerat comminatus dicens 1. Reg. 2. Ecce dies veniunt, & præcidam brachium tuum, & brachium patris tui, &c. fuit autem tunc impletum: quia quãuis dum viueret Dauid, Sadoc de stirpe Eleazari, & Abiathar de stirpe Ithamari, & de familia Heli fungerentur sacerdotio, illo tamen mortuo, Salomõ filius eius deposuit Abiathar, priuãs eum pontificatu, præcipiens ei, vt in villam suam Anatoth discederet, quo facto subdit scriptura 3. Reg. 2. Eiecit ergo Salomon Abiathar, vt non esset sacerdos Domini, vt impleretur sermo Domini, quem loquutus est super domum Heli in Silo. Habes igitur vnde ortũ sit, quod tempore illo simul fuerint duo sacerdotes magni. Quæret tamen aliquis, cùm Dauid esset in lege peritus, & propheta Domini in omnibus sapiens, quorsum tempore suo permisit duos simul sacerdotes ministrare in templo, præcipiente lege vt vnus tãtùm primogenitus mortui in locum eius subrogaretur? Respondeo, Dauidem absque legis transgressione id fecisse, quia tanquam verus propheta intellexit Dominum Heli comminatum fuisse quod scriptum est, 1. Reg. 2. Videbis æmulum tuum in templo in vniuersis prosperis Israel, quod non fuit impletum in persona Heli, cùm ipse non viderit æmulum in templo, sed implẽdum erat, vt scriptura docet esse impletum, in Abiathar, qui erat de familia Heli, & vidit in templo Sadoc Sacerdotem in omnibus auctum & prosperum effectum, donec Salomõ eum amouit ab officio, vt ergo sermo Domini impleretur, Dauid neutrum sacerdotio priuauit, sed vtrumque pro tempore in templo ministrare permisit.

Annas quia Iosephus vocat principem Pontificum.

De secundo loco maior est difficultas. Augusti. tractat. 49. in Ioan. credit Annam & Caipham eodem tempore fuisse Sacerdotes magnos, singulos tamen ministrasse per vices suas, vt Luc. 1. dicitur de Zacharia, Cùm sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suæ ante Deum, &c. Beda tamen super ca. 3. Luc. asserit tẽpore illo annuos sacerdotes. probabilius tamen crediderim, non simul tempore vtrumque sacerdotio functum fuisse: nam Luc. 22. dicitur de Domino Iesu, Comprehendentes eum duxerunt illum ad domum principis Sacerdotum. quæ verba indicant vnum fuisse tunc summum Sacerdotem, in cuius domum ductus fuit Dominus, alioquin si duo essent, Euangelista nomẽ eius expressisset, in cuius domum ductus fuerit. In super Ioan. 11. dicitur de Caipha, Cũ esset pontifex anni illius, prophetauit: quibus verbis ostenditur saltem eo tempore Caipham solùm pontificatũ administrasse. Est igitur considerandum, quod ex assidua & frequenti sacerdotũ mutatione (de qua superiùs diximus) noua consuetudo inducta fuit, vt qui semel per annum, vel per tempus aliquod Pontificatum gessissent, quamuis dignitatem relinquerent, Pontificis tamen nomen non amitterent, sicut qui apud nos Episcopatui renũtiat, Episcopi nomen non admittit: quod ita fuisse constat ex Iosepho, qui li. 2. de bello Iudaico bis aut ter diuersis capitibus Pontifices appellat eos, qui Pontificatu functi fuerant, quamuis tunc non essent Pontifices. Dico ergo Caipham solùm id temporis Pontificatu functũ, Annam verò superioribus annis functum esse, & quamuis alij essent, qui fuerant etiam summi Sacerdotes, non illorum, sed solius Annæ mentio fit, quia erat socer Caiphæ: propterea etiam inter omnes, qui fuerant summi Sacerdotes, solùm ad Annam ductus est Dominus. locus verò ex 3. cap. Luc. sumptus non probat, eodem tempore fuisse vtrumque summum Sacerdotem, sed Ioannis prædicationem sub vtriusque sacerdotio completam esse, quod nos etiam cõcedimus, quia ad talem statum iam sacerdotium peruenerat, vt non solùm annui essent sacerdotes, sed frequentius etiam mutarentur, prout videbatur Romanis principibus, qui Rempublicam illam administrabant, vt testis est Iosephus libr. 18. Antiq. cap. 4. qui de vno Valerio Grato refert quanta facilitate Pontifices amoueret, & nouos crearet. potuit ergo Ioannis prædicatio, quamuis non fuerit diuturna, sub vtriusque Pontificatu peragi, non autem quod ambo simul verè essent summi Pontifices: de loco illo, quo Beatus Augustinus suam probat sententiam, dicemus inferius. Supererat dicere de vestibus & de cõsecratione summi Sacerdotis, sed quia hoc esset ab instituto digredi, supersedendum erit, qui tamen scire cupit, legat, quę scribuntur Exod. 28. & Leuit. 8. & quę Hieronymus Epist. 128. à Iosepho mutuatus est. de consecratione verò legat cap. 29. Exodi. & 8. Leuit. & Philonem libr. 3. de vita Moysis.

Sacerdotes quinque.

De Sacerdotibus.

EGimus iam de Sacerdote magno, de Sacerdotibus, quos secundos, seu secundi ordinis appellari diximus, tractare nunc oportet. Circa quorum originem illud est aduertendum, summos Sacerdotes ab Aaron per

lineam primogenitorum descendisse, nimirum summo Sacerdoti Aaron eius primogenitus succesſit, huic autem ipsius primogenitus, & sic consequenter per primogenitos, à primo primogenito successio trahebatur: quòd si primogenitus deficiebat alicuius, succedebat secundus aut tertius filius, omnes tamen à primogenito Aaron deriuabãtur: à reliquis autem Aaron filijs, origo Sacerdotum secundorũ descendebat. Fuerunt aũt Aaron primo Sacerdoti summo quatuor filij, quorum duobus, nempè Nadab, & Abiu incendio interfectis, eò quod ignem prophanum, seu non sacrum sacrificio miscuissent: superfuêre Eleazar, & Ithamar, à quorum priori summorum Sacerdotum, à posteriori secundorum tota progenies deriuata est. Summi ergo Sacerdotes secundum legem à primogenito Aaron, secundi à secundo genito ortum habuêre.

Quæ munera pertinent ad Sacerdotes.

Sicut secundi Sacerdotes in dignitate, & numero à summo Sacerdote multum differebant, ita etiam in functione & officio: nam septem sunt quæ ad munera Sacerdotum spectabant. Primò olea conseruare, quorum non nulla pro lucernis, alia pro vnctionibus sacris vsui erant. Nume. 4. Secundò vasorum, quibus in tabernaculum vtebantur, curam gerere. Numero 4. Tertiò, quotidie vnà cum Sacerdote magno incensum offerre super altare thymiamatis, & absque Pontifice etiam super altare holocaustorum, vt scribitur Numero. 4. & 1. Paralip. 6. & 26. Quartò quotidiana offerre sacrificia. Numer. 4. Quintò, si quando pro populo vel priuatis personis præter consuetum ordinem offerendum esset sacrificiũ, offerre, vt patet Leuit. 17. & 2. Paralip. 29. Sextò, sacrificia facere, quæ pro singulis festis præscripta erant: scripturæ loca, in quibus huiusmodi indicantur sacrificia, ostendimus supra cap. 7. Annota 2. Iosephus hoc idem affirmat libr. 6. de bello Iudaico. Septimò pelles Holocaustorum detrahere. Leuit. 1. & 2. Paralip. 29. & quamuis omnia hæc Babylonico exilio fuerint interrupta & ferè collapsa, tamen postquam à captiuitate redierunt, omnia Dei mandato fuêre innouata: vt habetur Ezechielis 44. capite.

Sacerdotum in classes distributio.

Dauid, qui in rebus ad diuinum cultum spectantibus solertissimus fuit, tantam suo tempore inuenit multitudinem Sacerdotum ex Eleazaro, & Ithamar propagatam, vt necessarium duxerit illos omnes ad ordinem aliquẽ redigere, ne multitudo hęc, aut in ministerijs confusionem, aut inter ministros contẽtionem pareret. omnes ergo per vices suas, & per hebdomadas distribuit ad ministrandum, siquidem, vt Iosephus affirmat li. 2. contra Appionem, in singulis classibus ex vigintiquatuor (de quibus mox dicemus) plus quàm quinque millia hominum numerabantur. Distribuit ergo Dauid Sacerdotes omnes, quos ex Eleazari prosapia reperit, in sexdecim Classes, illos verò, qui ex Ithamaro originem ducebant, in octo, & singulis præfecit Principem vnum, ipsammet classem

à Prin-

Universidad de Deusto
Biblioteca

à Principe illo denominans: ne tamen quis cõ queretur, aut ipsum vt personarum acceptatorem incusaret, voluit sortibus definiri, quę prima, & quæ secunda, & tertia, vsque ad vigesimam quartam, futura esset: immo cùm instituisset vt singulæ classes, singulis hebdomadibus in templo ministrarent, fortitus est etiam munus, quod singuli Sacerdotum illius classis obirent, verbi gratia, quis incensum poneret, quis Sacrificijs assisteret, quis pelles detraheret, &c. hæc omnia constant ex libr. 1. Philippo. cap. 24. & confirmat Iosephus libr. 2. contra Appionem. hæ Sacerdotum Classes, in scriptura quandoque appellantur vices, & hoc frequentissimè, vt 1. Esdræ 6. & 3. Esdræ 1. libr. 1. Paralipo. 24. & Luc. 1. Sacerdos quidam nomine Zacharia de vice Abia. dicuntur etiam turmæ 2. Paralipo. 20.

An Zacharias pater Ioannis, fuerit Summus Sacerdos.

Ex dictis duo dubia soluuntur, primum est, An Zacharias pater Beati Ioannis Baptistæ fuerit Summus Sacerdos? non desunt graues, & antiqui patres, qui id affirmarunt, & argumentis confirmarunt: nam Ambros. libr. 1. in Luc. capit. de ingressu Zachariæ in templum, & Augusti. tracta. 49. in Ioan. sub finem illius: affirmant fuisse Sacerdotem magnum, eo ducti quod incensum adolebat, quod ad solum magnum Sacerdotem spectabat, tum etiam, quia dicit Lucas capit. 1. vt Sacerdotio fungeretur in ordine vicis suæ: per vices autem ministrabant Sacerdotes magni, qui tempore illo, inquit August. erant annui. Cæterum, quamuis horum auctoritas sit maximi facienda, probabilius esse crediderim, illum non fuisse Sacerdotem magnum; tum quia de illo non dixisset Euangelista, erat Sacerdos quidam, sed erat Sacerdos anni illius, vt dixit Ioannes de Caipha, vel alia vteretur phrasi, quæ conueniret Summo sacerdoti; tum quia Summus Sacerdos non habebat vices: solùm enim tempore Sadoc, & Abiathar, vt superius diximus, Dauid illis distribuit vices, pro tempore, quo simul functi sunt Sacerdotio: ab illo tamen tempore summi Sacerdotis non erant vices, sed, vt modò diximus, Sacerdotum secundi ordinis, quos in ministerio Dauid per vices diuisit. Præsertim quod ex Iosepho libr. 17. Antiq. constat; tunc temporis Ioazarum fuisse Sacerdotem magnum. Nec duo illa fundamẽta, quibus nituntur sentientes oppositum, quidquam probãt: non enim erat solius magni Sacerdotis incensum offerre, spectabat quidem ad ipsum, pro ratione muneris sui, quotidie manè quando lucernas concinnabat, etiam incensum offerre super altare Thymiamatis, vt constat Exodi 30. tamen sicut nec Aaron solus lucernas concinnabat, sed adiutus à filijs iuxta præscriptum Domini Exod. 27. ita nec solus incensum adolebat, sed adolebant etiam Sacerdotes secundi ordinis vt constat Leuit. 21. Num. 4. 1. Paralipo. 6. & 2. cap. 26. Falsum est etiam, vt diximus, summum Sacerdotem per vices ministrare, quia cùm vnus esset, solus ipse sine socio ministrabat, quando verò S. Lucas ait, quod Zacharias fungebatur Sacerdotio in ordine vicis suæ, significat, quod nos iam diximus, Sacerdotes per classes aut vices fuisse distributos, ita vt per sortes singulis obueniret quid quisque eorum acturus esset in ministerio templi. dicitur ergo Zacharias de vice Abiæ, id est, de classe Abiæ, quæ erat inter viginti quatuor octaua, & ab Abia principe illius classis sic dicebatur, vt cõstat 1. Paralip. 24. & in ordine vicis aut classis suæ, sorte exijt vt Zacharias incensũ poneret, sicut sorte exijt vt alij eius Socij & eiusdẽ classis Sacerdotes alia facerent in eodem templi ministerio.

Qui dicuntur Principes Sacerdotum, & summi Sacerdotes.

Secundum dubium est quod significet Marcus cap. 14. dicens, Adduxerunt Iesum ad summum Sacerdotem Caipham, summi verò Sacerdotes quærebant aduersus Iesum testimonium. Si enim vnus Caiphas erat summus Sacerdos, quos appellat Euangelista summos Sacerdotes? immo in historia Dominicæ passionis frequenter dicitur summi Sacerdotes, &, Principes sacerdotum cõuenerunt, &c. dubium ergo est, qui sint isti Principes sacerdotum & summi Sacerdotes? Ex dictis est manifesta responsio, vel vt nonnulli volunt Principes Sacerdotum, & Summos sacerdotes dici, qui functi fuerant Pontificatu, de quibus diximus supra, quod etiam post amissam dignitatem, retinebant nomen: Vel quod verius est, & scripturæ conformius, Dauid, vt modò dixim', Sacerdotes omnes in viginti quatuor classes distribuit, & singulis præfecit Sacerdotem vnum, qui illius classis Princeps dicebatur, vel summus sacerdos inter sacerdotes suæ classis: illos ergo viginti quatuor classibus præpositos, appellat scriptura Principes sacerdotum, & summos Sacerdotes. & hac ratione intelligendum est, quod de principibus sacerdotum dicitur 1. Esd. cap. 8. immo & ipse Esdras, qui numquam fuit summus sacerdos, Princeps sacerdotum dicitur, quia vnius classis princeps fuit. tales etiam fuêre Ioannes & Alexander, de quibus Acto. 4. & denique Scæua, de quo Acto. 19.

De Leuitis.

De Leuitarũ origine.

DE Leuitis pauca obiter dicere visum est, quia in sacerdotum ministerium fuere deputati, & eorum etiam mentio facta est à Ioanne supra cap. primo, nec loquimur de Leuitis largè sumptis, quia hoc modo Sacerdotes omnes Leuitæ dicuntur, quia ex Tribu Leui originem ducunt: sed de Leuitis agimus, qui munera Leuitarum propria obibãt. Leui tres filios habuit Gerson, Cahat, & Merari. Cahat verò genuit Amram, Isaar, Hebron, & Oziel: ex Amram nati sunt Moyses, Aaron, & Maria; ex Aaron Eleazar, & Ithamar, ex quibus sacerdotes omnes, tam supremi quam secundi ordinis originem duxerunt: ex reliquis verò Leui filijs, nepotibus & pronepotibus, vniuersum genus sacrorum ministrorum, quos Leuitas appellat scriptura, propagatum est.

Duplex fuit Leuitarum ordo.

Duplex fuit Leuitarum ordo, alter Moysis tempore à Deo institutus, alter verò à Dauide

Dauide rege innouatus. de illo prius, de hoc dicemus posterius. Constat ex tertio capite Numer. primogenitos omnes hebræorũ Deo deberi in ministerium, eo quod propter eos omnes AEgyptiorum primogenitos interfecerit; pepigit ergo Dominus cum hebræis, vt loco primogenitorum sibi assumeret tribum vnam, & hæc esset Leuitica, ex qua templi ministros sibi deligeret. præcepit autem Moysi Num. 1. & 3. vt de his assumeret in ministerium tabernaculi, qui curam gererent de vasis, instrumentis, arca, mensa, velo, cortinis, & denique omnem tabernaculi supellectilem ferrent, quando castrametandum esset. & eodem cap. 3. Num. munera distribuit singulis familijs Leui. & cap. 4. statuit quid eorũ quisque portare deberet, v. g. quis arcem, quis mẽsam, quis cortinas, & cætera. & capite 8. eis indicitur, vt sint quidem custodes eorum quæ ad tabernaculi ministerium pertinerent, non quod opere quidpiam faciant, sed solùm vt sint sacerdotum ministri, & adiutores.

Augendo diuinæ Leuitarum.

In his muneribus obeundis permanserunt Leuitæ vsque ad tempora Dauidis, qui primo illo Leuitarum ordine quodammodo abrogato; ad nouum quendam ordinem tabernaculi ministeria redegit: de genere ergo Leuitarum cùm reperisset triginta & octo millia, fecit sacerdotum & tabernaculi ministros viginti quatuor millia, & hi propriè dicebantur Leuitæ: fecit cantores quatuor millia: & totidem ex eisdem Leuitis fecit Ianitores: alios verò sex mille constituit Scribas & Iudices. quæ omnia habentur 1. Paralip. 23. & sicut sacerdotes omnes diuiserat Dauid in viginti quatuor classes, ita etiam distribuit Leuitas in alias viginti quatuor, quibus nomina imposuit, Gersonitarum, Cahatitarum, & Merauitarum, quia ab his tribus filijs Leui Gerson, Cahat, & Merari, vniuersa Leuitarum multitudo propagata est: & singulis classibus Principẽ etiam vnum præfecit, qui illius classis princeps dicebatur, & hi sunt, qui 1. Esdræ 8. Principes Leuitarum nominantur: hæc fecit Dauid: & Salomon filius eius perfecit & absoluit, vt constat 2. Paral. cap. 8.

De Scribis.

Quid fuerint Scribæ, & eorum functiones.

QVemadmodum græci Philosophos, Chaldæi Magos, & Latini Sapientes appellarunt eos, qui aliqua scientia pollebant, ita etiam Hebræi peritos in lege, & doctos in scriptura, Scribas nũcuparunt: & sicut apud nos in omni hominũ genere & statu, plures reperiuntur qui Sapientes dici possint, propterea quod in literis progressus fecerint: sic apud hebræos, ex quacumque tribu illi sint, ex quacumq; hominum sorte, & secta, si tamen in lege & scripturis sanctis periti essent, Scribæ dicebantur: vnde, & inter principes, & inter Sacerdotes, inter Leuitas, inter Pharisæos, & inter ipsos plebeios plures reperiebãtur Scribę.

Quantum ex diuinis libris colligere possumus, Scribæ duo munera obibant. Primum erat, vt asserit Epiphanius tom. 1. hæresi 15. legem populo proponere, sensus eius eruere, erutosque populo manifestare; inde quia legebãt Lectores appellabãtur, vt patet 3. Esdræ 9. quo loco Esdras lector dicitur, qui passim scriba nominatur: & quia nõ solùm legebãt, sed etiam exponebant diuinas litteras, legis doctores & legis periti dicti sũt. Vnde hebraicè dicebantur Sopharim, à Sepher, quod est liber aut litera, vt sint Sopharim quasi librarij ab euoluendis enarrandisq; libris sacris, aut literati: qualis fuit Esdras, de quo 1. Esd 7. Et ipse scriba velox in lege Moysi: & 2. Esdræ 8. Congregati sunt omnes ad Esdram scribam, vt interpretaretur eis verba legis: aut dicti sunt Sopharim à verbo Saphar, quod est recẽsere, narrare, & nũciare, & exponere, quia vtrumq; præstabant. cùm enim singulis Sabbatis conueniret populus in templum & Synagogas, vt coram eo pars aliqua legis & prophetarum legeretur: sicut habemus ex c. 13. Acto. & testantur etiam Philo lib. quem inscripsit, Quod omnis probus est liber, & Iosephus li. 2. contra Appionem; necessarium erat esse aliquos, qui hoc munere fungerentur, & honorificũ erat illud præstare munus. hoc subindicare voluit Dominꝰ, quãdo Matt. 17. dixit, Quid dicunt scribæ quod Eliam oportet primũ venire? & Mat. 23. Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi, quasi dicat ipsi funguntur munere magistrorum, & legem Moysi populo proponunt, & explicant. hoc idem munus in Synagogis præstari solitum, asserit Beatus Lucas Acto. 13. loquens de Paulo & Barnaba, qui cùm peruenissent Antiochiam Pisidiæ, ingressi sunt Synagogam, & post lectionem legis & Prophetarum, (ait Lucas) miserunt principes Synagogę ad eos, dicentes, Viri fratres, si quis est in vobis sermo exhortationis ad plebem, dicite. Surgẽs autem Paulus, & manu silentium indicens ait &c. ecce lectionem legis & prophetarum, & ecce sermonem exhortationis, quæ ad primum munus Scribarum spectant.

Secundum eorum munus fuit Iudices esse, vt ciuium causas iudicarent & dirimerent: hoc deducitur ex eo quod Dauid 1. paralip. 23. ex Leuitis, vt supra diximus, delegit sex millia præpositos & Iudices: quamuis enim nonnulli non absq; ratione existiment, iudicare idẽ esse eo loco, quod dijudicare sensus & interpretationes scripturæ, quod ad primũ munus Scribarum pertinet, idque ex illo Pauli 1. ad Corin. 14. probatur, Prophetæ duo aut tres in Ecclesia dicãt, cęteri dijudicent id est, duo aut tres legant, vt exponit Anselmus, & alij interpretentur & explicent; tamen absq; dubio in iudices electos esse, constat ex his quæ dicuntur sub finem cap. 26. eiusdem lib. 1. Paralippo. Postquam enim per sortes diuisi sunt Ianitores, & Cantores, ait scriptura, Isaaritis verò præerat Chonenias, & filij eius, ad opera foris secus super Israel, ad docendum & iudicandum eos. quo loco docere & iudicare, tanquam diuersa munera numerantur, sicut à nobis numerata sunt; quod etiam ex Euangelijs confirmatur, quia Matthæi 20. dicitur, Tradetur principibus &

Universidad de Deusto
Biblioteca

scribis, & condemnabunt eum morte. Ioan. 8. Scribæ sistunt adulteram coram Domino dicentes, Moyses mandauit nobis huiusmodi lapidari, tu ergo quid dicis? vterque locus indicat quod ad Scribas iudicium pertineret, ac proinde quod meritò Iudices esse, tanquam secundum eorum munus assignatum sit.

Quãdo cæperint scribæ.

Scribæ simul cæpêrũt cum lege: sicut enim Deus legem Moysem dedit, ita & per ipsum illam populo expoſuit, & præsertim seniores ex Moysis communicatione illius sensus & interpretationes didicerunt, ita vt paulatim huiusmodi professio in populum erepserit, vnde Leuit. 10. præcipit Dominus, Omne quod inebriare potest, non bibetis tu & filij tui, vt habeatis scientiam discernendi inter sanctum & profanum, docendique filios Israel omnia legitima mea, quæ locutus est Dominus ad eos, per manum Moysi. Postea verò Dauid ficut reliquas Reipublicæ partes, ita & hanc quæ ad scribarum & legis doctorum professionem spectabat, reformauit. Epiphã. tom. 1. hære. 15. asserit ipsos etiam vsos fuisse fimbrijs & phylacterijs, vnde Dominus non minus ipsis quam Pharisæis, exprobrauit hypocrysin, & ambitionem: illi enim scientia, pharisæi religione, quam simulabant, non Dei gloriam, vel animarum lucra, sed hominum existimationem & gloriam aucupabantur.

De Pharisæis.

SVpereſt tandem vt de Pharisæis pauca dicamus. Pharisæi à Phares, quod separationem vel diuisionem significat, dicti sunt, eò quod à reliquorum omnium conuictu, singulari quadam legis obseruantia, & religionis professione, secernebantur. Vnde, vt Iosephus ait lib. 13. Antiq. cap. 8. & 9. & lib. 18. cap. 2. fuit secta quædam & factio quorundam hominum, qui propter hæreses, quas sectabantur, tantæ erant apud plebeios auctoritatis, vt quidquid ad diuinum cultum, & solemnes precationes spectaret, iuxta eorum responsa & interpretationem fieret, immo Pontifex Hyrcanus, alioquin populo suo gratissimus, inde cœpit populo displicere, quod ipse & fratres eius Pharisæis infesti essent.

Vnde orta sit contentio inter discipulos.

Diuus Hieronymus super cap. 8. Isai. affirmat Scribas, & Pharisæos originem traxisse & quamdam ex duabus familijs Israelitarum, Samai, & Hillel, cæperunt autem, inquit, Hieronymus paulo ante Domini aduentum, quod etiam sentire videtur Iosephus libr. 1. de bello Iudaico, cap. 4. quo loco agês de Alexandra matre Pontificis Hyrcani, & Aristoboli, eam dicit fuisse addictissimam Pharisæorum genti, quorum eo loci meminit Iosephus tanquam recens incipientium. De eorum sectis, & erroribus consulêdi sunt Iosephus locis citatis, & Epipha. tom. 1. hæres. 15. id tantum dicam, quod Hieron. super 23. Matth. asserit, videlicet, pharisæi legentes Numer. 15. vt in quatuor angulis palliorum hyacinthinas vittas facerent, vt etiam hoc vestis signo, à cæteris nationibus dignoscerentur: ipsi fimbrias protrahebant, & in oris earum spinas ligabant, quarum assiduis punctionibus pedes & tibiæ sanguine aspersæ monstrabantur, ea solùm ratione, vt populis vitam pœnitentem ostentarent. Insuper, quia Deutero. 6. scriptum est, Ligabis præcepta mea quasi signum in manu tua, & mouebuntur inter oculos tuos, legem in membranis scribebant, & eas complicantes ligabant in fronte, aut in modũ coronæ capiti circumponebant, vt legis memores semper essent: & hæ sunt phylacteriæ, & illæ fimbriæ (quamuis Epipha. loco citato pro eodem vtrumque reputet) quas dominus frequenter in Euangelio exprobrat Scribis & Pharisæis; quia vtrisq; vtebantur, non propter Dei obsequiũ, non vt exactam legis obseruationem præstarent, sed quia his hominum gloriam, & existimationem ambibant: & quantumuis durissima pœnitentiæ opera amplecterentur, sacrificia & vota exactissimè exsoluerent, largissimeque decimarent, vt ait Epiphanius; omnia hæc illis Dominus exprobrauit, quia non virtutis amore, sed hypocrysi ducti illa efficiebant.

Hæc cum dixisset Iesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron.

COMMENTARIVS.

ORatione absoluta ad locum properat, in quo quærendus, & inueniẽdus ab hostibus erat: qui enim voluntariè mortem patiebatur, nullo timore à periculis retrahebatur, hostibus se promptissimè exponens. sciebat autem Iudam illuc cum cohorte, vt illum comprehẽderet venturum; ideo in eum se transfert locum. Dicitur *Egressus trans torrentem Cedron*, id est, transgressus torrentem, qui erat inter ciuitatem, & montem Olueti, ad quem modò proficiscebatur, ad vallem ipsius montis decurrens. Diuino autem consilio huius transitus Euangelista facit mentionem, vt figuram, quæ in Dauid præcessit, in Christo impletam significaret. Dauid enim filij persecutionem effugiens, transgressus est torrentem Cedron, 2. Reg. 15. Christus autem, vt in manus persequentium se traderet pro nobis, eundem transit torrentem. Cætera in annotatione inuenies.

ANNO-

ANNOTATIO II.

Quãdo facta sit contentio inter discipulos.

DVo occurrunt hic adnotanda. Primum est, non videri probabile, quod dicit Augustinus libr. 3. de consensu Euang. cap. 3. nimirum post hanc dominicam orationem factam esse contentionem, quam Lucas cap. 22. describit: contenderunt enim discipuli, quis eorum videretur esse maior: Si tamen attentè aduertamus, inueniemus contentionem hanc inter cænandum factam esse, ipsum indicare Lucam: occasione enim illius verbi, *Manus tradentis me mecũ est in mensa*, ortã fuisse significat: nec est veri simile post hanc orationem, Dominum sermonem iterum habuisse ad discipulos: constat autem post contentionem, bonam concionis partem factam esse: Reges, inquit, gentium dominantur eorum &c. illud tamen, quod Augustin. dicit, probabile est, & verum, nempe iterum prædixisse Petro negationem, & post orationem: hanc illa protulisse verba, quæ Mat. 26. & Marc. 14. narrant, *Omnes vos scandalum patiemini in me in nocte ista*, vsque ad Petri negationis prædictionem: vt enim in capite 13. annotauimus, non semel, sed sæpius prædictum est Petro eum Christum negaturum antequam gallus cantaret. Neque etiam oratio hæc, quam Christus habuit ad Patrem, est hymnus ille, cuius Matth. & Marc. meminêre: hymnus enim gratiarum actio est post mensam facta, vt sentire videtur Chrysost. hom. 83. in Matth. quod ex textu Græco satis constat; quod enim nos dicimus, hymno dicto, Græcus habet, postquam hymnum dixerunt: quo significatur hymnus communis Christo, & Apostolis fuisse: Oratio autem solius Christi fuit.

Cedron, non græcum, sed hebræum nomen est.

Alterum est Cedron non esse nomen Græcum derivatum à nomine cedrus arborem significante, sed esse Hebræũ, vt constat 2. Reg. 15. & 3. Reg. 15. vbi appellatur, קִדְרוֹן Chidron, à verbo קָדַר quod significat obscurari: inde tractum est nomen illud proprium, quasi obscurum locum significans: est enim nomen vallis illius montis olioueti, inter ipsum montem, & Hierusalem, quę & propter arborũ multitudinem, & propter profunditatem, vmbrosa, & velut obscura erat: distabat autem ab vrbe vallis hæc sex stadijs, vt constat ex Iosepho lib. 6. de bello Iudaico cap. 3. hanc vallem præterfluebat modicus fluuius ferè semper arescens, & ex pluuialibus aquis auctus, qui dictus est Torrens cedron, vt ex scripturæ testimonijs citatis deducitur, & notat etiam Hieronymus libr. de locis Hebraicis. quod autem in Græco textu legitur cum articulo pluralis numeri, vitium videtur scriptorum: nam nomen est proprium vallis, & fluuij, & Septuagin. 2. Reg. 15. cũ articulo singulari scripserũt, & 3. Reg. 15. sine vllo articulo. Est aũt facilis error, articulum masculinum singularem, in articulum pluralem cõmutare; cũ autem habeamus aperta testimonia scripturæ, vbi de hoc torrẽte fit mentio sub hoc nomine, non est dubitandum, nõ Græcum, sed Hebraicum esse vocabulum.

Vbi erat hortus, in quem introiuit ipse, & discipuli eius.

COMMENTARIVS.

COnsuetus erat Dominus in hunc locum cum discipulis se recipere, vt constat ex Luc. 22. erat enim hortus hic in villa Gethsemani, cuius Mat. cap. 26. & Marc. cap. 14. meminerunt. hi enim Euangelistæ Christum exisse ferunt in villam seu prædium dictum Gethsemani, quod interpretatur, Vallis pinguedinis, seu olei mei, ad radices montis olioueti positum, in quo prædio erat hortus hic, cuius solus Ioannes meminit. in hũc Dominus cum suis intrauit discipulis. Cyril. libr. 11. cap. 31. annotat hortum hunc paradisum significare, vbi hominum ruina incepit, vt etiam in paradiso, & horto passio Domini, quæ salutis fuit causa, sumat initium.

Hortus Gethsemani.

ANNOTATIO III.

MAtthæus, & Marcus venisse in villam, seu prædium dictum Gethsemani referunt: est autem nomẽ Græcum χωρίον, quod agrum, locum, prædium, villam fundumúe significat: vnde inconsiderate aliqui recentiorum apud illos Euangelistas vertendũ esse censuerunt, in locum, non autem, in villam, seu prædium, sicut noster fecit interpres: at nõ est cur interpretationem reprehendant: nam nomen eas omnes habet significationes. Aliqui existimant hortum hunc Ioannis idem esse, quod duo Euangelistæ villam, seu prædium dixerunt, & id videtur accommodari facilè posse: nam & vocabulum, hortus, aliquando villam significare reperitur: tamen probabilius est, hortum fuisse partem illius prædij dicti Gethsemani: hortus enim est locus arboribus consitus, voluptatis gratia comparatus: & quamuis in plurali numero frequentius in hac significatione vsurpetur, vt distinguatur ab horto in singulari, qui locus est oleribus conserendis accommodatus, tamen non est ista differentia perpetua: idem enim etiam in singulari significat. Ea de causa Ioannes huius meminit, tanquam ab alijs Euangelistis prætermissi: si enim idem significare voluisset, cum illis nomen idem repetijsset. hoc tamen non sic factum est, sed vsus est nomine κῆπος, quod propriè hortum significat. Erat igitur totus fundus, seu prædium dictum Gethsemani, cuius pars vna hortus voluptatis gratia consitus, & arboribus ornatus erat: in hunc Dominus cum discipulis ingreditur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sciebat autem & Iudas, qui tradebat eum, locum, quia frequenter Iesus conuenerat illuc cum discipulis suis.

COMMENTARIVS.

SI fugisset Dominus, locum notũ Iudæ non elegisset; quia verò sponte morstem subibat, eò tendit, quò scit Iudam venturum: nam frequenter Dominus ibi pernoctare cum suis discipulis solebat, ex qua frequentia etiam Iudæ sicut alijs discipulis locus erat cognitus; non ergo fugit Dominus, sed hostem aggreditur. Ingratus autem, & impius Iudas, vel hoc facto reprobatur: ibi enim magistrum quęrit, vt tradat, vbi ab ipso didicerat orare; tempusque capiendo Domino aptum iudicat, quando Dominus orat. Euangelista noster hoc loco prætermittit, quod alij Euangelistæ narrarunt, nempe trinam Domini orationem, & sudorem sanguineum, & ad discipulos locutionem, quæ etiam nos interpretari dimittimus, quia solùm Ioannem exponimus; & illa omnia proprijs in locis diuino fauore explicare intendimus, quod etiam in multis alijs à Ioanne prætermissis faciemus.

Iudæ impietatem exaggerat.

Iudas ergo cùm accepisset cohortem.

MAlitia obcæcatus Iudas, potestate Præsidis ad milites comparandos vtens, existimauit Christum se cõprehendere posse, quem sæpe inimicorum manus volentem euasisse erat expertus; sed sani consilij malus capax non est; nec ea considerat, quæ à suo proposito retrahere eũ possunt. Cohors, vt Aug. tract. 112. rectè annotat, non Iudæorum, sed Romanorum erat militum à præside Pilato accepta, vt nemo tenentibus auderet obsistere, quia legitimæ potestatis auctoritate fiebat.

ANNOTATIO IV.

Quorsum Iudas perierit cohortem, vt Iesum caperet.

HIeronymus Matth. 26. asserit Iudam eadem infidelitate, qua Magistrum, & dominum tradidit, putasse signa, quæ Saluatorem viderat facientem, non maiestate diuina, sed magicis artibus facta; & quia fortasse audierat eum in monte transfiguratum, timuisse ne simili transformatione elaberetur à manibus ministrorum. Non videtur hæc sententia admodum probabilis: nam innocentem Christum Iudas nouit, nec occidendum ab inimicis existimabat, quando eum tradidit; si autem magum arbitratus fuisset eum, nunquam dixisset; Peccaui tradens sanguinem iustum. Rectius Cyrill. lib. 11. cap. 32. malitia excæcatum fuisse dicit, nec cogitasse omnia, sed ea, quæ proposito consequendo apta erant, A potentiamque Christi multitudine comprehendentium superare sperauit, & credidit. Chrysost. homil. 82. præter hæc dicit, Iudam cohortem mercede conduxisse: erant enim viri militares, & pecunia omnia audebant. & Homil. 83. negat iussu Pilati milites venisse ad comprehendendum, sed pecunia conductos, & id probabile est. non tamen Iudam conduxisse eos, sed Principes forsan hortatu Iudæ credibile est id fecisse: quanquam etiam probabilius est, Principes à Pilato impetrasse cohortem, persona forsan non proposita quæ erat comprehendenda; non enim aliter Tribunum cum cohorte tota venire ausum esse existimo, nisi Præsidis auctoritas interuenisset. B

Et à Pontificibus, & Pharisæis ministros.

COMMENTARIVS.

NOn solùm militum cohorte stipatus venit Iudas, sed simul etiam multis Pontificum, & Pharisæorum ministris; qui omnes cum cohorte missi sunt à principibus Sacerdotum, & senioribus, vt Iesum comprehenderent, vt habent Matt. & Mar. non enim solis gentilibus confisi sunt, tantus erat ardor, & desiderium comprehẽndi Dominum: immo aliquot ex ipsis principibus sacerdotum, magistratibus, & senioribus venisse cum turba, expresse docet Lucas cap. 22. Principes autem Sacerdotum appellati sunt, vt docet Chryso. hom. 80. in Matt. qui annis superioribus summi Pontifices extiterãt, quamuis id temporis tali dignitate non fungerentur: erant enim iam auaritia, & ambitione iura diuina mutata; quia secundum legem summum Sacerdotium erat perpetuum, quamdiu, qui eo fungebatur, viuebat.

Venit

Venit illuc cum laternis, & facibus, & armis.

CVm tanta multitudine se posse facere quod cogitabat, Iudas diffidebat, quare nocti non fidens, ne fortè aliquo obscuro in loco lateret, laternis & facibus vtitur, etiam contra ventos lumen laternis defendens; ne verò aliquis obsistat, arma adhibet. Cyril. lib. 11. ca. 32. faces, & laternas adductas censet, ne in via in lapides impingerent, aut in foueam caderent: addendum existimo, vt via non aberrarent, & si fortè quem quærebant, latere in obscuritate vellet, inuenirent. Cæcitate mentis neglecta, exterioribus oculis lumen Iudas admouet, vt lumen iustitiæ Christum comprehendat.

Celsus Iudæus impietatis arguitur.

Iesus itaque sciens omnia, quæ uentura erant super se, processit & dixit eis.

COnsultò Ioannes hęc verba omnibus, quę de passione Domini narranda sunt, præmittit, vt nihil præter eius voluntatem, & scientiam ei euenisse, omnibus constaret, sed ex voluntate, & consilio diuino omnia esse perpessũ. Ecce obuiam procedit ipsis comprehensoribus, nec solùm ad locum, vbi illi erant processit; sed & verba, quibus se manifestum faciat, pronunciat. Redarguebat hoc Christi factum impius Celsus imprudentiæ, qui dicebat, referente Origene libr. 2. contra eundem; Quis prudens præsciens talia sibi obuentura, non, siquidem potuisset, deuitasset, sed volens incidisset in ea, quæ præsenserat? Multis exemplis etiam Gentilium hoc Christi opus defendit Origenes; sed quid opus est exemplo, quando & ratio ipsa Celsum stultitiæ conuincit? Si enim ducibus, & principibus pro salute publica conseruanda, periculis etiam manifestis licet se exponere, & hostes aggredi; quanto magis Christo, cuius mors salus erat totius mundi, id licuit, & laudabile fuit. habebat etiam Celsus, qui Iudæus erat, exemplum Iudæ Machabæi; qui cùm fuga vitam saluare potuisset, maluit honorificam mortem, quàm turpem fugam eligere, & id meritò factum ab omnibus commendatur. Magnum profectò nobis fortitudinis reliquit exemplum Christus, vt quando pro Dei gloria exponenda est vita temporalis, non solùm non fugiamus, sed ad necem inquirentibus nos sponte offeramus, quod Paulus imitatus, sciens quid passurus esset Hierosolymis, nihilo secius exposuit se periculis, vt habetur Act. 20.

Quem quaritis? Responderunt ei, Iesum Nazarenum: dicit eis Iesus; ego sum.

NOn tantùm se voluntariè tradi Christus significare voluit; sed & potestatem suam aperuit, qua potuisset si voluisset è manibus eorum euadere; nam eos omnes excæcauit, vt non cognoscerent eum. cùm etiam inter ipsos versatus esset, & ministris saltem Iudæorum, & Pontificibus ibi existentibus ante notus esset, & faces ac laternæ non deessent, eum non agnouerunt, quia noluit agnosci: vnde tãquam ignorantes, quis esset, interrogat; *Quem quæritis?* ipsi autem non agnoscentes respondent; *Iesum Nazarenum*, quærimus. Diuina Christi factum esse virtute, vt quem coram habebant, & sæpe viderant, non agnoscerent, vt liberè & ex potestate se tradi significaret, docent Cyril. lib. 11. cap. 33. Chrysost. homil. 81. & Euthymius; hoc tamen in expositione, & annotatione sequentibus magis explicabitur.

Stabat autem & Iudas, qui tradebat eum cum ipsis.

ADesse Iudam cum ministris, qui comprehendere venerant, quando interrogauit Dominus, *Quem quæritis?* Euangelista narrat, vt magis virtus Christi innotescat; nam etiam Iuda osculo eum demonstrante non agnouerunt: noluit enim Dominus signo proditoris discerni, ne inuitus tradi videretur. Simul etiam vt Iudam vnà cum illis retrorsum cecidisse significaret, vt asserit Chrysost. hom. 82. ideo eum fuisse cum ipsis dicit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO V.

An Iudas cognouerit Christum priusquam ipse diceret, ego sū.

CYrillus libr. 11. cap. 33. & Chrysostomus homi. 82. asserunt, Iudam etiam vnà cum alijs Christum non agnouisse, omnibusque illis cognitionem fuisse ademptam diuinitus. & quidem si iam osculatus fuerat Christum, quando hæc interrogauit, vt dicit Augustl. lib. 3. consen. Euangelist. non videtur sententia admodum probabilis, quamuis id etiam fieri potuerit. Si verò aliquis diceret, nōdum Iudam osculatum fuisse, vt tenet Euthymius Matth. 26. quod non sine ratione affirmari posset, tunc sententia Cyrilli & Chrysostomi valde est consentanea, tamen quantum ex contextu patet, & licet deducere, verius multo est, iam Iudam accessisse, & osculum dedisse, quando Dominus turbas interrogat, & ministros; *Quem quæritis?* vnde probabilius est Iudam cognouisse tunc Christum, vt experimento impius cognosceret, signo suo dato ni A hil se effecisse, & Christum si voluisset euadere, potuisse: vt enim refert Lucas, Iudas antecedebat eos, qui veniebant comprehensuri, & appropinquans osculatus est Dominum. Dominus autem ei locutus est, quæ narrant Euangelistæ, signo verò dato eis se coniūxit, quibuscum venerat; quos interrogat Dominus, vt ex responsione eorum occasionem acciperet faciendi quę fecit. postquam enim Dominus dixit *Ego sum*, &, *Sinite hos abire*, non erat cur B Iudas accederet ad osculandum, omnibus enim se Christus iam manifestum fecerat: præcesserat ergo osculum. probabilius igitur est Iudam nouisse Christum, quando interrogatio facta est: nihil proinde consilio effecit suo proditor, sed Dominum sua se voluntate manifestasse, ac tradidisse, vt vel ex hoc resipiscendi occasionem ille & causam haberet.

Vt ergo dixit eis, Ego sum; abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram.

COMMENTARIVS.

NOn tantùm incognitum se eis prius prębere voluit, sed potentiam maiè statis declarare, qua eos verbo vnico, *Ego sum*, ita deterruit, vt retrorsum abeuntes ceciderint omnes in terram. Hi armis, & facibus onerati, & confisi venerant, vt eum comprehenderent; at Dominus contra faces se exhibuit incognitum, contra arma eos vno verbo prostrauit tanta potentia, vt nec dorsum vertere vt fugerent valerent; sed retrorsum abeuntes ceciderint: quibus apertè ostendebat se comprehendi, quia volebat, nec ex impotentia, aut infirmitate, sed voluntate & consilio pati. *Ego sum*, nomen est maiestatis Dei. sic enim suam contra Pharaonem ostensurus potentiam Moysi præcepit vt diceret; Ego sum, qui sum, Exodi capite tertio.

ANNOTATIO VI.

CYril. lib. 11. cap. 33. horum ministrorum casum gentis Iudæorum futuri casus signū esse docet. Rectè autem hanc potentiam Domini ponderat August. tract. 112. Quid, inquit, iudicaturus faciet, qui hoc iudicandus fecit? quod etiam Grego. adnotauit li. 17. Moral. c. 21. idem autem Grego. hom. 9. in Ezechi. quærit cur Paulus, & Ezechiel in faciem ceciderint, at hi retrorsum. sicque respondet. Omnis, inquit, qui post se cadit, ibi cadit vbi nō videt; qui verò ante se cadit, ibi cadit vbi videt. Iniqui ergo quia in inuisibilibus cadunt, post se cadere dicuntur, quia ibi corruunt, vbi quid eos tunc sequatur modò videre non possunt; Iusti verò, quia in istis visibilibus semetipsos sponte deijciunt, vt in inuisibilibus erigantur, quasi in faciem cadunt, quia timore compuncti videntes humiliantur. hæc Gregorius, qui libr. 31. Morali. capit. 18. similem habet doctrinam, sed hæc responsio spiritualis est.

Quidā in faciem, alij retrorsum cadunt.

Ad literam autem respōdendum videtur, hos cecidisse retrorsum, vt Christi potentia deiecti tanquam aduersarij viderentur, velut qui pugno, aut instrumento alterum repellit, eumq; retrorsum cadere facit; at Paulus, & Ezechiel non repulsi à Deo ceciderunt, sed territi ipsius potentia; non enim eos auersabatur Deus, sed trahebat, idcirco in faciē cecidisse D dicuntur. Adde hos voluntate quadā propria cecidisse: præ humilitate enim velut se in terram prosternentes ceciderunt; at illi, vi quadam diuina coacti, & deiecti sunt: ideo in faciem illi; hi retrorsum ceciderunt.

Iterum ergo interrogauit eos; Quem quæritis? illi autem dixerunt, Iesum Nazarenum.

COMMENTARIVS.

QVos verbo in terram prostrauit, verbo erigit & iterum interrogat, quia terrore perculsi nondum cum nouerant. *Quem*, inquit, *quæritis?* quo verbo eis-

bo eis vim, & robur indidit, vt respondere possent, adeo erant casu mirabili exanimati. Respondent; *Iesum Nazarenum*, sic enim Christum appellabant à patria Nazareth, de quo nomine paulo inferius dicemus: nihilo meliores tanto miraculo effecti, sua malitia obstinati perseuerant.

Respondit Iesus; dixi vobis; quia ego sum.

NON absolutè respondet, *Ego sum*, sed, *Dixi vobis*, me esse, seu, *Quia ego sum*, ne alius esse videretur is, qui tanta potentia eos deiecerat, & alius, qui modò se esse Christū manifestabat. *Dixi*, inquit, *quia ego sum*, ego sum, qui modò me manifestum facio vobis, & qui me comprehendendum trado, ille idem, qui vobis cognitionem abstulit, qui mea virtute vos omnes armatos retrorsum abire, & cadere in terram coegi.

Si ergo me quæritis, sinite hos abire.

VErbum hoc Christi diuinæ potestatis fuit, qua furorem eorum reprimens, præcepit, & effecit; ne in aliquem discipulorum insurgerent; neue aliquem comprehenderent, vt rectè Chrysost. hom. 82. dicit. & est sensus: Dicitis vos quærere Iesum Nazarenum, dixi vobis me esse: me ergo quæritis, non hos meos discipulos, me igitur comprehendite, quem quæritis, hos abire liberos & illæsos sinite. Quanto amore suos prosequeretur ostēdit in hoc Dominus, dum in propria afflictione curam illorum nō deposuit; fecit hoc, vt significaret per solam suam mortem, salutem hominum efficiendam, ipsumque solum redemptorem esse iuxta prophetiam Cayphæ; Expedit, vt vnus moriatur homo, ne tota gens pereat. me ergo solum capite, cæteros abire sinite.

Vt impleretur sermo, quem dixit, quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quenquam.

VErba sunt hæc Euangelistæ affirmantis impletū esse verbum, quod paulo ante in ca. 17. dixerat Dominus; quos dedisti mihi, non perdidi quenquam, sed seruaui eos, & custodiui: nam neminem satellitum in eos insurgere permisit, quamuis magnam dederint discipuli occasionem: vnus enim eorum Petrus auriculam vnius abscidit, quo facto nisi diuina virtute illi ministri cohibiti fuissent, sine dubitatione vlla omnes fuissent comprehensi.

ANNOTATIO VII.

Quomodo ex discipulis proditus est nullus.

DVBITATIO se offert in verbis hisce Domini ab Euangelista allegatis; nam sententia Domini: *Non perdidi ex eis quenquam*, non de morte temporali, sed de æterna intelligenda videtur: ab hac. n. Iudas liberatus non est, sed permissus in damnationem abire; à corporis verò morte nemo discipulorum præseruatus est; qua ergo ratione dicit nunc Euangelista, impletum esse verbū Domini, dum liberè abire permittūtur, cùm etiamsi cōprehensi fuissent, & occisi; non propterea eorum quisquā perdebatur? Ad hanc dubitationē primo loco respondet Aug. tract. 112. Si tunc comprehensi discipuli & occisi fuissent, damnabantur, quia non credebant, nec eam fidem habebant, quæ ad salutē erat necessaria. Rectè igitur impletum est verbum Domini, dum non finit eos comprehendi, & occidi, ne æternam contrahant mortē, & perdantur. Hæc responsio dura videtur: nam sequitur eos tūc fuisse in mortali peccato, quod difficile est sustinere: cùm testimonio Domini mundi fuerint Paulo ante; nec videtur, nec legitur aliquod peccatum mortale, cos hucusque commisisse. Secundo loco Chrys. ho. 82. respondet; Verba Domini de æterna morte intelligenda esse, A Euangelistam autem accommodasse etiā temporali morti, à qua nūc custoditi sunt, vt per quandam extensionem vtrunque significent. At hæc expositio difficilior est; non enim Euangelista verbū Domini in alium sensum ab eo, quem Dominus intelligebat, distraheret; quia fidelitati narrationis hoc repugnat, aperireturque ianua infidelibus dicendi, eodem modo esse verba Prophetarum accōmodata rebus, ad quarum veritatem confirmandam sæpe adferuntur in Euangelio. Tertiò Rupertus rectè exponit, vt de morte animæ æterna B etiam Euangelista eandem sententiam intelligat, vt sit sensus; Noluit Dominus comprehendi discipulos, & occidi, ne perirent in æternū: nam erant imperfecti, & si comprehensi essent, facilè à Christo recessissent, ipsumq; negassent: Petrus enim etiā non captus, timore ancillæ ter negauit, quid ab alijs sperādum esset, si capti fuissent; ne ergo æterna perirent morte, noluit Dominus eos capi. Et in hanc sententiam intelligendus est Aug. nempe non eā habuisse eos fidē, quæ necessaria erat ad salutē. nam paulo post dubitarūt, & si capti fuissent, facilè negassent, & alia cōmisissent peccata, propter quæ dānati perpetuò perijssent.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Simon ergo Petrus habens gladium, eduxit eum, & percussit Pontificis seruum.

COMMENTARIVS.

PArticula *Ergo* illationem significans, insinuat ea, quæ cæteri narrant Euangelistæ; iniecerunt enim tunc audito Christi verbo ministri manus, vt comprehenderent Iesum; propterea Petrus gladium eduxit, vt Christum defenderet, & percussit seruum Pontificis. non in eum vsum gladium habebat Petrus, sed in proprios, & necessarios; at in necessitate pro magistro in arma iam se armis præmunisse, sed id nō videtur probabile, gladium potius eum existimo, quem in quotidianos vsus secum gestare solitus erat. Iustitiam magnam existimabat Petrus in defensionē Magistri innocentissimi inuasorem percutere, recordatus forsan Moysis, qui Aegyptium occidit, vt Iudæum liberaret; & vt dicit Ambr. Luc. 22. recordatus est Phinees; qui virum Israelitam ingressum ad mulierē Madianitidem pro Dei honore confodit. Num. 25. Voluit hoc facto, quod promiserat implere. cùm enim audisset, ter me negabis; & ipse respondisset; paratus sum mori tecum; promissionis memor comprehensoribus se opponit. Magnus zelus Petri profectò fuit, quamuis non secundum scientiam, qui vnus, & debilibus armis tot armatis militibus se opposuit, forsan verbo illo non intellecto deceptus, Luc. 22. qui non habet vendat tunicam, & emat gladium.

Quorsum Petrus gladiū portabat.

Et abscidit auriculam eius dexteram: erat autem nomen seruo Malchus.

DIligenter Euangelista circumstantias facti huius describit, abscidisse auriculam eius dexteram dicit, quod etiam Luc. cap. 22. retulit, vt ex hoc, quo animo Petrus percusserit, insinuet. vulnus enim letale infligere volebat, ideo caput inuasit. cùm autē seruus vulnus declinasset, auriculam dexteram amputauit; non quod Petrus id vulnus intenderet, sed casu ei euenit. peiora intendebat Petrus; si enim auriculam amputare intendisset, læuam abscidisset: nam ea respondet dexteræ percutientis; at dum dexteram amputat, Petrum capiti vulnus parasse indicat, vt notat Chrysost. hom. 82. quod illo diuertente auricula dextera abscissa est. Nomen serui describitur *Malchus*, & qualitas, quia Pontificis seruus erat, vt non qualemcūque inuasisse Petrum, sed vnum ex primis, & præcipuis significet Euangelista. Chrysost. hom. 82. dicit nomen huius serui expressum esse propter miraculum Christi, quia ei est auricula restitura, & quia paulo post alapam ab eo accepturus Christus erat. at hoc secundum incertum est; non enim ex Euangelio habetur hunc fuisse, qui alapam impegit Domino. Cyril. lib. 11. cap. 35. & Ambr. Luc. 22. spiritualiter exponunt. At quæ dicta sunt, ad sensum litteralem faciunt. Attende ex Luc. 22. discipulos cæteros videntes, quod futurum erat, id est, quando viderunt appropinquare ministros, antequam tamen accederent dixisse, Domine si percutimus in gladio? at Petrus quando accedebant, & in eum irruebant, gladium exemit, & percussit.

Et auriculæ abscissæ, & serui Malchi quorsum mentio fiat.

Dixit ergo Iesus Petro; mitte gladium tuum in vaginam.

MOtum Petri cohibet Dominus etiam minis, vt ex cæteris patet Euangelistis: iubet ergo gladium in vaginā reponere, & à percussione cessare; quantum enim ex his verbis deducere licet, Petrus adhuc, quod inceperat, prosequi volebat. Petrum autem indiscretè fecisse verba Domini indicant Matth. 26. Omnes enim, qui gladium acceperint, gladio peribunt: non igitur sine culpa erat Petri percussio hæc. cuius causam reddit Aug. lib. 22. cont. Faustum cap. 77. nempe quia non obseruauit præceptum Domini, qui iussus est gladium emere, sed non percutere: oportebat prius à Domino volūtatem eius intelligere, & in quos esset vsus gladius ille cognoscere, quā nō requisita Domini volūtate percutere, maximè cùm sæpe audierit à Domino, mortem, & passionē futuram; at multum excusat, & minuit culpam Petri amor, & zelus erga Christum.

Calicem, quem dedit mihi Pater, non bibam illum?

ARguit Petrum indiscreti zeli, significans se non ex impotentia comprehendi, & mori, sed ex diuina dispensatione, quia sic pro hominum salute necessarium erat; illum autem potius impedire velle diuinā ordinationem. Sensus ergo est; desine percutere, ô Petre, & me defendere: nescis enim quid facias: nā hoc tuo facto auertere tentas, quod Pater disposuit; non opus esset mihi tua defensione, si vellem me liberare; An putas quod non possum rogare Patrē, & exhibebit mihi modò plusquam duodecim legiones angelorum? quomodo ergo implebuntur scripturæ, quia sic oportet fieri; hæc habentur Matt. 26. Ioannes autem primam sententiam exposuit, & in his adhuc se voluntariè capi Christus significabat; nec potuit tantus furor inimicorum tempus præcludere, quominus hæc dicere vacaret: immò seruū percussum adduci iussit ad se, & sanauit illū. Luc. 22. Sinite vsque huc, & cùm tetigisset auriculam eius, sanauit eum; & tamē nec tanto facto, nec talibus verbis perfidorum incredulitas erudiri, nec sæuitia potuit emolliri. Aliqui textus habent, *Non vis vt bibam illum?* & ita legit August. lib. 3. de consen. Euang. cap. 5. & tract. 112. Græcus codex nunc habet, *Non bibam illum?* Idem tamen est sensus in vtraque lectione.

Cohors autem & tribunus, & ministri Iudæorum, comprehenderunt Iesum, & ligauerunt eum.

MIlites cum suo præfecto, qui tribunus dicitur, & Græcè Chiliarchus, quasi supra mille præfectus, & ministri Iudæorum comprehenderunt Christum, dicentē verba, quæ cæteri narrant Euangelistæ; Tanquam ad latronem existis cum fustibus, & gladijs cōprehendere me; sed hęc est hora vestra, & potestas tenebrarum; tunc discipuli relicto eo fugerunt: ministri autē consilium Iudæ exequentes, vt cautè ducerent, & tenerent, eum ligauerunt.

Et adduxerunt eum ad Annam primùm; erat enim socer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius.

PRimò ad Annam ductus dicitur, quia inde ad Caipham venit: quare aūt ad Annam ductus fuerit, rationem Euangelista subdidit, quia erat socer Caiphæ, qui illo anno erat Pontifex summus, velut rem gratam Pontifici facere volentes. Chrys. ho. 82. dicit ductum ad Annam, vt rem ostentarent: & tanquam triumphum ducerēt. Cyril. lib. 11. c. 37. dicit id factum, quia Annas erat auctor insidiarum, & pecuniā proditori Iudæ promiserat. Recētiores id factum affirmāt, quia illac erat ad domū Caiphæ transeundū, quò præcipuè ducebatur; at Euāgelista satis indicat, cur id effectum fuerit, nempe propter generum, qui erat tunc Pontifex, vt quodā honore eum afficerent, vinctū ad eum perducentes Dominū, quem & ille, & alij summo prosequebātur odio.

Quare ad Annam Dominus ductus fit.

Erat autem Caiphas, qui consilium dederat Iudæis, quia expedit vnum hominem mori pro populo.

CAipham illum eundem refert fuisse Euangelista, qui paulo ante consilium dederat contra Christum, vt habetur Ioan. 11. rectè autem Chryso. ho. 82. annotat Euangelistā prophetiæ meminisse, vt mortē hanc Christi pro salute hominum fieri repeteret, ne ipsa captione audita aliquis scandalizaretur: dici etiam potest, vt hoc significaretur quanto odio iudex ipse contra Christū teneretur, quem nōdum auditum, iam morte dignum iudicauerat.

ANNO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO VIII.

Quædã verba textui superaddita, non sunt admittenda.

MAXIMÈ hoc loco aduertendum est Cyrillum libr.11.cap.38. verba quædam legere, quæ in nostro Græco exemplari nõ habentur, nec apud Chrysost. neque apud Græcos cæteros interpretes: legit autem sic, post præcedentis sententiæ verba, *Miserunt autem ligatum ad Caipham Pontificem, erat autem Caiphas, qui consilium dederat Iudæis, quia expedit vnũ hominẽ mori pro populo*: iuxta istam autem lectionem planum est, quę sequuntur facta fuisse in domo Caiphæ, non autem apud Annam: tamen ista verba superuacanea videntur, & ab aliquo declarationis causa adiecta; nam infra ipse Euangelista velut ad narrationem hanc rediens adiecit; *Misit autem Annas ligatum ad Caipham*, quasi diceret; A hæc quæ narrata sunt, in domo Caiphæ gesta sunt, miserat enim Annas eum ad Caipham: siue ergo legamus cum Cyrillo illa verba, siue sequamur lectionem communem, ea quæ narrat Ioannes post hæc, ad domum Caiphæ pertinent. fuit enim ductus Dominus ad Annam, statim tamẽ ad Caipham inde deductus est: propterea Euangelista dixit, Duxerunt eum ad Annam primùm; quasi per transitum quendam, & statim descripsit Caipham esse illum eundem, qui consilium dederat: quæ igitur sequuntur apud Caipham gesta sunt. B Et hic est legitimus sensus, de quo paulo inferius exactius tractabitur.

Sequebatur autem Iesum Simon Petrus, & alius discipulus.

COMMENTARIVS.

FVgerunt omnes discipuli, quando Christum comprehensum viderant; at Petrus & Ioannes furorem eorum se iam declinasse, solumque captum Christum videntes, secuti sunt postea à longè. Nomen suum tacet Ioannes, vt Chrysost. hom.82. & Cyril. libr.11.cap.38. dicunt, modestiæ causa, ne se laudare videretur, qui alijs omnibus omninò au fugientibus, ipse magistrum prorsus non deseruerit. de sequela autem Petri, Theodoretus serm. de charitat. sic inquit: Petrus sauciatus desiderio, cùm prius didicisset futuram negationem, latere noluit, sed satius duxit sequens negare, quàm fugiens confiteri: quod enim ab amore, & non à temeritate proficiscitur hæc sequela, res ipsa testatur; neque enim post negationem in animum induxit, vt magistrum relinqueret, sed fleuit amarè. hæc Theodoretus.

Theodoreti sententia de Petro.

Discipulus autem ille erat notus Pontifici, & introiuit cum Iesu in atrium Pontificis.

QVia notus erat Pontifici Ioannes, admissus est in atrium Petro foris manente. Rectè Cyril. lib.11.cap.39. annotat, hoc Ioannem ea de causa narrasse, quia gesta in atrio narraturus erat, ea ideirco præmisit, quibus non ab alio doctus, sed ipse vidisse, quæ scribit cõptobatur. Eandem causam adfert Chrysost. hom.82. addens alteram; ne quis, inquit, se secutum admiraretur, neúe id fortuitũ ini adscriberet, ideo ingressum esse dicit, quia notus erat Pontifici. Præter has alia etiam mihi videtur, scilicet ne quis Petrum præ timiditate non ingressum esse arbitraretur; sed quia notus non erat Pontifici, vt in sequenti expositione dicemus. Pontifex hic non Annas, sed Caiphas erat, vti in præcedentis sententiæ expositione annotatum est.

ANNOTATIO IX.

Adolescens cui sindon fuit subtracta quis fuerit.

EX proximis sententijs mihi deduci videtur, non fuisse Ioannẽ Euangelistam adolescentem illum, cuius meminit Mar.14. Adolescẽs, inquit, quidam sequebatur eum amictus sindone super nudo, & tenuerunt eum, at ille relicta sindone nudus aufugit ab eis. Greg. lib.4. Moral. cap.23. & Chrysost. in Psal. 13. in illo verbo; Non est, qui faciat bonum, affirmant Ioannem Euangelistam hunc esse. At hæc sententia non videtur conformis his, quæ dicta sunt ab eodem. primò quidem Dominus iussit, vt sinerent omnes abire, & impletum esse eius præceptum nemo dubitat: nõ igitur vllus tenuit Ioannem. Deinde quia ipse secutus est Christũ vsque ad atrium, nec dereliquit eum, quomodo igitur aufugisse dici potest? præterea, quia nunqãu vestes deposuit tota illa nocte, sed vestit' fuit semper in horto cũ reliquis: nõ igitur sequi poterat nudus eum, sola sindone amictus, nec in horto erat vlla sindon, qua se nudum contegeret. Rursus quia apud Marcum dicitur, adolescẽtulus: ita enim verbum habet Græcum, qualis Ioannes tunc nõ erat. Multa profectò pugnant C

gnant contra hanc sententiam, nec est probabile etiam, quod Epiphan. hære. 78. & Hieronymus in Psal. 37. super illud, Vim faciebant, qui quærebant animam meam, asserunt, nempe fuisse Iacobum fratrem Domini: eædem enim rationes ferè omnes huic sententiæ aduersantur. Quamobrem verisimilius, & probabilius est, fuisse aliquem ex ijs, qui in horti custodia erant, qui rumorem sentiens, & Christũ ex frequentia illuc veniendi cognoscés, ac erga eum bene forsan affectus, surrexit è lecto suo, secutusque est, vt videret quid factum esset, vt fieri solet. Hæc dicta sunt occasione verborum præsentium. A

Petrus autem stabat ad ostium foris; exiuit ergo discipulus alius, qui erat notus Pontifici, & dixit ostiariæ, & introduxit Petrum.

COMMENTARIVS.

PEtrus, cùm non esset familiaris Pontifici, non est permissus intrare, sed mansit foris prope ostium: cùm igitur Ioannes Petrum nõ esse ingressum videret, causam suspicatus, ancillam ostiariam rogauit, vt eum intrare permitteret; aperto igitur ostio ad preces Ioannis, Petrus ingressus est atriũ domus Pontificis. Solebant Judæi ostia domus habere clausa, & custodiam seu curam ancillis committere, quod constat 2. Reg.4. vbi ostiaria domus purgans triticum, dormiuisse dicitur.

ANNOTATIO X.

Voluit Petrus, sed non potuit ingredi atrium Pontificis.

CHRYSO.ho.82. affirmant Petrum prætimiditate nõ fuisse ingressum; quod enim eo vsq; venerit amoris fuit, inquit, quòd verò non ingrederetur timoris. hæc autem narrasse Euangelistam dicit præoccupando negationis excusationẽ, quæ ex timore processit. At hæc sententia non videtur accommodari verbis. Si enim ex timore non fuisset ingressus, discipulus ille non ad ancillam recurrisset, vt intrare permitteret, sed ad ipsum Petrum se conuerteret, eum exhortans. Si enim intrare nolebat, non erat cur ancillam rogaret Ioannes, propterea igitur Ioannes se notum Pontifici præmisit, vt causam cur Petrus non esset ingressus, significaret, ne timiditati tribueretur. Ita sensit Cyril. lib.11. cap. 40. sic dicens: Non remansisset extra Petrus, nisi ostiariæ obseruatio nõ tutum ignotis faceret introitũ, hæc depulit mulierculam, licet facilè potuisset, quia importunitatis crimini subijci nolebat: extra igitur stabat mœstus, quousque Ioannes dolere ipsum etiam propter hoc non ignorans, intromittẽdi eius gratia mab ostiaria impetrauit. hæc Cyril. & est legitima expositio. Idem sentit Euthym. adijciens, laudi datum esse Petro, quòd exclusus tanquam incognitus ab ancilla, ad ostium adhuc foris manebat. B C

Dicit ergo Petro ancilla ostiaria.

COMMENTARIVS.

SOlent similibus temporibus ignoti, & maximè ad alterius preces admissi, diligentius inspici, & considerari, quod & ancilla; cui ostij erat commissa custodia, fecit; & discipulum esse Christi Petrum agnoscens, ad eum conuersa loquitur, quæ sequuntur proximè. hoc indicat particula, *Ergo*, ac si diceret; Ancilla rogata Petrum admisit, & diligenter intuẽs discipulum agnouit Christi, propterea quæ dixit ei: quid autem dixerit, statim exponit Euangelista. Attende, hanc esse primam Petri negationem, quam Ioannes narrat, cuius occasione exponendum hoc est, ex quo totus iste contextus multum illustrabitur.

De Petri negationibus disputatio.

ANNOTATIO XI.

DVAE difficiles quæstiones in hoc contextu occurrunt, Prior est, quo loco Petri negationes factæ fuerint; Altera, quomodo concordent hæc, quę Ioannes dicit de his negationibus, alijs quæ cæteri Euãgelistæ narrant; nã dissonantia non parua videtur. Apud antiquos Doctores parum, inter nostros autem hæc est magis agitata controuersia. Quidam enim apud Annã omnes tres negationes factas sentiunt; in qua opinione fuit etiam Augustt. tract. 113. & libr.3. de consen. Euangelistarum cap. 6. quidam apud Caipham; quidam vnam apud hunc, duas apud illum, imò non desunt nostro sæculo, qui negationes multiplicent, affirmantes nõ tantùm ter, sed septies Petrum negasse Christum. D

Tria notanda pro dubij resolutione.

Pro huius autem difficultatis resolutione, & declaratione sunt aliquot annotanda. Primò, Petrum, quando negasse Christũ dicitur, non fidem negasse, quasi non crederet ipsum esse Christum, sed cõfessione sola defecisse; dixit enim se non esse discipulum eius, seque non nouisse eũ, cuius verè discipulus erat, & quem verè nouerat; & hac ratione dictus est Christum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Christum negasse. Hæc doctrina est ab omnibus recepta, quam tradit August. tract. 113. vbi docet non solùm negari Christum, quando aliquis negat eum esse Christum, sed quando aliquis negat se esse Christianum. at discrimen est latum: illud enim contra fidem, hoc contra confessionem fidei est. Secundò, Petrus ter tãtùm negauit Christum. hæc ab omnibus antiquis Patribus est recepta, & Euangelio cõformis: Dominus enim trinam prædixit negationẽ, quod si plures futuræ essent, sicut prædixit tres, prædixisset vtique omnes; nam ea de causa prædicebat, vt Petrus postea Christi veritatem agnoscens, & impleta quæ prædixit, experiens, in fide confirmaretur, & ad pœnitentiam se conuerteret. Adde post resurrectionem Dominus ter interrogauit Petrum, Diligis me plus his? adnotantque Patres antiqui eum numerum esse adhibitum, vt trinæ negationi satisfaceret. Tertiò, tres negationes hæ factæ sunt in domo Caiphæ, nulla apud Annam. Hæc est Orige. tract. 35. in Matt. & rationibus efficacibus confirmatur quarum prima est, quia tres Euangelistæ diligentissimè narrarunt tres hasce Petri negationes; omnes autem tres præter Ioannem, solius Caiphæ meminerunt, apud quem omnes negationes factas, descripserunt. aut igitur oportet alias negationes numerare præter descriptas à tribus illis Euãgelistis, quod est contra antiquos Patres, & contra verbum Christi prædicentis: aut fateri, omnes negationes esse factas apud Caiphã. Altera ratio, quæ præcedẽtem confirmat, est: si aliqua alia negatio facta est præter eas, quas Euangelistæ cæteri narrant, maximè est, quam Ioannes describit, quia ipse solus mentionem fecit Annæ; at Ioannes etiam cum tribus alijs Euangelistis negationes easdem apud Caipham factas narrat: oportet enim diligenter, & attentè considerare, vt in expositione annotauimus, quando Ioannes dixit, *Erat autem Caiphas, qui consilium dederat*, incepisse narrare, quæ apud eum gesta sunt. quod eo argumẽto probatur: nam vsus est semper vocabulo Pontificis, non erat autem alius tunc præter Caipham Pontifex, quem idcirco dixerat fuisse Pontificem anni illius: quamuis enim multi dicerentur Pontifices, nempe, qui fuerant functi eo munere; tamen cùm de singulari loquatur, is profectò intelligendus est, qui tempore illo Pontificis munere fungebatur, quod Euangelista ex circumstantijs satis indicauit; cùm enim diceret, *Erat Pontifex anni illius*, statim dicit: *Erat notus Pontifici: Introduxit in atrium Pontificis; sic loquens Pontifici? Interrogauit Pontifex.* hæc omnia profectò ad eundem Pontificem referuntur: nec enim Annam Pontificem appellauerat, sed socerum Pontificis; igitur quæ de Petro hoc loco narrat, in domo Pontificis, qui Caiphas erat, facta sunt. & hæc est vrgentissima ratio. Tertia est, quæ eandem confirmat; nam interrogatus, & examinatus est Christus: immò Christus alapa percussus dixit: Si malè locutus sum, testimoniũ perhibe de malo; at hæc ad iudicem pertinebant, qualis non erat Annas, sed Caiphas. Quarta etiam ratione confirmatur hoc idem ex verbis, quæ ipse Ioannes subiunxit; his enim narratis, dixit, *Misit autem Annas ligatum ad Caipham Pontificem*; in Græco est Aoristus, qui sæpe pro præterito pluſquamperfecto ponitur, vt in eorum verborũ expositione dicemus: & apud Hebræos sæpe præteritum pro pluſquam perfecto ponitur: vt sit sensus: miserat Annas ad Caipham, quasi rationem reddens eorum, quæ narrarat. dixi, inquit, Caipham Põtificem hæc dixisse, & Petrum in atrio negasse; miserat enim Annas ad Caipham. & nota verbum, *Misit Annas ad Caipham Pontificem*: non Annam, sed Caipham Pontificem appellauit, vt ea, quę dicta erant de Pontifice, & apud Põtificem gesta, de Caipha intelligerentur. Hæc igitur verba, quibus recẽtiores probant negationem factam apud Annam, potius confirmant sententiam nostram: quam Cyrillus etiam sequitur libr. 11. cap. 48. vbi, vti diximus in annotatione 7. legit: statim Annam misisse ad Caipham. Certum ergo est, hæc, quæ Ioannes narrat, esse gesta apud Caipham, quem Pontificem appellat: quamuis parum consideranti videri possint facta apud Annam. Ex his Ioannem cum cæteris Euangelistis in loco negationum Petri esse concordem constat; omnes enim Euangelistæ apud Caipham, qui Pontifex erat, facta esse tradunt.

In domo Caiphæ ter Christum Petrus abnegauit.

Pontificis nomine Caiphã Euangelista, non alium significat.

Nunquid & tu ex discipulis es hominis istius? dicit ille, Non sum.

COMMENTARIVS.

VErba sunt ancillæ ostiariæ loquentis, & interrogantis Petrum, an sit ex discipulis Christi? Ille autem negauit dicens, *Non sum*, & hæc est prima negatio secundum omnes Euangelistas. Rectè hic Augustin. tractat. 113. animaduertit, Ecce, inquit, columna firmissima ad vnius auræ impulsum tota contremuit. vbi est illa promittentis audacia, & de se plurimum præsumentis? vbi sunt verba illa; Quare nõ possum te modò sequi? animam meam pro te ponam? hoccine est sequi Magistrum, se negare discipulum? siccine anima pro Domino ponitur, vt hoc ne fiat, vox ancillæ formidetur? hæc Aug.

ANNO-

ANNOTATIO XII.

De prima Petri negatione, quid cæteri Euangelistæ referant.

QVa ratione concordet Ioãnes in hac prima narranda negatione, considerandum est: nam ex alijs Euangelistis constat & ancillam, & Petrum alia verba dixisse. conueniunt quidem omnes, ancillam quandam esse, quamuis solus Ioannes expresserit fuisse ostiariam: at in reliquis videntur esse discordes. Matthæus enim sic habet: Petrus sedebat foris in atrio, & accessit ad eum vna ancilla dicens: & tu cum Iesu Galilæo eras? at ille negauit coram omnibus dicens; nescio, quid dicis. Marcus autem sic describit: Cùm esset Petrus in atrio deorsum, venit vna ex ancillis summi Sacerdotis, & cùm vidisset Petrũ calefacientem se, aspiciens illum ait, & tu cũ Iesu Nazareno eras: at ille negauit dicens; neque scio, neque noui, quid dicas. Lucas verò sic narrat: Accenso igne in medio atrij, & circumsedentibus illis, erat Petrus in medio eorum, quem cùm vidisset ancilla quædam sedentem ad lumen, & eum fuisset intuita, dixit, Et hic cum illo erat: at ille negauit dicẽs, mulier non noui illum. Hæc omnia dissona videntur, re autem ipsa sunt consona: illud enim in primis præ oculis habendũ est, quod sæpe annotauimus, frequenter vnum Euangelistam adiungere, quod alius omisit: hoc autem non ad dissonantiam pertinet, cùm omnia simul consistant. Matthæus ergo vnam dixit ancillam, Marcus adiunxit ancillam summi Sacerdotis, Ioannes adhuc eam ostiariam esse expressit: hæc non pugnant, sed cõformia sunt, & mutuo se explicant, ita factum est, in referendis verbis ancillæ, & Petri; Ancilla enim primò intuita est, & respexit Petrum, & cùm intuita esset, ad alios circumstantes conuersa dixit, Hic cum illo erat, & hoc narrat Luc. postea verò ad ipsũ cõuersa Petrũ: Tu, inquit, cum Iesu Galilæo eras? & hoc narrant Mat. & Mar. prosecuta etiã vlterius dixit, Nunquid tu discipulus es hominis istius? hoc refert Ioannes, verba igitur ancillæ hæc sunt. Hic cum illo erat: Tu cũ Iesu Galilęo, seu Nazareno eras? Nunquid discipulus es tu hominis istius? At Petrus respõdit etiam multa, vt opinionem de se conceptã remoueret. Non sum, inquit, neq; scio, neq; intelligo, q̃d dicas, ô mulier, neq; noui illũ. Non est igitur vlla in his repugnantia, neq; contradictio. Accedat his doctrina Augustini lib. 2. de consen. Euan. cap. 12. morem esse Euangelistarum non eisdem verbis rem eandẽ explicare, sed seruato eodem sensu varijs vti verbis, ita nunc factum est: quod enim Nazarenum Marc. dixit, Mat. Galilæum retulit: idem enim est sensus, & vtroq; modo Christũ Iudæi appellabant. In his igitur omnibus cõsonantia est in prima hac describenda negatione. Vnum tamen dubium superest: nã Mat. sedisse dicit Petrum foris in atrio: at noster Euangelista iã ad preces Ioannis eum intrasse affirmat. sed facilis est solutio: atriũ enim erat intra domum ipsam, quo Euangelista, ostio aperto, admissum dicit Petrũ: quod atrium foris dicitur, collatione alterius atrij interioris, q̃ in superiori parte domus fuisse Mar. insinuat dicẽs, Petrũ sedisse in atrio deorsum, id est, inferiori, quod enim appellat Mar. atrium deorsum, Mat. dicit, atriũ foris: Ioannes enim tanquam notus, & familiaris admissus est in secretiora loca: at Petrus in atrio cõmuni, vbi milites erant, manebat, intra domũ tamen sacerdotis. & hac ratione omnia conueniunt Euangelistarum dicta.

Euangelistæ non discordant.

Stabant autem serui, & ministri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant se: erat autem & cum eis Petrus stans, & calefaciens se.

COMMENTARIVS.

QVæ Ioannes nunc dicit, ad tempus post negationem primam pertinent, quod est attentè considerandum: vt enim ex cæteris Euangelistis patet, Petrus admissus ab ostiaria in atrium, cum ministris ad ignem sedebat, quando ancilla ei locuta est, & respondens negauit: vnde Matthæus & Marcus eum sedisse referunt, quando ancilla accessit, & intuita est eum: ignis enim luce, noctis tenebras illustrante, facilius discerni potuit. postquam autem negauit, exijt foras ante atrium, id est, ad vestibulum atrij, vt refert Marc. & tũc gallus primò cantauit: iterum tamen ad ignem accessit, & tunc stabat cum alijs: non enim omnes sedebant. & hoc Ioan. refert; quo loco paulo post secundo, & tertio negauit, vt inferius patebit: & sic concordia est inter Ioannem & Matth. & Marc. hi enim duo sedisse referunt, quando primò negauit, & Ioannes stare dicit: sed illi de tempore negationem antè primã & ipsius etiam negationis loquuntur, Ioannes verò de tempore post negationem; facta enim negatione paululũ secessit, vt ex Marco cõstat. Ioannes ergo post factam negationem hæc retulit, significans postquam negauit, ad ignem iterum accessisse, & eundem in locum reuertisse. & hic est verus sensus:

RR quam-

Universidad de Deusto
Biblioteca

quamuis sciam verbum stándi non semper significare erectum esse, sed adesse, siue sedentem, siue erectum; vt Ioan. 1. Medius vestrum stetit. & Ioan. 6. Turba quæ trans mare stabat. & Luc. 8. Foris stant quærentes te. hoc tamen in loco propriam suam retinet significationem; post primam enim negationem se erexit, nec iterum sedit, sed ad ignem accessit stans, quod inferius repetit Ioannes.

Pontifex ergo interrogauit Iesum de discipulis suis, & de doctrina eius.

COnuertitur Euangelista ad narrādum ea, quæ Caiphas cum Domino egit, quæ licet eodem tēpore facta sint, quo Petrus negauit, tamē dici, aut scribi simul non possunt. Cùm igitur Christus esset adductus ad Caiphā Pontificem, interrogat eum Pōtifex de duobus; scilicet de discipulis, & doctrina; quas autem interrogationes in his duobus articulis fecerit, certum non est; non enim eas Euangelista descripsit; Doctores autem probabilibus id coniecturis ducti tradunt. Valde est verisimile, quod Chrys. homil. 82. & Euthym. dicunt, nempe interrogasse, qua ratione discipulos haberet, & congregaret, ac ex hoc insimulasse eum seditionis: de doctrina verò, quid doceret. Perpendere autem hoc in loco malitiam, & iniquitatem istorum, vinctum tanquam malefactorem, & criminosum ducunt, & non habent crimen vllum, de quo interrogent, sed ad discipulos, & doctrinam se conuertunt.

Respondit ei Iesus: Ego palam locutus sum mundo: ego semper docui in Synagoga, & in templo, quo omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus sum nihil.

PRudentissima, & sapientissima videbitur Domini respōsio, sicut verè est, si attentè consideretur; interrogatio enim Pontificis erat plena calūniæ; quia interrogabat Christum, tanquam qui in occulto, & secreto suos discipulos doceret, & qui doctrinam suam occultaret, nec omnibus notam faceret, quod proprium est seductorum, & seditiosorum. Respōdet ergo Dominus, non vt Pontificem reprehendat, sed vt veritatem suæ doctrinæ defendat, & vnico verbo sensus totius responsionis est; Tu me interrogas, & tacitè accusas occultam, & secretam me tradere doctrinam, quod verum non est: publicè enim docui, non meos hosce paucos discipulos, sed Iudæos omnes, quibus meos aperui sermones, palam locutus sum mundo, liberè, & sine timore, & occultatione; loca publica elegi docendi, nempe Synagogas & Templū, in occultis & abditis nihil sum locutus; non igitur est, quod meam taxes doctrinam, quasi qui in angulis, & abditis locis docuerim. Attende palam loqui mundo, non esse aliud, quàm loqui in Synagogis, & locis publicis, non in tenebricosis: vt rectè Cyrill. libr. 11. cap. 44. docet: de discipulis nihil respondit Dominus, quia tota res ex doctrina pendebat, & quia ab hoc iudicio discipulos suos liberare volebat, solumque se iudicandum constituere, immo eos defendit dicens, non solos eos, sed totum mundum, id est, Iudæos omnes, eius audisse doctrinam. hic est legitimus sensus.

ANNOTATIO XIII.

Christus quo modo palam fit locutus.

AVG. tract. 113. duo opponit proximæ sententiæ. Vnum est, qua ratione dicat se palam locutum esse mundo, cùm multa in prouerbijs locutus fuerit, nec intellecta sint à Iudæis; immò discipuli c. 16. dixerunt, Ecce nūc palam loqueris, quasi non fuerit ante locutus palam. Respōdet palā locutum esse, quia omnibus audiētibus locutus est: aliud enim est intelligere & audire, aliud loqui; qui publicè loquitur, palam loqui dici potest, etiā si non omnes intelligant: & hæc responsio cōuenit cum dictis Cyrilli, vt in commentario diximus, opponit enim Dominus palā loqui ei, quod sequitur, in occulto, & in tenebrico so loqui. Addit Aug. etiam palā locutum esse mundo, quantū ad intelligētiam, quia ex parte sua omnia intelligi volebat, culpa auditorum factum est ne intelligerent; si enim scire quæsiuissent, vtique intellexissent; prior responsio accommodata est. Aliter ergo in hoc loco accipitur palam loqui; & in illo; Ecce nunc palam loqueris; illic publicè, hic clarè, & ad intelligentiam loqui significat.

Quomodo in occulto locutus sit nihil.

Alterum quod Aug. opponit est; qua ratione in occulto locutus sit nihil, cùm multa solis discipulis tradiderit. Respondet dupliciter. primò, etiā hæc tradita esse, vt manifestarentur mūdo suo tēpore, iuxta illud Matt. 10. Quod audistis in aure, prædicate super tecta, & quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine. Altero modo, quia hæc non erant talia, quæ criminari Iudæi possent, sicut qui loquitur mala in occulto loquitur, ne detegantur: nō sic Christ⁹, sed recta semp docuit. Facilior est solutio, si dicamus nihil locutū esse Christū in occulto alienū, aut contrarium his, quę in publico, & palam docebat, sed omnia ad eundem finem, & doctrinam tendebant.

Quid me interrogas? interroga eos, qui audierunt, quid locutus sim ipsis.

COMMENTARIVS.

NOn vt Pontificem reprehendat, hæc dicit Dominus, vti superius annotauimus; sed vt calumniam repellat, & veritatē doctrinæ defendat. Responsio igitur ista, calumniæ est repulsio, veræque doctrinæ defensio. *Quid me interrogas?* inquit; id est, recta ratio postulat, vt non ad me conuertaris, quasi clandestinum, & seditiosum doctorem, cùm publicè, & palam docuerim; sed ad eos, qui audierunt quæ locutus sum eis. Non refugio, nec refuto iudicium vt cognoscas, & inquiras doctrinam meam, quam docui; sed ab his quære, & pete, qui audierunt; magis enim tu credes eis, quàm mihi.

ANNOTATIO XIV.

CYRILLVS lib. 11. cap. 45. dicit Dominum increpare iuris peritos, quasi legem, qua plurimum gloriabantur ignorantes: frustra enim quærebant crimina, postquam ligarunt. *Cur, inquit, interrogas?* id est, cur ad defensionem prouocas captum, priusquam accusatum? Hæc expositio vix accommodari potest verbis, ideo ipse Cyrill. alteram adhibet, nempe; qui iam dedecorastis me, quantum in vobis est, si vera dicam, mentiri me clamabitis: alios ergo de me interrogate. sed neque id omnino accommodatur; nec enim increpationem in his verbis prætendit, nec à respondendo se excusat, quia non erant ipsi crediturī. Chrys. hom. 82. dicit: Nō arrogantis esse hoc verbum, sed de veritate sua confidentis, quasi confidens veritati dixerit; *Interroga eos, quid me interrogas?* Fatetur his verbis esse confidentiam magnam veritatis, vt dicit Chrysost. quem sequitur Euthy. esse etiam diffidentiam fidei illorum dandæ verbis, & responsioni eius. vt dicebat Cyril. tamen nec ex confidentia, nec ex diffidentia respōdit hæc verba Dominus, sed calumniā repellens, qua tenebricosæ, & occultæ doctrinæ tacitè arguebatur. Et hæc est vera, & legitima expositio: repulit enim, vti diximus, calumniam callidè impositam, & veritatem defendit, idcirco liberam, & acrem reddidit responsionem.

Callidæ interrogationis calumniam, hac repulit responsione.

Ecce, hi sciunt, quæ dixerim ego.

COMMENTARIVS.

NE excusaret se Pontifex, quia non habebat alios interrogandos, ad ipsos etiam præsentes Dominus se conuertit. Ecce, inquit, hi qui adsunt, sciūt quæ docuerim. Aderant multi tunc ex Pontificibus, Pharisæis, legis doctoribus, & ministris, qui doctrinam Christi sæpe audierant; ad hos cōuersus est Dominus, & dicit; ecce præsentes habes, qui me audierunt, vel ipsi loquātur. O mira innocentia, & veritatis Domini efficacia, remittit testimonium suæ doctrinæ ad inimicos, & persecutores, ac calumniatores, & nemo ausus est loqui, sed confusi, & erubescentes obtumescunt in præsentia Christi vincti quidem & ligati; sed veritatem suæ doctrinæ constanter defendentis. Argumentum hoc est efficacissimum, innocentiæ, & veritatis, vt annotat Chrys. hom. 82. Cyril. autem lib. 11. cap. 45. rectè dicit; Dominum hæc loquentem aliquos demonstrasse ministros præsentes, qui audierant: existimo etiam sacerdotes, & Pharisæos esse demonstratos; erant enim omnes cum summo Pontifice congregati: nemo tamen testimonium ausus est reddere, ne veritatem fateri à propria stimulante & impellente conscientia cogerentur; qua propter potius silere elegerunt.

Egregium innocētiæ Christi argumentum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hæc autem cùm dixisset, vnus assistens ministrorum dedit alapam Iesu dicens: Sic respondes Pontifici?

VIsa est Domini responsio vni ministrorum inciuilis, nec qualis honori Pontificis debebatur, idcirco alapam Iesu dedit, rem gratã Pontifici se facere existimans. Sic, inquit, loqueris Pontifici? quasi diceret; sermo tuus iniurioſus est in Pontificem, ideo eius iniuriam alapa propulso. Tria admiranda simul hic concurrunt; serui horribilis impudentia, qui eum, qui mortuos suscitauerat, ausus est alapa percutere; Pontificis iniquitas, qui tantum scelus in sua præsentia commissum à seruo dissimulauit, cùm etiamsi responsio Christi non fuisset congruens, non licuerit ministro sic vindicare; tandem incredibilis Christi patientia. Chryſoſ. hom. 82. Exhorrescat, inquit, cælum, contremiscat terra de Christi patientia, & seruorum impudentia. adde & de Pontificis iniustitia.

Tria circa Christi alapã cõsideranda.

ANNOTATIO XV.

Cur minister alapam Christo impegerit.

CYrillus libr. 11. cap. 46. causam cur minister hic alapam hanc impegerit inquirés, eam esse dicit: Offenderant, inquit, ministrorum aliqui principes Iudæorum, qui Christum capere iussi, reuersi sunt admirati, & dicentes, Nunquam sic locutus est homo: quoniam igitur responsio Saluatoris ad memoriam huius rei reducebat Principes dicens, Ecce hi sciunt quæ dixerim ego, ministros testes citans, idcirco ne de animo suo, beneuolentiaque in eũ suspicati essent principes, cũ alias, quia Christũ laudassent, fuissent reprehensi, alapa Christum vnus eorum cędit. Hęc Cyrillus, sed incerta sunt hæc, nec valde accommodatè dicuntur: nam cũ multi illi fuissent, & multos nunc demonstrasset Christus, eadem de causa à multis esset percutiendus: probabilius est, hunc ministrum fuisse ex prę cipuis inter ministros, q proximus erat Christo, is adulari volens Pontifici, & zelum honoris eius præ se ferre, sciens quanto odio ab omnibus habebatur Christus, ideoq; sibi omnia impune licere iudicãs, non erubuit hoc flagitiũ patrare. Chryſ. hom. 82. vt supra citauimus, hunc ministrum fuisse Malchum, cui amputata auricula restituta est, perhibet, sed hoc etiã sine vrgenti ratione affirmatur. Aug. tract. 113. rectè consideranti hoc factum dicẽs: Si cogitemus, quis acceperit alapam, nonne vellemus eum, qui percussit, aut cælesti igne consumi, aut terra dehiscente sorberi, aut correptum dæmonio volutari, aut aliqua huiusmodi qualibet pœna, vel etiam grauiore puniri? quid enim horum per potentiam iubere non potuisset, per quem factus est mundus, ni si patientiam nos docere voluisset, qua vincitur mundus? hæc Aug. Cyril. lib. 11. cap. 49. rectè etiam aduertit nostrum dedecus, quo propter peccatum dedecorati sumus, Christum in se transtulisse, vt à nobis auferret. Figura huius alapæ præcessit in Micheæ Propheta, qui alapa percussus est à Sedechia Pseudopropheta, adulante Regi Achab contra veritatem, vt habetur 3. Regum vltimo.

Respondit ei Iesus; Si malè locutus sum, testimonium perhibe de malo, si autem bene, quid me cædis?

COMMENTARIVS.

NEsi Dominus facuisset silentio ipso malè se locutum esse comprobaret, respondet: ita tamen, vt nullum vindictæ, aut impatientiæ specimen daret. *Si*, inquit, *malè locutus sum, testimonium perhibe*, id est, sententiam tuam declara, & confirma, ac ostende me malè locutum esse, id autem coram Iudice, & Pontifice, *Si autem bene, quid me cædis?* id est, sine causa me cædis. Mansuetè admonet percussorem iniuriæ sibi illatæ, seque vera & recta locutum esse confirmat, & Pontificis iniquam dissimulationem insinuat.

ANNOTATIO XVI.

Responsione ostendit Christus nihil Pontifice indignũ dixisse.

CYril. lib. 11. cap. 47. verbum hoc, *Testimonium perhibe de malo*, interpretatur sic: Ostende, in quo erraui. Illud autem, *quid me cædis?* sic exponit, quasi percussorem reprehendat, quod prius laudauerat Christum, quando dixerat, Nunquam sic locutus est homo, sed cùm, vti superius diximus, id sit incertum, probabilior est expositio, id dictum esse, vt magis confirmet Christus, se nihil quod non sit rectum, & verum dixisse; simul etiam admoneat percussorem criminis sui, & illatæ iniuriæ; præcipuè tamen se recta locutum esse significare intẽdit, vt paulo post magis explicabimus. Aug. trac. 113. interrogat: Cur, inquit, nõ fecit, quod ipse fecerat? si quis te percusserit in vna maxilla, præbe ei alteram? Respondet,

Cur alteram maxillã Christus non præbuerit.

spondet, illud præceptum non esse ad litterã intelligendum, vt præbeamus alteram maxillam, sed vt animo tranquillo iniurias perferamus: parati potius alteram præbere maxillam, quàm iram concipere, aut vindictam desiderare. Respondendo ergo magis ostendit mansuetudinem suam, quàm si tacuisset: potuissent enim cogitare illi ægrè tulisse iniuriam, non autem respondisse meru Pontificis; at dum mansuetè respondet, tranquillum animum, & compositum aperit, & ostendit; nec minus se paratũ exhibuit ad maiora perferenda, quã experientia docuit. Hęc responsio veram continet doctrinam, tamen non attingit legitimã causã, cur nunc respõderit Christus: existimo igitur eam esse, quam adduximus in commentario, ne tacens videretur cõprobare se malè locutum esse, Pontificemque iure eius taxasse doctrinam: qua igitur de causa Pontifici responderat, eadẽ percutienti etiam nunc respõdet, non propter illatã sibi iniuriã, nec præcipuè, vt percussorem corripiat; sed vt se verè, & rectè locutũ esse ostendat: doctrinãque suam publicã, & mundo notam significet, nec verũ esse, quod ei impositũ erat, nẽpe in tenebris & occulto docuisse.

Et misit eum Annas ligatum ad Caipham Pontificem.

COMMENTARIVS.

QVia Euangelista Petri negationem reliquerat, vt ea, quæ apud Caipham cum Christo sunt gesta narraret, nunc iterum ad Petri historiam reuertitur; scriptura enim non potest simul narrare, quæ simul sunt facta. Est autem in Græco sensus huius sententiæ apertior: non enim habetur particula copulatiua, sed illatiua, & non est præteritum, sed aoristus primus, qui sæpe plusquamperfecti significationem habet. sensus ergo est; Miserat igitur eũ Annas ligatum ad Caipham Pontificem, est enim locutio reuertentis ad narrationem prætermissam, & particula illatiua indicat, quæ relata sunt, fuisse facta, postquam missus est Christus ab Anna ad Caipham: illic enim non est commoratus, sed per transitum quendam ductus, & sic Cyril. li. 12. ca. 1. exponit, & est verus sensus.

ANNOTATIO XVII.

Habent aoristi præteriti vicem plusquãperfecti.

SAEpe in scriptura præteritum pro plusquamperfecto ponitur more Hebræorum, & exempla complura & in veteri, & in nouo testamento habentur. In veteri quidem est illud Ruth. 1. Visitauit Dominus populum suũ, pro visitauerat, & 1. Reg. 9. Reuelauit aurem Samuelis, pro reuelauerat, sunt enim in Hebræo præterita. reperiuntur autem huiusmodi testimonia frequentia. In nouo autem post hæc verba dicit Ioannes; Cognatus eius, cuius Petrus abscidit auriculam. clarum est præteritum hoc positum pro abscinderat, & Matt. 26. Qui tradidit eum, dedit eis signum, id est, qui tradiderat, dederat signum. & Marc. vlt. qui viderant eum resurrexisse à mortuis non crediderunt, id est, crediderant. Sunt multa huiusmodi. Attende autem hoc loco vsum esse Ioannem aoristo primo, quod plusquãperfecti significationem frequentissimè habet, immo & Latinus interpres ita vertit paulo superius, vbi dicitur, Qui consilium dederat Iudæis, & Io. 7. Nondum erat spiritus datus, quia nondum erat Iesus glorificatus. Mar. vlt. His qui viderant eum resurrexisse à mortuis. In his locis in Græco sunt aoristi primi, quos vertit, & rectè, interpres per plusquamperfectum, ita & hic vertendus erat: Miserat eum Annas. Hinc patet hanc sententiam fauere opinioni asserentium negationes has, quemadmodum & præcedentem, factas esse in domo Caiphæ, quod superius annotauimus.

Erat autem Simon Petrus stans, & calefaciens se.

COMMENTARIVS.

REpetit, quod supra dixerat, vt historiam eandem prosequatur. Erat igitur Petrus stans in atrio inferiori Caiphæ, vbi primò negauerat, & calefaciebat se. Vt enim refert Lucas, in medio atrij ignis propter frigus accẽsus erat: vti superius autem diximus, primò sedebat, quando negauit ad vocẽ ancillæ ostiariæ; at, vt habetur ex Marc. illinc paululum receſſit ad atrij vestibulum, quando gallus semel cecinit, & iterum reuersus est ad ignem cũ ministris, & stabat, quãdo secundò, & tertiò negauit: & hoc nũc refert Ioannes.

Reuocando hoc loco connecti

ANNOTATIO XVIII.

DVbitatio se offert in hoc loco ex his, quæ cæteri Euangelistæ referunt, nam Matth. 26. post primam negationem dicitur, Egrediente illo ianuam, & Marc. 14. Exiuit, inquit,

ant Matth. & Marcum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quit,foras ante atrium. Respondeo Petrum quidem post primam negationem recessisse à loco, vbi sedebat,non quidem extra ianuam domus,sed ad vestibulum atrij, quæ est pars illa coniuncta ianuæ,antequam ad atrium fieret ingressus;verbum enim græcum, πυλὼν, significat vestibulum, quod Marcus magis expressit,dicens, προαύλιον; at postea reuersus est ad ignem,aut frigore impellente,aut ne solitarius videretur:id enim maioris suspitionis causam dedisset: postquam autem reuersus A est ad ignem, cum alijs stetit,& tunc factum est, quod narrat Ioannes. Aduertendum autem est August. tractat. 113. affirmare, etiam duas negationes, quas Ioan. hic narrat, factas esse in domo Annæ; & quia Euangelista expressè dixerat,missum esse Christum ab Anna ad Caipham,respondet id verum esse;tamen Euangelistam ad narranda ea, quæ in domo Annæ gesta sunt , reuersum nunc esse , quæ expositio difficilè accommodatur.

Dixerunt ergo ei, nunquid & tu ex discipulis eius es? negauit ille,& dixit:non sum.

COMMENTARIVS.

HAEc est secunda Petri negatio:interrogatus enim, an ex discipulis Christi esset,negauit dicens,*Non sum*.à quo autem interrogatus esset, Euangelista non expressit,sed in definitè locutus est.*Dixerunt*, inquit:at alij Euangelistæ explicuerunt, vt in annotatione declaratur.

ANNOTATIO XIX.

Quomodo cõueniãt quatuor Euãgelistæ in narrãda secunda Petri negatione.

DIssonantia etiam in hac secunda negatione describenda,inter Euangelistas videtur;præter enim illam,quam in annotatione præcedenti explicuimus,& ad concordiam reduximus, nempe quia Ioannes ad ignem Petrum stetisse. Mat. verò,& Marc. foras exisse dixerunt:est altera difficilior:nam Mat. & Marc.aliam ancillam præter ostiariam occasionem negationis dedisse affirmant ; inquit enim Matt. Vidit eum alia ancilla, & ait his, qui erant ibi: Et hic erat cum Iesu Nazareno, & ille negauit cum iuramento,quia non noui hominem. Marc. autem sic refert. Rursus cùm vidisset eum alia ancilla , cœpit dicere circumstantibus;quia hic ex illis est:at ille iterum negauit. At Lucas vnum refert hominem;Alius, inquit, videns eũ, dixit;& tu de illis es:Petrus verò ait:O homo,non sum.Ioan. autem plures fuisse affirmat:*Dixerunt*, inquit,*ei*. Aug.libr.3. de consen. Euang. cap. 6. respondet,Petrum simul esse compellatum ab ancilla,& vno homine,idcirco Ioan.inquit, *Dixerunt*, vtrumque significans . Ancillam autem Matt.& Marc.Lucas verò virum retulerunt: hoc tamen satisfacere non videtur:nam si ab ancilla, & viro simul cõpellatus est,quare respondit: O homo,non sum:hæc enim responsio vni datur,non duobus. Accommodatior solutio est, ancillã nihil Petro dixisse, nec cõpellauisse eum,sed ad circumstantes cõuersam dixisse:Hic ex illis est,& hoc Mat.& Mar. narrant.nec est dissonum ab his, quæ Ioan.& Luc.dicũt.Lucas.n. refert ab vno compellatũ; Tu ex illis es,& huic respondit:Nõ sum,ò homo;& hoc idem narrat Ioan. vsus tamen est numero plurali,quia ille vnus pro multis,& multorũ nomine locutus est:nã ancilla multis dixerat ex illis esse Petrũ:vnus ergo illorum omnium nomine Petro opposuit. Tu ex illis es. Adde etiã quod sæpe annotatum est, frequẽter pluralẽ pro singulari numero vsurpari:na latrones dicuntur improperasse Christo in cruce,cũ tamen vnus illorũ id effecerit.addeetiam Ioannẽ significasse ancillam, quæ quamuis Petrũ non est allocuta, affirmauit tamen coram illo, eum ex illis esse . nulla ergo est dissonantia . Quod aũt Mat. addidit de iuramento,cæteri prætermiserunt: hoc tamen cõmune est Euangelistis,quod vnus prætermittit,alium narrare:verum hoc ad dissonantiam non pertinet,sed ad maiorem rei expressionem,sicut etiam illud;Non noui hominẽ:iurauit enim se non esse ex illis,nec nosse eum. Aduertendũ tamen est,Cyril.li.12. cap. 1.asserere,hæc,quæ narrat Ioannes ad tertiã negationem pertinere, omisit enim secundã: in tertia autem multi accesserunt,vt inferius dicetur:cæterùm accommodatior est expositio,si hæc ad secundam referantur,& tũc procedunt,quæ dicta sunt.

Euangelistarũ cõsensus.

Dixit ei vnus ex seruis Pontificis cognatus eius, cuius abscidit Petrus auriculam,nonne ego te vidi in horto cum illo? iterum ergo negauit Petrus.

COMMENTARIVS.

HAEc est tertia negatio.describit autem Ioãnes personam cõpellantem, vt explicet,& significet causam,cur vehementer negauerit Petrus; nam vt ex cæteris constat Euãgelistis, cœpit anathematizare,& iurare se non esse: hoc autem factum est,quia vrgebat testimonium de visu. *Vidi*, inquit,*te in horto*.rursus quia vehementi timore correptus est: nam ille erat cognatus Malchi, cuius auriculam absciderat.timuit ergo sibi etiam propter vulnus illatum in horto,idcirco constantissimè, & pertinacissimè negauit se esse.Et attende Ioannem supponere verbis alijs iam esse compellatum; nam verba hæc sunt velut replicantis, & opponentis contra Petrum negantem,*Nonne ego te vidi in horto?* hæc Ioannes narrat expressè,illud autem insinuat.

ANNOTATIO XX.

Quomodo cõueniant Euãgelistæ in referenda tertia negatione Petri.

MAIOR in hac tertia negatione dissonantia apparet.Matth.quidem,& Marc.inuicem concordes dicunt,post pusillum accesserunt,qui stabant,& dixerunt Petro, Verè, & tu ex illis es:nam & loquela tua manifestum te facit.tunc cœpit detestari, & iurare, quia non nouisset hominem. similiter dicit Marcus:post pusillum, inquit, qui adstabant, dicebant Petro,verè ex illis es;nam & Galilæus es.ille autem cœpit anathematizare,& iurare,quia nescio hominem istum, quem dicitis. At Luc.aliter narrat:inquit enim, Interuallo facto quasi vnius horæ,alius quidam affirmabat dicens, & hic cum illo erat:nam & Galilæus est: & ait Petrus, homo nescio, quid dicis.quid autem Ioannes referat, iam expositum est,hæc autem dissona videntur, sed non sunt: simul enim cõstant. In primis quod Matth.& Mar.dicunt,post pusillum,Luc.dicit interuallum quasi horæ vnius;id ergo consonũ est.Ioann. verò tempus non declarauit, non tamen contrarium aliquid dixit. Quod verò ad personas attinet,hic homo, quem Luc.refert, est idem cum relato à Ioan. Ioannes verò exposuit,quod prætermisit Lucas, nempe fuisse cognatum Malchi.hic ergo cum multis accessit ad Petrum , & ex illis eum esse adfirmauit.Petro autem dicẽti ; nescio quid dicis, opponit, & contradicit:*Nõne ego te vidi in horto?* A neganti autem multi tunc dixerunt; ex illis es,nam Galilæus es, & loquela tua te esse Galilæum probat.tunc Petrus se vrgeri nimium sentiens , cœpit iurare , & se deuouere, ac negare nosse Christum, quod Matth. & Mar. referunt:hos enim homines vltimo locutos esse post illum hominem,certum est:quia tũc cœpit iurare,& detestari, quasi se conuinci totae tãtis testimonijs videns.primò non iurauit,secundò iurauit,tertiò iurauit,& se deuouit.Secundũ Cyrillũ,qui refert ad tertiã negationẽ etiã verba præcedentia pertinere,facilior est solutio: multi enim prius accesserũt,& rursus cognatus Malchi secundum illos locutus est.& est sententia probabilis, sed probabilior, quam exposuimus. Hic est contextus, & ordo rei gestæ, & totus est consonus, sed non à singulis Euangelistis totus descriptus. Quamuis autem Petrus pluribus verbis nũc tertiò negauerit Christum; tamen quia vna est series rei gestæ, vnica negatio computatur, sicut in prima, & secunda factum est. Ex loquela autem Galilæum nouerunt:etsi enim B C omnes lingua Hebræa vterentur, habebant tamen distinctæ prouinciæ quasdam singulas res verborum pronuntiationes,& accentus, quibus facile discernebantur ab audientibus: quod apud Italos, & apud Polonos, & alias multas nationes experientia docet.

Et statim gallus cantauit.

COMMENTARIVS.

OMnes quatuor Euangelistæ huius cantus meminerunt, vt veritatem Prophetiæ Domini ostenderent: continuò ergo gallum cantasse omnes referunt. Lucas autem adiunxit, Adhuc illo loquente,gallus cantauit. Marcus autem addidit: Iterum cantauit;nam semel cantasse prius dixerat.ad hæc Lucas adiecit;conuersum Dominum respexisse Petrum.cantante igitur gallo recordatum esse Petrum verbi Iesu, tres Euangelistæ narrant. Et tunc respiciente Domino,egressum esse foras,& amarè fleuisse tam Luc.quàm Mat. & Mar.tradidêre. Nisi autem Dominus respiciens cor eius ad pœnitentiam sua diuina virtute conuertisset,non magis proficeret secundus galli cantus, quàm profuit primus, post quem bis, & pertinacius negauit: Ioannes autem solius cantus mentionem fecit. cætera omisit tanquam satis ab alijs enarrata:in his omnibus nulla dissonantia inter Euangelistas est,neque apparet.

Petri negatio peccatũ fuerit.

ANNOTATIO XXI.

NOn est prætereundum silentio vnum, nempe qualis fuerit hæc Petri negatio. Variè enim Doctores loquuntur:nam quidã aliqua ex parte peccatum excusant,non qui- A dem negant peccasse, sed peccati grauitatem minuunt.Cyri. igitur li.11.ca. 41.primam negationem exponens inquit, Petrum non negasse Christum tam timore, ne captus esset,

Universidad de Deusto
Biblioteca

aut quia nullam veritatis curam haberet, A quam fortasis quia pati omnia volebat, dum modò Christum videret; ex amore igitur decidit, & pietatis causa negasse videtur, non rectè quidem, nec exquisita ratione probatæ, sed quæ adesse cum Christo, & videre illum faciebat, quod maximè Petrus optabat. hæc Cyril. fatetur quidem negasse, & non rectè egisse, sed id factum asserit, ne impediretur manere, & adesse Christo. hac ratione Cyril. excusat, & interpretatur negationem Petri. Ambro. autem altera via excusat, & exponit; B ex timiditate enim negasse sentit, tamè negationem sic interpretatur, vt Petrus inuoluta responsione fit vsus in verbis suis, aliud intelligendo, quàm quod audientes percipiebant. Non inquit, nouì hominem, quia re vera Christum nemo comprehendere, aut perfectè intellectu assequi valet: similiter negat se fuisse cum Iesu Galilæo, at erat cum Dei filio. in hunc modum has Petri responsiones Ambr. pluribus verbis exponit, vt Petrus inuolutè responderit, videri tamen volens negasse ex metu, & ideo peccauit; apertè enim, & non inuolutè veritas erat aperienda, idem sentit Hilar. can. 32. in Matthæum. Hanc sententiam reijcit Hieron. Matth. 26. tacitis nominibus sic dicens, Scio quosdam pij affectus erga Apostolum Petrum ita interpretatos, non Deum negasse, sed hominem, & esse sensum, nescio hominem, quia scio Deum. hoc quàm friuolum sit, prudens lector intelliget; sic defendunt Apostolum, vt mendacem faciant D Deum: si enim iste non negauit, ergo mentitus est Christus, qui dixit, Amè dico tibi, antequam gallus bis cantet, ter me negabis. hæc Hier. & verò argumentum Hiero. est efficax. si enim Petrus illa inuoluta, & ambigua responsione vsus est, visus est negare, sed non negauit: Christus autem absolutè negaturum prædixit. Rectius Cyrill. admisit negasse quidem, tamen ex amore, non ex timore: at nec hæc sententia est accommodata contextui: timens enim sibi, & ex fragilitate peccauit; quod etiam ipse Cyril. lib. 12. tertiam exponens negationem concesit, & asseruit, quam uis hoc verum sit, Christum non ita negasse, vt filium Dei non crederet; non enim amisit fidem Petrus, pro cuius stabilitate rogauerat Christus; veruntamen peccauit contra fidei confessionem, negando se esse discipulũ Christi, & se nosse, quem nouerat, vt Aug. tract. 113. dicit: quod Leo ser. 9. de passione confirmauit, dicens. Vidit Dominus non fictam fidem, non dilectionem auersam, sed constantiam fuisse turbatam. Quæ verba intelligenda sunt, non quod charitatis habitus manserit tunc in Petro: nam peccatum illius mortale fuit, & tale, vt dicit Aug. tract. 113. quod si tunc absque pœnitentia moreretur, damnationem incurreret; dilectionem tamen dicit non auersam, quia adhuc amabat Christum, & amor hic tunc nõ erat ex charitate proficiens, C sed imperfectus quidè, qualem etiam in peccatore fideli manere nunc experimur: sic est de huiusmodi negationibus intelligendũ. Causam autem cur Euangelistæ hoc Petri peccatum descripserint, Cyrill. rectè annotat lib. 12. ca. 1. dicens. Ea de causa minutius hæc sunt conscripta, vt legentes intelligant quales ante Christi resurrectionem, & aduentum spiritus Apostoli fuerint, & quales, postquam ex alto virtutem acceperunt, effecti sunt. hinc enim discimus, nulla nos desperatione affici debere fragilitatem humanam cõsiderantes; sed confidere potius oportere credentes robur ab illo nos habituros, qui diligentibus se neruos ad virtutem, & vires largitur. hæc Cyrillus.

Petrus in negationibus non fidem, sed charitatem amisit.

Adducunt ergo Iesum à Caipha in prætorium.

COMMENTARIVS.

MVlta prætermittit Ioãnes, quæ apud Caipham cum Christo gesta sunt, vtpote distinctè, & copiosè, ab aliis tribus narrata. A domo autem Caiphæ in prætorium Pilati, Dominum adductum refert. particula illatiua, *Ergo*, maximè significatiua est, & deducit, ac sententiam infert ex his, quæ Mat. 27. habentur. Manè, inquit, facto inierunt consilium omnes principes Sacerdotum, & seniores populi aduersus Iesum, vt eum morti traderẽt, vinctumque adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato præsidi: Hoc nunc Ioannes per hanc particulam insinuat, ac si diceret, post multa contra Iesum illa nocte facta, manè inierunt consilium, & decreuerunt eũ morti tradere; hoc autem per Pilatum præsidem efficiendum erat. *Adducunt ergo*, id est, propterea adducunt è domo Caiphæ ad Pilatum. Est autem prætorium locus, in quo ius dicitur à Præside, qui tunc temporis erat Pilatus nomine Cæsaris Romanorum Imperatoris.

ANNOTATIO XXII.

Reijcitur lectio, quã sequitur Augustinus.

AVg. tract. 114. & lib. 3. de consen. Euang. cap. 7. legit, *Ad Caipham in prætorium*, & conatur exponere verbum hoc, quomodo ad Caipham, & in prætorium simul adduci potuerit, & coactus est fateri, aut Pilatũ, & Caiphã in eadem domo mansisse, aut aliqua de E causa tunc Pilatum ad Caipham venisse: tamen non est, cur hoc nos vexet: librariorum enim est mendum: à Caipha enim legendũ est, & tunc apertus est sensus: è domo Caiphæ, vbi tunc erat, eductum esse, & in prætorium Pilati adductum. quæ autem imagina-

tus est Augu. non possunt accommodari his, A quæ sequuntur, & verbis ipsis. Vera lectio est, quam Cyril. & reliqui sequuntur. Alii qui nostra ætate prætorium exponunt, domũ præsidis, qui tunc Pilatus erat, quia vocabulum verumque significat, & domum præsidis, & locum illum, in quo Prætor dicit ius: sed hoc in loco domum nõ significat, sed locum iudicij: vt. n. in ferius dicitur, Pilatus egressus est foras, & reuersus iterum in prætoriũ: & Iudæi ne contaminarentur, non sunt ingressi in prætorium: at certũ est Pilatum nõ esse egressum è domo in viã, nec illos contaminari potuisse propter ingressum in domũ: hac enim ratione quotquot Pilatum visitassent, immũdi, & contaminati essent: sed est sermo de loco illo intra domum Pilati, in quo ius dicebatur, & in quo condemnatus est Christus.

Prætorii, locus erat ferè diis sementijs deputatus.

Erat autem manè, & ipsi non introierunt in prætorium, vt non contaminarentur, sed vt comederent Pascha.

COMMENTARIVS.

MAnè *erat*, sextæ feriæ, & decimæ quintæ lunæ, qui erat primus dies festus Azymorum, vt in cap. 13. declaratum est. *Et ipsi non introierunt in prætorium*. dũ dicit, *Et ipsi non introierunt*, insinuat intrasse ministros, & milites, qui comprehenderũt Dominum, vnà cum ipso Domino vincto: adstabat enim Pilatus tanquam iudex in prætorio, quando traditus est ei Christus à ministris, Iudæis foris manentibus; ne intrantes in die festo illo contaminarẽtur; nec possent Pascha comedere, quod non licebat edere nisi solis mundis. Perpende autem hypocrisim istorum: immunditiam enim cauent introeundi in prætorium, & non æstimant peccatum grauissimum tradendi innocentẽ. Pascha aliqui agnum paschalem exponunt: inter quos sunt Cyril, lib. 12. ca. 2. & Chrysost. hom. 82. asserentes nondum illos celebrasse, sed distulisse festũ: tamen superius cap. 13. hunc locum, & hanc tractationẽ diffusè discussimus, & ostendimus, Pascha hoc in loco accipi pro sacrificijs, quæ illis diebus festiuis offerebantur, quibus vesci solis licebat mundis. illum locũ consulat, qui exactam quærit huius sententiæ intelligentiam.

Paschæ nomine sacrificia intelligũtur, quæ in diebus azimorũ offerebantur.

Exiuit ergo Pilatus ad eos foras & dixit, quam accusationem adfertis aduersus hominem hunc?

PArticula, *Ergo*, causam indicat, cur sit, *Foras*, id est, extra prætoriũ, egressus, nempe quia illi, ne contaminarentur, ingressi nõ erant; & quod iuris est, & omnis iustitia postulat, interrogat, & petit: *Quam*, inquit, *accusationẽ adfertis aduersus hunc hominem?* id est, cuius criminis accusatis eũ? nemo enim dãnari potest, nisi accusatus, & cõuictus alicuius criminis. Isti in prætorium miserãt Christum tanquam reum, & conuictum criminis, propter quod morte erat plectẽdus, vt à Pilato in eum sententia ferretur; At Pilatus ad iustum rem reuocans, nec catenis, ac vinculis, quibus tanquam reus mortis ligatus tenebatur Christus, adhiberi fidem; sed crimen cognoscere, & probari vult: accusator enim probare crimen, cuius reum accusat tenetur.

Responderunt, & dixerunt ei; Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum.

NVllam causam habentes, quam proferre possent, auctoritatẽ suam sufficientem probationem omnium affirmant, & velut conquerentes de Præside, quod accusationem ab eis, quasi digni fide non essent, petierit; respondent, *Si non esset malefactor*, id est, morte dignus, *Non tibi tradidissemus*: quasi dicerent. Nos iam causam examinauimus, & discussimus inter nos, & eum mortis reum inuenimus, & iudicauimus: non est à te amplius inquirendum, sed omnis fides habenda nobis est, qui nisi talis esset, nunquam eum tibi tradidissemus.

Dicit

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dicit eis Pilatus, accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum.

NOlens causa non cognita, nec probata Pilatus Christum damnare; respõdet, Si vos examinastis, & dignum morte iudicastis, accipite, & dãnate eum secundũ legem vestram; quãsi diceret, Ego nõ noui causam, nec scio crimen, propter quod sit damnandus, idcirco sententiam ferre non possum; vos, qui nostis, iudicate secundum legem vestram. Particula, *Ergo*, causam indicat, cur hæc Pilatus responderit; nempe quia illi crimen, & accusationẽ proferre & manifestare nolebant.

Dixerunt ergo Iudæi: nobis non licet interficere quenquam.

IVdæis non licuisse in diebus Azymorum vllum interficere satis constat Act. 12. Herodem enim apprehendisse Petrum legimus, quia autem dies Azymorũ erant, tradidit militibus custodiendum, vt post Pascha produceret eum populo, & interficeretur. Malitiosè isti iudicium refutant, tanquam sibi in tanto festo prohibitum, vt Christum crucifigant per Pilatum: id enim mortis genus non erat secundum legem, nec à Iudæis vnquam obseruatum. Romanorum erat, ideoque se tempore excusant, vt Pilatum inducant ad crucifigendum, & simul turbæ concitationem à se auertant. Particula, *Ergo*, causam indicat, cur nõ accipiant eum, vt secundum legem condemnent, quia id eis pro tempore non licet, in mora autem periculum est; nam Christum in prætorium abduxerunt primo mane Azymorum, significantes maximè referre citissimè Christum plecti, & de medio tolli.

ANNOTATIO XXIII.

Iudæis quo modo non licuit interficere quemquam.

QVA ratione isti Pilato responderint, sibi non licere quemquã interficere, variè doctores exponunt. Primo loco Cyrill. lib. 12. cap. 6. existimat ratione temporis id esse dictum, non enim licebat tempore solemnitatis iudicia exercere, & sententias ferre ac interficere eidem etiam Aug. tract. 114. docet. idque nos in commentario secuti sumus, & paulo inferius eam esse legitimam expositionem ostendemus. Secundo loco Euthy. exponit dictum esse, quia crucifigi Christum quærebãt, id autem mortis genus Iudæis non licebat, non quod esset eis à Romanis prohibitũ, sed quod in lege non contineretur, nec fuisset à Iudæis vnquam obseruatum. Sensus igitur erit, Nobis non licet crucifigere quemquam. huic expositioni multa obstant. Primum verba ipsa; generalia enim sunt, & nõ crucis mortem, sed quodcunque necis genus significãt. Secundum, quia non erat responsio apposita; nam diceret Pilatus, nonne satis vobis est, pœnam mortis infligere, quam lex vestra concessit, & qua omnes hucusque malefactores punitis? Tertium, quia dicenti Pilato, *Accipite eum vos*, & excusanti sea sententia ferenda, non respondissent, *Non licet nobis crucifigere*: Erat enim à ratione alienum à Pilato, qui Christum innocentem existimabat, nec vlla pœna afficiendum censebat, petere vt Christum occideret, ne dum vt crucifigeret. Quartum, quia crucifigi Christum non sunt ausi petere expresse, nisi postea cõcitata turba, & post multos clamores, quod tunc audiens Pilatus abhorruit dicens, *Regem vestrum crucifigam?* Tertio loco Chrysostom. homil. 82. vtranque expositionem coniunxit, dictum nempe esse, & propter mortis genus, & propter tempus: siquidem nec illo tempore, nec illo mortis genere interficere eis licebat; sed quatenus id de mortis genere exponit, eadem argumenta procedunt contra huiusmodi interpretationem. Quarto loco Rupertus, quem aliqui recentiorum sequuntur, asserit potestatẽ Iudæis valde imminutam: non enim eis licebat interficere quenquam, & in hunc sensum verba hæc exponunt. Sed quamuis eis ista concedamus, nempe potestatem talem Iudæis ablatã esse, tamen expositio non potest aptari: nam Pilatus consentiebat, vt secũdum legem propriam ipsi damnarent; quando dixit; *Secundum legem vestram iudicate*, porrò, quid aliud est hoc dicere, quàm consentio, placet, facultatem concedo, vt vos pœnas legis vestræ exequamini, & condemnetis: secundum autem legem eorum mori Christum debere, ipsi fatẽ sunt. *Nos*, dicunt, *legem habemus, & secundũ legem nostram debet mori, quia filium Dei se fecit*. diceret igitur Pilatus, iam vobis concessi, vt secũdum legem vestram iudicaretis: inepta est responsio vestra, nobis non licet interficere, id est, non habemus facultatem interficiendi. Hoc argumentum manifestè probat nõ posse hæc verba, de tali facultate exponi, nempe nõ habemus facultatem: nam Pilatus iam eis concesserat, vt secundum legem iudicarent, sicut olim facere solebant.

Ea igitur expositio legitima videtur, vt qua ratione non ingressi sunt prætorium, ne contaminarẽtur, eadem etiam sibi non licere dicant interficere quenquam, etiam consentiente

Optabant Iudæi Christũ per manus gentilium te crucis pœnã sustinere.

tiente Pilato. Existimo autem malitiosè eos respondisse; tum vt Christum per manus Gẽtium occiderent, existimantes ea ratione inuidiam, & scandalum populi euasuros, si in tanta solemnitate interfecissent; tum vt more crucis plecterent, quam ipsi infligere soliti non erant, nec in lege continebatur: & hæc præcipua fuit eorum intentio, vt hoc mortis genere omnem de Christo opinionem delerẽt, qui tanquã sceleratus occisus erat. Quod si quis obijciat; poterat Pilatus respondere, si vobis non licet nunc, poteritis post Pascha id efficere; huic responsioni iam ipsi tacitè responderant, Christum in die solemni ad prætorium adducentes, eoque facto significantes nulla intercedente mora continuò eum puniri oportere, & de medio tollere, esseque maximum in mora periculum: & re vera id sibi persuaserant, videntes Christi magnam virtutem, propter quam cautè tenendum traditor consuluerat: si autem mora fieret, oportebat septem alios expectare dies. Hęc sint satis pro huius sententiæ declaratione.

An Iudæi occidendi potestatem habeant.

At si quis vlterius quærat, An Iudæis tunc facultas fuisset interficiendi. Quamuis hoc ad præsentem expositionem scire non sit necessarium, tamen quia inter allatas expositiones Doctorum huius rei mentio facta est, adiungam etiam in hac parte quod sentio. Cyr. lib. 12. cap. 6. videtur sentire Iudæos potestatem habuisse, nec impedimentum esse aliud præter temporis solemnitatem: habet enim hæc verba; Verari aiunt ab impia cæde pascha celebraturi: nam aliter ministerium Pilati nõ quæsuissent. hæc Cyri. vbi affirmat, si tempus Paschæ non esset, ipsi occidissent, nec ad Pilatum confugissent. Euthym. expressius id asserit, exemplo Stephani id confirmans, ac propterea de crucifixione interpretatur locum: hæc enim non licebat illis. comprobare etiã idem possumus exemplo adulteræ, quam Ioan. 8. Iudæi lapidare volebant; & rursus quia sæpe Christum lapidare tentarunt. hæc videntur esse argumento, eos potestatem interficiendi habuisse.

Iudæi non poterant sententiã capitis in aliquẽ ferre siue Præsidis Romani consensu.

His non obstantibus, mihi probabilius videtur per Romanos eis fuisse ablatã potestatem, ita vt nõ liceret eis sine præsidis assensu, sententiam capitis ferre in eos, qui etiam secundum legem morte plectendi erant. Distinguendum igitur est. Si enim crimina erant cõtra Romanorum leges, qualia furta, latrocinia, homicidia, seditiones, & alia huiusmodi; hæc Romanus præses solus vindicabat, nec Pontifices, nec Iudæi partem habebant in iudicio isto. Si verò erant crimina contra solã Iudæorum legem, vt blasphemia in Deum Israel, & alia, quę contra legem committebãtur, nec leges Romanorum prohibebant, si pœna capitis erat infligenda, cum consensu Præsidis fiebat ab illis iudicium; si verò minor, & leuior erat, ipsis id facere concessum erat. Hæc omnia probari videntur primò ex responsione Gallionis proconsulis Act. 18. cùm enim accusaretur Paulus, respondit; Si esset iniquum, aut facinus pessimum, libenter vos sustinerem: si verò quæstiones sunt de verbo, & nominibus legis vestræ, vos ipsi videritis. si illi facultatem interficiendi habuissent, nũ quam apud Gallionem accusassent. Secundò ex Iosepho, qui lib. 20 Antiq. cap. 8. de Anano Pontifice loquens, refert eum in iudicando seueriorem fuisse, & addit hæc verba: Talis igitur cùm esset, tempus oportunum se nactũ ratus, mortuo Festo, Albino adhuc agente in itinere, concilium Iudicum aduocat, statutũque coram fratrem Iesu Christi Iacobum, & vnà quosdam alios reos impietatis peractos lapidandos tradidit: quod factum omnibus in ea ciuitate bonis & legum studiosis vehementer displicuit, missisq; ad regem clãnuntijs, rogauerunt, mandaret Anano, ne quid ratio posthac ageret: nam nec nunc quidem rectè egisse. quidam etiam Albino occurrentes docuerunt, non licuisse Anano sine ipsius consensu aduocare concilium; horum verbis ille persuasus, iracundè scripsit Pontifici, daturum sibi pœnas minitans: & Agrippa Rex eam ob causam post tertium mensem ablatum ab eo Pontificatum Damnei filio concessit. hæc Iosephus. ex quibus comprobatur doctrina superior: si enim facultatem talem habuisset Pontifex Iudęorum sine Præside, non erat cur opportunitatem expectasset occidendi, nempe absentiam Præsidis: rursus etiam non licuisse pontifici sine assensu Præsidis talia facere, persuasisse ei non dicerentur, qui occurrẽtes venerunt, nisi quia re vera Pontifex talem potestatem non habebat. tandem hoc factum legum studiosis displicuit, nimirum quia faciebat, quod ei nõ licebat, & deniq; ea de causa priuatus est Pontificatu. Tertiò hoc idem probatur: si Iudæi vinctos habuissent in causa mortis inferendæ, non erat, cur ad Pilatum venirent, & peterent vnum sibi in Paschate liberari: ipsi enim id potuisset facere. id igitur factum est, quia nõ erat facultas. nec potestas eis interficiendi, quod si Stephanum occiderunt, & adulteram lapidare volebant, id factum est, quia Romani dissimulabant aliqua talia, præsertim quæ contra eorum leges non erant commissa; aut quia populi furore fiebant, aut quia ex assensu illorum efficiebantur. denique factum, non est argumentum potestatis: nam & Ananus occidit Iacobum, nec id faciendi potestatem habebat. Leuiores autem pœnas inferendi potestatem habuisse in his, quæ contra legem erant, probat quod diximus de Gallione, Act. 18. & de verberatione Apostolorum Actor. 5. Hæc sunt, quæ mihi probabilia visa sunt, siue ergo talem potestatem habuerint, siue non, sententiæ Euangelicæ, quam exposuimus, sensus constat, nec ex his, pendet, vt dictum est.

(.·.)

Vt ser-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vt sermo Iesu impleretur, quem dixit, significans qua morte esset moriturus.

COMMENTARIVS.

CONsecutio hæc est, ac si diceret, hinc consecutũ est, vt sermo Christi prædictus impleretur: prædixerat enim se mortem crucis subiturũ: Ioan. 12. Ego si exaltatus fuero à terra. & Ioan. 3. Oportet exaltari filiũ hominis. & Mat. 20. Tradent eum gentibus ad flagellandum & crucifigendum. Verba hæc sunt Euangelistæ ex euentibus veritatem Christi comprobantis.

ANNOTATIO XXIV.

Quis Christi sermo sit impletus.

AVgustinus tractat. 114. sententiam superiorem exponit in hunc sensum, vt sermo hic sit is, quem Christus prædixerat significans, se à gentibus occidendum. Iudæi enim per manus gentium Christum occiderunt, hoc modo ab immanissimæ cædis crimine se immunes facere volentes; & tamẽ maius fuit eorum scelus, quàm gentium. At non videtur satis accommodata expositio: dicitur enim: *Significans qua morte esset moriturus*, lon A gè aliud est, per quos, & *qua morte*, esset interficiendus. genus igitur mortis significatur, nempe crucis. & ita Cyril. li. 12. c. 6. & Chry. hom. 82. exponunt. Nec hæc sententia comprobat superiora verba, quibus non licere sibi quemquam interficere Iudæi dixerunt, esse de morte crucis intelligenda, sed eos ea dixisse, vt morte crucis plecteretur, quod sicut intenderunt, sunt consequuti.

Introiuit ergo iterum in prætorium Pilatus.

COMMENTARIVS.

PRætermisit Euangelista noster, quod Luc. cap. 23. narrat. Iudæi enim coacti accusationem adferre, ne à Pilato Christus dimitteretur, adiecerunt hæc, quæ sequuntur, eum accusantes. inquit enim Lucas; cœperunt illum accusare dicentes, Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum regem esse. Pilatus autem interrogauit eum dicens; Tu es Rex Iudæorum? hæc Lucas. Ioannes autem omisit accusationem, & Pilati interrogationis meminit: adiungens iterum Pilatum introisse prętorium, quia à prætorio egressus erat propter Iudæos, quos retulit non fuisse prætoriũ ingressos, ne contaminarentur, reuersus ergo dicitur, vt Dominum super accusatione facta examinaret. Particula, *Ergo*, causam indicat introeundi in prætorium, nempe quia accusatus erat à Iudæis, quod Lucas refert.

Et vocauit Iesum, & dixit ei; Tu es Rex Iudæorum?

ERat Dominus in prætorio, quando Iudæi cum Pilato foris loquebantur, & tria, quæ ex Luca narrauimus, accusantes opposuerant; Pilatus autem ad prætorium reuertens, Iesum ad se aduocat, & vnum eorum, quorum erat accusatus interrogat; nempe, an sit Rex Iudęorum: ex hoc enim reliqua duo dependebant, nempe prohibitio tributi Cæsaris, & gentis subuersio. Si enim rex erat, eum sibi tributa vsurpare, & gentis, ac populi obedientiam ad se cõuertere consequens videbatur: regnum enim temporale ex accusatione Pilatus intelligebat, quale est cæterorum Regum. Est autem attentè considerandum, non interrogasse sic; dixistine, te esse regem? hoc enim Iudæi opponebant; Facit, inquiunt, se Christum regem; sed petijt, es ne tu rex Iudæorũ? hoc existimo factum duabus de causis; vna ex parte Pilati; altera ex diuina prouidentia. Pilatus quidem regni, & imperij Cæsaris acerrimus defensor, & custos vigilantissimus cùm esset, non satis sibi visum est scire, an dixerit se esse regem, sed an esset: quamuis enim non dixisset, si tamen esset, id imperio Cæsaris plurimum obfuturum existimabat. contra verò si non erat, quamuis id dixisset, id parum esse momenti iudicabat. Nec ad hoc petendum leuiter inductus erat: nam opera mira Christi audierat: aderat in Hierusalem, vbi Christus miracula insignia ediderat: & Lazari resuscitatio, & ingressus ille ho-

Tu es rex Iudæorũ: propter duo interrogatur.

norificus in vrbẽ, acclamante populo, eum non latebant. Iudæos etiã regẽ expectare Christum, omnibus notum erat. hac igitur de causa interrogat, *Tu es Rex Iudæorum?* quasi diceret, mihi satis non est, si neges te dixisse: amplius enim quæro, an sis. ex diuina etiam prouidentia id fiebat; quia Christus verus erat rex, quamuis non de quali interrogabat Pilatus; ea de causa etiã in cruce appositus est titulus, Rex Iudæorum, etiam inuitis Iudæis & reclamantibus; noli scribere rex Iudæorum, sed quia dixit se regem esse Iudęorũ: quod autem scripsi, scripsi, respondit Pilatus. hoc autem inferius declarabimus: diuinitus ergo factum est, vt interrogaret; *Tu es Rex Iudæorum?*

Respondit Iesus; à temetipso hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me?

CONfessurus Dominus se regem verum esse, ne vanæ gloriæ alicui, aut timori impij darent, vtitur interrogatione, vt ex responsione omnibus constet, se id esse confessum, vt iudici ex potestate interroganti responderet, idcirco non ignorans interrogat Pilatum: sciebat enim omnia, sed vt ex Pilati ipsius responsione nobis omnibus audientibus, & legentibus, quod dictũ est innotesceret. Interrogatio autem, *Tu es Rex Iudæorum?* dupliciter fieri potest. Vno modo, animo discendi veritatem ad credendum, & amplectendũ verum, sicut Ioan. Matth. 11. Es tu, inquit, qui venturus es, an alium expectamus? vt discerent enim discipuli Ioannes interrogauit. Altero modo, nõ discendi, sed iudicandi animo, sicut iudex inquirit, & interrogat vinctum ac reum. Qualis fuerit interrogatio hæc Pilati, ex ipsius responsione omnibus manifestum Dominus facit, ideoque vtitur interrogatione dicens, *A temetipso hoc dicis?* quasi volens veritatem discere, an tanquam Iudex, qui accusationes aliorum sentiens, & accipiẽs, de his me examinas, & interrogas, vt à me scias id, cuius me inimici mei accusant. hoc ergo Dominus interrogauit, vt ex responsione ipsius Pilati omnibus notum esset eum interrogasse, tanquam Iudicibus, & potestatibus humanis subdi voluit, & eorum iussis obedire, quamuis iniquis, & peruersis, vt nemo iactantiæ, aut timori tribueret, quod se regem confiteretur.

Quorũ Christus à Pilato quæsierit, an à seipso loqueretur.

ANNOTATIO XXV.

Quare Dominus interrogauit Pilatũ, diuerse referuntur sententiæ.

QVA de causa Dominus Pilatum interrogauerit, difficile est certo exponere. Cyril. li. 12. ca. 8. hoc factum esse dicit, vt suboste deret Pilato, se omnia scire, nihilque sibi occultum esse; vt hoc argumento diuina eius natura perspecta, non pateretur Pilatus se esse ministrũ, & executorem malitiæ Iudæorum. At si hoc Dominus intendebat, potius affirmanter dicendum erat, A te hoc nõ dicis, sed alij dixerunt tibi de me. Chrysost. hom. 82. & Euthymius in Matthæum 27. id factum esse A lumus ab huiusmodi suspitione liberos nos esse debere. & in hunc sensum fere Cyril. hęc verba exponit lib. 12. cap. 8. vbi inquit: *A temetipso hoc dicis, an alij dixerunt?* cùm nemo hoc mecri mine vnquam in iudicium adduxerit, vnde hic sermo ad te peruenit? hæc Cyril. his verbis innocẽtiam suam aperit, & falsam esse accusationem indicat. At nec hæc responsio accommodata videtur, quia noluit Dominus negare se esse regem, quamuis enim Rex qualis interrogabatur non esset, verè tamen erat Rex; non igitur liberum se à suspitione esse & alienum à regno significabat, maximè quia continuò declarauit se Regem esse. Alij recẽtiorum subtilius explicare volentes, dicunt Dominum hoc petijsse, vt distingueret regnum temporale à spirituali, quasi diceret: si à temetipso loqueris, sermo tuus est de regno temporali, si nomine Iudæorum, tunc sermo est de regno Messiæ, & spirituali; aliter autem ad vnum, aliter ad alterum est respondendũ. At nec hoc est accommodatum cõtextui: nec enim Iudæi regnum Messiæ spirituale credebant, sed temporale: & quale regnum Dauid fuit, tale sperabant regnum Messiæ, quamuis multo perfectius.

B affertunt, vt Pilatum obiurgaret, quod non interrogaret eum præsentibus accusatoribus, aut ipsis, quod opponebant, probantibus: At nec hoc admodum est probabile, nempe voluisse Dominum obiurgare Pilatum. Fateor Pilatum iniquè egisse: non enim, si quis alterum criminis accusat, continuò reus est inquirendus, nisi prius probatio, & inditia producantur: at Dominus nõ id modò obiurgat, sed sponte se summittit iudicio iniquo. Aliqui nostro seculo respondent id factum, vt se Dominus alienum esse à regno hoc temporali affectando demonstraret: solemus enim vti huiusmodi interrogatione ad eos, qui nos de C crimine aliquo percontantur, cùm videri vo

Universidad de Deusto
Biblioteca

Auctoris sententia.

Mihi omniũ probabilissima expositio visa est, quã in cõmentario sumus prosecuti: nẽpe voluisse Dominum omnibus esse manifestũ ex hac interrogatione, se respõdisse Iudici interroganti tanquã Iudici, vt eius obedientia mũdo manifesta esset, & se Regem fateri à Iudice interrogatum: non.n. animo discendi, & veritatem amplectendi interrogauit Pilatus Christum, sed tanquã Iudex persecutorum accusationes prosequens; idcirco iusto Dei iudicio priuatus est lumine, quo veritatẽ Christi apprehẽderet, cuius apprehendendę mirabilem & sufficientẽ habuit occasionẽ, & causam. id autẽ Dominus constare voluit, vt omnes intelligant, Iudicis interrogãtis non refutasse inquisitionẽ, sed obedisse, & respõdisse, quamuis ille iniquè, & contra ordinem iustitiæ examinaret; quod etiam fecit cum Summo Pontifice adiurante, an Christus esset, respondens ad id, quod interrogabatur.

Respondit Pilatus, nunquid ego Iudæus sum? Gens tua, & Pontifices tui tradiderunt te mihi, quid feciſti?

COMMENTARIVS.

AEgrè tulit Pilatus Christi interrogationem, qua parte dixerat, à temetipso hoc dicis? dedignans, & contemnens discere à Christo. *Nunquid*, inquit, *ego Iudæus sum?* qui pro me ipso, & quasi res mea agatur, scire id quęram? hoc ad Iudæos pertinet, non ad me, qui Gentilis sum; *Pontifices tui & Gens tua te mihi*, tanquam reum, *tradiderunt*, idcirco quid feceris interrogo, & scire volo, non vt discam, non vt aliquid mihi emolumẽti quærã, sed quia mihi incumbit crimina vindicare, & reos ac malefactores punire, qualem isti tui te esse accusant. hic est legitimus sensus.

Respondit Iesus; Regnum meum non est de hoc mundo; si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei vtique decertarent, vt non traderer Iudæis, nunc autem regnum meum non est hinc.

POstquam Pilatus se interrogasse tanquam Iudicem, & accusatorum oppositiones exquirentem, exposuit ei veritatem: interroganti Dominus respondet, & interrogationi illius, an esset Rex Iudæorum satisfacit; nec absolutè negat se Regem esse, ne veritatẽ occultasse videretur; erat enim Rex Regum; nec rursus affirmat omnino, vt Pilatũ à formidine liberet, qui dignitatem Cæsaris in Iudæa tuebatur. *Regnum*, inquit, *meum non est de hoc mundo*, regnũ habeo, sed non est de mundo hoc, id est, non est de hoc seculo, quale est regnum Regum mundi; si enim tale regnum meum esset, mei subditi & ministri non permisissent me tradi Iudæis, sed armis pro me decertassent; at non est tale regnum meum. Regnum se Christus habere concedit, sed non quod tollat regnum mundi; se regem esse, sed non qui alios expellat. vnde rectè Aug. tract. 115. inquit; Audite Iudæi, & Gentes, audi circumcisio, & præputiũ, audite omnia regna terrena; non impedio dominationem vestram in hoc mundo. regnum enim meum non est de hoc mundo. Idẽ significant de hoc, & ex hoc mundo, & hinc. Particula illa, *Nunc*, non est temporis in hoc loco, sed accipitur pro, *Sed*, quam significationem habet tam apud Græcos νῦν, quã nunc apud Latinos, ac si dictum esset, *Sed regnum meum non est hinc*, seu, *de hoc mundo*.

Dixit itaque ei Pilatus, ergo Rex es tu?

COmprehendit ex verbis Christi Pilatus, ipsum Regem se esse fateri; vt tamen expressam haberet cõfessionem, quod Christus insinuauerat, apertè ipse deducit. *Ergo Rex*, inquit, *Es tu?* quasi diceret; si regnum habere te affirmas, necesse est te Regem esse: non enim est regnum sine Rege, quod annotatione exactius declaramus.

ANNO-

ANNOTATIO XXVI.

Pilatus intelexit Christũ Regẽ esse, sed non contrarium Cæsari.

CYrill. lib. 12. cap. 11. affirmat Pilatum hæc dixisse, quasi aliquam culpam attribuerit Christo, quod se regem esse asseruerit: hęc tamẽ sententia non videtur accõmodata: nam si culpam aliquam in Christo cognouisset, non dictum esset illud: *Sciebat quod per inuidiam tradidissent eum*, & quod postea dixit, *Nullam inuenio causam*, & quod lauit manus, iustum appellans Christum: nulli ergo culpæ tribuit hanc confessionem, immo innocentem reperit. Est igitur aduertendum maximè pro legitimo sensu huius sententiæ, & aliquarum sequentium assequendo; Pilatum credidisse Christũ regem esse, non tamẽ eius regnum esse aduersarium regno Cæsaris, sed pertinere ad quandam singularem Iudęorum religionem: vt enim hi Deum colebant, & religionem obseruabant distinctam à Romanorum, & gentiũ ritibus; existimauit Pilatus regnum hoc Christi esse quid simile, non intelligens perfectè quale esset. idcirco Iudęorum malitiam agnouit, qui accusabant Christum Regem tanquã aduersantem regno Cæsaris, cùm tamen non ita esset. Pilatum autem Christum esse regem credidisse id probat, quod perseueranter eũ regem appellauit; *Ecce Rex vester, Regem vestrum crucifigam? Iesus Nazarenus Rex Iudæorum*; idque diuina prouidẽtia factum est, quia verus Rex erat. Quod autem regnum eius non esse contrarium Cæsari nouerit, manifesto argumento confirmatur: nam si regnum hoc nouisset esse contra Cæsarem, etiamsi non credidisset regem esse Christum; saltẽ existimasset Christum se facere, & confiteri regem. Cùm ergo Iudæorum accusatio vera fuerit, quod se regem faceret, & contradiceret Cæsari, cur Pilatus non consensit accusationi eorum? iam enim Christus expresè fatebatur se regem esse, huius autem accusabant eum Iudæi, non quod esset, sed quod se Regem faceret. Profectò asserendum est Pilatum nouisse quidem, & credidisse regem eum esse, sed regnum hoc non esse temporale, quale Cæsaris regnum, nec ei aduersarium; & inde Iudæos falsam attulisse accusationem, nempe, Christum contra Cæsarem regnum sibi vsurpasse. Ea igitur est causa cur, cùm confessus esset se regem, statim Pilatus eum liberare voluerit, significans esse regem ad religionem Iudæorum pertinentem, sicut erant Prophetæ, & alia illorum singularia officia, non tamen Regem temporalem, qualis Cæsar erat. Huic expositioni, & sensui, quæ sequuntur, sunt accommodatissima, vt in eorundem expositione notum fiet: non ergo Pilatus infert nunc eum esse regem, quasi culpæ adscribat alicui; sed vt magis de veritate ipsa certior fieret.

Respondit ei Iesus: tu dicis, quia Rex sum ego.

COMMENTARIVS.

MOdesta affirmatio est, *Tu dicis*: est enim modus loquendi Hebræus, in affirmationem inclinans; quamuis non admodũ expressam. Sicut Matt. 26. dictum est Iudæ, Tu dixisti; qua phrasi vsus illic est, ne apertè eum detegeret; hoc verò in loco eadem vtitur, ne vinctus, & ligatus iactare se videretur, simulque veritatem confiteretur; Rex enim erat.

Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati.

NE falsam & ementitam rem dixisse videretur, dum se Regem verum esse, & regnum habere confiteretur, id ipsum mysterij explicatione confirmat. *Ego*, inquit, *ad hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum*, vt ostenderem, & aperirem hominibus veritatem, nempe regni mei, vt homines cognoscerẽt verum Deum, & quem misit Iesum Christum: ne ergo mendacem me vel seductorem existimes, si regnum meum, & regem me confiteor; cũque regnum meum non esset de hoc mundo, in eum ego venerim, quia ad veritatem manifestandam veni in hunc mundum, cùm de hoc mundo non essem. Attende verbis his, se Deum esse docere, carnemque assumpsisse, secundum quam natus est, & in hunc venisse mundum, vt veritatem Dei ostenderet, & regnum Dei manifestaret, ac tyrannidem Diaboli, & dolos eius detegeret: quamuis autem Pilatus non hæc comprehenderit perfectè; tamen diuinitatem quandam Christum profiteri, & regnum non quale Iudæi mentiebantur affirmare, & constanter fateri intelligebat: nam ex his verbis innocentem eum esse, vt ex sequentibus constat, Pilatus comperit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Omnis, qui est ex veritate, audit vocem meam.

PRosequitur Dominus eandem sententiam. *Veni*, inquit, *vt testimonium perhibeam veritati*, ne autem existimes, ô Pilate, me non dicere veritatem, sed falsam esse doctrinam meam, quia Iudæi mihi fidem non adhibent; scito me veritatem annuntiare, & vera esse, quæ prædico, & omnes eos, qui veritatem scire, & sequi quærunt, mihi fidem habere, & habituros esse: qui verò nō habent, ex veritate non sunt, nec eam sequi volunt; propterea quæ Iudæos mihi non credere. non quia ego vera non loquar, sed quia ipsi ex veritate nō sunt. Similis est sententia Ioan. 3. Qui facit veritatem, venit ad lucem. & Rom. 2. Ijs autem, qui sunt ex contentione, & non acquiescunt veritati, credunt autē iniquitati, ira & indignatio. Eos appellat ex veritate, qui desiderant, & studēt rectè agere, & secundum iustitiam, & veritatem operari. Iudæos hisce verbis malitiæ, & mendacij arguit, quasi diceret. Vide ò Pilate, quos audias contra me, qui ex veritate non sunt. Ipsum etiam Pilatum, quantum ex se est, ad veritatem attrahit cognoscendam, & amplectendam: at nō verbis multum expressis, ne se hæc dicere, vt à morte liberaretur, aliquis obijceret. Ad hoc verbum Christi forsan alluſit Ioseph. li. 18. Antiqui. cap. 4. qui quamuis Iudæus sic scripsit. Eodem tempore fuit Iesus vir sapiens, si tamen eum virum fas est dicere: erat enim mirabilium operum patrator, & doctor eorum, qui libenter vera suscipiunt.

Iudæorū mēdacium Christus redarguit.

Dicit ei Pilatus; Quid est veritas?

NON assequens sensum verborū Christi plenè Pilatus, interrogat, *Quid est veritas*? id est, quid est ista veritas, quam tu venisti testari in mundo? Magna profectò, & summi momenti interrogatio, si facta fuisset ea deuotione, & affectu, & reuerentia, quibus verbum Domini suscipiēdum, & audiendum, & quærendum erat; audisset vtique & percepisset Pilatus, quid esset veritas hæc. at non multi ista faciebat, sed ea quæ huius mundi erant quærebat; & idcirco velut parui faciens dixit, *Quid est veritas*? sensus verus est nō intelligo, quæ sit veritas hæc; at ne suam ignorantiam manifestaret, interrogando loquitur; ne verò interrogasse vt discere velle putaretur, responsum non expectat, nec audire meruit.

ANNOTATIO XXVII.

Pilatus quare non expectato responsu exierit.

AVg. tract. 105. ea de causa Pilatum exijsse responso non expectato dicit, quia subitò venit illi in mentem consuetudo dimittendi vnum vinctum, ideo liberare eum volens properauit. Chrysost. homil. 83. asserit exijsse continuò, quia responso aliud postulabat tempus, tunc autem volebat liberare eum. At visa est mihi causa legitima, quam assigna ui in commentario: noluit enim expectare, A ne videretur discendi gratia interrogasse, quia dixerat per contemptum: Nunquid ego sum Iudæus? ita etiam velut paruifaciens protulit, Quæ est ista veritas? idcirco non expectauit, nec audire meruit responsum; quamuis autem contempsit regnum hoc, tamen verè innocētiam Christi, & falso, ac per inuidiam accusatum agnouit. propterea liberare eum quærebat.

Et cùm hoc dixisset, iterum exiuit ad Iudæos, & dicit eis; Ego nullam inuenio in eo causam.

COMMENTARIVS.

NON expectata responsione suæ interrogationis, ad Iudæos extra prætorium egressus, innocentiā Christi manifestat: causam eum damnandi se nullam habere palam fatetur, quod falsæ accusationis eorum, & innocentiæ Christi efficacissimum est argumentum. nunquam enim Romanus præfectus, vt rectè Cyril. lib. 12. cap. 13. annotat, cupiditate tyrannidis aduersus Romanos accusatum, si quicquam signi daretur, dimitteret: vel minimæ enim suspiciones in his, quæ ad temporalia regna pertinent solent vindicari, tanta est ambitio, & cupiditas humana. Confirmant hæc verba præcedentē expositionē, cùm enim Christus confessus esset, se regem esse, cur causam non inuenit, nisi quia regnum hoc non contrarium Cæsari existimabat? si enim id credidisset, quamuis fidem verbis Christi non dedisset, damnasset eum, quod se regem faceret.

Est autem consuetudo vobis, vt vnum dimittam vobis, in Pascha, vultis ergo dimittam vobis Regem Iudæorum?

CVM innocentiæ titulo eum liberari non posse Pilatus crederet, alia de causa eripere conatur; ac si diceret, Ego non inuenio in eo causam damnationis, sed tanquam innocens absoluendus venit; at si vobis placet hoc efficiam; consueuistis enim vnum reum vinctum in Paschate liberandum petere, dimittā ergo regem Iudæorum; & hac ratione innocentiæ ipsius simul, & honori vestro consuletur: nam ex vna parte liberabitur, ex altera verò reus, & malefactor declarabitur, qui indulgentia, & gratia propter festi celebritatem absoluitur. Attende autem maximè quod, *Regem Iudæorum*, appellat, vt eos permoueat ad liberationem, quasi dedecus illis sit magnum, si is, qui eorum rex est, crucifigatur, in ipsorumq; honorem cedat eius liberatio, simul etiam ostendat se paruifacere accusationem eorum, censens regnum hoc non esse contra Cæsarem, vt ipsi calumniati erant. Hæc verba Pilatus nō turbæ, sed Principibus, & accusantibus illis Pontificibus dixit.

Regē Iudæorum quare hoc loco Pilatus eum appellauerit.

ANNOTATIO XXVIII.

Recentiorū sententia refutatur.

ALiqui nostri seculi auctores existimant hæc verba esse eadem cum ijs, quæ cæteri Euangelistæ describunt, quando Pilatus dixit, Vultis dimittam vobis; & ideo affirmant hæc, quę Ioānes refert, nō esse coniuncta superioribus, sed multa intercessisse, quæ alij narrāt. hoc autem dictum esse à Pilato affirmant, postquam ab Herode remissus est Christus: at re vera non videtur id esse legitimè dictū: hæc enim verba protulit Pilatus, sicut Ioānes refert, quando egressus ad Iudæos dixit: *Non inuenio causam in eo*, & ita Cyrill. Aug. & Chrysost. ex ponunt, & contextus id significare videtur; immo ratio etiam confirmat. In primis quod cæteri tres Euangelistæ narrant, dictū est turbæ at hoc Pontificibus, & accusatoribus Principibus, qui eum tradiderant: præterea cæteri scribunt, (vt patet ex Mar. 15.) turbam accessisse, & rogasse, vt vnū dimitteret, Pilatum autē respondisse, vtrum vellent dimitti; at quod Ioannes dicit, ab ipso est Pilato profectū. *Est*, inquit, *vobis consuetudo vt vnum dimittam vobis*. hoc verbum accommodari non potest illis, quæ dicta turbæ referunt Euangelistæ. Certissimè ergo tenendum est hoc, quod nunc Ioannes narrat, à cæteris Euangelistis non esse narratum. Postea verò turba ad Pilatū accessit, quando iam remissus fuit Dominus ab Herode, vt ab eo peteret vnum dimitti, cui Pontifices persuaserant, vt Barabbam peteret, quia iam sciebant & audierant ipsi Pilatum desiderio Christum dimittendi teneri.

Altera aūt difficultas in his occurrit verbis, *Quæ fuerit consuetudo*

quæ nēpe sit cōsuetudo hæc dimittēdi vnū tē *consuetudo* pore Paschatis. Orig. trac. 35. in Matt. à Pilato, *vinctum di-* & Romanis initium habuisse censet, qui Iu- *mittendi.* deis recens subiectis gratificari in hoc voluerunt. vt tempore Paschatis vnū ex vinctis quē cumque petijssent, liberarent. nec alienam à moribus Iudæorū fuisse dicit; nā & Ionathas à populo liberatus est 1. Reg. 14. non autem Orig. asserit hinc habuisse originem, & initium, vt aliqui non rectè intellexerunt; sed hāc consuetudinem non esse alienam ab ipsorum Iudæorum moribus, vt ex hoc facto Ionathæ deducitur. Cyril. lib. 12. c. 13. antiquam censet consuetudinem sumptam ex scripturæ testimonio: & quamuis hoc testimonium scripturæ non videatur multum ad rem facere, tamē sententia Cyrilli mihi placet, antiquam fuisse consuetudinem apud Iudæos, etiam ante Romanorum subiectionem, vt in memoriam liberationis ab AEgypto, vnum vinctum Paschatis tempore liberarent. quam Romani, vt eos in pace regerent, conseruare voluerunt. quod indicare videtur illa vox, *Est consuetudo vobis*, siue hoc ergo, siue illo sit modo, consuetudo hæc erat illo tempore.

Clamauerunt rursus omnes dicentes, non hunc, sed Barabbam: erat autem Barabbas latro.

COMMENTARIVS.

CLamant Pontifices, & Iudæorū primi Christū renuentes, & Barabbā pręponētes, qui latro erat, seditiosus, & homicida, vt refert Luc. 23. in quo iniquitas, & impietas Iudæorum apparet manifestò. Clamasse rursus Euangelista dicit; nam prius clamauerant, quando Pilatus dixerat; Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum: vt superius dictum est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XXIX.

Barabbæ significatio.

BArabbas filius patris interpretatur, vt dicit Ambros. Luc. 23. & rectè conuenit: Diabolum enim eorum patrem Christus dixerat, hic autem eiusdem patris filius frater eorum erat, talis filius, qualis pater, & fratres. Hiero. Matt. 27. exponit filium magistri, nempe eorum: vtraque est conueniens interpretatio, sed si priorem sequamur, tunc cum vno r & duplici b legendum est: at si posteriorem, cum duplici r & simplici b, vt prima lõga, secunda sit breuis: parui momenti res hæc est, tamen ad nominis significationem necessaria. Attende post hæc, quæ narrata sunt, multa facta intercessisse, quæ prætermissa sunt à Ioanne, sed à Luca relata: nam post hæc verba cœperunt iterum clamare, vt refert Luc. 23. Inualescebant enim dicentes; Commouet populum docens per vniuersam Iudæam, incipiens à Galilæa vsque huc. quibus verbis significabant nulla ratione expedire dimitti, tanquam hominem seditiosum, & populi pertur batorem, & communis pacis, & quietis aduersarium. Inualescebant, id est, maioribus clamoribus inuehebantur, quàm prius, ne Pilatus quod proposuerat, & velle significauerat, executione compleret: quod enim rationibus non poterant, quia nullam habebant, clamoribus extorquere tentabant: Audiens autem Pilatus Galilæam, interrogauit, si Galilæus esset, & tunc misit eum ad Herodem; quam historiam refert Lucas: postquam autem remissus est ab Herode ad Pilatum, facta sunt, quæ Ioannes narrat sequenti capite.

A

B

CAPVT DECIMVM NONVM.

TVNC ergo apprehendit Pilatus IESVM *& flagellauit. Et milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti eius, et veste purpurea circundederunt eum, & veniebant ad eum, & dicebant: Aue Rex Iudæorum. Et dabant ei alapas. Exiuit iterum Pilatus foras, & dicit eis, Ecce adduco vobis eũ foras, vt cognoscatis, quia in eo nullam inuenio causam. Exiuit ergo Iesus foras, portans spineam coronam & purpureum vestimentum. Et dicit eis, Ecce homo. Cùm ergo vidissent eum Pontifices, & ministri clamabant dicentes; Crucifige, crucifige eum. Dicit eis Pilatus, Accipite eum vos, & crucifigite. Ego enim non inuenio in eo causam. Responderunt ei Iudæi: Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit. Cùm ergo audisset Pilatus hunc sermonem magis timuit. Et ingressus est prætorium iterum, & dicit ad* IESVM: *Vnde es tu? sed* IESVS *autem responsum non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus, Mihi non loqueris? nescis, quia potestatem habeo crucifigere te: & potestatem habeo dimittere te? Respondit* IESVS, *Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi tibi datum esset desuper. Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet. Exinde quærebat Pilatus dimittere eum. Iudæi autem clamabant, dicentes, Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari. Pilatus autem cùm audisset hos sermones, adducit foras Iesum: & sedit pro tribunali in loco qui dicitur Lithostrotos, Hebraicè autem Gabbata. Erat autem parasceue Paschæ; hora quasi sexta: & dicit Iudæis, Ecce rex vester. Illi autẽ clamabãt, Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus, Regem vestrum crucifigam? Responderunt pontifices, Non habemus regem, nisi Cæsarẽ. Tunc ergo tradidit eis illum, vt crucifigeretur. Susceperunt autem Iesum, & eduxerunt eum. Et baiulans sibi crucem, exiuit in eum qui dicitur Caluariæ locum, Hebraicè autem Golgotha: vbi crucifixerunt eum,*

& cum

& cum eo alios duos hinc & hinc, medium autem Iesum. Scripsit autem & titulum Pilatus, & posuit super crucem. Erat autem scriptum: IESVS NAZARENVS REX IVDÆORVM. Hunc ergo titulum multi Iudæorum legerunt: quia prope ciuitatem erat locus, vbi crucifixus est Iesus. Et erat scriptum Hebraicè Græcè & Latinè. Dicebant ergo Pilato Pontifices Iudæorum: Noli scribere, Rex Iudæorum, sed quia ipse dixit: Rex sum Iudæorum. Respondit Pilatus: Quod scripsi, scripsi. Milites ergo cùm crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius (& fecerũt quatuor partes, vnicuique militi (vrtem) & tunicam. Erat autem tunica inconsutilis desuper contexta per totum. Dixerunt ergo ad inuicem, Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit. vt scriptura impleretur dicens, Partiti sunt vestimenta mea sibi: & in vestẽ meam miserunt sortem. Et milites quidem hæc fecerunt. Stabant autẽ iuxta crucem IESV, *mater eius, & soror matris eius, Maria Cleophæ, & Maria Magdalene. Cùm vidisset ergo* IESVS *matrem, & discipulum stantem quem diligebat, dicit matri suæ, Mulier, ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua: Et ex illa hora accepit eam discipulus in suam. Postea sciens* IESVS, *quia omnia iam consummata sunt, vt consummaretur scriptura dicit, Sitio. Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes obtulerunt ori eius. Cùm ergo accepisset* IESVS *acetum, dixit, Consummatum est: Et inclinato capite tradidit spiritum. Iudæi ergo (quoniam parasceue erat) vt non remanerent in cruce corpora sabbatho (erat enim magnus dies ille sabbathi) rogauerunt Pilatum, vt frangerentur eorum crura & tollerentur. Venerunt ergo milites: & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. Ad* IESVM *autem cùm venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura; sed vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuò exiuit sanguis & aqua. Et qui vidit, testimonium perhibuit: & verum est testimonium eius. Et ille scit quia vera dicit: vt & vos credatis. Facta sunt enim hæc, vt scriptura impleretur: Os non comminuetis ex eo. Et iterum alia scriptura dicit, Videbunt in quem transfixerunt. Post hæc autem rogauit Pilatum Ioseph ab Arimathæa (eò quod esset discipulus* IESV, *occultus autem propter metum Iudæorum (vt tolleret corpus Iesu. Et permisit Pilatus: Venit ergò & tulit corpus Iesu. Venit autem & Nicodemus: qui venerat ad Iesum nocte primùm, ferens mistura myrrhæ, & aloes quasi libras centum. Acceperũt autem corpus Iesu, & ligauerunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire. Erat autem in loco vbi crucifixus est hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondum quisquam positus erat. Ibi ergo propter parasceuem Iudæorum, quia iuxta erat monumentum, posuerunt Iesum.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum, & flagellauit.

COMMENTARIVS.

REmisso Domino ad Pilatum ab Herode, factum est, quod Matth. 27. narrat dicens, Iesus stetit ante Præsidem, & cum accusaretur à Principibus Sacerdotum, & senioribus, nihil respondit; tunc dicit illi Pilatus, Non audis, quanta aduersum te dicunt testimonia? & non respondit ei ad vllum verbũ, ita vt miraretur Præses vehementer. post hæc adiunxit Luc. cap. 23. Conuocatis principibus Sacerdotum, & Magistratibus, & plebe dixit ad illos Pilatus; Obtulistis mihi hunc hominem, quasi auertentem populum, & ecce ego coram vobis interrogans nullam causam inuenio in homine isto ex ijs, in quibus eum accusatis, sed neque Herodes; nam remisi vos ad illum, & ecce nihil dignum morte actum est illi; emendatum ergo dimittam illum. Post hæc proposuit plebi petens, & rogans, vtrum vellet eum dimitti, cùm autem nec sic liberare eum posset, decreuit flagellare, si fortè hac pœna accusatores parcerentur, & hoc est, q̃ Ioannes dicit. Illa aũt particula, *Ergo*, indicat causam flagellationis; nẽpe cũ nollet plebs dimitti Iesum, sed Barabbã, & ex altera parte dignum morte nihil esset in eo inuentum propter tumultum populi, & clamores Principum pœnam hanc elegit, vt & suæ conscientiæ innocentiã Christi dictanti, & illorum furori aliqua ex parte satisfaceret. tunc impletũ est illud Psal. 34. Congregata sunt super me flagella, & ignorani; id est, innocens, & sine culpa fui, nec quæ mihi imponebantur, commiseram. & illud Isa. 50. Dedi corpus meum percutientibus. cætera in annotat. explicantur.

ANNOTATIO I.

Flagellis qui cædebantur.

ALiqua sunt in hac parte annotãda. Vnum est, non esse eandem pœnam flagellari, & virgis, seu fustibus cædi: hæc enim leuior erat, & cum minori fiebat iniuria, illa verò grauior, & turpior: hac liberi, illa serui castigabantur. vnde Marcellus inquit, l. In seruorum ff. de pœnis. ex quibus causis liber fustibus cæditur, ex his seruus flagellis cædi, & domino reddi iubetur. Est autem flagellum, quo aurigę vtuntur; quod excussum clarũ reddit sonum, idemque significat quod lorum, hoc discrimen indicat Paulus 2. Cor. 11. A Iudæis quinquies quadragenas vna minus accepi, ter virgis cæsus sum. Romanos ciues Portia lex ab hac liberauit pœna, vt inquit Cicero, vnde Act. 22. dicebat Paulus; Si hominem Romanum, & indemnatum licet vobis flagellare: qui autem vltimo supplicio damnabantur, quia serui efficiebantur, & ciuitatem, ac libertatem amittebant, tanquam serui verberabantur: Christus ergo Dominus, tanquam seruus flagellis cæsus est, per quam pœnam, & magno affectus dedecore, & grauiter vulneratus est.

Alterũ est, flagellationẽ cõmunem fuisse, & Iudęis, & Romanis, quia eo pœnæ genere vtrique vtebantur, tamen apud Iudęos leuior, ac mitior erat flagellatio: nã præceperat Dominus Deut. 25. ne numerus plagarum quadragenarium numerum excederet; at apud Romanos grauior erat, & seuerior, nec erat numerus certus. Dominus ergo noster non Iudaico more, sed Romano flagellatus est, cuius plagarum, & verberum numerus, quadragenarium longissimè superauit: quantus autem determinatè fuerit, nec scriptura, nec antiqui Patres tradiderunt.

Cur Christus Dominus sit flagellatus.

Tertiò annotandum est in causa flagellationis non esse antiquos Patres conformes. Hier. Matth. 27. ea de causa flagellatum Christum dicit, quia Romanorum legibus sanctum erat, vt crucifigendus flagellis prius verberaretur. verba autem Matthæi id indicare videtur; Inquit enim; Iesum flagellatum tradidit eis, vt crucifigeretur: quasi ea de causa flagellatus esset, vt crucifigeretur. Aug. verò tract. 106. aliam causam assignat. Hoc, inquit, Pilatus non ob aliud fecisse credendus est, nisi vt eius iniurijs Iudęi satiati, sufficere sibi existimarent, & vsque ad eius mortem sæuire desisterent. Consentiunt huic sententiæ Cyrill. lib. 12. cap. 15. & Chrysost. homil. 85. & re vera Euangelicus textus id probat: habetur enim Luc. 23. dixisse: Corripiam eum, & dimittam. Flagellatio igitur facta est, vt hac pœna inflicta, à morte seruaretur. Ioannes etiam noster postquam flagellatum fuisse refert, narrat Pilatum liberare eum voluisse. Aliqui recentiorum hoc argumento moti, duas affirmant flagellationes, bisque Christum flagellis cæsum asserunt, semel ad correptionem, quod Luc. narrat. iterũ ad crucifixionẽ, quod refert Mat. sed opinio hæc præter eius nouitatẽ, (nemo enim antiquorum Patrum, qui rem diligentissimè, & deuotissimè considerarunt, tale quid asseruit, nec proposuit) etiam contextui accommodari non potest, & est argumentum efficax: quam enim flagellationem Matt. narrat, vt ipsi auctores huius opinionis affirmant, ea est, quæ vltimò est facta ad crucifigendum;

Christus semel flagellatus.

gendum; at hæc est eadem cum ea, quam narrat Ioann. quod eo probatur, quod Matthæus tunc coronatum spinis, & veste purpurea circumdatum dicit, & id ipsum Ioannes refert: constat autem hanc Ioannis non esse factam ad crucifigẽdum; nam vt ex Ioanne habetur, coronatum spinis, & vestitum chlamyde, Pilatus populo Christum ostendit post flagellationem, & voluit eum liberare, multumque recusauit crucifigere. igitur non est facta crucifixionis causa flagellatio, cui' meminit Matth. vt breuibus verbis hoc fit argumentũ. Matthæus & Ioannes eandem describunt flagellationem, vt ex circumstantijs constat, at quam Ioann. narrat, non fuit ad mortem, sed vt liberaret eum; igitur illa Matthæi eodem fine, & causa facta est: Matthęus autem per anticipationem quandam crucifixionis fecit mentionem, quod certissimo argumento cõstat; nam refert tunc coronatum, & chlamyde vestitum; cùm tamen habeamus ex Ioanne, hoc factum esse ante latam mortis sentẽtiam; immo cùm eum corona, & chlamyde indutũ populo ostenderet, dixisse Pilatum; Ecce homo, & eum liberare voluisse. Ad legem autem illam Romanorũ respondendum est, iam esse flagellatum Christum, nec opus erat, vt ea intẽtione, & causa iterum flagellaretur: quia flagellatio fiebat ante crucem, vt per eam homo velut à corpore ciuium tanquam seruus separaretur tanto dedecore affectus; id autem iam flagellatio ista effecerat. & forsan Pilatus ea pœna eum affecit, vt liberare posset, si populus placaretur; si n minus, ad crucifigendũ disponeret. Adde non esse certum, an ista flagellatio, quæ à Romanis inferebatur ante crucem, fieret cum externis præter Romanos; nã & latrones, qui crucifixi sunt cum Domino, flagellatos non legimus. Multo igitur probabilius est, Christum semel flagellatum esse, nec contraria opinio solido nititur fundamento.

Et milites plectentes coronam de spinis imposuerunt capiti eius, & veste purpurea circumdederunt eum.

COMMENTARIVS.

POst flagellationem milites hæc fecerunt illudentes Domino, quasi regnum affectanti; idcirco per irrisionem regum insignia finxerunt; coronam ex spinis contextam capiti eius imponentes, & purpura induentes. hac enim de causa hæc milites fecisse docent Athanas. sermo de cruce, & passi. & Cyril. lib. 12. cap. 15. regno enim eius illudebant: vnde pro regio diademate coronam spineam imposuerunt, & pro regali purpura vestem illam. Matth. addit: Et arundinem in dextera eius, quæ erat loco sceptri, vt ibi Hieronym. interpretatur.

ANNOTATIO II.

De Corona & veste purpurea.

CORONA erat ex iuncis marinis, qui duriores sunt terrestribus, confecta; quorũ spinæ longæ, & acutissimæ sunt, vt experientia ipsa docet. spinarum numerum determinatum, nec scriptura, nec antiqui Patres expresserunt: hoc certum est, ex multis fuisse iuncis contextam, spinisque circumcirca abundasse. quantum autem ad vestem attinet Matth. chlamydem esse vestem hanc declarauit, quod genus est vestis militaris, qua Imperatores vtebantur super arma: vestem enim alicuius militis Romani attritam, & vsui iam ineptam fuisse probabile est. Addit Matth. coccineam fuisse, at Ioan. purpuream affirmat, ob quam causam Ambr. Luc. 23. duas vestes esse existimauit, tunicam nempe purpuream, & desuper chlamydem coccineam; in illa martyrum palmas, in hac regiæ potestatis insignia significari dicens: tamen Athanas. serm. de passione & cruce, vtrumque nomen eandem rem, & vestem significare putat, & est communis Doctorum opinio. Attendendum est autem; purpuram propriè piscem esse ex genere concharum liquorem habentem in faucibus, tingendis lanis maximè aptum, de quo Plinius lib. 9. cap. 36. meminit: vestis autem hoc tincta liquore purpura dicitur, regium vestimentum, & ornamentum.

Est etiam alius piscis de eodem concharum genere dictus murex, cuius Plinius etiã meminit lib. 9. cap. 35. cuius humore etiam vestes tingebantur, coloris simillimi purpurę, vnde aliquando pro purpura vsurpatur. est etiam granum fruticis dictum coccus. cuius meminit Plin. l. 21. c. 8. quo tinguntur etiã vestes, & similem habẽt colorem purpurę, & purpureæ, dicuntur propter similitudinem coloris. hoc granum in Hispania, & in Gallia nascitur, inde vestes coccineæ dicuntur: solentque bis tinctæ colorem habere perfectum, & maximè similem purpureo, & hæ sunt in vsu nostris temporibus: rara enim est purpura humore conchilium tincta. Aliqui existimant Hebræis in vsu fuisse vestes tingere vermiculi humore dicti תולע tolaa, de quo Isa. 1. Si fuerint in- - - quit, sicut vermiculus; at incertum hoc est, quamuis probabile existimo potius non differre à cocco ipso: nã semper ferè inuenitur cum voce שני schemi, quod puto significare colorem ipsum, qui efficitur ex cocco, quasi bis tincta sit lana cocco, tolaa autem ipsummet coccum. Aliqui vermem ex cocco nasci, & eum dici tolaa putant, sed hæc ad alium locum pertinent; satis nobis nunc sit, coccineam vestem propter coloris maxi-

mam

mam similitudinem dici purpuream, quāuis propriè purpura, & coccus idem nō sint. Milites ergo regnum Christi irridētes, & quod se regem faceret contumelia accommodata afficientes, talibus insignibus regijs Christum dedecorant. An autem id iussu Pilati factum fuerit incertum est: ipso tamen permittēte id milites fecisse nemo dubitat. Chrysost. hom 83. Pilatum negat præcepisse, sed milites in Iudęorum gratiam ea fecisse affirmat. Aug. tract. 106. Aut permisit, inquit, facere, aut iussit. Hæc dicta sint quantum ad litteram, quæ enim ad significationem spectant, paulo inferius exponemus.

Et veniebant ad eum, & dicebant; Aue Rex Iudæorum.

COMMENTARIVS.

NOn solo facto, sed verbo illudunt Christo domino, tanquam regem eum salutantes, *Aue Rex Iudæorum*. Matth. eos genu flexo salutasse expressit. Veniebant, inquit, ad eum, modò enim hic, modò ille accedebat: fingebāt se diuersis de causis, & propter varia negotia tanquam ad regem venire, ipsumque sic deridentes alloquebantur.

Et dabant ei alapas.

VErbo salutabant tanquam Regem, sed tanquam seruum, & vilissimum hominem alapis cædebant. Matth. 27. addit adhuc in faciem eius conspuisse, & arūdine, quæ erat in eius dextera accepta, caput ipsius spinea corona circundatum percussisse; quo factum est, vt spinæ capiti infigerentur. Sic milites gentiles regnum Christi derident, cuius prophetiam iam Iudæi similibus verbis & factis contempserant. velata enim eius facie alapis & colaphis eum percusserant, dicentes; Prophetiza, quis te percussit. hoc apud Caipham à Iudæis, illud apud Pilatum à gentibus effectum est. Sed magnum profectò mysterium significabatur; Iudæus enim, & gentilis Christo illudunt, eumq; cædunt, sed Iudæus velata facie, gentilis aperta, vt in velamine eorum futura cæcitas vsque ad vltimum tempus signaretur: aperta autem facies gentium conuersionem & illustrem fidem indicaret; grauior enim multo culpa Iudæorum, quàm gentium in his, quæ in Christum patrata sunt scelera, extitit; grauioríque illi pœna digni fuerunt.

ANNOTATIO III.

Spinea corona, vestis coccinea & arundo explicantur.

NOn temere, nec casu, hæc Christum voluisse pati credendum est, quamuis enim à dæmone, & ministris eius ex summa iniustitia, & odio in eum fierent; tamen diuina prouidentia maxima in eis mysteria operabatur, vt rectè Hiero. Matth. 27. annotat: malitia enim cæca est, vt ad hoc idem propositum doceat Athanas. in sermō. de pass. & cruce. nesciens enim quid dæmō faceret, seipsum destruebat. est enim magna potentia, & prudentia Dei, qui dæmonis operibus contra eundem vtitur, vt etiam docuit Ambros. libr. 1. de pœnitentia cap. 13. Vt autem aliqua ex parte hęc explicemus, aduertendum est, quæ isti Iudæi instigante Diabolo per irrisionem Christo fecerunt, nempe coronam spineam capiti imponere, veste coccinea induere, calamū, seu arūdinem dexteræ eius tradere, diuina prouidentia permissa quidem esse, sed ordinata, & relata in significationem, satisfactionem, meritum, & eruditionem; quæ quatuor breuiter sunt exponenda. In primis quid hęc tria significauerint, Doctores catholici multifariam explicant, verè quidem, doctè, & piè, tamen non est in animo ea omnia in medium proponere; esset enim ab instituto nostro nimium digredi: vnum ex Athana. loco proximè citato referam, nempe Christum B Dominum omnium nostrum peccata in se suscepisse, vt æterno Patri satisfaceret, & solueret redemptionis pretium; factus est enim pro nobis omnium debitor peccatorum: nec his contentus, etiam nostras solicitudines, ærumnas, afflictiones, quæ ex peccato nobis in pœnam inflictæ sunt, in se transtulit; vt à pœnis his nos liberaret, vt iam non nobis pœnæ, sed exercitium, & virtutis occasio, ac materia essent. Doctrina est ista Isaiæ 53. Posuit Deus in eo iniquitates omnium nostrum. ecce primum; adiunxit: Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. ecce secundum. Rursus vtrorunque causa Diabolus extitit: ipse enim serpentis formam assumens, peccati fuit causa, & per eum peccatum introiuit in mundum, & propter peccatum cætera mala subsecuta sunt. Christus igitur vtraque suscepit delenda, & destruenda, & adhuc de serpente ipso, qui omnium fuit causa malorum, victoriam, & trophæum reportauit: mundi enim principem ipse iudicaturus, & vt fortior dux eum debellaturus & spoliaturus venit. Hoc magnum mysterium significatum est in hoc facto, quod à militibus instigante Diabolo, & procurantibus Iudæis, & consentiente Pilato, per execrandam iniquitatem patratum est. per mala enim

nim, etiam bona bonorum auctor significauit, & ex malo bonum virtute sua elicuit. Nā corona spinea capiti imposita, solicitudines, & ærumnas, & labores nostros à Christo esse susceptos significabat: chlamys illa sanguinis habens colorem, peccata, hominum nomine sanguinis in scriptura significata, repræsentabat, quæ super suos humeros, & super carnē suam punienda transtulit. Arundo in manu dextera serpentem occidēdum, nempe imperium dæmonis destruendum, indicabat, vt enim Athan. & Hier. etiam Matt. 27. & experientia docent, arundinis ictu serpentes venenati occiduntur. in significationem igitur tā ti mysterij diuina prouidētia hæc ordinauit.

Quæ satisfactio ex ijsdē nobis sit consecuta.

Quantum autem ad satisfactionem attentē est considerandum, singula opera, & actus Christi propter vnionē humanitatis ad Verbum tanti fuisse meriti, & valoris apud Deum, vt quilibet actus fuerit sufficientissimū pretium redemptionis omnium hominum. Vna igitur oratio, vnum ieiunium, vna peregrinatio, vnus actus charitatis, & denique singula opera virtutum, iustum erant pretiū, & meritum, quo nos liberaret: at non eo solo diuina, & ineffabilis bonitas fuit contenta, sed vt amoris erga nos magnitudinem ostenderet, voluit filium suum vnigenitum hominē factum, non vno, aut altero opere satisfacere; sed plurib⁹, & arduis ac difficillimis, qualia toto tempore vitæ huius, & maximè in vltimo passus est; quod multo ante Dauid Psal. 130. prænidens dixit: Copiosa apud eū redemptio. Huius causas omnes enarrare nō est præsentis instituti, vnam tamen dissimulare non possumus, quæ ad rem nostram facit, nempe: quia multa & varia, ac multiplicia susceperat in se soluenda peccata hominū, ideo multiplicem etiam pati pœnam voluit: hac de causa factum est, vt passio Christi tam vniuersalis esset: nam in omnibus, in quibus peccant homines, in his Christus patiens satisfecit: peccant rebus exterioribus homines; peccant honore, peccant fama, peccant voluptatibus, peccant corpore, peccat anima. Christus igitur in his omnibus patitur: nam omnibus suis spoliatus est etiam vestimentis: rursus contra honorem contumelias, & sputa sustinuit; pro insipiente etiam, seductore, & iniquo, contra famam reputatus est; inexplicabiles dolores est passus contra voluptates: in anima autem tristitias, & mœrores, ac timores; in corpora verò mortem, & passionem perpeti dignatus est, vt nullum genus peccatorum in Christo maneret inultum. Corona igitur hæc, & insignia regia per ludibrium imposita ad satisfactionem accipiebantur ab eo pro superbis, & ambitiosis, qui mundi dignitatibus, & honoribus allecti, diuina præcepta neglexerāt, & neglecturi in posterum erant: nā in hoc facto in honore, & fama præcipuè pas

Peccarit nostra contra Christum passum.

sus est Christus, dum tractatur à militibus, tā quam qui regnum iniquè ambierit; turpissimis idcirco afficitur contumelijs.

Quantum autem ad meritum iterum aduertendū est, Christi opera non solùm fuisse satisfactoria, nimirum quia pro peccatis nostris satisfecit, & ab eis nos debito nostro soluto liberauit: sed simul eadem fuerunt meritoria: non enim solùm à malo eripuit, sed etiā bonum acquisiuit: nec tantùm ne periremus, sed etiam vt vitam æternam haberemus, effecit. porrò fuit abundans, & copiosum meritum sicut & satisfactio: multis enim modis, & operibus meruit nobis vitam, & gratiam, quę vno opere potuit quantum ad sufficientiā mereri. inter ea igitur, quæ à Patre nobis suo merito consecutus est, id fuit, vt Reges essemus, non in regno temporali, & caduco, sed æterno, & spirituali, ac cælesti: regnant enim sancti & iusti in cœlis perfectè, quamuis & in terris participetur regnum hoc, de qua dignitate regia locutus est Petrus 1. Epist. cap. 2. Vos, inquit, estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta. hanc dignitatē petimus quotidie orantes. Adueniat regnum tuum. voluit igitur Dominus hoc nobis regnū mereri præter cætera merita sufficientissima, etiam hoc regno ludicro, & derisorio: efficitur ille rex ridiculus, qui verus erat Rex regum, & dominus dominantium, vt nos non ludicri, & derisorij, sed veri reges maiori perfectiori, diuturniori regno, quàm cuncti reges mundani efficeremur: pro coronaque regali, & victoriæ, de qua prædictum est, Psal. 102. Qui coronat te in misericordia, & miserationibus, ipse coronam portat spineam; & pro veste illa, de qua dictum est Isa. 61. Induit me vestimentis salutis. & 1. Cor. 15. Oportet induere corruptile hoc incorruptionem, & mortale hoc immortalitatē; ipse indutus est vili chlamyde, & pro palmis victoriæ, & triumphi, de quibus dicitur Apocaly. 7. Amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum; ipse calamum, & arundinem vacuā accepit in manu.

Quæ Christus nobis sua ignominia promeruit.

Quantum autem ad eruditionē, multa docemur in hoc Christi facto: sed vnum illud est, scilicet ad regnum cœleste, quod nobis promeruit, deueniendum esse per tribulationes, iniurias, cōtumelias, quas sustinere pro Christo, quando opus fuerit, paratos esse oportet: si enim qui verus est Rex, talia passus est pro subditis iniquis, qui subditi sumus, & non solùm ex nobis ipsis reges non sumus, sed carcere potius quàm regno æterno digni, qualia nos pati oportet, vt cum ipso vero rege regnemus? Multa spiritualia apud Doctores considerata, & annotata circa hæc inuenies, pro præsentis tamen loci maiore explicatione hæc dicta sint satis.

Quid ex Christi derisione discendum.

Exiuit

Universidad de Deusto
Biblioteca

Exiuit iterum Pilatus, & dicit eis, ecce adduco eum vobis foras, vt cognoscatis, quia in eo nullam inuenio causam.

COMMENTARIVS.

PIlatus prætorio iterũ egreditur, vt Iesum Iudæis ostẽdat, & adhuc eo præsente se causam non inuenire, nec habere eum damnandi, publicè protestatur. quo facto in seipsum sententiam fert, qui in innocentem tam crudeliter fæuierit. Est autem verborũ sensus talis; Ecce ego adduco foras extra prætorium, vt significem me non inuenire causam damnandi eum; si causam inuenissem, non erat cur vobis ego eum foras adducerem, sed in prætorio sententiam mortis tulissem: ille enim locus est ferendæ sententiæ; at eum foras adduco, quia sententiam ferre in eum non possum, nulla inuenta damnationis causa. Attende fuisse atrium, in quo flagellatus est Christus, ante prætorium, quo non intrauerant Iudæi. post flagellationem autem iterum in prætorium, vbi manebat Pilatus, est introductus Christus, & inde foras à Pilato eductus.

Exiuit ergo Iesus foras portans coronam spineam, & purpureum vestimentum, & dicit eis, Ecce homo.

SPerabat Pilatus vultu, & præsentia Christi vel immanibus tigribus misera bili Iudæos posse placari, vt dicit Cyril. li. 12. cap. 16. quo facto quanta Christus fuerit passus, facile deduci potest: cùm enim sciret Pilatus, Iudæos summa inuidia, & odio contra Christum agitatos, & efferatos esse; profectò animos eorum placatum iri nunquam sperasset, nisi Christum talem vidisset, vt solo intuitu in eum vel adamantina corda possent emolliri. cùm autem tormentorum vi, & vestimentorum commutatione agnitum iri dubitaret, verbo, & digito ostendit eis. *Ecce*, inquit, *homo*, iam non rex Iudæorum, ne fortè animi eorum accensi voce hac inflammarentur. Dum autem ostenditur Christus à Pilato inimicis horrendum spectaculum, ipsemet Christus tunc se Patri ostendit, acceptissimum sacrificium pro eodem Pilato, ipsis etiam inimicis, ac omnibus hominibus. Meritò, *Ecce homo*, dicitur, qui solus potuit hominem liberare.

Cùm ergo vidissent eum Pontifices, & ministri, clamabant dicentes, Crucifige, crucifige eum.

DEceptus est Pilatus opinione sua, nesciebat illos diabolico spiritu agitatos, tales esse qualis is est, qui eos excitabat. est autem Diabolus implacabilis, & nulla miseratione cõmouetur, nec hominũ desolatione exsatiatur. Viso igitur Christo, sicut ignis iniecto oleo exardescit, ita inflãmati isti sunt: quod Ioannes in illa particula indicauit, *Cùm ergo vidissent*, quasi diceret, quia viderunt, in maiorem furorem prouocati sunt, velut feri canes, qui solo visu adlatrant, instanter, & ardenter crucifigi petentes. Bis autem dicunt, *Crucifige, crucifige eum*, repetitio enim animi ardorem, & furorem significat. Erant autem hi Pontifices, & eorum ministri: hi enim callidè, vt annotat Cyril. lib. 12. cap. 17. ne populi multitudo his factis superbescerent, recordata forsan miraculorum illius, aut tam miserabili aspectu commota, priores exclamant, vulgusque incendunt, vt impleretur verè, quod dixit Hier. cap. 10. Quia pastores stultè egerunt, & dominum non exquisierunt, propterea non intellexit vniuersus grex, & dissipati sunt: quoniam enim plebs à principibus, vt oportebat, ad cognoscendum Christum non solùm non fuit deducta, sed ad cædem eius inflammata: propterea lapsa in baratrum perijt.

Dicit

Dicit eis Pilatus, accipite eum vos, & crucifigite, ego enim non inuenio in eo causam.

INdignantis vox est, vt Chrys. hom. 83. dicit: succenset enim Pilatus eorum pertinaciæ, qua innocentem hominem morte crucis puniri cuperent, nec tanta sint pœna iam inflicta contenti. Sunt etiam simul verba populi tumultum timentis, furoremque cohibere volentis, vt idem Chrys. asserit: videbat enim eos auidissimos necis Christi, nec audens omnino negare quod petebant, dicit, *Accipite vos & crucifigite, ego enim non inuenio causam*, non quod consenserit, vt crucifigerent, sed perinde est, ac si diceret, si lex apud vos est, quæ insontes summo supplicio excruciet, vos soli hoc facite; ego vobis non consensero. Rectè animaduertit Cyril. lib. 12. cap. 18. dicens: Mirabitur quisquam rursus Iudæorum impudentiam, qui nec alienigenę quidem viri iustitia erubescant, nec recordantur legis dicentis Malach. 2. Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent de ore eius. hæc Cyrill. Gentilis ergo idololatra horret damnare innocentem, quem veri Dei professores crucifigi instantissimè petunt.

Responderunt ei Iudæi, nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit.

CVm accusatio affectati regni euanuisset, & à Pilato innocentem declaratum esse viderunt, nouũ coguntur pessimi Iudæi excogitare crimen blasphemiæ, quod cùm homo sit, se esse Dei filium dixerit. lex est Leui. 24. Qui blasphemauerit nomen Domini, morte moriatur, lapidibus obruat eum omnis multitudo populi. Sensus ergo est; ò Pilate, ne nos rem iniquam à te petere arbitreris; legem nos habemus; morte punientem blasphemos, hic autem blasphemus est in Deum: cùm enim homo sit, sicut cæteri homines, quale vides, se esse filium Dei asseruit, & prædicauit. Non exprimunt legis pœnam, quia non lapidari, sed crucifigi eum cupiebant. Later dæmoniaca calũnia, verum enim erat, se filium Dei prædicasse, sed tamen Christus miris operibus, & diuinitatis virtutibus, propheticisque testimonijs id confirmauerat; at isti gentili, & rerum diuinarum ignaro, rem ipsam nudè & ieiunè, omissis testimonijs, & argumẽtis, proponunt; vt reũ esse diuinæ lesæ maiestatis Christum, qui verus erat Dei filius, Pilato persuadeant: quod apud piscinam paralytico sanato Dominus dixit, & aliàs etiam repetierat, nunc apponunt.

Cùm ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit, & ingressus est prætorium iterum, & dicit ad Iesum: Vnde es tu?

FEfellit eos opinio, & astutia sua; sperarunt Pilatũ noua calumnia, vt Christum crucifigeret permotum iri, ipse verò eo ipso magis à damnando retrahitur, & quem innocentia Christi prius à damnationis sententia ferenda retardabat, nunc diuinitatis origo asserta deterret; quodque perpetrare antea timebat propter iniustitiam, nũc horrere incipit propter impietatẽ. vt enim doctè annotat Cyril. lib. 12. cap. 20. Pilatus multitudine deorum gentiũ assuefactus, facile fieri posse Christum, quamuis hominem, Dei alicuius filium esse suspicatus est. Iterum ergo prętorium cum Christo ingressus, ipsum secretò interrogat: *Vnde es tu?* id est, quæ origo est tua? vnde es natus? quibus es progenitus parentibus? Accessit huic confirmandæ opinioni seu suspicioni Pilati, præter verba Iudæorũ, verbum ipsum paulo ante prolatum à Christo se regem esse, non tamen de hoc mundo esse regnũ eius, & natum esse, ac venisse in mundum, vt testimonium perhiberet veritati. Hoc Pilati factum Iudæorum damnat tarditatem, & segnitiem inexcusabilem: vno enim verbo

Universidad de Deusto
Biblioteca

audito, veritatem inquirit,& verum scire desiderat, ne quid ignoranter, aut imprudenter contra Deum committat; Iudæi verò tot verbis auditis; tantis miraculis factis; tam multis propheticis testimonijs clamantibus; audire & intelligere spreuerunt: nec his contenti, verum Dei filium crucifigere totis viribus conati sunt.

Iesus autem responsum non dedit ei.

Cur Pilato Christus non responderit.

INterroganti Pilato, respõsum negat Dominus, qui non à morte eripi quærebat, sed eam pro nostra salute libentissimè patiebatur. Certum est indignum fuisse Pilatum tãto responso, at quæ singularis causa fuerit, difficile est iudicare: duæ mihi præcipuæ extitisse videntur. Vna est, quia non vt humilis discipulus, sed tanquã superbus iudex interrogabat ea, quæ nõ nisi humilibus corde, & paruulis reuelantur: quod ex verbis sequentibus patet. Potestatem, inquit, habeo crucifigere te; diuina autem mysteria intelligere non ex potestate petendum erat, sed ex humilitate, & deuotione; ea igitur de causa non respondet Dominus. Altera est, quia non ex recto, & vero principio quærebat: idololatra enim & multorum, ac falsorum deorum cultor erat, & ex hac idolatria, ac errore quærebat scire, quis esset, nempe an filius alicuius deorum suorum. tam vana ergo & impia interrogatio responsionẽ veritatis non obtinuit. Hanc causam attigit Cyril. lib. 12. cap. 20. addẽs aliam, quæ etiam est Chrysost. hom. 83. quia audiens prius veritatem; Regnum meum non est de hoc mundo, & omnis qui ex veritate est, audit vocem meam; spreuit, & respuit; nec hoc cõtentus furori Iudæorum iniquo obtemperauit: indignus igitur fuit responso veritatis. Quartam adfert eleganter Athanas. serm. de passione, & cruce; ne si respondisset, timiditate & formidine mortis inductus, id fecisse videretur.

Dicit ergo ei Pilatus, mihi non loqueris? nescis, quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te?

SVperbè suam obijciens potestatem, & auctoritatem Pilatus, Dominum accusat quod ei negauerit responsum; quasi diceret; nescis quid facias, dum mihi respondere recusas: nam ego sum, qui possum te crucifigere, & liberare; tua ergo interest maximè respondere, vt ex responso tuo eripi & dimitti valeas: non sum ego quales Iudæi sunt, quibus si non respondeas, nihil refert, quia in eorum potestate, mors, & vita tua non sunt, sicut sunt in mea. Rectè Amb. sermone 20. in Psal. 118. vers. 4. Pilatum iniustitiæ ex hisce verbis conuincit, Tua, inquit, Pilate, voce cõstringeris, tua damnaris sententia, pro potestate igitur non æquitate crucifigendum Dominum tradidisti: per potestatem absoluisti latronem, auctorem verò vitę interfecisti. & paulo superius, Bonus, inquit, iudex nihil ex arbitrio suo facit, & domesticæ proposito voluntatis: sed iuxta leges, & iura pronunciat: scitis iuris obtemperat: non indulget propriæ voluntati: nihil paratum, & meditatum domo defert, sed sicut audit, ita & iudicat: & sicut se habet negotij natura, decernit: obsequitur legibus, nõ aduersatur: examinat causę merita, nõ mutat. hæc Ambr.

Meritò Amb. ex ijs verbis Pilati iniustitiã redarguit.

Respondit Iesus; non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi tibi datum esset desuper.

SVperbiam, & arrogantiam Pilati reprimit Dominus, & inde suam innocentiam indicat, ac vnde sit insinuat: non enim diuina benignitas omni eũ priuauit responso, *Non*, inquit, *haberes potestatẽ*, ac si diceret, ne hanc tibi arroges potestatem, quam in me habes: profectò enim nullam in me haberes, nisi de cœlo tibi data esset, id est, nisi ita Deus disposuisset, & voluisset, vt me tuæ

tuæ subderem potestati. simul etiam nisi paterer, & consentirem à te & ab hominibus occidi; nihil in me facere posses: ego enim ex necessitate nulli hominum subditus sum, nullius subiaceo potestati, nemo mihi nocendi habet facultatem; sola diuina voluntate factum est, vt in tua sim potestate, & vt mihi nocentibus non resistam. Attende, hac voluntaria subiectione significare se nullum habere crimẽ, propter quod humanæ subiaceat potestati iudicis; indicat etiã se de cælo esse, & filium esse Dei, qui voluntate Patris, non necessitate, non ex peccato voluit hominibus subdi, & in potestate eorum esse.

ANNOTATIO IV.

Potestas duo significat.

POtestatis nomen duas maximè habet significationes; Vna est, qua idé significat quod auctoritas, qualem habet superior in inferiores, vt Rex in subditos, Dominus in seruos, pater in filios, iudex in reos; de qua dicitur Luc. 22. Qui potestatem habent super eos. & Ioan. 2. In qua potestate hæc facis? Altera est, qua significat vim, seu virtutem faciendi aliquid; sic dicitur Ioan. 10. Potestatem habeo ponẽdi animam meam. Matt. 9. Qui dedit potestatem talem hominibus. Mar. 6. Dedit illis potestatem spirituũ immundorum. posteriorem habuit Diabolus in Christum. Hæc est, inquit, hora vestra, & potestas tenebrarum. habet etiam potestatem in iustos tentandi & persequendi eos, auctoritatem verò non habet. Pilato vtraque data erat: nã & Præses erat, cui Dominus se subiecerat, & vim ac facultatem habebat Christum crucifigendi: at neutram habuisset Pilatus in Christum, nisi id datum esset de cælo: non quidem auctoritatem, quia Dei filius nemini subditus erat, nisi quia voluit; non etiam virtutem & vim, quia si noluisset Christus, nulla creata virtus ei nocere potuisset. Pilatus ergo iactauerat potestatem auctoritatis suæ; at Christus & auctoritatem, & facultatem negat eum habere potuisse, nisi de cælo, vnde ipse veniebat, illi datum esset: propterea dicitur; *Non haberes potestatem in me vllam*, modò auctoritatem habes, & facultatem, at nec hanc, nec illam haberes, nisi ex diuina dispositione, & ordinatione id factum esset. Attende verbum; *Non haberes*, inquit, *potestatem in me*, quasi diceret, quantuscunque sis præses, & alijs omnibus præsideas, & in eos auctoritatem habeas, nihil tibi esset potestatis in me, nisi singulari quadam diuina ordinatione id datum esset. In hoc consistit sensus responsionis Christi: nam si in generali locutus esset, *Non haberes potestatem, nisi datum esset desuper*, nihil in hoc

A

significabatur, quod ad rem faceret. Omnis enim potestas à Deo est. Rom. 13. at dum se solum excipit ab hac potestate, quam in omnes alios habebat, se distinctum ab alijs omnibus significat, & particulare diuinam ordinationem, & dispositionem indicat, suamque potentiam, & innocentiam maximè ostendit, quasi diceret: Vide, quis ego sim, tu enim nihil posses in me, nisi diuina dispositio Patris permisisset, quamuis præses esses.

B

Vnum tamen maximè dignum est considerationẽ, nempe quomodo data à Deo dicatur potestas hæc Pilato. Chrysost. hom. 83. permissionis esse verbum dicit, Aliter, inquit, si non esset permissio, sed concessio, non peccasset Pilatus: tamen responsio, & doctrina hæc exacta non videtur: aliud est enim potestas, aliud vsus potestatis, potestas omnis bona est, & à Deo est; vsus tamen proueniens ex hominis voluntate, non semper bonus, nec à Deo est, sed à propria hominis volũtate abutente potestate. quod doctè annotauit Greg. lib. 2. Moral. cap. 6. & libr. 18. cap. 3. exponens illud 1. Reg. 18. Spiritus domini malus agitabat Saul. quomodo, inquit, domini est, si malus dicitur? respondet, Domini est, quia virtus, & potestas, quam habet, & exercet bona & iusta est, tamen voluntas mala, quia malè vtitur ea. Ita etiam nunc dicendum est: potestas, & auctoritas Pilati à Deo erat data: voluntariè enim Christus se ei subdidit; tamen vsus fuit iniquus, non igitur illud, *Datum est*, permissionis est, sed concessionis respectu potestatis: permissionis autẽ, respectu vsus potestatis. Iusta igitur erat & à Deo Pilati potestas, & ita docuit Irenæus, libr. 4. cap. 34. Illud *Desuper*, ad Deum referunt, non solus Chrysostom. sed etiam Cyrillus libr. 12. cap. 22. & Augustinus tract. 116.

Quomodo in Christum potestas Pilato data dicatur

C

Reg. 18. Spiritus domini malus agitabat Saul.

D

Propterea, qui me tradidit tibi, maius peccatum habet.

COMMENTARIVS.

MAgis hisce verbis suam innocentiam significat, & Iudæorum malitiã, & culpam ostendit; & sensus hic est; Tanto maius est peccatum tradentium me tibi, quanto tua potestas iustior est, & à Deo; quia dum potestati iustæ me tradiderunt, tanquam iniquum, & sceleratum obtulerunt: quasi diceret; si me tradidissent alicui auctoritatem nõ habenti, vt mihi noceret, peccassent quidẽ, tamen minus, quia meam innocentiã non adeo violassent; at tradentes me habenti à Deo potestatem, me vt reum & malefactorẽ tradiderunt; & in hoc grauius est, & maius eorum peccatũ, quàm si tantũ occidi me

Quomodo peccatũ tradentiũ grauius dicatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

procurassent;non aũt tanquã reum,& sceleratum. Præterea etiam maius est corum peccatũ,quanto tu potentior es ad mihi nocendũ;ac si etiã diceret;si me Iudei tradidissent,nõ valẽti me crucifigere peccassent, minus tamẽ,quia minus mihi nocuissent,at dũ tradiderũt tibi talẽ aduersum me potestatẽ habẽti, corũ maius est etiã,grauiusque peccatũ:tu quidem potestatẽ habes crucifigendi me, quãuis non ex te, sed desuper cõcessam;propterea qui tradidit me tibi,grauius peccauit:nam me tradidit potenti mihi nocere,& me crucifigere:qui enim alterum tradit potentiori ad nocendũ grauius peccat,quàm qui tradit minus potenti.Hæc verba indicant iniustè eum traditum esse, & sine culpa vlla. rursus ostendunt Iudæorum illorum impiam voluntatem: nam tradiderant Pilato,quia potestatem habebat crucifigendi,quam ipsi nõ habebant, & tradiderunt iustæ potestati tanquã reum,& malefactorem.Pilatum etiam tacitè accusat,quod contra eum,qui innocens, & iniquè ei traditus est,sæuiat. Pontifices ergo, & primi illi Iudæorum sunt significati hoc verbo, *Qui me tradidit tibi*:sensus ergo,& responsum integrum est.ô Pilate,habes certè hanc potestatem crucifigendi,& dimittendi me; sed ne tibi arroges eam,ne existimes te habere in me potestatem,quia reus sim ego, aut sim tibi vt cæteri subiectus:habes enim,quia est sic dispositum à Deo propter salutem hominum:ex hac autem tua potestate diuinitus data consequitur, vt peccatum tradentium me tibi maius,& grauius sit,quàm si non talem,aut tantam potestatem haberes: nam traditus sum tanquam malefactor,cùm non sim;& traditus ad crucem iniquè,cùm innocens sim:tu etiam crimen non effugies iniquè traditum condemnans,& iusta potestate abutens.

Tradentium nomine Pontifices & Primi Iudæorũ intelliguntur.

ANNOTATIO V.

Tradentium peccatum cũ maiu dicitur,non cum peccato Pilati comparatur.

CYril.li.12.cap.22,& Chrysost.hom.83.Aug. tract.116.& Euthy. & cæteri expositores: immo & Basil. regul.breui.respõ.46. hanc sententiam sic intellexêre,vt maius peccatũ dicatur tradentis collatione facta ad peccatum Pilati,vt sit sensus;peccas tu ô Pilate, sed magis peccat,qui me tradidit tibi: tu enim peccas timore,ne Cæsareã maiestatem offendas, illi verò malitia. Sed re vera hæc expositio nulla ratione accommodari potest factæ illationi,scilicet,propterea maius peccatum habet;nam causa maioris peccati alia non est, nisi ea,quæ in verbis ipsis exprimitur, causa autem expressa est,quia potestatem habes desuper datam,propterea maius habet peccatum, qui me tradidit tibi. habere autem potestatem non facit minus peccatum Pilati, immo nisi aliud esset excusans, maius esset peccatum, sicut peccatum Iudicis damnantis innocentem,maius est peccatum peccato tradentis eum: igitur verè Dominus loquitur de peccato eorumdem tradentium, quod eo grauius est,quia tradiderunt iniustè ei, qui A iustam potestatem habebat, volentes in hoc ostendere Christum esse malefactorem, & innocentiam eius occultare: similiter quia tradiderunt ei,qui crucifigendi habebat potestatem:minus enim peccatum fuisset, si tradidissent homini non habenti talem, aut tantam potestatem, maximè quia ea intentione tradiderunt. Simile quodammodo locutionis genus est illud Ioan.9.Nunc dicitis, quia videtis, peccatum ergo vestrum manet; id est,quia vos videtis, & cognoscitis veritatẽ, propterea vestrum permanet peccatum: ac si B diceret: propterea peccatũ vestrum maius,& grauius est;quia ex malitia est,quàm si nõ videretis.ita nunc,Qui tradidit me tibi, maius peccatum habet,quàm haberet,si tibi non esset tanta permissa in meà Deo potestas. Verum est in his verbis,vti diximus in commentario, insinuari peccatum Pilati consentientis iniquè tradentibus,tamen nõ est id peccatum,quo maius peccatũ tradentis pronuntiatur. Hæc mihi expositio germana, & accommodatissima visa est.

Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum.

COMMENTARIVS.

EX superioris sententiæ expositione sequitur huius sententiæ intelligentia. Quærebat Pilatus dimittere,tamen audiens hanc Domini responsionem,magis eũ liberare conabatur: nã cognouit iniquè esse traditum in verbo illo: *Qui me tradidit tibi maius peccatum habet*; cognouit etiam se iniquè acturũ,si iniquè traditum damnaret:hoc enim etiam insinuauit Dominus, idcirco quærebat tanquam innocentem eum dimittere liberum. verbo enim hoc,vt dicit Chrysost.hom.83. perterritus est Pilatus,at Iudæi verbis,& miraculis

culis tantis,magis insaniebant.Euangelista nõ explicat, quomodo quæsierit dimittere eũ; tamen ex sequẽtibus verbis deducimus egressum esse Pilatum prætorio,Christo ibi relicto,& ad populum iterum locutum verba, quibus significabat se velle dimittere,quem innocentem agnoscebat.

Iudæi autem clamabant,dicentes;Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris;omnis enim,qui se regem facit, contradicit Cæsari.

AVdientes Iudæi verba Pilati eum dimittere quærentis, nouam adferũt accusationem;quæ etiam Pilatum tangebat. *Si*, inquiunt, *hunc dimittis, non es amicus Cæsaris*;nec ea tractas,quæ Cæsaris sunt;ac si dicant; reus etiam tu efficieris apud Cæsarẽ:*Nam omnis,qui se regem facit*,Cæsari aduersarius est; cumque iste se regem fecerit, contrarius est Cæsari. si ergo dimittis eum, contrarias Cæsari partes agis,& tueris,& læsæ maiestatis reus es. Imponunt Christo Cæsari esse aduersarium, & regnum eius Cæsaris imperio contradicere; timoremque Pilato grauem incutiunt,ne dum defendit Christum, Cæsarem offendat,& non leuiter, sed in re magni momenti, quæ ad imperij pertinet conseruationem.

Pilatus autem cùm audisset hos sermones, adduxit foras Iesum.

SVccũbit Pilatus huic oppositioni,& quẽ timor innocentiæ,& diuinitatis Christi ab eius damnatione hucusque auerterant,& retraxerant, mundanus timor impellit; magisque Cæsarem, quàm Deum reuerens iniquo & & impio iudicio cõsentit. Cùmque egressus esset è prætorio, vt Iesum liberaret,mutata iam propter Cæsarem non opinione, sed voluntate, Iesum foras extra prætorium,vbi manserat,damnandum adduci facit: & plus potuerunt sermones hi de Cæsare apud eum,quàm illi, quos etiam audierat, & timuerat,quod filius Dei esset. Quærat ergo Pilatus præmium suum à Cæsare,non à Deo, cui illum prætulit, tanta,& tam aperte cognita impietate.

ANNOTATIO VI.

Infelix Pilati & reliquorum, qui Christũ mortis damnarunt, exitus.

SIbi consuluisse pilatus visus est, dũ Christũ occidit,& tamen contrariũ ei euenit. refert enim Ioseph.lib.18.Antiq.cap.17. Expletis annis viginti in prouincia,a Samaritis apud Vitelliũ consularem, & Syriæ præfidẽ,accusatũ, quod plurimos homines immeritò occidisset,quasi Romanis fuissent rebelles, Vitellius iussit Pilatũ Romam proficisci, responsurũ a- A pud Cæsarem ad obiecta per Iudæos crimina; at priusquam perueniret,Cæsar Tiberius vita excessit.Scribit etiã Euseb.lib.2. Histo. cap.7. in tot postea calamitates eũ incidisse, vt sibi propria manu mortem intulerit. Idẽ scribit Niceph.lib.2. Histo.ca.10.addens idem euenisse Annæ,& Caiphæ, & Scribis, & Pharisæis cæteris,qui se ipsos occiderunt.

Et sedit pro tribunali in loco, qui dicitur Lithostrotos,Hebraicè autem Gabbatha.

COMMENTARIVS.

SEdit pro tribunali,vt ferat sententiã.locus erat extra prætoriũ publicus,in quo contra reos sententiæ ferebantur.Græcè dictus Lithostrotos, quasi lapidibus stratus:solent enim huiusmodi loca ad perpetuitatem, & ornatum confici ex lapidibus. Verbum Hebraicum non idem significat, sed celsitudinem,quasi locum eminentem,& excelsum,vt omnibus sit conspicuus, à verbo Hebræo גבה quod significat exaltari,seu eminens esse;inde.n. hoc nomẽ deriuatur ת he mutato in tau,& assumpto aleph in fine. Non sine causa Euangelista nominis meminit proprij loci: significare enim voluit Christum damnatum & contra eum latam sententiam in loco, in quo malefactores, & rei iudicabantur.

Erat autem parasceue Paschæ, hora quasi sexta.

TEmpus describit Euangelista Christi damnationis. Erat, inquit, feria sexta, quæ dicitur parasceues, quia præparabãtur in ea cibi in Sabbato comedendi. additur Paschæ, quia erat tempus Paschę, & festum Azymorum. Pascha enim dicebatur etiam totum illud Azymorum festum, vt in capite 13. ostendimus, cumque esset sexta feria, & simul vnus ex diebus Azymorum, & Paschalis, dicitur Parasceue Paschæ: de hoc tamen latius cap. illo 13. egimus, hora autem diei erat quasi sexta, hoc in annotatione exponitur.

ANNOTATIO VII.

Quomodo cir ca hanc horã sextam, conueniant Euãgelistæ.

A DVæ sunt difficultates in hoc Ioannis verbo, *Hora quasi sexta*, Vna est, quomodo cum Luc. 23. concordet; nam refert horam fuisse fere sextam, quando Domino crucifixo tenebræ factæ sunt: nam inter tempus, quo Pilatus fedit pro tribunali, & contra Dominum tulit sententiam, quod Ioannes horam quasi sextam fuisse dicit; & tempus, quando Dominus in cruce fuit positus, mora non parua interfuisse videtur; & tamen vtrumque hora quasi sexta fuisse factum, hi duo referunt Euangelistæ. Magis videtur cum Marco concordare Ioannes. Marc. enim 15. cap. hora sexta tenebras factas recensetiat hoc, quod Ioanni videtur consonum, Lucæ dissonum apparet; hic enim hora ferè sexta tenebras factas describit, adeo vt hi tres Euangelistæ discordes videãtur, & tamen non sunt, sed idem omnino, diuersis tamen loquendi modis tradunt, quod & verbo, & exemplo declaratur.

Aduertendum ergo signa horarum præcedentes, & transactas horas indicare, quando enim apud nos sonus duodecimæ fit, significat horam duodecimam esse transactam, & instare, seu incipere sequentem; totum ergo tẽpus ab vndecima vsque ad duodecimam, hora est duodecima; cùm autem quod parum distat quasi non distare videatur, quando modicum distat sonus vndecimę, dicimus iam horam esse duodecimã, nempe principium duodecimæ: similiter versus finem iam duodecima pulsata, quando parum est temporis, dicimus etiam esse quasi duodecimam, id est, prope duodecimam completam: ita factum est apud Euangelistas. Ioãnes enim dixit esse quasi sextam, id est, parum abesse initium sextæ, iam enim instabat finis quintæ. Luc. verò dixit esse ferè sextã, id est, paucum tempus fuisse, quando sexta completa fuit, seu breui tempore post sextam completam; at Marc. ipsam completam narrat, quia terminus sextæ iam erat transactus. Nihil ergo contrarium Euangelistæ in hac parte continent, immo omnes simul rem ipsam declarant; nam ex solo Ioanne non potuit præcisè veritas cognosci, nec ex solo Luc. vel Marc. cùm enim dicit quasi sexta, nescimus an à principio, an à fine horam computauerit: ex cæteris autem perfectam assequimur temporis intelligentiam.

(∴)

ANNOTATIO VIII.

Quæ hora fu Dominum ta fuit sententia.

GRauior est multò altera difficultas, & quę maxima antiquorum, & recentiorum exercuit ingenia, quomodo Ioannes cum Marco cõcordet: Marcus enim narrat hora tertia fuisse Dominum crucifixũ. Ioannes verò hora quasi sexta Pilatum tulisse sententiam. Multis ac varijs modis Doctores hanc difficultatem soluere sunt conati.

In primis Hier. in Psal. 77. asserit scriptorũ esse errorem, qui in Marco loco sextæ scripserunt tertiam, facileque dicit hunc errorem irrepere potuisse ex similitudine litterarum, quibus Græci suos describunt numeros: est enim similitudo inter Gamma, 7. 9 significat ternarium numerum, & inter episemum Gręcum 5. quod significat senarium: aliqua enim in Euangelistis vitio scriptorum corrupta fuisse, docet exemplis Hieronymus, quæ, quia ad rem non faciunt, prætermitto. Responsio hæc solido non nititur fundamento; non enim exẽplar aliquod ab vllo etiã antiquo Doctore allegatur, in quo apud Mar. non legatur tertia hora; quæ autem exẽpla Hiero. adducit, similia nõ sunt: nã errores scriptorũ irrepsisse certũ est; tamen emendati sunt, quia exemplaria alia vera sunt inuẽta, nec omnia eodem modo legebant, at hæc lectio in omnibus reperta est exemplaribus.

Secundo loco alij, quorum Theophyl. nomine tacito meminit, senserunt esse locũ corruptum scriptorum incuria, tamen non locũ Marci, vt Hieronymus dicit, sed Ioannis; nam legendum erat, Erat hora quasi tertia, non autem quasi sexta: sed contra hanc solutionem eadem valet ratio, quæ contra præcedentem. fateor tamen, si admittendus esset scriptorũ error, hanc responsionem probabiliorem esse, quàm præcedentem; quia non solùm concordat Mar. cum Ioan. sed etiam Ioannem cũ Luca, vt nihil difficultatis remaneat.

Tertio loco Euth. Marc. 15. aliter exponit, nẽpe horam tertiã relatam esse à Marco, non vt significet tẽpus, quãdo crucifixus est, sed quãdo à militibus Pilati pati incepit; at hæc solutio violenta est: nam inquit Mar. Postquam iã traditus fuit Dominus, vt crucifigeretur, (Erat hora tertia, & crucifixerunt eum.) hæc verba non aliud videntur significare, præter id, nempe horã fuisse tertiam, quãdo eum crucifixerunt. simili enim locutione vsus est Ioannes, *Erat*, inquit, *hora quasi sexta, & dicit Iudæis, Ecce rex vester*, id est, erat hora quasi sexta, quando dixit Pilatus, Ecce rex vester.

Quarto loco Augustinus maxime in hoc dissolo-

dissoluendo nodo elaborauit, idque in multis locis, præsertim tract. 117. & libr. 3. de consen. Euangelist. capit. 13. & in quæst. Noui. & Vet. test. quæ. 65. & in Psal. 63 in illud, Exacuerunt vt gladium linguas suas, duobusq; modis respondet. Vnus est, qui ordine erit quartus, scilicet fuisse horã tertiã, quãdo Pilatus sedit pro tribunali, tamen à Ioanne dictam esse sextam facta computatione à principio; quando incepit Christus præparari ad mortem, quod fuit hora nona præcedentis noctis, quando à Caipha, & Anna morti fuit adiudicatus. A nona igitur hora noctis vsque ad tertiam diei, sex intercedunt horæ; propterea, inquit, dictum esse, erat sexta hora parasceue Paschæ, id est, præparationis veri agni & veræ Paschæ, qui Christus est. At hæc solutio nec ipsimet Augustino valde probatur; est enim nimium violenta, quia non constat hora nona fuisse initium tale, immo potius comprehensio eius erat computanda tanquam principium, quam multo post nonam certum est fuisse. præterea computatio hæc insolita est Euangelistis; rursus etiam parasceuẽ Paschę, interpretari parasceuen Christi immolationis, durum esse nemo non videt; ideo alterũ modum ipse prosequitur, qui erit ordine quintus, nempe Christum duobus modis dici crucifixum, Vno modo linguis Iudæorum, quando petierunt eum crucifigi, dicentes, Crucifige, crucifige eum, & hoc factum est hora tertia, idque refert Marcus. Altero modo, quando Pilatus adiudicauit eum crucifigi, & verè est crucifixus, & id factum est hora sexta, quod narrat Ioan. Porro iste etiam modus durus videtur, nec facile Marci contextui, & verbis accommodatur: nam præmisit Marcus exutum fuisse veste purpurea, & angariatum Simonem, & perductum in Golgotha, & datũ esse vinum myrrhatũ, & vestimenta diuisa, postea adiunxit: Et erat hora tertia, & crucifixerunt eum. Nemo nunquã sic locutus est, vt post tot iam narrata reuertatur repente, & sine aliqua distinctione ad id, quod iam multo ante præcesserat, nec refert quod Marc. reperit, Et crucifixerunt eum. nam hoc potius confirmat Marcum loqui de vera crucifixione. Si enim tantùm diceret, Et erat hora tertia, ambiguum erat, an ad proximè narrata esset referendum: vt autem ambiguitatem tolleret, adiecit, Et crucifixerunt eum, id est, hora tertia erat, quando crucifixus est, sicut paulo ante descripserat. Placet modus hic Aug. nonnullis, & probabilis est propter tanti viri auctoritatem: tamen non tollit magna ex parte difficultatem, nec in eo quiescere videtur intellectus. Est igitur sextus modus, qui multis placet recentiorum, horas diei diuisas fuisse in quattuor ternarios, singulos autem ternas comprehendere horas. Erat autem primus ternarius à prima vsque ad tertiam, & dicebatur prima hora, sumpto nomine à principio. Secũdus erat à tertia vsque ad sextam, & dicebatur hora tertia, quia à tertia incipiebat. Tertius erat à sexta vsque ad nonam, & dicebatur sexta, quia à sexta incipiebãt. Quartus à nona vsq; ad vltimã, quæ erat duodecima, & dicebatur nona, quia à no na incipiebat. hac posita doctrina facile est nodũ hũc soluere. Ioannes. n. dicit sedisse Pilatum, & Christum damnasse hora quasi sexta, quia nondum incœperat sexta hora, quæ erat initium tertiæ partis diei: at Marcus hora tertia crucifixum narrat, quia totum illud tempus à tertia vsque ad sextam, ad tẽpus tertiæ pertinebat: sicut si in nocte factum hoc fuisset, quã in quattuor vigilias diuisam esse seu custodias, singulas ternas horas complectentes, certum est: tunc si quis diceret, erat quasi tertia vigilia, alter autem diceret, erat secũda vigilia, vterq; verum diceret: nam secunda vigilia tres horas continebat, & totum tempus ad secundam vigiliam pertinebat; at quia iam erat tertiæ horæ terminus, & instabat vigilia, seu custodia tertia, propterea alter dixit, quasi custodia tertia. ita dicunt isti doctores factum esse à Marco, & Ioanne: horã enim non pro duodecima parte diei accipiunt, sed pro spatio comprehendente tres horas, seu tres duodecimas partes diei. Hic est modus sextus, quo multi ad hanc difficultatẽ tollendam vtuntur; qui modus mihi difficile sustineri posse videtur. primò quidẽ nec ex scriptura, nec ex antiquo graui Doctore, aut scriptore habetur diem diuisum esse in partes illas quattuor, sicut diuidebatur nox: quod enim allegant hi auctores ex Matt. Exiit paterfamilias primo mane, & hora tertia, sexta, & nona conducere operarios, potius est cõtra eosdem: nam ibidem dicitur exisse hora vndecima, igitur in eadem significatione accipitur hora, quando dicitur tertia, sexta, nona, & quando dicitur vndecima, significatq; duodecimam partẽ diei: hæc enim hora dicitur iuxta illud Ioan. 11. Nonne duodecim horæ sunt diei? secundò nox diuidebatur quidẽ in quatuor partes, tamen non dicebantur horæ, nec appellabantur tertia, sexta, nona, sed prima vigilia, seu custodia, secunda, tertia, quarta: hora autem nunquam reperitur, nisi pro duodecima parte diei, vel noctis, & sic Ioannis primo dicitur, hora decima diei. & Ioan. 5. hora septima. & Matth. 20. hora vndecima. Si autem hora sexta dicebatur, à sexta vsque ad nonã, quomodo dicta est hora septima? & si hora nona, est totum tẽpus vsq; ad duodecimam patrẽ, quomodo dicta est hora decima? Tertiò, si quatuor illæ partes horæ dicebãtur, tunc prima, secunda, tertia, & quarta appellandæ essent: nam tertia, sexta, nona, potius, partem duodecimã significant, non quartam diei: non ergo hæc opinio, & hic modus solido, nec firmo nititur fundamento.

Christus bis crucifixus.

Auctor suã proponit sententiam.

Fateor in hac parte, si nolum̃ admittere scriptorum vitium cum Hier. & Theophylacto, nihil esse, quod ex integro satisfaciat; præter modos autẽ, & responsiones expositas, forsan non improbabilis erit hæc, quæ accedit vltimæ responsioni aliquibus mutatis. Distinguendum enim est inter horas diei, & horas orationis, & exercitij sacrorum in templo; nam inuenimus aliquando dici, horã oratio-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nis,aliquando horam diei. Act. 2. Cùm sit hora diei tertia. & Act. 10. Vidit quasi hora diei nona Angelum. Act. 3. Ascenderunt in templum ad horã orationis nonam. Act. 10. Ascẽdit Petrus vt oraret circa horam sextam: horas diei existimo in duodecim partes esse dinisas, singulęq; nomẽ à numero accipiunt; at horę orationis quatuor erãt, prima, tertia, sexta, nona, singulęque tres diei horas continebant, durabantque singulæ vsque ad principium sequentis, prima vsque ad tertiam diei, tertia vsque ad Sextam, sexta vsque nonam, nona vsque ad occasum, & finem diei, quam consuetudinem Ecclesia nostra retinuit. Marcus A ergo horam tertiam dixit iuxta templi, & orationis computationem, quæ vsque ad sextã diei durabat: Ioan. item horam sextã orationis expressit: finis enim tertiæ erat principium sextæ, quia Euangelistæ mortem Domini describentes, tanquam sacram rem & mysterium diuinum, horis templo deputatis describerunt: quæ etiam illo tempore erant receptæ apud omnes Christianos. horis autẽ Iudæorum, nempe quibus dies in duodecim partes, & in totidem nox diuidebatur non omnes vtebantur: Euangelistæ ergo B quod erat communius secuti sunt.

Et dicit Iudæis; Ecce Rex vester.

COMMENTARIVS.

COntemnit calumniam eorum Pilatus, quod se nõ esse amicum Cæsari, & Christum Cæsari contradicere iactauerint; & est sensus; Vos me non amicum Cæsari, si hunc dimittam, quasi regem Cæsari contradicentem, accusatis; at contemno vestram calumniam, & ego regem vestrum appello, & fateor, nec tamen Cæsaris regno propter hoc minus consulo. Rex enim est hic, sed non qualem vos falsò accusatis Cæsari contradicentem. hic est verus sensus.

ANNOTATIO IX.

Reijciuntur aliquot superioris sententiæ expositiones.

CYRIL. lib. 12. cap. 25. verba hæc dupliciter exponit; Vno modo, vt Pilatus populo alludat, ipsi volens gratificari, & Christũ tradere, quasi diceret, vos rectè hunc accusatis, quod se regem faceret, & Cæsaris regno consuluistis, Ecce rex vester, quem volo vobis tradere. non admodum est dissimilis expositio Euthymij: Relicta, inquit, discussione, iterum ad eos placandum se conuertit; Ecce, inquit, rex vester, ecce stat accusatus, non est absolutus, ne formidetis. Sed hæc expositio non videtur satis accommodata; adhuc enim Pilatus in Christo defendendo perseuerat, quod eo probatur; quia post hæc lauat manus, vt innocentiæ eius reddat testimonium. Altero modo exponit Cyril. verba hæc esse dicta, vt populum opprobrio petat, quod C tot tantisque malis eum afficere studeant, quẽ ipsi regem Iudæorum appellant. hæc Cyril. quem puto significare velle tempus illud, quando ingrediens Christus Hierusalem fuit rex appellatus. Hæc expositio accommodatior est quàm prior. Aliter exponunt recentiores, nempe vt his verbis accusationem Iudæorum irrideat Pilatus, quasi non sit verisimile tam abiectum hominẽ regnum sibi voluisse vsurpare. Alij aliter, vt his verbis velit accẽdere animos Iudæorum, vt Cæsari adhęreant, contra Christum eos inflammando, quæ expositio improbabilis videtur. Alij aliter exponere conãtur, sed legitima, & accommodata expositio ea videtur, quę in commentario posita est, & conformis præcedentibus sententijs. D

Illi autem clamabant, Tolle, tolle, crucifige eum.

COMMENTARIVS.

OMnino rationis incapaces, & dæmoniaco spiritu repleti communibus vocibus clamant, & à conspectu etiam tolli petunt, quasi eum sustinere non valeant, ac crucifigi efflagitant; non iam accusationem adferunt, nec iuris ordinem quærunt, sed furore vincere volunt, vt impleatur, quod dictum est Isa. 53. De iudicio sublatus est.

Dicit eis Pilatus; Regem vestrum crucifigam?

IVdæorum turpem, & impiam exprobrat crudelitatem, quasi diceret; nõne vobis magnum est dedecus Regem vestrum crucifigi? non vestro saltem honori consulitis? liberandus erat potius de manibus meis Rex vester, ne crucifigeretur. hic est verus sensus.

ANNOTATIO X.

Aliæ expositiones traduntur.

EVthym. hæc verba Pilatum protulisse asserit; quasi subsannantem Christo, vt Iudæorum feritatem curaret. Cyril. lib. 12. cap. E 25. aliter exponit: dicit enim Pilatũ impium eorum clamorẽ redarguere, atq; opprobrio tribuere. *Regem*, inquit, *vestrum crucifigam?* id est, hominem

minem tantæ apud vos opinionis crucifigam? quid enim ei exæquari potest, immo verò quid in eo minus filio Dei, atque Rege inuenitur? hæc Cyrill. & accedit multum nostræ expositioni, quæ legitima, & accommodata videtur; semper enim quantum ad Pilati sensum hoc verbum (Rex vester,) *Regem vestrum crucifigam?* hunc sensum facit, quia Regem existimabat hunc esse, vti diximus superius. A

Responderunt Pontifices: non habemus Regem, nisi Cæsarem.

COMMENTARIVS.

TAxant Pontifices tanquam primi in populo verbum Pilati, quasi dicerent; attende, quid dicas, ne nobis imponas, quasi nouerimus alium Regem, nec tu nobis eum obtrudas, *Non*, enim, *habemus regem præter Cæsarẽ*, quo verbo impellunt Pilatum, vt crucifigat tanquam Cęsari aduersantem; aliter enim eum non futurum Cæsaris amicum, nec Cęsaris partes defensurũ insinuant. Cæci Iudæi contra se ipsos sententiam ferunt; si ergo non habent Regem præter Cæsarem, ergo Messias est, quem crucifigi petunt. Gene. 49. Non auferetur sceptrum de Iuda, donec veniat, qui mittendus est: diuino autem iudicio factum est, vt eis, quibus regnum deferebant, negato vero Rege Christo, ad internecionẽ sint traditi; a Romanis enim funditus sunt postea euersi.

Tunc ergo tradidit eis illum, vt crucifigeretur.

PArticula, *Ergo*, indicat sensum, ac si diceret; Cùm vidisset Pilatus, se nihil proficere, nec vlla ratione ab impio proposito illos diuerti posse, timẽs accusationem apud Cęsarem, tradidit Christum, vt crucifigeretur. omisit enim Ioannes hoc loco quæ Matt. retulit. Videns, inquit, Pilatus, quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua lauit manus coram populo dicens, Innocens ego sum à sanguine iusti huius, vos videritis; & respondens vniuersus populus, dixit, Sanguis eius super nos, & super filios nostros; tunc ergo tradidit eis illum, vt crucifigeretur, vt Ioannes refert.

Susceperunt autem Iesum, & eduxerunt eum.

ERat tunc Christus in veste purpurea; suscipiunt ergo milites eum, & veste deposita induunt vestimentis suis, & educunt ex prætorio, seu domo Pilati, ad locum extremi supplicij. fuit enim à Pilato traditus per sententiam mortis militibus, & ministris iniquitatis, qui susceperunt, & eduxisse dicuntur seruatorem.

Et baiulans sibi crucem.

MOris erat crucifigendum in locum supplicij crucem sibi deportare, vt ex Plutarcho constat in libr. de sera numinis vindictã. Quemadmodum, inquit, facinorosus quisque vltimo affligendus supplicio, corpore suo propriam fert crucem, ita improbitas in se ipsa supplicium sibi ipsi struit. fuit autem hæc crucis portatio, & prædicta, & præfigurata; prædicta quidem Isai. 9. Factus est principatus eius super humerũ eius; quam sententiã de hac Christi portatione crucis interpretantur Amb. lib. 3. de fide cap. 4. & Hieron. ibidem. & Aug. sermo. 21. & 71. de tempore. Figura etiam fuit, vt inquit Chryso. homil. 84. Gen. 22. in Isaac ligna portante in montem, quibus immolandus erat. Attende nostra omnium peccata in se punienda & mortificanda Christum significasse, vt rectè Cyril. lib. 12. cap. 28. annotat, dum crucem super suos tollit humeros.

Et prædicta, & figurata fuit Christũ crucem baiulaturum.

ANNOTATIO XI.

Sigonius. Simon etiã portauerit crucem.

MAtth. refert angariatum quendam dictũ Simonem Cyrenæum, vt crucẽ Iesu portaret; hoc tamen non est contrarium verbis Ioannis: nam principio Christus ipse egrediens ex prætorio baiulabat, vt Ioãnes refertur: postea Simon portabat sequens Iesum, & ita concord. ut has sententias, Athanas. serm. de B cruce & pas. Hier. Matth. 27. & Augustin. lib. 3. de consen. Euang. cap. 10. cum alijs multis, non quod simul vterque portaret, sed solus Dominus à principio, postea solus Simõ: probabile autem est id fuisse factum, quia Iudæi Dominum nimium afflictum præcedenti flagellatione, & percussione videntes, timuerunt

Universidad de Deusto
Biblioteca

muerunt ne in via deficeret, aut tardius, quã cupiebant, ad locum supplicij peruenirẽt. Quis hic Simon fuerit, non est huius loci discutere: mihi id in hoc significari visum est, quod Athanasius loco citato doctè annotauit, nempe Dominum non propriam mortem, sed hominum subire. Significatum etiam est futuros multos, qui Christum Dominum secuturi essent in cruce portanda: innumeri enim Martyres sanguinem pro ipso postea fuderunt, & vnusquisque crucem habet propriam; quam pro Christo baiulet. Alia annotat Gregorius libr. 8. Moralium capi. 26. de hac Simonis baiulatione, ad locum tamen præsentem Ioannis non pertinent.

Quid significaret Simonẽ hunc crucem portare.

Exiuit in eum, qui dicitur Caluariæ locum, Hebraicè autem Golgotha.

COMMENTARIVS.

EXisse dicitur, quia extra ciuitatem crucifixus est, adimplens figuram, vt dicit Paul. ad Hebr. 13. Quorum, inquit, animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra castra: propter quod & Iesus, vt sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Nomen loci vbi Christus crucifixus est significatur, vt eo in loco crucifixum significet, vbi malefactores crucifigi soliti erant. Golgotha apud Hebræos, seu potius Chaldæos, idem significat, quod apud Latinos Caluaria; ibi enim caluariæ damnatorum, & ossa erant multa.

ANNOTATIO XII.

Golgotha quid significet.

NOmen Golgotha Syriacum est: nam apud Hebræos nomen Gulgoleth: significat cranium hominis, siue viui, siue mortui, inde per sinecdochen totum caput: immo & integrum hominem significat. Exod. 16. Gomor per singula capita, id est, per singulos homines. A verbo descendit, גלל quod significat voluere propter rotun- ditatem capitis, ratione cuius facile est volubile. Epipha. hæres. 46. in fine legit Gulgatha, alij aliter. Lectio nostra communis est & verior, tempore enim Christi Hebræa lingua suam puritatem amiserat. Quare autem locus ille Caluariæ dictus sit, rationem esse puto, quam Hieron. assignat Matth. 27. nempe propter damnatorum capita, quæ ibi reseruabantur. Citat Hieron. quandam sententiam affirmantium ibi sepultum Adam esse, & ea de causa dictum locum caluariæ, quia ibi caput est primi hominis. Eandem citat Orig. tract. 32. in Matth. & Basil. in cap. 5. Isaiæ, ibi communem traditionem esse affirmat, sed Hieron. non recipit hanc traditionem; & vt verum fatear, mihi probabilissimum est, non ea de causa dictum esse locum Caluariæ, sed propter rationem à Hieronymo traditam, locumque illum fuisse deputatum damnatis supplicio afficiendis, eaque de causa duo etiam cum Christo crucifixi sunt malefactores. Quanquam traditionẽ, ibi Adam fuisse sepultum, non credo esse omnino negandam, sed tanquam probabilissimã recipiendam, propter tot ac tantorum Doctorum auctoritatem, qui eam acceptarunt, & docuerunt: inter quos sunt Athan. serm. de cruce & pass. Chrys. hom. 84. Epipha. lib. contra hæres. hære. 46. in fine. Cypria. serm. de resurre. Christi. Ambro. lib. 5. epist. 19. Augu. tract. 84. in Ioan. & serm. 71. de tempore. Euthy. in Mat. & Theophy. cum multis nostri seculi viris, immo cum ipsomet Hieronymo in epist. ad Marcellam nomine Paulæ, & Eustochij; nec argumentum Hiero. roboris vllius est: nam probat Adam in Hebron fuisse sepultum propter illud Iosue. Hebron autem vocatur, Cariatharbe. Adam maximus inter Enachin fuit, cuius loci verissima intelligentia, vt ex Hebræo textu deducitur, hęc est: erat enim Arbe nomen viri magno corpore, à quo illa vrbs primò nominabatur. & sic legẽdum est Cariatharbe hominis maximi inter Enachim, id est, homines sic vocatos, quasi torquatos: ibi enim Adam nomen est commune, idcirco habet ה emphaticum, & est declaratio illius, qui dict⁹ est Arbe, nec habetur (situs est) sed inter Enachim ipse; puta ipse Arbe, fuit maximus inter Enachim: fuit autem magno mysterio factum, vt vbi mortuus iacebat primus Adam, qui nos omnes peccato mortuos effecit, ibi pro omnium salute, & vita moreretur secundus Adam.

Caluariæ locus quare sic vocatur.

Probabile est Adam sepultũ fuisse in loco Caluariæ.

Iosue 14.

Vbi crucifixerunt eum, & cum eo alios duos hinc & hinc, medium autem Iesum.

COMMENTARIVS.

DVo hi, vt alij narrant Euangelistæ, latrones erant: maxima autẽ fuit Iudæorũ astutia, vt annotat Theodoretus ser. 10. de prouidẽtia, Volentes enim Christi iustitiam modis omnibus occultare, nõ sunt sola crucis morte con-

contenti, sed cum sceleratissimis hominibus associant eum, vt eorum similis reputaretur, immo locum medium ei dant, vt inter sceleratos primum locum eum habere omnibus significent, & impleta est prophetia Isa. 53. Et cũ sceleratis reputatus est. Prætermittit Ioan. aliqua, quæ facta sunt ante crucifixionẽ, de mulieribus plãgentibus, & de vino myrratho, quæ alij narrarũt.

Scripsit autem & titulum Pilatus, & posuit super crucem.

CAusam crucifixionis inscripserunt, vt Matth. refert, vt omnibus notum esset, quare tali affectus est pœna. Probabile est id moris fuisse, quamuis Chrysost. hom. 84. neget titulos cæteris duobus fuisse appositos, nisi forsan id fieri solitum sit, solum in casibus insignibus, qualis iste erat, quo probabilius est. Dicitur autem scripsisse, & posuisse, quia scribi, & poni mandauit.

Erat autem scriptum; IESVS NAZARENVS REX IVDÆORVM.

NOmen, patriam, causam necis titulus exponit: nomẽ, IESVS est; patria, NAZARENVS: sic enim ab omnibus appellabatur; causa, REX IVDAEORVM, hanc solam cæteri Euangelistæ narrarunt; at Ioan. titulum integrum descripsit, qualis nunc habetur apud nos Romæ in Ecclesia sanctæ Crucis, quamuis sit ex parte vetustate exesus.

ANNOTATIO XIII.

Cur Pilatus Regem Iudæorũ Christum inscripserit.

CHrys. ho. 84. duas adfert causas, cur Regẽ Iudæorum scripserit; Prior est, vt Christũ excusaret; crucifixus enim cùm esset cum latronibus, facilè sceleratus. & similis à vulgo, quod tunc erat Hierosolymis copiosissimum reputaretur, & turpis mortis nota inureretur, idcirco titulo inscripsit, Regem Iudæorum. Altera est, vt Iudæos vlciscereturs erat enim propter ipsorũ pertinaciã eis infensus, propterea ignominia hac eos afficere voluit, qui suum Regem crucifixerint. ignominia enim populi est tam turpis & ignominiosa mors Regis. Hæc est Augustini in exposit. Psal. 56. & est accommodatior cõfirmans expositiones datas in verbis illis, Ecce Rex vester, &, Regem vestrum crucifigã? &, Rex est tuꝰ non solum autem ignominiæ notam inurere Pilatus voluit populo, sed simul innocentiam, quã lauans manus confessus erat, scripto etiam manifestare; crucifixũ enim Regẽ verum, magnamque eius innocentiæ iniuriam illatam propter populi furorem significauit.

Hunc ergo titulum multi Iudæorum legerunt, quia prope Ciuitatem erat locus, vbi crucifixus est Iesus, & erat scriptum Hebraicè, Græcè, & Latinè.

COMMENTARIVS.

VIcinitas vrbis causa erat, vt multi venirent Iudæorum ad locum illum: scriptus autem erat titulus Hebraicè, Græcè, & Latinè, non quidem partim Hebraicè, partim Græcè, partim Latinè, sed totus titulus integer tribus idiomatis fuit scriptus, vt legi facilè à quàm plurimis posset; illo enim tempore maxima multitudo etiam externorum Hierusalem conuenerat. cùm enim mors hæc pro omnium salute esset, & omni linguæ, & nationi prædicãda, magno mysterio communi titulo omnibus legendus est propositus.

Dicebant ergo Pilato Pontifices Iudæorum: noli scribere Rex Iudæorum, sed quia ipse dixit, Rex sum Iudæorum.

SEnserunt Pontifices ignominiæ notam, quam illis inurebat Pilatus, Regẽ scribens Iudæorum, propterea quæ ipsum rogant, ne sic scribat, *Sed quia ipse dixit, Rex sum Iudæorum.* Iterum negant Iudæi regem suum Christum, nec admittere volunt Regem verum.

Respon-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Respondit Pilatus, Quod scripsi, scripsi.

NON vult Pilatus immutare titulum, quia aduersari Christi innocentię in hac re noluit, nec desuper ei id permissum fuit: stabile nanq;, & supra calumniam omnem regnum Christi est, etiamsi Iudæi nolint, quantumuis eius gloriam confiteri renuant, vt annotat Cyril. lib. 12. cap. 31. Hanc tituli immutabilitatem Augu. prædictam esse testatur, tract. 117. sic dicens, O ineffabilem vim diuinæ operationis etiam in cordibus ignorãtium. nonne occulta quædam vox Pilato intus quodam, si dici potest, clamoso silentio personabat, quod tanto ante in Psalmorũ libris prophetatũ est? Ne corrumpas tituli inscriptionem? Hæc & alia ibi dixit August. allegãs titulum Psal. 59. In finem ne disperdas: quod ipse exponit de inscriptione hac crucis non delenda.

Titulũ prophetatum Psalm. 95.

Milites ergo cùm crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius, (& fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem,) & tunicam.

QVam ignominiosè Christus sit crucifixus, hinc apparet; nudus enim coram toto mundo fuit in cruce positus, vt impletum sit illud Psal. 68. Operuit confusio faciem meam. Quando enim Adam primus contra Dei præceptum pomum vetitum ab arbore decerpsit, nudum se esse erubuit: Christus igitur secundus Adam culpam illius soluens, ac se ipsum cruci loco ablati pomi restituens, nuditatem illam in se accepit. Manifesta hinc fit auaritia militum, qui vestes Christi non pretiosas sibi diuiserunt: erant autem quatuor milites, qui Dominum crucifixerunt: hi in quatuor partes vestimenta Christi partiti sunt, & vnusquisque partem accepit: præter hæc autem vestimenta scissa & diuisa, acceperunt etiam tunicam Christi, quàm non sciderũt propter causam, quam Euangelista statim adiunxit. Illud, *Et tunicam*, connectitur cum verbo, acceperunt: acceperunt nempe vestimenta, & fecerunt quatuor partes; acceperunt etiam tunicam. Hæc in annotatione inferiori declarabuntur.

Erat autem tunica inconsutilis, de super contexta per totum. dixerunt ergo adinuicem, Non scindamus eam, sed sortiamur de illa, cuius sit.

CAusam, cur tunica secta non sit, adiunxit; erat enim tunica contexta desuper per totũ, id est, textura à summitate incipiebat, & per totã cõtinuabatur. Si ergo scideretur, nullius fuisset vtilitatis; tota enim dissolueretur: ea igitur de causa sortem miserunt super eam inter se, cui obueniret.

Vt scriptura impleretur, dicens; Partiti sunt vestimenta mea sibi, & super vestem meam miserunt sortem.

DIuino omnia hæc peragi mysterio Euangelista significat, prophetiam allegans, quæ Dauid est, Psal. 21. prædixerat enim Spiritus sanctus hanc partitionem futuram super vestimenta Christi: tunicam autem non partitione, sed sorte accipiendam: hæc enim omnia prædicta sunt, vt rerum euentibus, ipsum esse qui venturus erat, crederemus; non enim magna solùm, sed parua quoque prædicta sunt, vt ab omnibus rectè ad veritatem deducti non erraremus, vt dicit Cyril. libr. 12. cap. 32. Illa autem particula, *Vt*, consecutionẽ, non causam indicat; quod enim per milites faciendum erat, præuidit, & prędixit Spiritus sanctus, & adhuc in mysterium, & in significationem maximam ordinauit. malefactis enim hominum vtitur etiam Deus in bonum. quod in sequenti annotatione explicabitur.

Et mili-

Et milites quidem hæc fecerunt.

HOc Euangelista adiunxisse mihi visus est, vt significaret non iussu Pilati, nec Iudæorum instigatione hæc esse facta, sed militum propria voluntate: vt enim dicit Cyril. Vestes damnatorum quasi hæreditatis lege ad se pertinentes milites vendicarũt. Chrysost. hom. 84. sic exponit, vt sit sensus; dum milites hæc faciebant, Christus matrem discipulo commendabat; sed dura est connexio: nam quæ sequuntur, ad aliam pertinent sententiam, & posterius sunt facta. Vera & germana est interpretatio assignata.

ANNOTATIO XIV.

De Christi vestium diuisione.

MVlta occurrunt in superioribus sententijs explicanda. Primum est, an vestium diuisio fuerit cum sectione, & scissione earũdem, præter tunicam. aliqui enim, quos tacito nomine Euthym. refert, existimarunt, præter tunicam habuisse Dominum quatuor vestes, diuisasque dici, quia singulis quatuor militum singulæ distributæ sunt vestes. Hoc ipse Euthym. non recipit, sed pauciores tenet fuisse, & hanc diuisionem esse sectionẽ: cùm enim duę essent præter tunicam, quę erat interius indumentum, vt inter quatuor diuiderentur, necessarium fuit eas scindere. Hoc idem dicit Cyrill. libr. 12. cap. 32. & Chrysost. hom. 84. idemque August. tract. 118. sentire videtur, id ipsum etiam indicat Ioannes. Fecerunt, inquit, quattuor partes; & rursus de tunica, Non scindamus eam, nimirum sicut de vestibus fuit factum.

Cur milites Christi vestes diuiserũt

Alterum est, qua de causa milites vestimenta diuiserint? Euthym. Matth. 27. dicit per irrisionem diuisisse, quasi de regijs vestimentis aliquid habere volentes. sed opinio hæc non videtur probabilis. non enim tam diligentes fuissent in distributione, vt æqualitatem partium quærerent, & sortes mitterent. Chryso. hom. 84. dicit id factum vt impleretur prophetia allegata ex Psalmo. sed nec hoc admodum probabile videtur: nam propheta prædixit, quia id futurũ nouit. rursus ipsi non sciebant prophetias. Verius respondet Cyril. li. 12. ca. 32. id fecisse milites, quia soliti erant damnatorum vestes sibi vendicare ministri, & quibus opus illud incumbebat, sicut etiam apud nos fit: vestimenta enim damnatorum, nempe qui comburuntur, aut in partes secantur, ad vindices pertinent. hinc sequitur non fuisse vestes Christi vilissimas, sed honestas: aliter milites non ita diligenter curassent sibi eas vindicare.

An ego latrõ num vestes fuerint diuisæ.

Tertium est, an vestimẽta solius Christi milites vendicauerint, an etiam aliorum, qui simul sunt crucifixi? Chrys. hom. 84. tenet solius Christi, vt in eo solo impleretur prophetia. idem Euthym. Matth. 27. at Cyril. loco proximè citato indicat, omnium esse vestimenta a militibus accepta, & id probabilius est, quamuis Euangelistæ non meminerint nisi solius Christi; quia huius historiam describebant, & singula erant, quæ ad eum pertinent, narranda.

Quartum est, an sors facta fuerit super omnes vestes, & non super solam tunicam. Aug. tract. 118. tenet de sola tunica sortitos fuisse, & videtur prophetia id significare. Diuiserunt, inquit, vestimẽta mea, & super vestem meam miserunt sortem. idipsum etiam insinuare videtur Ioan. tamen re vera sors etiam fuit facta super vestimenta: & hoc satis apertè dicit Marcus: Diuiserunt, inquit, vestimenta eius, mittentes sortem super eis, quid quisque tolleret. August. autem hæc verba interpretari in suam sententiã laborat; sed certè dura, & violenta interpretatio videtur: nec erat, cur hũc laborem susciperet, cùm nihil probabile nos cogat fateri, in solam tunicam factam fuisse sortem: nam Dauid sortis meminit solius tunicæ: non quod negaret, etiam vestimẽta sorte esse distributa, sed quod significare vellet, tunicam sola sorte contigisse: at vestimenta præter sortem fuisse partita & scissa: & id ipsum Ioannes docuit. Hanc sententiam Ambr. Luc. 23. & Theoph. Mar. 15. sequi videntur, etiam super vestimenta sortes missas esse.

Sorte diuisa sunt Christi vestimenta.

Quintum, quid hæc vestimentorum diuisio, & tunicæ integritas significent? hæc enim magno mysterio facta, & ordinata à Deo sunt. Cyril. lib. 12. cap. 32. respondet, in hoc significari quatuor orbis partibus ad fidem reductis Christi carnem indiuisibiliter, & impartibiliter communicari in Eucharistia: diuisio ergo vestimentorum partes orbis significat: tunicæ integritas carnem Christi indiuisam, & impartibilem communicatam indicat: caro autem Christi per tunicam desuper contextam per totum significatur, quia absq; sexuum conuentu, virtute Spiritus sancti, desuper corpus Domini contextum atque confectum de sanguine Beatissimę Virginis fuit. hæc Cyril. August. tract. 118 quatuor orbis partes, in quibus Ecclesia est, significasse hanc vestimentorum diuisionem asserit cum Cyrillo; tunicã verò, vnitatem ipsius Ecclesiæ, quæ vna est vbique, repræsentare docet. & communis est Doctorum sententia, in tunica hac indiuisa, Ecclesiam, quæ vna est fugisse significatam. mihi certè hæc omnia probantur, tamen non displicet hoc, quod etiam ad rem dici posset. Voluit enim Christus in vestimentis ipsis qualitatem passionis suæ significare: habebat enim tunicam, & vestimenta; vestimenta humanitatem significabant, quæ erant duo, sicut humanitas, corpus & animam continet; hæc secta sunt, quia in humanitate passus est, & corpore, & anima: at tunica primum, & interius vestimentum significans di-

Quid vestium diuisione significetur.

Auctoris sensus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

diuinitatem eius, non admisit partitionem, quia nequaquam passio ad eius peruenit diuinitatem; tamen sors facta est super eam, quia propter vnionem, cùm esset Deus, & homo, dicebatur pati Deus, quia ille homo Deus erat: at non hoc per passionis receptionem in diuinitate, sed propter vnionem humanitatis ad ipsam per quandam sermonis attributionem. Rectè autem accommodantur vestimenta hæc: tunica enim interna erat & occulta: talis erat diuinitas eius inuisibilis. super hanc erat alterum vestimentum non omnino apparens, sed nec omnino occultum, significans animam: erat rursus pallium, exterius, & superius vestimentum, quod corpus eius omnibus manifestum repræsentabat. Scio per tunicam aliquando animam accipi, sed nihil obstat vnum, & idem, varia in varijs propositis significare, maximè quia, vt statim dicemus, tunicæ nomen non vnum, & idem semper in scriptura significat vestimentum.

Quot & quales Christus vestes habuerit.

Sextum est de numero, & qualitate vestimentorum eius. Euthym. Matth. 17. præter tunicam, quę erat primum, & internum loco subuculæ apud nos, alia duo habuisse Christũ affirmat, quæ vno nomine ἱμάτιον apud Græcos dicuntur, nempe, id quod super tunicam erat: præter hæc erat pallium exterius; & hæc videtur communis sententia, & probabilis, quia ex scriptura nihil de hac re habemus definitum, quamuis tunica, quæ Græcè dicitur χιτὼν, aliquando internam, aliquando etiam exteriorem vestem significat in scriptura: hãc tunicam fuisse laneam omnes fatentur; & à Beata Virgine contextam Euthym. asserit ex Patrum traditione haberi: quæ omnia probabiliter dicuntur, & sine probabilitate negantur. Non est contra hoc, quod Ioan. 13. dicitur, posuisse vestimenta sua, quamuis solum pallium reliquerit: in scriptura enim numerus pro numero ponitur. Nec est etiam contrarium, quod Dominus plures tunicas habere prohibuit: aliud enim est habere plura vestimenta, aliud plures tunicas: non prohibuit Dominus plura vestimenta, sed vestes mutatorias, vt alijs reseruatis, aliæ habeantur in vsu: hoc enim discipulis, & Apostolis vetuit singulari quodam mysterio, quod ad alium locum explicare pertinet.

Quot milites & clauis fixerint.

Septimũ est de militibus, qui crucifixionis ministri fuerunt; hos enim quatuor fuisse Ioannes solus apertè nos docuit. quare autem quatuor fuerint, ea mihi causa non improbabilis visa est, quia quatuor fuerat Dominus clauis crucifixus: simul enim manus, & pedes affigebantur. quamuis tres solos fuisse clauos multi affirment, tamen probabilius mihi visum est fuisse quatuor, id quod significare satis videntur, Ruffinus lib. 1. Hist. cap. 8. & Theodoret. libr. 1. suæ Hist. cap. 8. singuli autem milites simul occupati erant. idque maximè, cùm Christus sit cruci iam in altum constitutæ affixus.

De nuditate Christi.

Octauum est de nuditate Christi; Ambros. enim Luc. 23. nudum fuisse crucifixum asserit. Sic enim, inquit, tegumenta deposuit, & talis ascendit, quales nos auctore Deo natura formauit: talis in paradiso homo primus habitauit, talis ad paradisum homo secundus intrauit. hæc Ambros. Aliqui non improbabiliter affirmant, velum quo verenda tegerentur à circumstante quodam appositum. Sed multa ex his ex quadam traditione habemus, non ex scriptura Euangelistarum, nec ex communi Patrum doctrina.

Crucis forma.

Nonum est de forma crucis, quam certum est quatuor habuisse partes. Vnũ enim lignũ alterum in duas partes interlecabat, vt pars ligni vna esset superior, vbi titulus est appositus, & has quatuor partes Augustinus multis in locis exposuit. Epist. 12. ca. 25. & Epist. 112. ca. 13. & lib. 2. de doctrina Christiana, cap. 41. & tract. in Ioannem 118. Cum spinea autem corona in cruce fuisse indicat Matthæus cap. 27. cùm enim narraret ad crucifixionem fuisse ductum, dicit, chlamyde exutum, de corona verò nihil dicit, cùm tamen paulo ante eius capiti impositam cum chlamy de retulisse. c

Stabant autem iuxta crucem Iesu mater eius, & soror matris eius Maria Cleopha, & Maria Magdalene.

COMMENTARIVS.

De Beatissimæ Virginis dolore.

PErpende constantissimum Beatissimæ Virginis erga filium amorem plenum fide, & fortitudine; non enim timuit, nec erubuit inter tam feros, & tam multos inimicos, quamuis mater eius, qui crucifigebatur, agnosceretur, assistere; & publico in loco, omnibusque conspicuo stare. Considera quanto dolore illud cor benedictum premebatur, & velut conterebatur; dum filium suum vnigenitum innocentissimum, & dilectissimum tam atrocem, & turpem mortem subeuntem videret, vt rectè dictum sit, *iuxta crucem*, erat, quia anima eius simul cum filio crucifigebatur: tũc enim impleta est prophetia Simeonis; Tuam ipsius animam gladius pertransibit, vt annotat Cyri. li. 12. ca. 33. Attẽde sanctissimæ illi⁹ Christi animæ compassionem; dũ ante se aspiciebat dilectissimã matris animam doloris gladio trãsfixam, vndequaq; immanissimis persecutoribus circundatã, nec habentẽ consolatorẽ. Aduerte plus quàm

De Christi compassione.

quàm ferinum cor illorum, qui nec matris lacrymis commoti sunt, vt saltem à blasphemijs, & subsannationibus in Christũ se continerent, immo hęc simul & vestium partitionem coram ea fecerunt, vt annotat Cyril. lib. 12. ca. 33. Vnde bene Damas. lib. 4. de fide cap. 15. asseruit, quos dolores Beata Virgo in partu non habuit, iuxta crucem ex compassione in anima sustinuit. & Ansel. in libr. de excellentia Beatæ Virginis capit. 5. affirmauit dolores omnium Martyrum leues fuisse, si conferantur cum dolore, quem Beata Virgo pertulit in passione filij: cum hoc tamẽ, nihil indecorum, nihil quod non summæ modestiæ conueniret, admisit. Vnde improbabilis est illorum recentiorum opinio, qui in Virgine spasmum quendam fingunt, habuit enim mentem diuinæ voluntati in omnibus summè conformem. Ioannes duarum aliarum mulierum meminit: de Maria Cleophæ sorore Beatæ Virginis cap. 2. Maria Magdalena cap. 12. superius diximus.

ANNOTATIO XV.

Quomodo in hoc conueniant Euangelistæ.

HIs verbis videtur aduersari, quod Mar. 15. dicit, mulieres à longè fuisse aspicientes, inter quas Mariam Magdalenam recenset; similiter etiam Matth. August. libr. 3. de consensu Euang. capit. 21. respondet, à principio fuisse iuxta crucem, quando Ioan. narrat: at postea, nimirum post mortem fuisse à longè simul cum alijs. Mihi hoc non videtur valdè probabile: nam si post mortem mulieres recesserunt, non dictæ fuissent stetisse respicientes à longè: iam enim non erat quod starent aspicientes, si prius iuxta crucem stetarant, & Christo mortuo recesserant. probabilius est, quod Euthym. dicit à principio à longè fuisse, postea verò accessisse. Nec obstat Euangelistas cæteros, postquam narrarunt Christum mortuum, referre mulieres à longè stetisse; sæpe enim re vna narrata, redeunt ad narrandum, quod omissum est; quia simul multa scribi, aut dici non possunt: hoc dico propter Mariam Magdalenam; nam cæteras, quas à longè stetisse cæteri narrant, non stetisse iuxta crucem existimo cum Beata Virgine præter has duas, & idcirco earum Ioan. meminit, tanquam hæ duæ tunc cum ipso Ioanne iuxta crucem steterint; Maria Cleophæ quidem, quia soror erat matris Christi: Magdalena verò propter intensum amorem, quo Christum prosequebatur, sicut & Ioannes. hæ igitur iuxta crucem stabant, dum fierent hactenus narrata de Christi crucifixione.

Cùm vidisset ergo Iesus matrem, & discipulum stantem, quem diligebat, dicit matri suæ.

COMMENTARIVS.

COnuertit Dominus à cruce oculos in matrem, & discipulum dilectum Ioannem, qui hæc scripsit. superius explicuimus, cur dilectus Ioannes dictus sit, non autem de matre dicit, quam diligebat; nam nomen ipsum matris, ipsam dilectionem, & amorem supra discipulum indicat. particula, *Ergo*, significat ea de causa illam vidisse, quia iuxta crucem astabat.

Mulier ecce filius tuus.

MAtrem admonet, vt in discipulum parentis auctoritatem habeat, non quod carnis coniunctione Christus sit commotus, vt aliqui asseruêre, quos refellit Cyril. li. 12. cap. 34. quasi humanus affectus, sicut in nobis, locum in eo haberet; sed parentes honorandos, & curam eorum gerendam nos docuit: & vt August. tract. 119. dicit: Exemplo suo, suos instruxit ministros; vt à filijs piam curam impendendam esse parentibus docerent. cumque illud lignum, vbi erant fixa membra morientis, etiam cathedra fuerit magistri docentis, ex hac sana doctrina didicit Paulus, quod docebat, quando dicebat: si quis suorum, & maximè domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior, 1. Timo. 5. Existimo hæc verba cor Beatissimæ Virginis tanquam gladium penetrasse, dum audiuit illud verbum, *Filius tuus*, & curam filij in tanta angustia positi erga se ipsam experta est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Deinde dicit discipulo, Ecce mater tua.

COmmendat discipulo, vt filij officium in eam exhibeat, ac si diceret; esto ei vt filius, & pro me omnia ei pietatis officia exhibeto. Hoc est argumento, id temporis Beatum Ioseph superstitem non fuisse, quamuis Ambro. Luc. 23. id affirmauerit, vt superius cap. 2. retulimus. Magnum mihi profectò in hoc mysterium significatum videtur: omnes enim nos curæ Beatæ Virginis, & protectioni eius, ac intercessioni commendauit: nobisq; fiduciam dedit, vt tanquam ad matrem, & dominam dilectissimam in omnibus nostris confugeremus: est enim post Christum singulare, tutissimum & efficacissimum refugium: Ioannes enim nos omnes repræsentabat.

Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua.

SIngularem eius curam in officijs pietatis exhibendis discipulus gessit ex hora illa, nec vllam interposuit moram, in tanto actam insigni beneficio acceptando. Felix profectò discipulus fuit, qui à Domino dilectus, in filium Beatissimæ matris Dei adoptari à Christo meruit. *In sua* ergo *accepit*, id est, in numero eorum, quorum curam magnam gerere oportebat.

ANNOTATIO XVI.

Legendum ne in sua, an in suam.

ALiqui legunt, *In suam*, at lectio corrupta A est, vt ex Græco constat, vbi in plurali numero, In propria, seu in sua legitur, sicut illud superius, In propria venit Ioã. 1. sic etiam Ambr. in exhortatione ad Virgines, & Aug. tract. 119. legunt, & ea est legitima lectio. Alij interpretantur, *In sua*, id est, in suam domum, nec multum ab hac expositione discrepare videtur Epipha. hær. 78. exponit enim accepit ad se ipsum, quãuis hoc magis propter mysterium dictum esse censeat, quàm quod Ioannes ad se ipsum eam acceperit, sed non est accom B modata expositio: nam in eo sensu dictus est accepisse, *In sua*, quo dictum erat, *Ecce Mater tua*: accipere igitur in sua est tanquam matrem venerari, & curam illius gerere in his ministerijs, & officijs, quæ filij matribus exhibent, & ita exponere videtur August. non quod Ioannes propria haberet, qui omnia dimiserat, & secutus erat Christum, sed, *In sua*, dicitur recepisse, id est, loco suorum, quorum cura geritur; vti expositum est. Non prætermittam quæ in hæc verba dicit Ambrosius: in exhortatione enim ad virgines sic inquit; *Ex illa hora accepit eam discipulus in sua*. Quid est in sua, cùm reliquerit patrem, & Christum secutus sit? aut quo modo in sua, cùm ipsi Apostoli dixerint, Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumꝰ te? Quę sua habebat Ioãnes, qui mũdana, & secularia non habebat, quia de mũdo non erat? bonus verbi, sapientiæque possessor, bonus receptor gratiæ. Audite, quæ Apostoli à Christo acceperunt, Accipite, inquit, Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remissa erunt, & quorum retinueritis, detenta. Neque enim mater domini Iesu nisi ad possessionem gratiæ demigraret, vbi Christus habebat habitaculum. hæc Ambr. doctè, & acutè: Beata enim Virgo inter spiritualia bona maximè computatur, quæ Apostoli non reliquêre, sed acceperẽ in temporalibus paucissimi, sed in spiritualibus ditissimi.

Postea sciens Iesus, quia omnia consummata sunt, vt consummaretur scriptura, dixit, Sitio.

COMMENTARIVS.

MVlta omittit Ioannes, quæ, dum in cruce Christus esset, à Iudæis dicta sunt, cæteriq́ue Euangelistæ narrant. Vnum autem refert vltimum, quod ab alijs est prætermissum: huius enim verbi à Christo prolati, solus Ioãnes meminit. Sciens, inquit, Iesus iam omnia, quæ à Iudæis nempe passurus erat viuus, consummata esse, id est, iam ferè esse complera, nec aliud deesse præter vnum, quod in scriptura prædictum erat, vt omnia, quæ prædicta sunt, consummarentur, etiam hoc implere volens, dixit: *Sitio*, vêrè Christus sitiebat, & maxima premebatur, ac vexabatur siti; caro enim sanctissima, vt dicit Cyrillus lib. 12. ca. 35. maximis doloribus exsiccata, humido etiam naturali effusione sanguinis consumpto, siti torquebatur: multum enim dolores ad sitim commouendam possunt: innatum enim calorem exagitant, & humidum internum consumunt. Hanc sitim, sicut & cæteras passiones, sponte Dominus

Dominus perpessus est, quam etiam vocibus expressit, vt scriptura impleretur, quæ est Psal. 68. In siti mea potauerunt me aceto, sitim enim ex eius verbo cognoscentes, eum aceto potarunt.

ANNOTATIO XVII.

Bis Christo potus oblatus est.

ATtende bis Dominum potatum fuisse, semel ante crucifixionem, semel post. ante crucifixionem oblatum est ei vinum myrrathum, id est, felle mixtum, vt narran: Matt. & Marcus: torquendis enim, vt membra obstupescerent, minusque dolores sentirẽt, hoc vini genus propinari solebat, quod Dominus, cùm gustasset, noluit bibere: non enim passionis, & doloris sensum minuere, sed potius conseruare, vt vehementius pro nobis torqueretur, voluit: post crucifixionem verò aceto potatus est, & huius potationis memi- B nit Ioannes: quomodo autem cum cæteris tribus conueniat, in annotatione inferiori exponemus, vnum tamen hoc in loco discutiendum est, de hac nempe scriptura, quæ à Ioanne allegatur. Conueniunt omnes eam esse Psal. 68. In siti mea potauerunt me aceto; cuius sensus notandus hic est, Cùm me sitire intelligerent, acetum mihi loco potus dederunt. & hac ratione accommodãda est prophetia his verbis: nam dicit Ioannes Christum dixisse, *Sitio*, vt impleretur scriptura: scriptura enim C non prædixit eum, *Sitio*, dicturum, sed aceto potandum; id est, cùm sitiret, acetum illi propinandum loco potus. propterea ergo sitim manifestauit, dicens, *Sitio*, vt scriptura impleretur, nempe aceto potandum esse. Illi enim A nõ potassent eum aceto in siti, nisi ex eius verbo sitire illum cognoscerent. At de prioribus verbis versiculi istius, Dederũt in escã meam fel; dubitatio esse potest, an sint intelligenda de priori illa potatione. Aug. in eo Psalm. metaphoricè hæc verba exponit yt fel significet amaritudines, & dolores, quorum Iudęi causa Christo fuerunt. at non videtur accommodata expositio: cùm enim simul hæc sint coniuncta de felle, & aceto, hoc autem ad litteram sit intelligendum: videtur etiam illud eadẽ ratione accipiendum; non enim aptè coniunguntur, esca metaphorica, & potus materialis: idcirco Euthy. in eodẽ Psal. de priori illa potatione interpretatur, sed laborat, quomodo esca dicatur, cũ potus fuerit, & ab Euãgelista bibi dictus sit. Mihi solutio breuis, & facilis esse videtur, esse quosdã potus, qui simul esca, & potus sunt; lac enim, & comeditur, & bibitur, & est esca, & potꝰ: talis erat mixtura illa ex vino, & myrrha, seu felle; Dauid autem, vt hæc duo distingueret, ne quis ad vnicam potationẽ referret, ideo vnum escam, alterum appellauit potum. 1. Cor. 5. Lac vobis potum dedi, non escam: ecce lac bibitur, & potus dicitur: at Ezech. 34. Lac, inquit, comedebatis, & lanis operiebamini; ecce esca dicitur; ita factum est in myrrhato vino.

Vas autem erat positum aceto plenum.

COMMENTARIVS.

INdicant verba hæc Euangelistæ his, qui cruci affigebantur, acetum dari solitum: ea de causa erat vas deputatum aceto plenum, quod propinaretur crucifixis etiam cum Christo: erat etiam spongia, & calamus. cùm enim essent in cruce, non poterant milites manu vas ipsum porrigere, sed ab inferiori loco spongiam plenam aceto, & ligno, aut calamo longo ligatam ori illorum superponebant, vt sugere possent. Acetum hoc valde probabile est ministrari solitum, vt citius morerentur; nam acetum valde vulneratis nocet vt igitur myrrhatum vinum à principio propinabant, vt minus dolores sentirent, ita etiam postea acero potabant, vt citius à tormen. to illo per mortem liberarentur; quamuis Christo non ea de causa sola propinatum esse Lucas significauerit, sed vt simul illuderent; cùm enim sitire se diceret, loco potus, acetum, quod lethale erat, dederunt. dicit enim Lucas 23. Illudebant autem & milites accedentes, & acetum offerentes ei; & ita lib. 12. cap. 35. Cyril. docet dicens, Pro iuuante, & iucundo potu, nocentem & acerbum attulerunt; & humanitatem, qua moueri videbantur, in impietatem conuerterunt; nam cùm petenti dabant, charitatis habitum suscipere videbantur. hęc Cyril. cæteris autem etiam non sitientibus dabatur acetum, propter causam dictam, non vt sitim extinguerent: Christo autem sitienti illuserunt, fingentes, se potum dare pro siti extinguenda, cùm esset acetum mortis.

Consueuerũt Iudæi aceti dare crucifigendis.

Illi autem spongiam plenam aceto hyssopo circumponentes obtulerunt ori eius.

QVod vnus accurrẽs fecit, vt dicit Matth. multi fecisse dicuntur à Ioanne, & Luca, quia nomine multorum effecit. sensus autem horum verborũ

hic est;spongiam aceto impleuit, & ne dilaberetur imbibitus liquor,hyssopum humilem herbam circumposuit, ita vt spongiam complecteretur hyssopus,eamque inuolueret,& sic spongia aceto plena, hyssopo inuoluta longæ arundini imponitur,vt Matth.dicit,offerturque ori eius.

ANNOTATIO XVIII.

Quomodo circa oblatam spongiam concordes sint Euangelistæ.

DIfficultas occurrit ex cæteris Euangelistis.nam Mat.dicit,spongiam impositam arundini,Mar.circumpositam calamo,at Ioã. hyssopo circumpositam narrat.Luc.autem de modo propinandi nihil dixit. Cyril. lib. 12. ca.35. respondet,totum fuisse verum:nam varij milites acetum obtulerunt, vnus spongiam calamo,seu arundini;alter ligno hyssopi circumposuit. Theophy. & Euthy. vnum fuisse affirmant,& arundinem hanc interpretantur fuisse virgam hyssopi,& si hoc est, concordia est facilis;tamen obstat hyssopum esse humilem herbam, nec habentem calamos longos, & duros,vt constat ex Dioscori.libr.3. capit. 28. & Plinio libr.26. cap.4. Nec responderi potest, in terra promissionis hyssopos fuisse magnas.nam habemus 3.Reg.4.Disputasse Salamonem super lignis à cedro,quę est in libano,vsque ad hyssopum,quæ egreditur de pariete. Aliqui dicunt spongiam circumligatã hyssopo,loco fili,fuisse ad calamum,seu arundinem, & id verisimilius est; quamuis nec hoc sit admodum probabile. Verius est hyssopo herba circumuolutam fuisse spongiam,ne acetum facilè dilaberetur, & sic impositam calamo, & ori Christi oblatam esse: herba enim ista frequens est, & amara: quod etiam accommodatum erat his, qui torquebantur, sicut myrrhatum vinum. Nec est existimandum,tunc occurrisse herbam illam ad manũ, sed præparatam fuisse cum spongia, arundine, & vase aceti. hæc est expositio probabilior,& accommodatior, & verior.

A

B

Cùm ergo accepisset Iesus acetum,dixit,Consummatum est.

COMMENTARIVS.

PArticula *Ergo*,illationem ex præcedentibus indicat; est autem verborum consequentia ista.Sciebat omnia consummata,præter vnum, quod prædictum erat,nempe aceti potationem, quæ vna eius passioni supererat.ea ergo completa, dixit, *Consummatum est*, nempè finis & terminus passioni meæ est iam impositus.

Et inclinato capite.

POst verbum illud,*Consummatum est*, voce magna clamauit, vt refert Luc. dicens,Pater in manus tuas commendo spiritum meum; post quam vocem caput inclinauit ad mortem, vt significaret,quod ipse dixerat; Ego pono animam meam,nemo tollit à me;idcirco voce magna clamat,vt non virtutis, & naturalis roboris defectu mori videretur, sed sponte animam ponere.Postea etiam inclinat ipsemet sponte caput, & spiritum tradit: cæteri homines non sic iam iam morientes clamant,nec ante inclinant caput, sed potius per mortem,spiritu & vigore omni deficiente,caput suo pondere declinat.vt dicit Cyril.lib.12.cap.76.& Chrysost. hom.84. quod rectè Athanas. in quæstionibus ad Antioch.quæst.76.annotauit dicens, Quidnam illud est, *Inclinato capite spiritum tradidit*? nam omnes moribundi moriuntur primùm, & tunc demum inclinant capita. respondet; sola mors adhuc restabat, atque hæc metuens appropinquare non audebat: ideo Christus inclinato capite vocauit eam;antequam enim inclinasset caput,propius accedere verebatru. hæc Athanasius.

Tradidit spiritum.

CVi commendauit,nempè Patri, tradidit spiritum,separando animam à corpore, sed neutrum à diuinitate,cui tam spiritus, quàm corpus coniuncta & vnita manserunt.Spiritum animam ipsam appellat,vt docet Athana.lib.de incarnat.Christi & Cyril. lib. 12.cap 36. cum reliquis Patribus.Mat. dicit.Emisit spiritum.Luc.Expirauit.

Iudæi

Iudæi ergo, quoniam parasceue erat, vt non remanerent in cruce corpora sabbato, rogauerunt Pilatum, vt frangerentur eorum crura, & tollerentur.

DEutero.27. præceperat Dominus, vt cadauera suspensorum in patibulo eodem die deponerentur: hoc autem citius nunc faciendum erat ante solis occasum,quia ab eo incipiebat sabbati solemnitas; quando enim crucifixus est Christus, erat Parasceue, seu sexta feria. quod si depositio differretur, toto sabbato corpora mansissent contra Domini præceptum: non enim in sabbato deponi poterant corpora: nam in sabbato non licebat opus seruile facere,quale hoc erat.maximè quia sabbatum illud,præter sabbati solemnitatem, erat etiam secunda dies Azymorum, ideo magnus dies erat.Rogãt igitur Iudæi Pilatum,vt crura eorum frangantur, morsque illis acceleretur, vt deponi possint ante occasum: iam enim declinabat dies. De hoc sabbato cap.13.egimus,& quare magnus dies diceretur, exposuimus.

Venerunt ergo milites, & primi fregerunt crura, & alterius, qui crucifixus est cum eo. ad Iesum autem cùm venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura.

ANnuit eorum precibus Pilatus. Veniunt ergo milites iussa Pilati executuri, inueneruntque duos latrones cum Christo crucifixos viuere : idcirco eorum crura fregerunt, & occiderũt; cùm autem Dominus iam mortuus esset,eius crura non fregerunt;nõ enim frangebantur,nisi vt citius morerentur,vt Cyril.lib.12. cap.39.

ANNOTATIO XIX.

Cur voluerit Christus eius crura frãgi.

ORIG. libr.1.contra Celsum,causam reddit; cur ossium fractionem præuenerit Dominus morte prius accelerata. Eo, inquit, significare voluit,se sponte animam à corpore separasse, & post quædam extra illud dispẽsata sponte iterum vnisse: integrum enim corpus manere voluit,significans citò surrecturum. vbi Origen. docet maturasse egressum à corpore, & ante tempus, quod naturaliter adhuc viuere potuit, animam separasse, vt sponte mori significaret. Idem de ossium fractione non expectata significat Cyprian. in libr. de Idolorum vanitate. Mihi quidem quantum ad mortis præuentionem, ne ossa frangerentur, vt significaret se statim surrecturum, placet doctrina hæc;illud tamẽ mortem accelerasse, & ante tẽpus naturale mortuum esse, non probo: existimo enim potius distulisse mortem, cùm tanta sit passus;vt nisi virtute diuina anima detenta esset in corpore, multo ante separata esset. distulit tamen, vt pro nobis magis pateretur,& ea,quæ scripta erant,implerentur : in quo magis significatur,tum potestatem habuisse animam suam ponendi.

A

Non accelerauit, sed potius distulit Dominus mortem.

Et vnus militum lancea latus eius aperuit.

COMMENTARIVS.

VEl quia,an mortuus verè esset,miles hic dubitauerit,vt videtur Cyrillo lib.12.cap.39. Vel ad Iudæorum gratiam conciliandam, vt sentit Chrys. hom. 84. Vnus militum aperuit latus Domini lancea : diuina autem prouidentia,& consilio, id est permissum, vt de morte Christi nemo vnquam dubitare posset, & vt quanto manifestior esset mors,tanto certior esset resurrectio.nemo enim Iudæorum ipsum mortuum fuisse dubitare poterat, cuius latus lancea apertũ est, quo solo vulnere homo naturali virtute viuere non poterat:nec ex hoc tantùm resurrectio certior,sed etiam potentior facta est. Magna profectò,& mira virtus, quæ tale corpus valuit suscitare.Non est autem sine consideratione pertranseundum, quod Dominus nõ sibi viuo, sed mortuo latus aperiri permisit,& voluit. ꝙ quidem tribus de causis factũ existimo.Primò, vt mortis suæ mysteriũ significaret:erat enim mors illi voluntaria

Universidad de Deusto
Biblioteca

taria. moriebatur enim quia volebat. Ioann. 10. Nemo tollit animam meam, ego pono eam. idcirco vulnus lateris non expectauit viuus, ne non voluntate, sed vulneris necessitate mori videretur. qua etiam de causa ante latrones illos secum crucifixos mori voluit, ita vt Pilatus, quod tam citò fuerit mortuus, miraretur. Secundò, vt nos instrueret: nam aqua, & sanguis, quæ ex eius latere fluxerunt, Sacramenta Ecclesiæ, per quæ iustificamur, & maximè baptismum & Eucharistiam, ad quæ cætera tanquam ad principium & finem referuntur, significabant: quæ quidem Sacramẽta efficaciam & dilationem præcipuè ex morte, & post mortem acceperũt. Tertiò, vt mortis eius effectus ostenderetur; apertio enim illa lateris, ianuam regni cœlestis per ipsius mortem reseratam indicabat, quæ nemini patuit antequam moreretur.

ANNOTATIO XX.

Mortuo Christo aperitur latus lancea.

VERBIS istis antiqua hæresis confutatur affirmantiũ, viuenti Christo latus fuisse apertum, & Ioãnem per anticipationẽ prius narrasse mortem. At hi errant apertè, nec anticipatio eis suffragari potest; nã verba sunt expressa: *Cùm*, inquit, *inuenissent mortuum, non fregerunt eius crura, sed vnus lancea latus eius aperuit.* Hæc hæresis damnata est Clement. de Sum. Trinit. mira est profectò impudentia hæreticorum, qui verba tam expressa Ioannis peruertere non verentur. exponebãt autem præteritum pro plusquamperfecto, nempe, *Aperuerat*, at nec particula *Sed*, nec verba præcedentia talem admittunt sensum, vt cuilibet sana mente legenti manifestum est. Aduertendũ præterea est Græcè loco, *Aperuit*, haberi fodit, aut percusit, & ita aliqui interpretantur. Chrysost. autem hom. 84. legit, aperuit, si verus est eius interpres, & facilis esse potuit scripturæ error; nam νύσσω, apertuit, ὤρυξε, fodit significat. Aug. autem tract. 120. legit *Aperuit*, censetque mysterium esse, quod non sit dictum fodit, aut percusit. Vigilanti, inquit, verbo Euangelista vsus est, vt non diceret latus eius percusit, aut vulnerauit, aut quid aliud; sed aperuit, vt illic quodammodo vitæ ostium panderetur, vnde Sacramenta Ecclesiæ manauerunt, sine quibus ad vitam, quæ verè vita est, non intratur. hæc Augustinus. vtraque lectio est probanda, siue aperuit, siue fodit: sensus enim idem est, siue hoc, siue illo legas modo.

Et continuò exiuit sanguis, & aqua.

COMMENTARIVS.

PRæter naturæ ordinem ex mortuo corpore sanguis, & aqua effluxit, vt annotarunt Cyprianus libr. de duplici Martyrio, & Euthym. in præsenti. immò aqua de viuo etiam corpore vera, & elementaris emanare non potuit: mysterium hæc significabant. Ecclesia enim de latere eius mortui, sicut Eua de dormientis Adæ formabatur: duoque sacramenta, Baptismus quo corpus Ecclesiæ efficitur & mundatur; & Eucharistia, qua corpus formatum alitur, in aqua & sanguine repræsentantur. ista duo sic Doctores sacri interpretantur, vt per aquã baptismus, per sanguinem Eucharistia significẽtur. id affirmant Cyrillus lib. 12. cap. 39. Chrysostomus hom. 84. Cyprian. libello de Passione & resurrectione Christi. his duobus ergo Sacramẽtis omnia exprimuntur. nam baptisma ianua est, & fundamentum eorum, Eucharistia est consummatio, & complementum: vnde Augustinus tract. 120. Sacramenta omnia emanasse ex latere Domini asseruit.

Duo hæc baptismi & Eucharistiæ Sacramenta repræsentãt.

ANNOTATIO XXI.

Vera aqua de Christi latere exiuit.

CAVERE oportet errorem ab Innocentio damnatũ. Cap. in quadam. de celeb. Missarum; quem nostri temporis hæretici suscitarunt. nempe non veram aquam, sed humorem flegmaticum fuisse, qui vnà cum sanguine effluxit de latere Domini: at hoc esse contrarium veritati, ipsum verbum Ioãnis probat; aquam enim fluxisse testatur ex visu. aduersatur etiam veritati baptismi: vt enim docent sacri Doctores, aqua hæc baptismum significabat, sicut sanguis Eucharistiam; at baptismus non humore flegmatico, sed vera conficitur aqua: Quòd si aquam negent è corpore emanare naturaliter potuisse, id nos etiam fatemur, sed supernaturali ratione id factum dicimus, sicut & sanguis ex mortuo iam corpore naturaliter non fluit. Hoc argumento emanationis aquæ, & sanguinis vtuntur aliqui ad probandum, miscẽdam aquam vino in calicis consecratione, & argumentum probabile est, sed non necessarium; aliæ sunt enim causæ vrgentiores, propter quas id facit Ecclesia, quas non est præsentis instituti discutere.

Et

Et qui vidit, testimonium perhibuit, & verum est testimonium eius, & ille scit quia vera dicit, vt & vos credatis.

COMMENTARIVS.

Cur Ioannes huius mysterij testem oculatum se prodat.

MVlta Ioannes ex his, quæ narrata sunt, viderat oculatus testis eorum; huius tamen mysterij præter narrationem communem adhibet particulare testimonium ex visu: de se enim in tertia loquitur persona, sensus tamen est; Ego ipse vidi, qui hæc narro, & de his testimonium perhibeo, & scio me non esse deceptum, sed vera narrare, quæ quidem eatenus dico, vt vos credatis, & fideles Christi efficiamini. Attẽde aquam hanc vnà cum Christi sanguine post mortem emissam, significasse aquas baptismi efficaces futuras ablutionis animarum à peccatorum sordibus, non propria, sed mortis, ac sanguinis Christi virtute; ideoque Ioãnes tam singulare reddit testimonium: est enim Baptismus ianua Ecclesiæ. Est etiam alia causa, cur Ioãnes hac vsus sit verborum confirmatione, nempe, quia veritas humanitatis Christi hoc argumento confirmatur, & consonat hæc sententia illi eiusdem Ioannis. Tres sunt, qui testimonium dant in terra, Spiritus, aqua, & sanguis; Spiritus est anima, de quo dixit; Tradidit spiritum; Aqua indicat corpus verum naturale; Sanguis autem animale probat; tria ergo hæc veram naturam humanam, quæ ex rationali anima, & corpore naturali, & animali parte constante conficitur, significãt; moriensque Christus suę naturæ humanæ veræ efficax dedit testimonium, vt se verè mori manifestaret; ea igitur de causa Euangelista hanc singularem facit comprobationem. *1. Ioan. 5.*

Facta sunt enim hæc, vt scriptura impleretur; Os non comminuetis ex eo.

QVæ facta narrauit, probat testimonio scripturarũ; quod enim ossa eius non essent frangenda, sed latus fodiendum, & aperiendũ prophetatum, & prædictum est; vt ex hoc ipso eum verum esse Christum noscamus, in quo impleta sunt omnia, quæ prædicta erant: de ossibus autem non frangendis prædixit Dominus Exod. 12. in figura illius agni Paschalis, Christi mortem, & oblationem repræsentantis; vetuerat enim ne os illius confringerent, quod ad litteram, & corticem in agno illo obseruatum est, vt asserunt August. tract. 120. & Chrysost. ho. 84. at quia illud non propter agnum, sed propter Christum institutum est, quando in Christo est effectum, tunc impletum, & completum perfectè dicitur.

Et iterum alia scriptura dicit; Videbunt in quem transfixerunt.

EST alterum testimonium Zacha. 12. quo lateris illa apertio significata, & prædicta est. Duos Christi aduentus hæc verba prophetica significant; in illo enim verbo, *Transfixerunt*, priorem indicat in carne mortali, quãdo inimici lancea latus eius transfixerunt, & aperuerunt; in illo autem, *Videbunt*, posteriorem ostendit, quando venturus est iudicare viuos & mortuos; tunc inimici videbunt eum immortalem, & iudicem, quem prius mortalem tanquam reum, & nocentẽ vulnerarunt, & transfixerunt. Ioannes autem vtitur testimonio hoc, propter transfixionem aduentus prioris; at Apocaly. 1. hoc insinuans vtitur testimonio propter posteriorem aduentum; Ecce, inquit, venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. *Christi aduentus duplex.*

ANNOTATIO XXII.

Septuaginta interpretes aliter legãt.

ADVERTE apud Septuaginta non haberi huiusmodi prophetiam; nam ipsi verterunt; Aspicient ad me, pro eo quod insultauerunt: ea de causa Euthymi. Græcus sequẽs Septuaginta interpretationẽ, existimat verba ea fuisse à Iudæis ablata à Prophetis.

At ve-

Universidad de Deusto
Biblioteca

At verius Hierony. Zach. 12. & lib. de optimo genere interpretâdi vertit, Aspicient ad me, quem transfixerũt; & notat Septuaginta fuisse deceptos litterarum similitudine, quòd sæpe contingit; nam Daleth, & Resh sunt simillimæ apud Hebræos: verba autem efficiuntur diuersæ significationis; nam cùm daleth in principio, & resh in fine significat transigere, & fodere, dacharu דקרו at cùm resh in principio, & daleth in fine insultare, rachadu דקרן propterea Euangelista non secutus est Septuaginta, sed veram lectionem Hebræam. Videbũt, inquit, in quem transfixerunt, id est, me, quem transfixerunt. Est autem locus hic Iudæos conuincens; nam apud Prophetam Deus est, qui loquitur, vt ex antecedentibus, & sequentibus verbis constat. & tamẽ dicit: Videbunt me, quem transfixerunt; Christus igitur Deus est.

Post hæc autem rogauit Pilatum Ioseph ab Arimathæa, eo quod esset discipulus Iesu, occultus autem propter metum Iudæorum, vt tolleret corpus Iesu.

COMMENTARIVS.

QVia discipulus erat, quamuis hactenus occultus propter Iudæorum metum, Pilatum rogat corpus sibi ad sepulturam concedi. Marc. addit, Audacter introisse; non enim timuit Iudæorum inimicitijs, vt prius timuerat, se exponere: persequebantur enim Iudæi eos, qui Christo quauis ratione fauebant. à Matth. Dives, à Marco nobilis Decurio dictus est. Lucas autem, Virum bonum & iustum, nec consensisse actibus eorum contra Christum refert, adeo vt aliqui, referente Hierony. in Matth. existimauerint propter eum dictum esse, Beatus vir, qui nõ abijt in consilio impiorum. Dicit autem,

Quo tempore Ioseph venerit rogaturus Pilatũ.

Post hæc, nimirum postquam mortuus erat Dominus, & latus eius vulnere apertum. Matt. & Mar. Cùm serò esset factum, venisse ad Pilatum referunt, quod non de tempore post occasum solis intelligendum est, sed ante occasum; erat enim duplex vespera apud Hebræos, vt annotauimus cap. 13. quando agni immolationis tempus explicuimus. Dicitur ab Arimathæa ciuitate propria. est autem Arimathæa seu Arimathia, vt notat Hieron. de locis Hebraicis, patria Samuelis, dicta 1. Reg. 1. Ramathain, distat à Hierusalem triginta miliaribus Italicis ad occidentem.

Arimathæa ciuitas est Ramathain.

Et permisit Pilatus; venit ergo, & tulit corpus Iesu.

NON licebat damnatorum corpora sine Præsidis consensu honorificè sepelire, ea de causa rogat Ioseph Pilatũ. Miratus Pilatus Christum iam obijsse, & accersito Centurione, & interrogato, si iam mortuus esset, & recognita, donauit corpus Ioseph, hæc Marcus refert. Cùm igitur id iam à Pilato obtineret, venit, & tulit corpus Domini de cruce, vt sepeliret.

Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primùm, ferens mixturam myrrhæ, & aloes quasi libras centum.

COmitem habuit Ioseph in sepultura Domini Nicodemum illum, qui primùm, id est, à principio prædicationis Christi venit ad Iesum nocte, cuius historiæ cap. 3. facta est mentio. hic ad vngendum Domini corpus ferè cẽtum libras mixturæ ex myrrha, & aloe portauit: nam mos erat Iudæorum, viros magnos, & insignes magna aromatum copia sepelire, vt diutius sine corruptione corpora conseruarentur. cùm igitur hi, & nobiles, & potentes, ac diuites essent, sumptuosissimè ac honorificentissimè Christum sepelire decreuerunt, quem præclarum Prophetam, & insignem virum credebant. Quamuis autem piæ deuotionis hoc esset officium, ex fide valde imperfecta procedebat, vt dicit Chrysost. hom. 84. si enim celerem, ac breuem resurrectionem nouissent, illumque Dei filium credidissent, de quo Psalm. 15. scriptum erat; Non dabis sanctũ tuum videre corruptionem; non hæc a[illegible] à pu-

Horum virorum obsequium pium quidẽ, sed ex defectu fidei orium fuit.

trefactione præseruantia præparassent; quamuis diuina prouidentia id sit effectum, vt virtus Christi in eo corpore honorificaretur, & qui cum ignominia mortuus erat, cum honore sepeliretur. Hoc officio significata est fidelium deuotio, qui pro Christo mortuo, & passo ingentes erant diuitias profusuri.

Acceperunt autem corpus Iesu, & ligauerunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire.

INuolutum est corpus sindone munda, vt Matthæus refert, & linteis ligatum est cum aromatibus, seruato more sepulturæ Iudæorum; non enim cum vestibus proprijs, quibus viuus vtebatur, Iudæi mortuum sepeliunt, sicut Itali sepelire solent, sed lineis linteis ligare pedes, & manus, & sindone linea corpus circumuoluere, vt nunc etiam Iudæi faciunt, & aliqui etiam fideles obseruant. hac de causa Hieron. Matth. 27. asserit factum esse, vt in altari corpus Domini non super sericum, sed super lineum pannum ponatur. Sic superius Lazarum legimus sepultum.

Erat autem in loco, vbi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondum quisquam positus fuerat.

ERat hortus in loco, id est, propè locum, vbi crucifixus est, quia illa pars agri, & montis, vbi crucifixus est, non erat pars horti, sed proxima horto, nisi velis locũ appellari totum illud spatium, quod dicebatur Golgotha, in quo & pars illa montis, vbi crucifixus est, & hortus iste concludebãtur. Hoc totum Ioannes locum, vbi crucifixus est Dominus, vocat, ideo dicit in loco illo fuisse hortum. Nouo autem monumento Dominus sepelitur; tum, vt Cyril. libr. 12. cap. 42. Chrys. hom. 84. & Hieron. Matth. 27. & Ambro. lib. 3. de Virginibus, dicunt, ne si alij ibi essent sepulti, non Dominus, sed alius resurrexisse diceretur; tum, vt dicit Orig. lib. 2. contra Celsum: Quia quemadmodũ eius natiuitas omni natiuitate purior erat: ex perpetua enim virgine natus est, ita etiam debuit sepultura insignem puritatem habere. quod etiam Augu. tract. 120. sentire videtur dicens, Sicut in Mariæ virginis vtero nemo ante illum, nemo post illum conceptus est: ita hoc monumento nemo ante illum, nemo post illum sepultus est. Idem etiam dicit Hieronymus in Matthæum. tum demum propter reuerentiam, & significationem. Reuerẽtiam quidem, quia illud corpus vnitum erat diuinitati, nec decebat corporibus corruptionis coniungi: Significationem verò, quia citò erat suscitandum, vt mors illi velut somnus fuerit, non vt cæteris mortuis, qui ad immortalem vitam, vltimo die surgent. Et rursus erat mortuum, sed diuinitati, quæ vita est, vnitum, nec omnino carebat vita, vt cætera corpora carent; non ergo mortuis cæteris coniungi debuit.

Ibi ergo propter Parasceuem Iudæorum, quia iuxta erat monumentum, posuerunt Iesum.

OCcasus solis instabat, quando sabbati solemnitas incipiebat, idcirco in loco proximo ei, vbi erat crucifixus, sepultus est; ne si locum distantiorem eligerent, breuitate temporis à sepultura impedirentur. Hæc verba, vt rectè annotat Euthymius, insinuãt voluisse illos in alio digniori monumento, quod longius distabat à ciuitate, corpus Christi collocare; sed temporis breuitate impediti sunt.

ANNOTATIO XXIII.

Cur alieno sepulchro Christus cõditus.

QVAERET aliquis, Cur in alieno sepulchro Dominus conditus est? Respondet Ambr. libr. 3. de Virginibus: Bene, inquit, & secundum litteram, alienũ sepulchrum fuit, A quia suum monumentum Dominus nõ quæsiuit: habeant tumulum, qui sub lege sunt mortis, victor mortis suum tumulum non habebat; non enim ille sepulchrum mortis defide-

Universidad de Deusto
Biblioteca

desiderabat, qui de morte trophęa referebat. Augustin. serm. 133. de Tempore, ad hoc idem sic dicit: Videamus quare Saluator in aliena sepultura ponatur, & suam non habeat; ideo in aliena sepultura ponitur, quia pro aliorũ moriebatur salute: mors enim ista non illi accidit, sed nobis profuit; mors ista non illi illata est, sed nobis delata: vt quid ergo illi propria sepultura, qui in se propriam mortem nõ habebat? vt quid illi tumulus in terris, cuius sedes manebat in cælis? vt quid illi sepultura, Qui tridui tantum temporis spatio, non tam in sepulchro mortuus iacuit, A quàm velut in lecto quieuit? ipsa enim temporis breuitas declarat potius somnum fuisse, quàm mortem: sepulchrum autem mortis est habitaculum. Necessarium ergo non erat mortis habitaculum Christo, qui vita est, neque opus habebat semper viuens habitaculo defunctorum. Rectè hanc vitam nos in sepulchro nostro condimus, vt viuificet mortem nostram, vt cum ipso à mortuis resurgamus. hæc Augustin. ex quibus verbis multas habemus rationes, & causas, propter quas alienum sepulchrum Dominus suo corpore fuerit dignatus.

CAPVT VIGESIMVM.

VNA autem sabbati Maria Magdalene venit manè, cùm adhuc tenebræ essent, ad monumentum, & vidit lapidem sublatum à monumento. Cucurrit ergo, & venit ad Simonem Petrum, & ad aliũ discipulum, quem amabat IESVS, *& dicit illis. Tulerunt Dominum de monumento, & nescimus vbi posuerunt eum. Exijt ergo Petrus, & ille alius discipulus, & venerunt ad monumentum. Currebãt autem duo simul, & ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, & venit primus ad monumentum. Et cùm se inclinasset, vidit posita linteamina, non tamen introiuit. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumentum. Et vidit linteamina posita, & sudarium quod fuerat super caput eius, non cum linteaminibus positum, sed separatim inuolutum in vnum locum. Tunc ergo introiuit, & ille discipulus, qui venerat primus ad monumentum, & vidit, & credidit. Nondum enim sciebant scripturam, quia oportebat eum à mortuis resurgere. Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos. Maria autem stabat ad monumentum foris plorans. Dum ergo fleret inclinauit se, & prospexit in monumentum: & vidit duos angelos in albis sedentes, vnum ad caput, & vnum ad pedes, vbi positum fuerat corpus Iesu. Dicũt ei illi, Mulier quid ploras? Dicit eis, Quia tulerunt Dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum. Hæc cùm dixisset, conuersa est retrorsum, & vidit Iesum stantem, & non sciebat quia* IESVS *est. Dicit ei* IESVS, *Mulier quid ploras? quem quæris? Illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei, Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi vbi posuisti eum, & ego eum tollam. Dicit ei* IESVS, *Maria. Conuersa illa, dicit ei, Rabboni, quod dicitur magister. Dicit ei* IESVS, *Noli me tangere. Nondum enim ascendi ad Patrem meum. Vade autem ad fratres meos, & dic eis, Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum. Venit Maria Magdalene annuncians discipulis, quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi. Cùm ergo serò esset die illo vna sabbatorum, & fores essent clausæ, vbi erant discipuli congregati, propter metum Iudæorum: venit* IESVS, *& stetit in medio, & dixit eis, Pax vobis. Et cùm hoc dixisset, ostendit eis manus, & latus. Gauisi sunt ergo discipuli, viso Domino. Dixit ergo eis iterũ, Pax vobis. Sicut misit me Pater & ego mitto vos. Hoc cùm dixisset, insufflauit, & dicit eis, Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis*

seritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis retenta sunt. Thomas autem vnus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis, quando venit Iesus. Dixerunt ergo ei alij discipuli, Vidimus Dominum: Ille autem dixit eis, Nisi videro in manibus eius fixuram clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam. Et post dies octo iterum erant discipuli eius intus, & Thomas cum eis. Venit IESVS *ianuis clausis, & stetit in medio, & dixit, Pax vobis. Deinde dicit Thomæ, Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuã, & mitte in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis: Respondit Thomas & dixit ei, Dominus meus, & Deus meus. Dixit ei* IESVS, *Quia vidisti me Thoma credidisti: beati qui non viderunt, & crediderunt. Multa quidem & alia signa fecit* IESVS *in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt vt credatis, quia* IESVS *est Christus filius Dei, & vt credentes vitam habeatis in nomine eius.*

Vna autem sabbati.

COMMENTARIVS.

INcipit Euangelista Dominicam narrare resurrectionem: & qua ratione primò manifestata fuerit describit. Initium autem sumit à tempore aduẽtus Mariæ Magdalenæ, cui ante ipsos etiam Apostolos visus est. *Vna*, inquit, *Sabbati*, id est, prima die hebdomadæ, quæ dies Dominica apud nos dicitur. Vna enim pro prima ponitur, sicut & Gen. 1. Factum est vespere, & manè dies vnus, id est primus. & Matth. 28. Quæ luce scit in prima sabbati; Græcè est in vna sabbatorum. & Luc. 24. Vna autem sabbati. Sabbatum autem totam hebdomadam hoc loco significat, sicut & Num. 25. Numerabis tibi septem hebdomadas annorum; in Hebræo non hebdomadas, sed sabbata legimus. & Luc. 18. Ieiuno bis in sabbato. A fine enim, & termino, qui sabbatum est, tota hebdomada sabbatum denominatur: habet enim plures significationes sabbatũ in scriptura: nam & dies septima, & festa, ac hebdomada, sabbata dicta sunt, cuius nominis etymologia superius exposita est. Græcè in plurali habetur numero, Prima, seu vna die sabbatorum, non quod singuli dies hebdomadæ sabbata dicerentur, vt existimauit Nicephorus libr. 1. Hist. capit. 33. non enim in scriptura talis significatio reperitur; sed quod numerus pro numero ponatur, quod frequens est Hebræis, per quandam Anallagen, sicut Matth. 12. Abijt Iesus per sata sabbato: in Græco habetur sabbatis; ait etiam quia singuli dies ab hebdomada, quę sabbatum dicitur, denominabantur, prima sabbati, secunda sabbati, tertia sabbati, & sic de cæteris. prima ergo dicitur sabbatorum, id est, prima dierum septẽ, quarum singulę à sabbato appellabantur; ea de causa pluralis numerus positus est; non quod singuli dies sabbata dicerentur in nominandi casu, sed quod à sabbato in obliquo casu, denominarẽtur.

Sabbatũ pro tẽ hebdomadã significat.

ANNOTATIO I.

Difficultates variè circa resurrectionem.

NVlla in re Euangelistæ sibi magis aduersari videntur, quàm in historia resurrectionis Dominicæ describenda: cùm autem eos esse consentientes, & concordes certissimum sit, insudarunt maximè antiqui, & recentiores Doctores in eis componendis, & adhuc est, quod doctissimorum ingenia exerceat. Nos non omnes difficultates discutere intendimus, qui aliorum Euangelistarum commentaria non explicamus, sed eas duntaxat, quæ ad Ioannis explicationem necessariæ visæ sunt: quarum prima est, circa ver- A bum primum propositum; nam videtur à Matthæo discordare, inquit enim Matthæus, Vespere autem sabbati, quæ luce scit in prima sabbati, venit Maria Magdalene, & altera Maria videre sepulchrum Domini. Si ergo venit vespere sabbati, quomodo Ioannes dicit venisse prima die hebdomadæ, nempe Dominica? Varij sunt antiqui, doctores, & nostro tempore in hoc nodo soluendo.

Prima difficultas, circa verba superiora Ioannis.

Primo loco Hiero. epist. ad Hedib. quæst. 4. respondet, Vespere apud Matth. non accipi pro eo tempore, quod est post solis occasum

Universidad de Deusto
Biblioteca

ante noctis aduetum,quod nos crepuſculum veſpertinum appellamus; ſed pro eo, quod nos Latinè dicimus ſerò,ſeu tardè, vt veſpere ſabbati ſit profunda nox ſabbati iam media tranſacta,quæ dicitur galli cantus. hanc ſententiam Græcum aduerbium confirmat: ἑσπέρα enim vtrunque ſignificat, & quod veſpere, & quod ſerò dicimus: idem ergo tempus eſt cũ eo,quod Ioã.narrat:nam dies prima poſt ſabbatum iam appropinquabat,ideo dicitur,Prima die ſabbati.hanc ſententiam ſequitur Ambro.Luc.vltimo.

Secundo loco Auguſtinus lib.3.de conſenſu euangeliſtarum cap.24.aliter ſoluit. Veſpere enim apud Matthæum accipit in ſua propria latina ſignificatione pro tempore illo, quod eſt poſt ſolis occaſum: affirmat tamen per Synecdochen pro tota nocte,quæ eſt poſt ſabbatum,eſſe poſitum,eritque ſenſus: Nocte illa,quæ eſt poſt ſabbatum, quando iam dies prima illuceſcit,tunc venit Maria:iuxta hanc ſententiam manifeſta eſt concordia Ioannis cum Matthæo.

Recẽtiorum interpretationes reijciuntur.

Tertio loco aliqui recentiorum veſpere accipiũt etiam in propria ſignificatione latina, pro crepuſculo veſpertino Sabbati, nec admittunt Synecdochen ,ſed pro illo tempore accipi aſſerunt:aliter tamen ſoluunt difficultatem propoſitam,nempe vt Matth.nõ loquatur,nec ſit intelligendus de tempore,quando ad ſepulchrum venerunt mulieres,ſed quando parauerunt aromata,vel ea emerunt,vt venirent:hoc autem fuit veſpere ſabbati, nempe tranſacto ſabbato poſt occaſum ſolis, tunc licebat operari,& tunc emerunt,& pararunt aromata , vt nocte tranſacta venirent. Quod ſi opponas his verbum ſequens,Quę luceſcit in prima ſabbati,reſpondent ab occaſu ſolis diẽ ſequentem computari,& ideo dici luceſcere: probantque ex Luc.23.vbi ſic habetur,Dies erat paraſceues,& ſabbatum illuceſcebat,dicitur ergo dies illuceſcere ab occaſu præcedentis.Hæc expoſitio difficilè ſuſtineri poteſt;nã Matt.ſic dicit,Veſpere ſabbati,quę luceſcit in prima ſabbati,venit Maria Magdalena & altera Maria,videre ſepulchrum.non dicitur veniſſe emere,aut parare aromata,ſed veniſſe videre ſepulchrum. Violẽtia igitur fit, & detorſio verbis Euangelicis,ſi illo exponamus modo, & eſt potius accommodare ſcripturam proprio hominis ſenſui, quàm hominem accommodare intellectũ ſcripturæ ſenſui. hoc autem in hac expoſitione verum eſt, nempe poſt occaſum ſolis ſabbati iam licuiſſe operari ſolemnitate ſabbati tranſacta, id quod etiam Aug.lib.3.de conſenſu Euang.cap.24.docet. Quod autem in iſta ſententia adductum eſt ab occaſu ſolis præcedentis illuceſcere diem ſequentem, vt ex Luca colligi videtur, falſum eſt;illuceſcere enim dies non dicitur, niſi ab ortu ſolis, ſeu prope ortum à crepuſculo,ſeu diluculo ; & ita Hiero.Epiſt. ad Hedibi quæſt.4.verba Matth. exponit. Quæ luceſcit in prima ſabbati : qua enim ratione luceſcere dici poteſt ,eo tempore, quando tenebræ incipiũt?quod aũt Luc. dixit, nõ eſt cõtrarium, immo conſonum huic veritati: non enim Lucas dicere intẽdebat eſſe paraſceuem, & ab occaſu ſabbatum luceſcere, ſed eſſe Paraſceuem , & diem ſequentem eſſe diem ſabbati,vt per hoc ſignificaret mulieres illas toto die ſequenti nihil efficere potuiſſe ex his, quę deſiderabant.Quod autem celebritas ſabbati inciperet à veſpera præcedentis, longè aliud eſt,quàm diem ſabbati luceſcere:hoc tamen paulo inferius in hac eadem annotatione fiet manifeſtius.

B Quarto loco alij recentiorum. Veſpere apud Matthæum pro tota nocte , quæ eſt poſt ſabbatum accipiunt, non per Synecdochen, vt Auguſtinus accipiebat , ſed iuxta propriam ſignificationem ; dicunt enim Hebræum vocabulum, quo Matthæus vſus videtur,aut loco,cuius poſuit Græcũ,ſi Græcè ſcripſit , eſſe ערב quod non ſolùm veſpere , id eſt , crepuſculum,ſed etiam noctem ipſam ſignificat , & tunc ſenſus Matth. erit, Nocte poſt ſabbatum , quando iam illuceſcebat ſequens dies prima. ſed hæc expoſitio ſolido non nititur fundamento:primò quidem,quia non probat Matth. illo vſum vocabulo , aut loco illius Græcum accepiſſe:ſecundò,ſi vſus eſſet illo, potius ſignificare intenderet tempus illud crepuſculi veſpertini : nam in tota ſcriptura veteri non eſt locus,in quo illud vocabulum hebræum accipiatur pro nocte, quã Hebræi, appellant ערבי ſed ſemper pro eo, quod latinè veſpe- re dicunt.immo etymologia id ipſum probat ; eſt enim à verbo D ערב quod miſcere ſignificat, inde nomen quaſi miſtum ex luce,& tenebris tempus ſignificans.

Quinto loco alij itidem noſtro tẽpore verbum Græcum in alia accipiunt ſignificatione; nam ἑσπέρα non tantùm veſpere, nec tantùm ſerò, ſed etiam extremum , & terminum ſignificat, maximè quando regimini adiungitur : dicimus enim ἑσπέρα τῆς ἡλικίας,id eſt,ad extremum ætatis, ſeu vergente ætate,ἑσπέρα τῆς ἡμέρας , ad extremum diei:ita nunc etiam dicitur, ἑσπέρα ſabbati , id eſt ad E extremum ſabbati.Iterum annotant , quamuis ab occaſu diei præcedentis feſtiuitas inciperet:vſque ad occaſum ſequentis tamen, quantum ad dierum computationem, ab ortu in ortum diem Hebræos more Romanorum numeraſſe.Nox igitur illa ſabbati erat,& terminabatur ſabbatum ad ſolis ortum primę diei; vt ſenſus ſit,in extremo ſabbati, id eſt, propè diluculum,aut diluculo, quando prima dies incipit.Iſta expoſitio in hoc vera eſt,quod affirmat aduerbium illud talem habere ſignificationem, quam Euthym.Matth.28. Græcus F auctor tradit,& ſequitur,& linguæ peritis ſatis eſt notum:in eo verò, quod terminum ſabbati ſumit prope crepuſculum ſequentis diei, nicæ,quaſi tota illa nox pars ſit,aut fuerit ſabbati , expoſitio vera non eſt : ſabbatum enim complebatur in ſolis occaſu , nec probari vlla ratione poteſt Hebræos ab ortu in ortum dies ſuos computaſſe : rei veritas hæc eſt , ſemper Hebræos diem à nocte ſeparaſſe, nec appellaſſe diem , niſi vt à nocte diſtinguitur,iuxta illud Gen.1.Appellauit lucem diem, & tenebras noctem : noctes autem adiungebantur diebus,nempè præcedẽtes ſequentibus: nox enim ſabbati erat poſt occaſum Paraſceues: nam quæ eſt poſt ſabbatum, erat nox primæ diei, eaq; de cauſa Dominus ab occaſu præcedẽtis diei ſolẽnitates ſequentium fieri iuſſit:quia nox prçcedens ad diem ſequentem pertinebat : propterea Matth. dicens, Veſpere ſabbati, adiunxit, quæ luceſſit in prima ſabbati, ne quis veſperam ſabbati propriam intelligeret:hæc enim erat ab occaſu Paraſceues,at veſper hic ſequẽtis erat diei. Quod ſi diem ſumamus more latino compoſitum ex nocte,& die, & viginti quatuor horarum , tunc ab occaſu in occaſum ſecundum Hebræos accipiendus eſt:at,vti diximus, Hebræi ſoliti non erant diem appellare , niſi lucem à ſolis ortu vſque ad occaſum , ideo dictum eſt Ioan.11. Nonne duodecim horæ ſunt diei ? & frequentiſsimè apud Hebræos ſimul coniunctum legimus diem & noctem, ſiue diebus & noctibus, quando ſignificare volunt, C quod Latini per diem integrum viginti quatuor horarum ſignificãt.non ergo extremum ſabbati erat diluculum Dominicæ. Doctius ergo Aug.lib. de con.Euang.cap. 24 .Veſpere exponens pro nocte interpretatus eſt, veſpere,ſeu nocte ſabbati,id eſt,quæ eſt poſt Sabbatum : ſimiliter & Hieronymus noctem illam poſt ſabbatum accepit: non quod ipſius pars ſit ſabbati.

Cæteris probabilior expoſitio.

Sexto loco eſt expoſitio, quam Euthymius Matth.28. ſecutus eſt, vt veſpere ſignificet qui D dem extremum diei, vt idem ſit veſpere Sabbati , quod extremo tempore Sabbati, ſeu completo ſabbato , quod eſt ad ſolis occaſum : ipſe autem Euthymius legit plurali numero, Extremo Sabbatorum, id eſt, completis ſeptem diebus, quæ à ſabbato nomen habent. At ne quis exiſtimaret ſtatim cõpleto ſabbato mulieres veniſſe, adiecit Matthæus, A quæ luceſſit in prima ſabbati , id eſt, iam appropinquãte, & illuceſcẽte prima die: illa enim nocte vſque ad mediam partem domi manſerunt,quia erat intempeſtiuum tempus. Hæc expoſitio inſinuata, immo ſignificata eſt à Cyrillo libr.12.ca.44. cuius verba ſunt hæc: Exacto iam ſabbato , & altero die appropinquante curriculo, venit Maria ad monumentum.hæc Cyril.illud (Exacto ſabbato) alludit ad verbum Matthæi,Veſpere ſabbati;illud B autem (appropinquante altero die) ad illud, Quæ luceſcit in prima ſabbati Hæc expoſitio eſt vera, & legitima , ſecundũ quã Latinus interpres rectè vertit.Veſpere ſabbati:nam veſpere terminus eſt ſabbati, quando iam definit ſabbatum,& incipit nox ſequẽtis diei primę. Dices,quare Matthæus dixit,(Veſpere ſabbati)cùm ſatis fuiſſet dixiſſe, quando luceſſit, ſeu luceſcente prima die?Reſpondeo id factũ eſſe, vt ſignificaret propter ſabbatum non ante veniſſe mulieres;ac ſi diceret, remoto iam C temporis impedimento , quando propter legem non licebat operari,& tempore iam conueniente appropinquante , ſeu opportunitate iam oblata veniunt, nempe quando luceſcit prima ſabbati:tempus enim prius ſiue propè mediam noctem intempeſtiuum erat, non propter legẽ, ſed ex ipſa temporis diſpoſitione. Secũdum hanc veram, & accommodatam expoſitionem, facillimum eſt Ioannem cum Matthæo concordare. Ioãnes enim illud tem- D pus deſcribit , quando venerunt, quod Matthæus ſignificauit illo verbo, Quæ luceſcit in prima ſabbati:illud autẽ, Veſpere ſabbati poſitum eſt propter rationem aliam, quam paulo ante expoſuimus. Verba aũt Matthæi fuſius explicare , & cur relatiuum ſine antecedente ſit poſitum, exponere , inſtituti præſentis non eſt, Ioannem enim interpretamur.

Maria Magdalena venit manè,cùm adhuc tenebræ eſſent,ad monumentum.

COMMENTARIVS.

NOn poterat mulier amore Chriſti flagrans domi cõtineri;ſed cùm primùm per tempus ſibi licuit,ad Domini ſepulchrum quærens quem diligebat, ſedula ſe confert, dilectioni, & pietati ſimul incumbens. Tempus autem erat diluculo primæ diei, quando necdũ lux denſas omnino tenebras depulerat,nec tenebræ adhuc totum aẽrem occupabant.

ANNOTATIO II.

Quomodo Ioannes concors ſit verbis Marci dicentis, orto iam ſole.

ALtera difficultas ſe nobis offert:nam Ioã E nes cum Marco concors non videtur;hic enim ſic habet. Valde manè vna ſabbatorum veniunt ad monumentum orto iam Sole.eſt autem narratio Marci de Maria Magdalena, & Maria Iacobi,& Salome.Si igitur orto iam ſole venit, quomodo tenebræ adhuc erant? Variè etiam hanc difficultatem doctores ſoluunt.Primo loco Aug. li.3.de conſen.Euang. c.24. legit: Oriente iam ſole,quod in diluculo verum habet:oriri enim incipit,quando iã radios mittit in orizontem,quamuis nõdum apparuerit, nec ſupra orizontem ſit, quando ortus verè dicitur. hæc lectio difficultatem habet : nam Græci textus non habent, ἀνατείλαντος,de præſẽti,ſed, ἀνατείλαντος & ſic Euthy. legit,& expoſuit, orto Sole.Secũdo loco alij legunt de prẽterito,Orto ſole,& exponũt,orto verè ſole, quia ortꝰ erat, quamuis recens admodũ:tamen Marcum dicunt narrare alium aduentũ ab eo, quem narrat Ioãnes: quater enim veniſſe Magdalenã ad monumẽ

Universidad de Deusto
Biblioteca

tum affirmant, aduentum autem vltimum de scribi à Marco ità Nicepho.lib.1. Hist.cap.33. numerus tamen hic aduentuum difficilè accòmodatur. Tertio loco Euthymius legit etiam in præterito, Exorto sole, tamen ad eundem sensum refert, ad quem Augustinus, vt dictus sit Sol ortus, non quod sit supra orizontem, sed quod iam lux eius apparére incèperit, nèpe diluculo. Quarto loco aliqui recentiorum particulam deesse textui existimant: nam legendum erat, Nondum orto sole, sed sine auctoritate vlla hoc affirmatur, cùm nullus textus reperiatur, in quo talis sit particula, nec vllus antiquus auctor sic legerit. Quinto aliqui legunt in præterito, Exorto sole, tamen asserunt diluculo egressas esse mulieres domo, peruenisse autem ad monumentum ortò sole, hanc interpretationem nec verba, nec rei historia admittit: inquit enim Marcus, Vade manè, orto iam sole veniunt ad monumentum. Ioánes autem eodem verbo vsus venisse dicit, Cùm adhuc tenebræ essent. nec erat opus Mar. præmittere (Valde manè) nisi idè intellexisset per verbum sequens (Orto sole) maximè quia propè erat locus, vbi crucifixus est Dominus: & rursus quia præ timore, ne impedirentur ab aliquo, tenebras potius quàm lucé quærere oportebat, vnde eas potius multo ante diluculum cóueniſſe, & domo egressas esse, certum est; vt possent ante lucem peruenire, & Dominum vngere.

Vera igitur, & legitima est expositio Euthymij. Ortũ solem significare tempus diluculi, quando iam lucescere incipit, & diluculum est, seu auroræ tempus. Hæc lectio, aut expositio mihi omnium probabilissima videtur. Lectio quidem quia video textus omnes habere tempus præteritum, *Exorto sole*, & Græcos expositores ita legere, & interpretari; Expositio verò, quia eum sensum ferè omnes sequuntur, & historiæ veritati consonat: nam Magdalenam ad monumentum peruenisse cùm tenebræ essent, Ioannes aperte docet.

Cæteris probabilior expositio.

ANNOTATIO III.

Agitur de Euangelistarũ concordia circa mulierũ aduentũ.

Difficultas in eiscem verbis Ioan. occurrit; nam Matth. & Mar. Magdalenam cum cæteris mulieribus venisse narrant; at Ioan. solius Magdalenæ meminit; cuius resolutio pèdet ex historiæ aduentus mulierum ad sepulchrum certitudine & concordia, in qua multa antiquorum & recentiorum laborarunt ingenia: nec adhuc quicquam omni ex parte certum habemus. Si autem omnium referre opiniones, & eas examinare; tentarem, magnam cõfusionem legentium animis ingererem; ea, quæ mihi certiora, & probabiliora visa sunt, ex varijs proponam, & confirmabo, adiunctis nonnullis alijs, quæ ad legitimam historiam assequendam faciunt: vt ex omnibus in vnum coniunctis vera resolutio constet, id quod aliquibus responsionibus efficiam.

Series historiæ & verũ gestarum circa Christi resurrectionẽ.

Ante omnia tamen totam rei seriem ante oculos quatuor Euangelistis ad concordiam redactis proponam, quæ talis est. Sepulto Domino ante solis occasum reuertuntur mulieres, & emunt aromata, vt sabbato transacto Dominum vngant, quod Luc. refert: Sabbato autem transacto post occasum solis iterum aromata emunt, & parant; non enim illa sufficere videbantur, & hoc narrat Marcus; Statuerunt autem tunc summo manè ante lucem, intempestiua nocte transacta, conuenire, vt venientes vngerent corpus in monumento: non enim in eadem domo erãt: inter has erat Maria Magdalena. Aduenière iam tempore conueniunt: velocitq; passu, vt credibile est, ad sepulchrum se conferunt; cùm adhuc tenebræ essent, seu valde manè, seu valde diluculo, vt cæteri referunt Euangelistæ: accedentes iam ad locum viderunt lapidem reuolutum, vt dicunt omnes Euangelistæ; at Maria plus omnibus solicita, aliâ re non expectatâ, sublatum esse Dominicum corpus credens, sola ad Petrum & Ioannem currens se confert, annuntians, & dicens, Tulerunt Dominum, & nescimus, vbi posuerunt eum: loquitur autem in plurali numero, quia à nomine sociarum loquebatur: interim dum ipsa recessit factũ est, quod Matth. narrat, Angelus Domini sedebat super lapidem, & locutus est eis; Nolite timere vos: scio enim quod Iesum, qui crucifixus est, quæritis, non est hic: surrexit enim sicut dixit, venite, & videte locum vbi positus erat Dominus, & citò eũtes dicite discipulis eius, quia surrexit, & ecce præcedet vos in Galilæam, ibi eum videbitis, ecce prædixi vobis. Illæ autem tunc intrarunt, & hoc narrat Mar. Introeuntes autem viderunt iuuenem sedentem in dexteris coopertum stola candida, & obstupuerunt, qui dixit illis: nolite expauescere, Iesum quæritis Nazarenum crucifixum, surrexit, non est hic, ecce locus, vbi posuerunt eum: sed ite, dicite discipulis eius, & Petro, quod præcedet vos in Galilæam; ibi eum videbitis, sicut dixit vobis. Illæ autem exeuntes fugerunt de monumento, inuaserat enim eas timor, & pauor, hæc narrat Marcus. dum autem illæ consternatæ exeunt de monumento, & ab eo recedunt, venerunt currentes discipuli cum Maria, & intrantes sepulchrum nihil inuenerũt: mulieres autem nihil eis dixerunt præ timore ex his, quæ viderant, & hoc est quod dicit Marc. Et nemini, inquit, quicquam dixerunt; timebant enim. reuertẽtibus ergo discipulis citò præ timore Iudæorum, Magdalena manet iuxta sepulchrum, cæteris fœminis manentibus, sed longè à monumento adhuc consternatis, & trementibus, dum autem Magdalena manet, factum est quod Ioan. narrat. Vidit Angelos, & Dominum in figura hortulani, & eo agnito reuertitur iterum sola ad discipulos: dum autẽ ipsa reuertitur, cæteris consternatis, factum est quod Luc. refert; Duo viri astiterunt secus illas in veste fulgenti, cùm timerent autem, & declinarent vultus in terram, dixerunt ad illas, (adhuc enim non credebant Dominum surrexisse) Quid quæritis viuentem cum mortuis? non est hic, sed surrexit, recordamini qualiter locutus est vobis, cùm adhuc in Galilæa esset, dicens: Quia oportet filium hominis tradi in manus peccatorum hominũ, & crucifigi, & tertia die resurgere, & recordatæ sunt verborum eius. Tũc exeuntes, vt inquit Matthæus, id est, regressę à monumento cum timore, & gaudio magno cucurrerunt nuntiare ea discipulis, quæ prius ipsis fœminis dicta erant; dum autem eunt, in via apparuit eis Dominus. Magdalena interim dũ hæ reuertuntur, annũciat discipulis se vidisse Dominum, & resurrexisse. succedunt mulieres annuntiantes, idem. At illis, vt refert Luc. visa sunt sicut deliramenta verba ista, & non crediderunt illis. Hæc est tota series, meo iudicio legitima, in qua mira concordia Euãgelistarum apparet, & ex singulorum dictis perfecta historia colligitur. His igitur propositis ad singulas partes confirmandas accedam, & prætermissis, quæ ad cæteros Euangelistas pertinent, maximè quæ ad Ioannem necessaria sunt considerabimus.

Magdalena simul cum alijs mulieribus venit ad monumentũ.

Est igitur prima responsio. Magdalena venit cum cæteris mulieribus primò ad monumentum. hæc tanquam certa ab Aug. affirmatur lib. 3. de consen. Euang. cap. 24. & confirmatur expressis verbis Matth. & Mar. Vespere, inquit, sabbati, quæ luxesset in prima sabbati, Maria Magdalene, & altera Maria venit videre sepulchrum. idem habet Marc. adiungens aliam mulierẽ Salome. huic testimonio non audentes se opponere, qui solam Magdalenam venisse affirmant, quærunt solutiones, & euasiones, quæ improbabiles videtur: nam Ambro. Luc. vltimo, duas Magdalenas docet; vnam venientem solam apud Ioannem, alteram cum cæteris mulieribus apud Matth. huius sententiæ meminit Hiero. epist. ad Hedibi. quæst. 4. sed eam deserit, & meritò, vtpote non habentem solidum fundamentũ, & quæ magnam in scriptura generat confusionem: multa enim de Magdalena dicũtur in scriptura, quæ si ad duas referantur, maxima obscuritas consequitur, cũ nullũ in scriptura distinctiõis vestigiũ appareat, quia re vera vna est.

Secundo loco idẽ Hier. in eadẽ Epist. quęst. 5. dicit. Venisse quidem primò cum cæteris, & hanc historiam narrare Matth. postea verò solam reuertisse, & hanc historiam Ioannem describere. Aduersus hanc sententiam efficax pugnat argumentum; Si enim primò factum est, quod narrat Matth. igitur viderat Dominum in via, & tetigerat: hoc enim Matth. narrat; quomodo igitur nunc reuersa plorat & dicit, Tulerũt Dominum meum? & hoc idem refert Apostolis, immo quomodo reuersa est ad sepulchrum, cùm iam in via surgentem viderit? ad hoc tam efficax argumentum, non videtur solutio Hieronymi satisfacere. inquit enim, Magdalenã præ turbatione obstupuisse quasi alienatam. tamen solutio consistere non potest, cùm non ita obstupuerit, vt rationis particeps non fuerit; si autem rationis capax erat, non poterat quem viderat, & crediderat surrexisse, mortuũ quęrere, nisi cõcoptam fidẽ deserens, quod credendum non est.

Tertio loco alij, quorum sententiam refert ibidem Hieronymus dixerunt, primùm venisse solam, quod Ioannes narrat, postea cum cæteris venisse, quod refert Matth. at nec hoc sustineri potest; nam si primò venit sola, vt Ioan. refert, vidit lapidem reuolutum, retulitque discipulis ablatum Dominum, quomodo ergo cum cæteris rediens dixisse narratur, secundum Matth. Quis reuoluet nobis lapidem?

Quarto loco Nicephorus libro 1. Histor. capit. 33. pluries venisse affirmat. Primò cum Maria matre Domini, & hoc est secundum Matthæum. secundò, & tertiò solam, & hoc narrat Ioan. nam bis venisse Ioan. refert, & quando lapidem vidit reuolutum, & nuntiauit discipulis, & quando postea cum ipsis redijt, & illis recedentibus mansit: quartò venit cum cæteris fœminis secundum Lucam, & Mar. sed contra hęc pugnant argumenta facta contra vtranque sententiam, nempe Hieronymi, & eorum, quos citat Hieronymus. Adde falsum esse omnino B. Virginem venisse ad sepulchrũ; credebat enim fide perfectissima filium surrecturum, cæteræ ex imperfecta fide venerunt, non credentes resurrectionem. Adde etiam has omnes solutiones nulla ratione probari, sed inuentas esse ad concordiam Euangelistarum stabiliendam, quæ quidem sine his multiplicationibus satis constat. Venit igitur Magdalena primò cum cæteris, & hoc idem narrat Ioannes cum cæteris Euangelistis, & in hoc vera est Augustini loco citato sententia.

Magdalena sola rediit nuntiaturæ Petro & Ioanni, quod tulissent Dominum.

Secunda responsio, Magdalena, vt vidit lapidem sublatum, nulla alia expectata re, nec diligentia facta, credens Domini corpus sublatum, sola reuersa est ad Petrum & Ioannem annũtians & dicens, Tulerunt Dominum; hęc est Augustini loco proximè citato, & Ioannes eam comprobare videtur, dicens; Vidit lapidem sublatum de monumẽto: cucurrit ergo, & venit ad Simonem &c. hanc responsionem maximè id confirmat: Si enim cum cæteris est reuersa, cum Matth. dicat, Mulieribus reuertentibus Dominum apparuisse, sequeretur Mariam etiam vidisse; non igitur erat, cur postea cũ discipulis reuersa ploraret ad monumentum, & diceret; Tulerunt Dominum meũ, & nescio vbi posuerunt eum; aut dicendum est, ipsas mulieres fuisse cum Magdalena, & iterum reuertisse ad sepulchrum; à quo iterum recedentes viderunt Dominum, quod sine vlla auctoritate diceretur, aut potius fingeretur.

Absente Magdalena relique mulieres Angelos viderunt, & sepulchrum ingressæ sũt.

Tertia responsio, dum Magdalena abit ad discipulos, & redit. factum est, quod Matth. & Marcus de cæteris narrãt mulieribus: nempe viderunt, & audierunt Angelum sedentem ad lapidem: & ingressæ sepulchrum, seu monumentum viderunt alterum Angelum, & loquentem audierunt, & consternatæ non inuento Dominico corpore, nec adhuc credentes fugerunt à monumento. in hoc dissentio ab Augustino, qui existimat, iam reuersam fuisse Magdalenam, & discipulos cum ea, reuersos; eos esse, quando Angelus apparuit, & ingressæ sunt mulieres, & consternatæ, ac Magdalena vnà cũ eis; sed vix potest accòmodari

Universidad de Deusto
Biblioteca

dari historia: non enim inueniri potest, quid A mulieres fecerint illo medio tempore: rursus nec videtur aptari posse quomodo Magdalena duos angelos viderit in monumento dicentes, quid ploras? si consternata cum alijs fugerit è monumento, idcirco mihi verius, & accommodatius videtur, dum Magdalena vadit, & redit, factũ esse quod Matthæus & Marcus narrant Magdalena absente: non enim hi duo Euangelistæ narrarunt regressum Magdalenæ ad discipulos, sed solum aduentum cum cæteris mulieribus; idcirco visi sunt aliquibus sentire etiam Magdalenam ibi tunc B interfuisse, & re vera non interfuit: quando igitur Magdalena reuersa est cum discipulis, illę per aliquãtum spatium loci à monumento fugientes consternatæ recesserant, ibi tamen manebant timidæ, & incredulæ, exitum aliquem expectantes: aduenientibus autem duobus discipulis cum Magdalena, nihil ex his quæ acciderant dixerunt præ timore, vt narrat Marcus.

Petro & Ioanne recedẽtibus mansit Magdalena iuxta sepulchrum plorans.

Quarta responsio: Magdalena duobus discipulis reuertentibus, sola mansit apud sepulchrum, & respiciens intro, vidit Angelos loquentes, postea Dominum sub hortulani figura, & sola reuertitur annuntiare discipulis iuxta præceptum Domini. In hac etiam diffentio ab August. qui existimat cum cæteris reuersam esse, quod mihi est improbabile: nam si reuersa esset cũ alijs, sequeretur vidisse etiam Dominum cum alijs, & eius tetigisse, seu tenuisse pedes: hoc enim refert Matth. quod quidem concedit August. sed non video quo modo quæ paulo ante tangere prohibita sit, nunc sit cum cæteris permissa. Existimo ergo solam reuersam esse, vt Ioan. narrat, dicens: Vidi Dominum, & hæc dixit mihi; quod si Lucas dicit: Erat autem Maria Magdalene, & Ioanna, & Maria Iacobi, & cæteræ, quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc, id verum est, quia etiam Maria Magdalena, & cæteræ annuntiarunt discipulis, nec eis discipuli crediderunt: sed non eodem tempore facta sunt; prior enim Magdalena accessit, Lucas autem non distinxit tempora, sicut & cæteri etiam Euangelistæ non distinxerunt personas, sed simul aduentum, & quę facta sunt cum mulieribus, narrarunt: immo Lucas ordinem nõ seruauit: nam post mulierum aduentum ad Apostolos, & postquam Maria etiam annuntiauit vidisse Dominum, refert aduentum duorum discipulorum ad monumentum; at Ioan. distinctè Magdalenę historiam describes, qua ratione cæteri sint Euangelistæ intelligendi edocuit, & expressit.

Quando reliquæ mulieres Dominum viderunt.

Quinta responsio; dum Magdalena viso Domino reuertitur ad Apostolos resurrectionem annuntiatura, factum est quod Luc. C narrat, scilicet mulieres consternatæ, & incredulæ ab Angelis confortantur, & illuminantur, ac credunt: tunćque cum gaudio reuertuntur etiam ipsæ annuntiantes, quæ viderant, & audierant, sicut dictum erat illis, & in via videt Dominum. Hæc sunt, quæ ad concordiam Ioannis cum cæteris, immo cæterorum inter se Euangelistarum maximè faciũt, & quæ probabilissima visa sunt; quæ autem supersunt, ad aliorum Euangelistarum expli D cationem, ac commentaria potius pertinent, & in sequentibus etiam eorum aliqua proferemus.

Et vidit lapidem sublatum à monumento.

COMMENTARIVS.

QVando mulieres peruenerunt, iam Dominus surrexerat: inuenerunt enim lapidem reuolutum, non quod Dominus tunc surrexerit, & vt exiret sit lapis ablatus; sed quod prius surrexerit, & vt appareret omnibus corp⁹ ibi non esse, Dominumque surrexisse ablatus sit lapis, vt rectè aduertit Hieronymus Epist. ad Hedibiam quæst. 6. dicens: Non putemus Angelum idcirco venisse, vt aperiret Domino resurgenti, & reuolueret lapidem; sed postquam Dominus resurrexit, hora qua ipse voluit, & quæ nulli mortalium cognita est, indicasse quod factum est: & sepulchrum vacuum, & reuolutione lapidis, & sui ostendisse præsentia. Hæc Hieronymus. Lapidem hunc sublatum, & reuolutum esse ab Angelo Matthæus expressit.

ANNOTATIO IV.

Quo tempore surrexit Dominus.

SVrrexisse Dominum ante mulierum aduentum nemo negat, quando autem surrexerit, apud Doctores in controuersia est. Hier. epist. ad Hedib. quæst. 3. tempore proximo mediæ nocti transactæ, nempe ad galli cantum surrexisse affirmat, quod tempus ipse Hiero. vespere, id est, serò à Matth. appellatum exponit: idem sensit Ambro. Luc. vltimo. & Cyril. lib. 12. cap. 44. At Aug. lib. 4. Trini. cap. 6. diluculo dominicæ, quod est tẽpus primum diei primæ, surrexisse affirmat, reddítque causam duplicem, Vna est, vt verum sit, tribus diebus, & noctibus extitisse Dominum in corde E terræ, quod per synecdochen intelligendum est, sumpta parte pro toto; Primus dies fuit Parasceues, in cuius parte mortuus, & sepultus est ante solis occasum, & pro vno die computatur cum nocte sua præcedente annexa; Secundus dies integer fuit, nempe Sabbatum ab occasu parasceues in occasum sabbati; Tertius dies fuit tempus sequens, nox quidem integra ab occasu Sabbati vsque ad diluculum, dies verò quantum ad principium, quia diluculo surrexit, & per synecdochen

chen totus dies cõputatur. Vt igitur die tertia dicatur in corde terræ fuisse, oportebat A aliquam particulam, quamuis breuem accipere; surrexit igitur iam diluculo incipiente. Altera causa est, vt gratiam noui Testamenti significaret, in quo remotis tenebris lux diuina splendet. Eandem sententiam sequitur Hieron. in Psalm. 56. exponens illud, Exurge gloria mea, exurgam diluculo: quod verè de resurrectione intelligitur, & sic Hieron. exponit. Videtur autem hęc sententia ab Ecclesia recepta; canit enim hymnum, Aurora lucis B rutilat, Cùm Rex ille fortissimus, &c. immo videtur Marcus idipsũ tradere; inquit enim, Surgens autem Iesus manè prima Sabbati, apparuit primò Mariæ Magdalenæ: ad quem locum Marci Hiero. duas adfert solutiones, epist. ad Hedib. quæst. 3. Vna est, illud caput Marci non esse recipiendum, quæ solutio nõ est probanda. Altera est, aduerbium illud, *Manè*, coniungẽdum verbo sequens, vt sit sensus; Surgẽs Dominus apparuit manè vna sabbati, primò Mariæ Magdalenæ, quo etiã modo Euth. legit; at hæc euasio potius est, quàm solutio. ad tempus igitur resurrectionis referendum est, immo non alia de causa præcipua Euangelistæ diligentissimi fuerunt in describendo tempore aduentus mulierum, nisi vt tẽpus resurrectionis Dominicæ significarent, quod fuit illi tempori valde coniũctum, determinatè verò particulam temporis resurrectionis scire nõ possumus, vt rectè C Hieronymus dicit in eadem epist. quæst. 6.

ANNOTATIO V.

Cõtra nostri temporis hæreticos.

HÆretici nostri temporis etiam in hoc suos miscent errores; non enim capere possunt quomodo lapide superpositio Christi corpus egressum fuerit de sepulchro, nisi lapis emolluerit, aut fuerit ante sublat⁹. Quod enim suo non assequuntur, & metiuntur ingenio, potentiæ diuinæ facilè denegant: nec aduertunt id negãtes in quæ absurda facilè proruãt; nam corpus illud cùm mortale erat, egressum est ab vtero Virginis clausiro integro permanente; & Beatorum corpora, sicut & Christi corpus, cœlos sine vlla ipsorum diuisione permeabũt; & ianuis clausis ad discipulos penetrauit; persecutores etiam aliquando declinans, per medium illorum ipsum comprimentium ibat. non sunt hæc omnip otẽti impossibilia, quamuis ingenijs hominum percipi nequeant. Fatẽdum profectò est auctorem ingeniorum humanorum plus C posse facere, quàm humana ingenia valeant per se comprehendere. Rectè ergo, & verè Hieron. epist. ad Hedib. quæst. 6. etiam lapide illo posito Christum surrexisse docuit, cuius verba in commentario adduximus, id quod docuerunt omnes antiqui Patres. Isti verò homines eadem facilitate negandi, Lazarum ligatis manibus, & pedibus nemine iuuante de sepulchro egressum esse negabunt; quod tamen factum historia Euangelica docet.

Cucurrit ergo, & venit ad Simonem Petrum, & ad alium discipulum quem amabat Iesus, & dicit illis.

COMMENTARIVS.

PArticula illa, *Ergo*, causam cur Magdalena ad discipulos confugerit, indicat; nempe quia viderat sublatum lapidem, vnde credidit corpus sublatum esse, quia non aliam causam, cur lapis sublatus fuerit, esse potuisse existimauit, nisi vt corpus de sepulchro efferretur. Cucurrit ergo ad duos discipulos, Petrum tanquam primum, & principem omnium, Ioãnem tanquam à Christo dilectissimum, annuncians, quod factum credebat: Erant duo hi cum cæteris etam discipulis simul congregati; quamuis autem omnes simul essent, hos adijsse dicitur, non solùm quia Petrus primus, Ioannes dilectus erat; sed quia hos nouerat Christo fideliores, & animosiores fuisse: nam Ioannes secutus est vsque ad crucem, Petrus verò vsque ad atrium Pontificis. Attende verba hæc insinuare Magdalenam visionem, & locutionem Angeli non expectasse, & consequenter nec ingressam sepulchrum, sed videns sublatum lapidem, cucurrit celeriter rei nouitate commota, cæteris in eo loco mulieribus relictis.

Tulerunt Dominum de monumento, & nescimus, vbi posuerunt eum.

NOndum Magdalena resurrectionem credebat, *Tulerunt*, inquit, *Dominũ, & nescimus vbi posuerunt eum*, verbum, *Nescimus*, indicat nomine aliarum etiam mulierum, loqui, vt nomine plurium fidem sibi conciliet: postea vero Angelo loquens dixit; *Nescio vbi posuerunt eum*. si Magdalena ingressa fuisset sepulchrũ, & Angelos aud isset, profectò retulisset omnia, quæ Angeli dixerunt: nuntium igitur hoc, *Tulerunt Dominum*, probat nihil aliud vidisse, quàm lapidem reuolutum, & inde intulisse, sibiq; persuasisse, fuisse sublatũ corpus;

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt sentit Augustlib.3.de consEuang. cap.24. Ex his verbis Ambro.libr.3. de Virgin. imperfectæ fidei Magdalenam insimulat dicens: Tulerunt Dominũ de monumento; erras mulier; quæ putas ab alijs Christum de monumento fuisse sublatum, & non potestate propria resuscitatum.

Exijt ergo Petrus, & ille alius discipulus, & venerunt ad monumentum.

QVI ex discipulis Christum magis amabant, & præ amoris magnitudine secuti Christũ fuerant, audito verbo Magdalenes, veniunt ad videndũ: reliqui verò, aut quia nullam fidem mulieri dederunt, aut quia non sunt ausi præ timore Iudæorum domo egredi, manserunt. Particula *Ergo*, cur exierint domo, & venerint ad monumentum, causam indicat; nempe propter verbum Magdalenæ, quam amor eorum, desideriumq; erga Christum non omni fide priuauit.

Currebant autẽ duo simul, & ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, & venit primus ad monumentum.

PRæ nimio desiderio, & simul forsan præ timore, vt antequam lucesceret perfectè, domum reuerti possent, currunt, & gressus accelerant: Ioannes autem, vtpote adolescentior, cursu præuenit Petrum, eo post terga relicto, quem tamen non minus desiderium, sed debiliores vires posterionem fecerant. Venit etiam Magdalena, & passus etiam fecisse celeres probabile est: erat enim & ipsa amore, & desiderio ardens, & quę testata fuerat vera esse, suo etiam aduentu confirmare volebat.

Et cùm se inclinasset, vidit posita linteamina, non tamen introiuit.

INclinat & incuruat se Ioannes, antequam Petrus perueniat, vt ab ostio sepulchri, an ibi sit corpus Christi examinet, non tamen introiuit tunc, introspiciens autem videt linteamina, quibus inuolutum fuerat corpus, ibi posita; corpus autem non videt. Quod Ioannes non introierit, sed Petrum expectauerit, propter Petri reuerentiam factum existimo, cui vt seniori, & vt primas inter omnes Apostolos tenenti, honorem deferebat. Gregor. autem hom.22. in Euang. etiam mysterium in hoc facto contemplatur. Synagogam per Ioannem, Ecclesiam gentium per Petrum significari dicit. Venit, inquit, Synagoga prior ad monumentum, sed non intrauit, quia legis quidem præcepta, & prophetias de passione dominica accepit, sed credere in mortuum noluit; secuta posterior Ecclesia Gentium, mediatorem Dei & hominum Iesum Christum, & cognouit carne mortuum, & credidit viuentẽ Deum. hæc Grego. possumus etiam his adijcere morale aliquid; per Ioannem enim omnes Christiani, per Petrum Põtifices Christi vicarij significantur: prior ingreditur Petrus, quia dignitate omnes antecellit Christianos Christi vicarius; at posterior peruenit Ioanne, quia fieri potest, vt qui prior est dignitate, sit posteriormerito, & sanctitate.

Doctrina morum.

Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumẽtum, & vidit linteamina posita, & sudarium, quod fuerat super caput eius, non cum linteaminibus positum, sed separatim inuolutum in vnum locum.

SI linteamina ibi reperta non fuissent, facilè imperfecti in fide suspicari poterant corpus ablatum, non suscitatum fuisse; at dum ibi linteamina posita, & sudarium inuolutum, & separatim positum, vt distinctè omnia percipi

Cur relicta linteamina.

possent, viderunt; facilè Christi corpus nõ in alium locum ablatum, sed surrexisse cognoscere potuerunt: quoniam ea de causa hęc funeralia in monumento relicta sunt, resurrectionem corporis mortui testãtia; neque enim, vt rectè dicit Chrysost. hom.8. Si qui corpus abstulissent, illa reliquissent, neq; si furati essent, sudarium inuoluere, & ponere in vnum locum curassent; sed vt erat, corpus abstulissent; propterea prædixit Ioannes cum multa myrrha fuisse sepultum: myrrha non minus quàm pix corpori linteamina conglutinat, vt cùm audieris ea in sepulchro relicta, furto abreptũ non arbitreris: nõ enim fur adeo stultus fuisset, vt in superflua re tantũ laborasset, etenim diutius in ea immorandum erat, & deprehẽdi potuisset; sudarium autem separatim inuolutum in vnum locum est situm, vt intelligeres, non perturbatè, & festinanter id factum esse, vt resurrectionis esset signum. hæc Chrys. quæ spiritualiter interpretatur Greg. hom.22. in Euang. doctè, & subtiliter.

Tunc ergo introiuit & ille discipulus, qui venerat prius ad monumentum, & vidit, & credidit.

INtroeunte Petro intrauit etiam alter discipulus, qui primus venerat; sed ante Petrum ingredi non erat ausus. hic vidit etiam linteamina, & sudarium, sed fecit aliud, quod nõ fecit Petrus: credidit enim, nempe resurrexisse Dominum: Petrus intrauit quidem & vidit; Ioannes verò intrauit, vidit, & credidit. Si credidisset tunc Petrus, non vtique soli sibi Ioannes fidem tribuisset; at quia solus credidit, numero singulari vsus dicit, vidit, & credidit; hoc tamen in annotatione sequenti discutitur.

Nondum enim sciebant scripturam, quia oportebat eum à mortuis resurgere.

VErba hæc causam continent vnam diuersorum effectuum: ignoratio enim scripturarum, quibus resurrectio Christi prænuntiata est, in causa fuit, quod Ioannes tunc credidit, nõ autem prius quàm videret linteamina, & vacuum sepulchrum. & est sensus; Vidit, & videns credidit, quia nondum sciebat scripturã; si enim sciuisset prius credidisset, nec expectasset linteamina, & sepulcrum videre. hæc eadem ignoratio etiam quædã causa fuit, quod Petrus non credidit; nondum enim sciebat scripturam resurrectionis; idcirco quamuis viderit linteamina, & sepulcrum vacuum, non credidit, quia signum & argumentũ hoc necessariũ non erat, ideo vnus credidit, alter non, quia neuter sciebat scripturã, ex eadem enim ignoratione processit, vt vnus tunc crederet, non prius quàm signum videret, alter omnino nec ipso viso signo crediderit: sunt enim verba in plurali legenda, *Nondum enim sciebant*, vt ad vtrumque referantur discipulum.

ANNOTATIO VI.

An vterque Apostolus crediderit resurrectionem.

AVg. tract.120. Verbum hoc, *Credidit*, ad vtrumque refert discipulum, vt vterque crediderit, tamen negat omnino esse de fide resurrectionis intelligendum, quam neuter tunc habuit, sed referẽdum esse affirmat ad verbum Magdalenæ, vt sit sensus; Credidit tunc vterque verum esse, quod Magdalena dixerat, Dominum nempe ablatum esse de monumento: probat autem vno argumento non posse intelligi de fide resurrectionis; quia, inquit, si scripturam nesciebant, igitur nõ poterant credere resurrectionem futuram; non enim alia erat illis via resurrectionem hanc sciendi. Eandem expositionem confirmat lib.3. de consensu Euang. cap.24. & eadem est Theophylacti. Alteram expositionem adhibent

A Cyril.lib.12.cap.44. Chrys.hom.84. & Euthy. & Gregor. Nissen. orat.2. de resurrect. hi ad vtrumque discipulum referunt verbum credendi, vt vterque viderit, & vterque crediderit, tamen de fide resurrectionis exponũt, vt vterque visis linteaminibus crediderit Christum resurrexisse.

Mihi duo visa sunt probabilia, Vnum est verbum, *Credidit*, non esse referendum nisi ad discipulum vnum; hoc enim ipsemet cõtextus adeo aperte manifestat, vt si Euangelista id significare voluisset, nõ alijs vsus esset clarioribus verbis. Petrus, inquit, intrauit, & vidit linteamina, ille alter intrauit, & vidit, & credidit. violenta est expositio de priori etiam asserere, vidit, & credidit, cùm Euangelista distin-

Petro non credente Ioannes credidit resurrectionem.

B

Universidad de Deusto
Biblioteca

distinxerit. Alterum est credendi verbum esse de fide resurrectionis exponendum, & in hoc consentio Cyrillo, Chrysostomo & alijs. verbum enim absolutè prolatum credendi, fidē dicit Christi, & diuinam; si enim præcessisset verbum aliquod, quo ipsi nō credidisse verbis Magdalenæ dicti essent, tunc meritò exponi posset, eos credidisse dictis illius; at cùm nihil tale dictum sit, quando absolutè dicitur credere, fidem veram intelligere debemus: valde enim dura expositio est, *credidit*, supplendo, quod Magdalena dixit. Adde non erat, cur tā diligenter Euangelista narrasset, vidisse linteamina, & sudarium inuolutum in alterum locū positum, nisi voluisset significare argumentum hoc magnum credendi resurrectionem, & credidisse vnum illorū, qui intrarūt; quia ad credēdum verbis mulieris satis erat videre non fuisse ibi corpus. Petrum autem nō credidisse tunc, indicauit Lucas c. vltimo, de solo enim Petro dicit, vidit linteamina sola posita, & abijt secum mirans, quod factū fuerat; non credebat, sed mirabatur; at Ioannes credidit tunc, vt ipsemet nūc fatetur. Argumentum autem Aug. inefficax est; crediderunt enim propter verbum Domini, quia sæpe dixerat se resurrecturum, quamuis autem illud non intellexit antequā videret signum, quod vidit postea, hoc tamen viso credidit, & cognouit. Luc. etiam vlt. Angelus mulieribus hoc verbum in memoriā reduxit; Recordamini, inquit, qualiter locutus est vobis, cū adhuc in Galilæa esset dicens; quia oportet filium hominis crucifigi, & tertia die resurgere, & illæ recordatæ tunc sunt. ita & Ioannes videns signa, recordari potuit verbi, & tunc intelligere, & credere, quāuis hactenus scripturas, imo & ipsum verbum nō perceperit. de Petro autem, qui cum eo venit, nō credente, præter dicta etiam illud argumentum facit, quod Marc. refert Angelum mulieribus dixisse: Dicite, inquit, discipulis, & Petro; distinxit enim eum solum à cæteris, quia cùm venisset ad sepulchrum, & vidisset, non credebat. Quod si obijcias nec Ioannem credidisse, quia dictum est, quando Dominus apparuit discipulis, à principio præ stupore eos non credidisse Lucæ vlt. Respondeo, non de omnibus id oportet intelligere; nam Petrus erat inter illos, & duo discipuli reuersi ex castello, qui tunc iam credebāt: ita etiam de Ioanne dicimus; à maiori enim parte denominatio sumitur. legitima igitur expositio ea est, quæ in commentario est posita.

A

B

C

D

ANNOTATIO VII.

HIeronymus epist. ad Hedib. quæst. 6. Quomodo, inquit, custodiente militum turba Petrus, & Ioānes liberè egressi sunt sepulchrum nullo prohibente custodum? ad hanc interrogationem sic ipse respondet, hac videlicet causa. Quia vespere sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalena, & altera Maria videre sepulchrum, & ecce terræmotus factus est magnus, Angelus quoque Domini descendit de cœlo, & accedēs reuoluit lapidem, & sedebat super eum, eratque aspectus eius sicut fulgur, & vestimenta eius sicut nix; præ timore autem eius exterriti sunt custodes, & facti sunt velut mortui. igitur qui fuerant tanto timore perterriti, vt putarentur mortui, aut dimisisse sepulchrum, & fugisse credendi sunt, aut ita corpore, & animo obtorpuisse, vt non dicam viros, sed nec mulierculas quidem sepulchrum intrare cupientes auderent prohibere. hæc Hieron. & vera est responsio.

Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos.

COMMENTARIVS.

NON inuento corpore in sepulchro, vnus admirans, alter credens redeunt ad suos condiscipulos: dicuntur autem iterū abijsse: hebraismus enim est, non quòd semel venerint, & redierint, & nunc secundò redeant, sed dicitur, *Iterum*, ratione loci, ad quem reuertuntur: nam in locum, quem deseruerant, regrediuntur, Magdalena apud sepulcrum remanente.

Maria autem stabat ad monumentum foris plorans.

Magdalenes ad monumētum fitus.

ADhuc corpus ablatum, non suscitatū existimabat, & nescia loci, vbi corpus maneret, vel positum esset, elegit vbi aliquandiu illud mansisse sciebat, stare; *Ad monumentum*, ergo, *foris*, id est, iuxta monumentum, non intus stans plorabat, solicita, & varia cogitans loca, vbi positū esset corpus. sedere autem nō potuit, sed *Stabat*, vt si qua ratio inueniendi locum occurreret, celeriter, & citò se conferret; hoc enim est proprium quærentium aliquid, cuius locum determinatum ignorant. Imperfecta fides multum amanti causa erat anxietatis & doloris, à quibus, si credidisset, se liberasset.

Dum ergo fleret, inclinauit se, & prospexit in monumentum.

MAgna est amoris vis; cùm enim iam vidisset semel, expertaque esset illic non esse corpus, sed linteamina duntaxat agnouisset, cū tamen vbi esset, non inueniret, ne se omni spe inueniendi priuaret, maluit se primò nō diligen-

diligenter quęsiuisse, nec ad amussim prospexisse sibi persuadere: iterum ergo ab ostio monumentum prospicit, & oculos intro conuertit, si forsan videat, quod ante non viderat, corpus. Proprium est hoc quærentium aliquid, & non inuenientium, qui ex nimio inueniendi desiderio, cùm non habent locum iam, vbi inuenire se posse existiment, ad ea, quæ prius perlustrauerāt, se conuertunt iterum perscrutantes; maluntque se non satis diligēter prius quæsiuisse sibi persuadere, quàm spem inueniendi quod ardenter desiderāt sibi adimere, aut minuere. Hac inclinatione, & oculorum conuersione vel minimum temporis dolorem suum Magdalena temperauit, dum iterum prospiciens spem aliquam inueniendi concepit. Notāda est particula, *Ergo*, causam enim indicat, cur iterum prospexerit: ea autem est, flebat enim, & dolebat, quia amabat, dolor ergo vt medelam aliquam acciperet, induxit, vt concepta quadam spe iterum prospiceret, si fortè inueniret quod quærebat, & à lacrymis, & dolore liberaretur.

Et vidit duos Angelos in albis sedentes, vnum ad caput, & vnum ad pedes, vbi positum fuerat corpus Iesu.

CLementissimus Dominus amantem, & dolentem concepta spe non defraudauit: ecce viam inueniendi, quam desiderabat, reperit: intro enim prospiciens, vidit duos Angelos albis indutos vestibus, iuuenum specie & figura sedentes, vnum in loco, vbi caput Domini iacuerat, alterum vbi pedes. non stantes Angelos videt, ne corpus ibi esse suspicetur; sed sedentes, sua sessione ibi iam corpus non esse significantes: si enim corpus adesset, stetissent Angeli adorantes, & reuerentes præsens corpus diuinitati vnitum.

ANNOTATIO VIII.

De Euangelistarum cōcordia circa Angelos, qui in sepulchro apparuere.

MVltum laborant expositores in concordandis Euangelistis circa Angelos: nam Matth. & Mar. aliter referunt. Matth. enim vnum dicit sedentem super lapidem: Marc. alterum intra sepulchrum. Luc. duos stantes, Ioan. duos sedentes; at si sequamur, quam à principio proposuimus historiæ seriē, nulla est difficultatis causa; quod enim Matthæus & Marc. narrant, ad mulieres pertinet, quando Magdalena recesserat Apostolis nuntiatura, viderūt enim vnum ad lapidem, alterum intra sepulchrum, & conterritæ egressæ sunt, & fugerunt. Quod verò Luc. refert factum est, postquam fugerunt, & recesserunt à monumento, ideo Luc. non expressit visos esse Angelos in sepulchro, sed stetisse iuxta illas in veste fulgenti, at quod Ioannes nunc narrat, ad solam pertinet Magdalenam, cui apparent hi duo Angeli, quod quidem factum est ante illud, quod Lucas narrat. Non est igitur vlla discordia, sed magnus in his omnibus consensus. Augustin. libr. 3. de consen. Euang. cap. 24. hos duos Angelos visos à Magdalena sedentes affirmat, qui postquam locuti sunt ei, & ipsa vidit Dominum, erexerunt se stantes, locutique sunt mulieribus, quæ erāt in quodam spatio, quod erat prope sepulchrum, & hoc est, quod Lucas refert, sed id non videtur admodum probabile: fugerant enim mulieres, & recesserant à monumento ad aliquā maiorem distantiam. Fateor fieri potuisse eosdem Angelos apparuisse eis, qui apparuerant Magdalenæ, tamen in alio loco, nec præsente ipsa Magdalena, quæ nec simul cum eis fuit reuersa. Scio alios aliter dicere, & historiam varijs texere modis, sed mihi omnibus perspectis, & collatis, quæ dixi visa sunt probabiliora, & accommodatiora, ac magis ordinata. sequatur vnusquisque, quod probabilius visum fuerit: omnia enim hæc sine fidei detrimento, aut iactura dicuntur.

A

B

Dicunt ei illi; mulier, quid ploras?

COMMENTARIVS.

NOndum Magdalene Angelos agnouerat, præueniunt eam interrogatione, non quòd ignorarent, sed vt causam lacrymarum, & imperfectā eius fidem proprio confiteri ore facerent, & ad loquendum inuitarent, quæ nisi præuenta, ausa non fuisset interrogare, vt dicit Chrys. hom. 85. Attende autem subtilem, & artificiosam angelorum interrogationē. *Quid*, inquiunt, *ploras*? ac si diceret; si aliquod hic iaceret cadauer, crederemus te alicuius tibi coniuncti, & chari mortem deplorare; at cùm nullū hic sit tale cadauer, nec locus hic sit mortuorum, vbi viuos vides sedere, & velut cōmorari; meritò quæri.

Universidad de Deusto
Biblioteca

quærimus, & interrogamus causam lacrymarum tuarum. Quare ploras? quæ tibi est lacrymarum causa? Tacitè Angeli docent Dominum surrexisse, nec plorandi, sed lætandi, & exultandi causam esse, nec iam inter mortuos, sed inter viuentes quærendum esse Christum.

Dicit eis, quia tulerunt Dominum meum, & nescio, vbi posuerunt eum.

NOn intellexit Magdalena verborum sensum, nec interrogationis vim; sed significationem, quam prima facie verba faciebāt, percepit; causam idcirco lacrymarum aperuit, si fortè ab illis, vbi corpus Domini iaceret, intelligeret. Ploro, inquit, ea de causa, *Quia tulerunt Dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum*, proprium est aliquo vexatis dolore, causam promptè aperire, etiam his, qui subuenire nequeunt: spem enim concipiunt ab illis aliquam accipere posse.

Ploratus Magdalenæ causa.

Adhuc Magdalena non credebat surrexisse Dominū, sed corpus ablatū, & in alio repositum loco arbitrabatur, nescia tamen, quid diceret, rectè respondebat; ploro, quia nescio, vbi sit corpus Domini; si ergo sciret, nō plorare, & ita erat: si enim sciuisset, vbi positū esset corpus, sciuisset animæ iterum copulatum, & glorioſum suscitato Christo effectum: quod si nouisset, non plorasset; at quia nescebat, plorabat. Rursus plorabat, quia ablatū credebat; at si sciuisset non ablatum ab aliquo, sed à tenebris sepulchri potentia diuinitatis ereptum, & victa morte mortis sepulchrum deseruisse, vtiq; non plorasset. Denique plorabat, quia nesciebat, vbi esset; at si nouisset ibi iam adesse præsentem, profectò nō fleuisset. Rectè ergo dicit, ploro, quia existimo ablatum corpus Domini mei, & nescio vbi sit positum. Attende autem quàm pię sed cæcæ lacrymæ erant; quia corpus mortuum non inueniebat, plorabat, cùm illa esset causa lætandi maxima: gaudebat Christus, quod illic non esset, plorabat Magdalena, quod ibi non inueniretur; desiderabat Magdalena locum, vbi iaceret scire: Christus nullibi iacere volebat.

Hæc cùm dixisset, conuersa est retrorsum, & vidit Iesum stantem, & non sciebat, quia Iesus est.

CVr conuersa sit Magdalena retrorsum Angelorum responso nullo expectato, Athan. causam legitimam expressit, in quæst. ad Antioch. q. 78. Cùm, inquit, angeli sederent Marię ex aduerso, aspexerūt Christum ibi à tergo imminentē, illa quidem non respiciebat, Angeli verò sedentes è regione viderunt Christū à tergo venientem, qui statim surrexerunt, videnſque mulier Angelos surrexisse, animo perculsa retrò respexit ad videndum, quid Angeli cernerent, & vidit venientem Iesum. hæc est causa, quod Maria retrò conuersa vidit Dominum. hæc Athanasius, à quo eandem causam accepit Chrysost. hom. 85.

Dicit ei Iesus; mulier quid ploras? quem quæris?

Verbis Augustini & Amb. exponitur locus iste.

VErbis Aug. & Amb. eundem locum explicantiū exponere optimè possumus: inquit Aug. sermo. 132. Maria de resurrectione ignara non cessat lacrymas fundere, nesciens hanc esse Dominici corporis gloriam, quam putabat iniuriam. cuius inanes mœrores Dominus magis prohibet, quàm cōsolatur. Quid, inquit, ploras? si spirituali prudentia intentionem diuini sermonis intelligas, lacrymarum causam nō tanquam ignarus interrogat, sed importunos fletus dolentis obiurgat. Quid, inquit, ploras? cùm vacuato monumento non damno funeris, sed merito resurgētis Iesu corpus virtus sibi, non facinus vendicasset. Quem quæris? hoc est dicere me iā viuente, pro quo mortuo lacrymas fundis? aut me præsente, quem quæris? hæc Aug. Ambro. verò lib. 3. de virginibus, sic inquit, Mulier cur ploras? quem quæris? hoc Angeli dixerunt, vt hoc Dominus eisdem verbis repetijt, vt sciatis quia Angelorum verba mandata sunt Domini. Mulier quid ploras? q non credit, mulier est: nā qui credit, in virū perfectum resurgit, in mensurā ætatis plenitudinis Christi. Mulier, inquit, nō de sexu, sed de cūctatione conuitiū est, & bene mulier, quæ nutabat, quia virgo iā crediderat. Quid ploras? id est, tu tibi es causa plorādi, quæ es Christo incredula; ploras quia Christū non vides? crede, & vi debis. adest Christus, nec vnq̄ ijs, à quibus quęritur, deest, non lacrymis opus est, sed fide prompta, & Deo digna, noli cogitare mortalia, & non plorabis; noli cogitare peritura, & flendi causam habere non poteris. certe inde ploras, vnde alij gratulantur. quem quæris? non vides, quia Christus adest? hæc Ambro. Vbi attende Ambrosium legisse Angelos interrogasse hæc etiam duo. Quid ploras? quem quæris? at lectio nostra non sic habet, & tā est vera lectio: nam Dominus adiunxit, Quem quæris? quia videns eam loqui cum alijs, fingere potuit eam aliquem quærere, & sic legit Hiero. epist. ad Hedibi. q. 5. Extat homilia Origen. in secundo tomo celebris subtiliter, & eleganter singula hæc explicans verba.

Illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei.

NOn adhuc se Magdalenæ Christus præbuit manifestum, sed alienam figuram exhibebat, non quod propriam mutaret formam, sed quod oculos videntis proprijs speciebus visibilibus non permitteret immutari. contingit enim sæpe quæ à longè videntur, aut quæ non plena luce aspiciuntur, non qualia sunt apparere: non quod in se ipsis mutentur, sed quod species, quibus visus immutatur ad videndū, non eodem modo in oculis aspicientium recipiantur, quod autem fit apud nos ex aliquo impedimento, aut obstaculo, Dominus volūtatis suę potestate faciebat. In quo errarunt Manichęi, & alij Hęretici Hieronymo referente epistola ad Hedib. q. 5. affirmantes, Dominū formā, vultumq; mutasse, vt pro voluntate diuersus, ac varius videretur.

ANNOTATIO IX.

Quomodo Magdalena putauerit Dominū esse hortulanū.

HIeronymus loco allegato turbationi Magdalenæ adscribit, Christū hortulanū sibi visum esse. Magdalena, inquit, stupefacta miraculo hortulanum putabat, quem tanto studio requirebat. At potiꝰ videtur adscribendū Domino, qui nō se manifestare statim voluit, adhuc eius affectū inflammans, sicut etiā Luc. A vltimo, quando finxit longius ire, duobus illis in viatoris forma apparuit. Cùm aūt Christum nō agnosceret, facile eum dominū horti, seu hortulanum existimabat: erat enim locus ille, in quo ſtabat, hortus, maximè cū Angelos illi assurrexisse vidisset, quos Angelos nesciebat, sed homines existimabat.

Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi, vbi posuisti eum.

COMMENTARIVS.

COnnexio verborū & sensus, hæc sunt. Existimans Magdalena hortulanū eum esse, nihilque eorum, quæ erga corpus Christi facta erant ignorare, credidit ex simulatione interrogasse quid ploraret, & quem quæreret; quare respondit, *Si tu sustulisti eum dicito mihi*, quasi diceret; cū tu hortulanus sis, huius horti custos assiduus, corpus hic recens positū & inde ablatum, & ex consequenti causam lachrymarum mearum ignorare nō potes: hæc autem interrogare videris, vt te rei ignarū simules: rogo ergo te domine, si sustulisti dicito mihi, nec celes hoc à me. Dominū appellat, quia facile eos honoramus, à quibus impetrare aliquid volumus. Hiero. loco allegato turbationi quoque tribuit, quod hortulanum dominum appellauerit: at potius amori & desiderio inueniendi Christum id dandum est: vt enim impetraret ab eo, quod desiderabat, honore illum afficiebat.

Rectè, & acutè Aug. serm. 133. hanc exponit sententiam dicens, Sancta, & simplex fœmina Christum requirit à Christo, ac deuotione mentis prophetat, & nescit; ait enim Domino de semetipso, *Si tu sustulisti eum dicito mihi*, rectè interrogat, *Si tu sustulisti eum*: ipse enim tulit corpus suum, qui illud protulit de sepulchro; ipse tulit corpus, qui illud iacens, & dormiens sua aspiratione collegit; ipse tulit corpus suū, qui illud diuinitatis virtute gestans portauit ad cœlos. atq; inde mulier sapienter interrogat, & requirit; *Si tu sustulisti*

Universidad de Deusto
Biblioteca

eum, dicito mihi, vbi posuisti eum, hoc est, si illud auferens de sepulchro ad paradisum transtulisti: audierat enim illum dicentem latroni; Hodie mecum eris in Paradiso.

Et ego eum tollam.

MAgna vis amoris hæc est; sola sibi persuadebat corpus tollere posse: Et attende sensum, existimabat odio esse corpus ab hortulano sublatum, nolente in suo habere illud horto, ideoque eum in aliquem aliū locum extra hortum proiecisse; ideo dicit, si sustulisti corpus, nolens apud te habere, mihi dicito, vbi sit, *Et ego tollam* illud. Perpende autem efficaciam persuasionis, quasi diceret, facilimam rem peto, vt tantùm indices, nolo aliquem tibi laborem imponere, *Ego tollam eum,* minus laborabis in indicando, quàm in auferendo laborasti, si in horto tuo habere non vis, *Dicito mihi, ego* non ponā eum in horto tuo, sed *tollam eum.* A me causam lacrymarum petisti, animum compatientem indicasti, si meas vis lachrymas exsiccare, *Dicito vbi posuisti eū, vt ego eum tollam,* & sic meis lacrymis finem impones.

ANNOTATIO X.

B. Hieronym. in Magdalenā seuerior.

HIeronym. epist. ad Hedib. quæst. 5. adhuc in sua perseuerans sententia, hæc omnia turbationi tribuit, & reprehendit. Vide, inquit, quem custodiebat cohors militum, cuius sepulchro Angeli præsidebāt, ab vno hortulano arbitrabatur ablatum, & ignorās imbecillitatem fœmineam tantarum se virium repromittit, & credit, vt corpus viri, & perfectæ ætatis, quod (vt cætera taceam) centum libris myrrhæ circumlitum erat, existimaret ab vna, & pauida muliere posse portari. hæc Hieron. Potuisset profectò Hieronymus Magdalenam excusare, & ab his obiectis defendere si voluisset, cùm hæc argumēta potius sint ardentissimi amoris, & pietatis in Christum, A vt Orig. & August. locis citatis affirmant. Fateor fide infirmam fuisse, quia mortuum credebat, & resurrectionis argumenta nondum percipiebat, tamen amoris audacia non est vituperanda. Quamuis ad obiecta respondere etiam modo aliquo possimus; nondum enim Angelos nouerat, nec centum libris circumlitum corpus credebat, cuius iam omnia lintea mina ablata viderat; nec solam corpus se portaturam promittebat, sibi enim non defuturos adiutores corpore inuento sperabat; at Hierony. hæc omnia exaggerat, quia iam Magdalenam Dominum resurgentem vnà cum alijs vidisse fœminis existimabat: quam sententiam superius Annot. 3. non probauimus.

Dicit ei Iesus; Maria.

COMMENTARIVS.

IAm se Dominus manifestare dignatus est, eā nomine proprio vocat, quo ante vocare solebat, non solùm nomen proprium, sed eundem vocis sonum, & locutionis proprietatem edidit, vt quis esset, agnosci posset. Obiurgatio quædam amoris est, vt Chrys. hom. 82. & Cyril. lib. 12. cap. 45. dicunt. ac si diceret; *Maria,* tu me hortulanum putas, & quis sim ignoras, ego autem te ipsam, quæ sis agnosco. O quanta efficacia, & inexplicabilis vnius vocis virtus. Vna vox densissimas mœroris tenebras dissipauit: vna vox mentis cœcitatem illustrauit: vna vox fontem lacrymarum arescere fecit: vna vox ardētissimum expleuit desiderium: vna vox cor omni destitutum consolatione gaudio, & lætitia repleuit.

Christi vocis efficacia.

Conuersa illa, dicit ei; Rabboni, quod dicitur, Magister.

ILla apertis mentis & corporis oculis, agnouit eum, & omni suspitione remota Magistri vocabulo, vt consueuit ipsum honorat. Rabboni, Latinè Magister. plura verba proferre repentina, & vehemens rei insperatæ lætitia vetat: ingens gaudium, & pondus amoris vna vox manifestat, ac vni vocivnam reddit vocem, inexplicabile esse, quod intus latebat vocis vnitate significans. mortuum inuenire desiderabat, viuentē in æternum accepit. Cōuersa dicitur, quia oculos hinc inde præ desiderio, & ignoratione volucbat: audita aūt voce & agnita, conuersa est, non facie, sed oculis in eum fixis, inuento iam, quem tam anxiè quærebat. Vox, *Rabboni,* Caldaica est, quia illo tempore multæ erant iam permistæ voces cum Hebræa, significatque

idem quod Magister, vt ipse Euangelista testatur; non vt aliqui dicunt, Magister meus, non enim illud, iod, est affixum: vt facile constare potest, vel mediocriter in ea lingua peritis.

ANNOTATIO XI.

Quomodo Patres explicēt hæc verba.

CHrysostomus homil. 85. interrogat, Quomodo conuersa dicatur, si ad ipsum loquebatur? Respondet sibi videri, cùm dixisset Magdalena, vbi posuisti eum, rursus ad Angelos respexisse tanquam rogaturam, qua re obstupuerint, illum quem hortulanum putabat, videntes, ab hisque se ad Christum vocantem conuertisse, quem voce prius, quàm visu agnouit. Hieron. epist. ad Hedib. qu. 5. inquit, stupore perterrita, huc atque illuc faciem conuertisse, nihil aliud nisi Dominum videre desiderantem, eaque ratione etiam ab Angelis retrò se conuertit. Mihi probabilius A visum est, quod diximus in commentario, dictam esse conuersam, non retrò aspiciendo, vt prius fecerat, sed oculos in eum conuertendo, & fixius intuendo, vt de facie agnosceret, quem voce iam agnouerat. quod autem Hier. reprehendit Magdalenam hortulanum dominum, Christum verò Magistrum appellantem, non videtur tanta reprehensione dignum; nam Magistrum appellauit, vt modum loquendi consuetum seruaret, vt dicit Cyril. li. 12. ca. 45. immò hoc verbo se agnouisse eum declarabat. quod non efficiebatur, si dominum appellasset.

Dicit ei Iesus; noli me tangere; nondum enim ascendi ad Patrem meum.

COMMENTARIVS.

CRedidit Magdalena resurrexisse Christum, ipsumque esse, quem videbat, tamen existimabat adhuc cum hominibus conuersaturum, victurumque sicut prius, qualis frater eius Lazarus resurrexerat; idcirco ad illum tactum, cui erat assueta, properat, vt pedes eius osculetur, quem tactum Dominus prohibet, vt fides eius perficiatur, & discat resurrexisse quidem Dominum, sed non mortalem, vt prius, nec amplius in hoc seculo, vt ante victurum, & conuersaturum, sed ad Patrem in cœlos ascensurum; idcirco causam prohibitionis annectit. *Nondum enim ascendi ad Patrem,* quasi diceret, ne me tangas, vt ante solebas; nam non surrexi vobiscum conuersaturus, & conuicturus, vt prius; sed ascensurus ad Patrē, & regnaturus cum eo, quod nondum feci propter vos, tamen citò faciam. Hæc verba cuidam tacitæ interrogationi respondent, ne enim diceret Magdalena, Domine nonne inter nos es sicut ante, cur non te tangam? hoc præoccupans dicit, sum quidem nunc, tamen non permansurus: vado enim ad Patrem quamuis nondum ascenderim. vnde causa hæc non refertur immediatè ad tactus prohibitionem, sed ad aliud, quod consequebatur: nam si dictum esset tantùm, noli me tangere, respondisset Magdalena; nonne te Domine prius tangebam, cùm sis iam viuus cur non te tangā? respondisset Dominus, non sum viuus, vt inter vos degam, nec vt quemadmodum prius cōuersor; iterum diceret Magdalena; quomodo igitur nunc ad me venis, & in terra videris? huic respondet. Quia nondum ascēdi, id est, ascensurus surrexi, quamuis propter te, & discipulos nondū ascenderim. Hæc omnia vnica responsione complexus est Dominus. Simile est illud Ioan. 5. Dominus interrogauit paralyticū, vis sanus fieri? ille respondit, Hominem non habeo. præoccupans interrogationē secundam scilicet, quare ergo non es sanatus? & quare hactenus nō descendisti in piscinam? ne daret locū verborum multitudini, ille vno respō so satisfecit multis: hominē, inquit, non habeo; ita nunc Dominus negato, & prohibito tactu consueto, quia potuit interrogari, nonné es qualis prius? nōné inter nos te iam video existentē? Dominus præoccupauit vno verbo hæc omnia dicens, *Quia nondum ascendi ad Patrem,* nō sum qualis prius, quod si modò me tibi manifestum facio, non est, quod sim hic cōmoraturus, sed propter vestram fidem, propter vestram consolationem id facio; propterea nondum ascendi, sed iam iam ascendam. Verba sunt instructionis, vt discat perfectius Magdalena resurgentis conditionem dissimilem esse à priori: cętera in annotatione require.

ANNOTATIO XII.

Diuersæ Patrum verborum Ioannis expositiones.

LOcum hunc difficilem esse confitentur etiam antiqui Patres, inter quos est Cyrillus lib. 12. cap. 50. & maximè difficultas in vno est posita, nempe in causa prohibitionis illis expressa verbis, *Nondum enim ascendi ad Patrem meum*, quam variè Doctores exponunt.

Primo loco Cyrillus loco citato sic exponit, vt Magdalena pedes Domini tangere accesserit, acceptura benedictionem ab eo, at Dominus negat, & prohibet tactū significare volens, deinceps neminem ad corpus suum tangendum in sacramento accedere debere, nisi prius accepto Spiritu sancto, quē nondū miserat, qa nondū ascēderat; ac si diceret, nemo me iam tāgere debet, nisi Spiritu sancto accepto, quē mittā post meam ascensionē: cùm ergo nondum ascenderim, noli me tangere. Hæc expositio violenta videtur, & verbis nō satis accommodatur, patitur præterea difficultates: nam & mulieribꝰ, & Thomæ, & discipulis se præbuit tangendum antequā ascēderet: præterea corpus suum dedit in cœna discipulis etiam antequam ascendens Spiritum sanctum mitteret. huiꝰ expositionis meminit Chrysostomus hom. 85. & eam reijcit.

Secundo Chrysostom. alteram adhibet, quæ non est dissimilis à nostra in commentario posita; hoc tamen differt: quia Chrysostomus existimat Dominum his verbis admonere voluisse Magdalenam, vt reuerenter accederet, non sicut prius: at mihi potius instruere, & fidem eius perficere voluisse videtur: non enim dubito cum Cyrillo ipsam ad eius pedes procidisse, sicut prius solita erat; quoniā non est verisimile quod aliqui nostro tempore inconsideratè dicunt, amplecti, & collum eius tenere voluisse, cùm non solita fuerit Magdalena his tactibꝰ vti, sed ad pedes Christi esse, & eos oscularis: non igitur irreuerenter accessit: nec enim est credibile minus reuerenter accessisse, quàm mulieres illæ accessêre, quibus nulla est facta prohibitio.

Tertio loco Hieronymus epist. ad Hedib. q. 5. sic exponit: *Noli me tangere*, Tibi enim, *Nondum ascendi ad Patrem meum*, quem mortuum quæris, viuentem tangere non meretis, si me necdum putas ascendisse ad patrem, sed hominū fraude sublatum, meo tactu indigna es. hoc autem dicebat non vt studium quærentis obtunderet, sed vt dispensationem carnis assumptæ in diuinitatis gloriam sciret esse mutatam, & nequaquam corporaliter vellet esse cum Domino, quem spiritaliter credere deberet regnare cum Patre. hæc Hieronymus, quę expositio dura videtur: nam verba illa, *Nondum ascendi ad Patrem*, de reali ascensu faciendo intelligenda videntur: non ergo accommodatè exponitur, Tibi nondum ascendi, rursus non de resurrectione glorioſa, sed de ascensione ipsa, quæ nondum facta erat, verba sonant. adde etiam non esse in verbis hanc asperam obiurgationem, quam Hieronymus exponit, putās Magdalenam cū cæteris fœminis iam vidisse Dominum, & tenuisse pedes eius, & incredulā adhuc permansisse: hanc tamen sententiam Annotatione 3. reiecimus.

Quarto loco Augustinus tract. 121. aliter exponit, vt sit sensus: *Noli me tangere*, id est, noli sic in me credere, quemadmodum adhuc sapis: existimas enim me imparem Patri, nondum ascendi ad Patrem; tunc me tangas, quando credideris me Patri non imparem Deum. tangere ergo Augustad tactum, qui per fidem sit refert, idem etiam sermo 60. de Verb. Domini. at hæc expositio spiritualis, non literalis videtur.

Quinto loco Leo serm. 2. de Ascensione, sic inquit: Dominus Magdalenæ personam Ecclesiæ gerenti cùm ad contactum ipsius properaret accedere, dicit: *Noli me tangere: nondum enim ascendi ad Patrem meum*, hoc est, nolo ad me corporaliter venias, nec vt me sensu carnis agnoscas, ad sublimiora te differo, maiora tibi præparo, cū ad Patrē ascendero, tunc me perfectius veriusq; palpabis, apprehēsura quod non tangis, & creditura, quod nō cernis. hæc Leo. cuius expositionis meminit etiam August. tract. 121. sed hæc etiam spiritualis, non litteralis videtur.

Sexto loco recentiorum aliqui exponunt Magdalenam accessisse, vt Dominum tangeret, quia ad Patrem iam iam ascensurum putabat, sicut proficiscentes solemus tangere: at Dominus prohibet docens, nondum esse tempus ascendendi, sed adhuc permansurum se in mundo ad tempus. Si ita esset, vt isti dicūt, verba facilimè accommodarentur; at inprimis obstat: nam Apostoli viderunt verè ascēdentem, nec propterea tetigerunt: non ergo erat, cur tangeret, quia ascensurum existimabat. Deinde quia tunc Magdalena nihil de ascensu sciebat ad Patrem, immo existimabat illum vt prius inter homines conuersaturū. Præterea quia etiamsi id esset, non erat Domino tanta causa prohibendi, nec Dominus eam à tactu, tam expresso verbo prohibuisset. Adde si sensus is esset, ne me tangas, quia nondum ascendi, liceret inferre, quando ascendam, tunc tangendi erit tempus, & tanges, quod profectò nemo sanæ doctrinæ intulit. Postremò quia non constat de tali consuetudine tangendi in tota scriptura.

Author sequitur Leonem magnum expositum.

Septimo loco Iustinus Martyr quæst. explicat. q. 48. aliter exponit, quem vltimo reseruaui loco, cùm sit antiquitate primus, quia eius expositio legitima visa est, & nos eam in commentario secuti sumus. Facta ergo interrogatione de hac prohibitione tactꝰ, cùm tamen se alijs præbuerit tangendum, sic respondit. Illud, *Noli me tangere*, à Saluatore dictum est in hoc sensu, noli me sequi ita, vt mecū semper versêre ea ratione, qua antequā in crucem ageret: volebat enim sensim ac pedetētim discipulos à consuetudine aspectus præsentiæque sui corporis abducere, itaque, neque semper visus est discipulis his diebus, quibus cū eis in terra post resurrectionē versatus

satus est: neque omnino inaspectabilem se eis præbuit, sed vtrunque interuallo, spatioque adhibito faciebat, vt & videretur ipsis, & nō videretur. hæc Iustinus. in commentario pluribus eam expositionem explicuimus. Scio alias adhuc esse interpretationes, sed propositæ sufficiant.

ANNOTATIO XIII.

Dominus permittēs se ab alijs mulieribus tāgi, cur Magdalenā prohibeat.

PERCONTARI aliquis posset, Cur mulieribus Dominus se tangendum præbuerit, non autem Magdalenæ? Hiero. epist. ad Hedib. q. 5. existimat Magdalenā tetigisse Dominum vnà cum mulieribus ante hęc, quę facta Ioannes narrat. Aug. lib. 3. de consen. Euang. cap. 24. tenet post hoc factum reuertentem Magdalenam, vnà cum alijs fœminis Dominum tetigisse, sed vtramque sententiā Annotatione 3. reiecimus, probabilius existimantes, nec ante, nec post hoc factum, cum mulieribus cæteris Magdalenam tetigisse, sed solam reuertisse. Superest igitur inquirendum, cur sit prohibita tangere, non autem illæ; immo etiam tenētibus Augustini sententiā considerandum adhuc est, quare modò, non autem postea sit prohibita.

Sententia author.

Nobis autem secundum sententiam nostrā respondendum videtur, Tactum sui Dominum permisisse ad ostendendam suæ resurrectionis veritatem, vt qui non credebant, ipso tactu confirmarentur. vt patet in Thoma & discipulis, quibus dicebat, Palpate & videte, quoniam spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere: cùm autem Magdalena audita voce de Christi resurrectione certa facta esset, & resurrectionem credidisset, prohibita fuit à tactu concesso solis nondum credentibus; mulieribus autem, discipulisq; se tangendum exhibuit, quia dubitabant, & vt certi fierent, tangere eos voluit, & hoc est mihi argumento Magdalenam cum cæteris non tetigisse Dominum, quia non dubitabat eum surrexisse; Ne verò dum surrexisse credebat, existimaret Christum, qualis erat primò, surrexisse, propterea audiuit hæc verba: *Noli me tangere, nondum enim ascendi*: propter fidem ergo, & illæ sunt admisse, & ista prohibita à tactu, sed diuersis rationibus; illæ, vt crederent verè surrexisse: ista, vt crederet non qualis erat prius surrexisse. Est autem hoc loco aduertendum Athana. lib. de incarna. Christi affirmare, non solū Magdalenæ, sed cæteris mulieribus dictum esse simul, Nolite me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum, & statim post hæc verba illas accessisse, & tenuisse pedes eius, ac eum adorasse. Sed difficile est hanc sententiam verbis Euangelicis accommodare.

Vade autem ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, Deū meum, & Deum vestrum.

COMMENTARIVS.

Fratres cur Dominus discipulos nun cupauerit.

CRedenti Magdalenę resurrectionem, iubet eam testem esse & annuntiatricem apud Apostolos, quos vt homo fratres appellat, & quid annuntiare debeat docet. *Ascendo*, inquit, *ad patrem*, ac si dicat; surrexi è mortuis, & viuo, non iam vobiscum corporaliter victurus, & conuersaturus, sed ascēsurus ad cælos. Multa his verbis insinuātur. Primò quidem, ne discipuli audientes Christum viuere, existimarent se ab eo esse deserendos, maximè quia in passione eum deseruerant, & incredulī fuerant: propterea Dominus eos appellat fratres. *Dic*, inquit, *fratribus meis*, ac si diceret; quamuis iam viuo, & resurrexi, ipsíque me deseruerint; tamē adhuc eos amo, adhuc eos tanquam fratres recipio, non vt reos iudico, sed vt meos fratres diligo. Secundò fratres appellat, vt se in eadem carne resurrexisse significēt, in qua prius erat, & eos secum naturæ socios habebat, quamuis non sit eiusdem qualitatis, vt ante. Tertiò, ne etiam audientes ascensurum ad Patrem, se relinquēdos, nec vnquam ad eum peruenturos, putarent. *Vado*, inquit, *Ad Patrem meum, & Patrem etiā, vestrum*, ac si diceret; sicut ego nunc vado, etiam ipsi postea veniēt; cùm Pater, ad quem vado, Pater etiam sit ipsorum. Quartò dicit, *Patrem meum, & Patrem vestrum*, ne, quia fratres dixerat, eandē rationem filiationis cum eo habere se arbitrarentur; ipse enim habet Deum Patrem naturalem: at illi adoptionis, idcirco distinxit, *Meum*, & *vestrum*. vt notat Ambro. lib. 3. de Virginitate. Quintò *Patrem* vocat, & simul *Deum*, vt idem Ambro. annotat; *Patrem meum*, vt naturam ostendat diuinam; *Deum meum*, vt mysterium indicet incarnationis: vt Deus est, *Patrem meum*, dicit; vt homo est, *Deum meum*, appellat. Sextò gratiam noui testamenti merito suæ mortis obtentam ostendit; vt Deum Patrem habeamus, & per ipsum verum Deum, & hominem, filij Dei adoptionis simus; qui enim Deus noster erat per creationem, per Christum factus est Pater noster per gratiæ adoptionē. Pauca verba magnam cōtinent

Universidad de Deusto
Biblioteca

doctrinam;docet enim resurrectionem suam,docet resurrectionis conditionem,nempe in eadem quidem natura,sed non eiusdem qualitatis resurrexisse;iam enim immortalis erat;docet mortis suæ fructum; docet suæ diuinitatis,& humanitatis mysteriu:eos vt bono sint animo,& timorem deponãt, hortatur. Quod autem dicit, *Ascendo*,in præsenti, significat proximam suã ascensionem;Hebraismus est;dic eis verba hæc,quæ profero, Ascendo ad Patrem &c.ac si diceret, dic eis, me iam iam ascensurum.

Venit Maria Magdalene annuncians discipulis,quia vidi Dominum,& hæc dixit mihi.

VEnit Magdalena annuntians discipulis se vidisse Dominum,& referens quæ Dominus ei præceperat dicere.Hebraismus est, *Hæc dixit mihi*, loco verborũ,quę superius descripta sunt.eadem enim Magdalena repetijt.Qualiter autem discipuli eam audierint,refert Luc.non enim crediderunt ei,sicut nec mulieribus paulo pòst venientibus,quas omnes Lucas in vnũ coniũxit. Hæc fuit prima apparitio ex his,quas Euãgelistæ factas narrarunt,vt ex Mar. constat.Euangelistæ enim eas duntaxat narrarũt,quas Dominus fecit ijs,qui non crediderant,vt fides eorum,& nostra in eis confirmaretur; idcirco non meminerunt quomodo B.Matri apparuerit,cui ante omnes apparuisse nemo dubitat,non tamen ab Euangelistis narratur,quia non fuit ei ad fidei cõfirmationẽ facta,quę firmissima,& constantissima semper in fide permansit. sed ad consolationem,& lætitiam,qua super omnes digna fuit,quæ super omnes diligebat,& doloris gladium perpessa erat: adde etiam ne testimoniũ eius alijs suspectum videretur:quia mater erat;propter hæc duo, Euangelistę apparitionem B. Virgini factam siluerunt.

Cur Dominũ Matri apparuisse,Euangelistæ siluerint.

Cùm ergo serò esset die illo vna sabbatorum.

AD narrandam apparitionem discipulis factam Euangelista se conuertit & circumstantias multas describit,nempe temporis, loci,personarum, modi, & vtilitatis,seu fructus ex ea prouenientis. Incipit igitur à tempore, præmittens tacitè apparitionis causam,quam particula illa, *Ergo*,insinuat, *cùm ergo*, quasi diceret;cùm Magdalena retulisset Domini verbum,& annunciasset resurrectionem,illi verò adhuc non credidissent,vt Lucas narrat,propterea Dominus ipse suamet præsentia propriam decreuit manifestare resurrectionem : tempus etiam distinctè apparitionis describit, *Die*, inquit,*illo*, nẽpe prima sabbatorum,quo die Dominus resurrexerat, *Serò*,id est, iam ad solis occasum , & in fine diei,quo tempore hæc apparitio facta est. Cætera in annotatione require.

ANNOTATIO XIV.

Quomodo Euangelistæ concordes sunt.

HIeronymus epist. ad Hedibi.q.7. Quærit A quomodo Matthæus & Marcus scribant per mulieres Apostolis mandatum, vt in Galilæam irent,cùm Ioannes,& Luc.Hierosolymis ab Apostolis visum esse perhibeant. Respondit promissam esse in Galilæa familiarẽ quandam &perseuerantem visionem,vt cum eis conuersaretur, & multa de regno Dei tractaret,& eos instrueret, vt habetur Acto. 1.at hæc visio fuit obiter.&breuiter facta propter consolationem discipulorum , qui Iudæorum metu erant absconditi, & clausi. Au B gustinus lib.3.de consensu Euangelista.ca.25. respondet promissam quidẽ visionem in Galilæa,tamen non negatam esse inHierusalem, vnde non egit contra promissionem suam , si etiam se manifestauit tam Hierosolymis,quã in Galilæa.Mihi Ambrosi. Luc. vltim. perfectius respondere videtur,nempe iussisse Dominum discipulos in Galilæam ire, vbi eum visuri erantiat quia præ timore intra conclaue residebant,se eis videndum obtulitvt animis confirmatis in Galilæam proficiscerentur. Adde nõ solum propter timorem illorũ, sed etiam propter fidem , vt crederent,quia hactenus mulieribus fidem resurrectionis non habuerant:simul etiam ne egrè nimis ferrent mulieribus visum esse, non autem ipsis, clementissimus ergo Dominus noluit hac eos consolatione priuare.Has duas causas adiecit Chrysosto.hom.85.præcipua tamen est propter fidem illorum,quia nondum credebant,& hanc, vti in commentario diximus, Euangelista insinuat.

Cur Dominus discipulis se parauerit.

Aduertendum autem ex Augu.lib.3.de cõsen.Euang.cap.25. Primo die resurrectionis quinquies apparuisse , quantum ex Euangelio licet colligere . primò Magdalen. Marc. vlt. 9.

Ipse refert Historia diuersis quinquies Christum se parauit.

vltimo.secundò mulieribus ex Matth. tertiò A Petro ex Lucæ vlt. quartò ex eodẽ Luca duobus discipulis euntibus in Emaus, quintò Apostolis absente Thoma,& hanc Ioan. nunc & Lucas describunt.Est etiam aliud aduertendum quantum ad tempus pertinet,nẽpe hanc apparitionem dici serò factam, non quidem nocte , sed iam ad vesperam prope solis occasum: discipuli enim duo manè profecti erant in castellum distans à Hierusalem sexaginta stadijs, id est, septem Italicis milliaribus,vbi Christus eis occurrit,& in castello se manifestauit , inclinante die, ac aduespera-

scente,id est,iam post duas horas à meridie, quo agnito reuersi sunt velociter Hierusalẽ, vt cæteris annuntiarent discipulis, quibus annuntiantibus extemplò Christus apparet, quod accidit ad Solis occasum ante noctem: illo enim tempore dies erant iam longiores in illa maximè regione. hæc dixerim, quia si noctu apparuisset,ad primum diem sabbatorum non pertineret apparitio: dies enim terminabatur in occasu, vt superius diximus. Vnde Euangelista non noctu,sed serò dixit,

Græcè ὀψία,id est, diei vltimo,& extremo.

Et fores essent clausæ, vbi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum.

COMMENTARIVS.

LOcum,& personas describit: discipuli congregati erant domi,& fores clausas habebant,non propter tempus, quasi nox esset,sed, *Propter metum Iudæorum*,ne facilis aditus ad eos pateret alicui nocere volenti. Nomine discipulorum non solùm Apostoli,sed etiam alij addicti Christo significãtur, qui ob eundem metum,simul erant congregati, quibus etiam Dominus apparuit, quod quidem ex Lucæ vltimo colligitur:nam illi duo reuertentes ex castello dicuntur inuenisse vndecim,& qui cum illis erant,& adhuc ipsi duo aderant,eadem autem hora venit Dominus,quamuis, vt ex Ioãne habemus, Thomas aberat. Illud, *Propter metum Iudæorum*,refertur ad totam sententiam; Erant congregati in vnum locum,& habebant fores clausas,propter Iudæorum metum.

ANNOTATIO XV.

Persequutiones interdum fugere licitũ est.

CYril.lib.12.ca.55. annotat discipulos prudenter declinasse furorem Iudæorum, memores illius verbi Domini Matth.10. Cùm vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam.hæc doctrina Cyrilli sic est intelligenda.Primò quidem licere,& prudentię esse declinare aliquando persecutiones & inimicorum furorem ; quod suo exemplo nos docuit Dominus in AEgyptum fugiens,& propter Iudæos sæpe in alia loca secedens; hoc consilio Paulus Act.9 Ân sporta dimissus per murum fugit;hoc idem sancti suo exemplo,& doctrina docuerunt.Extat egregia Atha.apologia de fuga sua;id Gre. Naz. orat.1. con.Iulia tradit.similiter Ambro.lib.1.de offic.cap.37.cum alijs multis,in quo errauit Tertullianus, sed non est instituti nostri hoc discutere.Secundo,quando Christus,Paulus,& cæteri sancti viri fugerunt, & persecutiones declinauerunt; non id timore mortis faciebant,ita docẽt Athana.Greg.Nazian.Ambro. locis citatis,&Hiero. Matt.10. & 14.sed ne temerè,& ante tẽpus morti se offerrent, aut ne peccandi persecutoribus darent occasionem, vel vt saluti aliorum, & prædicationi se conseruarent;vel ob alios honestos fines, quos libens modò omitto. hinc factum est,vt quando hi sancti causam fidei,& Dei honorem periclitari viderent,prompti morti se exponerent,vt Dei causam defenderent. Tertiò discipuli tunc magis mihi ex timiditate quadam imperfecta, quàm ex prudentia visi sunt fugisse, quod Euangelista insinuat dicens; *Erant congregati propter metum Iudæorum.* Fateor fecisse rem,& actum prudentem,quia verè cõseruari eos oportebat prædicationi,& manifestationi nominis Christi per orbem propagãdę, & ita eos Christus illæsos esse voluit;tamen ipsi non ex prudentia fecerunt, nec eum ob finem,sed ex timiditate , & formidine, quæ incredulitati erat coniuncta.sępe autem euenit,vt aliquis actum fortem, aut prudentem, aut iustum faciat,sed non ex prudentia, fortitudine, & iustitia , vt docuit Arist.lib.1. Ethico.& verà est eius in hac parte doctrina, & scripturæ sacræ conformis;iusta enim iustè operari præcepit nobis Dominus in scripturis frequenter , quia iusta non iustè aliquando fieri possunt.

Venit Iesus,& stetit in medio eorum.

COMMENTARIVS.

FOribus clausis ingressus est,vt qualitatem suæ resurrectionis significaret, ne iam vt ante mortalem,& passibilem futurum existimarent. Vana ergo,& indigna Catholico est doctrina,asserentium aperuisse Christum portam,seu fores, vt intraret; non enim corpus glorioſum corporea habet obstacula;& ita Cyril.lib.12.ca.53. & Gre.hom.26.in Euang.docent, quod paulo

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſuperius de ſepulchro clauſo lapide diximus. In medio etiam eorum ſtat, vt ab omnibus facilius videri, & tangi poſſit; non ſedet, ſed ſtat, vt ſe non in hoc ſeculo permanſurum, ſed alio properare ſignificet. nec exiſtimes Dominum intraſſe prius domum, paſſibuſque pedum ſe in medio eorũ collocaſſe, ſed vno ictu oculi, in medio eorum apparuit corporalis & viſibilis in propria ſua forma, vt agnoſci poſſet.

Et dicit eis; Pax vobis.

Pacis ſalutatione propter tres cauſas diſcipulos Chriſtus dignatur.

NOn ſola forma, & figura propria corporis, ſed etiam ſermone, ac ſalutatione confirmat reſurrectionem, ſeque eundem eſſe demonſtrat. Triplici autem de cauſa vſus eſt Dominus hac ſalutatione; Primò, quia ſic ſolitus erat ſalutare, & talem iniunxerat diſcipulis ſuis ſalutationẽ. Matt. 10. Intrantes domum ſalutate eam, dicentes; Pax huic domui, & ipſe diſcedẽs pacem commendauit. Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis, vt ex hac ſalutationis forma, ſe eſſe Chriſtum eundem probaret. Secundò, vt timorem, ac terrorem diſcipulorum expelleret. In cuius rei declarationem attende, antiquum vſum fuiſſe, vt ex ſcriptura patet, ijs, qui adueniebant aliunde, maximè ſi aliqua inerat ſuſpitio nocendi, ſalutare, & dicere; *Pax vobis*, ad ſignificandum aduentum eſſe pacificum, non ad aliquid mali inferendũ. Iud. 6. Gedeoni timenti mortem ex Angeli aſpectu dictum eſt; Pax tecum, ne timeas, non morieris. 1. Reg. 16. dixerunt Bethleemitæ Samueli inopinatè venienti, Pacificus ne eſt ingreſſus tuus? id eſt, venis ad nos caſtigandos, quia nõ audiuimus ſalutationem pacis. & 4. Reg. 9. Ioram dixit, pax eſt Iehu? ita nũc poterant diſcipuli tanquam qui increduli nimis, & pertinaces fuerant timere, & Chriſtum pœnas ab eis exacturum exiſtimare: Dominus ergo præueniens iucunda pacis ſalutatione trepidantia corda ſerenat. *Pax vobis*, ac ſi diceret, non vos punire, non pœnas exigere, ſed conſolari, confortare, inſtruere venio. Tertiò, vt ſignificaret fructum mortis, & reſurrectionis ſuæ, nempe, pacem, & reconciliationem hominum cum Deo, quam naſcente Chriſto promiſerant Angeli canentes; In terra pax hominibus bonæ voluntatis, hãc Dominus ſurgens effectam impartitur, & communicat his, qui bonæ voluntatis, & electi à Patre erant. Lucas hanc apparitionem deſcribens, plura verba Chriſti diſcipulis dicta narrat, quæ exponere præſentis inſtituti non eſt.

Et cùm hæc dixiſſet, oſtendit eis manus & latus.

OPere etiam illorum confirmat fidem: manus enim, & latus oſtendit, vt per vulnerum cicatrices eundem, qui crucifixus eſt, agnoſcãt: hæc enim ſigna Dominus reſurgens retinere voluit, vt argumenta, & ſigna eſſent reſurrectionis ſuæ, in quo etiam mira, & diuina virtus elucebat, quæ corpori ſic vulnerato vitam perfectam dabat. palpandum etiam ſe exhibuit, vt corporis ſoliditatem, & conſiſtentiam experirentur, vt docet Lucas, ne phantaſma apparens eſſe putarent.

ANNOTATIO XVI.

Chriſtus ob quas cauſas cicatrices retinuit.

VVlnerum cicatrices, quas Dominus retinuit in ſuo glorioſo corpore, & diſcipulis demonſtrauit, veræ, & non fictæ erant, vt impius Porphyrius affirmabat, vti contra eũ docet Auguſt. epiſt. 49. ad Deo gratias. quę. 1. quas quidem Dominus conſeruare voluit cũ maximo quidem decore, non cum deformitate aliqua, vt fidem ſuæ faceret reſurrectionis, vt Aug. dicit; & ex ipſo Euangelio cõſtat, quo Porphyrius conuincitur. Si enim ficta, & non vera erant ſigna, ficto & falſo argumento Chriſtus vſus eſſet erga diſcipulos, quod A blaſphemum eſt aſſerere. Retinuit etiã in ſignum, & trophæum victoriæ, quo mortem, & diabolum vicit, vt docet Ambr. Luc. vltimo. Has etiam cicatrices in cælum ſecum attuliſſe aſſerit Cyril. lib. 12. cap. 58. vt Angelis omnibus ea, quæ geſta ſunt, innoteſcerent, probatque illo Zach. 13. vbi Angeli interrogant, Quæ ſunt plagæ in medio manuum tuarum? Cùm etiam his venturum ad iudicandum, vt malos confundat, qui, cùm pro ipſis crucifixus fuerit, tantam neglexerint ſalutem, docent Theologi; affirmantes etiam eas cernendas

ſuras ſemper in glorioſo illo corpore, vt redemptionis pretium perpetuò ante beatorũ oculos verſetur. Aduertendum tamen eſt Auguſt. videri per cicatrices exponere vulnerũ ſigna, qualia manent nunc in plagis ſanatis, nempe exterius tantùm: at veritas eſt non tantùm exteriora ſigna, ſed etiam foramina manſiſſe: nam Thomas iuſſus eſt mittere digitum A in loca clauorum, & manum in latus eius: de Martyrum cicatricibus Auguſtinus lib. 23. Ciuitat. cap. 20. tenet, ſigna exteriora manſura; non enim quibus abſciſſum eſt caput, aut membra, aliter manere poſſent. Cyril. lib. 12. cap. 58. negat in Martyribus hæc ſigna manſura, ſed huius rei diſcuſſio non eſt loci præſentis.

Gauiſi ſunt ergo diſcipuli viſo Domino.

COMMENTARIVS.

HIc eſt fructus & effectus apparitionis, *Gauiſi*, inquit, *ſunt diſcipuli*, quia viderũt Dominum: cauſam enim particula illa, *Ergo*, indicat; gaudiũ hoc fidem ſupponit; non enim gauiſi eſſent, niſi credidiſſent. crediderunt ergo ipſum reſurrexiſſe, ipſumque eſſe Chriſtum tot, ac tantis ſignis, & argumentis inducti, credenteſque ipſum reſurrexiſſe ipſius aſpectu gauiſi ſunt. Alia narrat Luc. facta antequam crederent, & gauderent; nam dubitauerunt exiſtimantes ſe viſum videre, at tandem agnouerunt, crediderunt, & gauiſi ſunt; & impletum eſt verbum Domini, quod nocte cænæ dixerat. Iterum videbo vos, & gaudebit cor veſtrum, vt rectè annotant Cyril. libr. 12. cap. 54. & Chryſoſt. homil. 85.

Dixit ergo eis iterum, Pax vobis.

REpetit ſalutationis verbum, non eiſdem de cauſis, quibus prius pronunciauerat, quas ſuperius expoſuimus; ſed vt ſignificet eos mittendos per vniuerſum orbem, ad annuntiandum pacem hanc factã per Chriſtum, iuxta illud Iſa. 52. Quàm ſpecioſi pedes euangelizantium pacem. Et attende particulam *Ergo*: poſtquam enim crediderunt perfectè; voluit eos Dominus inſtruere huius myſterij prædicatores, vt non ſibi ſolis, ſed toti mundo ſapiãt, & credant; propterea iterum dicit eis, *Pax vobis*, ac ſi diceret: iterum pacem do vobis, vt eam toti mundo annuntietis, quod ſequentibus verbis oſtendit.

Sicut miſit me Pater, & ego mitto vos.

REctè connectuntur hæc verba ſuperioribus: ſignificata enim pace annũtianda, eos huius pacis prædicatores, ac orbis doctores, & ſalutis miniſtros ordinat, & inſtituit, ſimulque dignitatem muneris, & officij inſinuat: ſenſus enim eſt, quod munus dedit mihi Pater (Veni enim, vt mundo veritatis teſtimonium perhibeam ad credentium ſalutem tanquam Apoſtolus à Patre inſtitutus) hoc ego vobis munus trado, & vos vicarios meos inſtituo: & rurſus, qua auctoritate Pater miſit me, eadem vos ego mitto, vt prædicetis, gubernetis, dirigatis mundum in viam ſalutis & veritatis. Magnum hoc munus eſt profectò: quod enim à Patre filius naturalis, & æternus Dei homo factus ſuſcepit, hoc idem ſuis communicat diſcipulis. copioſiorem interpretationem in annotatione inuenies.

ANNOTATIO XVII.

Apoſtolici muneris dignitas.

MAgna, & multiplex inſtructio Apoſtolorum in hac ſententia continetur. inſinuata in illa ſimilitudinis particula, *Sicut*, in multis enim ſimilitudo procedit. Primò in fine, ſicut Chriſtus miſſus eſt ad veritatem ſalutis annuntiandam mundo Ioannis 18. Ad hoc veni in mundum, vt teſtimonium perhibeam veritati, ſic etiã Apoſtoli mittuntur Matt. 28. Euntes docete omnes gentes &c. & docentes ſeruare quæcunque mandaui vobis. Secũdò ſimilitudo etiã procedit in modo. Chriſtus veritatis teſtimoniũ exhibuit per opera B poteſtate operum diuinorum, Marc. vlt. Prædicauerunt vbique Domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis. Ioan. 14. Opera, quæ ego facio, & ipſe faciet, & maiora horum faciet. Tertiò eſt ſimilitudo in expenſis, ſicut Chriſtus pro annuntianda veritate ſanguinẽ fudit, & mortẽ ſubijt, ita & Apoſtoli, Ioan. 15. Si me perſecuti ſunt, & vos perſequentur. Quartò eſt ſimilitudo in amore paterno, vt bene Greg. hom. 26. in Euang. expoſuit. vt ſit ſenſus, Pater miſit me etiã, vt mortem ſubirem, tamen non id ex odio, aut vindicta Patris in me, ſed ex ſummo amore factum eſt: ita & vos ſubibitis mortem, & ſanguinem fundetis, nec tamen id ex Patris C

odio, aut

Universidad de Deusto
Biblioteca

odio, aut vindicta; sed ex maximo erga vos amore fiet. Sicut enim Pater amat me, ita & vos, & ita etiam ego vos amo, nec ex odio mitto, aut vindicta. Quintò est similitudo in officio, sicut misit me Pater non merum & nudum annuntiatorem, & prædicatorem, sed cum potestate spirituali, & auctoritate, quia Pastor sum, ita ego mitto vos non verbi duntaxat prædicatores, sed rectores, & gubernatores in spiritualibus, & ijs omnibus, quæ ad salutem pertinent, vt sitis etiam pastores. de potestate hac Act. 20. dicebat Paulus: In quo Spiritus sanctus vos posuit regere Ecclesiam Dei: successores enim Apostolorum Episcopi sunt. Sextò est similitudo in principio, sicut ego vt homo missus sum à diuina Patris potestate; ita ego eadem diuina potestate vos mitto: non homo me misit, sed Deus, ita etiam vos non merus homo, sed Deus simul mittit: non enim aliter conuenienter hoc munus exercere poterant, nisi missi auctoritate diuina. Hebr. 5. Nemo assumit sibi honorem, nisi qui vocatus est tanquam Aaron. Attende tamen hanc similitudinem quidem esse, non æqualitatem: erant enim Apostoli inferiores Christo in natura, & potestate, & officio: erant solùm homines limitatam potestatem habentes; vicarij erant, non domini, pro veritate annuncianda sanguinem fuderunt, sed non pro nostra, nec pro propria redemptione; solus enim Christus generis humani redemptor fuit: Proinde in his non est similitudo verborum requirenda, sed in illis, quæ exposita sunt.

Hoc cùm dixisset, insufflauit, & dicit eis.

COMMENTARIVS.

DEsignatis, & institutis pacis annuntiatoribus, & salutis ministris per totum orbem, donat eis potestatem, qua maximè mundus totus indigebat; cùm enim essent homines pleni peccatis, maximè necessarium erat, vt qui eos sanare mittebantur, potestatem haberent remittendi peccata: sicut si quis mitteret aliquem ad visitandos infirmos, & sanitatem annuntiãdam, si posset sanandi potestatem dare, vtique eam communicaret misso; ita nũc facit Christus Dominus. Hanc potestatem autem donat Spiritum sanctum dando, quia Spiritus sancti est remissio peccatorum; vt autem signo exteriori significaret se interius illis Spiritum sanctum communicare, insufflat in eos; vt per flatum exteriorem cognoscant interius Spiritum sanctum infundi, cuius virtute peccata remittant. Potuisset dare Spiritum sanctum sine insufflatione, sed noluit, vt simul instrueret eos, & perficeret: perficeret quidem dando Spiritum sanctum, instrueret insufflando: nam per hanc insufflationem multa significauit in annotatione exponenda. Vbi sunt, qui cerimonias irridentes Ecclesiasticas, cùm Dominum insufflantem in discipulos legant?

ANNOTATIO XVIII.

Quare Spiritum sanctũ dans Christus discipulis insufflauit.

PErcontari aliquis posset: Quare Spiritum sanctum dator insufflauit in discipulos. Augustinus lib. 4. Trini. cap. 20. & lib. 10. Genes. ad litteram cap. 5. & lib. 13. Ciui. cap. 24. annotat, flatum illum non fuisse Spiritũ sanctum, sed signum ipsius: significasse autẽ processionem Spiritus sancti ab ipso filio: quemadmodum enim flatus ille sensibilis ab eius corpore, ita Spiritus sanctus, quem dabat à sua diuinitate procedebat. hæc est vna causa, ex Augustino cur insufflando Spiritum sanctum dederit.

Altera est Cyrilli lib. 12. ca. 56. vt ostenderet se esse eundem, qui à principio homini animam insufflando dedit. Genes. 2. Inspirauit in eum spiraculum vitæ. idem etiam Athanasius ad Antioch. quæst. 64. annotauit. Insufflãdo enim dedit animam, quæ est principium vitæ temporalis: insufflando etiam dat Spiritum sanctum, qui est principium vitæ spiritualis: vt idem qui fuit creator, cognoscatur redemptor, & redemptor.

Tertia causa est Ambrosij sermon. 20. in Psalmum 118. inquit enim, Deum dici inspirasse, & insufflando animam infudisse homini Gene. 2. vt significaret se non tantùm animam qua viueret, sed simul dedisse gratiam, & sanctitatem vnà cum ipsa anima: nam creauit Deus in gratia, & sanctitate ipsum hominem à principio. cùm autem per peccatum amiserit gratiam hanc, & per Christum sit restaurata, & restituta: idcirco dum dat potestatem, & Spiritum sanctum ad remittenda peccata, insufflat, vt se deperditæ illius gratiæ restauratorem, & reparatorem significet. ac si diceret, Accipite Spiritum sanctum, quẽ perdidistis à principio datum, quia potestas hęc est dandi, & communicandi hominibus Spiritum sanctum ad remittenda peccata. Hanc causam & doctrinam accepit Ambrosius à Basilio libro de Spiritu sancto cap. 16. qui eam adfert in huius loci explicationem.

Accipite

Accipite Spiritum sanctum.

COMMENTARIVS.

POst signum exterius rem ipsam significatam infundit verbi sui efficacia. *Accipite*, inquit, *Spiritum sanctum*. Spiritus sanctus dari hominibus dicitur, quando ipsius dona, & virtutes infunduntur, quæ multa, ac multiplicia esse docet Paulus 1. Corin. 12. Diuisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus: alij datur per Spiritum sermo sapientiæ, alteri secundum Spiritum sermo scientiæ, &c. inter gratias, & virtutes hasce vna est potestas remittendi peccata, nunquam ante Christum hominibus concessa, hanc Dominus nunc suis Apostolis donans dicit, *Accipite Spiritum sanctum*: non autem dixit, Accipite potestatem remittendi peccata, sed accipite Spiritũ sanctum, & postea adiunxit, *Quorum remiseritis peccata*, vt significaret potestatem remittendi peccata solius Dei esse, & à solo ipso communicari hominibus.

ANNOTATIO XIX.

Tres Articuli fidei superiori sententia roborantur.

HAc breui sententia tres articuli fidei confirmantur. Vnus est, Spiritum sanctum esse Deum, cuius est prima, & suprema potestas remittendi peccata. Si. n. Spiritus sanctus participata habet potestatẽ, nõ erat, cur dare tur hominibus ad peccata remittẽda, datus verò est, quia prima, & suprema potestas remittendi est ipsius, & per ipsum communicatur hominibus: propterea his verbis Deum esse verum Spiritum sanctum probant Basilius li. 5. contra Eunomium. Ambrosius lib. 3. de Spiritu sancto capite 19. & Chrysostomus homilia 6. in 2. ad Corinthios. Alter est ipsum Christum, qui dat Spiritum sanctum, Deum etiam esse: quis enim communicare Spiritum sanctum potuit nisi Deus? adde etiam quod dicit Ambro. epist. 2. ad Simplicia, hoc verbo ostendere, se esse illum eundẽ Deum, qui per Prophetas promiserat Spiritum sanctum se daturum. Isa. 44. Effundam Spiritum meum super semen tuum. Ezech. 39. Effundam Spiritum meum super omnem domum Israel. his igitur verbis videtur dicere; Accipite, quod promisi. Tertius articulus est, Spiritum sanctum ab ipsomet Filio procedere; non enim daret, nisi à se emanaret. ita docent Aug. tract. 121. & Cyrillus lib. 12. cap. 56.

ANNOTATIO XX.

Quomodo nũc detur Spiritus, qui Promissus est post ascensionem dandus.

NOnnullæ se offerunt dubitationes, quarum solutione locus hic expositus perfectè explicatur. Prima est, cùm promissus sit Spiritus sanctus post ascensionem dandus Ioan. 16. Si non abiero, Paracletus non veniet ad vos, si autem abiero mittam eum, quomodo nunc datur ante ascensionem? Chrysost. homil. 1. in Act. Apost. respondet præsens positum esse pro futuro. Accipite Spiritum S. id est, accipietis Spiritum sanctum. Sed dura est interpretatio: insufflatio enim illa indicat verba præsentem habere significationem. Idẽ Chrysostomus homil. 85. duas alias adhibet responsiones. Vna est ex aliorum mente asserentium, non hic dari Spiritum sanctum, sed dispositionem, qua apti fierent ad Spiritum sanctum postea suscipiendum, vt sit sensus; Accipite Spiritum sanctum, id est aptos, & idoneos ad suscipiendum Spiritum sanctum vos facio. At hæc expositio verbis accommodari nulla ratione potest: accipere enim Spiritum sanctum non est idoneos fieri, vt postea accipiant; sed tũc ipsum accipere, & tũc ipsum dari: Violẽta enim, & impropria locutio est; accipe hoc, id est, aptũ te facio, vt accipias postea. forsan hæc responsio fuit cuiusdã Theodori damnati in quinta synodo Cõstantinopolitana ca. 12. hic inter alios errores habuit etiã hunc, nimirũ quando Dominus dixit, *Accipite Spiritum sanctum*, non dedisse Spiritum sanctum, sed tantũ Schemate & figura sufflasse. qui error ibi reprobatur. Alteram adhibet responsionẽ: Operationes Spiritus sancti multas ac varias esse, nũc autẽ datũ esse quantũ ad vnã, nempe potestatẽ dimittendi peccata; at in die Pentecostes quantũ ad potestatẽ miracula faciẽdi. Hæc accõmodatior est expositio, & legitima, si adiungamus non solã operationem miraculorum tunc datã esse, sed etiam donũ linguarũ, & sermonẽ scientiæ, & sapientiæ, & deniq; donorũ plenitudinẽ, qua effecti sunt magistri, & rectores sufficientissimi & perfectissimi orbis. & ita Hieronymus epist. ad Hedib. q. 9. hanc soluit dubitationem. & Aug. lib 4. Trin. cap. 20. & Cyrillus lib. 12. ca. 56. vbi annotat Dominũ promisisse generaliter Spiritũ sanctum post suam ascensionẽ; at vt se esse auctorem, & eum, qui mittit, & cõmunicat nobis Spiritum sanctum significaret, antequã recederet, voluit ex parte aliqua dare, & velut arrabonem quendam, vt certi essemus implenda omnia promissa, præmittere; eaq; ratione nunc donat Spiritum sanctum quãtum ad potestatem dimittendi peccata.

An hæc Spiritus sancti donatio nouã fuerit.

Altera dubitatio est: An hæc Spiritus sancti donatio sit noua. Aduerte pro perfectiori intelligentia Spiritũ sanctũ à principio mundi datum esse hominibus, quantum ad aliqua eius dona, & virtutes: nã gratia, qua peccata dimissa sunt virtute fidei Christi venturi, data est, quæ tamẽ donũ est Spiritus sancti. Similiter cõfitemur Spiritũ sanctum locutum esse per Prophetas. & Psal. 50. Spiritum sanctũ tuum ne auferas à me, legimus à Dauide pronuntiatũ. illud etiã Genes. 8. Non permanebit Spiritus meus cum homine: de Spiritu sancto dato interpretãtur. Orig. ho. 2. in Psal. 38. Ambr. li. de Noe, & arca, c. 3. & Greg. l. 14. Mora. ca. 29. Non igitur est nouum Spiritum sanctũ dari hominibus, immo & Apostolis iam erat datus

Universidad de Deusto
Biblioteca

datus quantũ ad gratiã, & dona multa: & Lucæ 1. Zacharias repletus Spiritu sancto dicitur, & Luc. 2. Simeon responsum accepit à Spiritu sancto. & Ioan. Baptista repletus est Spiritu sancto ab vtero matris: at nunc nouo modo nemini vnquam dato communicatur, nempe quantum ad potestatem remittendi peccata: noua res hæc est; potestatem enim hãc prius sibi soli Deus reseruauerat, at postquã Dei filius homo factus est, eam hominibus communicauit, vt & ipsi possint peccata remittere. Meritò autem non ante passionem suam hanc potestatem dedit, nec etiam post suam distulit ascensionem; illud quidem factũ est, vt pretium peccatorum prius solueretur, quàm peccata remittendi potestas hominibus daretur; hoc autem vt per id significaret mortis, & passionis effectum, esse remissionem peccatorum. in die verò Pentecostes abundantia, & plenitudo noua data est, quanta nemini vnquam prius fuerat cõcessa, quod etiam nouum fuit.

Cur peccatorum remissio Spiritui sancto ascribatur.

Tertia dubitatio. Qua ratione, cùm potestas remittendi peccata sit totius Trinitatis, Spiritui sancto tribuitur? Patrem enim, Filiũ, & Spiritum sanctum peccata dimittere nemo Catholicus dubitauerit; cur ergo dicitur, Accipite Spiritum sanctum? Respondeo cum Victorino lib. 3. contra Arrium: Sicut sapientia, cùm sit totius Trinitatis, tribuitur Filio, non quod solius sit ipsius, sed vt significemus ipsum esse Verbũ Patris, & paterno intellectu procedere; ita etiam opera omnia sanctificationis tribuimus Spiritui sancto, quia ex Patris, & Filij voluntate procedit: est autem voluntatis obiectum bonum, idcirco quæ bonitatis sunt, Spiritui sancto tribuuntur: quæ ideo facta sunt in scriptura, vt distinctio personarum significetur, & agnoscantur distinctæ personæ in vnitate essentiæ.

An potestas remittendi peccata bonis tantùm conferatur.

Quarta dubitatio est: An potestas hæc detur tantùm bonis, his, quis in gratia sunt: nã dicitur; Accipite Spiritum sanctum. Dico primò, quando Dominus hanc potestatem dedit suis Apostolis dicens, *Accipite Spiritum sanctum*, eos à peccatis, & maculis, quas contraxerant, purgauit; ita Grego. lib. 1. Mora. cap. 8. & Cyril. lib. 12. cap. 56. docuêre, & re vera, quando Sacerdotibus communicatur potestas hæc, si dispositi accedant, quales erãt iam Apostoli, quando hæc data est eis potestas, Spiritus sanctus quantum ad sanctificationem ipsorum eis datur, tamen id non est necessarium: potest enim euenire, & est persæpe potestas remittendi peccata etiam in peccatoribus, & malis, sicut potestas miraculorum, quæ etiam à Spiritu sancto est, in peccatore existere potest: non enim ipse est, qui sua sanctitate mundat, sed is, cuius virtute data est talis potestas: & sicut potestas iudicandi recta in iudice iniquo, ita & potestas absoluendi in sacerdote malo esse potest.

Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.

COMMENTARIVS.

EXponit, & distinctè explicat hãc Spiritus sancti donationem: cùm enim ad multa, ac multiplicia opera Spiritus sanctus dari posset, non intellexissent Apostoli, quæ esset, ac qualis donatio hæc; propterea dicit, *Quorum remiseritis peccata*; ac si diceret; do vobis Spiritum sanctum, vt potestatem habeatis dimittendi hominibus peccata eorum; non autem dictum est, remittite peccata; sed, *Quorum remiseritis, remissa sunt*, vt suam potestatem participatam esse scirent, & Dei esse supremam, & primam; ac si diceret: quibus peccata remittetis vos, Deus etiam, cuius est suprema potestas, dimittit: non æqualis vobis potestas, sed participata, & subalternata, ac subiecta Deo est: nec enim se priuat Deus potestate remittendi; sed simul cum hominibus remittit, ipse quidem potestate suprema, homines verò participata, & delegata, & veluti ministeriali.

ANNOTATIO XXI.

De potestate remittendi peccata contra nostri temporis hæreticos.

QVæ sit hæc potestas remittẽdi peccata hominibus data, percontabitur aliquis: Hæretici enim nostri temporis verba detorquẽt, in alium sensum interpretantes, nempe hanc potestatem esse auctoritatem prædicandi Euangelium, quo peccata dimittuntur, nec vident, aut videre nolunt, longè aliud esse remittere peccata, aliud prædicare Euangeliũ; nam ante resurrectionem discipuli Euangelium prædicauerant missi à Christo Luc. 10. Misit eos binos ante faciem suam in omnem ciuitatem, & locum, quo erat ipse venturus. & paulo inferius, Dicite, inquit, appropinquauit in vos regnum Dei: & tamen potestatem nondum habebant remittendi peccata. Præterea prædicatione Euangelij non remittitur peccatũ, opus est alijs rebus ad cõsequendam remissionem; non ergo potestas prædicandi est potestas remittendi. Adde etiã iam hæc potestas, & auctoritas prædicandi data est illis verbis; Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. quod sequitur, aliud est præter illud, vt optimè Cyr. lib. 12. cap. 56. adnotauit; pertinet enim ad id, quod verbi prædicatoribus pro mũdi salute maximè erat necessariũ, vt possent peccata remittere ijs, quibus verbum annuntiabant. Meritò ergo Concil. Trid. sess. 14. can. 3. hanc peruersam, & ineptã damnauit interpretationẽ statuens sic; Si quis dixerit, Verba illa Domini Saluatoris: *Accipite Spiritum sanctum, quorũ remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt*, non esse intelli-

intelligenda de potestate remittendi, & retinendi peccata in sacramento pœnitentiæ, sicut Ecclesia Catholica ab initio semper intellexit: detorserit autem contra institutionem huius sacramenti ad auctoritatem prædicandi Euãgelium, Anathema sit. Non solùm igitur hæretica doctrina damnatur, sed simul veritas Catholica aperitur. est enim potestas hæc remittendi peccata per sacramẽtum pœnitentiæ, quando accedentes ad Sacerdotes debitè confitentur, peccatorum consequuntur remissionem virtute huius traditæ & donatæ à Christo potestatis. Vnde rectè Chryso. homil. 85. ad populos Sacerdotes hanc refert potestatem, & Cyril. lib. 12. cap. 56. de potestate remittendi peccata per pœnitẽtiam hanc interpretatur sententiam, quamuis adiungat etiam Baptismum, vt per duo sacramenta hęc peccata dimittant; tamen de Baptismo non hic fit sermo, sed de sola pœnitẽtia: his enim verbis à Christo sacramentum instituitur, quod pœnitentiæ, aut confessionis dicitur.

ANNOTATIO XXII.

Multiplex doctrina ex verbis Saluatoris deducitur.

SI verba proximæ sententiæ perpendantur, multa, quæ ad rectam huius mysterij, & sacramenti intelligentiam pertinent, deducemus. Primum est, *Remiseritis*, quo verbo conuincitur error illorum, qui Sacerdotes non habere potestatem absoluendi & remittẽdi peccata, sed ostendendi, & declarãdi esse remissa, & peccatores esse absolutos dicunt; at verbum hoc probat potestatem eos habere verè peccata remittendi: longè enim aliud est remittere peccatũ, ac declarare remissum esse peccatum: quod maximè ex sequenti verbo confirmatur; *Quorum remiseritis, remittuntur*, quod exponi non potest, remittuntur, id est, ostenduntur remissa, sed verè remittuntur. ergo in eadem significatione oportet antecedẽs verbum remiseritis, interpretari, alitor inepta & violenta est interpretatio. Secundum est, *Peccata*, non tantùm pœnas, sed culpas etiam remittendi potestas datur. Errarunt aliqui existimantes peccatorum pœnas per Sacerdotes remitti, non culpas. at verbũ hoc probat ipsa peccata, & culpas dimitti. Tertium est, non dici, quæ peccata remiseritis, sed, *Quorum peccata remiseritis*; quia non tantùm peccata respicere oportet, sed personas; necesse enim est, qui remissionem consecuturi sunt accedant dispositi dolore commissorum, cum firmo proposito in futurum cauẽdi, cum fide, & ipe Christiana: vnde fit, vt eadem peccata aliquibus remitti debeant, alijs verò minimè: in quo iudicium quoddam discretionis necessarium est, quo discernatur idoneus à min⁹ idoneo, & nõ temerè, & inconsultò proferatur actus & sententia absolutionis. Qua ratione Concil. Trident. sess. 14. can. 9. absolutionem hanc actum iudicialem remittendi, & absoluendi, & non tantùm declarandi absolutum, rectè definiuit, & decreuit: ob eamq; rationem dicitur forum conscientiæ.

Quartum est, ex hoc quod dicitur, *Quorum remiseritis peccata, remittuntur*, Theologi rectè deducunt futuram confessionem distinctam peccatorum: non enim remittit Sacerdos, nisi quæ cognoscit; oportet ergo ei manifestare illa, quorum remissionem consequi optamus: deducunt etiam confessionem esse de iure diuino; si enim tribunal remittendi iure diuino erectum est, eodem iure confessio, & manifestatio peccatorum iniũgitur. Hæc tamen longius prosequi & confirmare, ab instituto nostro nimium esset digredi.

Et quorum retinueritis, retenta sunt.

COMMENTARIVS.

RETinere peccata non aliud est, quàm iudicare indignũ, & non idoneum peccatorem absolutione, propter ipsius indispositionem, quia non qualis debet, accedit; quod ad eandem pertinet potestatem: nulla quidem peccata retinentur propter se, omnia enim remissibilia sunt, & nullum à potestate hac eximitur; sed retinentur, & irremissibilia fiunt, propter ipsos peccatores, idcirco dicitur; *Quorum retinueritis*, vt ad personas fiat relatio; quæ enim vni remittuntur, alteri retinentur; retinere autem est non dimittere, & remissione indignum iudicare. quod autem in terra sacerdos claue non errante, & recto iudicio procedens retinet, nec dimittit; Deus etiam in cœlo retinet, nec dimittit.

Thomas autem vnus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis, quando venit Iesus.

ALteram apparitionem discipulis factam Euangelista describere incipit; occasionem autem seu causam præmittit; Thomas vnus de duodecim Apostolis non erat illa prima de resurrectionis cum reliquis Apostolis, quibus apparuit Dominus, eaque causa factum est, vt non viderit tunc eum, quando cæteri viderunt.

ANNOTATIO XXIII.

De nominibus Thomæ.

DIDYMVS apud Græcos idem significat, quod Thomas apud Hebræos, nempe gemellũ, qui vnà cum altero ex vtero nascitur. Hebræa vox est תאומ & reperitur in numero plurali Genesis 38. תאומים inde factum est, vt Thomas duo sortitus fuerit nomina, quando hæc Ioannes scripsit; à Græcis enim dicebatur Didymus, propter nominis Hebrei significationem, retento tamen nomine Hebræo: nam etiã Thomas ab alijs dicebatur; ea de causa à Ioanne dicitur Thomas, qui dicitur Didymus, non solùm vt nominis Hebræi significationẽ explicet Græco vocabulo, sed etiam, quia sic à multis id temporis appellabatur, ideo cap. 11. & 20. & sequenti apponit Euangelista, *Qui dicitur Didymus.*

ANNOTATIO XXIV.

Cur Thomas abfuerit, quando Dominus Apostolis apparuit.

CHrysost. ho. 86. inquirit causam, cur Thomas non fuerit cum alijs Apostolis illa prima die resurrectionis, quando venit Dominus: & respondet, nõdum à fuga redijsse, quæ facta fuit, quando captus est Dominus: tũc enim quoquisq; potuit, sese occuluerat; cæteris autem postea conuenientibus adhuc Thomas aberat. Idem dicit Euthym. At hæc responsio non videtur sustineri posse; nam Luc. vlti. mulieres à monumento reuersæ dicuntur nunciasse omnia illa vndecim, & cæteris, qui cum ipsis erant; aderat igitur tunc Thomas. Verius cum Aug. lib. 3. de consensu Euang. cap. 25. dicemus adfuisse cum alijs, tamen aliqua de causa tũc exijsse, vt contingit: nam & duo ex discipulis illa die abierant in castellum, & nisi apparuisset eis primò Christus, non fuissent inuenti cũ Apostolis, quando illis apparuit. Hac via facile altera soluitur grauis difficultas: nam videtur Ioann. à Luc. dissentire. Ioann. enim negat Thomam adfuisse tunc, quando primò apparuit Dominus; at Luc. inquit, reuersos illos duos inuenisse vndecim congregatos, & eis narrasse, quomodo in via apparuerit eis Dominus. dũ autem hęc loquerentur, in eadem hora apparuit Dominus; erat igitur ibi Thomas. Euthymius Luc. vlt. respondet in numero vndecim illorum Matthiam computari, qui tunc erat, & licet nondum esset illo tempore Apostolus, erat tamen, quando hæc Lucas scripsit. eritque sensus, Erant congregati vndecim Apostoli, qui nunc Apostoli sunt. Dura videtur expositio: numero enim hoc vndecim, illi qui Iuda discedente manserũt, in Euangelio semper appellati sunt. Rectius August. li. 3. de consen. Euang. cap. 25. respondet, quando illi duo reuersi sunt, & annuntiauerunt se vidisse Dominum, tunc exisse Thomam, nec vidisse Christum: illi enim multis vsi sunt verbis, quibus narrarunt, quæ gesta erant in via; at Thomas nõ expectatis omnibus recessit. probabile est autem ex incredulitate recessisse. non enim credebat, sed deliramenta omnia putabat: & sicut solet fieri, quando narrãtur aliqua, quibus non habemus fidem, maximè cùm multiplicantur verba, recedimus, & inchoatum sermonem cæteris audientibus deserimus; ita & Thomas fecit; eaque de causa à Domino sua apparitione priuatus est, vt eius incredulitate ab omnibus agnita, medelam ipse solus reciperet, essetque nobis fidei efficax exemplum, & ipsi humilitatis, & pœnitentiæ magnum argumentum. priorem causam August. tract. 121. & Gregor. hom. 26. Euang. reddũt, nempe cur Dominus eum abesse permiserit, nempe propter nostram vtilitatem; eius enim dubitatione nos cõfirmati multum in resurrectionis fide sumus: ipse etiam fide & humilitate, ac deuotione ex casu illo profecit plurimum.

Dixerunt ergo ei alij discipuli; vidimus Dominum.

COMMENTARIVS.

QVo tempore reuersus fuerit Thomas incertum est: probabiliter credimus paulo post eum venisse, & illa eadem nocte vnà cum alijs mansisse; cum autem non adfuisset, quãdo Dominus apparuit, cæteri rem totam cum ingenti animi lætitia enarrarunt, & testimonium resurrectionis reddiderunt. *Vidimus*, inquiunt, *Dominum* resurrexisse; ergo crediderant, aliter non affirmassent, se Dominum vidisse.

Ille autem dixit eis, nisi videro in manibus eius fixurã clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam.

MAgna pertinacia Thomæ hæc fuit; vt enim sine causa rationabili credere leuitatis est: Eccles. 19. Qui citò credit, leuis est corde; ita causis & argumentis rationabilibus credendi adhibitis, fidem nõ habere pertinaciæ, & obdurationis vitium est. Audierat Thomas. & testimonium acceperat Christi resurrectionis à Magdalena, à mulieribus, à Petro, à duobus discipulis, à decem etiam Apostolis, cæterisque simul discipulis: audierat ab ipso Christo, Post tres dies resurgam, neque tamen credidit, vt à pertinacia excusari infidelitas eius nulla ratione possit.

Quod

Quod si verba ipsius perpendimus, maiori adhuc reprehensione eum dignum inueniemus; non enim sola infidelitas fuit, dum dixit: Non credam, non sola pertinacia, dum tot testantibus incredulus nihilominus perseuerauit, sed quædam etiam superbia, qua cæteros contempsit. *Nisi*, inquit, *videro, & mittam digitos, & manus*, quasi diceret, vos citò credidistis resurrexisse, quia vidistis, oportebat mittere digitum in loca clauorũ, & manus in latus, & probare an verum esset corpus: ego enim sic faciens credam, nec mihi solùm videre sufficiet: nisi enim hæc fecero, etiam si videro, vt vos vidistis, minimè credam. Superbia fuit imprudentiæ & leuitatis, discipulos omnes testificantes arguere. Similiter etiam quædam irreuerentia in Christum, dum se iudicat dignum, qui digitum, & manum mittat in loca vulnerum ipsius: Vulnerum autem meminit, vt rectè annotauit Theophylactus, quia audierat à cæteris habuisse Christum vulnerum cicatrices: narrârunt enim ei hæc se vidisse, vt ad fidem illum attraherent; propterea dicit, *Nisi videro, & mittam digitum in loca clauorum, & manum in latus non credam.* Perpende autem verborum expressionem, & accumulationem, qua maior significatur pertinacia, & incredulitas: non enim satis iudicauit digitum mittere in vnum locum vnius claui, sed in loca clauorum immittere volebat, & insuper manum etiam in latus: & rursus non alterius digitum, aut manum, *Sed digitum*, inquit, *meum & manum meam.* Euangelista morbi grauitatem exactè describit, non vt Thomæ notam infamiæ inurat; sed, tum vt resurrectionem dominicam confirmet: si enim qui tam pertinaciter eam negauerat postea videns, & tangens credidit & confessus est, nemo iam de resurrectione dominica nisi rationis inops dubitauerit; tum vt medici clementia, & virtus agnoscatur in sanando. Cætera in annotatione inuenies.

Exaggerat Thomæ incredulitatẽ.

ANNOTATIO XXV.

Quale fuerit peccatum Thomæ.

NOnnullæ dubitationes occurrunt, quarum solutio ad intelligẽtiam huius sententiæ, & historiæ de Thoma cum primis necessaria est. vna est: Quale hoc fuerit peccatũ Thomæ: nemo enim eum à peccato excusat, nemo reprehensione dignum tunc fuisse negat; at quod peccati genus fuerit inquirimus. Et quidem responsio certa est, fuisse infidelitatẽ, quæ fidei diuinæ opponitur, quod Christi verbum ei responsum significat. *Noli*, inquit, *esse incredulus, sed fidelis*: vt enim expressius indicaret contra fidẽ egisse Thomam, ideo negatione, & affirmatione vsus est, *Noli esse incredulus, sed fidelis* quasi diceret: Hactenus non fidelis, sed incredulus fuisti. Hoc idem confirmat Cyril. libr. 12. cap. 57. Thomas, inquit, in infidelitatis crimen incidit. idipsum comprobat Augustin. sermo. 159. de tempore, Manus, inquit, quærebat, & latus, & dum curiosius exijstit in vulnere, mortem incurrit in fide; voluit Dominus, vt videret, ne in incredulitate animam perderet. hæc Aug. Certum igitur est peccatum infidelitatis fuisse; fuit aũt cum quadam pertinacia, obstinatione, superbia, irreuerentia, vt in commentario expositum est.

Quæ sunt illa, quibus Thomas fidẽ habere recusauit.

Altera dubitatio est; cùm infidelitas sit, quæ credenda sunt non credere, inquirẽdum est, quæ sunt illa, quæ Thomas non credidit, quibus non creditis infidelis fuit? Primo loco Ambr. Lucæ vltimo dicit, Thomã non dubitasse de resurrectione, sed de resurrectionis qualitate: credidit enim surrexisse, sed cum ianuis clausis intrasse audiret, in eadem carne, in qua prius erat, surrexisse non credidit; forsan credebat surrexisse in corpore spirituali, sicut postea Eutyches tenuit, vt refert Gregor. libr. 14. Moral. cap. 29. Ita Ambrosij responsio non videtur accommodata verbis Euangelistæ; nam illi retulerunt se vidisse Dominum, ipse autem non credidit Dominum fuisse, hoc nõ ad qualitatem, sed ad substantiam pertinet resurrectionis: si enim resurrexisse crederet, eos vidisse Dominũ crederet; Apostoli enim de resurrectione, nõ de qualitate loquebantur. Secundo loco Chrys. homil. 86. & Euthym. asserunt, Thomam non credidisse resurrexisse Christum, immo impossibile fuisse existimauit, hæc responsio in altero videtur extremo: non enim videtur Thomas impossibilem iudicasse resurrectionem, qui nõ dubitabat Deo id esse possibile, quandoquidem & quatriduanum Lazarum suscitatum viderat: quamuis autem nõ agnosceret diuinitatem Christi, & ideo seipsum suscitare posse non crederet, tamen potuit à Deo suscitari: nec Apostoli dixerant vidisse Dominum seipsum suscitantem, sed vidisse Dominum suscitatum, & viuum, & id negauit Thomas. Rectius August. lib. 16. cont. Faustum cap. 33. & Greg. hom. 26. in Euang. affirmant Thomam incredulum fuisse, quia Christum surrexisse non credidit: huius enim resurrectionis testimonia habuit idonea credendi. Hanc dubitationem mihi optimè soluere visus est Origen. libr. 2. contra Celsum vbi docet Thomam non negasse vidisse discipulos, quod affirmabant: sed illum, quem viderunt, fuisse Christum in corpore vero suo

Universidad de Deusto
Biblioteca

resuscitatum. Nam sciebat animas aliquãdo apparere in corporibus, & proprias formare voces, & tamen non esse corpora vera, sed apparentia, nec esse veram resurrectionem, sed apparentem: talem existimabat hanc Christi manifestationem, idcirco dicebat se velle tactu ipso veritatem corporis probare, nó igitur negauit Apostolos vidisse, quæ narrabãt, sed ipsum esse Dominum suscitatum in suo corpore. Ferè hoc ipsũ Apostoli à principio, quando viderunt Dominum, arbitrati sunt: dicitur enim, Luc. 24. Existimabant se spiritũ videre, vnde audierunt; Palpate & videte, quoniam spiritus carnem, & ossa non habet. verba Origenis sunt hæc: Assentiebatur Thomas narrãtibus se vidisse Christum, quasi nó nouum esset conspici defuncti animam; cæterùm vt eũ resurrexisse in proprio corpore crederet, id nõ poterat in animum inducere, quapropter nó dicit solùm, Nisi videro non credam; sed adiunxit illa verba, Nisi misero manum meam in vestigium clauorum, & cõtrectauero latus eius, non credam. hæc autem dicebat, quia arbitrabatur fieri posse, vt oculis se offerret corpus per omnia depositio simile, vocemque oculosque decoros corporis, atque modum, interdumque quoq; amictu nõ dissimili. hæc & alia Origenes, & hæc est responsio legitima.

Incredulitatis diuersæ sunt causæ.

Tertia dubitatio est de causa huius incredulitatis, vnde scilicet sit orta? Chrysostom. hom. 86. causam ad mentis crassitiem refert. Præter modum, inquit, inquirere, & inuestigare crassissimæ mentis est, ideo Thomas accusatur. hæc Chrysost. doctrina hæc nec constans est, nec in Thoma locum habet: nõ quidem semper constat; nã incredulitas ex alijs etiam nascitur causis: aliquando enim ex superbia procedit: superbus namque ne alteri cedat, & minus illo sibi sapere videatur, mauult non credere, quæ alter affirmat etiã probata. aliquando ex odio, & inuidia prouenit: sæpe enim bona etiam argumento probabili confirmata, homo sibi non persuadet de eo, quem odio, aut inuidia prosequitur. aliquãdo ex timore, aut tristitia oritur: timor enim ea non credere facit, quæ si creduntur, crederentẽ molestia afficiunt: animi enim passiones & affectus valde immutant intellectum, & perturbant iudicium, in variasque partes trahunt assensum in ijs, quæ ratione necessaria, & demonstratione non confirmantur. quod multis exemplis superius cap. 5. ostendimus. hanc causam infidelitatis Thomæ esse existimo, cum Cyril. lib. 12. c. 57. timens enim animi dolorẽ vehementem, & tristitiam, quibus afficeretur de sua absentia, si credidisset Dominum surrexisse, & apparuisse discipulis, elegit potius nó credere: inordinata quidem fuit electio, sed ex amore in Christum procedẽs. in hoc autem Cyrillo non consentio. putat enim non dubitasse Thomam de diuinitate Christi, id tamen non videtur probabile, si enim credidisset Christi diuinitatẽ, audiens resurrectionẽ, non eam negasset. Eius ergo infidelitatis duæ sunt potissimæ causæ, vna ex parte intellectus erat, altera ex parte affectus. ex parte intellectus, quia non credebat Christi diuinitatẽ. Si enim credidisset filium Dei verum, qui mortuus erat, facile audiens resurrectionem fidem adhibuisset. Ex parte affectus fuit tristitia, & dolor, quo affectus est: quia non adfuit cum cæteris, quando venit Dominus: maluit enim non credens ab huiusmodi so liberare tristitia, quàm credẽs resurrexisse dolere de absentia, propter quã surgentem videre non potuit.

Infidelitatis Thomæ causæ.

Quarta dubitatio est, quando Thomas accepit potestatem remittendi, & auctoritatem prædicandi, quæ cæteris Apostolis data fuit in prima die? Cyrill. libr. 12. cap. 56. ad hanc dubitationem respondit: simul cum alijs absentem recepisse, probatque exemplo Num. 11. Eldad enim, & Meldad acceperunt donum prophetandi vnà cum alijs septuaginta senioribus, quamuis absentes fuerint in tabernaculo Moysi: manserãt enim in castris. At quia potestas hæc data est cũ sanctificatione, & insufflatione, quæ absenti Thomæ nõ fuit communicata, cùm infidelis erat; probabilius videtur dicere datam fuisse, quando vidẽs Dominum credidit: nõ enim omnia scripta sunt ab Euang. quamuis sententia Cyrilli non sit improbabilis.

Quando Thomæ data potestas remittendi peccata.

Et post dies octo iterum erant discipuli eius intus, & Thomas cum eis; venit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio, & dixit eis, Pax vobis.

COMMENTARIVS.

MAgna pertinacia fuit, & incredulitas Thomæ: non enim ad horam aut diẽ perseuerauit incredulus, sed per integros dies octo; imo in sua permansisset infidelitate diutius, si Dominus ad eum venire distulisset; sed maior clementia, & in suos amor extitit Saluatoris; propter vnum enim, & hũc incredulum, & pertinacem iterum dignatus est apparere, eademque immò maiora suæ resurrectionis argumẽta facere. Maius enim fuit digitum Thomæ in loca clauorum, & manum eius in latus mitti, quàm tantùm se exhibere videndum. Attendendum est autem Dominum non propter solum Thomam venisse, quem absens sua virtute potuisset conuertere; sed propter

nos etiam, vt suæ resurrectionis in incredulo, & pertinaci discipulo efficax nobis relinqueret, & præberet argumẽtum. Octaua igitur resurrectionis die discipulis domi vnà cum Thoma congregatis clausis ianuis iterum apparet, & in medio eorum stat, solitaq; sua pace salutat, vt adhuc in hac repetitione similis apparitionis idem esse cognoscatur. Dicitur autem, *Post dies octo*, quia ad occasum octaui diei, & in eius fine apparuit, non autem quod in nono die apparuerit.

ANNOTATIO XXVI.

Quo loco Dominus Thomæ apparuit

HIeronymus Matth. vltim. exponens illud (Vndecim discipuli abierunt in Galilæam) hanc apparitionem Thomæ non in Hierusalem, vbi prior fuit, sed in Galilæa censet esse factam. August. verò libr. 3. de consen. Euang. cap. 25. docet in Hierusalem etiam apparuisse Thomæ, vbi primò cæteris apparuerat, & ea videtur probabilior sententia. Vniformitas enim narrationis nempe congregatos esse omnes simul in vno loco, & ianuis clausis, sicut prius erant, indicat eundẽ fuisse locum: non erat enim, cur ianuis clausis in in Galilæa, & omnes simul congregati essent, cùm maiorem ibi securitatẽ haberent. Ratiõ etiam id confirmat, quia cùm omnes ex præcepto Domini in Galilæam profecturi esset, oportebat etiam Thomę hoc mandatum constare, vt vnà cum cæteris proficisceretur. nec est, cur mirũ videri debeat, octo diebus mansisse eos in Hierusalem: erãt enim tunc adhuc persecutores Christi obseruãtes omnia, quæ fiebant, & discipuli timidi: aliqua ergo mora temporis interponi debuit, quo res veluti in obliuionem à Iudæis tradita videretur, vt omnes simul Domini discipuli cum minori periculo iter in Galilæam facerent.

Deinde dicit Thomæ, infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum.

COMMENTARIVS.

NON erat opus, vti paulo ante diximus, Christo aduenire, & iterum apparere, vt Thomæ suam persuaderet resurrectionem: multoq; minus sere, & cœcas illuminare mentes, & enersas poterat hominum corda emollire (in quo etiam Thomæ incredulitas apparet, qui Christo modum persuadẽdi præscripsit, quasi aliter ei, nisi digito, & manu in loca clauorum, & latus missis, suam ipsi resurrectionem persuadere non posset) at Dominus propter nostram instructionẽ id effecit: hæc enim argumenta illi exhibita nostræ fidei cõfirmatio sunt. similiter etiam propter ipsius Thomę vtilitatem: tanta enim Domini clementia confusum fuisse, magnamq; & profundam humilitatem concepisse certum est. Attẽde autem verba: ex vna enim parte veram suam resurrectionem ostendit, dum se præbet tangendum, & digito, ac manu contrectandum: ex altera parte probat suam diuinitatem, dum omnia nosse manifestat, verbaque, & incredulitatem, ac pertinaciam Thomæ non ignorasse declarat: ac si diceret: Scio te dixisse ex incredulitate, *Nisi mittam digitum meum in loca clauorum, & in latus manum meam, non credam*, fiat sicut dixisti, *mitte digitum, & manum tuam*, & cesset tanta incredulitas.

Et noli esse incredulus, sed fidelis.

COnnexa sunt hæc verba superioribus, & referuntur ad verba Thomæ: dixerat enim, *Non credam, nisi mittam digitum & manum*, Christus ergo verbis eius vtens dicit, *Mitte manum, & digitum*, & crede, & desiste ab ista tua incredulitate, in qua re perseueraturum affirmasti, donec hęc faceres: feci quod meum est, ecce me palpandum exhibeo, fac ergo, quod tuum est, & noli veritati resistere, sed ad fidem cor tuum conuerte. Verba hæc sunt cuiusdam suauis & paternæ admonitionis: sunt etiam efficaciæ diuinæ; nam interius cor mouebant vt crederet: ipso enim interius non mouẽte affectum, & illuminante cor, nec ipse exterior ad persuadẽdum sufficeret tactus. In admonendo autem miro vtitur artificio, prius argumentum veritatis adhiber, & postea reprehendit: qui enim veritatẽ concepit, admonitionis capacior est, estq; magna reprehensio ignorantem in sui erroris, & peccati cognitionẽ inducere,

Modus in reprehensione seruãdus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

propterea Paul. 2. Tim. 4. prius peccantem ex ignorantia censet conuincendum peccati, & postea increpandum. Argue, inquit, obsecra, increpa, quod ibi Chrysostomus hom. 9. adnotauit. Dum autem dicit, *Noli esse incredulus*, voluntariam eius infidelitatem ostendit: quasi diceret, Incredulus fuisti hactenus, quia voluisti, habebas namque vnde credere posses: non credidisti autem, quia noluisti; at modò, noli esse iam incredulus, quando argumenta habes, quæ tu ipse petisti. In Græco sermone concinnitatem quandam habet sententia ex verbi similitudine, ac si Latinè diceremus: Noli esse infidelis, sed fidelis. Est autem Hebraismus affirmatione, & negatione simul eandem rem exprimere.

Respondit Thomas, & dixit ei, Dominus meus & Deus meus.

COgnita resurrectione, non solùm hominem, sed etiã Deum verum confitetur, & est sensus: Tu es verè Dominus meus Christus: tu etiã es verus Deus meus. est in nominandi casu vtrumque, & cum articulo Græco, vt verum Dominum & verum Deum non participatione, sed natura significet; & vt rectè Theoph. annotauit, Dominum propter humanam, Deum propter diuinam dicit naturam; vtrumque enim cõfitetur. Ex affectu autem magno appellat suum, *Dominus*, inquit, *meus*, & *Deus meus*, vt dicit Ambr. in Psalm. 43. Attende Thomam his verbis tacitè incredulitatem suam, & ipsius causam præcipuam confiteri: ac si diceret; Non credidi prius, quia nesciebam te esse Deum meum, at nunc credo te esse Deum, quia resurrexisse te video. prius quia non credidi tuam diuinitatem, negabam resurrectionem: at nunc videns resurrectionem, confiteor tuam veram diuinitatem. His verbis confitetur Thomas non solùm Christum surrexisse, sed se ipsum suscitasse; dum enim diuinitatem eius credit, & confitetur, à seipso suscitasse affirmat. ita docent Hilarius libro 7. Trinitat. & Ambrosius in Psal. 43. notat etiam ibidem Ambros. dum Dominum eum appellauit, eum esse redemptorem confessum fuisse, & rectè: quamuis enim Christus vt Deus sit omnium Dominus per essentiam, & vt homo Dominus etiam omnium per vnionem hypostaticam, tamen iure redemptionis singulare quoddam habet dominium in omnes eius sanguine redemptos; plus ergo Thomas affirmat, & confitetur, quàm prius negauerat; resurrexisse enim negauit, at nunc & resurrexisse, & per se ipsum suscitatum, hominumque redemptorem esse clarissimè pronunciat.

ANNOTATIO XXVII.

QVOD ad Thomæ confessionem attinet, cauenda est erronea interpretatio cuiusdam Theodori damnati in Synod. quinta Cõstantinopolitana cap. 12. qui sic interpretabatur verba Thomæ: asserebat enim quãdo Thomas dixit, *Dominus meus, & Deus meus*, non hæc de Christo pronunciasse, sed miraculo resurrectionis obstupescẽtem glorificasse Deum, qui suscitauit Christum. hæc hæreticus dicebat, quia Christi diuinitatem negabat, quam verè Thomas confessus est, Christum ipsum Dominum & Deum suum affirmando. Dubitatio ex superioribus oritur verbis, an Thomas crediderit, confessusque fuerit statim ac vidit non expectato tactu: & dubitandi ratio illud verbum esse potest, *Quia vidisti, credidisti*, non enim dictum est, quia digitum in loca clauorum, & manum in latus intulisti. Certa res est, & in confesso apud omnes Thomam secũ-

A dum Domini præceptum tetigisse; hoc enim factum est, vt argumentum efficax resurrectionis veræ nobis omnibus relinqueretur an tamen ipse Thomas solo visu ante tactum crediderit, in controuersia est. Euthy. existimat priusquam tangeret credidisse, eamque sententiam refert Augu. tract. 121. nec refutat, ipse tamen in contrariã inclinat: nempe prius tetigisse, & postea credidisse, eaque est sententia communis, quam sequuntur Tertul. lib. de Anima cap. 28. de vi mortis. & libr. aduersus

B Praxeam. Hilarius libr 3. Trin. Ambr. in Psal. 43. & 47. Cyril. lib. 12. cap. 58. Gregor. hom. 26. Euang. & ea est legitima, & vera sententia. Vt enim annotat Aug. in scriptura verbũ videndi generaliter vsurpari solet pro quacunque sensatione, quemadmodum dicitur Exod. 20. Cunctus populus videbat voces. & Marc. 15. Vide in quantis te accusant; in qua significa-

tione

tione vsurpatum esse in hoc loco id manifestè probat, quod præcesserit: Dictum enim est, *Infer digitum tuum huc, & vide.* nõ iubetur Thomas digitum inferre, vt videat oculis, sed vt experiatur tactu, postea sequitur, *Quia vidisti, credidisti*, ad eandẽ debet referri significationem, quæ præcesserit, nempe quia vidisti digito, & manu illatis in vulnera, id est, tetigisti, & sensibus expert' es me surrexisse, ideo credidisti. Hoc ipsum confirmat cõfessio Thomæ facta post-

A quam dictũ ei est: *Infer huc digitum tuũ, & affer manũ*, si enim ante tactum credidisset, non erat cur Dominus ei præciperet tangere, & post tactũ diceret: *Noli esse incredulus, sed fidelis.* Tenendum ergo est, Thomam non credidisse, antequã tangeret: verbumque illud *Quia vidisti*, non ad oculorum solam visionem, sed ad tactum etiam esse referendum, vt sit sensus, Quia sensibus tuis expertus es meam resurrectionem, ideo credidisti.

Dicit ei Iesus, quia vidisti me Thoma, credidisti.

COMMENTARIVS.

NEse tanta confessione Thomas extolleret, sed in humilitate potius contineret, & vt omnes qui venturi erant fideles Christus in fide confirmaret, & instrueret; respondit, *Quia vidisti me Thoma, credidisti*, ac si diceret, vera est tua fides & laudanda, ac probanda confessio, sed ne te magnum aliquid fecisse existimes, quandoquidem credidisti, quia vidisti, & contrectasti. (Visus enim, vt Aug. notat, pro omni sensu generaliter accipitur) sensu ergo prius expertus es resurrectionem, quàm proferres tantam confessionem, quia vidisti meam humanitatem resurgentem, credidisti diuinitatem in ea latentem: magnum hoc profectò est, tamen vidisti prius, & argumentum habuisti: maius esset, si antequam vidisses id confessus fuisses. Verba sunt cuiusdam approbationis; veram enim fidem Thomæ probat. *Credidisti*, inquit, quo verbo, vt notant Cyril. lib. 12. cap. 59. & Hilar. lib. Trini. Christus verus esse Deus confirmatur: non enim fidem Thomæ repulit, nec reprehendit, sed acceptauit se Dominum, & Deum esse, *Credidisti*, inquit. Sunt etiam cuiusdam reprehensionis verba: *Quia vidisti*, ac si diceret; non rectè fecisti quod tandiu credere distulisti, donec videres; debuisti prius credere, quando audisti resurrectionem meam. cætera in annotatione quære.

ANNOTATIO XXVIII.

Thomas duo confessus est.

AD intelligentiam huius sententiæ maiorem assequendam adnotandum est, Thomam duo esse confessum: Vnum est resurrectio Domini, quæ confessio nõ ex fide, sed ex experiẽtia procedebat: videbat enim viuum, quem mortuum esse sciebat, ex hoc necessariò colligebatur ipsum resurrexisse: non ergo hoc fide credebatur, nec meritum in hoc asserendo erat: ideo Mar. vlt. dictum est, Ijs, qui viderant eum resurrexisse à mortuis, non crediderant, vidisse dicuntur resurrectionem, non credere, qui Christum viderant. Alterũ quod Thomas est confessus, est, Christum Deum esse, & se ipsum suscitasse, hæc autem confessio ex fide erat; non enim oculis patebat, nec experientia comprehendebatur, sed fide tenebatur; non solùm quia non videbatur, cùm nec ipsa resurrectio oculis esset conspicua, sed quia non colligebatur necessariò ex eo, quod videbatur: Non enim ex eo quod aliquis à morte ad vitam reuocatus videtur, necessariò deducitur quod ille seipsũ suscitauerit, aut quod Deus sit, & homo: sicut necessario

B quę sentiebatur necessariò deducebatur. Hoc tamen imperfectionis in ea fide fuit, quod Thomas non credidit, nisi quia expertus est, resurrectionem: fuisset autem perfecta, si credidisset verbis Apostolorum antequam vidisset Christi humanitatem; qui enim credit propter signa, quamuis vera sit eius fides, minus tamen habet meriti, quàm si credat simpliciter: tantoque magis reprehensione dignus fuit Thomas, quanto magis habuit, antequam vidisset, testimonia sufficientia & argumenta credendi, & non credidit. Simile est

C illud Ioan. 4. Nisi signa, & prodigia videritis, non creditis. Ex his facilè est sententiam Domini intelligere, *Quia vidisti*, inquit, *me Thoma, credidisti*, non dicit, quod vidisti, credidisti, eius enim quod videtur non est fides, sed *quia vidisti me, credidisti*, vnũ vidisti, & aliud credidisti, sed quod credidisti, non aliter credidisti, quàm compulsus experientia eius, quod vidisti: cùm potuisses, & debuisses prius credere quàm videres. Vera igitur est fides, sed modus quo ad eam peruenisti, imperfectus est. Hinc soluitur dubitatio, quam mouet Greg.

D homil. 26. Euang. qua ratione dictum sit, *quia vidisti, credidisti*, cum fides sit eorum, quæ non

Universidad de Deusto
Biblioteca

videntur. Respondet aliud vidisse, aliud credidisse, eadem est doctrina Hilar. libr. 7. Trini. & August. tract. 79. in Ioan. & vera est, sed declaranda sic, nempe fidem esse eius, quod non videtur, & adhuc quod non deducitur necessariò ex ijs, quæ videntur; qui enim latentis ignis fumum videt, ignem non videt; tamen non fidem, sed scientiam quandam, aut experientiam eius habet, quia fumus certum signum & argumentum est ignis.

Beati qui non viderunt, & crediderunt.

COMMENTARIVS.

COmmendat ergo fidem venturorum, qui non videntes resurrectionem, vtrumque simul, non vnum per alterum, sicut Thomas fecit, crediderunt; vbi enim minus est experientiæ, & argumentorum, ibi fides maius habet meritum. Quod autem præterito vsus sit, antequam fideles venturi essent, phrasis est frequens Hebræa, & in Prophetis sæpe vsurpata: quæ enim futura sunt, præteriti temporis verbo exprimuntur. Sensus est, Beati qui non videbunt, & credent. Non negat Beatum Thomam qui credidit: nam fides ipsius laudabilis, & meritoria fuit; sed in hoc beatiores futuros affirmat, qui cùm non viderint, credent. Cætera in annotatione lege.

ANNOTATIO XXIX.

ATtendendum est hæc duo valdè esse distincta; Vidit, ac credidit; & quia vidit, credidit; hoc enim posterius significat argumentum, & experientiam esse causam credendi; illud autem simul esse cum fide aliquam experientiam, aut cognitionem, quæ ex argumentis, & rationibus procedit. Argumentum non minuit meritum fidei, nisi quando propter argumentum creditur, nec aliter crederetur: maior enim est fides, & præstantius meritum eius, qui credit simpliciter, non propter rationes, aut argumenta, quia magis captiuatur intellectus, & est promptior obedientia voluntatis; at quando aliquis habet argumentum, aut rationem eius, quod credit, tamen etiamsi non haberet, crederet, nec argumentū est causa credendi, & tunc dicitur videre, & credere: nec propter argumentum, aut rationem minuitur fidei meritum. Thomas autem credidit non solùm videns resurrectionem, sed quia vidit, & nisi vidisset, non credidisset; propterea in hac parte minus habuit meriti eius fides, quàm habuisset, si antequam vidisset, credidisset. Et hoc idem de fide discipulorum, qui non crediderunt, nisi quia viderunt, dicendum est. Hoc tamen Thomas habuit minoris meriti, quia testificantibus cæteris discipulis, nihilominus non credebat. Ex altera tamen parte facta est compensatio, quia perfectam Christi diuinitatē, quando vidit resurrectionem, credidit, & confessus est. Potuerit tamen aliquis vrgere argumento logico, si beatus qui non videt, & credit, ergo qui vidit, & credidit non est beatus. Respondeo esse Hebraismum; vtitur enim Hebræus positiuo loco comparatiui, quod ex 1. Cor. 7. constat. Dico, inquit, innuptis, & viduis, bonū est, si sic permanserint, quod si non se continent, nubant. Non licet argumentari ex his verbis, si bonum est sic permanere, & non nubere, ergo non est bonum nubere: cū sit Hebraismus, ac si diceret; melius est sic permanere: ideo paulo inferius repetijt Paulus, Beatior est si sic permanserit; ita nunc dictum est: Beati qui non viderunt: beatus quidem Thomas, sed in hoc beatiores, qui non videntes crediderunt, id est, qui crediderunt, non quia viderunt. Irerum obijcies: nos ergo beatiores fumus Thoma, nostraque fides est perfectior. Respondeo nec hoc esse concedendū, quod exemplo manifestatur. Sint duo qui accedunt cuidam domino seruituri, vnus mercede, alter amore; qui mercede accessit, diligentissimè, & ingenuo inseruiuit animo; qui verò gratis non item; si vtriusque conferas obsequia, vtique prior postponendus est, & minus laude dignus, quantum ad initia, & modum accedendi; tamen absolutè commendabilior est, & omnino præferēdus propter prosecutionem obsequij egregiam, & propter affectum, & obsequiorum magnitudinem: ita etiam, quamuis Thomas inferior sit in accessu ad fidem, tamen & illustrior, & constantior, multoque perfectior fides eius facta est, ideo absolutè beatior est nobis. Neque ex hac sententia inferas cum Hæreticis. Ergo fides sola beatos facit, non enim fides cæteris virtutibus, & operibus confertur in hac sententia, nec comparantur hi, qui credunt, illis qui operantur, sed hi, qui credunt non videntes, illis qui videntes credunt, & beatiores in hoc sunt posteriores prioribus: non tamen propterea solam fidem ad iustitiam, quæ beatitudo dicitur, sufficere sequitur: nam etiam dictum est, Beatus qui timet, & beatus qui speratin Domino, & beatus qui miseretur, tamē nec solus timor, nec sola spes, nec sola misericordia iustum faciunt, aut beatum. Solet enim scriptura, quando multa vni cōueniunt, singulis per se id tribuere, non quod singula sufficiant, sed quod singula sint ad id consequendum necessaria.

ANNOTATIO XXX.

IN exponendis illis verbis, *quia vidisti me Thoma credidisti: beati qui non viderunt, & crediderunt*; secuti sumus communem doctorum interpretationem, qui de fide, qua Thomas diuinitatem Christi

sola fides facit beatos

Intem. suffecta

Christi seipsum suscitantis credidit, illud verbum, *credidisti*, exponunt: & est satis accommodata expositio, eamque in commentario amplectentes multa in declarationem ipsius adnotauimus. At quia altera nobis occurrit expositio non minus forsan accommodata, & propria, eam lectoribus proponere libuit. Beatissimo ergo, verbum credendi tam in ea sententia, *Quia vidisti, credidisti*, quàm in illa, *Beati qui non viderunt, & crediderunt*, referendum esse ad resurrectionē Domini, quam negauerat Thomas: eritque sensus, O Thoma, quia vidisti me, id est, humanitatem meam, credidisti meā resurrectionem, meque resurrexisse, quod prius credere noluisti, beati qui me non videntes, crediderunt tamen à mortuis resurrexisse, dictisque prædicantium fidem adhibuerunt. Quibus verbis significare voluit Dominus Thomam non fuisse beatum, nec habuisse meritum in eo quod credidit Christum resurrexisse, eos verò beatos fore ac meritum habituros, qui cùm non viderint, credent. In Thoma enim resurrectionem credere, non ex fide, sed ab experientia procedebat: at in futuris fidelibus ex vera fide, per quam iustificatio fit, futurum erat. Est enim aduertendum Thomam credidisse, & confessum fuisse diuinitatem Christi, & hæc fuit vera fides, & idcirco beatus fuit Thomas: tamen Christus de sola resurrectione sua loquitur, quam Thomas pertinaciter negauerat. Verbū ergo credendi generaliter accipitur pro eo, quod est assentire, siue assensus sit ex fide, siue ex scientia, siue experientia: ideoque Thomas credidisse dicitur Christum resurrexisse, quia assensit eius resurrectioni: similiter etiam credidit, qui non viderunt, quia assensērūt; sed assensus illius non erat ex fide; horum autem ex fide est, & propterea hi in eo beati, nō autem ille. Verbum autem credendi in ea generalitate accipi scriptura ipsa docet, Iaco. 2. Tu, inquit, credis, quia vnus est Deus? & Dæmones credunt, & contremiscunt. hisce verbis Iacobus quorundam cōuersorum ex gentibus errorem repellit; existimabant enim se securos, & iustos sola fide, satisque se fecisse putabant, si relictis multis Dijs, vnum Deum verum confiterentur: contra hos inquit Iacobus, Tu credis vnum esse Deum? idque satis tibi esse putas? etiam Dæmones credunt, & tremunt, & tamen non per hoc iusti sunt. hic vides verbum credendi generalem habere significationem: nam fideles vnum esse Deum credunt fide, Dæmones autem scientia. hoc idem Luc. 24. habetur, vbi de eadem resurrectione loquens dicit, Adhuc illis non credentibus, id est, nondum assentientibus eum surrexisse, qui tamen postea assenserunt, & crediderunt experientia ipsa. Hoc idem verbum Thomæ confirmat. *Nisi, inquit, videro fixuram clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, non credam*: quasi diceret, si hæc fecero, credam, id est, assentiar, & fatebor eum resurrexisse, quamuis non iam fides, sed experientia esset futura: ita ergo locum præsentem existimo exponendum, nempe, *Credidisti*, id est, assensus es meæ resurrectioni, *quia vidisti me*, & tactu expertus es meam humanitatem. beati qui non videntes credent, & assentientur, quia hic tuus assensus non ex fide: illorum verò ex fide vera futurus est, ideo in hoc tu non es beatus, illi verò beati erunt.

Altera superiorum Christi verborū expositio.

Multa quidem, & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc.

COMMENTARIVS.

NEquis sola hæc argumenta & suæ resurrectionis signa Dominum discipulis suis dedisse arbitraretur; adiungit Euangelista Christum non solum se videndum, & Thomæ palpandum exhibuisse; sed etiam multa alia signa feciisse coram suis discipulis, quibus veritatem suæ resurrectionis confirmaret, tamen non sunt scripta in hoc libro. Hoc dicit Ioannes; tum vt probet, quæ alij Euangelistæ narrarunt; tum vt fidem resurrectionis adstruat, quæ pluribus etiam signis Apostolis innotuit, & manifesta est.

ANNOTATIO XXXI.

CHryS. hom. 86. hæc verba ad signa refert post resurrectionem facta, vt sit sensus; Multa alia signa Christū fecisse corā discipulis ad suæ resurrectionis veritatē confirmandam certū est. Cyr. li. 12. ca. 61. & Aug. tract. 122. ad omnia miracula Christi ante, & post resurrectionem narrata à Ioanne in hoc Euangelio referunt, vt sit velut quædā miraculorum generalis epilogus. Euthy. vtramq; refert expositionem tamquam probabilem; & negare non possumus vtranq; esse accommodatam; tamen accommodatior est prior expositio Chrysostomi. Primò quia in capitis sequentis fine eandem ponit cōclusionem generalē; seſ- Serque ista superuacanea, & ante tēpus posita. Secundò quia dicit, in conspectu discipulorum; at miracula cætera in conspectu aliorū multorum facta sunt. Tertiò, quia in hoc contextu non loquitur de miraculis, sed de signis, quibus suam resurrectionē Christus confirmabat. Obijciet aliquis, Quare hanc clausulam adhibet nunc Euangelista, cùm in capite sequenti etiam de manifestatione resurrectionis loquatur? Respondeo id factum propter confessionem Thomæ, qui visu & tactu credidit; vt doceat etiamsi propter hæc duo crediderit Thomas, plura tamen alia à Domino exhibita illi esse resurrectionis argumenta.

Hæc au-

Hæc autem scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est Christus filius Dei, & vt credentes vitam habeatis in nomine ipsius.

COMMENTARIVS.

FInem narrationis prædictorum signorum exponit: & inde causam, cur plura non scripserit, insinuat: ea autem est, quia hæc scribuntur ad fidem Christi conciliandam, vt per fidem salutem credentes assequantur. cùm autem quæ sunt narrata sufficiant ad fidem faciendam, quod Christus surrexerit, & ex resurrectione se esse Dei filium confirmauerit; non fuit opus scripsisse plura signa. Duo ergo sunt fines narrationis huius, vnus proximus, nempe fides vera Christi diuinitatis, & humanitatis: in hanc enim signa narrata inducunt. Alter est vltimus, nempe vita æterna, quæ credentibus datur. In nomine autem eius vitam habere credentes, idem significat, ac virtute meriti, & satisfactionis eius per fidem communicatæ salutem accipere. Virtus enim Christi est, quæ per fidem viuificat credentes in eum.

ANNOTATIO XXXII.

Plures de christi diuinitate articuli.

ATtende, fidem per quam credimus Iesum esse Christum filium Dei, multos articulos continere. Vnus est, Illum, qui proprio nomine vocatus est Iesus, esse Christum, & Messiam promissum in lege, & Prophetis: hoc Iudæi non crediderunt, nec credunt: & de hoc articulo dicitur Matth. 1. De qua natus est Iesus, qui dicitur Christus, & 1. Ioan. 5. Omnis, qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est. Alter articulus est hunc Christum, & Messiam, qui Iesus proprio vocatus est nomine, esse filium Dei, & verum Deum, non hominem merum; de hoc 1. Ioannis 5. dicitur. Quis est, qui vicit mundum, nisi qui credit, quoniam Iesus est filius Dei? Tertius articulus est nomine Iesu inclusus, nempe Christum filium Dei esse Iesum & Saluatorem, qui venit nos saluos facere; in his tribus tota fides nostra quasi in principio comprehenditur: de hoc tamen latius in commentario illius epistolæ Ioannis dicemus.

CAPVT VIGESIMVM PRIMVM.

POSTEA manifestauit se iterum Iesus ad mare Tyberiadis. Manifestauit autem sic. Erant simul Simon Petrus, & Thomas qui dicitur Didimus & Nathanael, qui erat à Cana Galilææ, & filij Zebedæi, & alij ex discipulis eius duo. Dicit eis Simon Petrus, Vado piscari. Dicũt ei, Venimus & nos tecum. & exierunt, & ascẽderunt in nauim: & illa nocte nihil prendiderũt. Manè autem iam facto, stetit IESVS *in littore: non tamẽ cognouerũt discipuli quia Iesus est. Dicit ergo eis Iesus, Pueri, nunquid pulmentariũ habetis? Respõderunt ei, Non. icit Deis, Mittite in dexteram nauigij rete, & inuenietis. Miserunt ergo: & iam non valebant illud trahere præ multitudine piscium. Dicit ergo discipulus ille, quẽ diligebat* IESVS *Petro, Dominus est. Simon Petrus cùm audisset quia Dominus est, tunica succinxit se (erat enim nudus) & misit se in mare. Alij aũt discipuli nauigio venerũt (non enim longè erant à terra, sed quasi cubitis ducentis) trahentes rete piscium. Vt ergo descenderunt in terrã, viderunt prunas positas, & piscem super positũ, & panẽ. Dicit eis Iesus, Afferte de piscibus, quos prendidistis nunc. Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram, plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus. Et cùm tanti essent, non est scissum rete. Dicit eis Iesus, Venite, prandete: & nemo audebat discumbentium interrogare eum, Tu quis es? scientes quia Dominus est. Et venit Iesus, & accepit panem,*

panem, & dabat eis, & piscem similiter. Hoc iam tertiò manifestatus est Iesus discipulis suis, cùm resurrexisset à mortuis. Cùm ergo prandissent, dicit Simoni Petro Iesus; Simon Ioannis, diligis me plus his? dicit ei: Etiam Domine: tu scis quia amo te. Dicit ei, pasce agnos meos. Dicit ei iterum; Simon Ioannis, diligis me? Ait illi, Etiam Domine: tu scis quia amo te. Dicit ei, Pasce agnos meos. Dicit ei tertiò: Simon Ioannis, amas me? Cõtristatus est Petrus, quia dixit ei tertiò, Amas me. & dixit ei, Domine, tu omnia scis: tu scis quia amo te: Dicit ei, Pasce oues meas: Amen amen dico tibi, cùm esses iunior, cingebas te, & ambulabas vbi volebas: cùm autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quò tu non vis. Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum. Et cùm hoc dixisset, dicit ei, Sequere me. Conuersus Petrus vidit illum discipulum, quem diligebat Iesus, sequentem, qui & recubuit in cœna super pectus eius, & dixit, Domine, quis est qui tradet te? Hunc ergo cùm vidisset Petrus, dicit Iesu, Domine, hic autem quid? dicit ei Iesus: Sic eum volo manere, donec veniam, quid ad te? tu me sequere. Exiuit ergo sermo iste inter fratres, quia discipulus ille non moritur. Et non dixit ei Iesus, Non moritur; sed, Si eum volo manere, donec veniam, quid ad te? Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc: & scimus quia verum est testimonium eius. Sunt autem & alia multa quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.

Postea manifestauit se iterum Iesus ad mare Tyberiadis.

COMMENTARIVS.

EVangelista, vt Euangelium suum fine conuenienti concludat, describit quod Dominus antequam se visibiliter à suis ad cælos ascendens abstraheret, cum Ecclesia sua, & fidelibus fecit; nempe vnum Vicarium in terris reliquisse, qui vices ipsius in administratione, & gubernatione Ecclesiæ successiuè vnus post alium perpetuò gerat; quorum primum ipse elegit, & constituit, nempe Petrum. Huius rei occasione hanc manifestationem narrat, non vt resurrectionis veritatem confirmet, quam in fine præcedentis capitis satis esse cõfirmatam dixit; sed vt quod tunc Christus instituit, manifestet. Iam ergo discipuli in Galilæam ex præcepto Domini profecti erant, vbi hæc manifestatio facta est: dicit ergo, *Postea*, id est, post manifestationem Thomæ vnà cum alijs factam, iterum se manifestauit ad mare Galilææ. dicit, *Iterum*, id est, secundò, quia loquebatur de Thoma, vt sit sensus; iterum, & secundò etiam Thomæ se manifestauit in Galilæa; quamuis respectu discipulorum tertia fuerit hæc apparitio.

Manifestauit autem sic, erant simul Simon Petrus, & Thomas, qui dicitur Dydimus, & Nathanael, qui erat à Cana Galilææ, & filij Zebedæi, & alij ex discipulis eius duo.

DEscribit distinctè hanc manifestationem quomodo fuerit facta, & primò personas exponit: erant enim septem ex discipulis: per filios Zebedæi Iacobum, & Ioannem intelligimus. Nathanael nominatur, quia vir erat valde notus, & à principio prædicationis secutus erat Christum: duo verò alij tacito nomine numerãtur, siue quia non ex præcipuis Apostolis, siue quia Apostoli non erant: Nathanael autem quamuis Apostolus non esset, tamen, vti diximus, erat discipulus antiquus Domini, & valde notus, ideo proprio nomine eius est facta mentio.

Dicit

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dicit ei Simon Petrus, vado piscari, dicunt ei, venimus & nos tecum.

PEtrus Magistrum non habens præsentem, vt ante, & ijs quæ ad victum sibi necessaria erant, carens, piscari vadit: hanc enim artem priusquã Christum sequeretur, exercebat: socios autem in eadem necessitate cognoscens quid facere velit, commonefacit, vt & ipsi veniant ad eum iuuandum, & victum sibi etiam cõparent. Facilè assentiuntur omnes Petro, *Venimus*, inquiũt, & *nos tecum*, piscatum. Verba hæc præsentis temporis paratum, & deliberatum animum ad opus significant. *Vado piscari*, id est, accingo me iam ad viam; *Venimus & nos*, id est, ecce nos paratos habes venire tecum.

ANNOTATIO I.

Cur Apostoli ad piscatũ reuersi.

QVæstionem proponit August. tract. 122. Quomodo post vocationem ad Apostolatum ad piscationem, quam propter illum reliquerant, redierint. Respondet non fuisse illis prohibitum salua officij integritate, victum sibi necessarium conquirere: nam etiam Paulus victum sibi manibus comparabat, dum ab ijs, quæ sui erant muneris, vacabat; ac si clarioribus verbis dicamus, piscatum reliquerãt quantum ad lucrum, non tamen quantum ad sustentationem propriam: non habebant enim, quod ederent, ideo piscabantur propter victum, sicut & alia opera etiam ad victum licebat Apostolis facere. Grego. hõ. 24. Euan. hanc proponit quæstionem, & respondet illos redijsse ad piscatum, quia sine peccato eam exercere poterant: Matthæũ verò non redijsse ad telonium, quia hoc exercitium cum peccato exercetur; tamen non est ista responsio completa solutio; quia etiam piscari ad lucrum sine peccato fit; nec tamen A Apostoli ad hanc piscationem redierunt, sed propter victum, vt haberent, vnde se sustentarent, quæ sui Apostolici muneris erant non prætermittentes: sic enim Paulus artem etiam scenopegiæ, seu textoriam exercebat. Chrysost. hom. 86. id tunc factum esse dicit, quia Dominus non frequenter cum illis conuersabatur, & Spiritus nondum datus erat, nec habebant quid facerent. Atqui non est etiam perfecta solutio; nec enim ista sufficerent, vt artem repeterent, si esset ad lucrum: ad victum autem etiam post datum Spiritum S. licebat piscari, sicut & alia opera exercere ad sustentationem: quamuis enim dignus esset mercede operarius, & petere à fidelibus suam sustentationem illis licuisset, ne tamen aliqua ex parte graues essent Apostoli fidelibus, quãdo id saluo officio fieri poterat, malebant proprijs manibus laborare, & victum sibi comparare; quod insignis perfectionis erat. B

Et exierunt, & ascenderunt in nauim, & illa nocte nihil prendiderunt.

COMMENTARIVS.

NOn in propriam nauim, quam reliquerant Christum sequentes ascenderunt, sed in eam, quæ alicuius amici, aut familiaris erat, vt Euthymius dicit, aut forsan patris filiorum Zebedæi: noctem autem eligunt ad piscandum, quia id tempus est opportunum: quies enim & tenebræ piscatui accommodæ sunt: strepitu namque & hominum aspectu pisces terrentur, & fugiũt. Quod autem tota nocte laborant, & nihil prendunt, non casu aliquo id factum est, sed diuino consilio; vt verbo Domini postea magnam copiam piscium capientes, intelligant, qui futuri erant hominum piscatores, se propria virtute nihil effecturos, neminemque ad rete Sanctæ Ecclesiæ tracturos, quantumcunque laborent, & insudent, nisi virtus Christi adsit: eo autem iuuante, & verbi ipsius potentia operante, innumeram multitudinem esse conuertendam. Nisi enim Dominus ædificauerit Ecclesiam suam, in vanum laborant, qui ædificant: ipso verò ædificante mirum in modum crescit, & augetur, perficiturque ædificium. Hoc tam mira piscium comprehensio verbo Domini facta significabat.

Manè autem facto stetit Iesus in littore, non tamen cognouerunt discipuli, quia Iesus est.

TEmpus matutinum expectat, quod piscibus capiẽdis minus est opportunum: quando etiam pisces, strepitu nocturni piscatus sese occuluerunt, cùm & ipsi labore defessi nocturno, & spe capiendi deposita à piscatu se retrahebant; tunc est enim opportunitas Christi, quãdo virtus eius maximè agnoscitur. Vult ergo Deus nostram nos adhibere operam, sed non ipsa sola niti, nec quod fit bonũ, proprię nostrę virtuti adscribere; ideo expectat, vt discipuli laborẽt, & insudent, cùm aũt minus iã in suo opere cõfidunt, adstat Christus, & piscium fit magna comprehensio, propter hoc manẽ facto ipsis adhuc in naui existentibus Christus in littore stat: nõ tamen cognouerunt eũ, quià in ea forma, in qua agnosci ab illis posset, nondum voluit apparere: ex ipso enim volebat opere, & miraculo, prius quàm ex forma agnosci, vt fidem, & meritum suorum augeret.

Dicit ergo eis Iesus; Pueri, nunquid pulmentariũ habetis? Respõderunt ei, non.

NOndũ à suis agnitus more hominũ loquitur, vt dicit Chrys. ho. 86. ac si emptur us aliquos pisces esset, quasi diceret: Habetis aliquos pisces, quos vendatis? pulmentariũ. n. idem hoc in loco significat, quod obsoniũ: quicqd enim vltra panẽ & vinũ cibi apponitur, obsonium, & pulmentariũ etiã dicitur. à piscatoribus autem obsoniũ petens, de piscibus interrogare videbatur, propriã inopiam, & inanem eorũ piscationem interrogatione hac eos fateri facit, vt in eo, quod futurum erat, diuinam nos cũ ipsis agnoscamus virtutẽ. Puer latinè, & παιδίον Græcè, puerũ, filium, & seruum significat; hoc aũt loco pueros vocat, quia officiũ quasi seruorũ exercebãt: homines enim similes sic appellari solitos esse hic locus indicat, aut forsan vocabulo blãdiori pueros, quasi filios appellat: hoc enim nomine, communiter homines ad nos vocare solemus. Respondent illi, quod verum erat, nempe se pisces non habere.

Dixit eis, mittite in dexteram nauigij rete, & inuenietis.

LOcũ signat, in quo capturi erant pisces, vt nõ fortuitò locutus eis videretur, sed præscius futurorũ; in dexteram aũt partẽ nauigij retia iubet iaci, significans certã fidem, & conuersionẽ eorum, qui ad dexterã sunt collocandi in iudicio. Crediderũt. n. quotquot ordinati sunt in vitã æternã, & credẽt, qui supersunt, idcirco non dicit, Mittite in dexteram vestrã, sed in dexteram nauigij: multi enim ad sinistrã sunt nauigij, qui nobis sunt ad dexterã, & è contrario ad dexterã nauigij, qui sunt nobis ad sinistrã: multi saluantur, & cõuertuntur, quos minus cõuertendos sperabamus; & obdurantur, ac retrocedũt, quorum salutẽ nobis persuasimus. Attendẽdum est etiã hoc loco discipulos illos laborasse, & insudasse, & quidem multo tempore; nihil tamen cepisse ad sinistram nauigij retia mittentes: minori autem labore & citius magnam copiam ad dexteram capiunt. Hoc significatur si partem sudoris, & laboris, quam mundi homines rebus mundanis inutiliter consequendis adhibent, studio iustitiæ impenderent; maximos facerent prouentus.

Miserunt ergo, & iam non valebant illud trahere præ multitudine piscium.

PRopter verbũ Domini miserunt retia dicto obediẽtes, hoc est dicere, *Miserunt ergo*, id est, miserunt, quia audierũt verbum illud, *Mittite & inuenietis*: vixdũ miserant, quando tanta est multitudo comprehẽsa piscium, vt rete præ multitudine non possent extrahere. Fuit profectò laudabile nulla interposita excusatione cùm tota nocte nihil prendidissent, & pisces nullos ibi esse facile sibi potuissent persuadere, vnius, quem non nouerant dicto rete iterum iacere; sed eius qui non agnoscebatur virtus, corda eorũ interius inclinauit, & mouit, vt id facerent, quod exterius præcipiebat: qui enim iubet Deus, ipse & virtutẽ dat, vt fiat quod iubet, sine qua, & surda auris ad audiendum, & durũ cor ad consentiendum, & manus debilis, & impotens esset ad operandũ.

Dicit ergo discipulus ille, quem diligebat Iesus Petro, Dominus est. Simon Petrus, cùm audisset, quia Dominus est, tunica succinxit se (erat enim nudus) & misit se in mare.

EX copia piscium capta, quos prius inuenire non potuerant, & ex celeritate quã ceperunt, accedente diuina illuminatione, Ioannes nouit prior Petro Chri-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tro Christũ;ingenij enim acumine pollebat,vt Cyril.l.12.c.63.asserit,& ex signo nouit celeriter Dominum,& nihil dubitãs firmo animo id Petro significauit,dicens,*Dominus est*,credidit Petrus dicto Ioannis facile adhibẽs fidẽ eo dem commotus miraculo,& præ amoris,& desiderij feruore moras nõ susti nens nauigij,quia piscių copia, & aliorũ discipulorũ multitudine onustũ erat,aquis se cõmittit; veste sua contegẽs nuditatem propter Christi reuerentiam,vt dicit Chryso.hom.85.peruenitq; primus omniũ ad Christũ. Proprios vtriusq; Apostoli mores hoc facto significatos,annotat Chrysost.hom.89. Petrus,inquit,feruentior,Ioãnes intellectu altior erat:ille vehementior, hic perspicatior. Iterum hoc in loco vides Ioannem priorẽ nouisse, tamẽ posteriorem Petro peruenisse:sicut cùm vterq; ad sepulchrũ properauit, primus peruenit,posterior est ingressus.Significatur in vtroq; facto Pontificẽ in Ecclesia aliquos doctiores,& sanctiores, aut æquè doctos,& sanctos;in dignitate verò neminẽ superiorem,nec æqualem habere posse.excedit omnes in dignitate,fieri tamen posse,vt in doctrina, & sanctitate excedatur ab ijs,quibus præeminet in dignitate & officio.

ANNOTATIO II.

ALiqui recentiorum sicco pede super aquas Petrũ ambulantem venisse affirmãt sed non video, quo fundamento,& qua ratione id asserant,cũ Euangelista id non solũ non significet,sed potius contrariũ insinuet: nam dicit misisse se in mare, quo indicat aquis se cõmisisse,vt natãdo pueniret: Si enim ambulasset super aquas,alio verbo vsus esset, sicut factum est Matth.14. quando super aquas venit.propterea Chrysost.homil.86. Theophylactus,Euthymi.& Beda,eum natando venisse affirmant:& id verius est, nõ autẽ omnino nudum fuisse Petrum,sed superiores tantùm A vestes deposuisse certum est:hoc enim apud Græcos significat,ἐπενδύτην,nempe superindumentum,quod noster interpres tunicam vertit. Existimo esse vestem illam super quam est pallium,quod est supremum vestimẽtum. Theophylactus asserit significare linteum quoddam, quo Phœnices,& Syrij piscatores se amiciebant, siue nudi essent,siue vestiti,ac verisimilius est vsurpatum vocabulum ab Euãgelista, pro quacunq; veste,quæ superinduitur.nec mirũ,quod se vestierit,vt se in mare mitteret; multi enim etiam vestiti natant, maximè quia proximum erat littus.

Alij verò discipuli nauigio venerunt (non enim longè erãt à terra,sed quasi cubitis ducentis) trahẽtes rete piscium.

COMMENTARIVS.

CAusam, cur cæteri nauigio venerint, exponit; quia non longè erant à terra,& ideo celeriter etiam sperabant se posse peruenire ad littus, vbi Dominus erat: trahebant autem rete piscium,& hoc maximè miraculum cõmendabat,quod prope littus tanta multitudo piscium sit capta,nẽpe ducentorum cubitorum interuallo à littore: cubitus autem habet pedem cum dimidio,erat ergo trecentorum pedum distantia.Bern. li.2. ad Eugen.rectè hoc mysterium exponit dicẽs.Sciẽs Petrus,quia Dominus est,in mare se mittit,& sic venit ad ipsum alijs nauigio peruenientibus,quid istud? nẽpe signũ singularis pontificij Petri, per quod non nauim vnã, vt cæteri quisq; suam, sed sæculum ipsum susceperit gubernãdum: mare enim sæculum est,naues Ecclesiæ.inde est quod altera vice instar Domini gradiens super aquam vnicum se Christi vicarium designauit; qui non vni populo, sed cunctis præesse deberet; siquidem aquæ multæ populi multi sunt.ita cùm quisque cæterorum habeat suam,Tibi vna commissa est grauissima nauis ex omnibus facta, ipsa vniuersalis Ecclesia toto orbe diffusa. hæc Bern. doctè,& verè.

Vt ergo descenderunt in terram, viderunt prunas positas & piscem superpositum, & panem.

MIrificè hoc enim auget miraculum,ignem nulla hominis opera accensum,& piscem superimpositum, & panem ad littus reperiunt. Hæc fecit Dominus, ne propter indigentiam cibum prius quæsisse visus esset,qui iam immortalis cibo non indigebat.Hæc tria ignem,piscem,& panem ex nihilo fecisse Euthym.& Chrysost.ho.86.censent;immo Chrys.addit nõ fuisse ex ma-

ex materia subiecta facta,sicut fecerat pisces,& panes illos, quibus turbas satiauit;at incertum est hoc,potuit. n.vtroque facere modo. Cyril.lib.12.ca.63. asserit piscẽ ex aquis mira suavirtute extraxisse,id tamẽ non videtur admodũ probabile,quamuis etiã fieri potuit,sed factum esse sicut & ignem,& panem. certum est miraculo,& diuina virtute,non humano opere ea ibi esse posita, modus incertus est,cùm multimodè id potuerit facere.Mihi ex materia subiecta facta esse,sicut olim pisces,& panes illos multiplicauerat, probabilius est.

Dicit eis Iesus;afferte de piscibus,quos prendidistis nunc.

PRæcipit de piscatu partem afferre,vt hac occasione viderent piscių copiosam multitudinẽ,& magnitudine miraculi,eius agnoscerẽt virtutẽ. necdũ enim Dominus ex forma agnoscebatur,vt dicit Chryso.ho.86.eorũ enim fidem exercebat,idcirco intellectu potius quàm sensu agnosci volebat.

Ascendit Simon Petrus,& traxit rete in terram plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus.

NOn solùm Petrus traxit,sed ascendit in nauim,vt Euthy.dicit, quia adhuc extra aquas rete non erat,& alios cohortatus est, vt secum trahant; idcirco ipse solus,quia primus erat,quem cæteri secuti sunt,traxisse dicitur. in quo etiam dignitatis,& officij eius significata est præeminentia.erat autẽ, *Rete plenum piscibus centum quinquaginta tribus magnis.*

ANNOTATIO III.

HAEc omnia ex mysterio sunt facta,nõ solũ virtutẽ facientis,sed etiam nostrã eruditionem significantia.Cyril.lib.12.ca.69.his piscibus multitudinem credentiũ significari dicit;per cẽtum quidẽ numerosã Gentiũ multitudinem; per quinquaginta verò Iudæorũ, quę multo minor extitit,per tres verò fidem Trinitatis, quę propria est Christianorũ,quã & Gentes, & Iudæi receperunt,omnes hi intra vnum rete vnius Ecclesiæ continentur, quam explicationem citat, & probat Euthy. A Possumus etiam hunc totum numerum quinquaginta trium Iudæorum conuersioni accõmodare,qui optimè numero fracto explicãtur,& non completo,& integro; quia propter infidelitatem maxima pars cecidit, & eorum loco plenitudo gentium intrauit;de qua fractione Paulus ad Rom.11. dicit. Fracti sunt rami,vt ego inferar &c.hæc mysteria latissimè exponit Aug.tract. 122. Similiter & Gregor.hom..24.in Euang.pro præsenti explicatione hæc dicta sufficiant.

Et cùm tot essent, non est scissum rete.

COMMENTARIVS.

ET hoc ad miraculi magnitudinem pertinet, similiter & ad significationẽ, ac eruditionem;significatur enim vnitas Ecclesiæ indiuiduæ, quæ sub vno capite vna,& indiuidua semper manet. Aug.tract.122. legit: *Cùm tanti essent*,nempe pisces,vt ad magnitudinem referatur, & vox Græca vtrunque significat,propterea non inconsideratè Euthy.interpretatus est; Cùm tot tantique essent, *Rete non est scissum.*

Dicit eis Iesus; Venite,prandete.

EOs ad prandium inuitat;erant enim defatigati nocturni piscatus labore, quia verò nemo præ reuerentia accedebat,duobus eos exhortatur verbis, dicens,*Venite,& prandete.Venite*,id est, accedite,nec discumbere formidetis;significans,vt dicit Cyril.lib.12.cap.63.Post multos labores, quibus vocati vehementer sudabunt,tandem cum Domino recubituros spirituali cibo proposito,qui rationem,& mentem humanæ naturæ excedit. An verò Dominus pransus sit,Euangelista non explicuit;tamen id probabile est fecisse,& id ipsum insinuat Euangelista:Non autem propter indigentiam, sed ad veræ carnis suæ resurrectionem comprobandam,vt dicit Chrys.hom. 86. nam etiam manducauerat prima die resurrectionis cum eis,vt constat ex Luc. vlt. idque eum sæpius fecisse ex verbis Act.1.facile deducitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et nemo audebat discumbentiũ interrogare eũ, tu qs es? sciẽtes, qa Dominus est.

DIscubuerunt discipuli verbo Christi obedientes, nondum autẽ Christus sensibus eorũ se manifestauerat, nec in ꝓpria apparuerat forma, vt Chrysost. ho. 86. dicit; factis tamen mirabilibus, eorũ intellectu, & mentibus agnoscebatur. hinc factum est, vt non omni ex parte eum agnoscerent, nec omnẽ certitudinem assecuti essent: sciebant enim eum esse mente, & intellectu, aspectu tamen non is videbatur: neque ideo ausi sunt eũ interrogare, quis esset, cùm scirent eum esse Christum; quamuis in forma solita non appareret. Hęc verba aliquam dubitationem habuisse discipulos indicant, quamuis nõ eam, quæ impediret, quominus ipsum esse iudicarent; non enim omne dubium impedit actum assentiendi, & iudicandi; Multa enim ita esse credimus, & affirmamus, quorum aliqua imperfecta dubitatio nobis inest: talis erat hæc cognitio discipulorum, propter cognitionem verò, quam verè habebant, timuerunt interrogare quis esset, ne ipsa interrogatione, se omnino eum non agnouisse significarent.

ANNOTATIO IV.

AVgust. tract. 123. exponit verbum interrogandi pro verbo dubitandi positũ, vt sit sensus; nemo ausus est dubitare quis esset, qa sciebant esse Christũ. Hæc expositio nõ videtur necverbis, nec sensui accõmodata. Verbis quidem, quia longè aliud est interrogare, aliud dubitare; quãuis. n. qui interrogat, dubitet, tamen nõ omnis, qui dubitat, interrogat. hoc etiã ad exteriorẽ, illud ad interiorẽ pertinet actionem: præterea verbum dubitandi non potest coniungi cum sequenti verbo, *Dubitare tu quis es?* oportebat enim de tertia loqui persona, dum aũt dicitur; *Tu quis es?* quãuis sit Hebraismus, tamen ostendit interrogationis significationem, nec vnquã talis phrasis reperitur, dũ de tertia persona fit sermo vt dicatur, Dubitarũt, tu quis es? sed interrogarunt, Tu quis es? Adde dicium esse, *Interrogare eã*, non autẽ absolutè interrogare; at nõ dicitur, dubitare eu. Verbis ergo expositio hæc non accõmodatur; nec etiam sensui, quia non videtur aptè dictũ, Nemo ausus est dubitare, quia sciebant A esse Christum; de eo enim, qui scit aliquid, nemo dicit, non est ausus dubitare; satis erat dicere, sciebant esse Christum, aut non dubitarunt, quia sciebant. Illud *Ausus est*, magis ad exteriorem actionem pertinet, vt nemo ausus esset Christum verbo interrogare. Rectè ergo Chrysost. homil. 86. & Euthy. verbi propriã significationem sequuntur, vt sit sensus: Neminem ausum fuisse interrogare eũ. quare autem nemo sit ausus; & quomodo cùm scirent esse Dominum quid dubij habuerint, B in commentario expositum est, & ea videtur legitima expositio. Attende in Græco textu haberi; Nemo discentium ausus est, & placet aliquibus hæc lectio, tamen Augustin. legit: *Nemo discumbentium*, & hæc lectio accommodata videtur: illi enim à Christo inuitati venerũt, & discubuerunt, & tunc nemo eorum ausus dicitur interrogare, nec discipuli in Euangelio discentes appellantur: potius credẽdum est Græcum textum esse mendosum, & nostram lectionem legitimam.

Et venit Iesus, & accepit panem, & dabat eis, & piscem similiter.

COMMENTARIVS.

VEnisse Iesus dicitur, quia postquã illos discumbere fecit, ipse etiam accessit mensæ, & vt solebat accepit panem, & piscem, & distribuebat illis. Hoc etiam signo, se esse Christum eis significabat. magno autem consilio facie immutata permanebat: se enim Christum esse, & verè surrexisse, ita volebat confirmare, vt discipulis se apud eos mansurum, vt ante, & qualis prius erat surrexisse, nullam existimandi occasionem præberet. Cyril. li. 12. cap. 63. spiritualiter hoc exponens inquit, Non ipsi capiunt, quod manducent, sed Christus distribuit, vt hinc quoque intelligamus Christum etiam in futuro sæculo gratiarum nobis largitorem futurum, sicut est in hoc præsenti. Attende non solùm de pisce illo miraculoso, & de pane distribuebat; sed etiam de piscibus, quos prendiderant, vt dicit August. tract. 123.

Hoc iam tertiò manifestatus est Iesus discipulis suis, cùm surrexisset à mortuis.

TErtiam hanc apparitionem discipulis factam Euangelista describit, hoc numero finem suæ narrationi imponens, vt Trinitatem personarum in hoc etiam profiteatur, & veneretur.

ANNO-

ANNOTATIO V.

DIfficultas in his verbis occurrit. Qua ratione dictum sit tertiam hanc esse apparitionem, cùm primo die resurrectionis quinquies apparuerit. Quod si respõdere velit aliquis, de ijs apparitionib⁹, quę discipulis factæ sunt Ioan. loqui, difficultas nõ soluitur: apparuit enim Petro, deinde duobus in castello; tertiò decem; quartò eisdem cũ Thoma: est igitur quinta hæc apparitio. Glossa interli. ad dies refert hũc numerũ, vt primo die quinquies apparuerit, altero die nẽpe octauo discipulis vnà cum Thoma, die tertio his septẽ; B numerus ergo dierũ, non apparitionũ computatur. Aliqui ad eas, quas Ioannes numerat referũt; hæc enim est tertia apparitio earũ, quas ipse Ioannes numerat. Probabilis est responsio hæc, quamuis per discipulos possumus in hoc loco exponere Apostolos ipsos, & tunc verè hæc est tertia apparitio facta multis Apostolis; prima enim fuit facta decem, secunda vndecim, tertia hæc facta Apostolis quatuor; non ergo numerãtur quæ factæ sunt mulieribus, nec quæ vni Petro, nec quæ duo discipulis Emaunta proficiscentibus, sed quæ C pluribus Apostolis factæ sunt, & tunc hæc est tertia, & has tres Ioannes narrauit: quod si numerum integrum velis, & ordinem habere, hic est. primo Mariæ Magdalenæ; secundò mulieribus; tertiò Petro: quartò duobus discipulis: quintò decem Apostolis, hę omnes prima die factæ sunt: sextò vndecim, nempe Thomę, & alijs: septimò his septem discipulis: octauò discipulis in monte Galilææ, quod Matt. describit; nonò quando ascendit in cælum, quod Mar. narrat: tunc autem eos arguit præteritæ incredulitatis, vt fidem in absentia, donec Spiritus sanctus veniret, cautè conseruarent; quamuis Augustinus lib. 3. de consen. Euang. cap. 25. non admittat hanc Marci fuisse vltimam, sed aliam affirmat, quæ facta est vltimo loco in die ascensionis, & est decima. tamen communis sententia contrarium tenet, quam secuti sumus cum Gregor. hom. 29. Euang. & cum alijs multis antiquis Patribus. Præter has Paulus 1. Corint. 11. narrat apparuisse Iacobo, & plus quàm quingentis fratribus, hęc verè facta sunt, quo tamen ordine, & quando Iacobo apparuerit, incertũ est; de Cepha, qui Petrus est, in Euangelistis legimus de fratribus illis quingentis; id in die ascensionis factum est. post ascensionem autem ipsi Paulo visus est: omnia igitur consona sunt. De Beatissimæ Virgini facta apparitione, quæ omnium creditur prima, Euangelistæ non meminerunt, propter causam superius datam: eas enim duntaxat describebant Euangelistæ, quæ propter incredulitatem remouendam factæ sunt.

Cùm ergo prandissent, dicit Simoni Petro Iesus; Simon Ioannis diligis me plus his?

COMMENTARIVS.

PRandio peracto, Dominus gubernationem omnium suorum fidelium, & totius Ecclesiæ curam, & regimen committit Petro: impletque quod ante passionem promiserat Matth. 16. Super hanc petram ædificabo Ecclesiã meam, & tibi dabo claues regni cælorum; ecce nunc tradit, & eum in caput totius Ecclesiæ inter omnes Apostolos eligit: prius tamen de amore, & dilectione inquirit; non quod ignoret, qui omnia scit, sed vt eum maculas prædentis negationis pœnitentia deleuisse cæteris manifestum faciat; & qualis esse debeat, qui curam aliorum suscipit, & quomodo eos tractare debeat, quãtoq; amore ipse Dominus suos prosequatur, quos amanti se plus cæteris tradit, ostendat. Quantum ad verba attinet aduerte particulam *Ergo*, esse illationem occultam: ac si diceret, cùm prandissent, quia à Christo inuitati fuerant, & eis cibos distribuerat: Post prandium igitur, quod Christo iubente habuerunt, Christus alloquitur Petrum. Rursus dicitur Simon Ioannis, id est, filius Ioannis. Ioannes, & Ioannah idem est nomen: Græci enim, vt suo idiomati Hebręa vocabula accommodent, vltimas mutare solent litteras, abbreuiato autem vocabulo dicitur Iona. Matt. 16. Bariona, id est, filius Iona, idem est ac filius Ioannis. Exactiorem expositionem in annotatione habes.

Cur Petrus de dilectione interrogatus.

ANNOTATIO VI.

BErnar. sermo. 76. in Cantica exponit sic *Diligis me plus his?* id est, plus quam diligas hos; tamen communis expositio est plus his, id est, plus quàm hi diligant me. Nec mihi videtur silentio prætereundum, cur Dominus Petrum interroget, an diligat plus alijs, D cùm sit certum Petrum non potuisse de aliorum amore iudicare: qui enim non cognoscebat quantum cæteri diligerent, quomodo poterat respondere, & conferre amorem suum

Universidad de Deusto
Biblioteca

suũ dilectioni cæterorũ? Mihi vera, & legitima reſpõſio hæc videtur. Voluit enim Dominus Petrũ probare in duobus, non vt ipſe experientiam acciperet ab eius reſpõſione, qui erat omnium gnarus: ſed vt cæteris omnibus eum notum faceret, cognoſcerẽtque diſcipuli Petrum, non iam qualẽ ante eſſe, ſed valdè mutatum, & dignum effectũ, cui tanta gubernatio cõmitteretur. Vnũ igitur, in quo probãdus erat, humilitas eſt: nã ante paſſionẽ Dominus ei dixerat, Omnes vos ſcandalizabimini in nocte iſta; ille ſuperbè reſponderat, & omnibus ſe prætulerat; Etiamſi oẽs ſcandalizati fuerint, ego nunquam ſcandalizabor: ab hac ſuperbia iam valde erat alienus, & ad veram conuerſus humilitatem; idcirco Dominus interrogat, vt eam humilitatem notam faciat omnibus; *Diligis me plus his?* Non iam Petrus reſpondet, vt prius, nec ſe præfert cæteris. Rurſus antea dicto Chriſti prædicentis futura non adhibuerat fidẽ, nunc alter factus, veritatis iudicium ei defert; *Tu ſcis*, inquit, *quia amo te.*

Petrus de ſuperbo humilis.

A Alterum, in quo probatur Petrus, eſt dilectio; dixerat prius animam meam pro te ponã, & tamẽ poſtea negauit ter; ne ergo diſcipuli crederent illum in eo ſtatu perſeuerare, propterea an amet, interrogat. hac ergo interrogatione iam Petrum mutatum ab illo, qui erat, Dominus alijs innoteſcere facit, vt ſciant nõ indigno alicui tantam ſe conferre curã, & dignitatem. Cyril. libr. 12. cap. 64. interrogatũ Petrum dicit de dilectione maiori, quia qui maioris culpæ remiſſionem obtinuerat, maiorem tenebatur remittenti exhibere dilectionem: at legitima cauſa ea mihi videtur, quæ expoſita eſt, & accommodata contextui: non enim interrogabat Chriſtus, an diligeret plus alijs, vt confiteretur talem amorem Petrus: ſed vt humilitatem eius alijs manifeſtaret, qui iam cæteris non ſe præferre, nec cõparare eſſet auſus, pluſque crederet Chriſto, quàm ſibi. Sunt & aliæ cauſæ, cur de dilectione interroget, & inquirat, quas in commentario expoſuimus.

Dicit ei; etiam Domine, tu ſcis quia amo te.

COMMENTARIVS.

MAgnam mutationem reſponſio indicat; iam non dicto Chriſti contradicit, immo nec interroganti audet abſolutè reſpondere, nec quod in ſe experiebatur omnino affirmare, ſed teſtem facit ipſum Chriſtum. *Etiam*, inquit, *Domine*, ſed tu noſti; plus tibi quàm mihi defero, nec me cæteris præfero, immo nec confero, ſed te amo, & id te iudice affirmo.

Dicit ei, Paſce agnos meos.

REſpõdenti Petro, & confitenti amorem erga Chriſtum, iniungitur cura fidelium, & eſt ſenſus, vt rectè Chryſ. hom. 87. exponit, Si me amas, meorum agnorum curam ſuſcipe, & quam animam pro me poſiturum promiſiſti, pro his pone. Perpende autem verba, *Paſce agnos*, id eſt, fideles meos, non tuos, non vt rem tuam, ſed vt meam tracta. propterea petiui an me amares, quia rem meam tibi commendare volui, & à te tanquã meam tractari, quẽ amorem in me profiteris, erga eos exerce, ipſiſque exhibe. Paſce autem non te, ſicut illi faciebant Paſtores, de quibus dicitur Ezech. 34. Veh paſtoribus Iſrael, qui ſeipſos paſcebant. Ille ſe ipſum paſcere dicitur, qui propriam vtilitatem, gloriã, & commodũ non ipſorum fideliũ, quos gubernat, nõ Dei gloriã, ex regimine quærit. Vnde rectè Aug. trac. 123. Si me, inquit, diligis, non te paſcere cogita, ſed oues meas: ſicut oues meas paſce, non ſicut tuas, gloriã meam in eis quære, non tuã; lucra mea, nõ tua. hoc idẽ docuit ipſemet Pet. 1. epi. 5. Paſcite, inquit, qui in vobis eſt, gregẽ Dei, prouidentes nõ coactè, ſed ſpontanee, neq; turpis lucri gratia, ſed volũtariè, neq; vt dominantes in cleris, ſed forma facti gregis ex animo. Agnos appellat credentes in ſe, tũ propter vitæ nouitatem: nã veteri abiecto nouum induũt hominẽ, qui ſecundũ Deũ creatus eſt, & veteri carnali vita ſpoliati ſpiritus nouitatem accipiũt; tum propter innocentiam, quæ in agno repreſentatur; tum demum propter imitationem, & ſequelam, quia Chriſtum imitantur & ſequũtur, qui eſt agnus Dei tollens peccata mundi; ſuo enim nomine fideles ſuos decorare dignatus eſt.

Quis dicatur ſeipſum paſcere.

Credentes cur agni ſint appellati.

Dicit ei iterum, Simon Ioannis diligis me? Ait illi; etiam Domine, tu ſcis quia amo te. Dicit ei; Paſce agnos meos.

ITerum Dominus de amore, & dilectione inquirit, & non iam, an plus cæteris amet, interrogat; illud enim ad probandũ factum eſt, ſed, an amet. Secundò autem interrogat, vt ſignificet probatum, & conſtantem debere eſſe amorem eius, cui committi debet fidelium cura, & gubernatio. Affirmanti autem

autem Petro, iterũ agnos demandat, & committit: quo etiam ſignificat maximæ curæ debere eſſe Petro, quod Dominus non ſemel, ſed bis cõmittit. Græci expoſitores legunt hoc loco: Paſce oues meas, vt ſemel agni, bis oues committantur: tamen latinorũ lectio probatior eſt, vt bis agnos, ſemel oues legamus: cuius diuerſitatis cauſa inferius exponetur. Quod autẽ Dominus vrgetur vno verbo, *Diligo*, & Petrus reſpõdeat altero, *Amo*, quod etiã in Græco ſermone ſeruatum eſt; quamuis Amb. Luc. vlt. differe, & vt diſtincta ſignificent, poni arbitretur; non tamẽ exiſtimo diuerſa ſignificare, ſed idem: nã in ſcriptura hæc verba duo pro eodẽ accipi docet Aug. lib. 14. Ciui. cap. 7. & certum eſt, quamuis aliquando ſeruetur inter ea diſcrimen aliquod. pro eodem autem ſumi in præſenti indicat, & probat verbũ ſequens; nã ſequitur; *Dicit ei tertiò, amas me?* ſi diligere aliud ſignificaret, quàm amare, non diceretur; *Dicit ei tertiò, amas me?* quia non præceſſit tale verbum.

Dicit ei tertiò; Simon Ioannis, amas me?

TErtiò idẽ repetit, vt trinæ negationi trina amoris profeſſio reſpondeat; quod rectè Cyril. lib. 12. cap. 64. annotat. Eſt autem in his omnibus interrogationibus ſemper Dominus nomine proprio vſus, & parẽtis etiã nomine. *Simon*, inquit, *Ioannis*, nec Petrum appellat, quod nomen dignitatis, & officij erat, volens eum in hoc admonere, vt quamuis in tantam ſit dignitatem prouectus, vt ſuper oẽs ſit fideles, & totius Eccleſiæ caput, & princeps cõſtitutus, præ oculis habeat ſe piſcatorẽ fuiſſe, & hominẽ cõmunem: ne ſe extollat, ne ſuis id meritis adſcribat. qui enim in altiorem erigitur, & effertur gradũ, obliuiſci nõ debet ſe hominem eſſe, & aliquando ex humili, & ignota familia.

Contriſtatus eſt Petrus, quia dixit ei tertiò, Amas me? & dixit ei, Domine, tu omnia ſcis, tu ſcis, quia amo te.

TErtiam interrogationẽ audiens Petrus cõtriſtatus eſt: timẽs ne id forſan fieret, quia iterũ negaturus eſſet Chriſtum: didicerat enim experientia Chriſtum prædixiſſe, Ter me negabis, idq; ita factũ fuiſſe. cõtriſtatur modò, ne hæc ſibi dicantur, quia ſimile aliquid futurũ ſit, ideo ex magna humilitate reſponder, *Domine tu ſcis omnia*, etiam quæ futura ſunt, nõ audeo iam de me futura promittere, nec tibi opus eſt mea reſponſione, cũ nihil tibi ſit occultũ; id vnum ſcio me nunc amare te, & te ſcire amorem meũ. Cæterũ contriſtor quod cùm ſciam te omnia noſſe; tamen interrogas, an te amem, cũ id tibi ſit manifeſtum, ne fortè ea interrogatione mihi velis ſignificare futurũ eſſe, vt aliquando non amem te. Hic eſt ſenſus; hac de cauſa contriſtatum fuiſſe Petrum, docent Chryſoſt. hom. 87. & Theodoretus in ſermo. de Charitate, & ea eſt legitima cauſa, & ſequenti contextui accommodata.

Dicit ei, Paſce oues meas.

VNiuerſæ gubernationis Eccleſiæ cõmiſſio hoc verbo cõpletur. *Paſce*, inquit, *oues meas*, ac ſi dicat: commiſi tibi filios, committo nunc matres, vt omnium curã geras, omnia gubernes, & regas: matres, ſeu oues, Eccleſiæ ſunt ſingulæ, quibus ſingulares paſtores incumbunt. Guberna igitur, ô Simon, & paſce ſubditos, & prælatos omnes, inferiores, & ſuperiores: fideles & fideliũ omniũ Eccleſias, quę ad vnum generalis Eccleſię corpus pertinent. In ſcriptura ſæpe Eccleſię appellantur ſingulæ fidelium congregationes, quibus paſtores ſinguli præſunt, vt conſtat ex Apocaly. 1. 2. & 3. & ex multis alijs locis.

ANNOTATIO VII.

NOſtris temporibus aliqui pro eodẽ ſumunt agnos, & oues, nempe fideles omnes: tamen cũ tanta ſit inter agnos, & oues differentia, probabile non eſt pro eodem eſſe acepta in ea ſententia, quæ tanti momenti eſt. Rectius Euthym. per agnos imperfectiores, A per oues perfectiores fideles interpretatur; at neque hæc expoſitio rem totam explicat: nõ enim ſolùm ouis, & agnus in ætatis perfectione differunt; ſed & quia hæ matres, illi filij ſunt, vt per oues paſtores & prælatos ipſos, qui fouent, nutriunt, & alunt ſingu-

los fideles, exponamus: quorum omnium cura ad Petrũ pertinet. matres porrò, & oues dicũtur, quia alere debent verbo, exemplo, subsidio omni spirituali, & temporali subditos, sicut oues alunt agnos. Bernar. lib. 2. de consid. prope finem, per oues ipsos etiam Apostolos significari dicit, non solos Episcopos, & pastores Ecclesiarũ. siue ergo hoc, siue illo exponas modo, omnium fidelium nemine excepto Petro cura, & gubernatio committitur à Christo, eo tempore, quo ad Patrem ascensurus erat; manifestè significans Vicarium eum in terra Ecclesiæ suæ instituere. Nec possunt Hæretici hoc tam euidens testimoniũ Pontificię auctoritatis effugere: nõ enim Petro, sed suæ Ecclesiæ consulebat, vni totam ipsius gubernationem imponẽs. Vnde necesse est semper in Ecclesia vnum esse Pontificem, qui agnos, & oues gubernet: nec agni, aut oues esse Christi poterunt vnquam, qui non sint sub huius cura, & regimine. hoc tamen longius prosequi non est præsentis instituti.

Amen amẽ dico tibi, cũ esses iunior cingebas te, & ambulabas vbi volebas, cũ aũt senueris, extendes manus tuas, & alius cinget te, & ducet quò tu non vis.

COMMENTARIVS.

QVia contristatus erat Petrus timens, & suspicans hac trina interrogatione significatum esse ei fore, vt ab hoc amore sit mutandus, nec in eo perseueraturus; remouet Dominus hanc suspitionem & timorem: prædicens futurum esse potius, amorem eò esse perducendum, vt pro eius gloria animam suam sit posiurus; ac si clarioribus verbis diceret, ò Simon ne timeas, nec contristeris suspicans te ab hoc amore in me esse recessurum, nec in eo perseueraturum, quia trina es interrogatione examinatus; non sic fiet, immo amor hic adeo in te augebitur, & inflammabitur, vt animam tuam pro me ponas, & impleatur, quod ante meam dixisti passionẽ; Animam meam pro te ponam: non ergo tempus futurum erit tibi, sicut præteritum, prius quidẽ me negasti, postea verò vsque ad mortem cõfiteberis: prius tuæ obsecutus es voluntati, postea verò pro mea exequenda vitam expones. Hanc sententiam Dominus quadam metaphora exponit sumpta à statibus iuuentutis, & senectutis hominis. Quando enim iuuenis est ipsemet se accingit, & vestit: ambulatque, & proficiscitur quò vult: at quando senex est, nõ se valens iam præcingere, manus, & brachia extendit, vt ab altero accingatur, & accinctus ducitur. ad eundem modum Petrus prius tanquam iuuenis erat minus expertus, & magis suæ propriæ obsequens voluntati; at iam Christo resurgente in alterum mutandus erat, futurusque senex sapientia, & spiritu, non ætate; eratque martyrium crucis subiturus, quasi ab altero cinctus & ductus, non quò ipse volebat, id est, non quò propria naturalis inclinabat voluntas, sed quò Spiritus ducebat. His ergo verbis prædicit Dominus Petro in senectute mortem crucis subiturum, manusque extensurum, vt clauis, vt Euthymius, affigatur.

ANNOTATIO VIII.

CYril. lib. 12. cap. 65. sic hanc superiori connectit sententiam, nempe Dominũ prædicere martyrium Petro, vt eius confirmet responsionẽ; dixerat enim Petrus, Amo te; Dominus ita esse comprobat; nam qui pro nomine Christi moriturus nũtiatur, supremo amore erga Christum affici declaratur. Chrys. hom. 87. sic videtur coniungere, nempe hac prædictione voluisse Dominum ostendere, nõ propter diffidentiã interrogasse Petrum, an amaret, sed quod maximè crederet. Hæc connexio accõmodatior est; cùm enim contristatus esset Petrus, timens ne quid in futurũ cõtra amorem hunc commissurus esset, idcirco Dominus remouet suspitionem, & timorem hunc, vt in cõmentario exposuimus. Adde Dominum hac prædictione significare, & illi, & omnibus illius successoribus, paratos esse debere sanguinem effundere, & vitam exponere pro agnis, & ouibus Christi. Bonus enim pastor animam suam ponit pro ouibus suis. Addendum est etiam illud, *Ducet quò tu non vis*, non est positũ, quasi Petrus libenter mortẽ pro amore Christi acceptaturus non esset, quam non solùm cum maximo gaudio sustinuit, sed summo etiam desiderio concupiuit; sed eo verbo significantur alia duo. Vnum est, quod Cyril. dicit, neminem sanctorum sponte se ingerere morti, & eam quærere: sed si pro veritate fuerit incussa, libenter sustinere. Alterum vt notat Chrysost. quia quamuis rationalis appetitus acceptet, tamen naturalis abhorret; mors enim contraria est naturali appetitui, & sensui; idcirco dictum est; *Quò tu non vis*.

Hoc aũt

Hoc aũt dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum.

COMMENTARIVS.

QVod Dominus metaphoricis verbis Petro prædixit, Euãgelista proprijs, & apertis exponit; dicẽs, superioribus verbis Dominũ significasse Petro, qua morte clarificaturus esset Deũ, nempe martyrio, immo cruce; manuum enim extensio crucis mortẽ indicauit. Non aũt casu, sed consilio dictum est clarificaturus, seu glorificaturus esset Deũ: mors enim martyrũ argumẽtum erat efficacissimum veritatis diuinæ confirmandæ, per quam Deus clarificabatur, & honorificabatur: idcirco martyrium dicta est, id est, testimoniũ indicans, & apertè veritatẽ. Martyres ergo morte sua tria maximè effecerũt. Vnũ est manifestare, & cõfirmare veritatẽ Dei: verũ enim esse, *Martyrum mors tria efficit.* pbabatur, pro quo tot homines vitæ irreprehẽsibilis sanguinẽ effundebãt. Alterũ est honorificare, magno enim cultu, & honore Deũ afficiebãt, pro cuius gloria, & veritate vitam exponebant. hoc verũque verbum clarificandi significat, nempe declarare, & honorificare, vt superius annotauimus. Tertiũ est se ipsos honorabiles, & spectabiles effecerunt, & apud Deum gloriam magnam, & coronã consecuti sunt. pretiosa enim in conspectu Domini mors sanctorum eius: quæ verba de martyribus dicta esse ibi Hieron. probat. oculis quidem insipientiũ visi sunt vilem, ac despectã mortem subire: At apud Deũ, gloriosa & desiderabilis erat. Nec apud Deũ solũ, sed apud fideles etiam oẽs: magnum ergo præmium in hoc sæculo fuit Petro, tali exitu vitam cõcludere: vnde rectè Aug. tract. 123. sic inquit, Hunc inuenit exitum ille negator, & amator, præsumẽdo elatus, negando prostratus, flendo purgatus, confitendo probatus, patiendo coronatus: hunc inuenit exitũ, vt pro eius nomine perfecta dilectione moretur, cũ quo se moriturum peruersa festinatione promiserat: faciat eius resurrectione firmatus, quod immaturè pollicebatur infirmus: hoc enim oportebat vt Christus prius pro Petri salute, deinde Petrus pro Christi prædicatione moreretur; præposterum fuit, quod audere cæperat humana temeritas, cùm istum disposuisset ordinem veritas. hæc & alia Augustinus.

Et cùm hoc dixisset, dicit ei; Sequere me.

QVod verbis dixerat, simul facto etiam significat: surrexit enim à loco, vbi discumbebãt, iterque faciens, dicit Petro, vt eum corpore ante omnes sequatur: hoc facto indicans morte crucis Petrum eum secuturum; ita Cyril. l. 12. ca. 65. exponit. Adde simili officio pascendi etiã secuturum, ac si diceret; sequeris me officio pascendi, & crucis morte: ideo enim ante omnes sequi iussit, vt omnibus eum præesse indicaret. Non solùm autem significat, sed etiã instruit & confortat: instruit quidem insinuans ei, vt verbo, & opere, ac exemplo pascat; sicut Christus ipse pauit, eiusque vestigia in gubernando sequatur: confortat, ac si diceret; ne durum tibi videatur si dũceris quò tu nõ vis, sequere me, & considera me priorem crucifixum esse, & vitam pro ouibus posuisse. Optima vita prælati, & pastoris, est imitatio Christi.

Conuersus Petrus vidit illum discipulum, quẽ diligebat Iesus sequentẽ, qui & recubuit in cœna super pectus eius, & dixit, Domine quis est, qui tradet te? hunc ergo cùm vidisset Petrus dixit Iesu, Domine, hic autem quid?

COnuertitur Petrus: iam enim cæteros condiscipulos sequentes se habebat, ac Ioannẽ videns, quem ille multũ amabat, de eo Christum interrogat, *Hic autem quid?* id est, scio iam qua morte ego sim te clarificaturus, scire vellẽ qua etiam morte Ioannes dilectus tuus vitæ huius tempus concludet, quẽque exitũ habebit. Petrus sciens à Christo Ioannẽ valdè amari, ea de causa eum multum amabat, & præ amore de eo solicitus Christũ interrogat, vt dicit Chrys. hom. 87. non autẽ casu Euangelista hæc de se narrat, *Quem diligebat Iesus, & qui recubuit super pectus*, & qui interrogauit occulta. Tria enim hæc sunt maxima priuilegia, & magno consilio nunc describuntur ab eodẽmet

Ioanne;

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ioannis tria priuilegia, priuilegijs Petri inferiora.

Ioanne, vt ostendat iam Petrum omnibus antelatum; cæteros quidem oues, Petrum verò pastorem effectum: qui super pectus recubuerat, iam post Petrũ est. conuersus enim Petrus, illum vidit: qui interrogauit rogatus à Petro, iam de ipso interrogat Petrus: cumque diceretur dilectus à Christo, iam ipsi anteponitur Petrus, & examinatur, an diligat plus cæteris. Altera etiam est causa, cur ista narrentur, nempe vt quales sint eligẽdi in Pastores Ecclesiarũ, ipse met Petrus, & successores discant; nõ qui sibi sunt familiariores, nõ qui coniunctiores, sed qui oneri imponendo, & muneri subeundo sunt aptiores. ijs igitur de causis ista narrantur, vt in quantam iam sit promotus Petrus dignitatem, omnes agnoscant. Cæterùm qua ratione Ioannes dictus sit dilectus à Domino, superius expositum est.

ANNOTATIO IX.

HAnc interrogationem Petri; *Hic autem quid?* Cyril. lib. 12. cap. 66. & Chrysost. hom. 87. exponunt vt vitæ exitum significet; ac si diceret; Quis vitæ exitus hunc expectat? & est legitima expositio: sequentia enim verba eum comprobant sensum; nam ex responsione discipuli existimarunt non moriturum; quod non facerent, nisi interrogationem de morte intelligerent simul cum Petro ipso. At qua de causa Petrus interrogauerit, non omnes eodem exponunt modo. Chrys. hom. 87. in 2 morem, quo Petrus Ioannem prosequebatur, refert causam; Amor enim solicitos facit, idq; secuti sumus in commentario, adiungentes Ioannem à Petro dilectum propter Christum: cùm enim Petrus multum amaret Christum, in quem Christus ipse dilectionis maiora signa ostendebat, eum & ipse familiari prosequebatur amore. Cyril. lib. 12. cap. 66. Videtur ad quandam curiositatem Petri referre. Ambros. Luc. vlt. adhuc depressius in hac parte de Petro sentiẽs, & huius interrogationis cau
A sam scrutans, inquit. Post tentationẽ præsumptionis suæ, Petrus iã non audet voluntatis perseuerantiã sibi pollicere, sed quasi ad solatium sui, consortium quærit alterius. Hæc responsio non videtur probanda: nam Petrus iã à Christo edoctus de futuro exitu non timebat, & quamuis timuisset, non est credendum solatium quæsiuisse tale: ruina enim alterius vitiosum est solatium homini iusto, & timẽti Deum. Vera igitur, & legitima causa est, quam Chrysost. tradidit. Aliqui recentiorũ illa, quæ Ioannes de se narrat, causam existimãt inducentẽ Petrũ ad interrogandũ de eo,
B quem dilectum, & quem recubuisse super pectus Domini, & interrogasse eum sciebat, quasi diceret: Hic qui tantis à te est decoratus priuilegijs, quem exitum habebit? sed mihi non probatur: esset enim tũc curiosa interrogatio nec credere facile debemus tunc Petrum in tantam dignitatẽ à Christo prouectũ, statim curiosum se exhibuisse: potius ergo solicitudo erat præ amore, propter Christum cõcepto.

Dicit ei Iesus, Sic eum volo manere, donec veniã, quid ad te? tu me sequere.

COMMENTARIVS.

REspondet Dominus Petro de Ioanne interroganti. *Sic*, inquit, *volo manere*, id est, volo superstitem esse eum, sicut modo est, *Donec*, ego, *veniam*; hoc autem ad te nihil attinet: aut si volo eum manere, vt re vera volo, donec veniam, *Quid ad te?* ad ea, quæ tibi dixi nihil id facit; siue enim maneat, siue non, qualiscunq; exitus eius futurus sit, hæc quæ tibi dixi fient, nec mutabũtur. tu ergo sequere me, & quæ tua sunt, considera, & quæ iniunxi, aduerte: exitus enim illius ad te non pertinet. Attende aduentũ hunc, de quo loquitur Dominus, esse illum, quando Iudæos per Romanos deuastauit, & subuertit; in peccati, & infidelitatis eorum pœnam, & vindictam: in scriptura enim sæpe, quando Dominus malos punit, aduenire, & egredi dicitur. De hoc aduentu per Romanos dicitur Iacobi 5. Patientes igitur estote & vos, & confirmate corda vestra, quoniam aduentus Domini appropinquauit. Confortat fideles ex Iudaismo cõuersos; vt iniurias & persecutiones fortiter sustineãt incredulorum; quoniam citò perituri erant, & per Romanos tollendi. appellat autem aduentum Domini. Ita exponit Oecumenius, qui citans hunc Ioannis locum, exponit eo modo, quo nos exposuimus, referens Chrysostomum in eandem expositionem. Cæteris autem Apostolis martyrio affectis, Ioannes vsque ad illa tempora viuus mansit, aliquanto tempore etiam post, id est, quod nunc prædicit Dominus; *Sic*, inquit, *volo manere*, donec Iudæos puniturus aduenio; insinuans his verbis Petrum ante Ioannis exitum manus extensurum, & crucifigendum; nec dependere exitum eius à Ioannis exitu. Cætera in annotatione prosequor.

ANNO-

ANNOTATIO X.

VAriè legitur hæc sententia. Aliqui enim legunt *Sic*, vt Aug. tract. 124. & Ambr. li. 7. in Luc. in principio. & Bernar. serm. de natali Innoc. Alij, *Si*, vt Cyril. li. 12. c. 66. Chrys. hom. 87. & Hiero. lib. 1. con. Iouin. Alij autem legunt, *Si sic*, vt Amb. in orat. funebri, de obitu fratris. Est etiam varietas in verbis: nam aliqui legunt vtrumque verbũ in præsenti indicãtis: Sic volo manere, donec venio: ita Ambro. legit Luc. 7. in principio: Alij vtrunq; in præsenti subiunctiui: Si velim manere, donec veniam, vt Cyril. sic enim interpretari videtur. Alij prius in præsenti indicantis, posterius in præsenti subiunctiui; *Sic volo donec veniam*, vt Bernard. & Aug. estque lectio communis. Re vera accommodatior est lectio vniformis, vt vtrunq; eodẽ modo legamus: sic enim in Græco habetur. An verò sit præsens indicans, an subiungens, ambiguum est in Græco: nam verba ad vtrunque modũ referri possunt, & hæc fuit causa maxima diuersitatis expositionũ. Cyril. enim legit, & exponit conditionaliter. Si eum velim manere, donec veniam, nihil ad te pertinet; vt sit sensus: quãuis ego vel
A *Si*, quã quæ habet, *Sic*, duo mihi hãc lectionem persuadẽt, vnũ est, quia dictio Græca id significat: alterum est, quia si legamus, *Sic*, tunc sententia absoluitur, & terminatur in verbo posteriori, nempe, Sic volo manere, donec veniã; at si legamus, *Si*, suspẽsa est oratio vsq; ad eã partẽ, nempe, *Si volo manere, donec veniam, quid ad te?* hanc autẽ orationem talẽ esse, vt terminetur in his verbis, *Quid ad te?* indicant verba sequentia; repetens enim Ioannes eadẽ omnia repetijt; *Et non dixit Iesus, quia non moritur, sed, Si eum*
B *volo manere, donec veniam, quid ad te?* si oratio cõpleta esset in verbo *Veniam*, non erat, cur repetere tur, *Quid ad te?* hoc enim ad propositum mortis nihil facit: repetitum est ergo, quia oratio in eo completur, & proinde non possumus lege re, *Sic*, sed, *Si*, & est hoc efficax argumentum.

Secundò existimo probabiliorẽ lectionẽ, vt verbum in præsenti indicantis legamus; *Si volo manere, donec venio*; quãuis posterius parum refert legere, *Donec veniã*, aut, *Donec venio*, & tunc est sensus affirmatiuus; Quando. n. particula, *Si*, verbo indicanti connectitur, nõ conditionẽ
C puram, sed affirmationẽ significat: lõgè enim differũt hæc, Si lego, nõ est, quod me accuses; & Si legã, non est, quod me accuses: illa enim affirmatio est, hæc conditio sola. quãuis ergo legamus, *Si*, & non *Sic*, affirmans est sententia; eamne de causa existimo vertisse aliquos *Sic*, sensus enim idẽ est fere: & hæc est communis interpretatio Latinorum, & Græcorũ, vt sensus sit affirmatiuus; id autem maximè confirmat. Si enim esset merè conditionalis, non erat occasio vlla discipulis existimãdi Ioannẽ non moriturum: id autẽ opinati sunt, quia affirmanter prolata fuerunt verba Christi.

Tertiò hunc aduentũ non illũ vltimũ existimo, quando iudicare venturus est, sed quando venisse dicitur punire Iudæos per Romanos: non quod in corpore tunc aduenerit, sed ratione effectus: Sic enim etiam Deus descendisse dicitur ad puniendum Sodomam: & est optimum testimonium Iacob. 5. in commentario citatum; quæ expositio videtur omnium accommodatissima. Aliqui recentiorum illud; *Sic manere volo*, exponunt, Volo manere Ioannẽ inter Iudæos, donec veniã eos punire, at verior expositio est: Sic manere, nempe superstitem, & viuum: non enim de loco, sed de vitæ exitu Petrus interrogauerat.

Exiuit ergo sermo iste inter fratres, quia discipulus ille nõ moritur, & nõ dixit ei Iesus quia non moritur, sed sic eum volo manere donec veniã, quid ad te?

COMMENTARIVS.

EMendat Ioannes falsam opinionẽ ex verbis Christi à nonnullis discipulis conceptã; qui in eum sensum ea interpretati sunt, vt significarent Ioannem nõ moriturum, idque Dominum indicare voluisse Petro existimarũt. Ioannes aũt à verbis Christi talem sensum repellit, ne cæteri omnes, qui audituri erant hęc verba eundem conciperent errorem. *Non*, inquit, *dixit Dominus*, discipulum illum non moriturum; sed hæc verba protulit; *Sic volo eum manere, donec veniam, quid ad te?* quibus verbis noluit Dominus dicere eum nõ moriturum: nõ enim sequitur, si voluit Dominus sic manere, donec veniat, ergo non morietur vnquam. hic est sensus legitimus.

ANNO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XI.

ANtiqua cõtrouersia est, an Ioãnes adhuc viuat venturus cũ Elia, & Enoch in vltimo tempore, an iam obierit. Aliqui existimarunt nondum diem vltimum clausisse, viuereque adhuc mortalẽ vitam in corpore vsq; ad iudiciũ: ita censuit Theophy. & Hyppolit. martyr in orat. de consumat. mundi: cũ alijs antiquis, & recentioribus, vt enim Ambr. ser. 20. in Psalm. 118. refert, an mortuus fuerit, aliqui dubitarunt: alij mortuum quidem fuisse, sed statim resurrexisse affirmarunt. cuius sententiæ meminit Hieron. in ser. de assumptione B. Virginis, eamque nec probat, nec reprobat: secutus tamen est eam Niceph. lib. 2. cap. 42. Communis sententia tenet eum obijsse, ita censuerunt Tertul. lib. de Anima cap. de vi mortis, & Menandro hæretico. Hiero. de Viris Illustrib. & Matt. 20. Augu. tract. 124. Chrysostom. hom. 1. in Ioan. Euseb. lib. 3. Histor. ca. 31. & ea est sententia omnium probatissima: non enim video solidum aliquod fundamentum, quo nitantur ij, qui nondum obijsse contendunt præter locum hunc: cuius sensus est longè ab istorum opinione diuersus.

Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc, & scimus quia verum est testimonium eius.

COMMENTARIVS.

COncludit Euangeliũ suũ Ioannes, & occasione sumpta à verbo Christi de pmanentia ei⁹ vsq; ad ipsius aduentũ, dicit; Hic est ille idẽ discipulus, qui perhibet testimoniũ de his omnibus, q̃ hactenus audistis, & hęc scripsit, id est, sic scripsit, vt simul sit testis eorũ: quoniam nõ ex fama, sed ex visu & præsentia loquitur: nec solus, inquit, ego, sed multi scimus verũ esse hoc testimoniũ: quia scripsit, quæ multi etiã viderunt, nec fallitur in vlla re scripta. Hęc dicit Ioannes, quia iam illo tẽpore multi erant hæretici, & increduli etiã Apostolis ipsis: & quia ipse vltimo loco scribens multa addidit cæteris Euãgelistis.

Sunt aũt & alia multa, quæ fecit Iesus: quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt libros.

NE quis miraretur, quod multa scripsisset quæ ab alijs Euangelistis narrata non sunt; adiunxit multa supereſſe alia præter narrata, quæ possent describi, totque esse, & in tanta copia, quod si singula scriberentur, mundus libros capere nõ posset. Hyperbole est ad exprimendam multitudinem signorum, & operũ, ac verborum doctrinæ Christi: solet enim scriptura Hyperbole aliquando vti: ita exponit Cyril. l. 12. c. 68. & est similis figura Ioannis 12. Ecce mundus totus post eum abit.

ANNOTATIO XII.

AVG. tract. 124. hanc capacitatem nõ ad locum, sed ad animũ refert, vt sit sensus, nõ futuros homines capaces tot, ac tantorum factorũ, huius expositionis meminit etiã Theophylactus: sed huic expositioni obstant duo. Alterum est diuino lumine potuisse mũdum capere Trinitatis, & incarnationis mysteriũ: potuisset ergo etiam & alia, quæ illis maiora esse non possunt; sine lumine autẽ diuino, nec quæ scripta sunt capere posset. Alterũ est, quia dicitur, Non posset capere libros, quod ad multitudinem rerũ scriptarũ referri videtur. Aliter videtur exponere Hier. Matt. 21. in illis verbis; Si habueritis fidem; vt sit sensus; mundus prę infidelitate non posset ferre, nec capere tot miracula, ac tanta, si omnia descripta fuissent, quam expositionem sequitur Nicepho. lib. 1. cap. 24. Sed nec videtur hæc accommodata; nam mundus incredulus, nec B quæ scripta sunt, credidit: fideles autem omnia credidissent, sicut & credunt hoc, quod Ioannes nunc dicit. Adde non dictum esse, nõ posset capere signa, sed libros. Rectius igitur cum Cyrillo exponemus, dictum esse per hyperbolem ad rei magnitudinem, & multitudinem exponendam. Nec nouum est scripturam huiuscemodi figuris vti, quæ communẽ, & vulgarem loquẽdi modum obseruat. Scripturas autem vti Hyperbole, docet & exemplis confirmat Augustin. epist. 59. ad Paulinum; C & res est satis per se manifesta. Hæc sunt, quę pro Ioannis expositione scribenda habuimus: quibus multa addere potuimus, sed in alios scripturæ commẽtarios referuauimus, vbi accommodatior erit ea explanandi locus. DEO SIT OMNIPOTENTI, ET BEATISSIMAE MATRI EIVS, LAVS ET GLORIA IN AETERNVM. AMEN.

FINIS.

INDEX

INDEX RERVM MEMORABILIVM QVÆ IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

A.

ABSOLVERE peccata actus iudicialis est, in quo non tantùm peccata, sed personæ & illarum dispositiones attendendæ sunt. Tom. 2. 530. B.
Acetum cur daretur ijs, qui cruci adfigebantur. Tom. 2. 466 Com. 2.
Acetum cur Iudæi Christo crucifixo dederint. Tom. 2. ibid.
Adam & Christi collatio. tom. 1. 78. F. 79. A.
Adam sepultusne fuerit in loco Caluariæ. tom. 2. 451. D. 452 B.
Admonitio qualis esse debeat. to. 2. 538. com. 3.
Adolescens ille, qui, Christo capto, relicta sindone nudus aufugit, quis fuerit. tom. 2. 379. C. & seq.
Adoptionem filiorum promisit Christus omnibus, qui eius doctrinam mente & affectu amplexi fuerint. tom. 2. 127 com. 1.
Adoptionem expectare filiorum, est illam integram & consummatam, quæ in gloria possidetur, desiderare. tom. 1. 71. B. C.
Adorare in spiritu, & veritate quid sit. tom. 1. 367. com. & fusè tractatur 370. 371. & seq.
Adorare in spiritu & veritate, antiquis vmbris & figuris opponitur. tom. 1. 370. C.
Adorat in spiritu qui ex fide & dilectione operatur. to. 1. 373 com. 2.
Adoratio in spiritu non excludit externos ritus. tom. 1. 368. A.
Adorationis sermonem quorsum Samaritana miscuerit. tom. 1. 361. com 1.
Adorationis locus non idem erat apud Iudæos & Samaritanos. tom. 1. ibid.
Adulteri morte plectendi erant secundum legem, sed genus mortis non fuit præscriptum. tom. 1. 723. C.
Adulteræ mulieris, historia canonica est. tom. 1. 722. B C. & seq.
Adulteram mulierem quorsum Iudæi ad Christum adduxerunt. to. 1. 725. B.
Aduentus Christi duo sapientissimè à Deo disposita. to. 1. 117. A B. 285. C.
Aduentus Domini, licet tempori collatus serus videatur, tamen si æternitati comparetur, cito venturus dicitur in scriptura tom. 2. 88. C.
Aduentus Domini, vsque ad quem Ioannes mansurus dicitur qui sit. tom. 2. 572. com. 2. 574. C D.
Aduenire & egredi dicitur Dominus, quando punit malos tom. 2. 572. com. 2.
Aduocati nomen proprium est Christi Dei & hominis, non toti Trinitati commune tom. 2. 111. F.
Affectus humani in Christo aliter fuêre quàm in nobis tom. 1. 942. A B.
Affectus humani in Christo non passiones sed propassiones dicuntur tom. 1. 941. B.
Afflictionum causa considerata, eos qui pro Christo & iustitia patiuntur, magna consolatione afficit to. 2. 185. com. 1. 217. com.
Agnus Dei Christus appellatus est multis de causis. to. 1. 137. com. 140. A B.
Agnus paschalis erat figura Christi Domini, nec tamen mortuus est Christus, quando comedebatur agnus, & huius rei causa tom. 2. 18. A B.
Agnum comedit Christus decima quarta ad vesperam, quando omnes Iudæi comederunt tom. 2. 14 F.
Agni immolatio & eiusdem esus diuersis temporibus fiebat tom. 2. 7 E F.
Agnus immolabatur inter duas vesperas tomo 2. 8. B C.
Agni cur credentes in Christum dicantur tom. 2. 564. com. 2.
Agricolæ officia Deo per similitudinem conuenire possunt tom. 2. 147. C.
Agricolæ in modum Dominus aliquos resecat vt inutiles, alios verò purgat tom. 2. 147. com.
Alapam Christo cur minister impegerit tom. 2. 391. A.
Alapa Christo data tria habet admiranda tom. 2. 391. com. 1.
Alapæ Christi figura præcessit in Michea prophetatõ. 2. 392. B.
Alapam danti, cur Christus alteram maxillam non præbuit tom. 2. ibid. C. & seq.
Alogiani dicti sunt hæretici negantes verbum Dei. to. 1. 17. A.
Altare thymiamatis erat extra velum, & extra illud spatium quod dicebatur sancta sanctorũ to. 2. 353. E.
Amare vel odio habere animam suam quid sit, exponitur tõ. 1. 1000. com. 2. & A. 1001. A.
Ambitio Regum, & Principum & appetitus regnandi fuit causa tam sæuæ persecutionis in Christianos tom. 2. 220. A.
Ambitio qua ratione fidem impediat to. 1. 509. A.
Amen quid significet tom. 1. 246. A B.
Amicitia non dicitur integra, quando ex vtraque parte non est mutua tom. 2. 176. B.
Amicorum cur meminerit Christus, & non etiam inimicorum, quando egit de præcepto charitatis mutuæ to. 2. 175. B C.
Amici quomodo fuerint illi, pro quibus Christus animam posuit tom. 2. 176. B. C.
Amici dicimur in Euangelio, sed qui ad statum legis pertinebant, dicebantur serui to. 2. 177. com.
Amici sumus nunc & filij Dei conditione & statu, serui autem natura & debito, quod gratia tollit tom. 2. 178. A.
Amici reputandi sunt omnes ei, qui propter Christum & in Christo diligit tom. 2. 176. A.
Amicos diligere, an sit maioris charitatis; quàm inimicos tom. 2. 173. A.
Amicus est cui secreta reuelantur tom. 2. 177. com. 178 C.
Amoris duo sunt actus, bonum velle alteri & facere; & complacere sibi in bono facto. to. 2. 290. A.
Amor Dei antecedens causa est vt credamus & amemur. Amor Dei consequens opera sua diligit, & multa bona elargitur, quia credimus & amamus tom. 2. 288. com.
Amor quo Deus amat absolutè prior est, quàm homo credat aut diligat, sed procedit & noua beneficia confert propter bonum iam homini collatum tom. 2. ibid. & 289. B C.
Amor Dei generalis quo diligit omnia, quomodo differat ab amore singulari quo credentes in Christum prosequitur tom. 2. 347. C.
Amoris quo Pater diligit Christum similitudo & comparatio, cum amore, quo Christus diligit nos tom. 2. 164. 165.

Universidad de Deusto
Biblioteca

amor Patris erga Apostolos tom.2.284.com.2. & seq.
amoris Christi erga electos suos commendatio tom.2. 20.com.1.
andreas discipulus erat Ioannis antequam Christi tom. 1.157.com.2.
andreas & Petrus non vna sed multis vocationibus à Christo vocati sunt to.1.165 & 166.
angelus testamenti Christus dictus, quia testamentum nuntiauit hominibus tom.1.47 D.48 A.
angeli dicuntur etiam homines, quia Dei Nuntij sunt tom.1 ibid.
angeli quæ ministeria in ecclesia exercent tom. 1. 179. C D E.
angeli non sunt à filio Dei redempti,sed homines tantùm tom.1.42 D.
angeli,in mirabilium operatione, multum differunt à Dæmonibus tom 1.424.C D.
angelos ascendentes & descendentes supra filium hominis videre,quid sit tom.1. 177 D.
angeli qui apparuerunt Magdalenæ, cur sint sedentes tom.2.503 com.2.
anni & menses lunares fuerunt apud Iudæos to.1. 646. A B. 887. D E.
anni ætatis Christi quot fuerint to.1.799.B C.
anima Christi quomodo turbata dicatur tom. 1. 1003. com.1.
animarum conuersionem cur Christus messis nomine nuncupauerit tom.1.395.com.3.
animæ salus quouis tempore & occasione est quærenda tom.1 156.com.2.
animam pro ouibus aliter Christus exposuit,quàm cæteri Martyres tom.1 892.com.2.
animam ponere,non semper significat mori tom. 1. 864 D.
animam suam amare vel odio habere quid sit, exponitur tom.1.1000.com.2.& A.1001 A.
animarũ transmigratio,falsò imputatur sectę Pharisęorum tom.1.118. D E F.119 A B.
annas & Caiphas quomodo eodem tempore dicantur Pontifices tom. 2.356 F.& seq.
anticipatio non est in narratione; quando Euangelistæ vtuntur verbis tempus aut locum aut ordinem determinantibus tom.2.226 C.
aoristus primus Græcè plusquam perfecti significationem frequentissimè habet to.2.394 B.
apparitio Christi facta Magdalenę prima fuit omnium quas Euangelistæ narrarunt tom.2.515.com.2.
apparitionum Christi Domini numerus,& ordo tom. 2.561 C.
apparitio facta septem discipulis in littore &c. qua ratione dicatur tertia tom.2.561.A B.
apparitiones Christi factas ijs,qui non crediderunt Resurrectionem,retulerunt Euangelistæ non alias to. 2.515.com.2.
apparuit Christus Dominus Thomæ Hierosolymis,nõ in Galilæa tom.2. 537 A.
apparuisse Christum quinquies ipsa resurrectionis die colligitur ex Euangelistis tom.2.516 B.517 A.
apostolorum electio duplex ad fidem,& dignitatem apostolatus tom.2.182 B.
apostoli qui Christum sequuti sunt vocantem, non' leues,sed qui non sequebantur rebelles, dicendi sunt tom.1.166. com.2.
apostoli tres de ciuitate Bethsaida electi sunt tom.1.168. com.2.
apostolos,& Baptistam fuisse baptizatos à Christo,probabile est tom.1.330 A.
apostoli etiam ante baptismum mundati fuerũt à Christo gratiæ eius virtute tom.2.38.A B.
apostoli omnes præter Iudam mundi erãt à culpis moralibus,quando Christus lauit eorum pedes tom. 2. ibid. C.
apostoli quibus modis purgati fuerint sermone Christi tom.2.151. com.
apostoli à quibus rebus purgari fuerint tom. 2. 150 A.
apostolorum purgatio similitudine vitis indicatur. to. 2.147.A B.
apostoli quando perfectè fuerunt discipuli Christi to. 2.162.com.1.& A.
apostolorum contentio quis eorum videretur esse maior tom.2. 365 A.
apostoli quomodo videndo Christum viderint Patrẽ tom.2.95.com.1.& A.97.com.
apostoli congregati domi propter metum Iudæorum prudentem actum fecerunt,sed non prudenter tom. 2.518.C D.
apostoli in die Pentecostes non omnia nouerunt, sed multa postea inquisiuerunt & didicerunt tom. 2. 251.A B.
apostolis quomodo omnia nota facta sint à Christo, quæcunque ille audiuit à Patre tom.2. 179 A & seq. 244.com.
apostoli cur non adeo perfecti facti fuerint à Christo ante aduentum Spiritus sancti,sicut post illum facti sunt tom.2.247.248.
apostoli quibus modis à Spiritu sancto docti sint veritatem tom.2.250.A B.
apostoli Spiritu sancto illustrante multa postea intellexerunt,quæ prius non intellexerant tom. 2. 129. com.2.
apostoli quæ didicerint à Spiritu sancto tom.2. ibid.A.
apostoli, quænam docti fuerint à Spiritu sancto, ex ijs, quæ Christus habebat dicenda ante Ascensionem,& non dixit tom.2.245.246.
apostoli quæ Spiritu sancto aduenìente didicerunt,etiã à Christo didicerunt tom.2.244.com.
apostolici muneris & officij similitudo & comparatio cum munere & officio Christi explicatur tom. 2. 521.B.
apostolis quomodo præcipiatur,vt Christus maneat in eis tom.2.153 com.
apostoli vicarij Christi instituuntur tom. 2. 521. com.3.
apostoli cum charitate, habuerunt etiam ordinem inter se tom.2.324.B.
apostoli cur dicantur Filioli tom. 2,68.com.1.
apostoli cur fratres dicti sint à Christo tom. 2. 514. com.
apostoli quomodo sciuerint quò iret Christus Dominus,& viam qua iret to.2.89 A.
apostolorum gaudium,quando fuerit plenum tom. 2. 282.com.2. & C.
apostolorum vnitas,quomodo similis fuerit vnitati Patris,& Filij tom.2.323 A.
apostoli missi sunt à Christo non solùm verbi prædicatores,sed etiam Rectores, & gubernatores in ijs omnibus quæ ad salutem pertinent tom.2. 521. com. 3. 523.A B.
apostoli messores, Prophetæ velut seminatores fuêre tom.1.396.com.3.
apostoli respectu Iudæorum messores, gentium verò etiam fuêre seminatores tom.1.398.com.1.
apostoli redditi Christo testimonium, quatuor impedimentis auerti poterant ab hoc officio tom.2. 203.204.
apostolorum dolor cur comparetur partui to.2.269 C.
apostolorũ fructus quomodo manserit to. 2. 181. cõ.2.
apostoli,quomodo verè fuerint orphani Christo mortuo tom.2.118.com.2.
apostolorum doctrina eadem semper perseuerat; ità vt omnes fideles per verbum eorum credidisse & credituri dicantur tom.2.334. com. 2.
apostoli,si diuinitatem Christi portare & cognoscere potuerunt,cur non alia mysteria potuerint tom. 2. 248.E F.
apostoli quomodo post vocationem ad piscationem redierint tom.2.551. A.
apostolos,& discipulos Domini, tam crudeliter mundus persequutus est propter quinque causas tom. 2. 217.C.& seq.
apostoli maiora fecerunt, quàm Christus fecisset, sed non idcirco illo maiores tom.2.105.com.
apostoli à gratia Spiritus sancti accepta nunquam exciderunt, nec in æternum excident tom. 2. 113. com.1.
apostolorum nullum esse perditum, quomodo sit intelligendum tom.2.375.A.
aquæ viuæ nomine multa in scriptura significantur.to. 1.343.344.
aqua viua Spiritus sanctus dictus tribus de causis tom. 1.348.C D.
aqua viua Spiritum sanctum,& eius gratiam significat. tom.1.344.D E F.
aqua in tribus similis Spiritui sancto tom.1 345.C D.
aqua à Spiritus sancti lotione in quatuor dissimilis to. 1.ibid.E F.& seq.
aquæ terram fœcundanti similis est Spiritus sanctus to. 1.346.E F.
aquæ terram fœcundanti,in quatuor dissimilis est Spiritus sanctus fœcundans animas tom.1.347.B C.
aqua viua,quam Christus dat,quomodo sitim corporis & animæ extinguat tom.1.351.A & seq.
aqua viua Christi in præsenti seculo incipit, in futuro prosequitur sitim extinguere tom. 1. 353. D. 354. A.
aquæ communis collatio cum aqua viua salìente in vitam æternam tom.1.353.com.
aqua in vinum per Christum conuersa quid significet tom.1.204.com.
aqua vera, & elementaris ex latere Christi mortui fluxit tom.2.471. C.
aqua quæ ex latere Christi fluxit baptismum significabat tom. 2. ibid. com. 2. cumque efficacem futurum ablutionis animarum à peccatis virtute mortis, & sanguinis Christi 473. comment.1.
arbitrium hominis non potest sine Dei auxilio seipsum reddere dignum fide tom.1.568.B C.
arbittium hominis à Deo habet fidem, & præparationem ad illam tom.1.ibid.
archisynagogi quinam essent tom.2.215.B.
arguere non tantum reprehendere, sed etiam conuincere significat in scriptura tom.1. 781.com.to. 2. 233. A.234.B.
arguere quomodo differat à persuadere tom. 1. 235. A.
argumenta quomodo minuant,vel non minuant meritum fidei tom.2.543.com. & B.
arguere mundũ de peccato,de iustitia, & iudicio quid sit tom. 2. 234 D. & seq. 238. com. 241. com.1. 242 B.
arescere palmitem quid significet tom.2.160. com.2.
ariani,Diuini Verbi æternitatem & consubstantialitatem cum Patre negantes, confutantur tom. 1.18. C.& seq.
articuli fidei qui ex verbis illis (Philippe qui videt me, videt & Patrem meum,) comprobantur tom. 2. 98.com.2.
arundo in dextera Christi, quid significauerit, quæ satisfactio, & meritum inde prouenerit, & quid ex ea discere debeamus tom.2.427. B.& seq.
ascendere in cælum quomodo Iustis conueniat, qui à cœlo non descenderunt tom.1 271. C D.
ascensus sui argumento cur Christus confirmet, quod de carne sua comedenda prædicauit tom.1. 621.com.
asinam ascendit Christus, & pullum etiam eius, cùm Hierosolymam ingrederetur tom.1.991. C D.
asina Iudaicum, pullus gentium populum figurauit tom,1.992.B.

atrium domus Pontificis duplex tom.2.386 C.
atrium quod Ioannes introiuit erat Caiphæ pontificis, non Annæ tom.2.380.com.2.
audire vocem,duo significat in scriptura tom. 1. 894. com.
audire verbum Dei, est ei obedire to. 1.784.com.2.
autem particula, magnam habet significationem in scripturis præcipuè apud Ioannem tom.2. 28. com.2.
azymi panes nunquam in scriptura significantur nomine Paschatis tom.2. 6.F.
Azymorum festum diuersum erat à festo Paschæ to. 1.646.E F.
Azymorum festum, in memoriam celerrimæ egressionis de AEgypto, celebratum fuit tom. 1. 648.A.
azymorum prima die concedebatur præparatio ciborum tom.2.15.E.
azymorum prima dies quomodo dicatur quartadecima à Matthæo, Marco,& Luca tom.2. 9.E.

B.

BAptismus Christi à tempore quæ cæpit fuit in aqua & Spiritu sancto tom.1. 299.D.300.& seq.
Baptizasse Christũ per seipsum Baptistam,& Apostolos probabile est tom.1.330.A.
Baptizauit Christus per ministros, non tamen per seipsum aliquibus de causis tom. 1. 327. A B. 328. & seq.
Baptismus per aquam quæ ex latere Christi fluxit signi ficabatur tom.2.471.com. 2.473.com.1.
Baptismus per Siloe significatus tom 1.819.A.
Baptismus in re,vel in voto, ad vitam consequendam est necessarius tom.1.253.A.
Baptismus cur noua natiuitas & generatio nuncupetur tom.1.259.260.
Baptismus in voto sufficit,quãdo re suscipi non potest tom.1.252. F.253.A.
Baptismus etiam susceptus ante discretionis annos,filios Dei facit suscipientes tom.1. 254.A B.
Baptismus aquæ à Christo dicitur natiuitas ex aqua & Spiritu sancto tom.1.ibid.E F.
Baptismi prophetiæ,& figuræ plures præcesserunt. to. 1.253.254.
Baptismum tempore Messiæ futurum sperabant Iudæi tom.1.126.A.2.127. A B.
Baptismus post Christi resurrectionem promulgatus cæpit obligare tom.1 253. A B.
Baptismus propter diuersos effectus diuersis etiam nominibus appellatur tom.1.252.A.
Baptismus Ioannis,secundum sententiam Basilij à Dauid prophetatus tom 1.130.B.
Baptismus Ioannis non erat secundum, sed supra legẽ tom.1.129.B C.& 130.A.
Baptismus Ioannis in aqua tantùm, quia præcursor erat to.1.128.com.
Baptismus Ioannis non erat eiusdem virtutis cum baptismo Christi tom.1.305.A.
Baptismo Ioannis,quatuor modis Christus manifestatus est tom.1.142.com.2.
Baptizabat Ioannes etiam postquam cæpit Christus baptizare to.1.302.com.2.
Baptizantem Ioannem cur Pharisæi reprehenderint to. 1.125.126.& seq.
Baptista missus dicitur à Deo,quia præcursor institutus est, vt Dei aduentum nuntiaret to.1.48.49.50.
Baptistæ munus fuit populum disponere,iam dispositò Christum indicare,& Christo testimonium reddere tom 1.48.com.
Baptistæ testimonio Christus vsus est tribus de causis tom.1.49.50. B C D.
Baptistæ meminerunt omnes Euangelistę, quia vir erat magni

Universidad de Deusto
Biblioteca

magni nominis apud omnes tom.1.47.com.
Baptistæ opinio vnde tanta fuerit apud Iudæos tom.1. 52 C.
Baptista lux erat,sed Christo comparatus non erat ille lux tom.1.55.com.1.
Baptista lux non erat,quia lucis proprietatibus carebat tom.1.56.com.2.
Baptista non ideo missus à Deo dicitur,quia anima ante corpus fuerit in cœlo,vt falsò existimauit Origenes tom.1.48.A B.
Baptistam angelum natum fuisse,falsò putauit Origenes tom.1.47.C D.
Barrabæ significatio tom.2.419.420.A B.
Beatitudo nostra in visione diuinitatis consistit tom. 2.343.com.1.
Beati dicuntur iusti etiam in spe tom.2.46.com.2.
Beatorum ordines & gradus esse diuersos probatur to. 2.83.B.
Beati non sciunt omnia secreta Dei,quæ Filius scit etiam vt homo tom.2.180 A.
Beneficia quomodo ingratis noceant tom.2.60.com.1.
Bethania,& Bethabara apud Ioannem idem sunt tom. 1.136.A B.
Bethania castellum erat duobus milliaribus distans à Hierusalem tom.1.912.com.
Bethsaidæ situs tom.1.521.F.
Bethesda,& Bethsaida quid significet to.1.419 D.420 A.
Bethabara locus est per quam Hebræi de Aegypto reuertentes transiere Iordanem tom.1.135 B.
Bona corporis iuste Deus aufert vt animæ bona prouideat tom.1.812.C D.
Bona opera ex genere suo,quæ infideles faciunt, non sunt omnia peccata tom.2.157 C.
Boni cuiusque vita,malum arguit & reprehendit tom. 2.185.com.1.
Boni odio habentur à malis,vt mali sunt tom.2. ibid.
Bonum opus simpliciter, & opus frugiferum quomodo differant tom.2.158 A.
Brachium domini cur Christus appellet to.1.1029 A.
Buccella panis intincta reuelauit Christus Ioanni suum proditorem,& huius rei causa affertur tom. 2. 1157.58.C.& seq.
Buccella panis non fuit causa ingressus demonis in Iudam, sed solum ea ratione nocuit,quia malè accepit beneficium tom.2.60. com.1.

C.

CAiphas & Anna quomodo eodem tempore dicantur Pontifices tom. 2.356 F.357 A.
Caiphas licet prophetauerit,attribus de causis prophetà non est dicendus tom.1.968 C.
Caiphæ Prophetia duos habuit sensus inter se longè diuersos tom.1.967.A B C.
Caiphæ linguam,sed non cor mouit Spiritus sanctus tom.1.970 A.
Caiphæ sententia vt fuerit iniqua & falsa to.1.965 B.
Caiphas grauiter peccauit profecens contra Christum sententiam tom.1.969 A.
Caiphæ pontificis erat atrium,quod ingressus est Ioannes tom.2.580.com.2.
Calcéis Christus & Apostoli non vtebantur, sed sandalijs tom.1.134.C D.
Calicem à se transferri quare Christus petierit tom. 1. 1007.B C D.
Calumnijs Iudæorum optimè Christus satisfecit tom. 1.676.com.2.
Caluariæ nomen vnde dictum tom.2.451 C.
Cana duplex reperitur in scriptura tom.1.180.com.
Capharnaum quæ ciuitas fuerit, & qualis moribus tō. 1.210.com.
Carnis nomine,frequenter scriptura totum hominem significat to.1.79.A B.
Carnis nomine homo significatur secundum esse suum naturale to.1.255.com.
Caro non dictus est homo ante,sed post peccatum to. 1.80.A B.
Carnem Deus assumpsit, tamen sine peccato tom. 1. ibid.B C.
Caro Christi non apparens,sed vera fuit to.1.81 D.
Carnis nomine, quam verbum assumpsit, & Christi humilitas,& nostra dignitas commendatur tom. 1.79.E F.
Caro Christi non ex natura propria,sed ex vnita diuinitate,vim habet viuificandi to.1.623. E.624.A B.
Caro Christi cibus est,sed in multis à communi cibo diuersus tom.1.610.com.2.& seq.
Caro Christi panis,& Christus ipse panis dicitur tom. 1.615.com.
Caro Christi quomodo dicatur panis de cælo descendens,cum non descenderit è cælo to.1.ibid.
Caro Christi non de cælo allata,sed de B.Virgine sumpta fuit tom.1.272.B C.
carnem Christi manducare,& sanguinem eius bibere, non intellexerunt Iudæi qua esset ratione factibile tom.1.618.com.2.
carnis voluntate turpis concubitus, voluntate viri honestus,significatur tom.1.74.com.2.
causa dicitur vnum respectu alterius,tripliciter tom. 1. 1037 F.1038.A B C.
cæcitas corporea in quo consistat tom.1.821. com.3.
cæcitas Iudæorum ex ambitione ortum habuit tom. 1. 510.com.
cæcitas Iudæorum in concilio contra Christum congregato tom.1.963.964.& seq.
cæco nato nullam Deus iniuriam fecit, visu illum priuans tom.1.810.811.& seq.
cæco cur non solo verbo Christus visum restituit to. 1.815.A B C.
cæco visum rest ituere oculis lutum applicando, quid significet tom.1.817.A B.
cæci nati fides & obedientia quanta fuerit to.1.820 C.
cæcus natus quantam in respondendo & conuincendo Pharisæos, sapientiam ostenderit tom. 1.833. com.4.
cedron nomen hebræum, eiusque significatio tom.2. 366 A.
cephas Syriacum nomen est,significans lapidem grandem tom.1.163.com.2.
cælum quare non patuerit Iustis ante Christi aduentū tom.1.72.A B.
cæna duplex legalis & communis tom.2.22. com.1.
cæremoniæ Ecclesiasticæ tom.2.524.com.
charitatis triplex quantitas tom.2.173.A B.
charitas mutua est via,per quam fructus afferri & populi conuerti possunt tom.2.183.com 2.
charitas mutua sine patientia conseruari non potest to. 2. ibid.com. 3.
charitate simul cum fide necessarium est Christo inhærere, vt fructum afferri possimus tom. 2. 142 A. 155.com.
charitas vnitatem affert,ordinem tamen non cōfundit tom.2.324 B.
charitas Christi erga suos tom.2.70 71.
charitatis,qua pro inimicis vita exponitur,cur non meminerit Christus tom.2.175 B.
charitas maior ne dicenda sit quando exponitur vita pro amico,an quando pro inimicis tom.2.173 A.
chlamys coccinea qua Christus Dominus est indutus à militibus,fuerit ne eadem cum veste purpurea &c. tom.2.425 D.
christi paternus affectus erga suos to.2.117.com.2.
christi amor erga nos comparatur cum amore Patris erga Christum tom 2.165.
christi gaudium in suis discipulis tom.2.167.com.2.328. com.2.& A.
christus ab æterno diuinitatem habet à Patre naturali

natiuitate,non quia Pater eum dilexerit tom. 2.344. com.1.
christum Patri consubstantialem esse ostenditur tom.1. 898 C.& seq.
christus vt Deus auctor gratiæ dicitur, aliter tamen vt homo tom.1.102.103.
christus fons est gratiæ,&bonorum omniū,quæ cūctis hominibus collata,&conferenda sunt to.1.969.7.co.
christus ante Ioannem factus dicitur,quia ei honore,& dignitate prælatus erat to.1.95.C D.& seq.
christi æternitas pluribus in locis prædicta tom.1.1021. com.
christus viuere dicitur propter Patrem, vt homo & vt Deus tom.1.613 A B C.& seq.
christi aduentus duo tom.1.117 A.
christi aduentus duo sapientissimè à Deo dispositi to.1. 285 C.
christi aduentus luci comparatus tom.1.291. com.
christi aduentus tres fines numerantur à Cyrillo tom.1. 67.com.
christi duo officia propter quæ venit tom.2.311.com.
christus lux vera est,quia lucis proprietates habet tom. 1.55.com.
christus in tenebris lucens soli comparatur tom.1.44. com.2.
christi incarnatio quomodo facta fuerit tom.1. 256 A. & seq.
christus in incarnatione sua vnctus fuit tom.1.146.E F. 147.A B.
christus de spiritu natus,quomodo spiritus dicatur to. 1.255.A 2.
christum in nomine Patris venisse,est ipsi æqualem esse tom 1.507.B C.
christus aliter à Patre, & aliter à Spiritu sancto missus dicitur tom.2.196.A B.& seq.
christus Iesus vnus est, non duo vt Cherintus fingit tom.1.145.E.
christi humanitas ab æterno electa & dilecta vt verbo vniretur tom.2.344.com. 2.
Christus Dei filius in natura nostra viri est similis,virtutem tamen producendi palmites habet à Diuinitate tom.2.143.A.
christus cur & qua ratione veræ viti comparetur tom. 2.ibid.com.& A.& seq.
christus & Adam conferuntur tom.1.78.F.79.A.
christi collatio cum legislatore Moyse tom. 1. 85. com. 102. com.
christus legislator,à legislatore Moyse longè differt to. 1.101.com.
christi & Moysis Antithesis to. 1.287.B C.
christus venit redempturus nos à peccato, quod præcipuè residet in anima tom.1.79.D.
christi caro non apparens fuit,sed vera tom.1.81.D.
christi corpus terrestris & carneæ,non cælestis naturæ, fuit to.1.82.A B.
christus nec syderibus, nec fato subiectus erat tom. 1. 200.B C.
christi humanitas nullis suis præcedentibus meritis dilecta est à Deo tom.2.165.com.1.
christus vt homo dilectus est à Patre inter alias causas propter obedientiam erga eius mandata tom. 2.167. com.1.
christus quomodo,& in qua natura sanctificauerit se ipsum tom.2.333.com.1.
christus vt homo,multa accepit à Deo, quæ antequam esset non habebat vt homo tom.2.317.com 1.
christi humanitas quomodo dicatur templum Diuinitatis tom.1.224. C D.
christus & Apostoli non calceis,sed sandalijs vsi sunt tom.1. 134.C D.
christi calceamentorum corrigiam soluere est ipsum manifestare tom.1.131.E.& seq.
christus vt Deus, & vt homo dicitur voluntatem Patris fecisse tom.1.385.C D.
christus beatus fuit semper in anima tom.781.C.
christus quot etatis annos habuerit to. 1.799.B C.
christi & omnium eius mysteriorum figura fuit serpēs æneus,vt fusè tractatur tom.1.275.276.&seq.
christus Dominus venit Doctor,& Redemptor hominum tom.2.41.A.
christus solus humani generis Redemptor tom. 2. 524.B.
christi Pastoris proprium est ab ouibus suis cognosci tom.1.870.com.2.
christus animam pro ouibus posuit longè aliter quàm Martyres posuēre tom.1.872.com.2.& seq.
christus hominibus datus singulari ratione Donum appellatur tom.1.343. C.
christus vt Deus homines in seruitute legis constituit, & idem homo factus in libertatem vocauit filiorum tom.2.178.A B.
christi innocentia tom.2 136.com.3.& seq. 388. co.416. com.3.
christi prouidentia erga suos tom.2.70.71.
christus plura à Deo beneficia accepit pro quibus gratias egit tom.1.951.C.
christus causa est vt omnes tam boni quàm mali resurgant tom.1. 933.A B.
christus est nostræ Resurrectionis causa in quadruplici causarum genere tom.1.ibid.D E.
christus vehementer doluit repulsam Iudæorum to.1. 1007.C D.& seq.
christus cur non agnitus à discipulis cum illo discumbentibus in littore tom.2.558.com.2.559.com.2.
christus Dominus & peccata nostra,& cetera mala quæ propter peccatum subsecuta sunt, suscepit delenda tom.2.427.B.428.
christum manere in Apostolis quid sit tom.2.153. com. & C. Quomodo hoc præcipiatur Apostolis 153.com.
christus in quo maneat tom.2.153.C.
christum in nobis manere necessarium est, vt fructum afferre possimus tom.2.153.c.155. com.
christus quomodo sit in Patre,& in nobis,& quomodo nos in ipso tom.2.122.com.
christus non solùm vt Deus diligit suos,sed etiam charitate sua,quam vt homo habet tom.2.123. com. 3.
christi dilectio erga homines quadruplex fuit tom. 1. 919 B.
christi dilectio ab æterno vna,temporales tres tom. 1. ibid.B.
christi Domini amor erga electos suos commendatus tom.2. 20.com.1.
christi amor erga discipulos maximè notus in eius morte tom.2.265.B.
christi & ouium suarum,quales sit reciproca cognitio tom.1.870.com.3.
christus nostram salutem operatus est,quia à Patre sibi iniuncta fuit.tom.2.23.com.2.& seq.
christus quantum animarum conuersione delectetur tom 1.381.com.
christus quomodo omnes ad se per crucis exaltationē traxerit,tractatur tom.1. 1017.A B.& seq.
christus quomodo pro nobis maledictum factus sit to. 1.278.A B.
christi virtus quàm sit efficax etiam in iniquis & abutentibus tom.2.63 B.
christi opera non solùm fuerunt satisfactoria pro peccatis nostris,sed simul eadem fuerunt nobis meritoria vitæ æternæ to.2.430 A.
christi meritum quomodo abundans & copiosum to. 2.ibid.B.
christi meritum & virtus necessaria semper fuit & est, vt exaudiamur à Patre;non autem necessaria fuit aut est Christi oratio tom.2.285.C D.
christus vt homo orat pro nobis in cælo tom. 2. ibid. A.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Christus post cœnam generaliter rogauit pro omnibus suis fidelibus tom.2.334.com.2.
christus dicitur ne auditus à Patre,quia ab illo aliquid petierit tom.1.951 A.
christus in omnibus,in quibus peccant homines,patiēs satisfecit tom.2.429.D E.
christi nomine petere quid sit tom.2.274.com.275. E F. & seq.
christus vt Deus est ille quem petimus; vt homo propter quem petimus tom.2.275.D E.
christi sacrificium & preces pro quibus fuerint oblatæ, & quomodo quoad hoc differant inter se tom. 2. 319.B C.
christus cur in publico orauerit,cùm præceperit nobis orare in abscondito tom.2.297 A.
christus quomodo venerit à Deo magister tom.1.238. com.2.
christi magisterium tom.2.41 A.& seq.
christus multa ratione diuinitatis, alia verò ratione humanitatis loquitur tom.1.480.A. tom. 2. 93 A. 321. com 1.
christi verba quatuor modis à nostris differunt to.1.431. B C.& seq.
christus aliquando in persona propria,aliquando verò nomine corporis sui mystici, loquitur tom. 1. 271. C D.
christi doctrina intellectum illuminat,& affectum mouet,non coactione, sed efficacia virtutis suæ tom. 2. 41.E F.42.A.
christi Doctrina quare sit veritas tom.2.199.com.1.
christus quomodo palam locutus sit mundo tom.2.388. com.3.
christi vocis efficacia tom.2.507.com.2.
christus cur doctrinam & opera sua Patris esse dicat. to. 2.317.com.3.
christus eodem tempore verbis & opere ostendit, se esse Deum & hominem tom.2.298.co.2.& seq.323. co.2.
christus inuisibiliter per Spiritum sanctum docuit Apostolos tom.2.244.com.
christus cur obscuris verbis loqueretur discipulis tom. 2.263.com.2.265 A.
Christus futura prædicebat,vt suorum fidem confirmaret tom.2.50.co.1.135.com.1.
christus quænam prædixerit post cœnam vltimam Apostolis de illorum persecutionibus,quæ prius non prædixisset to.2.225.226.& seq.
christus quænam habuerit dicenda Apostolis,& non dixerit ante Ascensionem tom.2.245 A.
christus quomodo nihil in occulto sit locutus tom. 2. 389.A.
christus apertis verbis suam manifestat diuinitatem to. 1.453.A.
christi præcepta & mandata quæ dicantur to.2.172.A B.
christi sapientia lucet in colloquio quod habuit cum Samaritana tom.1.352.com. 2.
christi humilitas in responsionibus lucebat tom. 1. 603. com.1.
christus quid & quare scripserit in terra,cùm de adultera fuit interrogatus, tractatur tom.1.725. D.
christi opera propria quænam, alia communia erant cum Patre tom.1.491.com.
Christus subditus matri,sed nō in operibus quæ ad munus Redemptoris spectabant tom.1.188.com.2.
Christi operum quædam nobiscum communia,alia redemptoris propria erant tom.1.ibid.
Christus operibus testimonium perhibebat diuinitatis, & humanitatis veræ tom.1.490.& seq.
Christi opera,quare prædicta fuerint tom.2.48.C D.
Christus cur præceperit colligi quæ ex panibus superauerant fragmenta tom.1.536.com. 2.
Christus cur lachrymatus sit antequam Lazarum suscitaret tom.1.943.944.A B C.
Christus non solo verbo dat pacem, vt mundus; sed ex corde & propria auctoritate efficit tom. 2. 131. com.2.
Christum existimarunt Iudæi dæmonium habere to. 1.785.com.1.
Christus sabbati transgressor appellatus,cur diuersis se tueatur rationibus tom.1.452.A B.
Christus solus sibi,& nobis mereri potuit tom.1.96.co. & seq.
Christus cur tot operibus pro nobis satisfacere voluerit tom. 2.429.C D.
Christi quilibet actus sufficientissimum fuit pretium redemptionis omnium hominum tom.2.ibid.B C.
Christi virtute & iustitia impetratum est, quidquid à principio mundi concessum est à Deo tom. 2.279. E F.& seq.
Christus vt homo cur orauerit,& oret pro nobis tom. 2.297.com.1.
Christus cur pro mundo non orauerit tom. 2. 319 A.
Christum recipientes per fidem, filij Dei fiunt per baptismum,re vel voto susceptum tom.1.68.A.
Christus Dominus quando instituerit sacramentū Eucharistiæ tom.2.40. com.2.55.com.1.
Christi præsentia in Eucharistia comprobatur tom.1. 146.B C.
Christus & spiritualiter & sacramentaliter cibus est to. 1.585.A.
Claritatem,id est,diuinitatem carni suæ vnitam dedit nobis Christus in sacramento Eucharistiæ tom . 2. 338.C D.
Christi fidem perfectam habens, habet etiam Patris fidem tom.2.93.94.
Christum negare,& negare se esse Christianum, quomodo differant tom.2.383 A.
Christus cur Apostolos,& discipulos permiserit occidi tom.2.223. D.
Christus vt homo, Dominus est duobus titulis tom. 2. 44.B C.
Christus iure redēptionis singulare quoddam dominium habet in omnes eius sanguine redemptos tom.2. 539.com.2.
Christi Dei dominium,quibus perfectionibus excedat reliqua dominia tom.2.42.B C.& seq.
Christus duplicem habuit potestatem iudicandi tom. 1.469.A.
Christi mors,quomodo eius gloria fuerit tom.2.301 E. 302. A.
Christi claritas quam habuit priusquam mundus fieret, & quam petit à Patre quæ sit tom. 2.313.com.
Christus cur ex operibus suis probari dicat se esse à Patre missum,& non potius æqualem esse Patri tom. 1. 497 B.& seq.
Christus quomodo sit apud omnes clarificatus tom.2. 307.B.& seq.
Christi humanitas habet gloriam ab æterno, nempe ab eodem suppposito tom.2.314.B.
Christus quomodo clarificatus sit à Patre;& quam clarificationem petat tom.2.301. C D. 302. C E F. 303. 304.A B.
Christi gloria,quæ vnigenitū à Patre decebat,quæ fuerit tom.1.84.85.com.
Christi gloria quare superet omnem gloriam Beatorum to.2.314.B.
Christi claritas & gloria,in gloriam Apostolorum redundat tom.2.254.com.2.
Christi opera demonstrabant illum esse filium Dei to. 2.101.com.2.
Christi miracula quomodo superauerint miracula Moysis & prophetarum tom.2.191. c.
Christus cur nuptijs Cana voluerit interesse tom. 1.385. com.
Christus non eodem die, diuersorum etiam annorum fuit baptizatus,adoratus à Magis , & miraculum in nuptijs fecit tom.1.208.D E.

christo opportunitas operandi tunc est, quando eius virtus maximè in ipsis operibus lucet tom. 2. 553. com.1.
christus,cur templum appellauerit, domum Patris mei tom.1.217.com.2.
christus cur aliquando latere voluerit tom.1. 670.co.1.
christus duplici ex capite peccare non potuit tom. 1. 782.com.
christus cur Patri & non sibi ipsi gratias agebat tom.1. 952.C.
christi Domini obedientia, qua etiam humanis potestatibus subdi voluit tom.2.409 com. 2.411.A.
christus sæpe oculus ad cælum leuabat tom.1.950.A.
christi nomen est efficacissimus titulus, impetrandi à Patre propter duo tom. 2.275.F.& seq.
christi nomina tractantur tom.1.159.A B.& seq.
christi nomen tribus personarum generibus olim conueniebat tom.1.ibid.
christus græcè, Messias hebraicè, latinè vnctus dicitur tom.1.158.com.3.
christi nomen per excellentiam Domino Iesu conuenit,duabus de causis tom.1.159.C.
christi nomen cur Dominus retinuerit, & non Messiæ tom.1.160.B.
christus quare in scriptura appellatus sit vir tom.1.140. com,2.
christus Iesus, & ordine inuerso Iesus Christus quare soleat appellari tom.1.161.D.
christus cur dicitur primogenitus secundum humanā, & secundum etiam diuinā naturam tom. 1.87. F. & seq.
christus vnigenitus Patris dicitur,quia ei est consubstantialis tom.1 ibid.AB.
christus quomodo dicatur via tom.2. 91.com. & A.
christus quare dicatur veritas & vita ibid.
christus multis de causis dicitur veritas tom. 1. 760. com.1.
christus cur lumen seipsum appellet tom.1. 1025.AB.
christus agnus Dei à Baptista dictus est, multis de causis tom.1 137.com.140.AB.
christus Nazarcus dictus tom.1.170. com.2.
christus quomodo Paracletus sit,vt Deus est,& quomodo etiam vt homo est tom.2.112.A.
christi nomine Patrem petierunt Prophetæ, & Patriarchæ etiam ante aduētum ipsius Christi tom.2.281.A. diuerso tamen modo ac nos petamus tom.2. 282.B.
christi nomine Patrem cur non petierint Iudæi tom. 2. 280.E.& seq.
christi nomine viram habere quid sit tom. 2.547.com.
christus quomodo dicatur recessisse à Iuda, vbi se Sathanas immisit in cor eius tom.2.60.com.1.
christus quare Iudam non seruauerit tom.2.326.com.3.
christus cur sæpe mortem suam significauerit illis verbis,Vado ad Patrem tom.2.240.com.
christus homo præceptum & mandatum habuit tom. 2.167.com.1.
christus an præceptum patris habuerit de morte subeunda pro hominum salute, fusè tractatur tom.1. 880. A B.& seq.
christus habuit præceptum moriendi & illa faciendi, quæ ad salutem hominum spectabant to.1.881. D E. tom.2.138.com.2.
christi mors voluntaria fuit,sed aliter quàm mors Martyrum tom.1.879.com.1.
christi mors diuersa fuit à morte reliquorum hominum tom.1.ibid.
christus Hierosolymam ingressus sedit super asinam,& super pullum eius tom 1. 991. C D.
christus cur à Hierosolymitanis exceptus sit cum ramis palmarum tom.1.987.A.
christus ingressus Hierusalem manifestauit se verum esse Messiam tom.1.988.BC.
christus Dominus non præueniſſe tempus celebrandæ Paschatis à lege statutum fusè ostenditur tom.2. 13.A B.
christus Dominus agnum comedit decima quarta ad vesperam, quando omnes Iudæi comederunt tom. 2. 14.E.
christus,quam horam dicat suam tom.1.197.A B.
christus Dominus quò abierit surgens à mensa tom.2. 140.A.
christus cur petierit calicem ab eo transferri tom. 1. 1007.B C.
christi anima quomodo turbata dicatur tom.1.1003. com.1.
christus cur obuiam processerit Omprehensoribus to. 2. 369 com.2.
christus Iudæos verbo in terram prostrauit; verbo etiam erexit tom.2.372.com.2.
christus mortem sibi distulit, non accelerauit, vt plura pro nobis pateretur tom.2.470.A.
christus Dominus quare ductus sit ad Annam tom. 2. 378.com.4.
christus Dominus cur sit flagellatus, & quoties tom.2. 423.A.& in quo loco 431.com.1.
christus non Iudaico more,sed Romano flagellatus est tom. 2.423.D.
Christus à Pilato horrendum spectaculum ostensus inimicis, Patri se ostendit acceptissimum sacrificium pro eodem Pilato, & cæteris omnibus tom.2. 431.com.2.
christus quo tempore à Pilato missus sit ad Herodem tom.2.420.B.
christus quare Pilato non responderit tom.2. 435. com.2.
christus cur alteram maxillam non præbuerit seruo se percutienti tom.2.393.A.
christi dolor animam Matris doloris gaudio transfixam aspicientis tom.2.460.com.
christus cur nudus fuerit crucifixus tom.2.456. com. 2.
christi sitis in cruce tom.2.464.com.2.
christo in passione sua bis potus oblatus est tom. 2. 465.A.
christus cur Matri in Ioannem parentis auctoritatem tribuerit tom.2.462.com.3.
christus cur voce magna clamauerit & caput inclinauerit antequam moreretur tom.2.468.com.3.
christus cur sibi mortuo voluerit latus aperiri tom.2. 470.com.3.& seq.
christus morte sua soluit pretium Redemptionis & mansionum cælestium,& ascendens in cælum viam strauit Sanctis omnibus tom.2.85.com.
christus in morte & Resurrectione à Iudæis cognitus fuit filius Dei tom.1.757.com.1.
christus quomodo dicatur pro amicis animam posuisse tom.2 176.C.
christi passio medicina fuit peccatorum, quod si multis non prodest,eorum est culpa tom.1.139.A.
christus Dominus cur voluerit monumento nouo sepeliri:item cur in alieno tom. 2.478.com.3. & annotat.seq.
christum ipsa Resurrectionis die quinquies apparuisse colligitur ex Euangelistis tom.2.316.B.& seq.
christus quomodo figuram hortulani Magdalenæ exhibuerit tom.2.506.com.2.
Christus post resurrectionem suam, anin littore cum Apostolis prandius sit,& quo fine tom.2.558.com.5.
christus cur tot voluerit habere testimonia to. 2.205. F.
christus cur resurrectionem suam Iudæis dederit in signum diuinitatis suæ tom.1.223.A.
christi intercessione, & meritis quæ habuit vt homo, missus est Spiritus sanctus tom.2.109.110.
christus cur non dederit Apostolis Spiritum sanctum, quando illis ipsum promisit tom.2.129.com.2.
christus quare non miserit Spiritum sanctum ; nisi post suam Ascensionem, cùm semper potuerit

Universidad de Deusto
Biblioteca

mittere tom 2.231.B.& seq.
christus spiritum sanctum donans Apostolis,ostendit se esse verum Deum, qui per Prophetas promiserat spiritum sanctum se daturum tom.2.525.B.
christus cur non ita perfectos fecerit Apostolos ante aduentum spiritus sancti, sicut postea per spiritum sanctum facti sunt tom.2.247.E F.
cibus duplex corporis vnus,& alter animæ tom. 1. 389.A.
ciborum animæ,& corporis multiplex similitudo tom. 1.ibid.C.
ciborum animæ &corporis dissimilitudo multiplex tom.1.390.A B.
cibi communis & Eucharistici multiplex differentia tom.1.609.com.2.
cibum suum quare Christus esse dicat, facere voluntatem Patris, fusè tractatur tom.1. 390.EF.& seq.
cicatrices vulnerum cur voluerit Christus retinere to. 2.519.com.3.& A.
cicatrices vulnerum in corpore Christi glorioso, veræ & non fictæ erant,& sunt tom.2.ibid.
cicatricum in corpore Christi non tantùm signa exterius,sed etiam foramina manserunt tom.2.521.A.
circumcisio non Moysi,sed antiquioribus Patribus indicta tom.1.681.com.2.
circumcisio non erat natiuitas & generatio sicut baptismus tom.1.251.C D.& seq.
circumcisio sabbato facta illud non soluebat tom. 1. 681.com.2.& A B.& seq.
clamauit Christus vocans ad se sitientes, multis de causis tom.1.703. com.2.
clamoris Christi causa & inclinationis capitis ante mortem tom.2.468.com.3.
clamare in deserto quid sit tom.1.125. A.
claritas qua filius Patrem clarificauit quæ fuerit tom. 2. 303.com.306.A.311.com.& A.
clarificatio Patris distincta est à clarificatione Filij to, 2.303.D.& seq.
clarificari filium hominis quid sit tom.2.66.com.
clarificari Christum à Patre est miris operibus manifestare,quod eius filius sit tom.1.1009.A.
clarificatio Christi duplex tom.2.66.
clarificatus est Christus vt Deus vno tantùm modo ibid.
clarificauit Pater Christum vt hominem dupliciter to. 2.301.B.
clarificatio Christi vt homo est duplex, glorioſa & non glorioſa tom.2 .ibid. C D.
clarificatio,quam petit Christus à Patre, quænam fuerit.tom.2.302.C E.304.A.
clarificatio, quam petit Christus à Patre, quo fine petat tom.2.303.com.
clarificationem conformem & proportionatam potestati suæ petit Christus tom.2.305.com 1.307.A.
claritas quam habuit Christus priusquam mundus fieret,& quam petit à Patre quæ sit tom. 2.311. com. 313. A.& seq.
claritas quam acceptam à Patre dedit nobis Christus quæ sit tom.2.340.com.2.341.A.
claritas & gloria humanitatis Christi, est participatio gloriæ Dei,& quomodo tom.2. 313.com.314.A.
clarificauit Filium Spiritus sanctus tamquam ei consubstantialis, per Apostolorum prædicationem , & infundendo lumen & charitatem cordibus fidelium tom.2.254 com.2. & seq.
clarificatio Christi quomodo fuerit apud omnes tom. 2.307.A.& seq.
claritas & gloria Christi in gloriam Apostolorum redundat tom.2.254.com.2.
clarificat Deus hominem, & homo Deum,sed diuerso modo tom.2.301.A.
clarificatus est Deus per fructum Apostolorum,& quomodo tom.2.163.com.1.& A.
claui, quibus Dominus crucifixus est,quatuor fuêre, quatuor eiam milites crucifigentes tom. 2. 460. A B.
cognitio & fides quomodo inter se differant tom. 1. 760. A.
cognitio dicitur aliquando fides ipso effectu confirmata tom.2.342.com.
cognitio,quam Christus dixit Ioan.17. esse vitam æternam,an sit intelligenda de ea, quæ est in patria tom. 2.310.E.
cognitio reciproca Christi & ouium suarum qualis sit tom.1.870.com.3
cognoscere Deum est ei credere & obedire tom.1,796. com.4.& seq.
cognitio speculatiua Christi Domini potest esse maior in peccatore,quàm in viro perfecto ; non tamen practica tom.2.124.A.
cohors à quo conducta, & an à Pilato missa fuerit,ad capiendum Christum tom.2.368.AB.
collectæ seu cœtus quod festum fuerit, quando,& qua de causa institutum tom.1.652 F.
columbæ specie, quare Spiritus sanctus descendit super Christum tom.1 145.D E.
columbam,quæ in baptismo Christi apparuit, probabile est non veram , sed apparentem fuisse tom.1. ibid.A.
columba super Christum in baptismo descendens, an fuerit ab omnibus qui aderant visa tom. 1.148. A.
comprehendere idem aliquando significat,quod apprehendere tom.1.43.com.2.
communio sub vtraque specie non est de iure diuino tom.1.604.B C.
communionem sub vtraque specie esse de iure diuino nulla ratione efficaci probari potest tom. 1. ibid.F. & seq.
communio sub vtraque specie ex verbis Christi non deducitur tom.1.699. A B.
communio sub vtraque fuit olim in consuetudine tom.1.602.C.
communio sub vtraque fuit aliquando in præcepto propter hæreticos tom 1.604. A.
communio modò sub vna,modò sub vtraque fiat specie , memoriam præfert passionis Christi tom. 1. 599.E.
communio sub vna tantùm specie non minus antiqua est quàm sub vtraque tom.1.602.F.
communio sub vna tantum specie iustis de causis indicta ab Ecclesia tom.1.606.B C.
concilia quare congregentur in Ecclesia tom. 2.251.B.
concilium contra Christum coactum quale fuerit to. 1.960.A.
concilium contra Christum Hierosolymis coactum, quanta impietate peractum sit tom.1.964.C D E
concilium cogentes contra Christum in quatuor graues errores inciderunt tom.1.963.A B.& seq.
concilium Syrmiense quomodo intelligi voluerit, illud Gen. 19. Pluit Dominus à Domino tom. 2. 198.C.
consilium contra Deum ineuntes in illa incidunt quæ vitare conantur tom.1.964.B.
concordia Euangelistæ Ioannis cum alijs tribus in iis quæ dicit Christum non prædixisse Apostolis de illorum persecutione; cùm tamen alij videantur affirmare quod prædixerit tom. 2. 225. A. & seq. 227.A.
concordia ostenduntur duo loca Ioannis. In quorum vno Petrus interrogasse dicitur,Domine quo vadis? in altero dicit Christus,Nemo ex vobis interrogat me,Quò vadis tom.2.227.D.
concordia Euangelistarum in annumeranda nocte & vespera illa , qua agnus comedebatur , decimæ quartæ diei Lunæ tom. 2. 8.F.15.A.
Concordia Euangelistarum in secunda Petri negatione narranda tom.2.395.B. Item in tertia 397. A.
Concordia Ioannis cum cæteris Euangelistis in referendis negotijs Petri tom.2381.fusè, D.& seq præsertim a prima 385.A.386.com.
Concordia Euangelistarum in referendo modo ,quo actum obiatum est Christo tom.2. 467.A.
Concordia Euangelistarum in assignando tempore horæ sextæ tom.2.443. A. & in assignando tempore latæ sententiæ & crucifixionis Christi 444 A.fusè præsertim 446.
Concordia Euangelistarum de mulieribus iuxta crucem stantibus,vel à longè aspicientibus to.2.461.A.
Concordia Ioannis Euangelistæ cum Matthæo , in describendo tempore quo Maria Magdalena venit ad sepulchrum tom. 2.481.482. A.483.& seq.
Concordia Ioannis cum Marco de exorto sole,quando Magdalena venit ad monumentum tom.2.487. D.
Concordia Ioannis cum Luca de absentia Thomæ, quando cæteris Apostolis apparuit Christus tom.2. 531 C.
Concordia Euangelistarum circa mulierum aduentum ad sepulchrum Domini tom. 2.487.E F.& seq .
Concordia Euangelistarum circa Angelos , qui mulieribus iuxta sepulchrum Domini appparuêre tom. 2. ibid.& 501.A.
Concordia Euangelistarum de Apparitione Christi facta discipulis Hierosolymis vel in Galilæa tom. 2. 515.A.
Confessio distinct a peccatorum de iure diuino iniuncta probatur tom.2.530.C.
Contentio inter Apostolos quando facta fuerit tom.2. 565.A.
Conuersionis veræ inditium est acceptare correctionem tom.1.300.com.
Cophinus cistam ex viminibus confectam , & genus quoddam mensuræ significat tom.1. 537. A.
Correctio non importat contemptum , sed opus Charitatis est tom.1. 190.D.
Correctio præsertim grauium delictorum superbas mentes in maximos prouocat furores tom. 2.221.A.
Corona spinea Christi Domini ex iuncis marinis confecta tom.2.425.C.
Coronam spineam habuit Christus in cruce tom. 2. 460.D.
Corpus Christi non cœlestis , sed terrestris naturæ fuit tom.1.82.A B.
Corpus Christi realiter in sacramento datum , quomodo corpora fidelium efficiat vnum in Deo tom. 2. 358.C.& seq.340.com.2.
Corpus Domini in altari cur non super sericum,sed super lineum pannum ponatur tom.2. 477.com.2.
Corpus Christi gloriosum è sepulchro egressum est, nondum lapide reuoluto tom.2.492. com.494. A.
Corpus gloriosum Christi Domini ianuis clausis ingressum est , & in momento in medio eorum apparuit tom.2.518.com.2.& seq.
Corpora in Resurrectione assumenda non spiritualia, sed carnea erunt tom.1. 934.E F.
Corpora eodem die secundum legem deponenda erant,& deponere è cruce die sabbati non licebat, idcirco festinarunt tom.2.469.com.1.
Credendi verbum in scriptura generaliter accipitur pro eo quod est assentire, siue assensus sit ex fide , siue ex scientia,siue experientia tom.2.545.C.
Credendi verbum absolutè prolatum fidem Christi significat & diuinam tom. 2.499.
Credere quandoque in scriptura significat firmiori certitudine veritati assentire tom.1.210.A.
Credere &cognoscere differunt tom.1.631.A.759.A.
Credere Deo, Deum,& in Deum, quomodo differant inter se tom. 1.72.& com. seq.
Credere in nomine Christi , est credere quod ipse sit Messias in lege promissus tom. 1.72. com.229. com.2.
Credere tenebantur Iudæi testimonio Baptistæ Christo exhibito tom.1.407.C.
Credere tenebantur Iudæi Christi prædicationi , etiam seclusis miraculis tom.1.ibid.D.
Credere non posse qui excæcati sunt, quomodo verum sit tom.1.1033.CD.
Credentium Iudæorum paucitas prædicitur tom. 1. 1029.com. 1.& 2.
Credere magis debemus alijs res nostras prouidentibus, quam nobis ipsis tom.2.53. com.2.
Crucis Christi figura, quomodo fuerit serpeus æneus, fusè tractatur tom.1. 275.276.
Crucis forma quæ fuerit tom.2.460.D.
Crucis mortem quare Christus præ alijs elegerit fusè tractatur tom.1 277. 278.
Crucis morte afficere non erat secundum leges Iudæorum tom.2.403.com.2.
Crucem sibi portare solebant crucifigendi vsque ad locum supplicij tom.2.450.com.4.
Crucem tollens Christus in humeros suos,significauit nostra omnium peccata in se punienda tom. 2. ibid.
Crucem egrediens è Prætorio Christus solus portauit; postea solus Simon tom.2.449.A.
Cura sibi frangi cur noluerit Christus tom.2. 469. A.
Crux à Christo lata prædicta ab Isaia c.9. & præfiguratà in Isaac ligna portante tom.2.450.com.4.
Crux Christi cathedra etiam fuit magistri docentis tom.2.462. com.3.
Crux Christi signum & vexillum est Christianorum tom.1.277.A.

D

Dæmon auctor & excitator fuit tam sæuæ persecutionis in Apostolos & Christianos tom.2. 219. BC.
Dæmones fingunt, sed non faciunt miracula tom. 1. 240 EF.
Dæmon festinat , & impellit hominem,ne locus pœnitentiæ detur ei tom.2. 63.A.
Dæmoniacum cur Iudæi Christum existimauerint,& appellauerint tom.1. 785.com.
Dæmonis tentatio à culpa neminem excusat tom. 2. 22.com.2.
Dæmon quomodo , & cur introierit in Iudam post buccellam ei porrectam à Christo tom.2. 59. com.1.
Dæmoni quomodo fuerit traditus homo propter peccatum tom.1.1011.A B.
Dæmon quomodo suo principatu fuerit spoliatus to. 1.1014.BC.
Dæmon reus homicidij contra Christum tom.2.22. cõ. & seq.23.C.
Dæmon suadet, non vim infert tom.2.23.com.1.
Dæmon timuit , ne virtute Eucharistiæ sumptæ Iudas resipisceret tom.2.63.A.
Damnati inuicem colligantur ad maiorem pœnam tom.2.159.com.3.
Damnatis cuncta Dei dona subtrahuntur tom.2. ibid. com.2.
Dare gloriam Deo,quid significet tom.1.829.A.
Dari à Patre,id est,Prædestinati tantum videbunt Christi diuinitatem tom.1.343.com 1.
Deducere in veritatem quid sit tom.2.251 A.
Dei beneficia multo plura sunt, quæ non rogatus concedit, quam quæ rogatus.tom.2.286. D.
Dei conuitio , non tamen personarum distinctio , ex circa-

Universidad de Deusto
Biblioteca

creaturis potuit deduci tom.1.61.62.com.
Dei sapientia & virtus magis splendent in fortitudine qua Apostoli mortem subierunt, quàm si illam Deus impedisset tom.2.211.com.224.
Deo per similitudinem agricolæ officia conuenire possunt tom.2.147.C.
Deum ad hominem venire, & in eo manere quid sit to. 2.127.com.1.
Deum calumniatus est diabolus apud homines, & homines apud Deum tom.1.633.B.
Deum clarificare filium hominis in semetipso quid significet tom.2.65.com.1.67.A.& seq.
Deum creare per Spi[illegible]tum sanctum quare non dicitur, sicut per Verbum cuncta facere affirmatur tom.1. 27.F.& seq.
Deum esse Patrem maius est, quàm esse Dominum to. 2.299.com.1.316.com.
Deum nemo in essentia sua vidit dum esset in via to.1. 108 E.
Deum nemo orat, & ab eo petit sine fructu tom. 2.287. A B.
Deus aliquando exaudit petitiones nostras negans, & renuens facere quod petimus tom.2. 277.B C.
Deus an ab æterno dicatur Dominus tom.2.43.A.
Deo qua ratione excœcatio & induratio hominum imputentur tom.1.1039.D E.
Deus à principio mundi beneficia quæ contulit, concessit in nomine Christi, licet tum in nomine Christi plurimi non peterent tom.2.279. E.
Deus,cuncta per Verbum suum creauit. tom.1. 27.A B.
Deus, cur ab hominibus velit rogari tom.2. 286. B. & seq.288.
Deus hominem,& homo Deum clarificat,sed diuerso modo tom.2.301.A.
Deus malis ipsis in bonum vtitur, ideoque ea permittit,vt bona ex ipsis eliciat tom.2.49.B.
Deus neminem creat,vt peccet, sed liberi arbitrij culpa quisque peccat tom.2.ibid.
Deus nouit omnes calamitates & persecutiones, quæ à dæmonibus siue hominibus fiunt, eoque non permittente fieri non possent.tom.2.224.A.
Deus olim in figuris & vmbris apparens,filius erat tom. 1. 105.A.
Deus omnibus dat auxilium quo peccatum vitare possent,non tamen omnes vult omnino impedire,ne peccent tom.2 326.com.3.
Deus post Christi resurrectionem diligit vt filios, quos prius dilexerat vt seruos tom.2. 123.124.
Deus, quandoque cum articulo, & quandoque sine illo,cur in græco legatur to[illegible].1.19.A.
Deus quomodo dicatur venire tom.2. 193. com.
Deus quomodo non deficiat à sua promissione, quando non exaudit petentes tom.2.278.A.F.& seq.
Deus, singulari amore ita diligit credentes in Christum,vt non solum,sicut ceteris rebus omnibus magna beneficia eis conferat, sed ipsum suum amorem eis donat,ita vt in ipsis sit tom.2. 347.C.
Deus suos interfici & affligi permittens, maximè in eos dilectionem exercet tom.2.224.B.
Deus visus est ratione humanitatis assumptæ & miraculorum,quæ per illam efficiebat tom.2. 93.com.1.
Dextera nauigij pars,in quam iussi sunt Apostoli mittere rete,quid significet tom.2.553. com.3.
Diaboli filij, quomodo apud patrem videre dicantur quæ faciunt tom.1.767.com.3.
Diaboli iudicium duplex, alterum quo à principio damnatus est propter peccatum; alterum quo priuatus est potestate, quam habebat in homines tom.2.243.A.
Diaboli nomen etiam conuenit eius ministris tom.1. 635. B.
Diabolum in veritate non stetisse quid significet tom.1.777.C.
Diabolum mittere in cor, & intrare in aliquem quid significet tom.2.23.C.
Diabolum, nihil habere in Christo quid significet tom.2.136.com.3. & seq.
Diabolus cur in Christi aduentu, suo dicatur spoliatus dominio tom.1.1015 C D.
Diabolum, quidam voce illa nihil, significari intelligunt tom.1.31.C D.
Diabolus,cur Iudas appellatus sit tom.1.635.C.
Diabolus cur princeps dictus tom 1.1013.B.
Diabolus idem est quod calumniator tom.1 633.B.
Diabolus mendacij pater dicitur,quia eius fuit inuentor tom.1.779.com.1.& A.
Diabolus non dicitur princeps mundi quia eum fecerit tom.1.1015.B.
Diabolus peccati & per peccatum cæterorum malorum omnium causa fuit tom.2.428.C.
Diabolus quàm potestatem habuerit in Christum tom. 2.437.B.
Diabolus triplicem calumniam operatus est tom. 1. 633.A.
Didymus cur dictus Apostolus Thommas to[illegible]2.531.A.
Diebus etiam festis puniebantur peccata quædam grauia,maximè contra Dei honorem tom.2.17. A.
Diei & noctis metaphora quatuor modis ab auctoribus exponitur tom.1.923.A B.
Diei & noctis nomine Christus vitæ suæ & mortis tempus significauit tom.1.ibid.com.
Diei & noctis nomine quid significet Christus tom. 1. 813 A.
Diem in duodecim horas diuidebant Iudæi tom.1.333. com.2.
Diem suum appellat Christus diem incarnationis tom. 1.737.B.
Dies apud hebræos non appellabatur nisi ea temporis pars,quæ à nocte secernitur tom. 2.9 D.484.F.
Dies prima azymorum quomodo appellata sit quarta decima à Matthæo Marco & Luca tom. 2.9.E.
Dignitas hominis nō à materia, sed ab illius anima prouenit tom 1.816.D.
Dij qui dicantur in scriptura tom.1.902.A.
Dilectio Christi erga homines quadruplex tom. 1. 919.B.
Dilectio Christi in mandatorum obseruatione maximè spectanda est, & eidem merces redditur.tom. 2. 123.124.
Dilectio Christi vna ab æterno fuit,tres aliæ temporales tom.1.919.B.
Dilectio Dei erga homines,causa fuit aduentus & mortis filij eius tom.1.279.com.
Dilectio Dei differt in causa à dilectione nostra tom.1. 283.B.
Dilectio Dei erga nos causa est, cur mandata faciamus tom.2.167.
Dilectio Dei iniustitia nō est,quamuis ad iniustos,& indignos se extendat tom.1.284.A.
Dilectio Dei quantum splendeat in eo,quod filium vnicum nobis dederit tom.1.ibid C D.& seq.
Dilectio,quæ est Spiritus sanctus per gratiam est in dilectis à Deo tom.2.347.com.2.
Dilectio & amor Christi erga nos conseruatur & augetur præceptorum obseruantia tom. 2.166 com.2.
Dilectio maior ne dicenda, quando exponitur vita pro amicis, an quando pro inimicis tom.2.173.A.
Dilectio mutua est via, per quam multi fructus afferri & populi conuerti possunt tom.2 183.com.2.
Dilectione humanæ amicitiæ Ioannes à Christo fuit dilectus præ cæteris tom.2.55.A.
Dilectionem Dei commendat,quod dilexerit eos,quos præsciuit fore ingratos tom.1.283. E.
Dilectionem Dei in nobis esse quid sit. tom.2.347.A.

Dilectio-

Dilectionem,qua nos diligit Deus, non præcedit absolute mandatorum obseruantia tom. 2. 123. com.1.
Dilectionis mandatum nunquam fuit antiquatum: tom.2.172.C.
Dilectionis mandatum quare dicatur nouum tom. 2. 70.71.72.
Dilectionis mutuæ cur potissimum Christus mentionem fecerit, cæteris mandatis omissis tom.2. 171. A B.
Dilectionis mutuæ modus quis esse debeat tom. 2.171, 172.
Dilectionis præceptum cur Christus dicat esse suum tom.2.172.A B.
Dilectio,quam in vltima cœna mandauit Christus Apostolis,quænam sit tom. 2. 72.E.& seq.
Dilectionis,qua pro inimicis vita exponitur, cur Christus mentionem non fecerit tom.2.175.B.
Dilectionis triplex quantitas, æstimationis, intensionis & extensionis tom.2.173.A.
Dilectio Patri non exhibetur, nisi Filio etiam exhibeatur tom.2.127.com 2.
Dilectio,quæ est signum & symbolum Christianorum, quænam sit tom.2.73. A. & com.1.
Dilectum esse mundum à Deo, multis de causis est admiratione dignum tom.1.281.282.& seq.
Diligendus erat proximus etiam ante Euangelium, ita vt pro ipsius salute spirituali vita temporalis, quando opus erat,exponeretur tom.2.71.B.
Diligentibus Christum,& eius sermonem seruantibus, promittitur adoptio filiorum Dei tom.2.126.com.2. & seq.
Diligere,& amare idem sæpissimè significant in scriptura tom.2.565.com.1.
Diligere in finem quid significet tom. 2. 19. com.1. C. & 20.A.
Diligi semper debuit proximus propter Deum, siue merita proximi præcesserint, siue non tom.2.71.D.
Diligit Christus suos non solum vt Deus,sed etiam charitate sua, quam vt homo habet tom.2. 123.com.3.
Diligit Deus mundum absque vlla quam ab eo expectet vtilitate tom.1.282 D.
Diligit Deus mundum propter suammet bonitatem tom.2.284. B.
Diligit Deus post Christi resurrectionē,vt filios; quos prius dilexerat,vt seruos tom.2.123.com.2.
Diligit seipsum Deus naturaliter tom.1.281. D E.
Discipuli Christi qui dicantur tom.1.759.com.3.
Discipuli Domini appellantur,qui eius sequebantur doctrinam tom.1.657.com.
Discipuli qui in doctrina Eucharistiæ scandalizati sunt, non fuere de septuaginta tom. 1. 629. A B.
Discipuli quomodo propter miraculum in nuptijs factum,credidisse dicantur in Christum, tom. 1.209. C D.
Discipulorum Christi qui fuerint conuiuæ in nuptijs Cana tom.1.184. A B.
Discipulorum nullum esse perditum quomodo sit intelligendum tom.2.373. A.
Diuinitatem carni suæ vnitam (quam appellat claritatem) dedit nobis Christus in sacramento Eucharistiæ tom.2.340.com.2 3.
Diuinitatem habet Christus à Patre naturali natiuitate ab æterno tom.2.344.com.2.& seq.
Diuinitatis suæ opera Christus cur Patri tribuat tom. 2.145.com.1.148.B.
Docibiles Dei actiuè & passiuè in scriptura sumuntur tom.1 579 A.
Doctores verbi Dei non soli sermoni & doctrinæ studere debent, sed precibus etiam Dei opem implorare tom.2.297.com.1.
Doctrina aliqua tribus de causis respui solet tom.1.781. com.
Doctrina Christi intellectum illuminat, & voluntatem mouet, non coactione sed efficacia virtutis suæ tom.2. 41.E F.
Doctrina Christi quare sit veritas tom.2.199.com.1.
Doctrina Christi quomodo sua, & quomodo non sua sit tom.1.673. A B C.
Doctrinæ Christi efficacia etiam in peccatoribus tom. 2.64.B.
Doctrinæ occultæ calumniam repulit Christus tom.2. 388.com.3.390.B.
Doctrinæ rerum diuinarum tradendæ, nullum tempus inopportunum videri debet tom.1.156.com.2.
Doctrina talis est qualis & Magister eius tom.1.313.com.
Dominica dies sabbati obseruationi meritò successit tom.1.446.B.
Dominium Christi vt Deus est, eiusque perfectiones & excellentiæ tom.2.42.B.& seq.
Dominium Christi vt homo est tom.2. 44. B.
Dominium duo habet, potestatem & relationem ad ea circa quæ est potestas tom.2.44.A.
Dominium quoddam singulare habet Christus iure redemptionis in omnes redemptos tom. 2. 539. com.2.
Dominum fuisse ab æterno Deum, est valde probabile tom.2.43.B.
Domus & Regnum Dei idem sunt tom.2. 84.C.
Dona Dei non debita nobis, sed gratuita sunt tom. 1. 811.C.
Doni nomine Christus seipsum hominibus datum intelligit tom.1.343.A B.
Donum sine mensura dicitur filius nobis datus tom.1. 318.com.319.com.

E

Ecclesia ante Christi aduentum diuisa erat in populum gentium, & synagogam Iudæorum to. 1.873.A.
Ecclesia gentium & synagoga Iudæorum, in tribus olim conueniebant tom.1.ibid.BC.
Ecclesia gentium olim in multis à synagoga Iudæorum diuersa fuit tom.1.874.C.
Ecclesia quare nunquam dicta fuerit synagoga tom.2. 211.B C.
Ecclesia de latere Christi mortui,sicut Eua de dormientis Adæ latere formata est tom.2.472.com.2. 3
Ecclesiastica negotia ab ecclesiasticis tractari debent tom.1.961.A.
Ecclesiæ Dux,& gubernator Spiritus sanctus tom.2. 252.B.
Ecclesiæ vnitas in retis integritate significata 358.60.4.
Ecclesiæ in scriptura sæpe appellantur singulæ fidelium congregationes, quibus pastores singuli præsunt tom.2.566.com.4. 3
Electio diuina nostram electionem præuenit; non enim homo eligeret adhærere Deo,nisi Deus vt id eligeret præueniret, & prior vocaret tom. 2.182. A.
Electio nostra, qua elegimus Deo seruire, quæ fuerit tom.2.ibid.BC
Electio Apostolorum duplex ad Christi fidem & disciplinam, & ad Apostolatum & dignitatem tom. 2. ibid.BC.
Eleemosynas Christus accipiebat tom.1.981. com.3.
Encænia eodem ritu quo & festum tabernaculorum celebrabantur tom.1.653. DE.
Encæniorum festum quod fuerit, & quibus ritibus celebratum tom.1.ibid.E F.& seq.
Encæniorum festum triplex apud Iudæos tom. 1. 887.A.
Encæniorum festum cuius Ioannes meminit,quale fuerit tom.1.887. C D.
Aenon quæ ciuitas fuerit tom.1 301. com.1.
Ephrem ciuitas non est eadem quæ Ephron tom. 1. 971.A
Episcopi non sunt mercenarij quamuis oues non eorum propriæ,sed Christi sint tom.1.865.A.

Episcopi

Universidad de Deusto
Biblioteca

Episcopi sunt Apostolorum successores tom.2523.B.
Epithetis vtimur in oratione, rebus quæ petuntur accommodatis tom.2.259.com.1.323.
Ergo,particula hæc magnam habet significationem in scripturis,præcipuè apud Ioannem.to.2.28.com.2.
Esse,soli Deo proprium est triplici de causa.tom.1.801. com.1.
Esse Christum in Patre,& nos in ipso, & Christum in nobis quid significet,tom.2.122.com.
Et particula, quandoque disiunctiuæ vim habet tom.1. 600.F.
Et,particula hęc solet aliquando indicare causam.to.2. 322.com.3.346.com.3.
Aetas Christi quæ fuerit tom. 1.799.B.
Aeternitas omnes temporis differentias comprehendit.tom. 1. 461.D.
Aeternitas Christi pluribus in locis prædicta tom. 1. 1021 com.
Aeternitas omne complectitur tempus; & ita vnum tempus de rebus æternis exprimitur,vt alterum non excludatur tom.2.255.com.2.
Euangelij introductio quomodo differat ab introductione legis veteris tom.2. 112.C.
Euãgelij prædicatio non remittit peccata tom.2.527.E.
Euangelij Ioannis fines duo proximus, & remotus tõ. 2.547. com.1.
Euangelium nunquam abrogabitur tom. 2.181.com.2.
Euangelij Ioannis initium supplet quod defuit initio libri Geneseos tom. 1.5.com.
Euangelium cur lex perfectæ libertatis dicatur tom. 1. 761.com.
Eucharistia meritò panis de cœlo verus dicitur tom. 1. 562.B.
Eucharistia in tribus excellit Manna tom.1. ibid.com.2.
Eucharistia esca simul & potus est tom.1.563. com.
Eucharistia vitam dat ea vescẽtibus, Manna verò illam dare non potuit tom.1 583. com.
Eucharistia quomodo panis viuus dicatur tom. 1 .585. com.1.
Eucharistia olim etiam paruulis ministrabatur tom 1. 607.A.
Eucharistiæ manducatio sacramentalis præcipitur à Domino tom 1.587. 588.
Eucharistiæ communio 1c, vel saltem voto, est omnino necessaria tom 1.608.B.
Eucharistiæ doctrina duabus de causis offendit Christi auditores tom.1.618.com.2.
Eucharistiæ sacramentum quando fuerit institutum à Christo tom.2.39 com.2.55.com.1.
Eucharistiæ sacramentum quomodo corpora fidelium efficiat vnum in Deo tom.2.1738.C.
Eucharistiæ perceptione, percipiunt fideles diuinitatem carni Christi Domini vnitam tom.2. ibid.
Eucharistiæ sacramentum per sanguinem qui ex latere Christi fluxit significabatur tom.2.472.com.2.
Eucharistici panis quanta sit perfectio tom.1. 563.cõ. 2.
Excœcare quomodo Deus dicatur to.1.1035 co.1037.F.
Excœcari,& obdurari quidsit to. 1.1035. 1036.A B C. & seq.
Excœcati & obdurati quomodo credere non posse dicantur tom.1.1033.C.
Excæcatio ad intellectum, obduratio ad voluntatem pertinet tom.1.1036.BC.
Excœcatio an causa fuerit incredulitatis Iudæorum, vel incredulitas excœcationis tom.1.1037.A B.
Excœcatio vnius tripliciter alteri potest imputari tõ. 1.1038.D E.
Excæcatio & induratio hominum quomodo Deo imputentur tom.1.1039.D E.
Excusatio quam habere potuissent Iudæi de peccato suo,si Dominus locutus non fuisset,& opera non fecisset, diuerso modo accipienda est, collata ad duplex testimonium Christi,& in ordine ad Maiores & Doctores,& rursus ad turbas & simplices tom. 2. 191.D E.& seq.
Exire à Patre quid significet tom. 2 289. 290. E & seq.
Expiationis festum quando & quibus ritibus celebrari etur tom.1.651.DE.
Expiationis festum quare institutum tom. 1. ibid. E.
Exultare est internum gaudium motibus corporis etiam exprimere tom.1.798.com.2.

F

FAcere,vox communis est tam ad ea quæ ex nihilo creata, quàm ad illa quæ ex aliqua materia facta sunt tom.1. 28.BC.
Facere aut dicere aliquid à semetipso,est propria auctoritate facere tom.1.453.C.
Falx,qua palmites suos purgauit Dominus, quæ fuerit tom.2.150.C.
Fel quando fuerit datum in escam Christo Domino tom.2.465.A.
Festa Iudæorum quot & quomodo celebrata fuerint, fusè tractatur tom.1.643.A.
Festa Iudæorum quot à Deo indicta,& quot ab hominibus fuerint sancita tom.1.ibid. B.
Festa Iudæorum communi voce sabbata dicebantur tom.1.ibid.A.
Festa Iudæorum à vespera ad vesperam perdurabant tom.1.ibid.
Festi Iudæorum nomine non Pentecoste, sed Pascha significatur.tom.1.417.ABC.
Festorum celebritas apud Iudæos, oratione,sacrificijs, cessatione ab operibus,& animarum afflictione peragebatur tom.1.643.A.
Festum tubarum prima die Septembris celebrabatur tom.1.650.C.
Festum tubarum quare institutum fusè tractatur tom. 1.ibi F.& seq.
Festum Iudith institutum propter Holofernis occisionem tom.1.654.F.
Festum Mardochæi quale fuerit, & qua de causa institutum tom.1.655.B.
Festum pridie Mardochęi ob memoriam victoriæ contra Nicanorem adeptæ,institutũ tom.1.655.C.&seq.
Festum à Simone instiurum quod&quare celebre to.1. 656.
Festum ignis quare indictum Iudæis tom.1. ibid.
Festum seu dies festus Paschæ,differt à Pascha,& die Paschæ tom.2.6.A.
Fide adhæremus, & vnimur viti,id est, Christo tom.2. 151.A.
Fide & dilectione in Christo manere necessarium est, vt fructum afferre possimus tom.2. 142. A. 155. com.1.
Fide Christi carentes omnes in peccato sunt tom.. 2. 236.com.238.A.
Fide & charitate non solùm inter se vniuntur fideles, sed etiam cum Deo, & Christo Domino tom.2. 335. com.2.
Fidei status, quomodo Christi aduentu, mutatus sit tom.1.54. C.
Fidei necessitas, & efficacia tom.1. 475 com.1.
Fidei Euangelicæ à Iudaica distinctio tom.2. 82. B.
Fidei articuli,qui ex verbis illis(qui videt me, videt & Patremmeum)comprobantur tom.2 97.com.2.
Fidei vinculo disruptio palmes abscinditur à vite tom. 2.149.A.
Fidei habitus auferrur à damnatis tom.2. 159. com. 2.
Fidei meritum quomodo minuatur, vel non minuatur, argumentis tom.2.543. com. & B.
Fideles omnes credidisse,& credituri dicuntur per verbum Apostolorum tom.2.334.com.2.
Fideles omnes comprehendit Christus in sua oratione post cænam tom.2. ibid.
Fidelium vnitas duplex tom. 2. 355. com.2.337.A.

fidem exigit Christus in ijs,qui ad Deum accedunt.to. 1.265.com.
fidem exigit Christus quia testis est oculatus eorum quæ nuntiat tom.1.268.com.2.
fidem sibi haberi Christus exigit,quia sine illa nemo potest ad salutem peruenire tom.1.272.com.
fidem Christus exigebat à Samaritana tom.1. 362.com. 1.& seq
fidemsibi haberi cur Christus toties postulauit tom.1. 432.C.
fidem sequitur inuocatio tom.2.107.com.1.
fidem habentes absque operibus, tamquam inutiles palmites resecabit Dominus in altero sæculo; aliquos etiam in hoc sæculo resecat.tom.2.147.148.151.A.
fidem & dilectionem Christi deferentes,quomodo foras mittendi tom.2.158.com.2.& seq.
fides credentis testatur veracem eum esse qui loquitur. tom.1 316.com.3.
fides qua ratione per ambitionem impediatur tom. 1. 509.A.
Fides quomodo à voluntate iuuetur tom.1. 510.B.
fides impedirur,& tandem prorsus amittitur per corrupt os mores tom.1. 511. C.
fides inter opera quandoq; annumeratur tom.1. 555. B.
fides viua est veluti pignus vitæ æternę tom.1.582.co.2.
fides & cognitio quomodo inter se differant tom. 1. 760.A.
fides Christi transfert credentes de statu seruorum ad statum libertatis tom.1.761.com.
fides Dei & naturalium præceptorum obseruatio sem per suêre ad salutem necessaria tom.1.874. AB.
fides est necessaria simul cum charitate ad salutem to. 1.935.com.1.
fides rationem contra omnes turbationes maximè firmat tom.2.81.com.
fides sola ad salutem non sufficit to.2. 147. com. 150.F.
fides sine operibus esse potest, sed non sufficit ad salutem tom.2.151.A.
fides facit palmites & inserit Ecclesiæ; cauendum tamen,ne ob defectum fructus igni tradantur tom. 2. ibid.B.
fides non fit in nobis nisi volentibus tom.2.307.BC.
fides in Deum & Christum Redemptorem vocatur vita æterna tanquam causa tom.2.309.A.
fides necessaria omnibus ad vitam æternam, quæ sit tom.2.308.com.
fides Thomæ in confessione eius fuit vera fides & meritoria,imperfectionem tamen habuit admixtam to. 2.541.D.
fides est eorum quæ non videntur,nec necessariò deducuntur ex ijs,quæ videntur tom.2.542. D.
fides Thomæ,qua credidit Resurrectionem, an fuerit perfectior nostra tom. 2.544.B.
fides per quam credimus Iesum esse Christum filium Dei tres articulos continet, quibus quasi in principio tota fides nostra comprehenditur tom.2. 547. 548.A.
fiducię in petitione & oratione necessitas tom.2.279. C.
figura Christi & eius mysteriorum, fuit serpens æneus: vt fusè tractatur tom.1.275.276.& seq.
figura immolationis Agni Paschalis,quomodo & quo tempore fuerit impleta tom.2.17. B.
filiationis diuinæ adoptio quid in scriptura significet tom.1.68.69.& seq.
Filij Dei erãt Iusti sub antiqua lege degentes, sed statũ filiorum non habebant tom.1.70.E F
filij Dei sunt, & filiorum statum etiam habent Iusti degentes sub Euangelio tom.1.ibid.
filij Dei missio,donum siue mensura appellatur tom.1. 317.com.
filij quintupliciter in scriptura dicti,secundum Augusti num tom.1.775.com.1.
filij Diaboli dicuntur qui eũ imitantur tom.1.784.co.2.
filioli cur dicantur Apostoli tom. 2.68.com.1.
filiorum adoptionẽ expectare,est integram & consummatã,quæ in gloria possidetur,desiderare to.1.71 BC.
filium hominis cur Christus seipsum frequenter appellauerit fusè tractatur tom.1.273.A.&seq.
filium hominis,Christus seipsum appellat, quandoca tractat,quæ ei insunt vt homo est tom.1.275.A.
filium videntes quomodo Patrem videre dicantur to. 1.1047.A B.& seq.
filium mittere Spiritum sanctum à Patre quid sit tom. 2.197.C.
filius Dei quãtuor de causis verbũ appellatur to.1.15. D.
filius non est dicendus instrumentum Patris to.1.27.C.
filiꝰ Dei,præsertim homo factus appellatur lux to.1.41.A.
filij Dei in veritate erant, & non in figura tantum, Iusti qui sub antiqua lege degebant tom. 1.70.BC.
filius Dei factus est homo, vt homo fiat filius Dei tom. 1.742.com.
Filius Dei factus est caro,non dixit Euangelista,ne errandi occasionem daret tom.1.77.EF
Filius erat,qui in vmbris & figuris olim apparebat to. 1.105.D E
filius an Pater olim Patribus apparuerit,tractatur to.1. 1041.1042.B.&seq.
filius quomodo Patrem clarificet tom 2.304. com. 306. A.311.com.1.
fimbriæ & Phylacteriæ Pharisæorum tom.2. 364.BC.
fines Euangelij Ioannis duo, proximus & remotus,scilicet fides vera Christi diuinitatis & humanitatis, & vita æterna quæ credentibus datur tom.2.547.com.
finis parabolæ de Agricola & vite tom.2.141.A. 2.423.
flagellatio ante crucem cur fieret apud Romanos tom. B.426.A.
flagellatio erat in vsu apud Iudæos & apud Romanos, sed apud Romanos multo grauior & seuerior tom. 2.423.C.
flagellationis Christi Domini quæ fuerit causa tom.2. 424 A.quo in loco facta fuerit tom.2.431.com.1.
flagellatus est Christus semel tantum tom.2.424C.
flagellis qui cædebantur tom.2.. 423. A.
flagellum fecit Christus etiam vt homines abigeret è templo tom.1.216.com.2.
flagellum fecit Christus ex funiculis quibus animalia ligabantur tom.1.ibid.
flagellum quid esset tom.2. 423.A.
fons dicitur Spiritus sanctus, quia nobis impartitur aquam vitæ tom.1.355.A.
fornicationis nomine scriptura frequenter idololatriam significat tom.1.771 com.1.
fratres Domini qui,& quot fuerint tom.1.211.A.
fratres dicuntur in Scriptura etiam qualicunque modo cognati, & qui eꝰ eadem gente sunt tom.1.ibid.E.
fratres Christi appellati,qua illi cognatione iuncti sint, fusè tractatur tom.1.212.D E.& seq.
Fratres Christi vn de dicti simus tom.1.273.C.
Fratres Domini non erant de numero duodecim Apostolorum tom.1.655.A.2.
Fratres Domini quorsum ei suaserint vt in die festo Hierosolymam ascenderet.tom.1.657.658.
Fratres domini quare dicantur non credere in eum. to. 1. 661. C.
Fratres cur appellauerit Christus,discipulos suos. to .2. 514. com.
Fremere Christum,fuit indignationis fremitum emittere tom.1.939.940.
Fremuit Christus & indignatus fuit contrà Iudæorum duritiem & incredulitatem tom.1.946.com.3.
Fructificare debet palmes in vite dum tempus est tom. 2.152 A.
Fructus,quem fideles in Christo faciunt,quomodo differat,à bono opere simpliciter tom.2.158 A.
Fructus,quem attulerunt Apostoli, quomodo manserit tom.2.181.com.2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

frugiferum opus, quodnam sit, & à quo fiat tom. 2. 159. A.
fures & latrones quomodo differant tom. 1. 848. com. 2.
fures & latrones qui dicantur à Christo tom. 1. 855. B.
fures, Mercenarij, & Pastores qui sint tom. 1. 861. E. 865. A B
fugere, & oues relinquere licet aliquando tom. 1. 868. A.

G

GArisin mons ob multa celebris tom. 1. 361. com. 1.
Gaudere in malis proximi aliquando licet tom. 1. 927. com. 1.
Gaudere in aliquo quid sit to. 2. 167. co. 2. 327. co. 2. & A
Gaudium Christi in suis discipulis tom. 2. 167. com. 2. 170. C. 327. com. 2. & A.
Gaudium Apostolorum quando fuerit plenum tom. 2. 282. com. 2. & C. & seq.
Gazophylacium arca erat in qua dona templo oblata condebantur tom 1. 739. com 1
Generatio hominis triplex in scriptura reperitur tom. 1. 252. B.
Gentiles cur illuserint Christo aperta illius facie, Iudæi verò velata tom. 2. 427. com. 2.
Gentilium multi, deuotionis gratia Hierosolymam venire soliti tom. 1. 995. com. 3.
Gloria Christi quasi vnigeniti à Patre, quæ fuerit tom. 1. 84. com. 85. com. 86.
Gloria Dei & commune bonum, saluti & vitæ propriæ debent præponi tom. 1812. A B.
Gloria humanitatis Christi quare superet omnem gloriam Beatorum tom. 2. 314. B.
Gloria humanitatis Christi est participatio gloriæ Dei, sed ab interno, nempe ab eodem suppolito tom. 2. 313. com. 314. A.
Gloriam dare Deo, quid significet, cùm Iudei illud à cæco nato exigebant tom. 1. 829. A.
Gloriam ab inuicem quærere quid sit tom. 1. 509. com.
Glorificat Christus Patrem, dum se filium eius & verum esse Messiam manifestat tom. 1. 795. com. 2.
Glorificatus dicitur Christus per resurrectionem & ascensionem, & tunc Spiritus sanctus datus fuit tom. 1. 708. B C. & seq.
Golgotha quid significet tom. 2. 451. B.
Gratia Christi multis modis à gratia Angelorum & hominum differt tom 1. 90. C. & seq.
Gratia & veritas legi opponuntur, & quare to. 1. 101. co.
Gratia quam fecit Christus, quæ bona secum portet tom. 1. ibid.
Gratia legi, veritas vmbris &, promissionibus opponitur tom. 1. 104. A B.
Gratia prima non ex iustitia, sed ex misericordia Dei datur tom. 1. 288. com.
Gratia animas fœcundans similis est aquæ terram fœcundanti tom. 1. 346. F. & seq.
Gratia aqua viua dicitur à Christo tom. 1. 344. DEF.
Gratia in tribus similis est aquæ tom. 1. 345. C D.
Gratia animas purificans, in quatuor dissimilis est aquæ tom. 1. ibid. E. & seq.
Gratia Dei cur aqua viua dicatur à Christo to. 1. 348. F. & seq.
Gratia Spiritus sancti etiam dicitur fons tom. 1. 336. A.
Gratia inhærens est id ratione cuius dicitur Deus esse in homine, & habitare in eo tom. 2. 127. com. 1.
Gratia Christi necessaria non solum vt facile, sed vt simpliciter operemur opus bonum & frugiferum tom. 2. 157. A.
Gratia Christi an sit necessaria ad opus simpliciter bonum ex genere suo faciendum tom. 2. ibid. in com. & B.
Gratia Diuinæ magnitudo ex eo commendatur, quod natos ex hominibus, filios Dei faciat tom. 1. 74. co. 2.
Gratiæ plenus dicitur Christus, quia nos Patri gratificauit tom. 1. 89. com.
Gratiæ plenus dicitur Christus etiam vt homo tom. 1. ibid.
Gratiæ plenitudo in Christo, multiplex tom. 1. 90. C. & seq.
Gratiæ nomine non intelligitur lex vetus tom. 1. 99. A B.
Gratiæ nomine raro in scriptura vita æterna appellatur tom. 1. ibid. E.
Gratiæ & veritatis factor dicitur Christus, non solum quia vt Deus fecit, sed quia vt homo meruit illam tom. 1. 103. 104.
Gratiæ animas fœcundanti, aqua terram fœcundans in quatuor dissimilis tom. 1. 347. B C.
Gratiæ diuinæ virtus & efficacia magna est tom. 1. 379. com. 1.
Gratiam omnem habemus per gratiam Christi tom. 1. 98. com. 2.
Græcorum negantium Spiritum sanctum à Filio procedere fundamenta duo referuntur, & reijciuntur tom. 2. 257. B.
Græci Patres antiqui asserentes Spiritum sanctum à Patre per Filium, vel etiam à Filio procedere referuntur tom. 2. 258. D.

H

HAeresis præscindit ab Ecclesia, &c. tom. 2. 149. A.
hæretici exemplo Nathanaelis reprehenduntur tom. 1. 169. com. 2.
hæretici fures, Tyranni verò latrones sunt tom. 1. 848. com. 2.
hebraismus est, affirmatione & negatione simul eandem rem exprimere tom. 2. 539. com. 1.
hebræorum phrasis est, nuntio quem mittunt, eandem proponere verba quæ ipse dicturus est to. 1. 111. com.
hebræorum phrasis est, affirmatione simul & negatione vti, vt exactè respondeant tom. 1. 115. com. 1.
Helias, quomodo Ioannes dictus sit à Christo tom. 1. 117. E F.
hic, & ille; habent hæ voces vim quandam excludendi. tom. 2. 156. com. 3. & seq.
Hierosolymam cur Christus cum ramis palmarum exceptus sit tom. 1. 987. 988. A B C.
Hierosolymam quibus diebus ter in anno deberent ascendere Iudæi tom. 1. 214. com.
historia mulieris adulteræ canonica est tom. 1. 721. 722.
homines in mundum venire, est in mundo nasci tom. 1. 56. com. 2. 59. D E. & seq.
hominum actiones quomodo Dei prouidentia disponat, & dirigat tom. 1. 334. com. 3.
homo dictus fuit caro, post & non ante peccatum tom. 1. 80. AB.
homo propter peccatum quomodo, Dæmoni fuit traditus tom. 1. 1011. A.
horam suam, quam dicat Christus tom. 1. 197. B.
horas duodecim continebat dies iuxta Iudæorum computationem tom. 1. 333. com. 2.
Hora Christi domini quæ dicatur tom. 2. 20. com. 1.
hora sexta quomodo sumatur à diuersis Euangelistis tom. 2. 443. B.
hora non reperiuit in scriptura nisi pro duodecima parte diei vel noctis; numquam verò pro quarta parte diei, vt aliqui volunt tom. 2. 446. C.
hora tertia, quam S. Marcus dicit fuisse quando crucifixus est Dominus, quomodo sit intelligenda tom. 2. 444. A. & seq. 447. A.
horæ orationis & diei differunt inter se to. 2. 446. F.
hortulani figuram quomodo Christus Magdalenæ exhibuerit tom. 2. 506. com. 2.
horrus in quo orauit Dominus antequam caperetur à Iudæis, an fuerit Gethsemani tom. 2. 365. D.
Hosanna significat salua obsecro tom. 1. 989. A.
Hosanna non importat nomen Dei tom. 1. ibid. B.
Hosanna vel hosiana legi potest. tom. 1. ibid.
hosanna dicentes non Christo, sed sibi ipsis [illegible] precabantur tom. 1. 990. AB.
hosanna acclamatio est sumpta ex psal. 117. to. 1. ibid. B.
hosanna acclamatio erat, qua vtebantur Iudæi solummodo cùm à Deo salutem poscebant tom. 1. ibid. F
hosanna in propria lingua relinquitur, quia eius significatio in nullo alio idiomate sufficienter exprimitur tom. 1. 991. A.
humana natura tabernaculum quandoque dicitur tom. 1. 83. C.
humana natura tota dicitur esse in Christo ratione illius naturæ indiuiduæ assumptæ tom. 2. 121. 122. A.
humanitas Christi nullis suis præcedentibus meritis dilecta est à Deo tom. 2. 165. com. 2.
humanitas Christi habet gloriam ab interno, nempe ab eodem suppolito tom. 2. 314. B.
humanitas Christi ab æterno electa & dilecta, vt verbo vniretur tom. 2. 344. com. 2. & seq.
humilibus operibus incumbentes non paruipendendi tom. 2. 51. com. 1.
humilitas Christi in responsionibus lucebat tom. 1. 663. com. 1.
humilitas vera honor est maximus to. 2. 51 B. & seq.
humilitatem commendauit Christus post lotionem pedum, vt præueniret discipulorum contentionem de primatu tom. 2. 46. AP.
humilitatis commendatio tom. 2. 43. 44. D. & seq.
hydriæ in quos vsus apud Iudæos habitæ fuerint tom. 1. 201. 202. com.
hymnus ille, quem dicunt Matthæus & Marcus dictum fuisse antequam exiret Dominus in montem Oliueti, fuit gratiarum actio post mensam facta tom. 2. 365. C.
hyssopo inuolura spongia plena aceto longæ arundini imposita est, & Christo oblata to. 2. 467. com. 1. & A.

I

IAcobus frater Domini non fuit Adolescens ille, qui relicta sindone nudus aufugit tom. 2. 381. A.
Idololatriam frequenter scriptura fornicationis nomine significat tom. 1. 771. com. 1.
IESVS, nomen proprium est Christi Domini, & quare tom. 1. 160. D E. & seq
Iesus nomen, ab officio Saluatoris, & non aliud ab officio Iudicis, quare Christus assumpserit tom. 1. 161. B.
Iesus Christus, & Christus Iesus ordine inuerso, quare soleat appellari tom. 1. ibid. D. & seq.
Ignis æterni vehementia, & duratio tom. 2. 160. com. 5. & seq.
Ignorare aliquid & simul scire tribus modis contingit tom. 2. 89 A.
Ignoratio Iudæorum de Christo, & quicquid ex tali ignoratione processit, maxima fuit culpa tom. 2. 188. com. 3. 217. com.
Immolatio Agni & eiusdem esus diuersis temporibus fiebat tom. 2. 7. F. & seq.
Impetrandi à Patre titulum efficacissimum habet petitio in Christi nomine, propter duo to. 2. 275. F. & seq.
Impetrarunt omnes virtute Christi, & propter iustitiam eius, quicunque à principio mundi aliquid impetrarunt à Deo tom. 2. 279. E.
impetrat ille, qui eius à quo petit mandatum & voluntatem facere studet tom. 2. 109 com. 1. 278. D.
In sinu Dei esse, est eandem cum illo habere naturam. tom. 1. 109. E. & seq.
in sinu Dei esse, est ei us arcana cognoscere tom. 110. C.
In præpositio duobus modis in scriptura sumpta tom. 1. 741. C.
in Christi nomine aliquid petere quid sit tom. 2. 107. tom. 1. 274. com. 275. E F. & seq.
in carnationem filij Dei nemo meruit, nec mereri potuit tom. 2. 110. A B.
Incredulitas ex quibus causis oriatur to. 2. 535. D. & seq
Indurari & excæcari aliquem, quid sit tom. 1. 1035. 1036.
Infâtes, quomodo illuminari à Deo dicitur. 1. 60. D E.
Infantes resurgent, & in Iudicio extremo comparebũt tom. 1. 485 A B.
infantes absque baptismo decedentes non torquentur in sæculo futuro tom. 1. ibid. C.
infantes quodammodo Eucharistiam participãt, quando baptizantur tom. 1. 607 B.
infantes iustè propter originalem culpam puniuntur tom. 1. 808 D E.
infantibus olim ministrabatur Eucharistia to. 1. 607. A.
infantibus meritò Eucharistiæ susceptio prohibita est tom. 1. 608. C.
infideles quomodo diligere tenebras magis quàm lucem dicantur tom. 1. 293. C D.
infidelitas Iudæorum, grauior est incredulitate gentium tom. 1. 744, B C.
Infidelium opera non omnia sunt peccata tom. 2. 157. C.
Infirmitates corporales trifariam contingit ex peccatis prouenire tom. 1. 440. A.
Infremuisse spiritu Christum, est indignationis fremitum emisisse tom. 1. 939. 940. A B C D.
Infremuit Christus & indignatus est contra causam, ob quam Lazarus mortuus fuit tom. 1 940. C D.
Ingratis quomodo noceant beneficia tom. 2. 60. com 1.
Ingressus & egressus quid in scriptura significent tom. 1. 857. com. 2. & A.
Inimicum, ex parte sua, nemo habet si vult to. 2. 176. A.
Inimicorum cur non meminerit Christus, quando egit de præcepto charitatis mutuæ tom. 2. 175. C.
Inimicos diligere; an sit maioris charitatis, quàm amicos diligere tom. 2. 173. A.
Innocentem occidere non licet, etiam pro bono communi tom. 1. 965. B.
Innocentia Christi tom. 2. 136. com. 3.
Innocentiæ Christi Domini efficacissimum argumentum tom. 2. 388. com. 2. 416. com. 3
Insufflatio Christi dantis Spiritum sanctum Apostolis quid significet tom. 2. 523. com. & C D. & seq.
Interrogare vt discas quæ nescias laude dignum est to. 2. 74. com. 1.
Interrogationes non semper ex ignorantia, sed multis aliis de causis fieri solent tom. 1. 427. com. 4
Inuidia incredulitatis causa. tom. 2. 535 D.
Inuidiæ quanta sit vis tom. 1. 958. C.
Inuocatio & petitio cur ante cætera ponatur tom. 2. 107. com. 1.
Inuocatio fidem sequitur tom. 2. ibid.
Ioannem non esse Messiam, multa probabant, tamen apparentes saltem solutiones habebãt tom. 1. 113. 114.
Ioannem baptizantem cur Iudæi reprehenderint tom. 1. 125. A. 126. 127.
Ioannem non fuisse sponsum in nuptijs Cana, fusè tractatur tom. 1. 206. A. 207. 208.
Ioannem & Apostolos à Christo fuisse baptizatos probabile est tom. 1. 330. A.
Ioannes in initio sui Euangelij supplet quod Moyses reliquit in initio Geneseos tom. 1. 5. com.
Ioannes cur à verbi antiquitate cæperit Euangelium, dicens, In principio erat verbum: tom. 1. 17. F.
Ioannes, multis argumentis tantam sibi apud Iudæos existimationem comparauit tom. 1. 52. C.
Ioannes tribus de causis, clamare dicitur tom 1. 92. co.
Ioannes triplici de causa potuit existimari Messias to. 1. 113. C D.
Ioannes quare respondens legationi Iudæorum, affirmatione & negatione vsus est tom. 1. 115. com. 1.
Ioannes, quare à Iudæis existimaretur Helias tom. 1. 117. A. 120. C.
Ioannes, quomodo à Christo vocetur Helias to. 1. 117. E.
Ioannes vox dictus, tribus de causis tom. 1. 123. A.
Ioannes per baptismum suum quatuor modis manifestauit Christum tom. 1. 141. com.
Ioannes baptista an Christum cognouerit antequam signum columbæ accepisset tom. 1. 148. EF. & seq.
Ioannes baptista cur dictus sit lucernatom. 1. 495. co. 2.
Ioannes baptista figuratus per lucernam quę in taberna

Universidad de Deusto
Biblioteca

culo lucebat tom.1.498.A.
Ioannes qua dilectione dicatur præ ceteris à Christo dilectus tom.2.55.AB.
Ioannes accepit signum, quo proditor indicabatur, sed nulli tunc reuelauit tom.2. 59.60.A
Ioannes non cognouit quando Iudas traditurus esset Christum.tom.2.62.com.2.
Ioannes Euangelista non fuit adolescens ille, qui relicta sindone nudus aufugit.tom.2.379. C.
Ioannes quomodo B. Virginem acceperit in sua.tom.2. 463.com.2.& A
Ioannes cur singulare testimonium reddiderit de aqua quæ ex latere Christi fluxit.tom.2.473.com.1.
Ioannes vnà cum Petro veniens ad sepulchrum Christi quid significet.tom.2. 495.com.3.
Ioannes cur non ingressus sit sepulchrum Christi, ante etiam Petrum tom.2.ibid.
Ioannes vnà cum Petro currens ad sepulchrum Christi, solus tunc credidit.tom.2.497. com.2.498.AB
Ioannes vt narret Christum reliquisse sibi vicarium, describit manifestationem factam septem discipulis.tom.2.550.com.1.
Ioannes intellectu magis perspicax, Petrus feruentior. tom.2.555.com,1.
Ioannes prior agnoscens Dominum, sed Petro posterior ad illum perueniens quid significet tom.2.ibid.
Ioannes à Petro familiari amore dilectus propter Christum.tom.2.571.B
Ioannes Euangelista an adhuc viuat.tom.2. 575.576. A
Ioanni reuelauit Christus proditorem, buccella panis intincta, & huius rei causa.tom.2.57.58.C
Ioannis nomen quod gratiam significat merito præcursori impositum fuit.tom.1. 47.com.
Ioannis testimonio fidem non habentes, grauiter peccauerunt.tom.1.52.F & seq.
Ioannis baptistæ testimonio, quare Christus vsus sit.tō. 1.91.com.
Ioannis humilitas commendatur.tom.1.126.A
Ioannis testimonium postremo loco exhibitum Christo, conforme prorsus fuit doctrinæ Nicodemo traditæ.tom.1.324.A B
Ioannis baptistæ prædicatio sub quibus Pontificibus fuerit.tom.2.357.E
Ioannis priuilegia tria, Petri priuilegijs inferiora. tom. 2.570.com.3.& seq.
Iona & Ioannes idem sunt.tom.1.163.com.2.
Ionas propheta cur fugerit à facie Domini.tō.1.1008.C
Ioseph an viueret tempore nuptiarum Galileæ,& tempore passionis Christi.tom.1.183.184 A B C
Iosephus Christiani nominis inimicus multa dissimulauit quæ in Christi honorem cedebant.to.1.423 D
Ioseph tempore mortis Christi non viuebat.to.2. 463. com.1.
Ioseph & Nicodemus piæ deuotionis obsequium exhibuerunt Christo Domino in eius sepultura, sed ex valde imperfecta fide procedens.tom.2.476.cō.3.
Israelita verus quis dicatur.tom.1.171.com.2.
Iudas cur sit appellatus diabolus.tom.1.835.D
Iudas non malus, sed bonus erat, quādo à Christo fuit electus tom.1.636 A.
Iudas an fuerit inter eos quorū pedes abluti sunt à Christo tom.2.29 B.
Iudas non fuit electus vt proderet, sed eius proditione, cuius ipse Iudas suo vitio causa fuit, bene vsus est Deus tom.2 49 B.
Iudas possessus à dæmone post buccellā panis illi porrectam à Christo Domino tom.2.59.com.1.
Iudas inemendabilis, à Christi expulsus est consortio tom.2.61.com.1.
Iudas inter Apostolos duo ministeria exercebat tom.2. ibid.com.2.
Iudas an participauerit Eucharistiam in cœna tom. 2. 63. C.
Iudas quare petierit cohortem, vt Christum caperet to. 2.367 A.
Iudas cum Iudæis retrorsum cecidit tom. 2. 370.co.4.
Iudas an cognouerit Christum priusquam ille Iudæis responderet, Ego sum tom.2.371 A.
iudæ cur Christus pecunias commiserit to.1. 983 A.
iudæ, non diabolo dixit Dominus, quod facis, fac citius tom.2.61 A.
iudæam deserens cur in Galilæam Christus fuerit profectus tom.1.640.com.
iudei, testimonio Ioannis fidem non habentes, grauiter peccauerunt tom.1.52. E F.
iudæi Christum non recipientes grauissimè peccauerunt tom.1.63.com.
Iudæi an odio in Christum vel in Ioannem moti, ad eū sacerdotes & leuitas miserint tom.1 111 C.
iudæi miserunt legatos ad Ioannem quia suspicabātur eū esse Christum in lege promissum tom.1.112. B C.
iudæi Samaritanos oderunt veluti idololatras tom.1. 335.com.3.
iudæi non legis præcepto, sed singulari Samaritanorū odio ducti, illis non conebantur tom.1.337 B.
Iudæi Samaritanos dedignabantur multis de causis to. 1.339 B C.
iudæi credere tenebantur testimonio operum Baptistā Christo exhibito tom.1 407. C.
iudæi credere tenebantur Christi prædicationi, etiam ante miracula facta tom.1.ibid.E.
iudæi vnum tantum aduentum & illū gloriosum Christi Regis expectabant tom.1.486 C.
iudæi quibus festis ascendere deberent in templum to. 1.653.A B.
iudæi quærebant Christū occidere, quia eius reprehensiones ferre non poterant to m.1.660 B.
iudæi decreuerunt Christum occidere, à die quo sanauit paralyticum in piscina tom.1.680 com.2.
iudei, qui Christi morti interfuere, obierant iam, quando Romani Hierosolymam vastarunt to 1.742 A.
iudæi qui Pharisæos adierunt nuntiaturi Resurrectionem Lazari, metu fortassis, & vana gloria moti sunt tom.1.960.com.2.
iudæi si prima dies lunæ primi mensis, id est Martij, incidat feria secunda, quarta, aut sexta, non incipiunt numerare ab illa, sed à sequenti, & huius obseruationis causa tom.2.71 A.
Iudæi an celebrauerint Pascha, quando etiā Christus celebrauit tom.2.12. E.
iudæi ne, an gentes fuerint illi, qui persecuti sunt Apostolos arbitrantes se obsequium præstare Deo tom. 2.216.BC.
Iudæi Christum cōprehensuri ipsum præsentem, & sæpe visum cur non agnouerint tom.2.370 com.3.
iudæi cur non petierint Patrem in nomine Christi tom. 2.280.F.
iudæi cur retrorsum ceciderint tom.2.371.372. C D.
iudæi nisi diuina Christi virtute cohibiti silent. Apostolos etiam comprehendissent tom.2.373. com.3.
Iudæi ostium domus clausum, habebant, eiusque custodiam cōmittebant ancillis to.2.381. com.1.
iudæi leuiores pœnas inferre poterant in iis quæ contra legem erant tom.2.406 E.
Iudæi regnum messiæ temporale fore credebant to.2.410. BC. iudæi cur illuserint Christo velata illius facie, gentiles verò aperta tom.2.427.com.2.
iudæis non licebat interficere quemquam diebus azymorum tom.2.403.com.2.404.C.
iudeis an per Romanos liceret sententiam capitis ferre, & in quos, & quomodo tom. 2.405. E.
Iudæorum incredulitas damnanda magis quàm gentium incredulitas tom.1.294.C D.
Iudæorum & Samaritanorum cultus prædicuntur cessaturi, sed ratione diuersa.tom.1.365.com.1.
Iudæorum religio Samaritanorum sectis præferitur tom.1.

tom.1. ibid.
iudæorum ignorantia grauissimum peccatum fuit to. 1.506.com.2.
iudæorum cæcitas ex ambitione orta tom.1. 509.com.
iudæorum defensiones ostendit Christus omnino insufficientes esse tom.1.515.A.
iudæorum calumnijs optimè respondit Christus tom. 1.676.com.2.
iudæorum incredulitas grauior quàm infidelitas gentium tom.1.744.BC.
iudæorum repulsam vehementer Christus doluit tom. 1.1008.A B.
iudæorum incredulitas, non ex prædictione scripturarum, sed ex eorū duritia ortū habuit tom.1.1027.AB.
iudæorum mos est, affirmatione & negatione simul eandem rem exprimere tom.2.559.com.1.
iudæorum ignoratio de Christo, & quicquid ex ea processit maxima fuit culpa tom.2.188.com.2. 217. com.
iudæorum peccatum, cuius excusationem haberent, si Christus non venisset, & locutus fuisset, quo dnam sit tom.2.189.com. 1.
iudæorum excusatio, quam habere potuissent de peccato suo, si Dominus non locutus fuisset, & opera non fecisset, quomodo & in ordine ad quos sit accipienda tom.2.191.D E.& seq.
iudæorum peccatum quod commiserunt in Christum comparatum cum testimonio operum multo gratius fuit, quàm si comparetur ad testimonium prædicationis tom.2.192.A.
iudæorum desiderium, vt Christus per manus gentium morte crucis plecteretur tom.2.405.A.
iudæorum consuetudo dimittendi vinctum aliquem tempore Paschatis quænam fuerit tom. 2. 418. AB.
iudæorum peccatum Christum Pilato tradentium respectu cuius maius dicatur to.2.438. co.2.439. co.1.
iudæorum mos in sepeliendis insignibus viris tom. 2. 476.com 3.477.com.1.& 2.
iudæorum vsus in dierum computatione tom. 2. 9. C. 484. F.
iudæos triā mouerunt, vt credere possent Ioannem esse Christum tom.1.113.C D.
iudex omnium est Pater, & Iudex est filius diuersa tamen ratione tom.1.470.B C.
iudicandi potestas qualiter Christo homini data sit to. 1.482.C.
iudicare triplici significatione acceptum reperitur in scriptura tom.1.287.C.
iudicare cur soli filio, viuificare verò toti Trinitati adscribitur tom.1.471.472.
iudicare secundum faciem, est acceptare personas in iudicio tom.1.687.A.
iudicare secundum carnem, hominum est, non Dei to.1. 735.A.
iudicat Pater eos qui filio rebelles sunt, iudicio tamen inuisibili tom.1.790.com.2.
iudicandorum tres classes, secundum doctrinam Hilarij. tom.1 291.C.
iudiciaria potestas duplex in Christo tom.1.470. A.
iudicij actus duo, examinare, & sententiam ferre tom. 1.290.A.
iudicio discussionis quomodo infideles iudicandi sint tom.1.291.B.
iudicium duplex est, legis & iudicis tom. 1. 292. A B.
iudicium in carne & per carnem Christus exercebit to. 1.471.B.
iudicium pro condemnatione, & pro discretione inter diuersos facta sumitur in scriptura to.1.840.A & seq.
iudicium spernentium Christum ad quem spectet tom. 1.1050.A & seq.
iudiciū duplex quo iudicatus est Diabolus to.2.243. A.
Iulianus redarguitur, qui leues dixit esse qui Christum sequuti sunt vocantem tom.1.165.com.2.
Iumentorum vsum in maiori pretio apud Iudæos habitum, quàm apud nos tom.1.994.A.
iustè fieri dicitur quod absque iniustitia fit tom.1.811 B.
iusti qui sub lege deguerunt, non in figura tantùm, sed verè filij Dei erant tom.1.70.C D.
iusti omnes Christi virtute Iustitiam adepti sunt tom. 1.286.C.
iusti est & Deum colere, & eius mādata obseruare tom. 1.833.com.3.
iusti dicuntur beati etiam in spe tom 2.46.com.2.
iusti quas res imperrent tom.2.161.com.2.
Iusti singulari modo ipsius Dei esse dicuntur tom.2 317.com.1.
iustus dicitur homo purus absolutè, etiamsi à venialibus illi sit opus purgari tom.2.38.B.
iustitia vera vsus est Christus in redimendo homine à dæmonis potestate tom. 1.1011.D E.
Iustitia Christi contra dæmonem in quo consistat, explicatur tom.1.ibid.E.& seq.
iustitia, de qua arguendus erat mundus, quænam sit tom.2.237.com.2.
iustitia in nobis inhærens & propria est, quamuis à Deo per Christum procedat tom.2.290. C.
Iustitiam, meritum, satisfactionem Christi Deo proponere, est petere in nomine Christi tom.2.276.B.

L

Labor, quem homines rebus temporalibus cōsequendis inutiliter adhibent, studio iustitiæ impensus maximos faceret prouentus tom.2.554.com.5.
laborare pro victu acquirendo etiam religiosis licet to. 1.549.550.AB
laborasse Apostolos in sinistra nauigij parte, & nihil prædidisse, quid significet to. 2.552. com.2.554. co.3.
lacrymarum Christi ante Lazari Resurrectionem, quæ fuerit causa tom.1.943.944.A B C.
lapide adhuc superpositio ipsi sepulchro, corpus Christi gloriosum ex illo egressum est tom.2. 494.AB.
lateris Christi apertio ianuam regni cœlestis per ipsius mortem reseratam indicauit tom.2. 471. com.1.
latrones & fures differunt inter se tom.1.848.com.2.
latus sibi mortuo cur voluerit Christus aperiri, tres causæ afferuntur tom.2.470. com.3.& seq.
lazari sorores cur ad impetrandam fratri sanitatem solius Christi amoris meminerint tom.1.915. A.
lazari ægritudo quomodo fuerit pro gloria Dei tom.1. 917.A.
lazari infirmitas quomodo non ad mortem dicatur, cùm mortuus fuerit tom.1.916.com.3.917.com.
lazari suscitatio plura cōtinet miracula tom.1.955. cō.3.
lazari suscitati miraculum quadruplici ex capite celebre fuit tom.1.ibid.A.& seq.
lazari suscitati miraculum, cur Christus sub vitæ suæ finem, faciendum reseruarit tom.1.957.C.
lazari resurrectio plures traxit ad Christi fidem, quàm reliqua omnia eius miracula tom.1.ibid.D E.
lazari resurrectio figura fuit dispensationis, quā Christus hominum genus à sempiterna morte eripuit to. 1.958.C D.
lazarum & sorores diligebat Christus quadruplici dilectione tom.1.920.B C.
lazarum solum ex omnibus qui per Christum vitæ aut sanitati sunt restituti, Iudæi interficere cogitarunt tom.1.958.A.
lectio quædam recentiorum, meritò reijcienda tom. 1. 458.A B.
lectores dicuntur scribæ tom.2..362 A.
legi opponit Ioannes gratiam & veritatem, & quare tom.1.101.com.
legem appellat Dominus librum Psalmorum tom. 2. 193.com.2.
legem veterem non esse secundum litteram seruandam, quando cognouerint Apostoli tom.2.246.A.
legis nomine, Ceremonialia & Iudicialia omnia intelliguntur

Universidad de Deusto
Biblioteca

telliguntur tom.1.101.com:
legis nomine aliquando libri Moysis, aliquando vniuersa vetus scriptura significantur tom.1. 901.A.
legis veteris introductio quomodo differat ab introductione Euangelij tom.2.112.B.
legis veteris status, (si lex ipsa in se consideretur) non habebat remissionē peccatorū, &c. tom.2.ibid.D E.
legis veteris statvs seruorum erat to. 2177.co. 1.282. A.
legis doctores & legis periti dicuntur. scribæ tom. 2. 362.A.
leuitarum nomen, & origo tom.2.360.E.
leuitarum duplex ordo tom.2.ibid. F.
leuitarum princeps tom.2.361. D.
lex vetus non appellatur gratia in scriptura, immo illi opponitur tom.1.99.A B.
lex nec continebat nec præstabat gratiā tom.1. 101. co.
lex Moysis non fuit in baptismo Christi abrogata tom. 1.449.B.
lex quo die fuerit Iudæis data in monte Syna tom. 1. 649.C.
lex non poterat quemquam à peccato liberare tom. 1. 765.com.1.
libertate quadruplici liber est, qui de spiritu natus est tom.1.259.com.1.
libertate quempiam donare, proprium est Dominorum tom.1.765.com.3.
libertas Euangelica à triplici eripit seruitute tom. 1. 761.com.& AB.
libertas liberi arbitrij ad bonum operandum, aufertur à damnatis tom.2.160.com.3.
libertas arbitrij insinuatur verbis illis, deducet vos in omnem veritatem tom.2.252.B.
linteamina & sudarium cur relicta sint in sepulchro Christi tom.2.496.com.5.& seq.
litteras scire apud Iudæos pro scientia scripturarum sumitur tom.1.671.com.3.
loqui solius est intellectualis naturæ tom.1.6.C.
loqui Patrem ad filium, in diuinis, est ipsum gignere tom.1.13.D.
loqui de se magnificè licet, ad proximi vtilitatem tom. 240.com.4.
loquutio propriè non est vox ab irrationali prolata tom.1.6.C.
loquutio interna vna, & externa altera tom.1. ibid. & seq.quomodo inter se differant 7.A.
locutiones scripturæ quomodo cognoscendum, sint ne propriæ an figuratæ tom.1.559.A B.
loquuntur tria genera personarum tom.1.6.B.
loquuntur Deus, Angelus, & homo, sed exteriorem locutionem Deus & Angelus alitèr exercent, quàm homo tom. 1 7.B C D.
lotio pedum discipulorum, quando facta fuerit à Christo Domino tom.2.21.C.& seq.
louio pedum purgationem venialium significabat tom. 2 36.com.2.& seq.
lotio pedum nec tamquam sacramentum aliquod, nec tamquam remedium contra fomitem obseruanda est tom.2.36.C.& fusè tractatur tota annotatione 33.34. & seq.
lotio pedum Apostolorum facta est à Christo non ad exemplum humilitatis tantùm, sed simul etiam ad significationem, & purgationem quandam tom.2. 38.com.2.43.44.D.& seq.
lotio pedum an fuerit præcepta à Christo Domino to. 2.ibid
lotio pedum quare fiat à Prælatis feria quinta in cœna Domini tom.2 45.A B.
lotionis pedum circumstantiæ à Christo Domino adhibitæ quid significent tom.2.27.com.1.
lucem in tenebris lucere, est Christum Doctorem nobis in carne apparuisse tom.1.42.com.& seq.
lucerna quæ in tabernaculo lucebat figura fuit Ioannis Baptistæ tom.1.498 A.
lucernæ proprietates quomodo Baptistæ conueniant tom.1.496.com.
lucis veræ, quæ Christus est, tres proprietates tom.1.55 56.com.
luporum nomine significantur quicumque oues à vero iustitiæ tramite auertere conantur tom.1.868.
luto Christus visum cœco restituit, vt ostenderet se creatorem hominis tom.1.815.D.
luto cur Christus cœco visum restituat, cùm non ex limo, sed ex puluere illum creauerit tom.1.816 B C.
luto oculis superposito visum præstare, quid significet tom.1.817 B.
lutum cœci oculis superpositum, Christi aduentum Iudæis propositum significauit tom.1.819.BC.
luto cæci oculis superposito, Iudæorum cæcitatem Christus subindicauit tom.1.ibid.
lux dicitur verbum Dei, quia fide illuminat homines tom.1.40.com.
lux dicitur filius Dei, quia naturale & supernaturale lumen hominibus impertitur tom.1.401.AB.
lux dicitur filius Dei maximè postquam carnem induit tom.1.ibid.
lux hominum dicitur Christus, sed non Angelorum, quia non hos, sed illos tantùm redemit tom.1.42.D.
lux erant Apostoli, sed Christo comparati non erant lux tom.1.55.com.1.
lux vera dicitur Deus in humanitate quam assumpsit tom.157 BC.58.A.

M

Magdalena bis Christum vnxit tom.1.979. 980. A B C.
magdalena quoties iuerit ad sepulchrum Domini tom. 2.487.488. Annotat.5.
magdalena cum cæteris mulieribus venit primò ad monumentum tom.2.489.C.
magdalena vna tantum est, de qua loquuntur Euangelistæ tom. 2.ibid D.
magdalena cur Petro & Ioanni nuntiauerit lapidem à sepulchro Christi reuolutum tom.2.494.com.1.
magdalenæ amor & desiderium Christi videndi tom. 2.500. com.2.3 & seq.
Magdalenæ ploratus causa tom.2.503. com.2.
magdalenæ quomodo Christus figuram hortulani exhibuerit tom.2.505.com.2.
magdalena à B. Hieronymo reprehensa excusatur tom. 2.505.A.507.com.2.509.A.
Magdalena cur prohibita fuerit tangere Christum Dominum post eius resurrectionem tom.2.509.com.2. 511.512.& cur alijs mulieribus sit permissum.tom. 2.513 A B.
magdalena prima omnium fuit ex non credentibus Resurrectionem Christi, quæ illum viderit tom. 2.515. com.2.
magistri est quæ nondum discipuli perceperunt repetere tom.1.153.com.1.
magistrum appellare Christum, fidei indicium fuit tom.1.155. A
Magisterium Christi tom 2.41.A.
magisterium Christi quomodo superauerit omne humanum & angelicum magisterium tom. 2.41.42.
magnificè de se loqui licet, ad proximi vtilitatem tom. 2.40.com.4.
mala temporalia frequenter maiorum bonorum causæ sunt tom.1.412.com.4.
maledicere, & maledictum esse, quid sit tom.1.713.co.2.
maledicere apud græcos magis conuitium quàm imprecationem sonat tom.1.832.com.3.
maledictū quomodo Christi facti dicatur tō.1.278.AB.
maledictum ex animo, magis quàm ex verbis iudicandum est tom.1.382.com.3.
mali diligunt similes malos, nisi quando sibi inuicem contrarij sunt tom.2.185.186.
Mali, vt tales sunt, odio habēt iustos & bonos to.2.ibid.
Mandata Christi seruare quanti referat tom.2. 162.B.
Mandatorū impletio, non solum signū est dilectionis, sed necessaria conditio tom.2.109. com.1.
mandatorum obseruantia quare cum petitione iungatur tom.2.108.com.2.& seq.278.D.
mandatorum obseruatio præcedit Spiritus sancti plenitudinem tom.2.109.com.2.
mandatorum obseruantia non præcedit absolutè dilectionem, qua nos diligit Deus, ex hac enim procedit tom.2.123.com.1.167,com.1.
mandatum dilectionis quare dicatur nouum to. 2. 70. com.2.71.A.& seq.
Mandatum dilectionis nunquam fuit antiquatum to. 2.72 C.
Mandatum dilectionis, quod dedit Christus in vltima cœna, de qua dilectione intelligendum sit to. 2.ibid. E.& seq.
Manducatio sacramentalis Eucharistiæ coniungenda est cum spirituali tom.1.587.F.
Manducatio Eucharistiæ non solùm spiritalis, sed etiā sacramentalis præcipitur tom.1.587.588.& seq.
Manducatio sacramentalis sine spirituali non prodest tom.1.589.F.590.A.
Manducatio sacramentalis à Christo indicta cap.6. Ioan. quod octo rationibus confirmatur to.1. 595.D E.
Manducatio sacramentalis, non carnalis sed spiritualis dicenda est tom.1.623.A B.
Manducatio spiritualis non excludit sacramentalem tom.1.625.com.
Manducationem carnis, & potum sanguinis sui dum Christus commendat, tria subindicat to.1. 599. C D.
Manere Christum in Apostolis quid sit. tom. 2. 153. co. & C.
Manere in Christo duobus modis contingit tom. 2. ibid. C.
Manere in Christo non sufficit, nisi Christus etiam in nobis manserit tom.2.155. com.2.
Manere verba Christi in aliquo, quid significet tom. 2.161.com. 2.
Manere, perseuerantiam quandam indicat to.2.ibid.
Manere fructū Apostolorū quid significet to.2.181.co.2.
Manna cur sic appellatum sit tom.1.557.B.& seq.
Manna nō fuit panis de cœlo datus tom.1.559.com.1.
Mansio in Christo, quando absolutè ponitur in scripturis, quid significet to.1. 54.C.161.B.
Mansiones in domo Patris quid significēt to.2.83. C D.
Mansiones ab æterno paratæ sunt à Deo, alioqui nec Christus homo factus fuisset, nec nobis locum parasset tom.2.85.B.
mansionis in Christo per fidē & dilectionem necessitas ad fructū producendum to.2.142.A.155. com.1.2.
mare Galilææ quod sit, & quale to.1.523.B C.
mare Galilææ quatuor nominibus in scriptura appellatum tom.1.ibid.D E F.
Maria non contemnitur, sed honoratur à filio respondente, Quid mihi & tibi est mulier! to.1.189.A B C.
maria vera Dei mater est tom.1. 195. C D.
maria vera & semper Virgo tom.1.196.A B.
maria non fuit reprehensa à Christo dicente, Quid mihi & tibi tom 1.191.A B.
mariam sine vlla peccati labe semper vixisse, certo credendum est tom.1.192 C.
maria an vna & eadem sit quę peccatrix & soror Lazari dicitur, an verò diuersæ tractatur 1.913. A.
maria Magdalena bis Christum vnxit tom.1. 979. 980. A B C.
mariæ misericordia opportuna, & perfecta est tom. 1. 185.com.2.
mariæ precibus citius fecit Christus miraculum, quàm fecisset in nuptijs to.1.199. C D.
mariæ Virginis amor erga filium, eiusdem dolor & fortitudo tom.2.460.com.& seq.
maria Virgo dolores quos in partu filij non habuit, iuxta crucem ex compassione in anima sustinuit to.2.ib.
mariæ virgini spasmum improbabiliter quidam tribuunt to.2 461. com. 1.
maria virgo inter spiritualia bona maximè computatur tom.2.464.B.
mariæ virginis protectioni & curæ Christus moriens nos omnes commendauit to.2.463.com.1.
maria virgo cur non venerit ad sepulchrum filij to.2. 490.B.
maria virgo prima omnium vidit Christum post eius resurrectionē, & cur Euangelistæ huius apparitionis non meminerint explicatur tom.2.515.com.2.
martha non perfectè & explicitè credebat quæ distinctè ore confessa fuit to.1.935.co 2.& A.
marthæ modestia commendatur to.1.929.com.3.
marthæ fides & spes veræ, sed imperfectæ erant tom.1. ibid.
marthæ fides imperfecta & implicita fuit, quando Christo respondit tom.1.635.co.2.& A.
martyres ex obligatione & præcepto mortem subibāt tom.1. 883. F.
martyrium supplet vices baptismi tom.1.254.A.
martyrum mors quomodo clarificaret Deum tom.2. 570.com.1.
martyrum mors tria effecit ibid.
mendacem Deum quomodo faciat, qui Christi testimonijs non credit tom.1.315.316.A B.& seq.
mendacium hominis quo differat à mendacio diaboli tom.1.778.com.2.& seq.
mēdacij pater dicitur diabolus, quia eius primus fuit inuentor tom.1.779.780.com.1. & A.
menses & anni per lunas computabantur à Iudæis to. 1.887. E.
mentiri diaboli officium est tom.1.778.co.2.& seq.
mercenarij, fures, & Pastores qui sint tom. 1. 861. E. 865.A.
mercenarij qui dicantur tom.1.867.A.
mercenariorum nomine, Christus Pharisæos auaritiæ deditos significauit tom.1.865.A.
meritum nullum sic præcessit, quod à Deo obtinuerit Filium eius hominem fieri tom.2.110.A.
meritum Christi semper fuit necessarium, vt exaudiamur à Patre, sed oratio Christi, nec fuit, nec est necessaria to.2.285.C.
meritum Christi quomodo fuit abundās & copiosum tom.2.430.B.
messias existimatus est Ioannes ex triplici capite tom. 1. 113.C D.
messiam Ioannem non esse, quamuis multa probarent, tamen apparentes, solutiones habebant to.1.114.DE.
messiam, nonnulli se ipsos falsò prædicarunt to. 114.B.
messiæ aduentum instare, iam Christi tempore, suspicabantur Iudæi tom.1. ibid.
messis nomine, cur Christus hominum conuersionem appellet. tom.1.396. com.3.& seq.
metreta, qualis mensura sit tom.1.203. A.
ministris Christi quæ reuerentia debeatur tom. 2. 51. com.1.
mirabilium quæ fecit Dominus ante passionem causæ tres assignantur tom.2.24.com. 2. & seq.
miracula Christus edebat, vt suam manifestaret diuinitatem tom.1.197.com.
miracula cur aliquando nonnulla humano iudicio cōtraria, habebant admixta? tom.1.200.A.& seq.
miracula Christi non poterant virtute naturali fieri to. 1.240.B.
miracula Christi non poterant diaboli potestate fieri tom.1. ibid. D E.
miracula Christi ex fine considerata sufficienter probabant ipsum esse Deum tom.1.241.D.
miracula Christi cur Iudæi dæmoni tribuebant tom. 1.242.D.
miracula Christi probabant ipsum esse Messiam in lege promissum tom.1.243.A.
miracula omnia Christi, & fidei argumenta, & hominū

Universidad de Deusto
Biblioteca

beneficia fuêre tom.1.405.com.2.
Miraculâ Christi, opera erant potentiæ, misericordiæ, & sapientiæ diuinæ tom.1.425. B C.
Miracula Christi tribus de causis in vtilitatem hominum fiebant tom.1.525. A 2.
Miraculum multiplicationis panum, eodē die factum est, sed nō eodem anno, quo miraculum nuptiarum in Cana Galileæ tom.1.527.com.2.
Miracula Christi non solùm erant mirabilia opera, sed etiam verba quibus mysteria significabantur tom. 1. 815.A.
Miracula Christi & in facto & in modo faciendi, manifestè docebant non à dæmone, sed à Deo facta esse tom.1.ibid. B.
Miracula à peccatoribus facta, non per orationem, aut opus proprium, sed signo aliquo sancto fiebant to. 1.836. C D E.
Miracula Christus faciebat solo verbo, & aliquando sola voluntate tom.1. ibid. E F.
Miracula si diuinæ comparentur omnipotentiæ, omnia sunt paria, tamen in seipsis alia alijs sunt excellentiora tom.1.956 A.& seq.
miracula Christi quomodo superauerint miracula Moysis & prophetarum tom.2. 191 C.
Miraculis panis multiplicati, & sedati maris, quid Christus significare voluerit tom.1.544.A B C.
Miraculo multiplicationis panum, quid docere Christus voluerit tom.1.533.com.3.
Miraculum in nuptijs factum, an fuerit primum inter miracula Christi tom.1. 207 F.
Miraculum resurrectionis Lazari quadruplici ex capite celeberrimum fuit tom.1.955 A.
Miraculum Lazari suscitati, cur Christus sub finem vitæ suæ faciendum seruauit tom.1.957 C.
Misericordia Dei præuenit & complet opera nostra to. 1.154.com.3.
Misericordia perfecta etiam præuenit petitiones miserorum tom.1.185.com. 2.
Missio Filij, processionem à Patre, & carnis assumptionem importat tom.1.473. com.1.
Missio Filij, per quam homo factus est, in quo differat à missione Spiritus sancti, per quam in credentes per dona descendit tom.2.109 B.
Missio inter diuinas personas non est nisi ratione processionis tom.2.195 A.
Missio Spiritus sancti est simul à Patre & Filio, sicut vna est productio, qua Spiritum sanctum producunt to. 2.195.196. & seq.
Missio in diuinis personis duo habet, alterum est, vt persona quæ mittitur ab altera procedat, alterum est, vt effectum aliquem tali personæ proprium exterius faciat tom.2 195 A.198. A B.
Mittere aliquem in nomine alterius quid sit to. 2. 192. com.2.131 B.
Mitti filium à Spiritu sancto quomodo sit intelligendum tom.2.196 B.
Mittit filius Spiritum sanctum à Patre, quomodo intelligendum sit tom.2.197.198.
Modicum post quod visuri erant Apostoli Christum, quid significet tom.2.119 A.
Modus mutuæ dilectionis, quis esse debeat tom.2.171. 172.
Mons oliueti qualis, & quantum à Hierosolyma distet tom.1.721 A.
Monumento nouo cur Dominus voluerit sepeliri, itē cur in alieno tom.2.477.com.3 & A.
Mori peccato duobus modis intelligi potest tom. 1. 741 D.
Mori in peccato, & mori propter peccatū diuersa sunt. tom.1.ibid.D E.
Moritur Christus quia mortis præceptum habuit à Patre tom.2.138.com.2.
Mors Christi pro ouibus perpessa quatuor modis differt à morte quam Martyres passi sunt tom. 1. 872. com.2.
Mors Christi longè diuersa fuit à morte cæterorum hominum tom.1 880.com.1.
Mors Christi aliter fuit voluntaria quàm mors Martyrum tom.1. 879.com.1.
Mors Domini partui comparatur, Resurrectio natiuitati tom.2.267.com.2.
mors Christi quomodo eius gloria fuerit tom. 2.301 E. 302 A.
mortem crucis Christus cur elegerit, fusè tractatur to. 1.277. 278.
mortem suam cur sæpe Christus significauerit his verbis, Vado ad Patrem tom.2.239.com.
mortem temporalem etiam pro alijs petere quomodo liceat tom.2.330.com.2.
mortem Christus sibi distulit non accelerauit, vt plura pro nobis pateretur tom.2.470 A.
mortem abhorret naturalis appetitus, quamuis rationalis acceptet tom.2.568.c.
mortem non quærunt sancti, sed illatam libenter sustinent tom.2.ibid.
mortis Christi, & aliorum martyrum collatio. tom.1. 872. com.2.
mortuos sepelire diebus festis licebat tom.2.16 D.
moyses non vidit Deum in propria essentia tom. 1.108. F. & seq.
moysis legislatoris cum Christo collatio tom.1. 85. co. & 102.com.
moysis ad Christum antithesis tom. 1.287. A B.
milieres quando parauerint aromata tom.2.16 B.
mulieres quæ & quando iuxta crucem steterint tom. 2. 461 A.
mulieres quomodo ingressæ sint sepulchrum Christi, custodientibus illud militibus tom.2. 500 C.
mulieres quæ ad sepulchrum Christi venerunt cur illū tangere permissæ sint, Magdalena verò prohibita to. 2. 513 B.
mulieris nomen etiam virginibus in scriptura tribuitur tom.1.196 A.
mulieris nomine quare Christus matrem cōpellauerit tom. 1.ibid.C.
mulierum aduentus ad sepulchrum Domini & rerum gestarum circa Christi resurrectionem historia, ex omnibus Euangelistis fusè explicatur tom. 2. 487 E. & seq.
mundi nomine, visibilis hæc moles significatur tom.1. 63 C.
mundi nomine, quandoque omnes homines, quandoque impij tantùm, significantur tom.1.ibi.
mundi nomine iniquos homines, Iudæos maximè Christus appellat to.1.664.com.2.
mundi huius princeps cur dicatur diabolus tom. 1. 1014 B.
mundo, ratione diuersarum partium, diuersa conueniunt prædicata tom.1 63 C.
in mundo esse, & de mundo esse differunt tom. 2. 330. com.1.
mundus quomodo in morte Christi iudicatus fuerit. explicatur tom. 1.1013, 1014. A B C. & quando victus ab illo tom.2. 295.com.
mundus (id est vitijs dediti & increduli) non potest accipere Spiritum sanctum tom.2 115.com. 1.
mundus, qui post modicum non erat visurus Christū, quid significet tom.2.119.com. 1.
mundus, pro quo non rogauerit tom.2.319 A.321 A.
mundum fuisse à Deo dilectum, multis de causis est admiratione dignum tom 1.281.282. & seq.
mundum appellat aliquando Christus Dominus, totū id quod legi Dei opponitur tom.2.295.com.
mundum appellat Christus etiam ipsos credentes to. 2.341.com.2.
mutatio status seruitutis legis, in statum filiorum & amicorum Euangelij tom.2.177.com.
Myrrhatum vinum quodnam esset, & cur datum sit Christo, & ille noluerit bibere tom. 2. 465. A. & seq.

N.

NArdus quæ sit, & quot eius differentiæ to.1. 977 A.
Nasci denuo, est Dei filium per gratiam fieri tom. 1.245 C.
Nasci ex aqua & Spiritu sancto, est baptismum aquæ suscipere tom.1.254 E F.
Nathanael, cùm Christo dixit, Tu es filius Dei, an verum Dei filium crediderit tom.1.173.174.& seq.
Nathanaelem cur Christus laudauerit tom.1.171 B.
Nathanaeli cur dicat Christus, Sub ficu vidi te tom. 1. 173.com.1.
Nathanaelis humilitas & prudentia commendantur tom.1.169.com.2.
Nathanael quare non sit electus in Apostolatum tom. 1.177.F.& seq.
Nathanael, quis fuerit tom 1.167.com.3.
Nathanael secundum quorundam sententiam fuit Bartholomæus Apostolus, sed decipiuntur tom. 1. 178.B C.
Nathanael tria confessus est de Christo to.1.173. com.2.
Natiuitas & generatio noua, appellatur baptismus, & quare tom.1.251.C D.& seq.
Natiuitatis carnalis meminit Ioannes, vt diuinæ gratiæ magnitudinem commendaret tom.1.73.com.2.
Natus de Spiritu quadruplici libertate donatur tom.1. 259.com.1.
Natus de spiritu similis est Spiritui sancto to.1.258.co.2. & seq.
Negare Christum, & negare se esse Christianum, quomodo differant tom.2.383 A.
Negasse ter Petrum se nosse Dominum, antequam Gallus bis cantaret, prout refert Marcus, quomodo conueniat cum eo quod dicit Ioan. de negatione Petri tom.2.7. A.
Negotiari, duobus modis potest esse vitiosum tom.1. 218.A B.
Neomenia nouilunium significat tom.1.646 A.
Neomenia qua de causa à Iudæis celebraretur tom.1.ibid. C D.
Neomeniam cur magis quàm plenilunium celebrauerint Iudæi tom.1.ibid.E.
Nicodemi fides & dilectio veræ, sed imperfectæ erant tom.1.237 A.
Nicodemi fidem exiguam reprehendit Christus tom.1. 265.com.
Nicodemus nocte venit ad Christum tribus de causis tom.1.236.com.3.
Nicodemus quis fuerit, & vbi Christum conuenerit to. 1.235.com.2.
Nicodemus non in Galilæa, sed Hierosolymis Christū conuenit tom.1.299 C.
Noctes adiungebant Iudæi diebus sequentibus, diem verò non appellabant nisi vrà nocte secreuitur tom. 2.485 A.
Nomen pro aduerbio ponere, frequens est apud hebræos tom.1.554.E F.
Nomina Christi Domini tractantur to.1.159.160.& seq.
Numularij dicuntur à numulo, quod æris minimum significat tom.1.215.com.1.
Nunc sicut etiam Græce νῦν, significat aliquādo sed tō. 2.412.com.2.
Nuptiæ secundas malè Tertullianus damnauit tom.1. 359 C.& seq.
Nuptiæ spirituales quantum à terrenis differant tom.1. 312. A B.
Nuptijs Canæ Galilææ cur Christus interesse voluerit to.1.183.com.

O.

OBedientia Christi in morte subeunda maximè effluit tom.1.882. D E.
Obedientia, perfecta ea est, quæ cœca vocatur tom.2. 31.com.1.
Obedientia & eius documenta tom. 2.35. A. & seq.
Obedientia Christi erga Patris mādata fuit vna ex multis causis, propter quas Christum vt hominem dilexit Pater tom.2.167.com.1.
Obedientia Christi Domini qua etiam humanis potestatibus subdi voluit to.2.409.co.2.411 A.
Obedientiæ Christi & inobedientiæ Adam, collatio tom.1 882. D E.
Obedientiam prius præstare discipulos voluit Dominus, quam rationem obediendi intelligerent tom.2. 31.com 1.
Obscuris verbis quare discipulis loqueretur Christus tom.2.261.com.2.265 A.
Occultæ doctrinæ calumniam repulit Christus tom.2. 387.com.5.390.A.
Oculorum eleuatio ad cœlum, actus est latriæ tom.1. 949 B.
Oculos ad cœlum leuamus vel auxilium postulantes, vel pro acceptis donis gratias agentes tom.1.ibid.A.
Oculos sepe in cœlum Christus leuauit tom.1.956 A.
Odisse gratis quid sit tom.2 193 com.2.
Omnia, in scriptura quandoque multitudinem, quādoque etiam rerū vniuersitatē, significat tom.1 29.com.
Opera in Deo facta quæ dicantur tom.1.297.com.
Opera bona aut mala ostendere, in scriptura significat, illa facere tom.1.900 com 2.
Opera Christi inter se collata differebant perfectione & excellentia tom.1. 883 C.
Opera Christi ostendebant aperte illum esse filium Dei tom.2.101.com.2.
Opera Christi si ad operantem Christum referantur, omnia erant infiniti meriti & perfectionis tom. 1. 883. C D.& seq.
Opera infidelium non omnia sunt peccata to. 2. 157. B.
Opera maiora ijs quæ fecerat Christus quare facturi erant credentes in illum tom.2.105 A.
Opera maiora ijs quę fecerat Christus, quæ facturi erāt credentes in illum, quænam fuerint to.2 103 B.
Operam nostram adhibere debemus, non tamen ipsa sola niti, nec bonum quod fit nostræ virtuti adscribere tom.2.553. com.1.
Opera Patris Christi appellat miracula to.1.812.co.& se.
Opera quæ virtute fidei fiūt, validum argumentū sunt ad veritatem Christi confirmandam to. 2. 103. co.2.
Operarij Christi non solum mercedem, sed etiam fructus sibi colligūt, reliqui verò mercedem tātum to. 1.394.com.2.
Operarij Christi quantum in mercede differant à reliquis operarijs tom.1.ibid.
operibus, Christus interrogatus cur sæpe respondit to. 1.891.com.1.
operum Christi quædam communia nobiscum, alia redemptoris propria erant tom.1.187.com. 2.
operum triplex genus tom.2.158 B.
opportunitas Christi est, quando eius virtus maximè cognoscitur tom.2.553.com 1.
opus Dei, est hominum redemptio to.1.388 A.
opus Dei perficere qd sit, fusè tractatur tom.1.386 E F.
opus Dei perficere soli Christo conuenit tom. 1. 388 E.
opus Dei perfecit Christus cum moriens redemit homines tom.1.ibid.B.
opus frugiferum, & opus simpliciter bonum quomodo differant tom.2.158 A.
opus frugiferum illud est quod ad vitam æternam refertur, & per ipsum consequimur præmia to. 2. ibid.
opus frugiferum non fit nisi à fideli per fide & dilectionem ipti Christo adhærente tom.2.ibid.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Opus simpliciter bonum, & ex genere suo, an indigeat gratia Christi ad hoc vt fieri possit tom. 2. 157. com. 1. & B.
Orantes plura & maiora habemus à Deo bona, quàm non petentes tom. 2. 287. B.
Orantibus Patrem in nomine Christi, non solùm pro se, sed etiam pro alijs promissa est impetratio tom. 2. 276. D. & seq.
Orare in abscondito quid sit tom. 2. 298 A.
Oratio Christi ex deliberata voluntate orta, semper fuit exaudita tom. 1. 1006. B. C.
Oratio Christi pro nobis nec fuit, nec est necessaria ad hoc vt exaudiamur à Patre, sed meritum & virtus satisfactionis illius semper fuit, & est necessaria tom. 2. 284. C.
Oratio Christi quando ex naturali voluntate oriebatur, non semper fuit exaudita tom. 1. 1006. B C.
Oratio & petitio facta Deo, est actus supremæ virtutis inter morales, & multarum & insignium virtutum actibus coniunctus tom. 2. 286. F. & seq.
Oratio ipsa facta Deo, magnum est Dei beneficium to. 2. 286. E. 287. B.
Oratio iungenda est cum mandatorum obseruantia to. 2. 109. com. 1. 278. D.
Oratio peccatorum quandoque non exauditur tom. 1. 699. B C.
Oratio quas conditiones habere debeat, vt bona sit, & à Deo exaudiatur tom. 2. 278. E.
Oratio vna scripturæ, plures sensus potest habere tom. 1. 967. A.
Oratione bona, facit nos Deus dignos suo dono tom. 2. 288. A.
Orationis fructus & vtilitas. 286. E. & seq.
Orationis perseuerantia necessaria tom. 2. 278. F. & seq.
Orat nemo Deum, & ab eo petit sine fructu tom. 2. 287. B.
Originale peccatum sufficiens causa est, vt pro illo puniantur infantes tom. 1. 809. A. 811. A.
Orphani quomodo verè fuerint Apostoli Christo mortuo tom. 2. 117. com. 2.
Orphanos & pupillos non facit recessus Patris, dum ille viuit tom. 2. ibid.
Ostium Christus est & quomodo tom. 1. 857. com. 1.
Ostium Christus, ostiarius Spiritus sanctus est tom 1. 849. 850. A B.
Ostium ouium cur Christus dictus sit tom. 1. 853. com. 1.
Oues Christi Pastorem suum cognoscunt tom. 1. 869. com. 2.
Oues Christi Petro commissæ, pastores & prælatos cur significent tom. 2. 565. com. 4. A. & seq.
Oues Christi non esse, quomodo causa sit non credendi verbis eius tom. 1. 893. B C.
Oues suas, quomodo Christus cognoscat tom. 1. 868. com. 2.
Ouium suarum nomine, quos intelligat Christus to. 1. 893. A.

P.

PAcem non solo verbo dat Christus vt mundus; sed ex corde efficit tom. 2. 131. com. 2.
Pacem habere in Christo quid sit tom. 2. 293. com. 3.
Pacis salutatione cur Christus Dominus vsus sit tom. 2. 519. com. 2. 521. com. 2.
Palam esse quid significet tom. 1. 659. A.
Palmarum ramos cur turba sumpserit cùm Christo obuiam exiit tom. 1. 987. A B.
Palmæ, quas turba Christo occurrens portabat, quam victoriam significarent tom. 1. ibid. B C.
Palmes aut in vite, aut in igne tom. 2. 159. com. 4.
Palmes dum est in vite, fructificare debet id est, dum fide in hoc sæculo viti inhæret tom. 2. 151. 152. A B.
Palmes in vite fructuosus & infructuosus, per quid distinguatur tom. 2. 162. A B.
Palmitem arescere quid significet tom. 2. 159. com. 2.
Palmites colligere quid sit tom. 2 ibid. com. 3.
Palmites tollere & abscindere à vite, quid significet, & quomodo fiat tom. 2. 148. C. & seq. 158. com. 2.
Panes cur potius multiplicare Christus voluit, quàm de nouo creare tom. 1. 535. B C.
Panis cur appelletur Eucharistia, cùm non sit ibi substantia panis tom. 1. 617. A B.
Panis de cœlo descendens appellatur Christus, etiamsi caro eius non descenderit e cœlo tom. 1. 615. com.
Panis dicitur Christus ipse, & Panis caro eius to. 1 ib.
Panis multiplicatio pro cibandis quinque millibus hominum, quomodo facta sit tom. 1. 535 B.
Panis vitæ, Christus cur dicatur tom. 1. 582. com. 3.
Panis viuus Christus est, & quomodo tom. 1. 585. com. 1.
Parabola de Agricola & vite quem scopum habeat, to. 2. 141 A.
Parabola multas complectitur sententias, non tamen omnes sunt scopus parabolæ, licet ad illum ordinentur tom. 2. ibid. C.
Parabola non probat aliud præter id, ad quod significandum inducta est tom. 2. 145 D.
Parabola cur sæpe maiora minoribus comparet tom. 2. 146 C.
Parabolæ Pastoris & ouium explicatur scopus tom. 1. 846. com.
Parabolæ de agricola & vite, vis & significatio tom. 2. 147. com.
in Parabolis ea inquirenda sunt, quæ faciunt ad id exprimendum propter quod parabola allata est tom. 2. 148 A.
Paracleti nomen commune toti Trinitati tom. 2. 111 D.
Paracleti nomen quare attribuatur tertiæ personæ to. 2. ibid. in qua significatione 112. A.
Paracletũ manere apud Apostolos & in ipsis esse, quomodo differat tom. 2. 116. com. 2. & seq.
Paracletus Filius, & Spiritus sanctus, sed diuersimodè propter personalem distinctionem tom. 2. 110. vo 2.
Paracletus missus est propter merita Christi, quę habuit vt homo, & intercessionem, qua etiam vt homo intercedit pro nobis tom. 2. ibid.
Paracletus quid significet tom. 2. ibid. & 111. B & D.
Paracletus quomodo sit Christus, vt Deus est; & quomodo etiam vt homo est tom. 2. 112. A.
Paracletus quare in lege veteri non sit dictus Spiritus sanctus to. 2. 112. B. 129. com. 2.
Paracletus cur dicatur spiritus veritatis tom. 2. 115. com. 2. sex rationes afferuntur eiusdem nominis ibid. A. & seq.
Paralytici ad piscinam expectantis commendatur patientia tom. 1. 426. com.
Paralytici ad piscinam expectantis infirmitas, satisfactoria non fuit tom. 1 442. F.
Paralytico cur Christus præcepit tollere grabatum suum to 1 432. D.
Paralyticus grabatum suum portãs in die sabbati, illud non soluit tom. 1. 449. C.
Paralyticus iuxta piscinam, figura fuit humani generis tom. 1. 426. com. & seq.
Parare locum in quo mansiones sunt, quid significet tom. 2. 85. com. 86. B & seq.
Parasceue nullius festi dicitur in tota scriptura, nisi sabbati, & huius causa tom 2. 15. E.
Parasceue Paschæ quid significet tom. 2. ibid. D. 443. com. 1.
Parentum peccata punit quandoque Deus filium occidens tom. 1. 806. A B.
Partem habere cum Christo quid significet, fusè explicatur tom. 2. 33. 34. 35. & seq.

Particulæ ergo, & autem, in scriptura magnam habent significationem, & multa occulta indicant, præcipuè verò apud Ioannem to. 2. 27. com. 2.
Partui cur comparetur Apostolorum dolor tom. 2. 269. B C.
Partui mors Domini comparatur. Resurrectio natiuitati pueri &c. tom. 2. 267. com. 1. 2.
Parturientis tria tempora cõsiderantur in explicatione comparationis Mulieris parientis quã adhibet Christus tom. 2. ibid. A. & seq.
Parturientis exemplum frequens, & quadrupliciter vsurpatur tom. 2. 270. B C.
Pascere seipsum qui dicatur tom. 2. 564. com. 2.
Pascha siue Phase in cuius rei memoriam à Iudæis celebraretur tom. 1. 647. C D.
Pascha quod nomen sit tom. 2. 5 B.
Pascha quem transitum significet tom. 2. ibid. D.
Pascha & dies Paschæ differt à festo, seu die festo Paschæ tom. 2. 6. A.
Pascha significat aliquando sacrificia & hostias, quæ diebus azymis offerebantur tom. 2. ibid. C. & 15. C.
Pascha pro azymis panibus nusquam reperitur in scriptura tom. 2 6. F. & seq.
Pascha celebrarunt Iudæi, quando etiam Christus celebrauit, & hoc fusè tractatur to. 2. 12. E.
Pascha quod adhuc manducaturi erant Iudæi tradẽtes Christum, quodnam fuerit to. 2. 461. com. 2.
Paschatis quatuor significationes in scriptura tom. 2. 5. E F.
Paschatis celebrandæ tempus à lege statutum, non præuenit Christus Dominus tom. 2. 12 C.
Passio Christi sufficientissima est peccatorum medicina tom. 1. 239. A B.
Passio & mors Christi, vitis similitudine indicatur tom. 2. 145 A.
Passiones appetitus cur dicantur turbationes to. 2. 79. B
Passiones animi tria habent, quorum duo priora sæpe nobis nolentibus fiunt tom. 2. 80 A.
Passiones partis inferioris multum habent efficaciæ ad inclinandam rationem tom. 2. ibid. B.
Passus est Christus Dominus decima quinta die, feria sexta tom. 2. 14 E.
Pastor ille bonus à Prophetis promissus, est Christus to. 1. 862. A B.
Pastorem bonum esse, quomodo soli conueniat Christo tom. 1. ibid. B C.
Pastorem bonum se esse Christus probat quatuor argumentis & signis tom. 1. 867. 868.
Pastores, Mercenarij, & fures qui sint tom. 1. 860 A. 861 A B. 865. 866. A B.
Pastores per metaphoram dicuntur quicumque aliorũ curam gerunt tom. 1. 859 B
Pastoris & ouium parabolæ explicatur scopus tom. 1. 846. com.
Pastoris est quandoque sequi, & quandoque præcedere oues tom. 1. 851 A.
Pastoris quatuor conditiones proponuntur tom. 1. 848. com. 3. & seq. & aliæ duæ 850. com. 2. & seq.
Pastoris munus habebant scribæ & Pharisæi tom. 1. 861 C D.
Pastoris parabola quomodo Christo accõmodari possit, cùm licitum non sit pastorem pro ouibus vitam exponere tom. 1. 860. A B.
Pastoris vnius nomine, non vnus Christus, sed etiam eius Vicarij significantur to. 1. 876. com.
Pastorum quatuor genera in scriptura reperiuntur to. 1. 859 B.
Pater quomodo per Verbum suum omnia faciat tom. 1. 26. F. 27. A B.
Pater per Verbum suum vnica eademque actione cuncta creauit tom. 1. 27 A.
Pater cur non Iudicare omnes, sicut viuificare omnes dicitur tom. 1. 471. 472.
Pater complacet sibi in Filio suo, multis modis tom. 1. 878. A B C.
Pater ne, an verò Filius olim apparuerit Prophetis to. 1. 1041 B. 1043. 1044. A B C.
Pater & Filius quomodo videri dicantur in humanitate Christi tom. 2. 100. A B.
Pater non diligitur, nisi Filius etiã diligatur tom. 2. 128. com. 2.
Pater quomodo dicatur maior Filio to. 2. 133. co. 3. & A.
Pater quomodo clarificatus sit à Filio tom. 2. 304. com. 306 A. 311. com. & A.
Pater non ideo quia dedit, priuat se dominio eorũ quæ dedit tom. 2. 317. com. 1. n)
Patet quomodo videretur ab Apostolis videntibus Christum tom. 1. 1047. 1048. A B C. & tom. 2. 95. com. 1. & A. 97. com. 2.
Pati pro gloria Dei iustissimum est tom. 1. 812. A B.
Pati cum innocentia multo melius est, quàm cum iniustitia temporalibus mundi consolationibus potiri tom. 2. 185. com. 1.
Pati ab ijs qui nos & dignitatem nostram non agnoscunt, minus est tom. 2. 187. com. 2.
Pati pro Christi nomine, magnum & efficax consolationis argumentum tom. 2. ibid. com. 1.
Pati pro Christo summum decus, & ingens Dei beneficium tom. 2. 224 B.
Pati voluit Christus & satisfacere pro hominibus in ijs omnibus, in quibus peccant homines tom. 2. 429 D.
Patientes pro Christo, afflictionum causa considerata magna consolatione afficit tom. 2. 187. com. 1. 217. com. 1.
Patiens & sustinens persecutionem eo quod Christianus sit, glorificat Deum tom. 2. 187. com. 1. 217. cõ. 1.
Patientia languidi ad piscinam expectantis commendatur tom. 1. 426. com.
Patientiæ efficax argumentum est, Deum dissimulare & tolerare iniurias sibi illatas tom. 2. 190. com. 2.
Patientiæ & tolerantiæ necessitas ad seruandam mutuam charitatem tom. 2. 181. com. 3.
Patrem per Verbum cuncta facere, quare dicatur, & nũ per Spiritum sanctum tom. 1. 27 E.
Patrem Deum vocamus in Euangelico statu, quia filiorum statum adepti sumus tom. 1. 71. 72. & seq.
Patrem esse in Deo maius est, quàm esse Dominum tom. 2. 299. com. 1. 316. com.
Patrem meum, & Patrem vestrum, &c. cur distinctè dixerit Christus tom. 2. 314. com.
Patres antiqui detinebantur in limbo, donec Christus morte sua pretium redemptionis soluceret tom. 2. 85. com.
Patriarchis & prophetis extra rationem status illorum ex priuilegio reclaudit Deus multa mysteria tom. 2. 177. com.
Patris amor erga Apostolos tom. 2. 284. com. 2. & seq.
Patris voluntatem facere, & eius opus perficere, quid sit tom. 1. 385. com.
Patri tribuit Christus quæ diuinitatis suæ sunt, vt alia opera explicatius significet esse diuinitatis tom. 2. 146. com. 1. 148 B.
Pax Apostolis à Christo relicta, quid contineat tom. 2. 131. com. 1.
Pœnam mortis inferre an Iudæi possent, & propter quæ crimina, & quomodo tom. 2. 405 E.
Pœnas leuiores inferre poterant Iudæi in ijs quæ contra legem erant tom. 2. 406 E.
Pœnas temporales non recusare propter honestum finem, laudabile est tom. 1. 1019 E. & seq.
Pœnitentes remissionem peccatorum consecuturi, quas dispositiones habere debeant tom. 2. 530 B.
Pœnitentiæ sacramentum quando fuerit institutum tom. 2. 529 B.
Peccare non potuit Christus duplici ex capite tom. 1. 781 B.

Universidad de Deusto
Biblioteca

peccata hominum multa & varia, multiplici etiam sua pœna delere voluit Christus to.2.429. D E.
peccata hominum quare prædicta sint tom.2.47 C.
peccata in scriptura non appellantur tenebræ tom. 1. 298 B.
peccata non remittuntur nisi in Christum credentibus tom.1.745 B.
peccata parentum aliquando morte filiorum puniuntur tom.1.806 A.
peccata, quæ commiserunt Iudæi in Christum multo graviora fuerunt, comparata ad testimonium operum, quibus Dominus probabat se esse filium Dei tom.2.192 B.
peccata omnia propter se remissibilia sunt, sed retinentur propter ipsos peccatores tom.2.530.com.1.
peccata retinere quid sit tom.2.ibid.
peccati causa Deus quadrifariam solet infirmitates corporales immittere tom.1.441 E.
peccati seruitus per comparationem ad ciuilem seruitutem declaratur tom.1.765.com.2.
peccatorem peccati seruum esse, optimo syllogismo Christus probat tom.1. 764.com.2.& seq.
peccatores ad Deum clamantes quandoque non exaudiuntur tom.1.699. B C.
peccatores an à Deo exaudiantur fusè tractatur tom. 1. 835 A.
peccatores in multis exaudiuntur à Deo tom.1. ibid.
peccatores miracula quandoque ediderunt, non tamen proprio aliquo opere vel oratione, sed signo aliquo fidei & religionis Christianæ to.1.836. C D E.
peccatores non exaudit Deus si postulent miracula fieri in ostensionem eorum innocentiæ tom.1.836 A.
peccator & peccatum iuxta quorundam opinionem, voce Nihil, significantur tom.1.31 F.
peccator quomodo possit bene petere, & quomodo à Deo exaudiatur tom.2.278.E F.& seq.
peccator seruus dæmonis & peccati, quomodo fiat to. 1.764.com 2.& seq.
peccatorum grauitas in cruce Christi ostenditur tom. 1.280 A.
peccatorum remissio cur tribuatur Spiritui sancto tom. 2.527 C.
peccatum cuius excusationē habuissent Iudæi, si Christus non venisset,& locutus fuisset, quodnam sit to. 2.189.com.1.
peccatum, de quo arguendus erat mundus, quodnā fuerit tom.2.236.com.237 A.
peccatum iteratum grauius est tom.1.443.AB.
peccatum Iudæorum Christum Pilato tradentium, respectu cuius maius dicatur om.2.438. com. 2. 439. com. 1. & A.
peccatum Iudæorum, qui Christum non receperunt, grauissimum fuit tom.1.65.com.
peccatum, magis in anima residet, quàm in carne.tom. 1.79 D.
peccatum non semper sit ex dæmonis suggestione to. 2.24 B.
peccatum trifariam contingit causam esse corporalis infirmitatis tom.1.441 A.
pentecoste, festum hebdomadarum appellatur tom.1. 648 D.
pentecoste quinquagesimo die à Paschate celebrabatur tom.1.ibid.B.
pentecostes festum quare institutum tom. 1.ibid.F.
perditum esse neminem ex Discipulis, quomodo sit intelligendum tom.2.373 A.
permittentis verbis vsus est Dominus cum Iuda, propter tres causas tom.2.61.com.1.
per, quandoque instrumentum, quandoque genus aliquod causæ subindicat tom.1.26. C D.
persecutionem fugientes Apostoli domi cōgregati propter metum Iudæorum, prudentem actum fecerūt, sed non prudenter.tom.2.518.B C.
persecutiones Christus & Apostoli fugerunt, non timore mortis, sed ob alios honestos fines tom.2. 517 C.
persecutiones & pericula quandoque expedit declinare tom.1.641.com. & to.2.517 B.
persecutiones pati propter Deum, est efficax ratio adimpetrandum illius auxilium to.2.329.com.1.
persecutio quælibet Dæmonis siue hominis, Deo sciente & permittente fit to.2.224 A.
perseuerantiæ in petitione & oratione necessitas tom. 2.278 F.& seq.
persona tantùm vna in Christo reperitur to.81.1. C D.
personarum diuinarum quæ apparuerit olim Patribus tom.1.1041 B.
petebant antiqui propter Abraham Isaac & Iacob, sed nos propter vnigenitum filium Dei tom. 2.275 C. 276 B.
petentes plura & maiora habemus à Deo bona, quàm non petentes tom.2.287 B.
petentibus Patrem in nomine Christi, non solùm pro se, sed etiam pro alijs promissa est exauditio tom. 2. 276.D.& seq.
Petere potest etiam peccator, & à Deo exauditur tom. 2.278 F.
Petere Christum, & in Christi nomine quid sit tom.2. 107. com.1.274.com.275.E F.& seq.
Petere Patrem in Christi nomine quid sit tom. 2. 274. com.275 E.276 B.
Petimus aliquod ab hominibus propter tres causas to. 2.286 B.
Petitio, vt exaudiatur, duo habere debet tom. 2. 161. com.2.
Petitio in Christi nomine, habet efficacissimum titulum impetrandi à Patre propter duo tom.2. 275 F.
Petitio ipsa facta Deo, magnum est Dei beneficium to. 2.286 E.287B.
Petitio iungenda est cum mandatorum obseruātia to. 2.108.109.278 D.
Petitio iusta pro illis est, quibus quod petitur rectè conceditur tom.2.319.com.3.
Petitione bona, facit nos Deus dignos suo dono tom. 2.288 A.
Petitio duo continet nempe quod petitur, & rationem impetrandi illud tom.2.275 B.
Petitionem in nomine suo, loco præsentię suæ reliquit Christus tom.2.107.com.1.
Petitiones nostras aliquando exaudit Deus, dum renuit facere quod petimus tom.2.277 B.
Petitionis perseuerantia necessaria tom.2. 287 F.& seq.
Petitio quas conditiones habere debeat, vt bona sit, & à Deo exaudiatur tom 2.ibid.D.
Petri amor & confessio insignis tom.1.631.com.1.
Petri confessio cur non apud Ioannem, sicut apud Matthæum laudata tom.1.633.634 A.
Petri modestia commendatur tom.2.30.com.
Petri charitas & dilectio quomodo non fuerit auersa in negatione, prout dicit S Leo, explicatur tom. 2. 400 B.
Petri humilitas tom.2.563 A.
Petri dignitas Ioannis priuilegia superat tom.2.570. cō. 3.& seq.
Petri negatio prima ex alijs Euangelistis explicatur to. 2.385 A.
Petri negatio secunda similiter explicatur tom.2.395 B. Item tertia 397 A.
Petri negatio tertia, quamuis pluribus verbis, vna tamē cōputatur, quia vna est series rei gestæ to. 2.398 B.
Petri nomen, Simoni de nouo impositum fuit, retento tamen nomine priori tom.1.163.com.2.165 A.
Petri nomine cur non appellauerit Christus Simonem, quando ei Ecclesiæ regimen committebat tom. 2. 566.com.2.
Petro quare, & quomodo prædixerit Dominus mortē crucis tom.2.568.com.1.& ann.seq.

Petro ter prædixit Christus, quòd esset eum negaturus tom. 2. 75 A.
Petro totius Ecclesiæ curam & regimē committit Christus tom.2.561.com.565.com.4.
Petrum cur interrogauerit Dominus, an plus alijs diligat, quod ille scire non poterat tom.2.562 D.& seq.
Petrum cur permiserit Dominus ad tempus cadere to. 2.75.com.4.
Petrum ter negasse se Dominum cognoscere, antequā gallus bis cātaret, prout refert Marcus, quomodo conueniat cum eo quod dicit Ioannes de negatione Petri tom.2.76 A.
Petrus Ionæ & Ioannis, qui idem sunt, filius dicitur to. 1.163.com.2.
Petrus & Andreas non vna, sed multis vocationibus à Christo vocati sunt to.1.165.166.
Petrus, cùm Christo dixit, Tu es filius Dei viui, verum Deum credidit, & confessus est tom.1.175 A.
Petrus, an fuerit primus, cuius pedes lauerit Christus Dominus tom.2.27 B.& seq.
Petrus cur voluerit Christum remouere à lotione pedū tom.2.29.com.& C.
Petrus Christum negans, non in fide, sed sola confessione defecit tom.2.382 D.
Petrus currens ad monumentum non credidit tunc resurrectionem Domini, sed solus Ioannes to. 2.497. com.2.498 B.
Petrus an sicco pede super aquas venerit ad Christum, quando post resurrectionem illi apparuit tom.2. 555.556 A.
Petrus cur de dilectione interrogatus tom.2.561. com. & D.& seq.
Petrus cur secundò & tertiò sit à Christo interrogatus de dilectione tom.2.564.com.3.& seq.
Petrus cur contristatus fuerit, iam tertiò à Christo interrogatus de dilectione tom.2.566.com.3.
Petrus cur de Ioanne interrogauerit, Hic autem quid? tom.2.570.com.3.571.A
Petrus defenditur in tribus, quæ illi ab Origene imputantur, quando se subtrahere voluit à lotione pedum tom.2.29.C.
Petrus & Ioannes venientes ad sepulchrū Christi, quid significauerint. tom.2.494.com.1.
Petrus & successores illius vicarij à Christo relicti, qui vices eius in gubernatione Ecclesiæ gerant tom. 2.550.com.1.
Petrus feruentior, Ioannes intellectu magis perspicax, tom.2.555.com.1.
Petrus in negationibus, non fidem, sed charitatem amisit.tom.2.400.A B
Petrus Ioannē familiari amore diligebat propter Christum.tom.2.571.B
Petrus, non nauim vnam, sed sæculū ipsum suscepisse gubernandum significat, dum se mittit in mare, alijs nauigio peruenientibus tom.2.555.com.2.
Petrus percutiens seruum Pontificis non caruit culpa. tom.2.376.com.3.& seq.
Petrus prior Ioanne perueniens ad Dominum, licet posterior Ioanne ipsum agnouerit, quid significet to. 2.555. com.1.
Petrus quorsum interrogauerit, quis esset proditor to. 2.57 A.
Petrus quare per Ioannem Christum interrogauerit de proditore tom.2.58.A B.
Petrus quorsum gladium portaret tom.2.376.com.1.
Petrus ter tantùm negauit Christum, & semper in domo Caiphæ tom.2.383 A.& seq.
Pharisæi & scribæ fuerintne pastores, & quales fuerint tom.1.861 C.
Pharisæi vnde orti, & quando cœperint tom.2.364 A.
Pharisæi qui fuerint, & vnde dicti tom.2. 363 D.
Phariseorum fimbrię & Philacterię explicantur tom.2. 364.B C.
Pharisæis falsò impuratur error de transmigratione animarum tom.1.118.E F.& seq.
Phrasis hebræorum est, vt exactè respondeant, affirmatione simul & negatione vti tom.1.115. com.1.
phase siue Pascha, festum erat ab Azymorum festo diuersum tom.1.647.B C.
philippi Apostoli humilitas & prudentia commendantur tom.1.170.com.3.
philippum cur potius quàm alium interrogauerit Christus vnde panes emi possent tom.1.529.com.3.
pilati infœlix exitus tom.2.441 A.
pilati iniustitia & arrogantia tom.2.435.com.3.4.
pilati potestas in Christum quæ fuerit tom. 2. 437 B. & quomodo illi data sit 438 B.
pilati verba proponentis, vt Iesus dimitteretur, an coniuncta fuerint cum ijs quę cæteri Euangelistæ referūt à Pilato dicta circa eandē dimissionem to.2. 417. A.
pilato cur Christus non responderit tom.2.455.com. 2.
pilatus existimauit Christum esse Regem Iudæorum; non tamen eius regnum aduersari regno Cæsaris tom.2.413 B.416.com.3.& seq.449.450 A.
Pilatus quo tempore miserit Christum ad Herodem tom.2.420 B.
pilatus multitudinis Deorum assuefactus, Christum quamuis hominem, Dei alicuius filium esse suspicatus est tom.2.434.com.3.
piscationem, quomodo post vocationem ad Apostolatum, repetierint Apostoli to.2.551 A.
pisces centū quinquaginta tres capti ab Apostolis, quid significauerint tom.2.557.558 A B.
piscina in quos templi vsus seruierit tom. 1. 423. E F.& seq.
piscina probatica cur sic appellata to.1.419.420.A B C.
piscinæ historiam immerito Anabaptistæ non recipiunt tom.1.423 A.
piscinæ miraculum figura fuit aduentus Christi tom. 1. 426 A.
piscinæ motione quare vnus tantum sanitatem recipiebat tractatur tom.1.423.B C.& seq.
piscinæ probaticę virtus vnde proueniret to.1.424.C D.
piscinæ virtutem ex ligno in eius fundo iacente prouenisse, fabulosum est tom.1.424 F.
piscis, ignis, & panis an ex nihilo facta fuerint à Christo tom.2.556.com.3.& seq.
plenitudo gratiæ in Christo multiplex to.1. 90. C.& se.
plenus veritatis dicitur Christus nonnullis de causis tom.1.91 D.& seq.
pontifex, cuius atrium Ioannes introiuit, erat Caiphas non Annas tom.2.379 A.& com.2.
pontifex in cuius atrio Petrus interrogatus ab ancilla Christum negauit, erat Caiphas qui tunc pontificatu fungebatur to 2.383 D.
pontifex in Ecclesia neminem habere potest in dignitate superiorem aut æqualem tom.2.555.com.1.
pontifex semel in anno tantum ingrediebatur sancta sanctorum tom.2.353 B.& seq.
pontifex vnus qui agnos & oues gubernet, in Ecclesia semper necessarius tom.2.567.568 A.
pontificatus manere fungebantur aliquando fratres primogeniti, illo absque liberis decedente to.2.355 E.
pontifices apud Iudæos dicebātur etiā ij qui semel per aliquod tempus pontificatum gessissent tom.2.357 B.
pontifices annui esse cæperunt, cum prius quandiu vita duraret illo officio fungerentur tom.2.355 A.
pontifices quare fuerint simul duo tempore Dauid to. 2.356. A D.
pontificis summi ea sunt omnia, quæ de Aarone scripta sunt ad sacerdotale munus spectantia tom.2.351 B.
pontificis summi Iudæorū munera, & functiones quinque tom.2.352 A.
pontificum Iudæorum numerus tom.2.355.A B.
pontificum Iudæorum origo, & successio tom.2.354 A. 357 F.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Porticus Salomonis, quæ fuerit tom. 1. 890. com. 1.
Posse vel non posse aliquid fieri, sex modis sumptum reperitur in scriptura tom. 1. 1031 C.
Potentia auctoris plura potest facere, quàm humana ingenia valeant per se comprehendere tom. 2. 494 C.
Potestas diaboli in Christum quæ fuerit to. 2. 437 B.
Potestas duo significat tom. 2. ibid. A.
Potestas & vsus potestatis quomodo differant tom. 2. 438 B.
Potestas omnis carnis data Christo quænam fuerit to. 2. 308 B.
Potestas Pilati in Christum quæ fuerit to. 2. 437 B. quomodo illi data sit 438 B.
Potestas remittêdi peccata collata Apostolis à Christo, est potestas remittendi per sacramentum pœnitentiæ non per baptismum tom. 2. 529. A B.
Potestas remittendi peccata cur tribuatur Spiritui sancto tom. 2. 527 C. & cur malis ministris communicetur 528 B.
Potestas remittendi peccata, quam habêt sacerdotes, est potestas verè absoluendi & remittendi, non declarandi remissa tom. 2. 530 A.
Potestas remittendi peccata solius Dei est, & ab illo solo hominibus communicatur tom. 2. 525. com.
Potestas remittendi peccata, non tantùm ad pœnas, sed culpas ipsas remittendas valet tom. 2. 530 A.
Potestas remittendi peccata valde differt ab auctoritate prædicandi Euangelium tom. 2. 527 D.
Potestatem habere credentes vt fiant filij Dei, est proprium status Euangelici, & quomodo to. 1. 70. E F.
Potestatem remittendi peccata acceperunt Apostoli, & simul purgati sunt à maculis, quas contraxerant tom. 2. 528 B.
Potestatem remittendi peccata accipientes; si dispositi sint, accipiunt etiam Spiritum sanctum, quâtum ad sanctificationem ipsorum tom. 2. ibid.
Potestatem remittendi peccata conferens Christus, instituit sacramentum pœnitentiæ to. 2. 529 B.
Potestatem remittendi peccata cur dederit Christus Apostolis tom. 2. 524. com. Cur hanc potestatem donauerit dando Spiritum sanctum ibid.
Potestatem remittendi peccata cur non ante passionem communicauerit Christus, nec post suam ascensionem distulerit tom. 2. 527 B.
Potestatê remittêdi peccata soli sibi reseruauerat Deus, & ipsa resurrectionis die primum communicauit hominibus tom. 2. 527 A.
Potus bis oblatus est Christo in passione sua to. 2. 465 A
Præcepta Christi quæ dicantur tom. 2. 172 B.
Præceptorum obseruantia conseruat, & auget Christi amorem erga nos tom. 2. 166. com. 2.
Præceptum habuit Christus vt homo tom. 2. 167. co. 1.
Præceptum aliter Christo impositum est quàm cæteris hominibus imponitur tom. 1. 883 A.
Præceptũ de subeunda morte pro nostra salute, an Christus habuerit, tractatur tom. 1. 879. 880 A. & seq.
Præceptum habuit Christus moriendi, & ea omnia faciendi quæ ad hominum salutem spectabant tom. 1. 881 D. 883 D. to. 2. 138. com. 2.
Præceptum moriendi habuit Christus ab instanti incarnationis tom. 1. 884 A.
Præcursores duo duorũ Christi aduentuum to. 1. 117 D.
Preces Christi, & sacrificium pro quibus fuerint oblatæ; & quomodo quoad hoc differant inter se to. 2. 319 B.
Preces Christi non pro omnibus fuerunt semper, nec eiusdem rationis tom. 2. 320 C. & seq.
Prædestinati soli, quos sibi datos à Patre appellat Christus vident claritatem & diuinitatem Christi tom. 2. 343. com. 1.
Prædicationi Christi, (seclusis etiam miraculis) Iudæi credere tenebantur tom. 1. 407. D E.
Prædicatio exterior cuiuscumque non sufficit ad assentiendum, nisi interius Spiritu sancto cooperante to. 2. 129. com. 2.
Prædicatio hominum est, doctrina verò Dei to. 1. 581 A.
prædicatores quomodo se gerere debeant in publicis reprehensionibus tom. 1. 680. A. 2.
prędicatores verbi Dei non soli sermoni & doctrinę studere debent, sed precibus etiam Dei opem implorare tom. 2. 297. com.
prędicebat Christus futura, vt suorum fidẽ confirmaret tom. 2. 30. com. 1. 135. com. 1.
prædictarum rerum à Christo memoria, quantum iuuerit discipulos Domini dum paterentur to. 2. 222. D & seq.
prædictio operum Christi quomodo differat à prædictione peccatorũ, quę ab hominibus fiunt to. 2. 47 C.
prædixit Christus Apostolis post cœnam vltimam tria de illorum persecutionibus, quæ prius non prædixerat tom. 2. 226 F. & seq.
prædixit ter Christus Petro, quod esset eum negaturus. tom. 2. 75 A.
prelati non sunt mercenarij quamuis oues non eorum propriæ sed Christi sint tom. 1. 866. A B.
prælati quales esse debeant to. 2. 43 D.
prælati quales esse debeant ostendit Dominus in electione Petri tom. 2. 562. com. & quales eligendi 571. co. 1.
prælati & Pastores parati esse debent, vitam exponere pro ouibus suis tom. 2. 568 B.
prælati & Pastoris optima vita est imitatio Christi to. 2. 570. com. 2.
præparatio ciborum concedebatur prima die Azymorum tom. 2. 15 E.
præparatio magna fundamenta iacit ad paticntiam to. 2. 70. com. 1.
præscientia Dei, & scripturarum prophetiæ, non fuerũt causa infidelitatis Iudæorum tom. 1. 1027. 1028. A B C.
præterita pro futuris in scripturis ponuntur tom. 2. 165. com. 1.
præteritum pro plusquam perfecto more hebræorum sæpe ponitur in scriptura tom. 2, 393 B.
prętorium quò adductus fuit Christus Dominus, qui locus fuerit tom. 2. 400. com. 401 A.
primogenitus dicitur quis respectu eorum qui postea nascuntur, & etiam quia ipse primò natus est tom. 1. 88 B.
primogenitus quare Christus dicatur secundum humanam, & etiam secundum diuinam naturam tom. 1. 87 F. 88 A. & seq.
princeps cur diabolus dicatur tom. 1. 1013. A. 2. & seq.
princeps mundi huius diabolus dictus, & qua ratione tom. 1. 1014 B.
princeps huius mundi, id est, diabolus quomodo venire dicatur tom. 2. 136. com. 2.
principatus diaboli in quo consistat tom. 1. 1015. C D.
principatu suo quomodo dæmon spoliatus sit tom. 1. 1015 C.
principem huius mundi nihil habere in Christo quid significet tom. 2. 136. com. 3. & seq.
principes sacerdotum aliquando dicuntur in scriptura qui præfecti erant singulis Sacerdotum classibus tom. 2. 360 D.
principes Leuitarum tom. 2. 361 D.
principium plura habet significata tom. 1. 9. B C.
principium quid significet quando Ioannes ait, In principio erat Verbum tom. 1. ibid.
principiũ dicitur & est Christus Dominus to. 1. 754. A.
promissio Christi quod credentes in ipsum facturi essent opera mira, quæ ipse faceret, non fuit generalis tom. 2. 103. com. 2.
promissio Dei alioqui stabilis & indeficiẽs, propter peccata tantum mutari consuevit tom. 2. 354 B.
promissio facta petentibus in nomine Christi, an sit etiam intelligenda, quando petimus pro alijs tom. 2. 376. D E.

376 D. E. & seq.
Propheta in Deuteronomio promissus Christus est to. 1. 501. com.
Prophetæ & Patriarchæ in Christi nomine petierũt Patrem etiam ante aduentũ ipsius Christi. to. 2. 281 A. diuerso tamen modo ac nos petamus. tom. 2. 282 A.
Prophetæ nomine, quem intellexerint Iudæi quærentes à Ioanne an esset Propheta to. 1. 121. 122.
Prophetia Caiphæ duos sensus longè inter se diuersos habuit. tom. 1. 967 A B C.
Prophetiæ spiritum cur Apostolis Dominus concesserit tom. 2. 254. com. 1.
Propositiones vniuersales scripturæ quomodo intelligendæ tom. 2. 180 B. 274 B.
Pro, præpositio est, quæ in scriptura duas tantum habet significationes tom. 1. 100 C.
Protestari quid significet tom. 2. 53. com. 1.
Prouerbium in scriptura, pro Adagio & pro Parabola sumptum tom. 1. 851 C.
Prouidentia Christi erga suos tom. 2. 70. com. 2.
Proximus etiam ante Euangelium ita diligendus erat, vt pro illius salute spirituali, vita temporalis, quãdo opus erat, exponeretur tom. 2, 71 B.
Proximus semper diligi debuit propter Deum, siue merita proximi præcesserint, siue non tom. 2. 71 C.
Psalmorum liber appellatur in Euangelio 10 annis Lex tom. 2. 193. com. 2.
Pueri ante vsum rationis decedentes sine baptismo non saluantur tom. 2. 84 B.
Pullum & asinam ascendit Christus cum Hierosolymã ingressus est tom. 1. 991 C. D.
Puniebantur statim peccata quædam grauia etiam diebus festis tom. 2. 17 A.
Puniens Dominus malos, aduenire & egredi dicitur. to. 2. 579. in com.
Purgat Dominus iustos res superfluas triplicis generis relecando tom. 2. 149 D. E.
Purgatio duo habet tom. 2. ibid. C.
Purgationis falx quæ fuerit. tom. 2. 150 C.
Purgatio venialium, lotioni pedum comparatur tom. 2. 37. com. 1.
Purpurea vestis, qua Christus Dominus est indutus à militibus, fuerit ne eadem cum chlamyde coccinea to. 2. 425 C.
Purpura & coccus quid sint tom. 2. ibid. E & seq.
Purpurea vestis Christi quid significauerit quæ satisfactio, & meritum inde prouenerit; & quid ex ea discendũ sit tom. 2. 427 B. & seq. 429. & seq.

R.

RAbbi excellentius aliquid significat, quàm latino idiomate magister tom. 1. 155 A.
Rabbi non significat magistrum meum tom. 1. ibi. B.
Ramos palmarum, cur turba populi sumpsit quando exijt obuiam Christo tom. 1. 987 A.
Ratio & Verbũ quomodo inter se differant to. 5. C. 6. A.
Ratio contra omnes turbationes à fide maximè confirmatur tom. 2. 81. com.
Ratio minus quæ agenda sunt videt, quando inferior pars turbata est tom. 2. 80 C.
Recordari discipulos Christi eorum quæ ille prædixisset, quantũ eos iuuerit dum paterentur to. 2. 222 D.
Recubitus Christi in mensa qualis fuerit tom. 2. 56 co. 1.
Recumbere in sinu quid significet tom. 55 com. 1.
Redemptio opus fuit excellentius creatione to. 1. 23. cõ.
Redemptio hominum & voluntas Dei, & opus Dei dicitur tom. 1. 387 F.
Regem Iudæorum existimauit Pilatus esse Christum, non tamen eius regnum aduersari regno Cæsaris tom. 2. 415. B. 416. com. 3. 449. 450 A.
Reges sunt iusti & sancti ex meritis Christi in regno spirituali, & æterno. tom. 2. 430 B.
Regis Iudæorum titulum, cur Pilatus Christo superposuerit tom. 2. 453 A.
Regna temporalia Religione Christiana firmius stabilituntur tom. 2. 220 A.
Regnum cœlorum nemo quantumcunque iustus ingredi potuit, nisi prius Christus morte sua aperiret ianuam tom. 2. 85. Com.
Regnum Christi, quale nam futurum esset, Apostoli Spiritu sancto adueniente edocti sunt tom. 2. 245 F.
Regnum cœleste quod nobis promeruit Christus consequemur per tribulationes iniurias etc. quas pro Christo pati debemus tom. 2. 430 E.
Regnum Dei appellat Christus congregationem sequentium cum tom. 1. 243. com.
Regnum Dei tria significat tom. 1. 247 D.
Regnum Dei & vita æterna idem sunt tom 1. 253. C D.
Regnum & Domus Dei idem sunt tom. 2. 84 C.
Regnum Messiæ temporale futurum credebant Iudæi tom. 2. 410 C.
Reguli domum cur Christus adire noluit, qui cum Cẽturione ituram se promisit tom. 1. 409 com. 2.
Reguli fides qualis fuerit tom. 1. 405 com. 1.
Regulus fuerit ne Iudæus, an Gentilis to. 1. 403. com. 3.
Regulus paulatim creuit in fide Christi tom. 1. 409. com. 3. 411. com. 4.
Regulus, quia de domo vel de genere regio erat, sic dictus fuit tom. 1. 403. com. 3.
Regulus quo iure reprehensus, quia sine miraculis non credebat tom. 1. 407 A.
Religio Iudæorum, & cultus Samaritanorum prædicũtur cessatura diuersis tamẽ rationibus to. 1. 365. cõ. 1.
Religionem temporalibus bonis accommodare Ethnicorum est, Christianorum verò temporalibus Religioni deseruire. tom. 1. 964 E.
Religionis statum meliori commutandum, Christus prædixit Samaritanæ tom. 1. 363 com.
Remissio peccatorum non erat ex lege veteri si lex ipsa in se consideretur tom. 2. 112 D.
Reprehensio non importat contemptum to. 1. 190. D E.
Reprehensio qualis esse debeat tom. 2. 538. com. 3. & seq.
Reprobatio quamuis non sit adæquata, est tamen aliqualis causa non credendi tom. 1. 894 D.
Reprobatur nemo absque culpa sua tom. 1. ibid.
Responsio exacta iuxta Hebræorum phrasim affirmatione simul & negatione constat. tom. 1. 115. com. 1.
Resurrectionis Christi Domini tempus tom. 2. 491 E.
Resurrectionis nostræ Christus causa est in quadruplici causarum genere tom. 1. 935 D.
Resurrectionis tam iustorum quàm impiorum Christus est causa tom. 1. ibid. A.
Resurrectio nocebit potius, quàm prosit impijs tom. 1. ibid. B C.
Resurrectio nõ solum animarum, sed etiam corporum fiet tom. 1. 934 A B.
Resurgentes corpora assument, non spiritualia, sed carnea tom 1. ibid. E.
Rete plenum piscibus, nec tamen scissum Ecclesiæ vnitatem significauit tom. 2. 558. com. 4.
Retinentur peccata non propter se (sunt enim omnia propter se remissibilia) sed propter ipsos peccatores tom. 2. 530. com. 1.
Retinere peccata quid sit tom. 2. ibid.
Retinet etiã Deus peccata, quæ Sacerdos claue nõ errante retinet, nec dimittit tom. 2. ibid.
Retrorsum cur ceciderint Iudæi tom. 2. 371 C.
Reuerentia exhibita ministro aut contemptus, in eum refertur, cuius est minister to. 2. 51. com. 1.
Rex Iudæorum an esset Christus, quare interrogauerit Pilatus non autem an se dixisset Regem Iudæorum to. 2. 408. com. 3. & seq.
Rex Regum efficitur Rex ridiculus, vt nos veri reges æterni efficeremur. tom. 2. 430 C.
Ritus Ecclesiastici contra hæreticos defenduntur. tom. 1. 367 A.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Rogari ab hominibus cur velit Deus. tom.2.286. B. & seq.288.

S.

SAbbata non dicebantur singuli dies, licet à sabbato omnes denominarentur tom.2.482.com.
Sebbati plures significationes in scriptura.to.2.ibid.
Sabbati obseruatio, cessationis eiusdem sabbati figura fuit tom.1.446. D
Sabbati præceptū partim ceremoniale fuit to.1.ibid.A
Sabbati solemnitas occasu Solis finiebatur, post quem licebat operari.to.2.483. E.
sabbati solemnitas quatuor habebat, quæ ei erant propria tom.1.643. D E & seq.
sabbati transgressor dum Christus appellatur,cur varijs se defendat rationibus tom.1. 452.A
sabbati trangressorem Christum fuisse,dixerunt Iudæi, & hæretici tom.1. 445.A
sabbato apponebantur recentes panes propositionis tom.1.644. E.
sabbato geminabatur iuge sacrificium tom. 1.ibid B
sabbato cur Christus fecit opera, quæ alijs diebus præstare potuit tom.1.450. C
sabbato cur successerit Dominicæ obseruatio .tom.1. 446.B
sabbato quatuor genera operū licita fuisse to.1. 447.E
sabbato quæ opera prohibita fuerint.to.1.ib.D & seq.
sabbatum vnde dictum tom.1.433. A
sabbato quantum itineris liceret conficere to.1 643.E
sabbatum cur fuerit inter festa Iudæorum potissimum tom.1.645.E
sabbatum aliquando totam hebdomadam significat tom.2.482.com.
sabbatum Christus obseruauit exactissimè to.1.448.E
sabbatum figura fuit mortis Christi,& humanæ redemptionis tom.1.447.A
sabbatum Iudæorum quatuor ob causas cessauit tom.1. 446.B
sabbatum,pluribus de causis apud Iudæos fuit celebertimum tom.1.445. C
sabbatum,quatuor illis quæ ei propria erant, statū beatorum figurauit tom.1.645.B
sabbatum quòd sequebatur diem mortis Christi Domini,quare dictum sit magnus dies tom.2.15. F
sacerdos summus tantum semel in anno ingrediebatur Sancta sanctorum tom. 2. 353.B & seq.
sacerdotes habent potestatem verè absoluendi & remittendi peccata tom.2.529. C D & seq.
sacerdotes in remittendis peccatis,non tantum peccata, sed personas & illarum dispositiones respicere debent tom.2.530.B.
sacerdotes magni fuerintne vnqua 1 duo simul?tom.2. 355.F
sacerdotes summi quare fuerint duo tempore Dauid tom. 2.356.A D
sacerdotes etiam per Christum à templo eiecti fuēre tom.1.215. A
sacerdotes summi, cùm Pontificatum gererent quandiu vita duraret,cur postea paucis annis, & denique vno tantum anno illo officio fungerentur tom.2. 354.E F & seq.
sacerdotis summi functiones & munera quinque tom. 2.352.A.
sacerdoti summo defuncto, succedebat primogenitus illius tom.2.354. A
sacerdotis summi appellationes.tom. 2.351.A B
sacerdotis summi ea sunt omnia, quæ de Aarone scripta sunt ad munus sacerdotale spectantia tom. 2. ibid.B
sacerdotum vices & turmæ tom.2.359.B
sacerdotum secundi ordinis origo tom.2.357.F & seq.
sacerdotum summorum origo & successio tom. 2.354. A 357.F.
sacerdotum summorum numerus,cur alius colligatur in scriptura, alius verò ex Iosepho,& cæteris tom:2. 355 C.
Sacerdotum secundi ordinis ea sunt,quæ de filij Aaron ad munus sacerdotale spectantia scribuntur tom.2. 351 B.
Sacerdotum in classes 24. distributio tom.2.358 E.
Sacerdotum secundi ordinis munera & functiones seprem tom.2.ibid.C.
Sacerdotes summi aliquando dicuntur in scriptura præfecti singularem classium tom.2.360 C.
Sacramenta Ecclesiæ per quæ iustificamur; significata sunt per sanguinem & aquam,quæ ex latere Christi fluxerunt.tom.2.471. com.2.
Sacramentum Eucharistiæ, quando fuerit institutum à Christo tom.2.40.com.2.55.com. 1.
Sacrificare non licebat Iudæis, nisi Hierosolymis.tom. 1.214.com.1.
Sacrificia Iudæorum,multum à gentium sacrificijs differebant.tom.1.369 C.
Sacrificium iuge figura fuit nostri Sacrificij to.1.644 C.
Sacrificia Iudæorum quatenus Christi figura, Deo placebant tom.1.369 C.
Sacrificiū Christi,fuit generale pro omniū & singulorū peccatis ex parte sua sufficientissimum tom.2.319 B.
Sacrificium Christi & preces eiusdem differunt,quoad illos pro quibus offerebantur tom.2.ibid.
Sacrificium acceptissimum Patri se ostendit Christus, pro suis inimicis,& cæteris omnibus, dum à Pilato horrendum spectaculum ostenderetur Iudæis tom. 2.431.com.2.
Salim quæ ciuitas fuerit tom.1.301 B.
Saliua è capite defluens,filium significat à Patre procedentem tom.1. 818 A.
Salutem hominum voluit, & effecit Deus tom.1 385.co.
Samaria primo anno post passionem Domini, conuersa fuit ad Christum. tom.1.340 C.
Samaria nomen est prouinciæ,& nomen ciuitatis to.1. 331.A.
Samaria à Somer dicta tom.1.331 A.
Samarię condita iacuēre ossa Elisæi,& Ioannis Baptistę tom.1.332 A.
Samaritana quàm se prudenter gesserit cum Christo loquens tom.1.350 com.2.
Samaritana quinquies matrimonium contraxerat, sextus non maritus sed adulter erat tom.1.359 A.
Samaritana multiplici matrimonio incontinentiam suam ostendit tom.1.359 B.
Samaritani etiam sperabant Messiam venturum tom.1. 375.com.1.
Samaritana cur Iacob patrem suum appellauerit to.1. 351. com. 1.
Samaritana charitate mota, suos conciues accersit to.1. 377.com.2.
Samaritani nomen ac dœmoniaci, Christus refellit.to. 1.787 A.
Samaritani verè erant Idololatræ tom.1.363 A.
Samaritanis non contebantur Iudæi,solum quia eos oderant tom.1.337. E.& seq.
Samaritani quare velut Ethnici à Iudæis haberentur to. 1.318 E.& seq.
Samaritanos Iudæi contemnebant veluti Idololatras tom.1.334.com.4.
Samaritanos dedignabātur Iudæi multis de causis.tom. 1.339 B.
Samaritanorum religio & cœremonię to.1.338 D.
Samaritanorum origo tom.1.ibid.C.
Samaritanorum fides commendatur.tom. 1.402. com. 2. & seq.
Samaritanorum conuersio ad finem Ianuarij facta est tom.1.393 A.
Samaritanū cur Iudæi Christū appellauerint.to.1.785 cō.
Sancta sanctorum semel in anno tantum ingrediebatur summus Sacerdos tom.2. 353 B.

San-

Sanctificatus dicitur Christus à Patre,non solùm vt homo,sed etiam vt Deus tom.1.903.904.B C D.
Sanctificare quid significet in scriptura tom.2.333 .co.1.
Sanctificare in veritate quid sit tom.2.331.com.1.
Sanguis & aqua quæ ex latere Christi fluxerunt, sacramenta Ecclesiæ,præsertim Baptismum,& Eucharistiam significarunt tom.2.471.com.1.
Sapientia Dei omnium creatrix, ex ipsarum creaturarum ordine cognosci potest tom.1.64.F.& seq.
Scandalum quid sit tom.1.620.com.2.& to.2.209. co.1.
Scandalum audientium Eucharistiæ doctrinam,quale fuerit tom.1.618.com.2.& seq.
Scenopegia quando & quomodo à Iudæis celebrata tom.1.632.A.
Scenopegia festum quare institutum tom.1.ibid.C.
Scientia Christi qualiter eadem cum scientia Patris, & qualiter ab illa diuersa sit tom.1.673.AB.
Scientia Dei non determinat futura, sed prædicit, quæ fient.tom.1.745.A.
Scire aliquid & simul ignorare, tribus modis contingit tom.2.89.A.
Scire omnia,& secreta cordium aperire, Dei proprium est tom.2.291.com.1.
Scire & videre Spiritum sanctum, quomodo differant tom.2.115.com.& A.
Scribarum munus quodnam esset apud Iudæos tom.2. 213.A.
Scribarum institutio & initia tom.2. 365.B.
Scribarum munera duo tom.2.361.F.362.E.
Scribæ dicuntur etiam in scripturis, Lectores, & legis Doctores & legis periti tom.2.362.A.
Scribæ & Pharisæi in synagogis principatum gerebant tom.2.215.A.
Scribæ vnde dicantur tom.2.362.A.
Scribæ qui fuerint apud Iudæos tom.2.361 E.
Scripsit Christus in terra quid & quare, dum de adultera interrogatus esset tom.1.725.D.
Scriptura non omnia quæ ad vnum effectum necessaria sunt vno in loco, sed in diuersis docere solet to. 2.278.C.
Scripturæ quomodo Christo perhibeant testimonium tom.1.503.com.
Secreta cordium aperire,Dei proprium est to.2.291 co.1.
Sed, quo sensu particulam hanc sæpe vsurpet Ioannes tom.2.187.com.1.215.com.
Sententia iusta in mundum & eius Principem per Christum lata fuit tom.1. 1011.E & seq.
Sepeliebant Iudæi vitos insignes magna aromatum copia tom.2.476.com.3.
Sepelire mortuos diebus festis licebat tom.2. 16.C D.
Sepulchro nouo & alieno, cur voluerit Dominus sepeliri tom.2.477.com.3.& A.
Sepulturæ officium quod Christo Domino præstitit Ioseph quid significauerit tom.2.ibid.com.1.
Sermo Christi, quomodo iudicaturus dicitur eos, qui Christi verba non recipiunt tom.1.1051.com.1.
Sermo Christi,quibus modis purgauerit Apostolos,to. 2.151.com.
Sermo Christi fuit falx,qua purgauit Apostolos, tanquam palmites suos tom.2.150.B C.
Sermo qui purgauit Apostolos, quisnam fuerit tom.2. 151.152.C.153.A.
Serpens æneus,fuit aptissima inter omnes figuras quæ Christum præcesserunt tom.1.276.A.
Serpens æneus quomodo fuerit figura, nō solum Christi,sed omnium eius mysteriorum;fusè tractatur to. 1. ibid & seq.
Seruari à malo quid sit tom.339.com.2.
Serui dicti sunt, qui ad statum legis vet. pertinebant; at nunc amici in Euangelio dicuntur tom. 2. 177. com.1.
Serui sumus natura & debito, sedconditione & statu nunc sumus filij & amici Dei tom.2.178.A.
Seruitus peccati per analogiam ad seruitutem ciuilem manifestatur tom.1.765.com 2.
Seruitus triplex à qua per Christi libertatem eripimur tom.1.761.B.
Seruo bono & probato secreta Dominus manifestat, non vt seruo,sed vt amico tom.2.178.C.
Seruorum & Dei filiorum collatio tom.1.765.com.2.
Seruus magni beneficij loco habere debet,si æqualem habeat cum Domino conditionem tom.2. 185.co.2.
Sequitur Christum, qui eius obseruat legem tom.1. 732.com.3.
Sichar eadem est ciuitas quæ Sichen, & qualis illa fuerit tom.1.331.B C.
Sichar multis de causis in scriptura celebris tom.1.ibid.
Signum Iudæis petentibus, cur non aliud quàm Resurrectionem dedit Christus tom 1.223.A.
Siloe baptismi figura fuit tom.1.819.A.
Siloe Christum repræsentabat tom.1. 818.C.
Siloe non fons,sed piscina dicebatur, in quam recipiebantur aquæ à fonte defluentes tom. 1.817. E.
Simon & Simeon, ethymologia & significatione differunt tom.1.157.A.
Simon crucem Christi portans quid significaret tom. 2.451.A.
Simon quando & quomodo crucem Christi portauerit tom.2.449.B.
Si particula, non semper conditionalis, sed quandoque etiam affirmatiua est tom.1.662.A.
Si,non semper conditionalis,sed aliquando causalis est tom.1.1017.A.
Sinum Patris tenere, vel in eo esse, non significat tantum à Deo diligi tom.1.109.E.& seq.100.D.
Sinus Dei,naturæ identitatem, & arcanorum eius cognitionem,significat tom.1.110.AB.
Sirmiense concilium quomodo intelligi voluerit illud Gen. 19. Pluit Dominus à Domino tom 2.198.E.
Sitim vtramque quomodo aqua viua Spiritus sancti extinguat tom.1.351.& seq.355.& seq.
Sitis duplex, corporalis vna, spiritualis altera tom.1. 351.A.
Sitis Christi in cruce tom.2. 464.com.3.
Spasmum in Beata Virgine improbabiliter quidam fingunt tom.2. 461.com.1.
Species Eucharistiæ sunt symbolum Ecclesiæ tom. 1. 591.C.
Spei habitus auferetur à damnatis tom.2. 159.com.2.
Spinea Christi corona quid significauerit, quæ satisfactio,& meritum inde prouenerit,& quid ex ea discere debeamus tom.2.427.B.& seq.
Spiritu turbari quid sit to.1.2.52.com.2.
Spiritu sancto illustrante, multa postea intellexerunt Apostoli,quę prius non intellexerant tom.2 129.co.2.
Spiritu sancto docente Apostolos, docuit etiam Christus per ipsum tom.2 243. com.
Spiritualis homo quadruplici libertate donatur tom.1. 259.com.1.
Spiritualium hominum viæ & consilia occulta sunt to. 2.268.com.2.
Spiritui sancto, cur tribuatur potestas remittendi peccata tom.2.527.C.
Spiritum sanctum manere super Christum quid sit to. 147.C D.
Spiritum sanctum mansurum in æternum cum Apostolis,promisit Christus,& impletum est tom.2.113.co.1.
Spiritum sanctum manere apud Apostolos & in ipsis esse,quomodo differat tom.2.116.com.2.
Spiritum sanctum cur non dederit Christus Apostolis, quando promisit.tom.2.129. com.2.
Spiritum sanctum quomodo mittat Filius à Patre tom 2.197.C.
Spiritum sanctum procedere à Patre per Filium, quomodo sit intelligendum tom.2.ibid D.
Spiritum sanctum procedere principaliter à Patre,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quomodo sit intelligendum tom.2 ibid.
Spiritum sanctum etiam à Filio procedere constat ex scriptura tom.2.259 D. & seq.
Spiritum Sanctum cur dederit Christus insufflando to. 2.523 com.& A.& seq.
Spiritum sanctum dari hominibus quid sit to.2.525.co.
Spiritum sanctum verum esse Deum, colligitur ex verbis illis Christi, Accipite spiritum sanctum.&c. tom. 2.ibid.A.
Spiritus sancti Diuinitas,contra Macedonium probatur tom.1.25 A.
Spiritus sanctus vnà cum Patre & filio,rerum omnium factor & conditor est tom.1.ibid.C.
Spiritus sanctus,cur super Christum descendit in specie columbæ tom.1.145 D.
Spiritus sanctus duplici modo in Christi incarnatione concurrit tom.1.257.A B.
Spiritus sancti vox quomodo audiatur to.1.260. co.2.
Spiritus sanctus heroicis operibus se manifestat in renatis tom.1.261.com.1.
Spiritus nomine an Christus ventum intellexerit,an verò Spiritũ sanctum,fusè tractatur tom.1.261 A.& seq.
Spiritus sanctus &eius gratia aqua viua appellantur to. 1.344.D E F.
Spiritus sanctus & aqua in tribus similes tom.1.345 C.
Spiritus sancti purificatio,ab aquæ lotione in quatuor est dissimilis tom.1.ibid.E F.
Spiritus sanctus fœcundans animas,aquæ terram fœcũdanti similis est tom.1.346 F.& seq.
Spiritus sanctus animas fœcundans aquæ terram fœcũdanti in quatuor dissimilis tom.1.347.B C.
Spiritus sanctus tribus de causis appellatur aqua viua tom.1.348.C D.
Spiritus sanctus dicitur fons,quia nobis impartitur aquam vitæ tom.1.356 A.
Spiritus sanctus fons est omnium bonorum, dona eius riuuli tom.1.705.com.2.
Spiritus sanctus etiam ante Christi glorificationẽ quomodo datus fuerit tom.1.709 B.
Spiritus sanctus missus est propter merita Christi,& eius intercessionem vt homo est tom.2.109.110.
Spiritus sancti missio,in quo differat à missione Filij,per quam homo factus est tom.2.109 B.
Spiritus sancti plenitudo non nisi diligentibus datur, & ipsã præcedit mandatorũ obseruatio to.2.109.110.
Spiritus sancti missionem,præcessit meritũ Christi Dei & hominis tom.2.110 B.
Spiritus sanctus, cur in veteri lege non sit dictus Paracletus tom.2.112 B.129.com.2.
Spiritꝰ veritatis cur dicatur Paracletus to.2.113.co.2. sex etiam rationes afferuntur,ib.A.& seq.
Spiritus sanctus quæ docuerit Apostolos tom.2.129 A.
Spiritus sanctus venit vt sanctificaret & doceret homines,& ad complementum perduceret to.2.ib. co.2.
Spiritus sanctus modo à Patre,modò à Filio mitti dicitur tom.2.ibid.
Spiritus sanctus nisi interius cooperetur, non sufficiet cuiuscumque prædicatio exterior ad mentem auditorum conuertendam tom.2.ibid.
Spiritus sanctus venit ea prosequi,quę Christus perfecerat tom.2.131 B
Spiritus sanctus testimonium perhibiturus de Christo, quatuor appellationibus exprimitur to. 2.194 co.3.
Spiritus sanctus quomodo dicatur venire tom.2.ibid.
Spiritus sanctus quomodo dicatur misisse Filium to. 2.195 A.
Spiritus sanctus,vt Deus est,quomodo à Patre, & Filio dicatur mitti tom.2. ibid.
Spiritus sanctꝰ à Patre,& à Filio mitti dicitur to.2.195 A.
Spiritus sanctus dicitur mitti,ratione effectuũ,quos facturus erat in discipulis tom.2.198.A B.
Spiritus sancti missio in die Pentecostes,partim inuisibilis partim visibilis fuit to.2.196.com.2.
Spiritus sanctus consubstantialis Patri significatur,quãdo dicitur à Patre procedere tom.2.199.com.2.
Spiritus sancti persona est distincta à persona Patris & Filij,vnius & eiusdem substantiæ cum eis to.2.201 A.& seq.
Spiritus sanctus cur Christo testimonium perhibuerit tom.2.202.com.
Spiritus sancti processio non est generatio tom. 2.201 B.Huius rei congruentes rationes afferũt Patres;vera tamen & certa ratio ignoratur tom.2.ibid. C.& seq.
Spiritus sanctus testimonium reddidit veritatis Christi, non solum per Apostolos,sed etiam per se tom. 2.201 D.& seq.
Spiritus sanctus cur tot verbis descriptus sit à Christo Domino tom.2.202 C.
Spiritus sanctus quatuor impedimenta sustulit,quæ Apostolos à testimonio perhibendo veritati Christi retardare poterant tom.2.203.C.
Spiritus sancti virtus plus splendet in morte contemnẽda,quàm impedienda tom.2.211.com.224 D.
Spiritus sancti diuinitas probatur tom.2. 232. com.
Spiritus sancti aduenientis vtilitas tom.2.233.com.248 com.254.com.2.
Spiritus sanctus quare non missus sit,nisi post ascensionem Christi tom.2.231 B.
Spiritus sancti diuinitas absente Christo manifestius est commendata tom.2.231 C.
Spiritus sanctus quænam docuerit Apostolos ex ijs, quę Christus habuit illis dicenda ante Ascensionem, sed tunc non dixit,quia incapaces erant tom.2. 245. A.& seq.
Spiritus sancti diuinitas & persona,vnũ ex ijs fuit, quæ Christus habuit dicenda Apostolis ante Ascensionẽ, sed tunc non dixit,quia illi portare non poterant to. 2.245 E.
Spiritus sanctus quando & per quæ opera suam diuinitatem declarauerit tom.2.248 A.
Spiritus sanctus non per quoscunque homines, sed per Ecclesiã suam veritatem docet tom.2.250 A.
Spiritus sanctus non solùm Apostolis,sed etiam Ecclesiæ promissus est;& in dogmatibus stabiliendis sem per inter se conuenientia docet tom.2.249 B.250 B.
Spiritus sanctus quibus modis Apostolos docuerit veritatem tom.2.250 A.
Spiritus sanctus non semper reuelat mysteria, nisi homo ex parte sua cooperetur tom.2.251 A.
Spiritus sanctus Dux & gubernator Ecclesiæ tom. 2. 252 B.
Spiritus sanctus à Filio audire dicitur,quia ab illo procedit tom.2.251.com.253 A.
Spiritus sanctus à Patre & Filio procedit tom.2.195.196. 251.com.255.com.2.& A.
Spiritus sanctus quomodo clarificauerit Filium tom.2. 254.com.2.& seq.
Spiritus sanctus in nobis existens per gratiam facit nos vnum inter nos & vnum cum Deo tom.2.338 B.
Spiritus sanctus Patris dilectio credentibus datur, vt per eum efficiantur filij tom.2.347 C.
Spiritus sanctus promissus à Christo post ascensionem, quare detur ante illam tom.2.525 C.
Spiritus sancti donatio, prima die Resurrectionis an noua fuerit,tom.2.526 D.& seq.
Spõgia aceto plena hyssopo inuoluta lõgæ arũdini imposita est,& Christo oblata tom.2.467.com.1.& A.
Sponsalia duo à Dei filio celebrata tom.1.309 A.
Sponsalia Christi cum communibus nuptijs comparãtur tom.1.310 A.
Spõsus in nuptijs Cana,nõ fuit Ioannes tom.1.207 A.
Stare non semper significat in scriptura erectum esse tom.2.386.com.
Sum,verbum est soli Deo propriè conueniens tom.1. 801.com.1.
Suos quos appellet Christus Dominus tom.2.19. com. 1.fi.A.
1.& A.B.
Superbia incredulitatis causa tom.2.535. D.
Superfluarum rerum triplex genus, resecat Dominus à iustis tom.2.149.DE.
Supplantare quid sit tom.1.48.com.
Supplementa verborum facienda sunt, quando ex his quæ in contextu habentur, sententia non perficitur tom.2.138.B C.
Surgere aliquem, phrasis est, qua vtitur scriptura, cùm de insignibus viris loquitur tom.1.716.A.
Suscitare seipsum, signum fuit diuinitatis in Christo tom.1.223.BC.
Suscitare minus significat quàm viuificare tom.1.465.
Synagoga,& Ecclesia dictus est Iudæorum conuentus, noster verò nunquam dictus est Synagoga tom .2. 211.B.
Synagoga eiicere, & absque synagogis facere quid sit tom.2.ibid.com.& 213 D.
Synagogarum origo, & antiquitas, & multitudo tom. 2.213.F.& seq.
Synagogæ ſtarum in meliorem mutandum, Christus Nicodemo prædixit tom.1.245.A.
Synagogæ triplex significatio tom.2.211.A.
Synagogæ in quem vsum fuerint institutæ tom.2.212. B.& seq.Quis ordo in illis seruaretur 212.C.
Synagogæ construebantur etiam à gentilibus tom. 2. 215.A.
Synagogis quinam præessent tom.2.ibid.

T

TAbernaculi nomine Beatissima Virgo significatur tom.1.83.D.
Tabernaculum habitationem significat in quo breui tempore quis commoratur to.1.ibid.C.
Templorum vsus absque ratione quibusdam hæreticis inuisus tom.1.369.D E.
Templorum vsus merito ab Ecclesia retinetur tom.1. 372.E.
Templum cur Christus domum Patris mei appellauerit tom.1.217.com.2.
Templum diuinitatis,est humanitas Christi to.224 CD.
Templum Hierosolymitanum bis ædificatum fuit to. 1.226.C.
Templum secundum quo tempore cæptum,& quo fuerit absolutum tom.1.227.B.& seq.
Temporalia bona non sunt petenda propter seipsa tom.2.280.A. Non ordinata in honestum & spirituale finem exigui valoris sunt &c. tom.2.ibid.B.
Tempus suum quod appellauerit Christus to 1.663.AB.
Tenebrarum nomine, diuersæ res significantur tom.1. 43.44.45.46.
Tenebrarum nomine,ignorantia veritatis est intelligenda tom.1.293.AB.
Tenebrarum nomine nũquam in scriptura peccata intelliguntur tom.1.ibid.
Tenebræ dicuntur homines viam Dei & salutis ignorantes tom.1.43.com.2.
Tenebræ in scriptura aut Dei ignorationem,aut ignorantes ipsos significant tom.1.293.AB.
Tentare quid sit,& quibus de causis fieri soleat tom.1. 531.A.
Tentatio ad peccandum non semper est à dæmone tom.2.24.B.
Tentatio dæmonis, neminem à culpa excusat tom.2. 23.com.1.
Testamenti noui perfectio supra vetus, ex collatione Christi cum Moyse deducitur tom.1.85.com.fecit
Testem suorum operum, quomodo Christus seipsum tom.1.737.com.1.
Testimonia tot ac tanta habere cur voluit Christus to. 2.205F.
TestimonioBaptistæ Christo exhibito,credere tenebantur Iudæi tom.1.407.C.
Testimonio Baptistæ vti voluit Christus tribus de causis tom.1.49.50.
Testimonio Ioannis fidem non habentes grauiter peccarunt tom.1.52.F.53.A.
Testimonio tria sunt necessaria tom.2.204.B.
Testimonium Christo perhibitum à Ioanne an esset æqualis auctoritatis cũ operibus Christi tom.1.499. A.
Testimonium duplex perhibuit Dominus se esse Christum,& Filium Dei tom.2.192.A B.
Testimonium duplici ex capite potest esse verum tom. 1.733.com.1.
Testimonium operum Christi maius fuit ex parte Iudæorum,quam testimonium prædicationis tom.2. 192.A.
Testimoniũ quod Apostoli Christo reddiderũt,quomodo nitetur testimonio Spiritꝰ sancti,& quę impedimenta Spiritus sanctus sustulerit tom.2.203.C.
Testimonium quod Baptista Christo perhibuit, eiusmodi fuit vt Iudæi deberent illi fidem habere tom. 1. 51.F.& seq.
Testimonium quod Christus sibi reddidit, præstantius fuit testimonio Ioannis Baptistæ tom.1. 51.C.53.A.
Testimoniũ, quod Ioannes Christo perhibuit necessarium fuit,ita tamen vt sine illo sufficientissimum esset quod Christus de se ipso perhibuit tom.1. 51.BC.
Testimonium reddidit Spiritus sanctus veritatis Christi,non solum per Apostolos, sed etiam per se tom. 2.203.A.
Testimonium sibi ipsi perhibere, quomodo Christus potuit tom.1.737.com.1.
Testimonium singulare cur reddiderit Ioannes de aqua,quæ ex latere Christi fluxit tom.2.473.com.1.
Testis Christi fuit Baptista, & omni acceptatione maior tom.1.51.F.
Testis vt fide dignus sit,tria habere debet tom.1.52.A.
Timor & tristitia aliquando incredulitatis causa tom. 2.535.E.& seq.
Timor seruilis non ejicitur nisi per charitatem perfectam tom.2.177.B.
Titulus Crucis prophetatus tom.2.455.com.1.
Thomam credidisse Resurrectionem quomodo intelligendum videatur tom.2.545.A.& seq.
Thomas an crediderit priusquam tetigerit corpus Christi Domini tom.2.539.B.
Thomas Apostolus quare duo nomina habuerit tom. 2.551A
Thomas cur non fuerit cum alijs Apostolis,quando illis apparuit Christus tom.2.ibid.C.
Thomas duo confessus est, vnum ex experientia scilicet Resurrectionem,alterum ex fide Christum id est Deum seipsum suscitasse tom.2.541.B.
Thomas quando receperit potestatem prædicandi, & remittendi peccata tom.2.536.D.
Thomæ apparuit Christus Dominus Hierosolymis. tom.2.537.A.
Thomæ confessio fusè declaratur tom.2.539.com.2.
Thomæ fides in confessione eius fuit vera fides & meritoria, imperfectionem tamen habuit admixtam tom.2.541.D & seq.
Thomæ fides,qua credidit Resurrectionem, an fuerit perfectior nostra tom.2.544.B.
Thomæ infidelitas circa quæ mysteria fuerit tom. 2. 533.C.536.B
Thomæ infidelitas voluntaria tom.2.539.com.1.
Thomæ infidelitatis causa tom.2.535.D.536.BC.
Thomæ peccatum quale fuerit tom.2.532. com.2.533. com.& A.& seq.
Thomæ cur voluerit Christus alia apparitione, & ipsius corporis sui tactu,suam resurrectionem persuadere tom.2.536.com.1.& seq.538.com.2.
Trahere homines ad Deum, cur Christus Patri potius quàm Spiritui sancto tribuit tom.1.572.B.
Trahi homines ad Deum dicuntur, non quia violen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tia, sed quia virtutis diuinæ efficacia ducuntur tom. 1.577 A.
Transitus quare dicatur mors Christi tom.2.20 com.1.
Transmigratio animarum, falso Pharisæis imputatur tom.1.118 E.& seq.
Transubstantiatio panis in corpus Christi confirmatur tom.1.615.616 C.& seq.
Traxit ad se omnes Christus exaltatus in cruce,& quomodo,explicatur tom.1.1017.1018. A B C.
Tribulationes via sunt,qua deueniendum est ad Regnum,quod nobis promeruit Christus tom.2.430 E.
Trinitas personarum in Deo,nequit ex creaturarū cognitione deduci tom.1.63 F.& seq.
Trinitatis opera indiuisa sunt tom.1.25 B.
Trinitatis quæ persona olim apparuerit Patribus tom. 1.1041.1042 B.& seq.
Tunicam Christi & vestes etiam omnes sortiti sunt inter se milites tom.2.458 A.
Tunicas plures quomodo prohibuerit Christus tom.2. 459 D.
Tunicæ Christi integritas,& vestium diuisio, quid significent tom.2. 458 C.
Turbatio Christi motus fuit compassionis voluntariè à Christo excitatus tom.1.941.A B.
Turbatio,commune quid est omnibus passionibus appetitus tom.2. 79 B.
Turbatio discipulorum ex quibus passionibus constaret tom.2.81 A.
Turbatio discipulorum qualis fuerit tom. 2. 79. com & A.

H.

VElata Christi facies ,cui illuserunt Iudæi & gentiles,quid significet tom.2.427.com.2.
Vendentes cur è templo non solo verbo , sed tremendo illo facto Christus expulerit tom.1.219 C. & seq.
Vendentes in templo,quare cæcli sint à Christo tom.1. 217.218.A B.& seq.
Vendentes in templo,bis à Christo cæcti sunt to.1.214. com.2.218 B.
Venialia peccata non impediunt absolutam munditiē, quæ est per gratiam tom.2.37 B.
Venire homines in mundum quid sit to.1.59 D. & seq.
Venire in nomine Domini quid sit to.1.992.com.1.
ventus, in quibus cum Spiritu sancto aliqualem similitudinem habeat tom.1.261.262. 263.
verba Christi,quomodo significarent illum esse filium Dei à Patre procedentem tom.2.105.com.1.
verba Christi,quatuor modis à nostris differunt tom. 1.431.B C.
verba Dei duo esse finxit Eunomius tom.1.13 A.
verbum Christi manere in aliquo,quid significet tom. 2.161.com.2.& A.
verbum caro,& non homo factum est,cur dixerit Euangelista tom.1.79 C.& seq.
verbum caro,& non filius Dei caro factus est,quare dixerit Euangelista tom.1.77 E.
verbum caro factum est à rota Trinitate to.1. 82. C D.
verbum caro factum dicitur,vt maior exremorum dignantia magis Dei charitatem commendet tom. 1. 79 E.
verbi,cur potius quàm filij nomine Ioannes vtatur in initio sui Euangelij tom.1.16 C.17 A.
verbum Dei fecit omnia, quæ extra facientem sunt to. 1. 25 B.
verbum Dei non tantùm sensibilium,sed etiam spiritualium auctor & factor est tom.1.ibid.D E.
verbum Dei lux hominum,sed non Angelorū dicitur, quia non hos, sed illos tantum redemit tom. 1.42 D.
verbum Dei,si animam rationalem non sumpsisset,homo non diceretur tom.1.78 E.
verbum Dei audire,est ei obedire tom.1.784.com.2.
verbum Dei vita & lux dicitur,quia vita est illorum tantum quos fide illuminat tom.1.40.com.
verbum Dei lux dicitur,quia naturale & supernaturale lumen hominibus præstat to.1.39.A B.
verbum Dei,vita dicitur in scriptura tom.1.39. com.
verbum Dei qua ratione potuerit ex creaturarum cognitione deduci tom.1.64 C.
verbum Dei,lux dicitur potissimum postquam carnem induit tom.1.41 A.
verbum Dei,multipliciter differt ab humano verbo & Angelico tom.1.8.B C.11.A B.& seq.
Verbum dicitur filius Dei quatuor de causis tom. 1. 15 D.
verbum diuinum omnium rerum creatorem & conseruatorem esse,Ioannes significauit verbis illis,Sine ipso factum est nihil tom.1.32.C D.
verbum Diuinum animam sumpsit rationalem,& non tantum sensitiuam tom.1.78.C D.
verbum Diuinum & carnem & animam,quæ humanæ naturæ partes sunt,sumpsit tom.1.78 B.
verbi Diuini æternitas significatur à Ioanne verbis illis, In principio erat tom.1.20.AB.
verbi Diuini,quinque proprietates deducunt Patres ex illis Ioannis verbis,Verbum erat apud Deum tom. 1.11.12.A B.
verbi Diuini æternitatem , consubstantialitem, & distinctionem à Patre , significauit Ioannes verbis illis,Et Verbum erat apud Deum tom.1.20.A B.
verbi Diuini duplicem statum,à Salomone expressum, tradit Ioannes in primis sui Euangelij verbis tom. 1. 23.A B C.
verbi Diuini æternitatem , quare prius quàm eius substantiam Ioannes propoluerit in initio sui Euangelij tom.1.17.E F.
verbi diuini efficacia tom.1.377. com.2.
verba efficacius audientium permouent animos,quando facta præcedunt tom.2.31.com.1.
verbum,& ratio differunt inter se tom.1.5.B C.
verbum in humanitate sua,lux vera dicitur tom.1.57 C. & seq.
verbum,nomen est personale & proprium filio Dei tom.1.16 A.
verbum non est dicendum Patris instrumentum tom. 1.27.B C.
verba per humanitatem Christi prolata, erant etiam Patris,sed diuersè tom.2.101.com.1.
verborum supplementa facienda sunt, quando ex his quæ in contextu habentur, sententia non perficitur tom.2.138 B C.
Veritas est doctrina Christi tom.2.199.com.1.
veritas est,qua quod promissum est impletur tom. 1. 91 D.
veritas legē frequenter significat tom.1.298.com.
veritatis nomine multa significantur tom.1. 91 D. & se. 777 A. & seq.
veritas omnis,quam Spiritus sanctus docturus erat Apostolos, quænam fuerit tom.2.249.com.
veritatis plenus dicitur Christus,multis de causis tom. 1.91 D.& seq.
veritas,quæ per Christum facta est,quid significet tom. 1.101.com.104 B.
veritates,quibus assentitur intellectus , in duplici sunt differentia tom.1.509 A.
veritas triplex tom 2.13.com.2.
veritatis vis & natura tom.1.825.com.3.
veritas,vmbris & promissionibus , gratia verò vniuersæ legi opponitur tom.1.104 A.
vere ex veritate esse quid sit tom.2.415.com.1.
veracem quomodo Deum facit,qui Christo credit to. 1.315.A B.
vesper duplex apud Hebræos tom.2.8 B.
Vesper secundus id est occasus solis , in annumeratione dierum aliquando computabatur cum sequenti , aliquando cum præcedenti die tom. 2. ibid.D.

Vesperis vocabulum Hebræum id est ערב nūquam in scriptura accipitur pro nocte to. 2.484 C.
Vestes Christi,an ita diuisæ fuerint,vt etiam scisse sint. tom.2.457 A.
Vestes Christi cur inter se diuiserint milites to.2.ibid.B.
Vestes Christi quot & quales fuerint tom. 2. 459 C.
Vestes Christi an sorte diuisæ fuerint à militibus , an verò sola tunica tom.2.457 E.
Vestium Christi diuisio,& tunicæ integritas,quid significent tom.2.458 C.
Vestes Christi non omnino viles, sed honestæ fuerunt tom.2.457 D.
vestes latronum qui cum Christo crucifixi sunt,an fuerint diuisæ inter milites tom.2.457 E.
Viam Domini dirigere & præparare , quid sit tom. 1. 124.com.
Via ,per quam Christus ibat ad Patrem diuerso modo ad Christum & ad nos refertur to.2.90.B C.
Via,veritas & vita , quare dicatur Christus tom. 2. 91. com.
Vicarium vnum in terris reliquit Christus , ita vt vices illius succedat vnus post alium gerat tom.2. 550. com 1.
Videndi verbum in scriptura vsurpatur pro quacunque sensatione tom.2.540 B.
Vident apud diabolum quæ filij diaboli faciunt , quomodo intelligendum sit tom.1.767.com.3.
Videre Deum,in scriptura quinque modis sumptū reperitur tom.1.107 B.& seq.108.
Videre Deum in humanitate assumpta: excellētius est, quàm in quacunque alia figura tom.1.108 A.
Videre & scire Spiritum sanctum quomodo differant tom. 2.115.com.1.
Videre,in bonum & in malum in scriptura accipitur tom.1.521.com.2.
Vini defectio in nuptijs Cana vnde prouenerit tom. 1. 185.com.1.
Vinum à Christo in nuptijs factum, rubrum erat tom. 1.210 C.
Vinum myrrhatum quodnam esset & cur datum sit Christo,& ipse noluerit bibere tom.2.465 A.& seq.
Vino vti,malum non est vt Seuerus mentiebatur tom. 1.210.B C.
Virtutes infusæ & morales auferuntur à damnatis to. 2.159.com. 2.
Visio duplex mentis & corporis tom. 2. 97.com. 2.
Visus est Deus olim,non in essentia,sed in figuris tom. 1.107.D E.& seq.
Visus excludit fidem tom. 1.581.com.1.
Vita non solum pro temporali,sed pro æterna apud Ioannem sumitur tom.1.931.932. A B.
Vitam exponere pro bonis temporalibus,aliquando licet tom.1.864. A B.
Vitam habere & abundantius habere , multa significat tom.1.859.com.1.
Vitam in verbo Dei esse,multis modis verum est to.1. 33.34 B.& seq.
Vitam in semetipso,& à semetipso habere quàm sint diuersa tom.1.479.com.1.
Vitæ nomine,spiritualem vitam gratiæ & gloriæ significat Ioannes,quando dicit , In ipso vita erat tom.1. 35 B C.
Vitæ nomine quandoque vitam à verbo Dei nobis præfitam,quandoque illam quæ in ipso Dei verbo est, significatur tom.1.40. com.
Vitam per peccatum amissam, Deus per Verbum suum nobis restituit to.1. 34 com.
Viti cur & qua ratione Christus comparetur tom.2.143 com.A.& seq.
Vitis similitudo passionem & mortem indicat tom. 2.145 A.
Vitis similitudo significat etiam Apostolorum purgationem tom.2.ibi.B.
Vitis vera quid significet tom.2.142.143.com.
Viuere dicitur Christus propter Patrem, non solum vt homo,sed etiam vt Deus tom.1. 613 B C.& seq.
Viuere in carne,& secundum carnem differunt tom.2. 330.com.1.
Vinificare plus significat quàm suscitare to.1.465.C D.
Vinificare quadrifariam in scriptura accipitur tom.1. ibid.A.
Vna sabbati ponitur pro primo tom 2.482. com.
Vndecim numero in Euangelio qui dicatur to.2. 332 B.
Vnctiones,quibus à Magdalena Christus fuit vnctus, quot fuerint tom 1.979.980.A B.
Vnctus fuit Christus in incarnatione tom.1.146 F.
Vnxit Maria bis Christū Dominū to.1.979.980. A B C.
Vnigenitus Patris Christus dicitur,quia est ei consubstantialis tom.1.87.A B.
Vnio Christi & illius fumentis in Eucharistia,quomodo sit intelligenda tom.1.611.612.A B.
Vnitas Apostolorum, quomodo similis fuerit vnitati Patris,& Filij tom.2.323.A.
Vnitatem charitas affert,tamen ordinem non confundit tom.2. 324 B.
Vnitas duplex Animorum & corporum in Deo tom. 2.337.D E.
Vnitas fidelium duplex tom.2.335.com.2.337.A.
Vniuersales Propositiones scripturæ quomodo intelligendæ tom.2.180.A B.274 B.
Vnum sumus in Deo,non cum Deo tom.2.337 B.
Vocati à Christo quare tam citò respondent tom.1. 175.com.1.
Vocantem Christum sequi,non leuitas erat sequentiū, sed virtus verbi vocantis tom 1.166.com.2.
Vocis Christi efficacia tom.2.508.com.3.
Volo in scriptura,sæpe significat precationem, non imperium tom.2. 344.com.1.
voluntas trifariam in scriptura sumpta tom.385 A.
voluntas naturalis,& deliberata reperiebantur in Christo tom.1.1004.com.2.1005 F.1006 A.
voluntate carnis,turpis concubitus,voluntate viri, honestus significatur to.1. 74.com.2.
voluntatem Dei faciens,quomodo dicatur cognoscere doctrinam Christi tom.1.673 D.
voluntatem Patris facere,quomodo à Christo cibus appelletur fusè tractatur tom.1.590 E.& seq.
voluntatem Patris facere, & opus perficere eius , quid sit tom.1.383.com.
vox clamans dicitur Ioannes,vt tria subindicentur to. 1.92.com.& seq.
vox de cælo cur ad Christum facta fuerit tom. 1. 1008. com.1
vox dictus est Ioannes tribus de causis tom.1.123 A.
vox Spiritus sancti quomodo audiatur tom.1. 260. co. 2.& seq.
vsus potestatis & potestas quomodo differant tom. 2. 438 B.
vt,aliquando causam,aliquando consequutionem significat in scriptura tom.1.809 C.
vt, consecutionem aliquando significat , non causam tom.2.193.com.2.

Z.

ZAcharias Pater Ioannis Baptistæ an fuerit summus Sacerdos tom.2.359 C.
Zelus quid sit,& quantus in Christo fuerit tom. 1. 220. com.& seq.

Finis indicis rerum memorabilium.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX EORVM TANTVM SCRIPTVRAE LOCORVM, QVI VEL EX PROFESSO, VEL OBITER IN HOC VOLVMINE EXPLICANTVR.

Genesis.

Genes.1. In principio creauit Deus cœlum & terram tom.1.5.com.10. C D.28 B.
Genes.2. Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea tom.1. 80. A B.
Genes.17. Non vocaberis Abram to. 1.164 B.
Genes.19. Pluit Dominus à Domino sulphur &c. tom. 2.198 C.
Gene.22. Nunc cognoui quia timens Deum tom.1.792. com.2.
Genes.24. Rebecca egrediebatur habens hydriã in scapula sua tom.1.354.com.3.
Genes.28. Vidit Iacob Angelos Dei ascendentes & descendentes tom.1.177 A.
Genes. 32. Vidi Dominum facie ad faciem to.1.107 D.
Gen.49. Catulus leonis Iuda tom.1.140 B.
Gen.49. Non auferetur Sceptrum de Iuda, donec veniat qui mittendus est tom.1.113 A 114 D.
Genes.49. Ligans ad vitem pullum suum, lauabit in vino stolam suam &c.tom.2.145 A.

Exodus.

Exod.3. Qui est misit me ad vos tom.1.111 com.
Exod.12. Decima die mensis tollat vnusquisque agnum &c.tom.1. 988 A.
Ibidem. Est enim phase id est transitus Domini tom.2. 5. C.
Exod.29. Vnctus fuit Aaron Sacerdos tom.1.159 A.
Exod.33. Non videbit me homo & viuet tom.1.105 C.

Deuteronomium.

Deuteron.18. Prophetam suscitabit Dominus de medio fratrum vestrorum tom.1.128 A.501.com.
Ibidem. Ponam verba mea in ore eius, & loquetur quæ cumque præcepero ei tom.1.881 E.
Deutero.19. In ore duorum aut trium testium, stabit omne verbum tom.1.736.co.2. & seq.
Deutero.21. Maledictus omnis qui pendet in ligno to. 1.278 B C.
Deutero.26. Dominum elegisti hodie, vt sit Deus tuus tom.2.182 A.
Deutero.28. Maledictus qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis tom.1.278 B.

Iosue.

Iosue 7. Da gloriam Deo, & confitere tom.1.828.com.3.
Iosue 14. Hebron vocabatur Cariatharbe. Adam maximus ibi inter Enacim situs est tom.2.432 C.
Iosue vltimo. Testes vos estis, quia ipsi vos hodie elegeritis Dominum &c.tom.2.182 A.

Iudicum.

Iud. 9. Pax tecum, ne timeas, non morieris tom. 2. 519. com.2.

Rut. 4.

Rut.4. Soluebat calceamentum suum, & dabat proximo tom.1.132 C.

Primus Regum.

1. Reg.2. Videbis æmulum tuum in templo in vniuersis prosperis Israel tom.2.356 E.
1. Reg.16. Pacificusne est ingressus tuus? tom. 2.519. com.2.
1. Reg.16. Num coram Domino est Christus eius to. 1.142.com.152 C.
1. Reg. 28. Quare inquietasti me vt suscitarer tom.1. 465 D.

Secundus Regum.

2. Reg. 15. Rex quoque transgrediebatur torrentem Cedron tom.2.364.com.
2. Reg.16. Habes autem tecum Sadoc, & Abiathar Sacerdotes tom.2.355 F.
2. Reg. 16. Quid mihi & vobis filij Saruiæ? tom.1. 189 A.

III. Regum.

3. Reg. 19. Vngitur Eliseus in prophetam to. 1. 159 A.

IV. Regum.

4. Reg.2. Et sanatæ sunt aquæ tom.1.200 A.
4. Reg.9. Pax est Iehu? tom.2.519.com.2.

Iob.

Iob 36. Omnes homines vident eum, & vnusquisque intuetur procul tom.1.107 B.

Ex Psalmorum libro.

Psal.4. Quis ostendet nobis bona tom.1. 900. com.2.
Psal.5. Iudica eos Deus tom.1.288 B.
Psal.7. Scrutans corda & renes Deus tom.1. 173 A.
Psal.9. Desiderium pauperum exaudiuit Dominus to.1.951 C.
Psal.21. Clamabo & non exaudies, & non ad insipientiam mihi tom.1.1067 A.
Psal.21. Annuntiabitur Domino generatio ventura to. 1.265 A.446 E.
Psal.25. Iudica me Domine, quoniam ego in innocẽtia mea ingressus sum tom.1. 288 A.
Psal.32. Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum. &c.tom.1.171.com.2.
Psal.34. Congregata sunt super me flagella & ignorani tom.2.423.com.
Psal.40. Verbum iniquum constituerunt aduersum me tom.1.965 C.
Psal.44. Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ tom.1. 146. D.160 A.
Psal. 44. Quia concupiuit Rex speciem tuam tom.1. 346 B.
Psal. 45. Sanctificauit tabernaculum suum altissimus tom.1.83.C D.
Psal.47. Ibi dolores vt parturientis tom.2.270 C.
Psal.50. Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam tom.2.281 B.
Ibidem. Lauabis me & super niuem dealbabor tom.1. 345.F.
Psal.56. Exurge gloria mea, exurgam diluculo tom.2. 493 A.
Psal.68. Zelus domus tuæ comedit me tom.1.220.com.

Psal.68. In

Psal.68. In siti mea potauerunt me aceto to.2. 465. co. 1. & A B.
Psal.71. Deus iudicium tuum Regi da, & iustitiam tuam filio Regis tom.2.241.com.1.
Psal.79. Qui regis Israel intẽde, qui deducis velut ouem Ioseph tom.1.851 B.
Psal.80. Buccinate in Neomenia tuba tom.1.650 C.
Psal.81. Ego dixi dij estis tom.1.901.com.3. & A B.
Psal.84. Misericordia & veritas obuiauerunt sibi tom.1. 91 D.
Psal.88. Misericordiam autem meam non auferam ab eo tom.2.281 B.
Psal.104. Nolite tangere Christos meos tom.1. 159 E.
Psal.108. In generatione vna deleatur nomen eius to. 1.742 A.
Psal.117. O domine saluum me fac, benedictus qui venit in nomine Domini tom.1.989 C.
Psal.118. Et lex tua veritas tom.1.297. com.
Psal.120. Dominus custodiat introitum tuum & exitũ tuum tom.1.857.com.2.
Psal.122. Ad te leuaui oculos meos, & c.tom.1. 949 C.
Psal.131. Propter Dauid seruum tuum, non auertas faciem Christi tui tom.2.281 A.
Psal.131. Paraui lucernam Christo meo tom.1.495. co.2.

Ex libro Prouerb.

Prou.5. Bibe aquam de cisterna tua, & fluenta putei tui tom.1.706 B.
Prou.5. Deriuentur fontes tui foras tom.1.705 C.
Prou.8. Dominus possedit me in initio viarum suarũ tom. 1.23 C.
Prou.8 Beatus qui obseruat ad postes ostij mei tom. 1. 850 A.

Ecclesiastes

Eccles.10. Vidi seruos in equis, & principes quasi seruos ambulantes tom.1.766.com.2.

Cant.

Cant. 1. Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es tom.1.346 B.

Sapient.

Sapien. 9. Tecum Sapientia tua, quæ nouit opera tua tom,1.23 B.

De Ecclesiastico.

Eccl. 21. Qui odit correctionem, vestigium est peccatoris tom.1.360.com.1.
Eccl.24. Ego quasi vitis fructificaui suauitatem odoris tom.2.143.com.

Esaias.

Isai. 1. Neomeniam & Sabbatum & alias festiuitates non feram tom.1.446 B.
Isai.5. Eleuabit signum in nationibus tom.1. 277 A.
Isa.6. Vidi dominum sedentem super solium excelsum tom.1.107 D.1041.com.2.
Isai. 6. Excœca cor populi huius tom. 1. 819 D. 1034. com.
Isai. 7. Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis tom. 1.343 C.
Isai.8. Pro eo quod populus meus abiecit aquas Siloe tom.1.820 A.
Isai.9. Primo tempore alleuiata est terra Zabulon to. 1.167.com.2.
Isai.9. Factus est principatus super humerum eius to.1. 1018.com. & tom.2.450.com. 4.
Isaiæ.9. Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, vt confirmet & corroboret illud in iudicio & iustitia tom.2.241.com.2.
Isai.20. Vadens nudus & discalceatus tom.1.133 E.
Isai.26. Sicut qui concipit, cum appropinquauit ad partum dolens clamat in doloribus suis tom.2.270 E.
Isai.40. Vox clamantis in deserto tom.1. 91.com.1.
Ibid. Recepit de manu Domini duplicia to.1.645 D.
Isai.43. Dedi in deserto aquas, & flumina in inuio to.1. 706 A.
Isai. 48. Dominus misit me, & Spiritus eius tom.2. 196 A.
Isai.53. Quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui reuelatum est? tom.2.206 C.
Isai.53. Non erat species neque decor tom.2. ibid.
Isai.53. De iudicio sublatus est tom.2.447.com.2.
Isai.54. Lætare sterilis quæ non parturis tom.1.876 A.
Isai. 55. Omnes sitientes venite ad aquas tom.1.705.co.1.
Isai.61. Spiritus Domini super me tom.1.160. A.tom.2. 196 B. & seq.
Isai.63. Torcular calcaui solus tom. 1.392 B. & tom.2. 145 A.
Isai. 64. Quæ præparauit Deus diligentibus se tom.2. 87 D.
Isaiæ. 65. Inuentus sum à non quærentibus me tom. 1. 702 A.
Isai.65. Benedicetur in Deo Amen tom. 1. 246 B.
Isai.66. Qui immolat bouem quasi qui interficit virum tom.1.654. C D.

Ieremias.

Ierem.4. Leuate signum in Syon tom.1. 277 A.
Ierem. 17. Recedentes à te in terra scribentur tom. 1. 725.com.2.
Ierem.17. Suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit Rex & sapiens erit, & faciet iudicium, & iustitiam in terra tom.2.241.com.1.

Ezechiel.

Ezech.18. Quid est quod parabolam vertitis in prouerbium tom.1.852 C.
Ezech.34. Væ pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos tom 1.861 B.
Ezech.34. Suscitabo super eas pastorem vnum to.1.859. com.2.
Ezech.36. Effundam super vos aquam mundam &c. to. 1.126. A 2.
Ezech. 37. Assumam filios Israel de medio nationum, ad quas abierunt tom.1.876.com.

Ioel.

Ioel.2. Lætamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis Doctorem iustitiæ tom.2.41 B.

Ionas.

Ionæ.1. Ionas fugit in Tharsim tom.1.1008. B C.

Aggæus.

Aggæi 2. Anno secundo Darij Regis, &cæt. tom.1. 227 B.

Zacharias.

Zachar.9. Ecce Rex tuus venit tibi sedens super asinam, & super pullum eius tom.1.991 D & tom.2. 41 B.

Malach.

Malach.1. Non est mihi voluntas in vobis dicit Dominus, &c. tom.1. 364 A.

De lib. Machab.

2. Machab. 1. Vt & vos quoque agatis festum scenopegiæ tom.1.654 C.
2. Machab.10. Contigit fieri purificationem templi in modum tabernaculorum tom.1.653 F.

Matthæus.

Matth.1. Iosias genuit Ieconiam tom.1.136 B C.
Matth. 1 Vt impleretur quod dictum est per Prophetam, Ecce Virgo concipiet tom.1.1028.

Matth.2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Matth.2. Vbi est qui natus est Rex Iudæorum? tom. 1. 237.com.2.
Matth.4. Si filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant tom.1.242 F.
Mat.5. Beati qui esuriunt & sitiunt Iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur tom.1.354 A.600 E.
Mat.6. Tu autem, cum oraueris intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, &c.tom 2.297 A.
Matth.9. Vt sciatis quia filius hominis habet potestatem, &c.tom.1.242 C.
Matth.10. Nolite possidere, &c. neque duas tunicas to. 2.459 D.
Matth.10. Non estis vos qui loquimini; sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis tom.1.260.com.2.
Matth.11. Prophetæ vsque ad Ioannem prophetauerunt tom.1.117 E.
Matth.11. Nemo nouit Patrem nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare tom.1.101.com.108 F.
Matth.12. Si in digito Dei ejicio dæmonia, peruenit in vos regnum Dei tom.1.244.com.
Matth.12. Ecce mater tua & fratres tui foris stant quærentes te tom.1.188.com.2.
Matth.13. Alligate ea in fasciculos ad comburendum tom.2.159.com.3.
Matth.16. Tu es Christus filius Dei viui tom.1. 175 A.
Matth. 16. Beatus es Simon Bar Iona tom. 1. 163. com. 2.
Matth.17. Quid ergo dicunt Scribæ, Heliam debere primum venire: tom.118 A.
Matth.20. Non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à Patre meo tom.2.87 D.
Matth.21. Baptismus Ioannis erat è cœlo; an ex hominibus? tom.1.130 A.
Matth.21. Auferetur à vobis regnum tom.1.244. com.
Matth. 22. Ligatis manibus & pedibus eius to. 2.159. com.3.
Matth.23. Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi tom.1.861 C.
Matth.24. Orate ne fuga vestra fiat in hyeme vel sabbato tom.1.643 E.
Matth.25. Possidete paratum vobis regnum to. 2.87. D.
Matth.26. Accipite & comedite, Hoc est corpus meum tom.1.623 B.
Matth.26. Cum illud bibam vobiscum nouum in regno Patris mei tom.2.84 C.
Matth.26. Dico vobis amodo videbitis filium hominis à dextris virtutis Dei tom.1.117 B.
Matth.28. Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati tom.2.482.com.& A & seq.

Marcus.

Marc.7. Pharisæi nisi crebro lauerint manus non manducant, &c.tom.1.261.com.1.
Marc. 14. Adolescens autem quidam sequebatur eum, amictus sindone super nudo &c.tom.2.379 C.
Marc.14. Summi verò Sacerdotes, & omne concilium quærebant aduersus Iesum testimonium tom. 2. 360 B.

Lucas.

Luc.1. Spiritus Sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi tom.1.257.B C.
Luc.2. Peperit filium suum primogenitum tom.1. 88 C.
Luc.3. Sub principibus Sacerdotum Anna & Caipha to. 2.357.A D.
Luc.9. Quidã dicebant Ioannes surrexit à mortuis, quidam quia Helias apparuit tom.1.118 F.
Luc.11. Si non dabit quia amicus est, propter importunitatem surget & dabit &c.tom.1. 835 A.
Luc.13. Dicite vulpi illi sanitates perficio hodie & cras tom.1.923 com.1.
Luc. 15. Accurrens cecidit super collum eius tom. 1. 154.com.3.
Luc.16. Lazarus in sinu Abrahæ tom.1.110 D.
Luc.19. Venit Filius hominis saluum facere quod perierat tom.2.41 A.
Luc.22. Ecce manus tradentis me, mecum est in mensa tom.2.55.com.1.
Luc.22. Vt edatis & bibatis in regno Patris mei tom. 2. 84 C.
Luc.24. Nos sperabamus quod ipse redempturus esset Israel tom.1.117 C.
Luc.24. Oportuit Christum pati & ita intrare in gloriam suam tom.2.313.com.
Luc.24. Et cognouerunt eum in fractione panis tom. 1.602 E.

Ioannes.

Ioan.1. Ego nesciebam eum, sed vt manifestetur in Israel veni tom.1.152 A.
Ioan.5. Pater non iudicat quemquam tom.1.161 B.
Ioan.7. Hic est verè ille propheta tom.1.121 D.
Ioan.11. Scio quia semper me audis tom.1. 1006 D.
Ioan. 14. Qui videt me, videt & Patrem meum tom. 1. 107 E.
Ioann. 14. Apud vo manebit, & in vobis erit tom.1. 147 D.346 D.
Ioan.16. Princeps mundi iam iudicatus est tom.1. 1013. A. 2.
Ioan.16. Quæcunque audiet loquetur, & de meo accipiet tom.1.465.com 1.
Ioan.19. ad hoc natus sum, vt testimonium perhibeam veritati tom. 1. 92 B.

De lib. Actuum.

Acto. 13. Calcea te caligas tuas tom.1.134. B C.
Acto. 16. Quædam mulier nomine Lydia purpuraria &c.tom.1.333.com.3.
Acto.22. Viri Patres & fratres audite tom.1.212 A.

Epist. ad Rom.

Rom.1. Reuelatur iustitia Dei de fide in fidem tom.1. 54 C.
Rom.3. Causati sumus Iudæos & Græcos omnes esse sub peccato tom.1.104 D.
Rom.5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, &c.tom. 1.344 D.
Rom.5. Commendat Deus charitatem suam, quia cùm inimici essemus, &c.tom.1.283 D.
Rom.5. Multo magis gratia Dei in gratia vnius hominis Iesu Christi tom.1.98. com.2.
Rom.6. Non regnet peccatum in vestro mortali corpore tom.1.765.com.1.
Rom.7. Quis me liberabit de corpore mortis huius? to. 1.260.com.1.
Rom.8. Suscitabit corpora vestra, propter inhabitantẽ Spiritum eius in vobis tom.1.554.com.
Rom.8. Non accepistis spiritum seruituris iterum in timore, &c.tom.1.245.C.
Rom.8. Gemimus adoptionem filiorum Dei expectantes tom.1.71 B.
Rom.9. Non omnes qui ex Israel, ij sunt Israelitæ to.1. 171.com. 2.
Rom.10. Christus ad iustitiam omni credenti tom.1. 160 C.

Prima ad Corint.

1.Corint.6. Membra vestra membra sunt Christi tom. 1.611 A.
1.Corint.10. Bibebant de consequente eos petra tom.1. 96.com.
1.Corint.10. Multi vnum corpus sumus, qui de vno pane participamus tom.1.603 B.
1.Cor.15. Plus omnibus laborauí to.1.397.co.1.
1.Corint.15. Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis to.1.78 F.

Secun-

Secunda ad Corint.

2.Corint.3. Vbi spiritus Domini ibi libertas tom. 1. 259.com.1.
2. Corint. 10. Captiuantes intellectum in obsequium Christi tom.1 512 A.
2.Corint.12. Despondi enim vos vni viro tom. 1. 140. com.2.
2.Corint. 11. Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur tom.2.277 E.

Ad Galat.

Galat.3. Nos redemit de maledicto, factus pro nobis maledictum tom.2.278 A.
Galat. 4. Misit Deus filium suum factum ex muliere, & factum sub lege tom.1.274 B.
Galat.4. Liberi sumus, qua libertate Christus nos liberauit tom.1.70 F.
Galat.5. In libertatem vocati estis tom.1.71 C.

Ad Ephes.

Ephe.1. Qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum, &c.tom.1.383. com.
Ephes.2. Deus qui diues est in misericordia. &c. tom. 1. 317.com.

Ad Philip.

Philipp. 2. Factus obediens vsque ad mortem tom. 1. 882 A.

Ad Colossen.

Coloss.2. Donans vobis omnia delicta, delens quod ad uersus nos erat Chirographum tom.1.289.com.

Ad Thessalon.

2.Thessal.2. Quod elegerit vos Deus primitias in salutem in sanctificatione spiritus, & fide veritatis tom. 2.113.com.2.

I. *Ad Timoth.*

1.Timoth.2. Qui vult omnes homines saluos fieri tom. 1.383.com.
1.Tim. ibidem. Doctor gentium in fide & veritate, to. 2.113.com.2.
1.Timoth.4. Venient quidam prohibentes nubere tom. 1.183.com.
1.Tim.4. Speramus in Deum viuum, qui est Saluator omnium fidelium tom.1.383.com.

II. *Ad Timoth.*

2.Timoth.2. Nouit Dominus qui sunt eius tom.1. 868. com.2.869.com.2.

Ad Titum.

Tit.2. Nemo te contemnat tom.2. 153.com.
Tit.3. Apparuit benignitas & humanitas Saluatoris nostri Dei tom.1.284 C.

Ad Hebræos.

Hebr.2. Qui sanctificat, & qui sanctificatur ex vno omnes tom.1.273 C.
Hebr.5. Qui in diebus carnis suæ, &c. & exauditus est pro sua reuerentia tom.1.1006 B.

Epistola Iacobi.

Iacob.1. Deus enim neminem tentat tom.1.531 B.
Iacob.1. Qui perspexerit in lege perfectæ libertatis, &c. tom.1.260.com.1.761.com.
Iacob.4. Petitis, & non accipitis, eo quod malè petatis tom.2.277 F.

II. *Petri.*

2.Pet.2. Nos firmiorem habemus propheticum sermonem tom.1.92.com.

Ioannis.

1.Ioan.1. Vita quæ erat apud Patrem & apparuit nobis tom.1.14 A.21.com.
1.Ioan.2. Aduocatum habemus apud Patrem Christum Iesum tom.2.111.F.285 A.
1.Ioan.2. Fortes estis, & verbum Dei manet in vobis tom.2.161.com.2.
1.Ioan.3. Vt filij Dei nominemur & sinus tom. 1.72.C. tom.2.348.B.
1.Ioan.3. Videbimus eum sicuti est tom.1.108 B.
1.Ioan.3. Qui peccat ex diabolo est, tom.1.784.co.2.
1.Ioan. 3. Translati sumus de morte ad vitam tom.1. 475 A.
1.Ioan. 4. Qui soluit Christum ex Deo natus non est tom.1 162 B.
1.Ioan.5. Qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est tom.1.72.com.
1.Ioan.5. Tres sunt qui testimonium dant, in terra, Spiritus aqua, & sanguis tom.2.473.com.1.
1.Ioan.5. Qui credit in filium Dei, habet testimoniũ Dei in se tom.1.315.com.3.

INDEX

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX HAERESVM, QVAE IN HOC VOLVMINE SPARSIM CONFVTATAE REPERIVNTVR.

B.

Baptismum aqua non significatum à Christo verbis illius; Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, &c. affirmarunt nonnulli hæretici to. 1. 254. EF.
Baptismum re susceptum, esse omnino ad salutem necessarium, reijcitur tom. 1. 253. A.
Baptizatos infantes rebaptizandos esse cùm ad annos discretionis perueniunt, error est Anabaptistarum to. 1. 254 A.
Baptismũ Ioãnis paris virtutis fuisse cum baptismo Christi, error fuit Donatistarum tom. 1. 305 A.
Baptismum Christi alij dixerunt inferiorem fuisse baptismo Ioannis to m. 1. ibi. C.
Beatos non videre Deum in essentia, sed in quodam eius splendore, hæresis fuit quorundã tom. 1. 108. B C.
Beatos pares esse in gloria, error fuit Iouiniani tom. 2. 83 A.

C.

Christus ab impio Celso ignorantiæ vel impotentiæ arguitur tom. 1. 1019 E.
Christum syderibus & fato subiectum fuisse, hæresis fuit Priscillianistarum tom. 1. 200. B C.
Christum non esse Dei verbum, sed ad quem Dei Verbũ factum est, hæresis fuit quorundam tom. 1. 81 D.
Christi corpus naturæ fuisse cœlestis, error fuit Valentini tom. 1. 82. A.
Christi carnem apparentem fuisse non veram, error fuit Manichæorum tom. 1. 81 D.
Christum hominem tantùm fuisse & capisse quando à matre genitus est, refutatur tom. 1. 81. BC. 145. E. 162. B.
In Christo duas fuisse personas, hæresis fuit Nestorij tom. 1. 81 C.
In Christo diuinam naturam humanæ fuisse permixtam reijcitur tom. 1. 80 D. tom. 2. 314 A.
Christum à Iudæ iustè traditum fuisse, Caianorum hæresis fuit tom. 2. 23 A.
Christo corpus non surrexisse clauso sepulchro, reijcitur tom. 2. 494 A.
Christi adhuc viuenti latus lancea fuisse perforatum, reijcitur tom. 2. 471 A.
Communionem sub vtraque specie esse de iure diuino, refutatur tom. 1. 599 A & seq.

D.

Diabolum Patrem habere & auum, error fuit Manichæorum tom. 1. 779 A.
Diabolum auctorem fuisse rerum visibilium, error fuit eorundem Manichæorum tom. 1. 1015 B.

E.

Ecclesia, Christum non sufficienter prouidisse per Apostolos, reijcitur tom. 2. 129. 130 A. & seq.
In Eucharistia non esse realem Christi præsentiam, hæresis est recentiorum tom. 1. 146. B C. & 587. C.
In Eucharistia, etiam post consecrationem remanere panis substantiam, refutatur tom. 1. 615 C.

F.

FIDEM absque operibus ad salutem sufficere, hæresis fuit Eunomij, quam, licet diuerso modo amplexi sunt Recentiores hæretici tom. 2. 150. F. & seq. 278 D. 544 D.
Filij consubstantialitatem & æternitatem negarunt Arriani, & confutantur tom. 1. 18. C D. 19. A. 26 B. 36 B. 87. 88. 109. DE. 145 F. 311. 312 C. 313. 314. A B. 613 A. tom. 2. 122. B C. 145 C. 309 C. 335 A. vide etiam Verbum Dei.

I.

Infantes, cùm primùm nati sunt, vsum habere rationis, reijcitur tom. 1. 60. D E.
Infantes decedentes sine baptismo saluari, error fuit Pelagianorum tom. 2. 84 B.
Ioannem Baptistam, non hominem sed Angelum fuisse error fuit Origenis tom. 1. 47. C D. 48. A B.
Ioannis historiã de probatica piscina non recipiunt Anabaptistæ tom. 1. 423 A.
Ioannis historiam de muliere adultera, ab eisdem reijcitur tom. 1. 721. C D.

L.

Legis præcepta non obligare Iustum, postquam ad statum perfectionis peruenit, hæresis fuit Begardorum, & Beguinarum tom. 2. 152 A.
Liberum hominis arbitrium negarunt Manichæi tom. 1. 575 A.
Liberum hominis arbitrium, omnia bona proprijs viribus præstare posse, Pelagianorum hæresis fuit tom. 2. 157 A.

M.

Mariæ maternitatem, Manichæi & alij impiè negarunt tom. 1. 195. C D.
Mariæ virginitatem impijssimi quidam hæretici negarunt tom. 1. 196 A.

N.

Nuptias secundas damnat Tertullianus, & reijcitur tom. 1. 359 C.

Pontifi-

P.

Pontificis Summi potestatem negant hæretici recentiores tom. 2. 568. A.
Potestatem remittendi peccata non habent Sacerdotes, sed prædicandi Euangelij per quod remittitur, hæresis est recentiorum, & reijcitur tom. 2. 527. 528. D E. & seq.
Potestate remittendi peccata, Sacerdotes non habent, sed declarandi esse remissa, reijcitur tom. 2. 529. C.
Potestatem non habent remittendi culpas, sed tantùm pœnas, reijcitur tom. 2. 530 A.
Prophetas antiquos non admittunt Manichæi tom. 1. 855. A.

R.

Regnum Dei aliud esse à vita æterna dixêre Pelagiani, & confutantur tom. 1. 253. C.
Resurrectionem corporum negarunt Marcion & Basilides tom. 1 934. B.
In Resurrectione nõ carnea sed spiritualia corpora assumenda esse, falsò asseruit Eutyches to. 1. ibid. E.
Ritus & Ceremonias Ecclesiæ damnantes confutantur tom. 1. 367. A.

S.

Spiritus Sancti diuinitatem Macedonius negauit, & reijcitur to. 1. 25. A. & to. 2. 201. C. 250. C. & seq.
Spiritum Sanctum à solo Patre, & non à filio procedere, error est Græcorum, & confutatur tom. 2. 199. A. 257. 258. A B.
Spiritum Sanctum, pro temporum diuersitate reuelasse contraria ijs quæ Apostoli docuerunt, error fuit Tertulliani, & reijcitur tom. 2. 249. A.
Spiritum Sanctum non fuisse verè datum à Christo dicente, Accipite Spiritum sanctum, error fuit cuiusdam Theodori. & refutatur tom. 2. 526. A.
Gnostici hæretici nonnullas comminiscuntur fabulas circa verba illa Spiritus docebit vos omnem veritatem tom. 2. 249 C.

T.

Templorum vsum impiè damnarunt Massiliani tom. 1. 370. B.
Testamentum nouum veteri esse contrarium, error fuit Manichæorum, & reijcitur tom. 1. 105. A B.
Trinitatem Diuinarum personarum negat Sabellius to. 1. 20. C. & negauit Praxeas 105. E. & tom. 2. 99. A.

V.

Verbum Dei negarunt hæretici Alogiani to. 1. 17. A.
Verbi Diuini consubstantialitatem & æternitatem negarunt Arriani. vide filium Dei.
Verbum Dei aliud esse à filio Dei dixit Eunomius, & cõfutatur tom. 1. 13. A. 77. B C. 797. A.
Verbum Dei mundum fecisse, negarunt Manichæi tom. 1. 31. C. & 36. D.
Verbum Dei solum fecisse visibilia, asseruit Heracleonta, & reijcitur tom. 1. 25. D.
Verbum Dei carnem sumpsisse non animam, error fuit Arrij tom. 1. 78. B.
Verbum Dei sumpsisse animam sensitiuam, non tamen rationalem, error fuit Apollinaris tom. 1. ibid C.
Verbum quod angelus ad Mariam loquutus est, dixerũt nonnulli fuisse incarnatum tom. 1. 77. A.
Vinum habere vt illicitum, prohibebant Seuerus & Tatianus hæretici, sed confutantur tom. 1. 210. C.

Finis indicis hæresum, quæ præcipuè in hoc volumine sunt confutatæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Inservit Capellæ
Springiersbacensi 1719.

Universidad de Nariño
Biblioteca